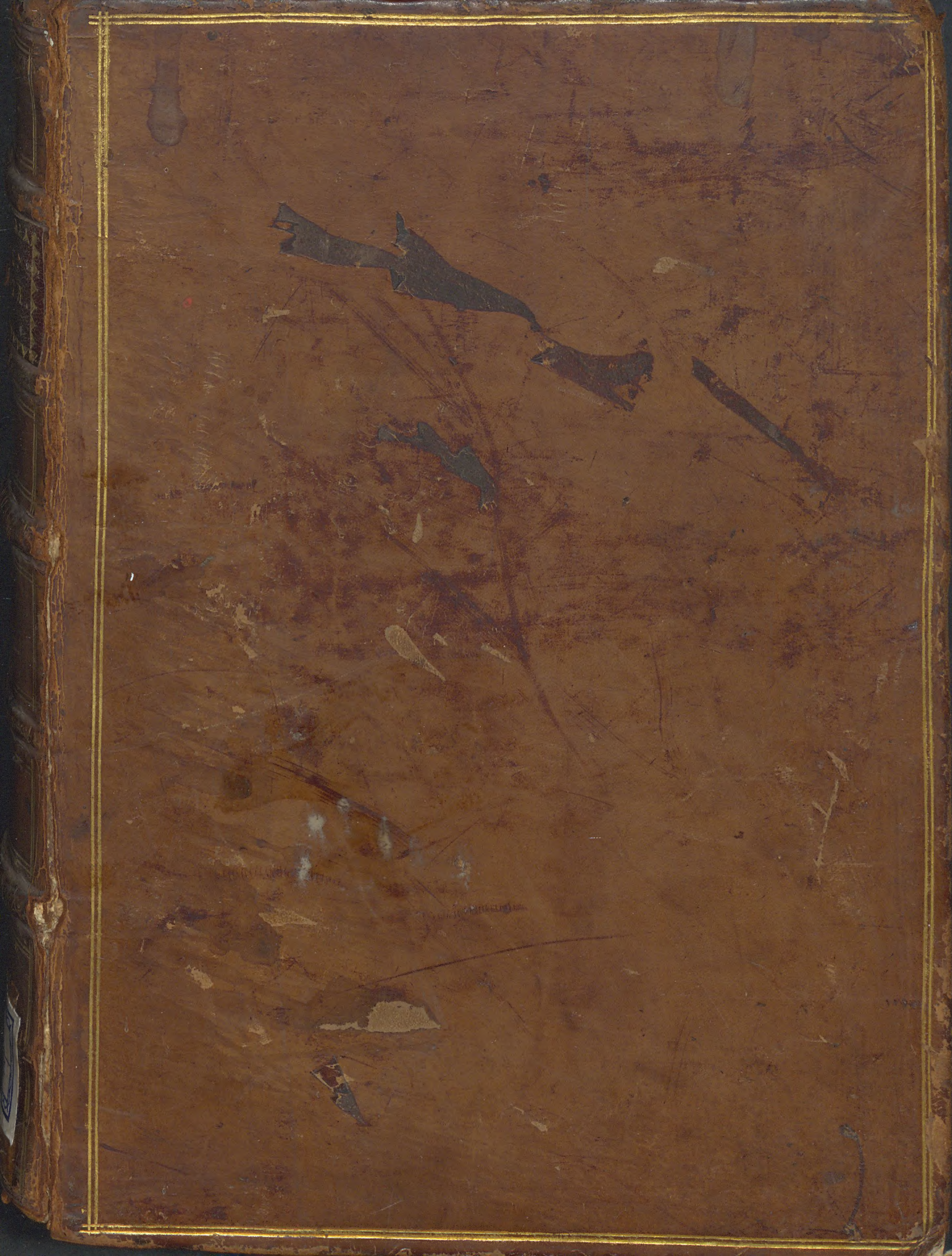

SEVILLA

DN. ROBERTI MARANTAE CLARISSIMI AC CELEBERRIMI IC.

PRAXIS, SEV DE ORDINE IVDICIORVM TRACTATVS,

Vulgo

SPECVLVM AVREVM, ET LVMEN ADVOCATORVM

Dictus.

Cui, vltra additiones PETRI FOLLERII, IC. clarissimi, postrema hac editione, aliæ insuper ex celeberrimis nostri temporis Practicis, plus quam ducentis in locis, adiectæ, & hoc signo [] inclusæ sunt, studio, & opera

IOANNIS RVLANDII. I C.

In fine etiam subditæ sunt Disputationes *quæst. legalium, cum* Repetitione *l. is. potest. ff. de acquir. hæred. & l. si act. ff. de procu.* SINGVLARIA ITEM ET IVRIS NOTABILIA, *cum declarationib. ad varias leges, & §§. eiusdem* ROBERTI MARANTÆ

Item PRACTICA IVDICIARIA cañonica, & ciuilis, &c. cum Differentijs Iuris Cæsarei, Pontificij, & Regni Siciliæ. IOANNIS de ARNONO.

Præmisso Indice singulorum Tractatuum locupletissimo.

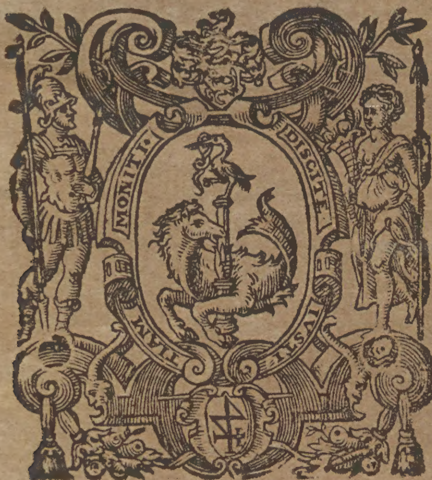

COLONIÆ AGRIPPINÆ.
Ex officina Ioannis Gymnici, sub Monocerote.

ANNO M. DC. XXVIII.

TRACTATVS DE ORDINE IVDICIORVM DOM. ROBERTI MARANTÆ, CVM ADDITIONIBVS D. PETRI FOLLERII.

PROOEMIVM.

SVMMARIA.

1 *Deus cunctorum plasmator, omnia suo ordine gubernanda præcepit.*
2 *Iudicium institui conuenit, vt à diuinis operationibus non difformetur.*
3 *Ordo modus est agendi, sine quo nihil recte agitur.*
4 *Actum nostrum inanem efficiunt, quæ sine legitimo initio gerimus.*
5 *Ordo peruersus, vel omissus annullat actum.*
6 *Ordo quis seruandus.*
7 *In consiliis & in reformationibus ordo seruari debet.*
8 *Vocem primam habere in consilio is debet qui maioris est dignitatis & dignior.*
9 *Doctoribus vel Canonicis pluribus, præferri debet qui dignitatem prius acquisiuit.*
10 *Sedere à dextris principis, maior est honor.*
11 *Actoris aduocatus prius, & postea Rei, debet proponere & allegare.*
12 *Ordo in sentẽtiis, & decretis exequẽdis debet seruari.*
13 *Tortura à timidiori, seu à magis suspecto, vel fœmina debet incipi.*
14 *Filius prius torquetur, quando de eodem delicto pater & filius sunt incriminati.*
15 *Mortuus prius pater præsumitur, quando pater & filius, vel mater & filius in eodem conflictu, bello, aut mari, moriuntur.*
16 *Debitores principales in conueniendis fideiussoribus, & tertiis possessoribus, debent prius excuti & conueniri.*
17 *Verborũ ordo, in legatis & dispositionibus seruatur.*
18 *Tutor qui tutelam administrauit, in pluribus conueniendis debet prius conueniri.*
19 *Stipulatio, non præcedente interrogatione, vel sine responsione non valet.*
20 *Ordo ex iuris præsumptione in debitorum solutione seruatur.*
21 *Iudicium est lapis angularis totius legalis doctrinæ: & ideo summo ordine regi debet.*

OSTQVAM supremus cœli terræque Dominus, totius mundi machinam, suo quidem miro construxit ordine, hominemq; ad sui imaginem compegit, vt moribus, ac legibus, humanum genus viueret; desuper statuit, recta cunctis sectari, prauaq; abominari præcipiens: quod ipsum, legem esse testatur Cicero, *lib. 2. de natura deorum.* rerumque ordinem, sicut † ipse cun- 1
ctorum plasmator in ipsius orbis molitione composuit, vt habetur *Genes. cap.* 1. Ita etiam inferiora omnia suo ordine gubernanda præcipit: teste Apostolo *ad Corinth. cap.* 14. vbi inquit: Omnia honeste, & secundum ordinẽ fiant in vobis: nam inde boni
nihil emergit, vbi ordo deficit. Demissis † itaq; di- 2
uina prouidentia legibus, easdem in terrestri iudicio deduci ac ventilari oportuit. Quod quidem iudicium suo simul ordine institui conuenit, vt diuinis operationibus non difformetur.

Cum igitur † de huiusmodi legali iudicio aliqua 3
in præsenti libello pro iuuenum, maxime Aduocatorum & Iudicum vtilitate atq; introductione, discutere, discutiendoq; cumulare decreuerim: merito ipsius ordinem ante omnia perquirendum esse consentiendũ duxi: cum (vt inquit Bal. *in tract. schismatis, col.* 3.) ordo sit modus agendi, sine quo nihil
recte agitur Et ibidem dicit, † quod omnia quæ ge- 4
rimus, nisi legitimum initium habeant, inanẽ nostrum actum efficiunt, *l. quacunq; gerimus.* 11. *ff. de act. & oblig.* Hinc videmus, † quod ordo verborum dat 5
quamq; formam, & si fuerit omissus aut peruersus, annullet actum, *c. cum dilecti.* 22. *& ibi plene per Freder. de rescript.* similiter ordo substantialis peruersus vitiat actum: secundũ Bald. *in l. prolatam.* 4. *C. de sent. & interloc.* & Bald. *in l. ambiguitates.* 24. *C. de testam.*
Item † seruandus est ordo naturæ, item ordo instru- 6
ctionis diuinæ, & ordo, ingenio maiorum nostrorũ inuentus, & ordo dans rei intellectum: vt dicit Bal. *in auth. hoc amplius. col. pen. C. de fideicom.* Item ordo legis seruandus est, secũdum Bal. *in l. intestato.* 4. *C. de suis & legit.* Similiter † in consiliis & reformatio- 7
nibus faciendis debet ordo seruari, vt prius proponatur, deinde consulatur super re ipsa proposita: & deinde fiat reformatio, vt notat Bald. *in l.* 2. *in prin. ff. ad Velleia. & in l.* 2. *C. de decur. lib.* 10. Itẽ is, † qui ma- 8
ioris auctoritatis, & dignior, debet habere primam vocem in consilio: vt notat gl. *in c. placuit.* 16. *distin.* & Bald. *in c.* 1. *in versic. prius. de controuers. feud. apud par.* & dicit Bal. *in c. cum olim.* 6. *in prin. de consuetud.* quod antiquiores clerici & Doctores debent habere pri-

re primum locum. Idem tenet Bal. *in l. 1. ff. de obseq. à lib.* & Bal. *in l. fi. C. de tyron. libr.* 12. per illum textũ & Ias. *in l. cum quid. 3. in 2. lect. col. pen. ff. si cert. peta.* quæ
9 verba † intelliguntur: vt quando sumus in habentibus parem dignitatem, vt in plurib. doctoribus, vel plurib. canonicis, ille debet præferri, qui prius dignitatem acquisiuit: & sic, qui fuit prius creatus doctor, vel Canonicus, textus est formalis *in l. 1. & ibi Bart. C. de consul. lib. 12.* & sic attenditur ordo temporis, vt notat Bar. *in l. 2. § prius, circa finem. ff. de vulgar. & pupil. & in l. 1. & 2. ff. de alb. scriben.* & tangitur *in decis 1. cons. Neapolitan. in fi.* & notat glo. *in c. fi.*
10 *17. dist.* Similiter † in sedendo seruatur ordo: nam maior honor est sedere à dextris Principis, quam sinistris: vnde ordo est, quod primo genitus Regis sedeat à dextris: & sic quilibet dignior debet sedere à dextris: & minus dignus à sinistris, secundum Baldum *in l. decernimus, 16. in 2. notab. C. de sacrosanct.*
11 *eccles.* Item † seruatur ordo inter Aduocatos: quia prius debet proponere & allegare Aduocatus actoris, & postea Aduocatus rei, ita dicit Bart. *in l. Nesennius. 34. ff. de negot. gest.* & idem Baldus *in l. qui prior. 29. ff. de iud.* vbi idem dicit procedere in omnibus actibus, qui fiunt per actorem, vt præcedant. Quod facit ad id, quod dicimus in reconuentione, in qua fiunt simultanei actus: nam prius debent fieri acta Actoris: & postea immediate Rei: per *d. l. qui prior.*
12 *29.* & ibi Baldus. Item † seruatur ordo in executionibus sententiarum & decretorum, secundum formam *l. à Diuo Pio. 15. §. in venditione. 2 ff. de re iud.* Item
13 seruatur † ordo in irrogando torturam pro veritate eruenda: nam quando plures sunt incriminati de aliquo delicto, debet incipi tortura à magis suspecto: sed si omnes æqualiter suspecti sunt; & tunc si est masculus, & fœmina, debet incipi à fœmina, quia censetur timidior, & citius dicit veritatem: secundum Bartol. *in l. 1. ff. de quæstio.* & Gandin. *in tractatu malefic. in titu. de quæstio. & tormen. colum. 2.* sed si omnes sunt masculi, debet incipi tortura à minori, vel à timidiori, vel à debiliori, text. est *in l. vnius. 18. in princip. ff. de quæstio. & glo. in c. paruuli. 22. quæst. 5.*
14 Item, † si de eodem delicto essent incriminati pater & filius, debet incipi tortura à filio: quia pater magis cruciatur de tortura filii, quàm de propria, *l. isti quidem. 8 fina. ff. quod met. caus.* ita tenet Gandin. *vbi supra*, & super hoc ponit pulchrum exemplum Andr. de Isern. *in c. 1. § publici latrones. de pac. tenend.* quod cum pater & filius essent incriminati de vno delicto, Rex Carolus iussit ambos duci ad furcam: & cum pater videret filium prope furcam, statim confessus fuit, quod ipse pater delictum commiserat, & non filius: & sic pater fuit laqueo suspensus,
15 & filius liberatus. Item, † seruatur ordo inter mortuos, ex iuris præsumptione: nam si in eodem conflictu, in bello, vel in mari; vel alia ruina simul mortui sunt pater & filius, vel mater & filius: præsumitur de iure, prius mortuus pater, vel mortua mater, & deinde filius, inspecto ordine naturæ: qui est, vt qui primo nascitur, primo moriatur, *l. scripto. 7. ff. vnde liber. & l. nam & si parentibus. 15. ff. de inoff. testa.* ita de hoc est tex. & ibi Bar. *in l. qui duos. 9. §. in bello. 1. & l. cum pubere. 22. de reb. dub.* quod tamen limitatur, quando filius esset pubes, secus si esset impubes: quia tunc præsumitur prius mortuus filius, quam pater, vel mater, quia propter imbecillem ætatem, cẽsetur debilior, & citius mori, tex est & ibi gl. *in l. inter socerũ, 2. in prin. ff. de pact. & in d. l. qui duos, 9. § fin.* & not. Pau. de Castro *in consil. 101. in prin. in 2. volum.* vbi etiam pulchre declarat, quod is, qui agit ad successionem, & fundat se, quod filius superuixit patri, habet necesse hoc probare: alias succumbit. Similiter seruatur ordo † in conueniendis 16
fideiussoribus, & tertiis possessoribus, quia prius debent conueniri & excuti principales debitores, *authen. præsente. C. de fideiussor & authen hoc si debitor. C. de pigno.* & not. Alex. & Doct. *in l. fin. C. si certum pet.* Item seruatur ordo † in legatis & dispositionibus: 17
vt si testator dicat; vnum ex equis meis lego Titio, & alium Mæuio: nam Titius, qui est primo nominatus, debet prius eligere; quia attenditur iste ordo verborum, secundum Bart. & Alex. *in l. qui duos. 20. ff de leg. 1.* Item seruatur † ordo in cõueniendis pluribus tutoribus, quia prius debet conueniri ille tutor, qui tutelam administrauit: & postea in subsidiũ is, qui non administrauit, secũdum Bar. *in l. si vt certo, § si duobus, colum. 1. 4. versi. tu dic, quod imo est bona, &c. ff. commod.* & Bal. *in l. 1. in fin. & ibi communiter Doct. C. de transact.* Eodem modo in † stipulatione: 19
quia non valet, nisi in ea seruetur ordo interrogationis præcedentis, & responsionis sequentis, *l. 5. §. stipulatio. 1. ff. de verbo. oblig.* Item seruatur † ordo ex 20
iuris præsumptione in solutione debitorum; quia in dubio præsumitur quis prius soluere debitum proprium, quam fideiussorum, & prius debitum pœnale & vsurarium, quam non pœnale: & prius debitum magis antiquum, quã minus antiquum, *l. 5 in prin. l. 24 § si l. 97. & l. 102. §. 2. ff. de solut.* Similiter in ecclesiis & conuentibus religiosorum datur certus ordo viuendi & celebrandi diuina, vt notorie liquet. Omnia igitur diuina & humana mysteria ordine reguntur ac celebrantur. Non † secus 21
& iudicium ipsum, quod lapis quidam est angularis totius legalis doctrinæ, summo præ cæteris humanis actibus ordine regi oportet. Ad cuius ordinem componẽdum accelerans, cunctos huius maxime Siciliæ regni tyrunculos, Aduocatos & iudices rogo, fraternaque dilectione exhortor; vt quæ in præsenti opusculo colligenda decreui, sedula lucubratione perspiciant, perlegant, atq; mẽti (quatenus ingenii vires patiuntur) affigant: hic namq; totius iudicii exorditam telam, summaq; vigilantia contextam eos quidem inuenturos polliceor. Et prius quid in singulis iudiciariis actibus ex communis iuris dispositione seruetur & successiue quid ex for-

ex forma constitutionum Regni, ac capitulorum rituum magnæ curiæ vicariæ, & regiarum denique pragmaticarum: Et in quibus iura hæc regni municipalia, à iuris communis regulis discrepent, easque corrigant, aut ex parte limitent, quod hactenus ab alio ad nostram tempestatem attentatum non extitit. Lætetur ergo iuuenum professorum turba, immortaliq; Deo gratiam habeat, qui momēto quinquennales labores, modico pretio emere sibi tribuit facultatem: errantibusque in practicæ tenebris lumen & claritatē demittens, viam spatiosam aperuit. Perlege dilectissime cœtus, frugalesq; chartas, quas pro tui vtilitate notaui, assidua reuolutione tracta: quas quidem, si omisso liuoris aculeo, libenti studio relegeris, quæ habuisse non pœnitebit, inuenies: meque de te benemeritum arbitraberis.

TRACTATVS DIVISIO.

I. De iudiciis tractaturus, diuidam totum hunc Tractatū in sex partes principales. Prima pars continebit, quot modis sumatur iste terminus, seu
II. istud nomen, *iudicium*, in iure. Secunda pars continebit diffinitionem iudicii, scilicet, quid sit iudiciū.
III. Tertia pars continebit, vnde habuerit originem iu-
IV. dicium. Quarta pars continebit, quotuplex sit iu-
V. dicium. Quinta pars, iudicium, lis, instantia & cau-
VI. sa quomodo differant. Sexta & vltima pars, ex quibus partibus constet iudiciū, & quæ sint eius membra. In istis sex partibus consistet tota continentia huius tractatus. Quibus expeditis Deo propitio, erit impositus finis huic Speculo Aureo.

PRIMA PARS.

Iudicium quot & quibus modis accipiatur.

SVMMARIA.

1 *Iudicium, quot & quibus modis accipiatur.*
2 *Testis de ipsius iudicio deponens non probat.*
3 *Diuinum iudicium quod erit in fine seculi.*
4 *Iudicium fit actoris, rei, & iudicis expeditione.*
5 *Sententia etiam venit appellatione iudicii.*

1 PRIMA pars continet vnam tantum quæstionem, videlicet, iste † terminus IVDICIVM QVOT MODIS SVMATVR IN IVRE? Et breuiter dico, quod istud nomen IVDICIVM, pluribus modis in iure sumitur. Primo enim modo accipitur pro ipso actu trium personarum: videlicet Actoris, Iudicis, & Rei: de quo principalis est materia nostra, & ita accipitur *ff. C. & ext. de iudic. & c. forus.* 10. *de verb. sign.* Secundo modo accipitur iudicium, pro ipso iuris ordine, vt est textus *in c. sicut sine iudicio*, 1. *quæstio.* 1. Tertio modo ponitur iudicium pro discretione, *l. cum prætor.* 12. §. *non autem*, 2. *ff. de iud. & in* §. *præterea.* 1. *& ibi not. Inst. quib. non est permiss. facere testamen.* vbi est glo. ordi. nam dicitur pupillus vel furiosus non habere animi iudicium, id est, discretionem. Quarto modo ponitur iudiciū pro iurisdictione, *l.* 2. §. *fi. & ibi not. ff. de iudic.* Quinto modo ponitur iudicium pro actione, vt dicimus de iudicio familiæ ercisc. vt *Inst. de off. iud.* §. *si familiæ.* 4. *l.* 1. *ff. cōmuni diuid. & l. sed & eius.* 24 § *familiæ.* 1 *& l hæredes.* §. *item si plures.* 5. *ff. fam. ercisc.* Sexto ponitur iudicium pro condemnatione, *c. timorem. de consecr. distinct.* 2. & ita accipit Apost. *ad Corinth.* 1. *c.* 11. Qui manducat & bibit indigne, iudicium sibi manducat & bibit, id est, condemnationem, vt not gloss *in c. in iudiciis.* 12. *de reg. iur lib.* 6. & est tex. *in c. purgabit.* 50. *dist.* Septimo ponitur iudicium pro vltima voluntate, vt est text. & ibi glo. *in c licet, in fin. in versi. iudicare. de sepul. lib.* 6. Octauo ponitur † iudicium pro opinione seu credulitate alicuius, vt dicimus in teste deponente de iudicio ipsius testis: quo casu non probat, secundum Ang. *in repet. l. sciendum.* 30. *col.* 2. *ff. de verb. obl.* & Alexan. *in consil.* 74. *col.* 3. *in prin. in* 1. *vol.* Nono ponitur iudicium pro sententia, *c. personas.* 4. *de appel.* item pro instantia, vt dicit glo. *in d.* §. *præterea.* 1. *Inst. quib. non est permiss. facere testam.* Decimo accipitur iudicium pro deliberatione & examinatione, *c.* 2. *in fin.* 9. *distinct.* Vndecimo ponitur iudicium pro auctoritate, *c. nulla.* 62. *distin.* Duodecimo ponitur iudicium pro arbitrio boni viri, secundum Abb. *in c. cum autem.* 24. *de iure patron.* & Bart. *in extrauag. ad reprim. in versi. videbitur.* licet idem Bar. *in l. si sic.* 75. *in prin. ff. de leg.* 1. dicat, quod importat liberā voluntatem, *per l. Thais.* 41. §. *Lucius.* 6. *ff. de fideicommis. liber.* Decimotertio ponitur iudiciū pro † diuino iudicio vniuersali, quod erit in fine seculi: vt tota die cantat Ecclesia: & erit prope montem Oliueti in valle Iosaphat, vnde Christus ascendit ad cœlos: inde etiam descendet iudicaturus viuos & mortuos, vt declarat *B. Thom.* 4. *sent. distin* 48. *q.* 50. *art.* 4. 3

In toto † autem præsenti Speculo accipiam iudicium secundum primum modum: scilicet pro tota illa expeditione, quæ fit cum illis tribus personis, scilicet cum Iudice, Actore & Reo, à prima citatione vsque ad sentētiam inclusiue; † quia etiam sententia includitur in hoc iudicio, eo modo accepto, vt not. Bald. per illum textum *in l.* 1. *in* 3. *notab. C. si aduers. rem iud.* & Abb. *in c.* 1. *de plus pet.* & glo. *in c. statum.* 11. §. *insuper. in ver. iudicium & ibi Gemin. de rescript. lib.* 6. prout est tex. *in c. in causis.* 19. *in ver. iudicio. de re iudic. & in c. ad aures.* 33. *& c. personas.* 4. *de appell.* Robert. Marant. Venus. I. V. D. 4 5

SECVNDA PARS.

Iudicii definitio, idque varie; Tum eius exercendi ratio.

SVMMARIA.

1 *Iudiciū quid sit: & quot modis diffiniatur, n.* 9. *&* 11.
2 *Iudicium sine actore quandoque esse solet & sine accusatore, & quandoque sine reo.*

SECVNDA pars † principalis continet variam quæstionem, videlicet, definitionem iudicii. Vnde quæro, quid sit iudicium? Respondeo, quod variis modis diffinitur. 1

Et primo modo diffinitur sic: videlicet, IVDICIVM EST ACTVS LEGITIMVS TRIVM PERSONARVM IN IVDICIO CONTENDENTIVM: VIDELICET IVDICIS, ACTORIS ET REI. Hanc diffinitionem ponit Bal. *in rub. ff. de iud.* & Alb. *in rub. ext. de iud. col. 2.* & Alex. *in rub. C. de iud.* Istam † diffinitionẽ impugnat Car. *in rub. ext. eod.* & quamplures alii Dd. ibi: ex eo; quia nõ est generalis, & non conuertitur, nam quandoque solet esse iudicium sine actore: vt quando iudex inquirit ex officio, *c. qualiter & quãdo. el 2. 24. de accus.* quandoque solet esse sine reo: vt quãdo iudex inquirit generaliter super notorio crimine, ad inueniendum malefactorem, non contra certam personam: vt declarat Innocent. *in c. bona. 23. de elect.* & habetur *in constit. Regni. si damna clandestina.* tamen Abb. *in d. rubr.* nititur saluare hanc definitionem propter duas rationes. Primo; quia debet accipi iudicium à communiter accidentibus: nam secundum communem cursum causarum, vt plurimum solent esse tres personæ in iudicio, facit text. *in l. nam ad ea. 5. ff. de legibus.* Secundo, † quia quando proceditur per inquisitionem, saltem fama succedit loco accusatoris, vt *d. c. qualiter & quando. 24. de accus.* & sic ex iuris fictione extat accusator. Verum ista saluatio Abb. non ex toto euacuat rationes contrarias: quia non euacuat illam, quando proceditur sine reo, super notorio crimine: quæ appellatur inquisitio generalis. Puto † tamen saluando Abbat. ab ista impugnatione, dici posse, & præsuppono subtiliter: quod vbicunq; aliquis actus legitimus requirit ad sui efficaciam interuentum aliquarum personarum, potest dari ille actus validus & efficax, quamuis non omnes illæ personæ interueniant certę: sed aliqua sit incerta, inspecto præsenti statu: tamen ex certa destinatione per rerum naturam: puta, quia venit 2 3 4

venit certificanda ex aliquo futuro euentu: iſte eſt text. *in l. quidam relegatus. 5. & ibi Bartol. ff. de reb. dub.* vbi valet legatum factum perſonæ incertæ, quæ ex aliquo futuro euentu venit certificanda: & tamen non eſt dubium, quod in legato requiruntur duæ perſonæ, quoad eius efficaciam, ſcilicet, perſona legãtis & perſona legatarii: vt patet ad ſenſum.
5 Similiter in † contractibus: nam contractus non poteſt per rerum naturam celebrari, niſi interueniat conſenſus duorum; vel niſi duæ perſonæ interueniant: vt patet ad ſenſum: & tamen poteſt dari aliqua donatio, in qua perſona donatarii ſit incerta, & veniat certificanda ex aliquo futuro euẽtu. Exemplum in miſſilibus, quæ proiiciuntur in populum, vt *in §. antepen. 46. Inſt. de rer. diuiſ.* & tamen non per hoc deſinit, quin illud appelletur legatum, & illa donatio: ita in oppoſito, quando iudex facit generalem inquiſitionem ſuper delicto notorio; dico, quod reus, licet de præſenti ſit incertus: tamen eſt certus per rerum naturam, ſaltem deſtinatione: venit enim ex futuro euentu certificandus: nam per inquiſitionem iudex perquirit indicia: & ſi contra aliquem inuenerit indicia, deſcendit poſtea ad ſpecialem inquiſitionem contra eum: & ſic non per hoc deſinit eſſe iudicium: quia imo eſt reus ſaltem deſtinatione: & ex futuro euentu certificandus: & per hæc poſſet in totum approbari ſaluatio Abb. Sed
6 licet † iſta diffinitio ita ſaluata, videatur prima facie procedere: tamen puto ex noua conſideratione eam non eſſe bonam, & conſidero id, quod eſt vulgatum in diffinitionibus; nam omnis diffinitio debet habere genus & differentias; alias non valet: ſed hic, ſi recte conſideretur, ipſummet diffinitum ponitur loco differentiæ: ergo non valet ratione perplexitatis, *l. ſi Titius. 16. ff. de cond. inſtit.* Hoc patet: nam dicitur in diffinitione; quod iudicium eſt actus trium perſonarum in iudicio contendentium: & ſic iudicium eſt diffinitum: ipſummet ponitur in differentiis, ibi; In iudicio, &c. per quod nulla reſultat declaratio quidditatis iudicii, ſicut ſi quis vellet diffinire hominem, & diceret: homo eſt animal in homine conſiſtens: nam per talem diffinitionem nulla habetur declaratio hominis, cum differentiæ ſe referant ad ipſum diffinitum: ſic in propoſito, ſi quæro ſcire quid ſit iudicium, male mihi declaras, ſi dicis, quod eſt actus, qui in iudicio fit, quia nihil plus ſcio nunc per talem declarationem, quam antea ſciebam ſine ea. Quod facit ad id, † quod dici-
7 mus de teſte, qui debet aſſignare rationem & cauſam ſcientiæ diuerſam à dicto ſuo; alias ſi eſt eadem ratio cum dicto, teſtis non probat, vt ſi dicat, ſcio Titium occidiſſe hominem: & interrogatus de cauſa ſcientiæ dicat; quia ſcio: iſte teſtis non probat, ſecundum Bart. *in l. fin. ff. de offic. proc. Cæſ.* & Soc. *conſil. 98. col. fin. in 4 vol.* vnde per iſtam diffinitionem non declaratur quidditas diffiniti, prout eſſe deberet, vt not. Fran. de Aret. *in l. 1. in prin. in 2. not. de vulg. & pup.* ergo non eſt bona. Secundo, † contra hanc diffi- 8
nitionem conſidero illud verbum, Contẽdentium: nam refertur pariformiter ad omnes tres perſonas, *iuxta l. iam hoc iure 4. §. 2. & l. Lucius 45. in princip. ff. de vulg. & pup.* & tamen inquantum reſpicit perſonam iudicis, videtur inepte poni: quia iſtud verbum, contendere in iudicio, refertur ſolum ad partes, vt *in auth. offeratur. C. de li conteſt.* partes enim dicuntur adinuicem contendere: & iudex eſt medius inter eas, *l. 1. C. de nupt.* & not. Bart. *in l. legatum ciuitati. 16. circa fin. ff. de vſufruct. legato.* & eſt text. *in c. cum æterni. 1. de re. iud. lib 6.* & per hæc puto, quod in puncto iuris hæc diffinitio non ſit bona. Secundo modo † principaliter diffinitur iudicium, ſecun- 9
dum Card. & Imol. *in rubr. extr. de iud.* videlicet, iudicium, eſt inueſtigatio, quam facit iudex ſecundum iuris ordinem, per varios modos ad veritatem eliciendam, & elicitam cuſtodiendam. Et hanc diffinitionem approbat Abbas, & ibi Alex. *in rubr. C. de iud.* Iſta diffinitio poſſet morderi: quia videtur reſtringere iudicium, ſolum, quando iudex procedit ſecundum iuris ordinem: ergo ſi ex forma ſtatuti, vel reſcripti Principis iudex nollet procedere, iuris ordine non ſeruato, prout eſt, quando procedit ſine figura iudicii, & ſola facti veritate inſpecta, prout in Regno proceditur in cauſis ciuilibus: ſequeretur, quod ibi non eſſet iudicium: quod tamen eſt falſum: cum ibi etiam interueniat perſona Iudicis, Actoris, & Rei, vt *in c. forus. 10. de verb. ſign.*

Tertio modo † diffinitur iudicium, ſecundum 10
Gaſp. de Cal. *in d. rubr. extra, de iud.* videlicet, iudiciũ, eſt cauſa in iure reddendo neceſſario poſita cum interpoſitione perſonarum; & iſta fuit diffinitio Azon. *in ſumma, eod. tit.* hanc diffinitionem puto indubitanter non procedere, nec eſſe bonam: nam omnis bona diffinitio debet habere aliquid loco generis, vt habetur *in l. 1. §. dolum. ff. de dolo.* Sed in hac diffinitione loco generis ponitur ille terminus, cauſa: & recte conſiderando hunc terminum, cauſa, eſt terminus magis ſpecialis, quam ſit iudiciũ, quod probo ad ſenſum; nam cauſa, eſt ipſa materia, quæ in iudicio deducitur & agitur, vt declarant Alex. & alii Modern. *in l. poſtquam liti. 4. C. de pact. in l. cauſas. 16. C. de tranſact.* & eſt tex. *in d. c. forus. 10. de verbor. ſignific.* vbi iſta duo, ſcilicet, iudicium, & cauſa ponuntur, vt diuerſa, & dicam plenius *in 5. parte princip.* ſi ergo cauſa eſt ipſa materia quæ, deducitur in iudicium, ſequitur quod iudicium eſt cõtinens, cauſa vero contentum: vnde differunt, vt continens & contentum: ſed negari non poteſt, quin generalius ſit continens, quam contentum. præterea quod iudicium ſit generalius, perpenditur clare ex dictis Alexan. *in d. l. poſtquam liti.* & ibi etiam Iaſ. vbi facit differentiam inter iudicium, cauſam, litem & inſtantiam: & dicit, quod iudicium dicitur à citatione, vſque ad finem ſententiæ, & ſic continet ſub ſe litem & cauſam, & inſtantiam: ergo eſt nomen ge-

neralius: vnde male diffinitur per nomen speciei:
quia videtur diffiniri per suum indiuiduum, quod
fieri nō potest: sicut si vellemus diffinire hominem,
& diceremus, homo est Petrus, rationalis, morta-
lis, ista est mala diffinitio: quia loco generis habe-
ret suum indiuiduum, scilic. Petrum: & sic non esset
bene demonstrata quidditas ipsius diffiniti: & se-
queretur vnum inconueniens, quod, quot sunt cau-
sæ, tot essent iudicia separata in genere: quod non
est verum: quia quando diffinimus iudicium, acci-
pimus ipsum tanquā vnum in abstracto considera-
tum: & non prout est, hoc iudicium, & illud, &c. sicut
dicimus de officio iudicis, vt declarat Bar. *in l. 1. col. 2.*
& 3. ff. de iurisd. omn. iud. p hoc est tex. *in l. proponebatur.*
76. ff. de iud. & hoc est de mente Arist. *in prædicamētis.*
11 Quarto modo † diffinitur iudicium secundum
Abb. *in d. rub. extr. de iudic.* videlicet, Iudicium, est dis-
cussio causæ, quæ coram iudice iuridice fit. Hanc
diffinitionem approbat ipse per tex. *in d. c. forus. 10.*
de verb. sign. & potest esse bona hæc diffinitio: quia
bene probatur per *d. c. forus.* & differt à præcedenti,
quia illa ponit ipsam causam, vt genus, & ideo non
procedit, vt supra dixi, impugnando istam: ista vero
ponit ipsam discussionē causæ, vt genus, quod stare
potest: quia aliud est dicere causam, quod est quid-
dam per se: & aliud discussionem causæ, quæ dis-
cussio refertur ad personas interuenientes in iudi-
cio; quia causa ipsa per se non discutitur.
12 Putarem † tamen vltra prædictas diffinitiones
Doctorū, posse & quinto modo diffiniri iudicium:
videlicet, Iudicium, est iustitiæ ministratio, quæ fit
à iudice in causa proposita coram eo. Hęc diffinitio
est bona & generalis: & conuertitur cum suo diffi-
nito, & constat ex genere & differentiis; nā in quan-
tum dicitur, est iustitiæ ministratio, istud est genus;
quia comprehēdit sub se plures species: nam potest
ministrari iustitia in iudicio, & extra iudicium, vt
habetur plene *in decis. 24. cons. Neapol.* & ad hoc sunt
prodita illa tria capitula regni, videlicet vnū, quod
incipit: *Ad regale fastigiū.* aliud, quod incipit: *Omnis*
prædatio. & aliud, quod incipit: *Finis præcepti, chari-*
tas, &c. in quibus locis ponuntur exempla de iusti-
tia ministranda extraiudicialiter, potest etiam po-
ni exemplum in causis breuioribus: in illis, & in
quibus proceditur leuato velo, *iuxta auth. nisi bre-*
uiores. & ibi Bart. & Doct. C. de sent. ex breuic. rec. & l. de
submersis. 5. & ibi gloss. & Doct. C. de naufrag. lib. 11. Item,
quod iudicium sit ipsa ministratio iustitiæ, colligi-
tur ex textu *in d. c. forus.* in quantum dicit, quod ipsa
materia, quæ proponitur in iudicio, dicitur causa:
sed dum diffinitur, dicitur iudicium, dum scilicet,
per sententiam, dicitur iustitia: sic ergo finis dici-
tur iustitia: ipsum discutere, dicitur iudicium: vnde
qui iudicium exercet, dicitur ministrare iustitiam:
quia quicquid facit, est, vt veniat ad finem: sic ad
ipsam iustitiam, id est, ad sententiam: qua senten-
tia lata, dicitur iustitia ministrata: sed dum est in
fine, dicitur iustitia ministrari, hoc probatur *in l. 2. §.*
post originem. 13. ff. de orig. iur. vbi post originem iuris
fuerunt inuenti iudices & magistratus, qui iura red-
derent: & sic qui iustitiam ministrarent, qui ius pro-
culdubio reddunt, dum iudicium exercent. Quod
patet ex ipsa denominatione vocabuli: nam dicitur
iudex, quasi ius dicens, vt *in d. c. forus. 10. de verbor. si-*
gnif. & not. Bart. *in l. 1. col. 2. in princ. ff. de iurisd. omn. iud.*
inde venit iudicium à iudice: quia dicitur iudicium
quasi iurisdictio: sicut iudex dicitur, quasi ius di-
cens; ita hæc omnia dicuntur in *d. c. forus.* vnde sicut
iudex dicitur ius dicere, & sic iustitiam ministrare,
vt habetur *in l. pen. ff. de iust. & iure.* ita & iudicium,
quod descendit à iudice, dicitur ipsa iustitiæ mini-
stratio, & sic dictio iuris.
Sequitur in diffinitione, † Quæ fit à iudice, &c. 13
hoc verbum pono ad differentiam priuati, qui sine
iudicio potest facere iustitiam proximo reddendo
ius suum: quia tunc dicitur seruare iuris præcepta,
l. iustitia. 10. §. 1. de iust. & iur. Item ponitur; quia non
potest dari iudicium sine iudice, cum ab eo deno-
minetur tanquam à fortiori, vt *d. cap. forus.* † Sequi- 14
tur in diffinitione: in causa proposita corā eo, &c.
ista verba pono ad differentiam iustitiæ ministratæ
per iudicem sine propositione alicuius causę, exem-
plum: quando iudex emittit banna, quod nullus
portet arma, vel ambulet de nocte, vel blasphemet
Deum, vel similes: iam dicitur iustitiam ministrare;
& tamen non dicitur iudicium: quia nulla causa est
proposita coram eo, nec adest ibi aliqua forma iu-
dicii. Item pro hoc, quod dico, in causa proposita
coram eo, apparet quod iudicium non potest dari,
vbi non est aliqua causa ciuilis, vel criminalis: quia
istud nomen, causa, est generale, cōprehendens ci-
uilem & criminalem, vt dicetur infra *in 5. parte huius*
tract. est text. & ibi Alex. & Doct. *in l. causas. 16. C. de*
transact. reprobata gloss. ibi. *& in c. 1. de iur. calum.* &
Cardin. *in Clem. 1. in 17. q. de offic. vic.* Causa enim di-
citur materia ipsius iudicii, super qua iudicium ra-
dicatur, vt *d. c. forus. 10.* vnde dicitur causa materia-
lis ipsius iudicii; quia sine ea non posset iudicium
in esse produci.
Hinc sumpta occasione † oportunum est hic dis- 15
cutere, quot causæ considerentur in iudicio? super
qua quæstione dico; quod septem causæ conside-
rantur in iudicio: videlicet, causa materialis, cau-
sa efficiens, causa formalis, causa substantialis, cau-
sa naturalis, causa accidentalis, & causa finalis.
Prima † causa dicitur materialis, & dicitur causa 16
materialis generice illa, ex qua immediate aliquid
fit: & illud quod fit ex ea, appellatur materiatum,
vt est text. gl. & Bart. *in l. si conuenerit. 18. §. si quis. 3. ff.*
de pign. act. exemplum ponitur *in §. cum ex aliena. 25.*
Inst. de rer. diuis. vt quando ex argento fit cratera, ar-
gentum appellatur causa materialis, cratera vero
materiatum, vt declarat Bar. *in l. dictam. 8. col. 2. C. de*
cond. ob caus. & Abb. *in proœ. dec. col. pen.* vbi dicunt,
quod

quod cauſæ cardinales dicuntur eſſe quatuor; ſcilicet materialis, efficiẽs, formalis, & finalis, & ibi de-
17 claratur, quæ ſint iſtæ quatuor cauſæ. Et † dicitur cauſa à chaos, quod fuit principium omnium, vt declarat Card. *in Clem. dudum. 2. §. ab olim. col. 2. de ſepul.* cauſa autem, quæ in iudicio deducitur, dicitur à caſu, quia caſualiter euenit, vt *d. c. forus. 10. de verb. ſignif.* in propoſito autem quo ad iudicium, cauſa materialis ipſius iudicii, dicitur ipſa cauſa, quæ in eo deducitur: ſiue ſit ciuilis, ſiue criminalis, vt *d. c. forus.* quia ex ipſa cauſa immediate fit iudicium: & i-
18 pſum poteſt appellari materiatum. † An autem id quod eſt ſtatutum, vel diſpoſitum in materia, cenſeatur etiam diſpoſitum in materiato, & an vnum veniat appellatione alterius, & econtra? dic regulariter, quod non, text. eſt *in l. ligni. 55. §. ſi lignum. 7. & ibi gl. l. Seruius. 57. ff. de leg. 3. l. librorum. 52. § chartis. 6.* & ibi Bart. *& l. ſi cui. 70. eod. tit. & d. l ſi conuenerit.*
19 *18. §. ſi quis. 3 ff. de pign. act.* Ex † quo infertur, quod ſi debitor pignorat ſyluam cæduam, non cenſetur pignorata nauis, quæ fit ex lignis illius ſyluæ: quia obligata materia non cenſetur obligatum materiatum, text. eſt formalis *in d. l. ſi conuenerit. 18. §. ſi quis. 3. & ibi per Doct.* vbi Bald. mouet pulchrum & quotidianum dubium, ſcilicet; an creditor poſſit prohibere debitorem, ne incidat ligna in ſylua pignorata: & diſtinguit, aut ſylua eſt cædua; & non poteſt prohibere; aut non eſt cædua; & tunc ſecus, vt
20 *ibi per eum.* Fallit tamen id, quod ſupra dixi, † quando eadem eſt ratio in materiato, quę eſt in materia: vt ſi ſtatutum prohibet vendi frumentum extra territorium, cenſetur prohibere etiam farinam, vt not. Fel. *in c. ad liberandum. 17. col. 2. de Iudæis.*

21 Secunda cauſa, † quæ conſideratur in iudiciis, eſt cauſa efficiens: dicitur autem cauſa efficiens illa, quæ facit actum, vel opus mediante materia, vt dicit Bald. *in d. l. 8. colum 2. verſ. modo dubitatur, &c. C. de condict. ob cauſ.* & Abb. *in procem. decre. colum. fin.* vbi plus dicit, quod cauſa efficiens poteſt eſſe proxima & remota, poteſt exẽplificari in ædificatione: nam ipſe faber murarius, dicitur cauſa proxima, quæ immediate facit murum; dominus vero, qui facit ædificari, dicitur cauſa remota: cauſa ergo efficiens in iudiciis, eſt Iudex, Actor, & Reus: quia iſtæ perſonæ faciunt iudicium, vt *in d. c. forus.* 10. & not. Abb. *in rub. de iudic.* & iſta dicitur cauſa proxima: ex quo ab iſtis perſonis immediate ꝓcedit iudicium. Poſſet etiam conſiderari cauſa remota in iudiciis: vt quãdo aliquis litigat per procuratorem: nam procurator, eſt cauſa proxima: dominus vero, eſt cauſa remota: vel potius procurator poſſet dici cauſa efficiens inſtrumentalis, per ea quæ declarat Abb. *in d. procem decret. colum. fin.*

22 Tertia † cauſa, quæ conſideratur in iudiciis, eſt cauſa formalis: dicitur autem cauſa formalis illa, quæ conſiſtit in ordine vel modo à lege tradito ad faciendum aliquem actum, puta, quando aliquis actus debet fieri cum aliqua ſolennitate iuris: illa ſolennitas dicitur in forma ipſius actus: exemplum poteſt poni in teſtamento, in quo requiruntur ſeptem teſtes pro forma, adeo quod ſi vnus deficit, teſtamentum non valet, *l. ſi vnus. 12. & ibi communiter Doct. C. de teſtamen.* Item in ſtipulatione, in qua eſt forma, vt pręcedat interrogatio, & ſequatur reſponſio, *l. 5. §. ſtipulatio. 1. ff. de verb. oblig.* Item in tranſactione ſuper alimentis, in qua pro forma requiritur decretum prætoris, cum cauſæ cognitione: qua omiſſa vitiatur tranſactio, *l. cum hi 8. §. ſi prætor. 17. ff. de tranſact.* idem in alienatione rerum minoris, vel Eccleſiæ: vt *in toto tit. ff. de reb. eorum. & C. de præd. min. & in authent. hoc ius porrectum. C. de ſacroſanct. eccleſ.* Item, † vbi lex vult, quod aliquis actus celebretur 23
in ſcriptis, illa ſcriptura dicitur forma illius actus, ſecundum Bald. *in l. fin. col. 2. C. de ſuis & legit.* facit *l. contractus. 17. & ibi Bald. C. de fid. inſtrum.* Item, † vbi 24
Princeps dat certum ordinem in reſcripto, ille ordo dicitur forma, qua omiſſa, vitiatur actus, *c. cum dilecta. 22. & ibi plene per Felin. de reſcript.* poſſunt etiam mille alia exempla inueſtigari ex variis legibus in Corpore iuris, in quibus aliquid requiritur pro forma. Illa dicitur formalis, † quæ dat eſſe rei: & 25
omiſſa vitiat actum, *l. Iulianus. 9. §. ſed ſi quis. 3. ff. ad exhib & c. ſuper quæſtionem. 27. §. verum. & ibi per Felin. & c. prudentiam. 21. in fin. de offic. delegat. & c. ſicut. 21. de elect. lib. 6.* & Card. *in Clem. 1. in 10. q. de reb. eccleſ. non alien.* In propoſito † autem dicitur cauſa for- 26
malis iudicii ipſe ordo & ſolennitas iudicii: videlicet, quod præcedat libellus, & ſequatur litis conteſtatio, & poſtea fiant probationes, & demum feratur ſententia, alias ſententia non valet, ſi iſte ordo & forma omittatur, vel peruertatur, *l. prolatam. 4. & ibi Bart. C. de ſent. & interloc.* Item, quod iudex ſedeat pro tribunali, eſt de forma & ſolennitate iudicii, *c. fin. de reg. iur. lib. 6.* & not. Bart. *in l. 1 & fin. C. de ſent. ex breu. rec.* & Spec. *in tit. de dilat. §. fin. verſ. ſed eum à procedente.* Alio vocabulo iſta forma appellatur figura iudicii, vt dicit Bald. *in l. nec quicquam. 9. §. de plano 3 col. 1. ver. quid ſi committitur, &c. ff. de offic. procõſ.* & declarat Old. *in conſ. 115.* & ita intelligitur gloſſ. *in l. iubemus. 41. C. de lib. cauſa.* quæ dicit, tunc dici confeſſionem iudicialem, & præiudicare, quando fit in figura iudicii, & ibi hoc etiam dicit Bald. idem tenet Felin. *in c. quoniam contra. 11. col. 25 de probat.* & gl. & Bart. *in l. cum ſcimus. 22. in fin. C. de agr. & cenſi. lib. 11.* & ita verificatur illa clauſula, ſine figura iudicii: quando Princeps ita cauſam committit, quia cenſetur ſublatus omnis ordo formalis iuris poſitiui, quo ad ſolennitatem, non quo ad ſubſtantiam probationum: vt not. Bart. *in extrauag. ad reprimen. in verſic. & figura iudicii.* & Lanfranc. *in Clem. ſæpe. 2. in verſ. & figura. & ibi etiam Card. & Dd. de verbor ſignif.* & Petr. Philip. Corn. *in conſ. 53. colum. 2. in litera S. in 2. vol.* & Soc. *in conſ. 46. col. 2. in 1. vol.*

Quarta cauſa, † quæ cõſideratur in iudiciis, dicitur 27

tur causa substantialis: & dicitur illa, super qua consistit tota virtus, nomen & effectus ipsius actus. Exemplum in contractu emptionis & venditionis substantia ipsius contractus, est res & pretium: nam sine istis non potest celebrari talis contractus, & nullus est, *l. fin. C. de contrah. empt. & l. 2. eod tit. & Inst. eod. § item pretium.* 2 sic etiam in iudiciis, substantialia iudiciorum dicuntur ipsi actus substantiales iudicii: prout est libellus, litis contestatio, iuramentum calumniæ, probatio, & alii similes, vt *d. l. prolatam.* 4. *& ibi Bartol. & Doct. C. de sent. & interloc.* & habetur *in Clem. dispendiosam.* 2. *de iud.* declarat Abb. *in c cum I. & A.* 22. *col.* 2 *de re iudic.* Vbi † etiam tangit, an publicatio & conclusio, sit de substantia processus, seu iudicii, de quo plene dicam infra in sexta parte, congrue in suo loco opportuno. Et non putet aliquis esse vnum & idem exemplum, id quod posui in formalibus iudicii cum hoc, quod pono in substantialibus: quia imo est diuersum: nam in formalibus considero solum ordinem solemnitatis: vt *d. Clem. dispendiosam. & d. l. prolatam.* 4. in substantialibus vero considero proprie ipsos actus interuenientes: quos supra dixi.

28

29 Quinta causa, quæ † consideratur in iudiciis, est causa naturalis: dicuntur enim naturalia alicuius actus ea, quæ veniunt tacite ex natura ipsius actus, absque eo, quod dicatur: sicut dicimus in mutuo, in quo tacite venit ex natura ipsius, vt reddatur æque bonum, *l. cum quid.* 3. *ff. si cert. pet.* Item in contractu venditionis, in quo tacite venit ex natura ipsius, vt venditor teneatur de euictione, *l. non dubitatur.* 6. *C. de euictionib. & l. in vendendo.* 66. *ff. de contrahen. empt.* Item, vt venditor non teneatur ad dandum, sed tantum ad tradendum, *l. ex empto.* 11. *ff. de actio. empt. l. si ita.* 25. §. 1. *ff. de contrah. empt. & l. clauibus.* 74. *eod. tit.* Item in contractu depositi venit dolus & lata culpa tantum ex natura ipsius: in locato vero venit etiam leuis: in commodato etiam leuissima, *l. si vt certo.* 5. §. *nunc videndum. ff. commodat.* Ista dicuntur naturalia actuum: de quibus etiam habetur *in l. pacta conuenta.* 72. *& ibi gloss. ff. de contrahen. empt.* sic etiam in iudiciis considerantur naturalia iudiciorum: & sunt illa, quæ veniunt ex natura iudicii, tacite ex iuris dispositione: & de his potest poni exemplum per quam plures iuris regulas loquentes de natura ipsius iudicii. Primum exemplum est *in l. vbi cœptum.* 30 *ff. de iudic.* hoc enim est de natura iudicii, vt vbi cœptum sit, ibi debeat finem accipere. Secundum exemplum est *in l. in hoc iudicio.* 27. *ff. famil. ercisc.* vbi de natura iudicii est, vt sit indiuiduum. probatur etiam *in l. nulli.* 10. *C. de iud. & in c. 1. de sequest. poss. & fruct.* & Spec. *in tit. de arbit. §. sequitur. col.* 14. *ver. quia omne iudicium, &c.* Tertium exemplum est *in l. fin. C. de fruct. & lit. expens. & l. non debet actori.* 41. *ff. de reg. iur.* vbi traditur regula, quod de natura iudicii est, vt in eo seruetur æqualitas inter actorem & reum & non claudicet. Quartum exemplum est *in l. properandum.* 13. *in princ. C. de iud.* vbi de natura iudicii est, quod instantia eius finiatur triennio, vel biennio, secundũ quod est iudicium ciuile, vel criminale: vt ibi habetur. Quintum exemplũ est *in l. solemus.* 61. *& ibi gloss. & Doct. ff. de iudic.* vbi in iudicio tacite venit, quicquid venit ex natura actionis propositæ. Sextum exemplum est *in l. ædiles.* 25. § *item sciendum.* 8. *ff. de ædil. edict.* vbi omnia accessoria post litem contestatam, veniunt ex natura iudicii, etiam si non petantur. Possent etiam & alia exempla poni, quæ per se studiosus inuestigator quærere & adaptare potest.

Sexta causa, † quæ consideratur in iudiciis, est 30
causa accidentalis: & quę sit causa accidentalis, declarat Bal. *in l. in vendentis.* 13. *col. fin. in fine. in 4. q. in fin. C. de contrah. empt.* vbi dicit, quod accidentale alicuius actus dicitur, quicquid aduenit ipsi actui iã substantiato: vt habetur *in d. l. pacta conuenta.* 72. *& ibi glo. ff. de contrah. empt.* est enim accidens secundũ Dialecticos, quod potest adesse & abesse ab aliquo subiecto, præter ipsius subiecti corruptionẽ. Omne igitur pactum, quod apponitur in contractu emptionis præter rem & pretium, dicitur accidentale; quia sine eo potest stare contractus secundum Baldum *in d. l. in vendentis.* 13. *col final.* sic etiam considero in iudiciis, & dico, quod omnia, quæ emergunt in iudicio, puta per oppositionem alterius partis, præter formam & substantiam iudicii, dicuntur accidentalia: exemplum pono *in d. l. quoties.* 3. *C. de iud. & l. 1. & ibi Bart. C. de ord. iudic.* vt si porrigo libellum, in quo peto hæreditatem, aduersarius opponit mihi quæstionem status: illa quæstio incidens dicitur accidentalis, quia absque ea iudicium procedebat in petitione hæreditatis. Potest etiam generaliter poni exemplum in omnibus exceptionibus, quas litigator opponit contra personam aduersarii, vel contra testes, vel cõtra libellum in casibus, in quibus parte non opponente procederet iudicium: iuxta text. *in l. sed & si suscepit.* 51. *ff. de iud. & l. ita demum.* 13. *& ibi Alexan. & Dd. C. de procur. & l. Pomponius.* 40. §. *rati.* 3. *de procur. & l. fin. C. de except.* ista omnia dicuntur accidentalia: quia super eis fabricatur aliquod nouum incidens iudicium, super quo habet necesse iudex interloqui, & sine eis procederet iudicium principale: quia non tangit substantiam, neque formam iudicii.

Septima & vltima causa, † quæ consideratur in 31
iudiciis, est causa finalis: dicitur autem causa finalis illa, ad cuius finem aliquis actus fit: qua cessante cessat effectus illius actus, *l eligere.* 6. §. *quamuis.* 2. *ff. de iur. patr. & l cum te.* 6. *C. de pact. inter. empt. & vend.* Sic † etiam in iudicio causa finalis, dicitur senten- 32
tia diffinitiua: quia ad hunc finem deducitur causa in iudicio, vt per sententiam terminetur, *l. properandum.* 13. *C. de iud.* & vt vnusquisq; consequatur quod suum est, *c. cum æterni.* 1. *de sent. & re iud.. lib.* 6. pro hoc est tex. formalis, & ibi not. *in l. 1 ff. de re iud.* vbi habe-

habetur, quod per ſententiam imponitur finis con-
33 trouerſiæ. Ad quem † finem iura multum feſtinant, vt ſit litium finis, *l. 2. C. de re iudic.* & odio habent, quod lites ex litibus oriantur, *l. terminato. 3. C. de fruct. & lit. expen. & l. 4. §. ait prætor. 3. ff. de re iud. & l. non diſtinguemus. 32. §. quæſitum. 16 ff. de arbitr. & l.
34 ſi quis iuſiurandum. 11. in fin. C. de reb. credit.* † & quod ipſa ſententia ſit cauſa finalis iudicii, patet; quia ea ceſſante, ceſſat effectus iudicii: qui effectus, eſt ipſa executio: nam ex proceſſu, in quo non eſt lata ſententia, non poteſt deueniri ad effectum executionis, *l. 1. & l. fin. & ibi not. C. de exec. rei iud. & l ſi cum nulla. 58. ff. de re iudic. l. ſi pacto quo pœnam. 14. in fin. C.
35 de pact.* Iſtud † probo per vnam pulchram declarationem, quam facit Socin. *in conſil. 251. colum. 7. verſ. comprobatur, &c. in 2. volum.* vbi dicit, quod cauſa finalis vniuſcuiuſq; actus, eſt principale intentum hominis facientis illum actum: ſimiliter idem Soc. *in conſil. 159. colum. 2. verſicul. confirmantur etiam, &c. in 2. volum.* vbi ponit aliam declarationem, dicens, quod cauſæ, quæ cohærent diſpoſitioni, & quæ inſpecta iuris diſpoſitione inducunt & arctant ad ita diſponendum, dicuntur eſſe cauſæ finales: de qua materia tractat Bart. *in l. 1. §. fin. ff. de donat.* ſed in materia iudicii, principale propoſitum proſequentis iudicium eſt veniendi ad ſententiam, & ipſa ſententia arctat ad formandum iudicium cum ſuo ordine:
36 ergo ipſa dicitur cauſa finalis. † Quæ autem ſit cauſa finalis in contractibus, & quæ in legatis, declarat Bald. *in l. 1. col. 2. C. de fal. cauſa adiect. leg.* & dicit Bald. *in l. generaliter. 52. colum. 2. in 2. oppoſ. C. de epiſ. & cler.* quod cauſa finalis, dicitur proprie cauſa, & non aliæ cauſæ: imo dicitur cauſa omnium aliarum cauſarum, ſecundum Ariſt. quem ibi allegat
37 Bal. *in rub. C. de inſtit. & ſubſt. circa prin.* † Poſſet etiam dici cauſa finalis iudicii, ipſa iuſtitia: quia per examen iudicii peruenitur ad iuſtitiæ miniſtrationem, quæ fit per ipſam ſententiam, ſecundum And. de Iſern. *in conſtit. cultus iuſtitiæ.*

38 Vidimus, † quomodo iſtæ ſeptem cauſæ conſiderantur in iudicio. Quæro pro complemento huius ſecundæ partis, an poſſit ſaltem de voluntate litigantium fieri iudicium abſque interuentu iſtarum ſeptem cauſarum, vel alicuius ex eis? Iſta quæſtio continet hoc in effectu, ſcilicet; an partes poſſint renuntiare formalibus vel ſubſtantialibus iudiciorum, & ſic de aliis cauſis ſupra declaratis. Et pro ſolutione huius quæſtionis reaſſumo omnes cauſas prædictas.

Et primo, quoad cauſam materialem, dico quod huic cauſæ non poteſt renuntiari: quia cum iudicium ſit quid materiatum, ab ipſa cauſa in iudicio deducta, non poteſt in eſſe produci ſine eius materia, & ſic neque partes, neque iudex poſſent facere, quod ſit iudicium abſq; cauſa materiali: quia eſſet impoſſibile per rerum naturam: ſicut ſi faber vellet facere nauem abſque lignis & tabulis, tex. eſt *in l. per ſeruum. 14. §. fin. ff. de vſu & habit* facit *l. vbi repugnantia. 188 ff. de reg. iur.*

Secundo, capio cauſam efficientem, & dico idem: quod huic cauſæ non poteſt renuntiari, nec produci in eſſe iudicium, abſque cauſa efficienti: quia eſſet ridiculum, ſicut naſci filium ſine patre, *l. licet. 42. §. ea obligatio. 2 ff. de procur.* & per Dd. *in rubr. Inſtit. de act.*

Tertio, eſt cauſa formalis, † ſuper qua adhibetur 39
talis diſtinctio: Aut enim eſt talis forma, quæ principaliter reſpicit fauorem partis: & illi formæ poteſt per partem renuntiari, per regulã *l. pen. C. de pact.* & valet iudicium Exemplum in iuramento teſtis: nam teſtis tenetur iurare pro forma; alias eius depoſitio non valet ſine iuramento, *l. iuriſiurandi. 9. C. de teſtib. & ibi Doct. & Abb. in c. tuis. 39. de teſtib. & atteſtat.* & tamen poteſt per partes remitti iuramentum teſti: & valet eius depoſitio, vt eſt text. *in d. c. tuis.* & ibi Abb. *in 3. notab.* aſſignat rationẽ prædictã, ſcilicet; quia eſt forma inducta in fauorem partis: aut eſt forma quæ principaliter reſpicit ius publicum: & illi non poteſt renuntiari, prout eſt ipſe ordo iudicii, vt not. glo. *in ver. partium, in c. de cauſis. 4. de off. deleg.* & ibi expreſſe hoc tenẽt Abb. & Ioan. de Imol. pro hoc eſt tex. *in l. 2 §. ſed quia veremur. 4. C. de iura. cal. & in c. 1 de lit. conteſt. & l. nemo poteſt. 55. ff. de leg. 1.* † Quod tamen intellige ſane procedere, 40
quando partes vellent omittere formam iudicii, & vellent, quod ſit iudicium, & quod ſententia valeat, vt ſententia iudicis; quia hoc facere non poſſunt: ſed ſi partes vellent ex toto tollere ordinem iudiciarium, & vellent vt iudex procedat ex arbitrio; tunc id facere poſſunt; & valebit ſententia in vim cuiuſdam arbitramenti ſeu pacti, ita dicit Abb. *in d. c. de cauſis. 4. col. 2.* & ibi etiam Felin. *in 4. col.* & ita debet intelligi quod not. gloſſ. *in c. ſi in ver. illuſtrium. de ſent. & re iud. lib. 6.* & tangit plene Abb. *in c. 1. col. 4. & 5. & ibi etiam Ioan. de Imol. de libel. obl.* probatur per ea, quæ habentur *in l 2. C. com. vtriuſque iud.* quod partes poſſunt ratificare ſententiam nullam, & valebit in vim pacti, & iſta plene examinat Matth. de Afflict. *in ſuo comment. conſtitutionum Regni in præludiis, in 8. quæſt. principali.* † An autem poſſint partes 41
facere, quod iudex pronuntiet ſine ſcriptis? In hoc reperio varietates Doctorum: nam Bar. *in l. quoties. 3. C. de priuil. ſchol lib. 12.* tenet, quod hoc poteſt fieri per partes, & valebit ſententia ſine ſcriptis, idem tenet Ioan. Andr. *in addit. Spec. in tit. de ſen. §. iuxta, verſic. item non valet, in addit quæ incip. verſic. 3. &c.* Contrarium videtur tenere gloſſ. *in d. c. final. in ver. illuſtrium, circa fi. de ſent. & re iud. lib. 6.* putarem ita ſaluari poſſe vtranque opinionem, vt diſtinguamus modo prædicto, ſcilicet aut partes volunt, vt in toto iudicio omittatur ordo iuris: & tunc poteſt etiam in ſententia omitti iſta ſolemnitas ſcripturæ: quia tunc iudex cenſetur quidam arbitrator, per ſupra dicta: aut partes volunt, quod iudicialiter procedatur

tur in aliis actibus, & sententia feratur sine scriptis: & tunc fieri non potest per ea, quæ not. Spec. *in tit. de libel.concept.§.nunc dicendum. versic.9.* ista enim est communis opinio omnium, quod si partes volunt omittere ordinem iudiciarium, in toto processu possunt hoc facere: secus si in aliquo actu tantum, vt dicit Gemin. *in d. c. fin. colum 3. in fin. ver. not. bene istam glo.& c.de sent.& re iud.in 6.* & Abb. & Doct. *in c. de causis.4.extr.de off.deleg.*

Quarto, est causa substantialis, in qua per omnia facias eandem distinctionem, quam feci in causa formali: quia istæ duæ causæ quo ad hoc, pari passu ambulant: per ea, quæ not. Bart. *in authen. offeratur, colum.fin.C.de lit.contest.* vbi format quæstionem:
42 An possit renuntiari substantialibus iudicii. † Ex prædictis potest declarari illud, quod dicimus in contractibus, & in vltimis voluntatibus, in quibus non potest per partes renuntiari formalibus, neque substantialibus, *per l.nemo potest. 55 ff. de leg. 1. & l. si vnus. 12. C. de testam.* quia ista formalia tendunt in fauorem publicum, ad hoc scilicet, ne falsitates cõmittantur, *l.iubemus.29.in fin.C.de testamen.& l fin.C. de fideicommiss.* & not. Bart. *in d. l. nemo potest. in 2. quæstio.* ita colligit ex not.per glo. & Bart. *in 1. oppos. in d. l. nemo potest.* nam illud intelligitur, scilicet, vt ille actus factus sine solẽnitate legis, remaneat proprie ille idem, & cum illo vigore, qui esset cum solennitate; non enim potest testator facere, quod sit testamentum, & quod fiat coram quinque vel paucioribus testibus: sed quod sit codicillus, sic, quod erit per clausulam codicillarem appositam, de qua per Bart. *in l.1.ff. de iur. codic.* sicut non possunt partes facere, quod sit verum iudicium sine ordine iudiciarie: sed quod sit quoddam arbitramentum, sic vt supra dixi.

Quinto, est causa naturalis: super qua facio hanc distinctionem. Quædam veniunt ex natura iudicii propter publicam vtilitatem: vt est peremptio instantiæ per triennium. *l. properandum. 13. C. de iudic.* & ista naturalia non possunt tolli per partes, scilicet prorogando tempus instantiæ, vt not. gloss. & Bart. & Alexand. *in d. l. properandum. in princ.* & ibi communiter Doct. & dicam plene infra in 5. parte huius tractatus. Quædam veniunt ex natura iudicii ad vtilitatem partium: & illis possunt partes renuntiare, & facere, quod non veniant: & potest poni exemplum in aliis casibus (supra exemplificatis) in ista causa naturali, præter peremptionem instantiæ: vt de regula, vbi cœptum est iudicium, &c. nam po-
43 test † pars, pendente vno iudicio coram iudice, trahere aduersarium coram alio iudice, si non opponit exceptionem litis pendentiæ, & valet iudicium: quia si non opponit, censetur consentire, & sibi imputatur, secundum Abb. & Ioan. de Imol. *in c. cum M. Ferrariensis. 9. col. fin. de constit.* & Bald. *in l. nulli. 10. circa fin. C. de iudic.* & ibi etiam Ias. *colum.2.* ergo patet, quod de consensu partium potest tolli ista naturalitas, & ratio est, quia respicit fauorem ipsarum partium, scilicet, ne reus vexetur in diuersis tribunalibus, vt habetur *in d. l. nulli. 10.* Similiter in alio exemplo *d.l. solemus. 61.ff. de iudic.* vbi est gloss. quæ ponit verum intellectum, scilicet vt id non veniat in iudicio, de quo nominatim actum est inter partes, quod non veniat. Sequitur ergo, quod possunt partes facere, quod non veniat in iudicio id, quod ex eius natura veniret: & idem possumus dicere in aliis similibus exemplis. Quod † corroboratur ex his, quæ in simili dicimus in contracti- 44
bus, in quibus possunt naturalia tolli de voluntate partium: nam valet pactum in contractu emptionis, quod venditor non teneatur de euictione, *l. emptorem. 12. §. qui autem. 18. ff. de act. empt.* quo casu licet non teneatur de euictione ad interesse, propter pactum; quia euictio hoc includit, scilicet vt venditor teneatur ad interesse, *l. venditor hominis 8. ff. de euict.* tamen tenetur tunc venditor ad pretii restitutionem: non obstante pacto, quod non teneatur de euictione, ita probat tex. *l. fin. in d.l.emptorem.§.qui autem.* & ibi Bart. & not. plene Bald. *in l.1.col.fin. C. de peric.& commod. rei. vend.* & ideo cautela est pro venditore, quod faciat pactum expressum, vt non teneatur etiam ad precii restitutionem: alias teneretur ad pretium, vt supra similiter diximus in testamento: cuius natura est, vt secundum tollat primũ, *§.posteriore.2.Inst quib. modis test.infirm.& l.1.& 2.ff.de iniust.rupt.testam. & l sancimus.27. C. de testam.* & tamen huic naturæ potest derogari per testatorem: quia potest testator in primo testamento ponere talem clausulam derogatoriam, vt non tollatur per secundum, *d l.si quis in principio testamenti. 22. & ibi Bart. ff. de leg. 3. & l. si mihi & tibi. 12. §. in legatis. 3.ff de leg. 1.*

Sexto † est causa accidentalis: & in hoc nullum 45
est dubium, quod per partes ei renuntiari non possit: quia ex quo per partes emergit, potest per easdem tolli, *l. eius est nolle. 3. ff. de reg. iur.* & hoc etiam est expeditum in contractibus: in quibus possunt renuntiare accidentalibus, & valet pactum super eis, *l.pacta conuenta. 72. & ibi gloss. & Doct. ff. de contrahen. empt.* & ratio est; quia tangendo accidentalia, non tangitur in aliquo virtus formalis: nec substantialis actus.

Septimo & vltimo, † est causa finalis, in qua bre- 46
uiter concludo, quod potest tolli per partes: nam supra declaraui, quod causa finalis iudicii est ipsa sententia; & tamen nulli dubium est, quod possunt partes litigantes renũtiare sententiæ, & facere quod in causa non feratur sententia: vt est, quando pendente lite transigunt: quæ transactio regulariter fit super re dubia, & lite incerta alias incepta, *l. 1. ff. de transact. & ibi not.* per quam transactionem imponitur finis controuersiæ absque sententia, *l.fratris. 10.& per totum tit. C. de transact.* Et ex his remanent expedita ea, quæ dicenda erant super hac secunda

parte:

parte: vnde venio ad tertiam partem. Rober. Marant. Venus. V.I.D.

TERTIA PARS.

Iudicium vnde originem produxerit.

SVMMARIA.

1 *A tempore Adæ, vsq; ad tempus nostrum nouem leges fuerunt.*
2 *Ius naturale primæuum, tempore Adæ inuentum.*
3 *Commune ius quo tempore inuentum sit.*
4 *Obligatio antidoralis inuenta est de iure naturali.*
5 *Naturale ius secundarium rationis, quo sit inuentum tempore.*
6 *Præceptum;* Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; *est ex lege Mosaica, Euangelica, & Apostolica confirmatum.*
7 *Legis naturalis tempore omnia erant communia, neque leges, neque constitutiones erant, sed homines naturaliter viuebant.*
8 *Gentium ius, quod sit: & quis introduxerit.*
9 *Leges Mosaicæ, Propheticæ, & ciuiles, quo tempore proditæ sunt, & num. 12.*
10 *Lex Mosaica alio vocabulo vocatur lex de calogi, & in quibus consistat.*
11 *Lex Mosaica continet præcepta moralia & mystica.*
12 *Lex Prophetica quæ dicatur.*
13 *Lex Mosaica & Prophetica hodie seruatur: & allegari potest ad decisionem causarum.*
14 *Lex ciuilis à Regibus originem habuit.*
15 *Reges fuerunt primi domini, qui in mundo inuenti fuere.*
16 *Primus Imperator quis fuerit.*
17 *Leges ciuiles quis primus dederit.*
18 *Regiis legibus vsq; ad quod tempus vixerint gentes.*
19 *Tarquinius septimus, ob adulterium per eius filium in personam Lucretiæ commissum, fuit expulsus.*
20 *Romanis quomodo ab Atheniensibus fuere leges concessæ.*
21 *Consules Romani quando creati: & quare sic dicātur.*
22 *Tribunus quo tempore creatus sit.*
23 *Senatores Romani quādo constituti: & quot fuerint.*
24 *Prætores quando electi Romæ, & quis dicatur prætor vrbanus, & quis peregrinus.*
25 *Imperium vnde habuerit originem.*
26 *Imperatorem deponere, ad Papam spectat.*
27 *Iurisconsulti qui appellabantur.*
28 *Leges ciuiles, quot annis ante aduentum Christi fuerint.*
29 *Tempore gratiæ inuenta est lex Euangelica, lex Apostolica, & lex Canonica, de quibus etiam num. 31. & num. 32.*
30 *Imperatoris potestas à Deo procedit.*
31 *Christus dicitur Rex regum, & Dominus dominantium.*
32 *Lex Apostolica quæ dicatur.*
33 *Lex Canonica quæ dicatur, & quare fuerit introducta, & in quibus voluminibus consistat.*
34 *Decretorum liber an connumeretur inter leges canonicas, & sit authenticus, & à quo sit conditus.*
35 *Liber decretorum quatuor habet species auctoritatum, & an omnes sint authenticæ.*
36 *Dicta sanctorum patrum, an possint ad decisionem causarum allegari.*
37 *Innocentii dicta super decretalibus non sunt authentica, nec habent vim legis; sed sunt velut glossæ.*
38 *Ciuiles leges in decretis insertæ, non debent seruari, vt canones.*
39 *Liber Decretorum, quo tempore compilatus, & quo tempore liber Decretalium.*
40 *Ius naturale, est immutabile, & semper fuit, & est hodie in vsu.*
41 *Ius naturale secularium, an hodie obseruetur.*
42 *Ciuis derelinquens patriam periclitantem, eius perdit priuilegia.*
43 *Patria sua vnicuique charior.*
44 *Ius gentium est immutabile, & contra illud Princeps statuere non potest.*
45 *Princeps ex causa potest distinguere & limitare ius gentium, non tamen in totum tollere. Idem in iure diuino.*
46 *Consuetudo an induci possit contra ius gentium, vel diuinum.*
47 *Lex Mosaica, an inter Christianos hodie sit in obseruantia.*
48 *Christus fuit lux & veritas, qui omnia velamina veteris testamenti illustrauit.*
49 *Iudæi seruant etiam hodie legem Mosaicam, & secundum eam viuunt, illa deficiente, seruant ius commune etiam in decisionibus causarum.*
50 *Iudæi iurant super lege Moysi, & super decem præceptis.*
51 *Iuramentum Iudæi confirmat contractum per ipsum celebratum, qui alias erat inualidus.*
52 *Iudæus non compellitur ad obseruantiam iuramenti in compromisso appositi.*
53 *Iudæus per legem suam iurans, per Christianum iudicem ad iuramenti obseruantiam compellitur, & contraueniens puniri potest de periurio.*
54 *Iudæus non potest iurare per Euangelia, neque per Christum, & iurans compellitur ad obseruantiam iuramenti, & num seq.*
55 *Iudæus blasphemia Christi dicitur.*
56 *De iure ciuili non valet iuramentum super contractu inualido.*
57 *Ecclesia non se impedit de animabus Iudæorū, quia iam damnatæ sunt.*
58 *Mosaica lex quo ad matrimonia, inter Iudæos seruatur.*
59 *Ecclesiæ non sunt subiecti Iudæi, quo ad spiritualia.*
60 *Iudæis licet facere actus secundum eorum ritum, qui in contemptum fidei Christianæ non tendunt: alias Christianorum immunitates perdunt.*

Consue-

126 *Consuetudo & notoria obseruantia temporis, cuius non extat memoria in contrarium, habet vim legis & priuilegii.*
127 *Ius Longobardorum excludit cognatos, & etiam matrem à successionibus: non tamen excludit filios naturales per filias fœminas, quamuis legitimas.*
128 *Ius Francorum qualiter probetur, quod sit in vsu.*
129 *Consuetudo notoria est, qualibet ex inspectione plurium instrumentorum: & sufficit eam tantum allegare.*
130 *Consuetudo nulla est fortior & melior, quam iuri communi conformis.*
131 *Ius Francorum est speciale & onerosum, & contra ius commune: vnde per allegantem probari debet.*
132 *Iudicium vnde fuit proditum, & qualiter habuit originem.*
133 *Adam qualiter & quomodo contrauenerit præceptis Dei.*
134 *Iudicium cognitum fuit etiam tempore veteris testamenti, & tempore noui testamenti, vsque in hodiernum diem. num. 135.*
136 *Iudicium inuentum fuit, ne quis sibi ius propria auctoritate diceret.*

TERTIA pars principalis continet vnicam quæstionem, videlicet, VNDE HABVERIT ORIGINEM IVDICIVM? Pro huius tamē quæ-
1 stionis & dubii resolutione † oportet aliquantulum inuestigare originē ipsarum legum & iurium, quæ habuimus in mundo post creationem hominis. Vnde sciendum est, QVOD TRIA TEMPORA considerantur quoad iuris inuentionem, à tempore, quo Deus creauit primum hominem, scilicet Adam. IN PRIMO TEMPORE fuerunt prodita tria iura, seu tres leges. IN SECVNDO TEMPORE, tria alia iura, seu tres leges. IN TERTIO TEMPORE, tria alia iura, & sic conclusiue fuerunt nouem leges à tempore Adæ, vsque ad hoc tempus nostrum: prout sub breuibus verbis declarat Abb. *in c. firmiter. 1. col. 5 de summa Trinitat. & fide Cathol.*
2 Quam † tamen materiam amplius & plenius declarando reassumo, & dico sic: quod in primo tempore, cum Deus creasset hominē ad sui imaginem, vt dicit text. cum gl. *in c. hac imago. 33. quæst. 5.* & habetur *Genes. cap. 1. & Sapien. cap. 2.* statim fuit inuenta prima lex, quæ appellatur lex naturalis, quæ est duplex, sc. lex naturalis cōmunis, & lex naturalis rationis, vt declarat Archid. *in c. ius naturale, & ibi etiā gl. 1. distinct.* & hæc est in effectu illa distinctio, quam faciunt Doct. *Instit. de iure natur. in princ. & in §. singulorum. 11. Instit. de rer. diuis.* dum dicunt, quod ius naturale est duplex, scilicet primæuum, & secundarium: perinde enim est, ac si dicerent, ius naturale commune, & hoc est primæuum: & ius naturale rationis, & hoc est secundarium.
3 Creato † igitur homine, & creatis aliis animalibus brutis pro seruitio hominis, vt habetur *Psal. 8.* Omnia subiecisti sub pedibus eius, &c. fuit prodita prima lex naturæ, quæ dicitur COMMVNIS: & ideo appellatur communis; quia est indifferens in omnibus animalibus, tam rationalibus, quam brutis: & ista prima lex naturæ, seu ius naturale primæuum, comprehendit in se quoddam naturale institutum: prout est maris & fœminæ coniunctio, liberorum procreatio, & educatio: & prout sunt alii appetitus naturales: qui sunt communes omnium animantium, & de hac lege naturæ loquitur text. *in l. 1. §. ius naturale. 3. ff. de iustitia & iur. & Instit. de iure natur. gent. & ciuil. in princip. & in d. c. ius naturale. distinct. 1.* Et † ex ista prima lege naturali commu- 4
ni oritur obligatio antidoralis: quæ est, vt benefacienti benefaciamus, de qua loquitur gl. *in l. sed & si lege. 25. §. consuluit. 11. ff. de petit. hæred. & in c. cum in officiis, 7. de testam.* & gloss. *in c. illud, 8. quæstio 2.* quæ glossa licet dicat, quod humanum est præbere reuerentiam illi, à quo quis beneficium accepit: vt per hoc videatur sentire, quod hæc obligatio antidoralis sit iuris humani, scilicet, quod tantum hominibus commune est: tamen veritas est, quod habuit originē ab isto iure naturali primæuo & communi: quia etiam animalia bruta ex quodam naturali instinctu solent diligere benefacientes sibi, & præstare illis seruitia: vt inquit Nicol. de Neapol. *Institut. de obligat. in princip.* & Iason *in l. ex hoc iure, 5. colum. 11. ff. de iustitia & iure.* qui ponit octodecim notabiles effectus, quos producit ista obligatio antidoralis. Secundo, † in eodem tempore post 5
creationem hominis, fuit prodita alia lex naturæ, scilicet, RATIONIS: quod dicitur ius naturale secundarium, & ideo dicitur rationis; quia tantum hominibus est communis, & sic animātibus rationem habentibus, & non brutis: prout est religio erga DEVM, vt parentibus & patriæ pareamus, vt vim atque iniuriam propulsemus: & de hac lege naturali rationis loquitur text. *in l. veluti, 2. & l. vt vim. 3. ff de iustitia & iure.* & habetur *5. distinct. in princip.* Item † in hac eadem lege naturali dependet il- 6
lud naturale præceptum, scilicet, Quod tibi vis fieri, alteri facias: quod præceptum traditur *in c. humanum genus. 1. distinct.* & quod sit de isto iure naturali, tenet gloss. *in vers. dispositionem.* & ibi etiam Abb. *in c. firmiter, 1. de summa Trin. & fide Cathol.* hoc præceptum fuit etiam confirmatum per legē Mosaicam, vt habetur *Tob. cap. 4.* item per legem Euangelicam, vt habetur *Matth. cap. 7. & Luc. cap. 6.* item per legem Apostolicam, vt ait Apostolus *ad Galatas cap. 5.* de quibus legibus inferius dicetur. Et istud ius naturale rationis, solet etiam appellari ius gentium: & ius gentium primæuum: ea ratione attenta; quia solæ gentes, id est, soli homines vtuntur eo iure, *l. 1. in fin. ff. de iustitia & iure.* Tempore † autem 7
istius legis naturalis nullæ erant proditæ leges, seu cōstitutiones inter homines: sed ita naturaliter viuebant, & omnia erant cōmunia, nec erat inuentum

Meum & Tuum: vt declarat Bartol. & Doct. *in l. si quod.64. ff. de condict. indebit.* & not. *in d. c. ius naturale*, 1. *distinct.* & est text. 7. *distinct. in princip.* Et secundum istud ius naturale vixerunt homines
8 certo tempore, dum pauci erant in mundo. † Deinde adauctis hominibus, excreuit etiam malitia hominum; adeo, quod solo hoc iure naturali viuere non valebant: & sic fecerunt gentes inter se quasdam constitutiones & leges: vt, Quodcunque calcauerit pes tuus, tuum sit, & distinxerunt inter se dominia rerum: & sic fuit inuentum Meum & Tuum. Item fecerunt aliquas constitutiones, vt nullus intraret possessionem alterius: & ex hac distinctione fuerunt orta bella, captiuitates, & seruitutes. Item cœperunt gentes super rebus diuisis & distinctis contrahere adinuicem: & ista fuit tertia lex, quæ omnia ista introduxit: & fuit appellata ius GENTIVM, de quo loquitur textus *in l. ex hoc iure. 5. ff. de iustitia & iure. & in c. ius gentium*, 1. *distinct.* & declarant Bart. & Modern. *in d. l. si quod, 64. ff. de condict. indebit.* & Abbas. *in d. c. firmiter*, 1. *colum. 5. de summa Trinit. & fide Cathol.* & ita cum istis tribus legibus, seu iuribus vixerunt gentes à creatione Adæ, vsque ad tempus Mosi exclusiuum. Et istud primum tempus, quod appellatur tempus ante legem, in quo tempore fuerunt ista tria iura, scilicet, ius naturale, commune, seu primæuum: item ius naturale rationis, quod est secundarium: item ius gentium, quod est similiter secundarium: quia ius gentium primæuum est idem, quod ius naturale, vt supra dixi.

9 Superuenit † postea secunda ætas, seu secundum tempus, quod appellatur tempus sub lege: in quo tempore fuerunt proditæ tres aliæ leges, videlicet, lex MOSAICA, lex PROPHETICA, & lex CIVILIS. Nam cum videret Deus malitiam hominum abundare super terram, misit legem in terris, illamque exprimi fecit in scriptis per Moysen: cui Moysi dictam legē dedit in monte Synai: & ista appellatur lex MOSAICA, quæ tota consistit in decem præceptis, quæ colliguntur ex illis versibus: *Vnum cole Deum, &c.*

10 Et † ista lex Mosaica, alio vocabulo appellatur lex decalogi, seu decalogus legis: quod idem significat quasi lex decē præceptorum, prout de prædictis est tex. *in c. Moyses. 7. distin. & in c. libentes, in fin. de pœniten. distin.* 1. & not. gloss. *in d. c. firmiter. 1. §. hac sancta.* vbi est etiā text. *de summa Trinita. & fide Cathol.* & Specul. *in proœmio sui operis, colum. 1. in fin.* & habe-
11 tur *Exod. cap. 34. & cap. 35.* Fuerunt etiam & † in lege Moysi alia præcepta; quæ dicuntur mystica, id est figurata: quorum aliqua fuerunt sacramentalia, alia ceremonialia, de quib. habetur per glo. *in c. fin. §. his itaque, 6. distin.* & quod nomen mysticum significet figuratum, est gloss. *in c. aurum, in ver. mystici, 11. quæst. 2.* Illa vero præcepta decalogi dicuntur moralia; quia mores bene & beate viuendi recipiunt, & illa nunquam mutantur, vt notatur *in d. §. his itaque.* Deinde † huic legi Moysi fuit adiecta 12
alia & secunda lex, quæ appellatur PROPHETICA. Nam Deus dedit legem hominibus per Moysen, & per Prophetas: vt dicit text. *in d. c. firmiter, 1. §. hac sancta*, & dicit Specul. *in d. proœm. colum. 4. in princip.* Et ista est lex, quæ continetur in toto veteri testamento. † Quæ lex Mosaica, & Prophetica etiā 13
hodie seruatur, quoad præcepta moralia scilicet: quoad alia vero mystica, reperitur in aliquib. mutata, tam per legem Euangelicam, quam canonicam, vt declarat text. *in d. §. his itaque.* & ibi Archid. Et quod lex Mosaica etiā hodie seruetur, & possit allegari in decisionibus causarum, tenet Calder. *in cons. 30. in tit. de testam.* & Ioan. de Imol. *in l. stipulatio hoc modo concepta, 61. ff. de verb. oblig. & in l. 3. ff. de test.* & Ias. *in l. 1. colum. 8. ff. si cert. pet.* Deinde † cum ho- 14
mines in orbe valde creuissent, & malitia similiter cū his aucta esset, considerauerunt sola se lege Mosaica & prophetica viuere non posse: vnde in eodē tempore superuenit lex CIVILIS, quæ lex ciuilis habuit primam originem à regibus: nam in primo tempore, quo homines viuebant iure gentium, vt supra declaraui, fuerunt † ex eodem iure gentium 15
inuēti reges: nam ipsemet populus ad hoc, vt commodius viuere & regi posset, eligebat sibi regem, cui dabat obediētiam, & per illum regebatur: & sic reges fuerūt inuenti originaliter iure gentium, ita declarat Bald. *in tract. schismatis, in 10 col. versi. & est notandum. quod duplex est concordia, &c.* quē tract. ponit *in 6. lib. Cod. in titu. si quis aliquem testari prohib.* & Oldr. *in consi. 69. colum. 2 in fi.* Et quod reges fuerint primi domini, qui fuerunt inuenti in mundo, declarat Andr. de Isern. *in rub. quæ sint regal. colum. 2. in prin.* & probat text. *in l. 2. §. quod ad magistratus. 14 ff. de orig. iur.* & dicit Andr. de Isern. *in proœm. const. col. 16.* quod reges fuerunt omni tempore, etiam ante Christū, Imperatores vero nouiter fuerunt inuenti ab ætate Christi, non antea. Nam † primus im- 16
perator, qui fuit in mundo, fuit Octauianus, qui fuit Imperator tempore Christi, secundum eū, sed glo. *in l. 1. ff de adult.* tenet, quod primus Imperator fuit Iulius Cæsar, idē tenet Pet. Phil. Corn. *in consil. 1. col. 4 in 3. vol:* scilicet, quod Iulius Cæsar fuit primus, & Octauianus secundus: sed Andr. de Isern. vbi supra, tenet; quod Iulius Cæsar non fuit verus Imperator, sed Rex. Et quod reges fuerunt ab antiquo, habetur plene *in lib. Regum, in veteri testamento.* Primus Imperator Christianus fuit Constantinus, secundum And. de Isern. *in proœm. const. col. 16.* de his tamen me remitto ad historiographos, quorum propria est materia. Isti † ergo reges ita electi 17
& creati faciebant aliquas leges, & sic dederunt principium legi ciuili: & primus rex, qui dedit leges ciuiles Græcis, fuit rex Foroneus: vnde denominatus est forus, id est, locus iudicii, *c. forus, de verbor. singn. & d. c. Moyses. 7. dist.* itē Mercurius Trismegistus

gistus rex tradidit leges Atheniensibus. Item Lycurgus leges Ægyptiis. Item Solon fuit primus rex, qui dedit leges Lacedæmoniis. Item Numa Pompilius rex populo Romano leges edidit: prout hæc omnia traduntur *in d.c. Moyses.* Et propterea istæ leges appellabatur ciuiles; quia erat quoddam ius, quo vnaquæque ciuitas prædictarum vtebatur, auctoritate dictorum regum, vt habetur *in §. sed ius quidem ciuile. 2. Instit. de iur. nat.* vbi proprie fit mentio de legibus Solonis. & habetur *in l. omnes populi. 9. ff. de iustitia & iur & in c. ius ciuile. 1. distinct.* Et ita
18 cum † istis legibus regiis vixerunt gentes vsque ad
19 tempus Regis Tarquinii septimi, postmodū † cum esset dictus Tarquinius rex, euenit, quod eius filius violenter adulterauit Lucretiam nobilem Romanam & pudicam, vt dicit text. *in c. proposito. 32. qu. 5. colum. 3.* propter quod iratus populus Romanus dictum Tarquinium regem expulit: & noluit vlterius regem aliquem creare, imo omnes leges regias ante factas aboleuit: adeo, quod sine lege & sub incerto viuebat: & ita vixit sine lege fere per annos 19. vel 20. vt dicit Archid *in d. c. Moyses. in fin.*
20 & est text. *in l. 2. §. exactis. el 1. ff. de orig. iur.* † Verum aduertens populus ipse Romanus, quod non esset expediens vlterius sine lege diutius viuere, quæsiuit habere leges Græcorum, scilic. leges Atheniensium conditas à Solone rege: & cum illis viuere decreuit: vnde congregatus ipse populus, elegit 10. viros idoneos & bene peritos: quos Athenas misit pro transcribendis legibus Græcorum ex libris Solonis: & vt dictas leges ex Greca scriptura in Latinam traducerent, vt dicit text. *in d. c. Moyses. in fin. & cap. sequ. & in d. §. exactis. 3.* Qui 10. viri Romani fuerunt isti, videlic. Appius Claudius, Titus Genutius, Publius Festius, Lucius Veturius, Caius Iulius, Aulus Manlius, Publius Sulpitius, Publius Curiatus, Titus Romulius, & Spurius Postumius: vt dicit text. *in c. fuerunt. 7. distin.* & cum isti 10. viri accessissent Athenas pro habendis legibus, Athenienses noluerunt statim copiam suarum legum eis facere: sed voluerunt prius explorare, vtrum Romani essent capaces, & digni suis legibus. Ad quod explorandum miserunt quendam sapientem Græcū Romam. Quod quidem præscientes Romani cum aduentasset dictus sapiens Græcus, decreuerunt irridere eum cum omnibus Atheniēsibus, qui eum miserant. Et sic obiecerunt illi quendam stultum Romanum, ad hoc, vt ille sapiens Græcus disputaret cum illo stulto; & derisus recederet: qui sapiens Græcus credēs illum sibi obiectum esse sapientem, cœpit cum eo disputare nutu & signis; & eleuauit vnum digitum, significans in corde suo, quod vnus esset Deus. At ille stultus credebat, quod volebat sibi eruere vnum oculum cum illo digito: & ipse eleuauit duos digitos, & etiam pollicem: & sic tres dicens in corde suo, quod si tu vis mihi eruere vnum oculum, ego eruam tibi duos oculos. Sed ille Græcus credebat, quod stultus ille intelligebat de Trinitate. Deinde sapiens Græcus ostendit illi stulto manum, significans in corde suo, quod omnia sunt manifesta Deo: stultus autem credebat, quod volebat dare alapam sibi: & in continenti ostendit ei pugnum clausum, significans, quod si vis mihi dare alapam, ego repercutiam te pugno clauso. At Græcus sapiens intellexit, quod per pugnum voluit stultus significare, quod Deus omnia manu clauderet. Et sic putauit Romanos esse valde sapientes, & dignos legibus. Et reuersus fuit Athenas, & retulit, Romanos esse legibus dignos: & sic fuerunt concessæ leges illis decem viris. Qui decē viri transcripserunt dictas leges in decem tabulis eburneis, & attulerunt eas Romam, prout hanc historiam declarat gloss. *in l. 2. §. exactis. el 1. ff. de orig. iur. in gloss. in ver. constitui.* His etiam decem viris fuit data potestas per populum Romanum interpretandi dictas leges, addendi, & minuendi: vigore cuius potestatis, videntes, quod aliquid deficiebat in dictis legibus, adiunxerunt duas alias tabulas scriptas: & sic factæ fuerunt duodecim tabulæ, ex quibus causaliter denominata fuit lex duodecim tabularum: vt *d. c. Moyses. in fin. & ibi gloss. & d. §. exactis.* Et ista lex duodecim tabularum fuit principium iuris ciuilis scripti: quo hodie vtimur: & cūm ista lege duodecim tabularum incepit viuere populus Romanus.
Deinde, † quia quandoque emergebat aliquis casus nouus, qui non reperiebatur decisus per legem 21
duodecim tabularū: & erat necesse facere nouam legem super illo casu: populus Romanus expulsis regibus, creauit quosdam alios officiales, qui Consules dicebantur, eo quod debebant consulere Reipublicæ: vt dicit tex. *in d. l. 2. §. exactis. el 3. ff. de orig. iur.* Et Consul faciebat congregari populum Romanū, ipsumque informabat, quod talis casus emerserat, qui per leges non reperiebatur decisus: populus autem Romanus ad interrogationem dicti Consulis decidebat illū casum, prout sibi videbatur æquius, & illa decisio erat lex: & deinde semper in similibus casibus pro lege seruabatur, vt est text. *in §. lex est. 4. Instit. de iure natur.* & ibi hoc declarat Angel. de Aretin. & in ista lege concludenda totus interueniebat populus, connumeratis patriciis, & nobilibus, & etiam plebeiis, vt *in d. §. lex est. 4.* † Successiue 22
vero aucto populo Romano, superuenit quædam discordia inter patricios & plebem: ex causa, quod quidam Appius iudex, captus amore cuiusdam puellæ, filiæ cuiusdam Virginii, ciuis Romani, protulit iniustam sententiam contra illam puellam; pronuntiando eam esse ancillam: dictusque Virginius pater ex hoc indignatus, erepto gladio dictam eius filiam interemit: & ad suos commilitones incontinenter aufugit: & vna cum iis secessit in mōtem Auētinum ciuitatis Romanæ: vnde tota plebs Romana ad dictum montem conuolauit: & se à patriciis diuisit: ibique persistens plebs ipsa, officia-

cialem suum creauit, qui appellabatur tribunus: & quando emergebat aliquis casus à lege duodecim tabularum non decisus, ille tribunus faciebat totam plebem congregari, & dictum casum proponebat, & plebs ipsum decidebat, & illa decisio erat lex: inter ipsos plebeios appellabatur Plebiscitum, vt *in §. Plebiscitum. Instit. de iure nat.* Et hæc omnia declarantur *in d.l.2. §. deinde cum esset,8. & §. initium.* 24. alias, *& cum. ff. de orig. iur.* Et ita stetit plebs per certos annos separata à patritiis. Deinde quia multæ discordię nascebantur inter plebem & patritios, superuenit quidam rex Hortēsius, qui pacem composuit inter patritios & plebeios: & reuocata plebe à dicto monte Auentino, iterum ipsam plebem cum patritiis vniuit: & fecit vnam legem, quæ dicta fuit lex Hortensia: capto nomine ab ipso authore: per quam legem voluit, quod illa plebiscita haberent vim legis generalis: & sic aggregata fuerunt in compendio aliarum legum ciuilium, & in Corpore iuris ciuilis, vt *d. §. plebiscitum. & d. §. deinde cum es-*
23 *set, & c. plebiscita. 2. dist.* & ibi Archid. Deinde, † quia plus augebatur populus Romanus, adeo quod erat impossibile in vnum congregari, quando nouus casus emergebat, constituit populus ipse centum viros deputatos ad regimen ciuitatis, qui senatores appellabantur, & erant numero centum, *l. fin. & ibi gloss. in ver. centumuiralis. C. de pet. hæred. & gloss. in rubr. ff. de senat.* & quando erat facienda aliqua lex noua, congregabantur solum illi centum senatores, qui decidebant casum propositum: & illa decisio erat lex, & appellabatur senatusconsultum: & fuit redactum id senatuscōsultum similiter in compendio iuris ciuilis, vt *in §. senatusconsultum. 5. Instit. de iure natur. & d.l.2. §. deinde, quia difficile. 9. ff. de origin. iur. & c. senatusconsultum. 2. distinct.* Postmodum
24 quia † populus Romanus propter magna bella, quę habebat contra finitimos & alias nationes, erat impeditus, & similiter ipsi Consules erant propter dicta bella impediti, adeo quod erat necesse ipsis Consulibus discedere quandoque extra Vrbem super gubernatione bellorum: & sic ciuitas remanebat sine rectoribus: nam absentibus Consulib. non erat, qui iura redderet in ciuitate: ideo ne ciuitas rectore careret, super iustitia ministranda, populus ipse creauit duos officiales, qui prætores appellabantur: vnus erat prætor Vrbanus, & alius prætor peregrinus. Vrbanus enim prætor audiebat causas ciuium Romanorum: sed peregrinus audiebat causas exterorum seu peregrinorum, vt *d.l.2. §. deinde cum placuisset. 26. ff. de orig. iuris.* Et isti prætores solebant proponere quædam edicta in albo, seu in eorum palatio super iustitia conseruanda, puta: Pacta seruabo: vel, Quod metus causa factum est, ratum non habebo; & alia similia, quę edicta fuerunt postea per populum approbata, & illud appellatur ius prætorium: quod similiter fuit incorporatum in iure ciuili, vt *in §. prætorum. 7. Instit. de iure natur. & d.*

l.2. §. eodem tempore. 10. Demum quoniam † ex diui- 25
na permissione omne imperium, iurisdictio & potestas totius mundi erat tunc in populo Romano, in quo habuit originem ipsum imperium, ex violentia & potentia: quia violenter ex sua potentia armorum totum orbem subiugauit, vt dicit Abb. *in in c. venerabilem. 34. col. 6. in fin. de elect* & Bald. *in l. bene à Zenone. 3. in fin C. de quadr præscr.* & gl. *in c. 1. de pace tenen. inter subd.* quam ad hoc reputat singularē Ang. *in l. deprecatio. ff. ad leg. Rhod. de iact.* & Alb. de Rosat. *in l. cunctos populos. 1. C. de sum. Trin. & fide Cathol.* & Felin *in c. cum non liceat. 12. col. 10. de præscr.* in quibus locis hæc est magis communis conclusio, quod imperium habuit originem in populo Romano ex violentia, Dei voluntate permissa: constituit sibi populus ipse vnum principem seu Regem Romanorum: in quem populus ipse transtulit omnem suam auctoritatem, potestatem & imperium: constituta prius quadam lege; quæ appellata fuit lex regia. & ex tunc dictus est Rex Romanorum habere potestatem legis condendę: quia populus sibi illam potestatem contulit, vt dicit text. *in l.2 §. nouissime. 11. ff. de orig. iur. & in l. 1. ff. de constit. princ.* & declarat pulchre Bald. *in d.l. bene à Zenone. in fin. C. de quadr. præscr.* & est text. *in §. sed & quod principi. 6. Inst. de iur. natur. & in l. 1. §. hoc etiam. C. de vet. iur. enucl.* & ratio translationis imperii assignatur in quadam constit. Regni, quæ incipit: *non sine grandi, &c.* in text. illius constit. scilic. quia ex quo dictus princeps Romanus habebat omne ius imperandi ipsi populo & subditis, congruum fuit, vt etiam ab eo procederet potestas legis condendæ, quæ est origo iustitiæ: vt ab vno & eodem fonte procedat origo iustitiæ, à quo procedit protectio subditorum. & ibi *in d. const.* tangit Andr. de Isern. an ipse idem populus, qui concessit talem potestatem principi seu Imperatori, possit eandem sibi auocare: de qua per Angel. de Aret. *in d. §. sed & quod principi.* & Bald. *in l. fin. C. de legib.* vbi tangit † etiam, ad quem spectet deponere Impera- 26
torem, & dicit: quod ad solum Papam: hæc autem potestas tradita per populum Romanum principi, fuit postea approbata per Christum in testamento nouo, dum dixit: Reddite, quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo, vt traditur *Matth. cap. 22.* & not. Oldr. *in cons. 69. colum. 2.* & Bald. *in d. l. bene à Zenone 3. in fin. C. de quadr. præsc.* Translata igitur potestate in principem, ipse solus poterat facere leges: sic illud, quod Princeps statuebat causa faciendi legem, seruabatur pro lege, & istæ appellantur cōstitutiones principum, de quibus habetur *in d. §. sed & quod principi. 6. & in d l. fin. C. de legib. & in d. l. 1. de const prin.* & similiter sunt de compendio iuris ciuilis. Creato deniq; principe Romanorū, † & trans- 27
lata potestate in eum, princeps ipse eligit quosdam sapientes in ciuitate Romana, qui Iurisconsulti appellabātur: quibus dedit potestatem iura interpretandi & respondendi in casibus dubiis, de quibus con-

consultabatur: & illa responsa & interpretationes erant tantæ auctoritatis, quod pro legibus seruabãtur: ,& ista appellantur responsa prudentum, vt est text. *in c. responsa prudentum. 8. Instit. de iure natur. & in c. responsa. 2. distinct.* & istæ sunt leges fforum, quæ fuerunt conditæ ab ipsis Iurisconsultis, auctoritate tamen Principis, & sic sunt etiam de iure ciuili. Et cum istis legibus vixerunt gentes in hoc secundo tempore, vsque ad aduentum Christi, quo secundo tempore habuimus declaratas tres alias leges, quæ
28 viguerunt: scilic. legem Mosaicam, legem Propheticam, & legem ciuilem. Istæ † autem leges ciuiles, de quibus superius feci mentionem, fuerunt per trecentos annos ante aduentum Christi, & sic tempore Paganorum, vt dicit Bart. *in l. multum. 34. ff. de verbor. oblig.* & quod isti Iurisconsulti, qui fecerunt leges, fuerunt Pagani, & ante aduentum Christi, tenent gloss. & Bald. *in l. pridie. 5. ff. de fer.* & gl. & Bart. *in l. Titia. 38. §. Seia. 2. ff de aur. & arg. leg.* & gl. 1. *in rub. ff. de iust. & iur.* & ponit Bart. in lect. Nicol. de Neap. *in l. spadonem. 15. §. iam tamen. 6. ff. de excusat. tut.* dicit tamen Ias. *in d. l. multum. 34. in fin.* quod multi Iurisconsulti fuerunt tempore Christi, & etiam post Christum: & maxime Vlpianus: vt ibi per eum, vbi & assignat rationem.

29 Superuenit † postea tertium tempus, quod appellatum fuit tempus gratiæ: in quo tempore DEVS gloriosus voluit incarnari in sacra Virgine: & sic venit Christus in mundum, verus DEVS & verus homo, vt *in l. inter claras. 8. C. de summa Trinit. & fide Cathol.* in quo tempore fuerunt proditæ tres aliæ leges, videlicet lex EVANGELICA, lex APOSTOLICA, & lex CANONICA. Et prima fuit lex EVANGELICA, quam tradidit ipse Christus ore proprio: vt habetur in omnibus quatuor Euangeliis, vt dicit Abb. *in d. c. firmiter. 1. col. 5. de summa Trin.* & per hanc legem Euangelicam fuit confirmata potestas Imperatorũ: dum dixit *Matth. c. 22.* Reddite Cæsari,
30 quæ sunt Cæsaris, &c. Quæ † potestas Imp. dicitur similiter procedere ab ipso Deo: vt testatur Christus in Euangelio *Ioan. c. 15.* dum dixit Pilato: Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset desuper, &c. & Paulus *ad Rom. c. 13.* vbi ait; non est potestas, nisi à DEO. quod qualiter procedat & intelligatur, vide plene Abb. *in c. nouit. 13. col. 5. & 6. & ibi etiam Felin. de iud.* & tangit plene Old. *in consil. 180. col. pen.* vnde Imperatores postea Christiani fuerunt prosecuti leges ciuiles: videlicet antiquas leges approbando & compilando, & nouas componendo: prout fecit Iustin. Imperator, vt *l. 2. C. de veter. iur. enucl. & in proœm. Inst.* & sic habemus leges ciuiles ante & post aduẽtum Christi: originaliter tamen fuerunt ante aduentum Christi, vt supra decla-
31 raui. Secunda † fuit lex APOSTOLICA; nam Christus gloriosus, qui dicitur Rex regum, & Dominus dominantium, *Clem. pastoralis. § fin. de re iud. & c. quæ contra mores. 8. dist.* vbi appellatur regnator vniuersæ creaturæ, & *in const. post mund. machinam.* dicitur Rex regum: cum esset reuersurus ad Patrem, reliquit Apostolis potestatem suam in terris, & signãter Petro, vt principi Apostolorum: quod declarauit tam ante suam passionem, quam post: vt dicit text. *in c. in illis. 80. dist.* nam ante passionem declarauit, dum dixit: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo ecclesiam meam, & tibi dabo claues, &c. vt est text. *in c. in nouo. 21. dist. & Matth. cap. 16.* Item, dum alias dicit Petro: Pasce oues meas, vt dicit text. *in c. significasti. 4. in princip. & ibi in gloss. in ver. pasce. de elect. & in d. l. inter claras. 8. C. de sum. Trinit. & Ioan. c. vlt.* per hæc verba designauit velle, quod Petrus esset caput, & princeps Apostolorum: vt *d. c. in illis. dist. 80. & d. c. in nouo. caus. 22. qu. 1. col. 2.* Item similiter ante passionem dedit potestatem omnibus Apostolis, dum dixit: Quæcunque ligaueritis in terra, erunt ligata & in cœlis, &c. vt habetur *Matth. ca. 18.* post vero passionem & resurrectionẽ expresse eandem potestatem contulit Apostolis, dicens: Accipite spiritum sanctum: & quorum remiseritis peccata, &c. vt habetur *Ioan. cap. 20.* & dum dicit: Ite, & prædicate Euangelium omni creaturæ, &c. vt traditur *Matth. cap. vlt. & Marc. cap. vlt. & 9.* Abb *in c. translato. 3. col. 2. de constit.* vnde ipsi Apostoli ex potestate eis tributa per ipsum Redemptorem dominum, cœperunt exequi præcepta Christi, & suas leges spargere & prædicare per orbem: vt habetur in toto testamento nouo. & † illa res promulgata &
scripta per Apostolos præter Euangelicam, appellatur 32
lex Apostolica, quę venit ad interpretationem legis Euangelicæ: vt dicit Specul. *in proœm. 1 par. in 2. col.* & in ista lege Euangelica, & Apostolica, consistit totum nouum testamentum. Tertia † & vlti-
ma lex, fuit lex CANONICA. 33
nam cum lex Euangelica & Apostolica non sufficeret ad omnes causas decidendas, summi Pontifices ex potestate eis tributa per Christum, per medium beati Petri, vt dicitur *in Clem. pastoralis. 2. §. fin. de re iud.* fecerũt quamplures canones & leges scriptas: qui Canones sunt excerpti partim ex lege veteri Mosaica, & partim ex lege Ciuili; & partim ex sacra Theologia: vt tam quo ad spiritualia, quam quo ad temporalia possit bene regi & gubernari Ecclesia Dei, vt dicit Abb. *in d. c. firmiter. 1. in fin. prin. de sum. Trin.* & ista lex Canonica, quæ fuit facta à summis Pontificibus, consistit in tribus voluminibus, videlicet, in volumine Decretalium, volumine Sixti, & volumine Clementinarum: ista enim tria volumina continent leges & canones Pontificales, authẽticos & approbatos, qui pro legibus indubie seruantur: cum sint conditi ab habente potestatem legis condendæ. † Connu- 34
meratur etiã inter leges Canonicas & liber Decretorum: qui liber non fuit conditus à summo Pontifice: nec ab habente potestatem legis condendæ: sed fuit compilatus per quendam magistrum Gratianũ, qui fuit monachus, & sacræ Theologiæ magister:

gister: vt testatur Archiepiscopus Florent. *in 3. part. Chron. tit. 17. c. 6.* & fuit monachus S. Proculi in Tuscia: & valde fuit exaltatus in ciuitate Bononiæ: qui Gratianus ex sanctorum patrum dictis compilauit dictum opus & volumen Decretorum: appellaturque liber Decretorum: quia ex decretis sanctorum patrum fuit compilatus: nec reperitur, quod fuerit approbatus per summos Pontifices, vnde non potest dici authenticus, vt dicit Abb. *in procem. decret. in c. rex pacificus col. 4.* & Ioan. Andr. & Ant. de Butr. *in c. 2. de rescript.* licet aliqui dicant, quod fuit approbatus per Eugenium Papam: tamen quicquid sit; quia est communiter approbatus à populo, & publice legitur in scholis, sicut alii libri authentici, ex hoc censetur authenticus: & facit plenam fidem, ita dicit Abb. *in d. c. 2. colum. final. de rescript.* Ve-
35 rum est aduertendum, quod † in libro Decretorum reperiuntur quatuor species auctoritatum, videlicet, prima species est auctoritas sanctorum Patrum, prout plurimum omnia fere capitula ibi existentia sunt extracta à dictis sanctorum. Secunda species est auctoritas ipsius Gratiani auctoris: vt quando ipse loquitur sine auctoritate sanctorum. Tertia species est auctoritas cuiusdam Paleæ: vt quando in rubr. alicuius capituli Decretorum stat scriptum Palea. Quarta species est auctoritas Iurisconsultorum, & Imperatorum secularium: quoniam sunt multæ leges ciuiles insertæ & canonizatæ in decre-
36 tis. Quo † ad primam speciem, scilicet, de auctoritate sanctorum Patrum, verum est, quod ex diuturna approbatione censetur authenticus dictus liber, & possunt illa decreta sanctorum allegari ad decisionem causarum. ita intelligit Abb. *in d. c. 2 colum. fin.* vbi ita tenet, & ibi etiam Felin. *in 23. colum. vers. liber decreti, &c.* Non autem quo ad alias tres auctoritates, secundum eos ibidem, & Archid. *in c. quis nesciat. 9. distinct.* nam auctoritas Gratiani non reperitur approbata: neque est authentica: nec etiam auctoritas Paleæ: nam Palea fuit quidam discipulus Gratiani, qui sua auctoritate inseruit nonnulla capitula in Decretis: quæ nullam faciunt fidem, vt dicit Ioan. Andr. *in addit. ad Specul. in tit. disputat. & alleg. §. fin. in fin.* & Salyc. & Imol. *in rub. ff. de verb. oblig.* & Ant. Corn. *in repertorio super Abb. in vers. liber decretorum.* ex quo non fuerunt facta ab habente potestatem: sicuti etiam dicta & solutiones Gratiani reprehenduntur in aliquibus, vt non bene fuit loquutus, secundum Archid. *in d. c. quis nesciat.*
37 *dist. 9. col. 1.* Ex quo patet, † quod eius dicta non sunt authentica: sed vt velut dicta Innocentii in suo opere glossarum, quod cōposuit super decretalibus: cuius Innocentii dicta non sunt authentica; quia ipse noluit, vt haberentur vt textus; sed vt glossæ, licet præ cæteris sint magnæ auctoritatis, vt testatur Felin. *in d. c. 2. col. 23. in fin. vers de diuersorum, &c. de re-*
38 *script.* Quo ad quartam † speciem, scilicet, de legibus ciuilibus insertis in decretis, quod minime sunt approbatæ, vt per hoc seruentur de iure canonico: ex quo Gratianus, qui inseruit, non habuit talem auctoritatem, vnde dictæ leges remanent ciuiles, prout antea erant, & perinde habentur, ac si ibi non essent insertæ, & sic non seruantur vt canones, ita dicit Abb. *in d. c. 2. col. fin. de rescript.* & Andr. de Isern. *in c. 1. col. 5. qui suc. tene. in vsib. feud.* Pro hoc est gloss. *in c. 1. in gl. 2. de except.* & gloss. *in c. super eo. el 1. & ibi etiam Abb. de testib.* & gloss. *in c. 1. in vers. tractatus, de reb. eccles. non alien. lib. 6.* & Ioan. Andr. *in c. ex parte. 2. in fin. de feud.* Fuit † autem compilatus liber Decre- 39
torum tempore Papæ Alexandri III. sub anno Domini M. C. L. vt not. gloss. *in c. post appellationem. §. forma. in vers. forma. 2. q. 6.* vt habetur *in Chronicis.* liber vero Decretalium fuit cōpilatus sub anno Domini M. CC. XXII. vt habetur *in libro Chronicorum, & fasciculi temporum.*

Habemus ergo ex † prædictis collecta tria tem- 40
pora humanæ vitæ, & nouem leges, quibus homines vixerunt: & quomodo vnaquæque lex venit successiue ad aliam. Superest pro complemento istius euidentalis, antequam veniam ad decisionem quæstionis principalis propositæ in hac 3. parte, scilicet, vnde habuerit originem iudicium, videre: AN ISTÆ NOVEM LEGES SINT OMNES HODIE IN VSU: Et breuiter reuertendo ad primum tempus, & primam legem, quæ fuit lex naturalis COMMVNIS, dico; quod illa semper fuit, & est & erit in obseruantia: quia immutabilis est: vt *§. sed naturalia. 11. Instit. de iur. nat.* & hoc patet ad sensum: quia dixi, quod talis lex, est quidam naturæ instinctus: vnde eo ipso, quod nascitur homo, vel aliud animal, nascitur cum tali instinctu naturæ, vt aliquid appetat, & declinet ea, quæ sibi nocitura esse videantur, vt ait Cicero *in 1. Officiorum.* Item; quia dixi, quod obligatio antidoralis est de isto iure naturali primæuo & communi: similiter dico, quod etiam hodie talis obligatio est in vsu, cum procedat ex iure immutabili. nam etiam hodie producit illos pulchros effectus, qui sunt octodecim, quos ponit Ias. *in l. ex hoc iure. 5. ff. de iustit. & iur.* & idem Ias. *in l. si non sortem. 26. §. si libertus. 12. ff. de condict. indeb.* vbi tractat de ista obligatione antidorali. Quo † ad se- 41
cundam legem, scilicet de iure naturali secundario quod dicitur RATIONIS, similiter concludo, quod est immutabile, & etiam hodie est in vsu: prout est religio erga DEVM, & erga parentes & patriam, & alia similia: quod patet ad sensum, & probatur *5. distinct. in princ. & in c. fin. §. is itaque. & ibi not. in 6. dist. & in d. §. sed naturalia. 11.* Et quod ista sint hodie in obseruātia, patet: quia omni iure sunt ista præcepta naturalia confirmata; nam religio erga Deum confirmatur per legem Mosaicam, vt not. gloss. *in c. quid in omnibus. 32. quæst. 7.* & habetur *Exo. cap. 20. & Deut. cap. 5.* Item per legem Propheticam: vt habetur *Iosuæ cap. 2.* vbi ait: Hoc diligentissime præcauete, vt diligatis Dominum Deum vestrum, & *Tob.*

& *Tob.cap.*4. Omni tempore benedic Deum, & pe-
te ab eo, vt vias tuas dirigat, *& in Pſalm.*116. Lauda-
te Dominum omnes gentes, & laudate eum omnes
populi. Item per legem ciuilem: vt traditur *in l.inter
claras.*8. *C. de ſumma Trinit.* Item per legem Euange-
licam, per quã traditur illud præceptum: Dilige do-
minum Deum tuum, ex toto corde tuo, &c. vt ha-
betur *Matth.c.*22. *& Luc.cap.*10 *& Marc. cap.*12. Item
per legem Apoſtolicam & Canonicam, eſt plus
quam clarum. Item habere religionem erga paren-
tes & patriam, patet: quia etiam hodie filius, qui eſt
inobediens patri, vel matri, poteſt exhæredari ex
quatuordecim cauſis, quæ narrantur *in d.§.cauſas.* a-
lias *iuſtum autem.*4. *in Auth. vt cum de appel.cog.* Item,
42 quia † ciuis derelinquens patriam ſuam periclitan-
tem, perdit priuilegia ciuitatis illius, ſecundũ Bald.
*in l.*2. *in fin. C. de infan. expoſit.* quem ſequitur Alex. *in
l. veluti.*2. *in addit. ad Bart. ff. de iuſt. & iur.* Hinc dicit
43 Caſſiod. *lib.*1. *epiſt.* 20. vnicuique † patria ſua chari-
or eſt, Deum ſupra omnia ſaluum fore quæritur,
vbi ab ipſis cunabulis commoratur: feris datum eſt
agros ſyluasq; quærere: hominibus autem fores pa-
trias ſuper cũcta diligere: aues ipſæ per aera vagan-
tes proprios nidos amant: erratiles feræ ad cubilia
dumoſa feſtinant: voluptuoſi piſces cauernas ſuas
perquirunt: cunctaque animalia ibi ſe norunt refu-
44 gere, vbi longiſſima cupiunt ętate conſtare. † Quo-
ad tertiam legem, ſcilicet de IVRE GENTIVM
concluditur ſimiliter, quod eſt ius immutabile: ex
quo largo modo appellatur ius naturale, vt *in §. ſin-
gulorum.* 11. *Inſt. de rer. diuiſ.* vnde etiam hodie verſa-
tur: quod patet: quia Princeps non poteſt regulari-
ter ſtatuere contra ius gentium, puta, quod aliquis
ſine cauſa priuetur dominio rei ſuæ: quod domi-
nium eſt de iure gentium, *l. ex hoc iure.*5. *ff. de iuſt. &
iur.* & ibi gloſſ. *in verb. dominia.* innuit, quod etiam
ius diuinum faueat huic iuri gentium. Item dicitur
conſtitutum ex diuina prouidentia, vt *in §. ſed natu-
ralia.* 11. *Inſt. de iur. natur.* qui §. ſecundum commu-
nem intellectum glo. & Doct. ibi intelligitur loqui
etiam de iure gentium, quod ſit immutabile. Et
quod Princeps non poſſit diſpenſare contra ius gẽ-
tium ſine cauſa, tenet Innoc. *in c. quia pleriq;.*8. *circa
fin. de immun. eccleſ.* & Arch. *in c. ius ciuile.* 1. *diſt.* Bald.
*in l reſcripta.*7. *colum. pen in fin. C. de precib. Imp. offer. in
verſi. Tertio quærunt &c.* gl. & Bart. *in l. fin. & ibi com-
muniter Dd. C. ſi cõtra ius vel vtil. publ.* & Felin. plene
in c. quæ in eccleſiarũ. 7. *colum.* 10. *de conſt.* & ibi etiam
Abb. & Dd. idem tenet Iaſ. *in l. ſi quis.*3. *§. ſi is pro quo.*3.
*col.*2. *ff. quod quiſque iur.* Hoc etiam patet ad ſenſum:
quia omnes fere contractus ſunt de iure gentium,
& tamen hodie ſunt in viridi obſeruantia: vt *d. l. ex
hoc iure.*5. Item bella & ſeruitutes etiam hodie ſunt
in vſu: vt videmus in quam pluribus titulis iuris ci-
uilis tractari materiam ſeruorum. Item diſtinctio
dominiorum eſt ita hodie ſicut olim: & ſic de aliis
exemplis. Bene verum eſt, quod in quampluribus
capitulis, ius gentium eſt diſtinctum, & limitatum
per ius ciuile: vt videmus per vſucapionem, quæ ex-
tinguit dominium. Item in teſtamentis, in quibus
requiruntur ſeptem teſtes: ſed de iure gentium in
ore duorum vel trium ſtat omne verbum, vt habe-
tur *in c. nouit.*13. *de Iud.* & ſic de aliis exẽplis. Item, ex
cauſa poteſt † Princeps limitare & diſpenſare con-
tra ius gentiũ in aliquo eius capitulo: licet non tol- 45
lere in totum: vt tradit plene Fel. *in d.c. quæ in eccleſia-
rum.*7. *col.*10. *cum multis ſeq. de conſt.* ſicut etiam Prin-
ceps poteſt limitare ius diuinũ, & illud diſtinguere
& modificare, ſecundũ Fel. plene *in d.c. quæ in eccle-
ſiarũ.* 7. *col.*10. *cum ſex ſeq.* & † Abb. *in c. fin. col.*2. *&* 3. 46
de conſuet. tractat etiam, quando poteſt induci con-
ſuetudo contra ius diuinum, vel gentiũ, & conclu-
dit; quod ſemper poteſt induci conſuetudo, quando
non eſt inductiua peccati, ſecundum eum. Quoad
quartam legem, † ſ. MOSAICAM, an ſit hodie in 47
obſeruantia? dic quod in lege Moſaica ſunt quædã
præcepta moralia, & quædam myſtica, quæ loquũ-
tur in figura. Quo ad præcepta moralia, eſt in viridi
obſeruantia: quia dicitur lex naturalis, quoad illa,
& eſt immutabilis, vt ſunt illa decem præcepta, quæ
mores concernunt. Quo vero ad præcepta myſti-
ca, quæ ſunt ſacramentalia, vel ceremoniala, dicta
lex Moſaica eſt mutabilis, & vt plurimum non ſer-
uatur ex aduentu Chriſti; ita hæc omnia declarat
text. cum glo. *in c fin. §. his itaque.*7. *diſt.* & Abb. *in c.
fin. col.*2. *de conſuet.* Nam † lex Moſaica loquebatur 48
in figura: deinde per aduentum Chriſti ſucceſſit i-
pſa lux & veritas in mundo: quæ omnia velamina
veteris teſtamenti aperuit & illuſtrauit: vt dicit pul-
chre Bald. *in c. tranſlato.*4. *de conſt.* & ſic per legẽ Euã-
gelicam & Apoſtolicam fuit ſublata lex Moſaica in
præceptis myſticis, vt in locis præalleg. Verũ eſt ad-
uertendũ, † quod dicta lex Moſaica fuit ſublata ab
aduentu Chriſti inter ipſos Chriſtianos: nam Iudæi 49
adhuc ſeruant ipſam legem Moſaicã, & viuunt ſe-
cundum eam: vt not. Cald. *in conſ.*30. *in tit. de teſtam.*
vbi dicit, quod in teſtamentis & ſucceſſionib. Iudæi
ſeruant legem Moſaicam. Idem tenet Felin. *in c.
Iudæi, el* 2. *colum* 2. *de Iudæ.* vbi dicit, quomodo lex
Moſaica derogat iuri ciuili in ſucceſſionibus Iu-
dæorum ab inteſtato, & ſeruatur quod habetur
*Num.cap.*26. & dicit Cald. *in conſi.*10. *in tit. de conſtitu.*
quod lex Moſaica eſt ius ſpeciale Iudæorum: adeo
quod illa ſeruatur principaliter inter eos: & ea de-
mum deficiente, ſeruatur ius commune: & ſic de-
rogatur iuri Roman. quoad Iudæos. idem tenet So-
cin. *in conſi.* 72. *in fin. in* 1. *volum.* † Similiter quoad 50
iuramentum ſeruatur lex Moſaica inter Iudæos:
quia iurant per legem Moyſis, & ſupra decem præ-
ceptis, vt declarat Specul. *in tit. de iur. calũ. §. reſtat. co-
lum. fina. verſic. ſed pone Iudæus, &c.* Felin. *in c fina. co-
lum.* 1. *in fine. de Iudæis.* Abb. *in c.* 1. *colum* 4. *verſicu.
qualiter. de iuramen calum.* Soc. *in conſ.*66. *colum* 10 *in*
1. *vol.* Barto. *in l. iuſiurandum.* 34. *§. ait prætor.*6. *in fi ff.*

de iureiur. Andr. de Ysern. in constit. si quis inposterum, colum penult. Ioan. de Imol. *in Clem. 1. & ibi etiam*
51 *Card. in 5. q. de testib.* & Angel. *in consil. 94.* † Sed quid si Iudæus iurat super contractu inualido, an tale iuramentum confirmet contractū Iudæi, sicut Christiani? *iuxta c. cum contingat. de iureiuran.* Hāc quæst. plene attingit Socin. *in cons. 65. col. antepenul. & consil. 66. colum. antep. & pen. in 1. volum.* vbi concludit, quod tale iuramentum Iudæi non firmat contractum: mouetur ipse; quia iuramentum contractus confirmatorium tūc seruatur, quando seruari potest sine dispendio salutis æternæ, *in d. c. cum contingat.* sed in Iudæis illud dispendium non consideratur: quia sunt damnati, siue obseruent iuramentū, siue non: ex quo non sunt baptizati. ergo sequitur, quod de eorum iuramētis non est curandum. nam dicit ipse, quod istam obseruantiam introduxerunt canones, ne perdatur anima iurantis propter periurium, quæ perditio animæ non consideratur in Iudæis, cum sint perditi absque hoc, secundum fidem nostram. Concludit ergo, quod tale iuramen-
52 tum Iudæi nihil operatur. † Hanc etiam opin. per eandem rationem tenet Ludo. Rom. *in cons. 155. incip. præmissum laudum. in fin.* vbi concludit, quod Iudæus non compellitur ad obseruantiam iuramenti in compromisso appositi, & illud dictum refert simpliciter Ias. *in l. 2. §. iurari. colum. 4. ff. de iureiurand* idē tenet Paulus de Castr. *in consil. 90. colum fina. in 2. volum.* quod consil. incipit, *visa quadam scriptura, &c.* Contrariam partem tenet Petr. Philipp. Corn. *in consil. 45. colum. 3. in litera C. in 2. volum.* vbi expresse tenet, quod iuramentum Iudæi confirmat contractum per ipsum celebratum, qui alias erat inualidus, idem tenet Ludou. Roman. *in l. qui superstitis. 94. ff. de acquir. hæred.* & Bald. *in c. 1. §. item sacramenta. colum. 4. de pace iur. firman.* vbi dicit, quod Imperator arctat eos ad obseruantiam iuramenti. licet Soc. *in d. cons. 66. col. penul. in 1. volum.* det responsum & sensum ad illud dictum Bal. *in d. §. item sacramen-*
53 *ta.* † Potest corroborari ista secunda opin. quia Iudæus iurans per legem suam, compellitur per iudicem Christianum ad obseruantiam iuramenti: imo punitur de periurio, sicut Christianus, si non obseruet, ita dicit Andr. de Ysern. *in d. constit. si quis in posterum, col. pen.* & idem Andr. *in constit. eos, qui scienter. in prin.* & tenet idē Socin. *in d cons. 66. col. antepen. vers. primus quidem, &c. in 1. vol.* vbi dicit, quod Iudæus periurus potest puniri per Ecclesiam, non pro eius anima: quia Ecclesia non curat de anima Iudæi, sed vt castigetur eius corpus ratione delicti: ne remaneat impunitum, *l. ita vulneratus. 51. ff. ad legem Aquil.* idem tenet Matth. de Afflict. *in constit. eos*
54 *qui scienter. col. 6 vers. 9. quæro, &c.* † Hinc videmus, quod licet alias Iudæus non possit iurare per Christum, nec per Euangelia: cum hoc dicatur facere in contemptum Christi, ex quo non credit in Christo, vt declarat Ias. *in d l. 3. §. iurari. 4. & vlt. colum. 4. de iureiur.* & Barto. & Mod. *in rub. ff. de iust. & iur.* & habetur *in c. & si Christus, 26. de iureiur.* † Itē quia Iu- 55
dæus dicitur blasphemia Christi, secundum Socin. *in consi. 102. col. 2. in 1. volum.* si tamen Iudæus iuraret per Christum, cogi potest ad obseruantiam iuramenti. ita tenet Alexan. *in d §. iurari. 4. colum pen. in fin.* facit text. & ibi glo. *in c. mouet. 22. q. 1.* Conclusiue ergo videtur dicendum, quod si Iudęus iurat in contractu inualido, debet compelli per Ecclesiam ad obseruantiam iuramenti, non ratione animæ, quia Ecclesia non curat de eius anima, *c. gaudemus. 8. de diuor.* sed vt castigetur eius corpus ratione delicti: quia si Iudæus non compelleretur ad obseruantiam iuramenti, frustra dicerent doctrinæ præallegatæ Iudæum puniri de periurio: quia licite periuraret. In ista varietate puto concordari posse opin. & dico sic: Aut Iudæus contrahit cum alio Iudęo, & tunc procedit prima opinio Socini, scilicet quod cōtractus non firmetur iuramēto, quando de se est inualidus. Hinc est, quod donatio inter virum & vxorem, non firmatur iuramento inter Iudæos. Similiter alienatio rei dotalis minime firmatur iuramento inter Iudæos: tunc n. vendicant sibi locum rationes Soc. & quod dicit Bald. *in d. §. itē sacramenta. 3. col. 4. de pa. iura. firman. lib. Feud. titu. 53.* vbi dicit, quod vincula sacramentalia non cadāt in his qui non sunt de sacro ouili. † Nam de iure ci- 56
uili quando contractus est inualidus, non valet etiam iuramentum in eo appositum, *l. non dubium 5. C. de legib. & l. si quis inquilinos, 112. in fin. ff. de legat. 1.* sed de iure canonico, quod ius habuit respectū ad solam animam, fuit inductum, vt quando potest seruari sine interitu salutis æternæ iuramentum, seruari debeat: ne anima preiudicium patiatur propter periurium, *vt d c. cum contingat. 27. de iureiur. & c. licet mulieres, 2. de iureiur. libr. 6.* vbi proprie dicit tex. tale iuramentū seruari de iure canonico; vnde quia iuramentum ligat animam, & ius canonicum habuit respectū ad animā: ideo voluit talem contractum inualidum iuramento firmari † De a- 57
nima Iudæorum se non impedit Ecclesia, vt *d. c. gaudemus. 8. de diuort.* quia iam damnata est: vt dicit Paul. de Castr *in d. cons. 90 col. 2. in 2 volum.* ius ergo canonicum reliquit talem contractum Iudæorum in meram dispositionem iuris ciuilis: quia dempto iure canonico, remanet dispositio iuris ciuilis, quæ seruatur in Iudæis; quoniam contrarium non reperitur in lege Moysis: vt supra dixi, & est text. *in l. Iudæi. 8. C. de Iudæ.* sed per ius ciuile tale iuramentum est nullum: vt *d. leg. non dubium.* ergo sequitur, quod Iudæus non compellitur ad obseruantiam eius, cum nullum sit, & non est obligatoriū, & propterea minime potest tunc puniri de periurio; quia non fuit ligatus iuramento: & ita procedunt rationes Soc. *in d. suo cons. 102. col. 2. in 1. vol.* & Lud. Ro. *in d. consi. 155. in fin* Ad iura, quæ dicunt Iudæos compelli ad obseruantiam iuramenti, & puniri de periurio,

iurio, de facili potest responderi; quia loquuntur in iuramento valido, quando est præstitum super actu valido: quia tunc ligat de iure ciuili: & punitur contrauenìens ratione delicti: vt quando Iudæus esset testis; secus si iurat super actu inualido, vt in q. proposita: Aut Iudæus contrahit cum Christiano: & tũc procedat opinio contraria scilicet, quod contractus inualidus firmatur iuramento; non pro salute animæ Iudæi, sed ne Christianum decipiat: & ne sit melioris conditionis Iudæus, quam Christianus: *argumen. l. Seruius, 4. ff. quod vi aut clam. & l. non solũ. 13. ff. de noxal.* & quod not. gl. *in c. post miserabilem. 12. de vsur.* & hanc dist. in effectu tenet Paul. de Castr. *d. cons. 90. col. fin. in 2. volu.* & ita cum ista con-
58 cordia pertranseo, quam puto verissimam. † Similiter seruatur lex Mosaica inter Iudæos, quoad matrimonia: vt habetur *in c. gaudemus. 8. § fina. de diuor. & in c. de infidelibus. 4. de consang. & affinit.* & not. Abb. *in c. fina qui fil. sint legit.* in quibus locis probatur, quod Iudæi contrahunt matrimonium in gradu prohibito per ius canonicum: & seruant præcepta legis Mosaicæ, & possunt facere diuortia: & sic soluunt matrimonia in vita, per libellum repudii: quia hoc permittitur lege Mosaica, vt habetur *Deuteron. cap. 23. in fin.* & declarat Bald. *in consi. 428. in 5. volum.* & Socin. *in consil. 66. colum. antepenult. & consil. 70. colum. fina. & consi. 71. colum. 2. in 1. volu.* in
59 quibus dicitur, † quod quoad spiritualia, Iudæi non sunt subiecti Ecclesiæ: nec iudicantur secundum canones, sed secundum ritus eorum: vnde contrahunt matrimonia in gradu prohibito, & committunt repudium: idem tenet Fel. *in d. c. ad hæc. 8. de Iudæ.* vbi dicit referendo Floria. quod inter Iudæos
60 patruus potest ducere neptem in vxorem. † Permittunt ergo Iudæis facere actus, secundum ritus eorum; dummodo non tendant in contemptu fidei Christianæ, vt dicit glo. *in c. qui syncera. 45 dist.* & est text. *in l. Iudæos. 11. C. de Iudæ.* facit quod dicit Ioan. Andr. *in c. licet 18. de regular. in Nouel.* vbi tenet quod si Iudæus facit aliquid in contemptum fidei Christianæ, vt quia ponit crucem ad ignem, vel a-
61 liud simile: perdit omnia, quæ sunt sibi permissa de iure nostro. † Quod facit pro limitatione illius q. an Iudæi gaudeant immunitate Christianorum, quam tangit Ias. *in rub. ff. de iust. & iur. in fin.* & Soc. plene *in cons. 62 & cons. 20. in 1. vol.* nam si deprehenderetur Iudæus fecisse aliquid in contemptũ fidei Christianæ, debet omni immunitate & priuilegio
62 Christianorum priuari, per illud dictum Ioan. Andr. Seruatur † etiam lex Mosaica inter Iudæos, quoad circumcisionem, *l. circumcidere. 11. ff. ad leg. Cor. de sic.* & quoad alias ceremonias, vt in locis præalle. ple-
63 ne traditur. † Dicuntur enim ceremoniæ proprie sacrificia Iudæorum, vt declarat glo. *in d. c. qui synce-*
64 *ra. 45. distinct. in gloss. 2.* † Quoad quintam legem, scilicet PROPHETICAM, dicẽdum est idẽ, quod diximus de Mosaica: quia quatenus continet præcepta moralia, seruatur inter Christianos eadem ratione: quia est ius immutabile: sed quoad alia, est mutabilis per legem Euangelicam: † quia per ad- 65
uentum Christi successit ipsa veritas: secundum Bal. *in c. translato. 3. in fin. de constit. & in l. bene à Zenone 3. in fin. C. de quadr. præscrip.* ipse enim Christus dicitur ipsa veritas, *c. in quadã, 8. de celeb. miss. & c. abiit, 11. q. 3.* & dicit Christus, ego sum via, veritas, & vita: vt habetur *Matth. cap. 26. & Ioan. cap. 14.* & propter hoc dum fuisset interrogatus Christus à Pilato, Quid est veritas, noluit respondere, ne iactaret seipsum: quia ipse erat veritas: secundum *Abb. in c. & si Christus. 26. col. 2. de iureiur.* † Hinc dicit notab. text. 66
in d. c. abiit, 11. q. 3. quod illi, qui pro pecunia deponũt falsum testimonium dicuntur vendere Christum pro pretio, sicut fecit Iudas: ex quo vendunt veritatem, quæ est ipse Christus, vnde potest dici per illum text. quod falsus testis, qui pecuniam accipit, committit idem scelus, quod commisit Iudas vendendo Christum. † idem dico in iudice, qui pecunia 67
accepta peruertit iustitiam, proferendo iniustam sententiam; quia peruertit veritatem, vt *in c. cum æterni. 1. de sententia & re iud. lib. 6.* & sic tradit & vendit Christum, qui est summa veritas, & summa iustitia: *per d. c. abiit.* Sic ergo in proposito, adueniente veritate & luce in mundo, cessauerunt figuræ Prophetarum quoad præcepta mystica, cum illa etiam sint de lege & testamẽto veteri: vt pluries fuit dictũ supra per ea, quæ habentur *in d. c. fina. § his itaque. 6. dist.* & probatur *in c. veritate. 8. distin.* vbi probatur, quod veritati omnia cedunt. † Quoad Sextam le- 68
gem scilicet DE LEGE CIVILI, quomodo & qualiter seruetur lex ciuilis hodie: patet ex ordine ipsarum compilationum: nam totum corpus iuris ciuilis consistit in his voluminib. videlicet in quinquaginta lib. Digestorum, in lib. Codicis, in lib. Institutionum, & in nouissimo lib. Authenticorum, vt declarat Abb. *in c. firmiter. 1. in fin. princip. de summa Trinit. & fide cathol.* omnes istæ ll. iuris ciuilis hodie seruantur, quatenus vna per aliã non reperitur correcta: quod patet; quia publice in scholis leguntur. Poteris addere aliud ius ciuile huius regni: quod consistit in constitutionib. regni, in capitulis & statutis regni, & regiis nouellis pragmaticis: quæ iura municipalia huius regni inducunt ius ciuile & obseruãtiam nouam in hoc regno: & quandoque corrigunt, quandoque limitant ius commune, prout dicã in processu operis; in suis opportunis locis. Quoad † Septimã legem, scilicet EVANGE- 69
LICAM, nulli est dubiũ, quod inter Christianos est in viridi obseruantia: cum processerit ab ipso Christo, qui est summa veritas, & ea continet ius diuinum & naturale immutabile, vt est text. & ibi glo. & Archid. *in c. humanum genus. 1. distin.* & appellatur lex vitæ; quia concernit animam, vt dicit Spec. *in proœm. primæ partis, col. 3.* & consistit in illo præcepto naturali, Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris,

rijs, vt *d. c. humanum genus.* & habetur *Matthæi cap.7.*
70 *& Luc.cap.6.* † Item ista lex Euangelica correxit in
multis legem antiquam Mosaicam: nam Deus an-
tiquitus contulit legem & sacerdotium in ipsum
Moysen in monte Synai, postea cum complacuerit
mittere lucem in mundo & veritatem, scilicet Chri-
stum, pro redemptione peccatorum: ipsemet Deus
transtulit sacerdotium de Moyse in Christum, vna
cum ipsa lege, & de Christo fuit translatum in Pe-
trum: vt *d. c. translato.3. & ibi glo. & Doct. de constitut.*
per illam igitur translationem illa lex antiqua Mo-
saica fuit translata in legem Christi Euangelicam:
vnde nos Christiani, qui sectamur Christum, serua-
mus dictam legem Euangelicam pro salute animæ
nostræ, tanquam legem nouam à Deo nobis da-
tam: & quatenus ista lex noua corrigit legem Mo-
saicam, non seruatur lex Mosaica inter Christianos.
71 Quoad † octauam legem, scil. APOSTOLICAM,
similiter dicimus eam seruari inter Christianos:
cum dependeat ex voluntate eiusdem Christi, pro-
pter potestatem per eum tributam Petro & Aposto-
lis, vt *d. c. translato.* & declaraui supra, dum feci men-
tionem de hac lege Apostolica, & cum veniat hæc
lex Apostolica ad declarationem, & quandoque ad
modificationem legis Euangelicæ, vt habetur *in c.
iam nunc.28.q.1.* & not. Spec. *in d. procem. col.4.* Nam
ista similiter continet ius diuinum nouum, & ius
naturale immutabile, vt *d. c. humanum genus. & ibi gl.
& Archidia. 1. distinct.* & in tantum seruatur ista lex
Apostolica, quod dictum Apostolicum præfertur
legi ciuili in decisionibus causarum, text. est & ibi
72 Abb. *in c. pen. de secund. nupt.* † Verum, est sciendum,
quod licet dixerim legem Mosaicam, quoad præce-
pta moralia, esse immutabilem, item legem Euan-
gelicam & Apostolicam similiter immutabilem: ve-
rum est, quod non potest mutari in totum tollen-
do ipsam; tamen potest limitari, & in aliquo cap.
corrigi per ius positiuũ ciuile vel canonicum. Nam
princeps potest distinguere & limitare ius diuinũ:
licet non in totum tollere: vt not. gl. & Doct. *in l. fi.
C. si contra ius vel vti. publ.* & Abb. pulchre declarat *in
c. fi. col.2. & 3. de consue.* & Felin. plene *in c. quæ in eccle-
siarum.7. de constit.* & potest esse exemplum: nam lex
diuina dicit, non occidas: & tamen ius ciuile in
multis delictis & casibus occidit hominem: Item
lex diuina dicit: habeas in honore parentes; & ta-
men ius ciuile permisit filio occidere patrem, quan-
do esset hostis, & rebellis patriæ suæ, *l. minime.35. ff. de
relig. & sump. fun.* facit quod not. Bar. *in l. postliminum.
19. §. filius. 7. ff. de cap. & postlim. reuer.* similiter lex di-
uina dicit, non furaberis; & tamen lex positiua vult,
quod ex necessitate famis permissum est furari, *c. si
quis propter necessitatem.3. & ibi not. de furt.* & sic de a-
73 liis similibus. † Quoad Nonam & vltimam legem,
scilicet, CANONICAM: nulli est dubium, quod
est in viridi obseruantia inter Christianos: cum sit
facta à sacris Pontificibus: quibus data fuit pote-
stas à Christo per medium beati Petri: vt supra dixi,
& est text. *in Clem. pastoralis.2. §. fi. de re iud.* tamen
quoad eius obseruantiam, recipit illam declaratio-
nem, quam facit Abb. *in c.1. de ope. no. nun.* videlicet,
quod si lex canonica contradicit legi ciuili, tunc si
sumus in materia concernente peccatum vel ani-
mam, seruatur lex canonica in vtroque foro: & lex
ciuilis remanet correcta, si vero sumus in materia
non concernente animam; tunc quælibet lex serua-
tur in foro suo; sed quando est casus decisus à iure
ciuili, & dubius de iure canonico, seruatur ius ciui-
le in vtroque foro. Idem econtra, quando est deci-
sus de iure canonico, & dubius de iure ciuili, serua-
tur ius canonicum in vtroque foro: vt ibi plene di-
cit Abb. & habetur per glo. & Doct. *in c. licet ex susce-
pto.10. de foro compet.* & Bartol. *in l. priuilegia.11. & l. o-
mni nouatione.6. C. de sacrosan. eccles.* † Hinc dicit Ar- 74
chid. *in c. si inter.6. quæst.4.* quod leges ciuiles, quan-
do non obuiant canonibus, censentur tacite appro-
batæ & confirmatæ per canones: sed quando ob-
uiant canonibus, censentur reprobatæ per cano-
nes: idem tenet Archidia. *in c. de libellis.20. distinct.*

Dicitur † autem ius canonicum, quasi ius regu- 75
latum. nam canon idem est, quod regula, *c. canon.3.
distinct.* quod declara, vt *in c. si quis dogmata.25.q.2.*
Adde † tamen, quod in causis miserabilium perso- 76
narum seruatur ius canonicum in vtroque foro, da-
to, quod canones contrariantur legibus. Item vbi
ius ciuile foueret lucrũ odiosum, saperet quendam
rigorem, non seruatur in foro canonico, licet per
canones non reprobetur. Item, vbi ius ciuile statue-
ret æquitatem, ius canonicum rigorem, seruatur
ius ciuile etiam in foro ecclesiastico, & non ius ca-
nonicum: ita hæc omnia tenet Felin. *in c. in causis.15.
col.1. de testib.* † Et in tantum viget & seruatur lex ca- 77
nonica, quod præfertur dicto cuiuslibet sancti in
decisionibus causarum: nam vbi est canon sum-
mi Pontificis, cessat omnis auctoritas sanctorum
Patrum: & ad interpretandum ius diuinum statur
dicto summi Pontificis, & non sanctorũ, nec Theo-
logorum, quãdo opinio Sanctorum vel Theologo-
rum contrariatur legi canonicæ. Ita dicit Abb. *in c.
tua.25. in 3. not. de deci.* & Felin. plene *in c. ne innitaris.
5. de constit.* quod tamen intellige sane procedere in
decisionib. causarum, vt supra dixi. nam quoad cau-
sas decidendas, creditur potius summo Pontifici, &
eius canonibus, quam sanctis. & est ratio; quia sum-
mo Pontifici fuit data potestas legis condendæ, &
non sanctis; vt *d. Clemen. pastoralis.2. §. fin. de re iud.* ita
dicit Abb. *in d. c. tua.25. de deci. in 3. not.* & Fel. *in d. c. ne
innitaris.5.* Pro hoc est tex. *in c. per venerabilem.13. qui
filii sint legit.* & Abb. *in c. qualiter & quando.24. in 1. not.
& 2. de accusat.* Secus est, quoad solã interpretatio-
nem diuinæ scripturæ, non ad decisionem causarũ:
quia tunc potius creditur dicto sanctorum, quam
summo Pontifici: secundum gl. *in c. 1. in glo. 1. 20. di-
stinct.* & Abb. *in d. c. ne innitaris.5. de constit. circa. fin.*
& ibi

78 & ibi etiam Fel. *in 2. col. vers. secundus casus, &c.* † Item intellige, nisi dictum alicuius sancti esset conforme cum nouo vel veteri testamento: & sic esset munitum auctoritate noui vel veteris testamenti: quia tunc prefertur cuicunq; legi, etiam summi Pontificis in decisionibus causarum, gl. est, quæ communiter ad hoc allegatur, *in c. de libellis. 20. distinct.* & tex. cum glo. *in c. placuit. §. 1. 36. q. 2.* & Abb. *in d. c. tua. 25. de dec. & in d. c. qualiter & quando. el. 2. 24. in not. de accus.* & Alexan. *in l. 1. col. 8. ff. si cert. pet.* & Felin. *in d. c. ne innitaris. versic. tertius casus. de constit.* Et ratio est secundum Doct. in locis præall. & maxime Abb. *in c. qualiter & quando.* quia tunc Papa disponens contra testamentum nouum vel vetus, dicitur disponere contra ius diuinum: & sic dicitur potius errare, quam legem facere, vt not. glo. *in c. à nobis. 24. de dec.*

79 Quod † tamen limita, nisi Papa disponeret ad limitationem iuris diuini: quod facere potest ex causa, vt supra dixi, per ea, quæ not. Abb. & Felin. *in c. quæ in ecclesiarum. 10. de constit.* & Abb. *in c. fin. colum. 2. & 3. de consuet.* nam tunc creditur potius legi Pontificis, & ei non derogatur per auctoritatem sancti, quamuis conformem cum testamento veteri vel nouo; quia ipsa auctoritas sancti tunc limitatur, sicut limitatur & ipsum ius diuinum, ita declarat Fel. *in d. c. ne innitaris. vers. tertius casus. ibi; sed considera, &c.* & est de mente Abb. *in d. c. qualiter & quando. in 1. not.* dum allegat Inno. *in d. c. quæ in ecclesiarum. 10.* Et de hac potestate Papæ vide plene per Aluar. *in c. 1. Episcopum, vel Abb. in vsib. feud.* cessante autẽ dispositione summi Pontificis, possunt dicta sanctorum allegari ad decisiones causarum. Ita tenet Abb. *in c. cum Apostolica. in 3. not. de his, quæ fiunt à præla.* & Abb. *in c. certificari. 9 in 3. not. de sepul. & in c. cum causam. 27. in*
80 *versicu nota de elect.* vbi loquitur de lege diuina. † Vidimus huc vsque declarationem nouem legum, quæ fuerunt in tempore à creatione hominis. Posset modo dubitari, an lex diuina seu ius diuinum sit aliquod ius separatum à dictis nouem iuribus? Dic, quod non, sed includitur in dictis nouem. Nam omnes leges in mundo distinguuntur in duo membra: Aut enim sunt diuinæ, aut humanæ, seu positiuæ, *c. omnes leges. 1. dist.* Leges diuinæ sunt, quæ diuina prouidentia sunt constitutæ: & in hoc membro comprehenditur lex Mosaica, lex Prophetica, Euangelica, & lex Apostolica, vt patet ad sensum: quia omnes istæ leges habuerunt originem ab ipso
81 Deo, vt supra declaraui. † Item sub hoc membro legis diuinæ potest comprehendi etiam ius naturale & ius gentium; quia diuina fuit prouidentia constitutum, *§. sed naturalia. 11. Instit. de iure natu.* & probatur *in d. c. omnes leges.* & tenet Abb. *in c. fi. in 4. not. de*
82 *constit.* & glo. *in c. ius naturale. 1. dist.* † Humanæ vero leges, dicuntur leges positiuæ, quæ sunt conditæ ab hominibus ad eorum beneplacitum: prout est ius ciuile positiuum, & ius canonicum positiuum, scilic. quod fuit factum à Pontificibus: nam tale ius canonicum inquantum est positiuum, potest etiam dici ius ciuile, ad differentiam iuris diuini: ex quo est mutabile, sicut ius ciuile. Ita tenet Bal. *in c. licet vniuersis. 23. vers. item not. de testib.* vbi dicit ius canonicum esse ciuile, quatenus nõ continet legem antiquam, vel Euangelicam. Idem tenet gl. *in d. c. ius naturale. 1. dist.* licet quidã dicant, quod lex canonica sit ius diuinum: *per c. filius. 5. de test. & c. nimis. 30. de iureiur. & c. 1. de iur. calum.* tamen contrarium probat tex. & ibi Abb. *in 3. not. in c. non debet. 8. de consan. & affi.* vbi leges Pontificum appellantur statuta humana. Pro concordia tamẽ istorum iurium multum placet distinctio, quam facit Bal. *in d. c. licet vniuersis. 23. de testib.* & est de mente Abb. *in d. c. 1. col. 3. in 7. not. de iur. cal. & in d. c. nimis. 30. col. fi.* vt dicamus, ꝙ lex canonica sit partim diuina, & partim positiua. Nam diuina dicitur quatenus est extracta à lege diuina, vel Mosaica vel noua: & quatenus continet illa diuina præcepta, quæ in nouo & veteri testamento sunt scripta: positiua vero dicitur, quatenus continet illas dispositiones, quæ sunt factæ per Pontifices ad eorum beneplacitum, quę sunt mutabiles: quia hoc respectu dicitur etiam lex ciuilis, vt supra dixi, & ita loquitur
d. c. non debet. 8. † Quid autem de iure feudorum, an 83
dicatur ius separatum à dictis nouem iuribus? dic, quod non, sed includitur sub iure ciuili. Nam istud ius feudorum appellatur ius cõsuetudinarium: quia leges Feudorũ, dicuntur vsus & consuetudines feudorum, vt patet ex prima rubrica feudorum. & not. And. de Isern. *in proœm. feud. colum. fi.* & tangitur per omnes scribentes *in præludiis feud.* vnde dicitur ius non scriptum; quia est consuetudinarium: ergo est ius ciuile, vt *in §. constat. 3. & §. ex non scripto. 9. Inst. de iure natur.* & ita hoc ius feudorum inter leges ciuiles numerat Abb. *in c. firmiter. 1. in fine. princip. de sum.*
Trinitat. & fide cathol. † Fuit autem compilatus li- 84
ber feudorum à quodam Oberto de Orto, qui fuit magnus Iurisconsultus, & fuit ciuis Mediolanensis, vt inquit tex. *in c. 1. quæ sit prima causa benef. amit.* Ita hoc declarat Aluaro. *in c. 1. in princip. de feud. cogn. & in c. 1. in princip. in quibus causis feudum amitt.* Postea vero; quia liber iste feudorum fuit semper lectus in scholis publicis, & fuit communiter approbatus, fuit factus ex hoc authenticus, & habet plenam fidem, sicut aliæ leges ciuiles, secundum Andr. de Isern. *in prælud. feud. in 1. q.* Mar. Lau. & communiter Doct. *in prælud. feud.* Idem tenet vir magnæ auctoritatis Iac. de Bel. *in c. 1. § fi. de his, qui feud. dare pos.* vbi hoc bene probat per quatuor argumenta, cũ Iac. de Bel. est valde credendum in materia feudorum, hinc Ioan. de Imo. *in c. cæterum. 5. col. 1. de iudic.* dixit, quod quando in materia feudali sunt variæ opin. Doc. credendum est potius Iac. de Bel. quam aliis, ex quo Ia. de Bel. fuit valde peritus in hac materia: & pluries legit hunc titulum & librum feudorũ: & ipse proprie Ia. de Bel. *in d. c. 1. §. fi. de his qui feu. dare pos.* testatur se legisse librum feudorum octo vicibus.

cibus. Et illud dictum Io. de Imol. refert Iacobinus *in suo tract. feu. ver. dictiq; vasalli promiserunt non committere feloniam, &c. col. 19.* hanc etiam opin. quod liber feu. sit authenticus, tenet Ias. *in prælud. feu in 1. & 2. colum.* 85 † Qualiter autem hodie sunt in obseruantia iura feudorum? Dic, quod in regno nostro Siciliæ primo seruatur constitutio regni: & vbi est dicta constit. tractans materiam feudalem, præfertur omni iuri tam communi, quam consuetudinario, vt dicit tex *in proœ. const. §. fin. & in consti. puritatem.* & tenet Andr de Isern. *in c. 1 in fi. de feud cog.* & est text. *in const. vt vniuersis. vt ibi glo. in ver. aut.* cessante autem constitutione; tunc in materia feudali recurrimus ad ius consuetudinarium: & sic ad librum feudorum: quod ius, quoad hoc præfertur iuri communi. 86 † Vnde causæ feudales primo deciduntur per iura feudorum: & postea quando casus non reperitur decisus per iura feudorum, recurrimus ad ius commune, text. est & ibi And. de Iser. & omnes scribentes, *in d. c. 1 de feu. cog.* maxime Iac. de Bel. ibi, & Mart. Lau. Ias. *in l. 1. col. 11. C. de iure emph.* & Alexan. *in cons. 55. col. 4. in 4. volu.* Et tunc; quia iura communia non tractant præcise de feudis, recurrimus ad iura loquentia de vsufru. & emphyteusi, arguendo de similibus ad similia. hoc probatur ex his, quæ dicit Bald. *in d. c. 1. colu. 2. super glo. 2 de feud. cogn.* vbi dicit, quod causæ feudales, quæ non reperiuntur decisæ per consuetudines feudorum, deciduntur per argumenta iuris ciuilis: idem dicit Alex. *in consil. 5. col. 2. ver. pro hoc facit, &c. in 1. volum.* 87 † Item probatur per regulam, quæ dicit, quod validum est argumentum de emphyteusi ad feudũ, & econtra, vt declarat plene Ias. *in d. l 1. col. 14. & 15. C. de iur. emph.* & Pet. Phil. Cor. *in consilio 117. colum. 6. in 1. volum.* & Lud. Roma. *in consil. xxi. col. 1.* 88 † Sed quia dixi cessante iure consuetudinario, recurri ad ius commune, quæro de quo iure communi intelligitur: an de ciuili vel de canonico? Ista est pulchra quæstio, & posset accidere in aliquo casu, in quo ius ciuile variaret à iure canonico: quia declaraui supra, quod tunc quodlibet ius seruatur in foro suo: an ita sit dicendum in feudo? dic, quod non: imo tunc causa feudalis decideretur secundum ius canonicum: non autem secundum ius ciuile, quod ius canonicum seruaretur in vtroque foro, & hoc propter iuramentum, quod interponitur in feudo per vasallos. Istud fuit singulare dictum Bal. *in c. imperialem. §. fi. col. 3. ver. quæro si pares sunt suspecti, &c. de prohi. feu. alie. per Freder.* & illud dictum sequitur Alex. *in d. consil. 5. colu. 4 in princ. ver. accedit. in 5. volum.* & Bart. *in addit. ad Abb. in c. 1. de oper. nou. nunt.* in addit. quæ incipit; *An leges, &c.* & Felin. *in c. in causis. 15. colum. 1. circa fi. de testib.* per quod singularissimum dictum possunt decidi multæ quæstiones in materia feudali. 89 † Hic posset inferri per illud dictum, quod non diceretur deserta appellatio in causa feudali per non præsentationem processus intra quinquaginta dies, secundum *constitut. Appellationum tempora.* quia habemus ius canonicum contrarium, scilicet tex. *in Clem. sicut. 3. de appell.* qui dat integrum annum ad prosequendum, & illa constitutio est iuris ciuilis, & non loquitur præcise de feudis: vnde seruaretur ius canonicum, & idem posset dici in omnibus casibus, in quibus differt ius ciuile à canonico. Sed hoc non pono pro cõstanti. 90 † Item in quantum dixi, quod consuetudines feudorum præferuntur iuri communi in causis feudalibus, intellige, quando consuetudo & vsus feudorum est rationabilis, secus si irrationalis: quia tunc non seruatur: nam dicitur potius corruptela, vt not. And. de Isern. *in c. 1. §. moribus. si de feu. fue. contro.* & est glo *in c. 1. in glo. 1. de feud. cogn.* & ibi Andr. & alii Doct. Idem tenet Andr. de Isern. *in proœm. feu. col. 4. in 1. q.* pro hoc est tex. *in c. cum tanto 11. & fin de consuet. & in c. non debet, 8. de consang. & affin.* 91 † Item illud quod dixi, quod cõsuetudines feudorum præferuntur iuri communi in decisionibus causarum, intellige, quando casus est expresse decisus per vsus feudorum, ita dicit Bald. *in l. 2. C. de suis & legit. & in l. cum oportet. 6. in fin. illius princip. C. de bon. quæ lib.* Alias non sumitur argumentum à contrario sensu in vsibus feudorum, sed recurrimus ad ius commune: 92 † quia argumentum à contrario sensu, non dicitur expressa decisio, sed potius quædam coniectura, *l. apud antiquos. 21. C. de fur. & ibi glo.* Et dicitur subauditus intellectus, secundum Bal. & ibi glo. fin. *in l 2. C. de condit. inser.* ita notabiliter tenet Alex. *in consil. 7. colum fin. in 5. volum.* & Ias. *in l. 1 colum. 15. C de iur. emphyteut.* 93 † An autem iura feudorum seruentur in feudis ecclesiasticis? communiter tenetur, quod sic, secundum Bal. *in c. cæterum. 5. col. 1. ver. nota ibi ab ecclesia, &c. de iud.* & Alexan. *in consil. 10. colum. 2. in 5. vol.* & Felin *in c. 2. col. 23. versic. diuersorum, &c. de rescript.* 94 † Quid autem de iure Longobardorum: an sit ius separatum ab illis nouem legibus? Dic, quod non: sed includitur etiam sub iure ciuili: cum istud ius Longobardicum fuerit similiter cõditum ab Imperatoribus & Regibus, sicut aliæ leges ciuiles. Nam fuerunt quidam reges Apuliæ, qui condiderunt illud. Qui reges primo venerunt de Germania in Sardiniam, & de Sardinia in Apuliam, vt testatur Alexand. *in l. pro hærede. 20. §. fin. ff. de acquir. hæred.* & erant, prout ipse dicit, quidam reges habentes longam barbam, & ideo fuit appellatum ius Longobardorum. Idem etiam tenet Odofred. quem ibi refert Bald. *in authen. dos data. C. de donat. ante nup.* Fuit autem compilatus dictus liber Longobardorum à quodam Carolo: vt sentit gl. *in c. 1. 33. quæst. 1.* & dicit Alexan. *in d. l. pro hærede. 20. §. final.* vnde appellatur capitularium Caroli: secundũ glossam *in c. quicunque. 12. q. 1.* & declarat Aluar. *in præludiis feudorum col. 5. in 4. quæst. principali.* Et quo tempore fuerunt isti Longobardi, & quanto tempore durauerunt, & de gestis eorum, habetur plene per Archiepiscopum Florentinum. *in 12. libro suorum historialium,*

95 lium, in 2. parte, cap. 6. † Sed iuxta hoc pro complemento, quæro de vtili & ardua quæstione, videlicet; AN ISTVD IVS LONGOBARDICVM SIT HODIE IN VSV, MAXIME IN HOC REGNO SICILIAE, & AN PRAEFERATVR IVRI ROMANO? Ista est ardua quæstio, & multum ventilata inter Doctores & aduocatos huius regni, & sæpius vidi de ea dubitari: & nunquam vidi, nec potui claram decisionem inuenire: quia multi Doctores tangunt: & omnes in conclusione sicco pede pertranseunt, non respondendo ad contraria: vnde postquam casualiter euenit, vt ipsam tangerem, intendo eam plene discutere: saltem vt aperiam viam considerandi aliis: & vt tanto tempore dubitatam quæstionem ad aliquam firmam conclusionem pro debili ingenii qualitate reducam. Est igitur sciendum, quod tota dubitatio Doctorũ super ista quęst. processit ex constitutione regni, quę incipit, *puritatem*. Quæ vult, quod iudices iurent de sententiando prius secundum constit. regni: & deinde secundum consuetudines approbatas: deinde secundum iura communia, Longobardica videlicet, & Romana: & sic ordine præmittit ius Longobardicum: & postea Romanum: ergo sequitur, quod in hoc regno iudex debet iudicare secundum ius Longobardicũ, & præfertur ipsum iuri Romano: quia ille ordo verborum datur per illam constit. dat & designat ordinem executionis: per ea, quæ plene habentur per Abb. & Fe-
96 lin. *in c. cum dilecta. 22. de rescript.* † Nunc procedendo ad examinationem huius quæstionis, referam primo AVCTORITATES, quas reperio pro & contra: & deinde disputando articulum, firmabo conclusionem, quæ videtur mihi verior & magis obseruata in hoc regno. Et PRIMO, quod ius Longobardicum debeat seruari in hoc regno, adducitur *d. constit. puritatem.* quæ præponit ipsum iuri Romano, vt supra dixi: in tantum, quod dicit ibi And. de Iser. quod illi, qui non vtuntur eo iure, propter cõsuetudinem, non excusantur; quia esset consuetudo contra cõstitutiones regni, quę reprobatur, *vt in procem. constit. §. final.* SECVNDO, adduco auctoritatem eiusdem Andr. de Isern. *in præludiis feud. 3. quæst. 1.* vbi expresse tenet, quod in regno Siciliæ seruatur ius Longobardicum: quia constitutio regni hoc præcipit: & ibidem circa fin. illius quæst. dicit, quod illi, qui non seruant dictum ius, non excusantur consuetudine, per rationem prædictam. TERTIO, adduco glo. *in constitut. vt vniuersis, in versicul. aut in defectu, &c.* quæ in iudicando similiter præponit ius Longobardicum iuri Romano. QVARTO, adducitur auctoritas And. de Iser. *in constit. præsenti lege, la 3. & in constit. si quando contigerit.* vbi similiter dicit, quod ius Longobardicum præfertur iuri Romano. QVINTO, adducitur idem Andr. *in c. imperialem. §. præterea ducatus. colum. 2. in fine. de prohib. feudi alien. per Frede.* vbi expresse dicit, quod in regno viuitur iure Longobardico: & qui allegat ius Francorũ, debet illud probare, cum sit ius speciale in regno. SEXTO, adducitur idem And. *in c. 1. vers. bona vacantia. quæ sint rega. in vsi. feud.* vbi pluries dicit, ꝙ in regno seruatur ius Longobardicum. SEPTIMO, adducitur auctoritas Matthæi de Affli. *in decis. 248. cõs. Neap. in 2. col.* vbi dicit, quod in regno præsumitur quælibet ciuitas viuere iure Lõgobardico. OCTAVO, adducitur auctoritas Alex. *in d. l. pro hærede. 20. §. fi. ff. de acq. hær.* vbi referendo And. de Iser. *in prælud. feud.* concludit de mẽte And. quod saltem Longobardicæ leges, quæ fuerunt conditæ ab Imperatoribus, seruari debent: cum sint generales. NONO, adducitur idẽ Andr. *in const. vt vniuersis. circa fi.* vbi dat ordinem, quomodo procedatur in regno, scilic. vt primo iudicetur secundum constitutiones: deinde secundum consuetudines: & demum secundum ius Longobardicũ: postea secundũ ius Romanum, DECIMO adducitur idẽ And. *in cõst. speciale.* vbi dicit, ꝙ ius Longobardicum, & postea ius Romanũ. † ECONTRA- 97
RIO vero quod istud ius Longobardicum non sit in vsu, adducitur PRIMO authoritas Odofre. *in auth. dos data.* quẽ ibi refert Bal. *C. de don. ante nup.* vbi dicũt ambo, ꝙ lex Longobardica nõ est lex, neq; ratio: & ideo recessit ab aula. † SECVNDO adducitur au- 98
thoritas Bal. *in l. si inuita, 11. in fi. C. de nupt.* vbi dicit, quod de isto iure Longobardico non est curandum: nisi in loco, vbi esset eius obseruantia secundũ consuetudinẽ loci. Sed in hoc regno est potius cõtraria consuetudo: quia non seruatur, vt infra dicam: ergo de eo non est curandũ. † TERTIO, adducitur And. 99
de Iser. *in 1. §. in fi. de notis feu.* vbi dicit, ꝙ ius Longobardicũ est ius asininũ, & caret ratione, & ideo nõ seruatur vbilibet. QVARTO, adducitur idẽ And. *in c. 1. col. 1. de feud. cogn.* vbi dicit, quod iudex cessantibus consuetudinib. debet vti lege Romana, vel Lõgobardica, vbi illo iure viuitur: vnde præponit ius Romanũ iuri Longobardico: & dicit ibi seruari debere ius Longobardicum, vbi eo iure viuitur; vnde innuit, quod est ius speciale: sicut dicimus de iure Francorum: ergo probari debet, quod eo iure viuitur: per ea, quæ not. Andr. de Isern. *in d. c. imperialem. §. præterea ducatus.* dum loquitur de iure Frãcorum. QVINTO, † adducitur authoritas Archid. *in c. qui-* 100
cunque 11. q. 1. vbi dicit, quod lex Longobardica, est lex inualida: & non potest confirmare aliam legem inualidam. SEXTO, adducitur authoritas Aluar. *in præludiis feud. col. 5. in 4. quæst.* vbi confirmat dictum Bald. *in authen. dos data. & in d. l. si inuita. 11.* SEPTIMO, † adducitur Archid. *in c. cum deuotissi-* 101
ma. 12. q. 2. vbi dicit, quod ista lex Longobardica appellatur lex vulgaris: prout etiã tex. ibi eam appellat; ex eo, quia ab hominibus vulgaribus & rudibus fuit composita: vnde tãto minus debet seruari. OCTAVO, adducitur authoritas Lucæ de Pẽna *in l. 1. C. de conducto. & procu. lib. 11.* vbi expresse dicit, ꝙ ius Longobardicum non debet præferri iuri Romano: nisi vbi seruatur de consuetudine. NONO, adduci-

tur Bal. *in c. translato. 3. de const.* vbi dicit, quod translato regno seu imperio, transfertur etiam lex regni siue imperii, vnde licet illud ius Longobardicum potuisset seruari tempore, quo erant illi reges Apuliæ; quia tamen regnum fuit postea ab eis translatum, debet censeri translata etiam lex eorum, & sic dicta lex Longobardica non deberet seruari: sicut dixi supra de lege Mosaica, quæ fuit translata vna cum ipso sacerdotio in Christũ, & in Euangelicam. DECIMO & vltimo adducitur nouissima authoritas Matt. de Afflict. doctoris Neapolitani, *in suo commento super d. consti. puritatem, in 4. col.* vbi expresse videtur firmare opin. Lucæ de Penna, scilicet quod ius Longobardicum non præferatur iuri Romano, & ibi dicit, quod ista opin. semper sibi placuit: & dat bonam expositionem *d. const. puritatem.* quæ in rei veritate salua ratione recti sermonis non potest procedere, vt infra dicam. Habemus ergo huc vsq; decem authoritates pro vna parte: & decem pro alia parte contraria, vnde quæstio redditur valde dubia: SI QVIS TAMEN VELLET TENERE PRIMAM PARTEM, quæ videtur fulcita authoritate authentica, scilic. per tex. *in d. const. puritatem.* posset responderi ad omnes decem authoritates contrarias. Et PRIMO, ad dictum Bal. & Odof. *in d. auth. dos data.* quod Odof. & Bal. non fuerunt regnicolæ; & sic verisimiliter non potuerunt habere notitiam illius *const. puritatem.* quæ non seruatur in regionibus eorum. Dicta ergo eorum procedunt de iure communi, fatendo, quod postquam superuenit ius commune Romanum, recessit ius Longobardicum ab aula. Sed quia nostrum municipale huius regni, prout est *d. constit. puritatem.* iubet illud seruari: tenemur nos regnicolæ obedire illi constitutioni. SECVNDO eodem modo posset responderi ad dictum Bald. *in l. si inuita. 11. C. de nupt.* vel potest dici, quod illud dictũ Bal. facit pro prima parte; quia dicit non esse de eo curandum, nisi in loco, vbi viget vsus legis Longobardicæ: sed in hoc regno necessitamur ad vtendum tali iure, per *d. constitut. puritatem.* ergo bene est de eo curandũ. AD TERTIVM, scilicet ad dictum Andr. de Isern. *in c. 1. in fin. de notis feud.* potest responderi, quod And. est sibi contrarius in quam pluribus locis: prout ipsum retuli supra in prima parte huius quęst. vnde magis est adhęrendum dictis suis: pro prima parte: quia melius fuit tunc locutus, cum habeat text. illius const. pro
102 illa parte. † Nec obstat, quod illud ius sit asininum & sine ratione: quia in lege hoc non consideratur: nam licet lex antiqua sit dura vel iniusta; tamẽ seruanda est; quia ita vult legislator, *l. prospexit. 12. ff. qui & à quibus.* sic in proposito ius Longobardicum seruandum est, quia ita vult legislator *per d. constitut.* AD QVARTVM, scilicet ad dictum And. *in c. 1. de feu. cogn.* potest responderi, quod non debet inspici ordo scripturæ ipsius Andr. cum habeamus ordinem legis: qui est potius attendendus. Et si Andr. dicit, quod debet seruari, vbi eo iure viuitur, debet concordari cum aliis dictis suis: & facias minorem & consequentiam: videlicet, In hoc regno viuitur eo iure: ergo seruari debet in regno. Et si negares minorem, scil. quod non viuatur eo iure in regno; hoc non posset esse aliter, nisi ex contraria consuetudine, quę cum sit contra cõstitutionem, est reprobata per tex. *in procem. constit. §. fi.* & dixi supra *in 1. parte.* vnde si ita non viuitur, sufficit: quod ita debent homines viuere: & ita necessitantur per d. constitutio. † ad quod facit illud, quod dicimus, scire, & 103
scire debere, sunt paria, *l. quod te. 5. ff. si cer. pet.* & glo. *in l. pen. C. de peric. tut.* & not. Aluar. *in c. 1. §. vasallus si feudum. in 1 not. per illum tex. si de feud. fuer. contr.* AD QVINTVM, scilicet, ad dictum Archid. *in d. c. quicunque. 11 q. 1.* potest responderi, quod procedit generaliter de iure communi: non autem in hoc regno: vbi habemus text. expressum, vt supra dixi de authoritate Bal. & ex eodem responderi potest ad SEXTVM & SEPTIMVM dictum. AD OCTAVVM, scilicet, ad dictũ Lucæ de Pen *in d. l. 1. C. de conduct. & procu. lib. 11.* potest responderi eodem modo, quo respõsum fuit ad quartum dictum: dicit enim: quod vbi seruatur de consuetudine, præfertur iuri Romano. Sed in hoc regno seruatur vel seruari debet per d. const. ergo præfertur. Præterea in hoc regno est maioris authoritatis And. de Iser. qui appellatur legum Euangelista, quam Lucas de Penna: vnde debet præferri dictum Andreæ, qui contrarium tenet, maxime *in præludiis Feud. in 3. quæst. & in aliis locis supra allegat.* † AD NONVM, scilicet ad dictum 104
Bal. *in c. translato. 3. de constit.* de facili responderi potest, fatendo dictum suum scilicet, quod cum translatione regni transferatur etiam lex, nisi nouus regnator legem veterem confirmet: quia tunc seruatur lex vetus ex noua confirmatione; quia ita vult nouus dominus: ita proprie dicit Andr. *in d. 3. q. in prælud. feud.* Et ibi subdit exemplum de Notario vnius comitatus, qui potest facere contractum in in alio comitatu, volente domino illius comitatus: sed nouus dominus in regno translato, qui fecit illam constitutionem, voluit confirmare ius Longobardicum: ergo seruari debet. AD DECIMVM, scilicet ad dictum Matt. de Affl. *in d. const. puritatem.* potest responderi, prout fuit respõsum supra ad octauum dictum, scilicet, ad authoritatem Lucæ de Pen. ex quo ipse Matth. imitatur & confirmat opinionẽ Lucæ. Et dum ipse Matthæus dat nouam expositionem ad *d. constit. puritatem.* faciendo vnam extraneam constructionem, dico, quod talis sua constructio vitiat penitus literam illius constitutionis, & non posset saluari salua ratione recti sermonis. Nã verba illius constit. sunt hæc formalia, videlicet, *Ac demum secundum iura communia, Longobardica videlicet & Romana, &c.* Et sic primo ponit dictum in genere, scilicet, secundum iura communia: deinde illud genus exemplificat per dictionem videlicet, &

cet, & in illa exemplificatione ponit æqualiter ius Longobardicum, & Romanum, designans, quod ambo sunt iura communia: & præponit in ordine ius Longobardicum. Illa ergo determinatio, scilic. iura communia, &c. relata ad ista duo determinabilia, scilicet ad ius Longobardicum & Romanum, debet ea pariformiter determinare, s. quod ambo dicantur iura communia, *l. iam hoc iure.* 4. *& l. Lucius.*
105 45. *ff. de vulg. & pup.* † Et hoc perpenditur ex illa dictione, *videlicet:* quæ est dicto declaratiua & restrictiua præcedentium, secundum Bart. *in l. 1. ff. ad legem Aquil.* & Franc. de Aret *in l. si fundum.* 35. *ff. mandati.* & not. *in c. statutum. el* 2. *& ibi Gem. de hære. lib.* 6. & est tex. *in c. transmissæ.* 4. *de eo, qui cogno. consangui. vxo. suæ. & in l. cum quidam.* 17. §. 1. *ff. de vsur.* & declarat Ias. *in l. idem in duobus.* 25. §. *personale. in* 1. *notab. ff. de pact. & in l. iusiurandum quod ex conuentione.* 17. §. *procurator.* 3. *col.* 4. *ff. de iureiur.* vnde cõclusiue per illam dictionẽ, *videlicet*, illa iura communia declarantur & restringuntur æqualiter ad iura Longobardica & Romana, cum ordine suo, qui colligitur ex ipsa scriptura, per quam declarationem, quæ est verissima, prout verba & mens legislatoris sonant, apparet non procedere expositionem Matt. dum dicit; quod debent illa verba constit. ita construi, videlicet; *Ac demum secundum iura communia, Romana & Longobardica:* & sic vult peruertere ordinẽ legis. Assignat ipse rationem: quia ius Longobardicum nõ est commune, sed speciale in hoc regno: & ideo illud adiectiuum, *communia*, non potest referri ad ius Longobardicum, ꝙ non est ius commune: vnde de necessitate refertur ad ius Romanum, & sic reperitur prius in ordine literæ ius Romanum. Ego dico, quod talis constructio non procedit: quia procedere non potest, salua ratione recti sermonis, vt supra dixi, & peruertit ordinem illius constit. contra mentem legislatoris.
106 Ad † rationem Domini Matthæi respondeo, quod imo, illud adiectiuum, *communia*, potest referri ad ius Longobardicum; nam dato quod sit ius speciale in hoc regno: quia tamen seruatur, facit ius commune in regno: & cũ dicta constit. intendat ponere legem in hoc regno tãtum: quia extra regnum non extendit vires suas: voluit loqui de iurib. seruandis in hoc regno, in quo omne ius municipale seu speciale dicitur ius commune, ex quo derogat iuri cõmuni. ita dicit Alexand. *in l. post dotem.* 40. *colum.* 11. *ff. soluto matrim.* & idem Alexand. *in additio. ad Baldum in l. constitutionis.* 2. *in fine. vbi etiam Baldus sentit.* C. *de bonis quæ liberis.* & Baldus *in l. illa institutio.* 32. *in fin. ff. de hæred. instit.* & Lud. Rom. *in rubr. de arbitr.* vbi dicunt, quod si est compromissum in arbitrum, quod debeat pronuntiare secundum ius commune, debet talis arbiter pronuntiare secundum ius municipale illius loci: quia tale ius facit ibi ius commune, secundum eos. Sic ergo in proposito, licet ius Longobardicum sit speciale in hoc regno: tamen facit in eo ius commune: vnde per prædicta merito illa verba *constit. puritatem.* debebant intelligi, prout iacent; quia bene possunt referri tam ad ius Longobardicum, quam ad ius Romanum. Verum non obstantibus prædictis, licet hæc prima pars videatur bene defensata ab impugnationibus contrariis: ego tamẽ indubitanter teneo hanc secundam partem contrariam, scilicet, quod imo in Regno ius Longobardicum non præferatur iuri Romano, sed quod ipsum ius Romanum sit in viridi obseruantia, & præferatur: & eo iure quilibet viuere præsumatur, nisi si & quatenus ex aduerso ius Longobardicum probaretur. Vnde teneo hanc cõclusionem: Quod alleganti, quod in regno viuatur iure Lõgobardico, vel in aliqua ciuitate Regni, incumbat onus probandi. Et hanc meam conclusionem probabo non solum per ius commune, & leges iuris communis: sed etiam per ipsasmet constitutiones Regni, & per alia iura municipalia: necnon per rationes vrgentissimas. Et quia omnes auctoritates contrariæ, quæ fouent primam partem, nituntur ex sola decisione illius *const. puritatem.* quæ videtur esse principale fundamentum opinionis contrariæ: ego prius nitar tale fundamentum optimis mediis penitus demoliri: ad hoc, vt totum ædificium desuper constructum corruat, iuxta tex. *in c. cum Paulus.* 1. *quæst.* 1. vnde postea mea opinio luce meridiana clarior & sine aliquo obstaculo apparebit. Assumo † igitur verba *d. constit. puritatem.* & venio ad ipsius interpretationem & declarationem: 107
per quam apertissime ostendam, quod illa constit. non meretur allegari pro illa prima parte: sed potius pro hac secunda parte contraria, quam teneo. Et PRÆSVPPOSITO, quod totum dubium faciebat, ILLE ORDO SCRIPTVRÆ, in quo ius Longobardicum prius nominatur, quã ius Romanum: vnde debet prius seruari, *argum. l. quotiens.* 34. *ff. de vsufru. & l. generaliter.* 24. §. *quid ergo.* 17 *ff. de fideic. liber.* Hinc dicit Bald. *in l. aduersus.* 4. C. *de fur.* quod prior in ordine scripturæ, præsumitur prior in tempore. Et dicit † Bald. *in l. 1. C de impub. & aliis substit.* 108
quod ex ordine scripturæ datur regula. & dicunt Bart. & Bal. *in* 1. *constit. C. in fin. col.* quod si reperiuntur duo instrumẽta scripta in eadem charta, præsumitur prius illud quod præcedit ex ordine scripturæ. Idem tenent Mod. *in l. 1. ff. sol. matr.* & dicit Bald. *in l. si duas.* 6. *in princ. ff. de accusat. tut.* quod ex ordine scripturæ præsumitur ordo intellectus. Idem plene tangit Felin. *in c. cum dilecta.* 22. *de rescript.* Ad † hoc 109
præsuppositum respondeo, vt incipiam tollere dubium, & dico sic: PRIMO, vbicunque mens disponentis est certa, non consideratur nec inspicitur ordo scripturæ in legibus, ita tenet Bar. per illum text. *in l. cum pater.* 77. §. *fidei tuæ committo.* 12. *ff. de leg.* 2. & idem Bart *in l.* 2. §. *prius.* 4. *in fin. ff. de vulg. & pupil.* & ita intelligitur tex. *in l.* 1. *nec enim.* 6. *ff. de solut.* idẽ tenet Bald. *in d. l. si duas.* 6. *ff. de excus. tut.* vbi quando dispositio loquentis est certa, nõ curamus ordinem

nem verborum. Sed in terminis *d. constit. puritatem.* mens disponentis est certissima, qualiter & quando velit seruari ius Longobardicum, vt modo declarabo: ergo non debemus curare illum ordinẽ; & quod sit certa mens disponentis, probo: Nam verba formalia illius constit. sunt hæc, videlicet: *Ac demum secundum iura communia, Longobardica videlicet & Romana, prout qualitas litigãtium exegerit, iudicabũt, &c.*

110 Nota igitur, † quod illud verbum, *iudicabunt*, determinat & perficit totam orationem præcedẽtem: & tamen ante quam oratio sit perfecta, est inserta illa clausula; *Prout qualitas litigantium exegerit, &c.* quæ clausula de necessitate debet referri ad hoc vltimum cap. scilicet, dum loquitur de iure communi Longobardico & Romano: pluribus de causis. Primo; quia est inserta in medio ipsius capituli, scilic. ante, quam oratio esset cõpleta: quo casu ad ipsum tantum capitulum refertur, & nõ ad alia præcedentia separata: secundum Bart. *in l. talis scriptura. 30. colum. 2. circa fin. ff. de leg. 1.* & Bart. *in l. 29. & fin. ff. de reb. dub.* per text. cum gl. *in l. cum filium. 27. ff. quando dies leg. ced.* & tenet Philip. Dec. *in consil. 14. col. 3. in fine. vers. & cum talis clausula, &c.* Secundo; quia supra in d. constit. præcesserũt duo alia capitula: videlicet: primum, quod iudices iudicent secundum constistitutiones: secundum, quod in defectum earum iudicent secundum consuetudines approbatas: ac demum secundum iura communia, &c. Et ad illa duo capitula præcedentia non potest referri dicta clausula, prout qualitas litigantium, &c. quia resultaret legum contrarietas. Nam legislator vult, vt omnino seruentur constitutiones Regni; & non attendatur qualitas litigãtium, nec consuetudo contraria,

111 vt *in procem. constit. §. fin.* Item, † vbi est consuetudo approbata in ciuitate, illa habet vim legis: & illam tenentur omnes seruare de ciuitate; quia dicitur lex municipalis, *l. 1. C. de emancip. lib. & l. de quibus. 37. cum ibi not. ff. de legib. & Inst. de iur. natur. §. ex non scripto. 9. & c. cum consuetudinis. 9. & c. fin. de consuetud.* vnde non attenditur qualitas litigantis contra antiquam consuetudinem. Ergo sequitur, quod stante

112 contrarietate, † quæ semper euitanda est, illa clausula non potest ad alia capitula referri, nisi ad hoc vltimum, cum possit assignari ratio, quare ad alia non referatur: vt dicunt Bart. & Bald. & communiter Dd. *in l. 1. C. de liber. prater.* & Bart. *in d. l. talis scriptura. 30. ff. de leg. 1. & in l. si idem cum eodem. 11. §. fin. ff. de iurisd. omn. iud.* & Alexan. *in consil. 48. colu. 3. vers. sed ita in 1. vol.* Cum ergo dicta clausula de necessitate referatur ad hoc vltimum capitulum: satis clare patet de mente disponentis, quod non vult iura Longobardica præferri præcise iuri Romano: sed illa seruari secundum qualitatem litigantium, prout ibi exposuit Andr. de Isern. scilic. vt ille, qui viuit iure Longobardico, iudicetur per ius Longobardicum: ille vero, qui viuit iure Romano, iudicetur per ius Romanum, ergo sequitur, quod si litigator viueret iure Romano, non compellitur iudex iudicare secundum ius Longobardicum, & sic non preferet ius Longobardicũ Romano: quia ergo apparet de mẽte disponentis, non est curandus nec inspiciendus dictus ordo verborum, sed sola mens. † SECVNDO, 113 principaliter quod dictus ordo non sit curandus, adduco aliam regulam, vbicunque ordo ponitur in aliqua dispositione, gratia exempli pro doctrina, nunquam censetur positus pro formali: nec seruari debet, text est *in c. decernimus. 2. & ibi Cardin. de iudic.* vbi Episcopus vel Abbas præferuntur in ordine Archiepiscopo; & tamen nulli dubium est, quod Archiepiscopus est dignior, & deberet primo nominari: & non est alia ratio, nisi quia illa nominatio fit gratia exempli, vnde non inspicitur ordo: ita etiam tenet Felin. *in d. c. cum dilecta. 22. colum. 6. vers. secundo declara. &c. de rescript.* sed in proposito *in d. constitu. puritatem.* illa nominatio iurium Longobardici & Romani, fuit facta gratia exempli: quod patet per illam dictionem, videlicet: quæ est dictio declaratiua & exemplificatiua, vt supra dixi. Nam primo dixi secundum iura communia: & postea exemplificat declarando, quæ sint ista iura communia: ergo sequitur, quod ille ordo non est inspiciendus. TERTIO, † quia vbi cõstat de ordine intellectus, 114 non curatur nec inspicitur ordo scripturæ, ita dicit Bart. *in l. ita tamen. 27. §. qui suspectam. 2. & in l. Scæuola. 76. circa fin. ff. ad Trebell.* sed ibi constat de ordine intellectus: qui est, vt in viuentibus iure Longobardico tantum seruetur ius Longobardicũ, & non in aliis: per illam clausulam; *prout qualitas, &c.* ergo non curatur ordo scripturæ. † QVARTO; quia quãdo ordo scripturæ perturbat ordinem necessitatis, 115 non attenditur, imo reducitur ad ordinem necessitatis. Ita tenet Bart. *in l. Gallus. 29. §. quidam recte. colum. 1. & 2: ff. de liber. & posthum.* & ibi per alios Doct. & Bart. *in l. 1. in fin. C. de exec. rei iud.* sed in d. constit. est ordo necessitatis: quod in viuentibus iure Romano cesset ius Longobardicum, sed tunc præferatur, quando litigantes eo iure viuerent: ergo iste ordo est attendendus, non ordo Scripturæ. QVINTO, quod dictus ordo non sit substantialis, nec inspiciendus: pondero vnam aliam *constit.* videlicet, *constit.* quæ incipit, *vt vniuersis.* vbi sunt similia verba, & nulla fit mentio de iure Longobardico. Nam dicit, quod iudices iudicent secundum constitutiones, & deinde secundum consuetudines, & demum secundum iura, non specificando quæ iura: quo casu in dubio appellatione iuris simpliciter, venit ius Romanum per antonomasiam, *§. sed ius quidem. 2. vers. sed quoties. Inst. de iur. natur.* vnde illa const. sentit totum contrarium, & sic facit pro parte nostra: quia cessante consuetudine, debet iudicari secundum ius Romanum; ergo præponitur iuri Longobardico; & hanc ponderationem sentit Matthæus, vt *in d. const. puritatem.* Sed posset aliquis instare, & dicere, quod illa *const. vt vniuersis,* est correcta per *const. puritatem.* quæ

quæ est sequens & posterior in ordine. Ad hoc dico, quod imo non est correcta; quia *d. constit. puritatem.* dicit illud idem, nisi quia addit illam limitationem in viuentibus iure Longobardico; vnde illa *constit. puritatem.* est potius limitatiua, quam correctiua; quia semper in dubio vitanda est legum correctio, *l. præcipimus.32. C. de appell & l. sancimus.27. C. de testam.* Dicamus ergo sic, iungendo vtramque constit. quod iudex cessante consuetudine, debet iudicare secundum iura, scilicet Romana. & ita loquitur *constit. vt vniuersis.* fallit, quando qualitas litigantium aliud exigeret: quia tũc procedit *constit. puritatem.* vnde *d. constit. vt vniuersis.* ponit regulam: *constit.* vero *puritatem.* ponit limitationem: cui re-
116 gulæ standum est, † donec probetur limitatio, *c. ad decimas.2. de restitut. spol. lib.6.* & notat Bart. & Doct. *in leg. ex quacunque.2. ff. si quis in ius voca. non ierit.* SEXTO, quod dictus ordo non sit inspiciendus, nec formam inducat, põdero nouiter vnam aliam constitut. ab aliis non ponderatam, quæ incipit: *Cum circa.* quæ mandat iudicibus & officialibus, vt decidant causas iuxta tenorem constitutionum, & iura & consuetudines approbatas: & iste est ordo formalis, quo ad verba illius *constit. cum circa.* & sic primo dicit secundum constitutiones, postea secundum iura, & postea secundum consuetudines. Certe si vellemus inspicere ordinem verborum, ex quo procedit ius commune, præfertur ius commune consuetudinibus, quod est falsum: quia imo consuetudines derogant iuri, & præferuntur iuri: vt *d. constit. puritatem. & l. de quibus. 32. ff. de legib. & l.1. C. de emancip. lib.* Patet ergo, quod ibi non inspicitur ordo scripturæ, prout etiã dicit ibi gl. vnde minime debet inspici *in d. const. puritatem.* cum de eodem casu loquatur. Præterea illa *constit. cum circa.* est posterior: & dicit secundum iura simpliciter: vnde intelligitur de iure Romano, vt supra dixi in præcedenti argumẽto, & sic facilius tollit illud motiuum supra positum: cum sit posterior. SEPTIMO pon-
117 dero † constit. quæ incipit, *speciale.* quæ vult, quod vnus sit ordo iudicii in omnibus personis, & nominat ibi singulatim, siue quis fuerit Francus, siue Romanus, aut Longobardus: & sic in ordine nominat vltimo loco Longobardum: ergo patet, quod est minus dignus tãquam vltimo nominatus. Nam primo nominatus, censetur maior & dignior: secũdum Bald. *in l. cum quidam. 4. col. 1. C. de verb. sign.* per *l.1. ff. de alb. scrip.* & Bald. *in auth. hoc amplius. col. pen. C. de fideicom.* facit text. *in l. quotiens.34. ff. de vsufruct.* Longobardus ergo vltimo loco nominatus, tenetur minus dignus; vnde merito eum postponemus: per hæc igitur septem argumenta & põderationes, satis videtur sublatum dubium, quod fiebat ex ordine illius *const. puritatem.* quæ septem rationes tollũt & destruunt totum fundamentum tenentium partem contrariam; qui omnes se fundant per illam constit. Ac firmant rationes prædictæ & corroborant hanc secundam partem, quam teneo. Sublato ergo obstaculo de ponderatione illius constit. confirmo modo & corroboro HANC SECVNDAM PARTEM, tanquam verissimam, infra scriptis aliis fortissimis rationibus & argumẽtis. Et PRIMO adduco regulam, quæ se ita habet: † Omne id, quod 118
est magis dignum & nobile, debet præferri minus digno, & minus nobili. Regula est trita in iure, quæ traditur *in §. fin. Instit. de iur natur. & in c. quod in dubiis. de consecr. eccles. vel altar.* facit text. *in c. Episcopus. 95. distinct.* Sed negari non potest, † quod ius Ro- 119
manum est dignius iure Lõgobardico, pluribus de causis. Primo, ratione causæ efficiẽtis: quia ius Longobardicum fuit pro maiori parte cõditum à quibusdam Regibus Apuliæ: vt supra dixi in princ. huius quæst. Ius vero Romanum fuit cõditum & compilatum ab Imperatore Iustiniano, qui fuit dominus totius mundi, *l. deprecatio. 9. ff. ad leg. Rhod. de iactu.* & tanto dignius & nobilius dicitur opus, quanto à nobiliori & digniori ꝓcedit. vnde dicimus magis dignum eum, qui acquirit dignitatem immediate à principe, quam eum, qui acquirit ab inferiore: vt inquit Spec. *in tit. de citatione. §. iam de citatione. col.4. vers. porro si sunt plures, &c.* pro hoc est tex. *in l.2. C. de albo scrip.* & est tex. cum gl. *in c. per tuas.7. de maior. & obed. in c. cum in distribuendis.12. de temp. ord.* Leges † ergo Imperatorum cẽsentur procedere ab 120
ipso Deo: quia Imperator dicitur diuina gratia cõstitutus, secundum And. de Iser. *in rub. de prohib. feud. aliena. per Loth.* & est Imperator in terris, sicut Deus in cœlo, & dicitur habere diuinum numen, secundum Andr. de Isern. *in c.1. vers. ad felicissimam. quæ sint regal.* Secundo, † ratione iustitiæ, & melioris ra- 121
tionis. Nam ius Romanum, & præsertim leges Iurisconsultorum fuerunt factæ cum tanta iustitia & ratione, vt in eis iniustitia aliqua inueniri non possit, vt testatur Andr. de Isern. *in constit. si damna. col. fin. in princip.* hoc etiam probatur *Instit. de lege Fusia Caninia tol. per totum tit.* vbi Imperator sustulit illam legem tanquam sine ratione, & in quampluribus aliis legibus similibus sublatis in corpore iuris, ius vero Longobardicum ius est iniustum & sine ratione factum: vnde appellatur ius asininum, secundum Andr. *in c.1. §. fin. de notis feud.* & Bald. & Odofred. *in auth. dos data. C. de donat. ante nupt.* merito est postponendum iuri Romano, & non præponendũ. SECVNDO principaliter istam partem confirmo, per *d. constit. puritatem.* retorquendo ipsam contra tenentes primam partem, quam pondero duobus locis. Primo, dum dicit, prout qualitas litigantium exegerit, exponendo prout exponit ibi And. de Iser. & supra dixi. Nam per illa verba permittit illa constit. quod in Regno viuatur iure Romano, & iure Longobardico permissiue, & non imperatiue, vnde non imponit necessitatem, quod quilibet viuat iure Longobardico. Item permittit, quod iudices præferant ius Romanum iuri Longobardico, in vi-

viuentibus iure Romano, sequitur ergo, quod male allegatur illa cõstitutio per eos, qui dicunt, quod de necessitate in hoc regno viuatur iure Longobardico, & illud præfertur iuri Romano: quia si esset ista necessitas, illa constitutio loqueretur præcise, quod iudices indistincte seruent ius Longobardicum, siue aliquis viuat eo iure, siue non, sicut dixi præcisam obseruantiam constitutionum & consuetudinum. Sed † quia noluit loqui præcise, sed
122 permissiue, referendo se ad qualitatem hominum per dictionem, *prout*, quæ est dicto relatiua, & limitatiua, secundum Bart. *in leg. edita. 2. col pen. C. de eden.* & text. *in l. prout. 80. ff. de solut. & in clem. 1. §. volumus. de foro compet.* & not. Bart *in extrauag. ad reprimendum, in verb. prout.* & Philip. Decius *in cons. 63. col. 4.* Sequitur ergo, quod tota obseruantia iuris Longobardici, dependet à qualitate viuentiũ: ergo non est præcisa, nec necessaria. Vnde illa *constit. puritatẽ.* facit potius pro ista parte, quã teneo. Aliam ponderationẽ illius consti dicam infra. TERTIO
123 istam partem confirmo: † quia ritus magnæ curiæ vicariæ, dat mundualdum in Regno mulieribus, tantum viuentibus iure Longobardico, vt dictat ritus magnæ curiæ *in numer.* 48. incipiens: *Item quod curia ipsa, &c.* Ergo à contrario sensu mulieribus viuentibus iure Romano non dat mundualdum: cum etiam in statuto capiatur argumentum à contrario sensu: quando disponit super casu non prouiso à iure communi, prout est ille ritus, ita tenet Alexan. *in l. 1. colum. 12. versic. secunda conclusio. ff. de offic. eius cui mand. est iuris.* Bal. *in l. apud antiquos. 21. C. de furt. & in l. 2. C. de cond. insert.* Mundualdus est inductus à iure Longobardico, & tamen ille ritus, qui facit ius nouissimum, in hoc Regno coarctat obseruantiam tantum in mulieribus viuentib. iure Longobardico: ergo à cõtrario sensu permittit mulieres huius Regni, viuere iure Romano, si volunt, & ꝙ
124 non vtantur mundualdo. Istud tamen † de mundualdo mulieris limita procedere, quando mulier contrahit nomine proprio: secus si nomine alieno, puta, procuratorio vel tutorio nomine; quia tunc valet contractus, etiam sine mundualdo, secũdum Alexan. *in leg. quæsitum. 16. colum. fin. ff. de in ius voc.* & Paul. Castr. *in l. cuicunque. 5. §. si ab alio. 17. ff. de instit.*
125 QVARTO, † istam partem confirmo per id, quod fuit decisum in sacro Concilio Neapolitano: vt refert Matth. de Afflict. *in decisione sacri Concilii 260.* scilicet, quod mulier viuens iure Longobardico, nõ possit facere testamentum sine mundualdo: ergo si viuit iure Romano, potest facere sine mundualdo. Ergo permittitur viuere iure Romano: quia si non permitteretur, fuisset indistincte decisum, quod nullum testamentum mulieris in regno valeat sine
126 mundualdo. QVINTO † confirmo per generalem consuetudinem huius regni, & obseruantiam notoriam temporis, cuius non extat memoria in cõtrarium, quæ habet vim legis & priuilegii, secundũ Abb. *in c. super quibusdam. 26. §. præterea. de verb. sign.* & Andr. de Isern. *in c. imperialem. 55. lib. 2. §. præterea ducatus, colum. pen. in princ. de prohib. feudi alienat. per Freder. & in c. 1. versic. nauigabilia. colum. 2. quæ sint regal. & in constit. si dubitatio. col. 3. & in constit. quadragenalem, col. 1.* & habetur *in l. hoc iure. 3. §. ductus aquæ. 4. ff. de aqua quotid. & æsti.* Quæ obseruantia est, vt solo iure Romano viuatur, & quod penitus sit iuri Longobardico derogatum, & hoc patet euidenter: quia quamplures dispositiones iuris Longobardici non solũ non seruantur in regno; verum etiã seruatur totum contrariũ, vt videmus in testamentis mulierum, quæ in omnibus fere ciuitatibus huius regni fiunt sine mundualdo; & hoc est notorium maxime inter omnes tabelliones huius regni & per schedas tabellionum mortuorum. † Item de 127
iure Longobardico cognati sunt incogniti in successionibus, adeo ꝙ non succedunt, nec etiam mater filio, tanquam cognata. Item filii naturales non excluduntur totaliter per filias legitimas & naturales de iure Longobardico, prout hæc omnia not. gl. & ibi per Doct. *in c. 1. §. hoc autem. de his qui feudum dare poss.* Et tamen videmus, quod in regno ita succedunt cognati, sicut agnati, & ostenditur sola gradus prærogatiua, secundum formam §. *nullam. 4. in Authen. de hæred. ab intestat. & authen. cessante. C. de legit. hæred.* Itẽ filii naturales excluduntur per filias legitimas, nisi aliquid sibi relinquatur pro alimentis, iuxta *c. cum haberet. 5. de eo, qui duxe. in vxor. quam pollu. per adult.* & sic sola obseruantia iuris Romani viget. Et de hoc reperiuntur infinitæ sententiæ latæ tam in sacro Concilio, quam in omnib. curiis ciuitatum huius regni, sic etiam, & quam plura alia exempla, potest studiosus inuestigare, in quib. differt ius Romanũ à Longobardico, & in eis solo iure Romano vtimur in regno. Ergo cẽsetur abrogatum ius Longobardicum, saltẽ ex generali consuetudine tam antiqua & inueterata in hoc regno: vnde merito dicit Bald. *in d. authen. dos data.* quod tale ius recessit ab aula: quia abiit in desuetudinẽ. Quãdo ergo esset disceptatio, quo iure viuatur in Regno, sufficeret allegare hãc notoriã obseruantiam: quia si ius Romanum seruatur in istis exẽplis propositis, pręsumptio est, quod seruetur etiam in aliis omnibus: quia si ius Romanum seruatur; ergo est ius saltem longissimo vsu approbatum, *iuxta leg. de quibus. 32. ff. de legib.* & nisi contrarium probetur in aliis exemplis, esset semper seruãdum, prout notorie seruandum, † per ea, quæ tradit Andr. de Iser. *in* 128
d. c. imperialem. 55. lib. 2. §. præterea ducatus, col. 2. in fin. vers. quomodo probabitur, &c. vbi dicit, quod ius Francorum, si probandũ est, sufficit probare, quod alias illi de domo seruauerunt. quod primogenitus succedat: quia ex hoc solo transfunditur onus probandi contrarium in aduersarium: ergo patet, quod ex sola probatione vnius capituli iuris Francorum præsumitur, & probatur, quod viuatur iure Francorum;

corum; quanto fortius id dicendum est in iure Romano, cuius obseruantia probatur notorie ex mille, & infinitis capitulis, & antiquissimo tempore,
129 vnde succedit dispositio *l. minime.* 23 *ff. de legib.* † Et quod ista generalis obseruantia & consuetudo tanquam notoria non indigeat probatione, sed sufficiat eam allegari, est decisum in terminis Bald. *in l.* 1 *colum.* 2. *in fin. vers. sed hic quaero, &c. C. ad Velleian.* vbi expresse dicit, quod consuetudo notoria est, quę liquet ex inspectione omnium publicorum instrumentorum, & non oportet eam probare. SEXTO nunc pondero iterum *d. constitut. puritatem.* quam retorqueo pro ista parte, quam teneo, & ista est noua ponderatio, & ab aliis hactenus nō cognita. Nam vult illa constit. quod primo iudicetur secundum constitutiones, postea secundum consuetudines approbatas, & postea secundum iura, &c. Per hoc dico, quod stante consuetudine generali in hoc Regno, quod causæ decidantur secundum ius Romanum, prout supra probaui, illa constitutio decidit casum nostrum pro ista parte: quia præpo-
130 nit consuetudinem iuri Longobardico. Sed † nulla potest esse fortior & melior consuetudo, quam illa, quæ est conformis iuri communi: vt est tex. not. *in c. sopitæ.* 14. *& ibi not. ext. de censi. & in c. cum dilectus.* 8. *de consuet.* & quod possit esse consuetudo conformis iuri communi, tenet Abb *in c. fin. col. pen. in prin. de consuet.* ista ergo generalis obseruantia iuris Romani contra ius Longobardicum, induxit quandā notoriam & approbatam cōsuetudinem conformem iuri communi Romanorum: vnde secundum hanc consuetudinem debet prius iudex iudicare, & ea cessante, tunc demum recurret ad ius Longobardicum, & ita subtiliter bis ponderata illa *constit. puritatem.* facit pro ista parte: imo si aliquid dubii haberet dicta consuetudo, reciperet interpretationem à iure communi Romanorū, quod est ius generale, *l. si serui vestri.* 2 *C. de noxalib. actio.* & habetur *in d. c. cum dilectus.* 8. nō autem reciperet interpretationem à iure Longobardico, quod est ius locale, secundum Bald. *in c.* 1. *§. quia vidimus. col.* 6. *in fin. de his qui feud. dar. possunt.* SEPTIMO & vltimo, pro ista parte adduco omnes illas decem auctoritates, quas supra collegi arguendo pro hac secunda parte, quę omnes remanent in suo robore: quibus, dato, quod supra disputando voluerim respondere: tamen nunc tangendo veritatem, dico dictas responsiones non esse sufficientes. vnde in quantum ad primam, secundam, quintam, sextam, & septimā auctoritates, dicebam eas procedere de iure communi; secus est in Regno, per *d. constit.* dico, quod est mala responsio, ex quo in regno nihil reperitur innouatum contra dictas decisiones: vt supra probaui *in d. const. puritatem.* facit potius pro ista parte; imo conformis est cum dicto Bal. *in d. l. si inuita* 11. *C. de nupt.* qui dicit, quod de tali iure non est curandum, nisi in loco, vbi seruatur de consuetudine. vnde fateor istud, quod quando ex aliqua parte Regni probaretur, quod illud ius seruatur, vel quod eo iure viuitur, ibi esset seruandum, & non alibi, & hoc proprie vult *d. const.* vt supra dixi, tamen onus probandi semper incumbit allegant illud ius, cum sit ius locale: vt supra declaraui, vnde remanent dictæ quinque decisiones in earum robore & obseruantia, cum iure communi vtamur. Item ad tertiam auctoritatem Andr. de Isern. *in c.* 1. *de not. feud.* dico, non esse bene responsum: quia imo melius fuit locutus ibi, quam alibi, ex quo tale ius sine ratione non debet seruari: & maxime, cum dicta decisio sit conformis cum decisione Baldi, & aliorum Doct. supra alleg. vnde censetur magis communis, cum plurium auctoritate fulciatur, *l. vnica vers. sane crebrior. ff. de off. quæst.* nec procedit arg. *d. l. prospexit.* 12. *ff. qui & à quib.* quia non reperitur dictum ius pręcise approbatum per Regni constitutionem, nisi in loco, vbi viget, & ita dicit idem Andr. *in c.* 1. *de feud. cognit.* & ibi etiam Baldus magis clare, quam alius; dicit expresse, *in* 1. *colum.* quod inter eos, qui viuunt iure Romano, causa deciditur secundum ius Romanum, & inter eos, qui viuunt iure Longobardico, causa deciditur secundum ius Longobardicū, vnde habuit Bald. ibi proprie sensum *d. const. puritatem.* Nec valet responsio data ad quartam auctoritatem, scil. And. *in d. c.* 1. *de feud. cognit.* quia nō est verum, quod constitutio necessitet homines huius regni, quod viuāt iure Longobardico: imo ponit in eorum arbitrio, vt supra probaui. Item ad octauam auctoritatem Lucæ de Penna, reprobatur responsio eodē modo, quo præcedens. Nec obstat, quod Andr. est maioris auctoritatis: quia cum sit sibi ipsi contrarius in pluribus locis, tenenda est eius auctoritas, vbi melius dixit: Ad nonam auctoritatem, scilicet, *in c. translato. de constitut.* minime valet responsio; quia nego, quod successores in Regno confirmauerint præcise, & necessario ius Longobardicum, sed, vt supra dixi, imo si placuisset illud ius Imperatoribus, inseruissent illud in voluminibus iuris ciuilis; sed quia non inseruerunt, apparet, quod tale ius reprobauerunt, prout in simili arguit Aluar. *in prælud. feudor. in* 4. *quæst.* Item responsio data ad decimam auctoritatem Matth. de Afflict. qui sequitur Luc. de Penna, minime procedit per easdem rationes, & sic remanet ista pars comprobata & firma. SVPEREST tantum respondere ad decē auctoritates contrarias adductas pro prima parte: ad quas satis patet respōsum ex prædictis: quia quatenus expresse dicunt, quod ius Longobardicū præferatur, male loquuntur, & veriores sunt auctoritates contrariæ, & maxime, cum, vt plurimum, sint auctoritates And. de Isern. qui tenet alibi contrarium: solum respondeo ad quintam auctoritatem Andr. *in d. §. præterea ducatus.* nam loquitur ibi de iure Longobardico & Francorum, non autem de iure Romano. Et verum est, † quod ius Francorum est speciale ius, & one- 131
rosum,

rosum, & contra ius commune, vt dicit Andr. *in d. §. praeterea ducatus. col. 3. in addit.* vnde debet probari per allegantem: alias non praesumitur, vnde quando esset differentia inter ius Francorum & Longobardicum, fateor, quod potius pręsumatur ius Longorbardicū, maxime in succedendo, ex quo est cōforme cum iure communi in eo, quod admittit omnes filios aequaliter ad successionem: secus esset quando differentia esset inter ius Longobardicum & ius Romanum, prout est quaestio nostra: quia tunc potius Romanum praefertur, & proceditur per praedicta. VLTIMO, SVPEREST respondere ad id, quod dicit Andr. *in d. constitut. puritatem. & in praelud. in 3. quaest. princip. circa fin.* vbi dicit, quod ista consuetudo, per quam aliqui non seruant ius Longobardicum, non valet: quia est contra cōstitutiones Regni: vnde tales non seruantes, non excusantur cōsuetudine, secundum eum, in hoc dico indubitanter, quod Andr. male loquitur, & dicit contra casum *d. constit. puritatem. ibi; prout qualitas litigantium*, &c. quia imo d. constitutio approbat hanc consuetudinem, cum permittat, quod viuatur iure Romano, & quod iudex sequatur ius Romanum, in viuentibus secundum illud. Quod fortificatur ex his, quae supra dixi ad corroborationem huius partis. Vnde melius locutus fuit Andr. *in d. c. 1. de feud. cognit.* & ibi Bald. vbi dicit, quod seruatur, vbi eo iure viuitur: ergo vbi eo iure non viuitur, non seruatur: & sic potest esse consuetudo, quod eo iure non viuatur: conclusiue ergo teneo, quod ius Romanum pręfertur Longobardico: & qui dicit, quod viuitur iure Longobardico, debet hoc probare: & similiter incumbit onus probādi ei, qui dicit, quod in Regno viuitur iure Longobardico: non pręsumitur, quod viuatur iure Romano, per ea, quae superius dixi: & hanc puto esse meram veritatem. Et per haec sit expedita ista notab. quaest. quam nullus hactenus ita plene examinauit.

Praesupposita hac declaratione nouem iurium,
132 vt † videremus, in quo iure initiū habuit ipsum iudicium, superest modo deuenire ad decisionem principalis quaestionis, s. VNDE HABVERIT ORIGINEM IVDICIVM? super qua concludo, quod iudicium incepit tempore iuris naturalis
133 primaeui, & iuris diuini. Et † sic habuit originem in paradiso, vnde expulsus fuit Adam, nam cum Deus creauit primum hominem, dedit ipsi legem praeceptiuam, quod non deberet comedere de ligno vetito, ipse autem homo fuit inobediens, & venit contra praeceptum Dei, & comedit de ligno quod Deus sentiens iratus citauit ipsum, dicens: Adam, vbi es? qui comparuit coram Deo, Deus autem increpauit ipsum ex eo, quod noluit suis praeceptis obedire, qui Adam volens se excusare, dixit: mulier, quam dedisti mihi sociam, ipsa me decepit, & comedi, & sic voluit culpam suam retorquere contra Deum, eo quod malam sociam sibi dederit, & sic tāto magis deliquit: prout hęc omnia habentur *Gen. cap. 1. & 3.* & ex text. *in c. serpens. de poenit. distin. 1.* sic ergo ex istis verbis & replicationibus inter DEVM & Adam fuit ortus quidam modus litigandi: qui vulgariter dicitur placitandi, & exinde in antea inuētum fuit iudicium: vnde conclusiue iudicium habuit originem in paradiso, secundū Archid. *super 1. rubr. decret. colum. 1* & Specul. *in prooem. 1. partis colum. 6. vers. sane placitandi. &c.* ex quo dico, quod fuit inuentum iudicium de iure naturali primaeuo eo ipso, quod fuerunt creati primi parentes: & propter illam responsionem, quam fecit Adam; nam cognoscens se errasse propter inobedientiā, fuit motus quodam naturali instinctu ad defensionē sui ipsius: & in hoc comparabatur ius naturale cōmune primęuum: fuit etiam & cooperatio iuris naturalis secundarii, scilicet rationis: inquantum sciuit abdicare à se culpam, & applicare alii: quia, vt se defenderet, inculpauit Euam vxorem suam, quod eum deceperat: & Eua inculpauit serpentem; vt *d. c. serpens.* deinde iudicium habuit suam prosecutionem & augmentum de iure gentium: quo iure omnia mandabātur executioni manū regia, & manu principis: quia nondū erant inuentae actiones: nec magistratus: vt dicit text. *in l. 2. in princ. ff. de orig. iur.* Fuit enim † cognitum iudicium tempore legis veteris Moysis in veteri testamēto: qui statuit legem: 134
quod in ore duorum vel trium stet omne verbum: vt habetur *Deuteronom. cap. 18.* & sic patet, quod erat tunc iudicium in vsu: quia erat vsus testium. Idem probatur per id, quod dicimus de Susanna: vt habetur *Daniel. c. 13.* vbi Susanna erat damnata ad mortem per depositionem duorum testium deponentium de adulterio per eam patrato: & postea Daniel, inspiratus à Deo examinauit dictos testes semotim: & inuenit eos varios in loco: vnde apparuit eorum falsitas, & fuerunt interfecti: & Susanna tanquam innoxia liberata: Probatur etiam *Leui. c. 19.* vbi dicitur: Non facies iniquum aliquid in iudicio, &c. *& Deuteronom. cap. 24.* vbi dicitur: Non peruertes iudicium aduenae & pupillae: nec auferes pignoris loco viduae vestimentum, &c. *& Hierem. cap. 22.* Facite iudicium & iustitam: & liberate oppressum de manu calumniatoris, &c. Fuit † successiue 135
cognitum iudicium in testamento nouo per legem Euangelicam & Apostolicam: vt patet de Iesu, qui fuit ductus ad Pilatum, & in iudicio condemnatus, licet iniuste, vt habetur *16. distinct. c. 1. & 2. & 3.* & postea fuit iudicium cognitū & ampliatum, & magis ordinatum per legem Ciuilem & Canonicam: vt patet *in tot. tit. ff. & C. & extr. de iud.* & sic successiue, cum hodie praefatis vtamur legibus, vtimur etiam & iudicio. Fuit † autem inuen- 136
tum iudicium ex necessitate; ne quis diceret sibi ius propria auctoritate: & ne quis propria auctoritate audeat sumere vltionem, *l. nullus. 14. C. de Iudae. & c. ad hoc. 16. quaest. 1.* & text. cum gloss. *in c. nisi bella. 3. quaest.*

quæst.1. & not. Specul. *in tit. de offic. omn. iud. §. potest. in princip.* & idem Spec. *in proœm. tertiæ partis.* habuerũt enim iura valde pro abominabili, quod quis propria auctoritate sibi ius dicat, hinc introduxerunt pœnas amissionis iuris, *l. extat 13 ff quod met. caus. & l. si quis in tantam. 7. C. vnde vi.* Et per prædicta remaneat expedita hæc tertia pars principalis huius tractatus. Sequitur nunc quarta pars; quæ diuiditur per distinctiones. *Robertus de Maranta Venus. V. I. D. excellentissimus.*

QVARTA PARS.

Iudicium duplex. Et super eo loco viginti distinctiones, non minus acutæ, quam copiosæ.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud ciuile, aliud criminale, aliud mistum.*
2 *Causa ciuilis quæ dicatur, & quæ criminalis.*
3 *Causa criminalis dicitur, si agitur ex crimine infamante, etiamsi agatur ciuiliter.*
4 *Agi potest ex delicto ciuiliter, & criminaliter, scilicet ad interesse, & ad pœnam.*
5 *Actio ciuilis vbi non oritur, nec etiam oritur criminalis.*
6 *Actio ciuilis & criminalis quando cumulentur.*
7 *Homicidio commisso oritur criminalis accusatio ad pœnam, ac etiam actio in factum ad interesse.*
8 *Expensa medicorum, & medicinæ debentur vulnerato, & qualiter hoc intelligatur.*
9 *Agi an possit ex eodem delicto criminaliter, ex quo prius actum fuit ciuiliter.*
10 *Pœna in actione iniuriarum cui applicetur.*
11 *Pœna iniuriarum æstimatur per iudicem, quando per querelam agitur.*
12 *Iniuriarum accusatio criminalis non datur in regno si sunt iniuriæ verbales.*
13 *Iniuria si esset facta viduis, Ecclesiasticis personis, aut miserabilibus, potest procedi ex officio.*
14 *Locus & tempus commissi criminis, in libello requiritur.*
15 *Iniuriarum libellus si constat per confessionem partis, non requirit appositionem loci, & temporis.*
16 *Iudex arbitratur pœnam secundum qualitatem personæ, loci, & dignitatis, quando pœna iuris petitur quis puniri.*
17 *Iudicium an ciuile, vel criminale dicatur, quando agens iniuriarum actione concludit iniuriantẽ condemnari ad satisfactionem iniuriæ, seu honoris.*
18 *Causa criminalis dicitur, quando de tutore suspecto agitur.*
19 *Libellus, in quo pro æstimatione iniuriæ, & delicti satisfactio in pecunia petitur, non tenet.*
20 *Pœnæ ambæ quando tendunt ad vindictam, vna non tollitur per alterã, quæ nõ fuit sufficienter irrogata.*
21 *Punitus mitiori pœna, an puniatur maiori.*
22 *Cautela libellantis, vt in eodem libello possit petere æstimationem & satisfactionem iniuriæ, & nu. 25.*
23 *Libellus qualiter formetur de duobus reis debendi.*
24 *Validum est arg. de persona ad res: & econtra.*
25 *Agens iniuriarum actione, iniuriam æstimare potest, & in calce libelli addere, quod si iudex non punierit sufficienter reum, reseruat sibi petere satisfactionem, & talis libellus procedit.*
26 *Agens redhibitoria, potest protestari de vitiis non apparentibus.*
27 *Iudex laicus, & iudex Ecclesiasticus, an possint de vno delicto cognoscere, vbi pœna ciuilis diuersa est à Canonica.*
28 *Libellus vt procedat, quando simul ex eodẽ delicto ciuiliter & criminaliter agitur, debet actor principaliter agere criminaliter, petẽdo Reum puniri, & incidenter per iudicis officium rei restitutionẽ petere.*
29 *Iudicium ciuile & criminale potest æque principaliter cumulari, quando delictum est tale, in quo quis venit ad mortem principaliter condemnandus.*
30 *Libellus, in quo petitur aliquem puniri, & condemnari ad rei restit. valet, & saluatur.*
31 *Verba libelli impropriantur, vt saluetur libellus.*
32 *Causa ciuilis, & non criminalis dicitur, vbi ad priuationem officii agitur, nisi pœna ista imponeretur per statutum, num. 33.*
34 *Causa ciuilis dicitur, vbi agitur de adulterio ad solam separationem thori: & potest in ea procurator interuenire.*
35 *Causa dicitur ciuilis, quando per viam inquisitionis, ad priuationem beneficii propter crimen, nulla præcedente accusatione, nec exceptione agitur.*
36 *Delinquens mitius punitur de iure canonico, quando agitur per viam inquisitionis.*
37 *Causa ciuilis dicitur, quando opponuntur crimina contra testes ad repellendum à testimonio.*
38 *Libellus, in quo agitur ciuiliter de crimine, an & quãdo locum & tempus continere debeat.*
39 *Causa dicitur ciuilis, quando pœna applicatur fisco ex contractu, secus si ex delicto.*
40 *Pœna pecuniaria delicti à lege introducta, an parti vel fisco applicetur.*
41 *Causæ criminales in quibus differant à ciuilibus, & an testimonium laici & mulieris admittatur contra clericum, quando ciuiliter de crimine agatur, & num 50. cum seq.*
42 *Fœminæ testimonium & infamis æquiparatur.*
43 *Fœminæ an sint idoneæ testes in capitalibus, & num. 44. & 45.*
46 *Laicus quando sit idoneus testis contra clericum, & num. 47. 48. & 49.*
50 *Vitium litigiosi non inducitur, quando super re aliqua agitur criminaliter.*
51 *Procurator, quando agitur de crimine iniuriarum, an admittatur, & num. 53.*
52 *Causa potest dici capitalis inspecta aptitudine, vbi venit pœna arbitraria.*

DEVENIO nunc ad quartam partem principalem huius operis, quæ continet, QVOTVPLEX SIT IVDICIVM ?, Et super ista parte intendo cumulatè quam plures distinctiones iudiciorum: nam iudicium est multiplex, & variis distinctionibus compartitur.

IVDICIORVM I. DISTINCTIO.

PRIMA igitur † distinctio iudiciorum est: quia 1 iudicium aliud est CIVILE, aliud CRIMINALE, & aliud MISTVM. Iudicium ciuile est, in quo deducitur causa ciuilis. CRIMINALE vero est, in quo deducitur causa criminalis. Verum pro habenda aliquali notitia huius distinctionis opportunum est discutere, quæ dicatur causa Ciuilis, & quæ Criminalis, & quomodo vna ab alia cognoscatur. Hãc materiam tractant plenæ Canonistæ *in rubr. de iud.* vbi Abb. *in fin.* ponit vnam doctrinam, quæ communiter reprobatur. † Sed breuiter vera & communis 2 conclusio est ista: quod causa ciuilis dicitur illa, quando principaliter in iudicio agitur ad commodum priuatum, siue talis causa descendat ex delicto, siue ex contractu. Causa vero criminalis dicitur, quan-

quando principaliter agitur ad commodum publicum, ex delicto tamen, seu ad publicam vindictam: hinc est, quod si aliquis ex delicto venit puniendus corporaliter ad publicam vindictam, dicitur causa criminalis; quia ex tali pœna corporali nullum commodum sentit priuatus. Idem si aliquis pro delicto veniret puniendus pœna pecuniaria: nam si talis pœna applicatur fisco, dicitur causa criminalis: si vero applicatur parti, dicitur causa ciuilis. Ista conclusio est verissima & communis: & probatur per text. & ibi Barto. *in princip. in l. licitatio.* alias *locatio. 9. §. quod illicite. 5. ff. de public.* Ad hoc pondero nouiter textum meliorem de iure, *in §. in summa. 10. Instit. de iniur.* Istam conclusionem firmant gl. Bart. & Alexand. *in addit. in l. prætor ait. 3. in princip. ff. de sepul. viol.* & ibi Alexand. in specie reprobat Abbaté, aliter tenentem *in d. rubr. de iudic.* idem tenet Franc. de Aret. *in d. rubric. de iudic. colum fina.* vbi dicit hanc esse communem opinionem. & ibi etiam Felin. & Bald. *in 2. lect. in 1. colum* & est text. iuncta gl. *in l. fin. ff. de priuat delict.* & ibi Bart. & declarat pulchre Bal. *in consil. 492. colum. penul. in 3. volum.* & colligitur ex not. per Abba. & Doct. *in c. tua. de procur.* & per Bart. *in l. 1. C quando ciui. act. crim. præiud.*

Additio. Vide Deci. *in rubr. extra de iudic.* vbi late, & an causa sit ciuilis, quando agitur ad priuationem beneficii: vide Bert. *consil. 319. num. 5. in 1. par.* & vide ad principalem quæstionem eundem Bert. *consi. 188 in 2. parte. nu. 7.* Item vide quæ dixi *in pract. mea causa. crimin. in verb. Audiantur excusatores, in fin.* Item dicitur causa criminalis, si venit pœna applicanda fisco. Ita tamen si descendit ex delicto, vt dixi in dicto loco. non tamen si descendit ex cõtractu illicito, secundum Alexan. *in l 1 ff. de sepul. violat.* &
3 post gloss. & Bald. *in l. 1. C. de legib.* † Item est aduertendum, quod etiam si agatur ciuiliter ex crimine infamante, dicitur causa criminalis, secundũ Bart. *in l. 1. in prin. 4. colum. vers. est aduertendum. ff. de eden. & in l. inde Neratius. 23. ff. ad leg. Aquil. & in l. prætor. 7. in princ. ff. de iniur.* & Bald. *in l. edita. 3. in fin. C. de edend.* & Abb. *in c. testimonium. 54. de testibus.* & quæ sit differentia inter causas ciuiles vel criminales, vide Afflict. *in constitu. in pecuniariis, in gloss. fina.* & vide eundem *in constit. varietates pœnarum, in vltim.*
4 *not. P. F.* † Super hoc tamen est sciendum, quod ex quolibet delicto, ex quo oritur accusatio criminalis ad pœnam, oritur etiam actio in factum ad interesse, & sic ad prosecutionem rei familiaris: text. est & ibi Barto. *in l. qui nomine. 25. ff. ad leg. Corn. de fal. & l. hodie. 32. §. 1. eod. titu.* probatur *in d. l. fina. cum ibi not. ff. de pri. delict.* & tenet Ioan. de Ana. *in c. accedens, 23. colum. 4. in fin de accus.* & est tex. cum glo. *in l. nec quicquam. 56 ff. pro soc.* ex quo sequitur, quod est in potestate illius, qui damnum seu iniuriam passus est, agere criminaliter ad pœnam ordinariam, vel ciuiliter ad interesse, vel vtroq; modo copulatiue. Exemplum, si aliquis commisisset furtũ, potest accusari criminaliter ad pœnam iuris, scilicet dupli, vel quadrupli, secundum ius commune, quæ pœna hodie applicaretur fisco, si locum haberet, per c. Regni, quod incip. *placuit.* vel ad pœnã fustigationis, si furtum est ab Augustali infra; ab Augustali vero supra vsque ad vnciam, ad pœnam abscissionis manus: vltra vero vnciam ad pœnam mortis, secundũ formã capituli Regni quod *incip. ad hoc quod nostrorum* potest etiã contra eum agi ciuiliter condictione furtiua ad rei ablatæ restitutionem, *l. interdum. 56. §. qui furem. 1. & ibi Bar. & Doct. ff. de fur.* potest etiam agi ad vtrunque, scilicet, vt puniatur, & vt rem restituat: secundum Bar *in d. §. qui furem, in fi.* & Spec. *in tit. de furt. §. 1. vers. sed nunquid,* quod qualiter procedat, infra dicam.

Additio. Adde, quod adeo est verum hoc, 5
quod † vbi actio ciuilis non oritur, nec etiam oritur actio criminalis, vel inquisitio reipub. secundũ Salic. *in l. eos. 14. C. de fur.* & do. Bar. Cæpol. *in consi. 59. incip. Paul. Fab. in penult. colum.* & voluit Bartol. *in consi. 100 incip. à do. Cyn. de bon. 1. col.* & Socin. *cons. 127. incip. visis. c. 1. col.* & do. Nel de sancto Gemin. *in tract. bannito. in 2. parte. 2. tem. in 5. quæst. & in 3. parte. 2. temp. 1. quæst. in fin penult colum.* & Marsil *in consil. 35. nu. 14.* & tenuit dom. Par. de Put. *in tracta. synd.*
fol. 51. † Est tamen aduertendum ad id, quod in fine 6
dicit (quod & ciuilis & criminalis copulatiue possunt cumulari) refragatur enim text. *in l. vnica. C. quando ciui. act. præiud. crim.* & glo. *in l. si quis ad se fundum. 7. C. ad leg. Iul. de vi publ. vel pri.* & Bar. *in d. l. interdum. §. qui furem. 1. ff. de furt.* ideo intelligi debet, quod ita demum actio ciuilis potest cumulari cum criminali, quando incidẽter condemnari ad rei restitutionem, non principaliter, sed per implorationem officii iudicis petitur: imo & si non petatur, potest iudex ex officio suo condemnare, ad rei restitutionem, *per l. 1 ff. de cõcus. & in Authen. de mand. Prin. in §. 2. c. 3. vers. quod si delinquentes. in fin.* & dicit Andr. de Isern. *in constitu si quis in posterum. 4. colum.* quod hoc sibi videtur mirabile, cum ciuiliter & criminaliter simul agi non possit, & idem voluit glo. *in d. constit. si quis in posterum,* & ibi Afflict. *in 14. not. in 2. q.* & glo. fina. *in constitut. in causa depositi.* & hanc conclusionẽ firmauit Ang. de Aret. *de mal. in verb & vestem cœlestem,* & est hodie expeditum in regno per text. *in c. fi. de fur. viol.* quo cauetur, vt iudex cõperto facinore in eadem sententia reum condemnet ad rei restitutionem; vltra pœnam corporalem, & ita seruatur, vt testatur Afflict. vbi supra, & adeo procedit, vt sic debeat doctrina authoris intelligi: quod licet hodie sint sublata præiudicialia *per const si ciuiliter agens.* non tamen derogatur *l. 1. C. quando ciuil. act. præiu. cri.* vt inquit Affl. *in d. const si ciuiliter agens, 3. col. 6.* & notet repetit. *in const. violentias, in 7. not. vlt. col.* idẽ sequitur consulendo Aymo Crau. *in cons. 220. in 2. lib. n. 7.* & ita se declarat do. Auctor *hic n. 17.* & id voluit d. Th. Grã. *in consi. 20. & 11. in ciuil.* Pet.

7 Foller. V.I.D. Similiter † si est commissum homicidium, oritur accusatio criminalis ad pœnam legis Corneliæ de sicar. & etiam actio in factum ad interesse, per quam tenetur occisor vel vulnerãs ad expensas medicorum, & ad expensas operarum illius interfecti, vel debilitati, vt est tex. *in l. si. ff. de his, qui deie. vel effu. & in l. ex hac lege. 3. ff. si quad. pau. fec. dic.* & in hac æstimatione operarum habebitur ratio ad totum tempus, quo ille occisus potuisset viuere, & operari secundum formam *leg. hæreditatum.* alias *computationi. 68. ff. ad legem Falc.* habendo etiam respectum ad artẽ, quam solitus erat exercere, ita declarat Specul. *in tit. de iniur. & dam. da. §. sequitur. vers. sed nunquid. cum duobus seq.* sic etiam possumus exemplificare in crimine falsi, vt *d. l. qui nomine. 25. ff. ad legem Cornel. de fal.* & in aliis similibus.

8 Additio. † Sequitur etiam istud (quod vulnerans teneatur vulnerato, vel occisor hæredibus occisi ad expensas medicorum & operarum) Afflict. *in constit. qui de alto. in 6. not. per illum text.* & an si quis remiserit iniuriam & offensionem, videatur remittere hæc damna: vide plene Felin *in c. de his. 6. de accus. colum. final.* Intelligendo tamen, si delictum sit saltem ex culpa leui, vel leuissima patratum: at secus si casualiter, citat *l. ex hac lege. 3. ff. si quad. paup. fec. dic. & l. final. ff. de iis, qui deie. vel effud* quas etiam allegat do. Auct. *hic.* pro quo etiam Alb. *in d. l. ex hac lege.* alleg tex. *in l. sed si hæreditas. 11 ff. ad exhib.* & not. *in c. qua actione. 7. §. si quis in colluctatione. 4. ff. ad leg. Aquil.* per gloss. & etiam hoc erat statutum in l. Mosaica, vt *Deut. cap. 21. in litera D. in hæc verba:* si rixati fuerint viri, & alter alterum vel lapide vel pugno ceciderit, vt (tamen) nõ moriatur, sed lecto decumbat, si surrexerit, & egressus fuerit foras baculo suo (innixus) absoluatur percussor: attamen damnum vocationis illius, & impensas in medicos præstabit. & licet omnes & auctoritates allegatæ loquantur in vulnerato, & non in mortuo, nihilominus eadem ratione possunt dictæ impensæ peti, vt bene not. gloss. *in d. §. si quis in colluctatione. ff. ad legem Aquil.* & de hoc melius, quam alibi, vide per Paridem de Put. *in lib. syndic. in verb. compositio. vers. quia plures.* vbi plene. *Pet. Foller. V. I. D.*

9 Quia † tamen supra dixi, quod potest quis agere ciuiliter vel criminaliter ad sui electionem, posset dubitari, an si prius actum fuit ciuiliter tantum, possit postea agi criminaliter ex eodem facto, vel econtra: Breuiter communis conclusio est, quod si actio ciuilis & criminalis tendunt ad diuersa; tunc potest agi altera via, non obstante, quod prius actum est vna, vt quando criminalis datur ad vindictam, ciuilis vero ad prosecutionem rei familiaris, prout supra dixi in furto & homicidio, nam vna per aliam non tollitur. Si vero vtraque competit ad vindictam, tam ciuilis, quam criminalis; & tunc vna intentata, altera tollitur, text. est & ibi Bart. *in l. vnica. C. quando ciuil. act. criminal. praiud.* & text. & ibi Bartol. *in l. prator dixit. 7. § si dicatur. 1. ff. de iniur.* & Bartol. *in l. 2. §. 1. ff. vi bonor. rapt.* & Abb. *in c. tua. 5. de procurat.* & Specul. *in tit. de furt. § 1. versi. sed nunquid. & in tit. de iniur. §. 1. vers. sed quaritur.* Exemplum potest poni in actione iniuriarum; nam si aliquis dat alapam, vel dicit verbum iniuriosum, nullum facit damnum iniuriam passo; & tamen ex tali delicto iniuriarum potest agi de iure communi ciuiliter & criminaliter, vt *d §. si dicatur 1.* & est text. *in §. in summa. 10. Institut. de iniur.* & not. Bart. *in l. lex Cornelia. §. fin ff. de iniur.* & vtraque actio, tam ciuilis, quam criminalis, tendit ad vindictam: quia nullum damnum passus fuit agens: tunc vna per aliam tollitur, per prædicta. Dicitur autẽ agi ciuiliter in actione iniuriarũ, quando agens petit pœnam applicari sibi: vt quia dicit, quod noluisset pati talem iniuriam, potius voluisset perdere tantã pecuniam de propriis bonis, &c. quam petit sibi dari: ita probatur *in l. iniuriarum æstimatio. 21. & ibi gloss. & Bar. ff. de iniur.* & est gloss. *in d. §. in summa. 10. in vers. pœna. Instit. de iniur.* & text. in constit. Regni, quæ incip. *varietates.* Additio. Concludit hic d. Auctor, quod vbi ciuilis, & criminalis ad diuersa tendunt, vna intentata altera non tollitur, hoc idem voluit idem d. Auctor, *in cons. ciuil.* d. Thom. Gram. intelligendo finita ciuili primitus intentata, secus ea pendente, quod est intelligendum, quando principaliter ageretur, per supradicta, vt per eundem Gram. *in cons. 16. n. 20. in ciuilib.* Pet. Foll. V.I.D.

Et † hoc fuit inductũ de iure communi Romano, secundum quod tota pœna applicabatur parti ciuiliter agenti, vt dicit gl. *in d. const. varietates. in ver. partem tertiam.* quę est gl. pen. & ita intelligitur *d. l. iniuriarum æstimatio.* verum licet pars æstimet iniuriam; iudex tamen taxat ipsam æstimationem, & postea dat iuramentum actori, & deinde condemnat ad id, quod taxatur, ita intelligitur tex. *in l. constitutionib. 37. § 1. ff. de iniur.* dum dicit, quod pœna imponitur æstimatione iudicis. nam debet intelligi in taxatione iudicis, æstimatio autẽ fit per partem ciuiliter agentem, ita intelligit Andr. de Iser. *in d. const. varietates.* Pro hoc est alia constit. sequens, quę incip. *vt dignitatum. in fin. ibi, taxatione iudicis, &c.* & gl. not. *in ver. damnis. in c. si canoni i. 2. de offic. ord. lib. 6.* & ita debet intelligi gl. *in d. l. iniuriarũ æstimatio. 21.* idem tenet Spec. *in titul. de iniur. §. 1. in 3. colum.* & Cyn *in l. si non conuitii. 15. in 5. quæst. C. de iniur.* ita etiam debet intelligi quod not Socin. *in consil. 146 colum. penult. & fin. in 1. volum.* hodie vero per *d. constitu. varietates.* est inductum, quod actor æstimat iniuriam, & iudex taxat: & illa pœna taxata applicatur parti pro tertia parte: & pro duabus partibus curiæ: & ita communiter seruatur hodie in Regno, dum fiunt isti libelli iniuriarum, & sic hodie non potest agi mere ciuiliter actione iniuriarũ, ita quod tota pœna applicetur parti: & sic quantum ad hoc, est correctus ille *§. in summa. 10. Inst de iniur.* per *d. const. varietates,* vt sentit glos. pen. *ibi in ver partem*

tem

11 *tem tertiam.* † Ex prædictis infero ad vnam practicam quotidianam, quam non reperio hactenus ab aliquo declaratam. In Regno est communis stylus curiarum, quod in crimine iniuriarum solet procedi per libellum & per querelam: quando procedunt per libellum, solent accusatores eligere pœnã pecuniariam applicandam sibi pro tertia parte: secundum formã *d. constit. varietates.* tunc procedit libellus per *d. const.* & censetur tunc intentari iudiciũ mistũ, vt infra dicam in 3. memb. de iudicio misto. quando vero proceditur per querelam, censetur accusator non habere animum faciẽdi partem in iudicio: sed vult, quod iudex puniat delinquentẽ pœna iuris: & tunc dicitur iudicium mere criminale, & de hoc est gl. *in l. si quis se iniuriam.* 8. *C. de accus.* ex hoc sequitur, quod si per querelã aliquis æstimaret iniuriã petendo, accusatũ pro iniuria puniri ad tot aureos, talis querela non procederet: quia quando agitur mere criminaliter, nõ potest accusator æstimare iniuriã: sed æstimatio pertinet ad iudicem, vt tenet Bar. *in d. l. iniuriarum æstimatio.* 21. *ff. de iniur.* nã ex quo est pœna arbitraria, & sic à iure non determinata. vt *l. si. ff. de iniu.* relinquitur arbitrio iudicis, & sic ad iudicis æstimationẽ, non autem partis. ita dicit Bal. *in l. 1. in fi. C. de apo. pub. li.* 10. idem si formaret libellũ, & peteret totam pœnam applicari sibi; quia non procederet libellus hodie, per *d. consti. varietates.* licet de iure communi procederet, per *d.* §. *in summa.* 10. ADDITIO. Dicit hic D. Auctor: in regno communem stylum fore, quòd in crimine iniuriarum proceditur per querelam & per libellum, in hoc contratiari, & aduersari videtur ritus magnæ cùriæ vicariæ, in *c. statuentes*, positus in priuilegis Neapolitanis concessis, de quo meminit Gramm. *decis.* 7. & late tangit qualiter intelligatur

12 Afflict. *in c.* 1. §. *iniuria. de pa. tenen.* † Quatenus vult, quod pro verbis iniuriosis non potest agi nisi per libellum, secundũ *constit. varietates pœnarum.* & tũc ordinarie proceditur, & non ad denuntiationẽ seu querelam partis, & sic non criminaliter, & ita quo-

13 tidie practicatur in simplici verbali iniuria. † Fallit quando esset illata iniuria viduis, aut ecclesiasticis personis; quia tunc ex officio potest agi, per text. *in c. olim.* 7. *de iniu.* quod est verum in graui iniuria, offensa, & violentia secundum Bal. *in l. si quis in hoc genus.* 10. *C. de epis. & cler in fi.* & Marsi. *in cons.* 103. & sic

14 nõ simplici verb. iniu. *P. F. V. I. D.* † Scias tamẽ, quod quando proceditur per viam querelæ, quæ secundum communem obseruantiam solet describi in lib. communi, requiritur locus & tempus commissi criminis, cum solennitate, *l. libellorum.* 3. *ff. de accus.* alias non procedit: secundũ Gand. *in tract. malefic. in tit. quali. fiat accu. col.* 2. nisi fieret denuntiatio de crimine cõmisso in diuinã maiestatem, puta de blasphemia Dei: quia tunc non requiruntur istæ solennitates: secundũ Ang. *in* §. *si in Auth. quo. oportet epis.* ADDITIO. In querela iniuriarum requiritur apositio loci & temporis, cum solennitate libellorũ.

Fallit, † quando de iniuriis constaret per confessionem partis, vt alias dixi *in practica mea crimin. in ver. audiantur exceptiones proponendæ*, & vide Bert. *cons.* 73. *& consi.* 140. *num.* 2. *& cons.* 211. *vol.* 1. Pet. Fol. V.I.D. 15

Criminaliter † vero agitur de iniuria, quando nihil petitur applicari parti, vt quando concluditur siue in libello, siue in querela aliquem puniri pœna iuris, quo casu iudex arbitrabitur pœnã secundum qualitatem loci, personæ, & dignitatis: & sic est pœna extraordinaria: vt *l. si ff. de iniur.* & est bonus text. *in l. Pedius.* 4. §. 1. *ff de incend. ruina, naufr.* & not. Abb. *in c. cum te.* 23. *colum.* 2. *&* 7. *de re iudi.* Et de hoc, quãdo agitur criminaliter de iniuria, quæ pœnæ sint traditæ, est constitutio regni, quæ incipit, *Vt dignitatum.* vbi inter alias pœnas dicitur, quod si rusticus vel ignobilis verberat militem, punitur pœna manus. † Sed iuxta hoc quæro: QVID SI AGENS ACTIONE INIVRIARVM, CONCLVDIT INIVRIANTEM CONDEMNARI AD SATISFACTIONEM INIVRIÆ, SIVE HONORIS; puta, vt mẽtiatur, vel veniã petat, & famã restituat: ad quod tenetur iniurians, vt plene not. Paris *in suo tract. synd. in ver. cõpositio. col.* 8. & Host. *in sum. de pœnit. & remis.* §. *quib. & qualiter. &* §. *quid de accusationib.* An tale Iudiciũ dicatur Criminale vel Ciuile: Hanc quæstionẽ non reperio tactã ab aliquo, tamen inspectis his, quæ supra dixi, posset aliquis dicere, quod iste dicatur ciuiliter agere, quia nihil venit applicandum fisco: imo illa satisfactio iniuriæ fit parti: ergo debet dici iudicium ciuile, sicut quãdo pœna pecuniaria applicatur parti, vt supra fuit dictum: tamen ego teneo contrarium, scilicet; quod imo tale iudicium sit mere criminale, & moueor; quia ista satisfactio iniuriæ dicitur pœna: secundum Azo. *in summa, de pœn.* quem in hoc sequitur Paris *in d. versicu. compositio, colum.* 8. *in princ.* & plus dicit ibi Paris *circa medium illius* 8. *col.* quod talis satisfactio, dicitur pœna corporalis adinstar cessionis bonorum, quæ fit cum vituperio, & non posset taliter dici: quia si est pœna, cum non sit pecuniaria, nec amissio alicuius iuris de necessitate erit corporalis. Nunc in proposito, si est pœna corporalis, & descẽdit ex delicto: ergo causa est criminalis. hoc probatur ex dictis Bart. *in l. fin. versi. quæro quomodo cognoscã, & c. ff. de priua. delict.* vbi dicit quod causa dicitur criminalis, quando imponitur pœna pecuniaria applicãda fisco, vel pœna inferẽda partii in corpus, & idem Bar. *in l. prætor ait.* 3. *in prin. ff. de sepul. viol.* vnde cum hic inferatur pœna in corpus, prout est satisfactio delicti: & descendit huiusmodi pœna ex delicto, sequitur quod iudiciũ erit mere criminale. Nec obstat, quod nihil applicatur fisco, quia etiã quando imponitur pœna mortis, nihil applicatur fisco: sed dicitur satisfactum reipublicæ per legitimã pœnam corporalẽ, cuius reipublicę interest, quod delicta puniantur, *l. ita vulneratus.*

16 17

tus.51. ff. ad leg. Aquil. quia ergo pœna prædicta quatenus corpus afficit, respicit publicam vindictam, sicut aliæ pœnæ corporales: licet per quandam consequentiam concernat satisfactionem partis: debet per hoc dici causa mere criminalis: & ita teneo.

ADDITIO. Puta autem non posse iniuriatum petere iniuriantem condemnari ad has satisfactiones faciẽdas, sed bene dictæ satisfactiones per consuetudinem fieri, de voluntate partium, quando intendunt se concordare ad inuicem, & ita est de mẽte Paridis de Put. in loco allegato hic, si recte inspiciatur. iudex enim, quando agitur per viam iustitię, arbitrabitur pœnam secundum qualitatem iniuriati, iniuriantis, loci & temporis, vt *in d. const. varietates.* nec consueuit fieri facere has satisfactiones per viam sententiæ: Ideo non debet solitũ excedere; cum consuetudo sit actus practicus secundum Bal. *in l. quicunque. 4. C. de ser. fug.* & iudex arbitrando pœnam non posset iniuriantem condemnare ad pœnam, & has satisfactiones. bene tamen iudex
18 conscientiæ potest similes satisfactiones imponere, prout in his terminis loquitur Hosti, *in loco allegato.* Petr. Foll. † Quod confirmo per id, quod in simili not. gl. & Bal. *in l. plane. 29. ff. de exc. tut.* vbi dicitur, quod quãdo agitur de tutore suspecto, dicitur causa criminalis propter pœnam infamiæ, in qua non interuenit procurator, de quo dicto vide Bar. *in l. 1.*
19 *§. iteridum. 1. ff. de suspect. tut.* † Ex hoc dicto infero ad notabilem practicam, quod si is, qui format libellum in actione iniuriarum, peteret pecuniã pro æstimatione iniuriæ, & etiam satisfactionem delicti, talis libellus non procederet: quia cumularet pœnam ciuilem cum criminali, quę cumulatio non admittitur: cum vtraq; tendat ad vindictam, per ea, quæ not. Bar. *in l. vnica. C. quando ciui. ac. crimin. præiud. & in l. prætor edixit. 7. § si dicatur. 2. & in l. lex Cornel. § §. fi. ff. de iniur.* & supra dixi. Et quacunque istarum pœnarũ esset iniurians punitus, diceretur sufficienter punitus: nam pro eodem delicto non debet quis bis puniri, quando fuit sufficienter punitus, *l. penult. § final. ff. nau. cau. stab.* & est text. & ibi gl. *in ver. duplici. in c. Et si clerici. 4. §. de adulteriis. ext. de iudic.* & Specul. *in titu. de expensis. § si ante. versic. quid si talis, in fin.* & Cardin. *in Clemen. volentes §. 1, in 3. oppo. de hære.* & Cyn. & Bald. *in l. qui sepulchra 4. lib. 9. C. de sepul. viol.* pro hoc est text. *in l. senatus. 14. ff. de accus.* & not. Felin. *in c. quod olim. 12. in fin. de iudæ.* & hoc tenet in terminis nostris Paris *in d. versicut, compositio, colum. 9. in princip.* vbi expresse dicit, quod si iudex sufficienter puniuit iniuriantem, dando sibi pœnam ordinariam & consuetam, non debet vlterius illum compellere ad satisfactionem: quia duplici pœna puniret, & sic pœna maior esset delicto, contra *l. sancimus. 22. C. de pœn.* Modo in proposito, quando accusator in libello æstimat iniuriam pro pecunia, vt quia dicit, quod potius voluisset amittere tantum de bonis suis, &c. prout habetur *in d. constitut. varietates.* & per Bartol. *in d. l. iniuriarum æstimatio. 22. ff. de iniuriis.* censetur elegisse pœnam sufficientem, quia pro tanto æstimauit: vnde non debet conglutinare pœnam satisfactionis: quia ambæ pœnæ tendunt ad vindictam, & quis puniretur bis pro eodem crimine contra prædictas doctrinas. & hæc sunt notanda: quia poteris infringere multos libellos accusatorios in similibus casibus.

ADDITIO. Adde dictis hic per d. Auctorem ea, quæ scribit cousulendo Rom. *in consil. 97. viso themate prænarrato.* vbi ponit pulchre hanc practicam. *Pet. Foll. V. I. D.*

Verum † in quantum dixi, quod quando ambæ pœnæ tẽdunt ad vindictam, vna tollitur per aliam: 20
limita notabiliter, quando altera pœna fuit sufficienter irrogata & integra. Secus si non integra fuit irrogata: quia tunc potest recurri ad aliam: & vna per aliam non tollitur, & ita tenet Bal. *in l. nullum. 14. ver. sed quærit gl. &c. C. de testib.* & Alex. *in d. l. lex Cornelia. 14. §. fi. in addit. ad Barto. ff. de iniur.* ad quod faciunt omnes decisiones supra allegatæ: maxime Card. *in d. Clemen. volentes. §. 1. in 3. oppositio. de hæretic.* & Felin. *in d. c. quod olim. 14. in fin. de Iudæ.* & gloss. *in d. c. Et si clerici. 4. §. de adulteriis. extra de iud.* vbi dicunt, quod quando delictum per vnam pœnam remanet insufficienter punitũ, potest iterum puniri alia pœna. ita etiam tenet Ludo. Roma. *in cons. 375.* & Felin. *in c. 1. col. 4. de præscript.* Ex quo infero, quod si iudex, coram quo actum fuit actione iniuriarum, nimis coarctauit æstimationem iniuriæ, vltra modum taxando secundum eius qualitatem, vel pœnam alterando, & leuius puniẽdo; posset iterum agi contra iniuriantem, vt teneatur ad satisfactionem: ex quo non fuit sufficienter punitus, per prædicta.

ADDITIO. Idem † tenuit Bald. & Cyn. *in l. vbi.*
22. C. ad leg. Cor. de fal. videtur tamen sentire ibi Bal. 21
id procedere, quando proceditur instante parte. & hæc fuit originalis opinio glo. *in l. nullum. 14. C. de testib.* quam gl. dicit Bar. *in l. 2. §. si publico. ff. de adul.* cõmuniter reprehendi à Doctorib. Sal. *in d. l. nullum. 14.* dicit, quod quãdo pro eodem delicto quis esset punitus pœna extraordinaria habito respectu solum ad ipsum delictum, non debet amplius puniri pœna ordinaria, & ita loquuntur secundum eum, *l. senatus. 14. ff. de accusa. & l. licet. 6. §. fin. ff. nau. cau.* per quas Cyn. reprobat illam gloss. sed si illa pœna extraordinaria, seu minor fuisset imposita non principaliter propter ipsum principale delictum (vt si quis dixit falsum coram iudice, qui offendit aures iudicis, & commisit falsum, si iudex eum puniuit pœna extraordinaria propter offensionem suam, non prohibetur postea eum punire pœna ordinaria propter falsum) & ita dicit procedere illam glo. quia sic potius esset mulcta quam pœna, & dicit, quod *l. 2. C. de stor.* quæ inducitur pro opinione eorum, qui tenent simpliciter, quod punitus pœna non integra, potest denuo puniri, loquitur in mulcta, sicut *l. nullum. 14.*

*lum.*14. & idem concludit ipsemet Sal. *in l. qui de crimine.*9. *C. de accus. nu* 12. & 13. vbi dat cautelam, vt cōdemnatus minori pœna statim soluat; quia sic non posset denuo puniri. Ang. *in d. l. nullum* 14. simpliciter tenet contra gloss. quod punitus semel licet mitius, non potest denuo puniri, per *d. l. senatus.*14. idem tenet ibi Bar. & in hoc videtur concurrere Albe. de Rosa. ibi, & dicit tenendum esse, prout tenuit Cyn. *in d. l. vbi. C. ad l. Cor. de fal.* nec Lud. de Ros. *in d. consil.* 375. dicit contrarium; quia id, quod ipse dicit, procedit, quando iudex puniuit aliquem minori pœna non ad vindictam publicam: loquitur enim de monacho delinquente, cui Guardianus dedit correctionem claustralem, vnde merito dicit posse puniri pœna canonum ad vindictam publicam; sed quādo pœna mitior est imposita ad vindictam publicā, non potest alia imponi, & hanc opin. contra gl. tenuit Bal. sibi contrarius *in cons.* 33. *casus talis.* Guido *de publica inquisi. versic. circa secundum dubium, lib.* 3. qui de directo aduersatur, & ita dicit practicari, *argum. l. saccularii.* 7. §. *sunt quædā.* 3. alias *l* 9. *ff. de extra. crim.* & hoc etiam expressum reperitur in crimine læsæ maiestatis, vt si minori pœna quis fuerit punitus; quia relegatus non punietur vera, *l. eorum.*24. *ff. de pæn.* & idem tenet Bar. Brix. *in quæst. vene.* 71. *cum seq.* & idem Bald. *in l. si quis in hoc genus.*10. *C. de episco. & cler. versi. quæro vnum.* & ad saturitatem habes per Boer. *in decis.*289. vbi refert ita fuisse decisum, & dat cautelam, vt delinquens, qui venit pluribus pœnis puniendus, habeat iudicem amicum, qui præueniat, vt puniat mitiori pœna; quia sic vlterius puniri non potest, licet si detegeretur: non prodesset.

22 Pet. Foll. V. I. D. † Per hoc puto dari posse cautelam libellanti, qui vult vtrunque petere in libello, scilicet æstimationem iniuriæ, & satisfactionem, vt petat vtrumque cum protestatione, scilicet, quod contentatur altera pœna tantum, si ea fuerit integre irrogata, & sufficienter, alias quod vtraque puniatur, & per hanc protestationem saluaretur libellus ista cumulatione, per ea, quæ multum egregie dixit Bal. *in l. quod tempore.* 3. *colum.* 1. *vers.* 2. *quæro, &c. C. de rest. milit.* vbi dicit, quod duo remedia, quæ electione tolluntur, possunt cumulari in eodem libello conditionaliter, quando sunt talia, quod vnum ex altero oritur; quia nō dicitur cumulatio, sed potius quædam subornata præpositio secundum eum, & illud dictum Bald. sequitur *in c. significantib. col. pen. de libelli oblat.* pro hoc est glo. *in l. conductores.*34. *C. locati* & gl. *in l. non ab re,* 10. *in ver. ordine. C. vnde vi.* sic in casu nostro; quia dato, quod ista duo remedia electione tollantur: tamen vnum subordinatur ad aliud ex futuro euentu, & oritur ex alio; quia si primum non sit sufficienter irrogatum, statim & oritur aliud; ergo admittitur dicta cumulatio ita conditionaliter facta cum dicta protestatione, facit ad prædicta tex. *in l.* 1. §. *quia autem.* 4. *ff. quod leg.*

ADDITIO. Est aduertendum quod Bal. secundum Fel. *in d. c. significantibus.* 2. ita demum admittit talem cumulationem, si iudicia sic se habent, quod vnum ex altero oriatur; tunc enim libellus purus in primo, & conditionalis in secundo procedit. in casu vero nostro ambæ pœnæ descendunt ex eodem delicto, nec vna descendit ab altera, & vna electa altera tollitur; tanto magis; quia, vt supra visum est, punitus minori pœna non potest, nec debet maiori puniri, licet Mar. Socin. *in d. c. significantibus. num.* 72. videatur tenere, quod admittatur talis cumulatio, vide eum. *Petr. Foll. V. I. D.*

[Iniurarum actio ciuilis an excludat criminalē. Et quando ciuilis cum criminali cumulari, vel concurrere possit, vide apud Ant. Tessau. *decis. Pedemon.* 48. *per tot.* Hart. Pistor. *pract. obseruat. forens. tit. de iniur. c.*3. And. Gail. *lib.*1. *obs.*65. *num.*2. *Mynsing. cent.*1. *obs.*25.]

Corroboratur † per id, quod dicimus de duobus reis debendi, de quorum natura est, vt vno soluente integrum debitum, alter liberetur; & tamen potest formari libellus cumulando ambos reos debendi, & petendo insolidum ab vtroque, dum modo apponatur protestatio, quod vna solutione creditor contentatur, alias libellus non procederet, secundum Bart. *in l.*3. §. *vbi duo* 1. *col.* 1. *ff. de duob. reis.* & Ang. de Are. *in* §. 1. *Inst. de duob. reis.* † nam validum est argumentum de personis ad res, & econtra, *l. qui plures.* 23. *ff. de vulg. & pup & l. miles ita.* 41 & *ibi Bar. ff. de mil. test.* & Ias. *in l. sed si possessori.* 11. §. *si cum de hæreditate.* 3. *colum.* 2 *ff. de iureiur.* Vnde sicut admittitur cumulatio personarum in iudicio, cum illa protestatione (sine qua non procederet) ita debet admitti cumulatio rerum, seu pœnarum, cum eadem protestatione. † Secunda cautela dari potest pro libellante, quod æstimet iniuriam, & petat tantū æstimationē iniuriæ, secundum formam *d. const. varietates.* & in calce libelli faciat sibi reseruationem, quod si iudex non sufficienter punierit reum, reseruat sibi posse petere satisfactionem iniuriæ, de qua satisfactione protestatur. Et hanc reseruationem facere potest similiter semper, quando petit reum puniri pœna iuris, scilicet vt si non sit sufficienter punitus, reseruet sibi petere satisfactionem. † & hoc per tex. *in l. si tamen.*48. §. *cum redhibitoria.*7. *ff. de ædi. edicto.* vbi is, qui agit redhibitoria pro vno vitio, potest protestari de aliis vitiis non apparentibus, de quib. reseruari sibi potest agere quandocunque apparuerint, idem tenet Bald. per illum text. *in l. si prædium.* 4. *colum.* 2. *versic. sed pone, emi seruum, &c. C. de ædil. actio.* & istæ cautelæ sunt optimæ pro libellante, & nouæ.

23

24

25

26

ADDITIO. Ista secunda cautela nihil prodest per supradicta; quia licet iudex imposuerit pœnam minorem, quam deberet imponi habito respectu ad qualitatem loci, personæ iniuriātis, & iniustitiæ, ac temporis, secundum dispositionem tex. *in d. const. varietates.* potest tunc agi in secunda instantia, vt plus

plus teneatur, consideratis tamen dictis qualitatibus, sed non potest sibi reseruare petitionẽ satisfactionis; quia satisfactio est pœna æque principalis, & electa vna licet non integre illata, non potest redire ad aliam: per allegata supra, licet *per d. const. varietatos.* detur appellatio libellãti, vt appellet à mi-
27 noritate pœnæ. Pet. Fol. V I D. † An autem si est aliquod delictũ, de quo potest cognoscere iudex laicus, & ecclesiasticus, & est diuersa pœna canonica à pœna ciuili, prout est crimen blasphemiæ, vel adulterii, vel vsuræ, si quis fuit punitus per vnum iudicem, vna pœna, possit per alium puniri alia pœna iterum. Vide Abb. & Felin. *in c. de his 6. colum. final. de accus.* & Abb. *in c. tuæ. 5. colum. pen. de procu.* & Bald. *in l. placet. 5. C. de sacrosanct. eccles. & in l. si quis in hoc genus. 10 C. de episco. & cler.* & Ludo. Roman. *in cons. 375.* vbi videntur tenere, quod sic, per text. formalem *in c. felicis. 5. §. per hoc. de pœn. lib. 6. & in c. statuimus, & ibi Abb. de maled.* ADDITIO. Bald. *in l. placet. 5. C. de sacrosan. & eccles.* vt dicit hic do. Auctor, refert, quod punitus in foro ecclesiastico pœna spirituali, potest in foro seculari puniri alia pœna, nec dicit obstare (secundum Gul.) text. *in l. senatus. 14. ff. de accus.* quia dicit procedere de delicto simplici, sed quando non est simplex delictum, sed ratione qualitatis offenditur non solum iudex temporalis, sed ecclesiasticus, vterque potest punire: pro quo dicit quod allegat Gul. text. *in Authent. de san. episc. §. si vero crimen. 1. cap. 21. col. 9.* & idem refert tenuisse Iaco. de Are. sed alia ratione; quia *l. senatus.* locum habet, quando plures pœnæ veniunt ex eadem lege, omnes imponuntur. idem Bald. *in l. cunctos populos. C. de sum. Trinit. & fide Cathol. 8. colum. versic. modo circa hoc.* ponit eandem, & arguit, quod punitus per iudicem ecclesiasticum potest puniri per iudicem laicum, sed dicit non determinare: quia pendet de facto. & hanc opinionem secundum Alexan. *in addit. ad Baldum in d. l. placet. 5.* sequitur Roman. *in l. 1. §. 1. ff. de no. oper. nunt.* & quod ad hoc est singularis *d. §. si crimen.* Abb. *in c. tuæ. 5. de proc. 2. colum. num. 5.* late tetigit hanc quæstionem, & finaliter refert, quod Ioan Andr. *in nouella* dicit hanc quæstionem fuisse disputatam Bononiæ, & conclusum, quod aut per diuersas leges imponuntur diuersæ pœnæ pro eodem delicto omnino separatæ, & impositio vnius non tollit aliam, per tex. *in l. qui sepulchra. 4. C. de sepul. viol. & l. 3. ff. de li. ho. exhib.* aut pœnæ non sunt omnino diuersæ, puta quia vna lex apponit pœnam 100. florenorum, alia mille; & tunc aut pœna semel imposita, seu accusatio semel facta tendit ad vindictam; & tunc non potest denuo accusari, seu denuo puniri; secus autem si accusatio concerneret interesse proprium & rem familiarem. Aut pœnæ sunt omnino similes, puta quia quælibet lex imponit pœnam 100. florenorum; & tunc refert, quæ pœna imponatur, cum sit eadem, & hanc distinctionem dicit æquam & notabilem, quam dicit Fel. *in c. cum sit generale. 8 de for. comp. nu. 21.* quod solet tenere Affict. *in const. multæ leges. secundo not.* tenet simpliciter, quod punitus per iudicium ecclesiasticum potest puniri per secundum. sed Boer. *in decis. 238.* tenet simpliciter fuisse determinatum secundum opinionem Legistarum, videlicet, quod aut pœna imposita, seu accusatio facta tendit in vindictam; & tunc denuo non potest accusari, & puniri; at secus si concerneret proprium interesse, & rem familiarem accusantis, & hæc opinio videtur æqua. *Petr. Foll ll. Doctor.*

In † quantum autem supra succincte tenui, quod 28
ex eodem delicto potest agi in vno libello ciuiliter & criminaliter simul, scilicet vt puniatur, & rem restituat, per ea quæ dicit Bart. *in l. interdum. 56. §. qui furem. 1. ff. de fur.* intellige hoc sane procedere cum aliquali limitatione & declaratione scilicet, vt non intentetur iudicium ciuile & criminale æque principaliter, sed debet accusator principalis agere criminaliter, petendo reum puniri, & deinde incidenter per officium iudicis petere rei restitutionẽ, alias si æque principaliter ageret, non procederet libellus, quia esset contra *l. interdum. 4 cum ibi not. per Bar. & Doct. ff. de pub. iud.* ita declarat Bar. *in l. 2. §. 1. col. 2. in prin. ff. vi bon. rapt. & in l. vnica. C quando ciu. actio. crim. praeiu.* idẽ tenet Bar. *in l. si quis ad se fundum. 7. in fi. C. ad leg. Iul. de vi.* † Quod limita non procedere, quan- 29
do delictum est tale, in quo veniret quis damnandus ad mortem, quia tunc potest cumulari iudiciũ ciuile & criminale æque principaliter secundum Bald. *in l. 1. colum. 2. C. de app.* quem sequitur Alexand. *in d. l. 2. §. 1. in addit. ad Bart ff. vi bon. rapt.* ADDITIO. Adde quod si recte inspiciatur doctrina Bald. *in d. c. 1. de appellat.* non firmat pedes in dicta conclusione, imo recedit ab ea, quasi quod quando quis condemnatur ad furcas, si condemnatur ad rei restitutionem, non est, quod proueniat id à pœna mortis, sed ex officio iudicis, qui tenetur, vt supra dixi, & sic non potest dari ratio diuersitatis, licet Alex. videatur sequi simpliciter. *Pet. Fol. V. I D.*

Nota † tamen pro saluatione libelli, quod si ali- 30
quis peteret Titium puniri, & condemnari ad rei restitutionem, non per hoc censetur agere æque principaliter; quia copulat vtrunque, sed saluatur libellus, & censetur agere principaliter ad pœnam, & consequenter ad rei restitutionem. ita expresse dicit Bart. *in d l. interdum. 56. §. qui furem. 1. in fin. ff. de fur.* vbi ita exemplificat. † Ad quod facit illa vulga- 31
ris regula, quod verba libelli improprientur, vt saluetur libellus, secundum Bart. & Doct. *in l. sed si possessori. 11. §. item si iurauero. 2. ff. de iureiur. & in l. 1. C. de vsufr. & in l. insulam. 6. ff. de præsc. ver. cum aliis similib.* quod nota, vt sis cautus, quando opponeretur contra libellum. † Vlterius circa cognitionem causarũ 32
criminalium à ciuilibus, datur alia regula, quæ est talis, videlicet vbicunque ex delicto agitur, vt quis puniatur non pœna ordinaria, & naturali introducta, pro

cta, pro illo delicto, sed vt priuetur aliquo officio, beneficio, administratione, vel dignitate, illa causa dicitur ciuilis, nō autem criminalis, licet agatur ex delicto, ex quo non agitur ad vindictam publicam, vt quis puniatur pœna condigna, tex. est, & ibi Abb. & Felin. *in c. per tuas.* 32. *de simon.* & Abb. & Felin. & Ioan. de Ana. *in c. super his.* 16. *de accu.* & idem Abb. *in c. tuæ.* 5. *de procu.* & not. Petr Phil. Corn. *in consil.* 19. *col.* 2. *circa fin. in* 3. *volum.* Adeo, quod in tali causa tanquam ciuili potest interuenire procurator, vt dicūt Docto. *in locis præalleg.* vbi idem dicunt, quando de crimine agitur per viam exceptionis, & non per accusationem; quia simpliciter dicitur causa ciuiliter intentata secundum Felin. *in d. c. super his. colum.* 2.
33 *in fin.* † Limita tamen prædicta, nisi statutum pro crimine non imponeret aliam pœnam nisi priuationis; quia tunc dicitur causa criminalis, non autem ciuilis, ex quo illa est pœna naturalis, & ordinaria ipsius delicti, secundum Ant. de Butr. & Abb. *in d. c. super his* 5. *col.* 2 *in fi. de accu.* & Fel. *in rub de iudiciis.* licet idem Felin. *in d. c. super his. colum.* 2. *in fin. & seq.* videatur firmare contrarium, scilicet, quod tunc etiam sit ciuilis, ex eo quia ista pœna non applicatur fisco: tamen ego puto primam partem veriorem, scilicet, quod sit criminalis; quia agitur ad publicam vindictam, vt quis puniatur pœna ordinaria statuti pro crimine. Nec obstat, quod talis pœna nō applicatur fisco; quia minime applicetur parti, vnde non potest dici ciuilis, sed cōsiderari debet principalis intentus iudicii, qui est vt puniat delictū ea pœna, quę est à lege inducta propter publicam vtilitatem, *l. ita vulneratus.* 51 *ff. ad l. Aquil.* quo principali intentu considerato, *iuxta. l. si quis nec causam.* 4. *ff. si cer. pet.* agitur ad publicam vindictam; ergo causa est criminalis, sicut quādo aliquis punitur in corpus; certe tunc ex tali pœna nihil applicatur fisco, & tamen causa est criminalis, secundum Bart. *in l. fi. col.* 1. *ff de priu. delict.* Præterea sic posset attentari, & non temere dici, quod imo ista pœna applicatur fisco; quia si aliquis priuatur officio, vel beneficio propter crimen, illud officium seu beneficium incipit vacare in mensa fisci, adeo quod fiscus potest illud alteri conferre; ergo talis pœna applicatur fisco; quia fiscus de ea disponit, alteri confe-
34 rendo: merito dicitur causa criminalis. † Et per prædicta infertur, quod si agatur de adulterio corā iudice ecclesiastico ad solam separationem thori, & non ad pœnam ordinariā, quæ infligitur pro adulterio, talis causa dicitur ciuilis & non criminalis. vnde potest in ea interuenire procurator. iste est text. *in d. c. tuæ.* 5. *& ibi per Abb. & Doct. de procur.* & not. Bar. *in l. non solum.* 39. *§. fi. ff. de procur.* & prædictam opinionem, quā modo tenui, confirmo; quia quando agitur de crimine per modum exceptionis non ad pœnam ordinariam, dicitur criminosus priuari beneficio, non in pœnam, sed priuatur, vt inhabilis ad illud; vnde quia non est pœna, sed quædam inhabilitas, dicitur causa ciuilis; & non criminalis: sed quando agitur, vt priuetur, ad pœnam, dicitur causa criminalis; quia tunc delictum pœna coercetur, ita Franc. de Aret *in d. c. super his.* 16. *col.* 3. *de accu.* † Quid 35
autem, si agatur per viam inquisitionis ad priuationem beneficii propter crimen nulla præcedente accusatione, nec exceptione, an dicatur causa ciuilis, vel criminalis? Dic, quod communiter tenetur, quod sit causa ciuilis, ex quo non agitur ad principalem pœnam delicti, secundum Francisc. de Aret. *in d. c. super his. colum.* 3 *in fin. & sequen.* & Ioan. And. *in c. frequens.* 1. *de restit. spol. lib.* 6. & Bartol. *in l.* 1. *§. sciendum.* 2 *ff. de suspect. tutor.* & Bart. *in l.* 2. *§. si publico.* 5. *colum.* 3 *in fine. ff. de adulter.* & Abb. *in c. final. colum. fina. de purg. canoni.* & vide ad hoc Francisc. de Aret. *in c quoniam.* 3. *in primo notab. de testib.* vbi simpliciter dicit, quod de iure canonico, quando proceditur per inquisitionem, causa est ciuilis. idem tenet Ioan. de Ana. *in c. cum dilecti.* 18. *col.* 2. *ver. nota, quod quis, &c. de accus.* mouentur per *c. per tuas.* 32. *de simon.* Verum ego intelligerem hoc, quādo ageretur ad remotionem, prout loquitur *d. c. per tuas.* † Et 36
ex hoc introduxit ius canonicum, quod quando agitur per viam inquisitionis, mitius punitur delinquens; quia non irrogatur sibi pœna ordinaria delicti, sed alia pœna arbitraria mitior; secus si agatur per viam accusationis; quia tunc datur pœna ordinaria secundum Abb. *in c. inquisitionis.* 21. *col.* 1. *in c. qualiter & quando.* 22. *el* 2. *col.* 5. *de accus. & in c. per inquisitionem.* 26. *in fin. de elect.* in quibus locis limitat non procedere, quando inquisitus esset conuictus per propriam confessionem; quia tunc ordinarie, & acrius punitur, licet secus sit de iure ciuili; quia par pœna imponitur, siue agatur per viam inquisitionis, siue accusationis secundum Abb. *in d. c. inquisitionis.* 21. *col.* 1 & forte ad hoc voluit habere respectum Franc. de Aret. *in d. c. quoniam.* 3. *in prin. de testib.* dum dixit simpliciter, quod causa inquisitionis, est ciuilis de iure canonico, scilicet propter illam rationem; quia non irrogat pœnam ordinariam delicti, per ea, quæ supra dixi, idem videtur tenere Ioan And. *in addit. Spec. in tit. de inquisi. §. nunc videndum, in addit.* quæ incipit; *cum dilectus, &c.*

ADDITIO. Infert hic D. Doctor, quod acrius quis punitur, si conuictus est per propriam confessionem, quam si esset conuictus per testes; cuius contrarium verius est, vt dixi *in practica mea causa. crimin. in* 1. *parte tertia partis. in verb. & si confitebuntur in eo loco.* vbi de effectibus cōfessionis spontaneę. *Petr. Foll.* Ex prædictis etiam infertur, quod quando opponuntur crimina contra testes ad repellendum eos à testimonio, talis † causa dicitur ciuilis, 37
non autem criminalis; quia agitur de crimine per viam exceptionis, & non ad pœnam ordinariam, sed ad repellendum à testimonio, text. est *in c. super his.* 16. *ibi; à testificatione, &c. de accusat. & in c. cum dilectus.* 2. *in fin. de ordin. cogn. & in c. super eo.* 13. *el* 1. *&*

c.testimonium. 54. *& ibi per Abb. & Doct. de testib. & c.*
38 *1.in fine, de except.* † Quo vero ad solennitatem libel-
lorum, adhibetur hæc distinctio; quia si crimē obii-
citur ciuiliter; siquidem est tale, quod non infa-
mat, dicitur causa ciuilis, & non requiritur solen-
nitas, *l. libellorum. 3. ff. de accusat.* Si vero est tale cri-
men, quod infamat; & tunc etiam ciuiliter agatur,
requiritur dicta solennitas, scilicet, vt inseratur
locus, & tempus, & ista est communis conclusio,
quam tenet Bartol. *in l. 1. in princip. in fin. colum.*
ff. de edend. & Bart. *in l. prætor edixit. 7. in princip. ff.*
de iniur. & in l 1. §. sciendum. 2. ff. de suspect. tutor.
& in l. item exigit. 16. ff. de dolo. & Socin. *in consilio*
146. colum. 7. in fin. in 1. vol. & Bart. *in l. inde Neratius.*
23. ff ad leg. Aquil.

ADDITIO. Adde, quod licet delictum obii-
ciatur contra testes, per viam repulsæ, & exce-
ptionis, requiritur tamen solemnitas *dictæ leg*
libellorum. secundum veras conclusiones, alias
obiectio erit inepta. vt plene dixi *in pract. mea cau-*
sa. crimina. in verb. concedatur repulsa. & in 3. par-
te tertiæ partis princip. in requisito, de repulsa. Petr.
Foll. V.I.D.

39 Item † in quantum supra dixi, quod quando
pœna pecuniaria applicatur fisco, est causa crimi-
nalis, intellige procedere, quando pœna venit
ex delicto; secus, si veniret ex aliquo contractu
illicito; quia dato, quod pœna applicetur fisco,
nihilominis dicitur causa ciuilis, puta quando
aliquis alienat rem litigiosam. ita tenet Bald. *in*
leg. final. in versicul. quæro, quando pœna, &c. de li-
tig. quem sequitur Alexand. *in dict. leg. prætor. ff. de*
sepul. viol. in addit. ad Bartol. in addit. quæ incipit,
40 *adde, quod dominus, &c. in fine.* † An autem in dubio,
quando lex introducit pœnam pecuniariam pro
delicto, applicetur fisco vel parti, tradit ipsemet
plene Bartol. *in l. lege Agraria. l. 3. ff. de ter. mot.* &
Franc. de Aret. *in rubric. extra de iudic. col. antepen.*
& ibi etiam Abb. in fin. & Ioan. de Imol. *in rubr. ff. de*
publ. iud. & ibi videas.

ADDITIO. Vide ad hæc omnino Alexand. *in l.*
si quis id quod. 7. ff. de iurisdict. omni. iudic. & ibi Ang.
Petr. Foll.

41 QVÆ † autē VTILITAS resultat ex huiusmo-
di cognitione causarum, an sint ciuiles vel crimi-
nales? Dic, quod multæ sunt vtilitates. ET PRIMA
vtilitas est; quia licet alias de iure canonico mu-
lier, & laicus nō possit esse testis in criminalib. con-
tra clericum, vt habetur *in c. forus. 10. de verb. sign. &*
in c. de cætero. 14. de testi. tamen, quando ciuiliter agi-
tur de crimine, admittitur testimonium laici, &
mulieris contra clericum, text. est, & ibi Abb. &
Doct. communiter, *in c. quoniam. 3. de testib. & in c.*
tam literis. 33.

ADDITIO. Inquantum hic dominus Auctor
concludit mulierem non esse idoneam testem in
criminalibus de iure canonico, habetur etiam *in c.*
mulierem. 33. quæst. 6. vbi est glo notab. † Quod testi- 42
monium mulieris, & infamis in criminalib. com-
parantur, est gloss. *in c ex eo. 15. quæst. 3* & gl. & Doct.
in c. quoniam. 3. de testib. glo. *in c. tam literis. 33. in verb.*
fœminas. eod. titu. Host. *in summa de testib. §. quis te-*
stis esse possit. Specul. *in tit. de procur. §. 7. vers. in crimi-*
nali testificatione. Alb. *in l. qui testam. 20. §. mulier. 6.*
colum. 1. ff. de testamen. Florent. *in l. ex ea. 29. ff. de te-*
stam. Ioan. Plat. & Angel. Aret. *in §. testes autem. 6.*
Institut. de testam. & nouissime vltra omnes copio-
sius per Andr. Tiraquel. *in tract. de legi. connub. in 9.*
lege. num. 49. vbi dicit, quod hoc est indubitatum,
& nemo aduersatus est præter Philip. Dec. *in l fœmi-*
næ. 2. colum. 5. versic. 16. de reg. iur. & in c. quoniam. 3. co-
lum. vltim de testib. quem videas. Imo. † etiam de iu- 43
re ciuili secundum opinionem aliquorum in capi-
talibus mulieres non sunt idoneæ testes, secundum
Iacob. de Aret. *in d. l. qui testamento. 20. §. mulier. 6.*
ff. de testament. quem refert Io. Andr. *in addit. Spec. in*
tit. de testi. §. 1. vers. item quod mulier. & Alber. Gandin.
in tract. malef. in tit. de furibus. colum. 4. vers. pone quæ-
stionem de facto. & Oldr. *consil. 154. quæritur si testes.*
& Ioan. Fab. *in d. §. testes 6. Instit de testam.* & Alexan.
cons 11. circa primum dubium. colum. pen. versic. respondi
supra lib. 1. & cons. 99. in causa inquisitionis colum. penul.
versic. 2. testis. eod. lib. 1. & Cæpol. *cons 32. quidam ru-*
stici. colum 3. & Hippol. de Marsil *in repet. l. vlt. C. de*
probat. char. 8. & consil. 18. protector. colum. 8. versic. v-
num tamen dico. & cons. 22. gratia domini. colum. 4. &
cons. 59. diuino præsidio. colum. 6. vers. item etiam vltra
præmissa. sed communis opinio est in contrarium, vt
videre licet *in d l. qui testamento, 20. §. mulier. 6. ff. de te-*
stam. & per Panorm. & Franc. Aret. & Felin. *in c. quo-*
niam 3 de testib. vt refert D. Andr Tiraquel. vbi supra
num. 50. vbi etiam latissime habet nonnullos alios
casus, in quibus mulieres repelluntur à testimo-
nio. Est tamen aduertendum, † quod in illis casi- 44
bus, in quibus de iure mulieres admittuntur ad te-
stimonium, minus tamen fidei eis adhiberi debet,
quam viris, vt optime probat text. *in l. in quæstioni-*
bus. 8. ff. ad leg. Iuliam maiest. & expresse hoc voluit
Spec. *in tit. de teste. §. postquam, versic. porro.* Bal. & Sa-
lic. *in l. vltim. per illum tex. ff. de fide instrum.* Idem Bal.
cons. 455. quis melius in duobus locis. lib. 4. Alb. & Pa-
norm. *in d. c forus. 10. de verb. sign. & consil. 52. quidam*
in ægritudine. colum. 2. versicul. Idem quod fœmina. lib. 1.
Roma. *in rubr de arb. colum. 8. versic. item præferuntur*
duo testes masc. Alexand. *consil. 236. perspectis attestatio-*
nibus. col. 1. lib. 6 Barb. *consil. 64. illud in medium. co-*
lum ead. vers & si quispiam opponat, libr. 3. & latissime
per Tiraquel vbi supra, *num. 57.* Item est aduerten-
dum, quod † mulieres etiam in criminalibus de iu- 45
re canonico admittuntur in testes, quādo aliter ve-
ritas haberi non posset. & not. Ioan. And. post Gul.
de Su-

de Suzar. *in addic. Specul. in titul. de testib.* §. 1. *versic. item quod est mulier.* & tradit Alexand. *in consil.* 64. *viso themate. in princip. libr.* 1. & idem Alexand. *in consilio.* 24. *animaduersis. colum.* 4. *lib.* 2. & Abb. *in c. quoniam.* 3. *de testib.* & Marsil. *in l. Diuus Pius.* 9. *colum.* 2. *ff. de quaest.* & Decius *in d. l. foemina.* 2. *numer.* 35. imo plus dicit ibi Decius, quod duae mulieres non sufficienter probarent, vt ex dicto earum possit perueniri ad condemnationem, sed si plures essent, numerus suppleret defectum, vt in simili dicit notari per Imolam *in c. cum nuncius.* 12. *de testib.* quem refert, & sequitur Alexand. *in consilio* 99. *visis processibus colum.* 4. *libr.* 5. & facit secundum eum glos. *in l.* 3. §. *eiusdem.* 2. *in verb. numerus. de testib.* & id, quod similiter dicit d. Auctor hic, quod laicus non potest in criminalibus ferre testimonium contra clericum, probatur *in c. de caetero.* 14. *de testib. & in c. testimonium.* 11. *quaest.* 1. Quod quidem non procedit,
46 † quando delictum fuit commissum, vbi non erat clericorum copia, secundum Abb. *in d. c. de caetero.* 14. licet aliter videatur sentire Felin sed D. Stephan. Aufrer. sequitur opin. Abb. *in tract. de repr. test. num.* 61. Item non
47 † procedit, quando delictum clerici est notorium; quia tunc laici admittuntur contra clericum, secundum Abb. *in d. c. de caetero.* 1. citat *c. cum dilectis.* 15. *de purga. canon.* & Stephan. Aufrer. vbi supra. Item
48 † hoc procedit, vt laici non admittantur ad plenam probationem, sed ad indicium faciendum, vt saltem clerici subiiciantur torturae, bene admittuntur, *argum. l. capite quinto.* 25 *cum ibi not. per Bart. & gloss. ff de adult. & l. quaero* 58. *in fin. ff. de aedil. edict.* & quod not. *in c.* 1. *de probа.* sentit Innoc. *in c. quoniam.* 11. *eod. tit.* & voluit
49 Stephan. vbi supra. Item id procedit, † quando agitur de crimine criminaliter, secus si ciuiliter, secundum d. auct hic, & Abb. & Host. *in d. c. de caetero.* 14. & d. Stephan. vbi supra per *c.* 3. *de testi.* Item laici admittuntur ad testimonium contra clericos in criminibus exceptis, secundum gl. *in d. c. de caetero.* 14. pro quo allegat *c. per tuas.* 32. *de simon.* & tenet D. Stephan. vbi
50 supra *Petr. Föll. V. I. D.* SECVNDA † vtilitas est; quia quando agitur criminaliter, non inducitur vitium litigiosi super aliqua re; vnde non impeditur eius alienatio, sicut quando agitur ciuiliter; iuxta formam *l. fin C. de litig.* & habetur *in constit. eorum fraudibus.* secundum Bald. *in c. ecclesia. el* 13. *in fin. extr. vt lite pendent.* TERTIA vtilitas est circa formam libelli; quia in criminalibus requiritur forma libellorum, alias non procedit: secus quando ciuiliter agitur de crimine, nisi crimen infamaret, vt supra proxime dixi. ADDITIO. Hoc tamen minime de iure regni procedere scias; quia si ago contra furem criminaliter ad punitionem, & incidenter ad rei restitutionem, vel de spolio contra spoliatorem, & interim res mea peruenerit ad alienas manus, possum recta via agere contra detentores; quia res illa affecta est vitio, vt dictat *constit. regni. Neapol.* incip. *circa violentiarum.* Petr. Fol. QVARTA vtilitas est; quia † quando agitur criminaliter, non admittitur procurator, vbi venit irroganda poena à relegatione supra, *l. penult.* §. *ad crimen.* 1. *& ibi Bartol & Doct ff. de public. iud.* Hinc dicimus, quod in crimine iniuriarum non admittitur procurator, vt est tex. *in l. fin. C de iniur.* & ita seruatur in Regno per ritum magnae curiae vicariae, *in numer.* 210. qui incipit; *Item seruat ipsa curia declarare* Et ratio, quare non admittitur procurator in crimine iniuriarum est, quia pro eo imponitur poena arbitraria, quam posset iudex vsque ad mortem extendere, vt habetur *in l. fin. ff. de iniur.* & not. *in*, §. *in summa.* 10. *Instit. de iniur.* ita dicit Abb. *in c. final. in fin. de purga. canon.* & hanc rationem sentit etiam Bartol & Bal. *in d. l. fin. C. de iniur.* & corroboratur singulare dictum Bald. *in l. eos.* 6. §. *super his* 3. *versicul. extra quaero, &c. C. de appel.* vbi dicit, † quod ad dicendum causam 52
esse capitalem, consideratur sola aptitudo, scilicet, si causa est talis, in qua est poena arbitraria, quam poenam potest iudex augere consideratis demeritis rei, & facere capitalem: & sic sentit Baldus, quod etiam, vbi venit poena arbitraria, potest dici capitalis, inspecta aptitudine; vnde non est mirum, si in crimine iniuriarum non admittitur procurator; quia posset esse tam atrox iniuria, quod iudex posset suum arbitrium extendere vsque ad poenam capitalem, & idem esset dicendum in omnibus criminibus, vbi venit poena arbitraria; quia iudex potest repellere procuratorem, per eandem rationem, secundum Bald. *in d. l. fi. in fin. C. de iniur.* de qua materia vide aliqua per Felin. *in c. meminimus. colum. penult. & fi. de accus. & in c. cum te.* 23. *colum.* 2. *in prin. de re iud.*

ADDITIO. Adde ad haec d. Anch. *in consil.* 272. & Aymo. Crauet. *in consil.* 224. *in* 2. *part. num.* 3. & Angel. *in l. licet.* 42 §. *ad actionem.* 1. *ff. de procur. circa fin.* Petr. Fol. V. I. D. LIMITA † tamen primo praedicta 53
procedere, quando de crimine iniuriarum ageretur criminaliter; quia tunc non admittitur procurator; quia vrget ratio praedicta arbitrii iudicis, & ita loquitur Abb. *in d. c. fin. de purg. cano.* qui expresse dicit, quando agitur criminaliter. idem tenet Felin. *in d. c. cum te.* 23. *colum.* 2. *in princ. de re iud.* secus si ageretur ciuiliter, puta ad aestimationem iniuriae pro poena pecuniaria; quia tunc dico indubitanter, quod admittitur procurator. per argumentum à ratione cessante; quia tunc cessat arbitrium iudicis, ex quo habet sequi aestimationem partis, praecedente sua taxatione, vt supra dixi, quod probatur ex his, quae notant Abb. *in d. c. tua.* 5. *in vltim notab. de procurat.* & Bald. *in l. aduersus.* 4. *in prin. versic. item nota, &c. C. de fur.* vbi dicunt, quod quando de crimine agitur ciuiliter, admittitur procurator. Per hoc infero, quod quãdo hodie in regno porrigitur libellus iniuriarum, secundum formam *constit. varieta-* potest interuenire procurator; quia iniuria est aesti-

æstimata, & cessat arbitrium iudicis, *l. adigere. 6. §. quamuis. 2. ff. de iur. patron. cum aliis vulgaribus.* & ita limitarem illum ritum magnæ curiæ, supra allegatum; quia loquitur secundum *d. l. fina. C. de iniuriis.* & certi sumus, quod imponitur pœna infra
54 relegationem. Nec obstat; † quia posset deueniri ad pœnam corporalem, quando non haberet in pecunia propter paupertatem, per illam tritam regulam, qui non habet in ære, luat in corpore, &c. *l. fin. ff. de in ius voc. & l. si quis id. 7. ff. de iurisd. omni. iud. l. quicunque. 6. C. de seruis fugit.* quia istud non est in consideratione; nam principalis pœna attenditur, vnde potest interuenire procurator, ita tenet Felin. *in c. meminimus. 13. colum. fin. ver. vltim. adde, &c. de accus.* & Bald. *in l. reos. 3. col. 3. C. de accus.* & Iason *in l. si quis nec causam. 4. col. 4. versic. vndecimo.*
55 *ff. si cert. petatur.* Secundo † principaliter LIMITA hanc materiam, *d. §. ad crimen. 1.* non procedere in muliere coniugata, quæ in causa criminali potest litigare per procuratorem: idem in vniuersitate, & de hoc est constitutio regni, quæ incipit, *generalia.* & ibi Andr. de Isern.

ADDITIO. Aduerte; quia istud procedit, nedum in mulieribus coniugatis per verba constitut. sed in aliis mulieribus honestis & pupillis, vt dixi *in practica mea causarum criminalium, in verb. audian*
56 *tur excusatores.* Petr. Foller. Tertio LIMITA, † quando ageretur criminali iudicio contra decem personas simul; quia possunt tales litigare per procuratorem, & de hoc sunt duo capitula regni, vnum in *num* 20. quod incipit; *Item studio*, & aliud in *num.*
57 207. quod incipit; *Statuimus* Quarto † LIMITA non procedere in parte accusatoris prosequentis suam vel suorum iniuriam; quia admittitur pro eo procurator, etiam in publicis iudiciis, secundum Bart. *in l. licet. 42. in princ. Digest. de procuratoribus.* ADDITIO. Hoc autem solummodo in regno conceditur vniuersitati, & mulieribus, *per constit. generalia iura.* ergo cæteris videtur derogatum. *Petr. Foller.*

[Prædictam quęstionem, quando videlicet, procurator pro reo criminaliter accusato, vel inquisito interuenire possit, quando non, plenissime explicat Menoch. *de arbitr. iud. quæst. lib. 1. quæst.* 8c. *per tot.* Vide etiam de eadem quæstione Fachin. *lib. 1. controuers. iur. cap. 24. & duobus seqq*]

58 Quinto LIMITA generaliter † illam regulam, quando procurator vellet suscipere iudicium pleno iure, sicut in ciuilib. & excusare reū à contumacia; quia hoc fieri non posset; sed bene posset aliquis defensorio nomine assistere ad instruendum iudicem, & probare causas absentiæ & innocentiam rei absentis, & ad hoc admitti debet procurator. Ita pulchre tenet Petr. Philip. Corn. *in cons. 325.* ꝙ est vltimum consilium *in 3. volum.* Idē notabiliter tenet Cephal. *in cons. 47. colum. 4.* vbi plus dicit, quod potest tunc defensor suscipere onus probandi innocentiam rei, & opponere iudici, quod sibi non est ius inquirendi, ex quo reus est innocens, quam innocentiam potest se offere probare: & hunc dicit esse intellectum *l. seruum quoque. 33. § publice 2 ff. de procuratoribus.* quod tene menti; quia est bona cautela comparandi pro absente in criminalibus. Plures alias limitationes ad *d. §. ad crimen. 1. leg penult. ff. de publ. iudic.* vide per Bartolum & Angelum ibi, & vide etiam Gand. *in suo tract. malefic. sub. rubr. vtrum procurator in malef. inter. colum. 3.* vbi plures fallentias cumulat, vide etiam Maria. Socin. *in d. c. meminimus. 13. de accus.* vbi ponit 38. fallentias, quas hic vltra extendere nolui, sed sufficiat remissio, ne videar potius transcibere ex exemplari, quam aliquid noui scribere: ADDITIO. De hoc vide quæ dixi *in practica mea causarum criminal. in verb. audiantur excusatores*, vbi plene. *Petr. Foller.* † VNUM tamen putaui valde necessarium attingere, de quo 59
solet esse magna varietas & disceptatio inter Doct. scilicet, VTRUM IN CRIMINIBUS, IN QUIBUS IRROGATUR POENA ARBITRARIA, POSSIT IUDEX TALE SUUM ARBITRIUM EXTENDERE USQUE AD MORTEM INCLUSIVE? Ista est alia quæstio, & fere omnes Doct. super eius decisione vacillant. Ego vero nitar eam plene discutere, & ponam, Deo duce, veras conclusiones. Et primo recitabo opiniones hinc inde arguendo ad partes. ET PRIMO PRO PARTE AFFIRMATIVA, scilicet, quod possit imponere pœnam mortis, adducitur gloss. quæ ad hoc solet cōmuniter allegari, *in §. in summa 10. ver. extraordinaria. Instit. de iniuriis.* vbi dicit gloss. quod iudex potest imponere pœnam capitis, si suo arbitrio videtur, & communiter exponitur pro pœna mortis, & illam glo. sequitur Bald. *in c. 1. §. iniuria. in primis verbis de pace iuram. firman.* & idē Bald. *in l. 1 in fin. C. de his qui latro* & Bart. *in l. fin. in fin. ff vbi pupil. educ. deb.* & Abb. *in c. in literis. 11. colum. antepenul.* & melius *in fin. colum. de const.* & Feli. *in c. cum te. 23. colum. 2 in princ. de re iud.* & ibi etiam Abb. & idem Felin. *in c. inquisitionis, 21 in fin. illius prin. de accusat. & in d c. ex literis, colum antepenult.* Et tenentes istam partem ponderant tria iura potissime. Primo videlicet text. *in l. saccularii. 7. §. sunt quidam. 3. alias l. 9. ff. de extraord. crim.* vbi dicit text. † quod illa pœna ar- 60
bitraria extenditur vsque ad pœnam capitis, & sic vsque ad mortem ADDITIO. Ad hæc vide Boer. *decis. 317. parte 2 num 3.* Petr. Foller. SECUNDO ponderant tex. *in l. 2 ibi; non ignaro iudice, &c in versic. acerrima condemnatio pro arbitrio. &c. C. de his qui latr.* vbi pœna arbitraria extenditur ad acerrimam pœnam, † quæ accipitur pro pœna mortis, vt not. 61
in l. 4. C de seditio & l. 1. C nemini licere sig. Saluat. &c. TERTIO ponderant text. *in l. lex Iulia. 7. §. hodie. 3. ff. ad leg. Iul. repetun.* vbi loquitur de pœna extraordinaria, & dicit, quod capite puniri debet, & sic patet, quod pœna extraordinaria extenditur vsque

ad

ad mortem. CONTRARIAM PARTEM, scilicet, negatiuam, quod imo iudex in pœnis arbitrariis, non potest imponere pœnam mortis naturalis, tenet Bald. *in l. si & post tres 8 in 1. colum. 7. vers. item facit ad aliam, &c. ff. si quis caut.* vbi dicit, quod si Potestas vigore statuti potest punire ad pœnam mille, vel ad aliam, prout sub arbitrio videbitur, non potest imponere pœnam decapitationis, idem tenet Card. *in c. de causis. 4. de offic. delegat.* & Ludouic. Roman. *in rubr. ff. de arbitr. vers. item an statutum, &c.* pro hac parte facit quod notat Bald. *in l. vnica. C. ne sine iussu princ.* & idem Bald. *in c. 1. colum. 5. in prin. de pace tenend.* vbi dicit, quod iudex vigore arbitrii non potest imponere pœnam publicationis bonorum; ergo minime pœnam mortis, quæ est maior, hanc etiam partem negatiuam tenet Alexand. *in consil. 5. colum. fin. in fin. in 1. volum.* & Card. *in c. ex literis. 11. de constitut.* Et isti, qui tenent hanc contrariam partem, ponderant TRIA ALIA IVRA, potissime. PRIMO videlicet text. *in l. 1. in vers. temporarii. ff. de furibus balne.* vbi dicitur, quod fures nocturni puniuntur extra ordinem. Verum eorum pœna non debet excedere opus publicum temporarium; ergo si damnarentur ad mortem, excederet pœnam operis publici. SECVNDO ponderant text. *in l. 1. §. expilatores 1. ff. de effract.* vbi ponitur primo pœna in liberum arbitrium iudicis, & postea in fine dicitur, quod in plebeiis non debet excedere pœnam operis publici, in nobilibus pœnam relegationis.

62 TERTIO, † ponderant tex. cum ibi not. per gloss. & Dd. *in c. inquisitionis. 21. in princ. de accusat.* vbi est decisum, quod de iure canonico, quando proceditur per inquisitionem, iudex imponit pœnam ordinariam delicti, sed extraordinariam, & sic arbitrariam. & tamen per hanc pœnam arbitrariam non potest imponere ordinariam, sed minoré, & ita declarat Abb. ibi *in fin. colum.* Ergo conclusiue sequitur de necessitate, quod non potest imponere pœnam mortis; quia non est mitior, sed maior, & acerbior cæteris pœnis. Confirmari potest hæc opinio ex his, quæ dicit Bald. *in l. quicunque. 4. colum. 4. vers. scias etiam, &c. C. de ser. fugit.* vbi dicit, quod iudex in arbitrariis debet eligere minorem pœnam. Si quis vellet tenere hanc secundam opinionem, tanquam benigniorem, iuxta *l. si præses. 32. de pœn, & l si de interpretatione 37 ff. de legib.* posset respondere ad iura cōtraria, per quæ se fundant tenētes primam partem.

63 Et † PRIMO non obstat gloss. *in d §. in summa. 10.* quia illa loquitur de pœna capitis, non autem de pœna mortis naturalis; & in iure est clarum, quod pœna capitalis intelligitur de altero tribus modis, scilicet de morte ciuili, & amissione ciuitatis, puta per deportationem, vt quia caput eximitur de ciuitate, vt est text. *in l. 2. in princ. ff. de pœnis. & l. 2. ff. de publ. iud.* & text. iuncta gloss. *in l. sed si quis. 7. § 1. ff. si quis caut.* & not. gloss. *in l. hos accusare. 12 §. omnibus. 4. in ver. capitis. ff. de accusation.* In dubio autem, quando lex irrogat pœnam capitalem, intelligitur de minori ex illis tribus, scilicet de exilio, siue deportatione, text. est iuncta glossa notabili *in l. 1. C. ne Iudæ. mancip. Christ.* & tenet Bald. *in l. final. in fin. C. qui manumitt. non possunt.* & Ioan. de Imola *in d. l. 2. ff. de publ. iud.* & Bald. *in d. l quicunque. 4. colum. 4 vers. scias etiam, &c* SECVNDO, † non obstat *d. l. saccularii. 7.* alias *l. 9. §. sunt quædam. 3. ff. de extraordin. crimin.* quia ibi non dicitur de pœna mortis, sed quod præsides possunt exequi vsque ad pœnam capitis; vnde potest intelligi de pœna capitis minori, prout modo dixi: imo considero, quod de necessitate debet ita intelligi ille textus: quia si bene ponderetur, loquitur de delicto non consummato. Loquitur enim de illis, qui tenebant quosdam lapides ad ostendendum: non tamen secuta erat offensio. Patet ibi, dum dicit, quod ipsa res mortem comminatur. Sed vbi sumus in delictis † non consummatis, nunquam imponitur pœna mortis in arbitrariis, ita notanter tenet Bald. *in cons. 343. colum. 2. in 3. vol.* quod consilium incipit; *Cicchus, &c.* & Felin. *in d. c. ex literis. 11. colum. penult. vers. 2. de constit.* TERTIO non obstat *d. l. 2. C. de his qui latr.* quia ibi expresse ex legis dispositione datur potestas illis iudicibus imponendi dictam pœnam mortis in illo crimine; vnde tunc cessat dubium, an pœna arbitraria se extendat ad mortem; quia quando lex dat amplum arbitrium iudici, vsq; ad mortem, non est dubium, quod potest imponere dictam pœnam, quia censetur id factum auctoritate legis, ita dicit Ioan. de Imol. *in d. l 2. ff. de pub. iud.* quem refert & sequitur Ang. de Aret. *in d. §. in summa. 10. Instit. de iureiur.* sed nós loquimur in casu dubio, scilicet, quando simpliciter fit mentio de pœna arbitraria seu extraordinaria. QVARTO † non obstat tex. *in d. l. lex Iulia. 7. §. hodie. 3. ff ad leg. Iul. repet.* quia potest pluribus modis responderi. Primo; quia loquitur de pœna capitis, quæ potest verificari in alia pœna, quam mortis, vt supra dixi. Secundo; quia posito, quod intelligeretur de pœna mortis; tamen ibi lex expresse hoc cōcedit, attenta immanitate criminis; loquitur enim de iudice, qui iniuste interficit innocentem, vnde est homicida; propterea non est mirum si morte puniri debet, & sic potest dari eadem responsio, quam dedi ad *d. l. 2. C. de his, qui latr.* & sic pœna extraordinaria potest comprehendere mortem, quando lex hoc dicit expresse, vt ibi. Et sic data responsione ad iura, super quibus se fundant tenentes primam partem, censetur sublata etiam eorū opinio, quia sunt sublata eorum fundamenta. † SI QVIS autem vellet tenere PRIMAM PARTEM, posset de facili respondere ad iura adducta pro secunda parte. Et PRIMO non obstat *l. 1. de fur. bal.* quia ibi lex expresse loquitur limitatiue per dictionem, *dummodo, &c.* Dicit enim illos fures esse puniendos pœna extraordinaria, dummodo non excedat pœnam operis temporarii; quo casu quia lex dat potestatem li-

64 65 66 67

 mi-

mitatam iudici, sumus in casu certo; quia iudex nō potest præterire formam legis, secundum Felin. *in d.c. ex literis 11 colum. penult. vers. quinta declaratio, &c. de const.* licet ipse non considerauerit hanc responsionem. Plus dico, quod ille text. potest retorqueri in contrarium. Nam ex eo, quod lex restrinxit potestatem iudicis ad opus temporarium, est signum, quod iudex habuisset largiores habenas procedendi vsque ad mortem, quando lex specialiter eum non prohibuisset; quia alias frustratoria fuisset illa restrictio legis, quando sine ea iudex fuisset restrictus, quod non est dicendum; *l. quod Labeo. 9. ff. de Carbon. edict.* SECVNDO non obstat *d. l. 1. §. expilatores. 1. in fin. ff. de effract.* quia similiter ibi lex loquitur limitatiue per dictionem, *dummodo.* vnde tollitur eo modo, quo præcedens. TERTIO non obstat *d. c. inquisitionis. 21. de accusat.* quia ibi lex loquitur
68 per † verbum, *moderari.* & vbi lex concedit arbitrium iudici, per hoc verbum, quod habeat moderari pœnas, nunquam potest imponere pœnam mortis; quia illud verbum, *moderari*, importat diminutionem pœnæ, ita tenet Maria. Soc. *in d. c. inquisitionis. 21 de accus.* & Felin. *in d. c ex literis. 11. col pen. vers. 3. declarat, &c.* QVARTO non obstat dictum Bald. *in d. l. quicunque. 4. C. de seruis fug.* in quantū dicit, quod
69 in arbitrariis † iudex debet eligere mitiorem pœnam; quia illud intelligitur; nisi qualitas, & atrocitas delicti aliud suaderet, vt si quis daret alapam officiali, non debet puniri pœna mortis, secundum Bald *in c. 1. §. iniuria. in prin. de pace iuram. firm.* Non enim esset æquum, quod tunc stante crimine atroci & enormi, iudex imponeret pœnam mitiorem; quia nō esset pœna conueniens, & æqualis delicto, iuxta *l. sancimus. 22. C. de pœn.* & hoc sentit Alexand. *in consil. 111. colum. 4. in 1. volum.* & Ang. de Aret. *in d. §. in summa 10. Instit. de iniur.* & Abb. *in d. c. ex literis. 11. colum fin.* Ex quibus responsionibus apparent sublata fundamenta vtriusque partis, vnde vtraque pars redditur dubia valde, adeo, vt Cæsarea decisione opus esset. Quid ergo erit tenendum? DICO in tanta opinionum varietate, quod PRIMA OPINIO AFFIRMATIVA EST MAGIS COMMVNIS; cum aliquali tamen limitatione & modificatione. Vnde facio conclusionem, quod iudex IN ARBITRARIIS POTEST SE EXTENDERE VSQVE AD POENAM MORTIS NATVRALIS. Hæc conclusio probatur per text. *in l. sacrilegii. la 16. ff. ad legem Iul. pecul.* vbi narratiue dicitur, quod dato, quod pœna sacrilegii sit arbitraria; quia pro qualitate personæ irrogatur; tamen quandoque aliqui sacrilegi combusti fuerunt; & sic probat, quod in pœnis arbitrariis iudex potest imponere pœnam combustionis, & sic mortis naturalis, & ita ad hoc inducit illum text. Abb. *in d c. ex literis. 11. col. fin. de*
70 *constit.* & ibi etiam Felin. *in final. verbis.* Istam † conclusionē declara, & LIMITA PRIMO procedere in delictis consummatis, & perfectis, secus in attentatis tantum, & non consummatis; quia in eis nunquā iudex ex arbitrio potest imponere pœnam mortis, ita tenet Bald. *in d. consil. 444. incip Cechus, &c. colum 2. in 3. volum.* & Felin. *in d. c. ex literis. 11. colum pen. vers. secunda declaratio, &c.* Et ratio est in promptu; quia hodie ex generali consuetudine nunquam punitur delictum attentatum, sicut consummatum, sed mitius, & sic non punitur affectus, nisi sequatur effectus, etiam in atrocioribus, vt not Alexand. & Paul. de Castr. *in l. 1. §. 1. in fin ff. quod quisque iur.* & Card. Alexand. *in c. 1. §. si vero voluerit. in fin. de Cap. qui cur. vend.* & Angel. *in consil. 14. in 1. colum.* vbi dicit, quod ista consuetudo est approbata per totum mundum, & Bald. *in l. si fugitiui. 3. C. de seruis fugitiuis.* & Salic. *in l. is qui cum telo. 7. C. ad legem Cornel. de sicar.* & Bartol. *in l. 1. §. diuus. 3. ff eodem titul.* & Matthæus de Afflict *in constitut. asperitatem. colum. 3. in secundo notabili.* vnde si iudex imponeret pœnam mortis in attentatis, puniret affectum sicut effectum; quia maior pœna dari non potest, quam sit pœna mortis. ADDITIO. Adde textum *in l. saccularii. 7. in princ. ff. de extraord. crimin.* vbi ille, qui ingreditur domum alicuius causa furandi, tamen non deuenit ad actum furandi, punitur extra ordinem, & probatur *in l. 1. in princ. ff. de extraord. crimin. iuncta l. quamuis adulterii. in fin. ff. de adulter.* per quæ iura ita consuluit Alexand. *in consil. 111. libr. 1.* quæ quidem pœna non potest excedere relegationem in quinquennium, vt consuluit Alexander *consil. 65 in vltim. colum. in 3. lib.* & consuluit secundum prædicta Grammat. *in cons. 36 in vltim. colum.* Petr. Foller. V. I D.
SECVNDO LIMITA, † dummodo sit delictum 71
ita graue attentis ipsius circumstantiis, quod mereatur pœnam mortis, exemplum potest poni in eo, qui dat alapam Officiali; nam iniuria est, verum attentata circumstantia respectu qualitatis personæ, cēsetur atrocissima, vnde in hoc casu iudex potest imponere pœnam mortis; secundum Bald. *in d. c. 1. §. iniuria. in pr. de pace iur. firm.* & Ioan. de Ana. *in c. inquisitionis. 21. in fin. illius princ. de accusat.* ita etiam tenet Felin. *in c. ex literis. 11. colum. penult. versic. prima declaratio, &c. de const.* ita debet intelligi dictum Baldi *in d. l. 1. in fin. C. de his qui latron.* vbi dicit, quod potest procedi ad supplicium, si hoc desiderat criminis magnitudo: ex hoc sequitur, quod si ex modica iniuria verbali iudex vellet procedere ad mortem, non posset; quia non esset pœna conueniens delicto, sed maior, per prædicta, & hoc tenet Angel. de Aret. *in d. §. in summa. 10.* & Abb. *in d. c. ex literis. 11. colum. fin.* alias posset appellari, vt not. gloss. *in l. si qua pœna. 244. & ibi Bart. in fin ff. de verb. significat.* & hanc limitationem tenet in effectu Alex. *in consil. 111. colum. 4. in 1. vol.* & Andr. de Isern. *in constit Comite.* TERTIO LIMITA, nisi expresse lex vel statutum limitaret arbitrium iudicis, vt non possit excedere talem pœnam; quia tunc non imponit pœnā mortis. Ita procedit text. *in l. 1. ff. de fur. baln. & in leg. 1. §.*

expi-

expilatores. 1. *ff. de effr.* prout supra declaraui. QVARTO LIMITA, nisi lex diceret, quod iudex possit, vel debeat pœnam moderari, quia tunc non potest imponere pœnam mortis, ita procedit *d. c. inquisitionis.* 21. *cũ ibi not.* prout supra declaraui. ADDITIO. Simpliciter, vt refert dom. Auctor, firmauit Bald *in d.* §. *iniuria.* quod dans alapam officiali, propter singularem inimicitiam, quam habet cum eo, debet ad mortem condemnari, & mouetur per glo. *in* §. *in summa* 10. *Instit. de iniur.* nescio autem quomodo hoc firmauit Bald. nam dicit, quod ex qualitatibus concurrentibus iudex potest arbitrari pœnam vsq; ad mortem; & ideo infert, quod si quis daret alapã officiali, puniretur pœna mortis, & tamen præsupponit, si daret alapam ex singulari inimicitia; ergo non intuitu officii, & sic non concurrit qualitas aggrauans, & adeo grauis, vt deberet condemnari ad mortem: vtcunque tamen sit, hodie non procedit illud dictum Bal *per const regni vt participatio. & constit cos tantum.* nã si fit iniuria dum exercet officiũ, licet in curia regis non moretur, faciens iniuriam incurrit pœnam duplicatam; per *d. constit. cos tantũ.* & si moretur in curia regis, licet ei fiat iniuria non in exercitio officii & propter particulare odium habet locum pœna duplicata, sed si officialis nõ commoretur in curia regis, & fiat ei iniuria ex odio particulari, non quando exercetur officium; tũc cessat pœna duplicata; quia iniuria videtur facta vt priuatæ personę, ita declarat Affl. *in constit. vt participa-*
72 *tio. in* 3. *q.* P. F. V. I. D. QVINTO limita, † quando arbitrium datur iudici in pœnis à iure expressis, prout est in actione iniuriarum, in qua est statuta pœna corporalis & pecuniaria, ad arbitrium iudicis, *l. iniuriarum æstimatio.* 21. *& l fin ff. de iniur. & l. Pedius.* 4. §. 1 *ff. de incen. rui naufr.* tunc enim iudex propter enormitatẽ iniuriæ potest arbitrari mortem; secus est, vbi iudici datur simpliciter arbitriũ puniendi in pœnis, non a iure expressis; quia tunc non potest facere crimen capitale, quod non est capitale, nec potest imponere pœnam mortis, vbi crimen non est capitale, ita declarat Fel. *in d. c. ex lite ris.* 11. *col. pen vers. quarto declara, &c.* SEXTO limita
73 non procedere, quando † in similibus delictis esset consuetudo, quod non imponatur pœna mortis, sed mitior pœna; quia tunc iudex non potest imponere pœnam mortis, sed tenetur sequi pœnam consuetudinariam, & cessat arbitraria, text. est singularis *in l si quis reum.* 4 *ff. de cust. reor.* facit tex. cum ibi not. *in l. hodie.* 13. *ff. de pœn.* ita tenet Bal. *in l. quicũq;* 4. *col.* 4. *vers. scias tamen, &c. C. de ser. fug.* & Fel. *in c. de causis.* 4. *col.* 1 *de off deleg.* & Abb. *in c. inquisitionis.* 21. *col. fin. de accus* & Alex. *in consi* 5. *col. fin. & consil.* 111. *col.* 4. *in* 1. *vol.* & Paris *in tract. synd. in verb. compositio, col.* 12. *in prin. in c. an si delinquens, &c.* & idem Paris *in d. tract. in tit. de off. synd. col.* 4. *&* 5. *in c. an si potestas. &c.* vbi multum notabiliter loquitur, quod si iudex excedit pœnam solitam, dicitur grauare partem, & potest appellari, & tenetur in syndicatu & per hoc infert, quod in regno si quis condemnatus ad vnam vnciam, non solet exigi tota vncia, sed tantum vnus tarenus vel duo, & non vltra, maxime attenta paupertate condemnati. Et cum istis limitationibus sit expedita præsens notabilis & dubia quæstio. ADDITIO. Inquit enim Do. Auctor, quod iudex non debet excedere pœnam solitam imponẽdo; & bene dicit; est enim ratio: Quia practica † est vera intellectrix legum, vt eleganter 74
inquit Bald. *in c.* 1. *in prin. vers. & ideo quando capiuntur, de feud sine cul. non amit.* cuius dictum reassumit Dec. *in cons.* 131. *reuocatur in vltimis verbis.* & inquit Bal. *in l illud.* 19. *ff. de excus. tut.* per illũ text. ꝙ ab antiqua practica non est recedendũ, & idem dicit *in cons.* 472 *statuto communi Papiæ.* 2. *col. in* 1. *lib.* quæ verba satis commendat Dec. *in cons* 11. *quoniam iudicantiũ responsa, in* 8. *colum. vers ad hoc fundamentum*, hinc etiam eleganter dicebat Bald. *in l. de quibus.* 32. *in* 7. *colum. vers. item quæritur. ff. de legib.* quod quoties stylus infringitur, non valet, quod agitur, quæ omnia refert & sequitur Cot. *in memor in verbo pract.* Petr. Fol. V. I. D. VLTIMO super † hac materia posset 75
dubitari, AN QVANDO DELICTVM EST COMMISSVM PER CVLPAM, ET NON PER DOLVM, POSSIT CRIMINALITER AGI EX TALI DELICTO CONTRA COMMITTENTEM AD ALIQVAM POENAM AD VINDICTAM. Et hic est videndum, quid si delictum est commissum per latã culpam, & quid si per leuissimam, vnde oritur illud dubium, an in casibus, in quibus potest agi ciuiliter actione legis Aquiliæ, in qua venit leuissima culpa, *l. in lege.* 44. *ff. ad leg. Aquil. & c. si culpa.* 10. *& ibi Abb. de iniur.* possit agi etiam criminaliter ad aliquam pœnam. Volui oportune attingere hic istud dubiũ propter DVAS REGVLAS, quę sunt tritæ in iure. Quarum PRIMA est; Quod nullum delictum committitur sinè dolo, & non irrogatur pœna, vbi dolose non fuit commissum maleficium. ALIA est; Quod in criminalibus lata culpa non æquiparatur dolo. Prima REGVLA probatur per tex *in l.* 1. *C. ad leg. Cor. de sicar.* vbi dicitur, quod homicidium commissum sine dolo, & sine animo occidendi, nõ punitur. Item probatur per *l qui iniuria.* 53. *ff. de fur. & l. quod reip.* 33. *ff. de iniur.* vbi dolus & propositum distinguunt maleficia hominum, & per *l cum autem* 23. §. *excipitur.* 2 *ff de ædil. edict.* vbi dicitur, quod is, qui non fuit in dolo, nõ potest incidere in pœnã capitalem, idẽ tenent Bal. & Sal. *in l* 2. *C. de nox act.* & Alex. *in cons.* 145. *incip. post reditum. col. fin. in* 2. *vol.* & Ang. *in l* 1. & ibi etiam Ias. *in* 4. *col. ff. de leg.* & idem Ias *in l.* 2. alias *l.* 3. §. *quod prætor.* 2. *ff ne quis eum qui in ius voc.* *& in l. in actionib.* 5. *col.* 8 *ff. de in lit. iur.* & Cæp. *in consil* 34. *col.* 2. Secunda REGVLA † probatur per tex. 76
& ibi Bart. *in l lege.* 7. *ff. ad leg. Corn de sic. & in l.* 1. §. 1. & ibi Bart. *ff. si quis test. lib. esse iuss. fue.* in quibus iu-

iuribus probatur, quod lata culpa non æquiparatur dolo in criminalibus; ergo sequitur, quod non punit delictum culpa commissum, ex quo dolus consideratur in delictis. Pro veritate tamen huius quæst. distingue tres culpas, scilicet, LATAM, LEVEM, & LEVISSIMAM, de quibus plene per Bart. *in l. quod Nerua. 32 ff. depo.* Cæp. *in cons. 41. col. 3. circa fin.* Si igitur quæris, vtrum delictum commissum lata culpa puniatur ad vindictam; dico, quod sic. Verum stat dubium in pœna, & veritas est, quod non punitur eadē pœna, qua puniretur, si dolose commissum fuisset, & in hoc nullus discrepat. Ita proprie loquitur text. *in d. l. in lege. 7. ff. de sic.* & ita procedit illa regula, quæ se habet, quod lata culpa non æquiparatur dolo in criminalibus; quia debet intelligi, quo ad æqualitatem pœnæ. Restat tamen dubium circa qualitatem pœnæ, scilicet, posito, quod mitius puniatur, quam dolosus, prout est veritas, an ista pœna possit esse corporalis, seu capitalis? in hoc reperio aliquam diuersitatem opinionum. Nam Bart. *in d. l. 1. ff. si quis testa. lib. esse ius. fuer.* dicit, quod non. Idem tenet *in d. l. in lege. 7. ad leg. Corn. de sic.* sc. quo ad pœnam corporalem lata non æquiparatur dolo. Sed Ang. *in consil. 287. col. pen* nixus fuit reprehēdere Bart. propter sui generalitatem, in quantum videtur innuere, quod in nullo casu ex lata culpa potest quis corporaliter puniri. nam dicit ipse, quod imo multi sunt casus, in quibus ex lata culpa punitur quis capitaliter, etiam ad mortem, alleg. tex. *in l. 1. C. de priua. car. & in l. 1. iuncta gl. C. nem. lic sig. Salua. &c. & in l. fin. C. ad leg. Iul. de vi* Ad idē est text. *in l. milites ff. de cust. reor.* Ego autem puto, quod Bart. non meretur reprehendi, imo bene loquitur, & non est mens sua illa, quam dicit Ang. Nam solū tenet, quod quo ad pœnam corporalem lata culpa non æquiparatur dolo, & bene dicit; quia est ipsa veritas, & probatur per *d. l. in lege.* Nam non imponitur eadem pœna corporalis pro culpa, quæ imponitur pro dolo. Sed quod pro lata culpa non possit irrogari pœna corporalis, hoc non dicit Bart. & ideo non meretur reprehendi. Vnde firmo istam conclusionem, tanquam veram & communē, quod pro lata culpa potest quis puniri corporaliter, non tamen eadē pœna corporali, qua puniretur pro dolo, sed mitiori & leuiori, ita tenet Cæp. *cons. 133. col 4. & cons. 34. col. 2. & in cons. 12. col. 3.* pro hoc est text. *in l. in lege. 4. §. cum quidam. ff. de sic. & in l 1. §. fin. & §. diuus. 3. eod. tit. & l. si fortuito. 11. ff de incen. rui. naufra.* ADDITIO. Adde, quod Bald. *in l. 1. ff. de leg.* dicit, quod aut pœna requirit atrocitatem delicti, vt quia est pœna similiter atrox, & corporalis; & tunc requiritur dolus, & si cessat dolus, cessat illa pœna ita atrox, per *l. nec exemplum. 20. C. de fals. & l. 1 ff de arb.* aut pœna non requirit atrocitatem delicti, vt quia est pecuniaria; & tunc ex quo legislator non facit mentionem doli, non exigit, sed sufficit lata culpa, & leuis forte, *l. qui ædes. 9. de inc. rui. naufr.* sed forte leuissima non sufficit; quia leuissima non est maleficium, per *l. si cuius. 13 §. de præteritis. 2. ff. de vsufruct.* dicit etiam, quod in pœnis corporalibus lata culpa non æquiparatur dolo, sed mitius quis punitur ratione latæ culpæ, quam ratione doli, hæc sunt verba Baldi, & Bartol. *in l. quod Nerua 32. ff. depo.* distinguit, quod aut loquimur in actionibus descendentibus ex contractu vel quasi, & lata culpa æquiparatur dolo; aut loquimur in actionibus, seu accusationibus descendentibus ex delicto; & tunc aut quæris quo ad pœnam corporalem, & lata culpa non æquiparatur dolo, vt *l. 3. §. 1. ff ad leg. Corn. de sic.* aut quo ad pœnam pecuniariam; & tunc, aut lex siue statutum requirit expresse dolum; aut loquimur simpliciter: primo casu non æquiparatur dolo, *l. 1. §. si quis 4. ff ne vis fiat ei.* Secundo casu æquiparatur dolo, hæc sunt verba Bartoli, Ang. *in l. in actionibus. 5. ff. de in lit. iur.* refert, Bartol. dixisse, quod in nullo casu potest quis corporaliter puniri, sed ipse dicit, se consuluisse cōtrarium, & est in cons. alleg. per D. Auctorem hic, & de hoc dicit esse casum *in l. si quis aliquid. 38 §. qui abortionis. 5. ff. de pœn.* sed vltra quod Bart. non dicit, illud quod dicit Ang. vt considerat d. Auct hic. text. *in §. qui abortionis.* non facit pro opinione sua; nam licet ibi probetur, quod pro lata culpa quis punitur corporaliter, non tamen probat, quod corporalis pœna debet imponi pro lata culpa: vbi lex expresse nō expressisset pœnam corporalem. Ideo autem lata culpa ibi punitur corporaliter: quia lex ita disponit, & sic non facit ad rhōbum siue statum quæstionis, prout ita respondet Bart *in d. l. quod Nerua. 32.* ad alium effectum, & sic dicendum est ad text. *in l. milites ff. de cust. reor.* & dicta Bart. & Bald. *in l. 1. C. de nox.* & ita tenet Io. Mille. *in pract. crim. fol mihi 110. nu. 3. cum seq.* Adde Io. Coras. *in suis Miscel. lib. 4. c. 2.* vbi notabiliter. itē est aduertendum, quod Bar. *in l. perspiciendum. 11. §. delinquitur. 2 ff. de pœn.* tenet, quod etiam pro culpa leui & leuissima quis punitur criminaliter, quem secutus fuit Cor. *in cons. 200. n 5 & cons. 109. nu. 2. lib. 2.* Soc. *in cons. 54. in 4. lib. num. 25.* dicit, quod pro leuissima culpa nunquam quis punitur pœna ordinaria, sed pecuniaria, per *l. si quis non dicā rapere. 5 C. de epis. & cler.* Alb. de Rosat. *in d. l. in lege.* quæritur qualiter puniantur delicta dolo commissa, & qualiter commissa culpa? & dicit, quod delicta ex animo, & dolose commissa puniuntur ordinaria pœna, si à iure communi vel statuto sit certa pœna statuta, & si nō est certa à iure, puniuntur extra ordinē, prout consuetum est arbitrio iudicis: si autem maleficia non dolo, nec ex animo veniunt, non debent ex toto esse impunita, sed mitius coercentur pro modo & qualitate culpæ & facti, ex conditione personarum, & ita dicit debere intelligi illum tex. *in l. in lege Cornelia. 4. ff. de sicar.* & per text. *in l. 1. C. de sicar.* hæc sunt verba sua, pro quo vide Dec. *in cons. 8.* & Mars. *cons. 77. nu. 6. lib. 1. & cons. 91. num. 15. in 2. lib. & cons. 128. & cons. 137.* & Petr. de Anch. *in cons. 285.* & Mars. *in l. de minore. 10. ff. de quæst.* Raph. Cum. *cons. 134. in fin.* Marsil.

fil. in l. 1. §. diuus Adrianus. 3 ff. ad leg. Cor. de sic. Gram. *cons.* 68. *& in vol.* 21. *& in decis.* 5. *num.* 29. Petr. Foller.
77 Hoc patet; quia homicidium † cõmissum per culpam, dicitur crimen extraordinariũ, & punitur pœna arbitraria, secundũ Lud. Rom. *in l. in actionib.* 5. *ff. de in lit. iuran.* quẽ sequitur Matth de Affli. *in rubr de homic. pun.* post quã rubricam sequitur *const. terminũ vitæ*, & probatur per *l. si adulterium.* 38. §. *Imperatores.* 8. *de adult.* vbi si maritus occidit vxorem deprehensam in adulterio, non punitur pœna mortis, sed alia pœna corporali mitiori; & ratio est; quia tale homicidium dicitur culposum, & non dolosum, ex quo difficile fuit temperare iustum dolorem, ita tenet Bal. *in l. 1. in* 10. *q. C. vnde vi.* & Alex. *in cons.* 76. *col. 1. in 1. vol.* & Paul. de Castr. plene *in cons.* 277. *in 2. vol.* Fuit enim in culpa ratione excessus in vindicãdo, & sic ratione culpæ punitur mitius. *Idem tenet* Bal. *in c. 1. col. 2 de pace ten.* & est text. *in c. olim.* 12. *el* 1. *in fin. de rest. spol. & in l. si quis in graui.* 3. § *si tamen maritus.* 3 *ff. ad Syllan. & in l. diuus.* 5. *ff. ad leg. Pomp. de par.* & not. Bart. *in l. quid ergo.* 13. §. *pœna grauior.* 7. *col 3. in princ. de his, qui not. inf.* Cum ergo ex prædictis appareat, quod homicidium culpa cõmissum puniatur pœna arbitraria, & extraordinaria; sequitur de necessitate, quod nõ potest iudex imponere pœnam mortis, quæ est pœna ordinaria; quia nunquã iudex in arbitrariis potest imponere pœnam similem pœnæ ordinariæ in simili delicto, vt est gl. not. quã ad hoc ponderat Abb. *ibi in fin. col. in c. inquisitionis.* 21. *in prin. in vers. alioquin. de accus.* Si vero loquimur de pœnis pecuniariis simpliciter; & tunc ita punitur delictũ per dolum, sicut per latam culpam; quia tunc lata culpa æquiparatur dolo, secundum Bar. *in d. l* 1. *ff. si quis testam. lib. esse iuss. fuer.* Pro hoc est text. *in l.* 1. §. *hæc actio.* 1. *ff. si men. fal. mod. dix.* & ita potest intelligi ꝙ not. Bald. *in l.* 3. §. *quod prætor.* 2. *ff. ne*
78 *quis eum.* Illud autem, † quod dixi supra, quod delictũ culpa cõmissum punitur mitius, intellige procedere, quando est tale delictum, quod principaliter committitur ad iniuriam alterius, prout est homicidium, vulnus, furtum, & simile. Secus autem in delictis, quæ nõ committuntur ad iniuriam alterius, sed potius pro expletione libidinis, prout est adulterium, incestus, stuprum & simile; quia huiusmodi delicta, nisi vere interuenerit dolus, non puniuntur aliqua pœna, nec minori, nec maiori, secũdum Bart. *in d l. si adulterium cum incestu.* 38. *in fine il-*
79 *lius prin. ff. de adult. & in l. in lege.* 7. *ff. de sic.* † Item in quantum dixi, quod delictum commissum per latam culpam, non punitur pœna mortis, seu capitali, sed mitiori: LIMITA primo non procedere, quãdo esset aliquod delictum mali exempli, prout est, si quis dederit alicui amatorium proculum, vel aliud, vt arbotiuum pareret mulier. nam si ex hoc secuta fuerit mors hominis, punitur pœna mortis, etiam si non fuerit in dolo, tex. est *in l. si quis aliquid.* 38. §. *qui abortionis.* 5 *ff. de pœn.* & hoc est confirmatum hodie in regno per const. quæ incipit. *amatoria pocula*, quæ plus vult, scilicet quod non solum si fuerit secuta mors; verum etiam si is, qui biberit amatoria pocula, amiserit sensum, puniatur ille, qui dedit, ad pœnam mortis; alias si non interuenit mors, nec amissio sensus, punitur per carcerem ad annum, vna cum publicatione omnium bonorũ. ADDITIO. Aduertendum est, quod text. *in d. l. si quis aliquid.* 38. §. *qui abortionis.* 5. *ff. de pœn.* corrigitur per tex. *in const. regni Neap. Amatoria pocula.* per quem text. const. ita demum puniuntur dantes poculum abortionis vel amatorium, si animo nocendi, & si dolose dederint, text. tamen in *d.* §. *qui abortionis.* etiam non dolose dantes puniebat, & est notandum; quia nemo aduertit. *P. F. V. I. D.* Secundo LIMITA † non pro- 80
cedere in casu *l.* 1. *C. de priuat. carcer.* vbi iudex, qui non punit exercẽtem priuatum carcerem, punitur pœna criminis læsæ maiest. & illud est ideo; quia lex putat hoc crimen læsæ maiestat. Tertio LIMITA non † procedere in casu *l. milites.* 12. *ff. de cust.* 81
reor. vbi custos carceris punitur ad mortem, si ex sua nimia negligentia, id est, ex lata culpa carceratus euasit, & fugam arripuit, & ibi hoc not. Bart scilicet quod ex delicto commisso sine dolo, quis punitur ad mortem. Idem tenet Oldr. *in consi.* 92. vbi hoc extendit procedere etiam in custode arcis. Idẽ tenet Bald. *in l ad Commentariensem.* 4. *C. de cust. reor.* hinc dicit Bald. *in l. ex diui.* 4. *C. locat.* quod custos carceris, & custos arcis æquiparantur. Idem tenet Ias. *in l. in actionibus.* 5. *colum.* 7. *ff. de in lit. iur.* ADDITIO. Adde hic Boer. *in decis.* 216. & adde, quod de iure constit. regni custos carceris punitur publicatione omnium suorum bonorum, & debet stare carceratus per vnum annum, si carcerati aufugerunt eius nimia negligentia: vt cauetur in *constit, custodes*, de qua miror, quod non meminerit dom. Auctor hic. *Pet. Fol. V. I. D.* Vnum † tamen inciden- 82
ter adde hic, QVOD HODIE OMNIS POENA ETIAM À IVRE DETERMINATA EST ARBITRARIA IVDICI, adeo. quod potest eam ex causa diminuere, vel augere, text est, iuncta glo. *in l. hodie.* 13 *ff. de pœn.* per quẽ text. ita tenet Bald. *in l. & si seuerior.* 3. *C. ex quibus caus. infam. irrogat.* & Paul. de Castr. *in cons.* 328. *colum.* 2. *in 2. vol.* Et super hoc possent exemplificari multæ causæ, quas cumulat Bar. *in l. quid ergo.* 13. §. *pœna grauior.* 7. *ff. de his qui not. infam.* puta, † propter senectutem, vel iuuentutem, 83
propter fauorem, vel ebrietatem, propter calorem iustũ iracundiæ, vel propter nimiam excellentiam hominis in aliqua arte, vel ingenio, vt dicit Alex. *in d.* §. *pœna grauior. in addit. ad Bart.* quæ incipit: *Adde hic, quod iudex, &c.* & Ias. *in l.* 1. *colum.* 3. *de leg.* ADDITIO. Adde in hoc Gand. *in tit. quando pœna au. po.* & Gram. *in voto.* 23. Affiict, *in const. blasphemantes*, & auctorem infra *in 6. part. in verbo, executio, num.* 21. Et adde, quod in † magna curia vicariæ fuit magna 84
controuersia in causa cuiusdã filii Matthæi Porterũ

 inquisiti

inquisiti de homicidio commisso in personam cuiusdam Alguzerii magnæ curiæ Vicariæ: quem interfecerat ex causa; quia dictus Alguzerius exercendo suum officium in dieb. ante elapsis ceperat eius fratrem carnalem in flagranti crimine, propter quod ilico suspensus fuit, vnde dolore motus dictus inquisitus interfecit dictum Alguzerium proditorie, & sub quadam exactissima & excogitata astutia; nã simulauit extra ciuitatem Neapolim in quadam domo velle citari facere quendam eius debitorem, ad quem citandum expediri fecerat prouisiones à curia S. Pauli, sicq; accessit ad dictum Alguzerium, eũm requirendo, vt vna secum accederet ad citandum eum, qui ductus spe lucri, accessit, & dum essent in quibusdam casalenis, dictus iuuenis interfecit dictum Alguzerium, quo interfecto intrauit Neapolim, credens stare tuto & secure, peruentoque ad notitiam magnæ curiæ vicariæ dicto homicidio, misit ad locũ cadaueris, nec poterat sciri interfector, verum fuit reperta in manib. dicti cadaueris prouisio prædicta curiæ S. Pauli expedita ad instantiã dicti iuuenis, propter quod statim fuit suspicatum nõ fuisse interfectũ nisi ab illo iuuene. Ideo captᵘˢ fuit iuuenis ille, & illinc ad paucos dies tortus, cõfessus fuit delictũ, & licet fuit allegata & probata minor ætas, nihilominus; quia dictum homicidium fuit commissum proditorie, & cum tanta astutia, vt nec maior, & sagacissimus potuisset cum maiori, seu simili astutia illud cõmittere, condemnauit eum ad mortẽ naturalem, fuitq; reclamatum ad sacrum regium consilium, per quod dum inclinaretur ad minorãdam pœnã ratione minoris ętatis ante causam notatã voluit Illustr. & Reuerend. Cardin. Pacecus locum tenens Regiæ Maiest. quod omnia tribunalia Neapolitana votarent dictam causam coram eo, si est arbitrarium iudici minorare pœnam ratione minoris ætatis, vel sit necessarium adeo, quod cogatur, & vt perfecta doctrina tradatur in casu isto, & pro intelligẽtia pleniori eorum, quæ dicit hic do. Auct. † Est aduertendum,
85 quod quinq; casibus excusatur ætas, & illi succurritur. Primo casu, innocẽtia consilii, vt in infante in quo cum non cadat dolus, intelligẽdo de infante vsque ad septennium, *de quo in l. si infanti.* 18. *C. de iur. delib.* nam hic non potest delinquere; quia caret intellectu, & quidquid videt, ignorat, vt *l. 1 in fi. C. de fal. mo. & Inst. de inutil. stip. §. pupillus. 9. ver. sed quod diximus*, *& l. sed si quemcunque. 5. §. & ideo. 2. vers. sed & si infans, in fin. ff. ad leg. Aquil* non enim potest cadere delictum in eo, qui nescit quod facit, 15. *q. 1. c. aliquos.* Et in *c. illa cauenda. ea q. & cau.* dicitur, quod mala non sint, quæ nec crimine mentem implicant, nec conscientiam ligant. hinc dicit Aristot. *in c. 1. lib. 3. Ethicor.* quod ea non esse voluntaria videntur, quæ vi aut imprudentia fiunt. & paulo post inquit, his quidem misericordiæ locus est ac veniæ, propterea quod qui ignorat aliquid horum, facit inuitus, q. d. quod ignoratio rerum particularium facit, vt veniæ locus sit, & licet dicat, pueros voluntarie operari, vt ibi, tamẽ quia ignorant: quid agant, & particularia, in quibus versantur, merentur veniam, & quod infans & infantiæ proximus non teneatur, voluit Barto *in l. 1. C. si aduersus delict.* & voluit Angel. de Aretin. *in lib. malef. in verb. scienter & dolose*, & per text. *in l. infans. 12 ff. ad legem Cornel. de sica. & l. quod infans. 60. ff. de rei vend. & Clemen vnica. & ibi gl de hom.* sin autem est aliquis maior infante & proximus adultæ ætati, & hinc tenetur de omni delicto, excepto vitio carnis, vt *c 1. ext. de delict. puer. & l. si minor. 36 ff. ad l. Iul. de adul. & l. auxilium. 37 §. in delictis. 2. ff. de min.* hæc enim ætas excusatur ex defectu naturalis præsidii, quãtum ad delictum carnis, in cæteris vero non excusatur. Aliquando ætas excusatur beneficio à iure constituto; quia quædã delicta & alia statuta iuris in maiorib. tantum constituta sunt, vt *l. 2. C. in quibus cau. in integ. rest. non est necess. & l si fratres, 21. C. ex quibus caus. inf irrog* quæ vtique in minoribus non sunt statuta, vt dictis legibus probatur, *in l. 1. §. impubes, 32. ff. ad senatusconf. Sillan. & l. minoribus 6. C. de his quibus vt indign.* secundum Bald. & Alb. *in l. 1. C. si aduers. delict.* Aliquando ætati minori succurritur iudicis ministerio à lege; quia datur potestas iudici in delictis mitigandi pœnam propter ætatem minorem, non tamen excludendi totam pœnam, per text. *in l. auxilium. 37. §. in delictis. ff. de minor.* & est melior text. de iure *in l. impunitas. 7. C. de pœn. & l. impuberem. 23. ff. de furt.* & hoc quidem casu videndum est, nunquid ratione minoris ætatis cogatur iudex minorare pœnam, vel ei sit arbitrarium, & in primis gloss. *in d. l. impunitas. 7.* sentit, quod sit necessarium; id etiam videtur sentire *Salic ibi.* id etiam videtur fundari in regula iuris, *l. fere in omnib. 108. ff. de reg. iur.* & tenuit Deci. *in d. l. fere in omnibus.* & ita voluit *in consi. 535. in 4. lib. circa fin.* idque probari dicit *in d. l. si adulterium cum incestu. 38. ff. de adulter.* vbi clare probatur fuisse remissam pœnam incestus Claudiæ minori. Idem etiam voluit ante eum Cuman. *in consil. 95. circa fin.* vbi in crimine raptus, pœnam minorari debere ratione minoris ætatis, idque esse necessarium sentit. hãc etiam partem allegat Deci. *in d. l. fere in omnibus*, tenere Bald. *in l. & si seuerior. 3. C. in quibus cau. infam. irrog.* sed ibi dicit Bald. si recte ponderetur, quod si pupillus deliquit, hæc minor ætas est iusta causa dispẽsandi & minorandi pœnã, non autem dicit, quod sit necessarium, & sic male allegatur pro parte: pro hac etiã parte allegatur Saly. *in d l. & si seuerior. 3.* & tamen ibi non dicit aliquid de hoc. allegatur etiam Salycet. pro hac eadem parte *in l. 1. C. si aduers. delict.* & tamen vt videri potest, nõ aperit, an sit necessarium, imo potius videtur sentire, quod sit arbitrarium; hanc etiam eandem partem allegatur tenuisse Paul. de Castr. *in d. l. 1. C. si aduers. delict. & in d. l. & si seuerior. 3.* licet non

non bene aperiat, an necessarium sit vel arbitrarium. hanc etiam partem secutus fuit Ludou. Bolognet *in consil.* 37. alias, *in præsenti casu*, vbi dicit, quod minor ætas est causa & ratio intrinseca legis ad minorandam pœnam, & ita etiam voluit Ang. de Aret. *in libr. malef. in verb. ad hoc colloquium & tractatum*, secundum Grammat. *in decis.* 23. sed vitio impressoris voluit allegare in verbo, temere, scienter & dolose, 3. *colum.* mihi, vbi specifice tenet, quod debet iudex ratione minoris ætatis minorare pœnam, & hoc dicit voluisse gloss. & Bart. *in d. l. auxilium.* 37. §. *in delictis.* 2. & gloss. & Bartol. *in l. si ex causa.* 9. §. *nunc videndum.* 2. *ff. eod. tit.* sed Bart. *in d.* §. *videndum.* non aperit, an iudex cogatur, licet in *d.* §. *in delictis.* videatur id tacite voluisse, tenetque ibi Angel. quod etiam si delictum esset atrox, minorari debeat pœna. mouetur Ang. ad ita tenendum vltra prædictas doctrinas, & alias quas ibi allegat rationes. nam dicit, quod hoc, scilicet minorare pœnam ratione minoris ætatis, est beneficium datum à iure minori; ergo non potest ab eo auferri, vt *in c. indultũ.* 17. *de reg. iur. in* 6. & quod sit beneficium à iure concessum, probatur secundum eum, *in d.* §. *in delictis.* 2. *l. auxilium.* 37. *ff. de min. & in l. aut facta.* 16. §. *persona.* 3. *ff. de pœn.* nam *in d.* § *persona.* 3. clare dicitur, quod habetur ratio ætatis circa pœnas imponendas; ergo illud est beneficium à iure tributum, & hanc eandem opin. tenuit ibi Ang *in addit. ad Ange.* allegat do. Ang inter alia pro hac opinione Bart. *in l. administrantes.* 41. §. *fin. de exc. tutor.* & tamen nihil de hoc dicit Bart. in libro meo, voluit tamen allegare Bald. *in d. l. administrantes. in d.* §. *fin.* vbi notabiliter inquit, quod minoranda est pœna ratione minoris ætatis; & sic minor non debet capitaliter puniri, vbi malitia non suppleret ætatem; sed, vbi malitia supplet ætatẽ, etiam minor debet capitaliter puniri, secundum Iacob. de Aret. ibi. cuius dictũ ita debere intelligi inquit Bald. *in d.* §. *fin.* & ibi etiã dicit intelligi debere tex. *in l. excipiuntur.* 14. §. *fin. ff. ad Sill.* & do. Thom. Gram. etiam *in decis.* 23. dicit, quod non potuit in Bartol. suo reperire doctrinam allegatam per Ang. ibique do. Tho. Gram. dicit, hanc opinionem fore communem, & eam esse sequẽdam, & ita tenet Alb. de Rosa. *in d.* §. *in delictis.* vbi dicit sic vidisse seruari, & hanc opin. tenet Barb. *in l. & si seuerior.* 3. *C. ex quibus causis inf. irrog. in addit. ad Bald.*

CONTRARIAM vero opinionem, quod non cogatur iudex minorare pœnam ratione minoris ætatis, tenuit Bald. *in l. quicunque.* 4. *C. de ser. fugit.* 5. *colum. mihi.* motus arg. text. *in l. qui posthumos.* 4. *ff. ad Silla.* in ratione literæ, nisi vbi fuerant instituti posthumi hæredes, & si non essent hæredes, fuit instituta vxor, quæ, antequam adiisset hæreditatem, in defectum posthumorum non natorum, mortua fuit superstitibus aliquibus proximis, qui successerunt illi mulieri: fuit dubitatum, an illi hæredes mulieris possent petere hæreditatem illam, & distinguit iure can. quod aut mulier non adiuit hæreditatem solum ea ratione; quia territa fuit senatusconsl. Sillan. quia testator fuit occisus; & tamen cõstat non fuisse prægnantem, & nihil peperisse; & tunc transmittitur hæreditas: aut non constat eam prægnantem defunctam esse; & tunc non transmittitur; quia impedimentum est de iure communi, quod causatur ex plenitudine ventris, & licet senatusconsl. non dispenset in hoc casu, vt transmittatur hæreditas, nullam iniuriam facit; quia obstat impedimentum iuris communis. sic ergo licet iudex non dispenset super minoratione pœnæ, nullam iniuriam facit minori, sed facit id, quod de iure communi reperitur statutum. Idem videtur voluisse Gand. *de pœn. reor. in* 10. *colum. mihi.* vbi dicitur tenere, quod si sumus in delictis atrocioribus, iudex ex arbitrio suo ratione minoris ætatis potest minorare pœnam, sed si sumus in atrocissimis, nullo modo subuenitur minori ætati, per text. *in d.* §. *in delictis. in* 2. *parte.* hanc eandem opinionem firmauit, si recte ponderetur Bart. *in d. l.* 1. *C. si adu. delict.* prout aduertit D. Io. Mauri. qui hanc opinionem sequitur *in tract. de rest. in c.* 133. *fol. tamen* 118. & idem repetit *in eo tract. cap.* 162. *in fol. mihi.* 123. ibiq; nouum intellectum tradit ad *l.* 1. *C. de fals. mon.* quatenus ille text. voluit impuberem etiam criminis participem delicto non teneri; nam dicit, quod ex eo non sequitur, vt vere ille impubes capax doli iudicãdus esset; nam potuit ignorans consensisse, nesciuisse tamen quid ipse ageret, quam ignorantiam in dubio præsumendam esse inquit, & ideo ea lege disponitur, quod quamuis pupillus præstitisset consensum, non tamen ex eo puniendus; quia eius consensus est imperfectus, inefficax, & immaturus; & hanc opinionem videtur etiam sequi Afflict. *in constit. minorum iura. in* 5. *not.* Sunt alii, qui tenuerunt, quod in delictis atrocibus minoratur pœna in minoribus, ac in delictis magis atrocibus, non, secundum do. Guliel. Meyner. *in d. l. fere in omnibus.* 108. & Ioan. Franc. Ozer. *Inst. de iur. nat. gent. & ciu. in princ.* alii fuerunt in alia opinione, vt dicamus, quod pupillus, si deliquerit etiam dolo, non debet decapitari, sed cogitur iudex miseratione ætatis minorare pœnã, sed si minor 25. annis deliquerit, capitaliter punitur, nisi minoratio ætatis aliud suadeat, & ad mitiorem pœnam iudicem perduxerit, vt tenet Dec. si recte inspiciatur *in d. l. fere in omnibus.* 108. Alii ibi tenent, quod in atrocissimis non excusatur minor. Ioan. etiam de Anan. *in c.* 1. *de delict. puer.* similiter tenet, quod sit arbitrarium iudici minorare pœnam ratione minoris ætatis, & sic quot capita, tot sententiæ. QVID igitur DICENDVM pro prima parte, OPTIME facit text. *in d. l. aut facta.* 16 §. *persona.* 3. *ff. de pœn.* vbi clare dicitur, quod in pœnis imponendis habetur ratio ætatis, & sic id NECESSARIVM videtur; nã perinde est, ac si dixisset, quod debet haberi ratio ætatis, confirmatur per tex. *in l. fere in omnib.* 108. *ff. de* [illegible] *seg.*

reg. iur. nam clarum est, quod pupillus seu minor tenetur ad pœnam pro delicto, *l. 1. C. si aduer. delict. cum similibus.* vnde quatenus in illa regula dicitur succurrendum esse ætati, nihil aliud videtur voluisse, nisi quod pœna minui debeat ratione ætatis, prout ita ponderauit text. illum Dec. ibi, & sic necessarium videtur. & quod hoc sit verum, probat ineuitabiliter text. ille *fere in omnibus.* ponderando alio modo; nam sub vna determinatione dicit succurrendum esse imprudentiæ, & ætati, ergo æqualiter debent determinari, *l. iam hoc iure. 4. ff. de vulgar. & pupill. substit.* Cum ergo pœna delicti commissi per imprudentiam necessario debeat minorari; quia crimen committitur per imprudentiam, quando inaduertenter, & inconsiderate factum sit, & in eo casu consideratur culpa, & non dolus, merito pœna debet mitigari, vt ibi, & probatur *in l. 3. ff de sicar.* & minoratio pœnæ propter imprudentiam non consistit in arbitrio iudicis, sed in necessitate, ergo ita debemus dicere in minori ætate; hoc etiam clare probat text. *in c. 1. & 2. extra de delict. puer.* vbi in specie dicitur, quod non ita minores puniuntur, sicut maiores; ergo hoc est, & fieri debet ex legis dispositione; hanc eandem opinionem clare probat nouissime text. *in constitut. minorum iur. §. eis autem. sub tit. de restitut. minor.* vbi formaliter text. dicit loquens de minoribus per hæc formalia verba; *eis autem delinquentibus, si delictum procedat ex animo, nisi quatenus miseratio ætatis iudicem mouerit, minime subuenimus*; ponderandum est enim illud verbum, *subuenimus*; nam ex eo infertur, quod illa subuentio, quæ fit ratione minoris ætatis, prouenit ex legis dispositione, & sic lex est illa, quæ subuenit, & non iudex, & sic non est arbitrarium: nec refert illa coniunctio, *quatenus*; refertur enim ad eam mediocritatem, seu qualitatem pœnæ, quam arbitrabitur iudex, quasi diceret arbitrari, quænam pœna esset imponenda minori de mitioribus propter minorem ætatē, id sit in arbitrio iudicis; nam illa coniunctio, *quatenus*, significat quantum, seu ad quem finem, secundum Ciceron. de amic. *quamobrem id primum videamus, si placet, quatenus amor in amicitiam progredi debeat.* & in Tuscu. *magna culpa Pelopis, qui non erudierit filium, nec quatenus esse quodque curandum* & sic textus ille perinde est, ac si dixisset, quod non subuenitur in totum minoribus in delictis, sed bene subuenitur ad mitiorem pœnam miseratione ætatis, quantum & vsq; ad eum modum, quem arbitrabitur iudex, prout enim qualitas delicti erit, debet moderari pœna. Nec semper vno modo, ratione minoris ætatis debet pœna minorari, sed prout atrocitas, & qualitas delicti exposcerit. magis enim debet minorari respectu vnius delicti, & vnius minoris, quam respectu alterius, consideratis qualitate, atrocitate, & lenitate delicti, ac æqualitate ætatis: & sic hoc est arbitrarium, & positum in arbitrio iudicis. & tenendo hanc partem, tota difficultas videtur respondere ad text. *in l. auxilium. 37. § in delictis. 2. ff. de minorib.* quem text. tam Doct. tenentes primam opinionem, quam secundam allegant pro eorum opinione, & tamen videtur facere, & vrgere contra hanc primam opinionem, nam ibi dicitur, quod non subuenitur minoribus in delictis, nisi quatenus interdum miseratio ætatis iudicem ad mediocrem pœnam perduxerit. illud enim aduerbium temporis, *interdum*, significat nonnunquam, secundum Plautum *in trinum. 13. 150. nam interdum ibo ad illum.* & eundem in amph. *quæst. 4. qui interdum fio Iupiter, quando iubet.* ergo infertur, quod non semper debet iudex minorare pœnam, & sic videtur non necessarium, sed arbitrarium: nam illud dicitur necessarium, quod impossibile est aliter se habere. Arbitrarium quoque id dicitur, quod positum est in arbitrio alicuius, vt ipse possit facere prout sibi videbitur, & prout opinatur esse faciendum, secundum Cicer. 1. de fi. *desistunt de iisdem, de quibus & ab Epicuro scriptum est, & ab antiquis, ad arbitrium suum scribere?* Sed tenendo ad hanc partem, pluribus modis responderi potest; & primo; quia licet illud aduerbium, *interdum*, videatur id inferre, vt supra dictum est, nihilominus quandoque dictum aduerbium, *interdum*, solet poni in dispositionibus, in quibus aliquid fieri debet necessario, vt probatur ex dictis Aristotel. 1. *Ethic. cap. 3.* inquit enim: *ea quæ voluntaria sunt, laudantur aut vituperantur: quæ non sunt, veniam impetrant ac interdum misericordiam.* clarū est enim, quod quæ per vim & non voluntarie facta sunt, pœnam non merentur, vt ibi inquit Arist. & patet per totum tit. *ff. quod met. caus.* sicque illud aduerbium, *interdum*, non facit, vt quæ necessario fieri debent, sint voluntaria seu arbitraria. Secundo respondetur; quia posito, quod ibi aduerbium illud ponatur, vt significet illud arbitrarium esse; tamen illud arbitrium non debet, nec est ita, & taliter, vt totaliter à potestate iudicis dependere habeat, an debeat minorari pœna ratione minoris ætatis, sed ita demum, vt æquitas attendatur, secundum Bart. *in l 1. col. 1. vers. ad istam lectu. oppo. C. de leg.* Bart. *in l. si quis maior. 41. 1. col. C. de transact.* & ibi Bald. nec potest iudex ratione arbitrii iniquum æquo præferre, alias faceret litem suam secundum Alex. *in supra alleg. §. pœna grauior. 7. d. l 3. ff. de his qui not. infam. & in l. 1. in fin. princ. de app.* imo debet in arbitrariis semper inclinare in mitiorem partem & pœnam, *c. de causis 4. extra. de off. delega.* & habetur per Baldum *in l. si fugitiui. 3. C. de seru. fugit & in l. si diutino. 25. in princip. de pœn. in l. 1. in princip. ff. de iis qui sunt sui vel alien. iur.* & voluit idem Bald. *in l. quicunque. 4. 6. colum. C. de seru. fugit.* arbitrii enim appellatione non venit libera voluntas, sed arbitrium boni viri, vt late per Felin *in c. significauerunt. 36. de testi. in fi.* & dicit Bald. *in l. in vendentis. 13. 2. q. C. de contr. empt.* quod arbitrium est æquitas animi declarati habito respectu tam ad æquitatem natura-

turalem, quam ad legum præcepta: nec nouum, tam æquitate naturali, quam legum præceptis, maiori pœna esse plectendos eos, qui maioris doli sunt, quam qui minoris, æquitas tendit potius ad minorationem, quam augmentum, secundum Philipp. 5. *Ethic. cap.* 9. nam dicit, quod æquitas dictat, vt iudex non sit exactus iuris executor in peiorem partem, sed vt imminuat potius; præcepta enim legum vbique sunt, vt non omnes æqualiter puniantur, sed secundum qualitatem personarum, vt dicit text. *in l. moris.* 9 §. *sed enim sciendum.* 11 *ff. de pœn.* & secundum qualitatem delicti: & sic doli, *l. perspiciendum.* 11 *ff. eod. titul* §. *plane.* 1. & habetur *in l. aut facta.* 16. §. *persona.* 3. *eod. titul.* Item lex præcipit, quod pœnæ potius molliendæ sint, quam exasperandæ, *l. interpretatione legum.* 42. *ff. de pœn.* præterea ratione minoris ætatis pœnas esse moderandas, plures leges supra allegaui. Item inquit Aristot. *in libr.* 2. *Ethicor.* in hæc verba; *Ad qua maior est accessio, ea magis contraria esse dicimus, ad sæuitiam quam clementiam seu lenitatem, maior est, & periculosior accessio.* Ideo plus quoque peccant seueri, quam clementes. hinc præclare ait Socrates, Nicoclem Regem admonens vt mitis sit, & pœnas irroget commissis minores. nam potissimum est, inquit, ipsum rerum punctum attingere. Cæterum quoniam id perdifficile cognitu, maluit circa illud subsistere, quam præterire, magis enim ad medioctritatem facit quod diminutum est, quam quod redundat. Sicque tam æquitate naturali, quam legum præceptis minori pœna sunt plectendi minores; ergo necessarium est, quod ita iudex arbitretur, & si aliter fieret, potest appellari, *l. si qua.* 244. *de verbor signif.* & ibi gloss. & gl. *in c. super his.* 16. *extra de accusat. in verb. arbitrium.* & voluit expresse Bart. *in d. l. antepen. in fin.* & idem Bart. post gl. *in l. quid ergo.* 13. §. *pœna grauior.* 7 *pen. col. vers. vlt. de his qui not. infam.* & Bald. *in c.* 1. 8. *colum. vers. & scias. in tit. de mil. va. qui contest.* concordat, vt per Felin. *in d. c. super his.* 16. 5. *colum.* & tanto magis tenetur & arctatur iudex ratione minoris ætatis minorare pœnam; quia ita consuetum est fieri in tota Italia; sequitur quod est necessarium, licet esset prius simpliciter arbitrarium, vt est text. *in l. saccularii.* 7. *ff. de extraordin. crim* & not. gloss. *in l quid ergo.* 13 §. *pœna grauior.* 7. *ff. de his qui not. insa.* & sequitur Bald. *in l. quicunq.* 4. *C. de ser. fug.* 6. *col.* practica enim est vera intellectrix legum, vt inquit eleganter Bald. *in c.* 1. *in princ. vers. & ideo quando capiuntur, de feu. sin. cul. non amit.* cuius dictum reassumit Dec. *in consil.* 131. reuocatur in vltimis verbis, hinc idem Bald. *in l. illud.* 19. *ff. de exc. tut.* per illum tex. not. quod ab antiqua practica non est recedendum, & idem repetit *in consil* 472. *statuto Communis Papiæ* 2. *colum* 1. *libr.* de quo late per Cot. *in suis memor. in verbo, practica.* & quod ita sit seruatum & seruetur, habetur per Doct. quos supra allegaui, & testor Deum, & totam fere Italiam. hæc quoque facere videntur pro prima parte. At pro secunda parte vltra allegata superiori loco facit id, quod legitur *in dialogo beati Gregorii quarto*, videlic. de puero quinque annorum, qui iurans & blasphemans maiestatem Dei, fuit raptus à diabolo; euenire enim solet, quod licet sit minor ætas in aliquo, sit tamen tanta in eo malitia, quæ suppleat ætatem, adeo, quod propter illam malitiam exacte puniri debeat, ac si esset maior, vt voluit Bald. *in alleg. l. administrantes.* 41. §. *qui corporis.* 3. *ff. de exc. tut.* & ideo nil mirum, si text. *in* §. *in delictis.* vsus fuit illo aduerbio, *interdum.* quasi diceret, quod talis poterit esse malitia, vt licet quis sit minor, nihilominus non debet ei miseratione ætatis succurri. hinc dicit Philipp. 5. *Ethicor. cap.* 9. in hæc verba: quando igitur lex in vniuersum dixerit, & præter vniuersale postea quippiam contigerit; tunc recte se habet, si quæ legislator omisit, absoluteque ac simpliciter loquendo peccauit, corrigatur defectus, id quod legislator etiam ipse si adesset, dixisset, & si sciuisset, ita præscribentem legem instituisset. sicque iudex ex arbitrio sibi cõcesso potest secundum emergentiam, & qualitatẽ casuum, prouidere, nec astringitur, vt magis vno modo, quam altero prouideat: nam dupliciter potest esse aliquod necessarium, secundum Auic. necessarium ex se, & necessarium ex alio, *Com. in paraphrasi* 1. *de cœlo, vlt. cap* & 8. *Phy. com.* 79. & 2. *cœl. com.* 71. ætas ergo non est causa necessaria ex se ad minorandam pœnam in casu proposito; quia malitia supplet ætatem, *c. de illis.* 9. *de despons. impub.* & *ibi gloss.* & *l.* 3. *C. si min. se maior. dix. cum similibus.* ratio enim, quare leges permiserunt, posse minorari pœnam in minoribus fuit, quod & minor dolus in eis videbatur concurrere, quam in maioribus; at vbi tantus dolus, tantaque malitia cõcurrit, sicut in maioribus cessante ratione dispensationis cessat dispositio, & sic minor ætas ex se non est causa necessaria, vt minoretur pœna, nisi vt supra: nec etiam est causa necessaria ad minorem pœnam minor ætas propter aliud, & sic legis necessitate; quia lex dicit interdum subueniendum esse, & sic non semper. Item alibi dicit lex, quod malitia supplet ætatem, vt supra, & vna lex distinguitur per aliam; ergo nec ex se, nec ex alio est necessarium ratione minoris ætatis, minorare pœnam. QVID igitur dicendum IN TANTA Doctorum, & opinionum VARIETATE? certe nonnulla possent adduci hinc inde pro vtraque parte; tamen non puto recedendum ab iis, quæ alias *in practic. mea causa. crimin. in verb. pœnis debitis ferantur.* & *in prag. de sodomia* dixi, videlicet, QVOD COGATVR IVDEX MISERATIONE ÆTATIS MINORARE POENAM in atrocioribus: at in atrocissimis concurrente malitia ipsius minoris, non puto subueniendum, considera tamen qualitatem minoris ætatis, & ita videtur probari *in d.* §. *in delictis.* 2. *l. auxilium.* 37. *ff. de minor. in* 2. *sui parte.* & ita dico, procedere Doct. Bal. *in d. l. administrãtes.* 41. §. *qui corporis.* 3.

& ita fuit proximis diebus in sacro regio cons. decisum in delicto nefando sodomitico, in minore agente, sed in patiente nō, & hanc opin. tenuit gl. *in d. §. in delictis.* & alii Doct. quos supra retuli, & tenendo hanc partem, illud aduerbium, interdum, positum est, *in d. §. in delictis.* non quia res esset arbitraria in atrociorib. sed ex eo, ꝙ quādo delicta sunt atrocissima cōcurrente malitia minoris (quæ suppleret ætatē) non erat subueniendū. intelligo tamē de eo minore, qui est vltra 14 annos. & ita dico iuris esse, saluo semper saniori cons. Res tamē adhuc nō fuit decisa; fuerūt tamē omnes de cōs. & de magna curia, & regia camera in contrario voto, decē ꝓ vna parte, & decē ꝓ alia, adeo, ꝙ non fuit causa determinata.

86 De secūda culpa, s. de leui, si quæratur, an delictū cōmissum leui culpa puniatur. Dico, ꝙ in hoc reperitur magna varietas inter Doct. quos refert Bal. *in l. data opera* 11. *col. 3. C. qui ac. nō poss.* & Ang. *in tra. malefi. in ver. incēdiario.* Nā Cyn. *in l. si quis nō dicā rapere. 5. C. de epis. & cler.* tenet, ꝙ leuis culpa nō punit, nisi ad refectionē damni. Verū si nō habet in ære, luat in corpore, *l. qui ædes. 9. ff. de incen. rui. nau.* Sed contrariū tenet Bar. *in l. perspiciendū.* 11. *§. delinquuntur. 3. ff. de pœn.* vbi dicit, ꝙ leuis culpa punitur criminaliter. idē Bar. *in l. fi. ver. quærit gl. &c. ff. de priu. delict.* vbi dicit, ꝙ vbi habet locū actio l. Aquiliæ, ibi pōt quis criminaliter accusari, ꝓ hac parte facit tex. *in l. si fortuito.* 11. *iūcta gl. in ver. luxuria. ff. de incen. rui nau.* vbi expresse dicitur, ꝙ punitur culpa dolo proxima. & ista est lata, vel luxuriæ, id est, latę proxima. & ista est leuis. Idem tenet Cep. *in cōs. 33. col. 4. & cons. 41. col. 3.* vbi dicit, ꝙ leuis culpa punit leuius.

87 † In hac varietate placet mihi quædā distinctio, q̄ facit Bal. *in l. data opera,* 11. *C. qui accus. nō poss. col. 3 circa mediū.* videlicet, vt distinguamus: aut culpa leuis consistit in omittēdo, seu negligendo; & non punitur, nisi ad æstimationē damni; & ita loquatur opin. Cyn. aut cōsistit in faciendo, & ita loquatur opin. Bar. & sequaciū. Hanc distinctionem puto verissimā, & confirmo eam per duo iura, s. per *d. l. qui ædes. 9. ff. de incē. rui. nau* vbi dicitur ꝙ si per negligentiā fuerit cōmissum incendiū, tenetur negligēs sarcire damnū, & si idoneus non sit, leuius castigatur, & ꝙ ille text. loquatur de leui culpa in omittendo, ꝓbatur; quia loquitur de negligentia simpliciter; nā eo ipso, ꝙ quis negligit, dicitur omittere. Itē magna, seu nimia negligentia dicitur lata culpa, *l. cedere diē, 213. §. fi. ff. de verbo. sig. & l. milites 12. ff. de custod. reor.* Ergo quando punitur simpliciter sine illo

88 adiectiuo, magna, debet intelligi de leui. † Sicut dicimus, quādo simpliciter fit mētio de culpa, intelligitur de leui, gl. ēt & ibi Bar. *in fi. in l. in venditione. 8. §. 1. ff. de bo. auth. iud. poss.* & Alex. *in l. si mora. 9. col. 4. ff. solut. matr.* & idē Alex. *in cons. 45. in 1. vol.* Secundo cōfirmo per. *capitalium 28. § incendiarii. 12 ff. de pœn.* vbi dicitur, ꝙ fortuita incendia, q̄ per negligentiā cōmissa fuerūt, ciuiliter coercentur, vel modice vindicantur, intelligo illā alternatiuā, s. quando negligēs non habet in ære, tunc luat in corpore secundum formam *d. l. qui ædes. 9.* alias contrariaretur illi l. vbi est similis casus. nam vna lex debet ꝑ aliā distingui. *l. sed & posteriores. ff. de legib.* sed quādo culpa leuis cōsistit in faciendo, tunc punitur, & probatur per *d. l. fortuito. 11. iuncta gl. in ver. luxuria.* eo modo, quo supra declaraui, & ita cum ista distinctione pertranseo.

Tertia † culpa, s. leuissima, an puniat criminaliter. 89 Breuiter, quidquid teneat Bar. *in d. l. si ff. de priu. del. circa fi. & in d. l. perspiciendū. 11. §. delinquitur. 3.* veritas est, ꝙ leuissima culpa non punitur, nisi ciuiliter ad æstimationē dāni, ita tenet Cy *in d. l. si quis nō dicā rapere 5. C. de epis. & cler.* & Bal. *in d. l. data opera. 11. col. 4. circa fi. C. qui accu. non poss.* & Alex. *in addit. ad Bar. in d. §. delinquuntur. 3.* & Ang. *in tract. malefi. in ver. incendiario. col. 3.* vbi allegat vnum cons. Salic. † Nunc ergo si 90 quæris, an vbi habet locū actio l. Aquilię, habeat locum ēt pœna criminalis? potes respondere ex prædictis; nam si damnum est datū lata culpa, in cōmittēdo, pōt criminaliter accusari. Si vero est leuis culpa negligendo, agitur ciuiliter tantū. Verum, si nō habet in ære, luit in corpore, vt *d. l. qui ædes 9. & d §. incendiarii. 12.* Si vero est leuissima culpa; tūc solū agitur ciuiliter ad damnum, vt supra. Verū est aduertendum; quia tunc demū agitur ad damnū ex leuissima culpa, quādo est in faciēdo: secus si est in omittendo, quia tunc cessat actio legis Aquiliæ, secundū Alc. *in l. domos hæreditarias. 58. ff. de legat.* & habet *in decis. cōs. Neapol. col. fi.* Pro hoc est tex. formalis *in l. si cuius. 13. §. denique. ff. de vsufr.* & ꝓ hoc habes limitationem ad *l. in lege, la 2. 44. ff. ad leg. Aquil.* vbi dicitur, ꝙ in l. Aquilia venit leuissima culpa, quia debet intelligi, dūmodo cōsistat in faciendo, alias secus. † Prę- 91 dicta tamē intellige, quod licet quis possit in aliquibus casib. criminaliter puniri ꝓ culpa; hoc tamē intelligitur mediante accusatione offensi; nam per viam inquisitionis iudex nūquā procedit ꝓ delicto culpa omisso, nisi dolus vel lata culpa interueniat, vt dicam infra *in 6 parte huius tract. 1. in materia inquisitionis, vers. 10. principaliter, &c.* † VIDIMUS huc vsq; 92 satis abūde duo mēbra huius principalis distinctionis iudicii, s. quādo dicatur iudiciū ciuile, & quādo criminale, superest videre DE TERTIO membro, s de IUDICIO MISTO. Super quo dico, ꝙ in terminis nostris, de quibus loquimur in hac prima distinctione, iudiciū mistū dicitur illud, ꝙ participat de criminali, & de ciuili, vt est quādo pęna venit applicāda ꝓ parte fisco, & ꝓ parte parti. Pōt poni exēplum in crimine iniuriarū, quādo porrigitur secūdum formam *const. varietates.* s. vt pœna æstimationis iniuriæ applicetur pro duab. partib. curiæ seu fisco, & ꝓ tertia parti offensę Similiter pōt poni exēplum, dictāte statuto, ꝙ quicunq; accusauerit bannitū, lucretur dimidiū pœnæ banni, vt not. Bart *in l. senatus 15. §. senatus. 3. ff. de iu. fis.* & ꝙ talis causa dicat mista, tenet Alex. *in cons. 66. col. 1. vers. vel verius, &c. in 1 vol.* & Ant. de Butr. *in rub. de iud.* & Alex. *in cons. 82. col. fi. in 1. vol.* & Matt. de Affl. *in d. cōstit. varietates, col. 3.*

pro

pro hoc allegat tex. *in c. tua. 5. in fi. de proc.* † Ad vnũ tamen est aduertendum, q quando agitur ad pœnam pecuniariam in isto iudicio misto, non debet agens concludere, q pœna applicetur pro parte sibi, & pro parte fisco, sed q tota applicetur fisco, & postea a fisco diuidat cũ ipsa parte, alias nõ pcederet libellus. ita pulchre tenet Ang. de Are. *in §. pe. 39 col. 4. in fi. ver. vnum tamẽ, &c. Inst. de act.* Mouet per id, q dicit Bar. *in d. §. senatus. 3.* & idẽ Bar. *in d. l. 1. C. de vend. re fis. cum priu. lib.* 10. vbi habet, q quãdo fiscus habet rem cõmunem cũ priuato, ipse fiscus diuidit: imo ratione partis, q̃ habet in re, põt totã rem vẽdere, vt ibi habetur. Et prædicta ẽt tenet Sal. *in l. 3. vers. vlterius ab extra, &c. C. ad leg. Falcid* fatetur tamen Bar. *in d. l. 1.* q si quis solueret illi priuato agenti, esset liberatus, vt

94 ibi per eũ. † Superest hic attingere vnũ dubiũ valde necessariũ in hac materia, & est tale, videlicet stante in regno regia prag. prima, q̃ incipit, dispendia, quę vult, q in omnib. causis ciuilibus vel mistis pcedat sine figura iudicii. Quæro, an intelligat de istis causis mistis, s. quando pœna venit applicanda p parte fisco, & pro parte parti. Effectus esset magnus; quia multæ solennitates, quæ requirũtur in libello accusatorio, tollerẽtur per illã clausulã; *sine figura iudicii, &c.* in hoc pręsuppono, q causa mista põt cõsiderari dupliciter, s. vno modo, quo supra dixi, quãdo pœna applicat fisco, & parti. Alio modo, quãdo ex delicto agitur ciuiliter, vt declaraui in præcedentibus; nam tũc causa nõ põt dici mere ciuilis; quia descẽdit ex delicto; minime põt dici mere criminalis, ex quo agitur ciuiliter, & nõ ad pœnã ordinariã, vnde dicit mista. Iste est pprie tex. & ibi gl. *in c. tua. 5. in fi. de proc.* per quẽ ita tenet Abb. *in rub. de iud. col. 2. vers. secundo principaliter, &c.* Primo modo, dicit causa mista, respectu pœnæ; quia applicat fisco, & parti, per ea, quę habẽt per gl. & Bar. *in l. Prætor. 3. ff. de sepul. viol. in l. lege Agraria. 3. ff. de ter. mot.* Secũdo modo dicit causa mista, respectu modi agẽdi ex eo; quia p crimine agit ciuiliter. Hoc præsupposito dico, q in rei veritate vtraq; causa dicit mista, verum prima magis accedit criminalitati, duab. potissime rationib. Primo quia pęna de directo applicat tota fisco, & deinde à fisco applicat parti, & ob hãc causã posset dici criminalis, secũdũ Ale. *in cõs. 132. col. fi. in 1. vol* Secũdo; quia ex quo pars criminalis censet potẽtior, & dignior, trahit ad se partẽ ciuilẽ, tãquã minus potẽtẽ, & minus dignã. ita tenet Ale. *in cõs. 82. in fi. in 1. vol.* facit q not. Bar. *in l. quæritur. 10. ff. de sta. ho.* & Bal. *in cons. 226. in 3. vol.* Tamẽ; quia dicta reg. prag. loquit simpliciter de causis mistis, cũ prius loquat de ciuilib. de necessitate intelligit de illis, quę habẽt mistură ciuilitatis, & criminalitatis. Vnde cũ ambæ causæ pdictę dicant mistę, nõ põt negari, quin dicta prag. loquat de ambab. vnde vt reuertar ad decisionẽ quæstionis ppositę dico, q dicta prag. loquitur de istis causis mistis. Verũ, si quæris, an per hoc sint sublatæ solennitates libellorũ; dico, q quoad solennitates formales, quę nõ respiciũt pbationes, sunt sublatæ: vnde põt porrigi qualis qualis petitio p modũ simplicis petitiõis in causis mistis, sicut in ciuilib. pter dictã clausulã, sine figura iudicii, &c not. Paris *in tract. syn. in ver. sententiæ. col. 6. in c. an dictũ capitulũ, &c.* Si vero quæris de solennitatibus substantialibus, quæ respiciũt pbationes; & tunc istæ non sunt sublatæ, & hoc deciditur *in d. prag. in fi. ibi, declarantes, &c.* † Ex hoc infer- 95 tur primo, q cum solẽnitas *l. libellorum. 3. ff. de accus.* sit solennitas substantialis, respiciens probationes; quia est inducta in fauorem rei: sed ad hoc, vt possit magis facile suas defensiones pducere, coarctando negatiuã, loco & tempore, vt dicit Bal. *in l. cum fratrẽ. 9. col. 2. C. de his quib. vt ind. g. & Paris. in tract. synd. in d. vers. sentẽtia, col. 11. & 12. c. an per dictũ ca. &c.* sequitur, q dicta solennitas non censetur sublata, & sic etiam hodie requiritur, non obstante dicta pragmatica. & hoc tenet Ludouic. Rom. *in cons. 191. in fi.* † Secundo 96 infertur, q si aliquis vellet hodie formare libellũ in crimine iniuriarum, super æstimatione iniuriæ, vel agere ciuiliter de aliquo crimine, posset per modũ simplicis petitionis, & posset agere sine alia solennitate libelli, & solo verbo facere qualẽ qualẽ petitionem, & illam per Notarium redigi facere in scriptis, dummodo apponat solennitates legis libellorum, quæ respiciũt defensiones, & probationes rei, & per ea, quæ not. Bar. *in extrauag. ad reprimendũ vers. & figura,* & Lanfr. *in Clem. sæpe. 2. de verb. sig. in verb. & figura, & in verb. libellus.* & p hæc sit expedita hæc prima distinctio iudiciorum. *Rober. Venus.* ADDITIO.

Posteaquã † in iniuriatũ materiã incidimus, aliqua 97 vltra d. Auctorẽ cõgerere, nõ extra rem esse putaui, quocirca & illud secũdũ est, nũquid iniuriarũ actio per salutationẽ, comestionẽq; factam cũ iniuriãte tollatur? in quo quidẽ dicẽdũ arbitror, q aut à principio iniuriatus ad animũ eius reuocauit, deditq; libellum extimãdo iniuriã, posteaq; comedit, & bibit cũ iniuriante, vel eũ salutat; & isto casu non tollit, vt tenet gl. *in §. fi. Inst. de iniu.* aut iniuriatus nõ reuocauit ad animũ iniuriã, & statim salutat iniuriantẽ, bibit, & comedit cũ eo, & eo casu si postea accusat, tollit accusatio, & ita fuit decisum *in Cap. Tholo.* secũdũ Steph. Aufr. *in decis. 233. & in addit.* † Nec illud præ- 98 tereundũ est, an actione iniuriarũ teneatur, qui cõuiciũ verũ dixerit? In quo breuitati studendo Gram. *in decis. 37.* dicit fuisse decisum in sacro regio cõsilio, q aut dixerit animo iniuriãdi; & tũc siue falsũ, siue verũ dixerit tenetur; aut nõ animo iniuriãdi dixerit, & tunc secus est: & est ratio, licet nõ dicat *do. Gram.* quia licet quis habuerit vitium seu defectũ à natura, non propterea debet vituperari, sed eius potius miserẽdũ est, vt inquit Ph. *in li. 3. Eth c. 5.* in hęc verba: homini cęco natura, vel morbo, vel ictu, nemo vitiũ obiicit, vt probrum, aut eius miserebit potius, cæcũ vinolentia, aut alia immoderatione, nemo nõ culpabit. ea porro vitia corporis, quę sunt in nostra potestate, damnantur, non ea, quæ non sunt.

De hac quæstione; An veritas conuitii excuset iniuriantem, vide Andr. Gail. *libr. 2. obseruat. 99.*

per tot. & Menoch. *conf.* 41. *num.* 29. & 30. Item Mynſ. *conſ.* 74. *per tot.* vbi tractat de eo, qui filium ſacerdotis ſpurium vocauerat, an iniuriarum teneatur.]

99 Quibus † & illud cõſequens eſt, quod actio iniuriarum, cum ſit prætoria, pœnalis, & famoſa, vltra annum minime competit, vt *Inſtit. de perp. & temp. actio in princ. iunctis iis quæ not. in l. querelam.* 12. *C. de fal. verſic. plane de præſcriptione criminum eſt notatum.* & hic annus erit vtilis, adeo, vt dies, in quibus quis iuſte fuit impeditus, ſubduci debeant è medio, & curræ à die ſcientiæ, vt notabiliter declarat Iacob. à Bellouiſ. *in ſua prac. crimin in princ.* 3. *col verſ. & ad hoc not.* & hæc fuit originalis doct. Iaco. Butr. quam ſequitur Ang. *in d. l. querelam.* 12. & Sal. *in fin.* qui latius exorditur, videlicet, quod de crimine nõ poteſt queri criminaliter vltra tempus, infra quod poſſet de eo ciuiliter agi, & ſic extincta ciuili, erit extincta criminalis; cum crimina ſint odioſa, & eorum meta regulariter minori tempore coarctatur quam ciuiliũ actionum, quæ durant triginta annis, & in iis eſt viginti, *d. l. querelam.* 12. vbi ergo extinguitur ciuilis minore tempore, multo magis debet extingui criminalis, ex quo infert Salic. poſt. Ia. de But. quod cũ actio de dolo ciuilis, hodie coarctetur biennio continuo, *l. fi. C. de dol.* non poterit agi de dolo criminaliter puniendo pœna ſtellionatus vltra biennium & pariter in actione iniuriarum prætoria, quæ durat anno vtili eius criminalis tolletur anno continuo, ſed vbi iniuriarum actio eſt ciuilis, vt in trib. caſib. poſitis *in l. lex Cor.* 5. *in prin. ff. de iniu.* videlicet vbi quis pulſatus verberatuſve, domuſve eius vi introita ſit (vt vtar verbo iuriſconſ.) tunc quia hæc ciuilis duraret 30 annis, in illis caſibus, ſecundum veram opin. vt voluit gl. & Doct. *in d. l. ſi non conuitii.* 5. eius criminalis durabit 20. annis, *d. l. querelam.* 12. quę verba ſecundum Salic. ſunt perpetuo cordi tenẽda, & ad literam ſecutus fuit Balb. *in tract. de præſcrip. in* 4. *par.* 4. *partis prin. in* 2. *col. n.* 6. & ſic ſaltem intra annum debet lis conteſtari, alias ſi fuiſſet iuſte impeditus, daretur reſtitutio, *l. ſenatus. cum ibi not. ff de off. præfect.* & firmat Iac. à Belloui. *in loco ſupra citato.*

[An autem iniuria ſcripta habeatur pro verbali, & anno extinguatur, vide Gail. *lib.* 2. *obſ.* 104. *per tot.*]

100 Secũdo † & illud cõcurrere neceſſario debet, vt iniuriãs ſit maior infante, & perſona diſtincta, alias denegatur actio, & pari ratione aliis denegabitur contra eos ſecũdũ Iac. à Bell. *in loco, de quo ſupra.* & ita refert debere intelligi tex. *in l. illud.* 3. *ff. de iniu.* citat ꝓ hoc *l. vulgaris.* 21. *§. proinde.* 1. *ff. de fur. iuncta l.* 1. *§. fi. C. de fal. mod.* ſicq; requiritur, quod talis ſit, qui poſſit facere, & dicere iniuriã, citat pro hoc. tex. *in l. famoſi.*

101 7. *ff. ad legem Iul. maieſt.* † Hæc autẽ ſane intelligerẽ, vt minime procederẽt, ſi dicta factave fuerit iniuria talibus perſonis contemplatione patris aliorumque ſuorum maiorum; tunc enim non denegabitur actio patri infantis, vel aliis maioribus ſuis, quorum contemplatione facta dictave fuerit iniuria; quia talis iniuria ipſis videtur facta vel dicta; nam qui malum facit cani meo, mihi facere videtur, *l. ſi ſtipulatus fuero.* 111. *ff. de verbo. oblig.* pro hoc facit text. *in l. Item apud Labeonem.* 15. *§. ſi quis virginem.* 15. *ff. de iniur.* cum aliis allegatis per Iaco. de Bellouiſ. *vbi ſupra colum.* 8. *verſic. ſed nunquid poterit.* ſicque virtus conſiſtit in mõdo practicandi. † Nec omittendum erit, 102
quod ceſſat iniuriarum actio, vbicunq; duo ad inuicem ſibi ipſis iniuriã fecerint, nec aptaret, quis primo inceperit, ſecundum Iacob. à Bellouiſ. *vbi ſupra* 4. *colum. verſicul.* 3. *requiritur.* & ſequitur Felin. *in c. dilecti filii.* 8. *de except.* ſed hoc eſſe verum dixit Alexand. *in l. ſemel mora.* 26. *ff. ſolut. matr.* quoad pœnam tangentem ipſos delinquentes; at ſecus quoad pœnam tangentem fiſcum; nam licet non oriatur actio ipſis delinquentibus; oritur tamen ipſi Reip. & ſic fiſco, vt etiam refert & ſequitur *Pariſius in c. dilecti.* quod poſſet procedere, vbi eſſet talis iniuria, in qua ex officio poſſet inquiri; at ſecus econtrario (vt eſt videre in iniuria verbali) vbi non poteſt ex officio, nec ad querelam procedi, niſi præcedente libello, vt ſupra dixi. † Illud etiam concurrere debe- 103
re, vt actio iniuriarum competat, non ambigendum erit, vt iniuria facta dictave ſit ſufficiens, & legitima, non modica vel leuis, *l. item apud Labeorum* 15. *§. prætor ait, el* 2. 43. *ff de iniur.* cum aliis ad hoc citatis per dom. Iac. à Bell. *vbi ſupra in vlt. col. in fin.*
Nec † longe diſtat, quod actio iniuriarum non cõ- 104
petit aliter, niſi effectualiter fuerit dicta vel facta iniuria, cum alias etiam ſi pecunia data fuerit, vt iniuria diceretur vel fieret alicui, & minime facta dictave fuerit, ceſſat actio, iuxta text. *l. non ſolum. §.* 11. *§. Proculus.* 4. *ff. de iniur. & Inſtit. de iniu. §. non ſolum.* 11. *& d. l. item apud Labeonem.* 15. *§. ſi curauerit.* 10. *eod. titu. & l.* 1. *in fin. quod quiſque iur.* & eſt doctrina Iaco. de Bellouiſ. *in pract. crim. in tit. de iniur.* 10. *&* 11. *col. ver.* 8. *requiritur.* † Quibus & illud affine eſt, quod ſi iniu- 105
rians iniuriatus fuerit viles perſonas, & infames, ceſſat actio iniuriarum inter eos, vt eſt tex. cum gloſſ. *in l.* 2. *C. vt infra cer. temp.* iũctis iis, quæ not. *in c. ita quorundam.* 6. *in fi. glo. extr. de Iudæis,* & firmat idem Iaco. à Bellouiſ. *vbi ſupra* 40. *col. ver.* 9. *requiritur.* † Adſti- 106
pulatur prædictis non obſcure, quod actio iniuriarum tunc dicitur cõpetere, ſi iniuria dicto, vel ſcripto fieret; at ſecus ſi facto; tunc enim accuſatio datur; non actio; *l. iniuriarum.* 13. *ff. de iniur. & l. lex Cornelia.* 5. *§. ſi quis librum.* 9. *eo tit. & l. vnica. C. de famo. libel.* vnde ex hoc inferas tu regnicola, quod ritus magnæ curiæ volens, quod pro iniuria non proceditur ad querelam, ſed per libellum: nõ habet locum ſi ſcripto fieret iniuria (vt aliqui minus docte alias me exiſtente auditore in ſtatu illuſtriſſimi olim Principis Salerni intelligebãt) & ſcripto fit iniuria, quoties quis in iniuriam dedecuſve alicuius cantilenam chartamve famoſam ſcripſerit; talia enim faciens inteſtabilis, & infamis efficitur, & eadẽ pœna punitur, qua puniretur ille, in cuius dedecus id ſcri-

ſcriberetur, ſi verum foret id (vt alias dixi *in pract. mea cau. crim. in 3. par. tertiæ partis*) nec obliuiſcaris, quod actio iniuriarum cōpetit tunc demum, ſi per perſonam priuatam fieret iniuria; ſecus ſi per publicam (vt iudicem) tunc enim non aliter competit iniuriarum actio, niſi clare & diſtincte probetur, iudicem id dixiſſe exercendo officium ſuum, animoque iniuriandi, *d. l. iniuriarum.* 13. §. *ſi quis.* 2. *ff. de iniur. & l. item apud Labeonem.* 15. §. *quæſtionem.* 41. *eo. tit. & l. quemadmodum.* 29. §. *magiſtratus.* 7. *ff. ad l.*
107 *Aquil. ſic enim intelligit Iac. de Belloviſ. vbi ſupra ver.* 13. *requiritur.* † Item requiritur quod perſona iniuriata ſit liberæ conditionis; at ſecus ſi ſeruilis: tunc enim ceſſat iniuriarum actio, niſi eſſet iniuria atrox, vel fieret in vituperium domini, §. *ſeruis.* 3. *Inſtit. de iniur. & l. item apud Labeonem.* 15. §. *prætcr.* 43. *ff. eo. tit. & C. de iniur. l.* 1. & de iis hactenus *Petr. Foll. V.I.D.*

[An iniuriam alicui verbis, cum reſeruatione honoris; inferens, vt ſi quis dicat; *mentiris ſaluo honore:* teneatur iniuriarum, vide And. Gail. *lib.* 2. *obſ.* 101. *per tot.* Menoch. *conſ.* 41. *num.* 32. Viuium, *lib.* 1. *Com. opin.* 6. *num.* 1. *& ſeqq.*]

Ivdiciorvm II. Distinctio.

Svmmaria.

1. *Iudicium aliud capitale, & aliud non capitale.*
2. *Pœna perpetui carceris vel abſciſſionis membri, an capitalis dicatur.*
3. *Capitalis, ſeu capitis pœna, à lege vel ſtatuto impoſita, de mitiori intelligitur.*
4. *Iudicium capitale, actu & aptitudine conſideratur.*
5. *Fuſtigationis pœna an dicatur capitalis, & in quibus ſeruetur. & num.* 9.
6. *Relegatio non eſt pœna capitalis.*
7. *Pœna banni, vbi bona non publicantur, æquiparatur pœnæ relegationis.*
8. *Pœna ſtigmatis in facie hominis, eſt à iure prohibita: & ſtatutum illam imponens, non valet.*
9. *Homo cum factus ſit ad inſtar diuinæ imaginis, non debet pro delicti pœna in facie bullari, & cicatricibus deformari.*
10. *Pœna banni ex conſuetudine hodie non irrogatur ſimul cum fuſtigatione pro furto.*

1 Secvnda principalis diſtinctio iudiciorum eſt iſta, videlicet, † Iudicium aliud eſt capitale, & aliud non capitale. Iudiciū capitale, eſt illud, in quo agitur de aliquo crimine capitali, ſeu vbi venit irroganda pœna capitalis. Et ad ſciendum, quod dicatur crimen capitale, ſeu quæ dicatur pœna capitalis, præmitte ſecundum Bal. *in l. reos* 3. *col.* 2. *C. de accuſ.* ꝙ homo habet triplex caput. Primvm, eſt caput naturale, vt quando committitur crimen tale, propter quod dictum caput abſcinditur, & ſic perditur vita, illud dicitur crimen capitale. vnde qualitercunq; quis damnetur ad mortem naturalē, dicitur pœna capitalis. Secvndvm, dicitur caput ciuile, prout eſt libertas; quia quā diu homo eſt liber, dicitur habere caput, ſed quādo efficitur ſeruus, dicitur ſine capite; quia ſerui reputātur pro mortuis, *l. ꝙ attinet.* 32. *l. ſeruitutē.* 209. *ff. de regul. iur & l. interdicit. ff. de condit. & demonſtr.* Sic ergo vbicunque quis committit tale crimen, propter quod efficitur ſeruus pœnæ; puta quia damnatur in metallum, adeo quod amittit libertatē; illa dicitur pœna capitalis; quia perditur illud caput ciuile. Tertivm caput, dicitur ciuitas; vnde quando quis ex delicto amittit ciuitatem, vt quia deportatur, illa dicitur pœna capitalis. ita etiam hos terminos declarat Ioan. de Ana. *in c. qualiter & quando.* 17. §. *ad corrigendos, colum.* 6. *in princip. de accuſ.* & ideo dicitur hæc pœna capitalis; quia caput eximitur de ciuitate, & quod pœna capitalis accipiatur his tribus modis, eſt tex. *in l.* 2. *in princip. ff. de pœn. & l.* 2. *& ibi Bart. & Imol. ff. de publi. iudic. & l. ſed ſi quis.* §. 1. *iuncta glo. ff. ſi quis cau.* & dixi plene ſupra in præcedenti diſtinct. ſuper illa quæſt. *an pœna in arbitrariis extendatur vſque ad mortem.* † An autem pœna perpetui carceris, vel abſciſ- 2
ſionis membri dicatur capitalis, & de hac, & multis aliis pœnis, vide Bar. *in d. l.* 3 *ff. de publ. iud.* & Bal. *in d. l. eos.* 3. *C. de accuſ.* In dubio † autem, quando 3
lex vel ſtatutum imponit pœnam capitalem, ſeu capitis, intelligitur de mitiori, & ſic de exilio ſiue deportatione, glo. eſt notab. *in l.* 1. *C. ne Iud. man. Chriſtia. &c.* Bald. *in l. fin. in fin. C. quæ res vend. non poſſ.* & Alexan. *in conſ.* 104. *in* 1. *vol.* vbi tractat de pœna facientis falſam monetā, quæ non expeditur in illo regno, & Ang. *in tra. maleſ. in verſ. & ibi caput à ſpatulis, &c. col.* 6. & dixit in pręced. diſtin. in quęſt. ſupra allegata, & tangit plene Raph. Cuman *conſ.* 138 & Ioan. de Imol. *in d. l.* 2. *ff. de pub. iud.* Poteſt † autem conſide- 4
rari iudicium capitale actu & aptitudine. Actu dicitur, quando habet pœnam ordinariam, alterum de prædictis tribus. Aptitudinis vero omne iudiciū, in quo venit pœna arbitraria, poteſt dici capitale; quia iudex poteſt extendere pœnam vſque ad mortem, ita dicit Bald. *in l. eos.* 6. §. *ſuper his.* 3. *verſ. extra quæro, &c. C. de appellat.* quod quando ſit, tetigi pleniſſime ſupra in præcedenti diſtinct. *verſ. vnum tamen, &c.* Iudicium vero non capitale, dicitur omne iudicium, in quo non irrogatur aliqua ex pœnis prædictis tribus, & ſic quando caput non eximitur de ciuitate; & per hoc habemus, quod omne iudicium capitale, eſt criminale, ſed non omne criminale, eſt capitale: vnde iudicium criminale ſe habet vt genus, capitale vero vt ſpecies, *l. ſi quid earum.* 47. §. *interemptum.* 1. *ff. de legat.* 3. Sed † iuxta hoc vltimo 5
quæro, an pœna fuſtigationis dicatur capitalis. Volui tangere hanc quęſtionem pro vtilitate frequentati; quia in hoc regno extra ca. quod incipit, *Ad hoc quod noſtrorum, &c.* diſponens, vt is qui furatur ab Auguſtali infra, fuſtigetur, & ſignetur in fronte, & ſæpe videmus in regno in quiri contra fures ad pœ-

nam fustigationis, communis tamen conclusio est, quod est pœna capitalis, vt tenet Bald. *in l. transigere.18. colum. 4. & ibi etiam Salic. C. de transactio.* & ex hoc; quia ista pœna non est capitalis. Hactenus ego semper tenui, quod in crimine furti ab Augustali infra, non potest aliquis subiici torturæ, ex quo pœna fustigationis est minor relegatione; quod probo bona ratione; nam pœna relegationis irrogat infamiam, secundum Bart. *in l. eius. 8. §. si cui. in fin. & in l. is cui.18. §. si quis ob carmen.1. ff. de testam.* sed fustigatio non infamat, *l. ictus fustium.22. ff. de his, qui no. infam.* Secundo ponderabam doctrinam Bart. *in l. imperium. 3. in quarto gradu meri imperii. ff. de iurisdict. omnium iud.* vbi in vno & eodem gradu ponit pœnam relegationis & coercitionis personalis, seu torturæ datæ ad pœnam: ergo sequitur, quod fustigatio, cum sit coercitio personalis, & species torturæ irrogatæ ad pœnam, potest poni in eodem gradu cum relegatione, & sic æquiparatur relegationi, & hanc æquiparationem facit expresse Specul. *in tit. de iurisdict. omnium iud. col. 4. vers. quid de relegatione, &c.* Imo illud minus continet fustigatio; quia non infamat, vt supra dixi. Modo inducebam cap. Regni, quod incipit, *Tormenta.* & aliud quod incipit, *Si iuste.* quibus cauetur, quod tortura ad eruendam veritatem non irrogatur, nisi in criminibus irrogantibus pœnam vltra relegationem, & sic in cri-
6 minibus capitalibus. † quia relegatio, non est pœna capitalis, secundum Alexand. *in addit. ad Bar. in l. 2. ff. de publ. iudic.* in addit. quæ incipit, *vide Cyn. &c.* Sequitur ergo, quod cum pœna fustigationis non sit vltra relegationem, non potest in ea inferri tortura, & ita pluries patrocinando obtinui, maxime, quando aliquis inquiritur de furto, & non probatur valor rei subtractæ, & sunt indicia sufficientia ad torturam; nam dicebam, quod non potest torqueri etiam stantibus indiciis; quia non probatur valor rei, vtrum sit vltra Augustalem, & in pœnis sequimur mitiorem partem; quia poterat esse valor infra Augustalem; vnde natura delicti non patitur torturam, & sic recurrendum est ad iuramentum purgationis, quo præstito reus absolui debet, vt not. Ias. *in l. 3. in prin. colum. 5. ff. de iureiur.* & ita pluries vidi iudicari me pronunciante, & ita etiam tenui alias legendo publice dictam legem, *imperium,* in ciuitate Salerni. Et prædicta etiam de intellectu dicti *cap. tormenta.* tenet Paris *in tract. synd. in vers. tortura, in c. an in causa pecun. &c.* Sed licet hactenus fuerim in ista opinione; tamen nunc melius discutiendo materiam, & ponderando *d. cap.* Regni *ad hoc, quod nostrorum, &c.* sum in contraria opinione, videlicet, quod imo hodie, vbi venit pœna fustigationis pro furto, potest irrogari tortura stantibus indiciis. Et pondero dictum cap. quod non contentatur sola pœna fustigationis, imo irrogat tres pœnas copulatiue, scilicet quod fustigetur, itē quod signetur in fronte, tertio, quod de tota prouincia banniatur. Et sic vbicunque irrogaretur sola pœna fustigationis, faterer primam opinionem esse veram; quia non est vltra relegationem. sed quia hic irrogantur tres pœnæ, satis potest dici, quod simul iunctæ faciunt pœnam vltra relegationem, & hoc esse verum probo ratione euidenti. Nam † pœna 7
banni, hodie secundum magis communem opinionem, vbi bona non publicantur, æquiparatur pœnæ relegationis, ita tenet Andr. de Isern. *in c. domino guerram. col. 2. hic finitur lex. &c. in vsib. feudo.* & Bald. *in l. 1. colum. 4. C. de hæred. inst.* & gloss. *in §. relegati. Inst. quibus modis ius pat. potest. solu.* & Felin. *in cap. 1. colum. penult. vers. quinta declaratio, de offic deleg.* tetigi aliquantulum *in repet. mea l. si potest. 18. ff. de acquiren. hæred.* in primo requisito, super gloss. *num. 133. versi. quid autem de bannito, &c.* Quia ergo *d. cap. ad hoc, quod nostrorum.* vult, quod furans infra Augustalem banniatur de tota prouincia, censetur per hoc quidem relegatus. In quantum vero vult, quod fustigetur, etiam hæc est pœna vltra relegationem. De signo in † fronte non curo; quia illa pœna est con- 8
tra iuris dispositionem, & contra text. *in l. si quis in metallum. 17. C. de pœn.* vbi notanter vult Imperator, quod † cum facies hominis sit facta ad instar diui- 9
næ imaginis, non debet cicatricibus deformari, & ibi est gloss. quæ vult, quod non potest aliquis pro pœna bullari in fronte, plus dicit ibi Angel. quod etiamsi per statutum imponeretur huiusmodi pœna stigmatis in fronte, non tenet, nec seruari debet, per illam legem, idem tenet Alex. *in addit. ad Bart. in l. cum in diuersis. 44. ff. de relig. & sumpt.* & ex hoc teneo, quod dicta pœna non debet seruari, non obstante, quod ponatur *in d. c.* & ita videmus practicari, scilicet, quod pœna stigmatis nunquam irrogatur fustigatis, sed aliæ duæ pœnæ, fustigationis, & banni, sunt in vsu, & seruari debent, & propterea siue æquiparemus bannum relegationi, reperitur excessus in fustigatione, siue æquiparemus fustigationem relegationi, reperitur excessus in banno, & sic in omnem euentum est pœna vltra relegationem. Et hanc ponderationem in simili casu reperio quod facit Alexand. *in consil. 116. incip. Animaduersis statutis, &c. colum. 3. & 4.* maxime *in versic. cum ergo bannitus, &c. in 2. volum.* vbi proprie loquitur de bannito, cuius bona publicantur, & sic quia patitur duas pœnas, scilicet, vltra bannum, patitur confiscationem bonorum, dicit ibi Alex. quod ista pœna est supra relegationem, vnde non admittitur procurator, ita etiam est dicendum in casu nostro, vt ratione duplicitatis pœnæ dicatur vltra relegationem, & sic habeat locum tortura, & non admittatur procurator in tali crimine furti. Et hanc secundam partem nunc melius aduertēs puto veriorem, & ita teneo, quidquid alias tenuerim. Si quis † ta- 10
men vellet tenere primam partem, posset se fundare super consuetudine; quia ex quadam generali consuetudine, solent homines committentes huiusmo-

iusmodi furta, fustigari tantum, & non banniri, & ideo pœna banni videtur sublata, saltem ex cōsuetudine, & sic remanet solum pœna fustigationis, quæ non est supra relegationem, quæ consuetudo multum attenditur in pœnis, *l si quis. reum 4. ff. de cust. reor. & l. hodie. 13. cum ibi not. ff. de pœn.* & Bald. *in l. quicunque. 4. colum. 4. vers. scias tamen. C. de seruis fugit.* & Abb *in c. inquisitionis. 21. in prin. colum. fin. de accusat.* & Felin. *in c. de causis. 3. colum. 1. de off. deleg.* & Alexand. *in consil. 5. colum. fin. & consil. 111. colum. 4. in 1. volum.* & Paris *in tract. synd. in tit. de offic. syndi. colum. 4 & 5. an si potestas, &c.* Robert. Marant. Venus. I. V. D.

IVDICIORVM III. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium capitale, aliud personale, & aliud reale, & aliud mistum.*
2 *Actiones in rem scriptæ an dicantur mistæ.*
3 *Actio realis qualiter intentetur.*
4 *Rei vendicatione conuentus si alienat lite pendente, iudicium cum eo finitur, & num 5.*
6 *Litigiosi vitium an contrahatur, si agitur possessorio.*
7 *Litigiosi vitium an contrahatur coram arbitratore.*
8 *Rei vendicatione conuentus, si opponit exceptionem excommunicationis, debet interim possessio cum fructibus sequestrari.*
9 *Rei vendicatione conuentus, si fuerit contumax, quid faciendum, & num. 10.*
11 *Vendicare an possit dominus soli, astracum seu solarium superius.*
12 *Actio in rem vtilis, quando detur superficiario, & quando non.*
13 *Actio in rem vtilis, quando detur emphyteutæ.*
14 *Actio in rem vtilis, quando detur metum passo.*
15 *Actio in rem præiudicialis, quando detur.*
16 *Actio in rem præiudicialis de partu agnoscendo, quādo detur.*
17 *Actio vtilis in rem, quando detur militi, & minori: quorum pecuniis empta sunt prædia.*
18 *Actio vtilis in rem quando detur ei, qui causa mortis donauit.*
19 *Actio vtilis in rem, quando detur ad reuocandum, quod inofficiose donatum est.*
20 *Actio vtilis in rem, quando detur ad repetēdum rem donatam propter nuptias.*
21 *Actio vtilis in rem, quando detur ei, qui vendidit equum lege commissoria.*
22 *Actio vtilis in rem, datur ei, qui donauit vt aleretur, & non est alitus.*
23 *Actio in rem cui detur, & contra quem detur, & num. 24.*
25 *Vendicatio cur ita dicatur.*
26 *Actio in rem nullam præsupponit obligationem, & quare.*
27 *Actio personalis aduersus quem detur.*
28 *Dominii causa non debet exprimi in actione reali.*
29 *Actio realis frustra intentatur, si reus non possidet.*
30 *Actio personalis, non requirit, quod conuentus possideat.*
31 *Actio in rem, debet concludere, vt res restituatur, sed non sic in personali.*
32 *Actio in re statim lata sententia, habet executionem.*
33 *Actio personalis, an statim habeat executionem lata sententia.*
32 *Actio personalis nunquam intentatur ad æstimationem.*
35 *Actio realis intentatur etiam ad æstimationem.*
36 *Actio realis etiam fructuum rationem continet.*
37 *Actio personalis, regulariter non habet condemnationem ad interesse.*
38 *Interesse lucri cessantis, qualiter debeat constare, & num. 39.*
40 *Interesse, quando peti possit.*
41 *Actione personali conuentus, si est contumax, actor mittitur in possessionem, & qualiter.*
42 *Actio realis & personalis, qualiter differant.*
43 *Actionum varietates, est vtile scire.*
44 *Condictio incerti quando competat.*
45 *Prauentio, quando habeat locum.*
46 *Condictio certi, quando competat.*
47 *Agens actione personali, quid in libello probare, & deducere habeat.*
48 *Dominium qualiter probetur in rei vendicatione.*
49 *Dominium qualiter probetur, & num. 50. 51. 52. 53. 54 55. 56. & 57.*
58 *Agens petitione hæreditatis, non habet necesse probare dominium.*
59 *Hypothecaria agens quid necesse probare habeat.*
60 *Pignoratitia actio, an realis vel personalis dicatur.*
61 *Hæreditatis petitio, an sit actio mere realis, vel personalis in rem scripta, & num. 62.*
63 *Intellectus ad* l. hæreditatis. C. de hæred. petit.

TERTIA distinctio principalis iudiciorum est; † quia iudicium aliud personale, & aliud 1
reale, & aliud mistum, scilicet inter reale & personale, ad hoc, vt differat ab illo misto inter ciuile & criminale, de quo tractaui supra in prima distinct. IVDICIVM PERSONALE est illud, in quo agitur contra aliquem actione personali, siue sit ciuile, siue criminale. Actio autem personalis, dicitur illa, quæ dirigitur contra personam, & non potest ab eius ossibus separari, *l. quis ergo casus. 16. ff. de pec. & l. 3. & ibi glo. ff. pro soc.* IVDICIVM REALE dicitur illud, in quo agitur actione reali, puta rei vendicatione vel hypothecaria. & hoc iudicium sequitur rem penes quemcunq; valet, & datur etiam contra singularem successorem, *l. 1. C. de alie. iud. mutan. cau.* & habetur plene per Bar. *in l. creditores. 3. C. de pig. & l. in rem alienam. 41. ff. de pign. act.* IVDICIVM MISTVM dicitur illud, in quo agitur actione mista, quæ sapit naturam actionis personalis & realis, & potest poni exemplū in actionib. in rem scriptis,

 quæ

2 quę sunt quędam † actiones, quæ oriuntur ex contractibus, vel quasi, ex maleficio, vel quasi, & hoc respectu dicuntur personales; quia tamen dantur cõtra quemlibet possessorem, hoc respectu dicuntur reales, & sic habẽt mistam naturam, vt est actio ad exhibendũ, actio noxalis, actio quod metus causa, & similes, de quibus ponit bonam declarationẽ Ias. *in rubr. ff. si cert. pet.* vbi idẽ dicit de interdictis. potest etiam poni exemplum de illis tribus actionib. s. Famil. ercis. Communi diuid. & Fin. regun. quæ dicuntur mistæ, vt *in §. quædam. 20 Inst. de act.* & quæ sit ratio, quare dicantur mistæ, vide plene Ias. *in d. §. quædam. & in rubr. ff. si cert. pet.* & vtrobiq; tractat, quid de petitione hæred. an dicatur mere realis, vel in rem scripta, & est text. & ibi Bald. & Dd. *in l. hæreditatis. 7. C. de pet. hær.* & dicã infra in fi. huius dist.

ADDITIO. Vt vides disertissime lector, D. Auct.
3 declarat, † quænam sit actio realis: & quia non extra rem poterit videri, si praxim ipsius actionis intentandæ hic dixerimus, quamobrem tu regnicola legito ritũ magnæ curiæ Vic. incip. *Item seruat ipsa curia hanc practicam.* vbi datur forma agendi, videlicet, ꝙ volẽs agere rei vendicatione debet porrigere libellum, quod talis iniuste, & minus debite tenet & possidet talem rem, seu domũ, seu dolo malo desiit possidere ad seipsum spectantem, & pertinentẽ iure dominii, vel quasi: petatq; se declarari dominũ dictæ rei: & dominiũ ipsius ad seipsũ spectare, & pertinere. & proinde condẽmnari conuentum ad relaxandum possessionem dictę rei, vna cum fructibus: porrectoq; libello petat interrogari conuentum, si tenet & possidet ante litem contestatam, & si dixerit conuentus se tenere & possidere, iuste & rationabiliter procedit libellus; quia censetur intentata directa rei vendicatio; sin autẽ dixerit se non tenere & possidere; & tunc aũt in libello dictum est, vel dolo malo desiit possidere; & tunc etiam hoc casu procedit libellus, quia cẽsetur per illa verba intentata rei vendicatio vtilis: aut minime id dictũ erit; & tunc non procedit libellus; si tamen actor velit, quod vlterius non procedatur in rei vendicatione intentata, sed maluerit potius dare libellũ de mendacio, & super eo procedi tantum, iuxta terminos *l. fin. ff. de rei vend* quo quidem casu conuicto reo conuento de mendacio, transfertur possessio in actorẽ, sed si noluerit dare libellum de mendacio negante conuento se possidere, dabitur terminus actori ad probandum, & procedetur vsq; ad decisionem causæ; & ideo interrogandus erit actor, si voluerit dare libellum de mendacio, & si dixerit, quod sic, statuatur ei dies, quo veniat cum libello & reo, & eodem die veniat ad eum recipiendum, & si dixerit quod non licentiabitur conuentus ab illa instantia, & si conuentus comparet per procuratorẽ, sic interrogabitur, vt supra. Et est adnotandum, † quod si con-
4 uentus super rei vend. lite cõtest. vel quasi alienauerit rem, super qua conuentus est, siue emptor fuerit sciens, siue ignorans, iudiciũ finitur cum ipso conuento, & sententia executioni demandatur, contra quoscunque possessores, vt *l. 2. C. de litig.* & habetur *const. regn. eorum fraudib. & in c. conuentus.* & qualiter formetur libellus, & quid debeat probari in hoc iudicio vt verificetur, quem desiisse possidere, ponit Afflict. *d. const. eorum fraudibus.* Sed † quia proximo 5 loco dixi, quod si lite contestata fuerit facta alienatio, mandabitur executioni sententia contra emptorem: verum si non sit lis contestata, sed datus est libellus, & intimatus fuerit conuentus, id etiã procedat; vt dicatur res litigiosa quo ad hunc effectũ? & dicendum est, quod non requiritur litis contestatio, sed sufficit simplex iudiciaria conuentio, vt dicit gl. *in l. 2. C. de litig.* & probat text. *in authen. litigiosa. C. eod. titul.* licet in actione personali requiratur contestatio litis, vt res dicatur litigiosa, vt declarat Angel. *in d. auth. litig.* & Sal. *in d. l. 2.* & voluit Afflict. vbi supra, *in 3. not.* cogita. quia forte tex in *c. cõuentus.* sentit contrarium, dum dicit lite pendente cõtestata, vel quasi, vna videtur oratio, & sic videtur quod non sufficit: quod lis pendeat simpliciter, sed quod lis sit contestata. Quid enim † si agatur pos- 6 sessorio, an contrahatur vitium litigiosi, Afflict. *in d. const. eorum fraudib. in 4. notab.* dicit, quod hoc non determinar *d. c. conuentus.* attamen dicit ipse, quod contrahitur vitium litigiosi, sed sit salua pace; quia id expresse dicit tex. *in d. c. conuentus.* vt in eo est videre.

[Pro huius quæstionis resolutione notandum, quod licet Remedia possessoria, nõ personalia solũ, sed etiam in rem scripta dicantur, & litigosa vna cum possessione fiant, tamen res ipsa, & rei de cuius possessione agitur, Dominium, vitio hoc non afficiantur, secundum Bart. & alios, quos citat Hart. Pistor. *lib. 1 quæst. 40. num. 9 & se.* De hac etiam materia; Quando res, vel actio efficiatur litigiosa, eiusque effectu, vide plenam tractationem apud Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. Resolut. 17 per tot.*]

Ad vnum tamen volo legentes † aduertere, 7 quod Afflict *in d. constit. eorum fraudibus, in 1. quæst.* simpliciter tenet: coram arbitratore non contrahi vitium litigiosi, per Doct: & Innocent. *in c. Quintauallis. 23. extr. de iureiur.* quatenus ibi voluerit coram arbitratore non dari iudicium, & per Doct. & Bald. *in l. 2. C. de resc. vend.* sed videtur contrarium probari in *d. c. conuentus.* quatenus ibi dicatur, quod cõuentus quocunque iudicio contrahit vitium litigiosi, si alienat lite pend. licet enim corã arbitratore non dicatur iudicium esse; tamen si assumptus est super lite, largo modo dicitur coram eo iudicium, & per illa verba, *quocunque iudicio,* credo, quod comprehendit hunc casum. de ceteris quo ad materiam istam, vide Afflict. vbi supra. Item † vlterius in hac a- 8 ctione reali aduertendum est, quod si conuentus rei

rei vendicatione, opposuerit exceptionem excom-
municationis, vel aliam (vt interim donec discutia-
tur exceptio, commodo possessionis fruatur) debet
sequestrari possessio cum fructibus, & maxime si
prope finem causæ, exceptio opponatur, vt *in cap.*
9 *Reg. Carol.* incip. *frequens in auribus nostris.* & si † con-
uentus actione reali fuerit contumax ante lit. con-
testat. & actor voluerit eligere viam primi decreti,
mittetur actor in possessionem rei petitæ ex primo
decreto, reuocabilem intra annum, si cõparet con-
tumax, & purget contumaciam, sed si est contumax
post lit. contest. & non liquet de causa, mittetur in
possessionem rei petitæ, & est verus & perpetuus
possessor: si vero liquet de causa, debet ferri senten-
tia, iustitia mediante, vt disponitur *in const. regni.*
incip. *rei vendic.* & ibi per Afflict. habes decem diffe-
rentias, quę sunt inter actionem realem & persona-
10 lem. Et an † intra annum acquiratur vera possessio
misso in possessionem ex primo decreto? vide Bertr.
11 *in consil.* 3. *in* 8. *libr.* vbi dicit, quod non. Et † an do-
minus soli seu membrorum inferiorum possit ven-
dicare astracum seu solarium superius: vt *in d. c. in*
12 *dec.* 117. Nec scire omittendum erit, † quod est dare
vtilem actionem in rem, quæ aliquando datur su-
perficiario (vt si aliquis conducit arcam seu solum a-
licuius, & imposuerit ibi superficiem) si cadit à pos-
sessione ipsius rei, potest intentare actionem in rem
illam petendam, quæ vocatur vtilis rei vend. *l.* 1. *ff.*
de superfic. & in hac actione sic formatur libellus; a-
go contra Tab. qui iniuste possidet rem talem, sitam
in tali loco, cuius tales sunt confines, quã item con-
duxi, vel ex tali causa habui à tali domino ad super-
ficiem imponendam, prout imposui superficiem,
quæ solo cohæret, vnde peto rem illam mihi resti-
tui, & ad hoc propono vtilem rei vendicationem,
13 & hæc forma sumitur ex *dict. l.* 1. 2. & 3. † Aliquando
vtilis in rem datur emphyteutæ, qui rem sibi con-
cessam in emphyteusim, vel alium contractum (vul-
go libellarium appellatum) vult vendicare, cum ab
alio possideatur, & petam hoc modo; Ago contra
Tab. qui possidet rem talem, puta prædium, vel do-
mum mihi datam à Titio in emphyteusim, vel ad
libellum, cuius confines sunt tales; vnde peto rem
illam mihi restitui vtili rei vendicatione, vt proba-
tur *Nouel. const. de non alienan. vel permut. reb. eccl. col.* 2.
tit. 1. *Nouell.* 7. & *de alien.* & *emphy. col.* 9. *tit.* 3. *Nouell.*
120. & *C. de iur. emphyt. l. fin.* Aliquando vtilis in rem
14 datur † metum passo (vt si per metum compellatur
aliquam rem vendere, vel tradere, vel donare) suc-
curritur ipsi per prætorem, & habet vtilem rei ven-
dicationem, in qua formabitur libellus; Ago con-
tra Tab. qui iniuste detinet talem rem positam in
tali loco, cuius confines sunt tales; vnde rem istam
peto mihi restitui, & de dolo repromitti, ne res in-
terim dum fuit apud eum, sit facta deterior, & ad
hoc propono vtilem rei vendicationem, vt proba-
tur *Inst. de act.* §. *sequens.* 16. & *l. metum.* §. *violenti.* 4. *ff.*
quod met. caus. & §. *ex hoc edicto.* 7. Quibus † etiam & 15
illud concinit, quod est actionem in rem præiudi-
cialem pro libertinitate vel vasallagio (vt si libertus
tuus, vel vasallus gerat se pro ingenuo, negans ali-
quid tibi debere nomine operarum præstare) potes
agere contra illum actione in rem præiudiciali, per
quam ipsum reuocabis in libertinitatem, atque ita
de vasallo, & sic formabitur libellus; ago contra
Tab. quem dico meum libertum, vel vasallum, vel
qui cum sit libertus meus, vel vasallus, gerit se pro
libero, vel ingenuo. Vnde ipsum in libertum meum
peto; & ad hoc propono præiudicialem in rem a-
ctionem, vt probatur *Inst. de action.* §. *præiudiciales.* 13.
Et † est dare actionẽ in rem præiudicialem de par- 16
tu agnoscendo (vt si filius vel nepos alicuius non a-
gnoscatur à patre, vel auo, vel quia non præbet ali-
menta) potest compellere ipsum, vt sibi prouideat
per actionem in rem præiudicialem de partu agno-
scendo, quæ actio locum habet, vt filius agnoscat
patrem, & nepos auum, vt *Instit. de action. d.* §. *præiu-*
diciales. 13. *ff. de lib. ag. l. siue.* 3. § 1 & *l. si quis à liberis.*
5. *cod. tit.* & sic formabitur libellus; conqueror ego
Tab. de tali patre meo, vel ego pater de tali filio
meo, vel ego auus de tali nepote meo, vel ego ne-
pos de tali auo meo, qui cum sim filius suus, vel ne-
pos, vel pater, vel auus, denegat mihi alimenta, &
me negat filium suum, vel patrem, vel auum, vel ne-
potem; vnde vt alimenta præstet & me agnoscat in
filium suum, vel patrem, vel auum, vel nepotem, a-
ctionem in rem præiudicialem propono, vt habe-
tur *in l.* 1. *ff. de rei vend.* & *l.* 2. *de alen. lib. C.* Aliquando 17
etiam † datur vtilis in rẽ minori, & militi, quorum
pecuniis empta sunt prædia, licet non eorum nomi-
ne, si maluerint potius vendicare prædia, quam pe-
cunias condicere, *l. si vt proponis* 8. *C. de rei vend.* &
l. si curator 3. *C. arbit. tut.* sed tũc proprie minor præ-
dium sua pecunia comparatum vendicabit, si cura-
tor emerit; secus forte erit si extraneus comparaue-
rit, vt *d. l. si curator.* Aliquando † datur vtilis in rem 18
ei qui mortis causa rem donauerit, & eam reuoca-
re vult, siue conualuerit, siue pœnituerit, siue sic pe-
pigerit, siue peregre profectus redierit, *l. qui mortis.*
30 *ff. de don. caus. mor.* Aliquando † datur vtilis in rem 19
ad reuocandum quod inofficiose donatum est, vt
reuocetur, quod donatarius ingratus, & immemor
accepti muneris acceperit, vt *C. de inoff. don. l. si totas.*
5. & *C. de reuo. do. l. his solis.* 7. Aliquando † enim da- 20
tur vtilis in rem ad repetendum rem propter nu-
ptias donatam soluto matrimonio, licet non fuerit
tradita, vt *in Auth. vt immob. ante nup. do. col.* 5 *tit.* 16.
Nouel. 61. Datur etiam † vtilis in rẽ actio ei, qui ven- 21
didit equum lege commissoria (hoc est, vt si pecunia
die pacto præfixa, nõ fuerit soluta, res sit inempta)
nec fuerit facta solutio, vtilis proponetur rei ven-
dicatio, *l. vlt. ff. de lege commiss. l. qui ea lege.* 3. *C. de pact.*
inter empt. & *vend.* Pari etiam modo † datur vtilis 22
in rem ei, qui sic donauerit, vt aleretur, & non fuit

alitus; nam poterit vtiliter vendicare, vt *C. de don. quæ sub mod. l.* 1. Datur autem † vtilis in rem actio ei,
23 qui dominium quæsiuit traditione, vel quasi traditione: traditione, vt ex donatione, venditione, similibusque modis: quasi traditione, vt si quis in re sua vsumfructum sibi exceperit, vsusfructus enim exceptio pro rei traditione habetur, vel si quis rem suam propriam non errans à domino, cui donauit, conduxit, vel si possessor rei alienæ, præsentis tamen æstimationem præstitit, si tantum res illa in dominio petitoris fuit, *l. quædam* 77. *ff. de rei vend. & l. eius.* 46. *cum l. seq.* modo neutro, vt in hæreditariis, & legatis, siquidem directa via, legata, ab adita hæreditate, ad legatarium transeunt, *vt ff. de fur. l. à Titio.* 64. Hæreditaria quoque fiunt hæredis, aditione hæreditatis, etiam sine apprehensione possessionis, vt *ff. de crimin. expil. hær. l. 2. §. apparet.* 1. *& C. de rei ven. l.* 1. Com-
24 petit enim contra eum, † qui possidet corpus quodlibet, intelligendo de eo corpore, quod per se extat. secus si quid fuerit inclusum, iniunctumve & intextum; quia in his casibus non habet vendicatio locũ, nisi quod sic habetur, fuerit exhibitũ separatumque. aliquando tamen nec, vt exhibeatur, agitur, vt si sit tignum iniunctum, sed & alias non védicatur, quod inuenitur exutum, vel abruptum, vt *in l. rem.* 23. *ff. de rei vend.* Item quæcunq; (puta si fuerit ferruminatũ) corpus autem intelligo qualecunq; siue solidum, vt lapidem, siue discretum, vt gregem, siue coniuncti tium, vt ita dicam, huiusmodi sunt ædificium, nauis, armarium, *l. rerum.* 30. *ff. de vsucap.* quæ quidem, vt melius tu amantissime tyruncule intelligas, accipe exempla horum, quæ dicta sunt: pone enim rem meam vnitam fieri rei tuæ, & sic alicui corpori: durante enim compositione & vnione illa, non possum vendicare rem illam meam (vt si statuæ suæ brachium aut pedem alienum adiecerit, aut scypho manubrium, quod cum manibus tenetur, aut mensæ pedem) & sic de singulis agetur, tunc actio est in factum, si non competit actio ad exhibendum, vt *d. l. in rem.* 23. *ff. de rei ven. cum simil.* actio enim ad exhibendum tunc non competit, quando est tignum iniunctum ædibus alienis; nam ego dominus tigni non possum vendicare, nec ad exhibendum agere, *d. l. in rem.* 23. §. *tignum.* 4. Item non competit actio ad exhibendum, vt si proprietati meæ aliena proprietas iure ferruminationis cedat, *d. §. item quæcũ-*
25 *que.* at secus per applumbaturam. Nec † ignores, quod in rem actio ideo dicitur vẽdicatio; quia vendico, denotat proprie meum esse dico. In personam vero actionem vocamus; quia ea dare aut facere oportere intenditur, & dicitur condictio; est enim denunciare, cõdicere prisca lingua, olim enim debitoribus solennis denunciatio fiebat, vt soluerent, vnde datiuo iungitur, vt condico tibi pecuniam, vt inquit Pomponius *in l. si indebitum.* 16. *in prin.*
26 *ff. rem rat hab.* Actio enim † in rem nullam requirit obligationem, videlicet proprie in persona aduersarii, hoc est, quæ ex facto vel dicto eius prodierit, tantum hoc respicit, quod rem meam possideat, ac restituere potest, & ideo hæc actio semper sequitur possessorem rei litigiosæ, aut quasi possessorem, hoc est, eum, qui per fraudem desierit possidere, vt iudicium eluderet, vt dixi supra. Actio † autem in per- 27
sonam semper aduersus eundem debitorem, & eius hæredem competit; nam obligatio semel obstringens hominem secũdum formam iuris, tenet eum cum successoribus bonorum suorum, donec det vel faciat quod debet, vt inquit Paulus *in l. obligationum substantia.* 3. *ff. de act. & obligat.* Item † agens in rem 28
non tenetur specialem dominii sui causam seu titulum allegare, sed satis est, si dicat, rem suam esse qui petit. In personam autem agẽtem, oportet specialẽ debiti causam exponere, alioquin non est cogendus aduersarius in iure respondere, seu contestari litem. Interest etiam rei conuenti scire, vtrum ex vna, an ex pluribus causis intentetur actio, *l.* 1. *ff. de eden.* Item, vt † dixi in actione in rem ne frustra 29
intentetur, requirendum est in iudicio, num reus conueniendus possideat, & quotæ partis sit possessor, ad quod declarandum cogi potest officio iudicis, *l. qui petitorio.* 36. *ff. de rei vendic.* Actione † au- 30
tem personali acturo non opus est, vt interrogari petat aduersarium de possessione, licet quandoque petatur aduersarium interrogari: pro quo erant olim prædictæ interrogatoriæ actiones, quibus fiebat, vt aduersarius compelleretur respondere, sed hodie ad hoc visum est sufficere officium iudicis, *l. vbicunque.* 21. *ff. de inter. actio.* In † actione autem in 31
rem peti debet restitutio, in personali vero actione concluditur ad dandum, vel faciendum aliquid, §. *sic itaque.* 14. *Inst. de act.* Item actio † in rem post la- 32
tam sententiam statim habet officio iudicis executionem, nisi eam incidens iusta causa remoretur, §. *& si in rem.* 2. *Inst. de off. iud.* In † personam vero con- 33
demnatis hodie dantur quatuor menses ad soluendum, *l. 2. & 3. C. de vsur. rei iud.* quod non sine ratione statutum est; nam qui ad rem alienam restituendam condemnatus est, quam ad manum habet, is si differt restitutionem rei, quid aliud est, quam frustrationem quærere? cui non est indulgendum, sed debitori, cum is ex suo loculo soluere debeat, fortassis tenui, humanitatis ratione longius tempus erat permittendum, quod tamen iudicis arbitrio breuius statui potest, pro qualitate rerum, loci, & personarum, secundum Vlpian. *in l.* 1. *ff. de re iudic.* de quo plene per Abb. *in c. quod ad consultationem.* 15. *de re iud.* & Alex. & Hercul. *in l. 2. ff. de re iud.* Item † actio- 34
nes in personam, quibus aliquid dari oportere intẽditur, nunquam arceantur ad æstimationem rei debitæ peremptæ, sed ipsum, quod ex obligatione dãdum fuit, petendum est, & si ad æstimationem perueniendum sit, iudicis officio æstimandum est, vt inquit tex. *in l. si seruum.* 91. §. *vlt. ff. de verb. oblig.* & actiones in rem † admittunt æstimationẽ ab actore 35
peten-

petendam, secundum Bart. *in l. stipulationes non diui-*
36 *duntur. 72. ff. de verb. oblig.* Item † in actione in rē fructuum quoq; ratio habetur, differenter tamen & varie, propter varietatem possessorum; alii enim sunt bonæ fidei possessores, alii cum titulo, alii sine titulo, alii faciunt fructus suos, alii non, fructuum quoque alii sunt percepti, alii non, perceptorum autem alii sunt extantes, alii consumpti, alii naturales, alii industriales, nec non perceptorum alii sunt tales, quos malæ fidei possessor percipere potuisset, & si non neglexisset; alii sunt tales, quos vetus possessor id est, petitor percepisset, si ei possidere licuisset. & certe bonæ fidei possessor siue cum titulo, siue sine titulo fructus suos facit, quos tantum sua opera percepit, sed naturales ad dominum soli pertinent, vt *Inst. de rer. diuis. §. si quis à non domino. 35. & l. fructus. 45. ff. de vsuf.* quod enim *in l. bonæ fidei. 48. ff. de acq. rer. dom.* dicitur, bonæ fidei emptores omnes fructus suos facere, intelligi debet, & ex sua alteriusve possessoris nomine opera præstita prouenientes; hos autē fructus suos factos, bonæ fidei possessor victus, restituere cogitur, si tamē extēt, *l. Iulianus. 37. de rei vend. & l. & ex diuerso. 35. §. vbi autem alienum. 1. eod. tit. & l. certum. 22. C. eod. tit.* consumptos autem fructus bonæfidei possessor lucrifacit, nisi in duobus, puta si sumptus, quos fecerit, repetat, vsuræve pecuniæ creditori solutæ in istis etiam casibus fructus consumpti cum sumptibus, & vsuris compēsantur, *l. sumptus. 48. & l. emptor. 65. ff. de rei vend.* malæfidei autem possessor nec fructus, quos sua opera percipit, & si titulum habeat, suos facit, sicq; eos extantes etiā actionis iure victus restituit, consumptos autem iudicis officio, vel sine causæ cognitione compulsus redhibebit. *§. & si in rem. 2. Inst. de off. iud. & l. & ex diuerso. 35. §. vbi autem. 1. ff. de rei vend.* à percipiendis enim fructibus etiam malæfidei possessor excusabitur, si tamen titulo muniatur. *l. si fundum. 17. C. de rei vend.* si vero titulo careat, & de non perceptis tenebitur, si tamen percipi honeste potuerunt, *l. fructus. 33. ff. de rei vend. & l. si nauis. 62. §. generaliter. 1 eod. tit.* fructus tamen inhoneste quæsitos, possessor restituere cogitur, *l. si possessor. 52. ff. de pet. hæred.* malæfidei autem possessor sine titulo etiam de percipiendis condemnabitur, quos videlicet ipse potuit percipere, *d. l. fructus. 33. ff. eod. tit. de rei vend.* sed nō in omnes, quos petitor fuisset percepturus, nisi malæfidei possessor fuisset inuasor, *l. 4. C. vnde vi.* & in vnico casu bonæfidei possessor cum titulo tenetur ad fructus, quos percipere potuisset (vt si conscius à debitore eodemque fraudatore, in fraudem creditorum emerit) *l. ait prætor. 10. §. per hanc. 15. ff. quæ in fraudem cre-*
37 *dit.* In † actione autem personali regulariter non venit condemnatio ad interesse, & vsuras & fructus, nisi vbi quis est in mora, & instrumentum continet diem & pœnam, & creditor sit solitus negotiari, & hoc constet, secundum Bartolum per illum text. *in l. 3. §. fin. ff. de eo quod certo loco. & in l. vnica. vlt. char. C. de sent. quæ pro eo quod interest.* & hoc etiam de iure canonico, secundum Innocent. *in c. sacro. de sent. excommun.* refert & sequitur Abb. *in c. cum venerabilis. 6. de except. in gloss. in verb. bonæfidei.* Et in tantum † de- 38
bet constare aliter, quam per instrumentum, interesse, quod lucri cessantis, & damni emergentis appellatur. Quod si per instrumentum promisi tibi centum soluere in nundinis Salerni, & si ibi nō soluuntur, promisi interesse ad rationem septem pro cētenario, tale interesse non debetur, sed debet probari notabilis doctrina Bal. *in l. rogasti. 11. §. si tibi. 1. ff. si cert. pet. versic. quid ergo si mutuo.* sequitur Ioan. de Ana. *in c. fin. de vsur.* & Alexan. *consil. 17. viso themate. colum. fin. in lib. 3.* & idem Alber. de Rosat. *in l. 1. in penult. col. C. de summa Trinitat.* & idem consuluit Dec. *consil. 39. & cons. 16. & consil. 323.* Nec † sufficit pro- 39
bari, quod mercator erat solitus negotiari cum pecuniis, & quod erat solitus lucrari ex mercantiis, secundum Paul. de Castr. *in l. non vtique. 3.* alias *l. 2. §. nunc de officio. 9. ff. de eo quod cert. loc.* quia non sequitur, quod si habuisset dictam pecuniam, certitudinaliter lucratus fuisset; quia possibile est, quod non fuisset lucratus, ex quo multa potuerunt euenire, quod non lucretur ex mercantiis. vnde ipse tradit pulcherrimum modum probandi tale interesse, vt dicit & refert Decius *præallegat. cons. 323.* vt probetur, quod habuit præ manibus talē mercantiam, de qua fuisset lucratus certitudinaliter, si pecuniā habuisset præ manibus; & quia pecuniam non habuit, non potuit emere, vel alio modo simili potest constare, quod si habuisset illam pecuniam, lucratus fuisset, & idem in interesse damni emergentis, videl. quod ipse indiguit dicta pecunia; & quia non potuit habere tempore cōuento, coactus fuit capere ad cambium, vt suæ necessitati subueniret, & pro vsuris soluit 10. & iste modus probandi interesse est approbatus per sacr. regium cons. Neap. & testatur Afflict. *in decis. 20.* sequitur Aymo. Crauet. *in cons. 89. nu. 4.* & hoc casu bene potest peti secundū Dec. *in d. cons. 116. num. 5. in causa Aluisii.* Sed in aliis † casibus potest pe- 40
ti & debetur interesse (vt in lucro, quod consistit in partu ancillæ, vel fœtu pecoris) vt *l. si stipulatus. 4. & l. videamus. 19. ff de vsu. & l. filius. 78. §. 1. ff. de verb. oblig.* Item in lucro, quod consistit circa rem, puta circa augmentum, & æstimationem pretii; quia res plurimum valuit à tempore moræ; nam tale interesse pariter peti potest & debetur, *l. vinum. 22. ff. si cert. pet. l in hac. 3. C. de condict. trit.* secundum Gul. de Cum. *in l. 1. C. de sent. quæ pro eo quod inter.* & sequitur Cyn. *in l. istam. & ibi Sal. in 22. op. eod. tit.* Item, † quando agitur 41
actione personali, & reus conuentus est contumax, actor mittitur in possessionem causa rei seruandæ pro mēsura debiti, in bonis ipsius, vt tædio affectus compareat, & sic missus non dicitur possidere, sed detinere; sed quando reus est contumax, in actione reali actor mittitur in possessionem rei petitæ, & est verus possessor; verum comparente reo infra annum & pur-

& purgante contumaciam, recuperabit possessionem, vt habetur *in const. incip. rei vend.* & ibi per Affl. & elapso anno efficitur verus & perpetuus possessor, nec poterit vlterius contumax recuperare possessionem suam, licet possit agere rei vendicatione,
42 *l. consentaneum.* 8. *C. quom. & quan. iud.* Item in † actione personali si reus est contumax, & ob id missus est actor in possessionem bonorum rei, pro mensura debiti declarati primo decreto, & perseuerat in contumacia per annum, efficitur possessor illorum bonorum, sed vt vendantur illa bona, requiritur secundum decretum iudicis, licet per sacras prag. relationes & reo in eius contumacia, minus tempus, quam annus ad interponendum secundũ decretum statuatur; sed si agitur actione reali, non requiritur interpositio secundi decreti; vt per Affl. *in d. constit. rei vendicatione.* alias vero differentias, quæ sunt inter actionem realem & personalẽ, vide per tex. *in d. const.* per Affl. Nec in audiendis his omnibus, inq; legendis actionũ varietatibus, torpeat auditoris animus.
43 Siquidem † actionibus lis instituitur, instituta dirimitur, pecunia quæritur, quæsita seruatur, perdita recuperatur, iniuria illata propellitur; quare, quia (vt dixi) actio personalis idem est, ꝙ earum actionũ, quæ ex contractibus descendunt, aliæ rebus informantur, aliæ verbis, aliæ literis, aliæ consensu. Item earum aliæ, quibus præcise intenditur oportere dari vel fieri, & hæ sunt proprię cõdictiones. Alię sunt, quibus nõ præcise agitur, sed & sub alternatione intenditur, vt fiat, vel detur, aut intereße præstetur, vt in vendicatione, locatione, & similibus. condictionum autem plures sunt species; alia enim est incerti condictio, alia certi, alia indebiti, alia, quæ triticaria appellatur, alia ob causam, alia ob turpem causam, alia furtiua, alia ex lege, & alia sine causa. Con-
44 dictio † incerti in tribus casibus sibi locum vẽdicat, puta, ego credens me tibi debere decem, quæ in rei veritate non debebam, ea tibi promisi, demum cognito, ꝙ ea tibi non debeo, & sic sine causa promisi, succurritur per cõdictionem incerti, quę & sine causa appellatur, per quam possum cõdicere liberationem ab illa obligatione, & erit forma agendi: Conqueror ego Tab. quod sine causa tibi decẽ promisi, idcirco peto te condemnari ad me liberandũ à dicta obligatione, & ad dãdam eam pro rupta, & cassa, & hæc forma agendi ponitur per Ang. *in l. qui sine.* 3. *ff. de cond. sine caus.* vbi est text. formalis de hoc, vel si ego te habebam obligatum ad decem, liberaui, credens te mihi soluisse, cõpetit condictio incerti, per quam petam te reponi in pristinam obligationem.
45 Et † primo siquidem modo possum præuenire creditorem meum, vt cassetur, & annulletur præfata promissio, in cuius materia plura iura municipalia in regno emanata sunt, quæ refert Auctor noster infra in octauo actu, q successiue sequitur in iudiciis, *nu.* 8. Secundo vero modo recta via possum agere ad decem, & si opponatur de liberatione, replicabitur, quod sine causa liberatio facta fuit, vel recta via agi potest, vt ille reducatur in pristinam obligationem, & quod liberatio illa habeatur pro non facta, tanquam sine causa; nam & si exceptionem volo proponere, possum præueniendo causam intẽtare principaliter agendo, secundum Abb. *in c. si quis contra.* 4. *de foro compet. in* 1. *not.* & ibi Felin. & Bart. *in l. societatem.* 76. *§. arbitrorum* 1. *ff. pro soc.* & Alexand. *in addit. ad Bart. in l. si contendat.* 28. *ff. de fideiuss.* & Bartol. *in l. cum his.* 8. *ff. de transact.* Tertio modo datur condictio incerti, loco condictionis furtiuæ, quæ non nisi domino datur, *l.* 1. *ff. de condict. fur.* Est & alia, † vt dixi, 46
quæ certi condictio nuncupatur, quæ generalis est ex communi causa competens, ex qua certum habetur, siue ex causa contractus, vel quasi, siue ex causa maleficii, vel quasi, *l. certi condictio.* 9. *ff. si cert. pet.* & dicitur certum dari & peti, quando, quid, quale, quantumve sit, quod petitur, apparet; *l. stipulatio.* 38. *de verbor. obligat.* Item dicitur certum, cuius species, vel quantitas, nomine proprio, vel digito demonstratur, siue aliquibus vocabulis, quæ vice proprii nominis fungantur, *l. certum.* 6. *ff. si cert. pet.* est quoque certi condictio duplex, altera, quæ triticaria vocatur, qua petitur quælibet res, siue in re, siue in mensura, vel pondere constet, siue mobilis, siue immobilis sit, excepta pecunia numerata, *l.* 1. *ff. de condict. tritic.* & datur non solum ratione dominii, imo etiam ratione possessionis, *l.* 1. *&* 2. *eod. tit.* datur autem contra eum, qui debet speciem quamcunque, & contra eius hæredem, nõ distincte à causa, nec re. aliter enim stat in nomine sui generis, & vocatur certi condictio, & de iis hactenus. *Pet. Foll. V. I. D.* QVID † autem SIT NECESSE DEDVCI 47
IN IVDICIO PERSONALI, ET QVID IN REALI? Dic, quod in iudicio PERSONALI principaliter agens debet habere reum obligatum, ex qua obligatione oriatur actio, *l. & an eandem.* 14. *§. actiones.* 2. *& ibi Bart. ff. de except. rei iud.* alias agens sine actione, repelleretur à limine iudicii, *l. si pupilli.* 6. *§. videamus.* 12. *ff. de neg. gest.* & not. *in l. vbi pactum.* 40. *C. de transact.* sic ergo producens libellum in actione personali, debet talem causam assignare, ex qua appareat, quod reus est obligatus, *l.* 2. *§. circa.* 3. *& ibi glo. de doli excep.* vbi est illa gloss. quæ dicit libellum non procedere, si dicatur, peto decem; quia rex est in Francia; quoniam ista causa non præsupponit obligationes rei, & habetur *in §. sic itaque.* 14. *Inst. de act.* In iudicio vero REALI, si loquimur de rei vendicatione, duo tantum extrema sunt deducenda & probanda. Primo, scilicet dominium ex parte agẽtis. Secundo, possessio siue detẽtio ex parte rei conuenti. His duobus probatis, obtinet agens, *l.* 1. *C. de alien. iud. mut. caus. fact. & l. in rem.* 23. *& l. officium.* 9. *ff. de rei vend.* Qualiter † autem debeat probari dominium in rei vendicatione? Dic, quod debet probari 48
directo, & est difficilis probationis; quia nõ solum debet ꝓbari de titulo, sed est necesse probari de dominio

minio sui auctoris, alias non obtinet, secundum Alexan. *in cons. 98. col. 3. in 2. vol. & in cons. 11. colum. 1. in 4. vol.* & habetur *in decis. 40. cons. Neap. in 1. colum.* de quo vide per Bart. *in l. quidam in suo. 17. de cond. instit.*

49 ADDITIO. † Debet enim dominium probari per tales actus, qui de iure necessario concludāt dominium sibi competere, & quod tales actus & media non possint aliud significare, nisi dominium actori competere, ita quod sint vniuoca, aliud quam dominium non importantia, & non æquiuoca, dominium & aliud significantia. hinc dicebat Paulus de Castr. *in cons. 248.* incip. *viso testamento Ambrosii. vlt. col* quod dominium volare non debet per aera, & alibi, *in cons. 330.* incip. *in causa mota per dominam Doroth. 1. col.* dicit, quod dominium non debet, nec stare potest in pendenti: est ratio; quia probatio non concludit per possibile; imo concludere debet per necesse, adeo, quod probatio necessario non cōcludens nedum non releuat, *l. non hoc. 4. C. vnde legi.* sed nec facit aliqualiter rem dubiam de iure, vel de facto, secundum Bald. *in l. 2. C. de bonor. possess. secundum*

50 *tab.* Et ideo non † sufficit in reali actione probare, quod rē emit, pretium soluit, & res sibi tradita fuit, nisi probet talem rem ad venditorem, à quo causam habuit, pertinuisse iure dominii, per talia media, quæ dominium, & non aliud de necessitate concludant, secundum gloss. & Bart. *in l. cum res. 12. C. de probat.* licet prædicta tria sufficerent ad probandū quasi dominium in actione Publiciana, vt *in §. sed istæ quidem. 3. Instit. de act.* sed non sufficiunt in rei vendicatione ad dominium, seu rē ratione dominii obtinendam, secundum gloss. Petr. Cyn. Iacob. Butrig. Ioan. Fabri, Bart. & Salicet. *in d. l. cum res. 12.* Hinc

51 est, † quod ecclesia, quæ summe priuilegiata est, agens rei vendicatione, necesse habet clare probare dominium; quia ei nō sufficeret titulus acquisitionis, nisi probaret auctorem suum, à quo causam habet, verum dominum fuisse, secundum Bartol. *in l. si sic. 75. §. si mihi. 1. de leg. 1.* & ibi Alexand. & Bald. *in l. siue autem. 9. §. si duobus. 4. ff. de Publician. in rem actio.*

52 Nec † sufficit probare rem, quam petit, aliquo tempore tenuisse & possedisse pro sua, etiamsi cum illa possessione de præterito concurreret fama viciniæ, quod res erat sua, secundum Bart. *in d. l. quidam in suo. 17. ff. de cond. instit.* Alexand. *consil. 10. in 4. volum.* & Bart. & Bal. *in l. rem quæ nobis. 15. ff. de acqu. possess.* etiam si probaretur, quod rem locauit, attentauit, vel in emphyteusim tradidit, & tanquam de re sua disposuit, per tex. iuncta gl. super *verb. locauisse. in c. cum venerabilis. 7. de rel. dom.* etiam si probarentur census soluti: quia census solutio aut pensionis dominium non probat, nec possessionem, secundum gl. super *verb. vnam procurationem in c. bonæ memoriæ. 51. de appel.* & ibi Panorm. & late dicam *in tractat. de censibus.*

53 Nec † etiam sufficit probare, quod auctor agentis seu eius præcessor, aut venditor, vel donator, à quo causam habuit, rem illam tenuit pacifice, & possedit tanquam suam, fuitque tamdiu publice, & notorie reputatus dominus, quamdiu vixit, etiamsi concurreret fama viciniæ, quod erat dominus, secundum Abb. *in c. cum ad sedem. 15. de restit. spol.* Bal. & Ang. *in §. sic itaque discretis. 14. vers. quæro. 2. Institut. de actio.* & etiam si ecclesia prædicta omnia probaret, non obtineret secundum Bartol. *in l. legata. 14. ff. de adi. leg.* & de prædictis formaliter habes per Gul. de Bened. *in Rep. cap. Raynutius. 16. de testa. in verb. & vxorem nomine Adelasiam. nu. 451. fol. mihi 129.* Et † in quantum 54 supra dixerim per contractum locationis, aut per census solutionem non probari dominium, dicit Bart. *in l. ad probationem. 23. C. locat.* quod hoc procedit nisi quādo concurrunt alia indicia, pro quo faciunt dicta per Ias. *in l. 2. 83. col. C. de iur. emphyt.* & per Socin. *consil. 89. col 4. & in consil. 266. col. 4. & consil. 187. col. 2.* prout refert, & sequitur Chassan. *in consu. Burg. in titul. des iustices, & droicts d'icelles. rubr. 1. fol. 25. num. 1.* & an per solutionem census, seu pensionis quoad ecclesiam probetur dominium directū, vide Abb. *in consil. 74.* incip. *Ciues quidam Senenses. 1. libr.* & vide Guid. Pap. *in decis. 272* & Roman. *in consil. 126.* & dicam plene *in dict. tractat. meo de censibus.* Probabitur † dominium præsumptiue per extimū, 55 vt dicit Baldus *in l. si pater. C. de actio. empt.* per illum text. & ibidem Bald. *in l. quidam in suo. ff. de condit. instit.* & late per Socin. *in d. consil.* & Chassan. vbi supra. an contra tertium probetur dominium per extimum, vide Aymo. Crauet. *in tracta de antiqu. temp. 1. parte. num. 235.* An † probetur dominium per verba 56 enunciatiua cōtractus emissa propter aliud, si principaliter disceptetur de ipso enunciato, inter easdem partes, & quid in antiquis, vide plene per Aymo. Crauet. *in tracta. de antiquitate tempor. 1. parte. nu. 58. 59. cum sequent.* Item † probatur dominium per 57 famam in antiquis, secundum gloss. *in l. at qui natura. 19 §. cum me absente. 3. ff. de neg. gest.* quam dicit singularem Ang. *in l. Titius. 9 ff. quibus mod. pign. vel hypothec. sol.* & idem Angel. *in d. §. cum me absente. 3* & Doct. *in l. rem quæ nobis. 15. ff. de acquirend. poss.* plenius per Chassan. *in consu. Burg. in tit. des iustices, & droicts d'icelles, rubr. 1. num. 15. fol. 25.* pro quo omnino vide Corn. *consil. 304. colum. 5. vers. his tamen non obstantibus. libr. 3.* vbi tenet contrarium, nisi aliis indiciis coadiuuetur, sed Decius *in c. 1 colum. 4 extra. de appellat.* dicit, quod communis opinio est contra Corn. sed tu videas concordantias, & veritatem per Aymon. Crau. *in tractat. de antiq temp. num. 302. fol. mihi 141.* & an sufficiat fama ad probandum dominium de præsenti, vide ibi *num. 303.* Petr. Foller. V. I. D. † In 58 petitione vero hæreditatis, quæ similiter actio realis est, non est necesse probare de dominio auctoris, sed sufficit probare rem fuisse in bonis defuncti, secundum Bartol. & Doct. *in l. hæreditatis. 7. C. de petit. hæred.* per textum *in l & non tantum. 19. ff de petit. hæredit.* Sed † si loquimur de actione hypothecaria; 59 tunc est necesse probare debitum, cuius vigore res

sit hypothecata, & non habet necesse probare actor dominium debitoris, sed sufficit probare rem fuisse in bonis, & de bonis debitoris, ita deciditur *in decis.383 in consilio Neapol.& per Soci.in consi.* 134.*colum.* 1.*in* 1 *volum.* & Paul. de Cast. *in consi.*168.*in* 2.*volum.* quidquid teneat Bartol. *in l. rem alienam.* 41. *ff. de pignor. action.* Et de hac materia, qualiter sit agendum in actione hypothecaria, vide Alexand. *in consil.* 138. *colum.* 2. *in* 2. *volum.& consil.* 168. *in* 5. *volum. & consil.* 98. *in* 2. *volum. & in decis.* 37. *&* 40. *consil. Neapol.* & iste modus agendi, & probandi debet seruari hodie, quando agitur assistentia vigore instrumenti, maxime secundum formam regiæ

60 pragmaticæ. † An autem actio pignoratitia, dicatur realis, vel personalis, quilibet forte prima facie diceret, quod actio realis, sicut actio hypothecaria, dum detur ad ipsam rem, scilicet ad pignus recuperandum. Tamen veritas est in contrarium, scilicet, quod est actio personalis. Pro hoc est tex. formalis *in l. fina. C. de distract. pign.* & tenet Bald. *in rub. ff. de pign act.* & de hac materia est gloss. magist. *in proœm. ff. orum.* § *nos vero* 2 *in versi. easdem.* quæ ponit differentiam inter actionem pignoratitiam, & hypothecariam; quia illa est personalis, & hæc realis. Item actio pignoratitia est duplex, scilicet, directa & contraria. Directa datur debitori ad recuperandum pignus, soluto debito, vel aliter satisfacto, *l. si rem,* 9. §. *omnis.* 3. *ff. de pigno. act.* Contraria vero competit creditori, quãdo fuit deceptus in pignore, & datur contra debitorem ad interesse, & semper est personalis, *l.* 1. *in fi. & l. tutor.* 16. §. *contrariam.* 1. *& ibi Bar. ff. de pigno. actio.* Hypotecharia vero semper cõpetit creditori, tam ad rem immobilem, quam ad pignus rei mobilis, & datur in rem, *l. pignoris.* 17. *ff. de pig. & l. pignoris.* 18. *& ibi gl. C. de pign. & l. eos.* 9. *C. qui pot. in pign. hab.* Quoad actionem enim hypothecariã, nulla est differentia inter pignus, & hypothecam, *l. res hypothecæ.* 5. *in fin. & ibi glo. ff. de pig* & est glo. not. *in l si fundus,* 19. 3. *in ven-*

61 *dicatione.* 3. *eo. tit.* † Vltimo; quia sum pollicitus tangere hic illam quæstionem, de qua est magna varietas inter Doct. scilicet an petitio hæreditatis, dicatur mere realis, vel in rem scripta? Dico ꝙ vera, & magis communis conclusio est, ꝙ est mere realis, tenet Ias. & communiter Mod. *in rub. ff. si cert. petat.* vt & *in* §. *quadam.* 20. *Institu. de act.* per *l. si autem.* 27. §. *sed & is.* 3. *ff. de rei vend.* & tenet Bar. *in l. sed si lege.* 25. §. *petitio.* 18. *ff. de pet. hæred.* Contrarium tenet glo. *in rub. ff. si cert. petat.* quam ibi sequitur Alexan. scilicet, quod sit in rem scripta, per text. *in d.* §. *petitio.* 18. & hanc opin. tenet Bal. per illum tex. *in l. hæreditatis.* 7. *C. de pet. hæred.* Ego autem in hoc considero, & puto; quod in puncto iuris, opin. glo. & Alexan. *in d. rub. ff. si cert petat.* sit verior & magis sustentabilis. Et præsuppono, quod ad hoc, vt actio dicatur personalis in rem scripta, duo copulatiue requiruntur. Vnum scilicet, quod oriatur ex contractu vel quasi, maleficio, vel quasi. Secundum requisitum est, quod detur contra quemlibet possidentem, notat gloss. *in l.* 3. §. *est autem.* 3. *ff. ad exhib.* † Sed petitio hæ- 62
reditatis oritur ex quasi contractu, quod probo; quia non datur nisi hæredi, qui adiuit hæreditatem, sed eo ipso, quod hæres adit hæreditatem, censetur quasi contrahere cum debitoribus, & creditoribus hæreditariis, *l. apud Iulianum.* 3. § *fin. ff. ex quibus causis in posses. eat. & l. ex maleficiis.* 4. §. *hæres.* 2. alias *l.* 5. *ff. de actionibus & obligat. & ibi not.* vnde is, qui intentat petitionem hæreditatis, eo ipso, quod adit hæreditatem, quæ aditio in solo animo consistit, *l. gerit.* 88. *& ibi Bar. ff. de acquir. hæred.* censetur quasi contrahere cum eo, quem vult petitione hæreditatis conueniri; & propterea hoc respectu potest dici personalis, & quia transit contra quemcunque possidentem pro hærede, vel pro possessore, *l. regulariter.* 9. *ff. de peti. hæred.* & hoc respectu potest dici in rem scripta. Non obstat *d. l. sin autem.* 27. §. *sed & is.* 3. *ff. de rei vend.* quia licet ibi dicatur, quod est in rem, nõ tamen per hoc sequitur, quod sit mere realis, cum possit exponi in rem scripta, vt dicit in simili tex. *in l. metum.* 9. §. *cum autem.* 8. *ff. quod metus causa.* maxime cum habeamus textum expressum *in d. l. hæreditatis.* 7. *C. de petit. hæred.* qui dicit, quod est actio personalis mista, & iura debent iuribus concordari, *l. non est nouum.* 26. *ff. de legibus.* Minime obstat, quod dicit Bart. *in d.* §. *petitio.* dum dicit, quod est realis; tamen præstationes personales veniunt officio iudicis deseruiente illi actioni reali; quia hoc esset destruere textum *in d. l. hæreditatis.* ibi; *cum mista personalis actionis ratio hoc respondere compellat, &c.* vbi probatur, quod in petitione hæreditatis est admista actio personalis. Ergo non veniunt officio iudicis, sed iure personalis actionis, cum non sit recedendum à proprio significatu verborum, *l. non aliter.* 69. *ff. de legat.* 3. Si quis tamen vellet tenere communem opinionem, quod sit realis, posset se fundare; quia petitio hæreditatis est ius vniuersale, in quo possunt esse reales, & personales præstationes; tamen omnia ista faciunt vnum corpus, & sic vnum ius vniuersale, quod appellatur hæreditas, *l. nihil est,* 24. *ff. de verb. sign.* quæ hæreditas respectu iuris vniuersalis est quid incorporale, vt *Inst. de reb. corp. & incorp.* §. 1. vnde is, qui intentat petitionem hæreditatis, dicit se habere ius in illa re incorporali, & sic in illo iure vniuersali, merito dicitur actio realis; quia datur ad rem, licet incorporalem, vnde licet veniant præstationes personales in ea; tamen veniunt accessorie, tanquam inclusæ in corpus vniuersale, & esset inconueniens, quod actio sumeret denominationem à suo accessorio, & hoc expresse probatur ex *d.* §. *petitio.* vbi dicitur, quod petitio hæreditatis, licet sit in rem, & sic præsupponit hoc esse principale, habet tamen quasdam personales præstationes, scilicet eorum, quæ à debitoribus sunt exacta, &c. per illa verba

pater,

patet, quod veniunt accessorie in consequentiam.
63 Non † obstat *d.l. hæreditatis. 7. C. de petit. hæred.* quia debet intelligi, & distingui per *d. §. petitio. l. sed & posteriores. 28. ff. de leg.* scilicet, quod habentur admissę personales præstationes, accessorie tamen, vt supra dixi. Et pro hac opin. communi est text. *in d.l. sin autem. 27. §. sed & is. 3. ff. de rei vend.* vbi æquiparat rei vendicationem petitioni hæreditatis, & dicit vtranque esse in rem. *R. V. I. V. D.*

Ivdiciorvm IV. Distinctio.

Svmmaria.

1 *Iudicium aliud vniuersale, aliud generale, & aliud particulare.*
2 *Differentia quæ sit inter iudicium vniuersale, & generale.*
3 *Societas quid sit.*
4 *Societas quotupliciter contrahatur.*
5 *Societas tacita, quando & inter quos contrahatur, & num. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.*
14 *Socius si fecit maiorem impensam quam alter, an in diuisione repetat.*
15 *Socius, qui habebat maiorem familiam, quam alter, an debeat habere minorem partem.*
16 *Socius, qui habuit plures filios, qui operantur, an debeat habere minorem partem.*
17 *Frater si negotiatur de pecunia communi, an id, quod lucratur, teneatur communicare.*
18 *Societas nunquid licite contrahatur, vt vnus ponat operam, alter pecuniam.*
19 *Socii an possint pacisci, vt vnus habeat duas partes lucri, & damni, & alter tertiam.*
20 *Pacisci an possit inter socios, quod capitale sit saluum.*
21 *Pactum an valeat, quod vnus sociorum habeat duas partes lucri, & tertiam damni.*
22 *Pactum vt vnus habeat tres partes lucri, alius quartam, an valeat.*
23 *Socii, quorum vnus posuit capitale, alter operam tantum, & capitale perdatur, an damnum sit commune.*
24 *Socius proficiscens ex causa societatis, an detrahat ante omnia expensas itineris.*
25 *Societatis signum an remaneat penes superstites in societate.*
26 *Societas inita vt duret quinquennio, & si vnus posuit capitale, alter operam, an si in primo anno perditum sit capitale, debeat cogi ad ponendum aliud.*
27 *Societas contracta ad commune lucrum, & delucrum, ita quod debeat infra mensem reddi ratio, an si reddita non sit infra mensem, audiatur.*
28 *Socius an teneatur consocio reddere rationem de gestis, & administratis, & quid si non reddit rationem, ad quid teneatur, & nu. 29.*
30 *Vendita res communis, an censeatur de voluntate sociorum, & quid si dicatur res pluri pretio vendita, & num 31.*
32 *Pater si dedit pecuniam filio, vt ex ea lucretur, an lucrata per filium communicentur aliis filiis.*
33 *Cessio occasione societatis an dicatur ex causa necessaria.*
34 *Socii diuidentes societatem, qualiter conseruabuntur omnes à contractibus initis.*
35 *Lucrum inter socios qualiter diuidatur, si nihil sit de eo conuentum.*
36 *Æqualitas inter socios an consideretur nedum respectu numeri pecudum, sed & bonitatis.*
37 *Emptio, & venditio quando dicatur perfecta, & nu. 40. 41. & 45.*
38 *Emptio qualiter solo consensu perficiatur, & nu. 30.*
42 *Venditio an intelligatur facta per verba, voluntatem saltem significantia.*
43 *Emptorum quis præferatur, si vnus emit à domino, alter à discipulo.*
44 *Venditio an valeat, si dicatur; vendo pro decem, & illo pluris, quod Titius æstimabit.*
46 *Fides de precio quando dicatur habita, & nu. 47.*
48 *Emptio per testes qualiter probetur.*
49 *Arrha facit rem desinere integram, & quando, & an si pars pœniteat, vltra duplicationem arrharũ possit agi ad interesse. nu. 50. & 51.*
52 *Emptio, & venditio, quando dicatur perfecta in rebus, quæ in pondere, numero, vel mensura consistunt.*
53 *Signatura facta in vigore vini, an transferat dominium.*
54 *Periculum diminutionis, precii rei emptæ, ad quem spectet.*
55 *Promittens tibi vendere, an si nolueris emere, tenearis.*
56 *Vendere mihi offerentem an possem cogere, vt vendat.*
57 *Vendito equo, censetur venditus cum freno, & sella.*
58 *Vendito equo si moritur infra triduum, an possit agi redhibitoria.*
59 *Venditor animalis si expresse protestatur, se nolle teneri de vitiis, an nihilominus teneatur, & numer. 62.*
60 *Emptor agens redhibitoria, si pendente iudicio res est effecta sana, an iudicium procedat.*
61 *Vendens rem pluri precio, quam in consilio fuerit statutum, an venditio valeat.*
63 *Redhibitoria si in vna tantum re habuerit locum, & duæ res sint venditæ, an pro ambabus competat.*
64 *Venditio facta ad certam mensuram, quæ non præstatur, an agatur quanto minoris.*
65 *Emptorum mercium quis præferatur, & nu. 66.*
67 *Emptorum si vnus offert precium, & instat sibi partem rei emptæ in communi tradi, an repellatur.*

Qvarta principalis distinctio Iudiciorum est; quia † iudicium aliud est vniuersale, 1

 aliud

aliud generale, & aliud particulare. Iudicium vniuersale, dicitur illud, in quo agitur actione vniuersali, prout est iudicium petitionis hæreditatis: nam hæreditas continet vniuersum ius, *l. nihil. 24. ff. de verborum significat.* Item iudicium dotis; nam similiter dos continet vniuersale, vt not. Bar. *in rub. ff. sol. matr. col. fi.* idem in peculio, & aliis similib. Iudicium generale est illud, in quo deducitur actio generalis, prout est actio tutelæ, actio pro socio, & similis, & ideo appellatur generalis; quia sub vna actione cõprehendit plura capitula, puta, administrationem vini, olei, frumenti, & aliorum negotiorum, ita declarat Spec. *in titu. de actione seu petitione. §. sequitur,*
2 *colum. 12. vers. & not. ver. differt.* † Quæ autem sit differentia inter iudicium vniuersale, & generale, ponit *Spec. in d. versi. differt.* & tangit etiam aliqua *in d. §. sequitur, in princ.* & in effectu iudicium vniuersale comprehendit vnum corpus vniuersum, quod plura iura habet sub se. Generale vero comprehendit plura capitula separata, & vide ibi plenius per eum. Iudicium particulare, est illud, quod comprehendit vnam tantum rem, prout est rei vendicatio, actio ex empto, ad vnam rem, vel ex deposito, vel aliis, ita hæc omnia declarantur per Specul. *in d. §. sequitur.* & ibi vide Rob. Venus. V. I. D. ADDITIO. Exemplificat (vt vides) D. Auctor. hic iudicium generale inter alia actione pro socio, & iudicium particulare in actione ex empto, quæ quidem actiones sunt in iudiciis frequentiores cæteris aliis; nihil tamen de iis dicit: Quare aliqua dicenda censui,
3 & primo in actione pro socio. † Illud præ cæteris scire oportet, quid sit societas, & cuius naturæ. In quo, text. *in l. verum. 63. ff. pro soc.* inquit societatem esse quandam fraternitatem, sed secundum Grammaticos societas est fortunæ, & pericuii participatio, quæ fit cum socium ad aliquod negotium gerendum nobis adiungimus. Cicer. *in Verr.* Video enim permulta esse crimina, quorum tibi societas cum Verre eiusmodi est, vt eam in accusando attingere nõ audeas. Liuius 8. *de bello Macedonic* decreuerunt renunciandam societatem Achæis, *lib. 1. ab vrb.* infida regni societas. nam socius ille proprie dici potest, qui pari consilio, spe, & periculo, rem aliquam cum altero aggreditur, Cicer. *5. in Verr.* nam socii putandi sunt, quos inter res communicata est, & inter negotiatores quoque socii dicuntur, qui lucri, damnique communnionem inierunt. Cicer. *pro Quint. Rosc.* qui socium fallit, in virorum bonorum numero non est habendus; societatis itaque coniunctio fortunarum etiam periculi communionem importat, eiusque naturæ est, vt partes sint æquales, nisi aliud sit dictum: nam agi, & pacisci potest, quod ad vnum spectent duæ partes lucri, ad alium tertia, si is, qui plus debet habere, plus contulit societati, vel pecuniæ, vel operarum. vt *l. si non fuerit. 29. ff. pro soc.* alias secus: dicitur enim societas, quando lucra & damna communicantur, secundum Bar. *in l si vnus. 67. in princ. ff. pro soc.* & ad prædicta, quæ sit natura societatis, vide Soc. *cõs. 265. colum. 7. ver. 3. & vlt.* & quod pacta debent esse æqualia, alias non valet societas, secundum Soci. *in consil. 291. col. 4. versic. 2 not. in 2. lib.* † Illud prædictis 4
prope est, quotuplex societas contrahatur, & certe dupliciter contrahi societatem, inquit tex. *Instit. pro soc. in princip. & l. consensu. 2. ff. de actio. & obliga.* tacite videlicet & expresse: Item contrahitur societas vniuersorum bonorum, & vnius negotiationis tantum, *l. societates cõtrahuntur. 5. ff. pro soc.* de quo plene vide per Deci. *in cons. 66. in 1. lib. 2. colum.* & ex hoc infert Barthol. Socin. *in consil 87. libr. 1. in vltim. colum.* quod iis minime obstantibus, quod ad præsumendum contractum societatis sufficiunt actus, qui solent fieri inter socios, etiam si non inferant necessario ad inducendum societatem, exemplum secundum eum (ementes rem communem, pro indiuiso, videntur contrahere societatem) *l. nihil. 2. ff. commu. diuid.* & ibi Bartol. & Bald. *in l. cum proponas. 2. C. pro soc.* & tamen constat, quod talis actus fieri potest citra ius, & nomen societatis, *l. vt sit pro socio act. 31. ff. pro soc.* Item præsumitur contracta societas ex librorum intitulati one sociorum, & si vis videre, quando, & exquibus actibus videatur contracta societas, vide Bartolum *in l. Tit. 47. §. altero. 6. ff. de admin. tut.* & Alexand. *in cons. 36. in 4. volum.* † Consequens est videre, nunquid tacita 5
societas intelligatur contrahi inter aliquos, quorum alter tantum negotiatur, alter vero non, in quo Bar. *in l. patruus. 4. C. commun. vtriusq. iud. in fi.* dicit, quod nõ videtur contracta societas; quia ille, qui negotiatur, magis videtur donare, quam societatem contrahere, *l. 5 ff. pro soc.* & dicit ipse procedere etiam si communicantur lucra, quod & repetit *in l. Titium. 47. §. altero. 6. de admin. tuto.* cuius dicti rationem reddit; quia non videtur cõtracta societas, ex quo alter, qui non negotiatur, nihil ponit, *l. 1. in fin. ff. pro soc.* At Bald. *in d. l. si patruus, in fin. col.* inquit, quod etiam si alter non negotiatur, videtur contracta societas, dummodo ille alter, qui non negotiatur, omnia, quæcunque sibi aliunde obuenerint, ponat in cõmuni (puta si aliquid sibi obuenit ex reditu præbendæ, vel ex donis, vel ex dote) sicut dicimus de iis, quorum vnus negotiatur in vna arte, alter autem in alia (vt puta vnus in mercantia, alter in aduocatione) & tamen lucra in simul cõferunt, & communicant. & istud dictum Bald. sequitur Soc. *in consi. 160. in 2. col. vers. ex factis autem, in 2. lib.* & sic iudicio meo, vt saluetur dictum Bar. dicendum est, eius dictum procedere, quando alter, qui non negotiatur, nihil ponit in communi, & sic vtrumque dictum saluatur, & sequitur dictum Bald. Alex: *in cons. 49. lib. 1.* & refert ita tenere Pet. de Anch. *in cõs. 289. materia de qua quæritur,* & ad hoc vide Soc. *in cons. 192. in versi. circa. 2. q. in lib. 2.* & Ludo. Rom. *in consi. 29.* incip. *cum isti fratres lucra eis, & consil. 470. cum*

6 *cum isti fratres.* † Sed vt perfecte sciatur veritas istius hæsitationis Bartol. *in d. l.* s. *patruus*, 4. ponit quatuor casus, quorum primus est: quando plures sunt fratres, quorum alter est pupillus, alii maiores: Quo casu secundum eum inter eos non videtur cõtracta societas, *l. vt in conductionibus.* 33. *ff. pro soc.* sequitur Ang. consulendo *in cons. 60. in prin. & Bald.* & Sal. ibid. & Pau. de Cast. *in cons.* 183: vbi ponit, quãdo fratres mortuo patre habent fundum communem, in quo se exercent, & eorum alter frater est minor pupillus, & tamen ipse etiam se exercet in fundo; nam etiam isto casu non intelligitur contracta societas inter eos, & Ludou. Roma. *in cons.* 182. incip. *omnipotentis Dei in casu proposito præmittendum.* idem sequitur Bar. Soc. *in consi. 60. in 2. lib. in 4 colum. versic. nec præmissis*, *& consi. 87. in 1. lib.* bene verum est, quod idem Soc *in d. consi. 160 in 5. colum. vers. respondetur.* consuluit, quod stante dicta opinione pro vera potest renouari, & tacite contrahi societas inter eos, quorum vnus est pupillus cum tacita auctoritate tutoris ipsius pupilli: puta quia ipso præsente, & vidente fuit perseueratum in societate, & fuerunt facti actus sociales, ex quibus infertur societas, & istud etiam sequitur Paul. *in consil. 87. volum. 2.* & sequitur Dec. *in cons. 21 li. 1 in prin.* de quo per Bar. Cep. *in consil. 40. in consiliis ciuilibus*, quod procedit opinio Barto. de qua supra: etiam si tractaretur de vtilitate pupilli, secundum Bald. *in l. cum oportet. 6 in princip. in 3. colum. C. de bon. qua. lib.* & sequitur Ias. *in l. 1. C. qui testam. face. poss. nu. 6.* sed hoc contrarium tenuit Ludou. Rom. *in consi. 453. visa principali constitutione.* & sequitur Soc. *in cons. 160. in 2. lib. 4. colum. vers. sed ad hanc.* vbi dicit, quod opin. Lud. sustẽtabilior est, cum pupullis potest sibi acquirere sine authoritate tutoris, §. *pupillus. 9. Inst. de inut stipul.* vnde quod pupillus non possit obligari in eius fauorem inductum est; ergo aduersus pupillum intelligi non debet, vt dicit tex *in l. 3. § diuus, 1. & 2. ff. de Carb. edict.* de quib. vide Cass. *in cons. Burg. in tit. de successione. rub. 7. fol. 244. nu. 4. cum pluribus seq.* & per Rom. *in consil. 413. nu. 8.* videtur igitur tenere Cass. *in loco de quo supra.* quod si expedit pupillo, bene intelligitur contracta societas.
7 † In casu vero, quo pupillus habuerit tutorem, qui cõmunicat aliis sociis, & alii socii ipsi, videtur tunc inter eos licite contracta societas, vt supra dixi, & videtur firmare Bal. *in d. l. si patruus.*
8 *4. in vl. col. & in l. mandatum. in 2. oppo. C. mand.* † Et si pater mandet in testamento cõmuni nomine exerceri mercantiam, & negociationem, etiã quod vnus sit pupillus, videtur tunc contracta societas, vt est tex. *in l. qui negociationem. 58. in pr. ff. de adm. tut.* & ita dicit Bald. *in d. l. cum oportet. 6. C. de bon. qua lib.* motus
9 per tex. *in d l. qui negociationẽ. 58.* † Sed in adulto, qui excessit pupillarem ætatem, licet non habeat curatorem, videtur contrahi societas, vt dicit D. Alex. *in cons. 49. in 1. vol. in c. mature. 4. col. & in cons. 31. in 2.*
10 *lib.* † Et similiter si pupillus postquam excessit pupillarem ætatem, si habuit ratam societatem, manebit rata societas, & valida est, secundum Alex. *in cons. 23. 2 col. lib. 2.* & sequitur Ias. *in d. l. 1. qui test. fac. poss.* sed quatenus allegat Alex. *in cons. 23.* voluit allegare *in cons. 36. in 4. lib.* † Diuersus tamen est casus, cum 11
omnes fratres sint maiores natu, & neuter eorum negociatur; quia forte sunt nobiles; tũc enim dicit Bart. quod quamuis hæreditatem paternam indiuisam possideant; tamen non præsumitur inter eos contracta societas, nisi expresse sit dictum, & cum Bart. transeunt Rapha. Pau. de Castr. & Fulgos. *in d. l si patruus. 4. in penult. colum. circa fin* & ibi Salicet Contrariam vero opinionem tenuit Bal. *ibi in pen. col.* inquiens, quod licet nobiles non faciant mercantiam; tamen omnia, quæ eis obueniunt dona, & salaria, & quascunque dotes conferunt, & communicant, videtur ex iis inter eos contracta societas, & hanc opin. Bal. attestatur esse veram Alex. *in cons. 49. in 1. lib.* incip. *mature ponderatis*, *& cons. 36. 4. lib.* & Angel. *in cons.* 112. incip. *Vannucius.* sed Philip. Dec. *in cons. in 1. lib. in antepen col.* videtur tenere opin. Bart. Ias. vero *in d. l. 1. num 7.* post relatas opiniones concludit, quod facienda est regula, quod si sunt plures fratres maiores natu, quorum neuter negociatur mortuo patre, quamuis hæreditatem indiuisam teneant; non tamen inter eos censebitur contracta societas, & hoc modo procedat opin. Bar. limitatur ista regula, nisi interuenissent alii actus cõmunes, & sociales, licet non quæstuarii, nec mercãtiles, & hoc modo procedat opin. Bald. & sequaciũ. Alter † dissimilis casus proponitur, quando vnus 12
negociatur, alter vero minime. isto siquidem casu dicit Bart. quod non intelligitur contracta societas, quod non procedit, si ille, qui non negotiatur, ponit omnia quæcunque sibi obueniunt in communi, & in hoc videatis scripta Decii *in cons. 21. in 3. col.* vt dixi supra. † Insuperque non omittam a- 13
lium dare casum, in quo omnes fratres mortuo patre negocientur; & tunc absque dubio omnes admittunt, contractam esse societatem: dicit tamen Bart. quod censetur contracta societas illius negociationis tantum, quam gerunt, & non aliarum, quod quidem intelligit Bald. *in d. l. si patruus, in vlt. col.* procedere in actibus, & negociationibus vniformibus, vt puta si omnes isti fratres ad insimul gerunt mercantiam lanæ: Tunc enim verum est, quod non sit contracta societas nisi in illa negociatione, adeo, quod si vnus emerit fundum, non esset communis, licet emisset ex pecunia communi, sed in actibus difformibus & varietatem habentibus, credit, quod omnium bonorum intelligitur contracta societas, sed opin. Bart. sequitur simpliciter Pan. *in consi. 66.* incip. *attingam breuissime*, 1. *lib.* & Alexan. *in cons. 72. in 4. lib.* & idem Alexan. *in l. cum duobus. 52. §. Papinianus. 6. ff. pro soc.* de quo per Soc. *in cons. 162. in 2. lib. vers. postremo*, *& in cons.* 192. incip. *capio difficultatem. vers. circa secundam*, sed si bene ad-

I 3 uertatur,

certatur opin. Bald. est de mente Bart. *in d. l. si patruus. 4. & in §. altero. 6.* nec ipse negat id, quod dicit Bald. dum ait, quod si communicat lucra vnius negociationis, tantum illius videtur contracta societas, quasi velit, quod si per eos fierent actus dissimiles; quia non solum communicant lucra in illa negociatione, sed vndecunque obueniant, & negocianturin pluribus rebus, non solum illius negociationis, sed omnium bonorum, iure censetur contracta societas, & istam limitationem Bald. videtur sequi Ludou. Roma.

14 *in consil. 291.* & sequitur Ias. *in d.l.1.* † Sed illud consequens est videre, nunquid si sunt duo socii, quorum vnus fecit maiorem impensam, quam alter in domo, an in diuisione possit hanc impensam repetere, & negat Bald. *in l. pen. C. de collat. bo.* At Ias. Alexand. Franc. Cur. in add. & Ann. in lect. Flor. distinguit, quod aut sunt socii omnium bonorum, & bene dicit Bald. aut vnius tantum negotiationis sunt socii; & isto casu, si vnus sociorum facit maiorem impensam, quam alter, potest ab eo repetere, per *l. socium, qui in eo. 60. §. fin. & l. si vnus. 67. §. si quid. 2. ff. pro so.* Bart. Cas. *in consuet. Burg. in tit. de successione rubr. 7. fol. 243. num. 17.* sequitur hanc distinctionem, sed eam limitat vno casu, nisi impensa, quæ fieret, non esset necessaria, neque vtilis societati; quia tunc imputabitur in parte illius, ratione cuius facta est impensa.

15 Prædictis † non modice affine est, quod si vnus sociorum habet magnam familiam, cum alter esset solus; at ille, qui habebat magnam familiam, habebat curam totius domus rei domesticæ & familiaris, non debet ex hoc socius, qui fuit solus, habere maiorem partem habita ratione ad expensas factas per suum socium in sua familia, secundum Paul. de Cast. *in l. pen. C. de collat* quod & repetit *in l. si paterno. 15. C. de nego. gest.* & idem sequitur Ias. *in*

16 *d. l. pen. numer. 5.* † Sed si duo sint fratres mercatores, & negotiatores, quorum vnus habet plures filios, qui tota die lucrantur; alter vero non habet filios, si quæratur, nunquid in diuisione debebit habere maiorem partem, ille, qui plures filios habebat? indubitanter est respondendum, quod si non sunt socii omnium bonorum, debet haberi ratio operarum filiorum, & sic plus debet habere secundum Ang. *in l. ex duobus. 27. ff. de neg. gest.* & idem tenet Bald. *in d. l. si patruus. 4. in pe. q.* & Bald. *in l. 1 in 11. q. C pro soc.* & sequitur Ias. *in d. l. pen. in fin.* sed tu vide Ang. *in consilio 112.* in c. *Vannucius.* qui loquitur in sociis vniuersorum bonorum, & concludit, quod habebatur ratio operarum filiorum, pro quo vide Socin. *in consilio 3. colum. 10. in 4. lib.*

17 & Alexand. *in consil. 99. per totum. in 2. lib.* † Sed finge, quod vnus fratrum de communi pecunia facit mercatiam, an id, quod lucratur, veniat communicandum, Bart. *in d. l. si patruus.* dicit, quod aut gerit mercantiam nomine proprio, aut communi, si nomine proprio, non venit communicandum, si non erat tutor alterius fratris, si vero communi nomine, puta quia intitulatio libri dicebat, hic est liber meus, & fratris, & isto casu venit communicandum id, quod lucratur, & idem dicit Bald. & Salice. ibidem. † Nunquid licite contrahatur societas, vt vnus ponat totam pecuniam, alter vero operam tantum? & dicendum est, quod sic: tam secundum ll. quam secundum canones, *l. 1. C. pro soc. & l. 5. ff. eo. tit. & in c. per vestras. 7. de donat. inter vir. & vxo.* & per Bal. *in d. l. 1. C. pro soc.* & si non erit dictum, pro qua parte debeat lucrum & damnum diuidi, intelligitur tamen, quod æquis portionibus diuidatur, adeo quod lucrum & damnum debet esse commune, *l. si non fuerint. 29. ff. pro soc.* & Bart. *in l. si vnus 67. ff. eo tit.* † Sed an pacisci inter socios possit, 19 vt vnus ferat duas partes lucri & damni, & alter tertiam, si ille, qui plus habet, plus confert societati in pecunia, opera vel industria, quod correspondeat illi pluri; dicas, quod sic, vt *in l. si non fuerint. 29. in princip. & l. quid enim. 80. in fin. ff. pro soc.* alias si plus non confert, esset pactum illicitum, secundum Azo. quem sequitur Accur. *in d. l. si non fuerint. 29.* Sed † an pacisci liceat, quod capitale sit saluum, & 20 illud ponenti reddatur, & lucrum diuidatur, Bald. *in l. 1 C. pro soc.* tenet quod non, & sequitur ibi Salic. &c. Doct. & Hosti. *in summa de vsur.* firmat do. Amb. de Vigna. *in repet. c. salubriter. de vsur. concl 4. num. 166.* & hoc verum est, vt tale pactum non possit fieri per eum, qui ponit pecuniam, sed bene fieri potest per eum, qui ponit operam tantum, secundum Doct. sed idē Amb. vbi supra concludit, quod etiam isto casu, si hic talis vellet lucrum eiusdem rei, in qua non vult damnum, etiam quoad eum non licet: miror tamen quod Grammat. *in consi. 80. in ciuilibus.* teneat, quod valet pactum, quod capitale sit saluum, & lucrum diuidatur, sed Roman. *in consilio 50.* incip. *summarius quæstionis.* tenet, tale pactum non valere; quia sapit vsuram: sed ego teneo cum dom. Gram. in casu proposito de pecudibus & ouibus, cum consuetudo passim admittat illum contractum.

[And. Gail. *lib. 1. obs. 24. num. 3.* dicit, tale pactum, vt is, qui pecuniam confert, sortem, seu capitale saluum habeat, damnum vero non sentiat, non valere, sed talem societatem, tanquā leoninam, improbari; quia recipientem duplici damno afficere posset, & operarum, & pecuniæ. Dans autem semper in tuto esset, quam inæqualitatem societas non patitur. secundū *l. verum. ff. pro soc.* & alias autoritates, quas allegat. è contra pactum, vt operam præstans damnum non sentiat, valet. Gail. *ibid. n. 1.* vbi tradit, quomodo societas inæqualitatem lucri & damni admittat. Et an socii in solidum teneantur. *num. 3.*]

Sed † an possit fieri pactum, quod vnus sociorū 21 habeat duas partes lucri, & tertiam damni, vel cōtra duas partes damni, & tertiam lucri? & dicas, quod non,

non, vt est text. *in l. Mucius.30. ff. pro soc.* & concludit idē d. Amb. vbi supra, dicens, ꝙ tunc valeret tale pactum, vt vnus habeat tres partes, alius quartam, vel quintam, aut sextā, si modo ille, qui plus habet, plus in societate posuerit, alias pactū esset illicitū, & po-
22 nit Bal. *in l.1. C. pro soc.* † itē non valet pactū, vt vnus habeat tres partes lucri, alius quartā, & periculum capitalis sit commune; quia lucrū sentiret pro trib. partib. & damnum sentiret ꝓ dimidia, vt concludit Amb. *in d. c. salubriter, in 7. cōcl.* & ibi ēt quærit, an valeat pactum, vt ponens capitale habeat lucrū ad discretionem alterius socii, & dicit, ꝙ valet, vt *in 8 cōcl.*
23 Quod † enim si vnus posuit capitale pecuniæ, alter vero operā tantum, accidit, ꝙ capitale casu fortuito deperditum est, an istud damnū debeat esse commune, regula est, ꝙ non, secundū gl *in l. si non fuerint. 29 ff. pro soc.* licet teneat contrariū *in l.1. C. eo.* sed primā opin. approbat Bar. *in d. l.1.* & Ang. de Peru. *in tra. de soc. in 12. ar.* rationē reddit Bal. *in d. l.1.* quia sufficit, ꝙ ille, qui posuit operā, sustineat dānū ipsarum operarum, & hæc est cōmunis sententia, vt concludit D. Am. *in rep. d. c. salubriter. in 12. concl n.174.* limitatur tamen secundum cum ista communis opin. Primo, nisi per pactum aliud esset conuentum, quia seruādum esset pactum, de quo omnino videas Bar. Soc. *in cōs.265. in 2. lib. in 2. difficultate.* vbi copiosissime tādem concludere videtur, & dicere simpliciter, ꝙ valet pactum, ꝙ damnum capitalis sit cōmune, & dicere, ꝙ non valet, sunt falsissima, sed iudicāda sunt, prout ipse ibi considerat. Bal. vero *in cons.65.* incip. *videamus quæ societas est. l.4.* videt simpliciter tenere, ꝙ si perditum est capitale, damnum debet esse cōmune, & idem Bald. *in cons.493.* incip. *multiloquiū, in 4. lib.* tenet, tale pactum valere, & ꝙ si tale pactū minime appositum reperiatur; tunc dicendū est, ꝙ si capitale sit communicatum inter socios, & vterque est dominus pro parte; & tunc capitali perdito, damnum erit commune, sed si dominiū nō fuit translatum, exemplum (vt in institore) nam si socius, qui immittit operā, est institor principaliter, sed in quæstu est socius; & tūc periculum capitalis est domini, & ita dicit debere intelligi contrariam opin Sed cogita, dum casus euenerit.

[Hanc eand. quæstionē tractat Fachin. *lib. 2. controuers. c.95.* vbi quatuor diuersas Dd. opiniones recenset, & pro veriori eam habet, quæ vult, pecuniæ amissæ damnum ad eū duntaxat pertinere, qui eā contulit, eamque legib & rationib probat: quas apud ipsum videre licet. Et *c. præcedente eod. lib.* tractat ēt hanc quæstionē, si in societate alter pecuniam, alter operam, & industriā contulerit, an pecunia videatur esse communicata, ita vt finita societate ea diuidenda sit.]

Secundo limitatur d. conclusio, nisi consuetudo esset, quod damnum capitalis esset commune. Tertio limitatur, vt non procedat, quando pecunia esset statim deperdita ante positionem operarum, & ante eas positas, vel parum post præstitas, secundum Ang. nam eo casu damnum capitalis erit commune, & ita dicit Amb. *in loco, de quo supra.* † Nec in- 24
conuenit, quod vnus sociorum ex causa societatis proficiscens, expensas, quas fecit, ex corpore societatis extrahat; quia non dicitur lucrum nisi deductis expensis, secundum Iacob. de Aret. & Cyn. *in l.1. C. pro soc.* & ibi sequitur Bal. & d. Ambr. vt supra. † Il- 25
lud etiam inuestigatione dignum est, nunquid si plures mercatores fuerunt socii in aliqua mercantia, & minor pars ipsorum recedit à societate, maior vero remanet in ea, an ista maior pars possit vti signo solito societatis, quod erāt soliti omnes apponere in libro & ballis? & Bal. quia omnia voluit inuestigare *in d. l.1. C pro soc. in 2. col. vers. itē quæro.* decidit post multa, quod non potest maior pars ipsorum sociorum in societate remansorum vti signo prædicto: & hæc vera dicit ipse in iis, quæ possent trahi ad captionē alterius; in aliis vero, quæ nemini nocent (puta in armis nobilium) retinent arma domus principalis, & idem tenet ipse *in l. fi. C. pro soc.* reperio tamen Bart. *in tracta. de insig. & arm.* dicentem, quod si vnus ipsorum sociorum erat in societate capitaneus, & quasi magister societatis; tunc apud eum remanent signa; quia ipse erat inter cæteros maioris honoris, arg. *ff. de fun. instr. l. fin.* si vero non erat aliquis inter eos capitaneus; tunc apud eum remanebunt signa, qui erat socius maioris partis, vt *ff. fam. ercis. l. si quæ sunt cautiones.5.* si vero omnes sunt æqualis partis, sorte dirimendum est, *d. l. si quæ sunt cautiones.* & si dissoluta societate vnus ex sociis remanet negotiator, debet remanere signum penes eum, hoc ideo; quia aliorū non interest: Item quia quamuis sit dissoluta societas; tamen negotiatio remanet penes eum: ergo iniquum est, quod signum, quod erat accessorium negotiationi, separetur ab ea, & hæc dicit procedere de signis mercatorum, sed quid de signis artificii seu peritiæ, in quo dicit esse aduertendum; quia quandoq; sunt signa artificii, in quib. principaliter operatur qualitas loci (exemplum in Marchia Anconitana, est quoddam nobile castellum, cui nomen Fabianum, vbi artificium faciendi chartas de papiro principaliter viget) ibique sunt multa ædificia ad hæc, & ex quibusdam ædificiis meliores chartæ veniunt (vt videmus in folio chartæ, quod habet suum signū) per quod significatur, cuius ædificii sit charta. Isto enim casu dicit, quod signum remanebit apud illum, apud quem remanebit ædificium quocunq; modo. quædam vero sunt insignia artificii, in quo principaliter operat bonitas artificis, (vt videmus in signis, quæ apponuntur in gladiis, & aliis operibus metallorum) & isto casu omnes, qui stant in vna statione, possunt vti signo, quasi magister principaliter istius stationis approbet illa opera, vt *in Authen. de tab. §. nos. autem. 1.* si vero separarentur dicti socii, signum debet remanere apud eum, qui principali-

cipaliter erat in statione, arg. *l. si. ff. de suu. inst.* sed si omnes erant æquales, nisi inuicem se conueniant, sorte dirimetur, apud quem signum remanebit, *d. l. si quæ sunt cautiones. §. fam. ercis.* ADDIT. cum opin. Bar. antea simpliciter concurrebat, nunc autem reperi Beneuen. Strach. *in tract. de mer. in 2. par. num. 99.* qui post relatas opiniones adhærēdum potius putat opin. Bal reiecta opi. Bar. ego autem minime à Bar. recedendum esse puto; nam si recte inspiciantur doctrinæ, & rationes, quæ Bald. mouent, & Beneu. eum sequentem, procedunt vigentque, quando illi socii, quorum societas diuisa est, & tunc prætendunt vti signo societatis, non essent socii illius artificii, & professionis, quorum occasione signum erat inter ipsos socios adinuentum; nam si erant plures socii in vno artificio (vt puta in faciendis ensibus) qui durante societate vnico signo mercabantur enses, si postea diuidatur societas, non inconuenit dicere, quod maior pars sociorum possit vti signo, & alias, prout Bar. bene distinguit, nulla enim captio alterius eo casu considerari potest; cum socii illi remanserint in societate, licet enim noua capitula fecissent, adeo vt noua societas videatur, remansit tamen penes eos eadem peritia artis, & idem artificium, adeo vt emptores minime decipiantur sub confidentia, & fama intersignii; iidem enim artifices sunt, idem collegium & artificium est, non diuersum; nam collegium in vno solo, & in vno loco remanet, secundum Inno. *in c. præsente. de iure pat. l. sicut. 7. §. in decurionib. 2. cum gl & Bar. ff quod cuius. vniuer. no. per Inno. in c. ex nuncio. de ope. nou. nun.* & si bene inspiciatur tex. *in d. §. in decurionibus* optime probat opinionem Bart. Ibi enim dicitur, quod si vniuersitas remansit ad vnum solum, ille potest facere, & expedire quidquid poterat tota vniuersitas; quia eadem vniuersitas censetur, licet in vno solo consistat. cessat enim eo casu ratio prohibitionis de non vtendo signo alterius: de qua per text. *in c. dilecta. extra. de exces. prel.* (quæ est, vt quis non decipiatur colore intersignii, & ne alius, qui non sit de collegio, possit fraudare collegium vtendo signo) de quo ad plenum per do. Guliel Beneu. *in repet. c. Raynutius. 16. in parte 1. n. 59. vol. 5. de testam.* in vno tamen casu posset procedere doct. Bal. vbi apud socios, qui remanserunt in societate, non esset eadem peritia artificii illius (vt quia minus periti sunt, quā alii socii, qui diuiserunt societatem) tūc enim quia deciperentur emptores, & fama illorum, qui diuiserunt societatem diffamaretur, licite possent prohiberi, ne illo signo vtantur. per rationes, de quibus per Guliel. *in loco supra citato.* & ita tenendum puto, quidquid dixerit Beneuen interest enim reip. quod signa bonorum magistrorum cognoscantur, ne interdum vnus imperitus pro perito assumatur, aut peritus per imperitū in suo opere diffametur, & ne populus decipiatur, & hæc quidē de plano (dices tu) procedunt in signis artificii, sed quid in signis mercatorum, quibus vtuntur mercatores ipsi, non ad denotandum artificium, seu opus, sed ad significandam societatem? in quo quidem adhuc dico tenendam esse opinionem Bartol. quia licet mutata sit societas, quoad aliquos, qui diuiserunt societatem, remanserunt tamen alii in eadem societate, quo casu succedit communis conclusio, quæ se habet, quod in iis, quæ formantur ex corporibus distantibus & separatis, licet tot ex ipsis corporibus pereant, quod pereat forma, quæ ex eis, tempore dispositionis perficiebatur, dispositio tamen durat in eo. quod remanet, licet non sit potissima pars, vt patet *in l. si grege. 22. ff. de legat. 1.* & aliis exemplis positis per Alber. Brun. *in tracta. de mut. & transform. in 10. conclus. numer. 58.* sic ergo licet aliqui soli recesserunt à societate, si alii remanserunt maiores numero in eadem societate, vel remansit capitaneus aut magister, & alias, prout dicit Bart. remanere signum penes superstites, nec aliqua captio considerari potest iudicio meo: non eorum, qui recesserunt à societate; quia si dicamus signum accedere societati, nulli fit iniuria, si remanet signum apud eos, qui remanserunt in societate, postquam illud signum in casu isto sit adinuentum, non ad denotandum excellentiam hominis, sed ad significandam & specificandam societatem, quod probatur argu. tex. *in l. verum est. 63. & l. si id, quod. 58. in prin. ff pro soc.* vbi societas contracta in pretio quadrigæ vendendæ, perit mortuo vno equo, cum pretium quadrigæ vendendæ haberi non possit, at secus si societas facta fuerit in quadriga; quia vno equo peremto nihilominus durat societas, ex eo; quia est iam ius quæsitum, & societas contracta: ita in casu nostro, si est contracta societas in emendis & vendendis pannis, licet ali qui recedant à societate, est iam ius quæsitum, & remanet eadē societas in substantia, quoad alios superstites, nec mercatores recedentes dicere possunt, quod ratione signi, quod erat cōmune, damno afficiunt, & mercatores superstites in societate lucrantur magis, quam si non haberent signum illud; quia signū in casu isto nō dat esse societati, nec maius emolumentū tribuit, tantum modo specificat, & denotat societatem, signum quod maius lucrum tribuit, est signum artificii (vt dixi) nec etiā eorum, qui contrahunt cum mercatorib. superstitibus in societate, captio considerari potest, quia si contrahunt, non est propter signum, sed propter illam mercantiam, quam gerunt. cogita tamen super prædictis. † Finge vlterius, quod fuit inita societas inter aliquos mercatores duratura per quinquennium, vnus posuit ducatos mille pro capitali, alter operam durante quinquennio, & in primo anno perditum est capitale, an iterum possit cogi ille ad ponendum aliud capitale: Bald. *in d. l. 1. in 6. q.* dicit, quod non, quia finita est societas. Item quia videtur actum de ponendo semel tantum, & non plus, allegat *l. si socius pro filia. 81. vers. nec si prior. ff. pro soc.* 15

pro soc. sed quid si perdita est pars capitalis, quo casu operarius non vult ponere operam, nisi in re, quæ est magna, & non in re, quæ est parua, nisi suppleatur capitale, quid iuris? Idem Bald. *in 12. q.* dicit, quod fouet æquitatem, argum. *l. ita autem. 5. in princip. ff. de admin tut.* & ita dicit Salic. *in d. l. 1. in 4. q.* sed in primo casu proposito dubitandum puto, quando fuit contracta societas in aliqua mercantia per quinquennium ita, quod vnus habeat ponere capitale, alter operam, ita quod nulla fuit habita consideratio ad certum capitale, quod tunc ponebatur, sed tantummodo fuit dictum, quod dicto tempore perdurante teneatur ponere capitale, quod enim positum fuit & non durat, nullum posuisse videntur: dicerem tamen dictum Baldi procedere, vbi inita est societas habito respectu ad cer-
27 tum capitale, quod tunc ponebatur; nam illo perempto perit societas. Quid † enim, si contracta fuit societas, ita quod vnus posuit capitale ad cōmune lucrum & delucrum, cum pacto, quod si delucrum seu excapitum fuerit factum, teneatur infra mensem reddere rationem, & probare dictum excapitum, an si intra mensem minime fuerit reddita ratio, nec probatum excapitum, audiatur finito mense si vult probare? Bald. *in consil. 61. in 2. volum. in c. in ista quæst. in 2. dubio.* consuluit, quod auditur post mensem ad probandum, non obstante prædicto motu; quia si iudex dat terminum alicui partium ad aliquid probandum, auditur etiam post terminum, si ius aduersarii non sit effectum deterius (puta quia ei saluæ sunt defensiones) vt *l. mancipiorum. 6. ff. de optio. leg.* & ibi per Bart. & per Cyn. *in auth. iubemus. C. de iud.* Nunquid ergo socius te-
28 neatur † consocio reddere rationem de gestis & administratis? & dicendum est, quod sic, vt dicit Bart. *in l. Mutius. 30. ff. pro soc.* vbi dicit, quod ratio sociorum debet reuideri de anno in annum amicabiliter, non dictato iudicio, nisi aliud in pactis eorum caueatur, vel debet reuideri, quandocunq; sine calumnia petitur, vt dicunt Bald. & Salic. *in rubr. C. pro soc.* & habetur *in l. tamdiu 5. eod. tit.* & sequitur Barth. Soc. *in cons. 213. in 3. colum. in 2. lib. vers. prima conclusio. & in consil. 193. col. 5. versicul. circa quintam, eod. lib.* sed quomodo est reddenda ratio? tex. *in l. cum seruus 82 ff. de cond. & demonst.* dicit, quod proferendæ sunt rationes, quomodo proferri solent, id est, offerendæ, legendæ, explorandæ, computandæ, an probe vel improbe referantur, recte vel non recte, accepta, & data, text. *in l. qui sub conditione reddendarum rationum. 111. ff. de cond. & demonstr.* dicit, quod qui tenetur reddere rationes, debet fidem facere ab omnibus, quæ ab eo gesta sunt, text. vero *in l. statuliber. §. vlt. ff. de statu lib.* dicit, volumina rationum tradenda, ad percunctandas, sciendas, & examinandas rationes, & si latius vis videre, qualiter socius teneatur reddere rationem, vide Bald. *in consil. 152. in 3. lib.* incip. *ad euidentiam præmittendum est.* & ibi etiam dicit, ꝙ socius tenetur conficere libros rationum, alias si non conficit, iuratur in litem cōtra socium, & plenissime de prædictis omnibus vide Carol. Molin. *in consuet. Paris. in tit. de mat. feud. in §. 6. numer. 15. fol. 101. cum plur. seqq.* Et † an admini- 29
strator in societate res alterius administrans, qui de negotiis gestis non reddidit calculum, dicatur furtum commisisse, & an conueniri possit ad rationem reddendam, & per quantum tempus possit peti, vt reddatur ratio administrationis, & quomodo petatur, & an socius conuentus ad reddendam rationem debeat in expensis condemnari, & si non fuit interpellatus extraiudicialiter, vt reddat rationem, & de multis aliis vide Bertach. *in cons. 152. in 3. lib.* Et quid si † vendantur res communes per aliquem ex 30
sociis, demum tempore redditionis rationis socio, qui vendidit, sit dubium, quod res non debuerat vendi, & quod de voluntate sociorum minime fuerit distracta, an in dubio præsumatur, rem venditam de voluntate sociorum, Bal. *in l. in familiæ. 20. C. famil. ercisc.* dicit, quod si res, quæ vendita fuit, erat exposita venalis, & quæ ideo tenebatur, vt venderetur (vt sunt mercantiæ) & tunc res illa distracta censebitur de voluntate omnium; at secus dicit in casu contrario. † Sed finge, in redditione rationis fieri 31
dubium, quod res vendita fuerit maiori pretio, quā asseritur venditam esse per consocium: quid iuris? Idem Bald. vbi supra dicit, quod super hoc debent recipi probationes vtriusq; partis, & si neutra pars probauerit, standum est iuramento vendentis, si est homo bonæ conditionis, vitæ & famæ, argum. *l. si quis pro redemptione. 36 C. de donat.* & sequitur Ludou. Rom. *in l. in illa. 8. col. 1. ff. de verb. oblig.* Quid enim si pater, † quoad vixerit, dedit pecuniam filio suo, vt 32
cum ea lucrari, & negotiari posset, qui⁹ viuente patre, ex dicta pecunia mercantiam gessit, multaq; exinde lucratus extitit, omniumq; ponebat viuente patre rationem & computum paterni nominis, an mortuo patre dicta lucra sint communia cum aliis fratribus? Angel. *in cons. 85. in c. ex themate.* consuluit, quod omnia lucra quæstusque dicti fratris viuente patre quæsita, sunt æqualiter diuidenda cū aliis fratribus: & similiter, si decedente patre perseuerasset in mercantia cum dicta pecunia, æqualiter lucra debent diuidi iure societatis, si actus sociales interuenissent inter eos mortuo patre, alias secus Illud etiam scire interest: † ecce facta est diuisio in- 33
ter socios, & occasione societatis vnus sociorum alteri cedit nomina debitorum societatis, & dum hic cessionarius ageret contra debitores cessos, opponitur, quod non potest agere stante ritu magnæ curiæ vicariæ (quo² disponitur non posse agi iure) nisi cessio probetur facta ex causa necessaria, q̄d iuris pro resolutione illud inspiciendum est, nunquid cessio inter socios, ex causa necessaria, vel lucratiua petatur: & certe tenendum est ex causa necessaria, non lucratiua censendam esse, ex doct. Bar. *in l. per diuersas. 22.*

sas.22.C. mand. vel contra. circa fin. vbi æquiparat socios cohæredibus. Sed cessio facta inter cohæredes dicitur causa expediens & necessaria, vt tradit Paul. de Castr. *in d.l. per diuersas.3. col. vers. & in effectu.* vbi congerit omnes causas necessarias, & expedientes; & tamen ponit cessionem factam inter cohæredes, esse ex causa necessaria, ergo idem dicendum est de facta inter consocios, sequitur Bal. *ibid.1.col. vers. & in tex cohæredes.* sequitur D. Abb. *in c.2. de alie. iud. mu. cau. fa.* nec in ipsa cessione requiritur alius titulus, quam ipsa diuisio inter eos, quæ pro titulo habetur, vt tradit Paul. Cast. *in loco supra citato* nec requiritur aliqua nominatio pretii, cũ ipsa diuisio habeatur pro pretio cedendarum actionum, vt tenet Bal. *vbi supra.1.col. vers.* 2. quæ est ratio? confirmo optima ratione; quã diuisio æquiparatur transactioni, vt not. gl. *in l. tres fratres.35.ff. de pact.* & Bar. *in l qui Romæ.122.§. duo fratres.6.ff. de ver. obl. in 2 q.* cõfirmat Ias. *in d.l. qui Roma d.§. duo fratres.35.col.14 in fi.* sed quando aliquid fit ex causa transactionis, nõ dicitur voluntarium, sed necessarium, vt euitentur lites; ergo, &c. Accedat prædictis; quia vt plurimũ in istis cessionibus sociorũ solet fieri pactum decedendo partem suam: ita tamen, vt soluere habeat omne illud, ad quod erit debitor occasione societatis; & tunc transit in contractũ innominatũ, do vt facias, & sic est necessaria, secundum Paul. de Cast. *in d.l. per diuersas.22 col.5. vers. sed pone,* & sequitur Bal. *ibi.2.col. vers. 2 quæro.* Item diuisio censetur vera alienatio, secundum Iã. *in d.§ duo fratres. in antep col. ver. nam licet.* ergo cessio facta ex causa diuisionis, videtur facta ex causa necessaria. Item inquit Bar. *in l. per diuersas.* ꝙ nihil aliud est titulus, quã causa contractus, sed hic interuenit causa diuisionis; ergo nõ potest dici, ꝙ sit sine causa seu titulo. Sed prædictis conueniens est:
34 ecce duo mercatores † distrahunt inter se societatẽ, & vni assignantur mercantiæ, quæ forte sunt Venetiis, alteri mercantiæ, quæ sunt Perusii, cum suis emolumentis: qualiter ergo vnus conseruabit alterum indemnem à contractibus initis? dicit Bald. *in l. certum est.13. C. fam. ercis. pen col. ver. vlterius quæro.* quod secundum Pet. si vnus istorum est obligatus & non condemnatus, cõseruabitur indemnis per cautionem, verum Cyn. dicebat, quod si condemnatus non esset, sed esset obligatus per instrumentum guarentigiatum, debet conseruari indemnis, soluẽdo,
35 non cauendo. Vbi autem † nihil conuentum fuerit, qualiter inter socios debeat lucrum diuidi, nec adest consuetudo; tunc Bal *in l.1.C pro soc.q.2.* & Ang. *in tract societ.* dicũt, quod si vnus ex sociis posuit 100. & alter operas, & de lucro habent 200 extrahit primo qui posuit 100. capitale suũ, & reliqua 200. quæ sunt de lucro, diuidentur inter omnes, ita tamen ꝙ qui plus posuit in societate, puta propter operas & pecuniam, vel duas partes pecuniæ, respectu illius, qui solum vnam partẽ posuit, non respectu eius, qui operas posuit; quia operæ valent tãtum sicut pecunia, quæ ponitur, habebit plus de lucro, arbitrio boni viri. † Sed quid si sunt duo socii, qui inierunt 36
societatem inter omnes in certis pecudibus (puta vnus posuit centum pecudes, alius centum triginta propter bonitatem) an in diuisione debeat haberi ratio, & æqualitas debeat considerari, non solũ respectu numeri, sed etiã respectu bonitatis, valoris & æstimationis pecudum? hanc quæstionem semel in sacro regio cõs. Neap. euenisse in facto testatur Affl. *in decis.58. vertitur dubium.* vbi refert fuisse decisum, quod non solum seruãda est æqualitas inter socios respectu numeri pecudum, sed etiam respectu bonitatis, valoris, & æstimationis pecudum. & hæc sufficiant quo ad hanc materiam societatis, in qua plura notatu digna essem dicturus, sed ne videar transcribere, iis solis contentus sum. Restat, vt aliqua in materia emptionis venditionisque dicamus. & licet emptionis congestio in pluribus locis per scribentes reperiatur scripta, quo fit, vt potius subtilitatis, quam vtilitatis gratia, prima facie videantur in his nostris additionibus aliqua transportari, nihilominus recte intuentibus non omnino inutilia erunt.

Idcirco illud præscire oportet, † quod contractus 37
EMPTIONIS, VENDITIONISQVE, vt ex omni sui parte perfectus sit, requirit; quod venditio sit facta communi consensu, pretium solutum, & res tradita, vt *Inst. de empt. & vend. §. pretium. 2. & in l.2.§.1 & in l. pacta, 72 ff. eod. tit. & l. Iulianus.13.§. offerri.8.ff. de act. empt. & Inst. de rer. diuis. §. venditæ. 41.* sed latius exordiendo, dicendum est, perfectionẽ istius contractus quadrupliciter considerandam fore: Primo respectu ipsius existentiæ, & dicitur perfectus solo consensu, vt. *iurisgentium. 7. in prin. ff. de pact.* Secundo modo dicitur perfectio, respectu actionis & obligationis ex contractu producendæ, & si sit contractus conditionalis, non dicitur perfectus conditione pendente, *l. hæc venditio. 7. ff. de contrah. empt.* Tertio modo dicitur perfectio respectu substantiæ, vt omnia, quæ sunt de mente contrahentiũ, sint expressa, & quæ sunt de solennitate, sint apposita, *l. contractus.17. C. de fid. instr.* Quarto dicitur perfectio, quantum ad effectum; quia ex contractu facta est executio, & deuentũ est ad traditionem rei, vt est gl. ord. *in l. necessario. 8. in prin ff. de peric. & commo. rei. ven* Et quantumuis † dixerim, hunc 38
contractum solo consensu celebrari, cum sit iuris gentium; est verum, si talis consensus interuenit simul & eodem tempore, ab ipsis contrahentibus potentialiter; nam consentire, est simul sentire, tex. est iuncta gl. *in ver. consentire. in l. consensu. 2. in prin. ff. de act. & oblig.* vnde si dixero, vendo equum pro decem Titio, & vnus audiens referat ipsi Titio, qui dixerit se velle emere; certe isto casu non contrahitur emptio, nec venditio, vt dixit gl. ord. *in l.1. in fin in verb. per literas. ff. de contrah, empt.* & ex hoc alias me assidente pro iudice in ciuitate Salerni, in nundinis, q̃ ibi celebrantur de mense Septembris, dicebam (in

causa

causa cuiusdã scholaris, prætendẽtis se emisse quosdam libros à quodam librario, & probare visus fuit dictam emptionem per testes, deponentes dictum librarium dixisse in absentia scholaris, se vendidisse illos libros dicto scholari) non esse perfecte legiti-
39 meque probatam emptionem. Bene † tamen emptionem per nuncium, vel epistolam fieri constitutum est, si tamen specialiter nuncius ad hoc deputatus extitisset, per text. *in l. 1. § fin. ff. de contrah. empt.*
40 *& vend.* Nec perfectam putes venditionem, si pretium collatum extitisset in arbitrium tertii, in specie non nominati. Vt in specie dicit Ang. Aret. *in §. pretium. 2. Instit. de empt. & vend. numer. 11. in gl. nomi-*
41 *natis.* Sed valere † emptionem, licet de certo pretio conuentum minime fuerit, si res vendita foret pro eo pretio, pro quanto apud alium emptorem reperietur, constitutum est, reperto tamen pretii certi emptore, secundum Ioan. Andr. *in tit. de empt. & vend. § nunc dicendum. in addit. ad Spec. in addit. magna.* quem refert & sequitur Bald. *in l. 2. in fin. C. de rei ven.* & Angel. *in l. qui Romæ. 122. §. cohæredes. 3. ff. de verb. oblig.* & probatur *in l. fin. C. de iure. emphy.* (ibi, tãtam quantitatem, quantam ab alio recipere potest.) & non intelligitur de iusto pretio, sed quodcunq; repertum fuerit, etiam singulari, & non communi
42 æstimatione. Sed † illud hæsitationem parit, nunquid venditio intelligatur facta per hæc verba, videlicet, *voi mi vẽdere il tuo cauallo*, i. *vis mihi vẽdere equum tuum.* & vendens respondeat, *che si & ne volea cento fiorini, quod sic, & se cupere pro eo 100 florenos* & volens emere dicat, *Io te ne voglio dare cento fiorini Bolognini, dieci per fiorni*, i. *dabo tibi 100. florenos, decẽ Bononienses pro quolibet floreno.* & vendens respondeat, *tu me hai inteso?* i. *tu sententiam meam intellexisti?* Phil. Corn. *in cons. 123. incip. videtur prima facie. in 4. libr.* tenet, quod non; quia per illa verba, *tu me hai inteso*, datur intelligi voluntas ipsius, quod persistit in eius primæua intentione. Ponam hic quæstionem alias de facto coram me ventilatam in nundinis Salerni.
43 Quidam † mercator pellium habebat discipulum in apotheca, qui discipulus in absentia sui magistri vẽdidit pelles vni mercatori, demũ magister ignorãs venditionẽ factã per eius discipulũ, alteri vendidit, fuit dubitatũ, quis istorũ emptorũ præferatur, stãnte; quia primo emptori per discipulũ fuit facta traditio; in quo quia nõ fuit probatũ, ꝙ discipulus esset solitus vẽdere pelles in absẽtia sui magistri, & sic prima venditio videt' insufficiens, licet fuisset facta traditio; tamen præfert' secũdus emptor, qui habet causam à vero domino pellium, secũdũ gl. not. *in l. si indebitũ. 16. §. 1. & ibi Bar. ff. rẽ rat. hab.* & firm. Ias. *in l. quotiens. 15. C. de rei ven. num. 45.* & ita determinaui & executum fuit, pro quo est text. *in l. si ea res. 31. §. vterque nostrum. 2. ff. de act. emp. & ven.* Item valere ven-
44 dit. † si dicatur, vendo pro 10. & illo pluris, ꝙ Titius æstimauerit, lege cauetur, vt est text. *in l. hæc venditio. 7. § fin. ff. de contrah. empt.* & firmat D. Fab. de mont. S. Saui. *in tract. de empt. & vend. in 5. par. num. 29.* Item licet constitutum † sit, nõ aliter perfectam esse em- 45
ptionem, quam si pretium solutũ sit, quo ad dominii trãslationem; tamen si fuerint data pignora, idem erit, *l. quod vendidi. 19. & l. vt res. 53. ff. de contrahen. empt.* hæc enim tria non ad imparia iudicantur, pretium fore solutum, habitam fuisse fidem de pretio, vel data fuisse pignora, quo ad dominii translationem, & perfectionem contractus, iuribus superius allegatis. Et habitam † fuisse fidem de pretio, 46
tunc dicetur, si rem traditam fore cõstat, si nihil fuerit dictum, vt dicit glo. *in d. l. quod vendidi. 19 de contrah. empt. & in §. venditæ. 41. Inst. de rer. diuis.* & cum gloss. transeunt communiter Doct. Quod † mini- 47
me procedere dicas, si venditio in nundinis fieret; quia licet traditam rem probetur, aut fidem de pretio habitam censendum est, quia ex quo ab inde de proximo, nundinantes sunt recessuri, non est præsumendum fuisse habitam fidem de pretio, iuxta text. *in l. si quasi. 3. ff. de pignor. actio.* secundum Bal. *in l. si non donationis. 8. C. de contrahen. empt. & vend. l. si legationis. 25. ff de iudic. & l si soluturus. 39. ff. de solut. & liber.* & per gloss. *in l. quod vendi. 19. ff. de empt. & vend.* & Bart. *in d. l. si quasi.* Nec admitto, † quod testes 48
volentes probare emptionem, debent concludenter deponere, communi consensu fuisse contractum celebratum, rem emptam fuisse traditam, & pretiũ numeratum, certumque fuisse terminum, vel habitam fuisse fidem de pretio, secundum Specul. *in tit. de test. §. nunc tractandum. vers quid ergo.* & probatur per text. *in l. cum res. 12. C. de probat.* & per Ludou. Rom. *in cons. 91. incip. visis & percunctatis actis.* Illud sciendum est, † quod simplex datio arrharum 49
non facit rem desinere esse integrã, nisi datæ forent in partem pretii & solutionis, secundum Bar. *in l. ab emptione 58. ff. de pact.* & est tex. *in l. 2. C. quando lic. ab empt. disced* & in dubio videtur arrha data in partem pretii, si erat in pecunia numerata, secundum glo. & Bald. *in l. 3. ff. de leg. com.* facit per hoc *l. ex empto. 11. §. is qui vna. 6. ff. de act. empt.* Sed illud inuestigandum puto, † nunquid si datus fuerit vnus nummus in par- 50
tem pretii & pro arrha, an ex hoc videatur rem desinere esse integram? & videtur dicendum, quod non; quia tex. *in d. l. 2.* dicit, rem desinere esse integram, si pars pretii fuerit soluta, & pars in dubio dicitur dimidia, *l. etiam. 43. ff. de vsufr. l. de ætate. 11. §. si interrogatus. 6. ff. de interrog. act l. nomen. 164. §. portionis.* alias *partitionis. 1. ff. de ver. sig. l. tale. 40. § fi. ff. de pact.* & per gl. & *in l. si qui aduocatorum. 5. C. de postul.* & habetur per Bal. *in l. scimus. 36. in prin. C. de inoff. test.* Bart. *in l. 2. C quan. & quib. quarta pars. deb. lib. 10.* Card. *in Clẽ. 2. §. 2. de ætat. & qual. cum simil.* vnde nõ videtur fuisse de mente Imper. *in d. l. 2.* quod si emptio fuerit pro centum contracta, quod per solutionem vnius nummi seu obuli desinat rem nõ esse integrã, quasi fuerit soluta pars; cum modicum non sit in consideratione, *l. scio. 4 in gloss ff. de in inte. rest. & l. in reb. commodatis.*

modatis.18.§.possunt.2.in fi.ff.cō.& ibi g. hinc est, quod respectu modicæ rei non debet quis acquirere magnam actionem, secundum Specul. *in tit. de feud. §.2. vers.23.* & sic respectu vnius nummi, vel obuli non debet dici res desinere esse integra, & sic acquiri magnam actionem; bene tamen dico, quod licet pars in dubio intelligatur de dimidia, vt supra dixi: attamen aliquando etiam minor pars continetur; (vt quando de mente loquentis constaret) *de quo extr. de decim.c.2.lib.6.* & per Domi. de S. Georg. *in c. Romana.1.§. deinde. in princ. de censi. lib.6.* & sic licet medietas pretii non sit soluta, procedit dispositio text. in *d.l.2.* dummodo sit saltem sexta pars, vel maior vno nummo, seu obulo; & ita pro nunc dicerem, quod est notandum; quia sæpe rustici hoc faciunt: nec reperi ab aliquo tactum, & pro prædictis facit, quia modica res non parit nec actionem, nec exceptionem, *l. habitatores.27.ff.locat. l si id quod 28. §. si quas.2.ff. de do. inter vir. & vxor. cum concor. alleg. in glo.* Item quia modicum, & nihil æquiparantur, *c. licet causam.9.de probat.c. cum te.23.de re iud.c. venera.69.de conse.dist.2.* licet in contrarium videatur facere; quia per solutionē etiam vnius nūmi nomine census factā interrumpitur præscriptio secundū Bald. *in c. illud.8. in vltim.colum. de præscript.* & voluit Angel. *in l. quamdiu.6. C. de distract pign.* non tamen recedo à prædictis. Dubitant in plerisque locis scri-

51 bētes, † si datis arrhis altera pars pœniteat, vltra duplicationem arrharum, possit agi ad interesse pro perfectione contractus? & glo. *in l. contractus 17. C. de fide instrum.* & in *§.1. Instit de empt. & vend.* dicunt quod sic, & sequuntur Dyn. & Bart. *in l.1.§. si quis dixerit.2.ff. de public. & vectigal.* & sequitur D. Fabr. de monte S. Saui. *in tract. empt. & vend. in 5. parte, quæst. 11.num.69.*

[Contrarium, quod videlicet, datis arrhis, ad id quod interest agi non possit, sed arrhæ tantum amitti, aut acceptas duplicatas reddi, probat Fachin. lib.2. controuers. iur. cap.28. sed mihi prior ab autore hic commemorata opinio videtur æquior, quia arrhæ, non alio fine, quam ad firmandum contractum dari solent, & plerunque non magni sed modici precii esse solent. Si igitur per solam eorum amissionem à contractu recedere liceret; ea sequeretur iniquitas, quod ob exiguę rei amissionem, is cum quo contractum est, maximo damno, ob recessionem aduersæ partis à contractu, afficeretur; & ex arrharum datione, quæ maioris firmitatis causa dari solent, conditionem eius deteriorem & contractum fragiliorem fieri. Licet Fachinæi sententia per §.1. *Instit. de empt. & vendit.* quem allegat, iuri videatur congruentior. Verum aliorum sententia propter æquitatem, in foro est receptior.]

52 Alibi etiam † non desinunt inuestigare, quando dicatur perfectus contractus quo ad agendum, & quo ad periculum emptoris, si fuit venditum vinum, oleum, & aliæ res consistentes in pondere, numero, vel mensura, & distinguit text. *in l. quod sæpe. 35. §. in his. 5. ff. de contrah. empt.* & ibi pulchre declarat Bald. quod aut vēditio fit simpliciter, & fuit constitutum vnū pretium pro toto frumento, oleo, vel vino, & statim venditio dicitur perfecta: aut fuit facta venditio taliter, quod pro singulo corpore, pondere, vel mensura, sit certum pretium statutum; & isto casu non est perfectus contractus, nisi secuta admensione, numeratione, & ponderatione, & tunc dicitur facta venditio ad mensuram, quando pro singulo stario, vel iugere terræ constituitur certum pretium (puta decem pro singulo stario) vt declarat Bald. vbi supra, & de iis addo videndum Franc. de Aret. *in consi. 11. per totum,* & Dec. *in consi. 179. & Socin. conf. vltim. in 4. lib.* ibi plene. Item ex † signatura vini in vegete facta non transferri dominium in eum, qui signauit, 53 inquit text. *in l.1 §. si dolium. 2.ff. de peri. & commod. rei vend.* & tenet Bald. *in rub. C. eod. tit. colum.1.* & Ias. *in l. quotiens.15. limit.16. C. de rei vend.* & Boer. *in decis. 105. num.10. in prima parte.* Quid enim, † si 54 mercatores, dum esset magna penuria frumenti, emissent maximam quantitatem frumenti, soluerunt pretium, & venditores non tradiderunt frumentum in tempore adeo, quod decreuit pretium frumenti, ad quem periculum diminutionis spectet? Ista quæstio fuit semel in ciuitate Papiæ tempore, quo Ludouicus Rex contra Venetos bellum mouit, vt refert Hier. Cagnol. *in repet. l. curabit. 5. C. de act. empt. & vend. num.47.* & ibi dicit fuisse determinatum, quod periculum diminutionis respicit emptores, per ea, quæ tradit Alexan. & Aquen. *in l. de diuisione. 5. vlt. colum. ff. solut. matr.* & subtiliter declarat Aret. *in consil. 150. visis diligenter. colum 6.* vbi dicunt text. *in d. l. curabit. 5. C. de act. empt.* in quantum voluit deberi vsuras propter moram irregularem, ob non adimpletum contractum, debere intelligi, vt procedat respectu fructuum & accessionum ratione æquitatis in textu scriptæ, non autem procedit quo ad periculum interitus, vel valorem rei, in quibus ista mora irregularis, quæ contrahitur per non implementum rei, operatur, quod est notandum; prædicta tamē sane intelligo, vbi sola mora irregularis daretur, quæ contrahitur per solutionem pretii ex parte emptoris, & per traditionem rei ex parte venditoris; at secus vbi daretur mora regularis, quæ contrahitur per interpellationem expressam, vel tacitam per appositionem diei & pœnæ, per ea quæ habentur *in l.1. ff. de act. empt. & in d.l. curabit.* & vide etiam Capic. *in decis. 10.* Quid enim, † si tibi promittam per solennem stipulatio- 55 nem vendere certas res, an si pœnitentia ductus nolueris emere, tenearis? Paulus de Castr. *in l. bonæ fidei. 46. de acquir. vel amittend. posses.* quam legit cum *l. si hæres. 5. versic. tamen. Digest. de eo quod cert.*

cert. loc. ponit hanc quæstionem, & ibi tenet, quod locum habet pœnitentia; imo si quid solutum est, repeti poterit, etiam quod non stetit per promissorem, quod minus vẽderet, mouetur ratione; quia si aliquis promittit vendere per stipulationem mihi, ipse promissor est obligatus mihi, *l. Labeo.* 19. *§. conductum*, alias *contractum. 2. ff. de verb. signif.* non econuerso; quia ego ad nihil sum obligatus illi promittenti vendere, licet facta conditione teneatur ad pretium, & firmat ac sequitur Nic. Boerius *in decis.* 48. *num.* 11. *in* 1. *parte.* Sed † quid si quis offert mihi vendere iusto pretio aliquam rem, & ego accepto emere; an ipsum sic offerentem cogere valeam ad vendendum, si fortasse pœnituerit? Philip. Corn. *in cons.* 25. incip. *circa pri. volum.* 4. consuluit, quod non potest cogi. Ratio est, secundum eum quia illa oblatio videtur potius quædam declaratio, seu intimatio voluntatis suæ, quam promissio, ideo ex ea non oritur actio, refert ac sequitur Nic. Boer. *in d. decis.* 48 *num.* 23. Et notandum
57 est, † quod venditio equo, censetur venditus cum freno & sella, si habet, vt *l. aediles aiunt.* 38. *in prin. & ibi gloss. & Bart. ff. de ædil. ed.* & Bart. *in l. eum qui.* 14. *§. non solum.* 15. *ff. de furt. & in l. si vt certo.* 5. *§. vsque adeo,* 9. *ff. commod* & Aug. *in d. l. ædiles §. vendẽdi.* 11. & Bald. *in l.* 2. *C. de ædil act.* & voluit ibi singularius Bald. (vt refert & sequitur Ias. *in §. actionum autem.* 28. *instit. de act. num.* 58.) quod si aliquis causa vendendi ostenderit equum bene ornatum, quod illa ornamenta tenetur tradere, & si non vult tradere, licitum est emptori agere infra 40. dies, allegat. *d l. eum qui* 14. *§. non solum.* 15 *ff. de fur.* & ibi dicit Ias. quod veniunt etiam illa ornamenta, quæ equus
58 habebat per duos dies ante venditionem. † Et si vendito equo infra triduum moriatur à die factæ emptionis, præsumitur fuisse morbosum tempore venditionis, vt possit agi ad pretium contra venditorem, secundum Io. Andr. *in addit. ad Spec. in tit. de empt. & vend. & §. sciendum. versi. & nota, quod in venditione*, & sequitur Alexan. *in addit. ad Bart. in l si in rixa.* 17. *in vlt addit. ff. ad leg. Corn de sic.* & istam opin. sequitur, & diffusius firmat Boer. *in decis.*
59 324. *num.* 12. *in* 2. *part.* Finge enim † venditorem animalis protestatum expresse, se nolle teneri de vitiis, an nihilominus teneatur? & distinguendum puto, quod aut fecit protestationem venditor se nolle teneri generaliter, nihilominus tenetur: aut specialiter, & specialibus verbis, videlicet nolo teneri de tali vitio, & non tenetur, *l. quæro.* 39. *ff. de actio. empt.* si vero erat vitium patens, & notum emptori, non tenetur venditor, *l. ea quæ commendandi,* 43. *ff. de contrah. empt.* aut non erat notum, & tenetur; quia dolus venditoris præponderat culpæ emptoris *l. item si obstetrix.* 9. *in fin. ff. ad leg. Aquil.* si vero vterque erat ignorans; tunc agitur quanto minoris res valet propter vitium, vel quanto minoris empturus fuisset emptor, *l.* 1. *C. de ædil. actio.* si vero scienter venditor vendidit rem vitiosam, tenetur ad interesse extra rem; ignoranter vero tenetur, quando minoris empturus esset; dicit tamen Cyn. *in l.* 1. *C. de ædil. actio.* quod vitium manifestum & apparens venditor non tenetur denunciare, id est, quando est extrinsecum, & in loco aperto, (vt si equus est deoculatus, vel manifeste claudicat.) Quid enim † si emptor rei vitiosæ, vel morbosæ agit redhibitoria, & probauit rem esse vitiosam ante venditionem factam, & pendente iudicio res est effecta sana; an hoc non obstante possit iudex condemnare venditorem? & in hoc licet prima facie videatur fauere textus *in l. iustissime.* 44. *§. final. & l. si hominem.* 47. *§. fin. cum l. seq. & l. quod si nolit.* 31. *§. si mancipium.* 11. *ff. de ædil. edict.* quod sic: tamen in contrarium facit text. *in l. qui alienam.* 54. *in prin. ff. de euict. & l. fideiussor euictionis.* 15. *de excep. dol* & pro hoc facit regula tex. *in l. adigere.* 6. *§. quamuis,* 2. *ff. de iur. pat.* & do. Bart *in l. Vranius.* alias *Granius.* 71. *in fin. ff. de fideiuss.* vbi vult, quod vbicunque pendente aliquo iudicio deficit causa finalis illius iudicii, illud iudicium impeditur, & idem voluit *in l. pluribus.* 140. *§. & si placet.* 2. *ff. de verb. oblig.* & quod non possit condemnare in diuiduo, latissime per Bart. Cæpol. *in l. actioni.* 54 *ff. de ædil. ed.* vbi per plura firmat in facti contingentia, ita obtinuisse referens, super quo addo videndum Andr. Tiraq. *in tractat. cau. ces. numer.* 231. *in verb. Redhibitionis causa.* dicentẽ, quod venditor debet in expensis eius condemnari, & donec cessauerit vitium, & si emptor perstiterit sciens vitium cessasse, debet in aliis expensis condemnari; & hoc dicit voluisse eundem Cæp. vbi supra *num.* 11. Illud † non 61
abs re subnectendum puto, nunquid si cum fuerit deliberatum & conclusum inter consiliarios ciuitatis seu superiores de vendendo frumentum certo & determinato pretio, & non pluris, quidam hoc sciens, vendit suum frumentum pluri pretio, quam conclusio, antequam conclusio prædicta publicata extitisset, licet vendiderit minori pretio, quam tunc temporis in platea valebat, an contracta venditione & publicata dicta cõclusione rescindatur dictus contractus? in quo quidem casu reperio Bart. Cæpol. *in l. si nominatim.* alias *nominatim.* 34. *ff. de cond. & demonstr.* quia arguit ad partes, & inquit sibi prima facie videri, quod rescindatur talis cõtractus, motus per text. *in l.* 1. *§. venditor.* 1. *ff. de act. empt.* vbi dicitur, quod si venditor scit seruitutem deberi, & ignorabat emptor, & nihil dixit venditor, quod tenetur actione ex empto. Idem pro hoc dicit facere tex. *in d. l. si nominatim & §. praced.* (ibi, consulto reticuit) & hanc opinionem citat teneri per Guliel. de Cum. & Bart. *in l. contra legem.* 29. *ff. de leg.* & Bart. *in l. quæro.* 39. *ff. de actio. empt.* & Paul. de Castr. *in l.* 1. *§.* 1. *eod. tit.* & Ioan. da Plat. *Inst de legit. pat. tut. in fi.* 1 *col.* sed Raph. Fulg. *in d. l. quæro.* (c. vt ipse citat) tenet contrarium (videlicet, quod valet contractus, & non tenebatur emptorem admonere) sed ipse Bart. Cæp. tenet

tenet contrarium, & dicit pro hoc esse casum ad literam in ratione sui *in l.1.in princ.ff. si quis testam. lib. esse iuss. fue.* (maxime ibi; sed natura æquum est, non esse impositum) & pro hoc etiam dicit facere *l. vnicam. §. ille autem nouissimus.11. C. de lat lib. toll.* vbi dicitur, quod occasio fraudi nõ est danda, & glo. *in l. sa. tis.23.* quæ in *c. not ibi: Item daretur occasio C. de agr. & censi lib.11.* & quod ibi not. Bar. *in fi & in l omnes profugi. 8. in fi. eo tit. de agr. & censi.* Item hoc dicit probari ratione euidenti; nam mens statuentium, quid senserint, spectanda erit, sed in casu prædicti statuti seu conclusionis fuit, quod ciuitas haberet frumentum in bono foro; & iste fecit contrarium, ergo pro hoc dicit esse bonũ tex *in l. Iulianus. libro quinto. decimo 13. §. si venditor dolo. 4 & in §. seq. & in §. idẽ Iul. dolum. 6. ff. de act. empt. & ven.* nec obstat secundum eum, quod statutum non ligat, nisi à tempore promulgationis, & etiam aliquando post duos menses, vt *in Auth. & (alias) vt factæ nouæ constitutiones post insinuationem. col. 5. tit. 25. Nou. consti. 66* quia paria sunt facere contra statutum iam promulgatum, vel non promulgatum, & in fraudem anticipari tempus, argu. *l si quis id quod. 7. vers. quod si dum proponeretur. 2. ff. de iur. om. iud.* & tenẽdo istam opinionem, respondet motiuis Fulgo. & sic concludit tenendum esse, quod venditor tenetur ad restitutionem pretii quãti interest ipsius emptoris rem emptam non fuisse illo pretio, & hæc notes ad nonnullas quæstiones.

62 Solent aliquando † venditores equorum, tempore venditionis protestatione præmissa vendere, quod non intendunt teneri de aliquibus vitiis, quo fit vt dubitetur an tale pactum liberet venditorem, si equus est vitiosus, & distinguendum, prout supra nu. 59 distinguitur, & vide latius exordiendo Barth. Cæp. *in l. si venditor. 28. ff. de ædil. ed nu. 8. cum seq.* aliter distinguentem, vt ibi per eũ.

63 Quid † enim si emi duas res, quarum vna est vitiosa, & sic redhibitioni locus est, nunquid in ambabus rebus redhibitoriæ sit locus? & si res in aliquo officio sint coniunctæ, nec penitus sint reparatæ, resolutio vnius est proculdubio resolutio alterius, at secus econtra, *l ædiles 38. §. cum autẽ. 14. ff. de æd. edict. & firmauit* Bald. *in l. si*

64 *prædium. 4. C. de æd. act.* Et quid † si facta sit venditio mercium ad certã mensuram, quæ tẽpore traditionis non præstatur, an agi possit quanto minoris ex empto, dubium est? in quo dicas, quod sic, *l. si in emptione. 5. in prin. & l. Iul. 13. §. quid tamen. 3. & l. si seruum. 4. § fin. ff. de act. empt.* nam deceptus in mensura agit ad supplementum quãto minoris ex *c. per tuas. 5. de donat.* nisi adiectum sit tempus mensurandi & referendi; quia eo elapso renunciare videtur, si conuentum fuit mẽsurare & referre infra certum tempus, vt est not. tex. *in l. qui fundum. 40. ff. de contrahen.*

65 *empt.* Quid igitur † dicendum de eo, quod sæpissime contingit in nundinis dubitari, ecce quidam mercator vendidit merces vni, & non tradidit, demum sequenti die alteri eas merces vendidit & tradidit, quibus traditis illico è nundinis recessit, & dum secundus emptor voluisset recedere cum mercibus, primus emptor vult impedire secundum emptorem, vt non discedat cũ mercibus, ex quo per prius ei fuerunt venditæ: quæritur an possit? & breuiter dicas, quod non, secundum Bald. *in c. 1. col. 1. per illum text. in tit. quid sit inuest.* refert & sequitur *Ias. in l. quotiens. 15. C. de rei ven. nu. 2* Quid enim † si duo emerunt merces à quodam mercatore pro certo pretio, 66
& vnus istorum vult agere contra venditorem, & offerre partem pretii, vt sibi tradantur merces pro rata sua, an possit? dicendũ est, quod non, vt est text. *in l. quod si nolit. 31. §. idem Marcellus. 8. ff. de ædil. edi. & l. fistulas. 78. §. qui fundum. 2. ff. de contrah. empt.* & Paul. de Cast. *in l. Iulianus. 13. §. offerri. 8. ff. de act. empt.* & Soc. *in cons. 16. in 3. lib.* Addam † hic quæstionem, 67
quæ de facto mihi euenit Salerni in nundinis. Quidam mercator vendidit mihi tres saccos piperis, & facta venditione cepi dictum piper, & reposui in tribus saccis meis & subsignaui; seu sigillaui, dimisique in eadem apotheca venditoris, qui alteri vendidit & tradidit; quis ergo præferatur, dubitatum fuit? in quo illud dicendum est, quod ex quo primus emptor mensurauit & posuit in saccis suis signando etiam, si postea venditor alteri vendat, præfertur primus emptor; quia per talem signaturã transfertur ita dominium, ac si & prout transfertur per veram traditionem, vt est text. *in l. quod si neq; 14. §. fi. de peri. & com. rei ven.* fallit in vegete vini vendita, refert & sequitur dom. Ias. *in d. l. quotiens 15. C. de rei vend. num. 22.* vbi pulchre, & licet plura alia potuissem notatu digna addere, iis contentus ad alia deueniendum esse censui. *Pet. Fol. I. V. D.*

IVDICIORVM V. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud ordinarium, & aliud delegatum.*
2 *Iudex ordinarius quis dicatur, & quis delegatus, & in quibus differant.*
3 *Iurisdictio originaliter radicata est in principe, & ab eo descendunt iudices sicut riuuli à fonte suo.*
4 *Delegatus iudex quis dicatur, & quomodo cognoscatur ab ordinario, & in quib. differant adinuicem.*
5 *Vicarius, seu locum tenens, an dicatur ordinarius vel delegatus, & nu. 9. cum plur. seq.*
6 *Vicarij tres dicuntur esse species.*
7 *Archidiaconus absente Episcopo, vicarius est episcopi, ipso iure.*
8 *Vicarius quomodo cognoscatur à delegato.*
9 *An substitutus dicatur ordinarius vel delegatus.*
10 *Viceduces, vicereges, & viceomites dicuntur iudices ordinarij.*
11 *Barones omnes habent iurisdictionẽ in baronia sua.*
12 *Vicarius generalis episcopi, dicitur ordinarius, secus particularis vicarius vnius loci; quia est delegatus.*
13 *Episcopus æquiparatur Duci, Comiti, vel Baroni.*
14 *Vicarius foraneus, seu ruralis, quis dicatur.*

15 *Appellari*

74 *Delegatus an possit mulctare.*
75 *Iurisdictio delegati non suspenditur per excommunicationem delegantis. Secus est in vicario, si excommunicetur Episcopus.*
76 *Princeps solus vtitur in rescriptis clausula;* appellatione remota; *non autem delegatus principis, nec operatur in praeiudicium tertii.*
77 *Delegatus an dicatur is, cui commissa est causa, in qua alias erat ordinarius.*

1 QVINTA principalis distinctio iudiciorum est; quia † iudicium aliud est ordinarium, & aliud delegatum. Ordinarium est illud, quod ventilatur coram iudice ordinario, de quo loquitur totus titulus *extr. de offic ordin.* Iudicium vero delegatum est, quod ventilatur coram iudice delegato, de quo loquitur totus tit. *extr. de offic. deleg. & ff. de*
2 *offic. eius cui mand. est iurisdict. per tot.* Quis † autem dicatur iudex ordinarius, & quis delegatus; & quomodo cognoscatur vnus ab alio, & in quibus differat ordinarius à delegato; quia ista materia vtilis, & quotidiana, quæ quotidie versatur in iudiciis, ideo decreui hic eam plene declarare; cum hic opportune congruat. Iudex ergo ORDINARIVS dicitur ille, qui est creatus à Principe, Papa, Imperatore, vel Rege, vel ab alio superiore habente potestatem concedendi ordinariam iurisdictionem, vt presit vniuersali iurisdictioni alicuius ciuitatis, vel prouinciæ. eo enim ipso, quod alicui committitur vniuersitas negotiorum per habentem potestatẽ, censetur creatus ordinarius, nisi expresse dicatur in cõmissione, quod delegat sibi causas, vel quod facit eum delegatum; nam tunc esset delegatus ad vniuersitatem causarum, ita declarat Alex. *in l. prætor. 17. ff. de iurisd. omnium iud.* de mente Bart. *in l. more. 5. eod. tit.* & sic habes bonam doctrinam cognoscendi ordinarium à delegato, ad vniuersitatem causarum. potest tamen creari ordinarius, non solum cum territorio, verum etiam sine territorio, vt declarat Felin. *in c post cessionem. 7. in princ. de probat.* & est textus cum gloss. & ibi Gemin. *in c. ordinarii. 3. de offic. ordin.*
3 *libr. 6.* Scias tamen, † quod omnis iurisdictio plenaria est radicata in principe, & in eo est originaliter, vt probatur *in l. 1. ff. de constitut. princip.* & notat Bart. *in l. 1. colum. fin. ff. de iurisdict. omnium iud.* & ad solum principem spectat conferre ordinariam iurisdictionem, & creare iudices ordinarios, text. est & ibi gloss. & Bald. *in c. 1. §. iudices. de pac. iur. firm. in vsibus feud. & in l. 1. ff. ad leg. Iul. de amb.* & gl. *in c. 2. ne prælat. vices suas.* ita vt omnes dignitates & omnia officia, & gradus ab ipso principe profluant, sicut riuuli à suo fonte, ita dicit Ang. *in rub. ff. de iur. omn. iud.* & Bal. *in c. 1. in princ. quis dicatur Dux, Comes, vel Marchio tit. 2. lib. 10. in vsi. feud.* vnde plures gradus iudicũ ordinariorum reperiuntur. Quidam enim dicuntur superillustres, quidam illustres, quidam spectabiles, quidam clarissimi, & quidam infimi, quos gradus ponit gl. & ibi Alex. & Mod. *in l. 1. ff de offic. eius, cui mand. est iurisd.* & Spec. *in tit. de iur. omn. iud. col. 1. & 2.* DELEGATVS † vero is dicitur, cui à principe vel ab ordinario, vel à delegato principis causa committitur, vices gerens delegantis, & proprium nihil habens, *l. 1 §. qui mandata. 1. de off. eius, cui mand. est iurisd.* ita declarat Alex. *in rub. illius tit. col. 3. in fin.* & Spec. *in tit. de iud. deleg §. 1.* Delegatus enim dicitur habere solum vsum iurisdictionis delegantis, & nihil habet proprium, quo ad iurisdictionem, vt *d. §. qui mandatũ. & l. & si prætor. 3. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Quomodo autem cognoscatur, an aliquis sit creatus ordinarius, vel delegatus, vltra ea, quæ dicit Alex *in d. l. prætor. 17. ff. de iurisd. omn. iud.* ponit Bart. *in l. more. 5. col. 2. vers. iuxta hoc, &c. eod. titul.* & Abb. & communiter Dd. *in c. licet. 12. de off. ordin.* videlicet, quando in commissione diceretur, procedas auctoritate nostra, vel delego, vel committo tibi talem causam; vel quãdo additur commissioni aliqua clausula, quæ nõ spectat ad ordinariam iurisdictionem, vt si dicatur, procedas appellatione remota, vel alia simili clausula vtatur; tunc enim semper præsumitur delegatus, secundum Abb. *in d. c. licet. 12. col. 2.* Si vero hoc non apparet ex circumstantiis; & tunc si vniuersitas causarum conceditur, præsumitur ordinarius, *l. 1. §. cum vrbem.* alias *initio. 4. ff. de off. præf. vrb.* Si vero vna causa, vel plures distinctæ, & separatæ concedantur, præsumitur delegatus, secundum Bart. *in d. l. more. 5. col. 2. vers. iuxta hoc, &c.* & ibi etiam Alex. *in 3. col. in fin.* & Bart. *in l. 2. §. fin. de opt. leg.* & Bart. *in l. ambitiosa. 4. col. fin. ff. de dec. ab ord. fac.* 5
AN † autem LOCVM TENENS, SEV SVBSTITVTVS ALICVIVS OFFICIALIS, DICATVR ORDINARIVS VEL DELEGATVS? hæc est pulchra quęstio, & valde difficilis, & multę quæstiones quotidianæ possunt ex ea decidi, maxime propter multas differentias, quæ sunt inter ordinarium & delegatũ; vnde pro pleniori discussione huius quæstionis, subiicio tres alias quæstiones. PRIMA erit, quis dicatur substitutus, seu vicarius vel locum tenens. SECVNDA, an talis substitutus sit ordinarius, vel delegatus. TERTIA, vtrum inferior à principe possit sibi constituere vicarium, seu locũ tenentẽ. Venio † ad PRIMAM QVÆSTIONEM, 6
super qua dic, quod tres reperiuntur species vicariorum, seu locum tenentium. Primo modo dicitur vicarius is, qui constituitur ipso iure à lege sine facto hominis: prout † est Archidiaconus, qui absente 7
Episcopo, est vicarius Episcopi ipso iure, *cap. 1. de off. Arch.* Secundo modo dicitur vicarius seu vicegerens is, qui constituitur ab eodem superiore, à quo fuit constitutus ille ordinarius, in cuius locum subrogatur, & de hoc loquitur tex. *in l. 2. C. de officio eius, qui vic. alt. ger. & l. 1. §. à præfecto. 4. ff. de leg. 3.* Tertio modo dicitur vicarius is, qui substituitur ab aliquo in locum sui ipsius substituentis, & de hoc loquitur tex. *in l. aliquando. 5 ff. de off. procons. & in Auth. de collat.*

& aliis

& aliis cap. col. 9. tit. 11. *Nouell. const.* 128. §. *ad hoc prohibemus.* 4. *in Auth. vt nulli iud. col.* 9. *tit.* 17. *Nouell. constit.* 134. *in princ.* & Bart. *in l. obseruare.* 4. *ff. de offic. procons.* & hæc colliguntur de mente Alex. *in rubr. ff. de offic.*
8 *eius, cui mand. est iur.* Quomodo † autem cognoscatur vicarius à delegato, declarat Bart. *in l.* 1. §. 1. *in fin. ff. quis & à quo appell.* vbi dicit, quod si vicarius sedet in eodem tribunali, in quo sedebat constituens, censetur vicarius, si vero sedet in alio loco, dicitur delegatus. Ex quo infert ipse, quod si ordinarius scribat alicui, quod sit suus vicarius in tali causa, vel in tali loco particulari, & distincto, talis non erit vicarius, seu delegatus, vt habetur *in c. Romana.* 3 *de appell. lib.* 6. vnde à tali substituto appellatur ad substi-
9 tuentem, vt ibi habetur. Secvnda † qvæstio est, an talis substitutus dicatur ordinarius, vel delegatus? super qua vera conclusio est, quod in primis duabus speciebus vicegerentium, scilicet quando quis constituitur à lege, vel à superiore, dicitur ordinarius, ex quo lex, & talis superior poterat dare ordinariam iurisdictionem, & hoc non habet dubium, per allegata per Alexandr. *in d. rubr. ff. de offic. eius.* In tertia vero specie, scilicet quando constituitur ab aliquo Officiali in locum sui ipsius, in hoc consistit omne dubium, vnde pro habenda veritate distingue, aut talis vicarius substituitur ab ipso principe, in locum sui ipsius, prout est vicerex, vel legatus de latere; & sine dubio talis vicarius habet ordinariam iurisdictiouem. tex. est *in c. tua.* alias *sua nobis.* 5. *& ibi per Doct. de off. vicar.* Ponderando ibi illud verbum, *iurisdictio*, quæ in dubio intelligitur de ordinaria, secundum Abb. ibi. & dicam infra in differẽtiis. nam princeps potest dare ordinariam iurisdictionem, vt supra dixi, & probatur *in l.* 1. §. *cũ*
10 *vrbem.* alias *initio.* 4. *ff. de offic. præfect. vrb.* Ex † quo infero, quod hodie in regno idem esset dicendum de istis substitutis Ducum, Comitum, & Marchionum, quos in regno appellamus Viceduces, Vicecomites, &c. nam isti habent ordinariam iurisdictionem, quia ex forma priuilegiorum, omnes Barones regni habent merum, & mistum imperium, sibi concessum à Rege, cum potestate creandi capitaneos, ad iustitiam, & ordinarios iudices, secundum Andream de Isern. *in constitut. in locis demanii. la prima.* & isti, qui habent priuilegium, debent exercere iurisdictionem de licentia principis, vt notat Andr. de Isern. *in constitut. ea quæ.* & maxime in prædictis dignitatibus, quæ appellantur regales secundum Baldum, & communiter Doct. *in cap.* 1. *de feud. March.* & Alexand. *in consil.* 25. *colum.* 3. *in quinto vo-*
11 *lumine.* & † dicit Matth. de Afflict. *in decis.* 57. *consil. Neapol.* quod ratione territorii omnes Barones ha-
12 bent iurisdictionem in Baronia sua. Si † vero talis substitutus creatur ab inferiore, à principe, qui tamen non sit Dux, Comes, vel Marchio, vel Baro, habens merum imperium ex priuilegio, vt supra, puta summus in capitaneo, seu rectore ciuitatis, vel præside, qui vult substituere in locum sui ipsius, in hoc est differentia inter ius ciuile, & canonicum; quia vicarius Episcopi habet ordinariam iurisdictionem, vt not. Abb. *in d. cap. tua.* alias *sua nobis.* 5. *de officio vic. & in d. cap. Romana.* 3. *de appell. libr.* 6. & habetur *in cap. licet.* 2. *de offic. vicar. libr.* 6. quia lex dat sibi iurisdictionem ordinariam, secundum Alexandr. *in dict. rubric. ff. de offic. eius. colum.* 4. *circa finem.* sed vicarius rectoris ciuitatis vel præsidis, non habet ordinariam; quia nec lex ei dat, nec ipse dare potest, ex quo talem authoritatem non habet; imo prohibetur à lege, per *d.* §. *ad hoc prohibemus.* 4. *in Authent. de collat.* Confirmatur † id, quod dici- 13
mus de vicario Episcopi, quod sit ordinarius; quia Episcopus æquiparatur Duci, Comiti, vel Baroni, secundum Bartol. *in l. si quis absentis.* 5. *in princ. & ibi etiam Alexand. ff. de verbor. obligat.* vnde sicut substitutus Comitis vel Baronis dicitur ordinarius, vt modo dixi; ita & substitutus Episcopi; quia ex communi forma bullarum, eandem habent diœcesim à Papa sibi concessam, quam habet Baro in Baronia, & probatur *in c. cum Episcopus.* alias *Romana.* 1. *de officio vicarii. libr.* 6. Limita † tamen istud, 14
quod dicitur de vicario Episcopi, procedere in vicario generali; quia ille dicitur ordinarius; secus in vicario speciali, dato in vna terra diœcesis, vel in certa parte causarum tantum, qui dicitur vicarius foraneus, vel ruralis; quia ille est delegatus, non ordinarius, gloss. est notabilis *in cle.* 2. *in ver. foraneo. de rescript.* & tenet Geminia. *in c.* 1. *in* 2. *quæst. de offic. ordin. libr.* 6. & Felin. *in rubric. de offic. delegat. colum. fin.* & Alexand. *in rubr. ff. de offic. eius. colum. penult. in princip.* & Angel. *in l. præcipimus.* 32. *C. de appell.* Vnde † tunc à tali vicario foraneo appellaretur ad E- 15
piscopum, vel ad vicarium generalem, vt habetur *in d. c. Romana.* 3. *& ibi Gemin. de appell. libr.* 6. & not. Bald. *in cons.* 2. *in tit. de appell.* licet secus sit in vicario generali; quia ab eo non appellatur ad Episcopum, ex quo est idẽ tribunal, vt *d. c. Romana.* 3. & not. Bart. *in l.* 1. §. 1. *ff. quis & à quo appel.* & ad prædicta vide etiam Card. *in d. Clem.* 2. *in* 24. *q. de rescr.* Secundo † no- 16
tabiliter Limita procedere in his, quæ de iure communi, & generali conceduntur vicario Episcopi; quia in illis tantum est ordinarius, puta in causis ciuilibus; nam causas criminales non potest de iure exercere Episcopi vicarius, nisi specialiter sibi committantur per Episcopum, vt est text. *in c.* 2. *de offic. vic. libr.* 6. Item minime potest conferre beneficia, nisi specialiter sibi concedatur potestas conferendi per Episcopum, *c. fin. de officio vicar. libr.* 6. & Abb. *in c. tua.* alias *sua.* 5. *de off. vicar.* vnde sequitur, quod si ista, quæ nõ veniunt in generali concessione, concedantur specialiter vicario per Episcopum, in istis erit delegatus, non ordinarius, & appellabitur tunc ab eo ad Episcopum delegantem, ita tenet Felin. *in c. licet.* 12. *col.* 1. *de offic. ord. & in rubr. de offic. deleg. colum. fin.* quod nota perpetuo propter differentias,

quæ sunt inter ordinarium, & delegatum. Circa
27 vicarium † rectoris secularis vel præsidis, vera conclusio est de iure ciuili, quod nõ est ordinarius, sed delegatus. ita concludit Alexan. *in d. rubr. ff. de offic. eius.* Ego tamen considero, & intelligo hoc dictum Alexan. procedere, quando Officialis vellet facere sibi vicarium in casu, à iure prohibito, prout est regulariter, vt dicam infra in sequenti dubio; secus si faceret in casu permisso, prout est in casu necessitatis, puta causa infirmitatis, vel iustæ absentiæ; nam omnes Doctores concludunt, quod tunc potest facere vicarium, secundum Bart. *in l. obseruare. 4. ff. de officio proconsul* & Bald. *in c. si quis decesserit. si de feud. fuer. contr.* & probatur *in dict. §. hoc prohibemus 4. in Authen. de collat.* vbi permittitur officiali antequam veniat in officium, destinare vicarium, & eodem modo postquam venit, si contingat eum abesse ex iussione principis, vt ibi dicitur in fin. & not. Bald. *in l. aliquando. 5 ff. de offis. proconsul.* nam in isto casu puto, quod talis substitutus dicatur ordinarius; quia lex permittens eum substitui, videtur sibi dare ordinariam iurisdictionem, & ita reperio, quod in terminis tenet Bartol. *in l nec quicquam. 9. §. vbi decretum. 1 in 1. lect. colum. 2. vers. oppo. & videtur, quod ista. &c. de offic. procons.* vbi expresse dicit, quod substitutus ab eo, qui se absentat, vel in locum officia-
28 lis mortui, dicitur ordinarius. Eodem † modo, quando aliquis esset creatus ordinarius à principe cum potestate substituendi, puta quod substitutus ab eo, sit ordinarius; quia videtur creatus auctoritate principis id concedentis, & ad hoc moueor per ea, quæ not. Paris *in tractat. syndicat. in verb. substitutus. colum. 3.* vbi quærit, an substitutus ab eo, qui habebat potestatem substituendi in suo priuilegio, possit imponere pœnam mortis; nam si non esset ordinarius, frustra dubitaretur de hoc, cum certum sit, delegatum non posse expedire ea, quæ sunt meri imperii, *l. 1. ff. de offic. eius.* Præterea istos duos casus ego confirmo ratione vrgentissima; nam lex expresse prohibet officiales facere sibi substitutos, nisi in casu necessitatis, vt *d. §. ad hoc prohibemus. & in Authent. vt nulli iud. in princip.* & tamen permittit cuilibet ordinario posse delegare causas delegabiles, *l. more. 5. ff. de iurisdict. omn. iudic.* & hoc procedit, siue in casu necessitatis, siue non, vt probatur *in d. l. 1. ff. de officio eius.* vbi in casu necessitatis permittitur delegatio meri imperii; ergo in aliis causis delegabilibus non consideratur casus necessitatis. Si ergo lex vetat facere substitutum, nisi in certis casibus, sequitur, quod in illis casibus exceptuatis erit ordinarius; quia si esset delegatus, etiam in casibus nõ exceptuatis potest esse delegatus sine aliqua prohibitione legis. Ad quid ergo lex induceret talem prohibitionem, nisi esset ordinarius? Et idem dicimus in potestate substituẽdi concessa; quia absque tali potestate quilibet ordinarius constituet sibi delegatum, vt *d. l. more.* ergo talis potestas operatur, vt possit constituere ordinarium auctoritate Principis concedentis. Extra autem hos duos casus, si ordinarius faceret vicegerentem, non dicitur ordinarius, sed potius delegatus ad vniuersitatẽ causarum, & ita procedit quod dicit Alexand. *in dict. rubric. ff. de offic. eius.* & hoc expresse tenet Iason *in l. si eadem. 3. colu. 2. ff de offic. assess.* Venio † ad TERTIAM QVÆSTIONEM, videlicet, vtrum inferior à Principe, possit constituere sibi vicarium, & loquor de rectore ciuitatis, vel de præside; quia iam de aliis dictum est, & breuiter concludo, quod non, & hoc regulariter; quia omni iure prohibetur. Primo enim prohibetur per ius commune, *per dict. §. ad hoc prohibemus, & in Authent. vt nulli iudic. in princip.* Secundo, prohibetur in regno Siciliæ per multas const. Et primo, per *constit.* quæ incip. *officia.* quæ imponit pœnam capitalem. Secundo, per *constit. duram, & diram.* quæ imponit pœnam publicationis bonorum contrafacientibus. Tertio, per *capitulum regni* quod incip. *quia de vicariis, &c.* vbi prohibet tex fieri vicarios sine eius licentia, & factos iubet de ciuitatibus expelli, & dicit Paris *in tractat. synd. in vers. substitutus. col. fin.* quod potestates terrarum nõ possunt facere substitutum, & ire ad solatium. Quod tamen limita, nisi in casu necessitatis, & dixi in præcedenti dubio; quia leges nouæ distinguuntur per veteres, *l sed & posteriores. 28. ff. de legibus.* Quam autem † potestatem habeat vicarius seu locum tenens in casu, in quo de iure constitui potest, dic, quod si est constitutus à principe, vel alio superiore, qui habet potestatem constituendi vicarium seu ordinarium, puta in locum ordinarii absentis vel mortui; & tunc vera & communis conclusio est, quod potest facere omnia, quę poterat ille ordinarius, in cuius locum substituitur. Vnde † potest expedire omnes causas meri imperii, vsque ad mortem & membri abscissionem inclusiue. ita intelligitur *l. 2. C. de off. eius, qui vi. al. ger.* reprobata gloss. ibi, quæ dicit, quod non potest imponere vltimũ supplicium, & membri abscissionem; quia hoc non procedit. nam imo potest dictas pœnas imponere, secundum Bartol. *in l. 1. §. hi quibus. 2. ff. de legat. 3. & in l. 1 col. final. ff. de officio eius.* vbi in specie reprobat gloss. *in d. l. 2.* & ibi etiam Alexand. *in 15. colum.* & Bald. *in auth. sed nouo iure. C. de ser. fugit.* ita etiam tenent Iacob. de Beluis. & Bart. *in d. §. ad hoc prohibemus.* Si vero est constiturus ab inferiore in locum sui ipsius, puta à rectore ciuitatis; & tunc omnes causas expedire potest præter vltimum supplicium, & membri abscissionẽ. ita proprie loquitur text. *in d. §. ad hoc prohibemus.* & ibi Iacob. de Bel. & Bart. idem tenet Bald. *in l. data opera 11. colum. 13. C. qui accus. non poss.* & Bald. *in d. c si quis decesserit, si de feud fuer. contro.* & habetur in locis prælleg. & procedit etiã, si capitaneus habeat potestatem substituẽdi in priuilegio, vt tenet Paris *in tract. synd. in d. verb. substitutus. colum. 2.* ad

præ-

prædicta adde Bald. *in authen. & omnino. colum. 3. versic. iuxta quæritur. C. ne vx. pro mar.* vbi dicit, quod vicarius potestatis potest expedire omnes causas citra sanguinis. † An autem possit vnus vicarius alium vicarium sibi substituere, Dic, quod non, vt est tex. *in c. clericos 4. de off vica.* & not gl. *in c. 1. in ver. ipsius, de offi. vica. li. 6.* & Bal. *in l. aliquando 5. ff. de of. proc.* & Felin. *in c. G. perpetuus. 12. col. 1. extra. de fide inst.* quod procedit etiam in vicario Papæ secundum Car. *in Clem. 2. in 2. q. de resc.* Limita hoc scilicet, vt non possit facere vicarium perpetuum sibi similem, sed ex causa puta absentiæ, potest ad modicum tempus facere vicarium, secundum gl. *in Clem. 1. in vers. locum de regula.* & Car. *in Clem. 1. in 11. 14. & 18. q. de off. vic.* & Fel. *in d. c. G. perpetuus. 12. col. 1.*

23 In † quibus autem differat ordinarius a delegato? Ad hoc, vt ista materia reducatur ad bonam vtilitatem, dico, quod in multis differunt. Et PRIMO respectu creationis; quia ordinarius constituitur à Principe, Papa, imperatore, vel Rege, populo, lege, vel consuetudine. Delegatus vero ab omnibus prædictis, & à quolibet ordinario, vt not. gl. *in l. & quia. 5. ff. de iurisd omn. iudi.* Item à delegato Principis, *l. à iudice. 5. C. de iud.* Item à delegato ad vniuersitatem causarum, *l. 1. §. ab eo. 1. & ibi Bart. & Doct ff. quis & à quo appel.*

24 Secundo † differunt; quia ordinarius habet propriam iurisdictionem, & iure suo illam exequitur, *l. more maiorum. 5. ff. de iurisd om. iud.* Delegatus vero habet iurisdictionem iure alieno, & nihil habet proprium, sed habet solum vsum alienæ iurisdictionis, scilicet delegantis, *l. 1. §. qui mandatum. 3. & l. & si prætor. 16. ff. de offi eius, & l. solet. 16 ff de iuris. om. iud. & l. & quia. 6. eod tit.*

25 Tertio † differunt; quia ordinarius potest regulariter delegare, *d. l. more maiorum. 5. & l. cognitio. 4. §. cum propriam. 2. de offi. eius. & c. cum episcopus. 7. de offi. ord. li. 6.* Delegatus vero subdelegare nullo modo potest, vt *d. l. more maiorum. 5. & l. à iudice 5. C. de iud. & l si ff. de offi. eius.* etiam de consensu partium, secundum Bald *in c. cum Bertoldus. 18. colum. 3. versicu. quæro vtrum. &c. in fin. de re iudi.* & Ias. *in d. l à iudice, colum. 2.*

26 † Fallit in delegato principis; quia potest subdelegare, vt *d. l. à iudice. & c pastoralis. 28. & c. venerabilis. 37. de offi. deleg. & c. si duo 3. de offi. deleg. lib. 6.* & not. Abb. *in c. si pro debilitate. 3. de offi. deleg* & est text. *in l. 1. in fin. C. qui pro sua iurisdict.* vbi Bald. in 6. *not.* dicit, quod etiam causas meri imperii delegare potest, de cuius dicti veritate vide Alexan *in l. 1. col. antepenul. & penul. de offi. eius*, vbi de hoc examinat plenū arti. Multas alias fallentias vide per Iason. *in d. l. à iudice*, vbi plene attingit hāc materiam. ADDITIO.

27 † Delegatum Principis subdelegare posse, constitutum vides (secundum dom. Auctorem,) quod quidem minime procedere scias, si fuerit eidem causa commissa, per verbum mandamus, vel præcipimus, eam enim eo casu non subdelegabit, secundē gl. *in l. sæpe audiui Cæsarem. 8. de offi. præsid* quā glossam sequitur in addit. Specul. *de iudic. delegat. in fin. versicu. quando est præceptum.* & eam approbat totus mundus, secundum Alexand. *in l. quia 6 ff. de iurisdict. omn. iudi.* & Felin. *in c. eam te. 7. colum. 7. versi. nihilominus. de rescript.* & idem foret, si dicatur in commissione, quod causam cognoscere deberet per se; quia per illud verbum videtur imposita necessitas, per seipsum causam cognoscendi, *c. vnico, vt eccles. benef l. prætor 4. in prin ff de eden.* & per Bald. *in d. c. eam te. 7. versicu. circa hoc. de rescript.* & idem est, si in commissione fuisset dictum, super quo tuam conscientiam oneramus; quia tunc subdelegatio videtur prohibita; & electa est industria personæ, secundum Imol. Abb. & alios *in c. fina. per illum textum de offic. delegat.* Alexan. *in d. l. à iudice. 5. C. de iudic.* & Bald. *in c. si pro debilitate. 3. colum. 3. de off. delegat.* & generaliter vbicunque apparet fuisse electam industriam personæ, vt declarat Ioan. Andr *in d. c. fin. in versic. iniungitur*, & Ioan. Mil. *in verb. mandatū an transeat*, & per Bald. Car Imol, & Panormita. *in c. fina. de dol. & contu.* & per Cap. *decis 151 virginalis.* Item intelligo prædicta procedere in delegato à Principe supremo, aut de facto, vel de iure recognoscente superiorem, & eius constitutio ius ciuile, non autem prætorium constituit, secundū Bar. *in l. 4. §. 1. in fi. & ibi Imol. ff. de dam. inf.* vnde delegati ab Episcopis, Ducibus, & Marchionibus non possunt subdelegare, secundum Bar *in l. sciendum. 30 ff. de verbo. oblig. & l fina. ff. de pœn.* Potest tamen talis subdelegatus ab istis subdelegare aliquam causam, si est delegatus ad vniuersitatem causarum, *l. 1. § fin. ff. quis, & à quo.* & ibi gloss. Bartol. & Docto. *in l. & quia. 6 ff. de iurisdict. omn. iudic.* vnde vicarius Episcopi licet nō possit alteri suas vices in totum committere, & alium facere vicarium; potest tamen aliquam causam subdelegare, secundum Rot. *in decis. 388.* fuit dubitatum, vtrum vicarius, & per Capic. *dec. 161. P. F. V. I. D.*

Quarto † differunt; quia ab ordinario substituto 28 non appellatur ad substituentem eum, & quando sumus in vicario, aut alio locum tenente ordinario, quod quando sit, declaraui supra, & dixi etiam in scriptis meis super lectura, *ff. de offi. eius.* Sed appellatur ad eum, ad quem appellaretur, si substitutus pronunciasset, *l. 1. §. 1. & ibi Bart. ff. quis, & à quo appel.* & Bar. *in l præcipimus 32. in princ. C. de appel.* & text. *in c. Romana. 3. & ibi glo. & Doct. de appell. lib. 6. & in c. non putamus. 2. de consuet. lib. 6.* sed à delegato appellatur ad delegantem, vt *in locis præalleg.* Quid autem, si appellatur à subdelegato in casu, in quo causa subdelegari potest? an sit appellandum ad primum delegantem omisso medio, vel ad medium subdelegantem? Dic, quod de iure ciuili à subdelegato principis potest appellari ad subdelegantem, *l. 1. in fin. C. qui pro sua iurisdict.* & habetur per Bartol. *in d. l. 1. §. 1. ff. quis, & quo appell.* Sed de iure cano-

nico debet appellari ad principem delegantem, omisso medio, *c. si duo. 3. de off. delegat. libr. 6.* sed in delegatis ab inferiore à Principe, indistincte appellatur ad primum delegantem, & potest poni exemplum in subdelegato à delegato ad vniuersitatem causarum, qui potest subdelegare, secundum Bart. *in d. l. 1. §. 1.* quia quoad hoc, æquiparatur ordinario, secundum Baldum *in l. si vt proponis. la 1. 4. C. quomodo & quando iud.* & Bald. *in l. fina. C. de iudic* & gloss. *in c. cum causam. 62. de appellat.* & ista est opinio Bartol. *in l. 1. §. 1.* qui facit duas differentias, vnam interius canonicum & ciuile, vt supra re uli; & aliam inter delegatum à Principe, & ab inferiori, sed ista opinio Bartoli communiter non tenetur, & veritas est, quod non debent fieri prædictæ differentiæ, sed solum fit differentia, aut delegatus subdelegat totam causam, aut partem sibi reseruat. Primo casu indistincte tam de iure canonico, quam ciuili appellatur ad primum delegantem, textus est *in c. super quæstione. 27. §. porro. & ibi gloss. & Abb. de off. delegat. & in d. l. 1. §. 1. ff. si quis, & à quo appell.* Secundo casu appellatur ad subdelegantem, ita loquitur *d. l. 1. in fin. C. qui pro sua iurisdict.* & probatur ibi, dum dicit causas iudicandas, & cætera, vnde sola pronunciatio videtur delegata, & non tota causa. istam conclusionem tanquam veriorem tenet Philip. *in c. dilecti. la 3. 66. colum. 3. in princip. de appell.* & ibi etiam Card. *in 5. col. princ.* & etiam Abb. & communiter Doctor. *ibi & in d. §. porro.* & cum ista opinione pertranseo contra Bart.

29 Quinto † differunt; quia delegatus non potest absoluere ab obseruatione iudicii, ante litem contestatam, nec facere præceptum diffinitum: secus in ordinario, ita tenet Bald. *in l. si reus. 73. in 1. lect. in fin. col. ff. de procurat.*

30 Sexto † differunt; quia ordinarius dicitur habere iurisdictionem fauorabilem, Delegatus vero odiosam, gloss. est *in c. 1. in vers. processus prope fin. de rescriptis. lib. 6.* & Alex. *in l. 1. col. 15. ff. de offic. eius.* & hoc potest esse vtile ad multa, maxime *c. odia. 15. de regul. iur. lib. 6.* & hanc etiam differentiam ponit Alexand. *in l. 1. ff. de damn. infect.*

31 Septimo † differunt; quia quando sunt plures iudices ordinarii, potest vnus sine alio ab initio cognoscere, & sententiare, *l. 1 ff. de offic. consul. & l. Pomponius.* alias incipit, *si vni. 36 & ibi Bart. ff. de re iudic.* Ratio est; quia quilibet habet officium solidum, *l. Imperator. 11. ff. ad municip.* secus in delegatis; quia si vnus sine alio procedit, processus est nullus, *l. duo ex tribus 39. ff. de re iudic. & c. causam. el. 116. & c. cum causa. 22. de offic. deleg.* adeo, quod etiam si est proferenda interlocutoria, non potest vnus sine alio eam proferre, secundum Abbat. *in d. c. causam. in 3. not.* & Bart. *in d. l. si vni. 36.* Quod fallit, quando in commissione esset apposita clausula; *quod si non omnes,* &c. vel alia similis, verum tunc debent requiri prius collegæ, alias sine requisitione, & declaratione, quod non possunt interuenire, non possunt alii soli procedere, text. est & ibi Abb. & Felyn. *in c. prudentiam. 3. in princip. de officio delegati.* In delegatis autem ad vniuersitatem causarum est idem, quod in ordinariis, secundum Bart. *in d. l. si vni. 36.* & ibi etiam gloss. Alexand. dicit hanc esse communem opinionem, licet Abb. *in d. c. causam. 16.* tenuerit contrarium, & male, secundum eum. Quid † autem in arbitris? Dic idem, quod in delegatis, *l. si in tres.* alias *§. 7.* incipiens *Celsus. l. 17.* incip. *Item si vnus. libr. 4. titul. 8. ff. de arbitr.* ADDITIO. Iudicis enim delegati adiecta clausula (*si vnus interesse nequibit, alter expediat*; vel similis) facit, vt constito de impedimento collegæ, alius solus expediet, quod prosequitur Ludou. Rom. *in cons. 13. in causa.* vbi asserit, ita communiter teneri per Doct. & Felin. *in c. sciscitatus. vers. oportet notum esse impedimentum. de rescript.* & per Rot. *decis. 244. retento. & 166.* vbi limitat, hoc non procedere in beneficialibus, in quibus etiam non constito de impedimento collegæ, si alius solus procedit, & demum appareat, collegã fuisse impeditum; processus valet, quod prosequitur Seb. Vant. *in tractat. nullita. in tit. de null. ex def. iur. ord. nu. 180.* Et † quando iurisdictio in solidum non competit, nedum sententia non potest per vnum solum ferri, sed etiam requiritur, vt tempore sententiæ proferẽdæ, omnes iudices sint ad insimul coadunati, & simul iudicẽt, vel vnus aliis præsentibus & mandantibus, & quod is, qui recitat, vtatur verbis pluralis numeri, vt puta nos tales iudices pronunciamus in hunc modum, vt *in c. cum ab vno. 4. de sent. & re iud. in 6.* alias non valeret sententia, *l. tunc autem. 37. & ibi gl. l. duo ex tribus. 39. ff. de re iud.* Item requiritur, quod omnes sint præsentes, alias si vnus dedisset suum votum, & deinde recessisset, non valeret, secundum Felin. *in cap. causam matrimonii. 16. col fin. vers. 3. limitat. extra de offic. deleg.* Pet. Foller. V. I. D.

Octauo † differunt; quia iurisdictio ordinarii potest prorogari, cuius prorogationis ratione potest iudicare extra territorium, *l. si conuenerit. 18. ff. de iurisd. omn. iud. & l. 1. & 2. ff. de iud.* sed iurisdictio delegati non potest prorogari, nec potest cognoscere delegatus, nisi inter personas contentas rescripto delegatorio, *cap. P. & G 40. de offic. delegat. & l. priuatorum. 2. C de iurisdict. omn. iud.*

Nono † differunt; quia in pluribus delegatis vno mortuo expirat officium omnium, adeo, quod vlterius ex illa delegatione cognoscere non possunt, *cap. penult. de offic. delegat.* secus in pluribus ordinariis, vt notat Abb. *in d. c. penult.* dum refert se ad ea, quæ dixit *in c. prudentiam 3. in princip. eod. tit.* vbi hoc dixit *in 4. colum.* & gloss. *in c. vt officium. 11. de haretic. lib. 6.* & Bart. *in l. 1. §. si plures. 13. ff de exercit. act.* Ad hoc potes adducere omnia, quæ dixi supra in 8. differentia. Et idem dicimus in pluribus arbitris, quod in delegatis, vt *d. c. pen.*

Decimo † differunt; quia in dubia appellatione iuris-

iurisdictionis, intelligimus de ordinaria, non delegata, secundum Abb. *in c. pen. versic. quaero, an vicarius, &c. de off. vic.* & Alexand. *in rub. ff. de iurisdict. omn. iudic.*

37 Vndecimo † differunt; quia coram iudice ordinario, qui non potest cognoscere, nisi de certa summa, non fit coaceruatio plurium summarum diuersis actibus in eodem libello cumulatarum, ad impediendam eius iurisdictionem, *l. si idem cum eodem. 11. in princ. ff. de iurisdict omn. iud.* secus coram delegato. Hanc differentiam posuit Ias. *in d. l. si idem*
38 *cum eodem in 1. not.* Ratio est; † quia delegata iurisdictio derogat ordinariae. *c. studuisti. 2. de offic. delegat. & c. sane, quia. 11. de offic. deleg.* Ergo debet restringi pro conseruanda iurisdictione ordinaria, & sic debet fieri coaceruatio, *l. si plures. 9. §. fin. ff. de pact.* alias esset in odiū ordinarii, quod fieri non debet, secundum Bart. *in d. l. si idem cum eodem. 11. in princ. de iurisd. omn. iud.* Item quia iurisdictio delegata, est odiosa; ergo restringenda, *c. odia. 15. de reg. iur. lib. 6. & l. cum quidam. 19. ff. de liber. & post.* & dixi supra in 8. differentia. ADDITIO. Concludit hic auctor, iurisdictionem delegatam esse odiosam, quod verum est, vt est gloss. penult. *in Clem. fin. de offic. ord.* & Lap. *alleg. 55. in 2. col. circa fin.* & ideo formiter de ea debet constare, *c. cum in iure. 31.* vbi gloss. & scribentes *de offic. deleg. & in l. 1. C. de mand. princ.* & habetur per Alexand. *consil 17. videretur. lib. 7. & consil. 200. in fin. lib. 2. cum simil.* Petr. Foll.

39 Duodecimo † differunt; quia sententia lata per ordinarium contra ius litigatoris, valet, & transit in rem iudicatam, si non appellatur, vt habetur *in c. cum inter. 13. de re iudic. & in l. cum prolatis. 52. & ibi per Alex. & Doct. ff. de re iudic.* secus, si est lata per delegatum, ita tenet Host. *in c. fin. de praeb & in c. 1. de offic. deleg. lib. 6.* & Old. *in consil. 81. col. 1.* & Barb. *in addit. ad Abb. in c. cum dilecta. 22. de rescript.* in addit. quae incip, *ordo iuris, &c. post. med.*

40 Decimotertio † differunt; quia processus contumaciae punitiuus per delegatum factus contra citatum, non comparentem, si in veritate ille non erat delegatus, non valet, quamuis fuisset dubium; secus si fiat per ordinarium, licet in veritate non sit ordinarius, dummodo possit esse; quia bene valet, ita dicit Abb *in c praeterea. 22. col. penult. de dil.*

41 Decimoquarto † differunt; quia ordinarius potest recuocare sententiam secundi decreti, sed delegatus non. Istam differentiam ponit Alexand. *in l. quod iussit. 14. col. 6. ff. de re iud.* referens ita tenere Innoc. *in c. consultationibus. 10. de offic. delegat.* ADDITIO. Adde, quod Alexand. tenet id, quod dicit D. Auct. per Doct. Innoc *in d. c. significantibus.* & tamen (vt videre potui) nullum verbum de hoc dicit Innocent. P. F V. I. D.

42 Decimoquinto † differunt; quia delegatus potest in totum recusari, vt susp. ctus, vt remoueatur, sed ordinarius non, sed datur sibi adiunctus, secundum Bart. & Doct. *in l. apertissimi. 16. C. de iudicijs,* nisi esset delegatus ad vniuersitatem causarum; quia tunc similiter debet sibi dari adiunctus, gloss. est notab. *in l. fin. in gloss. 1. C. de iudic.* & quod dixi in delegato, procedit etiam in delegato principis, secundum Abb. *in c super quaestionum. 27. §. quē vere. de offic. delegat.* & hoc est de iure ciuili; de iure vero canonico tam ordinarius, quam delegatus potest in totum recusari, *c. si quis contra clericum. 4. & ibi Abbas & Doct de foro compet.* & idem Abb. *in c. cum speciali. 61. in 1. notab. de appellat.* Dummodo causa legitima inferatur, & probetur, alias recusatio non admittitur, vt dicit Abb. *ibidem, & in d. §. quē vero.* & est text. *in c. secundo requiris, 41. de appellat.* secus est de iure ciuili; quia non oportet inserere causam suspicionis, secundum Bartol *in d. l. apertissimi. 16.* & gloss. *in l. quia poterat. 4 ff. ad Trebell:* & glo. *in l. item si suspectus. 19. ff. de procu.* & Ias. plene *in d. l. apertissimi.* & quae sint istae causae recusandi iudicem suspectum, tangit Specul. *in tit. de iud. deleg. §. superest.* & ego dicam plene infra *in tractat. de appel. in vlt. parte huius operis in ver. recusat.* & ibi videas. Hodie autem in regno seruatur ius canonicum, ex dispositione regiae pragmaticae, quae incip: *Item contingat.* per quam disponitur, quod tam ordinarius, quam delegatus potest recusari, vt suspectus, & remouetur in totum, & debet allegari, & probari iusta causa suspicionis coram Dioecesiano loci, seu eius vicario, vt ibi habetur.

Decimosexto † differunt; quia ordinarius post- 43
quam est recusatus, vt suspectus, potest causam alteri delegare, *c. si quis contra clericum. 4. de foro compet. & c. cum speciali. 61. & ibi Abb. & Philip. de appellat.* Delegatus vero recusatus, non potest causam committere, *c. iudex ab apostolica. 5. de offic. delegat. lib. 6.* Cum distinctione tamen, de qua ibi, scilicet, aut nondum est proposita recusatio, & potest committere; aut est proposita, sed nondum fuit pronunciatum super ea; & tunc non potest committere, nisi de cōsensu partium. Aut est pronunciatum; & tunc etiam de cōsensu partium nō potest cōmittere; quia post pronunciationem desiit esse iudex, vt *d. c. iudex ab apostolicae.* & loquor de delegato principis, quia in eo cadit hoc dubium; nam delegatus ab inferiore, sine dubio non potest subdelegare, vt supra dixi in 3. differentia.

Decimoseptimo † differunt; quia ordinarius po- 44
test delegare totam causam, & sententiam sibi reseruare, dummodo audiat ter causam, scilicet in principio, id est, in litis contestatione, in medio, & in fine, vt *C. de iud. auth. ad haec.* delegatus vero hoc facere non potest; nam aut totam causam committere debet, aut nihil, vt not. glo. *in d. auth. ad haec. in versic. delegatus.* vnde non potest sententiam sibi reseruare, etiam si esset delegatus Principis; & hoc de iure ciuili; secus de iure canonico; quia potest sibi reseruare sententiam, *c. super quaestionum. 27. in*

princ. de off. deleg. & prædictam differentiam ponit Bart. *in l. nec quicquam.9.§. vbi decretum.1.colum.3.ff. de off. procon.* dum ponit differentiam inter decretum & sententiam, & Alexand. *in rubr. ff de off. eius. colum.* 2.

45 Decimooctauo † differunt; quia ordinarius potest suam sententiam exequi, delegatus vero non, imo sua sententia mandatur executioni per ordinarium *l. à diuo Pio.15.in princ. & ibi gloss. & Bart. ff. de re iud.* & hoc procedit in delegato ab inferiore à principe, vt est text. etiam *in l. properandum.13.§. sin autem reus.3.iuncta gloss. in ver. ad maiorem. C. de iudic.* & tenet Alexand. *in d. l. à diuo Pio.* 15. *colum.* 3. *&* 4. & Abb. *in c. si quis contra clericum.4.col. fi. de for. compet.* secus in delegato Principis; quia tam iure ciuili, quam canonico potest sententiam exequi, secundũ Alexand. *in d. l. à diuo Pio.15.col.2.* & Abb. *in d. c. si quis contra clericum.* 4 *col. pen. & c. significasti.7.de off. del.* quam sententiam potest exequi infra annum tantum, & non vltra, *c. quærenti 26. de off. deleg.* Item potest delegatus à Principe cõmittere ordinario executionem suæ sententiæ, vt *in d. c. significasti.* 7. *& c. sane* 11. *eod. tit.* & tenetur ordinarius sibi obedire, etiam si iniusta sit sententia, text. est *in c. pastoralis.* 28. *§. quia vero. de off. deleg.* & not. *in d. c. sane.* 11. *& d. c. significasti.* 7. de qua materia vide in quadam disputatione mea, quam posui super rubr. *de off. eius.* dum legi illam rub. in almo studio ciuitatis Salerni, conductus ad lecturam de mane ordinariã, quæ disputatio incipit, *Pro ornamento, &c.* & tractat materiã *c. si quando.8 de offic deleg.* Item prædicta de delegato inferioris a principe procedunt de iure ciuili; secus de iure canonico; quia si delegatus habebat potestatem exequendi, potest etiam delegatus exequi, secundum Abb. *in d. c. si quis contra clericum.* 4. *de foro comp. col. pen. & fin.* & ratio est; quia executio est mixti imperii, & de iure canonico delegantur ea, quæ sunt mixti imperii, secundum gloss. *in c. quod sedem.* 10. *de off. ord.* & Bartol. *in l. nec quicquam.* 9. §. *vbi decretum.* 1. *de off. proconf.* licet secus sit de iure cicili, vt habetur *in l. iubere caueri. 4. ff. de iur. om. iud. & in l. 1. ff. de off. eius.*

46 Decimonono † differunt; quia ordinarius potest ampliare & minuere tempus, quod datur iudicatis ex causa, *l. 2. ff. de re iud.* sed delegatus non; quia ex quo ipse non exequitur sententiam suam, vt modo dixi in præcedenti differentia, non potest imponere legem superiori exequenti, scilicet ordinario deleganti, *c. ex insinuatione.* 50. *de appell.* hanc differentiam posuit Bartol. *in d. l. 2. in 1. quæst.* ADDITIO.

47 Concludit † hic (vt vides) do. Auct. quod iudex ordinarius potest ex causa minuere tempus, quod datur iudicatis (de quo vnum verbum supra dixi) & bene dicit, & quod iudex delegatus non possit tale tempus coarctare; est ratio; quia ad eum nõ spectat executio, & sic coarctare esset imponere legem superiori suo, ad quem spectat executio, secundum Bart. *in l. 2 & ibi Herc. ff. de re iud.* vbi multa allegat in contrarium, si tamen esset talis delegatus, qui haberet executionem sententiæ, posset sicut ordinarius, coarctare dictum tempus secundum Abbat. *in c quod ad consultationem.* 15. *extra de re iudic. nu.* 20.

Sed † nunquid reus condemnatus indistincte gaudeat ista dilatione quadrimestris temporis, vt nullam interim molestiam pateretur? hanc quæst. mouet Abb. *in d. c. quod ad consultationem.* 15. *numer.* 22. & dicit, quod condemnatus, qui vult vti ista dilatione, debet satisdare de soluendo in termino, alias non gaudet, per text. *in l. si debitori.* 21. *ff. de iudic.* & ibi dicit; quod hoc not Bart. sicque infra illum terminum condemnatus potest capi, & carcerari, nisi cauerit, quod ipse intelligit, si esset inops, ita quod timeretur de fuga, quod est notãdum; quia est pulchrum verbum, & ibi Aeneid. de Falc. in add. intelligit hoc esse verum, si petatur à parte, alias non tenetur ex se præstare satisdationem, & ita dicit obtinuisse. *Petr. Foll.* 48

Vicesima † differentia est; quia appellatione magistratus, non venit delegatus, sed tantum ordinarius, secundum Paul. de Cast. quem sequitur Alex *in l. eum qui.13. ff. de iur. om. iud.* quod facit secũdũ eum, pro interpretandis statutis loquentib. de magistratu, vt non comprehendat delegatum: pro quo est text *in l. properandum.1 in prin. in vers. siue magistratibus, &c. C de iud.* 49

Vicesimoprimo † differunt, quia ordinarius debet delegare causam suo subdito, quem potest cõpellere ad acceptandum, *c. pastoralis* 11. *& ibi Abb. in pen. not. & in c. quod sedem.* 10. *de offic. ord. & l. vnic. C. qui pro sua iurisd.* non subdito inuito potest causam delegare, sed volenti tantum, secundum Bart. *in d. l. vnica.* vbi ita limitat *d. l.* & Abb. *in d. c. pastoralis.* 11. *in 4. not.* & ita intelligitur tex. *in l. & si prætor.3. ff. de off. eius.* sed delegatus à Principe, potest causam subdelegare cuicunque, etiam suo superiori, & non subdito, etiam inuito. Vnde si delegatus Papæ est minimus clericus, potest causam subdelegare Archiepiscopo, etiam inuito, *c. pastoralis.11. in princ. & ibi Abb. in penul. not. & c. sane quia* 11. *de offic. deleg.* Verum circa hoc scias; quod delegatus Papæ debet subdelegare causas illis personis, quibus delegat Papa, scilicet in dignitate constitutis, per *c. statutum.* 11. *de resc. lib.* 6. alias subdelegatio non valet, & processus factus esset ipso iure nullus. ita tenet Abb. *in d. c. pastoralis.* 11. *in fin illius prin. de off. del.* & Alexand. *in cons.* 77. *col.* 2. *in* 2. *vol.* 50

Vicesimosecundo † differunt; quia ordinarius si protulit sententiam nullam, potest iterum de causa cognoscere, & sententiare, *l. si præses.6. C. quomodo & quando iud. & l. vnica. C de sent. præf. & l. si accusatoribus.4. C. de accus.* & Bart. *in l. iudex postquam.* 55. *ff. de re iud.* delegatus vero, qui nulliter pronunciauit, non potest vlterius de causa cognoscere, *l. si vt proponis.* 4. *C. quomodo, & quando iud.* etiam si sit delegatus 51

gatus à Principe, secundum Bald. *in d.l. si vt proponis, colum.* 2. & Alexand. plene *in rubr. ff. de offic. eius. col.* 2. nisi esset delegatus ad vniuersitatem causarum; quia habetur vt ordinarius, secundum Bal. *in d.l. si vt proponis.* 4. & Felin. *in c. in literis.* 9. *col.* 1. *de offic. deleg.* & de prædictis, an, quando, & qualiter procedant in delegato, vide plene per Felin. *in c qualiter, & quando, el* 1. & 17. *col. antepen & pen. de accus.* & qualiter procedant in ordinario, quod possit iterato cognoscere, vide Abb. *in d.c. in literis.* 9. *de offic. deleg.* & Bart. *in d. l.*
52 *iudex postquam.* 55. *de re iudi.* † Quo autem ad reuocandum interlocutoriam, non est differentia inter ordinarium, & delegatum; quia vterque potest eam reuocare, secundum gl. *in d.l. quod iussit.* 14. *ff de re iudic.* & ibi etiam Alex. *in* 1. *col.* & est tex. *in c. cum cessante* 60. *& ibi Abb. in* 2. *not. de appell.* quod limita, vt infra proxima differentia.

53 Vicesimotertio † differunt; quia ordinarius si pronunciat se non iudicem, vel iurisdictionem non habere, potest hanc suam interlocutoriam reuocare, secundum Bal. *in d.l. si præses.* 6. *per illum tex. C. quomodo & quando iud.* secus in delegato; quia talem interlocutoriam non reuocat, *c. significantibus.* 38. *& ibi Abb. & Doct. de off. deleg.* hanc differentiam in terminis ponit Lud. Rom. *in cons.* 358. *in fin.* & Barb. *in addi. ad Abb. in d.c. significantibus.* 38. quibus adde Bart. *in rep. l.* 2. *col.* 3. *ff. si quis in ius voc. non ier. & in d.l. quod iussit.* 14. *ff de re iud.*

54 Vigesimo quarto † differunt; quia ordinarius potest delegare vnum articulum causæ iurisdictionalem, vt est gl. *in c. super quæstionum.* 27. *in vers. quicunque, de offic. deleg* quia si potest totam causam, multo magis vnum articulum: delegatus vero non potest, etiam vnum articulum iurisdictionalem subdelegare, secundum Abb. *in d.c. super quæstionum.* 17. *in prin. super d. gl. in ver. quicunq;* Sed articulum non iurisdictionalem potest subdelegare. ita tenet Alex. *in l. more.* 5. *col.* 5. *de iur. om. iud.* licet Bart. ibi contrarium teneat; & male; quia communiter reprobatur, secun-
55 dum Abb. *in d. c super quæstionum.* † Fallit in delegato ad vniuersitatem causarum; quia ille æquiparatur ordinario, vt pluries dictum est supra secundum Abba. *in d. c. super quæstionum, col.* 4. Non tamen potest subdelegare vniuersam suam delegationem, vt not. Host. *in tit de off deleg §. quis possit.* quem sequitur Alex. *in l à iudice.* 5. *C. de iudic* quia etiã ordinarius non posset totam suam iurisdictionem delegare incon-
56 sulto Principe, *l. penult & ibi not. ff. de off. præsid.* † Quis autẽ dicatur delegatus ad vniuersitatem causarum, vide Iason. *in d.l. à iudice.* Secundo fallit in delegato Principis, vt *d. c. super quæstionum.* & ibi Abb. *in* 4. *colum.*

[Quod delegatus vnum saltem Articulum causę subdelegare non possit, verius & communius esse contra Bar. probat *Fachin. lib.* 1. *cap.* 46. Et ibid. cap. seq. etiam hanc quæstionem tractat, An delegatus Principis causas meri Imperii delegare possit.]

Vigesimoquinto † differunt; quia ordinarius potest aliquem citare per edicta, & idem in delegato Principis, text. est *in authent qui semel. C. quomodo, & quando iudex. & in §. omnem.* 3. *in Authent. de litig. col.* 8. *tit.* 13. *Nouel. consti.* 112. sed delegatus inferioris hoc facere non potest, vt not. gl. *in d. auth. qui semel, in ver. delegatis,* ibi etiam Bart. *vers. venio ad secundã, &c.* idem Bart. *in extrauag. ad reprimendum, in ver. per edictum, & in l. plerique.* 18. *ff. de in ius voc.* 57

Vigesimosexto † differunt; quia delegatus inferioris a Principe, non potest citare aliquem realiter, scilicet capiendo ipsum de persona, sed ordinarius sic, & delegatus à principe. Ita tenent Bart. Alexan. & communiter Doct. *in l.* 2 *ff de iurisd. omn iud.* contra gl. ibi siue ante lit. contest. siue post, & idem Bar. *in d.l plerique.* 18. *ff. de in ius vocan.* & quod dixi in delegato principis, vt sit idem quod in ordinario, ista est communis conclusio, quam tenet Bart. *in d. auth. qui semel. C. quomo. & quando iud.* & Alex. *in d.l.* 2. *col.* 2. & de prædictis est text. cum glo *in l. consentaneum.* 8. *C. quomo. & quando iud.* 58

Vigesimoseptimo † differunt; quia delegatus citãs, debet citare cum inserto tenore suę delegationis, alias sibi non creditur, nisi doceat de commissione, & copiam faciat, *c. cum in iure.* 31. *& ibi Abb. & Felin. de off. deleg. & in c. præterea.* 2. *de dilat.* & Bart. *in l.* 2. *ff. si quis in ius voc. non ier.* Sed ordinarius hoc facere non tenetur, sed sufficit, quod mandat nuncio, vt aliquem citet solo verbo sine literis, text. est *in c. cum dilecti.* 6. *ibi; viua voce, &c. de dol. & cont.* & Spec. *in tit. de cita. §. sequitur, vers. vtrum.* & est ratio; quia semper præsumitur pro iurisdictione ordinaria, secus pro delegata, ita dicit Abb. *in d.c. cum in iure.* 31. *de iud. deleg. col. pen.* ADDITIO. † Vulgata est quæstio, nunquid delegatus teneatur citare cum inserto tenore rescripti? in qua reperio Mar. Socin. *in tract. de citat. in art.* 20. late tangentem, & post multa hinc inde dicit, quod do. eius cõcludit, tres casus fore considerandos: primus, quando agitur de grauissimo præiudicio, & in eo concludit non esse parendum asserenti se delegatum, quantumcunque persona esset auctorizabilis, nisi prius constet plene de delegatione, nec etiam tenetur pars coram eo respondere, nisi prius fiat plena fides de ipsa delegatione, nec sufficit simplex copia, & ita (secundum eum) intelligitur tex *in c. cum in iure.* 31. *extra. de offic. del. & l. vnica. C. de mand. princ* aut tractatur de graui præiudicio, non tamen grauissimo, seu grauiori: & dicendum est, non sufficere citanti asserere se delegatum: exemplum, si citatur valde remotus & citans simpliciter asserit, se delegatum; tunc enim citatus non tractatur ad comparendũ ex simplici assertione illius, sed debet cum inserto tenore citari. Tertio vero casu, quãdo tractatur de præiudicio, vt quia citatus est in loco citãtis, vel modicum distat, & tunc dicendũ est, quod non est necesse citare cum inserto tenore rescripti, quoad effectum arctandi cita- 59 60

citatũ ad comparendum, sed satis est asserere se delegatum, & ita dicit Mar. ipse tenendum esse, cum sit æqua opinio P.F.

61 Vigesimooctauo † differunt; quia iurisdictio ordinarii, non expirat per mortẽ superioris constituẽtis ipsum, etiam re integra, secundum Host. *in c. quoniam Abbas*.14. *de off. deleg.* & Abb. *in c. relatum*.19. *eo.tit.* & est text. *in d.l. & quia.6.ff. de iurisdict. om. iud.* & est etiam tex. clarus, *in c. legatos.2 in fi. de offic. leg. li.6* sed iurisdictio delegati extinguitur morte delegantis, re integra, vt *d.l. & quia.6. & d.c. relatum*, 19. *& c gratum* 20 *& c. licet vndique*.30. *& in c. fi. de off. leg.* Dicitur autem res integra, quando nondum est facta citatio, & ista est communis opinio, quam tenet Bart. & Doct. *in d.l. & quia*.6. per *d. c. gratum*. 20. *& d.c. fin.* & not. Abb *in d c. relatum*. 19. quod procedit etiam in delegato Principis per prædicta iura, & not. gloss *in ver. principaliter. d.l. & quia*.6. Et in tantum extinguitur iurisdictio morte mandãtis, quod etiam de consensu partium non posset delegatus procedere, glo. est *in c. cum venissent*. 25. *in ver. egerit. de testib.* Item procedit etiam, si delegatus ignoret delegantem esse mortuum, secundum Bald. *in d. l. & quia.6. col. fin.* Item procedit etiam in delegato ad vniuersitatem causarum; nam quoad hoc æquiparatur ordinario. Est enim necesse, vt saltẽ vna causa sit cœpta coram eo, vt res desinat esse integra, secundum Bar. *in d.l. & quia 6.ff. de iur. om. iud. vers. quæro, quid si plures, &c.* quem ibi sequitur Alex. & communiter Mod. & Abb. *in d. c. relatum*. 19. Illud autem quod dixi in delegato Principis, limita multis modis, vt per Ias. *in d.l. & quia. col.* 4.

62 † Item illud, quod dixi in ordinario, limita non procedere, quando vna iurisdictio ordinaria cohæret alteri ordinariæ, vt accessoria, sicut dicimus in Vicario, qui est ordinarius, & tamen eius iurisdictio finitur morte Episcopi, vel alterius constituentis, secundum Alex. *in d.l. & quia. col.*1. & Host. *in d. c. quoniam Abbas*. 14. *de off. deleg. & in pen. de off. vic.* tunc enim iurisdictio deuoluitur ad capitulum, vacante sede, *c. 2. extra, ne sede vac.*

63 Vigesimonono differunt; quia iudex ordinarius, etiam minimus potest delegare causam cum potestate subdelegandi, vt est gl. *in c. is, cui*.12. *de offic. del. lib.6.* & Bart. *in l. more*.5. & ibi etiam Alexan. *in 5. & 6 col. ff. de iurisd. om. iud.* vbi dicit, hanc esse communem opinionem: & Fel. *in c. super quæstionum*.27 *§ si vero, vers. fallit quarto, &c. de offic. deleg.* Secus in delegato etiam Principis, secundum Alex. *in rub. ff. de offic. eius, colum*.3. & gl. *in d. c. super quæstionum*. 27. *§. porro. vers. transfert totam, de off. del.* hanc differentiam sentit Bald. *in d. l. à iudice*.5. *& ibi Sal. & communiter. Doct. C. de iud.* & Abb. *in c. cum Bertoldus*. 18. *de re iudic.* & Bar. *in l. solet*.16. *ff. de iuris. om. iud.* & Alex. *in cons.* 157. *col.*3. *in 2. vol.* vbi dicit, hãc esse communem opinionem. & Iason. *in l. c. col.* 8. *ff. de off. eius.* Prædicta limita, nisi delegatus subdelegaret, sciente & patiente ordinario; quia tunc potest, secundum Alex. *in prealleg. cons.* 157. & Ias. *in d. l. à iudice, col.3. in 4. limit.*

Trigesimo differunt; † quia quilibet ordinarius habens merum & mistum imperium, potest suam sententiam dubiam interpretari, & etiam sententiá sui delegati; sed delegatus hoc facere non potest, secundum Bart. *in l. ab executore*.4. *ver. veniamus ad secundam partem, &c. ff. de appel.* & Alexand *in rub. ff. de off. eius. colum.* 3. 64

Trigemimoprimo differunt, † quia ordinarius potest condemnare victum victori ad expensas, reseruata sibi taxatione, *l terminato*.3. *C. de fruct. & lit. expen.* & ibi Bart. & Bald. sed delegatus hanc reseruationem facere non potest, & si fecerit, est nulla, vnde delegatus potest postea taxare, ita dicit Bart. *in l. ab executione.4. col. pen. ff. de appel.* & Bart. *in d. l. terminato*. 3. quod tamen intellige procedere in tali delegato, qui non potest sententiam exequi, de quo dixi supra in 18 differ. Secus si potest exequi, ita dicit Bart. *in locis præalleg.* 65

Trigesimosecundo differunt; † quia ordinarius potest cognoscere de causis meri & mixti imperii; intellige tamen de ordinario illustri, spectabili, vel clarissimo, *l. illicitas*. 6. *§. qui vniuersas*. 8. *ff. de off. præsi.* de quibus habetur per gl. & Mod. *in l. 1. ff. de off. eius.* quia infimi Magistratus, prout sunt defensores ciuitatum, non habent huiusmodi causas, nisi modicam coercitionem, *l magistratibus*.12. *ff. de iurisd. om. iud. & in Authen. de def. ciuit. §. & agi apud.* 3. Verum hodie omnes magistratus municipales, qui capitanei appellantur, cognoscunt de causis meri & mixti imperii; quia æquiparantur præsidibus, vt not. gl. *in l. fin. in vers. id est. C. de præsc. long. temp.* quod fuit inductum per pacem Constantiæ, secundum Bald. *in tit. de pace Constan. in versic. criminalib.* & Ioann. Andr. *in addi. ad Spec. in tit. de iur. om. iud. col.* 1. & Ang. *in l.* 1. *§. solent 3. ff. quan. app. sit.* Sed delegatus non cognoscit de causis meri & mixti imperii; quia tales delegari non possunt, *l. 1. in prin. ff. de off. eius. & l. iubere caueri*.4. *ff. de iurisd. om. iud. & l. 2. C. de pet. iud. & l. nec quicquam*. 9. *§. vbi decretum* 1 *ff. de offic. procu.* secundum vnum intellectum. Item prędicta intellige de mero imperio, maximo, maiori, magno & paruo. De minori autem & minimo, bene cognoscit delegatus, secundum Bart. *in l. imperium*. 3. *col.* 3. *& 4. ff. de iur. om. iud.* Fallit hoc ratione absentiæ, vel infirmitatis; quia tunc ordinarius delegat merum & mixum imperium, vt *d.l.* 1. *vers. huius rei. & ibi Bartol. & Alex. ff. de off. eius.* nisi quando veniret pœna mortis, vel abscissionis membri; quia delegatus non potest huiusmodi causas decidere, vt *in d. Auth. de collat. §. ad hoc prohibemus.* Item fallit in Principe, qui potest huiusmodi causas delegare, *l. fina. C. vbi senat. vel clariss.* & Bart. *in d. l. 1. in 2. q. ff. de off. eius.* Item fallit in causa restitutionis in integrum, quæ licet sit mixti imperii, *l. ea quæ*. 26. *§. & ibi not. ff. ad munic.* tamen delegari potest, *l. fi. C. vbi & apud quem.* Item

67 Item fallit de iure canonico, † secundum ꝙ omnes causæ meri & mixti imperii delegantur, *c. quod sedē. 10. & ibi gl. de off. ord.* & glo. *cle. 1. de off. del.* & Alexand.
68 *in consil. 106. col. pen. in 2. vol.* Item fallit † in delegato Principis, qui potest huiusmodi causas subdelegare, secundum gl. & Bald. *in l. vnica. C. qui pro sua iur.* & Bart. *in d. l. 1. in 3. q.* quamuis ibi Alex. & alii contrarium teneant; tamen ista est magis communis opinio, quam reassumpsit ibi Ia. *in d. l. 1. colum. 16.* & Abb.
69 *in c. venerabili. 37. de off. del.* Quod † limita, nisi electa sit industria personæ, *l. inter artifices. 31. ff. de solut. & l. nemo. 5 ff. de duob. reis.* quod quomodo cognoscatur, vide Abb. *in c. fin. de off. deleg.* & Ias. *in l. à iudice. 5. C. de iud.* Item limita, nisi esset facta delegatio de aliquibus casibus reseruatis Principi, quia tunc non subdelegat, vt not. Alexand. *in d. l. 1. col. fin. ff. de offic. eius.* & Bald. *in l. gesta. 6. C. de re iud.*

70 Trigesimotertio differunt; † quia eximens vocatum in ius coram delegato, non tenetur edicto, ne quis eum, &c. *l. 3. §. si quis. ff. ne quis eum.* & Bald. *in rub. extr. de offic. deleg. col. 1.* secus si coram ordinario, vt *in toto illo tit. & Instit. de actio. §. pœnales. 12.* & ibi Moder. & prædicta procedunt etiam in delegato Principis, secundum Alex. *in rubr. de off. eius. col. 2.*

71 Trigesimoquarto differunt; † quia capitulum sede vacante succedit in iurisdictione ordinaria, *c. 1. de maior. & obed. lib. 6. & c. 2. ne sede vac.* & not. *in c. 2. ne prælat. vic. suas.* non tamen succedit in iurisdictione delegata, secundum Card. *in cl. 1. ver. duro, in 8. q. de hæret.* & Gem. *in d. c. 2. de maio. & obed. lib. 6.* & Io. Andr. *in c. cum olim. 14. col. pen. de maio. & obed.* & habetur *in c. ad abolendam 9. de hær.*

72 Trigesimoquinto differunt; † quia delegatus Papæ, non potest demandare potestatem absoluendi ab excommunicatione, nec prædicandi, nec prouidendi ecclesiis de prælatis. *c. is cui. 12. de off. deleg. libr. 6.* & tamen ordinarius hæc omnia demandare potest, vt habetur *in c. inter cætera. 15. & c. fin. de offic. ordi. & c. causam. 8. de elect. & c. fin. de off. deleg.*

73 Trigesimo sexto differunt, † quia ordinarius potest libere instituere præsentatum in ecclesia per patronos, *c. ex frequentibus. 3. de inst.* secus in delegato, quando coram eo vertitur quæstio inter patronos de iure præsentandi, & ipse fuit delegatus à Papa, vt ordinet ecclesiam, & prouideat de rectore; quia potest tātum iudicare quis sit instituendus, & Episcopus diœcesanus habebit ponere ipsum in ecclesia & instituere, sed ipse delegatus instituere non posset, *c. super eo. 15. & ibi Abb. de off. deleg.*

74 Trigesimoseptimo differunt: † quia ordinarius potest imponere maiores mulctas; *l. eos. 6. C. de mod. mulct.* & Alexand. *in rubr. ff. de off. eius, colum. 2. in fin.* Delegatus vero licet possit mulctas imponere, *c. pastoralis. 28. & c. de causis. 4. de offic. deleg.* non tamen potest excedere summā sex aureorum, si est de personis illustribus, spectabilibus, vel clarissimis. Si vero est de minoribus, non potest excedere tres aureos, *l. 2. de sportu.* & Hosti. *in d. c. de causis. 4.* & procedit hoc etiam in delegato Principis, vt ibidem dicit Alexand. Scias tamen, quod hodie dispositio *d. l. eos. 6. C. de mod. mulct.* non est in vsu, & iudices de facto eam non seruant, sed imponunt mulctas ad eorum arbitrium, ita dixit Specul. *in titu. de sent. prolat. §. species, vers. sed nunquid titulus, &c.* Alexand. *in cons. 35 in 2. volum. colum. pen.* & Ias. *in l. quod si 3. §. quod prætor. 2. in fin. ff. ne quis eum.*

Trigesimooctauo differunt; † quia si delegans 75 excommunicetur, non per hoc suspenditur iurisdictio delegati, secundum gl. & Innoc. *in c. licet. 30. de offic. deleg.* & Specul. *in tit. de iud. deleg. §. restat. vers. quid super duobus, &c.* secus est in Vicario, qui habet iurisdictionem ordinariam, vt supra dixi, & tamen excōmunicato Episcopo suspenditur iurisdictio vicarii, *c. Romana. de offic. vicar. lib. 6.* vide tamen Abb. *in d. c. licet. 30.* qui non tenet indistincte illud quod dixi de delegante excommunicato; nam distinguit prout in delegante mortuo, scilicet, aut fuit excommunicatus re integra, aut non. Illud tamen, quod dixi de vicario, non intelligas procedere in quolibet ordinario, vt per Abb. *in d. c. licet. col. fi.* quia iurisdictio ordinarii nō finitur morte constituentis, multo minus finitur excommunicatione.

Trigesimonono differunt; † quia ordinarius po- 76 test delegare causam cum clausula; *appellatione remota*; quod intellige de tali ordinario, qui habeat supremam potestatem, prout est Princeps; quia solus Princeps vtitur ista clausula in delegationibus, vt est gl. *in c. super quæstionum. 27. in prin. in versic. prouocationis. de offic. deleg.* & gl. *in c. quod translationem. 11. in glo. mag. in fin. de temp. ordin.* & text. *in l. 1. in fin. ff. à quib. appel. non licet.* & Spec. *in tit. de delegato, §. nunc ostendendum, versicul. 14.* sed delegatus Principis non potest causam subdelegare, appellatione remota, tex. est *in d. c. super quæstionum. 27. §. nos autem. de off. deleg.* & Abb. *in d. c super quæstionum. §. si vero, in 2. notab.* Scias tamen, quod ista clausula non operatur in præiudicium tertii; quia non impedit tertium appellare, tex. est & ibi Abb. *in c. super eo. 15. de off. deleg.*

Quadragesimo differunt; † quia quando com- 77 mittitur ordinario per superiorē aliqua causa, quæ spectabat ad eius iurisdictionem, censetur eius iurisdictio excitata, adeo, ꝙ nō per hoc efficitur delegatus, sed remanet ordinarius ēt in illa causa, & illa cōmissio appellatur iussus, & non delegatio, tex. est *in Aut. vt nulli iud. coll. 9 tit. 17. Nouel. cōst. 134. §. & hoc vero iubemus. 6.* ꝓpter quē ita tenēt Bar. & Doct. *in l. more. 5. ff. de iurisd. om. iud.* & Fel. plene *in c. 12. de off. ord.* secus est, quādo fit cōmissio alicui, qui nō erat ordinarius in illa causa: quia ille cēsetur mere delegat⁹, vt *in toto tit. de off. deleg.* Illud autē, ꝙ dixi in ordinario, limita, nisi in cōmissione esset in aliquo alterata eius iurisdictio; quia censetur tunc delegatus, & nō dicitur tunc iurisdictio excitata, secundū Fel. *in d. c. licet. 12.* vbi plene de hoc. Rob. de Venus. I. V. D.

IVDICIORVM VI. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud conuentionale, & aliud reconuentionale.*
2 *Compensatio locum habet, vbi debitum est liquidũ, non aliter. Item cessat, vbi debetur species.*
3 *Compensatio fit de liquido ad illiquidum, quando per confessionem facta est liquidatio. & num. 27.*
4 *Compensatio an similitudinẽ aliquam habeat cum reconuentione.*
5 *Reconuentio ante litis contestationem fieri debet, vel incontinenti post: alias pari passu cum conuentione non ambulat. Intellectus ad* c. dispendia. §. reus. de rescript. lib. *6.*
6 *Reconuentio facta post litem contest. an habeat effectum iurisdictionis prorogatiuum.*
7 *Reconuentio pari passu ambulat cum conuentione, & fit processus simultaneus: sed debet prius reus actori respondere, & postea econtra.*
8 *Reconuentionis, & conuentionis causa, quando simultaneo processu non terminentur.*
9 *Actore non respondente reconuentioni, denegatur audientia super sua conuentione.*
10 *Causa conuentionis, & reconuentionis an debeat vna & eadem sententia terminari.*
11 *Appellatio à sententia lata in causa conuentionis, non impedit iudicium procedere in causa reconuentionis.*
12 *Processus valet, licet iudex causam reconuentionis pari passu non expediat: sed male facit, & debet appellari.*
13 *Reconuentio an fiat coram delegato. num. 29. & 60.*
14 *Reconuentio an fiat coram diuersis iudicibus, & numer. 9.*
15 *Reconuenire potest reus non solum super actione orta ante rescriptum, sed etiam post.*
16 *Reconuentio an fiat coram iudice, aduersus quem reus nonnulla opposuit.*
17 *Actor desistere à conuentione non potest, ne reconueniatur, num. 55.*
18 *Actor potest reconuenire reum, super re non comprehensa in rescripto.*
19 *Coram delegato tenetur reus reconuenire.*
20 *Reconuentio an coram arbitro locum habeat.*
21 *Auctoris laudatio, an habeat locum coram arbitris iuris.*
22 *Arbitri iuris an habeant ordinariam, vel delegatam potestatem, & ad quem appelletur ab illis.*
23 *Reconuentio an coram iudice prorogato locum habeat.*
24 *Item coram iudice appellationis, & numero 17. & 18.*
25 *Appellatio reducit causam ad illum statum, in quo erat causa principalis post lit. contestat.*
26 *Appellatio ab interlocutoria deuoluit causam principalem ad iudicem appellationis, cum pronunciando bene appellatum, interlocutoriam resractauit.*
27 *Appellatio extraiudicialis, in quibus differat à iudiciali.*
28 *Reconuentio an locum habeat coram iudicibus particularibus ad certa negotia, vel personas deputatis.*
29 *Prorogari non potest iurisdictio delegati.*
30 *Prorogatio iurisdictionis quædam est voluntaria, & quædam necessaria.*
31 *Delegata causa principali, censetur etiam delegata causa necessaria & connexa.*
32 *Reconuentio an fiat coram iudice causarum certæ speciei, de causa speciei diuersæ.*
33 *Intellectus ad* l. si idem cum eodem. §. quid si inuitus. ff. de iurisd. om. iud.
34 *Iudex habens limitatam iurisdictionem accessorie, & incidenter de causa diuersæ speciei cognoscere potest.*
35 *Iurisdictione ordinaria concessa, id concessum censetur, sine quo illa explicari non potest.*
36 *Reconuentio an fieri possit, quando iudicis officium imploratur.*
37 *Reconuentio non fit, cum per viam extraiudicialis iurisdictionis proceditur.*
38 *Reconuentio an locum habeat in causis summariis.*
39 *In causis executiuis, an fiat reconuentio.*
40 *Reconuentio non fit, vbi præsentatur instrumentum secundum formam ritus: nec cum creditor petit familiam, vt ingrediatur possessionem, vigore pacti executiui.*
41 *Reconuentio, an, & quando locum habeat in causa possessorii, num. 33. cum plur. seqq.*
42 *Spoliatus agens non tenetur aduersario suo respondere, nisi prius restituatur. Quod limita num. 44. 47 & 48.*
43 *Priuilegiatus non vtitur priuilegio contra pariter priuilegiatum.*
44 *Possessoria remedia, an sint æque priuilegiata contra tertios non spoliantes, sicut contra ipsos spoliatores.*
45 *Possessorium retinendæ datur ei, qui molestatur extra iudicium, secus si in iudicio.*
44 *Causa qualibet possessoria est summaria. numer. 47 & 48.*
49 *Reconuentio, an de possessorio fieri possit, cum agitur petitorio.*
50 *Spolium an deducatur in iudicio per viam actionis, vel exceptionis, & quæ sit differentia.*
51 *Possessorium recuperandæ intentatum, an suspendatur per exceptionem spolii alterius rei, oppositam reo.*
52 *Spoliatus citatus per spoliantem in alia causa, potest contra citationem opponere, & non tenetur comparere, nec respondere.*
53 *Clericus reconueniri potest coram iudice laico.*
54 *Clericus succumbens coram iudice laico, potest per eum condemnari ad expensas.*
55 *Reconuentus an possit renuntiare suæ conuentioni ad impediendum reconuentionem, num. 17.*

56 *Reconuentio an, & quando locum habeat in criminalibus, num. seq. & 61.*

57 *Accusator nõ admittitur in regno, nisi suam vel suorum iniuriam prosequatur. & num. seq.*

58 *Dispositio* l. I. C. qui accus. non pos. *est hodie correcta in regno per* constit. si ciuiliter agens.

59 *Nomen Rei quando receptum dicatur inter reos.*

60 *Reconuentio non fit in criminalibus coram iudice incompetenti, respectu reconuenti, num. 61. 67. & 68.*

62 *Reconuẽtio in regno hodie in criminalib. nõ procedit.*

63 *Nouum delictum quod dicatur.*

64 *Dispositio* l. neganda, C. qui accus. non pos. *est hodie correcta.*

65 *Reconuentio an habeat locum, vbi per inquisitionem proceditur.*

66 *Reconuentio de causa ciuili, an fieri possit per accusatum criminaliter, & econtra.*

SEXTA distinctio principalis iudiciorum est;
1 quia † Iudicium aliud dicitur conuentionale, & aliud reconuentionale. Iudicium conuentionale, est illud, in quo prima conuentio deducitur. Iudicium reconuentionale est, in quo deducitur secunda conuentio, quæ fit ex aduerso per reum contra actorem, de quo loquitur *l. cum Papinianus. 14. & authen. & consequenter. C. de sentent. & interlocut. & tot. tit. extr. de mut. petit.* EST igitur SCIENDUM quoad practicam huius iudicii reconuentionalis, quod reus conuentus in iudicio, si debet aliquid consequi ab actore, habet duplex remedium repulsandi actorem. PRIMVM † est, per viam compen-
2 sationis, quam põt ei opponere, etiam si esset debitor naturaliter tantum, *l. etiam. 6. ff. de comp.* Verum; quia nõ semper datur ei hoc remedium; quoniam ita demum habet locum compensatio, si debitũ est ex vtraque parte liquidum, secus si ex vna parte tantum sit liquidum, vel si ex vna parte debetur species, & ex alia quantitas; tunc enim non admittitur cõpensatio, tex. & ibi Bal plene, *in l. fin. C. de compen.* ADDITIO. Liquidi ad aliquidũ (vt inquit auctor) compensationem minime fieri, quod sane intelligendum est, vt procedat, quando id, pro quo compensationem fieri vult, liquidari nõ potest infra breuem terminũ iudicis arbitrio statuendum, sed prolixam indaginem requireret; at secus si breui termino liquidari posset, quod totũ iudicis arbitrio committetur, vt voluit Bal *in d. l. fi. C. de compen.* Pet. Fol. V. I. D.

[Cõpẽsatio quib. casib. & in quib. debitis admittatur, & an in debito iurato, egregie explicat Alex. Trentacinq *li. 3. pract. resolut. de compensat. Resolut. 1. per tot.* & Fachin. *lib. 1. controuers. iur. c. 6. & 7.*]

3 Illud autem, † quod dixi de debito liquido ad illiquidum, vt non fiat compensatio, limitatur, nisi debitum actoris esset liquidatũ per confessionem rei; quia tunc admittitur cõpensatio de debito rei liquido, quod venit liquidandũ in processu, secundum Bald. *in d. l. fi. col. 2.* & Abb. *in c. cum Ioannes. 10. in 3. not. de fide inst.* & ratio est illa, quæ sumitur ex *l. eum qui. 30. ff de iureiur* In illis ergo casibus, in quib. cessat remediũ compẽsationis, necesse est reo, recurrere ad SECVNDVM remedium, s. reconuentionis, per quod plenius ipsi consulitur. An † autem compensatio 4
habeat aliquam similitudinem cum reconuentione? vide Bal. *in l. cum Papinianus. 14. in fi. C. de sent & interlocut.* ADDITIO Debiti per confessionem rei liquidati ad debitum liquidum admitti compensationem (vt vides) receptum est; quod quidem procedere scias, vt tamen non ita indistincte procedat, sed totum iudicis arbitrio committitur, sicut quãdo liquidatio foret facta per probationem testium, vel instrumentorum, (vt supra dixi) vt si infra breuem terminum moderandum posset liquidari, admittatur, alias secus; & ita loquitur Bal. *in d. l. fi.* si recte inspiciatur, & ita voluit Cyn. ibidem, vt refert & sequitur dom. Abb. *in c. 2. extr. de deposit.* licet in eo casu voluerint Cyn. & Abb. maiorem dilationem debere dari per iudicem ad liquidandum, quam daretur in alio casu, quando non esset liquidatũ per confessionem, sed per alias probationes, ita etiam firmat Tind. *in tract. de cõpensa. in art. 8. n. 38.* Pet. Fol.
5 Super † hoc iudicio reconuentionali, pro aliquali introductione ad practicam, proponam discutiendas TRES QVÆSTIONES. Prima erit, quæ sit natura reconuentionis à principio iudicii, vsq; ad finem. Secunda, corã quibus iudicibus possit opponi reconuentio. Tertia; de quib. causis opponi potest.

Quæstio prima principalis.

REDEO ad primam quæstionem, super qua puto considerandam esse eius naturam, quoad TRIA. Primo, quoad tempus suæ propositionis. Secundo, quoad telam suæ prosecutionis. Tertio, quoad finem suæ determinationis. Quoad PRIMAM considerationem, dico, quod natura reconuentionis est vt proponatur in principio litis, ante litem contestatam in causa conuentionis; tunc enim dicitur vera reconuentio, & pari passu procedit cum ipsa conuentione: & ista est cõmunis opinio omnium Doct. & probatur per gl. *in Clem. sæpe. 2. §. verum, in verb. exordio. de verb. sig.* & per Philip. Dec. *in consil. vltim.* quod est *in num. 200. colum. 2.* & Felin *c. 1. de mut. pet.* quicquid teneat Specul. *in tit. de reconuent. § sequitur.* vbi dicit, quod vsque ad conclusionem in causa potest fieri reconuentio; tamen eius opinio non est vera, scilicet, quo adhoc, vt pari passu ambulet cum conuentione. Nam verum est, quod potest fieri post litem contestatam, & in quacunque parte iudicii: tamen tunc non dicitur vera reconuentio; quia non ambulat pari passu, nec per eam retardatur causa conuentionis, secundũ Phil. Dec. *in d. cons. vltim. colum. 2.* & ita intelligitur tex, *in c. dispendia. §. reus. de resc. lib. 6.* ita etiam declarat Lanfranc. *in c. sæpe. colum. 8. in fin. vers sequitur text. in verb. exordio, &c. de verb. sign.* Potest etiam fieri reconuen-

uentio post litem contestatam, dummodo fiat in continenti, ante quam iuretur de calumnia, ita tenet Bald. *in c. cum venissent. 12. de iudic.* & Ias. *in l. non solum. 8. §. morte. 6. colum. 6. ff. de oper. noui nunc.* ADDITIO. Reconuentionem etiam post litem contestatam fieri posse (vt vides) constitutum est, differt tamen ab ea, quæ fit ante litem contestatam, quia non fit in ea simultaneus processus. Sed vtrum dicta † reconuentio habeat saltem effectum iurisdictionis prorogatiuum (vt scilicet, post litem contestat. ex interuallo possit fieri recõuentio coram iudice, qui alias non sit iudex actoris,) in quo quidem varii varia dixere, vt refert late Marian. Socin. *in c. ex literis. 1. extr. de mut. pet. num. 97. in 7. princip. requis.* tandem relatis omnib. opinionibus dicit posse concludi, quod aut quæritur, vtrum ante litem contestatam, quandocunque possit reconuentio fieri, & dicit, quod sic, ita tamen si non obsistat qualitas causæ, vel iudicis, vel quid simile, aut quæritur, an in ipsa litis contestatione fieri possit? & idem tenendum est; & in hoc dicit, quod omnes concordant; aut dicit (ipse) quæritur, si potest post litem contestatam fieri, & incontinenti? & vbique fieri posse dicunt Doctores; aut quæritur, an & ipsa reconuentio fieri possit post litem contestatam? & in hoc dicit varias reperiri opiniones, quas arbitratur posse reduci ad concordiam hoc modo, videlicet, quod reconuentio fieri non possit inuito actore; nam per viam propriæ reconuentionis fieri nõ potest, cum simul tractari non possint, etiam per viam impropriæ reconuentionis, scilicet respectu duntaxat priuilegii prorogationis, nisi ex voluntate actoris. Vnde dicendũ esse (inquit) quod si reus conuenit actorem post litem contestatam ex interuallo, & actor contradicit, quod nõ sit facta debito tempore, & quod non vult respondere nisi coram suo iudice. & hoc casu non procedit reconuentio etiam respectu prorogationis; quia ad ipsam exigitur consensus prorogationis, quod arbitratur verum esse, nisi causa esset tempore peritura, vel esset talis causa, quæ indigeret celeritate: aut actor non contradicit, & procedit reconuentio, saltem per viam prorogatiuam, & ita concludit Pet. Fol.

6

7 Quo ad secundam † considerationem, scilicet circa prosecutionem ipsius reconuentionis. Natura eius est, vt pari passu ambulet cum conuentione, & sic fiat simultaneus processus, videlicet quia eodem tempore, quo lis contestatur in vna, debet contestari in alia, & sic in datione termini probatorii in publicatione, conclusione, & aliis actibus causę. Verum prius respondebitur, & fiet actus super conuentione, & postea super reconuentione immediate, ita declarat Bartol. *in d. auth. & consequenter. col. 2. vers. tertio est videndum, &c. C. de sent. & interl.* per regulam traditam *in l. qui prior.* alias *qui appellat. 29. ff. de iudic.* vide Baldum *in dict. l. qui prior. 29.* vbi & pulchre declarat hanc materiam. Et addit etiam, quod prius debet allegari Aduocatus Actoris, & postea Aduocatus rei, & iste ordo adhibetur etiam in disputationibus, secundum Bal. *in l. Nesennius. 34. ff. de negot. gest.* ADDITIO. Simultaneo processu causa conuentionis & reconuẽtionis terminari debet. † Quod verum est, nisi esset causa, quę celeritatem desideraret, & immineret periculum animarum; quia tunc prius decideretur super ea, si de ea constaret, *per c. ex conquestione. 19. el 1. de restit. spol.* vel nisi petitio actoris exigeret altiores dilationes, & intricationes; quia tunc deberet differri, & reconuentio antea expediri, & si reconuẽtio exigeret longiores dilationes, posset expediri conuentio, *per d. l. qui prior. 29. ff. de iud.* de quo ad saturitatem per Mar. Socin. *in c. prudentiam. 2. extr. de mut. pet. nu. 17.* vbi arbitrabatur, id maxime procedere, quãdo illa causa, quæ posset facilius expediri, esset pauperis, argum. not. per gl. 2. *quæst. 1. c. in primis.* & vltra dicit, quod tũc simultaneo processu debet causa expediri conuentionis, & reconuentionis, quãdo datur possibilitas expediendi vtramq; causam: at secus, si esset aliquod iustum impedimentum, quod non posset procedi ad expeditionem talem. *Petr. Foller. V. I. D.* Si † autem actor nollet respondere super reconuentione, patitur istam pœnam; quia minime proceditur in causa conuentionis, & denegatur ipsi audientia, donec respondeat super reconuentione, ita dicit Specul. *in tit. de reconuen. §. fin.* vbi plures allegat, & habetur *in c. 1. & 2. de mut. pet.* & Spec. *in tit. de reconu. §. videndum. vers. sed nunquid si actor, &c.* 8 9

10 Quo ad † tertiam considerationem, scilicet, quoad finem reconuentionis. Breuiter natura reconuentionis est, quod debet eadem sententia terminari cum causa conuentionis; quia iudex debet vtramque causam inserere in vna & eadem sententia, secundum Bart. *in d. Authent. & consequenter. colum. 2. vers. item dictæ causæ, &c.* & licet dicat ibi Bartol. quod primo debet ferri vna sententia, & postea alia, non per hoc contrariatur; quia eius sensus est; quod ambæ causæ debent poni in vna sentẽtia scripta in eadem charta: verum primo scribi debet caput conuentionis, & postea reconuentionis, secundum ordinem ipsarum causarum. Sed vnum post aliud immediate legi & proferri debet, vnde quo ad iuris dispositionem, duæ dicuntur sententiæ: quia duo sunt capitula, *l. etiam. 29. §. ex causa. 1. ff. de min. & l. quædam mulier. 41. ff. famil. ercisc.* sed quoad vnicam scripturam, & vnicam prolationem, dicitur vna sententia, & ita debet intelligi hæc materia, vt declarat Abb. *in c. 1. col. 4 de mut. pet.* & Spec. *in tit. de reconu. §. videndum. col. 2.* Istud tamen † quod dicitur de vna sententia, limita procedere, quando de vtraque causa pariter liqueret; secus autem, si prius liquet de vna, quam de alia; quia iudex potest pronunciare solum de ea causa, de qua liquet, & supersedere in alia, nec pro hoc facit litem suam; quia lege permittente id facit. Ita tenet Abb. *in d. c. 1. col. 5.* 11

de

de mut. pet. & Spec. *in d. §. videndum. versic. & si iudex.* Hinc est, quod si appellaretur ab illa prima sententia lata, puta in causa reconuentionis, potest nihilominus iudex procedere ad sententiam in causa reconuentionis, & illa appellatio non ligat manus iudicis in causa reconuentionis; quia quoad hoc, censentur diuersæ causæ, & non vna: ita tenet Specul. *in d. §. videndum. circa fin. versic. sed pone.* & habetur per Doct. maxime Philip *in fin. col. in c. super eo. 10.*
12 *el 1. de appellat.* Quid † autem, si iudex nollet procedere pari passu in vtraque causa, sed solũ in vna procedit prius, vel in vna tantum pronunciat, & non in vtraque, an valeat eius processus sententia? vel debeat ab eo appellari? Dic, quod vera conclusio est, quod non per hoc sententia est nulla, nec processus est nullus, sed iudex male agit, vnde debet appellari, text. est *in l. 1. §. fin. ff. quæ sent. sine appell. rescin.* per quam ita tenet Spec. *in tit. de reconu. §. videndum. vers. & si iudex.* & Abb. *in d. c. 1. colum. 3. in fin. de mut. petit.* Robert. Marant. Venusi. V.I.D. Additio. Adde plene dicta per dom. Marian. Socin. *in dict. c. prudentiam. 2. extr. de mut. petit.* vbi dicit vltra prædicta procedere, quãdo essent mutuę tales petitiones, in quibus data liquidatione, admitteretur adinuicẽ compensatio, vt quia ambæ consisterent in quantitate, ita, quod vna impediret executionem alterius ratione compensationis, vt *l. neque. 6. C. de compen.* vbi autem in petitionibus essent talia deducta, in quibus nõ admitteretur compensatio, & in quibus non videretur procedere; tunc non impediretur alterius executio, per not. *in d. l. neque. 6. & in l. si constat. 4. in fin. C. de comp.* P. F.

Quæstio secunda principalis.

13 Secunda quæstio principalis est, † Coram quibus iudicibus habet locum reconuentio. Et super hoc sunt proponendæ aliquæ quæstiones: Sed pro responsione dicas, quod regulariter coram omni iudice locum habet, nisi expresse reperiatur prohibita, per reg. *c. cuius in agendo.* alias incip. *Accusatores.* 3. q. 8. & *l. cum Papinianus. 14. in fin. C. de senten. & interloc.* Primo igitur quæro, an coram iudice delegato habeat locum reconuentio? Dic, quod sic, nam in hoc non differt delegatus ab ordinario, *c. 1. & ibi Abb. in 1. col. de mut. pet.* & Spec *in tit. de reconu. §. 1. vers. 1.* & Bart. *in d. auth & consequẽter. col. pen. vers. quæro, vtrum ista auth. &c.* & Bart. *in l. fin. ff. quod quisque iur.* & Bald *in l. neque. 6. in fin. C. de comp.* Quod intellige, quãdo delegatus fuit impetratus ad instantiam vnius partis tantum, puta actoris; quia tunc viget ratio tradita *in d. l. cum Papinianus. 14. in fine.* scilicet, quod ipse actor, qui impetrauit iudicem pro se, non debet dedignari habere eundem contra se; secus est, quando delegatus fuisset electus de consensu vtriusque partis: quia coram eo non habet locum reconuentio; quoniam cessat dicta ratio, ita tenet Bart. *in d. auth. & consequenter. in fi.* & Abb. *in d. c. 1. col. 1. in fin. col. pen. de mut. pet.* Item fallit, quando fuit electus motu proprio Principis; quia similiter cessat tunc reconuentio, ita tenet Ias. *in l. 3. in prin. col. fin. ff. quod quisq; iur.* & ad materiam huius quæstionis vide vnum dubium, quod tangam infra *in 5. quæst.* Additio. Adeo † enim vera sunt ea, quæ hic domin9 14
Auctor inquit, quod procedunt nõ solum per viam propriæ reconuẽtionis, sed etiam per viam impropriæ reconuentionis (vt si actor vellet reum pluribus actionibus personalibus conuenire) non potest impetrare literas ad diuersos iudices delegatos, *c. dispendia. 3. in prin. de resc. lib. 6.* Item procedunt, vt si voluerit reus durante iudicio, contra actorem impetrare literas tam super conuẽtione, quam reconuentione, non potest impetrare ad alios iudices, sed ad eosdem bene potest, coram quibus per literas actoris fuit conuentus, iuxta text. *in d. c. dispendia. 3. §. reus. de resir. libr. 6.* quod quidem adeo procedit, vt si impetraret literas delegatorias ad alios iudices quã electos per actorem, si sunt impetratæ super reconuentione fienda, finita lite incepta contra eum per actorem, nõ valet impetratio ipsa, sed si fuerint impetratæ super cõuentione, vt finita lite incepta contra eum, possunt exequi, bene valet impetratio, secundum veram opinionem per Mar. Socin. *in c. ex literis. 1. in 4. art. nu. 18. de mut. pet.* Item † adeo (vt dixi) 15
dicta procedunt, vt nõ solum reus reconuenire possit actorem super actione orta ante impetratum rescriptum, sed etiam orta post rescripti impetrationem ab actore factam, vt dicit, & firmatum reliquit in eodem quo supra loco Mar. Soc. *nu. 19.* Item non solum reus potest reconuenire actorem coram iudice impetrato etiam per literas Apostolicas, si sit actor ipse infra vnam diętam, seu duas, à fine diœcesis rei, per *c. statutum. 11 de resc. in 6.* sed etiam si lõgius distaret, forte per quinq;, decẽ, vel plures diętas, secũdum Spec. *in tit. de reconu. §. 1. vers. quid si aliquis.* tex. *in 3. q. 8. cuius in agendo.* alias incip. *Accusatores.* Item † procedunt, vt etsi reus nonnulla opposuisset 16
contra rescriptum impetratum per actorem, & succubuisset, nihilominus reconuentio coram eo fieri posset, secundum Bart. Briss. *in q. vener. 31.* sed Spec. *in tit. de recon. §. 1. in fin.* post Bart. Briss. distinguit, ꝙ reus iusto errore ductus dixit rescriptum falsum, vel opposuit talia, aut similia, hoc non obstante poterit reconuenire actorem, *2. q. 3. c. paulum. 6. & in c. statuimus. 1. de electio. lib. 6.* alias non poterit reconuenire, de quo per Mar. vbi supra *nu. 21.* Itẽ † procedunt 17
adeo, vt si actor vellet desistere à cõuẽtione per eum facta coram delegato, non posset in præiudicium rei volentis reconuenire; & hoc verũ est post reconuentionem factam, quia ante factam reconuentionem, potest actor desistere in totum, vt non reconueniatur, secundum Mar. Socin. *in loco, de quo supra num 22.* Item procedunt, † vt si actor reconuentus 18
coram iudice delegato voluerit reconuenire super re non comprehensa in rescripto eundem reum;

quia potest, secundũ *d. Soc. ibid. n. 22.* Itẽ procedunt, & habent locum, siue iudex sit impetratus per actorem tantum, siue de communi consensu actoris, & rei, secundũ Ioan. de Imol, & Mar. Soc. *vbi supra.* Limitantur tamen primo prædicta, vt nõ procedant, quando esset talis causa, super qua reus actorem voluerit reconuenire, de qua iudex delegatus nõ posset cognoscere absque speciali mandato Papæ; quia tunc non posset fieri reconuentio ipsa, *6. q. 4. c. si Episcopus, & de consi. vtil. c. 1. & 2. & c. penult. de rest. in integr.* & habetur vbi supra. Secundo limitãtur prædicta,

19 † quod reus conuentus coram delegato tenetur reconuenire, vel literas impetrare ad eundem iudicem, si vellet reconuenire actorem coram ordinario; quia actorem coram quocunque ordinario posset reconuenire, sed de veritate videatur Maria. Soc, *in loco de quo supra,* Pet. Fol. V. I. D.

20 Secundo principaliter quæro, † an coram arbitro habeat locum reconuentio? Dic, quod communis conclusio est, quod non; quia ex quo eligitur de consensu vtriusque partis, cessat coram eo ratio, *d. l. cum Papinianus. 14. C. de sent. & interlo. in fin.* text. est *in c. cum dilectus. 6. de arbit.* per quã ita tenet Bart. *in d. auth. & consequenter. in fin.* & Specul. *in tit. de recon. §. 1. in princ.* & Abb. *in d. c. 1. colum. 1. & penult. de mutuis petit. & in d. c. cum dilectus. 6.* Quod tamen intellige de arbitro voluntario, electo de communi voluntate partium, secus in arbitro iuris, electo ex necessitate statuti ad totam causam; quia coram eo habet locum reconuentio, secundũ Abb. *in d. c. cum dilectus. 6. col. 3.* vnde stante dispositione regiæ pragmaticæ in regno, quæ incipit, *odia.* quod causæ inter coniunctos compromittantur, tales arbitri dicuntur iuris, & coram eis habet locum recõuentio, secundũ Abb. *ibid.* licet contrarium videatur tenere Abb. *in d. c. 1. colum. pen. de mut. pet.* referendo Specul. *in tit. de recusat. §. effectu. colum. 5. versic. sed nunquid.* Sed prima opinio verior est, & dictum Specul. procedit in arbitrio iuris, deputato ad certũ articulum, puta ad cognoscendum de suspicione iudicis; quia verum est, quod coram eo non habet locum reconuentio; secus si est deputatus ad totam causam, vt in exemplo præposito; ita etiam tenet Fel. *in c. fi. col. pen. in fin. de re iud.* Et ratio patet ad sensum; quia ibi arbitri eliguntur ex necessitate iuris, & habent iurisdictionem à lege; nam ita necessitatur actor litigare coram eis, sicut coram iudice, vt not. Abb. *in c. suspicionis. 39. de off. del.* quidquid dicat Ias. *in l. est receptum. 14. col. fi. ff. de iurisd. om. iud.* ADDITIO. Idem amplissime sequitur Ioan. Bapt. *in tract. de arbit. in c. 19. noni libri.* & est communis, & vera opinio, & quatenus Auct. inquit; hanc communem opinionem minime procedere in arbitris iuris, quando sunt electi ad totam causam; at secus si in certo articulo causæ, id expresso, & latius firmatum reliquit do. Mar. Soc. *in d. c. ex literis. 1. de mut. pet. nu. 26. in fi.* Sed

21 quid dicemus, † an coram arbitris iuris habeat locum laudatio in Auctorem, quæ habet locum in iudicibus ordinariis? hanc casum Salerni habui in facto, & non potui in specie reperire, sed dicebã, quod non; per rationes, de quibus in recõuentione, & per rationem: quia compromissum non egreditur personam, seu rem in compromisso comprehensam, *l. non distinguemus. 32. §. de officio. 15. ff. de recept. arbit.* nam quomodo possent arbitri condemnare auctorem laudatum, qui nõ compromisit, & hæc de plano procederent in arbitris simplicibus, ex quo per compromissum liberatur auctor laudatus, vt *l. si dictum fuerit. 56. §. si compromisero. 1. ff. de euictio.* quanto magis dicendum est, quod non habet locum laudatio in auctorem, sed dubium est de arbitris iuris electis secundum formam regiæ pragmaticæ; & tamen idem dixi, & obtinui, sed cogitandum relinquo. Vide quæ late dixi infra *in quinto membro iudicij in princ.* Pet. Fol. V. I. D. Quam autem † iurisdictionem habeant isti arbitri iuris, scilicet ordinariam vel delegatam? Dic, quod veritas est, quod nec ordinariam veram, & nec delegatam habent, sed quandam tertiam speciem iurisdictionis similem, & æquiparatã delegatæ iurisdictioni potius, quam ordinariæ, ita tenet Bald. *in consil. 90. & consil. 460. in 1. volum.* & Petr. Philip. Corn. *in consil. 54. colum. 2. in litera M. in 2. colum.* & Baldus *in l. apertissimi. 16. colum. fin. versic. quarto quæro. & in l. fin. in 4. notab. C. de iudic.* & ibi etiam Bart. & Angel. & tangit Felin. *in c. fin. colum. pen. in fin. de re iud.* & probatur *in c. ab arbitris. 11. & ibi not. de off. deleg. lib. 6.* vbi probatur etiam, quod ab istis arbitris iuris debet appellari ad principem, & sic ad legem animatam, ex quo à lege habent iurisdictionem, & de materia illius pragmaticæ, *odia.* vide quod plene dicam infra *in sexta parte huius tractatus, in secunda parte indic. in verb. compromissum.*

Tertio principaliter quæro, † an coram iudice prorogato habeat locum reconuentio, gloss. Bart. & communiter Doct. *in l. est receptum. 14. ff. de iurisd. om. iud.* tenent, quod sic, per illum text. Ego tamen ita distinguerem. Quædam est prorogatio, quæ fit per submissionem vnius ex litigantibus, vt quando maior, vel æqualis, sponte se submittit iurisdictioni alicuius iudicis, cõueniendo aduersarium suum coram eo, & tunc habet locum reconuentio. Ita procedit *dict. l. est receptum. cum ibi not.* & ratio patet; quia tũc procedit ratio *d. l. cum Papinianus.* nam quia actor submittendo se, elegit illum iudicem pro se, non debet dedignari habere eundem iudicẽ contra se. Quædam vero est prorogatio, quæ fit de communi consensu partium, *iuxta l. si conuenerit. 18. ff. de iurisd. omnium iudic. & l. 1. & 2. ff. de iudic. & l. 1. C. de iurisd. omnium iud. & c. significasti. 18. & ibi Abb. de foro compet.* & coram tali iudice prorogato, dico, quod non habet locum reconuentio, & licet non inuenerim de hoc decisionem in terminis, tamen per bona similia potest decidi iste casus.

Primo

mo; quia cessat ratio dictæ *leg. cum Papinianus.* nam talis iudex prorogatus non fuit electus ab Actore solum, sed ab vtroque. Secundo, per ea, quæ dicimus in delegato electo de communi consensu, coram quo non habet locum reconuẽtio, per ea, quæ dixi supra in prima quæstione huius distinctionis. Tertio, per ea, quæ dicimus de arbitro, coram quo cessat reconuentio; eo, quia de communi consensu partium eligitur, secundum Bartol. *in d. auth. & consequenter. in fin.* & per ea quæ not. Abb. *in c. cum dilectus. 6. de arbitr.* & cum ista distinctione intelligo ea, quæ notantur *in d. l. est receptum.* 14. maxime per Ias. ibi *in fin. colum.* ADDITIO. De hoc legito Maria. Socin. *in c. ex literis. 1. de mut. petit. nu.* 13. Petr. Foller.

24 Quarto quæro, † an coram iudice appellationis habeat locum reconuentio. Communis conclusio est, quod non, secundum Bartol. *in d. auth. & consequenter. col. fin.* & ibi etiam Bald. *in 3. col. versic. quæro, nunquid in causa, &c.* Intelligendo scilicet, quando iudex appellationis aditur ex necessitate, propter iniuriam, quam putat appellans sibi esse factam, idem tenet Innoc. *in c. 1. de mut. pet.* & Bald. *in l. per hanc. 4. col. fin. C. de temp. & reparat. appell.* & domini de Rota *in decis. 61. in antiquis.* & Bald. *in l. 2. §. ei quoque.* alias incip. *legatis. 3. ff. de iud.* & Specul. *in tit. de reconuent. §. nunc dicamus. versic. sed nunquid coram iudice.* & mouentur per text. *in d. l. 2 § ei quoque. & l. ad cognitionem. 13. ff. ex quib. caus. in possess. eat. & l. 1. ff. eum qui app. in prouinc. defendi.* Quod confirmo
25 vrgenti ratione, † appellatio reducit causam ad illum pristinum statum, in quo erat causa principalis post litem contest. text. est, & ibi Bart. & Bald. & communiter Doct. *in l. ita demum. 13. C. de procur.* sed post litem contestatam non habet locum reconuentio, secundum communem opin. vt supra fuit dictum. ergo sequitur, quod coram iudice appellationis non potest habere locum, scilicet, vt sortiatur priuilegium, & naturam reconuentionis. Minime potest habere locum sine dicto priuilegio; quia iudex secundarum causarum, censetur incõpetens quoad primam causam, quæ non est sibi deuoluta parte inuita, vt tenet Bald. *in d. l. per hanc. 4 col. fin. & in d. auth. & consequenter. col. 5.* Limita tamen istam communem conclusionem procedere, quando appellatur post litem contestat. puta à diffinitiua sententia; quia tunc vrget ratio prædicta: Secus esset, si appellaretur ab aliqua interlocutoria ante litem contestat. nam tunc distingui debet: Aut iudex appellationis confirmauit primam interlocutoriam; & tunc ex quo causa remittitur iudici à quo, nõ habet locum reconuentio coram iudice ad quem, ex quo minime causa conuentionis coram eo remanet. Aut iudex appellationis retractauit interlocutoriam pronunciando bene appellatum, & male iudicatum. ADDITIO. Adde dicta per Innocen. & Ang. *in l. 2. §. legatis. 3. ff. de iudic.* & Innoc. *in c. cum nobis. 19. de elect.* & Alexand. *in auth. & consequenter. C. de senten. & interloc. omn. iud.* & Card. *in clem. sæpe. 2. § 1. quæst. 10. de verbor. signif.* & plenissime legito Maria. Socin. *in d. c. ex literis. 1. nu. 95. de mut. petit.* vbi aliter distinguit, & tenet quemadmodũ Auctor hic. *Petr. Foll. V.I.D.* Et tunc † ex quo etiam causa principa- 26
lis deuoluitur ad iudicem appellationis, vt est text. *in c. vt debitus. 59. & ibi Abb. colum. penult. & fin. de appell.* & ibi etiam Philip. plene *in penult. charta. & fin.* est text & ibi per Doct. *in c. cordi. 1. § post hoc. & in c. cum appellationibus. 4. de appellat. libr. 6.* & Bartol. *in l. eius 4. in fin. ff. de appellat. recip.* dicendum est, tunc habere locum reconuentionem, ex quo sumus ante litem contestatam, & sumus in causa principali. Ita subtiliter considerando tenuit Ioan. Andr. *in c. 1. de mut. pet.* quem ibi sequitur Abb. *in antepenul. col. versic. tertio quæro, &c.* Secundo; Limita † prædi- 27
ctam conclusionem procedere in appellatione iudiciali. Secus est, quando appellatur extraiudicialiter; quia ex quo ille iudex tunc principaliter aditur, habet coram eo locum reconuentio, ita tenet Specul. *in tit. de reconuen. § nunc dicamus. vers. sed nunquid coram. in fin.* quem sequitur Abb. *in d. c. 1. de mutuis petit. in penult. colum. in princip.* Et de materia huius appellationis extraiudicialis, & in quibus differat à iudiciali, vide plene per Abb. *in c. bonæ memoriæ. 51. col. 1. & 2. de appellat.* & ibi etiam Philip. *& in c. cum sit. 5 eod. tit.*

Quinto quæro, † vtrum coram iudicibus par- 28
ticularibus ad certa negotia vel personas deputatis per legem vel statutum, habeat locum reconuentio? Exemplum potest poni in iudicibus mercatorum, vel alterius artis, seu negotii, de quibus loquitur *l. fin. C. de iur. omn. iud.* similiter potest poni exemplum in iudicibus scholarium, qui habẽt tres iudices speciales, vt *in auth. habita. C. ne fil. pro pat.* super ista quæstio. Ant. de Butr. *in c. 1. de mut. pet.* tenet, quod non habet locum reconuentio, sed Abb. *ibi in pen. & fin. colum.* melius loquitur. Nam quoad istos iudices mercatorũ, & alios similes deputatos certo collegio, tenet indistincte, quod habet locum reconuentio, quando talis iudex eligitur per actorem; & est ratio; quia eorum iurisdictio est prorogabilis, vt sentit Bart. *in l. 1. ff. de iud.* vnde tanto facilius prorogatur per reconuentionem, secundum eum. Ego istud confirmo bona similitudine. Nam delegatus ad vnam causam specialẽ, extendit suam iurisdictionem ad aliam causam, per viam reconuentionis, vt dixi supra, in prima quæstione huius distinctionis. Ergo eodem modo, & isti iudices speciales, dato, quod sint deputati ad certam speciem causarum, debet eorum iurisdictio extendi ad alias causas, per viam reconuentionis. Quo vero ad iudices scholarium, tenet Abb. *in d. c. 1. colum. fin.* quod si quis conuenit scholarem coram Rectore, & scholaris patiatur se ibi conueniri, poterit reconuenire Actorem coram eo. Si vero schola-

ris

ris non patiatur ibi conuenīri, sed declinat forum, & petit se remitti ad Episcopum; tunc coram Episcopo non poterit actorem reconuenire, ex quo ille iudex non fuit electus per actorē, sed per ipsum scholarem conuentum, vnde cessat ratio *d. l. cum Papinianus.* 14. *in fin. C. de sentent. & interl.* Et hanc opin. in effectu tenet Bald. *in d. auth. habita, colum.* 8. *versic.* 5. *quaritur, &c.* licet idem Bald. videatur tenere contrarium *in d. auth. & consequenter in fin.* tamē opinio Abb. magis placet, cum fundetur per bonam rationem, scilicet cuius in agendo, &c. *per d.*
29 *l. cum Papinianus.* † Ad vnum tamen volo, quod aduertant hi, qui habent subtile ingenium: in quātum modo in hac quæstione, & plenius supra in prima quæst: huius distinct. dixi: coram iudice delegato ad vnam causam particularem habet locum reconuētio. hic insurgit difficile contrarium, delegatus habet iurisdictionem limitatam, & non extendibilem, nisi ad personas & causas in delegatione contentas, adeo quod eius iurisdictio non potest per alios prorogari, nec quoad alias causas; quia quoad alias causas & personas, remanet priuatus, text. est. & ibi Abb. *in c. P. & G.* 40. *de offic. deleg.* sed per reconuentionem prorogatur iurisdictio iudicis, secundum Bald. *in auth. & consequenter, col.* 2. *in princ. C. de sent. & interl.* quia per eam fit competens qui non erat, vt not. Specul. *in tit. de iud. deleg.* §. *sequitur, versic. item ad eius, & in tit. de compet. iud. adi.* §. 1. *versic. nouus.* & patet ad sensum per ea maxime, quæ dicimus in clerico reconuento coram iudice laico, vt infra dicam, Ergo coram delegato nō deberet habere locum reconuentio; quia eius iurisdictio prorogari non po-
30 test. † Puto ad hoc *contrarium* posse responderi. *Primo*, quod prorogatio iurisdictionis potest considerari duplici modo. Quædam enim est prorogatio voluntaria, & ista non potest fieri coram delegato. Ita loquitur *d. c. P. & G.* 40. Quædam est prorogatio necessaria, quæ fit contra inuitum ex necessitate legis, prout illa, quæ fit per reconuentionem, & ista potest fieri: nam reconuentio inducit quandam necessitatem reconuento, vt respondeat coram iudice non suo, & sic reconuentus prorogat iurisdictionem, non sponte, sed ex necessitate. Secundo modo potest responderi; quia causa reconuentionis dicitur esse connexa cum causa conuentionis, quod patet; quia non potest coram diuersis iudicibus ventilari, vt est text. *in authent. & consequenter, & l. si idem cum eodem.* 11. §. *quod si mutua.* alias, *sed si mutua.* 1. *ff. de iurisdict. omn. iudic.* vnde ratione istius connexitatis, potest delegatus de ea cognoscere maxime; quia agitur inter easdem personas, & causa reconuentionis venit consecutiue ad causam conuentionis; & accessorie: ita expresse tenet Abb. *in d. c.* 1. *col.*
31 6. *versic. Item iurisdictio prorogata, &c. de mut. pet.* † Sed quando delegatur alicui aliqua causa principalis, censetur sibi delegata omnis causa, quæ venit accessorie, & consecutiue ad illam causam delegatam, vt not. Abb. *in c. vt debitus.* 59. *colum.* 9. *in fin. versic. in gloss. penult. & c. de appell.* & ibi etiam Phil. *in vltim. car. versic. dubitatur. & c.* per text. *in c. prudentiam* 3. *in fin. de offic. delegat.*

Sexto † quæro, vtrum coram iudice deputato ad certam speciem causarum, habeat locum reconuentio de alia causa diuersæ speciei. Exemplum in iudice causarum criminalium, an possit fieri reconuentio de causa ciuili, & econtra: coram iudice causarum ciuilium, an possit fieri reconuentio de causa criminali, vel liberali, vel de causa maioris summæ, quam poterat cognoscere, glo. *in d. auth & consequenter, in gloss.* 2. tenet, quod sic, quam ibi sequitur Bald. *per l. quotiens.* 3. *C. de iudi.* & videtur probari *in l. si idem cum eodem.* 11. §. *quod si mutua.* alias, *sed et si mutua.* 1. *ff. de iurisd. omn. iud.* contrarium tenet Spec. *in tit. de recon.* §. 1. *versic. quid si coram, & §. nunc dicamus, versic. & trad.* Et hanc contrariam partem tenet Innoc. Host. Ioan. Andr. & Canonistæ *in d. c.* 1. *de mut. pet.* pro quib. facit ratio: quia prorogare iurisdictionem, est extendere eam, adeo quod eadem dicitur iurisdictio prorogata, quæ prior erat, *l. sed si manente.* 3. *ff. de precar.* & not. Alexand. *in l.* 4. *in princip. ff. de damno infect.* & sic quando tractamus de prorogatione iurisdictionis, est necesse, quod præsupponamus iurisdictionem esse talem, qualem iudex prorogatus habebat alias in suos subditos in similibus causis, alias prorogatio non valet de tali causa, quam in suos subditos non poterat expedire; quia quoad illam, caret omni iurisdictione: & sic iurisdictio, quæ non est, non potest prorogari, ita tenet Alexand. *in l. testamenta omnia.* 18. *C. de testam.* & Abb. *in d. c. P. & G.* 40. *colum. antepenult. versic. venio ad sextam, & c. de offic. delegat. & Par. in l.* 1. *versic. venio ad tertiam, & c. de iudic.* vbi exemplificant in iudice maleficiorum, cuius iurisdictio non potest prorogari, quoad causas ciuiles; quia sunt causæ diuersæ speciei, & talem iurisdictionem non habet in suos subditos. Et istam partem tenet Angel. *in consil.* 162. *colum.* 2. *versic. in causis, &c.* Quid ergo erit tenendum? Bart. *in d. authen. & consequenter, colum.* 2. *circa finem.* facit vnam distinctionem inter causas, de quibus poterat fieri prorogatio, partibus volentibus, & hoc ipsum nota, vt ibi per eum. Et ipsum de verbo ad verbū sequitur Abb. *in d. c.* 1. *colum.* 13. *versic. quæro secundo, & c. de mut. pet.* & ante eum ista fuit originalis opinio Iacob. Butr. Ego autem reassumo plenius veritatem huius quæstionis, per vnam ampliorem distinctionem, per quam habebuntur omnes veræ conclusiones, quæ possent cadere in hac materia, & dico sic: Aut iudex non potest cognoscere de aliqua causa propter priuilegium personæ litigantis, aut propter priuilegium ipsius causæ; quia iurisdictio est limitata iudici, quoad certas causas tantum certæ speciei vel summæ, ita quod ad alias causas diuersæ speciei, vel maioris summæ se non extendat. Primo casu, vera con-

conclusio est, quo procedit reconuentio, ex quo persona priuilegiata elegit illum iudicem pro se, debebit eundem habere contra se, non obstāte eius priuilegio; quia natura causæ id patitur, hoc probatur *in l. est receptum.* 14. *iuncta gloss. & ibi per Doct. ff. de iurisd. omn. iud.* Probatur etiam per id, quod dicimus de clerico; nam iudex laicus non cognoscit de causa clerici conuenti propter priuilegium personæ, *c. si diligenti.* 12. *de for. compet.* & tamen per viam reconuentionis bene cognoscit secundum magis
33 communem opinionem, quam infra tenebo. † Secundo casu principali, scilicet, quando obstat priuilegium causæ, distinguo aliter, quam dicit Bart. nam distinctio Bar. & Abb. implicat obscuritatem, dum dicit, aut est talis causa, de qua possit iudex cognoscere partibus volentibus, aut non: quia adhuc remanet dubium, quæ sit illa causa, & Bart. nō clare declarat huiusmodi causas; vnde ego clarius distinguo sic: Aut causa, de qua sit reconuentio, est de specie causarum, de quibus potest cognoscere iudex; differt tamen ab illis in sola quantitate, & sic per plus, & minus; & tunc habet locum reconuentio, ita loquitur text. *in dict. l. si idem cum eodem.* 11. §. *quod si mutua.* alias, *sed & si mutua.* 1. nam iudex pedaneus infimus non cognoscit de causis ciuilibus, & à trecentis aureis supra, vt *in §. & iudicare fin. c. & agi.* 3. *col.* 3. *in Auth.* 15. *tit.* 2. *de def. ciu.* & tamen per viam reconuentionis potest de illis cognoscere, vt *d. §. quod si mutua.* quia dato, quod sit maior causa; tamē est de specie causarum ciuilium, de quibus cognoscit; quia est causa pecuniaria: & de re ad rem, seu de quantitate ad quantitatem, potest fieri prorogatio iurisdictionis, secundum Abb. *in d. c. P. & G.* 40. *col.* 4. *vers. venio ad secundū, &c. de off. deleg.* & est text. expressus *in d. l. de quare.* 74. §. 1. *ff. de iur.* tunc enim bene extenditur iurisdictio de simili causa ad similem. Aut causa, de qua fit reconuentio, est de specie aliarum causarum penitus separata ab illis, de quibus potest cognoscere. Exemplum, si coram iudice causarum criminalium fit reconuentio de causa ciuili, vel corā iudice seculari fit reconuentio de causa spirituali, vel corā iudice pedaneo fit reconuentio de causa meri, vel mixti imperii, vel de causa liberali, de quibus causis nō posset principaliter cognoscere, *l. solemus.* 61. §. *latrunculator.* 1. *ff. de iud. & l.* 2. *C. de ped. iud.* & tunc reconuentio locum non habet. Ita procedat opin. Canonist. *in d. c.* 1. vt hoc voluit in effectu Bart. *in d. auth. & consequenter.* & ratio est illa, quam supra tetigi, per not. per Alex. *in d. l. testamenta omnia.* 18. *C. de testament.* & Abb. *in d. c. P. & G.* 40. *col. antepen. vers. venio ad sextam.* quia cum in similibus causis non habeat iurisdictionem in suos subditos: non potest iurisdictio, quæ non est, prorogari, seu extendi, & ex consequenti minime per reconuentionem extenditur, quæ est species prorogationis, vt dicit Bald. *in d. auth. & consequēter. col.* 2. *in prin.* est etiam & alia ratio, quia huiusmodi causæ sunt præiudiciales, & vna facit alii præiudicium; quia in vna proceditur, & in alia supersedetur; ergo non potest habere locum reconuentio, cuius natura est, vt in vtraque causa æqualiter procedatur, & hanc rationem ponderat Bart. ibi. & Abb. *in d. c* 1. *col. antep. in princ. de mut. pet.* Sed † contra prædicta pos- 34
set instari; nam iudex habēs limitatam iurisdictionem, non potest cognoscere de causa diuersæ speciei, verum est principaliter, sed accessorie & incidenter bene potest, vt *d. l. quoties.* 3. *C. de iudic.* & not. Bald. & Paul Castr. *in d. l. solemus.* 61. §. *latrunculator. ff. de iudic.* & Bart. *in l. interdum.* 56. §. *qui furem.* 1. *ff. de furt.* Sed causa reconuentionis venit incidenter, & accessorie ad causam conuentionis, vt dicit Abb. *in d. c.* 1. *col.* 6. *vers. item iurisdictio, &c. de mut. pet.* Ergo in omnibus prædictis exemplis deberet habere locum reconuētio, ea ratione attenta; quia venit accessorie. Istud videtur difficile contrarium, cui non reperio dari aliquod responsum, per aliquem Doctor. puto tamen posse sic responderi. † Quando 35
conceditur alicui iurisdictio ordinaria, censetur concessum omne id, sine quo iurisdictio illa explicari non potest, etiamsi illud sit magis concessum, dummodo de eadem sit specie, ita tenet Bar. *in l. cui.* 2. *col.* 1. *circa fin. ff. de iur. omn. iud.* vnde si coram iudice infimo ventiletur quæstio de hæreditate, & ex aduerso non per viam reconuentionis, sed per exceptionem opponatur quæstio status, ille iudex cognoscit de ea; quia alias non posset decidere quæstionem hæreditatis, nisi prius cognosceret de causa status, & sic cognoscit, sed non pronunciat super causa status, sed super hæreditate, *l. cū & ipse.* 1. *C. de ord. iud.* vnde de isto incidenti & accessorio cognoscit ex potestate sibi data à lege; quia alias suam iurisdictionem in causa pecuniaria explicare nō posset, *d. l. cui.* 2. *ff. de iurisd. omn. iud.* & hoc est, quod voluit innuere Spec *in tit. de reconuent.* §. *nunc dicamus. vers. & trado.* dum respondet ad *d. l. quoties.* 3. *C. de iudic.* & ita procedit *d. l. quoties.* quia illud est quoddā accessorium, seu incidēs necessarium, sine quo non posset decidi causa principalis; vnde intrat iurisdictionem iudicis infimi, dato, quod sit maius, quam sit sua iurisdictio ordinaria, ex quo eiusdē speciei, intellige quoad hoc, scilicet; quia est simplicis iurisdictionis, sicut aliæ causæ pecuniariæ, secundum Bart. *in l. imperium.* 3. *colum fin. ff. de iurisd. omn. iudic.* potest tamen diuersæ speciei dici: quia non est causa pecuniaria, sed liberalis, & priuilegiata, vt *l. placet.* 2. *in fin. C. de pedan. iudic.* & ita declarato id quod dixi supra, dum appellaui hanc causam, est diuersæ speciei, ne videar contrariari dictis Bart. *in d. l. cui.* 2. *ff. de iur. omn. iud.* Sed si per viam reconuentionis vellet aliquis obiicere quæstionē status coram iudice pedaneo, non ad effectum excipiendi, hoc non potest fieri; quia nō potest ista reconuentio ire pari passu cum causa pecuniaria, ex quo est præiudicialis. Item, tunc sine ea posset iudex deci-

dere causam conuentionis; quia non viget illa necessitas, de qua supra, & hæc sit prima cõclusio, per quam est datum responsum ad *d. l. quoties. 3. C. de iud.*

Pono secundam conclusionem pro responsione ad alia contraria. Quando incidens oritur ex eodem facto, ex quo oritur principale: tunc iudex incidenter cognoscit de eo, dato, quod sit diuersæ speciei, ita loquitur dictum Bal. & Paul. Castr. *in d. l. solemus. 61. §. latrunculator. 1. ff. de iud.* & Inno. *in c. cum oporteat. 19. de accusat.* scilicet quod iudex maleficiorum incidenter condemnat ad rei restitutionem; nam illud ciuile oritur ex eodem crimine, & sic iudex, qui cognoscit principaliter de crimine, potest cognoscere de hoc incidenti ciuili; quia habet originem ex eodem fonte, sed reconuentio non habet originem ex eodem fonte; quia venit ex parte contraria. vnde si tu accusas me de furto coram iudice maleficiorum; ego reconuenio te ad decem, ex causa mutui, vel ad aliud ciuile; istud habet originem ex diuerso fonte, merito iurisdictio non se extendit, cum sit quid separatum à causa principali conuentionis, & ideo cessat reconuentio; quia etiam prorogatio cessat, secundum Alex. *in d. l. 61. § latrunculator. 1. ff. de iud. in addit. ad Bar.* vltra quod vrget ratio scilicet præiudicii, propter quod nõ possunt ambo decidi. Illud ergo quod dicitur, quod iudex cognoscit incidenter de causa, de qua principaliter cognoscere non potest, intelligo, quando illud incidens erat tale, sine quo causa principalis non posset expediri, vel quando oriebatur ex eodem facto, ex quo oritur principale, per prædicta.

Quæstio tertia principalis.

VENIO ad tertiam quæstionem principalem, quæ est: de quibus causis possit opponi, seu fieri reconuentio. Et breuiter dico, quod regulariter de omnibus causis fieri potest: nisi quatenus reperiatur expresse prohibita, *l. nec non 28. § quod eius. 28. ff. ex quib. caus. maior.* vnde expediam hanc materiam per aliquas dubitabiles QVÆSTIONES.

36 PRIMO QVÆRO, † vtrum quando imploratur officium iudicis, possit implorans coram eodem iudice reconueniri, glo. *in l. sed et si restituatur. 28. ff. de iud.* tenet, quod non habet locum reconuentio, & illam sequitur Ludou. Ro. ibi. & Ias. *in d. l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. col. penul. ff. de offi. procons.* In contrariũ tamen est veritas, & hanc contrariã partem tenet Bart. *in d. l. sed et si restituatur. ff. de iud. & idẽ Bart. in auth. & consequenter, col. fin. C. de sent.* & Abb. *in c. 1. col. pen. vers. quarto quæro, de mut. pet.* & per text. *in l. præses 1. in fi. ff. de var. & extraord. cogn.* & Spec. *in tit. de recon. §. nunc dicamus vers. sed nunquid habet locum, &c.* Quod intelligẽ verum, quando officium iudicis imploratur principaliter: ex quo tunc succedit in locum actionis, *l. Quintus. 7. ff. de annu. leg. & c. fi. de off. iudi.* secus, si incidenter imploratur; quia tunc non habet locum reconuentio. Ita communiter tenent Doct. *in locis præalleg.* & Ias. *in l. ius. 1. col. 7. in princip. ff. de iur. omn. iudi.* Item limita, nisi officium iudicis imploraretur super eo, quod requirit celeritatem; quia tunc suspenditur reconuentio, & expeditur causa requirens celeritatem, ita dicit Bal. *in rubri. extra de offic. iudic. colum. fin.* Non tamen intelligas, quod reconuentio tollatur in totum; quia imo procedit etiam in causis requirentibus celeritatem, & in causis summariis, quoad prorogandum iudicem, non tamen vt eadem sententia terminetur, quando vna causa est ordinaria, & alia summaria, text. est, & ibi Bald. *in l. sed & hæ. 35. §. non solum. 2. ff. de procur.* & not. Bart. *in d. auth. & consequẽter, col. pen. in fi. C. de sent. & interl.* & Abb. *in d. c. 1. col. 7. de mut. pet.* ADDITIO. † Adde dictis hic per d. Aucto. & infra ea quæ congerit Marsi. Soc. *in d. c. ex literis. 1. de mut. petit. num. 44.* vbi facit regulam, & demum dat infinitas limitationes, ex quibus dictis habes veritatem omnium dictorum per d. Auctorem tam hic, quam in omnibus infra dictis. *P. t. Foll. V. I. D.* Item limita notabiliter non procedere, quando officium iudicis imploratur, non in formam iudicii, sed per modum actus extraiudicialis: quia tunc non habet locum reconuentio. Exemplum, si petatur testamentum aperiri, vel donationem insinuari, vel si aliquis petit a iudice familiam, vt possit tute acquirere, & manutenere sibi possessionem, vel aliud simile, ita tenet Bald. *in d. c. 1. colum. fina. de controu. feud. apud pares.* & Socin. *in consil. 167. colum. fina. versi. concludo, &c. in 2. volum.* Et ex hoc infero ad nouam practicam in regno, quod si quis spoliatus ab aliqua persona Ecclesiastica, intentaret remedium traditum per capitulum regni, quod incipit: *Omnis prædatio.* & aliud: *Ad regale fastigium.* & aliud: *Finis præcepti charitas.* adeundo, scilicet, iudicem secularem, vt defendat ipsum à tali violentia, & possessionem restituat, in tali causa non haberet locum: ex quo iudex aditur, non per viam ordinariam, nec iudicialem, sed per viam defensionis extraiudicialis, vt plene traditur in *decis. 2. & decis. 23. consil. Neapol.* Et hanc limitationem repete ad sequentem quæst.

Secundo, † iuxta hoc quæro, an in causis summariis habeat locum reconuentio? veritas dependet ab his, quæ modo dixi in quæstione præcedenti, & breuiter dic, quod sic; sed quoad prosecutionẽ sit hæc distinctio; videlicet, aut ambæ causæ sunt summariæ, & siue dubio procedit reconuentio. Aut vna est summaria; alia plenaria; & tunc valet reconuentio, quoad iudicẽ prorogandum, non tamẽ quo ad hoc, vt ambæ causæ eadẽ sententia terminentur, nisi parte volente. Ad hoc allego omnes decisiones supra modo allegatas in præcedenti quæstione ante finẽ, maxime Bald. *in l. sed & hæ. 35. §. non solum 2. ff. de procur.* & ita debet intelligi, quod not. Spec. *in tit. de reconuent. §. nunc dicamus, vers. sed nec habet,* & Bar. *in l.*

in l. fi. ff. de var. & extraord. cogn. & Bald. *in l. & fine. 5. vers. & ideo dicit lex, &c. C. ad Treb.*

39 Tertio † successiue quæro, an in causis executiuis habeat locum recõuentio? Breuiter dico, quod non, secundum Bal. *in d. auth. & consequenter. col. 3. in vers. quæro, nunquid, &c. C. de sent. & interl.* vbi dicit, quod si petitur executio instrumenti confessionati, non habet locum reconuentio, & Spec. *in tit. de reconuent. §. nunc dicamus. vers. sed quid si agebam, &c.* & ibi idem dicit, quando agitur ex deposito. Adde Bald. *in l. si quis. 3. in 1. not. C. qui. ad lib. procl. non lic.* vbi dicit, quod ille, qui confitetur debitum, non potest actorem reconuenire; & est ratio; quia in confessum partes iudicis non sunt in alio, nisi in præcipiendo, vt soluat; habetur enim pro condemnato, *l. vnica C. de confess.* & quod dixi supra, quãdo agitur ex deposito, non habet locum reconuentio, adde, quod idem tenuit Bartol. *in d. authent. & consequenter. col. 4. in princip. versic. quæro, vtrum liceat actori, &c. C. de sent. & interloc.* & ratio; quia instrumentum depositi, habet executionem paratam, *l. si quis. C. dep.* sed contrarium videtur tenere Bald. *in d. l. si quis. 3. vers. vlterius not. &c. C. quib. ad lib. procla. non lic.* vbi dicit, quod quando agitur ex deposito, non habet locum compensatio, sed reconuentio sic; non tamen differtur liquidum propter non liquidum, sed reseruatur id, quod probandum est. Puto tamen posse concordari hanc contrarietatem, scil. vt non habeat locum reconuentio in deposito, vt pari passu ambulet; quia non debet supersederi liquido, propter illiquidum; bene tamen potest fieri reconuentio, quoad effectum prorogationis, vt postea procedatur in ea, & ita loquitur opin. Bald. prout

40 dixi supra in præcedenti quæst. Et † per prædicta infero, quod quãdo præsentaretur in regno instrumentum criminaliter via extraordinaria secũdum formam, & ritus magnæ curiæ, non haberet locum reconuentio, cum illa sit via executiua, & extraordinaria per prædicta. Secundo infero, quod quando creditor vigore instrumenti cõtinentis pactum de capiẽdo, vellet propria authoritate capere possessionẽ debitoris pro debito, & peteret familiam iudicis pro habenda possessione, ex quo iste actus executiuus, & extraiudicialis, non haberet locum reconuentio per ea, quæ not. Bald. *in c. 1. colum. fin. de contr. feud. apud par.* & Socin. *in consil 63. col. fin. vers. 2. concludo, &c. in 2. volum.* & dixi supra in præcedenti quæstione.

41 Quarto † quæro, an in causa possessorii habeat locum reconuentio. Reassume veras conclusiones, & dicas sic: Aut actor agit possessorio recuperandæ, & reus vult eum reconuenire: & tunc aut reconuentio est de possessorio, aut de petitorio: primo casu non admittitur reconuentio, nisi de possessorio pariter priuilegiato, vt quia reus reconuenit actorem de alio possessorio recuperandæ, & sic de spolio pariter priuilegiato alterius rei, non eiusdẽ: tunc procedit reconuentio, *c. super spoliatione. 4. de ord. cognit.* & ibi Abb. *in 1. not. & in 4. col. circa fin.* Si vero reconuenit de alio possessorio, puta adipiscendæ, vel retinendæ, non procedit reconuentio; quia non est priuilegiatum, vt ibi habetur. Secundo casu, quando reconuentio fit de petitorio, dicas indistincte; quod non procedit, per tex. *in d. c. super spoliatione. 4.* & not. Abb. *in c. 1. col. 7. de mut. pet.* & Spec. *in tit. de reconuen. §. nunc dicamus. vers. item excepta. & vers. sequen.* & ita debet intelligi, & declarari, quod dicit Bart. *in d. auth & consequenter. colum. pen. in prin. C. de sent. & interloc.* vbi dicit simpliciter, quod agens ex spoliatione non potest reconueniri, nisi prius restituatur, per *l. si quis ad se fundum. 7. ad l. Iul. de vi.* Et † prædictorum ratio est; quia agens ex spolio, 42 non tenetur in aliquo respondere aduersario suo, nisi prius restituatur, *c. frequens. 1. de restit. spol. lib. 6. & c. cum dilectus 4. de ord. cogn. & d. c. super spoliatione. 2. & ibi Abb. de ord. cogn. & d. l. si quis ad se fundum. 7.* & propterea non proceditur super recõuentione, ante restitutionẽ. Sed quando reconuentio est de alio spolio; tunc ideo procedit; quia † priuilegiatus non 43 vtitur priuilegio suo contra pariter priuilegiatum, secundum Abb *in d. c. super spoliatione. 4. col. 1. vers. ex hoc. de ord. cog. & c.* vbi plus dicit, *in 3. not.* quod nõ solum debet spoliatus restitui ad rem; quia fuit spoliatus: verumetiam debet plenarie restitui ad fructus, & expensas litis, antequam teneatur respondere, & idem tenet Abb. per illum tex. *in c. accedens. 2. el 2. vers. not. spoliatũ, &c. extra, vt lit. cõtest.* Quod nota; quia est quotidianũ in practica. Limita † tamen 44 prædictam conclusionẽ procedere, quando reconuentio opponitur per ipsum spoliatorem, qui immediate spoliauit, vel spoliari mandauit cõtra spoliatum; quia tunc verum est, quod non teneatur respondere, nisi prius restituatur; secus est, quando ageretur contra eum, qui nõ spoliauit, sed est tertius possessor illius rei, qua fuit quis spoliatus, & conuenitur possessorio recuperãdæ, puta remedio *can. reintegrãdæ. 3. q. 1.* vel alio simili, iuxta *c. sæpe. 18. de rest. spol.* quia tunc procederet omnis recõuentio, & tenetur actor respõdere, antequam restituatur; quia ista remedia possessoria contra tertios nõ spoliantes non sunt ita priuilegiata, sicut cõtra ipsos spoliantes. Ita in terminis tenet Abb. *in d. c. cum dilectus. 2. col. 3. de ordin. cogn.* per multas rationes ibi adductas per eum. sed contrarium videtur tenere Bart. *in l. si coloni. 14. C de agr. & cens. lib. 11.* & Alexan. *in cons. 77. col. 1. vers. & sicut. & colum. fin. in fin. 3. volum.* vbi dicit, quod possessorium recuperandæ, est priuilegiatum, siue interuenerit violentia, siue non, & loquitur proprie de remedio *d. c. reintegranda.* Pro prima opin. Abb. ponderatur tex. *in d. c. super spoliatione. 4. in vers. spoliatoribus.* & ibi Abb. *in 2. not. de ord. cogn.* vbi dicit, quod spoliatoribus non tenetur respondere; ergo aliis possessoribus, qui non spoliauerunt, tenetur. Verum ad hoc posset responderi per

id, quod dicit Bal. *in l. si de proprietate. 3. col. 3. circa fin. versi & not. &c. C. si à non compet. iudi.* vbi dicit, quod probatur quis spoliatus saltem re ipsa, eo ipso, quod probat se antiquiorem possessorem, & possessionem esse modo penes aduersarium. Tamen quia sumus in odiosis, & contra regulas iuris communis, puta quod ille terminus, *spoliator*, debet intelligi in principali & proprio significatu, scilicet, de eo, qui spoliauit vere, prout ponderat Abb. *in d c. cũ dilectus. 2. col. 3. de ord. cog.* vnde puto opinionem Abb. esse sustentabilẽ & veram, per iura, & rationes suas. Nec obstat dictum Bart. *in d. l. si coloni. 14. C. de agr. & cens. lib. 11.* & Alex. *in d. consil. 78. in 3. volum.* quia fateor, quod omne possessorium recuperandæ est priuilegiatũ, quoad hoc, vt si conuentus obiiciat quæstionem dominii, teneatur restituere, antequam de dominio cognoscatur, siue interueniat violentia, siue non, *l. si quis conductionis. 25. C. locat. & d l. si coloni.* & ita procedit contrarium; sed nos loquimur in reconuentione, quæ regulariter est permissa. Reperitur tamẽ specialiter prohibita a spoliatore, per *d. c. super spoliatione, 4. de ordi. cogn.* ergo quando non est spoliator, sed talis tertius possessor, stamus iuri communi, scilicet vt fiat recõuentio; quia tunc cessat illud odium spoliatoris, quod iura multum in hoc considerant, vt est tex. *in Clem. vnica. de caus. poss. & propr.* & not. Abb. *in d. c. cum dilectus. 2. col 3. de ord. cog.* Nunc in proposito quæstio dominii, quæ non potest obiici, cadit in eadem re, & ideo non obiicitur propter priuilegium possessorii. Ita loquuntur decisiones, & iura contraria, sed reconuentio consideratur in diuersa re, & nõ in eadem; quod patet ad sensum; quia petitorio non potest reconueniri pro eadem re; quoniam si conuentus possidet, nõ potest pro ista re agere rei vendicatione, vel hypothecaria; quia istæ actiones præsupponunt, possessionem esse debere penes aduersarium, & non penes agentem, eundemq; reconuenientem. Possessorio recuperandæ, vel adipiscendæ, minime potest reconueniri, eadem ratione; quia ipse possidet; & quia super eadem re prohibetur reconuentio, secundum Abb. *in d. c. super spoliatione. 4. col. 1. circa fin. de ord. cogn.* vbi assignat rationem. Solum remanet dubium de possessorio retinendæ circa eandem rem, quod videtur posse concurrere, vt si tu conuenis me possessorio recuperandæ, ego reconuenio te interdicto vti possidetis; quia turbas me in possessione eiusdẽ rei, super quod dico, quod per spoliatorem non potest contra spoliatũ fieri talis recõuentio; quia possidet ab eo vi: & interdictũ vti possidetis non fauet ei, qui possidet ab aduersario vi, clam, vel precario, secundum Abb. *in c. veniens. col. pen. de præsc.* & text. *in l. ait prætor. 1. in prin. ff. vti possid.* Item propter priuilegiũ spolii, & odiũ spoliatoris, prout supra dixi, quia nõ tenetur spoliatus respondere, nisi prius restituatur, vt *d. c. cum dilectus. 2. & c. fin. de ordi. cogn.* si vero reconuentio fieret per tertium possessorem, qui non spoliauit, qui conuenitur possessorio recuperandæ, puta remedio *c. reintegranda. 3. q. 1.* vel *d. l. si coloni. 14. C. de agr. & cens. lib. 11.* & tunc procederet reconuentio in eadem re, per ea, quæ dicit Abb. *in d. c. cum dilectus. 2. col. 3. de ord. cog.* † Istud tamen intellige, 45
quando possessorium retinendæ proponitur ex alia molestatione extraiudiciali, non ex sola conuentione iudiciali, super possessorio recuperandæ; quia ex sola molestatione iudiciali, non datur interdictum vti possidetis: quia qui vtitur iure suo, nemini facit iniuriam, ita tenet Abb. *in c. audita 4. colum. 3. circa fin. de restit. spol.* Quod confirmo; quia econtra est decisum *in d. c. veniens. 19. & ibi Abb. in 4. not. de præscript.* vbi patet, quod conuentus possessorio retinendæ, potest conuenire actorem possessorio recuperandæ pro eadem re; & sic admittitur iste concursus in istis duobus possessoriis, verum qualiter sit pronunciandum in eis, declarat plene Abb. *in d. c. veniens. 19. col. antepen. & pen.* † Hanc opinionem 46
confirmo alia ratione, scilicet quia vtraque causa est summaria, cum sit possessoria: nam quælibet causa possessoria, est summaria, secundum Alexan. *in consil. 66. colum. 1. in 5. volum.* & sic potest admitti reconuentio, vt supra dixi in 2. quęstione huius partis. Et si tu diceres, quare in spolio non admittitur reconuentio de possessorio retinendæ, cũ sit causa summaria? Dico, quod ibi est alia ratio prohibitiua, scilicet, priuilegium causæ, & odium spoliatoris, vt supra pluries fuit dictum. Vnde non admittitur reconuentio, nisi de alio spolio pariter priuilegiato alterius rei: sed contra eum qui nõ spoliauit, cessat dictum odium. Ex prædictis ergo colligo, & firmo istam conclusionem, quod spoliatus agens contra spoliantem, remedio recuperandæ, non potest conueniri nec petitorio, nec possessorio: nisi sola causa spolii, alterius rei pariter priuilegiatæ, & non eiusdem rei, secundum Abb. *in d. c. super spoliatione, 4. col 4. circa fin. de ord. cogn.* Si vero agit contra non spoliantem, sed contra tertium possessorem, potest reconueniri tam petitorio, quam possessorio alterius rei: sed pro eadem re, nec petitorio, nec possessorio, recuperandæ vel adipiscendæ, sed possessorio retinendæ, sic per prædicta. Fateor tamẽ quod causa conuentionis, ex quo requirit celeritatem; citius expedietur, per ea, quæ dixi *supra in 1. & 2. q. istius partis.* † Vnde sequitur, quod illud priuilegium, 47
quod spoliatus ante omnia restituatur, & non teneatur respondere, procedit, quando opponitur quæstio super eadem re, & nõ super diuersa; & tunc est generale in quolibet possessorio recuperandæ. Fallit in reconuentione de possessorio retinendæ, quod potest cadere in eadem re, quando non agitur contra spoliatorem, vt supra dixi. Item procedit indistincte, quando agitur contra spoliatorem, siue super eadem re, siue super diuersa, in odium ipsius spoliatoris. Fallit, quando fit quæstio de alio spolio alterius rei, per *d. c. super spoliatione. 4.* & ita cum

ista

48 ista declaratione pertrãseo super difficultate.† Prædictam opinionem & limitationem Abb. confirmo per vnam optimam decisionem, quam faciunt domini de Rota *in d. cis. 149. in nouis.* quæ incipit, *si inter.* vbi habetur, quod si duo litigant super possessorio recuperandæ, potest tertius se obiicere pro suo interesse, & agere petitorio, dummodo ipse non sit spoliator: & tenetur agens possessorio illi respondere ante restitutionem, ex quo respectu illius tertii, cessat odium spoliantis. allegat *d. c. super spoliatione. fin. de ord. cogn.* & pœna debet sequi suos auctores. & illud dictum sequitur & declarat notabiliter Abb. *in c. in literis. 5. col. fin. de restit. spol* & idem Abb. *in d. c. fin. in 2 not.* & Alex. *in l. naturaliter. 12 §. nihil commune. 1. col. 11 in 16. fallentia. ff. de acqu. poss.* & Feli. *in c. cum super 17. col. pen. versic. scias etiam, &c. de re iud.* Et hæc quoad possessorium recuperandæ Si vero actor agit possessorio adipiscendæ, & reus vult eum reconuenire; & tunc si reconuenio est respectu diuersæ rei, procedit indistincte, siue fiat de petitorio, siue de possessorio, sed respectu eiusdem rei non procedit, si fiat de petitorio; quia is, qui agit remedio adipiscendæ, negat se possidere, vnde non conuenitur petitorio *l. si ff de rei vendic.* ita hæc omnia tenet Bart. *in d. l. naturaliter. 12. § nihil commune. 1 col. 7. in 5. combinatione ff. de acq poss.* Si vero fiat de possessorio eiusdem rei recuperandæ, vel adipiscendæ, non procedit eadem ratione; quia agens non possidet, sed de possessorio retinendæ, bene procedit reconuentio pro eadem re; quia concurrere possunt ambo, per ea, quæ habentur *in d c veniens. 19. & ibi Abb. de præscript.* Nam pro sola molestia cõpetit interdictum vti possidetis, *c. audita. 4. & ibi Abb. in 3. not. de rest. spol.* Quod semper intelligas de molestia extraiudiciali, non de iudiciali, secundũ Abb. *in d. c. audita 4. col. 3. in fin.* & fuit dictũ supra. Si vero actor agit possessorio retinendæ; tunc respectu diuersæ rei procedit indistincte reconuentio, tam de petitorio, quam de possessorio, secundum *Bart. in d l. naturaliter. § nihil cõmune, in 5 combinatione. ff de acq. poss.* & Card. *in Clem. 1 col 2. in fi. de causa possess. & propriet.* sed respectu eiusdem rei de petitorio non procedit; quia primo est discutienda causa possessorii, secundum Bartol. vbi supra, per *l. ordinarij. 13. C. de rei vend. & l. incerti. 3. C. interdict.* sed de possessorio, puto, quod procederet reconuentio; quia ambæ causæ essent possessoriæ, & pariter priuilegiatæ, vt sentit Abb. *in d c. super spoliatione. 4. de ord. cog. col. 2. vers. venio more solito, &c de ord. cog.* nãm de possessorio retinendæ probatur *in l si duo. 3. ff. vti possid. & in c. licet causam. 9. de probat.* de possessorio recuperandæ probatur *in c. veniens. 19. & ibi Abb. de præsc.* de possessorio adipiscendæ patet ad sensum; quia nulla vrget contrarietas. Vnum tamen addo prædictis pro declaratione, vt in omnibus casibus, in quibus dixi procedere reconnentionem de petitorio, in possessorio debeat intelligi eo modo, quo procedit reconuentio in causa summaria, de causa nõ summaria, vt declaraui supra in 2. q. huius partis. † Hęc, quę hactenus dicta sunt, procedunt, quando actor agit possessorio, & reus vult reconuenire. Quid autem econtra, si actor agit petitorio, & reconuentio sit de possessorio? iste est proprie casus *c. cum dilectus. 2. de ord. cogn.* & vera conclusio est: quod respectu diuersæ rei procedit reconuentio, vt *d c. cum dilectus.* & not. Abb. *in c. fin. col. 2. versic. venio, &c. de ord. cogn.* & Card *in Clem. 1. colum. versic. si vero vnus, &c. de caus. possess & propriet.* sed pro eadem re, similiter tenent Doct. quod procedit reconuentio, secundum Abb. *in d. c. fin. colum. 2. de ordin. cog. & in c. ex conquestione. 10. col. 3. in princ. de restit. spoliat.* in hoc puto aduertendum, quod si intelligis de possessorio retinendæ, clarum est, quod procedit reconuentio, quia ista se compatiuntur: sed quoad possessorium; adipiscendæ & recuperandæ, nescio, quomodo posset concurrere reconuentio in petitorio pro eadem re; nam si conuenis me rei vendicatione ad fundum, præsupponis me possidere; si ergo volo te reconuenire possessorio recuperandæ, vel adipiscendæ, non cadit reconuentio in eodẽ fundo; quia si possideo, non competunt mihi dicta remedia: in vno solo casu posset procedere, scilicet in terminis *d. c. ex conquestione. 10.* & de pręd ictis vide plene Spec. *in titu de possess. & petit.* §. 1. Super hac materia est etiam sciendum, quod intentato petitorio per actorem potest reus deducere possessorium altero de duobus modis, scilicet per viam actionis, vt per reconuentionem, vt modo dixi, & per viam exceptionis, & de vtroque modo loquitur text. & ibi Abb. *in d. c. cum dilectus. 2. de ordi. cogn.* & glo. & Abb. *in d. c. fi. eo tit.* & ibi dicitur, quod est vtilius intentare. † Et 50
nota pulchram practicam ex *d. c. cum dilectus. 2. de ord. cogn.* Nam si tu conuenis me petitorio, puta actione reali, vel personali ad aliquam rem, ego possum te conuenire, qnod spoliasti me quadã alia re, vel possum excipere contra te de spolio alterius rei, petendo, quod non audiaris in petitorio tuo, nisi prius restituas mihi dictã rem. Et differentia est ista; quia si deduco spoliũ per modum reconuentionis, nõ repellitur actor ab agendo, sed proceditur super vtraque causa, tanquam super mutuis petitionibus; quia ex quo deducitur spolium per modum actionis, actio non est exclusio alterius actionis, & ideo super vtraque proceditur, sed si deduco spolium per modum exceptionis, suspenditur petitorium actoris, & proceditur ad dationem termini ad probandã exceptionẽ spolii, qui terminus est quindecim dierum, vt *in d. c. frequens. 1. de rest. spol. lib. 6.* & not. Abb. *in d. c. cum dilectus. 2. in 5 not.* Qua exceptione probata interponitur decretum, quod actor non audiatur in petitorio suo, nisi prius restituat, non tamen condemnatur ad restituendum; quia exceptio, est solum actionis exclusio, vnde non operatur restitutionem; quia illa venit per viam actionis, vt est tex.

in d. c. cum dilectus. 2. & ibi Abb. *in 6. not.* Sed quando venit secundum primum modum per viam actionis; tunc venit restitutio, vt ibidem, & hęc est differentia inter vnum modum, & alium, vnde reus potest deliberare, quod magis sibi expediat; nã si melius est incumbere actioni aduersarii, opponat exceptionem; quia interim non procedetur super petitorio, & ipse detinebit rem petitã. Si vero magis expedit ei habere restitutionem spolii, agat per viã reconuentionis; quia per eam obtinet restitutionẽ rei, ita declarat gl. *in d. c. fi. de ord. cogn.* Sed quando proponitur possessorium super eadem re semper est vtilius illud deducere per viam actionis, secundum Abb. *in d. c. fi. col. 2. de ord. cogn. & in c. ex conque-*
51 *stione.* 10. *col. 3. in prin. de restitu. spol.* † Quid autem, si actor deducat possessorium recuperandæ super vna re, & reus excipiat de spolio alterius rei, an suspendat possessorium actoris? Ratio facit, quod non; quia sunt duo pariter priuilegiata: tamẽ veritas est in contrarium; quoniam procèditur super exceptione, quæ est fauorabilior, suspenso primo possessorio, & nunquam auditur ea probata, nisi prius actor restituat, ita dicit gl. *in d. c. fin. de ord. cogn.* & ibi Abb. *col. 3. circa fi.* Prædicta tamen limita procedere, quando exceptio spolii opponitur contra ipsum spoliatorem; quia tunc repellit eum ab agendo. Secus, si contra eum qui non spoliauit, sed est tertius possessor. ita dicit Abb. *in d. c. cum dilectus.* 2. *de ord. cogn. col. 3. & in c. in literis.* 5. *col. fin. de rest. spol.* & habetur *in decis. 19. consil. Neapol. & in l. si te bonis.* 10. *C. de iure deliber.* vbi habetur de intellectu *d. c. frequens* 1. *de restitut. spoliat. libr. 6.* vt procedat etiam de iure ciuili, vt not. Ias. & communiter Mod. *in d. l. si te bonis.* reprobata ibi opin. Bart. qui aliter dicebat.
52 Item † ex prædictis verificabitur illud, quod dicit Specul. *in titu. de citat.* §. 1. *colum.* 5. *versic. item quod est spoliatus.* quod is, qui est spoliatus, si citatur per spoliantem, in alia causa, potest opponere contra citationem, vt non teneatur respondere, nec comparere, propter dictum spolium maxime, quando est notorium secundum eum.

53 Quinto, † principaliter super ista parte quæro, an in causa clerici possit fieri reconuẽtio coram iudice laico: vt si clericus agit contra laicum coram iudice seculari, an possit ibidẽ reconueniri. Ista est longa quæstio, quam plene examinant Abb. & Fel. *in c. at si clerici.* 4. *de iudic.* Breuiter, quidquid dicat Abb. ibi, veritas est, & magis communis opin. quod possit clericus reconueniri, hanc opin. tenet Bart. *in d. authen. & consequenter col. fin. C. de sent.* & gloss. *in c. ex literis.* 1. *de mut. petit.* & Bald. *in l. consensisse* 2. §. *item.* 5. *versic. sed si agant. de iudi.* vbi plus dicit, quod ista est prorogatio legalis. Et hęc opin. est hodie expedita in regno per ritum magnæ curiæ vicariæ, *in num.* 153. qui incipit: *Item quod clericus. &c.* & habetur *in decis.* 173. *cons. Neapol.* & ita communiter seruatur. Et hanc opinionem tenet Spec. *in titu. de reconuen.* §. *nunc dicamus, versic. sed pone, clericus, &c.* vbi limitat hoc non procedere in tribus casibus. Primus, si reconueniretur de causa spirituali, cuius est incapax iudex laicus. Secundus, si reconueniatur de causa criminali, quæ infamat. Tertius casus est, si laicus data opera iniuriatur clerico, ad hoc, vt conuentus coram iudice laico, ibidem eum reconueniat, secũdum Spec. *eo tit.* §. 1. *ver. quid si laicus.* & prædictis adde Bal. *in d. auth. & consequenter. col. pen. C. de sent. & interl.* † Quod facit ad id, quod in simili dicimus de 54
clerico agente contra laicum coram iudice laico; nam si succumbit in causa, potest eum iudex laicus condemnare ad expẽsas, vt tenet Felyn. *in c. at si clerici.* 4. *col.* 7. *in fin. de iudic.* † Sed si clericus, vel alius 55
agens, si fuerit reconuentus, vult renunciare iudicio suæ conuentionis, ad hoc, vt non reconueniatur, vtrum possit? dic, quod si fuit per reconuentionem præuentus, non potest renunciare, ex quo semel est acquisitum ius aduersario; secus, si res esset integra. Ita tenet Bald. *in d. authen. & consequenter. col. pen. C. de sent.* & Spec. *in titu. de recon.* §. *fin* & habetur *in dec.* 173. *cons. Neap* facit tex. *in l. si post mortem.* 10. §. *fina. ff. de bono. poss. contra tab.* & quod not. Ias. & Doct. *in l. si quis.* 3. *prin. colum final. ff. quod quisque iur.* & Bald. *in l. petendæ.* 6. *C. de temp in integr. restit.* vbi habetur, quod omnis dilatio, quæ datur in causis, est communis reo, & actori; vnde si datur reo, est communis etiam actori, & econtra, adeo, quod nõ potest reus renunciare illi dilationi iam præstitæ in præiudicium actoris, cui fuit semel ius quæsitum secundum *Bal. ibi.*

Sexto † quæro, an in causis criminalibus habeat 56
locum reconuentio? Hanc quæstionem plenius, quam alii tangit Abb. *in c. ex literis.* 1. *col.* 9. *cum tribus seq. de mut pet.* Ego aũt de mẽte Abb. & Bar. *in d auth. & consequenter. C. de sent & interlo.* & reassumendo communem, & veriorẽ opin. Doct. declarabo hanc quæst. per quatuor membra, & in singulis membris ponam veras conclusiones cum fallentiis; quoniã ista quæst. est valde ardua, difficilis, & intricata. Vnde facio primum membrum principale, videlicet, Quandoque accusatur quis mere criminaliter, & ipse reus vult reaccusare accusatorem de alio crimine, & sic tam causa conuentionis, quam reconuentionis est criminalis, super quo firmo istam cõclusionẽ, videlicet, Accusatus criminaliter potest suum accusatorem reaccusare criminaliter; & sic concludo, quod in criminalibus habet locum reconuentio, sicut in ciuilibus, ita tenet glos. *in d. authent. & consequenter. C. de sentent.* & probatur *in l. prius.* 1. *& l. neganda.* 19. *C. qui accusa. non poss.* Istam conclusionem limita primo, dummodo reaccusans prosequatur suam, vel suorum iniuriam, alias reaccusare non potest, vt *in d. l. neganda. & ibi not. & l. is, qui reus.* 5. *& ibi gloss. in ver accusare. & ibi Bartol ff. de publi iudi.* & procedit tunc reconuentio indistincte, siue ante nomen receptum inter reos, siue

siue post, vt colligitur ex distinctione Bart. *in d. l. is qui reus. 5. colum. 2. in fine. & sequen. ff. de publi. iudic.* Item, etiam si vterque prosequatur suam iniuriam, procedit reconuentio, secundum Bartol. *in d. l. is, qui reus, colum. 3.* & Bald. *in l. prius. 1. colum. 5 & 6. C. qui accusar. non possunt.*
57 † Et hoc refertur, quod ex quo hodie in regno nullus admittitur ad accusandum, nisi suam, vel suorum iniuriam prosequatur: vt est *ritus magnæ curiæ vicariæ, in numer. 14.* qui incipit, *Item, quod nullus laicus, &c.* sequitur, quod tanto facilius in criminalibus habet locum reconuentio, quod intelligo cum aliis declarationibus, quas infra subiiciam. Secundo limita prædictam conclusionem procedere indistincte, ante quam nomen rei sit receptum inter reos; nam tunc potest fieri reaccusatio, siue prosequatur suam iniuriam, siue non, & hoc est de mente Abb. *in d. c. ex literis. 1. colum. 9. de mut. pet. ibi; primo casu,* per *d. l. is, qui reus. 5. de publ. iudic. &c.* licet Bart. *in d. l. is, qui reus.* distinguat, aut de maiori crimine, aut de pari, vel minori, & Bald. *in d. l. prius. 1. colum. 6. versic. venio ad secundam, &c. C. qui accusar. non poss.* tamen videtur verior opinio Abbat. vt procedat indistincte; quia si recte inspiciantur verba Bartol. non videtur differentia in effectu, inter nomen receptum inter reos, & non receptum, quam differentiam iura facere videntur, sed pro opinione Bartol. est tex *in d. l. neganda. 19. C. qui accusar. non poss.* post vero nomen receptum inter reos fit reaccusatio de maiori crimine præiudiciali, vt *d. l. prius 1 C. qui accus. non poss.* non autem de pari vel minori, secundum Bart *in d. l. is, qui reus. 5. ff. de publ. iudic.* & Gand. *in tracta. malef. in titu. de filiofam. & vtrum possit accusare, &c. colum. 2. & 3.* quod intellige ad effectum prosequendi, potest tamen præsentari libellus, & supersederi vsque ad sententiam primæ causæ, vt *d. l. neganda,* secun-
58 dum Docto. *in locis praallegatis.* † Verum, super istis differentiis non satis insisto, quia in regno sunt nullius vtilitatis propter dictum ritum magnæ curiæ, secundum quem nullus accusat, nisi suam, vel suorum iniuriam prosequatur, quo casu semper habet locum reaccusatio, vt supra dixi. Similiter in regno est correcta dispositio in *d. l. prius. C. qui accusa. non poss.* per *const.* quæ incipit: *Si ciuiliter agens.* vt not. gloss. & Andr. de Isern. & Matth. per quam const. est nouiter inductum, quod siue accusatus reaccuset de minori crimine, siue non, proceditur indistincte super vtraq; causa, & per vnam non fit præiudicium alteri, & sic hodie in regno per illam constitutionem omnia præiudicialia sunt sublata in iudiciis, per quam corrigitur etiam *l. fi. C. de ord iud.* adeo, quod omnes causæ, quarum vna sic se habet ad aliam, vt per eam fiat præiudicium alteri, & de iure communi propter præiudicium fit impeditio processus, sunt hodie reductæ ad æqualitatem, vt pariter procedatur in eis, & per hoc multæ leges iuris communis reperiuntur correctæ, vt plene declarat Matth. de Afflict. *in d. constitut. Si ciuiliter agens. in 6. not.* † Quando autem dicatur nomen rei receptū inter reos: veritas est, vt 59
dicit Bartol. *in d. l. is, qui reus. 5. colum. 3. in fine. & sequen ff. de publ. iudic.* Abb. *in d. c 1. colum. 9. de mut. pet.* videlicet quando iudex non obstantibus exceptionibus dilatoriis, pronunciauit esse procedendum super accusatione; si autem nihil fuit oppositum, adeo, quod non fuit opus tali pronunciatione: tunc per litem contestatam dicitur nomen receptum inter reos. Et declarat hoc plenius Bald. *in d l. prius. 1. C. qui accus. non poss. colum. 10. in fin. & seq.* & Bart. *in l. adulterii. 33. C. de adulter.* & Bald. *in l. quamuis. 5. C. si pend. appel. mors interu.* Tertio limita dictam conclusionem procedere, † quando 60
ista reconuentio in criminalibus fit coram iudice ordinario ipsius reconuenti. Si enim esset iudex incompetens respectu reconuenti, vel quia nō poterat aliter cognoscere de causa criminali; tunc recōuentio de causa criminali non procedit, tex. est *in l. consensisse. 2. §. item. 5 vers. sed si agat. ff. de iud.* secūdum Bart. *in d. auth. & consequenter. C. de sent. col. 3.* vbi assignat rationem; quia agens criminaliter, agit ex necessitate propter iniuriam sibi factam, non autem ex volūtate, sicut in ciuili. Vnde cessat ratio *l. Papinianus. 14. in fin. C. de sent. & interlocut.* & sic non fit prorogatio iurisdictionis per reconuentionem in causa criminali, sicut in ciuili, secundum Bar. ita tenet Andr. de Isern. *in c. 1. col. 2. de contro. feud. apud pares.* & est de mente Bald. *in l. non quidem. 1. circa fin. C. de iurisd. om. iud.* & Alexand. *in addit. ad Bart. in d. l. is qui reus. 5. col. 2. ff. de publ. iud.* Et per hæc pulchre infert Bald. *in d. l. 1. col. 3. in 5. opposi. C. qui accu. non poss.* quod † si Papa delegaret alicui delegato aliquam 61
causam criminalem, non posset coram eo locum habere reconuentio, de causa criminali: quia iurisdictio delegati ad eam se non extendit: nam in criminalibus secundum eum non dicitur proprie reconuentio, sicut in ciuilibus; quia non prorogatur iurisdictio: & hoc etiam innuit Bald. *in d. authen. & consequenter. C. de sent. & interlo. colum 1. versic. secundo quæro, &c.* secus est, quando delegatus impetraretur per ipsum accusantem; quia tunc haberet locū reconuentio, secundum Bar *in d auth. & consequenter. colum. 3.* & hoc ratione impetrationis, quia videtur eligere impetrando, secūdum eum. Adde tamē in hac materia, † quod in regno habemus tres ritus 62
magnæ curiæ disponentes de hac materia: Quorū primus est in *nu. 69.* & incipit, *Item si quis, vel si qua, &c.* per quem disponitur, quod accusatus non potest accusantem reaccusare, nec eius matrem, aut filios, vel fratres, vel nepotes, nisi eadem die, & ex nouo delicto, & sic per dictum ritum videtur esse restricta potestas reaccusandi solum in illa die, in qua fit accusatio, & solum in nouo delicto. † Quod 63
autem dicatur nouum delictum, declaratur per Bart. *in l. is qui reus. 5 colum. 3. versic. communiter seruatur, &c.*

tur, &c. ff. de publ. iud. vbi quando plura delicta sunt facta vnico contextu, in eadem rixa, omnia illa reputantur pro vno facto, vnde si tu accusas me de delicto facto in rixa, & ego reaccuso te de delicto facto in eadem rixa, & illud delictum non diceretur nouum, ratione connexitatis. Sed si tu accusas me de delicto commisso hodie, & ego reaccuso te de delicto commisso heri, illud diceretur nouum: & ita colligitur ex verbis & mente Bartol. ibi, Et aduerte; quia ille ritus loquitur copulatiue, & dum dicit; *& nisi ex nouo delicto, &c.* vnde innuit, quod vtrunque copulat ue interuenit ad hoc, vt procedat reaccusatio, scilicet, quod fiat eadem die, & ex nouo delicto, & non aliter, *l. si is qui ducenta.* 13 §. *vtrum.* 3. *ff. de rebus dub. & l. si quis ita stipulatus fuerit, aureos decem.* 129. *ff. de verbor. oblig.* Secundus ritus magnæ curiæ est in *num.* 180. & incipit: *Item seruat ipsa curia, quod accusator, &c.* quo cauetur, quod accusator nõ potest pendente accusatione in aliqua curia accusari, dum tamen sit paratus respondere in eadem curia, accusatione durante, vel præstat fideiussionem de respondendo in quacunque curia competenti,
64 finita accusatione. Tertius † ritus est in vltimo tit. in *numer.* 324 & hoc videtur ius nouissimum in regno; quia cum sit vltimus, derogat omnibus prioribus, quatenus contradicerent, vt *in §. posteriore. 2. Instit. quib. mod. test. infirm. & l. si quis.* 22. *in prin ff. de leg.* 3. *& l. hac consultissima.* 21. *§. fin. C. de testa & l. pacta nouissima.* 2. *C. de pact.* & per hunc vltimum ritum est correcta *l. prius.* 1. *C. qui accus. non poss.* & similiter est correcta illa constitutio; *Si ciuiliter agens.* quam superius allegaui. Vult enim ille ritus, quod accusator, vel eius coniunx, aut filii, parentes, vel fratres vtrinq; cõiuncti insimul habitantes non possint aliquo modo reaccusare de aliquo crimine etiam maiori, pendente accusatione per accusatum, vel eius coniugem, filios, parentes aut fratres, in simul habitantes: solum persona reaccusata tenetur præstare fideiussoriam cautionem de stando iuri, finita prima accusatione, & procedit illa dispositio, etiamsi suam, vel suorum iniuriam prosequantur, vt ibi expresse dicitur, & sic videtur etiã correcta *d. l. neganda.* 19. *C. qui accus. non poss* Assignatur etiam ibi ratio, quod ista reaccusatio præsumitur calumniose fieri; ex quo non est verisimile, quod accusatus, si fuisset offensus, voluisset tardare ad accusandum, donec ipse accusaretur prius, vnde præsumitur fieri ista reaccusatio, vt perturbetur accusans, & sic calumniose: sequitur ergo, quod hodie in regno cessat omnino recõuẽtio, vel reaccusatio in criminalibus, etiam, si suam, vel suorum iniuriã, quis prosequatur, per dispositionem dicti vltimi ritus, qui in hoc derogauit dispositioni iuris communis; & constitutionis regni ADDITIO. Nunquid dispositio rituum procedat in blasphemia? & videtur dicendum, quod non, per Doct. & Bart. *in l. Lucius.* 17. *in fin. ff. ad Turpil.* quam sequitur Mars. *in l. vnius.* 18. §. *cogniturum.* 9. *ff. de quæst.* & Anchar. *in c.* 1. §. *canonum. extr. de constit.* & adde, quod quando causæ procedunt ex eodem fonte, potest super vtraque procedi, vt habetur per Grammat. *in decis.* 54. *D. magnificus.* Petr. Foll. V.I.D. An † autem cum iudex inquirit contra aliquem, ad instigationem alterius, possit inquisitus petere à iudice, quod reinquirat contra illum instigãtem de alio crimine, vide Specul. *in tit. de inquis.* §. 1. *vers. item nunquid, &c.* vbi tenet, quod non, reliqua vero quoad hoc primum membrum principale, prosequere de iure communi, vt per Bart. *in d. l. is qui reus.* 5. *ff. de publ. iud. & authen. & consequenter. C. de sent. col.* 2. & Bald. *in l. prius.* 1. *C. qui accus. non poss.* & Abb. *in d c* 1. *colum.* 8. *&* 10. *de mut. pet.* Secundum † membrum principale est, quãdo aliquis est accusatus criminaliter, & vult reconuenire ciuiliter suum accusatorem, in quo firmo conclusionem, quod non potest fieri talis reconuentio, & hoc tam de iure communi, per *l. final. C. de ord. iud.* & per Abb. *in d. c. ex literis.* 1. *col.* 11. *versic.* 2. *de mut. pet.* quam etiã ex dispositione dicti ritus vltimi, ibi; *per quamuis viam in iudicio euocare, &c.* & hoc per rationem; quia accusator non eligit sponte iudicem, sed ex necessitate propter iniuriam sibi factam, secundum Abb. ibi & Bart. *in d. auth. & consequenter. C. de sent. & interl. colum.* 3. Tertium membrum est econtra, quando conuentus ciuiliter vult reconuenire criminaliter. In quo breuiter dico: quod hodie procedit recõuentio in regno, nec supersedetur in ciuili, propter præiudiciũ causæ criminalis, etiam si esset crimen læsæ maiestatis, ita proprie dicit tex. in illa cõstit. *Si ciuiliter agens* & ita seruatur in regno, quicquid dicat Abb. *in d. c.* 1. *col.* 11. *circa fin.* & Bar. *in d. authen. & consequenter. colum.* 3. Quod † tamen limita procedere, quando talis reconuentio fieret coram iudice competenti ipsius reconuenti: alias secus, si esset incompetens: quia non prorogatur ad causam criminalem, secundum Abb. ibi, & Alex. in addit. ad Bar. *in d. l. is qui reus.* 5. *colu.* 1. *ff. de pub. iud.* & dixi supra in 1. membro, in tertia limitatione. Et quod in criminalibus non habeat locum prorogatio, tenet Bal. *in l. si quis ex consensu.* 7. *colum.* 2. *in fin vers. reuoco, &c. C. de Episcop. aud.* & Bald. *in l.* 1. *in fi. C. vbi de crim. agi oport.* † Quartum membrum est, quando conuentus de crimine ciuiliter, vult reconuenire de alio crimine ciuiliter, quod quomodo, & quando fit, declaraui plene supra in 1. dist. huius partis. super quo firmo conclusionem, quod procedit reconuentio coram iudice competenti, scilicet qui est iudex recõuenti; & hoc patet ad sensum, quia si quando agitur mere criminaliter, procedit reconuentio, vbi reconueniens prosequitur suam, vel suorũ iniuriam, vt supra fuit conclusum de iure communi: multo fortius, quando agitur ciuiliter: quia magis adhæret naturæ reconuentionis, quæ procedit regulariter in ciuili, per *d. l. cum Papinianus.* 14. *& auth. & consequenter. C. de sent.*

sent. & interl. Nam tunc suum proprium interesse quis prosequitur, quando ciuiliter agit, sed si vellet reconuenire actorem coram iudice nō suo, vt prorogetur iurisdictio propter reconuentionem, hoc non posset; quia non obstante, quod ciuiliter agatur, potest dici, quod actor agit ex necessitate propter delictum sibi commissum, & sic non sponte eligit iudicem; vnde cessat conuentio, per ea quę supra dixi, & not. Bar. *in d. auth. & consequenter, col. 3.* ita tenet Abb. *in d. c. ex literis. 1. col. 12. in fi. extr. de mut. pet.* Rob. Mar. V.I.D.

[De hac materia reconuentionis, quādo; & quomodo ea proponi, & terminari debeat, & in quibus causis locū habeat, an in causis sūmariis, executiuis, possessoriis, Itē in causa Appellationis, in passo iniuriam, rapinam, aut naufragium, in causa clerici coram iudice laico, item cum imploratur officium iudicis, & in criminalibus, & diuersis aliis casibus. Et coram quibus iudicibus, an coram delegato, arbitro, coram paribus curię, iudice prorogato, iudicibus particularibus, ad certas causas, vel personas, vel ad certam speciem causarum deputatis, vide Alex. Trentacinq. *pract. resolut. lib. 2. de mutuis petit. resol. 1 per tot.*]

Ivdiciorvm VII. Distinctio.

Svmmaria.

1 *Iudicium aliud petitorium, & aliud possessorium.*
2 *Possessorium iudicium triplex est, & quod dicatur.*
3 *Possessio an transeat ad haeredem antequam apprehendatur.*
4 *Agens interdicto,* quorum bonorum, *quid narrare & probare debeat.*
5 *Possessorium adipiscendae non datur haeredi, qui quandoque habuit possessionem, & ab ea cecidit.*
6 *Haereditatis petitio non datur ei, qui quandoque possessionem habuit, & cecidit ab ea.*
7 *Interdictum* quorum bonorum, *reperitur vtile, & directum, & habet similitudinem cum petitione haereditatis, & quando locum habeat, n. 8.*
8 *Petitio haereditatis, non solum datur ad vniuersam haereditatem, sed etiam rem particularem.*
9 *Interdictum* quorum bonorum, *in aliquo est vtilius, quam haereditatis petitio.*
10 *Interdictum,* quorum legatorum, *est possessorium adipiscendae, & quando habeat locum.*
11 *Interdictum Saluianum, est possessorium adipiscendae, & quando locum habeat.*
12 *Possessorium adipiscendae, est etiam remedium l. fin. C. de edict. diui Adr. toll.*
13 *Item cum beneficiatus implorat iudicis officium, vt mittatur in possessionem beneficii nouiter acquisiti.*
14 *Possessorium retinendae, quod dicatur, & quando locum habeat, & num. 15.*
15 *Turbatio possessionis qualiter probetur.*
16 *Criminaliter an possit agi pro vi turbatiua.*
17 *Possessorium retinendae, datur ei, qui extra iudicium molestatur, secus, si in iudicio.*
18 *Possessorium retinendae, non datur contra deiectum, turbantem suum deiectorem.*
19 *Possessorio retinendae duobus litigantibus, an obtinere debeat, qui de antiquiori possessione probat, vel aduersarius, probans de titulo.*
20 *Turbare quis, quot modis dicatur.*
21 *Tempus & locus an declarari debeant in interdicto retinendae.*
22 *Operarii, an teneantur de turbata possessione.*
23 *Possessio de praesenti, an arguat possessionem de praeterito.*
24 *Possessio antiqua, an praesumatur continuata.*
25 *Possessio antiquior non prodest agenti possessorio retinendae, quando ab ea cecidit facto suo, ex propria alienatione.*
26 *Articulus de proprietate, an admittatur, quando possessorio retinendae agitur.*
27 *Possessorium retinendae, datur etiam pro iuribus incorporalibus.*
28 *Possessorium recuperandae quod dicatur, & quando habeat locum.*
29 *Interdictum* vnde vi *datur violenter expulso de possessione rei immobilis.*
30 *Interdictum* vnde vi, *competit pro iuribus incorporalibus, & annuis praestationibus.*
31 *Interdictum* vnde vi, *an detur ei, qui putatur posse repelli.*
32 *Interdictū,* vnde vi, *datur solum intra annū vtilem.*
33 *Interdictum* vnde vi, *competit directo possidenti tempore spolii.*
34 *Locus, & tempus spolii requiritur in libello, in quo intentatur interdictum* vnde vi.
35 *Turbationis qualitas an sit exprimenda.*
36 *Interdictum* vnde vi, *non datur contra singularem successorem spoliatoris, sed contra vniuersalem sic, & datur haeredi indistincte, & non possidenti, num. 37.*
38 *Interdictum* vnde vi, *datur spoliato, qui vere possidebat tempore spolii, secus si tantum detinebat.*
39 *Condictio triticaria datur etiam ad possessionem, & est remedium recuperandae, & quādo locū habeat.*
40 *Condictio incerti, ad recuperandam possessionem dari potest.*
41 *Indebiti condictio, datur etiam ad possessionem recuperandam.*
42 *Actio in factum, potest dari, etiam ad recuperandam possessionem.*
42 *Officium iudicis competit etiam ad recuperandam possessionem.*
43 *Condictio* ex l. si me & Titium. ff. si cert. pet. *habet locum pro recuperanda possessione.*
45 *Condictio* ex l. si coloni. C. de agr. & censit. *datur ad recuperandam possessionem, & quae requirantur vt competat.*

46 Ser-

46 *Seruus fugiens, facit furtum suiipsius.*
47 *Condictio* ex l. auctoritatem. C. vnde vi, *est remedium possessorium recuperandæ: & quando habeat locum.*
48 *Item condictio* ex l. meminerint. C. vnde vi.
49 *Item condictio* ex l. si quis conductionis. C. de locato.
50 *Item condictio* l. inuasor. C. vnde vi.
51 *Item condictio* l. si quis in tantam. C. vnde vi.
52 *Item condictio* ex l. conductores. C. loca. & l. non ab re. C. vnde vi.
53 *Item condictio* ex l. cum à te. ff. de vi & vi arm.
54 *Item condictio* ex l fin. C. vnde vi.
55 *Condictio* ex c. sæpe, de rest. spol. est remedium recuperandæ.
56 *Item condictio* ex c. frequens. de rest. spol. lib. 6. *& num.* 57. *Intellectus* d. c. frequens. *remissiue.*
58 *Condictio* ex can. reintegranda. 3. quæst. 1 *est remedium recuperandæ, & est plenius cæteris: & quando locum habeat.*
59 *Condictio* ex l. fin. C. de acq. poss. *est remedium recuperandæ: & quando habeat locum, & quæ vtilitas ex ea.*
60 *Creditor agere potest assistentia, contra tertium possessorem vigore precarii, vsque ad 30 an.*
61 *Possessoria duo recuperandæ, sunt nouiter inducta in regno, & quando locum habeant. num.* 62.

SEPTIMA principalis distinctio iudiciorum est: quia † iudicium aliud petitorium, & aliud possessorium. Petitoriũ dicitur illud, in quo principaliter agitur de proprietate, seu dominio alicuius rei, puta vbi agitur de rei vindicatione, *l. cum fundum.* 18. *§. fin. & ibi gloss. ff. de vi & vi armat. c. pastoralis 5. d. causa possess. & propriet.* Idem, si agatur Publiciana; quia dicitur interdictum petitorium, *l. eum qui.* alias *sed et si. 7. §. sed si quis. 3. ff. de Publician.* Item, si agatur petitione hæreditatis, vt not. glo. *in l. 1. in gloss. penult. C. de edict. diui Adrian. tollend.* Eodem modo, si agatur ad vsumfructum, vel vsum, vel aliam seruitutem, dicitur petitorium: quia agens ad ista iura incorporalia, censetur dominus istorum iurium, secundum Alexandrum. *in l. naturaliter. 12 §. nihil commune. colum. 2. & 3. circa fin. ff. de acquirend. possess.* & patet ex his, quæ notat Speculat. *in tit. de causa possess. & propr. §. sequitur, & §. nunc dicendum.* Item, quando agitur actione personali ad rem, dicitur petitorium, secundum Bald *in consil. 449. in 3. volum.* & colligitur ex præallegatis. Possessorium iudicium † est, vbi agitur de mera possessione, & istud iudicium possessorium est triplex, videlicet, Possessorium adipiscendæ, possessorium retinendæ, & possessorium recuperandæ possessionis.

Possessorium adipiscendæ exemplificatur in tribus iudiciis: videlicet, in interdicto, *quorum bonorum*, quod competit ei, cui delata est hæreditas ex testamento, vel ab intestato, pro acquirenda possessione rerum hæreditariarum, & ipsius hæreditatis. Et ad hoc, vt competat hoc interdictum, sunt consideranda aliqua ex parte Actoris, & aliqua ex parte Rei. Et † præsuppono id, quod habetur *in l. cum hæredes. 22. in princ. ff. de acquir. possess.* scilicet, quod hæres non acquirit possessionem hæreditatis ipso iure, sicut dominium: vnde non transmittitur possessio à defuncto ad hæredem ipso iure, nisi actualiter hæres apprehendat, vt ibi. Quod tamen fallit, quando defunctus possidebat aliquam rem per colonum suum: quia per medium eiusdem coloni transmittitur possessio ad hæredẽ, sine aliqua apprehensione. Ita notabiliter tenet Alexand. *in l. qui vniuersas. 30. §. quod per colonum. 5. ff. de acquir. poss.* & habetur *in decis. 117. consil. Neap.* Si enim hæres vult acquirere possessionem rerum hæreditariarum, habet duplex remedium adipiscendæ possessionis, scilicet, vnum per istud interdictum, *quorum bonorum*, & aliud ex *l. fin. C. de edict. diui Adr. tollen.* de quo aliquid inferius dicam. Requiritur † ergo in hoc interdicto ex parte actoris, quod ei sit delata hæreditas, & quod eam adiuerit de iure ciuili, vel agnouerit bonorum possessionẽ de iure prætorio, vt est tex. *in l. 1. & 2. C. quorum bonor.* per hoc patet, quod actor, qui agit tali interdicto, debet in suo libello narrare, qualiter hæreditatem adiuit, vel bonorum possessionẽ sibi delatam agnouit; & nunc agit ad auocandam effectualem possessionem, vt not. Spec. *in tit. de testam. §. nunc dicendum. colum. 1.* Ex parte rei requiritur, quod possideat titulo pro hærede, vel possessore, & in hoc æquiparatur petitioni hæreditatis, quę nõ datur cõtra possidentem alio titulo, *l. regularit. r. 9 ff. de pet. hæred.* de hoc est tex. *in l. 1. ff. quorum bonor.* not. & *in l. 2. C. eod. tit. & Instit. de interd. §. sequitur.* Item ad † hoc, vt competat, est necesse, quod hæres nunquam habuerit possessionem hęreditatis: vel illius rei, quam petit. Secus est, si quandoque habuit possessionem, & deinde ab ea cecidit: quia non competit sibi vlterius possessorium adipiscendæ: & sic hoc interdictum, tex. est *in §. pro hærede. 3. Instit. de interd.* vnde tunc debet recurrere ad possessorium recuperãdæ, de quo infra dicetur. & hoc est generale in omnibus possessoriis adipiscendæ, vt est gloss. *in c. 1. in fin. de conf. lib. 6.* & Ias. *in l. eius qui. 41. §. fin. colum. pen. ff. si cert. pet.* Et in † hoc habet similitudinem aliam cum petitione hæreditatis; quia illa similiter non cõpetit hæredi, qui semel acquisiuit possessionem rerum hæreditariarum, & postea ab ea cecidit: vt est gloss. & ibi Bart. *in l fin. ff. de fideicom. hæred pet.* & tenet Petr. Philip. Corn. *in consil 254. col fin. in litera H. in 4. volum.* & ratio patet ad sensum: quia postquam hæreditas est semel acquisita, desinit esse hæreditas, & appellatur patrimonium hæredis, vnde non competit ei vlterius petitio hæreditatis, quæ non est, *l. sed si plures. 10. §. filio. ff. de vulgar. & pupillar.* & not. Ludouic. Roman. *in consil. 40. colum. 1.* Ex quib. nota pulchram practicam pro reo conuento petitione

tione hæreditatis, vel interdicto *quorum bonorum,* vt nitatur probare, quod actor quandoque fuit in possessione rei petitæ, & postea ab eo cecidit; quia sic faciet actorem succumbere. Est sciendum et-
7 iam † quod hoc interdictum reperitur directum & vtile; directum datur bonorum possessori de iure prætorio, ex quo interdictum est petitorium; vtile vero datur hæredi de iure ciuili, vt not. gloss. *in rubr. ff. quorum bonorum, & in l. 1. in princ. eodem tit.* & Bald. *in rubr. C. eodem tit.* Item directum datur ei, qui agit ad vniuersam hæreditatem: quia ad hoc principaliter fuit inductum, vt dicit text. *in d. l. 1. §. fin. ff. quorum bonor.* Vtile vero datur ei, qui agit ad vnam rem particularem, ita tenet Specul. *in tit. de testam.*
8 *§. nunc dicendum. versic. quid si res.* & not. *in d. §. fin.* & in hoc † habet similitudinem cum petitione hæreditatis, quæ non solum datur ad vniuersam hæreditatem, verum etiam ad vnam rem particularem, *l. regulariter. 9. in fi. & l. licet. 10 ff. de petit. hæred.* & not. Spec. *in tit. de tutore. §. fin. col. pen. versicul. quid si quasi.* & ad prædicta adde Abb. *in c. pastoralis. 5. colum. 3. circa fin. de causa possess. & propriet.* vbi declarat materiam huius interdicti. Conclusiue igitur illi competit petitio hæreditatis, præterquam in vno casu, scilicet, quia non datur contra debitorem hæreditarium, sed tantum contra possessorem alicuius rei particularis, vt est text. *in l. 2. ff. quorum. bon.* sed petitio hæreditatis datur etiam contra debitores hęreditarios, vt est text. *in l. item. 18. §. fin. ff. de pet. hæred.* & multas alias differentias inter hoc interdictum & petitionem hæreditatis, vide per gloss. & Doct. *in*
9 *rubr. C. quorum. bonor.* Vnam tamen † vtilitatem nota tu aduocate, qui vis formare libellum pro hærede actore: quia vtilius est intentare interdictum *quorum bonorum*, ex quo est remediũ possessorium, & à sententia lata super eo non appellatur ad effectum retardandæ executionis, per ea, quæ habentur *in l. vnica. & ibi Bald. C. si de mo. poss fuer appell.* & per Card. Alex. *in c. 1. colum. 1. versic. si ergo quæris, & c. quid sit inuestit. in vsib. feud.* Quod secus esset in petitione hæreditatis; quia illud est remediũ petitoriũ, & à sententia lata super eo appellatur; itẽ per petitionem hæreditatis acquiritur pinguius ius: quia per eam auocatur proprietas, sed per hoc interdi-
10 ctum sola possessio Secundo, † potest exemplificari possessorium adipiscendæ in interdicto *quorum legatorum*, quod competit hæredi ad auocandam possessionem legati à legatario, qui occupauit illud propria auctoritate; nam de iure prohibetur legatarius accipere possessionẽ legati propria auctoritate, sed debet illam capere de manu hæredis, alias cadit à iure suo, quando illam caperet nõ vacantem, & sic cum vitio, *l. non est dubium. 5. & ibi Bart. & Doct. C. de legat.* puta, quando hæreditas erat adita, sed nondum adita hæreditate, si legatarius occupat possessionem vacantem, non cadit à iure suo, sed tenetur per hoc interdictum restituere possessionem hæredi, vt possit detrahere Falcidiam, & deinde ipse debet hæredem cõuenire, *l. hoc interdictum. 1. §. & continet. 2. vers. redigit, & ibi gloss. ff. quor. l. g* & Bart. *in d. l. non dubium.* & dicit Bart. *in d. l. 1. in fi. illius princ.* quod non aliter datur hæredi hæc actio, nisi quando vult detrahere falcidiam. Idem tenet Petr. Philip. Corn. *in consil. 37. colu. antepenult. in 3. volum.* & sic nota, vt scias libellare in hoc interdicto, de quo vide Abb. *in d. c. pastoralis. 5. col. 4. in princ. de causa possess. & propriet.* & Specul. *in titu. de test. §. nunc dicendum, vers. verum quia.* & ad hoc, vt competat hoc interdictum, est necesse, quod reus possideat titulo pro legato, *l. hoc interdictum. 1. §. quia autem 4. ff. quorum legat.* Tertio, † potest exemplifi- 11
cari possessorium adipiscendæ, in Saluiano interdicto: quod habet locum, quando conductor intulit bona in prædium conductum; nam illa inuecta, & illata censentur tacite obligata pro pensione domus conductæ, *l. item quia. 4. & ibi per Doct. ff. de pactis.* & habetur plene *in §. item Seruiana. 7. & ibi per Iason. Inst. de act.* Sed si conductor dicta bona inde extraheret, potest conueniri per dominum prædii cõducti, remedio possessorio, scilicet per Saluianum interdictum, vt restituat possessionẽ dictorum bonorum ipsi creditori, vt possit incumbere suæ hypothecæ: & sic est remedium adipiscendæ possessionis, & datur etiam contra tertios possessores, vt est text. *in l. 1. ff. de Salui interd.* & not. Abb. *in d. c. pastoralis, col. 4. versic. 3. de causa possess. & propr.* & Spec. *in titu. de locat. §. postquam. colum. penult. versic. ad hoc.* Quarto † potest exemplificari possessorium adipi- 12
scendæ in remedio *l. fin. C. de edict. diui. Adria. tol.* quod competit hæredi tantum scripto in testamẽto, qui producit testamẽtum in forma publica, non abolitum, neque cancellatum, cuius vigore potest petere se mitti in possessionem hæreditatis, & est remedium executiuum, quod qualiter, & quando procedat, traditur plene per Bart. & Doct. *in d. l. fin.* Quinto, † potest exemplificari possessorium adi- 13
piscendæ, generalter in officio iudicis, quod imploratur per eum, cui facta est collatio alicuius beneficii, vt mittatur in possessionem dicti beneficii, quã nunquam habuit, & hoc procedit & seruatur generaliter de iure canonico, secundum Abb. *in d. c. pastoralis. col. 4. ver. & scias. de causa poss & propr.* & habetur *in c. accedens. 23. & ibi per Abb. & Doct. de accus.*

Secundum † principale possessorium est, quod 14
appellatur retinendæ possessionis, quod exemplificatur in duobus tãtum interdictis, videlicet, in interdicto *vti possidetis, & vtrobi*, quæ differunt in hoc: quia interdictum *vti possidetis*, datur pro rebus immobilibus, interdictum *vtrobi*, pro rebus mobilibus, vt declarat gloss. & Abb. *in d. c. pastoralis, colum. 4. versic. 3. de causa possess. & propriet.* & Specul. *in titul. de causa possess. & propriet. §. 1. colum. penult. & fin.* Competit enim illud possessorium retinendæ ei, qui possidet, & turbatur in possessione per aliquem:

quem: nam potest petere, quod imponatur turbanti perpetuum silentium, ne de cætero perturbet eum in sua possessione, & quod teneatur ad interesse turbationis factæ. Hæc tria debet comprehendere libellus in hoc possessorio, per quod petitur quis conseruari, & manuteneri in possessione, vt plene declarat Bar. *in l. 1. §. interdictum. 6. uti possid.* vbi ponit formam libellandi. ADDITIO. In possessorio retinendæ, quãdo prætextu turbatæ possessionis a-
15 gitur: † Illud ante omnia probandum venit, videlicet turbatio possessionis: quod probatur inter alia, si conuentus respondeat accusationi, & dicat se possidere, vt voluit Bar. *in l. si prius. 15. in 5. contra. 1. partis. ff. de noui oper nunc.* & Bald. *in l. ordinarij. 13. C. de rei vend.* & Cyn. *in l. vnica. C. uti possid. in 5. colum. & in l. si duo. 3. in pri. ff. uti possid.* de quo per Doct. Petrus Philip. Corn. *in cons. 100 in causa vertente. 2. libr.* Et est
16 aduertendum, † quod pro vi turbatiua non reperitur proditum remedium criminale, nisi iudicium iniuriarum, prout volunt Iacobus de Aret. *in l. hoc iure. 152. de regul. iur. & in l. seruus. 20. per illum text. ff. de actio. & oblig.* & Bart. *in l. extat. 13. ff. quod metus caus.* & Ang. *in l. cum filius familias. 49. §. 1 ff. de verb. oblig.* & per Philip Corn. *in d. cons. 100.* & per eundem *in cons. 130 viso libello, in 1. libr. & in consi. 94. in 3 lib.* vbi pulchre habetur, quando competat remedium turbatæ possessionis, & quænam debeant probari, *& in cons. 345 in 1. lib. & cons. 280 lib. 4.* vbi multa pul-
17 chra ad hanc materiam. *Pet. Foll. V. I. D.* † LIMITA tamen, & declara hanc materiam procedere, quando aliquis turbatur iniuste, & extraiudicialiter: secus, si aliquis turbaretur iudicialiter: vt quia sibi moueretur aliqua lis super re, quam possidet; quia per hoc non datur sibi interdictum, *uti possidetis*, ex quo is, qui vtitur iure suo per viam iudiciariam, non facit sibi iniuriam, ita notab. declarat Abb *in c.*
18 *audita. col. 3. circa fin de restit. spol.* Item † LIMITA non procedere in eo, qui fuit deiectus de possessione sua: quia potest quandocunque turbare deiectorem impune in dicta possessione, & non potest conueniri prædicto interdicto, & est singularis decisio, & menti tenenda; quia licet alias deiectorem possit quis deiicere incontinenti, non autem ex interuallo, *l. prætor ait. 1. §. vim vi. 27. & ibi not. ff. de vi & vi armat.* tamen turbare potest quandocunque, etiam ex interuallo, ita tenet Bartol. *in l. ait prætor. 1. §. quod ait prætor 9. colum. 1. ff uti possidet.* & Alexand *in consi. 36. colum. 2. versi. non obstat, quod dicti, &c. in 1. volum.* vnde nota bonam practicam ad excludendum aliquem ab isto possessorio; quia poteris obiicere exceptionem spolii, pro eadem re, per prædicta. Poteris etiam reconuenire eum de spolio eiusdem rei, per text. *in c. veniens. 19. & ibi Abbas in 4. notab. de præsc.* & dixi supra in præcedenti di-
19 stinct. in 4. quæstione. Si vero † essent duo, qui litigarent ad inuicem super hoc possessorio, & quilibet prætẽderet se possidere; tunc obtineret ille, qui probat de antiquiori possessione; quia possessio iunior præsumitur iniusta, & clandestina, text. est, & ibi Abb. *in 4. colum. in c. licet. 9. de probat.* & Bartol. *in l. si duo. 3. col. 2. ff. uti possid.* & Alexand. *in consi. 35. col. 4. in 4. volum. & in cons. 110. in prin. in 1. volum.* & Pet. Philip. Corn. *in cons 130. col. 1 in 1. vol. & in cons. 172. in fi. col. 1. in 3. vol.* Quod procedit, etiam si habens possessionem iuniorem, probaret de titulo; quia præfertur habens antiquiorem, sine titulo; nam ille titulus præsumitur habitus ab iniusto actore, stãte possessione antiquiore, ita tenet Paul. de Castr. *in consil. 443. colum. 2. in 2. vol.* vbi plus dicit, quod id, quod dicitur, in hoc possessorio obtinere eũ, qui probat de titulo, intelligitur stante probatione æquali in tempore hincinde; secus quando vnus probat de antiquiori possessione, quia tunc nõ curamus de titulo. Idem tenet Alex. *in cons. 88. colum. 3. & consi. 89. & 130. in 5. vol.* Verum in isto casu quando antiquior possessor vult obtinere, debet allegare in suis articulis, quod eius aduersarius possidet clã, respectu suæ possessionis, ista fuit singularis doctrina Barto. *in l. si de eo. 40. §. fin. ff de acquir. poss.* & ibi ipsum sequitur Alexan. & Ioan. de Imol. *in fin.* & Alex. *in prææalleg. consi.* maxime *in consi. 88. colum. 4. in 5. vol.* & idem Alex. *in consi. 55. col. fin. versi. fateor, in 3. vol.* alias si hoc non articularet, succumberet: quia præfertur is, qui probat de titulo, secundũ Doct. *in locis præallegatis.* AD-
DITIO. † Legito Bal. *in cons. 446. in 3. lib.* vbi ponit, 20
quot modis dicatur turbare, & an procedat querela contra eos, qui dicunt se actum fecisse ad mandatum domini. Et an qui olim possidebat, præsumatur hodie possidere: & quid si aliquis dixerit colono suo, quod non relaxet possessionem Titio, alias protestatur de suo interesse, an ex hoc videatur turbare dominum in sua possessione, & possit accusari? vide Bald. *in consi. 447. in 3 lib.* & de principali quæstione domini Auctoris vide eundem Bal-
dum *in consi. 448. in 1. parte.* Et † an agens interdicto 21
retinendæ possessionis, teneatur exprimere locum, tempus; & alias circumstantias, per eundem Bald. *in consi. 489. in 3. parte, num. 2.* & vide de principali quæstione Domini Auctoris per eundem Bald. *in consi. 448. supra allegato*: vide Baldum *in consi. 468. in*
1. parte. Et † an teneantur operarii pœna turbatæ 22
possessionis? per eundem *in consi. 463. in 3. parte.* & de principali quæstione vide Bertrand. *consi. 292. in 2. lib. & consi. 373. in 2. lib.* & de principali quæstione Auctoris vide Socin. *in consil. 116. colum. 6.*
versi. 2. eodem consi. 1. lib. † Et an possessio de præ- 23
senti arguat possessionem de præterito, per eun-
dem *in consi. 89. colum. fin. 1. lib.* Et † an possessio anti- 24
qua præsumatur continuata? per Boer. *decis. 239. num. 7. in 2. parte.* sed de principali quæstione domini auctoris hic, plenissime videas omnino per Boer. *in decis. supra alleg.* vbi refert varias opiniones in hac quæstione, & vide Afflict. *in decis. 230. & 277. & 323.* & tunc iunior possessio præsumitur clandesti-
na,

na, probata antiquiori possessione, quando vitium clandestinitatis fuit allegatum, vt per Afflict. *in decis.* 330. & quid debeat probare agens remedio *Vti possidetis*, per eundem *in decis.* 394. & quid sit faciendum, quando vterque prætendit se possidere, & nullus vult sustinere actoris partes? vide Capic. *in decis.* 13. *in causa Illustriss. Marchionis.* Petrus Follerius
25 V.I.D. Quod † tamen LIMITA, nisi is, qui probat de antiquiori possessione, cecidisset ab ea facto suo: puta per propriam alienationem, quia tunc non prodest ei antiquior possessio, ita tenet Philip. Dec. *in consil.* 56. *col. fin.* & ex hoc sume bonam practicam articulandi contra eum, quē suspicaris pro-
26 baturum de antiquiori possessione: An † autem in isto possessorio retinendæ, admittatur articulus de proprietate? Dic quod sic, quia non dicitur impertinens, imo pertinens ad causam, ex quo facit obtinere eum, qui probat de titulo, stantibus probationibus æqualibus, vnde non potest repelli, ita determinat Philipp. Decius *in consil.* 162. *colum.* 3. *in*
27 *princ.* Competit † etiam hoc interdictum retinendæ pro iuribus incorporalibus, puta, pro seruitutibus, & annuis præstationibus, in quibus agitur de quasi possessione, secundum Bartol. *in l. ait prætor.* 1. *in princ. ff. vti possid.* & Bart. *in l. final. ff. quorum bonor.* & Specul. *in tit. de causa possess. & propriet.* §. 1. *vers. cæterum. & versic. si quæritur.* & per Doct. *in c. querelam.* 24. *de elect.* & Bald. *in consil.* 425. *in* 3. *volum.* & Philip. Dec. *in consil.* 136. *colum.* 1. ADDITIO. Hanc quæstionem tetigit Ioan. Fabr. *in §. præiudiciales.* 19. *Institut. de action.* 9. *colum.* & videtur concludere, quod vbi præstatio annua præstatur certæ rei, datur possessorium, sed quando datur simpliciter; tunc non potest agi possessorio, sed in hoc secundum eum, Legistæ, & Canonistæ contrariantur: quia Canonistæ tenent, quod possessorio; at Legistæ contra: sed secundum eum prævalet opinio Canonistarum in curiis, sequitur Chassan. *in consuetud. Burgund. in titul.* des censes, *rubr.* 11. §. 1. *folio* 351. *num.* 27. & habetur plene *per decisionem Capellæ Tholos.* 59. & Ludouic. Roman. *in consil.* 311. vide tamen Tiraquellum *in tractatu de vtroque retract. in verbo recte.* §. 1. *gloss.* 6. *numer.* 11. & 12. & *in* §. 32. *in gloss.* 1. & *vnica. num.* 79. & per Afflictum *in decis.* 395. vbi refert, per omnes dominos fuisse decisum, nemine discrepāte: quod licet pro annua præstatione personali, non sit dare possessorium, tamen est dare, quædam pręstatio, ad quam potest peti, vt fiat restitutio. & ita loquitur d. c. querelam. 24 *de elect.* & vide per Guidon. Papæ *in decis.* 552. *in materia. col.* 2 & Stephan. Bertrand. *in consil.* 243. *quicquid in princ.* l 2. & per eundem Afflict. *in consil. Circa violentiarum. col. vlt.* Petr. Foller. V.I.D.

[De duplici possessorio retinendæ, summario, & summariissimo, & quis sit iudex competens in causa possessorii rei ecclesiasticæ, tradit Fachin. *libr.* 8. *controuers. iur. cap.* 15 & *cap. seq.* An agenti hoc interdicto obstet exceptio dominii. Item de dupl... possessorio retinendæ, ordinario, & summario, & de processu, & probatione in vtroque, vide Gail. *libr.* 1. *obseruat.* 7. *per tot.*]

Tertium principale possessorium est, † quod ap- 28
pellatur recuperandæ possessionis: in quo duo requiruntur copulatiue, ad hoc vt competat. Vnum videlicet, quod actor quandoq; possederit, & nunc à possessione ceciderit. Secundum, quod possessio sit penes aduersarium, vel quod dolo desierit possidere. Idem, si non dolo, quando sumus in interdicto, vnde vi, secundum Abb. *in c. sæpe.* 18. *col.* 3. *de restitut. spoliat.* Primum probatur *in c. consultationibus.* 10. & *ibi Abb. in* 2. *not. de offic. delegat.* & idem Abb. *in c. cum ad sedem.* 15. *col.* 7. *de restitut. spol.* & *in c. olim.* 17. *el* 3. *in* 5. & 6. *not. eod. tit.* quod tamen intellige, scil. vt possideat tempore spolii, *l. prætor ait.* 1. §. *interdictum autem hoc.* 23. & §. *hoc interdictum. ff. de vi & vi armat.* alias non sufficit probare olim possedisse, nisi præcise tempore spolii probetur, vt tenet Specul. *in tit. de positio.* §. 7. *vers.* 2. *considerandum.* Secundum probatur *in l. cum à te.* 7. *ff. de vi & vi armat.* & per ea quę not. Bal. *in l. si de proprietate.* 3. *col.* 3. *circa fin. C. si à non compet. iud.* Hoc tamen nunc succincte attingo in genere: quia melius declarabo infra, in singulis remediis possessionum, ea, quę sunt specialiter requisita in eis.

[Agens hoc interdicto recuperandæ poss. quid probare debeat, an antiquiorem possessionē suam & Rei iuniorem, vt plerique sentiunt; An vero solum, se deiectum, & spoliatum esse sua possessione, licet eam nō probet fuisse antiquiorem, vt alii volunt; vide apud Fachin. *lib.* 8. *controuers. iur. cap.* 9. Qui ibidem etiam *cap. seq.* hanc quæstionem examinat; An agenti hoc interdicto obstet exceptio dominii. de qua etiam vide Gail. *lib.* 1. *obs.* 75. *nu.* 3.]

Sciendum est igitur, quod in hoc possessorio recuperandæ plura fuerunt remedia a iure introducta, de quibus singulis dispiciamus: quia hic congruentius cadunt. Primum † igitur remedium, 29
fuit interdictum *vnde vi.* de quo loquitur totus titul. *ff. de vi, & vi armat.* & *C. vnde vi.* quo remedio prouidit prætor violenter spoliatis, vt recuperent possessionē suam, in quo interdicto ad hoc vt competat, plura requiruntur. Primo enim requiritur quod res, pro qua agitur, sit immobilis, *l. prætor ait.* 1. § & *generaliter.* & §. *illud. ff. de vi, & vi armat.* nam pro re mobili non competit aliquod interdictum possessorium recuperandæ, sed datur actio vi bonorum raptor. dantur etiam alia remedia possessoria, quæ non sunt interdicta, de quibus habetur per Bart. Alexand. & Dd. *in l. rem quæ nobis.* 15. *ff. de acquir. poss.* de quibus infra dicetur. Quod tamen intellige principaliter: sed accessorie datur hoc interdictū ad mobilia, quæ erant in illo loco, vnde quis expulsus est, *l. prætor ait.* 1. *in princ.* & §. *si fundus. ff. de vi & vi armat.* & not. Alexand. *in l. vendicatio.* 56. *ff. de rei vend.* & habetur *in leg. si quando.* 9. *C. vnde vi.*

30 Competit † etiam hoc interdictum pro iuribus incorporalibus, & annuis præstationibus, secundum Bald. *in consil. 425. in 3. volum.* Secundo requiritur, quod sit illata violentia personæ pro re, & sic, quod quis sit violenter expulsus de possessione, *l. prætor ait. 1. §. & 3. ff. de vi & vi armat.* & Alexand. *in cons. 94. col. 5. in 5. volum. & l. ait prætor. 1. §. quid sit vi. 5. ff. quod vi aut clam.* & hoc patet; quia interdictum hoc accipit denominationem à violentia: quia dicitur, vnde vi quis expulsus est, restituam, &c. vbi non interuenit violentia, non competit, sed nunquam dicitur committi violentia, nisi contra personam; vnde est necesse, quod persona sit præsens, alias nō diceretur committi violentia, ita declarat Paul. de Castr. *in consil. 205. colum. 1. in fin. 2. volum.* ADDITIO. Ad materiam istam addo videndum Afflict. *in decis. 85.* & Aymon. Crauett. *in consil. 140. nu. 1. lib. 1.*
31 Petr. Foller. V. I. D. Sed † quid si aliquis non fuit vi expulsus, sed suspicatur posse repelli, quo casu perdit possessionem ciuilem, *l. clam possidere. 6. §. qui ad nundinas. 1. ff. de acquir. poss.* Dic, quod non competat ei hoc interdictum, *vnde vi.* scilic. directum, sed vtile tantum, secundum gl. & Bart. *in l. prætor ait. 1. §. siue autem. 24. ff. de vi & vi arm.* & Alexan. *in addit. ad Bart. in l. ait prætor. 1. §. interdictum. 6. ff. vti possid.* in
32 addit. quæ incipit, *& sic.* Tertio requiritur, † quod intentetur intra annum vtilem: nam elapso anno, non competit nisi ad id, quod peruenit ad deiectorem, *l. vi pulsos. 2. & ibi per Doct. C. vnde vi. & d. l. prætor ait. 1. in prin. & §. annus. 39. & ibi gloss. ff. de vi & vi arm.* quod intellige agendo, sed excipiendo est perpetuum, secundum gl. *in d. l. vi pulsos.* per tex. *in l. pure. 5. §. fin. ff. de doli except.* Quarto requiritur, quod deie-
33 ctus † possideat tēpore spolii, vt *d. l. 1. §. interdictum autem hoc. 23. ff. de vi & vi armat.* vt habetur *in c. consultationibus. 10. de offic. delegat.* & supra dixi. Quinto
34 requiritur, quod † in libello, in quo intentatur hoc interdictum, exprimatur locus & tempus spolii, secundum Bart *in d. l. prætor ait. 1. §. siue autem. 24. ff. de vi & vi armat.* & Alex. *in consil. 95. col. 5. in 5. volum. & in cons. 6. col. 1. in 3. vol.* ADDITIO. De veritate legito Afflict. *in decis. 250.* Et † quid si actor dixerit, se
35 turbatum in sua possessione, & non exprimat modum turbationis: an parte opponente, quod declaretur modus turbationis, debeat declarari? dicas, quod sic, de quo per Afflict. *in cōstit. Dilationes,* vt per Bart. *in d. l. 1. §. hoc interdictum. ff. vti possid.* Pet. Foller. Sexto requiritur, vt detur cōtra eum, qui vere spoliauit: vnde si tu spoliasti, & possessio est penes alium, non competit hoc interdictum contra illum tertium, qui non spoliauit, *l. cum à te. 7. ff. de vi, & vi armat.* & tenet Alexand. *in consil. 94. col. 6. in 5. volum.* licet illa *l. cum à te.* sit correcta, scilicet in regno per constitutionem, *Circa violentiarum.* de cuius intel-
36 lectu dicetur infra. Ex † hoc sequitur, quod contra singularem successorem spoliatoris, non datur hoc interdictum, secundum Innoc. *in c. cum ad sedem. 15. de restit. spoliat.* vbi est tex. de hoc, & Bald. *in l. hæres. 1. circa fin. C. de reuoc. his, quæ in fraud. credit.* & Lanfranc. *in repet. rubr. de causa possess. & propriet. col. 2. in 1. conclusione.* Sed contra successorem vniuersalem bene competit, quatenus ad eum peruenit, *l. prætor ait. 1. §. fin. ff. de vi & vi armat.* habetur plene per Abb. & Doct. *in c. quia. 11. col. 5. de iudic.* hæredi autem indistincte competit, *l. 1. §. hoc interdictum. 44. la vl. ff. de vi & vi armat.* & not. Abb. *in c. significauerunt. 36. in 3. notab. de testib.*

[An contra tertium possessorem, qui bonam fidem, ac iustum titulum habet, cōpetat aliquod remedium recuperandę possessionis, egregie discutit Fachin. *lib. 8. controuers. iur. cap. 12.* Et *cap. sequenti* tractat, An agenti tali remedio, exceptio præscriptionis obiici possit.]

Septimo requiritur, † quod agens hoc interdicto, non possideat, vt *d. l. 1. §. non alii autem. 45. ff. de vi & vi armat.* Octauo † & vltimo requiritur, quod tempore spolii vere possideat, vnde non sufficit, si detineat tantum; quia non competit ei hoc interdictum, si habet alia remedia possessoria. Hinc dicimus, quod missus in possessionem ex primo decreto, si deiiciatur, non habet hoc interdictum, ex quo non possidet, sed detinet tantum causa custodiæ, ita tenet Specul. *in tit. de primo & secundo decreto, §. iam de effectuum. vers. sed quid si missus.* & idem Spec. *in tit. de eo, qui mitt. in possess. vers. porro.*

[An spoliato agenti contra spoliatorem interdicto recuperandæ obiici possit exceptio alterius spoliationis ab ipso factæ? vide Fachin. *lib. 8. controuers. iur. cap. 11.*]

Secundum † principale remedium in possessorio recuperandæ est condictio triticaria, quæ datur ad possessionem, quando quis est deiectus per vim de possessione sua, *l. sed & ei. 2. ff. de condi. trit.* & sic requiritur, quod cum vitio res vadat ad spoliantem, secundum Alex. *in l. rem, quæ nobis. 15. colum. 3. in fin. ff. de acqu. poss.* Item requiritur, quod vere possideat, nec sufficit, si detinet: secundum Bartol. *in l. & ideo. 12. §. Neratius. 2. ff. de cond. furt.* dummodo nullum ius habeat in re, vt creditor; quia tunc daretur cōdictio incerti, secundum eum. Et datur hæc condictio etiam domino, qui possessione priuatus est, secundum gl. *in d. l. sed & ei. 2. ff. de cond. trit.* non autem datur contra titulo possidentem, etiamsi actor titulum habeat: quia in pari causa melior est conditio possidentis, ita per hanc rationem dixit Alex. *in d. l. rem, quæ nobis. 15. col. 3. in fin. ff. de acquir. poss.* & sic videtur, quod hæc condictio triticaria concurrat cum interdicto, *vnde vi,* & prædicta etiam tangit Bart. *in l. si. §. sed cum in secundam. C. de furt.* Tertium remedium † est condictio incerti, quę competit ad recuperandam possessionem ei, qui non est dominus, sed habet ius in re, vt quia est creditor, & habet rem obligatam, quam possidebat, & fuit spoliatus; nam ad eam recuperandam habet condictionē incer-

certi. Casus est *in l. & ideo. 12. §. Neratius. 2. & ibi Bart. ff. de cond. furt.* & idem Bart. *in l. fin. §. sed cum in secundam. 3. C. de furt. & in d. l. rem qua nobis. 15. ff. de acq. poss.* & ibi etiam Alex. *in 2. col.* Quartum reme-
41 dium est † condictio indebiti, quæ datur, vbicunq; quis indebite soluit rem alienã, cuius ipse erat possessor: & quia tunc non potest condicere proprietatem, quam non transtulit, condicet possessionem. Casus est *in l. indebiti. 15. §. sed et si nummi. 2. ff. de cōdict. indeb.* competit etiam hoc remedium, quando minor, vel Ecclesia contraxit alienando sine solemnitatibus; nam transfertur possessio ex contractu inutili, *l. possessio. 1. §. si vir. 4. ff. de ac. poss.* & ibi per Bart. Alex. & Dd. vnde poterit illa possessio condici per condictionem indebiti, secundum Bart. *in d. §. sed si*
42 *nummi. 2.* Quintum remedium est, † actio in factũ, quæ datur detentatori, qui non possidet, sed detinet, vnde ad recuperandam suam detentationem, habet actionem in factum, quando fuit detentatione priuatus, secundum Bart. *in d. l. fin. §. sed cum in secunda. 3. C. de fur. & in d. l. & ideo. 12 §. Neratius. 2. ff. de cond. furt. & in d. l rem qua nobis. 15. ff. de acq. pos.* & de hoc remedio loquitur Lanfr. *in repet. rubr. de causa poss. & prop. colum. 3. in princ. in 5. conclus.* Sextum
43 remedium est † officium iudicis, quod similiter datur ei, qui non possidet, sed detinet: vt est commodatarius, & depositarius, *l. officium. 9 ff de rei vendic.* qui, si cadunt ab eorum detentatione; quia nullum remedium habent, est ipsis indultum in subsidium, vt possint implorare officium iudicis, ad recuperandam eorum detentionem: maxime contra vitiosos possessores. Casus est *in l. & non tantum. 19. & ibi Bart. ff. de pet. hæred.* & glo. fin. & ibi Bart. *in l. Aquilius Regulus. 27. ff. de donat. & in d §. Neratius. 2.* & Bart. & Alexand. *in d l. rem qua nobis. 15 ff. de acq. poss.*
44 Septimum remedium est ex † æquitate *l. si & me & Titium. 32. ff. si cert. pet.* quod competit, quando res mea peruenit ad te titulo lucratiuo, & æquum est eam mihi reddi, & quod solũ habeat locũ in titulo lucratiuo, tenet ibi Bart. quem sequitur Alex: *in d. l. rem qua nobis. 15. col. 8.* Itẽ loquitur, quando quis sine iusta causa cecidit possessione, vt probat ibi text. itẽ
45 datur habenti bonam fidem, secundum Bart. *in l. si coloni. 14. C de agric & censit. lib. 11.* Octauum † remedium est condictio ex *d. l. si coloni.* & quod ad hoc, vt competat, tria requiruntur: Duo scilicet ex parte actoris, & vnum ex parte rei. Ex parte actoris requiritur, quod sit bonæ fidei possessor, vt dicit text. *in d. l. si coloni. in versic. bona fide.* Secundo requiritur, quod sine iusta causa ceciderit à possessione, vt probatur ibidem, dum loquitur de amissione possessionis per fugam. Tertio requiritur ex parte rei, quod res peruenerit ad eum cum vitio, vt *d. l si coloni. ibi; fuga vitio, &c.* & ibi ista colligit Bartolus. idem tenet Bartol. *in d. l. rem qua nobis 15. ff. de acquirend poss.* & ibi etiam Alexander *in 2. colum.* & idem Alex. *in consil. 94. colum. 6 in quinto volum.* & Lanfranc. *in rubrica de causa poss. & propriet. columna 3. in tertia conclusione.* & loquitur proprie ille textus de re affecta vitio reali, scilicet de fuga, quæ æquiparatur furto. † Nam seruus fugiens, facit 46 furtum suipsius, *l. seruum. 1. C. de seru. fug.* & not. Alex. *in d. l. rem, qua nobis. 15. colum. 2.* & gloss. *in l. inciuilem. 2. C. de furt.* & vide Abb. *in c. sæpe. 18. colum. 3. de rest. spol.* qui videtur velle restringere illum textum solum, quando agitur ad rem animatam, idem sentit Pet. Philip. Cor. *in consil. 56. colum penult. in princ. in 2. volum.* tamen magis communis opinio est in contrarium, scilicet, quod remedium *d. l. si coloni. 14.* extendatur generaliter ad omnes res, etiam inanimatas, vt colligitur ex dictis Innoc. & Ioan. de Imol. *in d. c. sæpe. 14.* & Alex. *in consil. 90. in princ. in 5. volum.* vbi agebatur de spolio cuiusdam terræ, & nihilominus dicit Alexand. competere remedium *d. l. si coloni. 14.* ergo extenditur etiam ad bona stabilia, quæ sunt inanimata. Et omnia ista remedia prædicta, præter interdictum, vnde vi, competunt etiam pro re mobili, secundum Bart. *in d. l. fin. §. sed cum in secundam. 3. C. de fur. & in d. l. rem qua nobis. 15. de acq. poss. ff.* & ibi etiam Alexand. *in 2. col.* & Bart. *in l. indebiti. 15. § sed si numi. 1. in 1. opinio ff. de cond. indeb.* Differt autem hoc remedium *l. si coloni.* ab interdicto *vnde vi.* quia hoc datur malæ fidei possessori, etiam prædoni deiecto; illud vero non datur nisi bonæ fidei possessori, vt not. Luc. de Pen. *in d. l. si coloni. col. 6. in fin. versic. 2. quæritur, &c.* † Nonum reme- 47 dium est condictio ex *l. auctoritatem. 3. C vnde vi.* quæ competit, quando quis spoliauit aliquem sua possessione per vim, & deinde impetrat rescriptum à principe pro iustificanda sibi dicta possessione violenta: nam non obstante rescripto impetrato, tenetur ante omnia restituere possessionem condictione ex illa lege, secundum Bart ibi, qui exemplificat etiam in occupante. † Decimum remedium 48 est condictio ex *l. meminerint. 6. C. vnde vi.* quæ competit, quando aliquis auctoritate rescripti impetrati, vel sententiæ latæ, inuadit possessionem alienam propria auctoritate; nã cadit à iure suo, si quod habet: & tenetur restituere possessionem condictione ex illa l. & si fuerit tutor, vel curator, deportatur perpetuo, & bona eius publicantur, & possessio nihilominus restituitur, vt ibi habetur. Et differt à præcedenti; quia ibi prius spoliauit, & postea impetrauit rescriptum, hic secus. † Vndecimum reme- 49 dium est condictio ex *l. si quis conductionis. 25. C. locat.* quæ competit locatori petenti sibi restitui rem cõductam finita locatione; nam si conductor vult sibi referre quæstionem dominii, debet ante omnia sibi restituere possessionem, per condictionem ex illa l. & deinde super proprietate litigare, & datur condictio ex illa l. directa, in contractu locationis tantum, sed vtilis datur pro omnibus contractibus, in quib. quis alieno nomine detinet, secundum Bart. *in l. commodare. 15 ff. com.* & Alex. plene *in l. si alienam.*

11. col.

11.*col.3.ff.solut.matrim.* de cuius intellectu loquitur
Alexand.*in l si aliquam.28.circa fin.col.ff de acquir.poss.*
vbi ponit, quod non datur remedium illius l. quan-
do locatio fuit nulla, vel quando notorie potest
50 excipi de dominio. Duodecimum † remedium est
ex *l.inuasor.5.C.vnde vi.* quod remedium est nouum,
secundum Bart. ibi, & competit, quando quis sine
dolo occupat possessionem vacantẽ rei alienę: nam
potest dominus agere condictione ex illa lege, &
tenetur ei occupator restituere possessionem, & in
hoc consistit specialitas illius legis; quia per eam
datur remedium possessorium ei, qui non posside-
bat tẽpore inuasionis; quia possessio erat vacans:
& ideo dixi, sine dolo; quia si dolose occupasset,
tunc competeret remedium *l fin. C. vnde vi.* & dicit
51 Bart. *in d.l.inuasor.in fin. C.vnde vi.* † Tertiumdeci-
mum remedium est condictio ex *l. si quis in tantam.*
7.C.vnde vi. quæ competit, quando aliquis propria
auctoritate ingreditur violenter possessionem pe-
nes alium constitutam: nam siquidem ipse inuasor
erat dominus, cadit à iure suo, & possessionem re-
stituit: si vero non erat dominus, restituit posses-
sionem cum æstimatione ipsius rei, condictione ex
illa l. cum qua concordat *l.extat.13.ff.quod met.caus.*
Hodie tamen in regno illa *l.si quis in tantam.* est cor-
recta per constit. *Violentias.* in eo, quod punit inua-
sorẽ in amissione iuris sui, & æstimatione rei; nam
per illam constitut. punitur solum ad medietatem
52 æstimationis, & non vltra. † Quartum decimum
remedium est condictio ex *l. conductores.34. C. locat.*
& l.non abs re.10.C.vnde vi. vbi habetur, quod possi-
dens rem alieno nomine, vt conductor, vel preca-
rius; si fuerit conuentus ad rei restitutionem, & vo-
luerit litem inferre, & non restituere ante senten-
tiam, condemnatur vigore dictarum legum, ad rei
restitutionem, & ad ęstimationem ipsius, vt ibi ha-
betur, & istud nouum continet plus, quam habe-
tur *in l si quis conductionis.25.C.locati.* hoc remedium,
scil. quia vltra rem facit consequi æstimationem.
53 Quintumdecimum † remedium est condicto ex
l.cum à te.7.ff. de vi & vi armat. vbi si tu spolias me
per vim, & alius similiter te per vim spoliat, nõ ago
contra illum, qui spoliauit, sed ago contra te, qui
spoliasti me (licet non possideas) interdicto *vnde*
vi. Verum in regno ista l. est correcta per const. *Cir-*
ca violentiarum. per quam datur electio spoliato, vel
agenti ad interesse contra spoliatorem non possi-
dentem, vel eius hæredem, vel contra possessorem
54 ad rei restitutionem. Decimumsextum † remedium
est condictio ex *l. fin. C. vnde vi.* quæ datur contra
eum, qui dolose occupauit possessionem rei alie-
næ vacantem: nam per talem occupationem res ef-
ficitur quasi violenta, & sic vitiosa, secundum Bart.
ibi, & datur hoc remedium infra 30. annos tantũ, vt
ibidem in fin. & datur tam pro re mobili, quam im-
mobili, secundum Bart. ibi & Alex. *in l.rem, quæ no-*
bis.15. col. 2. ff. de acquir. possess. vnde tenetur condi-
ctione ex illa l. ad restitutionem. & differt à *l. in-*
uasor.5.C.vnde vi. quia illa loquitur in occupante si-
ne dolo, vt dixi supra in 12. remedio possessorio. De-
cimumseptimum † remedium est condictio ex *c.*
sæpe.18. de restitut. spol. quod fuit valde necessarium.
Competit enim contra quemlibet tertium posses-
sorem, qui non spoliauit, sed scienter habuit rem
à spoliante, sciens rem esse vitiosam: nam tenetur
ad restitutionem, condictione ex illa decretali, &
requiritur omnino scientia, vt dixi, alias non com-
peteret, vt not. Lanfranc. *in rep. rubr. de causa possess.*
& propriet. colum. 2. in 2. conclusione. & Abb. *in d.c. sæ-*
pe. de restitut. spol. colum. 4. versic. nunc quæro, &c. Et
per illud capitulum est prouisum ad id, quod ante
deficiebat, per *d. l. cum à te. 7. ff. de vi, & vi armat.*
Decimumoctauum † remedium est ex dispositione
c. frequens.1. de restitut. spoliat. libr.6. per quod est in-
ducta pulchra, & notabilis prouisio. Nam si ali-
quis violẽter me spoliauit possessione alicuius rei,
& postea conuenit me in iudicio super alia re, vel
actione, vel me criminaliter accusat de aliqua in-
iuria: possum ego opponere ei exceptionem spo-
liationis illius rei, & petere, quod non audiatur in
actione, vel accusatione sua, nisi prius restituat mi-
hi illam possessionem, & sic vigore illius *c. frequens.*
denegatur ipsi audientia, nisi prius restituat. Ve-
rum prius datur terminus quindecim dierum spo-
liato conuento, ad probandum spolium, & inte-
rim supersedetur in causa mota per actorem: quo
probato, debet fieri restitutio, alias nõ proceditur
in sua actione, vel accusatione. Super hoc tamen
adhibetur ista distinctio: quia siquidem actor agit
ciuiliter, potest sibi opponi exceptio illius spolia-
tionis, ita demum si ipse actor fuit, qui spoliauit, &
sic qui potest conueniri interdicto; *vnde vi.* secus,
si ipse non spoliauit, sed est tertius possessor; quia
non opponitur ipsi dicta exceptio. Si vero agit cri-
minaliter; & tunc etiam si non spoliauit, sed est ter-
tius possessor, opponitur sibi dicta exceptio, dum-
modo spolium sit, tunc de omnibus bonis ipsius
conuenti, vel saltem de maiori parte bonorum. Ita
hæc omnia traduntur in text. *d.c.frequens.* & ibi Ge-
min. *in 3.colum. & in c. fin. de ord. cogn.* & Abb. *in c.li-*
teras.13. col. fin de restitut. spol. & in c. cum dilectus.2. &
ibi Abb. *in 3. colum. de ordin. cogn.* Et † de intellectu
illius *c. frequens. de restitut. spol. in 6.* traditur plene in
decis.19.consil. Neapol. & per Ias. & Doct. *in l. si te bo-*
nis.10.C.de iure delib. & per Socin. *in consil.12.col.4.in*
1. volum. & fuit dictum plene supra in 6. distinct.
princ. in 4. quæst. Decimumnonum † remedium
est condictio ex *caus, reintegranda.3. quæst.1.* quod est
plenissimum remedium, & magis generale, & vti-
lius inter omnia remedia possessoria, & concurrit
cum omnibus aliis remediis, secundum Lanfranc.
in rubr. de causa poss. & propr. col.3. in 3. conclus. vbi etiam
dat cautelam pro libellante in possessione recupe-
randæ, vt in fine libelli deducat cõdictionem *ex d.c.*
rein-

reintegranda. Et quod concurrat cum aliis remediis possessoriis, tenet Alexand. *in consil.94. colum.fin. in 5. volum.* & Abb. *in c. cum ad sedem.15. col.10. in princip. de restit. spoliat.* Et datur istud remedium non solum pro rebus clericorum, vel Ecclesiæ, sed etiam pro rebus laicorum generaliter, siue mobilibus, siue immobilibus, & ista est communis conclusio, quæ seruatur in practica, quam tenet Lanfranc. vbi supra, & Alexan. *in consil.51. in princ. in 1. volum.* & idem Alex. *in d.l. rem, quæ nobis col.5. ff. de acquir. possess. & in consil.93. colum.fin in 5. volum & in consil 97. col.2 versic. & ex forma, &c. in 2. volum.* & habetur plene per Socin. *in d.l. rem, quæ nobis.* vbi plenius quam alibi, tractat materiam *d.c. reintegranda.3. quæst.1. per 12. q.* principales: quamuis contrarium, & male tenet Abb. *in c. cum ad sedem.15. colum 10. circa fin. & in c. sæpe.18. colum.3. in princip. de restitut. spol.* Competit autem dictum remedium generaliter ei, qui sine iusta causa cecidit à possessione, quæ peruenit ad alium, siue bona, siue mala fide, siue scienter, siue ignoranter, siue cum vitio, siue sine vitio, siue cum titulo, siue non, & sic datur etiam contra titulo possidentem, & iste est verus & communis intellectus, quem posuit Abb. *in d.c. cum ad sedem. col.10.* & Innocent. *in c. querelam 24 de elect.* & Alexand. *in d. cons.94. col. fin. in 5. volum. & consil.6. col.3. versic. & ad hoc. & col.5 in fin. in 3. vol.* licet Bart. *in d.l. rem, quæ nobis.15. de acquir. poss.* teneat, quod non datur contra titulo possidentem. & idem Bart. *in l. fin. §. sed cum in secundam.3. C de fur.* & Alex *in consil.118. in princip. in 2. vol.* per ea quę habentur *in l. siue autem 9. §. si duobus.4 ff. de Publ. in rem act.* Tamen veritas & magis communis conclusio est in contrarium, vt supra, quam etiam tenet Alex. *in consil.117. col.2. in 2. volum. & consil.91. colum. fin. in 5. volum.* vbi dicit communem opinionem esse contra Bart. *in d.l. rem, quæ nobis.* & idem Alex. *in consil 92. col.2. in fin. & col.3. in 5. vol.* & habetur per Matth. *in decis.161. consil. Neapolitan. col. pen.* & Abb. *in dict. c. si diligenti.17. de præscript.*

[Hanc etiam opinionē amplectitur Gail. *lib.2. obseru.75. num.11.* & Menoch *de recuperan. possess. remed.15. num.89. & seqq.*]

Competit etiam hoc remedium malæ fidei possessori, secundum Alex. *in consil.6. col.3. vers. & ad hoc. in fin. & col.4. vers. præterea in 3. vol.* & Alex. *in cons.117. col.2. in 2. vol.* & Socin *in d.l. rem, quæ nobis.15. de acqu. poss. col.6. vers.4.* & in hoc est pinguius quam remedium *l. si coloni.14. C. de agri. & censi. libr.11.* quia illud datur tantum bonæ fidei possessori, vt dixi supra in 8. remedio. Item illud datur, quando res peruenit ad aliquem cum vitio, vt ibi: istud autem etiam sine vitio. Item est pinguius, quam interdictum *vnde vi.* quia illud requirit violentiam: istud nō. Item illud datur tantum ad res immobiles: istud vero etiam [illegible] mobiles, & ad iura incorporalia, vt declarat Socin. *in d.l. rem, quæ nobis. colu 11. vers. circa quintam.* Item, illud non datur contra singularem successorem, vt *l. cum à te. 7. ff. de vi & vi armat.* istud vero datur contra quemlibet possessorem, secundum Soc. *in d.l. rem, quæ nobis.15 de acq poss. col 9. vers. circa quartā.* Item est pinguius, quam remedium *c. sæpe. de restitut. spol.* quia illud datur contra tertium possessorem cum vitio: istud etiam sine vitio. Item, istud remedium durat perpetuo, & non præcluditur anno, sed durat triginta, secundum Soc. *in d.l rem, quæ nobis. col.3. in fin. vers. circa octauam.* & Anton. de Butr. & Doct. *in c. solicite.2. de rest. spol.* & Alexan. *in cons.60. col.5. in 3. volum.* Vigesimum † remedium est condictio ex *l. fin. C. de acquir. possess.* per quam est inductū, 59
quod si is, qui alieno nomine possidet, alienat rem in alium, & sic possessionem interuertit alienando: potest dominus reuocare possessionē à tertio possessore, condictione ex illa lege. Ex qua est inducta illa practica quotidiana, qua vtimur in regno, scilicet de petitione assistentiæ contra tertium possessorem. Nam quando debitor obligat omnia bona sua cum potestate capiendi propria auctoritate, iuxta *l. creditores.3. C. de pignor.* & cum constitutione precarii, per huiusmodi constitutum transfert possessionem in creditorem, vt habetur *l. quod meo 18 & l. interdum.21 ff. de acqu. poss.* Si postea debitor alienat aliquam de rebus suis hypothecatis, cēsetur interuertere possessionem creditoris. Vnde creditor agit assistentia cōtra tertium possessorem, super illa re alienata, condictione ex *d.l. final. C. de acquir. poss.* ad recuperandam possessionem suam, & in hoc non requiritur aliqua excussio debitoris principalis, propter dictum precarium, vt tenent Imol, Ludou. Roman. & Alexan. *in l. exitus controuersiæ.35. ff. de acquir. poss* & Bald *in d.l. fin. colum. 1. C. de acquir. poss.* & de hoc in regno extat regia pragmatica, quæ incipit: *Assistentiam.* Resultat † autem ma- 60
gna vtilitas ex *d l fin.* quia si creditor vellet agere actione hypothecaria, contra tertium possessorem, excluderetur præscriptione decem vel viginti annorum, per tex. *in l.1. & 2. C. si aduersus cred. præscr. oppo.* de quarum legum intellectu vide Alex. *in cons.58. col fin. in 5. vol.* sed quando agit assistentia per condictionem ex *d.l. fi. C. de acq. poss.* requiruntur triginta anni; ex eo; quia est actio personalis in rem scripta: contra quam non præscribitur minori spacio triginta annorum, *l. sicut.3. l. omnes.4. C. de præscrip. 30. annor.* ita de hoc est *decisio 139. consil. Neapol.* vbi deciditur iste casus in terminis, vnde sequitur conclusio, quod creditor potest agere assistentia contra tertium possessorem, vsque ad triginta annos. Et prædicta intelliguntur, quādo is, qui alieno nomine possidet, interuertit possessionem alienando tantum, & non alio modo, gl. est, & ibi Alex. *in l. qui vniuersas.30. §. fin. ff. de acquir. possess.* † Vigesimum- 61
primum remedium in regno est condictio ex constitutione regni, quæ incipit: *Circa violentiarum.* Per quam est nouiter inductum, quod quando deiector cecidit a possesione, est in arbitrio exclusi, age-

gere contra ipsum deiectorem, vel eius hæredem ad interesse (dato, quod non possideat) vel agere cõtra possessorem, (etiam si ad mille manus trãsiuerit possessio) pro illius recuperatione, siue fuerit possessor in bona fide, siue in mala, vt ibi habetur. Et sic per dictam constitutionem corriguntur duæ leges iuris communis, videlicet, *l. cum à te. 7. ff. de vi. & vi armat* quæ prohibebat dari remedium possessorium contra singularem successorem. Secundo corrigitur *c. sæpe. 18. de restitut. spol.* per quod dabatur iudicium contra singularem successorem malæ fidei tantum, & non bonæ fidei: vnde dicta constitutio videtur habere plenius ac pinguius remedium, sicut *can. reintegranda.*
62 † Vigesimum secundum remedium in regno est, per tria capitula regni, quorũ vnum incipit *Omnis prædatio*, aliud incipit: *Ad regale fastigium*, & aliud incipit: *Finis præcepti, charitas*, quibus nouiter est inductum, quod quando clericus, vel alia Ecclesiastica persona spoliaret aliquem laicum sua possessione: potest ille laicus adire iudicem secularem, & implorare officium suum super eius defensione, vt per viam extraiudicialem assistat ad defendendum ipsum, & restituat eum in sua possessione, qui iudex facit vnam citationem per edictum, vt quicũque sua putauerit interesse, compareat infra talem terminum, visurus iuramenta testium, & allegaturus quidquid dicere, & allegare voluerit, quare ille spoliatus non debeat restitui: & sic capiet informationem de iuribus spoliati, per quandam viam extraiudicialem, & summariam: & sic cum cõpererit, qualiter fuit indebite spoliatus, restituet eũ in sua pristina possessione, vt habetur in *d. c.* & est noua prouisio, & notabilis. Nec potest dici, quòd clericus citatur coram iudice seculari: quia quando citatur, si sua putauerit interesse; tũc comparens, dicitur comparere; vt actor, non vt reus, & sic sua comparitio est voluntaria, non necessaria, secundum Bald. *in l. testamenta omnia & ibi etiam Alexan. in fine & Paul. Castren. C. de testamen.* & habetur plene *in dec. f. 2. & 24. consil. Neapol.* & per Luc. de Pen. *in l. si coloni. 15. colum. antepenult. & penult. C. de agric. & cens. libr. 11.* in quibus locis plene tractant de intellectu dictorum c. regni. *Rob. Mar. Venus. V. I. D.*

[An autem petitorium, & possessorium in eodem iudicio cumulari possint, controuertunt Doctores in tres diuersas sententias discedentes, quarum quæ probabilior sit; vide Fachin. *lib. 8. controuers. iur. cap. 6 per tot.*]

IUDICIORUM VIII. DISTINCTIO.

SUMMARIA.

1 *Iudicium aliud competens, & aliud incompetens.*
2 *Iudex competens quis dicatur, & quis incompetens, & ex quibus causis cognoscitur.*
3 *Iudex incompetent respectu causæ principalis, potest esse competens quoad accessoria: quia ad expensas potest condemnare.*
4 *Clericus inuentus de nocte in prostibulo, vel in alio crimine, capi potest per familiam iudicis secularis, & duci ad episcopum.*
5 *Clericus succumbens coram iudice laico, potest per eum ad expensas condemnari.*

OCTAVA principalis distinctio iudiciorum est; quia † iudicium aliud competens, aliud incompetens. Iudicium competens dicitur illud, quod ventilatur coram iudice competenti. Dicitur autem iudex competens, qui habet iurisdictionem, & eius exercitium super litigantes, vt declarat Cardi. *in Clemen. 2. in 3. quæst. vt lite pend.* etiam si posset eius iurisdictio elidi per exceptionem, secundum gloss. & Car. *ibi.* Iudicium vero incompetens dicitur, quod tractatur coram iudice incompetenti, de quo habetur per tot. *C. si à non comp. iud.* Dicitur autem iudex incompetens, non solum respectu defectus iurisdictionis, sed etiam ex quam pluribus causis, *de quibus per Card. in d. Clem. 2. in 3. quæst.* vbi vide. Sunt autem multi casus, in quibus ratione alicuius causæ specialis, iudex alias incompetens, efficitur competens: & quis sortitur forum iudicis non sui, de quibus casibus specialibus tractat plene Specu. *in tit. de compet. iud. adit. §. 1.* vbi cumulat quinquaginta duos casus, & plenius per Mar. Socin. *in rub. extra de foro compet.* quos breuitatis causa hic non repeto, sed ad dicta per eos me remitto; quia potius esset eorum dicta transcibere, quam aliquid noui dicere. † Vnum tamen scias, quod est notandum in practica: quod licet iudex incompetens respectu causæ principalis fuerit; tamen potest se intromittere, quoad accessoria: vnde si quis impetrat aliquem delegatum per falsum rescriptum, licet ille sit iudex incompetens; quia rescriptum falsum non potuit ei dare iurisdictionem; tamen potest illum impetrantem condemnare in expẽsis, & etiam ipsum carcerare. Et † idem in eo, qui temere adit iudicem incompetentem; quia potest ab eo condemnari in expensis, & interesse. Ita tenet Felyn. *in c. 1. colum. 4. de iud.* & Abb. *in c. dilectus. 34. el. 3. colum. 1. de præbendi.* & Ioan. de Anan. *c. insuper. eod. colum. 2. de crimi. fals.* vbi etiam tangit illam quæstionem.

[Qui in criminali negotio aliquem ad vetitum examen seu iudicem incompetentem trahit, causam perdit. *l. in criminali negotio. C. de iuris dict. om. iud.* Idque obtinet & in aliis causis, siue quis ordinarie litiget, siue petat executionem alicuius sententiæ, vel instrumẽti, vt videlicet actor causa cadat, reus autem habeatur pro confesso. An autem actor pœnitendo hanc pœnam euitare possit, & quamdiu pœnitentia locum habeat, an vsque ad sententiam, vel litis contestationem tantum. Item an ea pœna locum habeat, si vocatus scienter, litigat coram

coram iudice incompetente, vel si exceptione incompetentiæ opposita, iudex se competentē pronunciet, & reus non appellet, vel iudex se incompetentem pronunciet. Et quæ præterea requirantur, vt locum habeat: Item, an prædicta lex in foro adhuc obseruetur, vel per desuetudinem abrogata sit, vide Alex. Trentacinqu. *libr. 2. pract. resolut. de iudic. resolut. 10*]

4 An † familia iudicis secularis possit capere clericum repertum de nocte in prostibulo, vel in alio crimine, & ducere eum ad Episcopum? & tenet, 5 quod sic. Idem † dicimus in clerico vocante laicum in ius coram iudice laico; quia si succumbit, condemnatur in expensis per iudicem laicum, ita tenet Felin. *in c. at si clerici. 4. colum. 6. in fin. & ibi etiam Ioan. de Imol. de iud.* & alias dixi supra. *Rob. Mar. V. I. D.*

IVDICIORVM IX. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud ordinarium, & aliud summarium.*
2 *Causæ summariæ quot modis dici possint.*
3 *Princeps solus & non inferior, causam summarie committere potest.*
4 *Supplicans si petat causam summarie committi, & Princeps dicat;* audiat talis, & iustitiam faciat; *an summarie imperasse videatur.*
5 *Princeps non censetur causam summarie committere, nisi expresse dicat.*
6 *Clausula;* fiat vt petitur; *in rescripto posita, quid importet.*
7 *Absolutio simpliciter concessa à pluribus excommunicationibus, ad omnes refertur.*
8 *Clausula summarie, simpliciter, & de plano, sine strepitu, & figura iudicii, quid importet.*
9 *Citatio, est iuris naturalis.*
10 *Probationes sunt de iure diuino.*
11 *Verba;* sine figura iudicii; *quid importent, & ponitur intellectus iurium municipalium regni, & numer. 12.*
12 *Libellus nō requiritur, vbi proceditur sine figura iudicii, sed requiritur qualis qualis petitio, quæ est de iure naturali, & omitti non potest, & nu. 13.*
13 *Libellus generalis, & incertus, an admittatur, vbi sine figura iudicii proceditur.*
14 *Libellus ineptus procedit, vbi proceditur sine figura iudicii.*
15 *Copia primæ petitionis datur reo sumptibus actoris in regno.*
16 *Libellus procedit in regno, etiamsi petatur solum cogi, & compelli. Idem, si agatur ex vna causa, & probetur de alia, num. 17.*
18 *Libellus in regno non requiritur in ciuilibus, imo causa potest incipere ab articulis.*
19 *Feriæ inductæ ad honorem hominum, vt feriæ messium & vindemiarum, non seruantur in regno.*
20 *Litis contestatio non requiritur in causis ciuilibus regno, sed actus ille, qui immediate sequitur, habet vim litis contestationis.*
21 *Dilationes sunt breuiandæ, in quantum fieri potest in causis summariis.*
22 *Publicatio non requiritur in causis summariis, & an in causis ordinariis dicatur de substantia causæ, vel de iustitia.*
23 *Conclusio non requiritur in causis summariis.*
24 *Conclusio in ordinariis, an sit de substantia processus.*
25 *Sententia, qua iudex condemnauit dominum, & non procuratorem litigantem pro domino, valet.*
26 *Iudex non habet necesse pronunciare super incidenti, in causis summariis, sed potest illud decidere vna cum principali.*
27 *Sententia lata in causis summariis pro absente non citato, valet.*
28 *Iudex, an & quando possit interrogare principalem, vel testes, etiam ad instantiam partis, post conclusum in causa, in ordinariis.*
Et quid in summariis. num. 30. 31.
29 *Iuramentum suppletorium deferri non debet post conclusum in causa, ad instantiam partis: nisi ante petitum fuerit, sed sic ex iudicis officio.*
32 *Clausula;* sola facti veritate inspecta; *quid importet.*
33 *Sententia potest ferri non conformis libello, vbi proceditur, sola facti veritate inspecta.*
34 *Testes assignantes causam non concludentem, fidem faciunt in summariis causis. Idem est in testibus infantibus, & alias à iure reprobatis.*
35 *Iudex ferre potest sententiam diffinitiuam stando, vbi sola veritate inspecta proceditur.*
36 *Sententia diffinitiua fertur contra contumacem etiam lite non contestata, in causis summariis.*
37 *Sententia ferri debet in scriptis, etiam in summariis.*
38 *Legitimatio personarum semper requiritur in causis, etiam summariis.*
39 *Clausula;* sola facti veritate inspecta; *intelligitur de tali veritate, cui ius patrocinatur.*
40 *Causa principalis quando est summaria, omnes eius articuli sunt summarii.*
41 *Causa summaria ab ordinaria, quomodo cognoscatur.*
42 *Causa summaria, est omnis causa Ecclesiastica, vbi agitur de electione, præbenda seu beneficio Ecclesiastico. Quod quando procedat, vide ibid.*
43 *Causa possessorii dicitur summaria, & an in ea requirantur plenæ probationes, & aliæ solennitates.*
44 *Appellari an & quando possit à sententia lata in possessorio.*
45 *Appellatio ab interlocutoria in possessorio, de iure ciuili potest fieri, sed à diffinitiua non appellatur, & quæ sit ratio.*
46 *Causa summaria, an, & quando requirat plenas, & quando semiplenas probationes.*

125 Mer-

NONA distinctio principalis iudiciorum est; quia † iudicium aliud dicitur ordinarium, & aliud summarium. Iudicium ordinarium dicitur illud, quod ordinarie tractatur, iuris ordine seruato, scilicet, præcedente libello, interueniente litis contestatione, publicatione, & conclusione, & cum aliis solennitatibus iuris positiui in iudicio requisitis, de quibus habetur *in l. 1 & in authent. offeratur. C. de litis contest. & in l. prolatam. 4. & ibi Bart. & Doct. C. de sent. in c. quoniam contra. 11. de probatio.* sine quibus solennitatibus iudicium esset nullum, vt ibi habetur. Iudicium summarium est illud, quod summarie tractatur sine solennitatibus prædictis, de quo habetur *in Clem. sæpe. 2. & ibi Card. & Doct. de verb. sig.* & per Bart. *in const. extrauag. ad repri. mendum in vers. summarie. & in vers. & figura.* & Bald. *in l. iudices. 9. C. de iud.* Super hac tamen materia iudicii summarii, quæ est valde vtilis, maxime in regno, in quo per iura municipalia omnes causæ ciuiles, sunt summariæ; puto opportunum esse, attingere hic DVAS QVÆSTIONES PRINCIPALES. Et prima quæstio erit; Quot modis causa potest dici summaria, seu iudicium summarium. Secunda quæstio erit; Quæ specialitates sunt introductę in iudicio summario, in quibus differt ab ordinario. † Venio ad PRIMAM QVÆSTIONEM, in qua dico: quod causæ summariæ pluribus modis dicuntur. Et PRIMO dico, quod CAVSA SVMMARIA est, quando princeps committit, quod procedatur summarie, & de plano, simpliciter, sine strepitu, & figura iudicii, seu leuato velo, vel extraiudicialiter. Et super hoc est sciendum, † quod talis commissio non potest fieri, nisi per solum Principem non recognoscentem superiorem, non autem per inferiorem à Principe, vt not. gloss. *in d. Clem. sæpe. 2. in prin. in verb. mandamus. de verbo. sign.* & ibi etiam Cardi. *in 11. & 12. quæst* & gloss. *in c. fin. de hæret. lib. 6.* & Card. *in Clem. dispendiosam. in fi. de iudi.* & Ioan. de Ana *in c. olim 26. colum. 3. in prin. de accus.* & ibi etiam Felin. *in 3. volum.* qui dicit, quod in Legato de latere reperitur speciale, quod de stylo potest causam ita committere, licet non de iure: adde Alexand. *in consil. 106. colum. 5. in prin. in 2. volum.* & Socin. *in consil. 96. colum. 2. in 1. volum.* † Sed iuxta hoc cadit pulchrum dubium. Pone, quod impetrans porrigit supplicationem Principi, in qua narrat factum causæ, & in fine supplicationis, petit causam committi summarie, simpliciter, & de plano, &c. Princeps vero in suo rescripto nihil specificat, nisi quia tantum dicit hæc breuia verba: *Audiat talis, & iustitiam faciat:* an per hæc videatur causam commisisse summarie. Dic, quod non, † Quia nunquam Princeps censetur causam summarie cómittere, nisi expresse hoc dicat, ita de hoc est decisio in terminis Rotæ, *in decis 358.* quæ incipit; *Si in commissione. in nouis.* & illud dictum refert, & sequitur Alexand. *in consil. 93. colum. 1. versic. ad hoc, in 2. volum.* nam illa verba (quod iustitiam faciat) intelliguntur, quod Commissarius seruet iuris ordinem, & veritate comperta faciat id, quod iuris est, ita dicit Ange. *in §. exhæredatos in Auth. de hære. & fal.* & Bald. *in c. cum venisset. 25. colum 2. de testa.* Bald. & Ias. *in l. iustitia. 10. colum. 1 ff. de iustit. & iur.* Si enim Princeps voluisset procedi summarie, hoc expressisset: secus est, si Princeps in rescripto & eius signatura diceret: *Audiat talis, & procedat summarie, &c.* non specificádo alias qualitates, seu clausulas; quia tunc non omnia imperata, censentur concessa, ita est decisio in terminis Dominorum de Rota *in decis. 77. incip. Si petitur, & c. in nouis.* & sequitur Alexan. *in consil. 24. colum. final. in 1. volum.* † Idem putarem, quando Princeps nihil aliud specificando diceret in signatura; *fiat, vt petitur.* Quia per hæc verba censetur velle committere summarie, &c. ex quo rescriptum semper adaptatur ad supplicationem: & concessio simpliciter facta in rescripto, refertur ad

ad omnia supplicata, secundum Alex. *in d. consil. 78. col. fi. in 2. volum.* & Ias. *in l. 1. C. de diuer. res. in 2. colum.* & Pet. Phil. Cor. *in cons. 220 in 2. volum.* quod confirmatur ex his, quæ dicit Bald. *in c. inter dilectos. 6. col. penult. de fid. instrum.* vbi dicit, quod ex forma supplicationis declaratur intellectus priuilegii con-
7 cessi.† Item facit, quod not. Abb. *in c. cum pro causa. 27. colum. final. de senten. excommun.* vbi dicit, quod si petatur generalis absolutio à pluribus excommunicationibus, & cōcedatur simpliciter, refertur ad omnes. Pro hoc est text. *in l. si defensor. 9. § qui interrogatus. 3 ff de interrog. act. & § præterea. Instit. de inutil. stipul.* Verum licet ista opinio in hoc vltimo dicto videatur sustentabilis: tamen veritas est in contrarium, quod non videatur committere summarie per illa verba; *Fiat, vt petitur.* ex quo committere causam summarie, est contra ius commune: & illa clausula; *Fiat vt petitur*; quando potest se referre ad alia supplicata, quæ sunt secundum ius commune, non refertur ad ea, quæ sunt contra ius commune. Ita in propriis terminis hunc casum decidit Phil. Cor. *in consil 5. col. 3. in litera P. & consil. 119. colum. 5. in prin in 2. volum. & in consil. 312. in 3. vol.* vbi plene de hoc. Et de isto verbo, *fiat*, apposito in rescriptis, quid importet, vide Bald. *in l. cum apud. 2. C. de communi seru. manum.* vbi dicit, quod importat conces-
8 sionem gratiæ statim ipso facto ante, quam gratia bulletur. † Quid autem importent illa verba, *summarie, simpliciter & de plano, sine strepitu & figura iudicii?* Dic, quod per ea censentur sublatæ omnes solennitates iuris positiui, secundum Alexand. *in consil. 6. colum. 2. in princip. in 3. volum.* adeo, quod solum decidi potest causa secundum merum ius gentium, secundum Bartol. *in extrauagan. ad reprimendum. in versic. videbitur.* vnde possunt tunc iudices causas expedire manu regia, prout olim tempore iurisgentium, ita tenet Ludo Roman. *in consil 20.* & Petr. Philip. Corn. *consil 244. in 4. volum.* & Socin. *in consil. 12. colum. 2. in 1. volum.* & Iason *in l. certi condictio. 9. §. si numos. 9. colum. 7. ff si certum pet.* Pōt enim iudex propter talia verba expedire causas eo ordine quo potest Princeps: sed Princeps potest sequi solam veritatem, omisso ordine iuris ciuilis, secundum Bald. *in c. 1. §. inuestitura, colum. fi. de noua form. fidel.* & Bartol. *in l. Aemilius. 38. col. fin. ff. de minorib.* ergo eodem modo iudex, propter dictam clausulam, ex permissu Principis, pro hoc facit tex.
9 *in c. ad petitionem. de accus.* Non tamen potest tunc omitti † citatio; quia illa est iuris naturalis, secundum Soc. *in d. cons. 12. col. 2. in 1. volum.* & habetur *in*
10 *Clem. pastoralis. de re iud.* Nec† potest iudex omittere probationes necessarias; quia illæ sunt de iure diuino, quo cauetur, vt in ore duorum vel trium, stet omne verbum, vt habetur *Matth. ca. 18. & in c. nouit. de iur.* & hoc est expresse reseruatū in regia pragma. prima quę incipit, *Dispendia.* Possem hic congruenter quærere sigillatim de singulis verbis prædictis, quid importent, scilic. de verbo summarie, de verbo simpliciter & sine strepitu, & sic de singulis absolute, & separatim: tamen quia ista verba sunt plene declarata per gl & Card. & alios scribentes *in d. Clem. sæpe 2. de verb. sign* & Card. *in Clem. dispendiosam. de iud.* & Bart. *in d. extrauag. ad reprimendum.* & Bald. *in l. nec quicquam. 9. §. de plano. 3. ff. de offic. proc.* & Felin. *in c. dilecti. 6. de iud.* ideo ad dicta per eos me remitto. Solum hic nitar declarare duo † verba ex 11 prædictis, quibus vtimur in regno, in causis ciuilibus, scilicet illa verba: SINE FIGVRA IVDICII: quibus vtitur dicta regia pragmatica 1. & illa verba: SOLA FACTI VERITATE INSPECTA, quibus vtitur capitulum regni, *Detestantes*, per quæ duo iura municipalia, omnes causæ ciuiles sunt summariæ. PRIMO igitur QVÆRO, quid IMPORTENT illa verba; *sine figura iudicii?* Dic, quod censetur relaxata omnis forma, & figura iudicii, & sic omnis ordo iudiciarius, est enim figura ipsa facies iudicii: prout est, quando ordinarie proceditur, ita declarat Bald. *in l. nec quicquam. §. de plano, col. 2 ver. quid si cōmittitur sine figura, &c. ff. de off. proc.* & Anch. & Dd. *in c. indemnitatibus. 43. de elect. lib. 6.* & gloss *in d. Clem. sæpe. in vers. non exigat.* & gloss. *in c. fin. de hæret. lib. 6. in ver. figura.* Vnde istud solum verbum; *sine figura iudicii.* est tantæ importantiæ, vt faciat causam summariam, in qua procedi potest omissis omnibus substantialibus iudiciorum, & omisso omni ordine iudicii: adeo, quod sola solennitas iurisgentium seruari debet, & sic causa expeditur manu regia, vt supra dixi, secundum Lanfran. *in d. Clem. sæpe. de verb. signif. in versic. & figura. & in versic. libellus.* & Old. *in cons 115.* & Petr. Philip. Cor. *in consil. 54. colum. 2. vers. illa etiam verba, &c. in 2. volum.* & Bart. *in d. extrauagant ad reprimend in ver. & figura.* & Card. *in d. Clem. dispendiosam. colum. fin in 44. quæstio de iudi.* vbi distinguit inter acta respicientia solennitatem iudicii, vt illa censeantur sublata per hanc clausulam, & acta respicientia factum causæ, prout sunt probationes per testes, vel scripturas, vel confessiones, & aliæ defensiones, & ibi non cēsentur sublata: & hæc est veritas, & ita disponit dicta regia pragmatica, quæ incipit, *Dispendiu.* IMPORTAT ergo primo dicta clausula; † *sine figura* 12 *iudicii*; vt in causa non requiratur libellus; & sic est sublata solennitas libellorum, secundum Bart. *in d. versic. & figura. vers. item an requiratur petit. &c.* & est text. *in d. Clem. sæpe. post prin. & in §. verum. de verb. signif.* & per hoc apparet, quod hodie in regno per d. prag. est correcta *auth. offeratur. C. de li. contest.* & *c. 1. de libel. obl.* & *l. 1. ff. de ed.* in eo, quod ista iura requirunt libelli oblationem. Verum licet non requiratur libellus formalis in scriptis: requiritur tamen talis qualis petitio, per modum simplicis petitionis, quæ contineat solam facti narrationem claram, sine alia conclusione: ex qua reus possit deliberare, an velit cedere, vel cōtendere, secundū

Bart.

garr. *in d. versi. & figura*, & Lanfran. *in d. Clem. sæpe. in verb. libellus.* & Par. *in tract. synd. in vers. sententia, colum.* 4. & Bart. *in l. hac.* 2. *C. de sent. ex perie. recit.* & Alexand. *in cons.* 1. *colum.* 3. *in* 2. *volum.* & Petr. Philip. Corn. *in cons.* 62. *colum* 1. *in* 1. *volum.* Potest enim fieri ista petitio solo verbo, & postea in actis redigi per Notarium, vt habetur in locis præallegatis. & dicit Lanfran. vbi supra, quod talis petitio est de iure natura-
13 li, ideo non potest omitti. Item dicta † qualis qualis petitio, potest esse etiam generalis, & incerta, & admittitur, secundum Bartol *in d. extrauag. ad reprimendum. versi. & figura.* & per hoc est correctum in regno illud, quod dicit Bart. *in l. fin. C. de anna. excep.* scilicet, quod libellus generalis nō procedit, donec declaretur. Quod tamen limita procedere, nisi parte opponente; quia si pars opponit, non admittitur libellus generalis, etiam in summariis, secundum Alexan. *in cons.* 82. *colum.* 3. *in* 4. *volum* & ibi assignat differentiam inter causas summarias quantum ad hoc, illud tamen dictum Alexandri intelligo; quando esset tanta obscuritas, quod impediret reo deliberationem, alias secus; quia procederet etiam parte opponente: nam si aliter diceremus, nulla esset differentia inter causas summarias, & non summarias; cum etiam in causis non summariis procedat libellus obscurus, si pars non opponat, vt dicit Bart. *in l. edita.* 3 *colum* 2. *C. de eden.* & est tex. cum glo. magna *in fin. in d. l. fin. C. de anna. except.* & si recte ponderentur verba Alex. istud proprie sentit *in d. consi.* 31. ADDITIO. Quænam generalitas tolerari in libellis possit, & quæ non, vide Afflict, *in constit. Dilationes*, vbi plene. Petr. Foller. Item dicta qualis qualis
14 petitio, † etiam inepte composita, procedit, & admittitur, dūmodo ex ea possit discerni, quid actor velit, & reus possit deliberare, ita dicit Paris. *in tract. synd. in d. vers. sententia. col.* 4. *&* 6. & Bart. *in d. vers. & figura.* & per hoc est correctum in regno illud, quod not. glo. *Inst. de oblig. in prin. in verb. secundum, in fi.* quę dicit, quod sententia lata super libello inepto, non valet, & Bald. *in l. actori.* 8. *circa fi. C. de rebus cred.* & Bald. *in l. ex hoc iure* 5. *colum. pen. versi.* 2. *quæritur, & c. ff. de iust. & iur.* & Cyn. *in l. vnica. C. vt quæ desunt aduoc.* & Alex. *consi.* 136, *col.* 1. *in* 2. *volum.* Nam hodie, ex quo causæ ciuiles in regno sunt summarię, admittitur libellus ineptus, vt supra, & valet sententia super eodem, ita declarat Alex. *in l. vinum* 22. *colum. fi. in fin. ff. si cert. pet.* & ibi est gl. idem tenet Bal. *in l. & sine* 5. *in vers. oppono, libellus, &c. C. ad Treb.* per gl. *in d. l. vinum.* Plus dicit Lanfran *in d. Clem. sæpe, de*
15 *verb. sign. in ver. libellus, post princ.* quod † de ista tali quali petitione non datur copia Reo sumptibus Actoris, sed ipse reus debet illā capere suis sumptibus; & in hoc differt à libello ordinario, cuius copia datur sumptibus actoris, vt est gl. *in c. quamuis, in verb. oblatos, de appel.* Tamen de illo dicto Lanf. non facio causam; quia hodie hoc est expeditū in hoc regno in contrarium, scilicet quod etiam talis petitio debet edi sumptib. actoris, per regiam prag. quæ incipit, *Comparente*, & ita practicatur. Posset autē illud dictum Lanfr. procedere in curia ecclesiastica, vbi non seruantur regiæ pragmaticæ, si forte in ea agitaretur aliqua causa summaria. † Item procedit libellus etiam si in eo petatur primo cogi, & compelli aliquem ad soluendum, & non dicatur condemnari secūdum Lanfr. *in d. clem. sæpe. in vers. libellus. in* 4. *concl.* & Bart. *in d. vers. & figura*, & per hoc apparet esse correctum illud, quod dicit Bar. *in l.* 1 *C. de execut. rei iud.* vbi dicit nō valere talem libellum, in quo petitur condemnari, sed cogi, & compelli. Item † procedit libellus, in quo intentatur iudiciū ex vna causa, & postea probatur ex alia; nam sequitur condēnatio super causa probata, maxime quando proceditur sola facti veritate inspecta, sicut per *c. detestantes.* ita tenet Alex. *in l. si ita stipulatus.* 126 §. *Chrysogonus.* 2. *colum.* 5. *in §. fin. ff. de ver. obl.* & Ias. *in l. certi condictio.* 9. §. *si nummos. col.* 7. *ff. si cert. pet.* & per hoc patet esse correctam in regno *l. habebat.* 13 *ff. de inst.* quæ vult, quod agens ex vna causa, & probans de alia succumbit, vt is, qui agit ex numeratione, & probat de confessione, secundum Bart. *in d. l. si nummos.* Secundo † OPERATVR dicta clausula *sine figura iudicii*; quod potest procedi in causa sine aliquo libello, & sine petitione, & potest causam incipere ab articulis; & articuli habentur loco petitionis, ita tenet Oldr. *in consi.* 244. *in princ.* & Rota *in decis.* 33. *in nouis.* Tertio † OPERATVR, quod non est necesse seruari ferias inductas in honorem hominum, secundum Bart. *in d. extrauagant. ad reprimēdum in ver. & figura, versi. item an procedi, &c.* & est text. *in d. Clem. sæpe.* & Petr. Philip. Corn. *in consi.* 102 *colum. fi. in* 1. *volum.* prout sunt feriæ vindemiarum, & messium, & hoc est expeditum in regno, per gloss. *in constit. Baiulos.* quæ expresse dicit in regno non seruari ferias vindemiarum, & messium, & per hoc apparet in regno esse correctam *l.* 1. *C. de feriis.* Quarto † OPERATVR, quod per illam clausulam censetur sublata litis contestatio; quia non requiritur de necessitate, vt est text. *in d. Clem. sæpe, de verb. sign.* & Bart. *in d. versi. & figura.* & per hoc patet in regno esse correctam *l.* 1. *C. de litis contestat.* Quo casu ille actus, qui immediate sequi solet in causis ordinariis post litis contestationem, habet vim litis contestationis, in causis summariis; & est præclusiuus exceptionum dilatoriarum, & aliorum actuum, qui non possunt fieri post litis contestationē, & habet vim litis contestationis, secundū Bart. & Bald. *in l. nulla.* 24. *& in l. nihil.* 20. *C. de procur.* & Card. *in Clem. constitutionem.* §. *fin. in fin. de elect.* & Ludou Rom. *in cons.* 124. & Abb. *in c. insinuante.* 25. *in fi. de off. deleg.* & Fel. *in c. olim.* 26. *de accus.* & Par. *in tract. Synd. vers. sententia, col.* 4. Quinto † OPERATVR circa dilationes; quia debet iudex breuiare causam in quantum potest; & dare breuiores dilationes, & eas amputare inquātum potest; vt est tex. *in d. Clem. sæpe*

94.ff. si cert. petat. & est ratio; quia omnis coniectura crescit contra fallitos, qui ad mentiendum faciles sunt, & infamissimi, vt inquit Ioan Baptist. à S. Seuer. *in tract. de debitore suspect. & fug. quæst.* 1. *colum. vltim.* qui (vt inquit) deberent more antiquissimæ legis dari creditoribus lacerandi, & ideo noster Inuictissimus Carolus V. Romanorum Imper. nouellam fecit pragmat. incip. *Contra autem.* qua statuit contra bancherios, & nummularios denegantes deposita deponentibus restituere: nam si se absentauerint, & per sex dies latitauerint, debent citari in domibus, in quibus habitare solebant, & si citati per alios, sex dies latitauerint, & non comparuerint, & suis creditoribus non satisfecerint, in pœnã mortis naturalis incurrunt, & elapsis d. sex diebus post citationem, potest & debet contra eos procedi ad fori iudicationem, nullo alio tempore expectato, & debent publicari pro fori iudicatis per loca solita. Vlterius, † adeo leges odio prosequuntur
131 tales fallitores, vt nec eis concedant miserabile cessionis beneficium, vt inquit Bald. qui omnia sciuit *in consil.* 219. *incip. super libris Thesaurariæ lib.* 3. *colum.* 3. quem sequitur Nicol. Boer. *in decis.* 215. *numero* 6.
132 vbi plus inquit, *num.* 7. quod nec etiam habent beneficium immunitatis ecclesiasticæ. Nec † eis seruanda sunt pacta à creditoribus facta, verbi gratia, quod asserentibus ipsis, fuisse ablatas ab eis pecunias, deuenerint ad concordiam, remiserintque ob id aliquam pecuniarum partem: nam constito ex post facto, eos mercatores fore soluendo, pacta cũ eis facta haud seruanda sunt, vt decidit Boer. *in decisio.* 215. citat in hanc ferme sententiam fuisse Ioan. Baptist. à S. Seuer. *in repet. rubr. extr. de donat. in antiq. fol.* 13. *colum.* 2. *numer.* 15. *in addit. sed de iis hactenus.*
133 Illud quoque † sæpe me reddidit ancipitem, num in curia nundinaria possit præsentari instrumentum iuxta formam ritus magnæ curiæ Vicariæ, in quo alias dicebam, quod sic, & hoc per ritum dictę magnę curiæ Vicariæ, incipient. *Item nota, quod quãdo volens.* quo cauetur, posse præsentari instrumentum debiti contra debitorem suspectum, & fugitiuum, constito per duos de fuga; & tunc expeditur citatio contra eum, vt veniat ad assecurandum iudicium, & in defectum fideiussoriæ cautionis capiatur de persona, in nundinis vero non requiritur probari de fuga, quia omnes venientes ad nundinas sunt suspecti de fuga, vt dicam in sequenti parte. ergo præsentatur instrumentum in curia nundinaria, & ducitur debitor per citationem realem, vt dicam in sequẽti parte, ante tribunal magistri nũdinarum, & interrogabitur debitor super tenore instrumenti, & si fatetur debitum esse verum, & instrumentum est liquidum, & dilatio data ad soluendum elapsa est, detinebitur, si vero non est elapsa dilatio, & allegatur ex alia causa, quam ex eo, quod reperiatur in nundinis suspectum & fugitiuum, & probabitur per testes; & tunc interrogabitur, si habet fideiussorem, & si non habet, detinebitur de persona, & ita vidi pluries practicatũ. † Quid 134 enim si vxor mea publice mercaturam gerat, num censeatur de voluntate mea gerere, adeo vt ex contractibus per eam initis ego tenear? & quoad primũ dicendum esse inquiunt Doct. quod si publice exercet mercaturam, censebitur ex voluntate mea præuia id facere, arg. *l. Barbarius.* 3. *ff. de off. præt. & l. eius qui in prouinciam.* 41. *ff. si cert. pet.* & probat tex. *in l.* 1. *§. igitur præpositio* 12. *ff. de exer.* quoad secundum, si mercaturam gerat de voluntate mea, vel eam ad id prępono, ego teneor ex omni contractu celebrato occasione illius mercantiæ, vt declarat plene D. Pirrh. Ang. Doct. Gal. *in cons. quæ voc. aurea, in tit. de societ. inter vir. & vxor.* 3. *c.* & ibi etiam dicit *in cap.* 4. quod ipsa vxor potest conuenire, & conueniri, & maritus eius obligatur ex ea re, & est ratio secundum eum; quia vxor publica mercatrix, est tanquam procurator cum libera, per *l. sed & in ipsum procuratorem.* 6. *iuncta gloss. ff. de instit.* Nunquid † minori matricula- 135 to in arte mercantiæ detur restitutio in integrum, si læsus est, in quo Bart. iuris antistes *in l.* 1. *versic. & eadem ratione putarem. C. qui & aduer. quos.* dicit, quod non, nisi læsus foret in aliquo non concernente artem, seu mercaturam, quem sequitur ad literam, Lud. Roman. *in consil.* 319. *incip. quæritur* & Marsil. *in l. infans.* 12. *num.* 2 *ff. de sicar.* Illud etiam adscribendum hic duxi, † pone plures sunt mercatores socii, 136 quorum vnus occidatur, nunquid socii superstites possint accusare de morte cõsocii? Reperi Masuer. *in sua praxi, in tit. de expen. damnis, & inter fol.* 101. *colum.* 2 *item propter homicidium.* quem refert, & sequitur *in decis.* 233. *parte* 2. Boer. quod possint accusare & prosequi ius vindictæ. † Finge enim mercatorem 137 promisisse, seque soluere centum constituisse infra certum terminum, & si non soluerit, præstare 125. quomodo enim intelligatur illud, si non soluerit, dicas, quod intelligi debet, id est, si fuerit in mora soluẽdi, *l. si duo.* 16 *ff. de const. pec. in fi.* quia elapso termino statim mercator dicitur in mora, & ita considerat Bald. *in tract. de const. num.* 2. Alias † hæsitari 138 summopere vidi, nunquid mercatore intricato nõnullis debitis interfecto, superstite eius filio, qui transegit cum occisorib. recepta certa pecuniarũ quantitate, teneatur creditoribus illam pecuniam soluere? reperi Alb. de Ros. *in l. eum qui.* 4. *C. arb. tut. & in l. heredes.* 1. *C. de his quib. vt indig.* tenentẽ, quod non, quem sequitur Boer. *in decis.* 221. *num.* 5. *part.* 1. Nec ambigendum putes, † quod mercatores con- 139 ueniri possunt ex qualibet promissione facta inter absentes per nuncium vel epistolam, vt not. Bart. *in l. Quintus Mutius.* 48. *ff mand* & proprius secundum Bald. *in l. in personam.* 30. *§. qui pecuniam.* 1. *ff. de pact. & sequitur Boer. in d. decis.* 221. *n.* 14. *in* 2. *part.* Sed † pone 140 quod mercator tradidit multas merces cuidã sensario, vt eas vendat, nec de mercede conuentũ fuit: qua actione conuenietur mercator per sensarium

pro mercede venditionis dictarum rerum: dicas, quod conuenitur actione præscriptis verbis, vt magistraliter tradit Ioan. Fabr. *Instit. de act. §. actionum autem.* 28. n. 27. ad eam mercedem, quæ in similibus solita est præstari, pro quo vide tex. *in l. de proxenetico.* 2. *ff de proxenet.* Sed finge † aliquem mercatorem
141 Florentinum habere nonnullos factores in ciuitate Lugdunensi ad vnam rationé, mensam seu fundicum, an possit pro contractibus celebratis per factores suos Lugduni conueniri, si ibi reperiatur: & dicas quod sic, vt scriptum reliquit Paul. Castr. *in l. hæres absens.* 19. § *apud Labeonem.* 3. *per illum text. ff. de iudic.* quem ibi sequitur Boer. *in decis.* 114. *in* 1. *parte.*
142 Progredere † vltra lector, & finge ꝙ aliquis mercator Ianuensis se obligauit penes acta curiæ ciuitatis Florentiæ dare cuidam Florentino centum, & euenit, quod mercator Ianuensis timẽs, ne accusetur obligatio Florentiæ, præuenit ipsum Florentinum in curia Ianuensi, ibiq; proposuit quasdam exceptiones, & citari fecit Florentinum, qui non cõparuit, sed accusauit obligationem Florentiæ, mercator Ianuensis allegat litis pendentiam, & petit causam remitti: quid iuris, vide pulchre Boer. *in decis.* 114. *& præsuppono, in* 1. *parte.* & de iure regni vide ritus magnæ curiç vicariæ de præuentione, & regiam pragm. ex quib. omnibus habes veritatem, & vide etiam Affl. *in decis.* 294. *incip quidam creditor.* Quid e-
143 nim † si aliquis mercator cõdemnatus fuit, vt infra certum terminũ sub pœna reddat rationem, vel ad id se obligauit, penes acta, quid debet facere, vt nõ incidat in pœnã, si forte ratio reddi non potest infra terminũ; quia esset intricata: dicas quod potest comparere, & dicere, quod calcularia & rationibus visis, est debitor in vno numo, & illum soluat: & si apparuerit eum debitorem in maiori summa, det fideiussorem in promptu, & erit securus. secundum Angel Alex & Bald *in l. si residuum.* 5. *C. de distr. pign.* & Bald. *in c.* 1 § 1. *col.* 5. *versic. sed quid si arbitrator. de leg. Corrad. & cons.* 353 *lib.* 3. & Paul de Castr. *in l.* 2. *qui legit. person stan. cum l.* 1. *& l. si à te.* 7. *C. de pact int. emp. & vend.* & Ioan. Fab. *in l. acceptam.* 19. *C. de vsur.* & plenius Boer. *in consuet. Bitur §. item, & si. f* 58. Quid igi-
144 tur de istis mediatoribus † seu sensariis, quibus mediantibus multi contractus celebrantur, de quibus loquitur totus tit. *ff. de proxen.* num teneatur de dolo & culpa: dicas, quod sic, vt voluit Bart. *in l.* 1. *ff. de proxen. in l. aut qui aliter.* 5. *§. hæc verba ff. quod vi aut clam.* & an si fieri fecerint contractum vsurarium, teneãtur ad vsurarum restitutionem? dic, quod sic, vt est gl fi *in l. si sciente.* 7 *ff. ad leg. Pomp de parric.* & ibi Bart. Angel. & Alex. *in l.* 3 § *si procurator.* 1. *ff. quod quisque iuris.* & habetur per Pirr. Angel. *in consil. aur. in c.* 24 *f.* 157 & vide Lud. Rom. *in sing.* 271. *incip. fui interro-*
145 *gatus hoc mane.* Vtrum † qui emit mediante proxeneta, aget redhibitoria: dicas, quod sic, secundum Alber. de Ros *in l. si proxeneta.* 2. *ff. eod. tit.* Finge e-
146 nim † quod in libro mercatoris continetur, me esse ipsius debitorem, & ipsum esse meum debitorem; an isto casu fiat compensatio, & an sit in potestate mercatoris, in quam causam velit cõuerti id, quod mihi debet: dicas, ꝙ isto casu fienda est compensatio eius debiti, quod vult exigere mercator: nec potest dicere, id quod mihi debet, velle cõuerti in talem quantitatem, eius, quod ego ipsi debeo, & non in aliam, ex quo non sumus in materia tituli de solutionibus, quod quidem est verum, quando debitum, quod quis vult compensare, est æquale illi; ad quod vult facere compensationem, vel illo maius: quia si esset minus, alio nolente compensare, non fieret compensatio, nisi offerret residuum, prout late concludit Guil. Mayner. *in l. si in duabus actionibus.* 104. *ff. de regul. iur. in fin.* pro quo etiam vide Alex. *in consil.* 85. *in* 3. *lib.* Vlterius non † omittas sci- 147
re, quod si mercator sequestrari fecit merces venales alterius mercatoris, si deinde sequestrum reuocatur per iudicem, qui id ipsum fecit, cognito de iure ipsius: si mercator ille, cuius merces postea non potuerunt vendi, ex eo damnum sentiat, & iudex qui reuocatoriam sequestri tulit, nullam mentionem fecerit de damnis, expensis, & interesse, potest tamen mercator ille ex nouo iudicio petere, secundum Bald. *in consil.* 249. *incip. quidam mercator, in* 3. *lib.* Quid etiam de eo qui depositum fecit 148
apud † aliquem mercatorem, & iudex coegit eundem mercatorem depositarium, vt restitueret alicui, sit ne liberatus? hanc quæstionem de facto cõsultus Raph. Cum. *in cons.* 185. *per totum.* dicit quod si ille, cui per iussum iudicis fuit restitutum depositum, prætendat creditorem fore deponentis, & antequam ei fuisset restitutum, fecisset eidem depositario fieri sequestrum, seu mandatum sequestratiuum, debet depositarius intimare deponenti, vt veniat ad reuocari faciendum sequestrum. item debebat appellare à iussu iudicis, & intimare etiam deponẽti, alias me solueret. Est enim ratio, † quare in 149
curia mercatorum iudicium dici summarium iuris antistites nominare consueuere; quia inter mercatores attenditur simpliciter veritas negocii, secundum Bal. *in cons.* 40. *in* 5. *lib. n.* 10. *& cons.* 466. *n* 5 *eod. lib.* est etiam ratio, vt dicit dominus Auctor; quia mercatorum curia ecclesiasticæ æquiparatur, vbi secundum æquitatem canonicam proceditur; imo non solum verum est, mercatorem dici de foro ecclesiæ; sed & mercator dicitur miserabilis persona, dum est in mercimoniis, & peregrinatur, secũdum Alexand. *in consil.* 131. *lib.* 7. *in c. omnipotentis Dei. ad fi.* & sequitur Ioan. à Neuiza. *in Sylua nupt. lib.* 6. *nu.* 29. & Fel *in c. significantibus.* 38. *de off. deleg. in vers.* 6. & hac etiam ratione attenta, causæ mercatorum debent summarie tractari, cum in causis miserabilium personarum de plano & æquo procedatur, absq; scriptis, & solutione sportularum, vt est tex. *in Auth. de mand. princip. §. si tibi quoq;. ibi, (vilium)* & ibi Bart. & Dd. pro hoc est text. iuncta glo. *versi. vel persona, in l.*

nonnunquã, *la* 1. *ff de iud.* sed quid inquit Bar. Doct. Gallicus, non modicæ auctoritatis & scientiæ, *in cons.* 53. *lib* 2. *n.* 10. quod de iure communi nõ est procedendum inter mercatores de bono & æquo, secundum opinionem Bar. quia dicit ipse, quod Bart. quando de hoc mentionem facit, *in l si fideiussor.* 29. §. *quædam.* 4. *ff. man. & in l. Quintus.* 48. *ff. eo. tit.* id dicit ex dispositione statuti, seu municipalis constitutionis, & sic non dicit, quod id de iure communi procedat; quod apertius secundum eum colligitur ex dictis Bald. *in l. si pro ea.* 10. *colum. fin. versic. unde facit ad quæstionem in curia. C. mand.* & Angel *in* §. *item si quis.* 6 *Instit de actio. versic. quæro statuto.* & sic secundum Bart. omnes Doct. qui loquuntur, quod in curia mercatorum agitentur causæ de bono & æquo, loquuntur, quando in forma statuti dispositum, non quod ita sit de iure communi, licet dicat, quod etiam de iure communi curia mercatorum habet aliquid specialitatis, propter præcipuam fidem, quam habent homines in eorum promissionibus; est tamen bene verum, quod postea reperi eundem Bertr. *in consil.* 163. *in* 2 *lib. in ultim. colum.* simpliciter tenentem, quod causæ mercatorum debent tractari de bono & æquo, non rigorose, ad hoc citat Angel. *in cons.* 198 *incip. Arnaldus serici. col.* 2. *& consil.* 321. *exordiente, creditor volens.* Imo plus subdit, quod mercatorum domus debet esse veritatis & æquitatis, & idem inquit ipsemet *in consil.* 149 *lib.* 3. *num.* 4. sed utcunque sit, dicamus, quod id sit de iure communi receptum, vel quod longa consuetudine, aut cõstitutione municipali inter mercatores ædita, id
150 sit adinuentum, omnino receptum video, causas mercatorum de bono & æquo tractari. Sed † quia turpe est nescire, quæ proprio ore quis profert. Videamus igitur, quid sit dicere, quod in curia mercatorum agitur de bono & æquo? In quo sunt, qui dicũt quod æquitas debet attendi, quæ proueniat ex iure gentium & generali, non autem quod ius ciuile disposuit; sunt etiã, qui dicunt, ut Sal. *in l. placuit.* 8. *C. de iud.* quod isti male dicunt, & contra casum *l. bona fides.* 31. *ff. deposi. in prin* ubi ius ciuile inspicitur: alii, ut Bar. secundum eum dicunt, quod omnia debent prætermitti, quæ non attingunt principalis negotii veritatem; quia tales solennitates sunt de apicibus iuris, quæ non considerantur in curia mercatorum, *l. fideiussores* 29. §. *quædam.* 4. *ff. mand.* ut si sit intentata actio directa, ubi competat utilis, vel econtra, & intelligit Bald. *in l. si pro ea. C. mand. & in d.* §. *quædam.* & Socin. *in consil.* 242. *incip. circa primum consultationis articulum, versic. fin. in* 2. *parte, & in consil.* 126. *&* 120. *in* 1. *lib* 7. *colum. vers. nec ex eo,* ubi inquit, quod per talia verba, de bono & æquo, non videtur reiecta allegatio iuridica, sed bene allegatio cauillosa, & ita dicit notari per Abb. *in c. dilecti filii,* 6. *de iudic.* videntur enim reiecti apices iuris, qui veritatem negotii non tangunt. In hanc ferme sententiam nouissime reperi concurrere Benuen. Strach. *in tractatu, quem de Mercatura appellat in ea parte, quomodo procedendum sit in causis mercatorum.* sed ad unum aduerte, ut non cursim legas eius dicta quod quatenus inquit, non esse faciendam differentiam inter bonum & æquum, sed quod ubi est bonum, ibi est æquum, salua pace, id non est verum, imo ubi iuxta verbum, bonum, non addatur, æquum, remanet materia odiosa, secundum Baldum *in l. certum.* 5. *C. unde legit. & unde cogn.* ubi ponit exemplum de statuto, quo cauetur, quod masculus excludat fœminam succedendo; nam istud statutum factum est propter bonum publicum, ut conseruentur familiæ, quæ per masculos conseruantur, & ideo dicitur bonum & æquum, ut fœmina excludatur, *l. maximum vitium.* 4. *C. de liber. præter.* Ideo verba statuti tanquam odiosa sunt, quantum fieri potest, restringenda, seruandum tamen est statutum prædictum, propter bonum publicum in suo stricto significatu, & quod inter bonum & æquum sit differentia ultra Bart. tenet Ant. de Butr. *in suo repertorio iuris ciuilis, in litera E. in verb. æquitati.* allegat *l. congruit.* 13. *ff. de off. præsi.* & expressius firmat Gulie. Mayner. *in l in omnibus quidem.* 90. *ff. de regu. iuris. versus finem.* pro quo citat *l. hac lege.* 8. *C. de pactis conuent.* Illud etiam prædictis affine est, † quænam dicatur 151 æquitas, & quis rigor: In quo Salic. *in d. l. placuit.* 8. ex mente diui Cypriani scriptum reliquit, quod æquitas est iustitia dulcore misericordiæ temperata; at Bald. *in l.* 1. *colum.* 4 *ff. de iustit & iur.* dicit, quod æquitas est iudicium, in quo circumscriptis regulis iuris, statuitur ad dictamen rationis naturalis, & hoc optime probat Aristoteles *in lib.* 5. *Ethicor. c.* 9. & alibi idem Bald. *in l.* 3. *C. de dot. promiss.* dicit, quod æquitas nihil aliud est, quam naturalis ratio, *l. scire oportet.* 13. §. *sufficit.* 6. *ff. de excus. tut.* & Afflict. *in constitu circa violentiarum.* 6. *notab.* dicit, quod æquitas est quoddam temperamentum rigoris, & sic non est illi rigori opposita, ut dicit Gulielm. de Mont. Laud. *in Clem.* 2 *de appel.* & sequitur Dom. à S. Geminia. & Præposi. *in c. discretioni.* 1. *ver. districtus. de decimis in* 6. & plus subdit Afflict. ubi supra. quod si extaret aliquod statutum continens æquitatem, & aliud in eodem casu statutum extaret, continens rigorem, quod debet iudicari secundum illud statutum continens æquitatem: quia æquitas & rigor non sunt omnino contraria, sed æquitas est temperamentum rigoris. ut supra idẽ Afflict. *in constitut. si quis in posterum. in* 5. *notab.* sequitur id, quod dicit Salicet. videlicet, quod æquitas nihil aliud est, nisi ordinata iustitia, temperata dulcedine misericordiæ, & si recte inspiciantur omnes dictæ expositiones, idem sunt, nec ad imparia iudicande, & adde multa dicta per Mar. Ma. Bon. Pata *in libro dialog. in verb. æquitas.* 23. *fol.* 481. Hæc enim † est il- 152 la æquitas, quam semper debet præ oculis iudex habere, *l. quod si Ephesi.* 4. §. *in summa.* 1. *ff. de eo quod certo loc.* Hæc est illa æquitas, quam perfectam rationem

tionem appellant, quæ leges strictumque ius interpretatur & emendat, nulla scriptura comprehensa, sed solum in vera ratione cõsistens, vt inquit Cicer. *pro Cæcinna, omnino bene agis, à verbis enim recedis, & æquitate vteris.* alibi dicitur iustitia, & honoranda, vt *in Auth. de æqual. dot. §. 1. in fin.* alibi: quod iudices in proferendis sententiis debent vti ęquitate, vt 4. *quæst.* 4. *c.* 1. & proniores esse debemus ad misericordiam, quam ad rigorem 86. *dist. c. non satis.* sententia enim, quæ misericordiam in se non habet, fugienda est, 50. *dist. c. ponderet.* humanior enim sententia sequenda est, *l. fi. C qui bon. ced. poss.* semper enim æquitas præferenda est rigori, per tex. notab. *in l. placuit. C. de iud. & c. fin. de transact. & c. disciplina.* 15. *distinct.* in subtilitatibus iuris perniciose erratur, *l. si seruum.* 91. *§. sequitur.* 3. *ff. de verb. obligat.* & in tantum veritati consona sunt prædicta, quam attendenda est potius æquitas, quod licet vltima opinio gloss. vel Doct. censeatur approbata, vt not. Bart. *in*
153 *l. bona fides.* 31. *ff. deposit.* Non tamen † procedit, quando prima opinio saperet æquitatem, & vltima rigorem; quia eo casu censetur approbata prima, & non vltima, secundum Fran. Aret. *in consi.* 163. *incip. diligenter & mature discussis.* 6. *colum.* Item licet regula
154 sit, † quod in spectantibus ad ius canonicum, & forum Ecclesiasticum attendatur ius canonicum; tamen si ius ciuile æquitatem sapit, & ius canonicum rigorem; attendendum erit ius ciuile, & in foro Ecclesiastico, contra ius canonicũ, secundum Archid. *in c. quod à patribus* 85. *dist.* His omnibus vnum salis
155 granum addas, † vt non procedant in subtilitate veritatis inuestigatiua; quia, & illa à iure nedum non respuitur, sed commendatur, *c. capellanus.* 4 *& ibi gloss. fin. & dom. Abb. ad hoc not. extr. de feriis, & in c. licet causam.* 4. *versi subtiliter inquirentes, & ibi Abb. colum.* 2. *extr. de probat* & per Abb. *in c. dilecti.* 6. *colum.* 3. *de iud.* & Iason *in l. cum stipulati sumus.* 91 (alias) *si ser-*
156 *uum. §. sequitur.* 3. *ff. de verb. oblig.* Item † adeo æquitati iura fauent, quod licet post conclusum in causa testes produci nequeant; tamen æquitate suadente etiam post conclusum producuntur, *secundum Abb.*
157 *in* 1. *c. de iud.* Item † stante statuto, quod reus nõ possit opponere cõtra actoris intentionẽ, æquitate tamen suadente agentem iudex repellet secundum dom. Ant. *in c. cum dilectus.* 8. *de consue.* citat. Innoc. *in c. cum olim.* 19 *de censi.* & idẽ dicit ipse dom. Ant. *in c bo-*
158 *næ. de postul. prælat.* Item † si excommunicatus iniuriam passus fuerit, qui agere nequaquam potest, vt *in c. intelleximus.* 7. *de iud.* æquitate tamen suadente, iudex motus, talem iniuriantem punire potest, vt
159 ibi per Dd. Item † si res mea peruenit ad te, ad quam recuperandam nulla mihi competat actio; iudex tamen æquitate suadente, compellet detentorem ad eam restituendam, & voluit Hosti. *in c. bene, de appel. & c. per tuas.* 9 *de arb.* pro quibus etiam faciunt dicta per Abbat. *in c. peruenit.* 4. *de empt. & vend.* Faciunt etiam pro prædictis dicta per Hosti. *in c. Quin-*

tauallis. 23. *de iureiur.* vbi dixit, † quod iudex ex offi- 160
cio æquitate suggerẽte, debet occurrere manifestæ iniquitati, etiã si parti esset præclusa via per pactũ, seu per statutum. Item, si † indebitum vigore ali- 161
cuius sententiæ soluero, potero ęquitate suggerente illud repetere per condictionem sine causa secũdum. dom. Alexand. *in l. Iulian. verum debitorem.* 59. *colum.* 2. *circa med. ff. de condict. indeb.* citat pro hoc casum *in l. eleganter.* 23. *§. si quis post.* 3. *ff eod. tit.* & hæc hactenus, & quid si rigor iuris, & apices ipsius, vide *Mar. Mant. Ben. in libro obseruat.* 50. *in obseruat.* 66. *in tit. d apicibus iuris. & in obseruat.* 71. *de asperitate iuris.* Quidditatem † æquitatis, ex iis quæ superiori 162
loco diximus, minime ignorare poteris: sequitur, vt quis sit rigor, in publicum afferamus, & reperio aliquando rigorem à Grammaticis accipi pro nimio frigore, secundum Plin. *in epist. ibi, rigor æque certauerit niuibus, nec color cedit.* lib. 9. cap. 14. *quam recentissimi rigoris aqua infusa.* Plin. lib. 7. cap. 50. *certis pestifer color remeat horis aut rigor.* alibi pro duritie & inflexibilitate. Virg. 1. Georg. *Tum ferri, atque arguta lamina serræ.* Transumitur & alias, vt rigor naturæ, hoc est, seueritas, & implacabilitas. Plin. lib. 7. cap. 19. *exit hic animi tenor.* aliquando in rigorem quendam, toruitatemq; naturæ duram, & inflexibilem, affectus que humanos adimit. aliquando dicitur rigor actionis, id est, tenor quidam perpetuo sui similis. Quintil. lib. 9. cap. 3. *Oratio habeat rectam quandam velut faciem, quæ stupere immobili rigore nõ debeat,* sed à nostratibus rigor describitur pro quadam districtione iuris, seu excessu, aut austeritate iuris scripti, aliquando ad terrorem, aliquando rigor seueritas appellatur, vt 50 *distinct. c. vt constitueretur in gloss. & 45. distinct. c. disciplinam. in gloss. sed qualiter. & 1. quæst. 7. c. dispensationes. & c. exigunt. de sent. excommun* quandoque rigor idem est, quod subtilitas iuris, vt *in c. in literis.* 5. *de rest. spol. & c. sæpe.* 44. *de appel.* quandoque rigor dicitur iustitia vt *ead distinct. c. omnis qui, & c. vera.* quandoque rigor ius strictum, à quo nullo modo recedi potest, appellatur, secundum gloss *in l placuit.* 8. *C de iud. in gl. vlt.* & sequitur Bald. *in c. si causam, col.* 1. *vers sed quid si in statuto, extr. de re iud. & in consil.* 343. *examinanda sunt, col.* 1. hunc autem rigorem iuris, qui & strictum ius vocatur, consistere in eo dicamus, videlicet, in ipsa scriptura, & verbis præcise obseruandis, vt & Baldus in superiori citato loco dicendum esse inquit. † Sed quia 163
non semper verbis inhærendum est, sed medullitus leges intueri debent, quod & ab ipso iure haud dissentire videtur, cum à verbis receditur, & id, quod naturali rationi consentaneum videbitur fieri, contigerit, æquitatis nomen non immerito vsurpat: & non imaginariã, & nostri capitis ad libitum, æquitatem leges sumi putauere, sed eam, quam rationi coniunctam (vt dixi) visum fuerit, vt scriptum & adnotatum reliquit Bald. *in rub. C. de cõstit pecun. colum* 2. *versic. quæro an circa, & in consil* 99 *super* 1 *col. in fin.*

*in fin libr.*4. & Rom. *consil.* 149. *conclusionem. colum.* 2. quorsum enim (inquit Bald.) attinebat leges scribi, si iudicibus liceret ad libitum recedere à scripto, & suo arbitrio æquitatem fingere, vt tradit Odofred. *in c.* 1. §. *& quia vidi. colum. antepenult. de iis, qui feudum dare poss.* æquitates enim hominum, non habere in se pondus statuti, nisi legibus, vel consuetudine præscripta sint roboratæ, nemo est, qui nesciat; quia sæpe ab hominib. erratur in coniecturanda mente tacita, propter hominũ subtilitatem; & quia disponentis animum non videmus, vt tradit idem Bal. *in l. precib.* 8. *col.* 2. *vers. Dixi ergo de duobus. C. de impub. & al. subst.* & vt exemplis ea quæ diximus, magis intelligere valeas, legito tex. *in l.* 1. *ff ad leg. Rhod. de iact.* ibi n. reperies, Paulũ in iure respondisse, quod si merces plurium mercatorũ fuerint in naue periclitante, & merces vnius fuerint iactatę in mare, vt saluetur nauis, & aliorũ merces, alii mercatores debent contribuere pro rata, quoad res iactatas, & ea videbatur ratio: quia ex iactu mercium vnius merces aliorũ saluæ factæ sunt; ecce enim, si simplicem scripturã, & verba illius legis intueri velis, eo tantũ casu fit contributio per dominos aliarum mercium, quando nauis & merces aliorũ saluę factæ sunt: & quia poterat euenire, ꝙ periclitante naue, merces vnius fuerint iactatæ, propter quod merces & nauis euaserunt illud periculum, & deinde illinc ad duos dies ex alia tẽpestate nauis & merces periclitatæ sunt, & aliquæ ex mercibus periclitatis recuperentur, nunquid debeat fieri contributio de mercib. recuperatis cum iactatis: & intuendo verba tantum illius *l.* 1. non deberet fieri; quia merces & nauis non euaserunt; & tamẽ de æquitate Sabinus (vt refert Callistrat.) *in l. nauis.* 4. *ff. eod. tit.* §. *sed si nauis.* 1. voluit, quod fieret contributio, ex quo mercator, qui primo piecit merces, vtiliter gessit, licet effectum non habuerit; non tamen ei poterit imputari; & sic æquitas vnius legis prouidet in eo, quod rigor alterius denegare videtur. Vlterius legito tex. *in l. habebat.* 1. *ff. de inst. act.* vbi habetur, ꝙ si quis præposuerat institorem mutuis pecuniis accipiendis: item merci oleariæ, qui institor accepit mutuam pecuniam: creditor egit contra dominũ, ꝙ præposuisset eum merci oleariæ, & per cõsequens mutuis pecuniis accipiendis ob eam causam, & nõ potuit probare ea, quę sunt necessaria ad obligandum dominum in iis, ad quæ præpositus est, & ideo absolutus fuit. vult igitur agere iterũ ex illo capite, ex quo fuit etiam pecuniis mutuandis expresse præpositus, an possit? & certe secundum rigorẽ iuris nõ potest, sed de æquitate bene potest agere vtili
164 actione, sicque æquitas ab ipsis legibus adinuenta est. In tantum † verum est, inter mercatores agi de bono & æquo, quod licet iudicium incipiat à citatione, secundum Bart. *in rubr. ff. ne quis eum qui in ius voc.* tamen inter mercatores in nundinis non solet fieri citatio verbalis; quia ibi volens aliquẽ conuenire in ipsis nũdinis eum euocare facit per birroarios, & cum coram magistro nundinarum asportare facit de persona; & est ratio; quia venientes ad nundinas omnes sunt suspecti, & præsumuntur in fuga, secundum Bart. *in l. hæres absens.* 19. *in fi. ff. de iud.* & pulchre Fran. Curt. iunior *in tractat. de sequestr.* 6. *quæst.* vnde ob hanc causam non fit citatio; nam quando periculũ est in mora, actus expediri potest, absq; citatione partis, secundum Alex. & Ias. *in l. si fideiussor.* 7. §. *si satisdatum est.* 2. *ff. qui satisd. cog.* & Innoc. *in c. significauit.* 41. *in fin. de testib.* & Alex. *in l. de vnoquoq;* 47 *ff. de re iud. col.* 2. & licet pro debito ciuili nũnquam possit quis capi, nisi pro debito fiscali, nisi citetur: vt notabiliter inquit Bart. *in l. cum eo.* 9. alias, *sacrilegi. ff. ad leg. Iul. pecul.* tamen aduertendum est, quod ibi subdit Bar. quod etiam pro debito priuato iudex, si vult, potest quem capi facere, non vt in carcerẽ ponat, sed vt veniat, sicq; ob ista, ita practicatur in curia nundinarũ, vt inchoetur iudicium per citationem realẽ, vbi alias & regulariter à verbali exordium capit; hoc etenim non sine ratione receptum est, cum si citatio verbalis fieri deberet in curia nundinaria, statim citati recederent ab inde, scientes vlterius ibi non posse conueniri: & iurisdictionem esse temporalem, & restrictã ad illud territorium nundinarum tantum, & sic actor deluderetur, quod fieri non debet. Item † reo constituto 165
in pręsentia magistri nundinarum, licet alias in iudiciis ordinariis soleat dari libellus in scriptis, simpliciter; fit tamen qualis qualis petitio, vt solum appareat, quid, quale, quantumve petatur; sicut etiam fieri adsolet in iudicio summario, vbi proceditur ex non scripto, seu de plano & æquo, secundum Bart. *in const. extrau. ad repri. in verb. & figura.* & Lanfr. *in c. quoniã contra.* 11. *in ver. libellus. extr. de prob.* & Bart. *in l. hac lege.* 2. *C. de sent. ex peric. recit.* Pet. Foll. QVINTO † dicitur SVMMARIA CAVSA, vsurarũ scil. 166
quando excipitur contra creditorem, quod cõtractus est vsurarius, vel quando agitur de compensatione vsurarum, vel si dicatur testamentum vsurarii non valere, vel non esse sepeliendum in Ecclesia, & in multis aliis similib. casibus, de quibus per Card. *in Clem. dispendiosam. in* 31. *q. cũ quinq; aliis quæst. seqq. de iud.* & ibi etiam est text. loquens expresse de vsuris; verum intelligitur istud, quãdo quæstio ventilatur coram iudice Ecclesiastico, non coram seculari; quia iudex secularis debet seruare leges. Ita dicit Card. *in d. Clem. dispendiosam. in* 34. *q.* An † autem 167
in crimine vsurarum possit deueniri ad torturam, stantibus indiciis? vide Socin. *in consil* 219. *in fin. in* 2. *volum.* vbi tenet, quod sic, & nota illam decisionem, quia forte quis responderet in contrarium. ADDITIO. Hoc autem in regno procedere minime scias, cum tortura nõ inferatur nisi in casibus, in quibus venit imponenda pœna vltra relegationem, vt *in c. tormenta.* P. F. V. I. D. SEXTO, † dicitur SVMMARIA CAVSA alimentorum; quia expeditur 168

de plano, & etiam die feriata, vt est text *in l. 2. ff de ferijs*, & not. Alex. *in addit. ad Bart. in l. si quis à liberis.* 5. §. *si quis ex his* 10. *ff. de lib. agn.* & Bald. *in l. si quis in suo.* 33. *C. de inoff. test.* vbi dicit, quod causa alimentorum est summaria, non sic in causa legitimæ; quia non est summaria, nō obstante, quod legitima succedat loco alimentorū: & Bald. *in l. nonnunquam* 82. *in 2. lect. ff. de iud.* & Bart. *in l. 1. §. fin. in 1. col. ff de prætor. stipu.* Quod tamen declara, & limita procedere, quando agitur de alimentis præsentibus vel futuris; secus si de præteritis: quia tunc non est summaria, ita tenet Bald. *in l. 1. col. 2. versic. quæro nunquid in causa, &c. C. de fideic.* Item secus si alimenta debeantur ex contractu, secundum Bald *in d. l. nonnunquam.*

169 82 SEPTIMO, † dicitur SVMMARIA CAVSA quæ agitur contra confessum; quia eo ipso, quod debitor in iudicio confitetur, nō requiritur ibi alius ordo iuris; sed tantū fit sibi præceptū, quod soluat, ita tenet Bald. *in l. si debitori* 21. *in 1. lect. ff. de iud.* pro hoc est text. cū ibi not. per Bart. & Dd. *in l. vnica. C. de*

170 *conf.* OCTAVO, † dicitur CAVSA SVMMARIA quando agitur contra religiosos, maxime per viam inquisitionis: nam ibi non requiritur ordo iudiciarius, sed de plano agitur, text. est *in c. olim.* 26. *& ibi*

171 *Franc. de Aret. in 4. col. in 6. not. de accus.* NONO, † dicitur CAVSA SVMMARIA, quando agitur de monachatu: vt quādo monachus postulatur ab aliquo Prælato, seu Abbate alicuius monasterij, vel à seipso, secundum Card. *in Clem. dispēdiosam. col. 4. in 4.*

172 *q. de iud.* DECIMO, † dicitur SVMMARIA CAVSA matrimonialis; quia expeditur de plano, sine strepitu, & figura iudicii, text. est *in d. Clem. dispen.* & ibi gl. & Bart. *in 24. q. cum tribus aliis seqq.* & habetur per Abb. & Dd. *in c. Albericus. 43. de testib.* VNDECI-

173 MO, † dicitur CAVSA SVMMARIA, quādo agitur de restitutione dotis; puta, in casu soluti matrimonii; nam ex quo est causa, quæ dependet ex matrimonio, dicitur summaria, sicut causa matrimonii, secundum Card. *in d. Clem. dispendiosam. in 30. q.*

174 DVODECIMO, † dicitur CAVSA SVMMARIA, quādo agitur ad decimas, vel quæcunq; oriatur differētia super decimis, text. est *in d. Cl. dispēdiosam.* & ibi Card *in 12 q. cū tribus seq.* Idem est, quando ageretur contra aduocatos, vel alios potentes, qui fauerent detentatoribus decimarum; quia similiter proceditur summarie contra eos, secundū Card. *ibi*

175 *in 17 quæst.* DECIMO TERTIO, † dicitur SVMMARIA CAVSA executiua, puta si sumus in executione sententiæ, *l. à diuo Pio.* 15. § *si super rebus, & ibi per Doct. ff. de re iud.* & Bart. *in l. litibus.* 20 *col. penult. C de agr. & censi. lib.* 11. & Lanfr. *in Cl. sæpe, col. 2. in 13. conclus. de verb. signif.* quod tamen intellige, & declara, secundum Bald *in l. vnic § is videtur. 1 in fin. col. ff. si quis ius dic non obtemper.* scilicet, vt procedat, quādo cōtra executionē nulla opponitur exceptio; nam si opponitur; tunc datur instantia in causa executionis: & sic non habet illam naturam summariam. Idem est in executionibus instrumentorum, vt quando est factum pactum de ingrediendo propria auctoritate, iuxta formam *l. creditores.* 3. *C. de pign.* nam tunc illud iudicium summarie expeditur, secundum Bart. *in d. l. creditores.* 3. *col. pen. in fin. versic aduerte tamen, &c.* † Et ex hoc infero idem esse, quando præsentatur instrumentum secundum formam ritus magnæ curiæ in regno: nam talis causa dicitur summaria, ex quo est executiua, & in ea nullus obseruatur ordo iuris, sed statim deuenitur ad capturā personæ, vt dictat ille ritus qui incipit: *Item si qui debitores, &c.* & talis causa appellatur extraordinaria, propterea quia fit extra ordinem iuris. † DECIMO QVARTO, dicitur SVMMARIA omnis causa, quæ agitur contra absentem, idem tenet Felin. *in c. causam quæ, el. 1. 19. colū. 4. versic. 4. resp. de testi.* alleg not. per glo Bart. & Docto in *l. 1. C. quorum appel. non recip.* † DECIMO QVINTO dicitur CAVSA SVMMARIA, quando tertius venit pro suo interesse ad impediendam executionem sententiæ: nā summarie examinatur de suo interesse, antequam admittatur, vt est text. & ibi Abb. *in 4. col. in fin. vers. nunc restat, &c. in c. veniens, el 1. 10. & ibi etiam Felin in 6. colum, de testib.* & habetur per Bart. *in l. à diuo Pio.* 15. § *si super rebus. ff. de re iudic.* de qua materia tertii comparētis, vide plene per Bart. *in l. si per lusorio.* 14. §. 1. *ff. de appell.* & ibi Ab. *in c. cum super.* 17. *de re iud.* & in ista summaria cognitione sufficerent semiplenæ probationes, nō autē per iuramentum, secundum Bart. *in d. § si super rebus, in 1. colum.* ex quo est modici præiudicii, & grauamen est reparabile. Quando autem in summaria cognitione requirantur plenæ probationes, & quando semiplenæ, & quando sufficiat solum iuramentum, vide Abb. *in d. c. veniens* 10. *in loco, vbi supra.* Vnum † tamen scias, quod in istis causis summariis, in quibus sufficit semiplena probatio, non admittitur repulsa testium, ita tenent Ioan. Andr. & Anton. de Butr. *in d. c. veniens, el 2. 10. de testi.* & sequitur Abb. *ibi in 5. colum. in princ.* & Fel. *in 6. colum. in s. conclus.* † DECIMOSEXTO, dicitur CAVSA SVMMARIA, quando agitur ad exhibendū; nam in tali causa summarie proceditur, & admittuntur probationes leues, per solum iuramentum, vt est text. & ibi gloss *in vers. summatim, in l. 3. § sciendum 9 & l. thesaurus.* 15. *ff. ad exhib.* & Bart. *in l. nec quicquam. 9. §. de plano. 3. in fin. ff. de off. procons.* † DECIMOSEPTIMO dicitur CAVSA SVMMARIA, quando agitur contra debitores tributorum, & datiorum, & aliarum functionū fiscalium, & collectarum. Nam in exigendis istis collectis, & tributis publicis, nullus ordo iuris seruatur, imo etiam nec citatio requiritur, sed solum fieri solet præceptū de soluendo. Solet etiam fieri præceptum generale, vt quicunque tenetur ad collectas, seu ad datia publica, debeat soluere sub certa pœna, ita in terminis tenet Bald. *in consil.* 434. *incip. licet. &c. in 3. volum.*

182 *volum.* † DECIMOOCTAVO, dicitur CAVSA SVMMARIA, vbicunque agitur contra gabellatos, passagerios, & plateatios, qui indebite opprimunt aliquem exigendo indebitas gabellas & extorsiones; nam contra istos proceditur in regno de plano, & celeriter, vt est constit. regni, quæ incipit, *Auctoritatem.* & ibi Andr. de Isern. & Matth. de Affl.
183 DECIMONONO, † dicitur CAVSA SVMMARIA, quando agitur de mittendo aliquem in possessionem ex primo decreto. Nam sufficit constare de debito summarim, & sic semiplene, etiam per solum iuramentum, secundum Bart. *in l. cum proponas.* 9. *C. de bon. auct. iud. poss.* & gloss. *in l. Fulcinius.* 7. *§.1. ff. ex quibus causis in possess. eat. in versic oportet.* & Bart. *in l. si finita.* 15. *§. Iulianus* 18. *ff. de damn. infect. & in l.* 1. *§. final. C. vbi in rem actio.* per illum textum.
184 VIGESIMO, † dicitur CAVSA SVMMARIA, quando legatarius petit satisdationem ab hærede nomine legatorum. Nam si hæres opponit, quod calumniose petitur talis satisdatio, debet iudex de hoc cognoscere summatim: & sufficiet tunc solum iuramentum legatarii, text. est iuncta gloss. *in ver. summatim. in l. si is, à quo.* 3. *§.1. ff. vt in possess. leg.* & idem procedit in aliis stipulationibus & satisdationibus similibus, *l. 1. §. 1. & ibi Bartol. ff. de præt.*
185 *stipul.* VIGESIMOPRIMO, † dicitur CAVSA SVMMARIA, quando agitur, an actio ex testamento sit præponenda actione causæ liberali, siue præiudiciali, text. est *in l. si quis libertate.* 7. *in §. plane.*
186 2. alias, *in fin. § 1. ff. de petit. hær.* † VIGESIMOSECVNDO, dicitur CAVSA SVMMARIA, quando aliquis vult examinari facere testes ad perpetuam rei memoriam, nam debet constare facere iudici, quod dicti testes sint senes, vel alias valetudinarii, adeo quod verisimile est, quod de facili possent mori: & super hoc adhibetur summaria cognitio per semiplenas probationes, text. est *in l. in lege Aquilia.* 40. *§. si deletum* 1. *& ibi Bartol. & Doctor. ff. ad legem Aquil.* iuncta gloss ibi *in versic. qui testes, &c.* de qua materia examinandorum testium ad perpetuam rei memoriam, ante litem cõtestatam, vide gloss. & Abb. plene *in c. quoniam frequenter.* 5. *§. sunt & alii.* 4. *vt lite non contest.* & Alexand. *in consil.* 206. *colum. fin. in 2. volum.* & Abb. *in c. significauit.* 41. *de testib.* & Bartol. *in l.* 4. alias, 5. *§ præterea.* 12. *colum. 1. ff. de damn. infect.* In hoc tamen habemus in regno nouam prouisionem, per constit. quę incipit, *Probationum*, quæ vult, quod tales depositiones testium, receptæ ad perpetuam rei memoriam, non faciunt fidem, nisi tantum infra annum.
187 VIGESIMOTERTIO, † dicitur SVMMARIA CAVSA naufragorum: nam contra surripientes aliquid de naufragio proceditur leuato velo, & sic summarie & de plano; text. est, vbi Bart. & Doct. *in l. de submersis.* 5. *C. de nauf. lib.* 11. & est ratio, ne addatur afflictis afflictio: quia passi naufragium, ex quo remanent pauperes, & denudati, nõ est æquum, quod velint pati iudiciorum anfractus, & prolixitates litigantium, sed debent citius expediri, ne alias cogantur iudicium derelinquere, propter inopiam.
VIGESIMOQVARTO, † dicitur SVMMARIA CAVSA, breuis seu modicæ summæ, per tex. *in authent. nisi breuiores. & ibi Bart. & Bald. C. de sentent. ex breu. recit* & not. gl. *in §. alias. c. necessitatem.* 9. *in vers. ex non scripta. in Auth. vt iud sine quoquo suffrag. fiant.* & text. *in § alias. c. sit tibi quoque.* 3. *in Authen. de mandat. princ. col.* 3. *tit.* 4. *Nouell.* 17. *iuncta gl. ibi in vers. breuiores.* debent enim tales causæ videri de plano, ex non scripto, vt habetur in locis preallegatis, & sine sportulis, vt est text. *in §. alias. c. ne autem* 9. *in Authen. de iud. colum.* 6. *tit.* 9. *Nouell.* 82. *& in d. §. si tibi quoque.* 3. 188
Quæ † autem dicantur causæ modicæ seu breuiores, text. *in l. si oleum.* alias; *si quis.* 9. *§. fin. cum l. sequ. ff. de dol.* dicit, quod causa modica est infra duos aureos; communiter tamen tenetur, quod relinquitur arbitrio iudicis, attenta qualitate personarum, & causæ, nam inter magnos dominos causa centum aureorum, esset modica, & econtra inter personas pauperes, causa vnius bouis, vel vnius porcelli, posset dici magna, secundum Bartolum *in d. authent. nisi breuiores.* & not. plene Ias. *in repet. l. admonendi.* 31. *colum.* 123. *ff. de iureiur. facit gl. in l. illicitas.* 6. *§. ne tenuis.* 5. *ff. de offic. præsid.* Cardin. *in Clemen. sæpe. in* 3. *quæst. de verbor. significat.* Item dicitur causa breuis, quando est talis, in qua plus expẽderetur in sportulis, quam sit valor causæ, secundum Bart. *in l. mediterraneæ.* 9. *C. de ann. & trib. lib.* 10. & Felin. *in c. nonnulli.* 28. *col.* 1. *&* 2. *de rescript.* & quod istud de modicitate causę remittatur arbitrio iudicis, tenet Bar. *in l. sed etiam si susceperit.* 52. *§.1. ff. de iudic. & in d. l. admonendi.* 31. *col. antepen.* & gloss. *in c. fin. de iud. lib.* 6. & Bald. *in l.* 2. *col.* 3. *C. de ped. iud.* & Felin. & Can. *in c. in causis.* 15. *de testib.* & Bartol. *in l. diuus.* 6 *ff. de bonis dam.* Et † in tantum est summaria causa modica, quod statur soli informationi & relationi iudicis super ea, secundum Bartol. *in d. authen. nisi breuiores.* 189 190
Item † vnus testis facit plenam probationẽm, vt not. Ias. *in repet. d. l. admonendi. colum.* 96. vbi † idem dicit de fama, quæ plene probat in causis modicis. 191 192
VIGESIMOQVINTO, † dicitur SVMMARIA CAVSA pauperum, & miserabilium personarum, prout sunt viduæ, & pupilli; quia debet talis causa videri de plano sine scriptis, & sine solutione sportularum, vt est text. *in d. §. sit tibi quoque. in Authen. de mand. princ. ibi, vilium, &c.* & ibi Bartol. & Doct. pro hoc est text. *iuncta glos. in vers. vel personæ in l. nonnunquam. la 1.* 72 *ff. de iud. & in d. l. illicitas.* 6. *§. ne tenuis.* 5. *ff. de offic. præsid.* Pro † hoc facit; quia istæ personæ miserabiles possunt trahere aduersarios suos coram Imperatore, & facere causas earum decidi ab ipso Imperat. *l. vnica. C. quando Imper. inter pupill. & vid.* nec possunt trahi per aduersarios extra prouinciam, vt ibi habetur. Sed Imperator decidit causam., sola facti veritate inspecta, secundum Bartol. 193 194

in l.

in l. Æmilius. 38. col. fin. ff. de min. & Bald. *in c. 1. §. in-
uestitura. col. fin. de for. fidel.* Item possunt personæ
miserabiles trahere laicos coram iudice Ecclesia-
stico, text. est & ibi Abb. & Felin. *in c. significantibus.*
195 *38. de offic. deleg.* Illud † tamen quod dicitur de pu-
pillo, & vidua, intelligas semper procedere in vi-
dua paupere, & in pupillo paupere, secus si diues;
quia tunc nō dicitur miserabilis persona, nec gau-
det priuilegio miserabilium, ita tenet Abb. *in d. c.
significantibus. in 1. not.* ibi etiam Ioan. de Imol. &
Fel. idem tenet Alex. *in consil. 12. col. fin. in 1. volum.* Et
196 quod † pauperes litigantes non teneantur soluere
sportulas in iudicio, sed eorum causæ debent audi-
ri gratis, tenet Paris *in tract. synd. in vers. expensæ. col. 1.*
197 VIGESIMOSEXTO, † dicitur SVMMARIA
CAVSA, vbicunque agitur de salario, seu merce-
de laboris, secundum Bald. *in d. authen. nisi breuiores.
C. de sentent. ex peric. rec.* vbi ponit exemplum de ru-
stico petēte mercedulam suam, cum hoc etiam vi-
deatur introductum de iure diuino, per id quod
habetur *Matth. cap. 20. Voca operarios, & redde singulis
mercedem suam.* & not. gloss. *in Clement. dudum. §. ve-
rum. de sepul.* quod patet etiam; quia merces soluen-
da est laborantibus in fine diei ante occasum solis,
secundum Cardin. *in Clem. fin. in 13. quæst. de prab.* &
habetur *Deuter. cap 24. & Tob. cap. 4. & Leuit. cap. 30.*
198 VIGESIMOSEPTIMO, † dicitur CAVSA SVM-
MARIA, quando agitur de probando impedimen-
to ad obtinendam secundam dilationem: vel ad
probandum, quod exceptio de nouo peruenit ad
notitiam; nam ista probatio fit summarie, & per
solum iuramentum, vt est tex. *in c. pastoralis. 4. in fi-
ne de except. & Bartol. in extrauag. ad reprimendum. in
versic. summarie. col. 3.* An autem aliud impedimen-
tum in aliis causis probetur per solum iuramen-
tum, vide Bart. Ias. & alios Doct. *in l. 2. §. quod dixi-
199 mus. 6. ff si quis cautio.* † VIGESIMOOCTAVO,
dicitur CAVSA SVMMARIA, vbicunque agi-
tur de leuibus delictis; quia talia delicta expediun-
tur de plano, *l. leuia. 6. & ibi Bart. ff. de accusat.* & Lan-
franc. *in Clement. sæpe. in versic. plano. in 2. conclus. de
verbor. significat.* quæ autem dicantur delicta leuia,
quantum ad hoc, *in d. l. leuia.* & Lanfran. *vbi supra.*
200 VIGESIMONONO, † dicitur CAVSA SVM-
MARIA, vbi agitur de crimine læsæ maiestatis: nā
talis causa expeditur summarie, sine strepitu, & fi-
gura iudicii, vt est tex. *in d. extrauag. ad reprimend.*
201 TRIGESIMO † dicitur SVMMARIA CAVSA,
vbicunq; agitur de dando tutorem vel curatorem
alicui pupillo per iudicem: vel si agitur de filio ad-
optando, vel emancipando: vel de bonorum pos-
sessione agnoscenda, & de aliis similibus, quia ista
expediuntur de plano, & à iudice procedente, &
quolibet die, etiam feriato, *l. eadem. 2. de feriis. &
l. qui habet. 3. §. quolibet. 3. ff. de tutel. & l. nec mandan-
te. 8. §. dari. 2. ff. de tut. & curat. dat. ab his. & l. vt ver-
borum. fin. C. qui adm. ad bonor. possess.* & Lanfran. *in d.
Clem. sæpe. in versic. de plano. in fin.* vbi refert, notabiliter ad reprobationem cuiusdam practicæ, qua vtuntur quotidie tabelliones, quando faciunt scripturam tutelæ decretæ per iudicem alicui mulieri, & vadit iudex ad domum mulieris causa honestatis: nam faciunt scribere, quod iudex elegit illum locum pro suo tribunali, mutato loco iudicii ex causa. Nam ista practica est superuacua & inanis; quia in omni loco potest iudex tale decretum interponere, etiamsi non sedeat pro tribunali. ego vidi plures Notarios, qui volunt se facere iurisperitos, errare in hoc (vti & in similibus quotidie maximo quandoque partium damno, euenire videmus) quando faciunt in regno contractum alicuius mulieris, maxime viduæ, solent dare illi mulieri Mundualdum. Et in aliquo loco seruatur, quod datur baiulus loco Mundualdi, & scribunt, quod iudex regius ad contractus pro tribunali sedens, in domo talis mulieris, dat sibi Mundualdum mediante eius decreto, mutato loco iudicii ex causa. Et sic apponnnt omnes istas Phylaterias in instrumento, quas ponere est potius superstitio, quam necessitas. Quia † datio talis Mundualdi, cum sit iurisdictionis voluntariæ, potest fieri à iudice etiam deambulante, & in quocunque loco, etiam in platea, vel theatro, sicut dicimus de datione tutoris, per prædicta. Pro hoc est textus *in §. serui vero. 2. Instit. de libert.* Possent dari etiam multi alii modi, in quibus causa potest dici summaria, quos studiosus quilibet perquirere potest, & multos alios ponit Specu. *in tit. de offic. omn. iudic. §. postremo.*

Vnum † restat discutere in hac materia, quod est valde vtile, & necessarium, maxime in regno, videlicet: Pone quod partes litigantes in causa ciuili, vel alia summaria, porrexerunt libellum in forma, fecerunt litis contestationem & omnes alios actus iudiciarios, seruando ordinem iuris communis: an videantur renunciasse processui summario, ita vt causa debeat dici ordinaria de voluntate partium, vt tunc seruent ius commune, & non ius municipale? Dubium est valde vtile; quia tunc si processus pateretur aliquem defectum circa substantialia iudicii, quoad ordinem, esset nullus, & similiter sententia non valeret, per ea, quæ not. *in l. vinum. 22. ff. si cert. pet.* & dixi supra in prin. huius distinctionis. Nec saluaretur per illas clausulas; *sine figura iudicii, & sola facti veritate inspecta, &c.* quibus vtuntur iura municipalia huius regni, ex quo obstat voluntas litigantium, volētium causam fieri ordinariā. Super ista q. reperio varias opin. Bald. *in l. diffamari. 5. col. 1. in vers. 2. opp. &c. C. de inge. manu.* tenet, quod quando partes possunt procedere summarie, & eligunt viam ordinariam, causa efficitur ordinaria: & sic videtur hoc dependere ex voluntate partium, allegat gloss. sing. *in l. proinde. 25. §. notandum. 2. in gl. fin. ff. ad leg. Aquil.* & ita per illam gl. tenet Fran. Cur. *in d. l.*

add. ad Alex. in d. l. vinum, 5. col. fi. ff. si cer. pet. in addit. quæ incipit: *Tamen fallit*, &c. vnde tunc non valeret sentētia lata super libello inepto, secundū eum. Hinc dicit Bal. *in l. quod fauore 6. col. 1. C. de legib. & in l. nulla. 25. ff. eo.* quod si princeps mādat iudici, quod procedat summarie, & ille procedit ordinarie, valet processus, tanquam ordinarie factus, idem tenet Lanfran *in c. sæpe, colum. 3 in prin. de verb. sign. in*
204 *15. conclus.* † Hoc corroboratur ex his, quæ dicimus in simili testamento; nam testator, qui poterat testari sine solennitate, faciendo testamentum nuncupatiuum, si elegit viam testandi in scriptis, & non valet testamentum, minime valebit vt nuncupatiuum, ex quo illam viam solennem elegit, ita tenet Bartol. *in l. fina. ff. de iure cod.* facit etiam, quod dicimus de contractu in scriptis: nam quando erat in voluntate contrahentium, contrahere in scriptis, & sine scriptis, & elegerunt viam contrahendi in scriptis, non valet contractus sine scriptis, *l. contractus. 17. & ibi Bald. colum. 1. in fin. C. de fid. instrum.* vbi plus dicit Bald. quod eo ipso quod partes dicunt, habeamus Notarium, vt conficiat scripturam de contractu, censetur velle contrahere in scriptis, intātum quod ante, quam scribatur, potest eas pœnitere vel alteram partem pœnitere, & nolle contrahere, vt habetur per Matth. *in decis. 39. cons. Neap. vers. 3. &c.* ita etiam videtur dicendum in casu nostro; quia erat in potestate partium procedere summarie, & elegerunt viam ordinariam, debet iis imputari: vnde si deficit solennitas iudicii in aliquo non debet valere processus. Contrarium tenet Bald. *in l. si miles. 3. ff. de test. mili.* vbi dicit, quod si is qui potest procedere summarie, & de plano, incipit procedere ordinarie per libellum, potest omittere viam ordinariam, & reliquum processum expedire summarie; quia eligendo ius commune,
205 non censetur priuilegio renunciare. † Vnde infert ibi Bal. quod si est compromissum in aliquem tanquam in arbitrum, & arbitratorem, & ille incepit procedere, vt arbiter, & processit inordinate, valet nihilominus eius laudum, tanquam arbitratoris, & hoc dictum facit valde ad propositū quæstionis nostræ, vt si processus fuit initiatus ordinarie, & non fuit rite compositus, debet valere tanquam summarius, propter dicta iura municipalia.
206 Et † prædicta tenet Bald. ibi per illum text. *in d. l. si miles. 3.* vbi miles, qui poterat testari iure speciali, si voluit testari iure communi, & omisit solennitates: adeo quod testamentum non potest valere iure communi, valebit saltem iure militari: & sic non videtur renunciare priuilegio, adeundo viam iurisdictionis. Et ista contraria opinio mihi magis placet, intelligendo tamen, quando partes non expresse declarauerunt, se velle procedere ordinarie, sed tantum incœperunt ita ordinarie procedere, ex quo processu potest resultare tacitus consensus: non autem expressus; quia iste tacitus consensus non debet ita interpretari, vt partes voluerint facere actum inutilem, & iudicium frustratorium, arg. *l. quoties, la. 2. 12. ff. de reb. dub. & l. quoties. 59. ff. de verbo. oblig.* † Nemo enim videtur elegisse viam, 207
per quam actus, & voluntas sua impugnetur, vt *d. l. si miles. 3. ff. de milit. testam.* & Alex. *in l. hac consultissima. 21. § per nuncupationem. 2. C. de testam.* & Socin. *in consil. 142. colum. 3. in 1. volum.* † Hanc secundam partem, quam teneo, confirmo per id, quod 208
dicit Alexan. *in l. vinum. 22. colum. fina. & ibi gloss. singularis. in gloss. fin. ff. si cert. petatur.* vbi dicitur, quod in causis, in quibus non requiritur libellus, si interueniat, & sit ineptus, non vitiat processum: sic etiam possumus dicere in quolibet actu substantiali iudicii, vt si interueniat, & sit ineptus, vel si penitus omittatur, non debet vitiare, ex quo non requirebatur de necessitate. Si enim esset vera prima opinio, nunquam posset verificari illud dictum glo. & Alexand. *in d. l. vinum* quod communiter approbatur, quia semper, quando quis præsentat libellum, videtur eligere viam ordinariam, & sic essemus in dispositione iuris communis, secundum quam libellus ineptus vitiaret, quod esset contra illud dictum. † Ad quod facit, quod not. Bald. 209
in l. qui testamento. 20. § per contrarium. 2. ff. de testam. vbi dicit, quod valet informatio capta per testes inhabiles in casibus, in quibus testes non requirebantur, facit etiam textus, iuncta glossa, *in d. § serui. 2. Institu. de liber. & ibi glo. in versicu. transitu.* quæ probat, quod † quando actus poterat geri sine in- 210
teruentu alicuius personæ, si illa interueniat, & sit inutilis, non vitiat actum. Pro hoc est text. *in l. rem in præsenti. 1. in princip. C. de rei vxoriæ act.* Sic etiam dico in quæstione nostra; quia causa poterat expediri summarie, & sine solennitate iuris: si interuenerunt dictæ solennitates, & inutiliter, non debet per hoc vitiari processus. Præterea, quod ista pars sit verior in regno, maxime vbi viget dispositio *d. c. Detestantes.* non est opus ire per mendicata suffragia, quia patet euidenter per *d. c. Detestantes* vbi mandatur, quod quando in processu liquet de sola substantia veritatis, non possit opponi aliqua exceptio nullitatis ex defectu omissæ solennitatis iudicii, & illud mādatum dirigitur iudici, vt patet ibi ex suprascriptione, vnde non est curandum in regno, quomodocunque partes procedant in causa, siue ordinarie, siue summarie; quia dummodo liqueat de veritate, semper iudex poterit proferre sententiam validam, etiam si aliqua substantialia omittātur; quia de his non est curandum. Et per *d. c. Detestantes.* apparet responsio ad omnes decisiones contrarias adductas pro prima parte; quia omnes cessant in regno, vbi habemus ius municipale expressum in contrarium. Et vltra, quod hæc sola responsio sufficeret, potest etiam de iure communi sustentari ista secunda pars, & responderi ad contraria.
Et † primo non obstat glo. *in d. l. proinde. 25. § notan-* 211

dum,

dum.2.in fi. ff ad leg. Aquil. quia ista gloss. loquitur in casu, in quo non requirebatur sententia, vt quia sumus in confesso, in quo solum fit præceptũ, vt soluat, *l. vnica. C. de confess.* Verum est, quod si actor vigore confessionis rei voluerit formare libellum solenniter, & petere id, quod cõfessus est; tunc requiritur sententia, ex quo causa est initiata in forma iudicii, & sententia debet esse conformis libello, & *h. d. illa gloss.* Non tamen ibi fit aliquod verbum, quod si interueniret libellus ineptus, vitiaretur processus, vel si aliter processus fuit non rite factus: sed solum sentit, quod si fuit fabricatus processus ordine iuris, vbi non requirebatur, talis processus est solenniter per sententiam determinandus, idq; ex quadam necessitate: quia omnis processus maxime ordinarie factus expectat diffinitiuam sententiam. Non obstat dictum Baldi *in d.l. diffamari.5. C. de ingen. & man.* quia nihil facit ad propositum. Dicit enim, quod partes possunt procedere ordinarie, vbi poterant summarie, & valet processus ordinarius, istud est clarum, & expeditum, per text. *in Clem. sæpe. § fi. ff. de verb. sign.* quia tunc res reuertitur ad naturam suam, & sic ad ius commune: vnde de facili fit, vt not. *in d. § final.* Non tamen dicitur, quod si in aliquo omitteretur aliquod substantiale, vitietur processus, & ita etiam respondeo ad id, quod dicit Bald *in d.l. quod fauore.6 C. de legib. & in l. nulla. 25 ff. eodem tit.*

212 Non † obstat, quod dicimus de testamẽto in scriptis: quia illud procedit, quando testator expresse declararet, quod valebat in scriptis testari; tunc si nõ valet vt testamentum in scriptis, minime valet vt nũcupatiuum, licet interuenerũt requisita in nuncupatiuo; tamen non valebit vt nuncupatiuum: Secus, quando hoc expresse non apparet; quia tunc potest valere vt nuncupatiuum. Ita sentit Bart. *in d.l. fin. ff. de iu. cod* & Cyn. Alexan. & Ial. *in l. hac consultissima 21. §. per nuncupationem.2. C. de testam.* & Angel & Imol. *in l. qui testatur.1. §. sin autem. ff. de her. instit.* & Alexan *in cons. 176 colum.2 in 5. volum. & in consil.113. in 3. volum* & Paul. de Castr. *in consil 415. in 2. vol* & Soc. *in consil.142. in 1. vol.* & habetur aliquid *in decis 69. cons Neapol* & eodem modo respõdeo ad *l contractus.17. & ibi Bald. C. de fide instr.* scilicet, quod loquitur, quando expresse apparet, quod partes voluerunt contrahere in scriptis, & per hoc dico, quod quando expresse partes conuenirẽt, quod procedatur ordinarie, coram iudice, & renunciarent illi *Constitut. Detestantes.* tunc propter expressum consensum dicerem, quod non valeret iudicium, si aliqua solennitas omitteretur per prædicta.

213 Quid † autem ecõtra, an possint partes facere, quod in causa ordinaria procedatur summarie, Spec *in tit. de libel. concept §. nunc dicendum. vers.9.* tenet quod sic. Contrarium tenet Card. *in Clem. sæpe. in princ in 12.q.* & Alex *in addit. ad Bart. in l. si societatem. alias, societatem.76. §. arbitrorum.2. ff. pro socio. in 2. col. in addit.* quæ incip. *Adde ad hoc, &c.* Et ratio est; quia quod ordinarie procedatur, est iuris publici, & partes non possunt iuri publico renunciare, *l. ius publicum.38. ff. de pact.* & idem tenet Luc. de Pen. *in d. l. de submersis.5. col. pen. in fin. & seq. C. de naufr. libr.11.* per eandem rationem, dicunt tamen Card. *in d.12. qu.* & Lucas, vbi supra, quod si partes vellent, quod iudex procedat tanquam arbitrator, possunt hoc facere, & sic per hunc modum possunt facere causam summariam. Et ex prædictis remanet expedita 1.q. prin. huius 9. dist. iud. SECVNDA QVÆSTIO principalis est, quas specialitates habeat iudicium summarium, in quibus differat ab ordinario, super qua insisto; quia ex supradictis in 1. quæstione omnia hæc bene perpenduntur, ex quo nimium me dilataui super 1. quæstione, in qua comprehensa sunt omnia, quæ essent dicenda super vtraque. Vnde transeamus ad 10. distinctionem iudiciorum. *Robert. Marant. V.I.D.*

IVDICIORVM X. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud ordinarium, & aliud extraordinarium.*
2 *Iudicium extraordinarium quod dicatur. & num.3. & seqq.*
4 *Pœna extraordinaria, seu arbitraria quando irrogetur.*
5 *Processus inquisitionis extraordinarius dicitur. Et quæ pœna irrogetur damnato per viam inquisitionis. num.6.*
7 *Iudicium dicitur extraordinarium in regno, cum præsentatur instrumentum, secundum formam ritus.*
8 *Iudicium omne criminale, extraordinarium dicitur.*
9 *Iudex attenta qualitate personæ & causæ, alterat pœnam in criminalibus.*

DECIMA principalis distinctio iudiciorum est; † quia iudicium aliud est ordinarium, & aliud extraordinarium. 1 IVDICIVM ORDINARIVM, dicitur illud, in quo agitur aliqua causa ciuilis, vel criminalis intentata per viam competẽtis actionis vel accusationis, & in qua venit irroganda pœna ordinaria à lege, vel statuto expresse inducta. Omnia ista verba pono ad differẽtiam iudicii extraordinarii, vt infra patebit. IVDICIVM vero EXTRAORDINARIVM potest multipliciter intelligi, vt infra dicam. Et PRIMO potest dici iudicium extraordinarium, omne iudicium summarium, vel executiuum, in quo non seruatur ordo iuris: & ideo dicitur extraordinarium; quia fit extra iuris ordinem, vt not. Speculat. *in tit. de offic. omn. iudic §. postremo. versic. quarto, &c.* SECVNDO † dicitur extraordinarium iudicium, vbicunque non 2 est prodita aliqua actio ad aliquid exequendum, sed prætor ex sua potestate, & officio illud exequitur:

tur: siue manu militari, siue captis pignoribus, siue mulcta indicta vel aliis remediis prætoriis, hoc probatur *in l. si quis sepulchrum.* 12. *ff. de relig. & in l. si quis missus.* 3. *ff. ne vis fiat ei. & in l. qui restituere.* 68. *ff. de rei vendic. & l. temporibus.* 1. *§. quid ergo.* 3 *ff. de ventr insp.* & Specul. *in tit. de offi. omn. iudic. § postremo colum.* 3. *in fin. versic secundum genus, &c.* † TERTIO dicitur extraordinarium iudicium, vbicunque generaliter super aliqua causa imploratur officium iudicis in locum deficientis actionis. Exemplum in *l. Quintus.* 7. *ff. de ann. leg. & in l. præses.* 1. *ff de variis, & extraord. cogn.* nam quando imploratur officium iudicis, dicitur causa extraordinaria, & quando lex dicit subueniri extra ordinem, ibi censetur concedere officium iudicis, secundum Bart. *in l. si cui legatum.* 92. *ff. de cond. & dem.* & Fran. de Aret. *in l. cum filius.* 17. *ff. si cert. pet.* QVARTO dicitur iudicium extraordinarium, in quo agitur de tali crimine, in quo venit irroganda pœna arbitraria, seu extraordinaria, vt habetur *in tit. de extra-*
4 *ord. crimin. ff per totũ.* † Et tunc imponitur pœna arbitraria, quando à lege vel statuto non est imposita certa, & determinata pœna, *l. de his.* 1. *§. expilatores* 1. *& ibi Bart. ff. de effr. & l. sanctio legum.* 41 *ff. de pœn.* & Bald. *in rub. C. de fid. inst. col.* 8. *in prin. versic. quæro, dixi superius, &c.* & Alex. *in l. hodie.* 13 *ff. de pœn. & in l. si quis id quod.* 7. *ff. de iur. om. iud.* & Bald. *in l. vnica. C. ex del. def.* Item generaliter, vbi lex prohibet aliquid fieri, & vltra non procedit adiiciendo pœnam, si contrá factum fuerit; tunc semper imponitur pœna extraordinaria. gloss. est nota b *in l. nemo martyres.* 3. *C de sacrosanct. Eccles.* Idem dicimus in crimine iniuriarum, vbi imponitur pœna extraordinaria, *l. fin. ff. de iniur.* & not. Abb. *in c. cum te, col.* 2. *& 7. de re iudic.* QVINTO dicitur iudicium extraordinarium, vbi agitur per viam inquisitionis, sine accusa-
5 tore, † vnde processus inquisitionis, dicitur extraordinarius, secundum Baldum *in l. etiam.* 8. *C. de fur.* & Bald. *in l. non est* 1. *C. de lib. & eorum lib.* & Bald. *in l. eius.* 1. *C. quorum appell. non rec.* & Calder. *in consil.* 1. *col.* 1. *in tit. de accu. & in consil* 6. *in tit. de pœn.* In tan-
6 tum, quod ille, † qui damnatur per viam inquisitionis, non punitur pœna ordinaria inducta à lege pro illo crimine, sed mitiori pœna, & sic pœna arbitraria, secundum Abb. *in consil.* 2. *cap.* 2. *versic. nunc venio, &c. in* 1. *volum.* & Petr. Phil. Corn. *in consil.* 19 *col.* 2. *in litera E in* 3. *volum.* & Abb. *in c. per inquisitionem.* 26. *in fine de elect.* pro hoc est text. *in c. inquisitionis.* 21. *& ibi per Dd & in c. qualiter & quand.* 24. *el* 2. *de accus.* limita tamen Abb. *in d. c. per inquisitionem, in fin.* nisi de crimine constaret per confessionem; quia tunc punitur eadem pœna ordinaria, ac si fuisset conuictus per accusationem. De hac mate-
7 ria dixi aliqua supra in 1. dist. iudiciorum. † SEXTO dicitur iudicium extraordinarium in hoc regno, quando præsentatur instrumentum secundum formam ritus: nam ex quo illa causa est executiua; quia debitor statim carceratur, per hoc dicitur hęc causa extraordinaria: ita dicitur in ritu magnæ curiæ, *in nu.* 63. qui incip. *item nota, quod assignans, &c.* † SE- 8
PTIMO generaliter potest dici iudicium extraordinarium, omne iudicium criminale, vt probatur *in l quotiens.* 1. *§. fin. ff. de pœn. & in l. ordo* 8. *cum ibi nota. ff. de publ. iudic.* tum quia non seruantur in eo antiquæ solennitates, vt *d. l. ordo.* tum etiam † quia 9
iudex semper potest attenta qualitate personæ & causæ, alterare pœnam in criminalibus, vt plene habetur per Bartolum *in l. quid ergo.* 13. *§. pœna grauior.* 7. *ff. de his, qui not. infam.* & Bald. & Salicet. & Doct. *in l & si seuerior.* 3. *C. ex quib. causis infam. irrog.* Rober. Mar. Venus.

IVDICIORVM XI. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud seculare, aliud ecclesiasticum.*
2 *Clericus tam in ciuili, quam criminali, & tam in actione reali, quam personali, debet conueniri coram Ecclesiastico iudice: & trahens eum coram iudice laico, iure suo cadit, coram quo etiam sponte conueniri nequit.*
3 *Clerici appellatione, qui veniunt, quoad forum.*
4 *Famuli, & seruientes clericorum, coram iudice ecclesiastico conueniri debent.*
5 *Clerici coniugati, an gaudeant priuilegio fori.*
6 *Iudex ecclesiasticus, cognoscit contra laicum, detentatorem alicuius rei ad Ecclesiam vel clericum pertinentis. Item pro legatis piis contra laicum.*
7 *Item contra laicum tenentem feudum ab Ecclesia.*
8 *Item de causis spiritualibus, etiam contra laicos. Item de causis miserabilium personarum, etiam laicorum, nu.* 9. *Et potest punire laicum de blasphemia in Deum, nu.* 10.
11 *Iudex ecclesiasticus cognoscit inter laicos, cum iudex secularis negligit iustitiam facere. Et cum laicus detinet alienum debitum cum peccato, num.* 12.
13 *Iudex ecclesiasticus, dat curatorem ad litem minori laico, litiganti coram se.*
14 *Iudex ecclesiasticus, cognoscit inter laicos, ratione iuramenti. Item de fracta pace, nu.* 15.
16 *Iudex ecclesiasticus, restituit ecclesiam, quæ contraxit cum laico, & cognoscit de nullitate contractus ecclesiæ contra laicum.*
17 *Item de validitate iuramenti, an liget, vel non.*
18 *Iudex ecclesiasticus aditur, cum petitur reductio à compromisso facto in laicum, & clericum.*
19 *Et compellit laicum executorem testamenti ratione clerici ipsi adiuncti.*
20 *Appellatur ad iudicem ecclesiasticum, cum Iudex laicus simul cum clerico pronunciauit.*
21 *Heredes duo, quorum alter est clericus, alter lai-*

cus, ambo conueniri debent coram Episcopo, etiam si plures sint laici, quam clerici.

22 *Delinquentes plures, quorum vnus est clericus, an omnes possint declinare forum seculare.*

23 *Collegia, in quibus sunt clerici, & laici, coram quo iudice conueniantur.*

24 *Laicus debitor simul cum clerico, non conuenitur coram Episcopo, cum causa est diuidua.*

25 *Iudex ecclesiasticus potest punire laicum perseuerantem in excommunicatione. Et potest procedere contra spoliantem Ecclesiam, vel prælatum. numer. 26.*

27 *Iudex ecclesiasticus habet iurisdictionem in laicos, in omnibus, concernentibus animam.*

28 *Iudex ecclesiasticus punire potest aromatarium laicum, miscentem farinam fabarum in cera, & illam vendentem, omnesq; vendentes vtensilia, eaque falsificantes.*

29 *Fraus quid sit. Et quotupliciter committatur, nu. 30. 31. & 32.*

33 *Qua pœna puniatur habens penes se aurum & argentum vitiosum. Et qui committit fraudem in substantia. num. 34.*

35 *Candelarii facientes candelas, cum mixtura, qualiter puniantur. Item vendens pannos fracidos pro bonis, num. 36.*

37 *Vendens libros corruptos, ad quid teneatur.*

38 *Qualitas rerum, quæ venduntur, debet declarari.*

39 *Tabernarii vendentes vinum limphatum pro puro, qualiter puniantur.*

40 *Fraus committitur, addendo aliquid inutile mercibus. Et ponendo merces bonas in superiori parte sacci, & malas infra. Item cum ostenduntur merces bonæ, & deinde traduntur malæ. nu. 42.*

43 *Vendens aliud pro alio, an puniatur, & rescindatur venditio.*

44 *Venditor carnium, habens maiora pondera, an debeat puniri?*

45 *In mensura, vel pondere læsus, intra quod tempus debeat conqueri, & ad quid agere possit. & nu. 46.*

47 *Fraus in quantitate quando committatur. Et quando in qualitate committatur. num. 48.*

49 *Precia rebus imponentes, vt alii pluris emant, qualiter puniantur. Item aromatarii facientes fraudem in arte, nu. 50.*

51 *Diffamans merces mercatoris, vt vilius emat, quomodo puniatur.*

52 *Fraudem committi surripiens signum de sacco, ne sciatur pondus.*

53 *Asserentes rem esse alterius qualitatis quam sit, ad quid teneantur.*

54 *Iudex ecclesiasticus potest excommunicare testes laicos, nolentes deponere coram iudice seculari.*

55 *Iudex ecclesiasticus inhibere potest iudici seculari, ne procedat super incidenti spirituali.*

56 *Iudex ecclesiasticus compellit laicum litigantem in foro suo, ad obseruantiam iuris canonici.*

57 *Et cognoscit in regno de causa suspicionis iudicis secularis.*

58 *Item potest sequestrare corpus mortuum vsurarii, donec hæres caueat de restituendis vsuris.*

59 *Iudex secularis quibus casibus possit iurisdictionem suam exercere contra clericos.*

60 *Iudex laicus potest condemnare clericum in expensas, cum litigauit coram eo contra laicum, & succubuit.*

61 *Clericus citari potest coram iudice laico, si sua putauerit interesse.*

62 *Clericus sequester electus per iudicem laicum, potest per eum compelli, vt sequestrum restituat.*

63 *Iudex laicus se interponere potest contra clericum, spoliantem laicum sua possessione.*

64 *Curatorem ad litem dare potest iudex laicus clerico minori, litiganti coram se.*

65 *Clericus, an tutor constitui possit per iudicem laicum.*

66 *Iudex laicus compellere potest creditorem laicum ad remittendum iuramentum turpiter receptum à debitore.*

67 *Iudex laicus cognoscit de causa spirituali inter Iudæos.*

68 *Absolutione à iuramento concessa per iudicem ecclesiasticum, potest iudex laicus de eius nullitate cognoscere.*

69 *Clericus non incedens in habitu & tonsura, captus per familiam iudicis laici, non remittitur ad Episcopum.*

70 *Verberans clericum in habitu laicali, non est excommunicatus.*

71 *Clericus degradatus, potest puniri per iudicem secularem.*

72 *Degradatio clericorum, qualiter fiat, & supra numer. 45.*

73 *Clericus degradatus, an celebrando conficiat corpus Christi.*

74 *Iudex laicus non potest, etiam de mandato Episcopi, torquere, vel verberare clericum.*

75 *Clericus ratione feudi, quod tenet à laico, sortitur forum iudicis secularis. Idem quando est auctor laudatus. num. 78.*

76 *Clericus puniri potest per iudicem secularem de assassinio.*

77 *Clericus pro possessorio retinendæ, potest coram laico conueniri.*

79 *Instantia inchoata cum laico defuncto, transit in clericum succedentem.*

80 *Clericus negociationem exercens, tenetur ad gabellas.*

VNDECIMA distinctio † iudiciorum est, quod IVDICIVM ALIVD SIT SECVLARE, ALIVD ECCLESIASTICVM. Iudicium SECVLARE, est illud, quod ventilatur coram iudice seculari. Iudicium ECCLESIASTICVM est illud, quod vẽtilatur coram iudice ecclesiastico. Et quia

quia istud dictum est satis vulgatum, & planũ, ideo ad hoc, vt ex ista distinctione aliqua habeatur vtilitas, videamus de quibus cognoscit iudex ecclesiasticus, & circa quæ potest se intromittere, ad hoc vt sciamus aliquas particularitates iudicii ecclesiastici, & idem videamus successiue de iudicio seculari.
2 In † PRIMIS igitur cognoscit iudex ecclesiasticus de omnibus causis clericorũ, siue ciuilibus, siue criminalibus intelligendo sane, quando clerici conueniuntur, non autem quando sunt actores, siue accusatores; quia tunc actor sequitur forum rei, *c. cum sit generale. 8. de foro compet. & l. iuris ordinem. 2. C. de iurisdict. omn. iudi.* istud principale dictum probatur *in authent. statuimus. C. de episco. & cleric. & c. si diligenti. 12. de for. compet.* licet aliquæ leges ciuiles dicant, quod in causa criminali clericus conuenitur coram iudice seculari, vt est tex. *in Auth. vt cle. apud pro. Epis. per totum tit. in Auth. de sanct. Epis. & Deo amabilib. C. si quis contra. 21. §. si quis autem pro pecunia-ria. 2. & in auth. clericus. 2. C. de Epis. & cler.* tamen omnes istæ leges sunt correctæ, per *d. auth. statuimus.* in tantum, vt ille qui trahit clericum coram iudice seculari, priuetur iure suo tam in ciuili, quã in criminali causa, vt *d. auth. statuimus.* Dicitur autem trahere clericum per solam citationem, secundum Abb. *in c. significantibus. 2. in 2. not. de lib. oblat.* Item in tantum est verum, quod clericus etiã sponte non potest conueniri coram iudice laico, etiam si iurisdictionem prorogaret cum iuramento, vt *d. c. si diligenti. 12. de foro compet.* imo etiam cum consensu sui Episcopi, non potest prorogare iurisdictionem iudicis laici, vt not. glo. & ibi. Abb. *in fin. colum. in c. significasti. 18 de foro compet.*

[Sed contrarium, quod cum consensu Episcopi id possit, innuit Gail. *lib. 1 obs. 40. nu. 7.*]

Item procedit hoc non solum, quando clericus conuenitur super actione personali, verum etiam in actione reali, secundum Abb. *in c. ecclesia S. Mariæ, 10. col. antepen. de constit.* & Abb. *in c. qualiter, & quando. 17. de iudi.* pro hoc est text. *in c. significauerunt. 21. & fin. de iud. & in c. si clericus laicum. 5. de foro compet.*

[Imo contrarium de iure verius est, quod videlicet clericus, si de re controuersia sit inter ipsum & laicum, actione reali, coram iudice laico, sub quo res sita est, conueniri possit per rationem *l. fin. C. vbi in rem act. & c. fin. de for. compet.* cum ratione rei quis forum sortiatur vbi res sita est. Nam in actione reali persona non dicitur obligata, *§. omnium Inst. t. de act.* Et sic non trahitur in iudiciũ persona Ecclesiastica, sed res ipsa. Et ita in camera Imperiali etiã obseruatũ fuisse tradit Gail. *l. 1. obs. 37.* vbi alios insuper huius sententiæ adstipalatores citat. Et plures etiã casus recenset, quibus clericus coram iudice seculari conueniri possit, quem omnino vide.]

3 Qui † autem veniant appellatione clericorũ, in isto casu? Dic quod omnes, qui in ecclesia seruiũt, etiam illi, qui sunt Psalmistæ, & de prima tonsura, vt *in c. cleros. 21. distin.* & gl. *in ver. quod in clericum, in c. si quis suadente. 17. q. 4.* & Spec. *in titu. de instr. edi. § nunc vero aliqua, colum. 33. vers. quid de propositis.* & Card. *in Clem. 1. in prin. de off ord.* † Sed iuxta hoc cadit dubiũ: 4
certũ est, quod famuli, & seruientes clericorũ gaudeant priuilegio fori, sicut ipsi clerici; quia conueniuntur coram iudice ecclesiastico, etiã si sint laici, vt not. glo. *in c. eos. 32. distin.* & gl. *in c. in iudicatum. 89. dist.* & glossa. *in c. clericũ. e. l. 11. qu. 1.* & gl. *in c. ecclesiarũ seruos. 12. q. 2.* & Bal. *in l, omnis. 2. C. de epis. & cler.* Pono modo, quod aliquis trahit huiusmodi famulos coram iudice seculari, an cadat à iure suo, sicut si traxisset clericum? Dicerem, quod non : quia hoc non reperitur iure cautũ, & pœna priuationis iuris nunquã irrogatur, nisi quatenus expresse reperitur iure cautũ, tex. est *in §. cum igitur.* alias. *c 3 in Auth. de non elig. secundo nuben. coll 1 tit. 2. Nouel. constit. 2.* & tenet Alex. *in l. etiam. 18. §. licet. 1. ff. sol. matr.* & Abb. *in c. transmissa. 33. & fi. de iure patr.* & Ias. plene *in l. diuortio* alias, *fructus. 7. §. si fundum. 12. ff. soluto matrimo.* ADDITIO. Familiares clericorum eorundem fori priuilegio gaudere (inquit) dominus Auctor hic: tu legito decis. cap. 2. in causa Hurgonii. *Petr. Foller.*

[De hac quæstione; An qui sunt de familia Episcopi, gaudeant priuilegio fori, Item ii, qui sunt de familia viciarii Episcopi: Et familiares seu famuli laici, clericorum; Et in quibus casibus : Et quid consuetudine ea in re hodie receptum sit, agit Alexand. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. De foro compet. resolut. 1.*]

Quid † autem de clericis coniugatis? Dic, quod 5
gaudent similiter eodem priuilegio fori, dummodo incedãt in habitu; & tonsura clericali, & dummodo duxerint vxorem vnicam, & virginem. Si autem nõ incedunt in habitu, & tonsura, vel si sunt bigami, vt quia duas habuerunt vxores, vel vnam viduam, vel aliter corruptam, omne priuilegium clericale amittũt, text. est *in c. vnico. de cler. coniug. l. 6.* & Socin. *in cons. 12. colum. 7. in 1. volum.* & in quantum supra dixi, quod iudex ecclesiasticus cognoscit de causa clerici, ita demum scilicet, quando clericus est reus, secus si est actor, limita, vt infra prox. versi. ADDITIO. De veritate vide, quæ dixi in *pract. caus. crimin. in verb. audiat excusatores.* Petr. Foll. † SE- 6
CVNDO, principaliter cognoscit iudex ecclesiasticus de causa clerici etiam actoris contra laicum in casibus infrascriptis, videlicet, quando laicus est detentator alicuius rei ecclesiasticæ, vel rei alicuius clerici, vt quia spoliauit clericum, vel ecclesiã possessione alicuius rei; nam pro tali re potest coram iudice ecclesiastico conueniri, tex. est & ibi Abb & Felin. *in c. si clericum laicum. 5. de for. compet.* & Abb. *in c. relatum. 21. de iur. patro.* Istud enim dicitur crimen, quasi sacrilegii, vt ibi habetur. Item, quando agitur pro legatis piis consequendis à laico, potest laicus conueniri coram iudice ecclesiastico: puta quando sunt legata facta ecclesiis, vel pauperibus,

bus, vel aliter pro anima, gl est *in c. relatum. el 1. 11. & ibi Abb. in fi. de testam.* & Bald. *in l nulli. 28. col. fin. C. de Epis. & cler.* ADDITIO. Laicum detentorem rei ecclesiasticæ, posse coram iudice ecclesiastico conueniri, scriptum reliquit dominus Auctor hic, de cuius veritate vide Steph. Aufr. *in tracta de potesta. eccle. super laicum, numer.* 31. vbi dicit id de consuetudine non seruari, & idem dicit *in tract. de potest. secu. contra eccles. in 4. regula, in 5. fallen.* item in eo, quod dicit, posse laicum simpliciter conueniri coram iudice ecclesiastico pro legatis piis, intellige, si defunctus in apparenti contritione decesserit, secundum Siculum *in c. à nobis. 21. el. 2. de sent. excom.* & Sal. *in l. vnic. col. 7. C. ex del defunct.* de quo per Zab. & Sicul. *in c. parochiano fin. de sepult.* Petr. Fol. V.I.D.

7 TERTIO, † cognoscit iudex ecclesiasticus contra laicum, de causa feudali, vbicunque aliquis laicus tenet feudum ab ecclesia, text. est *in c. verum. 7. de foro compet.* & ibi per Abb. & Dd. QVARTO cognoscit

8 iudex † ecclesiasticus de omnibus causis spiritualibus, & ecclesiasticis ad ecclesiam spectantibus, etiamsi inter laicos agitentur: prout est causa vsurarum, causa matrimonialis & legitimationis filiorum, & sic de aliis similibus causis, siue causa sit principalis, siue emergens, vt est tex. *in c tuam. 3. de ord. cog.* & ibi Abb. *in c. lator 5. qui fil. sint leg. & in l omni nouatione. 6. C. de sacros. eccl.* & not. Bart. *in l. Titia. 34. ff. solut. matr.* & Bart. *in l. quoties 3. C. de iud. & in l. cui. 2. ff. de iur. om. iud.* idem tenet Ang. *in d. §. si quis autem pro pecunia. c. si quis contra aliquem. 21. in Auth. de san. Epis.* reprobata gl. ibi, quæ aliter sentiebat. Item in causis spiritualib. annexis, vt habetur *in c. quanto. 3. de iud.* prout est ius patronatus. ADDITIO. Procedit indistincte Auctoris conclusio, quando quæstio est iuris, sed vbi quæstio esset meri facti, vterque iudex, & secularis, & ecclesiasticus cognoscit, vt voluit Bart. *in d. l. Titia. 34. ff. sol. matr. & d. l. cui iurisdictio 2. ff. de iurisd. om. iud.* quod & repetit in sexcentis locis, & Arch. *in c. quid dicam. 14. q. 4.* & Ant. de Butr. & Car. *in c. cum sit generale. 8. extr. de foro comp.* & ibi do. Abb. qui testatur hanc esse communem opin. hanc opinionem sequuntur Ioan. de Imol. & Lud. Rom. in *d. l. Titia. ff. sol. matr.* & hanc opinionem in isto regno Neapol. approbauit nostra const. regni, incip. *Statuimus.* posita sub tit. *de vsuris.* quā ita intelligit Afflict. ibi; sed videtur huic conclusioni per me citatæ, obstare c. regni, incip. *Item statuimus, quod officiales.* quo cauetur, quod nullus secularis iudex debet se cōmittere ad cognoscendum de crimine ecclesiastico, sed ei respondet Affl. *in d. c. statuimus. in 2. not.* vt intelligatur secundum prædicta. Item videtur obstare tex. *in c. statuimus quod officiales, committentes, &c.* quo simpliciter cauetur, vt nullus secularis iudex possit se intromittere, vt cognoscat de causis spiritualibus, nisi ex priuilegio, vel ratione iuris particularis, aliquibus competentis: & sic tex. ille non distinguit, sed ego intelligerem illud c. vt supra; quia illa est communis opin. omnium Doct. de quo etiā late habetur per Affl. & Bart. *d. c. in const. Maiestati nostra.* P. F. QVINTO cognoscit † iudex ecclesiasticus de omnibus causis miserabilium personarum, etiam laicorum, puta de causis pupillorum, viduarum, pauperum; nam tales personæ possunt laicos coram iudice ecclesiastico conuenire, vt habetur per Abb. & Doct. *in c. significantibus. 38. de off. delegat.* & Abb. *in c. licet ex suscepto. 10. col. 2. de foro compet.* & Bald. *in auth. ad hæc colum. 2. versic. quæro nunquid, C. de vsur.* Quod intellige procedere in pupillo, vel vidua paupere: secus si sit diues; quia tunc non dicitur persona miserabilis, secundum Abbat. *in c. significantibus. 38. in 1. notab.* & ibi etiam Ioan. de Imol. & Fel. & Alexand. *consil. 121. colum. fin. volum. 1.* ADDITIO. Forte non procederet in regno hæc conclusio, cum plura sint iura municipalia in regno statuta, in fauorem miserabilium personarum, & data est electio ipsis, adeundi quemcunque iudicem voluerint (vt præsides prouinciarū, magistratum iustitiarum, magnam curiam Vicariæ, aliosq; superiores) vt *in const. Statuimus. in c. violentiis.* & sic cum ipsæ miserabiles personæ habent plures iudices seculares, & habent electionem eligendi quem voluerint, frustra adirent ecclesiasticum iudicem, & ita tenet And. Barbat. *in addit. ad Abbat. in c. ex suscepto. de foro compet.* Petr. Foller. SEXTO † cognoscit iudex Ecclesiasticus, & punit laicum de blasphemia Dei, textus est, & ibi Abb. *in c. statuimus. & ibi etiam Ioan. de Anan. de maled.* & hoc est; quia dicitur crimen Ecclesiasticum, vnde idem esset in omni crimine ecclesiastico, per ea, quæ habentur *in d. c. tuam. 3. de ordi. cognit.* ADDITIO. Intellige quod iudex ecclesiasticus cognoscit de blasphemia, si coram eo fuerit exposita denunciatio, & ad pœnam Canonicam infligendam, & sic vterque iudex concurrit ad puniendum, vt dicit Abb. *in c. statuimus.* Petr. Foller. V.I.D.

[An vsurarum crimen, ad solum forum ecclesiasticum pertineat, an vero mixti fori sit, examinat Fachin. *lib. 9. controuers. iur. cap. 30.*]

SEPTIMO, † generaliter cognoscit iudex ecclesiasticus de omni causa inter laicos, vbicunq; iudex secularis non vult iustitiam facere, vel negligit, vel est absens, & sic in defectum iustitiæ efficitur cōpetens iudex ecclesiasticus, tex. est *in c. ex transmissa 6. & c. licet ex suscepto. 10. & c. ex tenore 11. de foro compet.* & Fel. *in c. significauerunt. 21. de iud.* & Bal. *in l. in contractibus. 14. §. in omni. 4. C. de nō numer. pecun.* pro hoc est tex. *in Auth. vt differ. iud. coll. 6. tit. 16. nouel. const 87. per totum.* & ibi Ang. *& in Auth. vt cle. apud pro. epis. coll 6. tit. 12. nouel. consti. 83.* & Bal. *in auth. ad hæc. col. 2. circa fi. C. de vsur.* ADDITIO. Intellige sane, vt procedāt hæc dicta, data negligentia iudicis nō habentis superiorem, vt sunt ciuitates liberæ; at secus, si plures essent iudices inferiores, & superiores; quia si iudex inferior esset negligens, adeundus erit iudex suus

suus superior, & non ecclesiasticus. exemplum in regno, vbi statutum est in specie, quis iudex adeũdus erit in casu negligentiæ iudicis inferioris, vt habetur *in c. Regis Roberti.* incipien. *Quorundam expositio, querela.* & sic intelligit hanc conclusionem do Abb. *in c. licet ex suscepto. de foro competen. n. 9.* de quo etiam per Petr. de Anchar. *in cons.* 147. alias 196. & sic in regno hæc conclusio non procedit. *Petr. Foll.* OCTAVO † cognoscit iudex Ecclesiasticus inter laicos,
12 vbicunque aliquis detinet debitum alienum cum peccato, vel rem alienam, & est tale debitum, ad quod nulla competit actio, & sic non potest aliquo remedio recuperari in curia seculari; nam tunc ratione peccati, potest adire iudex ecclesiasticus, per viam denunciationis euangelicæ, quę denunciatio est tantæ efficaciæ, quod potest iudex ecclesiasticus ratione peccati, compellere illum detẽtatorem ad pœnitentiam, & consequenter; quia non posset facere pœnitentiam, nisi restituat, potest eum compellere etiam ad rei restitutionem per excommunicationem, & etiam mittendo denunciantem in possessionem bonorum suorum, ita valde notabiliter tenet Bald. *in auth. ad hæc. col. 3. in princ. C. de vsur.* quem refert & sequitur Felin. *in c. nouit. 13. col. fin. de iud* & nota perpetuo pulchrum modum recuperandi aliquam rem, ad quam nõ competit actio de iure ciuili, & semper inspicias, án illa res possit detineri sine peccato; quia ecclesia super peccato se fundat principaliter, & inter alia vide vnum exemplum, quod ponit Abb. *in c. quia. circa fin. de conces. præ.* vbi dicit, quod si quis obtinuit aliquid per sententiam iniustam, quæ transiuit in rem iudicatam, potest cõtra eum agi ad recuperationem per viam denunciationis euangelicæ, de qua materia vide aliqua per Abb. *in consil. 40. in 2. volum.* & vide Abb. *in c. ad nostram. 20. el 2. de iureiurand.* ADDITIO. Contrarium eius, quod hic dicit Auctor in exemplo dato per Abb. tenuit Bart. *in extrauag. ad reprimendum. in verb. denunciationem, versic. quid de tuto.* & ibi absolute concludit, quod super sententiato per iudicem proprium, non habet locum hæc denunciatio, quia non potest amplius cognosci de peccato obstante exceptione rei iudicatæ; nam speciale est in causa criminali, vt quandocunque possit cognosci, ad hóc allegat tex. *in l. diui. 27. ff. de pœn.* Idem videtur tenere Bald. *in c. si quis per triginta, si de feud. fuer. controuersia, coll. 10.* vnde Abb. *in c. 1. extr. de iudic.* dicit, quod isti Doct. non faciunt mentionem dicti Hostien. quod est in contrarium, & sic pro concordia inquit esse dicendum, quod aut victor in causa, confiteretur sententiam pro se latam, iniustam fore, & debet denunciatio admitti: quia talis sententia est reuocanda, & idem dicit, vbi notorie constaret sententiam esse iniustam, sed vbi cessat confessio victoris, seu notorietas, dicit quod magis est dubium, sed putat esse dicendum, quod aut ipsa denunciatio potest probari per clara indicia, quod victor peccat, quia scit sententiam iniustam; & tunc debet admitti denunciatio, aut non probatur per clara indicia, & non admittitur denunciatio, sed in hac vltima parte Andr. Barbat. in additione ad dominum Abbat. contrarium videtur sentire, vide ibi plene de materia denunciationis euangelicæ. *Petrus Foll. V. I. D.* NONO; † iudex ecclesiasticus potest dare curatorem liti, quando minor laicus litigat coram eo, quia talis curator semper datur per 13
illum iudicem, coram quo lis vertitur, secundum Bald. *in d. l. sancimus fi. post princ. C. de administr. tut.* & est tex. *in c. si annum. fin. de iud. lib. 6.* sicut dicimus econtra; quia iudex laicus dat curatorem minori clerico coram eo litiganti, vt est *decis. Rotæ. 207. in antiq.* DECIMO † cognoscit iudex ecclesiasticus inter laicos, ratione iuramenti, vt quando debitor est 14
obligatus per instrumentum iuratum; nam potest tunc conueniri coram iudice ecclesiastico, pro obseruantia iuramenti, tex. est *in c. cum C. laicus. fin. de foro compet. lib. 6.* hinc est, quod si aliquis petit absolutionem à iuramento coram iudice ecclesiastico, potest coram eodem iudice de tota causa litigare; quia is, qui fuit iudex causę præparantis, & sic absolutionis à iuramento, erit etiam iudex causę præparatæ, ita dicit Bald. *in l. ordinarii. 13. col. 1. C. de rei ven.* & Ias. *in l. nam & posteaquam. 9. §. si minor. 4. col. 3. ff. de iureiur.* Et si lis est initiata coram iudice seculari, super debito iurato, potest interim creditor lite pendente adire iudicem ecclesiasticum, vt moneat iudicem secularem, vt acceleret causam, & cogat debitorem ad obseruantiam iuramenti, nec potest ei obiici exceptio litis pendentiæ, secundum Bald. *in l. è re est. 1. colum. fin C. de rebus cred.* ADDITIO. Apud antiquos quæstio est, an iuramentum laici faciat mutare forum, an vero accumulet? & Ioan. Monachi, & Arch. *in d. c. cum C laicus. fin de foro compet. in 6.* tenuerunt, quod faciat mutare forum, in tantum, vt iudex laici de hoc cognoscere non posset; & Ioan. Andr. ibidem, prout refert dom. de S. Gemin. qui dicebat, quod aut agitur de vinculo iuramenti in foro pœnitentiali; & tunc planum est, quod est crimen ecclesiasticum, & sic loquitur, secũdum eum, *22. quæst. 1. c. prædicandum.* & est ratio; quia laicus non habet potestatem clauium, vt possit absoluere, vel ligare in foro pœnitentiali, vt not. glo. *de offic. ordi. c. pastoralis.* II. aut agitur de iuramento in foro contentioso, quando versatur alterius interesse; & tunc distingue; quia aut agitur ex iuramento vt seruetur, aut excipitur ex illo: si agitur; tunc vterque potest esse iudex competens, quando non reuocatur in dubium, an iuramentum sit licitum, vel ne, de iudice seculari, quod possit esse iudex; probat text. *in c. licet mulieres. 8. de iureiur. in 6.* & quod ecclesiasticus iudex etiam cognoscere possit, probatur per tex. *in d. c. cum C. laicus. final. de foro compet. in 6.* si autem excipiatur coram iudice laico, etiam de illo cognoscet, & diffiniet secularis, seruãdo ta-

do tamen ius canonicum, si autem versatur in du-
bio probabili, an iuramentum sit licitum, vel non;
tunc debet remitti ad ecclesiasticum; & sic tenendũ
putat Dom. de S. Gemin. ibi, & de veritate vide Fel.
in c. extr. de iureiur. num. 2. & 27. vbi qualiter procedat
id, quod iudex causæ præparantis, debet esse iudex
causæ præparatæ, & per eundem *in c. cum sit genera-
le. 8. de foro compet.* Petr. Foller. V.I.D.

[Quod iudex secularis, super contractu iurato,
quoad eius obseruantiam cognoscere possit, ex Pa-
nor. Bart. & Felin. probat Gail. *lib. 1. obs. 38. num. 8.*]

15 VNDECIMO cognoscit † iudex ecclesiasticus
de pace facta etiam contra laicos, gl. est singularis,
& ibi Abb. *in c. super quibusdam. 26. in fi. de verb. sign.*
assignat ibi Abb. rationem: quia qui frangit pacem,
oppugnat charitatem, & sic Iesum Christum, qui
reliquit pacem in terris. ADDITIO. Hãc enim
opinionem sequitur idem Sicul. *in c. cum sit generale.*
16 *8. de foro compet.* Petr. Foller. DVODECIMO, † co-
gnoscit iudex ecclesiasticus, vbicunq; ecclesia, quæ
contraxit cum laico, fuit læsa, & vult petere restitu-
tionem in integrum: nam talem restitutionem po-
test petere etiam coram iudice ecclesiastico, ita de-
cidit Abb. *in c. ad nostram. 11. in 1. notab. de rebus eccles.
non alie.* & Innoc. *in c. cum sit generale. 8. de foro compet.*
Idem, quando Ecclesia vellet dicere de nullitate
contractus, ad ipsum reuocãdum; quia potest adire
iudicem ecclesiasticum, secundum Abb. *in d. c. ad no-
stram. 11 colum. 2. versic. nota tamen, &c.* & sic est casus
specialis, in quo actor non sequitur forum rei.
ADDITIO. Adde huic dicto Sicul. *in d. c. si generale.
8. de for. compet. n. 10 & in c. requisiuit. 1. de resti. in integr.*
& Lap. *alleg. 65.* & vide *c. si clericus laicum. 5. & quæ ibi*
17 *not. extr. de foro compet.* P.F. DECIMOTERTIO, † cõ-
gnoscit iudex ecclesiasticus, quando coram iudice
seculari vertitur dubium super validitate iuramen-
ti, videlicet vtrum legit, vel non. Nam tunc iudex
secularis non potest de hoc cognoscere, sed debet
remittere ad iudicem ecclesiasticum, ita singulari-
ter tenet Abb. *in c. cum contingat. 28. col. 12. vers. vnum
tamẽ nõ obmitto, &c. de iureiur.* QVARTODECIMO,
18 si esset † factum compromissum in clericum, & lai-
cum, & opus est petere reductionem ad arbitrium
boni viri, talis reductio debet peti coram iudice ec-
clesiastico, & ipse de ea cognoscit, non obstante,
quod litigantes sint laici: & si alter arbiter est lai-
cus, quia magis dignum trahit ad se minus dignum,
ita tenet Bald. *in l. præcepimus. 32. in fi. C. de appel.* idem
quod supra dixi de reductione ad arbitrium boni
viri, tenet Lud. Rom. *in consil. 245.* & Ias. *in l. impe-*
19 *rium. 3. col. 4. versic. 7. ff. de iurisd. om. iud.* Idem † dici-
mus, quando clericus & laicus essent executores
testamenti; nam iudex ecclesiasticus compellit lai-
cum, ratione clerici adiuncti, ita tenet Barb. *in rubr.
de off. deleg. colum. 2.* quem sequitur Ias. *in l. si emanci-
pati. 9. col. 4 in princ. C. de collat.* QVINTODECIMO,
20 idem † dicimus in duobus iudicibus, quorum alter
est clericus, & alter laicus; nam si est appellandum
ab eorum sententia, debet appellari ad superiorem
ecclesiasticum, & sic iudex ecclesiasticus cognoscit
de huiusmodi appellatione, ita tenet Bartol. *in l.
appellandi. 1. §. si quis in appellatione, col. 3. versic quæro,
pone. 3. &c. ff. de appel.* & Lud. Rom. *in consil. 265.* & Ias.
in d. l. imperium 3. colum. 3 in fin. versic. 4. DECIMOSE-
XTO, quando † sunt duo debitores eiusdem rei,
puta duo hæredes, quorum alter est clericus, & al-
ter laicus, ambo conueniuntur coram iudice ec-
clesiastico, per regulam prædictam, quod magis di-
gnum, &c. ita tenet Bart. *in l. præcipimus. 32. §. eodem
obseruando. 7.* (alias *§. sane. 5. in fin.*) *C. de appel.* in tan-
tum quod dicit *in l. solent. 3. ff. de alim. & ciba. leg.* &
Bald. *in l. fin. in 6. quæst. C. de edict. Diui Adr. toll.* quod
quando sunt duo hæredes, qui conueniuntur, vnus
laicus, & alter clericus, iudex laicus compellit laicũ
ad prorogandam iurisdictionem iudicis ecclesia-
stici: tamen istud dictum impugnat Fel. & bene, *in
c. placuit. 1. colum. 4. circa fin. vers. non credo, & c. de præs.*
scilicet quod non sit necesse, quod iudex compel-
lat laicum ad prorogandum; quia ipso iure, laicus
ex persona clerici cohæredis, sortitur forum iudi-
cis ecclesiastici, cuius opin. confirmat dictum no-
strum præcedens, scilicet dictum Bart. *in d. §. eodem
obseruando.* Quod amplia procedere, etiamsi essent
plures laici, quam clerici, puta sunt quatuor hære-
des: vnus clericus, & tres laici; nam omnes sortiun-
tur forum ecclesiasticum, ita tenet Soc. *in consil. 11.
col. 6. in 1. vol.* adde prædictis Abb. *in c. ex præscripto. 1.
col. 2. de locat.* Et † per prædicta infertur ad vnũ pul-
cherrimum & singulare dictum: fuit originaliter
Antonii de Prato veteri, *in l. illud. 1. in fi. ff. de sent. quæ
sine appel. resc.* quem refert & sequitur Fel. *in d. c. 1. col.
4. de præscr.* vbi multum exclamat tale dictum, scili-
cet, quod si sint plures homines reperti in eodem
crimine, inter quos est vnus clericus, & alii laici, &
omnes inquirerentur per iudicem secularem, &
clericus declinaret forum, possent omnes alii laici
similiter petere se remitti ad iudicem ecclesiasticũ,
contemplatione illius clerici, ne causæ continen-
tia diuidatur, & illud dictum multum commendat
Mar. Soc. *in c. prudentiam 2. col. 3. in 8. fall. de mut. pet.*
quod est perpetuo notandum; quia quotidie eue-
nit. ADDIT. Legito quæ dixi in *pract. mea cauſ. crim.
in verb. audiantur excusatores.* Petr. Foll.

[Contrarium eius, quod ex Ant. de Prato hic re-
fertur, quem, teste Menoch. *de arbitr. iud. quæst. casu
371. num. 13.* & Farinacio, *de inquisit. quæst. 8. num. 151.*
plures alii ab iis relati, secuti sunt, tradit Fachin.
lib. 9. controuers. iur. cap, 31. ex regula notissima; quæ
mandat ecclesiastico iudici cognitionem causa-
rum clericorum, & seculari iudici, laicorum, *c. cleri-
ci. c. cum ab homine, de iudic. c. 2. c. si diligenti. de for. com-
pet. c. si clericus. c. licet. eod. tit.* Vnde patet, quemlibet
delinquentem in suo foro relinquendum; cum ni-
hil prohibeat, quominus vterque Iudex tali casu
cogno-

Cast. *in l. hæres absens.* 19. *ff. de iud.* & Lud. & Paul. Cast. *in l. si constante.* 84. §. *si bonæ. fi. solut. matr.* Adde Gail. *lib.* 1. *obs.* 37. *nu.* 8 licet contrarium tenuerint Bald. *in l. etiam* 1. *C. si pen. app. mors inter.* & Ang. *in l. tam ex contractibus.* 75. *ff. de iud.* & Bald. *in c. in præsentia.* 4. *ex-*
80 *tra de procur.* Item † si clericus negotiatur, tenetur ad gabellas in concernentibus negociationem secundum Fred. de Sen. *in cons.* 3. *incip. quæstio talis est. vlt. col.* per tex. gloss. *in Clem. præsenti.* 3. *& vlt. de cens.* pro quo facit *c. sacerdotibus.* 2. *ne cle. vel mona.* sequũtur Matth. Paul. Steph. Zab. & Imol. *in d. Clem. præsenti.* 3. *& vltim.* & bene facit *c. recolentes.* 3. *de stat. mon.* pro quo facit id, quod dicit Petr. de Anch. *in cons.* 104. *incip. contra fratres.* & de iis hactenus. *Pet. Foll. V. I. D.*

[An iudex secularis clericũ, falsum testimonium coram se dicentem, punire possit, variant Dd. Fachinæus *lib.* 9. *controuers. iur. cap.* 28. vult eum à iudice seculari nec in persona, nec ære puniri posse, quem vide.]

Iudiciorum XII. Distinctio.

Summaria.

1 *Iudicium aliud ordinarium, & aliud prorogatum.*
2 *Prorogatio in iure multipliciter accipitur.*
3 *Prorogatio iurisdictionis, potest fieri de persona ad personam, de re ad rem, de tempore ad tempus, de loco ad locum.*
4 *Prorogatio iurisdictionis de loco ad locum, an requirat expressum consensum partium.*
5 *Prorogatio iurisdictionis fit etiam de casu ad casum.*
6 *Prorogatio à tempore ad tempus, qualiter fiat.*
7 *Prorogatio de re ad rem, qualiter fieri debeat.*
8 *Iurisdictio prorogata non extenditur, nisi in ipsas partes prorogantes.*
9 *Iurisdictio prorogata in aliquem iudicem, an mortuo illo iudice, possit per eius successorem exerceri.*
10 *Iurisdictio iudicis, habentis illam de iure speciali, prorogari non potest.*
11 *Prorogatio iurisdictionis, tacite & expresse potest fieri.*
12 *Prorogatio iurisdictionis, inducitur per exceptionem dilatoriam oppositam, non autem per petitionem copiæ libelli. neq; per confessionem. num.* 13.
14 *Prorogatio tacita, non potest fieri in causa criminali, nec etiam expressa.*
15 *Prorogatio de loco ad locum, tacite fieri non potest, sed expresse sic.*
16 *Iurisdictio per contumaciam non prorogatur.*
17 *Prorogatio per reconuentionem duplici modo inducitur.*
18 *Iurisdictio limitata ad certam speciem causarum, non potest prorogari.*
19 *Iudex prorogatus non potest sententiam suam exequi.*
20 *Iurisdictio delegati, prorogari non potest.*
21 *Prorogatio, an & quando impediatur per errorem.*
22 *Prorogatio non potest fieri in causa appellationis, & quæ sit ratio.*
23 *Prorogari non potest iurisdictio à Deo concessa, prout est potestas excommunicandi, vel absoluendi.*
24 *Clericus iurisdictionem alterius Episcopi, sine consensu sui Episcopi prorogare non potest.*
25 *Prorogari an possit iurisdictio alterius iudicis per laicos subditos Baronibus, sine consensu ipsorum Baronum.*
26 *Barones regni habent iurisdictionem à Rege, reseruatam cum priuilegio primarum, & secundarũ causarum: & ideo reuocant prorogationes factas per eorum vasallos in alios iudices.*

DVODECIMA principalis distinctio iudiciorum est. † Quia iudicium aliud ordinarium, 1
& aliud prorogatum. IVDICIVM ORDINARIVM est illud, quod agitatur corã iudice ordinario competenti, vel delegato à superiore, inter certas personas: vel limitato in certo territorio, quãdo agitatur per subditos suæ iurisdictionis. IVDICIVM vero PROROGATVM, est illud, quod ventilatur inter partes coram iudice non suo, principaliter tamen addito, de consensu partium. de qua materia tractatur plene *in l. si se.* 1. *& l. consensisse.* 2. *ff. de iudic. & in l. si conuenerit.* 18. *ff. de iu. omn. iudic. & in c. significasti.* 18. *de foro compet. & in c. P. & G.* 40. *de offic. delegat.* Super † hac materia est sciendum, 2
quod iste terminus, PROROGATIO, accipitur in iure multipliciter; Quandoque enim refertur ad terminos & dilationes; & tunc prorogatio nihil aliud est, nisi dilationis labentis, nondum lapsæ extensio, secundum Bald. *in rep. l. Æmilius.* 38. *colum.* 6. *in princ. vers. not. quinto, & c. ff. de minor.* Exemplum: datur dilatio alicui, & in medio, vel in fine ipsius dilationis, nondum elapsæ prolongatur vlterius: & tunc dicitur eadem dilatio cum prima, *l. sed si manente.* 3. *ff. de precar.* & Bald. *in d. l. Æmilius.* 38. & Alex. *in l. dies.* 4. *in prin. ff. de damn. infect.* vbi facit differentiam inter prorogationem, & reuocationem, & infert ad q. si finita dilatione fuerit dictum, quod dilatio fuit prorogata; an valeat prorogatio, saltem ad vim nouę dilationis, vide per eum. De qua materia habetur etiam *in l. cũ stipulatus sim mihi à Proculo.* 113. *ff. de verbor. obligat.* Quandoque iste terminus, *prorogatio*, refertur ad compromissa, & est materia, de qua *in l. diem proferre.* 27. *ff. de arbit.* & ista prorogatio potest fieri per arbitros, quando est eis data potestas per partes, & potest fieri etiam partibus absentibus, vt *d. l. diem proferre.* 7. *d. titul. in princ.* Verum debet postea prorogatio notificari partibus, & alias non astringit, ita tenet Alex. *in cõs.* 34. *col. fin in* 1. *vol.* & Bald. *in l. arbitri.* 1. *C. de senten. ex breui. rec* & Felin. *in c. cum olim.* 12. *colum.* 9. *vers. not* 3. *& c. de re iud.* Quandoq; † iste terminus, PROROGATIO, refertur ad iurisdictionem, & ista est ma- 3

teria nostra, super qua dic, quod prorogatio iurisdictionis FIT QVATVOR MODIS, videlicet: quandoque de persona ad personam, quandoque de re ad rem, quandoque de tempore ad tempus, quandoque de loco ad locum, vt not. gloss. & Bart. *in l. consensisse.2.§. sed si iudex.* alias, *si & iudex.2.ff. de iu.* & Bald. *in l. non quidem.1. vers.3. quæro. C. de iur. omn. iud.* & per Bald. *in l. si quis ex consensu. C. de Episc. aud.* EXEMPLVM PRIMÆ prorogationis, scilicet, quando fit de persona ad personam, ponitur *in d.l.1.& 2.ff. de iud. & d. l. si conuenerit. ff. de iur. omn. iud.* vt quando iudex habet limitatam iurisdictionem in vna ciuitate, vel territorio: nam si alii de aliena iurisdictione volunt consentire, quod causa eorũ iudicetur per illum iudicem, cui nõ sunt subditi, possunt hoc facere, & sic illa iurisdictio, quæ erat limitata inter illas personas illius territorii tantũ, modo per consensum partium extenditur ad alias personas sibi non subditas, & ista dicitur prorogatio. EXEMPLVM DE SECVNDA prorogatione, scilicet, de re ad rem, puta si vnus iudex habet limitatam iurisdictionem, vt non possit cognoscere, nisi de causis à centum aureis infra, iuxta *l. si idem cum eodem.11. & l. cum quadam 19.§. quoties.1.ff. de iur. omn. iud. & in Auth. de defens. ciu. coll.3. tit.2. Nouell. const.15. §. & iudicare. vlt. c. & agi.3.* possunt facere partes habentes causam maioris summæ, quod ille iudex cognoscat de tali causa, & sic extẽditur iurisdictio de summa minori ad maiorem, & sic de re ad rem, tex. est *in l. de qua re.74.§. Iudex.1.ff. de iud.* & Bald. *in d.l. si quis ex consensu.7. col.3. C. de Episc. aud.* EXEMPLVM DE TERTIA prorogatione, scilicet de tempore ad tempus, puta iudex habet limitatã iurisdictionem finiendam certo tempore, puta per annũ (prout communiter solent creari officiales in regno) possunt facere partes, quod vltra illud tempus iudex cognoscat & iudicet, & sic extenditur iurisdictio de vno tempore ad aliud, tex. est *in d.l. consensisse.2.§ sed si iudex.* alias, *si & iudex 2.ff. de iud.* quod ꝓcedit in iudice delegato: sed in ordinario non procedit prorogatio in tempus successoris. Ita pulchre declarat Bald. *in d.l. si quis ex consensu.7. C. de Episcop. aud. col.3. vers. secunda species, &c.* & vide Bald. *in tit. de pace Const. col.4. in prin. super versic. consensum.* vbi tenet, quod de consensu partium possunt prorogari tẽpora appellationis. EXEMPLVM DE QVARTA prorogatione, scilic. de loco ad locum, de qua tenent Doct. quod non potest fieri, & sunt aliqui, prout est Bald. *in d.l. non quidem.1. vers.3. quæro, &c. C. de iur. omn. iud. & in d.l. si quis ex consensu.7. col. penult. & fin.* referendo Iac. Butr. tamen Bartol. *in l. quæro.100.ff. de sol.* tenet contrarium, scilicet quod valeat prorogatio, & hanc opin. tenet Alex. quem communiter sequuntur ibi Moder. *in l. cum quadam. fin. ff. de iur. omn. iud.* cum limitatione tamen, scil. dummodo iudex illius territorii cõsentiat huic prorogationi. Exemplum potest poni dupliciter, secundum Bald. *in d.l. si quis ex consensu. col. pen. vers. quartam speciem, &c.* Primo modo, quando iudex ex forma statuti, vel consuetudinis deberet sedere pro tribunali in tali loco, puta in palatio; nam possunt facere partes, quod sedeat in alio loco eiusdem ciuitatis: puta in platea, & valet talis prorogatio sine dubio, quia sumus in loco eiusdem iurisdictionis. Secundo modo, potest poni exemplum extra locum iurisdictionis: vt si partes conueniunt, quod iudex Perusinus cognoscat, & pronunciet in territorio Bonon. & ista prorogatio est magis dubia, quã dicit Bald. vbi supra fieri nõ posse. Sed dic, quod magis cõmunis opinio est, quod valeat, interueniente consensu iudicis illius loci, puta Bononiensis, secundum Alex. *in d. l. fin.* arguendo de loco ad tempus, iuxta *l. vinum.22.ff. si certum petat.* & hanc opinionem tenet Abb. *in c. nouit.7. col 2. & c. excommunicatis.9. col. fin. de offic. leg.* ADDITIO: Vt † vides præstantissime lector, quatuor esse species prorogationis, vt scriptum reliquit dom. Auctor, & illam inter alias connumerare visum fuit, quæ fit de loco ad locum: quam dupliciter intelligendam fore disseruit. sed quoad secundum exemplum (vt iudex vnius territorii iudicet in territorio alterius iudicis) nõ aperit, si in tali prorogatione iurisdictionis de loco ad locum, requiratur expressus consensus partium litigantium, an sufficiat tacitus, & in hoc Angel. *in l. quæro.100.ff. de sol.* dicit, quod requiritur expressus consensus: & ad hoc citat tex. *in c. statutum.11. §. in nullo.3. extra. de rescr. in 6.* & idem tenet Paul. Castrens. *in l. extra.20. & fin. ff. de iur. omn. iud.* & Doct. *in d. §. in nullo.* & voluit Ang. *in consil. 85.* & idem firmat *in d. §. in nullo.* Philip. Franc. vbi refert ita tenere Rotam *in decis.380.* quæ incipit, *Item si iudex.* sed contrarium tenuerunt secundum Alex. in *d.l. extra.20. & in fin. ff. de iur. omn. iud.* Arch. & Ioan. Andr. *in c. vt litigantes.5. de offic. ordin. in 6.* & Imol. in *d.l. quæro.100.* inquiunt enim prædicti, quod sufficit tacitus consensus, sicut regulariter sufficit in prorogatione, *l. sed & si susceperit.52. in prin. ff. de iud.* nec secundum eos obstat text. *in d. §. in nullo.* quia procedit in iurisdictione delegata, quæ est odiosa, & restringenda, vt not. *in c. statuimus.1. de off. deleg. in 6.* & cum hac opinione videtur transire Alex. *in d. l. & fin.* Sed pro prima opin. potest allegari text. *in l. in priuatorum.4. fin. C. si à non compet. iudic.* vbi sententia est ipso iure nulla: & tamen valeret, si sufficeret tacita prorogatio, & hanc ego tenerẽ, & vtcunque sit, requiritur consensus illius iudicis, in cuius territorio alter iudex cognoscere voluerit, secundum gloss. *in d.c. vt litigantes.5. de off. ordin. in 6.* & ita tenuit Ioan. Andr. *in d. nouella.* sed secundũ Alex. in *d.l. extra 20. fin. ff. de iur. omn. iud.* contrarium tenuerunt Petr. & Cyn. *in l. si qui ex consensu.7. C. de Episc. aud. & in d.l. fin.* & Archidiac. *in d.c. vt litigantes.5.* & Paul. Castr. *in l. ea lege.3. & l. aduocationis.11. fin. ff. de cond. ob caus.* volentes, quod non requiratur consensus

sus iudicis territorii, sed satis est, quod non prohibeat: sed ad concordandum opiniones dicit Alex. quod aut iudex territorii scit, & non contradicit, & procedit opinio Cyn. quia videtur consentire, ex quo prohibere poterat, & non prohibet: aut ignorat, & tūc procedat prima opinio, sed si iurisdictio competeret de iure speciali, etiam accedente consensu partiū, & iudicis, non posset prorogari, secun-
5 dū Rom. *in sing.* 49. Adde † ETIAM QVINTAM reperiri SPECIEM PROROGATIONIS, quæ fit de casu ad casum; exemplum, si aliquis est iudex, cui sub conditione est tributa potestas, & iurisdictio, puta appellaui ab interlocutoria iudicis ad superiorem: quo casu ipse superior non potest cognoscere de negotio principali, nisi pronunciet prius bene appellatū ab interlocutoria: sed si ꝓnunciaret male appellatum à grauamine, tunc totum negotium principale reuertitur ad primū iudicem, *c. vt debitus honor. 59. extra de appell.* nunquid ergo pēdente discussione articuli appellationis, poterit ipse superior de consensu partium cognoscere de negotio principali; & tunc licet quidam simpliciter cōcludant, quod non, eo quia pendente conditione non habet iurisdictionē in habitu, nec in actu, concludendum tamen est: quod aut ille superior, ad quem fuit appellatū, est talis, qui poterat adiri per viam querelæ, vt Papa vel Princeps secularis; & tūc ille superior poterit de cōsensu partium, de negotio principali cognoscere, *c. cordi. 1. §. 1. (ibi, partium voluntate) extra de appell. libr 6.* imo plus dicit do. Panorm. *in c. vt debitus honor. 59. extra de appel.* quod hoc casu sufficeret consensus solus appellati, si aut esset talis superior, qui non poterat adiri per viam querelæ; tunc omisso articulo appellationis nō posset cognoscere de negotio principali, & ita specifice
6 concludit dom. Iac. de S. Georg. *in l. consensisse. 2. §. si & iudex. 2. ff. de iudic. num. 8. & 9.* Et † quatenus Auctor concludit posse fieri prorogationem de tempore ad tempus, & exemplum dat in eo iudice, cuius iurisdictio anno durat, dicas procedere dicta ipsius, & exemplum datum, quando iurisdictio per lapsum anni nō finiebatur ipso iure, alias si finiretur elapso anno, totaliter, & ipso iure: & tunc non poterit eius iurisdictio prorogari; quia fieret iniuria successori, hæc sunt de mente Bald. *in d. l. si quis ex consensu. 7. C. de Episc. aud.* sequitur Paul. Castr. *in d. l. consensisse. 2. §. si & iudex. 3. ff. de iud.* vt refert Iac. de S. Georg. ibidem. & sic non posset prorogari iuris-
7 dictio magistri nundinarum, cum elapsis nundinis totaliter eius iurisdictio finit. Et † quoad prorogationem de re ad rē, adde, quod est necesse, quod iudex, cuius iurisdictio prorogatur de re ad rem, sciat eius iurisdictionem esse prorogatam, vt prorogatio teneat, alias nulla erit, vt notabiliter dicit Iac.
8 de sancto Georg. *in l. consensisse. 2. §. conuenire. 1. in fin. ff. de iud.* Illud † tamen scire necesse est, quod iudex, cuius iurisdictio est prorogata, habet solū iurisdictionem inter ipsas partes prorogantes, nō autem contra alias personas, ex hoc infertur secundum Angel. & Paul. Castrens. quod non poterit cogere testes alienæ iurisdictionis, ad ferendum testimonium: & minime potest cogere patrem illius, qui prorogauit suam iurisdictionem, ad præstandum consensum filio, iuxta *leg. cum non solum. 8. §. necessitate. 1.* (alias,) *in fin. princ. C. de bonis, quæ lib.* & firmat Iacob. de S. Georg. *in l. si se. 1. ff. de iud. num. 3.* & sic minime potest per illum iudicem cogi auctor laudatus, ad defendendum emptorem in illo iudicio. Sed † finge, quod iurisdictio ordinaria iudicis, 9
in quem facta est prorogatio, sit finita; quia mortuus esset, vel eius officium est finitum: an successor in illo officio possit determinare causam inter partes, quæ prorogauerunt iurisdictionem illius iudicis? Spec. *in tit. de compet. iud. adi. §. 1. versic. quid si duo Pisani.* distinguit, quod aut prorogatio facta est habito respectu ad personā ipsius iudicis; & tunc successor non poterit determinare: aut habito respectu ad iurisdictionem, seu dignitatem; & tunc secus, sed Paul. Castr. *in d. l. 1. ff. de iud.* dicit, quod nescit videre, quomodo potuerit fieri prorogatio, habito respectu ad personā: quia persona est de se priuata, & consensus priuatorum non tribuit iurisdictionē, *l. priuatorum. 3. C. de iur. omn. iud.* & sic semper partes videntur habuisse respectum ad iurisdictionem, quæ non mutatur, imo est eadē cum persona successorum, *c. innotuit. extr. de elect.* & ita pertransit Iacob. de S. Georg. *in d. l. si se. 1. nu. 10. ff. de iud.* ego autem puto dictū Spec. licet non possit verificari in prorogatione tacita; potest tamē verificari in prorogatione expressa, vt quia expresse partes prorogant iurisdictionē alicuius iudicis, habentes respectum ad eius personam, vt quia dixerunt se confisos de prudentia, scientia, & legalitate talis iudicis, idcirco prorogant eius iurisdictionem, & ita puto procedere dictum Spec. *Petr. Foller. V. I. D.* † Quam 10
opinionem limita procedere in iudice habente iurisdictionem de iure cōmuni; quia talis iurisdictio potest prorogari de cōsensu partium extra territorium, vt supra. secus in iudice habente iurisdictionem de iure speciali, prout est Legatus; quia extra territorium non potest cognoscere ex prorogatione partium, etsi iudex illius territorii consentiret, ita in terminis tenet Abb. *in d. c. excommunicatus. 9. col. fin. de offic. leg.* Scias † tamen pro complemento 11
huius materiæ, quod prorogatio iurisdictionis potest fieri expresse & tacite. Expresse fit, quando partes per eorum expressum consensum consentiunt in iudicem non suum, & ista est materia *d. l. si se. 1. & l. consensisse. 2. ff. de iud. & d. l si conuenerit. 18. ff. de iur. omn. iudic. & c. significasti. 18. de foro comp.* Tacite vero fit prorogatio, quando quis patitur se conueniri coram iudice incompetenti, & non declinat eius forum, & in hoc est varietas Doctorum *in d. l. si conuenerit. 18. ff. de iur. omn. iud.* quia gloss. ibi dicit, quod requi-

requiritur litis conteſtatio ad hoc, vt inducatur conſenſus. ſed veritas eſt illa, quam tenet ibi Bart. ſcilicet, quod ſiquidem cõuentus opponit aliquam exceptionem dilatoriam ante litis cõteſtationem; quia tunc per talem exceptionem videtur prouocare iudicem, vt ſuper ea pronunciet, accenſetur eo ipſo in iudicem conſentire, nec expectatur litis cõteſtatio. Si vero non opponit exceptionẽ aliquam; tunc requiritur litis conteſtatio, & ita procedat gl. ibi. Non tamen cenſetur in iudicium conſentire, ſi quis petit copiam libelli, vel dat ſatiſdationem de iudicio ſiſti, ſecundum Bart. *in d. l. ſi conuenerit.* per *l. non videtur.* 33. *la* 2. *ff. de iudic.* ADDITIO. Habes amantiſſime Lector, per exceptionem dilatoriam oppoſitam ante litem conteſtatam conſentiri in iudicem, adeo vt amplius non poſſit declinari eius iuriſdictio per Doct. Bartol. *in d. l. ſi conuenerit.* 18. *ff. de iur. omn. iud.* hunc paſſum late tangit Iaſon *in d. l. ſi conuenerit.* vbi dicit, quod hanc opinionem Bart. ſequatur Alexand. *in d. l.* dicens, quod opinio Bartoli poteſt recte defenſari per textum *in l. cum Papinianus.* 14. *in fine. C. de ſentent. & interloc.* & idem tenet Bartol. *in d. l. non videtur.* 33. *la* 2. *ff. de iudic.* & *in leg. eleganter.* 23. §. *ſi quis poſt.* 3. *ff. de condict. indeb.* & Bald. *in l. cum ſpecies.* 18 *fin. C. de iudic. & in l. exceptionem.* 19. *poſt gloſſ. C. de probat.* Innocen. Cardin. & Abb. *in c. inter monaſterium.* 20. *de re iudic.* ſed contrariam opinionem dicet tenere Fulgoſus ibidem, & hanc ſecundam opinionem Fulgoſ. ſequitur Cyn. *in l. final. C. de ſponſa.* & Cyn. poſt Iacob. de Aret. *in l.* 2. *quæſt.* 2. *& ibi etiam Bald. ff. ſi quis in ius vocat. non ierit.* & Imol. *in l. quidam conſulebat. ff. de re iudic.* ſed ipſe Iaſ. ſequitur opinionem Bart. quam dupliciter limitat: & opinionem Fulgoſ. tenet expreſſe, conſulendo Petr. Phil. Corn. *in conſil.* 209. *in* 2. *lib. nu.* 22. vbi dicit, quod eſt communis opinio, & verior, de quo etiam per Bald. *in conſil.* 475. *in* 4. *libr.* tu tamen omnino pro veritate huius paſſus non omittas videre Felin. *in c. inter monaſterium.* 20. *num.* 4. *cum pluribus ſequent. extra de re iud.* vbi tenet opin. Bartoli, quam limitat, declarari. 11. modis. *Petr. Foller. V.I.D.*

12 Et † ex prædictis verificatur illa iuris regula, quæ habet, quod exceptio declinatoria fori, debet eſſe prima exceptio, quæ opponitur ante alias dilatorias: quia ſi opponitur alia prius, per eius oppoſitionem inducitur conſenſus in iudicem, & non poſſunt poſtea opponi declinatoriæ, text. eſt *in l. ſed & ſi ſuſceperit.* 52. *in princ. ff. de iud. & in l fin. C. de excep.* & Abb. & Doct. *in c. inter monaſterium.* 20. *de re iud.* ſicut dicimus etiam de recuſatione iudicis ex cauſa ſuſpicionis, quia debet eſſe prima exceptio, quæ opponitur, vt tenent Bart. Alex. Ioan. de Imol. *in l. quidam conſulebat.* 57. *ff. de re iud.* & Lanfr. *in c. quoniam contra.* 11. *in verſicul. recuſationes. in princip. de probat.*

13 An † autem per ſolam confeſſionem factam coram iudice incompetenti, inducatur prorogatio iuriſdictionis, vide Socinum tenentem, quod non, *in conſil.* 108. *col. fin.* 3. *volum.* LIMITA † illud, quod dicitur de tacita prorogatione, non procedere in cauſa criminali; quia in eo non prorogatur iuriſdictio per oppoſitionem exceptionis, ita tenet Iaſ. *in d. l. ſi conuenerit.* 18. *col.* 3. *circa fin.* alleg. Bart. *in l. licet.* 42. *col.* 2. *C. de proc.* Et hoc eſt regulare, quod in cauſa criminali non poteſt prorogari iuriſdictio, etiam expreſſe, in præiudicium iudicis cõpetentis, ſecundum Bald. *in l. ſi quis ex conſenſu.* 7. *col.* 2. *in fin. C. de Epiſ. aud.* & Felin. *in c. P. & G.* 40. *col.* 4. *de offic. delegat.* & vide Socin. *in d. conſil.* 108. *in fin. in* 4. *volum.* vbi dicit, quod quando iudex requirit ex officio, non poteſt eius iuriſdictio prorogari. Secundo, † LIMITA non procedere in prorogatione, quæ fit de loco ad locum; quia illa non poteſt fieri tacite, ſed requiritur expreſſus conſenſus prorogantium. Ita tenet Franc. de Aret. *in c.* 1. *col. pen. verſ. illud etiam ſcias, &c. de iur.* allegat text. *in c. ſtatutum.* 11. §. *in nullo. de reſcr. lib.* 6. TERTIO LIMITA † non procedere in cõtumace; quia per contumaciam nunquam prorogatur iuriſdictio; vnde in hoc caſu non æquiparatur præſens, & abſens per contumaciam, ita tenet Bart. *in l. ex quacunq;.* 2. *in* 1. *lect. col.* 2. *& ibi etiam Alex. in* 2. *col. ff. ſi quis in ius voc. non ier.* per tex. & ibi Bald. *in d. l. ſi quis ex conſenſu.* 7. *C. de Epiſcop. aud.* & Ludou. Roman. *in conſ.* 48. Inducitur † etiam tacita prorogatio per reconuentionẽ, quod poteſt intelligi duplici modo, ſcilicet ex parte reconuenientis, & ex parte reconuenti. De primo eſt exemplum: vt ſi tu conuenis me coram iudice incõpetenti, ego qui ſum reus, poſſem declinare eius iuriſdictionem, ſi vellem; ſi tamen non declino, ſed ſtatim recõuenio te coram eodem iudice, ex hoc ipſo videor in iudicem conſentire, & ſic non poſſum declinare ipſum vlterius in prima cauſa reconuentionis. Ita habetur per Matt. *in deciſ.* 27. *conſ. Neap.* de ſecundo eſt exemplum, vt ſi tu es clericus, vel alius non ſubditus, & conuenis me corã iudice meo ſeculari, poſſum te coram eodem reconuenire, per quam recõuentionem tu recõuentus prorogas iuriſdictionem illius iudicis ex neceſſitate iuris, ita tenet Bal. *in auth. & conſequenter.* quæ eſt ex *Nouell. Conſt.* 96. *cap.* 2. *col.* 2. *in prin. ibi, nam reconuentio, &c. C. de ſent.* & Spec. *in tit. de comp. iud. adi. in prin. verſ.* 9. probatum eſt etiam per *l. ſi idem cũ eo.* 11 §. *quod ſi mutuæ.* (alias,) *ſed & ſi mutuæ. ff. de iuriſd. omn. iud.* & dixi plene ſupra in 7. diſt. prin. LIMITA † viciſſim hic primo hãc materiam prorogationis procedere, quando prorogatur talis iuriſdictio, qualem habet ille iudex prorogatus in ſuos ſubditos; quia tunc valet prorogatio, vt ſupra dixi. Secus eſt, quando illam iuriſdictionem non haberet. Exemplum, ſi eſt aliquis iudex maleficiorum deputatus, ad cognoſcendum ſolum de cauſis criminalibus, modo duo forenſes vellent coram eo litigare in cauſa ciuili, certe non valet prorogatio, quia talem iuriſdictionem cauſarum ciuilium non habet iudex ille, in ſuos ſubditos, & illud

quod

quod non est prorogari nō potest, ita per plura tenet Ias. *in l. si per errorem.* 13. *col.* 1. *ff. de iurisd. omn. iud.* Pro hoc est tex. *in l. solemus.* 61. §. *latrunculator.* 1. *ff. de iudic.* Idem econtra, quando esset iudex causarum ciuilium, & prorogatio fieret de causa criminali; quia non valet, secundum Bald. *in l.* 1. *colum. final. C. de iurisd. omn. iudi.* idem dicimus in omnibus similibus iudicibus, habentibus iurisdictionem limitatam ad certam speciem causarum, vt non possit fieri prorogatio ad aliam speciem, vt tradit plene Ias. *in d. l. per errorem.* 13. *col.* 1. vbi multos allegat, & habetur per Abb. *in c. P. & G.* 40. *de off. delegat.* adde
19 Bald. *in l. testamenta. C. de testam.* † Secundo LIMITA hanc materiam non procedere, quoad executionem sententiæ; quia licet iudex prorogatus possit procedere, & sententiare; non tamen potest suā sententiam exequi, sed executio debet fieri per ordinarium competentem, tex. est *in l. Episcopale.* 8 *C. de Epis. aud* per quem tex. ita dicit Alex. *in l. cum quadam.* 19. *in pen. not. & ibi etiam Ias. in* 4. *not. ff. de iur. om.*
20 *iud.* † Tertio LIMITA non procedere in iudice delegato; quia eius iurisdictio prorogari non potest, text. est *in d. c. P. & G.* 40. *de off. deleg.* quod quomodo, & quando procedat, vide omnino ibi Abb. & Doct. Sed de tempore ad tempus potest prorogari iurisdictio delegati, *c. de causis.* 4. *& ibi Felin. in* 1. *not. de offic. deleg.* ADDITIO. Concludendum est, quod iurisdictio delegati prorogari potest de tempore ad tempus, *l. consensisse.* 2. §. *si & iudex.* 2. *ff. de iudi.* Item, potest prorogari de re ad rem, *l. de quare.* 74. §. *quod si is.* 1. *ff. eod titu.* Item potest prorogari de loco ad locum, *c. statutum* 11. §. *in nullo. extra de rescript. in* 6. sed de persona ad personam non potest fieri prorogatio, *d. c. P. & G.* 40. *de off. deleg.* & quæ sit ratio, vide plene per Iaco. de S. Georg. *in l. si se.* 1. *ff. de iud. numer.* 24. vbi dicit, quod nec iure canonico, nec iure ciuili potest prorogari iurisdictio de-
21 legati de persona ad personam. *Petr. Foller.* † Quarto, LIMITA non procedere, quando interuenerit error in prorogatione; quia error impedit eam fieri, *l. si p r errorem.* 15. *& ibi Bartol. & Doctor. ff. de iur. omn. iudi.* Quod tamen restringe procedere in eo iudice; quia erat penitus incōpetens de iure communi: secus si erat competens de iure communi; & tamen poterat aliquo priuilegio exemptionis declinari; quia si fuit prorogatus etiam per errorem, valet prorogatio, ita tenet Bar. *in rep. l. ex quacunque.* 2. *colum.* 4. *ff. si quis in ius voc. non ier.* pro hoc est gloss. *in l. consensisse.* 2. §. *conuenire.* 1. *versic. consen-*
22 *sus. ff. de iud.* vbi ponit exemplum de scholari, & tenet Ias. *in d. l. si per errorem.* 15. *colum.* 3. † Quinto LIMITA non procedere in causa appellationis: quia in ea non habet locum prorogatio; quoniam appellatio debet fieri gradatim; vnde non potest fieri ad iudicem incompetentem, de consensu partium, ita tenet Bald. *in titu. de pace Constantiæ, in* 13. *colum. in fin. super versicul. secundum mores, leges, &c.* & sequitur Felin. *in d. c. P. & G.* 40. *colum* 4. *de off. deleg. versicu. item nota,* & Specul. *in titu de appel.* §. *nunc tractemus, versic. quid si de facto* & Alexand. *in d. l. consensisse.* 2. *in princ. in addit. ad Bartol. ff. de iudi.* † Sexto, LIMITA non procedere, quoad iurisdictionem con- 23
cessam à Deo, prout est excommunicare, vel absoluere: quia talis iurisdictio prorogari non potest, secundum Bald. *in d. l. si quis ex consensu.* 7. *in* §. *verbis. C. de Epis. aud.* & Alex *in d. l consensisse.* 2. *ff de iudi.* in addition. quæ incipit, *sed vtrum. in fin.* † An autem 24
clericus possit prorogare iurisdictionem alterius Episcopi, sine consensu sui Episcopi? Dic, quod nō, sed requiritur consensus proprii Episcopi, tex. est *in c. significasti.* 18. *& ibi Abb. & Doct. de for. compet.* quod intelligitur, quando vellet expresse prorogare, sed contrahendo vel delinquendo, potest iurisdictionem alterius prorogare absq; consensu proprii Episcopi, per *c. Romana.* 1 §. *contrah.* 3. *de for. comp. lib.* 6. ita tenet Alex. in add. ad Bar. *in l. si se.* 1. *ff. de iud. in add. quæ incipit: adde, &c.* & prædictis adde Spec. *in titu. de comp. iud. adi. in prin. col.* 9. *ver. in clericis.* † Vlti- 25
mo quæritur generaliter, quid de laicis subditis dominis suis temporalibus, puta Regi, vel Baroni, an possint prorogare iurisdictionē alterius iudicis, sine consensu sui domini, & si prorogant, an possit dominus reuocare eos, ne litigent coram alio iudice? istam quæstionem tangit Bart. *in l. hoc edicto.* 1. §. *& post operis.* 9. *in fi. & ibi communiter Doct. ff. de oper. no. nun.* & gloss. & Doct. *in c. imperialem.* 55. §. *præterea si inter duos. fin. de prohib. feu. alie per Frede.* & Abb. *in c. cæterum.* 5. *de iudic.* & Bald. *in l. decernimus.* 16. *C. de sacrosanct. eccles. & in l si quis in conscribendo* 51. *in* 4. *not. C. de Episcop. & cleri.* Bald. *in c.* 1. *colum.* 2. *in fin. de inuest. in mari fact.* & breuiter ista est magis communis conclusio. Nam quidam sunt vasalli subditi dominis ratione feudi, quod tenent ab eis, & isti nullo modo possunt prorogare iurisdictionē alterius iudicis sine consensu dominorum suorum, & si de facto prorogarent, possent domini reuocare prorogationē, & impedire eos litigare; quia de facili posset fieri collusio, & priuare dominos sua proprietate, vel iurisdictione, quam habent respectu feudi. Quidam sunt vasalli subditi, non ratione feudi, sed ratione personæ, prout sunt omnes Burgenses, qui recognoscunt dominos suos ratione personæ, quā habent subiectam, non tamen tenent aliquod feudum, & isti possunt prorogare sine consensu dominorum, per text. *in l. si se.* 1 *ff. de iud.* ita tenet Andr. de Isern. *in d. c. imperialem.* 55. §. *præterea si inter duos. fin. colum* 6. *in princ* sequitur ibi Aluar. *in* 3. *colum.* & hoc videtur sentire Bartol. si bene ponderetur *in d.* §. *& post operis.* 9. *in fine.* & Bartol. *in d. l.* 1. *col.* 1 *ff. de iud.* Prædictam † tamen conclusionem LIMITA, nisi iu- 26
risdictio esset per Principem reseruata; quia tunc non potest fieri prorogatio etiam per Burgensem, ita tenet Bal. *in d.* § *præterea si inter duos. fin. colum penult. vers. in contrarium.* vbi sequitur Aluar. *in* 3. *col.* Ex hoc

hoc infero, quod cum hodie omnes Barones regni, vt plurimum habeant priuilegia primarum & secundarum causarum, & sic est eis reseruata iurisdictio super vasallis suis Burgensibus, per Regem, qui est Princeps, & Monarcha in regno; quia non recognoscit superiorem, vt not. Andr. de Isern. *in c. quia. 1. versic. Regis de his qui feudum dar. pos. & in procem. const. colum.* 1. per hoc dico, quod non possent vasalli alicuius Baronis, habentis tale priuilegium, prorogare iurisdictionem alterius iudicis, sine consensu Baronis, propter dictam reseruationem, & ita videmus quotidie seruari in regno; quia quando esset facta prorogatio, quocunq; solent Barones reuocare subditos prorogantes, ad suam iurisdictionem. *Rob. Mar. Venus. V. I. D.*

IVDICIORVM XIII. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud temporale, & aliud spirituale.*
2 *Iudex secularis, non potest cognoscere de causis spiritualibus.*
3 *Iudex secularis cognoscere potest de causis spiritualibus, si constet per confessionem partis.*
4 *Causæ spirituales sunt ciuiles & criminales, & quæ dicantur, num. 5. 6. 7. cum seq.*
5 *Possessorium beneficii, quando dicatur causa spiritualis, & an possit talis quæstio coram iudice laico ventilari.*
6 *Titulum suæ possessionis, seu beneficii, an & quando cogatur quis ostendere.*
8 *Causæ spiritualibus annexæ, quæ dicantur.*
9 *Libellus an requiratur in causis spiritualibus.*
10 *Papa, an possit laico delegare causas mere spirituales.*
11 *Compromissum, an fieri possit de causis spiritualibus.*

TERTIADECIMA principalis distinctio iudiciorum est; † quia iudicium aliud est tempo-
1 rale, & aliud spirituale, & ista est noua distinctio, ab vndecima præcedenti; quia ibi fuit distinctum iudicium seculare ab Ecclesiastico, hic autem distinguitur iudicium temporale à spirituali, ibi fit differentia inter duas curias, scilicet, Ecclesiasticam, & Secularem; hic fit differentia de eo, quod vtrinque potest accidere in curia ecclesiastica; nam iudicium temporale dicitur, vbi agitatur de aliqua re temporali, puta de fundo, equo, pecunia, & similibus, cuius rei est capax laicus: & hoc iudicium potest esse seculare, & ecclesiasticum. Iudicium spirituale est, vbicunque agitur de aliqua re spirituali, vel annexa spirituali, & istud non potest fieri, nisi in curia ecclesiastica, secundum Bart. *in l. Titia. 34. ff. solut. matr. & in l. quoties. 3. C. de iudic. & in l. cui. 2. ff. de iurisd. omnium iud.* & Abb. *in c. tuam 3. de ordin. cognit. & in c. lator. 5. qui filii sint legit.* ADDITIO. Iudex enim † secularis, vt ex dictis Auctoris perpenditur, est incapax in cognoscendo de causis spiritualibus, procedit etiam si essent incidenter coram iudice laico; quia deberent remitti ad ecclesiasticum, *d. c. tuam 38. de ordin. cognit.* Sed intellige, quando quæstio est super iure, videlicet an matrimonium teneat, vel non: at secus, si quæstio est facti; quia secularis est capax, secundum Bar. *in d. l. cui iurisdictio. 2. col. vers. iuxta prædicta quomodo. ff. de iur. om. iud. & in l. omni. 6. C. de sacrosan. eccl.* & per Doct. *in d. l. Titia 34. ff. solut. matr.* dixi plene supra in 11. distinct. *num.* 8.

[Contrarium eius, quod ex Bartolo in hac additione asserit Follerius, tradit Fachineus *lib. 1. controuers. iur. cap.* 44. ex Baldo, Imola, & Lapo, Iudicem videlicet secularem de causa spirituali, etiam quoad ea, quæ in facto consistunt; cognoscere, & iudicare non posse. Et sic nec de eo, an matrimonium fuerit contractum; vel contractus ita fuerit celebratus, & similibus. allegat *c. si Iudex laicus. de sent. excom. lib. 6.* Et hanc insuper assignat rationem, si Iudex laicus de quæstione facti cognosceret, & Iudex ecclesiasticus de quæstione iuris, id nihil aliud fore, quam vnius causæ continentiam diuidere, contra *l. nulli. C. de iudic.* & diuersis processibus intricare negotium.]

Et † licet, vt dixi, iudex secularis non possit nec principaliter, nec incidenter cognoscere de causa spirituali; tamen quando cognoscitur per confessionem partis, potest secularis cognoscere, licet causa sit spiritualis, secundum Bald. singulariter *in l. quoties. 3. colum. 2. versic. sed nunquid. C. de iudi.* & Specul. *in titul. de reconuent.* Lanfranc. *in c. quoniam contra. 11. versicul. confessiones colum. 6. de probat.* & sic eo casu non tenetur remittere; quia id, quod dicitur, quod causa spiritualis incidens coram seculari debet remitti ad ecclesiasticum, procedit, quando sumus in iudicio contradictorio; at secus in voluntario. *Petr. Foller. V. I. D.* Super hoc tamen † est sciendum, quod causæ spirituales sunt ciuiles & criminales, & appellatione causarum ciuilium comprehenduntur etiam spirituales, secundum Card. *in Clem. 1. in 4. col. in 5. quæst. de offic. delegat.* Causæ spirituales ciuiles possunt multipliciter exemplificari. Primo, vbi agitur de aliquo iure incorporali, puta de donis DEI, & sacramentis ecclesiæ. Item, de officio, & administratione ecclesiæ. Item, de aliqua præbenda, dignitate, personatu, seu canonicatu, vel decima. Item de vestibus, & aliis ornamentis ecclesiæ, prout hæc omnia habentur per Abb. & Ioan. de Anan. *in c. consulere. 38. de simo. & in c. ad aures. 24. & c. ad nostram. 21. eod. titul.* Similiter, vbi agitur de matrimonio, vel legitimatione prolis, vt *d. c. tuam. & d. c. lator.* Et generaliter, vbicunque agitur de beneficio ecclesiastico, & de omnibus illis, quæ habentur in *Clem. dispendiosam. 2. de iud. & in d. c. literas. 2. & ibi Abb. de iur. calum.* LIMITA tamen id, † quod dixi

dixi de beneficio ecclesiastico, vt procedat, quando ageretur petitorio, secus si agitur possessorio super aliquo beneficio ecclesiastico, puta ad recuperandam possessionem beneficii; quia ista causa non dicitur spiritualis, sed temporalis, vt not. gloss. & Abb. *in penult. colum. in c. cum dilectus. 32. de elect.* & gloss. & Abb. *in c. literas. 7. de iuram. calum.* & Card. *in d. Clement. dispendiosam. 2. in 10. q. in fin. de iud.* vbi infertur, quod tunc agens non tenetur ostendere titulum beneficii, licet quando agit petitorio, secus, de cuius dicti veritate, an possessorium beneficii, dicatur causa spiritualis, & an possit talis quæstio ventilari coram iudice laico, vide plene per Abb. *in d. c. literas. 7. colum. 2. & 3.* ADDITIO.
6 Vide quæ dixi supra *in 11. distin. num.* 48. Petr. Foller. V. I. D. in eo autem, † quod dixi clericum agentem possessorio, non debere probare titulum beneficii, adde, quod licet alias regulariter nemo compellatur ostendere titulum suæ possessionis, *l. cogi. 11. C. de pet. hæred.* tamen fallit, quando agitur contra clericum possessorem beneficii; quia semper tenetur ad instantiam iudicis interrogantis ostendere titulum suæ possessionis, secundum Bald. *in l. cessante. 2. C. quomodo & quand. iud. & in l. cogi. 11. colum. 2.* & Bald. *in l. siue. 16. C. de prob* Sed ad instantiam partis non cogitur, secundum Bald. *in l. ciuile. 5. C. de fur.* Item minime cogitur clericus, etiam per iudicem, quando per longum tempus stetit in possessione beneficii, puta per decem annos, concurrente fama, secundum Innoc. *in c. illud. 11. & ibi Abb. colum. 4. de præsump.* & Bald. *in d. l. siue. 16. C. de probatio.* ADDITIO. Adde regulam Cancel. *sub numer. 33.* & ibi late dicta per Dom. Lud. Gom. & vide Rotam *in decis 467. in antiquis.* & vide Capi. *in decis. 6. in causa mota.* vbi quærit, an rector seu beneficiatus agens contra debitores suos teneatur ad petitionem eorum ostendere titulum. *Petr. Foller.*
7 *V. I. D.* CAUSÆ † CRIMINALES SPIRITUALES possunt dici, quando agitur de criminibus ecclesiasticis, vt de hæresi, simonia, schismate, apostasia, sortilegiis, & de aliis similibus, de quibus habetur in quinto libro decretalium, puta de vsuris, & aliis similibus, non tamen de omnibus quæ habentur ibi; quia ibi ponuntur aliqui tituli continentes crimina secularia, prout est titulus de furtis, de homicid. & aliis. Istæ autem causæ possunt magis congruenter appellari causæ criminales ecclesiast. quam causæ spirituales; quia regulariter causæ spirituales includuntur sub appellatione causarum ciuilium; ergo de stricta significatione, non possent dici criminales spirituales,
8 per ea, quæ supra dixi, per dom. Cardi. *in Clemen. 1. in 5. quæstio. de offic. delegat.* Spiritualibus autem † annexæ dicuntur causæ iuris patronatus ecclesiæ, vt est text. & ibi per Dd. *in c. quanto. 3. de iudic.* vbi probatur, quod idem iudicatur de istis, quod de mere spiritualibus, & habetur per Ioan. de Anan. *in d. c. consulere. 38. de simonia.* An † autem in causis spiritualibus requiratur libellus? Speculat. *in tit. de libel. concept. §. nunc dicendum. versicul. 23. in fin.* tenet quod non, sed Ioan. Andr. ibi in addit. restringit dictum Specul. ad casus positos in *Clem. dispendiosam. 2. de iud.* Et quid si agitur de iuramento apposito in contractu simulato, an dicatur causa spiritualis? vide Bald. tenentem, quod non, *l. si tempore. 1. C. de oper. libert.* Robert. Maran. V. I. D. ADDITIO. Nunquid † Papa possit laico delegare causas mere 1 spirituales criminales & ciuiles? & videtur, quod sic, vt 63. *dist. c. Hadrianus. & c. in Synodo, & c. decernimus. 2. extr. de iud. & c. bene quidem. 97. distinct.* & voluit expresse dom. Ant. de Ros. *in tract. de potest. Imperat. & Papæ. versic. ex his etiam deciditur.* † Nunquid 2 de causa spirituali posset fieri compromissum? Hostien. *in c. ex literis. 1. de consang. & affin.* tenet, quod non potest fieri compromissum super illa causa spirituali, sed de fructibus, expensis, & aliis cõtingentib. causam spiritualem, bene potest fieri compromissum, & de veritate vide Lanfr. *in tract. de arb. in 4. parte.* & sic etiam de transactionibus dicendum est. *Petr. Foller. V. I. D.*

IUDICIORUM XIV. DISTINCTIO.

SUMMARIA.

1 *Iudicium aliud iurisdictionale, & aliud arbitrarium.*
2 *Arbitrarii tres dicuntur esse species, & quæ sint.*
3 *Arbitramentum, est quædam transactio.*
4 *Compromissum potest fieri per procuratorem sine speciali mandato, stante statuto, quod causæ compromittantur. Idem in tutore.*
5 *Prælatus an possit compromittere super rebus ecclesiæ.*
6 *Clausula compromissi;* quod procedatur de iure & de facto; *quid importet.*
7 *Compromissum nunquam valet, nisi ex die, quo arbitri illud acceptauerunt.*
8 *Compromisso si quis lædatur, potest intentare remedium* l. 2. C. de rescin. ven. *etiamsi arbitramentum homologasset.*

QUARTADECIMA distinctio iudiciorum est; quia iudicium † aliud est iurisdictionale, & aliud arbitrarium, id est, coram arbitro. Iurisdictionale est illud, quod agitatur coram iudice, habente iurisdictionem, siue sit iudex ordinarius, siue delegatus. Iudicium arbitrarium, dicitur illud, quod ventilatur coram arbitro. Et quia ista materia est plenius tractata in diuersis locis, maxime per Speculat. *in titul. de arbitro, per totum.* & per Lud. Roman. *in repet. rubr de arbitr.* per Bart. *in l. si societatem. 76.* (alias, *societatem.*) *§. arbitrorum. 1. ff. prò socio.* ideo non est opus hic tractare materiam arbitrorum, sed remitto me ad dicta in locis prælegatis,

legatis, & maxime, quo ad materiam huius distin-
ctionis, scilicet in quibus differat iudicium iudicis,
à iudicio arbitri, ponit plene Spec. *in d. tit. de arbitr.*
§. differt, per totum. SED pro aliquali introductione,
VIDEAMVS VNAM tantum QVÆSTIONEM,
scilicet: QVOT SVNT GENERA ARBITRO-
2 RVM. Et breuiter † arbitrorum TRES reperiun-
tur esse SPECIES principales in iure. Quidam di-
citur arbiter simpliciter, quidam dicitur arbitra-
tor, & quidam dicitur arbiter iuris. Arbiter simpli-
citer dicitur ille, qui de partium consensu eligitur,
& in eum sub pœnæ stipulatione compromittitur,
secundum Spec. *in tit. de arbitr. §. 1. in princ.* Arbiter e-
nim æquiparatur iudici, & quoad processum, tene-
tur seruare iuris ordinem, licet compromissum sit
quidam contractus, *l. compromissum. 1. & ibi Bald. ff.*
de arbitr. & Spec. *in d. §. 1. versic. & est etiam, &c.* Arbi-
trator vero, est quidam amicabilis compositor, qui
habet dirimere, & diuidere litem de facto potius,
quam de iure, & sine aliquo iuris ordine, vt habe-
tur per Spec. *in d. §. 1. in vers. arbitrator.* & de hac ma-
teria tractatur per Bart. & Doct. *in l. si quis arbitratu.*
43. ff. de verb. oblig & in d. l. si societaté. 76. (alias,) *socie-*
tatem. §. arbitrorum. 1. ff. pro soc. & per Abb. *in c. Quin-*
3 *tauallis. 23. de iureiur.* Est istud † arbitramentum dici-
tur quædam transactio, secundum Bar. *in d. l. si quis*
arbitratu. 43. ff. de verb. obl. & Alex. *in consil. 82. in fin.*
in 1. vol. quod qualiter intelligatur, vide Phil. Dec.
in cons. 60. col. 3. Et hanc differẽtiam inter arbitrum,
& arbitratorem, ponit etiam Bar. *in d. §. arbitrorum.*
vers. 1. quæro quæ sit differentia, &c. Arbiter iuris dici-
tur is, qui eligitur ex necessitate statuti, & quando
iudex allegatur suspectus, debent eligi arbitri ad
cognoscendum de suspicione ex necessitate iuris,
l. cum specialis. fin. & ibi Bart. & Doct. C. de iud. & habe-
tur *in c. suspicionis. 39. de off. deleg. & c. ab arbitris. 11. de*
off. deleg. lib. 6. Similiter, quando extaret statutum,
quod causæ compromittantur inter coniunctos,
tales arbitri, dicuntur iuris arbitri, secundum Abb.
in c. cum dilectus. 6. col. 7. de arb. Et an coram istis arbi-
tris habet locum reconuentio, & quam iurisdictio-
nem habeant, ordinariam scilicet, vel delegatam,
dixi plene supra, *in 6 dist. principali, versic. 2. quæro an*
coram arbitro. Et quia isti arbitri eliguntur de neces-
4 sitate † legis, vel statuti, & non ex propria volunta-
te partium, infertur, quod licet alias procurator
non possit compromittere, nec transigere sine spe-
ciali mandato, per tex. *in c. per tuas 9. & ibi Abb. in 2.*
not. de arb. & Phil. Dec. *in cons. 60. col. 1. in prin.* & Socin.
in cons. 18. col. 15. versic. & ad compromittendum, &c. in 1.
vol. tamen stante statuto, vel lege, quod causa com-
promittatur, potest compromittere, etiã sine spe-
ciali mãdato, vt not. Alex. & communiter Mod. *in l.*
si plures. 9. ff. de pact. vbi loquitur de tutore, qui po-
test compromittere in arbitrũ iuris, & vide ad ma-
5 teriam do. *in l. præses. 12. C. de transact.* An † autem
Prælatus possit compromittere super rebus eccle-
siæ, vide plene Alex. *in cons. 32. in 2. vol.* & Soc. *in con-*
sil. 18. col. 14. in 1. vol. Lud. Rom. *in cons. 369. col. 4. in fin.*
versic. tertia ratio, &c. & Petr. Phil. Corn. *in cons. 57. in*
litera A. & litera P. in 3. vol.

[Item an clericus compromittere possit in arbi-
trum laicum, & arbitri sententia hoc casu valeat,
vide Gail. *lib 1. obs. 37. num. 1. & obs. 38. in fin.*]

Et an tale compromissum transeat in successo-
rem, vide Fel. *in c. præsentata. 50. col. 1. de testib.* Quid 6
autem important † illa verba, quæ communiter
solent apponi in compromissis, s. vt procedat, & iu-
dicet de iure, & de facto, &c. Dico, quod per huius-
modi clausulam nõ potest arbiter lædere aliquam
partium contra naturalem æquitatem, sed solum
importat quod non teneatur seruare iuris solenni-
tates, sed quod procedat manu regia, secundum ius
gentium, debet tamen seruare iustitiam in non læ-
dendo aliquam partem, ita tenet Pet. Phil. Corn. *in*
cons. 114. col. 2. in fi in 2. vol. & Bal. *in l. siue tota res. 1. ff. de*
euict. si vero dicatur de iure tãtum, operatur vt sen-
tentia lata contra ius, sit ipso iure nulla; quia exces-
sit formam compromissi, secundum Bart. *in l. diem*
proferre. 27. §. stari. 2. ff. de arb. Vnum tamen scias in 7
hac materia, † quod compromissum nunquam in-
cipit valere, nisi ex die, quo arbitri illud acceptaue-
runt, & ante acceptationem non currit terminus
præfixus compromisso. Ita tenet Bald. per illum tex.
in l. (alias) *§. si cum dies. 5. legis, quid tamen. 21. in fi. princ.*
ff. de arbitr. Alex. *in consil. 34. col. fin. versic. ex quibus. in*
1. volum. Vltimo, super hac materia adde vnum pul- 8
cherrimum dictum, † quod vbicunq; quis ex arbi-
tramento esset læsus vltra dimidiã iusti pretii, po-
test intentare remediũ *l. 2 C. de rescind. vend.* etiamsi
laudũ & arbitramentũ homologasset & approbas-
set, ita tenet Phil. Dec. *in cons. 60. col. 3.* vbi arguit de
compromisso ad transactionem; & nota hoc; quia
quilibet prima facie responderet in contrarium. Et
ad materiam huius distinct. adde quæ dicam infra
in vlt. parte, in tract. de appellatione, in 4. q. pr. versic. 8. li-
mita, &c. in 1. quæst. in vers. reductio. Rob. Mar. V. I. D.

IVDICIORVM XV. DISTINCTIO.

SVMMARIVM.

1 *Iudicium aliud delegatum, aliud subdelegatum.*

QVINTADECIMA distinctio iudiciorum est; 1
quia † iudicium aliud delegatum, aliud sub-
delegatum. Delegatum est illud, quod ventilatur
coram iudice delegato de qua materia dixi plene
supra *in 5. dist.* Subdelegatum vero est illud, quod
agitatur coram iudice subdelegato, id est, coram
eo, qui fuit delegatus à delegato, de qua materia
habetur plene *in l. à iudice. 5. C. de iudic.* & ibi per mo-
derniores, & per Alexand. *in l. quæcunque. 1. ff. de offic.*
eius. & per Canonist. *in c. venerabili. 37. de offic. dele-*
gat. & in l. in causarum. vnic. C. qui pro sua iurisdict.
Et

Et quia hanc materiam plenius attigi supra *in dicta quinta distinctione*; ideo hic aliter non insisto, vnde deuenio ad decimamsextam distinctionem.

IVDICIORVM XVI. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud validum, & aliud inualidum, seu nullum.*
2 *Iudicium quot modis possit dici nullum, & numer. 3. cum seq. vsque ad fin.*
3 *Iudicium quando ex defectu iudicis sit inualidum.*
4 *Processus factus à iudice recusato, est ipso iure nullus.*
5 *Clausula;* quod si nō omnes, &c. *in rescripto apposita, quid importet.*
6 *Causa pluribus commissa cum clausula, vt omnes, vel vnus procedere possit, is qui incipit procedere, debet finire, alias alii nulliter procedunt.*
7 *Exceptio nullitatis ex defectu iudicis causata, semper potest opponi, etiam stante statuto, ne contra sententiam vlla opponatur exceptio.*
8 *Delegato procedente ante præsentationem rescripti delegatorii, processus est nullus parte opponente.*
9 *Processus in contumaciam factus, ante nuntii relationem, est ipso iure nullus.*
10 *Citatio omissa, reddit actum iudicii ipso iure nullum.*
11 *Statutum inducere non potest, vt feratur sententia contra absentem non citatum.*
12 *Citatio an possit omitti à principe.*
13 *Citationis defectus, qualiter opponatur.*
14 *Citatus præsumitur, qui longe aberat, & deinde in iudicio reperitur.*
15 *Sentētia lata pro parte præsente, nō citata, an valeat.*
16 *Iudicium & sententia, nulla sunt, cum iudex ad prolationem sententiæ magna celeritate, sine examinatione processus, & causæ cognitione procedit.*
17 *Causæ cognitionis effectus.*
18 *Sententia an præsumatur lata cum causæ cognitione.*
19 *Procurator falsus, vel substitutus, à non habente potestatem, facit iudicium cum eo agitatum esse nullum.*
20 *Exceptio falsi procuratoris apponi potest ante & post sententiam, ad annullandum iudicium.*
21 *Falsus procurator quis dicatur.*
22 *Nullitas iudicii agitati cum falso procuratore, potest vsque ad mille annos opponi, & qualiter hæc nullitas opponatur, & numer. 23. 24. 25. 26. & 27.*
28 *Procurator habens potestatem substituendi, non potest substituere, ante litem contestatam, nisi hoc in mandato expressum sit.*
29 *Maritus agens, vt procurator vxoris, nullum habens mandatum, facit iudicium esse nullum, licet vt legitimus administrator, agere potuisset.*
30 *Filiusfamilias agens, vel conuentus in iudicio sine consensu patris, facit iudicium esse nullum, & potest opponi tam ante, quam post sententiam,*
31 *Filiusfamilias, vbi non acquiritur vsusfructus patri, libere potest agere.*
32 *Filiofamilias minori dandus est curator.*
33 *Filiusfamilias si agit in aduentitiis sine consensu patris & obtinet, iudicium est validum.*
34 *Pater citatus vt præstet assensum, si non compareat, an iudicium sit nullum?*
35 *Filiusfamilias potest esse in iudicio, tanquam procurator alterius.*
36 *Filiusfamilias litigare potest super spirituali negotio.*
37 *Statutum, quod mulier contrahere non possit sine propinquorum consensu, non comprehendit mulierem alieno nomine contrahentem.*
38 *Contractus mulieris in regno Siciliæ contrahentis alieno nomine, valet sine mundualdo.*
39 *Mundualdus an requiratur, cum mulier contrahit.*
40 *Instantia perempta, potest iudex ferre absolutoriam ab obseruatiōne iudicii, & actorem condemnare in expensis.*
41 *Instantia an pereat de iure canonico.*
42 *Iudicium gestum cum procuratore excommunicato, an valeat.*
43 *Pupillus litigans in iudicio sine tutore, facit iudicium ipso iure nullum, & quando tutorem non habet, eius consanguinei citari debent.*
44 *Sententia lata in fauorem pupilli, valet sine tutore: quando pupillus est maior infante, alias secus, & num. 50. eiusque ratio. nu. 45.*
46 *Alienatio rei Ecclesiæ sine solennitate valet, quando tendit in fauorem Ecclesiæ.*
47 *Minor quando possit stare in iudicio.*
48 *Statutum requirens consensum propinquorum in cōtractu mulierum, intelligitur de contractibus damnosis, non autem vtilibus.*
49 *Mundualdus non requiritur, quando mulier facit contractum sibi vtilem.*
51 *Iudicium agitatum sine consensu patris, cum filiofam. tendens in eius fauorem, valet, etiam si sit minor.*
52 *Tutor non faciens solennia, litigans pupilli nomine, facit iudicium esse nullum, & quæ dicantur ista solennia & qualiter practicatur in regno.*
53 *Testator, si in testamento dat potestatem tutori, vt possit propria auctoritate administrare, non requiritur inuentarium.*
54 *Tutor non potest facere procuratorem, ante litem contestatam, sed actorem, cum decreto iudicis, alias non valet iudicium.*
55 *Procurator qui litem contestatus fuit in causa, in singulis actibus citari debet, alias si citetur dominus, non valent acta, nisi procurator esset impeditus.*
56 *Curator ad litem pupillo qualiter dari debeat, vt iudicium valeat.*
57 *Curator ad litem an debeat cauere, & alia facere.*
58 *Auocata causa per superiorē ab ordinario, vel alii delegata, ordinarius censetur priuatus iurisdictione.*
59 *Mortuo delegato, causa nō reuertitur ad ordinarium, sed ad principem delegantem.*

SEXTADECIMA distinctio iudiciorum est; quia iudicium † aliud validum, & aliud inualidum, seu nullum. Iudicium validum est illud, in quo sunt seruata omnia solennia, & substantialia iudiciorum. Inualidum vero est, vbi aliquid deficit ex dictis solennitatibus, secundum Bartol. *in l. prolatam. 4. C de senten.* & Lud. Roman. *in consil. 220. in princ* vel quando agitatum fuit cum persona minus legitima, vt habetur *in l. licet. 24. C. de procur.* & dicetur plenius infra. Super ista distinctione tangam solum vnam quæstionem, quæ videtur necessaria, videlicet, † QVOT MODIS DICI POTEST IVDICIVM NVLLVM, SEV SENTENTIA NVLLA? & erit quæstio valde vtilis pro instructione Aduocatorum, qualiter impugnabunt iudicia. Et quoniam de iure communi possent adduci multæ nullitates, puta ex defectu litis contestationis; vel quia sententia non fertur in personam procuratoris, & multas similes, quæ hodie sunt sublatæ in regno in causis ciuilibus, ex quo proceditur sola facti veritate inspecta, vt pluries supra fuit dictum. Ideo cum hoc vtile opusculum destinauerim principaliter ad vtilitatem iudicum, & aduocatorum regnicolarum, omittam nullitates sublatas, & ponam tantum illas, quæ hodie seruantur regno. Bene verum est, quod in criminalibus, in quibus seruantur iura communia, seruarentur nullitates iuris communis, de quibus tangam aliqua infra suo ordine. PRIMO † igitur dicitur iudicium nullum, seu inualidum, ex defectu iudicis, quod potest multipliciter procedere, scilicet vel quia iudex non interuenit, quo casu cum iudicium dicatur à iudice, non potest dici sine eius interuentu, *c. forus. 10. de verb. sign.* vel quia interuenit iudex incompetens, quo casu totum iudiciũ ruit, nisi appareat de prorogatione, vt *in toto tit. C si à non compet. iud.* vel quia interuenit pro iudice aliquis priuatus, *l. priuatorum. 3. C. de iurisd. om. iud.* vel quia iudex est incapax ex aliquo defectu, qui defectus in iudice possunt esse plures. Quidam enim sunt defectus naturales, vt quia iudex sit furiosus, mutus, surdus vel impubes, & isti defectus quandocunque obiiciantur, reddunt iudicium retro nullum, etiam si obiiciantur post latam sententiam, & postquam transiuit in rem iudicatam, vt not. Specul. *in tit. de except. §. fi. colum pen. versic. hoc quoque. & §. nunc videndum. vers. sed quæro.* & Abb. *in c scíscitatus. 13. colum. 3. & 4. de rescri.* & ibi etiam Felin. *col. 3.* Pro hoc est tex. *in l. cum prætor. 12. §. non autem. 2. & ibi Bald. ff. de iudic.* Quidam sunt defectus accidentales, & inducti per ius positiuum, vt quia iudex est infamis, vel seruus, vel excommunicatus; & tunc si isti defectus sunt notorii & manifesti, possunt quandocunque opponi ad iudicium inualidandum. Quod tamen intelligo in illis defectibus, qui ipso iure inualidant iudicium, prout si iudex est seruus, vel si est excommunicatus, vt habetur *in c. ad probandum. 24. de re iud. & in c.*

pia.

pia. 1 *de except libr.* 6. *& in d.c. scisci tatus.* 13. Secus est
in defectu infamiæ; quia si non opponitur ab initio
ante litem contestatam, valet processus & iudiciũ,
ita tenet Spec. *in tit. de iud. deleg. §. excipitur. colum.* 1.
vers sed nunquid infamis. & Bald. *in d c. scisci tatus.* 13.
col. 2. *v. r. quæro, an valeat, &c.* si autem isti defectus
sunt occulti; tunc distingue, vt per Abb. & Felin. *in*
4 *d.c. sciscitatus.* SECVNDO dicitur iudicium nullũ,
quando † iudex recusatus vt suspectus, procedit ad
vlteriora post propositam suspicionem; nam to-
tus processus, quem postea facit, est ipso iure nul-
lus, ita tenet Bart. *in l quia poterat.* 4. *ff. ad Trebel.* &
Ludou. Roman. *in consi.* 220. *colum.* 2. & Paul. Castr. *in*
consi. 122. *in* 2. *volum.* & Gem. *in c. iudex.* 5. *de off. dele-*
ga lib. 6. & Alex. *in consi.* 89. *in* 1. *vol.* ADDITIO.
Vide Dec. *in consi.* 175. *in causa falsitatis. lib.* 1. & huius
opinio ante Bar. fuit Accurs. *in l. apertissimi.* 16. *super*
verb. executore. C. de iud. & gloss. etiam iuris Canonici
in c. quoties. 2. *quæstio* 6. quod & fuit de mẽte Oldr. *in*
cons. 6. *thema tale est*, & sequitur cõsulendo Stephan.
Bertr. *in consi.* 53. *in* 1. *lib. & consi.* 184. *in* 2. *lib.* mihi
videtur id procedere, si iusta & legitima fuerit su-
spicio, & formiter proposita, iuxta formam ritus
magnæ curiæ vicariæ. Item si contingat, vt voluit
Iacob. Butrig. secundum quod refert Stephan. Ber-
tran. *in d. consi.* 184. & vide omnino Alex. *in l. quia*
poterat. 4. *ff. ad Trebel.* & vide Bald. *in Margar. in ver-*
bo processus. & intellige etiam prædicta procedere, si
recusans post recusationem non consensit in iudi-
cem recusatum, vel coram eo non comparuit, se-
cundum Alex. *in d. l quia poterat.* vide Sebastianum
Vant. *in tract. de nullitatib. in tit. de nullit. sentẽt. ex de-*
5 *fect. iurisdict. ord num* 140. Petr. Foller. V.I.D. TER-
TIO dicitur nullum iudicium, † quando causa est
commissa pluribus iudicibus, cum clausula; *quod*
si non omnes simul interesse poterint, alii iudicent;
prout communiter solet ista clausula poni in dele-
gationibus Apostolicis; nam antequam alii proce-
dant, debet eis constare de impedimento collegæ:
alias si procedant, antequam collega notificauerit
eis suum impedimentum, eorum processus est nul-
lus, ita per illum text. tenet Abb. *in c. prudentiam* 21.
in 2. *not. & in fin. illius princ. de offic. deleg.* & Bart. *in*
l. multum. 21. *in fin. ff. de cond. & demon.* & Fel. *in d c.*
sciscitatus. 13. *colum.* 7. *versi. oportet notum, &c. de rescrip.*
vbi multum plene declarat hanc materiam, cum
nonnullis limitationibus, & ibi vide: & plene per
Gemin. & Doct. *in c. cum plures.* 8. *de off. deleg. lib.* 6.
& prædicta procedunt in illa clausula; *quod si non*
omnes, &c. Et sic quando conditionaliter loquitur
commissio; secus, si esset apposita alia clausula,
quæ communiter solet hodie apponi in literis A-
postolicis scilicet, vt omnes, vel duo, vel vnus pro-
cedant & iudicent: & sic non conditionaliter; quia
tunc censetur data iurisdictio singulis in solidum,
quo casu potest vnus procedere, etiam ante notifi-
cationem impedimenti collegæ, & absque eius re-
quisitione, tex. est & ibi gloss. *in versi. liberc. in d. c.*
cum plures. 8. & Abb. *in d. c. prudentiam.* 21. 2. *not.* vide
tamen de præcedenti clausula; *quod si non omnes, &c.*
quandam addit. *in decis.* 166. *dominorum de Rota, in*
nouis, quæ incip. *Si duo ex tribus, &c.* vbi tenet de
mente Ioan. quod valeret processus factus ante no-
tificationem impedimenti, dummodo in rei veri-
tate impedimentum sit verum: tamen communis
opinio Doct. est illa, quam supra dixi: vt tenet Ab-
bas *in d. c. prudentiam.* 21. *in fin. illius princ.* ADDI-
TIO. Adde quod contrarium tenent domini de
Rota *in decis.* 559 & Ludou. Roman. *in singular.* 14. in-
cip. *si causa committatur*, & Alexand. *in l. multum inter-*
est. ff. de condit. & demonstr. & Hippol. de Marsi. *in l.*
patre. ff. de quæst. num. 55. *&* 160. vide Sebast. Vant. *in*
tractatu de nullit. in titul de nullita. sentent. ex defectu
iurisd ordin. num 180. Petr. Foller. V.I.D. QVARTO
dicitur † nullum iudicium, quando commissa est 6
causa pluribus iudicibus cum clausula; *vt omnes*
vel alter procedere possit; quo casu potest vnus si-
ne alio procedere, vt modo dixi in præcedenti; nam
tunc si vnus incipit procedere, censetur præoccu-
passe iurisdictionem, & alii non possunt vlterius
impedire, & si alii postea procederent, eorum pro-
cessus est nullus, nisi primus ex iusta causa esset im-
peditus, text. est *in d. c. cum plures.* 8. *de offic. deleg. lib* 6.
cum ibi not. per Geminia. *in* 2. *co um. versic in* 6. *porro*
quæro, &c. vbi hoc expresse tenet, & Felinus *in d. c. sci-*
scitatus 13. *colum. fin. versic & nota, quod cessante.* Et
adde his incidenter, † quod vbicunque exceptio 7
nullitatis processus, vel sententiæ dependeat ex de-
fectu iudicis, semper potest opponi, etiam si exta-
ret statutum, quod contra sententiam non possit
opponi exceptio, ita tenet Ludouic Rom *in cons.* 43.
colum. 1. Petr. Philip. Corn. *in consil* 144. *colum.* 2. *in* 1.
volum. ADDITIO. Vide quæ dicam infra in se-
cundo actu iudicii. *Petr. Foller.* QVINTO, dicitur
iudicium nullum, † quando iudex delegatus pro- 8
cedit ante præsentationem rescripti delegatorii, li-
cet scias esse constitutum delegatum. Et licet pro-
cedat post datam rescripti, tamen non valet proces-
sus; quia ante præsentationem, non habet exerci-
tium iurisdictionis, text. est *in c. super eo.* 12. *el* 2. *&*
ibi Phil in vlt. not. de appel. & Felin. *in d c. sciscitatus.*
13. *colum.* 8. *de rescript.* & Bald. *in l. eum qui.* 13 *ff de iu-*
risd. omnium iud. vnde licet superueniat postea re-
scriptum; tamen non validatur processus antea fa-
ctus; quia censetur factus à priuato, secundum Bald.
in d l. eum qui. 13. *versic. quarto quæro, &c. & in l. fal-*
sus. 21. *colum* 5. *versic. sed pone. C. de furt.* Quod tamen
limita procedere, dummodo pars opponat de re-
scripto non præsentato; secus si non opponeret, &
sub silentio pertransiret; quia valeret processus, ita
tenet Angelus *in l. cum furiosus.* 39. *ff de iud.* & Bald.
in l nec quicquam. 9. *§. vbi decretum.* 1. *in fin. verbis. ff.*
de offic. proconsul. SEXTO dicitur iudicium nullum,
quando † iudex procedit in cõtumaciam alicuius, 9

non constito sibi prius de contumacia; quia citauit eum, & nuncius nondum fecit relationem, & sic non constat ex actis de contumacia: & iudex ante relationem procedit ad sententiam, vel ad alium actum: tunc iudicium, vel actus ita factus, est ipso iure nullus, ita tenent Bar. & Bald. *in l. multum interest. 21. ff. de cond. & demonst.* & Bart. *in l. hac autem. 5. § non defendi. 1. ff. ex quib. causis in possess. eat.* vbi expresse dicit, quod processus factus in contumaciam ante relationem nuncii, est ipso iure nullus, & sequitur Felin. *in c. Ecclesia sanctæ Mariæ. 10. colum. 8. versic. 10. de constitut.* Quod nota; quia milies potest euenire, & sis cautus, quando vides actum, factum in contumaciam, vt semper perquiras, an in actis sit scripta relatio nuncii. ADDITIO. LIMITA hanc conclusionem, nisi periculum esset in mora, puta, quia statutum arctabat iudicem ad pronunciandum, & forte nuncius erat corruptus, & non reportabat ambasciatam; tunc enim valet sententia, si iudex credidit eum esse citatum, secundum Bald. *in l. falsus. 21. col. 10. versic. item dubitatur. C. de furt.* Secundo LIMITA, nisi iudex ante relationem nuntii pronunciaret vtraque parte præsente: quia valet sententia secundum Bald. *in c. quoniam contra. 11. de probat.* allegat *l. de vnoquoque. 47. ff. de re iud.* & ita voluit Felin. *in d. c. quoniam contra. 11. num 16. & 17.* & LIMITA aliis modis, vt per Alex. *in l. si finita. 15. §. Iulianus. 16. ff. de damn. infect.* & per Phil. Franc. *in c. cum parati. 19. de appellat.* & Socin *in l. multum interest. 21. ff. de condit. & demonstrat.* & per Marsi. *in l. patre 6. ff. de quæst. col. 9.* Pet. Foller. V. I. D.

10 SEPTIMO dicitur iudicium nullum, † quādo fuit factum sine citatione partis: nam citatio, est de iure naturali & diuino, adeo, quod omitti non potest, & sic quilibet actus iudiciarius factus sine citatione, est ipso iure nullus, per ea quę habētur *in Clem. pastoralis. 2. de re iud.* pro hoc est text. & ibi per Dd. *in l. de vnoquoque. 47. ff. de re iud. & l. ea quæ. 7. C. quomodo & quan. iud. & l. si quādo, & ibi Bal. C. de testib. & c. in nomine 2. de testib.* Et quod citatio sit de iure naturali, vt non possit omitti; quia est species defensionis, tenet Bald *in l. cum fratrem. 9. col fin. versic dubitari consueuit. C. de his quib. vt indig. & in l. non semper. 1. col. 2. versic. sed hic quæritur. C. quom. & quand. iud.* vbi plus

11 dicit, quod † etiam per statutum non potest induci, vt feratur sententia contra absentem non citatum, Ioan de Anan. *in c. quā perniciosum. 11. col. 1. de vsur.* & Socin plene *consi. 266. col. 21. versic. sed tamē præmissis,*

12 *&c. in 2. vol.* ADDITIO. † Quod non possit à statuto induci vt omittatur citatio, ponit late Fel. *in c. ex parte. 12. el 2. ver. primo.* Bald. *in c. quia. 1. extr. de off. deleg.* nec etiam à principe; est text. *in Clem. pastoralis. 2. §. cæterum. & c. suscepit. 1. de caus. poss. & prop. & c. inter quatuor. 8. de ma. & ob.* & tenent communiter Dd. prout refert Dec. *in cons. 63. incip. viso puncto. colū. pen. num. 12. & consil. 681. colum. fin. & 416. in testamento, circa fin. & cons. 528. pro resolutione, col. penult. lib. 4. &* Roman. *sing. 674. tu scis, quod nedum.* & est gloss. Ioan. Imol. *in extra. Bonif. IX. incip. rem non nouam.* & quod Papa, & Imperator etiam ipsi necesse habent, quod citent, late per Dd. *in l. si imperialis. fin. C. de legib.* & Alex. *in l. de vnoquoque. 47. ff. de re iud. & consil. 225. num. 1. lib. 6. & consil. 11.* alias *consului, colum. 1. lib. 7.* & Abb. *cons. 84. in prin. lib. 1.* & Dec. *in consil. 410. in causa, colum. 4.* Afflict. *in decis. 307. regia maiestas in fin. & decis. 391.* & est communis opin. vt dicit Boër. *in dec. 247. col. 3.* Est tamen aduertendum, † quod super 13 isto defectu citationis, duplex est modus opponendi; vnus, quod quis nullo modo fuit citatus; alter, quod si citatus fuerit, citatio est nulla, & sic eum non arctauit, prout de vtroque videtur text. *in l. 1. §. item cum ex edicto. 3. ff. quæ sent. sine appel. rescin.* & quo ad primum modum, quod quis nullo modo fuerit citatus, probari potest per modum abnegationis; quia eo ipso, quod de contrario non constat, non præsumitur quem fuisse citatum (si præsens non fuerit) secundum Bald. per illum text. *in c. vnic. § ad hæc. in verb. quod imperator, de pac. iur. firman.* & habetur plene per Panorm. *consil. 84. col. 2. lib. 2.* & Alex. *consil. 106. lib. 5.* Item potest probari per acta ipsius causæ; quoniam id, quod ibi non apparet, dicitur non factum, *l. cum quis. 13 fin. & ibi scribens per illum text. C. de reb. cred.* ponit Bart. & alii sequūtur *in l. sententiis fin. C. de error. aduocat.* ponit Bald *in l. absentem. 6 post princ. vers. in text ibi nunquam. C. de accus.* & Afflict. *in decis. 182. quia regia. nu. 3.* Est † tamen notan- 14 dum, quod si quis longe aberat, & in iudicio reperitur, præsumitur quod fuerit citatus, vt declarat Arch *in c. proposuisti. 82. distinct.* quē refert & pro nota sequitur Abb. *in c. bona, colum. penult. extr. de electio.* Item vlterius est aduertendum, † quod licet ille, 15 qui reperitur præsens in iudicio, non fuerit citatus ad audiendum sententiam; tamen quia præsens est, satisfactum erit legi, quæ solennitatem citationis ad hunc effectum introduxit, ideo sententia valeret, cum solennitas ipsa sit relaxabilis per suum æquipollens, vt determinatum reliquerunt Bart. & Bald. & Ang. *in l. in ius. 1 ff. de in ius voc.* per text. *in l. de vnoquoque. 47. ibi; præsentibus omnibus, &c. ff. de re iud. & in l. etiamsi. 29. §. si hereditate. fin. ibi; præsente vel vocato. ff. de minor.* & Bald. *alias* Tanc. *in compendio seu pract. in tit. de citat.* & Dec. *in consil. 446. nu 8.* & Castr. *decis. 2. de re iud.* & plene per Sebast. Vant. *in tractatu de nullit. in tit de nullit. ex defect. citat. num. 37.*

[Adde Gail. *lib. 1. obs. 58. nu 2.* vbi dicit solam partis præsentiam absque alia citatione sufficere; quia præsens regulariter citari non debet. de quo etiam vide Vant. *de nullit ex defect. citat. nu. 17. cum seqq.*]

Alio modo (vt dixi) opponitur defectus citationis; quia licet interuenerit, est tamē nulla, inualida, & inefficax; nā processus factus præcedente citatione nulla, & inualida, nullus est, secundum Bald. per illum text. à contrario sensu, *in authent. si omnes, col. 2. versic. deinde not. C. si minor ab hæred se abstin. &* in

in c. quoniam contra. 11. col. 6. de probation. & est gloss. fin. in l. si accusatoribus. 4. C. de accusat. & Afflict. in decis. 366. in pleno. col. fin. & per Sebastian. Vant. vbi su-
16 pra. num. 22. Pet. Foller. V. I. D. Octauo, † dicitur iudicium nullum, & sententia, quando iudex procedit ad prolationem sententiæ, cum magna celeritate, sine percunctatione processus, & sine causæ cognitione, ita tenet Bart. in l. prolatam. 4. in fin. C. de sentent. quod dictum plenissime examinat Felin. in c. Ecclesia S. Mariæ. 11. col. 6. in fin. cum tribus col. seqq. de constit. & multa similia adducit, & tandem concludit, quod iudicium est nullum, vt supra dixi. & Alexand. & Ias. in l. iudices. 9. C. de iud. quod tamen limita & declara, vt Abb. in c. tum ex literis. 5. in not. 8. de in integr. restit. vbi hoc declarat procedere, quando iudex prorsus ignarus de meritis causæ protulit sententiam; quia est ipso iure nulla, vt quia de sero habuit processum, & in mane sequenti protulit sentẽtiam: secus, quando infra breue tempus protulit sententiã; quia oritur præsumptio iniustitiæ; non tamen est nulla, secundum eum. ADDITIO.
17 Naturali enim iuri, † seu rationi conuenire (nemo est qui nesciat) vt prius cognoscat id, super quo iudicare debet, & propterea dici consueuit; quod causæ cognitio à iure diuino descendit, vt inquit Abb. in c. susceptis. 1. de causa poss. & propr. quem sequitur Felin. in d. c. Ecclesia. 11. col. 12. versic. 2. not. de const. & talis cognitio debet sententiam præcedere, non sequi, alias huiusmodi præposteratio vitiaret, secundum Bald. in l. non enim. 18. (alias, non aliter enim.) in pr. commenti ff. de adop. quem sequitur Fel. in c. quoniam contra. 11. col. 1. in prin. vt lit. non contest. & habetur per Alexand. consil 37. viso, colum. 6. libr. 2. & per Dec. in cons. 517. in sententia. lib. 4. præcipitatio enim dicitur nouerca iustitiæ, vt probatur in Clem. pastoralis. 2 §. verum de re iud. Hippol. in l. statu liber. 14. n. 2.
18 ff. de quæst. Et licet † sententia præsumatur lata cum causæ cognitione, nihilominus talis præsumptio tollitur ex breuitate temporis, vt si iudici de sero præsentaretur processus magni voluminis, & chartosus, & de mane profert sententiam; præsumitur enim eo casu, absq; causæ cognitione ab eo latã fore sententiam, & sic est nulla, vt late firmat, multos Doct. hanc opinionem tenentes, allegans Felin. in c. quoniam contra. 11. col. 8. versic. secundo declara. ext de probat. & Alexand. consil. 318. visis. col. fin. libr. 2. post Abb. in c. afferte. 2. col. 2. de præsumpt. & in c. cum ex literis. 5. (alias, tum ex literis.) 8. not. de restit. in integr. & Dec. consil. 295 in causa istorum. colum. fin. versic. secundo principalis. libr. 2. & consil. 479. in controuersia. col. 2. in fin. libr. 4. & Capi. decis 69. in causa Ioan. num. 36. & plenissime per Sebast. Vantium in tract. de nullit. in tit. de nullit. sentent. ex defect. process. num. 31. vsque ad num. 36. vbi dicit, prædicta procedere, etiam si esset sententia Papæ, vel Imperatoris; quia si ex abrupto, & non præcedente causæ cognitione ferretur, sententia diceretur nulla, argumento text. in c. tum ex literis. de restitut. in integr. & ponit Decius (secundum eum) in consil. 544. serenis. col. 4. versic. secundo principaliter. libr. 4. Item intelligit prædicta procedere, quando sententia fertur in absentem; secus in præsentem, & processui non contradicentem; quia dicit ipsi debere imputari. citat Lapum allegat. 28. delegata. & dicit, quod tunc sententia valet, prout etiam valeret, si adesset timor scandali futuri; nam tunc licitum est iudici fallere, ne fallatur, secundum Baldum in consil. 127. libr. 3. relatum ab Alexand. ad Bart. in l. si finita. 15. §. si quis. 20. versic. arma. ff. de damn. infecto. alias vero limitationes, vide per Felin. in d. c. Ecclesia S. Mariæ. 11. de constit. Petr. Foller. V. I. D. NONO, † dicitur iudicium nul- 19
lum, quando fuit agitatum cum falso procuratore, qui nullum habuit mandatum, per ea, quæ not. Bartol. & Doctor. in l. licet. 24. C. de proc. & Abb. in c. in nostra. 4. col. 2. de procur. vbi in tantum dicit iudicium esse nullum, quod talis † exceptio falsi pro- 20
curatoris potest opponi ante, & post sentẽtiam ad annullandum iudicium. idem tenet Ioan. de Anan. in cons. 96. & in add. Lud. Bol. post dictum consilium. vbi pulchre & per multas remissiones declarat, † quis 21
dicatur falsus procurator, & dicitur falsus etiam ille, qui habuit mandatum, & postea fuit reuocatũ, vt d. c. in nostra. & ibi per Abb. idẽ si incipit gerere habita notitia mandati, vt in d. add. Lud. Bolognini, post d. consil. 96. Idem si esset procurator substitutus, à non habente potestatem substituendi, puta à procuratore ante litem contestatam; quia ante substituere non potest, sed postea sic, l. quod quis. 8. & ibi per mod. C. de procur. & in c. non indiscrete. 1. de procur. lib. 6. & hoc sentit Ioan. de Ana. in cons. 96. col. 2 vers. constat autem. ADDITIO. Et † talis nullitas vsq; ad mille 22.
annos opponi potest secundum Bald. in l. & qui. 2. C. si ex fals. instrum. quem sequitur Alexand. in consil. 191. perspecto instrum. colum. 2. volum. 6. & consil. 1. colum. 5. in lib. 4. & consil. 35. consideratis. colum. 1. libr. 7. Dec. consil. 215. in causa vertente. colum. 1. & consil. 36. col. 3. & 4. lib. 1. & dicit Bald. communiter approbatum, vt dicunt Modernio. in tract. de præscript. in tertia parte principali, in quæst. 10. colum. 8. versic. 2. generaliter quidquid dixerit Dec. in consil. 486. visis. colum. penult. lib. 4. & in consil. 638. Communitas, colum. 2. in libr. 5. & Curt. Iun. in consil. 77. colum. 2. versic. 2. sed non obstantibus, quem refert Boer. in decis. 228. colum. 12. in fin. & talis defectus tam ex parte actoris, quam rei est magnus defectus, cum per eum deficiat voluntas, & consensus principalium, qui de iure naturali existit, vt docet Bald. in l. falsus. 19. in colum. 2. versic. factum vero falsi. C. de fur. & in l. falsi. 5. ad leg. Cornel. de fals. & facit text. in l. causæ. 27. §. si ex parte. 1. ff. de procur. & c. vnico, de spons. in 6. vbi defectus consensus, tanquam insanabilis ab aliis defectibus ibi enarratis, excipitur, qui etiã per ipsum Principem suppleri non potest, quasi à iure proueniens naturali, per Clem. pastoralis. 2. §. cæterum. vbi

Card. Petr. de Anchar. & alii extra de re iudic. Vocant enim Modern. hanc nullitatem insanabilem, vt Staphil. *in tractat. de literis gratiæ. fol.* 145. & Gomes. *in Comment. regularum in comp. vtriusq. signa. fol.* 185.

23 † Et ad practicam reduci potest hæc nullitas altero de quinque modis. Primus Modvs opponendi erit, si opponatur nullum habuisse mandatum: id enim probatur, si contrarium ex actis non appareat; quia negatiua censetur eo ipso ex ipsis actis probata: videlicet, talem non fuisse procuratorem; quia quod ibi non est, dicitur non esse, *l. cum quis.* 13. *fin. C. de rebus cred. & l. in lege* 77. *ff. de contrah. emp.* Talia enim probantur per inspectionem actorum, vt dicit Bart. *in l. qui necessario.* 2. *C. de error adu. & in l. hi qui ad ciuilia.* 7. *C. de app.* & licet à principio nõ fuisset oppositum, & fuerit cum eo lis contestata, taliter quod ad eum repellendum, vel extorquendum ab eo cautionem de rato, possit denuo opponi, prout not. gl. & Doct. *in l. Pomponius* 40. *§. rati.* 3. *ff. de procur.* & Canonistæ *in c. cum in iure.* 31. *de offic. delegat.* nihilominus ad inualidandum acta, & processum, istud poterit indistincte opponi, & saltem per modum abnegationis ex processu probari: quia hoc casu etiam, quod quis tantum procurator in iudicio de facto admissus fuerit, ad detegendam nullitatem gestorum, quod non fuerit procuratorjs, qui in iudicio interfuit, quandocunque excipi potest, vt declarat Bald. *in l. licet.* 24. *in princ. C. de proc.* & Alexand. *cons.* 147. *visis dubitationibus. lib.* 6. & plenissime prosequitur Sebast. Vant. *in tractat. de nullit. in tit. de nullit.*

24 *sentent. ex inhab. seu defect. ma. comp.* Secundus † Modvs opponendi erit, si apparet in actis mandatum comparentis; non tamen est sufficiens, nec ad id extenditur, quod in iudicio deductum est: nam eo quidem casu perinde haberi debet, ac si nullum mandatum ostenderetur, secundum Baldum, quem omnes sequuntur *in d. l. licet.* 24. *C. de proc. & in l. falsi.* 5. *in princ. C. de fals.* & Canonistæ *in c. ex parte Decani.* 33. *de rescript. & in c. constitutus.* 12. *vbi hoc not. Abb. ex-*

25 *tra de procur.* Tertius † Modvs opponendi erit, vt si in rei veritate fuerit factum mandatum: tamen procurator ille constitutus comparuit antequam de eo notitiam haberet, & antequam recepisset instrumentum procurationis; quia ante notitiam mandati, gesta per illum procuratorem non valebunt: quoniam exercitium, & potestas vere non acquiritur constituto, nisi à die receptionis mandati, vt est glossa ordinaria *in Clem. instrumento.* 1. *in verb. receptis. de procur.* & text. *in c. is, qui.* 3. *super verb. susceptum. & c. licet.* 7. *vbi gloss. in verb. suscipere. eod. tit. in* 6 & tenet Lap. *alleg.* 81. *non valuit. versic. non fuerunt delatæ literæ.* & Cassad. *decis.* 8. *num.* 21. *de restit. spol. & decis.* 3. *num.* 4. *de appell.* & ita concludit Bart. *in consil.* 73. *incip. quæritur vtrum procurator.* & Angel. *Instit. de iis, per quos age. pos. col.* 2. *versic. octauo, quando quis est.* & Bonifac. *in tract. malef. in fin. sub tit. de procur.* & Rot. *in decis.* 145. *si procurator. in nouis.* & Nicol. Boer. *in decis.* 274. *in princip.* & Ægid. *in conclus.* 181. *sciscitatus.* quæ omnia limitantur, vt nõ procedant, si mandatum superueniens, haberet in se clausulam rati, quæ communiter solet apponi, quia tunc virtute talis clausulæ, gesta per illum procuratorem, ante mandati receptionem, in vim ratihabitionis, quæ à voluntate solius constituentis pendet, & retro trahitur, valerent, & sustinerentur, prout sentit Rot. *in decis.* 586. *quidam qui non erat procurator. in ant.* & tenet hoc Dom. de sancto Gemin. *in d. c. is qui.* 3. *de procur. in* 6. & Bald. *in d. l. dummodo.* 2 *de procur. & in l. cautio.* 1. *C. de procur.* licet contrarium voluerit Sebastian. Vant. *in tractat. de nullitat. in titul. de nullit. sentent. ex inhab. seu defe. ma. comp.* licet dicat, quod de stylo seruatur contrarium, quod valent gesta per procuratorem antequam habuisset mandatum. Quartus † Modvs opponendi erit, vt si vi demonstretur mandatum; tamen aliqua ratione, vel causa, est nullum; nam tunc perinde habetur, ac si nullum foret mandatum demonstratum, quia paria sunt aliquid non esse, vel esse, & nulliter, ac minus canonice, *l. nulla.* 2. *ff. de author. tutor. & l. de ætate.* 11. *§. quod autem ait prætor.* 5. *ff. de inter act.* & tenet Andr. de Isern. *in c.* 1. *§. præterea. quæ sit prima caus. ben. amitt. in vsibus feud.* quod quidem multis modis potest contingere, vt plene congerit Sebastian. Vant. vbi supra, *num.* 122. *cum sequent.* Quintus † & vltimus Modvs opponendi erit, vt si poterit aliquo modo deprehendi, quod mandatum seu potestas primo loco data, fuerit resoluta & expirauerit; quia qui fuit & non perseuerat esse talis, non dicitur talis, *l. si pro parte.* 10. *§. versum.* 6. *vbi gloss. ff. de in rem vers.* & gloss. *in c. religionum.* 1. *§. confirmatos. in verb. domum. de relig. domi. in* 6. & per Baldum *in d. l. falsus.* 19. *colum.* 1. *vers. primo modo dicitur falsus. C. de fur. & in d. l. licet.* 24. *colum* 1 *post princip. C. de procur.* & sequitur Boer. *in decis.* 174. *colum. penult. nu.* 6. de quo ad longum videas Sebastian. Vant. vbi supra, *nu.* 155. *cum sequent.* Pet. Foller. V.I.D. Super † hoc autem nota incidenter vnam bonam practicam in regno, in quo extat ritus magnæ curiæ vicariæ, *in num.* 121. & incipit, *Item si procuratori, &c.* quo cauetur, quod si constituens procuratorem dat sibi potestatem substituendi, non potest talis procurator substituere ante litem contestatam, nisi expresse dicatur in mandato, quod possit ante litem contestatam, quod dictum tene perpetuo menti in practica; quia multi, qui non habent notitiam illius ritus, errant in hoc; quia quilibet diceret contrarium, ad hoc, vt verba aliquid operentur, iuxta *l. si quando.* 109. *ff. de legat.* 1. & per *d. c.* 1. *de procur. lib.* 6. quod in hoc videtur corrigi per dictum ritum, & sic posses impugnare, & inualidare processum, quando faceret contra te. Decimo, dicitur † iudicium nullum, quando maritus egit, tanquam procurator vxoris, cum in rei veritate non haberet mandatum; nam processus est nullus: dato quod po-

tuit.

fuisset agere, vt maritus, & legitimus administrator: nec saluatur illa via, quia maritus; & imputatur ei, quare talem viam elegit agendo, vt procurator, ita singulariter tenet Lud. Rom. *in consil.* 446.
30 VNDECIMO, † dicitur iudicium nullum, quando filiusfamil. agit vel conuenitur in iudicio sine consensu patris; quia talis consensus requiritur pro legitimatione suæ personæ, & si non interuenit, iudicium est nullum, de qua nullitate potest opponi quandocunque tam ante quam post sententiam, ita tenet Speculat. *in tit. de except § dicto. col. 5. versic. quid de illa. & in tit. de actore. §. 1. colum 10. versic. sed & filiusfamil.* per *l. cum non solum. 8. fin. § necessitate.* alias, *in fin. princ. C. de bonis, quæ liber.* & ibi plene per Baldum. ADDITIO. Hæc dicta intellige procedere, si filius agit super rebus seu bonis, quorum vsusfructus, & actionum seu iurium necessarium exercitium patri de iure quæreretur, & competeret: prout est in aduentitiis, quo casu cum patri, non filio, exercitium actionum quæritur, nil mirum, si filius agens absque consensu patris, tanquam is, cui minime competit iuris exercitium, frustra ageret: & hæc est ratio legis *in d. § necessitate.* non autem (prout dicebat gloss.) quod filiusfamilias censeretur indifferenter persona minus integra; quia in hoc eadem glossa communiter reprehenditur, secundum Ioan. Andr. in addition. Speculat. *in titul. de act. versic. sed & si filiusfamilias.* & Alexand. *in consil. 106. quoad præsens. colum. 2. versic. similiter. libr. 1.*
31 In † reliquis igitur causis, puta beneficialibus, vel Castrensibus, seu quasi, & in aliis, in quibus patri nihil quæritur, filiusfamilias libere, absque consensu patris agere potest, & super illis in iudicio experiri: cum exercitium actionum & iurium, à nemine sit præoccupatum, vel impeditum, & ita procedat text. *in c. si annum. 3. in fin. de iudic. libr. 6. & in Authent. vt lic. matr. & aui. in prin. & l. si in potestate. 1. §. matris. 1. C. de castr. pecul. & l. filiusfamilias. 8. in princip. ff. de procurat. & l. si longius. 18. §. 1. & ibi scriben. ff. de iudic.* & hæc fuit opinio Otho. antiqui glossatoris posita per gloss. *in d. §. necessitate.* quæ (vt verior) est communiter à Doctor. approbata, secundum Angel. *Instit. de act. §. actiones autem.* 10 *colum. penult.* & Paul. Castrens. *in consil* 54. & ita testatur fuisse decisum in sacro regio consil. Afflict. *in decis. 180. filiusfamilias.* tenet istam Guido Pap. *in decis. 54. tempore.*
32 Intellige † tamen prædicta: quod si filiusfamilias esset minor, sibi deputãdus erit curator ad illam litem, vt dicit glos. fin. *in d. l. si longius. 18. §. fin.* quam ibi sequuntur Bart. Bald. & Castrens. & Doct. *in d. §. ne-*
33 *cessitate.* & ibi Alexand. *in addit.* Et † est notandum, quod in aduentitiis, in quibus si agit filius (vt dixi) requiritur patris consensus: si agit sine consensu, & obtinet sententiam pro se ferri, valet, & tenet in sui fauorem; quia gaudet beneficio *l. non eo minus. 14. C. de procur.* secundum Alex. *in addit. ad Bart. in d. §. necessitate.* sed in hoc contradicit dom. Sebastian.

Vant. *in tract. nullit. in tit. de nullit. sent. ex inh. seu def. mand. comp. num. 41. 42. & 43.* & adde, quod consensus quandocunque superueniens conualidat iudicium, vt per Afflict. plene *in decis.* 180. quod quidem Sebast. Vant. in loco, de quo supra, intelligit procedere in iis, quæ sunt præparatoria, & præcedunt litis contestat. vt puta in impetrando rescriptum, &
in aliis præambulis ad causam. Et † quid si pater ci- 34
tatus, vt præstet adsensum, non comparet, sed latitat, & contumax est; an iudicium teneat; dicas, quod sic, secundum Baldum *in l. cum non solum 8. §. alias, vers. voluntate. C. de bonis, quæ lib. in 2. quæst.* Per Foller.
V. I. D. Quod † tamen limitatur procedere, quan- 35
do filius agit proprio nomine. Secus si interuenit in iudicio tanquam procurator alterius; quia non requiritur consensus patris, vt est text. *in c. qui generaliter. 5. §. 1 de procur. lib. 6.* Idem † quando agit, vel 36
conuenitur super aliquo negocio spirituali, text. est *in c. si annum. 3. fin. in fin. de iud. libr. 6.* & plures fallentias, in quibus potest filius esse in iudicio sine consensu patris, vide per Speculat. *in tit. de actore. §. 1. versic. vbi supra.* & tex. *in auth. quod locum, & ibi Ias. colum. 6. in fin. C. de coll.* quod † facit ad id, quod in si- 37
mili dicimus in muliere, quæ ex forma statuti, non potest contrahere sine consensu propinquorum; quia illud intelligitur, quando contrahit nomine proprio; secus, si nomine alieno: puta tutorio, vel procuratorio nomine, ita tenet Alexand. *in d. l. quæ filium. 18. fin. colum. 2. ff. vt legato. seu fideicommiss.* & Paul. Castrens. *in l. quicunque.* alias, *cuicunque. 5. §. si ab alio. 17. ff. de instit. act.* Et † pro hoc infero ad dis- 38
positionem ritus magnæ curiæ vicariæ, secundum quem est communis obseruantia in regno, quod mulier viuens iure Longobardico, non potest contrahere sine Mundualdo: nam illum ritum, & obseruantiam intelligo procedere, quando mulier contraheret proprio nomine; secus si alieno, per prædicta. ADDITIO. De † muliere contrahente 39
alieno nomine, an Mundualdi præsentia necessaria sit? quæstio est, in qua Angel. post Iason. & Aret. *in l. quamuis. 46. in prin. ff. de acq. poss.* dicit, quod non, & ita refert obtinuisse Florentiæ, & sequuntur Alexand. & Franc. Aret. ibi. & pro singul. citat Philipp. Dec. *in c. cum dilecta. 4. col. penul. vers. & hoc procedit. extra de confirm. vtil. vel inut. & consil. 168. conclusio. col. 1.* & Angel. *in l. multum. 5. vbi etiam Alexand. in fin. ff. de acquiren. hæred.* Franc. Aret. & Iason *in l. more. 8. eodem tit.* pro quo facit id, quod Iacob. Aret. *in l. moris. 9. ff. de pœn.* & plenissime habetur per Tiraquell. *in tract. de legib. connubial. post ll. coniug. in gloss. 3. num. 160. cum sequent.* vbi prædicta limitat, vt procedant quantum ad præiudicium domini, nomine cuius mulier interuenit: quia ei est imputandum omnino, quod talem elegit: non etiam quantũ ad id, vt ipsa mulier aut filiusfamilias priuatim obligentur, nisi interueniat solennitas requisita à lege, seu statuto, citat Paul. Castr. *in d. l. quicunque.* alias, *cuicunque. 5. §. si ab*

si ab alio.17. ff. de instit. act. & Socin. *in l. quæsitum.* 16.
ff. de in ius voc. super quo dicit videndum Cor. *con-*
sil.16. in præsenti consultatione.lib.4. Item limitat non
procedere in mandato legis, quod exercere nō po-
test is, qui propria negocia administrare nō potest:
per text. *in l. nemo neque.5. ult. C. de legit tut & l. non so-*
lum.10. §. si libertus. 7. ff. de excus. tutor. & ita dicit li-
mitasse Franc. Aret. *in d.l. quamuis.46. in princ. ff. de*
acq. poss. Item limitat tertio, vt non procedat etiam
in mandato hominis, quod respicit publicam vti-
litatem: citat Fran. Aret. vbi supra, & ibi etiā mul-
ta congerit ad principalem quæstionem domini
Auctoris, de filiofamilias, an alieno nomine agere
40 possit. *Pet. Foll. V.I.D.* DVODECIMO † dicitur iu-
dicium nullum, quādo sententia fuit lata post per-
emptam instantiam, gl. est & ibi Bar. & Bal. & com-
muniter Moder. *in l. properandum. in princ. C. de iudic.*
pro hoc Bald. allegat ibi text. *in l. scire oportet.13. §. o-*
portet.10. vers. potest. ff. de excus. tutor. idem tenet Alex.
in consil.82. in prin. in 4. vol. plus dicit Bald. *in d l. pro-*
perādum. col.2. vers. secundo quæro. quod etiam in cau-
sa appellationis sententia lata post appellationem
desertam, est ipso iure nulla. Quod tamen intellige
de sentētia diffinitiua ipsius causæ principalis; quia
illa non potest ferri post lapsum instantię: sed bene
potest iudex ferre sententiam absolutoriam ab ob-
seruatione iudicii, & cōdemnare partem actricem
ad expensas, vel illam partem, cuius culpa instātia
fuit perempta, secundum Bart. & communiter Dd.
in d.l. properandum.13. §. illo.9. & Lanfran. *in c. quoniam*
contra.11. in fin. verbis. de probat. & Alexan. *in cons.136.*
colum.1. in 2. volum. & in cons.66. colum.1. in 5. volum.
41 ADDITIO. De † iure enim canonico, quando-
cunque de causa cognosci potest, secundum Host.
in summa de iud. §. quæ sunt. col.3. & per Rot. *in dec.411.*
si lite pend. in nouis. & per Gomes. *in reg. de anna. po. qu.*
44. & Chass. *in decis.5. num.4. vt lite pend.* & per Fel. *in*
c. de causis.4. de off. deleg. & Ial. *in d.l. properandum.13. C.*
de iud. in princ. col. pen. in fin. & quod possit iudex non
obstante peremptione instantiæ absoluere reum
ab obseruatione iudicii, & actorem in expēsis con-
demnare, firmat Roman. *sing.788.* Dec. *in cons.34. in*
fin. libr.1. & Rot. *decis.98. licet in nouis.* & hoc est ve-
rū, etiam si esset iudex delegatus; cum hoc sit quod-
dam incidens in causa: vt tenet Rot. *in decis.153. au-*
ditor. in nouis. & 692. qualiter. in antiquis. & Ægid.
Bellame. *in decis.22. & 28. iudex.* Petr. Foller. V.I.D.
42 TERTIODECIMO † dicitur iudicium nullum,
quando fuit gestum cum procuratore excommu-
nicato: quod tamen intellige, quando tempore
constitutionis erat excommunicatus; quia tunc
ipso iure non tenuit constitutio procuratoris, &
per consequens remanet procurator falsus, & sic
processus non valet: sicut dixi supra de procurato-
re falso. Secus si post mādatum superuenit excom-
municatio procuratori; quia valent acta, si non op-
ponatur, sed ante mandatum non valent ipso iure,
siue opponatur, siue non. Ita hęc omnia tenet Abb.
in c. post cessionem.7. col. antepen. & pen. & fin. de prob. &
ibi etiam Fel. qui magis clare loquitur. Et proce-
dunt prædicta, siue sit procurator ex parte actoris,
siue sit procurator ex parte rei: secundum Abb. *in d.*
c. post cessionem. col. antepen. in fin. vers. sed dubium est,
&c. ADDITIO. Hanc opinionem tenuit Specul.
in tit. de proc. §.1. in prin. & tenet Ioan. And. & Cald. *in*
d.c. post cessionē. & vide latius per dom. Sebast. Vant.
in tract. nullit. in tit. de nullit. senten. ex inhabilit. seu de-
fect. man. num.136. cum sequen. Petr. Foller. † QVAR- 43
TODECIMO dicitur iudicium nullum, quando
est agitatum cum pupillo, sine tutoris auctorita-
te, *l. cum & minores.4 & ibi Bald. C. si aduer. rem iud.*
& l.1. C. qui leg. pers. hab. standi in iudic. & l. clarum.4.
C. de auct. præst. nam quando pupillus habet tutorē,
debet iudicium agitari cum tutore; & si non habet,
debēt citari coniuncti ipsius pupilli, vt constitua-
tur in contumacia, alias citatio solius pupilli, ni-
hil valet, *l. hæc autem.5. § 1 ff. ex qu b. caus. in possess. eat.*
& ibi Bartol. idem tenent Alexand. & communiter
Doct. *in l. neque impuberes.22. ff de in ius voc. & in l. si*
ex legati.23. cum l. sequen ff. de verbor. oblig. & in l. contra
pupillum.54. & ibi etiam Ioan. de Imol de re iudic. & ita
communiter tenetur, reprobata opin. Bart. *in l. ge-*
nere.1. §. sufficit.2. ff. de adm. tut. qui tenebat posse ci-
tari solum pupillum, quem in specie reprobat A-
lexan. *in d.l. neque impuberes.22.* Et ad prædicta, scili-
cet quod nullum actum iudiciarium potest facere
pupillus, est text. & ibi per Modern. *in l. iusiuran-*
dum.17. § pupillus.1. ff. de iureiur. & vide omnino de-
cis.167 cons. Neapol. Prędicta † tamen limita, quando 44
iudicium tenderet in damnum pupilli; quia tunc
verum est, quod non valet sine tutore. Secus est,
quando tendit ad vtilitatem: quia tūc valet, vt pu-
ta quia fuit lata sententia pro pupillo, ita tex. & ibi
Bart. & Bald. & Modern. *in l. non eo minus.14. C. de*
proc. & Bart. & Bald. *in l si tutor.4. C. in quibus caus. in*
integ. rest. non est necess. & † est ratio; quia in actibus 45
concernētibus fauorem pupilli, dicitur habere le-
gitimam personam: secundum Bal. & Ias. *in l. contra*
iuris.28. in princ. ff. de pactis. & † *in d.l. contra iuris.* in- 46
fert Bald. idem esse in ecclesia, vt si fuerit alienata
res ecclesiæ, sine solennitate, quæ alienatio tendit
ad ecclesiæ vtilitatem, valet. idem tenet Iason *in d.*
l. iusiurandum.17. §. pupillus.1. col. fin. ff. de iureiur. vbi
idem dicit de gestis ab intruso in fauorem ecclesiæ,
de qua materia vide Abb. *in c. causam.9. col. penult. &*
fin. de iudic.

[An autem valeat alienatio rei immobilis, à mi-
nore, sine decreto, aliisque solennitatibus facta, si
ei vtilis sit, vide Fachin. *libr.3. controuersiar. iur. cap.3.*
vbi cum Simoncello, ex *l. magis puto. § si æs alienum.*
ff. de rebus eorum. contra Dd. citatos à Tiraquello,
de legibus connubialib. gloss.8. numer.68. quæst.8. & Si-
moncell. *de decret. part.2. inspect.17.* concludit, eam
non valere. Sed an minor & Ecclesia possint appro-
bare

& omni die, nec enim requiritur, quod iudex sedeat pro tribunali, vt probatur *in l. 2 ff. de off procur. & Instit. de libertinis. §. serui vero.* potest etiam poni exemplum in agnoscente bonorum possessionem, secundum formam *l. fin. C. qui admit.* videlicet, quando nullus existit contradictor. Item potest poni exem-
3 plum † in contrahente coram Notario; quia Notarius dicitur iudex chartularius, & exercet iurisdictionem voluntariam: vt notat Philip. Corn. *in consil. 238. in 3. volum.* & Spec. *in tit de fer. §. sequitur. vers. quid si in feriis, &c.* Sed iuxta hoc † posset dubitari,
4 an emancipatio facta coram Notario, de qua Notarius facit publicum instrumẽtum, valeat sine interuentu alicuius iudicis habentis iurisdictionem contentiosam? Dic, quod sic; quia Notarius dicitur iudex chartularius, vt supra dixi, & habet iurisdictionem voluntariam: vnde coram eo potest fieri emancipatio, & Notarius potest eam auctorizare, ita in terminis tenet Petr. Phil. Corn. *in d. consil. 38. & consil. 259. in 3. volum.* vbi multa allegat in hac materia, & alias habui in facto in causa cuiusdã Franc. de Campania, & ita fuit iudicatum, tanto fortius allegabam istud procedere in regno, in quo in contractibus adhibetur iudex regius ad contractus, secundum formam *constit. Instrumentorum robur.* Nam isti iudices regii ad contractus, dicuntur meri iudices chartularii; quia habent solam iurisdictionem voluntariam, & habent honorem iurisdictionis sine administratione, vt probatur *in l. rem non nouam. 14. iuncta gloss. in ver. facultate. C. de iud.* & not. gloss. & Bartol. *in l. fine. C. vbi, & apud quem.* & Alexand. *in l. si cum dotem 22. §. eo autem tempore. colum 2. ff solut. matri.* vnde proculdubio a fortiori est tenendum in regno: quod valet emancipatio coram Notario, & iu-
5 dice regio ad contractus; quia ambo habent voluntariam iurisdictionem, per prædicta. An † autem filius renuncians emancipationi, reintret in patriã potestatem? Dic, quod non, ita tenet Pet. Phil. Cor. *in consil. 228. litera F. in 4. vol.* Rob. Mar. V.I.D.

IVDICIORVM XIX. DISTINCTIO.

SVMMARIVM.

1 *Iudicium aliud principale, aliud appellationis.*

1 DECIMANONA distinctio iudiciorum est, quia iudicium † aliud est principale, aliud appellationis. IVDICIVM PRINCIPALE est illud, quod agitatur in prima causa, coram iudice primarum causarum, qui dicitur iudex à quo. IVDICIVM APPELLATIONIS est illud quod postea agitur coram iudice secundarum causarum: quando fuit à sententia appellatum, qui dicitur iudex ad quem, *iuxta l. cum apud Sempronium. 20. ff. iudic. solui.* Et quia sub ista distinctione venit examinanda materia appellationis quæ est valdè ampla, quam etiam examinare decreui in vlt. parte huius tract. videlicet, post sententiam, ideo quia congruentiori ordine cadit ibi, reseruo propterea hãc materiam tractare in dicta vlt. parte.

IVDICIORVM XX. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Iudicium aliud praiudiciale, & aliud non praiudiciale.*
2 *Iudicia praiudicialia, seu praiudiciales actiones qua dicantur absolute, & qua respectiue, vt supra n. 1. & num. 4. cum seq.*
3 *Sententia lata super principali, parit actionem rei iudicata super accessorio.*
4 *Contraria allegans, non auditur.*
5 *Criminalis actio ciuili praiudicat, ratione maioritatis.*
6 *Hareditatis petitio intentata, praiudicat aliis actionibus, & facit illas quiescere.*
7 *Status quastione intentata, quiescit omne iudicium, siue prius, siue postea intẽtatum, tam ciuile, quam criminale.*
8 *Spoliator contra spoliatum agentem possessorio recuperanda, nullam litem mouere potest, & omnis lis cessat, etiam si per modum excipiendi deducatur.*
9 *Actio familia erciscunda, impeditur per exceptionem, quod agens non sit hares.*
10 *Actio communi diuidundo, impeditur per exceptionem; quod res non sit communis.*
11 *Hypothecaria actio, contra tertium possessorem, impeditur per exceptionem excussionis, cum non est precarium constitutum.*
12 *Principalis debet excuti antequam conueniatur fideiussor, vel tertius possessor.*
13 *Vxor vendicans maritum, vel econtra, excluditur per exceptionem consanguinitatis.*
14 *Exceptio excommunicationis, impedit processum, & debet probari intra octo dies.*
15 *Processus impeditur per exceptionem, quod sine actione agatur.*
16 *Exceptio legitimationis persona, impedit processum ad vlteriora.*
17 *Exceptio contra personam iudicis, impedit processum.*
18 *Iudicia omnia praiudicialia, an in regno hodie sint sublata. & num. 19.*

VIGESIMA distinctio iudiciorum est; quia iudicium † aliud dicitur præiudiciale, & aliud non præiudiciale. IVDICIVM PRÆIVDICIALE consideratur principaliter duobus modis. Vno modo, scilicet absolute, & de per se. Secundo modo, respectiue ad alia iudicia, sed ad alias actiones. IVDICIVM PRÆIVDICIALE ABSOLVTE, dicitur, vbi ventilatur causa magni præiudicii: prout sunt causæ status libertatis & seruitutis, item ingenuitatis, & libertinitatis: vel vbi agitur de par- 1

de partu agnoscendo; vt quia est quæstio, quod talis non est filius, vel est filius, istæ tres actiones dicuntur præiudiciales de per se, propter præiudicium personæ, & de his loquitur text. cum gl. *in §. præiudiciales. 13. Instit. de actionib.* † Sunt etiam, & aliæ actiones præiudiciales de per se, videlicet, quādo filius dicit, se non esse in potestate, & denegat obedientiam patri: vel quando ciuis, vel vasallus denegat obedientiam domino, vel monachus Abbati. Nam istæ personæ in casibus prædictis compelluntur per actionem præiudicialem ciuilem, ad obedientiam præstandam, ita tenet Spec. *in tit. de off. ordin. & maio. & obed. vers. vlt. nota, &c.* Et hanc distinctionem inter actiones præiudiciales absolute, & respectiue ponit Bald. *in l. per minorem. 54. ff. de iud.* IVDICIVM PRÆIVDICIALE respectiue dicitur, quando in eo deducitur aliqua actio priuilegiata, de cuius natura est, vt statim ea intentata, faciat cessare alias actiones; & ideo dicitur præiudiciale; quia præiudicat aliis actionibus: & sic est præiudiciale respectiue ad alias actiones, & hoc potest CONTINGERE altero de PLVRIBVS MODIS. PRIMO modo ratione contingentiæ, seu ratione principalis, & accessorii: vt quia contingit in iudicio intentari duas causas, quarum altera est principalis, & altera accessoria: certe actio principalis, dicitur præiudicialis; quia facit præiudicium accessoriæ: nam, quandiu mouetur, & durat principalis, supersedet super accessoria. Exemplū, si peto à te fundum rei vendicatione, quem meum esse dico: & deinde volo cumulare vnum aliud iudicium, & condicere à te fructus eiusdem fundi, obstat mihi exceptio præiudicii: & sic super secunda petitione fructuum, non procedetur; quia ista est accessoria, & dependet à prima; nam si pronunciatur fundum esse meum, possum postea condicere fructus, alias secus, tex. est *in l fundi. 18 ff. de excep.* Similiter, si peto à te fundum, & postea cumulo actionem confessoriam, & dico illi fundo deberi seruitutem per alium fundum tuum, obstat mihi exceptio; quia ista prætensa seruitus dependet à prima causa intentata, tex. est *in l. fundum. 16 ff. de exceptio.* & sic actio principalis præiudicat accessoriæ. Nam

3 sententia † lata in principali, parit exceptionem rei iudicatæ in accessoria. Ita declarat Ias. *in d. §. præiudiciales. 13. colum. 1.* & Bart. *in d. l. per minorem. 54.* Bart. & Alex. & communiter Doct *in l. edita 3. C. de edend.* in materia cumulationis. SECVNDO modo

4 † dicitur iudicium præiudiciale ratione contrarietatis: vt si primo intentatur vna actio, & postea intentaretur alia contraria illi primæ intentatæ, & non amittitur secunda: quia per primam fit præiudicium secundæ, ex quo allegans contraria non auditur, tex. est *in l. si pecunia. 1. C. de fur. & in l. eum qui 14. & l. contra maiores. 16. C. de inoff. testam.* & Bal. *in d. l per minorem. 54. ff. de iud.* TERTIO mo-

5 do dicitur † iudicium præiudiciale ratione maioritatis, & præeminētiæ, quod DVOBVS MODIS cōtingit. Primo MODO in causis se non cōtingentibus: prout est causa criminalis & ciuilis. Nam si mouetur vtraq; causa super eodem negocio simul: tūc causa criminalis præiudicat ciuili, & prius proceditur super criminali, & interim supersedetur super ciuili; quia criminalis dicitur esse maior, & maioris auctoritatis, tex. est *in l quoniam. 4. fi. C. de ord. iud. & in d. l per minorem. 54. ff. de iud.* quod qualiter procedat, & quando, vide tex. & ibi Dd. *in l. à plerisque. vnic. C. quan. ciu. act. præiud. crim.* & Bar. *in l. prætor ait. 2. §. hoc edicto. 1. ff. vi bon. rapt.* Secundo MODO consi- 6

deratur † ista maioritas in causis sese contingentibus, prout est, quando producuntur in iudicio duæ causæ ciuiles, & vna est maioris auctoritatis, prout est petitio hæreditatis: nam etiam ratione qualis qualis præiudicii, petitio hæreditatis, quæ est iudicium vniuersale, facit quiescere alias actiones particulares, vt habetur *in l. cū hæreditatis. 12. fi. C. de pet. hære. & in l. si quis libertatem. 7. & ibi Bar. ff. eod. tit. & in d. l. per minorem. 54.* Ias. *in d. § præiudiciales. 13. col. 2. Inst. de act.* Potest etiam poni exemplum in duabus causis criminalibus; quarum vna est maior altera; nam super maiori proceditur prius, vt est tex. & ibi Bald. *in l. prius est. 1. C qui accus. non poss.* QVARTO † modo 7

dicitur iudicium præiudiciale respectiue, etiam vbi intētatur aliqua actio, quæ est præiudicialis de per se: siue per modum agendi, siue per modum excipiendi, prout est quæstio status: nam illa intentata facit quiescere omne iudicium prius siue postea intentatum, siue sit ciuile, siue criminale. De ciuili est tex. *in l. si de hæreditate. 2. & l. cum status. 5. & l si res. 6. C. de ord. cog.* & habetur *in l. ordinata. 24. ff. de lib. cau. & l. adite. 1 C. de ord. iud.* De criminali est tex. *in l. quoniam Alexandrum. 26. C. de adult. & l. si crimen. 3. & l. si status. 4. C. de ordin. cogn.* & sic illæ actiones, de quibus supra feci mentionem in primo membro, quæ dicuntur præiudiciales absolute, possunt etiam dici præiudiciales respectiue: quando aliæ actiones intentantur, quas quiescere faciunt, & hoc etiam tangit Bart. *in d. l. per minorem. 54. & in d. l. si quis libertatem. 7.* maxime *in penult. colum. ff. de petitio. hæred.* & vide ad materiam aliqua per Bar. *in l. si quæramus. 5. ff. de testam.* Vltra prædictos modos consideraui multa alia iudicia præiudicialia, quæ ex variis iuribus colligi possunt, hic tamen solum posui aliqua magis quotidiana, & frequentata.

QVINTO modo † dicitur iudicium præiudiciale, 8 quando in eo deducitur spolium, & sic possessorium recuperandæ contra spoliatorē; nam interim spoliator nullam litem mouere potest contra spoliatum, sed ista quæstio spolii facit præiudicium, & facit cessare omnem litem: etiam si deducatur per modum excipiendi. tex. est *in c. frequens. 1. de restit. spoliat. lib. 6. & in c. cum dilectus. 2. de ordin. cognit. & in c. super spoliatione. 9. eodem titul.* de qua materia vide quæ plene scripsi supra, *in 6. distinctio. in quarta quæstio.*

9 *quæstio tertia quæstionis principalis.* SEXTO † modo
dicitur iudicium præiudiciale, quando aliquis liti-
gat in iudicio, & intentat actionem familiæ erci-
scundæ, dicens se cohæredem, cum non possideat
hæreditatem: nam si opponitur contra eum, quod
non est hæres: ista exceptio facit præiudicium a-
ctioni intentatę, donec probet se hęredem, tex. est,
10 & ibi Bald. *in l hac actio. 1. ff fam. ercis.* † SEPTIMO
modo dicitur iudicium præiudiciale, quando ali-
quis agit communi diuidundo, & opponitur exce-
ptio, quod res non est communis: nam primo de-
bet probare se dominum agẽdo rei vendicatione,
si non possidet: & postea proceditur super iudicio
communi diuidundo, vt not. gl. & Bart. *in l. si proba-*
tum. 2. C. communi diuid. & habetur *in l. si mancipium.*
11 *34. § si communi. 1. ff. de euict.* OCTAVO modo † di-
citur iudicium præiudiciale, quando creditor agit
hypothecaria contra tertium possessorem: quia si
opponitur exceptio excussionis, vt fiat excussio cõ-
tra principalem, ista exceptio facit præiudicium
actioni intentatæ & prius debet exceptio discuti,
quam si super principali procedatur, tex. est *in auth.*
hoc si debitor. C. de pign. Quod tamen non habet lo-
cum, quando in instrumento est constitutum pre-
carii: prout cõmuniter apponitur: quia tunc nul-
la fit excussio, & agitur assistentia contra tertium,
excussione non facta, secundum Angel. & Alex. *in l.*
exitus. 35. col. 2. ff. de acquir. possess. & hoc est decisum
in regno, per regiam pragmaticam, quæ incipit:
12 *Adsistentiam.* NONO modo † dicitur iudicium prę-
iudiciale, quando creditor vult agere contra fide-
iussorem, & opponitur sibi exceptio, quod excutiat
principalem. Nam ista exceptio facit præiudicium
actioni intentatæ, tex. est *in auth. præsente. C. de fide-*
iussor. si tamen non opponitur ista exceptio, proce-
dit iudicium tam in isto casu, quam in præcedenti,
secundum Bart. *in d. l. probatum. 2. C. commun. diuid.*
13 DECIMO, † dicitur iudicium præiudiciale, quan-
do vxor vendicat maritum, vel econtra, & obiicitur
exceptio cõsanguinitatis: nam prius debet de con-
sanguinitate obiecta cognosci, postea de principa-
li causa, text. est *in c. intelleximus. 1. de ordin. cogn.* VN-
14 DECIMO, † dicitur iudicium præiudiciale, quan-
do contra agentem in iudicio opponitur exceptio
excommunicationis. Nam per talem exceptionem
fit pręiudicium actioni intentatæ, & prius debet de
hac exceptione cognosci infra octo dies, tex. est *in*
c. pia. 1. de except. lib. 6. Verum hodie in regno est in-
ducta noua prouisio, videlicet, quod quandocunq;
in iudicio contra personam litigantis, vel contra
testes opponitur excommunicatio, debet in conti-
nenti probari, & in ipso instanti per legitima do-
15 cumenta, & est ritus magnæ curiæ, qui incipit: *Item*
quod quibuscunque causis, &c. DVODECIMO, † di-
citur iudicium præiudiciale, quando contra agen-
tem opponitur, quod sine actione agit: quia non
procedit(ur), nisi prius discutiatur an actionẽ habeat,
per *l. si pupilli. 6. §. videatur. 12.* alias, *videamus. ff. de*
neg. gest. & Bart. *in l. si Titius & Seius. 9. ff. de verb. obli-*
gat. & gloss. & Dd. *in l. vbi pactum. 40. C. de transact.*
& Bald. *in l. Papinianus. 8. §. si quis impubes. 15. C. de in-*
offic. testam. DECIMOTERTIO, † dicitur iudicium 16
præiudiciale, quando contra agentem opponi-
tur de illegitimitate personæ; quia donec perso-
na legitimetur, non proceditur in causa mota, et-
iam in summario iudicio debet fieri plena legiti-
matio, gloss. & ibi Bart. & Alexand. *in l. cum inter. 1.*
C. de edict. diui Adr. tollend. & Ias. *in rubr. C. qui admit.*
& habetur *in l. licet. 24. C. de procurat.* & Alexand. *in l.*
iudices. 9. C. de iud. Pro hoc est tex. formalis *in l. non*
ignorat. 9. C. qui accus. non poss. DECIMOQVARTO,
dicitur † iudicium præiudiciale, quando in iudicio 17
opponitur aliqua exceptio contra personam iudi-
cis, prout est exceptio incompetentiæ, & exceptio
suspicionis, vel alia similis: quia donec excutiatur
veritas exceptionis oppositæ, non proceditur in
principali iudicio, vt habetur *in l. apertissimi. 16. C.*
de iudic. & in c. suspicionis. 39. de offic deleg. & in l. si quis
ex aliena. 5 ff. de iud. & l. ex quacunque. 2. & ibi Bart. ff.
si quis in ius vocat. non ier. de qua materia vide quæ
dixi supra *in 8. distinct.* & quæ dicam infra *in vltima*
parte, in materia appellationis, in versic. recusatio. DE-
CIMOQVINTO, † dicitur iudicium præiudiciale 18
in regno, quando aliquis accusat aliquem de ali-
quo crimine, quia pendente accusatione sua non
potest nec ipse, nec eius vxor, nec alius de eius do-
mo reaccusari ab ipso accusato, neq; ab alio de eius
domo, nisi eadem die, & ex nouo delicto, prout de
hoc sunt tres ritus magnę curię, de quib. plene feci
mentionẽ supra *in 6. distinct. in 6. quæst. principali,* & ad
ibi dicta me remitto. Possunt etiam multi alii casus
præiudiciales cõsiderari, vt quando in iudicio op-
ponitur aliqua exceptio, quæ impedit processum
ad vlteriora, quos diligens studiosus poterit per va-
ria iuris volumina inuestigare.

VNVM superest addere, † quod hodie in regno 19
sunt sublata omnia ista iudicia præiudicialia, &
qualiter proceditur in omnibus per constitutionẽ
regni, quæ incipit: *Si ciuiliter agens.* & ibi gloss. &
Andreas de Isern. & Matth. de Afflict. maxime in
6. not. vbi plene demonstrat multas leges iuris ciui-
lis, loquentes de actionibus præiudicialib esse ho-
die correctas in regno per *d. constit.* per quam pos-
sumus dicere, quod omnes ii casus supra narrati
sunt hodie correcti in hoc regno, præterquam in
quatuor casibus enumeratis supra in 12. 13. 14. & 15.
casibus, in quibus patent rationes ad sensum, & de
istis præiudicialibus sublatis tetigi supra *in 6. distin.*
in 6. quæst. 3 quæst. princ. & ibi vide, quæ hic deficiunt.
Superest modo aliqua tangere de secundo mem-
bro principali huius distinct. scilicet, de iudicio nõ
præiudiciali, in quo nõ oportet laborare; quia co-
gnito, quod dicatur esse iudicium præiudiciale, co-
gnoscitur & non præiudiciale; & est illud, quod

non commemoratur in iudicio præiudiciali; quia contrariorum eadem est disciplina, *l. de iure. 1. ff de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* Et ex his remanet expedita ista 20. & vltim. distinct. iudiciorum, per quam remanet completa nota ista 4. pars principal. huius tractatus: vnde venio ad 5. partem principalem. *Robert. Marant.*

IVDICIORVM XXI. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Agere quando quis compellatur.*
2 *Diffamare quid sit.*
3 *Remedium* l. diffamari, *quando competat.*
4 *Causæ iustæ quæ sint, vt agere quis compellatur, & num. 5. & 6.*
7 *Remedium* l. diffamari, *datur in petitorio, & possessorio, & in ciuilibus & criminalibus, & nu. 8.*
9 *Remedium* l. diffamari, *an competat aduersus prælatos, & contra fiscum, & contra tutores, seu curatores, num. 10. & 11.*
12 *Terminus ad proponendum omnes exceptiones statui potest.*
13 *Actionem habens ad commodum alicuius, cogi potest ad agendum.*
14 *Tertius potest citari ad opponendum, & contradicendum, fundato iudicio contra diffamantem.*
15 *Silentium perpetuum vt imponatur, an requiratur bina monitio, & an debeat fieri eadem instantia bina monitio, & num 16.*
17 *Remedium* l. diffamari, *vt competat, quæ requirantur, & num 18.*
19 *Remedium* l. diffamari, *coram quo intentetur.*
20 *Libellus qualiter concipiatur in remedio* l. diffamari.
21 *Citatio quomodo fiat in remedio* l. diffamari
22 *Diffamatio quomodo probetur.*
23 *Terminus diffamanti ad agendum, qualiter statui debeat.*
24 *Contumacia an debeat accusari, diffamante citato, vt agat.*
25 *Contumax in remedio* l. diffamari, *an debeat citari ad audiendam sententiam.*

1 VIGESIMA PRIMA distinctio iudiciorum est; † quia quoddam est iudicium coactum, quoddam voluntarium: de voluntario quoque satis abunde dictum est, de coacto autem dicere restat. Nam licet nemo inuitus agere compellatur, *l. vnic. C. vt nem. inuit.* nihilominus si aliquis diffamauerit se habere aliquod ius super bonis meis; cogetur eo casu agere; *l. diffamari. 5. C. de ingenu. & manumis. cum similib.* diffamator enim se tacite
2 astringit ad agendum. Nam † diffamare est prouocare, & lacessere ad iudicium, ita quod se defendere diffamatus cogitur, secundum Baldum *in d. l. diffamari. 5.* quem sequitur Angel. *in rubr. institut. de except. num. 23.* Et idem Bald. *in l. sed si per prætorem. 26. §. ait prætor. 4. ff. ex quibus causis maior.* est tamen bene verum, quod licet diffamatus stimulatus dici possit, vt ab infamia se defendat, non tamen huiusmodi defensio necessaria est, necessitate præcisa, vt per Canonist. & maxime Dec. *in c. intelleximus. 7. nu. 16. de iud.* inquit enim Bald. *in cons. 163. lib. 2.* quod diffamatus dicitur necessariari facto aduersarii necessitantis. Est tamen diligenter aduertendum,
3 quod † nedum remedium dictæ legis, competit propter diffamationem, sed etiam vbicunque subest aliqua iusta, & legitima causa, vel suspicio calumniæ, secundum Bart. *in l. edita 3. C. de eden. num. 3.* Salycet. *in l. si quis alterius. 2. in fin. C. vbi in rem act.* Innoc. *in c. causam quæ. 7. num. 5. qui fil. sint legit.* Abb. *in c. causam. 3. col. penult. versic. primo. quia. de dol. & contuma. in ca. venerabilis 20. pen. num. 9. de iud.* Capel. Tholos. *quæst. 198. versic. contrariam sententiam.* Et † inter
4 alias iustas causas erit, si viderit iudex actorem expectare tempus, quo reus probationibus careat, secundum Innocent. Ioan. Andr. & alios *in cap. lator. 5. qui fil. sint legit.* & Azo *in d. l. vnic. C. vt nem. inuit.* Item
5 si dubitet iudex, † ne partes ad rixam procedant, occasione contentionis possessionis, potest etiam neutro petente terminum eis præfigere ad probandum secũdum Bart. & Paul. Castr. *in l. ordinarii. 13. C. de rei vend.* & Paul. Castr *in consil. 5. in antiquis.* Capic.
6 *in decis. 13.* Item † si tu teneris mihi ad aliquid, & ego tibi, potest mihi assignari dilatio arbitrio iudicis, vt faciam, quod facere debeo, & recipiam, quod recipere debeo: alias dilatione decursa, imponetur mihi silentium, secundum Bald *in tit. quæ fuit prima causa benef amit. §. & alia.* & ibi valde cõmendat Af-
7 flict. *num 3.* Et † datur huiusmodi remedium tam in possessorio, & petitorio, quam in personalibus & realibus actionibus, secundum Aret. & Felin. & alios Doct. *in c. in præsentia. 8. extr. de probat.* & Socin. *in consil. 38. colum. 5. versic. principaliter, in 1. volum & decis Rot. 221. in antiquis.* & Nicol. Boer. *decis. 255. nu. 7.* [Adde Gail *lib. 1. obs. 9. nu. 2.* vbi tradit in quib. causis citatio ex l. diffamari locum habeat. Et an iudex diffamantis, vel diffamati adeundus sit. Et quis in eo iudicio pro actore, vel reo habendus sit, *num. 3.*]
8 Item habet locum † in ciuilibus & criminalibus, vt habetur *in l. Titia. 18.* alias, *cum Titia. ff. de accusat. & l si ea. 7. C. qui accus.* Bald. Paul. Castren. Angel & alii *in l. Papinianus. 8. §. si quis post. 1. ff. de inoffic. testament.* Bald. *in l sed & si per prætorem. 26. versic. in gloss quæ incip. ff. ex quibus causis ma.* & Nicolaus
9 Boer. *in decisio.* Item † huiusmodi remedium habet locum etiam aduersus prælatos, secundum Felinũ & alios *in c. accepimus. 4. per illum text. de fide instrument.* & Alexand. *consil. 103. lib. 5.* & Capic. *in decisio. 18.* & si est impositum silentium prælatis, censetur impositum eorum successoribus, secundum Doct. *in d. c. accepimus. 4.* sed non procedunt prædicta, si prælatus dolose agere distulisset; quia tunc

tunc etiam post quadriennium Ecclesia poterit pe-
tere restitutionem in integrum. *c. 1. de restitution. in
integr. in 6.* Item procedunt, si appareat de enormis-
simo damno, secundum gl. *fin. c. requisiuit. 1. de restit.
in integ.* & eam sequuntur ibi Abb. & alii. & allegatur
per Ang. *Inst. de actio. §. rursus. 5. col. 6.* & Aufre. *in addit.
Cap. Thol decis. 138.* & Abb. *in c. veniens. de verbor. signif.
in 6.* Item procedunt prædicta, ita tamen, vt Eccle-
sia seruetur indemnis, & sic, vt habeatur recursus
per Ecclesiam contra prælatum, vel eius hæredes,
vt de suo soluant, si esset damnum lucri cessantis,
vt per gloss. *in §. potest* alias, *post. in verb. perueniat. 16.
qu. 3.* & Abb. *in c. requisiuit. 1 col. 3. de restit. in integr.* cum
iis, quæ adducit Fel. *in d. c accepimus 4. nu. 9. versic. ter-
tio declara.* Non credo tamen, quod prælato possit
imponi perpetuum silentium, respectu solius diffa-
mationis, ita quod Ecclesiæ præiudicet; nam deli-
ctum prælati, quod consistit in faciendo, nullo mo-
do præiudicat Ecclesiæ. *c. delictum. 76. de regul. iur. in
6.* Felin. *in c. ad Apostolicam. 42. num. 2. de simo* Doct.
in l. iubemus nullam. 10 C. de sacrosanct. Eccles. potest
tamen ei imponi silentium, vt sibi noceat: iure ta-
men Ecclesiæ remanente illæso, per ea, quæ scribit
10 Roman. *in consil. 369. incip. circa 1. colum. fin.* † Item
tale remedium competit etiam contra fiscum, se-
cundum Alciat. *in l. procurator. 7. C. de edend.* & An-
char. *in consil. 164. in fine.* fiscus enim iure priuato-
rum vtitur, nec est priuilegiatus, nisi in casibus à
iure expressis, *l. quod placuit. 37. in fin. ff. de iur. fisc.* gl.
*in l. Item veniunt. 20. §. priuatorum. 9. in versic. publica.
de petit. hær.* Ial. *in l. properandum. 13. §. siue autem al-
terutra. 6. num. 34. C. de iudic.* Fulgos. *consil. 127. quidam
11 nomine. colum. 2.* Item † aduersus tutores seu cura-
tores statui potest terminus ad agendum: quia ea-
dem ratio militat in prælato, quæ militat in fisco;
ergo idem in eis dicendum est, *l. his solis. 7. §. de his.
alias, de cæteris. 5. penult. C. de reuoc. donat.* Item, quia
fiscus, minor & Ecclesia æquiparantur, secundum
gloss. fin. *in l. si procurator.* alias, *si curator. 5. de iur. fisc.*
& gloss. 1 *in l. si præses. 6. & ibi Doctor. C. quomodo &
quando iud.* & gloss. fin. *in l. ciuitas. 27. vbi Bald. & Lu-
douic. Bolognet. in sua secunda interpret. ff. si certum petat.*
Prædicta tamen sane intelligenda sunt, vt ex sola
diffamatione non cogantur tutores, & curatores
agere: quia extra negotia non solent minoribus
præiudicare, secundum Doct. *in l. neque in interdicto.
198. ff. de reg. iur.* Hieron. Cagnol. *in l. vnica. §. si procu-
rator. 2 num. 37. ff. si quis ius dicen. non obtemper.* Ial. *in
l. possessio 1. §. Item acquirimus. 5. num 47. ff. de acquirend.
possess.* Bene tamen cogetur agere, si concurrit alia
iusta & legitima causa, ex illis, quibus possunt tu-
tores seu curatores præiudicare minoribus, de qui-
bus *in d. §. si procurator. 2. d. l vnica. ff. si quis ius dic. non
obtemp.* & si iusta causa iudici videbitur, statuere po-
12 test terminum ad agendum. Item † nedum termi-
nus potest statui ad agendum, sed ad proponendum
omnes & singulas exceptiones dilatorias, mixtas &
peremptorias, vt est text. *in c. pastoralis. 4. extra de
except.* & Alb. *in d. l. diffamari. 5. C. de inge. & man. & in
l. si seruus. 4. ff. de bon. auct. iud poss. & l. si quis liberta-
tem. 7. ff. de pet. hared. & in l. minor 25 ann 32. in fin. ff.
de min.* Paul. Castrens. *in authent iubemus. num. 6. C.
de iudic.* Item † si est aliquis qui habet actionem ad 13
commodum alicuius, potest cogi ad agendum, &
exactum illi restituere, vt *in l. Iulianus. 13. §. si vendi-
tor. 30. ff. de act. empt. & l. cum in plures. 60. §. messem. 5.
ff. loc. l. lege Rhodia. 1. §. penultim.* alias, *l. si laborante. 2.
§. porro. 4. in fin. ff. ad leg. Rhod. de iact. l. si sic. in fin. ff.
de legat. 3. & l. cum pater. 77. §. mater. 2. ff de leg. 2.* &
Paul. Castrens. *in d. l. vni. C. vt nem. inuit. ager. vel ac-
cus. cog.* Et † est aduertendum, quod fundato iudi- 14
cio contra diffamatorem, respectu diffamationis,
potest citari tertius ad comparendum & contradi-
cendum, secundum Bald. & Salicet. *in authen. sed et si
quis ab aliquo aliquid. C. de testib.* quos refert, & sequi-
tur Nicol. Boer. *in decis 255.* An autem, † vt impona- 15
tur perpetuum silentium, requiratur bina monitio,
vel sufficiat vnica tantum? gl. quam ibi sequitur An-
gel. *in §. alias, c. his igitur. 1. in 2 col. in Auth. de hared. &
Fal. coll. 1. tit. No. consi. 1.* voluit, quod bina merito re-
quiritur, & sequuntur Ang. *in tract. malef.* & ibi Ang.
de Aret. *in addit. super verbo nec non querelam. col. 11.* &
Fel. *in c. licet causam. 9. num. 18. de probat. & in c. accepi-
mus. 4 num. 6 de fid. instr.* Ial. & Franc. de Rip. *in l rem,
quæ nobis. 15. num. 4. ff. de acquir poss.* Matth. de Afflict. *in
tit. de prohib. feud. alien. per Fred 55.* alias, *versic. fin. §.
imperialem. 1. §. præterea. fin. quis. 1. nu. 3. & in decis. 244.*
& Cap. *in decis. 205* & Nicol. Boer. *decis. 255.* & se-
quitur Alexand. *in l in pecuniariis. 10. vlt. in 1. not. ff. de
fer. & in consil. 108. viso themate, in vltimis verbis. in 1.
lib* & Barth Cæpol. *caut. 175.* & Catel. Cotta *in memo-
rab in verb. iudex potest.* & hanc sequitur, & aliis me-
diis firmat dom Cæl Contar. *in rep d. l. diffamari. 5. C.
de ingen & man.* in limitationibus *d. legis, num. 32.
cum pluribus sequent.* quam quidem opinionem di-
cit limitandam in eo, qui à iudice interrogatus,
respondeat se nolle agere; nam in eo nõ requiritur
bina monitio, secundum Felin. *in c. ex literis. 11. nu 9.
in versic. fallit. 9 de constit.* Item dicit non requiri bi-
nam monitionem, vbi esset facta à iure commina-
tio, de vlterius eum non audiendo, elapso termino,
secundum Fel post Anton. *in d. c accepimus. 4. num. 6.
extra de fid. instrum.* hæc autem limitatio intelligi-
tur ita demum, si iudex non adderet in commina-
tione, quatenus de iure possum; quia hæc non esset
comminatio, vt per Bald *in l. ad peremptorium. 68. ff.
de iud.* cum iis, quæ adducit Felin. *in c. ad petitionem.
22. num. 20. de accus. & in c. causam, quæ. 18 col. 3. de rescr.*
Item non requiritur bina monitio, si binus termi-
nus statuatur ad agendũ, secundum Ang. *in rub. Inst.
de excep. num. 24.* Item non requiritur bina monitio,
vbi ad agendum statueretur annus, vt late prose-
quitur do. Cæs. *in eod. quo supra loco.* Item † est aduer- 16
tendum, quod dicta bina monitio non debet fieri

eadem instantia, sed interuallatim, secundum Ale-
xand. *in l de pupillo. 5. §. si quis ipsi prætori. 7. ff. de nou. o-
per. nunc.* & Felin. *in c. ex literis. 11. col. 6 versic. fallit no-
no. de constitut.* & sequitur Purpur. *in l. is, apud quem. 2.*
17 *C. de edendo. num. 54.* Item † est vlterius aduerten-
dum, quod dictum remedium ita demum competit,
si abest culpa ab eo, qui petit statui diffamanti ter-
minum; & tamen culpa est in eo, cui præfigi peti-
tur, vt quia super nullo iure fundatur illa diffama-
tio, adeo quod insurgit præsumptio calumniæ, se-
cundum Purpur. *in d. l 2. C. de edend. num. 59.* & sequi-
18 tur dom. Cæs. *in d. repet. num. 78.* Item † dicit Afflict.
in constit. inquisitiones generales. in 3. & 4. colum. quod
tale remedium tunc competit, si ius diffamati est
effectum deterius & non aliter, vide eum. Coram
19 quo † igitur iudice sit agendum, diffamantis, vel
diffamati? & in hoc Castrens. *in l. in criminali. 5. C. de
iurisdict. omn. iudic.* voluit, quod agendum erit co-
ram iudice diffamantis, & idem refert fuisse deci-
sum *in consil. Neap.* Afflict. *in decis. 268.* quam decisio-
nem etiam sequitur Cardin. Paris. *in c. in præsentia. 8.
col. 10. de probat.* & ita videtur tenere Nicol. Boer. *de-
cis. 255.* & sequitur Dec. *in consil 487. & 686.* Contra-
riam vero opinionem tenuerunt Alexand. *in consil.
103. in 2. libr.* & Capic. *in decis. 18.* Felin. *in c. ea, quæ. 4. in
princ. de re iudic. & in c. significauerunt. 36. colum. fin. de
testib.* & Modern. *in d. l. diffamari. 5.* & consuluit Rom.
consil. 412. incipit, pro habenda. & Aretin. *consil. 143. co-
lum. 8. versic. venio igitur ad tertiam.* Nicol. Boer. *decis.
118.* & sequitur Cæs. Contar. vbi supra, *nu. 8. in 1. quæst.*
& hanc opinionem vltra alios corroborat; quia di-
cit ipse: intentans remedium *l. diffamari.* non effi-
citur absolute ex reo actor, & ideo quibuscunque
reorum gaudet prærogatiuis, ac in dubio venit ab-
soluendus, secundum Decium & Modern. *in l fauo-
rabiliores. 115. ff. de regul. iur.* & eundem Dec. *in c. cum
inter. 5. num. 14. de except. & in c. ex literis. 3. num. 7. de
probationibus.* Hostien. *in summa. de mut. petit. §. quali-
ter procedatur. in fin.* Guid. Pap. *in consil. 108. & 114.* &
Dec. *consil. 3. circa finem. & consil. 400. & 87. & 687.*
nec dicit obstare fundamentum tenentium contra-
riam opinionem, quod scilicet sit actor, qui inten-
tat remedium *l. diffamari.* saltem respectu huius iu-
dicii, & controuersiæ, an competat illud remedi-
um: nam non valet consequentia in iis terminis; er-
go forum rei sequitur, per textum *in l. non cogendum.
45. §. si procuratori. 2. fin. de procurat.* non enim est me-
rus actor, qui intentat hoc remedium, secundum
Card. Paris. *in consil. 83. in 2. lib.* & Bald. *in consil. 173.
libr. 2.* & aliud est, quod quis sit actor, vel fungatur
vice actoris, vt in terminis per Decium *in dict. c. cum*
20 *inter. 5. num. 14. de except.* Qualiter † ergo concipia-
tur libellus in hoc iudicio? & certe secundum Ang.
in rubr. Instit. de except. num. 34. versic. 2. fallit. & Bald.
& Salic. *in d. l. diffamari. 5.* & Nicol. Boer. *in decis. 255.
num. 6.* ita erit concipiendus; nam narrabitur in
primis diffamatio status, seu iuris sui, seu alia simi-
lis iusta causa, quæ sufficiens sit, vt supra dixi, &
demum petatur diffamanti, seu aliter vexanti, ter-
minum statui ad agendum, & eo non agente pro-
nunciari, non esse de cætero audiendum, & eidem
imponi perpetuum silentium. Qualiter † ergo cō-
cipietur citatio? Et certe, iudex viso libello citari
faciet diffamatorem ad contradicendum, si defen-
sionibus suis confidat, vel per æquipollens, puta
ad opponendum, si diffamationem suam defende-
re confidit, & si diffamator ad iudicium non vene-
rit, neque legitimis causis excusetur; & tunc iudex
iterum eum citabit ad videndum sibi terminū sta-
tui, infra quem si non experiatur de iure suo, nun-
quam de cætero audietur, & ita docetur practican-
dum *in c. cum G. perpetuus. 12. de fid. instrumen.* & Ias.
& alii *in l. is, apud quem. 2. C. de edend.* Qualiter † ergo
probabitur diffamatio? & dicendum est, quod pro-
babitur, si verificetur vociferatio diffamantis, vel
vulgo, vel in cœtu hominum, vel coram pluribus,
vel etiam coram paucis, *l. item apud Labeonem. 15. §.
si quis libello. 19. ff. de iniur.* per quem textum ita con-
suluit Soc. *in cons. 45. visa appellatione. col. 1.* & late Bar.
Castren. Imol. Alexand. & Ias. & reliqui *in l. turpia.
54. in princip. ff. de legat. 1.* Angel. *Instit. de except. in rub.
num. 23.* & Nicol. Boer. *in d. decis. 255. num. 7.* † Quis
ergo terminus debet statui, & præfigi diffamanti ad
agendum? gloss. *in l. à quo fundus. 45 in gloss. fin. circa
med. ff. de damn. infect.* & gloss. *in l. si quis libertatem. 7.
in verb. modicum. de petit. hæred.* voluit, quod remitta-
tur arbitrio iudicis, & hoc voluerunt Alber. & Sa-
licet. *in l. in ea.* alias, *si ea. 7. in princip. C. qui accus. &*
Matth. de Afflict. *in tit. quæ sit prima caus. benef. amitt.
§. est & alia. num. 4.* An † sit accusanda contumacia
diffamantis nō agentis in termino præfixo? & cer-
te sic: secundum Ang. *in rubr. Inst. de except.* quem se-
quitur Hieron. Cagnol. *in d. l. diffamari. 5. in 6. limita-
tione.* & Bald. *in l. si per alium. 5. §. docere. 2. ff. ne quis eum.*
An † post lapsum terminum, contumax debeat ite-
rum citari ad audiendam sententiam? & videtur,
quod sic, secundum Bald. *in dict. l. diffamari. 5. in fine.*
quem sequitur Abb. *in c. licet B. Petro. 14. col. 2. vers. in
gloss. in fin. de accus.* licet aliter voluerit Nicol. Boer. *in
decis. 255. num. 2.* & ita tenet Cæs. Contar. *in d. rep. et. l.
diffamari 5. in 14. quæst. num. 87.* Pet. Foller. V. I. D.

[Quænam requirantur, vt in Camera Imperiali
citatio ex *l. diffamari.* obtineri possit: Et an præuen-
tio locum habeat in materia *l. diffamari.* tradit Gail.
lib. 1. obs. 10. & 11.]

IVDICIORVM XXII. DISTINCTIO.

SVMMARIA.

1 *Institor quis dicatur.*
2 *Institor potest esse masculus, & fœmina, puer, &
seruus.*
3 *Actiones actiue, quando nobis quærantur per institu-
rem.*
4

4 *Institor quando obligetur proprio nomine.*
5 *Institor an semper obliget præponentem.*
6 *Probatio, quanam requiratur in actione institoria.*
7 *Mercatores an teneantur ex contractu gesto, per pueros, qui mittuntur per ciuitatem cum cassata in collo.*
8 *Discipuli an obligent magistrum eorum, si contrahunt.*
9 *Institor, an obliget præponentes ad pœnam.*
10 *Institor præpositus à pluribus sociis ex disparibus partibus, qualiter obliget præponentes.*
11 *Tabernarius mittens famulum ad merces comparandas obligatur per famulum.*
12 *Institor an possit habere fidem de precio.*
13 *Mercator, qui prius scripsit amico, vt emat frumentum à certo mercatore, sed ne excedat precium carlenorum octo, postea scripsit, vt conueniat de frumento cum illo mercatore, sicut potest; si amicus emat frumentum ad rationem carlenorum nouem pro tumulo, an scribens obligetur.*
14 *Hæres mercatoris, an obligetur ex contractu institoris, præpositi per eius partem.*
15 *Institor contrahens extra conditiones adiectas in eius institutione, an obliget dominum.*
16 *Institor etiam obligat dominum de euictione, & redhibitoria.*
17 *Exercitor nauis obligatur, & agit ex contractibus magistri, & substituti ab eo, & nu. 18. & qualiter hoc procedat. & num. 19.*
20 *Pater quando teneatur ex contractu filii, & num. 21. & 22.*

VIGESIMASECVNDA non omittenda iudiciorum est distinctio, (vt ordinem dom. Auctor. sequar) nam aliud est iudicium, quod aggredimur, vel suscipere compellimur ex propria obligatione, & aliud, quod ex aliena. de primo iam supra abunde patet: de secundo autem necesse est, pro iuuenum introductione, aliqua dicere. Quare
1 † illud primo sciendum est, quod aliquando quis gerere negocia mea tacite, vel expresse de voluntate mea repetitur; & à iure receptum est, ex contractibus eius me obligari, & agere posse (cuiusmodi est institor) dicitur enim institor, secundum Grammaticos, factor mercatorum, qui à mercatore negociationi alicui est præpositus, qualis est ille, quem negociatores tabernis suis solent præponere, vel merces aliquas vendendas committere, dictus est autem institor (vt è nostratibus indicat Vlpianus *in l. institor appellatus. 3. ff. de instit. actio.*) ab insistendo, quod negotio insistat: hinc Iuuenalis satyr. 7.

Institor Hybernæ tegetis, niueiq; Cadurci.

Et Liui. 6. ab vrb. *Vrbi frequentandæ multitudo incolarum, libertinorumque, & institorum, opificumque retenta.* alibi dicitur institor eloquentiæ. Quintil. lib. 11. cap. 1. *Commoueatur ne quisquam eius fortuna, quem tumidum, ac sui instantem, & ambitiosum institorem eloquentiæ, in ancipiti sorte videat.* at poetæ fere semper accipiunt institorem, pro eo, qui venditor est mercium delicatarum, cuique vestiarii & lintearii dant vestem circumferendam, & distrahendam. Ouid. de arte amand.

Institor ad dominam veniet discinctus emacem.

Plaut. ancillam pro domina negociantem institricem vocat. at è nostratibus illum dici institorem reperio, qui vniuersaliter administrationi quæstuariæ est præpositus, etiam non designato certo loco, *l. institor. 18. ff. de instit. act.* sed si quis alicui negocio non quæstuario præpositus sit, is non recte institor appellatur, sed potius procurator dicendus est. Nec differt † institor masculus, fœmina, puer, vel maior, pupillus, vel filiusfamilias, seruus proprius, vel alienus, aut liber is sit, vt dicit tex. *in l. sed & si quis. 7. § fin. cum l. sequen ff. de inst. act.* nisi proponens sit minor, *l. sed & si pupillus. 11. ff. eod.* nam eo casu si foret præpositus, siue auctoritate curatoris restitueretur in integrum, vt ibi, vel nisi ipse præponẽs fuerit pupillus, & sine auctoritate tutoris præposuerit: nam eo casu pupillus non obligatur, nisi factus sit locupletior, vt est text. *in l. verũ. si ipse. 9. ff. eod. tit.* Item institor dicitur is, quem patitur mercator sic facere; quia patiendo videtur eum institorem instituere, *l. quicunque. in princ. & ibi Bart. & Bald. in rub. C. de const. pec. 3. colum.* & tam in primo, quam in secundo casu obligatur mercator ex contractu eorum: nisi ipse institor palam, & publice fuerit reuocatus per mercatorem, qui eum proposuit; ex tunc enim amplius non obligatur ex contractu eorum, vt dicit text. *in d. l. sed & si pupillus. 11. § de quo palam. 2. ff. eod. tit.* & econuerso ex cõtractu eorum nobis quæritur actio, vt infra aliquantisper videbimus. Nam † illud receptum est *in l. æquum. 1. ff. de instit. act.* quod si institor sit seruus præponentis, tum actiones tam actiue, quam passiue transferuntur in præponentem: sed si seruus præponentis minime fuerit, sed liber homo, vel alterius seruus; tunc actiones passiue tantum in dominum præponentem transferũtur, non autem actiue, & directæ, sed vtiles bene transferre visum est: & in subsidium tam vtiles, quam directæ transferuntur, vt ibi dicit text. iuncta *l. eo nomine. 2.* sed qualiter intelligatur in subsidium transferri actiones actiue: scias tunc demum, quando forte institores latitant, & fugiunt, ne cedãt actiones domino eorundem, vel mortui sunt sine hærede, ita vt non possint ipsi mercatores habere cessionem, vel aliter cessionem ipsam obtinere non possunt; tunc in subsidium, vt dixi, in eos transferuntur actiones, & actiue, & passiue, sine cessione, vt ibi declarat Alb. de Ros. *& in rub. ff. eod. tit.* & ibi Angel. & est ratio, cur dominus teneatur ex facto institoris, nam vbi permittit quis res suas aliquem gerere, & mercantiam facere, ei mandare videtur, *d. l. sed & si pupillus. 11. ff. de*

4 *ff. de inst. actio.* Sed † nunquid ipse institor obligetur proprio nomine, adeo vt cōueniri possit, si tantum institorio nomine promisit? vide ad plenum Dec. *in d. l. sed institorem* 29. *ff. si cert. pet.* & Ang. *in l. eandem.* 9. *ff. de duo. re* & Paul. de Castr. *in l si quis.* 3. §. *si procurator.* 1. *ff quod quis. iur.* & Soc. *in cons.* 154 *consultorem. col fin. vers.* 6. *& recol. superius dixisse.* Sed † si vis scire, an verum sit, mercatorem præponentem institorem ex omni contractu per eum gesto obligari, vel non, legito text. *in l quicunque.* 5. §. *non tamen omne.* 11. *ff. de inst. actio.* ibique reperies mercatorem non teneri, nisi de eo contractu, qui celebratur respectu illius negociationis, cui propositus fuerit: exemplum, si aliquis sit præpositus ad vendendum, obligat dominum ipsum de omnibus, de quibus regulariter obligatur venditor, vel qui fuit præpositus ad emēdum, obligat ipsum mercatorem principalem de omnibus illis, ad quæ regulariter, & de iure tenentur emptores, & sic de eo contractu institoris tenetur mercator principalis; quia principaliter vel in consequentiam spectat ad illā negociationē, cui præpositus est; non tamen de eo, quod celebratur per ipsos institores, extra ipsam negociationem; & ibi tex. ponit multa exempla, quibus tenetur mercator ex contractu institoris, qui venit in consequentiam ad ipsam negociationem; exemplum, si est præpositus institor ad emendas merces, & ei fuerint mutuatę pecunię pro ipsis emendis, vel pro soluendo pensionem apothecæ; nam isto casu dicit text. quod locus est institoriæ actioni, & sic obligatur dominus. Item si præpositus fuit ad vendendum, & habuit fidem de precio, (quod potest) & habuit annulum loco arrhę, vel aliud pignus, & nō vult reddere, potest agi cum ipso mercatore præponente, vt reddat. Item si fideiussit quis pro isto institore, similiter potest agi contra mercatorem præponentem, vt dicitur *in d. §. non tamen omne.* 11. *cum §§. sequent.* eodem modo, si sit præpositus institor ad merces vendendas; & conducat apothecam, in qua vēdat illas merces: certe tenetur dominus præponens, vel si conduxit nauem ad ipsas merces vehendas ad aliquem locum, vel equum & similia, in omnibus istis exemplis, licet principaliter non spectent ad negociationem; tamen quia in consequentiam spectant, idcirco tenentur præponentes. Qua-
6 liter † ergo probabit agēs institoria actione, ex cōtractu institoris mercatorem præponentem obligari, vt obtineat, in quo reperi Alexand. *in consil.* 43. *in* 2. *lib.* alias, 186. *in c. viso & discusso. per totum.* qui in casu, quo quis mutuauit pecuniam institori, dicit, quod aut institor habebat expressum mādatum, ad accipiendam mutuam pecuniam, aut tacitum: primo casu sufficit probari, quod tāquam institor accepit mutuam pecuniam; secundo vero casu dicit, quinque debere probari ad obtinendum. Primo, quod tempore mutui declararit se accipere illā pecuniam pro administratione negociationis, cui præpositus erat, per text. *in l. vtilitatem.* 1. §. *quod si ab initio.* alias, *quid si mutuam pecun.* 8 *ff. de exer.* Secundo requiritur, quod tempore facti mutui fuerit necessarium, capere illam pecuniam mutuo pro administratione illius negociationis, per *l. Lucius.* 7. *fin. ff. de exer.* Tertio requiritur, quod ipse mutuans pecuniam, notitiam habuerit de dicta necessitate, & quod intererat accipere dictam pecuniam mutuo pro dicta administratione, & quod habuerit notitiā mutuans, ꝙ ille, cui mutuauit, erat institor illius mercatoris, & sic appareat, quod habuerit animū obligandi præponentem, vt probatur *in d. l. Lucius.* 7. *fin. ff. de exer. & l. ei, qui.* 7. *in fin. C. quod cum eo.* secundum Bart. & Bald. *in l. si pupilli.* 6. §. *item.* 1. *post med. ff. de nego. gest.* nisi mercator præponens ratificasset, vel versum esset mutuum in eius vtilitatem, vt *d. l. ei, qui. in fin.* Quarto requiritur, quod non mutuauerit maiorem quantitates pecuniæ, q̃ erat necessarium, alias non haberet regressum nisi vsq; ad quantitatem necessariam, vt *d. l fin.* Quinto requiritur, ꝙ mutuum sit factū in loco, in quo posset adimpleri causa, ob quam mutuum factum est, secūdum Bart. *in d. l. vtilitatem.* 1. § *non autem.* 7. *ff. de exer.* in aliis autem casibus qualiter formentur positiones, vide Spec *in tit. de oblig. & soluti.* §. 3. *vers. Item frequenter.* & Salic. *in l. seruus.* C. *de instit. & exer.* Sed † illud hæsitationem parit, videmus in dies, istos mercatores mittentes suos famulos, cū casserta in collo, cum rebus ad ornatum mulierum spectantibus, vt vendant, an teneantur mercatores ipsi ex cōtractu eorum? dicas, quod sic, vt est text. notabilis *in l. quicunq;.* alias, *cuicunque.* 5. §. *sed etiam eos.* 4 *ff. de instit. actio.* vbi dicit text. quod etiam illi dicantur institores, qui mittuntur circumferentes per totam ciuitatem, ad vendendum vestes, & sic ibi est casus in indiuiduo; nam si isti sunt institores, sequitur, quod eos præponens obligetur ex contractu, & gestis per eos, vt *d. l.* 1. *in princip.* An † autem discipulus contrahendo obliget magistrum suum, vt toto die videmus in discipulis eorum qui portant ad apothecam pannum, deinde vendunt vel pignorant, an dominus apothecæ teneatur? & dicendum est, quod si discipuli vt discipuli, non habent aliud mandatum tacitum vel expressum, non obligant dominum seu magistrum, *d. l. quicunque.* alias, *cuicunque.* 5. §. *sed & cum fullo.* 10. *ff. de instit. actio.* tamen si consentiente magistro isti discipuli consueuerint negociari in apotheca, ex hoc videntur constituti institores, & ex facto eorundem obligatur magister ipse, argum. *l. omnia.* 1. *ff. quod cum eo. & toto tit.* & firmat Baldus *in tractat. de constit. num.* 4. Sed † illud consequens est, an institores possint obligare præponentes ad pœnam? & certe, si sunt pœnæ, ex natura contractus, obligantur præponentes ad eas pœnas, sed si sunt pœnæ extra naturam contractus, non obligantur, secundum Bald. *in tractat. de constit. num.* 5. *& in rubr. de constit. per col.* 2. *ver. quaro an circa personam.* & habes per

per Decium *in d. l. si institorem. 29. ff. si certum petat.* Et
10 si † institor à pluribus sociis ex disparibus partibus præpositus fuerit, ex contractu ipsius, quilibet eorum insolidum obligatur, text. est *in l. habebat. 13.*
11 *§. si duo pluresve. 2. de instit. act.* Et † si contigerit tabernarium continuo mittere famulum ad merces comparandas pro taberna, & ei habeatur fides de precio ab aliquo, agnoscente eum esse famulum illius cauponis, vel aliter cum eo contraxit, nulli dubium debet esse, tabernarium obligari ex cōtractu, & gestis per illum, vt est text. *in l. quicunque.* alias, *cuicunque. 5. §. sed & si tabernarius. 7. ff. de instit. actio.* pariter dicas de pistore, qui mittit famulum ad vendendum panem, vt *d. l. quicunque. 5. §. idem Labeo ait;*
12 *si quis pistor. 9.* Et † institores habentes fidem de precio, transferunt sine dubio dominium in emptores, nisi expresse eis sit inhibitum, ne fidem de precio habeant, sed præsenti pecunia vendant, vt *d. l. cuicunq. 5. §. si ei. 14. ff. de instit. action.* & nisi in hoc dolose versentur, vt quia vendunt alicui recessuro, vel de fuga suspecto, vel cui diligens paterfamilias non venderet nisi præsenti pecunia, vt *l. creditor. 60. in fin. ff. mand.* & ita concludit Bald. *in l. inciuile. 12.*
13 *C. de rei vendicat.* Quid † autem si aliquis indigens frumento, scripsit mercatori, an ei vendere velit, centum tumulos frumenti, & pro quo precio: cui ille rescripsit, quod sic, & quod petat ducatum vnum, pro quolibet tumulo; at ille scripsit cuidam suo familiari, seu amico, vt conueniat de precio frumenti cum mercatore, & non excedat carlenos octo, pro tumulo, deinde secundo scripsit dicto suo amico, vt cum dicto mercatore de precio grani conueniat, sicut conuenire potest pro commodo, & vtili scribentis, & dictus nuncius amicus, seu familiaris firmet contractum cum mercatore, ad rationem carlenorum nouem, pro quolibet tumulo, postea ille, qui indigebat grano, non contentatur; quæritur, quid iuris? hunc casum posuit Baldus *in consil. 334. in 1. libr. creditor indigens.* vbi tenet, quod cogatur stare illi contractui, ratio-
14 nibus, de quibus per eum. Nec † ambigendum etiam est, si præpositus fuerit institor per mercatorem, qui deinde moriatur, superstite eius filio, & hærede, & institor deinde post mortem præponentis contrahat, quod ex tali contractu tenetur, & obligatur hæres ipse, vt dicit textus *in d leg. quicunque. 5. §. fin. ff. de instit. actio.* quod intellige, si ipse hæres vtatur dicto institore, sicut defunctus, & si contraxerit ante aditam hæreditatem institor, obligatur hæres præponentis, vt subueniatur contrahenti cum eo ignoranter, & vide textum *in l. si quis mancipiis. 17. §. si impubes. 2. ff. de instit. actio. & ibi*
15 *Doct.* Et † si quis præposuerit institorem cum aliquibus pactis (v. g. ne contrahat solus, sed cum interuentu certæ personæ, & vt vendat merces non habita fide de precio, vel si habuerit fidem de precio, vt habeat cautionem, vel pignus) & demum non obseruatis conditionibus, & pactis, contraxerit, non obligatur præponens, vt est text. notabil. *in l. sed & si pupillus. 11. §. condit. 5. ff. de instit. act.* nisi fraus præponentis argui possit, vt ibi. Et † si præ- 16
positus quis fuerit institor ad equum vendendum, vel oues, seu pecudes vendendas, & contingat dicta animalia euinci ab alio, vel esse in casu redhibitionis, non est dubitandum, quin obligetur dominus præponens, *d. l. si quis mancipiis. 17. ff. de instit. act.*

[Quæstio etiam inter Iurisconsultos controuersa est, An institores, quos Factores vocant, ex contractu tempore præpositionis celebrato, post finitum officium recte conueniri possint? Bartolus, cuius sententia curiā Parisiensis teste Costal. *in l. 1. §. est autem. de instit. act.* in iudicando secuta est, tenet, quod non, motus responso Sceuolæ *in l. fin. d. tit.* sed contraria sententia videtur verior, arg. *l. 7. §. interdū. ff. ad senatuscons. Maced. & l. procurator qui. 67. ff. de proc. 4. & l. seruum Titii. 49. ff. mandati* Item arg. *l. solutū. 11. §. per liberam. ff. de pign. act.* quam etiam sequitur Castr. *in §. exercitorem. nu. 4 & l. fin. ff. de inst. act.* & Ias. *d. lo. nu. 51.* Item Costal. *in l. Plautius. 61. de procur.*]

Et hæc sufficiant, quo ad institores. Sequitur, vt videamus de aliis personis, quibus mediantibus nos agimus, & conuenimur. Ideo † sciendum est, 17
quod si quis habeat nauem, & in ea præposuit magistrum, obligatur, & agit ex contractibus illius, & de hoc loquitur totus titulus *de exerc. act.* nam sicut institor obligat præponentem; ita & multo magis ex contractibus magistri nauis, obligatur ipse patronus nauis, (qui exercitor vocatur) intelligendo tamen de eo magistro, cui totius nauis gubernatio mandata est: at secus si esset simplex nauta; quia licet patronus nauis obligetur ex delicto cuiusuis nautæ; tamen ex contractu minime obligatur, vt *d. l. vtilitatem. 1. ff. de exerc. act.* Nec † so- 18
lum tenetur patronus ipse ex contractibus ipsius magistri, per eum vt supra præpositi, sed etiam ex contractu inito, per alium magistrum, loco sui substitutum per ipsum magistrum, vt dicit idem text. *in d. l. 1. § vt magistrum autem. 5.* quod ibi dicitur procedere, etiamsi patronus nauis expresse inhibuisset, ne alium loco sui substitueret, quod est speciale in negociationibus naualibus. Sed † sane prædicta 19
sunt intelligenda, vt non semper, & passim patronus nauis, seu exercitor obligetur ex contractibus magistri; sed tunc demum, si magister nauis contraxerit in eam rem, in qua expresse, vel tacite est præpositus, & exprimat in contractu illo in illam causam contrahere; sed si contraxerit nulla causa expressa, patronus nauis non obligatur, nisi fuerit versum in vtilitatem eius, & contrahendo in causa, in qua est præpositus expresse, sufficit causæ expressio, licet causa in seipsa non sit vera, vt magistraliter tradit Vlpianus *in dict. leg. vtilitatem. 1. §. non autem. 7. ff. de exerc.* & ibi Iacob de Aret. secundum Azonem (vt refert ibi Baldus) pro intelligen-

 tia

gentia illius legis distinguit, quod aut magister accipit pecunias mutuo in eam causam, in qua est præpositus tacite; verbi gratia, accipit pecuniam mutuo ob causam, quæ venit in consequẽtiam eius, ad quod est expresse præpositus; & tunc ad hoc, vt dominus nauis ex tali contractu teneatur, requiritur, quod magister contrahendo dicat expresse, quod vult ob illam causam pecuniam mutuo. Item, quod illa sint vera, & quod creditor sciat causam illam subesse tempore contractus, per *l. fin. ff. eod. tit.* quandoque magister accipit pecuniam mutuo in illam causam simpliciter, hoc non exprimendo; & tunc dominus nauis non tenetur ex tali contractu, nisi pecunia fuerit versa in vtilitatem patroni nauis.

20 Quandoq; † etiam ex contractibus filiorum obligatur pater, & ex contractibus seruorum obligatur dominus: nam quandoq; contrahitur cum filio vel seruo in merce peculiari dominica vel paterna: vtputa, quia negociatur de mercibus & pecunia ipsius patris vel domini, tunc tenetur pater, vel dominus præponens, insolidum, & insolidũ potest conueniri: quandoque contrahitur cum filio vel seruo in merce peculiari, hoc est, si concessum fuit filio vel seruo peculium, vt de eo negocietur ad libitum eorum voluntatis, & in mercibus seu mercantiis istius peculii cõtrahitur; & tunc si sciente patre vel domino, filius aut seruus contraxerit, pater, vel dominus vocatur in tributum, cum cæteris creditoribus, in tantum, quod ipse pater vel dominus non potest ante omnia deducere id, quod eis debetur ex peculio ipso, nec gaudent aliquo priuilegio: si autem contrahitur cum filio vel seruo, patre & domino ignorantibus, eo casu pater & dominus non obligantur; & tunc id, quod eis debetur ex peculio, ante omnia deducunt, & ad id, quod superest, cõfluere possunt cæteri creditores filii vel serui, & ita loquitur totus tit. *ff. de pecul. & ff. de tributor. & instit. act.* Deficientibus autem prædictis, si filius vel seruus contrahit iussu patris vel domini; tunc obligatur dominus seu pater insolidum: si vero non iussu paterno vel dominico contraxerit seruus, vel filius, sed id, super quo contractum extiterit per filium, vel seruum, conuersum est in vtilitatem domini vel patris; & tunc eatenus, quatenus in eorum vtilitatem versum est; tenetur ipse dominus, seu ipse pater, toto tit. *ff. quod iussu, & de in rem verso. & ff. quod cum eo.* & ad prædicta omnia, videas omnino Nic. Boer. *in decis. 221. in 2. parte. num. 11.*

[Hanc quæstionem, quãdo videl. pater pro filio, & ex eius contractu, vel delicto obligetur & conueniri possit, egregie resoluit Alex. Trentacinq. *libr. 2. pract. resolut. de arbitris. resol. 2. nu. 1. & seqq.*]

21 Et † dicitur versum in vtilitatem domini, seu patris, siue principaliter, siue secundario, & in consequentiam, vel quocunque modo sit versum in vtilitatem patris, vel domini, *l. quod si seruus. 3. §. in rẽ autem. 1. ff. de in rem vers.* vt puta si emit triticũ, & conuertit in alimoniam totius domus patris, vel accipit mutuo pecuniam, & illam soluit creditori patris, vel si administrabat bona paterna, & contraxit occasione illius administrationis, vel si accipit mutuum pro se vestiendo, vel pro se alendo, iuxta consuetudinẽ patris, vel si filiusfam. fuerit per patrem ad studium missus, & emit libros, in omnibus istis casibus conuenitur ipse pater, vt toto tit *ff. de in rem vers.* & si filius contraxerit quasi vt conuerteret in vtilitatem patris, & tamen postea non conuertat, non obligabitur ipse pater, vt dicit ibi textus. & si forte id, super quo filius contraxerit, non erat necessarium ipsi patri, eatenus dicitur versum in vtilitatem patris, quatenus illa res valet, sed quando res est necessaria, agitur in totũ, & sic ad illud precium, quo res illa vendita est, vt est tex. *in l. si res domino non necessarias. 5. ff. de in rem vers.* dicitur etiam versum in vtilitatem patris omne id, quod fit per filium, & eius onus spectat ad patrem, vt dicit text. *in d. l. si res domino. 5. & l. si filiusfamilias. 15. ff. eod. titul.* & si filius debitum paternum, seu iudicium animo nouandi in se suscipiat seu per stipulationẽ promiserit, adeo, quod pater liberatur, videtur versum in vtilitatem patris, taliter, quod pater obligatur, vt dicit tex. *in l. de pro parte. 10. ff. de in rem vers.* & vt pater obligetur de in rem verso, sufficit negotium esse vtiliter gestum, *l. si seruus. 17. ff. eod. tit.* verum actio de in rem verso competit ei, qui principaliter contrahit cum filiofamilias, vt in rẽ domini vel patris vertatur. *l. quamuis. 18. ff. eod. tit.* Nec putes † per ea, quæ supra dixi, 22
patrẽ obligari pro filio contrahente ex quouis simplici iussu ipsius, vt sic teneatur actione, quod iussu, vt dicit text. *in l. Lucius Titius, Gaium Seium. 21. ff. de admin. tutor.* adeo, quod si in instrumento contineatur; talis filius contraxit patre consentiente; nõ tamen ex hoc pater teneri debet actione, quod iussu; & idem est, si instrumentum dicit; *talis filius contraxit patre volente*; nam simplex patris voluntas non inducit iussum, *l. vtilitatem. 1. §. si is, qui nauem. 19. ff. de exerc.* oportet ergo ad hoc, vt teneatur ex contractu filii, quod iussu, quod instrumentum dicat, quod filius facit id iubente, & mandante patre, vel ratum habente, vt est text. *in l. merito. 1. ff. quod iussu.* & ibi declarant omnes Doctor. & talis iussus non solum potest probari per instrumentum, sed per testes, & epistolam, vel nuncium, & potest fieri inter absentes, & præsentes, & generaliter, & specialiter; verum potest reuocari re integra certiorato eo, cũ quo contrahi debebat; & semper ex eo, quod filius contrahit iussu patris, semper tenetur, & obligatur pater insolidum per actionem quod iussu, vt in toto tit. *ff. quod iussu* & ad intelligẽtiam omnium prædictorum videas Franc. de Aret. *in cons. 29. in 6. dubio.* vbi plene, & licet sint multi alii casus tam in prædictis exemplis, quam in aliis, quibus nos obligamur, & agimus ex contractibus alienis, vt in toto tit. *ff. mand. & de procur. & de negot. gest. & aliis.* nihilo-

hilominus quia magis frequentia sunt prædicta exempla, ideo alia omitto. *Pet. Foller. V.I.D.*

QVINTA PARS.

Iudicium, lis, instantia, & causa qualiter accipiantur. Et quid vnumquodque illorum.

SVMMARIA.

1 *Iudicium, lis, causa, & instantia, in quo differant.*
2 *Instantia causæ, quæ dicatur.*
3 *Instantia quando in causis currere incipiat.*
4 *Instantia quando incipiat currere in causis, in quibus lis non contestatur.*
5 *Instantia causarum, quanto tempore durat.*
6 *Instantia currit, & perit, vbi proceditur per inquisitionem.*
7 *In causis ciuilibus, vbi proceditur per officium iudicis nobile, currit, & perit instantia.*
8 *Instantia perit in causis executiuis, & instrumentalibus, in quibus parata est executio.*
9 *Instantia currit etiam coram iudice delegato.*
10 *Instantia perit coram arbitro, cui non est tempus præfixum.*
11 *Instantia coram arbitratore non currit, neq; perit.*
12 *Instantia cœpta cum defuncto transit ad hæredem.*
13 *Instantia cœpta cum defuncto laico, non transit in clericum hæredem.*
14 *Instantia nunquam perit de iure canonico, quod in foro ecclesiæ seruatur.*
15 *Instantia, in consistorio Principis nunquam perit: & quid seruetur in sacro consilio Neapolitano.*
16 *Instantia non perit triennio, quando iudex habet liberum arbitrium in procedendo, & sententiando.*
17 *Instantia per statutum, & per rescriptum Principis breuiari potest.*
18 *Instantia breuiata, si petatur dilatio vltra metas instantiæ, an post illam peremptam, possit sententia ferri.*
19 *Instantia à Principe prorogari potest.*
20 *Instantia nunquam perit, in causis fiscalibus.*
21 *Instantia in causis ecclesiarum nunquam perit, etiamsi ventiletur coram iudice laico.*
22 *Tempus instantiæ potest per partes breuiari.*
23 *Instantiæ prorogatio, non firmatur etiam iuramento.*
24 *Instantiæ tempus per compromissum non potest prorogari.*
25 *Instantia statutoria breuior triennio, prorogari potest.*
26 *Instantia breuior triennali tēpore in rescripto delegatorio præfixa, potest consensu partium prorogari.*
27 *Instantia breuiari potest per inferiorem à Principe, delegantem causam decidendam infra breue tempus, & quid importet talis breuiatio.*
28 *Instantia durat vltra triennium, mortuo iudice prope finem triennii.*
29 *Instantia nunquam perit in emergentibus ante litem contestatam.*
30 *Litigatori impedito, facto aduersarii, non currit instantia.*
31 *Impedito facto iudicis, vel tertii, an currat instantia.*
32 *Instantia quando per Principem restituitur, dicitur insufflatio: sed an tunc debeant refici expensæ, vide ibidem.*
33 *Instantia insufflata per Principem, nulla expensarum facta mentione, potest per partem opponi, quod expensæ reficiantur.*
34 *Instantia lapsa facto iudicis, ipso iure restituta censetur: neq; necesse est adire Regem, nec sacrum consilium pro insufflatione.*
35 *Instantia perempta restituitur absque refectione expensarum illis personis, quibus restitutio in integrum de iure conceditur.*
36 *Iudex quilibet tam ordinarius, quam delegatus, potest de restitutione in integrum cognoscere, & illam concedere.*
37 *Instantia non perit triennio, quando lite pendente litigator effectus est familiaris illius officialis, coram quo lis agitur; nam successor expectari debet.*
38 *Instantia non currit in causa, in qua est Princeps consultandus.*
39 *Instantia non currit durante inhibitione superioris, vel Episcopi.*
40 *Impedito agere iuris impedimento, non currit instantia.*
41 *Instantia an currat, donec processus stat penes consultorem.*
42 *Instantia in causa feudali durat per annum.*
43 *Instantia causæ clerici deuoluta ad iudicem laicum propter impedimentum Episcopi, quanto tempore duret.*
44 *Propter impedimentum Episcopi non potest iudex laicus cognoscere de causa clerici coram eo conuenti.*
45 *Instantia perempta potest innouari, omnia acta de consensu partium repetendo.*
46 *Instantia perempta, restaurari potest altero de quatuor modis.*
47 *Instantia perempta non perit causa, neq; ius partis: sed actor potest causam de nouo incipere, & nouam instantiam fabricare, refectis expensis in causa ciuili, secus in causa criminali, & nu. 48.*
49 *Instantia euanescit tam per lapsum temporis, quam per absolutoriam ab obseruatione iudicii.*
50 *Libello male concepto, absoluitur reus ab instantia iudicii.*
51 *Sententia fertur ab obseruatione iudicii, etiam in causa appellationis, quando iudex causæ principalis protulit sententiam diffinitiuam super processu inualido.*
52 *Absolutoria fertur ab obseruatione iudicii, quando actor lite contestata se absentat, & non prosequitur causam.*
53 *Absolutoria ab obseruatione iudicii, fertur etiã, quan-*

do actor semiplene probauit, & propter eius absentiam non potest sibi iuramentum suppletorium deferri.

54 *Absolutoria obseruatione iudicii, diffinitiua dicitur, quando reus soluit debitum pendente iudicio.*

55 *Instantia perempta, quæ acta pereant.*

56 *Acta non publicata in prima instantia, non faciunt fidem in secunda.*

57 *Acta non solum ordinaria, sed etiam probatoria in causa criminali, per lapsum instantiæ pereunt.*

58 *Sententia lata post peremptam instantiam, est ipso iure nulla & nullum habet effectum.*

59 *Auctor perempta instantia in expensis debet condemnari.*

60 *Iudex etiam post peremptam instantiam, potest ferre sententiam contra confessum ex vi notorii.*

61 *Omnes exceptiones dilatoriæ, & declinatoriæ possunt opponi in nouo iudicio, quando causa de nouo incipitur post peremptionem instantiæ: ac si nunquam iudicium fuisset intentatum.*

62 *Instantia perempta per absolutoriam ab obseruatione iudicii, omnia acta pereunt.*

63 *Lis quomodo intelligatur.*

64 *Lis incipit, post litis contestationem, quod limitatur in quatuor casibus, num. 65.*

66 *Causa quæ dicatur.*

67 *Causa vnde dicatur.*

68 *Causa in quo differat à lite, controuersia, negotio, & occasione.*

DEVENIO ad quintam partem principalem huius tractatus, videlicet, In † qua tractabi-
1 tur, in quo differant isti quatuor termini, scilicet, IVDICIVM, LIS, INSTANTIA, & CAVSA. Super quo breuiter dic, quod iudicium est tota illa discussio causæ, quæ durat à citatione vsque ad sententiam, vt declarat Alexan. *in d. l. postquam liti. 4. C. de pact.* & istum terminum iudicium, plene declaraui, quo ad eius quidditatem supra *in 2. parte prin. huius tract* vbi poteris videre.

2 Instantia † vero dicitur illa exercitatio iudicii, quæ fit à litis contestatione vsque ad sentētiam latam: seu vsque ad finem triennii, quando non fertur sententia infra triennium in causa ciuili, vel infra biennium in causa criminali, *l. properandum. 13. C. de iud.* & sic, quando dicimus, instātiam esse peremptā, intelligimus de illa exercitatione iudicii, quæ habetur pro non facta: quia super illa non potest dari sententia: non tamen refertur iste sermo ad causam, nec ad iudicium: quia perēpta instantia, non est perempta causa, nec ius partis, nec iudicium quoad illam causam, quin possit de nouo agitari: sed solum illa exercitatio iudicii, scil. illa tela iudicii, quæ reperitur incœpta; & non completa, efficitur frustratoria, & habetur pro non facta: quia non potest per eam deueniri ad causam finalem iudicii, scil. ad sententiam, nisi de nouo in iudicium dedu-
catur, vt habetur *in d. l. properandum. 13.* & fuit inducta ista peremptio instantiæ, in fauorem publicum ne lites fierent immortales, vt *d. l. properandum. 13. in princ.* & not. Soc. *in cons. 31. col. 4. in fin. in 1. volum.* SVPER HAC tamen MATERIA opportunum cadit examinare TRES QVÆSTIONES. Quarum prima est, quando incipiat currere instantia. Secunda, quanto tempore duret, & in quibus casibus finiatur. Tertia, quis sit effectus peremptionis instantiæ, & quid possit facere iudex ea perempta.

Quæro † igitur PRIMO, quando incipiat currere instantia in causis. Dic, quod communiter tenetur, quod incipit currere à contestatione litis; vnde si per mille annos starent litigātes ad contestandum litem, nunquam inciperet instantia, vt *d. l. properandum. 13 post princ. & ibi; non vltra triennii metam, &c.* vbi dicit expresse post litem contest. & ibi hoc not. Alex. *in princ.* & Ias. *in 2. col.* & communiter Doctor. & Bald. *in consil. 226. in 3. vol.* & Soc. *in consil. 95. in princ. in 1. vol.* Hinc dicit pulchre Bald. *in l. & post edictum. 73. §. pen. in fin. ff. de iud.* quod in omnibus emergentibus ante litem contestatam nunquam periit instantia; vnde infert, quod si partes per 10. annos litigarent ante litem contestatam super legitimatione personarum, nunquam periret instantia; & illud dictum sequitur Alexan. *in d. l. properandum. 13. col. 1. in fin.* 3

[Adde Alexand. Trentacinqu. *libr. 2. pract. resolut. de iudic resolut. 4. num. 2.* & Viuium *lib. 1. syl. commun. opin. opin. 376. num. 12. & seqq.*]

Quid † autem in causis, in quibus lis non contestatur, prout sunt causæ summariæ, vel executiuæ? 4
Dic, quod in illis currit instantia, quamprimum incœptum est cognosci de meritis causæ, secundum Alexand. *in d. l. properandum. 13. colum. 1.* Potes dicere ad maiorem declarationē, quod in huiusmodi causis ille actus, qui solet fieri immediate post lit. contestat. in causis, in quibus lis contestatur, habet vim litis contestationis; vnde ab illo actu inciperet instantia, secundum Bart. Bald. & Doct *in l. nulla. 23. & l. nihil. 20. C. de procur.* & Card. *in Clem. constitutionem. 4. § fin. in fin. de elect.* & Abb. *in c. insinuante. 25. in fin. de off. deleg.* & Lud. Rom. *in consil. 174. col 2.* & Felin. *in c. olim 26. de accus.* & Par. *in tract. synd. in verb. sententia. col. 4.* & in propriis terminis hoc tenet Abb. *in c. venerabilis. 20. col. fin. de iud.* & Ias. qui plene examinat *in d. l. properandum. 13. col. 3. C. de iud.* & Alexan. *in cons. 50. in 2. volum.* ADDITIO. Vide glos. ordinariam hoc volentem *in c. 1. in gloss. magna. extr. de elect. in 6.* super *verb. absentia.* & ita concludit Panor. *in c. pen. extr. de iud.* & ita voluit Iacob. de S. Georg. *in d. l. properandum. in prin.* licet in contrarium voluerit Fran. Curt. *in l. in omnib. 1. C. de iuram. calum.* vbi etiam reprobat opinionem tenentium æquiparari causas summarias executiuis. Id n. dicit non est verum, vt ibi per eum, qui id reprobat optimis rationibus: opinionē D. Auctoris approbat etiā D. Catal. *de bon. compet. in tract.*

*tract. de Synd.num.*47. sed opin Franc. Curt. sequitur D.Ant.de Can *in tract. de execut.instr.num.* 71. *in* 33.*q.* vult enim in causa instrumentorum habentiũ executionem paratam non dari instantiam, vt nec in causis executiuis, &c. *Petr. Foller. V.I.D.*

[Pro resolutione præcedentis quæstionis, An videlicet causæ, in quibus non requiritur litis contestatio, vt sunt causæ executiuæ, habeant instantiam, considerandi sunt duo casus; An videlicet pro executione sententiæ vel instrumenti imploretur officiũ iudicis; An vero intentetur actio in factũ; priori casu petitio executionis, per implorationem officii iudicis, non habet instãtiam: Altero vero casu, cum agitur actione in factum, locũ habet instantia; prout multis authoritatibus probat Alex. Trentacinq. *lib.* 2 *pract. resolut. de iudic. resolut.* 4.*nu.*3.]

5 SECVNDO principaliter quæro, † quanto tempore duret instantia, & in quibus causis pereat. In hoc facio regulam generalem cum fallentiis. Et regula est, quod in omnibus causis tam ciuilibus, quam criminalibus, perit instantia, & durat in ciuilibus per triennium, in criminalibus vero per biennium, text. est *in d. l. properandum.* 13. *& ibi per omnes Doct. C. de iud.* & hoc est confirmatum in regno per ritum magnæ curiæ, *in num.* 219. *incip. item seruat ipsa curia, vt instantia, &c.* AMPLIA primo istam re-
6 gulam † procedere non solum in causis, in quibus proceditur per viam actionis, vel accusationis; verum etiam, vbi proceditur per inquisitionem: quia tunc etiam perit instantia, secundum Bald. *in d l properandum.* 13. *in princ. colum.* 3. [adde Alex. *in d.l. properandum num.* 25 Matth. de Afflict. in *constit.* 6 *saepe contingit. nu.* 4. & Grãmat. *vot.* 31 *nu.*16] incipit tunc instantia à die dationis capitulorũ, secundum Bald. *& adde Abbat. in c. venerabilis. in final. verbis.*

[Alexan. Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut. de iudic. resolut.* 4. *num.*6. dicit, quod instantia in inquisitionis processu incipiat currere à tempore responsionis factæ super capitulis, & allegat Bald. *in d.l properandum.* & Afflict. *in d. constit.*]

8 Secundo AMPLIA procedere † etiã in causis ciuilibus, in quib. proceditur per officiũ iudicis: quia durat instantia triennio, secundum Abb. *in d.c. venerabilis in final. verbis.* Tertio, AMPLIA † procedere
7 etiam in causis executiuis & instrumentalibus, in quibus est executio parata; quia durat instantia triennio, secundum Lud. Roman. *in cons.*174. *incip. Amplissime Doctor &c.* & Socin. *in consi.*95 *in* 1 *vol.* & Felin. *in d.c. venerabilis, in fin.* & Alexand *in consi.*50. *in* 2. *volum.* & Iason. *in d.l. preperandum colum.* 2. *circa finem.*
9 adde, quæ dixi supra post principium huius quæstionis. Quarto AMPLIA † procedere non solum coram iudice ordinario, verum etiam coram delegato, vt *d. l. properandum. ibi; sed omnes iudices, &c.*
10 Quinto AMPLIA † procedere non solum coram iudice, verumetiam coram arbitro; nam secundum communem opinionem etiam coram arbitro, perit instantia triennio, quando nullum tempus fuit partis oppositum compromisso, ita tenet Specul. *tit. de arbitr. §. differt. colum. fin. versi. Item, vt infra triennium, &c.* & Abb. *in d. c. venerabilis, colum. penult.* & Ias. *in d.l. properandum, colum.* 4. *in* 7. *notab.* Secus est coram arbitratore; † quia nulla instantia currit co- 11
ram eo, secundum Specul. & Abbat. vbi supra & etiã coram arbitro, incipit à die litis contestatæ coram eo, secundum Felin. *in d.c. venerabilis, colum. fin.* ADDITIO. Omnino videas Nicol. *in decis.*183. *num.*7. *in* 2. *parte.* Petr. Foller. Sexto AMPLIA † procedere 12
etiamsi moriatur litigator pendente lite; quia non perit instantia per mortem, sed durat vsque ad triennium, & continuatur in hæredem, instantia cœpta cum defuncto, text. est *in l. hæres absens.* 19. *& l. si petitor.* 31. *& l. si is qui Romæ* 34. *ff. de iud. & l. si eum hominem.* 33. *& ibi Bart. & Ioan. de Imol. ff. de fideius. & in c. quia V.* 11. *& ibi plene per Abb. Feli. & Mar Soc. de iud.* & per Soc. *in consi.* 31. *col.* 4. *in pr. in* 1. *vol.* Quod tamen LIMITA non procedere, † quando fuit instãtia cœpta cum defuncto laico, cui successit hæres 13
clericus: quia non continuatur in hæredem clericum; quoniam ratione priuilegii esset finita illa instantia, & debet de nouo inchoari coram iudice ecclesiastico. Ista est magis communis conclusio, quam tenet Abb. *in d.c. quia V.*11. *col. fina.* & ibi etiam Feli. *in* 3. *&* 4. *colum.* quicquid tenuerint alii Doct. nam pro ista parte sunt rationes magis efficaces.

[Contrariam autem opinionem, quod videlicet clericus, si sit heres laici iam conuenti coram iudice laico, teneatur ibi litem prosequi, tenet Paul. Castr. Roman. Alex. & ibi Curt. iun. *in addit. in l. si constãte.* §. *vlt. ff. solut. matr.* Imol. *in l. si eum hominẽ. ff. de fideius.* Ias. *in auth. quas actiones. n* 39. *C. de sacrosanct. Eccles.* Itẽ Ang. & Paul. de Cast. *in l. heres absens ff. de iud.* Aufrer. *in Clem.* 1. *de off. ord reg* 2. *fallent* 6. Bal. *cons.*207. *vol.*1. Et ita obseruari in Galliis ait Boer. *decis.*69. *num.* 36. Eandem etiã opinionẽ sequitur Couar. *in lib. pract. quæst. c.*8. vbi dicit eam esse veriorẽ. Et Fernand. Vasq. *de success lib.* 3 §. 22. *limit.* 17. *nu.* 70. *&* 72. ibi ait hanc esse communem opinionem.]

LIMITA primo, † istam regulam sic ampliatam 14
procedere de iure ciuili; secus est, de iure Canonico: quia nunquam perit instantia, text. est, & ibi Abb. & Doct. *in d c. venerabilis.* 20. *& c. fin. de iudic.* & habetur per Modern. *in d. l. properandum & ibi gloss. in ver. triennii. in fi.* & Alex. *in cons.*23. *col.* 1. *in* 3 *volum.* [Adde Vinium *in syl. com. opin. lib.* 1. *op.* 376 *num.* 9.] Ex hoc sequitur, ꝙ in foro Ecclesiastco, etiam in omnibus terris subiectis ecclesiæ, vbi seruatur ius canonicũ, nunquã perit instantia, siue in ciuilibus, siue in criminalibus, per prædicta, & hoc tenet Philip. Corn. *in cons.*210. *in* 4. *vol. in fi.* & vide Felin. *in d.c. venerabilis.* 20. *in princ.* Secũdo LIMITA † nõ procedere, quan- 15
do causa ventilatur in consistorio Principis; quia in eo nunquam perit instantia, & sic vltra triennium durat, secundum Bald. *in cons* 212. *col. fin. in* 3. *vol.* vbi alle-

allegat *authen. sed lis. C. de temp. appel.* ex hoc potest inferri, quod in sacro regio consil. Neapoli. non perit instantia; quia potest dici consistorium Principis, sed Matth. de Afflict. *in decis. 283. consil. Neapolit.* refert contrarium: primo, quod dispositio *l. properandum. 13. C. de iud.* habeat locum etiam in sacro consil. vt etiam in eo pereat instantia, allegat gloss. *in §. hoc quoque. in Auth. vt spon. larg.* & gloss. *in Auth. de appel.* & idem tenet Matth. relatiue *in constit. hac lege. in 3. not.* vbi facit differentiam, an causa ventiletur coram Rege; & tunc instantia non currit; quia Rex habet liberum arbitrium; an vero in sacro consilio; & tunc currit instantia; quia sacrum consilium non habet liberum arbitrium: Ego tamen puto in hac materia, quod dato, quod in sacro consilio curreret instantia; tamen ex quo sententiæ in eo proferuntur sub nomine Regiæ maiestatis, possunt fieri etiam post tempus instantiæ, & valent sententiæ; quia in effectu in sacro consilio non curatur de peremptione instantiæ, ex quo ista est solennitas inducta de iure positiuo, quæ potest omitti in consistorio Principis: & talis nullitas, quæ causatur ex defectu solennitatis iuris positiui, non inualidat sententiam sacri consilii, ita deciditur *in d. decis. 292. in fin.* per ea, quæ not. Innoc. & Abb. *in c. in causis. 19. de re iud.* Vnde conclusiue possumus dicere, quod in sacro consilio nunquam perit instantia, saltem quo ad effectum; quia potest ferri sententia etiam post triennium.

[In Camera Imperiali non currit instantia, vt nec fatalia prosequendæ appellationis; tum quia est consistorium Principis, tum etiam propter multitudinem causarum. Quin & vbique fere locorum in Germania nulla fatalium, nec instantiæ habetur ratio. Et in iis locis, vbi ius commune quo ad instantias, adhuc seruatur, debent procuratores coram iudicibus, non semel, sed sæpius de sua diligentia, & lapsu fatalium protestari, nec vna protestatio sufficit. Quia si fatalia prosequendæ appellationis coram iudicibus inferioribus non sint seruata, appellatio in Camera, tanquam deserta, non recipitur. Vt hæc omnia tradit Gail. *lib. 1. obs. 141. numer. 7. 8. & 9.*]

16 Tertio † LIMITA non procedere, quando iudex habeat liberum arbitrium in procedendo, & sententiando; quia tunc non durat instantia, etiam post triennium. Secus si haberet arbitrium in sententiando tantum, ita tenet Bartol. & Paul de Cast. *in l. si in lege. 4. in prin. ff. loc.* Alex. *in consil. 50. colum. 3. versic. pro hoc, &c. in 2. volum.* & Alexand. *in l. qui Roma. 122. §. Callimachus. 1. colum. fin. ff. de verb. oblig.*

[Adde Alexand. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. de iudic. resol. 4. num. 22.*]

17 Quarto LIMITA non procedere, † quando instantia esset breuiata per statutum, vel rescriptum Principis, vt quia Princeps rescribit alicui speciali, vel delegato, quod causam expediat infra tres menses. nam tunc finito tali tempore est perempta instantia, & non potest ille iudex vlterius super illa causa procedere, secundum Bald. *in d. l. properandum. 13. colum. 3.* & Abb. *in d. c. venerabilis. col. pen.* & ibi etiam Felin. *in 6. colum.* & Alexand. *in d. l. properandum. 13. colum. 5. circa fin.* & Fel. *in c. de causis. 4. colum. 5. ff. de off. deleg.* & quod possit breuiari per statutum, tenet Alexand. *in consil. 42. in 3. volum.* & Bald. *in l. si cum ipse. 39. ff. de excus. tut.* Item quod possit breuiari per rescriptum, est text. *in c. super eo. 12. el 2. & ibi Phil. & Abb. de appel.* & in *d. c. de causis. 4.* verum in hoc est differentia; quia quãdo est breuiata per statutum; tunc incipit à die litis contestatæ, sicut instantia iuris communis, ita tenet Alexand. *in consil. 42. colum. 2. in 3. volum.* & Bald. *in auth: clericus qui, colum. 2. versic. deinde quæritur. de Episc. & cleric.* Sed quando fit per rescriptum Principis, incipit à die præsentationis rescripti, non autem à die datæ ipsius rescripti, ita probat text. *in d. c. super eo. 12.* & ibi hoc expresse tenet Phil. *in 2. colum. in 4. not. & sequen.* vbi plus dicit, quod ante præsentationem rescripti delegatorii non acquirit delegatus iurisdictionem. 18 † Quid autem si litigans haberet testes in longinquis partibus, & peteret dilationem excedentem metam ipsius instantiæ breuiatæ per rescriptum, an possit post finitam instantiam ferri sententia? Dic, quod sic; quia ista iusta causa excusat, vt instantia non pereat, vt valeat sententia postea lata secundum Bald. *in d. l. si cum ipse. 39. ff. de excus. tut.* & Abb. *in d. c. venerabilis. 20. colum. 4. circa fin. de iud.* & Alexand. *consil. 72. colum. 1. in 3. volum.* & Abb. *in 63. colum. 1. in 2. vol.* Quinto 19 LIMITA non procedere, † quando instantia fuisset per Principem prorogata, vt quia erat prope finem triennii, & Princeps illam prorogauit, vltra triennium; quia tunc ex prorogatione durat vltra triennium, vt not. Paris. *in tract. Synd. in versic. sententia, c. restat vnum, &c. colum. fin.* & in regno hoc est expeditum per ritum magnæ curiæ, *in numer. 219.* qui incipit: *Item seruat ipsa curia, vt instantia, &c.* vbi plus dicitur quod prodest prorogatio Principis, etiam si literæ, seu rescriptum prorogationis præsentetur post triennium, dummodo data rescriptio sit expedita infra tempus instantiæ. Sexto LIMITA † proce- 20 dere in causis fiscalibus: nam vbi agitur de aliqua causa fiscali, nunquam perit instantia, & sic durat vltra triennium, puta, vbi agitur de tributis seu functionibus publicis, text. est *in d. l. properandum. 13. in princ. ibi; exceptis &c. C. de iudic.* & Abb. *in d. c. venerabilis. 20. colum. 4.* & habetur *in decis. 210. consil. Neap.* ex hoc infertur, quod hodie in regno in magna curia Cameræ summariæ, nunquam perit instantia, ex quo ibi tractantur causæ fiscales; & ita seruatur ibi de antiqua consuetudine, vt testatur Matth. de Afflict. *in const. Accusatorem. colu. 2. in prin.* Septimo † LIMITA 21 non procedere in causis Ecclesiarum; quia etiam si agitantur coram iudice seculari, nunquam in eis perit instantia: ita intelligitur text. secundum vnam

lect.

lect. *in d. c. venerabilis. de iud* & hoc expresse tenet ibi Abb. in 5. *col.* vbi dicit, secus in causa clerici, quia in hoc non gaudet priuilegio Ecclesiæ. Adde *decis.*
22 210 *consil. Neap.* Octauo LIMITA, nisi † tempus instantiæ fuisset ab breuiatum de communi consensu partium; quia tunc perit instantia ante triennium, secũdum quod partibus placuerit. Nam potest tempus instantię abbreuiari per partes, ex quo abbreuiatio tendit in fauorem publicum, scilicet, vt lites citius finiantur. ita tenet Lud. Roman. *in l. qui pro tribunali. 2. ff. de re iud.* & Alexand. *in d. l. properandum. 13. in princ. colum. penult.* & ibi etiam Iason *in penult. colum. versicul. quarto limita, &c.*

[Eandem opinionem sequitur Alexand. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. de iudic. resolut. 4. numer. 23.* vbi plures authoritates allegat.]

23 An † autem possit hoc tempus prorogari per partes, sicut potest abbreuiari? Dic, quod non. glo. est *in l. consensisse. 2. §. sed & iudex. 2. ff. de iud.* & gloss. Bartol. Alexand. & Ias. & communiter Dd. *in d. l. properandum. 13. C. de iudic.* vbi plus dicunt, quod non valet prorogatio, etiam si interuenerit iuramentum in ipsa prorogatione, & etiam si pœna apponatur, secundum Bart. & Alexand. *in l. Seius & Agerius. 27. ff. ad leg. Falc.* Abb. & Felin. *in d. c. venerabilis. 20. de iud.* & Alexand. *in consil. 138. colum. 1. in fin. & seq. in 2. vol.*

[Adde Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. de iud. resol. 4. num. 24.* pluribus authoritatibus hanc sententiam confirmante. Et Viuium *in syl. com. opin lib 1. opin. 376. num. 1. 2. 3. 4. & seqq.*]

24 Adeo, † quod nec etiam compromissum potest prorogari, & sic neque tacite, neque expresse, secundum Lud. Roman. *in consil. 174. colum. 1. in fin.* & Spec. *in titul. de iud. deleg §. rest. ver sed nunquid de tempore,* & ibi Ioan Andr. *in addit.* [adde Viuium *in syl. com. opin. lib. 1 opin. 376. numer. 21.*] licet secus sit in instantia appellationis, *Clem. quamdiu. de appel.* & dicam plene infra *in vlt par. in vers. appel. in 3. q. prin. ver. 2. limita, nisi de voluntate, &c.* & ibi videas ea, quæ hic deficiunt; quia ibi assignabitur ratio di-
25 uersitatis. Prædicta tamen intellige, † in tempore instantiæ de iure communi; secus in instantia breuiori inducta per statutum; quia illa potest de consensu partium prorogari, vsque ad triennium & non vltra; & ista est magis communis conclusio, quam tenet Sal. *in d. l. properandum. 13. C. de iud.* quem ibi sequitur Alexand. *in 2 colum. in fin. & seq.* & ibi etiam Ias. *colum. penult.* & Fel. *in d. c. venerabilis. 20 de iud. colum. 4. in fin. versic. secunda declaratio, &c.* licet cæteri contrarium tenuerint, Alex. sibi ipsi contrarius *in consil. 24. col. fin. in 4. vol. & male.*
26 Item, † minime procedit in instantia breuiori præfixa per Principe in rescripto delegatorio; quia illa potest similiter de consensu partium prorogari, tex. est & ibi Doct. *in c. de causis. 4.* alias, *in causis. de off. deleg.* Fel. *in d. c. venerabilis 20. colum. 4. in fin. vers. 1 &c.* † Sed iuxta hoc cadit pulchrum dubium, videlicet, vtrum inferior à Principe possit committere causam decidendam intra minorem terminum triennio, puta intra tres menses? dic, quod sic. Verum in hoc est differentia; quia quando tempus abbreuiatur a Principe, perit instantia, sicut per lapsum triennii, adeo, quod ex illis actis non potest ferri sententia, vt dixi supra *in 4. limit.* Sed quando abbreuiatur per inferiorem à Principe, non perit instantia per lapsum temporis, quo ad partes, sed solum soluitur iudicium quo ad iudicem: quia non habet iurisdictionem vlterius in illa causa, & reuertitur ad delegantem, qui potest pronunciare ex illismet actis; quia acta non pereunt, ex quo instantia non perit, ita tenet Bal. *in d. l. properandum. 13. §. sin autem vtraque. 8. in fin.* & ipsum sequitur Fel. *in c. de causis. 4. col. 1. in princ. de off. delegat.* Quod not. quia sæpius euenit in regno in istis Baronibus coarctantibus instantiam in commissionibus causarum. 27

[Adde ad hanc & præcedentes determinationes Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resol. lib. 2. de iudic. resol. 4. n. 24.* cum aliis ab ipso allegatis.]

NONO LIMITA non † procedere, quando iudex coram quo fuit incœpta causa, moreretur prope finem triennii, & venerit alius successor: quia illi successori datur à iure alius integer annus ad illam causam expediendam, & sic in isto casu prorogatur instantia ex iuris dispositione vltra triennium, tex. est *in d. l properandum. 13. §. sin autem in medio triennii.* alias, *in fin. §. sin autem vtraq; 8.* vbi idem deciditur, quando ex alia iusta causa esset mutatus iudex ab officio, puta propter absentiam, vel infirmitatem. [Sed nota quod semel tantum redintegratur annus, secundum Cyn. Salycet. Bar. Bald. & Alex. *in d l. properandum.* vt videlicet euitetur infinitas, secundum *l. fideicommissa. § si quis. ff. de legat. 3.*] 28
Decimo LIMITA procedere † in emergentibus ante litem contestatam; quia in illis nunquam perit instantia, vnde si super aliquo incidenti ante litem contestatam esset per decem annos litigatum: puta super legitimatione personarum, nunquam perit instantia. illud fuit originale d. Gul. de Cun. *in d. l. properandum.* & sequitur Bald. *in l. & post edictum. 73. §. pen. in fin. ff. de iud.* & Ias. *in d. l. properandum. colum. 2.* ADDITIO. Vide Capic. *in decis. 11. in causa Frederici.* Petr. Foller. V. I. D. † Vndecimo LIMITA non procedere, quando litigator esset impeditus facto aduersarii, puta propter subterfugia, & cauillationes rei conuenti, quia ei nõ currit instantia in effectu; nam potest iudex etiam post triennium ferre sententiam, secundum Bart. *in l. si cum ipse. 39. per illum text. ff. de excus. tut.* & ibi etiam Bald. plus dicit ibi Bart. quod Doct. non fuerunt recordati de illo tex. in commento *d. l. properandum.* Item tenet Abb. *in cons. 16. col. 1. in 2. vol.* & Alex. in addit. ad Bart. *in d. l. si cum ipse. 39.* vbi plura allegat in hac mate- 29 30

materia, scilicet quod impedito facto aduersarii nõ currit tempus, cui adde Matt. *in constit. Iustitiarii per prouincias. col 4. in princ.* & gl. *in l. intra vtile. 39.* & gl. *fin. ff. de min.* Pro hoc est tex. & ibi Bald. *in l. adulterius. fin. C. de adult.* Ad cautelam tamen bonum est semper protestari, quod nõ currat terminus instantiæ propter impedimentum. Istæ enim protestationes solent esse valde vtiles in huiusmodi casibus, secũdum Bal. & Doct. *in d l properandũ. § sin autem vtraque. 8.* & Fel *in d. c. venerabilis. 20. col. 2. & 3.* & prædictis adde Alex. *in cons. 71. in princ. & col. 2. in fi. in 5. vol.*

31 Quid autem, † si impedimentum censetur facto iudicis, vel tertii? Vide Alex. & Dd. *in d. §. sin autem vtraque. 8.* & Io. de Imol *in d. c. ex insinuatione. 50. de appel.* & Phil. *in c. ex ratione. 8. col. 9. & 10 eod. tit.* & Fel. *in d. c. venerabilis. 20. de iud. col 2. & 3.* & Bart. & Bald. *in auth. item si in appellatione. C. de tempor. appel.* & Soc. *in consil. 31. col. 4. in 1 volum.* Luc. de Pen *in l. si quis nauicularius. 2. col. antepe. & pen. C. de naufr. lib. 11.* in quibus locis communiter concluditur, quod currit instantia, non obstante impedimento. Bonum tamen est sæpius protestari, vt saltem obtineri possit restitutio in integrum aduersus lapsum instantiæ, & licet Doct. in locis præallegatis hoc firment in instantia appellationis, in qua facilius datur restitutio propter maius præiudicium; tamen in instantia causæ principalis aliter dicunt, vt not. Bart. *in d. auth. Item si in appellatione. in fin.* licet Bald. ibi teneat dari restitutionem præcedẽtibus protestationibus: tamẽ hoc dubium est hodie clarificatum in regno, per regiã prag. quæ incipit, *Instantia.* qua cauetur, ꝙ quando stetit per iudicẽ, restituitur ipso iure tempus instantiæ. Tunc autem dicitur stetisse per iudicem, quando processus fuit conclusus per duos mẽses ante triennium cum petitione, & protestatione, & ad expeditionem causæ; tunc enim restituitur instantia ipso iure, absque refectione expensarum; si tamen currit instantia per neglıgẽtiam partis; tunc non restituitur, nisi refectis expensis, vt dicitur *in d. pragm. in princip.* & ex hoc inoleuit practi-

32 ca in regno. Quod † quando instantia est perempta, solet actor adire Regem, vel sacrum Regium consilium, vt auctoritate Regia insufflet spiritum vitæ illi instantiæ, & sic Rex insufflat spiritum, & facit instantiam reuiuiscere, perinde ac si perempta non esset, & ista rest. in regno appellatur insufflatio, vt not. Paris de Put. *in tract. Synd in vers. sententia, in c restat vnum, & c. col. 1. circa fi. & seq.* & ibi ponit iustas causas, ex quibus Rex concedit istã suscitationem instantiæ absque refectione expensarum, puta quando stetit per iudicem, vel ob infirmitatem, vel necessariam absentiam, vel ob aliam similem causam iustam; vt quia propter multitudinem causarũ fuit iudex impeditus, secundum Alex. *in l properandum. §. sin autem vtraque. & in l. Senatusconsulto. 16 ff. de off. præsid.* Sed quando allegatur aliqua causa colorata, ex qua perpenditur aliqua negligentia partis in prosequendo, vel in protestando; tunc conceditur insufflatio cum refectione expẽsarum, vt ibidem dicit Paris. & de hac insufflatione facit mẽtionem Matth. de Afflict. *in constitut. Sæpe contingit. circa fin.* vbi ponit vnum aliud impedimentum restitutorium instantiæ, sine refectione expensarum, videlicet quando plures erant iudices super cognitione vnius causæ, & quia non potuerunt se in vnũ congregare, vel cõcordare, fuit lapsa instãtia; quia ex quo nõ potest imputari parti, restituitur instantia, & non tenetur ad expensas. ADDITIO. Vide Cap. *in decis. 11. & in decis 206.* Pet. Foll. V.I.D.

[De impedimentis, prouenientibus ex facto Actoris, vel Rei, Itẽ ex facto iudicis, vel tertii, vel superioris inhibentis, vel ex iure, an & quando impediant cursum instantiæ, vide egregiam resolutionem, apud Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. de iudic. resol. 4. n. 27. & seq.* vide etiam Viuium *in syl. com. opin. lib. 1. opin. 376 num. 7. & 8.*]

Duodecima † LIMITATIO colligitur ex prædictis s. vt non procedat regula, quando Princeps insufflauit instantiam: quia tunc etiam post triennium potest ferri sententia, & perinde habetur, ac si instantia perempta non esset, quod qualiter procedat, vide quæ proxime dixi. Ex quibus poteris facere conclusionem, quod si forte sacrum consiliũ insufflaret, nulla facta mentione de expensis, potest pars aduersa opponere, quod non audiatur actor, nisi refectis expensis, quando ex processu argueretur eius negligentia, per dictam regiam pragm quę incipit: *instantia, in prin.* quia restitutio, & priuilegium Principis debet intelligi sine præiudicio tertii; *l. prætor ait. 2. §. merito. 10. & §. si quis à Principe. 16. ff. ne quid in loc pub.* secus si ex processu, vel aliter legitime appareret de aliqua iusta causa, quib. adde *decis. 70. cons. Neap.* ADDITIO. Et an semel resuscitata, iterũ possit resuscitari, vide Cap. *in decis 165.* [Item Grammat. *decis. 69.* & Roland. à Valle. *cons. 4. n. 62. vol. 3.* *per totam.* P.F.V.I.D. Item per dictam regiam pragm. potest inferre, ꝙ quando instantia est lapsa facto iudicis, † cũ protestatione, de qua ibi, nõ est necesse adire regem, nec sacrum consilium pro insufflatione; quia tex. illius pragm. vult, quod ipso iure cẽseatur instantia restituta; vnde instantia reuiuiscit ex dispositione legis, propter illud verbum, *ipso iure, & c.* & sine facto hominis, vt not. gl. *in l. iubemus. 14. §. œconomus. 2. C. de sacrosanct. Eccl. & in c. 1. in prin. de rescrip. lib. 6. & l. in criminali. 5. C. de iurisd. omniũ iud.* in quib. locis tangitur significatio huius verbi; *ipso iure*; vnde sine alia insufflatione regia potest tũc iudex ꝓcedere ad sententiã, ẽt post triennium. Decimo tertio LIMITA non † ꝓcedere in personis, quibus iura, & constitutiones concedunt beneficia restitutionis in integrũ, prout sunt mulieres, minores, & Ecclesia: quia istis cõceditur restitutio in integrum aduersus instantiam, absq; insufflatione, & restitutione expẽsarum: ita deciditur in dicta regia

prag.

prag. quæ incipit: *Instantia in fi.* & licet ibi non dicatur expresse de expensis, nec de insufflatione; bene tamen colligitur ex litera ibi; quia in principio sui dixerat, quod quando perit instantia per negligentiam, debent refici expensæ, & postea in fine facit illam exceptionem; ergo non debent in exceptione refici expensæ; quia alias exceptio nõ esset de regula, iuxta not. per Bar. *in l. in his.* 15. *ff. de leg.* & Fel. *in c. quoniam frequenter.* 5. *c. ad hæc.* 1. *& c. accedens.* 2. *& c. tuæ fraternitatis.* 3. *vt lite non contest.* Item quia dicta prag. reseruat beneficium restitutionis in integrum aduersus instantiam, illis personis, quibus alias de iure competit; sequitur, ꝙ dictum beneficium potest peti coram eodem iudice, & non est necesse adire
36 Principem: Quia † quilibet iudex siue ordinarius, siue delegatus, potest de restitutione in integrum cognoscere, & illam cõcedere, maxime incidenter in causis, *l. cum scimus.* 3. *fi. C. vbi, & apud quem.* ADDITIO. Ego tamen vidi semper tempore meo, ẽt istis personis, quibus conceduntur beneficia, concedi restitutionem in integrum aduersus instantiam decursam per sacrum regium consilium; absq; tamen
37 solutione expensarum, *Pet. Foll.* † Decimoquarto LIMITA non procedere, quando aliquis litigator post cœptam instantiam fuit effectus familiaris alicuius officialis, qui præest illi tribunali, in quo illa causa ventilari debebat: qui durãte officio dictus officialis non potest de illa causa cognoscere, & interim non currit instãtia, vsq; ad aduentum successoris, de hoc est tex. in cõstitutio. regni, quæ incipit: *Iustitiarii per prouincias.* & ibi hoc not. Matth. *in 6. notab.* vnde etiam post triennium potest successor illi causam decidere: vt ibi habetur. Decimoquinto
38 LIMITA procedere in causa, † quæ debet principi consultari; quia donec expectatur responsio à Principe, non currit interim instantia. ita sentit Luc. de Penna *in l. si quando.* 1. *col* 8. *C. de naufr. li.* 11. & hæc tenet expresse Matt. *in const. Hac lege. in* 3. *notab. in const.*
39 *Accusatorẽ. in* 2. *notab.* & probat proprie tex. *in d. const. hac lege.* Decimosexto † LIMITA non procedere, quando corã iudice seculari euenit aliquod emergens, cuius causa fuit sibi inhibitum per superiorẽ, vel per iudicem ecclesiasticum: puta quando orta esset quæstio vsurarũ, vel alia similis: iuxta ea, quæ habẽtur *in c. tuam.* 3. *de ordin. cognit.* nam tunc pro tẽpore, quo durauit inhibitio, non currit instantia: & sic potest in hoc casu ferri sententia post trienniũ, ita tenet Abb. *in d. c. venerabilis.* 20. *col* 4. *in fi. versic. ex hoc arguo, &c de iud.* ꝓ hoc videtur tex. *in l. intra vtil.*
40 39. *ff de minorib.* DecimoseptimoLIMITA non procedere † in casibus, in quib. aliquis impeditur agere impedimento iuris, vt quia reus cõuentus est interim effectus priuilegiatus; adeo, quod denegatur actori audientia, vt non possit reum conuenire; nec litem cœptam coram eo prosequi, nam interim durante dicto priuilegio, & iuris impedimento, non currit instantia, ita tenet Franc. de Aret. *in cons.* 100. *in princip.* & Bald. *in l. quoties.* 2. *C. de precib. imper offerend.* DecimooctauoLIMITA non ꝓcedere, † quãdo causa, & processus conclusus, est transmissus ad 41
consilium sapientis: quia interim donec stat penes consultorem, non currit instantia, ita cõsuluit quidam Franc. Viter. in quodam suo consi. incip. *Vtrum dies, quibus, &c.* Sed ego satis dubito de ista decisione: nam nos videmus, quod quando stat per ipsum iudicem, vel procedit impedimentum facto tertii, currit instantia, vt tenent Doct. communiter *in d. l. properandum* 13. *§. si autem vtraq;.* 8. multo fortius est idem dicendum, quando stat per cõsultorem; quia saltem potest dici tertius. Præterea, considero vnũ dictum Fel. *in c. cum venerabilis.* 6. *col.* 17. *ver. fallit tertio, &c de except.* quod etiam tangit Paul. de Cast. *in l. si quis.* 1. *C. de relat.* vbi dicit, quod quando iudex videt labi instantiam, & non potest habere consilium à sapiente infra tempus, potest facere sententiam, dicens, pronuncio, sicut continebitur in consilio ferendo per talem consultorem. Si enim esset verũ; quod instantia non curreret interim, nõ esset opus ita sententiare: quia posset expectari consiliũ absque lapsu instantiæ; ergo illud dictũ probat, quod instantia currit, vnde concludo verius esse, quod in casu isto currat instantia, per prædicta, sed esset iusta causa obtinendi restitutionem absque refectione expensarum, per ea quæ dixi supra *in* 11. *&* 12. *limitatione.* Decimonono LIMITA † non procedere 42
in causis feudalibus, in quibus in regno instantia durat tantum per annum, vt est ritus magnæ curiæ vicariæ, *in num.* 5. qui incipit; *Item quod instantia, &c.* Vigesimo LIMITA † non procedere in causa cri- 43
minali alicuiꝰ clerici, quæ deuoluta ad iudicẽ secularem, propter impedimentum Episcopi: quia talis causa debet expediri infra duos menses, & eatenus durat instantia, & non se extendit vsque ad biennium, tex. est *in Auth. vt cle. apud propr. Epis. coll.* 6. *tit.* 12. *Nouel. const.* 83. *§. si tamen de criminalib* & ibi hoc in terminis tenet Ang. *in fi. verbis.* 2. dicens per illum text. esse correctam *l. properandum.* 13. in isto casu proposito: verum istud procedit de iure ciuili, sed † de iure canonico est hoc correctum, *c. si diligenti.* 12. *de foro comp.* quo cauetur, quod etiam propter 44
impedimentum Episcopi, non potest iudex secularis cognoscere de causa clerici conuenti coram eo, & hoc tenet Iac. de Bel. *in d. Auth. vt cler. apud prop. Epis. in* 5. *oppos.* Quod ius Canonicũ seruatur hodie, propter libertatem Ecclesiasticam. † Vigesimoprimo 45
LIMITA non procedere, quando elapso triennio & sic perempta instantia partes de cõmuni cõsensu, reparant omnia acta vno contextu, porrigẽdo libellum, litem contestando, terminũ recipiendo, & sic de singulis actis; quia per talem repilogationem actorum possunt instantiam restaurare, & habetur postea ac si perempta non esset, ita tenet Bart. *in d. l. properandum* 13. & ibi etiam Alex. *in* 4. *col. circa fin.* & Bart. *in l. Scius, & Agerius.* 27. *ff. ad legem*

Fal. per ea quæ tradit Bart. *in l. quæ omnia. 25. & in l. mutari. 24. & ibi Bal ff. de proc.* idem tenet Fel. *in c. venerabilis. 20. col. 5. vers. 4. declaratio, & c. de iud.* & Ioan. de Imol. *in c. de causis. 4. de off. deleg.* & Soc. *in consil. 31. col 5. in prin. in 1. vol.* Et hoc vnum solum remedium considerant Doct. in locis præallegatis, ad faciendum, quod instantia per partes renouetur. Verum hæc non est prorogatio instantiæ, sed potest potius dici instauratio, & renouatio de nouo. VLTIMO
46 pro † reassumptione prædictorum, colligo hic vnā conclusionem, scilicet quod instātia perempta potest altero de quatuor modis instaurari. Primo modo per insufflationem principis, vt dixi supra *in 11. & 12 limit.* & an tūc debeant refici expensæ, vt dixi. Secundo, per beneficium restitutionis in integrum, vt dixi supra *in 13. limit.* Tertio, per repilogationem actorum de consensu partium, vt modo dixi *in 22.*
47 *limit.* Quarto, † per inceptionē causæ de nouo; quia perempta instantia non perit causa, neque ius partis, sed potest actor de nouo causam incipere, & nouam instantiam fabricare, vt *d. l. properandum. 13. §. fi.* & ibi gl. *in ver. vigorem.* & communiter Doct. & Bar. *in d. l. petendæ. 6. C. de temp. in integ. rest.* & differt iste quartus modus ab aliis tribus præcedentibus: quia in primis tribus restituitur eadem instantia, quæ erat perempta, & illa acta, quæ erant celebrata, remanent in suo robore, & non est necesse de nouo ista acta reficere, sed potest ferri sentētia ex illis primis actis, sed in isto quarto modo creatur noua instantia, & est necesse, quod de nouo testes producātur, & examinentur, vt dicit glo. *in d. §. fin. in vers. vigorem, & ibi Doct.* Item in hoc quarto modo, quando actor vult de nouo agere, tenetur indistincte ante omnia reficere expensas, vt habetur *in decis. 70. consil. Neap.* & probatur ex his; quæ infra dicam; quia perempta instantia semper actor condemnatur ad expensas, vt dicit Bald *in d l. prop randum. 13. §. illo. 9. in fin C. de iud* & Lanfr. *in repet. c. quoniam contra 11. in*
48 *fin. de probat.* Limita † tamen hoc, quod dixi in hoc quarto modo, procedere tantum in causa ciuili, secus in criminali; quia perempta instantia in causa criminali per lapsum biennii, non auditur vlterius accusator ad iterandum, secundum Alex. *in d. l. properandum. §. fi.* & ibi etiam Sal. idem tenet Bald. *in l. abolitionem. 16. C. de adult.* & probatur in constit. regni, quæ incipit: *Accusatorem.* & ibi hoc not. Matth. *in 2. not.* Ioan. de Ana. *in c. licet. 14 col. fi. de accus.* Et in tātum hoc est verum, quod etiam si offerat soluere expensas, non auditur accusator ad inchoandum nouum iudicium, secundum Sal. *in l. quisquis. 1. C. vt infra certum tempus.* per ea quæ habentur *in l. si is. 4. & l. in executionibus. fi. C. ad Turpil.* ADDITIO. Vide omni:o Cap. *in decis. 206.* Pet. Fol.

Venio ad TERTIAM quæstionem principalem, & quæro † quis sit effectus peremptionis inst ntiæ, & quid possit facere iudex ea perempta. Super quo præsuppono, quod instantia causarum potest duobus modis euanescere. Primo modo, scilicet per lapsum temporis, de quo plene dixi in præcedenti quæstione. Secundo modo, per sententiam absolutoriam latam ab obseruatione iudicii: & hoc potest contingere multis modis. Primo, vt quando actor fecit citari reū in causa ciuili vel criminali: & in vltimo peremptorio comparet reus, & non actor: tunc reus accusat contumaciam actoris, & petit se absolui ab instantia iudicii, & actorem condemnari in expensis & ita pronunciat iudex: per quam pronunciationem non potest dici vere perempta instantia, ex quo incepta non erat ante lit. contestat. sed potius est circumductum edictum, & sic est perempta citatio. Verum actor non potest iterum agere, nisi ante omnia reficiat expensas, sicut quando instantia est perempta, ita tenet And. de Isern *in constit. Sponte volentibus* per *l eum quem temere. 79. ff. de iudic.* Et quod actor possit iterum agere, est tex. *in l. & post edictum. 73. §. circumducto. 2. ff. de iudic.* vbi dicitur, quod est perempta instantia, non autem totius causæ, nisi esset lata sententia absolutoria ab obseruatione iudicii, vt dicit ibi glo. & sic æquiparat hunc casum peremptioni instantiæ totius causæ, quando fertur absolutoria: & hæc materia tractatur plene per Doct. *in l. properandum. 13. §. et si quidem. 2. C. de iud.* Secundo modo fertur absolutoria † ab obseruatione iudicii, quādo fuit in iudicio præsentatus libellus ineptus: puta ex carentia actionis, iuxta *l. si pupilli. 6. §. videamus. 2. ff. de negot. gest.* vt ex defectu solennitatis substantialis, vel alio modo simili. De hoc est tex. & ibi Bartol. *in l. libellorum. 3. §. quod si libelli. 1. ff. de accus.* & Specul. *in tit. de off. om. iud. §. deseruit. col. 5. vers. in sententia, &c.* & gl. *in l. aduersus. 1. in prin. in versi. nec tenere, in fin. ff. si mens. fals. mod. dixer.* tunc fertur sententia absolutoria, & reseruatur ius agendi ex alia causa apta, secundum Bal. *in auth. sed si quis. colum. 1. vers. item illa, & c. C. de secund. nupt.* & idem not. Bal. *in l. rem maioris. 2. in 14. q. C. de rescin. vend.* Ex quibus autem causis dicatur libellus ineptus, vide Petr. Phil. Corn. *in consil. 121. col. 4. in fin. in litera l. la 2. in 1. volum.* Et procedit hoc tam ante lit. cōtest. quam post; quia si fabricatus est processus inualidus, super libello inepto, vel aliter, processus est nullus, ex aliquo defectu, non potest super tali processū ferri sententia valida, per ea, quæ not. gl. *Instit. de oblig. in prin. in vers. 2. in fi.* vnde iudex tunc pronunciat processum nullum, & absoluit reum ab obseruatione iudicii, reseruato actori iure iterum agēdi, tex. est *in c. examinata 15. & ibi Abb. & Fel. de iud.* & Alex *in addit. ad Bart. in d. l. aduersus. 1. ff si men. fal. mod. dix.* Et ex hoc habes practicam, quod quādo processus est nullus ex aliquo defectu, licet probationes sint receptæ; non tamen fertur sententia diffinitiua, sed absolutoria ab obseruatione iudicii, per *d. c. examinata.* quæ absolutoria, dicitur interlocutoria, ex eo; quia non diffinit totum negotium, cum remaneat facultas iterum agen-

agendi, gl. est not. *in ver. absoluetur.* quam ibi ad hoc ponderat Bar. *in l. harum. 7 ff. si ser. ven.* & idem Bart. *in l. cum Titia.* 18. *ff. de accus.* hodie autem in regno saluantur processus à multis nullitatibus, per *c. detestantes.* & per regiam prag. primam, quæ incipit: *Dispendia.* ex qua proceditur sine figura iudicii & sola facti veritate inspecta, in causis ciuilibus, de qua materia vide Parid. *in tract. Synd. in ver. sententia,* vbi per plures colum. ponit intellectum *d. c. Detestantes.*

51 Tertio modo † fertur absolutoria ab obseruatione iudicii etiā in causa appellationis, vt quando iudex causæ principalis protulit sententiam diffinitiuam super processu inualido, à quo fuit appellatum: nā iudex appellationis videns sententiā nullam, cassat ipsam, & absoluit reum saluo iure iterum agendi, tex. est, & ibi gl. & Abb. *in c. cum dilecti. de empt. & vend.* & notat Bal. *in l. 2. in 24. quæst. C. de rescind. vend.* & Alex. *in cons. 67. in c. perspectus verbis, &c. in 2. volum.*

52 Quarto modo † fertur absolutoria ab obseruatione iudicii, quando actor lite cōtestata se absentat, & non prosequitur causam: nam tūc est in potestate rei prosequi causam, & producere suas exceptiones, vel instare, quod absoluatur ab obseruatione iudicii, actore non prosequente, quo casu, si reus eligit hanc viam, vt absoluatur; iudex citabit actorem; vt veniat ad prosequendum: qui si nō venerit, poterit reum absoluere ab instantia iudicii, & actorem absentem condemnare in expensis. Si vero reus elegerit aliam viam producendi suas defensiones; & tunc si illis productis liquet iudici de causa, vt pro reo, vel actore possit diffinitiuam proferre, & tunc absoluat reum diffinitiue. Et si liquet pro actore, condemnabit reum diffinitiue actori & absenti, & in omnem euentū actor absens condemnatur in expensis, siue vincat, siue succumbat. Si vero de causa non liquet, vt quia neq; actor, neq; reus ꝓduxit probationes sufficientes; & tunc absoluet reum ab obseruatioue iudicii. Ita hæc omnia decidūtur per tex. & ibi Bar. Bal. Alex. & communiter Moder. *in d. l. properandum.* 13. §. *& si quidem.* 2. *C. de iudic.* Et vtilitas est ista; quia quando reus absoluitur ab instantia iudicii, potest actor iterum agere refectis expensis, vt habetur *in c. examinata.* 15. *de iud. & in l. & post edictū.* 13. §. *circumducto.* 2. *ff. de iud.* & patet ex his, quæ supra dixi. Sed quando absoluitur diffinitiue, non potest vlterius agere actor; quia obstat sibi exceptio rei iudicatæ, vt declarant Alex. & Ias. *in 5. & 6. col. in d. §. & si quidem.* illud autem quod dixi supra, quod tunc dicitur de causa non liquere, quando ꝓbationes non sunt productæ: intellige, quando nō fuit datus actori terminus probatorius: vt quia se absentauit ante dationem termini ad probandum; nam tunc fertur absolutoria ab obseruatione iudicii. Si autem datus esset terminus, & postea actor se absentasset; tunc siue fiant probationes, siue non, potest iudex ferre diffinitiuam sententiam pro reo, per *l. qui accusare. 4. C. de eden.* ita declarat Bar. *in d. §.*

& si quidem. 2. in 3. oppos. & ibi etiam Ias. *in 5. col.* †I[...] tamen siugulariter limita non procedere, qua[...] actor probasset semiplene, & reus nihil: quo [...] esset deferēdum iuramentum suppletorium a[...] ri; quia ex quo propter eius absentiam non po[...] iuramentum deferri, & reus minime potest c[...] demnari; quia non est plene probatum, absol[...] tur reus non diffinitiue, sed ab obseruatione iu[...] cii, propter illam semiplenam probationem, ita [...] nent Marsil. & Sal. *in d. §. & si quidem. 2.* quos ib[...] quitur Alexan. *in 3. colum.* Et inquantum supra d[...] quod † absolutoria ab obseruatione iudicii, est [...] terlocutoria: adde vnum casum, in quo habet [...] diffinitiuæ, videlicet, quando reus solueret de[...] tum pendente iudicio; quia tunc non absolui[...] diffinitiue, ex quo processus habuit verum prin[...] pium, & obligatio fuit sublata per solutionē [...] stea factam, sed absoluitur ab obseruatione iudi[...] quæ absolutio habebit vim diffinitiuæ: secund[...] Bar. *in l. cum Titia.* 18 *ff. de accus.* & Ias. *in d. §. & si qu[...] colum. penult.* Istis † præsuppositis, venio ad deci[...] nem huius tertiæ quæstionis, & dico, quod qua[...] do perit instantia secundum primum modum, [...] licet per lapsum temporis, effectus est ille; quia [...] reunt omnia acta iudicii, non autem acta cau[...] seu litis, ita dicit Abb. *in c. venerabilis.* 20. *colum[...] versic quaro, quæ acta, &c. de iud.* Declaro istam dif[...] rentiam. Acta iudicii dicuntur illa quæ tendunt [...] litis ordinationem: prout est libellus, litis con[...] statio, terminus probatorius, satisdatio, & alii sim[...] les actus. Acta causæ dicūtur ea, quæ tendunt ad [...] tis decisionem, prout sunt depositiones testium, i[...] strumenta, confessiones, & alia similia acta prob[...] toria, ita declarat gl. *in Clem. sæpe. 2. in versic. defens[...] nes. de verb. sign.* Ista ergo est vera & communis co[...] clusio, quod per lapsum instantiæ pereūt omnia [...] cta pendentia ad litis ordinationem, & omnes [...] tisdationes receptæ in iudicio, vt dicitur *in d. l. pr[...] perandum. 13. §. & si quidem. 2.* Acta vero probator[...] non pereunt. ita tenet Spec *in tit. de iud. delegat. §.[...] stat. versic. sed nunquid omnia.* & Bal. *in l. cum antca[...] circa fi. C. de arb.* & Bar. plene *in l. cum lite mortua. 2.[...] iud. solui.* & Alexand. *in consil. 58. in 2. volum.* & Ba[...] & Alexand plene *in l. is, apud quem. 2. colum. antep[...] nult. & penult. C. de edend.* & Abb. *in c. causam quæ. 3[...] de testib.* & habetur *in decis. 148. consil. Neapol.* vnde [...] quitur conclusio, quod quando instantia incipit [...] de nouo, possunt in vim probationis produci att[...] stationes & probationes receptæ in prima instāt[...] perempta, & faciunt plenam fidem, vt dicunt Do[...] *in locus præallegat.* & Alexand. *in consil. 61. colum. 3.[...] fin. in 2. volum.* Solum ergo requiritur, quod lis [...] nouo ordinetur, incipiendo à libelli porrectio[...] & citatione, & prosequendo alios actus vsque [...] finem causæ. Prædicta tamen intellige & † limit[...] dummodo acta sint publicata in prima instanti[...] alias si non sint publicata, non facient fidem [...]

 al[...]

alia, vt habetur *in l. gesta. 6. C. de re iud.* & per Bart. *in d. l. cum lite mortua. 2.* Alex. *in d l. is apud quem. 2. colum. 6. in fin. versic. sexta conclusio, &c. C. de edend.* Sed restat dubium, an possint peti publicari coram iudice secundæ instantiæ. In hoc est varietas inter Doctores; quia Bart. in *d. l. cum lite mortua. 2.* tenet, quod sic, & multi alii Doctores tenent contrarium, quos refert Alexand. *in d. l. is, apud quem. 2.* tandem Alex. ibi concludit, sequendo opinionem Ant. de Butr. in *c. Albericus. 43. de testib.* vt distinguamus: Aut testes sunt viui, adeo, quod possunt iterum produci; & tunc non possunt publicari per iudicem secundæ instantiæ, sed debent iterum produci & examinari. Aut sunt mortui, adeo quod iterum haberi nō possunt: & tunc poterunt publicari, & plenam fidem facient. & hanc opinionem puto esse veram, quam in effectu tenet expresse gloss. quæ ibi non fuit ponderata in *l. properandum. 13. §. fin. in versi. vigorem. C. de iud.* & cum hac distinctione pertranseo. PRÆDICTA † tamen INTELLIGE solum procedere in causa ciuili; nam in criminali per lapsum instantiæ pereunt, non solum acta ordinaria, sed etiam probatoria, ita quod nullo modo potest iterū agi, ita declarat Matth. *in constit. Accusatorē. in 2. notab.* & probatur ex his quę tradit Salic. & Alex. *in d. l. properandum 13. §. fin.* & dixi supra *in 2 quæstio. princ. in fin. versic. limita tamen hoc, &c.* De aliis autem actis ordinariis, an pereant in totum in causa ciuili, & an remaneat aliquis effectus eorum, vide Alex. *in l. is, apud quem 2. C. de eden. in 6. & 7. colum.* & Bart. *in l. cum lite mortua. 2. ff. iud. solui* † ALIVS EFFECTVS sequitur ex peremptione instantiæ; quia sententia lata post eam peremptam, est ipso iure nulla & nullū habet effectum, secundum Alex. *in consil. 136 colum 1. in 2. volum & in consil. 138. col. 1. eod. volum. & in consil. 42. in 3. volum.* & Par. *in tract. Synd. in versic. instantia, colum. 2.* & gloss & Bart. & Doct. communiter *in d. l. properandum. 13. in princ.* vbi hoc limitant, & maxime Alexand. *in penult. colum.* vt procedat in instantia biennii, vel triennii inducta à iure communi, & idē in instantia statutaria, quando simpliciter est inducta. Secus, si esset adiecta pœna iudici non pronuncianti infra tempus statuti; quia tunc sententia postea lata valet, licet iudex incidat in pœnam, & hoc tenet etiam Paul. de Castr. *in consil. 16. col. pen. in 1. volum.* Intellige tamen prædicta, † quod iudex non potest ferre absolutoriam, vel condemnatoriam in causa principali; tamen ab obseruatione iudicii potest absoluere reum, & condemnare actorem in expensis, etiam post peremptam instantiam; quia periculum expensarum spectat ad actorem, cuius negligentia periit, ita tenet Alex. *in cons. 46. post princ. in 5. vol* & idem Alex. *in d. l. properandum. 13 §. illo. 9 circa fi* & ibi per Bald & alios Doct. & Fel. *in c. de causis. 4. colum. 5. de off delegat.* & Lanfr. *in repet. c. quoniam contra. 11. in fin. verbis, de probat.* & Alex. *in d. consil. 136. col. 1. & consil. 138. col. 1. in 1. vol.* ADDITIO. Hoc probat text. *in l. fin. C. si intra cert. temp. l. si præses quasi desertam. 6. & ibi per gloss. C. quomodo & quando;* & Innoc. hoc voluit *in c. iuramētum. 36. fin. de iureiur.* Alex. *in consil. 137. & 139. lib. 2.* & Roman. *in sing. 788.* & Dec. *consil. 34. in fin. lib. 1.* & tenet Rot. *in decis. 98. licet in nouis,* & hoc etiā procedit, si foret iudex delegatus, cum hoc sit quoddam incidens in causa, vt tenet Rot. *in decis. 154. auditor, in nouis.* & Ang. *in consil. 22. & consil. 28. iudex.* Pet. Foll. 60
V. I. D. Secundo INTELLIGE, & limita, † nisi ex processu appareret confessio rei conuenti, quia ex vi notorii potest iudex ferre sententiam contra confessum, etiam post peremptam instantiam, & valet sententia siue in ciuili, siue in criminali, secundum Bal. *in d. l. properandum. 13. in fin. illius princ.* & Abb. *in c. venerabilis. 20. colum. pen. de iud.* & Felin. *in d. c. causis. 4. colum. 5. de off. delegat.* & Alexand. *in addit. ad Bart. in l. si confessus. 5. ff. de cust. reor.* in addit. quæ incipit: *An ex inordinato, &c. in fin.* Adde tamen 61
hic, quando † incipitur de nouo causa post peremptionem instantiæ, quod possunt in nouo iudicio opponi omnes exceptiones dilatoriæ, & declinatoriæ: perinde ac si nunquam vllum iudicium fuisset intentatum, secundum Angelum *in consil. 288. in fin.* ADDITIO. Corrupte allegat Angel. *in consil. 288.* voluit enim eum allegare *in consil. 289. in fine incip. viso facto, & statutis prædictis.* Petr. Foller. V. I. D. VLTIMO, † pro complemento huius materiæ, posset 62
dubitari, quid si instantia perit, nō per lapsum temporis, sed alio modo, puta per absolutoriam ab obseruatione iudicii, vt quia libellus vel processus fuit nullus, quæ acta pereant tunc? Dic similiter, quod pereunt ordinaria litis. Acta vero probatoria non pereunt; quia possunt produci in alia instātia in vim probationis. Ita tenet Hostien. & Abb. *in fin. verbis, in c causam. 11. quod & ibi etiam Felin in penult. col. in fi. & sequent. de test.* reprobata quadā opinione Bald. aliter tenentis, & ibi refertur. Plus etiā dicit ibi Felinus, quod est maioris efficacię, ista peremptio instātiæ per absolutoriam; quia tunc perit omnino effectus actorum ad litis ordinationem, etiā quo ad interrumpendam præscriptionē, & quo ad alios effectus, in quib. durant, quando perit per lapsum triēnii, secundum Alex. *in d. l. is apud quē. 2.* & Bart. *in d. l. cum lite mortua. 2.* [adde Gail. *lib. 1. obs. 67. n. 3.* & Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. de iudic resol 4 nu 34.*]

Sequitur mortua † videlicet de TERTIO termi- 63
no, qui dicitur lis, vt sequar ordinem præsuppositū in principio huius quintæ partis. Qui terminus, lis, est magis generalis; nam quandoque ponitur pro instantia causæ, & ita accipitur *in d. l. properandum. 13 in princ. & in l. cum lite mortua. 2 ff. iudic. solui.* quandoque ponitur pro ipsa causa deducta in iudiciū, vt habetur *in l. nulla dubitatio. 23. C. de procurat & in l. litis nomen. 36 ff de verbor. signific.* ita declarat Alex. *in l. postquam liti. 4. colum 1. C. de pact.* & idem Alex *in consil. 22. col. 1. in fin. in 1. vol.* vbi per hoc infert,

fert, quod is, qui renunciat liti, censetur renunciare instantiæ & causæ, adde gl. *in vers. litis.* & ibi Gemin. *in c. non indiscrete. 1. §. licet procurator. lib. 6. & decis. 220.*
64 *cons. Neap. in fin.* Quando † autem dicatur incipere lis, gl. *in l. causas. 16. C. de transact.* & Bald. *etiam ibi* dicit, quod incipit ante litis contestationem. Tamen veritas est in contrarium, & illa gloss. in hoc reprobatur, vnde non incipit nisi à litis contestatione. Probatur *in c. super quæstionum. 27. post princip. & ibi gloss. in vers. litis exordium. de offic. delegat. & in l. apertissimi. 16 in princip. & ibi gloss. in verb. inchoetur. C. de iudic.* & est text. *in c. ex parte. 31. el 3. de verb. signific.* & hanc opinionem tanquam magis communem tenent Cyn. Bart. Angel. Alexand. & Ias. *in d. l. causas.* 16. & Felin. *in d. c. super quæstionum. 27. col. 4 in fin. &*
65 *sequent.* Quod † limitat ibi Felinus quatuor modis. Primo, fauore liberationis. Secundo, quo ad inducendum vitium litigiosi. Tertio, quo ad inducendum litis pendentiam. Quarto, quo ad perpetuandam iurisdictionem; quia in istis casibus incipit lis ante litem contestatam, & sic à sola citatione, vt ibi per eum.
66 QVARTVS terminus † est causa. Proprie dicitur causa, ipsum ius deductum in iudicio: hinc dicimus causam ciuilem vel criminalem, secundum quod in iudicio deducitur actio, vel accusatio, vt declarat Alex. *in d. l. postquam liti. 4. col. 1. per ibi allegata per eum & in d. consil. 22. col. 1. in fin. in 1. vol.* & incipit causa etiam ante litis contestationem; & sic tam ante, quam post dicitur causa, secundum Alexand. & Doct. *in d. l. causas. 16. C. de transact.* & Angel. *in §. alias cap. omnem. 3. col. 2. in Auth. 112. col. 8. tit. de litig.* 13. & habetur *in c. forus. de verborum significat.* & comprehendit tam ciuilem, quam criminalem, secundum Cardin. *in Clement. vnica. in 18. quæst. de off. vicar.*
67 Vnde † autem dicatur causa, vide Card. *in Clemen. 1. §. ab olim. in 3. opposit. de sepult.* vbi dicitur, quod causa dicitur à chaos, quod fuit principium omnium in mundo; ita causa potest dici principium, & materia ipsius iudicii; & ibi ponit, in quo differant causa, ratio, & occasio, quid sit causa, ponit Cardin. *in*
68 *Clement. vnica. in 18. quæst. de offic. vicar.* QVÆ † autem sit DIFFERENTIA inter causam, & controuersiam? Dic, quod causa non est nisi in iudicio, vt habetur *in d. l. causas. 16. C. de transact.* controuersia vero, potest fieri in iudicio, & extra iudicium, & sic potest esse sine lite, secundum Baldum *in d. l. causas.* & ibi communiter Doct. Pro hoc est text. *in l. Lucius. 78. §. tres hæredes. 2. & ibi Bart. ff. ad Trebell.* & dicitur fieri controuersia non solum agendo, sed etiam exceptionem opponendo, vt gloss. *in l. non solum. 39. §. si status. 5. & ibi per Doct. ff. de procur.* & dicitur controuersia, siue fiat de iure, siue fiat de facto, secundum Bart. *in d. §. tres hæredes. 2.* Item fit controuersia etiam resistendo, secundum Bald. *in l. contra. 1. C. de testibus.* vbi idem dicit de hoc nomine quæstionis, scilicet, quod fit quæstio etiam resistendo, & simi-
liter questio dicitur extra iudicium, secundum B
dum *in d. l. causas. 16.* Item dicitur controuersia
iam ante litem contestatam, secundum Baldu
l. Diuus. 5. in princip. in 1. notab. ff. de petit. hæred. & A
in c. & si Christus. 26. de iureiurand. & Alex. *in l. stip*
tio ista. 38. §. si quis forte 3 ff. de verbor. obligat. & vid
liqua de prædictis per Bartol. *in l. amplius. 15. ff.*
ratam habe. & Felin. *in c. super quæstionum. 27. in p*
cip. in 4. colum. in fin. & sequent. de offic. deleg. & in
differat causa à negotio, ponitur *in c. forus. 10.*
verborum significat. & declarat Cardin. *in Clement*
strumento. 1. in quinto notab. de procurator. Nam ca
non dicitur, nisi in iudicio; negotium vero, dici
in iudicio & extra. Vnde procurator ad negotia
test agere in iudicio, & tractare extraiudicia
Sed procurator ad causas non potest tractare ext
iudicialia, secundum eum, & vide de prædictis
Doctores *in l. si quis maior. 41. C. de transact.* & hæc
ista quinta parte dicta sufficiant. *Robert. Marant.*
nus. V. I. D.

SEXTA PARS.

Iudicium trifariam partitum. Et cuiuslib partis tempus, & vsus. Tum decem men bra, seu potius gradus ad iudicium, ordin & loco docte & eleganter distincti. In sum ma actuum, qui emergunt in iudicio, sed cim numero, insignis, & compendiosa ex plicatio. Postremo, iudicii decisoria.

SVMMARIA.

1 *Totum iudicium quoad sui ordinem, tres partes ha bet.*
2 *Acta omnia, à citatione, vsque ad litis contestatio nem, in principio iudicii fieri dicuntur.*
3 *Iudicium, quos actus in sui prima parte contineat.*
4 *Quibus modis ad iudicii principium perueniatur.*
5 *Inquisitio, vel accusatio præcedere debet, vt quis de a liquo crimine puniatur.*
6 *Inquisitio prohibetur, nisi in casibus à iure expres sis.*
7 *Inquisitio generalis quæ dicatur, quomodo, & qualite fiat, & ad quem effectum.*
8 *Copia repertorum, non datur hodie in regno, sed tan tum capitulorum, quod procedit in foro seculari, se cus in Ecclesiastico, num. 9. & 10.*
11 *Inquisitio generalis præcedere debet, antequam con ueniatur vniuersitas ad pœnam damni clande stini.*
12 *Inquisitio specialis contra certam personam, quomodo, & quot modis fiat.*
13 *Inquisitio fieri debet per Ecclesiasticum iudicem de ido neitate personæ eligendæ, vel ordinandæ.*
14 *Prælatus visitans Ecclesiam, de vita & moribus cleri corum inquirere debet.*

 15 Bo-

119 *Vsura species est rapina.*
120 *Maius malum non reperitur vsura.*
121 *Pœna arbitraria punitur, delinquens contra praeceptum legis.*
122 *Opinio illa in dubio est seruanda, quæ fauet publicæ vtilitati.*
123 *Vsurarius peccat recipiendo vsuras, etiam à sponte dante.*
124 *Soluens vsuras, videtur tibi eruere oculum.*
125 *Intellectus* ad c.cum tu.de vsuris.
126 *Vsurarum crimen est publicum, & potest in regno iudex ex officio inquirere contra vsuram, & etiam quilibet de populo admittitur ad accusandum de tali crimine.*
127 *Tortura an possit irrogari in crimine vsurarum.*
128 *Inquisitio potest fieri ex officio iudicis, de omni crimine, quod committitur per conspirationem, seu conuenticulum. Et quæ eius criminis sit pœna. numer. 129.*
130 *Conuenticula licita & illicita esse possunt, & in dubio semper præsumuntur illicita.*
131 *Ancilla vendita sub pacto, ne prostituatur, alias sit libera, emptore pactum non obseruante, potest iudex inquirere, & illam exhiberi facere, vt perueniat ad libertatem.*
132 *Iudex in causis miserabilium personarum ex officio procedit.*
133 *Pupillus, vidua, & pauperes, inter personas miserabiles numerantur, alias secus.*
134 *Iudex potest inquirere in his, quæ notorie ei liquent ex actis, etiam parte non petente.*
135 *Iudex tam ecclesiasticus, quam secularis, potest inquirere ex officio, in omnibus causis piis, & concernentibus animam.*
136 *Iudex ecclesiasticus inquirere potest de quolibet matrimonii impedimento, ad faciendum id separari.*
137 *Iudex ex officio potest inquirere de iuribus Principis.*
138 *In applicanda pecunia fisco, iudex potest ex officio suo procedere.*
139 *Iudex potest ex officio inquirere, ad magnum scandalum vitandum. Et contra omnes malefactores in prouincia vel ciuitate, quam regit. nu. 140.*
141 *Item de omni crimine & iniuria, commissa contra ecclesias, & ecclesiasticas personas, & de omni crimine in ecclesia commisso.*
142 *Iniuria illata clerico, est crimen publicum, & quilibet potest accusare, & iudex ex officio inquirit.*
143 *Iniuria clerico facta, dicitur facta Deo.*
144 *Inquisitio fit ex officio iudicis de blasphemia Dei, & quilibet accusare potest.*
145 *Si creditores dicant, plus esse in bonis, quam sit in Inuentario conscriptum, iudex, instantibus creditoribus, inquirit, & accipit probationes de domo hæredis, etiam hæredis seruos torquendo.*
146 *Iudex inquirit in causa naufragii, & contra surripientes bona naufragorum, leuato velo. Item in causa suspecti tutoris, & inuentum suspectum, ex officio remouet. nu. 147.*
148 *Iudex inquirit contra producentem falsam scripturam, vel suspectam in iudicio.*
149 *Suspicio sola contra falsam scripturam in iudicio productam, habetur pro plena probatione.*
150 *Testes vacillantes, seu falsum deponentes, possunt inquiri ex officio, & per iudicem puniri.*
151 *Iudex de quolibet delicto commisso coram se, incidenter inquirere potest.*
152 *Item de iuribus ecclesiæ, & ecclesiastico beneficio.*
153 *Iudex per inquisitionem procedere potest, in casibus, in quibus accusator excusatur à præsumpta calumnia.*
154 *Iudex ecclesiasticus inquirit contra detinentes bona, quæ debent distribui pauperibus vel ad pias causas.*
155 *Iudex ex officio inquirit de probitate vitæ, idoneitate, & moribus eligendi, promouendi, vel ordinandi.*
156 *Iudex inquirit de omni crimine, vbi interuenit accusator, qui colludit, seu præuaricatur.*
157 *Iudex inquirit contra calumniatorem, etiam nemine accusante. Et cum incidenter de crimine cognouit. num. 158.*
159 *Iudex ex officio inquirit de iniuria facta scholari.*
160 *Iudex quando inquirat de delicto commisso in officio per suum Officialem.*
161 *Iudex inquirit contra facientem iniuriam suis Officialibus, vel famulis, si crimen est notorium,*
162 *Iudex inquirit de omni notorio crimine.*
163 *Iudex specialiter inquirit de omni crimine, super quo primo generalis inquisitio præcessit.*
164 *Iudex potest cogere subditos ad faciendam pacem.*
165 *Filius iniuriam inferens patri, vel matri, potest ex iudicis officio inquiri, & puniri.*
166 *Iudex inquirit contra carceris custodem precio corruptum.*
167 *Lenones, ciuitatum deuastatores dicuntur, & possunt per iudicem inquiri.*
168 *Inquirit iudex de crimine lenocinii, sine accusatore.*
169 *Lenocinii crimen, est maius adulterio.*
170 *Iudex an possit ex officio procedere in crimine adulterii, sine accusatore.*
171 *Iudex inquirit contra quemcunque qui fuerit inuentus in flagranti crimine.*
172 *Iudex in regno inquirit contra omnes homines malæ vitæ.*
173 *Iudex veniens in ciuitate, vel prouincia, edictum facere potest, vt omnes sentientes se offensos, compareant ad querelandum & testes deponendum.*
174 *Inquisitio generalis non sufficit vt deueniatur ad specialem, nisi in casibus, in quibus specialiter inquiri potest, & non fit, nisi semel in anno.*
175 *Iudex ex officio inquirit de crimine læsæ maiestatis,* per-

SEXTA & vltima pars principalis huius tractatus est: IN QVOT PARTES DIVIDITVR IVDICIVM, ET QVÆ SINT EIVS MEMBRA. Et super ista sexta parte declarabitur tota tela iudicii exordita per ordinem à principio vsque ad finem. SCIENDVM † est igitur, QVOD TOTVM IVDICIVM, quo ad sui ordinationem, HABET TRES PARTES. Prima pars durat à citatione vsque ad litis contestation. inclusiue. Secunda pars durat à litis contest. exclusiue, vsque ad conclusionem in causa inclusiue. Tertia pars durat à conclusione vsque ad sententiam diffinitiuam inclusiue, ita declarat Bart. *in l. nunquam. 2. col. 2. ff. de priuat. delict.* & quælibet istarum partium habet sua membra distincta, quorum vnũ sequitur successiue ad aliud. Prima † igitur pars tota appellatur principium iudicii vsque ad litis contest. inclusiue, & consequenter omnia membra & acta, quæ fiunt in ista prima parte, dicuntur fieri in principio iudicii, secundum Bartol. *in d. l. 2.* quod patet: quia tunc dicitur esse cœptum iudicium, quando est facta litis contestatio, vt est gloss. *in verb. inchoatam. iuncto tex. in l. omnis actor. 1. C. de plus petit. & in l. iudicio cœpto. 1. iuncta gloss. 1. C. de iud. & in l. apertissimi. 16. iuncta gloss. in verb. inchoetur. eod. tit. & tex. in §. si vero apud iudicem initium. 1. d. c. omnem. 3. in d. Authen. 112. coll. 8. tit. de litig. 13.* facit text. *in l. si post acceptum. 18. ff. de rei vendicat. & in l. amplius non peti. 15. ff. rem ratam hab.* VIDEAMVS ergo, † quæ membra, seu quæ acta continentur in hac prima parte iudicii: super quo dico, quod possunt in ea cõsiderari DECEM MEMBRA, seu DECEM ACTVS, qui solent interuenire: videlicet, CITATIO, CONTVMACIA, LIBELLI OBLATIO, RECONVENTIO, AVCTORIS LAVDATIO, NOMINATIO, INTERROGATIO, SATISDATIO, EXCEPTIO, & LITIS CONTESTATIO, de quibus singulis dispiciamus. † Et antequam ad declarationem dictorum membrorum perueniam, EST SCIENDVM HOC, QVOD AD PRINCIPIVM IVDICII PERVENITVR MVLTIS MODIS: Aut enim per viam actionis, aut accusationis, aut inquisitionis, aut denunciationis, aut per implorationem officii iudicis. PRIMO MODO initiatur iudicium per viam ACTIONIS, quando sumus in causa ciuili, vbi quis prosequitur id, quod sibi debetur, ciuiliter

agendo: quia tunc proprie dicitur agere, vt not. gl. *in l. qui accusare. 4. C. de edend.* & quando dicatur causa ciuilis, seu iudicium ciuile, plene dixi supra *in 4. part. in 1. distinct. princ.* SECVNDO MODO peruenitur ad iudicium per viam ACCVSATIONIS, vt quando aliquis deducit causam criminalem in iudicio accusando aduersarium per libellum, seu querelam de aliquo crimine, de qua materia habes plene in suis titulis *ff. C. & extra de accus.* dixi supra *in 4. parte. in 1. & 2 dist.* Robert. Maran. V. I. D. TERTIO
5 MODO † peruenitur ad iudicium per viam INQVISITIONIS, & iste modus habet locum similiter in causis criminalibus regulariter, in quibus inquiritur ad publicam vtilitatem, & procedit, vbicunque aliquis commisit aliquod crimen, & nullus ipsum accusat; nam tunc iudex ad hoc ne delictum illud pertranseat impunitum, inquirit de illo ex mero officio, & ipsum inquisitum repertum culpabilem punit pœna legitima; nam de iure non potest aliquis damnari de aliquo crimine, nisi præcedat accusatio, vel inquisitio, secundum Paul. Castr. *in consil. 284. in 2. volum.*

De Inquisitione.

SVPER hac tamen materia inquisitionis; quia est quotidiana, postquam hic venit opportunum ipsam attingere, DVAS QVÆSTIONES proponam examinandas. PRIMA quæstio est, quot modis, & ad quot effectus potest fieri inquisitio per iudicem. SECVNDA quæstio est, quæ requirantur in inquisitione, ad hoc, vt valeat; & fieri possit.

6 Venio igitur ad PRIMAM quæst. Et † præsuppono primo, quod inquisitio est de generibus prohibitorum: quia regulariter est à iure prohibita, nisi in casibus à iure expressis secundum Baldum *in consil. 124. col. 2. in 5. volum.* est enim contra regulas iuris, quæ se habent, quod nemo sine accusatione damnatur; *l. rescripto. 6. §. si quis. 2 ff. de mune. & hon.* & not. gl. & Doct. *in l. ex lege Iulia 2. §. si publico. 5. ff. de adult.* & Bart. *in l. congruit. 13. ff. de off. præsid.* & similiter est contra ius diuinum, procedens ex ore Christi, relati per Ioan. *cap.* 8. dum dixit: Mulier, vbi sunt, qui accusant, & deficiente accusatore dixit: Nec ego te condemno. Quod tamen intellige de speciali inquisitione, contra certam personam; quia illa est regulariter prohibita, tam de iure cōmuni, vt supra, quam etiam per constitutiones Regni, vt habetur *in const. Hi qui. §. de specialibus.* & etiam per capitula Regni, vt est capitulum: quod incipit; *Generales.* secus autem in inquisitione generali, quæ fit ad crimina inuenienda, non contra certam personam; quia illa est à iure permissa, secundum Bart. *in d. l. congruit* 13.

[An iudex, iure ciuili, vel canonico, ex officio possit inquirere in delinquentes, eosque punire, & quænam præcedere debeant, vide Fachin, *libr.* 1. *controuers. iuris. cap. 35.* vbi relatis Dd. discrepantibus sententiis, eorum sententiam amplectitur, & veriorem censet, qui legitima diffamatione præcedente, ac legitimis indiciis, ac argumentis, asserunt, tam iure ciuili, quam canonico procedi per inquisitionem posse, eamq; legum authoritatibus confirmat, & refellit obiectiones contrarias.]

Hoc præsupposito, † venio ad solutionem primæ quæstionis. Et dico, quod MVLTIS MODIS, & ad VARIOS EFFECTVS solet fieri inquisitio, quos plene examinat Baldus *in leg. iubemus. 24. C. de probat.* & PRIMO MODO fit inquisitio GENERALIS, vt quando Præses vel alius nouus Officialis venit ad gubernationem alicuius prouinciæ, vel ciuitatis, solet ac potest generaliter inquirere de omnibus delictis ibi patratis, ad hoc, vt purget prouinciam malis hominibus, text. est, & ibi Bartol. *in d. l. congruit. 13. ff. de offic. præsid.* & est cautum in Regno per *d. c. generalis.* vbi datur ex præcepto omnibus præsidibus, vt saltem semel in anno dictam inquisitionem faciant. Et in ista inquisitione non citatur certa persona, nec per eam aliquis cōdemnatur; quia nullus fuit contradictor, nec citatus ad faciendas defensiones. Sed ista generalis inquisitio operatur, vt deueneniri possit ad specialem, & sic est præparatoria; & tunc debent testes repeti parte citata: ex illa speciali damnatur. ita hæc omnia tenet Baldus *in c. 1. §. iniuria. col. 5. versic. pone quod inuenit, &c. de pace iur. firm.* & Bartol. *in l. final. in fin. ff. de quæst. & in d. l. congruit.* 13. & Bartol. & Alexand. *in l. ex lege Iulia. 2. §. si publico. 5 ff. de adult.* & idem Alexan. *consil. 183. col. 3. in 3. volum. & in cons. 95. col. fin. in 1. vol.* & Petr. Phil. Cor. *in cons. 58. in 1. vol.* & Fel. *in c. inquisitionis. 21. col. 4. de accus.* vbi plus dicit, quod ista generalis inquisitio fit ad inuestigandum, non ad puniendum, & iste est eius effectus, scilicet vt per eam possit deueniri ad specialem: nec enim in ea dantur capitula; quia non est cui dentur, secundum Abb. *in c. qualiter, & quando. 24. el 2. in 13. not. extra de accus.* Ad † vnum tamen est aduertendum, quod in 8
Regno habemus vnum capitulum regni, quod incipit: *Subiungendo*, quo cauetur, quod si per quatuor testes receptos inquisitione generali, quos non potest infamatus repulsare, constet de crimine, de quo etiam esset imponenda pœna mortis naturalis vel ciuilis, vel membri abscissio; potest infamatus condemnari, perinde ac si ordinaria inquisitio facta esset. Verum disponit, quod in primo detur reo copia repertorum scilicet nominum & dictorum testium. Et per hoc innuit, quod debet admitti reus ad defensiones, sed non fiet processus ordinarius; quia si reus poterit illos repulsare, non condemnabitur, sed reseruantur illæ depositiones, vt faciant indicia in alio processu ordinario: vt ibi dicitur in fine illius c. Si vero non poterit illos repulsare, condemnabitur sine alio processu, sed ego puto, quod hodie ex communi obseruantia, & stylo cu-

lo curiarum huius Regni, non seruatur dispositio illius capituli, ex quo non datur hodie in Regno copia repertorum, sed primo fit inquisitio generalis, seu capitur informatio de crimine, & reperto aliquo infamato, & suspecto, formantur contra eum capitula specialis inquisitionis, quæ capitula eliciũtur ab illa informatione, & datur eorum copia inquisito: qui si petit copiam repertorum, potest Iudex ei dicere: ego do tibi copiam capitulorum, in quibus continentur omnia reperta, vt possis super illis facere tuas defensiones: & ita communiter practicatur, ita declarat Par. *in tracta. synd. in versi. inquisitio. colum. 3. versi. & aduerte, &c.* Per hoc igitur, quod non datur copia repertorum cum nominibus testium, dico, quod non procederet dispositio illius capituli, subiungendo; quia reus periret indefensus, si ita ex tali processu ordinato dãnaretur, vnde datis capitulis est necesse quod fabricetur processus ordinarius; quia super illis fit litis contestatio, & postea facta publicatione, admittatur repulsa, & disputetur super iudiciis: vt habetur *in d. c. qualiter, & quando. 24. el 2. de accusat.* & per Ange. *in tracta. malef. in ver. fama publica, consi. 5. in fi. versi. item aduertas, &c.* & cum ista obseruantia huius Regni reperio conformem decisionem Ang. *in l. qui sine accusatoribus. fin. ff. de quæst.* quam refert, & sequitur Fran. Brun. *in suo tract. de indiciis, & tortura, col. 3.* vbi dicit, quod iudex non debet dare copiam reo de his, quæ inuenit ex processu informatiuo; quia illa non dicuntur indicia: nisi demum repetita reo citato; & tunc datur copia. Et hoc potest esse
9 post publicationẽ: & ita practicatur. † Puto tamen, quod si iudex ex inquisitione generali haberet quatuor testes conformes, vt vellet seruare dispositionẽ illius cap. *Subiungendo.* & dare eorum copiam reo, cum omnibus aliis repertis, posset eum condemnare sine alio processu ordinario: & sic totum hoc dependeat ex arbitrio Iudicis, an velit seruare dictum capitulum, vel stylum Curiæ; quia illud capitulum non reperitur expresse correctum, vnde cur stare prohibetur? *l. sancimus. 27. C. de testam. & l. præcipimus. 32. C. de appel.* nec possumus dicere, quod stylus contrarius ipsum correxit: quia stylus contrarius est, vt nõ dentur reperta, & si non dantur reperta, non esset conseruari dictum capitulũ; quia tolleretur reo defensio, sed si iudex in casu illo speciali, quando haberet quatuor testes, vellet dare reperta, non posset conqueri reus, quod sit indefensus; quia tunc Iudex non seruando stylum, facit potius præiudicium curię, quam reo, & propterea posset reum condemnare sine alio processu, iuxta formam illius c. Et ista est noua consideratio, & bona, pro intelligentia eorum, quæ dicit Par. *in d. vers. inquisitio. col. 3.*
10 Et habes declaratam materiam *c. subiungendo.* † Restringe tamen prædictam obseruantiam, vt procedat solum in foro seculari; secus autem in foro ecclesiastico, vel in terris subiectis ecclesiæ, in quibus seruatur ius canonicũ: quia illis debet dari omnino copia repertorum, ex quo illud cauetur expresse per *d. c. qualiter, & quando. 24. el 2. §. debet.* vbi iubet Papa dari inquisito capitula & ei publicari dicta, & nomina testiũ, vt possit se defendere, & sic non posset dicere tunc iudex ecclesiasticus: Volo tibi dare copiam capitulorum, in quibus sunt omnia operta; quia summus Pontifex dicit expresse vtrumque debere scilicet capitula, & reperta, vnde non sufficit dare vnum tantum. † SECVNDO MODO fit inquisitio generalis in regno, quando est agendum contra vniuersitatem alicuius ciuitatis, ad æstimationem, vel ad pœnam damni clandestini, secundũ formã const. Regni, *super incisionibus,* & const. *Si dãna.* nam ante quam agitur contra vniuersitatem, requiritur pro forma, quod procedat inquisitio generalis contra auctores sceleris, & demum illis non repertis; deuenitur contra vniuersitatem: Alias si prius ita ex abrupto ageretur cõtra vniuersitatem, non valeret processus, nec condemnari posset vniuersitas. Ita probatur *in d. const. Si damna, per totã, & maxime circa fin. vers. quæ est inquisitionis, &c.* & ibi per And. de Iser. *col. 8.* & Matth. *in 8. not.* Et nota istud quia plures habui in facto, & feci quam plures processus annullari, & vniuersitates absolui propter inquisitionem dictam non factam. † TERTIO MODO fit inquisitio SPECIALIS contra certam personam ad effectum puniendi de crimine pro publica vtilitate, de qua loquitur tex. *in d. c. qualiter, & quando. 24. el 2. de accus. & d. l. ex lege Iulia. 2. §. si publico. 5. ff. de adult.* & ibi glo. & Bart. & habetur *in const. Hi qui. §. de specialibus.* & de ista inquisitione, quãdo, & in quibus casibus fieri possit, dicam infra *in 2. q. princ.* Et ISTA inquisitio specialis, FIT altero de TRIBVS MODIS, videlicet, Quandoque fit EX MERO OFFICIO, vt quãdo iudex de se inquirit contra aliquem sine querela, & denuncia alicuius, vt declarat Ange. *in tract. mal. in ver. mero officio.* Quandoque fit AD QVERELAM alicuius, vt quando offensus non vult facere partem in iudicio per viam accusationis, sed solum exponit querelam Iudici, & instigat ac solicitat curiam ad inquirendum, & de hac materia tractat plene Angel. *in d. tract. in ver. nec non ad querelam.* Quandoque fit AD DENVNCIAM ALICVIVS OFFICIALIS, prout sunt isti Magistri camerarii ciuitatum; & alii nuncii deputati ad capiendum malefactores, & denunciandũ curiæ: nam potest Iudex inquirere ad denunciã talis Officialis, nulla alia fama præcedẽte; quia per talẽ denunciã excusatur Iudex à calũnia, text. est & ibi Bal. & Sal. *in l. ea quidem. 7. C. de accus.* & not. plene Angel. *in d tract in versicu. nec non ad denunciã.* & Paris *in tract. synd. in vers inquisitio. in prin.* & Bart. *in l. diuus. 6. ff. de cust reo.* † QVARTO MODO, fit inquisitio ciuiliter ad vtilitatem ecclesiæ, vt quando iudex ecclesiasticus inquirit, prout inquirere tenetur, de qualitate, & idoneitate personæ eli-

11 12 13

gendæ, ordinandæ, vel confirmandæ, iuxta text. *in c. cum nobis de ele.* & ibi gloss. & Abb. & idem Abb. *in c. perniciosa 1. in gloss. 1. de off. ord.* & Franc. de Aret. *in c. qualiter, & quando. 24. el 2. col. 2. de accus.* QVINTO
14 MODO, † fit inquisitio per Prælatum, quando visitat ecclesiam; nam similiter tunc inquirit ex officio de moribus, & idoneitate clericorum, & ista inquisitio fit solum ad correctionem, & pœnitentiam imponendam, non autem ad effectum puniendi, text est, & ibi Gem. & Doct. *in c. consuetudinē. 1. §. sane de consuet. libr. 6.* & tenet Franc. de Are. *in d. c. qualiter, & quando. 24. in 3. col.* & Abb. *in c. perniciosa. 1.*
15 *in gl. de off. ord.* SEXTO MODO, † fit inquisitio de bonis vacantibus fisco deuolutis, in qua inquisitione si contradictor apparet, audietur in suis defensionibus data sibi copia inquisitionis: alias bona fisco applicantur, prout hęc omnia plene declarantur *in l. si vacantia. 5. & ibi Luc. de Pen. C. de bon. vac. lib. 10.* & de multis formis inquisitionum vide omnino Bald. *in d. l. iubemus. 24. C. de prob.*

16 SECVNDA † Principalis quæstio est, quot requirantur ad validitatem inquisitionis. Istam materiam plene examinat Angel. *in d. l. si vacantia. 5.* & Ioan. de Ana. *in d. c. qualiter, & quando. 24. el 2. §. ad corrigendos. de accus.* & Bald. & Salic. *in l. ea quidem. 7. C. de accus.* & Bartol. *in d. l. ex lege Iulia. 2. §. si publico. 5. ff. de adul.* Ang. *in tract. mal. in prin. & in ver fama publica.* & Paris *in tract. synd. in verb. inquisitio.* & Phil. Dec. *in consil. 170 175 179. & 189* & Luc. de Pen. *in d. l. si vacantia 5.* & in Matth. *in con. Hi qui.* Ego tamen recolligam NONNVLLA REQVISITA magis quotidiana in practica succincte, & de reliquis remitto me ad Dd. in locis præalleg. vnde dico, quod PLV-
17 RA requirūtur. Primo enim † ad hoc, vt possit specialiter inquiri contra aliquem, requiritur, quod illud delictum, de quo inquiritur, constet saltem in genere esse cōmissum, sed nescitur à quo: vt quia requiritur homo occisus, vel vulneratus: item reperitur furtum factū, vel rapina, vel aliud simile, de hoc debet ante omnia iudex capere informationem, & facere describi in actis qualitatem delicti: & tenet Bar. *in l qui sine 22. col. 1. ff. de quæst.* & Bar *in l. 1. §. item illud. 24. ff ad Syl.* vbi monet iudicem, vt faciat videri mortuū, vel vulnera, ad hoc, vt possit postea inquirere. Idē tenet Ang. *tract. male in ver. fama publica. col. 21. vers 12. &c.* & plene per Par. *in tract. synd. in ver con-*
18 *fessio.* vbi † tantum dicit, debere constare iudici de delicto, quod etiam si quis confiteatur se occidisse hominem in nemore, nō debet ipsi credi, nisi prius mittat ad inquirendum, si homo fuit ibi occisus, & debet etiam facere exhumari hominem ad videndum, si fuit vulneratus, si homicidium est de recēti, vel si saltem reperiuntur ibi ossa sepulta, facit quod in simili de hac exhumatione hominis dicit Baldus *in l. si quis testibus. 17. in fin. C. de testib.* vnde nunquam debet iudex formare inquisitionem specialem, nisi plene constet delictum esse commissum; alias si faceret inquisitionem, & extarent indicia contra aliquem, non potest illum torquere, si delictum patratum non constat, ita dicit Ang. *in loco præallegato.* SECVNDO principaliter requiritur, † quod inqui- 19
rendus sit valde notatus per publicam famam de illo crimine, ita quod præcedat fama ita vehemens contra eum, quod generet scandalum, nisi fieret inquisitio. ita tenet Bartol *in l. congruit. 5. ff. de off. præsid.* & Angel *in tract. malef. in 2. char. vers. quarto principaliter, &c.* & Gand. *in tract. malef. in tit. quomodo de malef. cogn. per inqu. col. 2.* & habetur pulchre per Philip. Dec. *in consil. 175. col. 2. versic. 2. principaliter, &c. & cons. 189. col. fin. vers. non omitto, &c. pro hoc est text. in c. qualiter & quando. 24 Clem. 2. de accus. & c. licet Heli. 31. de simonia.* Nam fama præcedens sustinet vicem accusatoris in inquisitione, alias iudex inquirere non posset, vt *d. c. qualiter & quando.* & ibi Abb. *in 6. not.* & Franc. de Aret. *in vlt. not.* & Fel. *in vlt. not.* & gloss. *in c. perniciosa. 1. in gloss. 1. de offic. ord.* Et nota, † quod 20
non sufficit, quod iudex in inquisitione apponat illa verba consueta, videlicet; *fama publica præcedente, &c.* sed est necesse, quod ex actis, & ex ipsa informatione constet de fama publica, alias inquisitio posset impugnari, secundum Fulg. *in cons. 136. & 108.* vbi expresse dicit, quod iudici nō creditur de fama, nisi ex actis appareat probata, & ipsum sequitur Philip. Dec. *in d. consil. 170. col. 2.* TERTIO requiritur, quod † fama habuerit originem à personis ho- 21
nestis, & fide dignis, & non à maleuolis, alias nihil operatur, text. est *in d. c. qualiter, & quando. 24. el 2.* & ibi Abb. *col. pen.* & Fran. de Aret. *in 6. not. & c. cum oporteat. 19. de accus. & c. cum in iuuentute. 15. de præsump.* Alias autem, si iudex sine fama inquireret, ita quod inquisitio impugnatur, tenetur ipse iudex inquisito ad expensas, & præsumitur contra iudicem de calumnia, vt declarat Par. *in tract. synd. in vers. inquisitio. colum. 2.* Et de hoc, quod debeat præcedere fama vide plene Felin. *in c. licet. 14. de accus.* & Bald. *in l. sancimus. 15. col. fin. C. de iud.* LIMITA istud, † primo, 22
quando extarent contra inquisitum indicia sufficientia; nam licet non constet de fama, potest tamen inquiri de illis indiciis, secundum Bartol. *in d. l. congruit. 5.* vbi æquiparat processum inquisitionis cum indiciis, & cum fama publica, & Par. *in d. vers. inquisitio. colum. 2.* & Bald. *in l. iubemus. 24. colum. pen. vers. 4. &c. C. de prob.* Et † per prædicta potest sustineri il- 23
lud quod tenet Phil. Dec. *in d. consil 189. colum. fin.* circa fin. dicit, quod dictum socii criminis non est sufficiens ad inquirendum, fama non præcedēte: nam patet ratio ad sensum; quia fama debet procedere à personis fide dignis: sed socii criminis, nō sunt personæ honestæ, nec fide dignæ, nec faciunt indicium sufficiens ad torturam: & inquisitio non fit, nisi præcedente fama, vel indiciis, vt supra, & not. Bal. *in l. sancimus. 15. col final C. de iud.* LIMITA secundo non procedere, † quando iudex inquireret ad de- 24
nunciam officialis, quia tūc potest inquirere etiam non

non præcedente fama, text. est *in l. ea quidem. 7. & ibi Bald. & Salic. C. de accus.* & Bar. *in l. congruit. 13. ff. de off. præsi. & in l. diuus. 6. ff. de custod. reor.* imo tenetur tunc iudex inquirere, alias facit litem suam, secundum Bald. *in d. l. iubemus. 24. col 2. versi. 2.* LIMITA
25 tertio nō procedere, † & quando fieret inquisitio de mandato Principis; quia tunc potest fieri etiam non præcedente fama, secundum Bald. *in l. nullus. 4. C. ad leg. Iul. maiest.* Quod tamen intellige, & declara quādo Princeps assertiue dicit in sua commissione sibi constare de crimine, vel quod fama deuenit ad eius aures, alias si commissio fieret simpliciter, habet tacitam conditionem, scilicet dummodo fama præcedat; & tunc iudex ante omnia debet inquirere de fama, alias nō potest procedere ad inquisitionem: ita declarat Felin. *in d. c. cū oporteat. 19. in 4. not de accus.* & ibi etiam Ioan. de Anan. *in 2. not.* per glo. *in c. ex tenore. 11. de foro comp.* idem tenet Philip. Dec. *in d. consi. 170. col. 2. & consi 189. colum. fin.* & Alex. *in cons 183. incip. in causa Angelorum, &c. col. fin. versic. non obstat prædictus, &c. in 2. volum.* LIMITA quarto non pro-
26 cedere, † quando aliquis denunciaretur de crimine per aliquem probum virum; quia tunc ista denunciatio est sufficiens, vt inquiratur contra eum super infamia tantum, & non super crimine, sed reperta infamia, potest inquiri de crimine secundum Abb. *in c. licet. 14. in vlt. not. de accus.* & ibi etiam Petr. de Anch. & Felin. *in 2. colum.* LIMITA quinto non
27 procedere, † quando iudex processit ad inquisitionem criminis præsente inquisito, & non contradicente, nec reclamante; quia tunc valet processus, etiam si non probatur infamia, & non potest vlterius opponi contra processum, text. est formalis *in c. si is, cui. 2. de accus lib. 6.* & ita per illum text. tenet Cæp. *in cons. 66.* quod not. & semper facias interponi protestationem pro reo contra inquisitionem.
28 LIMITA sexto non procedere † in inquisitione, quæ fit contra officialem in syndicatu; quia potest contra eum inquiri generaliter & specialiter, indistincte etiam fama non præcedente, & inquiri contra ipsum, & eius familiam, & officiales, & ministros secundum Par. *in tract. synd in 11. char. in fin. in c. fin. in c. proceditur autem in syndicatu, &c.* & est hodie decisum in regno per reg. prag. quæ incip: *Regia dignitati &c.* sed considera; quia in dicta prag. nullum verbum fit de fama, sed simpliciter conceditur procedi ad inquisitionem, vnde deberet intelligi secūdum ius commune, scilicet vt præcedat infamia: per ea, quæ dixi supra in quarta limitat. & hoc expresse tenet Bald. *in l. iubemus. 24. colum. 2 vers. modo restat, &c. de probat.* vbi expresse dicit contra officiales fieri inquisitionem demum de fama præcedente. Sed hoc non obstante teneo hanc limitationem per dictam prag. Et considero, quod per eam permittitur inquiri generaliter, sed quando fit inquisitio generalis, non requiritur fama præcedens, vt dicam modo in sequenti limitatione, & præcedente generali, minime requiritur in fama in speciali; quia habet inquisitionem generalem, quæ est præparatoria ad specialem, vt not. Bald *in l. obseruare. 4. §. proficisci. 2. ff. de off. proconsul. in 5. & 6. quæst. vers. & est sciendum, &c.* & habetur *in l. congruit. 13. & ibi per Bart & Bald ff. de off. præsid.* Sequitur ergo firma conclusio, quod contra officialem potest inquiri etiam fama non præcedente. LIMITA septimo † nō procedere in inquisitione generali; qa potest fieri & sine fama præcedente, secundum Abb. *in c. perniciosa. 1. col. 2. in gl. 1. ff. de eff. ord.* & hoc est prouisum in regno expresse, per constitu. quæ incipit: *Inquisitiones*, & per capitulum regni, quod incipit: *Generales*, per quæ iura muncipalia conceditur facultas officialibus faciendi inquisitiones generales sine alia probatione famæ. LIMITA octauo † non 30
procedere in casibus, in quibus præcessit inquisitio generalis; quia potest perueniri ad specialem sine alia probatione famæ, ex quo inquisitio generalis est præparatoria ad specialem: quia alias frustra fieret, si per eam non perueniretur ad specialem, secūdum Bal. *in d. l. iubemus. 24. col. 2. vers. & est sciendum, &c. C. de prob.* & probatur ex his quæ not. Bar. & Bal. *in d. l. congruit. 13.* & Fel. *in c. inquisitionis 21. col. 3. de accus. & l. lege Iulia. 4. §. mandatis. 2. & ibi Bart. ff. ad l. Iul. pec.* & Bart. *in l. ex lege Iulia. 2 §. si ex publico. 5. colum. 2. in fin. versi. tertia regula, &c. ff. de adult.* Et ex his datur bonus modus inquirendi de omnibus criminibus, etiam de his, de quibus alias de iure inquiri non posset, videlicet, vt primo procedat inquisitio generalis, & repertis per eam indiciis contra aliquem, potest contra eum deueniri ad specialem. Et propterea officiales † communiter in principio 31
officii solent facere banna, & inquisitiones generales, complectendo varia & diuersa crimina, quibus postea emergentibus faciunt inquisitiones speciales vigore bannorum, quod facere possunt. Ita in specie tenet Amodæus *in suo tracta. Synd. col. 6. in fin. & sequen. versicu. inquisitio generalis, &c. & col. 7. versi. 3. &c.* & sic tenet, quod vigore dictorum bonorum potest iudex specialiter inquirere etiam de criminibus, de quibus alias de iure inquiri non potest. Et certe si istud dictum esset verum, esset hęc magna ampliatio ad materiam inquisitionis. Sed ego puto, quod istud dictum nullam contineat veritatem: & si ita esset, omnia iura prohibentia inquisitionem specialem, seruirent nobis de vento, cum communiter omnes officiales soleant facere huiusmodi bona generalia, per quæ alterant legum dispositiones, & earum pœnas. Et hæc potestas daretur officialibus, vt destruerent multas leges, & sic vendicarent sibi potestatē principis, quod non est dicendum, cum de facili per viam obliquam fieret fraus legibus: vnde melius in hac materia locutus fuit Par *in d. tract. Synd. in versi. tortura, colum. 1. versi. an in causa pecuniaria, circa med.* vbi expresse dicit, quod officiales per eorum banna non possunt

 statuere

statuere contra ius, nec alterare pœnas iuris, ex quo iurant in principio officii seruare iura, & regni constitutiones & capitula: vnde infert non valere bannum officialis, quod quicunque iuerit de nocte, vel portauerit arma, puniat ad quatuor tractus chordæ; quia non potest mutare pœnam iuris, per prædicta. Istam opin. contra Amodæum confirmo esse verissimam in hoc regno, per *d.c. generalis.* quo cauetur, quod officiales faciant inquisitiones generales semel in anno, & illis factis, nullo modo descendãt ad speciales, nisi de mãdato Principis, vel nisi in casibus à iure permissis. Sequitur ergo, quod si banna, vel generales inquisitiones complectuntur aliqua crimina, de quib. specialiter inquiri non potest de iure, minime potest de illis inquiri vigore generalis inquisitionis præcedentis, ne fiat fraus legi: & ita cum ista declaratione intelligo hanc octauã limit. do ẽt aliam declarationem, scil. vt procedat, quando per generalem inquisitionem inuenit iudex aliqua indicia vrgentia super illo crimine, de quo vult postmodum specialiter inquirere; quia tum vigore illorum repertorum potest deuenire ad specialem, alias secus. Imo teneretur ad damna & interesse ipsi inquisito, & præsumeretur omne malum contra iudicem, quando sine indiciis inquireret, vt not. Bal. *in l. sancimus.* 15. *col. fin. C. de iud. & in l. iubemus.* 24. *col.* 2. *versi.* 4. *C. de prob.* & Par. *in d. vers. inquisitio, col.* 2. *&* 6. *in fin.* LIMITA nono non procedere,
32 quando † fit inquisitio non ad effectum puniendi, sed ad effectũ corrigendi pro salute animæ: vt quãdo Episcopus visitat ecclesiam, vel quãdo vult se informare de vita, & moribus eligendi, vel consecrandi, vel aliquem promouendi ad ordines, si est idoneus: quia tunc ex officio inquirit nulla fama præcedente, secundum Abb. *in c. perniciosa.* 1. *colum.* 2. *in gl.* 1. *de off. ord.* & Spec. *in tit. de inquisitione §. quando, versi. licet autem, & §. viso, colum. fin. versic. in summa,* & probatur ex his, quæ habẽtur *in c. ad nostram.* 2.1. *el* 2. *de iureiur. & in c. cum nobis.* 19. *& ibi gl. de elect. & in c. Romana.* 1. *§. sane.* 4. *de censi. libr.* 6. & tenet Fran. de Aret. *in c. qualiter & quando.* 24. *el* 2. *colum.* 2. *&* 3. *de accus.* & Bald. *in consil.* 220. *in princ. in* 3. *vol.* & Abb. *in c. postquam.* 3. *in* 3. *not. de elect. & in c. adhac.* 1. *in fin.*
33 *de postul. prælat.* LIMITA † decimo non procedere, quando iudex inquireret ex necessitate sui officii, vt quia extaret statutum, quod iudex teneatur inquirere de tali crimine, alias punitur: nam tunc potest inquirere etiam sine diffamatione: ita tenet Ang. *in tract. malef. in* 3. *char. versic.* 5. *fallit, &c.* Sed aduerte; quia puto hoc dictum ita simpliciter intellectum, non procedere; nam certe considerando statutum, non potest loqui, nisi de inquisitione generali respectu personæ, scilicet faciẽda cõtra personam incertam; quia de certa persona non potest sen[illegible]: quo casu verum est, quod ista inquisitio generalis potest fieri sine diffamatione, vt dixi supra *in* 7. *limitat.* & ita intelligendo, ista non esset noua fallentia, sed eadem cum septima: sed ad hoc, vt fallentia sit bona, & noua, deberet intelligi de speciali; & tunc dico, quod non procedit; quia tale statutum debet habere tantum conditionem, scilicet si præcedit infamia, sicut dicimus in commissione Principis, vt dixi supra *in* 3. *limitat.* alias statutum esset contra ius, & daret iudici materiã calumniandi: quia emergente crimine posset de facto vexare aliquem innocentem diffamatum, & inquirere cõtra ipsum auctoritate statuti. Posset tamen saluari ista limitatio, vbi præcederent aliqua indicia contra aliquem; quia tunc vigore iudiciorum, iudex potest inquirere, licet fama non præcedat, vt dixi supra *in* 1. *limit.* & ita debet intelligi dictum Angel. *in d. l. si vacantia.* 5. quem refert Ang. *in tract. malef. in ver. fama publica, col.* 6. vbi dicit, quod quando inquisitio permittitur à statuto, est remedium ordinarium, & potest fieri, etiam fama præcedente; hoc intellige, dũmodo adsint alia indicia, ne detur iudici materia vexandi iniuste, vt supra dixi. Et vide quæ dicam infra *in ver.* 7. *requiritur, &c.* QVARTO principaliter † requiritur ad validitatẽ inquisitio- 34
nis, quod delictum, de quo inquiritur, sit commissum per dolum, vel latã culpam, secus si per leuem vel leuissimam: quia tunc inquiri non potest, secũdum Bal. *in l. data opera.* 11. *C. qui accus. non poss.* quod intellige & declara, vt ibi per eum. Ego autem hoc plene attigi supra *in* 4 *parte, in* 1. *dist. versic. vlt super hac, &c.* QVINTO requiritur, † quod inquisitio 35
contineat locum, & tempus commissi criminis, secundum formam *l. libellorum.* 3. *ff. de accus.* alias redditur inepta, secũdũ Ang. *in cons.* 178. *& in cons.* 297. *col.* 1. & Bar. *in d. l. ex lege Iulia.* 2. *§. si publico.* 5. *col.* 1. *ver. quæro vtrum, &c. ff. de adult.* & Ang. *in tract. mal. in* 3. *char. versi. quinto principaliter, &c.* & Bal. *in consil.* 490. *in* 3. *vol. & consil.* 428. *in princ. in* 5. *vol.* & idem Bal. *in consil.* 297. *in fin.* 5. *vol.* & Alex. *in consil.* 178. *col.* 1. *in* 2. *vol.* & Ioan. de Anan. *in c. qualiter & quando.* 24. *el* 2. *§. debet. col.* 2. *in fin. de accus.* & Abb. *in c. fin. colum. pen. & fin. de purg. canon.* & Fel. *in d. §. debet, col. pen.* Et hæc solennitas est confirmata in regno, per *constit. hi qui. §. de specialibus, vers. in prædictis.* vbi expresse dicitur, quod inquisitionibus debent seruari solennitates inductę per iura communia super delationibus, & delatorib. & sic innuit de solennitatib. accusationũ. LIMITA hoc non ꝓcedere, † quãdo in- 36
quiritur de crimine commisso contra diuinã maiestatem, vt de hæresi, vel blasphemia; quia tunc valet inquisitio sine solennitatib. *l. libellorum.* 3. secũdum Ang. *in §. fin. in auth. quo. opor. Episc. coll.* 1. *Nou.* 6. Idem in crimine læsæ maiest. quia in eo proceditur summarie & de plano, & sine strepitu, & figura iudicii; vnde non requiruntur aliquæ solennitates, vt habetur *in extrauag. ad reprimendum.* Et vide de prædictis vnam addit. post Ang. *in tract. malef. in d. vers.* 5. *principaliter.* SEXTO requiritur, † quod in inquisi- 37
tione ponantur in specie omnes circumstantiæ delicti,

licti, videlicet, quo loco, quo mense, & cũ qua persona commissum fuit, & cõtra quem: alias inquisitio nõ procederet; quia tolleretur reo defensio, secundum Abb. *in c accepimus. 36. fi. col. pen. de purg. can.* vnde non procederet inquisitio specialis, quando fierẽt capitula generalia, s. qualiter talis inquisitus est solitus cõmittere furta, homicidia, solitus blasphemare, vel simile; quia istud nõ diceretur inquisitio specialis, sed potius generalis, quoad delicta: & reus non posset præparare suas defensiones, propter incertitudinem delictorũ. Debent igitur fieri capitula in specie, s. quod commisit tale furtum pecuniæ in tanta quantitate, contra talẽ, in tali loco, tali mense, tali anno, & sub tali regnatione: & similiter de aliis similibus criminibus, alias diceretur incerta, vaga, & obscura inquisitio, & non ꝓcederet parte opponente, per ea maxime, quæ dixi supra in præced. requisito. Pro hoc est tex. *in l prætor edixit. 7. in prin. ff. de iniu.* iunctis his, quæ not. Bar. *in extrauag. ad reprim. in vers. per inquisitionem.* vbi dicit, ꝙ in inquisitione requirũtur omnes solennitates, quæ requiruntur in accusatione, & dixi in præced. requisito, & ita proprie illum tex. extẽdit ad inquisitionẽ, Bal. *in cons. 259. col. 2. in 1. vol.* vbi dicit, quod inquisitio incerta non procedit per illum tex. & colligitur ex his, quę plene no. Ang. *in l. si vacãtia. 5. C. de bo. vac. lib. 10 tit. 10.*

38 SEPTIMO requiritur, † quod ante quã iudex formet inquisitionẽ; faciat citari offensum ad declarandum, si vult producere accusationem: quia si comparet accusator, cessat inquisitio, ꝙ est remediũ extraordinariũ, alias offenso declarãte se nolle accusare; tũc demum iudex põt inquirere. Et similiter debet facere citari consanguineos proximiores offensi, quibus à iure permittitur ius prosequendi suam vel suorum iniuriam, glo. est not. *in c. presbyter si à plebe. 2. q 4.* & Bal. *in l. senatus. 5. col. 1. C. qui accu non poss.* & Spec. *in tit. de inquisit. §. viso, col. 6. vers. porro si proceditur, &c.* & Cæp. *in cautela. 24.* quæ incipit: *Tu scias, &c.* vbi dicit debere statui terminũ ad deliberandum accusare volentibus, & Bal. *in l. quãuis adulterii. 30. C. de adult.* & Alex. *in addit. ad Bar. in d. l. ex lege. 2. § si ex publico. 5. col. 1. add. incip. not. materia, &c. ff. de adult.* Si enim ista citatio prius non fieret, tunc quandoq; superueniente accusatore cessaret inquisitio: quia remedium ordinarium, prout est accusatio, facit cessare extraordinariũ, prout est inquisitio, per ea, quæ habentur *in l. in prouinciali. 2. ff. de oper. noui nunc.* secundum Card. *in Clem. sæpe. 2. §. fin. in 3. q. de verb. sign.* quod quando procedat, & quid si superueniat accusator, post receptas probationes in inquisitione, vide Bart. *in l. nisi igitur. 3.* (alias, *si maritus. 4.*) *§. si autem. fin. ff. de adult.* & Cyn. & Salyc. *in l. ea quidem. 7. C. d. accus.* & ibi etiam Bal. & Ioan. de Anan. *in d. c. qualiter & quando. 24. el 2. §. licet. de accus.* & ibi etiam Fel. in fi. qui dicit communẽ opin. esse, quam tenet Salic. *in d. l. ea quidem*, & Ang. de Aret. *in tract. malef. in versi. hæc est quadam inquisitio, col. 10. vers. quæro, an inquisitus, &c.* & in tantum est hoc verum, quod etiam coram alio iudice potest fieri accusatio, & impedit inquisitionem cœptam coram alio, secundum Bal. *in d. l. ea quidem, in fin.* & Bart. & Alex. *in d. l. 3. §. fin. ff. de adulter.* LIMITA tamen † hoc non procedere in casibus in quibus specialiter permittitur inquisitio de iure, vel per statutum; quia tunc inquisitio est remedium æque ordinarium, sicut accusatio, & non cessaret per superuenientem accusationem, secundum Bar. *in extrauagant. ad reprimendum, in versic. denunciationem. post prin.* ex hoc infert Ang. *in d. vers. quæro, an inquisitus, &c.* quod cum hodie communiter per statuta permittatur inquiri de criminibus, nõ tollitur inquisitio per accusationem superuenientem; quia vnum remedium ordinarium nõ facit cessare aliud ordinarium, idem tenet Bartol. *in d. l. 3. §. fin. colum. 2. de adult.* Ex hoc igitur infertur, † quod in omnib. casibus, in quibus licitum est inquirere de iure communi, prout est in crimine læsæ maiestatis, & in aliis casibus, qui traduntur per gloss. & Doct. *in d. l. ex lege Iulia. 2. §. si publico. 5. ff. de adult.* accusator superueniens, non facit cessare inquisitionem. Item; quia in regno habemus literas arbitrales impressas in capitulis Regni: quarum vna incipit: *Ne tuorum.* alia incipit: *Si temporum.* quibus cauetur, quod in omnibus criminibus irrogantibus pœnam mortis naturalis, vel ciuilis, vel membri abscissionem, potest iudex procedere ex officio per inquisitionem, & in omnibus criminibus, & iniuriis cõmissis contra personam ecclesiasticam, pupillum, vel viduam: sequitur, quod si est incepta inquisitio in casibus prædictis per illos Officiales, quibus est facta concessio literarum arbitralium, non tolleretur per superuenientẽ accusatorem; quia tunc vigore d. c. seu statuti, inquisitio dicitur remedium ordinarium, & per ea quæ habentur in constit. *Hi qui.* licet alias regulariter dicatur remedium extraordinarium, vt not. Barb. *in addit. ad Abb. in c. per inquisitionem. 26. col fin. de elect.* & Bald. *in l. non est ignotum. 1. C. de lib. & eor. lib.* & Abb. & Doct. *in rub. de iudic.* & Dyn. *c. actus legitimi. 51. de reg. iur. lib. 6.* & Cardin. *in consil. 1. in tit. de pœn.* & ideo dicitur extraordinarium; quia est contra iuris regulas, vt dixi supra *in princ. huius 6. partis, in 2. col.* quod restringe, vt dicam infra *in 8. limit.* LIMITA secundo non procedere, † quando inquisitus data opera hoc affectaret, & procuraret, quod ab aliquo accusaretur coram alio iudice, ad effectum impediendi inquisitionem; quia tũc talis actus, effectus, & procuratus sibi non prodest, & talis accusatio procurata non impediret inquisitionem. Ita tenent Bald. & Ang. *in l. si seruus plurium. 50. §. 2. ff de leg. 1.* facit text. *in l. spadonem. 15. §. fin.* alias *§. 15. de exc. tut. & Inst. eod. tit. §. item tria onera.* & quod tenent Bart. & Alexan. & Dd. *in l. si vero. 5. ff. qui satisd. cog.* LIMITA tertio † non procedere, quãdo iudex ante quam inquireret, interro-

terrogasset offensum, an velit accusare, & ille dixisset, quod non; quia si iudex incœpit inquirere, non potest postea offensus accusare, & impedire processum inquisitionis, secundum Bal. *in l. accusationem. 6. col. 1. C. qui accus. non poss.* & Alex. *in addit. ad Bart. in d. l. nisi igitur. 3.* alias *si maritus. 4. §. si autem. fin. ff. de adult.* in addit. quæ incipit; *Adde Innoc. &c.* & Ber. Land. *in addit. post Ang. de male. in vers. hæc est quædam inquisitio, &c col. 10.* in addit. quæ incipit: *ordinariũ,*
43 *&c.* LIMITA quarto non procedere, † quãdo fuit
processum super inquisitione, etiam post superuenientem accusationem, & nihil fuit oppositum ex parte rei; quia tunc valet vterq; processus: & illud, quod dicitur inquisitionẽ impediri per accusationem, intelligitur, si opponatur, alias secus: ita tenet
44 Bald. *in l. 1. in fin. verbis. C. de furt.* Item † LIMITA
quinto non procedere, quãdo is, qui accusat, prius denunciasset iudici, vt procederet ad inquirendum contra talem, quia eum habet suspectum de tali crimine: nam non potest postea ipsum accusare, ex quo videtur elegisse illam viam denũciationis, vnde nõ facit supersederi inquisitioni: ita tenet Spec. *tit. de inquisit. §. nunc videndum. versic. vlt. §. quæritur.*
45 LIMITA sexto non procedere, † quando iudex videret accusationem esse suspectam, puta, de collusione; quia tunc debet cessare ab inquisitione: ita colligitur ex not. per Io. And. *in addit. Spec. in tit. de inquisit. §. viso, in 5. col.* in addit. incip. *terminum, &c. post medium,* & Ber. Land. *in loco supra alleg. in 3. limit.* Et potest colligi collusio in casu isto, ex causis & personis, secundum Bal. *in l. ea quidem. 7. col. fi. C. de accus.* vbi plus dicit, quod iudex debet super hoc interloqui, si videbitur. Quomodo autem probetur collusio, vide Abb. *in c. de his. 6. col. fi. de accus.* LIMI-
46 TA septimo nõ procedere, † quando accusator fuit
causa promouendi inquisitionem, vt quia ad eius instigationem fuit formata inquisitio: nam tunc nõ admittitur, si vult accusare, ex quo promouẽdo inquisitionem videtur illam viam elegisse, ita tenet Bal. *in d. l. ea quidem. col. fi. vers. tu dic, &c. C. de accus.* & Bar. *in d. l. 3.* alias, *4. §. fin. col. 2. ff. de adulter.* LI-
47 MITA octauo non procedere, † quo ad probatio-
nes receptas super inquisitione; quia accusatio superuenit post receptas probationes, nõ tollit effectum illarum probationum, sed remanẽt in robore suo ad delictum puniendum. Ita tenet Ioan. And. *in addit. Spec in tit. de inquisit. §. viso: in d. addit. quæ incipit: terminum. &c.* & Gand. *in tract. malef. sub tit. quomodo de mal. cogn. per inquisit. colum pen. in fin. & colum fin.*
48 LIMITA nono, † non procedere de iure canoni-
co; quia secundum Canones inquisitio est remediũ ordinarium, vnde non tollitur per superuenientem accusatorem; quia iudex potest inquirere etiam nõ monito offenso ad accusandum. Ita tenet Card. *in Cl. sæpe. 2. §. fi. in 3. q. de verb. sign.* & idem Card. *in c. qualiter & quando. el 2. de accus.* de cuius dicti veritate vide ibi per Ioan. de Anan. OCTAVO principaliter re-

quiritur, & vt † pcedat inquisitio, quod inquisitus 49
nõ fuerit alias de illo crimine accusatus, vel inquisitus, & absolutus; quia alias fuisset legitime absolutus, non potest iterum de eodem crimine inquiri, tex. est, & ibi Abb. & Dd. *in c. de his. 6. de accus.* & idem Abb. & Ioan. de Anan. *in c. si de coll. deteg.* & text. *in l. licet gratus. 6. pen §. fin. ff. nau. caup. stab. & l. si cui. 7. §. idem. 4. vbi Bart ff. de accus.* & Alexan. *in consil. 2. col pen. in 1. vol.* & vide Cœp. *in consil. 66.* & Lud. Roma *in consil. 243. & l. senatus. 14 & ibi Bar. ff. de accus.* idem si fuisset semel condemnatus & punitus, quia non potest vlterius accusari, neque inquiri, secundum Alexan. *in d. cons. 11. col. pen.* per *l. sepulchri. 6. la 1. ff. de sepul. viol.* LIMITA primo, hanc regulam non procedere,
quando † sententia absolutoria esset lata per col- 50
lusionem, & præuaricationem; quia tunc potest iterum inquiri, tex. est & ibi Abb. & Io. de Ana. *in d. c. si. de coll. deteg. & l. præuaricationis. 3. §. nam si. 1. ff. de præuar. & l. si quis homicidii. 11. C. de accus.* & Ioan. And. *in addit. Spec. tit. de inquisit. §. viso, col. 5.* in addit. quæ incipit: *terminum, &c. circa med.* & Abb. *in d. c. de his. 6. col. fin. de accus.* vbi pulchre declarat, quomodo pro-
bari † possit collusio; & dicit, inter alios mo- 51
dos probandi collusionem, etiam hanc esse, si accusator conuersetur cũ accusato, tunc n. præsumitur collusio inter eos. Item tenet Bar. *in l. 1. §. præuaricatorem. 6 ff. ad Turp.* Item præsumitur collusio, si post lit. contestat. nõ comparent, nec accusatus nec accusator in termino statuto per iudicẽ, vt not. Matt. *in constit. Sæpe contingit, col. 1.* & per illam const. est statuta pœna in regno cõtra colludentes in causa criminali post litem cõtest. & est pœna centum Augu-
stalium. LIMITA secundo procedere, † quando la- 52
ta esset sentẽtia absolutoria diffinitiua; secus, si esset ab obseruatione iudicii: quia potest tũc iterum inquiri, & iterum accusari; & talis sententia nõ parit exceptionem rei iudicatæ: ita declarat Abb. *in d. c. de his, col. 1. de accus.* per *l. libellorum 3. ff. de accus.* & Fel. *in d. c. de his, col. 1.* Contrariũ videtur tenere Spec. *in tit. de abolit. §. 1. vers. porro.* vbi non facit differentiam, an quis sit absolutus diffinitiue, vel ab obseruatione iudicii; nam vtroq; casu dicit non posse iterum accusari, sed dic ꝙ prima opinio est verior, & dictum Spec. oportet saluari & intelligi secundum limitationem Fel. *in d. c. de his, col. 1.* vbi dicit, ꝙ de iure canonico absolutus ab obseruatione iudicii, non potest iterũ accusari ab eodem, qui primo accusauerat, ex quo per primam accusationem fuit effectus
inimicus. Et † de iure canonico inimici repellun- 53
tur ab accusando, vt habetur *in c. repellantur. 7. & in c. cum P. Manconella. 10. & in c. cum oporteat. 19. de accus.* Potest tamen accusari ab alio tertio, sed de iure ciuili potest indistincte iterũ accusari tam à primo, quam ab alio; quia inimici de iure ciuili non repelluntur, secundũ Fel. *in d. c. de his.* vnde pro saluanda opinione Spec. oportet ipsum intelligere de iure Canonico, & vt non possit accusari ab eodem, alias

ita

ita simpliciter male loqueretur per *d. l. libellorum.* 3.
54 §. *quod si libelli.* 1. LIMITA tertio, † prædictam regulam procedere, quādo quis accusaretur ab eodem, qui primo accusauit, vel inquiri facit: quia obstat illi exceptio rei iudicatæ. Secus, si accusaretur ab alio tertio, qui suam, vel suorum iniuriā prosequeretur, & ignoraret accusationē fuisse ab alio institutam: quia potest accusare propter eius ignorantiam nō obstante absolutione. Secus si sciuisset accusationem; quia ēt tertio obstat exceptio rei iudicatæ: ita tenet Bar per illum tex. *in d l. si tui.* 7. §. *eiusdem.* 2. alias *iisdem criminibus. ff. de accus.* & Abb. *in d. c. de his, col. fi. de accus.* & Lud. Rom. *in cons.* 213. & Alex. *in cons.* 11. *col. pen. in* 1. *vol.* & ibi declarant, quomodo probabitur ista ignorantia vel scientia. LIMITA
55 quarto † non procedere, quando quis esset absolutus per transactionem factam cum parte, & non per sententiam: quia si transactio valuit, licet ipse transigens accusare non possit; tamen alius tertius poterit de nouo accusare, vel inquiri facere: & si trāsactio nō valuit, pōt etiam ipse primus accusator iterum accusare: ita tenet Fel. *in d. c. de his. col.* 1. *vers* 2. *limita, &c. de accus.* & ibi ēt Abb. & alii Dd. Multo fortius pōt iudex inquirere, non obstante transactione, in casibus, in quib. transactio fieri nō potuit in præiudicium fisci, vt modo dicam. Et in hoc differt sententia à transactione, quia sententia facit ius, q̄ ad omnes, vt dixi in præcedenti limitatione, sed transactio nō facit ius, nisi quo ad transigentem tātum: ita tenet Bal. *in l. transigere.* 18. *in* 4. *&* 5. *opposi. C. de trans.* vnde pōt ali⁹ accusare, *l. qui cœtu.* 5. §. *qui vacantem.* 2. *ff. ad leg. Iul. de vi publ.* & pōt iudex inquirere, vt habetur *in c.* 1. *de coll. deteg.* & ibi Abb. *in fi col.* ita declarat Alex. *in d. l. transigere, col.* 1. & ibi etiam Ias. *in* 1. *col. in prin.* Verum in hoc stat differentia; quia quo ad illum processum, & illam instantiam cœptam, transactio facit ius quo ad omnes, ēt quo ad iudicē ideo, ꝙ tertius accusator non potest eundem processum prosequi, nec iudex inquirens pōt ex eodē processu condemnare: sed ille processus remanet penitus extinctus per transactionem; vnde opus est incipere ꝓcessum de nouo; & hoc in casibus, in quibus transactio est permissa: sed in casib. nō promissis à iure potest accusator, & iudex prosequi eundē processum, & est iste effectus transactionis in criminalibus, ita declarat Bar. *in d. l. transigere, col.* 1. *in fi. & col.* 2. *in* 4. *opposi. & seq.* & ibi ipsum sequitur Alex. *in* 4. *col.* & magis cōmuniter Dd. & Abb. *in d. c.* 1. *col. fi.* Sed quando fit in casibus non promissis, quod iudex possit inquirere ex eodem processu, vt est tex. *in l.* 2. *C. de aboli.* Qui autem sint casus permissi, & qui
56 prohibiti tradūtur *in d. l. transigere.* † Quid autem, si princeps generaliter facit indultum de omnib. delictis præteritis, quod intelligitur, s. parte offensa cōcordata: pone modo, ꝙ offensus accuset, & pendente accusatione remittat, an iudex possit ꝓsequi ex officio, nō obstante indulto, vide Luc. de Pen. tenentem, ꝙ sic, *in l. si quis.* 1. *col.* 25. *in* 5. *q C. de desert. lib.* 12. *tit.* 45. Remanet ergo cōclusio, † quod transactio 57
in casib. permissis habeat hūc effectum, vt impediat saltē prosequi eundem processum, non autem aliū initiari per inquisitionem iudicis, vel ad instantiā tertii accusatoris; sed ipse trāsigens penitus excluditur, vt supra dictum est; & hoc est, ꝙ supra dixi, ꝙ transactio non possit fieri in præiudicium fisci, & reip. cuius interest, vt delicta puniantur, *l. ita vulneratus.* 51. *ff. ad leg. Aq.* & ideo iudex pro cōmodo fisci pōt iterum inquirere ex nouo processu. Et prædicta procedunt tam in delictis publicis, quam priuatis: nā licet in criminibus priuatis principaliter videatur priuatus offensus, & nō resp. tamē exitus, & cōmodum pōt spectare ad fiscum, propter pœnā criminalē; vnde transactio, quæ fit in crimine priuato, præiudicat tantum ipsi offenso transigenti, non autem fisco: propterea iudex potest inquirere post transactionem, secundum Bar. *in l. iniuria.* 1. §. *vsq; adeo.* 5. *ff. de iniu.* & Bald. *in l. fallaciter.* 3. *C. de abol. lib.* 9. *tit.* 42. Et similiter alius tertius, puta consanguineus, qui passus fuit iniuriam per offensionem consanguinei, pōt accusare: ita hęc omnia declarat Bar. *in d. l. transigere.* 18. *col. pen. in fi. & col. fi* & ibi etiā Bal. quia magis clare loquitur *in pen. col.* Et † ex prędictis infero ad vnam pulchram & quotidianam 58
conclusionem, quod si aliquis passus fuit iniuriam in suam personam, & ante accusationem vel post, transegit cum offendente, & remisit ei omnem iniuriam, pōt alius consanguineus offensi accusare criminaliter illū offendentem, nō obstante remissione offensi, illa ratione attenta; quia iniuria facta vni, censetur facta omnib. de sua cognatione, *l. lex Corn.* 5. *& ibi Bar. ff. de iniu. col.* 2. *in prin. C. de rapt. virg.* & Bal. *in l. si quis.* 1. *C si quacunq; præ. pot.* & Bar. *in l. cum scimus,* 22. *C de agr. & censi. lib.* 11. *tit.* 48. & Abb. *in c. cū oporteat.* 19. *col.* 2. *de accus.* vnde transactio, & remissio vnius non præiudicat alteri accusare volenti, per prædicta: ita in terminis tenet Bar. *in d. l. transigere, col. fin.* & ibi etiam Bal. *col. pen. circa fin.* Nec prodest accusato si dicat, quod habuerit remissionē ab eo, qui fuit principaliter offensus; quia iste agnatus venit pro iniuria propria: item, non pōt prodesse dicere: tu fuisti præuentus ab offenso, qui prius accusauit, quia non dicitur præuenisse, qui destitit per transactionem, secundū Bal. *in d. l transigere.* 18. *col. fi. C. de transact.* & hoc etiam tenet ibi Franc de Aret *col. pen. in fi.* & sequendam probat opin. Sal. *ibi per tex. in d. l iniuria* 1. §. *vsque adeo.* 5. *ff. de iniur.* & prædictis adde Bar. *in l. si quis actionem.* 3 *fi. ff de priu. delic.*

[Id quod author hic tradit verum est, cum accusatio nomine publico in iudicium deducitur, non autem cum priuatim. Nam crimine in iudiciū priuatim deducto si offensus ipse, vel proximiores eius consanguinei cum reo transegerint, alii remotiores causā criminis accusando repetere nō possunt; cum reus pacem, vel remissionem obtinuerit, à legitimo,

gitimo, & cæteris potiore accusatore: vt per notat. *in l.4.§.Cat.* & Bar. *in l. fi. ff. de verb. oblig. & in l. pro hærede. §. vlt. ff. de acq. hæred.* tradit Cou. *lib.2. var. resol. c. 10. n.5.* & An. Gomez. *tom.2. var. resolut. ca.1. n.35. limit.2. & cap.3. n.61.* An autem minoris trāsactio, cum authoritate tutoris, vel curatoris, vel etiā solius tutoris, vel matris tutricis, si minor infans sit, sine consensu propinquorum, inita, valeat, & remotiores excludat? vide Viviū *in Syl. cō. opin. lib.2. opin. 564. n.1. & seqq.* Et Gomez. *d. c 3. n.66.* Item an extranei hæredes præferantur hæredibus sanguinis, vide eundē Gomez. *d. c. 3 n.64.* & Clar. *lib 5. §. fin. quæst. 58. n. 32.* Et quid, si concurrat vxor, & hæredes, vel consanguinei defuncti, an vxor tam in accusatione, quam remissione præferatur, vide eundem Gomez *d. tom.3. c.1. n.32.* & Papon. *Notariat. 1. lib 6 tit. de transact.* Et denique, an sufficiat pacem, seu remissionem obtinuisse à maiori parte hæredum, an vero omnium cōsensus requiratur? [vide apud Viu. *in syl. com opin. li 2 opin. 565.*]

59 Item ex prædictis infero, † ꝙ hodie habemus in regno ritū magnę curię. *n.14.* qui incipit: *tē ꝙ nullus laicus, &c.* quo cauetur, ꝙ nullus admittitur ad accusandum, siue ad denunciandū, tāquā vnus de populo, nisi suam vel suorū iniuriā ꝓsequatur, per quē ritum dico, ꝙ hodie in regno, quo ad accusationē, non sit differētia inter crimina publica & priuata; quia solū ꝓsequens propriam, vel suorū iniuriam, admittitur: vnde omnia crimina publica censentur redacta ad instar priuatorū, quo ad accusationē, per hoc dico, ꝙ ēt in crimine publico, si is, qui principaliter offensus transigit vel remittit, admittitur suus consanguineus tantū ad accusandū, qui suam vel suorum iniuriā ꝓsequitur, sicut in crimine priuato, & nō admitteret̃ quilibet extraneus, & ita debet hodie restringi, & intelligi dispositio *d l. qui cœtu. 5. §. qui vacātē. 2. ff. ad l. Iul. de vi pub.* LIMITA tamē

60 prædicta, † ꝙ consanguineus pōt accusare ꝓ iniuria cōsanguinei, s. criminaliter tantum, non autē ciuiliter: nā ciuiliter pōt solum accusare is, qui fuit principaliter offensus, vel is, qui habet offensum in sua potestate, vt pater ꝓ offensione filii: Idē in marito ꝓ offensione vxoris: quia pater & maritus censentur offendi per offensionem filii & vxoris, vnde accusando vindicant ꝓpriam iniuriam, & proprio nomine agunt, tex. est *in d. l.1. § fi. cum l. sequent. & ibi Bar. & Doct. ff. de iniur.* & probatur *in d. l. 1. §. vsq; adeo.* & tenet Bart. *in l. ambitiosa, 4. col.3 ff. de decret. ab ord. fac.* Istę ergo personæ possunt agere ciuiliter & criminaliter ad earū libitum, prout plene tetigi supra *in 3. parte, in 1. dist. col 2. & 3* Secus est in aliis consan-

61 guineis collateralibus, puta in fratre; † quia ꝓ iniuria fratris nō pōt frater agere ꝓprio nomine; quia frater nō dicit̃ ꝓprie offensus, sed dolet tātū de iniuria fratris, & ꝑtendit aliquod interesse, saltē affectionis, vt sentit Alex. *in l. si finita. 15. §. si de vectigalib. 26. col. 10. ff. de dam. infect & in l. si ita stipulatus. 126. §. Chrysogonus. 2. col. pen. ff de verb. oblig.* vnde quia frater & alii collaterales non agunt proprio nomine, vt dicit Bar. *in d. §. Chrysogonus. 2. in fi.* & Bal. *in c.1. §. similiter. col.1. in fi. quib. mod. feud. amit.* sequitur, ꝙ nō possunt agere ciuiliter ad æstimationē iniuriæ: ita singulariter tenet Bar *in d. l. lex Corn. 5. ff. de iniur.* vbi ita intelligit̃, ꝙ ipsemet Bar. dixit *in l. fi. ff. de priu. delict.* & sentit idem Bar. *in d. l.1. §. fi ff. de iniur.* in quib. locis dicit, ꝙ tantum criminaliter agere possunt cōsanguinei, non autem ciuiliter, & istud sequēdo Bar. tenet ēt Fel. *in c. literas. 14. col 2 in fi. versic. quarto limita, &c. de præsumpt.* Et per istam distinctionē puto posse reduci ad concordiam multas doctrinas, quæ videntur adinuicem contrariari. Nam Bar. Bal. Alex. & Franc. de Aret. & omnes communiter Doct. *in d. l. transigere. col. pen. & fi.* tenent, ꝙ si offensus remittat iniuriam, possunt alii consanguinei accusare. Idem tenet Bar. *in l. fi. ff. de priu. del.* sed Bar. Alex & Fran. de Aret. & Doct. *in d. §. Chrysogonus.* & Alex. *in d. §. de vectigalibus.* tenēt, ꝙ licet frater doleat de iniuria fratris, nō tamē agit actione iniuriarū; quia nō est de personis numeratis *in l.1. §. fi. ff. de iniur.* nam per illas tantum personas iniuriam patimur, & nō per alias. idē tenet Soc. *in cons. 228. in 3. col. fi. in 4. 2. col.* Et si ista opinio vltima esset vera, sequeretur, ꝙ facta transactione per offensum, nullus alius cōsanguineus admitteretur ad accusandū, nisi esset pater vel maritus, & sic penitus destrueretur id, ꝙ dicunt Doct. *in d. l. transigere.* vnde ego puto posse istas doctrinas cōcordari, secundū distinctionem Bar. *in d. l. lex Corn. 5. ff de iniur.* s. aut frater vult agere ciuiliter ex delicto, & non pōt; quia offensio nō est sua propria, vt dicit Bal. *in d. c.1. §. similiter, quib. mo feud. amit.* vnde illa æstimare non pōt: aut vult agere criminaliter ad vindictam publicam; & tunc pōt accusare; quia sua interest fratrē non offendi, & tanquā prosequēs iniuriā suorū, admitti debet: & ꝙ ista fuerit intētio Alex. & Dd. *in d. §. Chrysogonus,* patet: quia loquuntur per verbum, agere, & non per verbum, accusare. Dicunt enim, ꝙ frater non agit ex iniuria fratris: vnde debet intelligi ciuiliter; quia hoc importat verbum agere, vt not. *in l. qui accusare. 4. C. de edend.* alias autē frustra loquerētur leges dicentes licitū esse ꝓsequi suā vel suorū iniuriam, *l. negāda. 19. C. qui accus nō poss.* & ꝙ disponit ritus magnæ curiæ 14. incipiens: *Item ꝙ nullus laicus, &c.* vbi ꝓhibet omnes accusationes, quę non fiunt per prosequentes suam, vel suorū iniuriā. Illud ergo, ꝙ disponit̃ *in l. iniuria. 1. §. idē ait. 9. si ff. de iniu.* loquit̃ de iniuria ꝓpriā, q̄ pōt in iudiciū deduci ciuiliter & criminaliter; & tunc dicitur quis ꝓsequi suam iniuriā. Sed consanguineus ꝓsequitur iniuriam suorū, & ratione interesse sanguinis, permittitur accusare criminaliter, & petere vindictā cōtra offensorē fratris sui. Sed hic cadit oportunū dubium, vsq; † ad quem gradū admittantur cōsan- 62
guinei ad accusandū ꝓ & ꝓsequendū suorū iniuriā? Bal. *in l petitionem 13. C. de adu. diu iud.* per illū tex. dicit, ꝙ appellatione suorū veniunt coniuncti vsque ad

ad quartũ gradũ. Alii dicunt, ꝙ dicuntur sui vsq; ad illum gradũ, infra quẽ non coguntur testificari, qui est septimus gradus, vt *l. lege Iul. 4 ff. de testib.* ita tenet Spec. *in tit. de accus. §. 3. in prin.* & ibi Ioan. And. *in addit.* qui dicit, ꝙ appellatione suorũ veniũt illi, qui possunt agere sine mandato, adeo, ꝙ Dd. multũ variant super hoc, vt plene attingit Abb. *in d. c. de cætero. 14. col fi.* & ibi etiam Fel. *de test.* & idem Fel. *in c. cum dilectus. 20. col. fi. de accus.* & Alex. *in l. certis ex causis. 2 ff. de accus.* sed Abb. *in c. cum oporteat. 19. col. 2. de accus.* dicit attendendam esse cõsuetudinem patriæ, s. vsq; ad quem gradũ solet in illa patria durare affectio inter coniunctos, sed Fel. *in d. c. cũ dilectus. 20.* dicit communem opinionem esse, quam tenet Abb. *in d. c. de cætero. 14.* Ego puto dubiũ hoc posse clare decidi ꝑ tex. *in d. l. lex Cor. 5. ff. de iniur.* vbi enumerantur personæ vsq; ad sobrinos. Vnde dico, ꝙ in materia accusandi, appellatione suorũ veniunt coniuncti vsq; ad sextum gradum; quia sobrini sunt in sexto gradu, vt *Instit. de gradi. § sexto gradu. 6.* & miror, ꝙ alii Doct. non ponderarunt ad hoc per illum text. per quem in propriis terminis deciditur istud dubiũ, & non est opus ire per similitudines & mendicata suffragia. Adde tamen hic vnum pulchrum dictũ, pro
63 ampliatione prædictorum, † ꝙ omnis iniuria, quæ fit contra diuinam religionem, vel contra patriam, põt appellari iniuria propria, & quilibet põt illã prosequi, tanquã propriam, ita singulariter tenet Ang. *in §. fin. in Auth. quo. opor Epis. col. 1. Nou. 6.* Item in terminis istis
64 appellatione † suorum, non veniunt spurii, secundũ Alex. *in cons. 60. col 4. in 2. vol.* Ex PRÆDICTIS modo infero ad nõnullas vtiles, ac quotidianas practicas in Regno. Et primo, si aliquis fuit offensus, certũ est, ꝙ põt formare libellũ accusatoriũ iniuriarũ, æstimando iniuriam secundũ formam *constitut. Varietates.* Pone modo, ꝙ eius frater, vel alius coniunctus collateralis, vult facere alium libellum accusatorium, & æstimare illam iniuriam peculiariter, vtrum possit? dico ꝙ non:
65 quia † non permittitur cõiuncto agere ciuiliter ad æstimationem; vnde talis libellus nõ ꝓcederet per illam auream doctrinam Bar. *in d. l. lex Corn. 5* sed debet formare libellum criminaliter, petẽdo eum puniri pœna iuris tradita *in l. fi. ff. de iniur.* vel alia pœna, secundum delicti qualitatẽ. Et nota pulchrum modum reficiẽdi libellũ nouiter põderatũ; quia non puto, ꝙ fuerit hactenus per alios Doct. consideratus. SECVNDO in-
66 fero, ꝙ in casu prædicto, quãdo † cõiunctus vult agere pro iniuria cõiuncti, non debet mentionare iniuriã propriã, nec ꝓpriã offensã sed debet dicere, ꝙ agit ꝓ iniuria cõiũcti, ratione interesse sãguinis ad publicã vindictam: quia alias libellus nõ procederet, per id, ꝙ dicit Alex. & Doct. *in d. §. Chrysogonus.* Bal. *in d. c. 1 §. similiter. quib. mod. feud. amit. in vsib. feud.* TERTIO in-
67 fero, † & hæc est quædã limitatio ad ea, quę supra dixi de consanguineis, quod licet alias remittente offenso, possit alius cõiunctus agere criminaliter, vt supra pluries dictũ est, tamẽ secus est in patre habẽte plures filios, quorũ si vnus est offensus, certum est, ꝙ actio cõpetit patri, vt *d. l. iniuria. 1. §. vsque adeo. 5. & §. si ff de iniur. & l. sed si vnius. 17. §. filiofamilias. 11. eod. tit.* Et pater põt etiam filio inuito hanc iniuriam remittere, vt *d. §. filiofamilias.* & est tex & ibi gl. & Bar. & Doct. *in l. in persona. 30. ff. de pact.* & Ias. *in l. contra iuris. 28. §. si filius. 2. col 3. ff. de pact.* adeo, ꝙ si pater remittit, non põt filius agere, vt nor. gl. *in c. cum illorum. 32. in versic. passus est, & c. vbi Abb. & Doct. de sentent. excommunicat.*

[Adde Viuium *in syl. com. opin. lib. 2. opin. 607. n. 1. cum aliis ab eo allegatis.* Quod autẽ Viuius ibi inquit; patrẽ posse remittere iniuriam filio familias factã ex l. Cornelia descendentem, aduersatur Vlpiani responso, *in l. 5 §. illud ff. de iniur.* cuius hæc sunt verba: *Illud quæritur, an pater fil. ofamilias iniuriam passo, ex lege Cornelia iniuriarum agere possit? Et placuit non posse, de eaque re inter omnes constat: sed patri quidem prætoria iniuriarum actio competit: filio vero legis Corneliæ In lege Cornelia filiusfam. agere potest ex omni causa, nec cauere debet rem ratã patrẽ habiturũ.* Si igitur, vt Vlpian⁹ hic inquit, patri ꝓ iniuria filiofam. illata, actio l. Corneliæ nõ cõpetit, sed soli filio, nec ad eam instituendam patris consensus requiritur; sequitur nec patrem eam remittere posse, sed solam actionem prætoriam, quã ei competere Vlpianus ait. Itaq; nec recte ii docent, qui absolute, & sine distinctione dicunt, patrem posse remittere iniuriam filio illatam; cum id non in actione ex l. Cornelia descendente quæ soli filio competit, sed tãtum in actione prætoria patri competente locum habeat. Quam distinctionem ẽt probat, & sequitur Fachin. *lib. 9. controuers. iur. c. 43.* & Schifordegher ad Fabrum *lib. 1. tract. 19 quæst. 5.* quib. in locis ẽt refutãt eos, qui absolute negarunt, patrem remittere posse iniuriam factam filio, eo inuito, vt & eos qui dicunt, patris remissionẽ, non tollere actionem iniuriarum, sed saltem suspendere eius exercitium: cum contrarium in actione iniuriarum prætoria manifeste decisum sit *in l. sed si vnus. §. filius fam ff. de iniur.* Vide de tota hac re Fachineum *d. c. 43.* & Schifordegherum in insigni eius tractatu loco supra allegato, qui Frãcofurti ad Mœnũ Anno 1610. nostris sumptibus editus est.]

Vnde dico, ꝙ in hoc casu patre remittente, nõ possunt alii filii, qui sunt fratres offensi, agere de dicta iniuria, nec accusare aliquo modo. Et licet hoc dictũ nõ reperiã ab alio decisum; tamẽ ipsũ firmo ratione ineuitabili; quia si patre remittente iniuriã filii, non põt filius agere, & põt pater ẽt inuito filio remittere, secũdũ Bar *in d. §. filiofamilias 11. & in d. l. in persona. 30* & gl. *in d. c. cum illorum. 32.* Certe, si non potest agere ille filius, qui fuit principaliter offensus, multo minus debet posse agere frater illius filii, qui non fuit offensus, & qui est sub eiusdem patris potestate. Nam si patria potestas est sufficiens ad repellendum filium offensum, qui suam propriam iniuriam prosequeretur; multo fortius debet operari ad repellendum filium, qui suorum iniuriam prosequitur; & potest addi alia ratio; quia omnes filii cum patre reputantur vna & eadem persona, vt habetur

in l. in suis. 11. ff. de lib. & posth. vnde sicut transigens nō admittitur ad accusandum, vt supra dixi; ita nec filius admitti debet facta transactione per patrem, qui vna & eadem persona reputatur cum patre.

[Hanc opinionem etiam probat, & confirmat Viuius, *in syl. com. opin. lib. 2. op. 607. nu. 1. in fin.* vbi dicit, transactionem super iniuriam filii à patre initam, non solum filio iniuriato, sed etiam eius fratribus & consanguineis nocere, per text. *in c. Quintauallis.* ibi, *pro offensa quā filiæ ipsius* & ibi Bald. *in princ. ext. de iureiur.* & Ias. *in l. in persona. ff. de pact.* adde *decis. Capellæ Tholos. 241. cum ibi allegatis.* An autem patris transactio hoc casu matri præiudicet, ne illa, de iniuria filio facta, accusationem instituere possit, variant D. l. vt ibid. apud Viuium, *nu 2* videre est.]

68 LIMITA tamen hoc non procedere, † quando pater esset vilis persona, & filius honesta; quia tunc pater vilis non potest remittere iniuriam illatam filio text. est & ibi Bart. *in d. l. sed si vnius. 17. § filiofam. 11. ff. de iniur.* & ibi gloss. *in d. l in persona* & Bart. *in l. Lucius. 3°. ff. sol. matr.* & glo. *in d. c. cum illorum. 32.* facit text. *in l si cum dotem. 22. §. eo autem tempore 5. & §. nec non. 6. ff sol. mat.* & per se hoc infert notabiliter

69 Bart. *in d. §. filiofam.* † quod pater vilis nō potest pupillariter substituere filio suo, & idem tenet Bart. *in l. moribus. 2. ff. de vulg. & pup.* quia sicut pater nō habet administrationē in vita super filio, propter eius vilitatem; ita minime habebit illam in morte, secundū Bart. ibi; facit quod not. Bald. *in l. quamuis. 15.*

70 *C. de si leic.* vbi dicit, † quod si pater est dilapidator, priuatur administratione bonorum filii; & tunc filius potest agere contra patrem. idem tenet Soc. *in d. cons 34. col 3. conclus in 1. vol* Et nota pulchrum modū annullandi substitutionem pupillarē; quia quotidie

71 euenire potest. Item limita non procedere, † quando iniuria esset illata à persona coniuncta filio; quia tunc pater illam remittere non potest, vt tenet Bart. Ang. Imol. & Lud. Rom. *in d. l. Luc. 38. ff. sol. mat.* & Ias. *in d. l in persona. 30 ff. de pact.*

[Sed id, quod hic dicitur, non recte colligi, ex legibus hic allegatis, ait Fachin. *lib. 9. cōtrouers. iur. cap. 43. circa fi.* cum leges illæ non de iniuriis, sed de querela inofficiosi testamenti, & aliis ibi memoratis, loquātur, nec recte extra cācellos suos extēdantur.]

72 QVARTO infero, † quod si aliquis coniunctus vltra sextum gradum agere vellet de iniuria coniuncti, non debet admitti; quia non numeratur in numero suorum, secundum opin. quam supra tenui, per *d l lex Corn. ff. de iniur.* vnde obstaret sibi d. ritus magnæ curiæ, incip. *Item, quod*

73 *nullus laicus, &c.* VLTIMO, † quia superius tractatū fuit de transactione in criminalibus, quādo sit permissa, & quando prohibita, secundum formam *l. transigere. C. de transact.* scias, quod in regno super huiusmodi transactionibus, & concordiis, est aliquid immutatum, & nouiter prouisum per constitutiones & capitula Regni. Primo enim super hoc est quædam constitutio, quæ incipit: *Post citationem emissam.* Secundo, est alia constit. quæ incipit: *Priusquam citatæ partes.* alias est in litera; *Postquam*; sed verior litera; *Priusquam*; quia ita concordat cum alia constit. prædicta. Et pondera bene istas constit. quia videntur in aliquibus contrariæ adinuicem, & glossæ magis confundunt intellectum ipsarum: Nam const. *Post citationem emissam.* tota loquitur in criminib. ingerentibus pœnam sanguinis, in quibus & in iure communi licita est transactio, vt *d l. transigere.* & hoc expresse dicitur ibi in fine *versic. quæ omnia &c.* Et propterea duæ glo. quæ sunt in *d. const. vna, in vers. impartimur*, & alia in *vers. persoluat.* faciunt variare intellectum dictæ constit. & puto, q̄ male fuerunt ibi situatæ: nam per exceptiones, quas faciūt dictæ gl & limitationes, quas ponunt ad text. innuūt, quod *d constit. in princ.* sui loquatur de iniuriis leuibus, quod nō est verum, & est contra illū tex. in *d ver. si quæ omnia.* vbi text. seipsum declarat, per illud signum vniuersale, *quæ omnia &c.* & dicit, quod omnia contenta in *d. const.* procedunt in criminibus ingerentibus pœnam sanguinis; ergo non est verū, quod loquatur in delictis leuibus; vnde pro declaratione huius materiæ, & ad sciēdum, in quibus corrigatur ius commune per constitutiones Regni; capio ex *d. constit.* tres conclusiones. Prima conclusio est, quod in criminibus ingerentib. pœnam sanguinis, est permissa concordia inter partes gratis, non per transactionē, scilicet aliquo dato, & ista permissio durat post cititationem accusati, ante, quam partes compareant coram iudice, & non vltra: nam post comparitionem accusati nō permittitur vltra talis concordia. Istud colligitur ex principio *d. constit.* Ista conclusio est hodie contracta per aliam const. quæ incipit: *Priusquam citatæ partes.* qua cauetur, quod in enormibus & atrocibus iniuriis non licet transigere etiam gratis, vnde cum *d constit. post citationem.* loquatur in criminibus sanguinis, & sic in atrocioribus; sequitur, quod est correcta per aliam const. quæ licet videatur prior in ordine, constit. tamen est posterior, & magis noua, vt dicit d. gloss *in ver persoluat.* & And. de Isern. *in d. constit. Post citationem, in primis verbis.* vnde ex dictis duabus constit. simul iunctis cū dicta correctione, colligo nunc veram conclusionē, quæ est quod de iure const. Regni in atrocioribus inuriis & criminibus ingerentibus pœnā sanguinis, nullo modo licet transigere, neq; pacisci gratis in quacunq; parte litis: & transactio, vel pactū factum non valet, si curia ipsam vel ipsum non acceptat, hoc colligitur ex tota illa *constit. Post citationem,* iunct. *d. const. Priusquam citatæ partes.* Et procedit indistincte ista conclusio, tam ante comparitionem partium, quam post.: tam ante litem contestat quam post. Ex ista conclusione sequitur consequentia, quod iudex, nō obstante transactione, potest prosequi ex eodem processu, & non necesse est incipere processum de nouo, ex quo transactio

actio non valuit, vt dixi supra in prin. huius quartæ limitationis principalis, ad octauum requisitum. Et per hoc apparet, quod hodie in Regno est correcta dispositio *l. transigere. C. de transact.* in eo, quod permisi transactionem in pœnis sanguinis. Secunda conclusio, quæ percipitur ex dicta constitut. est, quid si fiat transactio in dictis criminibus, aliquo dato accusatori, vt à lite discedat, siquidem fiat ante, quam accusatus citatus compareat, punitur accusator ad duplum eius, quod recipit, quam pœnam fisco resoluit. Si vero fiat post comparitionem accusati, & ante litem contestatam punitur accusator ad decem augustales fisco applicandos. Si vero fiat post litem contestatam, tunc puniuntur ambo, scilicet, accusatus & accusator, ad 12. augustales pro quolibet, & nihilominus iudex potest causam prosequi, vt probatur *in d. constitut.* ibi, *causa nihilominus suo ordine, &c.* Sed secundum formam ritus magnæ curiæ, si partes concordant sine licentia curiæ, puniuntur ad decem tarenos tantum, vt est ritus, *num.* 228. qui incipit, *Item quod si partes, &c.*

74 Tertia conclusio † *ex d. constitut.* est, quod licitum est transigẽti in dictis criminibus accipere aliquid ab accusato pro expensis & interesse, & pro æstimatione damnorum; & tunc non incidit in pœnas prædictas, vt probatur *in §. 1. illius constitut.* non tamen intelligas, quod tunc valeat transactio in præiudicium fisci; quia nunquam valet, sed solum tunc euitatur pœna. Et per hoc sis cautus, quando fiunt huiusmodi transactiones in criminalibus aliquo dato, vt exprimatur, quod illud datur pro damnis & interesse, ad euitandam pœnam. Quartam conclusionem potest quilibet præcipere *ex d. constitut. in fin.* videlicet, quod in omnibus criminibus publicis, non ingerentibus pœnam sanguinis, non est permissa transactio, nisi in crimine falsi; & in hoc concordat cum iure communi, scilicet cum *d. l. transigere in fin.* Quinta conclusio percipitur ex alia constit quæ incipit, *Priusquam citatæ partes.* videlicet, quod in omnibus iniuriis leuibus permittitur transactio & pactum ante, quam partes compareant corã iudice post citationem, post vero comparitionem nõ permittitur, vt colligitur ibi à contrario sensu: nam tunc quæsitum ius curiæ, & iudex posset postea procedere ex officio, & per ea, quæ not. Bartol. *in l. iniuria* 1. §. *vsque adeo.* 5. *ff. de iniur.*

75 Quę † autem dicantur iniuriæ atroces, & enormes, traditur *in §. atrox.* 9. *Inst. de iniur. & in l. prætor.* 7. *§. fi. de iniur.* & not. gloss. *in c. tanta. de excess. prælat.* & habetur *in c. cum illorum. de sent. excom.* Et quæ dicantur iniuriæ leues; vide Bartol. *in l. leuia.* 6. *ff de accus.* & Matth. *in d. const. Priusquam citatæ partes.* quæ constit. quo ad iniuriam atrocem & leuem, remittit se ad ius commune.

76 Ex † prædictis ergo casuum diuersitatibus poteris facere singulas continentias, ad sciendum an & quando iudex possit prosequi, vel inquirere ex officio, non obstãte transactione partium. Et pro finali conclusione do istam magistralem regulam, quæ ex prænarratis recte colligi potest, & est talis. Quod in omnibus casibus, in quibus prohibetur transactio post citationem emissam Iudex potest procedere ex eodem processu: sed si fit transactio ante citationem; tunc distingue; aut casus est talis, in quo potest iudex inquirere sine accusatione ex dispositione iuris communis, vel municipalis, & potest inquirere, non obstante transactione: aut non potest inquirere; & tunc cessat inquisitio; quia nõ fuit quæsitum ius curiæ, cum causa non fuerit præoccupata saltem per citationem. in casibus vero, in quibus transactio permittitur, iudex non potest procedere ex eodem processu, sed debet nouum initiare, si casus erit talis, in quo potest ex officio procedi, alias secus: quia transactio impedit iudicem penitus. vnde in delictis leuibus, in quibus ex officio procedi non potest, & trãsactio permittitur ante comparitionem partium post citationem, si fuerit facta transactio, iudex nullo modo potest procedere; secus si post comparitionem: & ita habes perfecte declaratam hanc materiam.

Quid † autem, si accusator non transigit, sed colludit cum accusato præuaricãdo? Dic, quod punitur pœna centum augustalium, & præsumitur collusio, quando in termino statuto per iudicem non comparet, nec accusatus, nec accusator, de hoc est constitutio, quæ incipit, *Sæpe contingit.* & ibi per Matth. *in 1. col. in fin.* vt dixi supra *in 1. limitat.* 77

Est † etiam & alia const. quæ incipit, *Sponte volentibus.* quæ loquitur in causis ciuilibus, & dicit, quod ante litis contestationem non licet trãsigere sine licentia curiæ, alias reus tenetur fisco ad tertiam partẽ eius, quod soluit actori pro transactione, & si negat se soluisse, & conuincatur de mendacio, punitur ad duplum dictæ tertiæ. Et per illam constit. corrigitur in aliquo, *l. postquam litig.* 4. *C. de pact.* vt dicit gloss. *in d. constitut.* 78

Considera † tamen vnum pulcherrimum dictum ex verbis dictæ constit. *Sponte volentibus.* ibi, *absque vllius contumacia pœna, &c.* quod in causa ciuili si reus citatus fuit cõtumax, & accusatus & bannitus & condemnatus ad tertiam partẽ mobilium, si postmodum ante litem contestat. transigat cum aduersario, est immunis ab omnĩ pœna contumaciæ. Et sic in causa ciuili ante litem contestat. potest fieri transactio in præiudicium fisci, cui fuerat ius quæsitum ad pœnam contumaciæ. Et sic not. singulare dictum; quia quilibet diceret contrarium, si non videret text. dictæ constitut. & ita ponderat illa verba Matth. *in 2. not.* licet secus sit in causa criminali; quia si reus est contumax, non fit transactio in præiudicium fisci, vt declarat idem Matth. *in constitut. Prius quam citatæ partes. in 1. not.* vnde sis cautus, si vis, euitare pœnam contumaciæ in causa ciuili, vt procures fieri transactionem ante litem contestatam. 79

Quid † autem, si accusator non colludit, sed non comparet in vltimo peremptorio, 80

& accusatus comparet, & eius contumaciam accusat? in hoc est alia constit. quæ incipit, *Accusatorum temeritatem.* qua cauetur, quod accusator condemnatur ad sextam partem mobilium, & ad expensas taxandas per iudicem præcedente iuramento accusati. Si vero post litem contestatam in termino sibi præfixo per iudicem accusator non comparuit ad prosequendũ, punitur in tertia parte mobilium, & si postea vltra perseuerauerit in desistendo, punitur ad centũ augustales: & eandem pœnam patitur, si expresse post litem contestat. renunciat accusationi, & de hoc est alia constitutio, quæ incipit, *Accusatorum.* Verum ista pœna est correcta per ritum magnæ curiæ; quia si accusator desistit ante litem contestat. punitur solum ad sex tarenos, si desistit post litem contest. punitur ad tarenos 12. Sed in causa ciuili si actor desistit ante litem contestat. punitur ad tarenos tres, sed post litem contestatam ad tarenos sex. prout de his omnibus est ritus *in numer.* 240. sub *rubric. de desistentibus.* qui incipit: *Item seruat ipsa curia, quod si accusator, &c.* & ad hoc sunt reductæ pœnæ Turpiliani, vt dicit Andr. de Isern. *in d. constitut. Accusatorum temeritatem.*
81 Sed † ecce, quia dictum est de pœna accusatorũ desistentium; quid debet facere iudex circa processum causæ: ex quo non apparet transactio nec remissio accusatoris, sed stat in suspenso causa propter eius absentiam? in hoc est prodita noua prouisio per c. Regni, quod incipit: *Ad consultationem.* & est *in num. cap.* 216. quo cauetur, quod iudex debet substituere vnum idoneum in locum accusatoris absentis, qui causam accusatoris prosequatur in terminis, in quibus reperitur, & ita iudex quam citius potest, procedat ad processus decisionem per condemnationem, & nihilominus contumaciam accusatoris punire debet.
82 Extat † etiam aliud c. Regni, quod incipit: *Ad audientiam. el* 2. *nu. cap.* 203. Quo cauetur, quod in casibus, in quibus non vertitur interesse fisci, licitũ est impunite accusatori desistere ante, quam accusatus compareat; sicut per constitut. Regni prouisum erat, & vult se referre ad illam cõstitut. *Prius quam citata partes.* Sed vbi vertitur interesse fisci propter aliquam pœnam, iudex nõ admittit accusatorem, nisi prius obliget se cum iuramento de non desistendo sine licentia curiæ. Et si postea desistit, punitur de periurio, verum de isto cap. fit mentio in dicto ritu magnæ curiæ, sub rubric. de desistentibus, vbi dicitur etiam, quod magna curia non seruat istud cap. *Ad audientiam.* & vere non seruatur in practica.
83 Vt † ergo cessent istæ pœnæ, impositæ transigentibus, & desistentibus in criminalibus, prouideant accusatores impetrare abolitionem accusationis, quæ abolitio nihil aliud est, nisi accusationis peremptio, concessa per interlocutoriam iudicis, vt declarat gloss. *in rubr. C. de abol.* & Speculat. *in tit. de abolit.* §. 1. *in princip.* Quam abolitionem iudex concedit causa cognita, vt habetur *in l. abolitio.* 2. *& l. fallaciter.* 3. *fin. C. de abol.* & dicitur *in constit. Accusatorum temeritatem. in fin.* vbi sentit text. quod ista abolitio debeat peti à solo Rege, & dicit ibi Matth. quod alius inferior à Rege nõ possit concedere abolitionem, per illam constitut. Vnde secundum eum essent correctæ omnes leges iuris communis, concedentes iudicibus & officialibus potestatem concedendi abolitionem: sed ego non puto hoc esse verum; quia dicta constitut. non dicit, quod ab alio inferiore concedi non possit abolitio, sed tantum dicitur, quod si petiisset à Rege, illam concessisset ex iusta causa; vnde potius illa fuit accidentalis locutio legislatoris pollicentis se concessurum abolitionem ex causa, si ab eo peteretur, quam quod voluerit tot leges iuris communis corrigere, videlicet leges positas *in tit. C. de abolit.* Legum † enim correctio nunquam præsumitur, 84
nisi expresse appareat, *l. præcipimus.* 32. *in fin. & ibi Bartol. de appell. & l. sancimus.* 27. *de testamen.* Reuertor † nunc ad alias limitationes ad istud octauum 85
requisitum. Vnde quinto principaliter limita, non procedere, quando de crimine est discussum in iudicio per viam exceptionis incidenter: vt si in quæstione ciuili opponatur contra testem exceptio falsi, & per viam exceptionis cognoscitur de crimine falsi; nam tũc dato, quod absoluatur, potest nihilominus iterum accusari vel inquiri ordinarie in casibus, in quibus ex officio inquiri potest. Idem, si fuisset cõdemnatus de crimine per viam exceptionis; quia potest iterum ordinarie procedi contra eum; & ratio est; quia quando per viam exceptionis agitur de crimine, non irrogatur pœna ordinaria à lege inducta, sed pœna extraordinaria mitior: vnde quia delictum non fuit sufficienter punitum, propterea potest iterum agi, vt puniatur ordinarie, ita tenet Bald. *in l. vbi falsi.* 22. *C. de falsis.* & Bald. *in l. nullum.* 14. alias 12. *C. de testib.* & Felin. *in c. de his.* 6. *versic. tertio limita, &c. de accus. & in c. quod olim.* 12. *in fin. de Iudæis.* & Ludou. Roman. *in consil.* 375. illa enim pœna extraordinaria irrogatur solum pro contemptu iudicis, & non pro principali delicto, secundum Baldum, vbi supra. sed quandoque solet irrogari pœna ordinaria, etiam per viam exceptionis; & tunc non posset vlterius inquiri; vnde tunc staremus sub regula: Quod quando sit; & quando tale delictum nullo modo est punibile, vide plene per Abb. *in c. cum dilectus.* 2. *col.* 11. *&* 12. *de ord. cognit.* & plenissime per Felin. *in c.* 1. *de except.* vbi per octo conclusiones examinat hanc materiam. † LIMITA sexto non procedere, quando quis esset absolutus vel condemnatus de crimine per viam denunciationis Euangelicæ; quia potest iterum inquiri & condemnari ad pœnam ordinariam; & est ratio; quia per dictam denunciationem agitur tantum, vt quis emendetur, non autem vt puniatur, si tamen iudex processit ordinarie, & legitimam pœnam imposuit; tunc stamus sub regula: ita tenet 86

tenet Fel. *in d.c. de his. 6. versi. 4. limita, &c. de accus.* & Sal. *in l. ea quidem. 7. C: de accus.* & de materia huius denunciationis, quis sit eius effectus, tradit plene Abb. *in d. c. nouit. 13. in pen. col. de iud.* & dicam infra
87 in materia denunciationis. † LIMITA septimo, non procedere, quando quis fuit absolutus in foro pœnitentiæ; nam licet confiteatur delictum sacerdoti, & ab eo recipiat pœnitentiam salutarem, adhuc tamen potest accusari, & puniri iterum de illo crimine. Et ratio est; quia per pœnitentiam fit satisfactio Deo, & ecclesiæ, sed per pœnam legitimam fit satisfactio reipub. quæ per delictum fuit offensa, ita tenet Felin. *in c. de his. 6. vers. quinto limita, &c.* & ibi etiam Abbas assignat rationem prędictam, & probatur *in l. licitatio.* alias *locatio vectigalis. 9. §. quod illicite. 5. ff. de public. & vectig. & in l. ancillæ. 12. C. de fur. & l. si pro fure. 7. §. 1. ff. de cond. furt.* & sic vna
88 per aliam non tollitur, vt ibi habetur. † Idem etiam dicimus in remissione facta in foro animæ, vt si offensus confiteatur sacerdoti: & remittat iniuriam in foro animæ; nam nō obstante tali remissione, potest accusare offensorem, ad pœnam legitimam; quia censetur solum remisisse odium & animi rancorem, non autem ius accusandi, secundum Barto. *in l. non solum. 11. §. iniuriarum. 1. ff. de iniuriis.* & Abb. *in c. 1. de iniur.* & Ias. plene *in l. si tibi decem 17. §. quædam. 1. ff. de pact.* & Ioan. de Ana. *in c. 1. colum. antepenult. in fin. & penul. de maled.* & Paris *in tract. syndic in ver. compositio, colum. 8. & 10.* & Felin. *in d. c. de his, colum fin.*

[Adde Couarru. *lib. 2. variar. resolution. capit. 10. num. 3. & 7.*]

89 LIMITA † octauo, nisi de crimine actum fuerit ciuiliter, puta ad rei restitutionem, seu damna; quia adhuc potest agi criminaliter ad pœnam, nisi vtrumque tenderet ad vindictam; quia tunc vna via tollitur per aliam, tex. est *in l. quod senatus. 6. & l. prætor edixit. 7. §. 1. & ibi Bartol. ff. de iniur.* & not. Felin. *in d. c. de his. 6. colum. penult. versicu. sexto limita, de accusat.* vbi limitat hoc, nisi in causa ciuili reus fuisset absolutus; ex eo; quia delictum non fuit commissum; quia tunc ab eodem criminaliter accusari non potest, sed à tertio, sic secundum eum. Et prædictis adde Bartol. *in l. 1. C. quando actio ciuil. crimin. præiud.* & plenius Bartol. *in l. præ-*
90 *tor. 2. §. hoc edicto. 1. vi bonor. rapt.* † Et ex prædictis possit formari quæstio quotidiana. Quidam commisit homicidium, vel aggressus fuit aliquem violenter, adeo quod de iure teneretur pœna legis Cornel. de sicar. vel l. Iulia de vi, vel alia simili pœna maiori, offensus accusat ipsum de iniuria ciuiliter, & sic de crimine tantum priuato; vtrum per huiusmodi accusationem, & pœnam iniuriæ, quæ est extraordinaria, præcludatur pœna l. Cor. seu l. Iuliæ. Ratio videtur facere, quod sic, ex quo vtraque tendit ad vindictam, per ea, quæ superius dicta sunt: econtra vero videtur dicendum, quod non; quia de facili reperitur via fraudandi pœnas iuris, si homicida, vel alius grauiter criminosus puniretur sola pœna iniuriarum, & sic delictum semper remaneret insufficienter punitum, & esset contra publicam vtilitatem, *l. ita vulneratus. 51. ff. ad leg. Aquil.* pro prima parte est text. *in l. quod senatus. 6. ff. de iniuriis.* Pro secunda parte est tex. *in l. prætor. 7. §. 1. eodem titu.* Quid dicendum? Dic, quod prima pars est vera, scilicet quod si est actum ad vindictam vna via, potest agi alia ad vindictam, per *d. l. quod senatus.* nam sententia lata in vna parit exceptionem rei iudicatæ in alia, secundum Barto. *in d. l. 2. § 1 ff vi bon. rap.* Hoc tamen intellige, cum aliquibus declarationibus. † Vnde declara, & limita hoc non pro 91
cedere in crimine homicidii; quia in eo non auditur volens agere iniuriarum, & est in eo speciale, vt non præiudicet pœnæ l. Corn. de sicar. imo iudex non debet præstare audientiam taliter agenti. ita loquitur text. *in d. l. prætor edixit. §. 1.* & ibi in specie hoc tenet Bart. & idem Bart. *in d. l. fi. C. quando ciu. act. crim. præiud.* imo potest Iudex cogere offensum, vt accuset de homicidio: vt dicit Barto. *in l. in eum. 15 ff. de accus.* vbi dicit hunc esse casum specialem, in quo Iudex potest quem compellere ad accusandum, in aliis autem criminibus est regulariter contra. Adde prædictis Bald *in l. si quis homicidii. 11. C. de accus.* † Secundo, declara & intellige prædicta pro- 92
cedere, quando accusatus de iniuria ad vindictam, accusaretur iterum ab eodem: quia tunc indistincte non admittitur: quia si est sententiatum, obstat sibi exceptio rei iudicatæ, ex quo bis de eodem delicto non debet capi vindicta: imo si penderet adhuc prima accusatio, obstaret exceptio, scilicet quod de nouo accusari non potest, ex quo fuit alias de eodem crimine accusatus: quæ exceptio impedit processum super noua accusatione, secundum Bar. *in l. senatus. 14. ff. de accus.* Item; quia eligendo vnam viam tendentem ad vindictam, censetur renunciasse alteri tendenti ad vindictam: ex quo ius non patitur huiusmodi concursum, per ea, quæ not. Bart. *in d. l. 2. § 1 ff. vi bon. rapt. & in d l. prætor. ff. de iniur. & in d. l. quod senatus, eo & in l. 1. C. quando ciui. act. crim. præiud.* & Abb. *in c. tuæ. 5. de procur.* Secus est, quando dictus offendens accusaretur ab alio tertio, qui suam vel suorum iniuriam prosequeretur, & maxime, quando ignorasset primam accusationem; quia tunc potest tertius accusare ad pœnam legitimam & ordinariam, quæ descendit ex illo crimine, vt probatur *in l. qui de crimine. 9. & ibi glo. & Docto. C. de accus.* & per ea quæ dixi supra *in tertia limitat. huius octaui requisiti.* & supra *in pri. c. huius 8 limit.* & not. Felin *in c de his. 6. vers. non olim. de accusat.* Verum in terminis huius quæstionis dico: quod siue ignorauerit, siue sciuerit, posset alius tertius iterum accusare, quando accusatus fuit solum de iniuria leuiter punitus; quia si opponitur exceptio: ego fui alias de hoc crimine punitus: possem replicare,

plicare, quod non fuisti sufficienter punitus, & sic te accuso, vt iterum puniaris sufficiēter pœna, quæ delicto cōmensuretur, vt not. Bald. *in l nullum.* 14. alias, 12. *C. de testib. & in l. vbi.* 22 *C. de fal.* & Alex *in add. ad Bar. in l. lex Cor.* 5. *§. si quis lib.* 9. *ff. de iniur.* vbi dicit, quod quando non irrogatur pœna integra, potest quis puniri iterum, non obstante, quod ambæ viæ tendant ad vindictam. Quod corrobora per ea, quæ dixi supra *in* 5. *limitat. huius* 8. *inquisiti.* & adde Felin. *in c. quod olim.* 12. *in fin. de Iudæis.* Ex his oritur tertia declaratio ad decis. quæstionis prædictæ, scilicet vt procedat, quando quis fuit sufficienter, & integre punitus; tunc enim si actum fuit ciuiliter ad vindictam, non potest agi criminaliter, alias secus; quia potest iterum agi, scilicet per tertium, non per eundem, qui electione excluditur per prædicta. Et sic tollitur obstaculum, quod fiebat in decisione huius quæstionis supra, pro 2. parte, scilicet, de absurdo, quod delictum remaneret insufficienter punitum; quia potest puniri postea sufficienter per accusationem alterius, vel per inquisitionem iudicis, si delictum erat tale, de quo poterat inquiri, vt
93 infra dicam. Item † quia in propositione huius q. narraui, quod offensus egit de iniuria ciuiliter, scilicet ad æstimationem. Nam si egisset criminaliter de iniuria ad pœnā arbitrariam, est possibile, quod delictum puniatur sufficienter; quia iudex vidēs delicti qualitatem, potest arbitrari pœnam vsque ad mortem inclusiue, vt tenui, & declaraui supra *in* 4. *parte, in* 1. *dist.* super illa quęst. an iudex in pœnis arbitrariis possit se extendere vsque ad mortem. vbi fuit hæc quæstio examinata ad saturitatem. Ex hoc sequitur, quod si fuisset actum de iniuria criminaliter, & iudex arbitratus fuisset pœnam delicto consentaneam, non posset vlterius ille offendens accusari etiam per tertium: nec inquiri per iudicem. ex quo fuit semel sufficienter punitus, per ea quæ dixi *in princ. huius* 8. *requisiti.* & quæ not. Alexan. *in consil.* 11. *col. pen. in* 1. *volum.* Sed quando fuit actum ciuiliter per principalem offensum, non impeditur postmodum alius, puta, consanguineus, qui suam vel suorum iniuriam prosequitur agere criminaliter: quia solum agere criminaliter potest consanguineus, vt dicit Bart. *in l. lex Cornel.* 5. *ff. de iniur.* & sentit idem Bartol. *in l. iniuria.* 1. *§. idem ait.* 9. *fin. eod. tit.* & dixi supra *in quarta fallentia huius* 8. *requisiti. versic. prædicta tamen limita, &c.* & actio ciuiliter per alium mota, non potuit suo iuri accusandi præiudicare. Ex
94 prædictis † facio vnam nouam illationem, quæ quotidie euenit, quod si principalis offensus accusaret aliquem criminaliter de iniuria, & non pertransegisset, non posset alius vllo modo eundē criminaliter accusare. Verum vt omnes decisiones includam, distinguo tres casus. Aut enim prima accusatio pendet, & non potest alius accusare; quia obstat exceptio impeditiua processus, scilicet ego sum de hoc crimine ab alio accusatus, secundum Bart. *in d. l. senatus.* 14. *ff. de accus.* Aut fuit lata sententia condemnatoria ad pœnam sufficientem, & minime potest ab alio accusari; quia semel sufficienter punitus non debet iterum puniri, per superius dicta. Aut fuit absolutus, sciente nouo accusatore, & minime potest accusari, per ea, quæ habentur *in l. si cui.* 7. *§. iisdem.* 2. *& ibi Bart. ff. de accus.* & dixi supra *in* 3. *limitat.* Remanent ergo duo tantum casus, in quibus alius accusare posset, scilicet, quando sufficienter esset punitus. Item, quando esset absolutus ignorante nouo accusatore, vt colligitur ex prædictis, & semper loquor de nouo accusatore, qui suam vel suorum iniuriam prosequeretur; quia de aliis non esset dubium, vt plene dixi supra *in* 4. *limitat.*

[De hac materia vide Couarruuiam *lib.* 2. *variar. resolut. cap.* 10. *num.* 1. *& seqq.* vbi egregie resoluit hanc quęstionem, Quando crimen semel in iudicium deductum, possit iterum in iudicio tractari?]

Nunc † reducam istam illationem ad practicam. 95
Quotidie euenit, quod vnus patitur iniuriam realē vel verbalem in corpus suum: pluries fuit dictū supra, quod iniuria facta vni, censetur facta omnibus suis consanguineis: modo iste principalis offensus porrigit querelam, seu accusationem criminalem contra iniuriantem, vadunt etiam consanguinei, & porrigunt alias querelas criminales iudici de eadē iniuria contra eundem. Dico indubitanter, quod istæ aliæ querelæ criminales consanguineorum nō debent admitti, durante querela offensi, sed bene poterunt adsistere in iudicio pro eorū interesse super querela offensi, vt iniurians puniatur sufficienti pœna. Et moueor ista consideratione. Nam per istam iniuriam, ex quo vnum est delictum, fuit semel tantum offensa resp. quando aliquis accusatur criminaliter, agitur vt satisfaciat reipubl. per legitimam, vel sufficientem pœnam, vt probatur *in l. licitatio.* alias, *locatio.* 9. *§. quod illicito* 5. *ff. de publican. & l. si pro fure.* 7. *§.* 1. *de cond. furt. & l. ancillæ.* 12. *C. de furt.* & tenet Abb. *in c. de his.* 6. *colum.* 2. *de accus.* Sed eo ipso, quod aliquis est semel accusatus criminaliter, per hanc vnicam accusationem non intenditur ad aliud, nisi vt satisfiat reipublicæ, cuius interest, vt delicta puniantur, *l si operis.* 14. *C. de pœn. l. ita vulneratus.* 51. *ff. ad leg. Aquil.* vnde si ista satisfactio est facta per pœnam impositam, non debet alius accusator idem petere: quia solutione eius, quod debetur, omnis tollitur obligatio. Reus enim eo ipso, quod pœnam legitimam passus est, soluit reipublicæ, quod debebat, vnde est à republica liberatus, Idem si satisfactio est in fieri, vt quia pendet processus: nam omnes accusationes tendunt ad vnam pœnam; ergo tanquam superuacuæ sunt repellendæ: quia potius vexarent reum indebite in diuersis litigiis, quam quod Reipub. aliquam vtilitatem facerent, ex quo pro eius satisfactione vnica tantum accusatio sufficit. Ad hoc facit *l. si plures.* 16. *ff. de accusat.* & quod not. Bald. *in l. si pluribus.* 33. *ff. de legat.* 1.

Quar-

96 Quarto † declara regulam, & decisionem prædictam, vt non procedat in præiudicium iudicis inquirentis: quia si delictum est tale, de quo potest inquiri ex officio, non obstante, quod offensus egerit ciuiliter ad vindictam, potest nihilominus iudex inquirere, & ipsum offensorem pœna ordinaria punire: & ratio patet ad sensum; quia per actionem ciuiliter intentatam, non est satisfactum Reipubl. sed solum parti, vnde iudex habens potestatem inquirendi, potest delictum punire sufficienter per inquisitionem, per ea quæ habentur *in c. 1. de coll. deteg.* & per ea quæ dixi supra *in septimo requisito, in 1. & 5. fallentia.* Quia sicut per transactionem non potest pars impedire iudicis inquisitionem, vt ibi fuit dictum; ita minime per actionem ciuiliter institutam, cum non possit diuersitatis ratio assignari. Secus autem esset, si criminaliter ageret de iniuria; quia tunc iudex potest irrogare pœnam legitimam, illam arbitrando pro qualitate delicti: & sic non est opus alia inquisitione, per ea,
97 quæ supra pluries dixi. LIMITA † nono, principaliter dictum requisitum non procedere, quando delictum est tale, de quo potest cognoscere, & punire iudex ecclesiasticus, & secularis, vt de blasphemia Dei, vel de vsura, vel simili; quia licet fuerit quis accusatus, & punitus coram iudice ecclesiastico; potest tamen adhuc iterum accusari, & puniri per iudicem secularem, & contra, & vna pœna aliam non tollit, textus est, & ibi Abb. *in c. statuimus. de maled. & in c. felicis. 5. §. super hoc. de pœn. lib. 6.* & Abb. *in c. tuæ. 5. de procura.* & Bald. *in l. placet. 5. C. de sacrosanct. eccles. & in l. si quis in hoc genus. 10. C. de Episc. & cler.* & Felin. *in c. de his. colum. fin. de accus.* & Ludouic. Roman. *in consil. 175.* Ex quo enim diuersæ pœnæ non imponuntur per diuersas leges, vna pœna non tollit aliam, sed ambæ concurrunt, secundum Abb. *in d. c. tuæ.* & est materia, quam plene ponunt Cyn. Bald. & Salicet. *in l. qui sepulchra. 4. C. de sepulch. viol.* Matth. *in constit. Multa leges. in 2. notab.* LIMITA
98 decimo † non procedere, quando aliquis fuit accusatus de aliquo crimine coram vno iudice, & fuit contumax; nam si iterum accusatur, non potest opponere, quod alias fuit de eodem crimine accusatus; quia contumax non opponit exceptionem litis pendentiæ: ita plene concludit Bart. *in l. sepulchri. 6. ff. de sep. viol.* & idem Bart. *in l. vbi cœptum. 30. ff. de iudic.* & Alexand. *in l. quamuis. 11. ff. de in ius voc.* plus dicit Bart. *in d. l. sepulchri. in fin.* quod si quis pro eodem delicto fuit citatus coram duobus iudicibus, & in vtroq; foro fuit contumax, si fuit condemnatus ad pœnam contumaciæ per vtrumque iudicem, potest bis exigi dicta pœna, & sic pro eodem delicto patitur quis duas pœnas contumaciæ, licet contrarium videatur tenere Bald. *in l. si pluribus. 33. ff. de leg. 1.* vbi dicit, quod soluendo semel pœnam, liberatur. Mihi videtur, quod opin. Bart. sit verior; quia dubium de duabus pœnis pro eodem delicto procedit in delicto principaliter cõmisso, quod est vnum. Sed nos loquimur in pœnis contumaciæ, & in rei veritate duæ fuerunt contumaciæ, & sic duo sunt delicta, vnde non est mirum, si duæ pœnæ exiguntur. Nec potest dicere reus, non debuisti facere me contumacem in secundo iudicio, ex quo semel est præuentus in primo; quia cum lex deneget sibi huiusmodi exceptiones præiudiciales, vt supra dixi; sequitur, quod tenebatur comparere etiam in secundo iudicio: vnde quia non comparuit, hic sunt duo contemptus iudicum, merito duplici pœna puniri debet. Et † per illud dictum Bar. *in d. l. sepulchri. in fine*, infero ad quæstionem. Quotidie euenit, 99
quod debitor obligat se de soluendo pecuniam ad certum tempus per publicum instrumentum, vel obligationem factam penes acta curiæ, & ambæ istæ scripturæ publicæ habent exceptionem paratam in Regno. De obligatione penes acta tenent Alex. & Doct. *in l. eum pro quo. 17. ff. de in ius voc.* & per Matth. *in dec. 30. consil. Neapol.* De instrumento liquido, est ritus magnæ curiæ, qui incipit: *Item, si qui debitores, &c.* Et in istis duobus casibus est solitũ fere in omnibus curiis huius Regni exigi pœnas pecuniarias à debitoribus, quando accusantur istæ obligationes, vel instrumenta ad rationem tarenorum pro qualibet vncia debita, pone modo: Debitor non soluit in termino, creditor accusat sibi obligationem, vel instrumẽtum, propter quam accusationem fuit condemnatus ad pœnam prędictam, postmodum creditor prorogat terminum debitori, quo termino elapso, debitor non soluit. Creditor iterum accusat: quæro, an teneatur iterato soluere aliam pœnam? Et dico, quod sic, ex quo bis deliquit contraueniendo, vnde bis debet pœnã soluere, per illud dictum Bart. *in d. l. sepulchri. in fin.* Vnum † su- 100
perest addere pro complemento prædictorũ. Quoniam pluries dictum est, quod quando quis non est sufficienter punitus, potest agi, vt iterum puniatur, quomodo erit irroganda ista pœna sufficiens, vt quis non sentiat duplicem pœnã? Bart. tangit istam quæstionem *in d. l. senatus. 14. col. fin. ff. de accus.* super illa quæstione. Si accusatus aliquis fuit de crimine, nõ expressa qualitate, quæ crimen grauabat, vtrum poterit iterum accusari cum illa qualitate, vt plus puniatur, & tenet, quod sic. Et si fuit punitus ex prima accusatione, qualiter sit puniendus ex alia? Et distinguit, quod si primo fuit punitus in pecunia; & tũc venit similiter puniendus in pecunia, sed in maiori summa, debet in hac secunda pœna suppleri id, quod defecit in prima, si tamen secunda pœna esset corporalis; & tũc debet pecunia sibi restitui, si ipsam soluerat, & si non soluit, non tenetur eam soluere, sed solam pœnam subibit corporalem. Sed totum dubium stat, quando vtraq; pœna est corporalis, vt si pro secunda accusatione veniret amputanda manus, & pro prima fuit fustigatus, quid erit agẽdum, ex quo prima non potest restitui? Bart. non decidit,

sed reliquit cogitandum. Ego pro decisione huius dubii, dico, quod tunc non punietur in corpus vlterius, ex quo prima non potest restitui. per ea, quæ not. Bart. *in l. eleganter. 24. § qui reprobos. 1. ff. de pig. act.* & Bald. *in c. at si clerici. 3.* alias, *& si clerici. de iudic.* & Paris *in tract. synd. in vers. executio.* vbi dicunt de condemnato, vt eruatur sibi oculus dexter, si fuit per errorem erutus sinister: non debet sibi vlterius erui dexter, non obstante, quod non fuit sufficienter punitus, secūdum sententiam, ex quo prima executio restitui non potest: ita etiam concludo in casu nostro. Et hæc decisio videtur esse de mente Ias. *in l. Iulianus. 60. col. 6. in fin. ff. de cond. ind.* Puto tamen, quod si illa pœna corporalis prius irrogata, fuit nimis leuis, attenta qualitate delicti, iudex posset commutare secundam pœnam corporalem in pecuniariam ad hoc, vt delinquens remaneat sufficienter punitus, & hoc ex arbitrio sibi à iure concesso ex causa, per text. & ibi Bartol. *in l. quod ergo. 13. §. pœna grauior. 7. ff. de his qui not. infam. & l. hodie. 13 & ibi gloss. ff.*
101 *de pœn. & l. respiciendum. 11. eod tit.* Sed posset † adhuc fieri dubium, si ex secunda accusatione veniret irroganda pœna mortis naturalis; tunc videtur dicendum, quod non est curandū, quod quis fuit corporaliter punitus: quia reus non indiget in casu isto restitutione pœnæ, ex quo mors omnia soluit, & ista vltima, & grauissima pœna, omnes pœnas absorbet: vnde videtur dicendum, quod debeat damnari ad mortem, non obstante prima pœna. In contrarium videtur; quia licet aliquis veniat damnandus ad grauem pœnam; si tamen passus fuit aliquid in corpus, puta longam carcerationem, ista est iusta causa, vt pœna mitigetur, gloss. est not. *in l. si diutino. 25. ff. de pœnis.* in gl. magna ibi; *quarto dicunt, &c.* & fit hoc ex quadam materia, vt dicit ibi gloss. vnde ita esset hic dicendum, vt illa pœna corporalis prius irrogata, sit iusta causa alleuiandi pœnā mortis. Puto tamen, quod totum hoc relinquatur in arbitrio boni iudicis, attenta qualitate delicti, personæ, loci, & temporis, per *l. aut facta. 16. in princ. §. fin. ff. de pœn.* & per *d. §. pœna grauior, & d. l. hodie.* Quid enim si delinquens esset aliquis homo facinorosus, & seditiosus, vel si fuit crimen detestabile, puta læsæ maiestatis, vel assassinii, vel aliud simile? certe non esset tunc pœna mitiganda contra huiusmodi sceleratos non obstante, quod aliam pœnam leuiorem in corpus passi fuerint: & econtra, si esset aliquis homo bonæ vitæ, & casualiter repertus fuit in delicto, puta, homicidii; tunc iudex ex causa prioris pœnæ corporalis posset vti misericordia in mitigādo pœ-
102 nam mortis, per gl. *in d. l. si diutino.* NONO, † principaliter inquiritur ad validitatem inquisitionis, quod fiat per iudicem competentem, alias non va-
103 let, vt *in toto tit. si à non comp. iud.* An † autem valeat talis processus coram incompetenti, & quid de confessione, vide Bartol. Alb. de Rol. & Ias. *in l. magistratib. 12. ff. de iur. omn. iud.* & Bar. *in d. l. diuus. 6. ff. de cust. reorum.* Abb. & Doctor. *in c. at si clerici. 3. de iud.* in quibus locis dicitur, quod confessio facit indicium ad torturam coram competenti, & idem tenet Alexand. *in consil. 13. col. 4. in 1. volum.* Quod, qualiter, & quando procedat, vide Ias. *in d. l. magistratibus.* Sed iuxta † hoc moueo vnum dubium. Quotidie quan- 104
do iudices formant huiusmodi inquisitiones, solent addere vnum coadiutorem ex parte curiæ eligendo vnum ministrum, seu nuncium, vel executorem curiæ, qui adsistat inquisitioni, & causam ex parte curiæ defendat: vtrum hoc sit de substantia inquisitionis, vel ad quem effectum datur talis Coadiutor? Dic, quod non est de substantia; nam fama habet vim accusatoris, vt supra dictum fuit, & potest fieri inquisitio sine eo, vt declarat Abb. *in c. cum clamor. 53. de testib.* sed fuit inductus procedendi modus per c. Regni, *num.* 171. quod incipit, *plerunque contingit.* quod capitulum innuit, quod iudices in inquisitionibus debent adhibere Coadiutorem curiæ, ad effectum, vt si contingat ferri sententiam absolutoriam, reperiatur dictus Coadiutor, qui appellet ad superiorem nomine curiæ, alias nemo appellaret, & sic curia posset lædi per iniquam sententiam. Si tamen iudex procederet sine Coadiutore; tunc lata sententia tenetur iudex quamprimū certiorare superiorem de dicta sententia lata, qui superior infra mensem potest iubere iudici, vt mittat ad eum processum, vt causam reuideat, perinde ac si esset appellatum, & si infra mensem superior non rescribit iudici, ex tunc lapso mense sententia transit in rem iudicatam. Et si iudex non certiorauerit superiorem, punitur arbitrio superioris. Ita hæc omnia deciduntur *in d. c. plerunque contingit.* vnde dare Coadiutorem in inquisitione, est vtile propter remedium appellationis: & quia releuatur iudex à certiorando superiorem, sed potest facere interponi appellationem sub nomine Coadiutoris, & iste Coadiutor alio vocabulo in iure communi appellatur Promotor inquisitionis, secundum Abb. & Franc. de Aret. & Doct. *in d. c. cum clamor. 53. de*
testibus. DECIMO, † principaliter requiritur, vt 105
procedat inquisitio, quod iudex inquirat in casibus à iure permissis, & non in casibus prohibitis; & quia hic melius, quam alibi cadit opportunum, ad hoc, vt ista materia reddatur magis notabilis, inuestigabimus, qui sint illi casus, in quibus iudex potest procedere ex officio ad inquirendum absque accusatione partis. quia etiam sciemus casus prohibitos, per regulam, quæ se habet, quod contrariorum eadem est disciplina. Et præsuppono, quod regulariter inquisitio est prohibita, per regulam iuris, quæ se habet, quod nemo sine accusatore damnatur, vt dixi supra *in 1. quæst. principali huius 6. partis, in princip.* & non fit, nisi vbi agitur de commodo publico, & sic ad publicam vtilitatem: nam in causa ciuili, & ad commodum priuatorum iudex regulariter non inquirit, vt dicit Angel. *in tract. malef. in versic.*

fic. incendiario. col. 2. vbi plus dicit, quod inquisitio non potest fieri, nisi delictum sit commissum dolo, vel lata culpa. Idem tenet Innoc. *in c. ad nostram. de iureiur.* & Bart. *in l.* 4. §. *hoc autem iudicium.* 8. *colum.* 1. *ff. de damn. infect.* istæ regulæ recipiunt nonnullas fallentias in quam pluribus casibus, in quibus iudex inquirit ex officio etiam ad commodum priuatorum, & in criminalibus similiter in quampluribus casibus.

106 Primus † igitur casus, in quo iudex potest inquirere ex officio, etiam ad commodum priuatorum, est, vbicunque sumus in aliquo vsurario manifesto, qui extorsit vsuras ab aliquo debitore, & propter eius forte potentiam non audet debitor repetere ab eo vsuras: Nam tunc iudex etiam nemine petente potest inquirere contra eum, & ipsum compellere ad restitutionem vsurarum, tex. est *in c. cum in diœcesi.* 15. *& ibi Io. de Ana in* 2. *not. de vsur.* & Abb. *in c.*
107 *tuus.* 13. *in* 2. *not. eod. tit.* vbi plus dicit Abb. † quod nō solum potest iudex cogere ad restitutionem vsurarum post vsuras receptas, sed etiam ante solutionē potest ex officio impedire creditorem, ne recipiat, seu exigat vsuras, & hoc causa vitandi peccatum, idem tenet Ioan. de Ana. *in d. c tuas.* 13. *in vlt. not.* & est gl. *in c. ex literis.* 7. *de sponsal.* & Abb. *in c. ad nostram.* 20. *el* 2. *col.* 2. *de iureiu.* vbi dicit de mente Innoc. quod iudex ecclesiasticus potest procedere contra eum, quē habet suspectum de vsura ad pœnitentiam imponendam, & erit vtile per consequentiam parti: quia non poterit imponi salutaris pœnitentia, nisi vsuræ restituantur parti. Adde Bald. *in consil.* 183. *in fin. in* 1. *volum.* & Socin. *in consil.* 219. *in* 2. *volum.* Et hoc est quod voluit dicere Bald. *in l. ea quidem.* 7. *col. antepen. in versic. item quæritur in ciuili, &c. C. de accusat.* vbi dicit, quod in ciuili generaliter non proceditur per inquisitionem, nisi contra vsurarium, & idem Bald *in c.* 1. §. *si tres. de pac. tenend.* Nam debent ista verba intelligi de ista inquisitione, quæ fit per iudicem Ecclesiasticum pro salute animæ. Non enim
108 possunt intelligi de inquisitione facienda per iudicem secularem: quia † de iure ciuili communi iudex secularis non se intromittit in crimine vsurarū ad puniendum, duplici ratione. Primo; quia de iure ciuili sunt permissæ, & non reperiuntur prohibitæ, *l. eos.* 26. *C. de vsur.* vbi Iustinianus Imp. qui fuit vir Catholicus, permisit vsuras, & hoc tenet Bart. *in l* 1. *col.* 3. *C. de sum. Trin. & fid. cat.* & Card. *in Clem.* 1. *col.* 2. *in* 2. *qu. de vsur.* & Philip. Dec. *in consil.* 170. vnde, quod fit lege permittente, non punitur. *l. Gracchus.*
109 4. *C. de adult.* Secundo; † quia crimen Ecclesiasticū, & eius inquisitio, & punitio spectat ad Episcopum, vt per Bart. & Doct. *in l. quoties.* 3. *C. de iud. & l. Titia.* 34. *ff. sol. matr.* & Abb. *in c. tuam.* 3. *de ordin. cog.* & not. Petr. Phil. Corn. *in consil.* 19. *col.* 2. *in litera C. in* 3. *vol.*
110 Sed † an criminaliter possit iudex inquirere ex officio contra vsurarium, & ipsum condemnare ad aliquam pœnā? ista est pulchra, & difficilis quæstio, super qua de iure ciuili Romano seu communi, est dubium: quod nec inquirendo, nec per accusationem potest iudex procedere ad pœnam; quia nō est crimen de iure ciuili, ex quo permittuntur vsuræ, vt modo dixi, & tenet Phil. Dec. *in d. consil.* 170. *col.* 3. sed stat dubium in duobus casibus. Primus est, quid de iure canonico. Secundus, quid de iure constitutionum regni, per quas prohibentur vsuræ, & punitur vsurarius pœna publicationis bonorum, vt est constit. quæ incipit: *Vsurariorum.* & habetur pro ritu magnæ curiæ, *in num.* 15. qui incip. *Item quod procurator, &c.* Quo † ad primum casum, scil. vtrum iudex 111
Ecclesiasticus possit inquirere criminaliter contra vsurarium, vel ipsum accusatum punire aliqua pœna criminali, in hoc sunt opiniones cōtrariæ. Nam Bald. & Salic. *in l. improbum.* 20. *C. de his, qui not. infam.* tenent, quod vsurarius nullo modo potest criminaliter puniri, ex quo nulla lege cauetur; nam recipit vsuras de consensu soluentis. Idem tenet Io. de Ana. *in c. quam perniciosum.* 11. *col.* 4. *de vsur.* & plene Philip. Dec. *in d. consil.* 170. vbi plures rationes allegat. Nā ius canonicū introduxit tres pœnas contra vsurarium. Prima est, quod priuatur communione altaris; nam non potest recipere corpus Christi, nec debet stare in Ecclesia, quando celebrantur diuina. Item non debet sepeliri in Ecclesia. Tertio; quia non admittitur ad absolutiones faciendas. Istæ tres pœnæ traduntur *in c quia in omnibus.* 3. *& ibi per Abb. & Ioan. de Ana de vsur.* Item potest compelli ad restitutionem vsurarum, & si non restituit, potest excommunicari, secundum Abb. *in c. præterea.* 7. *de vsur.* vltra ergo istas pœnas non debet vsurarius puniri criminaliter; quia nulla lege cauetur. Contrariam partem tenet Iac. But. *in d. l. improbum.* 20. scilicet, quod vsurarius exigendo vsuras, committit dolum; ergo tenetur pœna criminis stellionatus; vnde puniri potest pœna arbitraria criminaliter propter dolum, & istam sequitur Petr. Phil. Cor. *in consil.* 19. *in* 3. *vol.* vbi facit de hoc vnum consil. & multas rationes allegat. Et sic habemus duo consilia ad inuicem repugnantia. Et certe pro prima multum facit text. *in c. cum tu. in fi. & in vers. illi autem. de vsur.* & potest ponderari illud c. in tribus locis: nam in princ. dicitur, quod pœnæ inductæ per Lateran. concilium cōtra vsurarios, habent locum, donec vsuras restituat: ergo sequitur, quod illis restitutis cessant pœnæ. Secundo, *in d. ver. illi autem.* dicitur, quod vsurarii pauperes, qui vsuras restituere nōn possunt, non debēt vlla pœna mulctari. Tertio, in fine dicitur, quod restitutis vsuris liberatur vsurarius tam à peccato, q̄ à pœna; & sic patet per *d. c.* quod tota vis iuris canonici cōsistit in faciendo restitui vsuras pro salute animæ, & ille, qui potest restituere, non punitur aliqua pœna. Nā si posset criminaliter puniri, si nō habet in ęre, deberet saltem luere in corpus, cum obligatio descendat ex delicto, vt habetur *in l. si quis id quod.* 7. §. *in seruos.* 3. *ff. de iurisd. omn. iud. & in l. quicūq;.* 4.

 ver-

versic. quod si. C. de seru. fugit. Sed lex canonica dicit expresse, quod nulla pœna puniatur, & idem, quando vsuras restituit, non punitur, vt *d.c.cum tu. 5. in fin.* sed ad illum text. respondet Pet. Phil. Corn. *in d. suo consil.19.* quod verum est, quod nulla pœna punitur, scilicet loquendo de pœnis inductis ad restitutionem vsurarum contra non restituentes, quæ sunt pœnæ Lateranensis concilii, scilicet, traditæ *in d.c.quia in omnibus. de vsur.* nõ tamen negat, quod puniatur vsurarius criminaliter ex delicto per eum patrato in mutuando, & recipiendo vsuras. Pro secunda parte facit tex. *in c.cum in diœcesi.15. de vsur.* vbi probatur, quod crimen vsurarum potest in iudicium deduci per viam accusationis; ergo debet puniri aliqua pœna naturali, conuenienti illi delicto: & ita illũ tex. ponderat Pet. Phil. Corn *in d.consil.19.* vbi etiam considerat, ꝙ vsurarius pluries delinquit. Primo enim delinquit mutuãdo sub vsuris; quia facit contra preceptum diuinum & canonicum, quod dicit: Mutuum date, nihil inde sperantes, *c.consuluit. de vsur.* Secundo delinquit, vsuras recipiendo; quia tunc exequitur suum malum propositum. Tertio delinquit vsuras non restituendo. Sed omnes pœnæ inductæ à lege canonica, tendunt contra tertium delictum, ergo alia duo si non punirentur, remanerent impunita, quod esset contra publicam vtilitatem. Vt autem ista quæstio remaneat decisa, & habeatur ipsius vera conclusio, ego adhæreo huic secundæ parti. Et puta opin. Petr. Philip. Corn. esse veriorem, & magis iuri consonam, scilicet, quod vsurarius possit criminaliter inquiri, præcedẽte fama, vel accusari: & vigore talis processus criminaliter initi, potest puniri pœna pecuniaria ad arbitrium iudicis Ecclesiastici: & ad corroborandã istam partem adduco primo, omnes rationes, & iura adducta & considerata per Petr. Phil. Corn. *in d suo cons.19. in 3.vol.* quæ bene videntur militare. Secundo, vltra rationes per eum consideratas, adduco, quod † iudex
112 Ecclesiasticus ex iusta causa sibi visa, potest adiuuare canones, addendo nouam pœnam, licet nõ possit totaliter statuere contra canones, gl. est notab. *in Clem. ne Romani.2. in vers. tolli.* & ibi etiam Cardin. *in princ. in 3 quæst. de elect.* & Abb. *in c. licet 3. col.2. circa fin. in vers. aut subest statutum, &c. de pœnis.* & Felin *in c. irrefragabili.13. §. certum.* alias, *cæterum. colum.2. vers. limita hanc conclusionem, &c. de off. ordin.* vbi dicit, quod potest addere nouam pœnam pecuniariam, & idem Felin. *in c. quod super his.9. col 5 vers. fallit 7. &c. de maior & obed.* vnde in proposito, licet per canones non caueatur expresse, ꝙ vsurarius puniatur criminaliter, nisi solum ad illas ciuiles pœnas traditas *in d.c. quia in omnibus.* tamen dico, quod Episcopus potest addere nouam pœnam coadiuuãdo canones, & punire ipsum arbitrio suo, scilicet ad pœnam pecuniariam ex iusta causa, scilicet, ne tale delictum receptionis vsurarum, pertranseat impunitum, & vt alii vsurarii capiant exemplum, & cessent formidine pœnæ à committendis vsuris: vt dicit text. *in l. si operis.14. C. de pœn. & l. quicunque.8 §.3. versic. quod si fecerit. C. de hære.* Solent enim † pœnæ exacerbari, 113
vt alii capiant exemplum, *l. aut facta.16. §. fin. l. si quis aliquid.38. §. qui abortionis.5. ff de pœn. & l.1. C. ad leg. Iul. repetund.* Tertio hanc partem confirmo; † quia 114
multum inoleuit vsurariorum temeritas, & instigante diabolo acrius exercent vsuras nõnulli Christiani, quam Iudæi & infideles, quo casu propter delicti frequentiam est permissum iudici pœnas ordinarias augere, & illas exacerbare, & nouas pœnas addere, text. est, & ibi Bart. *in princ. in d.l. aut facta.16. §. fin. ff. de pœn. & l.1. in prin. ff. de abig.* & tex. cum gloss. *in l.3. in fin. C. de Episc. audien.* facit text. *in l hodie.13. ff. de pœn.* Stante ergo vsurarum frequentia, dico indubitanter esse permissum Episcopo augere pœnas canonicas, & punire vsurarium ad suum arbitrium pœna competenti, iuxta *d.l. hodie.* Quarto ad idem adduco; † quia iudex Ecclesiasticus debet & potest 115
illam pœnam irrogare, quæ magis timetur, ratione cuius timoris censendum est ipsum à delinquendo fore cessaturum, gloss. est *in c. licet.3. in gl. magna. circa fin. & ibi Abb. de pœnis.* & text. *in c. quoniam frequenter.5. in fin. & ibi gloss. in vers. magis timeri, &c. vt lite non contest.* & gloss. *in c. de causis.4 in versic. certo. in fin. de off. deleg.* & Felin. *in d. c. irrefragabili.13. §. certum.* alias, *cæterum. colum.1. ibi etiam Abb. in 3. not. de off. ord.* vbi videntur decidere hunc casum de mente Host. Dicunt enim, quod iudex Ecclesiasticus pro crimine Ecclesiastico etiam contra laicum potest irrogare pœnam pecuniariam, si illa magis timetur, quam pœna spiritualis: sed † in nullo casu potest magis 116
conuenire pœna pecuniaria, quam contra vsurarium, qui peccat ex rabie auaritiæ, & cupiditatis: vnde puniri debet in eo, in quo deliquit, vt pœna sit delicto conformis, *l. si fugitiui.3. C. de seru. fugit.* facit tex. *in l. sancimus.22. C. de pœn.* Ad quod habentes respectum Imperatores huius Regni imposuerunt pœnam pecuniariam contra vsurarios, scilicet publicationes omnium bonorũ: vt dicit constit. quæ incipit; *Vsurariorum.* & semper est credendum, quod vsurarius nullam pœnam magis timebit, quam pecuniariam; quia semper auarus eget: & ex quo incœpit fabricare in gehennam; non curauit pœnas spirituales: vt tenet Abb. *in c. vt clericorum.13 in fin. de vita & honest. cleric.* Et propterea vt irrogetur pœna delicto conueniens, & quæ magis timetur, dico, quod Episcopus potest ipsum criminaliter punire pœna pecuniaria, quæ debet postmodum irrogari per Episcopũ in fabricam Ecclesiæ, vel alium pium vsum, ne ipse etiam arguatur de vitio cupiditatis, secundum Abb. *in d. c. vt clericorum.13. in fin. & in d. §. cæterum. & in c dilectus. 18. de off. ord. & in d. c. licet.3.* Quinto adduco; † quia ius canonicum appellat v- 117
suras crimen, & ille, qui committit vsuras, dicitur cõmittere crimen, *d. c. quia in omnib.3. & c. super eo. de vsuris.* Sed crimen dicitur † omnis operatio mala, 118
quæ

quæ potest accusari & puniri criminaliter in hoc seculo, *c. Apostolus. 81. dist.* & glo. *in c. peccatum. 4. de regul. iur. lib. 6.* & Fel. *in c. testimonium. 54. colum. 3. de testib.* Et quod vsura dicatur crimen, apparet ex ordine titulorum, & rubricarum in Decretalibus: quia post titulum de furtis, est situatus titulus de
119 vsuris immediate, & dicit Abb. ibi in continuatione rubricæ, † quod vsura est species rapinæ, & propterea continuatur cum rubrica de furtis. Et dicit
120 Ioan. *in d. c. peccatum. 4 de regul. iur. lib. 6.* quod † non reperitur maius malum, quam sit vsura, & idem tenet Ioan. de Ana. *in c. 1. in fin de vsur.* vnde sequitur consequentia necessaria: quod si est crimen, debet aliqua condigna pœna puniri; quia si nõ puniretur, esset contra publicam vtilitatem, & impunitas pareret ausum ad maius malum, & delicti multiplica-
121 tionem, vt inquit Seneca. Sexto adducitur; † quia omnis ille, qui delinquit contra præceptum legis, debet puniri pœna arbitraria, quando lex non statuit aliam pœnam certam, glo. est, & ibi Bart. *in l. nemo martyres. 3. C. de sacrosanct eccl* & gloss. *in c. 2. in fin. in vers sanctioni, de vita & honest. cler.* & Alexand. *in addi. ad Bart. in l. hodie. 13. ff. de pœn.* vbi dicit, quod venire contra præceptum legis, est pœna arbitraria, sed certum est, quod commitere vsuras, est facere contra præceptum legis; quia omni iure sunt prohibitæ, vt not. Doct. *in rub. C. & extr. de vsur.* ergo debet vsurarius puniri pœna arbitraria; quia venit cõtra præceptum legis, per prædicta, & not. Bart. *in l. legis virtus. 7. ff. de leg.* & habetur per Abb. Felin. &
122 Doct. *in c. 2. de maior. & obed.* Septimo † adducitur, puta quãdo casus est dubius, & sunt opiniones hinc inde, debemus sequi in dubio illam opinionem, quæ magis fauet publicæ vtilitati, & magis cohæret regulis iuris communis, vt not. Bart. & Doct *in l. 1. in princ. ff solut. matr.* & est tex. & ibi Bart. *in l. vnica. § 14. de cadu. toll* Pro hoc est text formalis *in l. hoc modo 64. §. 1. ff. de cond. & demonst.* sed hic stantibus istis duabus opinionibus contrariis, magis fauetur publicæ vtilitati, ista opinio quæ tendit ad puniendum delicta pœna condigna, quam alia opin. quæ inducit impunitatem, & auget materiã delinquendi; ergo ista opin. est amplectẽda; quia magis adhæret regulis iuris, quæ sunt, vt omnia crimina habeant suas pœnas; *l. sancimus. 22. C. de pœn. & l si operis, eod. tit.* & tanto magis procedet hæc opin. hodie in Regno, vbi iure muncipali constitutionum, vsuræ criminaliter puniũtur; & sic, quod deficit in pœna iudicis Ecclesiastici; potest suppleri per secularem, prout fuit dictum superius, & tenet Gemi. *in c. vsurarum. 1. de vsur. lib 6.* Et ad prædicta facit text. *in c. statuimus. 2. in fin. de malef.* vbi contra blaspheman-
123 tes statuitur pœna pecuniaria vltra alias pœnas spirituales Et retenta ista † parte, quæ videtur verior, & magis iuri consona, non obstant ea, quæ in contrarium adducebantur, maxime per Phil. Dec. *in d. suo consi. 270.* Et primo, inquantum dicit, quod vsurarius petit vsuras ex conuentione, & voluntate partis promittentis, vnde non debet dici in dolo, nec in crimine punibili, ex quo nullã iniuriam facit volenti; quia ad hoc de facili respondetur: quia lex prohibens vsuras, prohibet eas recipi etiam à sponte soluente: quia is, qui soluit, non peccat, sed tantum is, qui recipit vsuras, gloss. est *in c. debitores. 6. in versic reddere de iureiurand.* vnde in materia vsurarum tota prohibitio legis est in recipiente, vt *c. consuluit. 19. de vsuris* & ideo non consideratur voluntas soluẽtis; quia siue soluat voluntarie, siue nõ, semper peccat recipiens, & venit contra præceptum legis. Vnde merito puniri debet, & tanto magis; quia semper præsumitur debitor inuitus soluere. † nam soluendo vsuras, videtur sibi eruere ocu- 124
lum, vt dicit gloss *in l. quotiens qui. 1. ff. de solut.* & Bald. *in l indebitas. 8. C. de vsur.* Sic in simili videmus in quolibet actu à lege prohibito, quod non excusat voluntas partium, quin remaneat prohibitio, & sortiatur pœna legalis suum effectum, *l. non dubium 5. C. de leg.* Non enim excusatur adulter, si non dicat se adulterasse mulierem volentem, quin habeat pœnam legalem. Dato enim, quod nõ offendat proximum propter eius voluntatem, tamen offendit Rempubl. quia attentat actum à iure prohibitum, & pœnalem. Non obstat † *d. c. cum* 125
tu. 5. de vsur. in quantum fuit ponderatum in tribus locis, vt supra; quia totum illud capitulum loquitur de pœnis Lateranensis Concilii inductis ad restitutionem vsurarum, ciuiliter tamen, vt patet ibi. in princ. & illud quod dicitur *in d. versic. illi autem.* scilicet: quod si vsurarius est pauper, non punitur, confirmat hunc intellectum; quia si illæ pœnæ sunt inductæ ad compellendum vsurarium ad satisfactionem, cessante satisfactione, propter paupertatem cessant etiam pœnæ, & similiter facta restitutione, cessant, vt dicitur ibi in fin. quia cessat peccatum, quo ad Deum, & illæ pœnæ solum respiciunt animam, & corruptionem peccatoris: sed quatenus fuit offensa respub. per patrationem delicti, & receptionem vsurarum, requiritur alia satisfactio per pœnam criminalem, vt pluries fuit dictum superius; vnde quia illa non est naturalis pœna delicti nec sufficiens: sed solum tendit in fauorem priuati, vt vsuras acciperet, dicendum est, posse irrogari aliam pœnam sufficientem arbitrariam, pro eo; quia fuit contrauentum præceptis iuris diuini & Canonici, pro satisfactione Reip. *l. licitatio. 9.* alias *locatio. § quod illicite. 5. ff. de publica. & vectig.* & per ea quæ plene dixi supra, ꝙ quando est actũ ciuiliter de delicto ad rei restitutionem, potest etiã agi criminaliter. Venio ad secundũ † dubiũ principale 126
huius quæstionis, scilicet, an hodie in Regno possit iudex inquirere ex officio contra vsurarium, nemine accusante. Et licet per constit. *vsurariorum.* istud crimen dicatur esse publicum, adeo quod quilibet de pupillo admittitur ad accusandum, siue denun-

 ciandum,

ciandum, vt ibi habetur; tamẽ eſt correctum per ritum magnæ curiæ, *in num* 14. qui incipit: *Item quod nullus laicus, &c.* quo cauetur, non admitti quem ad accuſandum de aliquo crimine, niſi ſuam vel ſuorum iniuriam proſequatur; item hodie curia ſecularis in regno nõ poſſet ex officio inquirere de tali crimine, niſi interueniat accuſatio in forma, adeo, quod non ſufficit ſola denunciatio, vt eſt alius ritus magnæ curiæ, *in num.* 15. incip. *Item quod nullus admittatur, &c.* & ſic remanet concluſio, quod hodie in Regno iudex ſecularis non poteſt ex officio inquirere de crimine vſurarum, niſi appareat accuſator, qui ſuam, vel ſuorum iniuriam proſequatur, & ita tenet Par. *in tract. Synd. in verſic. inquiſitio, colum.*
127 *3. verſic. & hodie in regno ſunt ſublata. &c.* † An autem in crimine vſurarum ſtantibus indiciis poſſit deueniri ad torturam, vide Soc. tenentem, quod ſic, *in conſil. 219. col. fin. in 2. vol.* & Ioan. de Anan. *in c. quia in omnibus. 3. colum 19 de vſur.* puto tamen quod in hoc Regno non poſſit dari tortura in crimine vſurarum, ex quo vbi irrogatur pœna publicationis bonorum, non irrogantur tormenta; quia non cenſetur pœna vltra relegationem, per cap. Regni, quod incipit: *Tormenta.* ita tenet Par. *in tract. Synd. in verſic. tortura. in c. an in cauſa pecuniaria, &c.* Sed pro crimine vſurarum eſt pœna publicationis bonorum, vt
128 *in conſtit. vſurariorum.* Ergo, &c. SECVNDVS † caſus principalis, in quo permittitur inquiri ex officio, eſt in omni delicto, quod committitur per conſpirationem, vt quando plures conſpirant, ſeu coniurant ad aliquod malum ſimul, tex. eſt, & ibi Bald. *in*
129 *l. vnica. C. de monopoliis.* Quæ † autem ſit pœna iſtorum conſpirantium, ſeu facientium conuenticula? Dic, quod diuerſæ pœnæ ſunt ſtatutæ per diuerſas leges in iure. Primo enim eſt pœna exilii, & publicationis bonorum, quam imponit *d. l. vnica. C. de monopol.* Secundo, eſt tex *in l. denunciamus. 5. C. de his, qui ad eccleſ. confug.* vbi imponitur pœna vltimi ſupplicii. Tertio eſt text. *in c. vnico. §. conuenticula. 2. de pace iur. firm.* vbi ſinguli coniuratores puniuntur ad vnam libram auri. Quarto eſt text. iuncta gloſſ. *in l. quiſquis. 2 ff. de colleg. illic.* vbi imponitur pœna legis Iul. maieſt. Quinto, eſt text. *in l. in nullis locis. 2. C. de ſedit.* vbi imponitur pœna grauiſſima, & ſic pœna mortis cõtra iſtos ſeditioſos, turbãtes publicam pacem, de quibus etiam loquitur tex. *in l. ſi quis aliquid. 38. §. authores. 2. ff. de pœn* & habetur *in c. ſeditionarios. & ibi Arch. 46. diſtinct.* Sexto eſt tex. *in l. aut facta. 16. in prin. ff. de pœn.* vbi non ſtatuitur certa pœna contra coniuratores, ſed puniũtur pro qualitate delicti, & euentus, vnde innuit ille textus, quod iſta ſit pœna arbitraria, variabilis, ſecundum delicti atrocitatem, & per illum tex. puto diſtingui debere omnes pœnas prædictas, ſecundum facti acci-
130 dentia & qualitatem. Scias tamen, † quod quandoque iſtæ conuenticulæ ſunt licitæ, vt quando fiunt ad bonum finem; & tunc non puniuntur, nec poſſunt inquiri; imo tunc ſunt omni iure permiſſæ, tex. eſt *in c. ſane. 16. quæſt. 7.* & tenent Andr. de Iſern. Bald. Aluar. & Card. *in d. c. 1. §. conuenticulas.* & Arch. *in c. coniurat. & c ſi quis. 11. quæſt. 1.* & Petr. Phil. Corn. *in conſil. 216. in 3. vol.* & Ioan. de Anan. *in rubr. extra de ſchiſma. coll. in fin.* In dubio autem ſemper præſumitur fieri ad malum, ex quo ſunt de genere prohibitorum, ſecundum Doct. in locis præalleg. & Arch. *in c. illud col. pen. 23. diſt.* vbi plus dicit, quod etiamſi contra nocentem ſit conſpiratum, ſemper præſumitur ad malum: idem tenet Lucas de Pen *in l. magiſtros. 7. colum. fin. C de profeſſor. & medic. lib. 10.* ADDITIO. Vide omnino Aymon. Crauet. *in conſil. 4. per totum.* vbi pulchre. *Petr. Foller. V. I. D.* TERTIVS
caſus eſt, † quando eſt vendita ancilla ſub pacto, ne proſtituatur, alias ſit libera; nam ſi emptor non obſeruat pactum, iudex inquirit ex officio, & facit illam exhiberi, vt perueniat ad libertatem. Text. eſt, & ibi Bald. *in l. mulierem. 2. C. ſi manc. ita venie. ne* 131
proſtit. QVARTVS caſus eſt, † in omni cauſa miſe- 132
rabilium perſonarum: nam in ea poteſt ex officio procedere, etiam ad priuatam vtilitatem: ſecundum Baldum *in d. l mulierem. 2.* & Bartol. *in d. l. 4. §. hoc autem iudicium. 8. colum 1. in 5. oppoſi.* & ibi etiam Alexand. *in l. 1. colum. 1. ff. de iuriſdict. omn. iudic.* & Bald. *in c vnico. §. iniuria, colum. penult. de pac. iurament. firman.* & Abb. *in c. ad noſtram. 7. colum. 2. in fin. el 2. de iureiurand.* Pro hoc eſt text. *in l. nec quicquam. 9. §. aduocatos. 5. ff. de off. proc.* vbi iudex ex officio poteſt dare aduocatos miſerabilibus perſonis. Quod corroboratur ex his, quæ habentur in c. Regni, quod incipit: *Ne tuorum.* & alio, quod incipit: *Si temporum.* vbi datur poteſtas iudicibus inquirendi pro iniuria illata pupillo & viduæ, & ſic miſerabilibus perſonis: verum illæ ſunt literæ arbitrales: tamen hoc eſt cautum etiam iure communi, per prædicta. Hoc ſane intellige, † quando ſumus in pupil- 133
lo, & vidua paupere; quia tunc numerantur inter perſonas miſerabiles, alias ſecus: ita tenet Abb. & ibi etiam Bar. *in addit. in c. ſignificantibus. 38. de off. de-*
leg. QVINTVS caſus eſt in his, † quæ notorie li- 134
quent iudici ex actis: nam in his poteſt inquirere, & ſupplere, parte etiam non petente, ſecundum Alex. *in l. vnic. C. vt quæ deſunt aduoc.* & per Doct. *in c. ſignificauerunt. 30. de teſti.* & not. Fel. *in c ex tenore. 16. col. fin. de reſc.* & eſt tex. cum gl. *in l. tempora. 2. §. fin. C. de temp. & reparat.* & gloſſ. *in l filius. 8. §. veterani. 2. ff. de proc.*
SEXTVS caſus eſt, † in omni cauſa pia poteſt iudex 135
tam Eccleſiaſticus, quam ſecularis inquirere, & procedere ex officio in cauſis piis, & Eccleſiarum: nam etiam pro iuribus Eccleſiæ poteſt iudex inquirere, & generaliter in omnibus cauſis concernentibus periculum animæ: vt ſuper pœnitentia imponenda, poteſt iudex inquirere, vt euitetur peccatum: ita hæc omnia tenet Abb. *in c. ad noſtram. 7. el 2. colum. 2. de iureiur.* & not. Bald. *in d l. mulierem. 2. C. ſi manc. ita venie. ne proſtit.* & habetur *in c. pernicioſam 1. de offic.*

de offic. ordin. SEPTIMVS casus est, quando Episco-
136 pus † habet suspicionem de parentela inter coniuges; quia potest iudex Ecclesiasticus inquirere de impedimento quolibet matrimonii, ad faciendum ipsum separari, text. est *in c. porro. 3. in fine. & ibi Abb. de diuort.* & not. gloss *in d. c. perniciosa. 1. versicul. canones. de offic. ordin.* & Abb. *in d. c. ad nostram. 20. el 1. colum. 2.* & habentur *in cap. Episcopus in Synodo, 35.*
137 *quæst. 6.* OCTAVVS casus est; † nam potest iudex ex officio inquirere de iuribus Principis, text. est *in l. vacantia. 4. pen. & l. si vacantia. 5. fin C. de bon. vac. lib. 10.* & Abb. *in d. c. ad nostram. 7. el 2. colum. 2. de iureiur.* & text. *in l. si quis intra. 7. C. de bon. proscr.*
138 sic † etiam de omni pecunia fisco applicanda inquirit ex officio, secundum Bart. *in l. si quis reum. 4. in fin ff. de custod. reo.* & Bart. & Alexand. *in l. ex quibus-*
139 *dam. 2. § Senatus. 3. ff. de iur. fisc.* NONVS casus † est; nam iudex propter magnum scandalum euitandum, potest ex officio inquirere, & prohibere, ne scandalum committatur absque accusatore; ita tenet Cyn. *in l. iubemus. 1. in fin. C. de monopol.* & Bald. *in d. l. mulierem. 2. C. si mancip. ita vanie ne prostit.* DE-
140 CIMVS casus est, † potest iudex generaliter inquirere in prouincia, vel ciuitate, quam regit, contra omnes malefactores, vt purget ipsam malis hominibus pro quiete publica, text. est *in l. præses. 3. & l.*
141 *congruit. 13. ff. de off. præsid.* VNDECIMO, † inquirit iudex ex officio de omni crimine, & iniuria cõmissa contra Ecclesiam, & Ecclesiasticas personas, & similiter de omni crimine commisso in Ecclesia, tex. est, & ibi Bald. *in l. si quis in hoc genus. 10. C. de Episc. &*
142 *cleric.* Vnde in † omni crimine sacrilegii inquiri potest ex officio, per dictum text. nam omnis iniuria facta in clericum, dicitur publicum crimen, & quilibet potest accusare, & iudex ex officio inquirere, secundum Bart. *in l. si quis in hoc genus. 10.* Ias. *in l. pro-*
143 *uinciali. 3.* alias *in prouinciali. § si in publico. 4. fin. ff. de oper. noui nunc.* nam † iniuria facta clerico, dicitur facta Deo, & totam Ecclesiam tangit, secundum gloss. *in c. nonnulli. 3. quæst. 1.* & habetur *in c. accusatio. 2. q. 7.* & est tex. & ibi Abb. *in c nullus. 2. de for. compet.* & Abb. *in c. cum sit generale. 8. colum. 1 eod. tit.* vnde patet
144 ex prædictis, † quod etiam de blasphemia Dei potest inquiri, & quilibet accusare; quia illa est vera offensio in Deum, vt not. Bar. *in l. non omnia. 1. & l. publicorum. 2. de publ. iud* tex. *in Auth. 77. vt non luxurientur hom. &c. & in l. alearum vsus. 3. C. de aleator.*
145 DVODECIMO inquirit iudex, † quando hæres fecit inuentarium, & creditores dicunt plus esse in bonis, quam sit descriptum in inuentario; nam potest iudex instantibus creditoribus inquirere, & accipere probationes de domo hæredis, torquendo etiam seruos hæredis, tex. est, & ibi Doct. *in l scimus. 22. fin. § licentia. 10. C. de iure delib.* Verum ista inquisitio non est ex mero officio; quia fit ad instantiam
146 creditorum, vt ibi. DECIMOTERTIO † inquirit iudex in causa naufragii, & in omnibus causis dependentibus à naufragio: & cõtra surripientes bona naufragiorum, & inquisitio talis fit leuato velo; & summarie, tex. est & ibi per Doct. *in l. quoties. & l. de submersis. 5. C. de naufr. lib. 11.* DECIMOQVARTO,
inquirit † iudex ex officio, etiam nemine accusante, 147
contra tutorem suspectum, & potest ipsum ex officio remouere, si suspectum inuenerit, tex. est, & ibi Bart. *in l. tutor quoque. 3. § præterea. 4 ff. de suspect. tut.* & potest in ista inquisitione se informare per depositionem seruorum pupilli, *l. nihil. 12. fin. ff. de suspect. tut.* & iste est casus specialis fauore pupilli, an iudex inquirit ad priuatam vtilitatem, vt *d § præterea.* quia regulariter est contrarium, scilicet, quod ad priuatam vtilitatem inquiri non potest, secundum Bart. & ibi Angel *in tract. malef. in versic. incendiario, colum. 2.* & not Doct. *in c. exhibita. 19 de iud.* & fuit dictum supra in præcedenti charta, *vers. decimo principaliter. &c.* & Bart. *in l. si vacantia. 5. fin. C. de bon. vacant. lib. 10.* DECIMOQVINTO, † inquirit iudex 148
ex officio contra producentem scripturam falsam vel suspectam in iudicio, & potest ipsum punire ex sola suspicione scripturæ, nisi probet illam esse veram: text. est, & ibi Bald. & Sal. *in l. iubemus. 24. C de probat.* & dicit Bald. *in l. fin. eod.* † quod scriptura red- 149
ditur suspecta, eo ipso, quod habet aliquam rasurã in loco suspecto; & nota vnum bonum casum, qui millies euenit in iudicio, quod iudex potest punire de falso producentem scripturam suspectam, licet non clare probetur, quod sit falsa; & hoc est speciale; quia in aliis criminibus debent esse probationes luce clariores. *d. l. fin. C. de probat.* Hic autem sola suspicio transfundit onus probandi contrarium in ipsum producentem, & suspicio pro veritate habetur: ita dicit Luc. de Pen. *in d. l. si vacantia. 5. colum. 2. versic. est etiam in eo aliud speciale, &c. C. de bon. vac. lib. 10.* DECIMOSEXTO, † inquirit iudex inciden- 150
ter contra testes deponentes falsum, vel vacillantes in iudicio, & potest illos ex officio punire, text. est, & ibi Bald. & Doct. *in l. nullum. 14. C. de testib. & in c super his. 8. de pœnis.* & not. Bart. *in l. tutor. quoque. 3. § præterea. 4. ff. de suspect. tutor.* & idem esset in producente falsos testes, quod possit puniri ex officio, per ea quæ dixi in versic. præcedenti, de producente falsam scripturam, & per ea quæ dicam infra proximo versic. DECIMOSEPTIMO, † inquirit iudex ex 151
officio, generaliter de omni delicto commisso coram se, vel in iudicio incidẽter, dum ipse cognoscit de aliqua principali causa, hoc enim operatur continentia causæ: ita dicit Bal. *in d. l. iubemus. 24. col. 2. in fin. versic. 5. C. de probat.* & Bald. *in d. l. 3. § præterea. 4.* & probatur *in d. l. nullum.* & not. Bart. *in l. 2. § si publico. 5. colum. 3. versic. quarta regula, &c. ff. de adult. & l. si qua pœna. 244. ff. de verb. signif.* DECIMOOCTAVO † inquirit iudex de iuribus Ecclesiæ, & 152
de beneficio Ecclesiastico; quia potest inquirere contra possessorem beneficii, vt doceat, quo titulo possideat, & similiter contra possessorẽ alterius rei

Eccle-

Ecclesiasticæ. Ita tenet Innoc. *in c. ad nostram. 21. el 2. de iureiur.* & Bald. *in l. ciuile. 5. C. de furt.* & Bald. *in l. sancimus. 21. C. de sacrosanct. eccles.* & Bald. *in l. cogi. 11. colum. 2. C. de petit. hæred. & in l. tempora. 2. C. quomod. & quand. iud.* & not. gloss. & Doct. *in c. beneficium. 1. de regul. iur. lib. 6.* & potest excommunicare, *c. dilecto. 6. de sent. excommun. lib. 6.* DECIMONONO, inquirit

153 iudex † in omnib. casibus, in quibus accusator non probans excusatur à præsumpta calumnia: qui numerãtur per glo. *in l. athletas. 4. § calumniator. 4. ff. de iis qui not. infam.* ita dicit Bartol. *in d. §. calumniator.*

154 VIGESIMO, † inquirit iudex Ecclesiasticus contra tenentes bona, quæ debent distribui pauperibus, vel ad alias pias causas, secundum Bar. *in l. si vacantia. 5.* & facit hoc contra hæredes non adimplentes legata pia, iuxtà not *in auth. hoc amplius. C. de fideicõ.* & Bart. *in l. nec quicquam. 9. §. fi. ff de off. procons. & in l. seruo alieno. 113. in princ. ff. de legat. 1.* & Bart. *in l. Quintus. 7. ff. de annu leg. & in l. seruos. 17. ff. de alim. & cib. leg.*

155 VIGESIMOPRIMO † inquirit iudex ex officio de probitate vitæ, de idoneitate & moribus alicuius eligendi, promouendi, vel ordinandi. Item, quando visitat Episcopus Ecclesias, facit huiusmodi inquisitiones contra clericos, prout de his dixi supra *circa princip. huius 6 partis, versic quarto modo, & versic. sequen.* VIGESIMOSECVNDO, † inquirit iu-

156 dex de omni crimine, vbi interuenit accusator, qui colludit, seu præuaricatur, text. est *in l. fallaciter. 3. fi. C. de abolit.* per quem ita tenet Bald. *in d. l. iubemus. 24. colum. 1. C. de probat.* & vide quod dicam infra *versic. Quadragesimosecundo.* VIGESIMOTERTIO

157 inquirit † iudex contra calumniatorem, etiam nemine accusante: ita declarat Bart. *in l. accusatorem. 1. colum. 1. ad Turp,* & ibi proprie est tex. *in §. calumniari. 1.* & ratio est, quam supra dixi, scilicet, quia istud dictum calumniæ committitur coram iudice: Vnde merito iudex inquirit, vt dixi supra. *versi. decimosexto, & decimoseptimo.* & ita dicit Bar. *in d. l. 1. colum. 1.* & tangunt Bald. & Dd. *in l. calumnia. 1. C. de calum.* & Bart. *in d. l. ex lege Iulia. 2. §. si publico. 5. ff. de adult. colum. 3. vers. quarta regula, &c.* VIGESIMOQVARTO

158 inquirit † iudex propter incidentem quæstionem, vbicunque enim incidenter cognouit de crimine, potest de illo inquirere, tex. est *in l. quos retrahi. penult. C. si aduer. liber.* per quem ita tenet Bart. *in d. §. si publico. col 2. in fi. versic. secunda regula, &c.* & vide omnino Bal. *in l. quod euitandi. 3. C. de cond ob turp. caus.*

159 VIGESIMOQVINTO † inquirit iudex ex officio de iniuria facta scholari, & in isto casu est speciale, quod iudex sine accusatore inquirat de priuato crimine; ita tenet Bald. *in auth. habita. colum. 6. versic. sequitur, versic. alias scituris, &c. C. ne fil. pro patr.* vbi plus dicit, quod solus rector ciuitatis, vel prouinciæ inquirit, non autem Episcopus, nec Doctor legis.

160 VIGESIMOSEXTO † inquirit iudex de delicto commisso per suum officialem in officio; & tunc indistincte inquirit. Si vero extra officium deliquit; tunc inquirit ita demum, si est notorium, & non aliter, secundum Bar. *in l si quis forte. 6. §. 1 ff. de pœn.* & vide tex. cũ ibi not. per Doct. *in l. 2. C. de spor.* & quod not. Bar. *in l. Senatus, 16 ff. de off. præsid.* VIGESIMOSEPTIMO † inquirit iudex contra facientem in- 161
iuriam suis officialibus vel famulis, dummodo crimen sit notorium, alias secus; quia esset suspectus, sed notorietas facit cessare suspicionem, secundum Bart. *in d l. si quis forte. §. 1. ff. de pœn.* VIGESIMOOCTAVO † inquirit iudex de omni crimine noto- 162
rio, tex. est & ibi plene Bald. & Salic. *in l. ea quidem. 7. C de accus.* & Andr. de Isern. *in constit. humanitate, col. 2.* & habetur *in l. 1. C. de cust. reor.* VIGESIMONONO † inquirit iudex specialiter de omni crimine, 163
super quo præcessit primo inquisitio generalis, ad inueniendos malefactores, & purgandum prouinciam malis hominibus, iuxta *l. congruit. 13 ff. de offic. præsid.* nam illa inquisitio dicitur præparatoria ad speciale, & frustra fieret, nisi contra maleficos repertos deueniretur postea ad particularem inquisitionem: ita dicit Bal. *in d. l. iubemus. 24 col. 2. vers. & est sciendum, &c. C. de probat.* & Bald. *in l. ea quidem. 7. col. 7. versic. 3. &c. C. de accus.* & Bart. *in d. l. 2. §. si publico. 5. col. 3. in princ. versic. tertia regula, &c. ff. de adult.* pro hoc est tex. *in l. lege Iulia. 4. §. mandatis. 2. ff. ad leg. Iul. pecul.* & Bald. *in l. congruit. 13. in 1. lect.* & Abb. *in c. bonæ. 36. el 1. colum. 3 in 6. nota. de elect.* & prædicta declara & limita, vt infra *versic. 36.* TRIGESIMO, inquirit † iudex de inimicitiis & guerris, quæ vigent 164
in ciuitate inter particulares ciues, ex quib. potest turbari respublica, & deueniri ad arma: nam tunc potest iudex compellere partes ad pacem ex suo officio, secundum Bar. *in d. l. congruit. 13. in fin. ff. de offic. præsid.* & Bald. *in l. cum affirmes. 8. C de lib. caus.* Et de hac materia, quando iudex possit cõpellere partes ad concordiam in ciuili vel criminali causa, vide Bald. & Mod *in l. quidam æstimauerunt. 23. ff. si cer. pet.* & Bald. *in l. ex stipulatione. 7. C. de senten.* & prædictis adde tex. *in l. omnia. 1, §. quies. 12. ff. de off præfect. vrb.* & Alex. & Paul. de Castr. & Doct. *in l. qui bona. 13. §. si quis iuxta. 7. ff. de dam. infe.* TRIGESIMOPRIMO inquirit † iudex filium, qui impias manus in patrẽ 165
vel matrem iniecit, vel si ipsos parentes cõtumeliis affecit; quia tale delictũ vindicari, spectat ad publicam vtilitatem, text. est *in l. 1. §. si filius. 2. ff. de obseq. parent. & patr. præstan.* TRIGESIMOSECVNDO inquirit † iudex contra custodem carceris, qui pre- 166
tio corruptus dimisit carceratum sine vinculis, & vt fugere possit, vel passus fuit introduci ferrum, vel venenum in carcerem, tex. est *in l. carceri. 8. ff. de cust. & exhib. reor.* TRIGESIMOTERTIO, inquirit † iudex contra lenones, qui nituntur mulieres 167
ad luxuriam illicere, & dicuntur deuastatores castitatis; vnde iudex põt illos de ciuitate expellere & punire, vt *in Auth. de leno. §. sancimus. 1. Nou. 14.* & ibi Angel. vbi plus dicit, quod is, qui decipit mulierem cum promissione pecuniæ, & sub tali promissione,

missione, vel datione ipsam adulterat, punitur pœ-
na statuti loquẽtis de adulterante inuitam mulie-
rem. Nam inuita dicitur mulier, quæ decipitur sub
168 auri promissione. TRIGESIMOQVARTO, † in-
quirit iudex de crimine lenonicii sine accusatore,
169 per tex. *in d.l.2.§.si publico.5.ff.de adulter.* † nam istud
crimen reputatur maius adulterio, secundum An-
gel. *in tract. malef. in vers. (che me hay adulterato, &c.)*
170 *in fin* Sed pulchrum dubium est, † an de crimine ad-
ulterii possit inquiri ex officio, nemine accusante.
Ang. *in d. versic. (che me hay adulterato, &c.) colum. 3.*
versi. quæro, an de adulterio, &c. tenet, quod sic, ex quo
est crimen publicum, per *d. §. publico.* Contrarium
dicitur *in decisio. 176. consil. Neapol.* vbi dicitur, quod
de adulterio non inquiritur ex officio, nisi quando
esset notorium, & hanc opinionem tenet Matth. de
Afflict. *in constitut. Legum asperitate. colum. 4.* vbi di-
stinguit. Aut præcessit accusatio mariti, vel alte-
rius, & postea desistit; & tunc iudex inquirit: aut
nulla accusatio præcessit, & non potest inquirere,
ne habeat fœdare connubia matrimonii, iuxta
l. constante. 36. ff. de adulter. & l. quamuis adulterii. 30.
C. eod. verum in regno est litera arbitralis, quæ in-
cipit: *Ne tutorum.* qua cauetur, quod iudex potest
inquirere de omnibus criminibus irrogantib. pœ-
nam mortis naturalis, vel ciuilis, vel membri ab-
scissionis. Vnde is, qui haberet concessionem lite-
rarum arbitralium, posset in regno inquirere de
crimine adulterii, cum pro eo sit pœna mortis, vt
d. l. quamuis adulteri. 30 in fin. & not. And. de Isern. *in*
d. constit. Legum asperitate. TRIGESIMOQVINTO,
171 inquirit † iudex de omni crimine, in quo quis repe-
ritur in flagranti per Officiales curiæ, puta in actu
delinquendi, ita tenet And. de Isern. in const. regni,
quæ incipit: *humanitate, colum. 2. & 3.* TRIGESI-
172 MOSEXTO, † inquirit iudex generaliter in regno
contra homines malæ vitæ, vt dixi supra, *versic. 10.*
& 29. hoc addito, quod de iure constitutionum
173 Regni, † quando venit iudex in prouinciam, vel
ciuitatem, potest facere edictum, quod omnes, qui
sentiunt se offensos, debeant comparere coram eo
intra talem terminum ad querelandum; & simili-
ter omnes testes, qui habent aliquam notitiam de
crimine alicuius, & de mala vita alicuius, compa-
reant ad deponendum testimonium veritatis, sub
comminatione, quod elapso termino non audien-
174 tur; † & ista inquisitio generalis potest fieri quoties
iudici placuerit, & per eam deuenit postea ad spe-
cialem, vt dixi supra *vers. 19.* Ita hæc omnia tra-
duntur *in constit. inquisitionis. & constit. sequent.* quæ
incipit: *Hi qui.* verum per capitula Regni est noui-
ter prouisum, vt istæ inquisitiones generales non
fiant, nisi semel in anno, & quod non descendatur
postea ad speciales, nisi in casibus, de quibus lici-
tum est inquiri de iure, & nisi ex mandato Princi-
pis in aliis non permissis, & de hoc est cap. Regni,
per quod datur optima limitatio ad materiam
l. congruit. 13. ff. de off. præs. & ad ea, quæ dixi supra, *in*
versic. vigesimonono. scilicet, quod non ad omnia
crimina est præparatoria inquisitio generalis; nam
si per inquisitionem generalem inueniretur quis
in tali delicto, de quo non potest de iure inquiri,
nihil prodest dicta inquisitio; quia non erit suffi-
ciens ad deueniẽdum ad specialem; quoniam alias
de facili fieret fraus legi, & de omni leui crimine
posset inquiri, faciendo primo generalem inquisi-
tionem, prout hoc etiam dixi supra *in 3. requisito ad*
inquisitionem, in 8. limit. in fi. TRIGESIMOSEPTI-
MO † inquirit iudex de crimine læsæ maiest. perpe- 175
trato cõtra personam Principis, vel suorum colla-
teralium, tex. est *in const. Hi qui, §. de specialibus*, & hoc
est etiam prouisum de iure communi per *extrauag.*
ad reprimend. TRIGESIMOOCTAVO † inquirit 176
iudex sine accusatore contra famosos latrones, &
fures aggressores stratarum, latitantes in syluis, &
alios similes, & ipsos punit sine ordine iudiciario,
vt d. const. regni, quæ incipit: *Iustitiarii non per calen-*
das. & est etiam prouisum de iure cõmuni, per *l. ca-*
pitalium, §. famosos. & §. grassatores. 10. ff. de pœn. & l.
constitutiones. 16. ff. de appel. TRIGESIMONONO
inquirit † iudex contra inobedientes & turbantes 177
suam iurisdictionem, & contra rebelles, & cõtuma-
ces ad pœnas legitimas, & mulctas imponendas, vt
probatur *in l. qui sacra 2. C. de spor. & in l. vnic. per totũ.*
ff si quis ius di. non obtemp. & per Bald. *in d.l. iubemus.*
24. col. 2. in fin. vers. 6. C. de probat. & habetur plene *in*
const. Pœnam eorum. & ibi per Andr. de Isern. *in l. eos.*
6. C. de mod. mulct. & in toto tit. ff. de requir. reis. & in l.
addictos. 6 C. de Episc. aud. QVADRAGESIMO in-
quirit † iudex contra socios criminis in casibus, in 178
quibus licita est interrogatio de sociis, qui numerã-
tur per gl. *in l. accusationis. 17. fin. C. de accus.* ita dicit
And. de Isern. *in d. const. Hi qui.* QVADRAGESIMO-
PRIMO † inquirit iudex de homicidiis, & damnis 179
clandestinis, & vbi nullus accusator apparet: & hoc
est nouiter prouisum per duas constit. Regni, vide-
licet per const. *Super incisionibus.* & constit. *Si damna.*
& ibi per Andr. de Iser. & sunt duo capitula Regni,
vnum videlicet *in num. 24.* & incipit, *Clandestinis.*
aliud *in num. 155.* & incipit, *Constitutionem diui patris.*
est etiam aliud capitulum Regni limitans, & decla-
rans, quando habet locum pœna homicidii clan-
destini, *in num. 114* & incipit, *Item statuimus, quod*
pœna, &c. quo cauetur, dictam pœnam tunc habe-
re locum, quando homo reperitur mortuus; secus
si reperitur viuus, licet vulneratus. QVADRAGE-
SIMOSECVNDO, † inquirit iudex de omni cri- 180
mine, in quo interuenit accusator, & pendente ac-
cusatione in iudicium deducta moritur: nam Iudex
prosequitur ex officio, ne delicta remaneant impu-
nita, ita tenet Bart. *in l. siue contra. 3. §. quia. 1. col fin.*
ff. de liber. agnoscen. per *l. defuncto. 6 ff. de publ. iudic.*
& l. accusatore. 13. penult. in princ. & ibi Bart. eod. tit.
& tenet idem Bart. in simili de accusatore absente,

in l. inter accusatorem. 10 *ff. de publ. iud.* & habetur *in c.* 1. *& 2. de colluſ. deteg.* & hic potes cumulare omnia, quę dixi ſupra de accuſatore deſiſtente, vel colludẽte, & tranſigente, & de aliis quampluribus, quę plene cumulaui ſupra *in 8. requiſito ad inquiſitionem, cum*
181 *ſuis fallentiis.* QVADRAGESIMOTERTIO † inquirit iudex ſuper neceſſitate ciuitatis, vel ciuium ſubditorum, maxime tempore chariſtiæ, & neceſſitatis, compellendo dominos ad vendendum frumentum, & annonam iuſto pretio, *l. omnia.* 1. *§. diuus.* 14 *ff. de off. præf. vrb.* & ibi Bar. & tradunt Mod. *in l. nec emere.* 16. *C. de iure delib.* non tamen poteſt compellere illos, qui habent frumentum ſolum pro victu ſuo; quia ordinaria charitas incipit à ſeipſo, *l. præſes.* 6. *C. de ſeruit. & aquæ.* ita dicit Andr. de Iſern. *in procem. conſt. col.* 1. vbi allegat illud in Euang. Matth. Ne forte non ſufficiat nobis & vobis, ite potius ad vendentes, & emite vobis, &c. QVADRAGESI-
182 MOQVARTO † inquirit iudex contra Aduocatos, & procuratores calumnioſos, & tumultuoſos, & male verſantes in eorũ officio, vel ſi ſunt infames; nam poteſt illis interdicere, ne poſtulent, & procurent, & poteſt eis prohibere omnes actus forenſes, vt *d. l.* 1. *§. fin. ff. de off. præf. vrb. & in l. moris.* 9. *in princ. & fin. ff. de pœn. & l. hunc.* 1. *§. remouet.* 6 *ff. de poſtul. & l. quos prohibet.* 7. *eod. tit.* QVADRAGESIMOQVIN-
183 TO, † inquirit iudex de defenſionibus rei in criminalibus ex ſuo officio, etiamſi reus non defendat, poteſt, imo tenetur iudex perquirere ſuas defenſiones ex officio, ad innocentiam ſuam probandam; tex. eſt, & ibi Bart *in l. ſi non defendantur.* 19. *ff. de pœn.* & Bart. *in l. in criminibus.* 1. *§. fin. ff. de quæſt. & in l. dies cautioni.* 4. *§. hoc autem iudicium.* 8. *col. pen. ff. de dam. inf.* & plene in ſua diſputatione, quæ incip. *Iudex*
184 *maleficorum, &c.* QRADRAGESIMOSEXTO † inquirit iudex ſupplendo de facto, & teſtes producendo in omnibus caſibus, in quibus poteſt procedere ad diffinitiuam ſententiam contra abſentem, ſiue in ciuilibus, ſiue in criminalibus, ſecundũ Bar. *in auth. qui ſemel. col.* 1. *per illum text. C. quom. & quan. iudex & in l. ampliorem.* 39. *C. de appel.* & Bar. plene *in d. l.* 4. *§. hoc autem.* 8. *in* 3. *q. prin. ff. de dam. inf.* Ex quo infero, quod cum hodie in regno non requiritur litis conteſt. in cauſis ciuilibus: quia reo citato contumace, proceditur inſtante actore ad dationẽ termini probatorii in contumaciam, & proceditur ad diffinitiuam, etiam contra abſentem, vt dictat reg. prag. quæ incipit, *Relatione.* ſequitur, quod in omnibus cauſis ciuilib. abſente reo poteſt iudex ſupplere de facto, ex ſuo officio inquirere de probatione rei abſentis, & illas producere, vt veritatem inquirat tam in cauſa principali, quam appellationis, textus eſt *in d auth. qui ſemel. ibi; veritate perquiſita, &c. & in d l. ampliorem.* 39. *in princ. iuncta glo. in verſic. adimplere.* & not. pulchre Bart. *in d. §. hoc autem.* 8. *in* 3. *q. princ.* & Abb. *in c. cauſam.* 3. *col. fin. de dol. & contum.* Quod nota perpetuo; quia pauci aduertunt. Et per hoc poſſes ſaluare iudicem, vt nõ poſſit allegari ſuſpectus quando nimis faueret reo in caſu prędicto; quia lege permittente facit. QVADRAGESIMO-
SEPTIMO † inquirit iudex de crimine falſæ monetæ, etiam nemine accuſante. *l. quoniam.* 1. *C. de fal.* 185
monet. † hodie in regno eſt prouiſum, quod iſti cudentes falſam monetam, damnentur ad vltimum ſupplicium, & publicationẽ bonorum, per conſtit. quæ incipit, *Adulterinam* & per c. Regni, *in n.* 29. quæ incipit; *Vt quæ, &c.* QVADRAGESIMOOCTAVO 186
inquirit † iudex de crimine hęreſis ad inſtar criminis læſæ maieſt. & de hoc eſt prima conſtitutio Regni, quæ incipit, *Inconſutilem.* & imponit pœnam combuſtionis, & ſic vltimi ſupplicii, & publicationis bonorum, & de materia inquiſitionis ſuper tali crimine, eſt pleniſſime tractatum in libro Decret. & Sexto, in tit. *de hæret.* quia hoc dicitur crimẽ eccleſiaſticum, & ſpectat ad forum eccleſiæ. QVADRA- 187
GESIMONONO † inquirit iudex ex officio, etiam in cauſis ciuilibus partes interrogando, quando æquum ſibi videtur, iuxta *l. vbicunq;.* 21. *ff. de inter. act.* ſimiliter teſtes obſcure deponentes poteſt repetere ex officio, vt habetur *in c. clamor.* 53. *de teſti. & in c cum Ioan.* 10. *& ibi Abb. & Fel. de fide inſtr.* ita dicit Bar *in d. l.* 4. *§. hoc autem.* 8. *in* 3. *q. princ. ff. de dam. inf.* & ibi etiã Alex. & not. gloſſ *in §. illud tamen, vlt. c. quia vero.* 4. *in Auth. de teſti coll.* 7. *Nouel* 90 QVINQVAGESIMO 188
inquirit † iudex de veritate inſtrumenti producti in iudicio, tex. eſt iunct. glo. & ibi Bar. & Angel. *in Authen. de tabellionib. in prin. colum.* 4. *Nou.* 44. & not. Bar. *in d. §. hoc autem.* 8. *in* 3. *q. in fi.* QVINQVAGESIMO- 189
PRIMO † inquirit iudex de conditione teſtis, qui coram eo producitur: nam poteſt ab honeſtis perſonis interrogare & inquirere de conditione teſtis, & de inimicitia, & aliis defectib. vt eſt gl. *in ver. inimicitiæ,* & ibi Bal. *in l teſtium fides.* 3. *in princ. ff. de teſtib.* & gloſſ. *in ver officii. in §. ſancimus.* 1. *alias cap. in d. Authen.* 90 *col.* 7. *de teſtib.* & gloſſ. *in l. in ordinem.* 1. *§. curatotes.* 5. *alias ſi curatores. ff. de magiſtr. conuen.* & Bartol. *in d. l. teſtium fides.* 3. *§. hoc autem, in tertia quaſtion. in fine.* & Bartol. in d. ſua diſputatione, quæ incipit: *Iudex maleficiorum, colum.* 3. *verſicul. tertio, &c.* 190
QVINQVAGESIMOSECVNDO, inquirit † iudex ad denunciationem ſibi factam per officialem deputatum ad crimina deferendum, vtputa, quando vadunt officiales perquirendo luſores portantes arma, & alios ſimiles delinquentes; nam ex quo reperiuntur in flagranti, & notorio crimine, poſſunt denunciari iudici, & iudex inquirit ad eorum denunciam, alias facit litem ſuam, ſecundum Bal. *in d. l. iubemus.* 24. *colum.* 2. *verſic.* 2. *C. de probat.* per *l. nulli hæreticorum.* 3. *fi. C. ne ſan. baptiſ. iteret:* de hoc eſt tex. *in l. ab accuſatione.* 6. *§. denunciatores.* 3. *alias nunciatores. ff. ad Turp.* & not. plene Bart. *in l. Diuus. de cuſtod. reor.* vbi plene tangit effectum iſtius denunciationis, & idem Bart. *in d. l. ex lege Iulia.* 2. *§. ſi publico.* 5. *colum.* 2. *in fin. ver. do regulas, prima eſt, &c. ff. de adul-* 191

adulter. QVINQVAGESIMOTERTIO inquirit
192 iudex † ex officio in dãdo Aduocatos pupillis, pauperibus, & personis miserabilibus, & maxime, ne à potentibus opprimantur, & similiter furiosis, tex. est *in l. nec quidquam. 9. §. Aduocatos. 5. & ibi Bald. & Dd. ff de off. procon. & in l. hunc titulum. 1. §. ait prætor. 4. & ibi gloss. ff. de postul.* QVINQVAGESIMOQVAR-
193 TO † inquirit iudex de contemptu, & contumacia procuratoris, qui administrat negotia absentis; nam potest illum ex officio remouere ab administratione, & sibi interdicere officiũ procurationis: text. est *in l. eum qui res. 3. C. de procur.* per quem ita dicit Bald. *in l. mandatum. 15. colum. 4. versic. 6. est, &c.*
194 *C. mand.* QVINQVAGESIMO QVINTO, † inquirit iudex ex officio contra procuratorem, vt doceat de mandato, ne iudicium efficiatur frustratorium, & hoc potest facere iudex, etiam post lit. contest. secundum Abb. *in c. nulli. 5. de accus.* & habetur *in c. exceptionem. 12. de except.* QVINQVAGESIMO-
195 SEXTO, † inquirit iudex de crimine sacrilegii & plagii, tex est & ibi Bar. *in d. l. Iulia. 4. §. mandatis. 2. ff. ad l. Iul. pecul.* QVINQVAGESIMOSEPTIMO,
196 inquirit † iudex ex officio contra non soluentes decimas, & illos compellit ad soluendum, etiam nemine petente, ita tenet Card. *in Clem. 2. in 24. q. de*
197 *iud.* QVINQVAGESIMOOCTAVO, † inquirit iudex ex officio de idoneitate tutoris, & quando mater petit dari vnum tutorẽ filio suo; nam iudex potest ex officio inquirere, & videre, an sint alii legitimi tutores magis idonei, quam ille, quẽ mater petit: tunc potest repellere petitum à matre, & dare alium magis idoneum, ita tenet Bal. *in l precibus. 8. col. 6. ver. & scias quod mat. &c. C. de impu. & aliis subst.*
198 QVINQVAGESIMONONO, † inquirit iudex ad faciendum sepeliri defunctum, cogendo hæredes ex officio, vt ipsum sepeliant, & potest ex officio vendere res hæreditarias, vel compellere hæredes ad vendendum pro sepultura defuncti etiam ante
199 aditam hæreditatem, tex. est & ibi Bar. *in l. qui erat. 49. ff. fam. ercis.* SEXAGESIMO, † inquirit iudex cõtra agentem sine actione, & cui non competit ius agendi, & potest ipsum ex officio repellere à limine iudicii, vt not. gl. Bar. & Doct. *in l. vbi pactum. 40. C. de transact.* & Soc *in cons. 255. col. 2. in fin. versic. 2. in 2. volum.* Similiter repellit eum, quem constat calumniose agere: vt dicit idem Soc. *in cons. 38. col. pen. in*
200 *prin. in 1. vol.* & de hoc plene vide per Fel. *in c. ad aures. 6. de præsc.* SEXAGESIMOPRIMO, † inquirit iudex ex officio, qui habet literas arbitrales in hoc Regno de omnib. criminib. irrogantibus pœnam mortis ciuilis, vel naturalis, vel mẽbri abscissionis, & de iniuria illata pupillo, viduæ, vel Ecclesiæ, vt est capitulum Regni, quod incipit, *Ne tuorum.* & aliud quod incipit, *Si temporum.* & ista duo capitula sunt literæ arbitrales. SEXAGESIMOSECVNDO
201 inquirit † iudex ex officio per Syndicatores contra officiales ad syndicatum de commissis, & omissis in officio; nam contra eos potest procedi non solum ad querelam partium, sed etiam per inquisitionẽ, vt est regia prag. q̃ incipit; *Regiæ dignitati.* SEXAGESIMOTERTIO † inquirit iudex contra frequen- 202
tatores tabernarum, cõtra lusores ad ludos prohibitos, & contra frequenter rixantes, & portantes arma, & cõtra homines deambulantes per plateas, & vicos, qui sunt iuuenes sine arte, & non laborant, nec habent reditus, & vadunt bene vestiti: nam præsumitur de eis omne malũ; omnes enim isti si fuerunt conuicti per 10 testes, debent condemnari ad tẽpus in galeras, ita dicit const regni. *Hi qui, in prin.* & ibi plene hoc declarat Matth. de Afflict. *in not.* & Par. *in tract. Synd. vers. inquisit. col. 2.* vbi seipsum inuoluit, allegando plura capitula, & constit. Regni, in fin. nihil certi concludit, & tenet ibi Paris quod ille numerus 10. testium est hodie redactus ad 3. per c. Regni, quod incipit: *Subiungendo.* in hoc puto, q̃ male loquatur; nam *d. c. Subiungendo.* loquitur in aliis terminis, & delictis, vbi venit pœna mortis, vel membri abscissio. Et puto, † quod intentio illius 203
cõstit. *Hi qui,* dum requirit probationem 10. testiũ, fuerit; quia id, quod probatur per 10. testes, efficitur notorium, vt dicit Bal. *in auth. quod locum, in fin. ver. decimo quæritur. C. de collat.* & in notoriis iudex potest inquirere, *l. ea quidem. 7. C. de accus.* & habetur *in l in quacunque. 1 C. de cust. reor.* & dixi supra *ver. 28.* & per istam rationem puto illam const *Hi qui,* non esse correctam per cap. Regni, quod incipit, *Generales.* de cuius intellectu dixi supra, *versic. 36.* An † autem 204
in crimine priuato possit inquiri ex officio, puta in furto, vel iniuria, vide Luc. de Pen. *in l. si vacantia. 5. fin. col. 4. ver. in Regno autem. C. de bon. vacant. lib. 10.* vbi tenet, quod non: hoc tamen intellige, nisi delictum esset notorium, vel esset commissum coram officiali; nam tunc licet sit priuatum, põt de eo inquiri, per ea quæ dixi supra. *vers. 17. & 38.* not. Paris *in tract. synd. in vers. inquisit. colum. 5. versic. & adde, &c.* Eodem modo si esset commissum vnum magnum furtum, & nesciretur auctor, potest Iudex inquirere, mittendo pro vicinis, & inuestigando alia indicia pro inueniendo fure, secundum Bar. *in l. qui sine. 22. fin. col. 1. de quæst.* & vid. quod not. glo. *in d. const. Hi qui; §. de specialib.* & gloss. & Andr. de Isern. *in constitut. Præsenti lege.* & vide Par. *in d. versic. inquisit. col. 3. in princip.* Item posset limitari, vbi furtum transcenderet summam Augustalis, quo casu in Regno esset pœna mutilationis manus vel mortis, secundum formam capituli Regni, *Ad hoc quod nostrorum, &c.* nam tunc iudex habens literas arbitrales posset procedere ex officio, per illam literam arbitralem, *Ne tuorum.* ADDITIO. Nota, quod semel audiui excellentem Antonium Baraptucium dixisse, quod inferiores Iudices etiam in furto vltra vnciam non possunt ex officio inquirere, & vide Afflict. *in constit. Eos qui scienter. 1. col. in fin.* Petr. Foller.
Vnum † tamen scias, quod licet hodie pro furto sit 205

imposita pœna mortis, & sic sit altera pœna iuris communis; tamen adhuc dicitur crimen priuatum, & non dicitur publicum, secũdum Lucam de Penna in quadam sua additione, posita in capitulis Regni, post *cap.215.* quod incipit: *Dura nobis, &c.* declarat Ias. *in l. penult. ff. de condict. ob causam*
206 † SEXAGESIMOQVARTO, potest Iudex inquirere regulariter de omni crimine de iure canonico. ita tenet Gand. *in suo tract. malef. in tit. quomodo malef. cogn. per inquisit. col. 2.* vbi ponit nonulla requisita, quæ copulatiue requiruntur, vt procedat inquisitio de iure canonico, de hoc habetur *in c. inquisitionis. 21. & in c. qualiter, & quando. 17. & 24. de accus.* Plures autẽ casus in quibus inquisitio fieri potest, perquirat studiosus inuestigator, hos autem cumulasse sufficiat, qui in mentem venerunt.
207 † Cuius autem expensis debeat fieri inquisitio criminosorum? dic, quod expensis Fisci, secundum Andr. de Isern. *in const. Iustitiari i. la 3.*
208 † Vltimo quæritur, quid si inquisitio est inepta, an validetur per confessionem inquisiti? Vide Angel. *in consil. 178. incip. visis actis prædictis, &c.* vbi tenet tutius esse, quod inquisitus absoluatur, & denuo postea apte inquiratur, & hoc videtur terminare *in dec. 176. consil. Neap.* Rob. Marant. V.I.D.

De denunciatione, quæ est modus perueniendi ad iudicium.

SVMMARIA.

1. *Denunciatio quotuplex sit.*
2. *Denunciatio in quo differat ab accusatione.*
3. *Denunciatio iudicialis priuata quæ dicatur.*
4. *Denunciatio euangelica, quæ & vnde dicatur.*
5. *Euangelica denunciatio quando locum habeat.*
6. *Sententia iniuste lata, licet transierit in rem iudicatam, rescindi tamen potest per euangelicam denunciationem.*
7. *Denunciatio canonica quæ dicatur, & quando habeat locum.*

EXPEDITA materia inquisitionis venio ad quartum modum ingrediendi iudicium, scilicet ad denunciationem, prout pollicitus fui prosequi istos modos in principio huius sextæ partis. Peruenitur igitur ad iudicium, quandoq; per viam
1 denunciationis: & de hac est sciendum, † quod DENVNCIATIO est TRIPLEX, scilicet IVDICIALIS, EVANGELICA, & CANONICA. Denuntiatio IVDICIALIS est DVPLEX, scilicet PVBLICA & PRIVATA. PVBLICA est; quando in iudicio deducitur aliquod crimen ad publicam vindictam, ad denunciam alicuius Officialis vel alterius priuati, & Iudex præcedente tali denunciatione inquirit postea de illo crimine: vt dixi supra in materia inquisitionis, *versic. quinquagesimo*
2 *secundo.* † & ista denunciatio est similis accusationi, vt dicit Andr. de Isern. *in constit. Literas.* in hoc tamen differt; quia denunciator non se inscribit, nec facit partem in Iudicio, sicut accusator, vt declarat Salyc. *in l. ea quidem. 7. in princip. C. de accusat.* & Ang. *in tract. malef. in versic. nec non ad denunciam, &c.* vbi plene tangit materiam huius denunciationis. Et in hac denunciatione non requiritur aliqua monitio, vt tenet Specul. *in tit. de denunciat. §. 2. versic. publica,* & de hac loquitur text. *in c. Romana. 1. § sane. 4. de censib. lib. 6.* & Bart. plene *in l. diuus. 6. ff. de custod. reo.* & Bart. *in extrauag. ad reprimendum, in versic. per denunciationem,* & Angel. *in d. versic. nec non ad denunciam, &c.* † Denunciatio iudicialis PRIVATA, est 3
illa, quæ fit ad priuatum interesse & commodum, vt quando aliquis filius vel seruus indebite opprimitur à patre, vel à domino, & idem in omni alio oppresso ab aliquo potentiore, & similiter in personis miserabilibus oppressis: nam possunt hoc denunciare in iudicio; vt per Iudicem releuentur, vt not. Spec. *in tit. de denunc. §. 2. ver. priuata,* & Bart. *in d. versic. per denunciationem, &c.* & hanc denunciationem iudicialem plene declarat Abb. *in c. nouit. 13. col. 17. versic. nunc condescendo, &c. de iud.* † Secunda 4
denunciatio, per quam aditur iudicium, est denunciatio EVANGELICA, & hæc est valde notanda; quia per eam reparantur multa, quæ sunt auxilio iuris ciuilis destituta, vt dicit Bart. *in d. extrauag. ad reprimendum. in versic. per denunciationem.* Et ideo dicitur euangelica; quia habuit originem ab Euangelio, vt dicit Abb. *in d. c. nouit. 13. colum. 17. versic. vltim. &c.* vt traditur *Matth. cap. 18. & Lucæ cap. 17.* dum: Si peccauerit in te frater tuus, corripe eum primo inter te, & ipsum, & hæc est prima monitio: & si te non audierit, adhibe tecum vnum vel duos, & hæc est secunda monitio: quod si te non audierit: dic Ecclesiæ, & ista est denunciatio euangelica, per quam aditur ecclesia, & sic Iudex ecclesiasticus, bina prius monitione præcedente, vt loquitur text. *in d. c. nouit. 13. & c. si peccauerit. 2. q. 1.* & declarat Bald. *in authen. ad hæc. col. 2. in fin. C. de vsur.* & plenissime Abb. *in d. c. nouit. 13. col. 11. cum plurib. seq.* † Et breuiter ad 5
hanc denunciationem recurrimus, vbicunque aliquis tenet indebite aliquam rem contra conscientiam, & cum peccato: nam potest is, qui prætendit interesse, adire Iudicem ecclesiasticum formando libellum, narrando, qualiter ille tenet dictam rem cum peccato, & contra conscientiam, propterea denunciat ipsum ecclesiæ, vt eum corrigat à peccato, & compellat ipsum per consequens ad rei restitutionem: & debet narrare qualiter præcessit illa bina monitio, secundum formam Euangelii; quia alias hæc denunciatio non procederet, secundum Spec. *in tit. de denunc. §. 2. versic. item opponitur, & versic. quod autem,* & Bald. *in d. versic. per denunciationem,* & Felin. *in d. c. nouit. 13. col. penult.* vbi sequitur opin. Franc. de Aret. scilicet quod etiam in delictis notoriis requiratur illa bina monitio, quidquid tenuerit Archid. *in c. si peccauerit. 2. q. 1.* & per hanc denunciationem

Iudex

Iudex principaliter intendit corrigere denunciatum à peccato, quia ista censetur denunciatio charitatiua. Verum quia à peccato desistere non potest, nec pœnitentiam agere, nisi rem ablatam restituat, vt declarat pulchre Abb. *in c. ad nostram. el 2. de iur.* ideo per consequentiam necessariam constringit denunciatum ad rei restitutionem, non solum per censuras ecclesiasticas, verũ etiam per missionem in possessionem, secundum Baldum *in d. authent. ad hæc. col. 2. in fin. & seq. C. de vsur.* quem sequitur Felin. *in d c. nouit. 13. col. fin.* & iste est bonus modus recuperandi rem per alium detentam, quando aliud ciuile remedium deficeret. Hinc † dicimus, quod si est lata sententia iniusta in fauorem alicuius, & transiuit in rem iudicatam, licet succumbens sit exclusus ab omni ciuili remedio; tamen si is, qui obtinuit, scit se iniuste obtinuisse, potest denunciari Ecclesiæ per hanc denunciationem Euangelicam, & compellitur restituere id, quod iniuste habuit, vt à peccato desistat, secundum Abb. *in c. qui in viuorum. 1. colum. fin. de concess. præb.* & potest constare de conscientia obtinentis, quãdo forte confiteretur extra iudicium se iniuste obtinuisse, vt ibi dicit Abb. circa fin. Reliqua de ista denunciatione dic, vt plene per Abb. Felin. & Doct. *in d. c. nouit. 13.* & Bart. *in d. extrauagan. ad reprimendũ. in versic. per denunciationem. & in alius locis supra allegatis.*

6

7 Tertia † principalis denunciatio dicitur CANONICA, ex eo; quia à sacris canonibus fuit introducta, & ista est DVPLEX: SPECIALIS, scilicet, & GENERALIS. Denunciatio canonica SPECIALIS fit per eum, cuius interest habere bonum Prælatum, vel administrationem, vel subditum, vt primo bis monitus, si est incorrigibilis, remoueatur ab officio, & beneficio: & de hac loquitur text. *in c. custos. Ecclesiæ. 1. de off. cust. & in c. licet Heli. 31. de simo.* Denunciatio vero GENERALIS dicitur illa, quæ est publica, vt quando agitur de matrimonio dissoluendo, & de eius impedimentis, & de hac loquitur text. *in c. ad dissoluendum. 13. de despons. impub. & in c. cum inhibitio. 3 de clandest. despon.* vt quando duo volunt contrahere matrimonium, & tertius denunciat ecclesiæ impedimentum consanguinitatis, vel aliud simile: ita declarat Abb. *in d. c. nouit. 13. pen. in fin.* & Spec. *in tit. de denunc. §. 2. versic. canonica, &c.*

De imploratione officii iudicis.

QVINTVS modus perueniendi ad iudicium est per implorationem officii iudicis. Et hic veniret discutiendum, quotuplex sit officium iudicis, & qualiter in eo procedatur, an requiratur litis contestatio, & alia solennia iudicii. De quibus omnibus remitto me ad ea, quæ not. Bart. & Doct. *in l. ius dicentis 1. ff. de iu. omn. iud.* & per gloss. & Canon. *in c. Iudicis officium. 2. fin. de offic. iud.* Vnde venio ad processum huius sextę partis iuxta ordinem propositum: & primo secundum ordinem videamus materiam citationis. *Robert. Maran.*

De citatione, primo membro iudicii.

SVMMARIA.

1 *Citatio iudiciarii ordinis, est fundamentum, & ab ea iudicium incipit.*

2 *Citari debet vnusquisque prætendens interesse in iudicio, alias non valet actus, qui fit sine citatione.*

3 *Citatio est de iure naturali, nec potest etiam per Principem omitti.*

4 *Citatio in singulis actibus iudiciariis fieri debet.*

5 *Citatio eius non requiritur, qui si præsens esset, actum impedire non posset.*

6 *Citatio non requiritur in exigendis tributis, daciis, & collectis, seu functionibus fiscalibus.*

7 *Citatio in actibus, qui expediuntur per iudicem ante citationem in causæ principali, non requiritur.*

8 *Citatio non requiritur in concedenda venia vocandi parentes, vel patronos in ius.*

9 *Citatio partis an requiratur in productione instrumenti.*

10 *Sententia Principis, seu Imperatoris, vel sacri consilii, an ferri possit, sine citatione partis.*

11 *Pactum, de capiendo debitorem, vel eius bona, operatur, vt captura fieri possit sine alia partis citatione, & potest etiam impetrari familia à iudice, etiam contra tertium possessorem, & numer. 38.*

12 *Præsens in iudicio, an debeat citari, vel certiorari.*

13 *Citatus ob vnam causam, qui comparuit, an teneatur respondere pro alia.*

14 *Citatio non requiritur contra debitorem suspectum de fuga.*

15 *Actus expediri potest sine citatione, quando periculum est in mora.*

16 *Sententia criminalis in fauorem absentis valet: etiam eo non citato: Secus, si contra eum feratur.*

17 *Sententia lata pro absente non citato, valet in causa ciuili, vbi proceditur sine figura iudicii.*

18 *Citatio partis non requiritur in actu, qui fit vltima die termini.*

19 *Citatus, qui statim ascendit equum, & recessit, vel dixit se nolle comparere, non est vlterius citandus.*

20 *Citatio partis non requiritur in probatione, quæ soli iudici concludit.*

21 *Citatio non requiritur in actu expediendo, secundum conscientiam.*

22 *Executor testamenti, cui datum est arbitrium distribuendi & eligendi pauperes, potest id facere sine citatione hæredum vel alterius.*

23 *Citatio partis, nec præsentia, requiritur in relatione agrimensoris, missi per iudicem ad mensurandum.*

24 Calendatores sententiam ferre possunt, parte non citata.
25 Citatio partis non requiritur in iuramento deferendo super taxatione, vel liquidatione rerum ablatarum, secundum formam l. si quando. C. vnde vi.
26 Testes examinantur sine citatione partis, super damno, seu furto in syluis passo.
27 Mulier honesta in domo examinatur sine citatione partis.
28 Testis, cuius dicto necessario standum est, examinari potest parte non citata.
29 Testis, de cuius morte vel recessu timetur, non citatus potest examinari.
30 Actus qui in consequentiam tangit praeiudicium alicuius, & non principaliter, eo non citato fieri potest.
31 Prodigo potest interdici administratio per iudicem, sine alicuius citatione.
32 Fideiussoris citatio non requiritur in ferenda sententia contra principalem.
33 Iudex qui tulit sententiam interlocutoriam, à qua succumbens appellauit, potest vsq; ad diffinitiuam procedere sine citatione partis, ante, quam sibi inhibeatur.
34 Contumax condemnari potest ad expensas, sine alia citatione.
35 In dando tutore sine inquisitione, non requiritur citatio.
36 Citatio eius, qui latitat ne citetur, non requiritur.
37 Citatio non requiritur, vbi certum est, aduersario nullam competere defensionem.
39 Citatio à quo iudice fieri possit.
40 Iudex an possit citare subditum suum, existentem extra territorium suum, & nu. 41.
42 Citatio per quem debeat fieri.
43 Nuncii quales personae esse debeant.
44 Iudex potest citare etiam per famulum suum, imo etiam per ipsum principalem litigantem: Et quid seruetur in Regno, nu. 45.
45 Executor potest quis per iudicem constitui in propria causa.
46 Citatio in scriptis non committitur in Regno, nisi habenti publicum officium.
47 Citatio fieri potest, etiam per actorum magistrum, habentem iudicis commissionem.
48 Iudex pro tribunali sedens potest monere, seu citare partem, vt tali die coram se compareat.
49 Monitorium iudicis, habet vim peremptorii, & trinae citationis.
50 Citationum sex reperiuntur esse species.
51 Citatio tria extrema requirit, scil. commissionem iudicis, nuncii executionem, & relationem.
52 Citatio in ciuilibus valet sine commissione, ex generali consuetudine, & nu. 57.
53 Nuncio, dicenti se citasse, quomodo, & quando credatur.
54 Nuncii relatio ex actis apparere debet, antequam actus in contumaciam fiat, alias actus est nullus.
55 Relatio nuncii est actus substantialis, qui die feriato fieri non potest.
56 Sententia lata contra contumacem, ante nuncii relationem, est ipso iure nulla.
57 Relatio nuncii potest fieri soli actorum magistro.
58 Citatio realis quae.
59 Citatio realis fieri potest etiam in ciuilibus, quando debitor est suspectus de fuga.
60 Iudex non debet aliquem capere ante summariam fidem, de fugae suspicione in ciuilibus; Secus in criminalibus.
61 Citatio realis sine iudicis commissione fieri non potest.
62 Suspectus de fuga propria authoritate etiam per priuatum capi potest, sine iudicis commissione
63 Citatio verbalis quae dicatur, & quae continere debeat.
64 Locus an & quando in citatione inseri debeat.
65 Citatio sine die, an & quando valeat.
66 Hora, in qua quis comparere tenetur, an requiratur in citationibus.
67 Citatus quantum tempus habeat ad comparendum. Et quid seruetur in regno.
68 Contumacia qualiter, & quando accusetur in Regno, & quando circumducatur citatio.
69 Citatio an, & quando valeat sine causa, & an causam continere debeat.
70 Citatio ad audiendam intentionem curiae, non valet.
71 Citatio ad respondendum petitioni porrigendae, an valeat. Et quid si petitio non porrigatur illo die citationis.
72 Verbum, peremptorie, an, & quando in citatione apponi debeat.
73 Citatio per literas, vt valeat, quid continere debeat.
74 Citatio de necessitate non requirit scripturam regulariter.
75 Delegatus debet copiam sui rescripti in citatione inserere, alias citatio non valet.
76 Persona illustris, & clarissima, in scriptis citari debet.
77 Nuncio, seu executori ad capienda bona fisco delata, vel exigendas pecunias fiscales, non creditur, sine literis.
78 Nec personam nec bona potest nuncius sine scriptis capere.
79 Nuncio specialiter electo non creditur sine literis, & supra num. 45.
80 Citatio extra prouinciam, sine scriptis facta, non valet.
81 Citatio ad domum, & non personaliter, sine scriptis non valet.
82 Citatio per edictum qualiter fiat.
83 Citatur per edictum, qui non personaliter reperitur, nec certam domum habet.
84 Per edictum citatur, qui dolose latitat, & impedit ne cita-

ANNOTATIO.

AVCTOR in operis partitione suos Tractatus sex partibus claudere constituit, quod nobis fuerit argumento, illum hic non (tanquam ex diametro secum pugnantem) subsuere septimum in sui corporis membrum: quippe qui patefactis gradibus ad iudicium, iam è re nata occasione, ipsius membra exactissime acutissimeq; excutiat. Sunt enim non isagogæ, sed consequentia.

PRO-

1 PROPOSVI † in principio huius sextæ partis, quod prima pars iudicii continet decem membra. Quorum primum est citatio, quæ citatio merito præponitur in ordine; quia ab ea incipit iudicium, vt *in §. fin. Instit. de pœna tem. lit.* & probatur ex ordine titulorum ff. veteris, nam Iurisconsultus volés tractare de iudiciis, primo posuit iurisdictiones iudicum, & postea appropinquando ad materiam iudiciorum, posuit titulum, de in ius vocando, vt designaret quod ab eo incipit iudicium: vt declarat Bar. *in rub. ff. ne quis eum, qui in ius voc.* & dicitur citatio, fundamentum ordinis iudiciarii, secundum Spec. *in tit. de cit. in princ.* Et quoniam materia citationis per multos scribentes in suis tractatibus satis abunde est ventilata, ideo ne arroganter videar alienos mihi vendicare labores, breuiter super ea pertransire decreui. Et solum pro inductione iuuenum in practica, maxime in hoc Regno attingã, quod seruatur de iure municipali huius Regni in materia citationis, & qualiter ius cõmune limitetur, seu corrigatur in hoc Regno; quia hoc est principale meum propositum, vt Regnicolis, Aduocatis, & Assessoribus morem geram. Vnde ad materiam citationis appropinquãs presuppono: quod in qualibet citatione sunt consideranda sex dubia: videlicet, quis, à quo, per quem, qualiter, quando, & vbi, quibus sex examinatis, breuiter, & succincte, erit
2 expedita materia huius primi membri. Venio † ad primum dubium, scilicet quis sit citandus, breuiter conclusio est, quod is debet citari, qui prætendit interesse, seu potest lædi ex aliquo actu, qui fieret in iudicio, alias ille actus non valet, *l. de vnoquoque. 47. ff. de re iud. l. nam ita diuus. 39. de adopt. l. si quando. 19. & ibi Bald. C. de testib. & c. in nomine Domini. 2. de testib.* Sic ergo qui vult litigare contra aliquem, ante omnia debet citare suum aduersarium in iudicio, a-
3 lias processus non valet; † quia citatio est inuenta de iure naturali, & est species defensionis, & nullo modo potest omitti, etiam per Principẽ, vt est text. *in Clem. pastoralis. 2. § cæterum. 8. de re iud.* & not. Bald. *in l. cum fratrem. 9. in fin. verbis. C de his, quib. vt ind.* & Soc. *in consil. 12. col. 2. in 1. vol.* vbi ponit exemplum,
4 quod Deus citauit Adam. Et † debet fieri citatio in singulis actibus iudiciariis, vt *d. l. de vnoquoque. 47. ff. de re iud.*

[Adde Gail. *lib. 1. obseru. 48. nu 2. cum ibi allegatis.*]

ADDITIO. Innocent. tamen *in c. humilis. 7. fin. de maior. & obed.* considerat duos casus: nam aliquando agitur officio iudicis super iure concernente plures, aliquando agitur actione. primo casu pone exemplum. Imploratur officium iudicis super restitutione petenda aduersus aditionem hereditatis; & tunc omnes sunt citandi, quorum interest, & si aliqui non fuerunt citati, valebit iudicium contra cæteras personas, per *auth. si omnes. C. si, vt se ab har. abst.* sed non vocatis, illud iudicium non præiudicabit, *l. etiam, si patre. 29. §. si hæreditate. 2. fin. ff. de minor.* sed alii dicunt, quod debuerunt citari per edictum illi, qui non sunt certi, per *l. illud 1. § Item cum ex edicto. 3. ff. quæ sen. sine app. resc* sed secundum Ioan. de Imo. præcedens opin. est melior, quod valeat iudicium illud, & non præiudicat, & pro hoc facit id, quod not. Bart. *in authent. sed cum testator. C. ad legem Falcid.* vbi videtur tenere, quod teneat actus quo ad præiudicium presentium, & citatorum, licet absentibus, & non vocatis non præiudicet, & ita etiam tenet Bald. *in auth. si omnes. C. si, vt se ab har. abst.* & idem consuluit Bart. *consil. 102. incip. maritum.* & eandem opinionem tenet Paul. Castrens. *l. scimus. 22. ff. §. cum igitur. 1. C. de iur. delib.* Secundo vero casu illi tantũ sunt citãdi, qui sunt in libello nominati: quia tales possunt habere ius contradicendi, pro quo facit *c. inter quatuor. 8. de maior. & obed.* fatetur tamen, quod reus conuentus posset nominare dominum in iudicium, *c. quoniam frequenter 5. §. quod si super, vt lit. non contestat.* volunt tamen Innocen. Hostiens. & Ioan. Andr. *in d. c. fin. de maior. & obed.* quod iudex non tenetur vocare alium, licet eius intersit; quia aut ille tertius sciuit rem suam agi, & tunc sibi imputet, si non veniat, vt *in l. sæpe constitutum est. 63. ff. de re iudic.* aut ignorauit; & tunc sibi non præiudicat, sed illi tantum, qui se obtulit liti: ita etiam vult Ioan. de Imol. *in d. c.* per quem text. Bald. *in c. dominus. 1. de mil. vasal. qui cont. est.* dicit, quod ille solus est citandus, contra quem dirigitur petitio principalis, & idem voluit *in leg. 2.* alias *3. C. quomodo & quando iud.* sed Maria. Soc. dicit, illos tantum esse citandos, quos negotium principaliter tangit, & intellige, si modo tangit principaliter rebus sic stantibus; secus si duntaxat tangeret rebus mutatis, per textum *in d. l. temporibus. 1. §. denunciari. 14. ff. de vent. inspic.* & hoc vult Maria. ipse *in tractat. de citat. in artic. 5. in princip.* sed vt vides opinio Innocent. in practica est satis æqua; nam de necessitate non sunt citandi, nisi nominati in petitione, licet si essent alii, quos negotium tangeret, eis iudicium non noceret; est tamen tutius, quod omnes vocentur, quos negotium tangit. *Petr. Foller. V. I. D.* Limita † pri- 5
mo, istam communem cõclusionem non procedere, quando aduersarius esset talis, vt etiam si esset præsens, non posset actum impedire, nec contradicere; quia citari non debet, & valet actus etiam sine eius citatione, ita per plura tenet Alexand. *in l. recusare. 6. in prin. ff. ad Trebell.* & Paul. Castrens. *in consil. 34. colum. pen. in 2. volu.* per text. *in l ergo. 4. §. si is. 1. ff. de fideic. lib.* & Bald. *in l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. ff. de off. procons.* & ibi Ias. *in 4. colum.* ADDITIO. Probatur *in l. qui potest. 174. ff. de regul. iur.* & habes per Decium *in consil. 698. diuino. post princ. lib. 5.* & Alexand. *consil. 130. difficultas. col. 1. lib. 1. & consil. 6. colum. fin. libr. 3.* & Chass. *decis. 2. de iudic.* Felin. *in c. cum olim. 12. col. 6. vers. non est citandus. extra de re iud.* 6
Petr. Foller. V. I. D. Secundo † limita, non procedere in exigendis tributis, daciis, & collectis, seu fun-

functionibus fiscalibus; quia proceditur de plano, nullo seruato iuris ordine, & sine citatione, solum exigendo, & compellendo debitores etiam non citatos: ita singulariter tenet Bald. *in consil.434.incip. licet.in 3.volum.*
7 Tertio † limita, non procedere, in omnibus actibus, qui expediuntur per iudicem, ante citationem partis, in causa principali: quia licet requirant causæ cognitionem; non tamen requiritur in eis citatio partis: ita tenent Bald. & Alex. *in l. sed si hac. 10. §. prætor ait. 12. ff. de in ius voc.* & ibi po-
8 nunt exemplum: concedenda † venia vocandi parentes, & patronos in ius: nam in tali concessione non requiritur partis citatio, licet fiat cum causæ cognitione, idem tenet Bald. *in l. ea, quæ. 7. circa fi. col. 1. C. quomodo & quando iudex.* Petr. Phil. Corn. *in consil.*
9 *46. col. penult. versic. facit, &c. in 2. vol.* Et † per hoc infero ad bonam practicam. In regno habemus ritum magnæ curiæ, quod quando hæres vult præsentare instrumentum secundum formam ritus, debet offerre petitionem præambuli, probando se esse hæredem, pro liquidatione instrumenti: & idem forte esset in cessionario, per ea quæ not. Alex. *in l. si sic. 75. colum. fin ff. de legat. 1.* de hoc est vnus ritus, sub num. 221. qui incipit; *Item seruat ipsa curia, quod si fit præsentatio, &c.* & alius ritus. 249. *sub rubr. de præambulis.* Dico, quod ex quo ista liquidatio præambuli fit ante citationem partis, in causa principali non requiritur in ea alia citatio, per prædicta, & licet Baldus *in l. si causam. 2. colum. fi. vers. ex his. C. de exe. rei iud.* dicat, quod in liquidatione instrumenti requiratur partis citatio, intelligo tamen Bald. loqui in tali liquidatione, quæ fit post citationem, non ante, ne contradicat ei, quod dixit ipsemet Bald. *in d. §. præ-*
10 *tor ait. 12.* Quarto † limita non procedere, quando fertur sententia Principis, seu Imperatoris; quia valet sine citatione, existente tamen iusta causa, secundum Bald. *in l. cessante. 2. in princip. C. quomodo & quando iud.* & Bald. *in l ne causas. 15. C. de appell.* & Alexand. *in consil. 2. colum. 7. vers. & quod not. Baldus, &c. in 1. volum.* vbi plus dicit, quod in Principe semper præsumitur iusta causa. Regulariter tamen etiam sententia Principis non valet sine citatione: ex quo Princeps non potest tollere id, quod est iuris naturalis, vt est text. & ibi gloss. & Bald. *in l. si imperialis maiestas. 12. fin. C. de legibus.* & idem Bald. *in consil. 38. in 3. volum.* & Abb. *in c. in causis. 19. de re iudic.* tamen hodie in regno de cōmuni stylo sacri consilii Neapol. omnes sententiæ sacri consilii feruntur sine citatione: & valent, ex quo proferuntur sub nomine Regio. Bene verum est, quod post conclusum in causa fit citatio partium, vt veniant ad allegandum verbo, vel in scriptis infra talem terminum, quo elapso, fertur sententia sine alia citatione ad audiendum sententiam: & si ista citatio non præcederet, non valeret sētētia Regia: prout de hoc stylo attestatur Matth. de Afflict *in decis. 283. cons. Neapol.* & ratio est, quia post conclusum in causa, citatio non est defensionis; quia nulla potest allegari defensio, sed est potius iuris positiui, & ideo Princeps potest illam omittere: & sic non obstat *c. pastoralis. de re iud.* & hæc ratio potest colligi ex verbis singul. Bald. *in l. executorem. 8. col. antepen. vers. non obstat, quod d. fensionis facultas, &c. C. de execut. rei iudic.* qui dicit, quod citatio nō est de iure naturali principaliter propter se, sed propter defensionem; ergo vbi non competit defensio, ibi potest omitti per Principem.

[In Camera etiam Imperiali sententię tam interlocutoriæ, quam definitiuæ sine partium citatione, proferuntur. Et sufficit partes semel ad causam legitime & peremptorie citatas fuisse, sicut ibi ēt mandata procuratorum, ad vnicum actum non admittūntur, sed ad totam causam exhibenda sunt. Mortua autem alterutra parte post cōclusionem in causa, an hæredes citandi sint, vide Gail. *lib. 1. obseru. 109. num. 3. & 4.*]

ADDITIO. Vide Capic. *in decis. 69. num. 35.* Petr. Foller. V. I. D. Quinto † LIMITA, non procedere, 11
quando in instrumento esset pactū, q̄ debitor possit capi ad instantiam creditoris, ex sola ostensione instrumēti facta iudici; nam tunc potest capi per iudicem, auctoritate instrumenti, sine alia præcedente citatione, per ea, quæ not. Ang. & Imol. & ibi etiā Alex. *in 2. col. in fi. in l. si sic. 75. ff. de leg. 1.* & licet loquatur in statuto; tamē idem est in pacto, vt habetur *in l. non impossibile. 50. ff. de pact.* Et in specie in pacto tenet hoc Matth. de Affl. *in const. Pacis cultū. col. 7.* quod nota, vt scias ponderare clausulas instrumētorum; quia vt plurimū in instrumentis ponūtur istæ clausulæ executiuæ, & hoc corroboratur ex eo, quod in simili concluditur *in decis. 326. cons. Neap.* vbi dicitur, quod quando in instrumento est actum de capiendo bona debitoris, potest creditor implorare familiam iudicis ad capiendum bona, & iudex tunc concedit familiam, & capturam sine alia citatione partis: vt tenet Alex. *in cons. 131. in 4. vol.* & Bald. *in l. si aquam. 2. in 10 q. C. de seru. & aqua.*

[Citationem partis, in petitione familię iudicis, ad associādum, vigore pactorum executiuorum, instrumento insertorum, non esse necessariam, sed iudicem parte non citata, posse concedere licentiam associandi creditori, donec possessionem fuerit ingressus, & hoc, ne scandala, & rixæ oriantur, multis authoritatibus probat Viuius *in syl. com. opin. lib. 1. opin. 93. n. 1.* Verum si simpliciter petatur licentia ingrediendi possessionem, tunc iudex illam cōcedere nequit, non citata prius parte, vt docet idem Viuius *ibid. nu 2.* eamque communem esse dicit, & ostendit idem esse, siue in instrumento apposita sit clausula precarii, vel constituti, vel alia æquipollens, qualis est hæc, *(vendidit, tradidit, cessit, & concessit:)* quā idem operari asserit, quod clausula constituti, & precarii. *ibid. nu 3.*]

Sexto † LIMITA, nō procedere, quando aduer- 12
sariu;

sarius reperitur presens in iudicio; quia potest actus expediri eo aliter nō citato: quia lex solū ponderat præsentiam partis, vt d.l. de vnoquoq. 47. in pr. ff. de re iud. & est tex. in l. etiam. 29. §. fi. ff. de min. vnde presens, etiam fortuito casu citari non debet: ita tenet Alex. in d.l. de vnoquoq. 47. col. 1. & Alex. in rubr. C. de in ius voc. in fin. & Bal. in l. si accusatorib. 4. col. 2. C. de accus. & idē Bal. in l. 1. ff. de in ius voc. & Abb. in c. Eccl. S. Mariæ. 10. col. 3. de const. & in c. inter quatuor. 8. in 3. not. de maior. & obed. & Bald. in c. 1. col. 5. de mil. vasal. qui cont. est. & in l. consentaneum. 8 col. fin. C. quomod. & quando iud.

[Adde Gail obs. 48. lib. 1. n. 4. vbi dicit sufficere partis præsentiam sine citatione, idq; se vidisse sæpius in Camera Imperiali obseruari, & obs. 109. n. 3. eod. lib. Myns. cen. 6. obs. 6. nu. 8 Emanuel Soarez in thes. recep. sent. in verb. præsens. nu. 227. Viuius in syl. cō. opin Francofurti nuper edito, lib. 2. opin. 748. vbi dicit id etiā procedere, etiam si statutum citationem pro forma requireret; quia verificatur in æquipollente; dicitque eam esse communem opinionem, per Doct. ab ipso allegatos.]

Verum licet secundū communem conclusionem citari non debeat presens; debet tamen per iudicem certiorari de actu, qui fit in causa sua, alias actus nō valeret secundum Bart. in l. furioso. 9. ff. de re iud. & Ias. in l. nec quidquā. §. vbi decretum. col 6 ff. de off procons. sed contrariū tenent Ang. Imol. & Alex. in d.l. de vnoquoque. 47. in princ. & Ias. in l. 1. in fin. ff. de in ius voc. scilic. quod non requiritur certioratio; quia præsens præsumitur sciens: & predictis adde Socin. in cons. 29. col. 2. in 3. vol. sed in dubio is, qui reperitur p̄sens in iudicio, præsumitur venisse ad illum actū, qui erat expediendus, seu ad quem fuit vocatus, secundum Alex. in l. furioso 9. col. pen. in fin. ff. de re iud. & Alex. in cons. 223. col. 2. in 2. vol. ADDITIO. Adde Ang. in l. ff. de in ius voc. & in l. etiam. 29. §. fin ibi, præsente vel vocato. ff. de minor. Felin. in c. 1. col. 7. vers. nota etiam quod præsens. de iud. & c. ignarus 1 & c. significantib. 2. de lib. oblat. & Dec. cons. 449. nu 8. & Chass. decis. 2. de iud. & Sebast. Vant. in tract. nullit. in tit de nullit senten. ex def. cit nu. 10. cum sequen & post multa firmat Marian. Socin. in tractat. de citat. in 5 artic. princip. num. 21. Petr. Foller. V. I. D.

13 Quid autem, † si iudex citauit aliquem ad vnam causam, & comparuit ad illam causam, vtrum possit compelli respondere aduersario, vel alteri super alia causa? Bald. in d. l. si accusatoribus. 4. col. 2. in fin tenet, quod non, sed potest dicere, facias me citari; quia non veni ad hoc: & idem magis clare tenet Bald. in l. cum fratrem. 9. in fi. C. de his, quibus vt indign. vbi adsignat rationem, quod citatio fit ad duo: scilicet ad effectum comparitionis, & præparandæ defensionis: vnde si ille compelleretur respondere, statim tolleretur ei defensio: sed Alexand. in d.l. de vnoquoque. col. 1. tenet contra Bald. scilicet, quod indistincte tenetur respondere, etiam si ob aliam causam venerit: & certe si opinio Bald. esset vera, in d.l. cum fratrem. 9. quo ad suam rationem, nunquam præsens compelleretur respondere, sed semper esset citandus propter prætensam defensionem. Sed ego puto in hoc regno veram esse opinionem Bald. per constit. Si quem nostrorum, &c. & ibi not. Andr. de Isern. vbi dicit, quod inuentus in iudicio ob causam necessariam non tenetur respondere in alia causa: secus, ob causam voluntariam. Sed in proposito, is qui fuit vocatus ad vnam causam per iudicem, censetur comparuisse ob causam necessariam; ergo non tenetur respondere in alia causa. Ad rationem Baldi de prætensa defensione, dico, quod posset dari responsio; quia præsens potest petere inducias deliberatorias, iuxta auth. offertur. C. de lit. contest. & sic interim potest præparare defensiones, vt dicit Alexand. in d. l. de vnoquoque. 47. in 1. colum. & sic ratio sua non impedit, quin præsens ex causa voluntaria, vel fortuita teneatur respondere. Septimo † LIMITA, vbi esset suspicio fugæ debitoris, 14
vel criminosi: quia potest tunc procedi cōtra eum, sine alia citatione, & possunt contra ipsum recipi testes, etiam eo nō citato, ne instruatur ad fugam, ita plene declarat Felin. in c. cum ab homine. 10. vers. limita tertio, &c. de iud. & hoc sentit Bald. in d. l. cum fratrem. 9. in fin. C. de his, quib. vt indig. & tenet Bart. in l. ait prætor. 10. §. si debitorem. 16. ff. quæ in fraud. cred. & Bald. in l. creditor. 25. la 2. ff. si cert. pet. Octauo LIMITA, † vbi periculū est in mora; nam potest tunc ex- 15
pediri actus etiam parte non citata, secundum Alexand. & Ias. in l. fideiuss. 7. §. si satisdatum. 2. col. 1. ff. qui satisd. cog. & Innoc. in c. significauit. 41. in fin. de testib. & Alexand. in d l. de vnoquoq. col. 2. Alias autem nunquam iudex potest venire ad capturam personæ, nisi prius eam citet, vbi videt non esse periculū in mora propter fugam, secundum Bald. in l. si quis curialis. 12. in 1. not. C. de Epis. & cler. & Bald. in l. si filio. 25. in 16
fi. ff solu. matr. Nono LIMITA † non procedere in causa criminali, quādo sententia fertur in fauorem absentis; nam valet etiam eo nō citato; secus si fertur contra ipsum: ita tenet Bal. in l. si accusatoribus. 4. col. fin. C. de accus. & Alex. in l. furioso. 9 col. 2. ff. de re iudic. per l. quamuis indubitati. 19. C. de adult. Decimo 17
LIMITA † in omnibus causis, in quibus proceditur sine figura iudicii: nam valet sententia lata pro absente non citato, secūdum Bart. in extrauag. ad reprim. in vers. & figura in fin. & Alex. in d.l. furioso. 9. col. 2. & propterea hodie in regno quælibet sententia lata pro absente non citato, valet in causa ciuili, ex quo per municipalia sæpius allegata proceditur. 18
Vndecimo LIMITA † in omni actu, qui celebratur vltima die termini; nam potest fieri etiam parte non citata. Hinc dicimus, quod potest ferri sententia compromissi in vltima die termini ipsius compromissi sine citatione, dummodo terminus sit statutus ab homine, secus si à lege: ita dicit Bal. in auth. ei qui appellat. col. 2. C. de tempor. appell. Item, quando testes examinantur vltima die termini, non requiritur citatio partis ad videndū iuramenta testium, se-

secundum Bald. *in l. si quando. 19. col. 2. in fin. C. de test.* & Bald. *in l. vt verborum. 9. fin. C. qui adm.* & Bart. *in l. tempora. 2. C. de tempore appell. & in l. item illa. 18. ff. de constit. pecun.* & idem in similibus casibus: de quibus vide plene per Modern. *in l qui ante Calendas. 13. & in leg. si quis arbitratu. 43. ff. de verbor. obligat.* & Ias. *in l nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. colum. 6. ff. de offic. procons. & in repet. l. admonendi. 31. col. 44. ff. de iureiurand.* Adde tamen, quod in regno istud practicatur aliqualiter, videlicet, quod licet possit fieri actus in vltima die termini, sine citatione; tamen debet absens vocari in curia, illa die, & hora, quando fit actus, & debet eius contumacia accusari: & ideo sis cautus, vt facias hoc apparere ex actis: ita de hoc sunt duo ritus magnæ curiæ. Vnus *in num.* 47. & alius *in num.* 116. & ambo incipiunt: *Item, quòd si detur*
19 *in terminis, &c.* Duodecimo LIMITA, † quando citatus semel personaliter statim ascendit equum, & recessit in partes remotas, vel alio modo verbis declarauit se nolle comparere; quia non est vlterius citandus, secundum Bald. *in l. cessante. 2. in fin. C. quomodo, & quando iud.* & Alex. *in d. l. de vnoquoque. col. fin. & in l contumacia 53. versic. quinto fallit, &c. ff. de re iudic.* & Ias. *in d. l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. col. 6. ff. de offic. proconsul.* & Abb. *in c. cum parati. de appellat.*
20 Decimotertio LIMITA, † quando probatio concludit soli iudici: puta ad iudicis instructioné; quia tunc potest recipi sine citatione partis, secundum Bald. *in l. certum. 5. col. 2. versic. item opp. quod imo differant, &c. C. vnde leg.* & Bald. *in l. si qua per calumniam. 22. versic. sed pone, quod iste, &c. C. de Episcop. & cler.* vbi ponit exemplum in iudice seculari capiente clericum, qui non incedit in habitu clericali: nam si clericus ostendit iudici instrumentum clericatus, debet ipsum remittere statim iudici Ecclesiastico sine citatione partis, adde Innoc. *in c. ad hæc. 1. de post.*
21 *prel.* Decimoquarto LIMITA, † quando aliquis habet expedire actum secundum suam conscientiam, vt quando per sedem Apostolicam committitur alicui examinatio alicuius, si est idoneus: vel est commissa potestas sententiandi cũ clausula; *conscientiam tuam oneramus*; quia tunc potest ille actus expediri sine aliqua citatione partis, secundũ Baldum *in d. l. si qua per calumniam. 22. vers. vbi supra. & in d. l. certum 5. versic. vbi supra.* & Alexand. *in d. l. de vnoquoque. 47 col 3. in fi. ff. de re iud.* & Lud. Ro[illegible] *in rubr. de arbitr. col. 5.* & est gloss *in c. quia. 1. de off. deleg.* & Bald. *in l. neque natales. 10. col. fin. C. de prob.* Decimoquinto
22 LIMITA, † quando est datum arbitrium, & potestas executori testamenti distribuendi ad pias causas, seu eligendi pauperes: quia in tali electione, & arbitrio declarando, non requiritur citatio hæredum, nec alterius, *secundum Bald. in l captatorias. 11. in fin. C de testa mil.* & Bald. *in l. final. colum. 2. versic. sed nunquid in ista, &c. C. commun. de leg.* Decimo-
23 sexto LIMITA, † quando iudex misit expertos ad mensurandum agrum, vel ad aliquam differentiam videndum per aspectum loci; quia in relatione dictorum expertorum non requiritur partis citatio, nec præsentia, licet in electione eorum requiratur, secundum Bartol. *in d. l. Theopompus. 14. circa fin. ff. de do. praleg.* & Angel. *in l. si cui. 1. §. Marcellus. 3. ff. si cui plus quam per legem Falcidiam.* ADDITIO. Tenetur tamen iudex, quando vult mittere expertos, statuere terminum partibus, & ipsos monere, vt sint tali die, & hora cum talibus magistris in illo loco, ad videndum mensurationem, secundum Bartol. *in l. quia bona. 13. §. huic stipulationi. 15. final. 1. colum. ff. de damn. infect.* Petrus Foller. V. I. D. Decimoseptimo LIMITA, † non procedere in sententia 24
calculatorum, qui reuident librum rationum alicuius administratoris, puta, syndici alicuius vniuersitatis: nam possunt ferre sententiam cõdemnatoriam contra absentem aliter non citatum, & valet sine citatione, secundum Bart. *in leg. non vtique 2. §. quod de frumentaria. 3. & ibi etiam gl. ff. de admin. rer. ad ciuit. pert.* ADDITIO. Adde tex. *in l. hac perpetua. 2. in fin. C. vbi quis dec. vel cohor.* qui hoc probat secundum Gul. de Cun. & Bart. ibid. Salic. vero *in d. l. hac perpetua. 2.* conatur ad concordiam reducere gl. ibidem, quæ contradicit opinioni Guliel: vt opinio glos. procedat in debitis singularibus, & opinio Guliel. procedat in publicis functionibus fiscalibus, id est, in regularibus, & ordinariis, & sic sentit, quod quando tractatur de significando aliquem debitorem ciuitatis, pro publicis functionibus fiscalibus, regularibus, & ordinariis; tunc verum sit quod valet sententia lata etiam non citata parte; at secus si tractatur de ipsum significando, & condemnando pro aliis debitis, ad quæ tenetur ciuitati, in quo cogitandum est. *Petr. Foller. V. I. D.* Decimooctauo LIMITA, † non procedere in iuramento deferendo 25
alicui pro liquidatione rerum ablatarum in odium delinquentis, iuxta formam *l. si quando. 9. C. vnde vi, & c. super eod. extr. quod metus causa.* quia in tali taxatione, & iuramenti delatione non requiritur citatio partis ad maius sui odium: Secus quando ista taxatio est facienda per iudicé: de hoc decis. Rotæ *in nouis, in decis. 269. incip. licet, &c.* & hoc tenet Ias. *in repet. l admonendi. 31. colum. penult. & final. ff. de iureiur.* vbi hoc ampliat in omni iuramento, quod defertur propter delictum, seu contumaciam alicuius. Decimonono LIMITA, † quãdo aliquis pa- 26
teretur aliquod damnum in aliquo loco, puta, remoto: nam potest ibi testes examinare super damno, quod passus est, sine aliqua vocatione partis, & talis examinatio faciet plenam fidem, secundum Luc. de Pen. & Bart. *in l. si quis nauicularius. 2. in fi. C. de naufr. lib. 11.* quod nota ad practicam eorum, qui patiuntur furta, & robarias in syluis, vel alia similia damna, adde Alex. *in l. dies. 4. §. prætor. 5. colum. 5. ff. de damn. infect.* Vigesimo LIMITA, † quando iudex 27
vult examinare in testem aliquam honestam mulierem: nam potest mittere ad eius domum pro ea

examinanda, sine alia citatione partis, secundum Bart. *in l. ad personas egregias. 15. ff. de iureiur.* & And. de Isern. *in constit. In pecuniariis. colum. 2. in fin.* de quo vide etiam Abb. *in c. si qui testium. 8. de restit.* Vigesimo-
28 primo LIMITA, † quando esset examinandus aliquis testis, cuius dicto esset necessario standum, quia non requiritur partis citatio, secundum Alex. *in consil. 130. in 1. volum.* Vigesimosecundo LIMITA,
29 quando † esset examinandus aliquis testis, de cuius morte vel festinato recessu timetur; quia potest examinari etiam parte non citata, secundum Innoc. *in c. Albericus. 43. circa princ. de testib.* & Ias. *in repet l. admonendi. 31. colum. 102. in princip. ff. de iureiur.* Vigesimo-
30 tertio LIMITA, † non procedere in eo, de cuius præiudicio principaliter agitur: secus, si per quandam consequentiam actus tangeret prçiudicium alicuius, quia potest fieri sine illius citatione, secundum Alexand. *in l. de vnoquoque. 47. colum fin. ff. de re iud.* Ias. *in l. nec quicquam. 9. §. vbi decretum. 1. colum. 7. de off. proc. & in l. si quis nec causam. 4. col. 2. ff. si cert.*
31 *petat.* Vigesimoquarto LIMITA, † quando iudex vult interdicere administrationem alicui prodigo: quia potest hoc facere sine citatione alicuius: secundum Ias. *in d. §. vbi decretum. 1. col. 9.* & Bald. Ang. & Mod. *in l. is, qui bonis. 6. ff de verb. obligat.* Vigesimo-
32 quinto LIMITA, † quando fertur sententia contra principalem debitorem; nam in ea non est citandus fideiussor de iudicato soluendo, licet interesse prætendat; quia ex eodem processu fit executio contra eum, secundum Bald. *in l. duobus. 28.* alias, *in duobus. §. ergo si quis 8.* alias, *igitur si quis.* & potest esse ratio; quia non agitur principaliter de eius præiudicio, licet per consequentiam, vt supra *in 23. limi-*
33 *tat.* Vigesimosexto LIMITA, † non procedere, quãdo iudex protulit aliquam interlocutoriam, à qua succumbẽs appellauit; quoniam appellatione pendente potest iudex procedere vsq; ad diffinitiuam, ante quam sibi inhibeatur, iuxta *l. non solum. 7. de appell. in 6.* Certe potest omnes actus vsque ad sententiam inclusiue expedire sine citatione partis, & valent, nisi appellans appellationi renunciet, text. est singularis *in c. eum, qui. 2. de dolo & contumac lib. 6.* Vi-
34 gesimoseptimo LIMITA, † quando aliquis est condemnatus ad expensas propter contumaciam, iuxta *l. sancimus. 15. C. de iud.* nam potest fieri talis condemnatio, etiam sine citatione partis, secũdum Bal. *in d. l. sancimus. in 10 quæst.* & Ant. de But. & Paul. de Leaza. *in c. finem litibus 5. de dolo & contumac.* & Felin. *in c. 1. colum. 6. de iudic.* Vigesimooctauo LIMI-
35 TA, † quando iudex vult dare tutorem vel curatorem alieno pupillo, vel furioso, sine inquisitione; quia potest suum decretũ interponere sine citatione alicuius, secundum Bart. *in l. qui habet. 3. §. quolibet. 3. ff. de tutel.* & Alex. *in consil. 86. incip. visis dubitationibus, &c. in 2 volum.* Vigesimonono LIMITA;
36 quando † aliquis dolose latitat, & se occultat, ne citari possit: quia potest expediri actus contra eum, eo aliter non citato, ex quo constat de eius contumacia, secundum Innoc. *in c. ad petitionem. 22. de accus.* & Abb. *in c. ex tuæ 11. col. penult. de cleric. non resid.*

[Huc facit, quod malitiose, & de industria procurans, ne citatio ad se perueniat, pro legitime citato habeatur, ita vt non sit amplius citandus, ne ad sententiam quidem definitiuam, per text. *in c. quoniam. §. porro. vt lite non contest.* cum aliis à Gail. allegatis, *lib. 1. obs. 55. num. 4.*]

Trigesimo LIMITA generaliter, † vbi certum 37 est aduersario nullã competere defensionem; quia potest expediri actus eo non citato, vt not. plene Card. Alexan. *in c. cum sit Romana. 5. colum. 2. circa fin. de appell.* vbi multos allegat, & hanc fallentiam poteris iungere cum prima. Trigesimoprimo LIMITA, † quando aliquis haberet instrumentum con- 38 tra debitorem cum pacto de capiendo, & constitutione precarii; quia potest facere capturam contra tertium possessorem, etiam non citatum, & negotio non liquidato: ita tenet Fran. de Aret. *in consil. 21. col. penul. in fin. & col. fin.* & Soc. *in cons. 82. col. 3. in 3. volum.* quod nota perpetuo, quia millies euenit in facto, & pluries vidi responderi in contrarium à nonnullis Doctoribus, qui dictas decisiones non viderunt. ADDITIO. Imo contrarium est verius de iure, vt plene congerit Afflict. *in constit. Pacis cultum.* de quo similiter per Tiraq. *in tract. de constituto. in 1. part. nu. 42.* & ita teneatis, alios vero casus, in quibus valet actus absque citatione partis, vide per Mar. Soc. *in tract. de cit. in 7. art. princ.* P. F.

[Priorem authoris opinionem, quod videlic. vigore precarii, & constituti, in instrumento appositi associatio, seu familia iudicis creditori cõcedi possit ad ingrediendam possessionem, contra tertium, vel singularem successorem; veriorem, & cõmunem esse, dicit Viuius *in syl. com. opin. lib. 1. opin. 93. nu. 6. 8. & 9.* Si autẽ constitutum & precarium nõ sit appositum in instrumento; contra tertium non citatũ ita procedi non potest. *ibid. nu. 11.* Vide etiam Gabriel. *in com. concl. lib. 2 tit. de cit. ampliat. 52. nu. 223. & seqq.*]

VENIO † ad secundum dubium, sc. à quo iudice 39 debeat ac possit fieri citatio. Breuiter, cõmunis cõclusio est, quod omnis iudex competens potest citare, siue sit ordinarius, siue delegatus, secus si est incõpetens, quia non valet citatio, *l. extra. 20. fin. & ibi per Dd. ff. de iurisd omn. iud.* & habetur *in l. ex quacunq; 2. si quis in ius voc. non ier.* Quod tamen intellige, quando certũ est, eum esse incompetentem iure communi; secus, si de iure cõmuni sit competẽs, potest tamen aliquo priuilegio declinari; quia tunc valet citatio, & tenetur citatus cõparere ad suum priuilegium allegandum, alias posset cõtumax reputari: vt *d l. 2. & l. si quis ex aliena. 5. ff. de iud.* intellige tamen prædicta de citatione verbali, secus in reali, q̃ fit per capturam personæ; quia illa potest expediri solum per ordinarium, non autem delegatum, vt not. Bart. Alexan. & cõmuniter Dd. *in l. 2. ff. de iurisd. om. iud.* vbi ita in-

intelligunt tex. *in Nouel. 53. §. si vero etiam. in Auth. de exhib. reis. cap. 4. & in l. consentaneum. 8. C quomod. & quand. iudex.* Similiter, & citatio per edictum potest expediri solum per ordinarium, vel per delegatum Principis, non autem per delegatum inferioris: vt *in §. omnem. in Auth. de litig. Nou* 112 *& in auth. qui semel. C. quomodo & quand iud.* & ponunt Dd. *in d.*
40 *l. 2.* & Bart. *in extrauag. ad reprimen. in versicul. per edictum. in princip.* An † autem possit iudex citare suum subditum existentem extra suum territorium? istam quæstionem tangit Ioan. Andr. *in c. Romana. 1. §. contrahentes. de foro compet. libr. 6.* & Bart. *in l. omnem. 43. C. de Episc. & cler.* & Ang. & Ias. *in d l. fin. ff. de iurisd. om. iud.* vbi dicit, quod ista quæstio indigeret decisione Cæsarea. Et ibi Iason distinguit tres casus, & dic, vt ibi per eum; cui adde, quod in Regno habemus const. quæ incipit: *in ciuilibus.* quæ concedit iudici indistincte posse citare extra territorium, & ibi Matth. de Afflict. *in 6. not* ponderat ad hoc illam constitutionem, per quam habemus decisionem Cæsaream in hoc regno: nam licet communis decisio in iure communi sit, quod iudex citans debet scribere literas iudici loci, vbi est citandus, vt ipsum citari faciat, quando illæ ciuitates non sunt sub eodem dominio, secundum distinctionem Bar. *in l. Diui. 1. §. præsides. 2. ff de req. reis.* tamẽ quia rex, qui est Dominus vniuersalis Regni, dedit iudicibus potestatem citãdi extra territorium, poterit fieri hæc citatio per nuncium citantis, sine alia licẽtia iudicis illius loci, si ibi citandus degit. Verum illa constit. hoc non probat expresse, vnde tutius puto esse id, quod dicit ibi Andr. de Iser. scilicet, quod requiratur iudex illius loci, vt ipsum citet. & idem And. *in constit. Edictorum, colum. 2. in princ.* Et id vidi semper obseruari: scilicet, quando ciuitates nõ subsunt sub eodem Barone in hoc regno; solet enim mitti nuncius citantis, vt impetret veniam à iudice illius loci, cum literis citãtis, vel solet scribere literas ad illum iudicem, vt ipsum citet, secundum Bart. *in d. §. præsides.* vbi ponit ad hoc quinq; limit. Pro hoc fa-
41 cit, quod in † simili dicimus, quod quando aliquis vult exercere iurisdictionem inter suos subditos in alieno territorio, debet habere licentiam domini illius territorii, alias processus non valet, secundũ Innoc. *in c at si clerici. 4. de iud.* Pro hoc est text. & ibi Card. *in 2 quæst in Clem. quamuis. 1. §. volumus, de for. compet.* Hoc tamen limita non procedere in terris Demanii Regis: nam officialis alicuius Baronis, seu aliquis Baro potest ius dicere inter suos subditos in terra Demanii, puta in ciuitate Neapol. absque licentia Regis, & suorum officialium: ita dicit Matt. *in constit. de quæstionib. in 1. not.* vbi ad hoc ponderat illam const. quam dicit fuisse ignoratam à nõnullis auditoribus Regiæ curiæ; tamen iudicio meo illa constit. si recte ponderetur, hoc non probat, & de prædictis vide Oldr. *in consil.* 88.

[Quod iudex, constitutum, degẽtemq; extra locum sui territorii, citare non possit in alieno, late probat Couar. *pract. quæst. cap. 10 n. 7.* & Clar. *lib. 5. recept. sent. quæst 31. n. 20.* nisi forte citandus in territorio iudicis illius, bona aliqua habeat; tunc n. citatio illius hoc operaretur, vt ad immissionem in illa bona procedi posset. Vide Gail. *lib. 1. obs. 56. num. 2.* vsque ad finem. Vbi tres modos refert, citandi eos, qui in alieno constituti sunt territorio.]

VENIO ad tertium dubium, scilicet per quem
debeat † fieri citatio. Dic, quod communis obser- 42
uantia est, quod citatio fit per nũcios, seu iuratos,
& seruientes curiarum, † qui solent esse viles per- 43
sonæ, vt dicit And. de Isern. *in constit. citationis, col. 2.* solent enim isti nuncii portare aliqua signa vt cognoscantur, vt not. Doct. *in c. cumparati. 19. & c. significauit. 48. de appel.* & Spec. *in tit. de citat. §. sequitur, colum. 2.* & quod sint viles personæ, tenet Fel. *in c. prudentiam, colum. 5. de off. deleg.*

[De executione citationum, & per quem, & quomodo citationes Cameræ & aulæ Imperialis, exequendæ sint, vide And. Gail. *lib. 1. obs. 54. nu. 1. 6. & 9.* Quomodo item citationes ordinibus Imperii, ciuitatibus, aut communitatibus insinuandæ, seu contra eos exequendæ sint, tradit Ordinat. Cam. *part. 1. tit. 38.* In causa autem appellationis, absente citando, executio citationis eius procuratori fieri potest, & citato in termino per se, vel procuratorem non comparente proclama in contumaciam eius fieri potest, Gail. *d. obs. 49. num. 11. lib. 1.*]

Potest † tamen iudex eligere vnum alium priua- 44
tum, cui potest committere citationem, etiamsi nõ sit publicus nuncius, & valet citatio; imo potest iudex eligere famulum suum: & etiam famulum alterius partis, cui potest committere citationem: ita tenet Car. Alexand. *in c. cum sit Romana. 5. colum. fin. de appel.* & ibi etiam Abb. *in fin. col. in prin.* Plus dico, quod etiam parti principali potest iudex committere citationem, vt citet suum aduersarium: & valet citatio, vbi constat de commissione iudicis, secundum Bald. *in l. vt perfectius. 2. col fin. C. de an. except.* & Bar. per illum tex *in l. eum qui. 14. §. si epistola. 17 ff. de furt.* & idem Bart. *in l iuste. 11. & ibi etiam Alex. in 8. col. ff. de acq. poss.* & Bal. *in auth. & omnino, colum. penult. versi. venio ad ministros, & c. ne vxor. pro mar.* & Bartol. *in extrauagan. ad reprimen. in versic. per nuncium, & versic. per literas.* vbi omnia hæc tractantur. & Spec. *in tit. de citat. §. sequitur, col. 1.* Sicut etiam † iu- 45
dex potest dare licentiam parti, quod capiat possessionem aduersarii, constituendo eum executorem in causa propria, vt not. Bart. Alex. & communiter Doct. *in d. l. iuste. 11. & Ias. in l. iubere cauere. 4. in 2. & 3. col ff. de iurisd. om. iud* Verum, in hoc est differentia: quia quando quis citatur per nũcium publicũ, tenetur illi credere solo verbo, sine literis iudicis: sed nuncio priuato, vel famulo, vel parti non creditur sine literis iudicis committentis: ita tenet glo. *in c. prudentiam. 21. in versic. per certum nuncium. ff. de*

offic.delegat. & ibi per Doctores. idem not. gloss. *in c.*
cum parati. 19. *in versic. nuncius. de appell.* alias non te-
netur quis credere, maxime aduersario suo, qui de
facili potest mentiri, secundum Spec. *in d. §. sequi-*
tur, col. 1. & Phil. *in d. c. cum parati.* 19. *col.* 4. *in fin. ver-*
sic. 6. *quaritur, &c.* Et dicit notanter Bald. *in l. si vt pro-*
ponis. 5. *la* 2. *C. quomod. & quand. iud.* quod licet iudex
possit committere citationem parti, non tamen
creditur suæ relationi, nisi probetur: & illud di-
ctum sequitur Phil. *in d. c. cum parati.* 19. *versic.* 9 *qua-*
46 *ritur, &c.* Hoc † tamen est correctum in regno in
citatione per literas: nam citatoria litera non cō-
mittitur, nisi habenti publicum officium, vt est ri-
tus magnæ curiæ, *in num.* 59. & alius *in num.* 139. &
ambo incipiunt: *Item, quod citatoria litera, &c.* Po-
47 test † etiam citatio fieri per magistrum actorum, &
sic per tabellionem, si habet commissionem iudi-
cis, & sibi est credendum propter publicam fidem,
quam habet: ita tenet Spec. *in d. §. sequitur, post princ.*
& Phil. *in d. c. cum parati.* 19. *versic.* 6. *quaritur, &c.* per
ea, quæ habentur *in l. si quis decurio.* 21. *C. de fals. & in*
48 *c. ad audientiam.* 13. *de præscrip.* Potest etiam & † ipse-
met iudex pro tribunali sedens monere, seu citare
partem, vt compareat tali die coram se, textus est,
& ibi Bal. *in l. cessante.* 2. *colum.* 1. *C. quomodo & quan-*
do iudex, & Baldus *in l. vt perfectius.* 2. *colum. fin. C. de*
annal. except. & Alexan. *in l. contumacia.* 53. *versic. se-*
ptimo fallit, &c. ff. de re iudic. & not. gloss. *in c. consu-*
49 *luit.* 24. *de offic. delegat.* in quibus locis dicitur, † quod
ista monitio iudicis, est maioris efficaciæ, quam ci-
tatio nuncii; quia ista sola monitio habet vim per-
emptorii, & trinę monitionis, & hoc est quod sępi*
Notarii actorum scribunt penes acta, quod talis
fuit iudicialiter monitus, &c. nā ista monitio plus
quam citatio operatur, potest expediri actus in cō-
tumaciam moniti non comparentis.

VENIO ad quartum dubium, scilicet qualiter
50 sit † facienda citatio, super quo dic, quod citatio-
num plures reperiuntur species. Quædam enim est
citatio realis, seu personalis, quæ fit per capturam
personæ. Secunda, est citatio verbalis, quæ fit solo
verbo. Tertia, est citatio, quæ fit per literas. Quar-
ta, est citatio per edictū. Quinta, est citatio per p-
clama. Sexta, est citatio per campanā, seu per tubā.
ADDITIO. Adde quod semper est facienda cita-
tio secundum communem stylum curiarum, alias
si fieret contra stylum, citatus non tenetur compa-
rere, & ex consequenti non posset reputari contu-
max, secundum Mars. *in singu.* 118. Petr. Foller. V.I.D.
51 PRÆMITTO tamen, † quod in omni citatione
cuiuscunq; sit generis, TRIA EXTREMA consi-
derantur. VNUM, scilicet EX PARTE IUDICIS,
prout est commissio de citando, ET DUO EX PAR-
TE NUNCII, scilicet ipsa citatio, seu executio cō-
missionis, & relatio citationis factæ. Et hæc tria
requiruntur in omni citatione, alias non valet, vt
not. Bal. *in l. fin. C. de fer.* & Felin. *in c. gratum.* 20. *col.* 3.
de off. deleg. DE PRIMO EXTREMO, scilicet quod
requiratur commissio iudicis, tenet Bar. & Bal. *in l.*
neminem. 3. *C. de exh. reis.* & tradit plene Fel. *in c.* 1. *col.* 6.
de iud. & Ioan. Andr. *in c. quoniam contra.* 11. *de proba.*
& Bald. *in l. cum clericis* 25. *C. de Episc. & cler.* Ias. *in §.*
quadrupli. 25. *col.* 3. *&* 4. *Instit. de act.* & Bart. *in l. omnia.*
1. *§. cura.* 11. *ff. de off. præf. vrb.* & Alex. *in d. l. sciendum.* 50.
col. fin. ff. de ver obl. & Alex. *in addi. ad Bart. in l. qui no-*
mine. 25. *ff de fal.* Verum de consuetudine † toleratur 52
in quam pluribus locis, vt quando sunt nuncii pu-
blici & generales, credatur eorū relationibus, quod
citauerunt de commissione iudicis, licet aliter cō-
missio ex actis non appareat, imo plus possunt ad
instantiam partis citare isti nuncii publici in causis
ciuilibus, etiam sine cōmissione iudicis, & hoc to-
leratur ex generali consuetudine in ciuilibus, vt te-
statur Bal. *in d. l. neminem.* 3. & Ias. *in d. §. quadrupli.* 25.
& ibi etiam Io. Fab. & Bal. *in l. si quando.* 19. *in* 12. *q. C.*
de testib. & Pet. Phil. Corn. *in cons.* 95. *col.* 2. *in fi. in* 3. *vol.*
& ita cōmuniter seruatur in hoc regno ex generali
& antiqua cōsuetudine. DE SECUNDO EXTRE-
MO, scilicet quod † fiat executio citationis, hoc pa- 53
tet ad sensum; quia ad hūc effectum cōmittitur ci-
tatio, vt cū effectu quis citetur; quo casu an creda-
tur nuncio, dicenti se citasse, est trita q in pluribus
locis ventilata: maxime per Bar. *in d. §. cura.* 11. & per
Abb. *in d. c. cum parati.* 19. & Ias. *in d. §. quadrupli.* 24. *col.*
3. *&* 4. in quibus locis communiter tenetur, ꝙ nun-
cio publico creditur, & eius relationi statur, quo ad
citationem. Verum, si citatus esset persona circum-
specta, & fide digna, & iuraret se nunquam citatum
fuisse, crederetur ei potius, quā nūcio, vt dicit Abb.
in d. c. cum parati. 19. *col.* 4. *in princ.* & ibi per alios Mod.
Et hanc q. tangit plene Spec. *in tit. de cit. §. sequitur,*
ver. sed nunquid, & ibi plenius Ioan. And. *in addit.* no-
tabiliter loquitur, & concludit modo prædicto, &
licet multa verba inserat, & ad ibi dicta me remit-
to, & habetur per Sal. *in l. tres.* 9. *C. quomod. & quan.*
iud. & Felin. *in c. inquisitionis.* 21. *fin colum.* 9 *de accus.* &
Phil. *in d. c. cum parati.* 19. *col.* 6. *in fin. &* 7. *de app.*

[Quod publico nūcio in suis relationibus, aliis-
que spectantibus ad eius officiū, habenda sit fides,
late probat Menoch. *lib.* 2. *de arbit. iud. casu* 112. *per tot.*
Gail. *lib.* 1. *obs.* 54. *n.* 4. *& seq* Myns. *cent.* 5. *obs.* 51. *n.* 2. *&*
cent. 6. *obs.* 10. *num.* 7. Idem Myns. *respon.* 6. *decad.* 1.
numer. 51. Soarez. *in Thes. recep. sent. in verb. nuncio*
publico. num. 76.]

DE TERTIO EXTREMO, scilicet † de relatio- 54
ne nuncii, ꝙ requiratur & debeat apparere, ex quo
est actus substantialis, tenet Bal. *in l. fi. C. de fer.* & ibi
etiam Sal. dicit, quod debet relatio scribi in actis;
quia est de processu, † in tantum, quod non pōt fie- 55
ri relatio in die feriata ad honorem Dei: & ipsum in
hoc refert & sequitur Alex. *in l. hoc edicto.* 1. *§. nuncia-*
tio. 2. *col.* 7. *ff. de oper. nou. nunc.* & tradit Bart. *in l. si fi-*
nita. 15. *§. Iul.* 16. *col.* 4. *ff. de dam. inf.* & est gl. *in l. pen.*
ff. ad Treb. & Bald. *in l. iudices.* 18. (alias, 17.) *in vlt. not*
C. de

C. de fid. instr. in tantum, quod si non reperitur descripta relatio nuncii in actis, nihil valet citatio, nec sententia, nec potest aliquis cōtumax reputari: ita tenet Paul. Castr in cons. 81 col 4. vol. 3. & Bar. in l. hac autem. §. 1. per illum text. ff. ex quib. caus. in poss. eat. vbi dicitur, quod debet liquere iudici de contumacia citati, & non potest aliter liquere, nisi appareat
56 relatio scripta in actis. Et propterea † si iudex primo pronunciat contra contumacem, & postea recipit relationem nuncii, sententia & processus est nullus, secundum eum, & est notabile verbū, & mē te tenēdum; quia vidi plures iudices errasse in hoc: & idem tenet Bart. in l. multum. 21 in fin. ff. de cond. & demonst. & Alex. in l. sed si de sua. ff. de acq. hared. Potest
57 autem † ista relatio per nuncium fieri soli Notario actorum absque præsentia iudicis, secundū Bar. in d. l. si finita. 15. §. Iulianus. 16. col 3. vers. iuxta prædicta quæro, &c ff. de dam. inf. & ibi Imol. & Alex. idem tenet Sal. in l. eos. 6. §. super. 3. C. de appel. & in auth. qua supplicatio. C. de prec. Imp. off Hoc etiam de relatione nuncii, est hodie prouisum in regno per Reg. prag. 2. quæ incipit: Quilibet, vbi cauetur de omnibus his tribus extremis, videlicet de commissione iudicis præcedente, & de ipsa citatione effectuali, & de relatione, quæ debet constare ex actis. Et nota; quia illa pragmatica loquitur de commissione pręcedēte per ablatiuum absolutum; quoniā importat cōditionem, l. à testatore. 109. ff. de cond. & dem. per quæ verba habemus in regno casum decisum, quod non valeat citatio nuncii, nisi commissio iudicis præcedat. Possemus tamen dicere, quod per consuetudinem sit derogatum illi pragmat. Quoniam ad hoc, vt supra dixi. Vel possemus illam restringere, quando citatio fit per literas, prout loqui videtur d. prag. & non verbis, nō nego quin semper de iure requiratur commissio, vt supra dixi, sed solum dico respectu consuetudinis, quę seruanda est, vbi viget, iuxta l. de quibus. 32. ff. de legib. His PRÆMISSIS venio nunc ad PRIMAM CITATIONEM REALEM;
58 quæ † importat capturam personæ: secundum glo. Bar. Alex. & Doct. in l. 2. ff. de iur. om. iud. & in l. consentaneum. 8. C. quomod. & quand iud. super qua est sciendum, quod in ciuilibus causis regulariter non fit ista citatio realis. Fallit primo, quando reus esset contumax, vt d. l. consentaneum. 8. & ibi Bar in 2. col. & probatur in §. si vero etiā in Auth. de exhib. reis. Nouel. 53. Item, quando fuit per sententiam condemnatus; quia potest pro executione sententiæ capi de persona, l. qui bonis. 1. & ibi not. C. qui bon. ced. poss. & not. Bal. in l. per diuersas. 22. in 15. q. in fin. C. mandat. Quod tamen intellige, seruato ordine, l. à Diuo Pio. 15. §. in venditione. 2. ff. de re iud. prout ibi not. Alex. in 3. & 4. col. scilicet, vt primo fiat excussio in bonis, & postea si bona non reperiuntur; tunc vltimo loco captiuatur persona, alias non potest incipi à captura personæ, secundum gloss. & Bar. in l tutor. 3. §. tutor. 14 ff de suspect. tut & Abb. in c. quod ad consultationem. 14. colum. 6. in fin. & seq. de re iud. & Bald. in c. tua. 15. vt lite non contest. & Bald in d l. consentaneum, col. 4. in fin. Fallit etiam, † quando debitor esset suspectus de fuga: quia potest fieri ista citatio realis, l. ait prætor 10. §. si debitorem 16. & ibi Bart. ff. quæ in fr. cred. & declarant plene Alex. & Ias. in d. l. 1. ff de iurisd. om. iud. & Felin. in c. 1. col 7. de iud. & Ias. in l. si ab arbitrio. 10. ff. qui satisd. cog. & in l. vinum. 22 colum. 4. & 5. ff. si cert. pet. & idem Ias. Inst. de act. in princ. colum. 11. & 12. in quib. locis plene cumulantur requisita ad capiendum debitorem suspectum de fuga, quę breuitatis causa hic omitto. Hinc dicit ad propositū Bald. in l. quod euitandi. 3. in fin. C. de cond ob turp. caus. quod † iudex non debet aliquem capere ante summariam fidem & suspicionem de recessu, & hoc in ciuilibus. At in criminalibus potest semper iudex regulariter citare realiter, capiendo personam, secundum Bal. in l. si quis curialis. 12. C. de Episc. & cler. & per Doct. in l. plerique. 18. ff. de in ius voc. pro hoc est tex. in l. 1. & per tot. tit. ff. & C. de cust. reor. & not. Bald. in d. l. consentaneum. 5. C. quom. & quand. col. 3. in princ. Scias tamen, † quod ista citatio realis nullo modo potest fieri, nisi præcedente commissione iudicis, vt est text. & ibi per omnes scribentes in l. neminem. 19. C. de exhib. reis. & not. Bald. in l. si quando. in 12. q. C. de testi. contra † suspectū de fuga, qui potest capi propria auctoritate sine alia commissione, etiam per priuatum, d. § si debitorem. & habetur plene in locis præallegatis. 59 60 61 62

[Debitor de fuga suspectus, vt capi possit, etiam propria authoritate, etiamsi clericus sit, & quæ ad id requirātur, tradit Gail. lib. 2. obs. 44. per tot. & Alex. Trentacin. in vtilissimis suis resolut. pract. lib. 3. tit. de solutionibus. resolut. 10. de citatione reali, & captura debitoris fugitiui. Vide etiam Gail. lib. 1. obs. 48. numer. 12. & seqq.]

SECVNDA CITATIO, est VERBALIS: † vt 63
quando iudex viua voce committit nuncio, vt aliquem citet sine literis, vt probatur in c. cum dilecti. 6. ibi; viua voce, &c. & ibi Ant. de Butr. & Abb. de dolo & contum. & est etiam constit. Regni, quæ incipit: Edictorum. ibi; etiam sine scriptis, &c. & ista citatio verbalis, & aliæ sequentes citationes, de quibus infra dicā, debent continere sex requisita, ad hoc vt valeant. Primum, scilicet nomen iudicis citantis. Secundum, nomen eius qui citatur. Tertiū, nomen eius, ad cuius instantiā fit citatio. Quartū, est causa, ob quam citatur. Quintum, est locus, in quo debet comparere. Sextum, est tempus, infra quod debet comparere. Additur etiam Septimum requisitum, quando citatio fit in scriptis, scilicet vt contineat verbū peremptorie. hæc omnia probantur in d. constit. Edictorū. & ponit aliqua Spec. in tit. de citat. §. iam de citatione, post princ. alias citatio esset obscura & incerta, & non valeret, vt dicitur in d. constitut. Edictorum. & tenet Bald. in l. hac consultissima. 8. colum. 3. C. qui testam. fac. poss. & in l. eum quem temere. 79. per.

79. *per illum text. ff. de iud.* & ibi est gl. idem not. Bald. *in l. qu d si nominatim. 1. circa fi. ff. de libe. & posthum.* & Card. *in Clem. 2. in 5. notab. ut lit. pend.*

[De his sex citationum requisitis, vide Gail. *lib. 1. obs.* 48. Item an citatio nomen & cognomen citãtis necessario continere debeat, apud eundem *d. lib. 1. obs. 50. n. 1. & seq.* Et an error nominis vitiet citationem, *obs. prox. praecd. num.* .]

64 In quantum autẽ dixi, † quod citatio debet cõtinere locum, procedit sine dubio in delegato citante; secus est in ordinario, qui habet certum & deputatũ tribunal, quia potest citare sine expressione loci, & intelligitur de loco solitæ residentiæ, tex. est. *in c. cum parati 19. & ibi per Dd. de appel.* & not. Bar. & Angel *in l. si vt proponis. 5. la 2. C. quom. & quan. iud.* & Angel. *in l. si cui plus. 1. §. hæc stipulatio 9. ff. si cui plus quam per leg. Fal.* & Bal. *in l. vt perfectius. 2. col. 2. versic. quarto, &c. C. de annal. except.* [Adde Gail. *lib. 1. obs. 52. per tot.* vbi causas exponit, cur citatio locum continere debeat. Et, an citatus ad locum nõ tutum teneatur comparere.] ADDITIO. Et adeo vera sunt verba d. Auct. in hoc, quod si secus fieret citatio Iudicis delegati, non arctaret citatum ad cõparendũ, vt inquit Alex. *in cons. 71. in causa. in princip. l. 7.* & taliter debet locus designari, ne resultet locorum æquiuocatio, iuxta tex. *in c. quia nonnulli 43. fi. circa fin. de resc.* In iudice vero ordinario non requiritur designatio loci in citatione, quia intelligitur citatus ad locũ ordinarium & consuetum, vbi similia peraguntur in omnibus: patet enim & verisimiliter ignorari non potest, *argum. c. ad hæc. 1 de postul. prælator. & c. innotuit. de elect. cum similib.* sed si esset Iudex, qui citat, Præses, seu Rector prouinciæ, qui non locum certum, sed totam prouinciam pro tribunali habere dicitur, vt per Gemin. & Petr. de Anch. *in c. si Episcopus. 6. de off. ordin. lib. 6.* & potest quemlibet locum etiam in propria Camera ad ius dicendum deputare, secundum Bald. *in l. si vt proponis. 5. in princ. C. quomodo & quan. iudex.* tunc si semel certum locum pro causis audiendis deputauerit, ac deputatio ista publice omnib. innotuerit, citationes simpliciter, & absq; loci appositione emanatæ, ad locũ semel destinatũ relatæ censentur, & si extra illum locum sententiam diceret, non valet, prout est casus *in d. l. si vt proponis.* si vero locum aliquem non destinasset, concludit Sebastia. Vant. *in tract. de nullitat. in tit. de nullit. senten. ex defect. citat. n. 64.* quod citatus tenetur comparere ad eum locum, vbi morari contigerit, quocunq; vadat, siue moretur, quod dicit voluisse Bal. *in l. vt perfectius. 2. col. 4. versic. 4. de anna. except.* & Spe. *in tit. de cit. §. 1. vers. Item, quod citatus.* & Ang. *in l. si cui plus. 1. §. hæc stipulatio. 9. col. 7. si cui plus quã per leg. Fal.* nisi esset de cõsuetudine, vt cert⁹ locus destinetur, prout hodie est in Regno, *Pet. Foll. V. I. D* Item,

65 inquantum dixi, † quod citatio debet cõtinere certum diem seu tempus comparendi, alias non valet, hoc tenet Bar. *in l. liber homo. 118. §. decem. 1. ff. de verb. oblig.* & Bal. *in l. fi. col. 1. per illũ tex. C. de iur. dom. impetr.* Contrarium tamen tenet Spec. *in tit. de citat. § sequitur, vers. quid si non præfixerit.* & Bal. *in d. l. vt perfectius. 2. col. 2. vers. 2. &c.* & Abb. *in d. c. cũ parati. 19. col. 1.* per illum tex. & est tex. *in c. eos. 22. in fi. de senten. excommun. lib. 6.* & Bald. *in c. dominus 1. col. 4. de mil. vasal. qui contum. est. lib. 2. tit. 22.* [Adde Gail. *lib. 1. obs. 53. n. 1. & 2.*] Et concludunt præfati Doct. quod valet citatio, & debet comparere quamprimum potest, quando non est appositus dies in citatione, hanc quæstionem plene attingit Phil. *in d. c. cum parati. 19. col. 5. & 6.* & ibi cõcordat opinio. per bonam distinctionem, videlicet: Aut quæris, virum valet citatio sine die, ad effectum, vt si citatus non comparet quamprimum potest, possit mulctati tanquam inobediens? & dicendũ sit, quod sic, & ita procedat vna opinio: Aut quæris, an valeat citatio, vt, si citatus nõ comparet, possit procedi ad sententiã, vel ad alios act⁹ in contumaciam? & dicendum est quod nõ valet, nec procedi potest: & ita loquatur contraria opinio. & ista concordia fuit Ang. *in d. l. liber homo. 118. §. decem. 1.* & idem tenet Ang. *in l. per interuallum. 69 ff. de iud.* & ita pertranseo. ADDITIO. & quod citatio sine termino simpliciter non valet, concludit Ant. *in c. cum parati 19. 4. notab. extr. de appellat.* & ibi cõmuniter hoc tenent Doct. & Fel. *in c. consuluit. 24. col. 3. in princ. versic. sed tenendo opinionem. de offic. delegat.* & Alexand. *in l. liber homo. 118. ff. de verb. obligat.* (reiecta concordia Ang. & Paul. de Castr.) & ita etiam tenet Ioan. Mil. *in verbo, citatio, col. 9.* de quo per Lanfr. *in c. quoniam contra. 11. in verbo, citatio, num 9. versic, sed quaritur nunquid. de probat.* & per Ang. *in l. per interuallum. 69. ff. de iud.* & latissime per Boer. *in decis. 25.* & per dom. Sebast. Vant. *in tract. de nullit. in tit. de nullit. senten. ex defect. cita. num. 71.* vbi inquit, quod quicquid sit de iure, tutius est, diem in citatione apponi, ꝙ quidem in regno isto, absque dubio hoc procedit, vt nedum tutius sit diem apponi, sed etiam necesse erit, cum de communi stylo omnium curiarum sit, vt dies apponatur in citationibus, & citatio debet fieri in forma solita, & per verba consueta; quia id quod fieri solet, fieri debet, & si non fit, iniuste fit, secundum gloss. *in l. quid ergo 13. §. pœna grauior. 7. ff. de his qui not. & in l. hodie. 13. ff. de pœn.* vnde dixit Innoc. *in c. præterea. de dilatio.* quod citatio insolitum continens, est nulla, vt per Angel. *in l. fin C. de can. largit. tit.* qui etiam dixit, quod excusatur non comparens, quando citatio non est secundum stylum consuetum, sed habet clausulas insolitas, quẽ refert & sequitur Felin. *in d. c. quoniam. 11. colum. 8. in verb. citationis, de probat.* Petr. Foller. V. I. D. An autem † sit necesse apponere horam? Dic, quod 66
non, sed debet comparere hora solita causarum, secundum Bald. *in l. si vt proponis. 5. la 2. C. quomodo & quando iud.* & Innoc *in c. cum nobis olim. 19.* (alias) *cum nobis olim de elect.* & Barb. *in addit. ad Abb. in d. c. cum parati. 19.* & ibi etiam Philip. *in 6. col.* & Fel.. *in c. consuluit*

suluit.19.col.3.de off.deleg. [Adde Gail.*lib.1.obs.53.n.4.*] Item debet comparere tali hora, in qua potest ille actus expediri ante noctis tenebras, secũdum Abb. *in d.c.consuluit.2.col.2.& in c.cum super.2.col.2 de testib. cogen.* si tamen apponeretur hora, & postea non fieret actus in illa hora, sed in alia, non valeret, secundum Bar. *in l. aut qui aliter.5 §.si ff.quod vi, aut clam.*
67 &Fel.*in d.c.consuluit 24.col 1.* † Sed circa hoc de tempore comparitionis communis practica in hoc Regno est, quod si quidem citatus habitat in eadẽ ciuitate, vbi iudicium agitatur, citatur vna die pro alia immediate sequenti, & in alia die sequenti hora causarum accusatur ipsi prima contumacia si non comparet, & deinde expectatur per tres alios dies continuos, in quibus currunt etiam dies feriati, & postea in quarto die sequenti iuridico, accusatur ei vltima contumacia, si non comparet, & hoc est vltimum peremptorium; & tunc bannitur, & condemnatur ad tertiam partem mobilium, & sic in effectu citatus, à die citationis habet quinque dies ad comparendum: & de hoc est ritus magnæ curiæ, *in n.224.* qui incipit; *Item seruat ipsa curia in primis, &c. & Regia pragmat 3.* quæ incipit; *Relatione.* & ista expectatio tridui nõ habet locum, nisi in primis citationibus; in aliis vero proceditur ad actum in contumaciam in die immediate sequenti, nullo triduo expectato. Si vero citatus habitat in alia ciuitate, si quidem est intra Regnum, debet inseri tãtum tempus in citatione, intra quod possit commode comparere attẽta instantia loci, & in illo vltimo die comparitionis accusatur prima cõtumacia, & postea expectatur per triduum, & deinde accusatur vltima: vt supra dixi, & ita seruatur in curiis Neapolitanis in citationibus, quas mittunt per diuersa loca huius Regni. & hoc colligitur ex verbis dictę pragmat. *Relatione.* Si vero citatus degit extra Regnum, debet in citatione apponi terminus sexaginta dierum ad comparẽdum, prout de hoc est tex. *in d. constitut. Edictorum. circa finem.* & ibi Andr. de Isern. & idem Andr. *in c.1. de con. inter vasal. & alium de benef.* vbi dicit, quod iudex non potest hoc tempus coarctare; vnde tunc in sexagesimo die accusatur prima contumacia, & deinde triduo expectatur, vt supra dixi. Et quod in vltimo peremptorio condemnetur ad tertiam partem mobilium, tam in ciuili, quam in criminali, est ritus magnæ curiæ, *in num.202.* qui incipit; *Item seruat dicta curia in citatione, &c.* & ille est pulcher ritus, qui ponit sub breuibus verbis totam practicam, quam supra dixi: & est const. quæ incipit; *Pœnam nouem, &c.* adde, quæ
68 dicam infra, *in versicul. contumacia, in 3. quæst.* Est etiam sciendum, † quod contumacia prima debeat accusari in die iuridico, etiam si illo die curia non regatur, dummodo non sit dies feriatus, & potest accusari in præsentia actorum magistri, etiam absente iudice, de hoc est alius ritus *n. 203.* qui incipit; *Itẽ seruat ipsa curia, vt si die, &c.* & alius ritus, *in n.214.* incipiens; *Item nota, quod in omni, &c.* Cæterum, si ille dies, in quo erat accusanda prima contumacia, esset feriatus, debet accusari in die sequenti, & debet fieri mentio in actis, de die præcedenti feriato, vt sciatur, quod non potuit illo die accusari. Idem si plures dies continui essent feriati; quia elapsis feriis, primo die iuridico accusatur, vt est alius ritus *numer. 304. incip. Item; non quod vbicunque, &c.* & si non accusatur prima contumacia in tali die, vt supra dixi: citatio expirat, & circumducitur, nec excusatur actor, dicens, quod non accusauit; quia curia non regebatur, quia poterat accusare, dummodo nõ fuisset dies feriatus, vt supra: de hoc est ritus alius, *in num. 305.* incipiens, *Item not. quod tales, &c.* Ex prædictis ergo vides, quomodo est correctum ius commune in regno; nam de iure communi non poterat veniri ad peremptorium, nisi præcedentibus trib. citationibus, cum interuallo triginta dierum, *l. ad peremptorium.68. cum duab. legib. seq ff. de iud. & l. tres denunciationes, cum authen. qui semel. C. quomodo & quand. iudex.* hodie autem in regno sufficit vna cum illa expectatione tridui post diem comparitionis, vt supra dixi. Item, inquantum dixi, quod † citatio debeat continere causam, seu articulum, ad quem quis citatur, vide Baldum *in l. consentaneum. 8. in 4 notab. C. quomodo & quando iudex.* 69
vbi hoc tenet: dicit tamen, quod in ordinario citante semper præsumitur causa, dummodo fiat citatio ad instantiam, & sic valet citatio sine causa. Sed Andr. de Isern. *in d. constit. Edictorum, in princip.* dicit quod debet exprimi causa in citatione, nisi citatus sciat causam. Sed Bartol. *in extrauagant. ad reprimendum. in versicul. super dicto crimine, &c.* tenet, quod valet citatio sine causa, tam in ciuili, quam in criminali, & ita etiam dicitur *in decis. 294. consil. Neapolitan.* Abbas vero *in c. præterea. 2. colum. 2. in fin. de dilatio.* ponit vnam distinctionem, videlicet: aut quis citatur de longinquo; & debet citari cum causa, vt veniat instructus. Aut citatur de proximo; & non est opus ponere causam, nec certum crimen, vbi citatio est criminalis, & videtur satis æqua distinctio. Quidquid dicant isti Doct. ego puto indubitanter, quod in hoc Regno debet exprimi causa in citatione, alias non valet, & moueor per duo iura municipalia, quæ hoc expresse dicunt, videlicet, per text. *in d. constit. Edictorum.* & per regiam pragmat. 2. quæ incipit: *Quilibet.* ibi; *continentes ipsius citationis causam, &c.* & postea subdit, citatio aliter facta non valeat, &c.

[Qualem causam in citatione exprimere sufficiat, tradit Gail. *lib. 1. obs. 51. n. 1.* vbi etiam docet, an necesse sit libelli tenorem vel articulos citationi inserere? Et ad quid conducat, si vna cum citatione libellus transmittatur, vel citationi inseratur? *n. 2. 3. & 4.* In quibus autem causis admittatur citatio generalis, vide Socin. *in tract. de citat. artic. 22* per discursum. Quid item iuris sit, si citatus ad certam

causam compareat, an teneatur respondere in alia, ad quam non est citatus? vide apud Gail. *d. obs. nu.* 7.]

Additio. Adde plene dicta per dom. Sebast. Vant. *in tract. de nullit. in tit. de nullit. sent. ex defectu citat. in n.* 50. *cum plurib.* Pet. Foll. I. V. D. Quid autem,
70 si † cum iudex vellet ferre sententiam, citauit aliquem, vt veniat ad audiendū intētionem curiæ seu iudicis, an dicatur sufficiens causa in citatione, & an valeat talis citatio? Dic, ꝙ non, sed debet exprimi sententiam proferendam, seu audiendam: ita tenet Fel. *in d. c. cōsuluit.* 24. *col.* 2. *de off. delegat.* & Ioan. de An. *in c. inquisitionis.* 21. §. *ad petitionem. col. penult. de accus.* & ibi etiam Fel. *in* 7. *colum.* per text. *in c. ex literis.* 2. *& ibi Geminian. de dolo, & contum. lib.* 6. Quid
71 si aliquis † citatur ad respondendum petitioni porrigendæ, & in vltimo die peremptorii non comparet, sed actor comparet, & accusat ipsi contumaciam; non tamen porrigit illo die petitionem, sed die sequenti: an possit super illa petitione procedi in cōtumaciam, & an ille citatus possit mulctari vt contumax? Dic, quod non: quia ex quo fuit citatus ad illum actum, est necesse, quod ille actus porrectione petitionis fiat illo die peremptorii: alias nihil valet ꝙ agitur: ita eleganter tenet Petr. Philip. Corn. *in consil.* 58. *colum.* 4. *in litera H. in* 3. *volum* Si tamen reus comparet, iudex dat terminum actori ad producendum libellum, & reo ad respondendum, vt est ritus magnæ curiæ. *in num.* 188. incipiens: *Item seruat ipsa curia, quod si actor, &c.* Et nota, quod quādo fit citatio eo modo, scilicet ad petitionē porrigendā, non inducitur litis pendentia ad impediendum preuentionem, antequam porrigatur petitio, prout de hoc est *decis.* 194. *consil. Neapol.* & ideo ista practica citandi non est bona, sed melius est, quod porrigatur primo petitio, & postea super ea porrecta remanet citatio, & ita practicatur in curiis. Itē
72 in quantum dixi, † quod in citatione debet apponi verbum peremptorie, hoc tenet Andr. de Isern. *in constit. in ciuilibus.* & est gloss. *in Clement. sæpe.* 2. §. *sententiam. in versic. non peremptorie, de verbor. significat.* & Bald. *in l. si quando, col.* 2. *C. de testib.* nisi quando fieret monitio per iudicem pro tribunali sedentem, vel nuncius citaret coram Iudice; quia illa citatio habet vim peremptorii, secundum Baldum *in l. cessante.* 2. *col.* 1. *C. quomodo & quando iudex.* & dixi supra *in* 3. *dubio. in fi.* Hodie tamen in Regno, ex quo omnes causæ ciuiles sunt summariæ, vt pluries fuit dictum, nō requiritur peremptoriū in citationib. & sic valeret citatio in ciuilibus sine verbo, peremptorie: ita tenet Ang. *in d. l. ad peremptorium.* 68. *ff. de iud.* per tex. *in d. §. sententiam.* & hoc tenet Matth. *in constit. inconsutilem. col. pen.*

[De citatione peremptoria in quibus causis, & casibus ea requiratur, & quando ea, etiam istis casibus, necessaria nō sit. Item an citatio vnica habeat vim peremptoriæ, si iudex in ea dicat, se vnica ista citatione citare pro omnibus. Et an etiam quarta citatio, post trinam præcedentē, requiratur, vt dici possit peremptoria. Item an cōminationes citationi adiectæ habeant vim peremptorii. Et an citatio peremptoria debeat continere verbum *peremptorie.* Item an contumax in prima, & secunda citatione, comparens in tertia, debeat condemnari in expensas propter præcedentem contumaciam & de aliis multis ad hanc materiam pertinentib. vide egregiam resolutionem Alexan. Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut. de citat. resolut.* 4. *per tot.*]

Tertia † Citatio est, qvæ fit per literas, vt quando iudex facit citationē in scriptis, & illam cōmittit nuncio, vt aliquē citet, super hoc est data forma per Regiam prag. in Regno, videlicet, per prag. secundam, quæ incipit: *Quilibet,* qua cauetur, ꝙ quādo nuncius citat per literas, debet habere commissionem iudicis, & citatio debet continere causam, & debet fieri citatio coram duobus testibus, qui se subscribant in calce citationis, quando fit in loco, vbi pōt haberi copia literatorū: alias sufficit, ꝙ nuncius in relatione dicat se citasse coram tali, & tali testib. & citatio aliter facta non valeret, vt ibi dicitur, & tenet And. de Iser. *in constit. citationis, col.* 1. *&* 2. si tamen esset facta citatio inualida, & citatus cōpareret, validatur citatio & comparitio, vt dicitur *in d. pragm.* 2. & tenet Bal. *d. l. vt perfectius.* 2. *col.* 2. *C. de annal. except.* Est † tamen sciendū, quod citatio de necessitate requirit scripturam regulariter; quia est in arbitrio iudicis citare viua voce, vel in scriptis: debet tamen in actis describi, vt appareat ex actis. Hoc probatur *ex d. constit. Edictorum.* quæ dicitur in scriptis, vel sine scriptis. *& in c. cum dilectus.* 6. (alias *cum dilecti.*) *ibi; viua voce, &c. de dolo & contum.* in Aliqvibvs tamen Casibvs requirit de necessitate scripturam, alias non valet, & primus Casvs est, † in iudice delegato, quia debet citare cum inserto tenore sua cōmissionis, qui tenor non potest apparere nisi in scriptis, *c. præterea.* 2. & ibi Abb. & Doct. *de dilat.* & Bart. *in authen. qui semel. C. quomodo & quando iudex.* & Bart. Alexand. & Ias. *in l. ex quacunque causa.* 2. *ff. si quis in ius vocat. non ier.* Quod limita, vt ibi per Ias.

[Quod citatus à delegato, nō teneatur comparere, si delegatus tenorem commissionis, seu rescripti, citationi non inseruerit, per tex. *in c. præterea. de dilat.* & gl. *in c. si Episcopus, & ibi Arch.* 2. *quæst.* 2. & alios quos allegat, docet Viuius *in syl. com. opin. lib.* 1. *opin.* 307. *n.* 5. dicitq; eam esse communē opinionē.]

Secundus Casvs est, † quando citaretur aliqua persona illustris, vel clarissima; quia debet citari in scriptis: ita tenet Ias. *in* §. *quadam.* 20. *col.* 4. *in prin. Instit. de act.* & est text. & ibi Bar. *in l. quoties.* 17. *C. de dig. lib.* 12. *tit.* 1. Tertius Casvs est, † quādo destinatur aliquis nuncius seu executor ad capiēda bona fisco delata; nā nō creditur ei sine literis, *l. prohibitum. §. in fi. C. de iur. fisc. lib.* 10. similiter quando aliquis mittitur ad exigēdas pecunias fiscales, *l. palatinos.* 2. *C. de col. fun.*

78 col fun fisc.lib. 11. Quartus CASVS est, † quando aliquis nuncius vellet citare realiter, puta faciendo capturam in bonis vel persona; tunc enim debet ostendere commissioné in scriptis, secundum Bar. *in d.l.palatinos.2.* & Phil. *in c cum parati.19.col.8. ver.sed*
79 *limita, &c. de app.* Quintus CASVS est, † in omni nuncio specialiter electo qui non est nuncius consuetus: nam sibi nõ creditur, nec valet eius citatio, sine literis, vt dixi supra *in 3.dubio, vers.plus dico, &c.* & ibi dixi, q̃ hodie in Regno est prouisum per ritus magnæ curiæ ibi alleg. quod istæ citationes in scriptis, non committuntur, nisi habenti publicum officium; vnde apparet, quod priuatæ personæ non
80 committerentur. Sextus CASVS est, † quãdo citatio fieret extra prouinciã; quia non valet, si non fiat in scriptis, secundum Bar. *in extrauag. ad reprimend. vers.per nuncium.* per text. *in §. eos.in Auth. de col.* Se-
81 ptimus CASVS est, † quando citatio fit ad domũ & non personaliter; nam valet, ad effectum reddendi citatũ contumacem, nisi fiat cum literis: secundum Bal. & Ang. *in l.vt perfectius. 2.col 2. C.de ann. except.* & Alex. *in addit.ad Bar.in d.l.palatinos 2.C. de col. fun.fiscal.* & And. de Isern. *in constit. citationis.*

[Citatio ad domum solum, & non personæ ipsi licet in ciuitate præsens sit, facta, valet, in causa damni infecti. Item cum citandus semel comparuit in iudicio. Item cum quis nõ reperitur, sed per fraudé latitat, vel cũ se fraudulenter absentauit ante citationem. Et cum quis aliquid tenetur facere, & abest, puta vt clericus resideat in Ecclesia, & maritus cum vxore, si absint sine iusta causa. Item post litem contestatam, & cum quis semel in persona fuit citatus, sufficit sola citatio ad domum facta, qua de re vide egregiam resolutionem Alexand. Trentacinq. *lib.2 pract.resolut. de citat. resolut.3.* vbi etiam *num.19. & seqq.* dicit, domi citatum & non comparentem, non dici vere, sed ficte contumacem, nisi manifeste appareat eum iudicis citationem contempsisse; vel sententia fuerit intimata in locis in quibus permittitur citatio; tunc enim habetur pro vero contumace. Quomodo autem citatio ad domum fieri debeat, si iudex iubeat aliquem citari personaliter, si fieri põt, vel ad domum; item cum citandus abest à ciuitate, plene explicat ibidem Trentacinq. *num.23. & seqq.*]

82 QVARTA CITATIO, † est illa, QVÆ FIT PER EDICTVM, & est sciendum, quod ista citatio per edictum non fit nisi in casu necessitatis, scilicet quando alio modo quis citari nõ potest, puta propter eius absentiam, vel quando citantur personæ incertæ, si sua putauerint interesse, vt inferius dicã, nam si iudex habet modum citandi aliquem voce, vel per literas, non debet incipere à citatione per edictũ; quia grauaret citatũ, & iudex appellationis posset hoc grauamen reparare, secundum Bart. *in extrauag. ad reprimend. in vers.per edictum.post princ* vbi plus dicit Bart. in princ. quod hæc citatio non fit, nisi per ordinarium, vel delegatum principis, non autem per inferiorem: de hoc dixi supra *in 2. dubio.* Istam materiam citationis per edictũ tractat plene Fel *in c.quoniam frequenter. §. porro, vt lite non contest.* & Bart. *in d.ver.per edictũ.* & Canonist. *in Cle.1. de iud.* EGO autem sub breuitate REASSVMAM ALIQVOS CASVS, in quibus fieri potest, & est necessaria huiusmodi citatio: de reliquis vero remitto me ad dicta per Dd. in locis præalleg. ADDITIO. Vide per eundem Seb. Vant. *in tit. de nullit. sent. ex defect citat. num.124.* & Maria. Soc. *in tract. de cit. in art. 23.* Petr. Foll. V.I.D. Primus igitur est CASVS, † quã- 83
do citandus non reperitur personaliter, nec habet certam domum, puta, quia est vagabũdus; tunc debet scribi eius citatio ad modum edicti, & debet affigi in palatio curiæ, vel in platea publica, quando esset laicus, vel in forib. ecclesiæ, quando esset clericus, ita q̃ verisimiliter talis citatio veniat in notitiam omnium per modũ notorij, quę citatio cõtinere debet illa septem requisita, de quibus supra dixi: ita tenet Bal. *in l.si accusatoribus.col.fi.in princ.C. de accus.* vbi plus dicit, quod in tali casu potest fieri ẽt citatio per proclama, vt infra dicam. Idem tenet Bal. *in l.consentaneum in 2.notab.C quomodo & quando iudex.* & Bar. *in d.vers.per edictum.* & debet poni istud edictum in illa ciuitate, & loco, vbi solitus est conuersari ille vagabundus, secundum Bald. *in l. vt perfectius, col.1.circa fin. & col.2. C.de anna.except.* vbi plus dicit, quod si vagabundus habet domum, debet affigi edictum citatorium in porta suæ domus, & debet hoc fieri in præsentia duorum vel trium testiũ, vel Notarii, vt est tex. *in constit.citationis.* pro hoc est tex. *in l.4. §. toties.ff. de damno infect.* Secundus CASVS est, † quando aliquis procurat, vel latitat do- 84
lose, vel impedit, ne citatio verbalis, vel per literas possit ad eum peruenire; nam tunc potest citari per edictum: tex. est *in Clem. 1. de iud.* Verum in hoc est aduertendum, quod illa Clem. disponit, quod istud edictum potest apponi in ciuitate Romana in Papali palatio contra vnumquemque habitantem in partibus quantumcunq; remotis; & id propterea, quia talis citatio est multum præiudicialis, & non potest fieri per iudices inferiores, nisi auctoritate Papæ, vt ibi habetur. sed per iudices inferiores posset fieri in dicto casu, apponendo tamen edictũ in loco, vbi solitus est habitare & cõuersari citandus, & nõ alibi, vt dixi supra in casu præcedẽti, facit tex. *in Clem. causam. §. verum, de electio* & hoc in Regno est expeditum, per dictam constit. *Citationis.* vbi in casu prædicto potest quis citari per edictum affixum in ianua domus coram duobus testibus cum termino dierum 30. vel 40. & not. And. de Isern. *in c.1.col.2. de mil.vasal. qui contu. est.* de intellectu illius *Clem.1. de iud.* vide Fel. *in d.c.quoniam frequenter. 6. §. porro.2. vt lite non contest.* & Rot *in decis.223.incip.si committatur, &c.in nouis* & ad prædicta adde Alex. *in l. Diui.1. §. præsides.2.in addit.ad Bart.ff.de req reis.*

[Si nuncius, vel executor citationis, non intromittatur à custodibus ciuitatis, ad exsequendã citationem, & ipso petente, vt citandus euocetur, id ei etiam denegetur, an sufficiat hoc casu citationis formulam portæ ciuitatis affigere; ita vt contra citatum nõ comparentem proclama decerni possit? vide Gail. *lib. 1. obs. 55. num. 1. & seq.*]

85 Tertius CASVS est, † quando locus, vbi degit citandus, nõ est securus, ꝓpter aliquas guerras forte, vel inimicitias, vel alio modo; nam tunc põt fieri citatio per edictũ, eo modo, quo in præcedenti casu dixi, per tex. *in d. Clem. dudũ. 1. de iud.* ꝓ hoc ẽt est tex. *in Clem. quamuis. 1. de for. comp.* & not. Bar. *in d. vers. per*
86 *edictum.* Quartus CASVS est, † quando aliquis stat clausus in domo sua, & nõ patitur se videri, ad hoc, ne citari possit; nam põt tũc affigi edictũ citatoriũ in ianua domus suæ, & perinde habet, ác si personaliter citatus esset: vt tenet Alex. *in l. plerique 18. col. 2. ff. de in ius voc* ꝓ hoc est tex. *in d. constit. citationis.* Quin-
87 tus CASVS est, quando † actor porrexit libellũ, & non vult litẽ ꝓsequi, & se absentat; nam reo instãte citari põt per edictum, secundum formam *auth. qui semel. C. quomod. & quand. iudex.* vt dicit Bal. *in l. mandatum. 15. col. fi. C. mand.* qui dicit, ꝙ ista edicta debẽt poni in frequentiori loco ciuitatis. Sextus CASVS
88 est, † quando aliqua persona Ecclesiastica spoliat aliquẽ laicũ possessione alicuius rei, põt laicus adire Iudicẽ secularem, vt per viã defensionis extraiudicialis recuperare possit restitutionẽ suæ amissæ possessionis; & tunc quia iudex secularis non potest specialiter citare clericum, põt exponere vnã citationem generalẽ per edictũ, vt quicunq; sua putauerit interesse, compareat ad allegandũ quare ille laicus restitui nõ debeat: de hoc est quædã specialis ꝓuisio in regno per tria capitula Regni, quorũ vnũ incipit: *Ad regale fastigiũ*, aliud, *Omnis prædatio, &c.* & aliud, *Finis præcepti charitas, &c.* de quorũ capitulorum intellectu traditur plene *in decis. 2. & 24 cons.*
89 *Neapol.* † Septimus CASVS est generaliter, cum cõtradictores sunt incerti: semper in actu faciendo, põt fieri citatio per edictũ, vt not. Abb. *in c. cũ in tua. 6. col 2. in prin. extra, qui matrim acc. poss.* Fel. *in d. c. quoniã frequenter. 6. § porro. col 2. vers. cõsidera in primis, &c. vt lite non contest.* per ea, q̃ habentur *in l. si eo tempore 6. C. de remiss. pign. & in auth. si omnes. C. si minor se ab hæred. abst.* & Gem. *in c. fi. de elect. li. 6.* Alias autem, vbi certus est aduersarius, nũquã valet citatio per edi-
90 ctũ, secũdũ Fel. *in c. cognoscẽtes. 2. col. 7. de cõstit.* † Octauus CASVS est, quando aliquis ꝓposuit institorẽ, qui forte male administrat, & vult ipsum reuocare; nam debet ꝓponi facere edictũ publice ante illius apothecam, vt nemo cum illo cõtrahat, iuxta tex. *in l. sed si pupillus 11. § præscribere. 3. ff. de institor.* & ibi Bal. dicit, ꝙ ista edicta debẽt exponi in loco publico, & patenti vt ab omnib. legi & videri possint, & non in
91 loco occulto: & ibi ẽt vide Paul. de Cast. † Nonus CASVS est in clerici beneficiario absente, qui non facit residentiã; nam debet citari per tria edicta, q̃ debent affigi in valuis Ecclesiæ tuæ, & postea expectatur per sex menses, & si non venit ad residendũ, priuatur beneficio: tex. est & ibi Abb. & Doct. *in c. ex* 92
tua. 11. de cler. non resid. † Decimus CASVS est; quando Episcopus, vel alius prælatus vult cõfirmare electum ad aliquã dignitatem vel beneficiũ: nam ante q̃ confirmet, debet exponere generalem citationẽ per edictũ, in Ecclesia, vocãdo omnes, qui sua interesse putauerint, alias confirmatio fieri non posset, tex. est, & ibi per Can. *in c. fi. de elect. lib. 6.* Et hoc extenditur ẽt, quando aliquis præsentatur in iure patronatus; quia debet fieri similis citatio per edictũ, vt not. gl. 1. *& fi. in d. c. fi.* & ita quotidie videmus practicari in huiusmodi præsentationib. † Vndecimus 93
CASVS est, quãdo aliquis tenens prædium tributarium, se absentat, vel ipsum deserit; nã põt citari per edictũ, & si non comparet intra sex menses, priuatur prædio, & alii locari põt, tex. est & ibi Luc. de Pen. *in l. locorum. 11. C. de omni agro deser. lib. 11.* Duode-
cimus † CASVS est, in citanda vniuersitate; nã põt 94
citari per edictũ in loco affixum, vbi consueuit cõgregari, & si ciues clauderent portas ciuitatis, põt affigi edictum in porta ciuitatis; quãdo nuncius ꝓhiberet ingredi, & si non esset tutus accessus ad portam ciuitatis, põt edictum affigi in ciuitate cõuicina in Ecclesia ipsius ciuitatis vicinæ. Ita hæc omnia declarat Bal. *in l. ẽt. 5. col. 4. C. de exec rei iud.* pro hoc est gl. *in l. nõ potest dolo. 199. ff. de reg. iur.* & vide Bal. *in auth. sed cum testator. col. 2. C. ad leg. Fal.* vbi dicit, ꝙ non sufficit citari præsidentes in eorũ domibus, sed debẽt citari in loco, vbi consueuerunt congregari publice. adde Ang. *in cons 196.* põt etiam citari vniuersitas per ꝓclama factũ in locis publicis ciuitatis, legendo citationem publice, secundum Bar. *in extrauag. ad reprimendum. in vers. citatũ.* & Luc. de Pen. *in l. prouincialium. 8. C. de erog mil. ann. lib. 12.* & gl. *in c si capitu-* 95
lo. 5. in vers. factum. de concess. preben. lib. 6. † Decimus tertius CASVS est, iudicio meo in omnib. casibus, in quib. lex permittit fieri citationẽ per ꝓclama, in illis etiam põt fieri per edictũ à fortiori, & moueor per rationem *auth. qui semel. C. quomodo, & quan. iud.* quia vox præconis paucis innotescit. Sed per edictũ res efficitur magis notoria, vt not. Alex. *in addit. ad Bartol. in d. l. Diui. 1. § præsides. 2. ff. de requir. reis.* si enim lex permittit citationem per proclama (vt est illa, quæ fit per præconem) multo fortius per edi- 96
ctum. † SED iuxta hoc QVÆRO, quanto tempore debet stare affixum edictum in loco publico, vel in ianua ciuitatis, quãdo fit citatio per edictum? Dic, quod non reperitur à iure statutus aliquis terminus. vnde statur arbitrio Iudicis, & sufficit, quod nuncius referat, quod edictum stetit affixum in loco, licet non declaret per quantum spacium. Ita tenet Bart. *in extrauag ad reprimendum. in versic. publice.* vbi plus dicit, quod antea, quam affigatur, debet publice legi, & postea affigi.

[De

[De citatione edictali quando locum habeat, & vbi affigenda sit, & quod in Camera Imperiali, supplicans pro citatione edictali, tria, ad minimum loca, domicilio citandi vicina, in supplicatione exprimere, vel in cancellaria denominare debeat, vide Gail. *lib. 1. obs. 57. per tot.*]

97 QVINTA CITATIO † est illa, QVÆ FIT PER PROCLAMA; dicitur autē proclama, quando præco publicus citat per plateam publicam alta, & intelligibili voce aliquem absentem, vel incertos contradictores, si sua interesse putauerint; & est permissa ista citatio in CASIBVS infra scri-
98 ptis, videlicet, Primus CASVS est, † quando hæres vult conficere inuentarium secundum formam *l. fin. C. de iure deliber.* nam si creditores sunt certi, debet illos citare in specie. Si vero sunt incerti, possunt citari per publicum proclama in locis publicis, secundum Baldum *in d. l. fin. §. cum igitur. col. 3. & in authent. sed cum testator. C. ad leg. Falcid.* & Bartol. *in d. § igitur. colum. 2.* & ibi communiter Modern.
99 Secundus CASVS est, † quando litigator post litem contestatam se absentat, & est necesse citari, ad videndum iuramenta testium, vel ad alium actum litis, & non habet domum, vel neminem reliquit in domo; nam tunc potest citari per publicum proclama in locis publicis, secundum Baldum *in l. si quando. 19. in 11. quæst. C. de testib.* & Socin. *in consil. 56.*
100 *col. 2. in fin. in 4 volum.* Et † nota, quod tunc, quando proclama fit contra certam personam, debet fieri in illa vicinia ciuitatis, vbi consueuerat citatus conuersari, secundum Bald. *in c. 1. col. 4. in fin. de mil. vasal. qui contu. est.* & ponunt Doct. *in l dies 4. §. prætor. 5. ff. de damn. infect.* ADDITIO. Ad effugiendum tamen circuitum istum, & vt semel comparentes in prima citatione, non sit necesse ad quēlibet actum citare, debet iudex ad instantiam partis cogere illos, vt sibi eligant in ciuitate, & loco iudicii locum, vbi citari possint, vel quod relinquant procuratorem instructum: quia durum est semper mittere ad illam ciuitatem seu comitatum, vel perquirere per totam ciuitatem ignotos, & irreperibiles, vt voluit Angel. *in l. qui ante calendas. 13. & ibi Bart. ff. de verb. obligat.* & idem Bart. *in extrauagan. ad reprimendum. in verb. per edictum. col. fin.* & Panorm. *in c. fin. 3. col. in fine. de dilat.* & habetur per Maria. Socin. *in tractat. de citat in artic. 25. num. 2.* Petr. Foller. V. I. D. Tertius
101 CASVS est † generaliter, quando est mouenda aliqua lis contra aliquem absentem, qui nullibi reperitur, nec habet certam domum, potest ipsum iudex citare per proclama, secundum Bald. *in leg. si accusatoribus. 4. col. fin. in princ. C. de accus.* & ibi etiam Cyn. idem, tenet Bald. *in l. inter minores. vlt. in fin. in 1. lect. ff. de in integr. restit.* & Alexand. *in d. l. 4. §. prætor. 5. colum. 2. versi. item, in quantum Bart. &c. ff. de damn. infect.* vbi æquiparat hanc citationem illi, quæ fit in domo, dummodo non sit de re mobili, & not. illud verbum Alexand. quia forte iste casus non procederet in prima citatione, vt fiat per proclama in principio litis, quando esset quæstio de re mobili, sed lite incepta sic, & ita loquitur casus præcedens. Quartus CASVS est, † quando est contrahendum 102
aliquod matrimonium, debent citari omnes, qui nouerint aliquod impedimentum subesse, per publicū proclama Ecclesiæ, cum certo termino, quo elapso non auditur contradicens, nisi iustam caussam alleget, & si ista solennitas non fieret, diceretur matrimonium clandestinum, text. est. & ibi per Can. *in c. cum inhibitio. 3. de clandestin. desponsat. & in c. cum tua. 6. qui matrim. accus. poss.* Quintus CASVS est, † quando minor adiuit hæreditatem, & 103
postea per in integrum restitutionem vult se abstinere, & illam repudiare; nam in tali restitutione in integrum, sunt citandi omnes creditores incerti per proclama, cum termino trium mensium, text. est, & ibi Bald. *in 1. colum. vers. quarto quæro, &c. in authent. si omnes. C. si mi. se ab hæred. abs.* Sextus CASVS est, † quando creditor posterior vult vendere 104
rem sibi hypothecatam; nam potest creditores incertos anteriores citari facere per publicū proclama, vt veniant ad contradicendum infra certum tempus, quo tempore elapso nón audiuntur vlterius, tex. est, & ibi Bald. & Doct. *in l. si eo tempore. 6. C. de remiss. pign.* & ibi est gloss. quod in isto casu potest etiam fieri citatio per edictū, & poteris hunc casum addere ad citationem præcedentem per edictum. Octauus CASVS est, † quando Episcopus vult pro- 105
cedere contra eos, qui expulerunt ipsum, de sede sua: nam potest accedere ad alienam diœcesim vicinam, & ibi citare dictos expulsores per publicum proclama in Ecclesiis illius diœcesis diebus festiuis, quando populus in Ecclesiis congregatur, & hoc quando non posset illos citare personaliter, propter accessum non tutum, tex. est *in Clem. quamuis. 1. de foro compet.* Nonus CASVS est, † quando 106
est facienda missio in possessionem, contra pupillum indefensum, ex primo decreto, nam debent citari eius consanguinei, amici, & affines per publicum proclama, vt veniant ad ipsum defendendum: text. est & ibi Bart. & Doct. *in l. hæc autem. 5. §. non defendi. 1. ff. ex quibus caus. in possess. eat.* Decimus CASVS est, † quando est facienda missio in possessio- 107
nem, contra aliquem absentem, qui non defenditur: nam debent requiri eius consanguinei, & amici per proclama, *l. item ait prætor. 21. & l. ergo. 32. & ibi Bartol & Bald. & Doct. ff. ex quib. caus. ma.* Vndecimus CASVS est, † quando hæres deliberat, an 108
velit adire hæreditatē: nam potest facere fieri citationem per proclama contra omnes creditores, vt veniant ad edendum instrumenta debiti hæreditarii ipsi hæredi, ad hoc vt possit deliberare, alias creditores sibi præiudicant, secundum Bar. *in l. Arist. 5. ff. de iure del.* pro hoc est tex. *in l. si cui. 1. §. cum dicitur. 6. ff. si cui plus quam per leg. Falcid.* Duodecimus CASVS est, † quando est publicandum testamentum 109

priuatum secundum formã *l. publicati. 2. C. de testam.* nam debet fieri proclama generale contra prætendentes interesse, vt compareant, quando sunt incerti, secundum Bald. *in d. l. publicati. 2. in 6. q.* Decimustertius CASVS † in agnoscenda bonorum possessione Carboniana, vel ventris nomine; quia si aduersarii sunt incerti, debent citari per proclama, secundum Bald. *in l. certum. 5. col. 4. ver. viso, &c. C. vnde leg.* & generaliter dicas, quod in omni casu, in quo aduersarii sunt incerti, potest fieri citatio ista per proclama vel per edictum, secundum Bart. *in extrauag. ad reprimendum. in vers. per edictum.* longe post medium, ibi; *sic etiam admittitur, &c.* & probatur per omnes doctrinas supra allegatas. SEXTA & vltima citatio est, QVÆ † FIT PER CAMPANAM, seu per tubam, ista citatio fit, quando est congreganda vniuersitas, causa faciendi consilium vel reformationem, tex. est, gl. & ibi Bart. *in l. obseruare. 2. C. de decur. libr. 10.* & similiter fit congregatio Capituli, & Canonicorum ad sonum campanę, vt not. glos. *in vers. factum. in fin. capituli. de concess. præben. lib. 6.* & gloss. & Card. *in Clem. 2. in 3. oppo. de sent. excom.* Ad hoc etiam est text. & ibi Abb. *in 2. col. in c. in causis. de elect.* vbi optime Abb. declarat hanc materiam, scilicet, quod in negotiis minoribus, vel quæ possunt expediri per præsentes, sufficit vocari collegium, vel vniuersitatem per sonum campanæ. Secus, vbi vocandi essent absentes; quia requiritur citatio per nuncium, vel per literas, secũdum eum. An autem † in die Veneris sancta possit vniuersitas citari ad sonum tabellæ, ex quo non pulsantur campanæ? vide Bartol. *in l. fin. C. de prædiis curiæ. lib. 10.* & Alexand. *in addit. ad Bart. in l. non potest dolo. 199. ff. de regul. iur.* fit † etiam citatio per campanam, quando est eundum ad bellum, vt not. Ioan. Andr. & Abb. *in c. custos Ecclesiæ. 1. de offic. cust.* vbi ponunt omnia signa, quæ importat sonus campanæ. Et primum † signum campanæ, est conuocationis Capituli, seu vniuersitatis, vt supra dixi. Secundum, est signum exeundi ad bellũ. Tertium, est signum horarum. Quartum, est signum gaudii & gratiarum actionis, vt quando post victoriam pulsantur campanæ. Quintum, est signum salutationis Virginis, vt quando pulsatur campana de sero ad dicendum, Aue Maria gratia, &c. Aliquando, est signum excommunicationis. Aliquando, est signum alicuius defuncti. Aliquando, est signum eleuationis corporis Christi. Aliquando, est signum processionis. Et sic de aliis signis, vt per Ioan. Andr. & Abb. *in dict. c. 1.* & Bald. *in rubric. C. de dedit. liber. toll.* Vltimo; † pro complemento huius quarti dubii, scias, quod citatio non debet fieri proprio motu iudicis, sed ad instantiam partis, quando agitur inter duos litigantes; & maxime citatio ad sententiam: ita tenet Speculat. *in tit. de citat. §. sequitur. vers. illud autem nota, &c.* & Felin. *in c. 1. colum. 1. & 2. de iud.* & Socin. *in consil. 96. colum. 5. ver. &c. in 1. volum.* † Quod limita, nisi iudicum videret perire instantiam; quia tunc ex officio potest citare ad sententiam, secundum Bart. *in l. Seius & Augerius. 27. ff. ad leg. Falcid.* & Fel. *in d. col. 2.* & Phil. *in c. ex ratione. 8. colum. 10. ver. quoad secundum dic., &c. de appell.* Quid † autem, si aliquis citatur, vt compareat die Lunæ, Martis, & Mercurii, an sint plures citationes? Dic, quod est vna, & debet comparere in vltimo die, secundum Andr. de Isern. *in constitut. edictorum. colum. 1.* An † autem possit fieri citatio generalis ad totam causam, vt aliquis compareat singulis diebus, & horis ad omnes actus, vsque ad sententiam? Communis conclusio est, quod quando citatur aliquis existens in remotis & longinquis partibus, valet talis citatio, alias secus; quia in omnibus actibus requiritur specialis citatio, quando quis est vicinus, & prope locum iudicii, ita tenet Abb. *in c. fin. in 3. col. de dilat.* vbi plene attingit istum art. & Innoc. & Doct. *in d. c. consuluit. 24 de off. deleg. & in c. auditis. 8. de proc.* & Alex. & omnes scribentes *in l. qui ante calendas. 13. ff. de verb. obl.* & Ias. *in l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. col. 9. vers. decimo limita, &c. ff. de off. procons.* & And. de Isern. *in c. 1. colum. 2. & 3. si contro. inter vasall. & alium de benef.* quod tamen intellige & declara, secũdũ Bald. *in consil. 4 in 5. volum.* scilic. in casibus, in quibus potest procedi ad sententiam lite nõ contestata; tunc valet hæc citatio ab initio facta, etiam quoad sententiam; sed vbi non potest procedi ad sententiam lite non contestata, non posset fieri quoad sententiam, nisi post litem contestatam. Item intellige, quando citatus fuit semper contumax, & nũquam comparuit: quia verum est tunc, quod potest procedi ad alios actus sine noua citatione. Secus est, si semel ad aliquem actum comparuit; quia tunc est de nouo citandus ad alios actus, secundum Alexan. & Doct. *in d. l. qui ante calendas 13.* & Soc. *in cons. 195. col. pen. vers. quinimo, &c in 2. vol.* & Ant. de Butr. & Imol. *in d. c. consuluit. 24.* & de hoc vide bonam declarationem Abb. *in d. c. exposuit. 4. fi. col. 4. in fin. & seq. de dilat.* & Paul. de Cast. *in cons. 81. col. 4. in 2. vol.* vbi plus dicit Paul. quod quando proceditur ad alios actus vigore talis citationis generalis, debent fieri singulæ citationes per edictum, ad hoc ibi vide per eum, dicit tamen Bald *in cons. 268. in 1. vol.* quod nec de iure canonico, nec ciuili talis citatio valere debet, cum sit incerta, & captiosa: nam inducit quandam speciẽ seruitutis, vt quis debeat in loco iudicii morari singulis diebus & horis: tamen est communis obseruantia, & ex generali vsu, & stylo curiarũ toleratur propter distantiam loci: quia valde laboriosum est geminare citationes in partibus remotis; vnde teneamus communem obseruantiam, quidquid dicat Bald. *in d. cons. 268.*

VENIO ad quintum dubium principale, scilicet, quandò † debeat fieri citatio. Communis conclusio est, quod debet fieri in die iuridico; nam si fieret in die feriato, nõ valeret. per tex. cum ibi not. *in*

in l. ex quacunq. 2. *ff. si quis in ius voc. nō ier.* & de die feriata ad honorem Dei, est expeditum, quod non valet citatio, nec commissio iudicis, nec citatio nuncii, per *l. in pecuniariis. fin. C de fer. ibi; sileat vox, &c.* ita tenet Bartol. *in repetit. d. l. ex quacunque.* 2. *colum. final.* (tu autem cogita; quia extra Regnum posset contrarium de stylo & consuetudine defendi) etiam si dicta citatio fieret pro die feriato, puta si nuncius citat die dominico, vt compareat die Lunæ, non valet citatio, secundum not. *in c. conquestus.* 5. *& ibi Abb. in* 6. *col. de fer.* & Paul. de Castr. *in consil.* 240. *in* 1. *vol.* & ita de hoc extat ritus magnæ curiæ *in numer.* 183. incipiens: *Item seruat dicta curia, quod citatus, &c.* & ponunt plene Doct. *in l. hoc edicto.* 1. *§. nūc*
120 15. *ff. de ope. no. nun.* Sed † quid si terminus datus alicui ad comparendum cadat in diem feriatum, an valeat citatio, & an teneatur comparere? Bart. *in d. rep. l. ex quacunque.* 2. *col. penul.* distinguit: Aut error est expressus in citatione, vt quia iudex dicit: compareas coram me in die dominico; & non valet citatio. Aut non est expressus error; vt quia iudex dicit: compareas ab hinc ad 10. dies, & vltima dies est feriata, & valet citatio, & debet comparere die sequenti, sed postea Bart. refert ibi Richard. de Senis, qui tenebat, quod etiam in isto secundo casu non valet citatio, *argum. §. loco.* 5. *Instit. de verbor. oblig.* Ego autem in hoc articulo concludo, prout alias tenui legendo publice illam *l. ex quacunque.* in almo Gymnasio Salernitano: videlic. quod iudex si dicit: do tibi terminum decem dierum ad comparendum; tunc valet citatio, & debet comparere die sequēti, secundum Bald. *in d. l. ex quacunque.* 2. *col. fin.* si vero iudex dicit: cōpareas in decima die præsentis mensis, & illa dies est feriata, nō valet citatio: & ita procedit opin. Richar. de Senis, quā ad hoc tenet Abb. *in d. c. conquestus.* 5. *col. pen. in fin.* tunc enim videtur error expressus, saltē per relationem ad ipsam diem, *l. certum.* 6 *ff. si certum petat.* sed si iudex diceret: compareas hinc vsque ad decem dies; tunc valet citatio; quia iste appellatur terminus ad quem, & debet cōparere die præcedenti, quando vltima est feriata, secundum Bartol. *in d. l. ex quacunque.* 2. *col pen* per *l. tempora* 2. *§. illud.* 8. *fin. C. de temp. appellat. & in c. cum*
121 *dilecti.* 6. *de dolo & contumac.* LIMITA † prædicta nisi citatio fieret pro tali causa, quæ potest die feriata expediri; quia tunc valet citatio facta in die feriata, quæ causæ plures sunt, quæ numerantur in *l.* 2. *&* 3. *ff. de fer.* & tunc cogitur citatus comparere, vt not. gloss. *in d. l. ex quacunque* 2 *in gloss. fin.* & ibi etiam Bart. in repet. colum. penul. dum allegat *l. miles.*
122 11. *§. sexaginta.* 6. *ff. de adult.* Secundo † LIMITA, non procedere in Principe, qui potest citare in die feriata in honorem Dei, secundum Bartol. *in d. l. ex quacunque. in repet. colum. final.* & Lanfranc. *in c. quoniam contra.* 11. *in versic. citationes. in fin. de probat.* per
123 *c. veniens.* 15. *de accusat.* Hodie autem † in Regno est expeditum, quod semper, quando citatio cadit in diem feriatam, valet, & debet citatus comparere in die sequenti, ita tenet Andr. de Isern. *in libr. constitut. in rubric. de in ius voc.* post quam rubric. sequitur *constitut. Si quem nostrorum, &c.* & de hoc sunt duo ritus magnæ curiæ. Vnus, *in num.* 17. & alius 157. & ambo incipiunt: *Item, quod tam in criminalibus, &c.*

[In Camera Imperiali, quod & alii prudentes iudices facere solent, ad præcauendas omnes disputationes, adiicitur in omnibus citationibus hæc clausula; compareas tali die, & si illa non sit iuridica, compareas sequenti iuridica, teste Gail. *libr.* 1. *obseruat.* 53. *num.* 2. vbi etiam tractat de prædictis quæstionibus, An videlicet citatio ad diem feriatum valeat? Et an citatio die feriato decerni & exequi possit? Et quādo terminus in citatione præfixus currere incipiat? Item qualis debeat in citatione præfigi terminus.]

VENIO ad sextum & vltimum dubium principale, scilicet, † vbi debeat fieri citatio? Ista qu. potest 124
habere duo membra. Vnum scilic. vbi, id est, in quo loco debet quis citari per nuncium. Secundum vbi, id est, in quo loco debeat citatus comparere, & sic expediam ista duo mēbra per duas questiones principales. Primo igitur quero, in quo loco debeat nūcius aliquem citare? dic, quod communis cōclusio est, quod quilibet citari debet personaliter, si reperiri potest; alias debet citari in domo suæ solitę habitationis, ita plene tradit Bart. & ibi communiter Doct. *in l. dies.* 4. *§. prætor.* 5. *ff. de dam. infect.* & quando est absens, debet citari in illa domo, vbi reliquit familiam, quando forte haberet plures domos, alias citatio non valet, secundum And. de Iser. *in const. citationis. col.* 1. vbi plures, dicit, quod debet recipi iuramentum ab illis de familia de denunciando citationem citato, quā primum possint: & hoc dicitur etiam in tex. illius const. & debet tūc fieri corā duobus testibus, vel tabellione, vt habetur *in d. constit. citationis.* & ibi Andr. *in* 1. *&* 2. *col.* alias citatus in domo sine ista solennitate non diceretur contumax, secundum eum, & tenet Bald. *in d. l. vt perfectius.* 2. *C. de anna. except.* item debet citari in illa domo, in qua habitat tempore citationis, licet antea fuisset solitus habitare alibi, ita tenet Petr. Phil. Cor. *in consil.* 51. *in* 4. *volum. & consil.* 57. *col.* 3 *in litera H. in fine. in* 3. *vol.* Potest etiam fieri citatio in domo, vbi nulla extat familia, quando quis recedit nemine in domo derelicto, secundum Andr. *in d. constit. citationis. col.* 1. Verum tunc debet affigi schedula citatoria in ostio domus, vt plene dixi supra *in* 4. *dubio principali.* An † autem possit fieri citatio in apotheca, vel in 125
porticu, vel in stabulo, vide plenissime per Bart. & Doct. *in d. l.* 4 *§. prætor.* 5. *ff. de damn. infect.* Ex † præ- 126
dictis verificatur illa communis practica citandi aliquem; quia cōmuniter solent committere iudices nuncio, vt citet aliquē personaliter, alias si personaliter reperiri non potest, citet eum in domo solitæ

litæ habitationis. Et nota singulariter, quia communiter solent in hoc errare nuncii, & faciunt inualidas citationes; nam hæc forma citãdi istud importat, videlic. quod nuncius faciat primo omnem suam diligentiam in perquirendo citandum per ciuitatẽ, vt possit eum citare personaliter; & vltimo loco, quando ipsum reperire non poterit; tunc citet eum in domo; alias si ita ex abrupto citaret in domo, non facta prius illa perquisitione, non valet citatio; quia excedit formam commissionis: ita in terminis tenet Bart. *in d. §. prætor 5. col. 2.* Alex. plene *in consi. 3. colum.* 1. *& 2. in 3. vol* & hanc opin. dicit Alex. esse communem *in d. § prætor. col.* 1. idem tenet Ludo. Roman. *in consil.* 454. *col* 2. & Petr. Phil. Corn *in consil. 52. col. 2. in 4. volum.* & Abb. *in c. causam. 3. col. 1. in fi. & sequent. de dolo & contumac.* vbi plene examinat hanc materiam, & hoc est hodie confirmatum in Regno per Constit. *Citationis*, in princ. *ibi*; si eius copia haberi potest, &c. Quæ verba innuunt, quod debet fieri prius diligentia citandi personaliter, & eo non inuento, vt quia est absens, vel latitat; tunc in subsidium fit citatio domi. Sed an debeat esse absens à ciuitate, vel solum à iudicio, vt possit citari domi, vide Bart. *in d §. prætor. 5.* & Abb. *in d. c causam.* vbi plenissime distinguunt, dicit tamen Baldus *in l. consentaneum. 8. col. pen. in fin. C quomodo & quando iudex.* & sufficit, quod nuncius de directo vadat ad domum citandi, & interroget familiam, vtrum sit ibi, & si respondetur ipsi, quod non sit ibi, potest dimittere ibi literas citatorias, & non est necesse perquirere per totam ciuitatem. Et illud dictum Baldi ego video communiter seruari in practica in toto hoc Regno; nam nunquam isti nuncii citantes faciunt diligentiam in perquirendo personam, sed directo vadunt domum, & ita referunt se citasse domi sine alia perquisitione, & ita seruatur ex generali consuetudine. Sed prima opinio est verior de iure, sed opinio Baldi est cõfirmata hodie in Regno per regiam *pragm.* 2. quæ incip. *Quilibet.* quæ loquitur alternatiue, scil. quod quis citetur personaliter, vel ad habitationis domum; quo casu quando lex noua, vel statutum loquitur eo modo alternatiue, sufficit vnum adimpleri, secundum Bart. *in d. §. prætor. 5.* & Abb. *in d. c. causam. 5. col. 2. in fin.* & sic indistincte valet hodie in Regno citatio facta domi, absque vlla perquisitione: & ex illa prag. inoleuit illa citandi consuetudo, quam dixi. In quantum tamen de iure communi debet præcedere dicta perquisitio: intellige, & limita illud procedere in primis citationibus; tamen secus in aliis citationibus emergentibus, postquam comparuit citatus in iudicio; quia tunc potest indistincte citari in domo, sine alia perquisitione, secundum Bart. *in d. §. prætor. 5. colum.* 1. & Lud. Rom. *in d. consil.* 454. *col. 2. circa*
127 *princ.* Et † similiter de iure communi relatio nuncii debet esse clara, scilicet, vt dicat, quod perquisiuit per ciuitatem, & non inuenit, vnde citauit ipsum domi, alias nõ valeret relatio, secundum Alex. *in d. consil. 2 in 3. vol.* vbi plus dicit *in 2. col.* quod debet addere nuncius, quod citauit in domo solitæ habitationis. Verum prout colligitur ex dictis Alexan. *in d. consi. 2.* istud posset procedere, quando iudex simpliciter commisit, quod citaret personaliter, vel in domo; quia tunc debet facere illam claram relationem. Secus quãdo dixit: cites personaliter, & si personaliter reperiri non potest, cites in domo: prout est de communi stylo literarum citatoriarum; nam tunc sufficeret, si nuncius referret simpliciter, se citasse modo, & forma sibi commissis, ita est de communi stylo notariorũ scribentium relationes nunciorum; tunc enim intelligitur seruata forma commissa, ita tenet Bald. *in l. properandum. 13. §. & si quidẽ. col. 2. C. de iud.* vbi plus dicit, quod tunc præsumitur citasse in domo, & non personaliter, accipiendo suã relationem in mitiorem partem, vt non dicatur verus cõtumax, sed potius fictus, quod dictũ est mente tenendum; quia quotidie isti nuncii faciunt istas relationes generales; quo casu si citatus non comparet, nõ posset mulctari, nec pati illas pœnas, quas patiuntur veri contumaces, vt dicã infra in sequenti membro, de contumacia. Consilium tamen est, vt nũcius semper declaret suam relationem, secundum Bar. *in l. si tamen. 25. in fin. ff. de leg. 2.* Verum † in 128
regno communiter seruatur, quod etiam citatus in domo, mulctatur, si non comparet. Et hoc puto procedere ex *d. prag. 2.* quæ nõ facit differentiam inter citationem personalem, & in domo, cũ loquatur alternatiue, vt supra dixi. An † autem in Eccle- 129
sia possit fieri citatio? Communis conclusio est, quod in citatione verbali potest fieri, secundũ Bart. *in l. plerique. 18. ff. de in ius voc.* & Alex. & Doct. *in l. in ius. 2. eod. tit.* & Bartol. *in l. præsenti. 6. C. de his, qui ad eccl. confu.* in citatione vero reali est secus; quia non potest regulariter fieri in Ecclesia, secundum Bart. *in d. l. pleriq. 18. in fi.* per *d. l. præsente. 6.* & not. plene Abbas *in c. inter alia. 6. de immu. eccles.* Quid autem, † si 130
citandus non habeat aliquam domum certã, & nescitur, vbi sit, in quo loco erit tunc citandus? dic, quod debet tunc citari in illa ciuitate, in qua conuersari solebat, per publicũ proclama, vel per edictum, secundũ Bal. *in l. si quãdo. 19. in 11. q. C. de testib.* & Bald. *in l. si accusatorib. 4. col. fin. C. de accus.* & Soc. *in consi. 56. col. 2. in fi. in 4. vol.* & vide quæ dixi supra de citatione per edictum, & per proclama. Secũdo principaliter quero, † ad quem locum possit, & debet quis 131
citari, & sic vbi tenetur cõparere? Dic, quod in hac materia loci ad quẽ, plura sunt consideranda. Primo, quod sit locus iurisdictionis ipsius citãtis; alias si citaret ad locum non suæ iurisdictionis, non tenetur citatus comparere, secundum Andr. de Isern. *in const. priuilegia* Pro hoc est tex. cũ ibi not. *in l. extra. 20. fin ff. de iurisd. omn. iudic.* vnde si vnus iudex habet vniuersalem iurisdictionem in prouincia, seu in diœcesi, potest subditos in quolibet loco suæ pro-

prouinciæ, vel diœcesis citare, & iustitiam ministrare: text. est *in c. cum Episcopus. 7. de off. ordin. lib. 6.* & vide Cal. *in consil. 2. in tit. de off. ordin.* Secundo, quod locus sit tutus citato, alias si quis citatur ad locum non tutum, nõ tenetur comparere, secundum And. de Isern. *in d. const. priuilegia.* Pro hoc est tex. *in Clem. quamuis. 1. de foro competent.* & not. plene Oldr. *in consil. 43.* & est text. & ibi per Doctor. *in c. ex parte. 47. de appell.* & per Bartol. per illum textum *in l. recusare. 6. § fin. cum l. seq & l. de ætate. 8. ff. ad Trebell.* & Card. *in Clem. dudum. 1. in 12. not. de iudic.* vbi LIMITA, nisi quis procuraret, quod locus ille non sit sibi tutus; quia tunc remanet contumax, si non comparet, & gloss. & Bart. *in l. metus. 3. ff. ex quibus caus. ma.* & intelligitur locus non tutus, siue sit propter inimicitias, siue propter pestem, vel bella, secundum Abb. & Phil. *in d. c. ex parte. 47.* & not. Doct. *in locis præallegat.* & est *decis. 29. consil. Neapol.* Tertio, quod locus ad quem citatur, sit honestus, vt not. Andr. de Isern. *in d. const. Priuilegia* pro hoc est text. *in l. si cum dies.* alias, *quid tamen si de. 21. §. si arbiter. 10. ff. de arbitr.* & ibi Bart. Idem tenet Spec. *in tit. de citat. §. 1. vers. item quod sit ad locum, &c.* & gloss. *in c. si Episcopus. 2. quæst. 3.* facit text. *in c. statutum. 11. §. cum vero. de rescript. lib. 6.* Quarto, quod locus, ad quem quis citatur, non distet à loco ipsius citati, vel à finibus diœcesis vltra duas diætas, quia si distet vltra, non tenetur comparere: ita declarat Specul. *in tit. de citat. §. 1. in princ.* per text. & ea, quæ ibi tradunt Doct. *in c. nonnulli. 28. & c. ex parte. 12. de rescript* & dic, vt ibi plene per Felin. Hodie autem hoc est redactum ad vnam diætam de iure nouo, per text. *in d. c. statutum. 11. §. cum vero. & §. cum autem. de rescript. lib. 6.* & hoc tenet Felin. *in d. c. nonnulli. 28. col. 5. in princip.* & istud habet locum solum in delegato: quia non potest trahere litigantem vltra diætam. Secus est in ordinario, existente extra fines suæ prouinciæ, vel diœcesis, quia potest trahere vltra diætam per generalitatem, *d. c. cum Episcopus. 7. de offic. ordin. libr. 6.* non tamen potest committere causam extra suam diœcesim, nisi in loco Suffraganei, quando esset causa appellationis, scilicet, vbi fuit appellatum, *c. vt litigantes. 5. de offic. ord. libr. 6.* verum vbi causa esset modica, & ordinarius staret in loco multum remoto à domicilio litigantium, tenetur causam delegare in loco propinquo, alias posset appellari, si non delegaret, dato, quod esset infra fines diœcesis: ita tenet Felin. *in d. c. nonnulli. 28. colum. 1. & 2.* Quinto, quod locus, ad quem citat delegatus à sede Apostolica, vel Legato, sit locus insignis, scilicet ciuitas insignis, in qua sit copia peritorum, & quod delegatus citans, (quando est delegatus Papæ) sit persona in dignitate constituta, textus est *in dicto capite statutum. 11. in princip. de rescriptis. libro 6.*

Rober. Maran.
V. I. D.

De contumacia, secundo membro iudicii.

SVMMARIA.

1 *Contumax vt quis dicit possit, quæ requirantur. Et quid seruetur in regno.*
2 *Contumax reputari non potest aduersa valetudine impeditus.*
3 *Infirmitas suorum consanguineorum excusat à contumacia.*
4 *Citatus ad maius tribunal excusatur in curia minori.*
5 *Pauper excusatur à contumacia.*
6 *Inops, & male vestitus æquiparatur carcerato.*
7 *Contumax vnde dicatur.*
8 *Contumacia quotuplex sit.*
9 *Contumax patitur missionem in possessionem ex primo decreto, & num. 10.*
11 *Reo perseuerante in contumacia, contra ipsum proceditur ad missionem in possessionem ex secundo decreto. & illud parat plenum præiudicium.*
12 *Decretum primum, & secundum quid sit, & quod ius tribuant ambo: Quando interponantur, & infra quod tempus, & in quibus causis.*
13 *Citari ad releuandum an quis possit, interpositis primo, & secundo decreto.*
14 *Decretum primum & secundum fit pro mensura debiti: quid hoc est dicere?*
15 *Contra contumacem nunquam proceditur altera parte non instante.*
16 *Contumax non auditur, nisi refectis expensis.*
17 *Contumaci à iudice denegatur audientia, non solum in causa illa, in qua est contumax, sed etiam in alia.*
18 *Contumax potest personaliter capi, & carcerari.*
19 *Contumax verus non appellat.*
20 *Contumax non respondendo positionibus, vel in nolendo iurare de calumnia, habetur pro confesso.*
21 *Contumax potest excommunicari.*
22 *Contumax petens reuocare primum decretum, tenetur satisdare, etiam si immobilia possideat.*
23 *Contumax in non parendo iudici, perdit beneficium iuratoriæ cautionis.*
24 *Vasallus contumax verus, qui citatus dixit;* nolo venire; *statim perdit feudum.*
25 *Contumax in causa criminali qua pœna afficiatur.*
26 *Contumax non allegat litis pendentiam.*
27 *Contumax qui recuperat tenutam concessam ex primo decreto, non potest vlterius declinare forum, dato, quod alias haberet declinatoriam exceptionem.*
28 *Iudex mandare potest colonis & inquilinis contumacibus, quod ei non respondeant de pensionibus, & mandare potest, quod nullus vadat ad colendum eius agros.*
29 *Contumax ad torturam poni potest, & quomodo, & quando, & ad quid.*

30 *Contumax habetur pro præsente in sui præiudicium.*
31 *Iudex propter contumaciam sequestrare potest fructus rei petitæ.*
32 *Contumax volens respondere coram iudice, secundum quod est maius præiudicium ei, habetur pro confitente vel negante.*
33 *Iudex contra contumacem potest procedere ad capienda pignora.*
34 *Contumax quando habetur pro confesso, efficitur etiam infamis, & testificari non potest.*
35 *Excommunicatus perseuerans in contumacia per annum, efficitur suspectus de hæresi.*
36 *Contumax pro tali delicto, pro quo non potest in foro iudicari, quam pœnam patiatur.*
37 *Contumax actoris qualiter puniatur.*
38 *Contumax is demum puniatur, à quo petitur aliquid dari vel fieri. Secus si citetur, si sua putauerit interesse.*

EXPEDITO primo membro iudicii, scilicet de citatione, venio ad secundum, videlicet ad tractatum contumaciæ. Nam plerunque citati solent contemnere iudices, & non comparere, & sic redduntur contumaces: ideo de his aliqua dispiciamus: & hāc materiam breuiter expediam per TRES QVÆST. PRINC. Prima videlicet erit, quæ requirantur ad hoc, vt aliquis possit dici contumax. Secunda, quotuplex sit contumacia. Tertia, quas
1 pœnas patiatur contumax. Venio † ad PRIMAM, & QVÆRO, quæ requirantur, vt possit quis dici contumax? Dic breuiter, quod est necesse, quod sit legitime citatus, scilicet, tribus edictis, vel vno peremptorio pro omnibus, tex. est *in l. contumacia. 53. ff. de re iud.* & hoc de iure communi. Sed hodie in regno per ritus magnæ curiæ, & Regias pragma. seruatur aliter, scilicet, quia citatur vna die pro alia, & in die sequēti accusatur prima contumacia, & postea triduo expectatur, & in quarta die post triduum accusatur vltima contumacia, & ex tunc reputatur contumax, prout hanc materiam plene declaraui supra de citatione *in 4. dubio prin. vers. sed circa hoc de tempore, &c.* Item debet in illo vltimo peremptorio accusari contumacia per actorem, alias non diceretur reus contumax, ita tenet Andr. *in constitut. in pecuniariis. colum. 3* & Bartol. *in l. consentaneum 8. in fin. C. quomodo, & quando iudex.* & est text. *in l. properandum. 13. §. & si quidem. 2. & ibi Bald. in 1. colum. C. de iudic.* Alias autem si actor non comparet in vltimo peremptorio, in iudicio esset circumducta citatio, etiam reo non comparente, & deberet de nouo citari, text. est *in l. & post edictum. 73. §. quod si is. 1. ff. de iudic.* & not. Bartol. *in l. ex quacunque. 2. in 1. lect. colum. fin. ff. si quis in ius voc. non ier.* & Bald. & Alexand. *in l. ex hoc. 3. fin. §. sed si stipulator. 3. ff. de eo per quem factum erit, &c.* Similiter, si illo vltimo peremptorio curia non regeretur propter absentiam iudicis; quia minime dicitur contumax reus non comparens, gloss. est *in d. l. ex quacunque. 2. in gloss. fin.* per *l. arbiter calendis. 4. ff. de arbitr.* debet tamen comparere die sequenti, reuerso iudice sine alia citatione, secundum Andr. de Isern. *in c. vnic. tit. 42. lib. 2. col. pen. de controu. inter vasal. & ali. de inuest.* Et sic habemus hucusque duos casus, in quibus excusatur quis à contumacia.

[Non requiritur etiam comparitio accusantis in termino, & accusatio contumaciæ, cum proceditur criminaliter per inquisitionem, quando iudex ex mera inquisitione procedit, & sumit partes accusatoris & rei: Nam quoties iudex defectum partis supplet, & pro fisco comparet, non est necessaria accusatio contumaciæ; quia iudex ipse accusat, & ex officio procedit, quod non obtinet, si adsit procurator fisci, nam tunc ad inducendam contumaciam, instantia procuratoris fisci opus est, de quo vide Ant. Tessaur. *decis. Pedemont. 19. num. 1. 2. & 3.* An autem accusatio contumaciæ requiratur cum proceditur per accusationem? dic hoc casu deberi accusari contumaciam; æque, vt in ciuilibus, secundum Bartolum *in extrauagan. ad reprimendum. in verb. neglexerit.* & Iason. *in leg. properandum. §. & siquidem. num. 7.* & Tessaur. *dict. loco numero 4.*]

Tertius † casus est, quando aliquis fuit aduersa valetudine impeditus: nam excusatur, vt non possit contumax reputari, textus est *in dict. l. contumacia. 53. & in l. quæsitum. 60. ff. de re iudic.* vbi textus limitat, non procedere in leui febricula, seu in veteri quartana: & an tunc teneatur mittere procuratorem, vide Bartol. Alexandr. & Doctor. *in dict. l. quæsitum. 60.* & prædictis adde Alexand. *in l. non exigimus. 2. ff. si quis caut.* in regno autem debet mittere excusationem cum fide vnius medici, vel obstetricis, si est mulier grauida, vt est ritus magnæ curiæ, *in num. 176. incip. item si aliquis, &c.* Quartus † casus est, quando habebat consanguineum infirmum; quia etiam infirmitas suorum excusat à contumacia, secundum Alexand. *in d. l. quæsitum. 60. col. final.* Quintus † casus est, quando fuisset citatus ad aliud tribunal maius, quia excusatur à contumacia in minori curia, *l. contra pupillum. 54. §. is qui. 1. ff. de re iudic.* & Alexand. *in d. l non incipimus. 2. § si quis municipalis. 1. ff. si quis caut.* ADDITIO. Adde dicta per Specul. *in titul. de citat. §. contra. versic. Item non valet.* & Marian. Socin. *in artic. 5 num. 32. versic. 8. fallit intra. de citat.* Petr. Foller. V. I. D. Sextus † casus est, propter paupertatē, vt si forte alias esset ita inops, & male vestitus, vt non posset absque verecundia comparere: nam excusatur à contumacia, secundum Alexand. *in d. l. 2. §. si quis in iudicio. 3. colum. 1. ff. si quis caut.* nam † ille æquiparatur carcerato, vt est tex. singularis, & ibi gloss. *in l. eadem.* alias, *in eadem. 10. in fin. ff. ex quibus caus. maior.* & gloss. *in c. si quis testium. 8. de testib.* & vide quod tenet Abb. *in c. cum dilecti. 6. colum. 5. circa fin. de dolo & contum.* Potest etiam adde-

addere omnes casus, quos posui supra de citatione, col. fin. & omnes casus generaliter, in quibus citatio non valet: vel citatus non tenetur comparere, per ea, quæ dixi in princ. huius tractat. de contumacia
7 VNDE † autem DICITVR contumax? dic, quod dicitur à con, & tumeo, tumet, propterea quia inflatur, & superbus efficitur nolendo obedire, & sic dicetur cõtumescere in seipso, & efficitur iudici iniuriosus: ita declarat Card. *in Clem. si autem. c. vnic.*
8 *col. 8. de dolo & contum.* SECVNDO † principaliter QVÆRO, QVOTVPLEX SIT CONTVMACIA, Dic, quod DVPLEX, scilicet VERA & FICTA. Contumax verus dicitur ille, qui fuit citatus personaliter vel ad domum, & citatio peruenit ad eius notitiam, & non vult comparere. Verum quandoque dicitur VERVS CONTVMAX existenter & apparenter, quandoq; apparenter tantum, & quandoque existenter tantum: de qua materia remitto me ad ea, quæ plene tractat Bart. *in l. inter minores. 8. fin. ff. de in integr. restit.* & Alex. *in l. properandum. 13. §. sin autem reus. 3. C. de iud.* & Ioan. de Imol *in l. ex consensu. 23 § eum qui. 3. ff. de appellat.* vbi plenissime tractatur hæc materia, & per Ang. *in cons. 186.* CONTVMAX FICTVS est ille, qui fuit citatus in domo: & dubium est, an citatio peruenerit ad eius notitiam, secundum Bart. *in d. l. inter minores. 8. fin. col. pen. ff. de in integr. rest.* & Angel. *in d. consil. 186.* & prædictis adde Card. *in d. Clem. 1. in 9. q. de dolo & contuma.* vbi plene. ADDITIO. Dic quod imo TRIPLEX est CONTVMACIA, videlic. VERA, EVIDENS, & PRÆSVMPTA, vt not. gloss. *in d. Clem. si ante. vnic. de dolo & contum.* & de ista triplici contumacia loquitur Ioan. Andr. *in reg. præsumitur. in merc.* & Bart. *in leg. diuus. 7. ff. de in integr. rest.* pro quo vide Maluer. *in prax. in tit. de cont. in princ.* Petr. Foller. V.I.D. TERTIO
9 principaliter † QVÆRO, quas pœnas patitur quis ob suam contumaciam? Dic, quod multas pœnas iura introducunt contra contumacem. Et PRIMA est; quia contumax propter eius inobedientiam potest mulctari, vt habetur plene per Doct. *in l. omnib. 1. per totam l. ff. si quis ius dic. non obtemp.* & est text. *in d. l. ex quacunque. 2. ff. si quis in ius voc. non ier.* Verum in hoc est sciendum, quod mulcta non irrogatur: nisi ob veram contumaciam: nam fictus contumax mulctari non potest, secundum Alexandr. & communiter Doctor. *in d. l. omnibus. 1. §. fin. ff. si quis ius dic. non obtemp.* & Angel. *in consil. 8. colum. pen.* & Bald. *in l. & in mulctis. 25. C. de appell.* & Alexand. *in l. dies cautioni. 4. §. prætor. 5. vlt. colum. 2. in fin. ff. de damn. infect.* Idem concludit Andr. de Isern. *in constitut. citationis. colum. 2. in fine. & in constitut. Rei vendicatione*, vbi etiam gloss. Ex hoc infertur, quod mulcta, quæ irrogatur in regno hodie contumaci, est, quia condemnatur ad tertiam partem mobilium, vt dicit *constit. Pœnam nouem unciarum.* & ibi Andr. de Isern. *& d. constitut. Rei vendicatione.* & est ritus magnæ curiæ, *in numer. 239.* incip. *Item seruat ipsa curia ab eo tempore, &c.* alius ritus 202 incip. *Item seruat dicta curia in citatione, &c.* sequitur ergo, quod ista condemnatio non fieret contra fictum contumacem, per prædicta. Et hoc videtur esse de mente gloss. & Andr. *in d. constitut. Rei vendicatione.* licet male seruent iudices, secundum eum ibi de communi stylo; tamen curiarum in aliquibus locis est redacta ista pœna tertiæ partis mobilium in ciuilibus ad vnum tarenum, & in aliquibus curiis soluitur vnus augustalis: vnde seruandæ essent consuetudines curiarum, vbi vigent. SECVNDA † pœna, 10
quam patitur contumax, est; quia patitur missionem in possessioné ex 1. decreto, *l. Fulcinius. 7. §. prætor ait. 1. ff. ex quibus caus. in possess. eat. & l. si finita. 15. §. Iulianus. 16. & ibi Bartol. & Doct. ff. de dam. infect.* & per totum tit. *ff. & C. de bon. auct. iudic. poss.* & hodie est decisum in regno per Regiam pragm. quæ incipit: *Relatione.* vbi dicitur, quod est in electione actoris accusata vltima contumacia, an velit petere terminum ad probãdum, vel petere se mitti in possessionem ex primo decreto, & ita seruatur hodie, & sic potest in causis ciuilibus procedi ad diffinitiuam, lite non contestata, & in hoc est correctũ ius commune, prout alias dixi in superioribus. TERTIA † pœna est; quia si reus perseuerat in contuma- 11
cia, proceditur contra ipsum ad missionem in possessionem ex secundo decreto, & illud parat plenum præiudiciũ, vt habetur *in d. §. Iulianus. 16.* & per Bart. *in l. cum proponas. 9. C. de bon auth. iud. poss.* & est Regia pragm. quæ incipit: *Reo, &c.* Sed † iuxta hoc pro- 12
introductione iuuenum ad practicam, QVÆRO, QVID SIGNIFICENT isti duo termini, scilicet PRIMVM DECRETVM, & SECVNDVM DECRETVM? dic, quod primum decretum, est prima missio, quæ fit per iudicem in bonis contumacis, eo ipso, quod incipit esse contumax, & fit pro mensura debiti tantum, quando agitur actione personali, vt *d. l. cum proponas. 9.* & ibi Bart. & Doct. *& in d. l. si finita. 15. §. Iulianus. 16. ff. de dam. infe.* Sed quando agitur actione reali, mittitur quis in possessioné totius rei petitæ, *l. si quis emptionis. 8. § sed & si quis. 3. C. de præscrip. 30. ann.* & habetur *in c prout. 4. & c. contingit. 9. de dol. & cont.* & est const. Regni, quæ incipit; *Rei vendicatio.* & etiam efficitur verus possessor per primum decretum, vt in iuribus præallegatis, & habetur per Doct. *in l. possideri. 3. §. quid autem. 23. fina. ff. de acquir. poss.* sed in actione personali non efficitur possessor, sed solam detentionem acquirit causa custodiæ, vt *d. l. 3. § fin.* & est tex. *in l. is cui. 5. in prin. ff. vt in poss. legat. & in l. cum legato. 12. ff. ex quib. caus. in poss. eat & in l. si quis ante. 10. ff. de acquir. poss.* & per Bart. *in d. l. cum proponas. 9. C. de bon. auth. iud. poss.*

[Contrarium eius, quod hic tradit author; quod videlicet, in actione personali, creditores nõ in partem saltem bonorum, pro mensura debiti, sed in omnia, seu vniuersa debitoris bona mittantur, defendit Schifordegher *lib. 1. ad Fabrum, tract. 7. quæst. 1.*

per l.7.§.ſi quis.15.ff.quib.ex cauſ.in poſſeſſ.eat. vbi etiam dicit, non eſſe obſeruãdum ordinem, vt prius quis mittatur in bona mobilia, iiſque non extantibus, in immobilia, & demum in actiones, & iura, vt pragmatici cenſent, & qui eos ſecutus eſt, Pontifex *in c.vlt.titul. vt lite conteſt.* & allegat Cuiac.*in expoſit. Nouell.53. in part.3. ad finem.* & Donell. *comment. iur. lib.23.cap.11.* Agit etiam ibid. Schifordegher de ſenſu *Nouell.53.cap.4.in fin.* quam Interpp. pro opinione ſua allegant, vt apud eum videre licet. Verum cum Imp. *in d. Nouella.* expreſſe dicat, actorem mittendum in poſſeſſionem rerum debitoris, ſecundũ mẽſuram declarati debiti; & verba illa; ſecundũ menſuram declarati debiti, non ad venditionem, ſed ad ipſam immiſſionem referantur, non video quomodo prædicta communis pragmaticorum ſententia recte reprehendi poſſit.]

Et ad hoc, vt concedatur primum decretum; non requiritur, quod plene conſtet de debito, ſed ſufficit, quod ſummatim, vel per iuramẽtum actoris, ex quo modicum parat præiudicium, ſecundum Bart. *in d.l cum proponas.* Secundum decretum, eſt ſecunda miſſio, quæ fit per iudicem contra eundẽ reum, perſeuerantem in contumacia, vt dicunt Doct. *in locis præalleg.* & hoc eſt maioris præiudicii; quia transfert veram poſſeſſionem, vt *d.l 3.§.fi.iuncta gloſſ. in ver. nobis. ff. de acquir.poſſ.* Item transfert dominium, ſi reus erat dominus, alias vſucapiendi conditionem, vt not. gl. & Bar. *in l.prætoris. 5.in prin.& in l. ſi finita.15.§. Iulianus.16.ff.de damn.infect.* & gloſſ. *in l.ſed alio iure.2. in fin. ff.ſi ex nox cauſ.agat.* Verum non interponitur, niſi plene conſtet de debito per teſtes, vel inſtrumenta, ſecundum Bartol. *in d.l. cum proponas. & in l. cum apud veteres. fin. §. ſin autem. C. de bon. auth. iudi. poſſ.* & Bart *in l.Fulcinius.7.§.cum hoc.2.ff.ex quib.cauſ. in poſſeſſ.eatur.* Sed per quantum tempus debet reus perſeuerare in contumacia, vt perueniatur ad ſecundum decretum. Communis concluſio eſt, de iure communi, quod ſit in arbitrio iudicis, ſecundum Bart. *in d.l.cum proponas.* tamen de æquitate non debet iudex procedere ad ſecundum decretum, niſi ſit lapſus totus annus à die primi decreti, ita dicit Felin. *in c.conſultationibus.10. colum.2. de off. delegat.* vbi dicit, hanc eſſe communẽ opinionem, niſi alia iuſta cauſa ſuaderet. Sed hodie in Regno eſt ſtatutum tempus per duas Regias pragm. quarum vna incipit, *Relatione*, & alia ſequens, quæ incipit, *Reo*, quibus cauetur, quod elapſis tribus menſibus à die primi decreti, poteſt peti miſſio ex ſecundo: & cõceſſo ſecundo decreto, habet reus alium menſem, infra quem poteſt recuperare tenutam, dummodo ſoluat totum debitum vna cum expenſis: alias elapſo dicto menſe poſt ſecundum decretum creditor efficitur verus dominus, & irreuocabilis, cui debet res adiudicari appreciata pro menſura debiti, ſed ante ſecundum decretum poteſt reus quandocunque infra tres menſes recuperare tenutam, ſoluendo expenſas, & dando ſatiſdationem; & hoc etiam eſt prouiſum de iure communi, per *auth. ei qui iurat. C. de bon. auth.iud. poſſid.* In quibus autem cauſis interponatur ſecundum decretum, gloſſ. *in l. iubere caucre.4 ff. de iuriſd. omn. iudic.* tenet, quod ſolum in cauſa damni infecti, & non aliis, ſed veritas eſt in contrarium, quod imo in omnibus cauſis locum habeat: verum in hoc eſt differentia; quia in cauſa damni infecti fit adiudicatio totius rei, etiam vltra menſuram debiti, ſed in aliis ſolum, pro menſura debiti, vt ſupra dixi, ſecundum Bart. *in d.l. Iulianus. 16. col. antepen.* vbi in ſpecie reprobat illam gl. *in d. l. iubere.4.* & hoc tenet etiam Alex. *in d.l. iubere.4.col.4.* & eſt tex. *in d.auth.ei qui iurat & in d. l. Fulcinius.7.§. prætor ait.1.& ibi Bartol.* item in cauſa damni infecti fit indiſtincte adiudicatio, ſed in aliis non, ſed venditur res, & illud decretum de vẽdendo, habet vim ſecundi decreti, ſecundum Bald. *in d.l. iubere.4.* Verum emptore non reperto; tunc vltimo loco adiudicatur in ſolutum creditori. *l.à diuo Pio 15.§.ſi pignora.3.ff.de re iud.* Et ſcias quod etiam in actione reali interponitur ſecundum decretum, ſecundum Alex. *in l.3.§. fin. ff. de acq. poſſ.*

[Quod ſecundum decretum, non in omnib. cauſis locum habeat, vt author hic aſſerit, ſed tantum in cauſis crediti ſeruandi cauſa, vel damni infecti nomine, tradit Ant. Faber *de error.pragmat.decad.10. err.6.* Cæteræ autem miſſiones in poſſeſſionem, tantum ex vno decreto fiunt, vt notat Schifordegher *lib.1.tract.7. ad Fabr.* vbi de differentiis agit, inter miſſionem in poſſeſſionem, quæ fit crediti ſeruandi cauſa, & eam, quæ fit damni infecti nomine. Et *quæſt.4.& 5. ibid.* etiam docet, quale dominium tribuat ſecundum decretum ex cauſa damni infecti. Et an is qui iubetur poſſidere rei ſeruandę cauſa vllum dominium acquirat.]

Additio. Adde † ad iſtam materiam primi 13
& ſecundi decreti, an interpoſito primo decreto poſſit reus citari ad releuandam? & in hoc Baldus *in dict. leg. ſed alio. 2. §. ſi abſens. 1. ff. ſi ex noxal. cauſa. ag. colum.3. verſic. 5. quæritur,* dicit, quod non. Et quia † in pragm. incip. *Reo*, dicitur, quod fit miſſio 14
in poſſeſſionem ex primo decreto pro menſura debiti; dicas, quod fit miſſio pro tanta ſumma, quę valeat plus, quam erit ſumma, quæ petitur, ſecundum gloſſ. not *in authent. ei qui iurat. in verſic. & per menſuram. C. de bon. auth. iudic. poſſid.* ſecundum Luc. de Pen. *in l. quoties.17.penult. col. C.de dignit. libr.12.* & firmat Marc. Bon. *in d.prag Reo* Pet. Foller. V.I D. Scias 15
tamen, quod † nunquam proceditur contra cõtumacem ad aliquem actum, niſi altera parte inſtante, *ſecundum Bart. in auth. ei qui appell. in fin. C. de temp. appell.* Additio. Hæc verba intelligas (vt nunquam procedatur ad aliquem actum contra contumacem, niſi parte inſtante) vt procedant quantum ad hoc, vt iudex poſſit procedere contra aliquem, tanquam contra contumacem: ſecus quo ad effectum,

ctum, qui ipso iure inducitur à statuto, seu iure; nã tunc non requiritur, quod pars accuset contumaciam, & instet, secundum Bal. *in l. si tutor. 7. C. de interdict. matr.* quod dictum satis commendat Ant. Alexan. & Ias. *in l. properandum. 13. §. & si quidem. 2. C. de*
16 *iud.* & Felin. *in c. illud. 8. in 4. colum. C. de præscript.* Petrus Foller. QVARTA pœna † est contra contumacem; quia nõ auditur, nisi refectis expensis, per tex. & ibi Bald *in l. sancimus. 15. C. de iud.* & debet etiam satisdare de iudicio sisti; quando vult recuperare tenutam, per *auth. ei qui iurat. C. de bon. auth. iud. possid.* & vide infra in 10. pœna.

[In odium etiam eius, qui consulto recessit, post commissum delictum, ne apprehenderetur, vel citaretur personaliter, tanquam vere contumacis, non auditur procurator eius, nec alius coniunctus, qui absque procuratoris nomine, vt defensor allegare vult delinquentis absentiam, & excusationem, & petit acta sibi communicari, Clar. *in pract. crim. §. fin. quæst. 49 num. 6 & seq* vide tamen hac de re Ant. Tessau. *decis. Pedemont. 265. num. 7. & seqq.* vbi etiam docet, an indicia, & informationes ad partem sumptæ ei sint communicandæ. *num. 12. & seqq.*]

17 QVINTA pœna est; † quia contumaci potest iudex denegare audientiam non solum in illa causa, in qua fuit contumax, verumetiam in omni alia, tex. est, & ibi gloss. singularis *in l. sed si per prætorem. 26. § sed & si dum. 6. ff. ex quib. cau. maior.* & ibi Ang. idem tenet plene Ias. *in l. iusiurandum, & pecunias, 34. §. ait. prætor. 6. in 2. not. ff. de iureiuran.* vbi plus dicit Ias. de mente Bald. quod tunc ille iudex potest mandare aliis iudicibus, quod illum non audiant in aliqua causa, & vide etiam de prædictis Ias. *in d l. omnibus. 1. §. hoc iudiciũ. fi. col. 4. ff. si quis ius dic. non obtemper.* ADDITIO. Adde quod hoc voluit ritus magnæ curię Vicarię, qui incipit: *Item si aliquis, vel aliqua bannitus.* de cuius veritate & intellectu multa dixi *in praxi mea caus. crim. in verb. banniatur.* & ibi posui o-
18 mnes pœnas, quas patitur contumax. *Petr. Foller.* SEXTA † pœna est; quia cõtumax põt capi de persona, & carcerari; tex. est cum glo. & Bar. *in l. consentaneum 8. C. quomodo & quando iudex. & in §. si vero etiam quidã. in Auth. de exhib. reis. Nouel. 53.* & not. And.
19 de Isern. *in constit. Si quis post litem. in prin.* SEPTIMA pœna † est; quia verus contumax perdit beneficiũ appellandi, *l. ex consensu. 23. §. eum qui fin. & ibi gloss. Bart. & Imol ff. de appellat. & l. eius qui. 1. C. quorum appel. non recip.* & Alexand. *in l. properandum. 13. §. sin autem reus. 3. C. de iud.* vbi plus dicit; quod etiamsi sit cõtumax ad solam sententiam; non appellat. idem tenet Alexand. *in l. sæpe. 63. colum. 24. ff. de re iudic.* Amplia hoc procedere, etiam in illa sententia, quæ nunquam transit in rem iudicatam; quia verus cõtumax non appellat: ita tenẽt Ant. de Butr. & Imol. *in c tenor. 10. de re iud.* & Ias. *in d. l. 1. §. si procurator. 2. colum. 5. ff si quis ius dic non obtemp.* & prædictis adde tex. *in l. & post edictum. 73. §. sciendum. 3. fin. ff. de iud.*

OCTAVA pœna est; † quia contumax in non respondendo positionibus, vel in nolendo iurare de calumnia habetur pro confesso, *c. si post præstitum. 2. & ibi per Doct. de confes. lib. 6. & l. cum & iudices. 2. §. quod si actor. 6. & ibi Bart. & Doct. C. de iurament. calum.* idem in nolente subire iuramentum iudiciale, nec referre, *l. manifestæ. 38. & ibi per Doct. ff. de iureiurand.* & Luc. de Pen. *in l. locorum. 11 colum 2. C. de omni agro desert. lib. 11.* Et de positionibus habetur in regia prag. quæ incipit: *Quinta die, &c.* Et communis obseruantia in regno est, quod quis citetur tribus vicibus, vt veniat responsurus, ad se examinandum super articulis, & in vltima citatione debet inseri totus tenor articulorum, & postea interponitur decretum, quod habeatur pro confesso: ita de hoc est ritus magnæ curiæ, *in num. 250.* incipiens: *Item seruat ipsa curia, quod si quis, &c.* vbi etiam dicitur, quod à tali decreto non appellatur: quod limita, nisi citatus sit absens; quia non potest haberi pro confesso, vt not. Ias. *in d. l. vnic. § fin. colum 4. ff. si quis ius dic. non obtemper.* NONA pœna est; † quia con- 21
tumax potest excommunicari, gloss. est *in c. actor. 1. de dolo, & contumac. lib. 6.* & gloss. *in c. constitutionem. 9. de sent. excommun. lib. 6.* & Bald. *in l. eum qui. 3. in versic not. C. de procur.* & Felin *in c. 1. colum. 5 versic. vtrum excommunicatio, &c. de iud.* vbi plus dicit, quod antequam excommunicetur quis ob contumaciam, debet citari, vide *c. cum contumacia. 7. de hæret. lib. 6.* DECIMA pœna est; † quia contumax petens reuo- 22
cari tenutam, seu primum decretum tenetur satisdare, etiamsi possideat immobilia, & sic perdit priuilegium, *l. sciendum. 15. ff. qui satisd cog.* gloss. est singularis *in §. si vero etiam. in fin. in versic fideiussorem, in Authen de exhib. reis. Nou. 53.* quam gl. sequitur Bart. *in l hac autem. 5. § fin. ff ex quibus caus. in poss. eat.* & Ias. *in d. l. sciendum, col. 2.* vbi plures allegat, & ibi etiam Alex. & adde quæ dixi supra in 4. pœna. VNDECIMA pœna est; † quia contumax in non parendo iu- 23
dici perdit beneficium iuratoriæ cautionis, glo. est, & ibi Bald. *in authen. ei qui iurat C. de bon. auctor. iud. possid.* & Abb. *in c. qua fronte. 25. de appel.* & Ias. *in l. satisdatio. 1. col. penult. versi. 3. fallit, &c. ff qui satisdar. cog.* DVODECIMA pœna est; † quia vasallus contu- 24
max verus, qui citatus dixit, nolo venire, statim perdit feudum ita tenet Andr. de Isern. *in c. 1. col. 2. in fin. de mil. vas. qui con. est. tit. 22. lib. 2.* TERTIADECIMA pœna est; † quia contumax in causa crim. pri- 25
mo condemnatur ad tertiam partem mobilium, & reliqua eius bona adnotantur; & si perseuerat in contumacia per annum, foriudicatur, scilicet; quia habetur pro conuicto & confesso, & pro rebelli, & ab omnibus potest impune occidi, & omnia eius bona cõfiscantur elapso anno. De hoc est const. regni, quæ incipit: *pœnam reorum.* & ibi plene per And. de Isern. vbi hanc pœnam de foriudicatione ponit, & ibi declarat, quod habet locum solum in delictis irrogantibus pœnam mortis naturalis, vel ciuilis,

vel membri abscissionis, & de hoc est capitulũ regni *in num* 152. quod incipit: *Siue quis, &c.* idem declarat Andr. de Iser. *in c.1 §. si vero violator, 2. col. 1. de pace tenen. tit. 27. lib. 2. & in c. 1. in princ. in 2. col. titul. hic finitur lex* & vide infra in 24. pœna.

[Condemnatus in contumaciam vigore statutorum, quibus contumax pro confesso, & conuicto habetur, an sit admittendus ad nouas defensiones, & quæ requirantur probationes, vt contumax in delictis, pro confesso, & cõuicto habeatur, & cõdemnari possit? vide Fach *lib. 9. contr. iur. c. 39. & 40.*]

26 DECIMA QVARTA pœna est; † quia cõtumax perdit beneficiũ legis, *l. vbi cœptum. 30 ff. de iud.* quia conuentus corã vno iudice, nõ potest allegare litis pendentiam coram alio iudice, coram quo fuit cõtumax: ita tenet Bar. *in d. l. vbi cœptum.* & Alex. *in l. quamuis. 11. ff. de in ius voc.* & Bar. *in l. sepulchri. 6 ff. de sepul. violat.* & Alex. *in l qui pro tribunali. 2. col. 2. ff. de re iud. c.* Et sic remanet conclusio, ꝙ contumax non põt
27 opponere exceptionem litis pendentiæ. † DECIMA QVINTA pœna est; quia cõtumax, qui recuperat tenutam concessam ex primo decreto, non põt vlterius declinare forum, dato, quod haberet exceptionem declinatoriam: ita tenet Ang. & Imol. *in l. si finita. 15. §. item videamus. 31. ff. de damno infect.* & Ang. *in l. eum qui. 20. ff. de priuil. cred.* alias, *l. 35. tit. de reb. auct. iud.* & Alexand. *in l. quidam consulebat. 57. ff. de re iud. in fin. colum. 1.* DECIMA SEXTA pœna est;
28 quia † iudex potest mandare colonis, & inquilinis contumacis, quod nõ respondeant ei de pensionibus, & potest mandare, quod nullus vadat ad colendum eius agros, & ista est noua pœna & pulchra, & parum cognita a iudicibus. Ita tenet Abb. per illum text. *in c. grauem. 53. de sen. excom* DECIMA SE-
29 PTIMA pœna est; † quia contumax in nolendo respondere libello coram iudice: potest exponi tormentis ad eruendam responsionem affirmatiuam, vel negatiuam, non tamẽ torquetur præcise, vt cõfiteatur, sed solum vt respondeat: & iste est casus, in quo irrogatur tortura sine indiciis: quia datur ad alium finẽ, ita singulariter tenet Bal. *in l. si accusationem. 6. col. 3. C. qui accus. non poss.* & Par. *in tracta. Syndic. in vers. tortura. in c. sequitur quæstio, &c. colum. fin.* ADDITIO. Vide late dicta per me *in praxi mea crimin. in 3. partis principio, in verb. & si confitebuntur.* Petr. Foller. V.I.D. DECIMA OCTAVA pœna est,
30 quia † contumax habetur pro præsente in sui præiudicium, tex. est *in auth. qua in prouincia. in fin. & ibi Bald. C. vbi de crim. agi oport.* & gloss. *in l. de vnoquoque. 47. ff. de re iud.* & Bald. *in l. cum fratrem. 9. col. fin. C. de*
31 *his quib. vt indig.* DECIMA NONA pœna est; † quia iudex propter cõtumaciam potest sequestrare fructus rei petitæ, secundum Abb. *in c. olim ex literis. 25.*
32 *& ibi etiam Fel. de rescr.* VIGESIMA pœna est; † quia contumax, qui non vult respondere coram iudice, habetur pro negante vel confitente, secundũ quod est ei magis præiudicium, tex. est, & ibi Doct. *in l. de ætate. 11. §. qui tacuit. 4 ff. de interr. act.* VIGESIMA PRIMA pœna est; † quia iudex potest procedere 33
contra contumacem ad capienda pignora, *l. temporis. 1. §. quid ergo. 3. ff. de vent. inspic.* VIGESIMA SECVNDA pœna est; quia † vbicunq; contumax habetur pro confesso, puta, vigore statuti; tunc etiam 34
efficitur infamis, & non potest testificari; ita tenet Fel. *in c. super eod. 13. el 1. in fin. de testib.* VIGESIMA TERTIA pœna est; † quia si quis fuit excommu- 35
nicatus ob contumaciam, vt dixi supra in 8. pœna, & perseuerat per annum in contumacia, elapso anno redditur suspectus de hæresi. Verum si fuit citatus pro crimine hæresis, & fuit excommunicatus vt contumax, elapso anno habetur pro conuicto, & potest puniri vt hæreticus, tex. est *in c. excommunicamus. 13. §. qui autem, de hæret. & in c. cum contumacia. 7. de hær. lib. 6.* sed si fuit citatus ob aliud crimen, non habetur pro hęretico: sed solum redditur suspectus de hæresi, & potest indici sibi purgatio: ita declarat Abb. *in c. grauem. 13. fin. de pœn.* & And. de Isern. *in c. 1. versic. post annum, de statut. & consuet. contra liber. Eccl.* Verum semper habetur pro conuicto de illo crimine, pro quo fuit citatus. vt not. gl. *d. c. cum contumacia. 7. in gl. fin.* & Spec. *in tit. de accus. §. sequitur colum. 1. vers. porro.* de hoc habemus in regno vnum capitulum *in num. 99.* quod incipit: *Item statuimus, quod si contingat, &c.* quo cauetur, quod si quis perseuerat per annum in excommunicatione, debet per Prælatum denunciari curiæ seculari, & legitima pœna puniri per iudicem secularem. VIGESIMA QVARTA pœna est; † quia si quis fuit contumax pro mi- 36
nori delicto; pro quo scilicet potest foriudicari, puta; quia nõ irrogat pœnam mortis vel membri abscissionis, vt dixi supra *in 14. pœna.* iste bannitur, & cõdemnatur ad tertiam partem mobilium, & eius bona annotantur, prout ibi dixi. Verũ elapso anno non foriudicabitur, sed omnia bona publicantur, reseruato iure liberorum, secundum cõstit. Regni. Et si voluerit reuerti ad defendendum se, debet dicere causam in vinculis: & si venit absoluendus in causa principali, adhuc debet stare tanto tempore in carcere, quanto tempore durauit contumacia: ita hæc omnia deciduntur per capitulum Regni, *in num. 152.* quod incipit: *Siue quis, &c.* Prædicta † o- 37
mnia procedunt, vbi agitur de contumacia rei.

[De tribus modis seu viis, quibus contra reum contumacem in Camera procedi potest, vide Gail. *lib. 1. obs. 60. per tot.*]

Quid autem de cõtumacia actoris, qualiter punitur actor contumax? Dic, quod in causa ciuili, si reus comparuit in vltimo peremptorio, actor vero non comparet, euanescit citatio, & edictum circũducitur, tex. est *in l. & post edictum. 73. §. 1. ff. de iud.* sed actor non punitur ad aliã pœnã, nisi quia absoluit re⁹ ab obseruatione iudicii, & actor cõdemnatur in expensis, quas tenetur reficere ante quã iterũ agat, secundum And. de Isern. *in const. Sponte volentibus.* [Si

[Si vero actor semel in iudicio comparuit, & libellum exhibuerit; deinde lite nondum contestata incipiat esse contumax, & litem mori patiatur; tunc in arbitrio Rei est, post factum proclama, & tres insequentes iuridicas elapsas, aut petere absolutionem à citatione, aut in contumaciam actoris litem negatiue contestari, & in causa principali procedere, & onus probandi in se suscipere, & potest etiam iudex in causa principali sententiam ferre, quod in actore contumace saltem procedit. Reo enim contumace, ad definitiuã non peruenitur, nisi lite contestata. In Camera autem Imperiali inter actorem & reum hoc casu non distinguitur, de quo vide Gail. *lib. 1. obs. 59. numer. 4. & seqq.*]

Sed in causa criminali accusator non comparens, vltra condemnationem expensarum, punitur ad sextam partem mobilium, vt est constit. quæ incipit: *Accusatorum temeritas.* & ibi Andr. de Isern. Item in ciuili proceditur contra actorem contumacem secundum formam *auth. qui semel. C. quomod. & quand. iud.* Vltimo adde hic, † quod is demum punitur, vt contumax, à quo petitur aliquid dari vel fieri; secus si citetur, si sua putauerit interesse; quia talis citatio non arctat ipsum ad comparendum, & si non comparet, non potest dici contumax, nec puniri: quia ista dicitur citatio voluntaria, secundum Bal. *in c. 1. col 5. vers. & not. &c. de mili. vasal. qui contum. est,* & Paul. de Castr. & Alexan. *in l. testamenta omnia. 18. C. de testam.* & habetur *in decis. 2. & decis. 24. consil. Neapol.* Rob. Mar. V. I. D.

38

De Libelli oblatione, tertio membro Iudicii.

SVMMARIA.

1 *Libellus iudici & parti offerri debet.*
2 *Libellus ita clarus esse debet, vt possit reus deliberare, an velit cedere vel contendere.*
3 *Copia libelli datur reo sumptibus actoris in regno.*
4 *Libellus vt procedat, quid continere debeat, & numer. 5.*
6 *Prælatus agens nomine Ecclesiæ, an debeat exprimere eius nomen, vel Ecclesiæ.*
7 *Syndicus vniuersitatis agens, quod nomen debeat in libello ponere.*
8 *Actor pupilli qualiter concipiat libellum.*
9 *Libellus contra Ecclesiam qualiter formetur.*
10 *Libellus qualiter formetur contra infantem.*
11 *Libellus qualiter concipiatur contra furiosum.*
12 *Libellus criminalis vt valeat quid continere debeat.*
13 *Dies commissi criminis si apponitur in libello, & non probatur, reus absoluitur.*
14 *Accusator ad instantiam rei tenetur declarare diem commissi criminis in libello.*
15 *Clausula;* peto mihi ius & iustitiam ministrari; *quid operetur in libello.*
16 *Clausula;* omni meliori modo, &c. *quid in libello operetur.*
17 *Clausula;* non se astringens; *quid operetur.*
18 *Clausula;* & protestatur de expensis; *quid importet in libello.*
19 *Libellus non potest præsentari die feriato ad honorem Dei, sed secus ad honorem hominum.*
20 *Libelli porrectio non est de processu iudicii.*
21 *Libellus repræsentari potest etiam die feriato ad honorem Dei, quando periculum est in mora, vel res est tempore peritura. Idem in libello appellatorio.*
22 *Libellus debet esse clarus & certus.*
23 *Libellus non debet esse generalis.*
24 *Libellus quantumcunque generalis & obscurus, admittitur in causis summariis, nisi tanta sit obscuritas, ex qua reus possit deliberare.*
25 *Citationem debet libelli oblatio præcedere.*

TERTIVM membrum iudicii, † est libelli oblatio. Nam is, qui vult recte ordiri telam iudicii, primo facit partem citari, vt veniat ad respondendum petitioni in iudicio, & parte citata comparente, offert libellum iudici & parti, iuxta *authent. offeratur. C. de litis contest.* † & debet libellus esse ita clarus, vt reus possit ex eo deliberare, an velit cedere, vel contendere, *l. qua quisque. 1. in princip. ff. de edend. & d. authent. offeratur.* & not. Bartol. *in l. si in rem. 6. ff. de rei vend.* Debet autem dari † copia libelli reo expensis actoris, vt est gloss. *in Clement. c. quamuis. 2. in verb. oblatos, de appel.* & est decisum in regno per Regiam pragm. quæ incipit: *comparente, &c.* quoniam ista † materia libelli est valde trita, & in quam pluribus locis ventilata, maxime per Specul. *in tit. de libelli concept.* & per Canonist. *in tit. de libelli obl.* & per Bart. & Doct. *in l. edita. 3. C. de edend.* & Ias. *in §. omnium. Instit. de actio.* & in variis locis, propterea non multum me extendo, solum pro introductione iuuenum attingam ea, quæ sunt necessaria in libello. Vnde est SCIENDVM, quod libellus, ad hoc, vt procedat, debet continere QVINQVE CONDITIONES: videlicet,

Quis, quid, coram quo, quo iure petatur, & à quo.

PRIMO debet † continere QVIS, id est nomen actoris, vel accusatoris, puta, Titius agit, vel accusat. ADDITIO. Nomen actoris in libello exprimendum (vt vides) inquit dominus Auctor, cuius rei causa extra rem minime est illud scire; an Prælatus volens agere in causis Ecclesiæ, debeat concipere libellum nomine suo, vel nomine Ecclesiæ? & videtur, quod nomine Ecclesiæ, vt *in c. inter dilectos. 6. de fide instr. & in c. litera. 3. de dilatio.* & est ratio; quia Prælatus non habet † suo nomine directam actionem vel vtilem, *authent. sed hodie. C. de Episc. & cler.* prout voluit Hostien. *in c. olim. 12. el 1. de restit spoliat. in verb. nomine domus.* mouetur; quia Rectores seu Prælati sunt procuratores & non domini, *c. ex literis.*

Margin numbers (right column): 1 (Tertium), 2 (& debet libellus), 3 (copia), 4 (materia), 5 (Primo), 6 (Prælatus non habet).

ris. 2. de dol. sed hoc late prosequitur Maria. Socin.
in c.ignarus.1.de libel oblat.nu. 107. vbi distinguit tres
7 casus de quibus per eum. Et † quid de Syndico, cu-
ius nomine debet libellum concipere? In quo di-
cendum est, quod in ciuili debet nomine vniuersi-
tatis vel collegii, vel Ecclesiæ libellum cõcipere, se-
cundum Spec. *in tit de libel.oblat §.iam nunc videndũ.
versic. si vero Prælatus.* & habetur per Innoc. Ioan.
And. & Ioan. de Imol *in c.cõsulti.15 fi.de proc.* & si age-
ret & conciperet libellum, & non diceret, nomine
vniuersitatis, vel syndicario nomine, videtur po-
tius agere proprio nomine: si vero loquimur in cri-
minalibus, syndicus non potest concipere libellũ
syndicario nomine, aut nomine vniuersitatis, sed
proprio, secũdum Dyn. & post eum Cyn. Bal. & Sal.
8 *in l.si cautiones.2. C. qui accus non poss.* Et † quid de a-
ctore cõstituto à tutore, vel à pupillo, cum aucto-
ritate tutoris, cuius nomine debet libellum conci-
pere? & certe debet similiter libellũ porrigere no-
mine pupilli: de quo vide per dom. Maria. Soc. *in d.
c.ignoramus.1.de libel.obl n.118* vbi etiam habes, quid
de tutore, & procuratore, & œconomis, ac aliis.
Pet.Foll.V.I.D. SECVNDO, QVID, id est, rem peti-
tam in libello, quã debet actor designare per duos
cõfines, seu per duas demonstrationes, alias posset
dici libellus obscurus, secundum Bart. *in d. l si rem.
6. ff. de rei vend. & in l. forma. 4. ff. de censi.* TERTIO,
CORAM QVO, id est, nomen iudicis ordinarii,
vel delegati, coram quo porrigitur libellus, non ta-
men est necesse exprimere nomen proprium, licet
possit libellator, si velit, sed sufficit ipsum mentio-
nare per nomen sui officii, ita vt sit certum de per-
sona. QVARTO, QVO IVRE PETATVR, id est, de-
bet continere causam concludentem, puta, peto
centũ; quia mutuaui, &c. vel peto puniri; quia tale
delictum commisit, &c. Nam si cõcludens causa nõ
ponitur, non procedit libellus, vt si dico, peto cen-
tum; quia Rex est in Francia, vt not. gl. *in l.palam. 2.
§.circa. 3. ff. de doli except.* & Bart. *in d.l.edita, colum. 2.*
non tamen est necesse exprimi nomen actionis in
libello, sed sufficit, quod taliter narretur factum,
quod ex narratione facti possit elici, quæ actio in-
tentetur, tex. est, & ibi Abb. & Fel. *in c. dilecti. 6. de iud.*
debet tamẽ esse cautus aduocatus in perquirendo,
quæ actio sibi competat, ad hoc, vt secundum na-
turam illius actionis sciat adaptare verba libelli,
non tamẽ habet necesse illam exprimere, vt *d.c. di-
lecti.* QVINTO, debet continere A QVO, id est, no-
men rei conuenti. Istis ergo quinq; conditionibus
concurrentibus erit recte formatus libellus: vt de-
clarat Spe. *in tit. de libel.concept.* § 4. ADDITIO. De-
bet etiam libellus continere nomen rei, à quo ali-
quid petendum erit (vt dicit dominus Auctor, & be-
ne.) Pro tyronibus tamen illud nõ inutile erit scire:
9 an, si agere quis voluerit contra Ecclesiam, † debeat
concipi libellus contra Prælatum ipsius Ecclesiæ,
vel contra ipsam Ecclesiã? & in hoc teneatis, quod
concipi debet libellus cõtra Prælatum nomine Ec-
clesiæ (verbi gratia, ago contra Prælatum, qui no-
mine talis Ecclesiæ debet mihi centum.) secundum
Spec. *in tit. de libel.oblat. §.iam nunc. versic. contra Syn-* 10
dicum. Et † quid agendum erit contra pupillum; &
tunc si est infans minor septennio, & debet agi cõ-
tra solum tutorem, si habet, alioquin peti quod de-
tur tutor ipsi infanti, *l.gerere 1.§. ex quo. 1.* (alias *suffi-
cit. 2.*) *versic ita tamen. ff. de admin. tut.* & ibi gl. & not.
glo. *in auth. causa quæ fit cum monacho. C. de Episcop. &
cler.* talis enim non potest in ius vocari, vt est tex. *in
l.5.* (alias *quique. 4.*) *in princ. ff. de in ius voc.* & not *in l.
condictioni 2. ff. de cond. furt.* & debet concipi sic libel-
lus; Conqueror de P. tutore B. pupilli infantis, &
ita concludit Afflict. *in decis. sacri Regii cons Neapol. in
decis. 262. incip. fuit in consilio:* aut est maior septen-
nio, & debet libellus concipi contra eum auctori-
tate sui tutoris, vt puta: Conqueror de B. pupillo, &
P. eius tutore, *c. Raynutius. 16. extr. de testam.* & ita te-
net Spec. *in titul. de libel. oblat. §. iam nunc videndum.
versic. porro.* Et idem dicendum est, † si agitur contra 11
furiosum, & mente captum; nam isti æquiparantur
infantibus, & præsumuntur abesse, cum nihil intel-
ligant, *l. si ei. 2. § furiosus. 3. ff. de iure codicil.* & non pos-
sunt in ius vocari, *l. quique. 4. in princ. ff. de in ius voc.* 12
Petr. Foller. V. I. D. Et † prædicta procedunt in ci-
uilibus, sed in libello criminali accusatorio requi-
runtur aliæ solennitates, quæ traduntur *in l. libello-
rum. 3. ff. de accus.* & per gl *l. in causis. 16. C. de accus.* vi-
delicet locus commissi criminis, annus, mensis, in-
dictio, & regnatio Imperatoris. Quæ regnatio licet
non requiratur de iure, vt dicit Bar. *in d.l. libellorum.
3. in 1. colum.* tamen de communi consuetudine po-
nitur in locum Consulis, quem hodie non habe-
mus. Dies autem commissi criminis non debet ap-
poni: secundum Bar. ibi; † imo caueat libellator, ne 13
apponat diem; quia si non probaret delictum esse
commissum illo die, succumberet; quia sic non
probaret: ita per plura tenet Ias. *in l.1. in princ. colum.
fin. ff. de eden.* Si † autem ex aduerso reus peteret ab 14
accusatore, vt declarare debeat diem, posset hoc
petere, si vult probare contra, in coarctando nega-
tiuam, vt quod tota illa die fuit alibi: & tunc tene-
tur accusator ad instantiam rei declarare diem cõ-
missi criminis: ita plene declarat Iason *in l. arbitra-
ria. 2. §. si quis Ephesi. 2. ff. de eo, quod certo loco.* Bartol.
in l. si qui reus, colum. 3. in fin. ff de publ. iudic. Sed con-
trarium & melius tenet Imol. *in d.l. si qui reus, colum.
23. in fin.* quem ibi sequitur Alexand. *in additione ad
Bartol.* de quo articulo vide omnino Francis. Aret.
in c. qualiter & quando. 24. §. debet. colum. 6. de accus.
Et prædictæ solennitates requiruntur etiam quan-
do agitur ciuiliter ex delicto, dummodo sit talis a-
ctio, quæ infamet, alias secus, secundum Bart. *in l.
prætor edixit. 7. in princip. ff. de iniur.* & Bart. *in l. hæc. 1.
§. primum. 1. ff. de suspect tut. & in l. item exigit. 16. ff. de* 15
dol. Solent † in calce libelli apponi NONNVLLÆ
CLAV-

CLAVSVLÆ per aduocatos, quarum quatuor tantum ego puto esse valde vtiles, & in omni libello apponi solent pro vtilitate libellantis. Et PRIMA est illa: *Super quibus omnibus & eorum singulis peto mihi ius & iustitiam ministrari*; quæ clausula saluat libellum ab omni ineptitudine, secundum Abb. *in c. cum dilectus. 2. colum. 17. de ordin. cognit.* & Alexand. *in consil.121. colum.penult.in 1. volum.* & Ias. *in §.omnium.1.colum.20. & 21. de act.* & Petr. Philip.
16 Corn.*in consil.305.& consil.302.in 3. volum.* SECVNDA clausula † vtilis est illa: *Omni meliori modo, &c.* quæ operatur, vt in casu dubio libellus interpretetur eo modo, quo fauorabilius est actori libellanti secundum Alexand. *in consil. 7. colum. 3. versic. hoc etiam,&c.in 3.volum.*& Ant.de Butr. *in c.literæ. 3. de dilat.& in c. examinata.15. de iud.* de cuius clausulæ virtute vide plura per Felin. *in c.cum super. 23. col. penult.& fin. de off.delegat.*

[Clausula: (*Super quibus omnibus peto mihi iustitiã administrari omni meliori modo.*) tantæ est efficaciæ, vt earum virtute omnis actio omneque remedium competens, & resultans ex narratis in iudicium deductum videatur, secundum Ang. *in d. §. omnium. numer.7. circa fin.* & Ias. *ibid.numer.149. & numer.151.* Felin. *in c. cum super. numer. 11. de offic. & potest. iud. deleg.* vbi refert lex effectus d. clausulæ. Et in Cam. Imperiali, virtute talis clausulæ, sæpe etiam non expresse petitis pronunciatur, teste Gail. *lib. 1. obs. 61.num.11.* Verum in libellis supplicibus qui ad impetrandos processus in Camera exhibentur, eiusmodi clausulæ nihil operantur, sed tenetur iudex sola narrata attendere, in quibus si quid desit, iudex vigore dictæ clausulæ nihil ex officio supplere potest, sed ad narrata supplicantis, processus vel simpliciter, vel prout narratum, seu petitum est, denegat. Vt testatur idem Gail. *d. obs.numer.12.* De prædicta clausula, & quatuor aliis, earumque effectu & operatione, vide etiam Alexan. Trentacinq.
17 *lib.2.pract.resolut.de probat.resolut.8.num.2.3.& seqq.*]

TERTIA clausula † vtilis est illa; *Non astringens, &c.* quæ operatur vt actor non teneatur probare qualitatẽ deductam in libello, secundum Bar. & Doct. *in l. diuus.33.ff. de re iud.* & Alexand. *in cons.6. colum. 2. & 3. versic. tertio respondeo, &c. versic. nec est necesse, &c. in 3. volum.* alias sine illa clausula succumberet, non probando qualitatem, dato, quod probaret factum principale, secundum Bartol. *in cons.117.incip.accus.&c.*& Abb. *in c. licet. 19. colum. 14.de proba.& in d.c.examinata colum.4.de iud.*&Paul.
18 de Castr. *in consil.405. colum.1.in 2. volum.* QVARTA clausula † vtilis est illa; *Et protestatur de expensis, &c.* per quam censetur interpellatus iudex, vt condemnet victum victori ad expensas, ad quas non tenetur iudex condemnare, si non petantur, licet posset condemnare si vellet: sed quando sunt petitæ, tenetur omnino iudex declarare super expensis, & condemnare condemnandum, alias faceret litem suam: ita dicit Bartol. *in l. properandum. 13. §. sin autem alterutra. 6. colum. fin. C. de iud.* & ibi etiam Bald. idem tenent communiter Doct. *in d. l. dies cautioni.4.§.hoc autem iudicium 8.ff.de dam.infect.* An autem sit necesse dari libellum in scriptis: & quid seruetur hodie in Regno, dixi plene supra *in 4.parte huius tractatus, in 9. distinct.* & ad ibi dicta me remitto. Vltimo super hac materia quæro, † vtrum libellus possit præsentari in die feriata? Dic, quod 19
in die feriata ad honorem hominum non est dubium, quod potest præsentari iudici, per *l. milites. 11.§. sexaginta. 6. ff. de adulter.* sed dubium est de die feriata ad honorem Dei. Bart *in d.l. ex quacunque. 2. §.fi.in rep.ff. si quis in ius vocat. non ier.* tenet similiter, quod potest præsentari. per gloss. *in c.placita.15.q.4.* Verum idem Bart. *in l.nec quidquam.9 §. de plano. 3. ff. de off. proconsul.* tenet contrarium, & hanc contrariam partem, scilicet, quod non possit præsentari, tenet Abb. *c.significauerunt.21. & ibi etiam Fel. colum. 4.de iud.*& Alexan. *in l. ne quis.1.ff. de fer.* vbi tenet pro firmo, quod dispositio *d. §.sexaginta.* non habet locum in feriis ad honorem Dei. Idem tenet Bart. *in extrauag.ad reprimend. in vers.de plano.* & hæc videtur magis communis opin. sed Lanfran. *in Clemen. sæpe. 2. versic. de plano. de verbo signif.* tenet primam partem, pro qua facit, † quod libelli porrectio non est 20
de processu iudicii, secundum Bald. *in d.l.ex quacunque.colum.fin.* & Bald. *in rub.C de in ius voc.* & Felin. *in c.ignarus.1.colum.1.de libel.oblat* Sicut ergo alii actus extraiudiciales possunt expediri die feriata ad honorem Dei, vt habetur *in l.quoniam.1.in fin. C de fer.* ita & ista præsentatio libelli. ADDITIO. Adde plene dicta per Maria. Socin. *in c.1 de libel. oblat. num. 148.* Petr. Foll. Sed in iudicando non esset recedendum à communi opin. contraria, quæ recte videtur comprobari per *d. l.fin.* quæ prohibet omnes actus, qui coram iudice expediuntur. † Quam opin. 21
communem LIMITA non procedere, quando periculum esset in mora, vel res esset tempore peritura; quia tunc potest præsentari etiam in die feriata ad honorem Dei, secundum Abb. *in c significauerunt.21.fin. col. 6. & ibi etiam Fel. in 4. colum de iud.* & Fred.de Senis *in consil.139.* Secundo LIMITA non procedere in libello appellatorio: quia indistincte præsentari potest in die feriata ad honorem Dei, secundum Fel. *in d.c. col.fin.5.* & Bald. *in d. l. quoniam. 1.per illum text. C. de fer.* & gloss. *in c appellatio. 9. ver. lecta. de appel. lib. 6.* ADDITIO. Illud tamen aduertendum est, † quod libellus debet esse clarus & 22
certus, vt probatur *in d.l.ampliorem. 39.fin. §. in refutatoriis.1.C.de appel in Auth.de test.imperfect. §. nos igitur.colum.8. Nou.107.c.1.l.certum.6.ff. de confes. c. cum clamor.53. ext.de testib. & c. literæ.3. extr. de dilat.* vnde nihil ambiguitatis & obscuritatis continere debet. *c.constitutus.6.extr.de relig.dom.*& ibi per Innoc. quod quidem primo LIMITANDVM erit, nisi obscuritas contingeret ratione duplicis, vel plurium in-

terpretationum, sensuum vel intellectuum, & in quolibet sensu & intellectu concluderetur intentio agentis: arg. eorum, quæ not. D. Ant. *in c. vt super. 8. de reb. eccles. non alie.* Secundo LIMITA, vt prædicta procedant, si opponatur; secus si non opponitur; quia procedit libellus, & satis est, quod in processu postea sit declaratio, *l. si ex multis. 3 fi. iuncta glo. C. de ann. except.* potest tamen iudex reiicere libellũ obscurum, vel facere, quod declaretur, etiam parte non opponente, secundum Ias. *in l. age. col. fin. C. de trãs.* TERTIO LIMITATVR, si obscuritas, seu dubietas, respiceret principalẽ intentionem libellantis, adeo quod principalis intentio clara; quia si aliquid in libello adiicitur, quod sit obscurum, non vitiat libellum, nec si petatur, arctatur libellans ad declarandum, secundum Host. Ioan. And. & D. Ant. *in c litera. 3. extr. de dilatio.* & probatur *in c. ex tenore. 11. extr de foro com.* Quarto LIMITATVR, vt procedat id, quod supra dixi, si modo incertitudo redderet rem dubiam, secus si haberetur pro certa, puta; quia dicatur, quod res fuit empta vel vendita vltra vel citra dimidiam iusti pretii, *c. cum causa. 6. pen. de*
23 *empt & vend.* & ibi Doct. Item † libellus non debet esse generalis; & ratio est; quia omnis generalitas parit obscuritatem, *c. venerabiles. 8. pen. extr. de confir. vtil. vel inutil. l. ita fidei. ff. de iur. fisci, l. in tradendis. 7. ff. com. præd.* fallit hæc regula, nisi agentis intentio concluderet in qualibet specie generis, facit tex. & ibi Io. Andr. *in c. præterea. 40 el 2. de appel.* Item LIMITATVR, vt limitatur præcedens conclusio. *Petr.*
24 *Foll. V. I. D.* VNVM tamen scias, † quod hodie in regno causæ sunt summariæ, vt pluries dixi. Vnde admitteretur libellus quantumcunq; generalis & obscurus, vt not. Bart. *in extrauag. ad reprimend. in versi. & figura, circa med.* Verum hoc intelligatur, nisi sit tanta obscuritas, ex qua reus non posset deliberare; quia tunc parte opponente non procedit libellus; quia tolleretur reo defensio: ita pulchre tenet Alex. *in cons. 32. col. 3. in 4. vol.* Item non obstante, † quod præposui citationem in ordine; tamen in practica ordo est, vt primo præsentetur libellus iudici, & postea super eo expediatur citatio; quia debet iudex primo videre libellum, vt possit deliberare, an sit iustus, vt super eo procedatur: ita declarat Fel. *in c. 1. de lib. obl.* Rob. Mar. V I. D.

[De libelli requisitis; an nomen actionis in eo exprimendum, & eius conclusione, qualis esse debeat, vide Gail. *lib. 1 obs. 61.* Et, an libellus alternatiuus, & in quib. causis valeat? *obs. 62.* Item quomodo iudex, cum libellus est ineptus, pronunciare debeat, *obs. 66.*]

De Reconuentione, quarto membro iudicii.

SVMMARIVM.

1 *Reconuentio, quando, & quomodo fiat, & alia de reconuentione, remissiue.*

QVARTVM membrum iudicii, est † Reconuentio; nam porrecto libello, & oblato parti, solet reus reconuenire actorem ante lit. contest. si aliquid est reciproce petiturus ab eo, & hic esset tractanda materia reconuentionis, videlicet in quibus locis habeat locum, & quæ sit eius natura, & coram quibus iudicibus proponi possit. Verum quia istam materiam satis copiose tractaui supra *in 4. parte huius tract. in 6. dist. prin.* ideo ad ibi dicta me remitto, quę habeantur hic pro repetitis. Sequitur quintum membrum iudicii. 1

De Laudatione, quinto membro Iudicii.

SVMMARIA.

1 *Auctor laudatus quis dicatur, & ad quem effectum ei lis denuncietur.*
2 *Auctor an laudari possit coram arbitro.*
3 *Reconuentio non habet locum coram arbitro.*
4 *Euictio per hypothecariam operatur, vt emptor agat ad interesse, etiam sine denunciatione.*
5 *Auctor quando, & quo tempore litis laudari debeat.*
6 *Fideiussoribus pro euictione, an debeat lis denunciari.*
7 *Pupillo an possit lis denunciari.*
8 *Durante termino dato reo ad denunciandum auctori, an debeat supersederi in causa.*
9 *Auctorem auctoris sui, an possit quis laudare, & an teneatur sibi de euictione sine cessione.*
10 *Auctor laudatus non potest ex sua persona declinare forum.*
11 *Fiscus auctor laudatus, an possit declinare forum.*
12 *Auctori laudato qualiter fiat denunciatio.*
13 *Auctor laudatus an teneatur subministrare expensas pendente iudicio ante rem euictam.*
14 *Denunciatio litis cui debeat fieri, si venditor sit mortuus, nullo hærede superstite.*
15 *Pactum quod absq; litis denunciatione teneatur venditor de euictione, an valeat.*
16 *Venditor an teneatur de euictione, nulla facta denunciatione, si notorium erat, quod debebat sequi euictio.*
17 *Emptor si non defendit causam facta denunciatione an agat de euictione.*
18 *Emptor an possit denunciare litẽ auctori auctoris sui.*

QVINTVM membrum iudicii successiuum est Laudatio, † dicitur autem auctor is, à quo habet causam, *l. Pomponius. 13. §. cum quis. 1. ff. de acq poss. & l. an vitium. 5. ff. de diuer & tempor. præsc. & l. auctore. 7. C. de euict.* Nam si aliquis cõuenitur aliqua actione reali ad aliquam rem, debet conuentus laudare suum auctorem, & sibi litem denunciare ad effectũ, vt possit cõtra eum habere recursum de euictione, 1 *l. em-*

l. emptor. 8. C. de euictio. de qua materia vide plene Andr. de Iser. in c. 1. si de feu. vas. ab aliquo interp. fuer. & Alexand. in l. non solum. 8. §. morte. 6. colum. antepen. & pen ff. de oper. no. nun. & in l. soluto. 2. §. voluntatem. 2. colum 3. in fin. & seq. ff. sol. matr. in quibus locis cumulat multos casus, in quibus absque denuncia habetur recursus de euictione contra auctorem.

2 ADDITIO. Adde hic, † nunquid auctor possit laudari coram arbitro, ita quod arbiter possit cognoscere contra auctorem laudatum? & videbatur dicendum, quod sic, ex pluribus: & primo; quia arbitria sunt redacta ad instar iudiciorum, l. compromissum. 1 ff. de arb. & plene habetur per Mar. Soc. in consil. 195. in 2. part. vnde sicut in iudicio ordinario habet locum laudatio in auctorem, pari modo coram arbitro. Secundo; quia ratio quare fuit introducta laudatio in auctorem, fuit ad effectum, vt possit haberi recursus de euictione contra venditorem, & ne damno conuentus afficiatur, & ne venditor lucretur cũ aliena iactura. l. emptor. 8. C. de euict. hæc autẽ ratio militat in casu isto. Item; quia arbiter debet sequi ordinem iudiciorum, d. l. 1. & ibi Bart ff. de arb. Tertio; quia licet non sit factum compromissum inter conuentum, & eum, qui laudatur in auctorẽ, & sic videatur, quod arbiter non possit cognoscere contra eum, & per consequens, quod non habeat locum auctoris laudatio, nihilominus potest incidenter cognoscere contra eum, licet non principaliter, vt est tex. in l. cum proponas. 6. C. de reb. cred. secũdum tertiam lect. & ibi per gl. Sal. & Dd. cõtrariam opin. credo veriorẽ, ex pluribus: & primo; quia arbiter nullam habet iurisdictionem, sed notionem, seu cognitionẽ tantum, l. notionem. 99 ff. de verb. sign. vbi gl & in l. ait prætor. 5. in princ. ff. de re iud. vnde nihil potest nisi secundum arbitrium ei per partes datũ, vt l. non distinguemus. 32. §. de officio. 15. ff. de arbitr. & in c. cum dilectus. extr. eod. tit. hinc est, quod arbiter suam sententiam exequi non possit, sed illam exequuntur iudices ordinarii, vt l. à diuo Pio. 15. ff. de re iudic. præterea arbiter non potest aliam pœnam in sententia apponere, quam sit conuentum in compromisso, & si apponeretur, frustra esset apposita, secundum Bald. in l. quod tamen. 21. §. intra 12. si ff. de arbitr. Item licet aliqui iudices possint compellere litigatores edere nomina testium producendorum; tamen secus est in arbitro, qui non potest cogere litigatorem exprimere, vel exprimi facere aduersario nomina testium, quos producere voluerit; casus est in l. non ex omnibus. 39. ff de arb. Item nec potest citare testes producendos, sed illi debent citari per iudicem habentem iurisdictionem, qui habet testes cogere iurare & deponere, secũdum Baldum in c. 1. de inuest. inter domin. & vasal. in vsib. feudor. & est ratio; quia ab eis non fuit data potestas ipsi arbitro in eos; vnde sic ergo dicendum est in isto casu, vt non possit citare auctorem laudatum, & contra eum procedere, cum ab eo non sit ipsi arbitro data potestas in eũ, nec etiam virtute prorogationis posset in eum procedere; quia prolongatio iurisdictionis fieri potest, quando iudex haberet iurisdictionem & tribunal, & iurisdictionem tantum, l. si se. 1. & ibi Bart. colum. 2. in princ. versic. venio ad sequentem glossam. ff. de iudic. alias non; quia consensus priuatorum Iudicẽm non facit, l. priuatorum. C. de iurisd. omn. iudic. & sic posito, quod auctor laudatus compareret, & assumeret iudicium in se, adhuc arbiter nihil contra eum cognoscere posset. Item † pro prædictis etiam & illud facit, quod traditur in cap. constitutus, extr. de arbitr. vbi habetur, reconuentioni locum non esse coram arbitro; illa si quidem ratione (quod arbiter non nisi de iis iudicandi habet potestatem, de quibus in eum exiterit compromissum) & in iure validum est argumentum de rebus ad personas, secundum Bald. in l. precibus. 8. colum. 25. C. de impub. & aliis subst. & in l. conuenticula. 15. versic. item est arg. C. de Episcopis & cler. ergo si ratione rei non comprehensæ in compromisso arbiter non potest iudicare, idem dicendum est ratione personæ, quæ nullam potestatem ipsi arbitro dedit, vt est auctor laudatus, & sic si ponatur casus, quod auctor laudatus veniret condemnandus, absurdũ esset, dicere, quod sententia condemnatoria posset contra ipsum ferri per arbitrum: cum in eum nullam habeat potestatem: nec ex vi iurisdictionis, cum nullã habeat; nec ex vi potestatis attributæ in cõpromisso; cum per eum nulla fuerit data potestas; nec ex vi prorogationis; cum prorogatio iurisdictionis fieri tantũ possit in eum, qui habet iurisdictionem; sed arbiter nullam habet; ergo arguendo à sufficienti partium enumeratione, quod in iure validum est, l. patre furioso. 8. ff. de iis qui sunt sui vel alien. iur. sequitur quod nullo modo coram arbitro habeat locum laudatio in auctorem, vt possit contra eum procedi; & ita alias obtinui Salerni, in facto per decretum magnifici Matth. Granitæ, & ita videtur tenere Bald. in l. libera. 8. C. de sent. & interloc. colum. 3. versic. & scias. Petr. Foll. Quibus † adde alium casum, scilicet, vbi res esset euicta per hypothecariam: nam potest emptor agere ad interesse contra venditorem ex illo capite; quia res non fuit sibi tradita libera; & agit tunc etiam sine denunciatione, ita tenet Iac. Butr. in l. si tibi 25. C. de euict. & Alexand. in cons. 67. in 3. vol. & Ang. in l. explicito. 1. §. si hæres. 16. ff. ad Treb. & habetur per Dd. in l. ex his prædiis. 5. C. de euictio. ADDITIO. In hoc passu nescio in quo fundetur hoc dictum; nam si inspiciatur Angel. in d. § si hæres. 16. non dicit id, ad quod allegatur per dom. Alexan. in alleg. consilio suo. solum dicit Angel. quod si venditor tradit rem obligatam emptori, non agit emptor de euictione, sed ad quantum res minus valet; quia obligata tradita est; & sic nullũ verbum dicit, quod si ponatur rem euictam, & nõ fuerit denunciata lis per emptorem, quod possit agi nihilominus de euictione,

3 4

ctione, & ita dictū Ang. intelligit ipsemet Alexand. *in d. §. si hæres. 16.* nec gloss. *in l qui rem. 3. C. de euict.* quam allegat Alexand *in d. consil.* tenet id quod dicit ipse, sed tantummodo dicit ibi gloss. quod licet quamdiu res euicta non possit agere de euictione, ex quo alteri sit hypothecata; potest tamen agere, vt libera tradatur, & sic non iudicio euictionis; longa enim differentia est dicere, quod potest agi ante quā res euincatur, vt libera tradatur res, ex quo reperitur obligata absq; denunciatione; nam tunc illud est denunciare, quando agitur: & dicere, quod si res est euicta, potest agi de euictione, etiamsi non fuerit facta denunciatio, quod est contra mentem, & verba tex. *in l. emptor. 8. C. de euict.* ratio enim, quare requiritur de necessitate denunciatio, est; quia venditor est informatus de iuribus suis, & melius scit ipse defendere dictam rem vēditam, quam emptor, vnde vt veniat ad defendendum vel instruendum ipsum emptorem de iuribus suis, non video cur dici possit in casu isto non requiri denunciationem: quare scias practicare & inspicere doctrinas in fonte; nam si verum esset id, quod dicit simpliciter dom. Auctor, hic nūquam daretur casus, in quo non haberet locum euictio; quia semper possit emptor dicere, ꝙ venditor non tradidit rem liberam, sed obligatam, & proinde teneretur de euictione, & text. *in d. l. emptor.* 8. seruiret nobis de vento: bene tamen verum est, quod dicit Bald. *in l. cum tibi. 22. C. de euictio.* quod si quis vendidit rem tanquam liberam, & demum reperitur hypothecata, etiam non expectata sententia, potest emptor illam rem liberare ab illa hypotheca, & incontinenti cōmittitur stipulatio contra venditorem ad interesse: & ita credo, quod procedat doctrina Auct. & vide gl. *in l. qui Romæ. 122 ff. de verb. oblig.* Petr. Foller. V. I. D.

5 Quando † autem debeat aliquis laudari in Auctorem, vtrum ante litem contestatam vel etiam post? Dic, quod in quacunq; parte iudicii laudari potest, & sibi lis denunciari: dummodo sit ante publicationem processus: tex. est & ibi gloss. & Bald. *in l. si rem, quam. 29. § fin. ff. de euictio.* intellige tamen, quando cōuentus habeat causam onerosam: secus si lucratiuam; quia tunc denūciaret ante litem cōtestatā, secundum Bar. *in l. qui concubinam. 29. §. si hæres. 3. ff. de leg. 3.* ADDITIO. Adde Bald. *in l. libera. 8. C. de sent.* vbi dicit, quod debet fieri denunciatio eo tempore, in quo auctor comparendo haberet legitimū spatium ad probandum de iure suo, licet non fiat ante litem contestat. & ibi etiam dicit, quod potest etiam fieri in causa appellationis, & sic debet fieri antequam labatur terminus datus ad probandū; quia tertius auditur in terminis, in quib. causa reperitur. [Adde Ale. Trentacin. *lib. 3. de empt. & vend. resolut. 4. n. 4.*]

6 Quibus autē † fieri debet hæc denunciatio? nam ecce, ꝙ venditor dedit fideiussores de euictione, an eius debeat lis denūciari, vt possit haberi recursus contra eos? Bald. arguit pro & contra, *in d. l. libera* 8. finaliter concludit, ꝙ tantummodo oportet denunciari ei, à quo cōuentus habet titulum & causam, & non fideiussor. Adde tex. & Doct. *in l. auctore. 7. C. de euictio.* Et † an possit lis denūciari pupillo? & dicas, ꝙ sic, vt idem Baldus concludit *in d. l. libera. 8.* & dicit rationē reddi in gl. *in l. cū filius. 49. § in hac. 2. ff. de verb. oblig.* ꝙ reputat ipse mirabile: & intellige procedere, etiamsi nō habet tutorem, nec est necesse, ꝙ ei faciat dari curatorē ad litem, vt per Paul. de Castr. *in consil. 240. effectus primi dubii, in vol. 1.* & vide Bald *consil. 280. 3. parte.* vide plene dicta per Tiraq. *in tract. de vtroque retract gl. 13. fol. 280. num. 19.* Petr. Foller. V. I. D. † An autem debeat supersederi in causa durante termino dato reo ad denunciandum auctori? Dic, quod hodie in Regno est prouisum per regiam prag. quę incipit: *Dubitationem, &c.* per quam distinguitur, quod si quidem auctor laudatus est præsens in loco iudicii, nō retardatur causa, sed proceditur, si vero est absens, supersedetur durante termino ad denunciandum, & per eandem prag. fuit prouisum, quod lata sententia cōtra possessorem mandatur executioni contra auctorem laudatum ex eodem processu. † Quid autem, si cōuentus vult laudare auctorem auctoris sui, an debeat audiri, an possit agere cōtra ipsum de euictione? Dic, quod non, nisi actio cedatur sibi per auctorem suum contra illum text. qui est *in l. si res. 59. ff. de euict.* per quem ita tenet Bald. *in l. cum hi. 1. colum. 2. C. commun. de leg.* & dictam cessionem cogitur auctor facere: quia ei non nocet, *l in creditore. 38. ff. de euict.* † Quid autem, si auctor laudatus sit persona priuilegiata in illo foro, an possit declinare forum: puta si venditor est clericus, & emptor conuentus sit laicus? Dic, quod non, sed tenetur defendere emptorem in foro ipsius emptoris, tex. est *in l. venditor. 49. ff. de iudic. l. in rem. 1. C. vbi in rem. act.* & hoc est propter connexitatem iudicii. 7 8 9 10

[Quod clericus, cui lis est denunciata, ad defensionem accedens, trahere non possit causam ad forum Ecclesiasticum, probat etiam Fach. *lib. 2. controuers. iur. c. 37.* vbi id multis legibus, & authoritatibus defendit, & respondet ad contraria]

Hinc dicimus in simili, ꝙ licet delegatus nō possit extendere suam iurisdictionem ad personas non comprehensas in rescripto, *c. P & G. 40. de officio delegat.* tamen potest citare auctorem laudatum, licet non comprehensum in rescripto, & hoc propter connexitatem causæ, ita habetur *in decis. 227. consil. Neapol.* item si auctor laudatus est minor, vel mulier, potest petere restitutionem in integrum, etiam post conclusum in causa, vt habetur *in decis. 15. consil. Neapol.* ADDITIO. Contraria opinio est verior, & in practica seruatur: quod etiam clericus auctor laudatus ex persona sua potest declinare forum: vt habetur per Boer. *in decis. 69. numero 17. super quæst. in fin.* & contrarium etiam refert fuisse decisum in quampluri-

plurimis causis in sacro Regio consil. Neap. Thom. Gram. *in decis.* 21. in causa mota in sacro Regio consilio, & ita etiam dicit seruari in sacro Regio consil. Cap. *in decis.* 197. in causa Siberti, licet dicat cõmunem opinionem Doctorum fore in contrarium. Et
11 quid † si laudatur in auctorem fiscus, an possit declinare forum, & an sit agendum coram procuratore Cæsaris? vide Capic. *in allegata decis.* Petrus Foller.
12 Qualiter † autem debeat fieri denunciatio auctori laudato? Dic, quod ista non est denunciatio simplex, sed appellatur citatoria: scilicet, vt veniat ad aliquid faciendum; quo casu non sufficit, quod simpliciter denuncientur venditori per hæc verba: Scias, quod mihi est mota lis supra tali re, &c. Sed debet eum certiorare ostendẽdo ipsi copiam libelli, vel instrumenti, & requirere, vt veniat ad defendendum, & litem suscipiendum, &c. alias denunciatio non arctaret, ita pulchre declarat Bart. *in l. non solum.* 8. *§. morte.* 6. *col.* 8. *in fin. vers. circa primum, &c. ff. de oper. no. nun.* & Bart. *in l. qui absentem.* 75. *ff. de proc. & in l. denunciasse.* 17. *ff. de adulter.*

[An ad denunciandam litem sufficiat, si ei copia citationis ostendatur. Vide Ant. Tessaur. *decis. Pedemont.* 218.]

ADDITIO. Adde, quod Bald. *in l. empt.* 8. *C. de euict.* tenet, quod sufficit simpliciter denunciari litem esse motam, & ita etiam tenuit Rom. *in d. § morte.* contra Bart. sed cum Bart. videtur tenere idẽ Bal. sibi contrarius *in d. l. libera.* 8. *C. de sent. & in l. si cum quæstio.* 17. *C de euict.* tenet, quod debet denunciari lis, & quod veniat ad suscipiendum iudicium, & ita seruatur, licet Bald. *in d. l. empt.* dixerit non seruari opin. Bart. id enim debebat esse suo tempore. *Petrus Foller. V. I. D.*

[Qualis litis denunciatio esse debeat, vt emptor contra vẽditorem de euictione agere possit, an simplex sufficiat, an vero simul in denunciatione petendum sit, vt venditor liti assistat, causamque defendat. Item, an libellus cum citatione, venditori cum denunciatione transmitti, & in quo foro, emptorisne, an venditoris, & an ante, vel post litem contestatam in quacunque parte iudicii fieri possit? Et in quibus casibus litis denunciatio necessaria non sit, sed solum sufficiat, vt emptor sciat litem esse motam? Item, an minor, & Ecclesia de euictione agere possint, contra venditorem, si litem ei non denunciauerint? Et quæ requirantur, vt venditor de euictione teneatur? Item, an lata sententia emptor teneatur appellare, vt de euictione agere possit? aliaque in praxi vtilissima, ad hanc materiam spectantia, vide *in egregiis practic. resolut.* Alexand. Trentacinqu. *libr.* 3. *de empt. & vendit. resolut.* 4. *per totum.* & Fachin. *libr.* 2. *controuersiar. iur. cap.* 34. 35. *& cap.* 35. vbi examinant quæstionem hanc, An requiratur litis denunciatio, si venditor sciat litem esse motam, cum iuramentum contractui vendit. accessit.]

An autem † auctor laudatus teneatur subministrare expensas litis pendente iudicio ante rem euictam, & an possit ad illas conueniri per emptorem? 13
Dic, quod si sunt promissæ in instrumento venditionis, prout communiter solent Notarii apponere, non est dubium: sed si non sunt promissæ; tunc est sciendum, quod venditor ex iuris dispositione teneatur ad duo copulatiue ex natura contractus, videlicet, de euictione, ad interesse, *l. non dubitatur.* 6. *C. de euict. & l. venditor hominis.* 8. *ff. eod. tit.* Item tenetur litem defendere, vt est text. *in l. si plus.* 74. *§. mota.* 2. *de euict.* in qua defensione includitur, quod expensas subministret, vnde licet ex capite primo euictionis non possit agi ad expensas, nisi solum re euicta, quando succũbit emptor, *l. venditores.* 102. *ff. de verb. oblig.* tamen potest agi ex secundo capite, scilicet; quia rem defendere tenetur, & sic emptor etiam lite pendente, & re nondum euicta, potest compelli facere venditorem, vt reficiat, & subministret expensas litis. Ita declarat Bart. *in d. l. qui absentẽ.* 75. *ff. de procur.* Robert. Marant. V. I. D. ADDITIO. Adde quod Bald. *in l.* 1. *C. de euict.* dicit, quod aut specialiter conuentum est in pacto, de sumptibus petendis, & statur pacto: aut nihil conuentum est in pacto: & tunc aut emptor obtinuit, & non recuperat sumptus à venditore, sed ab aduersario, qui victus erit; quia victus victori tenetur ad expensas, *l. properandum.* 13. *C. de iudic.* nisi victus habuerit iustam causam litigandi, & fuerit absolutus; quia tunc recuperabit ab emptore, vt *d. l. venditores.* 131. *ff de verbor. oblig.* aut succubuit; & tunc, aut iuste in lite succubuit, & litem defendit in quantũ potuit, credens se iuste defendere; & tunc recuperat sumptus à venditore *l in vendendo.* 66. *ff. de contrahend. empt.* aut sua culpa succubuit, puta, propter suam absentiam, vel per iniuriam sibi factam à iudice, & tunc nihil recuperat, *l. si per imprudentiam.* 51. *ff. de euictio.* Item si scienter malam litem defendit, dicit, non recuperari sumptus, & si vendita est hæreditas, & res particularis hæreditatis euincitur, non debentur sumptus: vt ibi per Bal. & Sal. Item est notandum, quod si res euincitur ratione possessionis, & non proprietatis, etiamsi sumptus in instrumento promittantur, non debentur, nisi expresse promittantur sumptus, siue res euincatur ratione proprietatis, siue ratione possessionis, secundum Bart. *in l. ratio.* 3. *ff. de act. empt.* & Sal. *in d. l.* 1. *C. de euict.* & redeundo ad principalem quæstionem dom. Auctoris, an venditor teneatur emptori, lite pendẽte, subministrare expensas: gl *in l. cum testamento.* 4. *C. de test. manumiss.* tenet, quod non, quam ad hoc ibi not. Bald. *in d. l.* 1. *C. de euict.* tenet. Bald. autem *in l. absentem.* 75. *ff. de proc.* & dicit, quod sumptus debentur, nisi venditor suscepisset iudicium in se; quia tunc non tenetur subministrare sumptus emptori, satis n. facit iudicium in se suscipiendo. Item est notãdum, quod emptor recuperabit sumptus factos in exhibendis testibus, & recol-

colligendis instrumentis, & sic sumptus necessarios ad instructionem causæ, non autem sumptus factos in scripturis exceptionum, nec etiam recuperabit expensas, quas culpa sua omisit recuperare ab euincente; quia non petiit in expensis condemnari, secundum Paul. & Alex. *in l. venditores, 102. ff. de verbor. oblig.* per text. fin. *in l. id quod. § 1 ff. de act. empt.*

[De prædicta quæstione, an videlicet emptor, qui in lite sibi mota vicit aduersarium, sumptus factos, causa litis agitatæ, à venditore repetat, aduersario ab expensis absoluto, vide Fachin. *libr. 2. controuers. iur. cap. 38.* vbi affirmatiuam defendit, & ad contrariam sententiam solide refutat.]

14 Et † quia materia est quotidiana, & practicabilis, idcirco aliqua vltra dom. Auctorem addere decreui: & primo quæro, pone casum, quod venditori, nullus hæres successit taliter, quod eius hæreditas est iacens, & est mota lis emptori, cui ergo denunciabit hanc litem motam ad effectum, vt possit habere regressum de euictione? hanc quæstionem plene examinauit Castrens. in suo pulchro *consil. 240. effectus primi dubii. in 1. libr.* vbi tandem dicit, quod sufficit si litem denunciat ipsi hæreditati iacenti, saltem pro recuperatione pretii, nec tenetur, quod prouideri faciat de curatore ipsi hæreditati iacenti, per *leg. si dictum. 56. §. fin. ff. de euiction.* non autem sufficit dicta denunciatio litis quo ad hoc, vt hæreditas ipsa iacens incurrat in pœnam ob rem non defensam & euictam, quod est summe notandum.

[De pluribus venditoribus vnius rei, & pluribus venditoris hæredibus, an insolidum, & pro indiuiso, vna eademque obligatione emptori de euictione cauere, eumque defendere teneantur, vide Gail. *lib. 2. obseru. 14 per tot.* vbi probat, quod ex natura contractus ad id teneantur.]

15 Secundo † quæro, pone, quod fuit vendita res cum pacto, quod si fuerit mota lis, non teneatur emptor denunciare litem motam, sed quod absque denunciatione teneretur eum defendere, an si fuerit euicta, & non est facta denunciatio, possit haberi recursus contra venditorem? text. *in l. Heren. 63. ff. de euict.* in indiuiduo decidit casum, quod non requiritur denunciatio, si pacto fuerit remissa: sed Decius *in consil. 73. in 1. libr.* dicit, quod dicta promissio operatur, vt efficacius teneatur rem defendere; non tamen operatur, quod nulla denunciatio requiratur, nullam tamen mentionem facit de d. text. *in l. Heren.* Angelus *in consil. 177. in facto proponitur.* dicit, quod per dictum pactum censetur remissa necessitas denunciandi litem motam ordine iudiciario: at secus de lite mota via facti: quia non censeatur remissa illa necessitas denunciandi, & Baldus *in l. post perfectam. 1. C. de per. & com. rei vend.* simpliciter tenet, quod valet dictum pactum, & quod est seruandum: de quo per Ant. Rub. *in l. non solum. 8. § morte, 6. ff. de no. oper nun.* & Card. *in Clem. solicitudinem. extra de app.* & Alexand. & Socin. *in dd. dotium 2. §. voluntatem. 2. ff. solut. matrimon. & in d. §. morte. & in d. l. 1. C. de per. & com rei vend.* † Tertio 16 quæro, an si notorium est debere de iure sequi euictionem (vt quia constat de iure agentis notorie) an venditor teneatur de euictione, nulla facta denunciatione? & gloss. *in l. emptorem. 8. C. de euict.* dicit, quod non, sed requiritur denunciatio, & dictum gloss. expresse ibi approbat Bart. & sequitur Angel. Aret. *in §. fin. Inst. de empt. & vend.* & voluit Alb. *in l. at qui natura. 19. § cum me absente. 3. in fin. ff. de neg. gest.* & hanc dicit communem opin. Dec. *in cons. 74. lib. 1.* & licet dicatur, quod emptor potest agnoscere bonam fidem, intelligitur tamen ita, si facta est denunciatio litis, non alias.

[Contrariam sententiam, quod videlicet actio de euictione emptori contra venditorem hoc casu competat, licet ei litem non denunciauerit, si constiterit, etiam denunciatione facta, rem à venditore defendi non potuisse; & veriorem, & communiorem censet Fachin. *libr. 2. controuers. iur. cap. 36.* eamque authoritatibus & rationibus confirmat, refutatis argumentis aduersæ partis. Dicit tamen, ab emptore, intentionis suæ fundamentum, quod videlicet venditor nullam habuerit defensionem, probandum esse.]

Quarto † quæro, ponamus, quod emptor denunciauit litem motam, & facta dicta denunciatione non curat comparere vlterius ad defensioné rei, taliter quod secuta est sententia condemnatoria in contumaciam ipsius emptoris, an habebit regressum de euictione? Bald. *in d. l. 1. C. de peric. & com. rei vend. 3. col. versic. vlt. opponitur.* dicit, quod non habebit regressum de euictione, quem sequitur consulendo Dec. *in consil. præalleg. 73.* sed Salic. *in d. l. 1. in fin.* intelligit hoc dictum Bald. procedere, quando emptor est contumax, nedum ad audiendum sententiam, sed quando simpliciter non comparuit ad defensionem causæ; nam si vsque ad sententiam comparuisset pro defensione illius rei, licet non compareat tempore promulgationis sententiæ, nihilominus aget de euictione. Itẽ dato, quod emptor fuisset contumax ad totam causam, nihilominus si cõtrarium apparet, ex actis videlicet, quod omnino etiam si comparuisset, debeat sequi condemnatio, potest agere de euictione, secundum Dec. *in d. consil. in princ.* Quinto † quæro, an emptor possit denunciare litẽ motã auctori auctoris sui? & dicas, quod non, nisi sit constitutus procurator in rem suam, & sibi fuerint cessæ actiones, vt est text. *in l. si res, quam à Titio. 59. ff. de euict.* & Bald. *in l. cum successores. 23. C. de euict.* de quo per Bart. *in d. l. si res. & l. si pro. 22. §. si pro euict. eod tit.* & ibi Alex. *& in l. si rem. 29. eod. tit.* & Bald. *in l. 1. in fin. C. de iur dot in l. 1. C. de rerum perm.* & Ioan. de Ana *in consil. 31* & ibi Lud Bolog. *in addit.* & sic cum hodie indifferenter cedantur actiones, & constituatur emptor procurator in rem propriam in instrumento emptionis, potest laudari auctor au- 17 18

auctoris, & hæc pro nunc sufficiant, & ita dicit ex istis Cap. *in decis.* 197. Petr. Foller. V.I.D.

[An is, qui scienter rem alienam emit, re euicta agere possit ad restitutionem precii? dic quod non, nisi aliter conuentum sit. Item, si pacto conuentum sit, vt venditor de obligatione non sit obligatus, an nihilominus teneatur ad precii restitutionem? dic quod sic, secundum Fachin. *libr. 2. controuersiar. iur. cap.* 39. vbi vtramque quæstionem examinat, vt & illam; vtrum emptor re euicta per sententiam, teneatur à sententia appellare, quam etiam ab Alexand. Trentacinqu. tractari, supra diximus *lib. 3. pract. resolut. de empt. & vendit. resol. 4. nu. 16. & seq.*]

De nominatione Auctoris, sexto membro iudicii.

SVMMARIA.

1 *Nominatio domini in iudicio quando debeat fieri, & quid operetur, & in quo differat à laudatione auctoris. Et an locum habeat in possessorio, & numero 4.*

2 *Nominatio auctoris, quæ est ratio, quod debet fieri ante litem contestatam.*

3 *Domino an præiudicet reus, qui illum non nominauit, sed voluit litem defendere, & succubuit, vel contumax fuit.*

5 *Nominatio an habeat locum in rebus mobilibus, & an in iuribus incorporalibus, & in actionibus personalibus, ac in causa damni dati, & num. 6. 7. & 8.*

9 *Libellus nouus an offerri debeat nominato in iudicio si comparet.*

10 *Nominato in iudicio non comparente, quid agendum sit.*

1 SExtvm membrum iudicii, est Nominatio auctoris. Et † in hoc differt à præcedenti scilicet à laudatione auctoris; quia auctor laudatur ab eo, qui conuentus possidet nomine proprio, & sic pro domino: sed nominatio fit ab eo, qui possidet nomine alieno: vt quando conuenituris, qui tenet rem conductam vel depositam, vel commodatam, vel precariam: nam iste conuentus statim in principio litis debet nominare dominum in iudicio, & dicere se possidere nomine alieno; vnde dirigitur iudicium contra dominum, vt ipse defensare debeat causam suam, & hoc ipso absoluitur reus ab instantia iudicii, & transfunditur cõtra dominum nominatim: nec est necesse probare, quod conuentus possidet nomine alieno, sed per solam nominationem absoluitur. Verum, si actor vult, potest in se assumere onus probandi, quod reus possidet nomine proprio, quo casu si probat, potest ad se reuocare possessionem, iuxta formam *l. fin. ff. de rei vend.* & sic reus efficeretur petitor, ita hæc omnia declarat Bar. *in d. l. si quis alterius. 2. C. vbi in rem act.* & de ista materia nominationis vide plene Abb. *in c. quoniam frequenter. 5. col. pen. & fin. vt lite non contest.* Et quod ista nominatio debet fieri ante litem contestatam, est *decis. 129. consil. Neap.* alias reus, qui non opposuit ante, condemnatur tanquam liti se offerens, citra tamen præiudicium domini, vt ibi habetur per *l. is qui se obtulit. 25. ff. de rei vendic* & not. Bart. *in d. l. 2.*

[Licet nominatio post litem contestatam non admittatur in fauorem nominantis, nec nominatus possit comparere in causa ad fauorem conuenti, eum tamen pro suo interesse posse comparere, & impedire executionem, sentit Ioseph. Lud. *in 34 decis. Lucens. num. 11. & seqq.*]

Additio. Et est † ratio, quare ista nominatio debeat fieri ante litem contestatã; quia est quædam exceptio declinatoria, ideo opponenda est ante litem contestatam, sicut exceptio declinatoria, vt *l. fin. C. de except & l. exceptionem. 19. C. de probat.* hoc tamen intellige, vt procedat quando fieret nominatio ad effectum declinandi iudicium, sed si fieret ad effectum, vt possit vti defensionibus suis, potest fieri nominatio ipsa, etiam post litem contestatam; quia tunc est exceptio peremptoria. Exemplũ poni potest per *auth. qua in prouincia. C. vbi de crimin. agi oport.* secundum Marian. Socin. *in d. c. quoniam frequenter. 5. vt lite non contest. nu.* 118. Petr. Foller. V.I.D. 2

An autem, † si reus non nominauit dominum, sed voluit litem defendere, & succubuit, vel fuit contumax, præiudicet domino? vide Socin. *in consil.* 18. *colum. 12. in 1. vol.* vbi tenet, quod non, & per Alex. & Doct. *in l. peregre. 44. §. quibus. 2. ff. de acquiren. possess.* & Bart. *in dict. l. 2.* De reliquis autem pertinentibus ad hanc materiam dic, vt per Bartol. & Bald. *in d. l. 2.* & per Abb. *in d c. quoniam frequenter. colum. penult. & fin.* & Innoc. *in c. quam sit. 6. de elect. lib. 6.* & Bart. *in l. officium. 9 ff. de rei vend.* & per Spec. plene *in titu. de primo decreto. §. restat. col 5. 6. & 7.* An † autem in possessorio recuperandæ habeat locum nominatio domini in iudicio? vide *decis. 217. consil. Neap.* vbi distinguitur inter modos agendi. 3 4

[Adde Menochium *de recup. poss. remed. 15. nu.* 484. vbi dicit, ex crebriori, & veriori sententia, tam in possessorio, quam petitorio, licere conuento in iudicio nominare illum, cuius nomine possidet, per gloss. *in l. 1. §. 1. ff. de tab. exhib.* Bartolum, & alios quos allegat. Et sic etiam in remedio reintegrandæ, locum esse nominationi: licet enim hoc remedium possessorium maius cæteris habeat priuilegium, nullum tamen est, quo ad hunc casum, cum is conuentus, nec spoliator, nec possessor sit. Si vero conuentus sit cum vitio, & pro possessore habeatur, vt si ipse spoliasset, vel spoliationem alterius ratam habuisset, vel quando coniici posset, nominationem per calumniam, & malitiam fieri, & ad euitandum iudicium potius, quam aliter, vel

vel quando conuentus iam respondisset, se possidere, deinde in litis progressu verum possessorem nominare vellet; illis enim casibus nõ admittitur nominatio, vt docet Menoch. *d. remed.* 15. *num.* 487. *& seqq.* & post eum Ioseph. Lud. *decis. Lucens.* 34. *nu.* 4. *& seqq.* quo ipso tamen nullum vero domino præiudicium infertur.]

5 ADDITIO. An † nominatio habeat locum in rebus? gloss. *in d. c. quoniam frequenter.* 5. *extra vt lit. non conteста.* arguit pro & contra; tandem decidit, quod etiam iure mobili habeat locum dicta nominatio per *auth. qua in prouincia. C. vbi de crimin. agi oport.* & item tenet gloss. *in d. l. 2. C. vbi in rem act.* sed Bar. *in d. l. 2.* dicit, quod illa *auth. qua in prouincia.* nihil facit ad casum; quia loquitur de nominatione, quæ fit, vt possit instrui de defensione causæ, non autem ad effectum declinandi iudicium, sed quod habet locum nominatio, vt supra, tenẽt Vin. Host. Petr. Abb. & Ioan. Andr. *in d c. quoniam frequenter.* & gloss. Bar. Cyn. & Bald. *in d l. 2. C. vbi in rem actio.* & est ratio; quia omnes rationes inducendæ nominationis habent locum etiam in re mobili, & sequuntur omnes Mod. secundum Marian. Socin. *in d. c. quoniam frequenter. nu.* 110. de quo etiam per Bar. *in l. officium.* 9. *ff. de rei vend.* Et † an nominatio habeat locum in iuribus incorporalibus, vt puta, si agitur pro obedientia, vel simili iure, possit subditus nominare dominum in iudicio? vide plenissime vltra omnes Marian. Socin. *in d. c. quoniam frequenter. n.* 111.

6

7 Et † an nominatio habeat locũ in actionibus personalibus? in quo dicas, quod si agitur actione mere personali, non habet locum nominatio; quia actio personalis afficit, & sequitur personam conuentam, & non rem, *l. in rem actio.* 1. *C. vbi in rem actio.* quæ voluit nominationem habere locum in actione reali, & sic à contrario sensu sentit, quod secus sit in personali, & hoc procedit, quãdo fieret nominatio quoad effectum declinãdi iudicium; secus quoad effectum vt possit de iuribus suis informari ab absente, secundum Bart. *in d l. per text. in authen. qua in prouincia. C. vbi de crimin. agi oport.* aut loquimur de actione personali scripta in rem (vt in interdictis, *vti possidetis, vnde vi,* & similibus) & videtur gloss. *in leg. locum.* 3. §. *primo. ff. de tab. exhib.* tenere, quod habeat locum nominatio, & sequitur Bar. *in d. l.* 2. *& Cyn. ibid.* & sequitur Zabar. *in d. c. quoniam frequenter.* de quo ad plenum per Marian. Socin. *ibid. nu.* 116. *in* 7. *qu.*

8 Et † an nominatio habeat locum in causa damni dati: pone exemplum, quod aliquis de mandato alterius damnum dedit: & conuenitur de damno dato, qui dicit, quod non tenetur, ex quo de mandato talis asserentis se dominum, damnum fecit: in quo dicas, quod locum habet dicta nominatio, sed si nominatus non comparuerit, condemnabitur ipse cõuentus: verum si fuerit notorium de mãdato absentis nominati damnum dedisse, tenebitur ipse conuentus satisfacere de bonis ipsius absentis: & ita potest intelligi tex. *in Auth. vt omnes obed. iud. prouin.* §. *si vero. collat.* 5. *Nou.* 69 *c.* 3. vel potest intelligi in procuratore, vel inquilino habente generalem administrationem: *l. apud Celsum.* 4. §. *quæsitum.* 18. *ff. de dolo except.* de cuius generalis administratoris delicto tenetur dominus, maxime ex quo ei denunciatum est, & non defendit, *arg. c. ad hoc.* 1. *in fin. ext. vt lit. non contest.* & ita firmatum reliquit Mar. Soc. *in d. c. quoniam frequenter. in* 8. *q. n* 117. 9

Et † an facta nominatione, & comparente nominato debeat nouus libellus offerri, & præsentari per agentem? in quo concludit Bar. *in d. l. 2. C. vbi in rem act.* quod sic, & quod conuentus nominans debet absolui ab instantia iudicii, & ibi tenet idem Bald. & Angel. *in l. non solum.* 33. §. *quod vulgo.* 1. *ff. de vsurpat. & vsucap.* & est ratio; quia ex libello iam porrecto, qui cõcludit contra nominantem, non potest condẽnari nominatus, pro quo facit *c. licet Heli.* 31. *de simo.* debet enim dimitti nominans, qui nõ tenetur amplius esse in iudicio, pro quo facit *l. neq; impuberes.* 22. §. 1. *ff. de in ius voc.* & tradit Specul. *in tit. de primo decr.* §. *restat. versic. sed nunquid nominans.* & hæc procedunt proprie in nominato; secus quando tertius veniret pro suo interesse, vt assisteret liti inchoatæ; quia tunc non datur nouus libellus, sed iudicium inchoatum regulet ius ipsius tertii, secundum do. Mar. Socin. *in d. c. quoniam frequenter. nu.* 126. *in* 2. *quæst.* Econtrario autem † finge, quod facta nominatione, & intimato nominato non comparet nominatus ipse, quid sit agendum per iudicem? Dicas, quod citetur ipse nominatus per citationem peremptoriam in Regno, vbi sufficit vnica citatio cum verbo peremptorie; & sic cessat id, quod dicebat Bald. *in d. l. 2.* quod requirebatur peremptorium per distinctionem, vt per interualla, vt ibi per eum. quo citato non comparente debet iudex se summatim informare de iuribus ipsius agentis, & constito eidem de eius iuribus saltem semiplene, secundum Bar. *in l. cum proponas.* 9. *C. de bon. auth. iud. possi.* & Bald. *in d. l. 2.* & adhibita dicta summaria cognitione, debet agens mitti in possessionem rerum petitarum, vt habetur *in d. l. 2.* & cuius effectus sit ipsa missio, & quos effectus pariat dicta nominatio, & de multis aliis ad materiam vtilibus, & necessariis non omittas videre Marian. Soc. *in d c. quoniam frequenter. per totum.* vbi satis late congeritur hæc materia nominationis. *Petrus Foller. V. I. D.* 10

De interrogatione, septimo membro iudicii.

SVMMARIA.

1 *Interrogationes an & quando, & qualiter fiant in iudicijs, & nu.* 2. 3.

2 *Fictor quandoque patitur expensarum condemnationem.*

3 *In-*

3 *Interrogationes fiunt in iudiciis, tam ante quam post litis contestationem, & conuictus de mendacio priuatur possessione.*
4 *Interrogationi respondere non tenetur is, qui per aliquam exceptionem potest iudicium euitare.*
5 *Reus interrogatus de iuribus suis respondere non tenetur, nec, etiamsi interrogatur de negocio principali, num. 6.*
6 *Interrogatus non fatetur, sed positiones facit, & propterea post litem contestatam fieri debent positiones, & non interrogationes.*
7 *Positioni criminosæ, seu continenti turpitudinem, an & quando sit respondendum. & nu. 9.*
8 *Interrogatus de crimine, propter quod mouetur à beneficio, tenetur respondere.*
9 *Periurus non dicitur, qui negat cum iuramento se commisisse delictum, licet mendacium dicat.*
10 *Interrogatus super eo, quod alias fuit iuramento decisum, respondere non tenetur.*
11 *Positioni de facto alieno in criminalibus non debet responderi.*
12 *Interrogari non possunt creditores vel legatarii, ad hæredis instantiam, an hæreditas sit soluendo, sed sic ex iudicis officio.*
13 *Interrogationi, an agens rei vendicatione, sit dominus, non tenetur conuentus respondere.*
14 *Interrogatus de proposito suo in mente retento respondere non debet.*
15 *Interrogatus de impertinentibus ad causam, non tenetur respondere.*
16 *Testis interrogari non potest, an quis bona vel mala fide possideat.*
17 *Positioni iuris non est respondendum.*
18 *Interrogatoria fiunt testibus, ad detegendam falsitatem, & dicuntur esse de actis.*
19 *Testes non interrogati super interrogatoriis, debent iterum repeti, & interrogari, etiam post publicationem.*
20 *Interrogatoriorum copia parti dari non debet.*

1 SEPTIMVM membrum iudicii, est interrogatio. De † qua est sciendum, quod istæ interrogationes solent fieri in omni parte iudicii, & fiunt quandoque parti, & quandoq; testibus, adeo, quod etiam post conclusionem fieri possunt, maxime in causis summariis, vt plene declaraui supra *in 4. parte principali 9 distinct. 10. versic. operatur, &c.* Verum principalis materia nostra est tractare de interrogationibus, quæ fiunt ante litem contestatam, quę dicuntur præparatoriæ, cum adhuc sumus in prima parte iudicii, de qua materia tractat principaliter titulus *ff. de interrog. & act.* & est sciendum, quod istæ interrogationes præparatoriæ fiunt implorato iudicis officio, & possunt fieri etiam ante porrectionē libelli, vt not gl. *in rub. ff. de interrog. act.* Bald. *in l. si curatoris. 9. C. de iure delib.* vt si actor vult agere contra aliquem, tanquam hæredem, potest ipsum interrogari facere in principio litis, an sit hæres, & ex quota parte sit hæres, ad hoc, vt iudicium possit contra eum fundari, vt *l. de ætate. 11. §. si quis. 1. §. qui ex quadrāte. 2 ff. de interrogat. actio.* Item volens agere petitione hæreditatis, potest interrogari facere reum possessorem, quo titulo possideat, *l. cogi. 11. & ibi Bald. & Bartol. & communiter Doct. C. de petit. hæred. & l. qui interrogatus. 12. ff. de petit. hæred.* & ratio est; quia possidens cum titulo non conuenitur petitione hæreditatis, *l. regulariter. 9. ff. eod. tit.* propterea ad validationem iudicii, debet hoc discuti in princip. Quo † casu, si reus non vult dicere titulum, & fuit processum ad vlteriora, & postea in fine causæ vult opponere titulum, ad excludendum actorem, potest hoc facere, verum ipse actor obtinebit in expensis; quia reus opponēs, dato, quod obtineat super principali oppositione, propter titulum, cum hæc sit exceptio peremptoria: tamē condemnatur ad expensas ex eo; quia dolose protelauit causam, & sic iste est casus nouus, in quo victor condemnatur ad expensas: ita tenet Bal. *in d. l. cogi. 11. C. de petit. hæred. col. pen.* 2
In † istis ergo interrogationibus præparatoriis pono regulam, quod iudex vbicunque æquitas suggerit, potest regulariter partem interrogare ad instātiam alterius partis, *l. vbicunque. 21. & per totum titul. ff. de interrog. act.* & ista interrogatio, si non fuit facta ante litem contest. potest etiam post quandocunq; secundum Bart. *in l. qui petitori. 36. ff. de rei vendic. & ibi gl.* & si ille, qui fuit interrogatus, an sit hæres, dicat, quod non, potest interrogari de nouo, an sit possessor hæreditatis, secundum Bart. *in l. controuersia. 14. ff. de transact.* & semper istæ interrogationes fiunt officio iudicis: siue ante lit. contest. siue post. [Hodie secundum Sebast. Brant. *in paratit. ad tit. ff. de interrogat. act.* talibus interrogatoriis non vtimur; sed in desuetudinem abierunt, & loco eiusmodi interrogationum, positiones, lite demum contestata fiunt, ad quas reus iussu iudicis respondere tenetur, & ex confessione sua tenetur; si autem per contumaciam nō respondeat, solent positiones pro confessis acceptari. Et sic positiones, seu interrogationes non ad fundandam intentionē, instituendumque iudicium, sed ad probationem tantum valent, Welenb. *in paratit. ad tit ff de interrog. act. num. 5.*] secundum Bart. *in l. 1. ff. de interrog. act.* & de hac materia interrogationis habemus in regno, ritū magnæ curiæ, *in nu. 241.* incip. *Item seruat ipsa curia hanc practicam, &c.* qui decidit multos casus, & inter alios ponit circa materiam, *l. fin. ff. de rei ven.* quod reus conuentus rei vendicatione, possit interrogari, an possideat: & si neget, potest interrogari actor, an velit probare mēdacium, vt transferatur possessio? & si dicit, quod sic, datur ei terminus ad producendum libellū mēdacii, alias proceditur ad vlteriora, vt habetur *in d. tit.* Et in ista interrogatione potest iudex ponere comminationem, quod si dixerit mēdacium, priuabit eum possessione, secundum Bart. 3

4 *in d. l. fin. de rei vend.* LIMITA † primo, istam regulam nō procedere in casibus, in quibus aliquis non compellitur iudicium pati, puta, ratione priuilegii fori, vel alio modo, quia minime tunc compellitur respondere interrogationi, & sic non potest interrogari, nec compelli iurare: text. est *in l. sed & si restituatur 28. § ex quibus. 2. & ibi Bald. ff. de iudic.* Se-
5 cundo † LIMITA procedere, quando reus interrogatur de iuribus actoris: secus, si interrogatur de iure ipsius rei; quia non cogitur respondere: textus est *in l. in speciali. 73. ff. de rei vendic.* & tenet Bald *in l. cogi. 11. in princ. C de petit. hared.* Et solum est speciale in petitione hæreditatis, vt habetur *in dict. l. cogi.*
6 Tertio † LIMITA, quando litigans interrogatur super principali negotio, de quo lis vertitur: quia nō tenetur respondere, si aduersarius format suam interrogationem per modum interrogatorii, & nō per modum positionis; quia ad hoc, vt pars cogatur respondere super facto principali, est necesse, quod aduersarius faciat positionem, & non interrogationem; quia is, qui ponit, fatetur suam positionem, non autem is, qui interrogat: ita tenet Bald. *in l data opera. 11. col. 11. circa fin. C. qui accus. non poss.* & Ias. *in l. iudices. 9. colum. fi. C. de iud.* & ibi etiam Paul. de Castr. Quod intellige, quando hoc euenit in iudicio post litem contestatã: quia tūc fiunt interrogationes de facto principalis causæ, vt dicunt præallegati Doct. Et quod is, qui ponit, fateatur, non is, qui interrogat, tenet Bart. *in l. 2. § quod obseruari. 2. col. 2. circa fin. vers. iuxta prædicta, &c. C. de iur. calum.* & Bald *in l sicut.*
7 *4. in fin. C. de repudian. vel abstin. hæred.* Quarto † LIMITA, quando fieret interrogatio de aliquo, quod continet crimen, vel turpitudinem respondentis; quia non cogitur quis respondere, textus est, & ibi Bartol. & Doctor. *in l. qui iurasse. 26. §. si pater 1. ff. de iureiurand.* [Adde Viuium *in syl. com. op. lib. 3. opin. 912. num. 1.* vbi *num. 2.* dicit, cum crimen est notorium, vel manifestum per sententiam, quod tunc testis de eo interrogatus, teneatur respondere.] licet cōtra prædicta videatur tenere Bart. *in l. qui petitorio. 36. ff. de rei vend.* vbi dicit, quod potest quis interrogari, an dolo desierit possidere. Tamen ista contrarietas concordatur per Bart. *in l. Marcellus 11. ff. rerum amot. & in d. l. 2. §. quod obseruari. col. fin. C. de iureiur. prop. cal.* quia aut quis interrogatur super eo, super quo si nō responderet, locupletaretur cum aliena iactura, quia posset rem alienam indebite detinere; & tunc cogitur respondere super positione, vel interrogatione criminosa: ita procedit *d. l. qui petitorio. 36. ff. de*
8 *rei vend. & ibi Bart.* & † similiter, quando quis interrogatur de tali crimine, propter quod remouetur à beneficio, cogitur similiter respondere. Ita procedit quod habetur *in c. dudum. 22. el 2. de elect. & in c. inquisitionis. 21. de accus.* & tenet Bart. *in d. l. Marcellus 11. ff. rer. amot.* ita etiam procedit quod not. Bart. *in l. si ff. de his, quibus vt indign. & in l. nō intelligitur. 3 § tacita. 3. de iure fisc.* vbi dicit, quod tenetur quis respondere interrogationi, an accommodauerit tacitam fidem defuncto de restituendo fideicommissum incapaci. Aut occultando illud crimen nō locupletatur quis cum aliena iactura; & tunc non tenetur respondere, vt si interrogatur quis, an sit infamis, vel excommunicatus, vel de alio simili: & de ista materia vide Spec. *in tit. de position. §. 7 vers. 19.* Bart. Bald. & Doct. *in l. transactione. 30. C. de transact. in d. l. qui iurasset. 26. §. si pater 1. de iureiur.* Franc. de Aret. *in l. fin. circa fin. C. de edend.* & Felin. *in c. cum dilectus 20. de accus.* Ex prædictis † infertur, quod si inquisitus de crimine, 9
fuerit cum iuramento interrogatus, an delictum commiserit, non dicitur periurus, si negat, & mendacium dicit, ita pulchre tenet Alex. *in addit. ad Bartol in l. in capitalibus. 1 ff. de bonis eorum, qui ante sent. sibi mort. consciuer.* Quinto † LIMITA, quādo quis in- 10
terrogatur super eo, quod alias fuit decisum per iuramentum; quia non tenetur respondere, & venire contra proprium iuramentum alias præstitum: ita tenet Bald. *in d. l. Marcellus. 11. ff. rer amot.* per *l. qui iurasse. 26. § si pater. & quod ibi notatur. ff. de iureiur. & l. si à te. 9. ff. de except. rei iudic.* & not. Bartol. *in d. l. 2. §. quod obseruari. circa fin. C. de iuram. calum.* & Specul. *in tit. de posit. §. 7. versic. 10.* Sexto † LIMITA, quan- 11
do quis in facto proprio interrogatur de facto alieno; quia non tenetur respondere, tex. est, & ibi Bart. & Doctor. *in l. Marcellus 11. §. iurare. ff. rerum amot.* & hoc indistincte procedit in criminali: sed in ciuili debet responderi per verbum, *credit.* potest tamen responsurus petere terminum ad deliberandum, secundum Bart. *in d. l. 2. §. quod obseruari. col. 3. vers. sed pro eius declaratione, &c. C. de iureiur. prop. calum. dan.* & ibi etiam Bald. *in 4. colum. versic. 4. &c.* de quo vide gloss. & Doct. *in c. 1. & 2. de confess. lib. 6.* & Specul. *tit. de positio. §. 6. versic. & nota, &c.* Septimo † LI- 12
MITA, quando hæres, qui fecit inuentarium, vult interrogari facere legatarios, & creditores, an hæreditas sit soluendo, vel non; quia non tenentur respondere ad instantiam hæredis, licet iudex ex officio possit interrogare: ita tenet Bald. *in l. quisilium quem habentem. 24. col pen. C. famil. ercisc.* † Octa- 13
uo LIMITA, quando agens rei vendicatione contra possessorē vult ipsum interrogare, an ipse agens sit dominus: quia non tenetur respondere, etiamsi sciat ipsum esse dominum; quoniam præiudicaret sibi in recursu contra auctorem laudatum, ita tenet Bart. *in l. at qui natura. 19 §. cum me absente. 3. ff. de neg. gest.* facit text. cum ibi not. per Doct. *in l. in speciali. 73. ff de rei vend.* Nono LIMITA, † quando 14
quis interrogatur de eo, quod cōsistit in mente animo suo factis non declarato, neque verbis: puta de proposito in mente retento, quia non tenetur respondere, secundum Bald. & Paul. de Cast. *in l. potuit. 5. in 9. q. C. de iure deliber.* & Angel. *in l. gerit. 88. col. 1. ff. de acq. hæred.* Decimo LIMITA, † quando quis in- 15
terrogatur de eo, quod est impertinens ad causam; quia non tenetur respondere, gl. est, & ibi per Doct. *in c.*

in c. si post præstitum. 2. de confess. lib. 6. & Bart. & Bald. in d. l. 2. §. quod obseruari. C. de iureiuran. prop. cal. dan.
26 Vndecimo LIMITA, † quando quis interrogatur, vtrum possideat bona & mala fide: quia non tenetur respondere: nec etiam testis potest de hoc interrogari, secundum Bald. *in l. mala fide. 3. in fin. C. de*
27 *cond. ex lege.* Duodecimo LIMITA, † quando quis interrogatur de aliquo, quod consistit in iure; quia non tenetur respondere, text. est, & ibi Bart. *in l. ornamentorum 37. ff. de aur. & argent. leg.* & gloss. *in d c. si post præstitum.* & Bald. *in d. §. quod obseruari.* & per Bart. & Doct. *in l. 1. ff. si cert petat.* Et de multis aliis fallentiis remitto me ad Spec. *in tit. de positio. §. 6. per*
28 *totum.* & per Bald. *ibi in addit.* Solent † etiam fieri interrogationes testibus per partem aduersam ad detegendam falsitatem, quæ vulgo appellantur interrogatoria, quæ qualiter fiant, quando admitti debeant, remitto me ad ea, quæ plene tradit Spec. *in tit. de teste. §. iam de interrogatoriis.* & per Cano. *in c. præsentium. 2. de testib. lib. 6.* & ista interrogatoria, postquam sunt omissa, dicuntur esse de actis, sicut alia acta iudicii: secũdum Bald. *in l. generaliter. 12. §. sed iu-*
29 *ramento. 1. C. de reb. cred.* Scias tamen, † quod si testes non fuerunt interrogati super interrogatoriis, possunt iterum reperi & interrogari etiam post publicationem, secundum Alexand. *in consil 174. col. pen. in 2. vol. & cons 41. col fin. in 4 vol.* sicut etiam semper articulo omisso possunt examinari post publicationem: vt not Spec. *in tit. de teste. §. nunc videndum in fi.*
30 *verbis.* An † autem debeat dari copia interrogatoriorum parti? Vera conclusio est, quod non, ne instruantur testes ad falsum: ita tenent Abb. & Felin. *in c per tuas. 48. de testib.* & Alexan. & Doct. *in l. is, apud quem. 2. C. de edend.* & Bald. *in margarita. in vers. interrogatoria. vers. 1.* Robert Marant. V.I.D.

[Adde Gail. *libr. 1. obseruat. 115. num. 6. cum ibi allegatis.* vbi de interrogatoriis his quæ testibus proponi solent, agit, quotuplicia videlicet ea sint, quem effectum habeant, & vnde sumenda sint, & an inutilia per iudicem, vel commissarium reiici possint.]

De satisdatione, octauo membro iudicii.

SVMMARIA.

1 *Satisdationum multæ sunt species, & cum fideiussore intelliguntur.*
2 *Satisdatio iudicio sisti, præstatur à reo conuento, siue in ciuili, siue in criminali: & ad quem effectum sit inuenta.*
3 *Possidens immobilia, non tenetur satisdare: quia cesset præsumptio fugæ.*
4 *Satisdatio de præsentando in iudicio, quando locum habeat.*
5 *Fideiussor de præsentando statim incidit in pœnam, cum reus fuerit requisitus, absque requisitione ipsius fideiussoris.*
6 *Fideiussor de præsentando, non tenetur nec ipse, nec principalis, iurare in ciuilibus.*
7 *Quot fideiussores, & quales, & quando, & quomodo recipi debeant de præsentãdo, pro quolibet accusato.*
8 *Fideiussores in criminalibus pro quanta pœna in regno recipi debeant.*
9 *Inquisiti, an, & quando possint simul fideiubere: & quid seruetur in Regno.*
10 *Carceratus, an, & quando datis fideiussoribus sit relaxandus.*
11 *Fideiussionem de iudicato soluendo, quis præstare teneatur.*
12 *Promittens iudicatum soluere coram ordinario, an tenetur ad iudicatum, per eius delegatum in eadem causa.*
13 *Satisdatio de non offendendo, in quibus casibus dari debeat.*
14 *Fideiussor de non offendendo non tenetur ad pœnam, ad quam fuit condemnatus principalis, qui ob contumaciam habitus fuit pro confesso.*
15 *Satisdatio de rato, in quibus casibus præstari debeat.*
16 *Satisdatio de expensis, quando, & à quo debeat præstari.*
17 *Fideiussor de expensis in casu succumbentiæ, non tenetur ad expensas, ad quas fuit actor condemnatus, perempta instantia.*
18 *Satisdatio de re non baratanda quando præstetur.*
19 *Satisdatio indemnitatis quæ sit, & quando locum habeat.*
20 *Satisdatio de securo carcere quando præstatur.*
21 *Satisdatio conuentionalis, quæ dicatur.*
22 *Satisdatio præstari debet per debitorem, vergentem ad inopiam.*
23 *Satisdatio debet præstari à debitore impetrante moratoriam.*
24 *Hæres satisdare tenetur de soluendo legato in diem, vel sub conditione.*
25 *Satisdationes multæ in iure reperiuntur, de quibus remissiue.*
26 *Fideiussor non obligatur, nisi primo obligetur principalis.*

OCTAVVM membrum iudicii est Satisdatio. Nam † in iudiciis, maxime in eorum principio emergunt multæ species satisdationum, quæ 1
fiunt pro assecuratione iudicii, & partis: quarum aliquæ præstantur ab actore, & aliquæ à reo; vnde hic opportunum est inuestigare, quot reperiantur satisdationum species. Et dic, quod multæ sunt. Et semper intelligitur satisdatio cum fideiussore, iuxta *l. sancimus. 3. C de verb sign.* PRIMA † igitur satisda- 2
tio, quæ præstatur in iudicio, est illa, quæ appellatur de stando iuri, seu iudicio sisti: & ista præstatur solum à reo conuento siue in ciuili, siue in crimi-

 nali,

nali, & fuit inuenta principaliter propter suspicionem fugæ, ad hoc, vt reus assecuret iudicium, qui alias posset fugere, & iudicium eludere; cum reorum sit fugere, iuxta *l properandū.13.§.sin autem reus.3.C.de iud.* ita declarat Bart. & communiter Doct.*in l.sciendum.15.in princ.ff. qui sat.cog.*
3 & † propterea is, qui possidet immobilia, releuatur ab ista satisdatione; quia cessat illa suspicio fugæ: vt dicunt Doct. *in d l.sciendum.* Et de ista satisdatione loquitur principaliter titulus *ff.qui satisd. cog. & authent. offeratur. C.de litis contestat.* & not. Bart. & Doct. *in l.1.ff.si quis in ius voc. non ier.*

[Possidens immobilia non præstat satisdationem iudicio sisti *l pen.ff. hoc tit.* quam legem omnes recte interpretantur pertinere ad solam cautionem iudicio sisti. In aliis cautionibus præstandis, vt in cautione iudicatum solui, non liberantur possessores rerum immobilium à satisdatione, sed eam præstare coguntur. Ita *l.8.§.1.ff. qui satisd. cog.* recte accipitur, non de cautione iudicio sisti, sed de aliis cautionibus; Nam & duo seqq. §§. loquuntur de cautione iudicatum solui. Maritus enim qui possidet fundum dotalem, rem videlicet immobilem, quamuis non teneatur satisdare iudicio sisti; non tamen ab omnibus aliis satisdationibus liberatur. Ponitur enim mulierem pro eo interuenire, quod facere potuit, tanquam in rem suam. Vide Pacium *in 1.centur. antinom.tit.qui satisdar.cog. quæst.68.* An autem satisdatio, seu cautio, quam actor de iure communi præstare tenetur, de lite videlicet prosequenda vsq; ad finem, & de eadem intra duos menses contestanda, & de expensis litis refundendis, si eum iniuste litem mouisse appareat, hodie per consuetudinem abrogata sit, vide in egregio & vtilissimo tract. Ant. Hering. *de fideiussor cap. num.115.& seq.* Item an satisdatio iudicatum solui hodie adhuc in vsu sit? *ibidem nu.148.*]

Additio. An si conuenitur aliquis, à quo petitur satisdatio iudicio sisti, & reus replicat non teneri, ex quo possidet immobilia in Regno: ad quod verificandum petit terminum, actor dicit, quod pendente termino caueat: an teneatur reus cauere? vide Afflictum *decisio. 109.* Petrus Foller. V.I.D.
4 Secunda † species fideiussionis iudicialis, est illa, de veniendo, seu de se præsentando in iudicio; & ista est quotidie in vsu in criminalibus. Nam quando aliquis capitur à iudice, vel familia cum armis, vel inquiritur de aliquo crimine, potest ad euitandos carceres offerre, & præstare hanc satisdationem de se præsentando, & de veniendo in iudicium, & sic liberatur à carcere; imo si iudex tunc non liberat eum, tenetur actione iniuriarum, *l. si vero.5.§.1.ff. qui satisd. cog.* & not. Ias. *in l.1. col.1. ff. si quis in ius voc. non ier.* Et de ista fideiussione loquitur text. *in dict. leg.1. & tot. titul. ff. in ius voc. vt eant. & l.de custodia.1. & ibi Bartol. ff. de custod. reo. & constit. Regni.* quæ incip. *In humanitate.* super qua satisdatione est tradita in Regno communis forma per ritum magnæ curiæ vicariæ *in nu. 283.* qui incipit: *Inprimis, &c.* & alium, *in num.303.* qui incipit: *Item eodē sero, &c.* videlicet, quod † fideiussores promittunt præsentare reum toties, quoties fuerit ipse reus requisitus: quo casu si reus requiratur, & non comparet, statim incidunt fideiussores in pœnam, sine alia requisitione fideiussorū, & possunt ad pœnam condemnari sine citatione propter formam obligationis: ita deciditur *in d. ritu 303.* & est alius ritus, *in nu.317.* incipiens: *Nota quod hæc dictio, &c.* & hæc dicitur in Regno forma consueta, quando Notarius stipulatur hanc satisdationem in forma consueta, &c. vt dicitur *in d.ritu.303.* incip. *Item, eodem sero, &c. aliis supra alleg.* Item, est de communi stylo curiarum, vt isti fideiussores renūciet beneficio *l. sancimus.16.C.de fideiuss.* quæ statuit tempus sex mēsium fideiussoribus ad perquirendum, & præsentandum principalem reum. Fit etiam † differentia per dictos ritus inter hanc fideiussionem, quæ recipitur in ciuilibus, & eam, quę fit in criminalibus; quia in ciuilibus nō tenetur iurare, nec principalis, nec fideiussor, sed in criminalibus vterq; iurat, vt habetur *in d. rit.303. Nota quod hæc dictio. &c. & in d.num.317.* Additio. Adde dicta per me *in pract. mea causa crimin. in tit. de fideiuss. in frag. parte.* Petrus Foller. V.I.D. 5 6
Item † debent recipi ad minus duo fideiussores pro quolibet accusato, qui non debent esse clerici, neque filiusfamilias, vt est alius ritus, *in num.298.* incipiens: *Item pro quolibet, &c.* Et dicti fideiussores obligant se, & bona eorum insolidum, vt est alius ritus *in num.316.* incipiens; *Item quod à bannitis, &c.* Item potest recipi hæc fideiussio per solum magistrum actorum sine iudice omni die, & omni hora, etiamsi curia non regatur, dummodo non sit dies feriata, vt est alius ritus *in num. 296.* incipiens: *Item, quod qualibet, &c* verum debet Notarius actorum stipulari nomine curiæ: vt ibi habetur. Sed si esset dies feriata, adhibetur ista cautela, videlicet, quod iudex adsignat reum fideiussoribus per chlamydem, tanquam captiuum: & ipsi promittant illum præsentare primo die iuridico: & tunc recipitur satisdatio, & de hac adsignatione conficitur publicum instrumentum, vt est alius ritus *in num. 297.* incip. *item, si esset, &c.* Sub † qua autem pœna recipiantur fideiussores? Dic, quod in regno est obseruātia, quod pro homicidio recipiuntur pro vnciis centū, pro crimine falsitatis, vel priuati carceris, pro vnciis quinquaginta, pro aliis vero criminalibus recipiuntur, pro vnciis vigintiquinque: vt est alius ritus magnæ curiæ, *in nu.294.* incip. *Item, nota, quod in criminali, &c.* & alius ritus *in num.316.* incip. *Item, quod à bannitis, &c.* si † autem esset magnus numerus inquisitorum, à quibus esset capienda fideiussio; tunc seruatur, quod curia recipit fideiussores pro medietate tantum, modo prædicto, & pro alia medietate recipit fideiussionē vicariam, scilicet quod di- 7 8 9

cti inquisiti adinuicem fideiubeant vnus pro alio, vt est alius ritus. *in n* 198. incip *Item pro quolibet, &c. in fi.* & hoc etiam cautum est, quod de iure communi, scilicet, quod vnus inquisitus, in totum fideiubeat pro alio, vt dicit Bart. *in l. Romanus* 28. *ff. de tut. & curat. dat ab his* Sed per dictum ritum est facta limitatio ad medietatem. Verum hoc limitatur, quando inquisiti essent pauperes, vel aliter suspecti; quia tunc non admittitur dicta vicaria fideiussio, secundum Bar *in d. l. Romanus*. 28. & ibi etiam Alexand. *in addit.* cui adde Bal. *in l. omnes qui.* 33. *C. de Episc. & cler.* & Ias. *in l. si quis.* 1. *colum* 2. *ff. si quis in ius voc. non ier.*

10 An † autem indistincte pro quolibet crimine carceratus debeat relaxari sub fideiussoribus? Dic, quod hodie in regno est cautum per constit. *Humanitate.* quod in omnibus criminibus etiam capitalibus, excepto solo crimine læsæ maiestatis, contra personam Imperatoris, & suorum collateralium: liberatur carceratus sub fideiussoribus. Fallit in tribus casibus: Primus est, quando est cõfessus. Secundus, quando est deprehensus in flagranti crimine. Tertius, quãdo facta inquisitione crimen est notoriũ, ita quod verisimiliter reus nullã habeat defensionem; & hoc est confirmatum per capitulum Regni, *in num* 41. incip. *Item caueant, &c* per quod imponitur pœna officiali contrafacienti ad arbitriũ Principis, & quod amittat medietatem suorum gagiorum vnius anni. Similiter hoc est confirmatum per Regiam pragm. quæ incipit: *Inoleuit.* qua cauetur, quod antequam incipit constare de crimine, non detineatur, volens idonee cauere, & officialis contrafaciens punitur ad decem vncias: & tenetur in syndicatu ad iniuriam parti læsæ Item, hoc est declaratum per ritum magnæ curiæ, *in nu* 162. incip. *Item si accusatur aliquis, &c.* quo cauetur, quod tunc detinetur reus in criminalibus, quando constat per vnum testem, de vsu, & crimine, & persona sit suspecta per famam publicam. Quod restringit ad casus, in quibus non irrogatur tortura; ergo non procederet in leuibus criminibus, in quibus non irrogatur tortura: prout sunt crimina irrogantia pœnam infra relegationem, vt dicit capitulum regni, quod incipit: *Tormenta.*

[Quod author hic asserit, hodie in omnib. criminibus, etiam capitalibus, exceptis quatuor, ab eo memoratis, carceratum, datis fideiussoribus relaxari, id extra Regnum Siciliæ vel Neapol. vniuersaliter non est verum, maxime in Germania. Nec obstat *l. nullus. in prin. C. de exhib. reis.* qua statuitur nullum in carcere vinciendum, priusquã conuincatur de crimine; quia id ita accipiendum est; quod carceratus non debeat poni in manicis ferreis, & ligaminibus, antequã conuincatur; nihilominus tamen in carcere detineri potest. vt post Accurs. respondet Colerus *de process. execut part.* 2. *cap.* 3. *num.* 72 *& in decis. Germaniæ, decis.* 107. *numer.* 1. *& seq.* quem sequitur Ant. Hering. *in doctiss. tract. de fideiuss. cap.* 10. *num.* 378. *& seqq.* vbi late persequitur, & plene tractat quibus casibus fideiussores in criminalibus interuenire possint. Et quando carcerati sub fideiussoribus relaxandi sint, *num* 382. *& seqq.* quem, si voles, adi]

Tertia † species fideiussionis iudicialis est, 11 quæ dicitur de iudicato soluendo, quam tenetur præstare in ciuilibus quilibet defendens litem alienam ex parte rei conuenti, alias non est idoneus defensor, *l. qui proprio,* 46 *§. qui alium.* 2 *ff. de procur. & l. exigendi C. eod titul. & ibi not.* Non tamen tenetur ad eam conuentus nomine proprio, vt *Instit. de satisd. § sed hodie.* 2. & ab ista satisdatione non releuat possessio immobilium, *l. minor.* 51. *§. fin. cum l. seq. ff. de procur.* & de hac satisdatione loquuntur iura prædicta, & totus titu. *ff. iud. sol.* Et ex hoc inoleuit illa practica, qua quotidie vtuntur Notarii in mandatis procuratoris; nam ponunt in eis illam clausulam, videlicet, quod dominus releuat suum procuratorem ab omni onere satisdandi: nam per hæc verba dominus fideiubet pro eo; & tunc defensor non tenetur aliter satisdare, vt not. Bar. *in rubr. ff. iud. sol. in* 1. *col.* quod tamen Limita sane procedere, quando dominus esset soluendo, & possideret immobilia; alias ista clausula nihil releuat; ex quo tunc dominus non est idoneus fideiussor; vnde tenetur defensor satisdare iterũ: ita tenet Franc. de Aret. *in consil.* 124. Ang. & Ias. *in l. filiusfam.* 14. *ff. qui satisd. cog.* & ibi communiter Doct. pro hoc est gl. *in l. multis.* 7. *fin. C. de princ. agen. in reb lib.* 12. hinc datur pulchra cautela, quam posuit Ang. *in d. l. filiusfam.* 14. & illam sequitur Alex. *in l. sciendum.* 15. *§ possessor.* 1. *ff. qui satisd. cog.* videlicet, quod quando aliquis mittit vnum procuratorẽ de longinquis partibus, puta de Francia, poterit ipsi opponi, quod satisdet de stando iuri, & de iudicato soluendo in causa reconuentionis, & tenetur illam præstare, non obstãte, quod dominus fideiusserit in instrumento mandati; ex quo non possidet immobilia in loco propinquo, & ad hoc solet allegari gl. *in d. l. fi.* & ista satisdatio, de iudicato soluendo, continet tria, videlicet dolum malum abesse, rem defendi, & solui id, quod fuit per curiam iudicatum, *l iudicatum solui.* 6. *ff. iudi. solui.* An † autem promittens soluere iudica- 12 tum coram iudice ordinario, teneatur ad iudicatũ per eius delegatum in eadem causa? Vide Franc. de Aret. tenentem, quod sic. *in cons.* 87. *col. fi.* Quarta species † satisdationis iudicialis, est illa de non of- 13 fendendo, vt quando aliquis timet offendi ab aliquo, potest implorare officium iudicis, vt compellat illum ad dandum sibi fideiussores de non offendendo, nec in persona, nec in rebus, & de hac loquitur plene Bart. *in l. illicitas.* 6. *§. ne potentiores.* 2. *ff. de off. præsid.* & Felin. *in rubr. de treuga, & pace.* & si quis tunc fuit simul offensus in persona, & in rebus, an teneatur offendẽs ad duas pœnas, vide Bal. optime declarantem *in cons* 287. *in* 3 *vol.* Quæ autem requi-

rantur ad hoc, vt possit peti talis fideiussio? vide Felin *in d. rubr. de treuga & pace.* vbi inter alia dicit, quod debent probari minæ, & quod quis sit solitus minas executioni mandare; & dic, vt ibi.

[De hac satisdatione, seu cautione de non offendendo, quando peti possit, & quandiu duret, & an præstanda sit fideiussoribus, & pignoribus, vel an sufficiat nuda repromissio, vide Ant. Hering. *in absolutissimo eius tract. de fideiuss. Francofurti ad Mœnum edito. cap. 6. num. 242. & seqq.* Clar. *lib. 5. sent. §. fin. quæst. 47. nu. 2. 3. & seq.* Menoch. *de arbitr. iud. quæst. cas. 140. num. 3. & cas. 141.* Bernard. Greuæum *in conclus. pract. conclus. 4. & consid. 1. cum alijs ab Hering. d. loco allegatis.* Item quādo in Camera Imperiali, & sub qua pœna decernantur mādata de non offendendo, vide Gail. *lib. 1. obs. 4.*]

34 Quid † autem si iudex inquirit contra principalem, qui promittit nō offendere, qui non cōparet, iudex procedit in contumaciam, & habet eum pro confesso, forte vigore statuti, & condemnat ipsum ad pœnam tanquā contrauenientem, an possit exigere à fideiussoribus? Dic, ꝙ non; quia non apparet de vera contrauentione? illa autem ficta confessio, quæ resultat ex contumacia, non nocet fideiussoribus: ita elegāter Pet. Phil. Corn. *in cons. 211. in 3. vol.* quod est notandum per constitutionem regni, quę incipit, *pœnam eorum*, quæ loquitur de foriudicatis, qui habentur pro confessis: nam talis foriudicatio non noceret fideiussoribus in casu prædicto, reliqua autem ad hanc materiam, dic, vt per Bart. &

35 Fel. vbi supra. QVINTA † species satisdationis iudicialis, est de rato, quæ præstatur ab eo, qui cōparet pro actore ad agendum, & est dubium de mandato, de qua loquit᷑ tex. *in l. cautio. 1. C. de procur. l. Pōponius. 40. §. rati. 3. ff. de procur. & tot. tit. ff. rem rat. haber.* Similiter, quando aliquis agit, vt coniuncta persona, debet cauere de rato, *l. maritus. 21. C. de procur.* & generaliter quilibet agens alieno nomine, *l. non solum. 39. §. qui alieno. 1. ff. de procur. & l. Pomponius. 40. §. sed & is. 2. eod. tit.* SEXTA species satisda-

36 tionis † iudicialis est de expensis in casu succumbētiæ, quam tenetur præstare actor in initio litis: de qua loquitur *authen. generaliter, C. de Epis. & cler. & §. ad excludendas. 2.* (alias *c. 2.*) *in Auth. 112. de litig. col. 8.* & hanc satisdationem præstat actor, etiamsi possideat immobilia, secundū Abb. *in c. quoniam frequenter. 5. §. in alijs. col. 2. vt lite non contest.* & Bart. & Alex. *in l. de die. §. qui mulierem. 1. in fin. ff. qui satisd. cogan.*

37 SED † iuxta hoc cadit pulchrum dubium: pone, quod actor dedit fideiussores de soluendis expensis in casu, quo succubuerit, euenit, quod reus fuit absolutus ab instantia iudicii, actor condemnatus ad expensas; quia instantia est perempta, an fideiussores teneantur? Dic, quod nō: ita tenet Bal. *in consil. 111. in 2. vol.* & mouetur; quia non dicit actor succubuisse, ex quo potest iterum agere ad eādem cau-

38 sam, secundum eum ibi. SEPTIMA † species satisdationis dicitur de re non baratanda: & præstatur à conuento super aliqua re mobili; quia est persona suspecta, quæ de facili potest rem interuertere. nam tenetur ad instantiam actoris, dare fideiussores de re non baratanda, id est, de non consumendo, nec occultando, nec alias interuertendo illam rem, sed de exhibendo eam, si, & quoties opus fuerit, alias illa res sequestratur: & de hac loquitur tex. *in l. si fideiussor. 7. §. si satisdatum. 2. & ibi gl. ff qui satisd. cog. & l. Senatuscōsulto 16. in fi. ff. de off præsid.* OCTAVA † species satisdationis iudicialis, est fideiussio indemnitatis, & hæc potest præstari etiam extra iudicium, vt quando aliquis promittit extrahere aliquem indemnē ab aliqua obligatione: vel promittit ipsum conseruare indemnem, quo casu semper requiritur excussio, antequā deueniatur ad fideiussorem, etiamsi fideiussor renunciasset omnibus beneficiis de fideiussoribus, vt tenet Lud. Rom. *in cons. 211. col. 1.* Bar. *in l. non iniusta. 1. C. de conuen. fisc. deb. lib. 10.* Alexand. *in l. fin. col. 4. & ibi Ias. ff si cert. pet.* Fel. *in c. ex rescript. 9. col. pen. in fin. de iureiuran.* & ratio est secundum Dd. in locis præalleg. quia hæc excussio in casu isto venit ex natura actus conditionaliter, & ex beneficio de fideiussoribus. Item tenet Alex. *in consil. 32. colum. 1. in 4. vol.* 39

[De satisdatione, vel promissione indemnitatis, vide latius Speculat. *in tit. de conseruat. indemnit.* vbi promissionis istius formulas præscribit, & Gratum *cons. 53. num. 5. vol. 1.*]

NONA † species satisdationis iudicialis est, quę dicitur de securo carcere, vt quando aliquis carceratur in acri carcere, & carceratus petit se habilitari, & mitti in carcerē leniorē, & dat fideiussores de non recedendo ab illo carcere: ista fideiussio solet esse valde in vsu in hoc regno; & hoc facit iudex ex causa, attenta qualitate personæ, & delicti, *l. de custodia. 1. ff de cust. reor.* & per ea, quæ tradit Par. *in tract. Synd. in versi. carcer.* vbi plura dicit de hac materia, & maxime, quod nobili potest iudex assignare totum palatium, vel totam ciuitatem pro carcere; & tunc solet recipere fideiussionem pro securo carcere, & non tenetur iudex, si fugit, vt ibi per eum. 40

[An fideiussor de tuto carcere, vt vocāt, sub pœna, incidat in pœnā, si principalis aufugiat, eo casu, quo iniuste detinebatur, vide Fach. *lib. 9. controuers. iur. cap. 68.*]

DECIMA † species satisdationis est illa cōuentionalis, ꝙ communiter præstatur in contractibus, & hæc pōt præstari tā in iudicio, quā extra, de qua loquit᷑ totus tit. *ff. & C. de fideiuss.* VNDECIMA species † satisdationis est, quādo debitor mutat suam conditionē in deterius; quia vergit ad inopiā, & est debitor in diē; nā tenetur satisdare de soluendo adueniēte die, de qua loquit᷑ tex. & ibi Ang. & Dd. *in l. in omnib. 41. ff. de iud.* tradit Alex. *in l. si finita. 15. §. elegāter. 28. ff. de dā. inf.* DVODECIMA species satisdationis est, † ꝙ præstatur ab eo, qui impetrat dilatoriā seu 41 42 43

seu moratoriam à Principe: nam tenetur interim dare fideiussores de soluendo, alias rescriptum non valet, nec sibi prodest. tex *in l. vniuersa. 4. C. de precib.*
24 *Imp. offer.* DECIMATERTIA satisdatio est, † quādo testator legat aliquid in diem vel sub conditione: nam tenetur hæres præstare fideiussores de soluendo adueniente tempore: de hac loquitur totus tit. *ff. vt leg. nom. cau.* & si non vult satisdare, mittitur legatarius in possessionem rei legatæ. & de hac missione loquitur totus tit. *ff. vt in poss. leg.* Requiruntur
25 multæ † aliæ satisdationes, prout est illa, de damno infecto, & de ista loquitur totus tit *ff. de dam. infect.* item illa, quam præstat vsufructuarius de vtendo fruendo arbitrio boni viri: de qua loquitur titulus. *ff. vsufruct. quemadmodum caueat.* item illa de opere demoliendo, de qua loquitur tit. *de oper. noui nunciat.* item illa de restituendo id, quod quis habuit vltra legem Falcidiam, de qua loquitur totus tit. *ff. si cui plus, quam per leg. Falcid.* item illa, quam præstat petens executionem, quādo potest supplicari, de qua loquitur *authen. quæ supplicatio C. de precib. Imp. offer.* & dicam *in versic. appellatio, in vlt. part. iudicii, versi. supplicatio.* Similiter multæ aliæ, de quib. in toto tit. *ff. de præt. stip.* & per aduersas leges & titulos iuris ciu. quas studiosus inuestigator inuenire poterit. Scias
26 tamen, † quod in omnibus fideiussionib. prædictis, & aliis debet inprimis obligari principalis, & postea fideiussor: alias non valeret obligatio fideiussoris; quia cum sit accessoria, nō pōt stare sine principali. Ita dicit Bald. *in cons 261. col. 2. in 1. vol.* allegat gl. *in l. sciendum. 30. ff. de verb. obl.* & gloss. *in l. si hæres pecuniam. 73. ff. ad Treb.* Rob. Mar. V. I. D.

[Non inconuenienter hoc loco etiam quæri potest; quod ab authore prætermissum est; An fideiussor iudicii in prima instantia datus in casum succumbentiæ pro expensis, teneatur in secunda instantia post latam sententiam? valde controuersa est hæc quæstio apud Iurisconsultos, teste Ant. Hering. *in elegantiss. tract. de fideiuss. cap. 20. §. 10. n 24.* qui ideo authenticam eius decisionem sibi sumere noluit, licet satis ample declaret, quando, & quibus casibus fideiussor primæ instantiæ, in secunda teneatur. quod idem etiam fit ab Ant. Tessauro, *decis. Pedemont. 22. per tot.* qui contra communem opinionem, affirmatiuam defendit; Quod videlicet fideiussor in prima instantia datus, in secunda etiam teneatur. Fachineus autem *lib. 8. controuers. iur. cap. 57* contrariam negatiuam, & communem opinionem tuetur. Quos, si lubet, adire poteris. Rationes enim vtriusque sententiæ hic referre, vel transscribere, nimis longum foret. Vide etiam Viuium *in syl. com. opin. lib. 1. op. 299.*]

De Exceptione, nono membro Iudicii.

SVMMARIA.

1 *Exceptiones dilatoriæ tripliciter considerantur.*
2 *Contumax an possit opponere declinatoriam fori.*
3 *Exceptio respiciens personam litigantis, quæ dicatur.*
4 *Tutor ante omnia de solennitatibus docere debet. Et post datum terminum ad probandum, hæc exceptio opponi potest.*
5 *Exceptio excommunicationis est anomala, & in quacunque parte iudicii potest opponi.*
6 *Exceptio:* male agis; quia ante diem agis: *opponi potest ante, & post lit. contest. & quid importet.*
7 *Exceptio intentionis & facti dilatoria dicitur, & ante lit. contest. opponi debet.*
8 *Exceptiones dilatoriæ opponi debent ante litem contestatam.*
9 *Exceptio dilatoria opponi potest post lit. contestatam, quando facto aduersarii superuenit.*
10 *Exceptio dilatoria, quæ reddit processum retro nullū, opponi potest, etiam post litem contestatam.*
11 *Aduocatus opponens exceptionem dilatoriam post litem contest. ante quam opponere debebat, ad vnam libram punitur.*
12 *Exceptiones peremptoriæ quæ, & quare ita dicantur.*
13 *Exceptiones litis finitæ quandoque sunt declinatoriæ, & quandoque peremptoriæ.*
14 *Exceptiones peremptoriæ quando requirunt altiorem indaginem, reseruantur ad merita causæ. Et quid operetur ista reseruatio. & num. 15. & 16.*
17 *Exceptiones peremptoriæ vsque ad quod tempus opponi possint, & quid seruetur in regno.*
18 *Exceptiones quæ opponi possint post sententiam.*
19 *Exceptio hostica quæ dicatur, & quando locū habeat.*
20 *Exceptio qualiter producatur.*
21 *Dolus quot modis committatur.*
22 *Exceptio doli contra quem opponatur, & num. 23.*
24 *Dolus auctoris, an noceat singulari successori.*
25 *Exceptio doli, an opponi possit contra contractū confirmātem propter dolum adhibitum in primo confirmato.*
26 *Dolus vnius ex sociis, an noceat alteri socio.*
27 *Exceptioni doli an possit renunciari.*
28 *Dolus an censeatur commissus in quietatione generali.*
29 *Simulatio quotuplex sit, & num. 30.*
31 *Simulatio qualiter allegetur.*
32 *Exceptio simulationis qualiter opponatur.*
33 *Exceptio simulationis, an competat, si debitum ex vna causa conuertatur in aliam.*
34 *Exceptio metus fundatur super æquitate, & est in rem, & opponitur inter mercatores.*
35 *Exceptio non numeratæ pecuniæ, an inter mercatores possit opponi.*
36 *Exceptio periurii an repellat agentem.*
37 *Periurium an purgetur, si soluitur post terminum, & an purgatio moræ admittatur inter mercatores.*
38 *Mora non potest purgari, vbi est ei renunciatum.*
39 *Promittens in plures pagas soluere debitum, & si non soluerit in primam pagam, teneatur ad totum: an possit purgare moram.*

40 Ex-

NONVM membrum huius primæ partis iudicii, est EXCEPTIO. † Nam solet reus conuentus ante litem contest. opponere aliquas exceptiones contra actorem ad impediendam litis contestationem, nam exceptio nihil aliud est, nisi actionis exclusio. Et super hoc est sciendum, quod EXCEPTIONVM ALIQVÆ dicuntur DILATORIÆ, & ALIQVÆ PEREMPTORIÆ. DILATORIÆ dicuntur illæ, quæ differunt causam; non tamen perimunt negotium principale, & istæ possunt considerari tripliciter; nam QVÆDAM RESPICIVNT PERSONAM IVDICIS, QVÆDAM PERSONAM LITIGANTIS, & QVÆDAM RESPICIVNT LIBELLVM seu IPSAM CAVSAM. Exceptio respiciens personam iudicis, est EXCEPTIO DECLINATORIA fori seu incōpetentiæ, vel exceptio RECVSATIONIS, & ista debet esse prima, quæ opponitur ante omnes exceptiones, *l. præscriptiones.* 13. *fin. C. de excep.* & ratio est; quia si alia prius opponeretur, censetur opponens interpellare iudicem, vt super alia pronunciet. & sic induceretur consensus in iudicem, seu prorogatio, & nō posset vlterius declinari seu recusari, secundū Bart. & Dd. *in l. quidam consulebant.* 57. *ff. de re iud.* & maxime Io. de Imol. & Alex. ibi. & idem tenet Bar. *in l. si conuenerit.* 18. *ff. de iurisd. om. iud.* pro hoc est tex. *in l. sed & si susceperit.* 52. *ff. de iud.* & habetur *in c. inter monasterium.* 20. *de re iud.* & dicam infra *in vltima parte iudicii, in vers. recusatio, in tractatu appellationis.* ADDITIO. Adde PRIMO, † an si reus contumax purgauit contumaciam, possit opponere FORI DECLINATORIAM? vide Bart. *in l. si pupillus.* 33. *ff. de priuil. credit.* & ibi Angel. & vide Cauen. *in* 3. *prag.* vbi Bar. non decidit, sed dicit esse cogitadum, sed ibi Alex. *in addit.* dicit, quod licet Bar. hoc non decidat, *in d. l. si pupillus.* 33. tamē id decidit expresse *in l. quidā consulebāt.* 57. *ff. de re iud. & in l. si conuenerit.* 18. *ff. de iurisd. om. iud.* in quibus locis tangit Bar. an post datā fideiussionē possit opponi fori declinatoria? & dicit, ꝙ sic: sed in quæstione proposita per Bar. *in d. l. si pupillus.* 33. *de priuil. cred.* (alias *de separat.*) est maius dubium; quia erat latum decretum primū propter contumaciam, & præstita satisdatio ad euitandum & reuocandū primum decretum. Sed idem dicendum est in casu illo, quia per contumaciam nō proroga-

rogatur iurisdictio, secundum Bal. *in l. si qui ex consensu. 7. C. de Episcop. audient.* habetur per Innoc. *in c. innotuit 3. de eo qui fur. or. suscep.* & per Bald. *in l. 1. ff. de iurisd. omn. iud.* & per Alex. *in l 2. ff. si quis in ius voc. non ier. & in l. 1. in fi. princ ff de fer.* & Bar. *in l. non videtur. 33. ff. de iud.* & est ratio; quia contumax non consentit, vt *d. l. 1. ff. de fer.* & hæc sunt vera secundum eund. Alex. *in d l. 2.* quando iudex, qui contra cōtumaciam processit mero iure, nō erat iudex competens: secus si mero iure iudex erat cōpetens, licet reus citatus posset ex aliquo priuilegio sibi competente eludere iurisdictionē illius. Contrarium tenet dominus Auctor supra *in ver. quomodo formatur per viam inquisitionis. n. 98.* & vide quæ dixi *in prax. mea caus. crimin. in verbo banniatur, n. 51.* Pet. Foll. V. I. D.

3 † SECVNDO Exceptio RESPICIENS PERSONAM LITIGANTIS, dicit omnis exceptio legitimationis personæ, vt si cōpareat pupillus sine tutore, vel minor sine curatore, vt *C. qui leg. pers. hab. stan. in iud.* vt filius fam. sine consensu patris, iuxta *l. fi. in princ. versic. necessitate. C. de bon. qua li.* & ibi Bar. & Bal. vel procurator sine mandato, *l. prætor. 2. §. defendi. & ibi Bar. ff. ex quibus caus. in poss. eat.* vel si comparet aliquis substitutus à procuratore non habente potestatem substituendi, maxime ante lit. contestat. iuxta text. *in c. non indiscrete. 1. de procur. lib. 6.* & habetur *in l. quod quis. 8. C. de procur.* vel si comparet procurator cum mandato dubio; quo casu tenetur satisdare de rato; *l. cautio. 1. & ibi Bart. & Doct. C. de procur.*

4 EODEM MODO, † si comparet aliquis vt tutor, potest sibi opponi, vt doceat de solennibus, de quibus habetur per *l. legitimos. 5. ff. de legit tut.* & hoc est hodie in Regno prouisum per ritum magnæ curiæ, *in num. 213.* qui incipit: *Item seruat ipsa curia, quod cū aliquis, &c.* hæc licet exceptio de solennib. possit opponi etiā post datum terminum ad probandum, & sic post litem cōtestatam, vt habetur in dicto ritu. Et hoc generaliter extendi ad omnes cōparentes in iudicio, vt tales; quia ante omnia debent probare se esse tales parte opponente, *l. non ignorat. 9. C. qui accus. non poss.* Et similiter quādo petitur aliqua satisdatio iudicialis de his, quas posui supra in præcedenti mēbro, dicitur exceptio dilatoria respiciēs personam litigantis: illa enim ante omnia discutiuntur in iudiciis; quia etiam in summariis ante omnia discuti debet de legitimatione personarum, & de ea debet plene cognosci, secundum Bal. *in l fin. colum. 11. C. de edict diui Adr. tollend.* & Alex. *in consil. 52. colum. 1. in 2. volum.* & Ias. *in rubr. C. qui admit. colum. 1. & 2.*

5 Potest † etiam in hoc numero poni exceptio excommunicationis, in qua hodie est prouisum in Regno per ritum magnæ curię, *in num. 150.* incip. *Item quod in quibuscunque, &c.* quo cauetur, quod is, qui eam opponit, debet offerre se paratum illā probare incontinenti legitime, alias non auditur. Verum ista exceptio dicitur anomala: nam potest opponi in quacunque parte iudicii: vt est tex. *in c. pia consideratione. 1. de except. lib. 6.* per quod statuitur terminus octo dierum ad illam probandam: & ita illud verbum, *in continenti*, positum in dicto ritu, omnis bonus iudex deberet interpretari adhærendo iuri cōmuni, prout potest, vt non statuat minorem terminum octo dierum ad illam probandam, & hoc in foro Ecclesiastico haberet locum sine dubio, vbi non seruantur ritus magnæ curiæ. Et quod ista dicatur exceptio anomala, tenet Spec. *in tit. de except. §. 1. vers. anomala.* & de materia huius exceptionis excommunicationis, vide plene Felin. *in c. except. 12. col. 5. & seq. de except.*

† TERTIO, sunt quædam exceptiones, QVÆ RESPICIVNT CAVSAM, vt est exceptio libelli inepti vel obscuri: vel male agis, quia ante diem agis, &c. *l. 1. in fin. ff. quando dies vsusfruct. leg. ced.* Verum ista exceptio; *male agis, &c.* potest opponi etiam post litem contestat. & in hoc casu est differentia; quia si opponitur ante lit. contestat. reus absoluitur ab obseruatione iudicii, & induciæ duplicantur: sed si post opponatur, reus absoluitur diffinitiue & induciæ similiter duplicātur. ita declarat Bal. *in l. exceptionem. 19. colum. 1. C. de probat.* Potest etiam in hoc numero poni exceptio litis pendentiæ, quæ similiter est dilatoria, & debet opponi ante litem contest. secūdum Bal. *in l. peremptorias. 2. in fin. C. sent. rescind. non posse. & in l. senatus. C. qui accus. non poss.* & Felin. *in d. c. exceptionem. 12. de except.* De cuius materia vide Socin. *in consil. 38. in 1. volum.* 6

Quid † autem de exceptione INTENTIONIS & FACTI, vt quando aliquis sine actione experitur? Dic, quod habet vim dilatoriæ, & impedit litem contestari, & debet opponi ante litem contestatam, secundum Bar. *in l. mater decedens. 19. ff de inoff. testam.* & Bart. *in l. Papinianus. 8. §. si quis impubes. 15. eod. tit.* Verum si non fuit opposita ista exceptio, iudex ex officio potest in quacunque parte iudicii repellere agentem sine actione, vt est gl. & ibi communiter Dd. *in l. vbi pactum. 40. C. de trans.* & glo. *in l. 2. §. quod si actor. in versic. rei. C. de iur. calum.* per quam ita tenet Paul. de Cast *cons. 250. col. 1. in 2. volum.* & ad prædicta est text. *in l. si pupilli. 6. §. videamus. 2. & ibi Bart. & Doct. ff de negot. gest.* 7

ISTÆ † autem exceptiones OMNES dilatoriæ debent regulariter opponi ante lit. contest. vt supra dixi, vt not. gl. & Bal. & Dd. *in l. exceptionem 19. C. de procur.* & tex. *in l. Pomponius. 40. §. ratihabitionis. ff. de procu. & l. ita demum 13. & ibi perscribentes, C. de procur.* 8

Fallit PRIMO hæc regula, † quando exceptio superuenisset post litem contestatam; quia in quacunq; parte iudicii superuenit exceptio, opponi potest, vt not. Alex. & Doct. *in l si mulier. 19. ff. solut. matr.* & Paul. de Castr. *in l. fin. C de except.* & gloss. & Bart. *in l. commune. 2. C. de cons. eius. litis.* quod tamen intellige, quando ex facto aduersarii superuenit post lit. contestat. secus si ex facto ipsius opponētis sine facto aduersarii: quia opponi tunc non potest, secundum Bar. *in l. excusantur. 2. §. numerum. 8. ff. de excu. tut.* & Mod. *in l. si mulier. 19.* 9

10 solu. matr. SECVNDO limita, † nisi esset exceptio dilatoria, quæ reddit processum retro nullum; quia tunc opponi potest etiam post litem contestatam. l. licet. 24. & ibi Bartol. & Doct. C. de procur. & Salic. in l. quod quis. 8. C. eod. titu. & Bald. in l quamuis. 1. C. de iuris & fact. ignor, & Felin. in d. c. exceptionem. 12. colum. 9. versi. ul. fallit octauo, &c. de except. Reliquas vero fallentias, per quas exceptio dilatoria opponitur post lit. contestat. vide plenissime per Felin. d. c. exceptionem. 12. de except. & per Alexand. & Mod. in d. l. ita demum.
11 13. C. de proc. Si autem † exceptio dilatoria, quæ debet ante litem contestat. opponi, fuerit opposita post, punietur aduocatus opponens ad vnam libram auri, text. est in l. penult. C. de exc. & tenet Paul. de Castr. in consilio 270. colum. 1. in 1. volum.

12 EXCEPTIONES † vero PEREMPTORIÆ dicuntur illæ, quæ in totum perimunt ius agentis, prout est exceptio solutionis, iurisiurandi, pacti, satisdationis, & rei iudicatæ, & sic de aliis similibus, & istæ possunt opponi quandocunque tam ante litem contestat. quam post, vsque ad conclusionem in causa, l. peremptorias. & ibi Bald. C. sent. rescind. non poss. quarum exceptionum tres dicuntur esse litis finitæ, quæ impediunt litis ingressum, prout exceptio iurisiurandi, transactionis, & rei iudicatæ; & ideo appellantur litis finitæ; quia sunt inductæ, vt sit litium finis, vt declarant Dd. communiter in l fratris. 10. C. de transf. De exceptione iurisiurandi probatur in l. maximum. 1. ff. de iureiurand. De exceptione rei iudicatæ probatur in l. res iudicata. 1. ff. de re iud. Adde & quartam exceptionem litis finitæ, scilicet, præscriptionis, vt probatur in l. fin & ibi Bart. ff. pro suo. & habetur in l. emptor. 9. C. de præscr. long. temp. & tenet expresse Bartol. in d. l. fratris. 10. C. de transact.

[Exceptio præscriptionis, an, & quando impediat litis ingressum, vide apud Alexand. Trentacinqu. lib. 2. pract. resolut. titul. de except. resolut. 3.]

Poteris addere sex alias exceptiones, quas cumulat Bald. in l postquam liti. 4. colum. 2. C. de pact.
13 vbi vide. ISTÆ autem † exceptiones LITIS FINITÆ HABENT DVPLICEM OPPONENDI MODVM; quia sunt declinatoriæ & peremptoriæ, & ideo quandoque opponuntur in vim declinatoriæ, vt est, quando opponuntur ante litem contestat. quo casu impediunt litis ingressum, & iudicii processum, & ideo declinatoriæ dicuntur: quia iudicium declinant. Quandoque vero opponuntur in vim peremptoriæ, prout est, quando opponuntur post litem contest. nam tunc non censentur oppositæ ad merita causæ, vt perimant ius agentis, & de hoc iudex cognoscit in diffinitiua sententia: vt declarat Bald. in d. l. postquam liti 4. C. de pact. colum. 2. & in d. l. exceptionem. in fin. C. de probat. & Bald. & Alexand. & communiter Doct. in l. nam posteaquam. 9. in princ. ff. de iureiur. & in l. elegāter. 23. §. si quis post transf. 3. ff de cond. indeb. & prædictis adde Bald. in l. diffamari. 5. colum. 2. ve. sic. modo hic quæro vnum, &c. C. de ing. manu. & Bart. in d. l. fin. ff. pro suo. VERVM istæ exceptio-
nes † peremptoriæ quandoque requirunt altio- 14
rem indaginem, quas declarat Bartol. in l. si se. 4. §. condemnatum. 6. & ibi etiam Alexand. in fi. colum. ff. de re iud. quo casu si opponantur ante litem contestat. non impediunt processum, sed iudex debet eas reseruare ad merita causæ, & procedere ad vlteriora, text. est, & ibi Bartol in d l. nam posteaquam. 9. de iureiur. & ibi etiam Bald. & communiter Dd. in l. si quis. 11. C. deposit. & Bart. Alexand. & Dd. in l. ille à quo. 13. §. si de testamento. 2. ff. ad Treb. & Canonist. in c. cum contingat. 36. de off. deleg. & Bart. in l. si is à quo. 3. ff. vt in poss. leg. & Bart. in d. l. fin. ff. pro suo. & habetur. in decis. 3. consil. Neapol. quæ loquitur de exceptione præscriptionis, de
qua etiam Bald. in l. per hanc. 4. colum. 2. C. de tem- 15
por. appellat. † Quid autem operatur ista reseruatio exceptionum ad merita? Dic, quod si in processu iudicii apparebit istas exceptiones esse veras, & militare, quidquid ante factum est, non valebit, & omnia acta habebuntur pro non fa-
ctis, ita dicit Bartol. in d. l. ille à quo. 13. §. si de te- 16
stamento. 2. ff. ad Trebellian. Dicuntur † autem requirere altiorem indaginem, quando non sunt liquidæ, nec de facili possunt liquidari, secundum Baldum & Moder. in l. nam posteaquam. 9. de iureiur. & per Bartolum, & Alexand. in d. l. 4. §. condemnatum. 6. ff. de re iudic. Vnde si opponens offert se paratum in continenti probare exceptionem, vt quia habet instrumentum, vel alias probationes paratas; tunc impedit litis contest. & non reseruatur, secundum Bartol. in d l. ille à quo. 13. §. si de testamento. 2. ff. ad Trebel. & Abb. in d. c. cum contingat. colum. fin de off. del. & est decisum in de. is. 63. consil. Neapol. Hodie tamen in Regno est facta prouisio circa istas exceptiones, vt si quis opponat eas ante litem contestat: debeat illas liquidare & probare intra 5. dies, alias censetur reseruare ad merita causæ, vt est decisum per regiam pragm. quæ incipit: comparente. & sic illud verbum, in continenti, quod est de iure communi, est hodie in Regno declaratum per quinque dies. Est etiam & alia noua prouisio per aliam pragm. quæ incipit: quicunque. qua cauetur, quod opponens aliquam ex prædictis exceptionibus, si illam non probat saltem semiplene, puniatur pro qua-
libet vice ad 10. tarenos. ISTVD autem, † quod 17
dicitur, QVOD exceptiones peremptoriæ POSSVNT opponi VSQVE AD SENTENTIAM, est de iure communi, sed per regni constitutionem, quæ incipit: lite l gitima, &c. debent opponi intra biduum post litem contest. & est correcta in regno illa

illas peremptorias. C. *sent. rescin. non pos. vt d. gloss. in d. const.* Tamen communiter hodie in communi stylo curiarum non seruatur illa constitut. quantum ad hoc, sed potius seruatur contrarium: scilicet illud, quod dictat ius commune, quod est æquius: & sic istæ exceptiones peremptoriæ opponuntur vsque ad conclusionem: & similiter instrumenta, iura, & aliæ cautelæ produci possunt vsque ad conclusionem, secundum formam *c. cum dilectus. 9. de fid instr.* & hoc potest colligi ex regia pragm. quæ incipit; *cursu dilationum.* quæ concedit vltimo loco post repulsum terminum ad producendum iura, cautelas, & scripturas, & per dictam pragm. tanquam nouissimam videtur alterata dispositio *d. const.* & ita seruatur.
18 SVNT etiam † quædam exceptiones, QVÆ possunt opponi etiam POST SENTENTIAM: & sunt illæ, quæ non in totum eneruant sententiam, sed illam modificant: prout est exceptio, ne quis conueniatur & exigatur, nisi inquantum facere potest. Item, exceptio inuentarii facti in hæreditate, vt not. Bartol. *in d. l. 1. C. de iur. & fact. ignor.* & Bartol. Alexand. & Dd. *in l. ex diuerso. 17. §. fin ff. sol. matr.* & Bald. *in l. exceptionem. 19. colum. pen. versic. sunt quædam, &c. de probat.* & Paul. de Castr. *in consil. 166. colum. 3. versic sed si quæritur, in 2. volum.* Sunt etiam multi alii casus, in quibus peremptoria exceptio potest opponi, etiam post sententiam, quos numerat gloss. & ibi etiam Bald. *l. 1. C. de iur. & fact. ign.*

[Exceptiones peremptoriæ, an, & quando post latam sententiam opponi possint, & quænam exceptiones post sententiam, ad impediendam executionem opponi possint, & à quibus, plene, & luculenter tractat Alexand. Trentacinqu. *in vtilis. suis resolut. pract. libr. 2. titul. de except. resolut. 1.*]

VLTIMO in hac materia est sciendum, quod in Regno habemus vnam exceptionem, quæ ap-
19 pellatur † HOSTICA, & habet locum, quando aliquis est submonitus ex parte regis, vt vadat in exercitum regis ad pugnandum contra hostes: nam si contingit interim hunc ab aliquo conueniri vel citari, siue in causa ciuili, siue criminali, habet spatium 15. dierum, antequam vadat ad exercitum: & 1. post reuersionem: & totum illud tempus, quo stat in exercitu, & infra hoc tempus supersedetur in causa, & non proceditur contra eum, nec potest contumax reputari, sed si aliquis sponte accessit ad exercitum sine vocatione, habet solum illud tempus, quo stat in exercitu, & non illos 15. dies. Vnde si interim citatur, potest quilibet suus consanguineus comparere & allegare qualiter citatus degit in exercitu Regis pro expeditione militiæ: & opponere potest exceptionem hosticam, & probato hoc gaudebit induciis prædictis: de hoc est const. Regni, quæ incipit. *hostici*, & ibi Andr. de Isern. & Mod. Cætera in materia exceptionis dic, vt per Specul. *in tit. de except. per totum.* & per Angel. Aret. *Inst. de except. per totum*, & per Abb. & Felin. *extr. de except. per totum.* Hæc solum pauca volui attingere pro colligendis aliquibus floribus magis quotidianis in practica: præsertim ad introductionem iuuenum. Sequitur decimum & vltimum membrum huius primæ partis, scilicet Litis contestatio: *Robert. Marant. V.I.D.*

De exceptionibus oppositis in curia Mercatorum.

ADDITIO. Posteaquam in materiam exceptionum incidimus, non extra rem videbitur & hic addere tertiam partem meæ praxis nundinariæ (vt alias pollicitus sum) in qua de admittendis vel repellendis exceptionibus in curia mercatorum habebitis. Quare sciendum est, † quod re- 20
gulariter exceptionum materia producitur ex æquitate scripta, & ipsa æquitas est materia habilis ad producendum exceptionem, cum & in ipsa æquitate fundetur, *l. qui æquitate. 12 ff. de dol. except.* adeo, quod quoties æquitas non dictat, non datur exceptio, *d. l. æquitate.* & concludunt omnes Canonistæ *in rubr. extr. de except.* & Angel. Aret. *eod. tit. in rub. numer. 10.* & vt exemplis prædicta intelligas, percipito exemplum horum: (amantissime Lector) finge enim, quod quis dolo me induxerit per stipulationem ad aliquid promittendum, certe de iure ciuili remaneo obligatus, & contra me oritur actio: sed considerans Prætor satis iniustum & absurdum fore quem reportare lucrum ex suo dolo cum iactura aliena, naturali æquitate motus, doli exceptionem introducit, vt dicit text. *in l. quo lucidius. 1. §. ideo autem. 1. ff. de dol. except.* Ita quod si agit ille contra me, licet de iuris rigore sim obligatus, potero tamen exceptionem doli obiicere, & ero tutus, & sic ista exceptio fundatur super æquitate, & hæc opponitur inter mercatores, intelligendo tamen, vt procedat de ea exceptione doli; quæ non succedit in locum non numeratæ pecuniæ exceptionis; quia illa inter mercatores non opponitur, vt infra dicetur. Sed intelligas de aliis speciebus exceptionis doli (vt de illa, quæ oritur tempore contractus; quia dolo me induxisti ad contrahendum, & de illa, quæ succedit in locum pacti & iurisiurandi: & de illa, quæ succedit in locum facti, siue intentionis) quas exceptionum species late declarat Angel. Aret. *in §. 1. Inst. de except. num. 7.* Et † postquam in 21
exceptionis doli materiã incidimus, QVOT MODIS DOLVS COMMITTATVR videamus, vt sciamus, quando dicta exceptio sibi locũ vendicat, & quando non: in quo annotandum reperio, quod

Nn 2 multis

multis committitur. ALIQVANDO ante contractum (vt quando dolus ipse dedit causam contractui) vt *l. 1. ff. de dol. except & l. dolo. 5. C. de inut. stipul.* ALIQVANDO committitur dolus tunc temporis, quo res promissa & in stipulationem deducta petitur, licet antea nullus dolus fuerit commissus (verbi gratia, si aliquis agit in iudicio contra aliquem tutũ exceptione, qui scit sibi cõpetere exceptionem, vel agit contra æquitatem, ex qua cõuentus erat tutus.) nam licet à principio tempore celebrati contractus non dicatur dolum fuisse cõmissum; quia nullus dolus, nullaq; machinatio interuenit; tamen dicendum est, ꝙ cum agit in iudicio, & litem super dicta petitione contestatur, dolo malo facere videtur, ex eo; quia perseuerat petere ex dicto contractu inutili: vt est tex. *in d. l. quo lucidius. 1.* (alias *palam. 2.*) *§. circa. 3. ff. de dol. except. & l. qui æquitate. 12. eod. tit.* ex quo annotãdum est, quod quoties quis est tutus aliqua exceptione, vt pacti de nõ petendo, vel alia æquitate; & tamen aduersarius sciens dictam exceptionem, seu æquitatem illi cõpetere, contra eum agit in iudicio, & deducit ius suum, & oritur exceptio doli statim quam primum actor fuerit super sua petitione litem contestatus, & non prius: quia petẽdo ꝙ poterat tolli exceptione, videtur in dolo versatus: & hoc verũ est (vt dixi) in eo, qui agit, & scit vel scire debet reum, quem cõuenit, esse tutum exceptione: (vt supra dixi) secus est in eo, qui ignorat (vt hæres) qui est in ignorantia probabili, *l. qui in alterius. 42. ff. de regul. iur.* quia si non scit, vel scire non debet, nõ præsumitur in dolo versari. & per consequens non obstat exceptio. ALIQVANDO dicitur dolus committi post contractum (vt si opera creditoris debitor perdat pecuniam, quam soluturus erat) *l. si opera. 6. ff. de dol. except. & l. viro atque vxore. 39. cum ibi not. ff. solut. matr.*

22 Illud etiam in mediũ afferendum † esse non modicæ vtilitatis est, CONTRA QVEM talis exceptio INTENTARI POSSIT: & in hoc sciendum est, quod exceptio doli ex parte eius, cui opponitur, est personalis, in tantum, quod opponitur cõtra dolosum, & non contra alium, *l. palam. 2. §. sequitur. 1. ff de dol. except.* & istud est verum, quod opponi possit cõtra quemcunq; committentem, & agit, siue sit maior, siue pubes, siue pupillus doli capax, vt *l. apud Celsum. 4. § de dolo. 22. ff. de dol. except.* & siue sit masculus, siue fœmina, vt *d. l. apud Celsum 4. §. sed & si mulier. 21.* sed aduertendum est, ꝙ aliquando cõtra agentem non solum põt excipi de dolo suo, sed etiam de dolo alieno; & tunc reus in suis exceptionib. debet deducere & specificare, & probare dolũ ipsius, ex cuius dolo ille, qui agit, tenetur (vt puta dolus defuncti nocet hæredi) ꝙ intelligas, vt plene declarat Ang. Aret *in § sed ista, in vers. quæro ad extra. Instit. de act.* & habetur *in d. l. Pompon. 13 §. cum quis 1. ff de acq poss.* Ex

23 parte autem † eius, qui opponit, exceptio doli est in rem: vt est tex. *in l. palam. 2. § plane. 2. ff. de dol. except.* & ideo ad quemcunq; transit res, super qua cõmissus est dolus, transit exceptio (vt puta, si quis conuenitur à fure, raptore, vel alias dolum committẽte in re, quæ petitur) ex eo; quia possidet cõuentus, potest excipere doli exceptione, ita ꝙ nõ quæritur, aduersus quem sit cõmissum dolus, sed an sit commissus dolus in ea re, quæ petitur, *arg. l. res alienas. 28. fi. cum ibi not. C. de rei ven.* sed iis consequens est dubitare, † an singularis successor si agit, possit repelli 24 per except. doli, & sic an dolus auctoris noceat singulari successori? regula est negatiua, ꝙ regulariter dolus sui auctoris non nocet sibi, vt est tex. *in l. apud Celsum. 4. §. de auctoris. 27. ff. de dol. exc.* Fallit hæc regula in pluribus casibus. Primo, si successor singularis vult vti accessione sui auctoris, vt *d. §. de auctoris.* Secundo fallit, si non vult vti d. exceptione; tamẽ habet causam lucratiuam, vel quasi, vt *d. §. de auct.* Tertio fallit, quãdo de suo dolo conuenitur, vel partis excipitur, vt ibid. Quarto fallit, vbicunq; res reuersura est incontinenti ad auctorem dolosum, vt ibid. Quinto fallit, vbi exceptio cohæret rei, vt ibid. Sexto fallit, vbicunq; dolus cõmissus est in actionis acquisitione: nã cuicunque successori vtenti obstat exceptio, vt *d. l. apud Celsum. 4. §. si quis. 29. & §. si de auctoris. 27. & §. in hoc 17.* Aduertendũ tamẽ est ad id, ꝙ dictum est supra *in 2. fallent.* quod dolus auctoris nocet singulari successori habenti causam lucratiuam, ꝙ est intelligendum si agat: quia contra eum potest opponi exceptio de dolo auctoris; secus autẽ si se defendat, vt est gl. not. *in l apud Celsum. §. si quis autem ex causa legati. 29.* & not. Ang *in l pure 5. §. si eũ. 5. eod. tit.* aduertit Ang Aret. *in §. 1 inst. de except. n. 10. versic. aduertas tamen.* & est tex. *in l. sicut æquum. 29. ff. de act. empt.* & ibi late Doct. scrib. *in l. vitia. 11. C. de acquir. poss.* vbi Bal & Sal. & alii optime declarãt. † Sed 25 finge fore adhibitum dolum in aliquo contractu celebrato inter aliquos, demũ celebratur alius cõtractus ad confirmationẽ primi cõtractus, & in isto secundo cõtractu nullus dolus fuit adhibitus: modo actor agit ex secundo contractu, an opponi possit exceptio doli ex primo cõtractu? Paul de Castr. *in consil. 162 visis & ponderatis omnibus. col. 1. lib. 2.* dicit, quod potest excipi de dolo, quia dolus commissus in primo contractu, censetur repetitus in secundo tendente ad eius confirmationem, & sequitur consulendo Aymon Crauet. *in consil. 142. numer. 13.* sed nunquid † dolus vnius ex sociis no- 26 ceat alteri socio? Dicas, quod sic, vt per Bartol. post Flor. *in l. si de communi. 19. ff si ser. vend.* licet socius contra socium habeat regressum, vt ibi. 27 Sed † an exceptioni doli possit renunciari Specul. *in tit. de renunc. & conf. in versic. Item exceptio doli, numer. 25.* tenet, quod exceptioni doli de præterito renunciari potest, sed dolo de futuro neutiquam potest renunciari, *l. si vnus. 27. § illud nulla. 3. & ibi Bartol. ff. de pact.* & Doct. maxime Bart. *in l. Aurelio. 20. §. Gaius. 1. ff. de lib. leg. & in l. si quis* cum

cum aliter.36. ff de verborum obligat. & in l. tres fratres. 35. de pact. & in l quidam decedens. (alias, *ita autem.5. in §. Iulianus libro vigesimoprimo. 7.) ff. de admin.tut.*

[Exceptionis doli renunciatio, vt subsistat, quæ requirantur, & an generalis renunciatio sufficiat, & an ad dolum futurũ extendatur, late prosequitur, tam quoad vltimas voluntates, quam contractus, & egregie resoluit Alexan. Trentacinqu. *lib. 1. pract. resolut. tit. de dolo. resolut.* 1. vbi etiam *resolut.* 2. tradit, quomodo dolus probandus sit.]

28 Sed finge † inter viuos fieri liberationẽ, & quietationem generalissimam, nunquid dolus censeatur remissus? vide ad plenum per Bart. & Soc. *in consil. 169. incip. in præsenti. versic. ex quibus inferendo ad propositum. & in consil.* 190. *incip. nemini. verb. postremo. cum vers. sequent. in 2. part. & infra dicam.* NEC ABSIMILEM † prædictis putes EXCEPTIONEM SIMVLATIONIS, idcirco, vt aliqua de ea dicamus, illud primo sciendum est, quod TRIPLEX simulationis SPECIES reperitur, secundum Baldum *in l. cum precibus.* 18. *C. de probat.* & Bart. *in consil. incip. Petrus Nicolæ.* PRIMO siquidem MODO contrahitur simulatio, cum in veritate agitur, quod vnus contractus celebretur; tamen alius celebrari simulatur, *C. plus val. quod agitur. per tot. & C. de cont. empt. & vend. l. empti fides. 9.* vt puta in veritate volumus contrahere, & facere contractum pignoris, verum quia creditor dubitat ne cogatur computare fructus in sortem principalem, iuxta *l. 1. & 2. C. de pign. act.* simulat contractum emptionis, & licet tali casu non valet contractus simulationis, videlicet emptionis, remanet talis validus contractus pignoris, *l. emptione. 3. C. plus vale. quod agi. & in c. illo vos. 4. de pign.* & sic plus valet, quod in veritate agitur, quam quod simulate concipitur, vt *in tot. tit. plus val. quod agit.* & in ista prima specie simulationis excipiens debet aduertere, vt particulariter deducat, & probet, qualiter fuit conuentum inter partes, quod in veritate esset pignus, licet fingeretur emptio & venditio. Item, quod incontinenti partes ipsæ celebrauerunt contractum venditionis simulatum: nam si decurrisset interuallum temporis, posset dici, quod à prima conuentione fuit recessum, & per consequens in veritate non intendebant facere pignus, imo veram venditionem (vt dictat instrumentum) *argumen. l. cum in plures. 60. §. locator horrei. 6. ff. loca.* & ibi Bart. & Bal. & Sal. & Bar. *in l. non solum. 8. § morte. 6. vers. plene. ff. de no oper. nun.* & Iac. Butr. Barr. Bald. & Salic. & Ang. *in l. pacta nouissima. 12. C. de pact.* & hæc species simulationis opponi potest etiam inter mercatores; quia æquitatem sapit, *l. 1. ff. de dol. mal. & met. except.* SECVNDO MODO dicitur contractus simulatus, & fit, quando in veritate celebratur contractus, & modico tempore debet durare (quia forte debet fieri retrouenditio statim) vt *l. ii. qui. 4 §. si ab ignoto. 2 ff. de manumiss.* intelligendo si expresse per pactum ita sit promissum, & iste contractus ex sui apparentia non præsumitur simulatus, imo est permissus, & valet in forma specifica, vt est text. *in l. si fundum. 2. C. de pac. inter empt. & vend. & ibi not.* nisi alia coniectura concurreret, quam quod infra certum tempus teneatur retrouendere (puta, quia interuenit paruitas pretii, respectu valoris rei: iuxta gloss. not. *in l. 1. in princ. ff. de superfic.* & quod venditor indigeret pecunia, & pecunia peteretur mutuo, & pactum de retrouendendo, quo ad certum tempus tantum, & elapso termino, quod non posset retro emere, & quod non possit retroemi antequam transeat certum tempus.) Ex iis enim omnibus præsumitur contractus simulatus, & magis præsumitur celebratus, vt creditor interim durante illo tempore lucretur fructus, & sic potius sit pignus, quam vera venditio. Sin autem non constaret de originali mutui petitione; tunc ex tali pacto de retrouendendo non iudicatur contractus simulatus, etiam si ibi esset paruitas pretii, respectu rei venditæ, & quod sit factus cum vsurario, secundum Dd. *in c. ad nostram. 5. de empt. & vendit. & in l. emptione. 3. C. plus val. quod ag.* TERTIO, † dicitur contractus simulatus & imaginarius, quando apparenter fit contractus, in mente autem fit, & agitur, quod nihil fiat inter partes, & per hoc loquitur *l. nuda. 55. ff. de contrah. empt. & l. imaginaria. 16. ff de R. I.* & omnibus istis modis habet locum dicta exceptio inter mercatores. Sed illud non videtur reticendum, † quomodo potest allegari simulatio contractus, cum eam allegando quis alleget turpitudinem suam? quo casu non est audiendus. Bart. *in l. iusiurandum quod ex conuentione. 17. § fin. ff. de iureiur.* dicit, quod debet quis agere rei vendicatione ad rem, super qua fuit simulatio commissa, & si opponatur, quod ei fuit res vendita, replicari potest, quod venditio fuit simulata, & imaginaria: tunc licet allegem turpitudinẽ meam, sum audiendus, quia non allego eam ad fundãdum intentionem meam, sed allego eam ad coadiuuandum intentionem meam. Item ego allego eam contra eum, qui fraudem participauit. Item ego, qui allego, tracto de damno vitãdo, ille vero de lucro: igitur sum audiendus, *l. apud Celsum. 4. §. Marcellus. 13. ff. de dolo except.* non autem secundum eum possum petere rescindi dictam venditionẽ allegando fraudem, vel simulationem, quæ principaliter fieret ad fundandam intentionem meam, & allegarem ex consequenti turpitudinem meam, & istam doctrinam Bart. sequitur Ang. Aret. *in §. 1. Instit. de exc.* de cuius veritate vide do. Vital. de Camb. *in tract. claus. in clausu. rei non sic gestæ. in tit. quis possit dicere, seu allegare contractum simulatum f.* 388. & Bald. *in l. cum profitearis. 4. C. de reuoc. donat.* vbi dicit, quod aut contractus est verus, tamen fraudulẽtus, & isto casu verum est id, quod dicitur, quod non auditur quis, allegando eius turpitudinem: aut contractus est simulatus in fraudem factus; & tunc bene potest agi de simulatio-

latione, & licet appareat de fraude, non tamen repellitur ab agendo: & hoc inducit ad quæstionem de quodam mercatore, qui cogitans de fugiendo, & fraudando suos creditores, in eorum fraudem donauit, vel alienauit bona sua, postea non fugit, vult vendicare ipse donans, vel reconducere res donatas, siue alienatas, eo prætextu, quod donauit, vel alienauit in fraudem cred. aliter non facturus, nunquid possit? & dicit, quod sic, per istam suam rationem, quam supra proxime retuli, sed Bart. *in l. post contractum. 15. ff. de donat. & in d. l. iusiurandum. 17. §. fin. de iureiur.* plenius tetigit hunc articulum: & finaliter teneas, quod nedũ ipse principalis, sed eius hæres potest allegare contractum simulatum, licet non possit dicere & allegare fore pactum in fraudem, vel deceptionem fisci, vel alterius priuatę personæ, *l. quamuis, & l. cum propria. C. si quis alt. vel sib.* & Doct. vbi supra.
32 Tempus † enim imminere videtur vt quæramus, QVOMODO PROPONATVR exceptio simulationis contractus? In quo reperio, exceptionẽ simulationis multipliciter capi, & ex hoc debet excipiens dicere, qua specie simulationis sit simulatus, non intentione incerta, (vt aduersarius reddatur certus) & nulla alia facta declaratione, ille, contra quem dicitur simulatus, debet obtinere, *l. 1. in princ. ff de eden. & l. idem Pomp. scribit, si frumentum. 5. in fine. ff. de rei vendic.* quæ licet loquantur in agente, habent tamen locum in excipiente, *l. 1. §. Labeo. 16. ff de flum. Ne quid in flum. publ. & ff. de legat. 1. l. Titiæ textores. 36. in princip.* debet ergo dici, & declarari species simulationis, & etiam causat reparationem contractus sic factus, secundum Bald. *in l. ab Anastasio. 23. C. mandati. & in l. cum precibus. C. de prob.*
33 Sed † finge debitum ex vna causa, aliquem confiteri debere ex alia causa, nunquid simulationis exceptio oriatur? Bald. *in l si ex precio. 6. C si cert. petat.* dicit, quod non oritur exceptio simulationis; quia dicitur tũc competere exceptio simulationis, quando promissio est facta simulate, ob causam non veram vel nõ iustam, sed hic obligationis substantia non deficit, vt dicit text. *in d. l. si ex precio. 6.* & debitum ex vna causa, potest in debitum ex alia causa conuerti, vt ibi declarat Bart. & hactenus de hac exceptione simulationis.

[De triplici simulationis specie, & exceptione simulationis, quod post conclus. in causa proponi, & an ei renunciari possit. Item an iuramentum super contractu simulato interpositum sit nullum, aliaq; multa vtilia ad hanc materiam pertinentia, plene tractat Alexand. Trentacinq. *libr. 1. pract. resolut. tit. de simulatione. resolut. 1.* quem omnino vide.]

34 Sequitur, † vt non incongrue videamus de METVS EXCEPTIONE, quæ & ipsa fundatur super æquitate, vt est text. *in l. ait prætor. 1. ff. quod met. cau.* & est in rem, non in personam, *l. item si cum exceptione. 14. §. in hac 3. cum ibi not. ff. quod met. caus.* & est text. *in l. apud Celsum. 4. § pen. ff. de doli mali exc.* & sic quando proponitur ista exceptio, non est opus dicere, & allegare personam metum inferẽtem, vel etiam personam cui metus fuerit adhibitus, vt *in d. §. penul.* sed sufficit allegare metum fuisse adhibitũ, & sic impersonaliter in tali re, vt talis res promitteretur; & quia sapit, vt dixi, hæc exceptio æquitatem, inter mercatores potest opponi, cum & id quod metus causa gestum est, ratum haberi nõ debere, non tam fuit verbum hominis, quam verbum Dei: vt dicit magister Raim. *in sua sum.* prout refert Bal. *in cons. 133. col. 2. post princ. vol. 3.* pro quo dicit Bald. *in rubr. de con. inuest. in fin. verb. quæritur vltimo.* quod vox Dei posuit in ore prætoris edictum, *quod met. caus. gestum est*, & multa de exceptione metus, & quomodo probetur, qualiterve purgetur, videas Boer. *in dec. 100. & 101. in 1. part.* vbi plene.

[Metus qualis esse debeat, vt contractum rescindat; & quomodo probetur; Item an purgari possit, & tertio præiudicet. Quanto item tempore iuri opponendi, seu agendi de metu præscribatur, plene tractat Alex. Trentacinqu. *in vtilissimis suis pract. resolutionibus, lib. 1. tit. de his, quæ vi metusve caus. fiunt. resolut. 1. & ibid. resolut. 2.* agit, de act. quod metus causa, quæ datur contra tertium bonæ fidei possessorem, etiam titulo possidentem, & quanto tempore isti actioni per tertium possessorem pręscribatur. Item quanto tempore hæc actio duret, contra eum qui metum intulit?]

Subsequenti † ordine videamus, nunquid EXCEPTIO NON NVMERATÆ PECVNIÆ, inter ipsos mercatores opponi valeat, & an inter eos seruetur dispositio *leg. si ex cautione. 3. & l. in contractibus. 14. C. de non numer. pecun.* pro istius quæstionis solutione, illud præcipue sciendum est, quod diuersa tempora à iure statuta reperiuntur ad opponendam dictam exceptionem: nam in contractu mutui, in quo quis in scriptis cõfitetur se mutuum habuisse, debitor opponit dictam exceptionem intra terminum duorum annorum à tempore, quo confitetur se mutuum recepisse, & eo casu opposita dicta exceptione infra dictum tempus, nihil probat, sed creditor habet probare numerationẽ; & si eam non probauerit, confessio illa debitoris stante dicta exceptione opposita nihil operatur: vt est text. *Instit. de literarum obl. §. 1. & d. l. in contractibus.* Item in aliis contractibus, quam mutui, de quibus appareret scriptura, tempus opponendi dictam exceptionem (vt onus probandi numerationem transferatur in creditorem) est 30. dierum, vt *in d. l. in contractib. 14. §. super cæteris. 2.* præterquam in cõtractu emptionis, & venditionis, in quo non potest opponi exceptio pretii non soluti, vt *in l generaliter. 13. C. de non num. pec.* nisi vellet in se suscipere onus probandi, secundum Bald. *in l. peremptorias. C. sent. resc. non poss. cum concor. suis.* Ita præterquam in contractu transactionis, vt *in l. si transactionis. 11. C. de non num. pec.* modo deueniendo ad principalem quæstionem vide-

videtur dicendum, quod possit opponi dicta exceptio inter mercatores ex pluribus; & primo, quia exceptio non num pec. fundatur ratione naturali, & super æquitate, vt dicit gloss. *in rubr. C. de non num. pec.* secundo; quia (vt dixi supra) in foro mercatorum habet locum æquitas canonica, sed de æquitate canonica, etiam post biennium opponitur, secundum Ioan. And. in regula iuris, *locupletari, de reg. iur.* per regulã *c. quoniam. 20. fin. de præscr.* & sequitur Ioan. Fab. *in d. l. in contractibus.* 14. *C. de non numer. pec.* & Host. & Ioan. Andr. & Bart. & communiter Doct. *in c. fin. de solut.* & Fel. latissime *in c. si cautio.* 14. *de fid. instr.* 17. *col. nu.* 61. & ita fuit decisum *in Capell. Thol. dec.* 418. & sequitur Bald. *in d. l. si ex caut one. 3. & in d. l. in contractib.* 14. *C. de non num. pec.* & etiam elapso biennio transfertur onus probandi in creditorem, vt dicit Angel. Aret. *in §. idem iuris. 2 Inst. de except.* sed in cõtrarium, quod inter mercatores non habeat locum dicta exceptio, allego gl. sing. *in §. fin.* quæ incipit, *argentariorum. in Auth. fideiuss.* & pro hac etiam opin. allegatur Bald. *in l. frustra. 6. C. de non num. pec.* vbi citat illam gl. sing. sed pro certo ibi Bald. hoc non dicit, sed Salic. ibi dicit, quod aut mercator vult opponere exceptionem prædictã ex persona sua, & non potest, sed si vellet opponere ex persona eius, pro quo intercessit; & tunc potest opponere; & ita intelligitur id, quod ibi dicit Bald. si recte inspiciatur: & ita tenet Ias. per prædicta, *in l. qui pecuniam. 30. num. 6. ff. si certum petat. & in l. cum quis. 10. num. 6. C de iur. & fact. ignor.* licet corrupte loquatur in libro meo. idem dicit, & latius Angel. Aretin. *in §. idem iuris. 2. Institut. de except. nu.* 16. intelligendo tamen, quando mercator spopondisset, ex obligatione debitoris confessionata: at secus, si simpliciter, vt debitum ab illo debitore creditori debitor spopondisset; quia tunc, & debitor, & mercator fidem debiti videntur agnouisse, argum. *l. cum fidem. 4. C. de non num. pecun.* forte tamen si fas esset loqui contra tot veterum iuris interpretes, dicerem prædicta procedere in campsore tantum, vt dicti Doctores in locis proxime allegatis exemplificant; at secus in simplici mercatore, qui vt plurimum (vt experientia est rerũ magistra) negociatur non præsenti pecunia, sed in credentiam, cui si auferretur facultas excipiendi de nõ numer. pecun. esset summa iniquitas; & ratio diuersitatis inter campsorem, & simplicem mercatorem posset esse; quia campsores solent præsenti pecunia negociari. Item quia magis eorum fides censetur, & est approbata, adeo, quod magis quis confidit nudæ promissioni, & verbali campsoris, quam mille instrumentis alterius personæ, hinc eorum scripturis plenam fidem adhiberi videmus; vnde non mirum, si ex persona eorum non habeant exceptionem nõ numeratæ pecuniæ; imo quod plus est, etiam campsor habet dictam exceptionem, secundum Baldum *in consil. 199 in 2. volum.* vbi ponit quæstionem, quod si campsor Venetianus facit mihi literas cambii directas campsori Neapolitano, vt soluat mihi ducatos centum per eum habitos à me: si campsor Neapolitanus non vult acceptare literas, & ego habuero recursum contra campsorem Venetianum ad repetendum debitum, & ille opponat exceptionem non numeratæ pecuniæ, ex illis literis dicit ipse, quod nõ probatur vera numeratio, sed tantum confessio, *l. si ex cautione 3. C. de non num. pecun.* nisi campsor confiteatur numerationem, seu saltem non diffiteatur, vt *ff. si cert. pet. l. lecta.* 40. *& ff. de verb. oblig. l. si ita stipulatus.* 126. *§. Chrysogonus. 2. ff. de verbor. oblig* & per consequens concludit, opponi posse dictam exceptionem, vnde cogita super prædictis in facti contingentia, & reperi nouissime Beneue. Strach. *in tract. de merc. in vlt par. nu. 9. fol.* 276. tenentem mercatori competere hanc exceptionem, & vltra prædicta videas Afflict. *in const. causis. in 4. not.* tenentem, quod etiam in literis cambii habet locũ dispositio *d. l. ex cautione. C. de non num. pecun.* vt opponatur exceptio non numeratę pecun. licet videatur loqui quo ad subscribentem literis cambii, & sic non de campsore.

[Prædictam sententiam; quod videlicet except. non numer. pecun. etiam inter mercatores locum habeat, etiam probat Fachin. *lib. 2 controuer. iur. cap.* 86. *in prin.* Plura de hac exceptione in foro quotidie occurrentia, An videlicet etiam locum habeat, si quis cum iuramento in chirographo, vel in iudicio, apud acta, vel his verbis, quod non spe numerationis, sed numeratione reuera intercedente, vel in instrumento guarentigiato, confessus sit, se pecuniam recepisse. Item, si vltra confessionem, etiam pignus dederit. Item si extet statutum; quod contra instrumenta publica nulla opponi possit exceptio; Et quod literę cambii paratam habeant executionem. Item si quis cõfiteatur, se accepisse mutuo pecuniam coram testibus. An his omnibus, & aliis casibus, opponi possit dicta exceptio; Et an tali exceptioni renunciari possit. Et in quibus casibus & contractibus ea locum nõ habeat, Et an, & quando post biennium opponi possit. Quando item, & intra quod tempus à creditore, qui confessus est, se mutuum à debitore recepisse, proponi debeat. Et an minor, qui iurauit spe futuræ numerationis, vel qui debitori successit, eam post bienniũ opponere possit, aliasq; vtilissimas quæstiones ad hanc materiam pertinẽtes, vide in practicis Resol. Alex. Trentacin. *lib. 3. tit. de solutionibus. resolut* 20. & apud Fachin. *dict. lib. 2. controuers. iur. cap.* 81. *& sequentib.*]

Sed illud † etiam pulchrum est videre, nunquid EXCEPTIO PERIVRII repellat agentem etiam in foro mercatorum? & dicendum est, quod sic, imo à fortiori; quia vt dixi, in curia mercatorũ agitur de bono, & æquo, & seruatur æquitas, modo sic obseruare promissa est iuris naturalis, & æquitatis naturalis, vt est tex. *in l. huius edicti. 1 ff. de pact.* ibi, dum dicitur, quod edictum de pactis, equitas naturalis est. 36

Quid.

Quid enim tam congruum est fidei humanæ quam pacta seruare? & si non obseruantur pacta, est contra naturalē æquitatem, vt *in d.l.* 1. à contrario sensu, & firmat Bertran. Doct. Cast. *in consil* 51. *in* 1. *libr. num.* 12. vbi dicit, quod contra ius gentium, & naturale est procedentia ex ore mercatorum irrita facere; ergo qui non seruat pacta maxime iurata (quo casu est periurus) repellendus est. Sed an dicatur periurus ille, qui promisit soluere intra certū terminum, & non soluit, si post terminum offerat se paratum soluere? dicas, quod non, vt est gl. sing. 32. *qu.* 1. *cap. apud misericordem.* & est ratio; quia eo ipso, quod soluit extra terminum, vel offert se soluere, non videtur habuisse animum differendi: vt refert & sequitur Lanfranc. *in c. quoniam contra.* 11. *in verbo, deposuit. nu.* 136. *de prob.* sed aduertendum est ad id, quod supra dixi; quoniam Doct. Canonistæ *in c. intelleximus.* 7. *ext. de iudic.* tenent, quod periurus non repellitur ab agendo: sed Speculat. *in tit. de acto.* §. 1. *vers. Item quod est periurus.* tenet, quod periurus indistincte repellatur ab agendo, Lud. Roman. *in sing.* 493. incip. *tu sai.* concordando opiniones dicit, quod aut quæritur, an periurus in vno, repellatur ab agendo in alio penitus diuerso? & tunc procedat opin. Can. aut quæritur, an periurus in eadem re, quæ petitur, repellatur ab agendo ab ea? & isto casu procedat opin. Speculat. tenentis, quod periurus repellatur ab agendo, allegat tex. quem ita intelligit *in l. si quis maior.* 41. *C. de transact.* & ita tenet Bald. *in rep. l. iusiurandum.* 2. *ff de iureiur.* & Felin. *in d. c. intelleximus.*

37 *num.* 6. *de iud.* Sed † quatenus dixi, quod licet quis sit periurus non soluendo infra terminum; tamen si offert se soluturum post terminum, purgat illud periurium: in hoc contradicere videtur text. *in d. l. si quis maior.* 41. *C. de transact.* vbi clare colligitur impediri purgationem moræ, sed ne inaniter dixerim, id est aduertendum, quod de æquitate canonica, per illam gloss. *in c. apud misericordem.* 32. *qu.* 1. admittitur purgatio moræ, & ita eam intelligit Alexand. *in d. l. si quis maior.* quem omnes sequuntur, & ex hoc pulchre inferebat Th. Parp. *in repetit. dict. l. si quis maior. in* 23. *not. in fin.* quod cum inter mercatores proceditur de æquitate, iuris apicibus omissis, vt constitutum est inter eos, non immerito dicendum erit admitti moræ purgationem; quia secundum eum moræ purgatio adinuenta est de æquitate, & impeditur solum de rigore, *in l seruum.* 91. §. *sequitur.* 3. (*ibi; ex bono, & æquo*) *ff. de verbor. obligat.* citat decisionem Alexand. in terminis (vt verbis eius vtar,) *in l. & si post tres.* 8. *in princip. ff. si quis caut.* ibi dixisse, inquit, quod ibi impeditur purgatio, vbi seruatur rigor, & vbi obseruatur æquitas; procedit illa regula, quod si non nocet, & alteri prodest, de facili debet concedi, *l. si finita.* 15. §. *item videamus.* 9. *ff. de damn. infect.* intelligit tamen prædicta procedere cum causa, quod possit mercator moram purgare, nisi probato interesse ex aduerso, vnum tamen scire non omittas, quod in Regno isto extat ritus magnæ curiæ vicariæ, quo cauetur, quod comparens debitor cum sacculo paratus, purgat omnem moram, & euitat omnem pœnam, & incipit ritus: *Item si aliquis vel aliqua citatus vel citata*, & sic res non habet difficultatem. Nisi † debitor renunciasset ri- 38 tui de purgatione moræ, vel facultati purgandi eam (vt fieri sæpe assolet) quia eo casu cessat purgatio, secundum Bald. & Salic. *in l. magnam.* 12. *C. de contrahend. stipulat.* Et † alias (dum essem audi- 39 tor in toto statu principatus Salerni) dicebam ex hac limitatione, quod si quis promiserit centum in duabus pagis, seu tandis, & si non soluerit in prima, possit totum peti, & debitor totum teneatur soluere, renunciando facultati purgandi moram: quod totum licite peti potest, & totum debitor (quod alias non admitteretur, etiam existente pacto) per ea, quæ dicit d. Ias. *in l si insulam.* 84. *ff. de verbor. obligat.* in ea quæstione de promittente Stichum, & si non dederit centum nomine pœnæ, & super hoc fuerunt consulti magni practici in ciuitate Neapoli, & vt ego dixi, consuluerunt, & quod esset excussio inter mercatores, tenet Dec. *in d. c. ex parte.* 13. *el* 2. *de off. del.* 2 *col.* Cessare † etiam inter mercatorem 40 excussionis exceptionem, inquit gl. *in Auth. de fideiuss.* §. *argentariorum.* quā ad literam sequuntur Bald. & Sal. *in l frustra.* 6. *C. de non num. pecun.* & Bald. *repet. in l. fin. ad fin. C. de fal.* & Angel. Aret. *in* § *item si quis in fraudem.* 6. *col. de act.* & eis adstipulatur Boer. *in decis.* 221. 2. *parte. nu.* 25. sed è recentioribus Negus. *in tract. de pig. in* 1. *membro.* 8. *part. num.* 28. dicit, quod duplex est modus excipiendi de excussione: vno modo respectu ordinis iudiciarii; quia de ordine iudicii est, quod prius excutiantur bona principalis debitoris, quam possit agi hypothecaria contra tertios possessores, & similibus casibus, & isto casu (dicit ipse) quod non habet locum exceptio excussionis per mercatores: Altero modo opponitur exceptio excussionis respectu interesse non habito respectu ad ordinem iudiciarium, nec ad præposterationem, sed consideratur interesse tertii possessoris, quod consistit secundum eum, in hoc (vt si debitor principalis sit soluendo, ipse exigatur) antequam molestetur tertius possessor; & isto casu talis exceptio excussionis habet locum etiam inter mercatores, & ita dicit intelligenda dicta Bald. *in l. si duobus.* 3. *fin.* §. *sed & si quis* 1. *C. communia de leg.* 1. *col. vers. fuit à me quæsitum.* & Alexan. *in l. si constante.* 24. 11. *colum. ff. solut. matr. in* 2. *qu.* 2. *partis.* dum dicunt, quod exceptio excussionis non solum concernit ordinem iudicii, sed etiam interesse partis, & ex hoc infert bene fuisse conclusum per Corn. *in consil.* 55. *in* 3. *lib. in litera S.* dum dixit, quod in causa, in qua debet procedi sola facti veritate inspecta, non debet, nec potest opponi exceptio excussionis respectu ordinis, sed ea nō obstāte poterit insimul, & cumulatim agi cōtra debitorem, & tertium possessoré, & in eo-

dem iudicio discuti de bonis principalis debitoris, & tertii possessoris. Nouissime huic opinioni assentit Ben. Strach. *in tract. de merc. in vlt. parte. nu.* 8. & ita alias ego concludebam in 1. glos. huius operis; nunc autem dico, quod si recte considerentur verba Neguss. nullum videntur habere saporem; nam secundum eum potest dari casus, quod potest excipi de præposteratione, seu de ordine iudicii, non dato interesse partis, contra dicta Alex. & Bald. vbi supra, & potest dari casus, in quo opponatur de discussione, habita consideratione solum ad interesse partis; & tamen non potest opponi exceptio excussionis, nisi opponentis intersit; quia talis exceptio concernit ordinem iudicii cum interesse partis, vt testatur Alex. vbi supra. adeo, quod si opponatur de ordine iudicii & præposteratione ipsius, vbi partis beneficiũ, vel interesse nõ consideratur, & recte opponens generaliter (non inter mercatores solum) reiicitur, & sic non posset dari practica talis, quod excipiatur de excussione, habito respectu ad interesse tantum, vel habito respectu ad ordinem, non considerato interesse, semper enim interesse respicitur; & sic vel semper admittẽda est excussio, vel semper reiicienda, nisi dicamus Neguss. voluisse dicere, quod virtus consistit in modo excipiendi, vt si dicatur, & excipiatur in tertium possessorẽ, quod contra ipsum nõ potest agi; quia de ordine iudicii est prius agendum contra principalem: nam isto casu reiicitur inter mercatores. si vero dicatur, quod sua interest, quod excutiatur principalis, & eo reperto non soluendo; tunc agitur contra eum: nam tunc quia solum allegatur interesse, excipi potest: sed adhuc anceps sum. Dicerem tamen, quod si principalis debitor est soluendo, & facilius ad conueniendum, & tertius possessor exceperit, quod stante, quod principalis est soluendo, & est habilis ad cõueniendum, non potest ipse molestari; & ideo, quod excutiatur ipse, & si non reperiatur idoneus, tunc agitur contra eum; tunc potest excipi nõ ea ratione sola; quia ita sua interest, sed ea; quia quod tibi non nocet, & alteri prodest, cogeris facere, *l. in summa.* 2 §. *item Varus.* 5 *ff. de aqua & aqua plu. arc.* quæ regula etiam inter mercatores procedit, vt in indiuiduo inquit Thom. Parp. *in repet. l. si quis maior.* 41. *C. de trans. in* 23. *not. in fin.* vnde si principalis est soluendo, & habilis ad conueniendum, nõ est æquum haberi recursum contra tertium possessorem, non enim sibi nocet agere contra principalem debitorem actione personali, & prodest tertio possessori non vexari, & sic nimirum si cogi potest ad id faciendum, & ita videtur mihi concludendum respectu excussionis inter principalem, & tertium possessorem, sed inter principalem debitorem, & eius fideiussorem, si conueniatur fideiussor, & sic mercator, puto nullam excussionem posse opponi propter præcipuam fidem, quam habent homines promissionibus mercatorum, & campsorum.

[Licet in foro mercatorũ summarie, & de æquitate procedatur, nec attendantur iuris apices, eoq; excussionis exceptionem inter mercatores locum nõ habere, communiter receptum sit, teste Soarez. *in com. opin. lit. F. nu.* 346. quam sententiam etiam secutus est senatus Pedemontanus, vt prodidit Ant. Tessaur. *decis.* 166. *nu.* 7. Item Gail. *lib.* 2. *obs.* 27. *nu* 26. & alii, relati ab Ant. Hering. *in insigni eius tractat. de fideiuss. cap.* 27. *de benef. fideiuss part.* 1. *nu.* 281. tamen cõmuni huic opinioni repugnat textus *in Nouell.* 136. Ideo Alciat. *in l. vlt. nu.* 32. 33. *&* 34. *ff. si cert. pet.* ac Bertazol. *in tract. clausular. claus.* 40. *gloss.* 4. *nu.* 3. *in fin.* eam reiiciunt. Et dicit Petr. Rebuff. *in l. ita stipulatus. col.* 3. *vers. tertio vitiatur. ff. de verbor. signific.* quod hæc exceptio non sit contra bonam fidem, ideoq; merito mercatoribus hanc legem esse communicandam, cum leges sint omnibus cõmunes, *l. leges. C. de legib.* nec debẽt, inquit, excipi mercatores à legibus aliorum, nisi quatenus ipsis iuribus sunt excepti, Herin. *d. cap. nu.* 285. Fachin. *lib.* 8. *controuers. iur. c.* 53. quatuor conclusionibus hanc quæstionem explicat, quas apud eum videre licet. An autẽ exceptio excussionis, etiam post litem contestat. & in causa appellationis opponi possit. Et quibus casibus locum nõ habeat, vide apud Gail. *d. obs.* 27. Item de forma excussionis, an fideiussores, & bonorum possessores ad eam citandi sint, vide Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut. tit. de except. resolut.* 4. *num.* 10. *& seqq.*]

Exinde † hæsitare non modice conuenit, (vt & e- 41
go alias in nundinis ciuitatis Salerni in mense Septembri hæsitaui) finge, quod quidã mercator promisit pro Titio, hoc modo: si Titius nõ soluerit ducatos centum intra decem dies, soluet ipse: euenit, ꝙ Titius nõ soluit, conuenitur mercator, vt soluat, dicit mercator non teneri; quia promisit, si Titius non soluerit, id est, si interpellatus nõ soluerit, quid igitur iuris? & videtur, quod mercator pro se habeat text. *in l. fideiu. obligari.* 16. §. *fin. ff. de fideiuss.* & ista exceptio interpellationis non factæ oritur ex ipsa scriptura promissionis, quæ semper opponi potest, etiã inter mercatores, arg. eius quod dicunt Bar. *in l. prætor.* 1. §. *vt parui. ff. quod vi aut clam.* & Bal. & Sal. *in l. ita nobis cordi pudor.* 28. *C. de adul.* & Abb. *in c. ex parte.* 13. *la* 2. *de off. deleg.* vbi dicunt, ꝙ si per statutum sunt exclusæ omnes exceptiones; tamen illæ, quæ oriuntur ex eadẽ scriptura, non sunt exclusæ. verum si mortuus fuerit principalis debitor antequam solueret, & interpellatur, eo casu agenti cõtra mercatorem non obstat exceptio interpellationis nõ factę; quia mortuo reo, videl. Titio statim apparet verum esse reum non soluisse, vt dicit tex. *in d. l. fideiussor.* 16. §. *fin. de fideiuss.* ego autem puto quod illa, quæ primo loco dixi, quod requiritur interpellatio, non habent locũ inter mercatores; quia inter illos (illa verba, si nõ soluerit) intelliguntur, id est, si fuerit in mora soluẽdi, vt *ff. de const. pec. l. si duo.* 16. *in fin.* quia elapso termino statim mercator dicitur in mora, vt declarat Bald.

42 *in tract. de const. num.* 2. Sed † quid de exceptione litis
pendentiæ dicimus, nunquid inter mercatores op-
poni valeat? & videtur, quod sic; quia talis exceptio
habet locum, etiam ad impediendũ iudicium sum-
marium, & sic consequens est, vt & inter mercatores
locum obtineat, vt tenet Fel. *in c. exceptionem.* 12. *extra
de excep. nu.* 41. prædictis cõuenit, quod hæc exceptio
fundata est super æquitate; quia ęquum est quē non
vexari coram diuersis iudicibus; nam satis apparet
constitutum esse, ibi finem iudicium accipere de-
bere, vbi cœptum est, *l. vbi cœptum.* 30. *ff. de iudic.* nec
aduersatur, quod exceptio rei iudic. & exceptio litis
pendentiæ non ad imparia iudicantur, vt infert Fe-
lin. *in d. c. except. num.* 41. quo fit, vt cum in foro mer-
catorum licite opponatur exceptio rei iudicatæ, &
litis finitæ, exceptio litis pendentiæ merito opponi
possit. Sed audi quæso, quid in hoc ancipitem me
reddit. Bart. *in l. Iul. verum debitorem.* 60. *ff. de condict.
indeb.* dum ibi scriptum reliquerit, quod exceptio
litis pendentiæ est inducta ad rigorem iuris ciuilis,
quem sequitur Angel. ab Aret. *in rubr. de except. num.*
27. *in fin.* quem rigorem diximus inter mercatores
43 non seruari. Nec † sinere prædicta contabescere,
virtus consistit in modo opponendi hanc litis pen-
dentiæ exceptionem: nam si ex ea processum ad vl-
teriora impedire velis, & vt nullus reddatur nõ pro-
uiso super ea debet opponi, quod causa non debet
coram diuersis iudicibus agitari, & ne continentia
causæ diuidatur: nam isto casu iudex non prouiso
super ea, processus redditur nullus, secundum Paul.
de Castr. *in leg. nulli prorsus.* 10. 2. *colum. Cod. de iudic.*
& firmat Afflict. *in decis. sacri concilii Neapol.* 354. vbi
colligit hanc differentiam inter exceptionem litis
pendentiæ, & ne continentia causæ diuidatur; nam
in prima opposita exceptione, & non admissa, si
non appellatur, processus erit validus: secunda ve-
ro, etiam nõ facta appellatione, processus redditur
nullus, si non, obstante exceptione opposita proce-
44 datur. Ad † vnum aduertendum est, quod hæc ex-
ceptio initio processus, & litis opponi debet, vt not.
Bald. *in l. peremptorias. C. sentent. resc. non poss. in fin. &
in disp. incip. accus. de vi turb.* 1. *col. & in auth. sed nouo
iure. vers. sed pone in ciuitate. C. de ser. fugit.* & firmat Fe-
lin. *in d. c. exceptionem.* 12. *de except.* sed si in nundinis
non fuit opposita in principio litis, sed post litis
contestationem, & termini dationem incontinenti
tamē, licite opponitur dicta exceptio, & habet ean-
dem vim, ac si à principio fuisset opposita; & est ra-
tio; quia in nundinis statim reus cogitur litem con-
testari propter trigesimam, & hoc per gloss. fin. *in l.
Pomp.* 40. *§. gratis.* 3. *ff. de proc.* & Innoc. *in c. pastor.* 4. *de ex-
cept.* & Imol. *in l. moribus* 2. *§. prius.* 4. *ff. de vulg. & pup.*
& firmat Fel. *in c. exceptionem.* 12 *de except. nu.* 30. *in* 10.
fallentia. & secundum eum intelligitur incontinen-
ti antequam diuertatur ad actus extraneos, licet pri
mo loco dixerit (dum allegauit Bald. *in* 1. *const. C. §.
quibus. vers. deinde not.*) tunc dicit incontinēti, quan-
do eodem verborũ contextu. Admittendam etiam
fas † est dicere in curia mercatorum rei iudicatę ex- 45
ceptionem; eo quia dicitur exceptio litis finitæ, &
potest opponi ad impediendũ processum. iuxta tex.
in c. exceptionis. 1. *de lit. contest. in* 6. *& l. post rem indica-
tam.* 56. *ff. de re iud.* & habet in se maximam æquita-
tem, vt sit litium finis. Item opponi potest exce-
ptio transactionis, quæ etiam dicitur litis finitæ, vt
in d. c. exceptionis. 1. *& l. fratris.* 10. *cum ibi not. Cod. de
transact. & l. eleganter.* 23. *§. si quis post.* 3. *ff. de cond. indeb.*
& ibi Bart. Potest etiam † opponi exceptio solutio- 46
nis, quæ etiam dicitur litis finitæ; quia solutione
eius, quod debetur, omnis tollitur obligatio vnde-
cunque & qualitercunque proueniens, *Instit. quibus
mod. toll. oblig. in princ.* & quod sit litis finitæ, est text.
in l. cum quærebatur. 13. *in fin. prin. ff. iud. sol.* vbi Bart. per
illum text. not. Item † potest opponi acceptilatio- 47
nis, quæ similiter dicitur exceptio litis finitæ, vt *d. l.
cum quærebatur. in fin. princ.* Item † opponi potest ex- 48
ceptio confessionis factæ in iudicio, quæ similiter
dicitur exceptio litis finitæ, iuxta *l. confessos.* 5. *C. de
confess. & l. debitoribus.* 31. *ff. de re iudic. & l. confessus.* 1 *&
l. non fatetur.* 2. *& ibi plene Bart. ff. de confess.* & est text.
in l. post rem. 56. *ff. de re iudic.* Item † potest opponi 49
exceptio renunciationis litis iam motæ, quæ simi-
liter dicitur exceptio litis finitæ, vt *l. postquam liti.*
4. *cum ibi not. per gloss. & Doct. C. de pact.* quia renun-
ciatio litis nõ solum impedit processum inchoari,
sed prius inchoatum, quam exceptio prędicta com-
peteret: vt probatur *in d. l. postquam liti.* 4. *cum ibi not.
ibi (instaurari)* cõcordat cum *l. cum mota.* 6. *C. de trans-
act.* Item † potest opponi exceptio pact. de non pe- 50
tendo, quæ fundatur super æquitate. *§. præterea.* 3. *In-
stit. de except.* & quia etiam dicitur exceptio litis fini-
tæ, & elidit obligationem, vt *d. §.* & voluit Bart. *in l.
si vnus.* 27. *§. pactus.* 2. *ff. de pact.* & Ang. *in Auth. de litig.
§. omnem* (alias) *cap.* 3. *col.* 8. *tit.* 13. *ibi (amicabilem)* sed
hæc exceptio pacti de non petendo non impedit li-
tis contest. ita dixit Ang. *in l. fratris.* 10. *C. de transact.*
citat Innoc. *in c.* 1. *de lit. contest. in* 6. Item † opponi po- 51
test exceptio precii non soluti, vt not. Bart *in l. si duo.*
13. *§. si quis.* 3. *ff. de iureiurand.* & generaliter loquendo,
erit regula indubitata, quod quando aliquid est ad-
implendum ex parte agentis si agit, potest & debet
repelli à limine iudicii, si primo ipse nõ offerat, vel
adimpleat, quę sibi incumbunt ex parte sua, *l. ex pla-
cito.* 3. *C. de re permut.* & est text. *in l. Iulianus libr.* 15. 13.
§. offerri. 8. *ff. de actio. empt. ibi (nondum ex empto acto)* fa-
cit *l. ædiles etiam.* 25. *§. final. cum gloss. ff. de ædi. edict.*
quod est notandum; quia in contractibus vltro ci-
troque obligatoriis, agens nunquam auditur, nisi
prius adimpleat ex parte sua (vt supra dixi.) Item
potest opponi † exceptio iuris vel statutorũ obstan- 52
tium cõtra intentionem alicuius agentis, & impe-
dit litis ingressum, vt not. Bart *in l. Arethusa.* 15. *ff. de
stat. hom.* & Bald. *in l. de quibus.* 32. *in pen. col. ff. de legib.*
Item † potest opponi exceptio cessionis bonorum, 53
vt

vt est text. in l. Item si vnus. 17. ff. de arbit. in princ. quia qui cessit bonis, non potest nec agere, nec conueniri; & si conueniatur, potest iudicium impedire per
54 dictam exceptionem. Reiiciuntur † tamen in foro mercatorum exceptiones procuratoriæ (vt tu non potes esse procurator, & similes) eo quia sunt de apicibus iuris, vt magistraliter tradit Bald. in l. si procu. 10. C. mand. & in l. si fideiussor. 29. §. quædam. 4. ff.
55 mand. Nec † putes in foro mercatorũ reiiciendam esse exceptionẽ legitimationis personæ, videlicet, (tu non es procurator) ob ea, quæ supra proximo citato loco adnotanda duximus. hanc enim semper, & in quocunque foro opponendam esse scribentes vbique censuere, secundum Lanfran. in Clem. sæpe. 2. in verb. & figura. de verb. sign. Ias. in rubr. C. qui adm. col. 1. & Alex. in l. iudices. 9. C. de iud. & adeo verum esse id scribentes inquiunt, quod si opposita exceptione prædicta expresse non prouidetur, pars dicetur grauati, taliter, quod appellare potest, l. ait prætor. 9. §. permittitur. 2. ff. de min. nam si comparet quis vt procurator sine mandato, & opponatur exceptio legitimationis personæ: non auditur nisi eius persona legitimata, l. prætor ait. 2. §. defendi. 3. & ibi Bart. ff. ex quib. cau. in poss. eat. vel si comparet quis vt substitutus à procuratore, debet ostendere eius substitutionem, & illius procurationem, alias non auditur, per text. in c. non indiscrete. 1. de procur. in 6. vel si comparet quis vt tutor, potest sibi opponi, quod doceat de solennibus, de quibus in l. legitimos. 4. de leg. tut. & extat ritus magnæ curiæ vicariæ, inc. item seruari ipsa curia, quod cum aliquis. alias non auditur, & generaliter omnes comparentes, vt tales, ante omnia debent docere se esse tales vt agant, parte opponẽte, l. non ignoret. 9. C. qui accus. non poss. imo iudex ex officio potest cogere partem, vt doceat de mandato, etiam post litem contest. nemine petente, secũdum Abb. in c. nulli. 5. extra de accus. imo quando aliquis cõparet, vt talis, & in processu non apparet probatũ esse talem, vt agit, iudicium redditur nullum, etiam si per partẽ non fuerit oppositum à principio: speciale autẽ est in matre, & patre, qui si agunt vt parentes, & eis non est oppositum, iudicium est validum, secundum Isern. & Afflict. in const. exceptiones. 1. col. quod est men-
56 te tenendum. Sed † pulchrum est scire, QVOTVPLICITER LEGITIMETVR PERSONA comparentis? circa quod sciendum est, QVOD DVPLICITER FIT LEGITIMATIO: VNO MODO EXPRESSE: altero modo tacite. Expresse fit legitimatio per solenne mandatum factum procuratori, vt in toto tit. de proc. & de hoc mandato debet fieri fides parti si petierit, argum. l. si quis inficiatus. 13. & ibi Bart. ff. depos. legitimatur etiam expresse persona cõparentis per fideiussionem de iudicatum soluendo, si loquimur in fideiussore rei, vel per fideiussionem de rato, & si loquimur in defensione actoris, vt habetur in l. non est incerti iuris. vn. C. de satisd. & l. cõmune. 2. C. de consor. eiusdẽ litis & in §. sin vero. 5. antepen. & §. quæ omnia. 6. seq. pen. Inst. de satisd. cum similibus. SECVNDO MODO legitimatio fit de persona rei, quãdo actor citare facit inhabilem, eo, quia tunc actor prouocando ipsum inhabilem ad iudicium (dato quod sit inhabilis) videtur eius personam approbare, adeo quod non poterit postea impugnare eius personam, secũdum Ioan. de Ana. in c. intelleximus. 6. 11. col. vers. nec obstat, si dicantur. extr. de adul. & firmat Rom. in rep. rub. ff. de arb. 9. char. nisi in citatione diceretur, quod cõpareat si sua putauerit interesse; quia per talem clausulam, inhabilis non censetur habilitatus, secundum Lud. vbi supra citat Bal. in l. libertus à patrono. 14. ff. de in ius voc. vel nisi ille, qui citare fecit inhabilem, aut habilem ad iudicium, ignorabat tempore citationis defectum, ꝓpter quem citatus poterat repelli; quia tunc poterit etiam eius personam improbare, non obstante tali citatione, secundum Fel. in c. super iis. 16. 8. col. de accus. citat c. nulli. 8. de elect. in 6. & talis ignorantia proprio iuramento probabitur, secundum gl. in c. proposuisti. 7. dist. Sed † di- 57
cet quis: quænã vtilitas ex legitimatione personarum resultat? Bald. in l. tutor 35. ff. de iureiur. & do. And. in c. in nostra. 4. de procur. & Lud. Rom. in cons. 288. incip. in casu proposita consultationis. in fin. dicunt, quod maxima oboritur vtilitas: nam exceptio inhabilitatis personæ semper opponi potest, est etiam vtilis; quia si aliquis constituit aliquem suum procuratorem, ei non acquiritur exercitium procurationis, nisi de sua constitutione fuerit per nuncium certificatus, vel per epistolam. nec sufficit, quod per extraneum fuerit certificatus, secundum Paul. de Castr. in l. procurator. 1. col. 1. ff. de procur. & in l. cum furiosus. 39. in fin. ff. de iud. & ex hoc grandis proficiscitur effectus, quia si aliquis fuit procurator cõstitutus ad litem in absentia, & non fuit oppositum, quod doceat de eius mandato, & lata fuit sententia contra eum, non nocebit domino, dato, quod possit doceri de mandato eidem facto: secundum Paul. de Cast. in d. l. 1. ff. de procur. & addo pro hoc videndum Boer. in decis. 274. num. 2. in 2. parte. Sed † finge aliquem 58
vti procuratorem tuum 20. annis gessisse, & semper admissum fuisse, & euenit in quadam causa nouiter mota opponi, quod doceat de mandato. Ille vult probare per testes qualiter semper habitus, & reputatus fuit vt procurator eius, nunquid admittatur? & non admitti inquiunt Barr. & Alexand. & Iac. de sancto Georg. in l. cautio ratihabitionis. 1. C. de procurat. & Franc. Aret. in d. l. 1. ff. de procurat. & Bart. in c. cum in iure peritus 31. num. 526. de offic. deleg. & sequitur Boer. in decis. 153. in 1. parte. num. 8. qui & sibi ipsi parum constans, in decis. 281. in 2. parte. contrarium asseuerauerit; Marsil. autem in leg. si quis. 12. ff. de quæst. num. 103. inquit, producendum esse mandatum procuratorium, & alias non audiri, eo; quia non præsumitur mandatum ex diuturnitate temporis, secundum Bald. in l. 1. 2. col. versic. sed pone, quod aliquis. C. de re. alie. non alie. & ibi Sal. sed parum con-

cludit hæc ratio iudicio ad quæstionem propositam, per Boer. *in decisione alleg.* sed bene ad quæstionem proxime relatam: & ideo quando aliquis comparet vt procurator, & dicit se procuratorem, ex quo ita semper fuit habitus ad tempus, & procedat opin. Marsil. sed si comparet vt procurator, & dicit se fuisse procuratorem constitutum, & tunc potest hoc probari per testes, vt *in d. decis.* Boer. late congerit.
59 Illud † tamen sciendum est, quod si quis afferat instrumentum obligationis tuę, & petat solutioné sibi fieri, licet minime principalis sit, & mandatum ostendat, ei tamen proculdubio recte soluitur; quia eo ipso probatur se procuratorem constitutum, vt firmatum reliquit Boer. *in decis.* 154. *in* 1.
60 *parte.in fin.* Admittendam † etiam in foro mercatorum exceptionem excommunicationis ad repellendum mercatorem à limine iudicii, puto; quia licet iudicium mercatorum (vt sæpe dixi) sit ex bono, & æquo; hæc tamen exceptio non tantum concernit ius partis merum, sed ius quoq; publicum, vt omnes Doct. conclusum reliquere, maxime Fel. *in c. intelleximus.* 7. *de iud. & in c. exceptionem.* 12. *ext. de exc. & in c. à nobis.* 2. *eod. ti. & in c. exceptionem.* 12. *de exc.* imo dicta exceptio est fauorabilis, ex quo inducta est propter periculum animæ, adeo quod si quis iurauit non opponere exceptionem excommunicationis, potest illam opponere, iuramento non obstante, secundum Dom. à S. Geminian. *in c. pia.* 1. *ad finem princ. de except. libr.* 6. & est ratio; quia iuramentum prædictũ impediret quo minus quis ab animæ vinculo liberaretur, vt sequitur & refert Felin. *in d. c. intelleximus.* 7. *de iud. num.* 6. *& in d. c. exceptionem. numer.* 15. Item hæc exceptio est fauorabilis, & priuilegiata; quia si datus esset terminus opponẽdi omnes exceptiones, & esset elapsus, non obstante termini lapsu opponi poterit, per text. *in Clemen. vnica de excep.* imo si specifice terminus datus foret ad opponendum dictam exceptioné, adhuc opponi potest lapsu ipsius termini non obstante, secundum gloss. pen. *in fi. d. Clem.* & ibi Card. 16. *quæst.* & Fel. *in d. c. exceptionem.* 12. *de except. nu.* 13. & complures alias specialitates hæc exceptio habet, vt congerit Fel. *in d. c. exceptionem.* quas prosequere, vt ibi per eum, & multa de hac exceptione nouiter dixi *in practica mea causa.*
61 *crim. in verb. audiantur excusatores.* Sed † non modicæ vtilitatis est illud inuestigare, nunquid filiofamilias agenti in curia mercatorum, posito, quod & ipse sit mercator, obstet exceptio, quod non potest esse in iudicio sine consensu patris? Regulariter enim filiusfamilias absque licentia sui patris agere non potest, *arg. l. si filiusfam. citra.* 7. *fin. C. ad Maced. & l. cum oportet.* 6. *C. de bo. quæ lib. & l. cum non solum* 8. *fin. eod. tit.* Sed in casu proposito dici non sine ratione potest, quod talis exceptio ex toto repellenda est in mercatorum iudicio, & primo per tex. *in l. si quis.* 3. *ff. ad Maced. & in l. Zenodorus* 2. *C. eod. tit.* vbi habetur, quod filiusfamilias gerit se pro patrefam. & conducit vectigalia, & sic negociator reputatur, vt paterfamilias: in tantũ, quod cesset senatusconsultum, & sicut dicimus, quod filiusfamilias in castrẽsi, & quasi castrensi, agere & cõueniri potest indistincte, absque tamen patris consensu, vt *C. de bon. quæ liber. d. l. cum oportet.* 6. §. 1. *in fin. & ff. de proc. l. filiusfam.* 8. *& in aliis iuribus vulgaribus.* & facit pro prædictis dom. Bald. *in l. Macedoniani.* 5. *C. ad senatuscons. Maced. in vlt. quæst.* vbi voluit, quod filiusfamilias mercator ex omni contractu obligatur, & Sal. & Alex. *in addit. ad Bart. in l. fin. eod. tit.* & plenius in propriis terminis Boer. *in consil. Bitur. fol.* 5. §. *marchandise publique.* vbi voluit mercatorem non iuuari ex senatuscons. Maced. licet sit filiusfamil. adeo quod stante consuetudine, quod filiusfam. non possit obligari absq; consensu patris, id tamen non procedere inquit, vbi esset mercator, citat Fran. Aret. *in cons.* 72. *col.* 4. Alex. & Ias. *in l. si donationem* 12. *C. de collat.* quod facit pro Regia prag. Regni hoc edictãte, dicens, quod aduersus prædicta in executiuis & summariis etiam requiritur consensus patris, vt filiusfamil. recte agere possit, vt not. per Doct. *in l. bonorum possessio.* 1. *C. qui admitt. ad bon. possess.* ergo dicendum est in casu proposito puto primam opinionem saniorẽ esse, eo quia statim quod filius gerit mercãtiam præsente patre, & non contradicente, tacite videtur cõsentire: quo fit, vt si occasione mercantiæ postea agat vel conueniatur, minime patris consensus requiratur; quia cum tacite consentit mercari, ex cõsequenti tacite videtur cõsentire, vt agat, vel conueniatur, argum. eius, quod scriptum reliquit Sal. *in d. l. cum non solum.* 8. §. *necessitate.* (alias) *versic. vlt. in princ. legis. C. de bon. quæ lib. in fin.* dum ibi dicit, quod si filiusfamilias de voluntate patris est in studio, si in loco studii agat postea, vel conueniatur, ipsius patris cõsensus neutiquam requirendus est, citat *c. ex parte.* 11. *de accus.*
Sed nunquid † filiusfamil. possit debitorem conuenire ipso patre viuente? habetis tex. *in l. filiusfam.* 22. *ff. de sol. l. nec filius.* 7. *C. de reb. credit. & in l. filius.* 23. *C. de pact.* quibus iuribus cautũ redditur, filium non posse solutionem recipere, nec debitorem paternum liberare, nec iusiurandum deferre: bene tamen potest agere ipse filius pro parte præstita cautione de rato, per tex. *in l. sed & hæ.* 35. *ff. de procur.* & habetur late per Spec. *in tit. de coniuncta persona.* & firmat Paul. de Castr. *in d. l. filiusfam.* 22 *ff. de solut.* An † inter mercatores opponi possit, quod non competit actio directa, vel vtilis, Bald. *in l. si pro ea.* 10. *C. mand. & in l. si fideiussor conuentus.* 29. §. *quædam.* 4. *ff. mand.* dicit, quod non, ex quo talis exceptio respicit iuris apices. Sed † an exceptio nõ solutæ gabellæ inter mercatores licite opponatur stante statuto, quod non soluens gabellam contractus sit nullus? Baldus *in d. §. quædam.* 4. *d. l. si fideiussor conuentus.* 29. *ff. mand.* inquit, quod potest opponi, ea ratione; quia est inducta fauore publico. Illud † proxime sciendum est, an agenti ex pacto nudo obstet exceptio, quod non po-

potest agi ex eo; quia non intercessit stipulatio? Bal. *in d.l. si pro ea.* 10. *C mand. & in d. §. quadam.* 4. decidit, quod talis exceptio non habet locum inter mercatores, imo inter eos agitur pacto nudo, vt habetur per Bar. *in l. Quintus.* 48. *ff mand.* sicut etiam ex pacto nudo agitur de æquitate canonica: vt habetur *in c. Antigonus.* 1. *de pact.* & not. plene Ias. *in l. iuris gentium.* 7. *§. sed cum nulla.* 4. 3. *col. ff. de pactis.* pro quo omnino videat Phil. Dec *in l. age.* 3. *C. de transf. n.* 5. & ibi, an talis exceptio obstet in nõ pertinentib. ad mercaturã.

[An pactum nudum inter mercatores, & in foro mercatorum, & quibus aliis insuper casibus actionem producat, vide apud Viuium, *in syl. com opin. lib.* 2. *opin.* 570. & duabus opin. præcedentibus. Item an de iure canonico actionem producat. Et quid de pacto iurato sit, vide Fachin. *lib.* 2. *cap.* 100.]

66 Sed, † an in foro mercatorum agenti ex contractu incerto obstet exceptio obscuritatis, & sic, an ex contractu incerto agi possit? breuiter dicendum est de iur. ciu. rigore nullam oriri actionem vel obligationem ex incerta stipulatione, vt *l. triticum.* 91. *ff. de ver. oblig. & l. ita stipulatus.* 115 *in princ. ff. eod. tit.* sed de æquitate can. agi posse ex omni stipulatione cõstitutum est, ita vt arbitrio boni viri certificetur, & isto modo adimpleat promissor promissa incerta, dictum fuit peregrinum Arch. *in c. nonnulli* 1. *quæst.* 1. quod dictum refert & sequitur dom. Anton. *in c. ex parte* 18 *de cens.* refert & sequitur Alex. *in d. l. ita stipulatus.* 115. *col.* 3. & idem Alex. *in l.* 1. *col.* 18. *ff. solut matr.* & Bald. *in l. qui mutuam.* 56. *§. salarium.* 3. *ff. man.* & Abb *in c. dec. sequitur.* Ioan. de Ana. *in c. cum iuramento.* 4. 1. *col. de hom.* & Ias. *in d. l. triticum.* 91. *ff. de verb. oblig num.* 4. vnde infero, quod cum in curia mercatorum seruetur equitas canonica (vt supra pluries dixi) sequitur quod talis exceptio in foro mercatorum reiicitur, & sic agi potest ex contractu incerto, vt certificetur arbitrio boni viri, habito respectu ad causam promissionis, & qualitatis personarum & temporum: cogitandum tamen relinquo pro nũc, cum nõ reperi in specie tactum ab aliquo scribentium.

67 † Finge enim nunc Titium debere Sempronio centum, & adueniente termino solutionis iussisse campsori, seu mercatori debitor eiusdem Titii, vt soluat pro eo illa centum dicto Sempronio, qui campsor promisit eidem Sempronio dictos ducatos 100. accidit, quod Sempronius non volens recuperare dictos ducatos 100. ab illo campsore, ex quo fefellit, vt recuperaret ab ipso principali debitore, videlicet Titio, qui apponit exceptionem nouationis, seu delegationis, & per consequens dicit se esse liberatũ, an possit, & sic an ipse Titius sit liberatus? hanc quæst. posuit Bar. *in l singularia.* 15. *ff. si cert. pet.* & finaliter decidit, quod si mercator seu campsor, præcedẽte iussu Titii promisit soluere dictos ducatos 100. Sempronio; tũc Titius erit liberatus, si autem non promisit soluere, sed tantũ iussus præcessit, & isto casu non erit liberatus, & per consequens eo non valente recuperare ab illo campsore licite potest principalis debitor conueniri. Ias. *in d. l. singularia* 15. *n.* 34. diffusius eandẽ quæst. tangens concludit, ꝙ si cãpsor delegatus, est debitor Titii delegantis, & per solennem stipulationem, vel etiam per pactum nudũ inter mercatores promitteret nomine Titii, tanquam ipsius debitor ipsoq; Titio iubente, & Sempron. acceptante, & quia tunc est proprie delegatio, & per consequens ipso iure Tit. erit liberatus, adeo quod si campsor fefellit, & non soluerit, periculum erit ipsius Sempronii, & taliter inquit opin. Bar. si autem minime apparet quod campsor delegatus esset debitor Titii, aut non promitteret, vti debitor Titii, & eo casu quia non est proprie delegatio, nec ipso iure, nec ope exceptionis, erit liberatus Titius ipse, & potest Sẽpronius ipse agere cõtra Titiũ, si nõ potest recuperare ab ipso campsore; tali enim casu cãpsor ille videbitur fideiussor Titii, & sic non est facta nouatio, nec delegatio, & cum opin. transit Fel. Dic. *in cons.* 107. 1. *lib.* & ꝙ antea dixit *in d. l singularia.* 15. *ff. si cer. pet.* & ante hos ita dixit Alex. *in l. qui vsumfr.* 58. *ff. de verb. obli.* & alibi dicam, limitat prædicta Ias. duobus modis, de quib. per eum *in d l. & loco, n.* 39. † Sed non incongrue videndũ restat, nunquid inter mercatores habeat locũ EXCEPTIO ERRORIS CALCVLI, & COMPVTVS nõ bene saldati, si inter eos præsupponatur secutã fore satisdationem, & computus fuit factus de volũtate eorundem, per aliquos calculatores? & intrepide dico, ꝙ sic, per *l. vnic. C. de erro. calc.* per quem tex. Bal. Ang. Sal. Pau. Cast. Alex. Franc Aret. & cæteri scribentes, inquiunt, quod licet inter aliquos sæpius sit calculata atque firma ratio, prætextu tamẽ erroris, quod iterum calculetur peti potest, quod approbauit Bald. summæ auctoritatis, qui & Bar. discipulus fuit & præceptor Greg. Papæ VI. obiit tamẽ in Patauia in ann. 1400. eius frater fuit Ang. non minori scientia decoratus, & Pet. de Vbal. *in cons.* 231. *in cons. nobilium, in* 2. *lib.* & Pau. de Cast. *in cons.* 10. *in casu præsenti, in* 2. *lib.* secundũ nouã formã Fulg. *cons.* 11. 3. *Tit. in fi* Imol. *in cõs.* 19. *in causa qua vertitur,* & in casu magis dubitabili ita consuluit Soc. *in cons* 190. *memini me pluries. in cons.* 159. *in præsenti consultatione. in* 2. *lib. & consil.* 92. *viso instrumento, in* 3. *libr.* & subtilis Carol. Rui. (qui magno tempore publice legit Bononiæ sub stipẽdio 1200. ducatorum, ibiq; vitam cũ morte commutauit in ann. 1530. & eius cineres tenet ecclesia sancti Ioan. in monte in dicta ciuitate Bononiæ, vnicũ filium relinquẽs nomine Antoniũ, summi & acuti ingenii, qui post mortẽ patris non multo tempore gladio interemptus fuit, eiusque cadauer cum cinere eius parentis sepultum extitit) *in consil.* 134 *quoad primum, in* 1 *lib. & consil.* 71. *in q. qua præponitur. in* 4. *lib.* Requiritur tamen, quod error allegetur, vt peti possit quod calculum reuideatur, sicut post alios tradidit Io. Mar. Rimin. *in d. l. vnica. C. de error. calc. circa prin. per illum tex.* citat ad hoc tex. 68

in l. si quis ex argentariis. 6. §. fin. ff. de eden. & prætextu erroris calculi, retractatio vsque ad triginta annos peti potest, vt est tex. *in l. calculi. 8. iuncta gl. ff. de admi. re. ad ciui. perti.* & eum gl. transeunt ibi Bar. Alber. & communiter alii scribētes, *& in d. l. vnica, C. de error. calc.* & Bar. Bal. Ang. Ioan. de Platea, & Alex. *in l. 2. C. de iu. fisc. lib. 10. post glo. ibid.* & maxime hoc procedit, vbi de calculi errore liquidissime constare potest.

69 Sed † nunquid obiici potest obstare EXCEPTIONEM REI IVDICATÆ; quia computus fuit reuisus per aliquos calculatores seu rationales, & per eosdē fuerint calculatæ rationes certo modo, & cōdemnauerunt seu liberauerunt quem certo modo, & ꝙ sententia ipsorū seu significatoria transiuisset in rem iudicatam, cum nō fuerit appellatum? & videtur isto casu, ꝙ standum erit dictæ declarationi per tex. *in l. 1. ff. & C. de re iud.* cum vulgaribus, & videtur tex. ad hoc *l. res. 2. C. de re iud.* vbi ad literam habetur, quod si res iudicata prætextu cōputationis instauraretur, nullus erit litium finis, sed in contrariū opponenti recte dici potest, ꝙ nō apparet res iudicata, nec sentētia, per tex. *in l. 2. C. de iu. fisc. lib. 10.* vbi dicit text. instar rei iudicatæ obtinere minime pōt computatio à tabulariis facta, nisi sententia procuratoris Cæsaris fuerit comprobata, & ad hoc induxit illum tex. Phil. Dec. *in rub. C. de error. cal.* & in eo textu procurator pro præside prouinciæ accipitur, secūdum gl. 1. *in d. l. res. 2.* cum qua omnes transeunt, licet alias Cæsaris procurator de supremis sit magistratibus, vt habetur in tex. *l. quæ. 1. ff. de off. proc. Cæsar. & d. l. 2.* Bart. sic summat, computatio facta à tabulariis seu calculatorib. vim sententiæ non habet, quo ad condemnationem, seu absolutionem, nisi per iudicem confirmetur, quod etiā latius prosequitur in lectura, *d. l. res. 2.* & cum Bart. transeunt Bald. Angel. Luc. de Pen. & Alex. post gloss. si ergo talis computatio, seu condemnatio, vel absolutio non habet vim sententię, & rei iudicatæ, si per iudicem non erit confirmata; quoniam modo rei iudicatæ exceptionem parere potest, cōtra casum *d. l. 2.* & contra theoricam tantorum patrum? nec potest dici legem continere ius speciale respectu fisci, secundum gloss. *in d. l. res. 2. in fin. & in rubr. dicti titul.* contineat ius commune, quoad omnes, quam glo. ibi sequuntur Bald. Bart. Sal. Paul. de Castr. & communiter scribētes; & hæc tanto magis dici queunt, si dicti calculatores rationes tabularii, seu arbitri, seu alii aliis nominib. appellātur (de quibus ad longum per Nicol. Boer. *in decis. 295.* incip. *computus fiscalis.*) non iurassent, vt iuris est; quia eis credendum non esset, vt magistraliter tradit Bal. *in l. hac edictali. 6. §. his illud. 1. in 2. volum. in versic. pone consules mercatorum C. de secun. nup.* per illum tex. & est de mente Bar. *in l. Theopompus. 14. versus fin. ff. de dote praleg.* Anton. de Butr. *in c. posuisti. 4. de probat. & c. finem litibus. 5. de dol. & contum.* Angel. *in rep. l. si vacantia. 5. in 2. colum. C. de bon. vacant. lib. 10.* & consuluit Alex. *in consil. 64. viso processu. colum. 2. in 6. vol. errore duplicato, in cons. 82. eod.* vbi consuluit, quod sine iuramento est, per iura & rationes de quibus per eum *in d. cons.* sicut dicimus de peritis in arte, quib. non creditur sine iuramento, vt tradit Ang. *in l. iurisiurandi. 9. versic. vltimo quæro. C. de testib. & in l. comparationes. 20. 4. not. C. de fide instrum.* & Alb. *in 1. constit. C. in 4. colum.* & Abb. *in c. fraternitatis. 6. de frig. & malef. & in c. proposuisti. 5. de probat.* vbi Dec. *in 8. colum.* hanc attestatur esse communem opinionem.

70 † Nec omitto, quod talis significatoria haberi debet ac si esset peritorum sentētia, quæ adhibitis peritiorib. contrarium dicentibus, etiam post tempus datum ad appellandum retractari potest, Bald. & Alexand. *in l. si ab hostibus. 10. § si vir vxorem. 1. ff. solut. matr.* idē Bald. *in l. si quis testibus. 17. in fin. C. de testib.* Ang. *in l. quod si noluit. 31. §. si mancipium. 11. ff. de adil. edict.* Canonistæ magis communiter *in c. proposuisti. 5. de probat.* vbi Dec. *in 6. col.* vt dicit, quod ita communiter tenetur per Doctores, & hanc testatur communem fore opinionem, idem Dec. *in cons. 278. non leuis, in fin. col. in 2. libr.* & ideo cautela est vt non possit retractari declaratio, seu significatoria dictorum calculatorū, quod confirmetur per iudicem, iuxta tex. *in d. l. instar. 2. C. de iur. fisc.* & ita in facti contingentia consultus eximius V. I. D. dom. Andr. Matth. de Sarno, de S. Seuerino oriundus ex Casali Fisciani dictæ terræ S. Seuerini dicebat (qui fuit vir optimæ scientiæ, & obiit in anno 1363.) Ad vnum tamen aduertēdum esse puto, videlicet ad intellectum *d. l. instar. 2. C. de iure fis. lib. 10.* quia, vt puto, generaliter intelligi debet (vt dicit Dec. ꝙ præfatus mag. And. Matth.) & pro vera intelligentia illius text. præmittendum est, quod tabularii, de quibus loquitur ille tex. primitus appellabantur numerarii; vt *C. de numera. lib. 12. l. nulli. 10. tit. 50.* & isti tabularii, seu numerarii militabant cū susceptoribus destinatis ad exigendum debita fiscalia, vt *in l. duos. 13. C. de suscep. eod. lib.* & solum debebant eisdem susceptoribus ingerere, & denunciare modum & quantitatem debitorum, non autem poterant recipere à debitoribus rationem, *eod. titul. de numera. 50.* Secundo, nec poterant condemnare, vel absoluere, euenit modo in terminis illius *l. instar. 2. C. de iur. fisc.* quod quidam tabularii, qui accedebant vna cum susceptoribus, exegerunt computum rationis à nonnullis debitoribus, & ipsos liberauerūt, fuit ergo quæsitum, an talis computatio, & liberatio obtineat instar rei iudicatæ? & fuit dictum, quod non (vt ibi.) nisi fuerit approbata per procuratorem Cæsaris: & ratio est, licet ibi non dicatur ex quo illi tabularii nō poterant hoc facere, cum officium eorum erat solummodo denunciare susceptoribus, quisnam esset debitor fisci, & in qua summa, & in alio non poterant se intromittere: vnde nō mirum si ibi dicatur instar rei iudicatæ non obtinere talis computatio, absolutio, seu condemnatio; & sic meo iudicio male allegatur ille text.

text. ad hoc, & talis intellectus est de mente Luc. de Pen. *in d. l. instar. 2. in prin.* & per consequens dubium restat, si fuerit reddita ratio per aliquem mercatorum, & in computatione ipsius fuerunt electi de voluntate ambarum partium, vel per iudicem aliqui calculatores qui deberent reuidere rationes cum potestate liberandi, significandi, seu condemnandi, cui voto, & sententiæ promiserunt stare cum iuramento, & non contrauenire, & demum sit secura liberatio, seu condemnatio, an amplius dici possit de errore calculi? & in hoc prima facie reperio Bar. *in d. l. instar. 2. C. de iur. fisc. num. 11.* qui tangit quæstionem, quando calculatores sunt electi per iudicem, & dicit, quod calculatio per eos facta facit plenam probationem, & prætextu erroris vsque ad sententiam retractari potest, & sic dicit, quod facit probationem, non autem dicit, quod habet executionem paratam, & hoc ideo videtur; quia in terminis quæstionis Bar. non fuerunt electi, vt decidant, sed vt calculent tantum, alias si non essent electi, vt calculent & decidant cum ampla potestate, videtur tunc dici posse, quod eorum calculatio, absolutio, seu condemnatio haberet executionem paratam, vt sentit idem Bar. *in d. l. 2. num. 2.* & an error calculi possit allegari post sententiam, & quando dicatur res iudicata, & an propter mendacium quis puniatur, vt non possit opponere errorem calculi? vide pulchre per Paul. de Castr. *in consil. 10 in 2. part. incip. in casu præsenti, si quæritur in variis.* Sed à prædictis il-
71 lud non à longe videtur: † an facto calculo, & satisdatis rationib. & secuta quietatione generali possit peti, quod interim reddatur computus? & videtur quod non per doctr. Bar. *in alleg. l. instar. 2. in vlt. colum. C. de iur. fisc. li. 10.* vbi dicit, quod si calculatio, & computatio est facta à partibus, & continet pactum, vel transact. generalem, vel specialem, facit præiudicium: alleg. *l. emptor. 47. §. Lucius. 1. ff. de pactis. & l. si quidem. 34. C. de transf.* & sequi videntur Mod *in d. l. vnic. C. de error. cal.* sed aduertendum est magistraliter prout tradit Bartol. *in l. Aurelio 20. §. Gaius. 1. ff. de liber. leg.* quod aut arguitur dolus eius, qui administrauit, vt factor alicuius, & obtinuit quietationem generalem, & ei, cuius dolus arguitur, aliquid adest; quia apparent aliqua in eius manus peruenisse, & quod multa non posuit in introitu, quæ ponere debebat, & tunc generalis quietatio & remissio ad istum dolum non extenditur, nec per illum talis doles penitus remissus censetur, nisi expresse sit facta mentio doli, *l. Lucius. 12. ff. de liber. lega.* aut ei nihil adest; & tunc generalis quietatio obstat, quo minus calculus reuideatur, & hanc distin. approbat Fulg. & Mod. *in l. actione. 4. C. de transact.* & Bal. Ang. & Paul. de Castr. & alii *in l si vnus. 27. §. illud nulla. 3 ff. de pact.* & probatur ex not. per Bar. Angel. & Mod. *in l. tres fratres. 35. ff. de pact.* nam quando factori seu socio aliquid adest, dolus habet causam permanentē, & durat tempore quietationis, secundum Bal. *in l. sub prætextu. 39. in vlt. verbis. C. de trāsact.* vnde si inest quietationi dolus, talis liberatio censetur dolo extorta, quo casu liberatio etiam iurata non sortitur effectum, vt dicit Paul. de Cast. *in consil. 300. citat gl. not. in l. 3 §. 1. ff. de contr. iud. tut.* & sic cōcluditur, quod cū liberatio sit dolose extorta, & ratio non sufficienter reddita, iterum reddi debeat, & in hac rationis redditione peti potest, quod libri exhibeantur, & exhiberi debent, iuxta not. per Bar. *in l. fin. §. inter cætera ff. de lib. leg.* & per Bal. *in l. cum testamento. 4. C de test. man.* & tales libri debent edi taliter, quod in eis clare appareant data, & accepta, introitus & exitus, *l. in omnibus. 1. §. officio. 3. & ibi Iac. de Aret. Bar. & alii. ff. de tut. & rat. distr.* & sigillatim omnia debent scribi in talibus libris, & non in summa. *arg. l. cum seruus. 82. ff. de cond & demonst.* & consuluit Bar. *cons. 150. in c. cum prædicta examinarem. in fin.* vbi signanter declarat librum rationum debere taliter esse compositū, quod in eo singulariter omnia inserantur, videlicet ex tali fundo tātum, à tali colono tantum, tali anno; non autem debent res scribi in genere, & hoc, vt reperiri possit veritas, vel falsitas, citat tex. *in l. antepe. ff. de cond. & dem.* si vero apparuerit non legitime confecisse librū, & prout tenebatur, arguitur ipsius dolus, vt est casus *in d. l. in omnibus. 1. §. officio. 3. de tut. & rat. distr.* quo casu talis quietatio generalis nō censetur præiudicare, quin iterum peti possit, quod ratio reddatur (vt prædictū est) consuluit pulchre Bar. Soc. *cons. 167. & in cons. 90. in 2. lib.* vbi plenissime, & ita alias in facto consultus mag. Ioan. Bapt. Mapheus V. I. D. de Salerno, mihi cognatus honorandus, respondit.

[An error in calculo post sententiam, item post transactionem reuocari possit, plene explicat Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. tit. de contest. resolut. 1, num. 38. & sqq.* quem vide.]

Nunquid † mulier in foro mercatorū possit interuenire vt ꝓcuratrix? Ias. *in l. alienā. 18. C. de procur. n. 14 cū sequent.* dicit ꝙ sic, per rationes, de quib. per eū, sed nouissime reperio Benu. Strac. *in tract. de mer. in vlt. part. n. 1.* qui dicit oppositum tenendū fore, ea potissima ratione; quia prohibetur, ne mulieres cōtra pudicitiam sexui congruentem alienis causis se immisceant, ne virilibus officiis fungātur, vt l. Caia Afrania cauetur, in omni foro etiam mercatorum militare videtur, quo casu idem iuris esse debet, sed quidquid ipse dicat, licet satis dilatet fimbrias suas, contrarium esse tenendum dico, adhærendo primę opinioni, quæ fuit etiam Aut. de Alex. *in d. l. alienam. C. de procur.* & ita tenendum etiam dixit Dec. *in l. fœmina. 2. ff. de reg. iur. num. 16.* & sequitur Tiraquel. *in tract. de legib. connub. in verb. contract. in glo. 3. f. 154. num. 160.* & idem repetit Dec. *in c. cum. dilecta. 4. de confir. vtil. vel inutil.* & sic ab opinione tantorum patrum minime dissentiendum est. Sed † quia oppositis exceptionibus solet fieri litis contestatio, ad quam faciendam satis auidi & prompti videntur magi- 72 73

magistri nũdinarum, propter lucrum trigesimæ, vt fieri assolet in nundinis ciuitatis Salerni, iccirco aliqua de iis disseramus. Et PRIMO sciendum est trigesimam exigi & deberi quotiescunque aliquid petitur, & facta est litis contestatio per verbum negatiuum, demum postea subsequitur probatio eius, quod negatum est; eo etenim casu trigesimam exigendam putauit Afflict. *in const. Regiæ maiest. & in const. constitutionum. sub tit. de triges. & sal. offic. in* 1. *num.* & exigitur potius propter mendacium, quam pro iure salarii magistri nundinarum, vt ibi per
74 eum. NEC alienum † est scire; per quem debeat solui trigesima ista? in quo ego vidi seruari in nundinis, quod facta litis contestat. per verbum negatiuum trigesima soluitur per ambas partes, & demum datur terminus ad probandũ, & secuta postea probatione eius, quod negatum extitit, cõdemnatur negans, qui restituet partem trigesimam, quam soluit actor, & sic licet à principio soluatur per ambas partes; tamẽ in effectu soluitur tota per negantem, licet velit indistincte solui per vtramque partem, tex. *in const. in c. cum circa iustitiæ.* tamen aduersatur tex *in const. in c. constitutionum, de tri. & sal. offic.* dum vult solui debere ab eo, qui reportauit sententiam: contra tamen Afflict. *in d. const. constitutionum, in* 5. *not.* approbat dictam consuetudinem, quam ego dixi seruari in nundinis Salerni, concordando dictas constitutiones, quæ videntur aduersari, vt à principio soluatur per ambas partes; tamen in effectu soluet totã ille, qui reportauit sententiam cõ-
75 tra se. Exigi † tamen trigesimam facta lit. contestat. inquit Affli. *in const. constitutionum, in* 6. *not.* licet ibi pro & contra arguat; tamen ita semper seruari suo tempore vidisse testatur: & ita in nundinis Salerni
76 semper seruatum vidi. Soluitur etiam † trigesima ne dum vbi pecunia, vel res mobilis petitur, sed etiam si res immobilis iudicio petitorio petatur, pro qua soluenda res illa, quæ petitur iudicis officio, æstimari debet à peritis in arte, vt *in auth. de non alien. §. quod autem.* per Ang. & de illa æstimatione debet solui trigesima, vt pulchre inquit Affl. *in supra alleg.*
77 *const. constitutionum.* 4. *not.* SED † finge aliquem citatum, debitorem se esse fateri, & per iudicem ei fieri præceptũ, quod soluat, qui appellauit, quod potest (vt habetur *in l. ait prætor.* 7. *§. non solum.* 3. *ff. de minor.*) vel aliter distulit soluere, an eo casu debeatur trigesima? And. de Isern. *in d. const. constitutionum.* & Afflict. *ibid. in* 2. *q.* dicunt, quod solui debet eo casu trigesima: ego tamen in nundinis ciuitatis Salerni vidi contrariũ seruari, & solum exigi trigesimam, quando negatur debitũ; at secus si fatetur conuentus; & certe id, quod dicunt Isern. & Afflict. aduersatur ei, quod dixit Afflict. *in ea. const. constitutionum.* vt sup. dixi, quod trigesima potius soluitur propter mendacium, quam propter salariũ officialium, & sic non dato mẽdacio trigesima non soluitur. Nec
78 tantum † solui trigesimã, quando præcessit negatio, & subsequitur probatio credenda, sed & tunc soluendam esse etiam dixit Afflict. *in d. const. constitutionum, in* 7. *not.* quando post negationẽ partes transigunt, ꝙ approbatum vidi per consuetudinem in nundinis ciuitatis Salerni. Et † si alimenta peti pro- 79
ponas, adhuc trigesima debebitur, & fit æstimatio secundum tex. *in l. hereditatum.* 68. *ff. ad leg. Falc.* & ita dicit Afflict. *in const. cum circa iustitiæ. de ord. iud. in* 14. *notab. ver. item quæro.* Eximuntur † tamen à so- 80
lutione trigesimæ pauperes, viduæ, & miserabiles personæ, vt not. reliquit Afflict *in const. lege præsenti, in* 9. *not de dan. aduo. pu & c.* & hæc hactenus de Trigesima. † SEQVITVR, vt videamus de termini datio- 81
ne, qui solet dari post lit. contest. & cum instantia in nundinis sit breuissima 10 vel 20. dierum, terminus etiã breuis dari assolet, quod fieri posse inquit Spec. *in tit. de dilat. vers. sed pone quod causa.* & ibi approbat Bald. *in addit. vers vbi tempus.* Ex causa enim breuem dilationẽ dari posse, nec per eum supplendam fore scripsit Castr. *in l. fi. ff. de fer.* minime enim consentaneum videtur instantiam causæ per dilationes absorberi, auctore Innoc. *in c. de causis.* 4. *de off. deleg* & Alex. *in l. ante.* 2. *ff de app. rec. ad fin.* pro quo plene per Panorm. *in c. dilecti filii.* 1. *extr. de dil.* Et licet
breuem dari † dilationem constitutum sit; si tamen 82
offeruntur probationes, & testes de longinquo, cõdecens est dari dilationes competentes secundum distantiam locorum, illo nõ obstante (quod instantia causæ in plus nõ se extendat) per ea, quæ congerit Afflict. *in decis.* 124. *in c. ecce datus est terminus.* & ita
de facto seruatum vidi. Sed finge † datum fuisse ter- 83
minum ad probandum, qui elapsus est, neutra partium aliquid probauit, nunquid ad instantiã actoris sit reintegrandus? quod negat Cap. *decis.* 82. *in princ.* in foro tamen mercatorum contrariũ credo seruandum; cũ & ibi de bono & æquo procedi sæpe relatũ extet, & mercatores dum peregrinantur, mi-
serabiles personæ appellentur. SED † an testes pro- 84
duci possint post didicita testificata in foro mercatorum? dissentit Par. *in tract. Synd. in verbo. sententia. versic. vtrum iudex qui per vim. colum.* 5. *vers. tamen non*
poterunt. NVNQVID † acta, & sententia de nocte 85
lata valeant in eo foro? & indubitanter tenendum puto, quod sic: per ea, quæ not. Dd. *in l. non minorem.* 20. *C. de transact.* maxime; quia iurisdictio est tempore peritura: & hoc hactenus. *Petr. Foller. V. I. D.*

De litis Contestatione, decimo membro Iudicii.

SVMMARIA.

1 *Litis contestatio dicitur lapis angularis Iudicii, & non potest omitti de iure communi.*

2 *Litis contestatio non requiritur in causis ciuilibus in Regno, sed actus, qui immediate sequitur, habet vim litis contestationis.*

3 *Litis*

3 *Litis contestatio quid sit.*
4 *Litis contestationis diffinitio ab auctore tradita reprobatur.*
5 *Litis contest. qualiter, & per quæ verba fiat.*
6 *Litis contestatio non inducitur per exceptionem peremptoriam oppositam.*
7 *Litis contest. fit etiam per verbum*, ignoro.
8 *Litis cõtestatio non põt fieri in iudicio absente actore.*
9 *Litem contestari quis potest præcise compelli.*
10 *Litem contestari nolens qualiter cogatur, & n.* 11.
12 *Quando lis possit haberi pro contestata.*
13 *Litem contestari, ex quibus causis quis non cogatur, & num.* 14.
15 *Litis contestationis qui sint effectus.*
16 *Protestatio, quod non animo contestandi litem quis respondet, an impediat litem contestari.*

DECIMVM & vltimum membrum huius primę partis iudicii est litis cõtestatio. Nam postquã
1 est † disputatum de istis præparatoriis iudiciorum, cõgruum est, quod iudex procedat ad vlteriora, videlicet ad litis cõtestationem, super qua radicatur totũ iudicium; dicitur enim lapis angularis totius iudicii, secundum Bal. *in c. 1. col. 1. de litis contestat.* & de iure communi, est vnum de substantialibus iudicii, adeo, ꝙ si omittatur, vitiat totum processum: vt tenet gl. *c. dudum 22. el 2. de elect.* & habetur per Bar. & Dd. *in l. prolatam. 4. C. de sent.* & Card. *in Clem. sæpe. 2. in princ. in 4 oppos. de verb. sig. if.* sed in causis summariis
2 non requiritur, secundum Card. ibidem. Vnde † hodie in Regno cũ omnes causæ ciuiles & mixtæ, sint summariæ ex forma regię *prag. primæ, & c. detestantes*, potest omitti litis contestatio, & valet processus; quia omnia substantialia iudicii sunt sublata, & solum attenditur mera dispositio iurisgentium, & ad solas probationes respicitur; quo casu ille primus actus, qui solet immediate fieri post litis contestationẽ in causis, in quibus lis contestatur, habet vim litis contestationis in causis, in quib. lis non contestatur, videlicet, eo ipso, ꝙ Iudex incipit cognoscere de meritis causæ: ita tenet Lud. Rom. *in consil. 146. colum 2.* & Bart. & Bald. *in l. nulla 23. & in l. nihil 24. C. de procur.* & Card. *in Clem. constitutionem. 4. §. fin. in fin. de elect.* & Abb. *in c. insinuante 25. in fine, de offic. deleg.* & Felin. *in c. olim. 26. de accus. & in c. exceptionem. 12. colum. 5. versic. tertio intellige. de except.* & Paris *in tract. Synd. in versic. sententia. colum. 4.* Super hac tamen materia tangam breuiter QVATVOR QVÆSTIONES: PRIMO, quid sit litis contestatio. SECVNDO, per quæ verba fiat. TERTIO, an possit quis ad eam præcise compelli. QVARTO, quis sit
3 eius effectus. QVÆRO † igitur PRIMO, quid sit litis contestatio? dic breuiter, quod litis contestatio est principalis negotii apud competentem iudicem facta narratio, & ad eam secuta responsio. *Ita colligitur ex c. 1. de litis contest. & c. dudum. 22. el 2. de elect. & c. prout. 4. de dol. & contum. & c. cum causam. 6. de iuram. calum. & not.* Spec. *in tit. de litis contest. §. 1.* ADDITIO. Hæc † diffinitio non est bona; 4
quia per positiones & responsiones narratur hinc inde negotium coram iudice, & respondetur, & tamen non fit litis contestatio; quare Maria. Socin. *in rubr. extr. vt lit. non contestat.* dicit, quod quædam est litis contestatio propria & expressa, quædam tacita quæ fit per processum ad vlteriora: ꝓpria & expressa describitur, quod sit actus iudiciarius, per quem iudicio ordinario, vel arbitrarii iudicii instar habẽte, facta narratione, & petitione expressa, vel inclusa, negotii principalis in scriptis, per actorẽ, coram competenti iudice, pro tribunali sedente, vel arbitro ipso, maxime iudice vel parte interrogante, seu parte intentioni suæ insistente, reus respondet negando vel confitendo, vel per verba æquipollentia ad lit. contest. conuenientia. *Petr. Foll V. I. D.*

SECVNDO QVÆRO, † per quæ verba fiat lit. 5
contest. & qualiter? dic, quod fit per negationẽ, vel per confessionẽ, vel per verbum dubitatiuũ, videlicet ignoro: fit enim primo per negationem, quãdo reus in iudicio negat simpliciter narrata per actorem, secundum Bar. *in l. vnic. C. de litis contest. & in l. si dubitet 10. §. ita demum. ff. de fideiuss.* & communis practica contestandi litem est, vt reus dicat posita, prout ponuntur, & narrata prout narrantur vera non esse, saluis iuribus & defensionibus suis, suo loco & tempore producẽdis, &c. & ista verba sunt magni effectus; quia reus ita respondens nõ potest incurrere pœnam negantium, de qua habetur *in l fi. ff. de rei vend. & l. contra negantem. 4 C. ad legem Aquil. & in aliis similibus legibus.* sicut pateretur, quando simpliciter negaret, secundum Bar. *in l. si dubitet. 10. §. ita demum. 1. ff. de fidei.* quem ibi sequitur Ioan. de Imol. & Paul. de Castr. & idem Imol. *in l. sed hoc ita. 22. ff. de re iud.* & Alex. *in l. etiam. 18. §. licet. col. fin. ff. solut. matr.* & Ias. *in l eum qui, colum. 4. ff. de iureiur.* vbi dicit hanc opinionem esse veriorem, licet contrarium, & male, teneat Felin. *in c. cæterum. 5. colum. 6. de iud.* Inducitur etiam litis contestatio non solum negando, sed etiam per verbum dubitatiuũ credulitatis, puta si reus dicit, non credo narrata vera esse, secundũ Bal. *in l. si debitor. 42. ff. de pet. hæred.* Pro hoc est gl. *in c. cum ad sedem. 15. in versic. credere, de restit. spol.* & Abb. *in c. 1. & ibi etiam Fel. in fin. colum. de litis contest.* & Bal. *in l si quis. 3. C. quib. ad libert. procla. non licet.* Item inducitur litis contest. etiamsi reus dicat: Tu mentiris per gulam, secundum Bald. *in l. turpia. 54. ff. de leg. 1.* fit etiam litis contestatio per confessionem, vt plene tradit Felin. *in c. 1. in fin. & sequent. de lit. contest.* & dic vt ibi per eum, & Andr. de Isern. *in const. qua incipit; Regiæ maiest. & in constit. Constitutionum.*

[Litis contestatio quibus verbis, & quomodo in Camera fiat, & an sufficiat eam à parte Rei tantum negatiue cõtestatam esse, licet actor eam à sua parte affirmatiue non contestatus sit, vide apud Gail. *lib. 1. obs. 73. num. 1. 2. & 3.*]

6 An † autem per oppositionem exceptionis peremptoriæ inducatur litis contestatio? vide Petr. Philip. Corn. tenentem, quod non, *in consil. 322. in 1. volum. & consil. 244 col. 1. circa fin. in 3. volum.* & Bald. *in l. rem non nouam. 14. C. de iud.* de quo vide Bar. Bald.
7 & Doct. *in l. 1. de litis contest.* Fit etiam † litis contestatio per verbum, *ignoro*, & ita communiter seruatur, quando fit litis contestatio per procuratores vel hæredes, & alios, qui iustam prætendunt ignorantiam in facto alieno, *l. quanquam. 7. ff. ad Velleian.* & Bart. *in l. qui in alterius. 42. ff de regul. iur. & in l. si quis inficiatus. 13. ff deposit.* & vide plene de hac mate-
8 ria Specul. *in titul. de litis contestat. §. 2.* An † autem possit fieri litis contestatio in iudicio absente actore, & sic absente parte? dic, quod non: quia litis contestatio dicitur quasi simul testatio, & ideo ambæ partes debent esse præsentes in iudicio, secundum Bald. *in l. 1 colum. 2. C. de litis contest.* TERTIO
9 QVÆRO, † an possit quis præcise compelli ad litem contestan. dic, quod communis conclusio est, quod sic: quia cum sit actus iudiciarius, & iudiciũ redditur in inuitum, *l. inter stipulantem. 83. §. 1. ff. de verb. oblig.* potest reus inuitus compelli captis pignoribus, & etiam per detentionem personæ, ita tenet Bal. *in d. l. 1. in 5. quæst. C. de lit. contest.* & Alexan. *in l. si finita. 15. §. Iulianus. 16. colum. 10. ff. de dam. inf.* & Franc. de Aret. *in l qui in aliena 5. § fin. colum. pen ff. de acquir. hæred.*

[Contrarium, quod videlicet quis ad contestandam litem cogi nõ possit, tenet gl. *in aut. qui semel. C. quom. & quã. Iud.* Bar. *in l si finita. §. Iulianus. ff. de dam. infect.* Io. And. Spec. & Imola, quos recenset Viuius *in syl. com. opin. lib. 1. op. 163. n. 1.* sed aliam sententiam; quod videlicet iudex quem præcise cogere possit ad lit. contest. dicit esse veriorem, & communiorem, per authores ab ipso allegatos.]

10 ADDITIO. Quid † enim, si reus noluerit litem cõtestari, qualiter cogetur, & quod erit remedium? dicas, quod potest mulctari vel excõmunicari, vel actor mittitur in possessionẽ causa rei seruandę ex primo decreto, *c. 1. & c. tua. 3. extr. vt lite non cõtest.* & ibi gl. & tradit Cyn. & ibi Bal. *in l. 1. C. de litis cõtestat. in 5. quæst.*
11 Et si reus † est præsens, & iussus litem contestari denegat, iudex ei præcipere potest, vt litem debeat cõtestari intra certum terminum, & si adhuc persistat in non contestando litem, proceditur contra eũ ac si fuisset absens, id est, vt propter eius inobedientiam procedatur ad missionem ex primo decreto, secundum gl. *in authent. qui semel. C. quomodo & quando iudex.* & ibi Bartol. vbi dicit, quod si iudex præcipit parti, quod debeat litem contestari, si recedat absq; contestatione litis, poterit contra eum interponi primum decretum absque alia citatione; quia eo ipso quo apparet, quod non defendit, censetur contumax, vt in tex. & gloss. *d. authent. qui semel. & ibi Bart. & Cyn.* Nec potest declarari, quod
12 lis † habeatur pro contestata, si reus noluerit contestari litem, (vt aliqui minus doct. faciunt) quia ad litis contestationem opus est facto, *extr. vt lite non contest. per totum.* & requirit ius commune verborum expressionem, *l. rem non nouam. 14. §. patroni. 1. C. de iud.* vbi opus est expressione verborum, nec sufficit alius actus, *l. stipulatio. 1. §. econtra. 2. ff. de verbor. obligat.* adeo quod nec etiam potest præcipi reo quod deberet litem contestari, alias quod habeatur pro confesso, secundum dom. Antonium *in rubric. extr. vt lite non cõtest.* & Cynus *in l. 1. C. de lit. contestat. in quæst. 7.* & ita etiam tenet Ioan. de Imol. *in dicta rubric.* & pro hoc facit *c. 1. & 2. vt lite non contest.* vbi reus pñsens sæpe fuit iussus, vt responderet libello, & nunquam voluit respondere, & tamen per hoc non potuit procedi ad vlteriora, ac si lis esset ficte contestata; imo ibi irritatur processus tanquam factus lite non contestata: & late habetur *in rubr. de litis contestatione*, per Marian. Socin. *num. 12.* hodie autem in Regno; quia lis non contestatur de necessitate, vt supra per *d. authen.* vidi semper practicari, quod reo nolente contestari litem, datur terminus ad probandum ac si lis esset contestata: ego tamen dubito de hac communi practica, quando electa est via ordinaria, vt quia actor petiit litem contestari, & reus noluerit; quia tunc credo; quod opus est contestat. litis. QVÆ NAM † sunt 13
CAVSÆ, quibus excusabitur reus à non contestando litem? In quo dicendum est, quod primo EXCVSABITVR, si reus est dubius, *l. quod. 3. §. is qui nescit. 6 ff. de lib. hom. exhib.* & not. *in l. final §. hoc idem. C. de iur. deliber.* quod est verum non dato interuallo ad deliberandum, vt *in auth. offeratur. C. de lit. contest.* & si non potest deliberare, debet fieri litis cõtestatio per verbum, *credit, vel non credit*; per not. *in c cum ad sedem. 15. de restit. spol.* vel per verbum, *non præsumo*, vt *in c quosdam. 7. extr. de præsumpt.* Secundo EXCVSATVR, si forte reus proposuisset † exce- 14
ptiones declinatorias vel dilatorias, & instat, quod ante omnia de ipsis cognoscatur, quoniam omnes exceptiones dilatoriæ impediunt litis cõtest. vt dicit Ang. *in l. vir. bonus. 18. ff. iud. sol* & debet iudex de ipsis ante omnia cognoscere, nec potest iudex mandare reo, quod habeat contestari litem saluis exceptionibus, si ipse reus contradicit; cum non sit constitutum in eius arbitrio, sed ipsarum exceptionum æstimationis tempus est à iure specialiter diffinitũ, *c. inter monasterium. 20. extr. de re iud.* de quo plene per Marian. Socin. *in rubr. num. 14.* & ibi etiam videas, qualiter exceptiones sunt opponendæ, vt impediatur litis ingressus, & contestatio litis, *num. 47. versic. secundo principaliter quæro.* Petr. Foll. V. I. D. QVARTO QVÆRO, † quis sit lit. contestationis effectus? 15
Dic, quod multi sunt, & inter alios sunt isti, videlicet primo; quia præcludit vias opponendi dilatorias, *l. Pomponius. 40. §. rati. 3 ff. de procur. & c. inter monasterium 20. de re iud.* Secundo; quia perpetuat actionem, vt not. plene Alex. & Doct. *in l. si eum, 10. §. qui*

§. qui iniuriarum. 2. ff. si quis cau. pro hoc est tex. in l. ordinata. 24. in princ. ff. de lib. cau. Tertio: quia constituit aduersarium in mala fide, quantum ad fructus, l. certum. 22. & l. mora. 26. C. de rei vend. & Bart. in l. litigator. 2. C. de fruct. & lit. expens. Quarto: quia constituit in mora, secundum Alex. in consil. 48. col. fin. in 4. vol. [Et Viuium in syl. com. opin. lib. 1. opin. 163. numer. 4.] & maxime in his, quæ debentur officio iudicis, l. cum postulassem. 44. ff. de damno infect. Quinto; quia operatur, vt possit procedi ad diffinitiuam sententiam de iure communi, ad quam sine ea procedi nō potest, vt in c. si vero etiam. Auth. de exh. re. Nou. 53. licet hodie in regno non requiratur in causis ciuilibus, vt pluries fuit dictum supra. Sexto, operatur interruptionem præscriptionis, vt d. l. mora. 26. C. de rei vend. & l. sicut. 3. & ibi Bald. C. de præscr. 30. an. & not plene in l. naturaliter. 5. ff. de vsuc. multos alios operatur effectus, de quibus remitto me ad dicta per Specul. in tit. de lit. contest. §. penul. & fin. VLTIMO moueo hic vnum dubium, quod sæpius in facto e-
16 uenit: Aliquis † respondet libello cum protestatione, quod non animo litem contestandi, &c. an talis protestatio aliquid operetur, scilicet vt lis non habeatur pro contestata, si vtitur talibus verbis, per quæ alias induceretur litis contestatio? Communis conclusio est, ꝙ lis non sit contestata, & quod talis protestatio releuet, nisi iudex prius iusserit litē cōtestari: nam tunc cum simus in casu necessario, protestatio nihil releuat, l. alimenta. 11. C. de negot. gest. ita tenet Fran. de Aret. in l. qui in aliena. 5. §. fi. col. pen. ff. de ac. hæred. & Alex. in cons. 42. col. 2. in fin. in 4. vol. & Abb. in c. 1. col. 8. & ibi etiam Fel. in 2. col. de lit. contest. & vide Bart. & Bal. in l. 1. C. de lit. contest.

[Contrarium videtur sentire Gail. lib. 1. obs. 73. n. 5. 6. & seq. vbi dicit, litem pro contestata haberi, si quis negatiue respondeat libello, licet prius protestatus sit, se litem super libello cōtestari nolle; quia protestatio actui contraria tollit protestationis effectum. Per responsionem autem ad positiones nō inducitur litis contestatio. ibid. nu. 8. Sed authoris sententiam sequitur Viuius in syl. com. opin lib. 1. opin. 163. num. 5. vbi dicit eam esse communem.]

Et per hæc sit expedita ista prima pars iudicii: Veniamus ad secundam partem principalem. Laus Deo. Rob. Mar. Venus. V. I. D.

Ad secundam Iudicii partem, Præfatio.

EXPEDITA prima parte iudicii, quæ durat vsque ad litis contestationem inclusiue, consequens est sequendo ordinem propositum, vt aggrediamur secundam partem, quæ durat à litis contestatione vsque ad conclusionem in causa inclusiue, vt dixi in prin. huius 6. part. Et in ista secunda parte, licet plures actus considerari possint; declarabo tamen super ea SEDECIM ACTVS principaliores, qui solent in hac secunda parte in iudiciis ventilari. Et sunt isti, videlicet IVRAMENTVM CALVMNIÆ, COMPROMISSVM, DILATIO, seu TERMINVS AD PROBANDVM, POSITIO, siue ARTICVLVS, CONFESSIO, TESTIVM PRODVCTIO, INTERROGATORIVM, INSTRVMENTORVM PRODVCTIO, IVRAMENTVM, ACTORVM EDITIO, PVBLICATIO, ACCVSATIO INCIDENS, REPVLSA, TORTVRA, CONCLVSIO, ALLEGATIO, seu DISPVTATIO: de quibus singulis dispiciamus.

De Iuramento.

SVMMARIA.

1 *Iuratur de calumnia, facta litis contestatione tam per Actorem, quam per Reum.*

2 *Iuramentum calumniæ potest tacite omitti, non autem expresse remitti.*

3 *Iuramentum calumniæ exigitur etiam post conclusum in causa.*

4 *Iuramentum calumniæ, an præstetur in causa criminali remissiue.*

5 *In his quæ emergunt ante lit. contest. in qualibet exceptione, iuratur de calumnia*

6 *Actor non iurans de calumnia, cadit ab actione: reus vero nolens iurare, habetur pro confesso.*

7 *Iuramentum calumniæ in quo differat à iuramento malitiæ & veritatis.*

8 *Procurator an iuret de calumnia, & qualiter?*

9 *Iuramentum calumniæ præstatur in causa appellationis.*

10 *Iuramentum calumniæ, quid comprehendat.*

11 *Iuramentum calumniæ hodie vno obulo non æstimatur, & litigantes potius iurant de calumnia committenda, quam vitanda.*

12 *Iuramentum calumniæ excusat à tacita, & præsumpta calumnia, non autem ab euidenti.*

13 *Committens calumniam, etiam in causa ciuili potest criminaliter accusari, finita causa.*

PRIMVS actus, qui sequi solet in iudiciis post litis contestationem, est iuramentum calumniæ. Nam facta † litis contestatione iuratur de calumnia, tam per Actorem, quam per Reum, c. 1
cum causam. 6. in fin. de iur. cal. c. dudum. 22. el 2. de electio. & not. Spec. in tit. de iur. cal. §. 1. in prin. quod iuramentum † adeo substantiale iudicii est, quod non potest per partes expresse remitti, & si omitteretur, 2
processus esset ipso iure nullus, l. cum & 2. §. sed quia veremur. 4. & ibi Bar. Bal. & Dd. C. de iuram. cal.

[Adde Gail. lib. 1. obs. 84. num. 1. 2. & 3. vbi dicit id in Camera non obseruari: quia licet in prima & secunda instantia iuramentum calumniæ à parte exactum, sed præstitum non sit; attamen processus, ob id non annullatur, sed eo non obstante, in causa principali pronunciatur, maxime si pars, quæ iuramentum illud exegit, iudice ad vlteriora procedente, non appellauerit, sed causam

vsque ad conclusionem prosecuta sit. Si vero iuramentum id in Camera à parte petitum sit, omitti non potest, & si partes, eo omisso, ad vlteriora processerint, & in causa concluserint, conclusio ex officio rescinditur, & parti vt petitum iuramentum præstet sub pœna legali per interlocutoriã iniungitur. nam iudex ex officio, (non tamen ad partis instantiam) post conclusionem in causa, iuramentum calumniæ exigere potest. *gl. in c. ex literis. in verb. occultata. de iureiur.* Alexand. *in l. qui bona. §. si alieno. num.* 14. *ff. de dam. infect.* cum aliis allegatis à Gail. *d. obs.* 84. *n.* 6. vbi etiam *n.* 7. Socin. opinionem, tanq̃ veriorem, amplectitur; qui censet non habere locum pœnam non iurantis, si iuramentum hoc non viua voce, sed in scripto aliquo iudicialiter producto, puta in exceptionibus, vel duplicis, exactum sit, & pars altera, id non animaduertens, non iurauerit, nec etiam processum ob id reddi nullum.]

Tacite autem hoc iuramentum omitti potest, & valet processus, vt quia iuramentum non fuit exactum ab altera partium, & sic non fuit iuratum in toto processu, quo casu censetur tacite omissum, ꝙ fieri pôt, vt est tex. *in c.* 1 *de iur. cal. lib.* 7. & tenet And. de Isern. *in const. Litem legitime, col.* 1. *& in const. Vniuersos.* Istud autem † iuramentũ calumniæ pôt exigi per
3 iudicem in quacunq; parte iudicii, etiam post conclusum in causa, secundum Bal. *in l. in omnibus.* 1 *circa si vers. sed nunquid. C. de iur. cal.* per *d. c.* 1. *extr. eod. lib.* 6.
4 & an † præstetur in causa criminali? declarat Bald.
5 *in d. l.* 1. Item in his, † quæ emergunt ante litem contestatam in qualibet exceptione, iuratur de calumnia, secũdũ Bar. *in authen. hoc sacramentum. C. de iuram. calum*
6 & si † Actor non vult iurare, cadit ab actione sua. Reus vero nolens iurare, habetur pro confesso, *l. cum & 2. §. quod si actor.* 6. *& ibi Bartol. C. de iur. calum.* & Spec. *eo tit. in §. superest, in prin.* In quo
7 autem † differat iuramentum calumniæ à iuramẽto malitiæ, & iuramento veritatis, vide Spec. *eo. tit.* § 1. *col.* 2. *&* 3. & est tex. cum glo. *in c.* 2 *de iur. cal. lib.* 6.
8 An autem † procurator iuret de calumnia, & qualiter? dic, quod tenetur iurare nomine proprio, & si non habet speciale mandatum, non iurat, sed principalis iurare debet. Verum, quãdo procurator iurat proprio nomine, iurabit in animã suã, sed quãdo iurat pro domino, iurabit in animã constituentis: ita hæc omnia declarat Bar. & communiter Dd. *in l. cum & 2. §. fin. C. de iura. cal.* habetur plene per Spec. *eod. tit. §. restat.* vbi ponit omnes personas, quæ alieno nomine iurant.

[Hodie passim, maxime in Camera Imperiali receptum est, vt iuramentum calumniæ per procuratorem præstari possit, in animam domini; ad ꝙ tamen generale mandatum non sufficit, sed speciale requiritur; in quo speciali mandato quidam etiam volunt requiri, quod causæ, super qua de calumnia iurandum est, mentio fieri debeat. Bar. & Cast. *in l.* 2. *§. sin autem. num.* 2. *& seq.* sed id tam stricte in Camera non obseruatur; quia sufficit in mandato mentionem tantum fieri iuramẽti calumniæ, quatenus opus sit, licet causa in qua prestandum sit, nõ exprimatur, teste Gail. *lib.* 1. *obs.* 83. *n.* 2. *&* 3.]

Sed † quid in causa appellationis, an sit in ea iurandum de calumnia? Dic, ꝙ sic, etiamsi in principali causa iuratum fuerit: text. est *in c.* 2. *in princ. de iur. cal. lib.* 6. Quid autem comprehendit hoc † iuramentum calumniæ? dic, quod multa. Primo enim actor credit se iuste petere, & non calumniose. Secundo, quod respondebit veritatem super omnibus, de quibus interrogabitur. Tertio, quod non vtetur falsa probatione. Quarto, quod nõ corrumpet iudicem, nec tabellionem. Quinto, quod calumniosam dilationem non petet, vt not. Spec. *in tit. de iuram. cal. §. nunc dicamus, in princ.* & tangitur aliquid per Bart. & Dd. *in auth. principales. C. eod. tit.* & similiter potes extendere in reo. Dicit tamen notabiliter Bald. *in l. si post.* 24. *C. de euict.* quod istud † iuramentum calumniæ hodie non æstimatur vno obulo; quia facti sumus contemptores Dei, & religionis, vnde ego puto, quod litigatores nostri temporis potius iurant de calumnia committenda, quam vitanda, & ideo melius esset, quod istud iuramentum ex toto tolleretur à iudicio, causa vitandi tot periuria, nõ obstante, quod hoc iuramentum sit inuentum ob publicam vtilitatem, ne veritas occultetur, *d. l.* 2. *§. sed quia veremur.* 4. *C. de iur. cal.* tamen istud parum curant iurantes, argumento illius dicti per poëtam Aquinatem: 9 10 11

Quid enim saluis infamia nummis, &c.

Operatur † autem hoc iuramentum vt quis excusetur à tacita & præsumpta calumnia, non autem ab euidenti, & expressa, secundum Bart. *in l. si quis.* 7. *§. si stellion. ff. ad Turp.* & Bald. *in l. si tibi.* 23. *C. de lib. caus.* & Alex. *in l. ait prætor.* 3. *in princ. ff. de iureiuran.* Hinc est, † quod committens calumniam etiam in 12 causa ciuili, potest criminaliter accusari finita causa, vt not. gloss. *in l. & in priuatis.* 3. *ff ad Turp.* Bald. *in d. l. si tibi. C. de liber. caus.* Vnde si calumnia est euidens, non excusatur per iuramentum, alias sic, secundum Bal. ibi. *Robert. Marant. V. I. D.*

[An iuramentũ calumniæ consuetudine vel statuto remitti possit, & de pœna nõ iurantis de calumnia, an cõmittatur ipso iure, & an ad heredes trãseat; Item de pœna non iurantis de malitia; Et an procurator ex officio datus, cogendus sit præstare iuramentum calumniæ, item an cõtumacia procuratoris non iurantis de calumnia, noceat domino, & an ꝓcurator fiscalis de calumnia iurare teneatur, vide apud Gail. *lib.* 1. *obs.* 85. *& quinque sequentibus.*]

De compromisso.

Summaria.

1 *Ad quem vsque gradum, causæ in regno inter coniunctos compromitti debeant, & an etiã inter maritũ, & vxorem, sponsum, & sponsam. num.* 2. *&* 3.

4 Com-

SECVNDVS actus, qui solet quandoque in iudiciis emergere, est † compromissum, & loquor 1
præcise propter Regiam pragmaticam, quæ viget in hoc Regno, quæ incipit, *Oda*, per quam est cautum, quod si litigantes sunt coniuncti ad inuicem per consanguinitatem, vel affinitatem, vsque ad quartum gradum computandum secundum ius ciuile, debet iudex ex altera parte petente compellere ipsos litigantes ad compromissum, verum potest peti à principio litis vsq; ad dationem termini probatorii, & non vltra, vt dicitur *in d. pragmatica.* Et hac de causa ego posui hunc actum compromissi ante dationem termini, non tamen nego, quin etiam potuerit poni supra in prima parte iudicii, & quoniam istam materiam compromissi, & arbitrorum tractaui aliquatenus supra *in 4. parte. in princip. huius tract. 14. distin.* & aliquid dicam infra *in materia appellat. in 3. parte iud. in 1. q princ. in vers. reductio. & in 4. q princ. vers. 8. limita, &c.* ideo hic solũ reseruo tangere materiam compromissi, prout emergit in iudicio, & sic materiam d. Regiæ pragm. Et primo pono regulam, quæ sumitur ex d. pragm. quam supra dixi.
Amplia primo † d. prag. procedere etiam inter ma- 2
ritum & vxorem, qui licet non sint affines; tamen principium & causa affinitatis sunt, ita tenet Bald. *in l. affinitatis. 7. C. com. de success.* Secundo amplia d.
prag. † procedere etiam inter sponsum & sponsam: 3
ita tenet Ias. *in l. quod Seruius. 8. col. 2. ff. de cond. ob causam.* Tertio † amplia, etiam si millies expiraret cõ- 4
promissum, millies deberet renouari, & iterum cõpromitti, ex quo d. pragm. semper loquitur, ita per plura tenet Ias. *in l. si quis ex argentariis. 6. §. prætor ait. 8 col. 2. ff. de eden.* vbi etiam dicit, quod hæc pragm. est fauorabilis, idem tenet Alex. *in consil. 70. col. 2. in 2. vol.* & Bald. *in cons. 487. in 4. volum.* Verum reperio, quod Matth. de Afflict. insignis Dom. Neap. in suis decis. sacr. consil. *in decis. 46.* vult: quod si bis factum fuit compromissum iuxta formam d. pragm. & fuit bis expiratum, non debet vlterius altera parte inuita compromitti: & ita dicit fuisse pronunciatum in sacro consil. ponderando verba d. prag. & certe si dictæ decision. haberentur in Regno pro authẽticis, possumus dicere, quod in regno sit correctum ius commune in terminis d. prag. quia sententia sacri consilii fertur sub nomine Regis, vnde habet vim legis in hoc Regno, *l. si imperialis maiestas. 12. fin. C. de legibus.* alias autem haberet illa decisio vim auctoritatis vnius Doctoris, & essent ponderandæ rationes, quibus mouetur. Quarto amplia pro-
cedere † inter consanguineos spurios, quando agi- 5
tur inter coniunctos ex parte matris, ita tenet Alexan. *in l. ex facto. 17. §. si quis rogatus. 6. col. 13. ff. ad Trebell.* secus ex parte patris, vt dicam infra in limita-
tionibus. Quinto † amplia, etiã si lapsum esset tem- 6
pus

pus pragmaticæ, scilicet trium mensium, ex causa; quia altera pars petiit nimis longam dilationem ad producendum testes; nam potest tunc nihilominus causa decidi post tempus, & sic post tres menses, ita tenet Alexan. *in consil. 72. col. 1. in 3. vol.* Sexto amplia,
7 non solum, † quando principalis litigator est coniunctus, sed etiam quando auctor est cõiunctus, licet principalis sit extraneus; quia debet causa compromitti cum actore laudato iudicium suscipiente: ita plene hanc quæstionem examinat Bart. *in sua 2. disput.* quæ incipit: *Pisanæ ciuitatis, &c.* vbi ita cõcludit, & idem Bart. *in l. procurator. 8. la 2. ff. rem rat. hab.*
8 Septimo amplia, † pcedere etiam in tutore & procuratore. Nam licet alias istæ personæ non possint cõpromittere sine speciali mandato, *l. transactionis. 7. & ibi per omnes Dd. C. de transact.* tamen stante d. pragm. possunt compromittere, quando eorũ principales sunt coniuncti, ex quo non faciunt voluntarie, sed ex necessitate statuti, ita cõcludunt Paul. de Castr. Bald. & Alex. *in l. si plures. 9. ff. de pact.* & Ias. *in d. l. transactionis.* & Angel. *in l. non solum. 39. §. sed interdum ff. de procurat.*
9 Octauo † amplia procedere, etiam inter minorem, secundum Paul. de Castr. *in l. nam posteaquam. 9. § si minor. 4. ff. de iureiuran.* Nono
10 amplia, † etiamsi extaret statutum, quod filius non possit se obligare sine consensu patris; nam potest nihilominus compromittere auctoritate d. pragm. etiam sine consensu patris; quia d. pragm. est magis specialis, quam istud statutum. ita tenet Bald. *in l. fi. in princ. versic. necessitate. col. 4. versic. sed pone, duo sunt statuta, &c. C. de bon. quæ lib.* & Alexand. *in consil. 29.*
11 *col. 1. in fin. versic. & expressius, &c. in 1. volum.* Et † per hoc dico, quod in Regno est communis obseruantia per ritum magnæ curiæ, quod mulieres Longobardico iure viuentes, non possunt contrahere sine consensu Mundualdi; nam si esset lis aliqua cum muliere coniuncta, puto, quod dicta mulier posset compromittere, secũdum formam d. pragm. etiam sine Mundualdo, per illud d. Bald. quod est notandum. ADDITIO. Contrarium in indiuiduo firmatum reliquit Castr. *in consil. 465. viso compromisso. col. 1. lib. 1.* & Lanfranc. *in tract. de arb. in 5. qu.* & Tiraquel. *in tract. de leg. connub. in verbo, contracter. in gl. 4. nu. 190. in*
12 *19. qu.* Petrus Foller. V.I.D. Decimo † amplia procedere, etiam si partes sint discordes in eligendis arbitris; quia tunc iudex solus eligit, & fit cõpromissum, text. est *in l. fin. vers. electionem. C. de iud.* & Bartol. *in l. in venditionem. 8. §. si vnus. 4. fin. ff. de bon. aucto. iud. poss.* & Bartol. *in l. temporibus. 1. § ex hoc rescripto. 1. ff. de ventr. inspic.* & Alexand. *in l. de die. 8. in princ. in 2. not. ff.*
13 *qui satisd. cog.* Istam † pragmaticam sic ampliatam LIMITA primo procedere, dummodo compromissum petatur ab altera partium, alias si non petitur, iudex non debet per se compellere partes ad compromissum, & quando petitur ab vna parte, debet alia pars citari secundum Alex. *in consil. 82. col. 2. in 1. volum.* & hoc sentit expresse d. pragm. *Odia.* post princ. ibi; *ad petitionem cuiuslibet, &c.* Secundo LIMITA, † eam procedere solum in causis ciuilibus, 14
vel mixtis; secus in criminalibus; quia in eis non fit compromissum, ita expresse dicitur in d. pragm. ibi; *in causis ciuilibus, vel mixtis, &c.* quæ autem dicantur causæ mixtæ, declaraui supra *in 4. parte princ. in 1. distinct. circa fin.* Tertio LIMITA, ea † procedere 15
inter affines durante affinitate tãtum; secus autem, si affinitas sit dissoluta per mortem: quia licet remaneat vinculum quoad impedimentũ matrimonii; tamen non remanet quoad compromissum: ita tenet Bartol. *in l. cui eorum. 3. § affinitates. & ibi etiam Bald & Doct. ff. de postul.* & est gloss. & ibi Alexand. & Doctor. *in l. sed hoc ita. 22. ff. de re iud.* & Bald. *in l. fin. versic. modo quæritur, &c. C. de verbor. signific.* & Paul. de Castr. *in l. rei iudic. 15. §. fin. in fin. ff. solut. matr.* Et per hoc † cessaret dicta pragm. inter priuignum, & 16
nouercam, mortuo patre, ex quo est dissoluta affinitas, secundum Bald. *in l. affinitatis. 7. C. commu. de success.* & Paul. de Castr *in cons. 80. in 2. vol.* ADDITIO. Adde Alex. *in l. non tantum in traditionibus. 169. 4. col. in fin. nu. 17. ff. de verb. sign.* Petr. Foller. V.I.D. Quarto LIMITA, † nõ procedere, quando altera pars ha- 17
beret aliquam exceptionẽ litis finitę, seu impedientem litis ingressum; quia non potest ea inuita fieri compromissum: ita tenent Bald. Alex. & Doct. *in l. fratris. 10. C. de trans.* & Bald. *in l. si iudex. 10. ff. de his qui sunt sui, vel alien. iur.* & Soc. *in consil. 300. col. 4. versic. 1. quia, &c. in 2. vol.* Quinto † LIMITA, non proce- 18
dere, quando altera pars haberet scripturam publicam liquidam, puta instrumẽtum, sententiam, vel obligationem, ita deciditur *in pragm. Odia. in fi.* & per Soc. *in cons. 4. in 1. vol.* Nam d. prag. seu statutum non comprehendit res liquidas: ita dicit Pet. Phil. Corn. *in cons. 62. in litera D. in 4. vol.* & Soc. *in d. cons. 300. col. 4. in fin. in 2. vol.* & Bart. *in l. eleganter. 23. in prin. ff. de cond. indeb.* Sexto LIMITA, † non procedere, quando 19
extaret aliqua scriptura iurata; quia propter iuramentum non fit cõpromissum, ita tenet Alex. *in consil. 37. col. ante p. in 2 vol* & Ias. *in l. fratris. 10. C. de trãsact.* vbi plures allegat, & Paul. de Cast. *in consil. 14. in 2. vol.* Septimo LIMITA, † non procedere in spurio, qui 20
litigans cum consanguineo suo, non potest petere compromissum, ex quo non dicitur coniunctus, vt not. Bald. *in l. id quod pauperibus. 24. col. fi. C. de Episc. & cler.* & Bald. *in l. cum acutissimi. 30. C. de fideic.* & gloss. *in Clem. 1 in ver. liberi. de baptis.* & Innoc. *in c. nonnulli. 28. §. sunt & alii. de rescript.* & Paul. de Castr. *in consil. 178. in 2. vol.* & Alex. *in consil. 60. col. 3. 4. in 2. volum.* vbi hoc etiam singulariter declarat, & quando spurius petit compromissum; eo quia est coniunctus; tunc enim nõ auditur; secus si consanguineus legitimus petat contra spurium; quia tunc fit compromissum in damnum spurii, secundum eum. Item intellige hoc, quando ageretur inter coniunctos ex parte patris; secus si ex parte matris; quia tunc etiam spurius dicitur coniunctus, & petit compromissum, secundum

dum Alex. *in l. ex facto. 17. §. si quis rogatus. 4. col. 15. ff. ad Treb.* & dixi supra in 4. ampliat. ad hanc regulam, & de prædictis vide etiam Paul. de Cast. *in d. §. si quis rogatus.* & Ioan. de Imol. ibi. Sed † posset occurrere dubium: Quod si vnus spurius peteret compromissum contra alium spurium sibi coniunctũ, an debeat fieri? & certe, si isti duo spurii attingunt se ex linea matris, puta; quia essent duo fratres spurii nati ex eadẽ matre, vel duo consobrini spurii nati ex duabus sororibus, non facerent dubium; quod fieri deberet compromissum, per ea, quæ dicit Alex. *in d. l. ex facto. 17. §. si quis rogatus. 4. ff. ad Treb.* sed tota dubitatio cõsistit, quãdo essent coniuncti ex linea patris, & hanc quæstionem non inuenio ab aliquo tactam, sed saluo meliori iudicio dicerem, quod etiam in isto casu habet locum compromissum altero spurio petẽte, & pondero rationem; quia vtitur Alex. *in d. consil. 60. col. 4. vers. quintus casus, &c. in 2. volum.* vbi dicit, quod spurii veniunt appellatione filiorum, quãdo tractatur de eorum præiudicio; secus si de fauore, alleg. gl. *in d. Clem. 1. de bapt.* & idem tenet Paul. de Castr. *in d. §. si quis rogatus.* sed sic est, quod si spurius petit compromissum, & alter spurius opponeret ipsi: ego non sum tibi coniunctus; quia sum spurius; tunc allegaret spurietatem in sui fauorem; vnde non debet audiri; & si diceret, nõ potes petere; quia tu es spurius; petens replicaret, & tu qui par es: vnde, nil Iudæus Iudæo, nil Catilina Cethego, per ea quæ habentur per Bald. & Doct. *in l. viro. 39. & in l. cum mulier. 47. ff. sol. matr.* & per Innoc. & Doct. *in c. intelleximus. 6. de adul.* & ibi in terminis Io. de Ana. *in vlt. not.* dicit per illum tex. Nota, quod in exceptione doli, vel criminis, turpis persona non potest à se eiicere turpem; vnde ex cõsequenti per illa iura, dico, quod spurius conuentus super compromisso non posset à se eiicere spurium, allegando spurietatem, quæ contra
22 eundem retorquetur, & sic tunc compromissum fieri debet. Octauo LIMITA, † non procedere in causa feudali; quia illa compromitti non potest, non obstante d. prag. ita deciditur expresse *in d. pragm. Ordia. in fin.* & tenet Andr. de Isern. *in c. 1. §. si inter. de leg. Conr.* & est tex. in constit. Regni, quæ incipit: *Constitutionem diuæ memoriæ.* quę annullat omnem transa-
23 ctionem, & compromissum in causa feudali. Nono LIMITA † non procedere, in causa, in qua agitur de vita & militia, quia non compromittitur; nam
24 æquiparatur feudali: vt tenet Matth. de Afflict. *in decis. 44. cons. Neap.* Decimo LIMITA † non procedere, quando coniunctus cederet suam actionẽ non coniuncto: quia licet compromissum fieret cũ cedente, non tamen fieret cum cessionario: quia est mutata qualitas. ita habetur *in decis. 74. cõs. Neap.* & per Imol. & text. *in l. si post diuortium 27. in fin. ff. solu. matr.* facit text. *in l. Paulus respondit per procuratorem. 90.* alias in-
25 cip. *per curatorem ff. de acq. hær.* Vndecimo LIMITA, non † procedere inter consanguineos legitimatos: secundum Paul. de Castr. *in cons. 168. in 2. vol.* & Alex. *in cons. 60. col. 2. & in 3. 2. vol.* Duodecimo LIMITA, non procedere † contra clericum coniunctũ; quia 26
cum sit statutum Principis secularis, non potest ligare clericos: ita tenet Soc. *in cons. 71. in 4. vol.* & Bal. *in c. cum venissent. 3. col. 3. de eo, qui mittit. in poss.* sed ipse clericus actiue posset petere compromissum contra laicum coniunctum: quia † clerici gaudent statu- 27
tis laicorum pro se, non autem contra se: vt habetur per Abb. & Moder. *in c. Ecclesia S. Mariæ. 10. de constitut.* & per Bart. & Doct. *in l. cunctos populos. 1. C. de sum. Trinit. & fid. cathol.* An autem † clericus contra 28
clericum coniunctum petere possit cõpromissum? Dico, quod non: quia in eo est diuersa ratio, quam in spurio, ex quo clericus passiue non ligatur statutis laicorum per prædicta, vnde semper potest excipere à quocunque conueniatur; nam clericatura est fauor, & ideo allegari potest in fauorẽ excipientis, spurietas est odium, & ideo non potest allegari in fauorem. Decimotertio LIMITA, † non proce- 29
dere in articulo iuris; quia vbicunque vertitur de aliquo dubio, quod in mero iure consistit, non debet compromitti, ex quo in iure omnia sunt certa, & liquida: ita tenet Bald. *in l. ancillæ. 12. col. 1. C. de fur.* & Alex. *in consil. 62. col. 2. in 2. vol.* & Bald. *in l. cum proponas. 6. C. de reb. cred.* vbi etiam declarat Bald. quod si causa principalis nõ sit compromissibilis, an possit saltem cõpromitti vnus articulus illius causæ? & tenet, quod sic, idem tenet Bart. *in leg. si quis in conscribendo. 29. col. fin. C. de pact.* & Soc. *in cons. 51. in 1. volum.* contrarium tamen tenet idem Soc. *in consil. 300. col. 5. & 6. in 2. vol.* vbi adducit bonas rationes, & ibi videas. Limita tamen hoc primum dictum, quando articulus iuris esset probabiliter dubius; quia tunc æquiparatur dubio facti, & debet compromitti: ita per plura tenet Ias. *in l. 1. col. pen. ff. de transact.* Decimoquarto LIMITA, nõ † procedere in causa dan- 30
di tutorem; quia non potest compromitti, secundum Bart. & Bald. *in l. prætor. 4. ff. de tut. & curat. dat. ab his.* Decimoquinto LIMITA, † non procedere 31
in causa appellationis; quia in ea non potest peti compromissum non petitum in causa principali; secundum Paul. de Castr. *in consil. 320. in princ. in 1. vol.* Decimosexto LIMITA, non † procedere in causis 32
mixti imperii; quia de iure non compromittuntur, non obstante dicta pragm. secundum Bart. *in l. non distinguemus 32. §. de liberali. 7. ff. de arbit.* & Bart. *in d. l. prætor. ff. de tut. & curat. datis ab his, &c.* Decimoseptimo LIMITA, non † procedere inter affines 33
coniunctos per legitimum matrimonium; secus per simplicem fornicationem: ita tenet Ioan. Andr. *in c. fin. de consang. & affin.* Decimooctauo LIMITA, non † procedere, quãdo altera tantum ex partibus 34
læderetur: ita tenet Paul. de Castr. *in consil. 320. col. 2. versic. item & ea ratione, &c. in 1. volum.* Rober. Marant. V. I. D. ADDITIO. De intellectu Regiæ pragmat. (Et si aliqua partium) aliqua discutienda sunt: quare illud præ cæteris scire oportet, quod ante

ante pragm. sanctionem, Doctores vtriusque censuræ varii atque contrarii fuerunt, in eo, quod ibi
35 clare deciditur. Vnde † licet an à sententia inducentis arbitramentum, siue laudum ad æquitatem possit appellari, disputatum sit; verior tamē (vt substantialia superfluis resecatis tangam) magisque communis, æquior, & approbata opinio illa recepta fuit, quod possit appellari, secundum Anton. de Butr. *in c. Quintauallis 23. differ. de iureiur.* quod & voluit Bald. *in l. 1. colum 2. in fin. versic. extra quæritur. C. ne li. ter prouoc.* & Paul. Castr. *in consil. 254. in princip.* & cum hac opin. transierunt Rapha. Cuma. Ioan. de Imol. *in l. 1. & ibi Alexan. 5. col. vers. deinde not. ff de leg. 2.* & Alexand. *in consil. 106. incip. viso themate anteposito, libr. 3.* & Phil. Corn. *in cons. 188. libr. 3.* & Paul. Castr. *in consil. 122. versic. circa tertium quæsitum.* & alii nonnulli Doctores, quos refert Boer. *in decis. 384. in 2. parte.* & illa potissima ratio redditur, quia à commissis ad arbitrium iudicis appellari potest, *c. super iis. 16. de accus.* ergo, & in isto casu, sicque, vt videre licet, ita vigebat opinio, quod appellari poterat à sententia iudicis confirmantis laudum: cuius rei causa moderni Regnicolæ in d. pragm. *Et si aliqua partium.* dixerunt per d. pragm. corrigi ius commune; nam de iure communi regulariter permissum reperitur, posse ab omnibus sententiis iudicum in quibusuis causis appellari, *l. & in maioribus. 20. l. & multis. 25. C. de appell.* sed non reperitur prohibitum, quod isto casu non possit appellari; ergo stamus regulæ, & ex hoc corollarie infertur, quod stricte debet interpretari, & intelligi d. pragm. vt in indiuiduo tetigit Alexan. *in d. consil. 106.* loquens de statuto Ferrariæ, quod est magis latum, quam d. prag. Sed † vbicun-
36 que sit, videamus nunquid d. prag. excludat nullitatem? & dico, quod non, vt in terminis tetigit, & firmatum reliquit Alexand. *in consil. 106. in fin. colum. 1.* citat Bald. *in l. 1. vers. deinde quæro. C. si de mo. pos. fuer. appell. & in l. consentaneum. 8. versic. quæro nunquid à tali euictione. C. quomodo & quando iud. & in l. 1. C. ne liceat ter pro.* & Ioan. de Imol *in l. de pupillo. 5. §. qui opus. 14. in fi. ff. de no. oper. nunc.* idem voluit do. Ioan. Bapt. Petr. *in tract. de arb. in c. 11. 7. lib.* volens, quòd vbicunque nullitas est euidens, & deprehenditur ex sola inspectione laudi, vel præcedentium actorum, super quibus fundatur tale laudum, nunquam intelligitur exclusa; posito, quod statutum diceret, non posse opponi de nullitate, per id, quod dixit Ioan. And. referens disp. Nic. de Matt. *in add Spec. in tit. de senten. §. vt autem. in addit.* quæ incipit, *ad hoc, vt ea.* vbi dicit, quod de tali nullitate dici potest aduersus præceptum iudicis, posito, quod statutum dicat, quod contra præceptum iudicis non possit dici de nullitate, & ex nonnullis aliis, de quibus per eum: & ante hos in propriis terminis id pulchre voluit Ang. *in l.*
37 *non erit. 5. ff. de iureiur.* vbi † inquit, quod si stat statutum, quod non possit appellari ab arbitramento siue laudo, sed statim mandetur executioni sine alio, nihilominus non intelligitur, quod non possit dici de nullitate; imo quod plus est, etiam si in specie diceret, non posse etiam de nullitate dici; non tamen excluditur nullitas euidens: & quæ non requirit altiorem indaginem, & idem per omnia consulendo tenuit idē Ang. *in consil. 193.* pro decisione omnium quæsitorum, & idem reperio firmatum per Philip. Franc. *in c. dilecto. 63. nu 124. extra de appell.* & vbique firmant Doct. nemine excepto; nec obstat si diceretur, quod ex verbis regiæ pragm. si recte perpendatur, intelligitur exclusa nullitas, dum ibi dicitur de laudo lato, dolo ex proposito, vel re ipsa: & clarum præsupponitur, Sententiam dolo † latam esse nul- 38
lam, licet text. *in l. hoc edictum. 1 ff. quod quisq. iur.* vt ibi not. Ang. & Alex. videatur innuere contrarium, tantum vtcunq; substantialia tangendo. Dico, † quod 39
licet sententia dolo lata sit nulla; non tamē id procedit in arbitramento, siue laudo dolo lato: quia est aliquod, licet exceptio doli aduersus illud obstet, vt est notabilis peregrina gl. *in l. venales. 7. C. quādo prouoc. non est nec.* & ibi not. Bald. quod ibidem summe commendat Sal. & voluit Lanfr. *in tract. de arbit. in 5. part. in 14. qu. num. 39.* alios Doctores referens. Et dato, quod prædicta minime procederent, cuius contrarium expresse patet; tamen † adhuc nō censetur 40
exclusa nullitas euidens, & quæ ex defectu iurisdictionis proueniret, etiam stante statuto, quod non possit dici de nullitate, secundum Ang. *in d. l. non erit.* & Alexan. *in cons. 106.* & Doct. alios supra allegatos.

Petrus Foller. V. I. D.

[Ex tribus arbitris, ex forma statuti electis, vno decedente an exspiret compromissum; an vero duo reliqui possint ferre sententiam? Dic quod non possint, *per c. vno delegatorum.* vbi Hostiens. Ioan. Andr. & cæteri Canonistæ, *extr. de off. deleg.* Item Bart. Castr. Alex. Ias. & alii, *in l. duo ex tribus. ff. de re iud.* Viuius *in syl. com. opin. lib. 1. opin. 118. nu. 2.* qui dicit id procedere in arbitris statutariis, qui sunt arbitri iuris, & sunt ordinarii iudices, de quib. *in c. præsentata. de test.*]

De dilatione.

SVMMARIA.

1 *Dilatio, quomodo, & quando detur.*
2 *Dilatio omnis est peremptoria, & non datur nisi semel in causa ciuili, nec potest prorogari, sed in causa criminali plures dantur. & num. 4.*
3 *Dilatio defensoria in criminalibus potest dari etiam post conclusum in causa.*
5 *Dilationes plures dari possunt, vbi est iustum impedimentum in prima.*
6 *Dilatio noua datur, cum superuenerunt noua probationes, in quo statur iuramento petētis dilationem.*
7 *Dilationes nouæ dantur, quādo causa examinatur in consistorio Principis. Et cum litigās impeditur facto aduersarii. nu 8. Et cum aliquid additur in libello. nu. 9. Item cum noua actio cumulatur. nu. 10.*

11 Di-

11 *Dilatio noua peti potest, cum in iudicio emergit noua exceptio, vel aliud incidens.*

12 *Dilatio, quæ dari non debet, & datur, vtraque parte præsente, & non contradicente, valet.*

13 *Dilatione nulla data, valent dilationes receptæ.*

14 *Dilatio data absenti non currit, nisi à die qua fuit intimata.*

15 *Dilatio quæ datur in causis, quanta esse debeat.*

16 *Dilationem legalem potest iudex breuiare, & prorogare.*

17 *Dilatione breuiori data, litigans contradicere, & protestari debet, alias sibi præiudicat.*

18 *Dilatio probatoria semper est communis vtrique parti, & est continua, & non vtilis, nisi quando feriæ absorberent totam, vel maiorem partem.*

19 *Testes an examinari debeant intra terminum datum ad probandum.*

20 *Quid, si detur ad probandum, & probatum habendum.*

21 *Quid in causa repulsæ.*

1 TERTIVS actus, qui solet in hac tertia parte iudicii emergere, est † dilatio seu terminus ad probandum. Nam facta litis contestatione, & iuramento de calumnia, si altera partium non petit compromissum, vt supra: Iudex procedit ordine successiuo ad rationem termini probatorii; & quoniam hanc materiam dilationis plene tractat Spec. *in tit. de dilat. per totum.* & alii Doct. repetentes rubr. *de dilat.* propterea contentus ero tangere hic DVAS tantum QVÆSTIONES facientes ad materiam practicæ, vt videamus, qualiter se habeant iura municipalia huius Regni, ad iura communia in materia dilationis: de reliquis vero remitto me ad dicta per Doctor. in locis præallegatis. Et prima quæstio erit, quot dilationes possit iudex dare in vna causa? Secunda quæstio erit, quanta debeat esse dilatio, quæ datur in causis, & quot dierum? VENIO ad PRIMAM QVÆSTIONEM, super qua dico, quod
2 de iure cōmuni omnis † dilatio probatoria est peremptoria, & non potest dari nisi semel, & sic vnica tantum dilatio dari debet, adeo, quod etiam si non apponatur verbum, *peremptorie.* subintelligatur tamen ex iuris dispositione: ita tenet Alex. per illū tex. *in l. fi. in 1. not. ff. de feriis.* & ibi communiter Doctor. & Bart. *in l. mancipiorum. 6. ff. de opt. leg.* gl. & Bart. *in l. cessante. C. quom. & quando iud.* & Abb. *in c. licet. 9. in 4. not. de prob.* Felin. *in c. pastoralis. 4. col. 1. de excep.* pro hoc est tex. & ibi Bart. & Doctor. *in l. 1. C. de dilat.* & procedit hoc indistincte in causis pecuniariis, per *d. l. fi. ff. de feriis.* & nulla est differentia inter actorē & reum, quātum ad vnitatem dilationis. Solum in hoc differūt; quia iudex potest dare longiorem dilationem reo, quam actori, gl. est singularis *in l. sicut autem. 8. §. sed si quæritur. 3. ff. si ser. vend.* quam gloss. ad hoc sequitur Alexand. *in d. leg. fin. col. 1.* & ibi etiam Ias. *in 6. colum. versic. 5.* sed in causis criminalibus dantur duæ dilationes accusatori, & tres reo. vt *d. l. fin. ff. de feriis.* quæ licet loquatur de causis capitalibus tantum; tamen de consuetudine extēditur ad omnes causas criminales, vt dicunt ibi Bald. Ang. Paul. de Cast. & Ias. referendo gl. ibi, quæ istud tenet, de qua materia vide
ibi per Doct. Plus † dico, quod in criminalibus ad 3
defensionem rei possunt quandocunque etiam post conclusionem in causa recipi testes, & defensiones ad probandum innocentiam: ita tenet Bart. *in l. 1. §. fi. ff. de quæst.* & Bar. *in l. diui fratres. 27. ff. de pœn.* & Alex. *in auth. iubemus. circa fin. col. C. de iud.* & Bart. *in l. ex lege. 2. §. si publico. 5. col. 4. ff. de adult.* & Abb. *in c. suborta. 21. col. fi. de re iud* & Pau. de Castr. *in consil. 325.* & Franc. de Aret. *in col. 144.* vnde puto, quod non peccat iudex, si quandoque ante sententiam concederet reo in criminalibus dilationem ad se defendendum. Et
hoc, quod † dicimus de dilatione peremptoria, & 4
vnica in causis ciuilibus, est conforme cum dispositione Regiæ pragm. quæ incipit, *Post prædictas.* quæ similiter concedit vnum terminū ad probandum, & vult, quod non possit prorogari sine iusta causa, vel absque consensu vtriusque partis; alias iudex prorogans punitur ad duas vncias. Si ergo non potest prorogari; multo fortius non potest multiplicari; quia facilius prorogatur dilatio, cum sit eadē. *l. sed si manente. 5. ff. de prec.* quā noua detur, facit quod not. Alex. *in l. dies. 4. in prin. ff. de damn. inf.* Hanc regu-
lam, quod † vna tantum dilatio datur, limita non 5
procedere, quando extaret iustum impedimentū in prima dilatione; nam potest dari secunda, *l. oratione. 7. ff. de fer.* & quomodo hoc procedat, vide Bartol. & Mod. *in l. fi. eo. tit.* & Bald. *in cons. 33. in 5. vol.* Secundo
LIMITA, † nisi elapsa prima dilatione superuenis- 6
sent litiganti nouæ ꝓbationes; quia ad illas producendas potest dari noua dilatio, secundum Bald. *in l. admonendi 31. col. 2. ff. de iureiur.* & Sal. *in l. 1. C. de dilat.* & Ias. *in d. l. fi col. 8 ff. de feriis.* & de hoc statur iuramēto petentis dilationem, scilic. quod de nouo superuenerunt sibi probationes, vt habetur *in c. pastoralis.*
4. de exc. Tertio LIMITA, † quando causa exami- 7
natur in consistorio Principis; quia tūc possunt dari plures dilationes, *l. in offerendis. 37. & ibi Bartol. in fin. C. de appell.* quod declarat, vt ibi per eum. Quarto LIMITA, † quando is, qui habuit dilationem, im-
pediretur facto aduersarii, vt si est datus actori, ad 8
probandum, & reus opponat multas exceptiones, & subterfugia: nam interim nō currit dilatio actori, secundum Alex. *in cons. 71. col. 1. in 3. vol.* & Ias. plene *in l. si eum. 10. §. qui iniuriarū. 2. col. 3. & 4. ff. si quis caut.* Cautela tamen est, vt actor protestetur, & ita sum solitus practicari, quando casus mihi euenit. Quinto † LIMITA, quando actor adderet aliquid libel-
lo; quia ad illud debet noua dilatio dari, ita tenet 9
Ang. *in l. stipulatio. 1. § si stipulanti. 4. ff. de verb. obl.* † Et
idem quando noua actio cumulatur, vt not. gloss. & 10
Bart. *in l. edita. 3. C. de edend.* & habetur per glos. *in c. li-*
teræ. 3. de dilat. Sexto † LIMITA, quando in iudi- 11
cio

cio emergit aliqua noua exceptio, vel aliud inci-
dens; quia semper peti potest dilatio noua ad pro-
bandum id, quod consistit in facto super illo emer-
genti, vt habetur *in c. pastoralis.4. de except.* nam ea,
quæ de nouo emergunt, nouo indigent auxilio, *l. de*
ætate.11.§. ex causa 8. ff. de interrog. act. Septimo LIMI-
12 TA, † quando iudex daret secundam dilationẽ præ-
sente vtraq; parte, & non contradicente, quia cen-
setur tunc data de voluntate ambarum partium, &
valet: ita tenet Bald. *in dict. leg. fin. ff. de feriis.* Et ideo
semper quando iudex dat secundam dilationem,
vel eam prorogat, debeat altera pars contradicere
vel protestari, alias censetur consentire, vt inquit
Bart. *in l. si quis. 1. C. de relat.* quo casu, quando altera
pars contradicit, non valet ipso iure dilatio & pro-
bationes intra eam receptæ nihil valent, secundum
Alex. *in d. l. fin. 7. ff. de feriis.* quem cõmuniter sequun-
tur ibi Alex. & Moder. idem tenet Bald. *in cons. 33. col.*
13 *fin. in 3. volum.* Sed † si probationes recipiuntur in
iudicio sine dilatione, valent, secundum Bart. Bald.
Alb. & Modern. *in d. l. fin.* & præsertim Ias. *ibi in pen.*
colum. & habetur *in decis. 55 consil. Neapol.* Similter est
cautela pro iudice, vt semper in dilationibus faciat
scribi in actis, præsentibus ambabus partibus, &
non contradicentibus, vel nihil dicentibus; quia
ex non contradictione inducitur consensus in iu-
dicialibus, per ea; quæ dicit Bart. *in d. l. si quis. 1. C. de*
14 *relat.* Octauo LIMITA, † quando dilatio est data
absenti; quia non concurrit, nisi à die, quo fuerit
absenti intimata, & ille dies, quo intimatur, non
imputatur, ita tenet Bart. Alex. & Mod. *in l. Labeo.*
41. in fin. de iureiur. & Bald. *in l. si ea. 7. col. fin. C. qui ac-*
cus. non poss. & in l. si quis. 1. in fin. C. de temp. appell. SE-
15 CVNDO † PRINCIPALITER QVÆRO, quan-
ta debeat esse dilatio, quam iudex concedit ad pro-
bandum? Dic, quod de iure communi omnis dila-
tio est arbitraria iudici; nam habito respectu ad di-
stantiam loci, & ad qualitatem personarum ac cau-
sæ, potest breuiorem, vel longiorem dilationem cõ-
cedere, ita tenet Spec. *in tit. de citat. §. nunc de tempo-*
rum. in fin. & §. si. in fin. vbi plura allegat, & habetur *in*
c. quod ad consultationem 15. de re iud. pro hoc est tex. &
16 ibi Bart. *in l. quoniam. 1. C. de dilat.* Imo † etiam dila-
tionem legalem potest ex causa iudex breuiare, vel
prorogare, vt not. Alex. & Doct. *in l. qui pro tribunali.*
2. ff. de re iud. & Abb. *in c. cum sit. 5. de appell.* Verum in
causis summariis debent dilationes breuiari, prout
est possibile, vt habetur *in Clem. sæpe. 2. de verb. sign.*.
Sed hodie in Regno est statuta certa dilatio ad pro-
bandum per Regiam pragmat. quæ incipit, *post præ-*
dictas. videlicet dierum 15. si per partes declaratum
fuerit, se habere testes intra 20. milliaria; alias si ni-
hil partes declarent de testibus, dilatio est 20. die-
rum. Et iste est terminus, quem iudices appellant
terminum iuris. Et si partes declarauerint se habe-
re testes in remotioribus partibus intra Regnum,
iudex potest dare longiorem dilationem, dummo-
do non excedat tres menses. Sed si testes sunt extra
Regnum, iudex pro motu animi sui, potest longio-
rem dilationem statuere. Et prædicta dilatio cense-
tur data ipso iure, etiam sine ministerio iudicis, fa-
cta litis contestatione. Ita hæc omnia deciduntur
in dicta pragmat. *post prædictas.* sed dilatio, quæ da-
tur ad repulsam, est medietas primæ dilationis in
causa principali præstitæ; datur etiam dilatio ad
repulsam repulsæ, & est medietas dilationis datæ
ad repulsam: vt habetur in alia Regia pragmatica,
quæ incipit, *cursu dilationum.* Ex causa tamen posset
iudex has dilationes abbreuiare, & prorogare, vt su-
pra dixi. Sed † quando iudex sine causa daret bre- 17
uiorem dilationem, sit cautus litigans, vt contra-
dicat, & protestetur, alias si sponte recipit dilatio-
nem breuiorem, censetur iuri suo renunciare, secũ-
dum Abb. *in dict. c. quod ad consultationem. 15. per illum*
tex. in 3. col. in pen. not. de re iud. Et est vtile contradice-
re, ad hoc præsertim; quia potest postea petere se-
cundam dilationem, quæ de iure dari debet sine a-
lia causæ cognitione, quando prima non fuit inte-
gra: quia ista secunda non videtur noua dilatio, sed
potius reintegratio & suppletatio primæ: ita tenet
Innoc. *in c. vltra tertiam. 55. de testib.* & Bart. *in l. quoni-*
am. 1. in fin. C. de dilat. & Ias. *in l. fin. col. 9. in princ. ff. de fe-*
riis. Et hanc potes addere pro noua limitatione ad
alias fallentias, quas posui modo in præcedenti qu.
videlicet, quod quando prima non fuit integra, po-
test peti secunda dilatio, dummodo sit contradictũ, 18
vt dixi. Ista † autem dilatio probatoria, quæ datur
in iudicio, semper est communis, adeo vt si detur
vni parti, prosit etiam & alteri. *l. petendæ. 6. C. de temp.*
in integr. rest. & ibi Bald. min. Fel. *in c. prudentiam. vlt.*
col. 1. de mut. pet. & est ritus magnæ curiæ *in num. 210.*
qui incipit: *Item seruat ipsa curia declarate, &c. in fin.*
item est continua regulariter; quia in ea currunt et-
iam dies feriati, secundum Bald. *in l. quoniam. 1. C. de*
feriis. & gloss. *in rubric. & l. quia. 1. ff. de diuer. & temp.*
præscript. & gloss. & Bald. *in l. si ff. de feriis.* Pro hoc est
text. *in l. siue pars. 3. in fin. C. de dilat.* Quod tamen in-
tellige, nisi feriæ absorberent totam dilationẽ, vel
maiorem partem; quia tunc feriæ non computan-
tur in dilatione. Vnde, si in Sabbato Palmarum da-
retur dilatio dierum 15. talis dilatio inciperet post
octauam Paschæ; quia omnes illi 15. dies sunt fe-
riati, secundum Bald. *in l. si quando. 19. in 4. quæst. C.*
de testib. & Host. *in c. licet causam 9. de prob.* & Lanfran.
in c. quoniam contra. 11. in vers. dilatione. col. 2. de prob.

[De dilationibus probatoriis, quod sint perem-
ptoriæ, eoque prima dilatione concessa, si petatur
eius prorogatio, eam non concedi, cum secunda, &
tertia, imo quarta etiam, cum iustum impedimen-
tum interuenit, peti possint. Et an impedimentum
ad obtinendam secundam, vel tertiam dilationem
iuramento probari possit. Et quæ solennitates re-
quirantur ad quartam dilationem eiusque proro-
gationem obtinendam. Et quid in Camera Impe-
ria-

tali obtineat, vide Gail. *libr. 1. obseruat. 91. num. 1. & sequentibus.*]

19 VLTIMO, super † hac materia posset dubitari, an infra terminum datum ad probandum debeant testes omnino examinari? Dic, quod iste terminus datur duplici modo. Quãdoque enim datur ad probandum simpliciter, & quandoq; ad probandum, & probatum habendum. Primo casu, quando datur ad probandũ, sufficit, quod testes sint iurati, & citati intra terminum; nam possunt postea examinari, etiam lapso termino, & censentur eorum depositiones factæ infra terminum: quia depositio testis retrotrahitur ad tempus iuramenti, secundum Lud. Rom. *in cons. 44. col. 2.* & Abb. *in c. licet causam. 9. col. 6. de probat.* & ita quotidie videmus seruari in practica, & super hoc est ritus magnæ curiæ *in num.* 149. qui incipit, *Item, quod in quibuscunque.* qui de æquitate concedit, quod testes possint per tres dies post terminum iurare, & deinde in antea examinari: & vide aliquid per Bart. *in l. mancipiorum. 6. ff. de opt. leg.* Secundo casu, scilicet quando datur terminus ad probandum & probatum habendum; & tunc debent testes etiam examinari infra terminum, alias postea non admittuntur: ita plene tenet Abb. *in d. c. licet causam. 9. de probat. col. 6.* & Soc. *in consil. 47. col. 4.*
20 *in 4. vol.* & Bald. *in consil. 133. in 5. vol.* Solet † etiam elapso termino ad probandum concedi terminus ad examinari faciendum, dummodo testes sint iurati intra terminum, alias secus: quo termino elapso, vlterius non admittuntur testes: & de hoc est alius ritus magnæ curiæ *in num.* 166. incipiens; *Item si aliqui, &c.* & alius ritus *in nu.* 282. incip. *Item, quod cum datur, &c.* & alius ritus *in nu.* 209. incipiens; *Item, seruat ipsa curia raro, &c.* & potest dari dictus terminus
21 etiam in die feriato, vt dicitur *in d. ritu* 28. Sed † in termino dato ad repulsam, fallit primum dictum; quia, etiamsi detur simpliciter, & non dicatur ad probatum habendum, debent testes examinari intra terminum, ita de hoc est alius ritus magnæ curiæ, *in num.* 236. qui incipit; *Item, quod facta, &c.* & hoc potest fortificari ex his, quæ dicit Abb. *in c. licet dilectus. 49. in fi. de testib.* vbi dicit, quod repulsa est odiosa, & dilatio ad eam debet dari breuis, & cũ maxima causæ cognitione. *Robert. Marant. V. I. D.*

De Positione, seu articulorum Productione.

SVMMARIA.

1 *Positio, articulus, & capitulum, quid sint, & qualiter inter se differant. num. 2. 3. 6.*
2 *Capitulum, est nomen generale, & potest positionem, & articulum comprehendere.*
3 *Positio in quo differat à libello.*
4 *Causa ciuilis in Regno ab articulis incipere potest.*
5 *Iudex in causis summariis vnum, & eundem terminum ad ponendum, & articulandum dare potest.*
6 *Positionem faciens, censetur fateri, quod ponit, secus, si interrogat, & num. 12.*
7 *Articulans non censetur fateri, quod narrat in articulis.*
8 *Confessio facta in positionibus reuocari non potest, nisi de errore doceatur, & quando, & qualiter hoc procedat.*
9 *Positiones faciens, fateri non videtur, incipiendo à negatiua.*
10 *Positiones intra terminum datum ad probandum debent fieri, non autem post.*
11 *Positionibus vel articulis post terminum productis, pars respondere non tenetur.*
12 *Positio vel articulus obscurus, declarari possunt post terminum, vsq; ad conclusionem in causa.*
13 *Positiones fieri debent positiue, non autem interrogatiue, & quæ sit ratio.*
14 *Verbum,* credit, *est veritatis expressiuum, in respondente positionibus.*
15 *Aduocatus vel procurator respondenti positionibus adesse non debet, quando illis respondetur.*
16 *Rusticus, & idiota respondens positionibus, præsente suo Aduocato, vel Procuratore.*
17 *Periurus non est, qui deponit falsum cum iuramento, sed solum Deum habet vltorem.*
18 *Iudex potest imponere pœnam litiganti, vt veritatem dicat, & illam exigere.*
19 *Copia articulorum parti dari debet, non autem interrogatorium. 21.*
20 *Articuli præsentari possunt etiam die quo curia non regitur, dummodo non sit dies feriatus, & soli magistro actorum sine iudice præsentari possunt.*
22 *Positionibus respondere nolens, an possit petere terminum ad deliberandum.*
23 *Clausula,* saluo iure impertinentium, *quid operetur.*

QVARTVS actus, qui successiue emergit, est Positio, siue articulorum productio. Et quoniam hæc materia positionum est plene tracta per Speculatorem *in titul. de position.* ideo non valde me extendo, sed solum pro introductione iuuenum, VIDEBIMVS ILLOS TRES TERMINOS, QVALITER DIFFERANT: videlicet, POSITIO, ARTICVLVS, & CAPITVLVM: deinde tangam aliquas additiones, circa obseruantiam in Regno in actu practico.

Sciendum † est igitur, quod isti tres termini ita differunt. Nam POSITIO generice ita diffinitur, videlicet: Positio, est breuis narratio, factum continens, ad eliciendam veritatem concepta, secundum Bald. *in l. cum & 2. §. quod obseruari. 2. col fin. C. de iur. cal.* & Specul. *in tit. de positio §. sed magis.* in specie ita diffinitur: Positio, est pars intentionis; cõtinens id, su- 1

ſuper quo quis petit ab aduerſario reſponderi, ſe-
cundum Bald. *in l. generaliter. 12. §. ſed iuramento. 1. C de*
rebus cred. ARTICVLVS vero eſt pars intentionis
continens id, quod quis probare intendit, puta per
teſtes, vel ſcripturas: vt not. Bald. *in d. §. ſed iuramen-*
to. & Specul. *in tit. de teſte. §. videndum. colum. 1. verſic.*
ſciendum eſt igitur. & Card. *in Clemen. ſæp. 2. §. & quia.*
in 3. not. & in 1. q. de verb. ſign. & not. gloſ. & Doct. ple-
ne *in c. præſentium. de teſtib. lib. 6.* vnde in effectu po-
ſitio reſpicit ſolam confeſſionem partis, & fit per
verbum, *ponit*, & fit ad effectum vt ponens releue-
tur ab onere probādi, ſi pars confitetur, *c. ſtatuimus.*
1. de confeſſ. libr. 6. & Spec. *in tit. de poſitio. §. 2.* Articu-
lus vero fit per verbum, *probare intendit*, & reſpicit
probationes faciendas per teſtes, vel ſcripturas, in
caſu, quo poſitiones negantur. Vnde ordo eſt, vt
prius fiant poſitiones, ad eas producendas detur v-
nus terminus, & poſtea detur alius termin⁹ ad pro-
ducendum articulos, ſecundum Card. *in d. Clem. &*
quia. in 6. & 7. q Bald. *in d. l. cum & . 2. §. quod obſeruari.*
2. circa fi. C. de iuram. cal. & probatur ex his, quæ tradit
Spec *in d. §. nunc videndum. tit. de teſtib. col. 1.* colligi-
tur etiam hæc differentia ex verbis Alex. *in l. inter ſti-*
pulantem 83. in princ. ff. de verb. obl. vbi plus dicit, quod
poſitio poteſt fieri mere negatiua, & tenetur pars il-
li reſpondere, ſed non articulus fit negatiue, quia
eſſet improbabilis, niſi coarctaretur loco & tempo-
re ſecundum eum.

[Hodie hæc differentia inter poſitiones, & arti-
culos, in foro, maxime in Camera Imperiali, nō ob-
ſeruatur, ſed ex poſtrema Imperii conſtitutione An-
no 70. promulgata, in ingreſſu litis ante litis conte-
ſtationē libellus articulatus in cauſa principali ex-
hiberi debet, ſuper quo deinde lis cōteſtatur, poſt-
ea libelli articuli, loco poſitionalium, & articulo-
rum repetuntur, litis abbreuiandæ cauſa. Licet au-
tem de iure communi, ante litis conteſtat. in cauſa
principali articuli dari nequeant; nihil tamen pro-
hibet, quo minus exceptiones dilatoriæ, quæ pro-
bationem requirunt, articulatim proponantur. Nā
pro regula traditur; Quoties probationes neceſſa-
riæ ſunt, toties poſitiones, etiam ante litem conteſt.
fieri poſſe, ſecundum gl. & Bart. & alios allegatos à
Gail. *lib. 1. obſ 79 nu. 4.* Quando autem poſitiones in
contumaciam non reſpondentis, pro cōfeſſatis ac-
ceptari poſſint; Et quinam articuli ſint pertinentes,
& ad probandum admittendi, v. de Gail. *lib. 1 obſer.*
80. & 81. vide etiam Menoch. *conſ. 2. nu. 360.*]

2 CAPITVLVM autem, † eſt nomē magis gene-
rale, & poteſt comprehendere vtrunque, ſcilicet
poſitionem, & articulum, vt tenet Bald. *in d l. gene-*
raliter. 12. §. ſed iuramento. 1. C. de rebus cred. vbi di-
cit, quod terminus datus ad capitulandum, cenſe-
tur datus ad ponendum, & articulandum: ſed ter-
minus datus ad ponendum, non cenſetur datus ad
articulandum, nec contra, & ita vt plurimum in iu-
re, articuli vocantur capitula, vt dicit tex. & Abb. *in*
c. per tuas. 48. col. fi. de teſtib. Et hoc eſt illud vocabulū,
quo vtuntur communiter iudices inquirētes in cri-
minalibus. nam ſolent reo dare capitula, ſuper qui-
bus formatur inquiſitio; nam illa capitula ſuccedūt
loco poſitionum & articulorum, ſuper quibus cu-
ria inquirenti intendit probare ſuam intentionem
contra reum inquiſitum, vel per confeſſionem, vel
per teſtes, vt habetur *in c. qualiter & quando. 24 §. de-*
bet. de accuſ. vbi eſt text. de hoc. Differt † autem poſi- 3
tio à libello; quia libellus habet concluſionem, ſed
poſitio non, vnde reſpondens libello, cenſetur li-
tem conteſtari, vt dixi ſupra *in præcedenti parte in tra-*
ctatu de litis conteſtatione. ſed reſpondens poſitioni-
bus, non cenſetur litem conteſtari, ſecundum Bald.
in d. l cum & . 2. §. quod obſeruari. circa fi. C. de iur. calum.
Quod tamen non procederet in cauſis ſummariis, 4
in quibus non requiritur libellus. Sed † cauſa poteſt
incipere à poſitionibus & articulis, qui ſuccedunt
loco libelli, vt tenet Old. *in conſil. 244. in princip.* Nam
tunc reſpōſio haberet vim litis conteſtatæ, ex iden-
titate rationis, *l. Titia. 134. ff. de verbor. obligat. l. illud.*
32. ff. ad leg. Aquil. Item † in cauſis ſummariis iudex 5
poteſt dare vnum & eundem terminum ad ponen-
dum & articulandum, vt inquit Card. *in d. Clem. ſæpe.*
§. quia. in 8. not. & 7. quæſt. de verb. ſign. Et hoc ſerua-
tur communiter hodie in Regno; quia vnus termi-
nus datur ad probandum, & intra illum terminum
fiunt poſitiones & articuli ſine diſtinctione, vt pro-
bat Regia pragm. quæ incipit; *Quinta die, &c.* vnde
inoleuit communis practica Aduocatorum, qui di-
cunt in articulis; *item ponit, & probare intendit, &c.*
Nam per hæc verba intentio articulantis eſt, vt ſi
pars confiteatur id, quod eſt articulatum, tales ar-
ticuli ſuccedant loco poſitionum. Si vero negat; &
tunc ſuccedunt loco articulorum, vt ſuper eis poſ-
ſint teſtes examinari, vt not. Cardin. *in d. Clem. ſæ-*
pe. §. quia, in 8. not. de verbor. ſignif. & Spec *in tit. de teſt.* 6
§. nunc videndum. poſt princip. Differunt † etiam po-
ſitiones ab articulis; quia is qui ponit, cenſetur fa-
teri illud, quod ponit, vt not. Alex *in conſ. 71. colum. 1.*
in 3. vol. in tantum, quod non poteſt talem cōfeſſio-
nem reuocare, niſi doceat de errore, & talis confeſ-
ſio præiudicat ſibi, ſiue poſitio ſit ſcripta, ſiue nō,
vt Speculat. *in titul. de poſitio. §. 10. col. 1. & 2. verſic. quid* 7
ſi actor. & verſic. item ſi ponens. Sed † is, qui articu-
lat, non cenſetur fateri id, quod dicit in articulis.
not. Abb. *in c. cum venerabilis 6. in fin. de except.* & Io.
Andr. *in c. final. de iureiur. libr. 6.* & Anton. de Butr. &
Doct. *in c. fin. de confeſſ.* & Bart. *in d. l. cum & . 2. §. quod*
obſeruari 2. C. de iur calum Bal. *in l. ſicut. in fin. C. de rep.*
hæred. & Alex. *in conſ. 70. col. pen. verſ. præterea. 2. colum.* 8
Illud † autem, quod dixi, cōfeſſionem in poſitione
reuocari non poſſe, ad inſtar confeſſionis, quæ in-
ducitur per libellum, iuxta *l cum precum. 9. & ibi Bal.*
C. de lib. cau. intellige procedere ſane, poſtquam po-
ſitio fuit in iudicio præſentata, & per iudicē appro-
bata & admiſſa; nam tunc fit de actis: ſecus ſi ante;
quia

quia nondum est facta de actis, nec concludit parti,
vnde tunc posset reuocari, per ea, quæ not. Bal. *in l.*
generaliter 12. §. *sed iuramento, col.* 1. *vers. no. super ver-*
9 *bo,&c. C. de reb. cred.* & not. *in c. cum contingit. de off. de-*
leg. † LIMITA etiam hoc dictum de confessione
non procedere, quando fieret positio præcedente
negatiua per modũ exceptionis, vt puta si pars ad-
uersa tale quid posuerit, quod negauit, &c. excipiẽ-
do ponitur, &c. Nam tunc ponens non videtur fa-
teri, vt est gl. *in l. si quidem.* 9. *in in versic. contestatione.*
C. de except. & glo. & Bar. *in l. non vtique.* 9. *ff. de except.*
& And. de Iern. *in c.* 1. §. *insuper, cir. fin. col. de cont. in-*
ter dom. & fidel. de inuest. & Ias. *in l. Iul.* 60. *col* 8. *ff. de*
10 *cond. ind.* † Quando autem fieri & præsentari debeãt
positiones siue articuli, tract Spe. *in tit. de positio.* §. 4.
Et breuiter dicas, quod debent fieri intra terminũ
datum vel probandum: alias elapso termino vlte-
rius produci non possunt, vt tenet Spec. *in tit. de di-*
latio. §. *fin. versic item quod si datus.* & Bal. *in l. contra-*
11 *ctibus.* 15. §. *illo.* 3. *C. de non numer. pecun.* † Nec tene-
tur illis post terminum productis pars respondere,
secundum Bald. ibi. & idem Bald. *in addit. Spec. in tit.*
12 *de dila. versic. lapso termino, &c. el* 2. † Quod tamen in-
telligas, nisi positio esset obscura, siue articulus ob-
scurus; quia potest declarari post terminum vsque
ad conclusionem in causa, secundum Bal. *in l. tres de-*
nunciationes. 9. *in fin. C. quomodo & quando iud.* Et de
prædictis vide vnum pulchrum cons. Old. *in consil.*
13 254. † Debent autem fieri positiones positiue, non
interrogatiue, alias pars non tenetur illis respon-
dere, secundum Bal. *in l. data opera.* 11. *col.* 11. *C. qui ac-*
cusar. non poss. & Paul. de Cast. & Ias. *in l. iudices.* 9. *C. de*
iud. & Gem. *in c.* 1. *col. pen. de confess. libr.* 6. vbi assigna-
tur ratio: quia is, qui ponit, fatetur, vt supra dixi,
non is, qui interrogat, secundum Bar. *in d. l. cum &*
§. *quod obseruari. C. de iur. cal.* Quia enim ponens vult,
vt aduersarius respondeat, ad hoc, vt per eius cõfes-
sionem releuetur ab onere probandi; ita etiam æ-
quum est, vt ipse ponens per suam confessionem re-
14 leuet aduersarium ab onere probãdi, ad hoc ne iu-
dicium † claudicet. Responsio autem positionibus
potest fieri per verbum, *credit*, vt dicitur in d. prag.
Quinta die. Quod verbum est veritatis expressiuum,
in principali respondente, secundum Bal. *in l.* 1. *in fi.*
C. de fal. cau. adiect. leg. & Spec. *in tit. de positio.* §. 6. *ver.*
hoc tamen de quo vide Gem. *in c.* 1. *col.* 3 *de confess. li.* 6.
Nam ita præiudicat confessio facta per verbum,
15 *credit*, sicut de veritate: vt tenet Petr Phil. Corn. *in*
consil. 86. *col.* 1. *in* 3. *volum.* † Et debet fieri responsio
in secreto, sine præsentia Aduocati vel procurato-
ris, & sine eorum consilio: vt est ritus magnæ curiæ,
16 *in numer.* 273. incipiens; *Item, quod quandocunque.*
Quod † tamen singulariter LIMITA non proce-
dere in rustico vel idiota; quia quando examinatur
vt principalis, potest in suo examine interesse eius
Aduocatus vel procurator, ad hoc ne propter eius
simplicitatem decipiatur in respondendo. ita tenet
Host. *in c. dilecti* 6. *de iud.* quem refert & sequitur Soc.
in rep. l. hæredes. 1. *col.* 4. *ff. de vulg. & pup.* † Item, si prin- 17
cipalis examinatus cum iuraméto deponat falsum,
nõ punitur de periurio, sed solum Deum habet vl-
torem, ita dicit dictus ritus 273. *in isto.* quo potest
verificari dispositio *l.* 2. *C de reb. cred.*

[An mater, eiusque filius maior, pro fratribus
minoribus, vel curatores pro minoribus adultis
positionibus respondere possint, an vero minores
adulti ipsi respondere teneantur, item an tutores
pro infantibus, & curatores pro furiosis responde-
re possint, vide Ioseph Lud *decis. Lucens.* 41.]

Posset † tamen Iudex facere præceptum princi- 18
pali volenti se examinari, vt verum dicat, sub certa
pœna, quo casu auctoritate præcepti posset illum
punire, si falsum dicit, secundum Bar. *in l. ius alimen-*
torum. 3 *ff. vbi pup edu. deb.* † An autem debeat dari 19
copia articulorum patri? Dic, quod sic, tã de iure cõ-
muni, quam per d. Regiam prag. *Quinta die* vt not.
Abb. *in c. per tuas* 48 *colum n. de testib.* & Bald. *in l.*
supplicare. 2. *C. vt lit. pend* Verum debet pars petens
copiam examinari & respondere prius, & postea
habere copiam, secundum Bald. ibi. & probatur in
d. pragma. *Quinta die.* vbi plus dicitur; † Quod si is, 20
qui habuit copiam, vult nouos articulos produce-
re, potest illos præsentare infra tres dies à die acce-
ptæ copiæ, item possunt præsentari articuli etiam
in die, quo curia non regitur, dummodo non sit
dies feriata, & sufficit, quod soli actorum magistro
præsententur, sine præsentia Iudicis, vt est ritus
magnæ curiæ. *in num.* 203 qui incipit; *Item seruat i-*
psa curia, quo dato, &c. † Copia autem interrogato- 21
riorum non datur secundum Abba. *in c. per tuas.* &
Alexand *in l. is apud quem.* 2. *C. de edend.*

[Eamque veram & communem opinionem esse
dicit Gail. *lib.* 1. *obs.* 94. *num.* 6. cuius causa est, ne ma-
lignandi detur occasio; quia is qui producit testes,
habita interrogatoriorum copia, facile posset te-
stes instruere, & versare, & sic falsitati ansam præbe-
re, Iudex autem interrogatoria ex officio examina-
re, & impertinentia resecare. Gail. *d. loco.*]

Et hoc ideo, ne instruantur testes ad falsum. † An 22
autem volens respondere positionibus, possit pete-
re terminum ad deliberandum, vt quia non bene
recordatur? Spec. *in tit. de positio.* §. 6. *versicul. quid si*
interrogatus. tenet, quod sic. quando vult responde-
re de veritate. Verum quia hodie in Regno per d.
pragm. *Quinta die.* est permissum respondere per
verbum, *credit*, puto, quod non debet dari termi-
nus ad deliberandum. vt dicit Spec. ibidem. Et hoc
sentit proprie d pragm. dum dicit, quod partes de-
bent respondere vicissim, & sine temporis inter-
uallo. † Quid autem operetur illa clausula, quan- 23
do Iudex admittit articulos; *saluo iure impertinen-*
tium, & non admittendorum; dic, quod si in futu-
rum apparet, quod non debebant admitti, haben-
tur pro non admissis, & reiiciuntur etiam deposi-
tio-

ciones testium receptæ super illis: ita tenent Ioan. And. & Ioan. de Imol. & communiter Doct. *in c. cum contingat. 37. de off. deleg.* Reliqua in hac materia positionum, dic, vt per Specul. *in d. tit. de positio.* & per Bar. Bald. Franc. de Aret. & Doct. *in l. cum &. §. quod obseruari. C. de iur. cal.* & per Bar. Alex. & Doct. *in l. si duo. 13. §. idem Iulianus. 2. ff. de iureiur.* sequitur quintus actus, scilicet confessio. *Rob Marant. V. I. D.*

De confessione.

SVMMARIA.

1 *Confessio inter genera probationum numeratur.*
2 *Confessio extraiudicialis parte absente, semiplene probat, sed parte præsente, plene. num. 12.*
3 *Confessio extraiudicialis in criminalibus facit indicium ad torturam.*
4 *Confessio per verba dispositiua, vel enunciatiua, non probat, nisi iurata.*
5 *Confessio probata per testes contra instrumentum in scriptis non nocet.*
6 *Confessio sine causa non plene probat, nisi fiat ad liberandum.*
7 *Confessio Prælati non nocet ecclesiæ, nisi aliter veritas probetur.*
8 *Confessio inter personas prohibitas, est suspecta, & non probat.*
9 *Confessio ex causa mutui, non probat intra biennium.*
10 *Confessio facta calore iracundiæ, non nocet, nisi detur perseuerantia.*
11 *Testi dicenti se falsum testimonium dixisse, non creditur ad infringendum eius depositionem.*
13 *Confessio facta parte absente, probata per vnum testem, nullam facit probationem.*
14 *Confessio probari debet per duos testes, de eadem confessione deponentes.*
15 *Confessio extraiudicialis geminata, plene probat.*
16 *Confessio extraiudicialis parte absente facta, ad exonerationem conscientiæ, facit plenam probationem.*
17 *Confessio extraiudicialis, emanans, super eo, quod dependet ex mera voluntate confitentis, valet.*
18 *Confessio absente parte, acceptata per aliquem nominé absentis, plene probat.*
19 *Confessio parte absente facta, valet de iure Canonico.*
20 *Confessio facta in apocha, parte absente, valet.*
21 *Confessio iudicialis quam vim habeat & an cæteras probationes superet, & infringat.*
22 *Confessio iudicialis tollit omnem præsumptionem iuris & de iure.*
23 *Confessio post conclusionem in causa, plene probat.*
24 *Confessio facta in processu inualido, sufficiens est ad condemnandum.*
25 *Confessio se referens ad instrumentum inualidum an probet.*
26 *Confessus in ciuili, habetur pro condemnato, secus in criminali.*
27 *Confessio qualificata, an & quando possit pro parte acceptari, & pro parte repudiari.*
28 *Debitor, qui non potest probare solutionem mutui, in secreto soluti, quomodo respondere debeat positionibus, in quibus creditor petit mutuum sibi restitui.*
29 *Confitens se occidisse ad sui defensionem, eam nō probando, non punitur, vt homicida, sed mitius.*
30 *Confessio vt iudicialis dicatur, an necessario coram iudice pro tribunali sedente fieri debeat.*
31 *Confessio coram arbitro, vel arbitratore recepta, an dicatur iudicialis vel extraiudicialis, & an coram iudice fidem faciat, & qualiter.*
32 *Confessio dubia interpretatur in fauorem confitentis.*

QVINTVS actus successiue emergens in hac secunda parte iudicii, est † Confessio. nam dato termino ad probandum, & præsentatis articulis siue positionibus proceditur ad examinationem principalis, qui solet quandoque confiteri, & sua confessione releuare partem ab onere probandi. Et quoniam vario modo producuntur confessiones in iudiciis (quia numeratur confessio inter genera probationum, vt notat glo. *in l. ipse, 1. C. de eden.*) ideo videamus breuiter aliqua de eius materia. Vnde est sciendum, quod CONFESSIO ALIA dicitur IVDICIALIS, ALIA EXTRAIVDICIALIS. Confessio iudicialis dicitur, quæ fit in iudicio, & extraiudicialis, quæ fit extra iudicium. 1

Videamus PRIMO de † EXTRAIVDICIALI, quæ fit in iudicio, nec coram iudice. Et si quæris, quem effectum habeat, si producitur in iudicio in vim probationis? Dic, quod in ciuilibus, si fit parte præsente, probata per duos testes, facit plenā probationem, & præiudicat etiam hæredi confitentis, secundum Bal. *in l. 1. col. fin. versic. de vno quæro, &c. C. ex delict. defun.* & Soc. *in consil. 228. col. 1. in 2. volum.* & Ioan. And. *in rubr. extr. de probat.* Alex. *in consil. 19. col. 1. in 4. volum.* & licet Alex. *in col. 20. consil. 1. in 4. vol.* teneat, quod vltra præsentiam partis requiratur etiam acceptatio: tamen communiter tenetur contrarium, scilicet, quod non requiritur acceptatio; quia ex quo confessio tendit in fauorē præsentis, præsumitur acceptatio ex eius parte, *l. qui patitur. 18. ff. mand.* & per ea quæ plene tradunt Bar. & Mod. *in l. qua dotis. 33. ff. sol. matr.* ita in specie tenet Alex. sibi contrarius, *in l. suus. 3. C. de rep. hæred.* & ad prædicta est text. *in l. Publia. 26. §. fin ff. depos.* Si vero confessio extraiudicialis fiat parte absente; tunc probata per duos testes facit solam præsumptionē, id est, semiplenam probationem, secundum glo. & Abbat. *in c. fi. col. 5 de succes. ab intest.* & Alex. *in cons. 24. col. pen. in prin. in 2. vol. & consil. 36. col 2. in fin in 5. vol.* & habetur per Matt. de Afflict *in decis. 12. 337. & 385.* & Alex. *in consil. 152. col. fin. in 5. vol.* & Petr. *cons. Neap.* ... Phil.

3 Phil. Corn. *in consil.* 113 *in litera S. in* 1. *vol.* Sed † in criminalibus talis confessio extraiudicialis facit indicium sufficiens ad torturam, secundum gl. & Bart. *in l. capite quinto.* 25. *ff. de adul.* & Lud. Rom. *in cons.* 177. *col.* 2. & Bart. *in l quoniam.* 5 *ff. de his qui not: infa.* & Bald. *in l. ictus fustium.* 22. *eod. tit.* & Alex. *in l magistratibus.* 12. *ff. de iur. om. iud.* Quod tamen LIMITA multis modis, quos plene tradit Fel. *in c. olim* 25. *de rescr.* & *in c. etsi clerici.* 4. *col.* 6. *de iudic.* vbi cumulat multos casus, in quibus confessio extra iudicium plene probat, etiam in criminalibus. Et illud, quod dixi in criminalibus, intellige, siue parte præsente, siue absente, vt *d. l. capite quinto.* & tenet Petr. Phil. Corn. *in consil.* 260. *in litera D. in* 3. *vol.*

[Quod confessio extraiudicialis absente parte facta, de iure ciuili semiplene probet, & indicium et faciat ad torturã, si per duos testes idoneos, qui contestes sint de loco, & tempore, multis authoritatibus probat, & communem esse Dd. opinionem, asserit Viuius *in syl. com. opin. lib.* 1. *opin.* 139. *num.* 1. 2. & 5. de hac etiam confessione absente parte facta, vide Ant. Tessaur. *decis. Pedemont.* 109. *per tot.* Item Mascard. *de probat. lib.* 1. *lit. C. conclus.* 347.]

4 Super † prædictis ego firmo DVAS CONCLVSIONES. PRIMA est, quod confessio extraiudicialis parte præsente, plene probat, vt supra; quam LIMITA procedere, quando fit per verba dispositiua: secus, si per verba enunciatiua; quia tunc non probat, per text. *in c. fin.* & *ibi Abb.* & *Doct. de success. ab intest.* & habetur *in decis.* 105. *consil. Neapol.* nisi esset confessio iurata, vt est alia *decis.* 164. *consil.*
5 *Neap.* Secundo LIMITA, † quando testes producerentur ad probandum confessionem contra instrumentum celebratum in scriptis, continens debitum; quia tunc non omnis probatio confessionis, parte præsente, facit plenam probationem, sed est necesse, quod probetur per quinque testes rogatos, iuxta formam *l testium* 18. *C. de testib. cum auth. ibi posita:* & est gloss. *in c. testes, in glo. magna, in*
6 *fin.* 3. *q.* 7. & habetur *in d. dec.* 105. *consil. Neap. in fin.* Tertio LIMITA, quando † confessio fuit facta cum causa, puta, confiteor me debere ex causa mutui, alias non nocet, licet probetur, gloss. est *in d. c. testes in gl. magna, circa fin.* 3. *q* 9. & est text. & ibi Alex. *in l. cum de indebito.* 25. §. *fin. ff. de probat.* intellige tamen, quod non nocet quo ad plenam probationem, sed facit semiplenam: & causa debet tunc saltem allegari per eum, qui innititur confessioni, secundum Alex. *in consil.* 4. *col pen.* & *consil.* 85. *colum. fin. in* 1. *vol.* & Spec. *in tit. de confess.* §. *nunc videndum, col.* 3. *versic. sed quæ est ratio,* & *versic. seq.* & Ioan. de Imol. *in c. si cautio.* 14. *de fide instr.* vide plene per Fel. Item intellige, quando confessio fieret ad obligandum; secus si ad liberandum: vt si dico, confiteor te mihi non teneri; quia plene probat liberationem, text est, & ibi communiter Dd. maxime Ias. *in l. tale pactum.* 40. *in prin. ff. de pact.*

[De confessione extraiudiciali facta præsente parte sponte & non per errorem, an, & quando probet, si ad liberandum, vel etiam obligandum tendat, vide Alexan. Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut. tit. de confess. resolut.* 1. *num.* 9 & *seqq.*]

Quarto LIMITA in confessione † Prælati, quæ non præiudicat ecclesiæ, nisi aliter probetur veritas, vt habetur *decis.* 168. *consil. Neap.* de qua materia vide plene per Fel. *in c. edoceri.* 21. *de rescr.* Quinto LIMITA, quando talis † confessio fieret inter personas prohibitas, & suspectas; quia non probat. Vnde non creditur Prælato dicenti, se donare seruitoribus propter merita, & seruitia, quę ab eis recepit, nisi aliter probentur: vt not. Ioan. And. *in addit. Spec. in tit. de reb. eccl. non alien. super rub.* & Bal. *in l. iubemus.* 14. *col.* 3. *vide vers. deinde,* &c. *C. de sacros. eccl.* Et similiter quando maritus donaret vxori, vel pater filio, propter merita, & idem in similibus, qui sunt in iure innumerabiles, de quibus habetur per Bar. & Dd. *in l. post contractum.* 15 *ff. de don.* & *l. per diuersas.* 22. *C. mand.* & *in l. si donatione.* 13. *C. de coll.* & *in l. hic titulus.* 1. §. *nec castrense. ff. de collat. bon.* Ang. *in cons.* 5. *col. fin.* & plene Matth. de Afflict. *in const. Diuæ memoriæ, colum.* 25. pro hoc est tex. *in l. testamentum* 27. *de prob.* Sexto LIMITA † in confessione ex causa mutui; 9
quia non probat infra biennium, nisi aliter probetur vera numeratio, *in tot. tit. C. de non nu. pec.* & *Inst. de lite. oblig. per totum.* † Septimo LIMITA, nisi con- 10
fessio esset facta calore iracundiæ; quia non nocet, nisi detur perseuerantia, gl est *in ver. admonita, in fin.* & ibi Abb. *in c. ex literis.* 5. *de diuort.* Octauo LIMITA non procedere in † depositione testis, dicentis 11
extra iudicium, se falsum deposuisse in iudicio; quia non per hoc tollitur eius depositio: & idem in iudice dicente, se venalem sententiam tulisse, & seductum, secundum Ang *in cons.* 308. *vers. descendo ad tertium eorum.* SECVNDA CONCLVSIO est, quod confessio † facta parte absente, probat tantum se- 12
miplene, quod intellige, etiam si fiat ad liberandũ, secundum Paul. de Cast. *in cons.* 79. *in* 2. *vol.* LIMITA primo, † dummodo talis confessio probetur ad mi- 13
nus per duos testes: nam si probatur per vnum testem, nullam facit probationem, nec plenam, nec semiplenam, nec etiam indicium, secundum Alex. *in cons* 132. *col. penult. vers. non obstat etiam,* &c. *in* 5. *vol.* Secundo, LIMITA † dummodo duo testes depo- 14
nant in indiuiduo de eadem confessione; secus si vnus testis dicit de vna confessione facta vno die, & alius de alia; quia etiamsi mille essent testes, non probant, etiam semiplene, ex quo sunt singulares, & non iunguntur, secundum Alex. *in consil.* 36. *col.* 2. & *consil.* 39. *in* 5. *vol.*

[Confessio extraiudicialis debet probari per duos testes, secundum Bart. & alios, quos congerit Bonacoss. *lib.* 2. *com. opinion. in verb. confessio extraiudicialis.* vbi de communi testatur. Adde Bott. *consilio* 88. *numer.* 41. etiam de communi testantem.

debent

debent autem illi duo, esse contestes de loco, tempore, & re; non singulares; nam testibus singularibus talis confessio non probatur, vt tradit Botta *d. loc.* & clarius post alios Francisc. Bec. *consil. 60. numer. 29. lib. 1.* Vt autem confessio extraiudicialis indicium faciat ad torturam, debet probari duobus testibus, cum aliis requisitis, de quibus gloss. & Dd. communiter, *in l. fi. C. famil. hercis.* Clar. alios allegans, *in pract. crim. quæst. 21. vers. confessio.* Francisc. Bec. *consil. 60. numer. 29. lib. 1.* Bonacoss. *lib. 2. com. opin. crim. in verb. confessio. extraiud.* Bott. *d. consil. 88. numer. 4.* Et debent isti duo testes, vt indicium ad torturam faciant, esse omni exceptione maiores, vt post Bartol. & alios tradit Clar. *d. quæst. 21. numer. 3.* Nonius *consil. 99. numer. 8.* Roland. *consil. 57. numer. 34.* Bursat. qui plures allegat, *consil. 336. numer. 18. lib. 3.* Riminal. iun. *consil. 361. numero 27. & seq. & consilio 237. numero 71. lib. 5. & consil. 358 num. 17. lib. 4.* Bonacoss. de communi attestans, *lib. 1. com. opin. crim. in verb. testis omni except. maior.* Adde Viuium *in syl. com. opin. lib. 1. opini. 139. numer. 5.*]

15 Tertio LIMITA, † nisi ista confessio extraiudicialis esset geminata; quia tunc æquiparatur iudiciali confessioni, vt plene probatur secundum Bart. *in l. cum scimus. 22. C. de agri. & censit. lib. 11.* & Lud. Rom. *in consil. 290. colum 2.* Paul. de Castr. *in l. Publia 26. §. fin ff. dep.* Ias. *in §. in personam. colum. 9. Inst. de act.* vbi plura cumulat de materia geminationis, Fel. *in c. olim. 25. de rescr. & in 6. si cautio. 14. de fid. inst.* ibi etiam Abb. *in fin. & habetur in decis. 336. consil. Neapol.*

[Adde Viuium *in syl. com. opin. lib. 1 opin. 139. num. 3.* qui dicit id obtinere, etiam, si confessio sine causa sit facta.]

16 Quarto LIMITA, † quando talis confessio fieret ad exonerationem conscientiæ, vt si quis parte absente bonam fidem agnoscens, pro suæ cõscientiæ exoneratione fatetur se extorsisse vsuras, vel habere tale depositum, vel simile: nam ista confessio plene probat, secundum Bal. *in l. generaliter. 13. in 10. q. C. de non num pec.* & Petr. Phil. Corn. *in cons. 211. col. 2. in 3. volum* & habetur *in decis. 164. in fin. consil. Neap.* Pro hoc solet allegari gloss. *in c. quoties cordis. 1. q. 7.*

17 Quinto LIMITA, † quando confessio emanat super eo, quod dependet ex mera voluntate confitentis, vt est aditio hæreditatis, vel ratihabitio, vel aliud simile; quia tunc plene probat, ẽt absente parte secundum Bar. *in l. certum. 6. §. si quis absente. 3. ff. de confess.* Pro hoc est gl. *in l. Pomponius. 9. la 1 ff. de neg. gest.* & Bal. *in l. generaliter. 13. C. de non num. pec. in 11. q.* Sexto

18 LIMITA, † nisi talis cõfessio esset acceptata per aliquem nomine absentis; quia plene probat, vt not. gl. & Paul. *in d. l. tale pactum. 40. in princ. ff. de pact.* pro hoc est gl. *in ver. legatum.* & ibi per Dd. *in l. huiusmo-*

19 *di. 84. in prin. ff. de leg. 1.* Septimo LIMITA, † non procedere in æquitate Canonica, secundum quam plene probat talis cõfessio parte absente: ita tenet Franc. de Aret. *in cons. 60. & cons. 64. col. 2.* & præsertim quando extaret iuramentum, & not. Petr. Phil. Cor. *in cons. 133 col 3. in 1. vol.* & habetur *in d. dec. 164. consil Neap. in fin.* de qua materia vide mod. maxime Ias. *in d. l. tale pactum. 40. in princ. C. de pact.* & Mod. *in c. si cautio. de fid instr.* quia multi in hoc tenent contrarium non facientes differentiam inter ius canonicum, & ciuile, quantum ad hoc.

[Quod cõfessio extraiudicialis, quę de iure ciuili semiplene probat, de iure canonico plene probet, tradit Alexand de communi attestans, *cons. 180. numer 7. lib. 2.* Felin. itidem de communi testans, *in cap. si cautio. in 2. limit de fid. instrum.* Ant. Gab. Rom, *in com. conclus. conclus. 1. num. 4. de confess.* asserens eam esse magis communem. Dec. *consil. 163.* Ruin. *consil 120. & consil. 141. numer. 9. lib. 5.* Grat. *consil. 58. num. 3. lib. 2.* Curt. iun. *consil. 168. num. 12.* qui omnes de communi testantur. Rimin. iun *consil. 23. numer. 302. lib. 1. & consil. 207. numer. 23 lib. 2. & consil. 480. numer 14. lib. 4.* Bursat. *consil. 240. num. 5 lib. 3.* & hanc etiam communem esse, post alios testatur Mascard. *in tract. de probat. conclus. 347. num. 57. lib. 2.*]

Octauo LIMITA nisi † confessio esset facta in apocha, parte absente; quia quandocunque illa apocha peruenit ad creditorem, plene probat illa confessio legitime probata, secundum Bald. *in consil. 380. in 5. vol.* de quo vide *d. l. tale pactum. 40. de pact. in princ.* plures alias limitationes, & dicta ad hanc materiam confessionis extraiudicialis, vide per Fel. *in c si cautio. 14. de fid. instr. & in d. c. olim. 25. de rescript.* 20

VENIO nunc ad secundum membrum principale, † videlicet de confessione iudiciali, scilicet, quæ fit in iudicio, quæ est tantæ efficaciæ, quod habet vim sententiæ, & rei iudicatæ in ciuilibus, adeo quod non expectat aliud, nisi præceptum de soluẽdo, *l. vnica. C. de confess.* nam nulla est maior probatio, quam proprii oris confessio, & dicitur plenissima probatio, vt not. Pet. Phil. Corn. *in cons 261. col. 2. in 4. vol.* Item facit in rem notoriam, vt dicit idem Petr. Phil. Corn. *in consil. 44. col. 1. vol. 4. & in consil. 224. in litera E. in eod. vol.* vbi dicit, quod superat omne genus probationis, in tantum, quod confessio infringit omnes probationes factas per testes, vel instrumenta, in fauorem confitentis contrariũ, & nunquã reducuntur ad concordiam testium dicta cum confessione producentis: ita pulchre tenet Lud. Roman. *in consil. 391. in fi.* Item † confessio tollit præsumptionem iuris & de iure, licet alia probatio non admittatur, vt glo. Bar. Bald. & Dd. *in auth. sed iam necesse. C. de don. ante nupt.* & Petr. Phil. Corn. *in consil. 39. col fin. in litera G. in 3. vol. & consil 225. in litera C. in 4. vol.* & Alex. *in l. non est verisimile. ult. ff. quod met. cau* & ibi etiam Bart. & Felin. *in c. 4. colum. 2. de præscript.* Item † licet post conclusionem in causa, non 21 22 23

sa, non admittatur alia probatio; tamen admittitur probatio per confessionem, secundum Bal. *in rubr. C. de probat. col. 4. versic. ego aliter probo, &c.* quod tamen intelligit ibi Paulus de Castr. quando confessio sponte fieret, non quod inuitus possit quis compelli ad confitendum. & Anton. de Butr. *in c. licet causam. 19. de probat.* vbi idem dicit post terminum ad probandum, & probatum habendum, prout est gl. *in c. 1. de confess. lib. 6.* Item post publicationem processus, secundum Card. *in Clem. 1. 93. quæst. de causa possess. & propriet.* & Bald. *in authent. sed nouo iure. C. si certum pet.* Item, est † tantæ potentiæ ista confessio
24 iudicialis, quod etiamsi fiat in processu inualido, potest ex ea ferri sententia, non obstante inepto processu, secundum Bar. *in l. si confessus. 5. ff. de custod. reor.* & dic, vt ibi per eum, & Flor. *in l. proinde. 23. §. notandum. 2. ff. ad leg. Aquil.* & Alexand. *in consil. 34. col. 2. in 3. volum.* & Bald. *in l. ictus fustium. 22. ff. de his qui notant. infam.* & habetur *in decis. 374. circa fin. consil. Neapol.*

[Adde Alexand. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. tit. de confess. resolut. 2. numer. 4. circa finem.* cum aliis Dd. ab ipso allegatis, vbi ex Cephal. *consilio 21. num. 13. vol. 1.* asserit, id obtinere, etiamsi adsit ineptitudo libelli; verum *numer. 5.* probat id saltem procedere in confessione iudiciali, quæ parte præsente facta est; eam enim saltem talem in probando vim habere; non autem, si absente parte facta sit; licet quidam, quos allegat, in contraria sint opinione. Et ibidem etiam tradit, an expressa acceptatio confessionis etiam requiratur, vt probet; & sentit cum iis, qui eam non requiri asserunt, sed quod ex taciturnitate partis censeatur acceptata. An autem confessio, siue iudicialis, siue extraiudicialis, cum non facit plenam probationem, transferat onus probandi in aduersarium, vide Ant. Tessau. *in decis. Pedemont. decis. 109. n. 9.* qui vult ex tali confessione, onus probandi in aduersarium transferri, eique stari, donec contrarium probetur; sed contrarium, & recte sentit Alex. Trentacinq. *d. loc. num. 7.* cum ex tali confessione nemo condemnari possit.]

25 Quid autem, si † confessio se referat ad instrumentum inualidum, an probet? vide Ludouic. Ro-
26 man. *in consil. 294.* Item in ciuili, † confessus habetur pro condemnato, vnde non requiritur alia sententia, vt supra dixi, per *l. 1. C. de confess.* sed in criminali, est secus; quia non habetur pro condemnato, vnde requiritur sententia, vt *d. l. si confessus. 5. & ibi Bart. ff. de custod. reor.* & not. Petr. Phil. Corn. *in consil. 55 colum. 2. in 4. volum. & consil. 260. in litera D. in 4. volum.* Super hac materia confessionis
27 est sciendum, quod † quandoque fit simpliciter, & quandoque qualificate. simpliciter fit confessio, quando reus confitetur debitum, vel crimen pure ac sine aliqua qualitate; tunc enim est fundata intentio actoris, vt dixit: sed quando adiicitur aliqua qualitas; tunc dicitur qualificata, & tunc stat dubium, an possit acceptari pro parte, & pro parte repudiari: super qua conclusione adhibetur talis distinctio, videlicet, contra qualitatem annexam confessioni, est aliqua præsumptio iuris; & tunc potest acceptari pro parte: vt si reus confitetur se occidisse ad sui defensionem, vel dixisse verba opprobriosa, non animo iniuriandi: nam statur eius confessioni contra ipsum, & non creditur ei, quo ad illam qualitatem, nisi illa qualitas probetur: & est ratio; quia contra illam qualitatem vrget præsumptio iuris, quæ est, vt quilibet occidens, vel dicens verba iniuriosa, censeatur habere animum offendendi, nisi contrarium probetur, *l. frater. 1. C. de sicar. & l. si non conuicii. 5. C. de iniur.* & tunc fit distinctio, an sit vnum capitulum in confessione, vel plura. Ita hæc omnia declarat Abb. *in c. bonæ. 4. el 2. penult. colum. de postul. prælat.* & Petr. Phil. Corn. *in consil. 94. colum. 2. & 3. maxime in litera I. in 3. volum.* Aut contra illam qualitatem nulla est præsumptio iuris: & tunc aut confessio qualificata continet vnum capitulum, & debet tota acceptari: vel tota repudiari, & non potest diuidi: vt si reus confiteatur se promisisse sub conditione: vel si dicat, verum est, quod recepi à te cētum, quæ mihi debebas ex causa mutui. Istud est vnicum capitulum, & confessio in isto casu non præiudicat confitenti, secundum Abb. *in d. c. bonæ. col. pen.* & Bartol. *in l. Aurelius. 28. §. idem quæsiit. 11 ff. de liber. leg.* Aut continet plura capitula, vt si dicit: verum est, quod mutuasti mihi centum, sed fecisti mihi pactum de non petendo; & tunc potest acceptari pro parte, & tenetur reus probare pactum de non petendo, alias condemnatur, secundum Abb. *in d. c. bonæ, de postul. prælat.* & Bart. *in d. l. Aurelius. §. idem quæsiit ff. de liber. leg.* & prædictis adde Andr. de Isern. *in constitut. Terminum vitæ, in fi. & c. 1. §. si vero violator, colum. 2. versic. probare. de pace ten.*

[De confessione quæ fit cum aliqua qualitate, in ciuilibus, vel criminalibus, vt si quis confessus sit se recepisse 100. sed ea ipsi debita fuisse ex causa mutui. Item, se occidisse hominem, sed ad sui defensionem, an recipienda sit cum tali qualitate, vel diuidi possit, & pro parte acceptari, pro parte non. Et an quis ex eiusmodi confessione condemnari possit, si qualitatem adiectam non probet, vide plenam tractationem, apud Alexand. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. tit. de confess. resolut. 1. numer. 18. & seqq.* vide etiam Mynsing. *respons. 59. numer. 14. decad. 6.*]

Vnde super hoc nota bonam cautelam, † quando creditor mutuauit tibi pecuniam, quam tu in secreto restituisti: nam si facit positionem, quod mutuauit, tu respondes verum esse, sed sibi restitui, quam restitutionem probare non potes, certe iudex te condemnaret. Vnde cautela est, quod respondeas: nihil mutuasti, propter quod sim tibi ob- 28

bi obligatus, & sic non eris periurus, nec incides in laqueum; quia solutione debiti fuit sublata obligatio, ita not. tenet Franc. de Aret. *in l. 1. col. 2. in fin. ff. si cert. pet.* Vnum tamē tene mente † ꝑ declaratione eorum, quæ supra dixi: nam licet is, qui cōfitetur occidisse ad sui defensionem, veniat condemnandus, nisi probet defensionem, vt supra dixi: tamē ex tali cōfessione non potest condemnari vt homicida, ad pœnā mortis naturalis, sed mitius, puta pœna relegationis, & hoc propter illam qualitatem: ita tenet Abb. *in c. auditis. 15. col. pen. vbi etiam Fel. de præsc.* & Alex. *in l. non solum. 8. §. sciendum. 4. in lect. ff. de op. noui nunc.* & Socin. *in repet. l. 1. ff. de vulg. & pup. in 11. col.* quod nota pro limitatione *const. Terminum vitæ.* quæ vult, vt occidens occidatur. Sed posset dubitari, † Qvomodo cognoscatvr confessio ivdicialis: an sit necesse, quod fiat corā iudice pro tribunali sedente? magis cōmunis opin. quod sic, in causis requirentibus plenam causæ cognitionem, vt not. Ioan. Andr. *in addit. Spec. in tit. de posit. § 2.* & Abb. *in c. & si clerici. 4. col. 2. & ibi etiam Fel. de iud.* & Abb. *in c. fin. de confess.* gl. & Bart. *in l. cum scimus. 22. C. de agr. & censi. lib. 11.*

29

30

[Adde Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. tit. de confess. resolut. 2. numer. 3. in fin.* cum aliis ab eo allegatis; vbi id, ex authoritate Paul. de Castr. *in l. vn. C. de confess.* declarat non procedere in præparatoriis.]

Vbi dicitur, quod si fieret coram Notario, non diceretur confessio iudicialis, de quo dicto vide gloss. & Bald. *in l. iubemus. 41. & in l. interrogatam. 24. C. de lib. caus.* Fel. *in c. quoniam contra falsam. col. 25. de probat.* Cald. *in consil. 2. in tit. de offic. ordin.* Bart. *in l. dies. 4. §. hoc autem. 8. in 6. & 7. opposit. ff. de dam. inf.* Alex. *in l. si confessus. 5. ff. de cust. reo.* & habetur *in decis. 245. consil. Neap. in 3. colum.* vbi dicitur, quod Notarius non potest recipere confessionem, nisi præsente iudice, vel committente, alias confessio non præiudicat. Quid † autem si confessio fiat coram Arbitro, an dicatur iudicialis vel extraiudicialis? Dic, quod in arbitratore non est dubium, & omnes tenent communiter, quod sit extraiudicialis, secūdum Alexand. *in consil. 13. col. 3. & consil. 96. col. 4. versic. si ergo, & c. in 1. vol* & Lud. Rom. *in consil. 346. col. 2.* & habetur *in decis. 178. consil. Neap. in 6. dub.* Sed in arbitro, est varietas inter Doct. Nam Ioan. de Imol. *in c. præsentium. 31. de testib.* tenet, quod valet vt iudicialis, sed Cyn. *in l. 1. C. de confess.* tenet, quod valet vt extraiudicialis: & illud, quod dicitur *in l. cum antea. pen. in fin. C. de arbitr.* quod confessio recepta coram arbitro, facit fidem coram iudice, intelligitur secundum eum, vt confessio extraiudicialis, vt dicitur *in d. decis. 178. in 7. dub.* & videtur esse de mente Bal. *in l. pen. in fin.* licet loquatur solum quo ad vnum effectum, scilicet infamiæ, sed Bart. *in l. 1. in fi. de confess.* tenet, quod valet vt iudicialis, & hanc opinionem Bar. puto veriorem in casu, in quo ponimus arbitrum processisse iuris ordine seruato ad instar iudicis, & ita confessionem recepisse; cum arbitraria sint redacta ad instar iudiciorum, *l. 1. & ibi Bart. ff. de arbitr.* de qua materia vide Alex. *in consil. 19. colum. 3. in 4. vol.* & Fel. *in d. c. præsentium. de testib.* Vltimo super hac materia est sciendum, † quod confessio dubia semper interpretatur in fauorem confitentis, ita tenet Phil. Dec. *in consil. 189. col. 7. in fin.* quod nota; quia in aliis actibus & probationibus dicimus contrarium, scilicet, quod probatio dubia interpretatur contra producentem. *c. in præsentia. 8. de probat.* & habetur *in l. veteribus. 39. ff. de pactis.* tamen recte intuendo idem dicimus in confessione; quia confessio producitur per partem aduersam in sui fauorem, vnde interpretatur contra eam, ex quo interpretatur in fauorem confitentis, scilicet aduersarii. Reliqua de materia confessionis dic, vt per Spec. *in tit. de confess. per totum.* & per Lanfran. *in c. quoniam contra. 11. in versic. confessionis, de probat.* & Bar. Bald. & Dd. *in l. vnica. C. de confess.* & Canonist. *in c. fin. & per totum, eod. tit.* Rob. Mar. V.I.D.

31

32

[Plura de hac materia ad praxin forensem faciētia vide apud Alexand. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. tit. de confess. resolut. 2. per tot.*]

De Testium productione.

Svmmaria.

1 *Testium examinationes quo ordine fiant, & quid seruetur in Regno.*

2 *Testium depositio non valet, parte nō citata, nec præsente, cum præstant iuramentum.*

3 *Testium rubrica, quid continere debeat.*

4 *Testes examinari possunt die feriata, dummodo iurent die iuridica, & num. 7.*

5 *Testes vltra septem examinari non possunt super vnoquoque articulo.*

6 *Testes in loco iudicii examinari debent: nisi sint personæ egregiæ, mulieres, infirmi, vel alio modo impediti.*

8 *Testes citati intra terminum, iurare possunt intra tres dies post terminum.*

9 *Testis deponens sine bona causa scientiæ, si fuit interrogatus, non probat. Eiusque ratio: num. 10.*

11 *Ratio testis à dicto diuersa esse debet, alias non probat.*

12 *Testis non assignans causam scientiæ, etiam non interrogatus, in causis criminalibus non probat.*

13 *Testis etiam non interrogatus, causam scientiæ reddere debet in his, quæ iudicio intellectus percipiuntur, alias non probat.*

14 *Iuramentum suppletorium non defertur ex vno teste non signante causam scientiæ, licet non sit interrogatus.*

15 *Testis assignans causam remotam à sensu proprio non probat.*

16 *Testis de credulitate, probat contra producentem.*

17 *Testis depositio per verbum, videtur, non valet.*

18 Te-

18 Testis de auditu non probat, nisi in factis antiquis.
19 Testis depositio non iurata, non probat.
20 Testis iuratus debet dicere veritatem pro vtraque parte.
21 Testis deponens falsum non iuratus, punitur extraordinaria pœna.
22 Testes produci possunt vsque ad publicationem in causa, & non vltra, nisi super nouis articulis dependentibus à veteribus.
23 Liber mercatoris an probet, & numer. 24. 25. 26. 27. 28. & 29.
30 Liber pro scribente in eius fauorem, an probet, & num. 31. 32. 33. 34.
35 Liber mercatoris de publico pro tertio, contra tertium, an probet.
36 Liber Gabellariorum, an probet.
37 Liber mercatoris, an de consuetudine plene probet.
38 Liber suspectus, vel reprobatus in vno, an probet in aliis.
39 Liber an edendus sit parti petenti.
40 Et an debeat edi totus liber.
41 Edi an debeat tagliola seu tacca.
42 Edi an debeat liber Factoris.
43 Et quid de libro Gabellarii.
44 Liber Speciariorum continens, quod facto calculo talis est debitor, an probet.
45 Rationales, an debeant iurare.
46 Literæ cambii an probent.
47 Literæ cambii dispositiuæ, an possint reuocari.
48 Literæ cambii si sunt deperditæ, an possit repeti depositum.
49 Delegatio quando liberet debitorem.
50 Literæ cambii antequam præsententur, si decoxit bãchum cui dirigebantur, cuius sit periculum.
51 Si banchum, qui fecit literas, decoxerit, an banchum ad quem dirigebantur literæ, nihilominus soluere cogatur.
52 Mercator qui habuit literas cambii pro Padua, an possit petere pro Roma.
53 Literæ cambii, an probent numerationem.
54 Campsor recipiendo literas vitiatas, easque soluens, an liberetur.
55 Literæ credentiæ an probent.
56 Literæ missiuæ an probent.
57 Literæ missiuæ an obligent eum ad quem mittuntur.
58 Statuto stante, quod debitum non possit probari nisi per instrumentum, an inter mercatores seruetur.
59 Confessio facta absente parte an probet.
60 Confessio in parte an possit acceptari, & in parte negari.
61 Mercator an teneatur edere chartulam continentem solutionem, vel similia.
62 Ballæ lanæ, signatæ signo meo, an præsumantur meæ.
63 Ballæ lanæ si reperiantur signatæ communi signo, an præsumantur communes.
64 Editio librorum existentium Romæ, quibus expensis fieri debeat.
65 Mercator qualiter probet se disrobatum.
66 Promittens Titio centum, quæ Sempronius ei debet, quid probabit.
67 Apocha mercatoris sigillata tantum, an probet.
68 Si promittam 100. soluere intra mensem; & si non soluantur, centum & decem, an valeat promissio illa.
69 Interesse qualiter probetur.
70 Et quando licite petatur.
71 Ex capitum, vel de lucrum qualiter probetur.
72 Probationes non concludentes inter mercatores, an probent.
73 Iurare an cogatur reus, vel iuramentum referre, & num. 74. 75.
76 Merces emptæ de pecunia communi, an præsumantur communes.
77 Emptio mercium probatur per famam.
78 Societas probatur per intitulationem librorum.
79 Societas non probatur ex eo, quod negotiatio geratur per aliquos alternis vicibus.
80 Mercator si confiteatur se debere Titio 100. plus vel minus, quid importet talis confessio.
81 Valor frumenti qualiter probetur.
82 Publicatio an sit necessaria in foro mercatorum.
83 Terminus ad allegandum in iure, an detur.
84 Repulsa an detur in foro mercatorum.
85 Sortis iudicium quale sit.
86 Sententia per sortes an valeat, & an possit ab ea appellari, & num. 87.
88 Sententia expertorum in arte, an transeat in rem iudicatam.
89 Appellatur à sententia collegii ad superiorem.
90 Executio sententiæ an per appellationem retardetur.
91 Executio sententiæ latæ contra principalem, an contra fideiussorem exequi possit.

SEXTVS actus, qui emergit in iudicio successiue, est testium productio: nam dato termino ad probandum, & præsentatis articulis, siue positionibus, & habita responsione partis, quæ negauit positiones, necesse est probare id, quod in articulis continetur. Et quia potissimus probandi modus est per testes, ideo solent produci. Quæ materia testium est toties ventilata, per quã plures tractatus Scribentium, maxime per Bar. *in suo tract. testium*, per Alb. de Maletis, per Tindarum, *in suo tractatu*. per Spec. *in tit. de teste*. per Lanfr. *in c. quoniam contra. 11. in versic. testium, de probat.* & per quam plures alios Mod. maxime per Cardi. *extr. de testib.* vide Tractatum testium variorum, nouissime recusum & locupletatum Colon. Agripp. ideo superuacuum mihi visum fuit hanc materiam plene hic cumulare, cum sit ita ampla materia, quæ sola de per se requireret vnum magnum tractatum. Solum igitur pro introductione iuuenum in actu practico, succincte attingam TRES QVÆSTIONES: & de reliquis remitto me ad dictos tractatus. PRI-

re etiam Viuium, *in sylu.commun.opin.lib.3.opin.896.* vbi *nu.2. & seqq.* aliquot huius regulæ exceptiones, seu limitationes tradit, quando videlicet testes post publicatas attestationes, repeti, vel noui produci possint. Et *num.20 & seq.ibid* etiam docet, An post conclusionem in causa testes examinari possint? Super quibus articulis testes iidem, vel noui facta publicatione in causa, testes in eadem, vel appellationis instantia examinari possint, vide Alexand. Trentacinq. *lib.2.pract.resolut.tit.de probat.resolut.4.*] reliqua in materia testium dicam infra *in versic. Sequitur septimus actus de interrogatoriis.* Robert. Marant. V.I.D. ADDITIO. Quia D. Auctor in isto sexto actu iudicii tractat de probationibus fiendis: idcirco congruere hic videtur pars quarta meę praxis nundinariæ, in qua de probationibus differitur. Quamobrem illud primo examinandum puto,

23 NVNQVID † LIBER MERCATORIS PROBET? in quo Bart. *in l. admonendi.31.ff. de iureiur. in 4.col.versic. circa secundum.* distinguendo dicit, quod aut liber mercatoris aliquid continet pro scribente in sui fauorem; & tunc subdistinguendum inquit; quod aut loquimur in iis, quæ dependent ex mera voluntate scribentis, vt puta, si quis ponat se fecisse alimenta nepoti suo non animo donandi, sed repetendi ab eo, & isto casu hic liber plene probat, *l. Nesennius.34.ff.de negot.gest.* si vero loquimur de iis, quæ non ex mera voluntate scribentis dependent, & isto casu, inquit, talem librum in iis nihil probare, citat *l.exemplo.7.C.de probat.* puta tamen, ꝙ proponeretur fore librum alicuius defuncti, qui fuerat bonus homo, & legalis: licet tunc ad plenam probationē minime sufficiat; tamen adminiculatur, vt concurrentibus aliis, plena proficiscatur exinde probatio. Si vero liber, nec contra me scribentē, nec pro me, sed contra tertium scriptorem, (vt in exemplis per eum positis) & hoc casu si talis liber confectus sit ab eo, qui publice exerceret artem, & ex publico suscepit, & facit semiplenam probationem, arg. *not.in l.quadam.9.§.nummularios 2.ff.de edend.* & ita residet Alex. vero *in d.l admonendi.in 12. col. in vers. circa finem vero libri.* inquit: quod omnes Dd. videntur transire cum Bart. in hoc, excepto Rom. qui tenet contra Bart. sed Alexand. ipse dicit, quod cum Bart. concordat Bald. *in rubr. C.de fide instr.in 17.col. vers. sequitur videre de scripturis mercatorum.* & pro opinione Bart. dicit facere id, quod notat Bald. *in rub.C.de const.pecun.* & idē tenet ipsemet Bart. secundum eum, *in auth. contractus. C.de fide instr.* LIMITAT tamen, vt procedat dictum Bart. si ex consuetudine ad illos mercatores pertinebat ratione exercitii, & artis suæ facere illud, quod in libris eorum adnotatū reperitur, alias secus, *arg.l & ita.3. §.eod.modo.2.ff.naut.caup. & stab.* sed Iason ibidem more solito latius prosequendo, *col.44.* addendo, & supplendo in quolibet mēbro doctrinæ Bart. dicit, quod in quantum Bart. determinat, quod liber contra scribētem indifferenter probat, habet locum non solum in libro scripto manu propria per ipsum mercatorē, sed etiam scripto manu alterius scribentis rationes suas: quia ex quo vtitur illo libro, facit plenam fidem contra eum, imo plus, si mercator negaret librum esse scriptum manu sua, vel alterius, suo mandato: nihilominus plene probat contra eum: ita tamen si sit liber suarum rationum: quia quicquid reperitur scriptū in libro suarum rationum penes se existente, pręsumitur vel ab eo scriptum, vel ab alio eius nomine, & sic non est differentia, an liber sit scriptus à se, vel per suos institores, vt plene probet contra scribentem. LIMITA tamen tribus modis: PRIMO, vt † procedat, quando liber contineret causam debiti expressam, puta, quia in libro proprio reperiatur adnotatum, qualiter ipse est debitor Titii in centum, ex causa depositi, vel mutui, vel aliter: sed si nullā contineret causam; tunc non probaret etiā contra scribentem, sed eo casu, secundum eum sufficit per coniecturas probari de causa, vbi alias requireretur probatio de vera causa, quod approbat Bald. *in rub.C.de fid.instrum.* & Bertr. *in cons.298 in 2 lib.* Adde Alex. *in consil.4. in 1.libr.in 6. col.nu.1.* puta tamen posse allegari erroneam eam confessionem, per ea, quæ infra dicam. Sed illud subnectendum hic puto, nunquid confitēs in eius libro se esse † alicuius debitorem in centum pro resto, & saldo rationis, præbeat suæ cōfessionis causam sufficientem? Sal. *in l. vnica. C.de confess.nu.6.* dicit, quod satis videtur habere causam legitimam annexam, citat *l. Publia. 26. ff. de pos. ibi; Item ex ratione partis. & l.cum seruum ff de cond. & demonst.* Item ea ratione, secundum eum; quia stādum est calculo, nisi error probetur, *l.1. C.de error.cal.* & hoc dicit confirmari per gloss. *in l.ex plurib.89 ff. de sol.* super verbo, *reliquum.* contrarium dicit tenendum, vbi diceretur se esse debitorem ex resto, & non adiiceret talis debiti, neque adiiceret ex saldo rationum; quia tunc secundum eum esset indiscreta, & absque causa, de quo dubitat Bert. *in consil.298.in 2.libr.* Secundo † LIMITATVR dictum Bart. secundum Ias. vt procedat in libro rationum, in quo continue scribuntur data, & recepta; secus si causa vnius debiti tantum reperiatur scripta, vel aliquid reperiatur scriptum in aliquo memoriali vel schedula, licet reperiatur in libro mercatoris: quod approbatum reperio per Bald. *in l.rationes.6. col 1. C.de prob. & in rub. C.de const.pecun.col 3.versic.* modo quæro de libro rationum: voluit idem Rom. *in l.nuda ratio.26.col 2.vers.quarto, in quantum. ff.de don.* & se subscribit Bertr. consulendo *in cons.299.in 2.lib.* Tertio LIMITANDVM † duxi dictū Bart. vt non pcedat, quando pars, in cuius fauorem aliquid in libro adnotatū reperitur expresse, cōtradixisset dicto libro: quia si postea in sui fauorem voluerint ei stare, non esset audiendus, ꝙ bonis rationibus comprobauit. Quarto LIMITANDVM † dico vltra eum, vt non pcedat, si in libro rationis dicatur se recepisse centum,

tum, in pluribus, & diuersis partitis à pluribus, & diuersis personis: ita quod appareat hanc fuisse computationem & calculationem: quia cum super ea non præsupponatur latam sententiam, error in eo allegari potest, quod probatur: quia posito, quod quis per publicum instrumentum confiteatur se recepisse centum, in pluribus & diuersis partitis; potest tamen allegari error, vt supra in proxima præcedenti parte adnotauimus, sequitur non incongrue, vt idem dicamus in libro rationis, cum ratio diuersitatis reddi non potest, vide Dec. *in consil.* 40. *nu.3. & consil.196.nu.9.* Thom. Gram. *consil.35.num.27.* Aym. Crauet. *conf.73.num.41. & conf.158.nu.78.* Quinto INTELLIGENDVM credo dictum Bart. quan-
29 do † talis cõfessio, quæ resultat ex scriptura libri, esset verisimilis, & cõtra eam minime appareant coniecturæ in contrarium; secus autem, vbi confessio in libro priuato rationum esset inuerisimilis, & cõtra eam adessent coniecturæ in contrarium; quia tunc non statur dictæ confessioni per ea, quæ not. *in l. confessionibus.13. ff de inter. act.* & probatur *in l. inde Neratius.23. in fin. ff. ad leg. Aquil. & in l in criminibus.1. §. si quis vltro.27. ff. de quæst.* ex inuerisimili confessione absurdum est sequi condemnationem, vt tradit Bald. *in l. si quis in hoc genus.10. versic. deinde. C. de Episc. & cler.* per tex. *in l.1. §. si quis vltro. de quæst.* voluit dom. Ant. de Butr. *in c. vlt. col.5. de confess.* & multa congerit Dec. *in l. cum te.5. la 2. in 4 not. C. de transact.* & Mod. repet. *in repet. l. si vnquam.8. in 1. car. versic. ad hac con-*
30 *fessio. nu.4. de reuoc. donat. in 2. membr. Bart.* an † liber probet pro scribente in sui fauorem? dicit Ias. quod Bart. facit regulam negatiuã, quod regulariter non probat, quod dicit non procedere, quando scribens fuisset homo legalis, veridicus, & fidelis, & esset mortuus; quia tunc pro herede facit aliqualem probationem, cum Bart. secundum eum transeunt Fulgos. Paul. de Castr. & d. Alex. *in d. l. admonendi.31. de iureiur.* & dom. Ant. de Butr. *in c. fin. extr. de iur. & c.2.5. col. de fid. instr.* & ibi Pan. *in 6. col.* & Bald. post Nic. de Mar. *in l. rationes.6. C. de prob.* quod approbauit etiam Iason, ita tamen si liber haberet debitam formam, & quod contineret debita, & recepta; at secus si esset scriptura vnius debiti tantum: quia tunc nihil probaret, secundum Bald. *in d. l. rationes. 6. C. de probat. & in rubr. C. de fid. instrum 43. col.* & Alex. *in d. l. ad-*
31 *monendi. 31 de iureiur.* LIMITAT etiam † d. concl. quod licet liber mercatoris regulariter non probet pro scribente; non tamen fallit, nisi ex qualitate, & quantitate rei iuncta verisimilitudine, aliud induceretur: nam eo casu saltem cum iuramẽto producentis, credi admittendum, inquit, quod totũ iudicis arbitrio relinquit, secundum Sal. *in l.1. vlt. col. C. de edend.* & Bald. *in l. vnica. 4. col. C. de confess.* vbi inquit, quod libris mercatorum de iure communi datur plena fides pro scribẽte, in parua quantitate, refert, & sequitur Paul. *in c bona. 4. el 2. in vlt. col. extra*
32 *de post. pral.* Item † non procedit ex mente Paul. de Castr. *in consil.* 138. incip. *ad bene examinandum dubia.* de quibus supra *in 2. col.* quem refert, & sequitur Angel. Aretin. *in §. actio. 13. quæst. Institut. de act.* quando aliquæ partitæ descriptæ in libro essent verificatæ per documẽta publica, vel per libros aliorum mercatorum, vel aliter, & sic in nullo redarguitur de mendacio: nam cum in aliquibus ratio libri sit vera, in omnibus præsumitur vera, & econtra, quando in vno reperitur falsa, in omnibus reputatur falsa; quod approbatum, & satis commendatum reperi per Bert. *in consil.298. in 2. lib nu.11* vide Pet. Paul. Paris. *consil.90. num.6. volum.1. & consil.47. eod. vol. &* Corn. *in consil.319. num.11. vol.3.* Item † non proce- 33
dere, inquit, in alio casu, videlicet, quando liberationum continet facta adeo connexa, & subordinata, non possunt acceptari pro parte contra scribentem faciente, nisi etiam acceptẽtur in parte faciente pro scribente (vt quando liber contineret data, & recepta inter easdem personas, & ex eodem facto) sed si liber continet facta diuersa, tunc potest acceptari in parte faciente pro se, & aliam oppugnare. Concludit † ergo Iason (vt dixi) libro ratio- 34
num non esse credendum pro scribente, circumscripta consuetudine, vel statuto, sed aliquando aliquam fidem facere pro scribente, secundum qualitatem scribentis, & causæ: sed in hoc plenius vide Guid. Pap. *in decis. Delph. Parlamen. sub num.441.* vbi dicit, quod regulariter non adhibetur fides libro rationum pro scribente: sed si probatur, quod mercator solitus erat scribere, & erat bonus, & probus vir, & pro tali publice reputatus: Itẽ, quod manu sua scripsit in dicto suo libro rationum, vel debitorum, de quo agitur: item, quod ipse consueuit scribere veritatem: item, quod in tali scriptura est scripta causa debiti: Item, quod in eo libro scripta sunt debita contra se: istis ergo probatis cõcludit, libro credendum esse, de quo etiam videas Boer. *in decis.165. & in 1. parte. num.4. & 5. & decis. Cap. Tholos. num.496.* vbi plenissime.

[Adde Andr. Gail. *lib 2. obseru.20. nu. 2. & 5.* vbi dicit, libros mercatorum, si ab homine integræ opinionis producantur, & rationes propria proferẽtis manu conscriptę sint, causaq; obligationis in iis expressa sit, & non solum credita, verum etiam debita, data, & accepta contineant, ex cõmuni Dd. sententia semiplene probare, ita vt producenti iuramentũ suppletorium deferri possit. In foro autem mercatorum eos plene probare asserit. Tu si plene scire desideras; An, & quatenus libri rationum, pro, vel contra scribentem, vel contra tertium, probent, & quæ ad id requirantur. Item, an libri defunctorum probent, & q̃ tunc adminicula requirantur. Et an contra libros mercatorũ, quorũ fides à statuto, vel consuetudine approbata est, admittatur ꝓbatio in contrarium: adi Alex. Trentacinq. qui *lib.2. pract. resolut tit. de probation. resolut.2.* plenissime hæc omnia persequitur.]

Circa

35 Circa tertium † membrum distinctionis Bart. videlicet; an liber mercatoris de publico, pro tertio contra tertium, probet, Ias. transit cum communi opinione, videlicet, quod liber rationum mercatoris vel campsoris iurati, & matriculati, semiplenam probationem facit pro tertio contra tertium; secus si non sit iuratus; hoc verum, nisi mercator alias esset infamis, vel alias suspectus, vel liber non haberet formam rationis, & sic data, & recepta minime contineret, & in spectantibus ad eius officium, & non aliter, & sic residet. Sed † an liber Gabellariorum probet? Bald. *in l. quadam. 9. §. nummularios. 2. ff. de edend.* dicit, quod tales libri probant, & hoc ideo, quia sunt electi publica auctoritate, licet non sint personæ, & sequitur Ioan. de Firm. *in tractat. de Gabell. in 4. parte princip. num. 2.* Idem dicit Bart. *in d. §. nummularios.* in libro collectorum publica auctoritate electorum, ad exigendas collectas, & in libris Stationariorum ex publico electorum, idem in libris Officialium ex publico similiter electorũ cum potestate scribendi, vt tenet idem Bart. *in leg. Titia textores. 36. ff. de legat. 1.* vt refert Ioan. de Firm. vbi supra. & de hoc vide Bart. Socin. *in consil. 223. in 2. libr. col. 2. versic. 3. ex libris eorum.* vbi asseuerat hanc opinionem fore veram, sed dicit procedere in pertinentibus ad eorum officium, & non aliter. Sed † ad
36
37 principalem quæstionem redeundo, an liber mercatoris de consuetudine plene probet, & an talis consuetudo valeat, vel non? Bart. Soc. *in consil. 87. 2. col. versic. confirmantur.* consuluit, quod hodie de generali consuetudine totius Italiæ, libri mercatorum plene probant, & talis consuetudo probata valet etiam, dicunt Bald. Angel. & Alexand. *in l. quadam. 9. § nummularios. 2. per illum tex. ff. de edend.* idem tenet Bald. *in l. comparitiones. 20. 5. col. C. de fid. instrum.* pro quo facit *c. cum dilectus. 8. de consuet.* idem tenet Bald. *in l. cunctos populos 1. 14. col. C. de sum. Trin. & fid. cathol.* & sequitur Petr. de Anchar. *in c. canonum statuta. 1. extra de constit. versic. procedo vlterius.* sequitur ac refert Ias. *in d. l. admonendi. 3. ff. de iureiur. colum. 37. num. 120.* quæ limitat Baldus *in l. vnica. C. de confess.* vt procedant prædicta, dummodo consuetudo non sit indifferens, & indiscreta (puta quod in omni casu credatur libro mercatoris) quia talis consuetudo sic indifferens, & indiscreta non valeret; quia esset prona ad falsum committendum, vt refert, & sequitur Abb. *in c. bona. 3. el 2. in vltim. colum. extra de post. prælat.* vbi dicit (referendo dictum Bald.) quod si consuetudo extaret, quod in magnis quantitatibus credatur libro mercatoris pro scribente, debet intelligi talis consuetudo, accedente tamen consensu iudicis, & si iudici videbitur, considerata qualitate mercatoris, quantitate, ac præiudicio causæ, & sequitur Ias. vbi supra. LIMITANTVR etiam prædicta, vt procedant quando alias mercator non esset infamis, vel suspectæ vitæ, secundum Baldum *in d. l. cunctos populos. 1. C. de summ. Trinit. & fide cathol. in repet. in 13 colum. versic. exemplum.* & Bald. *in l. Cassius. 2. vlt. colum. versic. vltim. quæritur si liber mercatoris. ff. de senat.* & hoc verum si talis infamia sit publica, vt refert etiam Ias. ibi. LIMITANTVR etiam prædicta, vt procedat dicta consuetudo in pertinentibus ad partem rem illam, seu ad illam negociationem, quam quis exerceret, puta si quis est mercator pannorum, & scribit in libro pertinentia ad artem pannorum; secus si scribat de aliquo mutuo, vel deposito, quod non esset de arte sua: ita dicit Alexand. *in d. l. admonendi. 31. ff. de iureiur. 29. col. in fin.* & consulit Roman. *in consil. 240. incip. discutienda veritate.* & sequitur Ias. vbi supra. *colum. 48. nu. 123. vers. 3. diligenter attende.* Nouissime Thom. Gramma. *in consil. 82. in ciuilibus. incip. in causa honorabilis Francisci*, dicit prædicta procedere, vbi talis mercator iurasset talem eius mercaturam legaliter, & fideliter se exercere, quod testes deponẽtes de consuetudine ad hoc vt probent, debẽt attestari in specie factum, quod viderunt, & etiam de visu illius facti, cuius consuetudo allegatur, & de actuum frequentia, & temporis diuturnitate: pro quo videatur Franc. Aret. *in consil. 44. & consil. 33* & Lanfranc. *in repetit. c. quoniam contra. 11. de probatio. in verb. instrumentorum productiones. nu. 74.* & Alexan. *consil. 189 alias 321. visis subtilissimis dubiis. in 2. lib.* & Card. Zabar. *in consil. 152 incip. in societate accidenti.* SED † finge librum reperiri abrasum, in loco non suspecto, vel mercatorem scribentẽ retractasse librum in vna partita auctoritate publici instrumenti, an in omnibus liber ille perdat fidem? Vide Paul. de Castr. *in consil. 314. incip omisso 1. & 2. dubio. in 2. libr. in noui.* vbi concludit, quod ex hoc non minus fidei adhibetur dicto libro: & sic non perdit fidem. NVNQVID † edendus sit liber mercatoris parti petenti, vel suo consocio? in quo Bart. *in d. l. quadam. 9. §. nummularios. 2. ff. de edend.* in duobus locis concludit, quod nummularii, & mercatores nostri, vsurarii, ac artifices coguntur edere eorum libros, quos confecerunt ratione eorum negotiationis & exercitii, sed Angel. *in l. argentarius. 10. ff de edend* tenet, quod campsores, mercatores, artifices, & alii, qui de consuetudine pro artificio eorum artis solent componere aliquos libros rationum, quod non tenentur illos edere petentibus, & dicit esse casum *in Clem. 1. de vsur.* vbi in vsurario est speciale; ergo in contrarium est ius commune: dictum tamen Bartol. dicit procedere in duobus casibus tantũm: primo si petens editionem esset priuilegiatus (vt fiscus) secundo nisi suadeat æquitas, eo quod ipse mercator vtetur illis, & ista sunt vera in rationibus, quæ nõ sunt confectæ mandãte illo, qui petit edi; quia alias esset indubitabile: subdit tamen, quod Perusii extat cõsuetudo in curia mercatorum, quod indistincte seruetur opin. Bartol. & subdit satis esse æquum, cum in curia mercatorum agatur de bono, & æquo, & non attenditur iuris rigor: idem Angel. *in l. non est nonum.*

38
39

nouum. 5. C. de edend. vt tenet indistincte opin. Bart. & Bald. in l. ipse. 1. C. de edend. firmat, quod non tenetur edere, & sic contra Bartol. licet subdat, quod ex quadam æquitate debet fieri editio, & ibi Ang. sibi parum cōstans, tenet, quod debet fieri editio, & infert ex hoc, quod bona est practica consulum mercatorum Perusii, qui cogunt mercatores ad editionem librorum indifferenter, & idem tenet ipsemet Angel. d. l. argentarius. 10. num. 2. ff. de edend. & Bart. in l. si quis. 6 §. pertinere. 5. ff. de edend. Ias. in d. l. ipse. 1. Cod. de edend. tenet, quod de facto seruatur opinio Bart. in practica, sed de iure contraria opinio esset verior, & firmat opinionem Bart. Alex. in d. l. 1. & sequitur Petr. Phil. Corn. in consil. 339. in 3. lib. in litera S.

40 Et † an debeat fieri editio de toto libro continente plures rationes? dicas, quod nō, sed bene de tota ratione, l. argentarius. 9. §. edit. 2. ff. de edend. & ibi Alex. Fel. in d c. cum contingat. alias, contingat. 5. de fid. instrumen.

41 Et † an debeat edi Tagliola seu Tacca, qua vtuntur pistores? dicas, quod sic, secundum Bart. in l. non solum. 8. §. sed vt probari. 5. ff. de oper. no. nunt. & ibi Ang.

42 Sed † quid de libro Institoris, seu Factoris nūquid edendus sit? dicas, quod sic, secundum Bartol. in leg. creditor. 3. fin. §. inter cætera. 1. ff. de liber. leg. & in l. cum seruus. 82. & ibi Ioan. de Prat. de cond. & demonstrat. in leg. in omnibus. 1. §. officio. 3. ff. de tut. & ratio distr.

43 Itē edi debet † liber Gabellarii in particula ad propositum faciente, secundū Bald. in l. licet. 1. C. de cond. ex lege. & sequitur Ioan. de Firm. vbi supra. Sed quid

44 de libro Speciariorum, † cui de consuetudine totius Italiæ credi solet, si ponatur in eo fore cassatas omnes partitas, & in pede adnotatū reperiatur, quod facto finali calculo cum tali, & debita ratione dati, & recepti vsque ad hodiernum diem, remanet debitor in decem, nunquid in hoc probet ex dicta consuetudine? Hic casus euenit mihi in ciuitate Salerni, & fuit oppositū, quod liber probat data, & recepta; & partitas adnotatas particulariter; sed si sunt cassatæ partitæ, & in fine mentio de computo facta, quod in hoc non credatur, & quod ita debet limitari consuetudo prædicta; & in hoc fuerunt exclusi plures Speciarii, qui attestati fuere, quod consuetudo, quod credatur libris Speciariorum, habet locum in partitis descriptis, sed non si partitæ sint cassæ, & in fine sit dictum; facto computo, talis remanet debitor in cētum, & sic fuit determinatum;

45 quod nota; quia ita practicatur. Sed † quia solent multoties eligi per iudices mercatorum, calculatores ad calculandas rationes ipsorum mercatorum, an debeant dicti calculatores, vt legitime probent, ante omnia iurare? dicit Bald. in l. hac edictali. 6. §. his illud. 1. C. de secund. nupt. 2. col. in princ. versic. pone consules. quod debent iurare, & partes debent interesse vel debent citari. Vt dicit notari per Bartol. in l. Theopompus. 14. ff. de dot. præleg. & isti calculatores habent nedum potestatem super erroribus calculi, sed etiam determinandi in illis, quæ extra calculum euenient, secūdum Rom. in consil. 126. per totum.

Hoc † in loco nunc consequens est adnotare, nunquid literæ cambii probationem, & obligationem inducant? In hoc distinguendum est: quod aut loquimur quo ad campsorem, seu mercatorem, scribentem, puta, pagareti per me aben portatore de quæsta ducati cente per altri tanti receputi. aut loquimur quo ad mercatorem, cui diriguntur literæ, primo casu, aut literæ loquuntur dispositiue, aut enunciatiue: primo casu si loquuntur dispositiue, probationem & obligationem inducunt, si materia hoc patiatur, per tex. in l. quidem. 26. ff. de constit. pec. & per tex. & ibi Bart. in l. Titius 24. eod. tit. & Bart. in rubr. C. de const. pec. in pen. col. secundo vero casu si loquuntur enunciatiue, probant tales literæ, sed non obligant, vel disponunt, l. Publia. 26. in fin. ff. dep. l. fin. & ibi scribentes. ff. de instit. & sequitur Marsi. in rubr. C. de pro. num. 183. secundo vero casu si loquimur quoad mercatorem, cui directæ sunt literæ quod soluat; tunc aut literæ acceptantur per ipsum mercatorem, cui diriguntur; & tunc videtur fateri esse verum id, quod in eis continetur, & remanet obligatus, secundum Baldum in rubr. C. de fid. instr. in antep. col. versic. quæro, quid de literis. nam per acceptationem literarum absq; contradictione videtur constare de approbatione narratorum & contentorum in eis, l. si filius. 16. ff. ad Maced. & Clem. 1. de procur. iuncta. l. filiusfam. 8. §. inuitus. 1. ff. de procur. & not. Bart. in l. quo eum. 12. in princip. ff. rem rat. hab. & in l. cum tabernam. 34. §. 1. in fin. per illum tex ff. de pign. & consuluit Alex. in consil. 78. in 1. libr. incip. in causa, & lite vertente. & firmat Ioan. de Prat. in l. si procuratorem absentem. 65. ff. de procur. 2. colum. & firmat Specul. in tit. de solut. §. consequenter. versic. sed pone. & Card. in Clem. 1. de procur 4. not. & Alexan. in d. l. cum tabernam. 34. §. idem. 1. de pigno. & sic cautela est, quod præsententur literæ coram testibus scientibus tenorem literarum; quia si recipit, & non contradicit, expresse remanet obligatus secundum Matth. in not. 31. & Alexand. in d. l. quoniam & Bald. in l. si absentis. 4. C. si cert. pet. Bartol. in l. fin. 1. col ad fin. vers. quæro si contrahitur. ad Macedo. & in l. si sine. 5. 2. col vers. 4. C. ad Velleia. & per Ias. in repet. l. admonendi. 31. colum. 112. versic. 1. & versic. nota, quod illc. ff. de iureiur. & Phil. Corn. in consil. 319. incip. circa. in litera H. in 3. lib. & per Card. Zabar. in cons. 153. incip. in societate accidenti. Et † sic depositiuas li- 47
teras cambii minime reuocari posse antequam soluantur, scriptum reliquit Bal. in rub. C. de const. pecun. 2 col. quem sequitur Ias. in l. admonendi. 31. ff. de iudic. num. 151. Vlterius quæro, † ecce mercator dedit mi- 48
hi literas cambii, & eas in itinere perdidi, vado ad mercatorem, & repeto depositum meum, ex quo non erat secutum cambium, mercator dicit reddas mihi literas cambii; quia poterit esse, quod aliquis inuenerit eas, & vadit ad banchum, cui dirigebantur literæ, & recipit pecuniam, quid iuris? Bald. in l. instrumenta. 24. C. de fideicom. in fin tetigit hanc quæstio-

ſionem, & finaliter decidit, quod tenetur mihi red-
dere depoſitū, at ego teneor liberare mercatorem
per publicum inſtrumentum ab ipſis literis, ad hoc
etiam facit id, quod ipſemet Bald. not. *in l. pecuniæ.*
14. *C de ſol. in fin.* & firmat Iaſ. *in l. huiuſmodi.* 84. §. *ſi*
ita. 7. *ff. de leg.* 1. 2. *lectura, & in l. admonendi.* 31. *ff. de iu-*
49 *reiur. num.* 153. Sed † perpulchrum eſt ſcire, nunquid
ſi Titius debitor meus in centum fecit, quod ban-
chum de Pinellis faceret literas cambii, & ego libe-
raui Titium in cauta forma, & antequam banchum
de Pinellis mihi ſoluiſſet dictos ducatos centum,
decoxerit; an habeat recurſum cōtra Titium prin-
cipalem debitorem, quaſi quod literæ cambii non
potuerint effectum ſortiri? & videtur liberatum fo-
re Titium principalem debitorem; nam licet diſ-
ſentiant Doctor. vtrum delegatio fiat per interuen-
tum nouæ perſonæ, quando illa noua perſona non
eſt debitrix delegantis; nam quidam tenent, quod
erit vt fideiuſſor, ſecūdum Bart. *in conſil. incip. tertius.*
& Angel. *in l.* 2. *in princip. ff. de ædil. edict.* & ſic non in-
ducitur nouatio, & ſic banchum, quod promiſit &
fecit literas cambii, eſt vt fideiuſſor, & eo non ſol-
uente, principalis non eſt liberatus; alii vero fue-
runt in contrarium, aſſeuerantes, quod fiat noua-
tio interuentu nouæ perſonæ, etiam quod illa no-
ua perſona non ſit debitor meus, ſecundum Franc.
Aret. *in conſ. inc. in cauſa, & puncto.* tamen in cauſa iſta
poſtquam banchum per me fuit acceptum in debi-
torem, & ab eo literas cambii recepi, & proinde Ti-
tium meum debitorem liberauerim, non poteſt vl-
terius inquietari Titius: & ita refert fuiſſe deci-
ſum in contingentia facti Afflict. *in deciſ.* 353. *incip.*
50 *dubia.* Sed † ecce ponamus banchum de Pinellis fe-
ciſſe mihi literas cambii, vt mihi ſoluantur mille
in ciuitate Venetiarum, per banchū de Spanochis,
quas cum detuliſſem illi bancho de Spanochis, ac-
ceptarūt eas, ſed antequam mihi ſolueret, decoxit,
aufugitque, quæritur, cuius ſit periculum? Bart. *in l.*
ſingularia. 15. *ff. ſi cert. pet.* (vt refert Bald. *in l. pro debito.*
6. *C. de bo. auct. iu. poſſ.*) dicit, quod periculū eſt meum,
ad eius inſtantiam fuerunt literæ expeditæ, ſi ban-
chum Venetiarum acceptauit literas, & promiſit
ſoluere: & ratio eſt ſecundum Bart. quia breui ma-
nu videtur mihi numeraſſe, & ego denuo penes i-
pſum poſuiſſe, ſed hæc ratio parum placuit Bald. *in*
conſil. 348 *vol.* 1. vbi contra Bart. videtur ſentire, ideo
ipſe dat aliam rationem; quia mihi ſatisfactū cen-
ſebitur: (ex quo illud banchum acceptauit literas)
niſi banchum de Pinellis promiſiſſet mihi ſe factu-
rum, & curaturum, quod banchum Venetiarū ſol-
uat mihi, quia tunc periculum erit ipſius, & idem
procedit, quando banchum de Pinellis fuiſſet con-
ſcium, quod in breui banchum Venetiarum aufu-
geret; tunc propter ſuum dolum indiſtincte tene-
tur, ſecundum eum. Sal. autem *in d. l. pro debito.* intel-
ligit primum dictum, quando ego ſecutus fui fidem
plenam banchi Venetiarum, quod videtur in du-
bio, ſi reliqui literas penes eum, ſecus ſi non ple-
nam fidem fuiſſem ſecutus; quia non demiſi lite-
ras, ibique Salic. dat aliam limitationem, vt intel-
ligatur dictum Bart. niſi banchum de Spanochis ſo-
cii forent; quia vnus pro parte cuiuſque videtur
ab altero inſtitutus, & ſic non liberatur. Econuer-
ſo † aliud dubium motum reperio per Salic. vt ſu- 51
pra, vt pone, quod expeditis literis cambii per ban-
chum de Pinellis, vt mille mihi ſoluerentur in ciui-
tate Venetiarum, per banchum de Spanochis, & an-
tequam mihi ſoluiſſet, decoxit banchum de Pinel-
lis, quo ſcito per banchum de Spanochis recuſat
ſoluere, quæritur quid iuris? & diſtinguit, quod aut
ponatur acceptaſſe à principio literas; & tunc nulli
dubium eſt, quod tenetur, quia quod ſemel appro-
bauit, amplius recuſare non poteſt: aut non acce-
ptauit, & non tenetur. Illud † proximum eſt ſcire, 52
quod ſi fecit depoſitum in bancho Venetiarum, &
feci mihi fieri literas cambii, vt reddatur depoſitum
Paduæ, & antequam detuliſſem dictas literas, pœ-
nitentia ductus redeo ad dictum campſorem, & vo-
lo vt alias literas expediret nō Paduam directas, ſed
alibi: vel volo repetere depoſitum, nunquid ad id
cogatur campſor ille? Bald. *in conſil.* 348. *in* 1. *libr.* ple-
ne conſuluit ſuper caſu iſto, & finaliter concluden-
dum dixit, quod ſi literæ ſecundum primum mo-
dum poterant veriſimiliter effectum ſortiri, cam-
pſor non poteſt cogi, alias facere, vel depoſitum re-
trodare, aliter cogetur, ſi veriſimiliter effectum ſor-
tiri non poterant. Sed † finge campſorem Vene- 53
tiarum mihi feciſſe literas cambii directas campſo-
ri Neapolitano, vt ſolueret mihi ducatos mille,
per eum habitos, & receptos, euenit, quod campſor
Neapolitanus minime acceptare vult dictas lite-
ras, nec earum vigore aliquid mihi ſoluere, ago
contra campſorem Venetiarum ad repetendum de-
bitum, ille opponit exceptionem non numeratæ
pecuniæ, quæritur, an ex illis literis probetur vera
receptio, & vera numeratio? dicas, quod non, ſed
probatur tantum confeſſio, vt not. *C. de non nume-*
rata pecun. l. ſi ex cautione. 3. niſi reus non confiteatur
numerationem, vel ſaltem nō diffiteatur, *l. lecta.* 40.
ff. ſi cert. petat. & l. ſi ita ſtipulatus. 12. §. *Chryſogonus.* 2. *ff.*
de verb. oblig. & ita conſuluit Bald. *in conſil.* 190. *vol.* 2. &
dixi in materia exceptionum. Sed † nunquid cam- 54
pſor recipiendo literas vitiatas, liberetur ſoluen-
do, ita, vel non? Angel. *in conſil.* 370. *incip. conſultatio.*
tetigit punctum quæſtionis, & finaliter decidēdum
putauit, quod aut vitium literarum eſt adeo patēs,
quod de facili potuiſſet diſcerni, vel ſi de facili po-
terat conſultari principalis; & tunc quia eſt in cul-
pa non liberatur: aut nō ita de facili poterat diſcer-
ni vitium; & hoc caſu ſoluendo liberatur; quia nul-
la culpa ei imputari poteſt. Prædictis † non 55
obeſt, an literæ credentiæ (quas ſæpe mercatores
alteri mittunt) probent, & mandatum inducant ita
vel non? Bart. *in l. Lucius Titius.* 24. *ff. de fideiuſſ.* teti-
git

git quęstionem, & distinctionis fœdere conciliat, ex quo quandoque literæ sunt multum generales; vt tali præsentium latori in iis, quæ vobis dixerit, plenam & indubitatam fidem dabitis; tunc vigore earum ille lator nihil contra scribentem prætendere potest, & si mercator, cui sunt scriptæ, aliquid in præiudicium scribentis facit, non remanet ex hoc obligatus; istæ enim literæ magis commendatoriæ sunt; quasi dicat, ille lator literarum est fidelis: potest is de illo contendere, & sic non obligant scribētem; at secus, si contrarium posset apparere ex qualitate personæ scribētis, ex quo generalis illa certificatur: vt si mercator misit suum factorem in aliqua mercātia; quia tunc videtur commisisse, quod adhibeas ei fidem in negotio illius mercantiæ. Item non procedit, si fuerit in literis dictum, adhibeas fidem præsentium latori, supra me vel meo periculo, quandoque istæ literæ secundum Bart. sunt magis speciales: vt puta dabitis fidem plenam præsentium latori de nostra intētione plenius informato: & tunc censetur mandatum, vt ei rei credatur tantum id, de quo tecum loquetur, non autem vt cum eo aliquis contractus celebretur: vnde si cum tali contraheretur, non obligat scribentē, fallit in prænominatis casibus, vt in primo casu: nūquam enim credi debet aliqd, quod speciatim spectat ad ipsum referentem, per quod sibi acquiratur officium, vel commodum, & hanc opinionem approbat Castr. *in d.l. Lucius Titius.24.ff. de fideiuss.* Bald. & Sal. *in l. fin. C. quod cum eo.* & Bald. *in rub. C. de const pec.* & plenissime Boet. *in decis.* [illegible]*. part. 2. in Clem. sed quid.* & sequitur Marsil. *in rubr. C. de prob. nu.* 289. Et QVID in literis commendatitiis? Boet. *in dec.* 282. idem concludit; quia à pari procedunt literæ commendatitiæ, & literæ credentiæ, & habetur per Sal & Doct. *in l. fin. C. quod cum eo. & in dict. l. Lucius Titius 24. ff. de fideiuss.*

56 Huic † prope est, vt de aliis literis, epistolis, & missiuis quæramus, an probent? Bart. *in l. nuda ratio.26. de donat.* & ibi Albe. dicunt, quod aut litera missiua, seu epistola est recognita, & acceptata per partem scribentem, & sine dubio probat contra eum, per *l. Publia.26. §. fin. ff. dep.* aut est negata; & tamen habet sigillum authenticum, & plene probat, per gl. *in l. si qua per calumniam.22. C. de Episc. & cler.* aut talis epistola negata non habet sigillum; & tunc comparatio literarum plenam fidem facit, in hoc vltimo Abb. *in c. 2. de fid. instr. & c. fin.* tenet contra Bar. quod per comparationem literarum nō fit plena probatio: & hanc dicit veram opinionem Ias. *in l. admonendi.31. ff. de iureiur. num.* 139. sed in hoc Boer. *in dec.* 282. *in 2. part.* dicit, quod de facto in regno Franciæ seruatur opin. Bart. & approbat opinionem Bart. in aliis primis duobus casibus, & de consuetudine regni Franciæ approbat tertium casum. Et opin. Bart. reperio approbatam etiam quoad tertium casum per Benue. Strach. *in tract. de merc. in vlt. part. num.* 13. & dicit approbari per Paris. *in consil. 19. ad resolutionem. nu. 105 & in consil. 47. nu. 1. vol. 1. & in consil 112. nu. 44. eod. vol. & in consil. 91. viso copioso. eod. vol.* ego autem puto opinionem contra Bart. esse veriorem, per ea, quæ scribit Afflict. *in decis.* 181. incip. *In quodam processu.* & Gramm. *in decis.* 84. & Dec. *in consil.* 615 *in 4. volum.* incip. *Visa inquisitione formata.* & per ea, quæ ipsemet Bart voluit *in authent. contractus. de fid. instr.* & Ang. *in l. comparationes.20. C. de fid instrum.* sed tunc melius cogitans dico opinionem Bart. tenendam esse, quam dicit communem Felin. *in c. 2. de fide instru.* & ita tenet etiam Alex. *in d.l. admonendi. 31. ff. de iureiurand. in* 14. *col.* licet Bald. *in l. fin. C. de edict. diui Hadrian. tollen. in 14 col.* & Salic. ibi *in 5. col.* videntur tenere contrarium. SED ILLVD † consequens 57 est, an obligent dictæ literæ & epistolæ eum, ad quē mittuntur? dic, quod si per eum fuerint acceptatæ, obligant, sed si non fuerint acceptatę, nō obligant, vt late prosequitur Ias. *in d.l. admonendi. 31. ff. de iureiur. nu.* 142. (& dixi supra in literis Cambii.) SED aduertendum est ad vnum, quod, in quātum supra dictum id, epistola acceptata, & recognita per partē, vel epistolam cum sigillo, plene probat, & obligat mittentem; hoc procedit eo viuo, sed eo mortuo non præiudicat hæredibus, secundum Innocen. *in c. cum dilectus. 3. extra de success. ab intest.* & Ang. *in c. fin. 5. col. de conf.* & Barb. *in dict. c. cum dilectus.* & Cors. *in suis notabilib. in verb. confessio.* sequitur & refert Marsil. *in rubr. C. de prob. num.* 248. & Ias *in d.l admonendi. 31. ff de iureiuran num.* 142. *colum.* 56. FINGE † igitur nunc, 58 quod extet statutum, debitum non posse probari, nisi per instrumentum publicum (vt est in Regno) in deposito; an non obstante statuto aliter possit probari inter mercatores? & dicendum est, quod sic, consuluit Ioan. Ana. *in consil.* 55. incip. *Quia dubia super facto ista occurrentia. in princ.* citat Bald. hoc tenentem (secundum eum) *in l. falsus. 19. C. de fur. 5. col. in 5. oppos.* sequitur ac refert Marsil. *in rub. C. de probat. nu.* 47. QVID † igitur de confessione absente part 59 facta dicemus, nunquid plene probat: & licet regulariter non probet, *l. certum. 6. §. si quis absente. 3. ff de confess. l. fin. ff. de interrog. actio.* & Bart. *in l. admonendi. 31. col. 16 ff. de iureiur.* sed semiplene tantum, vt ibi & Ludou. Roman. *consil.* 373. *inc. In casu proposito visis allegationib.* solum probat liberationem seu solutionem, secundum Baldum *in l. generaliter. 13. vlt. colum. C. de non numer. pec.* & sequitur Felin. *in c significauit. 41. de test. 2. colum. versic. not. tertio. & in c. si cautio. 14. 10. colum. versic. fallit 7 extra, de fid. instr.* attamen inter mercatores etiam ad obligandum plenam facere probationem, puto; cum curia mercatorum æquiparetur æquitati canonicæ (vt supra dixi) & de æquitate canonica talis confessio parte absente, ad obligandum plene probat; quia secundum æquitatem canonicam sola mens videtur sufficere, secundum gl. *in c. quoties. 7. q.* secundum dom. Ant. de Imol. *in c. si cautio. 14. de fid. instrument.* de quo plenius per Felin. *ibidem. 7. col. versic. fallit secundo.* SED † nun- 60 quid

quid confessio mercatoris possit acceptari pro parte faciente in fauorē mei, & respui, & negari, quatenus contratendit? & videtur mihi, quod non; quia inter mercatores agitur de bono, & æquo, ideo in totum debet acceptari, vel in totum respui: quia acceptatio cōfessionis pro parte, & pro alia negatio, est quædam iuris subtilitas, quę respuenda est inter mercatores: sed Bert. *consil.6. 1. lib.nu.12.* tenet contrarium: nam dicit ipse, licet sit cōtra ius naturale, vel gentium, quod quis huiusmodi procedentia ex ore irrita facit, non tamen est contra ius naturale, vel gentium, aut canonicum, quod quis non credat verbis alterius contra se in fauorem alterius: scriptum est enim, omnis homo mendax, & omnes declinauerunt, simul inutiles facti sumus, non est qui faciat bonum, puto tamen, quod si confessio contineret aliqua facta aduersa, quod procedat dictum Bert. sed si contineret facta adeo connexa, & subordinata, ita vt nō possit acceptari pro parte pro se faciente, nisi etiam acceptetur pro parte contra se faciente; tūc acceptari vel tota debet, vel tota respui, per ea quæ supra dixi *nu.* 11.

[Licet confessio adiectam habens certam qualitatem, acceptari possit, tamen non excluditur per hoc reus à probatione adiectæ qualitatis. de quo vide Gail. *lib.2.obs.106.nu.7.*]

61 Nunquid mercator † teneatur edere chartulam continentē, vel absolutionē, vel solutionem, acceptationem pignoris, aut mādatum factum, & similia? Ang. *in l. si quis ex argentariis.6.§.rationem.3.nu.3.ff. de edend.* tenet, q; non deberet fieri editio librorum; quia non sunt sumenda arma de domo rei, *l. qui accusare.4. C. de edend.* fallit in vsurario eius odio. *Clemen.1. de vsur.*
62 SVBSEQVENTER † quæro, quid si reperiuntur multæ ballæ lanæ cum signis meis signatæ, an præsumantur esse meæ? Baldus *in auth. dos data. C. de donat. ante nupt.* dicit, quod sic. citat Bart. *in l.eum, qui.14.§.fin.ff. de fur.* & Andr. Barb. *in rep. rubr. de fid. instrum. col.42. in fin. versic. vnum tene mente.* & sequitur Boer. *in decis.105. in 1. part. num.9.* approbat Afflict. *in constit. Priuilegia, & instrumenta, secundo nota in 2. libr.* & sequitur Chassan. *in consuetu. Burgun. in verb. Quand le signe. §.8. fol 80 num.1.* Sed nunquid vere probentur ballæ esse illius, cuius signo signatas probauit? & in hoc Luc. de Pen. *in l. stigmata 3. C. de fabricen. libr.11. num.8.* dicit, quo ad dominium, & possessionē probando ballas esse signatas suo signo, eius probantur esse vere; nisi contrarium apparuerit, citat argum. *l. pen. § pen. de acqu. hared. & l 1. in fin. C. de seru. fug.* & arg. *23. quæst.4 c. displicet. ibi; & vos Christi oues estis, & characterem domini portatis. & 35. d. st in c. ab exordio* & expressum (inquit) continere text *in c. si iudex. 12. de sentent. excom. in 6.* & idem videtur voluisse Chassan. & Affl. ct vbi supra, & ita pro nunc teneo. Nouissime enim reperi Benue. Strach. *in tractat. de merc. in 2. parte. num.80.* contra opinionem Lucæ tenentem, ea ratione motum: quia si vera esset sententia Lucæ de Pen. alienas res vendicandi, magna daretur occasio; quia multi essent mercatores, qui in lōginquis partibus possent vendicare alienas merces, probando suo signo signatas: mihi autem magis placet sententia Luc. de Pen. præcipue per textum *in d. c. si iudex. de sentent. excom. in 6.* cui non video congruum responsum datum. nec obstat, quod dixit Benue. ipse, quod doctrinæ de hoc supra relatæ, & text. *in d. c. si iudex.* loquantur non vere probari ex signis dominium, & possessionem, sed tantum præsumptionem oriri, quod sunt res signatæ illius, cuius signa sunt; quia dico, quod licet per verbum præsumptiuum loquantur; nihilominus est talis præsumptio, quod infert probationem dominii, donec contrarium probetur, & onus probandi contrarium transfert in aduersarium, vt *dict. c. si iudex.* clare probatur, pro quo etiam facit illud *Lucæ cap. 20.* ostendite mihi numisma census, at illi obtulerunt ei denarium: quærenti autem CHRISTO, cuius haberet imaginem, & inscriptionē? respondentes dixerunt ei, Cæsaris; &c. ait illis; reddite ergo Cæsari, quæ sunt Cæsaris, &c. & hic ex solo signo iussit reddi ei, cuius erat signū, & pro hoc allego Baldum *in rubric. C. de peric. & commod. rei vend. in 1. quæst.* vbi inquit, quod signatio armorum, vel animalium habetur pro traditione, & Petr. de Vbal. *in tract. de societ. 11. parte.* idē firmat, nec obstat, quod possunt committi fraudes, imponendo signum suum rebus alienis; quia ex hoc cautum est puniri eos, qui absque iudicis auctoritate signum suum rebus alienis imposuer[illegible], *l. 1. & 2. C. vt nem. liceat, &c.* & hanc meam opin. tenet Gul. Ben. *in repet. c Raynutius. 16. in 1. parte, fol. 5. nu. 1 de testam.* † Id 63
iis etiam illud attingit, nunquid si omnes ballæ cōmuni signo inter mercatores signatæ reperiantur, ex hoc censeantur communes? in quo Bal. iuris verus antistes *in consil. 416. in 3. libr. in c. Proponitur, quosdam mercatores.* dicit prius videri, quod sic; quia per appositionem signaculi communis, mutua possessio videtur tradita, *argum. l. si vinum venditum. 1. § si dolium. 2. ff. de peric. & comm. rei vend.* demum arguit in contrarium: vt ibi per eum; & postremo primam opinionē tenet, ea ratione motus; quia si nihil apparet dictum, vel factum in contrarium, in dubio censetur societas ex hoc cōtracta ad inuicem, & sic concludendum dixit, & ex iis confirmatur etiam id, quod supra dixi: sed profecto miror de tanto viro, qui pro opinione sua allegat in arg. textum *in d. § si dolium. 2. ff. de peric. & commod. rei vend.* qui si recte inspiciatur, præstat argum. contra suam, & meam opinionem in præcedenti, & præsenti quæstione. 64
SOLET † QVÆRI, quid si petatur editio librorū à mercatore, & libri in ciuitate Venetiarum existant, & hic Salerni petitur editio; an hic, vel ibi edantur? & apud Ang. receptum constat ibi editionem fiendam, vbi mercatura exercetur, & si alibi petitur editio, expensis petentis editionem fiendam

dam inquit, *in l. spacium. 5. ff. de edend.* quod non ita simpliciter admittendum dico: singe enim, quod mercantiam in ciuitate Venetiarum gerit, ibiq; libros retinet, hic vero Salerni agit cõtra Titium ex causa mercantiæ, petitur editio librorum per Titium, nonne hic fiendam editionem æquitatis esse? & certe videtur, ex doct. Pet. de Anch. *in c. statutum.* 11. § *insuper. de rescr in 6.* vbi si principalis in causa ciuili per alteram partem examinari petatur in loco iudicii, & ipse principalis sit absens, ipsius absentis expẽsis examinari debet: non enim æquum est propter absentiam vnius ex litigatoribus, conditionẽ alterius deteriorem fieri, *l. prætor. 2. ff. ex quib. caus. in pos. eat.* sicq; propter librorum alibi retentionẽ Titius grauari minime debet, quod & firmauit idem Ang. post Gul. de Cun. *in l. si actor. 29. ff. de procu* & Alb. de Rosa. *in d. l. si actor.* & postremo è recentioribus ita receptum in sacro Reg. cons. Neap. scriptum relinquit Afflict. *in decis. 77. in c. Nobilis quidam.* procedit enim dictum Ang. in secundo casu, quando editionẽ petẽs alibi, esset actor, & nõ reus; at secus si reus, tunc enim si actor esset licite mercator, dicet, libros se ibi non habere, & si editionem voluerit ibi suis expensis faciet; quia constitutum est ibi libros conseruandos esse, vbi mercatura exercetur, *arg. d. l. spacium. 5.* & sic secum deferre minime debet, nec alibi conueniendum suspicari poterat, quæ rationes cessant vbi esset ipse actor, *arg. l. qui accusare. 3. C. de eden.*

65 † Qvid igitur de mercatore dicemus, qui se disrobatum in itinere conqueritur, qualiter enim tale furtũ probabit? in quo Alb. de Ros. ex vetustioribus monarcha, *in l. ne quid. 7. ff incend. ruin. & naufrag.* scriptum reliquit, per eius famulos, siue domesticos probare posse, *argument. l. consensu. 8. § super plagium. 6. C. de repud.* quod admittendum sane dicerem, habita consideratione ad qualitatem mercatoris furtum passi, loci, in quo furtum factum esse dicetur, seruorumq; & familiarium ipsius mercatoris, vt inquit Bar. *in l 1. §. 1 ff fur. aducr. nau. caup. & stabul.*

66 † Promisi tibi dare centum quæ Titius mihi debet vt agere recte valeas, necessario probare debes quod Titius mihi illa debet, vt decisum constat *in Cap. Tholosa. dec. 474.* quod ego verũ puto, vbi promissio tibi facta non haberet causam præexistentẽ, ex quo alias essem tibi obligatus in illis centũ; quia eo casu dato, quod non probatur Titium debere, remaneo tamen obligatus in illis centum ex causa præcedente, nõ ex ita simplici promissione.

67 † Non sufficere (inquit Bar. *in l. ad testium. 22. §. si quis ex testib. 4. ff. de testam*) apocham mercatoris esse tantum sigillatam suo sigillo, nisi & subscripta sit. quod & reperiit *in procem. Digestorum, in 2. colum.* cui quidem non assentit Bal. *in l. distrahente 2. C. de reb alien non alie. in fin.* sufficere enim inquit sigillo solito esse sigillatam, vt probet: at Alex. dare distinctionem conatur in addit. ad Bartol. *in d. l 22 § si quis. 4.* & reducere Bar. & Bald. ad concordiam: Aut enim (dixit) constat mercatorem, qui scripsit apocham sigillasse ipsam, & casu isto talis apocha probat etiam absque subscriptione, & ita loquitur Bald. aut non aliter constat, sed constat tantum de sigillo, & isto casu talis apocha nõ probat, nec præiudicat sine subscriptione, & ita loquitur Bar. † Licet enim promissum in instrumento sit centum solui in nundinis Salerni, & si solui non contigerit centum, & decem pro interesse; tamen tale interesse non deberi, nec taliter probari, receptum est apud Bal. *in l. rogasti. 11. §. si tibi. 1. ver. quid ergo si mutuo. ff. si cert pet.* Ioan. de Ana. *in c fi. de vsur. char. pen.* Alex. *cons 17. viso themate. col. fin. lib. 4* Alb. de Ros. *in l. cunctos populos. 1. in penul. col. C. de sum. Trin.* & Dec. *cons. 39. 116 & 323.* 68

† Nec probari interesse lucri cessantis ex eo, quod mercator erat solitus negociari cum pecuniis, & quod erat solitus lucrari receptum est apud Paul. Castr. *in l. non vtique.* (alias) *arbitraria. 2. §. nunc de offic. 8. ff. de eo quod cer. loc.* non enim sequitur, quod si habuisset pecuniam præ manibus certitudinaliter lucratus foret: quia possibile est non lucrari, ex quo multa euenire possunt, quod nõ lucretur ex mercantiis, probari tamen bene (affirmat) si probetur, quod habuit talem mercantiam præ manibus, de qua fuisset certitudinaliter lucratus, si pecuniam præ manibus habuisset; & quia non habuit, non potuit illam gerere: & idem in interesse damni emergentis, vt si probetur, quod ipse indiguit dicta pecunia; & quia non potuit habere tempore conuento, coactus fuit capere ad cambium, vt suæ necessitati subueniret, & pro vsuris soluit decem, & huic dicto adstipulantur Dec. *in consil. 323.* Afflict. *in decis. 20.* & Aym. Crau *in consil 89. num. 4.* 69

† Et petiricite posse tale interesse, vbi quis est in mora, & instrumentum continet diem, & pœnam, & creditor sit solitus negociari, & hoc constet: scriptum reperitur per Deci. *in cons. 116 in 1. lib. in causa Aluisii.* & annotauit Bar. *in l arbitraria. 2. §. 1 per illum text. ff. de eo quod cert. loc & l. 1 vltim. colum. C. de sent. quæ pro eo quod inter.* & hoc etiam de iure Canonico, quod placuit Innoc. *in c. sacr. 38. de sent. ex com.* & Abb. *in c. cum venerabilis. 6. de except in glo. in verb. bonæ fid. & in c. penult. & glo. in prin. de offic. deleg & in c. dilecti. 17. in 1. not. de for. compet.* & Pet de Anch. *in consil. 149. in quæst. quæ vertitur. colum 2.* 70

[De duplici interesse, damni emergentis, & lucri cessantis, quando vtrumque debeatur, quibus personis, & in quibus casibus, & contractibus, & quæ requirantur, vt peti possit. Quomodo item articulandum, & probandum. Item de interesse communi, conuento, & singulari, vide plenam & luculentam tractationem apud Alex. Trentacin. *lib. 1 pract. resolut. tit. de interesse. resolut. 1.*]

Quæsitum † apud Doct. tum è recentioribus, tum etiam antiquis in quampluribus locis vidi: 71
nunquid, si mercator dederit alteri mercatori ad partem lucri, & ex capite ducatos centum, si in pro-

cessu temporis prætendatur excapitum in mercantiis fore, qualiter hoc probari debeat, & infra quātum tempus, & apud quem probari debeat, & an pars sit citanda? In quo Bart. *in l. si quis. 2. C. de naufrag lib.* 11. ex illa l. dicit probari, quod infra vnum annum prædicta allegari, & probari debeant, alias non esset audiendus elapso anno, & testes examinandi de damno furti, rapinæ, incendii, vel similium, possunt examinari in loco vbi mercator patitur casum; quia probationes ipsæ facient postea fidem coram iudice competenti quoad tertium, nec est necesse tempore dictorum testium receptionis citari facere partem ad videndum iuramenta ipsorum, & hæc dicta Bar. approbata reperio per Capel. Tholos. *in dec.* 447. *& ibi in add.* & in dubio præsumendum est lucratum ex mercantiis, secundū Ang. *in cons.* 90. Nisi infra annum protestetur de damno, & probetur, & sequitur Bar Soc. *in consil* 24. *in* 1. *lib. visis ac diligenter & mature inspectis* citat *l. cura.* 4 *§. deficientium.* 1. *ff. de mu. & hono. & in l. si defunctus.* 10. *C. arb. tutel.* pro quibus videatur etiam Ias. *in §. sequens illa diuisio. Inst. de actio n,* 43 *cum seq.*

72 † Et cum ex superioribus satis offensum constet, in curia mercatorum de bono, & æquo agi probationes verisimiles, licet de iure non concludentes, in ea curia admitti, vt Bal. *in l. sola.* 4. *C. de testib.* putauit, quem ad literam secutus fuit Dec. *in cons.* 11. *vlt. col.* citatque idem fuisse consultum per Fran. Aret. *in consil.* 126. *incip. in causa dominæ Ant. col.* 2. quod, vt æquitati consonū, admittendum dico. Sed nouissime reperi Benue. Strac. *in tracta. de merc. in vlt. par. in princ.* vbi de probationibus aliqua dixit, concludendum minime vera esse ea, quæ superiori loco alias firmaueram, motus per con. Bar. Soc. *in consil.* 120 *in* 1. *lib.* 7. *colum. ver. nec ex eo.* qui dum de prædictis dissereret, scriptū reliquit, quod licet in curia mercatorum de bono & æquo agatur, non per hoc probatio minus legitima, & de iure non admittenda, recipienda erit; quia non intelligitur sublata dispositio iuris ciuilis; quæ erit iuridica, & non cauillosa; tantum enim intelliguntur reiecti apices iuris, qui veritatem negotii non tangunt: sed probationes respiciunt veritatem, & merita causæ, non rigorem iuris, prout (secundum eum) voluit Ioan. Cald. *in sua disput.* quæ incipit, *Clericus conuentus.* & refert & sequitur Bald. *in l. consuetudinis.* 2. *C. quæ sit long. consuet.* & not. Bald. *in l. ictus fustium.* 22. *in fin. ff. de iis, qui not. infa.* Nec obstare (inquit) quæ primo loco retulimus; nā procedunt, vbi procedendum esset sola facti veritate inspecta: At secus in casu nostro, vbi tantum ex bono & æquo procedi constitutum est: at ego à tantorum patrum opinione (quam & alias approbauerā) minime dissentiens, dico primam opin. de iure veriorem, & pro veritate ipsius illud attendendum dico, quod Bald. Aret. & Dec. aliique Doct. de hoc loquentes, non dicunt admittendam fore probationem à iure reprobatam, sed dicunt admittendam fore probationem verisimilem, licet de subtilitate iuris non concludentem: sat enim putauere esse verisimilem: adeo enim probatio verisimilis fauorabilis est, vt contra eam minime probatio in cōtrarium admittatur. *c. quanto.* 8. *de præsumpt. & c. quia verisimile.* 10. *eod. titul* & licet probatio de necessitate debeat concludere, *l. non hoc.* 4. *C. vnde cog. & c. in præsentia.* 8 *extra de probat.* tamen si præsumptiue cōcludat, sufficere, inquit Bar. *in l. è re.* 1. *ff. si cer. pet.* de quo per Baldum *in l. neque natales.* 10. *& in l. fin C. de probat.* & licet probatio, quæ concludit secundum aliquam præsumptionem, quæ potest actui, de quo quæritur, adesse & non adesse, regulariter non concludat, vt probatur *in l. matrem.* 17. *C. de prob. & d. l. nō hoc.* & tanquam dubia probatio nō releuet probantem, *c. in præsentia.* 8 *extra de probat.* tamen si sumus in foro mercatorum, licet ex toto illa probatio non concludat; quia forte illa probatio, secundum prædictum modum per rationem redditam per testes, potest se habere ad esse & non esse; tamen si verisimiliter erit illa probatio, licet (vt dixi) non necessario concludat, admittenda erit, quod probatur *in c. afferte,* 2. *extra de præsumptio.* nam licet de stricto iure non conclusisset, quod filius non esset illius meretricis, quæ diuidendum admittebat, sed alterius, quæ id negabat, nihilominus ex verisimilitudine, quam habebat (vt si eius filius esset, eius viscera propter amorem ad pietatem commouerentur) factum fuit, vt probatio illa tanquam efficax admitteretur: vnde licet alias sit difficultas, an bonam causam scientiæ testis reddat, si dixerit se id scire, tanquam vicinus, vt per Alex. *in l. è re.* 1. *ff si cer. peta. & ibi scriben.* 6. *colum.* si tamen eius dictum verisimile erit, absque dubio in foro mercatorum probabit, quod & Bar. probat *in tract. de test. num.* 33. quia dicit, quod si pastores, quibus animalia tradita fuerunt, dicant aliquod esse perditum: & probetur alias, & alio tempore idem euenisse, quod animalia in pascuis solent perdi, & oberrare, & verisimile sit ea perdidisse; licet de iure non concludat talis probatio; tamen quia verisimilis est, admittendam vt efficacem inquit Bar. vbi supra. Item licet testis deponens de aliquo, & interrogatus de causa scientiæ, dicat se scire quod ita est, non probet, vt per Innoc. *in c cum causam.* 37. *extra de testib.* tamē si erit verisimile id, quod deponit, credo, quod in foro mercatorum probabit, & idem in similibus modis.

Quid † enim si dato termino ad probandum, eo- 73
que elapso petatur per actorem, quod rogatur reus ad iurandum, vel iuramentum deferendum, quid iuris? Reperio, quod Specul. *in titul. de iur. delat. §.* 1. *vers. sin autem actor.* tenet, quod isto casu actore non probante, reus absoluitur, & sic non habet locum delatio iuramenti: eandem opinionem sequitur Pan. *in c. fin. extra, de iureiur. & in c.* 2. *vlt. not. de prob.* & Bald. *in repetit. l. iusiurandum.* 2. *ff. de iureiur.* 36. *col* & Paul. de Castr. *in l. fin. C. de fideicom.* & Ioan And.

in add.

in add.Specul.vbi ſupra. & Ioan Bapt.de S. Seue. *in re-
pet.l.manifeſtæ turpitudinis.*38.*ff. de iureiur.* & ibi dom.
Mat.& iſtam opin.ſequitur conſulendo Soc. *in conſ.*
184.*in fin* Alb. *in l. in contractibus.*14.*§.illo.*3. *C. de non
num.pecu.* Marſil. *in l. de minore.*10.*§.tormenta.*3 *col.*2.
ff.de quæſt.& Dec. *in c. ſicut.*27.*de iureiur.* contrariam
vero opinionem tenuit Bart. *in d. l. in contractibus.
§.illo.C. de non num.pec.* & eum ibi ſequitur Angel. &
Paul. Caſtr. *in l. admonendi.* 31.*col.*7.*verſic.circa, & in
l.iuſiurandum & ad pecunias.* 34.*§.ait prætor.*6.*ff. de iu-
reiur.& in d.l.manifeſtæ.*& ibi Alexand.Franc.de Aret.
*in d.c.ſicut.*7.*de iureiur.*& idem Bal.*in l.bonæ.fin. in an-
tiq.lect.*& ibi Alb.poſt Iac.Rauen. & Iaſ.*in d l.manife-
ſtæ.*38.*ff. de iureiur. colum.* 1. *verſ.ſecundo quæro. & in l.
admonendi. in repetit.* Purp. *in d. l. manifeſtæ. colum.* 2.
verſic. difficultas eſt, & Dec. *in d. c. ſicut.* 7. *de iureiur.*
diſtinguit, aut quis ab initio detulit iuramentum;
& iſto caſu procedat iſta ſecunda opinio, vt reus
teneatur iurare, vel iuramentum deferre: pro quo
allegat text. *in l. Marcellus.* 11.§.1.*ff. rer. amot.* aut ab
initio non detulit iuramentum, ſed onus probandi
aſſumpſit, & non probauit; & tunc reus abſolui de-
bet, & iurare non cogitur, ex quo actor probare nō
potuit ad iuramentum redire non debet, & iſto ca-
ſu procedat opinio Specul. & ſequitur Boer. *in de-
ciſ.*95.in prima parte, pleniſſime tetigit hanc quæ-
ſtionem, & finaliter relatis omnibus dictis opinio-
nibus, dicit primam opinionem Specul. ſecundum
diſtinctionem Dec. primam, eſſe magis communē;
tamen ipſe dicit, quod in contingentia facti fuit
iudicatum pro opinione Bart. & ſic pro ſecunda o-
pinione, quod poſſit deferri iuramentum poſt o-
mnes terminos, & dilationes ad probandum con-
ceſſas, & tenetur iurare, niſi habuerit iuſtam recu-
ſandi cauſam, vt quia probauit contrarium eius,
quod actor dicebat, & ita ſeruandum dico in curia
mercatorum; quia hæc ſecunda opinio ſapit æqui-
tatem, & contraria reſpicit apices iuris, & maxime
per tex.*in d.l.manifeſtæ.*38.*ff.de iureiur.* qui ſi recte in-
ſpiciatur, fundatur ſuper æquitate. Et cogitur iura-
74 re reus † aut iuramentum deferre, non obſtante,
quod offerat ſe paratum contrarium probare, ſe-
cundum Iaſon.*in d.l manifeſtæ.*38 *ff. de iureiur.*3.*quæſt.*
75 voluit Boer.*in deciſ.*15.*in* 1.*parte, in princ.* ſolet † qui-
dem multoties contingere, quod quis conueniat
aliquem, à quo petit centum, & dicit, quod vult ſta-
re iuramento ipſius rei, qui dicit, offeratur prius li-
bellus, & demum paratum ſe offert reſpondere, a-
ctor dicit ſe nolle litigare: ſe velle de præſenti litem
decidi, aut iuret, aut ipſe iurabit, quid igitur iuris?
Alber.poſt Oldr *in l.iuſiurandum & ad pecunias.*34.*§.
ait prætor ff. de iureiur.in fin.* dicit, quod arctatur an-
te omnia offerre libellum, iuxta *l.manifeſtæ:* quæ ſic
debet intelligi, quo oblato, bene poterit cogi, quod
iuret, aut iuramentum deferat, Iaſ. *in repet. l. admo-
nendi.*31.*ff. de iureiur. colum.* 32. *num.* 74. dicit, quod
ſemper iſta deciſio fuit ſibi viſa dura, cum petere
libellum ſit petitio calumnioſa; tamen dicit, quod
iſta deciſio non habet contradictorē, quare tranſit
cum ea; at in foro mercatorum non procedit o-
mnino; quia ibi ceſſat exceptio ordinis, & præpo-
ſterationis, & agitur de bono & æquo, & ſupra ſæ-
pe dixi. Merces † emptas per vnum ex ſociis, de pe- 76
cunia ſocietatis præſumi emptas, inquit Bal. *in con-
ſil.*493.*in* 4.*parte. num.*4. ſi in continenti emptæ fue-
rint; at ſecus ex interuallo, per tex. nota. *in l. ſi ven-
tri.*24.*§.fi.ff. de priuil.cred.* (alias *de bon.auct.iud.poſſid.*)
pro quo videatur etiam Lud. Rom. *in conſil.* 346. *in
num.*6. Emptionem † mercium per famam probari 77
dicit Alex.*in conſil.*304. *inc. in cauſa appellationis.*6.*col.*
& Marſil.*in ſing.*38. ſi teſtes deponant de certo, & de-
terminato pretio, alias ſecus. Item, † ſocietatem 78
probari per intitulationem librorum, puta, ſi dice-
retur, hic eſt liber mercantiæ meæ, & Petri ac Ioan.
ſociorum, concludit Bar.Soc.*in conſil.*86.*colum.*4.*in
prin. & col fin. in princ. lib.* 1. & fuit de mente Bar. &
Bald. *in l. ſi patruus.* 4. *C. communia vtriuſ. iud.* quod
abſque dubio admittendum dico, ſi liber reperia-
tur in poſſeſſione eius, qui negat ſocietatē contra-
ctam, & ab eo ſit cōfectus, ſeu ab alio eius nomine,
& hoc non negetur. Item procederet, vbi aliæ con-
iecturæ veriſimiliores non reſiſterent, per ea, quæ
notantur per Dec.*in conſil.*40.*num.*3.*& conſ.*196.*n* 9.
& ea, quæ dixi ſupra, de libro rationis continente
aliquid contra ſcribentem. Nec probari credas ſo-
cietatem ex eo, † quod duo mercatores promiſcue 79
geſſerunt vnam negotiationem, alternis vicibus,
modo vnus, modo alter, ſecundum Bal.*in conſil.* 125.
in 5.*lib.*incip.*Quidam Ioannes Iacobi.* quia poteſt eſſe,
quod vnus tanquam dominus, alter vero tanquam
inſtitor; vnde probādi eſſent alii actus ſociales, qui
ſolent fieri inter ſocios. Sed pone † quod quidam 80
mercator in quadam ſcriptura fateatur ſe eſſe debi-
torem Titii in centum, plus, & minus, prout in li-
bro rationum continetur, quid ergo illa verba im-
portent? Bald.*in rub.C dep.in* 6.*quæſt.* dicit, quod illa
verba (*plus, & minus.* prout in codice rationum)
non augent, nec minuunt confeſſionē certæ quan-
titatis, niſi appareat aliud, per quod cōſtet minui,
per tex.*in l.Publia.*26.*§.fi.ff.depoſit.* & vide Salic.*in l.ſi
quis* 11.*C.dep.* & Bald.*in rub.C.de rer.permut* † Quali 81
ter ergo probabitur valor frumenti, vel aliarum
rerum mobilium? dic, quod probabitur, ſi teſtis di-
xerit, quod ſalma frumenti valet tanti, & hoc
ſcio, quod communiter tanti venditur; vel vende-
batur tunc temporis: & talis teſtis debet tria tēpo-
ra comprehendere in ſua depoſitione, videlicet,
quod frumentum tanti valuit illo die, vel illo tem-
pore, vel ante, & poſt, alias ſi ſe aſtringeret ad vnam
diem, non probaretur valor, vt dixit tex. *in l. pretia
rerum.*63.*in fin. ff. ad l. Falcid.* & ita tenet Bartol. Sed
pone, quod quis capitulauit de valore rei, quod res
tanti valeat in foro publico, & quod illa vendeba-
tur totidem in domibus priuatis, & teſtes deponūt

de alio

de alio pretio in foro publico, & alio in domibus, cui dicto stabitur? dicas, quod stabitur valori fori publici, secundum Bar. *in d. l. pretia rerum. 63. ff. ad leg. Falc.* vbi pro cautela tradit, quod semper capituletur de pretio fori, & refert & sequitur Lanfr. *in repet. c. quoniam contra. 11. in verb. testium depositiones. num.*
82 *160. extr. de probat.* vbi latissime. Nunquid † publicatio de necessitate fieri debeat in foro mercatorum? in quo puto distinguendum: Aut pars petiit publicationem fieri; & tunc verum est, quod de necessitate fidei debet; alias si pars non petierit, eius omissio non reddit processum nullum, secundum gl. *in c. qualiter & quando. 24. §. debet, de accus.* & Alexand. *in l. 1. §. fin. ff. de prat. stipul.* & consuluit Petr. de Anch. *consil. 52. incip. Omissio publicationis.* & declarat Bart. *in extrauag. ad reprimendum. in verb. sine figura.* & est text. à contrario sensu, *in c. fin. extr. de haret. in 6.* sed de facto semper publicationem vidi fieri in nundinis.
83 An † facta publicatione in causa, si petatur terminus ad allegandum in iure debeat concedi? Paris de Put. *in li. Synd. in verb sententia, versic. vtrum iudex, colum. 5.* dicit, quod nō debet concedi in foro mercatorum; tamen dicit debere citari ad sententiam, vt
84 ibi per eū. Sed † an repulsa concedatur in foro mercatorum? & licet Franc. de Aret. *in consil. 61. in fin.* tenuerit in summariis iudiciis non concedi repulsam, quod esset intelligendum secundum Afflict. *in decis. 31. incip. Bis fuit dubitatum.* & cum iudicium inter mercatores videretur summarium, concludendum non abs re videretur non esse concedendam; tamen semper vidi concedi in eo foro, & quia post probationes, & terminum ad repulsam solet procedi ad sententiam, & vt plurimum solet inter mercatores per sortes dirimi, & determinari eorū
85 lis, idcirco aliqua de hoc videamus. Et primo † quæro quod iudiciū videatur istud per sortes iudicari? Bald. *in l. si duobus. 3. C. commun. de leg.* inquit, quod dicitur fortunæ, cuius dux est Deus, secundum Senec. 7. *epist. ad Lucill.* & aliquando vocatur vis diuina, *l. fluminum. 24. § Seruius. 4. ff. de dam. infe.* & est inexorabilis; quia surda, & muta: est enim quædā lex naturæ nobis occulta, quæ est imprecabilis, & aliquando dæmones, qui sunt infra lunam & aerem, vt scribitur. 2. *Pet. c. 1.* qui aer infernus dicitur respe-
86 ctu cœli. Et valere † sententiam latam per sortes (puta taxillos) colligitur ex text. *in l. si duobus. 3. C.*
87 *commun. de leg.* & ibi per Doct. Nec à tali † sententia per sortes lata appellari poterit; quia fortuna non habet superiorem, secundum Bald. *in l. si duob.* bene tamen si fraus esset commissa, posset peti, q̄ iterum ponantur sortes, pro quo etiam legito Bal. *in l. maioribus. 3. C. commun. vtr. iud.* & in quibus casibus licitum sit sententiam ferri per sortes, per Doct. maxime Ial. *in d. l. si duobus. 3. C. commun. de leg.* Sententiā
88 enim † mercatorum, & expertorum in arte in rem indicatam transire minime constitutum est: vt not. Dd. *in c. proposuisti. 4. de prob. & in c. fin. de frig. & malef.* & late per Affl. *in decis. 33. incip. Postquam fuit.* Et si appellari † à sententia lata per rectorem artis vel 89
collegii contigerit, ad eum superiorem, cui subest ars, seu collegium, appellabitur, secundum Abb. & Scrib. *in rubr. extr. de appel.* Et notandum est, † quod 90
vidi practicatum in nundinis Salerni, quod per appellationem à sententia magistri nundinarum nō retardatur executio, sed præstita cautione de restituendo, mandabitur executioni sentētia, nisi allegatis nullitatib. quod maxima æquitate fulcitur. Et vltra adnotandum est, † q̄, si fuerit præstita cautio de iudicio sistendo & iudicatum soluendo (vt semper in nundinis fit) recta via, & nō excusso principali mandabitur executioni sententia contra fideiussorem, secundum gl. sing. *in l. fin. §. fin. in versic. persoluere,* quam ibi sequuntur Marc. Odo, Cyn. Io. Fab. Bar. Bal. Ang. Paul. de Cast. & Sal. *C. de vsu reiud.* Bar. *in l. cum lite. 2. & ibi Angel. Paul. de Castr. & Abb. ff. iud. sol.* & plene per Boer. *in decis. 277.* P. F. V. I. D.

De Interrogatoriorum productione.

SVMMARIA.

1 *Interrogatoria quomodo & quando præsententur.*
2 *Interrogatoria testium, ad quem effectum fiant.*
3 *Interrogatoriorum copia parti dari non debet.*
4 *Iudex, qui omisit interrogare testes super interrogatoriis à parte productis, an inualidet examen.*

SEPTIMVS actus est, INTERROGATORIORVM PRODVCTIO, † præsentatis enim articulis, & vocatis testibus solet altera pars petere copiam articulorum ad effectum præsentandi interrogatoria contra testes ad veritatem indagandam, *c. præsentium 2. de testib. lib. 6.* & debet ipsi parti petenti concedi terminus ad producendum interrogatoria, vt not. Spec. *in tit. de testib. §. iam de interrogatoriis. colum. 1.* & fiant † ad effectum faciendi variare testes in altero ex illis decem prædicamentis, quæ ponit Bal. *in l. testium. 18. C. de testib.* † quorum copia non datur parti, ne instruantur testes ad falsum, vt not. Abb. *in c. per tuas. 48. colum. fin. de testib.* & Alexand. *in l. 2. C. de edend.*

[Hancque veram, & communem esse sententiam testatur Andr. Gail. *lib. 1. obs. 115. numero 6.* Ipse autem iudex, vel commissarius, cui testium examen commissum est, interrogatoria ex officio examinare, & impertinentia, ac inutilia, tam generalia, quam specialia resecare vel reiicere debet, gl. *in c. præsentium. §. testes etiam. in verb. interrogatoria, de testib. lib. 6.* & alii allegati à Gail. *d. obs. 115. num. 1.*]

Quid † autem si pars producit interrogatoria, & iudex omittit interrogare testes super illis, an per hoc inualidetur examen? Dic, quod non, sed remanet facultas parti faciendi repeti testes super interrogatoriis, etiam post publicationem processus. ita tenet Alexand. *in consil. 41. in fin. colum. in 4.*

in 4. volum. 2. & consil. 174. colum. pen. in 2. volum. Reliqua de hac materia dic, vt dixi supra in 1. part. iudicii, scilicet huius sextæ partis, in vers. interrogatio. & habetur per Specul. in d. §. iam de interrogatoriis, in tit. de testib.

[Plura de interrogatoriis, & quadruplici eorum differentia, quomodo formanda, & vnde sumenda, vide apud Gail. d. obs. 115 per tot. lib. 1.]

De Instrumentorum productione.

SVMMARIA.

1 Instrumentorum appellatione venit omnis scriptura instruens.
2 Instrumētum secundum formam ritus, qualiter præsentetur in iudiciis.
3 Instrumentum ad commune lucrum, & excapitum, an possit liquidari.
4 Doctor an debeat carcerari pro instrumēto liquidato.
5 Mulier an possit liquidare instrumentum per procuratorem.
6 Carceratus quomodo liquidet instrumentum.
7 Instrumentum an possit liquidari contra filiumfamilias.
8 Filiumfamilias quem esse, quis probare debeat.
9 Contractus factus cum filiofamil. existente in quasi possessione filiationis, an valeat.
10 Instrumentum an possit liquidari contra promittentem institorio nomine.
11 Instrumentum cancellatum, seu vitiatum an liquidari possit.
12 Instrumentum quod non est publicum, an liquidari posit.
13 Instrumentum non confectum secundum constit. instrumentorum robur. si acceptetur per partem, an posit liquidari.
14 Instrumentum allegatum falsum, an debeat exequi.
15 Si clericus male liquidauit instrumentum contra laicum, an debeat ad pœnam condemnari.
16 Creditor posterior, offerens debitum priori, an posit cogere eum, vt cedat sibi actiones.
17 Stipulatio sine causa, quando valeat.
18 Procurator quando nobis acquirat actionem sine cessione.
19 Venditor quando teneatur præcise ad tradendum.
20 Mulier carceratur pro debito, cum instrumentum secundum formam ritus præsentatur.
21 Instrumentum vt præsentari posit secundum formam ritus, quid continere debeat, & num. 22.
23 Instrumentum secundum formam ritus, post 20. annos præsentari non potest.
24 Instrumentum secundum formam ritus, præsentari non potest contra hæredem debitoris, sed creditoris hæres illud præsentat.
25 Instrumentum continens debitum valoris vltra vnciam præsentatur secundum formam ritus.
26 Præuentio facta per debitorem, facit vt non posset instrumentum contra eum præsentari, secundum formam ritus, & qualiter fieri debeat.
27 Instrumentum secundum formam ritus non potest præsentari per procuratorem. Nec contra procuratorem, licet cum eo nomine debitoris interueniente iuramento celebratum sit. num. 28.
29 Instrumento præsentato secundum formam ritus, si debitor est contumax, potest de persona capi.
30 Instrumentum super assistentia impetranda, quando & qualiter præsentetur.
31 Creditor, qui elegit viam vrbanius agendi in iudicio, non potest vlterius extra iudicium, via executiua, agere.
32 Instrumentum vt fidem faciat, in membrana scribi debet, & quæ continere debeat, num. 39.
33 Scriptura priuata in charta de papyro, pōt præsentari.
34 Scriptura priuata per se non facit fidem, nisi quatenus per testes probatur.
35 Citari debet pars, quando producuntur instrumenta vel scripturæ in iudicio, alias non probant.
36 Instrumenti copia collationata, potest apud acta relinqui, retento originali.
37 Instrumēti mādati originale debet apud acta relinqui.
38 Falsam scripturam producens in iudicio, interrogari potest, an ea velit vti, & qualiter respōdere debeat.
39 Instrumentum vt fidem faciat, locum celebrati contractus, vel instrumenti continere debet.
40 Instrumentum carens signo Notarii in eo apponi consueto, non valet.
41 Indictionis omissio vitiat instrumentum.
42 Scripturarum præsentatio, an sit actus iudiciarius.
43 Datio termini est actus iudiciarius
44 Instrumentum productū in principio causæ, an probet.
45 Instrumenta producta, parte non citata, quando probent, & num. 46.
47 Scripturæ vsque ad quod tempus posint in iudicio præsentari.
48 Testes simul cum scriptura, post publicationē possunt produci.
49 Scriptura præsentata post conclusionem, videtur extra processum, & iudex illam recipit ad solam sui instructionem.

OCTAVVS actus, qui successiue sequitur in iudiciis, est; quia solent produci instrumenta, & aliæ scripturæ publicæ, vel priuatæ, in vim probationis. † Nam appellatione instrumentorum venit omnis scriptura, instruens causam, l. 1. ff de fide 1
instr. & not. gl. & Dd. in rub. de edend.

[Etiam priuata scriptura, & testes, quod tamen in fauorabilibus saltem locum habere dicit Dec. in c. 1. de fid. instrum. & clem. 1. de procurat. & l. 1. C. de iur. calum. non in odiosis.]

Super hoc pro introductione iuuenum declarabo breuiter DVAS QVÆST. Prima est, qualiter instrumenta præsentari debeant in iudiciis. Secunda, vsque ad quod tempus produci possint.

2 AD PRIMAM † quæstionẽ respondendo præsuppono, quod in Regno instrumenta præsentantur altero de TRIBVS MODIS, videlicet. VNO MODO, VIA EXECVTIVA, & CRIMINALITER, vt quando instrumentum præsentatur secundum formam ritus magnæ curiæ, qui incipit; *Item, si qui debitores, &c.* & tunc requiritur, quod instrumentum sit ex omni sui parte liquidum, & quod contineat iuramentum, & pœnam: quo casu non est necesse, quod præcedat libellus, nec requiritur alius ordo iudiciarius, sed presentato instrumento, liquidatur per creditorem, pro quanta summa ipsum præsentat, & citatur debitor, vt veniat respõsurus super tenorem instrumẽti: qui in vltimo peremptorio comparens, interrogatur super tenore instrumenti, & si aliquam exceptionem allegat, statim carceratur, & debet illam exceptionem probare in vinculis, & vt dicitur in dicto ritu, & si nõ probauerit, tenetur soluere debitum, & pœnam fisco, quæ est redacta hodie secũdum communem obseruantiam ad rationem tarenorum trium, pro qualibet vncia petita; imo propter pœnã periurii posset curia procedere contra debitorem ad pœnam corporalem, scilicet ad mutilationem manus, vt est ritus magnæ curiæ *in num.* 56. incipiens: *Nota, quod ille, qui carceratur, &c.* & alius ritus *in num.* 179. incipiens: *Item seruat ipsa curia, quod si aliquis, &c.* Verum ista pœna corporalis hodie non est in obseruantia, & de facto non seruatur, sed sola pœna pecuniaria. Et quoniam etiam in via executiua debet accusari prima & vltima contumacia, vt est alius ritus *in nu.* 276. qui incip. *Item, quod vbi, &c.* Si tamen reus venerit in vltimo peremptorio cum sacco paratus ad soluendum, euitat omnem pœnam de æquitate, vt est alius ritus *in nu.* 70. incip. *Item, quod si aliquis, &c.* sed si reus defendendo se, in termino sibi præfixo ad probandum suam exceptionem, probauerit solutionem, vel falsitatem instrumenti; tunc creditor punitur in vno augustali pro qualibet vncia petita, vt dicitur *in d. ritu.* 61. incip. *Item, si qui debitores, &c. in fin.* similiter si debitor in vltimo peremptorio comparens, doceat in promptu de solutione, vel alia satisfactione, non carceratur, sed creditor carceratur tunc, & punitur, vt calumniator, & periurus, vt est alius ritus *in num.* 166. incip. *Item, in casu præmisso.* ADDITIO. Huiuscemodi dictis per Dom.
3 Auctorem adde, † nunquid instrumentum ad commune lucrum, & ex capitum possit liquidari, secundum formam ritus? in quo Bald. *in consil.* 24. *in* 4. *lib.* dicit, quod in tali contractu societatis TRES CASVS, qui contingere possunt, cõsiderandi sunt. PRIMVS, quod non sit lucratum, minimeque damnum datum seu deperditum; & tunc integra quantitas & sors principalis debet reddi, & sterilis erit opera & pecunia. SECVNDVS, quod sit lucrum, & tunc illud est commune, saluo capitali, quia tunc actum, & conuentum est de parte lucri fienda, nõ de sorte partienda. TERTIVS, quod sit damnum & non lucrum: & tunc diminuitur sors pro medietate damni, & sic de veritate antequam exequatur d. instrumentum, & ponatur in executionem, secundum formam ritus debet inquiri, & sciri, in quo prędictorum casuum sumus, & sic secundum eum interim non potest præsentari secũdum formam ritus, & idem consuluit ipsemet Bald. *in consil.* 61. 2. *lib.* Sed idem Bald. *in consil.* 493. *inc. multiloquium. in* 4. *lib. in vers. sequitur videre. num.* 3. videtur sentire, quod instrumentum debet exequi, & præsentari, quando esset appositum pactum, quod intra mensem verificetur damnum & lucrum, si quod eueniret, ita quod eo non verificato infra dictum mensem amplius non audiatur. Nam isto casu instrumentum potest præsentari pro sorte principali, quæ certa est, & datur terminus reo ad verificandum lucrum, seu damnum; quia reo non verificante intra mensem, in dubio videtur lucratum ex societate: vt habetur etiam per Soc. *in consil* 24. *in* 1. *lib. colum.* 12. & sic instrumentum est liquidum: & ita etiam tenet Petr. de Vbald. *in tract. societ. in* 8. *specie.* & ita alias practicaui in terra S. Seuerini ITEM, † NVNQVID Doctor 4
debet carcerari si contra eum est liquidatũ instrumentum? & videtur, quod non: quia lex concedens capturam personæ non extenditur ad Doctorem, vt habetur *in l. medicos.* 6. *C. de profess. & med lib.* 10. & voluit Bald. *in l. qui bonis* 1. *C. qui bon. ced. poss.* & facit *l. ne quis.* 3. *C. de aduoc. diuer. iudicior.* & voluit Marsil. *in l. edictum.* 8. *ff. de quæst. num.* 8. ita dicendum est in casu isto, vt ritus iste concedens capturam personæ, non extendatur ad Doctorem. NVNQVID † mu- 5
lier possit comparere per procuratorem legitime & sufficienter instructum ad liquidandum instrumẽtum; & videtur, quod sic; quia videmus, quod in criminalibus, & etiam in causis capitalibus, siue citetur, siue agat mulier, potest per procuratorem cõparere, vt dictat constitutio Regni, quæ incipit; *Generalia iura.* sed in contrarium extat ritus *in c. item si qui debitores.* dum dicit, quod personaliter debet cõparere, & loquitur in masculis, & fœminis: ego vidi semper practicari in curia magnæ vicariæ, & aliis tribunalibus, quod mulieres honestæ accedunt ad Ecclesiam, quæ magis prope curiam est, & ibi accedit actuarius, & facit liquidationem, seu accipit verbum liquidationis. ET SIMILITER † si ille, 6
qui intendit liquidare instrumentum, est carceratus, vel infirmus, debet accedere actuarius ad locũ carceris, vel infirmitatis, & ab eo recipere liquidationem, & valet, ac si foret præsens in iudicio, & ita quotidie practicatur. NVNQVID † possit in- 7
strumentum præsentari secundum formam ritus contra filium familias: Bald. *in l. non solum* 8 *in prin. versic. necessitate* 3. *col circa fin. C. de bon. quæ lib.* tenet, quod non, nisi esset mentitus filius de morte patris, vel diceret se esse sui iuris, vel per mortem patris, vel per emancipationem, vel nisi esset in quasi posses-

possessione exemptionis à iure suitatis, quod quidem tanto magis procedit in Regno Neap. vbi extat edictũ, quod instrumenta, & obligationes, quæ fiunt per filiumfamilias absq; consensu paterno, ipso iure sunt nullæ. Nam ex talibus instrumentis nulla oritur obligatio, nec iuramento confirmantur, vt tenuit in simili Ang. *in consil. 160. pro decis. col. 2. versic. contrarium dico.* & Roman. *in cons. 12. incip. viso testamento proposito. col. 2.* pro quo facit tex. *in l. sancimus. 34. in illis verbis, pro non scripto vel intellecto. C. de donat.* & voluit ita in simili Bar. *in l. si quis pro eo. 56. in tertio membro, ad fi. ff. de fideiuss. in l. 2. in fin. C. ne fideiuss. dot. dent. & in consil. 88. in quæst. inter Fran. colum. 2.* & Bald. *in l. rem minoris. 2. in 9. quæstio. C. de rescin. vend. in rub. ff. de iureiur. col. 2. versic. & ideo dicit statutum.* & plenius per Andr. Tiraquel. *in tract. de legib. connub. in verb. ne pen. in gloss. 2. num. 2.* sequitur, quod tale instrumentum minime præsentari poterit secundum formam ritus, postquam est nullum, & nullam producit obligationem, & iuramento non
8 confirmatur. SED CVI † incumbat onus probandi eum esse filiumfamilias, an filio excipienti, an creditori agenti? Ant. de Cana. *in tract. de execut. instru. num. 39. in 18. quæstio.* videtur innuere, quod incumbit onus creditori agenti; quia probata paternitate præsumitur patria potestas, *l. filiũ eum diffinimus. 6. ff. de iis, qui sunt sui vel alien. iur.* & paternitas præsumitur; quia nemo est sine patre, nisi contrarium probetur, vt *l. si quis patrem. 3. ff. ad Macedon.* & scientia paternitatis præsumitur in creditore, *l. si filiusfamilias. 1. C. ad Macedon.* quod quidem non puto verum, cum non constet eum filium esse natum ex legitimo matrimonio; nam tunc præsumitur sui iuris, & ita intelligitur tex. *in l. Titia. 34. ff. solut. matr. & l. si vxorem. 5. in verbo, monstretur, vbi Fulgos. C. de cond. insert.* & est ratio; quia quod quis sit in potestate patris, pendet ex matrimonio, *Instit. de patr. potest. in princ.* sed matrimonium est facti, & sic non præsumitur: & ita dicit Bar. *in consil. 42. inc. visa inquisitione.* & Corn. *in consil. 68. placet mihi. colum. penultim.* & Iason *in l. post dotem. 40. colum. 1. ff. solut. matr.* & per Corn. *in consil. 208. quanquam. colum. 2. libr. 3.* & per Alciat. *in tract. de præsumpt. in 2. præsumpt. versic. secundo infertur.* Vnde cautela est, quod in citatione peremptoria compareat pater simul cum filio, & testibus, & in promptu doceatur de perditis per assertionem patris, & etiam depositionem testium. SED
9 PONE † contractum fuisse cum aliquo filiofamilias, existente in quasi possessione suitatis, an valeat contractus? hanc quæstionem disputat Alciat. *in loco, de quo supra.* & dicit, quod licet statutum annullet contractum factum cum filiofamilias, & sic, licet actio tollatur; tamen potest agere creditor actione de dolo, vel stellionatus, cõtra talem filium, ex quo alia actio cessat, *l. pignus 1. §. 2. ff. de pign. actio.* nam dicit ipse, statutum tollit actionem ex contractu, non autem eam, quę oritur ex maleficio, vel quasi, *l. penult. C. de dol. l. si quis. 2. C. si minor se maior. dixer.* nec dicit obstare, quod debet sibi imputare creditor, qui non bene inuestigauit conditionem eius; quia satis videtur inuestigasse, qui secutus est præsumptionem orientem ex quasi possessione sui iuris, cogitate super prædictis. QVID ENIM † si 10 aliquis obligauit institorio nomine, an cõtra eum possit instrumentum præsentari & liquidari? & dicas, quod non: secundum Afflict. *in decis. 64. incip. Quidam mercator.* ITEM ADDE, † quod instrumen- 11 tum, quod est cancellatum, vel in aliqua parte vitiatum, non potest liquidari, & præsentari secundũ formam ritus, secundum Bal. *in l. posteaquam. 1. si tab. testam. nul. extab.* & Paul. de Cast. *in l. fin. C. de edict. diui Adr. toll.* qui (prout refert ibi Alexan. in aliquibus lecturis) dicit hoc debere intelligi, quando cancellatio esset in parte substantiali, ad quod facit quod dicebat Bald. *in l. quoniam. 1. in prin. C. vt in pos. leg.* de quo per Aret. omnino *in §. curare. 32. Inst. de act.* vbi dicit vnum notabile, quod cõtra istam liquidationem possunt opponi omnes exceptiones de mundo legitime competentes. Sed contra liquidationem instrumenti nõ possunt opponi nisi exceptiones permissæ à statuto.

[De instrumento, raso, cancellato, vel interlineato, vel inter lineas scripto seu emendato, an valeat in iudicio tã possessorio, q̃ petitorio, an vero p rasuram, cancellationem, &c. vitietur, aut suspectũ saltem reddatur; & quidem in totum, an vero pro parte tantum, vide plenam, & luculentam tactationem apud Alex. Trentacinq. *li. 2. pract. resol. tit. de fid. instrum. resolut. 12.*]

Item † instrumentum q nõ est publicum, mini- 12 me põt liquidari, maxime in regno, si non est cõfectum iuxta formam *const. instrumentorum robur.* & tã ista exceptio, quam proxima præcedens, non debet in vinculis probari, per ea, quæ voluit Bar. *in l. aut qui aliter. 5. ff. quod vi aut clam.* & qualiter probetur instrumentum nõ esse publicum, vide And. de Isern. *in d. constit. instrumentorum robur. in fin.* Sed quid, † si 13 instrumentum non est confectum iuxta formam *constit. instrumentorum robur.* tamen debitor interrogatus si habet instrumentum pro vero, dicit, quod sic, an debeat detineri & carcerari, vel sit prouidendum super exceptione opposita? in quo dico, q erit carcerandus, & instrumentũ pradictum mandatur executioni contra eum; quia illa confessio reddit rem liquidam, & habetur pro veritate, secundũ Per. Phi. Corn. *in cons. 18. incip. principale. in 2. part.* probat enim confessio actũ, & veritatem rei, secundũ Bar. *in l. si forte. 8. colum. 2. in fi. vers. & per hoc dico. ff. de castr. pec.* & Bald. *in l. si donatione. 13. col. 1. ad fin. C. de collat.* nam confessio, & sententia paribus passibus ambulant, *l. post rem. de re iud.* & per Bar. *in l. certum. 6. § sed an ipsos. 4. colum. 1. versic. & eodem modo. ff. de conf.* Sed videtur posse dici contrarium: nam instrumentum non publicum, & non confectum, secundum for-

mam *const. instrumentorum robur.* est nullum, & nullã habet firmitatem, vt dicta const. cauetur, & sic clarum est, quod virtute instrumenti nihil fieri potest contra debitorem, sed omnino prouidendum super nullitate instrumenti, & remanet sola cõfessio, quæ non habet executionem paratam, licet habeat vim sententiæ, secundum Ang. & Alex. *in l. iusiurandum. 2. ff. de iureiur.* & per not. *in l. 1. C. de conf. & in l. post rem. 56. ff. de re iud.* licet posset dici, quod quando præcedit libellus, & litis contestatio; & tunc subsequitur confessio, requiritur sententia, & non habet executionem paratam, sed si confessio facta est in iudicio non præcedente libello, & lit. contestat. tunc non requiritur sententia, & habet executionẽ paratam, vt not. per gl. & Dd. *in d. l. vnica. C. de conf.* & per Bar. *in l. confessus. 1. ff. eod tit.* & Alex. *in l 2.* & quod confessio habeat executionem paratam, ex tex. *in l. post rem 56. ff. de re iud.* vt supra dixi. Ego autem dico, licet confessio habeat executionem paratam, non tamen talem, quod possit debitor confitens carcerari, sed dandus est sibi terminus saltem 10. dierum ad soluendum, secundum dispositionem text. *l. si debitori. 21. ff. de iud.* & ita dicit Bar. *in l. debitoribus. 31. ff. de re iud.* & sic si iudex vult carcerare debitorem virtute confessionis, non potest, vt ex prædictis patet: si vero vult carcerare virtute instrumẽti nõ authentici, & vt venit re assumpti, & minime põt; quia dicit tex. *in d. const. instrumentorum robur.* quod nullã firmitatem obtinet. Ergo neutro casu põt procedi ad arrestationẽ, & detentionem debitoris, quæ notes in actu practico; quia contrarium vidi responderi à magnis viris prædicta non considerantibus. Bald. *in l. fi. C. de edi. D. Adr toll. in 3. q.* tenet, quod statim mandatur executioni confessio, sicut instrumẽtum; quia æquipolleat instrumento: & idem voluit Innoc. *in c. quærenti. 26. in gloss. in verb. quadrimestre. de off. deleg* & Bald. *in marg. in verb. confessio, versic 3* in quo Bertach. *in suo repertorio*, dicit: quod non videat, quomodo possit intelligi dictum Innoc. cum regula sit, quod confitens habet terminum decem dierum ad soluendũ; quare dicit ipse, dictum Innocen. debere intelligi in confessione facta in actione reali, quo casu nullam habet dilationem cõfitens: sed *d l. si debitori. 21. ff de iud.* de dilatione decem dierum loquitur in personali, & id d. Bertach. *in verb. confessio, in ciuilib. el 1. Tom.* & adde quod Bar. *in d. l. si debitori* dicit, quod infra terminum 10. dierum debet carcerari debitor, quod intelligit Bal. ibi, si est suspectus de fuga, & non vult satisdare, & debitor potest appellare à præcepto de soluendo, dicendo confessionem erroneam, vt ibi per Bal. & per eundẽ

14 *in auth. offeratur C. de lit contest.* QVID † si allegatur instrumentum falsum, an interim impediatur executio, adeo, quod nõ debeat in vinculis causam dicere debitor? dicas, quod non impeditur executio, per tex. *in l. satis. 2 C. de fals.* & ibi hoc firmat Rayn.

15 QVID † si clericus liquidauerit instrumentũ contra laicum, & male liquidauit, an debeat ad pœnam condemnari, secundum formã ritus? & dicas, quod sic; quia clericus vtens beneficio istius ritus, debet vti cum suis adminiculis, iuxta ea, quæ voluit Bal. *in l. venditiones. 1. C. de contr. empt.* ITEM ADDE † ꝙ licet regulariter posterior creditor offerens debitũ priori creditori, non possit cogere eum, vt sibi credat actiones, seu pignus suum, *l. nulla. 5. C. de sol.* tamen fallit, quando posterior creditor haberet instrumentum liquidatum, secundum formam ritus; quia tunc potest cogere, sicut dicimus de eo posteriore creditore, qui habet pro se auctoritatem sententiæ, secundum Alex. *in l à diuo Pio. 15. §. sed illud. §. ff. de re iudic.* quia æquiparantur in multis sententia & instrumentum debiti, quod meretur executionem, secundum Bar. *in l. cum vnus ff. de bon. auct. iud. poss. & l. & si iure ff. qui pot. in pign. hab.* & Bal. *in l. si decreto 2. C. eod. tit.* ITEM ADDE, † quod licet alias stipulatio sine causa non valeat, *l. cum de indebito. 25. § fin autẽ. 4 ff. de prob. & ibi Bar.* tamẽ si est instrumentum liquidum, etiam ꝙ in se contineat causam, potest liquidari, & exequi, secundum Bal. *in l. si p est. 1. C. de pet. hær. & in l qui cum. 2. colum. 1. C. de excep. rei iud.* & Imol. *in l. fin. ff. à quib. appel. non licet. versic. tertio limitat Bal.* facit quod voluit Bald. *in l generaliter. 13. 4. positio. C. de non num. pecun.* idem voluit Alex. *in l. à Titio ita stipulatus. 108. ff. de verb. oblig. col. 3. versic. tamen limita*, licet contrarium videatur velle Bal. *in l explacito. 3. in fi. C. de rer. perm. versic. secundo casu.* ITEM licet † alias per procuratorem non posset nobis quæri actio, etiam vtilis sine cessione, *l. possessio quoque. 49. § fin. ff. de acq. poss.* tamen per ista instrumenta liquida, quę habent executionem paratam ex forma statuti, nobis quæritur vtilis etiã sine cessione, ita Bar. *in d l. possessio.* dum æquiparat stipulationem factam in iudicio per procuratorem, per quam nobis actio sine cessione quæritur, & stipulationẽ factam in instrumento quod habet executionem paratam, *vt ibi plenissime per Alex. & Aret. in §. fin. Inst. per quas perso. nobis acq.* ITEM † licet alias venditor qui tenetur ad tradendum, & sic ad factum nõ possit præcise ad id cogi, *l. stipulationes non diuiduntur. 72. §. Celsus. 1. ff. de verb oblig & ibi per Dd. in l. 1. ff. de act. empt. per Bart.* tamen, quando talis debitor esset obligatus per instrumentum quod haberet ex forma statuti executionem paratam, posset præcise cogi ad tradendum, secundum Bal *in l. 1. col pen. C. de sent quæ pro eo quod inter.* licet Roman. tenuerit contrarium, *in d. l stipulationes*, ad quod facit quod voluit Paul. de Castr. *in l. cum pro quo. 17. ff. de in ius voc.* plura alia possem dicere in hac materia, quæ omitto breuitatis causa. *P. F. V. I. D.* 16 17 18 19

[Venditor non tenetur præcise rem tradere, sed pra stando interesse liberatur, per tex. *in l. ff. de act. empt.* cum quo concordat *l. ex empto. §. etiam. eod. tit.* Glossa vero *in §. precium. Instit. de empt. & vend.* distinguit, quod videlicet emptor, habens facultatem tra-

tem tradendi rē venditam, possit cogi præcise manu militari, & etiam per pœnas, & mulctas, ad tradendam possessionem realem rei venditæ emptori, nec liberando præstatur interesse, quam gl. opinionem vt æquiorem communiter Doct. sequuntur, vt testatur Viuius, *in syl. com. opin. lib. 3. opin. 125. nu* 1.]

20 POTEST † etiam fieri talis præsentatio instrumenti contra mulierem debitricem, & per hoc est correcta in isto casu dispositio auth. sed nouo iure, C. de custod. reor. & authent. sed hodie. C. de off. diuer. iud. vbi habetur, quod mulier non potest carcerari, maxime pro debito, vt not. plene Alexan. & Ias. *in l. plerique. 18. ff. de in ius voc.* Nam hodie in Regno potest mulier carcerari pro debito, quando eo modo secundum formam ritus præsentatur instrumentum contra eam: & hoc dictat expresse dictus ritus 61. dum dicit, Item si qui debitores, aut debitrices, &c. qui loquitur etiam contra fideiussores, vt ibi expresse dicitur. LIMITA tamen PRI-
21 MO † hanc depositionem ritus, & viam executiuam procedere, dummodo instrumentum contineat iuramētum & pœnam, vt in eo dicitur, quia alias debitor non esset periurus, nec posset crimina-
22 liter conueniri. SECVNDO LIMITA, † dummodo instrumentum sit liquidum ex omni sua parte, quod procedit etiam, si esset liquidum per relationem ad aliud instrumentum, & sic sufficit, dummodo aliud instrumentum producatur, *vt est alius ritus in num. 62. incip. Nota, quod ille ritus, &c. in fin.* TER-
23 TIO LIMITA, † nisi à die natiuitatis actionis in instrumento contentæ fuerint transacti anni, quia tanto tempore esset præscriptū huiusmodi præsentationi executiuæ, & posset tunc solum præsentari instrumentum via ordinaria, *dictat expresse d. ritus 62. incip. Nota, quod ille ritus, &c.* QVARTO LIMI-
24 TA, dummodo † debitor contra quē præsentatur, sit viuus, secus si esset mortuus: Nam contra eius hæredes nō potest eo modo instrumentum præsentari, sed solū via ordinaria, quia præsumitur habere iustam ignorantiam: vnde non interrogatur super tenore instrumenti, *vt est alius ritus in nu. 178. incip. Item seruat ipsa curia, quod si debitor.* sed econuerso hæres creditoris potest præsentare eo modo instrumentum, debet tamen antea facere præambulum, & probare se hęredem pro liquidatione instrumenti, *vt dicitur in dicto ritu 178. & est alius in num. 221. incip Item seruat ipsa curia, quod si sit præsentatio, &c. & alius in num. 429. incipiens, Item seruat ipsa curia, quod*
25 *quando, &c.* QVINTO LIMITA, dummodo † instrumentum contineat debitum valoris vltra vnciam, alias si est ab vncia infra, non potest eo modo præsentari, *vt est alius ritus nu. 272. incip. Item, quæcun-*
26 *que, &c.* SEXTO LIMITA, † nisi creditor esset ante præuentus à debitore, vt rumpat sibi instrumentum ex aliqua iusta causa, quia interim pendente dicta præuentione non potest instrumentum præsentari secundum formam ritus, nec proceditur ad interrogationem, *vt est alius ritus 94. incipiens, Nota, quod ille ritus, &c.* Ista autem præuentio est limitata hodie per Regiam pragm. quæ incipit, *Malitiis.* qua cauetur, quod debitor non potest præuenire creditorem, nisi præstita prius fideiussoria cautione sub pœna vnciarum decem, de soluendo debitum in casu succumbentiæ, & tempore publicationis processus, debet personaliter debitor præueniens comparere, vt si non probauerit præuentionem, possit detineri persona. SEPTIMO LIMITA, dummodo † instrumentum præsentetur & liquidetur per 27
principalem creditorem personaliter, non per eius procuratorem: nam in hoc processu executiuo, & extraordinario non admittitur procurator, etiam ad media, nec ex parte actoris, nec ex parte rei, vt est alius ritus magnæ curiæ 182. incipiens: *Item seruat dicta curia, quod in causis.* OCTAVO LIMITA, quando † instrumentum fuit celebratū cum aliquo pro- 28
curatore, nomine debitoris, & ipse procurator iurauit; nam tale instrumentum non potest præsentari, secundum formam ritus, quia iuramentum nō est præstitum de facie ad faciem, & ideo contra dominum, qui non iurauit personaliter, præsentari non potest: minime contra procuratorem, quia licet condemnari possit procurator, non tamen fit executio contra eum, sed contra dominum, vt not. Angel. & Doctor. *in l. Plautius. 61. ff. de procurat.* vnde non esset æquum, quod procurator detineretur de persona; quia fieret actus executiuus contra eum, ita de hoc est *decis. 64 consil. Neap.* Si † tamen debi- 29
tor citatus eo modo super tenore instrumenti, esset contumax, & nō compareret in vltimo peremptorio; ex tunc in antea capi potest de persona, tāquam suspectus, de hoc est alius ritus 77. incipiens: *Item, quod si debitores citati, &c.* & isto modo prædicto instrumentum præsentatur personaliter. SECVNDO principali † modo præsentantur instrumēta in Re- 30
gno REALITER super assistentia impetranda. hoc procedit similiter, quando instrumentum est liquidum, & habet pactum de capiendo constitutum precarii, & hypothecam bonorum: nam isto casu habet creditor electionem, scilicet, agendi via extraiudiciaria executiua auctoritate dicti pacti de capiendo: quia potest auctoritate propria capere tantum de bonis debitoris, quod ascendat ad summam debiti, per ea, quæ plene tenet Bartol. *in rep. l. creditores. 3. C. de pign.* vel agendo vrbanius, scilicet via iudiciaria, petendo assistentiam citata parte; quo casu si innititur hypothecæ bonorū, censetur intentare hypothecariam, quæ est actio realis. Si vero innititur constituto precarii existenti in instrumento, & censetur intentare condictionem *ex l. fi. C. de acquir. possess.* quando agit contra tertium possessorem, vt habetur *in decis. 139. consil. Neapol.* sed agendo contra ipsum principalem debitorem, censetur agere ad reuocationem precarii, ad recuperandum naturalem possessionem, ratione ciuilis in eum

translatæ per precarium: vt habetur per Bartol. & Doct. *in l. quod meo.18. & in l. interdum.21 ff. de acq. poss.* & ita illi rei adsistit sibi hypothecatæ, & ideo adsistentia dicitur, quam tunc vrbanius agendo impetraret à iudice, & vna cum ea iudex concedit suum decretum propter clausulas instrumentales, vt res illa hypothecata cum precarii cõstitutione, & puncto de capiendo capiatur, & publicis subhastationibus exponatur, & de pretio creditori satisfiat, & ita
31 quotidie practicatur. Si tamẽ † creditor elegit hanc viam agendi vrbanius in iudicio, non potest vlterius agere via executiua extra iudicium, vt tenet Bald. *in l. si quas.1. col.5. versic. decimo quaro, &c. C. de seruit. & aqu.* Et quid si inuenit resistentem, an possit illum expellere propria auctoritate? & de multis aliis pertinentibus ad hanc materiam, vide Bart. & Salic. *in d. l. creditores.3. C. de pignor.* & Franc. de Aret. *in consil.22.* & Matth. de Afflict. *in constit. Pacis cultum. col.5. cum duab. sequentib.* TERTIO † modo præsen-
32 tantur instrumenta, & scripturæ VIA ORDINARIA, videlicet, præcedente petitione, & litis contestatione, & dato termino ad probandum; tunc in meritis probationũ producuntur scripturæ ad probandã intentionem producentis; quo casu de iure constitutionum Regni, si est instrumentum, debet produci in charta membrana, alias nõ facit fidem, vt est const. quæ incip. *consuetudinem, quam olim, &c.*

[Ex constit. Maximiliani I. Imperatoris An. 1512. promulgata, omnia instrumenta Notariorũ ex mẽbrana confici debent, nisi aliter consuetudine receptum sit: Nam huiusmodi consuetudines valent, & in Camera Imperiali attenduntur, cum sint iuri cõmuni consentaneæ, teste Gail. *lib.1. obs.119. num.3.* & Mynsing. *obseruat.80. cent.1.*]

Iem, si instrumentũ contineat summam vltra libram auri, debet habere subscriptionem iudicis ad cõtractus, & trium testium probatæ vitæ, vltra Notarium: sed infra libram auri sufficiunt duo testes cum Notario & iudice. Et debent illi testes esse literati, sciẽtes scribere, si in illo loco, vbi celebratur contractus, esset copia literatorum, alias sufficiunt illiterati, qui per signum crucis se subscribant. Ita hæc omnia traduntur *in const. instrumentorum robur.*
33 Sed si † est scriptura priuata, potest produci etiã in charta de papyro, secundum Luc. de Pen. *in l. ad inferiorẽ.1. col.4. vers. item scias, &c. C. de apoch. publ. libr.10.*
34 Verum † talis scriptura priuata de se non facit fidem, nisi quatenus per testes comprobatur, vt habetur per Bart. & Doct. *in auth. at si contractus. C. de fide instr. & in l. scripturas.11. C. qui pot. in pign. hab. & in l. admonendi.31. ff. de iureiur. & in l. publicati. C. de testam.*

[Scriptura priuata vt probet, quot, & quales testes, & an adiectionem diei, & consulis requirat, & quando plenam fidem faciat contra scribentem, vide Viuium *in com. opin. opin.889.* Item scriptura priuata, & manu tertii scripta, vt probet, quæ requirantur, vide eundem *opin.113. num.5. & sequ.*]

Verum † quando producuntur instrumenta, vel 35 scripturæ in iudicio in vim probationis, debet pars citari, alias non probarent: vt not. Bald. *in l. si quando.19. in fin. C de testib.* & Lud. Rom. *in consil.186. col.6.* nisi producerentur ad solam instructionem iudicis; quia tunc non requiritur partis citatio, secundum Bald. *in l. si qua per calumniam.22. versic. sed pone, &c. C. de Episc. & cler.* Et † licet sit dictum, quod instrumẽ- 36 ta debent præsentari in forma probante in charta membrana, cum subscriptionibus testium, hoc est verum in ipsa ostensione & productione, quæ fit in curia: tamen post ipsa producta potest pars producens relinquere in actis copiam collationatam, & retinere originale penes se, ne aliquo casu in actis perdatur, vel surripiatur: & ita quotidie practicatur in Regno, de hoc est ritus magnæ curiæ *in num.168.* incip. *Item seruat ipsa curia, quod quamuis, &c.*

[An talia exempla instrumentorum apud acta relictorũ probent. Et si pars aduersa id de falso redarguere velit, an originale iterum exhibẽdum sit, tractat Alex. Trentacinq. *libr.2. pract. resol. tit. de fide instr. resol.9.* quem vide. Item Gail. *lib.1. obs.134. n.23. & seq.*]

ADDITIO. Adde hic, † ꝙ licet alias sufficiat præ- 37 sentari instrumenta, & demum in actis dimitti copiam collationatã, vt hic per dom. Auct. tamen id non procedit in mandato, & procuratorio; quia instrumentum originale mãdati debet apud acta dimitti, alias non probat, secundum Bald. *in l. instrumenta.24 C. de fideicom.* quod est verum, quando illud instrumentum mandati esset simplex; si autem esset instrumentum continens plura capita, & mandata ad plures causas, debet originale restitui producenti, & registrari in actis particula mandati faciens ad causam, secundum eundem Bald. & Specul. *in tit. de instrum. edit. §.5. & tit. de proc. §. publicatur. versic.3.* quod nota; quia pauci sciunt. *Petrus Foller. V.I.D.* Quid autem, si † producatur instrumentum falsum, & al- 38 tera pars petit interrogari producentem, an velit eo vti ad hoc, vt possit ipsum accusare de falso, an teneatur respondere simpliciter, vel sufficiat, quod respondeat conditionaliter, scilicet, volo vti, quatenus verum esse apparebit, & aliter. Dic, quod debet respondere simpliciter; & si dubitat, datur ei terminus ad deliberandum: & de hoc est *decis.289. consil. Neapol.* & ita debet intelligi Regia pragm. quæ incipit; *testem falsum.* & idem dicimus in attestationibus testiũ, vt habetur *in d. decis.186.* Requiritur † etiam 39 in instrumento præsentato locus celebrati contractus seu instrumenti, alias si in eo nõ est descriptus, non valet, nec probat, vt not. Petr. Philip. Corn. *in consil.226 col.2. in litera B. in 4. volum.* & not. gloss. & Bart. *in l. generali.3. C. de tabul. lib.10.* Idem † dicimus 40 de signo Notarii; quia si non apponatur in instrumento, quando est consuetum apponi, instrumentum non valet: vt per plura tenet idem Petr. Philip. Corn. *in consil.118. col.2. in litera D. in 4. vol.* Vbi † idem 41 dicit de omissione indictionis, quod vitiet instrumen-

mentum, & hoc ponit *in d. cons. 118. in litera F. & cons. 93. col. 1. litera C. in eodem 4. vol.* & tenet Bart. *in l. si librarius. 92. ff. de reg. iur. & in l. nominatim. 54. ff. de cond. & demonstrat.*

[Quod instrumentũ Notarii viuentis, carẽs subscriptione & signo, fidem non faciat, probatur per text. *in l. ad testium. §. si quis ex testib. ff. de testam.* gl. notab. *in l. generali. C. de tabular. libr. 10. in verb. seruituti.* Canonistæ *in c. 1. de fid. instr.* Bald. *in l. contractus. nu. 6. C. eod. tit.* vbi cõmuniter Dd. Boer. *decis. 36. nu. 6.* Ordinatio Cameræ Imp. *part. 1. tit. 39. §. 1.* sed mortuo notario, si instrumentum confectum quidem, sed partibus suis nondum absolutum sit, protocollum defuncti publicam fidẽ faciet, eo quod mors Notarii, vim signi, & subscriptionis habeat per text. notab. *in c. cum P. tabellio. de fide instr.* Gail *lib. 2. obseru. 43. nu. 3. & 4. cum ibi allegatis.*]

42 An † autẽ præsentare istas scripturas in iudicio, sit actus iudiciarius? Dic, quod non: vnde etiam in die feriata præsentari possunt, vt not. Spec. *in tit. de*
43 *dilat. §. 1. vers. sed pone iudex, &c. circa fin.* Sed † datio termini est actus iudiciarius, vt tenet idem Spec. *in tit. de dilat. §. nunc videamus. vers. sed pone ecce, &c.* Ad-
44 ditio. Aduerte † ad vnũ, in quo multi decipiuntur: nam solent instrumenta multoties produci in principio causæ insimul cum libello, quæ non probant, nisi reproducãtur in termino probatorio, secundum Butr. *in cap. 1. de prob.* quia instrumentorum productio ante litem contestatã fieri non potest, secundum Freder. de Sen. *in consil. incip. In Christi nomine.* casus talis est, dominus de Tholomæis, quod est verum, si instrumentum non esset impugnatum per aduersarium, vel non esset datus terminus ad impugnandũ, secundum Fel. *in c. ex epistola. 1. de prob. nu. 28.*
45 Item † licet supra dixerit do. Auctor nõ valere productionẽ scripturarum, nisi pars citetur ad videndũ præsentationem scripturarum, & recte: tamen id non procedit, si fiat productio in fine termini; quia valet productio parte non citata, secundum Bald. *in l. fin. C. qui admit.* & Bart. *in l. sed et si alia. 17. de const. pe-*
46 *tun.* Item † valet productio scripturarum facta, non citata parte, quando facta esset infra terminum datum ad producẽdum scripturas, & infra terminum datum ad probandum per omne genus probationis, secundum Alexan. qui id singulariter tenet *in l. item illa. 18. ff. de const. pecun. in addit. ad Bart.* & dicit id voluisse ante eum Bald. *in l. qui ante Cal. 13. ff. de verb. oblig. in add. & in l. sancimus. 15. in addit. parua. C. de iud. & in l. si quando. 19. in vlt. qu. C. de testib.* & ex hoc inoleuit practica generalis, fieri pductionẽ scripturarũ in termino probatorio, absq; citatione partis, quæ si fieret extra terminũ, non valeret, absq; citatione partis, vt ex prædictis patet, & dicit Affl. *in consi. Cordi nobis. in 9. notab.* quod per Regem catholicum fuit prouisum, quod presentationes scripturarũ nõ possent fieri coram Notario actorum, nisi citata parte coram iudice ad videndum præsentationẽ scripturarũ: quod dicit esse verum, nisi fieret productio in fine termini, per ea quæ supra dixi. *P. F. V. I. D.*

Venio † ad secundam quæstionẽ principalem, 47
scilicet vsque ad quod tempus præsentari possunt scripturæ? Dic, quod de iure communi possunt præsentari nõ solum in termino probatorio, sed etiam quandocunque post vsq; ad conclusionem in causa exclusiue, *c. cum dilectus. 9. de fide instrument.* nam in hoc casu productionis scripturarum, cessat timor subornationis. Hinc † dicimus, quod quando te- 48
stes producuntur post publicationem vna cum scriptura possunt produci, vt not. Bald. & Doct. *in l. certi condictio. 9. §. quoniam. 3. ff. si cert. pet.* & Bald. *in l. ampliorem. 39. C. de appell.* & Alex. *in l. si ita scriptum. 13. ff. de lib. & posthum.* & Canon. *in c. scire. de testibus.* quod tamen declara & limita, nisi aliqua iusta causa subsit; quia tunc potest iudex stante iusta causa etiam post conclusionem in causa, admittere scripturas, vt tenet Andr. de Isern. *in constitut. Iurisperitorum. col. 1.* deinde superuenit constitut. Regni, quæ incipit: *Lite legitime.* quæ secundum vnum intellectum gloss. & Andr. ibi vult, quod scripturæ producantur intra terminum probatorium, & non post: verum quo ad hoc, illa constitut. non seruatur. Nam superuenit Regia pragm. quæ incipit: *Cursu dilationum.* qua cauetur, quod scripturæ producantur intra quatuor dies vtiles à die publicationis, quando nulla fuit petita repulsa; sed si repulsa facta est; tunc isti quatuor dies currunt à die publicationis in causa repulsæ: & ita seruandum esset, cum illa pragm. faciat in regno ius nouissimum. Et vide quæ dixi supra *in versic. exceptio.* Ego tamen semper vidi obseruari, quod scripturæ recipiuntur in curiis vsque ad conclusionem exclusiue, & sic de facto, & de communi stylo curiarum seruatur dispositio iuris communis, scilicet *d. c. cum dilectus. 9. de fide instrum.* & ex hoc dico, non seruari ritum magnæ curiæ *in num. 21.* qui incipit: *Item quod post term. &c.* qui vult, quod non recipiuntur aliquæ scripturæ post terminum probatorium, vt ponantur in processu: nam contrarium est in viridi obseruantia, & maxime per dictam Regiam pragmat. quæ contradicit illi ritui, & similiter est correctus alius ritus *in num. 159.* qui incipit: *Item seruat ipsa curia, quod post terminum, &c.* qui in effectu dicit idem quod præcedens, saluo eo, quod dicit in fine sui, scilicet, quod post conclusionem est hodie in obseruantia, scilicet, quod † quando producitur scriptu- 49
ra post conclusionem; tunc actorum magister facit illam scripturæ præsentationem denotando, quod post conclusionem producta fuit, & nõ ponit illam in processu, sed extra processum, & iudex potest illam videre solum ad sui instructionem, & nõ in vim probationis, & ita seruatur. Reliqua in hac materia dic, vt dixi supra *in vers. dilatio.* & habetur per Specul. *in tit. de inst. edi. per totum.* & per Modern. *in c. cum dilectus. 9. & c. scripta vero. 2. & in c. cum Ioan. 10. de fide instrum.* Robert. Marant. V. I. D.

Ad-

ADDITIO. Adde Afflict *in const. Lite legitime contest. in* 13. *not. in* 3. *quæst.* vbi voluit, quod regulariter scripturæ producuntur vsque ad conclusionem in causa exclusiue, quod quidem dicit non procedere in 15. casibus. *Petrus Foller. V.I.D.*

De iuramento, eius differentia & vsu.

SVMMARIA.

NONVS actus, qui successiue emergit in iudicio, est iuramentum. Pro cuius euidentia est sciendum, QVOD † IVRAMENTVM IN GENERE SVMPTVM, EST DVPLEX, scilicet, IVDICIALE, & EXTRAIVDICIALE. IVDICIALE dicitur proprie illud, quod præstatur in iudicio, CVIVS MVLTÆ SVNT SPECIES. Et † prima SPECIES IVRAMENTI est, quod appellatur NECESSARIVM, alio vocabulo dicitur SVPPLETORIVM, & est illud, quod defertur in supplementum probationis: vt quando actor vel reus probauit semiplene. Nam potest iudex parte petente deferre iuramentum semiplene probant, per cuius iuramētum eius suppleta probatio suffi-

sufficiens est ad condemnationem, vel absolutionẽ, & ideo dicitur necessarium; quia ex necessitate defertur parte petente, etiam altera parte inuita: vt
3 probatur *in l. in bonæ fidei.3. in vers. oportet. C. de reb. cred.* & † potest deferri etiam post conclusum in causa, dummodo sit petitum ante conclusionem, secundum Alex. *in cons.53. col. fin. in 1. vol.* & Iason plene tangit *in repet. l. admonendi.31. col* 154. *& seq ff. de iureiur.* & de isto iuramento traditur plene per Bart. & Doct. *in d. l. admonendi. & in d. l. in bonæ fidei.3. C. de reb. cred.* & ibi Bald. & Sal. & per Can. *in c. fin. de iureiur.*

[Iudicem ex officio, etiam parte non petente, vigore clausulæ salutaris, qua in libello imploratũ est officium iudicis, pro iuris, & iustitiæ administratione, etiam post conclusionem in causa deferre posse iuramentum suppletorium, idque in Camera Imperiali in graui quadam causa factum fuisse, testatur And. Gail. *lib.1. obs.108. nu.4. & seqq.* cui assentitur Fachin. *lib.1. controu. iur. cap.57.* Licet a. cõmunis sit Dd. opinio, partem post conclusionem in causa nõ posse petere à iudice, vt sibi iuramentũ illud deferatur, in euentum, si intentionem suam nõ plene probasset; vt testatur Gail. *d. obs. nu.1.* contrariam tamen Saliceti sententiam, verissimam esse censet, alioq; argumento, quam Salicetus adfert, probat Fachineus *d. cap.17.* quem videre potes.]

4 Et † ad hoc, vt deferri possit hoc iuramentũ, requiruntur sex copulatiue, quorũ si aliquod deficit, nõ defertur. Primo n. requiritur, quod sit semiplene probatũ per vnum testem omni exceptione maiorem, secundum Alex. *in cons.22. in 1. vol. & cõs.19. col. pen. in vol.4. & cons.18. col.2. & 3. in 2. vol.* & Pet. Phil. Cor. *in cons.194. col.2. in 2. vol.* [adde Menoch. *de arbitr. iud. cas.192. nu.3 libr.2. cent.3.* & Ioseph. Lud. *decis. Lucens.42. nu.3. cum aliis ab ipso allegatis.* dicens, ita communiter sentire Doctores.] alias non faceret in isto casu semiplenam probationem, vel quod sit probatum semiplene per alias species probationum, de quibus habetur per Modern.
5 *in d. l. admonendi.31. ff. de iureiur.* Secundo † requiritur, quod ille, cui defertur tale iuramentum, sciat verisimiliter veritatem per sensum corporeum; quia in hoc æquiparatur testi, vt not. gloss. *in l. admonendi. in vers. exacta.* & ibi Bartol. *circa fin. col.* & gloss. *in d. l. bonæ fidei.3. C. de reb. cred.* & ideo non de-
6 fertur hæredi; quia verisimiliter ignorat veritatem negotii. Tertio † requiritur, quod is, cui defertur, sit persona honesta, & bonæ vitæ; quia alias personæ vili, & suspectæ de periurio non defertur, secundum Abb. *in d. c. fin. §. sane. colum.3. de iureiu.*
7 & Bald. *in l. qui accusare.31. ff. de iureiurand. C. de edend.* & Bart. *in d. l. admonendi. colum. fin.* Quarto † requiritur, quod causa non sit magna, sed modica; nam in causa ardua, vel criminali, non defertur, secundum gloss. *in d. l. admonendi in versic. exacta.* & ibi per omnes Doctores, *& in d. l. in bonæ fidei.3. C. de rebus cred.*

[An in causa criminali iuramentũ suppletorium deferri possit, sex sunt diuersæ Dd. sentẽtiæ, quas recenset Fachin. *lib.1. controuers. iur. cap.14.* E quibus Angeli sententiam probat, *in l. bonæ fidei. C. de reb. credit.* quod videl. si de crimine criminaliter agatur, instituta scilicet accusatione, ad publicam vindictam, non sit locus huic iuramento, secus autem, si ciuiliter agatur, instituta scilicet actione ad priuatam vtilitatem. An autem actori, vel reo iuramẽtum hoc deferendum sit, valde controuersa est quæstio, vt testatur idem Fach. *d. lib.1. cap.18.* qui ita statuit; Actori, qui semiplene probauit, deferendum esse hoc iuramentum in causis pecuniariis, si reus nihil probauerit, quo actoris intentio elidatur, vel obscuretur, & dicit se ita semper vidisse obseruari, & ipse obseruasse, idque summam habere æquitatem, & rationem multis argumentis probat contra Duarenum, contrarium sentientem. Quod si vero pares hinc inde sint probationes, & Reus aliquid præstiterit, quo causa dubia reddatur, non dubitat, quin Reo potius, quam Actori deferendum sit, per *l. admonendi. ff. de iureiurand. & c. vlt. §.1. eodem titulo.* An in causa matrimoniali iuramentum suppletorium, item voluntarium deferri possit; vide Gail. *obseruat.94. libr.1.* & Fichard. *consil 36. tom.1. nu.12.*]

Dicitur autem † parua, vel magna causa, secun- 8
dum conditionem personarum, secundum Bartol. *in authent. nisi breuiores. Cod. de sentent. ex bre. reci.* & Petr. Philip. Corn. *in consil.58. colum.3. in 3. volum.* & Alexand. *in consil.39. in fin. in 1. volum.* Quinto requiritur, † quod dicta semiplena proba- 9
tio non sit in aliquo elisa per probationes contrarias, quia tunc non defertur, vt not. gloss. & Baldus *in l.1. C. qui, & aduer. quos.* & Ludouic. Roman. *in consil.91. colum pen.* Sexto † requiritur, 10
quod iuramentum fuerit petitum ante conclusionem in causa, nam tunc potest deferri, non post, vt supra dixi, alias secus, ad instantiam partis, secundum Alex. *in consil.53. in 1. volum.* vnde practica communis est, quod facta publicatione compareat litigator, & dicat, qualiter credit se ex processu satis, & plene suam intentionem probasse, ita quod debeat victoriam reportare. Si tamen eum semiplene probasse contigerit, petit sibi deferri iuramentum suppletorium, alias protestatur, &c. nam si iudex non daret iuramentum; tunc concurrentibus dictis sex requisitis faceret litem suam. Reliqua de hac materia dic, vt per Doctor. maxime Ias. *in d. l. admonendi.31. ff. de iureiur.*

[Alios casus, vltra hos sex ab authore commemoratos, quibus iuramentum suppletorium deferri non possit, recenset Ioseph. Ludouic. *decis. Lucens.42. num.22.* videlicet; si verisimiliter plures testes inueniri possint, Bart. *in l. admonendi.8. colum. in verbo, hoc intelligo verum. ff. de iureiuran.* Bald. & Alex. allegati à Ioseph. Ludou. *dict. loc.* Item, si petens sibi deferri illud iuramentum, sit minor; minori enim

non debet hoc iuramentum deferri. *l. iusiurandum. §. pupillus. vbi gl. ff. de iureiur.* Castr. *in l. videamus. nu. 2. & 5 ff de in lit. iuran.* Item si habeat præsumptionem iuris contra se, ei enim qui habet talem præsumptionem contra se, non debet illud iuramentum deferri, teste eod. Ioseph. Lud. *decis. Perusin. 71. nu. 3.*]

11 ADDITIO. Adde, † quod requiritur vltra vnum valde necessarium, quod est, vt deferatur dictum iuramentum præsente parte, vel citata, alias non valeret. Ita per Alex. *in cons. 122. vlt. col. in 2. libr.* & sequitur Mars. *in l maritus. 20. 4. col ff de quæst.* Adde Cap. *dec. 35.*

[Hisce assentitur Gail. *libr. 1. obser. 108. nu. 8.* dicens ideo requiri partis aduersæ citationem, ad vidēdum deferri hoc iuramētum, quia causæ cognitio requiritur; sed id in Camera Imperiali non obseruari vel non requiri, cum pars aduersa sit præsens per procuratorem, qui in Camera ad omnes actus, non ad vnicum saltem, constitui debet, ideo alia citatio non requiritur, siue ante, siue post conclusionem in causa, ea rescissa, iuramentum deferendum sit.]

12 Item † sciendū est, quod in Regno defertur iuramentū suppletorium etiam post conclusum in causa, vsq; ad calculum ferendæ sententiæ, ex quo causæ sunt summariæ, & quando causæ sunt summariæ, semper defertur. Ita tenet Lanfran. *in l. admonendi 38. ff. de iureiur. in 19. col.* & dicit hoc procedere etiam ad petitionem partis, quod not. quia pauci sunt, vide

13 Capic. *in decis. 35.* Item † scias, ꝙ defertur iuramentum in supplementum probationis ei, qui visus est probare per testes, & probauit semiplene per testes singulares, dummodo illa singularitas nō sit obstatiua, sed adminiculatiua, secundum Felin *in c. licet ex*

14 *quadam. extr. de testib. in 5. col.* Item, † licet hic do. Auctor dixerit non deferri, nisi vbi esset modica causa; tamen si est plus, quam semiplene probatum, etiam in causis magnis, & in aliis causis prohibitis defertur, secundum Franc. Cur. *in l. admonendi. 31. ff. de iureiur. vers. 67.* & refert ita tenere Alex. *in l. ait prætor. 3. in princ. ff. de iureiur.* de quo per Marsil. *in singul. 27.* vide

15 Aym. Crau. *in cons. 198 lib. 1.* Item, † licet verū sit, iuramentum non deferri personæ suspectæ de periurio, & periuro; tamen si apparet satisfecisse suis creditoribus, & de periurio cōstat esse absolutum à sacerdote, facta confessione coram eo, debet deferri iuramentum ei, licet alias peierasset; quia peccator postquā pœnituit, non est amplius peccator: *c. ferrū. de consecr. distin. 4.* & refert Affl. *in decis. sacri cons. 36.* ita fuisse in sacro Regio consil. decisum. Item scias,

16 quod † defertur iuramentum suppletorium parti, si pars aduersa nō articulauit causam esse magnam, licet in rei veritate causa sit magna, secūdum Lanfr. *in d l admonendi 31 ff. de iureiuran. in 35. concl* & Alex. *in col. 66. in 1. vol.* & Fran. Curt. *in d. l. admonendi 38. col.* &

17 Alex. *in cons. 76. in 6. libr.* Item † defertur in magnis causis, quādo non defertur super principali puncto causæ, sed super incidenti, secundum Bart. *in d. l. admonendi penul. col & ibi Ias. col. 97.* & Alex. *in cons. 66. in 6. lib* Item † vlterius scias, quod nunquam defertur 18
iuramentum suppletorium per vnum testem deponentem de debito, sine causa, secundum Bald. *in c. 1. §. cum autem. de controu. inue.* refert & sequitur Rom. *in rub de arbit. in 17. q.* & Curt. *in tract. de testib. in 19. conclus.* & Alex. *in cons. 32. lib. 1.* & Ial. *in d. l. admonendi. 31. ff. de iureiur. col. 94.* & Canon. *in c. causam. 19. de testib.* An iuramentum † possit deferri per iudicē nemine pe- 19
tente, sed ex officio. Bald. *in l. admonendi. pen col. de iureiur.* tenet, quod non. Idem firmat Ang. *in d. l. admonendi. 1. col.* pro quo vide Capic. *in decis. 35.*

[Contrariam sententiam, ꝙ videl. iuramentum hoc petere non sit necesse, imo peti non debeat, sed à iudice ex officio deferendū sit, probare videtur Panorm. *in c. vlt. §. sane. de iureiur.* cuius fundamentū est *in d. §. sane. & in l. in bonæ fidei. C. de reb. cred. & iureiu. & in l. admonendi. ff. eod tit.* quib. in locis dicitur, iudices in causis dubiis probationum inopia, iuramentum deferre solere, & secundum eum pronūciare, qui iurauerit. quod si à litigatore petatur, deferendū non videtur; quia vltro id petens reddit se suspectū, arg. *l. quæ omnia. §. 1. ff. de procur. & l. vxori §. 1 ff ad leg. Corn. de fals.* Alii a. sentiunt, & iuramentum id peti à litigatoribus posse, & à iudice deferri debere, licet non petatur, si id expedire, & æquitati cōsentaneum esse cognouerit. Ita Alex. *cons. 53. col. vlt. lib. 1.* Et hanc sentētiam, vt verissimam probat, & legibus ac rationibus confirmat Fach. *lib 1. controu. iur. ca. 16.* quē vide.]

Item † etiam illud sciendum est, ꝙ iuramentum 20
suppletorium non petitum in causa principali, peti potest in causa appellationis, secundum Bald. *in c. 1. §. item si vasallus. vlt. colum. de contro. inuest.* pro quo omnino vide Capic. *in decis. 35.* qui ita ibi tenet.

[Adde Gail. *libr. 1. obs. 108. nu. 9.* qui præter Bald. & Capic. etiam Iasonē allegat, *in l. admonendi. ff de iureiur. 318.* Et hāc assignat rationem, quod in causa appellationis omnes errores purgari possunt, qui causas causæ concernunt, secundum Dd. *in locis ab ipso allegatis.* per text. *in l. creditor. §. iussus. ff. de appellat, cum aliis ab eo citatis.*]

Item † est sciendū, quod quoties constat de sub- 21
stantia debiti, licet non appareat de quantitate, defertur tamen iuramentum suppletorium ad probādam quantitatem, vt habetur per Purpur. *in d. l. admonendi. 31. ff. de iureiu. col. 44.* & Aym. Crau. *in cons. 198. lib. 1. nu. 8. 9.* & de his hactenus. *Pet Foll. V. I. D.* Secun-
da † SPECIES IVRAMENTI IVDICIALIS 22
est iuramentū litis decisorium, & tale iuramentum ab initio dicitur voluntarium, respectu deferentis; quia defertur ex voluntate partis, iudice tamen approbante: item is, cui defertur, non tenetur præcise iurare, sed potest iuramentum referre, vt habetur *in l. manifestæ. 38. ff. de iureiur.* Exemplum est, quando alter ex litigatoribus non potest probare suam intentionem, & dicit alteri parti; ego volo stare iuramento tuo; nam tenetur pars, vel iurare, vel iuramentum referre, dicēdo, iures tu, alias habetur pro con-

confesso, vt *d.l. manifestæ.* & not. *in d.l. in bonæ fidei. C. de reb. cred.* Quod tamen intellige, quando iudex approbat tale iuramentum, alias posset per partẽ inuitam recusari, nec referri, secundum Bart. *in d.l. manifestæ.31. ff. de iureiur.* & Abb. *in c. fin. col.3. de iureiur.* & Andr. de Isern. *in c.1. in verſ. cum datur. de consuet. rect. feud.* & habetur *in l. generaliter. 12. §.1. C. de reb. cred.*

[An iuramentum decisorium à parte parti in iudicio delatum recusari possit, si deferens nihil probarit; variant Dd. Specul. Socin. & alii, relati à Mascardo *vol.2. de probat. concl.957. nu.7.* negant recusari posse. Castrens. a. Alex. & Duaren. citati à Fachin. *lib.1. controuer. iur. cap.19.* affirmant, quorum sententiam Fachin. amplectitur, eamq; multarũ legum authoritate cõfirmat, & diluit argumenta aduersæ partis, vide etiam Alex. Trentacin. *lib.2. pract. resol. tit. de probat. resol.2. in fin.* Sed quid si actor aliter intentionem suam probare conatus sit, & non probauit, eoq; iuramẽtum reo detulit; an tum is iurare tenebitur, vel iuramentum referre? Ita censuit senatus Pedemon. teste Ant. Tessaur. *decis.97.* cuius sententiam, vt verissimã, sequitur, & confirmat idem Fachin. *d. lib.1. cap.20.* refutatis argumentis eorũ, qui in contraria sunt sentẽtia. Et *seq. cap.21.* tractat etiam celebrem illam controuersiam, An videl. iuramẽtum hoc, etiam eo casu deferri possit, & subeundũ sit, si ei, qui illud defert; quia veritatis, ac rei gestæ ignarus est, referri nequeat, sed is, ex causa modo dicta, iustam id recusandi causam habeat? Et cum Crauetta cõtra Nattam determinat, iuramentum hoc casu deferri, nec ab eo, cui delatum est, id recusari posse; q̃ sentẽtiam crebriori Dd. calculo probari, dicit; eamq; legibus, & rationib. confirmat, quas apud eum videre licet.]

Dicitur a. decisorium; quia per ipsum deciditur lis, sicut per sententiam, adeo, q̃ vltra non admittitur alia probatio in contrarium, *l. iusiurandum.2.* & *l. nõ erit.5. §. dato.2. ff. de iureiur.* & *l. causa.1.* & *ibi per Dd.*
23 *C. de reb. cred.* Quod † intellige nõ admitti probationem ad retractandum iuramentũ ciuiliter, sed bene admittitur probatio ad puniẽdum criminaliter iurantem de periurio: ita tenet And. de Iser. *in d. c.1 §. similiter. verſ. sacramentum. in fin. de consuet. rec. feud.* vbi hoc intelligit, quando quis scienter iurauit, & iuramentum fuit alteri nociuum. ADDIT. Adde, videndũ omnino Soc. *in consi.184. in lib.1.* vbi plene, & Boer.
24 *in decis.95. in 1. lib.* P. Fol. V.I.D. Tertia † SPECIES IVRAMENTI IVDICIALIS est illud, quod defertur in iudicio alicui aduersario, vt principali & legaliori: vt quãdo quis examinatur, super positionib. medio iuramento, vt dixi supra *in verſ. positio.* & hoc appellatur iuramentum veritatis, dato, q̃ fiat, per verbũ incredulitatis, vt ibi dixi. & est voluntariũ ex parte deferentis: differt tamen hoc iuramentum à præcedenti; quia hoc delato potest nihilominus probari contrarium, verum is q̃ iurauit, nõ punitur de periurio, sed solũ Deum habet vltorem, *l. iurisiurandi.2. C. de reb. cred.* & Andr. de Iser. *in d. §. similiter* & de hoc est ritus magnæ curiæ, *in nu.183. inc. Itẽ quod quandocunq;. &c. in fin.* Quarta SPECIES † IVRAMENTI IVDICIALIS est iuramentum veritatis, 25
q̃ defertur testibus: nam testis debet iurare de mera veritate, alias non probat, vt dixi supra *in verſ. testu.* nec sufficit, si diceret, ita est, si bene recordor, vt tenet Petr. Phil. Corn. *in consi.94. col.1. in litera C. in 3. vol.* Quinta SPECIES IVRAMENTI IVDICIALIS est † iuramẽtũ calumniæ, de quo plene dixi supra, *in* 26
verſ. iuramentũ calumniæ. & istud appellatur iuramẽtum credulitatis, vt *l. cum & .2. §. q̃ obseruari.2.* & *ibi Bart.* & *Dd. C. de iur. cal* & de eius materia vide aliqua per And. de Iser. *in const. Vniuersos.* & *const. Lite legitime.* Sexta † SPECIES IVRAMENTI IVDICIALIS 27
est iuramentum in litem, de quo loquitur totus tit. *ff. de in litem iur.* & istud defertur per iudicem, non a per partem, & defertur actori, *l. siue.2.* & *l. videamus.4. §. deferre.1 ff. eod. tit.* item defertur ob solum dolum aduersarii, non ob latã culpam, *l. in actionib.5. eod. tit.* & ISTVD IVRAMENTVM EST TRIPLEX, videlic. IVRAMENTVM IN LITEM AFFECTIONIS, in quo consideratur interesse singulare affectionis, vt si habeam affectionẽ ad librum, ad quem es mihi condemnatus, possum iurare de illo interesse affectionis, propter dolũ tuum; & potest hoc interesse excedere verũ ac iustum valorem: in quo tria requiruntur copulatiue. Primum, q̃ sit actio bonæ fidei, vel stricti iuris arbitraria. Secundũ, quod condemnatus sit in dolo, nolendo restituere. Tertium, quod sit res, in quã verisimiliter cadat affectio, sicut in libro, alias secus, vt in nummis, *l. nummis.3. ff. de in litem iur.* ita hæc omnia tangit Ias. *in rubr. ff. eod tit.* SECVNDVM est IVRAMENTVM IN LITEM DE INTERESSE SINGVLARI, vt si deposui pecuniam, & quia eam mihi non restituisti, fui condemnatus ad pœnam, vel pignus meum fuit vẽditum à creditore meo, possum iurare de isto interesse singulari, extra rem, vt *d. l. nummis 3. ff. de in litem iur.* TERTIVM est IVRAMENTVM IN LITEM DE INTERESSE COMMVNI, & de veritate, vt si fuisti in mora dandi mihi seruum, qui mortuus est, possum iurare ob dolũ tuum de vera æstimatione, quanti valeat ille seruus, & eatenus mihi condemnaberis, vt *d. l. in actionibus 5. §. plane 4. cum l. sequ.* & not. Ias. *in rubr. eod. tit.* Septima † SPECIES IVRAMENTI IVDICIALIS est iuramentum purgationis, quod defertur reo in causis arduis & criminalibus, & etiã in ciuilibus, puta, quando contra reum sunt aliqua indicia, vel semiplena probatio, ita quod non potest diffinitiue condẽnari; tunc iudex potest sibi deferre iuramẽtum purgationis, per quod iurabit reus, se nõ teneri ad debitum, vel non commisisse tale delictum, & sic diffinitiue absoluetur. Et de isto iuramento loquitur proprie text. *in d. l. admonendi.31. ff. de iureiur.* & *in authent. nouo iure. C. de pœna iud. qui male iud. l. maiorem.4. C. de fal.* gloss. *in l.1. C. de sic.* Bart. *in consil.104. in fin. incip. visis testibus.* 28

&c. & Ias. in l. 3. in princ. colum. 5. ff. de iureiuran. Item,
29 de † isto iuramento loquitur totus tit. *extra, de purgat. canon.* vbi si aliquis est infamatus de crimine, quod non potest plene probari, compellitur se purgare per iuramentum. Et quædam alia est purgatio, quæ dicitur vulgaris, de qua loquitur titulus *extra de purgat. vulg.* quę loquitur de duello, vt quando litigantes volunt se purgare per duellum, quæ purgatio est omni iure prohibita; quia per eam videtur tentari Deus, vt *in c. 1. & ibi Abb. de purg. vulg.* & habetur in constit. Regni, *Monarchum.* Et de hoc iuramento purgationis loquitur Andr. de Isern. *in c. 1.*
30 *§. si vero fuerit. de contro. inuest.* Octaua † SPECIES IVRAMENTI IVDICIALIS est, quando propter enormitatem criminis defertur iuramentum contra violentum spoliatorem, vt si quis spoliat me possessione, seu domo mea, possum probare per iuramentum meum, de rebus mobilibus ibi existentibus, & hoc in odium spoliatoris, iuxta *l. si quando. 9. cum ibi not. C. vnde vi. & c. final. extra, quod metus causa.* & hoc potest dici iuramentum in litem, & non datur contra vniuersitatem in damno clandestino pro valore rerum amissarum, vt not. gloss. *in constit. Si damna. & ibi etiam Andr. de Isern. in penultim.*
31 *colum.* Nona † SPECIES IVRAMENTI IVDICIALIS est, quando extaret statutum, quod stetur iuramento damnum passi, prout est hodie in Regia pragm. quæ incipit: *Statuimus.* qua cauetur, quod quando damnum passus habet animalia damnum dantia in possessione sua, statur suo iuramento. Item etiam si officialis deprehendit animalia; quia statur soli iuramento officialis denunciantis, alias est necesse, quod probetur ad minus per vnum contestium iuramento damnum passi, quando non habet animalia in manu, & iudex quia aliter pronunciat, punitur ad quinque vncias applicandas fisco, & agitantur istæ quæstiones coram baiulis, vt ha-
32 betur *in d pragmat.* Scias † tamen, quod licet alias præsumatur pro decreto iudicis, *l. Herennius. 64. §. Caia & ibi gloss. & Bart. ff. de euict.* tamen intelligitur de iudicibus maioribus, non autem de istis baiulis, & iudicibus minimis & Pedaneis; quia pro eorum sententiis & decreto non præsumitur: ita tenet Baldus *in l. tutores. 5. ff de confirm. tut.* & Ias. *in rubr. C. qui admit. colum. 2. in princip.* Decima SPECIES † IV-
33 RAMENTI IVDICIALIS est iuramentum, quod præstatur in taxatione expensarum; nam expensæ factę in iudicio prius taxantur per iudicem, & postea datur iuramentum victori, qui fecit expensas, & postea anteponitur declaratoria per iudicem: vt habetur *in authent. post iusiurandum. & authent. nouo iure. & ibi Bald. C. de iudic.* & hoc fuit introductum ex causa; quia grauatur victor in eo, quod non recuperat omnes expensas propter taxationem, releuatur in alio, vt stetur suo iuramento: vnde si vellet plene probare per testes omnes expensas, non fieret earum taxatio per iudicem, vt dicunt Doctores *in d. authent.* & hæc quo ad iuramentum iudiciale dicta sufficiant. SECVNDVM † principale iuramentum est EXTRAIVDICIALE, & ideo sic dicitur; quia extra iudicium præstatur. CVIVS similiter MVLTÆ sunt SPECIES: & primo reperitur VNVM IVRAMENTVM, quod appellatur PROMISSORIVM, vt quando aliquis iurat se daturum, vel facturum aliquid simpliciter sine aliqua causa, vel stipulatione, & sic continet promissionem de futuro, & de isto loquitur textus *in l. si quis pro eo. 56. in princ. ff. de fideiuss. & c. debitores. 6. de iureiurand.* & istud iuramentum non producit actionem de iure ciuili, nec obligat iurantem præstare operas patrono, *l. vt iurisiurandi. 7. ff. de oper. liber.* & notat Bart. *in d. l. si quis pro eo. 56. ff. de fideiussor. colum. 1. 2.* & Ioan. de Imol. *in repet. c. cum contingat. 28. colum. 23. cum tribus sequentibus. versic. circa tertiam, & c. de iureiurand.* sed de iure canonico est secus; quia potest agi ex tali iuramento, saltem implorando officium iudicis, dicit Imol. *in dict. c. cum contingat. colum. 26. in fin. & sequent. de iureiurand.* & hanc conclusionem firmat beatus Thomas *in sua summa secunda secundæ, quæst. 89. artic. 8.* vbi tenet, quod talis promittens tenetur ad obseruantiam iuramenti, si cum eo concurrat iudicium, & iustitia, vnde dicerē in isto casu, quod posset adiri iudex ecclesiasticus per viam denunciationis euangelicæ, per ea, quæ dixi supra *in tract. de denunciatione. in princ. huius 6. partis.* 34

[Ex iuramēto promissorio, & iure ciuili, & canonico oriri actionē, multi Dd. sentiunt, quos recēset Fachin. *lib. 3. controu. iur. c. 12.* Alii a. dicunt, iure ciuili non oriri actionē, neq; obligationem ex tali iuramento, sed officium iudicis saltem implorandum, quo is, qui iurat, compellatur ad obseruandum iuramentum, quam etiam sententiam probat Fach. vt veriorē, ex hoc fundamento; quod nullibi cautū reperiatur in iure ciuili, ex iureiurando actionem oriri, seu obligationē, præterquam in liberto, q̄ operas promisit. *l. 7. ff. de op. lib.* vbi Vlpian. inquit; vt iurisiurandi obligatio cōtrahatur, libertum esse oportet, qui iuret, & libertatis causa iurare. licet a. in hac lege libertatis tantū mentionem faciat Vlpi. & ex eo d. Marant. hic colligere videatur iuramentū extra casum libertatis, & sic ad operas præstandas nō obligare; tamen Caius *lib. 2. inst. tit. 9.* inquit, si libertus patrono, aut donū, aut munus, aut operas se daturū iurauerit, obligationem contrahi; nullam a. aliam personam hoc ordine obligari posse. Vnde patet libertum ex iuramēto ꝓmissorio, absq; stipulatione, omni casu obligari, de iure ciuili. Ad ius canonicum vero ꝙ attinet, licet gl. & pleriq; Dd. velint ex iuramento actionem oriri; tamen cum id nullo iuris canonici textu probari possit, putat Fachin. *d. cap. 12.* eum qui iurauit, per censuram saltem ecclesiasticam compelli posse, ad præstandum quod promisit, vt traditur *in c. vlt. de foro compet. lib. 6.* vide Fachin. *d. loc.* qui etiam respondet ad argumenta contraria.]

Ex

35 Ex† prædictis potest solui illud dubium, scilicet, VTRVM PACTVM NVDVM FIRMETVR IVRAMENTO? nam de iure canonico non est dubium; quia etiam sine iuramento ex pacto nudo oritur actio, vt est communis opinio omnium scribentium *in c. 1. de pact.* multo fortius, quando iuramentum interuenit, sed de iure ciuili non producit actionem pactum nudum iuratum, vt not. Innoc. *in c. 1. de eo, quod met. caus.* & Bald. *in l. fin. col. 2. C. de fideicom.* & Bal. *in l. 1. C. de oper. lib.* & idem Bal. *in authen. sacramenta C. si aduers. vend.* de qua materia vide Iasonem *in l. iurisgentium. 7. §. sed cum nulla 4. colum. 5. ff. de pact. & in l. si quis maior. 41. C. de transact.*

[Pactum iuratū vno solum casu, cum videlicet libertus patrono operas aut simile quid iureiurando ꝓmisit, iure ciuili actionē producit, *l. vt iusiurandi. ff. de operis libert.* & Caius *lib. 2. Instit. tit. 9.* quo etiam solo casu iure canonico actionem producere tradit Fachin. *lib. 1. controuers. cap. 100.* non aliis casibus, vt author hic sentit, cum id iure canonico nusquam cautum reperiatur. Et respondet ibidem Fachineus ad argumenta eorum, qui putant ex pacto iurato indifferenter actionem oriri; quem desuper adi.]

36 Secunda † SPECIES IVRAMENTI EXTRAIVDICIALIS est illud, ꝙ appellatur iuramentum assertorium, vt quando quis asserit aliquid esse de præsenti, vel de præterito, & iurat, vt quando iurat quis, se esse maiorem, vel Regem habuisse victoriā, vel simile, de hoc loquitur tex. *in c. omne. & c. vt nouerítis. 22. quæst. 1. & per tot. & l. si alterius. 3. in fi. C. si minor se maior. dix.* & not. Imol. *in d. c. cum contingat. col. 25. in fi. & col. 107. in princip. de iureiur.* Verum in minore fit differentia; quia si iurat verbaliter se maiorem, pōt probare contrariū: secus si realiter tactis scripturis, vt *d. l. si alterius. 3. C. si minor maior. se dix.* & de hoc iuramento assertorio similiter tractat Beat. Thom. *in sum. secunda secund. qu. 89. art. 7.*

37 † Tertia SPECIES IVRAMENTI EXTRAIVDICIALIS est, quod dicitur confirmatoriū? vt quando apponitur iuramentū in aliquo actu de se inualido, & per iuramentum firmatur. Exemplū est *in authen. sacramenta. C. si aduer. vend. & in c. cum contingat. 28. de iureiur.* Similiter in donatione inter virum, & vxorem quæ non valet, *l. 1. & per totum. ff. de do. inter vir. & vxor.* tamen firmatur iuramento, secundum Bar. & Alex. *in l. Seius & Augerius. 27. ff. ad leg. Falc.* & Abb. *in c. donatio. 8. de donat. inter vir. & vxor.* & Paul. de Cast. *in cons. 75. col. 2. in 1. vol.* & de isto iuramento tractat plene Bar. *in d. l. si quis pro eod 56. ff de fideiuss.* & Imol. *in d. c. cum contingat. 28. de iureiur.* vbi plura exempla ponit & Alex. *in consil. 43. & 59. in num. 1. colum. 1. & consil. 53. in 3. volum.* & Franc. de Aret. *in cons. 222. & 74.* & Andr. de Isern. *in c. 1 §. item sacramenta. de pace iuram. firm.*

38 Quarta † SPECIES IVRAMENTI EXTRAIVDICIALIS est iuramentum fidelitatis, quod tenetur præstare vasallus domino suo, siue sit vasallus feudatarius, siue burgensis, secundum Andr. de Isern. *in c 1 col. 1. qual. vasal. iur. deb. fidel.* † In quo iuramento SEX continentur. Primum, scilicet, quod iuret seruare dominum incolumem, tutum, honestum, vtilem, facilem, & præstare auxilium: quæ sex numerantur *in c. 1. de noua for. fidel. in vsib. feud.* & ibi per Andr. de Isern. & habetur plene *in decis. 265. consil. Neapol. in 4. & 5. colum.* 39

† Item, quando tale iuramentum præstatur domino Baroni, debet iurans excipere personam Imperatoris, seu Regis, quæ semper censetur excepta, scilicet, vt promittat dominum suum defendere aduersus quancumq; personam, contra Regem, *c. Imperialem. §. fin. & ibi Andr. de Isern. de prohib. feud. alien. per Freder. & in d. c. 1. in princ. de noua forma fidel.* 40

† Et hoc iuramentum potest præstari etiam per tutorem, vel curatorem, & procuratorem, secundum Alexand. *in consil. 10. colum. 3. in 2. volum.* 41

[Adde Gail. *lib. 1. obs. 84 numer. 5. cum ibi allegatis.*]

Item † non potest Baro exigere hoc iuramentū à vasallis sine mandato Regis, vel literis Regis, alias punitur priuatione feudi, & publicatione bonorum, vt est constitut. Regni, quæ incipit; *Comite vel Barone, &c.* & tenet Andr. de Isern. *in c. si minori, circa fin. si de feud. fuer. controu.* & habetur *in d. decis. 265. consil. Neapol. versicul. 20. &c.* 42

† Est & aliud iuramentum fidelitatis, quod appellatur iuramentum ligii, & proprie est illud, quod præstatur soli Imperatori, vel Regi, non autem inferiori; & in hoc differt iuramentum ligii à iuramento fidelitatis: & tunc quando vasallus iurat Regi, iurat indistincte ipsum defendere cōtra omnem personam, neminem excipiendo, & hoc est in alia *decis. consil. Neapolit. in numer. 307.* 43

† vbi declarat, quis dicatur ligius; nam exponitur quasi ligatus, & adstrictus Regi, vel dicitur à legalitate, quam tenetur seruare Regi contra omnem personam: vt notat Baldus *in l. vnica. §. in primo. 3. colum. penult. C. de cadu. toll.* & Andr. de Isern. *in constit Domini à vasallis, & in d. c. 1. de noua form. fidel.* & Ioan. Andr. *in Clem. pastoralis. § rursus. versicul. ligius, de re iudic.* & Franc. de Aret. *in consil. 151.* vbi etiā examinat de iuramento fidelitatis, quod tenetur præstare Episcopus Archiepiscopo, & quid si Episcopus sit exemptus, de qua materia tractatur *in c. dilecti. 13. de maior. & obed. & in c. cum olim. 14. el 2. & c. antiqua. 23. & ibi gloss. de priuil.* 44

† Quinta SPECIES IVRAMENTI EXTRAIVDICIALIS est iuramentum temerarium, vt quando aliquis calore iracundiæ iurat: nam si iuramentum est alias illicitum, non valet; si vero esset licitum, vt si quis iurat non exire domum, vel non ludere, vel aliud simile; tunc propter iracundiam non ligat, nec est periurus contraueniens. Tutius tamen est petere absolutionem ad cautelam, quę de facili conceditur, secundum Abb. *in c. sicut & infra. 19. de iureiurand.* & de hoc iuramento habetur *Deuteronomii cap. 6. & Ecclesiastici cap. 22.* & per Ioan. Chryso. super *Matt. cap. 5.* 45

† De eo tamen, quod 46

dixi de iurante non ludere, si tale iuramentum fieret sine iracundia, ita esset periurus ludendo, sicut videndo ludere vel mutuando pecuniam ludendi, & ita punitur æqualiter pœna contra ludentes inducta, tam is, qui ludit, tam is, qui videt ludere, vel pecuniã mutuat: ita tenet Bal. *in auth. interdicimus. in prin. C. de Epis. & cler.* vbi idem dicit in eo, qui docet ludentem. Multa alia exempla possent dari de hoc iuramento temerario, præsertim, quando quis ex praua consuetudine iurat, vt habetur *in c. iurauit. 22. q. 4.*

47 † Sexta SPECIES IVRAMENTI EXTRAIVDICIALIS est iuramentum illicitum, de quo loquitur tex. *in c. innocẽs. & per totam illam quæst. 22. q. 4.* & not. gloss. *ibi in summa.* Super hoc est sciendum, QVOD iuramentum POTEST DICI ILLICITVM altero de TRIBVS MODIS: vt habetur *in d. c. innocens.* Primo modo ex eo, quod iuratur. Secundo modo, ex causa extra veniente. Tertio, ex modo iurandi. Exemplum primi est, quando illud

48 iuramentum de se est prohibitum, & vitiosum; † Vt si quis iurat committere vnum delictum, quo casu non tenetur ad obseruantiam; quia tale iuramentum non ligat, *c. si aliquid. c. non est c. actione, & c. inter cætera. 22. quæst. 4.* & habetur per Abb. & Doctores *in*

49 *c. intimauit. 18. de testib.* † Idem etiam, quando quis iurat non ferre testimonium; quia, non obstante iuramento, potest examinari, secundum Abb. *in d. c. intimauit. 18.* idem in eo, qui iurat non esse de con-

50 silio, *l. fina. in princip. ff. ad municip.* † Idem in eo, qui iurat non fideiubere; quia potest, non obstante iuramento, fideiubere pro proximo in periculo constituto: vt not. Ioan. Andr. *in addit. Specul. in titul. de iureiur. in rubric.* de quo vide omnino Oldrad. *in consil. 90.* Et de his, & aliis similibus exemplis tractat plene Ias. *in §. item si quis postulante. 11. colum. 12. & sequen. instit. de act.* Paul. de Castr. *in consil. 345. in 1. vol.*

51 & Calder. *in consil. 9. in tit. de iureiur.* † Et quod iuramentum in male promissis non sit seruandum, tenet Andr. de Isern. *in c. 1. colum. 6 qui success. tenean-*

52 *tur. in vsib. feud.* † Exemplum secundi est, quãdo quis

53 post votum castitatis iurat ducere vxorem. † Idem, quando iurat adimplere omnia, quæ ab eo petentur; quia si petatur aliquid turpe, non tenetur implere iuramentum, *c. cum iuramento de homic. c. est et-*

54 *iam. & c. vnusquisque. 22. quæst. 4.* † Exemplum tertii est, vt si quis iurat per viscera Christi, vel per ventrem, vel per capillos, vel per membra pudibunda Christi; nam tale iuramentum dicitur blasphemia, vt inquit Bal. *in l. iurisiurandi. 2. in fin. C. de reb. cred. in l. vnica. C. si quis Imp. mal. & in l accusationem. 6. colum. 3. C. qui accusa. non poss.* vbi plus dicit, quod tale iuramentum est species hæresis, vt est tex. *in Auth. vt non luxu. hom. cont. nat. in rubro, & nigro. & c. si quis*

55 *per capillum. 22. quæst. 1.* † Eodem modo, si quis iurat per dæmones, vel aliam creaturam, est iuramentum illicitum, & peccat iurans; debet tamen seruare iuramentum, si id, quod iurat, non est prohibitum, *c. mouet. 22. quæst. 1.* not. Alexand. *in consil. 7. colum. penult. in 1. volum.* & habetur *in c. & si Christus. 26. de iureiur.* Reliqua circa hanc materiam dic, vt per Spec. *in tit. de iura. dela. per totum.* & per Modern. repetentes *rub. de iureiur.* & per Doc. *in locis superius allegatis.* † An autem iuramentum possit præstari 56 per procuratorem habentem speciale mandatum? Dic, quod sic in animam constituentis, secundum Bartol. & Alexand. *in l. qui bona. 13. §. si alieno. 13. ff. de damn. infect.* & Alexand. *in l. ad egregias. 15. in princip. ff. de iureiur. & in l. vulgo. ff. de in litem iur.* Robert. Marant. V. I. D.

[Iuramenta an pro solennitate necessario requirant tactum scripturarum, vide Ant. Tessaur. *decis. Pedem. 47. per tot.*]

De actorum editione.

SVMMARIA.

1 *Actorum appellatione, quæ scripturæ veniant.*
2 *Instrumenta & scripturæ productæ in iudicio, an dicantur esse de actis.*
4 *Exemplum scripturæ in actis registratæ, non facit fidem, nisi sit collationatum parte præsente, vel citata.*
5 *Acta iudicii voluntarii, veniunt actorum appellatione.*
6 *Exempla qualiter probent.*
7 *Edi an debeant instrumenta relata in instrumento producto.*
8 *Edi ante omnia an debent instrumenta relata in libello, num. 9. 10. 11.*
12 *Editio qualiter fiat.*
13 *Acta iudicii, & acta litis siue causæ quæ dicantur.*
14 *Actorum genus triplex reperitur.*
15 *Acta, gesta, & monumenta qualiter inter se differant.*
16 *Acta iudicii fieri debent parte præsente, vel citata, & absente per contumaciam, alias non probant, nec alteri parti præiudicant in casu, in quo sumus in contradictorio iudicio.*
17 *Acta iudicii ad alterius partis instantiam debent fieri, alias non valent.*
18 *Acta iudicii coram Iudice, vel eo mandante fieri debent, vt faciant fidem.*
19 *Obligatio penes acta curiæ recipi debet, coram Iudice, vel Iudice mandante, alias recepta extra locum iudicii, non valet, nec habet executionem paratam, num. 20.*
20 *Obligatio penes acta curiæ potest recipi, etiam absente creditore.*
21 *Acta per Notarium deputatum scribi debent, nec possunt per alium prosequi.*
22 *Acta iudicii scribi debent per Notarium à Rege creatum, vel per duos scriptores priuatos, de iure communi. Et quid seruetur in Regno.*

23 Princeps sine causa iuri gentium detrahere non potest.
24 Acta scripta per priuatum, in loco, vbi priuatus actorum magister esse consueuit, an faciant publicam fidem, & an communis error ius faciat, num. 25. 26.
25 Consuetudo tanti temporis, cuius initii non est memoria, priuilegii vim habet.
26 Acta reciproca scripta per priuatum, per alteram partem impugnari non possunt.
27 Scriptura inhabili vtens, non potest similem contra se productam impugnare.
28 Dicto vnius statur de voluntate partium.
29 Acta iudicii in scriptis celebrari debent, alias non valent, nisi in causis breuioribus.
30 Acta iudicii, an per testes probari possint.
31 Acta coram iudice, non requirunt testes; secus coram arbitro.
32 Testes debent adhiberi in sententiis.
33 Acta ante publicationem, publicam fidem non habent.
34 Attestationes non publicatæ, etiam semiplene non probant.
35 Acta non publicata, æquiparantur breuiaturæ Notarii.
36 Acta iudicii non possunt fieri in die feriato.
37 Libellus potest præsentari, & recipi die feriato, etiam ad honorem Dei.
38 Latro insignus potest mitti ad furcas, etiam die feriato ad honorem Dei.
39 Actus voluntariæ iurisdictionis die feriato exerceri possunt.
40 Testes etiam die feriato ad honorem Dei examinari possunt.
41 Acta pia, & requirentia celeritatem, fieri possunt die feriato.
42 Decretum super alienatione rerum minoris die feriato interponi non potest.
43 Debitor fugitiuus capi potest, etiam die feriato, ad honorem Dei.
44 Confessio etiam in die feriato potest in iudicio recipi.
45 Processus factus die feriato ad honorem Dei, valet, quando Iudicis iurisdictio erat tempore peritura.
46 Processus potest fieri die feriato, ad honorem Dei, in curia Principis.
47 Excommunicationis sententia die feriato ferri potest.
48 In causis carceratorum die feriato proceditur.
49 Actus omnes iudiciarii expediri possunt in feriis messium & vindemiarum.
50 Acta de die, & non de nocte fieri debent.
51 Acta iudicii, locum, mensem, diem, & annum, in quo celebrantur, continere debent, alias non valent.
52 Actis deperditis, & aliis de nouo confectis, si prima postea reperiantur, quibus potius debeat fides adhiberi, & secundum quæ debeat iudicari.
53 Acta omnia regulariter sunt edenda, alias potest appellari, & non edens præsumitur in dolo.
54 Actorum editio, est species defensionis.
55 Actorum editio, per Notarium iudice mandante fieri debet, & non aliter.
56 Attestationes testium ante publicationem edi non debent parti.
57 Interrogatoriorum copia parti dari non debet.
58 Allegationes iuris an debeant edi parti.
59 Notarius acta edere non tenetur sine salario.
60 Nomina testium non tenetur quis edere parti ante publicationem.
61 Acta debent edi cuicunque prætendenti interesse, etiamsi non sint ad eius instantiam celebrata; secus in instrumentis.
62 Acta debent edi sumptibus petentis.
63 Copia libelli sumptibus actoris dari debet.
64 Acta originalia non debent edi, sed solum copia; sub pœna falsi.
65 Acta edi debent, cum die, consule, loco, & tempore.
66 Acta semel edita, possunt millies peti iterum edi. Secus in instrumento; quia regulariter non editur, nisi semel.

DECIMVS actus, qui successiue consideratur in iudiciis, est ACTORVM EDITIO, super quo breuiter EXAMINABO TRES QVÆSTIONES PRINCIPALES. Prima erit, quid veniat appellatione actorum. Secunda, an indistincte omnia acta iudicii faciant plenam fidem, & qualiter. Tertia erit, qualiter ista acta sint edenda petentibus.

VENIO ad primam Quæstionem principalem, super qua concludo, † quod acta dicuntur omnes scripturæ in iudicio factæ coram Iudice, & scripturæ manu Officialis scilicet tabellionis ad hoc deputati: vt declarat Alexand. *in l. acta. 45. & in l. actorum. 46. ff. de re iud.* vbi dicit, quod etiam sententia venit appellatione actorum: idem tenet Abb. *in c. quoniam contra. 11. colum. 2. in fin. de probatio.* vbi vide Baldum plene declarantem, quæ scripturæ veniant appellatione actorũ, hoc etiam declarat Bal. *in auth. quæ supplicatio. col. 1. ver. licet scriptura, &c. C. de prec. Impe. off.* vbi dicit, quod non ex eo solo, quod scriptura est facta per Tabellionem actorum, dicitur de actis iudicii, si fiat coram iudice, vel iudice mandante, adde Bal. *in l. interrogatam. 24. C. de liber. causa* Bartol. *in l. illud. colum. 2. versic. deinde nota. & ibi etiam Bal. C. de sacrosan. eccl.* Card. *in Clem. sæpe. §. & quia, in 9. quæst. de verb. signif.* Alexan. *in l. stipulatio. 1. in prin. ff. de verb. obl.* & Bal. *in c. 1. §. item sacramenta. colum. pen. in fin. versic. quærit insuper, & c. de pact. iur. firm. tit. 53. in vsib. feud.* & quod sententia venit appellatione actorum, est tex. cum gloss. & Bar. *in l. in fraudem. 45. §. neque. 5. ff. de iur. fisci.* An † autem instrumenta,

1 (right margin, at "VENIO ... † quod acta")
2 (right margin, at "An † autem")

menta, & aliæ scripturę productę in iudicio, dicantur esse de actis, eo ipso, quod sunt producta? Innoc. *in c. cum in iure. in fi. de off. deleg.* tenet, quod ipsum instrumentum, quantum ad contractum & obligationem in eo contentam, non est de actis, sed sola productio instrumentorum & scripturarum, est de actis. Idem tenet Bald. *in l. is apud, 2. col. 3. versic. iuxta hoc quaritur, &c. C. de eden.* vbi per hoc infert, quod instrumentum productum in actis, editur sine die, & consule, sed solū editur dies productionis; quia quantum ad productionem est effectum commune instrumentum, iuxta *l. 1. §. edenda. 3. ff. de eden.* sed certe si ista opinio in hoc Innoc. & Bald. ita simpliciter intelligeretur, resultare possent aliqua absurda; & maxime; quia altera pars non posset petere copiam tenoris instrumenti producti in actis, sed solum copiam præsentationis ipsius. Nam si tenor non est de actis; ergo non est effectus communis, & sic non esset edendus; quod est contra *d. §. edenda 3.* Præterea, si in tenore instrumenti esset aliquod verbum faciens contra producentem & in fauorem aduersarii, nō posset aduersarius eo vti pro se; quia non est de actis, quod est contra not. per gl. & Moder. *in l. 1. §. editiones. 2. ff. de ed.* vbi habetur communiter, quod producens instrumentum in iudicio, censetur approbare omnia contenta in eo, etiam contra se facientia, & aduersarius potest eo vti pro se; sicut dicimus in testibus, qui deponere debent pro vtraq; parte: ita plene declarat Ias. *in d. §. editiones.* Vnde causa vitandi ista contraria, videtur esse dicendum, quod tam productio, quam tenor instrumenti producti sit de actis, maxime cum tota die videamus communiter practicari, quod eo ipso, quod instrumentum, vel alia scriptura producitur in iudicio, potest aduersarius petere eius copiam, & sibi editur cum die & consule, & cum toto tenore scripturæ: ergo tota est effecta de actis, & tota communis.
3 Puto in † ista varietate posse dari istā declarationem, videlicet, quando aliquis producit instrumentum in iudicio, & non facit illud registrari in actis de verbo ad verbum, sed solum Notarius scribit in actis, die tali, &c. talis produxit vnum instrumentum procurationis, vel debiti, vel aliud simile, quod incipit sic, & finit sic, &c. sed eius tenor nō apparet extensus in actis; puta; quia producens retinuit sibi instrumentum penes se; & tunc verum dicit Inn. & Bal. quod sola productio est de actis, & non tenor instrum. ex quo tenor non reperitur in actis, & dato, quod Notarius fecerit de eo mentionem quod viderit, non tamē in hoc sibi creditur, vt not. Alex. *in cons. 6. col. 2. in fin. in 4. volum.* & per Mod. *in auth. si quis in aliquo. C. de eden.* nam si tenor esset de actis, faceret publicam fidem; sicut alia acta absque eo, quod originale producatur, quod est falsum, secundum Alex. ibi, & Doct. *in d. auth. si quis in aliquo.* Sed si quæris, an isto casu possit aduersarius petere copiam tenoris instrumenti? dic, quod sic: nam licet non sit de actis propter deficientiam registrationis; tamen quia pars cœpit eo vti in iudicio per productionem, ratione huius vsus tenetur illud edere: ita tenet Bald. & Alex. *in l. si legatum. 2. ff. de ed.* per *d. l. 1. §. edenda sunt omnia. ff. de eden.* & tunc posset procedere opin. Bald. *in d. l. is apud. 2. C. de ed.* scilicet quod edatur sine die & consule. Nec semper sequitur illa consequentia, ista scriptura non est de actis; ergo non debet edi. Nam si quis facit mentionem de instrumento in libello per dictionem limitatiuam, tenetur illud edere ante litem contest. & tamen non est de actis: vt Bar. & Dd. *in l. edita. 3. C. de eden.* Quandoque producens instrumentum, facit ipsum registrari in actis, vel quia relinquit ipsum originale authenticum in actis cum præsentata sub tali die, &c. vel quia facit ipsum exemplari auctoritate iudicis, & facit ipsum collationari per actorū Notarium, cum fide sua in calce, quod ipse collationauit, scilicet, exemplum cum originali, & concordat de verbo ad verbum, & illa copia collationata relinquitur in actis, cōtinens totum tenorem instrumenti; originale autem recipitur per producentem, ne forte aliquo casu perdatur, & istud quotidie videmus seruare iudicia. Et tunc dico, quod totus tenor instrumenti de actis est, non solum ipsa productio, adeo quod illa productio illius copiæ registratæ & collationatæ faciat dictam copiam habere publicam fidem absque eo, quod producatur originale: ita tenet Bal. *in l. fin. in 5. q. C. de edicto D. Adr. toll.* & est de mente Spec. *in tit. de instr. edit. §. nunc dicamus. col. 4. ver. illud autem scias, &c.* pro hoc est gl. *in d. auth. si quis in aliquo.* & ibi etiam Bar. & cōmuniter Doct. & gl. Bar. *in l. chirographis. 57. ff. de administr. tut.* & Angel. *in §. illud. in Auth. vt fratr. fil. &c.*
Hoc tamen intellige & declara, † dummodo talis registratio sit facta parte præsente, & non cōtradicente, vel parte citata, alias nullam fidem faceret talis copia, quamuis collationata, ita tenet Alex. *in d. consil. 6. colum. fin. in princ. in 4. volum.* & est de mente Bart. & Dd. *in d. auth. si quis in aliquo. C. de ed.* quod not. perpetuo; quia raro hoc aduertunt litigantes, & actorum Notarii, vnde allegationibus iuris posses talem scripturam destruere. De reliquis autem, quæ veniunt appellatione actorum, traditur plene *in d. c. quoniam contra.* 11 *de probat.* tam in tex. quam in gl. & per Dd. ibi. Inter quæ adde, † quod non solum acta, quæ fiunt in iudicio contentioso, & contradictorio, veniunt appellatione actorum, sed etiam omnia alia, quę fiunt in iudicio voluntario, in quibus decretum iudicis interponitur. prout sunt tutelæ & emancipationes, & aliæ similes, secundū Innoc. *in c. 1. col. 3. de prob.* quæ alio vocabulo dicuntur acta forensia, secundum eum ibi. ex eo quia in foro agitantur. & not. etiam Bal. *in l. comparationes. 20. colum. 2. v rs. quarit etiam de forensi, &c. C. de fide instr.*
ADDITIO. Adde, quod † omnia exemplata & registrata, probant eo modo, quo probarent originalia, &

lia,& non vltra,neque plus;vnde quidquid poterit obiici & opponi contra originale exemplatum,omne illud potest obiici contra exemplatum, Bartol. & Doct. *in l.in testamento.19. la 1 ff. de cond. & demonstr.* de quo per Dd. plene *in c.quoniam contra.* 11.
7 *extr.de probat.*Item illud addas,†quod nedum debet fieri editio instrumenti producti in iudicio, quo quis vtitur, sed etiam eorum instrumentorũ ibi relatorum, secundum Bal.*in l.inciuilem.24.circa fi ff.de legib.*& Alex.*in cons.3.lib.2.col.1.*refert & sequitur Dec. *in l.edita.31.col.pen. circa fin C de eden.* & Aym. Crau. *in cons.92.lib.1.num.*15.Item est aduertendum, quod
8 vbicunque† in libello actoris fit mentio de aliquo instrumento, vel scriptura, super quibus fundetur intentio actoris,potest compelli,vt ante omnia exhibeat,vt detur reo occasio deliberandi,secundum Innoc.*in c.ex epistolæ.* 1. quem ibi omnes sequuntur, & Bal.*in l fin. C.de prec. Imp.offer.* & procedit conclusio indistincte,si in libello fit mentio limitatiue,taliter,quod aduersarius redditur dubius de narratis per actorem: puta, vendidisti talem pecuniam terræ,prout constat tali instrumento: secundum Bar. *in l.postquam.5.§.si dies.2.ff.vt leg.nom.caueat.& in l. edita.3.pen.col.C.de eden.* & ibi Bald. *in pen.char.* & Fel.
9 plene *in d.c. ex epistolæ.* Adeo † quod si fieret mentio instrumenti in libello narratiue, vt si dicatur: quæ omnia constant publico instrumento exinde confecto,non fit editio ante litem contestatam,secundum Bart.*in d.l.editæ.*& Doct. *in d.c.ex epistolæ.* tu autem dicas contrarium seruari in magna curia vicariæ, & aliis curiis, vbi extat communis stylus: quod si limitatiue vel narratiue fit mentio instrumenti in libello,semper fit editio,si petitur ad effectum deliberandi, vel fundandi exceptiones: & ita
10 practicatur. Sed † si actor negat se habere copiam instrumenti in promptu, proceditur ad vlteriora, secundum Rotam *in nouis.decis.33.* de quo statur iuramento actoris,& notat expresse Bartol.*in l.qui stipendia.9.in fin.C.de procurat.* & Felin.*in d c. ex epistolæ.*
11 *num.*27.Item si ille, † qui petit edi instrumentum, verisimiliter habere debet, vel habeat copiam instrumenti, qualitercunque fiat mentio instrumenti in libello,non tenetur libellans ante omnia edere,secundum Bal. *in l si legatum.2.ff. de edend.* & Rotam, vbi supra. nam si legatarius petit legatum virtute testamenti ab hærede,non tenetur edere testamentum ipsi hæredi; quia præsumitur habere notitiam contentorum in eo, de quo plene per Felin. vt supra,*num.*27. Et adde,quod in casibus, in quib.
12 ante† litem contestatam fit editio,sufficit ostendere iudici originale, & relinquere in actis copiam, secundũ Innocent. *in c. cum in iure.31.de offic. delegat.* Bald. *in l.2. C. de edend.* Abb. *in d.c.ex epistolæ.* 1. & ibi
13 Felin. *num.31.in med.* Petr. Foll.V.I. D. Ista † autem acta, quæ fiunt in iudiciis, quædam dicuntur acta iudicii proprie, & quædam acta litis, siue causæ, & differũt inter se: quia acta iudicii sunt illa, quæ tendunt ad iudiciorum solennitatẽ & ordinem, prout sunt citationes,libelli,satisdationes, & litis contestationes, publicatio, & conclusio, & alii similes actus; acta vero causæ, seu litis, sunt, quæ respiciunt factum pro victoria causæ obtinenda, prout sunt attestationes,cõfessiones,scripturæ, & aliæ probationes, ita declarat glo. *in Clem. sæpe.in vers. decisiones.& ibi etiam Card.in 3.notab.& in 2.quæst.de verb.signific.*& Abb. *in c.causam quæ.11.in 1. notab.de testib.*& propterea in materia ACTORVM solet † fieri DISTINCTIO TRIMEMBRIS, videlicet QVÆDAM sunt acta, quæ respiciunt litis ordinationem: & sunt illa,quæ modo appellaui acta iudicii. 14
QVÆDAM sunt, quæ respiciunt veritatis indaginem, & sunt illa, quæ modo appellaui acta litis, seu causæ. QVÆDAM sunt quæ respiciunt litis decisionem: & sunt sententiæ diffinitiuæ: de quibus plene per Bar.*in l.is,apud quem.2.C.de eden.& in l.cum lite mortua.2.ff.iud.sol.*Abb.Felin.& communiter Dd. *in d.c causam quæ.11.de testib.* in quib. locis plene declaratur, quæ acta pereant perempta instantia, & ad ibi dicta me remitto,&aliqua dixi in materia instantię,supra *in quinta parte principali huius tractatus.*
Quæ † autem sit differentia inter acta,gesta, & monumenta?Dic,quod acta proprie sunt illa,que sunt scripta coram Notario,& iudice,scilicet per ipsum Notarium actorum. Gesta, possunt dici ea, quæ sunt facta,sed non scripta.Item,gesta censentur facta magnorum principum, & omnia registrata in archiuis publicarum personarum,possunt appellari gesta.Sed monumenta dicuntur scripturæ publicæ & priuatæ, quas quis habet penes se extra iudicium ex eo; quia causam ipsius muniunt, quæ alio vocabulo appellantur documenta, vt habetur *in c. cordi.1. de appellat. lib.6.& authent.si quis in aliquo. C. de edend.* & ita hanc differentiam declarat Card. *in Clem.sæpe.§.& quia.in 8.quæst. de verb.sign.* Aliquando tamen acta & gesta confunduntur, & vnum & idem important: vt est tex. *in l.gesta.vlt. C. de re iud.* not. Bart. *in l.1.ff.de offic.procur. Cæsar.* 15

VENIO ad secundam quæstionem principalem, videlicet, an indistincte † omnia acta iudicii faciãt plenam fidem,& qualiter: super quæ oportet inuestigare, quæ requirantur ad validitatem actorum, adhoc, vt tanquam publica faciant plenam fidem? & dic, quod PLVRA requiruntur. ET PRIMO requiritur, quod fiant parte præsente, vel citata, & absente per contumaciam, alias non probant, nec alteri præiudicant;& in casu, in quo sumus in contradictorio iudicio, *l. de vnoquoque.47.ff. de re iud. l. nam ita diuus.39.ff.de adopt.l.si quando.19. C. de testib. & c.2.de testib.* SECVNDO requiritur, † quod acta fiant altera parte instante, adeo, quod debet apparere ex actis, ad cuius instantiam actus celebratur, alias acta non valent, ita tenet Angel.*in consil.286. colum.2.* vbi præcipue loquitur de sententia lata, quod non valeat, nisi appareat ad cuius instantiam 16 17

lata fuit. Vnde sententia nunquam debet ferri, nisi vna pars faciat instantiam, & faciat aliam partem citari ad sententiam, alias nō valet: ita tenet Imol. *in d.l de vnoquoque.* 49. *ff. de re iud* & Bartol. *in l.1. C vt qua des. aduoc.* Paul. de Castr. *in l. iudicio. 1. C de iud.* Ias. *in l. properandum.* 13. §. *& si quidem. col. 1. C. de iud.*

18 TERTIO requiritur, † quod fiant coram iudice, vel iudice mandante, vt not. Alex. & Imol. *in l. acta.* 45. *ff. de re iud.* glo. & Bald. *in l. illud* 19. *C. de sacrosanct. Eccl.* Bald *in l. interrogatam.* 24. *C. de lib. cau.* & Luc. de Pen. *in l. instar.* 2. *C. de iure fisc. lib.* 10. vbi per hoc in-
19 fert, † non valere obligationem receptam penes acta curiæ, nisi sit recepta coram iudice. Adde etiam, vel nisi recepta sit iudice mandante, vt habetur *in*
20 *decis.* 135. *consil. Neap.* vbi plus dicitur, † quod ratione iuramenti in ea appositi, potest recipi talis obligatio penes acta, etiā absente creditore. Et per hoc patet, quod istæ obligationes, quas quotidie recipiunt Notarii extra locum iudicii, & sine præsentia iudicis, & dicunt illas recepisse penes acta, non valent, nec habent executionē paratam: vt est de mēte Luc. de Pen. *in d. l. instar. C. de iure fisc. lib.* 10. & expressius tenet Matt. de Afflict. *in cōstit. Magistri camerarii, colum. penult. & constit. Cordi nobis colum. penult. in princ.* quod nota; quia quotidie Notarii actorum errant in hoc. ADDITIO. Adde hic ea, quæ dixi *in practica mea causarum criminal. in fragm. part. in tit.*
21 *de fideiussoribus.* Petr. Foll. QVARTO † requiritur, quod acta scribantur per Notarium actorum deputatum, adeo, quod ille Notarius, qui incipit scribere acta vnius processus, ille debet scribere reliqua; alias acta nō probant, nisi iste esset impeditus; quia tunc potest alius surrogari: ita tenet Bal. per illum text. *in l. vnica. C. de sport. in l. cessante.* 2. *C. quomod. & quand. iud.* Bar. *in l. 1. ff. de off. proconsul.* Bal. *in l. repetita.* 41. *C. de Episcop. & cler.* Lud. Rom. *in cons.* 285. Bald. & Paul. de Castr. *in l. testamenta omnia.* 19. *C. de testam.* [Adde Viuium *in syl. com. opin lib. 1. opin* 30. *num.* 9.]
22 QVINTO requiritur, † quod ille, qui scribit acta, sit Notarius creatus à Rege; alias acta scripta alia persona, non valent in hoc Regno; secus esset de iure communi: quia vbi non potest haberi Notarius, possunt adhiberi duo scriptores, etiam priuati, ad scribendum acta, quorum scripta faciunt publicam fidem in iudicio, vt est text. *in c. quoniam contra.* 11. *de probat.* imo dicit simpliciter Bald. *in l. comparationes.* 20 *col.* 3. *versic. quæritur etiam de forensi, &c. C. de fide instrum.* quod de mandato iudicis possunt scribi per alium, quam per Tabellionem. Sed hodie in Regno est iuri communi derogatum per constitutiones Regni, quibus inductum est, vt acta non fiant per aliam personam, nisi per Notarium creatum à Rege, & sic in hoc est correcta dispositio *d. c. quoniam contra.* 11. *de probat.* vt est constit. quæ incipit: *Magistri camerarii.* & ita illam constitutionem intelligit *ibi* Matth. *in penult. col.* scilicet, quod per eam sit derogatum iuri communi,

Sed certe ego puto, quod non fuit ista mens illius constitutionis, scilicet velle corrigere *d. c. quoniam contra.* Nam legum correctio semper est euitanda, vbi non apparet expresse, *l. præcipimus.* 32. *C. de appel. & l. sancimus.* 27. *C. de testam.* sed dico, quod potius illa constitutio est conformis iuri communi. Nam ius commune ponit duos casus, scilicet quod Magister actorum debet esse Notarius, vbi haberi potest; sed vbi deest copia Notariorum, possunt adhiberi duo probi & idonei viri, ad scribendum acta, quorum fides æquiparatur fidei tabellionis. Sed constitutio Regni prouidit solum in vnum casum, scilicet, quod Magister actorum sit Notarius, & in hoc est conformis iuri communi, & vltra non progreditur corrigendo ius commune de duobus scriptoribus. Ergo ille secundus casus, tanquam omissus per Regni constitutionem, debet remanere in dispositione iuris communis, *l. si cum dotem.* 22. *in princ ff. solut. matr. & l. commodissime.* 10 *ff. de liber. & posthum.* vt euitetur legum correctio. Præterea illa constitutio non dicit, quod siue possit haberi copia Notariorum, siue non, semper Magister actorū debeat esse Notarius creatus à Rege; alias acta non valeant; merito debet declarari, & limitari per legem antiquam iuris communis, scilicet, quod adhibeatur Notarius creatus à Rege, vbi copia Notarii haberi potest; alias sufficiant duo scriptores priuati viri idonei, vt lex noua distinguatur per veterem, *l. sed & posteriores. ff. de legib.* cum debeat lædere ius commune in minus, quam potest. Præterea ius commune in hoc fuit conforme iurigentium, secundū quod in ore duorum, vel trium, stat omne verbum, *c. nouit.* 28. *de iud. l. vbi numerus.* 12. *ff. de testib.* Vnde satis iniusta fuisset illa constit. quando in defectum Notarii voluisset detrahere fidei duorum testium, quos lex communis in hoc adhibuit, vt scriptores, & testes, æquiparando eos fidei Notarii; quia videretur detrahere iurigentium, quod sine causa † princeps huius seculi facere nō potest, 23 vt plene tradit Fel. *in c. quæ in Ecclesiarum.* 7. *colum.* 2. *& col.* 10. *& seq. de constit.* Ex quibus rationibus confirmo hanc conclusionem, quod dispositio *d. c. quoniam contra.* 11. *de probat.* non est hodie correcta in Regno, imo est in viridi obseruantia. Vnde etiam hodie in defectum Notarii possunt adhibere duos scriptores. ADDITIO. Adde quod isti duo viri, de quibus per Dom. Auctorem, debent esse idonei, & honesti, & bonæ famæ, secundum Hostien. & Ioan. Andr. *in c. quoniam contra.* & ibi plene per Paris. *num.* 153. debent etiam iuramentum præstare, secundum Felin. ibi post Bald. & ibi Barb. & Paris. & an omnes debeant scribere, vel sufficiat, si vnus scribat, & alter subscribat? & concluditur, quod vnus debet scribere, & alter subscribere, secundum Abbat. Paris. & omnes Doct. *in d. c. quoniam contra, extr. de probat.* Pet. Foller. V. I. D. Sed † iuxta hoc cadit quotidianum 24 dubium, In multis locis, terris, & ciuitatibus huius Regni

Regni est quædam antiqua obseruantia, quod in curiis solet esse vnus actorum Magister priuatus, & non Notarius, qui tolerante populo scribit acta iudicii, & coram eo partes litigant sine contradictione aliqua, quæro an acta scripta ab isto faciant publicam fidem, si forte altera pars videns se succumbere, vult venire ad hoc refugium miserorum, & allegare nullitatem actorũ, & processus? prout pluries hic casus mihi euenit in facto. Et certe nulli est dubium, quod scriptor talis, de iure communi, cum sit solus, nec per Regni constitutionem habet publicam fidem, vnde eius acta valent, posset esse dubium, an ille communis error populi, qui tenuit eum, vt actorum Magistrum, faciat ius: (iuxta ea, quæ tradũtur *in l. Barbarius. 3. ff. de offic. prætor.*) Super isto casu pro decisione pono hanc conclusionem negatiuam, quod talia acta non habeant publicam fidem; quia iste est casus expressus contra constitutionem Regni prædictam, quæ vult, quod quãdo Magister actorum est vnus, debet esse Notarius, & consuetudo contraria non posset tollere illam constitutionem; quia in prooemio Constitutionum, in fine, Imperator tollit omnes consuetudines, etiam futuras, quæ facerent contra illam constit. vt not. ibid. gloss. & probatur in alia constitutione, quæ incipit: *Puritatẽ*, vbi mandat primo seruari constitutiones Regni, & in defectum earum tunc seruentur consuetudines: vnde dato, quod populus per consuetudinem introduxisset, quod priuatus scriptor possit esse actorum Magister, non tamen potuit derogare constitutioni Regni. Nec obstat, quod communis error facit ius; quia in cõtrarium est veritas in casu isto, ex quo communis error non potest facere Notariũ eum, qui non est; vnde acta facta per talem Notarium putatiuum nõ valent: ita plene concludit Ias. *in d. l. Barbarius. de off. prat. col.* 12. super illa quæstione, an instrumenta facta per Notarium putatiuum valeant, & concludit quod non, & plures allegat; tanto fortius in casu isto, vbi populus scit eum non esse Notarium; vnde cessat ille communis error, in titulo Notariatus. Nam populus vellet tunc vendicare sibi auctoritatem Regiam, scilicet, creandi tabelliones, & publicas personas, quorum, & quarum scripturis detur plena fides, ꝙ fieri non potest, vbi per Ias. istam cõ-
25 clusionem LIMITO DVOBVS MODIS: † PRIMO, nisi esset cõsuetudo, cuius initii non esset memoria, quod semper in tali loco & ciuitate fuerunt Magistri actorum priuati, & non reperitur memoria interruptionis huius consuetudinis; nam tunc ex quo talis consuetudo habet vim specialis priuilegii Principis, puto quod talia acta facerent plenã fidẽ ex præsumpto priuilegio Principis, per ea, quæ not. Abb. *in c. super quibusdam. 26. § præterea. de verb. sign.* Pro hoc est tex. *in l. hoc iure. 3. §. ductus aquæ. 4. ff. de aq. quot. & æst.* tenet And. de Isern. *in c. imperialem. §. præterea ducatus. col. pen. in princ. de prohib. feud. alien. per Fred. & in const. si dubitatio. col. 3.* Nam per tantum tempus, cuius initii non est memoria, &c. præscribuntur omnia Regalia, & Principi reseruata: vt tenet idem Andr. de Isern. *in const. Quadragenalem. colum. 1. & in c. 1. versic. flumina nauigabilia. colum. 2. quæ sint regal.* ADDITIO. Adde Alex. sic concludentem *in consil. 120. in pen. colum. in lib. 7.* Petr. Foller. V.I.D. SECVNDO LIMITO, † quando duo litiga- 26
uerunt coram iudice, vbi erat scriptor priuatus, & ambo produxerunt sua iura coram illo priuato actorum Magistro, & fecerunt pariformiter per illum scribi reciprocos actus in iudicio, nulla ipsarum partium discrepante? nam si in fine causæ vellet altera partium annullare processum, tanquam scriptum per non publicam personam; dico, quod non debet audiri; quia censetur dictum scriptorem & eius fidem approbasse, patiẽdo ab eo examinari suos testes & alia sua acta scribi, vnde non potest modo illius fidem impugnare: & moueor per ea, quæ plene cumulat Iason *in l. 1. colum. 3. & 4. ff. de eden.* & idem Ias. *in l. hoc edictum. §. 1. colum. 3. ff. quod quisq; iur.* vbi plura exempla ponit de eo, qui vtitur aliqua † scriptura inhabili pro se, vel approbat ali- 27
quam personam in aliquo officio; nam non potest vlterius dictam scripturam, vel personam in eodem vel simili officio impugnare, vbi multos Doct. alleg. & ad ibi allegata me remitto. Nec posset obstare, ꝙ priuati vellent creare tabellionem; quia non creant, nec officium publicum sibi vendicant. Sed solum † dant fidem vni viro priuato, quod potest 28
fieri per partes, *l. Theopompus. 14. & ibi Bart. & Dd. ff. de dot. præleg.* & Bart. *in l. Lucius. 24. ff. de fideiussor.* sicut dicimus etiã in arbitro electo per partes, cui per cõpromissũm datur fides, vt stetur dicto ipsius. Eodem modo possunt partes eligere vnum scriptorem, cuius scriptis habeant dare plenam fidem in earum præiudicium, cum nihil repugnet, nec in aliquo lædatur hic publica vtilitas; imo in hoc casu suggerit æquitas illius edicti, *quod quisque iuris, &c.* ADDITIO. Adde, quod consensus partium facit vt credatur copiæ, cui alias nõ crederetur, secundũ Doct. *in auth. si quis in aliquo. C. de eden.* Item facit validare probationes, vel attestationes inualidas, secundum Innoc. *in c. cum causam. 37. in vltim. colum. in princ. in gloss. sua, in verbo, præsumptionem. de testib.* per Bald. *in l. fin. C. de testib.* Bart *in l. 1. §. 1 ff. de fer.* Abb. *in c. constitutus in fin. de testib.* Petr. Foller. V.I.D. Nam eo ipso, quod ego produco iura mea coram tali scriptore, & facio per eum examinari meos testes, & scribi omnia acta mea in processu, videor habere hanc intentionẽ, vt illa acta mea faciant publicam fidem, & prosint mihi ad victoriam obtinendam contra aduersarium meum, vnde non possum postea impugnare processum, quem semel approbaui: quia debeo pati, quod similiter acta aduersarii mei per eundem scriptorem recepta, faciant fidem contra me, propter æquitatem dicti edicti, per

ea, quæ not. Iason *in d.l.1.§.editiones.2.ff.de eden.* SE-
29 XTO requiritur, † quod acta reducantur in scriptis, nisi causæ essent breuiores: quia tunc non requiritur scriptura, per *authen. nisi breuiores, & ibi Bartol. C. de sentent. ex breui. recitan.* ita tenet Abb. *in d.c. quoniã contra. 11. in 5. nota per illum text. & ibi etiam Felinus de probat.* & declarat Anton. de Butr. *in c. cum ad sedem.*
30 *de restitut spoliat.* Et super † hoc potest cadere illud dubium, an acta iudicii possint probari per testes, & sic aliter, quam per scripturam. Nam secundum communem conclusionem, acta curiæ non requirunt testes; quia sine testibus habent publicam fidem. Bar. *in l. emancipatione. 11. C. de fide instrument.* & Bald. *in l. gesta. vltim. versic. quæro, nunquid acta, &c.*
31 *C. de re iud.* Quod † tamen notabiliter intellige ex actis factis coram iudice; secus si fiant coram arbitro; quia non valent sine testibus, etiamsi per Notarium scribantur: ita tenet Alexand. *in consil. 13. in 4. colum in 1. volum. & consil. 19. colum. 3. in 4. volum.* Quod nota perpetuo; quia poterit annullare multos processus arbitrorum: quia nunquam vel raro aduertunt in adhibendo testes in eorum actis, vnde ad quæstionem incidenter motam, dico, quod acta possunt probari per testes, dummodo deponant de tenore ipsorum, tex. *in l. quoniam. 21. C. de hæret.* & Bald. *in l. nec in arbitris. 4. col. 2. versicul. venio ad versic. si autem, C. de arbitr.* Quod tamen intellige, quando acta requirentia scripturam fuerunt celebrata in scriptis, & sunt deperdita; tunc enim possunt probari per testes; secus, si nunquam fuerunt scripta: quia ex quo non valent, non oportet ea probari per testes. Sed si sunt talia acta, quæ de necessitate non requirunt scripturam, possunt indistincte probari per testes, ita declarat Bal. *in d. l. emancipatione 11. C. de fide instrum.* & Lanfranc. *in d. c. quoniam contra. colum. 4.* & habetur per Canonist. *in c. Albericus. de testib.* ADDITIO. Adde, quod contrarium seruatur in actis factis coram arbitris electis secundum formam Regiæ pragmaticæ inter coniunctos, vt etiam dicit Alex. *in d. consil. 13.* & contra-
32 rium vidi seruari in quibuslibet arbitris. Ad † vnum tamen aduertas, quod cum vbi de generali consuetudine solent adhiberi, tenet in lectura sententiæ, licet alias non requirantur testes in actis; tamen in diffinitiuis sententiis, postquam ex consuetudine solent adhiberi, & consuetudo est optima legum interpres, *l. si de interpretatione. 37. ff. de legib.* debeant omnino adhiberi, alias non valerent, secundum gloss. & Ioan. de Imol. *in c. quoniam contra. 11. de probat.* & ibi refert & sequitur Lanfranc. *n. 16. in verbo, probationes.* & de actis coram arbitro vide dom. Baptist. de S. Blasio *in tract. de arbitr. num. 23.* vbi plene. *Petr. Foll. V. I. D.* SEPTIMO requiritur, quod acta
33 sint † in iudicio publicata: nam ante publicationẽ non habent publicam fidem, *l. gesta. vltim. C. de re iudic.* & Bald. *in l. publicati. 2. in 5 quæst. C. de testam.* Et
34 dicit † Bal. *in l. in bonæ fidei. 3. colum. 3. versic. item quæ-*
ritur. C. de reb. cred. quod etiam semiplene non pro- 35
bant attestationes non publicatæ. Acta † enim non publicata sunt ad instar imbreuiaturæ Notarii non solennis, vt not. gloss. & Bar. *in l. fideicommissa. 11. §. quotiens. 1. ff. de legat. 3.* & hoc requisitũ posset referri solum ad attestationes. Verum magis communis conclusio est in contrarium, scilicet quod coram eodem iudice, vel subrogato in eius locum, acta faciunt fidem, etiam sine publicatione: quia alias sequeretur, quod non valeret sententia lata, omissa publicatione, cuius contrarium tenet Bar. *in l. prolatam. 4. C. de sent.* & hoc tenet Abb. *in c. causam quæ. 19. colum. 2 de testib.* vbi optime declarat hanc materiam, & ibi etiam Franc. de Aretio, *in 1. & 2. colum.*
OCTAVO requiritur, † quod acta scribantur & re- 36
cipiantur in die non feriata, alias non valent, maxime si est dies feriatus ad honorem DEI, *l. final. C. de fer. & c. fi. de fer.* sunt tamen multi actus, qui possunt celebrari die feriato, qui signantur pro fallentiis ad hanc regulam.

ET PRIMO LIMITA † non procedere in por- 37
rectione libelli; quia potest offerri, & recipi in die feriato ad honorem Dei, *l. miles 11. §. sexaginta. 6. ff. de adult.* & idem in libello appellatorio, *l. quoniam. 1. & ibi Bald. C. de fer.* & not. Bar. *in l. ex quacunque. 2. ff. si quis in ius voc. non ier.* & vide, quæ dixi supra in capite *de lib. obl. in hac 6 parte.* vbi tractaui plene veritatem huius dicti. SECVNDO LIMITA in execu-
tione † facienda contra latronem insignem; quia 38
potest mitti ad furcas, etiam in die feriato, *l. prouinciarum. 10. & ibi Bart. & Bald. C. de fer.* TERTIO LI-
MITA, † in omnibus actibus voluntariæ iurisdi- 39
ctionis; quia possunt exerceri die feriato, prout est emancipare, adoptare, tutores dare, & instrumenta ac testamenta cõficere, & alia similia: ita tenet Spec. *in tit. de fer. §. sequitur, vers. quod si in feriis, &c. & versi. porro.* & Abb. *in c. conquestus. 5. col. 5. de fer.* & est tex. *in l. actus. 8. C. de fer.* QUARTO LIMITA † non proce- 40
dere in examinatione testium; quia possunt examinari in die feriato ad honorem Dei, dummodo iurauerunt in die non feriato, gl. est *in Cle. de off. del.* & est ritus magnæ curiæ *in n. 47. incip. Item, quod si detur, &c.* & dixi supra *in vers. testium productio.* & tenet Spec. *in tit. de fer § sequitur, vers quid si tunc testis,*
&c. QVINTO LIMITA, † in omnibus actib. piis, 41
& requirentibus celeritatem, de quibus *in l. ne quis. 1. & l. eadem. 2. ff. de fer.* An † autem decretum in alie- 42
natione rerum minoris possit interponi die feriata? Dic, quod non, secundũ Spec. *in d. §. sequitur, in fi.*
SEXTO LIMITA † in captura debitoris suspecti 43
de fuga, qui potest capi, etiam in die feriato ad honorem Dei. gl. est singularis *in l. fin. C. de fer.* Abb. & communiter Dd. *in l. si feriatus. 6 ff. de fer.* Bal. *in c. fin. ext de fer.* & Ias. *in l. cui. 2. col. 6. in prin ff. de iuris. om iud.*
SEPTIMO LIMITA † in confessione partis; quia 44
potest recipi in iudicio, etiam in die feriato secundum Bald. *in marg. in verb. feriæ, versic. vlt.* & Innoc. *in c.*

in c. vltra tertiam. 55 *de testib.* OCTAVO LIMITA,
45 quando † iurisdictio iudicis esset tempore peritura: quia tunc potest procedi tempore feriato ad honorem Dei & hominum, secundum Abb. *in c. fin. col. fi. de iud.* & Spec *in tit. de fer. § sequitur. vers. pen.* NONO
46 LIMITA, in † curia principis; quia in ea procedi potest die feriato, vt tenet Spec. *in tit. de fer. §. 1. vers.*
47 *est autem.* DECIMO LIMITA, in † sententia excommunicationis, quæ potest fieri die feriato, secundum Specul *in tit. d fer. § sequitur. vers. porro ea.* & Fed. de Sen. *in cons.* 11. VNDECIMO LIMITA, in
48 causis † carceratorũ; quia in eis procedi potest die feriato, *l. diuus* 9. *& ibi Alex & Dd. ff. de fer.* & habetur *in l. custodias.* 12. *ff. de publ. iud.* DVODECIMO genera-
49 liter LIMITA hodie in Regno, † quoad ferias messium, & vindemiarũ; quia omnes actus iudiciarii possunt in talibus feriis expediri, ex quo in Regno de consuetudine sunt sublatæ, & non seruãtur. gloss est in const. Regni, quæ incipit; *Baiulos omnes.*
50 NONO principaliter requiritur, † quod acta fiant de die, & non de nocte, *c. consuluit.* 24. *& ibi gl. & Abb. in fin. col. de offic. delegat.* & præsertim non potest ferri sententia de nocte, vt not. Dd. *in l. non minorem.* 20. *C. de transact.* Quid autem si extaret consuetudo cõtraria, in quibus casibus valeant acta de nocte? vide Ias. *in d. l. non minorem.* & Felin. *in d. c. consuluit. col. ante-*
51 *pen.* DECIMO † principaliter requiritur pro validatione actorum, quod in singulis inseratur locus, dies, mensis, & annus, in quo celebrantur, tex. est *in c. quoniam contra.* 11. *& ibi gloss in vers. tempora. de probat* & habetur *in c. Abbate sane. circa fin. de re iud. lib.* 6.
52 SED iuxta hoc posset cadere DVBIVM, † quod si sunt facta acta alicuius processus, & postea perditur processus, adeo, quod est necesse facere acta de nouo, deinde celebratis nouis actis reperitur primus processus: cui est dãda fides, & an credatur primis vel secundis actis? Dic, quod si nondum est lata sententia super secundo processu, creditur primo tantum, & non secundo, & secundum prima acta debet ferri sententia. Secus si esset sententia lata super secundis actis, antequam essent inuenta prima: ita tenet Andr. de Isern. *in const. Cordi nobis*

53 VENIO ad tertiam quæstionem principalem, scilicet, qualiter † sint edenda acta, super qua FIRMO nonnullas CONCLVSIONES VERAS, & communes. Et prima CONCLVSIO generalis est, quod omnia acta iudicilia, siue causæ ciuiles, siue criminales, debent edi litigantibus petentibus, *l. is apud.* 2. *cum sua materia. C de edend.* in tantum, quod si non edãtur, potest appellari, *l. supplicare.* 2. *C. vt lite pend. & c. perpetuus.* 12. *de fide instrum.* Probatur etiam *in l. qua.* 1. *§ edenda.* 3. *ff. de edend.* ea præsertim ratione attenta: quia actus iudiciarius eo ipso, quod factus est, censetur communis alteri parti, & ideo potest petere copiam, vt supra dixi, & habetur *in d §. edenda. & l.* 1. *§. editiones. & ibi nota. eod. titul.* Item si quis iudice mandante non vult acta edere, præsumitur in dolo, secundum Alex. *in l. vbi.* 8. *ff. de edend.* pro hoc est tex. *in l. non potest dolo.* 199. *ff. de regul. iur.* Potest etiam † assignari ratio; quia editio actorum, est spe- 54
cies defensionis. Patet; quia fit ad effectum, vt petens possit deliberare, si velit cedere, an contendere, *l.* 1. *in princ. ff de eden. & auth. offeratur. C. de litis contest.* Item fit ad effectum veritatis inuestigandę, vt dicit tex. *in d. l. is apud quem.* 2. *C. de eden.* nam habita copia facilius potest quis respondere confitendo, vel obiiciendo, & sic merita causarum partium assertione panduntur, *l. fin. C. si per vim, vel alio mod.* vnde iudex poterit de veritate causæ facilius iudicare, & ipsam veritatem inquirere, visis allegationibus vtriusque partis. LIMITA hanc † conclusionem, 55
dummodo talis editio fiat iudice mandante, alias sine mandato iudicis non tenetur Notarius actorũ edere acta, secundum Bald. *in d l. is apud quem.* 2. *col.* 1. *in princ. per illum tex. in versic. iubebit. vbi etiam Paul. de Castr. C. de edend.* Secundo LIMITA, † non proce- 56
dere in attestationibus testium, quæ ante publicationem edi non debent parti, sed debent esse secretæ penes iudicem & actorũ Notarium, timore subornationis, glos. est *in d. l. is apud quem.* 2. *per illum tex. secundum quintam lectur. C. de edend.* & ibi Baldus hoc expresse tenet *in* 2. *col. versic. venio ad quintam, & c. per §. quia vero in Authent. de testib.* Tertio † LIMITA 57
in interrogatoriis testium, quæ licet sint de actis, non tamen debent edi alteri parti ad euitandã subornationem testium, vt not. Abb. & Dd. *in c. per tuas. de testib.* & Alex. *in dict. l. is apud quem.* 2. *Cod. de edend.* Quarto LIMITA, † in allegationibus iuris, quæ 58
licet sint in actis productæ; tamen non debent edi alteri parti, ex quo fiunt ad meram instructionem iudicis: ita tenet Innocen. *in d. c. per tuas. de testibus.* & Alex. *in auth. iubemus. C. de iud.* contrarium tamen tenuit Ias. *in d l. is apud quem. col.* 2. *& in d. l.* 1. *§. edenda. ff. de edend.* & ratio est secundum eum; quia postquã allegationes sunt registratæ in actis, sunt effectæ communes; vnde debent edi, sicut alia communia, sed Matth. de Afflict. Doct. Neap. *in constit. si damna. col.* 12. tenet primam partem, scilicet quod non datur copia allegationum; & dicit, quod hoc iure vtimur. Ego puto esse distinguendum: Aut is, qui producit allegationes, facit scribi in eis præsentatam, & facit illa registrari in actis; & tunc teneo opinionem Ias. quod edi debent, per *d. l.* 1. *§ edenda* 3. *ff. de edend.* Aut non præsentat illas in modum actorum in processu, sed dat illas in manica iudicis, ad merã iudicis instructionem, & non vult quod sint de actis; & tunc procedat alia opin. scilic. quod non edãtur: ita quotidie video seruari in practica; quia tũc pars non potest petere copiam, ex quo non sunt effectæ communes, cum sint productæ extra processum, vnde finita causa potest producens illas sibi reaccipere, quia de necessitate non debent in processu remanere, cum non sint de processu. Quinto LIMITA, † dummodo afferatur salarium actorum Ma- 59

 gi-

gistro, alias sine mercede non tenetur edere acta, text. *in l. argentarius. 10 in princip. & ibi communiter*
60 *Doctor. ff. de edend.* Sexto LIMITA, † in nominibus testium in iudicio productorum, & examinandorum; quia ante eorum publicationem non tenetur pars, quæ vult aliquos testes examinare, edere nomina eorum alteri parti, ne subducantur, vel subornentur, sed soli iudici nominare tenetur: ita tenet Spec. *in tit. de teste. §. qualiter. versi. post hoc.* & Alex. *in l. 1.*
61 *§. editiones. 2. col. penult. ff. de edend.* Secunda † principalis CONCLVSIO in hac quæstione est, quod acta publica iudicii debent edi indistincte cuicunque suum interesse prætendenti: etiam si ad eius instantiam non sint ista acta celebrata, licet secus sit in instrumento, vt tenet Alexand. *in dict. leg. is apud quem. 2. C. de edend.* Bartol. & Modern. *in l. 1. §. editiones ff. de edend.* Angel. *in §. præcepta. in Authent. de defens. ciuit.*

[De instrumentorum editione, an, & quando tertio, cuius mandato confecta non sunt, edi debeant, vide Andr. Gail. *libr. 1. obseruat. 106.* vbi aliquot casus recenset, quibus instrumenta, vel literæ tertio edenda sunt.

62 Tertia CONCLVSIO est, quod † acta debent edi sumptibus petentis regulariter, secundum Cardin. *in Clem. causam. 22. quæst. de elect.* & per Doctor. *in*
63 *d. l. is apud quem. 2. C. de edend.* Fallit † in copia libelli primi, quæ debet dari sumptibus actoris, vt est gl. *in l. 2. in versic. oblatos. de appell.* & Card. *in Clem. sæpe. in princ. in 17. quæst. de verb. signif.* & est Regia pragm. quæ incipit: *Comparente.* Quarta CONCLVSIO est,
64 quod † acta originalia nullo modo debent edi parti, nec iudici appellationis, sed tantum copia actorum edenda est, & ibi per omnes Doct. *in c. quoniam contra. 11. de probat.* & gloss. Bart. & Doct. *in l. eos. 6. §. super his. 3. C. de appellat.* & habetur in Regia pragmat. quæ incipit: *Conclusionem.* vbi imponitur pœna falsi Notario edenti originalem processum. Quinta
65 CONCLVSIO est, † quod acta debent edi cum die, & consule, loco, & tempore, vt *d. c. quoniam contra. 11 & ibi gloss. in versic. tempora.* & ibi communiter Doct. ponunt, not. Bald. & Doct. *in l. is apud. 2. C. de edend.* Alexand. *in l. 1. §. editiones. colum. 2. ff. de edend.* De practica autem, qualiter sit facienda ista editio per Notarium, vide Spec. *in tit. de instrum. edit. §. postquam. in fin. versic. postremo.* & de multis aliis in materia editionis vide plene per Felin. *in cap. 1. de probat.* & per Bald. & Mod. *in d. l. is apud quem. C. de edend.* vbi
66 est propria materia. Sexta CONCLVSIO † est, quod acta debent edi, toties quoties quis petit sibi edi, etiam millies, siue amiserit prima acta edita, siue non. Et in hoc differt ista editio ab editione instrumenti, quæ non fit nisi probetur amissio, ita tenet Paul. de Castr. *in l. veluti. 7. §. hæc vox. & ibi communiter Doct. ff. de edend.* & Alex. *in l. 2. C. eod. titul.* Illud autem, quod dixi de editione instrumenti, intelligas quando instrumentum continet tale, quod dependet ex voluntate duorum; secus si dependet ex voluntate vnius, scilicet petentis editionem; quia millies potest peti, & datur, siue sit amissum, siue non, & sine aliqua auctoritate iudicis: ita tenet Specul. *in tit. de instrum. edit. §. postquam. versic. 1. & vers. sed nunquid.* Bald *in l. ne casu. 2. C. de discuss. libr. 10.* Alex. & Doct. *in d. l. veluti. §. hæc vox ff. de edend.* & Iason *in l. si quis. 6. §. prætor ait. 8. in 5. notab. ff. de edend.* pro hoc est text. *in l. vnum. ff. de testam. in l. Sempronius Proculo. 47. ff. de leg. 2. & l fin. ff. de his, quæ in test. delen.* Robert. Marant. V.I.D.

De processus publicatione.

SVMMARIA.

1 *Publicatio processus, quare & qualiter fiat, & quis sit eius effectus, & an sit de ordine iudicii.*
2 *Decretum primum, præambulum est ad secundum.*
3 *Publicatio processus, fit ipso iure in regno, eo ipso quod labitur terminus probatorius.*
4 *Publicatio omissa, vel facta die feriato, non vitiat processum.*
5 *Publicatio facta de voluntate partium, non validat depositiones testium non rite examinatorum.*
6 *Delegatus, cui commissa est testium receptio, non potest illorum attestationes publicare.*
7 *Publicatio non requiritur, quando testes vtraq; parte præsente, sunt examinati: sed solum quando in secreto.*
8 *Publicatio prius potest fieri in attestationibus vnius partis; quando citius expeditæ fuerunt, & postea alterius.*

VNDECIMVS actus, qui successiue emergit in † iudicio, est publicatio processus: nam elapso termino probatorio, siue sint productæ probationes, siue non, potest altera partium instare, vt fiat publicatio in causa, & fit ad effectum, vt partes possint recipere copiam examinis testium, ex tunc in antea. Item fit vt seruetur ordo iudicii: quia publicatio est de ordine, secundum Bartol. *in l. prolatam. 4. C. de sent.* Item per eam datur maius robur attestationibus, vt habetur *in l. gesta. vltim. & ibi per* Bald. & Doct. *C. de re iud.* & per Canonist. *in cap. causam quæ. de testibus.* & Bart. *in l. solam. 4. C. de testib.* Est enim ordo † præambulus ad conclusionem in causa, quæ postea sequitur, sicut dicimus de primo decreto, quod est præambulum ad secundum, vt tradunt Mod. *in l. iubere cauere. 4. ff. de iurisdict. omn. iud.* & Bart. *in l. si finita. 15. §. Iulianus. 16. de damn. infect.* Fit autem ista publicatio partibus præsentibus, vel altera parte citata, & contumace: alias non valet, ex quo pars per eam potest lædi per regulam *l. de vnoquoq;. 47. ff. de re iud.* Notarius ergo actorum, de mandato iudicis scribit in processu; *die tali, &c. facta est publicatio in præsenti causa, seu processu: præsentibus partibus,*

tibus, vel altera parte absente, citata tamen ac relata, &c. ita hæc omnia declarat Baldus *in d. l. gesta. vlt. C. de reiudic. colum. 1. versic. quaro qualiter, &c.* & ex tunc censetur præclusa via producendorum testium, nisi in casibus, quos ponit Bartol. *in authent. atqui semel. C. de probat.* & Abb. & Doct. *in c. fraternitatis. 17. de testibus.*

[Adde Gail. *lib. 1. obseruat.* 105. vbi agit de publicatione attestationum, & aliquot casus recenset, quibus post publicationem, testes adhuc examinari, vel noui produci possunt. An autem istis casibus, quibus testes facta publicatione denuo examinari possunt, & in causa repulsæ, item in causa appellationis, articuli, vel positiones idem continentes vel directo contrarii proponi, & testes iidem, vel noui desuper produci possint, & an minoribus, ecclesiæ, mulieri, & fisco id liceat? vide Trentacinq. *lib. 2. tit. de probat. resolut.* 4.]

3 Hodie autem † in Regno fit publicatio ipso iure, eo ipso, quod labitur terminus probatorius; siue sint testes examinati, siue non, nisi pars infra quatuor dies post lapsum terminũ probauerit aliquod iustum impedimentum; quia debet allegare, quod publicatio habetur pro non facta ob tale impedimentum, &c. de hoc est Regia pragmat. quæ incipit: *Cursu dilationum. in princ.* vnde, lapso termino, non oportet petere publicationem fieri, sed instare, vt declarent ipsam esse factam ipso iure. An autem

4 possit omitti ista publicatio, & si † procedatur ad vlteriora, ea non facta, an valeat processus? Communis conclusio est, quod sic: ita plene tenent Abb. & Felin. *in c. cum I. & A. 22. de re iud.* & Bart. *in l. prolatam. 4. C. de sentent.* & Petr. Phil. Corn. *in consil.* 102. *colum. fin. in litera R. in 1. volum.*

[Adde Gail. *libr. 1. obs. 105. num. 1.* vbi dicit, hanc esse communem opinionem: cum publicatio testium non sit de substantia processus.]

Plus etiam dicit Petr. Philip. Corn. *ibid.* quod etiam si publicatio fiat in die feriato, non per hoc vitiatur processus: tanto magis hodie in Regno, per iura etenim municipalia sæpius allegata, sunt sublata omnia substantialia iudiciorum iuris positiui, & sic potest sine dubio omitti publicatio: imo nunquã potest dici omissa, ex quo semper tacite fit ipso

5 iure, per *d. pragm.* Quid † autem, si testes in processu fuerunt non rite recepti, deinde sunt publicati de consensu vtriusque partis, an per hoc validetur eorum depositio? Dic, quod non: ita tenet Bald. *in authent si quis in aliquo. col. 1. versic. iuxta primam rationem, &c. C. de edend.* & ita tenet Innocent. *in c. significauit. 41. & in c. cum causam. 37. de testib.* quod nota; quia prima facie quilibet diceret contrarium, sicut dicimus in exemplo publicato de communi consensu, quod facit fidem, secundum Baldum *ibi.* sed

6 in testibus est contrarium. Sed quæritur, † pone, quod iudex commisit, seu delegauit alicui testium exceptionem, & examinationem, an ipse idem delegatus possit eos publicare? Dic, quod non, sed debet examen clausum remittere ad delegantem, & coram ipso delegante fiet publicatio, secundũ Bart. *in l. cum ab initio. 4. circa fin. ff. quemadmodum testam. aperian.* Requiritur autem † ista publicatio, quando testes sunt recepti in secreto: secus si vtraq; parte præsente, prout solent quandoque iudices summatim cognoscendo; tunc non requiritur alia publicatio, secundum Bald. *in authent si quis in aliquo. colum. 3. in fin. vers. sed aduerte, &c. C. de edend.* Reliqua de materia publicationis testium, vide per Specul. *in tit. de teste. §. sed vtiliter. per totum.* Quid † autem si citius sint expeditæ examinationes testium vnius partis, quam alterius, an possit peti fieri publicationem, quo ad illas tantum, & postea completis aliis, fiat iterum alia publicatio in aliis? Dic, quod sic, de hoc est ritus magnæ curiæ, *in num.* 190. incip. *Item seruat ipsa curia, quod si examinationes, &c.* licet in fine illius ritus dicatur, quod ista non sunt in vsu. 7 8

Robert. Maran. Ven. V. I. D.

De incidenti criminali, contra aduersarium, falsi quid producentem.

SVMMARIA.

1. *Criminale incidens, vtrum, & qualiter possit exerceri in iudicio ciuili. Quod reducitur ad practicam, prout in num. 3.*
2. *Testis punitur de falso à iudice, coram quo falsum deposuit.*
4. *Clericus falsum deponens coram iudice laico non potest per eum puniri.*
5. *Clericus etiam de mandato sui Episcopi non potest puniri, neque torqueri per iudicem laicum.*
6. *Laicus, qui coram iudice Ecclesiastico falsum deposuit, per iudicem Ecclesiasticum, & secularem puniri potest.*

DVODECIMVS actus, qui successiue emergit in iudiciis, est † ACCVSATIO INCIDENS; quia plerunque facta publicatione, & recepta copia processus, altera partium aduertit in processu esse aliquam falsitatem in testibus vel scripturis, & vult aduersarium accusare de falso, vtrum, & qualiter possit istud incidens criminale exerceri in iudicio ciuili? videamus; & certe ista accusatio potest obiici lite pendente, vt habetur *in l. nullum. 14. C. de testibus.* per Abb. & Ioan. de Anan. *in c. 1. de fal.* & Bald. & Doct. *in l. si postuletur. fin. C. de fide instr.* est ritus magnæ curiæ *in num.* 195. incip. *Item seruat dicta curia non concedere, &c.* Verum, si quæris an faciat supersederi in causa principaliter intentata? dic, si quæstio falsi mouetur contra testes, proceditur interim in causa; secus si mouetur contra principalem, qui testes, vel scripturã falsam produxit: ita tenet 1

ner Bald. *in d. l. si postuletur. fin. circa fin.* & Bald. *in l. si quis testibus.* 17. *colum.* 2. *in fin vers. quaero posito, &c. C. de test. b.* de qua materia vide aliqua per Matth. de Afflict. *in constit. Si ciuiliter agens. col pen. & fin.* vbi alle-
2 gat quandam nouellam const. Regis Cath. Et † potest tunc testis falsus puniri per iudicem, coram quo deposuit: etiam si alias esset suus incompetens iudex; quia ratione suae falsae depositionis efficitur de eius foro, vt *d. l. nullum.* & ibi Bald. & Sal. & habetur *in d. c. 1. de crim. fals.*

[Huic aduersari videtur *l. diuus Pius.* 31 *ff. ad l. Cornel. de falsis.* ideo Bartolus, Bossius, Clarus, item Couarr. *pract. quaest. cap.* 18. *nu.* 8. conciliationis gratia in hanc distinctionem iuerunt, quod videlicet iudex ordinarius, itẽ delegatus à principe punire possint testem falsum, licet nullam alioqui in eum iurisdictionem habeat; delegatus autẽ inferioris nõ item; sed cum nullum huius distinctionis vestigium in supra allegata lege reperiatur; rectius illi docent, qui dicunt, quemlibet iudicem, qui de crimine cognoscendi, illudque puniendi potestatem habet, punire posse testem, falsum coram se deponentem, licet testis ille fori praescriptionem, & alium iudicẽ habeat, apud quem conueniri, & à quo puniri debeat, de quo vide Fachin. *lib.* 9. *controuers. iur. cap.* 26. Priorem autem opinionem sequitur Viuius *in syl. comm. opin. lib.* 3. *opin.* 910.]

3 Ex hoc † autẽ inoleuit practica, quod facta publicatione in causa, pars, quae vult aduersarium accusare de falso, solet ipsum interrogari facere, si vult vti testibus, & scriptura per eum productis, & si ille dicit, quod sic; potest tunc accusare, & falsitatẽ probare, qua probata punitur ad amissionem causae, & est Regia pragm. quę incipit: *Testem falsum.* vltra quam poenam punitur etiam poena falsi, vt ibi dicitur, & probatur etiam *in l. in fraudem.* 45. §. *quoties.* 7. *ff. de iure fisc.* Dicta autem interrogatio fit ad effectum, vt si aduersarius dicit, se velle vti, non possit postea renunciare testibus infra octo dies post publicationem, & euitare poenam: vt dicitur *in d. pragm.* & de hac materia, & qualiter debeat fieri responsio ad istam interrogationem, videlicet simpliciter, vel conditionaliter, tractatur *in dict. decis.* 189. *consil. Neap.* & dixi de instrumenti productione supra, *in* 8. *actu. versic. Quid autem si producatur instru-*
4 *mentum falsum, &c.* Sed † quid, si fuit productus clericus in testem coram iudice laico, & falsum deponit, an possit puniri per iudicem laicum? Baldus *in d. l. nullum.* 14. *C. de testib.* tenet, quod sic. Sed magis communis opinio est in contrarium, per *cap. si diligenti.* 12. *de foro competen.* nam si clericus deliquit coram iudice Ecclesiastico, non suo, verum est quod potest per eum puniri; secus per secularem, ita tenent Innocen. Ioan. Andr. & Ant. de Butr. *in c. verum.* 7. *de foro competen.* Ioan. de Ana. *in d. c. 1. col. 1. de crimin.*
5 *fals.* & habetur *in decis.* 230. *consil. Neap.* Iudex † enim secularis nõ potest imponere manum in clericum, causa puniendi, etiam de mandato sui Episcopi; adeo quod etiam si Episcopus mandaret iudici laico, quod clericum torqueret, vel verberaret, non posset hoc facere, sed capere tantum potest ex suo mandato, scilicet Episcopi, & remittere eum Episcopo. Ita tenet Ioan. de Anan. *in c. 2. col. 2. in fin. de crim. fals.* & Petr. de Anch. *in c. vniuersitatis.* 24. *in fin. de sentent. excomm.*

[De praedicta quaestione, An clericus falsum testimonium dicens coram iudice seculari, ab eo puniri possit? & triplici Doctorum ea de re sententia, vide Fachin. *lib.* 9. *controuer. cap.* 27. vbi veriorem & communiorem dicit: clericum non posse à iudice seculari puniri, nec in persona, nec in aere, de quo vide etiam Couarr. *pract. quaest. c.* 18. *nu.* 8. & alios à Fachineo *d. cap.* 27. *lit. A.* allegatos, qui etiam eius sententiae rationes assignat, & respondet ad contraria, cui adde etiam Viuium *in syl com. opin. lib* 1. *opin.* 103.]

6 Quid † autem econtra? pone, quod laicus fuit examinatus coram iudice Ecclesiastico, & falsum deposuit, an possit puniri per iudicem Ecclesiasticum, & secularem? dic, quod potest per vtrumque iudicem puniri, & habet locum praeuentio, si is, coram quo prius accusatur, procedit contra eum: ita habetur *in decis.* 219. *consil. Neapol.* vbi plures allegantur. Vbi etiam plus dicitur, quod dato, quod laicus procedat contra talem testem, & puniat eum: potest nihilominus etiam iudex Ecclesiasticus procedere, & punire eum poena Ecclesiastica, per ea, quae habentur *in cap. felicis.* 5. *de poen. libr.* 6. *& in aliis locis ibi allegatis.* Robertus Maranta Venusin. V. I. D.

De testium repulsa. Et quae, quotve sint ad eius vsum necessaria. Et quibus illa contingat.

SVMMARIA.

1 *Repulsa testium qualiter, & quando petatur, & quis terminus detur ad eam: & quid repulsa repulsae.*
2 *Repulsa testium fit contra personas, vel contra dicta: & vt concedatur, alterum de tribus requiritur, maxime protestatio.*
3 *Repulsa contra testes debet crimina in specie continere, nec sufficit probare in genere, quod quis sit criminosus.*
4 *Testis deponens in fauorem partis aduersae non facit fidem, cum pars aduersa fuit protestata, se eum velle repellere.*
5 *Repulsam petens, & non probans, saltem semiplene, punitur ad decem tarenos. Idem si producit articulos impertinentes.*
6 *Testes debent citari, & etiam examinari intra terminum datum ad repulsam, & eo lapso, non admittuntur.*

7 *Repulsa testium, dicitur odiosa.*
8 *Repulsa testium, an possit simul fieri in primis capitulis causæ principalis.*
9 *Repulsa non fit contra scripturas, sed solum contra testes.*
10 *Producens testem pro se, an possit eum reprobare in eadem, vel alia causa. & num. 11.*
12 *Producens testem, potest illum, quo ad eius dicta repulsare.*
13 *Repulsa, an & quando admittatur in causa appellationis.*
14 *Repulsa an admittatur in causa attentatorum.*
15 *Repulsam opponens, & non probans contra testes, an teneatur iniuriarum.*
16 *Repulsa non permittitur in testibus per producentem approbatis.*
17 *Repulsa non conceditur in crimine læsæ maiestatis.*
18 *Repulsa non admittitur in causa blasphemiæ Dei.*
19 *Repulsa in causis summariis, vbi semiplenæ probationes sufficiunt, non admittitur.*

TERTIVSDECIMVS actus, qui successiue emergit in iudicio, est REPVLSA TESTIVM.
1 Nam † facta publicatione processus, si aliqua partium habet testes contrarios, qui valde vigent contra eum, potest in iudicio petere terminum ad repulsam, qui terminus conceditur per iudicem, & est medietas primi termini probatorii, vt deciditur per Regiam pragm. quæ incip. *Cursu dilationum.* & petitur iste terminus immediate post lapsos octo dies, concessos per dictam pragmaticam, ad percunctandum processum; quo termino dato ad repulsam elapso, ipso iure censetur publicatum in causa repulsæ. Sic diximus supra de publicatione in causa principali. Et facta dicta publicatione, si altera pars videt se grauari per dictam repulsam, id est, quia sui testes reprobati: potest petere nouum terminum ad repulsam repulsæ, & datur sibi medietas termini dati ad repulsam, & elapso hoc termino, fit publicatio super ista repulsa repulsæ: & vlterius non datur alia repulsa, ne procedatur in infinitũ: ita hæc omnia habentur in dicta pragm. *Cursu dilationum.* Pro aliquali tamen introductione iuuenum, ad hanc materiam formo TRES QVÆSTIONES. PRIMA erit, qualiter debeat fieri ista repulsa testium. SECVNDA, an possit quis reprobare testes per eum productos. TERTIA erit, an testes possint repulsari in causa appellationis, qui non fuerunt reprobati in causa principali.
2 AD † PRIMAM QVÆSTIONEM est sciendum, quod repulsa fit altero de duobus modis, videlicet, vno modo contra personas, alio modo contra dicta testium. Item præsuppono, quod repulsa non conceditur petenti, nisi concurrat alterum DE TRIBVS REQVISITIS, quæ traduntur *in c. præsentium. 31. de testib.* PRIMVM est, quod ante publicationem sit protestatus, se velle reprobare testes, & ex hoc inoleuit illa practica, qua quotidie vtuntur procuratores: vt tempore quo comparent visuri iuramenta testium, protestentur contra personas testium, & dicenda per eos, non tamen nego, quin quandocunque in alio actu ante publicationem possit fieri dicta protestatio, vt *d. c. præsentium. 31 de testib.* vide Francisc. de Aret. de veritate huius dicti. Hoc tamen intellige, quando testis haberet aliquem defectum, per quem reprobatur fauore ipsius reprobantis; quia tunc requiritur protestatio: alias videtur consentire, & testem approbare. Secus, si defectus esset in odium ipsius testis, vt quia esset excommunicatus, vel bannitus: quia tunc etiam sine protestatione potest repulsari: ita declarat Baldus *in leg. si quis testibus. 17. colum. 2. in fine. versic. dubitatur hic, &c. C. de testib.* licet subdat, quod cauti Aduocati semper interponunt dictam protestationem eo modo, quo supra. SECVNDVM requisitum est, quando probat, quod post publicationem habuit notitiam de defectibus, & exceptionibus, contra testes: idem si forte fuisset absens tempore receptionis testium, vsque ad publicationem, secundum Baldum *in dict. l. si quis testibus. versic. dubitatur hic, &c. circa finem.* & not. gloss. & Bald. *in l. laudabile. 4. C. de Aduoc. diuer. iudic.* TERTIVM requisitum est, quando non fuit protestatus, & iurat se non petere repulsam ex malitia; alias sibi non conceditur, vt *in c. præsentium. 31. de testibus.* vbi ista traduntur. REVERTOR nunc † AD PRIMVM MODVM repulsandi, scilicet, contra personas testium: quo casu non sufficit allegare crimina in genere, dicendo, qualiter sunt homines malæ vitæ, fures, adulteri, vel quid simile: sed est necesse, quod criminaliter opponantur in specie, puta, quod fecerunt tale crimen, tale furtum, vel simile: ita tenet Bartolus *in l. testium. 3. §. lege Iulia. 4. ff. de testib.* Bald. *in authent. si dicatur. in fine. C. de testibus.* & Bartol. *in l. 1. in fin. C. de testibus.* pro hoc est text. *in c. præsentium. 2. §. testes. de testibus. lib. 6.* 3

[Adde Viuium *in syl. comm. opin. 925. lib. 3. nu. 1.* vbi ostendit hanc esse communem opinionem.]

Et similiter quando vult quis repulsare dicta testium, debet in specie obiicere, quod sint falsarii: quia fasum deposuerunt ob talem rationem, & in tali loco examinis. Item, quod sint varii in eorum dictis, in tali loco examinis, &c. iuxta *l. qui falsa, aut varia. 16. ff. de testib.* & not. per Bart. *in l. eos. 27 ff. de fal.* Item; quia sunt singulares, iuxta not. Bald. plene *in l. testium. 18. C. de testibus.* Item; quia non deponunt de sensu proprio: iuxta not. per Alexandr. & Modern. *in l. ære est. ff. si certum petat.* & dixi supra de testium productione, & sic de aliis similibus. Pars vero contraria eodem tempore facit articulos comprobatorios, putando, quod sunt homines bonæ vitæ, & emendatæ, & quod per triennium perseuerarunt in eorum bonis moribus, & emendatione: quo casu per tantum tempus præsumuntur

tur boni & emendati, text. est, & ibi Angel. *in fin. iu
Authent. de monachis.* § 1. Item, potest articulare,
quod non sunt varii; sed reducibiles ad concor-
diam: iuxta not. per Alexand. & Doctores *in l. mu-
tuum. 2. §. creditum. 3. ff. si certum petat.* Felin. *in cap.
cum tua. c. in nostra. & ibi gloss. de testib.* & Bartol. *in l.
Gallus. 29. §. ille casus. 15. ff de lib. & posthum.* & sic pa-
tet ex prædictis, quando repulsentur testes, quo ad
4 personas, & quando quo ad dicta. Vnum † tamen
scias, quod illa protestatio, quæ fit contra testes,
habet vnum mirabilem effectum, qui est talis: vi-
delicet, quod si contingat testes deponere aliquid
in fauorem alterius partis protestantis, nō faciant
fidem in eius fauorem; & ratio est; quia per dictam
protestationem censetur declarare se nolle ei fidem
adhibere, ita de hoc est text. *in d c. præsentium. 31. in
fin. de testibus.* vbi hoc expresse tenet Felin. in vltim.
not. quod est mente tenendum: quia quotidie in
singulis causis fiunt istæ protestationes, & pauci ad-
uertunt: nam ex hoc possunt esse damnosæ prote-
stantibus, vnde caueant procuratores, ne passim
faciant istas protestationes: nisi quando omnino
sunt certi, quod velint testes repulsare. De cuius
tamen dicti declaratione, & veritate, vide omnino
Franc. de Aret. *in d. c. præsentium. col antepen. & penult.*
[Vide etiam hac de re Viuium *in sylu. commun. opi-
nionum libro 3. opinio 929. numero 2. & sequentibus.*]
5 Ad euitandas † tamen malitiosas petentium repul-
sas est in regno prodita Regia pragmat. quæ inci-
pit: *Crimina*, quæ irrogat pœnam decem tareno-
rum opponenti crimina contra testes: si illa non
probauerit saltem semiplene, vel per famam pu-
blicam: & similiter si quis sub colore repulsæ pro-
ducit nouos articulos impertinentes, qui post pu-
blicationem produci non poterant, obstantibus re-
gulis traditis *in authen. at qui semel. & ibi per Bart. C.
de probat.* punitur pro quolibet articulo imperti-
nenti producto, in causa repulsæ, ad 5. tarenos, si
fuerit principalis: sed procurator punitur duplica-
ta pœna: vt est alia prag. quæ incip. *Contigit sæpe, &c.*
6 Super hac repulsa est † sciendum, quod testes de-
bent citari, & etiam examinari infra terminum da-
tum ad repulsam: alias elapso termino non admit-
tuntur: vt est ritus magnę curiæ, *num. 256.* qui incip.
7 *Item, quod facta, &c.* & est ratio; quia † repulsa est o-
diosa, & restringenda, & dilationes in ea concedun-
tur cum grandi causæ cognitione: secundum Abb.
in c. licet dilectus. 49. in fi. de testib. licet secus sit in cau-
sa principali: vbi non viget tale odium; quia testes
citati, & iurati infra terminum, possunt examinari
post terminum: vt dixi supra *in versic. dilatio. circa
8 fin. & in versic. testium productio.* Quid † autem, si
quis in primis articulis vellet repulsare testes, & fa-
cere suas probationes simul cum repulsa: an posset?
Dic, quod non: quia sunt articuli pertinentes tunc:
vnde non admittuntur nisi post publicationem: ni-
si vellet quis repulsare ex causa inimicitiæ; quia
potest ante publicationem, & non ex alia causa:
de hoc est alius ritus magnæ curiæ, *num. 235.* qui
incipit: *Item seruat ipsa curia, quod in exceptionibus, &c.*
Fuit † autem introducta repulsa solum contra te- 9
stes: sed contra scripturas non conceditur, sed be-
ne datur facultas parti accusandi vtentem falsis
scripturis, vt dixi supra in actu præcedenti, & de
hoc est ritus magnæ curiæ, *num. 165.* incipiens, *Item
seruat dicta curia non concedere, &c.* AD † SECVN- 10
DAM QVÆSTIONEM PRINCIPALEM dico,
quod communis conclusio est, quod producens te-
stem pro se, non potest illud reprobare: quia per
productionem censetur approbatus, vnde non au-
ditur volendo illum repulsare, tanquam sibi ipsi
contrarius, text. est, & Bald. *in l. si quis testibus. 17. C.
de testib. & in c. de testib. 29. & ibi Abb. & Felin. extra de
testib.* Lud. Roman. *in consil. 104. in fin.* Lanfran. *c. quo-
niam contra. in versic. testium vnum non omitto, &c. de
probat.* Bart. *in consil. 92 col. penult.* & Ias. *in l. qua 1. §.
editiones. 2. colum. 3. in fin. versic. adde fortius, &c. ff.
de edend.* vbi hoc ampliat, etiam si producatur post-
ea contra eum in alia causa, & pro alia causa, & per
aliam personam: ita tenet Ioan. Andr. *in addit. Spe-
culat. in tit. de teste. § sæpe. versic. quid si produxit, &c.*
[Contrarium tenet Odofre. Alber. & Boer. *decis. 245.
nu. 6. & seq.* citati à Viuio *in syl. cō. op. lib. 3. op. 934. n. 3.*]
Et censetur approbatus testis per solam productio-
nem: licet alias producens eo non vtatur: secun-
dum Felin. *in d. c. præsentium. de testib. col. 3. & versic. ha-
bet locum, &c. de testib.* hanc opin. tenet Ioan. Andr.
in d. §. sæpe. versic. sed quid, si eum, &c. licet Speculat.
ibi aliter distinguat. LIMITA tamen † hoc, quan- 11
do post productionem nasceretur noua causa: pu-
ta, quia superuenirent inimicitiæ: quia potest re-
pulsari ex noua causa, vt est text. *in l. si quis testibus.
17. C. de testibus.* Secundó LIMITA, † quo ad repul- 12
sam personarum procedere istud: secus quo ad re-
pulsam dictorum per testes: quia potest producens
reprobare testes, quo ad eorum dicta, puta pro-
bando, quod falsum deposuerunt: ita tenet Abb. *in
d. c. præsentium. col. 3. & 4.* & fateor tamen, quod si fa-
cta publicatione producens taceret, & non repro-
baret dicta testium, cēseretur approbasse, & ita pos-
set procedere dictum Lud. Roman. *in cons 104 in fin.*
vbi videtur contrariari huic dicto Abb. AD TER-
TIAM † QVÆSTIONEM PRINCIPALEM re- 13
spondeo, quod ista quęstio dicitur per Andr. de Iser.
in constitut. *Iurisperitorum.* vbi tenet, quod in cau-
sa appellationis non ádmittitur repulsa, nisi ex sola
causa falsitatis, & ita seruatur in regno, vnde quili-
bet litigator nitatur probare testes in causa princi-
pali: quia postea non admittitur in causa appella-
tionis, nisi vellet eos redarguere de falso. Verum
ego restringo istud dictū procedere in testibus iam
examinatis, in causa principali: secus est, si quis no-
uos testes produxit in causa appellationis: quia pu-
to, quod aduersarius potest illos reprobare, ex quo
post

non potuerunt repulsari in causa principali; quia non fuerunt producti, arguendo à ratione cessan-
14 te. Quid † autem in causa attentatorum, an admit-
15 tatur repulsa? vide *decis.* 351.*consil. Neapol.* Et † quid, si opponens crimina contra testes non probet: an teneatur actione iniuriarum ipsis testibus? & quid, si fuerit protestatus, quod nō animo iniuriandi, &c. vide vnum pulchrum consil. Soc. *in cons.* 118. *col.* 3. & 4. *in* 1. *vol.*

[De hac quæstione; An videlicet opponens contra testes crimen aliquod, vel excipiens quod sint falsarii, infames, improbi, &c. actione iniuriarum teneatur, si crimen obiectum non probet? controuertunt Dd. teste Gail. *libr.* 2. *obs.* 101. *nu* 7. qui communem opinionem esse dicit; quod is actione iniuriarum teneatur. cui adde Viuium *in syl. comm. opin. libr* 3. *opin.* 925. *num.* 2 qui etiam refert, quid in Regno Neapol. tali casu obtineat. Contrariam autem sententiam defendit Fachin. *lib.* 9. *controuer. cap.* 13. quem vide.]

16 VLTIMO, † EX SECVNDA QVÆSTIONE PRÆCEDENTI potest colligi vna LIMITATIO ad regulam, quæ se habet, quod repulsa testium est regulariter permissa; nam fallit in testibus approbatis per producētem: vt ibi fuit dictum, & not. Card.
17 *in Clem. fin in fi. de testib.* Secundo † LIMITA, in causa criminis læsę maiestatis; nam in ea non habet locum repulsa testium, *l. famosi* 7. & *l. in quæstionib.* 8. &
18 *ibi Bart. ff. ad leg. Iul. maiest.* Tertio † LIMITA in causa blasphemiæ DEI; quia non admittitur repulsa; quia hæc æquiparatur crimini læsæ maiestatis, ita tenet Par. *in tract. synd. in vers. condemnatio. col.* 4. *in fin.*
19 Quarto LIMITA † in causis summariis, vbi sufficiunt semiplenæ probationes; quia non admittitur in eis repulsa, vt not. Abb. *in c. veniens.* 38. *el* 2. *col.* 5. *in princ. de testib.* & ibi etiam Felin. *in* 6. *col.* de cuius dicti veritate vide Franc. Aret. *in d. c. veniens. colum.* 9. vbi distinguit. *Robert. Marant.*

De quæstione, quæ duplici nomine admittitur. In quibus locum illa habet. Et quo ordine ad eam perueniatur.

SVMMARIA.

1 *Tortura quandoque datur ad pœnam, quandoque ad veritatem eruendam, num.* 4.
2 *Tortura ad pœnam, est meri imperii.*
3 *Banna facta ab officialibus sub tortura pœna an valeant.*
5 *Tortura pro quibus criminibus irrogari possit.*
6 *Tortura irrogari potest testibus vacillantibus; tam in causa ciuili, quam criminali.*
7 *Tortura an possit irrogari in crimine vsurarum.*
8 *Tortura an possit in causa appellationis irrogari.*
9 *Tortura quandoq; datur ad eruendam solam responsionem affirmatiuam, vel negatiuam, & tunc ad eam deuenitur sine indiciis.*
10 *Processus criminalis qualiter, & quo ordine debeat à iudice fabricari, vt possit ad torturam deueniri.*
11 *Iudex habens aliunde probationes, peccat mortaliter torquendo reum.*
12 *Tortura inuenta est ad veritatem inuestigandam, ob defectum probationum.*
13 *Tortus in membris corporis, læsionem pati non debet.*
14 *Iudices cauti clam interponunt decretum de torquendo reum, ne detur materia appellandi.*
15 *Confessio in tortura, ratificari debet extra tormenta, cum breui termino ad producendum defensiones.*
16 *Indicia purgata sunt reo in tortura non confitente.*

QVARTVSDECIMVS actus, qui successiue emergit in iudiciis, est TORTVRA, quæ † datur ad DVPLICEM EFFECTVM; QVANDOQVE enim datur AD POENAM, & QVANDOQVE AD VERITATEM ERVENDAM. DE PRIMO casu non est materia nostra, quia illa est potius executio sententiæ; nam datur tortura ad pœnam, in omnibus criminibus, in quib. est pœna arbitraria, in quibus permittitur iudici acriter verberare in corpus, iuxta *l. fin. de iniur.* & in quampluribus aliis legibus iuris ciuilis hoc cauetur: vt not. Bart. & Modest. *in l. imperium.* 3. *ff de iur. omn. iudic.* & Bart. *in l. interdum.* 56. *§. qui furem.* 1 *ff de fur. & in l. cum seruus.* 15. *ff. de condi. ob causam.* in quibus locis dicit Bartol. quod † tunc tortura est meri imperii, ex quo irrogatur pro pœna criminis. Potest etiam poni †, exemplum in bannis officialium, qui vt plurimum faciunt banna, quod nullus ambulet de nocte, vel portet arma, ad pœnam quatuor tractuum chordæ, quæ banna, quando fiunt per istos officiales inferiores, non habentes potestatem statuendi, non valent: quia non possunt alterare pœnas legales: ita declarat Paris *tract. synd. versic. tortura. in c. an in causa pecuniaria, &c.* Solum ergo ista banna valerent in criminibus, in quib. essent arbitraria, vt supra dixi. quia potest iudex tunc ex suo arbitrio eligere istam pœnam. DE SECVNDO † effectu haberemus nos tractare, scilicet, quando irrogetur ad veritatem eruendam; & quia hæc est materia multum prolixa, & in multis libris & tractatibus ventilata (nā plene eam tractat Par. *in d. vers tortura* Angel. de Aret. *in tract. malef. in versic. fama pub. &c.* Gand. *in tract. malef. in tit. de quæstionibus & tormentis.* Franc. Bennus *in suo solenni tractat. de indiciis & tortura.* Cæp. in quampluribus suis consiliis, nouissime tractatur satis copiose per sublimis ingenii Mod. Hippolyt. de Marsil. *in sua lectur. super titul. ff. de quæstionibus.* adeo, quod si vellemus hic ponere tractatum suo ordine, non esset aliquid addendum, sed solum transcribendum, quod putaui superuacuum, ideo quātum ad hunc tractatum ero sola remissione contentus ad loca præallegata) solum pro introductione iuuenum ad actum practicæ, tangam DVAS BREVES QVÆSTIO-

NES. Et PRIMA erit: in quibus causis habeat locum, & possit irrogari tortura. SECVNDA erit, quo ordine sit deueniendum ad torturam. AD PRI-
5 MAM QVÆSTIONEM † dico, quod tortura quandoque datur principali: quandoque testibus. Primo CASV, quando datur principali ad veritatem eruendam, irrogatur solum in causis criminalibus irrogantibus pœnam vltra relegationem, & non in aliis criminibus: & ita seruatur in regno: prout de hoc est cap. regni, quod incipit: *Tormenta.* & aliud, quod incipit: *Si iuste.* potest etiam de iure irrogari tortura in causis similibus habentibus crimen annexum, vt est text. & ibi Abb. *in c grauis.1.depos.* & tenet Socin. *in consil.219. in 2.vol.* in causis autem mere ciuilibus non deuenitur ad torturam; quia in illis succedit regula, actore non probante, &c. *l. qui ac-*
6 *cusare.4.C.de ed.& c.fin.de iureiur.* Secundo † CASV, quando sumus in testibus, possunt torqueri testes, tam in causa ciuili, quam criminali, quando variant, seu vacillant, propter suspicionem falsi, vt *in Authent.de testib. §.si vero ignoti.* not. Bald. *in l.presbyteri.8.col.1.C.de Episc & cler.* Bartol. *in l.criminib.1.§. qui quæstionem.21.ff. de quæst.* Alexand. *in consil.63.in 1. vol.* Cæp. *in cons.6.* Andr. de Isern. *in constit. Si damnaland.* & Bald. *in l.milites.8.C.de qu.*

[Vt testis ad eruendam veritatem torqueri possit, duo copulatiue requirit gloss. *in §. testes. l. vnius. ff.de quæst.* videlicet, vt vacillet, & vt dicat, se interfuisse, per *l. ex libero. ff. d. tit.* In senatu autem Pedemontano, decisum fuisse scribit Ant. Tessaur. *decis. 42.num 3.* quod ex eo solo, quod actui præsens fuit, torqueri possit. Vbi etiam ex Bald. & gloss. probat, testes etiam per viam torturæ cogi posse, ad deponendum, quid sciant de negotio, per tex. *in l. vnius. § testes.ff.eod.in fin. C. de abolit.* idq; etiam in ciuilibus locum habere, si veritas aliter haberi non possit. quod etiam Iustiniani sanctione in testibus ignobilibus satis aperte decisum videtur, *in §.sancimus Authen de testib col.7.* Natt. *cons 349.nu.1.& in fin.consilii.*]

7 An † autem in crimine vsurarum possit irrogari tortura? vide Socin tenentem, quod sic, *in consil.219.*
8 *in fin. 2. volum.* & † quid in causa appellationis, an possit irrogari tortura? vide Ioan. de Anan. *in consil 1.*
9 *in fin.* Scias † tamen, quod quandoque potest irrogari tortura non ad eruendam veritatem, sed ad eruendam solam responsionem affirmatiuam, vel negatiuam; & tunc datur sine aliis: vt quando accusatus, vel inquisitus non vult respondere iudici super accusatione, vel inquisitione, non potest torqueri ad hoc, vt respondeat: ita tenet Bald. *in l.accusationem.6 in 3. colum.C.qui accus. non poss.* & ipsum sequitur Paris *in tractat. syndic. in versic. tortura. in c. se-*
10 *quitur, quo, &c. in fine.* AD † SECVNDAM QVÆSTIONEM PRINCIPALEM, dico, quod iste est communis ordo, qui seruatur in criminalibus ad aliquem torquendum: nam si proceditur per accusationem, & crimen est tale, quod si probaretur, veniret irroganda pœna vltra relegationem, citatur accusatus, & datur sibi copia libelli sumptibus accusatoris, quod super eo lis contestatur, & datur terminus ad probandum, & fiunt articuli & probationes, sicut in ciuilibus. Sed si proceditur per inquisitionem, iudex volens cautius agere, ne instruat reum ad fugam, debet prius capere informationem honesto modo, & clam, parte non citata, & si videt extare indicia per illam informationem; tunc capit reum de persona, ne fugiat: & si extat fama publica contra eum, formabit capitula inquisitionis; nam illa forma succedit loco accusatoris, & sine ea non posset regulariter fieri inquisitio, quod dic, vt plene dixi supra *circa princip. huius 6. partis, in versic. inquisitio.* not. Philip. Dec. *in consil. 170. colum. 2. & consil.175. colum. 2. & consil.189. colum. fin.* deinde formatis capitulis iudex facit reum citari ad recipiendum copiam capitulorum, quæ capitula sunt sicut articuli in ciuilibus: nam continere debent omnia crimina, quæ inquirendo probare intendit iudex contra reum, & comparente reo in termino interrogabit primo iudex ipsum sigillatim super vnoquoque capitulo, & eius responsionem faciet per Notarium actorum annotari in calce vniuscuiusq; capituli, & illa responsio habet vim litis contestationis, deinde dat sibi copiam capitulorum, & responsionum suarum, ad hoc, vt possit formare suas exceptiones, & facere suas defensiones, & datur sibi terminus ad probandum, & defendendum, qui terminus est communis etiam curiæ inquirenti, & infra illum terminum iudex repetit testes parte citata, quia alias non facerent indicium, vt dicit Bartol. *in l. qui sine.fin.ff. de qu.* & fabricato processu, siue per accusationem, siue per inquisitionem, vt supra: Iudex facit citari reum ad publicationem, sicut in ciuilibus, & dat copiam processus reo, si vult, sumptibus tamen ipsius rei, ad hoc, vt possit consulere Aduocatum, & facere allegationes, & disputationes ad euacuanda indicia, & si vult terminum ad repulsam reus, conceditur sibi. Et facta publicatione super repulsa, & admissis allegationibus rei, iudex mature videt, si ex processatis extant plenæ probationes, condemnabit reum seruato iuris ordine, ad pœnam legitimam, sine alia tortura. Nam peccat mortaliter † iudex, tunc torquen- 11
do reum, si habet aliunde plenas probationes, vt dicit Andr. de Isern. *in d. constitut. Si damna. colum. 7.* Nam tortura † fuit inuenta ob defectum proba- 12
tionum ad veritatem inuestigandam, vt dicit idem Andr. de Isern. *in c.1. §.insuper.colum.1.de controuer.inter do. & fid. de inuestit.* si vero non est plene probatum; & tunc si indicia, quæ extant, non sunt sufficientia, liberabit reum præstito sibi prius iuramento purgationis: vt declarat Ias. *in l.ait prætor. 3.in princ. colum.5. de iureiur.* Iudices tamen maiori securitate solent in isto casu liberare reum cum fideiussoria cautione ad effectum, vt si in futurum emergant

gant noua indicia, possit iterum procedi contra eũ, ne delictum remaneat impunitum: si vero indicia sunt sufficientia ad torturam; & tunc Iudex potest reum tormentis subiicere, & ipsum torquere sufficienter, & moderate, habito respectu ad complexionem, & robustitatem ipsius rei: ita vt non læda-
13 tur per eum in aliquo membro. † Nam in tortura debet adhiberi hoc moderamen, vt tortus non patiatur læsionẽ in membris corporis, vt inquit And. de Isern. *in d. const. si damna. col. 6.* & quæ, & qualia sint ista indicia sufficientia, non pono hic; quia de-
14 claratur plene per Doct. in locis præallegatis. † Solent hic cauti Iudices non interponere decretum palam de torquẽdo reum, ne detur materia appellandi: nam cum ista sit executio irretractabilis, ligarentur manus Iudicis per solam appellationem ante inhibitionem, vt dicetur infra in materia appellationis, sed ducto reo in pede tonduli, statim cum incipit ligari, solent interponere decretum de
15 torquendo, & eo interposito immediate torquetur, † qui reus, si confitetur in tortura, Iudex antequam condemnet, debet illam confessionem ratificari facere extra tormenta, puta die seq. alias non posset condemnare, secundum Bar. *in l. de custodia. 1. ff. de cust. reo.* & Abb. *in c. qualiter, & quando. 24. el 2. in fin. de accusat.* & est tex. *in l. si quis. 2. C. de custod. reor.* & ratione facta extra tormenta debet iudex dare vnum breuem terminum reo ad producendum omnes suas defensiones aduersus suam confessionẽ, puta duorum dierum, qui terminus est de communi obseruantia, vt ex nulla parte remaneat reus indefensus, vt not. Salic. *in d. l. si quis. 2. C. de custod. reo.* & habetur per Matth. *in const. Si damna. colum. 9. per l. desertorem. 3. §. si ad diem. 7. ff. de re mil. & l. si non de-*
16 *fendantur. 19. ff. de pœnis.* † Si vero reus non confitetur in tormentis; tunc per torturam sunt purgata indicia, & debet absolui, sed si facta publicatione videt Iudex, quod ex processu non sunt indicia sufficientia; tunc non expectata sententia, debet statim liberare reum, à carcere sub fideiussoribus, vt est capitulum Regni, quod incipit: *Ab illo inchoandum.* Robert Marant. Ven. V I.D.

[Quatuor sunt diuersæ Dd. opiniones de reo, qui ex vehementioribus indiciis & argumẽtis quæstionibus subiectus, crimen nullo modo fassus est, sed constanter negauit; quidam n. volunt, eum nihilominus condemnandum; quidam vero absoluendũ; alii mitiori seu extraordinaria pœna afficiẽdũ; alii deniq; causam indecisam relinquendam: reo tamẽ ex carcerib. liberato, fideiussore dato, de iudicio sisti, seu de se presentãdo, vt videre est apud Clarum, *in §. fi. quæst. 64. ver. illata reo tortura.* Gomez. *var. resol. tom. 3. c. 13. n. 28.* Menoch. *de præsum li. 1 quæst. 93.* Fach. *lib. 1. controuers. c. 33.* qui eorum sentẽtiam amplectitur, qui reum absoluendum esse dicunt, rebus tamẽ sic stantibus, vt pragmatici loquũtur, rationes quibus mouetur, & quomodo ad contraria argumenta respondeat, apud ipsum videre potes: omnia enim hic describere nimis longum foret.]

De conclusione in causa, & de eius verbi energia.

SVMMARIA.

1 *Conclusio in causa qualiter fiat de iure communi, & qualiter secundum iura municipalia Regni, & quid importet.*
2 *Allegari in iure potest post conclusionem in causa.*
3 *Restitutio in integrum, post conclusionem in causa peti potest.*
4 *Conclusione facta in causa, defertur iuramẽtum suppletorium.*
5 *Probatio per confessionem admittitur, conclusione facta in causa.*
6 *Probatio per rei euidentiam, & loci aspectum admittitur post conclusionem in causa.*
7 *Interrogatio potest fieri post conclusum in causa ad instantiam partis, in summariis.*
8 *Probatio ad defensionem rei admittitur in criminalibus conclusione facta in causa.*
9 *Conclusio in causa, an sit de substantia iudicii.*

QVINTVS DECIMVS actus, qui successiue in iudiciis consideratur, est CONCLVSIO IN CAVSA: † nam facta publicatione, & lapsis omni- 1
bus terminis, ipso iure censetur in causa conclusum hodie in Regno, per Regiam pragm. quæ incipit: *Cursu dilationum*: vnde non est opus instare, quod fiat conclusio, sed solum, quod declaretur esse factam ipso iure: sed de iure communi deberet fieri conclusio, per quam conclusionem imponitur finis productioni actorum: adeo, quod ea facta, nihil aliud produci potest in causa, & non expectatur nisi sola sententia. Et hoc significat iste terminus, conclusio, id est, renunciatio, omnibus probationibus, & defensionibus producendis, vt est gloss.
in c. cum dilectus. 9. de fide instrum. † Sed in iure potest 2
allegari post conclusionem, secundum Baldum *in authent. iubemus. C. de iud.* [Adde Gail *lib. 1. obs. 107. numer. 13.* vbi docet in quem finem fiant eiusmodi
allegationes, & quando prosint.] Item, † potest 3
peti restitutio in integrum, per minores, mulieres, & Ecclesias; quia eo ipso, quod est conclusum, inducitur læsio contra tales personas, vnde restitui debent, vt tenet Andr. de Isern. *in constit. Obscuritatem.* & habetur per Doct. *in c. auditis 3. de in in-*
tegr. restitut. † Item, potest deferri iuramentum sup- 4
pletorium, dummodo sit petitum ante conclusionem: vt declarat Ias. *in repet. l. admonendi. 31. colum. 154. ff. de iureiur.* & ibi per alios Doct. & ita debet intelligi, quod dicit Alexand. *in consil. 34. colum fin. in 1.*
volum. † Item admittitur probatio per confessio- 5
nem partis, post conclusionem: vt tenet Bald. *in rubric. C. de probat. colum. 3. versic. ego aliter, &c.* & ibi etiam

6 etiam Paul. de Cast. † Item, admittitur probatio per rei euidentiam & aspectum loci; quia ista probatio superat omne genus probationis, secundum Baldum *in l. contra negantem. 4. in fin. C. ad leg. Aquil. in l. si*
7 *quis testibus. 17. in fin. C. de testib.* † Item, potest fieri interrogatio, etiam ad instantiam partis, maxime in summariis post conclusum in causa, vt not. gloss. *in verb. interrogabit, in Clem. sæpe, de verb. signific.* Abb. *in c. cum Ioannes. 10. & ibi etiã Fel. de fide instrum.* & Alex. *in l. dies. 4. § hoc autem iudiciũ. 8. col. 4 ff. de dam. infect.* de qua materia plene dixi supra *in 4. parte huius tracta.*

[Iudex etiam ex officio conclusionem rescindere, & vlteriorem probationem partibus iniungere potest, per tex. *in c. cum Ioannes de fid. instrum.* gloss. *ibid. in verb postquam.* idque quotidie in Camera imperiali obseruatur. potest etiã iudex ex officio post conclusionem in causa partem interrogare, nõ solum ad declarationem retro actorum, sed etiam ad fundandam de nouo intentionem partis, & sic in vim probationis, per tex. *in d. c. Ioannes* vbi singulariter Fel. *n. 11.* tex. *in l. generaliter. C. de reb. cred. & in l. vbicunq; ff. de interrog. act.* Bar. *ibid nu. 7.* dicens iudicẽ quandocunq; etiam post conclus. in causa positiones facere posse. gl. *in l. 3. ff de testib. in verb. inimicitiæ*, quæ dicit, iudicem posse se informare de qualitate testis. Imo generaliter in ciuilib. iudex post cõclusionem, vsq; ad sententiam definitiuam, partib. dubia, circa merita causę, mouere, & eorũ resolutionem petere põt. gl. *in § quia vero. Auth. de testib.* Ias *in l. admonendi. n. 63.* vbi plura allegat. si etiam per partem facta sit conclusio cum clausula oblationis, *si quid facti, &c.* solet vigore illius clausulę, ea sæpe in Camera Imp. rescindi, & vlterior facti in actis allegati probatio iniungi. Item si post conclusionem probationes de nouo repertæ sint, potest iudex per tex. *in c. pastoralis. de exception.* (vbi plures etiam casus recẽsetur) ad partis supplicationem, causa cognita, conclusionẽ rescindere, & nouas probationes, puta instrumẽta, aliaq; iura de nouo reperta, admittere. Si etiam facta sit conclusio cum clausula; *salua productione scripturarum*; quidã volũt tunc adhuc plures scripturas produci posse, de quo vide Afflic. *in c. 1. n. 44. si de inuest. int. dom. & vasal.* in Camera autem Imperiali talis clausula nõ attenditur, de quo, vt & de pręcedentib. omnib. vide Gail. *li. 1. obs. 107. per tot.*]

Item, admittitur omnis probatio ad defensionem rei in criminalibus, secũdũ Bar. *in l. diui fratres. 27. ff. de pœnis, in l. in criminibus. 1. § fina. ff. de quæst.*

[Adde Gail. *lib. 1. obs. 107. n. 11.* qui *n. 12.* dicit idem esse in causa matrimoniali; quia criminali æquiparatur. vnde non obstante conclusione, aut publicatione testiũ nouæ probationes in ea fieri possunt.]

8 An autẽ † conclusio in causa sit de substantia iudicii, ita ꝙ omitti non possit? vide Abb. & Fel. *in c. cũ I. & A. 22. de re iud.* & Car. *in Clem. sæpe. § & quia, in 39 quæst de verbo. sign.* vbi dicunt, quod conclusio nõ est de substantia, sed potius ex quadam consuetudine, vnde si omittatur, non vitiat processum, tanto magis in causis summariis, in quibus de necessitate nõ requiritur: vt est tex. *in d. Clem. sæpe 2. § & quia.* idẽ tenet Ioan. Andr. *in addit. Spec. in tit. de renunc. & conclus. in prin.* & ibi vide per Spec. de reliquis facientibus ad hanc materiam. *Rob. Marant. Venus. V. I. D.*

[Adde Gail. *lib. 1. obs. 101. n. 1. cum ibi allegatis.* qui tamen ait in Camera Imperiali nullã publicari sententiã, ne interlocutoriam quidem, nisi in causa legitime prius fuerit conclusum, parte vero altera conclude nolente, iudex ea inuita, in contumaciam causam ex officio pro conclusa acceptare, & in principali pronunciare potest, concessa prius sufficienti ad concludendum dilatione. vide Gail. *d. obs. numer. 2.*]

De allegatione, & disputatione super dubiis causæ.

SVMMARIA.

1 *Terminus an, & quando detur partibus ad allegandũ.*
2 *Aduocatus actoris debet prius proponere, & allegare, quam Aduocatus rei.*

SEXTVS DECIMVS, † & VLTIMVS actus, qui emergit in iudiciis in hac secunda parte, est allegatio, & disputatio: nam facta cõclusione, solet iudex statuere terminum ambabus partibus, ad allegandum in iure pro instructione causæ, & Iudicis: & quandoq; conuenit Aduocatus vtriusq; partis ad disputandum super dubiis causę coram Iudice, antequam proferatur sententia, prout communiter seruatur in sacro Consil. Neap. quia disputando, & materiã causę discutiendo, veritas magis elucescit: & materia tractatur per Spec. *in tit. de disp. & alleg. per totum.* An autem de istis allegationib. iuris debeat dari copia parti, tetigi supra *in ver. actorum editio.* & ad ibi dicta per me remitto. † Quis autem ex Aduocatis debet prius incipere ad allegandum in disputationibus? dic, quod Aduocatus actoris debet esse prior in dicendo & allegando iura sui clientuli, & postea Aduocatus rei: quia iste est ordo iudicii, vt primo præcedant acta actoris, postea sequãtur acta rei: ita dixit Bal. *in l. Nesennius. 34. ff. de negot. gest. & in l. qui prior. 29. ff. de iud.* & ex his remanent expedita ea, quæ dicenda erant super ista secunda parte huius sextę partis. Veniamus igitur ad tertiam, & vltimam partem. *Rob. Marant. Venus. V. I. D.*

Decisoria iudicii, tribus membris distincta: nempe Sententia, Appellatione, & Executione.

PRIMVS ACTVS.

SVMMARIA.

1 *Sententia quid sit, vnde dicatur, & in quo differat ab interlocutoria, num. 2. & 3.*

59 Sen-

122 Sen-

EXPEDITA secunda parte huius sextę partis iudicii capio tertiam & vlt. partem, quæ continet DECISORIA IVDICII. Nam fabricata tela processus per ordinem, vt supra dictum est, consequens est, vt veniatur ad finem ipsius processus, qui finis imponitur per diffinitiuam sententiam: vnde in ista vltima parte habemus considerare solum TRES ACTVS PRINCIPALES, videlicet: Primus est sententia. Secundus est appellatio. Tertius executio, & licet in rei veritate duo tantum actus essent considerandi, scilicet sententia, & executio: quia isti duo clauduntur sub eodem iudicio, incœpto per citationem, secundum ordinem præpositum; appellatio vero non clauditur sub eodem iudicio, imo inducit nouum: quia tamen ista appellatio emergit post sententiam, & dependet ab eodẽ processu, vt saltem habeatur de ea aliqua notitia, volui ipsam inserere in hac vlt. parte: quia hic congruentius cadit; nam plerunq; executio suspẽditur per appellationẽ, & sic est actus, qui præcedit executionem. Vnde cum habeamus tractare de executione, quæ est quid consequens, oportunũ erit tractare de appellatione, quæ solet præcedere, vt habeamus totam materiam iudicii completam.

VENIO igitur AD PRIMVM ACTVM, scilicet SENTENTIAM. Et quoniam ista materia est valde copiosa & prolixa, quam si vellem attingere per ordinem, opus esset facere de hoc vnum longũ tractatum, propterea non nimis me extendam, sed solum examinabo breuiter TRES QVÆSTIONES PRINCIPALES, pro aliquali introductione, & de reliquis remittam ad suos congruentes titul. vbi hæc materia ventilatur: videlicet, *C. de sent. per totum. ff. de re iud. per totum, extr. de sent. & re iud. per totum.* & ibi per Doct. & per Specul. *in tit. de sent.* PRIMA igitur quæstio erit, quid sit Sententia, & quotuplex sit. SECVNDA quæstio erit, qualiter sententia ferri debeat, & quid debeat continere, vt valeat. TERTIA, in quibus casibus sententia non transeat in rem iudicatam, vt possit quandoque retractari. VENIO AD PRIMAM QVÆST. in qua
dicas, † quod sententia est diffinitio iudicialis, cõ- 1
trouersiæ finem imponens, continens absolutionẽ vel condemnationem, ita diffinit Abb. *in rubr. extr. de re iud. col. pen.* & Spec. *in tit. de sent. prol. §. 1.* Dicitur
autem † SENTENTIA, à sentiendo, ex eo; quia iu- 2

dex iudicat secundum quod sentit, *l. sicuti.* 8. §. *sed si quæratur.* 3. *ff. si seru. vend.* Et ista diffinitio conuenit soli sententię diffinitiuæ, quia illa est, quæ imponit finem controuersiæ, vt infra dicetur. INTERLOCVTORIA autem alio modo describitur. Nam est sententia iudicis, quæ fertur inter principium & finem causæ super aliquo incidenti, vel emergenti, vt notat gl. *in Clem.* 1. *in vers. diffinitiua, de sequestr. poss. & fruct.* Spec. *in tit. de sent prol.* §. 2. *in prin. in 2. part. Speculi.* & declarat Alex. *in rub. ff. de re iud. col.* 2. vbi dicit, quod omnis vox iudicis faciens ad causam, dicitur interlocutoria, & idem dicit Bald. *in l. qui arbitro.* 9. *ff. qui satisd. cog.* & Ang. *in l. ex stipulatione.* 7. *C. de sent.* pro hoc est tex. *in c. significationibus.* 38. *de off. delegat. in c. significauerũt.* 36. *de testib.* In hoc ergo DIFFERT

3 sententia diffinitiua † ab interlocutoria, & in hoc cognoscitur; quia per diffinitiuam diffinitur negotium principale, scilicet illud, quod principaliter in iudicio deductum fuit condemnando vel absoluendo, alias non diceretur sententia, si non contineret condemnationem vel absolutionem. *l. præses.* 3. *C. de sent. & l. res iudicata* 1. *ff. de re iud.* & tenet Spec. *in tit. de sent.* §. 2. *versic. diffinitiua.* Sed interlocutoria non tangit negotium principale, sed diffinit aliquam exceptionem in iudicio emergentem, & per eam non imponitur finis controuersiæ principali: ita hanc differentiam declarat Ang. *in consil.* 114. & 115. & Alex. *in d. rubr. ff. de re iud.* Secundo DIFFERT;

4 quia † condemnatus per sententiam diffinitiuam in aliquo crimine; efficitur infamis, *l. prætoris.* 1. §. *qui in iudicio.* 4. *ff. de his qui not. infa. & l. infamem* 7. *ff. de pub. iud.* & not. Petr. Phil. Corn. *in consil.* 55. *col.* 2. *in litera E. in* 4. *vol.* & probatur per constit. Regni, quæ incipit: *Cordi nobis.* Sed per interlocutoriam nunquam quis efficitur infamis, secundum Alex. *in l. sæpe.* 63. *colum.* 20. *in princ. ff. de re iud.* allegat tex. cum gl. *in l. quid ergo.* 13. § *quãtum.* 6. *ff. de his, qui not. infam.*

5 Tertio DIFFERT; † quia in dubio appellatio sententiæ, in statuto, vel in alia materia, intelligitur solum de diffinitiua, non de interlocutoria, vbi aliud non apparet, ita declarat Alex *in rub. ff de re iud. in princ. & in l. quod iussit.* 14. *in princ. eod. tit.* & Felin. *in rub. de re iud. in* 5. *colum.* quod limita, nisi essemus in materia indifferenti; quia tunc venit etiam interlocutoria, secundum Alex. *in consil.* 50. *col. pen. in* 2. *vol.* idem quando non resultat absurditas, secundum Abbat. *in c. causam matrimonii.* 16. *de off. deleg.* [Adde Viuium *in syl. com. opin. lib.* 2. *opin.* 719. *n.* 1. & 2.]

6 Quarto DIFFERT; † quia à sententia diffinitiua potest appellari, & sola appellatio suspendit executionem absque inhibitione Superioris: sed ab interlocutoria de iure ciuili non appellatur, vt habetur *in l. ante.* 2. *ff. de appel. reci.* & si appellatur, non suspenditur executio ante inhibitionem, *c. non solum.* 7. *de appel. lib.* 6. quod dic, vt plene dicam infra in secundo actu, vbi plene tangam materiam appellationis, & ibi tangentur plures differentiæ vna cum ista ad saturitatem. Quinto DIFFERT; † quia sententia diffinitiua, postquam est lata per iudicẽ, non potest illam vlterius reuocare; quia functus est officio suo iudex, *l. iudex postquam.* 55. *ff. de re iud.* sed interlocutoria potest reuocari quandocunq; per iudicem ante diffinitiuam, & quo ad eum, nunquam transit in rem iudicatam, *l. quod iussit.* 14. *& ibi Bart. Alex. & Dd. ff. de re iud. c. cum cessante.* 60. *de appel.* & gl. *in c. fin. de appel. lib.* 6. in tantum, quod iudex, qui tulit vnam iniustam interlocutoriam, puta non admittendo quod admittere debebat, vel econtra, potest etiam in calculo ferendæ sententiæ diffinitiuæ habere de illa rationem circa ipsius reuocationem, emendãdo, quod male fecerat: vt declarat Phi. Dec. *in cons.* 83. *col. pen.* & Car. *in Clem. sæpe.* 2. §. *& quia, in* 7. *notab. de verb. sign.* de qua materia vide plene per Phil. *in c cum cessante.* 60. *de appel.* maxime *in* 10. *colum.* vbi plus dicit, scilicet quod iudex appellationis potest reuocare interlocutoriam, à qua nõ fuit appellatum, sed solum fuit appellatum à diffinitiua. LIMITA primum membrum huius differentiæ multum singulariter, † quando aliquid esset petitũ officio iudicis nobili, & super eo est lata sententia, nã licet sit diffinitiua, ex quo diffinit principale negotium; tamen põt eodem officio nobili reuocari: ita tenet Bar. *in l prætoriarũ.* 1. §. *fi. ff. de prætor. stip.* & Alex. *in d l. iudex postquam.* 55. *col.* 1. *circa fi. ff. de re iud.* vbi ponit nonnullas alias fallentias, ad quas sufficiat relatio. LIMITA etiam secundum membrum † differentię non procedere, quando interlocutoria iudicis fuit per duas alias sentẽtias cõfirmata in causa appellationis; quia non potest vlterius reuocari; nam sicut non licet tertio prouocare, ita non licet reuocare tunc dictam sententiam, ita tenet Phil. *in c. directæ.* 39. *col.* 3. *in fi. de appel.* alias autẽ fallẽtias collige ex dictis Alex. & Doct. *in d l. quod iussit.* 14. *ff. de re iu. & in d. c. cum cessante, de appel.* & ibi per Phil. qui plenissime cumulat. Sexto DIFFERT; † quia diffinitiua potest in causa appellationis iustificari ex eisdem, & ex nouis actis, sed interlocutoria secus; quia nõ potest ex nouis, sed tantum ex primis actis reuideri, tex. est & ibi Card. *in Clem. appellanti, de appel.* Bar. *in l intra triduum* 3. *ff de appel. recip.* & habetur in decis. 79. *consil. Neap.* de diffinitiua probatur *in l. per hanc.* 4. *C. de temp. appel.* Septimo DIFFERT; † quia diffinitiua non põt fieri, nisi parte citata, alias non valet, vt not. Card. *in Clem* 2. § *denique, in* 1. *opposit. de re iud.* & Innoc. *in c. dudum.* 54. *la* 2. *de elect.* per regulam *l de vnoquoque.* 47. *ff. de re iud.* sed interlocutoria potest ferri, & valet etiam sine citatione partis, vt est gloss. *in l. nec quidquam.* 9. §. *vbi decretum.* 1. *ff. de off. proc.* gloss *in l. diem proferre.* 27. *in princ. ff de arb.* & glo. *in l. recusare.* 6. *ff. ad Treb.* Quod sane intelligas, quando interlocutoria esset leuis præiudicii; secus si esset magni præiudicii; quia tunc non valet sine citatione partis, sicut diffinitiua: ita tenent Bar. Imol. & Dd. *in l. si opus.* 16. *ff. de oper. nou. nunc.* Bar. *in d. l. nec quid-*

Margin numbers in right column: 7 (beside "ista ad saturitatem. Quinto DIFFERT"), 8 (beside "MITA primum membrum"), 9 (beside "nit nonnullas alias fallentias"), 10 (beside "& in d. c. cum cessante"), 11 (beside "decis. 79.").

quidquam. 9. §. *vbi decretum.* & ibi etiam Ias. *in 5. & 6. colum. ff. de off. proconf.* vbi multos Dd alleg. & ibi etiam declarat Ias. quando interlocutoria sit modici,
12 & quando magni præiudicii. † Octauo DIFFERT; quia sententia diffinitiua non valet, nisi feratur in scriptis, & descripto recitetur, *l. statutis. fin. C. de sent. ex per. recit.* & ibi Bart. & Dd. & Spec. *in tit. de sent. §. iuxta. col. 4. in fi. versic. non valerent.* & de hoc est const. Regni, quæ incipit: *Ab omnibus.* Secus est in interlocutoria; quia potest ferri sine scriptis, debet tamen in scriptis postea redigi, vt appareat ex actis, vt tenet gl. *in c. quoniam contra. 11. in versic. interlocutiones, de probat.* Spec. *in d. §. iuxta, col. 5. in princ. versic. quid de interlocutoria.* & gloss. *in l. ante. 2. ff. de appel. recip.* Bar. *in d. l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. ff. de off. proc.* gloss. *in c. in de re iud. lib. 6.* & Bald. *in l. hac consultissima. 8. C. qui test. fac. poss.* & hanc conclusionem tanquam communem refert Ias. *in d §. vbi decretum, colum. 14.* vbi multos Doct. allegat.

[De tribus sententiæ definitiuæ requisitis, quod videlicet primo scribi, deinde recitari, & iudice pro tribunali sedente proferri debeat, vide Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. tit. de sentent. resol. 2.* vbi etiã tradit, an hæ solẽnitates, de scribenda, & ex scripto à Iudice, pro tribunali sedente, recitanda sententia, expresso partium consensu omitti possint, & quib. casibus, & in quibus causis, & sententiis id fieri possit. Adde Viuiũ *in syl. com. opin. li. 2. op. 720. n. 1. & seqq.*]

13 SED iuxta † hoc moueo vnũ pulchrum, & quotidianũ DVBIVM: quotidie solet euenire in istis terris, & ciuitatibus, vbi sunt iudices idiotæ, ꝙ quando volunt diffinire aliquem processum, mittunt ad iurisperitum pro consilio, & secundum illud consiliũ proferunt sententiam: legendo solũ illud consiliũ, quæro an valeat talis sententia, & an censeatur esse lata de scripti recitatione? Dicas, ꝙ non valeat; imo nulla sententia reperitur esse lata; quia legẽdo cõsilium illud, non est sententia; cum sit votum vnius Doctoris priuati carẽtis iurisdictione; sed est necesse, ꝙ antequam legatur consilium, iudex scribat in calce ipsius: *Nos talis iudex pronunciamus, prout in tali suprascripto consilio continetur.* & ista pauca verba relata ad consilium, faciunt sententiam: ita notabiliter tenet Angel. *in consil. 249. incip. domina, &c.*

14 Et † debet tunc consilium apparere scriptum in actis, alias sententia relata ad consilium, quod non apparet scriptum, non valet, secundum Abb. *in c. illa. 3. in fi. de acc.* item, ideo dixi, quod antequã legatur consilium, debet iudex scribere sententiã; quia postea vtrunque, scilicet consilium, & sententia legitur de scripti recitatione, alias non valeret, per prædicta: vnde si iudex primo legeret consilium, & postea Notarius scriberet in calce, quo talis iudex pronunciauit, prout in tali cõsilio continetur, adhuc non valeret sententia; quia hæc verba demonstrant, quod iudex oretenus pronunciauit, & non de scripti recitatione: ita declarat Ias. *in d. l. nec quicquam. 9. § vbi decretum 1. colum. 25. ff. de off. proc.* de mẽte Angel. *in d. consil. 249.* Item est aduertendum aliud, † quod vt plurimum isti Consulentes non cõ- 15
demnant, nec absoluunt in eorum consiliis: ex quo carẽt iurisdictione, non possunt hoc facere, sed solum consulunt talem litigatorem esse absoluendum, vel condemnandum per iudicem, & sic verba consilii habent tractum in futurum; vnde tunc iudex in sua sententia, in calce consilii debet ponere verbum, cõdemnamus, vel absoluimus, alias si simpliciter diceret, pronunciamus, prout in tali consilio continetur, videtur declarare illum litigatorem esse absoluendum vel condemnandum, prout in consilio dicitur, & sic non esset condemnatus, nec absolutus; quia ista sententia expectaret aliam sententiam post se: per ea, quæ tenet Alex. *in l. stipulatio. 1. §. si quis ita 2. colum. 4. ff. de verb. obligat* vbi concludit, quod iudex pronuncians Titium esse condemnandum, vel absoluendum, non censetur condemnare, nec absoluere. Quod etiam tenet Bar. *in l. si post. 1. C. si aduer. lib.* & ista sunt notanda perpetuo; quia multoties mihi euenerunt in facto, & multas sententias annullari feci, per illud consil. Angel. & per illam doctrinam Alex. *in d. l. stipulatio. 1. §. si quis ita. ff. de verb. oblig.* De veritate tamen huius vltimi dicti vide infra, *2. quæst. circa fi.* Verum super illa nullitate † sententiæ diffinitiuę, quando non fertur in 16
scriptis, fuit mihi quandoque obiectum, quod talis sententia potest in Regno sustentari per *c. detestantes.* per quod sunt sublatæ omnes solennitates iudiciorum iuris positiui, vnde censetur etiam sublata solennitas, *l. arbitri. 1. & l. hac lege. 2. C. de sent ex peric. rec. & dicta const. Ab omnibus.* pro quo facit, quod not. Bald. *in l. diuus. 7. de in integr. rest.* vbi dicitur, quod si statutum dicit, quod procedatur cum solennitate omissa, potest sententia ferri viua voce, & sine scriptis. Tamen ego dixi semper, quod illud *c. detestantes.* non tollit solennitates sententiæ, sed processus tantum, vt patet ex tota eius serie, imo in fine sui expresse reseruat solennitates sententiæ, dũ dicit in addit. sua, *dummodo alias rite & recte sententia proferatur, &c.* & sic non tollit, imo reseruat solennitates sentẽtiæ, per illud verbum, rite, *l. non putauit 8. §. non quauis. 2. ff. de bon. poss. contra tab.* & per Card. *in Clem. 2. in princ. de testib.* & Bart. *in l. lecta. 4. ff. si cert. pet.* & Franc de Aret. *in l. iuste. 11. ff. de acq poss.* & hanc opinionem videtur tenere Par. *in tract. Synd. in versic. sententia, colum. 2. & 5. in fin.* Et probatur ex his, quæ dicit Matth. *in const. ab omnibus.* vbi tenet, quod etiam † in causis summariis, in quibus non 17
requiritur libellus, debet sententia ferri in scriptis: pro hoc est text. *in Clem. sæpe. 2. § sententia, de verb. signif.* vbi mandat sententiam ferri in scriptis, non obstante, ꝙ procedatur summarie & sine figura iudicii. Et licet Bar. *in extrauag. ad reprimendum in versic. & sine figura. circa fin* videatur sentire, quod illa Clement. nõ procedat de iure ciuili in casibus, in

quibus proceditur sine figura iudicii: tamen puto verius esse, quod habeat locum de iure ciuili; cum non habeamus legem contrariam; vnde in vtroque foro debet stari iuri canonico, per ea, que not. Abb. *in c. intelleximus. 1. de ope. noui nunc.* tanto magis; quia per hoc minus læditur ius commune, scilicet *d. l. arbitri. 1. & l. hac lege. 2. C de sent. ex per. rec.* & similiter illa const. *Ab omnibus.* Præterea, quod sententia proferatur in scriptis, fuit inductum, ne veritas occultetur; quia posset postea alio modo scribi quã fuit voce dictum, vt dicit gloss. *in d. Clem. sæpe. §. sententiam, in vers. in scriptis.* vnde non est credendum hanc fuisse mentem iuris municipalis, scilicet velle tollere illam solennitatem; quæ fuit inducta ad veritatem conseruandam; cum ipsum ius laboret super veritate, & velit quod ad solam veritatem attendatur; vnde teneo, quod etiam hodie in Regno senten-
18 tia sit ferenda in scriptis, alias non valet. † Nono DIFFERT, quia ab interlocutoria semper debet appellari in scriptis, & cum expressione causarum grauaminis, alias non valet appellatio, *c. cordi nobis. 1. de appel. lib. 6.* & per Bar. *in l. eius qui 4. ff. de appel. recip.* Secus si à diffinitiua; quia si appellatur statim tempore, quo fertur, potest appellari viua voce, & sine expressione grauaminum: sed si appellatur postea, infra decem dies debet appellari in scriptis, textus est, & ibi Bart. & Imol. *in l. appellandi. 1. §. libelli. 4. ff. de appel.* & dicam plenius infra *in 2. actu, in materia ap-*
19 *pellationis.* Decimo DIFFERT; † quia condemnatio pœnalis facta per diffinitiuam, durat perpetuo; secus si per interlocutoriam; quia non durat, nisi durante officio iudicis interloquentis: ita tenet Felin. *in c. ex literis. col. 10. vers. cæterum, de const.* per *l. Im-*
20 *perator. ff. de pœn.* Vndecimo DIFFERT; quia † in sententia diffinitiua requiritur ordo iudiciarius, qui traditur *in l. prolatam. 4. C. de sent. & in l. arbitri. 1. & l. hac lege 2. C. de sent. ex pericu. reci.* sed in interlocutoria talis ordo non requiritur: ita colligitur ex dictis Angel. *in consil. 114. & 115.* Duodecimo DIF-
21 FERT; † quia iudex postquam pronunciauit, non potest sententiam diffinitiuam circa principale negotium corrigere, nec aliquid illi addere, vel detrahere; secus in interlocutoria, ita tenet Alex. *in consil. 119. in 3. volum.* & maxime *in 2. colum. versicul. non obstat, quod not. Bald. &c.* vbi loquitur de interlocutoria: de qua materia vide Alexan. & Doct. *in l.*
22 *Paulus. 42. la 1. ff. de re iudic.* Tertiodecimo † DIFFERT; quia diffinitiua producit actionem in factum, *l. miles. 6. § iudicari. 3. & ibi Alex. & Dd. ff. de re iud.* sed interlocutoria habens vim diffinitiuæ, nullam producit actionem, secundum Alexand. *in l. omnibus. 1. §. fin. colum. 1. ff. si quis ius dic. non obtemper.*
23 SVPEREST † modo respondere ad SECVNDVM MEMBRVM HVIVS QVÆST. videlicet, QVOTVPLEX SIT SENTENTIA: super quo licet Dd. *in rub. de re iud. in decretal.* plures species ac membra faciant, & Spec. *in tit. de sent. §. species.* (nam alii dicunt, quod sententia alia dicitur diffinitiua, alia interlocutoria simpliciter, alia interlocutoria habens vim diffinitiuæ, alia est sententia præcepti, alia sententia decreti, alia sentẽtia mulctę, alia sententia banni, vel similis) tamen ego breuius facio DVO tantum MEMBRA: videlicet, quod sententia est duplex, scilicet, DIFFINITIVA, & INTERLOCVTORIA; & ad hanc bimembrem distinctionem possunt omnia alia membra reduci, prout ex infra dicendis apparebit. Quæ autem dicantur diffinitiuæ, & quæ interlocutoriæ, & in quo differant ab inuicem, satis patet ex prædictis. SOLVM RESTAT hic EXAMINARE NONNVLLAS QVÆSTIONES DVBIAS, de quibusdam sententiis de quibus dubitari potest, an sint diffinitiuæ, vel interlocutoriæ, & hoc est vtile scire propter tot differentias, quæ sunt inter eas. PRIMO igitur QVÆRO, † vtrum sententia, per quam iudex pronunciat 24
instrumentum esse executioni mandandum cõtra aliquem, dicatur interlocutoria vel diffinitiua? rationes sunt pro, & contra: nam videtur diffinitiua, ex quo imponit finem negotio principali, vt dictũ fuit supra in prima differẽtia: ecõtra videtur interlocutoria; quia in tali processu nullus seruatur ordo iuris, vt dictum fuit supra in 11. differentia. Istam quæst. tangit Ang. *in cons. 114. & 115.* vbi concludit, quod est interlocutoria, nõ autem diffinitiua, ex eo; quia nõ seruatur ordo iuris, vnde tenet eam posse reuocari per iudicem, *iuxta l. quod iussit. 14. ff. de re iud.* Breuiter, quidquid dicat Ang. teneo contrarium, scilicet, quod talis sententia sit diffinitiua: nam omnis sententia, quæ diffinit principale negotiũ, dicitur diffinitiua, etiam si ibi nõ seruetur ordo iuris, gl. est notab. & ibi Bal. *in l. qui restituere. 68. ff. de rei ven.* probatur *in Clem. sæpe. circa fin. de verb. sign.* sed ista sentẽtia est huiusmodi; ergo, &c. hoc tenet in terminis Lud. Rom. *in consil. 174. incip. amplissime Doct. &c. in princ. & in cons. 357.* Idem in propriis terminis contra Ang. tenet Alexand. *in consil. 50. colum. penult. in 2. volum.* Idem tenet Ang. sibi contrarius *in d. l. qui restituere.* & Bart. *in l. item si cum exceptione. 14. §. hac autem actio. 4. ff. quod met. caus.* Secus † esset in sententia; 25
quia pronunciatur, sententiam esse exequendam, quia illa potest dici interlocutoria, ex quo tẽdit ad executionem sententiæ diffinitiuæ prius latæ: ita tenet Ioan. de Imol. *in l. ab executione. 4. colum. 1. ff. de appel.* Bal. *in l. ab executione. 5. C quor. appel. non recip. in l. actori. 8. C. de reb. cred.* Pet. Phil. Cor. *cons. 221. in 5. vol.*

[Adde Viuium *in com. opin. syl. lib. 2. opin.* 714. vbi ostendit hanc esse communem opinionem.]

SECVNDO QVÆRO, † quid de sententia, per 26
quam pronunciatur, appellationem esse desertam, seu fatalia esse elapsa, vel non licere tertio prouocare? Dic, quod est interlocutoria, licet non speret aliam sententiam post se, & imponat finem liti. Ita tenet Bald. *in l. negotiatores. 1. colum. penultim. in fin. C. de Episc. audien.* vbi dicit, quod est interlocutoria ha-

ria habens vim diffinitiuæ, & ideo ab ea potest appellari: item tenet Petr. Phil. Corn. *in consil. 14. in litera B. & consil. 262. in litera H. in 4. vol.*

[An sententia lata super desertione appellationis sit definitiua, vel interlocutoria? Viuius *libr. 2. com. opin. opin. 714. num. 18.* dicit, si ab interlocutoria appellatum sit, esse interlocutoriam; definitiuã vero, si sententia, à definitiua interposita, deserta pronuncietur.]

27 Tertio quæro, quid † de præcepto de soluendo, an dicatur interlocutoria, vel diffinitiua? Dicas, quod si tale præceptum est factum sine causæ cognitione, & cum clausula iustificatoria, videlic. *si senseris te grauatum, compareas, &c.* non est dubium, quod est sententia interlocutoria, quia comparente reo soluitur in vim citationis: vt not. Bart. *in l. in ius. 1. C. de execut. rei iud.* plene Alex. *in l pupillo. 5. §. meminisse. 10. ff. de oper. noui nunc.* & Ias. *in l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. col. 3. ff. de off. proc.* [adde Viuium *in syl. com. opin. lib. 2. op. 714. nu. 11 & 12.*] Nam quælibet citatio est interlocutoria: ex quo omnis vox iudicis, faciens ad causam, est interlocutoria, vt habetur *in l. ex stipulatione. 7. C. de sent.* & fuit dictum supra. Sed si reus non comparet, & accusatur sibi contumacia, præceptum remanet firmum, vt habetur *in decis. 167.*
28 *cons. Neap.* Sed † dubium est de precepto, quod fit per iudicem in confessum vt soluat, quod non requirit clausulã iustitiæ; quia fit causa cognita: & dubium facit, quia diffinit principale negotium, & non spectat aliam sententiam post se; vnde deberet dici sententia diffinitiua, & propter hoc Doctores multum variant super decisione huius quæstionis, cõmuniter tamen omnes Dd. inclinant, quod sit interlocutoria: ita tenet Bald *in addit. Specul. in tit. de sent. circa prin. suæ addit. & in 2. col. vers. sed an valeat præceptũ, &c.* Felin. *in c. quærenti. 16. col. fin. de off. deleg.* Ang. *in §. illud. in Authen. de hæred. & Falcid.* Felin. *rubr. de re iud. col. 4.* Lanfran. *in c quoniam contra. 11. in vers. interlocutiones. col. 29. vers. vlterius adiicitur, &c. de prob.* & Ang. *in l. si debitori. 21. de iud.* & ideo; quia est interlocutoria, dicit Lanfran. vbi supra, & Ang. *in d. l. si debitori.* quod potest per iudicem reuocari: & idem tenet Matth. de Afflict. *in const. Regiæ maiest. col. fin.* sed Felin. *in d. c. quærenti.* tenet contrarium, scilicet, quod nõ potest reuocari: & istud tangit Felin. *in d. rubr. de re iud. col. 4. & 5.* referendo plures auctoritates Doct. variantes super hoc, sed pro conclusione & veritate dicerem, quod aut processus habet aliquam formam, puta, quia datus est libellus, & reus in litis contestatione confessus est; & tunc istud præceptum habetur instar diffinitiuæ sententiæ, adeo, quod potius adhæret diffinitiuæ, quam interlocutoriæ, ita colligitur ex dictis Alexand. *in consil. 50. col. penult. in 2. vol.* & tunc sine dubio reuocari nõ potest, sicut nec diffinitiua reuocatur. Aut non est datus libellus, sed oretenus reus fuit conuentus, qui in prima responsione confitetur, & iudex præcipit ipsi, causa cognita, vt soluat, *l. si debitori. 21. ff. de iud.* & ista dicitur interlocutoria propter formam non seruatam; tamen habet vim diffinitiuæ, ex quo diffinit principale negotium, secundum Angel. *in d. § illud. in auth. de hær. & Falc.* Verum ex quo factum est, causa cognita, & quia habet vim diffinitiuæ, dico, quod reuocari non potest: ita tenet Phil. *in c. cum cessante. 60. colum. 4. de appell.* si vero esset factum sine causæ cognitione, ita ex abrupto, prout est, quando habet clausulam iustificatoriam; & tunc potest reuocari, sicut quælibet interlocutoria, secũdum Phil. *ibid.* & ita puto cõcordari posse istas opinion. contrarias.

Quarto quæro, quid † de decreto, an dicatur diffinitiua, vel interlocutoria? Dic, quod istud nomen, decretũ, potest sumi large & stricte. Quando sumitur large, est nomen generale comprehendens omne id, quod decernitur per iudicem, & sic comprehendit diffinitiuam, & interlocutoriam: vt plene decidit Ias. *in l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. col. 1. ff. de off. procons.* sed quando sumitur stricte, differt à diffinitiua in pluribus, quæ cumulat Ias. *ibid. col 1. & 2.* & tunc dicitur omne id, quod decernitur per iudicẽ cum causæ cognitione, circa absolutionem vel condemnationem; & hac ratione attenta, non potest dici diffinitiua, vt quando declarat aliquem mittendum in possessionem, alimenta pupillo decernit, vel super alienatione rerum minoris cognoscit, vel in integrum restituendo, vel aliud simile, vnde communis conclusio est, quod decretum dicitur interlocutoria: vt not. Phil. *in c. cũ cessante. 60. col. antep. vers. 15. extr. de appellat.* & gl. *in c. 1. §. si quis autem. 1. vers. decreto. in Auth. de hæred. & Falcid. col. 1. tit. 1.* pro hoc est text. *in l. qualem. 19 in fin. ff. de recept. arbit.* & Franc. de Aret. *in l. si is ad quem. 22. ff. de acq. hær.* & probatur in const. Regni, quæ incipit, *dubitationem.* in tantum, quod etiam secundum decretum dicatur sententia interlocutoria; vt dicit Bald. *in l. cum & minores. 4. in 2. oppos. C. si aduer. rem iud.* & gl. *in l. præsenti. 6. §. cum autem. 3. C. de his qui ad eccles. confug.* habet tamen vim diffinitiuæ; quia imponit finem negotio, licet non determinet principale negotium: quia ad vnum agitur, & ad aliud deuenitur, per secundum decretum, vt not. Fel. *in c. consultationibus. 17. col. 2. & 3. de offic. deleg.* Pet. Phil. Corn. *in cons. 64. col. fin. in 1. vol.* & Bart. *in l. non videtur. 3. ff. de iud. & in l. si finita. 15. §. si forte. 22. ff. de damn. infect.* Bald. *in l. si præses. 6. C. quom. & quando iud. & in l. si clericus. 2. C. de Epist. aud* [adde Viuium *com. opin. syl. lib. 2 op. 714. nu. 9. & 10.*] & an possit reuocari, vide Alexand. tenentem quod sic, *in l. quod iussit. 14. colum. 6. de re iudic.* 29

Quinto quæro, quid † de sentẽtia banni? dic, quod est interlocutoria, secundum Bald. *in d. l. cum & minores. col. 2. vers. & per hoc dico, &c.* Bald. *in addit. ad Spec. in tit. de sent. colum. 2. vers. sententia banni, &c.* Alexand. *in cons. 119. col. 2. in fin. in 3. vol. & consil. 90. col. 4. in princ. in 1. vol.* similiter possumus dicere, quod sententia foriudicationis, qua vtimur in Regno in cri- 30

criminalibus, secundum formam const. Regni; quæ incipit, *Pœnam eorum.* & cõst. *Grand. vtilitatis.* potest dici interlocutoria, ex quo non diffinit principale negotium; tamen habet vim diffinitiuæ; quia operatur plus, quam diffinitiua; nam producit septem mirabiles effectus, qui colligi possunt ex d. const. *Pœnam eorum* quos ibi numerat Matth. *in 1. colum.*

31 SEXTO QVÆRO, quid † de sententia, per quam irrogatur mulcta? dic, quod est interlocutoria; cum non diffiniat negotium principale, sed veniat incidenter propter inobedientiam, seu contumaciam, *l. vnic. ff. si quis ius dic. non obtemp.* ita tenet Alexan. *in d. l. vnic. §. fin. col. 1.* vbi plus dicit, quod potest reuocari, sicut quælibet alia interlocutoria, *per l. illicitas. 6. §. fin. de off. præs.* & Bald. *in addit. Spec. in tit. de senten. col. 2. vers. sententia banni, &c.* nam æquiparatur sententiæ banni; † quia vtraque irrogatur ob cõtumaciam, secundum Bart. *in d. l. illicitas. §. fin.* Sed certe, ex quo ista sententia mulctæ continet aliquid dari, vel fieri, habet vim diffinitiuæ, vt infra dicam, & de iure, quando interlocutoria habet vim diffinitiuæ, reuocari non potest, sicut nec diffinitiua, ista est cõmunis conclusio, quam tenet Abb. *in c. cum cessante. 60. col. 2. in fin. & ibi etiam Phil. in 4. col. versic. sed tamen limita, &c. ext. de appellat.* & Bart. *in l. cum Titia. 16. in fin. ff. de accus.* quod tamen qualiter intelligatur, vide omnino quæ dicam infra *in fin. huius 1. qu princ.* Super hoc igitur de mulcta ego aliter dicerem, videlicet, quod ista sententia mulctæ non est ideo reuocabilis; quia est interlocutoria; sed quia à lege habet hanc naturam, vt irrogetur, secundum diuitias & paupertatem contumacis: nam pauper debet leuius mulctari, quam diues. Præterea illa *l. illicitas. §. fin.* non dicit, quod reuocetur ista sentẽtia, sed quod mulcta remittatur ob paupertatem: & iste est quidam actus liberalitatis, qua vtitur lex causa miserationis; quia donat mulctam pauperi; vnde iudicio meo ista non est proprie reuocatio, intelligendo eo modo, quo reuocantur aliæ interlocutoriæ: sed potius est quædam impeditio executionis; quia talis sententia non mandatur executioni contra pauperem; quoniam lex permittit sibi fieri remissionem

33 mulctæ. SEPTIMO QVÆRO, † quid de absolutoria ab obseruatione iudicii? videtur, quod sit diffinitiua; quia cõtinet absolutionem, sed dic, quod est interlocutoria, ex quo nõ diffinit principale negotium: quod patet: quia de nouo potest iudicium inchoari, gl. est *in l. harum. 7. ff. si seru. vend.* Bal. *in l. properandum. 13. §. & si quidem 2. C. de iud. & in d l. si clericus. 2. C. de Episc. aud.* & declarat pulchre Phil. *in d. c. cũ cessante. col. fi. de appel.* vbi etiam ponit, quando talis absolutoria potest esse diffinitiua, & est de mente Bart.

34 *in d. l. cum Titia. de accus.* OCTAVO † QVÆRO, quid de sententia, quæ fertur in iudicio intentato secundum formam *l. diffamari. 5. C. de ing. man.* Dic, quod si lis non contestatur, puta; quia citatus, cui statuitur terminus ad agendum, non agit intra terminum: quo casu iudex imponit ipsi silentium perpetuum; tunc talis sententia est interlocutoria; secus si comparet, & litem contestatur; quia tunc esset diffinitiua: ita tenet Bald. & Sal. *in dict. l. diffamari &* Phil. *in d. c. cum cessante. col. fin.* NONO † QVÆRO, 35 quid de sententia lata super possessorio? Fel. *in d. c. consultationibus. 10. de off. & potest. iud. deleg. in 3. col.* tenet, quod non est vera diffinitiua, nec vera interlocutoria, sed quasi diffinitiua: vnde videtur ponere tertiam speciem sententiæ. Sed quia ego dixi supra, quod omnes sententię de mundo possunt reduci ad illam bimembrem distinctionem, quam feci, propterea in hoc puto, quod melius loquitur Phil. *in d. c. cum cessante. 60. col. pen. vers. 21.* vbi dicit, & ista est veritas, quando principaliter agitur de possessorio, & super eo lis contestatur, talis sententia, quæ fertur super eo, est mere diffinitiua; quia diffinit causam possessorii principaliter intentatam, non obstante, quod super petitorio posset reuocari; quia illud est nouum iudicium, sed quando possessorium reduceretur incidenter; tunc esset interlocutoria, & ita tenet etiam Card. Alex. *in d. c. cum cessante. col. 7. vers. habetis etiam, &c.* DECIMO QVÆRO, an condemnatio † expensarum dicatur interlocutoria, vel diffini- 36 tiua? Communis conclusio est, quod si fiat in processu causæ ante sententiam diffinitiuam, est interlocutoria: secus si fiat vna cum sententia diffinitiua: quia tunc censetur pars sententiæ diffinitiuę, ita tenet Philip. *in d c. cum cessante. col antep. vers. 17. de appel.* Ang. *in l. qui agnitus. 11 ff. de except.* & Fel. *in rub. de re iud. col. 9.* [add. Viuium *in syl. com. opin. lib. 2. op. 714. nu. 13.*] Ex hoc sequitur † notabilis conclusio, quod illa, 37 quæ fertur ante diffinitiuam, potest reuocari quandocunque, sicut quælibet alia interlocutoria: sed illa, quæ fertur simul cum diffinitiua, nõ potest reuocari, etiam eadem die, sicut nec diffinitiua, secũdum Phil. *in d. c. cum cessante col. 9. vers. vndecimo limita, &c. & col. antep. versic. 17.* Imo, † si iudex in interlocuto- 38 ria omisisset condemnationem expensarum, potest illam facere quãdocunque, vsq; ad sententiam diffinitiuam, etiam ad instantiam partis, ex quo ante diffinitiuam semper durat eius officium: secus; si omisit condemnationem expensarum in diffinitiua; quia non potest illam addere, nisi eadem die: vt habetur *in l Paulus. 42. ff. de re iud.* ita notabiliter tenet Abb. *in c. sæpe. 44 in fi.* sequendo Innoc. *ibi extr. de appel.* & Paul. de Castr. *in l. sancimus. 15. C de iud.* & Phil. *in d. c. sæpe. col. 14. versic octauo quæritur, &c.* vbi ita limitat, *l. terminato. 3. C. de fruct. & lit. expens.* & ita debet intelligi, quod tenet Bald. *in l. patris & filii. 20. in fin. ff. de vulg. & pupil.* VNDECIMO QVÆRO, † quid de 39 sententia lata super exceptione peremptoria? Dic, quod siquidem iudex pronunciat eam admittendam, vel non admittendam, est interlocutoria, ex quo sperat aliam sententiam post se; si vero pronunciet, vtrum obstet exceptio, vel non; & tunc siquidem pronunciet eam non obstare, est interlocuto-

toria; quia sperat aliam sententiam post se: si vero pronunciat eam obstare, & eius cōtemplatione imponit silentium actori, vel reum absoluit; tunc est diffinitiua: ita declarat Fel. *in rubr. de re iudic. in 7. col.* [vide de hoc etiam Viuium *com. op. lib 2. op. 714. nu. 5.*]

40 DVODECIMO QVÆRO, † quid de sententia excommunicationis? Dic, quod sit interlocutoria, vt not. gloss. & Dd. *in summa. 2. qu. 1.* & Fel. *in d. rubr. de re iud. colum. 9.* vbi idem dicit de sententia interdicti, quod sit interlocutoria, idem tenet Baldus *in l. cum à præfecto. 1. C. de post.* & Bald. *in addit Spec. in tit. de sententia excommun. &c.*

[Quod sententia excommunicationis sit interlocutoria, etiam tradit Viuius *in syl. com. opin. libr. 2. opin. 714.* dicens eam esse communem omnium opinionem. *nu. 2.* vbi *num. 3.* etiam docet, an transeat in rem iudicatam.]

41 Quod † potest corroborari; quia excommunicatio ab homine, non potest irrogari ad pœnam delicti diffinitiue, nisi solum pro contumacia: vt declarat Phil. *in c. qua fronte. 25. in 2. notab. & c. reprehensibilis. 26. in 1. & 2. notab de appel.* ergo est interlocutoria; quia venit incidenter ob contumaciam; sicut dicimus de banno, & mulcta. Multos alios casus dubios, in quibus potest dubitari, an aliqua pronūciatio sit diffinitiua, vel interlocutoria, vide cumulatos plenissime per Bald. *in addit. Spec. in tit. de sent.* per Phil. & Card *in d. c. cum cessante. 60.* & Fel. *in rubr. de re iud.* Ego tamen volui istos duodecim casus declarare per has duodecim quæstiones, tāquam magis dubitabiles, & quotidianas. VLTIMO super ista

42 prima quæstione principali QVÆRO, † EX QVIBVS COGNOSCI POSSIT, QVANDO INTERLOCVTORIA HABET VIM DIFFINITIVÆ, ET QVANDO NON? Dic, quod ex MVLTIS cognoscitur, quæ declarabo per singulas conclusiones, quas modo subiiciam. Prima igitur CONCLVSIO est, quod omnis interlocutoria, quæ non sperat aliam sententiam post se, dicitur habere vim diffinitiuæ; quia videtur facere effectum, quem facit diffinitiua: quoniam imponit finem illi instantiæ, ita declarat Phil. *in d. c. cum cessante. col. 4. & ibi etiam Anton. de Butr. Imol & Abb. de appel.* Bart. *in leg. quod iussit. 14. ff. de re iudic.* Exemplum potest esse de sententia absolutoria ab obseruatione iudicii. Item de illa, per quam pronunciatur appellationem esse desertam. Item de pręcepto de soluendo. Item de secundo decreto. Item de sententia mulctæ, & de aliis

43 similibus. Secunda CONCLVSIO est, † omnis interlocutoria, per quam finitur officium iudicis, dicitur habere vim diffinitiuæ, secundum Bartol. *in d. l. quod iussit.* potest esse exemplum, quando iudex pronunciat se esse incompetentem, vt colligitur ex dictis Alex. *in d. l. quod iussit. 14. colum 7. vers. 12.* Tertia

44 CONCLVSIO est, † omnis interlocutoria, quę diffinit vnum articulum substantialem causæ principalis, dicitur habere vim diffinitiuæ, gl. est *in Clem. cum repulsione. fin. in gloss. 1. in fin. de appel. & in Clem. vni de caus. possess & propriet.* Bald. *in l. 1. C. quand. prouoc. non est necess.* & Alex. *in l. stipulationum. 5. col. 2. ff. de verb. obligat.* Pro hoc est text. *in l. intra vtile. 39. ff. de minor.* [adde Viuium *in commun. opin. lib. 2. opin. 714. num. 7.*] vt quando minor petit restitutionem in integrum, & iudex pronunciat super ætate, scilicet eum non esse minorem: nam tacite excluditur à restitutione petita, & sic deducitur articulus substantialis causæ: & hoc tenet in specie Alex. *in rubr. ff. de re iudic. in fin. col.* Posses hanc conclusionem exemplificare infinitis casibus, vt quādo repellitur exceptio peremptoria, vel admittitur, vt *in d. Clem. cum repulsione. fin.* Item, quando iudex nollet admittere aliquas probationes, sine quibus producens illas, non posset obtinere, & sic de aliis similib. Quarta CONCLVSIO est, omnis † interlocutoria, continens aliquid 45 dari vel fieri, habet vim diffinitiuæ, secundum Bart. *in l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum 1. in princ ff. de offic. procons.* Et adde prædictis, quod sicut reperitur interlocutoria habens vim diffinitiuæ: ita etiam reperitur diffinitiua habens vim interlocutoriæ. Exemplum ponit Bald. *in l. cum & minores. 4. col. 2. C. si aduers. rem iud.* vt quando iudex pronunciat male appellatum. An † autem indistincte non possint reuo- 46 cari interlocutoriæ habentes vim diffinitiuæ; dic, quod illæ, quæ non sperant aliam sententiam post se, non possunt reuocari: aliæ vero, quæ dantur in medio processus, quæ sperant diffinitiuam post se, reuocari possunt: ita declarat Alex. *in d. l. quod iussit. 14. col. 5. de iud.* & ita intelligas id, quod dixi supra *in 6. quæst.* Et ex his remanet expedita prima quæstio principalis.

SECVNDO † principaliter quæro, qualiter sen- 47 tentia ferri debeat, & quid debeat continere, ad hoc vt valeat? Dic, quod MVLTA requirantur. PRIMO enim debet continere nomen iudicis proferentis, & dicat: an sit ordinarius, vel delegatus: item, nomina litigantium: item, tenorem primæ petitionis, super qua fundatum est iudicium. Item, debet facere mentionem de substātialibus processus: puta, visa litis contestatione, iuramento calumnię, testium depositionibus, & aliis processus meritis, &c. item, debet continere absolutionem, vel condemnationem: item, quod feratur partibus præsentibus, vel absentibus per cōtumaciam, & hoc vltimum solet scribi in litera lata per Notarium actorum: ita tenet Specul. *in tit. de sent. §. qualiter. in fin.* Item sententia debet recitari in scriptis, & de scripti recitatione, vt supra dixi, & habetur *in l. arbiter. 1. & l. statutis. fin. & ibi Bart. & Dd. C. de senten. ex peric. recit. in constit. Ab omnib.* & fuit dictum *in quæst. præcedent. in 8. different.* Item † debet iudex sedere pro tribunali, alias non 48 valet sententia, secundū Bart. & Bald. *in d. l. arbitr. 1. de sent. ex peric. recit.* Item † debet ipse iudex legere 49 sententiam, non autem potest alii mandare lectionem sententiæ, nisi sit persona illustris, vel Episcopus:

pus: vt not. Specul. *in tit. de sent. §. sequitur. in princip.* &
Alex. *in rubr. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd. col. penult.*
& est text. *in c. etsi sententia. fin. de sent. & re iud. libr. 6.*
& habetur *in d. const. Ab omnibus.* & ibi per Matth. 1.
50 *colum.* An † autem requiratur, quod iudex exprimat causam, qua mouetur in sententia? dic, quod
regulariter non requiritur: vnde valet sententia, etiam sine expressione causæ: potest tamen illam apponere, si vult, text. est, & Abb. & Doct. *in c. sicut. 16.*
de sentent. & re iudic. Fallit tamen in nonnullis casibus, quos ponit Abb. *in dict. c. sicut. in vltimo notab.* &
51 ibi vide. Item, † debet ferri causa cognita, alias non
valet: vt habetur *in l. prolatam. 4. C. de senten. & interloc. omn. iud. & in l. nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. ff.*
52 *de offic. proconf.* EGO AVTEM † pro clariori intelligentia, & vt faciam magis ordinatum compendium, INTENDO PRÆDICTA, & quamplura
alia requisita, ad validitatem sententiæ, EXAMINARE PER QVATVOR CAVSAS. Sicut enim
secundum philosophos, in omni actu humano, vt
plurimum considerantur quatuor causæ, videlicet
causa EFFICIENS, MATERIALIS, FORMALIS, & FINALIS: prout alias in iudicio considerauí illas, in princip. huius operis: ita etiam dico,
quod in sententia debent concurrere istæ quatuor
causæ, ita quod appareāt ex prolatione ipsius. PRI-
53 MO igitur debet † esse in sententia, CAVSA EFFICIENS, & hoc est, quod dixi supra in primo requisito, scilicet, quod sententia debet continere
nomen iudicis: nam ipse iudex est causa efficiens:
quia ipse componit sententiam, & in esse producit,
& debet exprimere, an sit ordinarius, vel delega-
54 tus, vt not. Speculat. *in d. §. qualiter. in fin.* quia † si
iudex ignorat fundamentum suæ potestatis, non
valet sententia: vt not. Bartol. *in l. multum. 21. ff. de cond. & demonst. in l. consensisse. 2. ff. de iudic. & in l. hac autem. 5. ff. ex quibus caus. in possess. eat.* & Abb. *in cap. prudentia. 21. in princ. in fin. colum. de offic. deleg.* in qua
causa efficiente, si esset aliquis defectus, non valeret sententia: vt quia iudex esset mutus, vel furiosus, vel infans, vel excommunicatus, vel similis,
quos defectus ponit Speculat. *in tit. de senten. §. iuxta. colum. 1. & 2.* & habentur *in l. cum prætor. 12. §. 2. ff. de iudic.* & per hoc infero contra prauam obseruantiam nonnullorum iudicum: qui, quando formant
sententias, incipiunt; *in Dei nomine, &c. vnde nos qui supra.* & supra nullam fecerunt mentionem de
nomine suo proprio, nec dignitatis, sed parcendo
labori, causa breuitatis omittunt nomē proprium,
& dicunt; *vnde Nos, qui supra.* nam per hoc puto,
quod dicta sententia, quæ ita scripta reperitur, posset dici nulla; quia peccat in expressione causæ efficientis, nō obstante, quod in lectione sententię exprimeretur nomen iudicis: quia sententia debet tota scribi, & postea de scripti recitatione legi: & non
sufficit, quod voce proferat: vt dixi supra *in 8. differentiis præcedentis quæstionis.* per ea, quæ dicit Angel.

Dixi † etiam supra, quod iudex debet sedere pro tri- 55
bunali, vt *in §. sedebunt. in Auth. de iudicib. & vt nullat. & c. col. 6. tit. 11. & c. fin. de re iud. libr. 6.* & ista etiam est
qualitas addita, & annexa huic causæ efficienti, vt
not. Bartol. Bald. & Doct. *in d. l. arbitr. 1. C. de sent. ex peric. recit.* vbi limitant, hoc non procedere in interlocutoria, quæ non requirit plenam causæ cognitionem. Item limitant, non procedere in iudice
timente potētiam alicuius: quia potest super equo,
vel ex turri ferre sententiam, vt cito possit fugere,
vt not. gloss. *d. l. arbitr. 1. & in d. c. etsi sententia. fin. de re iudic. libr. 6.* de quo vide Speculat. *in tit. de sent. § iuxta. versic. item est nulla ratione modi, &c.* Lanfranc. *in c. quoniam. 11. in verb. interlocutiones. col. 4. de prob.* & Gemin. *in d. c. etsi sententia.* Et propter hoc poni solet in
sententiis: *Nos talis iudex, sedens pro tribunali, &c.* hoc
tamen non procedit in causis summariis, in quibus
potest iudex etiam stando, & nō sedendo ferre sententiam, vt *in Clem. sæpe. 2. §. sententiam de verbor. significat.* & ex hoc patet, quod hodie in Regno non
oportet, quod iudex sedeat; cum causæ ciuiles omnes sint summariæ, vt supra pluries fuit dictum.
Item † dixi, quod iudex debet per se legere senten- 56
tiam, & non per alium: nisi sit persona illustris, vel
Episcopus: vt *d. c. fin. de re iud. libr. 6.* de quo dicto vide Felin. *in c. super quæst. 27. in princip. in fin. col. de offic. deleg.* Certe si istud esset verum, hodie nulla sententia valeret, maxime in hoc Regno: cum generaliter
omnes sententiæ tam maiorum, quam minorum
iudicum, legantur per alios, scilicet per actorum
magistros, & non per ipsosmet iudices; vnde non
posset aliud dici, quam quod hoc toleretur ex generali consuetudine, quæ potest in hac solennitate
derogare, iuri positiuo, vt dicit Gemin. *in d. c. fin. col. 2. versic. in ea gloss. ibi, Italia. &c. de re iud. lib. 6.* tenet in
simili Archid. *in c. statutis. 8. 2. quæst. 1.* Bald. & Salic. *in l. hac consultissima. 8. C. qui testam. face. poss.* Item di-
xi, quod sententia † feratur in scriptis, hoc debet 57
intelligi, quod scriptura præcedat recitationem,
nec sufficeret, si iudex scribendo, vnico contextu
voce proferret, vt declarat Gemin. *in d. c. fin. in 2. & 3. not.* SECVNDO † cōsideratur in sententia CAV- 58
SA MATERIALIS, & est illa, quam in iudiciis
consideraui, in prin. huius tractatus. Materia enim
dicitur, ex qua aliquid fit, vnde in proposito causa
materialis sententiæ est ipsa causa deducta in iudicium per primum libellum, & ex consequenti totus processus super ea fabricatus; quia ex illo processu, & causa in eo contenta, fit sententia diffinitiua, & propterea dixi supra, de mente Spec. quod in
sententia debet inseri tenor libelli, ad hoc, vt ipsa
causa materialis appareat expressa in sententia. Verum illud non est omnino necessarium, imo valet
sententia, etiam si tenor libelli non exprimatur in
ea, secundum Bartol. *in l. si arbitri. 2. C. de sent.* sufficit
enim, quod sub epilogo fiat mentio de libello actoris, & responsione rei, puta, visa petitione actoris,
con-

continet istud, & istud, &c. vt tenet Spec. *in d. §. qualiter. versic. cæterum.* & ita cõmuniter seruatur in practica, imo etiam si iudex nullã faceret mentionem de libello, sed simpliciter diceret, super præsenti processu ita pronuntio, condemnando, vel absoluendo, &c. puto sententiam valere. Nec istud contradicit his, quæ paulo ante dixi, in quantum dixi exprimendam esse causam materialem; quia totus processus est causa materialis, & bene fit mentio de ipsa causa, saltem per relationem; quia sententia refertur ad acta, & per illa declaratur, & habetur *in l. hac sententia. 3. C. de sentent. quæ sine cert. quantit. prof.* per Alexand. *in l. præses. 27. ff. de re iud. & l. ait prætor. 5. §. si iudex. 1. eod. tit.* Paria enim sunt aliqua esse certa de se, vel per relationem ad aliud, *l. certum. 6 ff. si certum petat. l. asse toto. 97. ff. de hæred. instit.* Hinc est,
59 quod † dicimus, vt supra dixi, non valere sententiam latam sine causæ cognitione, & sic sine processu, vt habetur *in d. l. prolatam. 4. C. de sentent.* & ibi Bartol. *& in l. ex stipulatione. 7. in fin. eod tit. & in l. in causæ. 13. versic. causa enim cognita. ff. de minor.* Pro hoc est text. apertus *in d. c. quoniam contra. 11. de probat.* vbi declaratur, quo ordine iudex debeat causas diffinire; quia primo debet acta & processum facere in scriptis, alias pro eius sententia non præsumitur, quando processus per legitima documenta non apparet. Hinc etiam dicimus, quod iudex debet iudicare secundum allegata, & probata, & sic secundum processum: vt habetur *in l. illicitas. 6. §. veritas. 1. ff. de offic. præsid.* ergo sententia, quæ non habet processum, dicitur carere materia, & sic est nulla: quia secundum philosophum, ex nihilo nihil fit. Quid au-
60 tem, † si feratur sententia sine probationibus, an valeat? vide Socinum *in consil. 134. colum. 2. in fin. in*
61 *1. volum.* Ex † hoc oritur quædam solennitas materialis, quæ est, vt sententia feratur conformis libello, *iuxta l. vt fundus. 18. ff. commun. diui. c. licet Heli. 51. de simon. & l. Lucius. fin. C. de fideicomm. libert.* vbi dicit Bald. quod fatuus est iudex, qui super aliis, quam super petitis pronunciat: vnde sententia aliter lata, non valet: quia habita relatione sententiæ ad eius materiam, non potest esse conformitas: vnde sententia reperiretur facta ex nihilo. Nam si petto bouem, & processus fabricatur super boue, sententia vero fertur super equo, talis sententia videtur esse sine processu; quia nullus processus est factus super equo, & sic non haberet materiam præexistentem correspondentem, merito est nulla: sicut quando aliquis vult facere librum, & habet chartas, & non vult librum conficere ex chartis, & vult, quod sit liber, istud continet in se repugnantiam: quia non potest esse liber sine chartis, vnde iste liber non posset esse nisi imaginarius scilicet mente consideratus, & in esse non productus: ita ista sen-
62 tentia esset imaginaria, & nullius momenti, *l. imaginaria. 16. ff. de regul. iur.* Hoc † tamen limitatur non procedere in causis, in quibus proceditur sola facti veritate inspecta; quia potest tunc iudex ferre sententiam non conformem libello, vt declarat Iason *in leg. vinum 22. colum. 17. ff. si certum petat.* vnde hodie in Regno per *c. Detestantes.* posset indistincte hoc fieri, & valeret sententia, & sic quo ad hoc esset correcta regula *d. l. vt fundus.* Item quando vnum petitur, & aliud constat per confessionem partis; quia potest iudex ad illud condemnare, non obstante, quod non sit petitum: vt habetur *in decis. 32. in fin. consil. Neapol.* Item; † potest iudex petentem 63
debitum condemnare ad restitutionem pignoris; non obstante, quod pignus non sit petitum, vt not. Bart. *in l. eum, qui. 56. §. qui ita. 4. ff. de verbor. obligat.* & Bald. *in l. cum eorum. 5. C. de sent.* & habetur *in decis. 32. consil. Neap.* & ratio est; quia dicta restitutio pignoris venit ex natura actionis intentatæ. Plures alias fallentias ad *d. l. vt fundus.* vide plenissime per Felin. *in d. c. licet Heli. col. antepenul. & penult. in fin.* vbi cumulat 31. fall. & aliquas etiam ponit Ias. *in d. l. vinum. col. 16. & 17. & in §. curare. 32. colum. 5. Instit. de actio.* Verum;
quia † superius dixi; quod ex nihilo nihil fit, & ius 64
imitatur naturam. *§. minorem. 4. Instit. de adopt.* quomodo ergo potest subsistere sententia in istis & aliis fallentiis, si caret materia? Ad hoc respondeo, & do vnam generalẽ declarationem pro prædictis, quod istæ fallentiæ procedunt, quando vnũ fuit petitum in libello & pendente iudicio, incipit constare de alio, vel per probationes, vel per cõfessionem: nam iudex, qui habet sequi veritatem, potest cõdemnare ad aliud in istis casibus specialibus, ex quo sibi liquet ex eodem processu, vel ex natura actionis intentatæ, vel ex virtute probationis, ad hoc vt veritas sortiatur effectum, omissis scrupulositatibus iuris positiui generalis, volentis, quod non feratur sententia, nisi super eo, super quo est facta litis contestatio, vt dicit Bart. *in d. l. prolatam. 4. C. de sent.* & sic bene formatur sententia ex aliquo; quia subest materia, quæ nascitur pendente iudicio, sed quando vnum esset petitum, & super eo fabricatus totus processus, vsque ad conclusionem, & nihil aliud constaret ex illo processu de alia re; tunc indubitanter dico, quod etiam in istis fallentiis nõ valeret sententia, non conformis libello; quia nullam haberet materiam, secundum exemplum propositum, & ita debent prædicta declarari. Consideratur † etiam in ista causa materiali non solum, 65
quod subsit materia: sed etiam quod sit apta materia, vnde si libellus esset ineptus, sententia super eo lata non valeret, vt not. gloss. *in verb. secundum. in fin. Inst de obl. in princip.* Abb. *in c. cum dilecti. 3. de empt. & vend.* Ant. de But. *in c. examinata. 15. de iudic.* & Bald. *in l. ex hoc iure. 5. & in leg. nonnunquam. fin. ff. de iustit. & iur. & in l. actor. 18. in fin. C. de rebus credit.* [Adde Gail. *libr. 1. obseruat. 66. num. 1. & sequentib.*] Sic etiam dicimus de toto processu; quia debet apte, & secundum iuris ordinem fabricari, alias sentẽtia est nulla, vt *d. l. prolatam.* Verum in casibus, in quibus non re-

requiritur libellus, prout in summariis, & præser-
tim hodie in Regno, valeret sententia lata super li-
bello inepto, vt declarat Alex. *in d.l vinum.22.col.fin.*
& ibi est gl. ff. si cert.pet. & Fel. *in c.cum ordinem.6.de re-*
script. quia per iura municipalia sunt sublatæ solen-
nitates libellorũ in ciuilibus: vnde illa materia in-
epta est reducta ad aptitudinē; quia non inspicimus
aliud, nisi quod apparet intentio actoris quibuscũ-
que verbis declarata, vel per qualē qualem petitio-
nem, vel per articulos & merita processus: vt pluries
fuit dictum supra in processu huius tractatus. SED
66 iuxta † hoc CADIT pulchrum DVBIVM. Pone,
quod aliquis produxit libellum bene conceptum;
tamen in eo intentauit actionem, quæ sibi nõ com-
petebat, & sic egit sine actione. Reus non opposuit,
iudex protulit sententiam pro actore super illa a-
ctione, quę non competebat, an valeat talis senten-
tia? Certe videretur esse dicendum, quod non; quia
caret materia: nam vbi nulla est actio, nulla potest
esse sententia: & hoc in specie tenet d. gloss. *Instit. de*
67 *obl in princ. in verb secundum. in fin.* Quę † expresse di-
cit, quod sententia debeat fieri per competentes a-
ctiones, & iudices, alias non valeat sententia, & illa
gloss. communiter approbatur. Pro hoc etiam est
regula trita: quod nemo sine actione experitur, *l. si*
pupilli. 5. §. videamus. 12. ff. de neg. gest. vbi per Bartol. &
68 Doct. Imo † iudex ex officio, potest repellere agen-
tem sine actione, vt not. gl. & Doct. *in l. vbi pactum.*
40. C. de trans. contrarium tenet Bart. *in cons. 100. in-*
cip. A domino Cyn. &c. vers super quarto, &c. vbi dicit,
quod valet processus, licet actor omni actione ca-
reat, & potest super eo ferri sententia valida, *per l. pe-*
cuniæ. 2. C. de condi. indeb. cum aliis allegatis per eum ibi.
Pro hoc est text. & ibi Alb. *in l. cum putarem. 36. ff. fa-*
mil. erciscun. & vide omnino Ias. *in l. nam posteaquam. 9.*
§. si damnetur. col 2. ff. de iureiur. Puto in ista varietate
posse ista distingui: quandoq; aliquis agit narran-
do talem causam in libello, quod ex ea apparet non
competere sibi ius agendi, vt quia dicit, peto talem
fundum; quia Rex est in Francia; & tunc, quoniam
communis conclusio est, quod talis libellus sit in-
eptus, etiam parte non opponente: vt tenet Bart. &
Alex. *in l. edita. 3. C. de eden. gl. in l. palam est. 2. §. circa. 3.*
ff. de doli mali & met. except. & communiter Mod. *in l.*
Labeo scribit. 1. in prin. ff. de ædil. edic. dico, quod senten-
tia lata super tali processu & libello, nõ valet; quia
ex forma ipsius apparet calũnia manifesta, & quod
sine actione agitur. Posset etiam poni exemplum,
quādo aliquis agit rei vendicatione cõtra Titium,
narrando ipsum Titium nõ possidere; quia seipsum
excludit à iure agendi; vnde si in isto casu iudex fer-
ret sententiam contra Titium; talis sententia esset
nulla, nec posset habere executionē contra Titium,
quem ipsemet actor asserit non possidere, & sic ex i-
pso libello apparet, quod non competit ius agendi:
hoc probatur ex his, quæ dicit Abb. *in d.c. cum dilecti.*
3. in 3. not. de empt. & vend. vbi etiam dicit, quod talis

ineptitudo potest opponi post sentētiam; ergo red-
dit processum nullum, per ea, quæ not. Bar. & Doct.
in l. licet. 24. C. de procurat. idem tenet Alex. *in d.l. qua*
quisque. 1. in princip. colum. 5. ff. de edend. Quandoque
aliquis † agit narrādo aptam causam in libello, sed 69
exprimit ineptam actionē: vt quia dicit, quod mu-
tuaui Titio centum, ideo peto ipsum mihi conde-
mnari actione ex locato: & tunc communis opinio
Doctorum est, quod talis libellus valet, & similiter
sententia valebit, inspecta narratione apta, ex quo
nomen actionis non est necesse exprimi in libello,
c. dilecti. 6 de iudic. vnde si fuit expressa, & inepta non
vitiat: ita tenet Alexan. *in d. l. qua quisque. 1. col. final.*
ff. de edend. vbi plures allegat, & tenet Innocen. An-
ton. de Butr & Can. *in d.c. examinata. 15. de iudic.* Dato
ergo, quod non competat actio ex locato; potest
tamen ferri sententia super mutuo, quod perpendi-
tur ex narratione apta: quæ concludit in mutuo. Et
hunc intellectum puto esse de necessitate dandum
ad illam gloss. quæ reputatur singularis *Instit. de obli-*
lig. in princ. quam supra allegaui; & ita in terminis i-
stam gloss. intelligit ibi Ioan. Fab. vbi dicit ista for-
malia verba, videlicet: caue; quia si esset competens
iudex, quamuis inepta actio; teneret sententia, &c.
& sic videtur reprehendere illam glos. quæ dicit per
cõpetentes actiones, &c. posset tamen saluari, in-
telligendo eo modo, quo dixi in primo membro,
scilicet, quando ex facie libelli apparet, quod nullo
modo competit ius agendi, sed secundum dicta in
secundo membro, loquitur bene Ioan. Fab. TER-
TIA † CAVSA PRINCIPALIS, quæ considera- 70
tur in sententia, est CAVSA FORMALIS, & hinc
est SCIENDVM, quod ista causa potest CONSI-
DERARI TRIPLICITER. Vno modo, respectu
iudicis proferentis. Secundo modo, respectu liti-
gantium. Tertio modo, respectu ipsius sententiæ.
PRIMO MODO dixi, RESPECTV IVDICIS; i-
stud SIMILITER INSPICITVR TRIBVS MO-
DIS, videlicet respectu LOCI, TEMPORIS, &
PERSONÆ IPSIVS IVDICIS. Primo modo sci-
licet respectu loci, hoc ideo dixi: quia iudex quan-
do † fert sententiam, debet stare in loco solito ma- 71
iorum suorũ, vbi eius prædecessores soliti sunt red-
dere ius, alias sententia non valeret, text. est, & ibi
Bald. & Doct. *in l. cum sententiam. 6. C. de sent.* & not.
Bart *in l. si vt proponis. 5. la 2. C. quomodo & quand. iud.*
& in l. arbitri. 1. C. de sent. ex peric. recit. & Bart. Bald. Ias.
& communiter Doctor. *in l. ius pluribus. pen. per illum*
text. ff. de iust. & iur. & Ang. *in tract malef in vers ad no-*
strum solitum bancum iuris, &c. Et propterea in sen-
tentiis solet apponi illa clausula: *Nos talis iudex, &c.*
sedentes pro tribunali, in tali loco, &c. vbi curia regi solet,
& ius reddi petentibus, &c. ad demonstrandum, quod
ista solennitas formalis interuenit in sententia. LI-
MITA † tamen hoc procedere in iudice ordina- 72
rio, qui habet certam sedem & locum reddendæ iu-
stitiæ: secus in delegato; quia ex quo non habet cer-
tam

tam sedem deputatam, potest sibi eligere locum, vbi vult, etiam in Camera sua: secundum Bald. *in d. l. cum sentētiam. 6. C. de sent.* & idem Bald. *in d. l. ius pluribus. pen. in 2. lect. circa fin. ff. de iust. & iur.* vbi hoc intelligit in delegato ad vnam causam particularem.
73 Secus † in delegato ad vniuersitatē causarum: quia tenetur seruare locum delegantis, secundum eum: & ita debet intelligi tex. *in l. si locus. 59. ff. de iud.* vt declarat Bald. ibi. scilicet, quod delegatus particularis potest sibi eligere locum: dūmodo sit congruus litigantibus & honestus, alias secus, *per l. si cum dies.* (alias) *quid tamen. 21. §. si arbiter. 1. & 10. cum l. seq. ff. de recept. arbitr.* quidquid dicat Paul. de Castr. *in d. l. si locus.* qui tenet, quod delegatus debet ferre sentētiam in tribunali delegantis: quia intelligendo de particulari, non est verum; nam non est idem tribunal. Quod patet; quia ab eo appellatur ad delegantem, vt per Bart. & Doct. *in l. quod dicitur. 1. §. fin. ff. quis & à quo app.* & ibi probatur. Secus † esset in vicario,
74 qui cum eius tribunal sit idem cum tribunali principalis, debet sedere in tribunali principalis: fateor tamen, quod postquam iudex delegatus eligit sibi locum, semper debet ad illum locum facere citationes, & ibi ferre sententiam, secundum Bart. & Paul. de Castr. *in d. l. si vt proponis. 5. la 2. C. quomodo & quand. iud. & in d. l. arbitri. 1 in fin. C. de sent. ex peric. recit.* Sed † iuxta hoc cadit pulchrum dubium:
75 videlicet, an delegatus ad vnam causam possit procedere, & sententiare extra locum iurisdictionis delegantis, & an possit eligere sibi alium locum sub iurisdictione delegantis, vel etiam locum non subditum deleganti. Et cum iste casus quandoque mihi euenisset in facto; quia Illustr. Dux Suessæ delegauit mihi vnam causam suorum subditorum; & tamen tunc residebam in ciuitate Melphiæ, qui est locus extra suam iurisdictionem, & litigantes faciebant dubium, quod procedere non possem; tamen vt eis morem gererem, feci supplicationem Illustrissimo Principi dictæ ciuitatis Melphiæ, vt deberet concedere mihi suum assensum: qui fuit mihi in scriptis concessus, ad tollendam omnem ambiguitatem. Dico tamen, quod non fuit necesse obtinere dictum assensum: sed potius fuit cautela superabundans. Et tunc respondeo ad quæstionem propositam, & dico, quod si ambæ partes consentiant, quod delegatus procedat extra territorium delegantis, valet processus & sententia, absque eo, quod consentiat dominus illius territorii: text. est singularis *in c. statutum. 11. §. in nullo. de rescript. lib 6.*
76 per † quem ita in terminis tenet Abb. *in c. P. & G. 40. col. 5. versic. venio ad 4. &c. de off. deleg.* vbi tenet, quod in delegato possit fieri prorogatio de loco ad
77 locum; & ratio potest esse; quia iurisdictio † delegati non cohæret, nec terminatur territorio, sicut iurisdictio ordinarii: vt dicit Abb. *ibid.* licet secus esset in ordinario, secundum eum; quia ordinarius non potest procedere extra territorium, nisi interueniat consensus domini illius loci, vltra consensum partium, idem tenet Bald. *in l. fin. qui ex consensu 7. C. de Episc. aud.* Bart. & Doct. *in l. quæro. 160. ff. de sol.* & vide remissiue per Ias. *in d. l. ius pluribus. pen. ff. de iust. & iur. in fin. col.* Secundo principaliter † LIMITA, prædictam regulam non procedere in Episcopo habente plures terras, & castra in sua diœcesi; 78
quia in quolibet loco diœcesis, vbi reperitur, potest curiam tenere & citare, ac sententias ferre, text. est *in c. cum Episcopus. 7. de off. ord. lib. 6.* per quem ita tenet Bald. *in d. l. pen. in 1. lect. vers. sed an Episcopi, &c.* & ibi etiam Ang. & Paul. de Castr. *in l. nonnunquam fi. ff. de iust. & iur.* & Bald. *in l. testamenta omnia 18. C. de testamen.* Tertio † LIMITA, nisi iudex de consensu 79
partium ferret sententiam in alio loco non solito: quia valet propter prorogationem, dummodo non egrediatur territorium suum: ita tenet Abb. *in d. c. P. & G. 40. col 5. versic venio ad quartam, &c. de off. deleg.* Bart. *in d. l. ius plurib. pen. circa fin. ff. de iust. & iur.* & gloss. fin *in l. cum non eo die. 6. C. quand. prou. non est necess.* Quarto LIMITA, † non procedere in arbi- 80
tro; quia potest eligere sibi locum, dummodo honestum *l. quid tamen. 21. §. si arbiter. 10. & sequ ff. de arb.* & Bald. *in l. cum sententia 6. C. de sent.* in dubio autem quando arbiter non elegit locum, intelligitur de loco, vbi factum est compromissum: vt tenet Alexand. post Bart. *in d. §. si arbiter.* per illum tex. & Bald. *in l. penult. in 2. lectu. circa fin. ff. de iustit. & iur.* Quinto LIMITA, † non procedere in iudice ap 81
pellationis, qui potest etiam in domo sua, in omni alio loco honesto iustitiam regere, & sententiam ferre. gloss. est notab *in d. l. cum sententiam C. de sent.* & ibi Bald. *in 1. lect.* & Paul. de Castr. & communiter Doct. *ibid.* Sexto LIMITA † in istis vicariis gene- 82
ralibus, & Præsidibus prouinciarum, qui vadunt discurrendo per prouinciam, inquirendo maleficia, & prouidendo oppressis, & alia faciendo, quæ spectant ad cultum iustitiæ; quia in quolibet loco illius prouinciæ possunt ius reddere, ad eorum electionem; ita tenet Alb. de Ros. & Moder. *in d. l. pen ff. de iust. & iur.* Ang. *in tractat. malef. in versic. ad nostrum solitum bancum iuris, &c. in fin.* & Baldus *in d. l. testamenta omnia. 18. C. de testam* Septimo † LIMITA, 83
quando locus solitus non esset tutus, vel propter metum tyranni, vel propter guerras, vel pestem: vel quia minatur ruinam: nam tunc potest iudex eligere alium locum, & ibi sententiare. Debet tamen protestari, quod propter illam necessitatem eligat talem locum: ita tenet Bald. *in d. l. arbitri. 1. colum. 2. vers in gloss. ibi, vel equo, &c. de sent ex peric. recit.* pro hoc est tex. *in c. statuimus. 13. de off. deleg. lib. 6.* Octauo LIMITA, † in Episcopo expulso à sua sede. 84
& diœcesi per vim: nam potest in aliena diœcesi cōuicina exercere iurisdictionem, procedendo contra expulsores, & eorum fautores, secundū formam *Clem. quamuis. 1. de foro compet.* Nono † LIMITA, 85
in causis, in quibus proceditur de plano: nam valet

sententia lata in alio loco solito maiorum, secun-
dum Bart. *in l. nec quidquam. 9. §. de plano. 3. ff. de offic.*
proconf. Bald. *in d. l. testamenta omnia.* 18. *C. de testam.*
Bart. *in l. confessos. vnic. col. 1. C. de confess.* & habetur
in l. vtile tempus. 2. §. dies. 1. ff. quis ordo in bon. poss. seru.
prout sunt ea, quæ non requirunt plenam causę co-
gnitionem, vt est text. cum gloss. *in l. voluit. 4. §. fin.*
86 *ff. de interrog. act.* Decimo LIMITA, † non proce-
dere in causis voluntariæ iurisdictionis; quia in o-
mni loco, etiam in itinere, & deambulando potest
expediri, ita tenet Bald. *in d. l. testamenta omnia.* 18.
colum. 1. C. de testament. Bartol. *in d. l. confessos. vnic co-*
lum. 1. C. de confess. & est textus *in l. omnis 2. ff. de off. pro-*
cons. & in §. serui vero. 2. Instit. de libertinis. Vndecimo
87 LIMITA, † in omnibus actibus respicientibus li-
tis ordinationem; quia in illis non tenetur iudex
seruare locum maiorum, secundum Bart. *in dict. l. 1.*
col. 1. C. de confess. per d. l. voluit. 4. ff. de interrog. & actio.
88 Reuertendo ad causam † formalem, dixi supra,
quod in hac causa, quæ respicit iudicem, CON-
SIDERATVR secundo loco TEMPVS, hoc ideo
dixi; quia sententia debet ferri congruo tempore,
scilicet vt sit dies iuridicus, & non feriatus; quia a-
lias non valeret, *l. dies festos. fin. C. de feriis.* not. Bart.
& Doct. *in l. ex quacunque. 2. §. fin ff. si quis in ius voc.*
non ier. & l. si vt proponis. 5. la 2. C. quomod. & quando
89 *iud.* Item † CONSIDERATVR TEMPVS CON-
GRVVM, scilicet vt feratur sententia in die & hora,
in qua facta est citatio, alias si ferretur ante vel post
terminum citationis, non valeret, tanquam lata
parte non citata, textus est notab. *in l. aut qui aliter.*
5. in princip. & in l. si vicem. sing. §. final. & vtrobique per
Bart. ff. quod vi aut clam. & in l. cum non eo die. 6. C.
quando prouoc. non est necess. & habetur per Doctor. *in*
c. consuluit. 34. de offic. deleg. Quod tamen intellige,
quando citatus nō fuit contumax, alias secus; quia
si fuit contumax in non comparendo in termino,
potest iudex ferre sentētiam post terminum quan-
docunque, sine alia citatione, ex quo propter con-
tumaciam semper est in mora: vnde non debet am-
plius citari: ita notanter tenet Bald. *in d. l. cum non*
90 *eodem die.* Tertio † CONSIDERATVR TEMPVS
CONGRVVM, respectu instantiæ: quia si iudex fert
sententiā perempta instantia, puta post triennium,
non valet sententia: secundum Bart. *in l. properan-*
dum. 13. in princip. in fin. illius princip. C de iud. & ibi et-
iam Bald. *in 2. quæst.* Vbi idem dicit de sententia la-
ta post desertam appellationem, vt nō valeat. Idem
tenet Alexand. *in consil. 82. in princ. in 3. volum.* Idem
91 dicimus de † sententia arbitri; quia si est lata post
tempus præfixum compromisso, non valet, *l. si cum*
dies. (alias) *Quid tamen. 21. §. si intra. 8 & l. non distin-*
guemus. 32. §. Compromisso. (alias) *de liberali. 7. & §. ar-*
biter. 21. fin. ff. de recept. arbitr. & Bald. *in c. Quintaual-*
lis. 23. de iureiurand. Quarto, CONSIDERATVR
92 TEMPVS CONGRVVM, vt sententia † feratur de
die, & non de nocte, alias lata de nocte non valet,
vt not. gloss. Bart. Paul. de Castr. Ias. & communiter
Dd. *in l. more Rom. 8. ff. de fer.* & est textus, & ibi Abb.
& Felin. *in c. consuluit. 34. de offic. deleg.* Mod. *in leg. non*
minorem. 20. C de trans. & Petr. Phil Corn. *in cons. 54.*
col. penul. in 2. vol. vbi dicit hanc esse magis commu-
nem opinionem, quod tamen limita, nisi consuetu-
do aliter se haberet, scilicet vt ferantur sententiæ
de nocte; quia tunc valet sententia, item si ambæ
partes sint præsentes, & non contradicant secun-
dum Paul. de Castr. & Modern. *in d. l. more Rom.* & Fe-
lin. *in d. c. consuluit.* in quibus locis tradūtur plures a-
liæ limitationes, de quibus me remitto ad dicta ibi.
[Vide etiam Viuium *in syl. com. opin. lib. 2. opin.* 703. vbi
plures limitationes seu casus refert, quibus senten-
tia noctu ferri potest.] Quinto CONSIDERATVR
TEMPVS † CONGRVVM, vt non feratur sentētia 93
pendente dilatione, *l. siue pars. 3. C. de dilat.* alias est
nulla, sicut si esset lata die feriato, secundum Bald.
in l. cū antea. pen. col fin. vers. considerata, &c. & ibi etiam
Cyn. C. de arbit. Sexto CONSIDERATVR † TEM- 94
PVS CONGRVVM, vt si causa est commissa consi-
lio sapientis, nam interim nō potest ferri sententia
ante habitum consilium, secundum Bald. *in l. ex illo.*
13. C. de app. & Bar. *in l. si quis. 1. in prin. C. de relat.* & Phil.
in c. intimasti. 68. de appellat. si tamen feratur de facto,
debet appellari, secundum Bart. *in d. l. si quis.* Septi-
mo CONSIDERATVR TEMPVS CONGRVVM,
vt iudex † pronuntiet tempore, quo vtraque pars 95
est præsens, vel altera tantum absens per contuma-
ciam, *l. de vnoquoque. 47. ff. de re iud.* alias si vtraque
pars est absens, non valet sententia, ita tenet Bald. *in*
l. filiofam. 1. col. 5. vers. & prædicta faciunt ad quæst. &c. &
vers. quæsitum fuit, &c. De his, quæ pœn. nomin. vbi plus
dicit multum singulariter. quod si iudex incœpit le-
gere sententiam, & ante completam lectionem sen-
tentiæ, ambæ partes se absentent, non valet senten-
tia, quod dictum nota, quia forte prima facie quili-
bet diceret contrarium. Et prædictis adde gloss. *in l.*
properandum. 13. §. siue autem alterutra. 6. in gloss. 1. C. de
iudic. quod LIMITA, nisi in casibus, in quibus iu-
dex procedit ex officio; quia tunc valet sententia v-
traque parte absente, secundum Ang. *in l. si quis liber-*
tatem. 7 ff. de petit. hær. & gloss. *in c. cupientes. 16. §. quod*
si per viginti. 1. de elect. lib. 6.

[Item valet sententia interlocutoria in fauorem
absentis lata, vel etiā contra eum prolata, si modici
præiudicii sit, per text. notab. *in l. ille à quo. ff. ad S. C.*
Trebell. Alexan *in l. quod iussit. nu. 35. ff. de re iud.* secus si
magnū absenti grauamē afferret; tunc enim causæ
cognitione, & partis citatione opus esset. Vide Gail.
lib. 1. obs. 109 nu. 2. vbi etiam *nu. 3.* dicit, in Camera Im-
periali citationē ad audiendam sententiam tam in-
terlocutoriam, q̄ definitiuam, non requiri, cum suf-
ficiat partes semel ad totā causam legitime citatas
fuisse, cum alias de iure communi sententiæ, non
citatis partibus, ferri nequeant, ne quidem à Prin-
cipe, de quo vide Viuium, *com. opin. libr. 2. opin. 709.*] Ter-

96 Tertio, dixi supra,† quod Consideratvr solennitas formalis Respectv ipsivs ivdicis, qvo ad svam personam, hoc potest intelligi multipliciter. Primo, quod sit Ivdex, & non priuatus, alias sententia non valet, *l. priuatorum. 3. C. de iurisdict. om. iud. l. eum qui. 13. & ibi gl. ff. eod.*
97 *tit.* † Item requiritur, quod sit Competens Iudex, alias sententia non valet, *vt tot. tit. C. si à non cō-*
98 *pet. iud.* † Item, quod sit Sanvs mente; secus si esset furiosus, surdus vel mutus, vt *l. cum prætor. 12. §. non autem. 2. & l. Iudex datus. 46. ff. de iudic.* Item si esset impubes, vel seruus, vel mulier, vt *d. §. non autem.* Item debet iudex sedere pro tribvnali, vt not. Bar. *in d. l. arbit. 1. C. de sent. ex peric. rec.*
99 & dixi supra pluries. † Item, si esset iudex excommunicatus, non valet eius sententia, vt habetur *in c. pia. 1. de except. lib. 6.* not. gloss. 35 *q. 9 in summa.* Bald. *in l. quamuis. 1. colum pen. in fi. versic vnum omisi, & c. C. de iur. & fact. ignor.* & Bart. *in l. si arbiter. 2. C. de sent.* vbi hoc intelligit in publice excommunicato, alias
100 secus. † Item, si iudex est publice infamis; quia non valet eius sententia, secundum Bar. *in d. l. si ar-*
101 *biter. & in l. quidam consulebant. 57. ff. de re iud.* † Item si ignoret se iudicem, vel aliter dubitet; quia non valet eius sententia, secundum Bartol. *in l. quæro. 3. in lect. Nicol. de Neapol. ff. de eo, qui pro tut.* & Doct. *in*
102 *l. sed si de sua 34. ff. de acquir. vel omitt. hæred.* † Item si Iudex detulit appellationi; quia si postea procedit, vel sententiam ferat, nihil valet, quod agit, secundum gloss. & Card. *in Clem. si ante. vnic. in 1. quæst.*
103 *de dolo & contum* † Et similiter, quando sibi esset inhibitum per Superiorem, *c. non solum. 7. de appel. lib. 6.* possunt etiam multa & varia exempla poni de impedimentis, respicientibus personam iudicis, quæ diligens scrutator perquirere poterit,
104 quæ breuitatis causa omitto. † Secvndo, principaliter consideratur causa formalis in sententia, Respectv litigantivm. Et hoc similiter dicitur multis respectibus; primo, quia nomina litigantium debent exprimi in sententia, vt sciatur, inter quos ventiletur negotium, & quis sit absolutus, vel condemnatus: vt dixi *supra in princ. huius 2. quæst. princ.* Item; quia est necesse, quod litigantes sint habiles ad comparendum in iudicio; nam si aliquis eorum esset pupillus, vel furiosus, & litigaret sine tutore, vel curatore, non valeret sententia, *l. acta. 45. §. fin. l. contra pupillum. 55. & ibi Bart.*
105 *& Alexand. ff. de re iud.* † vbi idem dicitur de sententia lata contra minorem indefensum, vt non valeat ipso iure. Pro hoc est tex. *in l. cum & minores. 4. C. si aduers. rem iud. & l. si præses. 6. & ibi Bart. C. quomodo & quando iud.* De furioso autem, quod non valet sententia, est text. *in l. furioso. 9. & ibi Bart. & Alexand. ff. de re iudic.* quod procedit etiam in sen-
106 tentia lata in causa appellationis, secundum Baldum *in l. alienam. 18. de procurat.* † Illud autem, quod dixi non valere sententiam, intellige, quando fertur contra minores indefensos: secus si pro eis; quia tunc benè valet, *l. non eo minus. 14. & ibi Alexand. & communiter Doctores. C. de procurator.* & Alexand. *in d. l. furioso, colum. 1.* sed in furioso non valet sententia, etiam pro eo lata; quia pro absente reputatur, vt *d. l. furioso.* & ibi Alexand. & Doctor. Et per hoc infert Alexand. *in d. l. furioso.* quod idem esset in pupillo, nullum habente intellectum: puta, quia est infans; quoniam minimè valet pro eo sententia, & sic est pulchra limitatio *ad d. l. non eo minus.* † Simi- 107
liter non valet sententia, quando fertur contra eum, qui est mortuus tempore prolationis sententiæ, *l. in summa. 59. §. fin. ff. de re iudic. & l. illud. 1. §. fin.* alias est *l. Paulus. 2. ff. quæ sentent. sine appellat. resc.* imo etiam in fauorem mortui non valet sententia, secundum Bartolum *in d. l. in summa.* & ibi etiam Alexand. in fin. & ibi vide per Doctores.

[Quod ita demũ procedit, si iudici, vt iudici, ex allegatione iudiciali de morte partis constet; nam si vt priuatus, tantum mortem partis sciat, nihil id sententiæ eius officit, si definitiue, absque noua hæredum citatione, eam ferat, allegata autem iudicialiter partis morte, post conclusionem in causa hæres eius non ad reassumendam causam, sed ad audiendam tantum sententiam citatur. Si vero post publicationem demum sententiæ mors partis in iudicio allegetur, sententia in Camera Imperiali per interlocutoriam in hæredes transfertur. Ante conclusionem in causa autem alterutra partium moriente, implorato iudicis officio, citatio ad reassumendam causam in statu, in quo relicta est, contra hæredes decernitur, etiamsi procurator defuncti, lite iam contestata, sit factus litis dominus, de quo vide Gail. *lib. 1 obs. 109. numer. 4. & seqq.* Et Viuium *in com. opin. syl. opin. 700. numer. 2. & 3. & opin. 716.*]

Item, quando sententia fertur contra infirmum graui infirmitate, *l. quæsitum. 60. ff. de re iudic.* Verum in hoc datur cautela, vt infirmus citatus mittat excusatorem, ad significandum Iudici, qualiter est infirmus; quia tunc si non obstante infirmitate, Iudex profert sententiam, talis sententia est nulla, secundum Alexand. *in d. l. quæsitum, colum. fin.* & ibi vide per Doctor. an teneatur mittere procuratorem. † Quid autem, si quis 108
litigat per procuratorem, & facta litis contestatione, dominus moritur, an possit ferri sententia contra procuratorem? dic, quod sic: quia tale mandatum morte non extinguitur, ex quo procurator est effectus dominus litis. Sed qualiter sunt concipienda verba sententiæ; quia si non nominatur mortuus, videtur sententia non valere, per prædicta. Bartol. tangit hanc quæstionem *in l. nulla. 3. C. de procurat.* & relinquit indecisam. Veritas est, quam tenet Alexand. *in d. l. nulla.* vbi elicit communem, & magis licitam & notam opinionem, scilicet vt iudex dicat: condemno talem

procuratorem quondam Titii defuncti, procuratorio nomine hæredum, vel eorum, ad quos ea res
109 pertinet, & ita valebit sententia: † Sed hoc cessaret in procuratore prælati, vel rectoris Ecclesiæ: quia quamuis efficiatur dominus litis; tamen extinguitur mandatum quandocunque per mortem Prælati, vel Rectoris, tex. est *in Clemen procuratorem. fin. de procur.* & not. Ias. *in d. l. nulla.* vnde tunc non valeret sententia contra illum procuratorem, nisi
110 haberet nouum mandatum à successore. † Similiter non valet sententia, quādo fertur contra eum, qui non est legitimus defensor: tam in agendo, quam in defendendo, puta, in falso procuratore, non habente mandatum, *l. licet. 24. & ibi per Doct.*
111 *C. de procur.* † & idem dicimus de eo, qui suscipit iudicem pro aliquo absente, quem credebat viuere, cum esset mortuus: nam non valet sententia lata in tali causa, vt est tex. *in l. de qua re. 74. §. final. ff. de iu-*
112 *dic.* † Eodem modo, quando lis esset agitata cum procuratore, & Iudex ferret sententiam in personam domini, nam non valet, tex. est *in l. non videtur. 1. C. de senten.* tamen ista solennitas hodie in Regno hoc non curatur: ex quo proceditur sine figura iudicii in causis ciuilibus, vnde valeat talis sententia: secundum Bar. *in extrauagan. ad reprimen-*
113 *dum, in versicul. & figura.* † Similiter quando sententia est lata contra tutorem inhabilem, & minus legitime constitutum, non valet, tex. est *in l. si tutor.*
114 *4. C. in quibus caus. in integr. restit. non est necess.* † Similiter non valet sententia lata contra carceratum, vel alio modo simili impedimento impeditum, si Iudex sciuit impedimentum, secundum Alexand. *in*
115 *l. quæsitum. 60. colum. 1. fin. ff. de re iud.* † Tertio principaliter consideratur causa formalis, Respectu ipsius sententiæ, & hoc multipliciter euenit. Primo; quia debet scribi, & recitari de scripti recitatione, *l. statutis. & ibi Bartol. & Doct. C. de senten. ex peric. rec.* & dixi supra plene. quod Limita pluribus modis, de quibus per Iason. *in §. curare. 32. colum fina. Instit. de act. & in l nec quidquam. 9. §. vbi decretum. 1. colum. 14. &*
116 *15. ff. de offic. proconsʃ.* † Secundo; quia debet sententia continere iustitiam, alias si contineret manifestam iniquitatem, est ipso iure nulla, *c. inter cæteras. 9. & ibi per Abb. & Felin. de re iudic.* Secus, si iniquitas non est manifesta; quia tunc valet, & debet rescindi per appellationem; nam tunc dicitur esse contra ius litigatoris: ita habetur per Doctor. *l. illud. 1. §. item cum contra sacras. 2. ff. quæ senten. sine appell. rescind.* Alexand. *in l. cum prolatis. 32. ff. de re iud.* per Bart. & Doct. *in l. errorem. vnic. C. de erro. calc.* & Abb. & Doct. *in c. sententia. 1. de re iud.* de hoc articulo vide plene Phil. *in c. dilecto. 63. in 55. quæst. de ap-*
117 *pel.* † Tertio, peccat sententia in se ipsa, quando continet expressum errorem, qui potest legi oculo corporali, quo casu est nulla, *l. si cum inter. 2. C. quā. de prouoc. non est necess.* Secus, quando error iuris non potest legi oculo corporali, de quo vide plene per Alexand *in addit. ad Bart. in d. l. si cum inter. & in d. l. cum prolatis. ff. de re iudic.* & Abb. & Fel. *in d. c. sententia. de re iud.* & Alexand *in consil. 79. in fin. in 2. volum.*

Quarto, † dicitur sententia continere expres- 118
sum errorem, quando iudex exprimit causam in sententia, ex qua mouetur ad sententiandum, & illa causa relata ad acta est falsa, seu erronea: quo casu sententia est nulla: ita tenet Raph. Cum. *in l. illud. 1. §. item cum contra sacras 2. ff. quæ senten sine appel. rescind.* & Petr. Philip. Corn. *in consil. 4. in litera F. in 4. volum.* nam licet alias in sententia non debeat exprimi causa; tamen si exprimatur falsa, & erronea, sententia vitiatur, & non valet, ita tenent Abb. & Doct. *in c. sicut. 16.* vbi est sua materia, *de re iudic.* & dic, vt ibi. † Quinto, non valet senten- 119
tia lata contra aliam sententiam, quæ transiuit in rem iudicatam, *l. latam sententiam. 1. & ibi Bart. & Doct. C quand. prouoc. non est necess.* † Sexto, pec- 120
cat sententia in seipsa, quando est incerta, & non valet regulariter, quod dic, vt habetur *in l. hæc sententia. 3. & seq. C. de sent. quæ sine certa quant. prof.* per Ias. *in d. §. curare Instit. de act.* & per Bart. & Doct. *in l. ait prætor. 5. § si iudex. 1. ff. de re iudic.* † Septimo, 121
non valet sententia, quando facit mentionem de aliquo procuratore litigante, de cuius mandato non apparet: ita tenet Andr. & Matth. *in constitut. Vniuersus.* Conclusiue, debet sententia continere ea, de quibus feci mentionem supra *in principio huius 2 quæst. principalis.* & vide quæ supra dixi.

Quarta † causa principalis, quæ consideratur 122
in sententia, est Causa finalis, quæ causa consistit in vno solo verbo sententiæ, videlicet in verbo, condemno, vel absoluo: nam ad hunc finem fit tota lis inter litigantes, vt per eam sententiam, mediante Iudice, obtineatur condemnatio, vel absolutio: & quantum ad hunc effectum, potest dici causa finalis, ipsa condemnatio, vel absolutio, sed quantum ad hæc verba, potest dici causa formalis, & substantialis ipsius sententiæ, quia, si sententia non continet verbum, condemno, vel absoluo, vel æquipollens, est ipso iure nulla, & non dicitur sententia, vt colligitur ex diffinitione ipsius, quam tradidi supra *in 1. quæst. princ.* & de hoc est tex. *in l. res iudicata. 1. ff. de re iudic.*

Quod † autem possit esse verbum æquipollens cō- 123
demnationi, vel absolutioni, declarat Alexand. *in d l. 1. colum. 2. in fin. ff. de re iudic.* † Inter alia nota 124
vnum, quod si Iudex declarat in sententia, Titium teneri mihi ad centum; perinde est, ac si condemnasset eum ad centum: ita tenet Petr. Phil. Corn. *in consil. 102. in litera F. in 3. volum.* & est gloss. *in l. diem proferre. 27. §. si plures. 3. ff. de arbitr.* † Quid au- 125
tem, si iudex diceret, pronuncio Titium condemnandum, an censeatur condemnare? dic, ꝙ non: quia tractus futuri temporis non spectat ad Iudicem, *l. non quemadmodum. 35. ff. de iud. l. cum indicio. 1. §. nec*

§.*nec tamen.2.ff.de vsur* glo.est & ibi Bart. & Doct. *in l.si post* 1.*C.si aduer.lib.* Istam q.tangit Alexand.*in l.stipulatio.1.§.si quis ita.2.col.4.ff. de verb. oblig.* & plures allegat: tandem firmat hanc opinionem, tanquam veriorem, per *iura allegata ibi per eum.* Tangit etiam Alex. *in d.l. res iudicata. 1.in fi.ff.de re iud.* Aliud enim est condemnare, & aliud pronunciare cōdemnandum: nam talis sententia expectat aliam sententiā
126 post se.† Sed stat dubium, quid si iudex mittat processum ad cōsilium sapientis, & sapiens scribat votum suum, scilicet, Titium esse condemnandū, &c. & iudex dicat, pronuncio, prout in tali consilio cōtinetur, an videatur cōdemnasse? decisio præcedens facit, quod non: Tamen communiter Doct. tenent contrariū; quia talis est mens iudicis relata ad consilium, scilicet vt condemnet: & ita debet interpretari, vt actus magis valeat, quam pereat: ita cōcludit Alex.*in l.res iudicata.1 in fin.ff.de re iud.* Quod sane intellige, quādo iudex simpliciter diceret, & ego ita pronuncio, prout in tali consilio cōtinetur. Secus si adderet, pronuncio condemnandum, prout in dicto consilio, &c. quia tunc non censetur condemnasse de præsenti: ita declarat Bald. *in l. cum iudex.11.circa fin.C.de sent* & ita restringe. & declara id q̄ dixi supra *in 1.q.princ.huius vlt partis, in 8. differentia.vers.sed iuxta hoc moueo,&c.& vers.seq.* vbi de hoc.

[Adde Viuium *com.opin.lib.2.opin.705.* vbi ita cōmuniter teneri ostendit.]

127 Quid † autem si iudex dicit, condemno, si est probatum, an valeat sententia? vide plene de his, & aliis similibus Alex.*in l. ait prætor.5.§.si iudex. colum. 3.cum duabus seqq.ff. de re iud.*[Et Viuium *d.opin.705. in fin.*] Et quid si dicat, condemno, imo absoluo? vide Alexand. *in l. actorum. 49. eod.tit.* Et quid si dicat, pronuncio, prout talis iudex pronunciauit in tali causa? vide Alex.*in l.si conuenerit.26.in fi.de re iud.* Et quid si dicat, condemno, vel absoluo? Tunc non valet, secundum Alex.*in l.iudex postquam.55.col.2. eod. tit.* Et quid si dicat, condemno, saluo eo, quod infra dicam? vide Alex.*in d.l.iudex postquam.col 2.*

128 VENIO ad tertiam q.principalem, & quæro, sequendo ordinem præpositum, † IN QVIBVS CASIBVS SENTENTIA NON TRANSIT IN REM IVDICATAM? Et quia multi, & quasi infiniti sunt isti casus, colligam aliquos magis quotidianos; tamen prius volo declarare hunc terminū: QVID EST HOC DICERE, QVOD SENTENTIA TRANSIT IN REM IVDICATAM? Hoc declarat Abb. qui plene tangit *in rubr. extr. de re iud.* Et conclusio vera est, quod quando dicimus simpliciter rem iudicatam, potest accipi largo modo pro sententia, quę imponit finem controuersiæ per absolutionem, vel condemnationem, vt *d.l.1.ff. de re iud.& l.litigatorib.14. & ibi gloss. & Bart. C. de appel.* Ias.*in l.& post rem.11 ff.de trans.* Sed quando dicimus, quod sententia transiuit in rem iudicatam, intelligitur, id est; quia accepit auctoritatem, & vires rei iudicatæ, quę pro veritate accipitur, & pro lege habetur, *l. res iudicata. 207.ff. de reg.iur.* quod est quando per lapsum 10. dierum sententia firma remanet, si ab ea non fuit appellatum intra 10. dies. *c.quod ad consultationem.15.de re iudic. & auth hodie.C. de appel.* Idem, quando fuit appellatum, & appellatio est deserta, *auth ei qui appellat.C.de tempo. & repar.appellat.* & habetur *in constitut. Appellationum tempora.* † & est 129
tantæ auctoritatis sententia, quod facit de non ente ens, & de falso verum, & de albo nigrum, secundum Ias. *in l.Iulianus.60 ff.de cond.indeb.* Primo igitur dicitur res iudicata, largo modo, inhærendo solis verbis, ex eo; quia per iudicem iudicatum est, non tamen assumit auctoritatem rei iudicatæ, nisi elapsis decem diebus, & postea dicitur transiuisse in rem iudicatam, scilicet irreuocabiliter, quia vlterius per remedium appellationis reuocari non potest, nec causā reuideri, de qua materia remitto me ad dicta per Abb.*in d.rubr.extr de re iud.*

HOC † PRÆSVPPOSITO, dico, quod MVL- 130
TI SVNT CASVS, IN QVIBVS SENTENTIA NON TRANSIT IN REM IVDICATAM. Et PRIMVS CASVS EST, quando sententia est lata de consilio alicuius Doctoris, seu iurisperiti; nam nunquam transit in rem iudicatam: imo semper potest retractari, quandocunque apparebit consilium alterius Doctoris rectius sentientis, ita tenet Lud. Rom. *in cons.228 col.fi.* & Ant.de But.*in c. proposuisti.4 de probat.* & Alexand. *in l si ab hostibus.10.col.3. ff.sol.matr & in c intimasti.68.in fin.de app.* & Ias.*in rep. l.admonendi.31.col.21.de iureiur.*

[Adde Viuium *com.opin.lib.2.opin.711.num.1.& 2.*]

Verum hunc casum, & omnes sequentes declara, & limita, vt dicam infra *in fin. huius 3. & vlt.q.* † SE- 131
CVNDVS CASVS est in sententia lata ex iudicio expertorum, seu peritorum in arte; quia nunquam transit in rem iudicatam, secundum Bal. & Alex. *in d.l si ab hostibus.col.3.ff.solut.matr.* Fel.*in d.c.proposuisti. col.pen.versicul.quarta concl.&c de proba.* Phil.*in c.cum cessante.60 & d.c.intimasti.de appel.* Ang.*in l quod si nolit.31.§.si mancipium.11 ff.de ædil.edi.* & Ias.*in d.rep.l.admonendi.colum.20.* quod LIMITA, nisi illi periti in arte, seu experti essent adsumpti de volūtate vtriusque partis; quia tunc non potest vlterius retractari, secundum Ias.*ibid.col.22.*

[Adde Viuium *in com. opin syl.lib.2.op.704. & opin. 715.n.2.*& Gail.*li.2 obser.111.n.6.* Item Ant. Tess. *decis. Pedemon.25.* qui ostendit hanc quidem esse cōmunē opinionem; q̄ videlicet sētētia super re, in qua iudicium peritorū adhibendum est, (velut super vulnere illato, medicorum, aut chirurgorum, vel in noui operis nunciatione, architecti, & similium in genere suo) lata ex consilio peritorum, non transeat in rem iudicatam, sed semper retractari possit, ex consilio magis peritorum: sed cum contra eam, ex multis non contemnendis argumentis, sentiat Abbas, *in c. proposuisti. numero 11.*

extra

extra de probat & alii complures, præsertim Pinellus *in l. 2. part. 3. cap 4. numer. 6. de rescind. vendit.* qui eam in praxi non seruari ait, nec eam sibi probari asserit Tessaurus nisi cum hac modificatione, vt videlicet, talis sententia, ante decursa appellationum tempora, retractari possit, nec quo ad eundem iudicem, tunc in iudicatum transeat, possitque pars contra quam iudicatum fuit, post latam sententiam, petere, vt peritiores artifices, vel magis experti adhibeantur, non autem post decursa appellationis tempora; idque ne semper incertus sit rerum euentus, & causæ status mutabilis, contra *l. properandum C. de iudic.* cum enim Iudex sententiam proferre debet, diligens causæ cognitio, & multorum peritorum, & expertorum consilium requiritur, regulariterque adhiberi solet. Vnde cum pro sententia, post lapsa appellationis tempora, præsumatur, sine dubio ea in rem iudicatam transire debet. Nec obstat, quod sententia super falsis instrumentis lata, retractetur; quia longe diuersa ratio est, vt quilibet facile intelligit. Et ipsa pars, contra quam sententia lata fuit, sibi ipsi imputare debet quod vel non appellauerit, vel debito tempore sententiam retractari non petierit, peritioribus adhibitis. Quod autem appellari possit à sententia, ex consilio sapientum lata, tradit Chassan. *in consuet. Burg. §. 7. fol. mihi* 127. *numer.* 32. Et quod hic de sententia ex consilio peritorum lata dictum est, id etiam in sententia, ex consilio sapientis seu iurisperiti lata, de qua author *num. præcedenti.* egit; locum habet, vt apud Ant. Tessaur. *d. decis.* 25. videre licet.]

132 Tertivs casvs † est, in sententia mercatorum; quia non transit in rem iudicatam, ex quo cēsetur sententia expertorum: ita habetur *in decis.* 3. *consil. Neapol.*

133 Qvartvs casvs † est, in sententia lata ex iuris præsumptione, & sic ex probationibus præsumptis. tex. est *in l si qui adulterii* 34. *C. ad leg. Iul. de adult.* Lud. Rom. *in l. cum quidam* 30. *§. quod dicitur.* 3. *ff. de acq. hær.* & Alexand. *in d. l. si ab hostibus.* vbi idem generaliter dicunt, in omni sententia lata ex probationibus priuilegiatis, vt quandocunque retractari possit, idem tenet Fel. *in d. c. proposuisti. col. pen.* & Ias. *in d. repet l. admonendi. col.* 19.

[Adde Viuium *com. opin lib. 2. opin.* 706. *&* 707. *Et opin.* 126. *num.* 2.]

134 Qvintvs casvs est, † in sententia lata per testes deponentes de credulitate, ita tenet Ant. de Butr. *in d. c. proposuisti* & Ias. *in rub. ff. de iureiur. colum.*

135 *fin.* Sextvs casvs est, † in sententia lata in causa matrimoniali, gloss. est *in l. ait prætor. 3. §. quacunque 1. in verb agatur. ff. de iureiur.* & text. & Abb. & Felin. *in c. lator. 7. c. consanguinei.* 11. *&* *c. tenor.* 10. *de re iudic.* & Abb. *in c. ad hoc. 1. colum. 2. extr. vt lite non contestat.*

[Distinguendum hac in re est, an sententia lata sit contra matrimonium, vel pro matrimonio; primo casu nunquā transit in rem iudicatam; secundo vero casu subdistinguendum est, an sententia lata sit pro matrimonio, quod ob impedimentum aliquod canonicum; quia videlicet in gradu prohibito contractum est, subsistere nō potest, & tunc similiter non transit in rem iudicatam; quia nullum vinculum vel consuetudo, vel sententia potest peccatorem in peccato defendere, itaque pars victa, non obstante sententia, quandocunque potest docere de impedimento, quo probato, sententia retractari debet, eo quod nō transiuit, propter animæ periculum, in rem iudicatam. Aut sententia fertur pro matrimonio, cui nullum obstat impedimentum, & tunc transit in rem iudicatam, si ab ea debito tempore non fuerit appellatum; quia eius obseruantia non inducit peccatum, & per lapsum decendii videtur appellans de nouo in matrimonium consentire, de quo vide And. Gail. *lib. 1. obs. 112. numer. 1. & seqq.* item Fichardum *in 1. Tom. consil. cons.* 36. vbi egregie hanc quæstionem tractat, an, & quando sententia in causa matrimonii transeat in rem iudicatam. vide etiam Viuium *in com opin. opin.* 712.]

Septimvs casvs est † in sententia lata super ætate ex aspectu; quia cum sit probatio præsumptiua, non transit in rem iudicatam, secundum Bald. *in l. si minorem.* 4 *C. de in integr. rest. in l. si in causa. 2. colum. 2. in fin. vers. sed hic dubitatur, &c. C. quando fis. vel priuat. &c.* & Bart. *in l. minor 25. ann. adito.* 32. *& in l. de ætate.* 43. *ff. de minor.* 136 Octavvs casvs est, † in sententia lata super excussione, vt quando pronunciatur bona debitoris extare, vel non extare, secundum Bald. *in d. l. si in causa. colum. 2. circa fin. C. quan fisc. vel priuat.* 137 Nonvs casvs est, † quando victor fatetur sententiam pro se latam esse iniquam; quia non transit in rem iudicatam, & potest esse ratio; quia illa præsumptio iuris & de iure, quam facit sententia, tollitur per confessionem victoris: ita tenet Innoc. *in c. quia plerique. 8. colum. 1. de immun. eccl.* Abb. & Ant. de Butr. *in c. si qui fidem. 3. de spon.* & Abb. *in c. quanto. 8. de præsump. & in c. qui in viuorum. 1. in fin. de concess præb.* Ias. *in d rep. l. admonendi, colum. 24. vers. ego inter alios, & in l. si duo. 13. §. idem Iulianus. 2. in 6. not. ff. de iureiur.* 138 Decimvs casvs est, † quando sentētia est lata ex probationibus à iure reprobatis, puta per duellum super experientia ferri candentis: nam tunc non solum nō transit in rem iudicatam; imo est penitus nulla, secundum Bald. *in l. libertorum. 12. C. de testib.* 139 Vndecimvs casvs est, † quando iudex condemnaret delinquentem ad confiscationem bonorum in casibus prohibitis *per aut. bona. damnatorum. C. de bon. proscr.* quia talis sententia non transit in rem iudicatam, secundum Bald. *in c. 1. colum. 4 versic. sed pone iudex, &c. de pace tenen. in vsib. feud.* 140 Dvodecimvs casvs

141 CASVS est, † quando sententia est taliter lata, quod ex eius tenore perpenditur iniquitas, secundum Innoc. *in c. cum Bertoldus. 18. de re iud.* pro hoc est tex. *in c. inter cæteras. 9 & ibi per Dd. eo. tit.* TER-
142 TIVSDECIMVS CASVS est, † in sententia lata in causa vsuraria, secundũ Alb. de Ros. *in rub C. de vsur. colum. penult.* sequitur Ias. *in d. repet. l. admonendi, colum. 23. in fin. & in l. omnibus. 1. §. si procurator. 2. colum. §. ff. si quis ius dic non obtemper.* QVARTVSDECI-
143 MVS CASVS est, † quando sententia fertur ex dictis testium assignantibus causam scientiæ; quia sum vicinus vel consanguineus; & ratio est; quia talis ꝓbatio est præsumptiua, & priuilegiata: ita tenet Ias. *in l. è re est. 1. colum. 6. ff. si cert. pet.* vnde hoc censetur potius exemplum eorum, quæ dixi supra *in 4. casu.* QVINTVSDECIMVS CASVS est,
144 quando per † euidentiam facti apparet de iniquitate sententiæ; quia potest quandocunque retractari, secundum Bald. *in l. neque suam. 1. C. sent. resc. non poss.* Innoc. & Can. *in c. fraternitatis, 6. de frigid. & mal.* Bal. *in l. contra negantem. 4. in fin. C. de leg. Aquil.* Ias. *in l. eum qui. 30. §. in popularibus. 3. colum. 4. circa fin.*
145 *ff. de iureiur.* & Alex. *in consil. 52. in 4. colum.* SEXTVSDECIMVS CASVS est, † quando sententia esset lata ex falsis testibus vel instrumentis, vt probatur *in l falsam. 3. & per tot. C. si ex fals. instr.* per Alex. *in l. si ab hostibus. 10. col. 3. ff. sol matr.* Ias. *in d. rep. l. admonendi. 31. de iureiur.* & Alex. & Dd. *in l. diuus. 33. ff. de re iudic.*

[De sententia prætextu falsorum instrumentorum, vel testium lata, per restitutionem in integrũ, etiamsi transierit in rem iudicatam, rescindenda, & quid ad hoc requiratur, & ad quid prosit, ad executionem videlicet impediendam, & solutum repetendum. quid item si quis à tali sententia appellauerit, vel non appellauerit, vide Alexand. Trentacinq. plene hæc persequentem, *lib. 2. pract. resolut. tit. de sententiis. resolut. 3. per tot.*]

146 DECIMVSSEPTIMVS CASVS est † in sententia lata prætextu iuramenti necessarii falsi, vt est textus *in d l. admonendi. & ibi Ias. in rep. col. 3. & col 19. 20. & 21.* Secus in iuramento voluntario; & quæ sit ratio, vide ibi. DECIMVSOCTAVVS CASVS est,
147 quando † si sententia seruaretur, tractaretur de periculo animæ; quia nunquam transit in rem iudicatam, gl. est *in c. inter monasterium. 20 in gl. fi. de re iudic.* & Ias. *in d repet. l. admonẽdi. col. 25.* DECIMVSNONVS
148 CASVS est, † quando causa redit ad non causam, vt si fullo conducit vestimẽta, & his amissis cõdemnatur per sententiam ad soluendũ pretium locatori, seu domino; nã si postea dominus inuenit vestimẽta, quãdocunq; põt sententia retractari, vt fullo recuperet solutũ pretiũ, casus est *in l. si fullo. 2. ff de cõd.*
149 *sine caus.* VIGESIMVS CASVS est, † in sententia venali: vt quando iudex corruptus pecunia malam ꝓfert sententiam; nã non transit in rem iudicatam. *l. venales. 7. C. quãdo prouoc. nõ est. necess.* VIGESIMVS-
150 PRIMVS CASVS est † in causa beneficiali: nã sententia lata in causa beneficii ecclesiastici, nõ transit in rem iudicatam, quo ad præiudicium superioris, *c. cum Bertoldus. 18. & ibi Dd. de re iud.* sed bene transit quoad præiudicium ipsarũ partium, vt est gl. & Abb. *in c. qui in viuo. 1. de conces. præb.* & habetur *in c. cum dilectus. 32. de elect. & in c. ad audiẽtiam. 11. de resc.* VIGESIMVSSECVNDVS CASVS † est in sententia 151
excommunicationis, quæ nunquam transit in rem iudicatam, propter periculum animę & hoc quoad publicã vtilitatẽ, quæ concernit animas, sed quoad priuatam, bene transit, ita declarat Abb. *in c. consanguinei 11. de re iud. in pen. col* vbi etiam loquitur de omnib. sententiis cẽsurarum, & interdictis ecclesiasticis, vt idem sit. Pro hoc est tex. & ibi per Dd. *in c. ad reprimendam. 8. de off. ord. in c. sacro. 48. de sent. exc. in c. venerabilib. 7. de sent. exc. lib. 6.* & est gl. *in vers. suspendatur, in d. c. ad reprimendam.* & Phil. *in c. qua fronte. 26. de appel.* VIGESIMVSTERTIVS CASVS est, † in sen- 152
tentia lata contra minorẽ ex falsis allegationibus; quia est nulla ipso iure, & nõ transit in rem iudicatam, *l. si absentib. 1. & ibi Bar. C. si tutor ex fal. alleg.* Idẽ, si cõtra absentẽ ex iusta causa, *l. si prætor. 75. vers. Marcellus. ff. de iud.* & Soc. *in cons. 18. col. 8. in 1. vol.* VIGESIMVSQVARTVS CASVS est, † generaliter in omni 153
sententia nulla, quæ nunquam transit in rem iudicatam; imo semper põt retractari, tex. est cum gl. & ibi plene Bar. *in l. si expressim. 19 ff. de appel.* † Sed vsq; 154
ad ꝙ tempus retractari, & dici poterit de nullitate? vera conclusio est, ꝙ vsq; ad 30. annos, & non vltra, vbi non vertitur periculũ animæ, alias posset agi, et vltra, in perpetuum: ita declarat Card. *in Clem. vt calumniis 1. in 14. q. de re iud* Sal. *in l. præses. C. quomo. & quan. iud.* Spec. *in tit. de sent. §. iuxta, in fi.* Phil. *in c. dilecto. 63. col. 5. vers. 5. quæritur, &c. de appel.* & Bal. *in l. data opera. 11. col. 15. in fi. vers. sed quid si bannitus, &c. C. de his qui accus. non poss.* VLTIMO in hac materia est sciendum, † ꝙ in omnibus casibus, in quibus sententia 155
non trãsit in rem iudicatam, debet ab ea appellari intra 10. dies, si est ab ea appellandum sicut ab aliis sententiis, alias elapso decẽdio appellari non põt, sed solum per viam querelæ possunt tales sententię reuocari, & non põt adiri iudex appellationis; quia per lapsum 10. dierum, tollitur remedium deuolutiuum, gl. est singularis, & ibi Abb. *in c. ad reprimendã, 8. in vers. suspendatur. 6. de off. ord.* idẽ Abb. *in c. consanguinei 11. col pen. & fi de re iud. & in c. ex parte. 14. col. 4. vers. concludo breuiter, & c. de rest. spol.* Fel. *in c. lator. 8. col. 4. & 5. vers. tertia declaratio, &c. de re iud.* & Phil. *in c. directæ. 39. col. pen. de appel.* vbi plus dicit, quod si ab istis sententiis contingat appellari, & appellatio deseritur, remanet sentẽtia firma, sicut in aliis causis. Vnde conclusiue quoad remedium appellationis, in nihilum differunt istę ab aliis causis, imo dicunt Doct. in locis præalleg. maxime Abb. & Fel. quod quando iudex aditur per viã querelæ, nõ debet simpliciter admittere querelant[illegible] sed debet prius summarie saltem, se informare de iniustitia, vel errore

commisso in sententia, de qua materia vide quod dixi supra *in 4 parte, in 20. dist.* vbi remisi me ad ea quae dicturus sum in seq. actu de appel. *R. M. V. I D.*

De appellatione. Eius diffinitio, tum vnde, quando, qualiter, quibus, & ad quem vsum, ea competat. Iudicis item à quo, & iudicis ad quem, munus. Itidem, & termini suspensiui causarum.

SECVNDVS ACTVS.

SVMMARIA.

1 *Appellatio, quid sit.*
2 *Prouocatio quid sit, & in quo differat ab appellatione, num. 6.*
3 *Appellatio fit à minore iudice ad maiorẽ, non econtra.*
4 *Appellatio à grauamine illato, & inferendo fieri pōt.*
5 *Appellatio, quid proprie dicatur.*
7 *Relatio quid sit, & quot modis accipiatur, & n. 8.*
8 *Consilium cum habendum est à Iurisperito, debet iudex formare punctum, seu casum in praesentia vtriusque partis, & illius dare copiam partibus.*
9 *Casus transmittendus ad Iurisperitum pro consilio, an petenti vna cum nomine Iurisperiti dari debeat.*
10 *Relatio est actus suspensiuus, sicut appellatio, & ea pẽdente, nihil potest innouari.*
11 *Reclamatio quid sit, & quando locum habeat.*
12 *Supplicatio, quid sit.*
13 *Remedium extraordinariũ supplicationis admittitur, vbi cessat remedium ordinarium appellationis.*
14 *Verus contumax non appellat, neq; potest supplicare.*
15 *Supplicatio in quibus differat ab appellatione, & in quibus conueniat, n. 16. cum plur. seq.*
16 *Supplicatione pendente, fit executio cum satisdatione.*
17 *Supplicatio fit ad eundem iudicem.*
18 *Supplicatio concernit gratiam, & conceditur ex mera Principis benignitate.*
19 *Supplicans non tenetur reficere expensas, quamuis nihil probauerit.*
20 *Supplicari non potest ante diffinitiuam sententiam.*
21 *Supplicare non licet, nisi semel tantum.*
22 *Supplicans, negligentiam suam, vel aduersarii circumuẽtionẽ allegare debet, sed nō iudicis iniquitatẽ.*
23 *Supplicatio eadem die potest fieri viua voce, qua fertur sententia, sed postea, non nisi in scriptis.*
24 *Recusatio iudicis suspecti, quando locum habeat, & ex quib. causis possit iudicis suspicio allegari. n. 25.*
26 *Exceptio recusationis iudicis, ante lit. contestat. opponi debet, & ante omnes dilatorias exceptiones. Et causa, ex quibus iudex vt suspectus recusatur, à n. 26. vsque ad num. 75.*
27 *Iudex recusatur ratione magnae familiaritatis.*
28 *Vicarius potest recusari vt suspectus, ex sola suspicione sui ordinarii.*
29 *Iudex consanguineus, vel affinis alterius partis, recusatur.*
30 *Iudex aequaliter coniunctus vtriq; parti, vt suspectus recusari non potest.*
31 *Familia recusatur vt suspecta, ex suspicione domini.*
32 *Iudex in causa propria quis esse non potest.*
33 *Imperator, vel Rex non debet esse iudex in causa propria, sed debet illam delegare.*
34 *Princeps potest esse iudex in causa propria quam habet cum suo subdito. Secus, si cum non subdito.*
35 *Inimicitia, est iusta causa suspicionis iudicis.*
36 *Iudex consanguineus inimici mei recusari potest.*
37 *Inimicus meus dicitur, qui copulat parentelam, vel amicitiam cum inimico meo.*
38 *Iudex commensalis alterius partis, vel inimici alterius partis, repellitur.*
39 *Iudex alterius partis conterraneus, an recusari possit.*
40 *Subditus aduersarii repellitur à iudicando.*
41 *Iudex subditus inimici mei, etiam mecum non contẽdentis, recusatur.*
42 *Aduocatus non potest esse iudex in eadem causa, sed in alia sic.*
43 *Amicitia modica nō sufficit ad recusandum iudicem.*
44 *Iudex cui pars in aure secrete loquitur, ab altera parte potest recusari.*
45 *Iudex, qui animose, & iniuste, seu extraiudicialiter contra aliquem procedit, recusari potest.*
46 *Iudex habens causam, consimilem causae quam debet iudicare, à iudicando remouetur.*
47 *Inimicitia ad recusandum iudicem, causatur ex lite, quam quis habet cum eodẽ iudice, tanquã priuato.*
48 *Inimicus censetur etiam is, qui non vult aliquem admittere ad osculum pacis, maxime in Ecclesia.*
49 *Minae iudicis inducunt iustã causam ipsum recusandi.*
50 *Inimicus censetur, qui non salutat.*
51 *Praelatus in causa sua Ecclesiae potest vt suspectus recusari.*
52 *Iudex qui in vna causa fuit consultus, & votum suũ pro vna parte propalauit, super ea remouetur à iudicando.*
53 *Iudex petitus ab vna parte, potest per alterã recusari.*
54 *Testis in vna causa, non potest in eadem esse iudex.*
55 *Iudex non potest recusari in causa, in qua eius filius, vel consanguineus, vel cōmensalis fuit aduocatus.*
56 *Canonicus, coram quo eiusdem Ecclesiae canonicus litigat, potest per partem aduersam recusari.*
75 *Suspicio excluditur ex pari ratione affectionis.*
58 *Iudex quis esse non potest in causa eius, qui alias fuit familiaris eius.*
59 *Socius non potest esse iudex in causa socii.*
60 *Iudex qui se impetrari procurauit, vt suspectus recusatur.*
61 *Iudex, à quo est appellatũ, redditur suspectus appellãti.*
62 *Iudex, qui ab altera partium donationem accepit, vt suspectus remouetur.*
63 *Iudex, à quo est surrogatus iudex in causa appellationis, in illa suspectus redditur.*
64 *Inimicus reconciliatus redditur suspectus in iudicando, & à testimonio repellitur.*

65 Iu-

179 Ex-

test sententiam à se latam exequi, nisi primum parte citata.

235 *Appellatio deserta efficitur, etiam elapso termino breuiore statuto per iudicem ad prosequendam appell. num. 401.*

236 *Terminus prosequendi appellationem, potest consensu partium prorogari, & breuiari, nu. 240.*

237 *Instantia causa principalis, vel appellationis, an suspendatur per compromissum.*

238 *Instantia causæ appellationis, maioris est praiudicii, quam causa principalis.*

239 *Appellatio deserta per diuersa fatalia, nec impetratione reparari potest.*

240 *Prorogare tempus & suspendere, qualiter differant.*

241 *Appellationis interponendæ tempus decem dierum non possunt prorogare partes, neque iudex.*

242 *Terminus 50. dierum astringens in Regno prosecutionem appellationis, intelligitur à diffinitiua, & non ab interlocutoria, nisi vim habeat diffinitiuæ. & nu. 243.*

244 *Appellatus an causam appellationis prosequi possit, si appellans non prosequitur, & intra quod tempus.*

245 *Libellus nec litis contestatio requiritur in regno, in appellationis causa: cum incipiat à processus apertura.*

246 *Appellari potest ab omnibus iudicibus, nec iniuriam facit iudici appellans.*

247 *Appellatio, est defensio quæ datur oppressis contra iniuriam iudicis, & omnibus est permissa, nu. 340.*

248 *A principe non appellatur.*

249 *Rex Siciliæ, Monarcha dicitur.*

250 *Sententia præfecti prætorio inappellabilis.*

251 *A sententia sacri Consilii non appellatur.*

252 *Sententia sacri Concilii, vim legis habet.*

253 *Appellari non potest à Senatoribus. Nec à sententia Ducis Venetiarum. nu. 254.*

255 *Ab Episcopo prorogato, non appellatur.*

256 *A sententia iudicis prorogati, vel dati de communi consensu partium, potest appellari.*

257 *A iudicio sortis non appellatur.*

258 *Restitui in integrum aduersus iudicium sortis non potest.*

259 *Appellari non potest à mero executore. Nec à pronuncia, de exequendo. nu. 260.*

261 *Sententiæ arbitri parendum est, metu pœnæ.*

262 *Ex compromissi sententia actionem, neque exceptionem nasci, & quando emologata tacite, vel expresse dicatur, & quid in arbitratore, num. 268. 271.*

263 *Clausula,* rato manente pacto, *in compromissis apposita, quid operetur, num. 268.*

264 *Iuramentum in compromisso appositum, quid operetur.*

265 *Iudæorum compromissum mandatur executioni sine alia emologatione.*

266 *Sententia arbitri rem illicitam, vel manifestam iniquitatem continens, rescinditur per doli exceptionem, quæ impedit executionem, etiam post decem dies, & exigi pœnam & interesse.*

267 *Reductio habet locum solum in sententia arbitratoris, & non arbitri.*

269 *Compromissum bene clausulatum, prout hodie fit à Notariis in Regno, viget, nisi laudum manifestam contineat iniquitatem.*

270 *Appellare non licet hodie ab arbitri sententia.*

271 *Intellectus* l. si societatem. §. arbitrorum. ff. pro socio.

272 *A sententia arbitri iuris, appellatur.*

273 *Arbitri electi secundum Regiam pragmat. Arbitri iuris dicuntur, & qualiter ab eis appelletur, & ad quem.*

274 *Arbitrorum sententiæ hodie in Regno reuideri possunt à iudice loci per viam reclamationis.*

275 *Appellari non potest à iudice, qui reuocauit grauamen, quod fuerat comminatus.*

276 *Appellari potest ad Papam ab omnibus sententiis, Supremorum iudicum, manifestam iniquitatem continentibus.*

277 *Appellari potest à vicariis supremorum iudicum, quamuis ab ipsis principalibus appellari nequeat.*

278 *Appellari potest non solum ab actibus iudicialibus, sed etiam extraiudicialiter, factis tam à iudice, quam à parte.*

279 *Appellatio extraiudic. quæ fit in causa beneficiali, habet vim citationis, & est mirabilis effectus.*

280 *Appellare non potest tertio super eisdem capitulis, qui in duabus appellationibus succubuit.*

281 *Appellari potest tertio, cum per tertiam sententiam infertur nouum grauamen.*

282 *Appellatio qualibet est communis vtrique parti, in tantum, quod licet appellatus non possit per se appellare, tamen appellationi aduersarii inhærere potest.*

283 *Appellatio licet tertio fieri non possit, potest tamen de nullitate sententiæ dici, & succumbens super ista nullitate, potest iterum appellare, tanquam à nouo grauamine.*

284 *Contumax verus non appellat.*

285 *Contumax verus quis dicatur, & quis fictus, & nu. 301.*

286 *Contumax peremptorie citatus ad sententiam audiendam, non auditur appellans.*

287 *Contumax verus non allegat litis pendentiam, nec potest supplicare.*

288 *Contumax fictus an mulctari possit, & quid seruetur in Regno.*

289 *Pœna contumaciæ in vno tareno, vel augustali, iuxta Regni consuetudinem, intelligitur contra verum contumacem, & non contra fictum.*

291 *Contumax verus non appellat à condemnatione, nec à taxatione expensarum.*

292 *Conuictus, & sponte confessus non appellat, secus si sit conuictus, sed non confessus, vel confessus, non tamen sponte, sed formidine tormentorum.*

293 Ap.

353 Ap-

353 *Appellans, qui nihil produxit in causa principali, non auditur, nisi refectis expensis.*

354 *Appellatio generalis ab omni grauamine quod possit alicui irrogari, non valet.*

355 *Appellari non potest à mandato, vt quis in Ecclesia sua resideat.*

356 *Appellatio non permittitur ab actu secundum leges facto.*

357 *Appellari non potest à breuitate termini ad probandum in causa feudali.*

358 *Appellatio non est permissa à decreto, quo quis fuit habitus pro confesso, ex eo, quia noluit se examinari vt principalem.*

359 *Conuictus de furto manifesto, appellare non potest.*

360 *Punitus de crimine pœna legitima, quia confessus est delictum, non appellat.*

361 *Appellari non potest à mandato facto, vt quis declaret an scriptura sit sua.*

362 *A reuocatione delegationis causæ non potest appellari.*

363 *Appellari non potest ab eo, cui est commissa causa, secundum conscientiam.*

364 *A iudice habente potestatem iudicandi, secundum eius arbitrium potest appellari.*

365 *Appellari non potest ab omni actu, à lege in potestatem iudicis commisso, & non in necessitatem.*

366 *Appellatio ab omni interlocutoria, est permissa in omnibus casibus, in quibus non est permissum appellare à diffinitiua, & quæ sit ratio.*

367 *Leges prohibentes appellationem, sunt odiosæ, & restringendæ.*

368 *Appellatio debet fieri ad Superiorem proximum, non autem omisso medio.*

369 *Appellatur à quocunque Principe ad Papam, omisso medio, de iure canonico, sed de iure ciuili non appellatur ad Principem, omisso medio.*

370 *Appellari non potest ad Papam à Subdelegato, quando subdelegans aliquid sibi reseruauit: sed debet appellari ad proximum subdelegantem, quod procedit, si excipiatur, alias secus, nu. 378.*

371 *Appellatur ad Legatum Papæ, & etiam ad Patriarcham, omisso medio.*

372 *Scholaris appellare potest ad Principem, omisso medio, & ab omni grauamine.*

373 *Appellatio ad Superiorem, omisso medio, valet, si non opponatur.*

374 *Consuetudo inducere potest, vt appelletur ad Superiorem, omisso medio.*

375 *Appellatur ad Superiorem omisso medio, cum medius est inhabilis, vel suspectus.*

376 *Arbitri eliguntur cum Episcopus cum subdito suo litigat, & ab eis ad Papam appellatur. Item quando appellatur ab arbitris electis super recusatione suspecti iudicis.*

377 *Appellari hodie potest in Regno, à quocunque iudice ad Regem, vel ad magnam curiam vicariæ, omisso medio.*

378 *Appellari potest ad Principem, omisso medio, à subdelegato Principis, cum subdelegatus nihil sibi reseruauit, alias secus, num. 386.*

379 *Appellatur omisso medio, cum proximus Superior est impeditus, vel cum inferiore, à quo appellatur, iudicauit.*

380 *A Vicario non appellatur ad eum, qui eum dedit Vicarium, sed ad superiorem ipsius dantis.*

381 *Appellari non potest à Vicario generali ad Episcopum, secus à Vicario foraneo, vel rurali.*

382 *Restitutio in integrum peti potest contra sententiam Episcopi, coram eius Vicario, & econtra.*

383 *Appellatur à Vicario Principis, ad ipsum Principem.*

384 *Vicarius Episcopi, in quibus causis habeatur pro ordinario, & in quibus pro delegato.*

385 *Appellari potest à delegato Episcopi ad eius Vicarium.*

386 *Appellatur ad delegantem à sententia delegati, non ad alium Superiorem. Quid autem de subdelegato.*

387 *Appellari non potest ad delegantem, qui ob suam suspicionem delegauit.*

388 *Imperio vacante, appellatur ad Papam, omisso medio.*

389 *Appellatur ad decuriones ciuitatis, cum abest iudex appellationis.*

390 *Episcopus ciuitatis adiri potest, si iudex iniustitiam faciat.*

391 *Appellatur ad delegantem laicum, quando causam commisit Episcopo: non autem ad Papam.*

392 *Appellatur ad superiorem ecclesiasticum, cum iudex ecclesiasticus, & secularis super eadem causa iudicauerunt.*

393 *Reductio fit ad Superiorem Ecclesiasticum, cum clerici sunt arbitratores.*

394 *Laici inquisiti simul cum clerico, à iudice seculari, omnes debent remitti ad iudicem ecclesiasticum.*

395 *Appellatur ad Capitaneum ciuitatis, ab iniusto decreto Decurionum.*

396 *Appellationis iudex esse non potest, qui merum, & mistum imperium non habet.*

397 *Appellatio fit ad Episcopum, à iudice laico, pronunciante se competentem in causa spirituali.*

398 *Appellari potest ad magnam curiam vicariæ ab omnibus sententiis omnium iudicum ordinariis regni, etiam à delegato Regis.*

399 *Iudex à quo, tenetur omnium appellationem admittere, alias punitur de iure ciuili & canonico.*

400 *Iudex à quo, nihil potest intentare appellatione pendente, vel decendio dato ad appellandum, & innouata reuocantur per remedium attentatorum.*

401 *Attentata pendente appellatione iudiciali aliter reuocantur, quam in extraiudiciali.*

402 *Attentata vt reuocentur, debet appellatio esse intimata*

mata iudici, & parti: nam attentata ab ignorantibus appellationem, non reuocantur, & reuocatio parte citata, fieri debet.

403 *Attentatorum reuocatio petitur vsque ad conclusionem in causa.*

404 *Excommunicationis exceptio non obstat petenti reuocationem attentatorum.*

405 *Petenti reuocationem attentatorum non potest opponi proprietatis exceptio.*

406 *Attentans appellatione pendente tenetur ad fructuum restitutionem.*

407 *Attentata duplici via reuocantur.*

408 *Iudex in dubio pronunciare debet, appellationem non esse desertam.*

409 *Appellationem esse desertam, potest iudex pronunciare ex officio, absque exceptione.*

410 *Appellatio deserta efficitur ob non prosecutionem intra legitima tempora.*

411 *Appellatio efficitur deserta, si appellans non præsentet processum iudici ad quem, intra 50. dies. Et quid in sacro consilio obtineat. nu. 412.*

413 *Restitutio in integrum peti potest aduersus temporis lapsum, appellatione deserta, intra quadriennium.*

414 *Appellans impeditus à iudice, qui noluit intra terminum literas expedire, potest appellationem prosequi vltra terminum decursum.*

415 *Appellatio in causis beneficialibus non efficitur deserta, per lapsum termini, dati à iudice, nec vnquam est deserta quo ad iudicem.*

416 *Appellatio, an, & quando efficiatur deserta, ob non petitionem Apostolorum.*

417 *Appellans quos actus implere debeat, vt appellatio non efficiatur deserta.*

418 *Apostolos hodie in regno, non est necesse petere instanter, & instantissime, sed sufficit simpliciter, & semel.*

419 *Appellatio non efficitur deserta per lapsum 50. dierũ, cum appellans suam fecit diligentiam, & per iudicem stetit: sed cessante impedimento, deseritur, si non solicitet, & supra, num. 44.*

420 *Appellatio deserta efficitur, appellante non comparente in die, statuto per iudicem, ad recipiendos Apostolos, etiamsi iudex non venerit ad locum.*

421 *Appellatio ab interlocutoria, efficitur deserta, cum non admittitur, & appellans non appellat iterum à non admissione.*

422 *Appellatio censetur deserta eo ipso, quod appellans aliquid contra aduersarium innouat; vt quia ipsum spoliat.*

423 *Appellationi renunciat, petens dilationem ad soluendum.*

424 *Faciens actum incompatibilem cum appellatione, appellationi renunciat. & num. seq.*

SECVNDVS actus principalis, qui emergit in hac vltima parte iudicii, est APPELLATIO: nam lata sententia diffinitiua, illa pars, quæ sentit se grauatam, potest appellare ad superiorem intra 10. dies, vt *in auth. hodie. C. de appellat* Et quoniam ista materia appellationis est quotidiana & prolixa, quæ in rei veritate exigeret vnum magnum tractatum, ideo omissis superfluis nitar hic pro aliquali introductione practicantium, prout breuius potero, ea attingere, & ipsam examinabo per OCTO QVÆSTIONES PRINCIPALES referendo dicta magis notabilia, & quotidiana. Et prima quæstio erit, quid sit appellatio. Secunda, qualiter fiat appellatio. Tertia, quando fiat appellatio. Quarta, à quibus iudicibus, & actibus appelletur. Quinta, ad quem iudicem appellari debeat. Sexta, quibus appellationibus sit deferendum, vel non. Septima, quid possit facere iudex appellatione pendente. Octaua & vltima, quando, & ex quibus causis appellatio dicatur deserta.

VENIO AD PRIMAM. Et quæro † QVID SIT APPELLATIO. Huius diffinitionem ponit Bart. *in l. appellandi. 1. in princip. ff. de appellat.* Abb. *in rubr. extra de appel.* & ibi etiam Phil. similiter Bald. ponit *in rubric. C eod. tit.* Et breuiter omissis aliis diffinitionibus, placet mihi illa diffinitio, videlicet, Appellatio, est prouocatio ad maiorem iudicem, ratione grauaminis illati, vel inferendi. In hac diffinitione ille terminus, prouocatio, ponitur loco generis; quia plus continet prouocatio, quam appellatio. Nam prouocatio † est omnis actus, per quem iudicis officium, seu auxilium imploratur: vt dicit Bart. *in l. si minoris. 25. col. 2. vers. tertio modo legitur, &c. ff. de adminis. tut.* in tantum, quod prouocatio continet appellationem iudicialem, & extraiudicialem, sed appellatio ex proprio significatu continet iudicialem tantum, non extraiudicialem: vt habetur *in c. cum sit Romana. 5.* & ibi Abb. *in versic. not.* & Phil. *in vltim. not. de appellat.* & idem Abb. *in c. ab eo. fin. in 1. not. de sequ. poss. & fruct.* vbi plus dicit, quod omnis appellatio potest dici prouocatio, sed non econtra, & sequitur Felin. *in rubr. de appellat. in princ.* ergo prouocatio est genus, *l. inter agnatos. 5. ff. vnde legit. & l. si quid earum. 47. §. interemptum. 1. ff. de legat. 3.* Sequitur † in diffinitione, ad maiorem iudicem, & hoc ideo ponitur; quia de natura appellationis est, vt fiat de minori iudice ad maiorem, non enim est æquum, vt minor corrigat errorem maioris iudicis, sed potius econtra, vt not. gl. *in c. non putamus. 2. de consuetud. libr. 6.* vbi plus dicit, quod non potest etiam consuetudine introduci, vt appelletur à maiori ad minorem vel ad parem, & sequitur Phil. *in rubr. de appell.* & ibi communiter Doct. Sequitur in diffinitione, † ratione grauaminis illati, vel inferẽdi, hoc ideo dicitur; quia nõ solum ab illato, verum etiam à futuro grauamine potest appellari: vt habetur per Doct. *in c. vt debitus. 59. de appell.* & dicam infra *in 4. quæst.* quando hoc habeat locum. SVPER ISTA QVÆSTIONE, quia hic congruentius

1
2
3
4

EST SCIENDVM, QVOD IN IVRE HABEAMVS PLVRES TERMINOS SVSPENSIVOS CAVSARVM, qui sunt isti: videlicet APPELLATIO, PROVOCATIO, RELATIO, RECLAMATIO, SVPPLICATIO, RECVSATIO, RESTITVTIO, QVERELA, REDVCTIO, & DILATIO.

5 APPELLATIO † proprie dicitur, quando aliquis in iudicio se aggrauat ab aliquo actu iudiciario tendente in eius læsionem, habendo recursum ad superiorem, vt supra declaraui in diffinitione appellationis, & de hoc termino loquitur tot. tit. *ff. & extr. de appellat.*

6 PROVOCATIO, est † nomen magis generale comprehendens appellationem iudicialem & extraiudicialem, vt habetur *in d. c. cum sit Romana. de appell.* dicitur enim actus, per quem auxilium iudicis imploratur, vt supra dixi, & not. Bar. *in d. l. si minoris. col. 2. ff. de adm. tut.* Quicunque enim auxilium iudicis implorat, dicitur iudicem prouocare: quandoq; tamen isti duo termini, scilicet appellatio & prouocatio confunduntur, & vnus pro alio ponitur: vt habetur *in l. tale pactum. 40. § qui prouocauit. 1. ff. de pact. & l. si apud. 17. & l. si quis prouocatione. 30. C. de app.*

7 RELATIO † potest multipliciter intelligi. PRIMO enim dicitur relatio, quando iudex consuluit Principem, puta in aliqua causa ardua, & expectat responsionem Principis in illa causa, quomodo debeat in ea procedere, vt not. Spec. *in tit. de relat. in princ.* & de hac relatione loquitur tex. *in l. si quis. 1. & si quando si.* & ibi Bar. & Bald. *C. de relat. & in c. intimasti 68.* & ibi per Phil. & Doct. *de appell.* SECVNDO modo dicitur relatio, quę fit ex necessitate delegationis: vt quando princeps, vel alius superior te delegat aliquā causam alicui, cum potestate procedendi vsque ad sententiam exclusiue, & completo processu eum transmittat Principi decidendum: nam illa transmissio processus dicitur relatio: & de hac tractatur *in c. constitutus. 45. de appell.* & tangunt Abb. Phil. & Card. *in d. c. intimasti. eod. tit.* vbi plus dicunt, quod si est statutum tempus procedendi per Principem, puta, vt procedat intra duos menses, & postea processum referat, non potest delegatus referre nisi finito termino: quia processus debet expediri intra terminum. Relatio vero debet fieri post terminum, alias non valet, nisi de consensu vtriusq; partis: ita tenet Phil. *in d. c. intimasti col. 3. vers. secundo fit relatio, &c. ibi etiam Card. in 1. col.* TERTIO modo dicitur relatio, quæ fit ex natura causæ, vt quia est aliqua causa maior, puta feudalis, de qua iudex inferior cognoscere non potest: nam debet eam referre ad superiorem iudicem competentem, vt habetur *in c. maiores. 3 de bapt & in c. vt debitus. 59 & d. c. intimasti.* & ibi etiam Phil. *in 3. col. de appell.* QVARTO modo dicitur relatio, quę fit in regno communiter in sacro consilio, & in magna curia vicariæ: videlicet, quando Viceprotonotarius committit causam in consilio deuolutam vni ex Regiis consiliariis, vt fabricato processu, in sacro consilio referat. Similiter quando Regens magnæ curiæ committit causam alicui Iurisperito, vel vni ex iudicibus, vt fabricato processu referat votum suum: nam in isto casu illi Commissarius procedit solus in causa, & facit processum vsq; ad conclusionem inclusiue: & deinde scribit votum suum, & ipsum refert in consilio, vel in magna curia, vna cum toto processu, & secundum eius votum profertur sententia per totū consilium, quatenus ipsi sacro consilio iustum videtur, & figuratur sententia sub nomine consilii, seu Regiæ maiestatis. Et de hac relatione est ritus magnæ curiæ, *in nu. 161.* qui incip. *Item seruat dicta curia committere causas.* & de hac relatione loquuntur duæ decisiones cons. Neap. quarū vna est *nu. 28* & alia *n. 47.*

QVINTO † modo dicitur relatio, quando petitur consilium Iurisperiti in aliqua causa, puta, quando iudex idiota vult ferre sententiam secundum consilium Iurisperiti: nam transmittit processum Iurisperito vna cum literis relationis, in quibus literis narrat casum, super quo consuluit ipsum: ista appellatur relatio; quia refert se ad consilium Iurisperiti, & tenetur in narratione casus referre totā causam pro vtraque parte, alias pars quæ læditur, posset appellare ab illa formatione puncti, ita plene Phil. *in c intimasti. 68: in 5. not. de appell.* vbi plus dicit, quod quando iudex vult figurare casum, seu punctum transmittendum Iurisperito, debet illum formare in præsentia vtriusque partis: & de eo debet dare copiam partibus, si voluerint: & talis copia debet esse in forma authentica cum sigillo Notarii, & hoc fit, ne aliqua partium lædatur in formatione casus, forte tacerentur iura alterius partis. Si autem partes discordarent in formatione puncti, tunc iudex ex suo officio, in contumaciam potest punctum formare: in hæc omnia dicit Philip. *in d. c. intimasti.* & ibi etiam Abb. & Cardin. Ex quibus elicio † bonam practicam in casu quotidiano, quod quando iudex vult transmittere processum ad consilium Iurisperiti, vel vult referre casum vel punctum, pro habendo consilio, potest litigator requirere iudicem, vt antequam transmittat processum vel formationem casus, det ei copiam literarum, quas mittit Iurisperito, ad videndum, vtrum sit grauatus in aliquo super formatione casus? & tenetur iudex dare dictam copiam ad requisitionem litigantis, alias posset appellare per prædicta. Puto tamen, quod iudex non debeat dare copiam nominis Iurisperiti, quando secreto mittitur ad Iurisperitum, allegatis aliis suspectis: ad hoc, ne ille Iurisperitus possit subornari vel trahi ad votum alterius partis: sed quando publice mittitur, puta, voluntate partium; tunc debet edi etiam nomen Iurisperiti. Quod nota; quia quotidie euenit iste casus, & pauci aduertunt in petēdo copiam dictarum literarum, & vt plurimum isti iudices idiotæ pendent pro aliqua parte, & solēt scribere literas commendatitias in fauorem alterius, quæ literæ solent mou

mouere animos aliquorum Consultorum in præiudicium alterius partis: & mihi vt pluries euenit, quādo fuerunt mihi transmissi aliqui processus per iudices idiotas diuersorum locorum: nam fuerunt mihi transmissæ literæ commendatitiæ in fauorem alterius. Verum, non abstraxerunt animum meum à recto iudicio: & idem rogo, quod omnes Consultores faciant: & prædicta etiam tenet Specul. *in tit.*
10 *de relat. §. qualiter.* SCIAS etiam † ad propositum materiæ nostræ, quod relatio est actus suspensiuus, sicut appellatio: nam relatione pendente nihil potest innouari, text. est & ibi Bald. *in l. si quando. fin. C. de relat.* vbi infert, quod quamdiu causa transmissa est ad consilium Iurisperiti, iudex non potest interim ferre sententiam ante consilium habitum à Iurisperito: & habetur *in l. ex illo. 13. & ibi.* Bald. & Doct. *C. de appellat.* & per Bartol. *in l. si quis. 1. C. de relat.* & Bald. *in d. c. intimasti. de appellat.* An autem, si iudex procederet relatione pendente, processus sit nullus, vel sit opus appellatione? vide pulchre per Cardin. *in d. c. intimasti. col. penult. & fin.* vbi relatis omnibus opinionibus aliorum, finaliter ponit bonam distinctionem cum veris conclusionibus, ad cuius dicta me remitto.

11 RECLAMATIO, † est quidem terminus generalis, & refertur ad illas sententias, in quibus de iure non appellatur, vnde potest referri ad sententias arbitrorum; & tunc reclamatio est idem, quod reductio ad arbitrium boni viri: vt habetur per Salic. *in l. cum ante. 5. §. licet. 1. C. de arbitr.* & Abb. *in consil. 2. col. fin. in 1. volum.* vbi iudicium reductionis, appellat iudiciū reclamationis: & sic æquiuocat ista duo vocabula. Item potest referri ad sententias Principum, vel Præfecti prætorio; & tunc reclamatio est idem, quod supplicatio: de qua habetur *in l. litigantibus. vnic. C. de sent. præfect. præt.* & per Specul. *in toto tit. de supplic.* & ita accipitur hodie in sacro consil. Neapol. à cuius sententia non licet appellare, sed reclamari potest: & idem importat ista reclamatio, quod supplicatio, de qua habetur, & fit mentio *in decis. 131. consil. Neap.* ista enim reclamatio fit ad idem consilium, quia profert sentētias sub nomine Regiæ maiestatis, de cuius materia plene dicam infra proxime, *in vers. supplicatio.*

12 SVPPLICATIO, † dicitur proprie, quando aliquis reclamat à sententia Principis, vel à sententia Præfecti prætorio. Nam ab huiusmodi sententia, propter excellentiam iudicum, non potest de iure appellari, sed solum is, qui sentit se grauatum, potest supplicare apud eundem principem vel præfectum, vt ipse idem causam reuideat, & suo grauamini prouideat: & ita fit hodie in sacro consil. & ita appellatur supplicatio, quæ alio vocabulo dicitur reclamatio, vt dixi supra *proximo vers.* ita habetur *in d. l. vnic. C. de sentent. præfect. prætor. & in l. si quis. 5. & auth. de supplicatio. C. de precib. imper. off.* not. Specul. *in titul. de supplicat. §. 1. & per tot.* & est text. *in l. tractandum est. 1. in princ. ff. à quibus appell. non licet. in l. præfecti. 17. ff. de minor.* & habetur *in c. ex literis. 4.* & ibi per Abb. *de in integr. restit.* AMPLIA † hæc procedere 13 non solum in sententia Principis, & præfecti prætorio, verum etiam in sententiis aliorum inferiorum admittitur supplicatio, quādo prohibetur appellatio: vtputa si prohibetur per statutum, vel per Principem, committentem causam, appellatione remota; nam tunc ex quo cessat remedium ordinarium, scilicet appellationis, admittitur extraordinarium, scilicet supplicationis, ita tenet Abb. *in d. c. ex literis. in 4. not.* & in gloss. *in verb. supplicauit.* [Adde Viuium, *in sylu. comm. opin. libr. 2. op. 816. nu. 5.* vbi plures allegat, & dicit hanc esse cōmunē opinionem.] alias autem nunquam admittitur supplicatio, vbi potest habere locum appellatio: vt ibi habetur, & ibi etiam Abb. *in d. c. ex literis. in vlt. not.* ponit descriptionem, & diffinitionem supplicationis, dicens, quod supplicatio est quædam precum porrectio, facta Principi, per quam ex quadam benignitate Superior restituit supplicantem aduersus sententiam, contra quam nō competit remedium ordinarium, scilicet appellationis. Non tamen intelligas indistincte, quod in omnibus casibus, in quibus remouetur appellatio, habeat locum supplicatio: quia imo in multis casibus, in quibus quis nō potest appellare, minime potest supplicare, vt ecce, † verus 14 contumax non appellat, *l. ex consensu 23. § final. ff. de appellat. & l. eius. 1. C. quorum app. non recip.* & sicut non potest appellare, ita nec potest supplicare, secundum Ioan. de Imol. *in d. l. ex consensu. §. final.* & Philip. Dec. *in consil. 34. colum. 1. in princip.* & super hoc tradit vnam magistralem regulam Ias. *in d. authent. quæ supplicatio. col. 2. in fin. C. de precib. imper. off.* quod vbi quis prohibetur appellare propter excellentiam iudicis, & sic in priuilegium sententiæ latæ; tunc potest supplicare. Sed vbi non potest appellari de iure communi, ibi nec potest supplicari.

[Nam cum ex natura causæ prohibita est appellatio, tunc etiam supplicatio prohibita censetur, ita Iason *in authent. quæ supplicatio. C. de precibus Imp. off.* hinc infertur, quod sicut à sententia super possessorio lata, item à sententia, quæ transiuit in rem iudicatam, non permittitur appellatio, ita nec supplicatio. Alexand. Trentacinqu. *libr. 2. pract. resol. tit. de appell. resol. 1. num. 4.*]

Differt autem † supplicatio ab appellatione in 15 PLVRIBVS: & PRIMO; quia appellatio debeat fieri intra decem dies: vt *in authent. hodie. C. de appellat.* Supplicatio vero potest fieri intra 10. dies, & etiam infra duos annos. Verum, in hoc est differentia; quia quando fit infra decem dies, si pars victrix vult petere executionem sententiæ, non aliter fit executio, nisi præstiterit satisdationem de restituendo executionem, in casu, quo sententia fuerit retractata: vt text. *in d. auth. quæ supplicatio.* sed quando fit intra duos annos, fit executio, etiam sine dicta satisda-

tisdatione: ita declarat Abb. *in d. c. ex literis. 4. col. pen. vers. & in fin gloss. & c. de in integr. restit.* & Spec. *in tit. de supplicat. §. 1. vers. solus tamen, &c.*

[Adde Alex. Trentacinq. *libr. 2. pract. resolut. tit. de appellat. resol. 1. nu. 6. & 7.* vbi etiam tradit, an satisdatio illa etiam præstanda sit, ad obtinendam executionem, etiamsi à parte aduersa petita non sit, & concludit præstandam esse, dicit etiam iuratoriam cautionem locum habere, si quis fideiussores inuenire nequeat. *num. 9.*]

16 SECVNDO DIFFERT; † quia appellatione pendente, nō potest fieri executio, vt tot. ti. *nihil innouari appel. pend.* sed pendente supplicatione, fit executio cum dicta satisdatione, eo modo, quo supra dixi: vt *d. auth. quæ supplicatio.* & not. Spec. *in tit. de suppl. §. differt.* & not. Bald. *in d. auth. quæ supplicatio. in 2. not.* Verum in hoc est prodita in Regno noua declaratio per ritum magnæ curiæ, scilicet quod licet fiat executio per iudicem pendente supplicatione, intelligitur tamen quo ad causam principalem, nō autem quo ad expensas. Nam in expensis non fit executio pendēte supplicatione, etiamsi victor offerat satisdationē, de hoc est ritus magnæ curiæ, *in nu. 10.* qui incipit, *item si contingat causas, &c. & est decis. 231. con-*

17 *sil. Neap.* TERTIO DIFFERT; † quia appellatio fit ad alium iudicem superiorem, non autem ad eundem, qui pronunciauit, *l. eos. 13. C. de appellat.* Supplicatio vero fit ad eundem iudicem, qui pronūciauit, vt *d. auth. quæ supplicatio.* & ibi gloss. & Dd. & Spec. *in tit. de supplic. §. 1. vers. solus tamen.* Et ita seruatur hodie in sacro cons. quia supplicatur ab eius sententia eidem sacro cons. vt eam reuideri faciat, interim non fit executio in expensis: vt habetur *decis. 231. con-*

18 *sil. Neap.* QVARTO DIFFERT; † quia appellatio est remedium ordinarium, & cōcernit meram iustitiam; quia est species defensionis, *c. cum speciali. 61. §. porro. de appell.* & Soc. *in consil. 105. col. 3. vers. confirmatur, nam appellatio, &c. in 2. vol.* supplicatio vero concernit gratiam, & est remedium extraordinarium: cōceditur enim ex mera benignitate, & gratia Principis, colligitur ex not. per Abb. *in d. c. ex literis. in vlt.*

19 *not. de in integ. restit.* QVINTO DIFFERT; † quia appellans, qui nihil posuit, nec probauit in causa principali, non auditur, nisi ante omnia reficiat expensas, vt dictat Regia pragm. quæ incipit: *Qui in causa.* Secus est in eo, qui supplicat; quia non tenetur reficere expensas, etiamsi nihil posuit, nec probauit: ita de hoc est *decis. consil Neap. nu. 231.* SEXTO

20 DIFFERT; † quia lite pendente potest à quocunque grauamine appellari ante diffinitiuam sententiam, *c. vt debitus. 59. de appell.* & habetur *in l. ante. 2. & seq. ff. de app. rec.* & ibi per Bart. sed supplicare non licet ante diffinitiuam sententiam, *l. 1. C. vt lite pend.* & not. Spec. *in ti. de suppl. §. differt. vers. item ante, &c.* SE-

21 PTIMO DIFFERT; † quia appellare permittitur bis à qualibet sententia, vt *in leg. si quis. vnic. C. ne lic. ter prou.* sed supplicari non potest, nisi semel, vt est text. & ibi Bal. *in l. si quis. 5. C. de prec. imp. off.* nōt. Spec. *in d. §. differt. in fin. verbis.* & habetur *in d. decis. 236. consil. Neap. in fin.* OCTAVO DIFFERT; † quia qui appellat, conqueritur de iudice, quod iniquam tulerit sententiam, sed qui supplicat, non debet cōqueri de iudice; quia turpe esset allegare iniquitatem tam magni iudicis, sed debet allegare negligētiam suam propriam, & petere veniam proprii erroris vel allegare circumuentionem aduersarii, vt habetur *in l. præfecti. 17. ff. de minor.* Azo *in summa. C. de sent. præf.* Matth. de Affl. *in præiudiciis const. in 10. q. in 4. fallent.* 22

[Plura de supplicatione, An videlicet supplicans, in cuius fauorem sententia lata est, si in aliquo sententiæ capitulo se grauatū sentiat, & propterea quo ad illud capitulum supplicauit ab ea sententia, possit quo ad reliqua, executionē petere, præstita cautione, iuxta formam iuris? Item an instantia supplicationis reguletur secundum instantiam causarum appellationis, vel in ea seruetur instātia triennalis, quæ de iure ciuili in causa principali conceditur? Et alia ad hanc materiam pertinentia, vide apud Alex. Trentac. *lib. 2. pract. res. tit. de app. resol. 1. nu. 11. & seqq.*]

Conueniunt autē supplicatio, & appellatio; quia si fit eadē die, † qua fertur sententia, potest tam supplicatio, quam appellatio fieri viua voce; sed si fieret postea, nō valet, nisi stat in scriptis: ita declarat Ias. *in d. auth. quæ supplicatio. in fi. col. C. de prec. imp. off.* RECVSATIO, † est sextus actus suspensiuus: & habet locum, quando iudex ex aliqua iusta causa redditur suspectus; nam potest recusari, & interim suspenditur eius iurisdictio; quia recusatione pendente, non potest ad aliquem actum procedere in illa causa: & si procedit, processus est nullus, secundum Bart. & Dd. *in l. quia poterat. 4. ff. ad Trebell.* & dixi supra *in 4. part. in 16. distin. vers. secundo dicitur iudicium nullū, &c.* Qualiter autem † hodie proponatur ista recusatio iudicis, maxime in Regno, & an iudex recusatus possit causam alteri delegare, dixi supra *in 4. parte, in 5. distinct. vers. 15. differunt, &c. & vers. sequent.* De hac materia iudicis suspecti, & eius recusatione, tractatur plene per Lanfran. *in c. quoniam contra. 11. in vers. recusationes. de probat.* per Doct. *in c. suspicionis. 39. de offic. deleg. in c. postremo. 36. c. secundo requiris. 41. & c. cum specialis. 61. de appellat.* & per Doct. maxime Ias. *in l. apertissimi. 16. C. de iudic.* ET † INTER ALIA DICTA NOTA VNVM, exceptio recusationis debet opponi, non solum ante litem contestatam, verum etiam debet esse prima exceptio, quæ opponi debet ante omnes dilatorias; quia si opponitur alia dilatoria, censetur prouocari iudex, vt super ea pronunciet, & sic inducitur consensus in iudicem; vnde postea non potest recusari, ita tenet Lanfranc. *in d. versic. recusationes. in princip.* per ea quæ not. Bart. & Doct. *in l. quidam consulebant. 57. de re iudic.* & gloss. & Doct. *in c. inter monasterium. 20. de re iudic.* & dixi supra *in 21. dist. versic. scias tamen pro complemento, &c.* & vide quæ dicam infra *in fin. sequentium causarum.* 23 24 25 26

[Adde

[Adde Viuium *in syl. com. opin. lib. 2. opin. 866. nu. 18.* vbi *nu. 19.* dicit, quod quis ex causa antiqua, quæ de nouo ad eius notitiã peruenit, possit iudicem vt suspectum recusare, etiamsi ante talem notitiam, coram eo absq; protestatione comparuisset, quemadmodum etiam ex causa de nouo emergente, post litem contest. recusatio admittitur, vt *ibid. num. 5.* & infra ab autore, *num. 74.* traditur.]

VNAM tantum quæst. puto hic attingẽdam pro vtilitate huius materiæ, postquam hic incidit eam tractari, videlicet, quæ sint causæ, ex quibus possit Iudex, vt suspectus recusari? & dic, quod MVLTÆ sint, quarũ aliquas, quas recolo, hic subiiciam. Prima CAVSA † iustæ suspicionis est, quãdo Iudex est
27 familiaris alterius partis, quæ familiaritas debet esse magna; quia modica nõ sufficit, tex. *in c. insinuante. 25* & ibi Abb. & Fel. & etiam gloss. *de off. deleg.* & ibi declaratur plene per Doctor. maxime *in fin. colu.* quis dicatur domesticus, & quis familiaris. & per Spe. *in tit de iud. deleg §. superest, vers. itẽ si est nimis, &c.* Secunda CAVSA suspicionis est, quando Iudex or-
28 dinarius est ex aliqua iusta causa suspectus: † nam potest ex eadem causa recusari eius Vicarius, licet in specie contra Vicarium nulla alia sit suspicio, secundum Abb. & Fel. *in d. c. insinuante, col. 1. de off deleg.*
29 Tertia † CAVSA est, quando iudex est consanguineus alterius partis, vt habetur *in c. postremo. 36. de appell.* vt *in c. accedens 4. el 2. vt lite nõ cont.* Idem, si est af-
30 finis, vt habetur *in dictis iuribus. & in l. qui iurisdictioni. 10. de iurisd. om. iud.* † Quod tamen non procedit, quando iudex esset æqualiter coniunctus vtrique parti; quia non potest tunc vt suspectus recusari, secundum Bar. *in d. l. qui iurisd. 1. lect.* & per prædicta infert Abb. *in d. c. insinuante, col. 2. in princip. versic. notab. ibi. &c.* quod quando iudex est consanguineus prælati alicuius Ecclesiæ, potest recusari, vt suspectus, in causa illius Ecclesiæ. Adde prædictis Phil. *in d. c.*
31 *postremo. col. 6. de appel.* † Quarta CAVSA est, quando dominus est suspectus: nam propter suspicionẽ domini potest tota eius familia allegari suspecta:
32 secundum Abb *in d. c. insinuante col 2. in fi. de off. deleg.* & ibi etiam Fel. † Quinta CAVSA est, quando quis vellet esse iudex in causa propria: vt *d. l. qui iurisdictionis. ff. de iur. omn iud. & l. generali. vnic. C. ne quis in*
33 *sua causa, &c.* † in tantum, quod ẽt Rex vel Imperator non debet esse iudex in causa propria, sed debet illam delegare: vt plene declarat Andr. de Isern *in c. imperialem. § præterea si inter, colum. 7. & 8. de prohibit.*
34 *feud. alien. per Freder.* † Verum si vellet Princeps non recognoscens superiorem, esse iudex in causa propria, quã habet cum suo subdito, posset esse iudex. Secus, si habet causam cum non subdito: ita tenet Socin. *in cons. 120 col 9. in princip in 1. vol.* [Adde Alex. Trentacinq *li. 2 pract. resol. de iudiciis. resol. 5.* vbi plene declarat, quando superiorem non recognoscẽtes, & iudices inferiores, qui superiorẽ recognoscunt, in causa propria iudicare, vel nõ iudicare possint.]

Sexta † CAVSA est, quando iudex est inimicus ca- 35
pitalis alterius partis, vt not. Spec. *in tit de iudic. delegat. §. superest. versicul. item, si est inimicus*, & not. Abb. & Felin. *in d. c. accedens. 4. el 2. vt lite non contestat.* habetur *in c. cum R. 35. de offic. deleg.* Adde Philip. *in c. postremo. 36. colum. 9. versicul. 3. de appellat.* vbi dicit sufficere quamlibet inimicitiam, etiam non capitalem. † Septima CAVSA est, quando iudex est 36
consanguineus inimici alterius partis, ita dicit Abb. *in d. c. accedens, in 1. not.* & Bald. *in l. quoniam liberi 11. C. de testib.* vbi dicitur quod † qui copulat 37
parentelam vel amicitiam cum inimico meo, dicitur mihi inimicus; quia censetur esse eiusdem intentionis. Idem tenet expresse Felin. *in d. c. accedens. colum. 1.* & Philip. *in d. c. postremo, in 3. quæst. de appellat.* † Octaua CAVSA est, quando iudex est 38
cõmensalis alterius partis, vel inimici alterius partis secundum Abbat. *in d. c. accedens. 4. col. 1. versicul. 2. causa, &c.* & Philip. *in d. c. postremo. colum. 7. versicul. 8. de appellat.* † Nona CAVSA est, si iudex est 39
conterraneus alterius partis, vt quia est oriundus de eadem ciuitate, dè qua est altera pars, secundum Abb. *in d. c. accedens, colum 1. versicul. tertia causa, &c. in 2. colum. versicul. 2. hæc gloss. quærit, &c.* quod tamen intelligitur indistincte, secundum Abb. ibi. quando sunt duo conciues, qui reperiuntur extra eorum patriam: ex quo soleant se vt fratres diligere, quando sunt in remotis partibus: & sequitur Felin. *ibi in 2. colum. in princ.* sed quando essent in eadem patria, est iusta causa suspicionis in delegato, non autem in ordinario: vt declarat Abb. *in d. c. accedens, colum. 2. circa fin.* † Decima CAVSA est, 40
quando iudex est subditus ratione iurisdictionis aduersarii mei, puta, quia est suffraganeus, vel vasallus; nam ex hac causa possum ipsum allegare suspectum: text. est, & ibi Abb. & communiter Doct. *in c. accedens. 2. el 1. extr. vt lit. non contestat.* † Idem, 41
quando iudex est subditus inimici mei contendentis mecum; quia timore Superioris sui posset à recto tramite deuiare: ita dicit Abb. *in c. accedens. 4. el 2. colum. 1. versic. 4. causa, &c. vt lit. non contest.* & Philip. *in d. c postremo, colum. 7. versic. 31. de appel.* † Vnde- 42
cima CAVSA est, quando iudex fuit Aduocatus alterius partis in illa causa, in qua vult iudicare: vt est text. & ibi Alexand. & Doct. *in l. prætor. 17. ff. de iurisdict. omn. iudic. & in d. c. postremo.* & ibi Abb. & Philip. *de appellat.* Secus tamen est, quando fuit Aduocatus in alia causa penitus separata, quia Aduocatus meus in vna causa potest esse iudex in alia causa mea penitus separata, & non per hoc potest per aduersarium meum recusari. ita tenet Phil. *in d. c. postremo. colum. 1.* † Duodecima CAVSA est, si iu- 43
dex nimis fauet alteri, demonstrando ei nimiam amicitiam, & alteram partem grauando, & intelligitur de nimio fauore; nam modica amicitia non sufficit ad iudicem recusandum, ita dicit Abb. *in d. c. accedens. 4. el 2. col. 1. in fin. & colum. 2. in fin. vt lit. non contest.*

contest. & habetur in c. causam, quæ. 18. el 2. de iudic. & per Phil. in d. c. postremo, colum. 8. vers. 21. de appell. † De-
44 cimatertia CAVSA est, si altera pars alloquitur Iudicem secrete in aure, potest ex hoc per alteram partem recusari, secundum Abb. in d. c. accedens, col. 3. versi. & aduerte, &c. & Lanfr. in c. quoniam contra. 11. in versic. recusationes. col. fin. circa fin. de prob. † Decima-
45 quarta CAVSA est, si iudex animose, & iniuste seu extraiudicialiter procedit contra aliquem, secundum Abb. in c. conquerente. 7. colum. 2. de restitut. spol. in c. cum venissent. 2. in 5. no. de rest. in integr. & Philip.
46 in d. c. postremo, colum. 8. versicul. 27. † Decimaquinta CAVSA est, si iudex habet cōsimilem causam cum illa, in qua vult iudicare; quia ex hoc redditur suspectus; quoniā præsumitur iudicare taliter, prout vellet in sua causa iudicari, gio & ibi Abb. & Doct. in c.
47 causam, quæ. 18. el 2. de iud. † Decimasexta CAVSA est, si pars recusans habet aliquam causam cum iudice tanquam cum priuato, vt quia litigat cum iudice in alia causa: nam ex tali litigio causatur quædam inimicitia, quæ est sufficiens ad iudicem recusandum, ita dicit Abb. in c. cum super. 23 in 3. not. de off.
48 del. † Decimaseptima CAVSA est, si iudex noluit exercere actum humanitatis cum parte, vt quia noluit partē admittere ad osculum pacis; quia ex hoc præsumitur inimicus, & potest recusari, secundum Abb. in d. c. cum super, col. 1. vers. secunda causa, &c. vbi infert notanter ad vnum modum probandi inimicitiam, scilicet quando in ecclesia solitum est dari osculum pacis; quia si aliquis non vult admittere alterum ad osculum pacis, præsumitur ex hoc ini-
49 micus. † Decimaoctaua CAVSA est, quando iudex fuit minatus alteri parti, quod ei noceret, secundū Abb. in d. c. cum super, col. 1. versi. tertia causa, &c. extr.
50 de off. deleg. † Decimanona CAVSA est, quando Iudex non vult aliquem salutare: quia ex hoc censetur inimicus, secundum Abb. in d. c. cum super, col. 1. versicul. adde quartum, &c. & Ias. in l. apertissime, 16. co-
51 lum. 3. C. de iudic. † Vigesima CAVSA est, quando Prælatus vellet esse iudex in causa suę ecclesiæ; quia licet de iure possit esse iudex; tamen potest vt suspectus recusari propter pręsumptam affectionem, secundum Phil. in c. postremo. 36. col. 5. versicul. 5. quæritur, &c. de appell. vbi multos allegat pro & contra,
52 & concludit hanc opin. esse veriorem. † Vigesimaprima CAVSA est, quando iudex fuit tantum in aliqua causa, vt quia fuit consultus, & propalauit votum suum pro vna parte: nam redditur suspectus in illa causa, dato, quod non fuerit Aduocatus. Secus, si non propalauit votum, licet fuerit cōsultus; quia non redditur suspectus, secundum Phil. in d. c. postremo. colum. 7. vers. 7. &c. de appell. & Doct. in l. præ-
53 tor, 17. ff. de iurisd. om. iud. † Vigesimasecunda CAVSA est, si fuit datus ad petitionem alterius partis; quia ex hoc solo potest per alteram partem recusari, l. obseruandum. 47. ff. de iudic. & habetur in c. insinuante. 25. de off. del. & Phil. in d. c. postremo. col. 8. vers. 22.

Vigesimatertia CAVSA † est, si iudex fuit testis in 54
eadem causa, in qua modo vult iudicare, l. fin. ff. de testib. & Specul. in titul. de iud. del. §. superest, versicul. item si fuit testis, &c. † Quid autem, si filius, vel alter 55
consanguineus, vel commensalis Iudicis fuit Aduocatus in aliqua causa, an ex hoc possit Iudex, vt suspectus recusari? dic quod non, ita tenet Phil. in d. c. postremo, colum. 2. versic. in gl. in vers. aduocati, &c. de appel. quod nota; quia prima facie quis diceret contrarium. † Vigesimaquarta CAVSA est, si Iudex 56
est Canonicus, & coram eo litigaret Canonicus eiusdem ecclesiæ; quia potest per aduersam partem recusari, vt habetur in c. cum R. 35. de off. deleg. & not. Spec. in tit. de iud. deleg. §. superest, vers. item si est canonicus. & Phil. in d. c. postremo, colum. 7. vers. 11. † vbi 57
limitat, nisi ambo litigantes essent Canonici; quia par ratio affectionis suspicionem excludit. † Vige- 58
simaquinta CAVSA est, si litigator impetrauit sibi Iudicem in causa sua eum, qui erat suus Dominus; quia altera pars potest eum recusare, tex. est in c. causam, quæ. 17. de off. del. † Vigesimasexta CAVSA est, si 59
Iudex est socius alterius partis, vel habitat in eadē domo cum altera parte: vt not. Spec. in tit. de iud. del. §. superest, ver. quid si sit socius. & Phil. in d. c. postremo, col. 8. in prin. vers. 28. de app. † Vigesimaseptima CAVSA 60
est, si ipse iudex se impetrari procurauit, secundum Spec. in d. §. superest, vers. item, si ipse. per l. quæ omnia. 25. ff. de procurator.

Vigesimaoctaua † CAVSA est, quando est ap- 61
pellatum à sententia Iudicis; quia partem grauauit: nam appellatione pendente redditur suspectus appellanti, tam in illa causa, quam in omni alia, & potest recusari, secundum Phil. in d. c. postremo, colum. 8. in fin. versic. 27. † Vigesimanona CAVSA est, 62
quando Iudex accepit aliquam donationem ab altera partium, secundum Phil. in d. c. postremo, colum. 9. vers. 28. † Trigesima CAVSA est, quando Iudex à 63
quo, est surrogatus Iudex in causa appellationis; quia redditur suspectus in illa causa, in qua pronūciauit, secundum Phil. in d. c. postremo. col. 10. vers. 29. Trigesimaprima † CAVSA est, si Iudex fuit quon- 64
dam inimicus alterius partis: nam licet modo sit reconciliatus, potest tamen, vt suspectus, allegari, secundum Philip. in d. c. postremo. colum. 9. vers. 35. inimicus enim reconciliatus adhuc remanet suspectus, & etiam à testimonio repellitur, secundum Abb in c. cum oporteat. 19. colum. 3. de accusat. † Trige- 65
simasecunda CAVSA est, quando causa spectaret aliquo respectu ad commodum vel incommodum iudicis: vt quia tenetur de euictione rei, pro qua agitur, vel esset fideiussor alterius partis, secundum Philip. in d. c. postremo. colum. 9. versi. ul. 30. & 31. de appellat. † Trigesimatertia CAVSA est, si Iu- 66
dex fuit ab altera parte corruptus prece, vel pretio, vel si timeat aduersarium meum, vel ex aliqua causa eum nimis diligit, secundum Specul. in titul. de iud. deleg. §. superest, versicul. item, si sit inimicus, in penult.

67 *penult. colum.* † Trigesimaquarta CAVSA est, si Iudex homo illiteratus, vel imperitus, & grossus, & causa est ardua, & subtilis; quia causæ subtiles non sunt committendæ grossis Iudicibus, secundum Bald. *in l. cum in libris, fin in 16. q. C. de hæred. inst.* & Felin. *in c. sciscitatus. 13. col. 7. in princ. vers. dicit etiam Bald. &c. de rescript.* vbi dicit hanc esse iustam causam suspicionis, & Ias. *in l. apertissimi. 16. versic. secun-*
68 *da causa, &c. C. de iud.* † Trigesimaquarta CAVSA est, si Iudex esset nimis seuerus, & crudelis, secundum Ias. *in d. l. apertissimi, colum. 2 in fin. versicul. tertia causa, &c.* per ea quæ not. Bald. *in l. si dominus. 2 ff. de his, qui sunt sui, vel alien. iur.* vbi dicit, quod potest Iudici tolli iurisdictio propter nimiam eius crudeli-
69 tatem. † Trigesimasexta CAVSA est, si iudex est indiscretus; quia potest recusari, sicut si esset iniquus, secundum Bald. *in c ad nostram. 12. in fin. per illum text.*
70 *extr. de probat.* † Trigesimaseptima CAVSA est, si Iudex consueuit esse iniquus, secundum Bald. *in d.*
71 *c. ad nostram, in fi. de probat.* † Trigesimaoctaua CAVSA est: si Iudex est compater alterius partis, secundum Imol. *in c. prudentiam. 21. de offic. & potest. iud. deleg.* & Ias. *in d. l. apertissimi. colum. 4. in princ. C. de iudic.* & per gloss. *in c. cum I. & A. 22. de senten. & re iudic.*
72 Trigesimanona † CAVSA est, si Iudex non vult audire Aduocatum in causa, licet causa sit clara, potest ex hoc recusari vt suspectus, secundum Lanfranc. *in Clement. sæpe. 2. in versicul. de plano, colum. 1. de*
73 *verbor. signific.* † Quadragesima CAVSA est omnis causa, quæ est sufficiens ad remouendum procuratorem, vel arbitrum, illa eadem sufficit ad remouendum Iudicem, secundum Abb. *in c. postremo. 36. de appell.* & ibi etiam Philip. *in 4. colum. versicul. pro*
74 *declaratione, &c. & col. 7. versicul. 10.* † VLTIMO pro complemento huius materiæ, adde, quod in quantum dixi supra in principio huius recusationis, quod hæc exceptio debet opponi ante litem contestatam: LIMITA, nisi de nouo superueniret; quia potest in quacunque parte litis opponi, etiam post conclusionem, si post superuenit, secundũ Felin. *in c. insinuante. 25. colum. penul. in fin. de offic. deleg.* & de hoc habemus capitulum Regni, *in numer. 213.* quod incipit, *Prolixitatem.* disponens, quod exceptio recusationis post litem contestatam ita demũ opponitur, si notorie, & euidenter constat Iudici, quod de nouo superuenit, alias non admittitur.

[Adde ad hæc Viuium, idem tenentem, *in syl. com. op. li. 2. op. 866. n. 20.* & Gail. *pract. obs. li. 1. obs. 33. n. 11.* qui *in ead. obseruat.* alia insuper ad hãc recusationis materiam pertinentia tradit, an videlicet etiam Iudex ordinarius, & totum collegiũ recusari & Princeps causam, remota recusatione, delegare possit? Item an commissarii testium recusari possint? Et quod recusatio non verbis, sed scripto fieri debeat, sicut appellatio ab interlocutoria, cui comparatur. An autem causa suspicionis in illo scripto, seu libello recusatorio in specie exprimenda sit, inter ius ciuile & canonicum est differentia. Legistæ sentiunt, causam non exprimendam, sed sufficere allegationem suspicionis in genere, secundum formulam recusandi à gl. traditam, *in l. apertissimi. in verb. libello. C. de iudic.* dummodo tamen recusans iuramẽtum præstet de calumnia, quod calumniose nõ recuset, quod iuramentum est loco probationis: vnde arbitri à partibus electi secundum ius ciuile, omisso articulo suspicionis, in causa principali cognoscunt; nam cum causa libello non sit inserenda, per consequens, nec probanda est, *l. fi. C. de iudic.* Canonistę vero aliter sentiunt, videlicet causam in libello recusatorio exprimẽdam, & coram arbitris electis probandam esse, per *c. cum speciali. & c. secundo requiris. §. 1. de appell.* Et si non probetur, vel illegitima sit, causam ad Iudicem recusatum remittendam. si vero probetur, tunc demum arbitros illos, ob allegatam suspicionem electos, de causa principali cognoscere posse; licet quidam velint arbitros de causa principali cognoscere hoc casu non posse, sed alium iudicẽ dãdum esse, vel ipsum superiorem cognoscere debere. Verũ id iure canonico saltẽ obtinet, nam iure ciuili arbitri de causa principali; iure autem canonico saltem de causa suspicionis cognoscunt, de quo vide Gail. *d. obs. nu. 14. 15. & 16.* qui in hac vtriusque iuris diuersitate, considerandum esse ait, quid consuetudine receptum sit, dicitque communem iudiciorum vsum, causæ expressionem requirere, & ius canonicum obseruare; quod videlicet arbitri tantum de causa suspicionis cognoscant: si vero de consuetudine non appareat, putat in terris Imperii, & foro seculari, ius ciuile, in terris vero Ecclesiæ, eiusque foro, ius canonicum seruandum. Et *numer. 18.* dicit à sententiis horum arbitrorum etiam appellari posse; quia sunt arbitri iuris, ex necessitate electi, qui in locum Iudicis recusati succedunt, ideo etiam ab iis appellari ad superiorem Iudicis recusati, si sit delegatus Principis, ad Principem; si subdelegatus, ad subdelegantem. vide etiam de hac materia recusationis Viuium *in syl. commun. opinion. lib. 1. opin. 397.*]

Item adde, † quod si quis post oppositam recusationem litigat coram Iudice recusato, videtur per hoc renunciare recusationi secundum Abbat. *in c. inter monasterium. 20. in 3. not. de senten. & re iudic.* 75

[Adde Viuium *in syl. commun. opinion. lib. 2. opin. 397. numer. 2.* dicit id obtinere, nisi recusans protestatus sit, se nolle recedere ab exceptione recusationis.]

Item † Iudex impetratus per aliquem, non potest per eundem recusari, nisi noua causa superueniat; vt est gloss. & ibi Abb. *in fine. in d c. insinuante, de off. deleg.* & ad materiam vide Paulum de Castr. *in consil. 442. colum penult. in 2. volum.* 76

RESTITVTIO, † est septimus actus suspen- 77
-us,

suus, & nihil aliud est restitutio, nisi in pristinum statum repositio, *l. quod si minor. 24. §. restitutio. 4. & ibi Bart. ff. de minor.* & Bartol. *in l. Gallus. 29. §. & quid si tantum. 5. col. 1. versi. quæro, quid si filius. & c. ff. de libe & posthu.* & Bartol. *in l. interdum 29. col. 1. ff de cond. ind.* & Card. *in Clem. dudum. 1. in 3. notab. de rest. in integr.* per hanc enim restitutionem reducitur quis in illum statum pristinum, in quo erat ante læ-
78 sionem. ADDITIO. † Habes hic disertissime Lector, restitutionem esse in pristinum statum repositionem: sed illud aduertendum est præcipue, super quo imploretur restitutio in integrum: nam si quis vsucapione fortasse dominiũ alicuius rei perdiderit, vt est *in authen nisi tricennale tempus, C. de bon. matern.* tunc erit ille restituendus, nec illud vsucapionis obstaculum sibi obstabit, & id etiam procedit in præscriptione, & id tantum peti debet: quod si quis à possessione sola exciderit, puta, ob eius absentiam, vel aliam iustam causam; tunc in eam possessionem restituendus est: ita, vt pro ea sola sit intentanda restitutio, nulla alia re cumulata: quod si in possessione, & proprietate se læsum quis dicat, in vtroque erit ei opitulandum: maxime, vbi vtrunque remedium erit intentatum: si vero in acquirendo fuerit deceptus, vel quia non acquisierit: ita etiam restituetur, vt denuo acquirat, quod quæsiuisse profuisse, qua de re in libello cõcipiendo consultissime erit à Patronis hoc spectandum, ne potissimum aliam restitutionis causam deducant, nec modum in petitione transcendant: vt docet Bart. *in l. quod tempore. 3. C. de rest. mil.* Petr. Foller. V.I.D.

79 EST IGITVR † SCIENDVM, QVOD MVLTIS PERSONIS CONCEDITVR ISTA RESTITVTIO. PRIMO enim conceditur MINORIBVS, & intelligitur minor, de iure communi,
80 qui est minor 25. annis, vt in tot. tit. *ff. de min.* † Illa enim ætas 25. ann. dicatur ætas legitima, *l. si quis. C. de his, qui ven. ætat. imp.* hodie tamen in Regno est correcta ista ætas per constitut. Regni, quæ incipit; *Minorum iura.* in fi. quæ vult, quod ætas minor, tam in masculo, quam in fœmina dicatur, vsque ad 18. annos, & intra istud tempus datur restitutio in integrum, tam in iudiciis, quam in contractibus. AD-
81 DITIO. † Nunquid concessa restitutione in integrum minori, extenditur ad eius fideiussores in cõtractibus? Vide Ioan. Maur. *in d. tracta. restit. in integrum, cap. 14.* vbi concludit, beneficium restitutionis in integrum minoris, ad fideiussores non transmitti, vbi non esset cautum creditoribus, aut vbi dolus fideiussoris intercessisset, *Petr. Foller. V.I.D.*

[De hac quæstione, an restitutio in integrum minori concessa, prosit eius fideiussoribus, vide Ant. Hering. *in elaboratissimo eius tract. de fideiussoribus, cap. 27. num. 113. & seqq.* & Alexand. Trentacinq. *pract. resolut. lib. 2. tit. de minoribus. resolut. 4.* vbi plenissime hanc quæstionem explicat.]

SECVNDO † DATVR RESTITVTIO maioribus 25. ex clausula generali: si qua mihi iusta causa esse videbitur, de qua habetur *in l. 1. & per tot. tit. ff. ex quibus caus. maio. 25 ann. in int. rest. in l. Pannonius. 68. ff. de acq. hær.* Spec. *in tit. de locato. §. 6. versic. 15 & versic. seq.* & Alexan. *in consil. 20. & 7. in 1. volum.* TERTIO DATVR RESTITVTIO † læsis vltra dimidium iusti pretii, puta in venditione, & datur etiam maioribus, *iuxta l. rẽ maioris. 2. C. de rescind. vend. c. cũ dilecti. 3. & c. cum causa. pen. de empt. & vend.* quo casu, quãdo venditor agit ex deceptione, est in arbitrio emptoris conuenti, velle rescindere contractum, vel iustum pretium supplere, vt *d. c. cum dilecti.* adeo, quod si venditor peteret præcise vnum, succumberet; quia tolleret electionem emptori: vt ibi habetur. *& in d. l. rem maioris. 2.* Differt † autem ista restitutio ab aliis, quo ad tempus petendi; quia aliæ restitutiones petuntur intra quadrienniũ continuũ, à tempore, quo minor effectus est maior, *l. superuacuam. fi. C. de tempor. in integr. restit.* Ista vero, quæ datur deceptis vltra dimidium, competit vsque ad 30. annos; quia est ciuilis actio, & perpetua: secundum Bald. *in d. l. rem maioris. 2. colum. 3. in princ.* & Abb. *in d. c. cum causa. colum. 3.* 82 83 84

[Adde Ant. Gomez. *var. resolut. tom. 2. c. 2. n. 22. vers. Item adde quod remediũ.* Villalob. *in cõ. op. lit. 4 n. 239.* Cuiac. vero hanc actionem, vt & cæteras restitutorias actiones, quadriennio finiri tradit, *in paratit. Cod. tit. de rescin. vend. & Nouell. Romani, de rescin. vend. & in comment. ad l. in causa. 2. verb. idem Pomponius ait. in fi. ff. de minorib.* Alii vero inter enormiter, & enormissime læsum distinguunt, vt ille intra quadriennium ad rescissionem contractus, vel precii suppletionẽ agere debeat: huic vero intra 30. annos actio integra sit, Munnoz. *tract. de ratiocin. cap. 6. num. 1.* quod discrimen à Garz *de expensis cap. 18. numer. 21.* reiicitur; eo quod enormissime semper censeatur læsus, qui vltra dimidium iusti precii deceptus est. Quando vero quadriennium, quod datur ad petendam restitutionem in integrum, incipiat currere, per varios casus explicat Alexan. Trentacinq. *lib. 2. resolut. pract. de restit. in integr. resolut. 4.* vide etiam de eadem re Ant. Tessaur. *decis. Pedemont. 133. & 134.* vbi de duabus apud Iureconsultos maxime controuersis quæstionibus agit, an videlicet restitutio in integ. quæ ex capite ignorantiæ conceditur, elapso, post præscriptionem decursam, quadriennio. Item an ex capite ignorantiæ, aduersus præscriptionem 30. vel 40. annorum peti possit, quam quæstionem plene examinat. Eandem etiam tractat Fachin. *lib. 1. controuers. iur. capit. 69.* vbi negatiuam legibus consentaneam esse probat; licet affirmatiua in foro recepta sit.]

Istud autem quadriennium est vtile in principio; quia non incipit currere, nisi à die scientiæ, secundum Philip. Dec. *in consil. 62. in fin.* ADDITIO. Vide hic omnino Boer. *decis. 142. in 1. part.* † Et an 85
exclu-

excludatur remedium *l.2.C. de rescind. vend.* per clausulam; *& si plus valet, &c.* & an talis clausula, cum sit Notariorum, operetur: Vide Capic. *in decis.159.*
86 *numer.* 39. Et † an renunciatio generalis extendatur ad remedium prædictum, maxime in muliere, & rustico? & dicendum est, quod non: secundum Alexand. *in consil.1. volum.6.* Bald. *in d. l. rem maioris.* Ioan. de Imol. *in c. cum causa. pen. de empt. & vendit. in 2. colum.* per Alexand. *in consil. 153. in 2. lib. in consil. 42. in 1. lib. & in consil. 269. in 2. lib.* Dec. *in consil. 180. 181. seq.* Socin. *in consil. 48. in 4. lib.* vbi, an iuramentum suppleat clausulas speciales? & vide dom. Fab. de mont. S. Seuer. *in tractatu de empt. & vend. in 8. quæstio. in 6. colum. versicul. tertio quæro.* Socin. *in consil. 200. in 2. volum. in penult. colum.* Alexand. *consil.* 104. *in 1. lib.* Afflict. *in decis. 120 in prin. & in pen. colum.* Bald. *in d. l. rem maioris. in 5 quæst.* & Alexan. *in addit. ad Bar.*
87 Et an † clausula; *ex certa scientia*; tollat dictum remedium, & an impediat probari contrarium? vide Baldum & Iasonem *in l. sed & si quis. 4. §. fin. ff. si quis cautio.* tenet Bart. Socin. *in consil. 159. colum. 6. & consil. 79 in 6. colum. in 4. lib.* Socin. *in consil. 214. lib. 2. colum. 4.* & Dec. *in consil. 170. in vlt. colum. versic. quinto non obstat.* quæ omnia notes: & vsque ad quod tempus detur remedium *l. 2.* vide Iasonem *in l. qui cum altero. 19. ff. de regul. iuris.* sed aduertendum est ad dicta domini Auctoris hic: nam æquiuoce loquitur; interest enim valde intentare læsionem per viam restitutionis in integrum, vel per viam remedii *l.2. C. de rescind. vend.* primo etenim casu, est in potestate venditoris, vel rehabere rem venditam, vel accipere supplementum pretii: in secundo vero casu, est in potestate emptoris, vt ipse dicit, & videbatur etiam dicendum, quod pro læsione non competat, nec detur restitutio in integrum, eo; quia a lege datur in hoc remedium ordinarium. *d. l. 2. C. de rescin. vend.* ergo debet cessare extraordinarium, *c. cum causa, extr. de empt. & vend.* sed Alexand. *in consil. 77. in 1. volum.* tenet etiam dari restitutionem in integrum, & sequitur Dom. Ioann. Maur. *in tract. de restit. in integr. in cap. 289.* Petr. Foll. V.I.D.
88 QVARTO DATVR RESTITVTIO † ecclesiæ, & maxime, quando fuit læsa per negligentiam procuratoris, vt est tex. *in c. cum venissent. 2.* & ibi Abb. *in 6. notab. & in 5. colum. in prin. de rest. in integr.* Nam ecclesia restituitur tam in contractibus, quam in iudiciis. Quod restituatur in contractibus, probatur *in c. constitutus, pen.* & ibi Abb. *de restit. in integr.* Quod restituatur in iudiciis, probatur *in c. auditis. 3. eod. titul.* & per Abb. ibi & maxime *in 8. notab.* vbi tenet, quod ecclesia restituitur aduersus probationem omissam, absque probatione læsionis, & sic, licet alias, quando petitur restitutio, debeat probari læsio; tamen secus est in isto casu, quando petitur aduersus omissam probationem, quia eo ipso, quod probatio non est producta, probatur, & apparet læsio, quod nota; quia idem esset dicendum in minore, & muliere. Item, probatur, *in c. ecclesia 11. de rest. in integr. lib. 6.* vbi ecclesia restituitur aduersus sententiam, & sic in iudicio. Item restituitur ecclesia etiã contra aliam ecclesiam, vt *d. c. auditis.* & sic priuilegiatus vtitur priuilegio suo cõtra æque priuilegiatum, secundum Abb. *in d. c. auditis. col. 2. in fi.* Item, restituitur ecclesia etiam aduersus præscriptionem 40. annorum, vt habetur plene per Phil. Dec. *in cons. 92.* & Card. *in Clem. ab ecclesia, vnic. in 9. quæst. de rest. in integr.* vbi plene attingit, & declarat illud argumentum, scilicet, quod si datur restitutio ecclesiæ contra præscriptionem, sequitur, quod lex inducẽs præscriptionẽ, esset frustra imposita; & respondet, quod non est frustra: quia finita præscriptione potest ecclesia intra solum quadriẽnium petere restitutionem, quo elapso, penitus excluditur: vt ibi per eum, per tex. *in d. c. ecclesia. de rest. in integr. lib. 6.* Item restituitur ecclesia aduersus omnem lapsum temporis, vt, si lapsa sunt tempora appellandi, vel probandi, vel alia similia: vt est tex. & ibi Card. *in d. Clemen. vnic. de rest. in integr.* QVINTO DATVR RESTITVTIO † etiam Capitulo alicuius ecclesiæ, 89
quando ipsi Capitulo collegiato emersit aliqua læsio: ita dicit Abb. *in c. inquisiuit. 1. col. 5. in fin. de rest. in integr.* & Innoc. *in c. nisi. 21. in fi. de præb.* quod tamen intellige, quando læsio resultat in toto collegio, non autem in aliquo particulari de Capitulo: secũdum Abb. ibi. & idem dicemus de ecclesia, vt tũc restituatur, quando ecclesia patitur læsionem, non quando eius Rector patitur, vel eius Canonicus: quod declara, vt per Card. *in d. Clem. vnic. in 6. q. de restit. in integr.* Abb. *in d. c. requisiuit.* SEXTO DATVR RESTITVTIO † omnibus hospitalibus, & piis locis, 90
& omnibus collegiis, & congregationibus piis: ita tenet Bald. *in consil 465 in 1. vol.* Ioan. Andr. *in c. si aduersus 2. de rest. in integr. lib. 6.* Abb. *in c. ex literis. 2. in 2. notab. de consuet.* & Lud. Roman. *in consil. 407.* Alia autem collegia non pia, non restituuntur, secundum Abb. *in d. c. requisiuit, colum. 5. in fin. de restit. in integr.* vbi limitat in collegio scholarium, quod restituitur, secundum eum, ex eo; quia solent in eo esse quamplures minores. SEPTIMO, † DATVR RESTITVTIO rustico, qui non potuit consulere peritiores, ita tenet Alexand. *in cons. 4. in fin 2. vol.* faciunt not. per Mod. *in l. iuris ignorãtia. 6. C. qui admit. & in l. vbi. 8. ff. de eden.* ADDITIO. Adde hic Castr. *in l. siue. 2 C ad S.C. Tertyll.* & D. Ioan. Maur. *in tract. de rest. in integr. cap. 84. & 85.* Et † quid si rusticus 92
fuit secutus consilium indocti Doctoris, facitque aliquid contra ius, an ipse restituatur in integrum; & dicendum est, quod sic, secundum Sal. *in l. de eo. fin. C. de pœn. iud. qui male iud.* sequitur Alex. *in l. hoc edicto. 2. quod quisque iur. & cons. 66. in 1. lib.* Et an sit necessum † vnum vel duos Iurisperitos consulere, 93
vide Dec. *in d. l. iuris ignorantia. C. qui admit.* Bar. *in l. temporibus. 1. ff. de ventr. inspic.* & Alexand. *in l. stipulatio. 1. §. fin. ff. de verbor. oblig. & in consil. 168. in 2. lib.*

vbi volunt, quod si vnus tantum erat in loco, nõ opus erat plures adire. Et † an rusticus sagax, & astutus ac practicus excusetur? vide gloss. *in l. athletæ.* (alias *si duas.* 6.) §. *de rusticis.* 19. (alias *Mediocritas. ff. de excus. tut.* quæ voluit, quod non: & sequitur Alex. *in l. si quis id quod.* 7. *ff. de iurisd. om. iud.* & ibi Dd. voluit tamẽ contrariũ Dec. ibidem. sed vide Castr. *in l. venia edicti.* 2. *C. de in ius voc.* † Et an si rusticus peccauit circa ius naturale, excusetur? vide Iasonem *in d. l.* 2. & ibidem Salic. *C. de in ius voc.* Et an rusticus † excusetur, seu restituatur, si allegat ignorãtiam statuti municipalis: vide Anch. *in consil.* 393. & Alex. *consil.* 14 *in* 2. *vol.* & vide D. Ioan. Maur. *in tract. de restitut. in integr. cap.* 29. vbi distinguit: an publicatum sit statutum in eo loco, vbi est ille rusticus, vel in loco conuicino, an non; vt primo casu non restituatur, secundo vero sic. *Petr. Foller. V. I. D.* OCTAVO DATVR RESTITVTIO † vniuersitati alicuius ciuitatis, seu Reipub. vt habetur plene per Alexand. *in consil* 1. *colum.* 4. *in* 4. *volum.* Pro hoc est tex. *in l. respublica.* 4. *C. ex quib. causis maior. & l. rempublicam.* 3. *C. de iur. reipub. lib.* 11. An autem intelligantur ista iura de sola Republica, & ciuitate Romana, an vero de omnibus ciuitatibus? gloss. *in d. l. respublica.* videtur tenere, quod procedat in sola ciuitate Romana, & non in aliis, quod plene disputat Speculat. *in tit. de restit. in integr.* §. 2. *versicul. idem quoque iuris,* vbi nihil clare firmat. Tamen, quidquid dicat ibi, veritas est, quod quælibet ciuitas, & respublica restituitur, imo etiam omne castrum, & villa, quæ regitur per syndicos, & administratores, restituitur in integrum, siue sit magna, siue parua, secundum Bar. & Bald. & communiter Dd. *in d. l. respublica.* & ista est communis conclusio, quam tenet Philip. Dec. *in consil.* 42. *in fin.* Aliud seruatur in villa, in qua sunt pauci homines, puta, sex vel decem, qui singuli reguntur per se: quia verum est quod talis villa non restituitur, secundum Bar. *in d. l. respublica.* nam cessat ratio, quæ militat in aliis ciuitatibus, & castris, vbi est multitudo hominum, scilicet quia ibi sunt pupilli, viduæ, & aliæ personæ miserabiles, quarum causa, & contemplatione, cõceditur restitutio vniuersitatibus. Et istud tenet & firmat per plura Matth. de Afflict. *in præludiis const. in* 5. *quæst. princ.* & Alb. de Rosa. *in d. l. respublica.* vbi etiam refert fuisse iudicatum in consilio, quod villa, quæ erat triginta Focculariorum, fuit in integrum restituta. Idem firmat Paul. Castr. *in consil.* 37. quod incipit; *Vt bene attingatur, &c. in* 2. *vol.* vbi etiam addit in fine, quod vna respublica restituatur contra aliam. ADDITIO. Adde Socin. *in consil.* 66. *in* 4 *volum.* vbi voluit, quod magis communis opinio sit, quod castrum, & villa restituantur, etiamsi per syndicos non regantur, & voluit Castr. *in d. l. respublica. C. ex quib. causis maior.* & hoc probatur argum. tex. *in l. in causa.* 1. *C. de off. eius qui vic. alic. iud. vel præsid. obtin.* Ioan. Maur. *in eodem tract. de restit. in integr. cap.* 417.

94 (margin, beside "pus erat plures adire")
95 (margin, beside "in l. venia edicti")
96 (margin, beside "sticus † excusetur")
97 (margin, beside "VO DATVR RESTITVTIO")

Et an si vniuersitas † habuit sententiam contra, demum reperit instrumentum, propter quod proculdubio retractaretur sententia, an restituatur in integrum, ad illud instrumentum præsentandum? Vide Roman. *in cons.* 423. & Ioan. And. *in addit. ad Spec. in tit. de restit. in integr. in addit. incip. quadriennium.* vbi voluerũt, quod restituitur: & expressius voluit Ioan. Maur. *de rest. in integr. cap.* 420. Petr. Foller. V. I. D. 98

NONO DATVR RESTITVTIO † militibus ex 99 priuilegio militiæ: quod tamen intellige procedere, quamdiu sunt occupati in expeditione militiæ: alias autem, si non sunt in expeditione, non restituuntur, tex. est, & ibi per Dd. *in l. sancimus. fi. C. de restit. mil.* ADDITIO. Adde, an restitutio concedatur militibus dum sunt in castris, vel etiam si non sint, sed redierint? tex. *in l. qui mittuntur, versic. Iulianus. ff. ex quib. causis maior. & l. si cui in prouincia.* 38. §. *tamdiu.* 1. *eod. tit.* vide Bar. *in l. milites.* 7. *ff. ex quibus causis maior.* & Cyn. *in l quamuis.* 1. *C. de iur. & fact. ignorant.* & facit *l. si qua militi.* 40. *ff. ex quib. causis maior. & l. si quis Titio.* 41. *eod. titul.* An restitutio conceditur eadem ratione † vxoribus militum, si milites sequuntur? & dicendum est, quod sic, vt toto 100 titul. *C. de vxor. milit.* & an famuli necessarii militum restituantur in integrum? vide Castr. *in l. temporalibus.* 1. *& sequent. C. de vxor. mil.* & omnino vide Ioan. Maur. *in tract. de restit. in integr cap.* 338. Pet. Foll. V. I. D. DECIMO, DATVR hodie in Regno RESTITVTIO † mulieribus siue minoribus, siue ma- 101 ioribus, tam in iudiciis, quam in cõtractibus, vt est const. quæ incipit; *Obscuritatem.* & ibi And. de Isern. dicit, quod etiam post conclusionem in causa, põt mulier petere restitutionem in iudiciis, per ea quæ habentur *l. si iudex.* 41. *ff. de minor.* quia eo ipso, quod concluditur, læditur per renunciationem. Et datur dicta restitutio etiamsi mulier veniat, vt authrix laudata: vt est *decis.* 15. *consil. Neapol.* & non datur in vna causa nisi bis, & prima restitutio appellatur primum beneficium, secunda vero dicitur secundum beneficium. Et si † fuerit concessa in causa princi- 102 pali, non datur in accessoriis: ita de his omnibus habetur *in decis.* 35. *&* 114. *consil. Neapol.* per Andr de Isern. *in const. Licentiam in fin. in c. imperialem.* §. *præterea si quis, de prohib. feud. alienat per Fred.* Quid autem si † contrahat cum iuramento is, qui poterat 103 petere restitutionẽ in integrum, an possit eam petere stante iuramento? Dic, quod in minore est expeditum, quod non, vt not. Bar. & Dd. *in authent sacramenta. C. si aduers. vendit.* nam iuramentum repræsentat eum maiorem; vnde non potest in integrum restitui: ita plene declarat Alex *in consil* 27. & 42 *in* 1. *volum.* & Philip. Dec. *consil* 31. *volum.* 2. *versic. sed his.* vbi plus dicit, quod minime potest petere absolutionem à iuramento.

[Contrariam sententiam; quod videlicet minor aduersus contractum iuramento firmatũ, ob enormem læsionẽ, in integrũ restitui possit, probat Fach.

contra

controuers. iur. lib. 3. c. 14. quia enormis læsio dolũ arguit; & quia iuramentum non debet esse vinculum iniquitatis, & iura subuenire solẽt enormiter læsis, ac deceptis. Et licet iuraméta minorum contractũ firment, tamen inde non efficitur, aduersus talia iuraméta negandam esse restitutionem in integrum. Respondet ẽt ad arguméta, quæ ꝓ cõtraria sententia adduci solent. Et probat ẽt eorũ sententiã, qui dicunt à tali iuramento absolutionem peti posse.]

Et ex hoc infert Bar *in l. minor. 25. annis omissam. 36.*
104 *ff. de min.* † ꝙ si minor litigauit in iudicio per procuratorem cum iuramento constitutum, non põt petere restitui in integrum, si lædatur per procuratorem; ex quo promisit cum iuramento habere ratũ id, ꝙ gestum erit per procuratorẽ. Additio. Adde hic *decis. Capell. Tholos. 45.* & omnino dom. Ioan. Maur. *in tract. de restit. in integr. cap.* 112. & an minor debeat certificari de viribus iuramenti, vide eundẽ D. Ioan. Maur. *cap.* 113. & ad id quod dicit do. auctor, quando minor litigat per procuratorem constitutum cum iuramento, habet plene declaratum in dictis locis, *Petr. Foller. V.I.D.* Per hoc etiam infert notabiliter Bald. *in l. generaliter. 12. col. 2. versic. pone*
105 *enim, &c. C. de rebus creditis.* quod † si ciuitas constituit vnum procuratorem, seu syndicum, ad contrahendum cum iuramento, & ille syndicus contrahit nomine vniuersitatis, & iurat, tale iuramentum non operatur, vt si contraueniatur, vniuersitas sit periura; quia vniuersitas non habet animam; vnde non potest incidere in periurium, sed bene operatur, vt aduersus talem contractum non possit vniuersitas petere restitutionem, propter iuramentum, quod dictum teneas mente; quia est notabi-
106 le & quotidianum. Quid autem † in muliere litigante per procuratorem cum iuramento constitutum: an possit restitutionem petere? hoc non inuenio ab aliis decisum; tamen dictum est quotidianum. Nam semper mulieres constituunt procuratores in iudiciis; quia ipsæ propter verecundiam sexus, non possunt personaliter interesse, & in omni procuratione, quam faciunt Notarii, communiter apponunt iuramentum: vnde si idem diceremus in muliere, quod in minore, raro aut nunquã mulier restitueretur in iudiciis, & sic illa constitut. *Obscuritatem.* seruiret nobis de vento: vnde volens hunc casum decidere, puto, quod mulier restituatur, non obstante, quod procuratorem cum iuramento constituerit, & sic diuersum sit in muliere, & in minore; & moueor ista consideratione. Is qui
107 petit in integrum † restitutionem, dicitur ratum habere gestum per procuratorem, & non dicitur contrauenire, tex. est, & ibi gloss. *in versicul. stipulationem. in l. cum minor. 3. ff. rem ratam hab.* vbi non cõmittitur stipulatio rem ratam haberi ex eo; quia promittens petit restitutionem in integrum; ergo in proposito, licet mulier fecerit procuratorem, & promiserit habere rata gesta per eum, & iurauerit, non dicitur contrauenire, si petit restitui in integrum: ergo non dicitur periura, & consequenter potest illam petere, non obstante iuramento in mandato apposito; quia iuramentum semper regulatur secundum naturam dispositionis, super qua apponitur, secundum Abb. *in c. quemadmodum. 25. colum. 2. versicul. nota, in versic. non obstante, &c. de iureiurand.* sed tu posses dicere: ergo idem esset dicendum in minore: quia si non dicitur contrauenire, deberet posse petere restitutionem contra id, quod dicit Bartolus *in d. l. minor. 25. annis omissam.* Ad hoc respondeo, quod in minore potest considerari alia ratio, scilicet, quia iuramentum repræsentat eum maiorem, vt probatur *in d. authent. sacramenta.* & ibi per Dd. & not. gloss. *in l. rem maioris. 2. C. de rescind. vendit.* Vnde sicut maior non restituitur; ita & minor, qui iurauit, quod non est in muliere, quæ, siue sit maior, siue minor, restituitur in iudiciis, per const. *Obscuritatem.* puto tamen, quod si mulier cõstituisset procuratorem ad contrahendum, & iurandum, & ille procurator contraheret, & iuraret, non posset tunc mulier petere restitutionem; sicut dicimus in vniuersitate, per illud dictum Bal. *in d. l. generaliter.* Et ita cum accidisset in facto, respondebam cuidam obiectioni mihi factæ per quendam peritum Doctorem Bartolinum, qui erat Doctor antiquus, & magnus practicus, & volebat extendere illud dictum Bartoli *in d. l. minor. 25. annis omissam.* vt procederet etiam in muliere litigante per procuratorem cum iuramento constitutum; ego sustentaui contrarium per rationes prædictas: & illi meo consilio quamplures Doct. Neapolitani, & prouinciales se subscripserunt, & ita postea fuit iudicatum. Additio. Ego puto, quod etiam in minore procedat hodie dictum Bar. nam videmus quotidie minoribus concedi primum & secundum beneficium, etiam si per procuratorem litigent, & eum constituerint cum iuramento. *Petr. Foll. V.I.D.* An autem † restitutio in integrum impediat exe- 108
cutionem, ita vt ea pendente nihil innouari possit, sicut pendente appellatione? Dic, quod sic, tex. est *in l. postulata. vnic. C. de in integr. rest. postul. &c.* & ibi Bald. habetur plene *in decis. 356. cons. Neapol.* Bal. *in l. iudicati. fi. col. 2. versic. item quæro, &c. C. si ex fals. instr.* Bal. *in auth. quæ supplicatio, in 2. notab. C. de prec. imper. offer.* Bal. *in l. si causa. 32. in 3. notab. C. de transact.* & per Alex. *in l. si se non obtulit. 4. §. condemnatũ. 6 ff. de re iud.*

[Adde prædictis Alex. Trentacin. *lib. 2. pract. resolut. tit. de restit. in integ. resolut. 2. nu. 1. & seqq.* vbi dicit, Bar. contrariũ sentire quod videlicet executio per petitionem restitut. in integrum non impediatur si altiorem indaginem requirat, Item Castrens. & Ripam. Ipse autem communem opinionem, quam autor hic sequitur, ꝓbat, & ꝑter tres limitationes hic ab authore positas, adhuc alias duodecim tradit, quibus restitutio in integrum executionem nõ impedit, quas omnino apud eum vide.]

109 Quod tamen LIMITA, † non procedere, quãdo peteretur restitutio aduersus sententiam Principis: quia tunc non impedit executionem, præstita tamen satisdatione per alteram partem de restituendo, in casu retractationis, prout dixi supra de supplicatione, casus est *in c. suscitata.6.* & ibi Abb. *de in integr. rest.* & habetur *in d. decis.356.* Quomodo autem procedat, quod possit peti restitutio aduersus sententiam Principis, vide Abb. *in c. cum ex literis.5. colum. 6. de rest. in integr.* ADDITIO. Adde hic *decis. Capell. Tholos.* 54. & vide Ioan. Maur. *in tract. de rest. in integr. c.* 30. Petr. Foller. V. I. D. Secundo LIMI-
110 TA, † quando apparet, quod malitiose peteretur restitutio: vt quia esset præsumptio contra petentem, est tex. *in d. c. suscitata.* & ibi per Abb. *in pen. col.* Tunc enim non impeditur executio, vt ibi. Hanc tamen limitationem, & præcedentem, LIMITA & declara: nisi executio contineret præiudicium irretractabile: vt quia tractaretur de carcerando, vel affligendo aliquem in corpus; tunc enim indistincte impeditur executio per restitutionem in integrum, ita dicit Abb. *in d. c. suscitata, colum. penult.* Bald. *in d. l. vnic. C. in integr. rest. postul. &c.* & habetur
111 *in d. decis.356. consil. Neapol. in fin.* Tertio † LIMITA, non procedere, quando peteretur restitutio aduersus decretum affirmatiuum; quia non suspenditur executio; sicut minime impeditur per appellationem, per ritum magnæ curiæ vicariæ: ita ha-
112 betur *in d. decis.361. cons. Neap.* Quid autem, † si sententia sit bis confirmata per remedium appellationis ita vt non possit tertio prouocari, an possit saltem peti restitutio in integrum? vide Abbat. *in c. cum ex literis, in 7. notab. de restit. in integr.* vbi sentit quod sic. ADDITIO. Adde hic *decis. Capell. Tholos.* 54. & dom. Ioan. Maur. *in tractatu de restit. in integr. cap.* 168. Petr. Foller. V. I. D. VLTIMO, posset
113 hic dubitari, † coram quo iudice potest peti restitutio: & pone exemplum: Clericus contraxit cum laico, fuit deceptus, vult petere restitutionem, an debeat adire iudicem suum ecclesiasticum, vel iudicem secularem aduersarii? Dic, quod regula est, quod petens restitutionem, debet adire iudicẽ Rei; non autem iudicem proprium. tex. est *in l. quoniam. 2. C. vbi & apud quem.* & ibi Bart. fallit hoc in clerico, & Ecclesia: quia Ecclesia habet hoc priuilegium, vt quando petit restitutionem, possit adire iudicem ecclesiasticum, & sic iudicem proprium, & idem in clerico: & sic in istis casibus actor non sequitur forum Rei, tex. est, & ibi Abb. *in 1. notab. in c. constitutus. 8. de restit. in integr.*

QVERELA est octauus actus suspensiuus, super
114 quo dicas, † quod querela potest accipi largo modo, & stricte, & proprie. Quando accipitur largo, ponitur pro omni remedio, per quod quis recurrit ad superiorem per viam grauaminis: & tunc includit appellationem, & restitutionem: tex. est, & ibi glo. *in verb. querelam, in l. ab co. 3. C. quom. & quand. iud.* & ita illam gloss. declarat Abb. *in c. querelam. 2. col. 2. in gloss. 1. de proc.* & Felin. *in c. querelam. 10. colum. pen. de iureiur.* idem etiam tenet gloss. *in verb. querela, in l. si ab arbitro. 10.* & ibi Bart. Alex. & Doct. *ff. qui sat. cog.* & Socin. *in consil. 96. colum. 3. in fin. in 1. volum.* Secundo modo accipitur stricte; & tunc differt ab appellatione, secundum glo. & Abb. *in d. c. querelam. de proc.* & Felin. *in d. c. querelam. colum. penult. de iureiurand.* Nam ille dicitur adire iudicem per querelam, qui non potest appellare propter aliquod impedimentum iuris, & sic tunc dicitur proprie querela, quando citra remedium appellationis iudex aditur, vt habetur. *in locis prealleg.* Est enim querela, quando oppressus reclamat, vt sibi per viam iuris succurratur: ita dicit Phil. Dec. *in consil. 125. col. fin. in 1. vol.* & habet locum querela vt plurimum, quando quis grauatur in actibus extraiudicialibus, vel per aliquam interlocutoriam, sine causę cognitione prolatam, in quibus casibus si aliquis appellauit, & appellationem deseruit, potest recurrere ad querelam, & sic desertio appellationis non præcludit viam querelæ: ita pulchre declarat Card. Alexand. *in c. cum sit Romana. 5. colum. 1. in fin & 2. de appel.* vbi etiam allegat dominos de Rota in suis decisionibus: nam fatalia, quę currunt in appellatione, non habent locum in querela, secundum Alex. *in d. l. si ab arbitro, in fin. verb. ff. qui satisd. cogant.* pro hoc est tex. *in c. concertationi. 8. & ibi per Doct. de appel. lib. 6.* Idem tenet Matth. de Afflict. *in constit. Appellationum tempora. colum. 11.* Est enim ista querela implorare officium iudicis sine appellatione pro grauamine, secundum Alexand. *in d. l. si ab arbitro, in fin.* Nota tamen inter alios vnum casum, in † quo est necessaria 115
ista querela: nam in omnibus casibus, in quibus sententia lata nunquam transit in rem iudicatam, prout est, quãdo fertur in causa matrimonii, vt notant Abb. & Dd. *in c. consanguinei. 11. de re iudic. & in c. sicut. 9 de testib.* Item, quando fertur ex consilio Doctoris, vt not. Abb. *in c. proposuisti. 4. de probat.* Alexan. *in l. si ab hostibus. 10. colum. 3. ff. solut. matr.* Phil. *in c. intimasti. 68. in fin. de appel.* & Lud. Roman *in consil. 228.* & idem in sententia lata ex iudicio expertorum, vt habetur *in decis. 33. cons. Neap.* & in quampluribus aliis casibus, de quibus plene dixi supra. *in vers. sententia, in 3. quæstio. princ.* Si contingat in dictis casibus aliquem prætendere grauamen de tali sententia, si vult per appellationem contradicere, debet appellare infra decem dies; & tunc deuoluet causam ad superiorem, alias elapsis decem diebus non potest vlterius appellare: debet enim contradicere per viã querelæ, si vult se liberare post decem dies, gloss. est singul. *in c. ad reprimendam. 8. versic. suspendatur. de off. ordi.* quam valde exclamat ibi Abb. & *in d. c. consanguinei, colum. penult. in fin. de re iud.* Philip. *in c. directa. 39. colum. penult. de appel.* & Felin. *in c. lator. 7. colum. 4. de re iud.* Verum † tunc non potest adiri su- 116
perior, sed debet querela proponi coram eodẽ iudice,

dice, ita dicit Abb. *in d. c. ad reprimendam. & in d. c. consanguinei.* & in hoc videtur differre querela ab appellatione, prout hoc plene declarat Paul. de Castr. *in l. fin. C. de edict. D. Adrian. tollend.* & ibi etiam Alex. *in* 11. *colum. circa fin.* & sequitur Iason etiam ibi, *colum.*
117 *penult.* Similiter † circa reuocationem attentatorum, quando aliquid est attentatum appellatione pendente in tali causa, in qua non poterat appellari, quo casu non ligatur manus iudicis ante inhibitionem, *c. non solum.* 7. *de appellat. libr.* 6. Nam isto casu attentata tenent, ex quo lege permittente fiunt, & non reuocantur ex priuilegio attentatorum: sed possunt reuocari per viam querelæ; & tunc fit reuocatio per superiorem: ita dicit Abb. *in c. pastoralis.* 53. *col.* 4. *versic. tertius effectus. & in versic. in tertia quæstione; &c.* & ibi etiam Phil. *in* 3. *colum. de appellat.* Plus etiam dicit Abb. *in dict. c. pastoralis. in d. versic. in ter-*
118 *tia quæstione, &c.* quod etiam † in casibus, in quibus prohibita est appellatio, si aliquis appellat, operatur hæc appellatio, quo ad iudicem ad quem, vt si videat grauamen, possit illud emendare & corrigere: licet non operetur aliquem effectum suspẽsiuum, respectu iudicis à quo, ad hoc ponderat gl. singul. *in Clem. cum sit.* 1. *in gloss. in verb. oneramus. de iur. patronat.* Competit etiam ista querela, vbicun-
119 que † iudex tardaret expeditionem causæ; nam tunc ab ista tardatione non potest appellari, sed potest exponi querela superiori: ita tenet Baldus *in l. cum anterioribus. fin.* § *illud.* 4. *per illum text. C. de tempor.*
120 *appellat.* Plures alias significationes † habet iste terminus; quia querela quandoque ponitur pro querela criminali, vt not. gloss. *in c. Maximianus.* 6. 81. *distinct.* & est text. *in l. querela.* 12. *C. ad leg. Cornel. de falsis.* & not. gloss. *in l. si quis se iniuriam.* 8. *C. de accusat.* & de hoc dixi supra *in* 4. *part. in* 1. *distinct. versic. ex prædictis infero, &c.* Item quandoque ponitur pro querela inofficiosi testamenti, vel inofficiosæ donationis; & hæc non est materia nostra, ideo remitto ad
121 suos titulos. QVÆ AVTEM est † differentia inter lamentationem, querelam, querimoniam, & quæstionem? Dic, quod lamentatio est extraiudicialis, querela vero iudicialis: text. est in const. Regni, quę incipit: *Pessimam.* & Matth. *in* 1. *notab.* Querimonia vero ante litem contestatam: Quæstio dicitur post litem contestatam, secundum Felin. *in d. c. dilecti.* 1. *in fin. de appellat.* & declarat Abb. *in c. quia indicante.* 9. *col. pen. de præscript.*

122 REDVCTIO, est † nonus actus suspensiuus, quæ dicitur esse species appellationis, licet non sit vera appellatio, *l. non distinguemus.* 32. §. *cum quidam.* 14. *& ibi not. ff. de arbitr* hinc dicit Speculat. *in tit. de arbitr.* §. 1. *vers. quid si à tempore.* quod reductio ad arbitrium boni viri non dicatur proprie appellatio, sed potius quædam attestatio: habet tamen quandam similitudinem cum appellatione; quia sicut appellatio impedit executionem, ita etiam reductio, secundum Bald. *in c. fin. colum.* 1. *versic. quod nota, quod tria sunt, &c.* lata sententia super reductione, secundum Angel. *in consil.* 162. *in fin.* vbi etiam sentit, quod non obstante reductione, possit fieri executio, præstita cautione per petentem, sicut dicimus in restitutione in integrum: de qua materia dixi supra *in versic. restitutio. circa fin.* & per Bart. *in l. defendente.* 21. *in fin. ff. de auct. tut.* sed Bald. *in l. tale pactum.* 40. §. *qui prouocauit.* 1. *colum. in penult. quæst. ff. de pact.* tenet indistincte, quod reductio non impediat executionem laudi, ita vt ea pendente nullo modo possit fieri executio. Sicut dicimus in appellatione. idem tenet Abb. *in cap. Quintauallis.* 23. *colum.* 23. *versic. sed his annecto dubium, &c. de iureiurand.* vbi etiam dicit, quod ista reductio sit quædam querela. Verum Salic. *in leg. latam.* 1. *C. quand. prouoc. non est necess.* tenet, quod non impediat executionem, & sic videtur varietas opinionum inter Doctor. sed in tanta varietate, puto veriorem esse opinionem Baldi & Abbat. & sequacium, scilicet, quod impediat executionem, sicut appellatio: & hoc probatur ex text. *in d. l. non distinguemus.* §. *cum quidam.* recte ponderando illum text. hanc etiam opinionem in effectu tenet Soc. *in cons.* 227. *col. penult. in* 4. *vol.* vbi dicit, æquiparari ista duo, scilicet esse factum compromissum, & esse petitam reductionem. Vnde sicut non potest fieri executio pendente compromisso, ita, nec pendente reductione, & cum hac opinione pertranseo, quæ videtur tutior.

SVPER HAC TAMEN MATERIA REDVCTIONIS, † quę quotidiana est, breuiter ATTINGAM TRES QVÆST. de reliquis autem ad materiam facientibus, remitto me ad ea, quæ plene ponit Abb. *in d. c. Quintauallis.* 23. Bart. *in l. si societatem.* 76. §. *arbitrorum.* 1. *ff. pro soc.* Lud. Rom. *in rub. de arbitr.* & Lanfr. *in tract. de arbitr.* ad quorum dicta esset superuacuum repilogare. Solum attingam istas tres quæstiones, quæ videntur habere opin. Doct. hincinde, ad hoc, vt ponam veram, & communem decisionem. Et PRIMA quæstio erit, vsque ad quod tẽpus potest peti ista reductio? SECVNDA, coram quo iudice peti potest? TERTIA, quid si per pactũ est renunciatum huic reductioni, & iuratum, an possit peti non obstante iuramento absque alia ab- 124
solutione? PRIMO IGITVR QVÆRO, † vsque ad quod tẽpus peti potest reductio? Dic, quod communis conclusio est, & vera, quod potest peti vsque ad triginta annos: quidquid dicant alii Doctor. & hanc opin. tenet Bar. *in d.* §. *arbitrorum.* & Soc. *in consil.* 120. *colum* 4. *in* 2. *volum.* & est decisum *in decis.* 232 *consil. Neap.* idem tenet Angel *in consil.* 314. *in prin.* vbi dicit, quod est ius personale, & ideo non præscribitur nisi spatio triginta annorum: idem tenet Baldus *in l. fin. versic. quæro vsque ad quantum tempus, &c. de contrahend. emption.* Alexand. *in consil* 93. *colum. final. in* 2. *volum.* & Philip. Dec. *in consil.* 39. *colum. penul. in fin.* vbi plures allegat, & dicit, hanc esse communem opinionem.

[Adde Gail. *lib.* 1. *obs.* 150. *n.* 2. qui dicit Cam. Imperialem hanc etiam sententiam sequi.]

Nec obstat *l. cum antea.* 5. *C. de recept. arbit.* vbi di-
125 citur; † quod tacitatione decem dierum homologatur sententia arbitri, si non fuerit contradictum: quia illa lex loquitur in arbitro, qui habetur instar iudicis; nos autem loquimur in reductione ad arbitrium boni viri, quæ fit contra sententiam arbitratoris, qui est velut amicabilis compositor: & procedit de facto potius, quam de iure: ista enim sententia nō homologatur, nisi spatio triginta annorum: ita declarat Abb. *in d. c. Quintauallis, colum.* 6. *versic. octaua differentia.*

[Sed Fachineus *lib.* 8. *controuers. iur cap.* 95. ostendit *d. l.* 5. de arbitratoribus, vt à doctoribus vocantur, loqui, eoque communi illa doctorum sententia, contrariam veriorem esse, quod videlicet reductio ad arbitrium boni viri intra 10. dies petenda sit, vigore istius legis.]

126 SECVNDO † QVÆRO, quis erit iudex adeūdus in ista reductione? super hoc reperio varietatē opinionum; nam Bar. *in d. §. arbitrorum, col.* 4. *vers. quæro quis erit iudex, &c. ff. pro soc.* tenet, ꝙ debeat adiri iudex rei, & sic ille, qui esset futurus iudex, si actor voluisset in iudicio litigare: idem videtur tenere Alex. *in consil.* 13. *in princ. in* 2. *vol* vbi dicit, ꝙ iudex ordinarius litigantium, sit iudex in causa reductionis: nō autem iudex appellationis. Idem tenet Soc. *in consil.* 18. *colum.* 13 *in* 1. *volum.* Paul. de Castr *in l. cum hi.* 8. *§. transactiones.* 19. *ff. de transact.* & Abb. *in d. c. Quintauallis. colum.* 21. *in fin. versic. sed dubitabatur quis iudex. &c. de iureiurand.* Contrarium tenet Ludouic. Rom. *in cons.* 265. vbi dicit, quod debeat peti reductio coram illo iudice, qui est iudex arbitratoris ad instar appellationis, & hanc partem tenet Matth. de Afflict. Doct. Neapol. *in decis.* 51. *consil. Neapol.* verum dicit, quod non fuit hoc decisum per sacrum consilium. Breuiter, ego teneo primam partem, scilicet quod petatur coram iudice ordinario, qui esset futurus iudex causæ, per decisiones prædictas, quæ videntur facere opinionem magis communem. Quod potest corroborari: quia arbitramentum est quædam transactio, & sicut ille, qui vult agere contra transactionem, debet adire iudicem rei; ita etiam, veniens contra arbitramentum: quod tamen declara & limita, nisi ex forma alicuius statuti haberent lauda executionem, & actionem; quia tunc ad iudicem arbitratoris est recurrendū, per ea quæ dicit Bartol. *in l. quoniam.* 2. *C. vbi, & apud quem, &c.*

[Prædictam sentētiam, quod videlicet reductio petenda sit apud ordinarium Iudicem rei, apud quē alias actio fuisset instituta, & hunc esse Iudicem cōpetentem, etiam amplectitur Fach. *lib.* 8. *controuers. cap.* 94. & Gail. *lib.* 1. *obs.* 149. Item Myns. *cent.* 2. *obs.* 61. qui dicunt eam etiam in Cam. Imperiali obseruari. Et Ant. Tessaur. *decis.* 14. An autem ab eo Iudice appellari possit, vide Fachin. *d. lib.* 8. *cap.* 96.]

TERTIO QVÆRO, † an contra laudum, quā- 127
do est renunciatum reductioni & iuratū, possit peti reductiō; & an saltem sit necessaria absolutio à iuramento? Breuiter, vera & cōmunis conclusio est, quod si læsio est modica, & supportabilis, non potest peti reductio; & tunc illa renunciatio cum iuramento, operatur, vt non reducatur ad arbitrium boni viri: ita tenet Paul. de Cast. *in cons.* 200. *colum.* 2. *in* 1. *vol.* Si autem læsio est magna, & enormis vel enormissima; tunc potest peti reductio, non obstante renunciatione, & iuramēto: quia dato quod ampla verba ponantur in compromisso; non tamen potest fieri, quin reductio habeat locum, stante enormissima læsione, & semper iuramentum intelligitur, si æqua arbitratus fuerit arbitrator, & enormissima læsio non præsumitur cogitata, & iuramētum non extenditur ad incogitata: ita tenet Alex. *in consil.* 131. *colum. penult. in* 2. *volum.* Soc. *in cons.* 220. *colum.* 5. *in* 2. *volum. in consil.* 104. *colum.* 4. *in fin. in* 4. *volum.* & Phil. Dec. *in consil.* 11. *colum.* 6. *versicul. quarto principaliter, &c. & cons.* 60. *col.* 2. vbi dicit, quod non potest dari clausula, per quam ad arbitriū boni viri à laudo non possit peti reductio. Sequitur ergo, quod vbi est enormis læsio, non requiritur absolutio à iuramēto, sed potest indistincte peti reductio: quia non detegitur periurium, vbi iuramentum se non extendit ad illud. Idem tenet Ang. *in consil.* 172. Consilium tamen Theologorum est, quod petatur absolutio ad cautelam à tali iuramento, quam de facili concedat Episcopus, licet hoc non sit de præcepto: ita tenet Bal. *in l. fin. C. de non num pec.* Reliqua de materia reductionis, dic, vt habetur *in d. c. Quintauallis. & in d. §. arbitrorum, & ibi per Doct.* dicam infra *in hoc tractatu de appellat. in* 4. *quæst. princ. versic. octauo limita, &c.*

[An aliqua cautela dari possit, per quam reductio ad arbitrium boni viri impediri possit, vide Alexand. Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut. tit. de arbitris, resolut.* 3.]

DILATIO, † est decimus & vltimus actus sus- 128
pensiuus; nam impedit processum ad vlteriora: quia dilatione pendente, officium iudicis cōquiescit, *l. siue pars.* 3. *C. de dilat. c. significante.* 69. *de appellat.* Et quia hanc materiam dilationis plene tractaui supra in secunda parte iudicii, in tractatu de dilatione? ideo ad ibi dicta me remitto. Et per hæc sit expedita prima quæstio principalis.

SECVNDO (principaliter sequendo ordinem præpositum) QVÆRO, QVALITER FIAT AP-
PELLATIO? Dic, † quod fit à iudice inferiore, à 129
quo est lata sentētia, ad iudicem superiorem. Nam ad inferiorem vel parem appellari non potest, *l.* 1. *§. si quis in appellatione.* 3. *ff. de appel.* in tantum, quod non valeret consuetudo permittens appellare de maiori ad minorem, vel æqualem, secundum Abb.
& Fel. *in rub. extr. de appell. col.* 1. Item † debet appella- 130
tio continere nomen appellantis, & appellati, & con-

continentiam sentētiæ, à qua appellatur: vt est text.
131 & ibi Bart. & Doct. *in l.1.§ fin. de appell.* Item, † debent in ipsa appellatione peti apostoli, alias non valet appellatio sine petitione apostolorum, secundum Innoc. *in c.1. de appell.* pro hoc est text. *in l. eos.6.§. apostolos. fin.* & ibi Bart. & Dd. *in l. quoniam.18. la 1. C. de appellat.* & debent apostoli peti instantius & instantissime, ac sæpius, & sufficit, quod vnico actu sæpius petantur in vno, & eodem libello: vt est text. *in Clem. quamuis.6. de appell.* & habetur *in c. ab eod. & c. vt*
132 *super.4. de appellat. libr.6.* An autem † valeat appellatio simpliciter facta & generaliter, nō expresso proprio nomine iudicis, ad quem appellatur: vt si aliquis dicat simpliciter, appello: vel si dicit, appello ad iudicem competentem? Dic, quod sic: & ita communiter tenetur per *l. sed si.2. ff. de appellat.* ita tenet Bart. *in l.1.§. si quis.3. versic. quæro; quid si aliquis, &c ff. de appell.* & Bald. *in l. apertissimi.16. C. de iud. in 1. col.* & Abb. *in c. inter cæteras.2. de app.* vbi limitat hoc procedere de iure ciuili, secus de iure Canonico, secūdum eum, & per Phil. *in c. dilecti 66. el 3. in 16. q. de appellat.*
133 Debet † autem appellatio præsentari per appellantem coram iudice à quo, vt not. Phil. *in c. si iustus. fin. col.4. de appellat.* & intra decem dies à die latę sententiæ, vt *C. de appell. auth. hodie.* & postea prosecutio fit coram iudice ad quem, præsentando coram eo supplicationem, & narrando materiam causæ, & sententiæ contra se latæ, & instando pro literis inhibitorialibus. Verum, si non potest haberi copia iudicis à quo, vt quia absens, vel per metum non potest coram eo appellari; tunc potest appellari coram honestis personis, vel potest adire iudicē ad quem, & coram eo porrigere supplicationem appellatoriam, absque eo, quod aliter appellatum fuerit coram iudice à quo: ita dicit Baldus *in d. l. apertissimi. colu.1. C. de iud. & in l. his qui.2. C. de his qui per met. iud. non appell.* & de hoc est glossa expressa *in verb. maiori, in Clement. si à iudicibus.1. de appellat.* & declarat plene Socin. *in consil.55. in 1. colum. in 1. volum.* Erit ergo practica in casu isto, quando quis non potest appellare coram iudice à quo, vel propter absentiam, vel propter metum, vt adhibeat secū iudicem, Notarium, & testes, & coram illis declaret, ac protestetur, quod intentio sua erat appellandi in iudicio à tali grauamine, per talem iudicem sibi illato. Verum; quia propter eius absentiam, vel propter iustum metum nō potuit iudicialiter appellare; tunc appellat extraiudicialiter, coram honestis personis, & de dicta appellatione faciat scribi actum publicum. Ad quod facit quod habetur *in d. c. si iustus. & ibi per Doct. de appellat.* & not. Bart. *in l.1.§. dies.7. ff. quando appell. sit.* Et nota, quod vltra iudicem, Notarium, & testes, debent adesse aliæ honestæ personæ; coram quibus appelletur; & hoc quando ista appellatio esset probanda per instrumentum; quia tunc iudex, Notarius, & testes, omnes simul iuncti faciunt fidem de illo actu, & non possunt repræsentare duas vices, scilicet testium & personarum, coram quibus appellatur: ita declarat Petr. Philipp. Corn. *in consil.292. colum.2. versicul.2. in 3. volum.* & Abb. *in d. c. si iustus. colum.1.* vbi plus dicit, quod sufficit, quod sit vnus probus vir, coram quo appelletur. An † autem sit necesse præsentare appellatio- 134
nem iudici sedenti pro tribunali? Dic, quod non, sed potest vbique præsentari: imo potest præsentari solum actorum magistro, seu Notario, absque iudice, & valet, secundum Baldum *in authent. quæ supplicatio. in princ. C. de precib. imper. offer.* & sequitur Alexand. *in l.1.§. libelli fin in addit. ad Bart. quæ incipit, cui detur, &c. ff. de appell* & idem Alexand. *in l.1.§. dies.7. ff quando appell. sit.* Et quod in omni loco possit præsentari, quo ad effectum, vt sententia non transeat in rem iudicatam, sic tenet Card. *in Clem. Quamuis. 2.§. similiter. in 2. quæst. in fin. de appellat.* cum possit etiam die feriata appellari, cum non sit actus iudicialis appellatio, secundum Card. ibi, & not. Bartol. *in d. l.1.§. dies.* Fit etiam † appellatio per hæc verba; 135
submitto me protectioni, & tuitioni talis iudicis; nam ista verba important vim appellationis, secundum Baldum *in l.1. in fin. C. vt quacunque præd. potest.* & est text. *in c. ad audientiam.34.* & ibi Cardin. Alexand. *de appell.* VTRVM † sit necesse, quod semper appellatio 136
fiat in scriptis, an vero sufficiat, quod viua voce appelletur? Cōmunis conclusio est, vt DISTINGVATVR INTER APPELLATIONEM À DIFFINITIVA, ET AB INTERLOCVTORIA. Differt enim primo; nam à diffinitiua siquidem appellatur incontinenti, scilicet eodem instanti post latā sententiam, potest appellari viua voce, & sufficit, quod aggrauatus dicat appello, & faciat hoc scribi in actis per Notarium. Si vero appelletur ex interuallo, post latam sententiam; tunc debet appellari in scriptis, alias non valet appellatio: de hoc est tex. *in l.1. in fin. cum l. seq. de app. in l. litigatorib.14.* & ibi gl. Bart. & Bal. *C. de app.* not. Spec. *in tit. de appell. §. qualiter. in princ.* & Petr. Phil. Corn. *in cons.95. col.7. in fin. & sequ. in 4. vol.* Sed quando dicatur appellari † incontinenti, quā- 137
do ex interuallo? Dic, quod cōmunis conclusio est, quod incontinenti dicitur, dum iudex sedet pro tribunali in illo sero, & non diuertit ad extraneos actus. Secus est, si iudex iret ad prādium, vel ad alium actum extraneum à iudicio, & postea reuerteretur ad tribunal; quia, propter actum extraneum intermedium, non diceretur vlterius incontinenti fieri, & idem, si appellans diuerteret ad extraneos actus, & postea appellaret: ita dicit Speculat. *in tit. de appell. §. qualiter. in princ. & ibi Ioan. Andr. in addit. super verb. diuerterit.* sed Bal. *in d. l. litigatoribus.* tenet, quod iudice sedente pro tribunali, dicitur incontinenti, non distinguendo, vtrum diuerterit ad extraneos actus, vel non, imo Bart. expresse tenet *in d. l. litigatoribus.* quod etiamsi diuerteris ad extraneos actus, dicitur fieri incontinenti, dummodo eadē die fiat, & iudice sedente pro tribunali, *l. diuus.7. ff. de in integr.*

tegr. rest. idem tenet Bart. *in l. eos. 6. §. sin autem. 5. C. de*
appell. & gl magis expressa *in l. sed si. 2 ff. de appell.* Bart.
in l 1. §. libelli. fin. colum. 1. eod. tit. & hoc videtur esse
de mente Bald. *in d. l. diuus. in 2. lect. in fi.* vbi proprie
loquitur de iudice surgente, & statim reuertente:
idem videtur sentire Phil. *in c. si iustus. vers. sexto quæritur. in fin. de appellat.* in hac varietate, quæ videtur
esse inter Specul. & Ioan. Andr. ex vna parte, & gloss.
Bart. & Bald. ex alia parte, ego ita concordarem opin. vt distinguamus. Aut iudex processit ad actus
extraneos, scilicet ab illa causa, quam sententiauit,
vt quia post expeditam illam causam, incœpit expedire alias in eodē tribunali; & tunc procedat opinio Bart. & sequacium: quia si tota illa die sederet
pro tribunali, posset appellari viua voce; quoniam
isti actus nō videntur omnino extranei, ex quo sunt
de iudicio, & pertinentes ad illud tribunal, licet videantur extranei ab illa causa decisa, & ita pondero verba Bartoli *in d. §. libelli.* vbi super isto puncto
refert tres opiniones, quas etiam refert Bald. *in d. l. litigatoribus.* Prima est generalis, scilicet quod tota
illa die sit permissum, per *d. l. 1. ff. de app.* vbi fit mentio de die. Secunda opinio est strictissima, scilicet vt
intelligatur incontinenti, scilicet ante, quam iudex
procedat ad alia facienda; quod intelligo, scilicet
ad alias causas expediendas, non autem ad actus penitus extraneos, qui fiunt extra tribunal, & hoc est
de mente gloss. *in d. l litigatoribus. in verb. illico.* quę relata prius ista stricta opin. refert postea vltimam opin. Hug. quæ communiter approbatur per Bartol.
& Bald. ibi, scilicet, quod dicitur illico, dum iudex
sedet pro tribunali, vnde innuit subtiliter intuenti,
quod illa facienda, ad quæ diuerterat, erant negotia, quæ expediebantur in tribunali, & hoc etiam
est de mente Bald. *in d. l. diuus. in 1. lect. in 2. notab. ff. de in integr. rest.* vbi dicitur incontinenti comparere
ille, qui venit iudice pro tribunali sedente, licet ad
alia iā diuerterit. Et dicitur diuertisse ad alia, quando habuit sententiam prolata, & absoluta; vnde
illa verba respiciunt alia negotia eiusdem tribunalis: & ita intelligo Bart. *in d. l. litigatoribus.* qui fundat se per *d. l. diuus.* & de ista diuersione non curamus. Tertia opinio relata per Bart. *in d. §. libelli.* est
mediocris, quæ eligit mediam viam, scilicet quod
dicitur incontinenti, donec iudex sedet pro tribunali, & ista communiter approbatur, quam tenet
Lanfran. *in c. quoniam contra. 11. in vers. interlocutiones, & appellationes. col. 16. vers. sequitur aliqua videre, &c. de probat.* & Phil. *in d. c. si iustus. versic. 6. quæritur. in fin.*
Aut iudex processit ad actus penitus extraneos fugiendo à tribunali causa faciendi aliud negotium
extraneum; & tunc aut surrexit cum animo reuertendi, non relinquendo totaliter tribunal pro illo
sero; quia dimisit ibi actorū magistrum negotiantem in actis interim; & tunc si statim reuertitur, habetur, ac si non recessisset, & potest adhuc appellari
viua voce, per ea quæ dicit Bal. *in d. l. diuus. in 2. lect. in*
fin. Ad quod facit text. *in l. diuortium. 3. ff. de diuort. &*
in l plerique. 33. ff. de ritu nupt. & per ea quæ habentur
per Alex. & Doct. *in l. cum antiquitas. 28. C. de testam.*
Aut surrexit iudex à banco cum tota eius curia, causa eundi ad prandium, vel ad deambulandum: ita
quod non apparebat de animo reuertendi pro illo
sero, & tunc dato, quod postea reuerteretur, non dicitur fieri incontinenti; quia illa videtur alia actio
curiæ propter illam interruptionem, vnde tunc esset appellandum in scriptis, & ita puto procedere
opin. Spec. *in d. §. qualiter. in prin.* quam ad hoc sequitur Phil. *in c. vt debitus. 59. col. 8. versic. septimo quæritur, &c. de appell.* & Gem. *in c. cordi. 1. col. 4. in princ. de appell.*
lib. 6. Et prædicta procedunt, † quando appellatur à 138
diffinitiua: si vero appellatur ab interlocutoria; &
tunc, siue statim, siue ex interuallo, semper debet
appellari in scriptis, alias non valet appellatio: text.
est *in d c. cordi. de appell. lib. 6.* & not. Spec. *in tit de appel. §. qualiter. post princ.* & Bart. *in l. eius. 4. ff. de appell. recip.*
& Phil. *in d. c. vt debitus. col. 7. versic. secundo quæritur, &c. de appel.* vbi dicit illud communiter seruari tam
de iure ciuili, quam canonico, & Paul. de Castr. *in cons. 270. in prin. in 2. vol.* & Bald. & Ang. *in l. patris & filii. 20 ff. de vulg. & pup. substit.* & Lud. Rom. *in consil. 41.*
Quando † dicatur fieri appellatio in scriptis, & an 139
sufficiat comparere in iudicio, & dicere Notario;
scribe qualiter ego appello à tali sententia in tali
causa, &c. dic, quod non: sed tunc dicitur in scriptis,
quando porrigitur libellus scriptus appellatorius,
alias si viua voce dictaret appellans, & Notarius redigeret in scriptis, non diceretur appellatio in scriptis, & elapsis 10. diebus sententia transiret in rem
iudicatam, non obstante tali appellatione inualida: ita in terminis tenet Phil. *in d. c. vt debitus in 7. col. versic. 4. quæritur, &c. de appell.* plene hoc tangit Petr.
Phil. Corn. *in cons. 95. col. 1. in fin. & seq. in 4. volum.* pro
hoc est gloss. & ibi Bart. *in l. in sacris. 9. C. de proxim. sac. scrin. lib. 12.* & Ias. *in l. 1. col. 3. in princ. ff. de edend.* † Ex 140
PRÆDICTIS HVCVSQVE HABEMVS VNAM
DIFFERENTIAM INTER APPELLATIONEM
A DIFFINITIVA, ET AB INTERLOCVTORIA, ex qua HABES hic colligere DVAS PRACTICAS pro aduocato appellati, contra appellantem, scilicet, vt PRIMO aduertat, quando quis
appellat viua voce à diffinitiua in eadem die, si ibi
extat iudex præsens, & pro tribunali sedens: quia,
licet aliæ appellationes in scriptis possint porrigi
quacunque hora, loco, & die, & etiam soli Notario, vt supra dixi, & dicetur infra *in sequ. qu. quæ erit 34. huius principalis distinct. seu tract. de app.* tamen ista
appellatio viua voce non valet aliter, nisi fiat iudice præsente, & pro tribunali sedente, per ea, quæ supra dixi, vnde si à tali appellatione viua voce facta
iudice absente, vel pro tribunali non sedente, laberentur 10. dies, sententia transiuisset in rem iudicatam, possetq; peti executio. SECVNDA † practica 141
est, si in casibus, vbi est appellādum in scriptis, compare-

pareret appellans, & diceret Notario actorum: scribe, qualiter ego appello, &c. sit cautus Aduocatus appellati, vt non opponat, quod appellatio non valeat, sed taceat donec labantur 10. dies, & postea petat executionem sententiæ: quæ transiuit in rem iudicatam; quia multos vidi in hoc errare. LIMITA
142 tamen † id, quod dixi de interlocutoria, non procedere, quando habet vim diffinitiuæ: quia ab ea potest appellari viua voce incontinenti, sicut à diffinitiua, & omnes solennitates in ea seruantur, quæ seruari debent in appellatione à diffinitiua, secundum Philip. *in d. c. vt debitus. col 8. vers. septimo quæritur, &c.* Ang. *in cons. 297.* & Lud. Rom. *in cons. 41. in prin.* sicut in simili dicimus, quod licet alias in appellatione ab interlocutoria sit necesse inseri causam grauaminis, vt dicam infra *in 2. differ.* tamen quando interlocutoria habet vim diffinitiuæ, non est necesse, quod inferatur causa, sicut non est necesse, quando appellatur à diffinitiua, secundum Bald. *in l. minorib. 6. col. 3. C. de his quib. vt indig.* & Abb. *in c. peruenit. 28. col. 2. de appell.* & Phil. *in d. c. vt debitus. in 14. quæst. de app.*

[Adde Gail. *libr. 1. obs. 130. nu. 5. & 6.* vbi etiam docet, quando interlocutoria dicatur habere vim definitiuæ, & vnde id cognosci possit.]

143 Item illud † quod dixi à sententia diffinitiua debere appellari in scriptis ex interuallo, LIMITA non procedere in causis breuioribus, in quibus potest appellari viua voce, secundum Bal. *in l. & in maioribus. 20. in fin. C. de appell.* Quæ autem dicantur causæ breuiores, remittit se ad ea, quæ habẽtur *in auth. nisi breuiores. C. de sent. ex breu. recit.* Hodie autẽ in regno habemus ritum magnæ curiæ, *in nu. 164.* qui incipit: *Item in causis, &c.* quo cauetur, quod in causis duarum vnciarum ciuiliter petitarum non appellatur: verum nnnquam vidi seruari illum ritum. SED
144 iuxta † prædicta QVÆRO DE VNA QVÆSTIONE, quæ quotidie euenit: quid si aliquis appellat viua voce cum reseruatione appellãdi in scriptis, & deinde appellat in scriptis, quæ appellatio dicatur valida, prima an secũda? & hoc est vtile scire, vt sciamus, quando incipiat currere tempus prosequendi, an à prima appellatione, vel à die secundæ appellationis: hanc quæst. mouet Bar. *in l. cum procurator. 13. § si dominus. 1. ff. de oper. nou. nunt.* vbi inuolute loquitur. Tamen eius intentio videtur esse, quod prima appellatio teneat, & istam opinionem tanquã veriorem communiter sequuntur Doct. ibi, maxime Ioan. de Imol. idem magis clare firmat Paul. de Castr. *in consil. 7. in 1. volum. & consil. 270. eod. volum.* vbi dicit, quod primam appellationem debet prosequi appellans, & ab illa prima currit tempus prosequendi: idem tenet Lud Roma. *in consil. 41.* & videtur magis communis opinio, vbicunque prima appellatio valuit; quia secunda videtur frustratoria & nullum effectum potest importare: nisi quia per secundam censetur prima redacta in scriptis, & sic secunda trahitur ad primam. Sed quando prima non valeret, vt quia ab interlocutoria fuit appellatum viua voce; tunc secunda in scriptis valet, & ab ea incipit currere tempus prosequendi, dummodo sit facta intra decem dies, ita declarat Philip. *in c. sua nobis. 65. colum. 5. versic. secunda conclusio, &c. de appell.* & ibi ponit 7. conclusiones super ista quæst. & plene declarat ipsam de mente Bald. *in l. appellatione. 3. C. de appell. & in c. sancimus. 1. quo tempore miles. in vsib. feud.* sed Alex. *in d § si dominus, colum. penult.* videtur tenere contrarium, scilicet, quod si aliter non apparet de mente appellantis, debet attendi secũda appellatio propter eius protestationem, per quam reseruauit sibi ius appellandi in scriptis: & hanc contrariam opinionem tenet Sal. *in l. si quis libellos. 28. C. de appel.* Mihi tamen videtur, quod verior sit prima opin. Bar. Lud. & Paul. de Castr. non obstante, quod etiam Ias. *in d. § si dominus.* sequatur opin. Alex. & Paul. de Castr. ibidem sibi ipsi contrarius ab eo, quod tenuit in consiliis. Et volendo corroborare istam primam opin. Bart. & sequacium, quam habeo pro vera, & indubitata, maxime hodie in regno, per ea, quæ infra dicam, considero, quod totum fundamentum Alex. & Ias. & aliorum tenentium contrariam partem consistit in eo videlicet, quod per dictam reseruationem videtur facta esse protestatio, quod si contingat me appellare in scriptis, volo quod prima appellatio habeatur pro non facta, & in his quæ dependent ex mera voluntate protestantis, statur suæ protestationi, *in l. qui in aliena. 5 § fin.* & ibi Bar. & Doct. *ff. de acq. hær.* item; quia in dubio debet ita interpretari illa protestatio, ex quo est vtilius pro protestante; quia maiorem habebit dilationem ad prosequendum, & hanc rationem etiam sentit Ioan. de Imol, *in d. § si dominus.* Tertio mouentur per *l. si quis libellos. 28. C. de appell.* vbi Angel. per illum tex. tenet illam opinionem contra Bar. nam ibi dicitur, quod permittitur appellanti reuocare suam appellationem per pœnitentiam, & suum arbitrium commutare. istis ergo rationibus in effectu mouentur præfati Doct. ad tenendum contra Bar. ego autem sequor opin. Bart. & Lud. quam etiam tenet Abb. *in c. dilecto. 63. colum. fin. de appell.* pro qua facio vnum nouum, & vrgens fundamentum, † & capio hoc assumptum: vbicun- 145
que dilatio legalis datur aliquib. ob aliquam causam, si illa causa finitur ante finitam dilationem, finitur etiam dilatio, tex. & ibi Bar. *in l. à filia. 62. § alumno. ff. ad Trebel. & in l. si quis hæres. 72. la. 2.* & ibi per Franc. de Aret. *ff. de acq. hær.* quæ iura solent communiter allegari, quod finita causa dilationis, finitur dilatio: idem tenet Bar. *in l. siue pars. 3. C. de dilat.* quod procedit etiam in dilatione legali, vt est text. *in l. 1. § si intra. 8. ff. de succ. edict. & in l. si maritus. 15. § si negauerint. 5. ff. de adult.* & gloss. *in c. fin. in gloss. penult. de constit. lib. 6.* sed appellanti datur dilatio decem dierum à lege ad appellandum, vt *in authent. hodie C. de appell.* & sic ob hanc causam datur, vt appellet.

Ergo si appellauit viua voce, & appellatio valuit incontinenti, est finita causa dilationis scilicet ad illud idem: ergo debet esse finita dilatio, scilicet vt non possit iterum eandem appellationem facere: nam dicta appellatio viua voce facta, ex quo permittitur incontinenti fieri, fuit sortita suum effectum, scilicet suspensiuum, & deuolutiuum causæ ad superiorem, vt dicit Abb. *in d. c. dilecto. colum. final.* Lud. Roman. *in d. consil.* 31. & Paul. de Cast. *in dict. consil.* 7. *&* 176. *in* 1. *volum.* vnde alia appellatione opus non est circa idem. *argum. l. qui bis idem.* 18 *ff. de verbor. obligat.* Et per hoc non immerito posset attentari, quod secunda appellatio si fit ad eundem iudicem, & continet idem, quod prima, debeat censeri facta extra terminum, & sic non valet; quia statim facta prima appellatione viua voce, fuit finita dilatio decem dierum, ad appellandum ad eundem iudicem: vnde de necessitate tempus prosequendi,
346 currit à prima appellatione. Sed † contra hoc posset instari de *l. si quis libellos.* 28. *C. de appell.* secundum intellectum Bart. & Angel. & Salic. ibi. Nam vult illa l. quod post interpositam vnam appellationem permittitur variari, & appellari ad alium iudicem intra decem dies: vt plene declarat Philip. *in dict. c. sua nobis. colum.* 5. *versic.* 5. *conclus. &c. de appell.* Ergo non erat finita dilatio; quia si fuisset finita, non valeret secunda appellatio. Ad hoc respondeo, & dico, quod facta appellatione viua voce, ad vnum iudicem, est finita causa dilationis, respectu eiusdem iudicis. Quod patet ad sensum: quia secunda appellatio ad eundem iudicem facta nullum habet effectum, quia omnem effectum appellationis sortita fuit prima appellatio, vt supra dixi: *argum. d. l. qui bis idem.* vnde frustra duraret dilatio respectu eiusdem. Verum; quia appellanti permittitur variare intra decem dies, & alium iudicem adire, quod ad hoc non est extincta dilatio, ex quo ista appellatio est alia à prima, & aliam personam continens: & tunc verum est, quod videtur esse à prima recessum; quia videtur quodammodo quædam nouatio à iure permissa, ex quo secunda continet aliquid noui à pri-
147 ma. Et hoc † dictum corroboro per bonum simile. Nam quando fit aliquod mandatum alicui, & postea fit eidem, & de eodem, nihil valet secundum, sed tantum primum, vt gloss. *in l. licet.* 42. §. *ea obligatio.* 2. *in fin. de procur.* Bald. *in rubr. de procur.* & per Modern. *in d. l. qui bis idem.* idem dicunt de venditione gemi nata, & de stipulatione, & de aliis contractibus. Nõ
148 obstant † modo rationes Alexand. & sequacium, & primo ad id, quod dicunt de protestatione, ergo non video, vnde possit elici illa appellatio conditionalis ex illa reseruatione, cũ appellatio viua voce appareat facta pure & libere: potius est dicendum, quod illa reseruatio iterum appellandi, sit facta ad exaggerationem animi appellãtis: qui vult, quod dicta sua appellatio viua voce facta, reducatur postmodum in scriptis: vt sentit Ioan. de Imol, *in d. l. cum procurator.* §. *si dominus. ff. de oper. nou. nunciat.* quam quod sit facta sub illa conditione: cum hoc non sonent verba appellantis: *argum. l. non aliter* 69. *ff. de legat.* 3. Præterea, protestatio † seu re- 149
seruatio facta de illo actu, cuius nihil operatur euentus, nihil valet, *l. hac stipulatio.* 14. §. *diuus. fin. ff. vt leg. nom. cau. & l. non cogendum.* 45. §. *fin. ff. de procurat. & l. in hac actione.* 3. §. *ibidem.* 13. *ff. ad exhib.* sed in proposito, euentus secundæ appellationis nihil operatur: quando prima valuit: ergo reseruatio fuit frustratoria. Non obstat, quod † statur pro- 150
testationi in his, quæ dependent ex animo, &c. quia fateor, quando protestatio est clara, & specificat animum protestantis, ita loquitur *dict. l. qui aliena.* §. *fin. ff. de acquirend. hæred.* sed hæc protestatio non sonat id, quod dicunt Alexand. & sequaces. Similiter non obstat, quod verba debeant intelligi secundum intentionem proferentis, prout est ei vtilius; quia verum est, quando verba sunt vndiq; ambigua, & possunt pati illam interpretationem: sed in casu nostro, verba appellationis viua voce facta sunt clara, ex quo simpliciter & pure fuit appellatum: vnde non sunt trahenda ad alium sensum, non obstat *d. l. si quis libellos.* quia † fateor, quod appellan- 151
do ad alium iudicem, potest variare: & tunc secunda inspicitur appellatio: sed quando appellatur ad eundem, & ex eadem causa, non reperitur iure cautum, quod admittatur ista variatio frustratoria: quia hoc esset contra *d. l. qui bis idem. cum sua materia. ff. de verb. oblig.* Ex † quibus omnibus concludo, ve- 152
ram esse opinion. Bar. Ludou. & Abb. & istam firmo: quam opinionem puto hodie in regno esse indubitatam, per constit. *Appellationum tempora.* quæ vult, quod appellator habeat quinquaginta dies ad prosequendum, à die interpositæ appellationis; & sic non dicit, quod post decem dies dãtur illi quinquaginta, sed quod currunt à die interpositæ appellationis: vnde in eo ipso, quod quis appellat viua voce à diffinitiua incontinenti, dicitur appellatio interposita: merito ab illo die currunt sibi alii quinquaginta dies ad prosequendum, non obstante frustratoria reseruatione: quia si appellans haberet animum appellandi in scriptis, non deberet appellare viua voce, sed sufficeret sibi dicere: ego seruo mihi ius appellandi in scriptis; & tunc tempus prosequẽdi curreret à die appellationis in scriptis. SECVNDA † DIFFERENTIA INTER APPELLA- 153
TIONEM AB INTERLOCVTORIA, ET À DIFFINITIVA EST; quia appellatio à diffinitiua non habet necesse, quod contineat causas grauaminis in specie, sed sufficit, quod appellans in genere dicat, se grauatum, & quod dicat sententiam iniustam, sine alia causa: vt est textus *in leg. sed si apud.* 2. *ff. de app.* not. gl. Abb. & Phil. *in c. cum in Ecclesia.* 38. *de appell.* Bar. *in l.* 1. §. *fin. de app.* & gl. *in c. quod ad consultationem.* 15. *in verb. causam non exprimens. de re iudic.* sed appellatio ab interlocutoria non valet aliter, nisi expri-

exprimatur causa grauaminis in ipsa appellatione, tex. est, & ibi Gem. *in c. cordi nobis. 1. de appell. lib. 6.* not. Abb. & Phil. *in d c. cum in Ecclesia.* Bart. *in l. eius, qui. 4. col. 1. de appell. recip.* & est text. & ibi communiter Dd. *in c. vt debitus. 59. de appell.* & Cardin. Alexan. *in c. cum sit Romana. 5. col. penult. eod. titul.* Et tunc causæ grauaminis debent exprimi in specie, & non sufficit in genere: & si plures causæ sunt, omnes debent exprimi nominatim, & non sufficit facere relationem ad acta, secundum Philipp. *in c. consuluit. 18. el 2. in 2. col. de appell.* per text. *in Clem. appellanti. 5. de appell.* Socin. *in consil. 45. col. 4. in 1. vol.* Card. *in d. Clem appellanti. in 3. not. & in 3. & 4. quæst.* Philip. *in d. c. vt debitus. colum. 5. in 12. quæst.* & Bald. *in l. minoribus. colum. 1. C. de his, quib. vt indign.* [Generalis relatio ad acta, quo ad causas grauaminis, in appellatione ab interlocutoria, non sufficit; verum, si in relatione ad acta, specialiter exprimatur, in qua parte actorum causa grauaminis contineatur, tunc perinde habetur ac si nominatím fuisset expressa: quę est singularis doctrina Baldi *in l. minoribus. num. 5. & seq. C. de his, quibus vt indign.* quam sequuntur Angel. Dec. Felin. & Curt. iun. allegati à Gail. *libr. 1. obseru. 130. num. 2.* dicentes appellantem ab interlocutoria, satis sigillatim causam grauaminis exprimere, si illa ex verbis necessario subintelligatur, licet in indiuiduo nõ exprimatur, quod diligenter notandum, ad intellectum *Clemen. appellanti. de appellat.* An autem iudex appellationis, sententiam interlocutoriam confirmando, vel reformando, ad causam principalem, & iudicem priorem remittere debeat? vide eundem Gail. *d. lib. 1. obseru. 131.*] vnde non sufficeret dicere; *appello, ex tali causa, & ex aliis, suo loco, & tempore proponendis:* nã ista clausula generalis nihil operatur, secũdum Card. *in d. Clem. appellanti. in 4. quæst.* & Phil. *in d. c. consuluit.* Idem si diceret: ex aliis causis, ex processu, & ex actis apparentibus; quia nihil valet, secundum Bald. *in d. l. minoribus.* & Phil. *vbi supra.* Item talis expressio causæ debet fieri coram iudice à quo, nõ autem coram iudice ad quẽ, vt est text *in d. c. vt debitus.* & ibi Abb. *in 2. colum. vers. vlterius not. &c.* Bart. *in l. ait prætor. 7. ff. de minor.* quod nota; quia sæpe vidi nõnullos Aduocatos errare, qui appellant simpliciter coram iudice à quo, & postea exprimunt causas grauaminis coram iudice ad quẽ; nam talis appellatio ab interlocutoria nõ valet, *per d. c. vt debitus. ibi; corã eodem iudice causa probabilis appellationis exposita, &c.* & prædictis adde *decis. Rot. 7. in nouis.* vbi plene. Item, debet exprimi causa grauaminis, etiamsi sit notoria. Quia † licet notorium releuat ab onere probandi, non tamen releuat ab onere proponendi, & allegandi, vt est gl. *in verb. iudicis. in d. Clem. appellanti.* & ibi etiam Cardin. *in d. 5. qu.* Phil. *in d. c. vt debitus. col. 19. in 11. quæst.* & Gem. *in c. cordi nobis. 1. col. 2. in princ. de app. lib. 6.* Si ergo non fuerunt istæ solennitates seruatæ in appellatione ab interlocutoria, transit in rem iudicatam per lapsum decẽ dierum, secundum

154

Ang. *in cons. 217. col. 3.* & Soc. *in d. cons. 45. col. 4.* ADDITIO. Vide Aym. Crauet. *in cons. 181. & 182. 1. lib.* & notes perpetuo, quod ex quo hodie in Regno isto omnes causæ sunt summariæ, & proceditur sine strepitu, & figura iudicii, non requiritur in appellatione ab interlocutoria exprimere causas grauaminis, & appellare in scriptis, sed sufficit, si viua voce appelletur: secundum Ang. *in consil. 267. in c. constitutio.* & per Phil. Franc. *in c. vt debitus honor. 59. extr. de appellat. num. 15.* quæ OMNIA notes; quia alias obtinui cum ingenti honore. *Petrus Foller. V. I. D.*

Vnum tamen scias, quod licet causæ grauaminis non sint specificatæ in ipso libello appellationis; possunt tamen quandocunq; postea specificari coram iudice à quo, dummodo intra decem dies, alias secus, ita declarat Philip. *in d. c. vt debitus. colum. 11. in 15. quæst.* Ex ista secunda differentia habes colligere DVAS REGVLAS. Prima REGVLA est, quod appellatio à diffinitiua valet sine expressione causæ. Secunda REGVLA est, quod non valet appellatio ab interlocutoria sine expressione causæ grauaminis. Primam † regulám LIMITA, generaliter non procedere in omnibus causis, in quibus de iure prohibetur appellatio à diffinitiua: nam tunc si appellat, debet exprimi causa grauaminis, alias non valet appellatio: ita dicit Speculat. *in titul. de execut. sentent. §. nunc dicendum. versicul. sed nunquid.* Pro hoc est gloss. *in verb. mandetur. in c. Romana. 3. §. si autem.* & ibi Gemin. *in fin. col. de appellat. lib. 6.* Phil. *in c. cum speciali. 61. §. porro. colum. 3. versic. ex prædictis, &c. de appellat.* Ludou. Roman. *in consil. 324.* quod procedit, siue appellatio sit prohibita à lege, siue ab homine, vt quando committitur causa appellatione remota, secundum Gemin. *in d. c. Romana. §. si autem. in fin.* & Phil. *in c. ad nostram. 3. de appell. & in d. c. vt debitus. col. 10. in 14. quæst.* vbi ponit quatuor notabiles fallentias ad hanc regulam, quas poteris ibi videre. Adde Fel. *in c. quod ad consultationem. 15. col. 10. & 11. de re iudic.* Et ratio huius fallentiæ patet ad sensum: quia cum appellatio sit prohibita, appellans habet iuris præsumptionem contra se: vnde iudex non tenetur eius appellationi deferre, sed quoniam allegat iustam causam, cessat illa iuris præsumptio, & iudex deferre tenetur: vt dicit Lud. Roman. *in d. consil. 324.* & ista fallentia seruire potest ad infinitos casus, qui in iure reperiuntur, in quibus appellatio prohibetur, quos studiosus poterit per se seruare. Secundam † regulam LIMITA, non procedere, quando causa grauaminis consisteret in mero iure, adeo quod nullam requirat probationem in facto: quia tunc valet appellatio ab interlocutoria, sine expressione causæ; quoniam in allegationibus iuris deduci potest: ita tenet Bald. *in d. l. minoribus. C. de his, quib. vt indign. l. per hanc. 4. colum. penult. in fin. C. de temp. & reparat. appell.* Gemin. *in d. c. cordi nobis, & colum. 2.* Cardin. *in d. Clem. appellanti. colum. 1. in 1. oppo.* & Philip. *in d. c. vt debitus. in 11. quæst.*

155

156

157 Secundo LIMITA, non † procedere in interlocutoria habente vim diffinitiuæ; quia non requiritur expressio causæ, secundum Bald. *in d. l. minoribus.* & Abb. *in c. peruenit. 13. col. 2. de appell.* & Philip. *in d. c. vt debitus. in 14. quæst.* & Cardin. Alexan. *in d. cap peruenit.*

158 An † autem in appellatione extraiudiciali requiratur expressio causæ, vide eundem Philip. *in c. consuluit. 18. el 2. in 2. col. de appell. & in c. bonæ. 51. col. 6. in prin. vers. & permitte, & c. eod. tit.* vbi tenet, quod sic, & Abb. *in d. c. consuluit.*

TERTIA DIFFERENTIA INTER APPELLATIONEM À DIFFINITIVA, † & AB INTERLOCVTORIA EST; quia appellatio à diffinitiua, potest iustificari ex nouis causis, & ex nouis probationibus: quia dicit appellans; nam probatum probabo, & non producta producam, *dict. l. per hanc. & ibi Bart. & Doct. C. de tempor. & rep. app.* habetur *in c. fraternitatis. 17. de testib.* & not. Bart. *in l eius qui. 4. col. 2. in fi. ff. de ap. rec.* Ad idem est text. *in l eos. 6. §. si quis autem. 2. C. de appell.* Sed appellatio ab interlocutoria non potest iustificari, nisi ex eisdem causis antiquis, & in appellatione expressis, & nihil de nouo produci potest, vt est text. *in d. Clem. appellanti de app.* not. Bart. *in d. l. eius qui. col. 2. in fi. & in l. ait prætor. 7. col. 1. in fin. ff. de minor. & in d. l. eos. §. si quis autem.* vbi dicit, quod appellatio ab interlocutoria iustificatur ex eisdem actis, *& in d. l. per hanc.* & habetur *in dec. 79. concil. Neap.* Et ratio diuersitatis declaratur notabi-

160 liter per Bart. *in d. l. ait prætor.* Nam † à diffinitiua potest appellari, etiamsi iuste lata fuerit, & etiamsi iudex nullam iniuriam fecerit; quia is, qui appellat, sperat ex nouis causis, & probationibus vincere in causa appellationis; vnde si de iure permittitur appellatio, etiam à sententia iusta, fuit concessum appellanti, vt nouas causas deducat; quia alias ex eisdem actis vincere non posset, sed ab interlocutoria non appellatur, nisi iudex iniuriam fecerit, & sic ista iniuria non potest detegi, nisi ex eisdem actis, & ex antiquis causis coram iudice à quo expressis, & non ex nouis deducendis; quia non potest imputari iudici à quo, quando appellans obtinet ex nouis causis: tunc enim non detegitur iniuria iudicis à

161 quo. EX † ISTA TERTIA DIFFERENTIA HABEMVS colligere DVAS REGVLAS. PRIMA REGVLA est, quod appellatio à diffinitiua, potest iustificari ex nouis actis, vnde stat in arbitrio appellantis, an velit appellare ex eisdem actis, quod est quando per diffinitiuam patitur iniuriam, an vero ex nouis deducendis, quod est, quando ex primis probationibus diffinitiua fuit iuste lata. SECVNDA REGVLA est, quod appellatio ab interlocutoria non potest iustificari ex nouis actis, nisi ex pri-

162 mis. PRIMAM REGVLAM † LIMITA procedere, dummodo nouæ probationes, quæ producuntur per testes, non sint super eisdem articulis, vel directo contrariis propter timorem subornationis, sed super nouis articulis dependentibus à veteribus, & facientibus ad causam, vt est text. *in Clement. testibus. 2. de testibus.* not. Bartol. *in dict. leg. per hanc.* Abb. & Felin. *in cap. fraternitatis. 17. de testibus,* & Bartol. & Doctor. *in authent. at qui semel. C. de probatio.* in quibus locis plene declaratur materia istorum articulorum, seu probationes per scripturas possunt produci: quia in scripturis non potest timeri subornatio. Secundo LIMITA, † dummodo 163
nouæ probationes recipiantur, & producantur super re petita, & deducta, in causa principali, & non super noua re, & nouo libello: nam si in causa principali petii bouem, non possum in causa appellationis petere equum, & producere probationes super equo. Similiter si petii rem vna actione, & succubui, non possum in causa appellationis prosequi eandem alia actione; quia est nouum capitulum; secus, quando in appellatione mutatur causa, quæ potest includi sub generalitate primi libelli: vt si petii rem ad me spectantem iure dominii, non adstringendo me ad aliquam causam specialem, & deinde in primo processu sum prosequutus causam emptionis, & succubui, possum in appellatione ꝓsequi causam legati, vel aliam, ex qua dominium potest acquiri; quia ista noua causa potest includi sub primo libello, generaliter loquente de dominio: ita hæc omnia declarat Bald. *in addit ad Spec. in tit. de appell. in 15. col. circa fin.* & Phil. *in c. cum in ecclesia. 38. col. fi. de appell.* Nam iudex causæ appellationis nõ cognoscit, nisi de eo, de quo cognouit iudex causæ principalis: ita dicit Bartol. *in l. 1. C. si aduers. lib.*

[Vnde si appellans aliquid noui in libello appellationis poneret, quod esset impertinens ad causam, & in quo sententia iudicis à quo, nullum faceret præiudicium, nec pareret exceptionem rei iudicatæ, tum eiusmodi libellus ad probandum admitti non deberet; quia probatus nihil releuaret, alias autem, articulus in prima instantia omissus, in causa appellationis reintegrari, & probari potest, dummodo nouus iste articulus à veteribus dependeat, & talis sit, cui sententia à qua appellatum est, præiudicium adferret, & pareret exceptionẽ rei iudicatæ, Gail. *lib. 1. obs. 128. num. 7. & 8.*]

Hoc † tamen LIMITA, nisi quis egisset ex testa- 164
mento, vt hæres, quod testamentum fuit pronunciatum inualidum; quia potest in causa appellationis agere ad idẽ ab intestato: quia iuri, quod ignorabat sibi competere, non videtur renunciasse, *per l. mater. 19 ff. de inoff. testam.* ita deciditur *in decis. 53. consil. Neap.* Secundam regulam restringe, & LIMITA, vt procedat, & intelligatur, quod appellans ab interlocutoria, non potest deducere nouas causas coram iudice ad quem, nec potest probationes facere super alia causa, quam super deducta in causa principali; tamen bene potest producere nouas probationes super causa antiqua, expressa in appellatione, quando illa causa requirit probationes in facto. Vnde dispositio *d. l. per hanc. 4. C. de temp. appell.*

appell. habet locum etiam in appellatione ab interlocutoria, quoad probandum causas deductas: ita tenet Cyn. *in d. l. per hanc. in 1. & 2. quæst.* & Philip. *in d. c. cum in Ecclesia, colum. 2. versicul. scias tamen, &c. de appell.* & est gloss. *in d. Clement. appellanti. in verb. probandis.* quod not. quia multi errant super hoc, qui putant appellationem ab interlocutoria non posse iustificari, nisi ex eisdem actis; quia hoc non debet ita generaliter intelligi, sed vt modo supra
165 dixi. † Secundo LIMITA, nisi causa noua superuenit de nouo, in qua nulla potest imputari culpa appellanti: quare ipsam non deduxit in appellatione, ex quo tunc non suberat: nam potest tunc interlocutoria iustificari ista noua causa, secundum Old. *in consil. 130. colum. fin.* Bald. *in l. inuitus. 17. colum. fin. C de procurat.* & Bald. *in d. l. per hanc.*
166 *colum. penuit. in fin. C. de tempor. appell.* † Tertio LIMITA, nisi appellans obtulisset causas grauaminis, & probationes coram Iudice à quo, & non fuit admissus; quia poterit deducere, & probare coram Iudice appellationis, ex quo non stetit per eum, sed per Iudicem: ita tenet Bartol. *in l. eius qui. 4. colum. fin ff de appell. rec.* & Bald *in d. l. per hanc, colum. penult.*
167 *in fin. per l. ait prætor. 7. §. sed & si ei. versicul. quid tamen. ff. de minor.* † Quarto LIMITA, non procedere, quando appellatur à diffinitiua: nam in ea potest reparari grauamen, etiam illatum per interlocutoriam, ex nouis causis, & probationibus, ex quo non directo tunc appellatur ab interlocutoria: ita tenet Bald. *in l. generaliter. 12. §. sed iuramento. 1. colum. 2. versicul. item nota, in verb. non audiant, &c. C. de rebus credit.* & Innocent. *in c. quod ad consultationem. 15.*
168 *colum 1. de re iudic.* † Quinto LIMITA, non procedere, quando interlocutoria esset lata contra contumacem; quia tunc potest iustificari ex nouis causis, & ex nouis probationibus, secundum Bartol. *in d. l. ait prætor. colum. 1. in fin ff. de minor.* & Alexand. *in d. l. eius qui, in addit. ad Bartol. in vltim.*
169 *colum ff. de appell. rec.* † Sexto LIMITA, quando interlocutoria continet grauamen irreparabile; quia tunc potest ex nouis causis iustificari: puta, si iudex interloqueretur, aliquem esse torquendum, vel aliud simile: ita tenet Bald. *in d. l. per hanc. colum. seq.*
170 *C. de temp. appell.* † Septimo LIMITA, nisi essemus in interlocutoria habente vim diffinitiuę; quia potest ex nouis actis iustificari, secundum Card. *in d. Clement. appellanti. 5. colum. fin. in 9. quæst. de appell.* vbi ponit exemplum in interlocutoria lata super attentatis, & Bal. *in l. minorib. 6. C. de his, quib. vt indign.* facit quod not. Bald. *in l. latam sententiam. 1. col. pen. versic. denuo quæro, &c. C. quando prouocat. non est necess.*
171 QVARTA † DIFFERENTIA INTER APPELLATIONEM À DIFFINITIVA, ET AB INTERLOCVTORIA EST; quia appellatio à diffinitiua, statim cum fuit interposita, ligat manus Iudicis à quo, vt non possit procedere ad aliquem actum vlterius, in illa causa, text. est *in l. appellatione. 3. C. de appell. & in l. vnic. in prin ff. nil nou. app. pend. & in c. non solum, in princ. de app. lib. 6.* † Sed appellatio 172
ab interlocutoria, non ligat manus Iudicis à quo, quin possit procedere ad vlteriora, donec per Iudicem appellationis fuerit inhibitum, prout est text. *in d. c. non solum. 7. cir. fin.* not. Bar. *in d. l. eius qui col. 1. ff. de app. recip & in l. intra vtile. 39. colum. 2. ff. de minor.* & Ang. *consil. 217. colum. 3.* [Et inhibitio Iudici à quo intimata sit, Robert. Lancellot. *in insigni tract. de attentatis. cap. 12. ampliat. 15. numer 20.* Mynsing. *cent. 4. obs. 44.*] adeo, quod vsque ad diffinitiuam inclusiue procedere potest ante inhibitionem, non obstante appellatione; & tunc non requiritur aliqua citatio partis, sed iudex potest procedere ad omnē actum, vsque ad sententiam, parte non citata: ex quo appellando videtur se facere contumacem, & declarare animū suum, quod non vult comparere, text. est *in c. eum qui, fin. de dol. & contum. lib. 6. & Clement si ante. 1. eod. tit.* not. Bartol. *in d. l. intra vtile. colum. 2.* Verum, quando Iudex appellationis pronunciat bene appellatum, omnia attentata reuocantur, secundum Bartol. *ibi & in d. l. eius qui, colum. 2.* & prædictis adde Bal. *in l. si clericus. 2. versicul. sed incidenter quæro, &c. C. de episcop. aud.* † EX ISTA QVAR- 173
TA DIFFERENTIA HABEMVS colligere DVAS REGVLAS. Prima REGVLA est; quod appellatio à diffinitiua suspēdit iurisdictionem Iudicis à quo, sine alia inhibitione: adeo quod nihil possit facere appellatione pendente. Adde, quod idem est ante interpositam appellationem intra 10. dies, vt est text. *in d. c. non solum, de appell. lib. 6.* & not. Alexand. *in l. possideri. 3. §. si seruus. 10. colum. pen. ff. de acq. poss.* Secunda REGVLA est, quod pendente appellatione ab interlocutoria, non ligantur manus iudicis, quin possit procedere, antequam inhibeatur; ex quo sequitur à fortiori, quod si potest procedere post appellationem; multo magis ante appellationem intra 10. dies, gl. est & ibi Bal. *in l. à procedente. 4. C. de dil.* & idem Bal. *in l. ita demum. 13. vers. sed hic quæritur, &c. de procur.* † Primam regulam LIMITA 174
procedere inter ipsos principales litigantes, inter quos non potest aliquid innouari pendente appellatione. Secus est contra tertium, licet sit de eadem re: vnde si sunt duo Rei debendi in solidum: & vnus conuenitur, & condemnatus appellat: pendente appellatione, potest conueniri alius: & iudex æque potest contra eum procedere, tex. est singularis *in l. creditor. 60. in princip. ff. mandat.* per quem textū dixit notabiliter Bart. *in l. in duobus. 3. §. vbi duo Rei. 1. ff. de duobus reis.* quod pendente iudicio contra vnum ex Reis debendi, potest alius cōueniri. † Secundo LI- 175
MITA non procedere, quo ad illos actus, qui poterant fieri & innouari pendente causa principali: quia possunt fieri, etiā pendente causa appellationis, prout est compellere litigantem ad cauendum; ita tenet Bar. per illum tex. *in l. postquam. 5. §. Imperator. 1. in 1. opposit. ff. vt legat. nom. caue. in l. furti. 6. §. 1. in princip.*

princip.ff.de his, qui not.infam. & Alexand. *in rubric.ff.*
176 *nil nou.appell.pend.* † Tertio LIMITA, non procedere in patrono præsentante duos in beneficio; nã si primo præsentauit vnum, & ille appellauit, vt nõ præsentetur alius, potest nihilominus patronus alium præsentare, appellatione pendente, & Iudex, à quo admittit talem præsentationem: & ratio est; quia ante appellationem permittebatur sibi huiusmodi præsentatio, & non debet hac facultate priuari per dictam appellationem: ita tenet Abb. *in c.pastoralis.29.in 2.not. de iure patron.* Et hæc limitatio in effectu recidit in idem, in quod præcedens.
177 Quarto LIMITA, † non procedere, quando debitor, qui appellauit, fuit ex noua causa factus suspectus de fuga; quia, etiam appellatione pendente, potest capi per creditorem propria auctoritate, sicut ante, per ea, quæ not. Angel. *in repet. l. nemo carcerem. 2. versicul. item quæro, quid si lite pendente, &c. C. de exact. trib. lib.* 10. sequitur Alexand. *in consil.* 106. *colum. fin. in 3. volum.* & Ias. *in l. si ab arbitro. 10. colum. 3. ff. qui sat. cog.* vbi dicunt, quod lite pendente potest capi debitor suspectus: ergo etiam appellatione pendente, per tex. & ibi Bar. *in d.l. postquam. §. imperator. ff. vt leg. nom. cau.* & hanc quæstionem decidit in terminis Philip. *in c. cum teneamur.* 17. *colum.* 3.
178 *de appell.* † Quinto LIMITA, non procedere in appell. à sententia excommunicationis: quia, ea non obstante, potest Iudex à quo denunciare & publicare excommunicatum, vt ab omnibus euitetur, tex. est *in c. pastoralis. 53. §. verum.* & ibi Abb. & Philip.
179 *in 1. not. de appell.* † Item potest Iudex priuare interim excommunicatum fructibus sui beneficii, & distributionibus quotidianis: secundum Abb. *in d. §. verum, colum. 5. super gloss. fin.* & ibi etiam Ioan. de Imol. & Philip. *col. antep.* Nam excommunicatus, qui est exemptus à communione Ecclesiæ, non debet de fructibus Ecclesiæ alimentari; vnde ipso iure est priuatus fructibus, etiam si nihil dicatur in sententia. Prædictis adde Spec. *in tit. de app. §. in quibus, vers.* 17. & ibi plus declarat, quid operetur appellatio ab excõmunicatione, & habetur *in c. per tuas. 40. de sent. excom.* & per gloss. *in versic. suspendatur.* &
180 ibi Abb. *in c. ad reprimendum. 8. de offic. ord.* † hoc tamen intellige, & declara, quãdo appellatur ab ipsa sententia excommunicationis: secus, si appellatur à declaratoria Iudicis, per quam declarat aliquem incidisse in sententiam excommunicationis; quia tunc appellatio suspendit, & iudex nihil potest interim innouare: ita tenet Fel. *in c. cum nõ ab homine.* 10. *col. fin. de iud.* & ratio est: quia est possibile, quod Iudex male declarauit, & ideo à declaratoria permittitur appellari, licet non appellaretur à sententia: secundum Abb. *in c. fin. col. 5. de iuram. calum.* Item potest innouare Iudex absoluendo ab excommunicatione, non obstante appellatione, secũdum Abb. & Phil. *in c. qua fronte. 25. & c. quæst. 21. de app.* etiamsi appellans non renunciet appellationi: vt ibi habetur. † Item, prædicta intellige, quando quis ap- 181
pellat à sentẽtia excommunicationis iam lata. Secus, quando appellat à futuro grauamine, & sic à censura futura: quia tunc excommunicatio postea lata, est ipso iure nulla, tex. est & ibi Abb. & Phil. *in 1. not. in c. dilecti. 52. el 2. de appel. & in c. solet. 2. de sent. excommun. lib. 6.* & Ang. *in consil.* 188. quod procedit etiam in appellatione extraiudiciali, vt *in c. dilecti.*

[Plures casus, quibus excommunicationis sententia per appellationem suspẽditur, & quibus, interposita appellatione, excommunicatus nõ possit denunciari seu publicari, vide apud Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. de appellat. resolut.* 5.]

Sexto LIMITA, † non procedere, quando ap- 182
pellatio esset manifeste friuola, & frustratoria, interposita contra leges; quia tunc, ea non obstante, potest Iudex procedere ad executionem, & innouare, dummodo non deferat appellationi: ex quo iustitia non defert tali appellationi. vnde habet effectum suspensiuum, tex. est *in c. cum appellationib. 5. de appel. lib. 6.* & ibi Gem. Abb. *in c. consuluit. 29. el 3. de appell.* Spec *in tit. de appell. § nunc dicamus, versic. Item appellatione pendente, &c.* & Socin. *in consil. 39. colum. 6. in 4. volum.* ad quod facit tex. *in l. tutor. 41. ff. de vsur.* & quod not. gl. Bar. & Doct. *in l. eos. 2. C. de vsur. rei iudic* & Socin. *in consil. 76. col. 2. in 1. volum.* in quibus locis habetur, quod quando appellatio est frustratoria, impedit cursum vsurarum, & tempora currunt à prima sententia, perinde, ac si appellatum non
esset. † Septimo LIMITA, non procedere in omni- 183
bus casibus, in quibus de iure appellare non licet: quia tunc appellatio non suspendit effectum sententiæ, & potest Iudex à quo, innouare: secundum Innoc. *in c. pastoralis. 28. de off. deleg.* & est gloss. *in verb. casibus, in c. non solũ. 7. de app. lib. 6. & tot. tit. C. quor. app. non recip.* & Bald. *in c. sancimus. 1. colum. 1. quo temp. mil. in vsib. feud.* quod tamen limita, nisi in talibus casibus prohibitis, appellans allegaret aliquam iustam causam, ex qua deberet admitti eius appellatio; quia tunc Iudex tenetur eius appellationi deferre, & non debet interim innouari, gl. est *in c. Romana. 3. §. si autem. & ibi Gem. in fi. de app. li. 6.* Lud. Roman. *in consil.* 334. & Abb. *in d. c. consuluit. el 3. in 1. not.*
de appell. † Et sub ista fallentia potest includi appel- 184
latio à possessorio, quę non retardat executionem, per ea, quæ plene not. Bald. *in l. vnic. C. si de moment. poss. fue. app.* & Angel. *in consil.* 107. † & similiter ap- 185
pellatio à decreto affirmatiuo: prout est, quando Iudex concedit assistentiam vigore instrumenti; quia à tali decreto non appellatur in Regno, scilicet ad effectum retardandæ executionis, per ritum magnæ curiæ vicariæ, sed de nullitate dici potest, & talis nullitas opposita, retardat executionem, vt est Regia prag. quæ incip. *Magna curia.* & vide *decis.*
261. *consil. Neapol.* † Octauo LIMITA non procede- 186
re in factis notoriis; nam in illis appellatio nõ suspendit executionem, secundum Old. *in consil. 18. colum. 2.*

colum. 2. Lud. Roman. *in consil.* 324. per Doct. *in c. cum sit Romana.* 5. §. *praeterea. de app.* & gl. *in d. c. Romana.* §. *si*
187 *autem, in ver. casibus. de appell. lib.* 6. † Hinc dicimus, quod notorie criminosus non auditur appellans, & eius appellatio non suspendit, vt habetur *in c. proposuit.* 24. *de appell. & in d.* §. *si autem.* & Specul. *in tit.*
188 *de not. crim.* §. 1. *versic. quid si auditis, &c.* † Nono LIMITA non procedere, quando timetur de dilapidatione fructuum; quia potest Iudex etiam pendente appellatione fructus sequestrare, *l. imperatores.* 21. §. *fin. ff. de app. & c ab eo fin. de sequest. poss. & fruct.* not. Spec. *in tit. de app.* §. *& nouissime. in prin.* & habetur *in l. ab executione.* 5. *C. quor. appel. non recip.* per Phil. *in c. cum teneamur.* 17. *colum.* 3. *de appell.* Sed per quem Iudicem fiet haec sequestratio? quidquid dicat Bar. *in d. l. imperatores.* dic, quod communis conclusio est, quod si petitur, antequam appellatio sit presentata Iudici ad quem, & per eum recepta, debet fieri per Iudicem à quo, sed si postea debet fieri per iudicem ad quem: ita tenet Ioan. Andr. & Abb. *in d. c. fina. in fin.* Phil. *in d. c. cum teneamur, colum.* 3. & Alex.
189 *in addit. ad Bart. in d. l. imperatores:* §. *fin.* † Decimo LIMITA, non procedere in eo, qui detinetur in carcere pro crimine, pro quo fuit condemnatus: quia licet appellet à sententia; tamen adhuc potest detineri, & sic Iudex à quo innouat detinendo in futurum, & non liberat ipsum, vt not. Bald. *in l. si clericus.* 2 *versicul. sed incidenter. C. de Epis. aud.* Specul. *in tit de app.* §. *nouissime, colum.* 1. *versic tertius, &c.* Alex. *in addit. ad Bart in l.* 1 *ff. de custo. reo.* Bar. *in d. l. ab exe-*
190 *cutione. C. quor. app. non rec.* vide *in l. eos.* 6. §. *super his.* 3. *C. de app. & in l. minime.* 12. *eod. tit.* † Et si iste carceratus esset remittendus ad Iudicem appellationis, debet mitti cum custodibus ad expensas ipsius carcerati, secundum Bald. *in l. generaliter.* 12. §. *his de prae-*
191 *sentibus.* 4. *C. de reb. cred.* † Vndecimo LIMITA, non procedere, quoad impediendam absolutionem ab excommunicatione nō obstante appellatione, tex. est, & ibi Abb. *in col.* 3. & Phil. & Card. *in c. qua fronte.*
192 25. *de appel.* † Duodecimo LIMITA, vt non possit iudex appellatione pendente, innouare contra appellantem, sed pro eo potest innouare, secundum Innoc. *in c. quia propter.* 42. *de elect.* & Soc. *in cons.* 45. *co-*
193 *lum.* 3. *in fi.* 1. *vol.* † Decimotertio LIMITA non procedere, quando sententia fuit lata contra possessorem beneficii in curia Romana; quia tunc interim, si fuerit appellatum, beneficium sequestratur per Ordinarium loci, *iuxta Clem. ad compescendas.* 1. *de sequ poss. & fruct.* nam tunc etiamsi ab Ordinario appellatur, potest interim procedere ad sequestrum, non obstante appellatione, secundū Car. *in d. Clem.*
194 1. *in* 9. *not.* † Decimoquarto LIMITA, quando appellatus attentaret aliquid in praeiudicium appellationis; nam potest Iudex à quo se intromittere, & reparare, non obstante appellatione; puta, si appellans turbatur in possessione per aduersariū, appellatione pendente; nam pōt iudex à quo, reformare sibi possessionē, casus est *in d. c. cum teneamur.* & ibi Abb. *in fi. col.* & per alios Doct. *ibi de app.* † Decimo- 195
quinto LIMITA, non procedere in eo, cui factum est mandatum, vt veniat ad residendum in loco beneficii; quia si interim appellat, potest iudex à quo, pendēte appellatione, ponere vnum substitutum in dicto beneficio, qui interim nutrietur de fructibus illius beneficii, tex. est *in c. peruenit.* 28. *el* 2. *de app.* † Decimosexto LIMITA generaliter; quia 196
Iudex à quo, potest pendēte appellatione attentare omnia illa, quae tendunt ad faciliorem exitum causae appellationis, dummodo se non impediat de ipsa appellatione: ita tenet Abb. per illum tex. *in c. ex literis:* 2. *de mat. contract. cont. interd. eccles. & in d. c. cum teneamur, in* 1. *not. de app.* † Decimoseptimo LI- 197
MITA, nō procedere quo ad taxationē expensarū; quia Iudex à quo, pōt pendēte appellatione, taxare expensas, ad quas condemnauit; quia non dicitur innouare, sed potius declarare pronunciata: ita tenet Lapus *in allegationibus suis, in allegat.* 72. *incip. in causa matrimoniali, &c.*

Decimooctauo LIMITA, † non procedere con- 198
tra administratorem alicuius loci pii, qui si fuit condemnatus ad reddendum rationes, & appellauit, potest interim Iudex à quo ipsum constringere ad reddendum rationes, non obstante appellatione, ita pulchre tenet Angel. *in* §. *oeconomos, in fin. in Auth. de sanct. Episc. coll.* 9. *tit* 6. † Decimonono LI- 199
MITA, nisi appellatio sit deserta: quia tunc non obstāte appellatione, potest Iudex à quo, procedere ad executionem; quia habetur ac si appellatum non esset, vt decisum hodie in regno, per constit. *Appellationum tempora.* † Verum super illo dubio, an 200
iudex à quo pronunciet desertam, vel iudex ad quē? scias, quod si appellatio deserta efficitur ex nō prosecutione; si quidem nunquam sit aditus iudex ad quem, & nullus actus est factus coram eo; & tunc non est opus alia pronuncia, sed pars appellata potest adire iudicem à quo, vt sententiam exequatur, & si ille videt lapsum terminum iuris, vel hominis, ad prosequendum, pronunciabit illam desertam, & condemnabit appellantem ad expensas, & ob hoc, est vtile, vt pronuncietur, propter condemnationem expensarum, secundum Abb. *in c. saepe.* 44. *colum.* 3. *de appell.* Verum potest, si vult, exequi sine alia pronuncia, & hoc etiam est vtile, vt causa citius expediatur, ne detur materia vlterius appellandi. Si vero fuit aditus Iudex ad quem, & appellatio fuit corā eo introducta; & tunc ipse debet pronunciare super desertione, & non Iudex à quo: ita distinguit notabiliter Phil. *in c. ex ratione.* 8. *colum.* 19. *in fin. versi. circa septimum, &c. de app.* Felin. *in c. ex parte.* 12. *el* 2. *colum.* 6. *fin. & seq. col. pen. de rescript.* Adde tex. & ibi Bald. *in l. si contra.* 8. *& in l. praecipimus.* 32. §. *in his.* 2. *C. de appell.* & ibi per Bart. adde etiam Alexand. *in l. praeses.* 27. *ff. de re iudic.* † Et quod possit ap- 201
pellari à sententia, per quam pronunciatur appellatio-

lationem esse desertam tenet Phil. *in d. c. ex ratione, colum. 23. versic. circa nonum, &c.* [Adde Gail. *lib. 1. obs.* 138. *numer.* 4.] vnde causa vitandi appellationem, cautius est, vt iudex à quo exequatur sine alia pronuncia Iudicis ad quem: vt declarat plene Philip. *in d. c. ex ratione, col. antep. in fin. & col. pen.* & Angel. *in*
202 *consil.* 140. & Bald. *in consil.* 390. *in* 3. *volum.* † Hodie tamen communiter seruatur in Regno, quod quādo est deserta appellatio, quæ erat introducta coram Iudice ad quem, soleat pars appellata adire Iudicem ad quem, & instare, vt rescribat iudici à quo, vt exequatur sententiam, ex quo appellatio est deserta, qui Iudex ad quem, reuiso calendario processus, si liqueat ei ex eo, quod appellatio est deserta, non facit aliam pronunciam, sed rescribit tantum per literas Iudici à quo, vt sententiam exequatur, ex quo liquet sibi appellationem esse desertam, & sic Iudex à quo, ad literas Iudicis ad quē, exequitur sententiam, & ista communis practica, quam vidi seruari in hoc Regno: & tenet Andr. de Isern in constit. *Appellationum tempora, colum.* 3. *in*
203 *princip.* & ita Matth. *in* 5. *colum. princip.* † Imo, quando Iudex ad quem, pronunciat, appellationem esse desertam, non requiritur citatio partis, secundum Philip. *in d. c. sæpe, colum.* 7. *de appel.* & est hodie cautum in Regno, quod sit decretum, qualiter est deserta, sed non legitur: vt est ritus magnæ curiæ. *in num.* 229. *incip. item seruat ipsa curia, &c. sub rubric. de appellationibus.*

204 Vigesimo † LIMITA, non procedere in sententia lata contra officialem in syndicatu; quia nō suspenditur per appellationem, vt est Regia prag. quæ incip. *Regiæ dignitati.* ꝙ intellige de diffinitiua, sed ab interlocutoria, & grauamine incidenti pōt appellari, secundum Par. *in tract. synd. in vers. appellatio. colum.* 8. Item, à sententia ferenda potest appellari,
205 secundum Par. *ibid. colum.* 7. *in fin.* † Vigesimoprimo LIMITA, non procedere, quando Iudex à quo vult statuere terminum appellanti ad prosequendum, vel ad se repræsentandum coram Iudice ad quem: nam licet, pendente appellatione, censeantur ligatæ manus Iudicis; non tamen censentur ligatæ quoad hoc: quia potest Iudex à quo statuere terminum competentem, & breuiare tempus iuris: intra quem terminum si appellans non se præsentat Iudici ad quem, vel nō prosequitur appellationem, remanet appellatio deserta, & potest sententiam exequi, tex. est *in c. personas.* 4. *& ibi* Abb. & Phil. *in c. cum sit Romana.* 5. *& in c. oblatæ.* 57. *& in c. reprehensibilis.* 26. *& in c. sæpe.* 44. *de app.* Spec. *in titul. de app. §. nouissime, vers.* 15. *& vers.* 16. Card. *in Clem.* 1. *in* 22. *q. de app.* & Bartol. *in l. præses.* 27. *C. de app.* in hoc tamen si vis scire qualem terminum possit Iudex assignare appellanti, vide notabiliter Phil. *in d. l. personas. colum.* 2. *de appel.* vbi declarat 9. modos dandi terminū in hac materia. Et primus est, ad iter arripiendum ad Iudicem appellationis, quem terminum dat Iudex à quo, *c. peruenit.* 28. *el* 2. *de app.* Secundus est, ad se præsentandum coram Iudice ad quem, & iste similiter dari potest, vt *d. c. personas.* Tertius est terminus ad se præsentandum cum apostolis: de hoc habetur *in d. l. præses.* & ibi per Bal. & hic similiter dari potest, vt ibi. Quartus est terminus ad recipiendum apostolos petitos: nam potest Iudex à quo statuere certum terminum appellanti, intra quem debeat recipere apostolos, quo elapso, si non recipit, appellatio est deserta, vt *in Clem. quamuis.* 2. *de appel.* Quintus est terminus ad prosequendam appellationem, & iste etiam dari potest, *& c. cum causa.* 8. *de re iud. & c. ad hæc.* 20. *el* 3. *de appell.* quidquid tenuerit Bartol. *in d. l. præses.* cuius opinio in hoc reprobatur. Sextus est terminus ad se præsentandum, & redeundum cum literis impetratis: & hoc fieri non potest per Iudicem à quo; quia esset imponere legem Superiori, *c. ex insinuatione.* 50. *& ibi Abb. de appel.* Septimus est terminus ad præsentandum, vel prosequendum, & faciendum fidem de ipsa prosecutione; & hoc minime fieri potest ad faciendum desertam appellationem, elapso termino: alius terminus est ad finiendam appellationem coram iudice ad quem, & hoc minime fieri potest; quia imponeret legem Superiori, vt *d. c. ex insinuatione.* quæ omnia prosequere, vt per Philip. *in d. c. personas. & decis. Rot.* 94. *in nouis.* Vigesimosecundo LIMITA; † quia iudex à quo, potest pendente appellatione examinare testes senes, vel valetudinarios, ad perpetuam rei memoriam, & non dicitur innouare, ita per plura tenet Matt. de Afflict. *in const. Probationum incursibus, colum.* 2. *in fi.* SECVNDAM REGVLAM PRINCIPALEM, scilicet de appellatione ab interlocutoria, † LIMITA PRIMO, non procedere, quando fuit iudici à quo inhibitum per Superiorem, quia tunc non potest vlterius procedere in illa causa: vt est tex. *in d. c. nō solum.* 7. *de app. li.* 6. & not. Ang. *in consil.* 217. Quod tamen intellige, quādo inhibitio fuit legitime interposita, & cū causæ cognitione & parte citata; nam quādo est appellatum in casu, in quo non debuit appellari, vel quia causa est iniusta, vel appellatio est friuola & frustratoria; tunc nunquā debet iudex ad quem inhibere, nisi prius adhibeat causæ cognitionē super iustitia appellationis, alias inhibitio non valet: vt not. Spec. *in tit. de appel. §. de officio, vers. sed quæritur.* Fel. *in c. dilectus.* 29 *el* 2. *col. penult. de rescript.* pro hoc est tex. *in c. Roman.* 3. *§. si vero, & §. si autem. & ibi Gemin. de appel. lib.* 6. Item quod debet fieri parte citata inhibitio, alias nō valet, tenet Alexan. *in consil.* 91. *colum. pen. in* 2. *vol.* & Franc. de Aret. *in consil.* 20. *colum pen. versic. circa secundum, & in consil.* 33. *col.* 3. & Alexand. *in l.* T[illegible]itia. 34 *in fin. ff. solut. matr.* vbi dicit hanc esse communem opin. & idem Alexand. *in l. si se non obtulit.* 4. *§. condemnatum.* 6. *col.* 4. *in fin. ff. de re iud.* & Alexand. *in consil.* 9 *in* 4. *vol.* & Ias. *in l. si opus.* 16. *colum.* 2. *in fin. ff. de oper. noui nunc.* vnde dicit notabiliter Abb. *in c. cum venissent.* 2. *col.* 2. *in* 4. notab.

208 *notab. de resit. in integr.* quod † inhibitio iudicis contra ius facta, non inducit nullitatem actus postea
209 gesti. Secundo LIMITA, † nisi iudex à quo detulerit appellationi coram eo interpositæ ab interlocutoria, quia deferẽdo seu admittendo ipsam, ligat manus sibiipsi, & ipsemet tunc sibi inhibet; vnde non potest vlterius in causa procedere, tex. est *in c. cum appellationibus*. 5. & ibi Gemin. *de appell. lib. 6.* & Bar. *in l. eius qui. 4. col. 3. de appel. recip. in l. intra vtile. 39. col. 2. ff. de min.* & Socin. *in consil. 38. colum. 7. in fi. 1. vol.*
210 An autem † teneatur deferre iudex appellationi? Dic, quod sic, si est interposita ex iusta causa, alias punitur: tex. est *in c. priore. 31. de appell. & in l. quoniam iudices. 21. C. de appell.* & circa istam pœnam est varietas inter ius Canonicum & Ciuile; quia de iure Canonico; si causa est criminalis, iudex non admittens deponendus est: si vero est ciuilis, punitur pœna arbitraria: sed de iure Ciuili, si causa est criminalis, punitur pœna arbitraria; si ciuilis, punitur ad triginta libras auri, *in d. l. quoniam iudices*: ita declarat Phil. *in d. c. de priore, colum. fin.* & Lud. Rom. *in consil. 501. colum. 1.* Verum aduerte; quia Phil. *in d. c. de priore, in fin.* dicit, quod istæ pœnæ cessant, vbicunque appellatur à mera interlocutoria, ex quo iudex potest procedere, antequam sit ei inhibitum. ex hoc sequitur, quod non teneatur deferre: in hoc ego puto, quod non bene loquitur Phil. quia, si appellans ab interlocutoria mera, assignat aliquam rationabilem causam, ex qua, si vera sit, apparet grauamen, tenetur iudex appellationem admittere; quia ad hunc effectum voluerunt iura, quod causæ grauaminis exprimantur, vt si videantur iustæ, debeat iudex admittere appellationem, aut specificare causam rationabilem, quare nõ admittat, vt dicit tex. *in c. cordi 1. de appell. lib. 6.* vnde si iudex repellit appellationẽ ab interlocutoria ex rationabili causa interposita, puto quod ita punitur, ac si repulisset appellationem à diffinitiua, & ita in effectu concludit Card. *in d. c. de priore, in fin.* qui melius loqui videtur, & Lud. Rom. *in cons. 501. colum. 1.*
211 *& 2.* Quid autem, † si iudex non admisit simpliciter appellationem, sed cum illa clausula; *si & in quantum*; prout communiter scribi solet admissio per actorum magistros, an per illa verba habeatur pro admissa, vel pro non admissa? Lud. Rom. tangit hanc quæst. *in d. cons. 501. col. 2.* & concludit, quod si appellatio erat iusta, & ex rationabili causa interposita, quæ de iure admittenda erat, habetur ꝑ admissa, alias si admittenda non erat, habetur pro nõ admissa; & sic illa clausula refertur ad iuris dispositionem. idem tenet Phil. *in c. cum contingat. 36. col. pen. de off. del* Phil. & Card. *in c. sæpe. 44 in 2. notab. de appel.* Bald *in l. edita 3. in repet. Paduana, colum. 17. versic item dubitatur, si iudex, &c. C de eden* Bar. *in l. ambitiosa. 4. colum. pen. in fin. ff de dec. ab ord. fac.* & Angel. *in consil.*
212 *217. in 5. colum.* & ista est veritas Tertio † LIMITA, nisi appellaretur à tali interlocutoria, quæ cõtinet grauamen irreparabile, & executionem irretractabilem, vt si iudex interloqueretur, aliquem esse torquendum; quia tunc, pendẽte appellatione, statim ligantur manus iudicis ante aliam inhibitionem, sicut quando appellatur à diffinitiua, secundũ Bal. *in l. generaliter. 12. §. iuramento. 1. col. 2. vers sed quid si est talis, &c. C. de reb cred.* facit quod not. Bar. *in l. ante sententiam. 2. colum 2. & 3 ff de appel. recip* Bal. *in l si clericus. 2. col. 2. C. de epis. aud & in l. si quis prouocatione. 30. C. de appell. in l. ante sententia. 7. col. 1. C. quor. appel non recip.* Par. *in tract. synd. in vers. tortura, in vlt. chart. vers. an ab interlocutoria, &c.* & And. de Iser. in const. *Intentionis* & hoc hodie est prouisum in Regno per capitulum regni, quod incipit: *Si iuste.* quo cauetur recipiendam esse appellationem à tortura, & si iudex noluerit admittere, sed processit ad torturam post appellationem, si quidem tortus fuit mortuus vel in tormentis, vel per cõdemnationem ad mortem; tunc iudex debet vltimo supplicio damnari: si vero non fuit mortuus in tormentis, nec aliter cõdemnatus, adhuc tunc iudex debet damnari ad pœnam carceris biennalis, & ad publicationem tertiæ partis suorum bon. Si vero tortus fuit cõdemnatus ad aliam pœnam per iudicem, prętér mortem; tunc iudex eãdẽ pœnã scribere debet: ita hæc omnia deciduntur *in d. c. si iuste.* & est *in nu. capitulorũ Regni. 143.*

TERTIO, principaliter sequendo ordinẽ præpositum, QVÆRO, † QVANDO FIAT APPEL- 213
LATIO? Dic, quod debet fieri intra 10. dies à die latæ sententiæ, vt est tex. sæpius alleg *in auth. hodie. C. de appell. & in c. cum dilectus. 32. in fin de elect. & in c. significauerunt. 36. de testib. & in c. quod ad consultationem. 15. de re iud.* Quod amplia procedere nõ solum, quando appellatur à diffinitiua, sed etiam ab interlocutoria, debet appellari intra 10. dies, tex. est, & ibi glo. *in verb. dies, in d. c. significauerunt, & in d. c. cum dilecti, in fi. gl. in c cum cessante. 60. de appel.* & Bal. & Ias. *in l. si ab arbitro. 10 ff. qui satisd. cog.* imo etiam à quocunque grauamine, & actu etiam extraiudiciali debet appellari intra 10. dies, à die illati grauaminis, vt not. Soc. *in consil. 45 colum. 4. in fin. in 1 vol.* Sed † de 214
iure ff*orum & Codi.* erat minus tempus, scilicet; quia in causa propria poterat quis appellare solum intra biduum, in causa aliena intra triduum, & non vltra, vt est tex. *in l eos. 6. §. si autem. 5. C. de appell & in l. si quidem. 1. §. biduum. 5. & in §. dies. 7. & in §. in propria. 11. ff. quand. appell. sit.* Hodie vero per ius *Authenticorum.* est auctum tempus, vsque ad decem dies, vt supra, quo termino elapso, si non appelletur sentẽtia transit in rem iudicatam, & executioni mandatur: vt *d. c. quod ad consultationem* & currit istud tempus de momento ad momentum à die latæ sententię, vt est gl. & ibi etiam Bar. *in d. § dies.* LIMITA tamen hoc, † dummodo appellans sciuerit latam esse 215
sententiam cõtra se: quia tunc currunt decem dies à tempore latę sententię. Secus, si ignorauerit; quia etiam si stetisset per mensem vel annum, & vltra,

 semper

semper potest appellare, postquam scire incœpit;
nam à die scientiæ currunt sibi 10. dies, *c. concertationis. 8. de appellat. lib. 6.* glo. & Bar. *in d. authent. hodie. C. de appellat. & in c. ab eo. 6. de appellatio. libr. 6.* text. *in l. 1. §. final ff. quand. appell. sit.* ex hoc ergo sequitur,
quod istud tempus est vtile in principio; quia nunquam incipit currere impedito, sed postea efficitur
continuum, vt est tex. & ibi Bart. *in d. l. 1. §. dies.* quibus adde Spec. *in tit. de appel. §. restat. vers. sed nunquid.*
tamen bonum est, vt protestetur appellans, quando videt se impeditum, maxime quando fit per iu-
216 dicem, secundum Bar. *in d. §. dies.* Secundo † LIMITA, nisi grauamẽ illatum haberet tractum successiuum; quia tunc semper potest appellari, quandiu
durat grauamen, etiam post 10 dies, ita tenet Ioan.
Andr. *in c. dilectus. 29. el 2. de resc.* & Bald. *in l. si clericus. 2. colum. 2. in fin. versic. secundo quæro, C. de Episc. aud.* & Spec. *in tit. de appell. §. restat. vers. & not. secundum Vinc.*
idem tenet Angel. *in d. auth. hodie.* & Paris *in tract. syndic. vers. appellatio, colum. 2.* in quibus locis ponitur exemplum de eo, qui detinetur in carcere. Nã
semper potest appellare; quia semper grauatur, ita
etiam tenet Phil. *in c. super eo. 12. el 2. col. 1. de appel. in c. ex parte. 47. el 1. col. 2. eo. tit.* vbi notanter limitat hoc
de mente Bald. *in d. c. de testibus, extr. de testib.* non
procedere, quando iudex expresse fuisset interlocutus, illum fuisse iuste carceratum: quia tunc debet appellari intra 10. dies à die prolationis interlocutoriæ, alias transiret in rem iudicatam, & vlterius appellare non posset, quibus adde Alex. *in l. inficiando. 67. §. infans. 2. in add. ad Bar ff. de furt. in l. ne quis. 1. §. 1. ff. de fer. & in l. eum, qui 30. §. in popularibus. 3.*
217 *ff. de iureiur.* Et † potest appellatio præsentari etiam
in die feriata ad honorem Dei, secundum Bar. *in d. l. 1. §. dies. ff. quan. appel sit* Card. *in Clem. quamuis. 2. §. similiter, in 2. q. in fin. de appel.* & est gl. *in c. appellatio. 9. in verb. lecta, de appel. lib. 6.* Bald. *in l. quoniam. 1. per illum text. C. de fer.* & Fel. *in c. fin. col. 5. de fer.* Ex prædictis in-
218 fertur, † quod si aliquis sine mandato, alieno nomine appellauit ab aliqua sententia, debet illã appellationem ratificari facere à domino litis intra
10. dies, computandos à die, quo sciuit latam esse
sententiam contra se, alias elapsis 10. diebus, non
possunt ratificare, & sententia transiret in rem iudicatam; quia ratificatio debet fieri intra tempus
habile, *l. bonorum. 24. ff. rem rat. haber.* ita tenet Spec.
in tit. de appell. §. 1. versic. porro. & Petr. Phil. Corn. *in cõsil. 292. col. 2. in litera A. in 3. volum.* nam actus iudiciarii debent fieri per legitimam personam habentem
speciale mandatum, *l. licet. 24. C. de procur.* & si fuerint facti sine mãdato, debent ratificari intra tempus habile, alias non valent: vt dicit ibi Petr. Phil.
Cor. Et pondera: quod verba Spec. vbi supra, dicũt,
quod debet appellationem ratificare intra 10. dies
à tempore, quo sciuit appellatum, & non dicit à tẽpore scientiæ latæ sententiæ: ego puto, ꝙ debet ratificare intra 10. dies à tempore, quo sciuit senten-
tiam esse latam, per ea, quæ habentur *in d. authent. hodie.* quia ex illo tempore currũt sibi 10. dies ad appellandum; ergo illimet dies currunt sibi ad ratificandum; quia illud censetur tempus habile, *per d. l. bonorum.* & ista est pura veritas. † VISO PRIMO 219
TEMPORE appellandi, VIDEAMVS nunc DE SECVNDO TEMPORE, scilicet petendi APOSTOLOS: & scias, quod de iure communi APOSTOLI debent peti intra 30. dies, & etiam recipi, vt
est tex. *in l. iudicibus. 24. C. de appel. & in c. ab eo. 6. de appell lib. 6.* adeo, quod si appellans intra dictum tempus non petat, vel recipiat apostolos, censetur appellationi renunciasse, & efficitur appellatio deserta, vt *d. c ab eo, & Clem. quamuis. 2. de app.* & quando staret per Iudicem, qui requisitus, non dat apostolos, debet appellans protestari, vt habetur *in d. Clem quamuis.* & per gloss. *in l. post appellationem. vnic.*
ff. de libel. dimiss. Sed dubitatur, † quando incipiant 220
currere isti 30. dies, vtrum à die sententiæ latæ, vel
à die appellationis? in hoc magna fuit varietas Doctor. quos refert *decis. Rotæ. 26. in nouis.* & Card. *in c. vt debitus. 59. col. 22. de appellat.* nam aliqui tenent,
quod currunt à die sententiæ latæ, per tex. qui hoc
dicit expresse *in d. l. iudicibus.* Alii tenent, quod currunt à die appellationis interpositæ, & hanc opin.
tenet Host. *in c. cordi nobis. 1. de appell. lib. 6.* sed Card.
in d. Clem. quamuis, in princ. in 4. q. tenet simpliciter
primam opin. per *d. l. iudicibus.* sed quidquid teneat
alii, magis communis opinio est, vt dicamus, quod
si appellans habuit notitiam sententiæ latæ: currat sibi tempus à die sententiæ latæ, & ita procedit
d. l. iudicibus. Si vero non habuit notitiam, quando
fuit lata sententia; & tunc triginta dies currant sibi
à die scientiæ, à quo die habuit facultatem appellandi: quia si aliter diceremus, sequeretur vnum inconueniens, quod posset appellans ignorare per 30.
dies, & sic esset sibi ign[illegible]uti lapsum tempus petẽdi apostolos, cui nõ esset lapsum tempus appellandi, per ea, quæ not. gloss. & Bar. *in d. auth. hodie.* &
tex. *in d. c. concertationi. 8. de appell. lib. 6.* & istam opinionem tanquam æquiorem, & iuri consonam teneo, quam tenet gloss. *in d. c. ab eo.* & ibi etiam Gem.
& est de mente Ioan. Andr. *ibi, & d. dec. Rotæ. 29. in nouis.* Sed † istud tempus petendi apostolos intra 30. 221
dies, est de iure communi, vt dixi; posset tamen dubitari, an hodie in Regno seruetur, cum constit. *Appellationum tempora.* statuerit simpliciter terminum
30. dierum ad prosequendum coram iudice ad quẽ
post interpositam appellationem? Dic, quod in Regno non seruatur, sed istud tempus 30. dierum includitur in tempore 50. dierum; vnde sufficit, quod
appellans petierit apostolos infra 50. dies, & illos
præsentauerit iudici ad quem; vna cum processu, &
sic quo ad hoc est correcta *d. l. iudicibus.* ita tenet
Andr. de Isern. *in c. si autem, colum. 2. in fin. & seq. quo tempor. mil.* & idem Andr. *in d. constit. Appellationum tempora. in princ,* & ibi etiam est gl. & hoc est confir-
matum

matum per ritum magnæ curiæ *in n.189.* incip. *Item seruat ipsa curia, quod quando, &c.* & magis clare firmatur per Regiam prag. quæ incip. *appellationum tẽpora.* & est *in num. prag.23.* quæ expresse confirmat tẽpus inductum per constit. Regni in prosequẽda appellatione. Sic ergo in Regno, in curia seculari seruatur dispositio constit. Regni, & Regiæ pragmaticæ, sed in curia Ecclesiastica seruatur dispositio iuris Canonici, scilicet *d.c ab eo, & d. Clem quamuis.* vt recipiantur apostoli intra 30. dies; quia in hoc non reperitur correctum ius Canonicum. Ex hoc infertur,
222 ꝙ in † Regno, in curia seculari superuacua est illa quæstio superius facta, s. ex quo tempore incipiant currere 30. dies ad petendum apostolos? quia habemus constit. expresse loquentem, quod 30. dies currunt à die interpositæ appellationis: vnde ab illo die habet idem tempus ad petendum apostolos, secundum And. de Isern. *vbi supra.* Bene verum est, quod procedit illa quæstio de iure Canonico, & sic
223 in curia ecclesiastica. Prædicta LIMITA, † scilicet de iure Canonico, nisi iudex statuerit certum terminum appellanti ad recipiendum apostolos: qui si intra illum terminum statutum non recipit, vel petit illos, & non protestatur, appellatio remanet deserta, non expectato aliter lapsu 30. dierum; quia iudex à quo posset specialem & breuiorem terminum ad hoc statuere: vt est tex. *in d. Clem. quamuis,*
224 *de appell.* & ibi per Card. & Doct. SED † CVIVS EXPENSIS DEBEANT MITTI, SEV PRÆSTARI APOSTOLI: vtrum expensis appellantis, & petentis, vel iudicis? Communis conclusio est, & vera, quod dentur expensis appellantis, gl. est *in ver. oblatos. in d. Clem. quamuis. 2. de appell.* & ibi Card. *in §. verum. 3. notab. & in §. similiter, in 5. quæst.* Bald. *in l. eos. 6. §. apostolos. vlt. col. 3. versicul. quæri consueuit, &c. C. de appell.* & Alex. *in addit. ad Bart. in l. si postulauerit. 27. ff. de adult.* Istorum autem apostolorum plures
225 sunt † species, quas omnes numerat Spec. *in 3. parte Spec. in tit. de appel. § sequitur, per totum.* Sed quantum ad materiam nostram, TRES tantum SPECIES sunt in frequentiori vsu: videlicet APOSTOLI DIMISSORII, & isti dicuntur, quando iudex admittit appellationem, & scribit literas dimissorias, cum quibus dimittit appellantem iudici ad quem, illæ literæ significantes, ꝙ admisit appellationem: dicuntur apostoli dimissorii de quib. loquitur *l.1. ff. de libel. dimiss. & c. ab eo. 8. de appell. lib.6. & c. ab eo. 24. 2. q. 6.* Alii dicũtur APOSTOLI REFVTATORII: vt quando iudex à quo non vult admittere appellationem; tunc scribit literas significantes qualiter refutauit, & non admisit appellationẽ: & de istis loquitur tex. *in l. fin. §. in refutatoriis. 1. C. de app.* Alii dicuntur APOSTOLI REVERENTIALES, vt quando appellatio non erit admittenda, sed iudex eam admisit ob reuerentiam superioris, de quib. habetur *in l. eos. 6. §. super his. 3. C. de appell. & in c. cordi. 1. de appell. lib.6.* de istis tribus speciebus apostolorum vide Card. Alex. *in c. vt debitus. col. 28. in fin. & seq. de app.* & Spec. plene *in d. §. sequitur.* vbi ponit formam omnium istorum apostolorum, & vide Abb. *in c. bona, col. 2. vers. quinta differentia, &c. de appel.* Vnde † autem 226
dicũtur apostoli? dic ab ἀπὸ, quod est supra, & στολὴ, id est, missio: quasi literæ missæ ad superiorem, ita declarat Card. *in d. Clem. quamuis. in princ. in 2. q. de app.* & vide gloss. *in ver. petat. in d. c. cordi.* An † autem 227
in appel. extraiudiciali debeant peti apostoli? gloss. *in d. c. cordi, in versic. vel extra.* videtur tenere, quod non, sed gl. *in c. vt super. 4. in versic. ille iudex, de appell. lib.6.* tenet, quod debent peti sub conditione, scilicet, si est, qui illos dare possit. Super hoc concludo, quod quando appellatur à iudice extraiudicialiter procedente, semper peti debent apostoli: quia est, qui illos dare possit, scilicet iudex, sed quando appellatur à parte, non puto quod sit necessarium illos petere; quia non est, qui illos det Tamen tutius est, quod tunc petantur sub illa conditione, vt dicit gloss. *in d. c. vt super.* & ita tenet Phil. *in c. bona. 51. col. 6. in fin. versic. 6. requiritur, &c. de appell.* & ibi etiam sentit Abb. *in 2. colum. in 4. & 5. differentia.* SEQVITVR modo VIDERE DE TERTIO TEMPORE, scilicet † prosequendi appellationem, super quo scias, 228
quod est varietas inter ius commune, & ius constitutionum: nam de iure communi appellans post interpositam appellationem, habet vnum annum ad prosequendum coram iudice ad quem, & istud appellatur PRIMVM FATALE, & si est impeditus, habet ex causa SECVNDVM FATALE, vt est text. *in auth. ei, qui appellat. C. de temp. appell.* & habetur *in c. ex ratione. 8. de appell.* & est tex. *in Clem. sicut, de app.* vbi dicitur hoc procedere, tam in appellatione iudiciali, quam extraiudiciali.

[Quanti temporis impedimentũ esse debeat, in primo anno, vt secundus detur, vide Trentacin. *lib. 2. pract. resol. de app. resol. 10. n 4. & seq.* vbi varias doctorum opiniones super hac re late examinat. & *nu. 7.* ait, secundum annum, ante finem primi peti debere, alias sentẽtia transiret in rem iudicatam. Quid autem de impedimento probandum sit, vt secundus annus obtineatur, vide *ibid. num. 9.*]

Si vero ẽt in secũdo fatali fuit impeditus, solet ei dari ẽt tertius annus, ex iustissima tamẽ causa, & iusto impedimẽto: vt ꝓbatur *in d. c. ex ratione,* & ibi Car. & not Spec. *in tit. de app §. nunc breuiter, vers. præmissa.* Quod tamẽ intellige, quando in toto secũdo anno fuisset impeditus, alias restituit ei non annus integer, sed tantũ tẽpus intra quãtum durauit impedimentũ: ita declarat Abb. *in d. c. ex ratione, in 4. col.* & istud tẽpus, ꝙ datur post secundũ fatale, datur solũ per viam restitutionis in integrum, & non ipso iure.

[Adde Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. de appellat. resolut. 10. n. 18.* vbi dicit hanc esse communiorem, & veriorem opinionem, quod mediante restitutione in integrum illud tempus concedatur. Quantum autem temporis concedi debeat, non conueni-

ueniunt Doctores; Trentacinqu. ex sententia Decii tantum putat concedi debere, quantum ad expediendam causam appellationis necessarium sit, licet communior sit opinio, tantum saltem temporis restitui, seu concedi, quantum impedimentum abstulit.] sed primus & secundus annus dantur ipso iure à lege, secundum Innocent. Abb. & Doct. *in d. c. ex ratione.* 8. & gloss. Bart. & Doct. *in d. authen. ei, qui appellat.* sed de iure constitution. regni, est additum istud plus; quia post interpositam appellationem, dantur quinquaginta dies appellanti, intra quos debet recipere apostolos, & præsentare processum coram iudice ad quem, & facere citari partem, & licentiatus recedere, alias appellatio esset deserta: hęc omnia probantur in constit. *Appellationum tempora.* & ibi Andr. de Isern. Deinde in antea præsentato processu, & facta citatione partis, intra quinquaginta dies, habet appellans primum fatale, & sic primum annum seruata forma iuris communis: quia constitut. Regni, non corrigit fatalia, sed solum interponit illud tēpus quinquaginta dierum. Verum est sciendum, quod fatalia incipiunt currere à die interpositæ appellationis, vt est text. *in dict. Clemen. sicut.* 3 *de appell.* & not. Abb. *in d. c. ex ratione.* 8. *in* 1. *notab.* vnde per hoc dico, quod illi quinquaginta dies interpositi per constit. includuntur, & sic à die interpositæ appellationis, etiam hodie in regno currit annus ad prosequendum; cum in hoc iura communia non reperiantur correcta, *argum. leg. sancimus.* 27. *C. de testam.*
229 Ista † autem obseruantia de quinquaginta diebus, procederet solum in regno, in curia seculari; quia Rex qui fuit auctor illius constitutionis, non potuit imponere legem Ecclesiæ, & Ecclesiasticis personis, per ea, quæ plene habentur per Abb. & Felin. *in c. Ecclesia S. Mariæ.* 10. *de constit.* vnde in curia Ecclesiastica seruaretur mea disputatio, *Clem sicut. & Clem. quamuis. de appellat.* scilicet vt apostoli intra triginta dies, & prosecutio fiat intra annum, à die appellationis, & stante impedimento, datur secundus annus.

[De fatalibus prosequendæ appellationis, quanti sint temporis, de iure cōmuni, & iure regni Neapol. & à quo tempore currere incipiant, vide Alexand. Trentacinqu. *libr.* 2. *pract. resolut. de appellat. resolut.* 10. *num* 1. 2. *&* 3. & Andr. Gail. *lib.* 1. *obseruat.* 141. *in princ.* vbi *num.* 7. ait, eiusmodi fatalia prosequendæ appellationis, vt & fatalia primæ instantiæ in causis simplicis querelæ, in Camera Imperiali non currere, & sic *l. properandum. C. de iudic & Authentic. ei qui. C. de appellat.* ibi, propter multitudinem causarum, locum non habere, sed tantum tempora interponendæ, & introducendæ appellationis attendi. Si tamen fatalia prosequendæ appellationis, coram inferioribus iudicibus non sint seruata, appellatio in Camera, tanquam deserta, non recipitur, licet vbique fere locorum in iudiciis horum fatalium nulla habeatur ratio.]

Sed iuxta hoc quæritur, † an sit necesse, quod appellans protestetur de impedimento, ad hoc, vt restituatur sibi tempus? in hoc vera conclusio est, quod si stat per iudicem, debet protestari, & non sufficit vna protestatio, sed debet pluries protestari: ita dicit Alexand. *in consil.* 19. *colum.* 2 *in* 1. *volum.* ponunt Doct. *in l. properandum* 13. *§ sin autem vtraq;* 8. *C. de iud.* & Bald. *in d. c. ex ratione. in fin.* Si vero impeditur alio impedimento, quam facto iudicis, non requiritur de necessitate protestatio, sed sufficit, quod postea impedimentum probetur. [Adde Alexand. Trentacinqu. *libr.* 2. *pract. resolut. de appellat. resol.* 10. *nu.* 19.] Cautius tamen est, quod semper protestetur de impedimēto: ita pulchre distinguit Philip. *in d. c. ex ratione. col.* 4. *in fin. & sequ. vers. sed dubitatur ad hoc, &c.* & ita intelligitur gloss. *in c. cupientes.* 16. *§. quod si per viginti.* & ibi Gemin. & Petr. de Anchar. *de elect. libr.* 6. & Bart. *in l.* 1. *§. dies.* 7. *ff. quando appellan. sit.* & vide omnino Cardin. *in d. c. ex ratione. in* 4. *colum.* 230

[Quomodo autem impedimentum sit probandum, an euidentissimis probationibus, an vero per iuramentum probare sufficiat, vide Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resol. de appell. resol.* 10. *nu.* 8.]

Vlterius super † ista quæstione dubitatur, vtrum elapso primo anno, possit iudex indistincte sententiam exequi, tanquam appellatione deserta, si non constat aliter sibi de impedimēto? Doct. cōmuniter tenent, quod non; quia si non sit lapsum biennium, iudex non potest exequi, quoniam sententia non confirmatur ex solo lapsu primi anni, nisi etiam labatur secundus annus, dicit text. *in d. authent. ei, qui appell.* & ita expresse tenet ibi Bart *in fin.* & idem Bartol. *in l.* 1. *in fin. ff. nil nouan. appell. penden.* & Bald. *in l. eos.* 6. *in princ. colum.* 2. *vers. scias tamen, &c. C. de appellat.* & Phil. *in d. c. ex ratione. colum* 24. *vers. secundo quæritur, &c.* [adde Trentacinqu. *libr.* 2. *practic. resolut. de appellat. resolut.* 10. *num.* 10.] nam secundum Baldum *in dict. leg. eos.* elapso primo anno, est dubium, propter impedimenta, quæ potuerunt interuenire; & sic solus lapsus primi anni non certificat iudicem de desertione, nisi labatur etiam secundus. ET LICET ista opinio videatur esse magis communis: TAMEN mihi videtur, quod ista simpliciter intellecta non procedat. Et PRIMO PONDERO, quod lex non dat secundum annum appellanti simpliciter, sed conditionatiue, scilicet, existente iusta causa impedimenti, ita dicit textus *in dict. authent. ei, qui appell.* Ergo intentio legislatoris fuit, quod in primo appellatio sit deserta, si non probatur de iusta causa habendi secundum annum, scilicet de impedimento. Cum ergo impedimentum consistat in facto, oportet probari per eum, qui se fundat in illo, per ea, quæ habentur *in leg.* 2. *ff. si quis caut.* & per Bartol. *in l. hoc iure.* 10. *ff. de verborum obligat.* Si ergo non apparet de impedimento, iudex habet suam intentionem fundatam ex lapsu 231

primi anni, vnde poterit sententiam exequi, non expectato lapsu secundi anni. Et per hoc non videtur obstare illud, quod dicit Bald. *in dict. leg. eos. 6.* scilicet, quod in primo anno est dubium propter impedimenta, quæ poterunt accidere; quia hoc esset præsumere impedimentum, vbi non probatur, quod est contra omnia iura: cum impedimentum sit facti, & facta non præsumantur, nisi probentur, *l. in bello. 12. §. facti. 2. ff. de captiuis & postlim. cap. 1. de constitut. libr. 6.* & not. Petr. Philip. Corn. *in cons. 171. colum. 8. in litera R. in 2. volum.* SECVNDO PONDERO ordinem legis, quæ primo dat primum annum, & postea ex causa dat secundum: nam si opinio illorum, qui tenent esse necesse labi biennium, esset vera, iste ordo fuisset frustratorius; quia debuisset dicere lex, quod appellanti detur biennium, ad prosequendum: quo elapso, appellatio efficitur deserta, & non oportebat dari primum annum, & postea secundum, & lex nihil operatur frustra, §.
232 *quibus. in 1. constit.* TERTIO PONDERO; † quia lex appellat primum annum, primum fatale: & secundum annum, secundum fatale: vt est text. & ibi gloss. *in l. 2. in princ. C. de tempor. appellat.* & dicuntur ista fatalia, à fato, id est, morte; quia sicut mors extinguit hominem; ita lapsus fatalium, seu vniuscuiusque fatalis, extinguit appellationem: ita declarat Abb. *in d. cap. ex ratione. colum. 3.* sentit gloss. *in dict. leg. 2. in princ.* & Bald. *in l. fin. in princip. in 2. colum. versic. modo restat, &c. C. de tempor. appellat.* Si enim primus annus non extingueret appellationem, nō diceretur fatale, sed quia lex ita appellat fatale primum annum, sicut secundum: quod patet ex textu *in d. l. 2. in princip.* quæ dicit tempora fatalium, &c. & sic loquitur in numero plurali de pluribus fatalibus. Ergo ita extinguit appellationem lapsus primi anni, non dato impedimento, sicut lapsus secundi anni, adde Philip. *in dict. c. ex ratione. colum. 2.* QVARTO pro hoc DO textum formalem *in d. Clement. sicut. 3. de appellat.* cui non puto posse dari rectum responsum. Nam ibi clare dicitur, quod per lapsum anni appellatio debet censeri deserta, cessante iusto impedimento, ergo non est opus expectare biennium, quando non liquet de impedimēto. QVINTO PONDERO text. *in l. final. §. illud. 4. C. de tempor. appellat.* qui expresse sentit, quod elapso anno, & hoc primo fatali mandatur sententia executioni, nisi appellās doceat de impedimento. SEXTO ad hoc PONDERO dictum Bald. *in d. c. ex ratione. 8 colum. 2. in fin.* vbi dicit, quod appellans debet esse diligens in primo anno, diligentior in secundo, & diligentissimus in tertio. Si ergo requiritur diligentissimus in tertio; ergo requiritur diligentia in primo anno, sequitur, quod si fuit negligens sine aliquo impedimento, appellatio remanet deserta, hanc. opin. tenent Innoc. Anton. de Butr. & Imol. *in d. c. ex ratione.* & Ang. *in consil. 319.* vbi dicit, quod ista opin. est vera sicut Euangelium. SEPTIMO ad idem ADDVCO text. *in c. cum sit Romana. 5. de appell.* vbi est textus clarus, quod appellanti datur annus ad prosequendum, & ex iusta, & necessaria causa, scilicet impedimenti, datur biennium. Ergo sequitur, quod vbi apparet iusta, & necessaria causa, non datur biennium; vnde sequitur, quod iudex potest sententiam exequi lapso anno, si non constat de impedimento, & hoc videtur sentire Bartol. *in authen. item si appell. C. de appellat.* vbi ponderat impedimentum anni, vt detur secundus. OCTAVO PONDERO; quia omnes Doctores communiter *in d. c. ex ratione. 8. & in d. authent. ei, qui appellat.* concludunt, † quando stat per iudicem, debet appellās 233
in primo anno protestari: ad quid ergo requiritur ista protestatio, si non diceremus, quod lapso anno appellatio sit deserta? certe frustra fieret, si in omnē euentum daretur biennium: Et sic per istas rationes & iura concludo, quod si elapso primo anno non constat de aliquo impedimento: nec apparet aliqua protestatio, intentio iudicis est fundāta ipso iure in exequendo, vnde poterit sententiam exequi, *in d. Clement sicut.* tanquam appellatione deserta. Fateor † tamen, quod antequam exequatur, debet 234
citare appellantem, ad dicendum, quare sententia executioni mandari non debeat: quia posset pars citata docere de impedimento, & sic daretur sibi secundus annus, alias si non docet, poterit exequi. Et quod debeat pars citari super executione facienda, tenet Bart. *in l. 1. in fin. ff. nil. nouan. appell. pend.* & Alexand. *in l. præses. 27. colum. fin ff. de re iudic.* & Abb. *in c. ex ratione. colum. final.* vbi tenet in effectu istam opinionē, quam modo tenui, scilicet quod elapso primo anno iudex potest exequi, parte tamen citata. Idem, scilicet quod debeat pars citari, tenet Bald. *in l. si contra. 8 C. de appell. in l. 2. in fin. C. de temp. appel.* vbi dicit esse ibi text. ad hoc meliorem de iure, & Philip. *in d. c. ex ratione. col. 24. versic. quarto quæritur, &c.* EX PRÆDICTIS ergo habes declaratos tres terminos, qui considerantur in appellatione, & remanet conclusio, quod vltimus terminus, scilicet prosequēdi, est vnius anni vel duorum annorum, stante impedimento. LIMITA † TAMEN PRINCI- 235
PALITER PRIMO hoc, nisi iudex à quo, statuerit breuiorem terminum ad prosequēdum; quia eo elapso remanet appellatio deserta, & potest sententiam exequi, vt *c. cum sit Romana. 5. c personas. 4.* & ibi Phil. & Doct. *de appell.* & dixi plene supra *in præcedent. quæstione principali. in 21. fallent.* & sic non est necesse tunc expectare lapsum anni vel biennii. SECVNDO LIMITA, † nisi de voluntate partium fuisset pro- 236
rogatus terminus prosequendi appellationē; quia tunc potest durare vltra biennium, prout partibus placuerit; quoniam iste terminus prosequēdi appellationem, potest consensu partium prorogari, & etiam breuiari, secundum Bald. *in l. fin. col. 1. C. de temp. app.* & ibi etiam Bart. idem videtur tenere Alex. *in l. properandum. 13. in princ. C. de iud. & in addit. ad Bart. in* *auth.*

auth. ei qui appellat. C. de temp. app. & ibi etiam Bal. in fi. col. Phil. in c. ex ratione. col. 5. in fin. vers. sed dubitatio est, & c. de appell. & ibi etiam Fel. in 2. col. pro hoc est text. quem ponderat Bald. ad hoc, in l. quod si nolit. 31. §. si quid ita. 22. ff. de adil. edict. vbi de cōsensu partium potest prorogari tēpus redhibitoriæ, quod est legale. Sed contrarium tenet Bar. in auth. si tamen. C. de temp. app. vbi dicit, quod tacite per viam cōpromissi potest elongari tēpus, sed expresse prorogari non potest: sicut nō potest prorogari tempus instantiæ primæ causæ, vt est gl. Bart. & communiter Dd. in l. properandū. 13. in pr. C. de iud. & Lud. Rom. in cons. 174. in fi. & hanc contrariam partem tenet Ioan. Andr. in add. Spec. in tit. de app §. nunc breuiter. vers. licet autē. in addit. magna, circa fi. Abb. in d. c. ex ratione. col. 3. & Lud. Rom. in l. 2. ff de re iud. & Card. Alex. in d. c. ex ratione. col. 15. vers. decimaquarta est quæstio, & c. vbi se inuoluit, & nesciuit decidere. IN ISTA tamē VARIETATE MIHI PEVS PLACET PRIMA OPINIO, sc. quod possit tēpus exercendę appell. prorogari per expressum consensum partium, q̃ opinionem tenet etiam Cyn. in d. auth. ei, qui appellat. & ISTAM PARTEM FIRMO per text. in l. fin. §. fin. C. de temp. app. vbi dicit tex. quod possunt partes pacisci, quod nullum fatale seruetur in appellatione; ergo clare patet, quod per pactum partium possunt alterari & tolli fatalia iuris. Si ergo possunt partes prosequi appellationē sine fatalibus, sequitur, quod possunt ipsa elongare vel breuiare ad eorum libitum. Hoc n. patet ad sensum, quod si in appellatione non seruantur fatalia, potest durare vlteriori tēpore de consensu partium: & ita tenet ibi Bart. SECVNDO MOVEOR per tex. in d. Clem. quamdiu. 4. de appell. vbi dicitur, quod non currit tempus appellanti, quādo de cōsensu expresso ipsarū partium prosecutio appellationis differtur; ergo possunt facere partes per earum pactum, q̄ fatalia non currant. Et licet tenentes contrarium, respondeant ad illum tex. quod loquitur de suspensione, & non de prorogatione, prout dicit Abb. in d. c. ex ratione, 8. col. 3. ego nō video in effectu, quæ differentia resultet inter suspendere & prorogare: cum vtroq; casu habeatur idem effectus, prout inferius dicam. TERTIO MOVEOR per tex. in d. l. quod si nolit. 31. §. si quid ita. ff. de ædil. edic. vbi partes per pactū possunt prorogare tempus legale, vt duret in perpetuum. QVARTO ADDVCO tex. in c. in causis. alias de causis. 4. de off. deleg. vbi terminus datus in rescripto delegatori, intra quem causa debeat finiri, potest de consensu partiū prorogari, & sic possunt partes prorogare iurisdictionem, quę certo tempore finiri debebat. QVINTO CONSIDERO, quod omnes Dd. tenentes contrariam partem, fundant se super duobus fundamentis. Primum est, arguendo à simili, de instantia primæ causæ, vt sicut illa nō potest prorogari, vt not. in d. l. properandū. in pr. C. de iud. ita etiam non potest prorogari instantia appellationis. Secundum est: quia ista tempora respiciunt publicam vtilitatem, vt citius lites finiantur; vnde nō possunt prorogari per partes in præiudicium Reip. vt dicit Abb. in d. c. ex ratione. col. 2. Ego a. volēs sustinere opin. quam † tenui, tollo de facili ista duo fundamenta, 237
quib. sublatis corruit opinio cōtraria, & tanto magis elucescit illa, quam teneo. ET PRIMVM FVNDAMENTVM, quod fit à simili, tollo per bonā instantiam, iuxta not. per gl. in c. sicut vrgeri. 1. q. 1. nam instantia causę principalis nō est aliquo modo prorogabilis, nec tacite, nec expresse per partes, adeo, quod etiam per cōpromissum non suspenditur, secūdum Abb. in c. pen. col. 6. & ibi etiam Fel. in 5. col. vers. tertia declaratio, & c. de iud. plenius per Mari. Soc. in d. c. pen. in 16. arg. per Soc. in cons. 31. col 4. in 1. vol. Petr. de Anch. in cons. 264. & Phil. in d. c. ex ratione. 8. col. vers. secundo quæritur. & tamē instātia causæ appellationis, prorogatur & suspenditur per compromissum, vt d. Clem. quādiu. & auth. si tamen. C. de temp. app. ergo non est bonū arguere ab vna instantia ad aliam. AD SECVNDVM FVNDAMENTVM, † in quantum con- 238
sideratur publica vtilitas, dico, quod si hoc esset in consideratione, minime deberet per cōpromissum suspēdi; quia possent partes millies compromittendo facere, quod nunquam labantur fatalia, & sic lites essent immortales, & offenderetur publica vtilitas: sed quia lex hoc non considerauit in instantia appellationis: ex quo permisit illam suspēdi per cōpromissum, vt d. Clem. quamdiu. ergo istud præiudiciū publicæ vtilitatis, non fuit in consideratione in tempore appellationis, sicut in tēpore principalis causæ. Et ratio diuersitatis est, quam ponit Abb. in d. c. pen. col. 6. de iud. vbi dicit, quod magis præiudicium partium vertitur in causa appellationis, q̃ in causa principali; quia perempta instantia principalis causæ pereunt solū acta, & non perimitur ius partis; sed perempta instantia appellationis, perit tota causa, vt in Clem. si appellationem. 3. de app. & not. Bart. in l. petendæ. 6. C. de temp. in integ. rest. & Bar. in auth. item si appell. in fi. C. de temp. app. Et ideo; quia agitur de maiori præiudicio, iura tolerant, quod illa instantia possit per partes suspendi, & prorogari. Et ex his remanent elisa fundamenta tenentium contrariam partē. SVPEREST MODO RESPONDERE AD DVO IVRA, quæ ponderant tenentes dictam partem: videlicet ad c. oblatæ. de app. ibi; sed ne valeat prorogari. & c. & ad l. nemo. 3. C. de temp. app. Et primo ad c. oblatæ. dico, quod si recte ponderetur intentio summi Pontif. ibi fuit, habendo respectum ad iudicem: nam concessit iudici, quod possit abbreuiare terminū appellationis, vt ibi, & c. cum sit Romana. c. personas eod. tit. sed nō concessit, quod possit ipsum elongare sine partium consensu, & ita illum tex. declarat ibi gl. in ver. prorogari, quę dicit, nisi ex iusta causa, vt in c. ex ratione, & c. vnde sentit, quod tex. ille loquitur de iudice, qui ex iusta causa, s. impedimenti, prorogat tempus appellationis: & ita loquitur d. c. ex ratione. allegatum ibi per gl. quę debet intelligi secundum tex. quem allegat;

gat, secundũ Bar. *in l. non solum. 8. § si liberationis verba. 4. ff. de liber. legat.* Nos a. loquimur, quando ambo litigantes de communi consensu volunt prorogare: quod facere possunt, *per d. Clem. quãdiu.* Ad *l. nemo. 3.*
239 respondeo, quod non † loquitur de prorogatione, sed de reparatione, quę fit finito tempore: vnde vult illa lex, quod trãsactis fatalibus nemo potest impetrare reparationẽ temporis, postquam appellatio remansit deserta. Nos autem loquimur de prorogatione, quæ fit durante tẽpore, *l. sed si manente. 5. ff. de precar.* & ita expresse colligitur ex text. *in dict. l. nemo.* qui facit expressam mentionẽ de reparatione, & ita ibi illum text. intelligit Pau. de Cast. & est de mente
240 Bart. *ibi, in primo notab.* Ex prædictis † ergo remanet defensata ista cõclusio, quod partes possunt prorogare de communi consensu tempora appellationis prosequendæ: & hanc opin. tenet Arch. *in c. anteriorum. 2. qu. 6.* Fran. de Aret. *in c. pen. de iud.* & licet Fel. *in d. c. pen. in 6. col.* tenuerit contrarium, *per d. l. nemo.* cui dicit non posse responderi: tamen satis patet illud responsum ex prędictis: & contrarium, & melius tenuit idem Fel. *in d. c. ex ratione.* vbi ponderat rationem, quam superius attigi succincte, scil. quod non possit dari recta differentia inter suspendere, & prorogare: quia ita potest effici immortalis suspendendo, sicut prorogando; & miror, quare Dd. ita elaborarint in facienda huiusmodi differentia, cũ nullius sit effectus, imo recte considerando, facilius admitti debeat prorogatio, q̃ suspensio, per ea quæ dicit gl. *in auth. si tamen. C. de temp. app.* vbi dicit, quod non currit tempus ei, qui semper litigat. Sic ergo prorogantes semper litigant, vnde facilius deberent eis tempora indulgeri, sed suspendẽtes videntur in lite supersedere; vnde videntur negligere, & tãto minus debet eis cõcedi terminus, per *d. l. nemo.* quæ vult, ꝙ appellantes debeant vigilare: vnde illud, quod ponderat Abb. *in d. c. ex ratione. col. 3.* ego retorqueo cõtra ipsum: & si aliter diceremus; quod esset permissa suspensio, & nõ prorogatio, lex esset imposita verbis, & non rebus, contra *l. 2. in fi. C. com. de leg.* quia de facili inueniretur via, quæ idem induceret, ꝙ prorogatio.

[Hanc authoris opinionem; Quod videlicet, expresso partium consensu vel pacto fatalia prosequẽdæ appellationis, prorogari possint, etiam probat Gail. *libr. 1. obseruat. 141. num. 6.* eamque in Camera receptam esse dicit, & veriorem quoque ait Alexand. Trentacinqu. *libr. 2. pract. resolut. de appellat. resolut. 10. num. 14.* Item Ant. Tessaut *decis. Pedem. 244.* vbi ait, secundum hanc opinionem fuisse decisum, per senatum Pedemont. Et probatur hæc opinio *per l. fin. C. de temp. appell. & Clem. quamdiu. de appellat.* potestq; prorogatio hæc fieri, non solum per annum, vel biennium, sed etiam per multos annos; vt definiuit prędictus senatus Pedemõnt. teste Ant. Tessau. *d. decis. 244. nu. 5.* vbi *in fin. decis.* dicit, hanc prorogationem per scripturam fieri debere, & non aliter.]

241 Et prædicta † procedunt in temporibus prosequendi appellationem: secus est in tempore appellandi, scilicet decem dierum; quia tale tempus non potest vllo modo, nec per iudicem, nec partes prorogari: nec tacite, nec expresse, nec etiam per viam compromissi, vt est gloss. *in authent. offeratur. C. de lit. contestat.* Philip. *in d. c. ex ratione. colum. 6. versic. tertio quæritur, &c.* & Bald. *in authen. hodie. col. 2. versic. quæro, quid si est appellatum, &c. C. de tempor. appellat.* vbi plus dicit Bald. quod etiam si lata esset sententia in causa appellationis interpositæ post 10. dies de consensu partium non valet. Idem tenet Bald. *in d. auth. ei, qui appellat. col. fin. versic. quæro, nunquid, &c.* & ibi etiam Alex. *in addit. ad Bartol.* Abb. *in consil. 77. col. 2. in 2. volum.* Card. *in Clem. quamdiu. in 5. quæst. de appell.* & Fel. *in d. c. pen. col. 5. in fin. vers. secunda declaratio, &c. de iudic.* TERTIO PRINCIPALITER LIMITA, nisi partes, † durante appellatione, compromisissent causam penes arbitros; quia durãte compromisso non currunt fatalia: & sic tempora appellationis possunt durare vltra biennium: tex. est *in d. Clem. quamdiu. & in authen. si tamen. C. de temp. appell.* 242
Et patet ex his, quæ proxime dixi in præcedenti limitatione. Quod tamen intellige, quando est factũ compromissum in arbitro: Secus in arbitratore; quia tunc non suspenditur instantia appellationis, secundum Pet. de Anch. *in cons. 284.* & ibi assignat rationem. VLTIMO; quia superius dixi, quod in regno † primum tempus prosequẽdi est quinquaginta dierum, *per const. Appellationum tempora.* quæro, an 243
istud tempus quinquaginta dierum seruetur etiam, quando appellatur ab interlocutoria? Dic, quod non: quia dicta constitutio Regni loquitur præcise de appellatione à diffinitiua, dum dicit: Appellationum tempora, per quas diffinitiuę sententiæ suspenduntur, &c. & sic intentio Legislatoris est, ibi limitare tẽpora appellationum à diffinitiua sententia: vnde non extenditur ad interlocutorias, & nulla fuit alia ratio, nisi quia interlocutorię nõ suspenduntur per appellationẽ, vt *in c. nõ solum. 7. de app. lib. 6.* & per Bar. *in l. 3. de app. recip.* Et intẽtio illius const. fuit, limitare tempora illarum appellationũ, quæ suspendunt sentẽtias, ad hoc vt magis vigilet appellans in expediendo causam citius, ne ita diutius in suspenso remaneat, *iuxta l. nemo. 3. C. de temp. app.* sed quãdo appellatur ab interlocutoria; quia iudex potest procedere non obstante appellatione, ideo non fuit opus limitare ista tempora: vnde tunc staremus dispositioni iuris communis, scil. vt peti debeant apostoli intra 30. dies, & prosecutio fiat per annum, vel biennium, iuxta dispositionem *c. cum sit Romana. 5. de app. & auth. ei qui app. C. de temp. app.* in casu tamẽ, in quo permittitur de iure ciuili appellari ab interlocutoria, vt quando habet vim diffinitiuæ; quo casu appellatio suspendit sentẽtiam, vt fuit dictum supr. in q. pręc. principali; tunc haberet locum dicta const. ex identitate rationis, & ita ẽt tenet Affl. *in d. const. Appellationũ tẽpora. co. 7. in fi. ver. sed hic quæro, &c.*

Scias

244 Scias etiam in hac materia: vnam † correctionem seu limitationem iuris communis in regno: nam de iure communi si appellans non prosequitur causam, non potest appellatus statim prosequi, nisi in fine anni vel biennii, scilicet cum vnus tātum mensis superest de anno vel biennio; quia ante posset dicere appellans: ego volo gaudere de tempore mihi a iure concesso, & de hoc est text *in d. auth. ei, qui appellat.* & ibi Bart. Angel. & Doct. Abb. Phil. & Cardin. plene *in c. oblatæ. 57. de appell.* sed hoc in regno est prouisum per ritum magnæ curiæ, *in num. 9.* & incipit: *Item si appellans.* quod si appellans non prosequitur causam intra mensem post præsentatum processum, potest appellatus comparere, & prosequi elapso mense, & sic non est opus expectare finem anni vel biennii.

[Appellatum posse adhærere appellationi appellantis, & deducere iura sua antea nō deducta, perinde ac si ipsemet appellasset, & appellationē pro suo interesse prosequi, etiāsi appellans eam non prosequatur, cum appellatio sit communis vtrique parti, *per l. ampliorem C. de appellat.* & vtrique parti, *per l. hanc. C. de temp. appellat.* liceat non deducta deducere, & non probata probare, tradit Gail *lib. 1 obs. 122. nu 3. & 4.* asserens id etiam in Camera Imperiali obtinere, quod Trentacinq *lib. 2. pract. resolut tit. de appell. resol 7. num. 8.* dicit, etiam locum habere, etiamsi post appellationem appellans renunciasset appellationi. Verum ait non procedere, cum appellatio est interposita in parte, & partibus, &c. secundum Alber. *in l. ampliorem. C. de appell.* cuius tamen contrarium tenet Felin. *in c. significauerunt. sub nu. 9. in vers. 1. extr. de except.* Item cum sententia, à qua est appellatum, continet capitula separata; tum enim appellatio in capitulis, de quibus non fuit appellatum, appellato non prodest, secundum gloss. *in d. l ampliorem. in verb. iudicatus.* Bald. & Abb. a Trentacinq. *ibid. nu. 9.* allegatos. Idem est, cum victus appellat solum in partibus contra se facientibus; nam tunc appellatio victi, non suspendit partes ei vtiles. Abb. *in c. cum Ioannes col. vlt. de fid. instrum.* Et ideo appellatio non est communis, cum sententia habet plura capitula separata. Abb. *in c. significauerunt. num. 2. extr. de except.* Trentacinq. *d resol. 7. nu. 11.* Si vero ab altera partium simpliciter sit appellatum à sententia, separatos articulos continente, tunc Abbas *in d. cap. significauerunt. nu. 8. in vers. aut victus simpliciter appellat. & ibi etiam Felin* putant deuolui totū negotium, & hanc simplicem appellationem prodesse vtrique parti. Verum Decius *in c. si duobus. ext. de appellat. col. fin.* contrarium sentit, motus hac ratione, quod appellatio referatur saltem ad grauamen; cum non grauatus non appellet, itaq; cum appellatur simpliciter à sententia, tacite censetur appellatum respectu grauaminis illati per sententiam, & perinde habetur, ac si dictum esset; *appello à sententia quatenus facit cōtra me.* quam Decii opinionem etiam probat Trentacinq. *d. resol 7. nu. 12. in fin.* vbi etiam *num. 13. & seq* explicat, An sententia pro parte pro, & pro parte contra aliquem lata, si ab ea parte saltē, in qua contra eum facit, is appellauerit, in qua autem pro ipso facit, eam acceptauerit, sit per eiusmodi appellationē in totum suspensa, ita, vt non possit, pro parte acceptata executioni mādari? De tertio autem interueniente; an appellationem ab alio interpositam, prosequi, vel ei pro suo interesse adhærere, vel etiam ipse pro suo interesse à sententia contra principalē latam appellare possit, & quid in eiusmodi appellatione requiratur. Item an victoria tertii vtpote fideiussoris, appellantis pro suo interesse, prosit principali victo? vide Gail. *d. obser. 122.* & Trentacinq. *d. tit. resol. 6. num. 10.*]

245 Plus etiam est cautum in regno, † quod in causa appellationis non requiritur libellus, nec litis contestatio, sed incipit ipsa causa ab apertura processus: ita de hoc est ritus magnæ curiæ, *in num. 52.* incipiens: *Item, in eisdem curiis, &c.* & alius ritus, *in num. 127* incip. *Item, in curia ipsa, &c.* & alius, *in nu. 145.* incip. *Item, quod causa, &c.* & alius, *in num. 151.* incip. *Item, in appellationum causis, &c.*

246 QVARTO, principaliter sequendo ordinē præpositum, quæro, † A QVIBVS IVDICIBVS ET À QVIBVS ACTIBVS APPELLARI POSSIT? Ista quæstio habet DVO MEMBRA. Primum est, à quibus iudicibus potest appellari? Secundum est, à quibus causis & actibus appellatur? SVPER PRIMO FACIAS REGVLAM AFFIRMATIVAM, scilicet, quod regulariter ab omnibus iudicibus, tam delegatis, quam ordinariis, possit appellari, *c. omnis. c. ad Romanam. 2. quæst. 6.* & not. Specul. *in tit. de appell. §. videndum in prin.* Non enim facit iudici iniuriam is, qui ab eius sententia appellat, *l. & in maioribus. 20. de appell.* Cum † enim appellatio sit quædam defensio, quæ datur oppressis contra iniuriam iudicis. *l. 1 ff. de app. & d c. ad Romanam.* debet regulariter omnibus censeri permissa. Et quod sit defensio, est text. *in c. cum speciali. 61. §. porro. de appellat.* & tenet Socin. *in consil. 195 col 3 in 2. vol.* Istam regulam LIMITA † primo, quando est lata sententia a Principe, non recognoscente superiorem; quia ab eius sententia non appellatur: text. est *in l. 1. ff. à quib. app. non lic. & can. cuncta per mundum. 9. qu. 3.* vbi loquitur de sententia Papæ; hinc dicit And. de Iser. *in c. imperialem. §. præterea si inter duos. col. 6. in fin. de prob. feud. alien. per Fred.* quod hoc habet locum non solum in sententia Imperatoris, vel Papæ, sed etiā cuiuslibet Regis non recognoscentis superiorem: † prout est Rex Siciliæ, quia dicitur Monarcha in Regno, secūdum eum. Secundo LIMITA, non procedere in sententia lata † à præfecto prætorio: quia ab ea non appellatur, *l præfecti 17. ff. de min. l. 1 § his cunabulis. 1. ff. de off. præf prat & l. 1. C. de sent. præf. prat.* Tertio LIMITA, † non procedere in sententia lata in sacro Regio consilio: quia ab ea non appellatur, ex quo cense-

censetur sentẽtia Regis: nam fertur sub nomine Regiæ maiestatis, & ita seruatur in regno; quia à sententia sacri consilii non appellatur, sed tantum reclamatur, seu supplicatur, & non retardatur executio, iuxta ea quæ habentur *in auth. quæ supplicatio. C. de precib. Imp. offer.* & dixi plene supra *in præambulis hu-*
252 *ius tract. de app.* & † quod sententiæ sacri consilii habent vim legis; quia proferuntur sub nomine Regię maiestatis in regno, traditur *in decis. 383. in fin. consil. Neap.* & per Bald. *in l. fin. C. de leg.* Host. & Ant. de But. *in c. cũ Bertoldus. de re iud.* & quod non retardetur executio, præstita tamen satisdatione in casu retractationis, habetur plene *in decis. 231. consil. Neapol.* & dixi supra *in præambulis huius partis de appell. in vers. suppli-*
253 *catio.* Hoc potest comprobari; quia † isti domini in consil. æquiparantur Senatoribus, à quorum sententia non appellatur, secundum Spec. *in tit. de appel. §. videndum.* & est textus *in l. 1. ff. à quib. appell. non lic.*
254 Quarto LIMITA, † non procedere in sententia lata à Duce Venetiarum: quia ab ea non appellatur, secundum Cyn. *in l. fin. C. de pet. hær. & in l. fin. C. de don. inter vir. & vx.* & ratio potest esse; quia nõ recogno-
255 scit superiorem. Quinto LIMITA, non † procedere in sentẽtia lata ab Episcopo, cuius iurisdictio fuit prorogata; quia ab ea non appellatur. Casus est singul. *in l. Episcopale. 8. C. de Episc. aud.* & in hoc Episcopus æquiparatur præfecto prætorio, secundum Bal-
256 dum *ibi.* Et est speciale in Episcopo; † quia secus est in alio iudice prorogato, vel dato de communi consensu partium; quoniam potest ab eius sentẽtia appellari, *l. ex consensu. 23. in princ. & ibi Bart. ff. de appell.* Spec. *in tit. de compet. iud. adi. §. 1. vers. sed an à sentent. & vers. sed ad quem.* & gloss. *in c. super quæst. 27. §. verum. in vers. assensu. de offic. delegat.* vbi dicit, quod talis iudex non potest recusari vt suspectus, sed bene potest ab eius sententia appellari, Ludou. Roman. *in consil.*
257 *233. col. pen. in fin.* Sexto LIMITA † non procedere in sententia sortis, seu fortunæ, vt quando fit aliqua diuisio iudicio sortis: quia à tali sententia non appellatur secundum Baldum *in leg. fin. in princip. C. commun. de leg.* & Philipp. *in rubr. de appellat. colum. 2.* & Petr. Philip. Corn. *in consil. 143. in fin. in 4. volum.*
258 Item non potest † peti restitutio in integrum aduersus iudicium sortis, quod vulgo dicitur, *per lo- sças.* ita tenet Bald. *in l. ait prætor. 7. §. fin. ff. de minor.*
259 Septimo LIMITA, † non procedere, quando iudex est merus executor, quia à tali executore non appellatur, *l. ab executore. 4. & ibi Bart. ff. de appell. & l. ab executione. 5. quorum appellat. non recip.* Quod tamen intellige, nisi modum excedat; quia tunc potest appellari, & debet exprimi causa in appellatione, secundum Bartol. *in dict. l. ab executore. 4.* & vide multas alias fallentias, in quibus potest appellari ab executore, quas cumulat Specul. *in tit. de appell. §. in quibus. vers. 5.*

[Adde Alexand. Trentacinqu. *libr. 2 practic. resolut. tit. de appellat. resolut. 12.* vbi dicit, semel tantum ab excessu executionis appellari posse. Et ad talem appellationem requiri speciale mandatum, *num. 7. & sequent.*]

An autem appellari † possit à pronuncia de exequendo? Bartol. *in dict. leg. ab executione* tenet, quod 260
sic, sed *in dict. leg. ab executore.* sentit contrarium, & hanc contrariam partem, scilicet, quod etiam à pronuncia de exequendo, non appellatur, tenet Petrus Philip. Corn. *in consil. 71. colum. 4. in litera V. in 1. volum.* vbi dicit, hanc esse communem opinionem, & plures allegat pro ista parte, pro qua etiam adducit rationem; quia prohibito vno censetur prohibitum omne id, per quod peruenitur ad illud.

[Posteriorem hanc opinionem vt communiorem, etiam probat Alexan. Trentacinqu. *lib. 2. practic. resolut. titul. de appellat. resolut. 12. num. 2. in fine.* ita tamen eam procedere ait, si ante decretum de exequendo lata sit sententia, quæ in rem iudicatam transiuit, secus autem, si nulla præcessit sententia, cuius petatur executio; nam tum à decreto de exequendo potest appellari. Item, si illud decretum contineat solum illud grauamen, quod continebat prima sententia, vel quod ex ea debebat inferri; secus autem, si ex illa inferretur grauamen nouum, puta taxatio excedens modum; tunc enim etiam à tali decreto posset appellari. Præterea etiam dictam communem opinionem, locum saltem habere dicit, cum inter easdem personas sententia lata est, & decretum datum, secus autem esse, cum tertius comparet & opponit de iure suo; id n. ius discutiendum est. Si etiam decretum de exequendo interponeretur intra tempus, quo poterat appellari à prima sententia; tunc ait posse appellari tam à secunda, quam prima sententia. Fachineus autem *libr. 1. controuers. c. 74.* hanc distinctionem adhibet, vt, si de mero executore agatur, cuius officium sit in exequendo, non in cognoscendo, quod tunc prædicta communis opinio sit vera: Si autem agatur de executore non mero, sed misto, qui scilicet executioni cognitionem præmittere debeat; quod tunc contraria opinio obtineat.]

Octauo LIMITA, † non procedere in senten- 261
tia arbitri; quia ab arbitro non appellatur, sed eius sententiæ pareri debet, metu pœnæ, *l. diem proferre. 27. §. stari. 2 ff. de arbit. & l. 1. C. de arbit.* & hoc quando pœna erit adiecta compromisso. Si autem non fuisset adiecta pœna; tunc agitur ad interesse, vt *d. l. diem proferre. 27. §. final.* & not. Abb. *in c. per tuas. 9. colum. 2. versic. nota, quod arbitrium. de arbitr.* & vide Baldum *in l. 2. ff. de arbitr.* & ratio assignatur per Doctores *in locis præallegatis.* Quia ex sententia arbitri † non oritur actio, neque exceptio, vt *in dict. l. 2.* 262
& ibi Bald. & Doctor. sed solum illi paretur metu pœnæ, vnde cum non producat actionem, non est necesse ab ea appellare, illud autem, quod dixi, quod quando non est adiecta pœna, agitur ad inter-

teresse, habet locum, quando compromissum est stipulatione vallatum, & non aliter: quia secus si pacto nudo: secundum Bartolum, Baldum & Doct. *in d. l. diem proferre §. final.* & hoc de iure Ciuili: sed de iure Canonico agitur ad interesse, etiam ex pacto nudo, secundum Abbat. *in d. c. per tuas. colum. 2. in fin.* sed hodie est inductum, quod si compromissum fuit factum pacto nudo, sine stipulatione, & sine pœna, si fuit sententia arbitri homologata expresse, vel tacite, producit actionem post homologationem, & censetur tacite approbata, seu homologata, quando partes tacent per decem dies, & non improbant sententiam, nec de ea conquerantur etiam extraiudicialiter: tunc enim sententia arbitri mandatur executioni post decem dies, & non potest vlterius per partem improbari, text. est, & ibi Bald. & Doctor. *in l. cum antea. 5. C. de arbitr.* & illa est lex noua, vt not. Abb. *in d. c per tuas. 9. col. 3.* Nota ergo, quod ad hoc vt habeat locum *d. l. cum antea.* est necesse, quod compromissum sit factum sine stipulatione, & sine pœna: & ratio est; quia vbi est stipulatio & pœna, non est opus homologatione; quia si altera pars contrauenit, agitur ad pœnam. *l. 1. C. de arbitr.* Item, vbi est stipulatio sine pœna, minime est opus homologatione; quia agitur ad interesse, quod succedit in locum pœnæ, per tex. & ibi Bald. *in d. l. diem proferre. §. fin.* quod dic, vt in-
263 fra dicam. Quod † tamen LIMITA, nisi in compromisso pœnali esset apposita clausula, rato manente pacto; quia tunc ista censentur duo compromissa, vnum cum pœna, & aliud sine pœna, quo casu habet locum homologatio in compromisso, & oritur actio *per d. l. cum antea.* ita tenet gloss. & Bald.
264 *in d. l. 2 ff. de arbitr.* Et † per hoc infero, quod vbi esset appositum iuramentum in compromisso, efficeretur homologabile per iuramentum, & produceret actionem, ex quo iuramentum habet vim illius clausulæ, rato manente pacto, secundum Bart. & communiter Doct. *in l. si quis maior 41. C. de transact.* & Anton. Corset. *in repetitione rubr. de iureiurand. in 6. priuilegio.* quod est valde notandum; quia communiter hodie in compromissis apponitur iuramentum. Sed posset in hoc aliquis dubitare; quia de iure nouissimo prohibetur apponi iuramentum in compromissis, *per authent. decernimus. C. de arbitr.* ergo iuramentum tale non debet aliquid operari? sed dic, quod de iure Canonico est prouisum, quod tale iuramentum valeat, & seruetur; quia seruari potest sine interitu salutis æternæ: quando compromissum est super re licita: vt est text. & ibi Abb. *in c. 2. colum. 3. & in c. cum tempore. 5. de arbit.* verum aduerte, quod Bald. *in d. authent. decernimus.* tenet expresse, quod ex compromisso iurato non detur actio: quia dicit, quod quo ad priuilegium actionis, remanet dispositio iuris ciuilis, ex quo actio fuit inducta de iure ciuili, scilicet per *dict. l. cum antea. 5. C. de recept. arbitr.* sed quo ad censuram Ecclesiasticam, vt iuramentum seruetur, stamus iuri Canonico, & illud dictum Bald. refert simpliciter Abb. *in dict. c. 2. colum. 3.* Verum postea concludit, quod de iure Canonico producitur actio vigore iuramenti: vnde ista præcedens illatio, quam feci, sine dubio procederet in foro Ecclesiastico, vbi seruatur ius Canonicum: sed in foro seculari satis dubito, & potius putarem tenendum contrarium, per illud dictum Bald. *in d. authen. decernimus.* nam ex quo iuramentum est reprobatum à iure ciuili, non videtur, quod in foro seculari, vbi seruatur ius ciuile, possit iuramentum reprobatum importare clausulam, rato manente pacto, & sic producere actionem: quia quod nullum est, non potest aliquem effectum producere: non obstat, si diceretur, quod vbi tractatur de iuramento, stamus iuri Canonico in vtroque foro, per ea quæ not. Abb. *in dict. c. 1. de oper. nou. nuncia. & in c. cum contingat. de iureiuran.* quia fateor quo ad obseruantiam ipsius iuramenti: & ita stamus huic iuramento in vtroque foro: ne iurans incidat in periurium; quia quo ad hoc, tantum concernitur periculum animarum, sed ad inducendũ alium effectum, scilicet, actionis, quæ ad hoc prodita fuit de iure ciuili: nõ est absonum dicere, quod quo ad hoc vnumquodque ius seruetur in foro suo, cum non vertatur aliquod peccatum: vt dicit Abb. *in d. c. 1. de oper. nou. nunc.* hoc tamen intelligo & declaro, quando quis vellet agere de iure ciuili, vigore *l. ne in arbitris. 4. C. de arbitr.* quæ induxit actionem de iure ciuili in compromisso iurato: & postea fuit correcta per *d. authent. decernimus.* sed vigore iuramenti, dico, quod etiam in foro seculari possit adire iudicem, & facere compelli partem ad obseruantiam iuramenti, & sic habebit intentum: ita dicit Abb. *in d c. per tuas. colum. 4.* vbi ita limitat Baldus *in authent.* & ita cum hac declaratione pertransco. Illud † autem, quod dixi, quod requiritur ho- 265
mologatio tacita, vel expressa, ad hoc, vt sententia arbitri mandetur executioni, per *d. l. cum antea.* LIMITA, non procedere, in compromisso Iudæorum; quia illud executioni mandatur sine alia homologatione, etiam ante decem dies elapsos, textus est, & ibi hoc tenet Guido de Suz. *in l. Iudæi. 8. la 1. C. de Iudæ.* & Alex. *in addit. ad Bart. in d. l cum antea.*
Item † illud, quod dixi supra, quod quando est ap- 266
posita stipulatio, agitur ad interesse, vel ad pœnam, quod quando est homologata per lapsum decem dierum, potest executioni mandari, *per d. l. cum antea.* LIMITA procedere, nisi laudum contineret rem illicitam, & peccatum: quia tunc est ipso iure nullum, & ex eo non agitur, nec ad pœnam, nec ad interesse. Idem, quando contineret manifestam iniquitatem; quia tunc contra ipsum datur exceptio doli, quæ habetur instar cuiusdam appellationis, *l. non distinguemus. 32. §. cum quidam. 14. ff. de arbitr.* & talis exceptio doli, oriens ex manifesta iniquitate, impedit laudum executioni mandari, etiam

iam post decem dies. Item expedit exigi pœnam interesse: ita pulchre declarat Abb. *in c.1.colum.fin. de arbitr. in 6. per tuas. colum.3. eod.tit.* & Ludou.Roman. *in consil.* 90. & sic tunc per viam istius exceptionis potest haberi recursus ad iudicem, qui iudex cognita iniquitate manifesta, poterit laudum retractare. Secus, quando non contineret iniquitatem manifestam; quia tunc non obstat aliqua exceptio, nec appellari potest. Vnde debet stari sententiæ arbitri, & imputatur ei, qui compromisit: ita procedit text. *in d.l. diem proferre. 27. §. stari.* licet aliter dicatur in arbitramento; quia in eo † semper habet locum reductio ad arbitrium boni viri, vsque ad triginta ann. vt plene dixi supra *in præambulis huius tractat. de appellat. versic. reductio est nouus, &c.* quæ reductio non habet locum in sententia arbitri: vt declarat Abb. *in d.c.2. in finalibus verbis.* Et hæc est vna de differentiis inter arbitrum, & arbitratorem; quod nota; quia multi decipiuntur, putantes in omni sententia tam arbitri, quam arbitratoris habere locum reductionem ad arbitrium boni viri, quod non est verum, secundum Abb. *in d.c.2. colum fin. in princ. & in fi.* Ex † prædictis ergo; quia materia arbitrorum est quotidiana, elicio vnã practicam sub compendio. Aut enim sumus in arbitro, aut in arbitratore: Primo casu, siquidem compromissum est factum pacto nudo sine iuramento, & pœna: tunc quia nullum aliud remedium potest habere locum, recurrimus ad homologationem: nam sicut fuit laudum approbatum expresse per partes, mandatur executioni statim, non expectato lapsu decem dierum. Si vero expresse non fuit homologatum; & tunc si partes non conqueruntur intra decem dies, mandatur executioni post decem dies, quia censetur tacite homologatum, *per d. l. cum antea.* 5. & ibi Bartol Bald. & Doct. *C. de arbitr.* Si vero aliqua partium contradixit intra decem dies, & tunc non homologatur, nec producit aliquam actionem, nec mandatur executioni: quia pactum nudum non potuit aliquem effectum operari, non accedente consensu partium expresso, vel tacito. Ita expresse decidit *in d.l. cum antea.* & hoc procedit de iure Ciuili, & in foro seculari. Secus est de iure Canonico: quia ex quo, secundum illud ius, pactum nudum producit actionem, (vt habetur *in c.1. de pact.*) tunc ex tali compromisso ageretur ad interesse sine alia homologatione, secundum Abb. *in c. per tuas. col.2. in fin.* Si vero compromissum sit factum, pacto nudo cum pœna; & tunc ex tali laudo non oritur actio: quia non habet locum homologatio, vbi est pœna, ex quo prouisio hominis facit cessare prouisionem illius *l. cum antea.* & quia pactum remanet nudum, & nulla lege fomentatum, nõ datur actio, nec ad pœnam, nec ad contenta in laudo: vnde erit inutile, nisi esset apposita clausula, rato manente pacto: ita dicit Bartol. *in dict. l. cum antea.* si vero sit factum compromissum cum stipulatione, & pœna; tunc cessat *dict.l. cum antea.* & habet locum *l.1. C. de arbitr. & d.l. diem proferre. 27. §. stari.* quia si pars contrauenit, incidit in pœnam: FALLIT, vbi est iniquitas manifesta, per ea quæ supra dixi. & hanc fallentiam etiam poteris dare ad casus præcedentes, vt superius declaraui. Si vero sit factum cum stipulatione sine pœna, & tunc minime habet locum *dict. l. cum antea.* & sic non fit homologatio, ex quo agitur ad interesse, *per d.l. diem proferre. §. final.* ita dicit Bartol. *in dict. leg. cum antea.* FALLIT similiter, vbi esset iniquitas manifesta, per supra dicta, sed Abbas *in d. c. per tuas. colum.4.* tenet contra Bartolum, scilicet, quod etiam, quando compromissum fuit factum cum stipulatione, sine pœna, habet locum homologatio, & ita extendit *d.l. cum antea.* quæ in rei veritate non loquitur de pacto, sed solum prouidit in illis compromissis, in quibus non est opposita pœna, neque sunt facta ex decreto iudicis: vt apparet ex principio illius legis: vnde non videtur excludere compromissa, facta per stipulationẽ: & ita videtur, quod opinio Abbat. sit magis vera. Si vero sit factum cum iuramento, stipulatione, & pœna, prout communiter fieri solet, maxime hodie in regno, quando ista compromissa fiant per Notarios: nam communiter in eis apponunt stipulationem, pœnam, & iuramentum, & clausulam, *rato manente pacto.* & alias quamplures clausulas; & tunc propter illam clausulam, *rato manente pacto.* dico, quod habeat locum homologatio: per ea, quæ dicit Bartolus de ista clausula, *in dict. l. cum antea.* iuncta illa opinione Abbatis, quam modo approbaui *in d.cap. per tuas. colum.4.* dum tenuit, quod *dict. l. cum antea.* habeat locum etiam in stipulatione. Item dico, quod propter iuramẽtum potest adiri iudex, vt compellat partem ad obseruantiam iuramenti, secundum Abbat. *in dict. c. per tuas. colum.4.* vbi limitat Baldus *in dict. authent. decernimus.* vnde concludo, quod hodie in istis compromissis ita vallatis, & clausulatis, habeat locum *d. l. cum antea.* licet Bartol. dicat ibi, quod hodie raro habebit locum. Ego dico totum contrarium, quod hodie semper habebit locum: maxime, propter dictam clausulam, quæ communiter apponitur in compromissis, & sic habemus bonam extensionem ad *dict. leg. cum antea.* per ea quæ not. Baldus de illa clausula, *in l. final. ff. de arbitr.* & superius dixi. Hoc tamen † LIMITA, 269
nisi laudum contineat manifestam iniquitatem: quia tunc petita absolutione à iuramento, quæ de facili concedi debet in tali casu, posset opponi exceptio doli: de qua *in dict. leg. non distinguemus. 31. §. cum quidam. 14. ff. de recept. arbitr.* & sic deduceretur reuisio laudi per viam illius exceptionis coram iudice: per ea, quæ superius dicta sunt. Et † in isto 270
casu, QVANDO SVMVS IN ARBITRO, non potest appellari à sententia arbitri: nec reduci ad arbitrium boni viri, nec reclamari, *per d.l.1. C. de arbit. & d. §. stari.* nisi vbi est iniquitas manifesta; tunc

opponitur exceptiô, vt supra, ita tenet Lud. Roman. *in consil. 27. colum. 2.* Et licet hodie per *d. l. cum antea.* oriatur actio ex compromisso: tamen vera & communis conclusio Doctor. est, quod etiam hodie non appellatur à sententia arbitri, ita tenet Bald. *in d. l. 1. C. de arbitr.* & Alex. & communiter Doctor. *in l. arbitro. 9. ff. qui satisd. cog. & in l. nemo potest. 55. ff. de leg. 1.* licet Bart. in istis locis teneat contrarium, scilicet quod hodie possit appellari; tamen communiter reprobat.

[Adde Gail. *lib. 1. obs. 150. num. 8. & sequ.* & Viuium *commun. opin. libr. 1. opin. 53.* qui etiam prędictam opinionem communem esse dicit, *num. 1.* sed *num. 2.* ait, eam non procedere de iure canonico, cum eo iure à sententia arbitri appellari possit, secundum gl. *in c. in iudicibus, 2. quæst. 6.* & alios ab eo allegatos.]

271 Secundo casu † principali scilicet, QVANDO SVMVS IN ARBITRATORE; & tunc in eius sententia non habet locũ homologatio tacita: nisi per lapsum triginta ann. vt dixi supra *in præambulis huius tract. de appellat. vers. venio ad nonum, &c.* ante vero dictum tempus, semper potest peti reductio ad arbitrium boni viri: ita loquitur *l. societatem. 67. §. arbitrorum. & ibi Bart. ff. pro socio, & c. Quintauallis. cum sua materia. de iureiur.* & petitur dicta reductio, quomodocunque, & per quæcunque verba sit factum compromissum, secundum Abb. & Doct. *in d. c Quintauallis.*
272 Illud autem † quod dixi, quod à sententia arbitri, non appelletur, LIMITA non procedere in sententia arbitri iuris, qui eligetur ex necessitate legis vel statuti: de quo tractatur *in c. suspicionis. & ibi per Abb. & Doctor. de offic. deleg. & in l. fin. C. de iud.* nam à sententia talis arbitri potest appellari, vt est text. *in c. ab arbitris. de offic. deleg. libr. 6.* & not. Doct. *in l arbitro. ff. qui satisd. cog.* [adde Viuium *commun. opin. libr. 2. opin. 53. num 3.*] Et ratio est; quia isti arbitri æquiparantur iudicibus: de qua materia vide quæ plene dixi supra *in 6. distinct. in 4. parte principali. versic. secundo quæro, an coram arbitro, &c.* vbi declaraui, quam iurisdictionem habent huiusmodi arbitri.
273 Ex hoc sequitur, quod cum † hodie per Regiam pragmatic. quæ incipit, *Odia*, sit prouisum, quod causæ inter coniunctos compromittuntur, à sententia talium arbitrorum bene posset appellari, ex quo dicuntur arbitri iuris. Et in regno est pronisum in specie super ista appellatione, seu reclamatione, per aliam Regiam pragmat. quæ incipit: *Et si aliqua partium.* qua cauetur, quod is, qui sentit se grauatum per sententiam arbitri iuris, potest adire iudicem illius loci, & siquidem dicit, se læsum ex dolo ipsius arbitri, ex proposito, vel re ipsa reuidetur per iudicem ex eisdem actis. Si vero allegat aliunde læsionem; & tunc iudex potest admittere nouas probationes, & iustificare sententiam, ita tamen, quod causam expediat infra mensem: vel ad plus infra duos menses: & non vltra. Et si post sententiam latam per iudicem, altera partium voluerit se griuare, non auditur vlterius ad impediendum executionem: sed fit executio realis, & cum effectu: præstita tamen fideiussoria cautione per vincentẽ de restituendo in causa retractationis; & tunc causa reuidetur solum in sacro Regio consilio, vel in magna curia vicariæ, vel corã deputando ab eis, tertio loco, & non in alia curia. Et hæc omnia deciduntur in dicta Regia pragmatic. ex qua habes limitationem in Regno ad *d. c. ab arbitris.* quo cauetur; quod ab arbitris iuris appellatur ad Principem, non autem ad inferiorem, ex quo habet iurisdictionem à lege: ideo ab eis appellatur ad legem animatam, vt dixi *in d. distin.* Nam in Regno hoc est correctum in arbitris inter coniunctos electis; quia ab eis reclamatur ad iudicem loci, & sic ad inferiorẽ à principe. Secundo † LIMITA, non procedere in Re- 274
gno generaliter, in omnibus arbitris, etiam inter extraneos electis; quia ab eis potest reclamari hodie ad iudicẽ loci, & causa debet expediri intra duos menses: post quam expeditionem non admittitur alia reclamatio, nisi eo modo, quo supra scilicet, quia fit executio præstita satisdatione: ita deciditur in dict. pragmat. quæ incipit, *& si aliqua, &c.* in finalibus verbis; vnde per hoc habes nouam correctionem in Regno ad *l. 1. C de arbit.* & ad *l. diem proferre. 27. §. stari. ff. de arbitr.* & ista omnia dicta in hac octaua limitatione poteris addere ad ea, quæ dixi supra *in 14. distin. in 4. parte.* vbi est principalis materia arbitrorum. Nono † principaliter LIMITA, 275
non procedere in iudice, qui reuocauit grauamen, quod fuerat comminatus; quia ab eius grauamine, quod reuocauit, non potest appellari, nisi alio modo esset suspectus, *c. cum cessante. de appellat.* VNVM tamen † adde pro complemento huius materiæ, 276
quod in omnibus casibus, in quibus supra dixi, non posse appellari à sententia maiorum iudicum, propter auctoritatem personæ: prout est à sententia Principis, & aliorum non recognoscentium Superiorem, semper potest ab eorum sententia appellari ad Papam, quando contineret manifestam iniquitatem; nam Papa est iudex competens contra omnes ńon recognoscentes Superiorem, ratione iniustitiæ manifestæ, & peccati, gloss. est *in c. ex transmissa. 6. de for. compet.* & Andr. de Isern. *in c. Imperialem. §. Præterea si inter. col. 7. de prohib feud. alien. per Freder.* not. Host. & Ioan. Andr *in c. nouit. 15 de iud.* & Phil. *in rubr. de appell. in col. 4. & in c. si duobus. 7. col. fin. eod. tit.* Item, licet non possit ab eis † appellari, potest 277
tamen appellari ab eorum Vicariis, secundum Bart. & Bald. *in l. à proconsulibus. 19. C. de app.* & Phil. *in c. delicti. 66. el 3. in 6. q. de appell.*

VENIO ad secundum membrum huius quartæ quæstionis principalis, super quo FACIO aliam REGVLAM AFFIRMATIVAM, scil. quod † re- 278
gulariter in omni causa appellatur, & ab omnibus grauaminibus tam iudicialibus, quã extraiudicialibus, vt est gl. *in l. qui restituere. 68. ff. de rei vend.* & not. Phil.

Phil. *in rub. de app. col. 6. in fin.* cum appellatio sit quædam defensio, quæ nemini debet denegari, vt not. Soc. *in consil. 195. col. 3. in 2. vol.* & est tex. *in l. 1. in prin. ff. de app. & in c. cum speciali. 61. §. porro, eo. tit.* Et quod ab actibus etiam extraiudicialibus appellari possit, est tex. & ibi plene per Phi. *in c. bonæ memoriæ. 51. de appell.* vbi plenissime attingit naturam appellationis extraiudicialis, & ibi per Abb. *& in c. cum sit Romana. 5. eo. tit.* Et ista appellatio extraiudicialis, non solum fit à Iudice extraiudicialiter procedēte, sed etiam à parte, faciente aliquod grauamen alteri parti, secundum Phil. *in d. c. bonæ memoriæ, col. 6. in prin.*

[De appellatione, à grauamine extraiudiciali alicui à Principe illato, an, & quando ad Cameram, & quando ad Iudices ordinationis vermög der außträge/fieri & an in intra eadē tempora, quibus iudicialis, interponi, & prosequi debeat. Item an in appellatione extraiudiciali etiam inhibitio decernatur, vide Gail. *lib. 1. obs. 120.*]

279 Et inter alios effectus † huius appellationis extraiudicialis, quando fit à parte, nota magnum effectum; quia quando fit in causa beneficiali, habet vim citationis, & tenetur pars appellata comparere coram Iudice ad quem, sine alia citatione, alias proceditur in illa causa in eius contumaciam. Et dantur in hoc DVO TERMINI. Primus est TERMINVS vnius mensis, ad iter arripiendum à die interpositæ appellationis. Deinde post aduentum appellationis expectatur appellatus per 20. dies alios, intra quos si non comparuerit, proceditur in eius contumaciam, text. & ibi gloss. *in versic. absentiam, in c. 1. de elect. lib. 6.* in aliis autem causis non beneficialibus non operatur hunc effectum sine citatione, vt not. Abb. *in d. c. cum sit Romana, colum pen.* Et not. hunc mirabilem effectum; quia de facili potes decipere aduersarium, qui te molestat super aliquo beneficio, appellando ab eius molestia ad sedem Apostolicam, & deinde producere omnia acta tua, quæ faciunt pro victoria tuæ causæ: nam pars appellata non aduertet in comparendo; quia expectat se citari, & sic poteris fabricare processum, & de facili obtinere; cum non habeas contradictorem; & ita vidi pluries obseruari, & pluries processus huiusmodi venire de Romana curia in partibus nostris. De aliis autem effectibus huius appellationis extraiudicialis, & in quibus differat à iudiciali, remitto me ad plene dicta per Abb. Philip. & communiter

280 scribentes *in d. c. bonæ memoriæ.* † Istam regulam affirmatiuam, quæ se habet, quod ab omni causa & actu grauatorio potest appellari, LIMITA primo non procedere, quando quis bis appellasset in vna, & eadem causa; quia non potest vlterius ab eadem sententia tertio appellare, *l. 1. C. ne li. ter. prouoc.* & Specul. *in titu. de appell. §. quoties, in princip. per gloss. & Doct. in c directæ. 35. c. sua nobis. 65. de appell.* quod procedit tam in diffinitiua, quam in interlocutoria. Item procedit, quod super vno & eodem articulo non licet tertio prouocare: nam si aliquis millies grauaretur in vna causa super diuersis capitulis, semper potest bis appellare super vnoquoque capitulo: ita hæc omnia tenet Phil. *in d. c. directæ. colum. 3. in princip.* Item procedit, quando vnus & idem vult tertio prouocare: secus si altera pars, quæ bis obtinuit, postea tertio loco succubuit; quia ipsa etiam poterit bis appellare, & sic possunt concurrere quatuor appellationes in eadem causa: duæ scilicet pro qualibet parte: ita dicit Phil. *in d. c. directæ. col. 3. vers. 2 conclusio, &c.* & Abb. *in d. c. sua nobis.* † Item proce- 281
dit, quando per tertiam sententiam non infertur nouum grauamen; secus si infertur: vt quia Iudex tertiæ causæ condemnat ad expensas, ād quas alii Iudices non condemnarunt: nam ab ista cōdemnatione expensarum, potest tertio prouocari, ex quo est nouum grauamen, secūdum Ang. *in d. l. C. 1. ne lic. ter. prouoc.* & Phil. *in d. c. directæ. col. 3. versic. tertia conclusio, &c.* † Item intellige & declara, quod licet 282
quis non possit tertio prouocare; tamen si aduersarius appellat, potest inhærere appellationi aduersarii, & producere iura sua, perinde ac si ipsemet appellasset, quia quælibet appellatio est communis vtrique parti, secundum Phil. *in d. c. directæ, col. pen. versic. quinta conclusio, &c.* † Item intellige & decla- 283
ra, quod licet quis non possit tertio prouocare; potest tamen dicere de nullitate tertiæ sententiæ, & si succumbit super ista nullitate, potest iterum appellare tanquam à nouo grauamine, secundum Ioan. de Imol. *in d. c. sua nobis. 65. de appell* & Phil *in c. directæ, circa fin. versic. noua conclusio, &c.* & ibi vide plene per eum de reliquis spectantibus ad hanc materiam.

[Vide etiam Alex. Trentacinq. *pract resolut. lib. 2. tit. de appellat. resolut. 15.* vbi plene tractat, quādo post tres sententias conformes, & duas appellationes, tertio appellare vel supplicare liceat, vel non liceat. Et *resolut. seq. num. 3.* An post tres sententias conformes de nullitate dicere liceat. Vide quoque Ant. Tessaur. *decis. Pedemont. 122.* vbi *numer. 5. & seqq.* tradit, quænam dicantur conformes sententiæ: An etiā eæ, quæ differunt in expensis vel in summa pecuniaria, & lata cum clausula, *alio non apparente*, Item sententia lata in contumaciam, & alia ad hanc rem pertinentia.]

Secundo LIMITA, † non procedere in causa, in 284
qua aliquis fuit verus contumax; quia non auditur appellans, *l. 1. C. quorum appell. non recip. & l. ex consensu. 23. §. si. ff. de appell.* & ibi Bar. Imol. & Doct. † Quis 285
autem dicatur verus contumax, tradit plene Bart. *in l. fin. ff. de in integr. restit.* Bart. & Alexand. *in d. l. ex consensu. §. fin.* & Alexand. *in l. properandum. 13. §. sin autem reus. 3. C. de iudic.* tamen vera conclusio, quantum ad propositum nostrum, est, quod ille dicitur verus contumax, qui fuit citatus personaliter, & potuit venire in termino, & non venit: vel si fuit citatus in domo, & postea citatio peruenit ad eius notitiam, & potuit comparere in termino, & non

venit. Quod intellige, quando legitime venit ad sui notitiam, puta, per scripturã citationis visam postea per eum, vel per relationem nuncii. Secus si per relationem vxoris, vel aliorum de domo; quia tunc non est verus contumax: quia potest dicere: ego nolui habere fidem vxori, vel alii domestico: ita hæc omnia concludit Alexand. *in d. §. sin autem reus, colum. 2. & 3.* & sunt de mente Bartol. *in d. §. fin.* Item requiritur copulatiue, vt dixi, quod citatus potuerit comparere: quia si fuit impeditus, nõ dicitur verus contumax, ex quo per eum non stetit, secundum Alexand. *in l. 2. §. si quis 3. ff. si quis caut.* &
286 habetur *in decis. 30. consil. Neapol.* † Et adde hic, quod ad effectum, vt verus contumax non audiatur appellans, sufficit, quod fuerit contumax ad sententiam audiendam tantum, licet in toto processu nõ fuerit contumax, ita tenet Alexand. *in l. sæpe. 63. colum. 24. ff. de re iudic.* & idem Alexand. *in d. §. sin autem reus, colum. 3. in fin. versicul. octaua conclusio, &c.* Et pro ista opinione pondero textum formalem *in l. & post edictum. 73. §. fin. ff. de iudic. ibi; absentem ex peremptorio condemnatum, &c.* quod tamen intellige, & declara, dummodo sit citatus peremptorie, alias posset appellare, vt probatur *in d. l. & post edictum. §. fin.* & tenet expresse Alexand. *in d. §. sin autem reus, versic. tertia conclusio, &c.* Vnde quo ad hunc effectum, semper est inspicienda citatio, videlicet an in ea sit
287 positum verbum, *peremptorie, &c.* † Item adde, quod sicut contumax non potest appellare: ita minime potest allegare litis pendentiam, secundum Alex. *in l. 2. colum. 2 ff. de re iud.* nec potest supplicare, se-
288 cundum Phil. Dec. *consil. 34. colum. 1.* † Ille ergo, qui fuit alio modo citatus, puta in domo, & non habuit legitimam notitiam citationis, dicitur fictus contumax, & potest appellare, secundum Bald. *in l. ea, quæ 7. C. quomodo & quando iud.* Bart. *in d. l. fin. ff. de in integr. restit.* & Alex. *in d. §. sin autem reus. versic. secunda conclusio, &c. l. 13. C. de iudic.* Et sic not. quod fictus contumax non punitur: quia in eo non arguitur dolus, sicut in vero contumace; vnde minime potest mulctari; quia mulcta non irrogatur, nisi propter veram contumaciam, secundum Baldum *in l. & in multis. 25. C. de appellat.* Bart. Bald. & Alex.
289 *in l. 1. §. fin. ff. si quis ius dic. non obtemper.* † Et per hoc infero, quod in Regno per constit. regni, contumax condemnatur ad tertiam partem mobilium, & ex quadam generali consuetudine nonnullarum curiarum in Regno exigitur vnus tarenus pro pœna contumaciæ, & in nonnullis curiis diuersarum terrarum, exigitur vnus augustalis, dico, quod ista exactio pœnæ debet fieri contra verum contu-
290 macem, & non contra fictum, per prædicta. † Quibus etiam adde, quod non solum is, qui fuit personaliter inuentus, dicitur verus contumax, sed etiam is, qui procurauit, ne citatio perueniret ad eius notitiam, vt quia latitauit, vel aliter se absentauit, iste enim habetur pro vero contumace, se-

cundum Alexand. *in d. §. sin autem reus, vers. quinta conclusio, &c.* per ea, quæ habentur *in Clem. 1. vt lite pend.* † VLTIMO, super hac materia scias, quod ve- 291
rus contumax non appellat, scilicet à causa principali. Secus est, si condemnatur in expensis ratione contumaciæ: quia si in ista cõdemnatione comparet, potest ab ea appellare, secundum Bal. *in l. sancimus. 15 col. fin. C de iud.* & *in l. terminato. 3. col. pen. C. de fruct. & lit. expen.* & *in auth. generaliter. C. de Episc. & cler.* & Phil. *in c. sæpe, col. 15. in 11. & 12. q. de app.* vbi etiam ponit, an verus contumax possit appellare à taxatione expensarum † TERTIO PRINCIPALITER LIMITA non procedere in causa, in qua 292
aliquis est confessus, & conuictus; quia appellare non potest, *l. 2. C. quo. app non recip.* & habetur plene per Phil. *in c. cum speciali. §. porro col. 2. de appell.* vbi LIMITA, quando quis est sponte confessus. Secus, si per tormenta; quia tunc appellat. Item LIMITA, quando probatio per quam est conuictus, est clara. Secus, si dubia. Idem etiã tenet plene Ioan. de Imol. *in l. fi. §. iussus ff. de app.* & Bal. *in d. l. 2 col. 2.* & ibi etiam gl. si autem esset solum confessus, & non conuictus, vel solum conuictus, & non confessus, põt appellare; quia ista duo requiruntur copulatiue, vt not. gloss. & Imol. *in anteced col. in d. §. iussus.* & Bald. *in d. l. 2. colum. 2.* licet contra hoc videatur facere text. & ibi not. *in c. Romana. § sin autem, de appell. lib. 6.* vbi innuitur, quod confessus nõ auditur appellans, licet non sit etiam conuictus; & ratio est; quia confessio in iudicio inducit notorium, & in notoriis non appellatur, vt dicam in sequenti limitatione. Aliqui faciunt differentiam inter ius Canonicum & Ciuile, scilicet vt de iure Ciuili requirantur illa duo copulatiue, sed de iure Canonico sufficiat, quod sit solum confessus, *per §. sin autem.* tamen veritas est ista quod de vtroq; iure nulla sit differẽtia, & requiratur copulatiue, tam in ciuilibus, quam in criminalibus, quod sit confessus, & conuictus, vt non appellet ad hunc effectum, scilicet vt eius appellatio non admittatur, nec per Iudicem à quo, nec per Iudicem ad quem: sed indistincte fiat executio: Sed quando aliquis est confessus tantum, potest appellare ad hunc effectum, vt eius appellatio recipiatur per Iudicem ad quem, & inhibeatur Iudici à quo; quia Iudex à quo, non tenetur deferre tali appellationi, quæ induxit notorium contra se per confessionem, & potest ante inhibitionem exequi sententiam, & ita loquitur *d. §. si autem.* sed Iudex ad quem, admittit illam, & potest discutere de errore confessionis, & interim inhibere; quia istud operatur appellatio in confesso: quia potest coram Iudice ad quem, reuocare confessionem docendo de errore, secundum Bartol. *in d. l. 2. in fin. C. quo. appell. non recip.* & hoc procedit, quando quis appellat nulla expressa causa, sed quando inserit causam in appellatione, vt quia allegat errorem confessionis; tunc etiam Iudex à quo, tenetur illi deferre, & non potest

pôtest exequi, etiam ante inhibitionem: ita hæc omnia concludit in effectu Abb. *in d. c. cum speciali. 61. §. porro, col. 3.* & ibi etiam Phil. vbi ita concordant opin. & vtrumque ius, & est de mente Bar. *in d. l. 2. versic. tu dic verius, &c.* vbi dicit, quod si non concurrunt illa duo; tenet appellatio, potest tamen Iudex à quo, non deferre, & exequi sententiam, &c. & sic sub breuibus verbis Bal. concludit opin. prædictam, quam tenent Doct *in d. §. porro.* & hoc proprie innuit tex. *in d. §. si autem* vbi dicitur, quod Iudex ad quem, debet inhibere, ne sententia executioni mãdetur, &c. & est de mente Doct. maxime Imol. *in d. l.

293 fin. §. iussit. ff. de appell.* † QVARTO PRINCIPALITER LIMITA, non procedere in factis notoriis; quia in illis non admittitur appellatio, tex. est *in c. cum sit. 5. in fin. c. peruenit. 13. & c. consuluit. 14. el 1. de appell.* not. Phil. & Abb. *in c. cum speciali. 61. §. porro. col. 2. de appell.* & est tex. cum gl. *in c. Romana. 3 §. si autem, de app. lib. 6.* Quod tamen intellige, nisi in appellatione inferatur causa rationabilis; quia tunc etiam in notoriis admittitur appellatio, vt est glo. *in ver. mandetur. in d. §. si autem.* & Phil. *in d. § porro, colum. 3. & in d. c. consuluit.* alias regulariter non admittitur, vt supra, & tenet Lud. Roman. *in consil. 324.* & de hac materia vide, quæ dixi supra *in 2 quæst. princ. versic.

294 octauo limita, &c.* † QVINTO LIMITA, non procedere, quando quis fuit condemnatus de crimine falsæ monetæ: quia nõ potest appellare, sed damnatur vltimo supplicio, sine appellandi remedio, tex.

295 est *in l. 1. C. de fal. mon.* † SEXTO LIMITA, non procedere in eo, qui est condemnatus de raptu virginis: quia damnatur vltimo supplicio, & non potest appellare, propter immanitatem criminis, text. est *in l. vnic. §. si autem.* alias *in versic. Quibus & si. fin. princ. C. de rap. virg.* & Andr. de Iser. *in tit. quæ sint reg. ver. &

296 bona, colum. 16. in fin.* † SEPTIMO LIMITA, non procedere in latrone insigni, & famoso. Item in seditioso, & auctore alicuius factionis: quia quicunque damnatur de huiusmodi criminibus, vel altero ipsorum nõ appellat, nec supersedetur executioni, tex. est *in l. constitutiones. ff. de app. & in l. si quis filio exheredato. 6. § si autem. 6 ff. de iniust. rupt. test.* & And. de

297 Isern. vbi supra *colum. 10.* † OCTAVO LIMITA, nõ procedere in crimine læsæ maiestatis; quia in eo condemnatus nõ appellat, tex. est *in d. l. constitutiones.* secundum intellectũ Bar. ibi, dum loquitur intelligendo aliam l. de proditore, qui dicitur dux factionum, *per l. quisquis 5. C. ad l. Iul. maiest.* & istam limitationem tenet in specie Felin. *in c. sicut, el 1. de simonia.* & vide Andr. de Isern. *in c. 1. versic. & bona, col. 9. in tit. quæ sint reg.*

[Imo appellationem in crimine læsæ maiestatis humanæ admitti, tradit Viuius *com. opin. lib. 1. opin. 55. num. 3.* vbi probat hanc opinionem esse communiorem, & veriorem.]

298 NONO LIMITA, † non procedere in crimine simoniæ: nam condemnatus de eo, non appellat, ex quo æquiparatur crimini læsæ maiest. & hæresis, vt not. gloss. *in c. 1. de test. lib. 6 in gloss. fin.* ita tenet Felin. *in d. c. sicut, el 1. de simon.* per illum text. qui dicit, quod mox debet sententia executioni mandari in crimine simoniæ. † DECIMO LIMITA, non 299
procedere in crimine hæresis: quia condemnatus in tali crimine non appellat, *c. vt inquisitionis, de hær. lib. 6.* & Fel. *in d. c. sicut.* vbi limitat in omnibus prædictis criminibus, nisi quis appellaret ante sententiam; quia tunc potest, secundum eum, & vide ad hoc pulchre Angel. *in consil. 188.* vbi multum singulariter loquitur; item omnes prædicti casus intelliguntur, etiamsi fuit quis conuictus tantum, vel confessus tantum, & sic non vtrunque concurrit copulatiue, secũdum Bartolum *in d. l. constitutiones.* VNDECIMO LIMITA, † non procedere in eo, qui 300
fuit condemnatus pro debito publico, seu fiscali; quia non potest appellare, text. est & ibi per Doct. *in l. abstinendum. 4. & l. fin. C. quor. app. recip. & in c. ei, qui appellat. § quoties 2. quæst. 6.* & Spec. *in tit. de appell. § in quibus, versic. 4.* quod intellige, quando fiscus tractat de damno vitando; Secus si de lucro: vt in pœnis pecuniariis, quia tunc potest appellari, secundum Andr. de Isern. *in constitut. Intentionis, colum. final.* † DVODECIMO LIMITA, non procedere in 301
Officiali alicuius Iudicis, qui, si pro gestis in officio fuit condemnatus, à suo Iudice non appellat: præsumitur enim ex quo suus erat Iudex, quod eum iuste condemnauerit. Exemplum ponitur in nuncio, seu famulo alicuius Officialis, vel in actorum Magistro, seu Assessore condemnato à suo Officiali pro gestis in officio, *l. nulli. 3. & ibi Bart. C. quor. appell. non recip. & in c. ei qui. §. nulli. 2. quæst. 6.* & Spec. *in tit. de appell. §. in quib. versicul. 3.* † DECIMOTERTIO LIMITA, non procedere in quolibet Officiali condemnato in syndicatu; quia non appellat ad effectum retardandæ executionis, vt dictat in hoc Regno Regia prag. quæ incipit: *Regiæ dignitati.* quod declara vt dixi supra *in 2. quæst. princ. ver. Vigesimo limita, &c.* † DECIMOQVARTO LIMITA, non 303
procedere in sententia interlocutoria: quia ab ea non appellatur regulariter de iure ciuili, *l. penult. C. quor. appell. non recip.* quod dic, vt ibi per Bartol. & *in l. 2. & 3. ff. de appell. recip.* Secus de iure Canonico; quia à quolibet grauamine appellari potest, vt habetur *in c. vt debitus, de appell.* de qua materia vide, quæ plene dixi supra *in 2. quæst. princip.* & per Angel. *in consil. 115. & consil. 107.*

[De appellatione ab interlocutoria, quod iure canonico simpliciter à qualibet interlocutoria, iure autem ciuili eo saltem casu, cũ post eam interlocutoriam, nulla alia sentẽtia definitiua speratur, Item cum grauamen, quod per interlocutoriam infertur, in diffinitiua reparari non potest, permissa sit, vide Alexand. Trentacinq. plene hæc, per exempla, & varias interlocutorias, quæ vel in principio, seu præludiis iudiciorum, vel in medio, vel in fine

iudicii

iudicii proferuntur, explicantem, & hanc distinctionem de grauamine per interlocutoriam illato, quod per diffinitiuam sententiam reparari nō possit, tradentem, vt videlicet ab ea appellari possit, si perimat totum negotium; si vero totum negotium non perimat; quod appellare non liceat. *lib. 2. pract. resolut. tit. de appellat. resolut.* 13. In Camera autem Imperiali in recipienda appellatione ab interlocutoria, ius ciuile, non canonicum obseruatur, teste Gail. *lib. 1. obs. 129. num.* 1.]

304 DECIMOQVINTO † LIMITA, non procedere in causa, vbi agitur de decima: quia non appellatur à sententia lata in tali causa, text. est *in c. tua nobis.* 26. *& ibi gloss. de dec.* & Specul. *in titul. de appell.*

305 *§. in quibus, versicul.* 4. † DECIMOSEXTO LIMITA, non procedere in causa possessorii: quia à sententia lata in possessorio non appellatur, *l. 1. C. si de momen. poss. fue. appell.* & habet locum in omni possessorio, siue adipiscendæ, siue retinendæ, siue recuperandæ, secundum Bartol. ibi, & not. *in l. quisquis.* 6. *C. quor. appell. non recip.* & plene per Baldum *in l. 2. colum. 2. versicul. quæro, quæ est ratio? &c. de appell. recip.* & Angel. *in consil.* 107. quod tantum ideo est; quia sententia super possessorio, parit modicum præiudicium, ex quo grauamen potest reparari super petitorio, secundum Bartol. ibi. Verum istud declaratur hoc modo, scilicet vt non possit appellari ad effectum retardandæ executionis: ita dicit text. *in d. l.* 1. & ibi Bald. quia non obstante appellatione, fit executio; tamen potest appellari, & valet appellatio in effectu; quo ad deuoluendum negotium coram Iudice, ad quem: ita declarat Bar. *in d. l. 2. colum. 3. ff. de appell. recip.* & Bald. *in d. l.* 1. & Abb. *in c. cum ad sedem, colum. antepen. & pen. de restit. spol.* & tangit plene Phil. Dec. *in consil.* 28. licet ibi, *in 3. col.* dicat, quod indistincte non appellatur à possessorio, tamen magis communis conclusio est, quod intelligatur ad effectum retardandæ executionis, & ita seruatur in practica, maxime in hoc Regno, vt habetur *in decis.* 77. *in fin. consil. Neapol.* & tenet

306 Abb. *in consil. 55. colum. 1. in 2. volum.* † Quod tamen LIMITA primo procedere de iure Ciuili, secus iure Canonico; quia potest appellari à possessorio: ita tenet Lud. Roman. *in consil.* 324. *in princ.* Specul. *in titul. de appell. §. in quibus. versic.* 6. Archid. *in §. sunt quorum. 2. quæst.* 6. & Abb. *in d. c. cum ad sedem. colum. penult.* Pro hoc est text. *in Clem. 1. in fin. de seq poss. & fruct. & in c. ex conquestione. de restit. spol. & in c. significauerunt, de test.* Abb. *in d. consil. 55. colum. 1. in 2. volum.*

307 Secundo † LIMITA, non procedere in sententia sequestri faciendi; quia licet sit super possessione, potest tamen ab ea appellari, secundum Ang. *in con-*

308 *sil. 107. col.* 2. † Tertio LIMITA pcedere in ipsa diffinitiua lata in possessorio; secus in interlocutoria: quia ab omni interlocutoria, lata in possessorio ante sententiam, potest appellari; & ratio est; quia grauamen tale non pōt reparari per appellationē à diffinitiua, ex quo ab ea non appellatur, vt supra: ita singulariter tenet Ang. *in consil. 46. col fi. & consil.* 188. † Quarto notabiliter LIMITA procedere re- 309
spectu ipsius possessionis principalis, de qua litigatur; quia quo ad illam, nō suspenditur executio: secus autem si vltra possessionē fuit quis condemnatus ad expēsas, fructus, & interesse: quia quo ad ista accessoria, valet appellatio, ēt de iure ciuili, & suspēditur executio: ita tenet Bar. *in l. fin. §. iussus, in fi ff. de app.* & Bal. *in d. l. 1. col. 2. in fi. versic sed pone, &c. C. si de momē. poss. fue. app.* & est decisum expresse. *in decis. 77. consil. Neap. in fin.* [Adde Vincent. de Franc. *decis.* 288.]
Quinto † LIMITA, nisi grauamen illatum per 310
possessorium, esset tale, quod non posset reparari in petitorio, vt si essemus in casu, in quo non esset alicui consultum, nisi per retentionem Rei: secus, per exceptionem; tunc enim etiam de iure ciuili appellatur à possessorio, & impeditur executio: ita tenet Bar. *in l. 2. col. 2. ff de appell. recip.* & Abb. *in d. c. cum ad sedem, col. pen. in prin. de rest spol.* & Ang. *in l. 1. C. si de momen. poss fue. appell.* & Phil. Dec. *in consil. 28. colum. 2. per. l qui exceptionem. §. si pars. ff. de cond. indeb.* † Sexto LIMITA, quando iniuste, & sine 311
causa aufertur alicui possessio; quia potest appellare, secundum Abb. *in consil. 55. col. 1. in 2. volum.* & Angel. *in consil. 112. in 2 colum.* † Septimo per illationem 312
ex prædictis ego nouiter LIMITO, vt ista prohibitio appellationis in possessorio, procedat generaliter, vbi causa est modici præiudicii, & tractatur de possessione momentanea, scilicet quæ momento est duratura penes vincētem: vt quia sunt in promptu probationes super petitorio. Secus autem, vbi probatio petitorii esset difficilis, & sententia super possessorio traheret secum effectum perpetuum; quia tunc tractatur de magno præiudicio, & potest indistincte appellari ad impediendum executionem: ita sentit Abb. *in d. consil. 55. colum. 1. in 2. volum.* & Phil. Dec. *in d. consil.* 28 & Bart. *in d. l 2. colum. 2. & 3. ff. de appell. recip.* & Abb. *in d. c. cum ad sedem, colum. penult.* & Angel. & Doct. *in d. l. 1. C si de momen. possess. fue. app.* in quibus locis Doct. communiter ponderant modicitatem præiudicii in possessorio. Item tota schola Ciuilistarum se fundat super *d. l.* 1. quæ loquitur de possessione momentanea, vnde innuit; quod sit talis possessio, quæ de facili possit reuocari per probationes in petitorio, & per hoc ego nouiter infero, & credo dicere verum in istis litibus, quæ agitantur inter vniuersitates terrarum super possessoriis herbarum, nemorum, & aquarum, & aliarum rerum similium: quia vt plurimum propter temporis antiquitatem non solent habere instrumentum distinctionis territoriorum, vt per illa possit probari petitorium: solum fundant se super possessione; quia ita antiquitus fuit possessum; quo casu si succumbit vna vniuersitas in possessorio, est sibi impossibile habere probationes in petitorio, & sic ista sententia haberet effectum petitorii, &

rii, & est maximi præiudicii, per hoc dico indubitanter, quod à tali sententia potest appellari, & impeditur executio, sequendo maxime æquitatem iuris Canonici, quod permittit appellationem indistincte in possessorio: nam per ius Ciuile debet restringi in minus, quam potest, vt pulchre dicit Abb. *in d. consil.* 55. sed per ius Ciuile non reperitur restrictum, nisi in possessione momentanea: ergo non debet extendi ad possessionem longiori tempore duraturam, & hæc est noua & pulchra consideratio in terminis in casu, qui quotidie euenit, licet per inaduertentiam aliqui Iudices in Regno male id seruari faciant, accipientes valde generaliter, & extensiue illud dictum, quod à possessorio non appel-
313 latur, & male & iniuste faciunt per prædicta. † Octauo LIMITA non procedere, quando missio in possessionem est talis, quod missus interim lucratur fructus; quia potest appellari, sicut à sententia lata in petitorio, secundum Angel. *in consil.* 252.
314 Nono † LIMITA, non procedere in possessorio
315 misto, secundum Bald. *in consil. 366. in 3. volum.* † Decimo LIMITA, quando sententia super possessorio esset lata ex dolo, vel lata culpa iudicis, vel propter inimicitias: quia tunc potest appellari, secun-
316 dum Baldum *in consil.* 217. *in fin. in volum.* 2. † Vndecimo LIMITA, quando de possessorio tractaretur per viam contractus, & non per momentaneum iudicium; quia tunc potest appellari, secundum Bal. *in consil.* 210. *in fin. in* 5. *volum.*

[Quo ad appellationē à sententia lata super possessorio, communiter distinguunt doctores, ꝙ videlicet in possessorio summario, de iure ciuili non admittatur appellatio, neq; quoad effectū suspensiuū executionis, neq; quo ad effectū deuolutiuum; quia in eo de modico præiudicio agitur, Menoch. *de retin. poss. in vlt. remed. quæst.* 17. *n.* 48. *& in prælud. ad tract. de recup. poss. n.* 32. Iure autē canonico ab hoc summario possessorio permittatur appellatio, saltē quo ad effectum deuolutiuum. Benin. *decis.* 79. *n.* 6. per tex. *in § de possessione 2. quæst.* 6. In possessorio autem pleno, seu plenario, quidam volunt prohibitam esse appellationem. Dec. *cōs.* 28. & Osasc. *decis.* 25. alii vero permissam esse dicunt, saltem quoad effectum deuolutiuum, non vero quoad suspendendam executionē, Bar. *in l. 2 col. 2. de app. recip.* Bal. *in l. 2. col. fi. C. de Episc. aud.* Couar. *pract. quæst. cap.* 23 *n.* 1. Menoch. *de adipisc. poss. remed.* 9. *n.* 322. Alex. Trentacinq. *lib. 2. pract. resol. tit. de appell. resol.* 14. *num* 7. vbi alios insuper allegat, aitq; hanc sententiam probari *in l. vn.* in verb. *lata sententia sortitur effectum. C. si de mom. poss. fu. app.* Iure autem canonico dicunt, ꝙ in tali possessorio plenario appellari possit, tam quo ad effectū suspensiuū, quam deuolutiuum, per tex. *in Clem.* 1. vbi Card. *in* 1. *oppos. de sequest. poss. & fruct.* cum aliis allegatis à Trētacinq. *d. resol. n.* 21 verum Fach. *lib.* 1. *controuers. ca.* 75. putat tam iure ciuili, quā canonico appellari posse in causis possessoriis, quoad effectum deuolutiuum; non suspensiuūm l. vt executio suspendatur; quia ius ciuile *in l. vn. C. si de mom. poss. fu appell.* non dicit appellationem prohiberi, sed saltem latam sententiā effectum sortiri, & existimat hac in re nullū esse discrimen inter ius canon. & ciuile, cum nullus iuris canonici locus adferri possit, quo appellatio permissa esse dicatur quo ad effectum suspensiuum. vide Fachin. *d. loc.*]

DECIMOSEPTIMO, † PRINCIPALITER 317
LIMITA regulam principalem non procedere in actu, quē quis approbauit; quia ab eo appellare non pōt, *l. ab eo 3. C. quomod. & quando iud. & l. fi. C. de temp. app.* & not. Soc. *in cons.* 45. *col. pen. in fi. in* 1. *vol.* pro hoc est tex. *in l. ad solutionem. 5. C. de re iud.* vt quando accipit terminum ad soluendum, secundum Lud. Rom. *in cons. 9. in fine.* † DECIMOOCTAVO LIMITA nō 318
procedere, quando creditor agit hypothecaria ad auocandū pignus; quia si iudex pronunciat pignus debere restitui, non appellatur à tali pronuncia, ex quo est modici pręiudicii; quia soluto pretio pignus reuocatur in pristinum statum, secundum Abb. *in c. cum ad sedem. col. antep. in fi. de restit. spol.* † licet agens 319
hypothecaria, dicatur agere petitorio, & nō possessorio, secundum Petr. Phil. Cor. *in cons.* 190. *col.* 2. *in* 1. *vol.* † vbi idem dicit, quando agitur Saluiano inter- 320
dicto; quia non appellatur: & de huius dicti veritate vide Ias. *in § item Saluiana, col.* 15 *Insti. de act.* Bar. *in l. 1. ff. de Sal. interd. & in cons.* 210. *in fin. in* 5 *vol.* † Adde 321
tamen, ꝙ hodie in Regno hoc est expresse decisum, quando agitur in decreto assistentiæ, vigore instrumenti: quia si conceditur assistenti, non appellatur à tali decreto affirmatiuo; vt est ritus magnæ curiæ, *in n. 64. incip. item in causis duarum vnciarum, &c.* & est confirmatum per Regiam prag. quæ incipit: *Magnæ curiæ*, quia declarat hoc procedere ad effectum retardandæ executionis; quia non obstante appellatione fit executio, vt habetur plene *in decis. 261. consil. Neap.* vbi extēditur dispositio d. prag. & ritus magnæ curiæ non solum in decreto assistentiæ, verum etiā in omnibus aliis decretis affirmatiuis; quia ab illis nō appellatur: & quæ sint ista decreta, numerantur *in decis.* 261. sed de nullitate potest dici ad effectum retardandę executionis, vt dicitur *in d. prag.* adde tamen, ꝙ à secūdo decreto appellatur, licet non à primo, secundum Ang. *in cons.* 46. *&* 107. † DECIMO- 322
NONO LIMITA, non procedere in pronuncia de aperiendo testamentum, vel de mittendo scriptum herēdē in possessionem; quia ab eo non appellatur, *l. quisquis. 6. C. quor. app. non recip.* Sicut † dicimus de 323
interdicto quorum bonorum, in quo non appellatur, secundum Bar. *in l. 1. § fi. C. quor. bon.* † VIGESI- 324
MO LIMITA, non procedere in causa nominationis publici muneris, quod est vtilitate priuatum; vt si quis nominatur ad aliquam tutelam suscipiendā, vel ad aliud publicum munus; quia non potest appellari à tali nominatione, secundum Spec. *in tit. de appell. § in quibus. versicul septimo.* & est tex. *in l. 1. § si*

quis. ff. quando appel. sit. potest tamen nominatus, si habet iustam excusationem, se excusare infra quinquaginta dies, & si non admittatur excusatio; tunc potest appellare, vt *d. §. si quis.* & ita intelligitur tex. *in l. cum in vna §. tutor ff. de appell.* vt not. glo. *in d. §. si quis.* & gl. *in § qui enim, Instit. de excus. tut.* quod tamen intelligitur in illis muneribus, quæ sunt auctoritate publica, & vtilitate priuata, vt supra. Secus autem in muneribus publicis, auctoritate & vtilitate; quia in his potest appellari, *l. 2. C. de decur. lib.* 10. *l. hi qui. C. de appel l. 1. C. de tempor appel.* not. gl. *in d. §. qui enim.* Spec. *in d. § quibus. vers.* 7. adeo, quod si non appellat intra 10. dies, nō potest vlterius contradicere, secundum Ang. *in d. §. si quis.* vbi pulchre infert,
325 quod † si aliquis habet immunitatem, & exemptionē à collectis, eo ipso, ꝙ describitur in libro soluētium collectas, statim cū scit se describi, debet appellare intra 10. dies, alias si scit, & nō appellat, censeatur consentire, & suo priuilegio renunciare, & non potest vlterius cōtradicere: & illud dictum refert & sequitur Alex. *in cons. 101. col. 6. circa fin. in 1. vol.* quod not. quia est singulariter dictum, vnde poteris extrahere bonam cautelā in fauorem vniuersitatis, ad operādum, ꝙ ciuis exemptus perdat suam exemptionē, procuret vniuersitas, quod describatur in libro soluentiū, & notificet sibi qualiter est descriptus, & si non appellat intra 10. dies à die notitiæ, perdit priuilegium, & ipse forte non aduertet in appellando; quia nō fidit suo priuilegio, credens se posse illud quandocunq; producere: & sic rema-
326 nebit deceptus. † VIGESIMOPRIMO LIMITA, non procedere in causis minimis, & breuioribus; quia in illis non appellatur de iure ciuili, secus de iure Canonico, secundum Abb. Phil. & Card. *in c. de appellationibus. 11. extr. de appel.* & ibi tangunt rationē diuersitatis per tex. *in c. anteriorū. 2. quæst. 6. & in auth. nisi breuiores. C. de sent. ex breuic. reci.* Et quo ad hoc, q̄ dicantur causæ breuiores, vide Doct. *in locis præalleg.* & adde, quod hodie est decisum in Regno, quod in causis duarum vnciarum ciuiliter petitarum, non appellatur, vt est ritus magnæ curiæ, *in num.* 164. incipiens: *Item in causis, &c.* licet nunquam viderim illum ritum esse in obseruantia; imo totum cōtra-
327 rium seruat. Nec † obstat *l. & in maioribus. 20. C de appell.* quia ibi exponitur, maioribus, id est, criminalibus, minoribus, id est, ciuilibus, secundum gl.
328 ibi. VIGESIMOSECVNDO LIMITA, † non procedere in sentētia absolutoria, lata in causa criminali, ex mero officio, vel in processu facto ad denūciam: quia non appellatur ab huiusmodi sententia, vt dicit præallegatus ritus magnæ curię 164. qui incipit: *Item in causis, &c.* VIGESIMOTERTIO LI-
329 MITA, † non procedere in sententia torturæ irrogandæ in crimine, de quo constat per vnum testem de visu, & per publicam famam; quia non appellatur: ita habetur *in d. ritu magnæ curiæ* 164. qui incipit: *Item in causis, &c. iuncto ritu ante præcedenti* 162. qui incipit: *Item, si accusatur, &c.* VIGESIMOQVARTO LIMITA, † non procedere in omnibus causis, 330
requirentibus celeritatem, quæ sine dilatione expediuntur; quia in his non admittitur appellatio ad impediendam executionem, vt notat Spec. *in tit. de appellat. §. in quibus. versic.* 8. & Iason *in l. 1. colum. 1. ff. de feriis.* VIGESIMOQVINTO LIMITA † in eo, 331
qui condemnatur super actione ad exhibendum; quia non potest appellare, secundum Spec. *in d. §. in quibus, versic. sed nunquid in actione?* quod intellige, & declara, vt ibi per eum. VIGESIMOSEXTO LIMITA, quando † causa est decisa per iuramentum 332
delatum vel relatum; quia non potest appellari, tex. est, & ibi Bar. & Doct. *in l. generaliter. 12. §. sed iuramento. 1. C. de rebus creditis.* & Ias. *in repet. l. admonendi. colum. 21. de iureiurand.*

[Adde Fachineum idem tenentem, & defendentem, contra eos, qui in casu delati saltem iuramenti, non etiam relati id locum habere volunt; existimantes in casu relati, & præstiti iuramenti, si ex eo sententia cōtra referentē lata sit, eū appellare posse, sed male, vt apud eum videre licet, *lib. 1. controuers. iur. cap. 23.*]

VIGESIMOSEPTIMO LIMITA, † quādo Abbas, vel alius superior regularis vult corrigere subditum suum regularē de aliquo excessu; quia à tali correctione non pōt appellari, ex quo fit pro salute animæ ipsius correcti, *c. licet. 12. ff. de off. ord. c. ad nostram. 3. c. reprehensibilis. 26. in fi. & c. cum speciali. 61 in fi. de appell.* quod intellige, nisi corrigens excedat modū in corrigendo; quia tunc appellari pōt, expressa causa grauaminis, secundum gl. & Phil. *in d. c. ad nostram.* & est tex. *in c. de priore. 33. eod. tit.* Item † prædicta procedunt in Clerico regulari, sed in seculari est secus; quia ille potest appellare à correctione, vt notat Spec. *in d. §. in quibus. vers.* 11. nam † maior dicitur potestas Abbatis in monachū regularem, quā Episcopi in Clericum secularem: vt not. Abb. & Phil. *in d. c. ad nostram. & in d. c. reprehensibilis.* prædictis adde Felin. *in c. super literis. 20. colum. 11. vers. Decima regula, &c. de rescr.* & Calder. *in cons. 3. in titul. de appell.* VIGESIMOOCTAVO LIMITA, † nō procedere in causis, in quibus appellatio est prohibita per rescriptum Principis, vt quando Princeps committit causam, appellatione remota; quia tunc nō potest appellari, *l. 1. in fin & ibi gloss. & Bart. ff. à quib. appel. non licet. & c. pastoralis. 14. de appell.* in tantum, quod licet appelletur à sententia diffinitiua, potest ea tamen interim, appellatione remota, vel pendēte, executioni demandari, secundum Phil. *in d. c. pastoralis colum. 2. vers. quarto operatur, &c.* per text. *in c. pastoralis. §. præterea. de off. deleg.* nullus † autem potest 337
hanc clausulam in scriptis ponere nisi solus Princeps, vt dicit tex. *in d. l. in fin.* quod tamen intelligitur, quando remouetur appellatio à diffinitiua: Secus si ab interlocutoria; quia tunc etiam inferior à Principe potest vti dicta clausula, & potest tollere appel-

appellationem, secundum Bart. *in l. fin. C. de sent.* & Bartol. *in d. l. 1. § fin. ff. à quibus appell. non licet.* Verum dicit Bar. ibi, quod friuola tantum appellatio censetur remota, prout etiam tenet Ias. *in l. 4. §. si is pro quo, colum. 1 ff. quod quisque iuris.* & secundum hoc, ista clausula est frustratoria: quia sine ea appellatio friuola remouetur à iure, per tex. *in c. cum appellatio-*
338 *nibus. 5. de appell. lib. 6.* Quis autem † sit effectus huius clausulæ, *appellatione remota*, & quid operetur? vide plene per Philip. *in d. c. pastoralis, de appellat.* vbi plures effectus enumerat, & vide plenissime per Ioan. de Imol. *in d. l. 1. §. final. ff. à quibus appell. non licet.* vbi per 24. *colum.* tangit plene hanc materiam melius, quam alibi, & aliquid per Felin. *in c. causam, quæ. 18. col. penult. de rescript.* & Spec. *in tit. de appell. §. in*
339 *quibus, versicul. verum quia.* & inter alia † est sciendum, quod ista clausula, *appellatione remota*, nihil operatur in præiudicium tertii, & est tex. *in c. super eo. 15. & ibi Abb. de off. delegat.* & Bartol. *in d. l. 1. § fin.*
340 & Phil. *in d. c. pastoralis, colum. fin. in 7. quæst.* † Etsi opponeretur contra prædicta, quod appellatio est defensio, *c. cum speciali. §. porro. de appellat.* & Princeps non potest tollere defensiones, per ea, quæ habentur *in c. pastoralis. de re iud.* poteris respondere, quod contrarium procedit in defensione inducta à iure naturali, prout est citatio, sed appellatio est defensio iuris positiui, vnde potest tolli per Principem. Ita declarat Philip. *in d. c. pastoralis, colum. 7. in fine, versic. quæritur, &c.* Ioan. de Imol. *in d. l. 1. §. fin.* & Fel. *in rubr. de appell. colum. 3. in fin. & in c. 1. de rescript.* V I-
341 G E S I M O N O N O L I M I T A, † non procedere, quando quis renunciauit appellationi, quæ R E N V N C I A T I O P O T E S T F I E R I E X P R E S S E, & T A C I T E. Expresse fit, per verba expressa, & specifica, declarãtia ipsam renunciationem appellationis, & non inducitur renunciatio eo ipso, quod quis promittit stare sentẽtiæ iudicis, secundum Phil. *in c. ad hæc. 37. el 2. de appell.* & quod possit fieri renunciatio appellationis, est text. *in l. final. in fin. C. de tempor. appel. in l si quis libellos. 28. C. de appellat. in c. solicitudinem. 54. de appellat.* not. Andr. de Isern. *in c. 1. §. item sacramenta, colum. 5. in fine, de pac iuram. firmand.* & Socin. *in consil. 45. colum. 5. & 6. in 1. vol.*

[An, & in quib. causis partes per pactum appellationi futuræ, antequam sententia feratur, renunciare possint, & an talis renũciatio etiam procedat quo ad nullitatem, & laudi reductionẽ ad arbitriũ boni viri, Item in criminalibus, & in casu, quo de euidenti iniquitate constat, plene tractat Alex. Trẽtacinq. *lib. 2. pract. resol. de appell. resolut. 11.* quem vide.]

R E N V N C I A T I O V E R O T A C I T A P O T E S T P L V R I B V S M O D I S I N D V C I: P R I M O enim per D E S E R T I O N E M appellationis, & hic potes cumulare omnes modos, quos referam infra in vlti-
342 ma quæstione principali. S E C V N D O modo † inducitur renunciatio eo ipso, quod appellans post interpositam appellationem litigat adhuc coram iudice à quo; quia redeundo ad ipsum, cẽsetur appellationi renunciare, tex. est, & ibi per Phil *in d. c. solicitudinem. & in c. gratum. 20. de offic. delegat.* Q V O D T A M E N L I M I T A S E X N O T A B I L I B V S M O D I S, quos ponit Phil. *in d. c. solicitudinem.* & tangit idem Philip. *in c. cum teneamus. 17. in vltim. notab. de appell.* Eodem modo inducitur renunciatio eo ipso, quod appellans post appellationem adit alium iudicem superiorem, & non iudicem ad quem, secundum Abb. *in d. c. solicitudinem, col. 2. versicul. vlt. not. etiam illam, &c.* Et ex prædictis apparet differentia inter † reductionem ad arbitrium boni viri, & ap- 343
pellationem: quia ante sententiam non potest renunciari reductioni, per ea quæ plene habentur *in c. Quintauallis. 23. de iureiurand.* sed appellationi potest renunciari ante sententiam, vt *d. l. fin. in fi. C. de tempor. appell.* vt refert Phil. *in d. c. ad hæc. el 2. circa fin.* & habetur per Bald. & Ang. *in l. tale pactum. 40. § qui prouocauit. 1. ff. de pact.* plene per Ang. *in consil. 187.* vbi pulchre loquitur, & Paul. de Cast. *in cons. 260. col. 1. in 1. vol.* & in tãtum procedit dicta renunciatio, quod etiamsi renuncians adhuc esset intra decẽ dies datos ad appellandum, non posset vlterius appellare, secundum Card. *in Clem. 2. §. 1. in fi. de appell.* & Ioan. de Ana. *in cons. 50. colum. 1.* An † autem possit renun- 344
ciari nolente appellato? vide Felinum, tenentem, quod non, *in c. ex parte S. 12. col. 2. de rescript.*

[De hac quæstione, an videlicet, & quãdo appellans interpositæ appellationi, à definitiua, vel interlocutoria, etiam inuito appellato, renunciare possit, vide egregiam resolutionem Alex. Trentacinq. *pract. resolut. lib. 2. de appellat. resolut. 8.* vbi plene hanc quæstionem tractat.]

T R I G E S I M O L I M I T A, † non procedere in 345
appellatione friuola; quia ab omni actu est prohibita, nec debet admitti per iudicem, neque lex ipsam admittit, *c. cum appellationibus. 5 de appellat. libr. 6.* & not. Angel. *in consil. 140.* imo de iure Canonico ille, qui friuole appellat ab actu, potest per iudicem à quo excommunicari vt contumax, secundum Abbat. *in d. c. solicitudinem. 24. in 1. notab. de appellat.* vbi plus dicit, quod potest etiam mulctari, & lic[illegible] contra hoc videtur gloss. *in d. l. §. fin. ff. à quib. appellar. non licet.* quæ facit differentiam inter ius Canonicum & Ciuile. Dicit enim, quod de iure Canonico non punitur temere appellans, nisi suis expensis: secus de iure Ciuili, & illam gloss. sequuntur Abbas & Philip. & communiter Doctores *in c. 2 de appellat.* † Tamen debet 346
illa gloss. L I M I T A R I, scilicet, vt non puniatur pœna extrinseca, sed bene potest excommunicari, ob contumaciam; quia temere appellando arguit se contumacem. Item debet L I M I T A R I, vt non puniatur, nisi iudici videbitur ob eius calumniam, & manifestam temeritatem. Ita pulchre distinguit, & declarat Abbas *in d. c. 2. in 1. notab. de appell.* & ita debet intelligi, & limitari, quod notat

Bald. *in l. 2. colum. 1. C. de Episcop. aud.* vbi dicit, quod de iure Canonico temere appellans non punitur, quod debet intelligi, scilicet, pœna apposita in illa lege, quæ est quinquaginta librarum argenti, sed bene potest alia pœna mitiori puniri ad arbitrium iudicis, per ea quæ dicit Abb. *in d. c 2.* sed de iure Ciuili appellans friuole, punitur pœna 50. librarum argenti, vt est tex. & ibi Bal. *in d. l. 2. C. de Episcop. audien.* & tex. *in l. ab executione. 5. in fin. C. quorum appell. non recip.* SVPER HOC EST SCIENDVM, quod reperio TRES POENAS in hac materia proditas à iure Ciuili: VNA 50. librarum argenti, vt modo dixi: ALIA est pœna extraordinaria ad arbitriũ iudicis, *l. eos. 6. §. ne temere. 4. C. de appell.* ALIA est pœna amissionis causæ, & nota infamiæ, *l. à proconsulibus. 19. C. de appell.* quomodo autem debent irrogari dictæ pœnæ, ne videantur istæ leges adinuicem contrariari: Bar. *in d. l. à proconsulibus.* facit vnam distinctionem, videlicet: aut appellatio recipitur per iudicem à quo, & punitur extra ordinem, *per d. §. ne temere.* aut non recipitur, & punitur nota infamiæ, & amissione causæ, *per d. l. à proconsulib.* Aut quis appellat ab executione, & punitur pœna 50. librarum argenti, *per d. l. ab executione.* ita distinctio Bart. est defectiua; quia *in l. 2. C. de Episcop. aud.* non dicitur de appellatione ab executione; & tamen irrogatur illa pœna. Vnde ego magis clare concordando istas leges ita distinguo: Aut quis appellat ab interlocutoria friuole, aut à diffinitiua. Primo casu punitur pœna 50. librarum argenti, per text. *in d. l. 2.* vbi expresse loquitur Imperator de appellatione ante sententiam, & refert se ad decisa per *d. l. ab executione.* & declarat ibi gloss. *in ver. sanctio.* Idem probatur *in d. l ab executione. 5.* vbi loquitur de appellante ab executione, vel ab articulo, & sic de appellatione ab interlocutoria. Secundo casu, scilicet quãdo appellat à diffinitiua; & tunc subdistinguo, aut appellatio recipitur, aut non, secundum Bart. *in*
347 *d. l. à proconsulibus* vt supra retuli. QVÆ † AVTEM dicatur appellatio FRIVOLA, seu FRVSTRATORIA, vel TEMERARIA? Dic, quod dicitur illa, quæ interponitur sine legitima causa: vt quando quis appellat, vbi non est grauatus iniuste: & sic idẽ est dicere friuolam, quod vanam & inanem, & sine causa iusta interpositam, quæ nullum poterit sortiri iuris effectum: vt declarat Gem. *in d. c. cum appellationib. 5. col. 2. versic. quæro, quid importet, &c. de appell.*
348 *lib. 6.* & in tantum † lex habet odio huiusmodi appellationes friuolas, quod non solum introduxerit pœnas supradictas, verum etiam censetur fieri iniuria iudici à quo, quando friuole appellatur, adeo quod potest iudex agere actione iniuriarum, vt est gloss. sing. *in l. fin. in gl. si. C. quando prouoc. non est necesse.* & illam gl. sequitur Gem. *in d. c. cum appellationib. col. 2.* & Fel. *in c. 2. colum 1. de appell.* & est glo. expressa *in c. si quis præpostera, in gl. 2. dist. 50.* hoc not. pro limi-
349 tatione *l. & in maioribus. 20. C. de appell.* quæ dicit, quod is, qui appellat, non facit iniuriam iudici; quia debet intelligi, quando iuste appellat, non autem friuole: ita dicit gloss. *in d. l. fin.* TRIGESIMO PRIMO LIMITA, † non procedere in causa iuramenti in litem; quia à iuramento in breui non appellatur secundũ Bar. *in l. in actionibus. 5. in fin. ff. de in lit. iur.* & ibi Sal. & Ias. & communiter Mod. Innoc. Ant. de Butr. & Imol. *in c fin. quod met. caus.* quod tamen limitat Ias. *in d. l. in actionibus. in fin. col.* procedere de iure ciuili: secus de iure Canonico; quia potest appellari, sicut potest ab omni grauamine appellari, eo iure, *c. vt debitus. 59. de app.* TRIGESIMO SECVNDO LIMITA, † non procedere in sententia excommunicationis; quia ab ea non appellatur ad effectum retardandæ executionis. Item in sententia interdicti, secundum Spec *in tit. de appell. §. in quibus, versic. 17.* & per Abb. & Phil. *in c. pastoralis. 53. §. verum, de appellat.* & gloss. *in ver. suspendatur.* & ibi Abb. *in c. ad reprimendam. 8. de off. ordin.* & habetur *in c. qua fronte. 25. c. quæstioni. 21. de appell. & in c. per tuas. 40. de sent. excommuni.* & hanc materiam declara, & limita, vt plene dixi supra, *in 2. quæst. principali. 4. differentia, versic. quinto limita, &c.* TRIGESIMO OCTAVO LIMITA non procedere, † quãdo sententia est ipso iure nulla; quia ab ea nõ appellatur, sed de nullitate dicitur, vt in toto tit. *C. quand. prouoc. nõ est necesse.* & Spec. *in d. §. in quibus, vers. 18.* TRIGESIMO QVARTO LIMITA † non procedere in eo, qui in causa principali nihil produxit, neque probauit; quia si succumbit, non potest appellare, nisi ante omnia reficiat expensas aduersario, alias non auditur appellans, nisi probauerit se iuste impeditum: & ita seruatur in Regno, & de hoc est Regia pragmatica *in num. 27.* quæ incipit: *Qui in causa.* vbi plus cauetur, scilicet, quod victor debet satisdare de soluendis illis expensis, quas recipit, quandocunque iudex appellationis hoc iudicauerit. Item, limitatur non procedere in miserabilibus personis, vt ibi habetur. TRIGESIMO QVINTO LIMITA † non procedere, quando quis generaliter appellat ab omni grauamine, quod posset ei irrogari in aliqua causa, vel in aliis causis, quę poterunt contra eum intentari; nam ista dicitur appellatio generalis, & vaga, quæ nihil valet, & non admittitur, tex. est *in c. 2. & c consuluit. 18. el 2. de appell.* & licet de iure antiquo valuisset appellatio generalis facta respectu vnius causæ, vt dicitur *in d. c consuluit.* tamen hodie est correctum per *Clement. appellanti. 5. de appellat.* qua cauetur, quod in appellatione à grauamine, debet inseri causa, & illam solam causam expressam potest appellans prosequi: vnde si appellatur generaliter, ista appellatio non prodest, nisi quo ad causas grauaminis expensas, ita tenet Phil. *in d. c. consuluit. el 2.* quod nota; quia quotidie euenit, quod aliqui faciunt istas appellationes generales, ab omni grauamine, nulla causa expressa; quia illas non possunt de iure postea prosequi.

350
351
352
353
354

sequi. nam à grauamine non illato, nec communicato potest appellari, secundum Angel. *in consil.* 88.
355 TRIGESIMOSEXTO LIMITA, † non procedere in mandato facto alicui, quod in sua Ecclesia resideat: quia à tali mandato non appellat, nisi iusta causa & iustum impedimētum exprimatur in appellatione; text. est, & ibi gloss & Doct. *in c. peruenit.*
356 *28. el 2. de appellat.* TRIGESIMOSEPTIMO † LIMITA, non procedere in omni actu, qui fit secundum iuris dispositionem, & Canonicas sanctiones: quia à tali actu secundum leges celebrato, non appellatur: nam à iudice, iuris dispositionem, & decretum exequente, non potest appellari: quia talis appellatio est contra leges, text. *in c. consuluit. 29. el 3. de appellat.* & ista etiam est ratio præcedentis limitationis; quod tamen limita & declara, nisi in appellatione insereretur talis causa rationabilis, per quā specialiter in illo casu admitti deberet: quia tunc valet appellatio, & debet admitti, secundum Phil. *in d. c. consuluit. el 3. & in c. de priore. 31. eodem titul.* TRI-
357 GESIMOOCTAVO LIMITA, † non procedere in declaratione dationis termini ad producendum testes, & instrumenta, & ad probandum in causa feudali; quia à breuiatione, & modificatione dicti termini non potest appellari in Regno; imo appellans punitur ad pœnam quinquaginta florenorum auri, & appellatio non valet, nec retardat executionem: ita de hoc est ritus magnæ curiæ, *in num. 6.* qui incipit: *Item, quod termini, &c.* iuncto ritu præcedenti, qui expresse loquitur in causa feudali. TRIGESI-
358 MONONO LIMITA, † non procedere in decreto, quo iudex pronunciat aliquem haberi pro confesso, ex quo noluit comparere ad se examinādum, vt principalem, facto sibi mandato sub pœna confessi: nam à tali decreto non potest appellari in regno. Verum in vltima citatione, quæ fit, debet inseri totus tenor articulorum: ita de hoc est ritus magnæ curiæ, *in num.* 260. qui incipit: *Item seruat ipsa curia, quod si quis, &c.* Quid autem si de iure communi? vide Phil. Decium *in consil. 34 colum. 2. in princ.*
359 QVADRAGESIMO LIMITA, † non procedere in eo, qui est conuictus de furto manifesto, qui non potest appellare, secundum Andr. de Isern. *in titul. quæ sint regal. versic. & bona. colum. 10.* QVADRAGE-
360 SIMOPRIMO LIMITA, † non procedere, quando certa pœna irrogatur à lege pro aliquo delicto, & condemnatus de illo delicto fatetur se deliquisse, sed dicit se grauari; quia est nimis magna pœna, & propterea appellat: nam talis appellatio non admittitur, secundum Andr. de Isern. *in constitut. Intentionis. col. fin.* vbi ponit exemplum de pœna portationis armorum. Et potest hoc suaderi ratione; quia tunc iudex exequitur legem, quo casu non appellatur, vt dixi supra proxime *in 37. fallent.* & est generalis regula in iure, quod à lege generali appellari non potest. facit *l. prospexit. 12. ff. qui, & à quibus.* & vide Felin. *in c. cum non ab homine. 10. col. penult. & fin. de iud.* QVADRAGESIMOSECVNDO LIMITA, non † procedere in mandato facto alicui, vt declaret, an scriptura sit sua; quia appellare non potest, 361
secundum Bald. *in consil. 335. in 4 vol.* QVADRAGESIMOTERTIO LIMITA, † non procedere, quādo ordinarius delegauit aliquam causam, & postea 362
talem delegationem reuocat; quia à tali reuocatione non potest appellari, ex quo istud dependet ex mero arbitrio, & auctoritate delegantis, *l. iudicium soluitur. 58. ff. de iud.* ita tenet Bald. *in consil 3. in 5. vol.*
QVADRAGESIMOQVARTO LIMITA, † non procedere, quando aliqua causa est commissa conscientiæ alicuius; quia ab eius sententia lata secundum suam conscientiam non potest appellari, glos. est *in c statutum. 11. §. assessorem. de rescr. lib. 6.* tenet Pet. Phil. Corn. *in consil. 188. col. 2. in litera C. in 3. volum.* de cuius tamen dicti veritate, vide Bald. *in l. 1 C. de rebus credit.* Petr. Phil. Corn. *consil. 187. circa fin.* & vide plene per Felin. *in c. super his. col. 5. de accusat.* vbi etiam plene tangit, † quid si causa committitur arbitrio, 364 363
iudicis, vtrum tunc possit appellari ab eius sententia? & ponit regulam, quod sic, cum nonnullis fallentiis, de quibus ibi per eundem Felinum, *in c. significasti. 16. el 1. de homicid.* QVADRAGESIMOQVINTO LIMITA, † generaliter in omnibus casibus, in quibus aliquid committitur à lege, vel à superiore in potestate iudicis, & non in necessitate, vt quia potest aliquid facere, si vult, non tamen tenetur, *iuxta l. quidquid. 40. ff de iud.* quia tunc, si iudex illud non facit, non potest appellari, ex quo facere non tenebatur, secundum Felin. *in c. super his. 16. col. 5. de accusat.* 365

VLTIMO, † pro complemento huius materiæ SCIAS, quod in omnibus casibus prædictis, & aliis, qui in iure reperiri possint, in quibus non potest appellari à sententia diffinitiua, semper potest appellari ab interlocutoriis, quæ emergunt ante sententiam diffinitiuam, etiam de iure Ciuili: & ratio est; quia earum grauamen non speratur posse reparari per appellationem à diffinitiua; cum ab illa nō possit appellari. Ita multum notanter tenet Ang. *in consil. 46. & in consil. 188.* Item omnes † leges, quæ prohibent appellationem, sunt odiosæ; cum sint contra regulas iuris communis, quæ permittunt regulariter ab omni actu appellari, & ideo restringi debent, prout possunt; secundum Andr. de Isern. *in c 1. vers. & bona. colum. 10. quæ sint regal.* Sequitur quinta quæstio principalis. 366 367

VENIO ad quintam quæstionem principalem, & quæro, iuxta ordinem præpositum, † AD QVEM IVDICEM APPELLARI DEBEAT? super hac quęstione pono REGVLAM GENERALEM; quod appellatio debet fieri à minori iudice ad maiorem, proximum, & immediatum; non autem potest fieri ad æqualem, nec ad inferiorem, nec ad alium superiorem distantem, & non proximum; quia non potest appellari regulariter omisso medio: ita hæc omnia 368

omnia tenet Spec. *in titul. de appell. §. nunc tractemus. in princ.* & dixi supra *in 2. quaest. principali.* pro hoc est text. *in l. Imperatores. 21. ff. de appell.* & not. Ioan. de Anan. *in cons. 2.* ista ergo sit prima regula, quod appellari debeat à iudice gradatim, & sic ad proximum superiorem, vt plene traditur *in c. dilecti. 66. el 3. de appellat. & in constitut. Capitaneorum.* Istam † regulam
369 LIMITA PRIMO non procedere, quando appellatur ad Papam, quia semper potest appellari à quocunque iudice ad Papam, omisso medio, & hoc de iure Canonico, text. est *in c. ad Romanam. 2. quaest. 6. in c. si duobus. 7 & c. solicitudinem. 54. de appell.* not. Speculat. *in d. § nunc tractemus in prin.* Philip. *in d. c. si duobus. col. pen. & in d. c. dilecti. el 3.* vbi plene. Secus est de iure Ciuili; quia non potest appellari ad Principem omisso medio, *per d. l. Imperatores. 21. ff. de appellat.* tenet Ioan. de Anan. *in d. consil. 2.* Socin. *in cons. 39. colum. 4. in 4. vol.* & Doctor *in d. c. si duobus. & d. c. dilecti.* imo quando fit appellatio omisso medio, de iure Ciuili censetur facta ad proximum superiorem, secundum Bald *in consil. 89. in 3. volum.* Socin. *in d. consil. 39. col. 4. per l. 1. §. si quis in appellatione. 3. ff de appellat.* Philip. *in dict. c. dilecti. in 4. colum. versic. conclude, &c.* per Andr. de Isern. *in d. constit Capitaneorum.* Illud tamen, † quod dixi, posse appellari ad Papam, omis-
370 so medio, LIMITA in vno casu, scilicet, quando delegatus Papae causam subdelegat aliquid sibi reseruando; quia tunc à sententia subdelegati nō potest appellari ad Papam, sed debet appellari ad delegantem, textus est, & ibi Gemin. *in c. si delegatus. 7. §. fin. de offic. delegat. libr. 6.* & habetur *in c. cum te. 18. c. super quaestionum. 27. §. porro. de offic. delegat.* & per Philip. *in c. si duobus. 7. col. penult. versic sed limita, &c. de appellat.* Quae autem sit ratio diuersitatis inter ius Ciuile, & ius Canonicum, quare alterum permittat appellari ad Principem, omisso medio, & alterum non, vide Speculat. *in tit. de appellat. §. nunc tractemus. col. 1.* Et praedictam limitationem intellige & declara, dummodo excipiatur; quia tunc non valet appellatio ad Papam, omisso medio in casu praeposito, nec deuoluit negotium, stante exceptione opposita. Secus si non opponitur; quia tunc tenet appellatio, etiam in dicto casu ad Papam, secundum Philip. *in c. dilecti. el 3. col. 6. versic. 10. &c. cum sequent. de appellat.* Arch. *in c. si delegatus. 7.* & ibi etiam Gemin. *colum. 3. versic. sed quid si, &c. de offic. deleg. 6.* per dom. de Rota, *in decis. 387.* quae incipit, *si tres sunt, &c. in nouis.* & vide sex pulchras declarationes datas ad *dict. c. delegatus.* & ad hanc proximam limitationem per Philip. *in d. c. dilecti. colum. 6.* SECVNDO PRIN-
371 CIPALITER LIMITA, † non procedere in legato Papae; quia similiter ad eum potest appellari, omisso medio, secundum Abbat. *in d. c. dilecti. colum. penult. versic. extra gloss. &c.* & ibi etiam Philip. *colum. 6. versic. octaua limitatio, &c. & in d. c. si duobus. colum. penult. de appellat.* vbi idem dicit in Patriarcha, ad quem potest appellari, omisso medio. & idem tenet *in d. c. dilecti. col. 6. vers. nona limitatio, &c.* secundum Innocentium *in c. antiqua. de priuileg.* & Speculat. *in d §. nunc tractemus. vers. & nunquid, &c.* TERTIO LIMITA, † non procedere in SCHOLARI; quia 372
ex speciali priuilegio sibi concesso per Imperatorē, *per authent. habita. C. ne fil. pro patre.* potest scholaris appellare à quocunque iudice inferiori ad Imperatorem, omisso medio etiam de iure ciuili: ita tenet Bald. *in dict. authent. habita. colum. 4. versic. deinde sequitur, &c.* vbi dat duas specialitates SCHOLARIBVS contra ius commune. Prima est, vt possint ab omni grauamine appellare, quod iure Ciuili regulariter est prohibitum, *per l. 2 ff. de appell. recip.* Secunda est, vt possint appellare ad Principem omissis mediis, & istud dictum sequitur Phil. *in d. c. si duob. colum. penult. in fin.* & Alexand. *in l. 1. §. si quis. in addit. ad Bart. ff. de appell.* QVARTO LIMITA, non procedere, † quando fieret appellatio, omisso medio, 373
& non opponeretur: quia procedit appellatio, & valet processus; quia videntur partes consentire, & iurisdictionem prorogare, secundum Phil. *in d. c. dilecti. colum. 3. versic. in eadem, &c.* & ibi etiam Abb. *in 3. colum. vers. excipitur, &c.* Gemin. *in c. si delegatus. colum. 3. de offic. delegat. libr. 6.* & Rota *in decis. 387. in c. si tres, &c. in nouis.* QVINTO LIMITA, † non pro- 374
cedere, vbi extaret consuetudo appellandi, omisso medio; quia tunc valet appellatio auctoritate consuetudinis, text. est *in c. Romana. 3. §. 1. de appell. libr. 6.* & est gloss. *in d. c. dilecti.* & ibi Philip. *in 3. colum. versic. secunda limitatio, &c.* SEXTO † LIMITA, in omni- 375
bus casibus, in quibus proximior medius esset inhabilis, vel ratione suspicionis, vel excommunicationis, vel alterius inhabilitatis; quia tunc eo omisso potest appellari ad alium Superiorem; & potest esse exemplum, quando Episcopus recusatus, vt suspectus delegat causam; quia tunc à delegato non appellatur ad eundem Episcopum delegantem, propter suspicionem, sed potest adiri alius superior omisso medio, secundum Abbat. *in d. c. dilecti. colum. penult. vers nonus casus.* & ibi etiam Phil. *col. 5. versic. 6. & vers. seq.* SEPTIMO LIMITA, † quando Epi- 376
scopus litigaret cum eius subdito, quo casu eliguntur arbitri: nam à sententia istorum arbitrorum nō appellatur gradatim, sed ad Papam: gloss. est *in c. ab arbitris. 11. de offic. delegat. libr. 6.* & not. Abb. *in c. dilecti. col. penult.* & ibi etiam Phil. *in 4. colum. versic. 3. &c.* Idem est, quando appellatur ab arbitris electis super recusatione suspecti, vt *d. c. ab arbitris. 11. & c. cessante. 60. de appell.* OCTAVO LIMITA, non procedere hodie in regno; † quia potest à quocunq; iu- 377
dice appellari ad Regiam, vel ad magnam curiam Vicariae, omisso medio, vt est constit. Regni, quae incipit: *Cum noua.* & ibi gloss. & Matth. de Afflict. *in fin. col.* Probatur etiam in constit. *Appellationum tempora.* & per hoc videtur esse in Regno correcta dispositio *l. Imperatores. ff. de appellat.* vt dicit gloss. *in d constit. Cum noua.* & not. Andr. de Isern. *in const. officiorum.*

No-

378 NONO LIMITA, non procedere,† quando delegatus Principis subdelegat totam causam, nihil sibi reseruando; quia tunc à sententia subdelegati appellatur ad Principem, omisso medio: secus si subdelegans aliquid sibi reseruat, text. est *in c. super quæstionum. 27. §. porro.* & ibi Abb. & Doct. *de offic. delegat.* Secus est in subdelegato inferioris à Principe; quia tunc appellatur ad ipsum subdelegantem, secũdum Felin. & Doct. *in d. §. porro.* & Specul. plene *in tit. de appell. §. nunc tractemus. col. 2. & 3.* quod an sit verum, & quomodo procedat, vide quæ dixi supra *in 4. parte. in 5. distin. iudiciorum. versic. quarto differunt, &c.* vbi posuit veram conclusionem in hac materia. DECI-
379 MO LIMITA non procedere,† quando proximus superior esset absens longo impedimento impeditus, vel quando simul cum inferiore iudicauit: quia tunc appellatur ad alium superiorem, omisso medio, secundum Bart. *in l. 1. § si quis. col. fin. ff. de appell.* plures alias limitationes poteris videre per Abbat. & Phil. *in d. c. dilecti.* & per Felin. *in d. §. porro. colum. fin.*
380 SECVNDA PRINCIPALIS REGVLA † in hac materia est, quod à sententia Vicarii, seu substituti, non appellatur ad substituentem, puta Episcopum, ex quo est idem tribunal; sed appellatur ad superiorem substituentis, vt est textus secundum vnum intellectum, *in l. 1. §. ab eo. 1. & ibi Bart. ff. quis, & à quo appell.* idem Bart. *in l. præcipimus 32. in princ. C. de appellat.* tex. cum gl. *in c. Romana. 3 de appell. lib. 6 in c. non putamus. 2. de consuet. lib. 6.* & per Andr. de Isern. *in const. of-*
381 *ficiorum.* LIMITA PRIMO †, hoc procedere in Vicario generali: quia ille dicitur habere ordinariam iurisdictionem, quam habet Episcopus: secus, si esset aliquis deputatus Vicarius particularis in vna causa tantum, vel in vno loco particulari diœcesis, qui dicitur Vicarius foraneus, seu ruralis; quia tunc dicitur iste Vicarius habere delegatam iurisdictionem, & ab eo potest appellari ad Episcopum, vel ad alium substituentem, seu ad Vicarium generalem, va notat Card. *in constit. 2. in tit. de appell.* habetur *in d. c. Romana.* & ibi Gemin. & Doct. not. Card. *in Clem. 2. in 24. q. de rescript.* per ea quæ not. gloss. *in d. Clem. 2. in vers. foraneo.* Gem. *in c. 1. in 2. quæst. de offic. ord. lib. 6.* Felin. *in rubr. de offic delegat. colum. fin.* Alexand. *in rubr. ff. de offic. eius cui mand. est iurisdict. in penult. colum. in princ.* Ang. *in d. l. præcipimus. 32. C. de appell.* & dixi plene supra *in 5. distinct. iudiciorum.* & ibi vide. SECVN-
382 DO LIMITA, procedere † in appellatione: secus in restitutione in integrum, vel nullitate; quia potest intentari coram Episcopo, & econtra sententia Episcopi coram Vicario, secundum Phil. *in d. c.*
383 *dilecti. in 10. & 11. quæst.* TERTIO LIMITA † non procedere in Vicario Principis: quia ab eius sententia appellatur ad Principem, ex quo non reperitur alius superior, secundum Phil. *in d. c. dilecti. in 7. quæstio.* QVARTO LIMITA procedere in his, quæ de
384 iure communi † spectant ad Vicarium; quia dicitur Ordinarius. Secus in his, quæ non veniunt in generali commissione Vicariatus: nisi specialiter committantur: prout sunt causæ criminales, & cõferre beneficia, & similia; quia in his dicitur delegatus, & ab eo appellatur ad Episcopum committentem, ita dicit Felin. *in c. licet. 12. colum. 1. de offic. ordin. & in rubr. de offic. deleg. col. fin.* per ea quæ habentur *in c. 2. & c. fin. de off. vicar. lib. 6.* & dixi plene supra *in quinta distin. iudiciorum. in 1. & 2. chart.*

Et quia supra in præcedenti limitatione † dixi, 385
quod à Vicario particulari potest appellari ad Vicarium generalem, per hoc videtur extare conclusio, quod à delegato Episcopi potest appellari ad Vicarium Episcopi. Quod tamen intellige procedere, quando Episcopus esset absens à diœcesi: secus, si esset præsens: quia tunc esset omnino appellandum ad Episcopum, & non ad Vicarium, declarat Abb. *in d. c. dilecti. el 3. colum. 2. de appellat.* Sed verior est opinio, quod indistincte possit appellari ad Vicarium, vel ad Episcopum, ad arbitrium appellantis, siue sit absens, siue præsens Episcopus, vt est *decis. Rotæ 350. in nouis.* & Philip. *in d. c. dilecti. in 2. quæst.* TERTIA PRINCIPALIS REGVLA fit in hac
materia, quod † à sententia delegati appellatur ad 386
delegantem, & non ad alium superiorem, text. est *in leg. 1. in princip. ff. quis & à quibus appellandum. in l. Imperatores. 21. §. 1. ff. de appellat.* & ibi gloss. *in l. præcipimus. 32. §. hæc si. & ibi glos. C. de appell* not. Bart. *in d. l. 1. §. ab eo.* sed à sententia subdelegati, ad quem appellatur, dic quod sit differentia. Si delegatus subdelegat totam causam, appellatur ad primum delegantem, omisso medio. Si vero non delegat totam, sed aliquid sibi reseruat; & tunc appellatur ad ipsum subdelegantem proximum. Ista est communis conclusio, quæ traditur per gloss. & Doct. *in c. super quæstionum. 27. §. porro. de offic delegat.* quam tenui supra *in 5. distin. iudiciorum. versic 4. differunt. &c.* & est gloss. *in c. si is, cui. 10. de offic. delegat. libr. 6.*

[Fachineus *libr. 1. controuers. iur. cap. 78. littera D.* existimat, hac in re inter ius canonicum & ciuile, esse apertam diuersitatem; & quidem iure ciuili appellari ad delegantem, vel subdelegantem, *per l. Imperatores ff. de appellat. & relat. & l. 1 & 3. ff. qui & à quib.* Iure vero canonico, non ad delegantem, sed ad superiorem, per tex. *in c super quæstionum. §. porro. de offic. delegat.* si videlicet totam causam subdelegarit, nihil sibi reseruando. Si vero aliquid sibi reseruauerit, ad ipsum subdelegantem, *per c. si delegatus. de offic delegat.* vbi etiam ostendit, nullam esse antinomiam, seu contrarietatem, inter *l. 1. §. 1. ff. qui & à quib. appell. & l. 1. C. qui pro sua iurisd.* vt apud eum videre licet. An autem, sicut à commissariis Cæsaris, vigore der Außträg datis, immediate ad Camerã appellatur; ita etiam ab aliis cõmissariis, ad instãtiam partium, et priuatorum hominum, per meram delegationẽ à Cæsare datis, ad Camerã appelletur, an vero ad ipsum Imp. appellãdum, & in eius iudicio aulico causa ventilanda sit, vide Gail. *lib. 1. obs. 121. nu. 1. & 2.*]

Præ-

387 Prædictam regulam † limita non procedere in ca-
su, quando delegans esset suspectus, & ratione su-
spicionis causam delegauit alteri non suspecto, iux-
ta ea, quæ traduntur *in c. iudex ab Apostolica. 5. de offic.
delegat. lib. 6.* quia tunc non appellatur ad delegan-
tem, sed ad alium superiorem, omisso medio, vt ha-
betur plene per Doct. *in c. si quis contra clericum. 4. de
foro compet.* & per gloss. *in c. si is cui. 10. de offic. delegat.
lib. 6.* & Phil. *in cap. dilecti. el 2. colum. 5. versic. sexta li-
mitatio, &c. de appellat.* QVARTA REGVLA sit,
388 quod † vacante Imperio appellatur indistincte ad
Papam, omisso medio, ita tenet Abb. *in c. licet ex sus-
cepto. 10.* & ibi etiam Felin. *in 2. colum. de foro compet.*
389 QVINTA REGVLA sit, † quod si in aliqua ciui-
tate deest, vel abest iudex appellationis, potest ap-
pellari ad Decuriones, & primates illius ciuitatis,
secundum Bart. *in l. vbi absunt. 19 ff. de tutor. & curat.
dat. ab his, in l. quoties. 2. ff. ad municip.* & Bald. *in l. 2.
C. quando fisc. vel priuat. in 2. colum.* per text. quem di-
cit ad hoc esse singularem *in §. & hoc peruenit. in Au-
then. vt nulli iudic.* Felin. *in c. querelam. 10. colum. fin. de
iureiurand.* de cuius dicti veritate, vide plene Felin.
in rubr. de appellat. col. 4. & 5. Et not. illum text. *in d.
§. & hoc peruenit.* per quem habes quotidianam pra-
390 cticam, quando † Officialis ciuitatis facit aliquam
iniustitiam prohibendo aliquid fieri, quod de iure
prohiberi non potest: nam tunc potest haberi re-
cursus ad Episcopum ciuitatis, vel ad Decuriones,
vt prohibeant iudicem, & prouideant huic iniusti-
391 tiæ. SEXTA REGVLA sit, † quod si iudex laicus
committit causam Episcopo, à sententia non appel-
latur ad Papam, sed ad ipsum delegantem laicum,
vel ad eius superiorem laicum, secundum Bald. *in
Auth. si qui litigantium. circa fin. C. de Episc. audien.* SE-
392 PTIMA REGVLA † seu conclusio sit, quod quan-
do duo iudices pronunciauerunt super eadem cau-
sa, quorum vnus est laicus, & alter clericus, appel-
lari debet ad superiorem Ecclesiasticum: attento di-
gniori: ita dicit Bart. *in l. 1. §. si quis. colum. fin. ff. de
appellat.* & Alexan. *in consil. 186. incip. viso processu causæ
vertentis, &c. in 1. colum. in 2. volum.* & Salic. *in l. præci-
pimus. 32. C. de appell.* & Ias. *in l. imperium. 3. col. 4. ver-
sic. 4. facit, &c. ff. de iurisdict. omn. iud.* & Bald. *in rubric.
393 extr. de appell.* & idem † est, quando clericus & laicus
essent arbitratores; quia reductio fit ad superiorem
Ecclesiasticum, vt not. Lud. Rom. *in consil. 265.* & Ias.
in d. l. imperium. colum. 4. Prædictis adde, quæ in si-
mili notat Socin. *in consil. 12. col. 6. in 1. volum.* Ias. *in l.
si emancipati. 9. de collat.* & Felin. *in c. 1. col. 4. de præ-
394 script.* vbi singulariter dicit Felin. quod si † sunt plu-
ries inquisiti per iudicem secularem de aliquo cri-
mine, inter quos est vnus clericus, qui petit se re-
mitti ad Episcopum, possunt omnes alii inquisiti
laici petere se remitti ad Episcopum, occasione cle-
rici: & est notabile dictum, licet subdat Felin. ibi,
quod si Episcopus non puniuit laicos sufficienter,
posset postea iudex secularis eos iterum punire.

OCTAVA REGVLA est: quod † à decreto Decu- 395
rionum, seu primorum ciuitatis, potest appellari ad
Capitaneum seu Officialem ipsius ciuitatis, dum-
modo habeat merum & mixtum imperium, & non
sit creatus ab ipsis Decurionibus, sed ab alio supe-
riore: ita Bart. *in l. 1. §. solent. ff quando appell. sit.* & ibi
tenet Bar. quod † nemo potest esse iudex appellatio- 396
nis, nisi habeat merum & mixtum imperium; quia
appellatio est mixti imperii. NONA REGVLA est,
si iudex † laicus pronunciat se competentem in ali- 397
qua causa spirituali, debet à tali pronuncia appel-
lari ad Episcopum, & non ad superiorem laicum,
secundum Bald. *in consil. 44. in 2. volum.* DECIMA
REGVLA est, † quod in Regno à sentētia omnium 398
iudicum ordinariorum, quarumcunq; ciuitatum,
potest appellari ad magnam curiam Vicariæ, & si-
militer à sententia Regis, appellatur ad magnam
curiam, dummodo non sit de consiliariis: quia si
delegatus est de consiliariis, appellatur ad sacrum
consilium, & non ad magnam curiam: hoc proba-
tur *in constitut. Statuimus. la 2.* & ibi hoc expresse te-
net Matth. de Afflict. *in 5. not. & constitut. Cum noua.*

SEXTO principaliter † sequendo ordinem præ- 399
positum, QVÆRO, QVIBVS APPELLATIO-
NIBVS SIT DEFERENDVM, VEL NON? Su-
per hac quæstione facias REGVLAM GENERA-
LEM, quæ est affirmatiua, quod regulariter iudex
à quo, teneatur quamlibet appellationem admit-
tere, secundum Alexand. *in l. 1. colum. penult. ff. si quis
caut.* & si ipsam non admittit, seu non defert illi, pu-
nitur ad pœnam triginta librarum auri, text. est *in
l. quoniam iudices. 21. C de appellat. & in c. de priore.* &
ibi Phil. *de appellat.* vbi de iure Canonico iudex non
deferens, mittitur ad superiorem puniendus arbi-
trio superioris, sed de iure Ciuili est statuta pœna tri-
ginta librarum auri, vt *d. l. quoniam iudices. 21. & in l.
iudicibus. 24. C. de appellat.* not. Speculat. *in tit. de ap-
pellat. §. nunc dicamus. in princ.* Istam regulam limita
non procedere in omnibus casibus, in quibus ap-
pellatio est prohibita à iure, & in quibus iudex po-
test procedere appellatione pendente; quia in illis
non tenetur appellationi deferre, *c. cum appellatio-
nibus. 4. de appellat. libr. 6.* & per ea, quæ not. Doct. *in
d. c. de priore.* & qui sunt isti casus, potest satis aperte
colligi ex his, quæ dixi supra, *in 2. q. princip. vers. quar-
ta differentia in limitationibus prima regulæ.* & supra *in
4. qu. princ per totam.* cumulaui omnes casus, in qui-
bus prohibetur appellatio.

SEPTIMO, principaliter quæro, † QVID POS- 400
SIT FACERE IVDEX APPELLATIONE PEN-
DENTE? Dic, quod regula est negatiua, quod iu-
dex à quo, pendente appellatione, vel pendente de-
cendio dato ad appellandum, nihil potest inno-
uare in causa, vt est textus *in l. 1. & ibi Bartol. ff. nil
nouan. appell. pend. & in c. non solum. 7. de appell. libr. 6.*
imo innouata reuocantur per remedium attenta-
torum, vt not. plene Phil. *in c. consuluit. 18. el 2. & c. bo-
na*

401 *na.51.de appell.* Et circa istam † materiam attentatorum, scias vnam pulchram differentiam inter appellationem iudicialem & extraiudicialem; quia quando sumus in appellatione iudiciali, reuocantur omnia attentata, etiam quæ non sunt directo contra appellationem, sed in extraiudiciali reuocantur solum ea, quę sunt contra appellationem, & non alia: ita pulchre tenet Phil. *in c.1. in vlt. not. de ap-*
402 *pellat.* Item adde, quod † adhuc, vt attentata reuocentur, est necesse, quod appellatio fuerit intimata iudici & parti, alias iudex & pars semper possunt de iure procedere in causa, quando non habent notitiam appellationis, & ista attentata ab ignorãtibus appellationem non reuocantur: ita tenet Ant. de But. & Imol. *in c. fi. col. fi. de app.* & ibi etiam Phil. *in antep. col. vers. vltimo quæritur, &c* & potest peti reuoca-
403 tio attentatorum, † vsq; ad cõclusionem in causa, & nõ vltra, secundũ Phil. *in c. dilecti. 61. el 3 col. 2. de app.* & ibi ponit aliquas limitationes, in quibus attentata non reuocantur. Et de multis priuilegiis attentatorum, vide plene per eundẽ Phil. *in c. bonæ memoriæ. col. 4. & 5. de appell.* vbi etiam tenet, quod non potest fieri reuocatio attentatorum, nisi causa cognita, & parte citata, & Ph. Dec. *in consil. 20.* Item illud, quod dixi, quod debet appellatio esse intimata iudici, & parti ad hoc, vt attentata reuocentur, intellige in appellatione iudiciali, secus in extraiudiciali; quia in ea reuocantur, etiamsi non fuerit intimata, secundum Phil. *in c. bonæ memoriæ. 51. col. 13. versic.*
404 *Bona conclusio, &c. de appellat.* Item adde, † quod in tantum est priuilegiatum remedium attentatorũ, quod agenti, vt attentata reuocentur, non potest opponi exceptio excommunicationis, secundum
405 Phil. Dec *in consil. 200. col. fin. vers. 2.* Nec etiam † potest opponi exceptio proprietatis, secundum Card. *in d. c. bonæ. 51. col. 63. vers. not. ex tex. ibi. proprietatis, &c.*
406 *de appell.* Item, tenetur is, † qui attentauit, ad restitutionem fructuum, medio tempore perceptorum, à die interpositæ appellationis, secundum eundem Card. *in d. c. bonæ. col. 3. versic. nota ex text. ibi, tempore,*
407 *&c. 7.* Item, † ista attentata reuocantur duplici via. Vno modo implorando principaliter officium iudicis, ipsorum reuocatione: Secundo modo accessoriè, prosequendo appellationem, vt declarat Card. *in d. c. dilecti. el 3. col. 1. in tit. de appell.* Istam regulam huius quæstionis LIMITA, non procedere in omnibus casibus, quos numeraui supra *in 2. q. princ. versic quarta differentia, &c.* vbi plures limitationes cumulaui, in quibus iudex potest attentare, & procedere, pendente appellatione. Et similiter potes limitare in omnibus casibus, in quibus appellatio de iure est prohibita; quia non tenetur iudex illi deferre: prout plene istos casus cumulaui supra *in 4. quæst princ.* & ad ibi dicta me remitto.

OCTAVO & vlt. sequendo ordinem præpositũ,
408 quæro, † QVANDO, ET EX QVIBVS CAVSIS APPELLATIO DICATVR DESERTA? In hoc facias primo REGVLAM GENERALEM, quæ se habet, quòd iudex in dubio debet semper pronunciare appellationem non esse desertam; quia debet eligere viam mitiorem, per quam ius nõ remaneat peremptum litiganti, ita tenet Paul. de Castr. & ibi etiam Alex. *in pen. col.* Ias. *in l. 1. ff. si quis caut.* Philip. Dec. *in l. quoties nihil. 200. ff de reg. iur.* & Fel. *in c. significauerunt. 30. col. 1. de testib.* Quis † autem iudex pro- 409
nunciet super desertione appellationis, vtrum iudex à quo, vel iudex ad quem? supra dixi *in 2 q. princ. in versic. 4. different. 19. limit.* & ibi vide. Sed vbi casus est clarus, quod appellatio sit deserta, tunc iudex pronunciabit illam desertam, & perinde habetur, ac si appellatum non esset, vt habetur *in const. Appellationum tempora.* & not. gl. *in vers. executioni. in l. 2. C. de temp app* & Card. *in Clem. si appellatione. in 1. q. de appell.* Nec est necesse, quod opponatur de desertione; quia iudex potest ex officio, etiam parte non opponente, opponere & pronunciare appellationem esse desertam, vt not. Phil. *in c. ex ratione. 8. col. 20. versic. quo ad secundum dic, &c. de appellat.* vbi alleg. Bald. ad Spec. *in tit. de appell. vers. iudex ex officio, &c.* Qui † au- 410
tem dicuntur casus, in quibus appellatio efficitur deserta? Dic, quod multi sunt, qui possunt colligi ex variis librorum reuolutionibus. Et PRIMVS CASVS est, quando appellans non fuit prosecutus appellationem intra annum vel biennium, secundum formam *auth. ei qui appel. C. de temp app. & c. cum sit Romana 5. c. ex ratione. 8. & ibi plene per Dd. de appel* & dixi plene supra *in 3. q princip. vers sequitur modo videre de tertio tempore, &c.* nisi excusaretur aliqua iusta causa impedimento: vt ibi dixi. SECVNDVS CASVS est, † quando appellans non præsentauit 411
ꝓcessum iudici ad quem intra quinquaginta dies, & citari fecit partem; quia in Regno appellatio est deserta, *per d. const. Appellationum tempora.* & ibi Andr. de Isern. de quo dic, vt plene dixi supra *in 4. qu. princ. vers. sequitur modo videre de tertio tempore, &c.* habetur *in decis. 185. consil. Neap.* Adde tamen circa hoc, quod in sacro consil. Neapol. est stylus, quod si processus præsentatur post 50. dies, antequam sit pronunciatum appellationem esse desertam, reuidetur causa ex eisdem actis de æquitate, & pronunciatur bene, vel male esse iudicatum: ita de hoc est *dec. 244. in fine. consil. Neap & dec. 79.* Vnde cautela est, quod appellatus statim, cum videt elapsos 50. dies, compareat, & petat appellationem pronunciari desertam coram iudice ad quem; quia si postea præsentatur processus, appellatio reperitur deserta ipso iure, & iurisdictio deuoluta est iudici à quo, ita tenet Matt. de Affl. *in d. constit. Appellationum tempora. col. 4 in fine.* TERTIVS CASVS est, † si iudex à quo, statuit bre- 412
uiorem terminum ad prosequendum, quod potest facere, vt est textus *in c. personas. 4. in c. cum sit Romana. 5. in c. oblatæ. 57. & in c. reprehensibilis. 26. c. sæpe. 40. & ibi Dd de app.* & probatur *in d. constit. Appellationum tempora. vers. cæterum.* nam si intra terminũ statutum

non prosequitur, appellatio remanet deserta: de quo vide, quæ plene dixi supra *in 2. quæst. princ. versic. vigesimoprimo limita, &c.* vbi plene distinxi, & an, & quando iudex possit abbreuiare terminum prosequendi, ibi vide. Et per *d. versic. cæterum.* est cautum hodie in Regno, quod iudex ad quem, potest pro locorum distantia statuere terminum appellanti ad præsentandum processum coram se, & sic potest abbreuiare tempus quinquaginta dierum, non autem prorogare, vt ibi dicitur in text. & ex elapso tẽpore abbreuiato remanet appellatio deserta, licet nondum sint completi quinquaginta dies, ex quo iste terminus iudicis succedit in locum termini legalis; quia lex dat hanc potestatem iudici: ita tenet Matth. *in d. const. Appellationum tempora. col. 2.* & prædictis adde Card. *in Clem. constitutionem. §. insuper. in 1. quæst. de elect.*
413 LIMITA † tamen prædicta non procedere in persona, quæ potest petere restitutionem in integrum: quia licet non fuerit prosecuta appellationem intra quinquaginta dies, vel intra tempus sibi statutum à iudice; potest tamẽ intra quadriennium continuum petere restitutionem in integrum aduersus temporis lapsum, & restituetur ad tantum tempus, intra quantum fuit læsio, & de hoc est *decis. 175. cons. Neap.* & text. *in Clemen. 1. de restit. in integr.* Se-
414 cundo LIMITA, † non procedere, quando appellans fecit suam diligentiã intra quinquaginta dies, sed stetit per iudicem appellationis, vel per eius Secretarium, vel Auditorem, & noluit expedire literas intra terminum: quia tunc, stante dicto impedimẽto, potest appellationem prosequi: de hoc est *decis.*
415 *79. consil. Neap.* Tertio LIMITA, † non procedere in causis beneficialibus; quia in illis iudex non potest abbreuiare terminum iuris, nisi vtraque parte volente, & si abbreuiauit de facto, & labitur tempus à iudice statutum, non censetur deserta appellatio, nisi totus terminus iuris labatur: ita pulchre dicit Philip. *in c. cum sit. 5. in fin. col. de appell. in c. constitutus. 46. el 2. colum. 1. eod tit.* vbi plus dicit in hac materia, quod licet appellatio sit deserta per negligentiam partis, in causis beneficialibus; tamen nunquam censetur deserta quoad iudicem, & semper iudex potest supplere, & procedere ex officio, & inquirere de meritis causæ. QVARTVS CASVS est,
416 quando † appellans non petiit apostolos intra triginta dies; quia non obstante quod alias legitime appellauerit, remanet appellatio deserta ob nõ petitionem apostolorum, tex. *in Clem. quamuis. 4. de appell. in c. ab eod. 8. de appel. lib. 6. in l iudicibus. 24 C. de appell.* Bart. *in l. vnic. ff. de lib. dimiss.* & Lud. Rom. *in consil. 2.* Et hoc est de iure communi, sed in Regno, in curia singulari debent peti apostoli, sed non de necessitate intra triginta dies: sed sufficit, quod petantur & præsentẽtur intra quinquaginta dies, datos ad prosequendũ per const. Regni: ita tenet And. de Isern. *in d. const. Appellationum tempora.* & ibi etiam Matth. *in 7. col. in prin.* vnde remanet conclusio, quod hodie in Regno remanet appellatio deserta, si non fuerint petiti apostoli; saltem intra triginta dies: de qua materia dic, vt plene dixi supra *in 7. quæst. princ. vers. viso primo tempore appellandi, &c.*

[In Camera Imperiali valet appellatio, & recipitur, etiamsi apostoli, vel libellus dimissorius, petitus non sit, ex ordinat. Cameræ *part. 2. tit. 20. §. 1.* teste Gail. *lib 1. obs. 139. in fin.*]

Collige † ergo sub compendio, quod hodie in 417
Regno appellans debet omnia ista expedire copulatiue intra quinquaginta dies, videlicet præsentare appellationem, & processum, & apostolos iudici ad quem, facere citari partem ad prosequendum, & habere respõsum congruum à iudice appellationis, & licentiatus recedere: vt dicit Andr. de Isern. *ibid. in penult. & fin. colum.* Alias si vnum ex istis deficit, appellatio remanet deserta: vt declarat Matth. *in d. constit. Appellationum tempora in 10. not.* & ibi probatur *in tex. in fin.* iuncta declaratione, quam facit ibi Andr. de Isern. Et prædictis adde Felin. *in c. personas. 4. de appellat.* vbi dicit, apostolos esse partem appellationis, & sic non videtur appellãsse, qui apostolos non petit. Adde tamen, quod † hodie in Re- 418
gno, non est necesse petere apostolos instanter, & instantissime, prout dicit *Clem quamuis. 2. de appellat.* sed sufficit, quod simpliciter, & semel petantur: secundum Matth. *in d. constit. Appellationum tempora. colum. 7. in princ. in 9. not.* QVINTVS CASVS EST, si appellans † fecit diligentiam in prosequendo, & 419
adiuit iudicem appellationis, & non potuit prosequi propter absentiam iudicis: nam licet fecerit quidquid potuit, & fuerit protestatus, quod per eum non staret, prodest tantum sibi hoc impedimẽtum durante absẽtia. Si tamen iudex reuersus fuit, debet appellans iterum instare, & cum importunitate solicitare iudicem, alias eo reuerso, si non solicitetur; ex tunc efficitur deserta appellatio, non obstante priori impedimento: ita tenet Alex. *in consil. 19. col. 2. & 3. & in 1. volum.* vbi idem dicit, quando statutum dictaret, quod causa appellationis committatur, & decidatur intra tot dies: quia si appellans non solicitat causam committi, censetur deserta appellatio, cui adde Paul. de Castr. *in consil. 135. in 2. volum.* & Petr. Phil. Corn. *in consil. 44. col. 3. in 2. vol.* SEXTVS CASVS est, † si iudex statuit termi- 420
num appellanti ad recipiendum apostolos pro tali die, & appellans non comparuit in illa die, censetur deserta appellatio, etiamsi iudex non venerit illa die ad locum: quo casu etiamsi comparuisset appellans, non potuisset illos habere: nam non curatur de præsentia iudicis, sed tantum lex considerat diligentiam appellantis, qui debet summa ope niti: vnde debet comparere, & protestari, quod per eum non stet: alias appellatio efficitur deserta: ita tenet Card. *in Clem. quamuis. §. fin. in 1. quæst. de appell.* quod nota: quia prima facie quilibet responderet in contrarium, propter iudicis absentiam. SEPTIMVS

421 NVS CASVS est, † quando aliquis appellauit ab interlocutoria, & iudex nō admisit appellationem, debet etiam ab ista non admissione appellare, alias appellatio censetur deserta, & nō potest grauamen reparari per appellationem à diffinitiua, secundum Card. *in Clem.1.col.4.vers.& ex hac gloss. &c.de dolo; & contumac.* & Innoc. *in c.pastoralis.28.col.1.super gloss. in versic.suspendatur.de offic.deleg.* & Matth. *in suis not. in 22.notab.*quod nota; quia poteris per hoc sæpius appellantem illaqueari facere. OCTAVVS CASVS
422 est, † quando appellans pendente appellatione aliquid innouat, seu attentat in præiudicium aduersarii, vt quia ipsum spoliat: nam ex hoc ipso censetur appellationem deserere, & illi renunciare, ex quo suæmet appellationi non defert, vnde qualitercunque faciat actum contra appellationem, censetur illam deserere: ita tenet Bald. *in c.ex parte Adæ.7.colum pen.vers.item scias, &c.de testib.* Abb. *in c.ex parte S.12.col.2.versic.pro declaratione, &c.de rescr.* Ang. *in l.fin. C.de temp.appell.* Matth. *in suis notab. in* 27. est text. & ibi per Doct. *in c.an sit.24.de appell.* NONVS CASVS
423 est, † quando appellans post interpositam appellationem accipit terminum ad soluendum id, quod erat in sententia pronunciatum, vt solueret: quia hoc ipso censetur appellationem deserere, & sententiæ acquiescere: casus est *in l ad solutionem.5.& ibi Bald. C.de re iud.* & Lud.Rom. *in consil.19.in fin.* DE-
424 CIMVS CASVS † est, quando is, qui appellat post interpositam appellationem, litigat adhuc coram iudice à quo; quia per hoc censetur appellationem deserere, & illi renunciare, text. est *in c.solicitudinem.54.de appell.* & not.Abb. *in c.gratum.20.de offic. deleg.in 2.col.* Quod tamen intellige, & declara, quando litigat post appellationem: secus si ante appellationem, puta intra tempus appellandi, secundum Abb.
425 *in d.c.gratū.* † Item intellige, quando facit actum incompatibilem, & contrarium appellationi: secus, si facit aliquem actum coram iudice à quo, tendentem ad maiorem corroborationem suæ appellationis: vt quia requirit ipsum, vt non procedat ad executionem, quia tunc non censetur renunciare appellationi: ita de hoc est *decis. Rotæ in nouis. in decis.475.incip. si ille, qui à sententia, &c.* & tenet Abb. *in cap. quæstioni.21.de appell. in c.cum venissent.3.de eo, qui mit. in poss.* & plene per Phil. *in d. c. solicitudinem. col.4.& 5.* generaliter quando appellans ad iudicem à quo, super innouatis & attentatis, non videtur renunciare appellationi, secundum Abb. *in c. cum teneamus.17.in 2.not. de app.* Plures alios casus potest diligens perquisitor inuestigare assiduo studio: sed pro nunc istos decem, tanquam magis quotidianos, dixisse sufficiat. Et per hæc remaneat expeditus iste secundus actus huius vltimę partis iudicii, in quo fuit copiose tractata materia appellationis, quo ad capita magis principalia. Sequitur tertius, & vltimus actus, scilicet de Executione. LAVS DEO. *Robert. Marant.Ven.V.I.D.*

De Executione sententiæ, summo actu iudicii. Quando huic sit locus, à quo, quoue ordine. In quibus rebus, & contra quas personas competat. In summa, ex quibus causis ea possit impediri.

TERTIVS ET VLTIMVS ACTVS.

SVMMARIA.

1 *Sententia mandatur executioni, postquam transiuit in rem iudicatam.*
2 *Sententia executioni mandatur ab eodem iudice, qui eam tulit.*
3 *Sententia valida executioni mandatur, sed non inualida.*
4 *Iudex ordinarius exequitur sententiam ab eodem delegato.*
5 *Sententiam suam arbiter non exequitur, sed iudex ordinarius.*
6 *Iudex appellationis mandat executioni sententiam appellationis.*
7 *Sententia exequitur per iudicem à quo, appellatione deserta.*
8 *Sententiæ executio quo ordine fiat.*
9 *Debitor non habens bona sufficientia, carceratur.*
10 *Sententia mandatur executioni secundum statuta loci.*
11 *Bona minus damnosa in executione capi debent.*
12 *Debitor fiscalis, sine alia executione personaliter capitur.*
13 *Ordo* l.à diuo Pio.§. in venditione. ff. de re iudic. *in actione personali solum seruatur. Secus in hypothecaria.*
14 *In executione sententiæ interlocutoriæ non seruatur ordo illius* §. in venditione.
15 *Executio contra pupillum, primo in nominibus debitorum fieri debet.*
16 *Citatio requiritur in executione sententiæ per appellationem desertæ.*
17 *Citatio non requiritur in executione facienda, super eadem re, super qua lata fuit sententia, nisi fiat appellatione deserta.*
18 *Citatio requiritur in executione, quæ fit contra condemnati successorem, vel per iudicem in officio successorem.*
19 *Executio sententiæ in ciuilibus qualiter fiat.*
20 *Datio in solutum in aliqua parte plus debito facta, in totum vitiatur.*
Fallit in tenuta vigore pacti executiui data, & cum actione reali agitur.
21 *Citatio partis in taxatione expensarum requiritur.*
22 *Appellatio ab immoderata expensarum taxatione.*
23 *Capi potest persona in executione sententiæ, vt bona sua indicet.*

TERTIUS † & vltimus actus principalis, qui in iudicio emergit, est EXECVTIO: nam lata sententia, & ea transita in rem iudicatam debet fieri ipsius executio; quia alias frustra ferrentur sententiæ, nisi debitæ mandarentur executioni: *c. quod ad consultationem.* 15. *de re iud.* not. gloss. *in rubric. C. de execut. rei iudic.* & Andr. de Isern. *in constit. Dilationes. col.* 2. *circa fin.* Et quia hæc materia longa est, & per varios iuris titulos ac leges dispersa, solum reassumam ipsam breuiter, & succincte per QVATVOR QVÆSTIONES principales, quantum ad casus magis quotidianos in practica, quibus expeditis imponetur finis huic tractatui. Et prima quæstio erit, quę sententiæ mereantur executioni demandari, & à quibus iudicibus. Secunda quæstio erit, quo ordine, & qualiter sit faciēda executio. Tertia quęstio erit, in quibus rebus, & contra quas personas possit fieri executio. Quarta, & vltima quæstio erit, ex quibus causis executio impediri possit. 1

VENIO † AD PRIMAM QVÆST. PRINCIPALEM. Et quæro, QVÆ SENTENTIÆ MEREAN- 2

REANTVR EXECVTIONI DEMANDARI, ET à QVIBVS IVDICIBVS? Ista quæstio est bimembris, vnde pono responsionē, & regulam ad vtrumque membrum, videlicet. REGVLA est, ꝙ omnis sententia potest executioni demandari, postquam transiuit in rem iudicatam, & ab eodem Iudice, qui eam tulit, vt *d.c.quod ad consultationem.*15.*l. cum quadam puella.*19.*ff.de iur.omn.iud.* Nam sententia habet executionem paratam, *l.minor 25.annis, cui fideicommissum.*40.*ff. de minorib.*

[Hæc Regula, quod videlicet sentētia ab eodem Iudice, qui eam tulit, exequi, & vbi cœptum est iudicium, ibi etiam terminari debeat, locum nō habet, cum iure communi, vel statutario executio ad alium Iudicem spectat, teste Viuio, *com.opin.lib* 1.*op.*400.*n.*3. deinde etiam non habet locum in executiuis, cum executiue, & non ordinarie proceditur. Nam in executiuis, cum executiue proceditur, potest quis variare iudicium, & intentare diuersas vias executiuas, non solum coram eodem Iudice, sed etiam coram alio, & diuerso Iudice, & in alio loco. de quo vide Alex. Trentacinq. *lib.*2.*pract. resolut.tit. de Iudiciis.resolut.*10.]

3 LIMITA † PRIMO, hanc regulam procedere in sententia valida: secus in sententia nulla; quia non meretur executionem, *l* 4 §.*condemnatum.*6. *& ibi Bar. Alex. & Doct.ff. de re iud.l. si cum nulla* 58.*eo.tit.* est gl.*in l.*2 *C.de edict.diui Adr.tol.* Bar. *in l.*1.*C.de execut.rei iud.* Bal.*in authen.quæ supplicatio.C.de prec. Imp. offer.* Ang.*in l.*1.*ff.nil nou.app.pend. & dic*, vbi habetur

4 plene per Moder *in d.*§.*condemnatum.* † SECVNDO LIMITA, procedere in Iudice ordinario; secus in sententia delegati; quia nō potest executioni mandari per ipsum delegatum, sed debet eius executio fieri per delegantem, *l.à diuo Pio.*15.*in princ.& ibi Bar. & Doct.ff.de re iud.l.properandum.*13 §.*sin autem reus.*3. *C.de iud.* not.Abb.*in c.si quis contra clericum.*4.*col.fi.de foro comp.* dixi plenius supra *in* 4.*parte, in* 5.*distin.versic.decimooctauo differunt.* & ibi limitatur non procedere

5 in delegato Principis. † TERTIO LIMITA, non procedere in sententia arbitri; quia non potest executioni mandari per ipsum arbitrum, sed per iudicem ordinarium, qui est Iudex rei conuenti, tex. est *in l cum antea.*5. *& ibi Bal. colum.fin. versic. vlterius nota, &c. C.de arbit.* not. Bar *in l.non ex omnibus.*39.*ff. de arbit.* gl. & Doct.*in d.l.à diuo Pio.*15.*in princ.* Quod

6 procedit etiam in sententia arbitrorum iuris, secundum Bald. *in l.fin. in* 9 *not. C.de iud.* † QVARTO LIMITA in sententia, à qua est appellatum; quia si confirmatur, non mandatur executioni per primum Iudicem à quo, sed per Iudicem ad quem: & sic Iudex appellationis exequitur, secundum Bart. *in l.eos.*6.*in fin.illius prin & in l.præcipimus.*32.§. *officiis.*

7 *C.de appell.* † nisi appellatio sit deserta; quia tunc executio fit per Iudicem à quo, secundum Bar.Bal. & Doct. *in l. si contra.*8.*C. de appell. & in d.*§. *officiis.*& Bald. *in auth. si quis litigantium. C. de Episcop. audien.*

Reliqua pertinentia ad materiam huius quæst. dicam infra *in* 4. *& vlt.q principali.*

SECVNDO † PRINCIPALITER quæro: QVO ORDINE, ET QVALITER SIT FACIENDA EXECVTIO? In hoc est sciendum, quod executio petitur altero de DVOBVS MODIS, scilic. vel per ACTIONEM in factum orientem ex sententia, iuxta tex.cum ibi not. per Doct.*in l.miles.*6. §. *iudicati.*3.*ff.de re iud.* vel per OFFICIVM IVDICIS: vt declarat And. de Isern. *in constit.Dilationes.col.*2.*in fi.* & ibi dicit, quod MELIVS est petere eam officio Iudicis: quia tunc non requiritur libellus, neque litis contestatio. SECVS, quando petitur iure actionis; quia esset necesse formare nouum processum, & not.Alex.*in cons.*50 *col.*3.*in prin.in* 2.*vol.* Hoc præsupposito dicēdum est, quo ad responsionem quæstioni faciendam, quod in executione sententiæ in ciuilibus debet seruari ordo traditus per *l. à diuo Pio.* 15.§. *in venditione.* 2.*ff. de re iud.* scilicet vt primo capiantur mobilia, & deinde stabilia, & postea nomina debitorum, & his deficientibus, vltimo loco deuenitur ad capturam personæ. † Non enim debet 9
capi persona pro debito, nisi prius excussis bonis, secundū Bar.*in l.*3.§.*tutores.& ibi etiam gl.de susp. tut.* s. quando facta excussione bona non reperiuntur sufficientia: vt not. Abb.*in c.quod ad consultationem.* 15.*col.*6.*in fin.de re iud.* Bal.*in l.*1 *in fi. C. de iur. & fact.ignor.* Par.*in tract synd.in vers.captura,in princ.* Bal. *in c. tua.*3.*vt lite non contest.*& Alex *in d.*§.*in venditione, col.* 3.*&* 4. Alias autem nō valet executio, si peruertitur ordo prædictus, secundum Imol. & Alexand. *in d.*§.*in venditione,col.*3.& Fel.*d.c. quod ad consultationem, col.*9.*de re iud.* quidquid dicat Abb. ibi, qui dicit valere executionem, nisi appelletur, & Bar.*in d.*§.*venditione.* nam verius est, vt dicamus, ꝙ ille §.*in venditione.* ponit formam, à qua recedi non debet, secundum Alex. & Imol.ibi, & Fel. vbi supra habetur *in decis.*308.*cons. Neap.* † Itē, quando fit executio, debent, 10
vbi fit, seruari statuta loci, vt notat Ias.*in l.cum quadam puella pen.col.fi.ff.de iur.om.iud.* vide tamen And. de Isern.*in const. Dilationes,col.*3.*in fi.* vbi tenet, quod valet executio, non seruato ordine: sed debet appellari, potest tamē intelligi, quando nuncius peruertit ordinem; secus, si Iudex in commissione peruertit; quia propter expressum iuris errorē, esset nulla executio: ꝙ ēt tenet Matt.*in d.const.Dilationes.col.*10.

[Adde Alex. Trentacinq. *lib* 2.*pract.resolut.tit.de execut.resol.*2.*n.*3.*& seqq.* vbi ad hanc quæstionē: An videlicet executio, facta prius in bonis immobilib. & non in mobilibus, contra formam *l.à. diuo Pio.*§. *in venditione ff. de re iud.* sit nulla; an vero valida, ita vt necesse sit appellare? recenset dissentientes Dd. opiniones, & rem hac distinctione determinat, vt videlicet, si executio ita facta sit ab ipso Iudice, valeat; si non appelletur; quia cum lex mādat aliquid fieri certo modo seruato, licet is non seruetur, actus tamen non est ipso iure nullus, si in lege non sit adiecta

iecta clausula annullatiua, Bald. & Salic. *in l. statutis. C. de sent. ex breuic. recitand.* & communiter Dd. *in l. 1. ff. de lib. & posth.* si vero executio ita facta sit à mero executore, dicit eam esse nullam, secundum Alexand. *consil. 5. colum. 2. volum. 2.* & Abbat. *consil. 3. colum. 10. versicul. 11. quæst. volum. 2.* asserentes hanc esse communem opinionem, & alios ab ipso allegatos; quia talis executor aliter faciendo, quam ei à Iudice fuerat mandatum, videtur excessisse fines mandati, vt ait Rol. à Vall. *consil. 32. n. 31. volum. 1.* vide etiam ad prædictam quæstionem Viuium *com. opin. lib. 3. opin. 1011.*]

11 Item † debet in tali executione adhiberi alius ordo, scilicet vt capiantur ea prius, quæ sunt debitori minus damnosa, gloss. est *d. §. in venditione, in ver. animalia* & licet illa gloss. quæ communiter approbatur, ibi, sequatur tantum de mobilibus: tamen Alex. ibi extendit eam etiam ad immobilia, vt in eis etiam habeatur ratio ad minus damnosa: quod tenet etiam Bald. *in l. ordo. 3. C. de exec. rei iud.* & gloss. *in l. quamdiu. 6. C. de distr. pig.* Quod tamen intellige, quando executio fit coacte, post sententiam, sed quando debitor ante sententiam offerret sponte dare bona sua in solutum creditori, tunc posset creditor eligere meliora: ita loquitur *auth. hoc nisi. C. de sol.* prout declarat Alex. *in d. §. in venditione, col. 1.* & potest tunc compelli creditor, accipere, secundum Bald. *in d. l. ordo. vers. quæro quid si creditore.*

[Idem etiam dicendum est, cum debitor post sententiam, vult soluere, & parata pecunia destitutus, nec emptorem rerum suarum immobilium inueniens, secundū *Auth. hoc nisi. C. de solut.* offert creditori bona sua immobilia, iusto pretio æstimāda, in solutū, & sic speciē pro quantitate, cogitur n. tū creditor bona ita oblata, secundum dispositionem *d. auth. hoc nisi.* acceptare, siue ante, siue post sententiam oblatio fiat, secundum Bald. *in l. ordo. vers. quæro, quid si creditor. C. de execut. rei iud.* & alios allegatos à Trentacinq. *lib. 2. pract. resolut. tit. de execut. resolut. 2. num. 18.* nisi forte debitor quantitatis seu pecuniæ, prius renunciasset beneficio *d. auth. hoc nisi.* ac omni legum auxilio maxime interueniente iuramento. Vincent. de Franch. *decis. 18.* si vero debitor post sententiam nolit soluere, & ad executionem contra ipsum procedatur; tunc obseruandus est ordo *l. à D. Pio. §. in venditione. ff. de re iudic.* Alex. Trentacinq. *d. resol. 2. num. 19.*]

12 Limita † tamen prædicta non procedere in debitore fiscali; quia potest capi de persona, etiam nulla facta excussione in bonis, text. est *in l. nemo.*
13 *2. C. de exact. trib. lib. 10. titul. 19.* † Secvndo Limita, non procedere, quando agitur actione hypothecaria: quia tunc in executione non seruatur dictus ordo, sed solum seruatur in actione personali: ita tenet Salic. *in l. nomen. 4. C. quæ res pign. oblig. possit.* Socin. *in consil. 158. colum. 8. in fin. in 2. volum.*
14 Tertio Limita † non procedere, quando executio fieret auctoritate sententiæ interlocutoriæ, puta propter contumaciam; quia tunc non seruatur talis ordo illius *§. in venditione*, gl. est *in §. si vero, in auth. de exhib. reis. Nou. 53.* Bald. *in l. 2. colum. 3. versicul. tertio quæritur. ff. si ex no. cau. aga. & in l. 2. colum. 1. in fin. versic. deinde reuoco, &c. C. quando fisc. vel priu.* † Qvarto Limita, in executione 15
facienda, in vendendis rebus pupillaribus; quia primo capiuntur nomina debitorum, & sic non seruatur ordo *l. magis puto. 5. §. non passim. 9. versic. quærere, & ibi Bart. ff. de rebus eor. qui sub tut.* † An au- 16
tem in executione facienda requiratur partis citatio? Doctores vario modo loquuntur; tamen ego soluam istud dubium per aliquas veras conclusiones. Et pono primam conclusionem, quæ est talis: Quando à sententia fuit appellatum, & est deserta appellatio; tunc in executione debet pars citari, alias non valet executio: ita tenet Bart. *in l. 1. ff. nil nou. appell.* Bald. & communiter Doct. *in l. si contra. 8. C. de appell.* Philip. Dec. *in consil. 97. colum. 2.* Bald. *in l. 2. §. fin. C. de temp.* & Alexand. *in d. §. in venditione, colum. antepenult.* † Secunda Conclvsio 17
est: quando executio fieret in eadem re, super qua fuit lata sententia, non requiritur partis citatio, secundum Bart. *in d. §. in venditione 2. l. 15. ff. de re iud.* & ibi etiam Alexand. *in antepen. col.* nisi fieret appellatione deserta; quia tunc semper requiritur vt ibi, per ea quæ modo dixi.

[Adde Ant. Gabriel. Rom. *com. conclus. lib. 2. tit. de citat. conclus. 1. in 29. ampliat. num. 129.* pro contraria parte *numer. 130.* & Francisc. Viuium, *in syl. commun. opin. lib. 1. opin. 94. num. 1. & seqq.* hanc authoris opinionem pluribus authoritatibus confirmantem. In Camera Imperiali non requiritur citatio in executione, sed executoriales parti legitime insinuatæ, loco citationis sunt, quibus parere, aut causas, cur hoc facere non teneatur, intra præfixum tempus allegare debet, teste Gail. *lib. 1. obs. 113. n. 4.*]

Tertia † Conclvsio est: cum executio fit 18
contra successorem condemnati, seu per Iudicem, successorem in officio, semper requiritur citatio, secundum Alexand. *in d. §. in venditione, col. antepen. per iura ibi allegata per eum.* † Superest modo vnus ca- 19
sus, videlicet quando executio fit in alia re; vt quia quis condemnatur ad pecuniam, & fit executio in bonis per eundem Iudicem, & contra ipsum condemnatum, & non sumus in appellatione deserta? Iste est casus dubius, in quo Doct. variant: nam Bar. *in d. §. in venditione.* sentit, quod requiratur citatio, & eum simpliciter sequitur Lanfranc. *in c. quoniam contra. 11. de prob. in vers. interlocutionem, col. 12. versic. quæro, nūquid, &c.* & Bar. *in l. meminerint. 6. C. vnde vi.* vnde debet fieri citatio, vt compareat ad allegandum, quare sententia executioni mandari non debeat: & hanc practicam ponit Bart. *in l. defendente. pen. ff. de auct. tut.* sed multitudo, quos refert Alex. *in d. §. in venditione,* tenent contrarium. And. de Iser. tangit

tangit istam q. *in const. Dilationes. colum.* 3. & ibi etiam Matth. *in* 7. *colum. in fin. & seq.* PRO SOLVTIONE tamen istius quæst. & dubii, PVTO CONSIDERANDVM, QVOD IN EXECVTIONE SENTENTIÆ PLVRES ACTVS INTERVENIVNT. Primo enim pignora cadunt in causam iudicati, & postea subhastantur, & vltimo loco, emptore non reperto, adiudicantur creditori pro iusto pretio, *l. ordo.* 3. *C. de exec. rei iud. l.* 2. *C. si in caus. iudic. & l. à diuo Pio.* 15. §. *si pignora.* & ibi per omnes Doct. *ff. de re iud.* & ponit de hac materia practicam Socin. *in consil.* 37. *colum.* 3. *in fin. & seq. in* 4. *volum.* Nunc in proposito, quo ad PRIMVM, & SECVNDVM ACTVM, s. de captura pignorũ, & de subhastatione, non requiritur de necessitate citatio; ex quo non est actus præiudicialis, sed reparabilis, sed quando Iudex procedit ad vltimum actum, scilicet interponendo decretum super alienatione, seu adiudicatione; tunc debet pars citari; quia tractatur de magno præiudicio, & de translatione dominii: ita tenet Albe. de Ros. per illum textum *in l. creditor* 4. *C. de distr. pign.* & habetur *in decis.* 358. *consil. Neapol.* & ita vidi semper practicari in iudiciis: nam lata sententia transita in rem iudicatam, victor facit extrahi literas executoriales, & iudex committit nuncio, vt auctoritate illarũ literarum capiat tantum de bonis debitoris cõdemnati, quod ascendit ad summam debiti, seruando ordinem *dicti* §. *in venditione.* & illa bona capta subhastare debeat, & plus offerenti vendere, & emptore non reperto, creditori tradere in solutũ pro iusto pretio, æstimando per expertos, & sic nuncius exequitur illos duos actus, sine alia citatione: sed antequam exequatur tertium, & vltimum, Iudex facit vnam citationem parti, vt intra duos dies veniat ad releuandum pignus, & soluendum debitum, alias ad allegandum, quare vendi non debeat, vel creditori tradi in solutum, seu adiudicari: & hanc practicam semper vidi obseruari: & videtur tuta, & potest capi ex his,

20 quæ habentur *in decis.* 358. *consil. Neapol.* † Nota tamen, quod adiudicatio, quæ fit creditori in solutum, debeat fieri pro mensura debiti, alias si fieret plus debito, vitiatur in totum, secundum Bar. *in l. si non sortem.* 26 §. *si centum.* 4 *ff. de cond. indeb.* & hoc est multum vtile, vt refert ibi Ias. *in* 1. *col.* quia fructus interim percepti computabuntur in sortem, cui adde Alexand. vbi plene tractatur *in l. iuste possidet.* 11. *colum.* 5. & 6. *ff. de acquir. possess.*

[An autem adiudicatio, vel datio in solutũ præsumatur in dubio facta pro toto debito, ita vt si ad solutionem totius debiti non sufficiat, creditor residuum petere non possit; vide apud Alex. Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut. tit. de execut. resol.* 2. *n.* 8. *& sequentib.* plene eam exsequentem.]

21 Hoc tamẽ LIMITA; † quando sumus in tenuta, quę datur vigore pacti executiui; quia illa nõ vitiatur, secundum Fran. de Aret. *in l.* 1. §. *pen. ff. de verb. oblig. per l.* 1. §. *si qua. ff. quo. leg.* & sequit Ias. *in d.* §. *si centũ. col.* 2. *in princip.* Secundo LIMITA; quando ageretur actione reali, seu hypothecaria; quia non vitiatur, licet plus detur, vt not. glo *in l.* 3. *C. de procur.* & Alex. *in l.* 3. §. *fi. col.* 6. *de acquir. poss.* Et quid in taxatione expensarum, an requiratur citatio partis? vide Bal. *in l. terminato.* 3. *col.* 2. *C. de fruct. & litium expen.* & Ias. *in l. nec quicquam.* 9. §. *vbi decretum, col.* 10. *ff. de off. proc.* vbi Ias. tenet, quod non: tamen non refert fideliter Bald. quia Bald. *in d. l. terminato.* distinguit: sed posset dictum Ias. intelligi, quando eadem die esset facienda taxatio, qua fuit facta condemnatio; tunc enim non requiritur citatio: secus, si postea fiat, secundum Bal. & hoc tenet Phil. *in c. sæpe, in* 13. *q. de appell.* ex hoc sequitur, quod cum hodie taxatio nunquam fit eadem die, sed Iudex reseruat sibi illam, vt *in d. l. terminato.* semper deberet pars citari, quod patet etiam; quia † à taxatione potest appellari, scilicet quando exceditur modus in taxando, secundũ 22 Bart. *in l. ab executore.* 4. *colum. fin. ff. de appell.* pro hoc est text. *in l. fin.* & ibi Bart. *C. quando prouoc. non est necess.* & Ias. *in l. properandum.* 13. §. *sin autem alterutra, colum. antep. in fin. C. de iud.* & Phil. *in d. c. sæpe, in* 12. *q.* vbi optime declarat, quod tunc debet exprimi causa excessus in appellatione, alias non procedit.

Prædictis † adde, quod licet exequendo non sit in- 23 cipiendum à captura personæ; tamen potest nuncius, & executor incipere à captura, compellendo debitorem personaliter, vt indicet bona sua, in quibus erit facienda executio: ita tenet Paris *in tractat. synd. vers. executio. col.* 3. per gl. *in l. pen. ff. de cess. bon.* nã potest dicere executor: ego nescio, si habeas bona, vbi faciam executionẽ, exhibeas illa, alias exequar in personam tuam carcerando te, & ibi etiam dicit Paris, quod † iudex in modicis causis potest sine 24 libello, & sine aliquo iuris ordine compellere quẽ ad soluendum, *argum. l. fin. & ibi gloss. ff. de iud.* † Qua- 25 liter autem sit facienda executio in criminalibus, vt quando aliquis est damnatus ad mortem, vel ad membri mutilationem? Dic, quod si iudex non habet certum carnificem deputatum, potest capere vnum hominem vilem, puta mendicantem, & illum compellere ad exequendum, cui dari debet salarium quinque aureorum, & si damnatus habet vestes, & annulos, debent dari carnifici speculatori, vsq; ad dictam summam aureorum quinque, *per l. diuus.* 6. *ff. de bon. dam.* Item quando iudex non inueniret hominẽ vilem ad hoc deputandum, potest capere vnũ de carceratis, qui forte erat condemnatus ad mortem, vel ad deportationem, & remittere illã pœnam, & compellere eum, quod hanc executionẽ faciat; imo posset iudex illũ condemnare, vt sit perpetuus executor; quia censetur tunc damnatus ad opus publicum, & est seruus pœnæ; & hoc si delictum eius erat tale, quod ad opus publicũ damnari potuisset, ita hæc omnia declarat Paris *in tractat. synd. in ver. maniuoltus.* vbi plura allegat, & ibi vide per

cum.

eum. tamen ego semper putarem hoc vltimũ procedere in personis vilibus, & sic iudex in pœnis irrogandis debet semper habere respectum ad qualitatem personarum, *l. fin ff. de iniur. l capitalium.* 28. *§. non omnes.* 2. *ff. de pœn. l. Pedius.* 4 *§.* 1. *ff de incend. ruin. naufrag* & prædictis adde Bald. & Doct. *in l. fin. §. Titius. ff. de pign. act.* & quod habetur in Euangelio: *An-*
26 *gariauerunt quendam Simonem Cyrenæum, &c.* † Similiter potest iudex pro iustitia exequenda capere asinum, vel equum, vel currum à subdito, vt cum eo ducatur malefactor ad supplicium, verum debet sibi dare salarium seu pensionem de publico, & sic non debet capere gratis: ita tenet Bar. *in l. iubemus nullam nauem.* 10. *in princ. C. de sacrosanct. Eccles.* Bald. & Alb. de Rosa. *in l fin. §. Titius. ff. de pign. act.* Paris *in tract. synd. in versic. captura col. pen. ver. an officialis possit capere, &c.* & tradit Matth. *in constit. Omnes officia-*
27 *les.* & ibi etiam declaratur; † quando Officialis pro seruitio publico possit capere iumentum alienum, puta, pro mittendis victualibus in exercitum, vel pro seruitio Regis vel Baronis, vel facere mandatũ de persona; & semper debet dari salarium angariato, per illam constitut. & etiam de hoc extat capitulum Regni: tamen hoc male seruant Barones nostri temporis, & nemo est, qui eorum facta diiudicet, & And. de Isern. *in tit. quæ sint reg. in versic. flumina nauigabilia. Guai, chi la leua.* Hinc optime inuehit Iuuenalis Aquinas, Satyra 3.

Libertas pauperis hæc est,
Pulsatus rogat; Et pugnis concussus adorat,
Vt liceat paucis cum dentibus inde reuerti.

28 Tertio principaliter quæro, † in quibus rebus, et contra quas personas possit fieri executio? & hic facias regulam: Contra omnes, & in omnibus rebus potest regulariter executio fieri à iure, nisi reperiatur prohibita, & hoc per generalem regulam iuris, quæ se habet, quod in iure omnia censentur permissa, nisi reperiantur prohibita, *l. nec non.* 28. *§. quod eis. ff. ex quib. causis maio.* Limita Primo, nõ procedere in vestibus, lecto, & aliis similibus ad vsum necessarium deputatis, prout sunt vasa fictilia, & supellectilia deputata ad quotidianum vsum. nã in istis non fit executio; quia ista minime transeunt in hypothecam, secundum Bar. Bald. & Doct. *in l.* 1.
29 *C. quæ res pig. obl poss.* Quod corroboratur: † quia vestes etiam cedenti bonis sunt relinquendæ, secun-
30 dum Bar. & Doct. *in l. pen ff. de cessio. bon.* † quia etiam damnatis ad mortem non auferuntur vestes, *l. diuus.* 6. *ff. de bon. dam.* Idem tenet Ioan. Fab. & Ias. *in §. fi. col. pen Inst. de actio.* Prædicta autem intelligo, vt aliis bonis existentibus non fiat executio in istis supellectilibus, adeo, quod non erraret nuncius, quod istis omissis deuenisset ad stabilia, sed quando aliud non habet debitor, possunt capi supellectilia, & lectus, & vestes: debent tamen solum derelinqui vestes, quib. cooperitur, per ea, quæ in simili dicam infra in seq. limitatione † Limita Se- 31
cundo, non procedere in bobus aratoriis, & instrumentis ad agriculturam deputatis, tex. est *in l. executores.* 7. *& auth. agricultores. C. quæ res pig. oblig. poss.* & hoc hodie est prouisum in Regno, per duo capitula Regni. Vnum videlicet *in num.* 4. quod incipit; *Pridem contra insolertiam.* quo cauetur, quod etiamsi bona debitor non habeat, non fiat executio in bobus aratoriis. Aliud c. est *in num.* 153. *incip. Constitutioni boues, &c.* quod restringit ac corrigit capitulum prædictum & vult, quod si alia bona nõ habeat debitor, possit in illis fieri executio. Idem quando debitor in specie illa obligasset, & ex hac inoleuit communis practica Notariorum, qui in instrumentis obligari faciunt ista talia in specie, & hanc materiam tractat Matth. *in constit. Ab Officialibus, colum. fin.*

[An in bobus aratoriis, & instrumentis ad agriculturam pertinentibus, de iure communi & Regni Neapolitani fieri possit executio in subsidium, aliis bonis non extantibus? Et an valeat pactum, quo talia bona obligantur? vide Alex. Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut. tit. de execut. resol.* 2. & Viuium *in syl. com. opin. lib.* 1. *opin.* 267.]

Tertio † Limita, non procedere contra 32
tertium non nominatum in iudicio; quia contra eum non potest fieri executio, secundum Baldum *in consil.* 140. *in* 3. *volum.* facit quod not. Bald. & Imol. *in l. si bina* 11. *ff de iniust. rupt. test.* Bal. *in l. si pro dote.* 2. *in fin. C. de do. promiss.* vbi traditur, quod is, qui non reperitur nominatus in instrumento, non potest ex illo prætendere executionem nec actiue, nec passiue, quamuis ex eo interesse prætendat: facit etiam tex. cum sua materia *in l. à diuo Pio.* 15. *§. si super rebus.* 4. *ff. de re iud.* † Nota hic tamen vnum singula- 33
re verbum, quod nunquam obliuiscaris, quod quãdo in instrumento est pactum de capiendo, & constitutum precarii, prout communiter istæ clausulæ in instrumentis apponuntur, põt fieri executio adsistentiæ contra tertium possessorem, etiam non citatum, & etiam negotio non liquidato: ita mirabiliter tenet Franc. de Aret. *in cons.* 21. *col. penult. in fin. & col. fin.* Soc. *in cons.* 82 *col* 3. *in* 3. *vol.* quod nota; quia multi Doctores de hoc interrogati cõtrarium responderunt, & certe prima facie contrarium videretur respondendum, quando decisio in terminis non ostenderetur. † Quarto Limita, nõ pro- 34
cedere in peculio profectitio filii; nam pro delicto, vel debito patris non potest fieri executio in dicto peculio, quamuis profectitio: ita tenet Bar. & Bald. *in l.* 3. *§. sed vtrum* 4. *ff. de min.* & Bal. *in l pen. C. qui bo. ced. poss.* † Similiter pro delicto filii non potest fieri 35
executio in peculio aduentitio, etiam super proprietate, quæ est tota filii: ita tenet Bar. *in l. si finita.* 15. *§. si de vectigalibus. ff. de dam. infect.* quem ibi sequũtur Imol. & Alex. *in* 17. *col.* & communiter Doct. nam arguendo à fortiori, † pro delicto filii non potest 36
fieri

fieri executio etiam in peculio castrensi, vt est text. *in l.2. C de bon prosc.* quod est liberum ipsius filii: ergo multo minus in aduentitio, in quo minus habet iuris, & idem tenet Bald. *in l.3.§.filius. ff. quod quisque*
37 *iur.* † & an ex delicto patris publicetur vsusfructus aduentitiorum, qui est patris? vide Alex. vbi plene hæc disputat. *in d.§.si de vectigalibus, col.18. cum tribus seq.* & similiter an pro debito patris possit creditor capere dictum vsum fructum, vide Ioan. And. *in ad-*
38 *dit. Spec. in tit. de pec. cl. vers. ad materiam, &c.* † QVINTO LIMITA, non procedere in bonis tutoris, in quib. non fit executio, quando fuit condemnatus pro pupillo, tutorio nomine, sed fit in bonis pupilli, tex. est, & ibi Bal. & Doct. *in l.1. C. quando fis. vel pri.* & not. Bar. *in l.2. ff. de adm. tut.* quod LIMITA non procedere, quando executio fieret pro condemna-
39 tione expensarum: † nam si tutor non habuit iustam causam litigandi, & propterea fuit condemnatus in expensis, fit executio contra eum, & non contra pupillum, tex. est *in l. non est ignotum. 6. C. de admin. tut.* Bart. *in l. edita, col. fin. C. de eden. in l. qui solidum. 78. §. etiam. 2 ff. de leg. 2. & in l. 4. in prin. ff. de re*
40 *iud.* † quid autem in procuratore? vide Bart. *in d. l. 4.* Ang. & Doct. *in l. Plautius. 61. ff. de proc.* & Abb. *in c. sæpe, in 1. not. de appell.* & veritas est, quando condemnatio expensarum fit ob delictum procuratoris, fit executio cõtra eum, vel si facit aliquid, ad quod habeat mandatum, alias fit contra dominum: & si patet, quod contra falsum procuratorẽ fit executio, vt *in d. l. Plautius.* & ibi Bald. & Doct. Similiter contra procuratorem in rem suam fit executio, vnde vẽditor, qui defendit emptorem, patitur execu-
41 tionem, secundum Bald. *in d.l. Plautius.* † Et hoc est inductũ in Regno per Regiam pragm. quæ incipit: *Dubitationem.* quod sententia lata contra emptorem, mandatur executioni contra auctorem laudatum ex eodem processu. Et ad id, quod dixi de falso procuratore, adde Alexand. *in l. inter quos. 39 ff. de dam. infect.* Item, adde, quod si dominus scit, & patitur falsum procuratorem agere, vel defendere, tunc si procurator non est soluendo, fit executio contra dominum in subsidium, ita not. *in auth. quæ in prouincia. C. vbi de crim. ag. opor.* & Ang. *in auth. vt omnes obe. iud. prouin. Nou. 69. col. 1. in fi. vers. 2. not. & ver-*
42 *sic. 3 not. &c.* † SEXTO LIMITA, non procedere in bonis singulorum ciuiũ, pro debito vniuersitatis, quod dic, vt per Bal. *in l. etiam. 5. col. 4. circa fi. C. de exec.*
43 *rei iud.* † SEPTIMO LIMITA, non procedere in bonis monasterii; quia in illis non fit executio pro debito monachi; ꝙ intellige, nisi sint bona quæsita monasterio per medium ipsius monachi, ipse autem monachus non potest pro debito carcerari: ita tenet Bald. *in auth. causam quæ, col. 2. versic. quarto*
44 *considerandum. C. de Episc. & cler.* † OCTAVO LIMITA, non procedere in fructibus præbendæ, seu beneficii ecclesiastici; quia in eis non fit executio pro condemnatione clerici, dummodo habeat alia bona: sed si alia non habeat, potest tunc fieri in dictis fructibus: ita tenent Bart. Alexand. & communiter Doct. *in l. commodis. 40. ff. de re iud.* & gloss. & Bald. *in l. stipendia. 4. C. de execut. rei iud.* & Canon. *in c. peruenit, de fideiuss. & in c. 1. de appell.* † NONO LIMITA, in 45
stipendiis militum, quæ similiter capi non possunt, nisi in subsidium scilicet non existentibus aliis bonis, text. est *in d.l. cõmodis. & in d.l. stipendia.* & idem in stipendiis Doctorum, secundum Abb. & Doct. *in d. c. peruenit.* & idem in armis militum, secundum gloss. *in l. Nepos Proculo. 125. ff. de verb. signifi.* DECIMO † LIMITA in libris scholarium, in qui- 46
bus non potest fieri executio, secundum gloss. *in d. l. Nepos Proculo.* quod tamen eodem modo intelligas, scilicet, quando scholaris habet alia bona, alias secus, *per d. l. stipendia. & d. l. commodis.* & not. Specul. *in titul. de execut. senten. § sequitur. in fin.* † Item 47
intellige, nisi aliquis fecisset expensas funerales scholaris mortui; quia potest pro illis expensis retinere libros, ita not. Ias. *in l. si non sortem. 26 § si centum, colum. final. ff. de cond. indeb.* & per illam gloss. *in d.l. Nepos Proculo.* dicebat Bald. *in rubr. C. qui bon. ced poss.* † Quod si scholaris cedat bonis, & postea e- 48
mat libros, non debet illis priuari. † VNDECIMO 49
LIMITA, in fructibus feudi, in quibus non fit executio, nisi in subsiduum, scilicet aliis bonis non existentibus, secundum Alex. *in d. l. commodis. ff. de re iud.* & Imol. *in l. si finita. 15. §. si de vectigalibus, versic. quid si agatur contra feudatarium, &c. ff. de damn. infect.* & Angel. *in l pro hærede. 20. §. si quid. ff. de acquiren hæred.*

[Adde Gail. *lib. 1. obs. 17. num. 1. & seq.* qui ait, creditorem, seu victorem, in possessionem bonorum feudalium, in defectum aliorum bonorum, in subsidium mitti, & fructus, ac reditus ex iis percipere posse, per text *in l. commodis. ff. de re iud. ab authore hic allegata.* & gl. *ibid. in verb. interdici.* & ibi Ias. Zas. & alios, à Gail allegatos, eaq; immissio, & executio tã diu effectum habet, quam diu durat ius vasalli; nã nihil iuris, quo ad feudum, in creditorem transfertur.]

An autem † DEFVNCTO FEVDATARIO, fiat 50
executio in fructibus feudi cõtra successorem? dic, quod non, si est feudum ex pacto & prouidentia, & successor fecit inuentarium: alias secus, si non fecit inuentarium, vel si est feudum hæreditarium; quia tunc fit executio pro debito defuncti: ita habetur *in dec. 26. in fin. & dec. 240. in fin. consil. Neapol.*

[Imo, si creditor probare velit, creditum in vtilitatem domini feudi, vel agnatorum versum esse, puta pro maritanda filia, vel re feudali melioranda, censent Dd. ius crediti, & missionem in possessionem rerum feudalium, quam viuente priore vasallo creditor obtinuit, ipsi contra successorem vasalli, salua esse & permanere debere, Iser. *in c. 1. § quid ergo. de inuest. in re al. fact. n. 4. cum seq.* Aluarot. *ibi. n. 3.* cum aliis allegatis à Gail. *lib. 1. obs. 117. num. 4.* quo

ad fructus nimirum, & commoditates feudi. Nā alioquin quo ad directum vel vtile dominiū, feuda antiqua, ex pacto, & prouidentia, secundum communem opinionem Dd. pro æris alieni solutione, nec distrahi, nec vendi, aut creditoribus adiudicari, vel in solutum dari possunt, teste Gail. *d. obs.* 117. *num* 5. vbi etiam *num.* 6. ait, creditore in possessionem feudi, fructuum ratione, misso, vasallum nihilominus domino seruitia præstare debere, non creditorem, in quem solummodo commoditas, & vtilitas rei feudalis transit.]

51 DVODECIMO LIMITA, † vt pro debito vniuersitatis non possit fieri executio in viis publicis, & theatris, & aliis similibus, quæ sunt ad vsum ciuium, & ipsius vniuersitatis, sed compellitur potius vniuersitas imponere collectam, secundum Alex. *in d. l. commodis.* 40. *ff. de re iud.* & Bar. & Doct. *in l.* 4.
52 *in princ. eod. tit.* † DECIMOTERTIO LIMITA, vt non fiat executio in bonis mariti pro debito vxoris, vel econtra, *l.* 1. *&* 2. *& per totum. C. ne vxor pro*
53 *mar.* † fallit in casu singulari, *l. si mater.* 6. *C. in quibus caus. pig. vel hypothec. contrah.* si vxor mortuo viro suscepit tutelam filiorum, & transit ad secunda vota, non redditis rationibus, & non petito tutore, potest pro debito tutelari fieri executio, etiam in bonis secundi mariti, quæ censentur ad hoc ipso iure obligata, vt ibi, & tene perpetuo mente illum casum singularem; quia si de hoc non esset lex scri-
54 pta, quilibet responderet in contrariū. † VLTIMO posset hic dubitari vsque ad quod tempus potest peti executio sententiæ? Dic, quod vsque ad 30. annos, & non vltra: ita tenet Bal. *in l debitori.* 7. *colum. final. C. de pact.* & habetur *in decis.* 255. *consil. Neapol.*
55 An autem † possit appellari ab executione? communis conclusio est, quod non, nisi excedatur modus in exequendo; tunc enim potest appellari, & debet exprimi causa excessus, & grauaminis. Ita tenet Bar. *in l. ab executore.* 4. *colum. ff. de appell.* Bar. & Doct. *in l. ab executione.* 5. *C. quo. app. non recip.* Abb. *in c. quod ad consultationem, colum. pen. de re iud.* & Pet.
56 Phil. Corn. *in consil.* 71. *colum.* 4. *in fin.* 1. *vol.* † Respectu autem personæ, non potest fieri executio contra personas numeratas, *in l.* 2. 3. *&* 4. *ff. de in ius voc.* Item contra Doctorem actu legentem, *l. Medicos.* 6. *C. de profess. & med. lib.* 10. *tit.* 52. & Car. *in Clem.* 2. *in* 4. *q.* de Magis; nec contra clericum pro debito, secundum Abb. & Can. *in c. peruenit, de fideiuss. & in l. miles.* 6. *ff. de re iud.*

57 QVARTO ET VLTIMO quæritur, † EX QVIBVS CAVSIS EXECVTIO IMPEDIRI POSSIT? Et quoniam istas causas plene attingit Spec. *in tit. de execut. sent. §. fin.* ideo breuius me expediam. Et quia inter alias exceptiones impeditiuas executionis, est exceptio nullitatis, *l.* 4. *§. condemnatum.* 6. *& ibi per Doct. ff. de re iudic.* & dixi supra *in* 1. *quæst.* ad devnam singularem declarationem, quam posuit Angel. *in d. §. condemnatum.* videlicet quod quando exceptio nullitatis proponitur coram inferiori iudice, ab eo, qui pronunciauit, nunquam impedit executionem.

[De exceptione nullitatis, aliisque exceptionib. executionem impedientibus, vide Viuium, *in syl. com. opin. lib.* 1. *opin.* 259. *num.* 4. *& seqq.* Item Alexand. Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut tit. de execut. resolut.* 1. in qua plene tractat de except. nullitatis, quando ea executionem impediat.]

An autem † petitio restitutionis in integrum, 58 impediat executionem sententiæ? Dic, quod sic, tex est *in l si causa cognita.* 32. *C. de transact.* Bal *in consil.* 358. *in* 3. *volum.* Socin. *in consil.* 109. *in fin.* 4. *volum.* Bart. *in l. defendente. penult. ff. de auct. tut. & in l. si prætor.* 75. *§. Marcellus. in fi. ff. de iud.* vbi limitat, nisi restitutio peteretur malitiose, vel haberet altiorem indaginem, adde Abb. *in c. suscitata* 6. *de resti. in integr.* sed quando executio esset irretractabilis, indistincte impeditur, secundū Alex. *in cons.* 17. *col.* 2. *in* 1. *vol.*

[De restitutione in integrum, an, & quando impediat executionem sententiæ, ita, vt ea pendente nihil innouari possit, vide plenam tractationem apud Alexand. Trentacinq. *lib.* 2. *pract. resolut. de restit. in integr. resol.* 2. *per tot.*]

Quid de exceptione † litis pendentiæ, an impe- 59
diat executionem sententiæ? Dic, quod non, secundum Innocent. *in c. cum in iure.* 31. *de offic. delegat.* Lud. Rom. *in consil.* 76. *in fin.* Bal. *in l.* 1. *C si plur. vna sent.* & Moder. *in l.* 4. *§. condemnatum.* 6. *ff. de re iudic.* † Item 60
circa executionem, quæ est facienda in personam pro delicto, puta; quia aliquis commisit tale delictum, pro quo veniret damnandus ad mortem, vel ad membri mutilationem, potest opponi, quod ille est homo valde disciplinatus, quod habet aliquā excellentiam in sua arte, vel peritia: adeo quod est vtilis reip. quod sanus viuat: nam ex hac causa non debet mori, nec mutilari: ita tenet Alex. *in addit. ad Bart. in l. quid ergo* 13. *§. pœna grauior.* 7. *in addit. quæ incipit, adde hic, quod iudex, &c. ff. de his, qui not. infam.* Idem est, quando post delictum commissum, esset lapsum longum tempus, quia est moderāda executio pœnæ corporalis, *l. si diutino.* 25. *& ibi glo. de pœn.* vbi etiam dicit glo. idem quando aliquis stetit pro delicto carceratus. Prædictis etiam adde, † quod li- 61
cet alias sit dictum superius, ꝙ sententia lata contra ius litigatoris, mandatur executioni, si non fuit ab ea appellatum; nam transit in rem iudicatā: super hoc est sciendum, quod quamuis elapso tempore appellandi, non possit appellari à tali sententia, tamen potest contra eam peti restitutio in integrum, ex clausula generali: & hoc fuit dictū Host. quod refert Abb. *in c.* 2. *in fi. de purg. vulg.* Verum dicit Abb. quod talis restitutio non potest obtineri, nisi à solo Principe, vt ibi per eum. Quid autem, † si iu- 62
dex posuit pœnam in casu, quo eius sententiæ non pareretur, an possit fieri executio ad talem pœnā? Dic, quod non secundum Alex. *in cons.* 81. *in fi.* 2. *vol.*

Item circa materiam huius quartæ quæst. potes dare vnam magistralem doctrinam, quā tradit Alex. *in consil. 95. col. versic. hodie tamen, &c. in 2. vol* videlicet,
63 † quod nulla exceptio requirens altiorē indaginem, quæ ex processu non patet, & quæ in continenti probari non potest, impedit executionem sententiæ, & colligitur ex dictis Doct. *in d. §. condemnatum. 7.* & per Alex. *in consil. 83. in 5. volum.* vbi plus
64 etiam tangit: An † per viam denunciationis Euangelicæ possit impediri executio sententiæ, quę trāsiit in rem iudicatam: & concludit, quod non, nisi in casu, quando victor fatetur eam esse iniquam. Et an possit opponi exceptio compensationis ad impediendam executionem sententiæ, vide Alex. *in consil. 61. in 3. volum.* Reliqua autem pertinentia ad materiam executionis, vide per Spec. *in tit. de exec sent. per totum.* per Alex. & Doct. *in d. § condemnatum. 7. & in l. à diuo Pio. 15. per totam l. ff. de re iud.* per Bal. Sal. & scribentes *in toto tit. C. de execut. rei iudic. & in quam pluribus aliis locis.*

Et per hæc sit impositus finis huic tractatui, qui fuit per me Rober. Marant. Venus. incœptus die 13. mensis Nouembr. sub anno Domini 1520. complectus autem fuit, Deo fauente, die 20. mensis Septembris sub an. Iubilæo 1525. in vigilia B. Matthæi Apostoli. Sit laus omnipotenti Deo & glorioso Apostolo & Euangelistæ Matthæo, quibus præuiis, finem tanto labori imposui. Quem tractatū scripsi originaliter manu propria, & similiter iterū manu propria totum exemplaui & correxi. Si igitur in eo aliqua reperiatur mendositas, non mihi vitio attribuatur, sed potius impressoris errore euenisse, quilibet Lector arbitretur. In quorum fidem manu propria me subscripsi.

Rober. Maran. Venus. V. I. D.
manu propria.

DOM. ROBERTI MARANTÆ V.I.D. QVÆSTIONVM LEGALIVM DISPVTATIONES DECEM.

DISPVTATIO PRIMA.

An Ordinarius loci ad mandatum Delegatià Principe teneatur exequi sententiam ipsius delegati euidenter iniustam: & an possit sibi de facto resistere.

SVMMARIA.

1 *Delegatus Principis in causa sibi commissa est maior quocunque Ordinario, & hoc qualiter intelligatur, num. 40.*

Iudex inferior non cognoscit de viribus sententiæ superioris, neque potest imponere legem superiori.

2 *Iudex Ordinarius habet firmiorem iurisdictionem, sed Delegatus Principis digniorem.*

3 *Causa delegata per Principem, censetur, quo ad illa, sublata omnis potestas Ordinario, etiam Delegato mortuo, & processus per Ordinarium factus super ea, est nullus.*

4 *Delegatus Principis potest mandare Ordinario, vt suam sententiam exequatur, num. 5. 10.*

Princeps si mandat hominem occidi, debet sibi obtemperari, siue iuste, siue iniuste faciat; quia non habet hominem, qui sua facta diiudicet, & eius sola voluntas habetur pro causa.

6 *Delegatus Principis repræsentat personam Principis, & eius vice fungitur.*

7 *Delegatus Principis potest mulctare executorem, & punire vnumquemque impedientem suam iurisdictionem.*

8 *Iudex vnus an teneatur exequi sententiam alterius, si fuit ab eo requisitus, num. 10.*

Iudex Ecclesiasticus potest implorare brachium seculare, & si non dat, excommunicat eum, n. 26.

9 *Iudicis auctoritas facit licitum, quod alias erat illicitum, num. 44.*

Iudex potest moueri ad sententiandum ex confessione sibi facta, viua voce, & ex aliqua scriptura sibi ostensa, licet in actis non reperiatur descripta.

10 *Delegatus Principis habet merum & mixtum imperium, & potest exequi sententiam, nam & excommunicare, & accipere manũ militarẽ ab Ordinario.*

11 *Præcepto superioris qui non obedit morte moriatur, & dicitur rebellis, & hoc qualiter intelligatur, n. 37.*

Carceratum eximens de carcere, qui erat confessus vel condemnatus de crimine, tenetur l. Iul. maiest.

12 *Executor merus non habet cognoscere de iustitia, vel iniustitia causæ.*

13 *Appellatio fuit inducta ad releuandum grauamina Officialium, num. 44.*

Appellari etiam potest à Delegato Principis.

14 *Appellans non potest verbo iniuriari iudici à quo.*

Ordinarium remedium, facit cessare extraordinariũ.

15 *Iudex ordinarius an possit resistere Delegato exequenti sententiam suam.*

16 *Iudex dicitur minister Dei in terris, & eius iudicium procedit de vultu Dei.*

Iudex qui non facit iustitiã, dicitur minister diaboli.

Iustitia est magis accepta apud Deum, quam immolare hostias.

17 *Iudex debet habere duos sales.*

Iudex non faciens iustitiam, numeratur inter animalia bruta, & non dicitur homo.

18 *Defendere oppressos omni iure præcipitur, num. 25.*

19 *Literis Principis iniusta scribentis, an sit obediendum, num. 20. 21.*

20 *Obediri debet potius Deo, quam principi iniusta iubenti.*

22 *Iudici an & quando sit licitum de facto resistere, quãdo contra ius exequitur.*

23 *Assessores debent contradicere, & protestari contra officiales iniuste exequentes.*

24 *Iudex inferior potest cognoscere de facto superioris, & illud impedire, quando est notorie iniustum.*

25 *Delegato volenti exequi sentẽtiam nullam, põt resisti.*

26 *Brachium iudicis secularis, an & quando possit iudex Ecclesiasticus implorare.*

27 *Defendere offensum, vel expulsum de re sua, quilibet tertius potest impune, etiamsi priuatus homo, & non solum amicus, sed etiam penitus extraneus sit.*

Defensio vbi est permissa, ibi etiam possunt conuocari amici ad defendendum, num. 39.

Defensio debet fieri incontinenti, & quando intelligatur illud verbũ, incontinenti, quando offensio sit in persona vel in rebus, & quid in magnis dominis.

28 *Baiulo, qui indebite expignorat aliquem, potest de facto resisti.*

Executori vltra modum exequenti, potest de facto resisti, & defensio est permissa toti populo, quando vnus de populo offenditur.

29 *Capienti aliquem in domo sua, etiam si sit Officialis, potest cum armis resisti.*

Iudex iniuste exequens, dicitur inferre violentiam, & potest sibi resisti.

30 Spo-

30 *Spolium ita committit iudex iniuste priuans aliquem possessione, sicut priuatus, & potest sibi contradici, etiamsi habeat literas Papæ cum clausula;* contradictores, &c.
31 *Argumentum de contractibus ad iudicialia validum est, & clausula contradictores, &c. habet locum contra iniuste contradicentes, non autem contra iuste.*
32 *Vasallus tenetur defendere dominum in bello iusto: non autem quando dominus iniuste præliatur.*
33 *Delegatus Principis, an & quando teneatur expectare secundam iussionem Principis, & supersedere in exequendo.*
Princeps semper præsumitur moueri ex iusta causa, & eius sola voluntas habetur pro causa.
Appellatio deuoluit causam ad superiorem, & iudex à quo remanet priuatus, num. 38.
34 *Iudex procedens extraiudicialiter, dicitur procedere vt priuatus, & potest sibi impune resisti, idem quando procedit in negotio sibi non commisso, nu.* 35. *&* 42.
36 *Executor iniuste potest indistincte impediri, quando est irretractabilis.*
37 *Appellatione pendente, si iudex vult exequi, potest sibi de facto resisti.*
39 *Resistere qui potest iniuste iudici exequenti, potest ad hoc etiam conuocare amicos, & conducere stipendiarios.*
41 *Restitutio in integr. præsupponit sententiam valere.*
42 *Inferior Prælatus potest amoueri per inquisitorē datum à Papa.*
43 *Defensionem potest laicus impetrare à iudice seculari contra clericum, qui ipsum expulit de possessione sua.*

PLERVNQVE contingit, quod summus Pontifex vel Princeps secularis delegat aliquam causam alicui delegato, qui procedēs auctoritate Principis, profert in illa causa sententiam euidenter iniustam, & vult illam exequi: pro cuius executione facit mādatum Ordinario illius loci, vt dictam sententiam exequatur. Ordinarius autem videns sententiam iniquam, denegat velle ipsam exequi, imo vult resistere etiam armata manu, ne talis sententia executioni mandetur: Quæritur, quid iuris? Solet enim istud multoties euenire, quod isti delegati Principis seu Apostolici sub prætextu eorum auctoritatis, & quod dicunt se maiores quocunque Ordinario, excedunt modum iustitiæ, & exequuntur sententias notoriè iniquas, in graue præiudicium subiectorum, & contra mentem delegantis.

ET PRO PARTE AFFIRMATIVA, scilicet,
1 QVOD † DICTO MANDATO SIT OBTEMPERANDVM, & non possit Ordinarius resistere, adducitur PRIMO; quia delegatus Principis in causa sibi commissa est maior quocunque Ordinario, *cap. sane quia.* 2. *de offic. delegat. & c. pastoralis.* 11. *§. præterea. de off. ord.* & tenet Franc. de Aret. *in l. aduersus.* 3. *C. si aduers. rem iud.* Quæ maioritas intelligitur respectu dignitatis, sed respectu firmitatis est firmior iurisdictio Ordinarii, secundum Alex. & communiter Dd. *in rubr ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Arch. *in c. si quis Episcopus.* 2 *q.* 6. & Felin. *in d. c. sane quia.* 2. *de off. delegat.* Nunc sequitur consequentia, quod † iudex inferior non potest se intromittere ad cognoscendum de viribus sententiæ superioris, & maxime delegati à Principe, sed solus Princeps cognoscit, vt *d. l. aduersus.* 3. *C. si aduers. rem iudic.* & ibi Bald. & Dd. Bart. *in l. nam posteaquam.* 9. §. *si minor.* 4. *ff. de iureiur.* Non enim potest inferior iudex imponere legem superiori, *c. venientes.* 18. *de iureiur. & Clem. ne Romani.* 2. & ibi not. per gloss. & Card. *de elect.* & Bald. *in authen. sed nouo iure. col.* 2. *de ser. fug.* Si ergo Ordinarius vult dicere: nolo exequi sententiam tuam; quia est iniqua; videretur se intromittere ad cognoscendum de sententia Superioris: ergo hoc facere non potest, sed debet obedire Superiori. 2

SECVNDO; † quia quādo Princeps delegat causam alicui speciali delegato, cēsetur tollere omnem iurisdictionem, & omnem potestatem inferioribus Ordinariis, qui alias poterant de illa causa cognoscere: ita dicit Bald. *in c. ad hoc. col.* 4. *de pace iurament. firm.* & Lud. Roman. *in consil.* 330. *col.* 3 *& cons.* 35. pro hoc videtur text. *in c. pastoralis.* 27. §. *præterea.* & ibi Felin. *de off deleg.* Abb. *in c. quoniam.* 13. *in fi. eod tit.* Imol. *in l. si expressim.* 19. *ff. de appell.* Ias. *in l. more. col. fin. ff de iurisd. omn. iudic.* in tantum, quod dicit Bald. *in l. si vt proponis.* 4. *la* 1. *col.* 3. *versic. quæro Papa, &c. C. quom & quando iud.* quod per delegationem Principis in tātū censetur auocata iurisdictio ab Ordinario, quod etiamsi moriatur delegatus, non reuertitur causa ad Ordinarium, sed vadit ad Papam, qui delegauerat. Nam per talem delegationem censetur Princeps auocare causam ad se, quo casu quilibet inferior censetur in illa causa priuatus iurisdictione, *c. vt nostrum.* 54. & ibi Abb. & Philip. *de appell. & l. iudicium soluitur.* 57. *ff. de iudic.* vnde sequitur, quod cum iste Ordinarius sit priuatus iurisdictione, & omni potestate super causa delegata, non potest aliter se immiscere in resistendo delegato volenti exequi, vel mandanti. 3

TERTIO hoc confirmo per text. *in c. pastoralis.* 27 §. *quia vero. de off. deleg.* vbi est casus de hoc, quod delegatus † potest mandare Ordinario, vt suam sententiam exequatur, & tenetur illam exequi Ordinarius, etiamsi sciat illam esse iniustam, vt ibi expresse dicitur. Idem probatur *in c. significasti.* 6. *in fine. de offic. delegat.* vbi delegatus Papæ potest mandare Ordinario, vt exequatur, & potest ipse Delegatus resistentem compescere per censuram Ecclesiasticam. Vnde per ista duo iura clare probatur, quod est obtemperandum, & non resistendum tali Delegato. 4

QVARTO † adduco tex. *in c. studuisti.* 2. *de off. deleg.* 5

vbi loquitur de Legato sedis Apostolicæ, qui est Ordinarius: tamen ibi dicitur, quod non potest se impedire contra sententiam delegati ab eadem sede Apostolica. Imo potest delegatus ipsi Legato mandare, vt exequatur sententiam ipsius delegati; verum non potest compelli Legatus, si non vult, secundum gloss. fin. *in d. c. studuisti.* licet Abb. *ibi in fin.* dicat, esse verius, vt possit etiam compelli; quia quo ad causam delegatam, censetur delegatus maior Legato: ergo quanto magis alius Ordinarius inferior, non debet se intromittere circa oppugnationem sententiæ delegati Principis.

6 QVINTO; † quia delegatus Principis fungitur vicem delegantis, & præsentat personā ipsius Principis, *d. c. sane quia. 2. de off. deleg. & c. pastoral. 11. §. præterea. de off. ord.* & Franc. de Aret. *in d. l. aduersus. 3. C. si aduersus rem iudic.* Sed quando Princeps mandat alicui fieri, puta, hominem occidi, vel aliud exequi, non quæritur, vtrum iuste, vel iniuste mandet. Sed debet sibi indistincte obtemperari, vt not. Andr. de Isern. *in c. 1. col. 4. in fin. si de inuest. inter dom. & vas. lis ori* & Fel. plene *in c. quæ in Ecclesiarum. 7. col. 24. vers. 5. conclus. &c. de constit.* Nam Princeps non habet hominem, qui sua facta diiudicet, vt dicit Andr. de Isern. *in c. 1. vers. flumina nauigabilia, col. 1. in fin. quæ sint regal. & pœn. const. col. 6.* Et quicquid faciat Princeps, præsumitur ex causa facere, & eius sola voluntas habetur pro causa, secundum Fel. vbi supra not. gloss. & Bart. *in l. relegati 4. ff. de pœn.* Alex. *in consil. 2. col. 7. & pen in 1. vol.* & Abb. *in c. nisi specialis 2. de off. deleg.* ergo idem est dicendum in eius delegato, qui Principem repræsentat, per prædicta.

7 SEXTO; quia † delegatus Principis potest mulctare executorem per eum deputatum ad suam sententiam exequendam, *l. omnibus. 3. C. de sport.* Item potest punire vnumquemque impedientē suam iurisdictionem per censuras, & alia iuris remedia, secundum Abb. *in c. quia quæsitum. 1. col fin. de off. deleg.* & ibi etiam Fel. *in 7. col. fin.* & Ang *in cons. 7.* per quæ videtur dicendum, quod Ordinarius resistens suę sententiæ executioni, impediret eius iurisdictionem, & posset puniri: vnde resistere non potest.

8 SEPTIMO; quia † quādo vnus iudex requiritur, vt exequatur sententiā alterius, & sumus in causa ciuili, distincte tenetur eam exequi, licet sciat eam esse iniustam, secundum Innoc. *in c. cum in iure. 31. de off. deleg.* & Andr. de Isern. *in c. 1. col. fin. de controu inter vas. & alium de benef. & in const. Post mundi machinam.* Tenetur etiam vnus Officialis alium adiuuare: vt not. Andr. de Isern. *in constit. Iustitiarios regionum. la 2.* Item potest iudex Ecclesiasticus implorare brachiū iudicis secularis, pro executione suæ sententiæ; & si non dat, potest eum excommunicare, secundum Abb. *in c. perniciosam. 1. col. 2. in fin. & 3. de off. ordin.* Ad hoc text. *in l. si quis. 2. C. de his qui latr.* Item dicit Bald. *in auth. clericus. in fin. C. de Episc. & cler.* quod quando iudex superior mittit sentētiam suam exequendam inferiori, tenetur inferior exequi, & nō debet aliud quærere. Et, quod vnus iudex teneatur concedere brachium alteri, tenet Paris *in tract. synd. in vers. brachium.* vnde in proposito dicendum est, quod Ordinarius potius tenetur iuuare delegatum Principis, tanquam maiorem, quam illi resistere.

OCTAVO; quia † auctoritas iudicis facit licitum, quod alias erat illicitum, *l. huius. 1. §. idem Pomponius. 5. ff. quod fal. tut. auctor.* & Andr. de Isern. *in constitut. Appellationum tempora. colum. 3.* Et potest iudex moueri ad sententiandum ex aliqua confessione facta sibi viua voce, & non redacta in scriptis, nec apparente ex processu, & valet eius sententia, ita notanter tenet Bald. *in l. si minor. 2. colum. fin. ff. de manu. vindic.* & Felin. *in c. cum venerabilis. 6. colum. 15. de except.* vbi etiam dicit, quod potest moueri iudex ex aliqua scriptura sibi cognita, & in actis non producta. Idem dicit Alexan. *in l. ait prætor 5. §. si iudex. 1. col. 3. ff. de re iudic.* vnde quamuis sententia delegati appareat iniusta; tamen fulcitur auctoritate ipsius iudicantis, qui potuit moueri ad ita pronunciandum ex aliqua iusta causa; ergo non debet sibi resisti, sed obediri. 9

NONO; † quia delegatus Principis habet merum & mixtum imperium, & potest exequi sententiam suam, mittere in possessionem, & excommunicare, vt not. gloss. *in l si quis missus. 3. ff. ne vis fiat ei.* pro hoc est text. *in c. pastoral. 11. §. præterea.* & ibi Abb. *in 3. not. de off. ord.* Bart. & Dd. *in l. à diuo Pio. 15. in princ. ff. de re iud.* & Alex. *in l. imperium. 3. colum. 3. in princ. ff. de iurisd. omn. iud.* Et potest implorare familiam à iudice, vt etiam manu militari & armata, sententiam exequatur: vt not. Abb. *in c significasti. 6 col. fin.* & ibi etiam Felin. *de off deleg.* Si vero ordinarius tenetur præstare auxilium, & arma delegato exequenti, non debet ipsum impugnare, & contra eum resistere: nō enim debet quispiam impugnare eum, quem defendere tenetur, *l. vendicantem. 17. ff. de euiction.* & not. Andr. de Isern. *in c. 1. §. item si fidelis. colum. 2. quib. mod. feud. amit.* 10

DECIMO; † quia præcepto superioris est obediendum, & qui non obedit, morte moriatur, *c. si quis. 2. de maior. & obed.* & ad hoc est inductus totus tit. *ff. si quis ius dic. non obtemp.* & ibi Bart. *in §. 1. circa fi.* sic videmus, quod eximens carceratum, qui erat cōfessus, vel condemnatus de crimine, tenetur pœna *l. Iul. maiestatis.* secundum Bart. *l. cuiusq. 4. ff. ad leg. Iul. maiest.* & Bald. *in l. addictos. 6. in fin. C. de Episcop. aud.* ex quo impedit executionem Officialis. Item, qui non obedit superiori, potest etiam dici rebellis, secundum Abb. *in c. sane quia. in 4. not. de off. deleg.* 11

VNDECIMO; † quia merus executor nō habet cognoscere de iustitia, vel iniustitia causę; quoniam hoc non spectat ad eius officium, nisi solum exequi: textus est *in c. de cætero. 2.* & ibi Abb. & Doctor. *ff. de re iud. in leg. si prætor.* & ibi Bald. *ff. de iudic. l. executorem. C. de execut. rei iud. & l. si vt proponis. eod. titul.* & 12

not.

notat Bart. *in dict. leg. à diuo Pio. ff. de re iudic.* Vnde quia delegatus Principis mandat Ordinario, vt exequatur, ille dicitur merus executor, & non habet cognoscere de iniustitia, sed debet tantum exequi, per prædicta.

13 DVODECIMO; † quia quando iudex aliquid iniustum facit, est proditum remedium generale, per viam appellationis, quæ appellatio fuit principaliter inducta ad releuanda grauamina illata per Officiales, *c. suggestum. 14. & c. cum speciali. 59. §. porro. de appellat.* Si ergo est proditum grauato remedium iuris, non est recurrendum ad resistentiam facti. Cum etiam à delegato principis permissum sit appellare. *l. eos etiam. 16. C. de appellat.* alias frustra esset inductus titulus de appellat. si licitum esset, de facto resistere Officialibus. Præterea videmus, quod ap-
14 pellans † non potest verbo iniuriari Officiali, à quo appellatur, *l. iudici. 42. ff. de iniur. & l. illud. 8. ff. de appellat.* ergo multo minus facto, scilicet per resistentiam, arguendo à fortiori, *l. nec in ea. 22 §. sed qui occidere 1. ff. de adult.* Vbi enim competit remedium ordinarium, prout est appellatio, cessat extraordinarium. *l. in causæ. 16. ff de minorib.* & tanto magis quando extraordinarium est contra ius, vt not. Abb. *in c. ex parte. 11. col. pen. de rescr.* prout est istud resistere Officiali de facto, quod est contra iuris regulas prohibentes aliquem sibi ius dicere propria auctoritate, *l. extat. 13. ff. quod met. caus. & l. meminerint. 6. & l. si quis in tantam. 7. C. vnde vi.*

DECIMOTERTIO, & vltimo, istud confirmo per text. *in c. si quando. 8. C. de offic. delegat.* vbi videtur
15 casus expressus, † quod ordinarius non potest resistere violenter delegato Principis volenti exequi sententiam, sed debet precibus apud eum instare, vt rescribatur Principi, si sententia apparet iniusta.

PRO PARTE VERO CONTRARIA NEGATIVA, scilicet: QVOD NON SIT OBEDIENDVM, SED POTIVS RESISTENDVM, adducitur PRI-
16 MO: Quia † quilibet iudex dicitur minister Dei in terris: *c. non solum. 27. & c. qui malos. 29. 23. qu. 5.* vnde eius iudicium censetur prodire de vultu Dei, *c. vt nostrum 56. in princ. de appell. & c. vt nostrum prodeat. 1. in princ. ext. de eccl. ben.* & Paul. de Cast. *in cons. 38. in princ. in 1. vol.* Sed de vultu Dei non potest egredi nisi iustitia, & veritas, cum Deus ipse dicat; *Ego sum via, veritas, & vita.* vt habetur *Ioan. c. 14. & Psalm. 24.* dicitur; *Vniuersæ viæ Domini misericordia & veritas, &c.* Ergo quamdiu iudex sequitur veritatem & iustitiam, dicitur minister Dei; vnde cum facit iniustitiam, non est minister Dei, sed potius diaboli; nec tūc dicitur iudex, *c. iustum. 2. 23 q. 2.* & not. gloss. *in c. eum æterni. 1. in vers. iudex. de re iud. lib 6.* Et dicit Cassiod. lib. 3. epist. 18. *Tamdiu iudex dicitur, quamdiu iustus putatur.* idem dicitur Prouerb. cap. 16. *quod iustitia est magis accepta apud Deum, quam immolare hostias.* Et dicit Bald. *in l. hac lege. 2. colum. fin. C. de sent. ex breuic.*
17 *recit.* quod † iudex debet habere duos sales. Vnum, qui dicitur scientię, alias dicitur insipidus: & alium, qui dicitur sal conscientiæ, alias dicitur diabolicus. Imo iudex, qui non facit iustitiam, non solum non dicitur iudex, verum etiam nec homo poterit appellari, sed connumeratur inter animalia bruta, teste Arist. 1. *Polit.* vbi ait: *Sicut optimum animalium est homo lege fruens: pessimum animalium est homo à lege, & iustitia separatus.* Nunc ergo in proposito, delegatus Principis tamdiu est minister Dei, & Principis, quãdiu facit iustitiam: sed cum facit iniustitiam, non dicitur iudex: sed remanet priuatus: & sicut cuilibet permittitur resistere aduersus violentiam sibi factam per priuatum, *l. vt vim. 3. ff. de iustitia & iur. l. recte. 1. C. vnde vi.* eodem modo aduersus talem delegatum iniustitiam facientem.

SECVNDO, quod Ordinarius possit † dicto mãdato iniusto resistere, adducitur; quia hoc sibi præ- 18
cipitur de iure diuino: vt habetur Ieremiæ cap. 22. *Hæc dicit Dominus: facite iudicem, & iustitiam, & liberate vi oppressum de manu calumniatoris.* Item præcipitur per legem ciuilem: vt *l. illicitas. 6. in princ. & §. ne potentiores. 2.* & ibi Bald. *ff. de off. præsid.* vbi dicitur, quod ad officium iudicis spectat prouidere, ne alicui fiat violentia, & ne potentiores opprimant minus potentes, & dicit Bald. *in d. §. ne potentiores. in fine.* quod iudex facit magnam eleemosynam apud Deum, quando pauperes tuetur, ne opprimantur. Idem præcipitur ex lege Canonica text. & ibi gloss. *in c. scire. 23. quæstio. 8.* vbi dicitur, quod Episcopi debēt defendere subditos propulsando iniurias: prout etiam ipse Papa defendit: probatur etiam *in c. nosti. & c. non inferenda. 23 quæst. 8.* vbi ponitur exemplū de Moyse, qui defendit Hebræum ab Ægyptio iniuriam accipientem, & ipsum Ægyptium interfecit: ergo eodem modo, si delegatus Principis vult aliquid exequi contra iustitiam, debet & potest Ordinarius loci, non solum non obedire, sed etiam resistere pro defensione subditorum.

TERTIO; quia etiam, † quando Papa rescribit 19
alicui, quod aliquid iniustum exequatur, potest ille non exequi, & contrauenire literis Apostolicis, si illud, quod iubetur, appareat iniustum, & debet rescribere Papæ, & expectare secundam iussionem: casus est *in c. si autem. 8.* & ibi Abb. *de rescr.* vbi plus dicit Abb. idem procedere, si in mandato Papę sit pœna excommunicationis. Et dicit notanter gloss. *in l. puniri. 3. C si contra ius vel vtil. publ.* quod non debent timere minores Prælati veritatem sectari, & literis Principis non obedire. Idem dicit gloss. *in vers. nuncians. in §. deinde 2. in Auth. de mand. Princ.* si ergo ipsi Principi iniusta iubenti, non est obediendum, quanto minus eius delegato?

QVARTO; † quia primo est obediendum Deo, 20
& postea Principi, *c. qui resistit 11. quæst. 3.* vbi dicitur, non esse obediendum iudici, nec Imperatori iniusta iubentibus: sed potius Deo; quia quando Principi iniusta petenti non obeditur; tūc Deo obeditur: hoc

hoc dicit expresse Bald. *in authen. habita col. 4. in vers. not. C. ne fil. pro patr.* vbi ait, quod si Princeps iubet aliquid, quod est contra conscientiam, non est ei obediendum, & dicit Andr. de Isern. *in constit. vt participatio. col. 2. in fi.* quod defensio est cuilibet permissa, etiam contra Principem: vt si forte Princeps vellet aliquem occidere contra ius illicite, potest ille se defendere contra eum.

21 QVINTO † adducitur text. *in §. deinde competens. 4. in Auth. de mand princ.* vbi mandat Imperator administratoribus, & iudicibus: vt si veniat aliqui Officiales de curia ipsius Principis, nō permittant eos lædere subditos in aliquo, vel aliquid iniuste exequi: sed possunt ipsi iudices prohibere dictos Officiales Principis, ne iniustitiam faciant, & etiam punire, vt ibi expresse dicitur. Et dicit ibi Bart. quod si Princeps scribit Officiali, vt exequatur aliquod iniustum, non debet illud facere, sed debet illud rescribere, & expectare secundam iussionem, prout supra dixi, per *d. c. si autem. 8. de rescript.*

22 SEXTO; quia † quando aliquis Officialis vult aliquid de facto exequi contra ius, licitum est vnicuique, etiam priuato, non obedire, & de facto resistere, *l. prohibitum. 5. l. defensionis facultas. 7. C. de iure fisc. libr. 10.* Ad idem est text. *in l. omnes 33. C. de decur. libr. 10.* vbi, si Officialis vult torquere decurionem contra ius, potest sibi resisti: pro hoc etiam est text. *in l. his quidem. 5. C. qui mil. non poss. libr. 12. l. deuotum. 5. C. de metatis & epid. libr. 12. l. quoniam iudices. 21.* & Bal. *ibi C. de appellat.* Et quod iudici facienti de facto contra ius, possit impune resisti, tenet Dyn. *in c. quod quis. de reg. iur. libr. 6.* Bald. *in l addictos. 6. C. de Episcop. aud. in repet. l. recte. 1. col. 8. in 12. qu. C. vnde vi.* Cardin. *in Clem. pastoralis. vers. cæterum. de re iud.* Alex. & communiter Dd. *in l. sed eximendi. 4. §. item si quis. 1. ff. ne quis eum, qui in ius voc.* Alex. *in cons. 145. incip. post redditum. col. 2. in 2. vol. & in l à diuo Pio. 15. § si super rebus. col 6. ff. de re iud.* & Paris *in tract. synd. in vers appellatio. colum. 2 in fin.* Hinc dicit Bald. *in d. l. quoniam iudi-*
23 *ces. 21. C. de appellat.* quod † Assessores, & alii Officiales Potestatis debent contradicere, & resistere Potestati aliquid iniuste exequenti; alias si non possunt resistere, debent saltem protestari, quod non consentiant, alias tenentur in syndicatu. Ita etiam dicit Angel. *in tract. malef. in versic. de consensu, & deliberatione, &c.* Bartol. *in tract. repræsal. in 6. quæst. principali.* & Paris *in tract. syndic. in vers. resistentia.* vbi plene de hoc. Et de hac materia sunt duo capitula Regni: vnum videlicet, *in num. 41.* quod incipit: *Item, caueant iustitiarii, &c.* & aliud *in num. 275.* quod incipit: *Quod prædicti iustitiarii, &c.* vbi datur in mandatis, quod Assessores resistant Potestatibus iniusta exequentibus, alias puniantur.

24 SEPTIMO; † quia quando factum alicuius iudicis est notorie, & euidenter iniustum, non tenetur ei subditus obedire, imo tunc nō obstante, quod causa sit deuoluta ad superiorem, potest iudex inferior se intromittere in dicta causa, reuocando dictum factum iniustum propter eius notorietatem: casus est *in c solicitudinem. 52. versic. si vero.* & ibi Philipp. *de appellat.* Hinc dicit notanter Cardin. *in Clement. 2. in fin. illius princ. de pœn. & remiss.* quod iudex inferior potest cognoscere de facto superioris, quādo est iniustum, & nullum, declarando illud nullum, & obuiando, vt non sortiatur effectum. Quod dictum facit multum ad propositum; quia dato, quod delegatus Principis sit maior Ordinario; tamen potest Ordinarius impedire eius factum euidenter iniustum seu nullum, vt non sortiatur effectum, per prædicta.

OCTAVO, † adducitur text. iuncta glos. *in vers. denuncietis. in c ex literis. 28. in fin. de offic. deleg.* vbi iudex delegatus non debet exequi sententiam iniquā, & nullam, & dicit ibi gloss. quod potest sibi resisti, etiam violenter, & illam gloss. dicit esse singulariter notandam, Abb. *in c. si quando. 7. de off. deleg. & in d. c. ex literis.* vbi dicitur probari per illam gloss. quod etiam tertius potest resistere Officiali in fauorem partis offensæ. Hinc dicit notanter Nicol. de Neapol. *in l. prohibitum. 5. C. de iur. fisc. libr. 10.* quod Ordinarius potest resistere delegato, ne mittat in possessionem iniuste: per cuius dictum videtur decidi casus noster. 25

NONO; quia † iure præcipitur, quod iudex secularis tenetur impartiri brachium iudici Ecclesiastico, pro executione suæ sententiæ, *c. perniciosam. 1. & ibi per Doctor de offic. ordin. c statuimus. 2. de maledic. l. si quis. 1. C. de his, qui latr.* & not. Paris *in tract synd. in versic. brachium.* & Oldr. pulchre *in consil. 89. incip. Episcopus, &c.* in tantum, quod dicit Abb. *in d. c. 1. col. 2.* quod si iudex secularis denegat, potest excommunicari per Ecclesiasticum: quia vnus iudex debet alium adiuuare, porrigendo dictum brachium. tex. est, & ibi gloss. *in c quoniam. 14. in fin. de offic. ordin. & text. cum gloss. in c. nec licuit. 17. dist.* Super hoc tamen dat vnam notabilem declarationem Oldr. *consil. 89. circa fin.* videlicet, quod tunc demum debeat inuocare iudex Ecclesiasticus brachium seculare, quando prius fecit quicquid potuit, & non habet vltra, quid faciat, alias secus: & ad hoc ponderat omnia iura loquentia de huiusmodi brachio; quia semper dicunt, si necesse fuerit: & sic ponunt hanc implorationem pro vltimo refugio. Ita dicit text. *in d. c. perniciosam. 1. & c. quoniam. 14. de off. ord. & in d. c. statuimus. 2.* & probatur optime *in c. cum non ab homine. 10. de iud.* Hinc videmus semper in literis Apostolicis concedi potestatem implorandi brachium seculare conditionaliter, scilicet si opus fuerit. Et vide super hoc bonam distinctionem Abb. *in d. c. quoniam. 14. de off. ordin. in fin.* Quod nota; quia vt plurimum isti Delegati vel Episcopi implorant ita ex abrupto brachium seculare, vt scias opponere, quod non seruauerunt iuris ordinē, faciendo prius, quicquid potuerunt. HOC PRÆSVPPOSITO, AR- 26

GVO

guo sic: Quãdo iudex secularis, cuius brachium imploratur, videt casum, super quo imploratur, esse iniustum, nõ tenetur suum brachium impartiri; imo potest impune non parere. Ita dicit Oldrad. *in d. cons.* 80. idem tenet Ang. *in cons.* 235. vbi dicit, quod potest iudex secularis tunc cognoscere de nullitate sententiæ, & ipsam non exequi, & si est appellatum, potest etiam impune resisti, secundum Old. *in d consil.* 89. Innocen. & Abb. *in d. c. si quando.* 8. & ibi etiam Felin. *de offic. deleg.* & Ioan. Andr. *in d. c. perniciosam.* 1. & ibi etiam Abb. *in pen. col. de off. ord.*

27 Decimo; quia † quilibet etiam priuatus potest defendere tertium offensum ab alio iniuste, & non incurrit aliquam pœnã, *l furtum.* 1. *in princ. & l. si quis in seruitute.* 7. *in fin. ff. de fur.* vbi cuilibet licet apprehendere furem cum furto manifesto, etiamsi nihil ad eum pertineat de re subtracta. Et dicit Bart. *in d. l si quis in seruitute. in fin.* quod quilibet potest iuuare offensum, non solum in rebus, sed etiam in persona. Idem tenet Bart. *in d. l. prohibitum.* 5. *C. de iur. fisc. lib.* 10. vbi tenet, quod amici & coniuncti possunt sine alia conuocatione iuuare offensum. Tamen potest offensus de consuetudine clamare: succurrite, ad hoc, vt citius veniant audientes. Item tenet Bart. *in l prætor ait.* 4. §. *si quis aduentu.* 6. *ff vi bon. rapt.* & Par. *in tract. synd in vers resistentia. col.* 1. Item dicit Bart. *in l. deuotum.* 5. *C. de met. & epid. lib.* 12. quod si aliquis vult me expellere de possessione mea, possunt amici & consanguinei mei licite expellere, & etiam percutere expellentem pro defensione mea, quod dictum dicit esse valde notandum. Et quod possum conuocare amicos pro defensione mea, & rerum mearum, tenet gl. *in l. quod est.* 3 §. *cum igitur.* 9. *ff. de vi & vi armat.* Verum ista defensio debet fieri incontinenti, secundum Bart. *in d* §. *eum igitur.* quod probat text. iũcta gl. *in l. sed partus.* 12 §. *quid ergo.* 1. *ff. quod met. caus.* Et istud incontinẽti, potest intelligi, etiam post biduum, intra quod potest quis se præparare, & conuocare amicos, secundum gloss. & Bar. *in d.* §. *eum igitur.* vbi plus dicit Bart. in magnis dominis spoliatis aliquo castro posse dici, incontinenti, etiamsi intra sex menses fieret defensio: imo etiam post decẽ annos, quando magnus apparatus requireretur: ita vt breuiori tempore non posset expediri. Ita singulariter dicit Bald. *in l. si à non domino. fin. C. de his, qui à non dom.* cuius dictum sequitur Ias. *in l. lecta.* 40. *col.* 17. *ff. si cert. pet.* Hoc tamen singulariter Limita procedere, quando defensio fit ratione rei ablatæ, vel contra offensionem factam in rem: secus si fieret offensio in personam; quia tunc licitum est defendere incontinenti, id est, in ipso flagranti crimine tantum, & non postea, ita dicit Bart. *in d. l. quod est.* 3. §. *eum. igitur.* 9. *ff. de vi & vi arm in fin.* quia postea censeretur fieri potius ad vindictam, quam ad defensionem. Ita tenet Bald. *in rep. l. recte possidenti* 1. *col.* 6. *in* 10. *q. C. vnde vi.* Et quod quilibet potest iuuare offensum, etiã penitus extraneum, tenet gloss. *in c. non inferenda.* 23. *q.* 3. Abb. *in c. ex literis.* 28. *col* 2. *in gl. pen. de offic. delegat.* Bald. *in d. rep l. recte.* 1 *in* 8 *q. cum* 7 *præcedentib. C. vnde vi.* & Cæp. *in consil.* 2. *colum pen. & fin.* vbi generaliter concludit, quod vbicunq; est licita defensio alicui, potest etiam conuocare amicos, & coniunctos impune, & not. Andr. de Isern. *in const. Pacis cultum.* vbi dicit notabile verbum, quod moderatio quæritur in defendendo, quando quis offenditur in rebus: secus si in persona, & prædictis adde eundem Andr. *in const. Quicunque mulierem.* Si ergo priuatus potest defendere iniuste oppressum, multo magis iudex, ad cuius officium spectat defendere subditos, *l. illicitas.* 6 *ff. de off. præsid.* & Fel. *in c. quantæ.* 46. *de sent. excom.* vbi tenet, quod Superior tenetur defendere subditum.

Vndecimo † adducitur text. *in l. contra.* 5. *C. de exec. & exact. lib.* 12. vbi habetur, quod si officialis facit executionem vltra debitum modum, potest ei de facto resisti, & ibi hoc dicit gl. *in verb. prouinciali.* & infert ibi Bart. per illum text. contra baiulos, qui vadunt ad pignorandum aliquem: nam si accipiunt pignus vltra modũ, potest eis de facto resisti, & idem tenet Paris *in tract. synd. in d. versic. resistentia. in fin. capite, facientibus exactionem, &c.* idem dicit Bart. *in l. actores.* 4. *C de exact. tribut libr.* 10. & dicit Luc. de Pen. *in dict. leg. deuotum.* 5. *C. de met. & epid. libr.* 12. quod toti populo licet resistere, cum alicui ex eis irrogatur iniuria, puta, si vadit aliquis ad disputandum in domo alicuius: nam potest à quolibet expelli, etiamsi per iudicem fuerit missus: & illud dictum refert Paris *in d. vers resistentia. in cap. excedunt plerique, &c.* Adde prædictis Petr. Phil. Corn. *in consil* 107. *colum.* 3. *in* 1. *vol.* 28

Dvodecimo; † quia quando Officialis facit aliquam executionem iniustam, & à iure prohibitam, dicitur inferre violentiam, *l. plerique.* 18. *in fin. ff. de in ius voc.* Per quem text. ita dicit Paris, *in d. versic. resistentia. c. excedunt, &c.* Puta, si vellet citare aliquem realiter in domo sua, quo casu potest sibi impune, etiam cum armis resisti. Ita tenet Bald. & Lud. Rom. *in d. l. plerique.* 18 *ff. de in ius voc.* quos ibi sequitur Ias. *in penult. col. in fin.* vnde eodem modo est dicẽdum in casu nostro, vt talis delegatus iniuste exequens dicatur vim inferre: vnde merito posset sibi resisti violenter. Quod confirmatur ex his, quæ traduntur *in c. conquerente. de restit spoliat.* Vbi † si iudex priuat aliquem possessione sua, iniuste, dicitur cõmittere spolium: sicut priuatus, & ita tenetur. Ad quod facit text. *in l. nec. fin. C. si per vim, vel alio modo.* & Oldr. *in consil.* 227. *incip. de toto, &c. colum.* 1. Hinc videmus, quod licitum est vnicuique, nolle dimittere possessionem, sine legitima causæ cognitione, & potest contradicere, non obstante, quod in literis Papæ sit clausula, *contradictores, &c.* secundum Ludouic. Rom. *in cons.* 482. *in princ.* Gemin. *in c.* 1. *in prin. col.* 3. *de concess. præb. lib.* 6. & Felin. *in c. causam quæ.* 17. *col.* 14. *de rescript.* 29 30

Decimotertio, & vltimo, † validum est argu- 31

gumentum de contractibus ad iudicia, *l. licet. 3. §. idem scribit. 11. ff de pecul. & l. omnem. 20. ff. de iudic.* & not. Franc. Aret. *in l. eum qui. 51. in princ. ff. de acq. hær.* sed nos videmus, quod ille, qui promittit aliquem defendere, intelligitur iuste, videlicet, quando iniuste offenditur: secus, si iuste: ita tenet Petrus de Ancha. *in consil. 83. inc. omisso, &c.* & Fel. *in c. causam, qua. 17. col. 15. de rescr.* facit gloss. *in c. pro illorum.* & ibi Abb. *in col. 3. in fin. de præben.* vbi habetur, quod delegatus, licet possit compescere cõtradictores, & impedientes suam iurisdictionem, etiam extraneos, per clausulam, *contradictores, &c.* tamen hoc intelligitur, quando iniuste contradicunt: secus, si iuste. Facit, quod dicitur in præcedenti argumento. Ad
32 idem adduco; † quia vasallus est obligatus defendere dominum ex iuramento fidelitatis, alias feudo priuatur, *c. 1. item qui dominum. & §. præterea, quæ sit prima causa benef. amit. & c. 1. de noua form. fidel.* & tamen hoc intelligitur in bello iusto, scilicet, quando iniuste offenditur dominus, alias secus, text. est, & ibi Andr. de Isern. & communiter Dd. *in c. 1. in princ. hic finitur lex, &c.* Sic ergo in proposito in iudiciis: quia verum est, quod Ordinarius tenetur defendere iurisdictionem delegati Principis, scilicet, quando iuste agit: secus, si iniuste; quia hoc censetur dedisse Princeps in mandatis, scilicet, vt iustitiam faciat, *l. rescripta. 7. C. de precib. Imper. offer. c. cum æterni. 1. de re iud. lib. 6.* vnde, quando vult exequi sententiam nullam, non potest dici iudex in illo actu, & merito potest sibi resisti vt priuato. Ita dicit Abb. *in c. pastoralis. 27. §. quia vero. col. 3. ver. & in fin. gl. &c. de off. delegat.* & Bart. *in extrauag. qui sint rebelles. in gloss. in versic. in rebellando. in princip.*

33 PRO SOLVTIONE HVIVS † notabilissimæ QVÆST. cumulando veram & communem conclusionem, prout eam reperio in variis locis dispersam, FACIO DVO MEMBRA PRINCIPALIA videlic. AVT IVDEX ISTE DELEGATVS procedit ad aliquam executionem EXTRAIVDICIALITER, non facto processu, & sine causæ cognitione, AVT IVDICIALITER, & in forma iudicii. PRIMO CASV autem delegatus habet hoc expresse in commissis à Principe, vt ita extraiudicialiter, & executiue procedat: & tunc debet sibi obtemperari: quia in Principe semper præsumitur iusta causa, vt not. Fel. *in c. quæ in Ecclesiarum. 7. col. 24. versic. 5. conclus. de const.* Et ita procedat, quod dictum est supra, *in 1. part. in 5. arg.* FALLIT, quando subesset aliqua legitima causa, ex qua appareat mandatum Principis esse iniquũ, & præsumeretur ignorantia Principis: quia tunc supersederi debet, & rescribi Principi: & expectari secunda iussio Principis. Ita loquitur text. *in c. si quando. 5.* cum ibi not. per Felin. *de rescr. & in §. deinde competens. in Auth. de mand. Princ.* Et ita procedant ea, quæ dixi *in 2. parte. in 3. 4. & 5. argumẽto.* SI TAMEN ipse delegatus vellet exequi, & non supersedere, nec rescribere Principi, an possit sibi violenter resisti? Dicit, quod non, ex quo exequitur negotium sibi expresse commissum per Principem: vt dicit text. *in d. extrauag. qui sint rebelles.* & ibi Bart. in gloss. *in verb. rebellando. in princip.* FATEOR tamen, quod posset appellari ad hoc, vt expectetur secunda iussio, vigore dispositionis iuris, per *d. c. si quando. & d. §. deinde competens.* & post appellationẽ, si vellet exequi, tunc posset resisti; quia per appellationem negotium est deuolutum ad Superiorem, & ipse remanet priuatus: ita notanter tenet Innoc. *in d. c. si quando. 5. de rescr.* & ibi etiam Abb. & Felin. & Oldrad. *in consil. 89.* AVT † Delegatus 34
non habet commissionem à Principe expresse, vt extraiudicialiter procedat, & exequatur, sed est Delegatus ad iustitiam; & tunc si procedit extraiudicialiter, excedit ordinem sibi commissum: & potest sibi impune resisti etiam violenter, & indistincte: & in hoc concordant omnes Doctor. & nullus discrepat, siue grauamen sit reparabile, siue irreparabile, ex quo procedit, vt priuatus. Ita tenet Abb. *in c. conquerente. 7. colum. 2. versic. nota bene hanc gloss. &c. de restit. spoliat.* & ita intelligitur text. *in l. prohibitum. C. de iur. fisc. lib. 10.* & quod not. Innoc. & Abb. *in d. cap. si quando. 5. de rescript.* Flor. *in l. quemadmodum. 29. §. magistratus. 7. ff. ad leg. Aquil.* Bart. *in d. versic. rebellando.* & Abb. *in c. dilectus. 25. el 1. in 4. not. de rescript.* in quibus locis non distinguitur, an executio sit reparabilis vel non, & merito; quia procedendo extraiudicialiter, procedit vt priuatus, & potest sibi resisti, sicut quilibet priuato, vt not. gloss. *in l. non videtur. 167. §. qui iussu. 1. ff. de regul. iur.* Hoc etiam colligitur ex dictis Paridis *in tract. synd. in vers. resistentia. in princip.* & ita procedat id, quod dixi supra *in 2. part. in 2. argumento, & in omnibus aliis sequentibus.* Quod † autem 35
dixi in iudice procedente extraiudicialiter, idem dicas, si procedit iudicialiter in negotio sibi nõ commisso; quia respectu illius negotii non habet iurisdictionẽ, & potest sibi impune resisti: ita dicit Abb. *in d. c. si quando. 5. de rescript. in 2. not.* referendo ibi Innoc. & ita procedit text. *in d. l. contra. 5. C. de execut. & exact. libr. 12.* & not. Par. *in d. gloss. in ver. rebellando. in princ.* SECVNDO CASV principali, scilicet, quando procedit IVDICIALITER, & IN FORMA IVDICII, & vult exequi iniuste: & tunc, AVT executio est irreparabilis, vt quia vult aliquem torquere, vel mutilare, vel occidere iniuste; & tunc potest sibi indistincte resisti: & ita communiter tenent omnes, & in hoc nullus discrepat, maxime Felin. *in d. c. si quando. 5. de rescript. col. penul. in 3 fall.* & ibi etiam Abb. vbi sentit, quod tunc non est opus appellatione, licet Bald. teneat contrarium *in l. vt vim. 3. in 8. quæst. ff. de iust. & iur.* vbi dicit, quod debet prius appellari, & postea resisti. opinio Baldi est potius ad cautelam; quia communiter omnes Doct. nõ requirunt appellationem de necessitate in isto casu, & ita intelligitur *l. omnes. 33. C. de decur. lib. 10.* & quod notat Ias. *in d. l. vt vim. col. 6. in princip.* AVT † executio 36
est

est reparabilis; quia potest per appellationem reuocari, vt quia sumus in causa ciuili, vel alia executione pecuniaria, & reuocabili: & tunc, aut sententia est lata contra legem, & est euidenter iniusta, vel est aliter ipso iure nulla: nam, quando sententia est notorie iniusta, & contra legem, dicitur continere nullitatem, vt habetur per Abb. & Felin. *in c. inter cæteras.* 9. *de re iud.* & isto casu potest similiter indistincte resisti Officiali volenti exequi: quia censetur de facto procedere, non de iure: ex quo sentētia nulla non meretur de iure executionem. Ita tenet Dyn. *in d. c. quod quis.* 24. *de regul. iur. libr.* 6. quem sequitur Bart. *in d. l vt vim.* 3. *colum.* 1. vbi dicit, quod nihil addit ad ea, quæ dicit Dyn. ibi: & ita intelligitur gloss. *in c. ex literis.* 28. *de offic. deleg.* secundum Abb. *in d. c. si quand. eod. titul.* vbi tenet hanc partem Abb. *in c. pastoralis.* 27. §. *quia vero. col.* 3 *de offic. delegat.* & Alex. & Doct. *in d. l. sed eximendi.* 4. §. *Item si quis.* 1. *ff. ne quis eum.* & ita procedant omnia argumenta producta pro secunda parte. AVT sententia est iniusta contra ius litigatoris, ex qua iniustitia nō potest oriri nullitas; quia valet, sed est iniusta; & tunc si transiuit in rem iudicatam, vel nō fuit ab ea appellatum, debet mandari executioni, & non potest aliquo modo resisti, & imputatur ei, qui non appellauit: & ita loquitur text. *in c. pastoralis.* 27. §. *quia vero.* secundum Abb. *in princ.* ET ITA PROCEDVNT
37 OMNIA IVRA, † quæ dicunt esse obediendū præcepto Superioris, siue iusto, siue iniusto, scilicet, DVMMODO NON SIT IPSO IVRE NVLLVM, VEL NON CONTINEAT NOTORIAM INIVSTITIAM. Ita etiam procedant ea, quæ supra allegaui pro prima parte, in 3.4.7.8.9.10.11. & 12. arg. Idem tenet Abb. *in d. c. si quando.* 7. *de offic. deleg.* FATEOR tamen, quod si sententia nondum transiuisset in rem iudicatam, & delegatus cōmitteret Ordinario sententiam exequendam, posset Ordinarius, sciens eam iniustam, instare apud delegatum precibus, vt eam non exequatur, sed Principi rescribat: & ita procedat, tex. *in d. c. si quando.* ex quo ibi is, qui interesse prætendebat, alteri resistebat; tunc Ordinarius non potest aliud facere, nisi instare precibus, non autem violenter. Et hoc colligitur ex dictis Innocent. *in d. c. si quando.* 7. *de rescript.* secūdum Abb. *ibi, in* 2. *col. in fin.* Et ita procedat quod dixi supra *in* 1. *parte. in* 13. *argumen.* Idem est, quando est dubium, vtrum sententia sit iusta, vel iniusta; quia est obediendum: & non potest resisti auctoritati iudicis, qui habet præsumptionem pro se: ita dicit Dyn.
38 *in d. c. quod quis.* & ita debet intelligi quod dixi supra *in* 1. *part. in* 8. *art.* Si vero † à tali sententia fuit appellatum, & tunc pendente appellatione, non potest iudex à quo exequi: & si exequeretur, posset impune sibi resisti, *l. quoniam iudices.* 21. *C. de appell.* & not. Innoc. Abb. & Felin. *in d. c. si quando.* 7. *de off. delegat.* & ratio est; quia post appellationem iudex à quo, efficitur incompetens, ex quo negotium deuoluitur ad Superiorem: & sibi tanquam incompetenti impune non paretur, *l. extra. fin. ff. de iur. omn. iud. c.* 2. *de constit. lib.* 6. ita tenet Bald. *in l. addictos.* 6. *C. de Episcop. aud.* & Oldrad. *in d. consil.* 20. Item † in omnibus ca- 39
sibus, in quibus tenui posse resisti iudici, potest procedere tam in Delegato, quam in Ordinario iniuste exequente; & in omnibus illis casibus, in quibus potest quis de facto resistere, potest etiam conuocare amicos, & coniunctos, etiam conducere stipendiarios pro defensione sui, & rerum suarum: vt not. Bald. *in l. si aquam.* 2. *colum.* 13. *in princip. in versic. not: quod triplex est bellum, &c. C. de ser. & aqua.* per ea, quæ not. *in d. l quod est.* 3. §. *eum igitur* 9. *ff. de vi & vi armat.* quia hæc censetur quædam defensio, quæ in omnibus est permissa, etiam contra Officiales: vt tenet Petr. Phil. Corn. *in consil.* 107. *colum.* 2. *in* 1. *vol.* Et ita procedunt ea, quæ dixi supra *in decimo argumento secundæ partis.* Si ergo possunt conuocari priuati ad defensionem; quia de iure ciuili non tenentur alium extraneum defendere, licet possint, si volunt: vt not. Fel. *in c. quanta.* 45. *de sent. excom.* quanto magis potest vocari Officialis, & sic Ordinarius loci, qui tenetur defendere subditos, per *d. l. illicitas.* 6. *in princ. &* §. *ne potentiores.* 2. *ff. de offic. præsid.* & Felin. *in d. c. quantæ.* 46. *de sent. excomm.* & dixi *in* 2. *parte. in* 2. *argum.*

Superest † modo respondere ad argumenta con- 40
traria, adducta pro prima parte. ET PRIMO NON OBSTAT, quod Delegatus Principis sit maior Ordinario; quia intelligitur maior, solum respectu negotii sibi commissi. Ita dicunt omnes Doctores, qui ad hoc allegantur in primo argumento. Sed per Principem censetur commissum, vt iustitiam faciat, *c. cum æterni.* 1. *de re iud. lib.* 6. vnde omnes illi casus, in quibus conclusi posse sibi resisti, sunt extra suam commissionem, & sic non dicitur maior in il-
lis; quia manet vt quilibet priuatus. † NON OB- 41
STAT *l. aduersus.* 3. *C. si aduers. rem iudic.* quam allegaui in primo argumento; quia ibi loquitur de restit. in integrū, quæ præsupponit sententiam valere, ex quo non datur ad rescindendam sentētiam: quia si esset nulla, non esset opus restit. in integrum, vt toto tit. *C. in quib. caus. in integr. rest. non est necess.* Vnde quando valet sentētia, verum est, quod Ordinarius non potest se impedire contra eam, vt supra conclusi, & est necesse, quod & adeatur Princeps. Sed in casibus, in quibus conclusi, posse resisti Delegato Principis, si resistunt aliqui, ideo est; quia sententia non valet, vel continet manifestam iniustitiam, vel vult exequi in casu sibi non commisso, vt supra. Facit, quod & not. Cardin. *in Clement.* 2. §. *Notarii. de hæret.* vbi Prælatus potest amouere inquisitorē datum à Papa: vnde non censetur inferior ponere legem superiori, sed exequitur legis auctoritatem.
NON OBSTAT, † quod dicitur in 2. argumento: 42
quia fateor, quod per delegationem censetur ablata iurisdictio Ordinario, vt non possit procedere in illa

illa causa alteri commissa, non tamen censetur abdicata potestas Ordinario, vt non possit defendere subditum à violentia sibi inferenda priuato, per *d.l. illicitas.6.ff de off. præsid.* & per Felin. *in d.c.quantæ.46. de sentent. exec.* Nam in casibus, in quibus conclusi posse resisti delegato, remanet Delegatus, vt priuatus, non iudex: merito sibi vt priuato resistitur per modum cuiusdam defensionis; quia contra ius exequitur Delegatus, quod non censetur esse sibi mandatum per Principem, sed potius contrarium, per *dict. c. cum æterni.* sicut in simili videmus. Nam
43 quando † aliquis laicus iniuste opprimitur ab aliqua persona ecclesiastica, potest implorare auxilium iudicis secularis, vt per modum cuiusdam defensionis sibi assistat, citando per edictum personam ecclesiasticam, si sua putauerit interesse, & sic poterit restituere laicum contra personam ecclesiasticam in possessionem, qua fuerat spoliatus, non obstante, quod illa persona ecclesiastica non sit sibi subiecta, & de hoc est prouisum in Regno, per capitulum Regni, quod incipit, *Omnis prædatio*, & aliud, quod incipit, *Ad regale fastigium* & aliud, quod incipit, *Finis præcepti charitas.* & habetur plene per
44 Matth. *in decis.2. & 24. consil. Neapol.* NON † OBSTAT, quod dicitur in septimo argumento, quod auctoritas iudicis facit licitum, &c. quia illud procedit, quando interponitur secundum ius, & iuris ordine seruato, alias nihil operatur authoritas iudicis, secundum Abb. *in c. consultationibus.18. colum. 2. de iure patron.* NON OBSTAT, quod est proditum generale remedium appellationis, vt dicitur in duodecimo argumento; quia illud remedium est inductum ad reparandum grauamen illatum per iudicem, vt iudicem; secus, si iudex procedit, vt priuatus extra officium sibi commissum, vel exequendo sententiam nullã, vel notorie iniustam, vel post appellationem; quia tunc per modum defensionis sibi resistitur, sicut cuilibet priuato. Ad alia argumenta adducta pro prima parte satis potest colligi respõsio ex his, quæ dixi supra in solutione. Et ex his impositus sit finis huic notabilissimæ, & quotidianæ quæstioni: quam credo non fuisse hactenus per quempiam ita plene examinatam. Laus DEO. Datum Venusii, die 22. Iulii. M. D. XIX. In die B. Mariæ Magdalenæ. Disputata tamen fuit per me Robert. Marant. postea in ciuitate Salerni in publico studio Salernitano, die 19. Octobr. Anni M. D. XIX. *Robert. Marant. Venus. V.I.D.*

DISPVTATIO II.

Vtrum in Regno Siciliæ præsumatur quælibet Ciuitas viuere iure Longobardico, vel iure Romano, & an ius Longobardicum præferatur iuri Romano in Regno.

SVMMARIA.

1 *Ius Longobardicum an præferatur iuri Romano in Regno, vel econtra, num.19.*
2 *Ius Francorum dicitur ius speciale, & onerosum, & qui allegat ipsum, debet probare; quia est contra ius commune. nu.45.*
3 *Ius Longobardicum non est lex, neque ratio, & ideo recessit ab aula.*
4 *Ius Longobardicum non seruatur, nisi in loco, vbi esset eius consuetudo. nu.6.9.*
5 *Ius Longobardicum est ius asininum. nu.34.*
7 *Ius Longobardicum est lex inualida.*
8 *Ius Longobardicum dicitur lex vulgaris.*
10 *Lex Regni transfertur cum ipsa translatione Regninum.15.*
11 *Lex quamuis dura & iniusta seruanda est.*
12 *Consuetudo contra constitutiones Regni est reprobata.*
13 *Scire, & scire debere sunt paria.*
14 *Andreas de Isernia dicitur Legum Euangelista, & est maioris auctoritatis, quam Lucas de Penna.*
15 *Notarius vnius comitatus potest facere instrumentum in alio volente domino illius.*
16 *Intellectus verus ad constitutionem*, Puritatem, *reprobata opinione Matthæi, nu.17.19.20.21.*
17 *Dictio*, videlicet, *quid importet.*
18 *Iuris communis appellatione in Regno, venit etiam ius municipale.*
19 *Matthæus de Afflictis præceptor fuit Marantæ.*
20 *Ordo scripturæ designat ordinem obseruantiæ: Item dat regulam, & ordinem intellectus. Et si reperiantur duo instrumenta in eadem charta, præsumitur prius illud, quod præcedit.*
21 *Ordo scripturæ an inspiciatur, quando mens disponentis est certa.*
22 *Clausula inserta in medio vnius capituli, an ad illud tantum referatur.*
23 *Consuetudo habet vim legis, & dicitur lex municipii.*
24 *Clausula refertur ad vnum tantum capitulum, quando potest assignari ratio, quare non referatur ad alia.*
25 *Ordo positus gratia exempli non est seruandus.*
26 *Ordo scripturæ inspicitur, vbi habemus ordinem intellectus.*
27 *Ordo scripturæ non attenditur, quando perturbat ordinem necessitatis.*
28 *Iuris appellatione simpliciter venit ius Romanum, per antonomasiam. nu.30.*
29 *Correctio Legum est euitanda.*
31 *Dignior censetur ille, qui prænominatus est in disputationibus.*
32 *Dignius præfertur minus digno.*
Ius Romanum est dignius iure Longobardico.
Dignitas maior est illa, quæ acquiritur à Principe, quam quæ ab inferiore.
33 *Leges Imperatorum dicuntur procedere à Deo; quia Impe-*

Imperator dicitur diuina prouidentia constitutus, & est sicut Deus in cœlo.
34 *Leges Iurisconsultorum fuerunt facta cum tanta iustitia, vt in eis iniustitia inueniri non possit.*
Iuris Longobardi obseruantia non est necessitiua præcise, num. 35.
35 *Dictio, prout, est relatiua & limitatiua.*
36 *Mundualdus datur mulieribus tantum viuentibus iure Longobardico, num. 75.*
Argumentum à contrario sensu habet locum in statuto.
37 *Testamentum mulieris an valeat sine Mundualdo, num. 38.*
38 *Consuetudo, cuius initii non extat memoria, habet vim priuilegii & legis.*
Consuetudo generalis est in Regno, quod iure Romano viuatur.
Ius Longobardicum excludit cognatos à succedendo.
Admittit filios naturales.
39 *Probatio, quod viuatur iure Francorum, sumitur ex eo, quod alias ita vixerunt illi de domo.*
Consuetudo notoria est illa, quæ probatur ex inspectione plurium instrumentorum, & sufficit eam allegari.
40 *Consuetudo nulla est fortior, quam illa, quæ est conformis cum iure communi.*
Consuetudo debita recipit interpretationem à iure cõmuni generali, non à locali.
41 *Ius Longobardicum probari debet per eum, qui ipsum allegat.*
42 *Inter viuentes iure Romano, causa deciditur secundum ius Romanum: inter viuentes iure Longobardico secundum ius Longobardicum.*
43 *Ius Longobardum non fuit confirmatum per Imperatores in Regno, sed potius reprobatum.*
44 *Auctoritates Doctorum sunt probabiles, sed non necessariæ.*
45 *Ius Longobardicũ potius præsumitur, quam ius Francorum.*

AMBIGVA, & diutissime inter Regnicolas ventilata est quæstio: an ius Longobardicum præferatur iuri Romano in hoc Regno Siciliæ, & secundum quod ius debeat prius Iudex iudicare? Et quoniam ista quæst. fuit mihi visa non solum vtilis, verum etiam necessaria, in hoc Regno maxime, & ipsam hactenus bene discussam non reperio, ita, vt claram conclusionem haberemus, propterea cogitaui eam pro viribus examinare, & ad veram conclusionem, prout mihi iuris esse videbitur, redigere: vt in futurum faciliorem viam aliis con-
1 siderandi aperiam. ET PRIMO † PRO PARTE AFFIRMATIVA, quod ius Longobardicum præferatur iuri Romano in Regno Siciliæ, adducitur const. Regni quæ incipit, *Puritatem*: qua cauetur, quod Iudices iurent sententiando prius secundum constitutiones Regni, deinde secundum consuetudines approbatas, & deinde secundum iura cõmunia, Longobardica videlicet & Romana. Et sic in ordine præmittit ius Longobardicum, & postea Rom. vnde ille ordo verborum datus per illam cõstit. designat ordinem executionis, per ea, quæ habentur plene per Abb. & Felin. *in c. cum dilecti. 21 de rescript.* ex consequenti Iudex debet in iudicando præferre ius Longobardicum iuri Rom. in tantum, quod dicit And. de Isern *in d. const. Puritatem.* quod illi, qui non vtuntur eo iure, propter consuetudinem, non excusantur, quia esset consuetudo contra const. Regni, quæ consuetudo reprobatur, vt *in proœm. const. § fin.* SECVNDO adduco auctoritatem And. de Isern. *in prælud feud. in 3 q. princ.* vbi expresse tenet, quod in Regno Siciliæ seruatur ius Longobardicum; quia constitutio Regni hoc præcipit, & *ibid. circa fi. illius q.* dicit, quod illi, qui non seruant dictum ius, non excusantur cõsuetudine, per rationem prædictam. TERTIO, adducitur auctoritas gl. *in constit. Vniuersis, in gl. in versic. aut in defectu, &c.* quę in iudicando similiter proponit ius Longobardicum iuri Rom. & magna est auctoritas gl. QVARTO adduco auctoritatem Andr. de Isern. *in constitut. Præsenti lege, la 3. & in const Si quando contigerit.* vbi similiter dicit, quod ius Longobardicum præferatur Romano, cuius Andr. magna est auctoritas in hoc Regno; quia appellatur legum Euangelista QVINTO, † adduco eundem Andr. *in c. Imperialem. § præterea ducatus, col. 2. in fin. de prohib. feud alien. per Fred.* vbi expresse dicit, quod in Regno viuitur iure Longobardico, & ille, qui allegat ius Francorum, debet illud probare, cũ sit ius speciale in Regno. SEXTO, adduco eundem And. *in c. 1. in versic. bona vacantia, quæ sint reg.* vbi pluries dicit, quod in regno seruatur ius Longobardicum. SEPTIMO adducitur auctoritas Matth. de Afflict. Doct. Neap. *in decis.* 248. *consil. Neap. in 2. colum.* vbi dicit, quod in Regno præsumitur, ꝙ viuatur iure Longobardico, vnde qui dicit contrarium, probare debet. OCTAVO adducitur auctoritas Alex. *in l pro hærede. 20. §. fin. ff. de acquir. hæred.* vbi Alex. refert Andr. de Isern. in prælud. feudorum, & concludit de mente Andr. quod saltem Longobardicæ leges, quæ fuerunt conditæ ab Imperatoribus, seruari debent, cum sint generales. NONO extat auctoritas eiusdem Andr. in constit. *Vt vniuersis. circa fi.* vbi dat ordinem, quomodo procedatur in Regno, scilicet, vt primo iudicetur secundum constitutiones, deinde secundum consuetudinem, & demum secundum ius Longobardicum, & postea secundum ius Romanum. DECIMO idem Andr. *in constit. Speciale.* dicit, quod prius seruatur ius Longobardicum, & postea ius Rom. PRO PARTE vero † CONTRARIA NEGATIVA, ꝙ istud ius Longobardicum, non sit in vsu, adduco primo auctoritatem Odof. & Bal. *in auth. dos data. C. de don. ante nupt.* vbi dicunt, quod ius Longobardicum, nõ est lex, neq; ratio, & ideo recessit ab aula. 3

4 Secundo adducitur † idem Bal. *in l. si inuita. 12. in fin. C. de nupt.* vbi dicit, quod de isto iure Longobardico non est curandum, nisi in loco, vbi esset eius obseruantia, secundum cõsuetudinem loci: sed in hoc Regno est potius contraria consuetudo; quia non seruatur, vt infra dicam; ergo de eo non est curan-
5 dum. Tertio, adducitur † decisio And. de Isern. *in c. 1. §. fin. in fin. de not. feud.* vbi dicit, ꝙ ius Longobardicum est ius asininum; & caret ratione, & ideo non seruatur vbi libet. Quarto dicit idem And. *in d. c. 1. col. de feu. cog.* quod iudex cessantibus consuetudini-
6 bus † debet vti lege Rom. vel Longobardica, vbi illo iure viuitur. Vnde præponit ius Romanum Longobardico, & dicit ꝙ ibi seruari debet ius Longobardicum, vbi illo iure viuitur, vnde innuit, ꝙ est ius speciale, sicut dicimus de iure Francorum. Ergo probari debet, quod eo iure viuitur, per ea, quæ not. Andr. de Isern. *in d. c. imperialem. §. præterea Ducatus.* cum loquatur de iure Francorum. Quinto
7 adducitur † auctoritas Archid. *in c. quicunque. 11. q. 1.* vbi dicit, quod lex Longobardica, est lex inualida, & non potest confirmare aliam legem inualidam. Sexto, adducitur auctoritas Aluat. *in prælud. feud in ver. collat. in 4. q.* vbi confirmat dictum Bal. *in auth. dos data, & in d. l. si inuita. 12. C. de nupt.* Septimo, di-
8 cit Archid. † *in c. cum deuotissima. 12. q. 2.* quod ista lex Longobardica appellatur lex vulgaris, prout etiam text. ibi appellat, ex eo; quia ab hominibus vulgaribus, & rudibus fuit composita; vnde tamen
9 minus debet seruari. Octauo adducitur † auctoritas Luc. de Pen. *in l. cautio. 1. C. de procur. & conduct. lib. 11.* vbi dicit, quod ius Longobardicum nõ debet præferri iuri Rom. nisi vbi seruatur de consuetudi-
10 ne. Nono adducitur † dictum Bald. *in c. translato. de const.* vbi dicit, quod translato Regno, siue Imperio, transfertur etiã lex Regni, vnde licet illud ius Longobardicum potuisset seruari, tempore, quo erant illi reges Apuliæ: tamen quia regnum fuit postea ab eis translatum, debet censeri translata etiam lex eorum: & sic d. lex Longobardica non debet seruari; sicut dicimus de lege Mosaica, quæ fuit translata in legem Euangelicam, vna cum translatione sacerdotii in Christum. Decimo & vltimo adducitur auctoritas Matth. de Afflict. Doct. Neapolitani; *in d. consil. Puritatem, in 4. col.* vbi firmat opin. Luc. de Pen. scilicet, quod ius Longobardicum non præferatur iuri Rom. ibi dicit, quod ista opin. semper sibi placuit, & dat vnam expositionem ad *d. const. Puritatem.* quę in rei veritate, salua ratione recti sermonis, non potest procedere, vt infra dicam. Habemus ergo hucusq; decem auctoritates pro vna parte, & decem pro alia: vna quæstio redditur valde dubia. Si quis tamen vellet tenere primã partem, quæ videtur fulcita auctoritate authentica, scilicet per text. *in d. constit. Puritatem.* posset respondere ad omnes decem auctoritates contrarias. Et primo ad dictum Bal. & Odofr. *in d. authent. dos data. C. de donat. ante nupt* posset dici, quod Bal. & Odofr. nõ fuerunt Regnicolæ; vnde verisimiliter non potuerunt habere notitiam constitutionum Regni, quæ non seruantur in regionibus eorum. Dicta ergo eorum procedunt de iure communi, quod postquam superuenit ius commune Romanorũ, illud ius Longobardicum recessit ab aula, sed quia ius municipale huius Regni, prout est *d. constit. Puritatem.* iubet illud seruari, tenemur nos Regnicolæ obedire illi constitutioni. Et eodem modo potest responderi ad dictum Bald. *in d. l. si inuita. 12. C. de nupt.* Vel potest dici, quod illud dictum Bal. facit pro prima parte; quia dicit, quod de eo non est curandum, nisi in loco, vbi tali lege Longobardica vtuntur: sed in hoc Regno necessitamur ad vtendum tali lege, per *d. constit.* ergo est de tali iure curandum.
Ad dictum † Andr. de Isern. *ad d. c. 1. de notis feud.* 11
potest responderi, quod Andr. est sibi contrarius; quia in pluribus locis tenet, quod seruatur tale ius in Regno, vt supra retuli *in 1. parte.* vnde dici potest, quod melius fuit tunc locutus, ex quo habet pro eo text. *d. constit.* NEC OBSTAT, quod illud ius sit asininum, & sine ratione; quia in lege hoc non consideratur; nam licet lex aliqua sit dura, vel iniusta; tamen seruanda est: quia ita vult legislator, vt dicit text. *in l. prospexit. 12. § 1. ff. qui, & à quibus.* Simi-
liter ad dictum. † Andr. *in c. 1. de feud. cogn.* potest re- 12
sponderi, quod non debet inspici ordo scripturæ ipsius Andr. cum habemus ordinem legis, & si And. dicat, quod debet seruari, vbi eo iure viuitur, debet concordari cum aliis suis dictis. Et facias consequentiam cum minore. In hoc Regno viuitur eo iure, ergo in Regno seruari debet, & si negares minorem, quod non viuatur eo iure in Regno, hoc esset ex contraria cõsuetudine, quæ reprobata est cõtra constitutionem, per text. *in procem. const. §. fin.* vnde si ita non viuitur, sufficit, quod ita viuere deberent homines: & ita necessitantur per *d. constit.*
Ad quod † facit illud, quod dicimus, scire, & scire 13
debere, sunt paria, *l. quod te. 5. in fin. ff. si cert. petat. c. vasallus, si feudum*, & ibi Aluar. 1. *not. si de feud. fuer. contr.* & gloss. *in l. constitutionem. pen. C. de per. tut.* Ad dictum Archid. *in d. c quicunque. 11. q. 1. & in d. c. cum deuotissimam. 12. q. 2.* & ad dictum Aluar. *in prælu feud.*
responderi potest eodem modo, quod loquuntur 14
de iure communi, sicut dixi de dicto Bal. † Ad dictum Luc. de Penna potest responderi eodem modo, prout dixi ad dictum Andr. supra. Dicit enim, quod vbi seruatur de consuetudine, præfertur iuri Romano, sed in hoc regno seruatur, vel seruari debet per *d. constit. Puritatem* ergo præfertur. Præterea in Regno est maioris auctoritatis Andr. de Isern. qui appellatur legum Euangelista, quam Luc. de Penna: vnde debet præferri dictum Andr. qui con-
trarium tenet, maxime *in prælud. feud. in 3. q.* Ad di- 15
ctum † Bald. *in d. c. translato.* responderi potest fatendo dictum suum, quod cum translatione regni

trans-

transferatur & lex, nisi nouus regnator legem veterem confirmet; quia tunc seruatur lex vetus ex noua confirmatione; quia ita vult nouus dominus. Ita proprie dicit Andr. *in prælud. feud. in 3. q. & ibi* subdit exemplum de Notario vnius comitatus, qui potest facere contractum in alio comitatu, volente Domino illius comitatus. Sed nouus Dominus in regno translato, qui fecit *d. constit.* voluit confir-
16 mare ius Longobardicum: ergo seruari debet. † Ad dictum Matth. *in d. const. Puritatem.* potest responderi, prout responsum fuit ad auctoritatem Luc. de Pen. ex quo ipse imitatur & confirmat opin. Luc. de Pen. Et dũ ipse Matthæus dat nouam expositionẽ ad *d. const.* faciendo vnam extraneam constructionem, dico, quod talis sua constructio vitiat penitus literam illius constitutionis, & non posset saluari salua ratione recti sermonis. Nam verba constit. sunt hæc formalia, videlicet: Ac demum secundum iura communia, Longobardica, videlicet, & Romana, &c. Et sic primo ponit dictum in genere, scilicet, secundum iura communia, deinde illud genus exemplificat per dictionem, *videlicet*. Et in illa exemplificatione ponit æqualiter ius Longobardicũ & Romanum designans, quod ambo sunt iura cõmunia, & præponit in ordine ius Longobardicum. Illa ergo determinatio scilicet iura communia, &c. relata ad ista duo determinabilia, scil. ad ius Longobardicum, & Rom. debet ea pariformiter determinare, scilicet, quod ambo dicantur iura cõmunia, *l. iam hoc iure. 4. l. & Lucius. 45. ff. de vulg. & pup.*
17 Et perpenditur † ex illa dictione, *videlicet*, hoc q̃ est dictio declaratiua: & restrictiua præcedentium, secundum Bart. *in l. lex. 1. ff. ad leg. Aquil.* & Franc. de Aret. *in l. si fundum. 35. ff. mand.* & not. *in c. statutum.* & ibi Gem. *el 2. de hæret. lib. 6.* & est text. *in c. transmissa. 4. de eo, qui cognouit consang. vxoris suæ. & in l. cum quidam. 17. §. 1. ff. de vsur.* & Ias. *in l. idem in duobus. 25. §. personale. 1. in 1. no. ff. de pact. & in l. iusiurandum, quod ex conuentione. 17. § procurator. 3. colum. 4. ff. de iureiur.* Vnde conclusiue, per illam dictionem, scilicet, illa iura communia declarãtur, & restringuntur æqualiter ad iura Longobardica, & Rom. cũ ordine suo, qui colligitur ex ipsa scriptura, per quã declarationem, quæ est verissima, prout verba & mens legislatoris sonant, apparet non procedere illã expositionem, quã facit præfatus Moder. Neapolitanus, dum dicit: debere illa verba const. ita construi, videlicet: Ac demum secundum iura communia, Romana, & Longobardica, & sic vult peruertere ordinem constitutionum. Assignat ipse rationem; quia ius Longobardicum non est commune, sed est speciale in hoc Regno; & ideo illud adiectiuũ, cõmunia, nõ potest referri ad ius Longibardicum, quod non est ius commune: vnde de necessitate refertur ad ius Romanum, & sic reperitur prius in ordine literæ ius Romanum, secundum eum. Mihi videtur quod talis constructio non procedit; quia non põt salua ratione recti sermonis, p̃cedere, vt supra dixi, nam peruertit ordinem illius const. contra mentem Imperatoris. Ad rationem Domini Matthæi respondeo, quod imo illud adiectiuum, *communia*, potest referri ad ius Longobardicum; nam dato, quod sit ius speciale in hoc Regno; quia tamen seruatur, facit ius commune in Regno, & cum *d. constit.* intendat ponere legem in hoc Regno tantum, (quia extra Regnum non extendit vires suas) voluit loqui de iuribus seruandis in Regno, † in quo omne ius 18
municipale, seu speciale totius Regni dicitur ius commune, ex quo derogat iuri communi: Ita dicit Alex. *in l. post dotem. 4. col. 11. ff. solut. mat.* & in addit. ad Bal. *in l. constitutionis. 2. in fin.* vbi etiam Bal. sentit. *C. de bon. quæ lib.* Bal. *in l. illa institutio. 32. in fin. ff. de hæred. instit.* & Lud. Roman. *in rub. ff. de arbitr.* vbi dicunt, quod si est compromissum in arbitrum, qui debet pronunciare secũdum ius commune, debet talis arbiter pronunciare secundum ius municipale illius loci; quia tale ius facit ibi ius commune, secundum eos. Sic ergo in proposito, licet ius Longobardicum sit speciale in hoc Regno; tamen facit in eo ius commune. Vnde per prædicta merito illa verba constit. debent intelligi, prout iacent; quia possunt referri tam ad ius Longobardicum, quam ad ius Romanum. Hæc autem salua excusatione dixi, non vt audeam attentare contra interpretationem domini præceptoris mei recolendæ memoriæ, qui nempe iuris huius Regni illustrator merito potuit appellari: sed quia credo veritatem me dicere, quæ cunctis rebus est præferenda. Et licet hæc † Prima pars videatur bene defensata ab 19
impugnationibus contrariis; tamen pro solutione, & conclusione huius vtilissimæ q. ego teneo indubitanter secundam partem contrariam, scilicet q̃ imo in Regno ius Longobardicum non præferatur iuri Romano; imo ipsum ius Rom. est in viridi obseruantia, & eo iure quilibet præsumitur viuere in Regno, nisi ex aduerso contrarium probetur. Et firmo hanc conclusionem, quod in Regno allegãti, quod viuatur iure Longobardico, incumbat onus probandi. Quam conclusionem probabo, non solum per leges iuris communis, sed etiã per ipsasmet const. Regni, & etiam rationib. vrgentissimis. Et quia omnes auctoritates contrariæ, quæ fouent primam partem, nituntur ex sola decis. illius *constit. Puritatem*: quæ videtur esse principale fundamentum opinionis contrariæ, prius nitar tale fundamentũ delegare, & sic omnes auctoritates corruẽt, quæ per eam fundantur, *c. cum Paulus. 1. quæst. 1.* Assumo igitur verba *d. constitut. Puritatem.* & venio ad ipsius interpretationem, per quam apertissime demonstrabo, quod illa constitutio non mereatur allegari pro illa prima parte, sed potius pro hac secunda, quam teneo. † Et præsuppono, 20
quod dubium faciebat ille ordo scripturæ, in quo ius Longobardicum prius nominatur, quam ius Rom.

Rom. vnde debet prius seruari, *arg. l. quoties. 34. ff. de vsufr & l. generaliter. 24. §. proinde 13. ver. si quidem ff. de fideic. li.* Hinc dicit Bald. *in l. aduersus. C. de fur.* quod prior in ordine scripturæ præsumitur prior in tempore, & dicit Bal. *in l. cum hæredes. 1. C. de impube. & alius subst.* quod ordini scripturæ datur regula. Et dicit Bart. & Bal. *in 1. const. C. col. fin.* quod si reperiuntur duo instrumenta, scripta in eadem charta, præsumitur prius illud, quod præcedit ex ordine scripturæ: & Bal. *in l. si duas. 16. in prin. ff. de exc. tut.* quod ex ordine scripturæ præsumitur ordo intellectus. Item notat plene Felin. *in c. cum dilectus. 21. col. 3. de*
21 *rescript.* Ad hoc † præsuppositum respondeo, vt incipiam tollere dubium, & dico sic: Quando mens disponentis est certa, nõ curatur, nec inspicitur ordo scripturæ in legibus, ita tenet Bar. per illum tex. *in l cum pater. 77 §. fidei tuæ. 12. ff. de leg. 2.* & idem Bar. *in l. morib. 2. §. prius. 4. in fin ff. de vulg. & pup.* & ita intelligitur text. *in l. nec enim. 6. ff. de solut.* Idem tenet Bal. *in d l. si duas. 16 ff. de excus. tut.* vbi dicit quod quãdo dispositio loquentis est certa, non curamus ordinem verborum. Sed in terminis *d. constit. Puritatem.* mens disponentis est certissima, qualiter, & quando velit seruari ius Longobardicum, vt modo declarabo: ergo non debemus curare illum ordinem. Quod sit certa mens disponẽtis, Probo: Nam verba formalia constit. sunt hæc, videlicet: *Ac demum secundum iura communia, Longobardica, videlicet & Romana, prout qualitas litigantium exegerit, iudicabunt, &c.* Nota igitur, quod illud verbum, *iudicabunt*, determinat, & perficit totam orationem præcedentem; & tamen antequam oratio sit perfecta, est inserta illa clausula, *prout qualitas litigantium exegerit, &c.* QVÆ CLAVSVLA de necessitate DEBET REFERRI ad hoc vltimum cap. scilicet, dum loquitur de iure communi Longobardico, & Ro-
22 mano: PLVRIBVS DE CAVSIS. † PRIMO; quia est inserta in medio ipsius capituli, scilicet, antequam oratio esset completa, quo casu ad ipsum tãtum capitulum refertur, & non ad alia præcedentia separata, secundum Bar. *in l. talis scriptura, colum. 2. circa fin. ff. de legat. 1. & in l. fin. ff. de rebus dub.* per text. & ibi gloss *in l. filium ff quando dies leg. ced.* & per Phil. Dec. *in consil. 14. col. 3. in fin. vers. & cum talis, &c.* Secundo; quia supra præcesserunt *in d. const.* duo alia capitula: Primum videlicet, quod Iudices iudicent secundum consti. Secundum, quod in defectu earum iudicent secundum consuetudines approbatas, ac demum secundum iura communia, &c. ad illa duo capitula præcedẽtia referri non põt illa clausula, *prout qualitas litigantium, &c.* quia resultaret legum contrarietas; quoniam legislator vult, quod omnino seruentur constitutiones Regni, & non attendatur qualitas litigantium, nec consuetudo contraria: vt *in procem. constit. §. fin.* Item vbi est
23 consuetudo † approbata in ciuitate, illa habet vim legis, & illam tenentur omnes de illa ciuitate seruare; quia dicitur lex municipii, *l. si lex 1. C. de emanc. lib. l. de quibus. 32. cum ibi not. ff. de legib. Institut. de iur. nat. §. ex non scripto 9. c. cum consuetudinis, &c. fi. de consuet.* Vnde non attenditur qualitas litigantis contra antiquam consuetudinem. † Ergo sequitur, quod 24
stante contrarietate, quæ semper euitanda est, illa clausula non potest ad alia capitula referri, nisi ad hoc vltimum, cum possit assignari ratio, quare non referatur ad alia, vt dicunt Bar. Bal & ibi communiter Doct. *in l. cum post. 1. C. de libe præter.* Bart. *in d. l. talis scriptura. 30 ff de legat. 1. & in l. si idem cum eodem. 11. § fin. ff. d. iur. omn. iud.* Alexan *in consil. 48. colum. 3. versic. sed ita, in 1. volum.* Cum ergo dicta clausula de necessitate referatur ad hoc vltimum capitulum, satis clare patet de mente disponentis, quod non vult iura Longobardica præferri Romano iuri, sed illa seruari secundum qualitatẽ litigantium, prout ibi ponit Andr. de Isern. scilicet, quod ille, qui viuit iure Longobardico, iudicetur per ius Longobardicum: ille vero, qui viuit iure Rom. iudicetur per ius Romanum; ergo sequitur, quod si litigator viueret iure Romano, non compellitur Iudex iudicare secundum ius Longobardicum, & sic nõ præferet ius Longobardicum iuri Romano; vnde quia apparet de mente disponentis, non est curandus, nec inspiciendus dictus ordo verborum, sed sola mens, & ex prædictis colligitur prima ratio in fauorem huius secundæ partis, quam sequor. SECVNDO principaliter, quod dictus ordo † non sit curandus, adduco illam regulam, videlicet, quando ordo ponitur 25
in aliqua dispositione gratia exempli, pro doctrina, nunquam censetur positus pro forma, nec seruari debet: tex. est *in c. decernimus.* & ibi Car. *de iud* vbi Episcopus & Abbas præferuntur in ordine Archiepiscopo; & tamen nulli dubium est, quod Archiepiscopus est dignior, & debet primo nominari; & non est alia ratio, nisi quia nominatio fit gratia exempli: vnde non inspicitur ordo. Ita tenet etiam Felin. *in d. c cum dilecti, colum. 6. versic. 2. declara. &c. de rescript.* sed *in d. const. Puritatem.* illa nominatio iuriũ Longobardici, & Romani fuit facta gratia exempli. Quod patet per illam dictionem, *videlicet*, quæ est dictio declaratiua, & exemplificatiua, vt supra dixi. Nam primo dicit secundum iura communia, & postea exemplificat declarando, quæ sunt ista iura communia: ergo sequitur, quod ille ordo non est inspiciendus. TERTIO; quia † vbi constat de or- 26
dine intellectus, non curatur, nec inspicitur ordo scripturæ. Ita dicit Bar. *in l. ita tamen. 27. §. qui suspectam. 2. & in l. Scæuola. 76 circa fi. ff. ad Treb.* sed ibi constat de ordine intellectus, qui est, vt in viuentib. iure Longobardico, tãtum seruetur ius Longobardicum, & non in aliis: per illam clausulam, *prout qualitas, &c.* ergo non curatur ordo scripturæ. QVARTO; quia † quando ordo scripturæ perturbat ordi- 27
nem necessitatis, non attenditur, imo reducitur ad ordinationem necessitatis: ita tenet Bar. *in l. Gallus.*

29. §.

29. §. *quidam recte. 1. colum. 2. ff. de libe & posthum.* & ibi per alios Doct. & Bar. *in l. nimis. 1. in fin. C. de exec. rei iud.* sed *in d. const.* est ordo necessitatis, quod in viuentibus iure Romano cesset ius Longobardicum; sed tunc præferatur, quādo litigantes eo iure viuerent; ergo iste ordo est attendendus, non ordo scri-
28 pturæ. † QVINTO, quod dictus ordo non sit substantialis, nec inspiciendus, pondero vnam aliam const. videlicet constit. *Vt vniuersis.* vbi sunt similia verba, & nulla fit mentio de iure Longobardico: dicit enim, quod Iudices iudicent secundum constitutiones, & deinde secundum consuetudines, ac demum secundum iura, non specificando quæ iura: quo casu in dubio, appellatione iuris simpliciter, venit ius Romanum per antonomasiam, vt §. *sed quoties. Instit. de iur. nat.* vnde illa const. sentit totum contrarium, & sic facit pro parte nostra; quia cessante cōsuetudine debet iudicari secundum ius Romanum: ergo præponitur iuri Longobardico. Et hanc ponderationem sentit etiam Matt. *in d. const. Puritatem.*
29 SED † posset aliquis dicere, quod illa *constitut. Vt vniuersis.* est correcta per *constit. Puritatem.* quæ est posterior: Respondeo, quod imo non est correcta; quia *d. constit. Puritatem.* dicit illud idem, nisi quia addit illam limitationem in viuentibus iure Longobardico; vnde est potius limitatiua, quam correctiua, semper enim in dubio vitanda est legum correctio, *l. præcipimus. 32. C. de app. & l. sancimus. 27. C. de testam.* dicamus ergo sic, iungēdo vtramque const. quod iudex cessante consuetudine debet iudicare secundum iura, scilicet Romana, quod ita loquitur *d. const. Vt vniuersis.* Fallit, quando qualitas litigantium aliud exigeret; quia tunc procedit *const. Puritatem.* Vnde *d. const. Vt vniuersis.* ponit regulam, sed *constit. Puritatem.* ponit limitationem: cui regulæ standum est, donec probetur fallentia, *c. ad decimas de restit. spol. lib. 6.* & not. Bar. & Doct. *in l. ex quacunque. 2. ff. si quis in ius voc. non.* SEXTO, quod dictus
30 ordo † non sit inspiciendus, neque formam inducat, pondero nouiter vnam aliam const. ab aliis nō ponderatam, quæ incipit, *Cum circa.* quæ mandat Iudicibus, & Officialibus, vt decidant causas iuxta tenorem constitutionum, iura, & consuetudines approbatas: & sic primo dicit secundum iura, & postea secundum consuetudines: certe si vellemus inspicere ordinem verborum, deberet præferri ius commune consuetudinibus, quod est falsum, vt supra dictum est: ergo patet, quod non inspicitur ordo scripturæ, prout etiam dicit ibi glo. Vnde minime debet inspici *in d. constit. Puritatem.* cum de eodem loquatur. Præterea, illa *const. Cum circa.* est posterior, & dicit secundum iura simpliciter. Vnde intelligitur de iure Romano, vt supra dixi, in præcedenti argumento, & sic facilius tollit illud motiuum supra factum, cum sit posterior. SEPTIMO
31 pondero † aliam const. quæ incipit, *Specialem.* quæ vult, quod vnus sit ordo iudicii in omnibus personis, & nominat ibi sigillatim, siue quis fuerit Francus, siue Romanus, aut Longobardus. Vnde in ordine nominat vltimo loco Longobardum: ergo est minus dignus, tanquam vltimo loco nominatus. Nam primo nominatus censetur maior & dignior, secundum Baldum *in l. cum quidam. 4. colum. 1. C. de verb. sign.* per *l. decuriones. 1. ff. de albo scrib.* & Bald. *in authent. hoc amplius. colum. 1. C. de fideicom.* Facit *l. quoties. 34. ff. de vsufr.* Vnde merito Longobardus, tanquam minus dignus, est postponendus. Et per hac septem argumenta est sublatum omne fundamentum, quod fiebat ex *d. const. Puritatem.* super quo se fundat prima pars, & per cōsequens remanent sublatæ omnes rationes adductæ pro prima parte, & magis corroborata hac secunda, quam teneo. Quā vltra corroboro per alias rationes vrgentissimas.
OCTAVO igitur † confirmo hanc secundam partem, & assumo vnam regulam, quæ se habet; Omne 32
id, quod est magis dignum, & nobile, debet præferri minus digno & minus nobili, vt *in §. fin. Instit. de iure nat. & in c. quod in dubiis. 3. de consec. Eccles. vel alt.* Facit text. *in c. Episcopus. 95. dist.* SED negari non potest, quod IVS ROMANVM EST DIGNIVS IVRE LONGOBARDICO, PLVRIBVS DE CAVSIS. PRIMO, ratione causæ efficientis; quia ius Longobardicum fuit pro maiori parte conditum à quibusdam Regibus Apuliæ, vt dixi supra *in princ.* Sed ius Romanum fuit conditum & compilatum ab Imperatore Iustiniano, qui fuit dominus totius mundi, *l. deprecatio. 9. ff. ad leg. Rhod. de iact.* & tanto nobilius ac dignius dicitur opus, quando à nobiliori & digniori procedit. vnde dicimus magis dignum eum, qui acquirit dignitatem immediate à Principe, quam eum, qui acquirit ab inferiore, vt inquit Spec. *in tit. de citatione. §. iam de citatione. col. 4. versic porro si sunt plures, &c.* Pro hoc est tex. *in d. l. decuriones. 1. ff. de albo scrib.* & tex. cum gloss. *in c. per tuas. 7. de mai. & obed. & c. cum in distribuendis. 12. de temp. ord.* † Vnde leges Imperatorum censentur procedere ab ipso Deo; quia Imperator dicitur diuina gratia constitutus, secundum Andr. de Isern. *in rub. de proh. feud. alien. per Lothar.* Et est Imperator in terris: 33
sicut Deus in cœlo, & dicitur habere diuinum nomen, secundum And. de Isern. *in c. 1. in vers. ad felicem, quæ sint reg.* SECVNDO ratione iustitiæ, & melioris rationis. † Nam ius Rom. & præsertim leges Iurisconsultorum, fuerunt factæ cum tanta iustitia, & 34
ratione, vt in eis iniustitia non possit inueniri: vt testatur And. de Isern. *in constit. si damna, colum. fin. in princ.* Hoc probatur *Instit. de lege Fusia Canin. tol.* per tot. tit. vbi Imperator sustulit illam legem, tanquā sine ratione, & in quampluribus aliis similiter sublatis in corpore iuris. Ius vero Longobardicum est ius iniustum, & sine ratione factum, vnde appellatur ius asininum, secundum Andr. *in c. 1. §. fin. de not. feud.* & Odofr. & Bald. *in auth. dos data. C. de don. ante nupt.* merito ergo est iuri Rom. postponendum.

NONO, hanc partem confirmo per *d. constit. Puritatem.* retorquendo ipsam contra primam partem, quam pondero in duobus locis. Primo, dum dicit, prout qualitas ligitantium exegerit, exponendo, prout exponit ibi And. de Isern. & supra dixi. Nam per illa verba permittit, quod in Regno viuatur iure Roman. & iure Longobardico permissiue, & non imperatiue. Vnde non imponit necessitatem, quod quilibet viuat iure Longobardico. Item permittit, quod Iudices præferant ius Rom. iuri Longobardico in viuentibus iure Rom. ergo male allegatur illa const. per eos, qui dicunt, quod de necessitate in hoc Regno viuatur iure Longobardico, & quod illud præfertur iuri Rom. quia si esset ista necessitas, illa constit. loqueretur præcise, quod Iudices indistincte seruent ius Longobardicum, siue aliquis viuat eo iure, siue non, sicut dixit præcisam obseruã-
35 tiam constitutionum, & cõsuetudinum. † Sed quia noluit loqui præcise, sed permissiue, referendo se ad qualitatem hominum, per dictionem, *prout*, quę est dictio relatiua, & limitatiua, secundum Bart. *in l. edita. 3. colum. pen. C. de edend.* est text. *in l. prout. 80. ff. de solut. & in Clem. 1. §. volumus, de foro compet.* Bart. *in extrauag. ad reprim. in versic prout.* & Phil. Dec. *in cõsil. 63. col. 4.* sequitur quod tota obseruãtia iuris Longobardici dependet à qualitate viuentium: ergo non est præcisa, neque necessaria. Vnde illa constitutio, *Puritatem*, facit potius pro ista parte, quam teneo. Aliam ponderationem dictæ constit. dicam
36 infra, *in 13 ratione.* DECIMO, † hanc partem cõfirmo; quia ritus magnæ curiæ vicariæ dat Mundualdum in Regno mulieribus, tantum viuentibus iure Longobardico, vt dictat ritus magnæ curiæ, *in n. 68. incip. Item, quod curia ipsa. &c.* ergo à contrario sensu, mulieribus viuentibus iure Romano, non dat Mundualdum, cum etiam in statuto capiatur argumentum in contrario sensu, quando disponit super casu non prouiso à iure communi, prout est ille ritus: Ita tenet Alex. *in l. quocunque. 1. col. 12. vers. 2. concl &c. ff. de off. eius, cui mand. est iurisd.* Bal. *in l. apud antiquos. 21. C. de furt. & in l. patremfamil. 2. C. de cond. inser.* Mundualdus est inductus à iure Longobardico; & tamen ille ritus, qui facit ius nouissimum in Regno, coarctat hanc obseruantiam in mulieribus tantum viuentibus iure Longobardico. Ergo à cõtrario sensu permittit mulieres huius Regni viuere iure Rom. si volunt, & quod nõ vtantur Mundual-
37 do. VNDECIMO hanc partem confirmo † per id, quod fuit decisum in sacro consil. Neap. vt refert Matth. *in decis. sacri consil. 200.* scilicet, quod mulier viuens iure Longob. non possit facere testamentũ sine Mundualdo. Ergo si viuit iure Roman. potest facere sine Mundualdo. Vnde permittitur viuere iure Rom. quia alias fuisset indistincte decisum, quod nullum testamentum mulieris in Regno valeat si-
38 ne Mundualdo. DVODECIMO, † confirmo per generalem consuetudinem huius Regni, & obseruantiam notoriam temporis, cuius non extat memoria in contrarium, quę habet vim legis, & priuilegii Principis, secundum Abb. *in c. super quibusdam. 26. §. præterea. 2. de verb. sign.* & And. de Isern *in c. imperialem. §. præterea Ducatus, colum. penult in princ. de prohib feud. alien. per Fred. & in c. 1. versic. flumina nauigabilia, col. 2. quæ sint regal. & in const. Si dubitatio, col. 3. & in const. Quadragenalem, col. 1.* & habetur *in l. hoc iure. 3. §. ductus aquæ 4. ff. de aqua quot. & æst.* Quæ obseruantia est, vt solo iure Rom. viuatur, & quod penitus sit iuri Longobardico derogatum. Et hoc patet euidenter; quia quãplures dispositiones iuris Longobardici non solum non seruantur in Regno, verum etiam seruatur totum contrarium: vt videmus in testamentis mulierum, quæ in omnibus fere ciuitatibus Regni fiunt sine Mundualdo, & hoc est notorium per omnes schedas Tabellionum. Similiter in successionibus cognati excluduntur de iure Longobardico, vt nec etiam mater succedat filio, tanquam cognata. Item filii naturales nõ excludũtur totaliter p filias legitimas & naturales, vt not. gl. & Dd. *in c. 1. §. hoc autem, de his, qui feud. dar. poss.* & tamen in Regno seruatur contrarium, per *authen. cessante. C. de leg. hær.* & sic sola dispositio iuris Romani attẽditur. Et patet ex quampluribus aliis exemplis & dispositionibus, in quibus differt ius Romanum à Longobardico; & tamen solo iure Romano in eis vtimur: ergo censetur abrogatum ius Longobardicum, saltem ex generali & antiquata consuetudine huius Regni: vnde merito dicit Bal. *in auth. dos data.* quod tale ius recessit ab aula; quia abiit in desuetudinem: vnde, quando esset disceptatio, quo iure viuatur in Regno, sufficeret allegare hanc notoriam obseruantiam; quia si ius Romanum seruatur in istis exemplis propositis, præsumptio est, quod seruatur etiam in omnibus aliis, nisi in contrarium probetur, † per ea, quæ tradit And. de Iser. 39
in d. c. Imperialem. §. præterea Ducatus, col. 2. in fin. vers. sed quomodo probabitur, &c. de prohib. feud. alienat. vbi dicit, quod ad probandum ius Francorum, sufficit probare, quod alias illi de domo seruarunt, quod primogenitus succedat; quia ex hoc solo transfunditur onus probandi contrarium in aduersarium. Ergo patet, quod ex sola probatione vnius capituli iuris Francorum, præsumitur & probatur, quod viuatur iure Francorum; quando fortius id dicendum est in iure Romano, cuius obseruantia probatur notoria ex mille, & infinitis capitulis, & antiquissimo tempore, vnde succedit dispositio *l. minime. 23. ff. de legib.* Et quod ista generalis obseruantia, & consuetudo tanquam notoria, non indigeat probatione, sed sufficiat allegari, est decisio in terminis Bald. *in l. mulieribus. 1. col. 2. in fin. versic. sed his quæro, &c. C. ad Velleian.* vbi expresse dicit, quod consuetudo notoria dicitur, quæ liquet ex inspectione omnium publicorum instrumentorum, & non oportet eã probari. DECIMOTERTIO † pondero 40
nunc

nunc iterũ *d. const. Puritatem*, quam retorqueo pro ista parte, & ista est noua ponderatio, & ab aliis hactenus non cogitata. Nam vult illa const. quod primo iudicetur secundum constitutiones, postea secundum consuetudines approbatas, & demum secundum iura, &c. per hoc dico, quod stante consuetudine generali in hoc Regno, causæ decidantur secundum ius Romanum, prout in præcedenti argumento probaui: illa const. decidit casum nostrũ, pro ista parte, quod proponit consuetudinem iuri Longobardo, sed nulla potest esse consuetudo fortior, & melior, quam illa, quæ est conformis iuri communi: vt est tex. notab. *in c. sopitæ. 14. & ibi notatur, de censib. & in c. cum dilectus. 8. de consuet.* & quod possit esse consuetudo conformis iuri communi, tenet Abb. *in c. cum tanto. fin. col. pen. in prin. de consuet.* ergo ista generalis obseruantia iuris Romani contra Longobardicum, induxit quandam notoriam, & approbatam consuetudinem, cõformem iuri cõmuni Romanorum: vnde secundum hanc consuetudinem debet prius iudex iudicare, & ea cessante; tunc demum recurret ad ius Longobardicum, & ita subtiliter bis ponderata illa *constit. Puritatem*, facit pro ista parte: imo si quid dubii haberet dicta consuetudo, reciperet interpretationem à iure communi Romanorum, quod est ius generale, *l. si serui vestri. 2. C. de noxal. act.* & habetur *in d. c. cum dilectus. 8. de consuetud.* non autem reciperet interpretationem à iure Longobardico, quod est ius locale: Ita tenet Bal. *in c. 1. §. & quia vidimus, colum. 6. in fin. de his*
41 *qui feud. da. poss.* DECIMOQVARTO, & VLT. † pro ista parte adduco omnes decem illas auctoritates, quas supra collegi, arguendo pro ista parte, quæ omnes remanent in suo robore, Et dato, quod eis supra disputando, voluerim respondere; nunc tamen attingendo veritatem, dico, dictas responsiones nõ esse sufficientes; vnde in quantum ad primam, secundam, quintam, sextam, septimam, & octauam, dicebam eas procedere de iure communi: secus est in Regno per *d. constitut. Puritatem*, dico, quod est mala responsio, ex quo in Regno nihil reperitur innouatum contra d. decis. vt supra probaui, & *d. constit. Puritatem*, facit potius pro ista parte, imo est cõformis cum decis. Bal. *in d. l. si inuita. 11. C. de nupt.* qui dicit, quod de tali iure non est curandum, nisi in loco, vbi seruatur de consuetudine. Vnde fateor istud, quod quando in aliqua parte regni probaretur, quod illud ius seruetur, vel quod eo iure viuatur, ibi esset seruandum, & non alibi: & hoc proprie vult *d. constit. Puritatem*, vt supra dixi: tum onus probandi semper incumbit alleganti illud ius, cum sit ius locale, vt supra declaraui: vnde remanent dictæ
42 quinque auctoritates in suo robore, & obseruantia, cum iure communi vtamur. Item, † ad tertiam auctoritatem Andr. de Isern. *in c. 1. de notis feudor.* dico, nõ esse bene responsum; quinimo melius fuit locutus ibi, quam alibi, ex quo tale ius sine ratiõne non debet seruari. Nec procedit argumentum *d. l. prospexit. 12. ff. qui & à quibus.* quia non reperitur dictum ius præcise approbatum per const. Regni, nisi in loco, vbi viget: & ita dicit And. *in d. c. 1. de feud. cognit.* & ibi etiam Bal. magis clare dicit, quod inter eos, qui viuunt iure Romano, causa deciditur secundum ius Romanum: sed inter eos, qui viuunt iure Longobardico, causa deciditur secundũ ius Longobardicum, vnde habuit Bal. ibi sensum *d. constit.* Nec valet responsio data ad quartam auctoritatẽ scilicet Andr. *in d. c. 1. de feud. cognit.* quia non est verum, quod Constitutio necessitet homines, vt viuant iure Longobardico; imo ponit hoc in eorum arbitrium, vt supra probaui. Similiter ad octauam auctoritatem Luc. de Pen. reprobatur respõsio eodem modo, quo præcedens. Nec obstat, quod And. est maioris auctoritatis; quia cum sit sibiipsi cõtrarius in pluribus, tenẽda est eius auctoritas, vbi melius dixit. Ad nonam auctoritatem Bal. *in d. c. translato. 3. de constit.* maxime valet responsio; † quia nego, quod successores in Regno cõfirmauerunt præcise, & necessitatiue ius Longobardicum, sed, vt supra dixi; imo, si placuisset illud ius Imperatoribus, illud inseruissent in volumnibus iuris ciuilis. Vnde quia nõ inseruerunt: apparet, quod tale ius reprobauerunt. Prout in simili arguit Aluar. *in prælu. feud. in 4. quæst.* Item responsio data ad decimam auctoritatem Matth. *in d. constit. Puritatem.* qui sequitur Luc. de Pen. minime procedit per easdem rationes. Et sic remanet ista pars totaliter cõfirmata. Superesset modo respondere ad illas decem auctoritates adductas pro prima parte. Ad quas satis patet responsum ex prædictis: quia quatenus expresse dicunt, quod ius Longobardicum præferatur, male loquuntur. & veriores sunt auctoritates contrarię. Cum auctoritates † Doctorum sint probabiles, sed 44
non necessariæ, secundum Bart. & Dd. *in l. è re. 1. ff. si cert. pet* Et maxime, cum vt plurimum, sint auctoritates And. de Isern. qui tenet alibi contrarium. Solum † respondeo ad quintam auctoritatem Andr. 45
in d. §. præterea Ducatus. nam loquitur ibi de iure Longobardico, & Francorum, non autem de iure Romano, & verum est, quod ius Francorum, est ius speciale, & onerosum, & contra ius commune: vt dicit And. *in d. §. præterea Ducatus, colum. 3. in addit. de prohib. feud. al.* vnde debet probari, alias non præsumitur. Et ideo, quando esset differentia inter ius Francorum & Lõgobardorum, fateor, quod potius præsumatur Longobard. maxime in succedendo, quia est conforme cum iure communi, in eo, quod admittit omnes filios æqualiter ad successionem: secus est, quando differentia esset inter ius Longobardicum & Romanum, prout est quæstio nostra: quia tunc Romanum potius præsumitur, per prædicta. VLTIMO NON OBSTAT, quod dicit And. *in d. const. Puritatem, & in prælud. in 3. quæst. in fin.* vbi dicit, quod ista consuetudo, per quam aliqui non ser-

seruant ius Longobardicum, non valet; quia est cōtra cōstitutiones. Nam dico sine dubio, quod And. male loquitur, & dicit contra casum *d. constit. Puritatem. ibi; prout qualitas litigantium, &c.* quia imo dicta constit. approbat hanc consuetudinem, vt supra declaraui. Vnde melius locutus fuit And. & ibi etiam Bal. *in c. 1. de feud. cognit.* Ex quibus omnibus remanet firma conclusio, & vera, quod ius Romanum præferatur in Regno iuri Longobardico, & qui dicit, quod viuatur iure Longobardico, debet hoc probare. Et per hoc sit impositus finis huic vtili, & quotidianæ quæstioni, quæ inter Regnicolas quotidie ventilatur, & hactenus ita plene discussa non reperitur. Laus DEO. *Robert. Maran. Ven. V. I D.*

ADDITIO. Vide ad hanc materiam quæ tractat, atque itidem disputando examinat Author noster supra, *in Spec. aur. de ordic. iudic. part. 3. n. 94. cum seq. Rudolph. à Kamphausen Transsyluanus, I. Licentiatus.*

DISPVTATIO III.

An iudex in pœnis arbitrariis possit imponere pœnam mortis naturalis.

SVMMARIA.

1 *Pœna mortis an possit irrogari in arbitrariis, num. 15.*
2 *Pœna acerrima accipitur pro morte naturali.*
3 *Pœna mortis non potest irrogari, quando statutum dicit, ad pœnam mille aureorum, vel aliam, arbitrio iudicis.*
Pœna publicationis bonorum non potest irrogari vigore arbitrii.
4 *Fures nocturni puniuntur extra ordinem.*
5 *Pœna extraordinaria irrogatur, quando proceditur per inquisitionem, de iure Canonico.*
6 *Pœna minor debet eligi per iudicem in arbitrariis.*
7 *Pœna capitalis intelligitur altero de tribus modis, & in dubio intelligitur de mitiori, num. 8.*
8 *Pœna mortis nunquam imponitur in delictis nō consummatis, num. 16.*
9 *Pœna mortis potest irrogari, quando lex dat amplum arbitrium vsque ad mortem, & num. seq.*
10 *Inquisitio non fit in causa ciuili, nisi contra vsurarium, & hoc qualiter procedat.*
11 *Iudex in pœnis irrogandis non potest se extendere vltra potestatem sibi datam à lege, num. 15.*
12 *Pœna mortis non potest imponi, quando lex loquitur per verbum, moderari.*
13 *Pœna mortis irrogatur ei, qui dat alapam Officiali.*
14 *Dictio, alia, est repetitiua similium.*
15 *Sacrilegii pœna quæ sit.*
16 *Consuetudo per totum mundum est, quod non puniatur attentatum, sicut delictum consummatum.*
17 *Pœna iniuriæ potest se extendere vsque ad mortem, quando hoc desiderat criminis magnitudo.*
18 *Iudex non potest imponere pœnam mortis, si expresse lex limitet arbitrium iudicis.*
19 *Pœna mortis potest irrogari in illis delictis, in quibus lex inducit pœnam corporalem, vel pecuniariam ad arbitrium iudicis. Secus vbi dat arbitrium simpliciter.*
20 *Pœna consueta delinquenti debet irrogari, alias potest appellari.*
Pœna tota pecuniaria non debet exequi, quando ita dictaret consuetudo.

QVOTIDIANA est quęst. in iudiciis, VTRVM IVDEX PROCEDENS IN ALIQVA CAVSA † CRIMINALI, IN QVA EX IVRIS DISPOSITIONE IRROGATVR POENA ARBITRARIA, POSSIT SVVM ARBITRIVM EXTENDERE VSQVE AD MORTEM NATVRALEM INCLVSIVE. 1
Et quoniam quæstio est præiudicialis, cum tractetur de vita hominis, ideo intendo eam plene discutere, recitabo primo opiniones diuersas, & contrarias, quas reperio inter Doct. postea ponam veras conclusiones. PRIMO igitur PRO PARTE AFFIRMATIVA, quod iudex possit huiusmodi pœnā mortis imponere, adducitur gl. quæ communiter solet ad hoc allegari, *in §. in summa. 10. in vers. extraordinarin. Inst. de iniur.* quæ dicit, ꝙ iudex potest imponere pœnam capitis suo arbitrio, videtur, & communiter exponitur pro pœna mortis, & ita illam gl. intelligit, & sequitur Bal. *in c. 1. §. iniuria, in primis verbis, de pace iura. firm. in l. eos. 1. in fin. C. de his qui latr.* Bart. *in l. si absens. fin. in fin. ff. vbi pup educ. deb.* Abb. *in c. ex literis. 11. colum. fi. de const. c. cum te. 19. colum. 2. in princ. de re iud.* & ibi etiam Abb. Idem tenet Fel. *in c. inquisitionis. 20. in fin. illius princ. de accus. & in d. c. ex literis, colum. ante p.* SECVNDO, pro ista parte adducitur tex. *in l. saccularii. 7. § sunt quædam.* (alias *l sunt quædam. 9.*) *ff. de extraor. crim.* vbi dicit tex. quod illa pœna arbitraria extēditur vsque ad pœnam capitis, & sic vsq; ad mortem. TERTIO, † adducitur tex. *in l si quis. 2. ibi; non ignaro iudice, &c. in vers. acerrima condemnatione, pro arbitrio, &c. C. de his qui latr.* vbi pœna arbitraria extēditur ad acerrimam pœnam, quæ accipitur pro pœna mortis, vt not. *in l. si quis. 1. C. de sedit. & l. vnic. C. nem. lic. signum saluat.* 2
QVARTO adducitur tex. *in l. lex Iul. 7. §. hodie. 3 ff. ad leg. Iul rep.* vbi loquitur de pœna extra ordinem, & dicit, quod capite puniri debet, & sic patet, quod pœna extraordinaria extenditur vsque ad mortē. † PRO PARTE vero CONTRARIA 3
scilicet, ꝙ iudex non possit arbitrari ad pœnā mortis, adducitur PRIMO dictum Bal. *in l. & si post tres. 8. in 1. lect. col. 7. ver. itē facit ad aliam quæst. &c. ff. si quis caut.* vbi dicit, quod si iudex vigore statuti potest punire ad pœnam mille, vel ad aliam, prout suo arbitrio videbitur, non potest imponere pœnam decapitationis. Idem tenet Car. *in c. de causis. 4. de offic. deleg.* Lud. Roman. *in rubr. de arbit. versic. item an statutum, &c.* pro hoc facit quod not. Bal. *in l. nulli iudicum. vnic. C. ne sine iuss. Princ.* & Bald. *in c. 1. colum. 5. in princ. de pace tenen.* vbi dicit, quod iudex vigore arbi-

trii non potest imponere pœnam publicationis bonorum: ergo minime pœnam mortis, quæ est maior: & hanc partem negatiuam tenet Alex. *in consil. 7.col.fin.in 1.vol.* & Card. *in c.ex literis.11. de const.* SECVNDO † pro ista parte adducitur text. *in l. fures.1. in vers. temporarii. ff. de fur. balnear.* vbi dicitur, quod fures nocturni puniuntur extra ordinem, verum eorum pœna non debet excedere opus publicum temporarium: ergo si damnaretur ad mortem, excederet pœnā operis publici. TERTIO adducitur text. *in l. de his.1. §. expilatores.1. ff. de effr.* vbi primo ponitur pœna in liberum arbitrium iudicis, & postea in fin. dicitur, quod plebeis pœna irroganda non debet excedere opus publicum: nobilibus vero non debet excedere relegationem. QVARTO adducitur text. cum ibi not. per gloss. & Doct. *in c. inquisitionis.20. in princ. de accus.* vbi est decisum, quod de iure Canonico, † quando proceditur per inquisitionem, iudex non imponit pœnam ordinariam delicti, sed extraordinariam, & sic arbitrariam; & tamen per hanc pœnam arbitrariam non potest imponere pœnam ordinariam, sed mitiorem: & ita declarat Abb. *in fin. col.* ergo conclusiue sequitur de necessitate, quod non potest imponere pœnam mortis; quia non est minor, sed maior & acerbior cæteris pœnis. QVINTO confirmatur ex dictis Bald. *in l. quicunque. 4.col.4. C. de seru. fug.* vbi dicit, quod † iudex in arbitrariis debet eligere minorem pœnam. Et sic per tot iura & auctoritates contrarias redditur ista decisio valde dubia. Et vt ipsam reddam magis dubitabilem, si quis vellet tenere hanc secundam partē, tanquam benigniorem, *iuxta l. interpretatione. pen. ff. de pœn* posset respondere ad iura contraria adducta pro prima parte.

4

5

6

Et primo, NON OBSTAT gloss. *in d. §. in summa.10. Inst. de iniur.* quia illa loquitur de pœna capitis, non autem de pœna mortis: & in iure est clarum, quod † pœna capitalis intelligitur altero de tribus modis, scilicet de morte naturali, de morte ciuili, & de exilio, seu deportatione, *l. rei capitalis.2. in princ. ff. de pœn. l. publicorum. 2. ff. de publ. iudic.* not. gloss. *in l hos accusare.12. §. omnibus. 4. in verb. capitis. ff. de accusat.* text. cum gloss. *in l sed & si quis.4. §. illud. 1. ff. si quis caut.* in dubio autem, quando lex irrogat pœnam capitalem, intelligitur de minori ex illis tribus, scilicet de exilio, seu deportatione, text. est iuncta gloss. *in l. Iudæus 1. C. ne Iudæus mancip. Christ.* tenet Bald. *in l. frumentum. fin. in fi. C. quæ res vend. non poss.* Ioan. de Imola *in d. l publicorum 2 ff. de publ. iudic.* Bald. *in d. l. quicunque. 4 col. 4. vers scias etiam, &c. C. de seru fugit.* Secundo NON OBSTAT † *d l. saccularii. 7. §. sunt quædam.* (alias *l. sunt quædam. 9.*) *ff. de extraord. crimin.* quia ibi non dicitur de pœna mortis, sed de pœna capitis; vnde potest intelligi de pœna mitiori: vt dixi modo in præcedenti. Imo dico, quod de necessitate debet intelligi ille textus, qui loquitur de delicto non consummato: loquitur enim de

7

8

illis, qui tenebant quosdam lapides ad offendendum, non tamen secuta fuit offensio. Quod patet, dum dicit ibi, quod ipsa res mortem comminatur. Sed vbi sumus in delictis non consummatis, nunquam imponitur pœna mortis in arbitrariis: ita pulchre tenet Bald. *in consil. 44 colum. 2. in 2. volum.* quod consilium incipit: *Cecchus, &c.* & Felin. *in d. c. ex literis. 11. colum. penult. vers. secunda declaratio, &c. de constit.* Tertio NON OBSTAT † *d. l. si quis. fin. C. de his qui latro.* quia ibi expresse ex legis dispositione datur ista potestas illis iudicibus imponendi dictam pœnam in illo crimine. Vnde tunc cessat dubium: an illa pœna arbitraria se extendat ad mortem: quia quando lex dat amplum arbitrium iudici vsque ad mortem, non est dubium, quod potest imponere dictam pœnam; quia censetur id factum auctoritate legis. Ita dicit Ioan. de Imol. *in d. l. publicorum. 2. ff. de publ. iud.* quem refert & sequitur Angel. de Aret. *in d. §. in summa.* Sed nos loquimur in casu dubio, scilicet, quando simpliciter fit mētio de pœna arbitraria, seu extraordinaria. Quarto † NON OBSTAT *d. l. lex Iulia. 7. §. hodie. 3. C. ad leg. Iuliam repet.* quia potest PLVRIBVS MODIS responderi. PRIMO; quia loquitur de pœna capitis, quæ potest verificari in mitiori, vt supra dixi. SECVNDO; quia posito, quod intelligeretur de pœna mortis, ibi lex hoc expresse concedit: attenta immanitate criminis: loquitur enim de iudice, qui iniuste interfecit innocentem, vnde est homicida: propterea non est mirum, si morte puniri debet, & sic potest dari eadem responsio, quam dedi ad *l. 2. C. de his qui latro.* Et sic pœna extraordinaria potest comprehendere mortem, quando lex hoc dicit expresse. vt ibi. SI QVIS † autem VELLET TENERE PRIMAM PARTEM, posset respondere ad iura adducta pro secunda parte. Et primo NON OBSTAT *l. fures. 1. ff de fur. baln.* quia ibi lex expresse loquitur limitatiue per dictionem, *dummodo, &c.* Dicit enim, illos fures esse puniendos pœna extraordinaria, dummodo non excedat opus temporarium: quo casu; quia lex dat potestatem limitatam iudici, sumus in casu certo; quoniam iudex non potest præterire formam legis, vt not. Felin. *in cap. ex literis. 11. colum. penult. versic. quinta declaratio, &c. de constit.* licet ipse non considerauerit hanc responsionem. Plus dico, quod ille text. potest retorqueri in contrarium. Nam ex eo, quod lex restrinxit potestatem iudicis ad opus temporarium; est signum, quod iudex habuisset largiores habenas procedendi vsq; ad mortem, quando lex specialiter eum non prohibuisset; quia alias frustratoria fuisset illa restrictio legis, quando sine ea iudex fuisset restrictus, quod non est dicendum, *l. quod Labeo. 9. ff. de Carbon. edict.* Secundo NON OBSTAT *d. l. de his. 1. §. expilatores. 1. in fi. ff. de effract.* quia similiter ibi lex loquitur limitatiue, per dictionem, *dummodo, &c.* vnde dic. vt modo dixi. Tertio, † NON OBSTAT *d. c. 11* in-

9

10

11

12

inquisitionis.20. de accusat. quia ibi lex loquitur per verbum, *moderari.* & quando lex cōcedit arbitrium iudici per hoc verbum, quod habeat moderari pœnas, nunquam potest imponere pœnam mortis; quia illud verbum, *moderari.* importat diminutionem pœnæ. ita tenet Mar. Socin. *in d. c. inquisitionis.* & Felin. *in d. c. ex literis. 11. colum. penult. versic. tertia declaratio, &c. de accusat.* Quarto, † NON OBSTAT dictum Bald. *in d. l. quicunque 4. C. de seru fug.* in quantum dicit, quod iudex debet eligere pœnam mitiorem; quia illud intelligitur, nisi qualitas & atrocitas delicti aliud suaderet: vt si quis daret alapam Officiali, debet puniri pœna mortis, secūdum Baldum *in c. 1. §. iniuria. in princ. de pace iur. fir.* Non enim esset æquum, quod tunc, stante crimine atroci, & enormi, iudex imponeret pœnam mitiorem: quia non esset pœna conueniens & ęqualis delicto: *iuxta l. sancimus. 22. C. de pœn.* & hoc sentit Alexand. *in consil. 111. colum. 4. in 1. volum.* Angel. de Aret. *in d. §. in summa. 10. Institut. de iniur.* & Abb. *in d. c. ex literis. 11. de constit. col fin.* Quinto, † NON OBSTAT dictum Bald. *in dict. leg. & si post tres. 8. ff. si quis caut.* quod fuit allegatum in primo argumento secundæ partis; quia ibi statutum loquitur de pœna mille, vel de alia, ad arbitrium, *&c.* illa dictio, *alia.* est repetitiua similis pœnæ, scilicet pecuniariæ, ideo nō potest imponere pœnam mortis, quæ est longe dissimilis, vt not. gloss. & Bald. *in l. si fugitiui 3. C. de seru. fug.* & Felin. *in c. sedes 14. col. fin. de rescript* & Ias. *in l. si vnus. 27. in princ. col. fin. ff. de pact.* Et ad dictum Bald. *in d. cap. 1 de pace tenend.* & alia allegata in dicto primo argumento posset responderi: nisi atrocitas criminis aliud suadeat, vt supra dixi. Et quia pœna amissionis bonorum nunquam imponitur, nisi vbi lex mandat expresse. Ex quibus pro vtraque parte adductis redditur ista quæstio multum dubia, adeo, quod merito Cæsarea decisione opus esset. Vt igitur in tanta varietate ponam veram conclusionem, dico, quod prima opinio affirmatiua est magis cōmunis, cum infra scriptis tamen limitationibus. ADDITIO. Licet Auctor ponat partem affirmatiuam, vtpote veriorem & communem magis, vti & præter hic infra relatos refert Barbat. *consil. 11. num. 6. libr. 1.* Decius *in c. ex literis. 11. num. 14. de constit.* Alciat. *respons. 472. in fin.* Æquiorem tamen, mitiorem & magis tutam partem negatiuam ponunt: Quod, scilicet in arbitrariis non possit iudex extendere arbitrium suum ad pœnam mortis naturalis: Felin. *in c. inquisitionis. 20. de accusat.* Alexand. *consil. 121. in fin. libr. 7.* Crauett. *consil. 202. num. 14. consil. 224. nu. 1. versic. aduertendum.* Dec. sibi contrarius *in leg. qui iurisdictioni. 10. num. 9. ff. de iurisdict.* Matth. de Afflict. *decis. 276. num. 9.* Grammat. *consil. 39. num. 8. consil. 58. num. 2.* K. L.

25 Pono igitur conclusionem † per modum regulæ, quæ talis est, iudex in arbitrariis potest imponere pœnam mortis naturalis. Hæc conclusio probatur *per l. sacrilegii. 6. la 1. ff. ad leg. Iuliam pec.* vbi narratiue dicitur, quod dato, quod pœna sacrilegii sit arbitraria, quia pro qualitate personæ irrogatur; tamen quandoque aliqui sacrilegi combusti fuerunt, & sic probat, quod iudex in pœnis arbitrariis potest imponere pœnam combustionis, & sic mortis naturalis: & ita ad hoc illum text. ponderat Abb. *in d. c. ex literis. 11. colum fin.* & ibi etiam Felin. *in fin. verbis. de const.* Istam conclusionem declara, & LIMITA primo † procedere in delictis consummatis, & perfectis: secus in attentatis tantum, & non consummatis; quia in eis iudex nunquam ex arbitrio imponit pœnam mortis. Ita procedit dictum Bald. *in d. consil. 343. incip. Cecchus, &c. colum. 2. in 3. volum.* & Fel. *in d. c. ex literis. 11. de constit. colum. penult. versic. secunda declaratio, &c.* Et ratio est in promptu: quia hodie ex generali consuetudine non punitur delictum attentatum, sicuti consummatum, sed mitius; & sic non punitur affectus, nisi sequatur effectus, etiam in atrocioribus. Ita tenet Paul. de Castr. & Alexan. *in l. hoc edictum 1. §. fin. in fin. ff. quod quisque iur.* Card. Alex. *in c. 1. § si vero noluerit. in fin. de Cap. qui cur. ven.* & Ang. *in cons. 14. col. 1.* vbi dicit, quod ista consuetudo est approbata per totum mundum, & Bald. *in l. si fugitiui. 3. C. de seru. fug.* & Sal. *in l. is, qui cum telo. ff. ad leg. Cornel. de sicar.* & Bart. *in l. lege. 1. § diuus. 3 eod. titu.* Vnde si iudex imponeret pœnam mortis in attentatis, puniret affectum sicut effectum: quia maior pœna dari non potest, quam sit pœna mortis. ADDITIO. In materia delictorum, Vtrum delictum attentatum puniatur, vt perfectum; vide cum opinione Auctoris nostri pro parte negatiua cum suis restrictionibus ex modernis recentioribus Iul. Clarum *in practica sua criminal. §. fin. quæst. 92.* Anton. Gomes. *tomo 3. de delictis. cap. 2. numer. 20.* Matthæum Wesenbecium *in Paratitlis suis ad Pandect. tit. ad leg. Cornel de sicar. nu. 16. & in additionibus suis ad Schneidevvinum. ad §. item lex Cornelia de sicariis. num. 3.* K. L.

17 Secundo LIMITA, † dummodo delictum sit ita graue, attentis ipsius circumstantiis, quod mereatur pœnam mortis, exemplum potest poni in eo, qui dat alapam Officiali: nam est iniuria. Verum attenta circumstantia qualitatis personæ, censetur atrocissima, & sic in hoc casu iudex potest procedere ad mortem, secundum Bald. *in dict. c. 1. § iniuria in princ. de pace iur. firm.* & sequitur Ioan. de Ana. *in c. inquisitionis. 20. in fin. illius princ. de accus.* ita tenet Fel. *in d. c. ex literis. 11. col. penult. in princ. vers. prima declaratio, &c. de const.* ita debet intelligi dictum Bald. *in d. l. si quis. in fi. C. de his qui latro.* vbi dicit, quod potest procedi ad supplicium, si hoc desiderat criminis magnitudo. Ex hoc sequitur, quod si ex iniuria modica verbali, iudex vellet procedere ad mortem, non posset: quia non esset pœna conueniens delicto, sed maior, per prædicta; imo tunc posset iudici exequenti de facto resisti, per ea, quæ dixi supra in 1. *disputat. nu. 28.* & hoc tenet Ang. de Aret. *in d. §. in summa.*

nu. 10. *de iniur.* & Abb. *in d.c. ex literis.* 11. *de constitut. colum. final.* alias posset appellari, vt not. glossa & Bartol. *in l. si qua pœna* 244. *ff. de verborum significat.* Et hanc limitationem tenet in effectu Alexand. *in consil.* 111. *colum.* 4. *in* 1. *volum.* & Andr. de Isern. *in con-*
18 *stitut. Comite.* Tertio LIMITA, † nisi expresse lex vel statutum limitaret arbitrium iudicis, vt non possit excedere talem pœnam, quia tunc non imponit pœnam mortis. ita procedat text. *in l. si fures.* 1. *ff. de fur. baln. & in l. de his.* 1. §. *expilatores.* 1. *ff. de effract.* prout supra declaraui. Quarto LIMITA, nisi lex diceret, iudex pœnam moderetur: quia tunc non potest imponere pœnam mortis, ita procedit *d.c. inquisitionis. cum ibi not.* vt supra declaraui. Quin-
19 to LIMITA, † quando arbitrium datur iudici in pœnis à iure expressis, prout est in actione iniuriarum, in qua est statuta pœna corporalis, & pecuniaria ad arbitrium iudicis, *l. iniuriarum æstimatio.* 21. *& l. de iniuria. fin. ff. de iniur. & l. Pædius.* 4. §. *diuus.* 1. *ff. de incend. ruin. & naufra.* tunc enim iudex propter enormitatem iniuriæ, potest arbitrari mortem: secus est, vbi iudici datur simpliciter arbitrium puniendi in pœnis non à iure expressis; quia tunc non potest facere crimen capitale, quod non est capitale, nec potest imponere pœnam mortis, vbi crimen non est capitale, ita declarat Felin. *in d. c. ex literis.* 11. *de constit. colum. penult. versic. quarta de-*
20 *claratio, &c.* Sexto LIMITA † non procedere, quando in similibus delictis esset consuetudo, quod non imponatur pœna mortis, sed mitior pœna; quia tunc iudex non potest imponere pœnam mortis, sed tenetur sequi consuetudinariam pœnam, & cessat arbitraria. Casus est singularis *in l. si quis reum.* 4. *ff. de custod. reor.* facit text. cum ibi not. *in l. hodie.* 13. *ff. de pœn.* ita tenet Baldus *in l. quicunque.* 4. *colum.* 4. *versic. scias tamen, &c. C. de seru. fugit.* Felin. *in c. de causis.* 4. *colum.* 1. *de offic. delegat.* Abb. *in c. inquisitionis.* 20. *colum. fin. de accusat.* Alexand. *in consil.* 5. *colum. fin. & consil.* 3. *colum* 4. *in* 1. *volum.* & Paris *in tract. synd. in vers. compositio. colum.* 12. *in princ. inc. an si delinquens, &c. in text. de off. synd col.* 3. *&* 5. *inc. an si potestas, &c.* vbi plus dicit, quod si iudex excedit pœnam solitam, dicitur grauare partem, & potest appellari, & tenetur in syndicatu. Et per hoc infert, quod in Regno, si quis condemnatur ad vnam vnciam, non solet exigi tota vncia, sed tantum vnus tarenus, vel duo, maxime attenta paupertate condemnati. Et per hæc sit expedita ista quæstio. Laus DEO. *Robert. Marant. Venus. V. I. D.* ADDITIO. Hanc eandem quæstionem in vtramque partem ampliatiue & restrictiue disputat Author noster in suo Speculo aureo supra, *in* 4. *part. distinct.* 1. *à num.* 43. vsque *ad nu.* 57. inclusiue, ex vno loco pleraque huc transscripta apparent.

K. L.

*

DISPVTATIO IV.

Vtrum, si in causa summaria sit processum per partes ordinarie, cẽseatur recessum à via summaria, ita quod ineptitudo libelli, vel alius defectus vitiet processum, non obstante, quod alias in Regno procedatur sola facti veritate inspecta.

SVMMARIA.

1 *In causa, quæ de iure erat summaria, si fuit capta per partes via ordinaria, an videatur renunciatum viæ summariæ.*
Summaria causa an fiat ordinaria ex voluntate partium. nu. 11. 13.
2 *Libellus si interuenit in causa, in qua non requirebatur, an debeat ordinarie discuti illa causa. nu.* 5.
3 *Causa quamuis sit commissa summarie, potest nihilominus iudex in ea procedere ordinarie.*
4 *Testamentum in scriptis si non valeat, an valeat vt nuncupatiuum. nu.* 13.
Contractus sine scriptura non valet, quando partes elegerunt viam contrahendi in scriptis, & quando censeantur hanc viam elegisse.
5 *Arbiter, qui erat etiam arbitrator, si incepit procedere vt arbiter, potest prosequi vt arbitrator inordinarie: & valet processus.*
6 *Testamentum militis, factum iure communi, si non valeat, an valeat iure militari.*
7 *Libellus ineptus non vitiat in causa, in qua non requirebatur.*
8 *Testes inhabiles probant informationem in casibus, in quibus non requirebantur.*
Actus, qui poterat geri sine aliqua persona, non vitiatur, si illa interuenit inutiliter.
9 *Viam, per quam actus impugnatur, nemo præsumitur elegisse.*
10 *Processus siue ordinarie, siue summarie fiat, semper potest in Regno super eo ferri sententia, dummodo liqueat de veritate.*
12 *In confesso non requiritur sententia.*
14 *Causa ordinaria an possit fieri summaria de voluntate partium.*

FVI sæpe interrogatus, stante † iure municipali in hoc Regno, quod in causis ciuilibus procedatur sine figura iudicii, & sola facti veritate inspecta, per *c. detestantes.* & per Regiam pragmat. primam, quæ incipit: *Dispendia.* Si partes processerunt in causa ciuili, via ordinaria, dando libellum, litem contestando, & alia acta solenniter & ordinarie faciendo, cum potuissent ista iudiciorum solennia omittere, & procedere via summaria, ob dicta statuta: an per hoc videantur viæ summariæ renunciasse, & amplecti viam ordinariam, quando non appa- 1

ret.

ret de expresso consensu, seu conuentione partium: ita vt si aliquis defectus emergat in iudiciis, puta ineptitudinis, vel alius similis, qui de iure communi vitiaret processum, & sententiam, habeat etiam talis defectus vitiare talem processum ordinaria via initiatum: & sic, an in tali processu debeat seruari ius commune, & non municipale? per ea, quæ not. gloss. & Dd. *in l. vinum. 22. in fin. ff. si cert. pet.*

Et pro prima parte affirmativa, videlicet, quod censeatur recessum à via summaria, & per consequens debeat seruari ius commune, adducitur primo dictum Bald. *in l. diffamari. 5. colum. 1. in fi. vers. secundo oppono, &c. C. de inge. & man.* vbi dicit, quod quando partes possunt procedere summarie, & eligunt viam ordinariam, causa efficitur ordinaria, & sic videtur hoc dependere ex voluntate
2 partium. Secundo † adducitur gloss. *in l. proinde 25. §. notandum. 2. ff. ad leg. Aquil.* quæ dicit, quod quando in causa non requirebatur libellus, si interueniat libellus, & sic fuit cœpta via ordinaria, & debet solenniter per sententiam diffiniri, & sic innuit, quod causa efficitur ordinaria, & debet ordinarie determinari, & ita per illam gl. tenet Franc. de Cur. *in addit. post Alexand. in d. l. vinum. 22. colum. fin. si cert. pet. in addit. quæ incipit: tamen fallit, &c.* vbi dicit, quod tunc non valeret sententia super libello inepto. Tertio pondero dictum Bald. *in l. quod fauore. 6. col. 1. C. de legib.* & Bald. *in l. nulla. ff. de legib.* qui dicit,
3 quod si † Princeps committit causam iudici, quod summarie procedat, & ille procedit ordinarie, valet processus, tanquam ordinarius, & ordinarie factus. Idem tenet Lanfr. *in Clem. sæpe. col. 3. in princ. in*
4 *15. conclus. de verb. sign.* Quarto † adducitur; quia testator, qui poterat testari nuncupatiue, elegit viã testandi in scriptis solenniter, & non valuit testamentum in scriptis ob aliquem defectum: minime valebit vt testamentum nuncupatiuum, ex quo illam viam solennem elegit. Ita tenet Bart. *in l. si palã. ff. de iure codicil.* Facit etiam, quod dicimus de contractu in scriptis: nam quando erat in posse contrahentium contrahere in scriptis: & sine scriptis, & elegerunt viam contrahẽdi in scriptis, non valet cõtractus sine scriptura, *l. contractus. 17.* & ibi Bald. *in 1. colum. in fin. C. de fide instr.* vbi plus dicit, eo ipso, quod partes dicunt: habemus Notarium, vt conficiat scripturam de contractu: censentur velle contrahere in scriptis, in tantum, quod ante, quam scribatur, potest eos pœnitere, vel alteram partem pœnitere, & nolle cõtrahere: vt habetur *in decis. 36. cons. Neap.* per Matth. *vers. 3. &c.* Ita etiam videtur dicendum in casu nostro: quia erat in potestate partium procedere summarie, secundum iura municipalia, & elegerũt viam ordinariam, debet eis imputari, vt si deficiat aliqua solennitas iuris communis, vitietur processus iuxta illam regulam: *via, quam elegisti, tibi pateat, &c.*

Pro parte vero contraria adducitur dictum Bal.
5 *in l. si miles. 3. ff. de testam. milit.* vbi dicit, † quod si is, qui potest procedere summarie, & de plano, incipit procedere ordinarie, per libellum, potest omittere viam ordinariam, & reliquum processum expedire summarie: quia eligendo ius commune, non censetur priuilegio renunciare. Vnde infert ibi Bald. quod si est compromissum in aliquem, tanquam arbitrum & arbitratorem, & ille incœpit procedere vt arbiter, & processit inordinate, valet nihilominus eius laudum, tanquam arbitratoris. Et hoc dictum videtur decidere casum nostrum, vt si processus fuit initiatus ordinarie, & non fuit rite compositus, debet valere tãquam summarius, propter dicta statuta, seu iura municipalia. Et de hoc videtur text. *in d. l. si miles. 3. ff. de testam. mil.* vbi miles, † qui poterat testari iure militari, si voluit testari iure cõmuni, & omisit solennia, adeo, quod testamentum non potest valere iure communi, valebit saltem iure militari, & sic non videtur renunciare priuilegio, adeundo viam iuris communis. Secundo, † pro ista parte adducitur illud, quod voluit Alex. *in d. l. vinũ. 22. ff. si cert. pet. col. fin.* & ibi est gl. singul. vbi dicitur, quod in causis, in quibus non requiritur libellus, si interuenit, & sit ineptus, non vitiat processum. Sic etiam possemus dicere in quolibet actu substantiali iudicii, vt si interueniat, & sit ineptus, non vitiet processum. Idem, si penitus omittatur, ex quo non requirebatur de necessitate. Si enim esset vera prima opinio, nunquam posset verificari illud dictum gl. & Alex. *in d. l. vinum.* quod est communiter approbatum: quia semper quando quis præsentat libellũ, videtur eligere viam ordinariam, & sic essemus in dispositione iuris communis, secundum quam libellus ineptus vitiat processum, & esset contra illud dictum. Tertio, adducit quod not. Bald. *in l. qui testamento. 20. §. per contrarium. 2. ff. de testam.* vbi dicit, quod valet † informatio capta per testes inhabiles 8
in casibus, in quibus testes non requirebantur. Facit etiam text. iuncta gloss. *in vers. in transitu. in §. serui. Inst. de libert.* quæ probat, quod quando actus poterat fieri sine interuentu alicuius personæ, si illa persona interueniat, & inutilis, non vitiat actum. Pro hoc est text. *in l. vnic. in princ. C. de rei vxor. act.* Sic etiam dico in q. nostra; quia causa poterat expediri summarie, & sine solennitate iuris, si interuenerint dictæ solennitates, & inutiliter, non debet per hoc vitiari processus. Quarto; † quia nemo censetur 9
elegisse viam, per quam actus & voluntas sua impugnetur, vt *d. l. si miles. 3. ff. de testam. mil.* Alex. *in leg. hac consultissima. 21. §. per nuncupationem. 2. C. de testam.* & Soc. *in consil. 142. col. 3. vol. 1.*

Pro solutione huius quæstionis adhæreo huic secundæ parti, quam puto esse veriorem, maxime in hoc Regno, cum sint rationes efficaciores pro ea: intelligendo tamen, quando partes non expresse declarauerunt, se velle procedere ordinarie, sed tantum incœperunt ita de facto ordinarie procedere, ex quo processu potest resultare tacitus consensus, non

non autem expressus; quia iste tacitus consensus debet ita interpretari, vt partes voluerint facere actū inutilem, & iudicium frustratorium, *argum. l. quoties. 12. ff. de rebus dub. & l. quoties. 80 ff. de verbor. oblig.* Et vltra dictas quatuor rationes, confirmo hanc partem in Regno, per *d. c. Detestantes.* vbi manda-
10 tur, † quod quando in processu liquet de sola substantia veritatis, non possit opponi aliqua exceptio de nullitate ex defectu omissæ solennitatis iudicii. Et illud mandatum dirigitur iudici, vt patet ibi ex suprascriptione. Vnde non est curandum, quomodocunque partes procedant in causa, siue ordinarie, siue summarie; quia dummodo liqueat de veritate, semper poterit iudex proferre sententiam validam, etiamsi aliqua substantialia omittantur; quia de his non curandum est. Et per *d. c. detestantes.* apparet responsio ad omnia quatuor argumenta adducta pro prima parte. Preterea, etiam de iure communi puto sustineri posse istam secundam partem, per iura & argumenta superius adducta. Et in specie respōderi potest ad omnia allegata pro prima parte. Et primo NON OBSTAT dictum Bald. *in d. l. diffamari.* quia nihil facit ad propositū. Dicit enim,
11 quod † partes possunt procedere ordinarie, vbi poterant summarie, & valet processus ordinarius. Istud est clarum & expeditum per *Clem. sæpe. §. fin. de verb. signif.* quia tunc res reuertitur ad naturā suam, & sic ad ius commune, vnde de facili fit, vt not. *in d. §. fin.* Non tamen dicitur, quod si in aliquo omitteretur aliquod substantiale, vitietur processus: & ita etiam respondeo ad id, quod dicit Bald. *in d. l. quod*
12 *fauore. & in d. l. nulla.* Secundo, † NON OBSTAT gloss. *in d. l. proinde. §. notandum.* quia loquitur in casu, in quo requirebatur sententia: vt quia sumus in confesso, in quo solum fit præceptum, vt soluat. *l. vnic. C. de confess.* Verum est, quod si actor, vigore confessionis Rei voluerit formare libellum solenniter, & petere id, quod confessus est; tunc requiritur sententia, ex quo causa est iniuria in forma iudicii, & sententia debet esse conformis libello, & hoc dicit ista glossa. Non tamen ibi fit aliquod verbū, quod si interuenerit libellus ineptus vitiaretur processus, vel si aliter processus fuit non rite factus, sed solum sentit, quod si fuit fabricatus processus, est solenniter per sententiam determinandus, quod est ex quadam necessitate: quia omnis processus expectat diffinitiuam sententiam regulariter: NON OBSTAT
13 quod dicimus de testamento † in scriptis; quia illud est, quando testator expresse declarauit, quod volebat testari in scriptis, quo casu si non valet, vt testamentum in scriptis, minime valebit vt nuncupatiuum. Secus, quando hoc expresse non apparet: quia tunc, si potest valere vt nuncupatiuum, vt quia interuenerunt omnia requisita in nuncupatiuo, valebit vt nuncupatiuum. Ita sentit Bartol. *in dict. leg. si palam. fin. ff. de iure codicill.* Cyn. Alexan. & Ias. *in d. l. hac consultissima. 21. §. per nuncupationem.* 2. C. de testament. Angel. & Iason. *in l. qui testator. 1. §. si autem. 5. ff. de hæred. instit.* Alexand. *in consil. 176. col. 2. in 5. volum. & consil. 113. in 3. vol.* Paul. de Castr. *in 415. in 2 vol.* Socin. *consil. 142. in 1. vol.* & habetur aliquid *in decis. 69. Neap.* Et eodem modo respondeo ad *leg. contractus. C. de fide instrum.* & quod ibi not. Bald. scilicet, quod loquitur, quādo expresse apparet, quod partes voluerunt contrahere in scriptis. Et per hoc dico, quod quando expresse partes conuenirent, quod procedatur ordinarie cōram iudice, & renuncient illi *c. detestantes.* tunc propter expressum consensum dicerem, quod non valeret iudicium, si aliqua solennitas omitteretur, per prædicta. Quid autem econtra, an possint partes facere, quod in causa † ordinaria procedatur summarie. Specul. *in tit.*
de lib. concept. §. nunc dicendum. vers. 9. tenet, quod sic, 14
sed contrarium tenet Card. *in d. Clem. sæpe. in princ. in 12. quæst.* Alexan. *in addit. ad Bart. in d. l. societatem. 76. §. arbitrorum. 1. in 2. colum. in addit. quæ incip. Adde ad hoc, &c. ff. pro socio* & ratio est; quia quod ordinarie procedatur, est iuris publici, & partes non possunt iuri publico renunciare, *l. ius publicum. ff. de pactis.* ADDITIO. Vide glossam elegantem *in c. si diligenti. in verbo, pactis prænatorum.* vbi latissime prosequitur. *K. L.* Idem tenet Luc. de Penn. *in l. de submersis. 5. col. penult. in fin. & seq. C. de naufr. libr. 11. per eandem rationem.* Dicit tamen Card. *in d. 12. quæst.* & Lucas, vbi supra, quod si partes vellent, quod iudex procedit tanquam arbitrator, possunt hoc facere. Et sic per hunc modū possunt facere causam summariam, faciendo cōpromissum eo modo. Et ex his remanet expedita ista vtilis quæstio. Lau. Deo. *Robert. Marant. Venus. V. I. D.* ADDITIO. De materia huius quæstionis siue disputationis, vide eundem authorem nostrum supra *in Speculo aureo, parte 4. distinct. 9. num. 87. & seqq. K. L.*

DISPVTATIO V.

Vtrum in crimine Vsurarum possit iudex ecclesiasticus, vel secularis inquirere, & procedere ex officio, nemine accusante, & Vsurarium punire aliqua pœna: & quid seruetur in hoc Regno Siciliæ.

SVMMARIA.

1 *De Vsurario, an possit inquiri per iudicem ex officio, & condemnari ad aliquam pœnam, nemine accusante.*

Vsuras ne recipiat creditor, potest per iudicem impediri, & receptas compellere restituere.

De vsurario suspecto potest inquiri per iudicem ecclesiasticum, vt imponatur sibi pœnitentia.

2 *Causa si fuit capta via ordinaria, debet solenniter per sententiam definiri.*

3 *Vsurarius potest excommunicari, si non restituit vsuras.*
4 *Vsura est delictum punibile, & super eo potest procedi per inquisitionem, & accusationem per iudicem ecclesiasticum. nu. 11.*
5 *Vsurarum crimen in Regno est publicum, & qualiter admittitur ad accusandum, & hoc qualiter procedat.*
6 *Vsuræ sunt permissæ de iure ciuili.*
7 *Vsurarius an possit criminaliter puniri. nu. 12. 13.*
8 *Vsurarius punitur tribus pœnis, de iure Canonico.*
9 *Vsurarius restitutis vsuris, an teneatur ad aliud.*
Vsurarius pauper qui non potest restituere, an teneatur in aliquo. nu. 22.
10 *De vsurario nullo modo potest hodie inquiri per iudicem secularem, nisi accusetur ab eo, qui suam vel suorum iniuriam prosequitur.*
11 *Inquisitio potest fieri per iudicem ecclesiasticum de vsura, & de omni alio crimine fama præcedente.*
13 *Vsurarius recipiendo vsuras, committit dolum, & debet teneri de crimine stellionatus.*
14 *Vsurarius pluries delinquit.*
15 *Iudex ecclesiasticus potest coadiuuare Canones, addendo nouam pœnam.*
Vsurarius an possit pecuniariter puniri. nu. 17.
16 *Vsurariorum temeritas excreuit hodie, & acrius exercent vsuras Christiani, quam Iudæi.*
Pœna augeri potest ob delicti frequentiam.
17 *Pœna illa irrogari debet, quæ magis timetur.*
Pœna pecuniaria est valde conueniens vsurario, propter eius auaritiam.
18 *Vsura est crimen, & non reperitur ea maius malum.*
Crimen dicitur omnis operatio mala, quæ potest accusari & puniri.
19 *Pœna arbitraria puniri debet omnis, qui delinquit contra prohibitionem legis, quando lex certam pœnam non irrogat.*
20 *In dubio sequenda est opinio illa, quæ magis fauet publicæ vtilitati.*
21 *Vsuræ prohibentur recipi, etiam à sponte soluente.*
Vsuras soluens non peccat, sed solum is, qui eas recipit.
Debitor soluens vsuras, videtur sibi eruere oculum.
23 *Tortura an possit irrogari in crimine vsurarum.*
Vsurarius an possit torqueri stantibus indiciis.

FISCALES iudices solent quotidie inuestigando anhelare, vnde possunt pecunias extorquere, & prouentus facere, hinc quandoque nemine conquerente, format inquisitiones ex officio contra vsurarios, vt possint eos ad legitimam pœnam condemnare. Quæritur modo, an possit ex officio procedere & inquirere, ac punire, nemine accusante? Ista quæstio habet multa capita, quæ venient inferius decidenda, & multa argumenta possunt deduci hinc inde ad partes.

1 ET PRIMO † PRO PARTE AFFIRMATIVA, quod possit inquiri ex officio etiam ad commodum priuati, adducitur text. *in c. cum in diœcesi. 13.* & ibi Ioan. de Anan. *in 2. not. de vsur.* vbi iudex ecclesiasticus, etiam nemine petente, potest inquirere contra vsurarium, & ipsum cōpellere ad restitutionem vsurarum. Idem tenet Abb. *in c. tuas. 11. in 2. notab. de vsur.* vbi plus dicit, quod nō solum potest iudex cogere ad restitutionem vsurarum receptarum, verum etiam ante solutionem, potest ex officio impedire creditorem, ne recipiat, seu exigat: & hoc causa vitandi peccatum. Idem tenet Ioan. de Anan. *in dict. c. tuas. in vlt. not.* gloss. *in c. ex literis. 6. de sponsa.* & Abb. *in c. ad nostram. 6 el 2. col. 2. de iureiur.* vbi dicit de mente Innoc. quod iudex ecclesiasticus potest procedere contra eum, quē habet suspectum de vsura ad pœnitentiam imponendam, & erit vtile per cōsequentiam parti; quia non poterit imponi salutaris pœnitentia, nisi vsuræ restituantur parti. Idē tenet Baldus *in cons. 183. in fin. 1. vol.* & Socin. *in consil. 219. in 2. vol.* SECVNDO adducitur, † quod voluit Bald. *in l. ea quidem. 7. col. antepen. vers. item quæritur, an in ciuili, & c. C. de accus.* vbi dicit, quod in ciuili causa regulariter non proceditur per inquisitionem, nisi contra vsurarium: & idem Bald. *in c. 1. §. si tres. de pace tenend.* 2
TERTIO † adducitur dictum Abb. *in c. præterea. 6. de vsur.* vbi dicit, quod vsurarius potest compelli ad restitutionem vsurarum, & si non restituit, potest excommunicari. QVARTO adducitur † dictum Petr. Philip. Corn. *in consil. 19. in litera E. & litera F. in 3. vol.* vbi dicit, quod crimē vsurarum est delictum punibile, & super eo potest iudex procedere, tam per viam accusationis, quam inquisitionis: intelligendo de iudice ecclesiastico, præcedente fama, iuxta *c. qualiter, & quando. de acc.* & plures bonas rationes allegat in d. cons. & concludit, quod iudex vltra pœnas Lateranensis Concilii traditas, *in c. quia in omnibus. 2. de vsuris.* potest etiam imponere pœnā arbitrariam. 3 4
QVINTO, † adducitur nouissima dispositio tradita in Regno, per *constitut. Vsurariorum.* quæ vult, quod crimen vsurarum sit publicum, & quilibet de populo admittatur ad accusandum: ergo saltē præcedente fama, quæ habetur loco accusatoris, vt *d. c. qualiter & quando. 23. de accus el 2.* debet posse iudex procedere per inquisitionem, sicut in aliis quampluribus criminibus publicis procedit. Pro parte vero contraria, quod imo nullo modo procedi possit per inquisitionem, adducitur primo; nam quantum ad iudicem secularem, qui habet sequi ius ciuile, non potest procedere nec punire, † ex quo vsuræ de iure ciuili sunt permissæ, & non prohibitæ, *l. eos. 26 C. de vsur.* vbi Iustin. Imp. qui fuit vir Catholicus, permisit vsuras. Et hoc tenet Bart. *in l. 1. col. 3. de sum. Trin. & fid. cath.* & Card. *in Clem. 1 col. 2. in 2. qu. de vsur.* Phil. Dec. *in cons. 160.* vnde fit lege permittente, non punitur nec inquiritur, *l. Gracchus 4. C. de adult & l. illud. fin. ff. quod quisque iuris.* ADDITIO. Quamuis vsuras ad modum legitimum de iure ciuili permissas asserat Author hic: quam opinionem dicit com- 5 6

mu-

munem Alciatus *c.1. nu.78. extr. de off. ordin.* Tamen cum Cæpol.1.*caut.* 25. sententiam contrariam, quod etiam de iure ciuili Authenticorum vsuræ sint prohibitæ, tenent communiter gloss. Legistarum: vt ait Imol. *in Clement.1. num.8. de vsur.* quem refert Anan. *in c quia in omnibus.2. num 16. de vsur.* Alber. *in l. cunctos populos.1 num.15. C. de summa Trinit. & fide cathol.* Imol *in l.1. col.4. vers. Et aduerte.* 1. *ff. de solut.* K. L. SECVNDO, quod saltem ad pœnam imponendam non possit inquiri, adducitur dictum Bald. & Salic.
7 *in l improbum.20. C. de his, qui not infam.* vbi † dicunt, quod vsurarius nullo modo potest criminaliter puniri, ex quo nulla lege cauetur; nam recipit vsuras de consensu soluentis. Ioan. de Anan. *in c. quam perniciosum. colum 4. de vsur.* & Phil. Dec. *in d. consil.* 170.
8 TERTIO, † adducitur; quia solum ius Canonicum introduxit quasdam pœnas spirituales, cõtra vsurarium, quæ traduntur per Lateranense Concilium, *in d.c. quia in omnibus.* 2. *de vsur.* ET SVNT TRES. Prima, quod priuatur communione Altaris; nam non potest recipere corpus Christi, nec debet stare in Ecclesia, quando celebrantur diuina. Secunda; quia non debet sepeliri in Ecclesia. Tertia; quia nõ admittitur ad oblationes faciendas, vt *d. c. quia in omnibus.* 2. *de vsur.* & ibi per Abb. & Ioan. de Anan. Vltra istas pœnas spirituales, non reperitur aliqua lege cautum, quod vsurarius puniatur criminaliter; ergo contra eum inquiri non potest: quia frustratoria esset inquisitio, & non debet fieri, quod factũ non releuat, *l. hac stipulatio.14. §. diuus.2. ff. vt leg. nom.*
9 *cau.* QVARTO † adducitur text. *in c. cum tut.4. de vsur.* qui text. multum stringit in tribus locis. Primo enim dicit in princip. quod pœnæ inductæ per Lateranense concilium cõtra vsurarios habent locum, donec vsuras restituant; ergo sequitur, quod illis restitutis cessant pœnæ. Secundo pondero illum text. *in versic. illi autem.* vbi dicit, quod vsurarii pauperes, qui vsuras restituere non possunt, non debent vlla pœna mulctari. Tertio, in fine *illius capit.* dicitur, quod restitutis vsuris liberantur vsurarii, tam à peccato; quam à pœna. Et sic per *d.c.* quod tota vis iuris Canonici consistit in faciendo restitui vsuras pro salute animæ, & ille, qui non potest restituere, non punitur aliqua pœna: nam si posset criminaliter puniri, si non haberet in ære, deberet luere in corpore, cum obligatio descendat ex delicto: vt habetur *in l. si quis id, quod.7. ff. de iurisd. omn. iudic. & in l. quicunque.4. C. de seru. fugit.* sed lex Canonica dicit expresse, quod nulla pœna puniatur, & idem, quando vsuras restituit, vt *d.c. cum tut.4. in fin. de vsur.* QVINTO, adducitur auctoritas Phil. Dec. *in d. consil.* 170. vbi hoc tenet expresse per plures rationes. Pro solutione huius quæstionis, facio DVO MEMBRA principalia. PRIMVM est: an iudex possit inquirere ex officio? SECVNDVM est, an possit aliquam pœnam irrogare criminalem saltem arbitrariam, ne delictũ pertranseat impunitum. ET pro habenda vera conclusione in vtroque membro oportet distinguere iura. † SVPER PRIMO MEM- 10
BRO, si quæris de iure ciuili communi: concedo hanc secundam partem, quod iudex secularis non potest inquirere, nec aliquo modo procedere, etiam per accusationem, ex quo de iure ciuili vsuræ non sunt prohibitæ; ergo non est crimen. Vnde nec per accusationem, nec per inquisitionem puniri potest, quod nõ est delictum, per ea, quæ modo dixi in primo argumento secundæ partis. si quæris de iure constitutionum Regni, secũdum quod iure est prodita pœna publicationis bonorum, vt *d. constitut. Vsurariorum.* & tunc dico, quod per accusationem vniuscuiusq; de populo, etiamsi suam iniuriam non prosequatur, potest iudex procedere; quia crimen est publicum, & hoc expresse dictat *d. constitut.* sed per inquisitionem specificam nullo modo procedere potest. Primo; quia illa constit. hoc non permittit: vnde stamus regulæ iuris, quæ est, quod nemo sine accusatione damnatur, *l. rescripto.6. §. si quis accusatorem 2 ff. de mun. & ho.* & ibi gl. & habetur *in l. ex lege.2. §. si publico.5. ff. de adult.* SECVNDO; quia alia constit. quæ incipit: *Hi, qui. §. de specialibus.* prohibet speciales inquisitiones, nisi in certis casibus, inter quos non numeratur iste: ergo stamus regulæ; quia exceptio firmat regulam in casibus non exceptuatis, *l. quæsitum.12. §. denique.43. & ibi gl. ff. de fund. instruct. & l cum de lanionis.18. §. cui fundum.11. eod. tit. & l. nam quod liquidæ.4. ff. de pen. leg.* Si vero quæris de iure rituum magnæ curiæ Vicariæ? tunc est sciendum, quod de hoc habemus in Regno duos ritus: Vnum, *in nu.14.* qui incipit: *Item, quod nullus laicus.* quo cauetur, quod nullus admittatur ad accusandum, nisi suam, vel suorum iniuriam prosequatur: vnde corrigitur constitutio Regni in eo, quod admittebat quemlibet de populo ad accusandum. Alius ritus est *in nu.15.* qui incipit: *Item, quod nullus admittitur, &c.* quo cauetur, quod iudex secularis non potest inquirere de vsuraria prauitate, nisi interueniat accusatio in forma, adeo, quod non sufficiat sola denunciatio. Et ex prædicta discussione iurium remanet firma cõclusio, quod iudex secularis nullo iure potest procedere per inquisitionem cõtra vsurarium, nisi interueniat accusatio eorum, qui suam vel suorum iniuriam prosequuntur. Et hoc vltimum procedit in Regno, vigore dictorum rituum: & ita tenet Par. *in tract. syndic. in versic inquisitio col.3. vers. & hodie in Regno sunt sublata, &c.* Si vero † quæris de 11
iure Canonico in curia ecclesiastica: & tunc concludo, quod iudex ecclesiasticus indistincte potest procedere per inquisitionem cõtra vsurarium manifestum, contra quem fama laborat, & ista inquisitio fit principaliter ad expurgandum peccatum, & resultat ad cõmodum priuati: quia vsuræ receptæ restituuntur, & nondum solutæ impediuntur solui, alias potest vsurarius excommunicari, si non paret mãdatis iudicis ecclesiastici. Ita ꝓcedant omnia iu-

ra adducta *in 1. & 3. argumento primæ partis.* Item po-
test procedere ad imponendas illas pœnas spiritua-
les, de quibus *in d. c. quia in omnib.* Et ratio est; quia
de iure Canonico de omni crimine potest inquiri,
fama præcedente, vt *d. c. qualiter, & quando. 23. el 2. de*
accus. & ibi Abb. & Doct. Et ita puto debere intelli-
gi dictum Bald. *in d. l. ea quidem. 7. C. de acc. & in d. §. si*
res. quod fuit allegatum supra in 2. argumento pri-
mæ partis; quia de iure ciuili non posset procedere
per rationem supra dictam: scilicet, quod ius ciuile
non prohibet vsuras; vnde de necessitate intelligi
debet de inquisitione, quam facit ecclesiasticus iu-
dex, ad commodum priuati, & pro salute animæ
subditorum: & sic appellatur hæc inquisitio in cau-
sa ciuili, vt dicit Baldus ibi. SVPER SECVNDO
12 MEMBRO PRINCIPALI † scilicet, an possit ir-
rogari pœna criminalis contra Vsurarium? Dico,
quod de iure ciuili communi, nõ est dubium, quod
nulla pœna irrogatur, ex quo lex ciuilis non prohi-
bet vsuras, sed de iure cõstitutionum Regni irroga-
tur pœna publicationis bonorum, vt supra dixi, per
d. const. Vsurarium. & est ritus magnæ curiæ, *in nu.* 15.
incipiens: *Item, quod nullus.* & alius ritus, *in nu.* 113. in-
13 cip. *Item, quod proc.* SED † totum dubium consistit,
quid de iure Canico, an vltra pœnas illas spirituales
possit iudex ecclesiasticus irrogare vsurario aliquã
pœnam criminalem arbitrariam? In hoc ista duo
consilia repugnantia, videlicet consil. Phil. *decis.* 170.
vbi tenet, quod non; eo, quia nulla lege cauetur. A-
liud consilium contrarium est Pet. Phil. Cor. *in cons.*
19. in 3. vol. vbi per bonas rationes tenet, quod sic: i-
stam partem affirmatiuam tenet Iac. But. *in d. l. im-*
probum. 20. C. de his, qui not. inf. assignat rationem;
quia vsurarius exigendo vsuras, committit dolum,
14 ergo tenetur crimine stellionatus. ET HÆC † se-
cunda PARS AFFIRMATIVA mihi videtur VE-
RIOR. QVAM CONFIRMO. PRIMO per tex. *in*
c. cum in diœces. 13. de vsur. vbi probat, quod crimẽ vsu-
rarum potest in iudicium deduci per viam accusa-
tionis; ergo debet puniri aliqua pœna naturali con-
ueniente illi delicto. Item vsurarius pluries delin-
quit. Primo enim DELINQVIT mutuando sub
vsuris: quia facit cõtra præceptum diuinum, & Ca-
nonicum, quod dicit: Mutuum date, nihil inde spe-
rantes, &c. *c. consuluit. de vsur.* ADDITIO. Ex dispo-
sitione euangelica & diuina: Mutuum sine spe lucri
aut quæstus constituitur, vt hic: quandoquidem, &
de iure ciuili gratuitum esse debet, *c. consuluit. de vsu-*
ris. si tamen vltra tempus constitutum debitor solu-
tionem differat, poterit creditor vel ex cõuentione,
aut promissione, aut spontanea solutione, ratione
lucri cessantis vel damni emergentis aliquid supra
sortem licite recipere & exigere: vt est cõmunis in-
terpretum vtriusq; iuris sententia, quos vide apud
Hartmannum Hartmanni German. IC. *pract. forens.*
lib. 2. tit. Miscellaneorum. cap. 20 Cast. & Doct *in l. nec an-*
tiqu. 3. §. nunc de off. vlt ff. de eo quod certo loco. Panorm. *in*
c. vlt. nu. 13. de vsur. Alex. *cons. 141. lib. 5.* Dec. *cons. 39. K. L.*
Secundo DELINQVVNT vsuras recipiendo; quia
tunc sequitur suum malum propositum. Tertio,
DELINQVIT vsuras non restituendo, & omnes
pœnæ inductæ per ius Canonicum tendunt contra
hoc tertium delictum; ergo alia duo, si non punirẽ-
tur, remanerent impunita, quod esset contra publi-
cam vtilitatem, *l. ita vulneratus. 51. vers. quod si quis. ff.*
ad leg. Aquil. & hanc ponderationem facit Philipp.
Corn. *in d. cons 19.* SECVNDO, pro † ista parte ad- 15
duco, quod iudex ecclesiasticus ex iusta causa sibi vi-
sa potest coadiuuare Canones, addendo nouã pœ-
nam, licet non possit totaliter statuere contra Ca-
nones, gloss. est *in Clem. ne Romani. in vers. illi.* & ibi
Card. *in prin. in 3. q. de elect.* Abb. *in c. licet. 2. col. 2. circa fi.*
vers. aut subest statutum, &c. de pœnis. & Fel. *in c. irre-*
fragabili. 13. §. cæterum. col. 2. vers. limita hanc conclusio-
nem, &c. de off. ord. vbi dicit, quod potest addere no-
uam pœnam pecuniariam, & idem Fel. *in c quod super*
his. 9. in vlt. col. vers. fallit septimo, &c. de maior. & obed.
Vnde licet nõ caueatur expresse per Canones, quod
vsurarius puniatur criminaliter; tamen dico, quod
Episcopus potest addere nouam pœnam coadiuuã-
do Canones, & punire ipsum arbitrio suo ad pœnã
pecuniariam ex iusta causa, scilicet, ne tale deli-
ctum pertranseat impunitum, & vt alii vicarii ca-
piant exemplum, & cesset formidine pœnæ à com-
mittendis vsuris: vt dicit text. *in leg. si operis. 14. C. de*
pœn. & l. quicunque. 8. §. vniuersi. vers. quod si fecerit. C.
de hær. Solẽt enim pœnæ exacerbari, vt alii capiant
exemplum, *l. aut facta. 16. §. fin. & l. si quis aliquid. 38.*
§. qui abortionis. 5. ff. de pœnis. & l. vt vnius. 1. C. ad leg. Iul.
rep. TERTIO HANC CONFIRMO; † quia ho- 16
die multum inoleuit vsurariorum temeritas, & in-
stigante diabolo acrius exercent vsuras nonnulli
Christiani, quam Iudæi, & infideles; quo casu pro-
pter delicti frequẽtiam est permissum iudici pœnas
ordinarias augere, & nouas addere, textus est, & ibi
Bart. *in princ. in d. l. aut facta. 16. §. fin. ff. de pœnis. & l. de*
abigeis. 1. in princ. ff. de abigeis. & text. cum gl. *in l. nemo*
deinceps. 3. in fi. C. de Epis. aud. Facit tex. *in l. hodie. 13. ff.*
de pœnis. stante ergo vsurarum frequẽtia, est permis-
sum Episcopo augere pœnas canonicas, & punire
vsurarium ad suum arbitrium pœna competẽti, per
d. l. hodie. ADDITIO. Iudæi, vtrum de iure com-
muni licite vsuras exercere possint? vide pro parte
negante Curtium Iuniorem *in leg. eius, qui in prouin-*
cia. 41. post num. 5. ff. si certum petat. vbi dicit, hanc es-
se sententiam communem Alex. de Neuo. *consil. 100.*
nu. 3. 9 & 15. consil. 101. nu. 14. & consil. 102. nu. 13. K. L.
QVARTO; quia † iudex ecclesiasticus potest, & de- 17
bet pœnam irrogare, quæ magis timetur, cuius ti-
moris ratione censendum est ipsum delinquentem
forte à delinquendo cessaturum, gloss. est *in c. licet. 2.*
in gl. magna circa fin. & ibi Abb *de pœnis.* text. *in c. quo-*
niam frequenter. 5. in fi. & ibi gl. in vers. magis timeri, &c.
vt lite non contest. gl. in c. de causis. 4. in vers. certe. in fi. de
of-

offic.del. Fel. *in c. irrefragabili.*13 §.*cæterum*,*col.* 1. & ibi
etiam Abb. *in* 3.*no.de off.ord.* vbi Abb. & Fel. de mente
Host. videntur proprie decidere hunc casum. Dicũt
enim, quod Iudex ecclesiasticus pro crimine eccle-
siastico, etiam contra laicum potest irrogare pœnã
pecuniariam, si illa magis timetur, quã pœna spi-
ritualis: sed in nullo casu potest magis conuenire
pœna pecuniaria, quam contra vsurarium, qui pec-
cat ex rabie auaritiæ. Vnde in eo, in quo deliquit,
puniri debet, vt pęna sit delicto cõformis, *l.fugitiui.*
3.*C.de seru.fug.* & *l.sancimus.*22.*C.de pœn.* Ad ꝙ habẽ-
tes respectum Imperatores huius regni, imposue-
runt pœnam pecuniariam contra vsurarios, scilicet
publicationis bonorum, vt supra dixi per *d.const. V-
surariorum.* Et semper est credendum, ꝙ vsurarius
nullam pœnam magis timebit, quã pecuniariam;
quia semper auarus eget, &c. ex quo incœpit fabri-
care in gehennam, non curabit pœnas spirituales:
vt tenet Abb. *in c.vt clericorum.* 13.*in fi. de vita,* & *hon.
cler.* Vt ergo irrogetur pœna, quæ magis timetur, &
delicto conueniens, dico, quod Episcopus poterit
pecuniariam pœnam imponere, quam debet po-
stea erogare ad fabricam ecclesiæ, vel in alium piũ
vsum, ne ipse etiam de auaritia arguatur, secũdum
Abb. *in d.c.vt clericorum.*13.*in fin.* & *in d.c.irrefragabili.*
18 §.*cæterum.de off.ordin.* & *in c. dilectus. de off.ordin.* & *in
d.c. licet. de pœn.* † QVINTO ADDVCO; quia ius
Canonicũ appellat vsuras crimẽ, vt *d.c.quia in omni-
bus,* & *c. super eo. de vsur.* Sed crimen dicitur omnis
operatio mala, quæ potest accusari, & puniri cri-
minaliter in hoc seculo, *c. apostolus.* 81. *dist.gloss. in c.
peccatum, de reg.iur.lib.*6. & Felin. *in c.testimonium.*54.
colum. 3. *de testib.* Et quod vsura sit crimen apparet
ex ordine titulorum, & rubricarum in decretali-
bus; quia post titulum de furtis, est immediate si-
tuatus titulus *de vsuris.* & dicit Abb. in continua-
tione rub. ibi, quod vsura est species rapinæ, & ideo
continuatur in rub. *de furt.* hinc dicit Ioan. And. *in c.
peccatum, de reg.iur.lib.* 6. quod non reperitur maius
malum, quam sit vsura, & idem dicit Ioan. de Anan.
in c.plures. 1.*in fi. de vsur.* Si ergo est crimen, sequitur
consequentia necessaria, quod debet aliqua cõdi-
gna pœna puniri: nam impunitas parit ansam ad
maius malum, & delicti multiplicationẽ, vt inquit
19 Seneca. SEXTO; quia † omnis, qui delinquit cõtra
probationem legis, debet puniri pœna arbitraria,
quando lex non statuit aliam pœnam certam, secũ-
dum gl. & Bart. *in l.nemo martyres.*3 *C.de sacros.eccl* gl.
in Clem. 2. *in fin.in versicul sanctioni. de vita* & *hon cle.*
& Alex *in add ad Bart.in l hodie.*13.*ff.de pœn.* vbi dicit,
quod venire contra præceptum legis, est pœna ar-
bitraria. Sed committere vsuras, est facere contra
præceptum legis; quia sunt à iure prohibitæ: ergo
vsurarius puniri debet pœna arbitraria: ex quo ve-
nit cõtra præceptũ legis, *per prædicta.* & not. Bal. *in l.
legis virtus.*7 *ff de leg.* habetur per Abb. & Fel. & Doct.
in c.si quis. 2. *de malo.* & *obe.* SEPTIMO CONFIR-
MO; quia quando casus est dubius, † & sunt opinio- 20
nes hinc inde, debemus in dubio sequi illam opin.
quæ magis fauet publicæ vtilitati, & magis cohæ-
ret regulis iuris communis Ita tenet Bar & Doct. *in
l.dotium.*1.*in prin.ff.solu.mat.* ex tex. & ibi Bar. *in l.vnic.*
§ *hæc autem.fi. de cad.tol. C.* ad idem est tex. formalis
*in l.hoc modo.*64.*ff.de cond.* & *dem.* vnde hic stãtibus i-
stis duabus opin. contrariis, magis fauet publicæ v-
tilitati hæc quæ tendit ad puniendum delicta, quã
alia opin. quæ inducit impunitatem, & auget ma-
teriam delinquendi, ergo ista opin. est tenenda. Et
tanto magis hæc opin. procederet in isto Regno, v-
bi vsurę puniuntur criminaliter per const. Regni, &
sic quod deficit in pœna Iudicis ecclesiastici, potest
suppleri per secularem: vt tenet Gem. *in c.*1.*de vsur.
lib.*6. facit tex. *in c.statuimus.vnic.in fi.de maledic.* Vbi
contra blasphemantes statuitur pœna pecuniaria,
vltra alias pœnas spirituales. NON OBSTANT
ea, quæ in contrarium adducebantur, maxime, per
Phil. Dec. *in d.cons.*170. † Et primo, in quantum di- 21
cit, quod vsurarius petit vsuras ex conuentione, &
voluntate partis; vnde nullam iniuriam facit volẽ-
ti; quia ad hoc de facili respondetur. Nam lex pro-
hibens vsuras, prohibet eas recipi, etiam à sponte
soluente; quia is, qui soluit, non peccat, sed tantum
is, qui recipit: vt not. gl. *in c.debitores.*5.*in vers. redde-
re.de iureiur.* Vnde in materia vsurarum tota prohi-
bitio legis est in recipiẽte, *c.consuluit.de vsur.* & pro-
pterea non consideratur voluntas soluentis; quia
semper recipiens venit contra præceptum legis, &
ideo merito venit puniendus. Tanto magis, quia
semper præsumitur debitor inuitus soluere, & sol-
uendo vsuras videtur sibi eruere oculum: dicit gl. *in
l.*1.*ff,de sol.* & Bal. *in l.indebitas.*18. *C. de vsur.* sic in si-
mili videmus in quolibet actu à lege prohibito,
quod non excusat volũtas partium, quin remaneat
prohibitio, & sortiatur locum pœna legalis, *l. non
dubium.*5.*C.de legib.* Non enim excusatur adulter, si
dicat se adulterasse de voluntate mulieris; dato e-
nim, ꝙ non offendat proximũ propter eius volun-
tatem; tamen offendit Rempub. quia attentat actũ
à iure prohibitum, & pœnalem, NON OBSTAT
*d.c. cum tut.*4.*de vsur.* † ponderatum in tribus locis; 22
quia totũ loquitur de pœnis Lateranẽsis Concilii,
inductis ad restitutionem vsurarum ciuiliter tan-
tum, vt patet ibi in princ. Et illud ꝙ dicitur *in d.ver-
sic illi autem,* &c. ꝙ si vsurarius est pauper, non puni-
tur, confirmat hunc intellectum; quia si illæ pœnæ
sunt inductę ad compellendum vsurarium ad resti-
tutionem, cessante satisfactione, propter pauperta-
tem, cessant etiam illæ pœnæ: & similiter facta re-
stitutione cessant: vt ibi dicitur in fine, quia cessat
peccatũ, quoad eum, & illę pœnæ solum respiciunt
animam, & correctionem peccatoris. Sed quatenus
fuit offensa Respub. per receptionem vsurarum, &
patrationem delicti, requiritur alia satisfactio per
pœnam criminalem, vt pluries fuit dictũ superius.

Vnde quia illa non est naturalis pœna delicti, nec sufficiens, solum tendit in fauorẽ priuati, vt vsuras recuperet: dicendum est posse irrogari aliam pœnã sufficientem arbitrariam, pro eo; quia fuit contrauentũ præceptis iuris diuini & canonici, pro satisfactione Reip. *l. licitatio.* alias *locatio. 9. §. quod illicite. 5 ff. de publican.* Et præsertim; quia, vt supra dixi, illæ pœnæ Lateran. Concilii puniunt solum delictũ in non restituendo, & delictum in mutuando sub vsuris, & in recipiendo commissum, remaneret impunitum, ꝙ esse non debet, per prædicta. Et ex his apparet responsio ad tertium, quartum, & quintum argumentũ secundæ partis. AD PRIMVM ARGVMENTVM secundæ partis põt responderi per concessionem; quia fateor, quod iure ciuili communi non irrogetur aliqua pœna; ex quo sunt prohibitę, sed per ius Canonicum, ita vt supra interpretatum, puniri potest vsurarius per Episcopũ. AD SECVNDVM ARGVMENTVM secũdæ partis respondeo, per reprobationẽ; & dico, quod omnes illæ auctoritates reprobantur, per alias auctoritates contrarias, & per rationes supra allegatas, & per ea, quæ dicit Pet. Phil. Corn. *in d. consil 9. in 3. vol.* cuius dicta
23 melioribus firmantur rationibus. AN † AVTEM STANTIBVS INDICIIS in crimine vsurarũ possit deueniri ad torturam? Soc. *in consil. 29. col. fi. in 2. vol.* tenet, quod sic. Idem tenet Ioan. de Anan. *in c. quia in omnibus. col 4. de vsur.* tamen in Regno puto, ꝙ hoc non procederet; quia tormenta irrogantur solum in delictis imponentibus pœnã vltra relegationẽ, vt in constit Regni, q̃ incipit: *Tormenta.* Sed pœna publicationis bonorum, quæ irrogatur vsurario, non censetur vltra relegationem. Ita tenet Par. *in tract. synd. in ver. tortura, incip. an in causa pecuniaria, &c.* Ex hoc remanet expedita ista subtilis quæstio. *Laus Deo. Rob. Mar. V.I.D.* ADDITIO. De hac quæstione vide quæ paucis Author attigit supra *in speculo aureo, parte. 6. in princ. num. 126. & seq.* K.L.

DISPVTATIO VI.

Si præsentatur primo instrumentum ciuiliter super assistentia, an lite pendente possit criminaliter præsentari secundum formam ritus magnæ curiæ, an vero obstet exceptio litis pendentiæ.

SVMMARIA.

1 *Causa cœpta ciuiliter an possit lite pendente inchoari criminaliter, vigore instrumenti, an vero obstet exceptio litis pendentiæ.*

2 *Executio instrumenti, & sententia æquiparantur.*

3 *Exceptio litis pendentiæ an obstet contra executionem instrumenti.*

Actor habens plura remedia executiua, an vno intentato, præiudicat sibi in aliis.

Clausula; quod electa vna via alia non tollatur; quid operetur in instrumento.

Notarius censetur rogatus, vt apponat clausulas consuetas in instrumento

Clausula qualibet in instrumẽto posita debet aliquid operari.

4 *Actione hypothecaria intentata, an possit lite pendente agi actione personali.*

Cumulatio actionis hypothecariæ & personalis an fieri possit, num. 30.

Sententia lata super actione hypothecaria præiudicat super actione personali.

5 *Agens via ciuili an possit pro eadem re agere criminaliter.*

6 *Procurator non admittitur etiam ad media, quando præsentatur instrumentum secundum formam ritus.*

7 *Debitor suspectus potest capi, etiam lite pendente.*

8 *Instrumentum operatur, vt debitor possit carcerari, & debet dicere causam in vinculis.*

Instrumentum, & contractus in quo differant.

Instrumenti executio an impediatur per exceptionem quod metus causa, vel doli, num 11.

9 *Iuramentum in contractu meticuloso seruari debet, nisi petatur absolutio.*

10 *Spontanea voluntas an probetur per illam dictionem,* sponte, *appositam in instrumento, n. 35.*

Verba Notarii stipulantis censentur proferri de voluntate contrahentium.

12 *Fideiussionis contractus duas producit obligationes.*

Fideiussionis contractus dicitur damnosus pro fideiussore, adeo, quod per hoc censetur dilapidare bona sua eo ipso, quod fideiubet.

Maritus fideiubens dicitur vergere ad inopiam, & vxor repetit dotem.

15 *Contractus celebratus inter Officialem, & subditum est nullus, & præsumitur factus per metum, & impressionem, si est damnosus subdito.*

16 *Officialium solæ preces erga subditos inducunt iustum metum.*

17 *Metum iustum inducit solus vultus terribilis Officialis.*

Præsumitur in dubio contra officiales indebita seruitia extorquentes.

18 *Instrumentum quando extrahitur in forma publica, debet interuenire consensus creditoris, & debitoris pariter.*

19 *Fides hosti seruanda non est.*

20 *Causa præoccupata per maiorem Iudicem non potest ventilari coram minori.*

Præuentio seu præoccupatio iurisdictionis fit per solam citationem.

21 *Causa si est delegata per Principem, censetur quo ad illam sublata omnis potestas Ordinario, & processus per eum factus super ea nullus.*

22 *Citatio obtenta, non facta mentione de litis pendentia, dicitur surreptitia.*

Causa

Causa deuoluta ad curiam Principis, non potest inde extrahi sine licentia Principis, alias nihil valet, quod agitur.
23 *Litis pendentia coram vno Iudice impedit eam agitari coram alio.*
24 *Agens via ordinaria, censetur renunciare extraordinaria executiua.*
25 *Inhibitio facta iudici operatur, vt processus postea per eum factus sit nullus.*
26 *Præuentionis exceptio est declinatoria.*
27 *Instrumentum guarentigiæ, an æquiparetur sententiæ.*
28 *Contumax potest pluribus remediis coerceri.*
29 *Instrumentum quando est nullum, omnes clausulæ in eo contentæ sunt nullæ.*
30 *Actio hypothecaria quando cumulatur cum actione personali, debet fieri coram eodem Iudice.*
Causæ continentia quando diuidi non debet, non valet processus coram diuersis iudicibus.
31 *Cumulatio actionis ciuilis, & criminalis, an, & quando fieri soleat.*
32 *Procurator in criminalibus tunc non admittitur, quando discutitur causa principalis: secus quando opponit declinatoriam, vel nullitatem libelli, vel calumniam aduersarii.*
Calumnia habetur loco libelli inepti, & potest ex officio repelli per Iudicem.
33 *Exceptio nullitatis oriens ex instrumento, non censetur sublata per statutum tollens omnem exceptionem.*
Idem de exceptione inhabilitatis personæ.
Creditoris appellatio in statuto intelligitur de efficaci.
34 *Iuramentum metu extortum in actu à iure prohibito non obligat.*
35 *Clausula, sponte, &c. censetur metu extorta in contractu meticuloso.*
Notario non creditur de his, quæ consistunt in animo contrahentium.
36 *Velle non dicitur qui per metum vult.*

ILLVSTRIS dominus Vicerex ciuitatis Neap. & locũ tenens generalis huius Regni, fuit aditus per supplicationem cuiusdam actricis, vt deberet sibi ministrare iustitiam contra quendam suum debitorem vigore instrumenti præsentati super assistentia ciuiliter, contra bona debitoris, fuit causa commissa in sacro consilio vni ex Regiis Consiliariis, vt iustitiam faceret, in sacroque consilio referret. Coram quo regio commissario fuit fabricatus processus vsque ad publicationem inclusiue, & per debitorem fuit plene probatum in defensionibus, quod promissio, & obligatio instrumentalis, quæ erat ducatorum mille, fuit extorta per metum & impressionem superioris. Demum, lite pendente, in sacro consilio, præfata actrix præsentauit illud idem instrumentum in magna curia vicariæ criminaliter, secundum formam ritus, & fecit capi debitorem: opponitur de litis pendentia in sacro consilio, & quod causa fuerat occupata per superiorem iudicem, quæritur, an dicta exceptio impediat viam criminalem, vt à debito debeat liberari, & procedi in causa cœpta in sacro consilio?

ET PRIMO PRO PARTE † NEGATIVA, quod d. exceptio litis pendent. non obstet; imo quod procedi possit criminaliter, adducitur: quia executio sententiæ, & executio instrumenti habens executionem paratam, æquiparantur. Ita dicit Bar. *in l. cum vnus. 12. in fin. illius princ. ff. de bon. auth. iud poss.* Bal. *in l. fi. colum. 2. C. eod. tit.* & Lud. Rom. *in consil. 76. colum. 2.* Sed quando fit executio sententiæ non impeditur per exceptionem litis pendentiæ, secundũ Innocen. *in c. cum in iure. 31. de offic. deleg.* & Ludouic. Roman. *in d. consil. 76. in fin. verbis.* Ergo minime debet retardari executio instrumenti, cuius vigore potest deueniri ad capturam personæ, auctoritate dicti ritus, sicut per instrumentum guarentigiatum, vt not. Bart. *in l. Titio centum. 71. §. 2. de cond. & demonst.* Innoc. *in c. ex rescripto. 9. de iureiur.* Alex. *in addi. ad Bar. in d. l. cum vnus.* & Lud. Rom. *in consil. 133. col. 1.* Quia ergo per ritum magnæ curię instrumentum habet executionem paratam, non poterit opponi litis pendentia. 21

SECVNDO; quia † quando actor habet plura remedia executiua contra reum, vno intentato nõ præiudicatur sibi quo ad alia. Vnde si actor habuit possessionem bonorum, potest etiam recurrere ad capturã personæ, donec sibi satisfiat. Ita tenet Bar. *in l. consentaneum. 8. col. fin. C. quomodo, & quando iud.* Bald per illum text. *in l. qui legati. 5. C. vt in poss. leg. per l. 1. §. quid ergo. 3 ff. de ven. insp. & in l. 2 in fin. C. de rest. mil.* & habetur *in c. quoniam frequenter. 5. final. vt lite non contesta.* nec pendentia litis super vno videtur posse super alio præiudicare, vt not. Ias. *in l. nulli. 10. colum. 3. in 6 fallentia C. de iudic.* vnde licet intentauerint viam executiuam ciuiliter super assistentia, scilicet procuratoris dictæ actricis, non debet talis pendentia litis impedire aliud remedium executiuum contra personam, donec integre satisfiat, per prædicta. 22

TERTIO; quia † in instrumentis communiter apponuntur illæ clausulæ: videlicet, quod creditor possit presentare instrumentum ciuiliter & criminaliter, quod electa vna via alia nõ tollatur: ergo censetur data potestas creditori, quod possit redire ad criminalem causam, secundum formam ritus, non obstante prima via ciuiliter electa. Cum quælibet clausula, & omne verbum in instrumento appositum, debeat aliquid operari, vt dicit Bal. *in rubric. C. de contrahen. empt in 9. quæst.* glo. *in c. solitæ. 6. in versic. tanquam, de maio. & obed.* Ias. *in l. 2. §. creditum, in fin. ff. si certum petat.* & Petr. Phil. Corn. *in consil. 352. col. 1. in 4. volum.* Et Notarius semper censetur rogatus, vt apponat istas clausulas consuetas, *l. fina. & ibi Bald. C. de fideiuss.* Bald. *in l. si quis sub conditione.* 23

*ditione.7. in fin. ff. de cond.inst. & in l. huiusmodi. 84. in princ.ff.de legat.*1. Alexand. *in consil.*89. *col.pen.*3. *volum.* & Ias. *in l. certi condictio.9.§. si nummos.* 8. *colum.*5. *ff.si certum petat.*

4 QVARTO; quia quando est intentata † actio hypothecaria, potest actor etiam pendente iudicio intentare actionem personalem cōtra eundem debitorem; & hoc est speciale in istis duabus actionibus; quia possunt cumulari, tam in eodem libello, quam in diuersis, tam in eodem tempore, quam diuerso, non obstante, quod sententia lata super vna, pariat exceptionem rei iudicatæ super alia. Ita tenet Bart. *in l.edita.3.col.4. in fin. C.de eden. & in l. fundum 16.ver.opp.extra gloss.&c.ff.de except.* per tex. *in §. sed neque in Auth. de fideiuss. Nou 4. & in l. mulier.19.ff. qui po.in pig hab.* & Paul. de Cast. *in consil.* 448. *in* 1. *col. in* 2. *volum.* Sed in proposito, licet dicti actores seu procuratores actricis primo egerint actione hypothecaria, intentando assistentiam, potest nihilominus, pendente illo iudicio, intentare actionem personalem dicta actrix præsentando personaliter instrumentum secundum formam ritus cōtra eundem debitorem. Pro hoc videtur casus *in l. 2. & l omissis.17.C. de fideiuss.*

5 QVINTO; quia, † quando ex eodem facto oritur duplex modus agendi, vnus ciuiliter, & alius criminaliter non ad vindictā principaliter, sed circa persecutionem rei familiaris; tunc intentata via ciuili, pōt etiam agi via criminali: quia vna per aliam nō tollatur. Casus est *in l. ex morte. 3. C. ad leg. Aq. & in l.prætor.2.§.1.ff. vi bon.rapt.* sed dicta actrix egit primo ciuiliter, vnde potest nunc agere criminaliter presentando instrumentum secundum formā ritus; quo casu dicitur causa criminalis propter periurium, vt habetur *in decis.64 cons. Neap.* & sic exceptio litis pendentię super causa ciuili non potuit ei præiudicare in criminali, pro hoc est tex.cum gl. *in l.de fide.16.C ad leg.Corn. de fal.*

6 SEXTO; quia † dicta litis pendentia fuit allegata per procuratorem, & quādo præsentatur instrumentum secundum formam ritus non admittitur procurator, etiam ad media: vt dicit ritus magnæ curiæ, & habet' *in d.decis.64.cons.Neap.* & sic nō debet obstare litis pēdentia; cum non fuerit allegata per legitimam personam.

7 SEPTIMO; quia † etiam lite pendente licitum est creditori impetrare capturam debitoris suspecti, licet ab initio ipsum capi facere noluerit, secūdum Angel. *in l.nemo carcerem.2.circa med.versic.item quæro, quid si lite pendente, &c.C.de exact.tribut.lib.* 10. & Alexan. *in consil.106.colum.final. in princip. in 3. vol.* quia ergo per dictam nouam præsentationem instrumenti, secundum formam ritus intenditur ad capturam debitoris, sequitur, quod lite pendente fieri potuit.

8 OCTAVO; quia † ritus magnæ curiæ fundat se super instrumento, videlicet, quod quando de debito apparet per publicum instrumentum, statim debitor carceratur, & debet dicere causam in vinculis: vnde non habet obstare exceptio, quod interuenerit metus, seu impressio; quia ista exceptio respicit contractum debiti, non autem instrumentū, quod consistit in solennitatibus, scilicet, in interuētione iudicis, Notarii, & testiū, & in subscriptione, sigillo, anno, die, mense, inuocatione nominis Domini, & in aliis solennitatibus: contractus vero consistit in substantia negotii: vnde si ex contractu meticuloso fiat instrumētum, debet habere executionem paratam; quia non eliditur per istam exceptionem, quæ non respicit instrumentum, sed contractum: ita notanter tenet Bart. *in l.1 §. & parui.2. ff. quod vi aut clam.* quem refert & sequitur Petr. Philip. Corn. *in consil.341.colum.3. in litera H. in 3. volum.* & tenet Bal. *in l.1.colum fin.C.plus vale. quod agit.* vbi distinguit: vnde sequitur, quod dicta exceptio metus non habet impedire executionem instrumenti.

NONO; quia † in dicto instrumento interuenit iuramentum, quo casu etiam si extaret metus, non potest debitor contrauenire, nisi primo faciat se absolui à iuramento, *c. si vero.8.de iureiur.c. ad aures. 5.& ibi not. extr.quod metus causa.* vnde dictus debitor citatus super tenore instrumenti, opponēdo exceptionem metus, non debet audiri, tanquam periurus; cum non sit absolutus. 9

DECIMO; quia † in dicto instrumento dicitur, quod dicti fideiussores sponte & volūtarie fideiusserunt, per quæ verba excluditur probatio metus; quia vbi est consensus, & spontanea voluntas, cessat præsumptio metus; cum sint duo contraria, quę non possunt esse in eodem subiecto, *l. 1. C. de fur.* & omnia verba, quæ profert Notarius, censetur proferre de volūtate contrahentium; quia debet contradicere ille, cui verba displicent. Ita dicit Bal *in l. mater. 3.vers. quid ergo si tabellio. C. de rei ven. & in l.1. col.fi.C. de priu. dot.* Cum igitur hic agatur contra vnum ex fideiussorib. insolidum, qui se sponte obligauit, sequitur, quod cessat exceptio metus per prędicta. 10

VNDECIMO; quia † quando instrumentum habet executionem paratam vigore statuti, nō admittitur contra tale instrumentum exceptio doli, vel metus ad impediendam executionem: ita tenet Ang. *in cons.234 incip. visis statuto, & contractu, &c.col. pen.versic.sed licet.* Sed certum est, quod vigore dicti ritus instrumentum habet paratam executionem: ergo exceptio metus eam non impedit. 11

Pro parte † vero contraria adducitur. Et præsuppono PRIMO, quod ex contractu fideiussionis DVÆ ORIVNTVR ACTIONES, seu obligationes. VNA videlicet, quæ contrahitur inter fideiussorem, & creditorem, quæ est ex stipulatione, *l. blāditus 12.C.de fideiuss.* ALIA est quæ contrahitur inter fideiussorem, & reum principalem, quę est obligatio 12

gatio, & actio mandati, *l. rogatus.33.l. qui fide.53.l. si remunerandi. 6. §. si passus. 2. ff. mand. l. mandati. 14. & ibi gloss. C. de fideiuss. & Instit. de fideiuss. §. si quid autem 6.*

13 SECVNDO, præsuppono, † quod contractus fideiussionis est contractus onerosus, & damnificatiuus, adeo, quod ex eo nullum lucrum speretur, in tantum, quod ille, qui fideiubet, censetur dilapidare bona sua: & hęc est causa sufficiens, vt vxor possit constante matrimonio repetere dotem à marito suo, secundum Ang. *in l in personam.30.§.1.* & ibi etiã Ias. *ff. de pact.* Alex. *in l. si constante. 24. colum. 7 ff. solut. matrimo.* pro hoc est text. *in l. 3. §. si filius ff. de lib. & posthum.*

14 TERTIO præsuppono, quod † Domini temporales, vt sunt Duces, & Marchiones, Comites, & eorum Vicarii, cẽsentur Principes in suis terris, & habent illam potestatem in suis terris contra subditos, quam habet Imperator in toto Regno; maxime quando habent regalia, prout omnibus Baronibus huius Regni, vt plurimum concessa sunt. Ita tenet Lud. *in consil. 59.* Pet. Phil. Corn. *in consil. 20. col. 1. & 2. in 1. vol.* Angel. *in consil. 217. col. 2. in fin. & 3.* & Paul. de Castr. *in consil. 34. col. 3. in 2. vol.*

HIS PRÆSVPPOSITIS, dico pro parte cõtraria, ꝙ dictum instrumentum in causa, de quo quæritur, non meretur executionem; & præsertim; quia probatum est de metu, & impressione superioris.

15 ET PRIMO, † pro ista parte adducitur, quod Officiales prohibentur in illa prouincia, quam regunt, contrahere cum eorum subditis, & contractus eorum maxime quando tendunt in læsionem subditorum, sunt inualidi, *l. 1. C. de contr. iud.* & habetur *in l. fi. C. de resc. ven. & in l. principalib. 33. ff. si certum petat.* & hoc sine dubio procedit, scilicet, quod tales contractus sunt nulli, quando fiunt metu, & per impressionem superiorum, ita vt non sit necesse intẽtare actionem, quod metus causa, ad rescindendum, secundum Bal. *tit. de pace Const. in versicul. pactiones. & in versic. pro infectis.* Ias. *in §. quadrupli, colum. 9. Institut. de act.* & Paris *in tracta. syndic. in 15. chart. colum. 1.* Hinc dicit Bal. *in l. decernimus. C. de sacrosanct. eccles.* quod contractus celebratus cum tyranno per ipsius impressionem non valet; pręsumitur autem factus per impressionem, quando subditus cum eo contrahens, læditur enormiter, & illud dictum sequitur Alexand. *in l. si per impressionem. 11. C. quod met. caus.* sed dictus contractus fideiuss. fuit celebratus inter superiores, & eorum subditos; & per eorum iussum; quia ipsi superiores fuerunt Rei principales, & iusserunt dictis fideiussoribus subditis, quod pro eis fideiuberent, & ita fideiusserunt: certe ex tali iussu facto per superiores vna cum contractu oneroso ac damnoso, prout est contractus fideiussionis, vt supra dixi, satis probatur impressio & metus. NEC OBSTAT *l. ad inuidiam. C. quod metus caus.* vbi dicitur, quod sola dignitas Officialis non sufficit ad inducendam præsumptionem metus; quia illud procedit in Officiali non habente iurisdictionem. Ita intelligit Bar. *in l. aufertur. 46. § quod à præside. 2. ff. de iure fisc.* & Alex. *in d. l. si per impressionem.* Item ibi non interuenit metus seu impressio, secundum Bart. *in d. l si per impressionem.*

SECVNDO; quia non solum iussus, † imo solæ preces superiorum Officialium inducunt iustum metum, quando Officialis est talis, qui solet sæuire in suos subditos, secundum Abbat. *in c. insinuante. 7. in fin. & ibi glo qui cler. vel vouent.* Abb. *in c. 2. colum. 1. quod met. caus.* & Alex. *in consil. 16. colum. pen. in 3. vol.* & ita intelligitur, quod not. *in l. 1. ff. quod iussu,* gloss. *in Clem. 1. in versic. exhortamur, de testib.* & And. de Isern. *in c. si quis miles, de feud. sine culp. non amittend.* Vnde à fortiori, iussus debet inducere metum, & sic dictus contractus non valuit, vt habetur *in decis. 69. consil. Neapol.* 16

TERTIO; quia † solus vultus terribilis Potestatis inducit iustum metum. Ita dicit Ioan. Andr. *in nouel. in c quia propter, de elect. in pen. col.* Bald, *in c. 1. §. iniuria, col. pen.* Bal. *in c. 1. §. iniuria, col. pen. de pace iura firm.* & Ias. *in l. de pupillo. 5. §. si quis prætori. 7. colum. 8. ff. de oper. no. nunc.* Item indebita seruitia extorta per Principes à subditis; præsumuntur extorta per metum, secundum Ioan. And. *in c. 1. de præscr. lib. 6. in nouel.* & Bald. *in tit de pace Constan. in versic pactiones,* & in dubio hoc præsumitur contra Potestates, secundum eum, *l. nolimus. 22 C. de testam. & l. qui per potentiam. 10. C. de omni agro deser. lib. 11.* Vnde idem est dicendum in dicta fideiussione; cum sit indebite extorta per superiores Officiales, & Barones in damnum subditorum. 17

QVARTO; quia † instrumentum dictæ fideiussionis nõ fuit exactum de voluntate fideiussorum: nam in extrahendo instrumento debet creditor, & debitor consentire, & nõ sufficit solus creditor. Ita tenet Alex. *in consil. 90. incip. Eximie Doctor, &c. in 2. vol.* Abb. *in c. 1. colum. antepen. & pen. de fide instrum.* & Bal. *in rub. C. de fide instrum. col. 3.* vnde non debet habere executionem. 18

QVINTO; † quia proponitur, quod fideiussores tempore contractæ obligationis erant hostes publici, cum dicta actrice: vnde cum sint personæ priuatæ, non tenentur seruare fidem hosti, secundum Bar. Ias. & Dd. *in d. l. conuentionem. 5. ff. de pact.* & Bart. *in l 1. §. non fuit. ff. de dolo.* 19

SEXTO; quia causa fuit † prius occupata per Illustrissimum Viceregem generalem, per quem fuit delegata in sacro consilio, vt supra: vnde pendente lite in sacro consilio, & sic coram maiori iudice nõ potuit dicta actrix adire magnam curiam vicariæ, & sic iudicem minorem pro eadem causa. Ita tenet Bal. *in l. 2. §. 1. ff. si quis caut.* Bal. *in l. senatus. 5. in fin. C. qui accus. non poss. in authen. sed nouo iure, colum. 8. C. de ser. fugit.* & habetur per Felin. *in c. ex tenore. 16. colum. 8.* 20

de rescript. & hæc præuentio iurisdictionis fit per solam citationẽ, *c. proposuisti.* 19. & ibi Abb. *de foro com.* & *Clem. fin. vt lite pend.* multo fortius hic, vbi in sacro consilio fuit ꝓcessum vsq; ad publicationẽ inclusiue, facit text. *in l. vbi cœptum.* 30. *l. si quis postea.* 7. & ibi Bald. *ff. de iud.*

21 SEPTIMO; quia ex quo dictus † Princeps aduocauit ad se causam, & illam delegauit, censetur super illa sustulisse omnem iurisdictionem cuicunque Ordinario inferiori, casus est *in c. vt nostrum.* 56. & ibi Abb. & Phil. *de app.* in tantum, quod processus factus per inferiorem est nullus tãquam factus à priuato, vt ibi habetur. probatur *in l. iudicium soluitur.* 58 *ff. de iud.* & ex ipso, quod Princeps delegat causam alteri, censetur ad se illam aduocare, secundum Bal. *in c. ad hoc, colum.* 4 *de pace iuram. firm.* Pro hoc est tex. *in c pastoralis.* § *præterea.* & ibi per Fel. *de off. deleg.* & Fel. *in c. quoniam Abb. in fin. eod. tit.* Ias. *in l. more maiorum* 5. *col. fin ff. de iurisd. omn. iud.* & Imol. *in l. si expressim.* 19 *ff. de appellat.* & Ludouic. Rom. *in consil* 330. *colum.* 1. & *consil.* 335. & Bald. *in l. si vt proponis.* 4. *la* 1. *colum.* 33. *versic. quæro, Papa, &c. C. quomod. & quand. iudex.* vbi plus dicit Bal. quod etiam mortuo delegato Principis in tantum censetur causa aduocata, quod non reuertitur ad Ordinarium, sed ad ipsum Principem occupantem.

22 OCTAVO; † quia emanauit citatio à magna curia, quæ fuit obtenta, nulla facta mentione de litis pendentia in sacro consilio, & sic fuit surreptitia, & inualida, secundum Felin *in c. super literis.* 20. *colum.* 9. & *in c. cæterum.* 3. *colum.* 2. *de rescript.* Ludouic. Roman. *in consil.* 330. & idem Fel. *in d. c. ad audientiam.* 11. *el.* 2. *colum.* 17 *in* 6. *fallen. de rescript.* vbi decidit casum nostrum, concludens, quod quando causa est deuoluta ad curiam Principis, non potest inde extrahi sine certa sententia Principis, alias commissio causæ alibi non dicitur surreptitia, & non valet, secundum eum.

23 NONO; quia † exceptio litis pendentiæ coram vno iudice, impedit litem agitari coram alio iudice, vt plene declarat Soc. *in consil.* 38. *in* 1 *volum.* & habetur per Alexand. *in l. nulli.* 10. *C. de iud* & Bald. *in c.* 1. *in fin. de controuers. feud. apud pares.* maxime quando sententia lata ab vno, parit exceptionem rei iudicatæ coram alio, secundum eum, prout est hic: & ita habetur *in decis.* 154. *cons. Neapolita.* per Matthęum de Afflict.

24 DECIMO; † quia quando actor habet duas vias agendi, vnam scilicet ordinariam, & aliã extraordinariam, & executiuam, intentando ordinariam, censetur renunciare extraordinariæ, ita tenet gl. *in l. proinde.* 25. §. *notandum, in gl. fin. in fin. ff. ad leg. Aq.* & colligitur ex dictis Lud. Rom. *in consil.* 133.

25 VNDECIMO; quia † sacrum consilium inhibuit magnæ curiæ, quod se in causa non intromittat, ex quo pendit in sacro consilio, quod potuit, secundũ Bald. *in l.* 1. *in fi. C. quomodo & quando iudex.* quo casu si inferior inhibitus, procedit ad aliquem actũ, est processus nullus, secundum Franc. de Aret. *in consil.* 75. *in princ.*

DVODECIMO; † quia exceptio præuentionis est declinatoria; quoniam per eam declinatur iurisdictio tanquam incompetens, secundũ Bal. *in auth. sed nouo iure. col.* 3. *C. de seru. fug.* vnde stãte præuentione Principis, & exceptione declaratoria opposita, dicta magna curia fuit effecta incompetens, & per consequens omnia per eam actitatã sunt nulla, vt tot. tit. *C. si à non comp. iud.* & per ea quæ habentur *in l.* 2. *ff. si quis in ius voc. non ier.* 26

Pro solutione in casu, de quo quæritur, adhæreo huic secundæ parti, per rationes modo adductas pro ista parte. Superest solum respondere ad argumenta in cõtrarium adducta pro prima parte. Vnde NON OBSTAT primum argumentum; quia licet dicatur, † quod instrumenta guarentigiæ habent vim sententiæ; non tamen per omnia æquiparantur sententiæ, & eius executioni: quod patet; quia contra executionem sententię non potest opponi exceptio peremptoria, sed contra executionẽ instrumenti sic, secundum Bal. *in l. peremptorias.* 2. *colum.* 3. *C. sent. rescin. non poss.* & est ratio; quia in instrumento nulla præcessit lis: vnde non potuit exceptio opponi, istud magis in terminis tenet Alex. *in l.* 4. §. *condemnatum.* 6 *col* 4 *ff. de re iudic.* vbi proprie loquitur de exceptione litis pendentiæ, quæ potest opponi contra executionem instrumenti, allegat Fed. de Senis *in consil.* 126. *incip. in quæstione domini Ioan. Pauli, &c.* Pręterea posito, quod æquiparentur, nos videmus; quod quando causa est legitime deuoluta ad superiorem per remedium appellationis, obstat litis pendentia ad impediendam executionem, vt toto tit. *de app.* ergo eodem modo, quando quis deuoluit legitime causam ad superiorem, debet obstare litis pendentia contra executionem instrumenti. 27

NON OBSTAT secundum argumentum; quia loquitur † contra contumacem; nam contra eum potest iudex plurib. remediis vti ad ipsum conuincendum, sed nos sumus in eo, qui se legitime defendit. Præterea licet secundum remedium in casu nostro sit executiuum secundum formam ritus; tamẽ primum fuit ordinarium super assistẽtia; quia ipsa actrix dicit in libello suo volẽs vrbanius agere, venit per viam iuris, &c. Item illud contrarium procedit, non in eodem iudice, non in diuersis, vt fuit hic, & maxime; quia causa erat præuenta per Principem. Ita sentit Ias. *in d. l. nulli.* 10. *in* 6. *fallentia. C. de iud.* 28

AD TERTIVM argumẽtum respondeo, † quod in dicto instrumento non sunt dictæ clausulæ, ex quo fuit extractum à protocollo Notarii mortui, prout iacet. Præterea; quia instrumentum est nullum, vt supra fuit probatum per rationes adductas pro hac secunda parte ratione metus, similiter & 29

omnes

omnes clausulæ in eo contentæ sunt nullæ, vt not. Lud. Roman. *in consil. 42. col.* præterea dato, quod vna per aliam non tollatur, aut suspendatur; tamen debet adiri idẽ iudex, scilicet Princeps, qui fuit primo aditus; quia alia curia censetur priuata iurisdictione per præuentionem Principis, vt supra dixi.

30 AD QVARTVM argumentũ † respondeo, quod illa cumulatio debet fieri coram eodem iudice; nã cum actio personalis & hypothecaria tendat ad eũdem finem, non debet diuidi continentia causæ coram diuersis iudicibus, vt *d. l. nulli.* vbi denegat lex audientiam, quæ per verba etiamsi non excipiatur, non valet processus, qui fieret per secundum iudicem secundum Alex. *in l. 1. §. 1 ff. ad Treb. & in l. nam & posteaquam. 9. ff. de iureiur.* & hanc dicit esse communem opinionem, quam tenet etiam Ioan. And. *in addit. Spec. in tit. de prolatione sent. & iuxta, super vers. item est nulla, &c.* & habetur per Matth. *in decis. 354. consil. Neapol.* idem tenet Bald. *in l. scire oportet. 13. §. consequens. 4. ff. de excusat. tut.* vnde omnia attentata per magnam curiam sunt nulla; quia lex denegabat audientiam dictæ actrici.

AD QVINTVM argumentum respondeo, quod
31 ciuilis † causa nõ præiudicat criminali, quando est finita, secus pendente ciuili; quia non potest per eundem intentari criminalis: casus est *in l. interdũ. 4. ff. de publ. iud.* & ibi Bartol. & idem Bart. *in l. 1. in fine. versic. nota. &c. C. quando ciuil. actio. praiud. criminal.* Præterea obstat; quia coram diuersis iudicibus, vt supra.

32 AD SEXTVM argumentum dico, † quod in criminalibus non admittitur procurator, quando cõparet ad discutiendum ipsam causam principalem: secus est, quando comparet ad opponendam declinatoriam fori, vel ad opponendum contra ineptitudinem libelli, & annullandũ iudicium; quia tunc admittitur etiam in causa capitali, ex quo per hoc non examinatur crimen: ita tenet Bar. *in l penult. §. ad crimen, colum. pen. ff. de publ. iud.* & Bal. *in d. l. 1. col 2. C. quomod. & quand. iud.* sed in proposito dicta exceptio præuentionis & litis pendentiæ est declinatoria, secundum Bald. *in auth. sed nouo iure, colum. 3. C. de seru. fug.* ergo potuit opponi per procuratorem. Item procurator in criminalibus admittitur ad ostendendum, quod aduersarius calumniatur, & ad opponendum, quod nomen Rei non recipiatur inter reos, secundum Cyn. *in l. reos. 3. C. de accus.* Bal. *in l. 2. C. vt nemo priuat.* plus etiam dicit Bal. *in d l. 1. colum. 2. C. quomod. & quand. iud.* quod iudex potest ex officio supplere, quando videt accusatorem calumniari: nam calumnia habetur loco libelli inepti: sed nulla est calumnia maior, quam temere vexare dictos fideiussores coram diuersis iudicibus; cum sit fabricatus processus, & liqueat de causa in sacro consilio: ergo nõ tantum procurator potuit interuenire, sed etiam iudex debuit repellere actores calumniantes ex officio.

AD SEPTIMVM † argumentum respondeo, 33 quod procedat coram eodem iudice, & superueniente noua causa suspicionis: Ita loquitur Ang. *in d. l. nemo carcerem.* ad quod facit *l. in omnibus. 41. ff. de iud.* quæ omnia cessant in casu nostro.

AD OCTAVVM argumentum respondeo, quod ritus magnæ curiæ loquitur de creditore: si ad instantiam creditoris fiat executio, quod debet intelligi de creditore efficaci, cui nulla obstat exceptio. Ita tenet Lud. Rom. *in consil. 240. in fi.* sed dicta creditrix non erat efficax stante exceptione metus: vnde ad eius instantiam non potest fieri executio: præterea, quando exceptio nullitatis contractus apparet ex inspectione ipsius instrumenti, potest opponi ad impediendam executionem, etiamsi statutum tolleret omnem exceptionem; quia intelligitur de instrumento valido, secundum Lud. Rom. *in consil. 42. & consil. 294. colum. 2.* Pet. Phil. Corn. *in consil. 93. in 4. vol.* Bald. *in l. ementis. 13. in 3. notab. C. de contrah. empt. & in l. sancimus. 34. C. de donat.* Alexand. *in consil. 119. colum. 2. versic, ad idem, in 1. volum. in consil 67. colum penult. in fin. in 3. volum.* vbi plus dicit, quod iudex potest tunc etiam ex officio repellere agentem, & Bald. *in l. si non sortem. 26. §. 1. ff. de cond. indebit.* Imol. *in l. fin ff. à quibus appell. non licet,* & Ias. *in l. iuris gentium. 7. §. quod fere, colum. fin. ff. de pactis.* Item potest tunc opponi exceptio resultans ex inhabilitate contrahentis, prout in casu nostro, secundum Ioan. And. *in addit. ad Spec. in tit. de sent. §. vt autem.* & Ias. *in l. 2. §. prætor ait, versic. septimo, &c. ff qui satisd. cogan.* Ex isto enim instrumento apparebat, quod rei principales, pro quibus recipiebatur fideiussio, erant vice Principis, & superiores fideiussorum, quo ad iurisdictionem; vnde contractus apparet nullus, & per præsumptam impressionem factus, vltra quod per testes fuit plene probatum in sacro consilio.

AD NONVM argumentum respondeo; † quod 34 iuramentum non obligat in casu, quo metus reddit actũ nullum, prout in casu nostro. Ita tenet Felin. *in c si vero, col. fin. de iureiurand.* & gloss. Abb. *in c. 2. de eo qui dux. in matr. &c.* Præterea, quando actus est alias à iure prohibitus, ibi iuramentum per metum extortum, est ipso iure nullum, & non obligat: ita tenet Abb. *in c. cum contingat. 28. in vltimo notab. de iureiur.* Item communis opinio Ciuilistarum *in authent. sacramenta. C. si aduersus vend.* est, quod iuramentum metu extortum non obliget, & hanc opinionem sequitur *decisio. 262. consil. Neapol. in decisionibus Matth.*

AD DECIMVM argumentũ respondeo, † quod 35 licet in instrumento dicatur, *sponte, &c.* non tamen per hoc creditur instrumento, quod actus fuerit sponte factus, nisi ex quadam iuris præsumptione. Ita notabiliter tenet Bald. *in addit. Spec. in tit. de appell. in §. restat.* in addit. quæ incipit: *Confessus in tormentis, &c.* & dicit pulchre Soc. *in consil. 263. colum. 6.*

in princ. in 2. volum. quod dicta clausula, *sponte, &c.* præsumitur metu extorta; sicut omnes aliæ clausulæ appositæ in instrumento meticuloso; & potest addi ratio; quia spontanea voluntas consistit in animo contrahentium, de quo Notarius non potest testificari. Non enim tenetur scire animum cōtrahentium, secundum Bal. *in rubr. C. de fide instrument. colum. 5.* & contra ipsam præsumptionem resultantem ex instrumento apparent probationes de metu in sacro consilio, quo casu, probato metu, est impossibile probare spontaneam voluntatem: ita dicit Bal. *in l. si quis in hoc genus. 10. C. de Episc. & cler. & in l fin. in fin. C. de hær. instit.*

36 Hinc dicimus, † quod plus creditur duobus testibus deponentibus de metu, quam mille deponētibus de spontanea voluntate, secundum Innoc. *in c. super hoc. 5. de renunc.* & Ias. *in §. quadrupli 25. colum. 9. Institut. de action.* & Bald. *in l. obseruare. 4. §. proficisci. 2. in 13 quæst. in 1. lect. ff. de offic. proconsul.* Nō enim dicitur aliquid velle is, qui per metum vult, secundum Bald. *in titul. de pace Constantiæ, in versicul. item volentibus, &c.*

Ad Vndecimvm argumentum respondeo prout dixi, respondendo ad octauum; quia ista discussio esset facienda in sacro consilio; sed quia ibi agitur ordinarie, ideo cessat hic, & ibi. Et sic per prædicta remanet confirmata hæc secunda pars in fauorem fideiussorum, contra actricem. Laus Deo. Et ita fuit per sacrum consilium Neapolitanum iudicatum, referente excellentiss. V.I.D. celsæque doctrinę, ac sanctimoniæ patre, dom. Martiale, Regio Consiliario, & in ipsa causa Regio delegato, ac domino meo colendiss. &c. *Rober. Maran. Venus. V.I.D.*

Additio. Pro expeditiori & pleniori præcedentis disputationis intellectu, vide quæ Author noster latius tractat, & prosequitur supra *in parte 6. in capite, de instrumentorum productione, à num. 2. vsque ad nu. 14. inclusiue.* Kamphausen Transysulanus. I.L.

DISPVTATIO VII.

An maritus, qui in capitulis matrimonialibus promisit curare, & facere cum effectu, quod vxor sua renunciet bonis paternis, & maternis, cum iuramento & pœna, teneatur de periurio, vel ad pœnam, vel ad interesse, si fecit omnem suum conatum, & vxor noluit renunciare.

Svmmaria.

1 *Maritus promittēs curare cum effectu, quod vxor sua renūciet bonis paternis, &c. an si fecit posse suum, excusetur si vxor non vult renunciare.*

Iuramentum facit quē præcise teneri ad factum, n. 19.

2 *Iuramentum debet impleri in forma specifica, n. 19.*

3 *Promittens præsentare aliquem sub pœna, tenetur ad pœnam si non præsentat.*

4 *Promittens pro alio iudicio sisti, tenetur ad interesse.*

5 *Fideiussorem dare promittens, tenetur ad interesse, si non dat, num. 14.*

6 *Promittens se curaturum, & facturum, dicitur promittere factum proprium.*

Promissio facti alieni cum iuramento valet.

7 *Promittens factum alienum cum clausula, quod non possit excusari fecisse suum, &c. tenetur ad interesse: quia videtur renunciasse difficultati, numer. 23. 27.*

8 *Iuramentum operatur, vt quis censeatur magis deliberate accedere ad actum, & cogitare omnes casus, qui in genere poterant cogitari.*

9 *Imputatur ei, qui non prospexit, quod euenire potest.*

10 *Promittens factum alienum cum iuramento, excusatur à periurio propter difficultatem.*

Difficultas excusat à pœna, à mora, à periurio, & ab interesse in obligationibus facti, num. 11. 12. 13. 18. 19. & 20.

Iurantis solum animum inspicit Deus.

11 *Promittens factum alienum sub pœna, an excusetur à pœna, vel ab interesse, si fecit quicquid potuit. 12. 13. 17. 18.*

12 *Interesse, dicitur pœna legalis, & an differat in aliquo à pœna.*

13 *Moram non incurrit quis propter difficultatem.*

Obligatus ad factum, tenetur ad interesse, post moram, non ante.

15 *Promittens factum alienum, tenetur solum adhibere illam operam, quam potest.*

16 *Promittens se curaturum & facturum, tenetur solum facere suam diligentiam, sine fraude, & bona fide, vt promissum impleatur, & num. 20.*

21 *Difficultas non excusat à pœna in obligationibus iudicialibus.*

22 *Promittens factum alienum, ad quod ipse promittens erat principaliter obligatus, non excusatur propter difficultatem.*

24 *Promittens factum alienum cum quacunque clausula, excusatur, mortuo illo, cuius factum promittit.*

25 *Promittens se curaturum, & facturum, &c. non obligatur ad interesse.*

26 *Pœna conuentionalis hodie non exigitur, nisi quatenus cum interesse concurrit: & an exigatur in foro conscientiæ.*

27 *Pœna applicanda fisco, exigitur vltra interesse partis.*

28 *Pœna quando promittitur succedit loco interesse; & quid si est plus in pœna, quā in interesse, vel ecōtra.*

Maritvs quidam contraxit matrimonium; in capitulis matrimonialibus promisit fratri vxoris suæ eam dotanti se curaturum & facturū cum effectu; ita vt non excusetur fecisse suum posse, & alienum factum promisisse; quod vxor sua, tempore desponsationis ante fores ecclesiæ renunciatu-

ciatura sit, dicto eius fratri, omnibus bonis paternis, & maternis, in forma solita & causa. Modo adueniente tempore, † dictus maritus facit omnem suum conatum, cogendo vxorem, vt renunciet, deueniendo vsque ad minas, & verbera: vxor vero nullo modo vult renunciare, nec parere marito; quæritur, vtrum maritus ex sua promissione teneatur, & ad quod teneatur? ET QVONIAM ISTA QVÆSTIO HABET TRIA CAPITA. VNVM scilic. an teneatur de periurio, ex quo in dicta promissione fuit appositum iuramentum, prout communiter apponi solet. SECVNDVM est, an teneatur ad pœnam; quia in instrumento capitulorũ fuit apposita pœna vnciarum centum, prout communiter in huiusmodi instrumentis apponi solet. TERTIVM, an teneatur ad interesse, propter eius moram in non adimplendo factum promissum.

1

PRO prima parte affirmatiua, scilicet, quod dictus maritus tenetur PRIMO de periurio, adducitur; quia iuramentum est tantæ efficaciæ, quod facit quem teneri præcise ad factũ, nec liberatur præstando interesse: & ita limitatur regula tradita *in l. stipulationes non diuiduntur. 72. versic. Celsus. ff. de verbor. obligat. l. si quis ab alio. 13. §. fin. ff. de re iudic.* gloss. est communiter approbata *in l. si pecuniam. 5. in versic. necesse. de cond. ob causam.* & ibi Alexan. & communiter Doct. idem tenet Bald. *in l. 1. C. de sent. quæ pro eo, quod interest.* Anton. de Butr. *in c. veniens. de iureiuran.* Angel. & Paul. de Castr. *in d. l. si conuenerit. 18. ff. de iurisdict. omn. iudic.* Alexan. *in consil. 91. colum 3. volum. 2.* & Anton. Corset. *in repet. rubr. extr. de iureiur. in 1. priu. iuramenti.* ergo si non adimplet illud, ad quod poterat præcise compelli, venit contra iuramentum, & est periurus. SECVNDO adducitur text. *in c. ad nostram. el 1. de iureiurand.* vbi † qui promisit factũ cum iuramento, tenetur illud adimplere in forma specifica, alias est periurus. & probatur *in c. querelam. eod. tit.* & quod not. Abb. per illum textum *in c. cum tempore. in 2. notab. de arbitr.* vbi tenetur quis præcise ad obseruantiam laudi, propter iuramentum. TERTIO, † quod teneatur etiam ad pœnam, adducitur text. *in l. sancimus. 26. C. de fideiuss.* ponderando verbum, *non poterit.* positum circa princip. illius legis, vbi si quis promisit præsentare aliquem sub pœna, & non potest illum præsentare, tenetur soluere pœnam, saltem elapso illo tempore semestri, & sic difficultas non excusat à pœna. QVARTO, quod tenetur † ad interesse, adducitur text. *in leg. 3 §. final. ff. qui satisd. cog.* vbi promittens iudicio sisti pro alio, si non adimplet, tenetur ad interesse. Idem probatur *in l. fi. ff. si quis in ius voc. non ier.* QVINTO adducitur text. *in l. qui autem. 14. §. sed quis. ff. de const. pecun.* vbi promisi † Titium in fideiussorem meum, & Titius non vult fideiubere, teneor ad interesse, non obstante, quod promisi factum alienum: vel teneor præstare alium fideiussorem æque idoneum; & ille textus multum stringit pro ista parte. SEXTO, quia iusta promissio † nõ dicitur facti alieni, sed facti proprii ex eo; quia maritus promisit se curaturum, & facturum cum effectu, & quo casu valet stipulatio, & tenetur contrauenie ns ad pœnam, vel ad interesse, casus est *in l. quoties quis. 81. ff. de verb. oblig.* tenet Alexand. *in l. stipulatio ista 38. in princip. in 1. col.* & ibi communiter Moderni *in limitationibus eod. titulo.* præsertim quando interuenit iuramentum; nam valet tunc promissio facti alieni, vt ibidem per Alexand. & Ias. *in vers. fallit.* SEPTIMO; quia † hic non solum promisit se curaturum, & facturum; imo etiam adiecit illa verba, scilicet; quod nõ possit excusari fecisse suum posse, &c. quo casu censetur renunciasse omni difficultati; vnde non potest nunc dicere, quod fecit totum suum posse vsq; ad minas & verbera; quia huic difficultati renũciauit, & promisit curare, & facere cum effectu. Vnde negari nõ potest, quin saltem teneatur ad interesse, propter effectum non secutum: & imputandum est ei, qui se posuit in necessitate, *l. si fideiussor. 7. §. si necessaria. ff. qui satisd. cog & l. cum postulassem. 44. in fin. ff. de dam. infect. & l. quid si minor. 24. §. restitutio. 4. ff. de minor.* OCTAVO; quia † in conuentionalibus potest quis assumere periculum omnium casuum fortuitorum, & obligatur cum effectu, ita tenet Alex. *in l. sed & si quis. 4. §. quæsitum. 4. col. penult. & ibi communiter Dd. ff. si quis caut.* pro hoc est text. *in l. si quis fundum. 10.* (alias §. 2. l. 9.) *in prin ff. loc. in l. quæ fortuitis. 6. in fine. C de pign. act.* sed dictus maritus dicendo, quod nõ possit excusari, fecisse suum posse, &c. censetur expresse assumpsisse periculum huius difficultatis, quæ difficultas potuit de facili per eum cogitari. Vnde ille casus non potest dici improuisus, & incogitatus; tanto magis propter iuramentũ, propter quod censetur quis magis deliberate accedere ad actum faciendum, & cẽsetur quis cogitasse omnes casus, qui saltem in genere poterant considerari in illo negotio: vt tenet plene Alex. *in consil. 133. col. 3. in 5. vol. & etiam in 4. col. vers. & eo fortius, &c. & in l. 1. §. si quis ita. col. 3. ff. de verb. oblig.* per Dd. communiter. *in leg. sciendum 30. eod. tit. in d. §. quæsitum. & in l. si conuenerit. 18. ff. de iurisd. om. iud.* Alexan. *in cons. 21. col. 3. in 1. volum.* NONO, adducitur text. *in l. si quis domum. 9. §. 1. ff. loc.* vbi imputatur ei, qui † non prospexit quod euenire potest. Similiter hic potest imputari marito, qui debuit prospicere id, quod vxor sua noluisset renunciare, maxime; quia de hoc facili erat prospiciendũ: quia nemo præsumitur velle iactare suum, *l. cum de indebito. 25. ff. de probat.* non ergo potest dictus maritus allegare aliquam deceptionem; quia posuit se in necessitate, quam de facili cogitare potuit; tanto magis cum iuramento, vt supra. Quod corroboratur ex his, quæ not. Bart. *in l. Titius. 25. in princ ff. de liber. & posthum.*

PRO parte vero contraria negatiua, adducitur primo, † quod non teneatur de periurio, gloss. *in terminis. in c. ex rescripto. in gloss. fin. de iureiur.* vbi expresse di-

dicit, quod promittens factum alienum cum iuramento, non est periurus, si fecit quidquid potuit, & si diceres, quod hic promisi factum proprium, scilicet se curaturum, & facturum: dico idem de facto proprio; quia difficultas excusat quem à periurio, text. est *in c. breui. & c. ego enim. & c. querelam.* & ibi Abb. & Fel. *de iureiuran.* Deus enim solum animum iurantis inspicit, *c. si quid inuenisti. 14. quæst. 5.* & sola facultas adimplendi inspicitur in iuramento, *c. beatus. 22. quæst. 2.* quia igitur dictus maritus fecit quidquid potuit, vt vxor sua renunciaret, & illa noluit, non est periurus; quia de facili excusatur propter hanc difficultatem, maxime in obligatione facti, & not. Bartol. Alexand. & communiter Moderni, *in l. quod te. 5 ff. si cert. pet. in l. final. ff. qui satisd. cogant.* & gloss. *in d. c. beatus. in c. vbi. 30. quæst. 2.* & not. Bartol. *in l. Labeo. 41. ff. de iureiuran.*

11 SECVNDO, quod † minime teneatur ad pœnam, adducitur text. *in l. si vehenda. vlt. §. penult. ff. ad leg. Rhod. de iact. & l. 2. ff. si quis caut.* & ista est communis conclusio, quam tenet Bartol. *in consil. 246. incip. Martinus promisit, &c.* & Abb. *in c. significantibus. in fin. de offic. deleg.* vbi proprie decidit hunc casum, idem Abb. *in c. Gemma. colum. penult. de sponsal.* Anton. de Butr. *in c. ex literis. de spons.* & habetur *in decis. 265. consil. Neap.* & hanc dicit esse communem opinionem Franc. de Aret *in l. si ita stipulatus. 97. §. possum. de verbor. obligat.* vbi dicit, quod ista est communis opinio, & seruatur in practica, licet ipse in puncto iuris innuat contrarium. Idem tenet Bald. *in l. si pater. 2. C. de collat.* Ioan. de Imol. *in l. Titia. 134. ff. de verbor. oblig.* Soc. *in cons. 3. col. penult. versic. 21. in 1. volum.* Bart. Alexan. & Doct. *in l. quod te. 5. ff. si cert. pet. & l. continuus. 137. §. illud. 4. ff. de verbor. obligat.* in quibus locis communiter deciditur, quod difficultas excusat à pœna, maxime in

12 obligationibus facti. TERTIO, quod † minime teneatur ad interesse, adducitur; quia non potest assignari recta ratio inter pœnam & interesse: nam interesse dicitur pœna legalis, secundum Angel. & Alexand. *in l. si insulam. 84. colum. 3. ff. de verb. oblig.* vnde sicut communis conclusio supra, in præcedenti argum. relata est, quod difficultas excusat à pœna; eodẽ modo ab interesse, & sic à pœna legali. QVAR-

13 TO; quia † in obligationibus facti difficultas excusat à mora, adeo, quod quamdiu durat difficultas, nunquam censetur quis esse in mora, glos. est communiter approbata *in d. l. quod te. in versic. in potestate. in fin. ff. si cert. pet.* & ibi Bart. Alex. & communiter Dd. Bart. *in d. l. continuus. 37. §. illud. in fin. ff. de verb. oblig.* per *l. 1. §. si frater. 10. ff. de collat. bon.* Ex quo sequitur necessaria consequentia. Nam omnia iura, quæ dicunt, obligatum ad factum, teneri ad interesse, loquuntur post moram commissam, vt *d. l. stipulationes non diuiduntur. 72.* & ibi Bartol. *in 5. quæst. & in d. l. si quis ab alio. 13. §. fin. ff. de re iud.* sed dictus maritus non fuit in mora propter difficultatem, vt supra; ergo non potest teneri ad interesse, nec ad pœnam; cum illæ obligationes accessoriæ succedant post datam moram. QVINTO, adducitur text. *in l. cum stipulatus sim mihi Procul. 113 §. fin. de verb. oblig.* vbi ille, qui † promisit præstare fideiussores, tenetur 14
ad interesse, si fuit in mora, vt ibi expresse dicitur: ergo à contrario sensu, si non fuit in mora, non tenetur ad interesse, & ita etiam probatur *in l. si fundum. 114. ff. de verb oblig.* Sed dictus maritus non fuit in mora ob difficultatem; ergo non tenetur ad interesse. SEXTO adducitur dictum Abbat. *in c. ex rescript. col. fin. circa fin. de iureiur.* vbi dicit, quod † pro- 15
mittens factum alienum, tenetur solum curare & præstare illam operam, quam possit, & sic ad aliud non tenetur. Sed quia dictus maritus facit omnem suam operam, & conatum; ergo impleuit, quod promisit, ita vt ad aliud non teneatur. NEC obstat, si diceretur, quod imo promisit factum proprium, scilicet se curaturum & facturum cum effectu, &c. vt not. Alexand. *in d. l. stipulatio ista. 38. in princ. ff de verbor. obligat.* quia respondeo vt infra *in sequenti argumento.*

SEPTIMO, hũc casum decidit in terminis Francis. de Aret. *in dict. l. si ita stipulatus. 97 §. possum. ff. de verb. oblig* & idem Aretin. melius *in consil. 42. colum. 4. versic. nec credo.* vbi dicit, quod † licet permittens fa- 16
ctum alienum, obliget se curaturum, & facturum cum effectu, &c. tamen ista verba non important aliud, nisi quod simpliciter, & bona fide, & sine fraude curabit faciendo omnem suam diligentiam, vt factum promissum adimpleatur; non tamen obligat promittentem ad impossibile, secundum eum. Vnde, licet dictus maritus ita promiserit; tamẽ fuit executus factum suum, quod promisit, præstando omnem suam diligentiam, & operam, bona fide, & sine fraude; vnde ad aliud teneri non debet.

OCTAVO adducitur, quod notat Abb. *in c. Gemma. circa fin. de sponsal.* vbi dicit, quod † quando quis 17
obligauit se curare, & facere, quod aliquis consentiat matrimonio, vt supra dixerat: in eo casu, si fecit quidquid potuit, & ille non vult consentire, non tenetur ad pœnam. Deinde quærit in fine, an teneatur saltem ad interesse, si promissio illius facti fuit facta per stipulationẽ: & concludit de mente Ioan. de Aret. & Cyn. quod non, nisi dolo versatus fuerit: & ita dicit communiter teneri, vt ibi per eum.

NONO; † quia Franc. de Aret. *in d. §. possum.* sem- 18
per loquitur copulatiue, tam de pœna, quam de interesse, & ita intelligit gl. *in d. c. ex rescripto.* scilicet, vt loquatur etiam de interesse, & deinde ibi *in 2. col. in versic. & quia vt dixi, &c.* refert opinionem suam, quam tenet cõtra communem sententiam, in puncto iuris: videlicet, quod licet quis faciat quidquid potuerit; tamen tenetur promittens ad interesse: & postea immediate subdit hæc verba formalia, videlicet, opinionem tamen contrariam sequerer in practica propter auctoritatem contradicentium; vnde quia locutus fuerat de interesse, & postea dicit

cit seruandam esse in practica contrariam opinionem, sequitur, quod etiam ad interesse non tenetur promittens, secundum veram opinionem, quæ in practica seruatur.

19 Pro solutione † reassumo dicta TRIA CAPITA. Et quoad PRIMVM, scilicet, AN TENEATVR DE PERIVRIO? firmo hanc secundam partem, scilicet quod indistincte nõ teneatur, si fecit quidquid potuit, per iura alleg. in primo argumento huius 2. partis, quæ clare loquuntur, & nullus videtur contradicere. NEC obstant rationes adductæ in primo & secundo argumento primæ partis: quia concedo, quod iuramẽtum facit quem teneri præcise ad factum, & debet impleri in forma specifica, quando illud factum præstari potest, sed ad illud factum, quod explicari non potest per promittẽtem, est impossibile, quod quis præcise cõpellatur, præsertim in facto alieno: ergo non dicitur periurus; quia non censetur per iuramentum promisisse impossibile, vt supra dixi *in argumentis secundæ partis*. maxime quia iuramentum obligat iurantem DEO. DEVS autem solum animum intuetur iurantis, vt *d.c. si quid inuenisti. 13. quæst. 3.* Et ad hoc retorquetur textus *in d. c. querelam. de iureiur.* allegatus *in secundo argumento primæ partis*, ponderando ipsum *in versic. necessitate. & in c. breui eod. tit.* Præterea, quia per argumenta secundæ partis, maxime in 6. 7. & 8. argumento est probatum faciendo suum conatum, & operam, adimpleuit, quod promisit, & ad aliud non tenetur, sequitur, quod nõn est periurus. Quo vero

20 † AD ALIA DVO CAPITA, scilicet, AN TENEATVR AD POENAM, ET AD INTERESSE, in his puto distinguendum, vt attendamus verba contractus. AVT enim maritus obligauit se curare cum effectu, quod vxor sua renunciet, & non sunt addita illa verba, ita quod non possit excusari se fecisse suum posse, & alienum factum promisisse, &c. & tunc similiter teneo in vtroque casu, hanc secundam partem; scilicet, quod faciendo totum suum conatum sine fraude, non teneatur, neque ad pœnam, neque ad interesse; quia difficultas excusat in obligationibus facti, per ea, quæ allegata fuerũt in secundo argumento secundæ partis, maxime per text. *in l. si vehenda. vlt. §. penul. ff. ad leg. Rhod. de iact.* & per alia allegata in aliis argumentis secundę partis: nam de his habemus decis. in terminis Franc. de Aret. *in d. §. possum.* quia dicit, quod hæc opinio seruaretur in practica, & per eundem Aretin. *in d. consil. 162. col. 4.* prout dixi supra *in septimo argumento*, scilicet, quod illa verba, *facturum, & curaturum cum effectu, &c.* important, vt bona fide, & sine fraude faciat suam diligentiam, quod promissum adimpleatur, vnde eo ipso, quod fecit istam operam, adimpleuit promissa, dummodo sine fraude fiat, & sine collusione. Nam solent vt plurimum promittentes colludere cum vxoribus, & simulare, quod minantur, & verberant; tamen adinuicem habent intelligentiam in contrarium: tunc verum est, quod tenerentur mariti. Hoc firmant aperta ratione; quia si difficultas excusat à mora, vt supra conclusum est: vbi non datur mora, non succedit obligatio ad interesse in promissionibus facti: & minime ad pœnam, quæ communiter hodie non exigitur, nisi quatenus cum interesse concurrit, vt infra dicam. NON obstat *l. sancimus. 26. C. de fideicom.* allegata in tertio argumento primæ partis: quia loquitur in stipulatione prætoria & iudiciali de præsentando; in qua est speciale, quod difficultas † non excusat 21 à pœna, nisi interueniat mors eius, qui erat præsentandus. Ita tenet Alexand. *in d. l. quod te. 5. ff. de rebus cred. colum. fin.* nos autem loquimur in stipulatione conuentionali extra iudicium, in qua difficultas excusat à pœna: per ea, quæ superius dicta sunt in 2. argumento secundæ partis, & per not. per Dd. *in d. l. quod te.* Ex prædictis remanet data responsio ad prima tria argumenta primæ partis. AD quartum respondeo eodem modo, sicut dixi in præcedenti, scilicet quod loquitur de stipulatione iudiciali iudicio sisti, in qua difficultas non excusat, per ea, quæ proxime dixi. NON † obstat quintum argumen- 22 tum, quia ad *d. l. qui autem. 4. ff. de pec. constit. §. sed si quis.* POTEST RESPONDERI DVPLICITER: PRIMO; quia ibi non probatur, quod promissor fecerit omnem suam diligentiam. SECVNDO; quia ibi promissum fuit factum alienum continens id, quod ipse promittens erat principaliter obligatus, vnde cum potuisset se liberare soluendo, vel dando æque idoneum fideiussorem, & non fecit, merito tenetur ad interesse. Sed in casu nostro fuit facta promissio de mero facto alieno super eo, ad quod promittens nõ tenebatur, nec poterat alio modo hanc promissionem explicare, nisi faciendo, quidquid potuit, vt fecit, & hanc responsionem sentit Franc. de Aretio *in d. §. possum.* & est de mente Bald. *in dict. leg. qui autem. §. sed si quis. in lectur. antiqua.* vbi facit mentionem de ista difficultate, quando aliquis promisit extrahere fideiussorem de obligatione: nam faciendo quicquid potest, excusatur, vt ibi per eum, & est de mente Ludouici Roman. *in consil. 510. colum. 7. in fine.* NON OBSTAT sextum argumentum; quia licet ista promissio sit facti proprii; tamen difficultas excusat à facto proprio; vt dictum est; & etiam à periurio. Si vero † in contractu con- 23 uentionali sunt addita illa verba, videlicet, quod dictus maritus non possit excusari fecisse suum posse, & alienum factum promisisse, &c. & tunc, quo ad periurium, dico idem, vt supra dixi, scilicet, quod non teneatur, per rationes supra allegatas. Sed totum dubium stat, quo ad pœnam & interesse; nam in rei veritate, vrgent multum illa tria argumenta restantia videlicet, septimum, octauum, & nonum, primæ partis, quibus non potest dari congruum responsum. Per quæ videtur dicendum, quod tunc maritus teneatur ad pœnam, vel ad

ad interesse, ex quo, per dicta verba suscepit periculum difficultatis, & exclusit seipsum ab eius allegatione, per ea, quæ not. Alexand. & Doctor. *in d. l. si quis. §. quæsitum. ff. si quis caut.* & per hoc patet responsum ad omnia argumenta secundæ partis, in quantum obstarent huic conclusioni: quia in isto casu difficultas non excusat à mora, ex eo; quoniam censetur per dicta verba illi renunciatum. NEC OBSTANT adducta per Abbat. *in dict. c. Gemma.* & per Franc. *in d. §. possum.* quia ibi non dicitur, quod promissor adiecerit illa verba, scilicet, quod non possit excusari fecisse suum posse, &c. & eodem modo respondeo ad id, quod dicit Franc. *in d. consil.* 142. & sic non fuit susceptum periculum difficultatis. In vno
24 tamen casu † promissor excusaretur sine aliquo dubio, etiam vbi essent adiecta dicta verba, scilicet, quando vxor esset mortua ante moram promittentis, & idem in quolibet alio, de cuius facto est promissum: nam tunc excusatur promissor ipso iure propter impossibilitatem, per ea, quæ habentur *in d. l. sancimus. 26. & in l. si decesserit. ff. qui satisd. cogant.* & est text. *in d. l. qui autem, 14. §. sed & si quis. ff. de const. pec.* SED contra prædicta in 2. membro videtur esse *decis. 294. consil. Neapol.* vbi figuratur proprie iste
25 casus, scilicet, † quod maritus promisit, vt non excusaretur fecisse suum posse, &c. & tamen concludit ibi Matth. de æquitate, quod si fecit omnē suum conatum, non teneatur. Verum licet in figuratione casus apponat illa verba in princ. illius decis. tamen mouetur per illud *consil.* 142. Aretin. & per nonnullas alias doctrinas, quæ loquuntur solum, quando quis promisit se curaturum, & facturum, sine adiectione illorum verborum, & per *d. leg. si vehenda.* Nec dicitur in d. decis. quod ita fuisset decisum in pleno cons. sed solum referuntur ibi opin. vnde per ea, quæ dicuntur in d. decis. non tollitur obstaculū de *d. §. quæsitum.* & de illis tribus vltimis argumentis primæ partis, scilicet, quando est susceptum periculum difficultatis. Præterea, *d. decis. 295.* loquitur
26 solū † de pœna, non autem de interesse, licet hodie nullam facerem differentiam inter pœnam & interesse; ex quo, secundum communem conclusionem, de æquitate non exigitur pœna, nisi quatenus cum interesse concurrit, secundum Angel. *in consil.* 219. *col. fin.* & habetur *in decis. 135. consil. Neap.* vbi dicitur, quod hoc est de stylo sacri cons. qui pro lege seruatur: idem tenet Ioan. de Anan. *in c. fin. de vsur.* Dd. *in l. cum allegas. 15. C. de vsuris.* Alex. *in consil. fin. in 4. vol.* Hinc dicit gl. *in c. fraternitatis. 12. qu. 2.* quod in foro conscientiæ non potest exequi pœna conuentionalis, & Soc. *in cons. 131. colum. 1. in fin. in 1. volum.* & Abb. *in c. cum dilecti. de arbitr.* & Petr. Philip. Corn. *in consil.*
27 *168. col. 2. in litera C. in 4. vol.* Quod † procedit in pœna applicanda parti, sed si venit applicanda fisco, exigitur vltra interesse partis. Ita de hoc est alia *decis. 34. consil. Neap.* Quia igitur per *d. decis. 295.* non remanet euacuatum motiuum de assumptione periculi, sequitur, quod remanet conclusio firma, quod quando maritus apposuit illa verba, ita quod non excusetur fecisse suum posse, & alienū factum promisisse, &c. tenetur ad interesse, dato, quod fecerit omnem suum conatum; & ita teneo; quia rectū responsum contrarium dari non potest. Quod † in- 28
teresse petitur, vbi pœna non est promissa, sed vbi est promissa, illa succedit loco interesse, *l. si. ff. de prat. stipul.* not. Bart. *in l. 4. §. Cato. in 9. & 10. opposit. ff. de verbor. oblig.* & illa tantum petitur, etiamsi excedat interesse, de rigore iuris, vt not. Alex. & Dd. *in d. l. stipulatio ista. 38. de verb. oblig. in princ. & in §. alteri.* Bart. *in l. Lucius. 47. ff. de act. empt.* est text. & ibi Bald. & Doct. *in leg. si quis à socio. 41. ff. pro socio.* si tamen interesse est plus, quam pœna, potest peti illud plus vltra pœnā, secundum Bart. & Doct. *in locis praalleg.* pœna enim non debetur, nisi intersit, sed non curamus, quantum intersit; quia etiam si modicū sit interesse, potest peti magna pœna, si promissa est: ita tenet Bart. *in d. §. Cato. in 9. oppos. in fin.* & vide Ias. *in §. omnes. col 4. Inst. de act. & in d. l. stipulatio ista. 38. col. 4.* De æquitate autem hodie nunquam exigitur per partem, nisi quatenus cum interesse concurrit, vt supra dixi, & per hęc sit expedita ista quæst. Laus Deo. *Robert. Maran. Ven. V. I. D.* ADDITIO. De materia huius disputationis, puta de promissione facti alieni, &c. sub pœna cum iuramento, &c. vide Thom. Ferrar. *in tr. cautelarum vtriusq; iur. cautela 43. inc. anno præterito.* fusius & latissime Ant. Gomes. *lib. 2. contractuum. cap. 10. de indiuiduis.* & ibi additiones siue notas acutissimi ingenii viri Emanuelis Soarez à Rep. *sub literis R. S. & T.* Canonist. *in alleg. cap. Gemma. de sponsal.* Hartmannum Hartmanni Germanum IC. *libr. 2. Practic. quæst. forensium. tit. de fideiuss. decis. 2.* K. L.

DISPVTATIO VIII.

Stante in Regno dispositione *constitut. Sancimus.* de iure protimiseos: vtrū si clericus emat rem immobilem, possit conueniri iure congrui, & an habeat locum ius congrui contra clericum?

SVMMARIA.

1 *Clericus emens fundum, an possit conueniri iure congrui per vicinum.*
2 *Statuta, & Leges laicorū contra libertatem ecclesiasticam, vel clericis onerosa, non ligant clericos. nu. 3.*
3 *Statutum contra libertatem ecclesiasticam, quando dicatur. num. 7. & 43.*
Libertas quid sit.
4 *Ius congrui, est prohibitum à iure communi, & eius obseruantia dicitur iniuriosa.*
Vendere rem suam alteri inuitus quis non compellitur. num. 42.

5 Dili-

5 *Diligere debet quis magis seipsum, quam proximum.*
Ordinaria charitas incipit à seipsa.
Eleemosynam qui vult facere, debet incipere à seipso.
Charitas ordinem peruertit, qui præfert bonum alienum proprio.
6 *Damnum in rebus alienis potest quis facere, vt euitet damnum proprium.*
Iudex potest dilatare iudicium propter periculum rerum suarum.
7 *Clerici non ligantur legibus laicorum, quando per eas efficiuntur timidiores.*
8 *Statutum Principis secularis coactiuum personarum ligat clericos.*
9 *Compromissum quod debet fieri vigore statuti laicorum non ligat clericos passiue: sed actiue potest clericus eo vti. nu 14.*
10 *Statuta præceptiua laicorum non ligant clericos.*
11 *Statutum, quo prohibentur laici negotiari cum clericis, non valet. nu. 45.*
12 *Statutum prohibens vendere non subditis, non includit clericos.*
13 *Clerici sunt priuilegiati in personis, & in bonis.*
Bona clericorum sunt priuilegiata, sicut bona Ecclesiarum, & eo ipso, quod veniunt à laico in clericum, sunt exempta ab oneribus laicorum. nu. 46.
14 *Statuta laicorum quatenus sunt fauorabilia clericis, includunt clericos.*
Clericus potest vti actiue statutis laicorum: sed non passiue; vnde potest præsentare instrumentum secundum formam ritus contra laicum, sed contra eum præsentari non potest.
Clericus excludit sororem à successione patris, vigore statuti.
15 *Statutum requirens certam solennitatem in contractu, an includat clericos. nu. 48.*
Statuta non includunt personas non subditas.
16 *Ius nobis quæsitum sine facto nostro, à nobis auelli non potest nu. 49.*
17 *Lex Imperatoris, quæ non tractat materiam spiritualem, nec obuiat canonibus, seruanda est, etiam in foro ecclesiastico. nu. 20. & 47.*
18 *Statuta laicorum approbantur per Papam, quando sunt rationabilia. nu. 27.*
Papa censetur approbare leges laicorum, quando sunt rationabiles. nu. 27.
19 *Leges ciuiles sunt diuinitus prolatæ per ora Principum.*
20 *Statuta laicorum, quæ possunt afferre commodum & incommodum clericis, non dicuntur contra libertatem ecclesiæ.*
21 *Clericus an teneatur vltra vires hæreditatis, si non fecit inuentarium.*
Clericus ligatur vitio litigiosi per legem ciuilem.
22 *Clericus an teneatur ad obseruantiam.* l. quoties. C. de rei vend.
23 *Clerici ligantur lege ciuili, quando non facit eius notabile præiudicium.*
Ius congrui fuit factum cum maxima æquitate ad euitandas rixas.
Ius congrui fuit introductum de iure diuino.
24 *Statutum, quod mulier non possit alienare extra filios suos, habet locum, etiamsi alienaret clerico.*
25 *Statutum ob rationabilem causam, licet per cõsequentiam faciat aliquod incommodum clericis, debet seruari inter clericos.*
Statutum imponens solutionem euntibus ad macinandum, extenditur etiam ad eos, qui vadunt ad molendinum ecclesiæ.
Testator non potest instituere Ecclesiam & filium exhæredare.
26 *Statutum excludens fœminas propter masculos, censetur excludere etiam fœminam monialem.*
Statutum ligat clericos, quando iniecit vinculum ante clericatum.
27 *Imperator dicitur dominus totius mundi, & omnium rerum temporalium, & potest imponere legẽ, quam vult in dictis rebus.*
Legem condere est iurisdictionis, & de maximo imperio.
28 *Alienatio quando est prohibita contemplatione certæ personæ, non potest fieri etiam ad pias causas: alias admittitur illa persona ad reuocandum, numer. 37.*
29 *Bona debitoris quando venduntur, præfertur creditor, & consanguineus in emendo.*
30 *Iure congrui quando agitur, quod dicatur pretium.*
Fiscus habens rem communem cum priuato, potest illam vendere totam inuito socio, qui socius præfertur omnibus in emendo.
31 *Emphyteusi finita debet reuocari à descendentibus illius, qui primo habuit, alias potest appellari.*
32 *Colonus tenetur vendere partem suam fructuum domino potius, quam extraneo.*
Fiscus tenetur rem Sacerdotis confiscatam locare potius spuriis illius sacerdotis, quam extraneo.
33 *Vicinitatis causa multa conceduntur etiam contra ius commune, quæ alias non concederentur.*
34 *Statutum, quod res vendatur consorti, ligat clericos.*
35 *Constitutio,* Sancimus, *de iure congrui inducit duas principales prouisiones, vnam scilicet contra venditorem, & aliam contra emptorem.*
Actio oriens ex iure congrui, est realis, & datur contra emptorem.
Dominium in iure congrui transfertur reuocabiliter, & quid importet hoc.
36 *Traditio nuda si non habet causam præcedentem habilem, non valet.*
37 *Statutum requirens insinuationem in donatione, operatur, vt non valeat donatio laici facta clerico, sine illa solennitate.*
Contrahere non potest subditus, spreta lege sui superioru.
38 *Testamentum debet habere solennitatem statuti, etiamsi in eo instituatur clericus.*

39 *Lex, quæ potest afferre commodum & incommodum, per hoc non dicitur clericis onerosa.*
40 *Conductor antiquus si offert tantum, quantum vult dare nouus, an præferatur nouo. nu. 41.*
41 *Gabellarius anni præcedentis præfertur nouo licitatori, si tantundem offert, quantum nouus.*
43 *Statutum vt dicatur contra libertatem ecclesiasticam, eo, quia clerici efficiuntur timidiores, quæ timiditas consideratur.*
Metus vanus non est in consideratione.
44 *Laicus venditor potest compelli per legem Imperatoris.*
49 *Dominium nostrum sine facto nostro, an & quando à nobis auferri possit.*
50 *Clericus an possit testari sine solennitate statuti laicorum, & quid si alium clericum hæredem instituat. nu. 51.*
51 *Ius congrui non habet locum, quando clericus vendit clerico.*
Testamentum clerici non eget solennitate statuti, quando in eo est institutus alius clericus.
52 *Nunciatio noui operis est approbata per ius Canonicum.*
53 *Consuetudo ciuitatis ligat clericos ex eo; quia est mixta clericorum, & laicorum, ex quo per populum introducitur.*
54 *Constitutio*, Sancimus. *de iure congrui, an dicatur compulsiua personarum.*
55 *Ius congrui an habeat locum in clerico agente contra clericum emptorem, qui similiter emit à clerico.*
56 *Ius congrui non habet locum contra laicum, qui emit pro Ecclesia, idem si clericus emat pro Ecclesia, nec actiue, nec passiue habet ius congrui.*
57 *Ius congrui an habeat locum contra laicum, qui emit rem ab Ecclesia.*
Bona clericorum an & quando gaudeant priuilegiis rerum Ecclesiasticarum.
59 *Ius congrui an detur laico, qui emit rem ab Ecclesia, post venditionem alterius rei, super qua petitur ius congrui.*
Ius congrui competit ei, qui habeat rem vicinam tempore venditionis: secus si illam emit.
Ius congrui competit ex persona venditoris, qui vendidit post rem venditam.

1 ASSIDVE in palatiis ventilatur quæstio vtilissima, & hactenus indiscussa: vtrum † clericus emptor alicuius fundi possit per vicinum molestari, & conueniri iure congrui super dicto fundo, offerendo idem pretium vigore *const. Sancimus.* de iure protimiseos, cuius dispositio communiter seruatur in Regno. Et quia ista materia est particularis, quæ in paucis libris habetur, & nullus Doctor eam tractat magis diffuse, nisi modernus ac vtilis Doctor regnicola Matth. de Affl. Neap. in suo notabili commēto super *d. const. Sancimus.* in quo bis tetigit hanc quæstionem in specie, & contrarias decisiones posuit. Nam in principio illius constitut. *in 4. col.* firmat conclusionem cōtra clericum, scilicet, quod teneatur iure congrui. Sed *in §. fin.* eiusdem constitutionis, *in 5. col.* mouet iterum istam quæstionem, & firmat conclusionem contrariam, scilicet in fauorem clerici, quod non teneatur iure congrui. Ex quibus contrariis decisionibus quæstio ista redditur magis dubia, adeo, quod vidi plures iudices & Aduocatos, super ea hæsitare. Vt tamen habeatur in futurum super ea vera conclusio: decreui ipsam plene per argumenta ad partes disputare.

Et PRIMO, pro † parte negatiua in fauorem clerici, quod non teneatur iure congrui, adducitur: Nam leges, & statuta laicorum quando sunt contra libertatem Ecclesiasticam, & clericis onerosa, non ligant ipsos clericos, vt *in authent. cassa.* & ibi plene per Salic. & Doct. *C. de sacros. eccl.* Ant. de But. & Abb. *in c. fi. de vita & hon. cleric. in c. quod clericis. de foro compet.* Abb. & Fel. plenissime *in c. Ecclesia S. Mariæ. de constit.* Bart. *in l. cunctos populos. 1. in 5. qu. C. de summ. Trin. & fid. cathol.* Alexand. *in consil. 213. & 214. in 2. volum.* Petr. de Anch. *in c. canonum statuta. de constit. & c. perpendimus. de sentent. excommun.* Ioan Andr. & Abb. *in c. 1. de oper. nou. nunt.* sed dicta lex inducens ius congrui, est Principis secularis, & clericis onerosa: ergo non debet astringere clericos. Et † quod sit onerosa, probatur: nam illa lex dicitur contra libertatem ecclesiasticam, quando per eam prohibeantur clericis ea, quæ sunt sibi concessa de iure communi. Ita tenet Felin. *in d. c. ecclesia S. Mariæ. col. 27. versic. tertia fuit opin. &c.* & ibi etiam Ant. de Butr. & Imol. *in c. cum terra. de elect.* & Alexand *in d. authent. cassa. & in consil. 213. colum. 2. in fin. col. penult. & in d. consil. 214. colum. 2. in fin. in 2. volum.* Sed iure communi vnicuique licet disponere de re sua, prout sibi placet, *l. in re mandata. 21. Cod. mandat. l. nec emere. 16. & ibi per Doct. C. de iure deliber.* Per ius congrui autem priuatur ista libertate; quia tenetur quis volēs vendere, requirere consortem. Item tenetur emptor reuendere vicino, per *d. constitut. Sancimus.* vnde respectu clericorum dicta lex est onerosa, & contra libertatem Ecclesiæ. Nam libertas nihil aliud est, nisi naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, &c. *l. libertas. 4. ff. de stat. homin.* sed per dictum ius cōgrui impeditur quis facere voluntatem suam à iure communi permissam: ergo *d. constitut. Sancimus.* cum priuet clericos libertate sibi à iure communi concessa, satis dicitur contra libertatem ecclesiasticam, & seruari non debet inter clericos.

SECVNDO, & magis † in specie in terminis nostris adducitur; quia per ius cōmune in specie prohibetur ius congrui. Probatur primo per *l. communi 1.* & ibi Bald. *in 1. not. C. communi. diuid.* vbi potest quis vendere non requisito consorte, probatur etiam *in leg. ne cui. 32. C. locat.* Item probatur magis clare *in l. dudum. 14. C. de contrahend. empt.* vbi Imperator annullat omnes obseruantias, quæ per prius erant

erant super isto iure congrui, & concedit liberam facultatem vendendi & emendi. Item probatur per *l. inuitum.* 11. *C. de contrahend. empt.* vbi non compellitur quis inuitus vendere alicui. Item *in d. l. dudum.* Imperator appellat obseruantiam iuris congrui iniuriosam, & in rei veritate non posset considerari melior textus in fauorem clericorum: nam per illam legem ostenditur, quod non solum *dict. constit. Sancimus.* sit contra libertatem ecclesiæ, sed etiam sit iniuriosa clericis: ergo nullo modo inter eos est obseruanda: patiuntur enim iniuriam clerici, eo ipso, quod compellantur vendere rem emptam, cōtra *d. l. inuitum.* & sic priuantur libertate iuris communis, contra ea, quæ notat Abb. & Doctor. *in l. 1. de contrah. empt.*

5 Tertio, † confirmatur; quia per talem legem clerici priuarentur beneficio sibi concesso, ex diuina, & humana lege, quod est, vt quilibet diligat magis seipsum, quam proximum suum: nam ordinata charitas incipit à seipso, *l. præses.* 6. *C. de ser. & aqua. c. non satis.* 86. *distin.* gloss. *in c. quiescamus.* 22. *distinct.* pro hoc est text. *in cap. qui vult. de pœn. distinct.* 3. vbi dicitur, quod qui vult dare eleemosynam, debet incipere à seipso, & text. cum gloss. *in verb. semetipso. in c. si non licet.* 23. *quæst.* 5. & dicit Angel. *in consil.* 253. *colum.* 1. quod peccat contra ordinem charitatis; quia præfert charitatē alienam charitati propriæ. Idem
6 tenet Speculat. *in tit. de Aduocato.* §. 2. *versic. sed nunquid clericus.* Hinc videmus, † quod à iure permittitur alicui facere damnum in rebus alienis, causa vitandi damnum in rebus propriis, *l. qui seruandarum.* 14. *ff. de præscript. verb. & l. si quis fumo.* 49. *ff. ad leg. Aquil.* Item causa vitandi periculum rerum suarum, potest iudex diuertere, & dilatare iudicium, *l. si longius.* 18. *in princip. ff. de iudic.* Sed per dictum ius congrui peruertitur iste ordo charitatis; quia compellitur quis potius dari alii, quam sibi, quod est contra omnia iura diuina, canonica, & ciuilia. Cum nemo compellatur de suo facere beneficium, *c. cum ex officii. de præscript. & l. inuitum.* 11. *C. de contrahend. emption.* ergo sequitur, quod non debet legare clericos.

7 Qvarto confirmatur; † quia tunc lex vel statutum dicitur contra libertatē ecclesiasticam, quando clerici efficerētur timidiores ad aliquem actum faciendum, secundum Bart. *in d. authen. cassa. C. de sacros. eccles. in l. 1.* §. *quæ onerandæ.* 5. *ff. quarum rer. actio non dat.* Abb. *in c. nouerint. de sentent excommun.* & Felin. *in cap. Ecclesia S. Mariæ. colum.* 37. *versic. secunda fuit opinio, &c.* Sed per dictam constitutionem clerici efficiuntur timidiores ad emendum; quia scientes rem posse sibi auferri à vicino, non emerent; ergo non debent seruari inter clericos, vt habeant li-
8 bertatem emendi.

Qvinto adducitur; quia † quando lex vel statutum Principis secularis, est coactiuum personarum, ad aliquid faciendum, non ligat clericos. Ita tenet Abbas *in c. quod clericus. in* 7. *colum. in fin. de foro compet.* & Felin. *in d. c. Ecclesia S. Mariæ. colum.* 38. *versic. Quinto & vltimo, &c.* ex quo vendicaret sibi iurisdictionem in clericos Princeps secularis, qui potius clericis debet obedire, *c. cum ad verum, & c. nunquam.* 96. *distinct.* sed *d. constit. Sancimus.* est coactiua personarum ad aliquid faciendum, tam respectu venditoris, quam emptoris; nam compellit venditorem ad requirendum vicinum. Item compellit emptorem ad reuendendum vicino; ergo non debet seruari inter clericos. Corroboratur † ex his, 9
quæ in simili dicimus de compromisso, ad quod astringuntur litigantes per statutum, nam non ligat clericos, secundum Alexand. *in consil.* 213. *col.* 12. *in* 2. *volum.* & Socin. *in consil.* 71. *colum.* 3. *in* 4. *volum.* & hoc ex illa ratione, est coactiuum personarum, vt plene per Socin. *in d. consil.* 71.

Sexto adducitur; quia statuta † præceptiua laicorum non ligant clericos, secundum Alex. *in d. consil.* 213. *col. pen. consil.* 214. *col.* 2 *in* 2. *vol.* Gemin. *in c. fin. in princ. de off deleg. libr.* 6. & est text. *in c. clericis. in c. fin. de immun. eccles. lib.* 6. *& Clement præsenti. de cens.* & ibi Card. per Abb. *in c. innouamus. de cens.* sed *d. const Sancimus.* est præceptiua; quia præcipit requirere consortes. Item præcipit reuendi rem vicino; ergo non debet seruari inter clericos. 10

Septimo adducitur † textus fere in terminis, 11
in c. fin. de immunit. eccles. libr. 6. vbi non valet statutum, quo laici prohibentur vendere clericis; & dicit ibi Gemin. in princip. quod siue hæc prohibitio fiat directe, siue indirecte, procedit dispositio illius capituli. Nam dicitur contra libertatem ecclesiasticam, quando clerici non possunt libere negociari cum laicis, sed per ius congrui saltem indirecte prohibentur clerici emere; quia, quando clericus non est vicinus, repellitur per vicinum: ergo non debet ligare clericos: & hoc proprie dicit Bald. *in d. l. dudum.* 14. *in princ. C. de contrahen. empt.* vbi dicit obseruantiam iuris congrui esse onerosam, & contra libertatem.

Octavo adducitur; quia † statutum, quod prohibet vendere certis personis, puta nō subditis, non includit clericos, & dicitur contra libertatem ecclesiasticam. Ita tenent Ioan. Andr. & Gemin. *in c. fi. de immun. eccles. libr.* 6. Alexand. *in consil.* 14. *col.* 2. *in* 2. *volum.* Felin. *in d. c. ecclesia S. Mariæ, col.* 4. *versic. Nono quæro, &c. vbi dicit, quod ista communis opin.* & Bart. *in l. filiusfamilias.* 114. §. *diui.* 11. *col.* 3. *ff. de leg.* 1. Sed in proposito *d. const. Sancimus.* prohibet vendere certis personis, scilicet non coniunctis; ergo non debet includere clericos. 12

Nono adducitur; quia † clerici sunt priuilegiati, nō solum in eorum personis, sed etiam in eorum bonis, in tantum, quod licet aliqua bona, dum sunt penes laicum, sint subiecta oneribus statuti laicorum; tamen eo ipso, quod perueniunt in possessionem clerici, efficiuntur exempta, & gaudent priui- 13

legio clericorum, & iudicantur per iura canonica. Ita tenet Bald. *in l placet.5. versic. quaero iuxta hoc, &c. C.de sacrosanct. eccles.* & ibi etiam Bart. Franc. de Are. Ias. gloss. *in l. incola.29. ff. de muner.* Nam mutatione personae mutatur qualitas & conditio rei, *l. Paulus respōdit per procuratorem.90* (alias incipit) *procurator. ff. de acquirend. hared. & l 1. C. quando, & qui. quar. pars deb. libr.10.* & tenet Andr. de Isern. *in tit. quae sint reg. in vers. & plaustrorum. col.2.* Quintum enim ad hoc privilegium exemptionis à statutis laicorū, bona clericorum & ecclesiarum, purificantur: vt est text. *in Clem. praesenti.* & ibi Cardin. *in 2. not. de censib. c. fin.* & ibi Andr. & Abb. *de vit. & honest. cler. in c. aduersus, & c. non minus. de immun. eccles.* Bart. *in l. 1. col.4. C. de mul. & in quo loc.* Speculat. *in tit. de clericis cóniug. colum.3.* Archid. & Gemin. *in c 1. de immun. eccles. libr.6.* & quod bona clerici sint priuilegiata, sicut personae, tenet etiam Abb. *in d. c. ecclesia S. Mariae. colum. antepenult.* Nunc in proposito, licet fundus, qui venditur, dum est penes laicum, sit subiectus oneri *d. constit. Sancimus.* tamen postquam est alienatus in clericū, mutauit illam conditionem, & debet iudicari liber per illa iura canonica, recipiendo exemptionem à persona clerici: & sic clericus non debet teneri ad reuendendum?

14 Decimo adducitur; † quia leges, & statuta laicorum, quatenus sunt fauorabilia & priuilegiata clericorum includunt clericos. Hinc est, quod clerici possunt actiue vti statutis laicorum, in eorum fauorem, non autem passiue potest alius vti contra clericos, & hoc in terminis nostris tenet Abb. *in c. constitutus. in versic. not. de restitut. in integr.* vbi proprie loquitur in iure congrui, & tenet, quod clericus actiue potest vti iure congrui contra laicum, & in hoc approbatur tale statutum per Papam, ibi, scilicet in fauorem clerici, non autem passiue. Ad idem est gloss *in c. nouit. in versic. quicunque. de iudic.* & ibi Abb. *in 9. colum. vers. vlt. gloss. hic colligit argumentum, &c.* vbi dicit, quod ecclesia potest vti lege ciuili pro se, non tamen tenetur recipere contra se: quia quod est inductum in fauorem ecclesiae, non debet in eius odium retorqueri. Idem dicimus in compromisso inducto per statutum: nam clericus potest petere fieri compromissum iuxta formam statuti; & tamen laicus non potest petere, clerico inuito, quod fiat compromissum, vt declarat Socinus *in d. consil.71. in 4. volum.* & praesertim *in penult. col.* nec in isto casu habet locum poena retorsionis, vt possit quis dicere clerico, patere legem, quam tu te ipse tuleris, vt est textus *in c. cum omnes. de constit.* quia cum talis lex non sit facta ad postulationē clerici, cessat edictum, quod quisque iuris, *l 3 in princ. ff. quod quisque iur.* ita declarat Socin. *in d. consil. 71. colum. pen.* & Bald. pulchre *in l. cum cunctos populos. colum.6. vers. sed hic vlterius quaeritur, &c. C. de sum. Trin. & fid. cathol.* vbi plura exempla ponit, maxime de instrumēto habente executionem vigore statuti. nam clericus potest vi statuto contra laicum, sed non econtra, & hoc facit pro ritu magnae curiae, qui incipit: *Item, si qui debitores.* nam clericus actiue posset praesentare instrumētum secundum formam ritus; non autem passiue contra eum praesentari potest, per praedicta. Similiter facit ad statutum excludens foeminas à successione propter masculos; nam clericus masculus excludit sororem, & gaudet beneficio statuti, secundum Bald. ibi, & Abb. *in d. c. ecclesia S. Mariae. colum. fin.* ex quibus sequitur conclusio, quod *d. constitut. Sancimus.* in quantum concernit fauorem clericorum, procedit in clerico, scilicet actiue, vt ipse possit rem euincere iure cōgrui; non autem passiue potest conuenire iure congrui, secundum Abb. *in d. c. constitutus.* & sic verior videtur opinio Matth. quam posuit *in §. fin.* illius constitutionis, *Sancimus.*

Vndecimo adducitur; † quia quando aliqua lex vel statutum Principis secularis mandat contractum, vel alium actum non fieri sine certa solennitate, non tenetur clericus seruare dictam solennitatem, sed potest actum celebrare sine illa. Ita plene tenet Abb. *in c. relatum. el 1. de testam.* licet haec opinio non sit indistincte vera in clerico, sed in ecclesia sic, vt declarat plene Felin. *in d. c. ecclesia S. Mariae. colum.37. versic. quartus casus, &c.* Statuta enim quamuis generalia, non includunt personas, non subditas, vt per Abb. *in c. à nobis. el 1. colum.1. de sentent. excomm.* Nam eorum validitas dependet ex potestate statuentium, secundum Abb. *in d. c. ecclesia S. Mariae. colum.4. versic. ad primum, &c.* Verum in casu nostro videtur procedere istud argumentum: quia solennitas requisitionis vicini, inducta per *d. constitut. Sancimus.* videtur esse personalis; nam respicit personam venditoris, & hoc procederet, quando clericus esset venditor. 15

Duodecimo & vltimo pro † ista parte adducitur; quia id, quod nobis quaesitum est sine facto nostro, à nobis auelli non potest, *l. id quod nostrum. 11. ff. de regul. iur.* & hoc est etiam de iure gentium, ex quo iure fuerunt introducti contractus, maxime contractus emptionis, *l. ex hoc iure. ff. de iust. & iur.* Vnde postquam res fuit acquisita clerico per contractum emptionis, non debet posse ab eo inuito auferri ex statuto laicorum; quia tolleret sibi id, quod ex iure gentium acquisiuit, & esset valde onerosum clerico. 16

Pro parte † vero contraria affirmatiua, scilicet, quod imo clericus teneatur iure congrui, & litigetur per *d. constit. Sancimus.* adducitur Primo; quia *const. Sancimus.* est lex Imperialis facta ab Imperatore Frederico, quo casu, quando lex Imperialis non tractat de materia spirituali, nec obuiat canonibus, seruanda est, etiam in foro ecclesiastico contra clericos: ita tenent gloss. & Abb. *in c. 1. col.13. de oper. nou. nuncia.* gloss. *in ver. temporalium. in c. cum ad verum. 96. dist.* Archidiac. *in c. si inter Episcopos. 6. qu.4.* & Petr. de Anch. 17

Anch. *in c. canonum statuta, in 1. q. de const.* glo. *in c. caterum, de don.* Doct. *in l. priuilegia. 17 C. de sacrosanct. Eccles.* sed *d. const. sancimus.* non loquitur de re spirituali, nec de materia concernente peccatum, nec contrariatur canonibus: imo de iure canonico approbatur, vt infra dicã: ergo seruari debet in vtroq; foro contra clericos.

18 SECVNDO adducitur; † quia *d. constitut.* & eius obseruantia reperitur expresse approbata per canones, scilicet per *d. c. constitutus. de in integr. restit.* vbi expresse mandat Papa seruari illam obseruantiam, vt res vendatur consortibus, & ibi hoc declarant plenius Anton. de Butr. & Imol. ergo non potest dici contra libertatem Ecclesiæ, postquam Papa approbat ipsam. Hinc videmus, quod sæpius Papa solet approbare statuta & cõsuetudines laicorum, quando sunt rationabiles, vt *in c. cum venissent, de eo, qui mitt. in poss. in c. caterum. de donat. in c. 2. de arbitr. lib. 6.* & habetur *in c. clerici, de iudic.* & quod not. Paul. de Castr. *in authent. causa, qua cum mona ho, colum. 2.*

19 *de Episcop. & cleric.* † & dicit lex canonica, quod leges ciuiles sunt diuinitus probatæ per ora Principum, *c. fin. 16. quæst. 3.* Et text. *in c super specula. de priuil.* dicit, quod sancta Ecclesia legum ciuilium non respuit famulatum, quæ vestigia iustitiæ & æquitatis imitantur.

20 TERTIO adducitur; † quia tunc lex ciuilis dicitur præiudicialis clericis, quando solum incommodum eis afferre potest, sed quando lex ciuilis potest afferre commodum, & incommodum, non dicatur præiudicialis, nec cõtra libertatem Ecclesiæ. Ita tenet Abb. *in d. c. Ecclesia Sancta Maria col. 5. versic. circa hoc tamen, &c.* vbi per hoc infert, quod lex ciuilis loquens de contractu emptionis, commodati vel depositi, vel similis, debet seruari inter personas, ex quo nõ contradicit canonibus, & potest afferre commodum & incommodum, per tex. *in d. c. 1. de oper. no. nun.* vbi demolitur Ecclesia nouiter ædificata cõtra nunciationem noui operis inductam à iure ciuili, & *in c. ecclesia, el 1. vt lite penden.* vbi Papa per leges ciuiles iudicat inter clericos: & idem tenet Felin. *in d. c. Ecclesia. S. Maria, colum. 25. versic. ex pradictis istis, &c.* Pet. de Anch. *in d. c. canonum statuta.* Abb *in consil 73. colum. pen. in 2. volum* Sed in casu nostro ista lex imperialis de iure congrui, loquitur super contractu emptionis, & locationis, & non est præiudicialis; quia potest afferre commodum clerico agenti iure congrui: ergo seruari debet inter clericos, cum contrarium non reperiatur de iure canonicum.

21 QVARTO adducitur, † quia secundum magis communem conclusionem clericus adiens hæreditatem non confecto inuentario, tenetur vltra vires hæreditarias, & tamen hoc est inductum per l. ciuilem, vt habetur *in l. fin. C. de iure del.* ita tenent Ang. Alexand. Ias. & communiter Doct. *in d. l. fin. §. fin.* quidquid dicat ibi Bart. idem tenet Abb. *in d. c. Ecclesia S. Maria, colum. 5.* & ibi etiam Fel. remissiue, *in 25. colum.* & Abb. *in consil. 73. colum. pen. in 2. volum.* vbi solam Ecclesiam excipit à confectione inuentarii. Bal. expresse *in d. l. fin. in princ. in 6. q.* & Angel. *in l. 1. §. hac stipulatio ff. si cui plus, quam per leg. Falc.* & plene per Can. *in c. 1. de testam. & in c. 1. de solut.* Similiter clericus tenetur vitio litigiosi; quod est inductum à iure ciuili, vt *d. c. ecclesia, vt lite penden.* & Abb. *in d. c. Ecclesia Sancta Maria, colum 5.* Ergo leges ciuiles seruantur contra clericos, non obstante, quod possit eis quandoque afferre incommodum, vt dixi in precedenti argumento. Eodem modo debet seruari ista lex ciuilis, tractans de iure congrui.

QVINTO adducitur, † quia secundum communem conclusionem, dispositio *l. quoties. 15. C. de rei vend.* seruatur etiam contra clericum, non obstante, quod potest afferre incommodum. Ita tenet Abb. *in c. continebatur. de his, quæ fi. à præl.* Alexand. *in consil. 122. in 5. volum.* & Felin. *in d. c. Ecclesia S. Maria, colum. 29.* & tractat illa lex materiam venditionis. Nam si res primo venderetur clerico, deinde venderetur laico, præfertur laicus secundus emptor ratione possessionis; vnde non est mirum: sicut eo modo ratione possessionis potuit lex ciuilis preferre laicum laico, & sic etiam ratione vicinitatis rei ratione iuris congrui: & sufficit, quod in vtroque casu possit quandoq; clericus habere commodum, quod est, quando ipse prius habuisset possessionẽ, vel haberet rem vicinam; quia auocaret rem ab emptore per ius congrui. 22

SEXTO adducitur; quia † quando lex ciuilis nõ facit notabile præiudicium personis Ecclesiasticis, debet seruari etiam inter clericos: ita tenet Fel. in plura, *in d c. Ecclesia S. Maria. 10. de constit. col. 4. versic. quartum notabile. &c. & colum. 4. vers. 1. limitatur, &c.* Sed per ius congrui non fit notabile præiudicium clerico; quia dato, quod perdat rem: tamen recuperat suum pretium Item *d. l. sancimus.* est facta cum maxima æquitate & ratione ad euitandas discordias & rixas, quæ possent oriri inter vicinũ, & nouũ emptorem, & sic facta est ad cõmune bonum ciuitatis, quod æquiparantur bono Ecclesiarum: vt tenet Cal. *in cons. 21. in fi. in tit. de const.* Item *d l. sancimus.* est conformis iuri diuino, secundum quod erat introductum ius congrui, vt habetur *Hieremia cap. 32.* vbi dicitur: *Eme agrum meum, tibi enim competit ex propinquitate, vt emas, &c.* & habetur *Ruth. cap. 4.* ergo tanto fortius seruari debet inter clericos. 23

SEPTIMO adducitur; † quia si statutũ dictaret, quod mulier habens filios non possit rem alienare extra filios suos, habet locum etiamsi alienaret clerico: & sic tale statutum factum contemplatione filiorum ligat clericos: ita tenet Fel. *in d. c. Ecclesia S. Maria. 10. de constit. col. 41. versic. 1. limitatur, &c.* ergo eodem modo, quando statutum dictat, quod res non possit alienari extra vicinos; cum par videatur ratio grauaminis. 24

potestà clerico euinci, iuxta not. per Bartolum *in l. rescripto.6. §. fina. ff. de mune. & hon.* lex enim iniecit vinculum suum in ipsa re, antequam fieret clerici, per ea, quæ dixi supra *in 8. argumento secundæ partis, in fine.*

37 Confirmatur † etiam; quia quando alienatio est prohibita contemplatione certæ personæ, quãuis alienatio fiat in clericum, vel ecclesiam, admittitur illa persona ad reuocandum, vt not. Abb. *in cõsil. 63. col. 2. in 1. vol.* & Fel. *in d. c. Ecclesia S. Mariæ. 10. colum. 24. de constit.* pro hoc est text. *in c. 1. §. donare. quo. olim po. feu. alien.* sed per *d. const. sancimus.* prohibetur alienatio contemplatione vicinorum: ergo ipsi reuocant à quocunque, *l. quoties. 11* & ibi Bart. *C. de fideicom. & l. peto. 69. §. fratre. 3 de lega. 2.* & Socin. *in consil. 84. colum 4 in fin. in 1. volum.* Hinc est, quod si statutum dicit, quod donatio non valeat, nisi fuerit insinuata, si contingat laicum donare clerico sine dicta insinuatione, non valebit donatio, secundũ Abb. *in c. quod clericis, col. 7. de foro compet.* & assignat rationẽ, quia subditus non potest cõtrahere cũ nõ

38 subdito, spreta lege sui superioris. † Et subdit etiam ibi Abb. quod si per statutum requiritur aliqua solennitas in testamento, debet adhiberi, etiamsi in eo instituatur clericus hæres. Idem tenet Felin. *in d. c. Ecclesia S. Mariæ. 10. de constit. colum. 37. in fin. versic. primum est, &c. & colum. 38.* & Abb. *in c relatum. 11. de testam.* ergo idem debemus dicere in laico vendente rem clerico; quia non potuit alienare, spreta lege sui superioris, maxime in præiudicium vicini; & ex his remanet confirmata ista conclusio pro parte affirmatiua, scilicet, quod clericus potest super re empta per eum conueniri iure congrui, quando emit à laico, prout in hoc secundo

39 membro.

Superest modo † respondere ad argumenta adducta in contrarium pro prima parte. Et primo, non obstat primum argumentum; quia patet responsio ex his, quæ dicta sunt super 1. & 6. argumẽtis secundæ partis: nam ex quo ista lex non affert clericis notabile præiudicium, nec est facta principaliter in odium clericorum, sed propter bonum publicum. Item potest afferre commodum & incommodum, per hoc non dicitur clericis onerosa, nec contra libertatem Ecclesiæ; cum multæ aliæ leges similes reperiantur in iure ciuili, quæ non reperiuntur correctæ de iure Canonico, & seruantur in vtroque foro, prout est *in l. quoties. 15. C. de rei vend.* vt dixi *in 5. argumento secundæ partis.* Præterea per istã *constitut. sancimus.* clericus non priuatur aliqua libertate magis, quam in aliis casibus à iure permissis: nam si clericus est venditor, potest libere vendere, etiam spreta ista lege, & habet suum intentum; quia res auocatur ab emptore sine suo præiudicio: nam non tenetur de euictione. Si vero est emptor, emit rem affectam vitio radicato in ipsa re à tẽpore, quo erat in possessione laici, vt modo dixi in solutione, & sic licet res ab eo euincatur per vicinum, in hoc incidit clericus facto laici vendentis, qui erat ligatus lege Imperatoris, tanquam subditus, & sic incidit, sicut, quando emit rem hypothecatam; vnde non tollitur sibi libertas data à iure communi emendi, & vendendi; quia emit rem cum onere. Non † obsta secundum argumentum, 40 quia *in l 1. ff. communi diuid.* non prohibetur ius cõgrui, sed solum non approbatur, ex quo tempore illius legis non erat inductum. Et eodem modo respondetur ad *l. si cui. 32. C. loc.* quæ responsio corroboratur per tex. *in l. congrui. 4. & in l. prædia. 5. C. de loc. præd. ciu libr. 11.* vbi determinatur contrarium, scilicet quod antiquus conductor præfertur nouo, quando offert tantum pretium, quantum offert nouus. Sed Bald. *in d. l. ne cui 32. C. locat.* intelligit illam legem congrui, procedere in prędiis fiscalibus, & ita concordant ista contraria, de quibus vide decis. 238 *consil. Neap.* vbi facit differentiam inter colonum & inquilinum. Tamen Paul. de Castr. *in consil. 4. in 1. volum.* tenet, quod in rebus ecclesiæ non potest expelli primus conductor, per secundum, si tantundem offert: & idem Paul. *in consil. 52. in eod 1. volum.* dicit semper de æquitate debere rem eidem relocari, & Lud. Rom. *in cons. 23. col pen.* tenet idem in emphyteusi: & Luc. de Pen. *in d. l. præd. 5. C. de locat. præd. ciuil. libr. 11. in fin. verbis.* dicit † idem 41 procedere de gabellario anni præcedentis, qui prętertur nouo licitatori, si tantundem offert, quantum nouus. Ad *l. dudum. C. de contrahen. empt.* respondeo, quod illa lex corrigitur per *præd. constitut. Sancimus*, quæ est posterior, *l. pacta nouissima. 12. C. de pact.* Item *d l. dudum. in fin.* excipit, nisi lex specialiter aliud obseruari præcipiat. Et sic sentit proprie istam futuram correctionem, vnde in fin. per dictam exceptionem approbatur ius congrui in locis, in quibus obseruatur eius vsus, prout est in Regno. Nec obstat, ꝙ videatur facere iniuriam contrahentibus; quia postquam lex ita disposuit, seruari debet, quãuis dura sit, *l. prospexit 12 ff. qui & à quib.* Ad *l. inuitum.* respondeo, † quod non compellitur 42 inuitus quis vendere rem suam, quæ est in dominio suo irreuocabiliter: sed is, qui emit rem cum vitio, & acquisiuit rem cum isto onere reuendendi eam, excipitur ab illa lege; quia scire debuit statutũ seu legem iniecisse vinculum, antequam res transiret in dominium clerici, vt supra dixi. Non obstat tertium argumentũ: quia in isto casu clericus emptor non facit beneficium de proprio, sed de alieno; nam quamuis sit dominus, habetur tamen pro nõ domino, ex quo acquisiuit reuocabiliter, vt supra dixi. Nec peruertit charitatem, qui vendit rem, quam tenere non potest, ex quo per prius erat affecta per legem ciuilem. Non obstat quartum argumentum; quia respondeo, † quod dicendum statu- 43 tum esse contra libertatem ecclesiæ, non omnis timiditas consideratur, sed solum, quando clerici efficiun-

efficiuntur ex rationabili causa timidiores, & laici audaciores ad nocendum, & sic ista duo requiruntur copulatiue. Ita expresse tenet Abb. *in d. c. nouerint. 48. de sent. excom.* Bar. *in d. auth. cassa & irrita. C. de sacrosan. eccl. & in d. l. iusiurandum. 51. § quae onerandae. 3. ff. quar. rer. act non dat.* patet secundum exemplū ibi positum per Bar. & Abb. sicut dicimus in metu; quia non omnis metus infringit actum, sed solum ille, qui caderet in constantem virum, *l. metum. 6. ff. quod met. caus.* velle ergo considerare istum timorem, scilicet, quod clericus non emeret, est vanus timor: cū multae cautelae possint adhiberi, minime per talem constit. laici efficiuntur audaciores cōtra clericos; cum talis constitutio nō dirigatur expresse, nec tacite contra clericos, sed est generalis. NON obstat
44 quintum argumentum; † quia in quantum consideratur coactio personae ex parte venditoris, nō facit ad propositum in hoc secundo membro, ex quo laicus est venditor, qui potest compelli per legem Imperatoris: in quantum vero consideratur ex parte emptoris, nulla est coactio personae, sed solum vicinus auocat ex potestate legis. Cōstitutio enim dat potestatem vicino, vt soluto pretio emptorem repellat: & ita sonant verba illius constit. Sed decisiones allegatae in contrarium loquuntur, quando emptor compellitur aliquid facere per suam personam; nec dicit illa constit. quod emptor compellitur reuendere, sed solum soluto pretio, lex repellit ipsam à re empta. Ad sextum potest eodem modo responderi, quia nihil pręcipitur emptori per illam constit. & iura allegata in d. argumento loquuntur contra immunitatem Ecclesiasticam, ideo tunc statuta non ligant clericos. Statutum enim praeceptiuum est illud, de compromissis faciendis, in quo fateor, quod passiue non ligat clericos, per iura allegata in quinto argum. supra in fin. quia astringit personas ad compromittendum. Ad septimum respondeo, quod *d. c. fin.* loquitur, quando statutum expresse prohibet negociari cum clericis; tunc enim indirecte grauantur clerici; quia licet verba statuti directe dirigantur ad subditos; tamen indirecte per prohibitam participationem laeduntur clerici. Sed hic nec directe, nec indirecte Clerici prohibentur emere: quia verba constitut. non diriguntur ad emptorem, imo possunt emere clerici, licet reuocabiliter. Pręterea lex nō dicit, quod nullus vendat clericis, sed generaliter praefert vicinum cuicunq; extraneo emptori: vnde dato, quod sub ista generaliter includantur clerici, hoc non est in consideratione, propter commodum, quod ipsi etiam consequi possunt. Ad octauum respondeo, † ꝙ
45 loquitur, quando statutum praecise vetat rem vendi, annullando penitus venditionem. Tunc enim esset merum odium clericorum, si eos includeret: & ita loquitur tex. *in c. fi. de immun. eccl. lib. 6.* & decisiones allegatę in hoc argumento. sed dicta constit. non vetat praecise, sed vult fieri requisitionem consortis prius, & possibile est, ꝙ consors nollet emere. Item possibile est, quod post emptionem clerici cōsors non euincat, & sic restat ad esse & non esse; & longa est differentia inter hunc casum, & illum, qui est in argumēto. Ad nonum respondeo, † quod 46
procedit in bonis clericorum, quae sunt radicata in eorum dominio: nam postquam illa acquisiuerūt, sunt exempta ab omnibus futuris angariis, & oneribus laicorum, non autem à praeteritis oneribus, vt per Bart. *in l. rescripto. 6. §. fin. ff. de muner. & honor.* sed istud onus erat affixum rei, ante, quam perueniret in clericum: ideo non potuit mutari cum mutatione personae. Prius enim per contractum acquiritur ius vicino, quam clerico dominium, vt supra dixi. Ad decimum respondeo, † quod quando 47
lex Ciuilis est condita ab Imperatore, si non habet canonem contradicentem, ligat clericos actiue & passiue, quando non sumus in materia peccati: in tantum, quod non solum causa clericorum, verum etiam & Ecclesiarum deciduntur per leges ciuiles, etiam passiue, text. est formalis, & ibi Abb. *in 2. 3. & 4. notab. in c. 1. de oper. noui nunc.* & in hoc non cōtradicit Abb. *in d. c. constitutus. de in integr. restit.* nam refert consuetudinem, quae erat ibi, quod licebat vicino reuocare rem venditam. Hoc enim est fauorabile clericis, & sic possunt vti statuto, vel consuetudine in reuocando. Non tamen negat Abbas, quin quando illa fuisset lex Imperialis, haberet locum etiam passiue contra clericos, vt sentit ibi Anton. de Butr. cum non contradicat canonibus, & est apta afferre commodum & incommodum, vt dicit Abb. *in d. c. 1. in 4. notab.* vnde omnia iura, quae dicunt, quod clerici non tenentur vti lege Ciuili, contra se, intelliguntur, quando talis lex esset cōtra eorum Ecclesiasticam libertatem, per *d. auth. cassa. C. de sacrosanct. eccles.* Vel quando essent statuta compulsiua personarum ad aliquid faciendum, secundum Alexand. *in consil. 213. colum. pen. in 2. vol.* sicut dicimus de compromisso, sed vbi est lex Imperialis rationalis, non inducens peccatum, non compulsiua personarum, non facta in odium clericorum, non contra libertatem Ecclesiae, non habens canonem in contrarium, omnia iura Canonica dicunt illam seruari actiue & passiue inter clericos, vt dicitur *in d. c. 1.* & ibi per omnes Doct. & per ea, quae dixi in argumento secundae partis. Sed ista constitutio est huiusmodi; ergo, &c. Ad vndecimum respondeo, † quod in clerico veritas est in contra- 48
rium, scilicet, quod debet seruari solennitas, secundum Abb. *in c. quod clericis, colum. 7. de foro compet.* & dixi supra in solutione. Ad duodecimū respondeo, quod ex † legis disputatione ex causa, pōt id, quod 49
nostrum est, à nobis auferri, vt not. Fran. de Aret. *in l. si ita quis. 135. §. ea lege. in 4. volum. ff. de verb. obligat.* sicut in simili videmus in praescriptione, quae aufert dominium sine volūtate domini, similiter *in l. item sic verberatum. 15. §. si quis. 1. ff. de rei vend. & in l.*

*Lucius.*11.*ff.de enict.* & hoc not. Phil.Dec.*in l.id, quod nostrum. ff. de regul. iur.* & ita est in casu nostro; quia id quod erat quæsitum clerico reuocabiliter, aufertur sibi ex legis dispositione, & absque suo damno: quia recuperat præteritum, & aufertur ex dispositione legis, quæ suum effectum, & vinculum retro iniecerat, prout pluries fuit dictum supra. Et per istas responsiones remanet firmata conclusio contra clericum, & sic firmo primam opinionem Matth. *in d. constit. Sancimus. in princ. in* 4. *colum.* vbi dicit hanc esse communem opinionem, reprobata alia eius opinione, quã tenuit *in* §. *si filius const.* SVPER TERTIO MEMBRO PRINCIPALI, scilicet,
50 † quando clericus vendit laico? cõcludo idem, scilicet, quod habet locum ius congrui: nam licet alias clericus venditor non posset adstringi, ad requisitionem inductam per illam constitutionem, ex quo est compulsiua personæ ad aliquid faciendum: & sic ex parte venditoris videtur esse onerosa, & lex non iniecit vinculum ante traditionem, ob priuilegium personæ, vt dicam in 4 membro: tamẽ postquam res deuenit ad laicum titulo emptionis, lex immediate facit suum effectum contra subditũ possessorem, vocando vicinum ex secunda prouisione illius constitutionis, quam retuli supra in solutione, & hanc conclusionem firmo per ea, quæ dicit Bald. *in d authent. cassa. versic. Quinto quæro, &c. C. de sacrosanct. eccles.* vbi dicit, stante statuto, quod testamento nõ insinuata, non valeant: pone, quod clericus facit testamentum, an valeat sine insinuatione? & concludit, quod si hæres institutus est laicus, non valet, ex quo ipse hæres tenebatur seruare formam statuti, cum sit subditus; vnde priuatur commodo testamenti, facto suo, qui debuit infra tempus statuti insinuare testamentum. Secus, si hæres esset clericus secundum eum. Sic in casu nostro: dato, quod clericus venditor non tenetur seruare formam illius cõstitutionis; tamen laicus emptor debuit id procurare, alias eo ipso, quod emit, facto suo incidit in priuationem à lege Ciuili inductam: & illud dictum Bald. sequitur Felin *in d.c. Ecclesia S. Mariæ.* 18. *col.* 28. *versic. & ista procedunt, &c.* SVPER QVARTO ET VLTIMO MEMBRO, scilicet quan-
51 do clericus vendidit † clerico? hic stat maior difficultas, tamen firmo illam conclusionem negatiuam, scil. ꝙ non habet locum ius congruí, ex quo cessant omnes rationes superius adductæ, in solutione, cessat enim prima prouisio illius cõstitutionis, inducta contra venditorem; quia est compulsiua personæ ad requirendum consortem; quo casu non ligat clericos; & in hoc procedunt omnia iura allegata in quinto argumento primæ partis. Nam Imperator est subditus Papæ, respectu dignitatis, & reputatur inferior. Vnde ligari potest per canones; sed nõ potest ligare personas Ecclesiasticas per suas leges, quatenus tangunt personas: vt declarat Abb. *in c.1. in 2. notab. de oper. noui nunc.* Et hoc, quod non possit ligare personam, tenet Alexand. *in consil.* 213. *colum. penult. versic. ad id, quod notab. Dom. &c. in* 2. *vol.* vbi allegat ita tenere Ioan. de Imol. *in c. quod clericis.* 9. *de foro competen.* vnde remanet conclusio, quod clericus venditor non tenetur requirere consortem, & sic in eo cessat prima prouisio illius constitutionis, ob priuilegium suæ personæ, sicut non potest arctari ad compromissum, vt dixi in 10. argumento primæ partis. Cessat etiam secunda prouisio illius cõstitutionis in emptore: quia similiter est clericus, & persona priuilegiata, & non subdita, in quo nunc cessant omnes rationes adductæ in secundo membro, scilicet, quando emit à laico: quia tunc lex ciuilis nõ iniecit vinculum ante traditionem, nec res afficitur vitio; quia licite alienatur, spreta solennitate illius constitutionis; & sic transit dominium irreuocabiliter; ergo emptor conueniri non potest iure congrui, & in isto casu possunt procedere omnia iura, & argumenta adducta pro prima parte: quam conclusionem firmo per dictum Bald. *in d. auth. cassa. in* 5. *q.* vbi dicit, quod quando clericus clericum instituit hæredem, non debet seruari statutum, & Fel. *in d.c. Ecclesia S. Mariæ col.* 38. & dixi supra in 3. membro.

SVPEREST modo † respondere ad argumenta secundæ partis, quæ videntur obstare conclusioni huius quarti membri. Vnde AD PRIMVM respondeo, quod dato, quod ista lex sit imperialis; tamen respectu venditoris est onerosa, & compulsiua personæ; vnde non ligat clericum venditorem, per ea, quæ supra dixi, & sic potest libere vendere, & emptor etiam est persona libera, & sic allegata in contrarium procedunt, quando lex non est pro aliqua parte onerosa. Et si mihi diceres, quod Papa approbat legem Ciuilem, etiã inter duos clericos, vt facit *in c.1. de operis noui nunciat.* vbi per legem Ciuilem iudicat inter duas Ecclesias litigantes? respõdeo dupliciter Primo, quod hic isti duo clerici non litigant adinuicem, prout ibi: nam iure congrui non nascitur lis inter emptorem, & venditorem, sed potius inter emptorem, & tertium. Secundo, & melius respondeo, quod nunciatio noui operis reperitur expresse approbata per Papam, quod patet: quia de ea fecit titulum specialem in iure Canonico, vnde nos post compilationem illius tituli non possumus dicere, quod iudicamus clericos per leges Ciuiles, sed potius per canones, quod non est in iure congrui; quia de eo non est aliquis canon approbans, & minime cẽsetur approbatum ex parte venditoris; imo reprobatum per ea, quæ habentur *in d auth. cassa. C. de sacrosanct eccles. & in d. c. Eccl. sia S. Mariæ* 10. *de constit.* ex quo est onerosum, respectu personæ, vt supra dixi. NON OBSTAT SECVNDVM ARGVMENTVM, † de *c.* 53
constitutus. de in integr. restitut. super quo se fundant omnes Doct. extendentes ad clericos hoc ius congrui; quia ad illum text. respondeo, quod non loquitur

quitur de aliqua lege Ciuili, nec de statuto, sed solum de consuetudine municipii, & sic Papa approbat illam consuetudinem inter clericos, ea ratione attenta, quia quando est consuetudo populi, censetur esse mixta clericorum, & laicorum: nam clerici sunt de populo, & ciuibus, & respectu ligantur consuetudine; quia est eorum propria consuetudo. Ita tenet Abb. *in c. cum venissent. 3. in 2. notab. de eo qui mit. in poss. & in c. cum causa. 5. in 3. notab. de re iud.* & declarat pulchre Felin. *in c. ad nostram. 12. col. 2. de probat.* Nos autem loquimur in lege, quæ est mere laicorum, & sic ex diuersis nō fit illatio. Præterea illa cōsuetudo non dictabat, ꝙ venditor teneatur requirere consortem, prout dicta constitutio, *Sancimus*, sed solum quod consors, offerendo pretium, possit rem venditam recuperare, vt dicit ibi Abb. *in 7. not.*

54 AD TERTIVM ARGVMENTVM, & omnia sequētia, vnica solutione respondeo, † quod procedunt in tribus membris præcedentibus, ex rationibus allegatis supra in solutione. Sed in hoc quarto mēbro do fallentiam generalem. Quia negari non potest, quin illa constitutio, *Sancimus*, sit compulsiua personarum, tam ex parte venditoris, qui tenetur acquirere, quam ex parte emptoris, qui tenetur rem restituere vicino; & hac ratione teneo, quod non procedit inter duos clericos. Et licet quando lex ciuilis potest afferre commodum, & incommodum, debet seruari inter clericos; tamen semper limito hoc, nisi lex sit cōpulsiua personarum, per iura sæpius allegata Et non putet aliquis, quod in tali decisione mihi ipsi contradicā circa ea, quæ dixi supra in secundo membro, in responsionibus datis ad argumenta primæ partis, maxime ad decimum argumentum, in quibus locis tenui, hanc legem non esse contra libertatem Ecclesiasticam, nec cōpulsiuam personarum, saltem ex parte emptoris; & nunc dico contrarium: nam si recte ponderentur verba mea, nulla est contrarietas; quia semper tenui, quod ex parte venditoris est compulsiua personarum, ad requirendum consortem, alias non possit fieri alienatio: sed ex parte emptoris, quando clericus emit à laico, dixi, quod non est compulsiua personæ quo ad ius: quia clericus emit cum vitio, & post vinculum iniectum, vnde si compellitur restituere rem, iuste cōpellitur tali compulsione, quæ non facit sibi iniuriam: sicut quando emit rem hypothecatam, vel affectam alio vitio reali: vnde ista compulsio, est executio iuris, & non sonat in vitiū: vt eo respectu possit dici lex contra libertatem Ecclesiæ. Sed quando clericus emit à clerico; tunc teneo, quod ex vtraq; parte est compulsiua personarum, & contra libertatem: nam venditor non tenetur requirere consortem, nec emptor, cum ambo sint pariter priuilegiati: & sic venditio procedit libere sine ligamine huius constitutionis, & dominium transit irreuocabiliter; quia res non censetur affecta aliquo vitio, ex quo licite lex potuit sperni, tanquam onerosa clericis, vt notat Host. *in tit. de consuet. § fin. versic. sed ponetur.* Et postquam res est acquisita clerico, si ei aufertur, fieret sibi iniuria, contra *l. id quod nostrum. 12 ff. de regul. iur.* prout hanc iniuriam ponderat text. *in d. l. dudum. 14. C. de contrah. empt.* & hoc respectu dicitur ista constitutio compulsiua personæ; nam ista esset vere iniuriosa, & cōpulsiua. Et per istam declarationem censeatur esse responsum ad omnia argumenta secundæ partis, vt non habeant locum in hoc quarto membro. Sed quid si vicinus, † qui prætendit ius congrui, super isto quarto membro, sit etiam clericus: an possit dicere, quod priuilegiatus non vtitur priuilegio contra pariter priuilegiatum, & sic competat sibi ius congrui? Dico, quod nō, ex quo ambo sunt priuilegiati in genere, vnde melior est conditio possidentis, per ea, quæ not. Bart. *in auth. quas actiones. C. de sacrosanct. Eccles.* & Abb. *in c. fin. col 1.* & ibi Matth. 55

In omnibus autem casibus, † in quibus dixi, clericum teneri iure cōgrui in secundo membro, intellige sane, scilicet quando emit particulariter pro se, & suo patrimonio: secus, si emeret pro Ecclesia, vt declarat Sebast. *in constit. si Ecclesia. vers. sed quid de clericis, &c.* Nam Ecclesia nec actiue, nec passiue, habet ius congrui, vt dicitur *in d. constit. Sancimus, in fi.* & ibi Matth. 56

SED PVLCHRVM DVBIVM EST, quod si laicus emit † fundum ab Ecclesia, an ideo vicinus possit petere ius congrui? Matth *in d. constit. Sancimus. in princ. colum. 4. versic. item quaro, an istud ius congrui? &c.* tenet quod non; quia Princeps secularis non potest imponere legem rebus Ecclesiæ. Contrarium puto verius, per ea, quæ dixi supra in tertio membro: nam quo ad hunc casum, non posset fieri differentia inter rem clerici, & Ecclesię; quia quo ad iurisdictionem laicorum euitandam, maxime in eorum statutis, semper purificantur in iure bona clericorum & Ecclesiarum, vt declarat plene Felin. *in d c. Ecclesia Sancta Maria. 10. de constit. in 4. & 5. colum.* Card *in Clem præsenti, in 2. notab. de censib.* Abb. *in c. fin de vita & honest. cler.* licet gloss. *in c. ex literis. 5. de pig* dicat generaliter, quod bona clericorum gaudent priuilegiis Ecclesiarum, & gloss. *in c. quanquam, de censib. lib 6.* tamen contrarium tenet gloss. *in c possessiones. 16 quæst. 4.* Et veritas est ista, quod solum in casibus in iure expressis bona clericorum æquiparantur bonis ecclesiarum, & non in aliis. Imo regula est in contrarium: quia clericus in bonis suis non restituitur, sed Ecclesia sic. Item bona clericorum præscribuntur, sicut bona laicorum. Ita hæc omnia pulchre declarat Abb. *in c. si diligenti. 16. colum. fin. de præscript. & in d. c ex literis. 5. in fin.* & Felin. vbi supra. Vnde in proposito, sicut laicus à clerico conuenitur iure congrui, per rationes allegatas supra in tertio membro; ita etiam emens ab Ecclesia. Nam quo ad hoc, non potest diuersitas assignari; quia ius congrui sequitur possessorem, qui est subditus legi laicorum, & contra eum dirigitur, 57

& mutatione personæ, mutatur cōditio rei, vt dixi in nono argumento primæ partis: & istam conclusionem, scilicet, quod emens ab Ecclesia teneatur iure congrui, tenet in specie Sebast. *in consuet. si Ec-*
58 *clesia. in fin. versicul. emat, &c.* NON OBSTAT, † si quis vellet dare instantiam inter clericum & Ecclesiam; quia Ecclesia nec actiue, nec passiue habet ius congrui, vt *d. const. Sancimus. in fin.* sed clericus sic; quia ista differentia nihil concludit ad propositū. Nam verum est, si Ecclesia emit, non conuenitur iure congrui. Item si tertius emit prope bona Ecclesię, minime Ecclesia actiue habet ius congrui; & in hoc solum diuersificatur à clerico; sed quādo Ecclesia vendit, nullum est grauamen Ecclesiæ, ꝙ emptor conueniatur. & ita teneo. SED PVLCHRIVS DVBIVM EST, Pone, quod vendita est domus laico, quæ est prope rem Ecclesiæ, certum est, quod Ecclesiæ non competit ius congrui. Ponamus, ꝙ Ecclesia incontinenti vendit illam rem laico vel clerico; an possit nouus emptor petere ius congrui? videtur, quod sic; quia mutatione personæ, mutatur impedimentum rei; vt supra dixi. In con-
59 trarium est veritas; † quia ius congrui competit ei, qui habet fundum vicinum tempore venditionis: sed si emit post venditionem, non competit sibi ius congrui ex persona venditoris; vnde quia in isto casu Ecclesia est venditrix, quæ non habeat in alium transferre: & ita notanter determinat Sebast. *in consuet. vbi domus, super vers. tunc habentes, &c.* & hoc procedit, quando Ecclesia vendit post natum ius congrui: secus, si venderet ante, puta ante venditionem rei, de qua litigatur; quia tunc is, qui emit ab Ecclesia, habet ius congrui ex persona sua. Ita tenet Sebast. *in consuet. si quis emit, super ver. alicuius. in versic. sed quid de emphyteuta, &c.* Et ex his remanet expedita ista nobilissima quæstio, & à nemine vsque ad hanc tempestatem ita discussa. Laus DEO. *Robert. Marant. Venus. vtriusque Iuris Doct.*

DISPVTATIO IX.

An si emptor rei immobilis, qui poterat conueniri iure congrui, donat illam alteri, vel permutat, faciat cessare ius congrui?

SVMMARIA.

1 *Ius congrui an habeat locum contra eum, cui donata est res per emptorem, vel permutata post emptionem. num. 27.*

2 *Ius congrui habet locum solum in tribus contractibus. Actio oriens ex iure congrui, dicitur personalis in rem scripta, & sequitur possessorem.*

Actio personalis in rem scripta, habet similitudinem cum reali.

3 *Ius congrui an detur contra singularem successorem, & quid si successor non possideat.*

Ius congrui an detur contra secundum emptorem ex persona propria, vel ex persona sui actoris.

4 *Donatarius, cui fuit donata res empta, an teneatur iure congrui, num. 5. 18 27.*

6 *Extensio non fit in correctoriis ex identitate rationis, nisi ratione peccati euitandi.*

Constitutio, Sancimus, *de iure congrui, est correctoria iuris communis.*

7 *Statutum, seu lex noua debet ita intelligi, vt lædat ius commune in minus, quam potest.*

8 *Transferri non potest in alium plus iuris, quam habet transferens.*

9 *Ius mihi quæsitum ex facto alterius possum contra alium exercere, etiam eo inuito.*

10 *Obligatio rei meæ facta meo nomine me ignorante, si ratificatur à me, postquam ego obligaui omnia bona mea alteri, an noceat mea ratificatio secundo creditori.*

11 *Ius quæsitum difficilius tollitur, quam quærendum.*

12 *Dominium an transferatur, si statutum dicat, quod locator non possit rem alienare nisi requisito conductore.*

Dominium rei alienatæ contra prohibitionem iuris congrui an transferatur, n. 17.

14 *Fraudibus & malitiis semper est obuiandum, n. 20.*

16 *Alienatio, quæ fit titulo lucratiuo, patitur onus siliquarum.*

17 *Dominium rei venditæ, sub conditione, an transferatur, si tradatur interim.*

Dominium an transferatur ex contractu à lege prohibito.

19 *Fructus tenetur restituere emptor bonæ fidei, qui emit ab eo, qui tenebatur ad fructus.*

20 *Petitio hæreditatis an detur contra titulo possidentem, quando titulus fuit habitus ab eo, qui poterat petitione hæreditatis conueniri.*

Aduocati causa fraudandi ius congrui, communiter consulunt, vt emptor statim donet amico suo.

21 *Petitione hæreditatis, qui poterat conueniri si alienauit rem ante conuentionem, tenetur actione in factum ex tit.* de alien. iud. mut. caus. fact.

22 *Ius congrui quando cessaret per donationem, posset agi reuocatoria ex tit.* quæ in fraud. cred.

Alienata in fraudem creditorum reuocantur sine excussione, quando insistunt in specie.

23 *Emens fundum si incontinenti donat, præsumitur facere in fraudem iuris congrui, & habet tunc locum ius congrui contra donatarium, n. 24.*

Fraus præsumitur in actu ex celeritate temporis, numer 24.

24 *Instrumentum vnum & idem continens emptionem & donationem simul, præsumitur in fraudem iuris congrui, quo ad donationem.*

25 *Alienatio in fraudē præsumitur, quando fit coniunctæ personæ, & quādo alienatus remanet in possessione.*

26 Ius

26 *Ius congrui habet locum, vbi permutatio fit cum aliqua re mercabili, quæ postea statim venditur.*
28 *Vicinus admittitur ad agendum iure congrui, non obstante donatione vel permutatione*
29 *Ius congrui quod non detur contra singularem successorem, est inductum per consuetudinem Neapol. non autem per constit.* Sancimus.
Ius ortum contra auctorem transit ad singularem successorem.
*Successor singularis includitur in dispositione loquente de actore, & eius factum reputatur factum actoris. nu.*30.
31 *Consuetudines Neapolitanæ non habent locum in rebus sitis extra Neapolim, & eius districtum.*
Extensio in correctoriis fit ad similem casum, quando vnica tantum ratio potest assignari.
33 *Iuris congrui obseruantia differt in ciuitate Neapolis ab aliis partibus regni.*

SVCCESSIVA, & non minus vtilis in eadem materia iuris congrui contingit quæstio. Quidam
1 emit vnum fundum, † & suspicans sibi moueri litem super iure congrui, donat illum cuidam suo amico, vel consanguineo, seu permutat, sciens, quod in titulo donationis vel permutationis cessat ius congrui, quæritur; an per hoc vicinus censeatur totaliter exclusus? Et profecto istud dubium millies in facto emergit, & sub isto colore multæ fraudes, ac periuria committuntur. Et quia materia est quotidiana, ideo decreui eam latius attingere, vt veritas disputando elucescat, *iuxta l. legaui.* 25. *ff. de lib. leg.*

2 ET PRIMO PRO PARTE † NEGATIVA, quod non habet locum ius congrui, & vicinus sit exclusus, adducitur, quod constit. *Sancimus.* restringit hanc dispositionem procedere solum in tribus contractibus, videlicet in venditione, locatione, & emphyteusi: in aliis ergo contractibus remanet dispositio iuris communis, vt liberum sit vnicuiq; contrahere. Item, quamuis ista actio dicatur personalis, ex quo est condictio ex lege *Sancimus.* tamen dicitur in rem scripta, vt declarat Seb. *in consuet. si quis emit. in fin. super vers. verisimiliter.* & sic sequitur possessorem, vt ibi dicit, & plenius *in eadem consuet. super vers. possideat.* & Matth. *in d. constitut. Sancimus. in pr. in* 9. *not. & in §. vt infra.* 30. *in* 11. *not. & in §. licet. in* 6. *notab.* Actiones enim personales in rem scriptæ habent similitudinem realium, & sequuntur possessorem, *l. in hac.* 3. §. *est autem.* 3. *ibi gloss. ff. ad exhib.* & declarat Ias. *in rubr. ff. si certum pet. colum.* 2. sed quia emptor non reperitur possidere; quia donauit, non potest conuenire iure congrui: donatarius autem minime, ex quo possidet titulo donationis, in quo cessat ius congrui: ergo de necessitate remanet vicinus exclusus.

3 SECVNDO adducitur; † nam ius congrui non datur contra singularem successoré, sed solum contra vniuersalem, qui possidet, alias autem etiamsi esset vniuersalis, & non possideret, non teneretur iure congrui: ita tenet Sebast. *in d. consuetud. si quis emit. in fin. super vers. vniuersali.* Sicut etiam emptor, qui non possidet, non tenetur, vt dicit Sebast. *in consuet. vbi domus. super vers. ab emptore. & super vers. successore, &c. & in consuet. si ex vno. super versic possessores.* Hinc est, si emptor venderet secundo emptori, ille secundus emptor non tenetur ex emptione prima sui auctoris, sed solum ex secunda emptione propria, secundum Seb. *in d. ver. vniuersali.* Vnde si donaret, non posset ex proprio titulo conueniri possessor, ex quo non est titulus habilis ad ius congrui, minime ex titulo sui auctoris; quia illud ius non transit contra singularem successorem, & sic vicinus remanet exclusus. Duo enim sunt necessaria ex parte rei conuenti copulatiue, scilicet quod possideat, & quod titulo emptionis possideat, vel locationis, vel emphyteusis.

TERTIO, † pro ista parte adducitur auctoritas Sebast. *in d. consuetud. si quis emit. super verb. possidet. in vers. pone ergo, &c.* vbi in terminis format hanc quæstionem: Si vnus emit hodie, & cras donat alii: Et tenet, quod non habet locum vlterius ius congrui, & idem in specie firmat Matth. *in constit. Sancimus.* §. *licet. in* 6. *notab.* vbi de verbo ad verbum refert, & sequitur opin. Seb. quorum duorum Doct. magna est auctoritas in hoc regno. 4

QVARTO adducitur † *decis.* 238. *consil. Neapol. in fin.* quæ incipit: *nobilis Petrus, &c.* vbi fuit decisum contra actorem iure congrui ex causa; quia emptor donauerat rem filio suo. Et illa decisio fuit fundata super auctoritate Domini Sebast. *in d. versic. possidet.* quæ dici debet pro lege seruari in hoc Regno, *l. fin. C. de legib.* 5

QVINTO confirmatur; † quia d. constitut. *Sancimus.* est correctoria iuris communis; nam per eam corrigitur text. *in d. l. dudum.* 14. *C. de contrahen. empt. & in l. in re mandata.* 21. *Cod. mandat.* licet respectu *d. l. in re mandata.* sit potius limitatio, quam correctio, vnde stante hoc dubio, non debet fieri extensio, sed debet stricte intelligi in casu, in quo loquitur *l. si vero.* 63. §. *de viro.* 9. *& ibi per Doct. ff. solut. matr.* in correctoriis enim etiam ex identitate rationis non fit extensio, secundum Bart. *in auth. quas actiones. colum. pen. C. de sacrosanct. eccles.* & Modern. *in authen. ex testamento. C. de collat.* & Bart. Alex. & Doct. *in l.* 2. *ff. de legat.* 1. & Bart. *in auth. qui semel. colum.* 2. *C. quomodo & quand. iud.* Pro hoc est text. *in l. præcipimus.* 32. *in fi. C. de appell. & l. sancimus. C. de testam.* Cum igitur d. const. *Sancimus.* dicet, quod vicinus offerens pretium accipit ius protimiseos, & potest extraneum emptorem repellere, apparet, quod solum contra emptorem dirigit formam agendi: nō autem loquitur de alio habente causam ab emptore; ergo non debet extendi, cum sit lex correctoria & odiosa; debemus ergo † hunc casum dubium ita interpretari, vt reuertatur decisio ad ius commune, vt est gl. notabilis 6 7

lis *in c. statutum. in vers. numerandum de præben. libr. 6.* semper enim intelligere debemus legem nouam, vt lædat ius commune in minus, quam potest, vt est text. & ibi Gem. & Doct. *in c. eos de temp. ordin. libr. 6* & Abb. *in c. certificari. colum. penult. de sepul.* & text. *in l. si seruus. 2. C. de noxal.* & per Felin. *in c. 1. col. 8. vers. 2. declaro, &c. de rescr. & in c. causam, quæ. col. 11. eodem tit.* Sed tenendo, quod vicinus sit exclusus, in isto casu restringitur lex correctoria, & fit reuersio ad ius cōmune; ergo ista opinio est tenenda: nam res de facili reuertitur ad naturam suam, *l. si vnus. 27. §. pact. 3. in fin & ibi Bart. & Ias. plene in 3. col. ff. de pact. & c. ab exordio. 35. dist.*

PRO PARTE VERO CONTRARIA AFFIRMATIVA, scilicet, quod imo contra talem donatarium vel possidentem titulo permutationis, habeat locum ius congrui, adducitur PRIMO; quia per venditionem primo factam, statim est quæsitū ius vicino, vnde sine facto suo ab eo reuelli non potest, *l. id quod nostrum. 12. ff. de regul. iuris.* SECVNDO;
8 quia † nemo potest plus iuris in alium transferre, quam ipse habet, *l. nemo plus iuris. 54 & ibi notat. ff. de regul. iuris.* Sed certum est, quod si donator, qui prius emerat, habebat aliquod dominium in re, illud erat reuocabile, & momentaneum: ergo nō potuit illud transferre in donatarium in perpetuum, & firmius, quam ipse habebat. Vnde videtur, quod res possit etiam à donatario auocari propter præcedens vinculum, quod erat affixum rei, sicut poterat
9 ab ipso emptore, eodemq; donatore. † TERTIO; quia quādo ex facto alterius mihi quæritur aliquod ius, possum eo iure vti contra quemlibet, etiam eo inuito, text. est not. *in l si post mortem. §. fin. ff. de bonor. poss. contra tab.* & per Butr. & Dd. *in l. petendæ. C. de temp. in integr. restit.* sed in casu isto ex facto emptoris, statim est quæsitum ius vicino: ergo potest etiam inuito emptore vti tali iure contra tertium, & sic donatarium. Si potest inuito emptore, ergo non potuit emptor inuenire viam fraudandi ipsum per suam donationem; quia alias liceret huiusmodi subdito frustrare legis operationem in præiudicium tertii, cui est ius quæsitum, contra *l. nemo potest. 55. ff. de leg. 1.* Confirmatur ex his, quæ notat Spec. *in tit. de obl. & sol. §. 1. colum. 12. vers. item pone obligasti, &c.* vbi dicit,
10 quod † si tu prius obligasti rē meam, me ignorante; deinde ego obligo omnia bona mea, & postea ratifico obligationem tuam; talis ratificatio nō nocet creditori meo, cui prius per obligationem meam fuerat ius quæsitū, vnde ipse præfertur. idem tenet Paul. de Castr. *in cons. 195. col. 3. in 2. vol.* Eodem modo donatio mea non debet nocere vicino, cui prius per meam emptionem fuerat ius quæsitum. Et quod
11 ius † fuerit quæsitū vicino immediate per emptionem, pondero text. *in d. constit. Sancimus. in vers. suam portionem accipiat, &c.* & ibi; *accipere ius protimiseos, & extraneos emptores omnino repellere, &c.* Nam verbum, *accipere*, est verbum directum, secundum Angel. *in consil. 97.* & Bart. *in l. centurio. 15. ff. de vulgar. & pupill.* Item est verbum executiuum, per quod transfunditur etiam ius electionis, gl. & Dd. *in l. Lucio. 23. ff. de leg. 2.* & Soc. *in consil. 116. col. 2. in 1. vol.* per illud enim verbum censetur directo translata executio legis in personam vicini ad accipiendum ius congrui; ergo satis est sibi ius quæsitum; quia si non esset sibi ius quæsitum, non posset illud accipere. Nunc in proposito, † ius quæsitum difficilius tollitur, quam ius 12
quærendum, *l. seruus. 3. C. de pact. & l. hic titulus. 1. §. confertur. 23. ff. de col. bon.* & Phil. Dec. *in cons. 147. col. 3. in pr.* ergo per donationem licet ab initio tolli potuisset ius quærendum, scilicet ante venditionem; tamen postquam per vēditionem est ius quæsitum, tolli non potest: & pro prædictis est text. *in c. si pro re. de rescr. lib. 6.* vbi non potest fieri ratificatio in præiudicium tertii, cui est ius quæsitum. QVARTO, 13
adduco † dictum Alex. *in addit. Bart. in l. si in emptione. 2. §. fin. ff. de act. empt* vbi in terminis nostris tenet, quod si statutum ciuitatis dictat, quod locator non possit rem alienare, nisi prius requisito cōductore, si contingat eum alienare nulla facta denunciatione conductori, ex tali alienatione nō transit dominium, ex quo est facta contra legis prohibitionem, allegat Bart. *in l. si ita quis. 135. §. ea lege 3. ff. de verb. oblig.* & Bart. *in l. cum lex. in fin. ff. de fideiuss.* ergo in casu nostro, quando venditor non requirit vicinum, non transfert dominium in emptorem. Vnde nec emptor illud transfert in donatarium, & sic potest dici, quod dominium interim remanet in suspenso penes venditorem, si vera est decis. Alex. per *l. nec vtilem 20. ff. ex quib. caus. maior.* & remanebit in suspenso in fauorem vicini, cuius contemplatione lex facit hanc prouisionem. Ergo ipse admittitur ad reuocandum, per ea, quæ not. Abb. *in consil. 63. col. 2. in 1. volum.* & Fel. *in c. ecclesia S. Mariæ. 16. col. 41. de constit.* nam per talem reuocationem, solam possessionem aufert: quia acquisita immediate ex legis ministerio consolidatur sibi dominium, quod in eius fauorem stabat in suspenso. Verum de veritate illius dicti Alex. videbimus in solutione; quia videtur contrariari his, quæ dixi in præcedenti disputatione, scilicet, quod transit dominium reuocabiliter.
QVINTO; † quia si liceret emptori impune donare, vel permutare, daretur materia delinquendi, & aperiretur via fraudibus; quia de facili quilibet fraudaret legem. Sed fraudibus est obuiandum semper, *l. in fundo. 38. ff. de rei vend. c. 1.* & ibi Card. *de vsur. & c. quanto. de diu. & cl. 1. §. fin.* & ibi Card. *de concess. præb.* Vnde ad euitandum fraudem, debet etiam contra donatarium, qui habuit ab emptore, habere locum ius cōgrui. Item; quia etiam in † correctoriis fit extensio, ratione peccati euitandi, secundum Alex. *in l. Pompo. 13. §. præterea. 2. col. 2. in fin. ff. de acq. poss.* Vnde dato, quod const. *Sancimus.* sit correctoria, & loquatur in contractu venditionis, debet etiam extendi in donatione habita ab emptore, causa vitādi fraudem, 14 15

dem, quæ inducit peccatum. SEXTO, & vltimo pro
16 ista † parte adduco textũ, qui multum stringit, & ab aliis non extitit ponderatus, *in l. vnic. §. res vero, quæ. C. de imp lucr descr. libr.* 10. vbi videtur tex. formalis ad decisionẽ huius q. Nam ibi fit differentia inter rem alienatam titulo lucratiuo, & titulo oneroso; in titulo enim lucratiuo patitur onus siliquarum, non autem in oneroso: sed subdit casum *in d. §. res quæ.* pone, quod res fuit primo alienata titulo lucratiuo, & sic fuit affecta onere: deinde is, qui eam habuit, illam alteri vendidit titulo oneroso, an emptor teneatur ad onus? & concludit, quod sic; & idem econtra, vbi subdit; quia à primordio tituli posterior formatur euentus: ergo ita in casu nostro ius congrui habet locũ in titulo oneroso; statim enim cum res vendita fuit, annectitur ei onus iuris congrui; vnde quamuis postea alii donetur, transit cum onere suo; quia iste posterior euentus reformari debet ad primum titulum. Sicut enim ibi, licet emptor alias nõ teneatur ad onus ex persona sua; tamen quando emit à donatario, tenetur ex persona sui auctoris; eodem modo & hic, licet donatarius non teneatur iure congrui ex persona sua; tamen debet tenere ex persona sui auctoris, qui fuit emptor, ex quib. hinc inde adductis ista quæstio redditur valde dubia.

PRO solutione huius difficilis quæstionis oporteret
17 † primo inuestigare, an ex alienatione facta contra prohibitionem illius const. *Sancimus.* transferatur dominiũ? de quo aliquid dixi supra in quarto argumento secundæ partis, & breuiter resideo in illa opin. quam tenui in præcedenti disputatione, scilicet, quod dominium transfertur, licet reuocabiliter; nam etiam ex contractu inutili, secuta traditione, transit dominium ex causa putatiua, ita tenet Bart. *in l. & eleganter.* 7. *in fin. illius princ. & ibi etiam gl. ff. de dol.* licet enim contractus de se propter eius immobilitatem nõ transferret dominium: tamen traditio subsequens vnà cum voluntate domini facit dominium transire, ita tenet Petrus Philip. Corn. *in consil.* 263. *in fin.* 3. *volum.* & idem *in consil.* 74. *colum.* 3. *in* 4. *volum.* vbi dicit, quod si res vendita sub conditione tradatur, interim transfertur dominiũ: & idem tenet Bart. *in l. non dubium.* 5. *colum. fin. versic. vlt. oppono, &c. C. de legib.* vbi dicit, quod licet ex contractu, qui fit contra legẽ, non transeat dominium; tamen ex causa putatiua, propter illum cõtractum, bene transit, puta ex ratione cum voluntate domini, prout ibi clarius declarat Bald. *in* 19. *opposit. per l. dedi.* 3. §. *subtilius. ff. de cond. ob causam.* & hanc opinionem tenet Matth. *in constit Sancimus. in princip. in* 9 *notab.* Et licet videatur obstare; quia dicta constitutio prohibet alienationem, dum dicit, non antea concedimus alienare, &c. quo casu videtur prohibere executionẽ contractus, scilicet dominii translationem, vt inquit Bart. *in l. cum lex* 46. *in fin. ff. de fideiuss.* tamen ad hoc respõdeo; quia lex vltra procedit, dando actionem vicino ad reuocandum: quo casu transit dominium, vt dicit Bart. *in l. possessio.* 1. §. *si vir.* 4. *in fin. verbis. ff. de acquir. possess.* per d. l. *eleganter.* 7. *ff. de dol. mal.* & ex his non teneo decis. Alexan. *in l.* 2. §. *fin. ff. de action. empt.* quam allegaui supra in quarto argumento; nam referendo illud dictum in hanc constit. non esset verum, ex quo vltra procedit hæc constit. Sed forte saluando Alex. procederem, quando statutum vltra non progrederetur. Ista autem inuestigatio nõ est nimis necessaria; quia semper teneo, quod transit reuocabiliter. Sed volui eam attingere pro veritate eorum, quæ dixi *in d.* 4. *argum. secundæ partis.*

Hoc præsupposito propinquando † ad solutio- 18
nem huius quæst. FIRMO conclusionem pro ista secunda parte affirmatiua, videlicet, quod non obstante donatione, vel permutatione, admittatur vicinus ad agendum iure congrui, per iura & rationes allegatas pro secunda parte; & maxime; quia pro ea habemus tex. quasi in terminis *in d. l.* 1. §. *res vero quæ. C. de imp. lucr. descript. lib.* 10. Quam confirmo etiam
per text. *in l. fin.* §. 1. *ff. ad Velleian.* vbi † licet alias bo- 19
næ fidei emptor non tenetur restituere fructus; tamen quando emit ab eo, qui tenebatur ad fructus, tenetur etiam & ipse; quia non debet esse melioris conditionis donatarius, quam auctor suus, vt dicit ibi Paul. de Cast. sic etiam in casu nostro, non debet esse melioris conditionis donatarius, quam suus auctor, qui tenebatur iure cõgrui, licet in eo sit diuersa qualitas, prout erat *in dict. l. fin.* §. 1. Secundo
CONFIRMO, per bonum simile; nam † petitio he- 20
reditatis non datur contra titulo possidentem, *l. regulariter.* 9. *ff. de petit. hæred. & l. hæreditatis.* 7. *C. eod. tit.* & tamen quando titulus habetur ab eo, qui poterat petitione hæreditatis conueniri, datur contra eum, non obstante titulo, ita notanter tenet Bart. *in l. cogi.* 12. *circa fin. C. de pet. hæred.* & Bart. *in l. si rem & pretium.* 22. *ff. eod. tit.* & ibi etiam Paul. de Castr. qui dicit, quod si aliter diceremus, facile esset legem eludere, & hanc actionem euitare. Idem tenet Paul. de Castr. *in consil.* 138. *colum. fin. in* 2. *vol.* Sic etiam in casu nostro, licet contra donatarium non habeat locum ius cõgrui: tamen quando habuit ab eo, qui poterat iure congrui conueniri, prout est emptor, debet ipse quoque teneri, ne sit melioris conditionis quam auctor suus, alias de facili quilibet eluderet legem, simulando donationem, quæ simulatio est difficilis probationis: & quotidie vidi fieri istas simulationes, & fraudes: inde mille periuria oriuntur; nam nemo est tam liberalis, vt velit rem, quam emit pro se, alteri donare; cum nemo præsumatur iactare suum. Sed per viam colludii & simulationis fiunt huiusmodi donationes. Et Aduocati nostri temporis communiter dant pro consilio clientulis, vt rem emptam donent ad excludendum ius congrui, vnde euidenter hoc fit in fraudem legis, cui fraudi debemus obuiare, & propterea hæc secunda pars, quam teneo, videtur tutior & verior. Dicit tamen

men Bart. *in l. quia. 3. §. opus. 3. ff. de alien. iud. mut. causa*
21 *fact.* quod † si conuētus petitione hæreditatis alienauit ante conuentionem, & sic abstulit actionem actori, tenetur actione in factum ex illo edicto, vnde per illud edictū teneri posset, quod emptor, qui donat, ne patiatur iudicium super iure congrui, potest conueniri actione in factū, ex illo edicto. Ter-
22 tio, CONFIRMO † hanc conclusionē; quia quando omnis alia ratio cessaret, negari non posset, quin vicinus, qui est fraudatus iure suo per dictam donationem, posset agere cōtra donatarium actione reuocatoria ex illo edicto, quæ in fraudem creditorum, vt habetur *in §. item si quis in fraudem. Inst. de act.* quo casu, quādo debitum est in specie, prout in casu nostro, fit reuocatio, etiam non facta excussione, secundum Bald. *in rubr. C. de reuoc. his, quæ in fraud. credit. col. 1.* & Ias. *in d. §. item si quis in fraudem. col. 14. versic. 2. principaliter, &c.*
23 Ex prædictis reassumo † solutionem huius quæstionis per QVATVOR CONCLVSIONES: quarum tres primæ sunt claræ, & indubitatæ: quarta vero est aliquātulum dubia. ET PRIMA CONCLVSIO clara sit ista, videlicet si aliquis emit fundum, & incontinenti, sine alio interuallo ipsum donat, vel permutat, censetur facere in fraudem, & habet locum ius congrui, etiam haberet locum actio reuocatoria ex edicto, quæ est in fraudem creditorū, per text. & ibi Abb. *in 3. not. in c. officii. de elect.* vbi ingressus ad monachationē, si statim eligitur in prælatum, præsumitur in fraudem propter breuitatem temporis. Et hanc pōderationem fecit mihi quandoq; peritus iuuenis dominus Bernardinus de Lupo, de Castro montis Melonis, asserens se quidem ita obtinuisse in facto. Et iudicio meo dixit meram veritatem; quia ex breuitate temporis multa mala præsumi solent, vt not. Bart. *in l. si ventri. 24 §. fin. ff. de priuil. credit.* & in specie, quod præsumatur fraus, tenet Petr. Phil. Corn. *in consil. 217. col. fin. in 3. volum.* & Petr. de Anch. *in cons. 169. col. 2. & consil. 257. colum. 12.*
24 per hæc infero, † quod quando in eodem instrumēto apparet emptio & donatio, censetur facta donatio in fraudem iuris congrui, & vicinus admittitur ad reuocandum, vnde non sine causa, Sebast. *in consuet. si quis emit. super ver. possidet.* mouet istā quæstionem, & dicit, pone, quod quis emit hodie vel cras, & postea donat, &c. & eodem modo loquitur Matt. de constit. *sanctimus. §. licet in 6. not.* nam in quæstio. ponitur interuallum vnius diei, vt sit quæstio dubitabilis; quia si statim donaret, esset sine dubio; quia
25 fraus præsumitur. † SECVNDA CONCLVSIO est, quando donatio fieret coniunctæ personæ; nam præsumitur fraus ratione coniunctionis, *l. data. 27.* & ibi Bald. *C. de donat.* & Ias. *in d. §. item si quis in fraudem. col. 7. Instit. de actio.* Dicit tamen Bart. *in leg. post contractum. 15. ff. de donat.* quod sola coniunctio sanguinis non facit præsumi fraudem, nisi alia coniectura concurrat. Vnde si remanet donator in possessione rei, sine dubio præsumitur fraus, & istis duobus concurrentibus teneo hanc conclusionem pro indubitata, per *l. sicut. 7. §. superuacuum. ff. quibus modis pign. vel hypoth. solu.* Ex quibus infero, quod quando pater, & filius simul habitant, & pater rem emptam filio donat, & ipse remanet in gubernatione rei, sine dubio habet locum ius congrui; quia præsumitur fraus. TERTIA CONCLVSIO † est, 26 quando emptor permutat rem cum frumento, vel alia re mercabili, & dictum frumentum statim vendit; nam tunc habet locum ius congrui, ac si vere ab initio, res vendita esset: & istam conclusionem amplio procedere, etiam in primo contractu, vt quando quis permutat rem stabilem cum alia merce venali, & dictam mercem vendit; nam habebit locum ius congrui in isto casu, sicut in quolibet contractu venditionis, textus est notabilis, quem non reperio ab aliis ponderatum ad hoc, *in l. sed Iulianus. 7. § mutui dationem. 3. ff. ad Macedon.* per quem textum notabiliter amplio materiam iuris cōgrui, vt procedat in isto contractu innominato. QVARTA CONCLVSIO † dubia est, quando vere em- 27 ptor donat, vel permutat cum interuallo temporis, & cessat omnis coniectura fraudis; an tunc habeat locum ius congrui? Et licet hactenus ista conclusio non fuerit per alium attentata affirmatiue, ita vt videatur velle ponere os in cœlum, dicendo contra auctoritatem tantorum virorum: videlicet Sebast. & Matth. quos retuli supra in tertio argumento primæ partis: tamen quia in contrarium habemus legem, scilicet *d. l. vnic. § res vero, quæ. C. de impl. lucr. descript. libr. 10.* & rationes magis vrgentes, teneo contrarium, & in ista conclusione etiam firmo decisionem affirmatiuam, scilicet, quod habeat locū ius congrui, per rationes supra allegatas, & præsertim; quia hæc via est magis tuta pro anima, ad vitandum machinationes fraudum, & periuriorum. Et quia in istis sum testis de visu, & auditu: nam pluries vidi conclusum esse ab Aduocatis nostri temporis, dum cadunt ad eos aliqui emptores, qui cupiunt excludere vicinos à iure congrui, & in rei veritate nullum habent animum donandi. Et dicti Aduocati dicunt, vade, & dona istam rem alicui amico tuo, & ita excludes vicinum, vnde cliens quando consilio Aduocati facit contractum donationis, & intrinsecus habet intelligentiam cum donatario, vt sit simulatio. Et tamen; quia donatio fit ex interuallo, non potest probari aliqua præsumptio fraudis: vnde vicinus videns se delusum, defert iuramētum donatori, & donatario, qui ambo iurant, donationem esse veram, & aliud probari non possit in contrarium, succumbit, contra veritatem, & illi duo perierunt in perniciem animarum suarum. Et propterea ad euitanda ista scandala, deberet hæc mea conclusio, si aliquid dubii haberet, per Cæsaream decisionem approbari, vt præcludatur via istis machinationibus & periuriis.

Super-

Superest modo respondere ad argumenta in con-
28 trarium † adducta pro prima parte, quæ in rei veritate multum vrgent; vnde non obstat primum; quia dato, quod sit actio in rem scripta; tamen datur cōtra possessorem, & sic nullum est contrarium, & licet possideat titulo donationis; tamen lex iniecit vinculum ante donationem, vnde transiuit in donatarium cum onere suo, per *d.l.1. §. res vero, quæ. C. de imp. luc. descript.* & per *d.l.1.§. fin. ff ad Velleian.* & per alias rationes adductas pro secunda parte.
29 NON OBSTAT † secundum argumentum; quia istud scilicet, quod ius congrui non detur contra singularem successorem, non est inductum per constit. *Sancimus.* sed solum per consuetudin. Neapol. & ita procedant omnes decisiones Sebast. allegatæ *in dict. l. 2.* argumento; nam ex quo ipse commentatur super dicta consuetudine, debent sua dicta intelligi, secundum ipsam consuetudinem, scilicet vt procedant solum in ciuitate Neapolitana, & eius districtu; non autem in aliis locis, & ciuitatibus huius Regni, in quibus seruatur ius commune d. constitut. *Sancimus.* quæ nullum verbum facit de hoc, scilicet quod singularis successor non teneatur iure congrui. Imo in iure communi reperitur contrarium. Nam ius ortum contra auctorem, transit contra singularem successorem, *l. in hoc. 14. §. si inter. 3. ff. communi diuid.* maxime quando est ius in rem scriptum, prout est illud, vt per Bartol. & Doctor. *in l. si tertius. §. si quis prius. ff. de aqua plu. arc.* pro hoc est text. *in l. in hac. 3. §. fin. ff. ad exhibend.* Et licet in successore non sit ista qualitas apta ad ius congrui, ad titulum donationis; tamen iste titulus procedit à radice infecta, ex titulo auctoris, propter vinculum antea iniectum, & propter ius quæsitum vicino, per *dict. §. res vero, quæ.* Nec est bona ratio in terminis nostris, quam assignant præfati Doctores, scilicet quod istud ius quæsitum durauit tantum, quantum durauit possessio; quia concederem contra solum emptorem; ex eo; quia est ius in rem scriptum, sed non respectu successoris. Verum ipsi bene loquuntur in terminis illius consuetudinis, quę loquitur per dictionem taxatiuam, *tantum.* scilicet contra vniuersalem successorem, & sic ex-
30 cludit singularem; quod non facit ista constitutio, *Sancimus.* NON OBSTAT, † quod dicta constitutio *Sancimus.* dicit, quod vicino licitum est extraneos emptores omnino repellere: & sic non loquitur de successore singulari. Vnde videtur, quod solum contra emptorem dirigatur hæc actio, vt dicit ibi Matth. *in §. vt infra triginta in 11. not.* qui ex quo se non astringit ad vniuersalem, sicut facit illa consuetudo, debet intelligi etiam de successore singulari, & habente causam ab emptore, cuius factum reputatur factum sui auctoris: *l. si indebitum. 16. §. fin. ff. rem ratam hab. & in d. leg. fin. §. 1. ff. ad Velleian. & d.l. 3. §. fin. ff. ad exhibend.* quia intelligitur de iure communi, vt in rem scriptam possit illam exercere contra auctorem, si possidet, alias contra singularem successorem. Ad tertium argumentum respondeo, pro saluando auctoritatem dictorum Doctorum, quod procedit eorum dictum, secundum consuetudines Neapolitanas: non autem secundum constitut. *Sancimus.* NEC OBSTAT text. in d. constit. *versic. causa vero dotis, &c.* vbi generaliter dicitur, quod causa donationis, vel permutationis, omnes possunt alienare, quia ille §. loquitur de primo alienante, non autem de emptore, qui postea donauit; nam in principio posuerat regulam, vt nullus possit alienare, nisi facta prius requisitione, postea vero ponit fallentiam, scilicet, vt liceat alienare causa dotis, etiam sine requisitione. Ad quar-
tum argumentum respondeo † eodem modo, sci- 31
licet, quod ista decisio sacri consilii fuit lata inter ciues Neapolitanos, qui ligantur dicta consuetudine: vnde non procederet in aliis; nam consuetudines Neapolitanæ non habent locum in rebus existentibus extra districtum Neapolis: vt not. Sebast. *in procem. consuetudinum.* super *versic. districtum. & in consuetud. si quis, vel si qua.* super *versic. in bonis omnib. & in consuet. pupillus.* super *versic. bona & consuet. in bonis. in fin.* super *versic. non habet.* & Bald. *in l. 2. colum. fin. versic. & ideo si consuetudo, &c. C. quæ sit long. con-*
suetud. AD QVINTVM, ET VLTIMVM † re- 32
spondeo, quod ista non est extensio: nam repellendo successorem, repellitur & emptor: præterea in correctoriis fit extensio ad casum similem, quando vnica tantum ratio assignari potest, vt de hoc est gloss. *in leg. quamuis. 16. C. de fideicomm.* & Iason *in §. omnium. colum. 7. Instit. de act.* & Alexand. *in consil. 48. colum. 2. in 1. volum.* sed hic non potest assignari, nisi vna ratio, scilicet fauor coniunctorum; ergo habetur pro expressa, & procedit etiam in successore. Præterea, causa vitandi peccatum, fit extensio in correctoriis, secundum Alexandr. *in leg. Pomponius. §. præterea. ff. de acquirend. possess.* Sed si ista extensio non fieret, quilibet fraudaret legem, faciendo sibi successorem, & sic peccaret. Præterea, quando lex noua dat actionem in rem scriptam, censetur illam introducere cum suis qualitatibus, & natura, quæ est, vt detur contra singularem successorem; vnde ista non est vera extēsio; sed potius videtur lex noua proprie loquendo in casu isto: vel posset dici extensio passiua, per ea, quæ not. Bart. & Doct. *in l. 2.*
ff. de legat. 1. Ex quibus † remanet firma conclusio, 33
& finalis in hac quæstione, quod in ciuitate Neapolis, & eius districtu seruatur dictum Sebast. & Matth. vt non habeat locum ius congrui contra donatarium talem In aliis autem ciuitatibus, & locis huius Regni, seruatur contrarium, scilicet quod habeat locum, per ea, quæ superius dicta sunt. Et modus agendi in isto casu esset, quod ambo citentur, scilicet emptor, ad recipiendum pretium, & donatarius ad restituendam possessionem. Et hæc conclusio videtur mihi in puncto iuris verissima,

ac etiam in consulendo, & iudicando æquissima: adeo, quod iudex, qui secundum ea, quæ tenui, iudicaret, non faceret litem suam; cum bonis rationibus fulciantur: & cum conclusio hæc sit magis tuta pro anima, ad euitandum fraudes, & machinationes periuriorum, non obstante, quod hactenus in quamplurib. causis fuerit per multos in contrarium inaduertenter consultum. LAVS DEO. *Robert. Marant. Venus. V. I. D.*

DISPVTATIO X.

Vtrum, si filia nupta renunciat bonis paternis, maternis, & fraternis, & moritur ante fratrem: mortuo postea fratre, an filii sororis renunciantis succedant vna cum auunculis in hæreditate fraterna, non obstante renunciatione matris cum iuramento, maxime si sunt hæredes matris.

SVMMARIA.

1 *Filia, quæ renunciauit bonis paternis, maternis, & fraternis, si moriatur ante fratrem, superstitibus filiis, deinde moritur frater, an filii succedant, non obstante renunciatione matris.*

2 *Hæres tenetur habere ratum factum defuncti; nam potest defunctus obligare ipsum, & eius bona.*

3 *Ius accrescendi est potentius successorio edicto, & illud impedit.*

4 *In feudo, ex pacto, & prouidentia filius non potest ipsum habere, si repudiat hæreditatem patris. numer. 56.*

5 *Nepotes ex filia excluduntur, si sunt hæredes matris.*

6 *Renunciatio, quæ fit per contractum, & pactum est potentior, quam illa, quæ fit simpliciter.*

7 *Hæres adeundo hæreditatem, censetur quasi contrahere cum his, cum quibus defunctus contraxit. numero 4.*

8 *Renunciatio matris non nocet filiis in iure proprio filiorum, quod non habet ex persona matris. nu. 34.*

Filia renuncians successioni paternæ, maternæ, & fraternæ censetur renunciare sub conditione, si successio sibi deferatur. nu. 13.

9 *Filii, mortua matre subintrant eius locum, & succedunt auunculis ex persona propria, non ex persona matris. nu. 12. & 44.*

10 *Exhæredatio facta de filiis non nocet nepotibus, quando filii moriuntur ante testatorem. nu. 11.*

Nepos præteritus ab auo rumpit testamentum, quando filius moritur ante auum. nu. 11.

14 *Filia si renunciat bonis paternis tantum, an ista renunciatio sit alicuius vtilitatis, maxime in Regno.*

Renunciationes filiarum solent patres recipere pro se, & hæredibus.

Filia, quæ renunciauit bonis paternis, succedit nihilominus patri morienti sine aliis filiis, nisi faceret testamentum, & alium hæredem faceret. nu. 15.

15 *Renunciatio filiæ in bonis paternis censetur fieri fauore masculorum, vnde illis mortuis viuo patre succedit, non obstante renunciatione.*

Renunciatio filiæ in bonis patris habet locum, si masculi volunt succedere patri: alias secus.

Filia semel exclusa à bonis patris, censetur perpetuo exclusa.

16 *Soror succedit fratri in bonis paternis, non obstante, quod renunciauerit bonis paternis; quia tunc non dicuntur paterna, sed fraterna nu. 28.*

Renunciatio filiæ in bonis paternis non impedit eam succedere fratri in dictis bonis ab intestato morienti. num. 38.

17 *Filia exclusa per statutum, vel renunciationem à bonis patris succedit vna cum nepte ex filio masculo præmortuo viuo patre: secus si post patrem moriatur.*

Neptis ex filio non excludit amitam à successione aui.

Neptis ex filio excluditur per patruum suum à successione aui.

18 *Nepos ex filia excluditur per patruum, ex quo venit à radice infecta.*

19 *Filia renuncians bonis paternis cum pacto, quamuis amplo, potest nihilominus petere legitimam: nisi specialiter legitimæ renunciauerit.*

Legitimæ supplementum potest peti non obstāte, quod legauerit aliquid pro legitima cum clausula, quod plus peti non possit.

20 *Filia exclusa per const. Regni debet congrue dotari, & dos non debet esse minor legitima.*

Paragium succedit loco legitimæ, & non debet esse minus legitima.

21 *Filia dotata à patre semper censetur congrue dotata, etiamsi habeat minus legitima.*

22 *Legitima non consideratur in vita patris, sed pro ea habetur respectus ad tempus mortis.*

Legitimam non tenetur pater assignare filio in eius vita.

Filius viuente patre nullum habet ius in bonis eius.

Filia dotata à patre, non potest dicere se incongrue dotatam, non obstante, quod sint auctæ facultates patris tempore mortis: quia etiam poterant diminui.

Pater diues si dat modicam dotem filiæ, præsumitur dolus re ipsa.

23 *Filia an possit petere se adæquari eius sorori, quæ habuit maiorem dotem.*

Pater habens plures filias, an possit maiorem dotem dare vni, quam alii.

24 *Legitimæ fructus possunt peti in omnibus casibus, quibus potest legitima peti ex bonis alicuius.*

Fructus legitimæ debentur à die mortis patris vna cum ipsa legitima.

25 *Filia renuncians successioni patris, & legitimæ potest*

test succedere patri ex testamento; idem si sit exclusa per statutum.

Filia quæ renunciauit patri, & fratribus de non succedendo, nec ex testamento, nec ab intestato, potest succedere nihilominus ex testamento.

26 *Filia, quæ renunciauit bonis paternis, & legitimæ propter dotem, si pater in suo testamento instituit eam in vno Tareno, potest petere supplementum legitimæ ex causa testati, non obstante renunciatione.*

Legitimæ supplementum petitur secundum iudicium testatoris, & non contra.

Testamentum patris melius est, quod nullam faciat mentionem de filia dotata, quam quod instituat eam in vno Tareno: & male faciunt Notarii, qui aliter consulunt.

27 *Filia dotata non excluditur per nepotem ex filio præmortuo post mortem patris, ante aditam hæreditatem, non obstante transmissione.*

28 *Renunciatio filii in bonis matris prodest fratribus.*

Filia non excluditur à successione materna per constitutionem: In aliquibus. *sed in ciuitate Neapolitana excluditur per consuetudinem.*

29 *Filia si renunciat bonis etiam fraternis, mortuo vno fratre, succedunt alii fratres, vel sorores, expulsa renunciante, sed mortuis omnibus fratribus, & sororibus succedit non obstante renunciatione.*

Soror non succedit fratri vel sorori, extante fratre masculo, quando fuit dotata, & hoc secundum consuetudinem Neapolitanam tantum.

30 *Nepotes ex filia, quãdo agitur de successione, aut omnino excluduntur stantibus masculis, siue filia mortua sit viuo patre, siue non, siue renunciet, siue non, & hoc per constitutionem:* In aliquibus.

31 *Nepotes ex filia exclusa per statutum, vel renunciationem succedunt, quando masculi sunt viuo patre.*

32 *Nepotes an succedant in bonis auiæ maternæ non obstante renunciatione matris, quando mater moritur viua auia.*

33 *Soror dotata à fratre, si renunciauit bonis fraternis excluduntur eius filii à successione dicti fratris, siue moriatur ante, siue post eorum mater.*

35 *Collatio non habet locum, quando agitur de successione collateralium, sed solum, quando descendentes succedunt ascendentibus.*

36 *Ius accrescendi cessat, quando filia moritur in vita patris.*

37 *Inuentarii confectio non est necessaria nepotibus, quorum mater renunciauit bonis fraternis, & mortua est ante fratrem.*

Inuentarium operatur separationem bonorum, & quod hæres non teneatur vltra vires hæreditatis.

38 *Opinionem communem non debemus relinquere propter nouam phantasiam vnius Doct. & iudex, qui non sequitur communem opinionem, facit litem suam.*

39 *Hæres an ligetur iuramento defuncti.*

40 *Feudi inuestituram tenetur hæres habere ratam, etiamsi inuestiens moriatur, antequam feudum sibi aperiatur.*

42 *Filia renuncians hæreditati paternæ si enormissime lædatur, vt quia pater est multum diues, potest contrauenire repetita absolutione à iuramento.*

43 *Filia, quæ primo iurat non renunciare, si postea renunciet cum iuramento, non præiudicat sibi secundum iuramentum contra primum.*

Cautela pro muliere, si vult renunciare bonis, vt primo protestetur, & iuret, quod non sponte renunciet.

44 *Renunciatio filiæ in bonis paternis, maternis, & fraternis qualiter debet fieri, vt noceat nepotibus, & de eius forma, & cautela.*

FILIA quædam † à patre dotata, in die votorum renunciauit, vt assolet fieri, bonis paternis, maternis, & fraternis, promittens nihil vnquam petere de bonis prædictis, nec per se, nec per hæredes. Moritur pater, & mater, superstite filio, & duabus filiabus, scilicet illa, quæ renunciauit: & altera in capillo: successiue mortua est filia, quæ renunciauit superstitibus filiis suis, & hæredibus, quæ maternam hæreditatem adiuerunt. Deinde secundo loco moritur eius frater, sine liberis, superstite sorore in capillo, & superstitibus nepotibus ex sorore, quæ renunciauerat: quæritur, an isti nepotes succedant in bonis auunculi sui, vna cum matertera, non obstante renunciatione matris, ex quo mater mortua fuit ante fratrem, cuius bonis renunciauerat. 1

Et PRIMO, pro † parte negatiua, quod dicti nepotes non succedant, imo penitus excludantur, adducitur. Nam cum dicti filii sint hæredes matris, tenentur habere ratam renunciationem matris, quæ iuramento fuit confirmata, per *c. quamuis. de pact. libr. 6.* vnde non possunt contrauenire, *l. cum à matre. 14. C. de rei vend. l. ex qua persona. 194. ff de regul. iur.* Hinc dicit in terminis nostris Phil. de Franchis *in d. c. quamuis.* quod filii hæredes matris non possunt contrauenire renũciationi factæ per matrem, quando mater promisit, nec per se, nec per hæredes suos contrauenire, potest enim defunctus obligare hæredem, vt *d. l. cum à matre.* 14. & ibi per Doctor. & Bald. *in l. iubemus. 14. §. sane. 5. in fine. C. de sacrosanct. eccles.* Item, non solum personam hæredis, sed etiam bona hæredis obligare potest, habetur *in decis. 26. & decis.* 111 *consil. Neapolit. colum. final.* Item iuramentum defuncti ligat hæredem, vt not. Bartol. *in leg. cum quis. 37. §. codicilli. 5. in fine. ff. de leg. 3.* & Ioan. Andr. *in nouella. in dict. c. quamuis. ibi etiam Gem.* 2

SECVNDO adducitur, † quod licet alias dici posset, quod ex quo matre præmortua filii veniunt ex persona propria, non ex persona matris, hoc non posset aliter intelligi, nisi per successorium edictũ; sed quia in illo gradu, in quo erat mater, extat alia soror in capillo, quę immediate succedit fratri, certum 3

tum est, quod portio sororis renunciantis accrescit alteri sorori in capillo; quia ius accrescendi impedit successorium edictum, & est eo potentius, secundum Baldum *in l. meminimus 15. in fin. per illum textũ C. de leg. hæred.* vnde nepotes excluduntur quocunque iure veniant, & ita expresse tenet Philip. Dec. *in*
4 *consil. 181. colum. penult.* TERTIO; † quia in feudo ex pacto & prouidentia, filius non potest ipsum habere, si repudiat hæreditatem patris; & tamen illud feudum non habet ex persona patris, sed ex persona propria, ex prouidentia concedentis mediante legis dispositione, vt est text. & ibi Andr. de Isern. & Aluar. *in c. 1. an agnatus, &c.* licet secus sit in agnato, vt ibi dicitur, & ibi assignatur ratio per Doctor. Vnde si vult filius habere feudum, tenetur vt hæres ad omnia debita paterna, nisi faciat inuentarium: vt dicit ibi Andr. eodem modo in casu nostro, licet filii veniant ad bona auunculi ex persona propria; tamen ex quo sunt hæredes matris, tenentur ad onera matris: & per consequens debent ratificare pa-
5 ctum matris. QVARTO, † pro ista parte adducitur in terminis auctoritas Sebast. *in consuetud. si moriatur. in gloss. super versic. ipsi successores. in fin. versic. ex hoc igitur quæro, &c.* vbi in terminis nostris format hanc questionem, & tenet, quod nepotes ex filia excluduntur, si sunt hæredes matris, & non succedunt vna cum auunculis, licet mater sit præmortua ante fratrem, cuius Sebast. magna est auctoritas in hoc
6 regno. QVINTO, † pro ista parte adducitur: Nam fit differentia, quando renunciat simpliciter cum iuramento, & quando facit cõtractum cum pacto, de non petendo, & cedit ac donat omne ius suum per se, & hæredes suos in forma cauta. Nam primo casu posset tolerari, quod talis renunciatio nõ noceat eius filiis, qui venient ex persona propria, & ita possent procedere ea, quæ not. Bart. & Doctor. *in leg. qui superstites. 94. ff. de acquirend. hæreditat.* Videtur enim talis renunciatio personalis, & tollit solum obstaculum ipsius matris renunciantis. Vnde non extenditur ad filios: sed quando mater donat per contractum omne ius, & renunciat per viam pacti, in ampla forma, obligando se, & hæredes suos,
7 debent † filii omnino excludi: nam adeundo hæreditatem matris, censentur quasi contrahere cũ his, quibus mater renunciauit, *l. apud Iulianum. 3. §. fin. ex quib. caus. in possess. eat.* Ista enim renunciatio solet fieri patri, vel fratribus, qui recipiunt eam pro se, & hæredibus: vnde mortuo fratre, eius hæres est soror in capillo, vt habetur *in decis. 161. consil. Neap.* & ibi traditur hæc differentia, quando donatio fit per contractum, & quando simpliciter renunciatur; ergo adeundo hæreditatem, censetur quasi contrahere cum dicta sorore in capillo, approbando contractum matris.

8 PRO PARTE † vero CONTRARIA AFFIRMATIVA, scilicet, quod imo dicti nepotes admittantur, non obstante contractu, & repudiatione matris, adducitur PRIMO; quia iste contractus & renunciatio matris habet tacitam conditionem annexam, scilicet si successio ei deferatur, quæ conditio impleretur, quando soror moreretur post fratrem, sed quando moritur ante fratrem, conditio euanescit; quia nunquam fuit delata sibi hæreditas: ergo renunciatio habetur pro non facta. Ita in terminis tenet Paul. de Cast. *in d. l qui superstitis. colum. 1.* & ibi etiam Franc. de Aret. *in 7. colum.* & Imol. *ff. de acquirend. hæred.* idem tenet Bald. & Alexand. *in l. pactum dotali. 3. C. de collat.* & Bald. *in l. fin. colum. 4. C. de pact.* & Socin. *in consil. 183. col. 2. in 2. volum.* Vnde nepotes debent succedere: quia renunciatio nullum præbet eis obstaculum. Ex quo pro non facta habetur: & prædictis adde Socin. *in consil. 91. colum. 2. in 1. volum.* SECVNDO ADDVCITVR: † nam quan- 9
do soror renuncians moritur ante eum, de cuius hæreditate agitur, filii subintrant statim in locum matris, non ex persona matris, sed ex persona propria, ex beneficio legis tradito *in authent. cessante. C. de legit. hær.* adeo, quod repræsentant illum eundem gradum, quem repræsentat soror in capillo. Ita tenet Bart. *in l. 1. §. si filius. ff. de coniung. cum emanc. liber.* & Bart. Imol. Paul. de Castr. Franc. de Aret. & communiter Doct. *in d. l. qui superstitis. 94. ff. de acquir. hæred.* & Bart. *in l. 2. C. de lib. præt.* & Alex. *in d. l. pactum dotale.* & ibi etiam Paul. de Cast. & idem Paul. *in consil. 164. col. 5. in 2. vol.* si ergo est ius proprium filiorum sequitur, quod illi non censetur per matrem renunciatum, vnde possunt succedere. TERTIO, pro ista † parte adducitur text. *in l. si quis filio. ff. de iniust.* 10
rupt. test. vbi si testator exhæredat filium suum, qui moritur ante testatorem, talis exhęredatio non nocet nepotibus ex illo filio: ex quo habetur pro non facta: ergo eodem modo minime debet nocere renunciatio, cum validum sit argumentum ab exhæredatione ad renunciationem, prout hoc simili argumento vtitur Paul. de Castr. *in d. l. qui superstitis. colum. 2.* QVARTO † adducitur text. *in l. si quis posthumos. 9. §. si filium. 2. respon. ff. de lib. & posthum.* vbi nepos 11
præteritus rumpit testamentum, quando filius exhæredatus moritur ante patrem, & hoc non est ex alio, nisi quia nepos subintrat locũ, & venit ex persona propria: nam si veniret ex persona patris, noceret sibi exhæredatio patris: sed non nocet; quia patri non fuit delata hæreditas: ita, & in casu nostro, exclusio matris mortuæ ante fratrem, non nocet nepotibus subintrantibus locũ ex persona propria, & ad idem est text. conformis *in l. si ex patronis. 10. §. fin. ff. de bon. quæ lib. & in l. quoties. 14. in fin. ff. de nouatio.* QVINTO adducitur † doctrina Bart. *in d. l.* 12
qui superstitis. vers. item vide, quadam mulier, &c. vbi tenet expresse, quod etiamsi filii sint hæredes matris renunciantis, ac mortuæ ante eum, de cuius hæreditate agitur, succedunt, non obstante renunciatione matris. Ex quibus rationibus hinc inde adductis casus iste redditur valde dubius.

Pro

13 Pro solutione † huius quæstionis concludo, & firmo hanc secundam partem, tanquam magis cõmunem, & melioribus rationibus fulcitam, & maxime per primum argumentum, ad quod nullus Doctor, qui vult tenere primam partem, potest respondere, scilicet quod renunciatio censetur facta sub conditione: si successio deferatur: sed quia non fuit delata, defecit conditio, & habetur pro non facta, *l. Mauius. 55. & l. qui hæredi 44 ff. de cond. & demonst.* nam sicut conditio expressa impedit natiuitatem actionis; ita etiam & conditio tacita, vt est gloss. not. *in l. item quia. 4. ff. de pact* quam ad hoc ponderãt ibi Alb. de Ros. Alex. Ias. & communiter Doct. & gl. *in l. 2. §. creditum.* & ibi Ias. *in 2. col. ff. si cert. petat.* per *l. cedere diem. 213. ff. de verb. sign.* Ante ergo quam sit purificata ista conditio per delationem successionis, nullum ius est ortum per talẽ renunciationem: ergo cessante conditione cessat renũciatio, & per cõsequens, id ꝙ non est, non potest opponi filiis succedere volentib. *c. non præstat. de reg. iur. lib. 6.* Possunt enim dicere filii, quod eorum mater nunquam renunciauit, ex quo non habuit effectum renunciatio: & hæc responsio iudicio meo sola tollit omnia argumenta contraria, siue sint filii hęredes, siue nõ.

14 Et vt habeatur plene hæc materia, † expediam eam per nonnullas notabiles conclusiones. ET PRIMA CONCLVSIO sit ista: Quando filia renunciat bonis paternis tantum, nulla facta mentione de maternis, nec de fraternis; ista renunciatio est nullius vtilitatis, si extant filii masculi, & filia renuncians est dotata de paragio; quia etiam sine renunciatione erat exclusa à successione paterna propter dotem, per *constit. In aliquibus.* Sed si tempore renunciationis non extabant masculi, sed solum aliæ sorores; tunc prodest ista renunciatio sororibus; quia ipsæ solæ succedunt patri exclusa hac, quæ renunciauit: & ratio patet ad sensum; quia pater solet recipere istas renunciationes pro se, & hæredib. suis; vnde mortuo patre remanent hæredes illæ filiæ, quæ non renunciauerunt: ergo eis accrescit ista renunciatio, vt habetur *in dec. 161. consil. Neap.* vbi idem dicitur, quando renunciatio fit fratri & hæredibus, per ea quæ not. Angel. *in consil. 25. in c. dominus Gilius, &c. col. fin.* & Pet. Phil. Corn. *in consil. 292. vbi plene. in 4. vol.* & Sebast. *in consuet. Si moriatur, super versic. ipsi successores, &c.* Sed si tempore mortis patris non extarent alii filii, neque masculi, neque fœminæ, nisi ipsa sola, quæ renunciauit; tunc succedit, nõ obstãte renunciatione; ex quo in illo gradu non est alia persona, quæ faceret sibi obstaculum; vnde ipsa est hæres patris: quia in primo gradu reperitur, & sua renunciatio non se extendit ad istum casum, quando sola remaneret; & hoc procedit patre mortuo ab intestato. Secus esset, si fecisset testamentum, & alium etiam extraneum fecisset hæredem; quia ille succederet, exclusa hac filia, ex quo renũciatio fuit recepta pro se, & hæredibus, & ille est hæres: ita hęc omnia tenet pulchre Angel. *in consil. 52.* & Pet. Phil. Corn. *consil. 291. in 4. vol.* item Soc. *in consil. 50. col. 25. in 1. vol.* & habetur aliquid *in d. dec. 161. in fin.*

SECVNDA † CONCLVSIO sit: Quando filia renunciat bonis paternis viuo patre, & masculi extant, & postea moriãtur, admittitur filia ad successionem non obstante renunciatione: ita tenet Bal. *in l. pactum dotal. 3. vers. 4. quæro, &c. C. de col.* & ibi etiam Paul. de Castr. *in 2. col. versic. item quæritur, &c.* vbi assignat rationem, scilicet quod talis renunciatio censetur facta fauore masculorum, & intelligitur rebus sic stãtibus: idem tenet Alex. *in l. stipulatio hoc modo. 61. col. 4. ff. de verb. oblig.* & Alex. *in consil. 26. colum. 4. in 3. vol.* & Sebast. *in consu. Si moriatur. in versic. ipsi successores, &c.* Quod intellige & declara, quãdo masculi moriuntur viuo patre. Ita loquuntur decisiones supra alleg. Idem esset, quando extarent masculi tempore mortis patris, sed nollent patri succedere; quia talis renunciatio censetur facta in fauorem masculorum, qui volunt succedere patri, vt tenet Socin. *in consil. 85. col. fin. in 1. volum.* & Modern. *in l. Gallus. 29. §. quid si tantum. ff. de libe. & posthum.* & colligitur ex dictis Bart. *in l. fin. ff. ad Tertul.* in quantum ponderat, quod masculi adeant hæreditatem. Secus est, quando masculi extarent, & adirent hæreditatem patris: nam quamuis postea moriantur; tamen filia nõ succedit in bonis patris; quia semel exclusa, censetur perpetuo exclusa: sicut quando excluditur per statutum. Ita tenet Bald *in c. 1. §. 1. Episcop. vel Abb. in vsib. feud.* & Bald. *in authent. sed si quis, colum. 3. versic. & per hoc infertur, & 6. C. de secund. nupt.* & Alexand. *in consil. 20. colum. 4. & consil. 2. in col. fin. in 1. volum.* & Socin. *in consil. 19. colum. 2. in 1. vol.* & Bart. *in d. l. fin. ff. ad Tert.* & Bald. *in l. Si Pontionilla. 3. C. quando dies leg. ced.* & Bald. *in l. in quibus. 7. C. de secund. nupt.* & Socin. *in consil. 5. volum. 1. & fin. in 1. vol.* Hoc tamen intellige, † quando masculi morerentur cum filiis, vel quando morerentur testati: 16
nam tunc is esset hæres, quem hæredem instituerunt exclusa penitus filia. Sed si mortui essent intestati & sine liberis, soror succederet eis etiã in bonis paternis: quia non dicuntur vlterius bona paterna, sed fraterna, *l. si auia vestra. 19. C. de donat.* Vnde quia soror non renunciauit bonis fraternis, succederet vna cum aliis fratribus vel sororibus, si extant, alias ipsa sola succederet. Ita tenet Alex. & cõmuniter Doct. *in l. 1. §. veteres, de acqui. poss.* & Paul. de Castr. *in l. Paulus respondit. 90.* (alias incipit. *per curatorem.*) *§ fina. ff. de acqui. hær.* & habetur *decis. 178. cons. Neapol.* & ista procedunt etiam in terminis constit. *In aliquibus.* per quæ excluditur filia à successione patris; quia non censetur exclusa à succedendo fratri in bonis paternis, per prædictas decisiones: & etiam tenet Lud. Roman. *in consil. 158. incip. circa primum, &c.* & Bald. *in d. c. 1. §. 1. Episcop. vel Abb. in vsibus feud.*

TERTIA CONCLVSIO SIT: † Quando filia 17

lia renũciat bonis paternis, vel alias exclusa est per statutum contemplatione masculorum, si contingat patrem mori superstite d. filia, & alia nepte ex filio præmortuo, succedit filia vna cum nepte, collatis dotibus, & non excluditur ab eo, nõ obstante, quod à masculo descendat; & ratio est; quia ista exclusio fuit in fauorem masculorum; vnde dato, ꝙ superesset filius, vel ex eo nepos masculus, excluderetur filia: tamen per neptem, in qua nõ est qualitas masculina, non excluditur. Ita tenet Bart. *in l. liberorum. 220. colum. 4. in fi. versic. quæro, pone retento eodem themate, &c. ff. de verb. sign.* & Paul. de Castr. *in consil. 47. incip. proponitur in castro. &c. in 1. volum.* & Fulg. Alex. & Ias. *in l. 2. C. de in ius voc.* reprobata opin. Bal. ibi aliter sentientis. Idem tenet Cyn. *in l. 1. de adult.* & Socin. *in consil. 196 colum. pen. in 2. vol.* vbi communiter distinguitur: Aut filius moritur viuo patre, relicta nepte ex se; & tunc procedat hæc cõclusio; quia neptis non excludit amitam suam à successione aui, per prædicta. Si vero primo moritur pater; deinde filius, superstite nepte, & sorore; tunc soror excluditur per neptem, ex quo ius hæreditatis fuit quæsitum filio; vnde soror censetur perpetuo exclusa, per ea, quæ dixi in præcedenti conclusione. Et sicut in isto casu, quando filius moritur viuo patre, neptis ex eo non excludit amitam; ita etiam, & econuerso, quando pater moreretur superstite filio, & nepte ex filio præmortuo, illa neptis excluditur per patruum suum, per eandem rationem, secundum Paul. de Castr. *in l. maximum vitium. 4. C. de liber. præt.* & Fulg. & Alex. *in d. l. 2. de in ius voc.* & ibi etiam Franc. & communiter Modern. Sed quando ex filio extaret nepos masculus, sine dubio excludit amitam; quia habet eandem potentiam, quam filius, secundum Bart. *in d. l. liberorum. 220. col. 4. versic. his præmissis, &c. ff. de verbor. sign.* & Bald &
18 Alex. *in d. l. 2. C. de in ius voc.* Quid autem † si pater moriatur superstite filio, & nepote masculo ex filia præmortua, communis conclusio est, quod iste nepos excluditur non obstante, quod sit masculus, ex quo procedit à radice infecta, secundum Bar. *in d. l. liberorum. colum. 5. versic. quæro, quid si filiis, &c.* Bald. *in d. l. maximum vitium. col. 2. vers. & idem dico, si ex tali filia, &c.* & Socin. *in consil. 5. versic. 9. probatur, &c. & consil. 31. colum. 2. versic. 3. probatur, &c. in 1. vol.* & Alex. *in consil. 53. col. 2. in 4. vol.* & Bart. *in l. 2. §. videndum. in fin. ff. ad Tertul.* & Ang. *in §. neque. in Auth. de trien. & semiss. Nou. 18.*

19 QVARTA CONCLVSIO † est, si filia renunciat bonis paternis, cum pacto, quamuis largo, de quicquam vlterius non petendo, potest nihilominus petere legitimam; quia ille nunquam censetur renunciasse; nisi specialiter, & expresse cum iuramento renunciet etiam iuri legitimæ, tex. est, & ibi Bal. Paul. de Cast. & omnes Doct. *in l. si quando. 35. §. generaliter. C. de inoff. testam.* & Paul. de Castr. *in consil. 73. col. fin. in 1. vol.* & Soc. *in consil. 30. col. 13. in 1. volum.* sed in specie valet renunciatio legitimæ, vt in locis præalleg. Et tenet Alex. *in consil. 180. & 181. in 5. volum.* ADDITIO. De hac conclusione Auctoris vide obseruationes iudicii Imperialis Cameræ, apud Mynsing. *cent. 2. obseruat. 7. & consil. 33. nu. 4.* Boer. *decis. 3.* R. A. K. T.

Et in tantum procedit ista conclusio, ꝙ etiam si pater legaret filio vel filię aliquid pro sua legitima, cum clausula expressa, quod plus petere non possit, quamuis filius vel filia agnoscat legatum; tamen potest petere supplementum legitimæ, secundum Bal. Paul. de Castr. Ias. & cõmuniter Doct. *in d. § generaliter.* & Alex. *in consil. 89. colum. final. in 4. volum.* & Socin. *in consil. 1. colum 1. & 2 in 4 volum.* & Alexand. *in consil. 8. colum. penult. in 3. volum.* & ratio est; quia pater non potest hoc supplementum prohibere, nec onus legitimæ opponere: vt ibi habetur, *& l. quoniam in prioribus. 32. C. de inoffic. testament.* Sed quando plenarie renunciatum est iuri legitimę, & eius supplemento, etiam si postea pater multa quæsiuit, non potest filia aliud petere; quia poterant etiam bona diminui, secundum Baldum *in l. 15. quamuis. in fine, C. de fideicommiss.* & Alexand. *in consil. 181. in 5. volum.* † Ex prædictis sequitur pul- 20
chra illatio in terminis constitut. *In aliquibus.* quod licet filia excludatur à successione patris, propter masculos; debet tamẽ congrue dotari, & dos nõ debet esse minor legitima: nam paragiũ, quod habetur per *d. constitut.* succedit loco legitimæ: ita tenet Andr. de Isern. *in d. constitut. aliquibus. colum. 8.* & ibi etiam Matth. *in 15. colum. in 12. q.* vbi dicit, quod paragium non potest esse minus legitima, sed plus esse potest, vbi mulier nubet pari: & quod dictum paragium non debet esse minus legitima, etiam quando filia excluditur per statutum: tenet Alexand. *in consil. 69. in 1. volum.* & Fulg. & Salic. *in authent. res quæ. C. commun. de leg.* & Pet. Philip. Corn. *in consil. 100. in 2 volum.* Vnde sequitur, quod si filia dotata non renunciauit expresse iuri legitimæ, potest dicere, se non cõgrue dotatam, quando habuit minus legitima; & petere supplementum, non obstante statuto vel renunciatione successionis: vt tenet Pet. Philip. Corn. *in d. consil. 110. in litera C. in 2. volum.* & Phil. Dec. *in consil. 89. colum pen.* & Paul. de Cast. *in consil. 78. incip. licet ista domina Lisa, &c. colum. fin. in 1. volum.* & Philip. Dec. *in consil. 26. per totum.*
LIMITA multum singulariter, † hoc non proce- 21
dere, quando filia esset maritata, & dotata à patre; quia quantumcunque sit dos, semper censetur cõgrua; ex quo à patre fuit constituta: nam lex præsumit, quod pater bene prouidit filiæ; & quod pater fecit, non debet alteri videri incompetens; cum nullus amor vincat paternum, *l. fina. C. de cur. fur. & l. nec in ea. 22 ff de adult.* vnde filia non potest patrem inquietare, & dicere, se incongrue dotatam. Ita tenet Paul. de Castr. *in consil. 275. incip. super primo quæsito, &c. colum. 4. & 5. in 1. volum.* & Philip. Dec. *in consil.*

consil.26.colum.1. & consil.89.colum.fin. Vnde prædicta procederent, quando filia dotaretur ab alio, quam à patre de bonis paternis, puta à fratre, vel à tutore, & hanc limitationem sentit Matth. *in d. constit. in aliquibus, colum.fin.* & est noua limitatio, &
22 à paucis cognita. Quam † confirmo bona ratione: nam viuente patre non tractatur de legitima: quia pro ea habetur respectus ad tempus mortis, *l. cum quæritur.6. C. de inoff. testam. & l. etiam.3.§ fin. & l. si patronum.44 § fin. ff. de bon. lib.* nam viuente patre non consideratur legitima in eius bonis, *l. 2. §. interdum. ff. de vulg. & pup. & l.1.§. si impuberi. ff. de collat. bon.* nec tenetur pater assignare legitimam filio in eius vita, secundum Bald. Angel. & communiter Doct. *in l. lex Corn. 28. ff. de vulg. & pupill.* nullum enim ius habet filius viuente patre in eius bonis, vt ibi, & per Baldum. *in l. quamuis.15. versicul. extra quæritur, &c. C. de fideicommiss.* vnde pater dotando filiam impleuit officium, ad quod de iure tenebatur, per *l. qui liberos.19. ff. de ritu nupt. & l. fin. C. de dot. promiss.* & vltra non tenetur, nec potest dicere filia, se habuisse minus legitima; quia eo viuente non consideratur: & possibile est, quod bona diminuantur, antequam moriatur, minime post mortem patris potest filia conqueri; & quia lex reputat congruam dotem eam, quæ fuit à patre constituta, & non inspicimus augmentum facultatum patris; quia dubius erat iste euentus, ex quo poterant diminui, vt dicit Bald *in d. l. quamuis, in fin.* & Alexand. *in consil 181. in 5. volum.* quod dic, vt per Alexand. & Paul. de Castr. *in l. in ratione.30. la 2. in princip. ff. ad legem Falcid.* quod tamen restringe, nisi pater dedisset ita modicam dotem, cum esset valde diues, vt præsumatur dolus re ipsa in patre; nam potest tunc filia agere ad supplementum, secundum Paul. de Castr. *in consil.175. colum. 4. in 1. volum.* vbi ponit exemplum.

23 Ex quibus † infero ad pulchram quæstionem, & quotidianam, in qua vidi pluries dubitari. Si pater habens plures filias, dotauit primam, cui dedit centum in dotem, & cõtenta remansit; deinde maritauit aliam, cui dedit ducenta; quæritur, an prima possit conqueri, & agere, vt detur sibi æqualis dos, & sic petere alia centum? In hac quæstione semper consului contra primam, scilicet, quod non possit quidquam petere; & nunc confirmo per prædicta: Aut enim prima habuit dotem ascẽdẽtem ad legitimam, & casus est clarus; quia nihil plus petere potest; nam eo ipso, quod habet legitimam, est congrue dotata, & pater põt bona sua aliis distribuere, dummodo filiæ det legitimam, vt habetur *in authen nouissima. C. de inoff. testam.* Aut habuit minus legitima; & tunc quia fuit dotata à patre, censetur congrue dotata, per supradicta. Sicut enim potest per viam institutionis plus dare vni filiæ, quam alteri; ita etiam per viam dotis potest melius tractare vnam filiam, quam aliam. Ita tenet Alexand. *in consil.19 colum.3. in 2. volum.* vbi ponderat illud incertum, scilicet quod bona patris possent ita augeri, sicuti diminui vsque ad eius mortem, per *l. de fideicommiss.11. C. de transf.* & hanc conclusionem tenet Bal. *in cons.326. in 3. vol.* & Bal. Nouel *in tract. dotium, in 16. priuil.6 partis, colum.9. cum duabus seq.* & Matth. *in const. in aliquibus, col. fin.* Confirmatur auctoritate Euangelii, per Matth. *cap.20.* An non licet mihi facere quod volo, vel oculus tuus nequam est; quia ego bonus sum; nonne de denario conuenisti mecum? tolle quod tuum est, & vade, &c. Ita poterit dicere pater primæ filiæ. In casibus autem, † in qui- 24
bus tenui filiam posse petere supplementum, tanquam incongrue dotatam, vt quãdo dotatur à fratre vel à tutore, potest etiam petere fructus illius supplementi; quia cui debetur legitima, debentur etiam fructus legitimæ à die mortis patris secundũ Alex. *in consil. 6. in 1. volum.* & Petr. Phil. Cor. *in consil 265. in 3. vol.* & per Doct. *in l. Papi. 8. §. vnde si quis. ff. de inoff testam.*

Qvinta conclvsio est, † Quando filia 25
renunciat bonis paternis, & omni iuri legitimę, intelligitur renunciare successioni ab intestato, non autem ex testamento. Vnde dato, quod filia renunciet, vel sit exclusa per statutum, potest nihilominus pater in testamento instituere eam hæredem, vel aliquid sibi legare, si vult, secundum Bal *in l. pactum.3. versic. tertio quæro, &c. C. de collat.* & Alex. *in l. stipulatio hoc modo.61. colum 3. in princ. ff. de verb. oblig.* & ibi plenius Ias. *in 6. & 7. col.* vbi plus dicit, quod etiam si filia renunciasset patri, & fratribus de non succedendo patri ex testamento, nec ab intestato, potest nihilominus succedere ex testamento; quia pater instituendo, censetur iuramentum & pactum remittere, & ita etiam habetur *in decis.350. consil. Neap.* & per Bald. *in l. fin. C. de pact.* & in terminis *const. Si in aliquibus.* quod procedat ex testamento, tenet ibi Andr. de Isern. *in 3. colum* & Matth. *in 5. vol. versic. quinto quæro, &c.* Et ex his infero ad pulchram quæstionem: Si filia, † quæ alias erat exclusa per 26
cõstitutionem Regni, renunciauit patri, bonis paternis, & iuri legitimæ propter dotes, quas habuit; deinde pater in testamento instituit filium masculum hæredem, filiam autem instituit hæredem in dotibus suis, & in vno tareno, iure Constitutionis, prout communiter solent facere Notarii, qui istud consulunt testatoribus, & nesciunt, quid agant: dico, quod ista filia, si habuit modicam dotem, potest petere supplementum legitimæ ex causa testati, non obstante renunciatione; quia illa non se extẽdit ad causam testati, per prædicta. Ita tenet Socin. *in consil.30. colum.13. & 14. versicul.19. &c. in 1. volum.* Nam istud supplementum petitur secundum iudicium testatoris, & non contra: secundum eum, ibi per *l. omnimodo.30. C. de inoffic. testam.* Vnde melius est, quod pater nullam faciat mentionem de filia, quia propter *const. In aliquibus.* & propter eius renũciatio-

ciationem est exclusa etiã à legitima, & tene mente; quia sæpius euenit, & est magnus effectus impediendi vires renunciationis.

27 SEXTA CONCLVSIO sit, † si filius renunciauit bonis paternis, contemplatione fratris, prout præsumitur, quando extat masculus, secundum Paul. de Castr. *in d.l.pactum.C.de collat.* Alex. *in consil. 19.colum.4.in 3.volum.* & dixi supra *in secunda conclusione.* Vel si est exclusa per statutum, propter masculum, si contingat patrem mori superstite filio, & filia dotata, qui filius ante quam adeat hæreditatem patris, moritur superstite filia fœmina, ad quã pater ex potentia suitatis transmisit paternam hæreditatem, iuxta *l.apud hostes.8.C.de suis & legit.* & quæ habentur *in l. si fratris. 3. C. de iure delib.* & per Bart. *in l si infanti, eod.titul. & in l. ventre.84.ff. de acquiren. hæred.* & illa neptis non excludit hanc filiam dotatam amitam suam, & quo est fœmina, & habet qualitatem patris, non obstante transmissione, ex quo pater non adiuit, & sic non fuit ius quæsitum masculo: proinde habetur quo ad hunc effectum, ac si mortuus esset viuo auo, prout dixi supra *in secunda & tertia conclusione.* Istud fuit notab. dictum Iacob. de Aret. quem ibi sequitur Sal. *in l.1.C.de adulter.* & Socin. *in consil. 116. colum. 7.in fin. versic tertia hæc opin.&c. in 1. volum.* quod nota perpetuo ad ampliationem eorum, quæ dixi supra in dicta secunda & tertia conclusione: nam quilibet prima facie diceret contrarium: & hanc conclusionem teneo pro vera, in casu, quando filia esset exclusa per statutum: sed quando renunciauit patri, videtur esse magis dubia, quo casu distinguerem: Aut renunciauit simpliciter in fauorem masculi: & idem; quia par est ratio: aut renunciauit patri, & hæredibus suis; & tunc illa neptis ex potentia transmissionis est hæres aui: & sibi accresceret renũciatio, & ista filia excluderetur ex virtute renũciationis, per ea quę dixi supra *in prima conclusione*, & quæ habentur *in decis. 116.consil. Neapol.*

28 SEPTIMA CONCLVSIO sit, † quando filia renunciauit bonis paternis, & maternis; ista renunciatio prodest fratribus, & sororibus: quia licet per constitutionem Regni excluderetur à bonis patris propter dotem; non tamen excluditur à bonis matris, secundum Andr. de Isern. *in d.constitut. In aliquibus, colum.1.10. & 11.* nisi aliter se haberet consuetudo, prout in ciuitate Neapoli, per consuetudinem, quæ incipit: *Si moriatur*; qua cauetur, quod stante masculo, filia non succedit, dummodo maritetur de paragio, de bonis matris, & ita fuit declaratum *in decis.178.consil. Neapol.in prin.* Vnde per renunciationem factam per filiam de bonis maternis, cessante consuetudine, portio eius accrescet fratribus & sororibus, quibus mortuis post mortem parentum succedit ipsa soror, renuncians in dictis bonis: quia nõ dicuntur materna, sed fraterna, per ea quæ not. Alex. & Doct. *in l.1.§.veteres.ff.de acq.poss.* & habetur *in d.decis.178. in tertio dubio*, & dixi supra *in secunda conclusione.*

OCTAVA CONCLVSIO sit, † quando filia renunciat bonis maternis, & fraternis: ista renunciatio prodest fratribus, & sororibus, non solum respectu bonorum maternorum, sed etiam fraternorum; quia mortuo aliquo ex fratribus, succedunt alii fratres, & sorores, exclusa penitus ista, quæ renunciauit, vt habetur *in decis.161.consil. Neap.* Sed mortuis omnibus fratribus, & sororibus ab intestato sine liberis, succedit ipsa soror, quæ renunciauit; ex quo non habet aliud obstaculum in illo gradu, per ea quæ notat Angel. *in consil.52.incip. Dominus Gilius, &c.* & dixi supra. Sed in ciuitate Neapol. siue soror renunciauerit, siue non, quando dotata fuit, non succedit fratri, vel sorori defunctæ extante fratre masculo, vel filio fratris, & hoc est de consuetudine, per consuetudinem: *Si quis, vel si qua, §.sed si morienti. iuncto versic. & in permissis.* & ibi per Sebastian. 29

Istis conclusionibus sic elicitis, † reuertor ad propositum quæstionis nostræ principalis, VALEAT NE ISTA RENVNCIATIO MATRIS, VT NOCEAT FILIIS SVIS HÆREDIBVS? Et certe, quando mater moritur post eum, de cuius hæreditate agitur, nullum est dubium. Et omnes Doctores *in d.l.pactum. C.de collat. & in d.l.qui superstitis. 94. de acquir. hæred.* tenent, quod noceat filiis, ex quo hæreditas fuit delata matri. Sed casus noster est, quando mater præmoritur, quo casu, si quæris de successione bonorum paternorum, quibus renunciauit, hic sunt duo obstacula. Vnum scilicet constitut. *In aliquibus.* quæ excludit filiam dotatam à successione patris, stantib. masculis: & aliud de renunciatione. Est etiam & tertium obstaculũ; quia filia ideo renunciat propter dotem, quam habet à patre; quo casu recipit illam in lucrum suæ legitimæ, & portionis debitæ in hæreditate paterna: & vocat se contentam portione sua, prout communiter solent fieri istæ renunciationes filiarum in tãta forma: vnde filia, & eius filii excluduntur, non tam vi repudiationis, quam, quia mater habuit partem suam: vnde bona fides non patitur, vt filii idem bis habeant, & istam rationem tenet Lud. Roman. *in d. l.qui superstitis.* per quam tenet contra filios, licet Alexand. ipsum referens *in d. l. pactum.* teneat contrarium; tamen opin. Ludouic. Roman. per plures bonas rationes tenet Philip. Dec. *in consil.181.colum. 4. & 5.* Verum in hoc Regno, vbi est dicta constit. *In aliquibus.* sine dubio procedit opin. Lud. Roman. Et propterea concludo, quod quãdo agitur de successione patris, nepotes omnino excluduntur, siue mater moriatur viuo patre, siue post: nam mater recipiendo dotem à patre, est effecta insuccessibilis patri ab intestato, per *d. constitut.* & sic est obtruncata via succedendi per descendentes ex fœmina. Vnde nepotes excluduntur, siue mater renunciet, siue 30

siue non, stantibus masculis, ex quo veniunt à radice infecta, vt tenet Bart. *in l. liberorum. colum. 5. versic. quaero, quid si filia, &c. ff. de verbor. significat.* & dixi supra *in tertia conclusione, in fin.* in isto enim casu cessat ratio, quam assumit Alexand. *in d l. pactum.* contra Lud. Roman. quia si mater viueret, & non renunciasset habito paragio, excluderetur à successione patris; ergo eodem modo, & filii excludũtur. Quam conclusionem LIMITO non procedere,
31 † quando omnes filii masculi morerentur, viuo patre, & vltimo loco moreretur pater: quia tunc isti nepotes ex filia præmortua succederent vna cũ filiabus, si extant, scilicet, eorum materteris, collatis dotibus matris: quia per mortem masculorum tollitur obstaculum constit. Similiter renunciatio matris non nocet eis; quia fuit mortua viuo patre, minime obstat obstaculum receptionis dotis; quoniam offertur collatio, quã poterat offerre mater, si non renunciasset, secundum Alex. *in d. l. pactum.* & hanc limitationem firmo, per ea, quæ dixi supra *in*
32 *2. conclus.* Si vero quærimus, † quãdo filia renunciauit bonis maternis; hic cessat obstaculum constitutionis; quia non excludit filiam à successione materna. Cessat etiam obstaculum receptionis dotis; ꝗ põderat Rom. *in d. l. qui superstitis.* quia dotatur cõmuniter ex bonis paternis, non autem maternis: si solum remanet obstaculum renunciationis, quod non obstabit filiis, ex quo eorum mater mortua est ante auiam, de cuius hæreditate agitur; vnde indubitãter succedent nepotes in bonis auiæ per rationes supra adductas pro secunda parte: Verum si filia esset dotata de bonis maternis, & renunciasset; tũc obstaret dictum Lud. Rom. & Phil. Dec. *in d. cons.* 181. sed magis communis videtur opinio Alex. *in l. pactum.* scilicet, quod nepotes succedant, collatis do-
33 tibus. Si quærimus de tertio, scilicet, † quando renunciauit etiam bonis fraternis? & tunc per omnia dico idem, quod dixi in maternis; quia eadem est ratio; & ita fuit conclusum supra in solutione, scilicet quod nepotes succedant, nõ obstante renunciatione. In vno tamen casu facio differentiam, scilicet, quando soror esset dotata à fratre de bonis ipsius fratris, & renunciasset acceptando illam dotẽ pro portione sua, quæ sibi contingere posset in hæreditate fraterna; tunc indubitanter teneo opinionẽ Lud. Rom. & Phil. scilic. quod siue ista soror moriatur ante fratrem, siue post, semper excludantur filii stantibus aliis fratribus, vel sororibus; ex quo in isto casu cessat ratio Alex. Nam cum tractetur de successione collateralium, non habet locum collatio dotis; quia solum procedit, quando descendentes succedunt ascendentibus: vt not. gl. singul. quã ibi sequitur Paul. de Cast. & communiter Doct. *in l. 1. in gl. fin. C. de leg. hæred.* Iason. *in l. si emancipati. 9. col. 5.* & ibi etiam Alex. *C. de collat.* Vnde si viueret soror, & non renunciasset, & vellet succedere, cessaret collatio, & resultaret iniquitas, quæ iniquitas debet considerari in filiis eius, quib. succederent contra bonam fidem, & non conferrent: debent ergo excludi vigore portionis receptæ per matrẽ, secundum Ludouic. *in d. l. qui superstitis.* causa æquitatis seruandæ.

Superest modo respondere ad argumenta adducta pro prima parte. Vnde AD PRIMVM, quod magis vrget, respondeo, quod † ex quo mater re- 34
nunciat, & promittit non contrauenire, nec per se, nec per hæredes suos, censetur ligare hæredes, quo ad illa, quæ habent, vt hæredes matris, ex quo fuerunt nominati per appellatiuum, scilicet, hęredes: nam mater, quando facit istas renunciationes, cedunt omnia iura ad eam spectãtia, & quæ ad ipsam spectare possent quomodocunque, & qualitercunque super dictis bonis, & sic semper verba referuntur ad personam renunciantis. Sed filii nõ petunt illud, quod matri spectauit: nam non veniunt ex persona matris, sed ex propria, & sic non contraueniunt; quia nõ petunt ius matris, quod fuit renunciatum, sed ius proprium, cui renunciatum non fuit, nec illud habent vt hæredes; ergo non sunt ligati ad hoc. Ita in propriis terminis respondet Petrus Phil. Corn. *in cons. 263. colum. penult. in fi. in litera V. in 4. volum.* Istud enim ius habuissent filii, etiamsi non essent hæredes matris, facit tex. *in authent. lucrum. C de secund. nupt.* vnde respondeo ad *l. cum matre. 14. C. de rei vend.* quod verum est, quod hæres tenetur habere ratum factum defuncti, & non contrauenire, sed hic satis habetur ratum, & in nullo contrauenitur, prout factum fuit: quia mater renunciauit iuri ad eam spectanti, vel spectaturo: sed ad ipsam nunquam aliquod ius spectauit; quia fuit morte præuenta; ergo filii in nihilo contraueniunt. Et licet promiserit, neque per se, neque per hæredes petere, intelligitur, scilicet, illud ius matri competens. Præterea; quia non fuit impleta conditio; quoniam hæreditas non fuit delata, remanet renunciatio pro nõ facta. Vnde sicut quando mater non renunciasset, admitterentur filii: eodem modo, & nunc, vt dixi plene *in secunda parte supra.*

AD SECVNDVM argumentum † respondeo, 35
quod ex quo filia mortua est in vita patris, habetur ac si nunquam fuisset in rerum natura; vnde tunc cessat ius accrescendi, & de eo nulla habetur ratio, secundum Bald. *in l. 1. colum. 8. in 6. quæst. in fin. versic. quid de filia, &c. quand. non pet. part.* & sic non impeditur successorium edictum.

AD TERTIVM argumentum respondeo, † dan- 36
do bonam instantiam: nam feudum habetur immediate à patre, cui succeditur, & erat res quæsita patri, & ab eo transit ad filium; vnde ratione connexitatis cum reb. Burgensaticis, & propter connexitatem personarum, patris & filii, nõ potest filius habere feudum, & repudiare hæreditatem: imo si acceptat feudum, tenetur vt hæres, & ita declarat

Aluar. *in d c.1. colum.2. an agn. &c. in vsibus feudor.* Sed in casu nostro ista successio fratris non habetur immediate à matre, nec vnquam fuit matri quæsita, sed immediate venit à fratre defuncto in istos nepotes, ex persona propria; vnde non debet eis nocere factum matris. Præterea, renunciatio matris habetur pro non facta, propter non impletam conditionem. Vnde non obstat filius, vt supra: quæ
37 ratio cessat in feudo. † Ex hoc puto frustratoriam esse cautelam, quam dant aliqui Doctores consulentes istis neptibus, vt faciant inuentarium: sicut dicitur *in d. c.1. an agnatus, &c.* quia confectio inuẽtarii (verum est, quod separat bona feudalia à Burgensaticis, & facit hæredem) tenet, vsque ad vires Burgensaticorum; nõ tamen tollit obligationem, quod quis non teneatur ad factum defuncti, saltem vsque ad vires hæreditatis Burgensaticorum: ergo quamuis isti nepotes facerent inuentarium; non tamen per hoc essent exuti ab obligatione habendi ratam renunciationem matris, & ab interesse saltem vsque ad vires hæreditatis matris, quando alia via, quam per inuentarium, non essent immunes. Inuentarium enim nihil aliud facit, nisi quia separaret bona matris à bonis auunculi, cui succeditur.

38 Ad qvartvm argumentũ respondeo, † quod illa est sola auctoritas vnius Doctoris, quæ neque lege, neque vrgenti ratione fulcitur; & cum habeamus communem opinionem pro ista parte, quam sequuntur tot excellentes Doct. nõ debemus ab ea recedere, propter nouam phantasiam vnius Doctoris. Ita dicit Bal. & Paul. de Cast. *in l fin. C. de instit. & subst.* alias iudex, qui omittit communem opinionem adhærendo opinioni singulari vnius Doctoris, facit litem suam, secundum Bar. *in l. fin. C. de pœna iud. qui male iud.* & Ias. *in l. sciendum. §. fin. colum. penult. ff. qui satisd. cog.* & Alexand. *consil 95. col.3. in 2. volum.* & Alex. *in consil 27. colum.3. in 1. vol* & ad confutandam dictam auctoritatem Sebast. confuto ipsius rationes; nam dicit ipse: primo moueor per rationes proxime dictas, &c. & supra proxime in dicto loco allegato, assignauerat duas rationes, scilicet, quod non sit curandum, quod renunciatio matris tendat ad detrimentum filiorum. Prima ratio est, scilicet quod istud detrimentum accedit filiis consecutiue, & secundario, non principaliter; & ideo non consideratur: Certe ista ratio procederet, quãdo filia renuncians superuixisset; quo casu filii haberẽt necesse venire ex persona matris: nam verum est, quod tunc principale detrimentum est matris, quæ præcedit; sed quando matri nõ fuit delata hæreditas, dico, quod principale detrimentum est filiorum venientiũ ex persona propria; quia ab eis inciperet, si noceret eis renuncia-
39 tio matris. Secvnda ratio Sebast. est, † quod primus hæres censetur eadem persona cum defuncto; vnde videtur hæres iurasse, quod defunctus iurauit, allegat tex. *in Auth. de iureiurand. à mor. præstit. in princ.* Ad hanc rationem respondeo, quod illud est ex fictione iuris: nam vere diuersa persona est: nec est verum, quod censetur hæres iurasse, &c. Nam defunctus, qui iurat non contrauenire contractui vsurario, ligatur iuramẽto, & tenetur petere absolutionem, *c. debitores de iureiur.* sed hæres potest contrauenire absque absolutione; quia non ligatur iuramento defuncti, quo ad periurium, vt declarat Angel *in tit. in Auth. de iureiur. à mor. præstit. Nou. 48.* Præterea illa ratio posset procedere in his, quæ immediate habet hæres à defuncto, tanquam hæres; & ita loquitur ille textus *in Auth.* sed isto casu successionem non habẽt filii à matre, nec vt hæredes matris; ergo quo ad eum, non repræsentant matrem, nec possunt dici eadem persona cum matre, per ea quæ dicit Petr. Phil. Cor. *in d consil. 252. colum. pen. in fin. in litera V. in 4. volum.* Item dicit Sebast. quod videtur hæres facere, quod defunctus fecit. Ad hoc respondeo, vt modo dixi, præterea dico, quod mater defuncta nihil fecit; quia renunciatio habetur pro non facta, vt sæpius dixi; ergo non ligat hæredes. Tertia ratio, quam subdit postea Sebast. in loco allegato, est; † quia in feudo filius 40
hæres tenetur habere ratam inuestituram alii factam à patre de feudo, per tex *in c. 1. qui succ. in feud. dare ten.* allegat etiam in argumentum *c. 1. an agnatus, &c.* voluit forte considerare per bonum simile; quod sicut mortuo inuestiente antequam feudum sibi aperiatur, tenetur hæres habere ratam inuestituram; eodem modo mortua matre antequam hæreditas sibi deferatur, tenetur hæres habere ratam renunciationem. Ad hoc respondeo, & do bonam instantiam. Nam dominus feudi habet ius in feudo scilicet, dominium directum, & sperat feudum sibi aperiri propter ius, quod habet in eo ex causa de præsenti; & illud ius transmittit ad hæredẽ. Vnde quia hæres accipit immediate à defuncto dominium directum, & in eo succedit vt hæres; non est mirum, si tenetur habere ratam inuestituram defuncti: sed filia, vel soror nullum ius habet de præsenti in hæreditate, sed solum sperat habere ex causa de futuro, & illi iuri renunciat. Quod ius extinguitur cum morte sua, & nihil ad hæredem transmittit; imo hæres acquirit ius succedendi ex persona propria, & propterea nocet sibi renunciatio matris, quæ extincta est cum persona matris. Præterea in feudo hæres habet illud immediate à defuncto; & ideo tenetur habere ratũ factum defuncti. Sed in casu nostro filii non habent successionem immediate à matre, sed habent illam ab auo vel auunculo moriente, & subintrant locum ex persona propria, merito non tenentur habere ratum factum matris. Præterea illud factum reducitur ad non factum, propter conditionem deficientem, vt sæpius dixi. Vnde cessat omnis difficultas, & per hæc remanent euacuatæ rationes Sebastiani:

vnde

vnde ipsius auctoritas remanet nuda rationibus, & legibus, & ideo non tenenda, §. *consideremus. in Authent. de trient. & semiss. Nou.* 18. *ad c.* 1. *an agnatus.* & plene responsum est supra in responsione data ad tertium argumentum. Ad quintum, & vltimum
41 argumentum respondeo, † prout dixi ad primum argumentum, & licet hæres censeatur quasi contrahere cum creditoribus, hoc intelligitur quo ad ea, in quibus remansit obligatio defuncti, sed in casu isto nulla remansit obligatio; quia fuit extincta per defectum conditionis; vnde nullus quasi contractus oriri potest, ex quibus remanent euacuata omnia argumenta in contrarium adducta, & sic remanet confirmata conclusio, quam teneo in fauorem filiorum. Vnum tamen nota pro vtilitate hu-
42 ius quæstionis, quod † quando filia, quæ renunciauit, esset per dictam renunciationem enormiter læsa; vt quia pater haberet in bonis decem millia, & ipsa habuit in dotem ducenta; tunc, non obstante renunciatione, posset etiam ex capite enormis læsionis contrauenire, petita prius absolutione à iuramento. Ita plene tenet Phil. Dec. *in cons.* 181. & aliquid *in consil.* 89 Petr. Phil. Corn. *in consil.* 147 & 179. & 236. *in* 4. *volum.* ADDITIO. Vide hanc materiam absolutissime tractantem, & rationibus validissimis comprobantem Nobil. & Claris. I.C. Andream Gail. Cæsareæ Maiest. Cons. Referend. *in suis obseruat. Practicis, lib.* 2 *obser.* 147. *per totam. K. L.*

43 VLTIMO † pro complemento huius materiæ adde, quod si mulier iuret primo non renunciare, & postea renunciet cum iuramento, non valet secundum iuramentum contra primum, & sic minime valebit renunciatio gl. est, quæ ad hoc communiter allegatur *in c. licet mulieres, de iureiur. li.* 6. quam gl. ad hoc sequitur Imol. *in c. cum contingat. colum.* 99. & 101. *de iureiur.* & Bar. *in l. si quis pro eo.* 56. *ff. de fideiuss.* & Alexand. *in l. stipulatio hoc modo.* 61. *colum.* 4. *ff. de verbor. obligat.* ex hoc igitur solet dari cautela per Aduocatos, vt mulier renunciatura faciat primo vnam protestationem, in qua iuret nunquã sponte renunciare, & in futurum, si contingat eam renunciare, protestetur, quod non sponte facit, de qua cautela vide Iasonem & Doct. *in l. in duobus.* 28. §. *fi. ff. de iureiur.* vbi discutitur veritas eius dicti.

Ex prædictis vltimo † loco ponam formam renunciandi, pro cautela eius, quæ recipit ad excludendum filios, scil. vt mater renunciet bonis paternis, maternis, & fraternis, & promittat per speciale pactum nunquam ad dicta bona aspirare per se, nec per hæredes; & ex nunc cedit, ac donat omnem portionem, quæ sibi & hæredibus competere posset, quomodocunque, & qualitercunque, & omne ius super bonis prædictis, obligando seipsam, & personam, ac bona hæredum suorum ad nunquam aliquid petendum, nec contraueniendum dictę renũciationi, etiamsi ipsa mater moriatur ante mortem eius, de cuius hæreditate agitur, remaneant sui filii obligati ad habendam ratam dictam renunciationem matris; eo ipso, quod matris hæredes esse voluerint, etiamsi ex eorũ persona venient. Et per hanc renunciandi formam puto filios omnino excludi. ADDITIO. De huius quæstionis materia vide latissime Didac. Couar. ad *c. quamuis pactum de pact. in §. parte tertia per totum.* Mynsing. *cent.* 2. *obseruat.* 7. Boer. *decis.* 3. Laur. Kirchou. *in libro suo commun. opinionum, conclus.* 100. vbi dicit communem, Vide quoque consilium famosissimi I. C. Matth. Wesenbecii 11. *vol.* 1. *per totum.* vbi latissime prosequitur. Thom. Grammat *decis. Neapol.* 57. & Aymon Crauet. *consil* 127. Rudolphus à Kamphausen, Transysulanus LL. Licentiatus. 44

LAVS DEO. Datum Melphiæ, die 2. Iul. ind. 3. Anno M. D XXX. Rob. Marant. Venus. V.I.D.

EIVSDEM AVCTORIS ELEGANS ET DOCTA REPETITIO IN L. IS POTEST.

ff. de acquirend. hæred.

SVMMARIA.

63 Pu-

153 Pupillo an detur curator ad aditionem.
154 Pars hæreditatis repudiata, quatenus cohæredibus accrescat.
155 Viuentis nulla est hæreditas.
156 Mortuus quomodo quis probetur, & ibi per multos modos, & num. 157. & seq. usque ad num. 179. inclusiue.
180 Viuere quod quis præsumatur centum annis, allegari debet, nisi, &c. & nu. 181.
182 Testes super morte examinari possunt, parte non citata.
183 Aditio ut procedat, delatam sibi hæreditatem scire hæres debet.
184 Dubitans de testabilitate defuncti, adire nequit.
185 Adire non potest, nisi qui scit neminem se præcedere
186 Hæres scire debet ex testamento, an ab intestato adeat.
187 Hæres agens utrum declarare debeat, ex quo capite testati vel intestati agat.
188 Exceptio; tu non es hęres: seruatur ad merita causæ.
189 Agens ex testamento, & succumbens, an agat ab intestato.
190 Iudex appellationis, an super aliis, quam in prima causa deductis, iudicare possit?
191 Agens ex una causa, & probans ex alia, an & quando obtineat. & nu. 192. & seq.
194 Libello quando non est necessario conformis sententia.
195 Libellus ineptus in causis summariis procedit.
196 Libellus ineptus facit sententiam desuper latam, ipso iure nullam.
197 Libellus generalis in summariis admittitur, parte non opponente.
198 Probans se agnatum, &c. non tamen proximum, in petitione hæreditatis obtinet.
199 Substitutus pupillaris, probans substitutionem & mortem pupilli, an obtineat.
200 Mortuus quis præsumitur sine liberis.
201 Adiens hæreditatem, non debet esse impeditus lege, vel statuto.
202 Repudiare utrum possit, qui potest adire, vel contra, nu. 203. & seq.
203 Seruus an possit nolle adire.
204 Dominus inuito seruo instituto, utrum adire possit.
205 Seruo ante aditionem mortuo, nihil acquiritur domino.
206 Filiusfamil. sine patre, & contra, repudiare vel adire non potest, nisi, &c. nu. 207. & seq.
208 Tacite repudiare potest filius, in præiudicium patris.
209 Bonorum possess. decretalis agnosci potest, non repudiari. & nu. seq.
211 Potentia adeundi tripliciter consideratur, num. 214. 258. 262. & seq.
212 Ususfructus duplex, causalis & formalis.
213 Monachi minoris institutio, est ipso iure nulla.
215 Mater non petens filio tutorem intra annum, perdit ius successionis, & nu. 218. usq; ad nu. 251.
216 Consanguineus habet spem successionis sui consanguinei & seq.
217 Votum captandæ mortis reprobatum.
218 Renunciari potest iuri succedendi.
219 Mater etiam naturalis non petens tutorem, perdit ius successionis; & ibi vide plures ampliationes & limitationes, usq; ad nu. 251 inclusiue.
252 Mater tutrix transiens ad secunda vota, non petito alio tutore, neque reddita ratione, perdit successionis ius.
253 Mater secundo facta vidua, an resumat tutelam.
254 Ius filiationis non habens, repudiare non potest hæreditatem.
Successionis ius an sit separatum à iure filiationis, & nu. 255.
256 Nepos quo iure succedat auo patre mortuo, & num. sequ.
258 Primogeniti nepos an excludat patruum secundogenitum in primogenitura.
259 Hæres non potest petere aperiri tabulas, viuo testatore.
260 Notarius ultra clausulam in testamento appositam, non tenetur edere legatario.
261 Substitutus pupillaris non habet certam spem succedendi viuo pupillo.
262 Spes quatenus in contractum deduci possit.
265 Hæreditas delata quæ dicatur.
266 Tempus præscriptionis aditionis currit ignoranti.
267 Impeditus adire transmittit ius suum.
268 Hæreditatem sibi delatam sciens transmittit.
269 Ius habens adeundi, non habet de necessitate ius deliberandi, sed contra.
270 Seruus quomodo acquirat domino.
271 Ius adeundi non est in bonis nostris.
273 Liber homo qualiter quis probetur.
274 Præsumitur quis talis, qualis reperitur in possessione.
275 Possessor rei vel iuris non probat.
276 Filius præsumitur sui iuris, nisi, &c. & num. 277. & 278.
279 Ætatem allegans, probare debet.
280 Scientia vera per sensum corporis non requiritur in probatione mortis.
281 Actum ut hæres Titii agens, conueniri à creditoribus hæreditatis potest.
282 Confessio, qua quis asserit, se esse hæredem, præiudicat.
283 Ignorantia facti alieni, in dubio præsumitur, & est alleganda nu. 284 & seq.
286 Ignorantia facti proprii non est tolerabilis, nisi enormiter læsus. nu seq.
288 Ignorantia facti proprii in actibus morientium præsumitur.
289 Ignorantia proprii facti, in valde antiquis præsumitur.
290 Ignorantia facti proprii intrincati præsumitur.
291 Ignorantia facti proprii præsumitur, propter multiplicitatem negotiorum.

292 Igno-

L. IS POTEST.] Breuis est illa lex, habet tamen materiam prolixam, amplam, & quotidianam, adeo, quod fere totus iste titulus, de acquirend. hæred. est super ista lege reuolutus: ob quod non temere potest hæc lex dici Clauis totius huius tituli. Et quia propter eius breuitatem, & propter multas contrarietates, quas habet, redditur, aliquantulum difficilis: & Bart. super ea loquitur multum intricate & obscure, propterea pro intelligentia ipsius, & eorum maxime, quæ dicit Bartol. super ea, præmitto prius nonnulla euidentialia, quæ etiam concernunt intelligentiam totius tituli. Vnde quia † in hac lege tractatur de aditione & repudiatione hæreditatis, præsuppono, quod in iure repe- 1 riuntur quinq; termini ad propositum huius tituli, videlicet, Aditio, Agnitio, Immixtio, Repudiatio, & Abstentio. Qui omnes & singuli habent diuersam viam & significationem. Nam in primis aditio differt ab agnitione, vt est text. *in l. æquissimum. 2. §. si duo. infra, de bonor. possess. secundum tab.* & not. Alexan. *in l. vlt. col. 1. C. qui admitt.* Et differentia consistit circa plura.

Primo; † quia aditio respicit hæreditatem amplectendam de iure ciuili, *l. post aditam. 5. C. de impub. & al. subst. & l. si fratris. 3. vers. quod si. C. de iure delib. & l. 1. supra eodem tit.* Agnitio vero refertur ad bonorum possessionem adeundam de iure prætorio, *l. infantis. & l. bonorum. 7. C. qui admitt. l. 1. C. de iure delib.* 2

Secundo † differunt: quia aditio hæreditatis in solo animo consistit: qui animus potest vbique & coram quocunque verbis declarari, *l. gerit. 88.* & ibi Bartolus *infr. eod. de acquirend. hæredit. l. si auia 9. C. de iur. deliber.* Sed agnitio bonorum possess. non potest fieri nisi coram iudice: vt habetur *in d. l. vlt. Cod. qui admitt.* Rationem diuersitatis assignant Alber. de Rosat. & alii Modern. *in d. l. vlt.* ad quorum dicta me remitto: quia non est materia præsentis speculationis. 3

Tertio † differunt; quia aditio transfert magis plenum ius in hæredem: quia facit in eum transire vtile, & directum dominium. Sed agnitio bonorum possess. transfert solum vtile: quia Prætor non potest facere quem directo hæredem, *§. quos autem. Instit. de bonorum possess.* ita dicit Bartol. *in leg. 2. infra de bonor. possess. & in l. ex asse. 28* & ibi etiam Alexan. *infra, ad Trebell.* & Paul. de Castr. *supra de possess. hæred. pet.* Quod tamen declara secundum Alexand. *in d. l. ex asse. colum. vlt.* videlicet, quod ius vniuersale hæreditarium semper est vtile penes bonorum possessorem, per *d. §. quos autem.* Actiones autem & iura particularia hæreditatis recipiunt distinctionem: vt si quidem alius est hæres de iure ciuili: tunc sunt vtilia penes bonorum possessorem: si vero non est alius hæres de iure ciuili; tunc etiam directa iura particularia transeunt in bonorum possessorem: *vt ibi.* 4

Quarto differunt; † quia quando est delata bonorum possess. filiofamil. potest eam agnoscere sine iussu & consensu patris, *l. 1. C. qui admitt.* secus est in aditione hæreditatis: quia in ea debet iussus patris præcedere, *l. si quis mihi bona. 25. §. iussum. & ibi Bart. & Doctor. infra eod.* Quod † tamen hodie non pro- 5

procedit, nisi solum in profectitiis; non autem in hæreditate aduentitia: quia potest eam filius adire, etiam patre ignorante, & inuito, propter dominium, quod habet filius in aduentitiis, *l. vlt. C. de bon. quæ lib.* & not. *in d. l. 1. C. qui admitt.* & Bart. *in d. §. iussum.*

7 Potest † autem dici hæreditas profectitia, quando filius instituitur hæres ab aliquo contemplatione patris. Talis enim hæreditas censetur à patre profecta, *l. aditio. 45. §. fin. & ibi gloss. infra eod. de acquirend. hæred. & l. sed si plures. 10. §. in arrogato.* & ibi Bartol. *supra de vulgar. & pupill.* & gloss. *in l. cum oportet. 6. in princ. in versic. ex eius. C. de bon. quæ lib.* Quid

8 autem, † si instituatur quis hæres ab auo paterno, vel legatum habeat ab eo, an istud dicatur aduentitium, vel profectitium? licet quis prima facie diceret, quod est profectitium: tamen veritas est in contrarium, scilicet, quod est aduentitium, non obstante, quod ab ascendente per lineam paternam proueniat: ita per illum tex. tenet Bart. *in l. quæsitum. 91. infra de leg. 1.* & idem Bart. & Alexand. *in l. qui in aliena. 6. §. interdum. supra eod.* nisi expresse esset relictum nepoti ab auo contemplatione patris ipsius nepotis: quia tunc diceretur profectitium, secundum Alexand. *in d. §. interdum. in addit. ad Bart.* & ita intelligitur text. & quod ibi Bartol. *in l. dotem quam dedit.*

9 *6. infra de collat. bon.* Sed † contra prædicta posset opponi: nam potius esset dicendum contrarium, scilicet, quod in agnitione requiratur consensus patris, ex quo fit in iudicio: *vt supra.* in quo filius esse non potest sine consensu patris, *l. vlt. §. necessitate. C. de bon. quæ liber.* Ad quod respondetur, quod quando imploratur officium iudicis extra ordinem per filiumfamilias, & non apparet contradictor: non requiritur consensus patris in iudicio: ita limitatur, *d. §. necessitate.* vt colligitur ex mente Bart. & aliorum *in d. l. 1. C. qui admitt.* & maxime Ias. *ibi in vlt. col.* vnde infertur secundum eos, quod si in petenda bonor. possess. per filium extaret aliquis contradictor; tunc requireretur consensus patris: alias non valet agnitio.

10 Quinto † differunt: quia aditio hæreditatis potest fieri longissimo tempore, intra triginta annos, *l. licet. 8. & ibi not. C. de iur. deliber.* sed agnitio bonorum possess. fit solum intra annum, quando defertur liberis. Aliis vero transuersalibus defertur intra centum dies, *l. 1. §. largius. 12. infra de success. edict. & l. 2. C. qui admitt.* verum istud tempus bonorum possessionis est vtile, & non currit ignoranti & impedito, *l. 2. ff. quis or. in bonorum possess. seru.* Sed tempus aditionis de iure ciuili est continuum, vt not. Bald. & Doctor. *in d. l. licet.* Ex hoc sequitur maxima vtilitas, quod si quis esset exclusus à iure petendi hæreditatem, de iure ciuili per lapsum triginta annorum: si fuit ignorans vel impeditus, poterit illam petere intra annum vtilem, vel centum dies de iure prætorio, secundum Bald. *in rubr. C. qui admitt. in 6. quæst. & in d. l. licet. in 2. colum.* & Alexand. & Modern. *in l. 2. C. qui admitt.* & Paul. de Castr. & Doct. *in l. fin. C. vnde cog.*

Sexto † differunt: quia delata hæreditate infanti carenti tutore, possunt amici vel alii quicunque nomine infantis comparere in iudicio, & petere decerni bonorum possessio. infanti: ex quo sequitur, quod mortuo infante trāsmittere possit talem hæreditatem, tanquam agnitam: vt not. Bald. *in rubr. C. qui admitt in 6. quæst.* & Alexand. *in l. infantis. 3. Cod. eod. tit.* Quod secus est in aditione hæreditatis: quia eam solus tutor adire potest pro infante, vel eius pater tantum, si ipsum habet, alias mortuo infante non transmittitur hæreditas ei delata, & non adita, nisi ad solum patrem, *l. si infanti. 18 C. de iur. delib.* & ibi Bart. & Alex. Et ponit Ang. & Paul. de Castr. *in l. fin. C. vnde leg.* 11

Item † nisi ex potentia suitatis: quia etiam infans transmittit ad quoscunque hæredes, ex potentia suitatis, secundum Bart. *in d. l. si infanti.* & ibi etiam Alexand. & communiter Doct. & Paul. de Cast. *in consil. 8. in 2. vol.* per text. *in l. apud hostes. 8. C. de suis & legit. & in l. Lucius. 9. infra de iur. fisc.* & tenet Alex. *in consil. 14. in 3. volum.* Alias differentias inter aditionem & agnitionem poteris videre per Modern. *in rub. C. qui admitt.* 12

Tertius † terminus est, qui dicitur immixtio: & hic pertinet solum ad suos hæredes: nam sui proprie non dicuntur adire, sed potius se immiscere hæreditati paternæ: vt habetur *in §. in extraneis. Instit. de hæred. qual. & differ.* & not. gloss. *in rubr. C. de iure delib. & in l. ei, qui. 12. supra eod. de acquir. hæredit.* & gloss. *in rubric. 1. eod.* & licet dicti tres termini habeant supradictas significationes proprias: quandoque tamen confunduntur, & vnus pro alio ponitur: vt *l. cum debitum. 2. C. de iure deliber.* Ex † quo infertur, quod non vitiaretur libellus, in quo aliquis volens agnoscere bonorum possess. dixisset se adire hæreditatem, cum de iure ciuili adire non posset. Ita tenet Alex. *in l. vlt. C. qui admitt.* quia verba libelli impropriantur, vt saluetur libellus, *l. sed si possessori. 11. §. item si iurauero. 2. supra de iureiur.* & ibi Bart. & Doct. *in l. insulam. 6. supra de præscript. verb. & in l. 1. de vsufruct.* 13 14

Sunt & alii † duo termini negatiui, videlicet, repudiatio & abstentio, qui ad idem tendunt, scilicet ad omittendam hæreditatem; tamen differunt in hoc: quia repudiare spectat ad hæredes extraneos; abstinere autem solum ad liberos: vt not. gloss. *in rubr. supra eod.* & probatur *in l. impuberibus. 11. & l. is qui hæres. 13. supra eod. de acquirend. hæred. & in d. §. extraneis. & §. sed his. Instit. de hæred. qual. & differ.* & ratio, quare in suis dicitur potius abstentio: quia de iure ciuili filius est hæres suus & necessarius: vt *in §. sui. Instit. eod. titul.* adeo, quod hæreditas patris dicitur potius continuari in filium, quam de nouo acquiri, *l. in suis. 11.* & ibi Bart. & Doct. *supra de liber. & post-* 15

& posthum. Sed de æquitate Prætoris fuit concessum filiis ius abstinendi ab hæreditate paterna, vt *d. §. sed his.* & ideo dicitur abstentio proprie, & non repudiatio: quia videtur se filius abstinere ab hæreditate sibi acquisita, & in se continuata de iure ciuili: non autem potest dici repudiatio proprie; cum repudiatio concernat acquirenda præcedente delatione, & prædicta sentit Baldus *in l. potuit. 5. in 7. quæst.* vbi not. loquitur in hac materia. *C. de iure del.*

16 Secundo † principaliter præmitto, quod ad hoc, vt hæreditas possit adiri, vt dicitur in hac lege, est necesse, quod sit delata prius: & tunc dicitur delata, quando est in tali statu, vt possit adiri per hæredem, *l. delata. infra de verbor. signif.* probatur *in l. is qui hæres. iuncta gloss. supra eod.* vbi glossa dicit, quod ista duo sunt conuertibilia, l. esse delatam, & adiri posse: istud etiam tenet Bald. *in d. l. potuit. in 7. quæst.* & sentit Bart. *hic. in 3. colum. versic. tertium possess. &c.* vbi dicit, hæreditatem non esse delatam, quando est relicta sub conditione: ex eo; quia pendente conditione adiri non potest, *l. sed & si alio. 9. §. fin. cum seq. infra ad Treb.* & not. Bald. *in l. post mortem. 12. col. fin. C. de fideicom.* ex prædictis ergo sequitur, quod tunc dicitur hæreditas delata, quando quis in testamento est pure institutus: vel ab intestato obtinet primum gradum in successione: quia tunc est in eo statu hæreditas, vt adiri possit, & consequenter tunc potest repudiari per hanc legem.

His igitur pro aliqua introductione sic præsuppositis deuenio ad legem ipsam, quæ propter eius breuitatem non potest breuius summari; tamen secundum commune summarium traditum hic per Bartol. & Alexand. & alios Doct. hoc dicunt: Qui habet ius adeundi principaliter, & per se, non impeditum ad sui vtilitatem, is repudiare potest: vel aliter sic:

Cui licet extincti delata capessere iura:
Respuere hic eadem lege iubente potest.

17 Doctores † hic non colligunt aliquod notabile ex ista leg. propter sui breuitatem. Tu tamen ex ista leg. not. primo regulam, ad quam quotidie allegatur: quod ille potest hæreditatem repudiare, qui habet ius eam adeundi. Et sic istæ duæ potentiæ scilicet adeundi, & repudiandi sunt conuertibiles, & vna cõsequitur aliam: nam qui potest hæreditatem sibi delatam adire, ille idem potest eam repudiare, & econtra. Quod similiter procedit in mixtione & abstentione hodie per beneficium Prætoris; quia is, qui potest se immiscere, potest etiam abstinere: & econtra, prout loquimur in suis, vt supra declaraui: hoc probatur per istam *l. iuncto §. extraneis. & §. sed his. Instit. de hæred. qual. & diff.*

18 Hanc † regulam declara, vt procedat in tota hæreditate delata; quia debet vel tota adiri, vel tota repudiari: & sic illa potentia adeundi & repudiandi, quando est reducenda ad actum, necessitatur ad totam hæreditatem, *l. 1. & l. si ex asse. 10. supra eod. & l. si solus. 80. infra eod. de acquirend. hæred.* In tantum, quod si vnam partem hæreditatis quis adiit, accrescunt sibi etiam in vno aliæ portiones, *l. testamento. 6. C. de impub. & aliis substitut. in l. quidam eulogio. 20. C. de iure deliber.* & notant Bartol. & Doct. *in d. l. 1. & vlt. supra & infra eod.* Ad idem est bonus text. *in l. sed si plures. 10. §. filio. 2. supra, de vulgar. & pup.* per quem textum dicit Alexan. *in consil. 12. in 5. volum.* quod nepos, cui delata est hæreditas auita & paterna, non potest adire auitam, & repudiare paternam, si pater suus se immiscuit hæreditati auitæ; quia pèr talem immixtionem est affecta vnica hæreditas: vnde debet vel totam adire, vel totam repudiare: vt not. Ludou. Rom. *in cons. 40. in 1. col.* vbi dicit, quod postquã hæreditas est adita, non dicitur amplius hæreditas: sed efficitur vnicum patrimonium cum bonis adeuntis, idem tenet Bart. *in l. si Titius. infra ad Trebell. & in l. si quis seruum. 8. §. fin. infra de leg. 2.* & Petr. Phil. Corn. *in consil. 206. col. pen. versic. nec obstat. in 3. volum.* Et † ex prædictis limitatur regula, quæ se habet, 19 quod cui licet id, quod est plus; multo magis licet id, quod est minus, *l. nec in ea. 22. §. sed qui occidere. infra de adul. & l. non debet. 21. infra de regul. iur. & l. videamus. 4. supra de in lit. iur. in fin.* nam si conceditur hæredi adire totam hæreditatem; multo magis deberet sibi concedi adire partem; sed istud ideo est, ne quis decedat pro parte testatus, & pro parte intestatus, contra *l. ius nostrum. 7. infra de reg. iur.* ita dicit gloss. *in d. l. non debet.* & Bart. *in l. 1. supra eod.* Idem etiam † dicimus in legato; quia quando est vnum, 20 non potest pro parte acceptari, & pro parte repudiari; quia ipsum non potest legatarius diuidere, *l. legatarius. 38. infra de leg. 1. & l. neminem. 4. & l. grege. 5. infra de legat. 2.* imo agnoscendo partem legati, totum acquirit, *l. si cui res. 58. infra de lega. 2.* & not. gl. & Bart. *in l. 1. supra eo.* & Petr. Phil. Corn. *in cons. 249. col. penult. & vlt. in 4. vol.* sed hæredes legatarii possunt illud diuidere: vt *d. l. legatarius. §. 1.* & ratio est in legato, secundum Bart. *in d. l. 1. supra eo. col. vlt.* quia cum sit vnum, non potest hanc vnitatem diuidere legatarius contra mentem testatoris.

Quid † autem si quis repudiat partem hæreditatis, an videatur repudiare totam? dic, quod non: vt 21 notat gloss. & Bartol. *in d. l. 1. supra eod.* Et ratio est secundum eum; quia cũm repudiatio sit priuatio, non potest habere ius accrescendi; cum sit quid separatum à persona; quod secus est in aditione: vnde repudiando partem, habetur, ac si nihil repudiasset: vt *d. l. si solus. 80. infra eod.* Istam regulam † sic declaratam limita, primo non procedere in emphyteusi, 22 quam quis recipit pro se, & filiis suis: quia tunc filii possunt repudiare paternam hæreditatem, & retinere emphyteusim. Item, si essent instituti hæredes per partes, pro disparibus partibus: succedunt nihilominus æqualiter in emphyteusi, ita tenet Bart. *in l. si tibi. 17. §. si pactus. ff. de pact. & in l. quod dicitur. 130. infra de verb. oblig.* & idem Bart. *in l. Gallus. 29. §. quidam*

dam recte. & ibi etiam Alexand. *supra de lib. & posth.* & Bartol. *in l. vt iurisiurandi. 7. §. si liberi. 6. infra de oper. lib.* & Bald. *in l. liberti. 10. colum. 6. in fin. C de ope. lib.* & ratio est: quia emphyteusis de sui natura nō transit ad hæredes, vt *in Authent. de non alien. §. emphyteusi.* Vnde filius succedit in ea, vt filius vigore pacti, non vt hæres. Ita tenet etiam Bald. *in Authen. si quas ruinas. colum. 3. C. de sacrosanct. eccles.* & Speculat. *in tit. de locat. §. nunc aliqua. versic. 78. & versic. 107.* & Ias. *in leg. si non sortem 26. §. si libertus. col penul supra, de condict. indeb.* Adde ad prædicta *§. ex his. in Authent. de non alienan.* & Alexand. *in consil. 8. colum. 1. in 2. volum.* & sentit Andr. de Isern. *in c. ubi vero. §. An agnatus. in vsib. feudor.*

23 Hanc † tamen limitationem intellige, vt procedat in emphyteusi concessa per Ecclesiam pro se & filiis: quia illa, ex quo non est transitoria ad hæredes, vt *d. §. emphyteusis* transiuit ad filios vel filias: & sic etiam repudiata hæreditate paterna: secus in emphyteusi concessa à priuato: quia ex quo est transitoria ad hæredes: tunc filius non potest illam habere, nisi sit hæres patris: ita notabiliter hanc materiam limitat & declarat Alexand. *in consil. 129. in 5. volum.*

24 Et † ex prædictis sequuntur duæ pulchræ illationes: quarum prima est: Nam hodie per constitut. Regni, quæ incipit: *In aliquibus.* est inductum, quod filia dotata excluditur à successione patris, stantibus masculis, pone, quod pater, qui recipit emphyteusim ab Ecclesia pro se, & filiis, vt supra, mortuus fuit relicto filio masculo, & filia dotata: certe per prædicta filia succedet æqualiter in emphyteusi vna cum fratre suo: ex quo illam non habet, vt hæres, sed vt filia: & ita limitatur dicta constitut. *In aliquibus.* Ita in terminis tenet Bald. *in d. authent. si quas ruinas. col 3. in fin. versic. ex hoc sequitur, &c. C. de sacrosanct. eccles.* Et licet hæc opinio Bald. videatur prima facie sustentabilis: tamen cōtrarium in hoc tenuit Bart. *in d. l. vt iurisiurandi. 7. §. si liberi.* & Bart. *in consil. 60. incip. Quæstio ista habet duo dubia, &c.* & Petr. Phil. Corn. *in consil. 115. col fin. in 1. vol.* & Imol. *in c. potuit. de locat.* in quibus locis communiter cōcluditur, quod stante d. statuto, quod filia excludatur, per masculos: etiamsi pater accepit emphyteusim pro se, & filiis suis masculis & fœminis: intelligitur ordine successiuo secundum dispositionem statuti: scilicet, vt primo masculi admittantur, & demum his deficientibus succedant fœminæ: & ratio est secundum eos: quia pater stipulando videtur se conformare cum dispositione iuris communis vel municipalis: vt ita intelligatur ordine successiuo. Et hanc considerationem in simili facit Bartol. *in l. hæredes mei. 57. §. cum ita.* & ibi etiam Angel. & Doctor. *infra ad Trebell.* & hęc opinio contraria censetur magis communis.

25 Quam opinionem † ego confirmo in casu proposito alia consideratione: quia casus noster est, quando pater acquisiuit pro se, & filiis simpliciter, non exprimendo filias fœminas: quo casu est alia ratio exclusiua fœminarum: quia in contractibus masculinum non concipit fœminum, secūdum Archidia. *in c. si quis suadente. col. 3. 17. qu. 4.* & Alexan. *in l. sed si hac. 10. §. liberos. 9. supra de in ius voc.* & Imol. *in l. si ita scriptum. 45. infra, de legat. 2. & in c. potuit. colum. vlt. de leg. & in l. cum vir. 25. infra, de condi & demonstr.* Ludou. Roman. *in consil. 35.* & Alexan. *in consil. 207. incip. Consideratis. col. 3. versic. & similiter in 2. vol.* & clarius idem Alexan. *in consil. 61. in 1. vol.* & Ias. *in l si quis id quod. col. 6. supra, de iurisdict. omnium iudic.* in quibus locis in terminis deciditur, quod si pater accepit emphyteusim pro se, & filiis suis, non comprehenduntur filiæ, fœminæ; & ratio est; quia in contractibus semper fit interpretatio contra stipulationem, cui licitum fuit legem contractus apertius dicere, *l. veteribus. 39. supra, de pact.*

Hoc limita † non procedere, quando concessio pro se, & filiis fieret à fœmina: quia tunc masculinum concipit fœmininum, inspecta præsumpta affectione concedentis. Ita in simili dixit Petr. de Anchar. *in consil. 341. incip. pro maiori.* quem refert & sequitur Ias. *in d. l. si quis id quod. & in d. l. sed hac 10. §. liberos.* argum. *c. si de beneficio. de præben libr. 6. & l. plenum. 12. §. equitii. supra, de vsu & hab.* & tamen tunc puto, quod excluderetur filia vigore statuti, per prædicta. 26

Secunda † illatio est, quod talis emphyteusis nō imputabitur filio in quartam: ex quo non habet illam, vt hæres: sed vt filius. Ita tenet Alexan. *in consil 8. col 1. in 3. vol.* & Ang. & Paul. de Castr. *in l si patroni. 55. infra, ad Trebell.* & Alexan. *in d. consil. 89. col. 2. in 4. volum.* 27

Pro † veritate tamen huius illationis est sciendum, quod triplex est quarta: videlicet illa, quæ detrahitur de legatis, quæ dicitur Falcidia, de qua loquitur totus tit. *ad legem Falcid.* Alia, quæ detrahitur de fideicōmisso vniuersali, quæ appellatur Trebellianica: quæ tractatur plene in toto titul *de Trebell.* Tertia est, quæ detrahitur iure naturæ, quæ appellatur legitima, de qua loquitur *authent. nouissima. C. de inoff. testament.* Nunc ad propositum dico, quod quoad Falcidiam, & Trebellianicam, vera est opinio præcedens: scilicet, quod talis emphyteusis non imputatur in quartam; & ratio est; quia in Falcidiam & Trebellianicā imputantur solum ea, quæ capiuntur iudicio testatoris ex ipso testamento: secus si extra causam testamenti, casus est notabilis *in l. pater filiam. 14. infra, ad legem Falcid.* per quem ita dicit Bartol. *in leg. in quartam. 91. colum. 2. eodem titulo.* Sed dicta emphyteusis; quia non capitur ex testamento, sed vigore pacti inter viuos, propterea non imputatur: si vero quæris de legitima, & tunc magis communis opinio est in contrarium: scilicet, quod talis emphyteusis imputetur filio in legitimam, quando agit de hæreditate patris, qui acqui- 28

quisiuit emphyteusim. Ita tenet Alexand. *in consil. 27. in 5. vol.* vbi melius videtur fuisse locutus. idem tenet Gul. & Bald. *in l. omnimodo. 30. §. imputari. C. de inoff. testament.* & Alexan. *in d. l. si patroni. 55. infra, ad Trebell.*

29 Et est † ratio: quia in legitimã imputatur omne, quod capitur ex patrimonio defuncti, siue iure hæreditario, siue quocunque alio iure, etiam inter viuos: dummodo sit tale, quod morte confirmetur. Ita dicit Bart *in d. l. in quartam. col. pen.* idem, quando datur ob causam, vt propter dotem, vel donationem propter nuptias, vt ibidem. Sed quia dicta emphyteusis capitur ex patrimonio testatoris per stipulationem inter viuos & mortuos, confirmatur: quia ex morte testatoris accepit vires erga filium, & non ante; ex quo talis acquisitio pro se, & filiis censetur facta ordine successiuo, vt notat Bartol. & Alex. & communiter Doct. *in l. Gallus. 29. §. quidam recte supra, de liberis & posth.* vnde nunquam defertur filio, nisi mortuo patre: propterea imputatur in legitimam, ita dicit Alex. *in d. l. si patroni & in d. cons. 27. in 5. volum.*

30 Confirmatur † istud: Nam pater potest talem emphyteusim prælegare vel donare vni ex filiis insolidum, in præiudicium aliorum filiorum, secundum Bald. *in d. auth. si quas ruinas. col. pen.* & Alex. *in d. cons. 27. in 5. vol.* & Petr. Phil. Corn. *in cons. 51. col. 1. & 6. & cons. 282. col. 6. in litera P. in 3. vol. & in consil. 100. col. 1. in 4. vol.* & Lud. Rom. *in consil. 35.* Sed certum est, quod omne legatum imputatur in legitimam: vt *in d. l. omnimodo. 30. C. de inoff. testam.* & tenet Bart. *in d. l. in quartam. 91. col. pen.* ergo consequenter dicta emphyteusis imputabitur. Istud vltimum limita, quando emphyteusis est acquisita per patrem ex re, & pecunia ipsius patris: si ex mera liberalitate concedentis sit facta concessio pro se & filiis: quia tunc non potest pater in præiudicium aliorum filiorum dictam emphyteusim alteri filio adsignare. Ita singulariter dicit Bald. *in l. 1. in fin. verbis. C. per quas personas nobis acquir.* quem sequitur Petr. Phil. Corn. *in consil. 282. col. 6. in litera P. in 3. volum.*

31 Retenta † igitur ista conclusione pro vera & cõmuni, quod emphyteusis imputatur in legitimam, limita eam multum singulariter procedere: quando fuit acquisita ab ipso patre, de cuius hæreditate agitur: secus si esset acquisita per auum paternum stipulantem pro se & filiis, & nepotibus suis: quia tunc nepos habet illam non ex prouisione patris, sed ex prouisione aui, & propterea non computatur in legitimam, quando agitur de bonis patris: cum ab eo non processerit: Ita notanter limitat Alexan. *in d. l. si patroni. colum. 4.* vbi assignat rationem: quia quæsita ab auo paterno non dicuntur profectitia, sed aduentitia, *l. quæsitum. 91.* & ibi Bart. *infra, de legat. 1.* & gloss. & Bald. & Alexand. *in l. qui aliena. 6. §. interdum supra eod.* & dixi supra *in euidentialibus.* & de iure aduentitia non imputantur in legitimam, *l. scimus. 36. §. repletionem. C. de inoff. testam.* & not Bartol. *in d. l. in quartam.*

Secundo principaliter † limita hanc regulam: scilicet, quod hæreditas debet tota adiri, vel tota repudiari: & non procedat in iure patronatus liberti: quia illud spectat ad filium, vt filium, non autem ad hæredem: vnde potest filius repudiare hæreditatem paternam, & retinere ius patronatus, *l. filii. 9. infra de iure patron.* licet possit pater illud assignare vni ex filiis in præiudicium aliorum, vt not. Specul. *in consil. 25. col. 6. vers. 5. in 1. vol.* 32

Quid † autem in iure patronatus Ecclesiæ? dic contrarium: quia illud transit cum vniuersitate bonorum, & transit solum ad hæredes, etiam extraneos, vt not. Calder. *in consil. 2. in tit. de iure patron.* & Bald. *in l. 2. C. de in ius voc.* & gloss. *in c. 1. considerandum. 16. qu. 7.* & Abb. *in c. 1. & in c. cum seculum. de iure patron.* & Card. *in Clem. 2. in 6. qu. de iure patron.* vnde ex prædictis sequitur, quod non potest filius renunciare hæreditati paternæ, & retinere ius patronatus Ecclesiæ, imo renunciando hæreditati perdit illud; quia transit cum vniuersitate bonorum, secundum Cardin. *in d. Clem. 2. in 7. qu.* & Freder. de Senis *in consil. 106. & consil. 225.* & Ioan. de Anan. *in consil. 86.* & Abb. *in d. c. cum secundum.* Ex eo tamen; quia est indiuiduum, est penes quemlibet hęredem insolidum. Et ideo licet plures hæredes sint instituti pro inæqualibus portionibus: tamen omnes æqualiter succederent à iure patronatus: secundum Abb. *in d. c. 1. de iure patronat.* & gloss. *in c. piæ mentis. in gloss. magna, in fin. 16 quæst. 7.* & Bald. *in l. 1. circa finem. C. de communi ser. manu.* & Franc. de Areti. *in l. 1. colum. 3 infra, de legat. 1.* 33

Et ex prædictis † sequuntur duæ illationes: quarum prima est, quod si pater instituit filium hæredem in re certa, dato sibi alio cohærede vniuersali, ius patronatus erit totum hæredis vniuersalis, & filius nihil habebit in eo, secundum Abb. & Doct. *in d. c. 1. de iure patron.* 34

Secundo † infertur, quod licet alias ius patronatus transeat ad fœminas æqualiter, sicut ad masculos, secundum Abb. *in d. c. 1. & in c. fin. de concess. præben.* & Calder. *in consil. 1. in tit. de iure patron.* & Ioan. And. *in c. generali. de elect. libr. 6. in nouell.* tamen si filia renunciauit hæreditati paternæ, iuxta ea, quę habentur *in l. pactum quod dotali. 3. C. de collation.* vel si est exclusa per statutum à successione paterna propter dotem, non succedit in iure patronatus: sed totum transit ad masculos, secundum Freder. de Senis *in d. consil. 106.* & Abb. *in c. cum seculum.* Vnde sequitur, quod hodie in Regno per constitutionem, *In aliquibus.* filia non succedit in iure patronatus, nisi ex testamento institueretur hæres. 35

Limita † tamen, prædicta non procedere, quando in concessione iuris patronatus facta in fundatione vel dotatione esset concessum dictum ius pro se, & filiis suis, non adiecto, hæredibus, per dicece- 36

ſanum: quia tunc filii poſſunt habere ius patronatus, etiamſi non ſint hæredes: quia per illa verba veniunt vt filii, non autem vt hæredes: ita tenet Steph. de Gayeta *in repet. c. quoniam. de elect. lib. 6.* per ea, quæ in ſimili not. Bart. *in l. quod dicitur. infra* 130. *de verbor. oblig.* vbi loquitur de emphyteuſi. Quod confirmo per id, quod dicit Bald. *in d. l. 2. C. de in ius vocand.* vbi dicit, quod ius patronatus tranſit in hæredem extraneum, niſi in fundatione aliud ſit dictum, vel actum: videtur igitur aliud actum, quando eſt conceſſum pro ſe & filiis, non facta mentione de hæredibus: idem etiam dicit Cald. *in conſil. 5. in tit. de iure*
37 *patron.* Poteſt † & tertio ex prædictis inferri, quod hodie in Regno, ex quo primogenitus ſuccedit in feudo, in quo viuitur iure Francorum, excluſis aliis filiis, ſecundum And. de Iſer. *in c. Imperialē. §. præterea ducatus. in 4 col. de prohib. feud. alien. per Freder.* ſequitur, quod ſi in aliquo feudo eſſet ius patronatus, ſolum primogenitus in eo ſuccederet, excluſis aliis, ſecundum Abb. *in d. c. cum ſeculum. & in c. ex inſinuatione.* & ibi Ioan. Andr. *de iure patron.*

38 Tertio † principaliter limita, hanc regulam non procedere in feudis, intelligendo de feudo, ex pacto & prouidentia tantum: quia tum hæres, cui eſt delata ſucceſſio, poteſt feudum retinere, & hæreditatem repudiare. Dicitur autem feudum ex pacto & prouidentia, quando eſt conceſſum pro ſe, & liberis, ſeu filiis, non facta mentione de hæredibus: nam tunc cenſetur haberi non ab ipſo defuncto, ſed ex pacto & prouidentia concedentis, vt notat Andr. de Iſern. *in c. 1. colum. 1. & 2. & 3. an agnatus, &c. in vſibus feudor.* in tantum, quod dicit notabiliter Andr. de Iſern. *in d. §. præterea ducatus. colum. 4.* quod mortuo feudatario cenſetur tale feudum retroda. tũ domino, & à domino iterum conceſſum filio, & ſic cenſentur plures donationes. Sed quando dicitur: Concedo tibi, & filiis, & hæredibus: vel tibi & hæredibus: tunc appellatur feudum hæreditarium, ſecundum Andream *in c. 1. §. huius autem generis. colum. 2. ex quibus cauſis feudum amitt. & in d. c. 1. in princip. an agnatus.* Et tunc in eo non ſuccedit, niſi ille, qui eſt hæres, vt ibi dicit Andr. & etiam Bald. ſed in primo caſu ſuccedit, etiamſi non eſt hæres; vnde poteſt tunc renunciari hæreditati, & acquiri feudum, pro quo non tenebitur ſucceſſor creditoribus hæreditariis. Ita plene tenet Alexan. *in conſil. 29. colum. 1. & conſil. 26. colum. 3. in 5. volum.* & Ioan. Andr. *in addit. Speculat. in titul. de feudis. §. fin. in addit.* quæ incipit, *directe, &c.* & Iaſ. plene *in leg. non ſortem. §. libertus. colum. penult. & final. ſupra de cond. indebit.* In quibus locis loquuntur etiam in filio: ſcilicet vt poſſit repudiare hæreditatem paternam, & retinere feudum ex pacto & prouidentia: contrarium tamen in filio tenet Andr. *in dict. c. 1. §. vbi vero.* & ibi etiam Aluarot. & Doctor. communiter, *an agnatus.* per illum textum: vbi fit differentia inter filium, & alium agnatum. Nam filius non poteſt paternam hæreditatem repudiare, & retinere feudum: quia vtrunque debet acceptare, vel repudiare: ſecus eſt in alio agnato. Et eſt exemplum, vt ſi feudatarius, qui habebat feudum pro ſe, & filiis, moritur, relictis duobus filiis, certe dicti filii, vel alter eorum non poſſunt, repudiata hæreditate habere feudum: ſed ſi moriatur vnus ex eis ſine liberis, quo caſu portio morientis defertur fratri ſuperſtiti, tunc ille frater poteſt repudiata hæreditate fratris, habere illam portionem feudi: & ille dicitur venire vt agnatus, nõ autem vt filius. Et hanc opinionem etiam tenet Bald. *in leg. qui ſe patris. 3. colum. 6. C. vnde liberi.* Et ſic ex prædictis ſecundum Andream, *in d. §. vbi vero.* erit deterioris conditionis filius, quam agnatus; & ratio eſt; quia filius cenſetur eadem perſona cum patre: vnde non debet ipſum afficere iniuria, repudiando eius hæreditatem.

Aliam rationem † adſignat Bal. *in d. l. qui ſe patris.* 39
ſcilicet, quia filius venit vt hæres: ex quo in materia feudorum, appellatione hæredis venit filius, vt not. gloſſ. *in l. ex facto. 17. §. fin. infra ad Trebell.* & Andr. & Doct. *in c. 1. §. ſi clientulus.* vbi eſt text. *de alienat. feud.* Sed agnatus venit ex contractu, & non cenſetur eadem perſona cum defuncto. Et pro iſta opinione Andreæ eſt text. & ibi etiam Andr. *in c. 1. §. filius. de cap. qui cur. ven.*

Inter † iſtas autem varietates datur remedium, 40
quod filius adeat hęreditatem patris cum beneficio inuentarii, & ſic non tenebitur creditoribus vltra vires hæreditarias, reſpectu allodialium: ſed feudum habebit præcipuum, & pro eo non tenebitur creditoribus. Ita dicit Andr. *in d. §. vbi vero. & d. §. filius.* Secus, quando feudum eſt hæreditarium; quia tunc pro eo tenetur creditoribus, vt not. plene Alexand. *in d. conſil 19. in 5. volum.*

Secundo † principaliter nota, ex iſta l. dum di- 41
cit: Is poteſt repudiare, &c. quod hæc dictio, *poteſt.* quando ponitur in oratione affirmatiue, non importat neceſſitatem præciſam, ſed ponit potentiam ad arbitrium eius, in cuius perſonam verba diriguntur. Secus eſt, in verbo, *debet*; quia importat neceſſitatem. Ita not. Bart. *in repet. l. creditores. 3. in princ. C. de pigno.* licet aliquando ponatur, *debet*, pro *poteſt*, & ſic ſine neceſſitate, *l obſeruare. 4.* & ibi Bart. *ſupra de officio proconſ.* & notat Andr. de Iſern. *in cap. 1. §. ſi aliquis. Apud quem, vel quos, &c. in vſibus feudor.* & habetur *in leg. ſæpe. 8. ſupra, de offic. præſid.* Si vero iſtud verbum, *poteſt*, ponitur in oratione negatiue, vt quia in aliqua diſpoſitione dicitur; non poteſt, vel non poſſit; tunc denotat neceſſitatem præciſam, & remouet omnem potentiam ab actu, adeo, quod actus poſtea factus contra illam diſpoſitionem eſt ipſo iure nullus, ſecundum Bartol. & communiter Doctores *in l. Gallus. 29. in princip. ſupra de liber. & poſth.* vbi plene attingit Bartolum de importantia huius verbi, *poteſt.* & in *leg. 1. ſupra, de iniuſto rupt.*

rupt. testam. pro quo est text. & ibi gloss. in c. 1. de regulis iuris. lib. 6. & in l. stipulatio ista 38. §. alteri. infra, de verbor. obligat. & in l. nemo potest. 55. infra, de legat. 1. & in l. non potest. 65. infra, de furtis. & not. expresse Bald. in l. 1. colum penult. C. qui admitt. Bald. in l. vlt. colum. fin. C. de fideicommiss. & Alexand. plene in consil. 77. colum. 1. in 3. volum. & Bald. in d. l. supra de iniusto rupto testam. Quia tamen in hac l. tractatur, & fit mentio de aditione, seu acquisitione hæreditatis, seu de eius repudiatione, videamus pro eius maiori intelligentia, per quos actus inducatur aditio, & per quos repudiatio: & proderit id scire ad intelligentiam totius huius tituli: vnde est sciẽdum, quod quoad aditionem, sunt infiniti modi, & actus, per quos censetur adita hæreditas; tamen cumulando aliquos, prout ex diuersorum librorum reuolutione colligi potest, sunt infra scripti, videlicet.

42 Et præsuppono, † quod aditio hæreditatis consistit in solo animo, l. gerit. 88. infra, eod. & l. si auia. 9. C. de iure delib. Et quia iste animus, cum sit quid occultum, & latens, non potest aliter percipi, nisi per extrinseca, l. quidam in suo. 27. supra, de conditio. institut. & not. gloss. in l. his qui. 12. supra, de tuto. & curato. da. ab his. quæ extrinseca cognoscuntur altero de duobus modis, scilicet, Verbis & facto. Nam facto & verbis potest voluntas hominis declarari: vt not. Spec. in tit. de success. ab intestat. versic. pone quidam. Pro hoc est tex. & ibi per Bald. & Doctores, in l. reprehendenda. 5. C. de instit. & substitut & Bald. in l. non codicillum 14. colum. 2. C. de testament. Et dicit idem Baldus in l. liberta tua. in fin. C. de operis liber. quod qualitas factorum distinguit qualitatem intellectus. Vnde prius est videndum, per quæ verba, & per quos actus inducatur aditio hæreditatis.

43 Et primo, † censetur quis adire hæreditatem eo ipso, quod vtitur verbis denotantib. ipsam aditionem, vt si dicat: adeo, vel agnosco hanc hæreditatem; vel gero me pro hærede, vel simili, iuxta ea quę habentur in l. apud Aufidium. 20. infra, de op. lega. & Bart. in d. l. gerit. 88. col 2.

44 Secundo, † adducitur aditio, etiamsi quis vtitur verbis suspensiuis: vt si dicat: Volo adire, vel Volo esse hæres: dummodo deliberate dicat hæc verba: quæ deliberatio perpenditur ex præcedentibus instantibus, & sequentibus, & secundum Bar. in d. l. gerit. & ibi exemplificat. Pro hoc est tex. in l. Pamphilo. 39 §. propositum. inf. de leg. 3. & not. Bar. in l. serui electione. 5. infr. de leg. 1. & Pet. Phil. Cor. in cons. 77. col. pen. in 4. vol. & Abb. in c. ex literis, col. 2. de spons. & dicit Angel. in rep. l. qui se patris. 3. col 12. & 13. C. vnde lib. quod talia verba præsumuntur in dubio deliberate prolata, quando aliud nõ apparet: vnde inducunt aditionem hæreditatis: Secus est, quando dixisset: Ista hæreditas non mihi displicet: quia per hoc non inducitur aditio, secundum Bar, in d. l. gerit. col. 3.

Tertio, † dicitur quis adire hæreditatem si vtitur verbis enunciatiuis, vt si confiteatur se esse hæredem Titii, cum esset sibi delata hæreditas Titii. 45
Et licet hæc confessio fuerit facta ad instantiam vnius: tamẽ præiudicat sibi, quo ad omnes, dummodo erat talis persona, quæ poterat esse hæres: ita not. Bar. & Alex. in l. vltim. supra, de inter act. & Bar. in d. l. gerit, versic. circa secundum, &c in 3 col. Et procedit istud, etiamsi in Epistola scripsisset alteri: talis hæres Titii salutem, &c. & sic enunciasset propter aliud, quia inducitur aditio: secundum Bar. in d. l. gerit, versic. circa tertium, &c.

Quarto, † censetur quis adire eo ipso, quod dicit testamentum nullum, l. suus. 3. & ibi Bar. Bal. & communiter Doct. C. de repudian. hær. & Bar. in l. quẽadmodum. 7. supra de inoff. testam. idem si diceret testamentum falsum: vt ibi dicit Bar. per tex. in l. cum quidam. 14 infra, de bon. poss. secus est, si intentat querelam: quia non per hoc videtur adire: secundum Bart. in d. l. quemadmodum. & prædicta etiam tenet Socin. in consil. 20. col. 1. in 3. vol. 46

Quinto, † inducitur aditio hæreditatis eo ipso, quod format positionem petendo aduersarium interrogari, an possideat pro hærede? quia intendit eum conuenire petitione hęreditatis: ita tenet Bar. in d. l. gerit col. 4. vers. idem si aliquis. † Sexto, censetur quis adire eo ipso, quod constituit procuratorem ad confitendum se esse hæredem, vel ad respondendum positioni, qualiter est hæres: ita tenet Bal. in d. l. 1. in 3. oppo. C. qui admit. 47 48

Septimo, † inducitur aditio, si quis faciat procuratorem ad exigendũ aliqua debita, vel ad alia negotia expedienda, & Notarius instrumento procurationis apponit clausulam: Quæ omnia debita spectant ad talem constituentem hæredẽ Titii, &c. nam, nõ obstante, quod Notarius enunciet in tertiam personam illum esse hæredem Titii, tamen ex tali instrumento probatur aditio hæreditatis: quia præsumitur Notarius illa verba enunciasse de voluntate constituentis, alias esset falsarius: ita tenet Bal. in consil. 263. in 1. vol. 49

Octauo, † inducitur aditio, eo ipso, quod quis testatur de hæreditate sibi delata, l. si auia. 9. & ibi Bald. C. de iure deliber. 50

Nono, † inducitur aditio, etiã si quis in positionibus interrogatus, an sit hæres Titii? respondit: Credo, quod sic. & contra, si dixit: Credo, quod nõ; censetur repudiasse, ita tenet Baldus in l. 1. in fin. C. de fal. causa adiecta legat. Nam in principali respondente verbum, credo, dicitur veritatis expressiuũ, vt ibi dicit Bal. & not. plene Gem. in c. 1. col. 3. de confess. lib. 6. 51

Decimo, † quid si hæres petit sibi exhiberi rationes defuncti, vt possit illas inspicere & deliberare, an videatur hoc ipso adire? Diç quod non: casus est in l. Arist. infra, eodem. & huc vsq; vidimus, ex quibus verbis inducatur aditio: nunc videamus, ex quo facto inducatur aditio. 52

53 Vndecimo,† inducitur aditio facto: vt si quis faciat aliquem actum, qui non potest saluari citra ius, & nomen hæredis, *l. pro hærede. 20. infra eodem.* vt si ille, cui delata erat hereditas, facit formare libellum causa conueniendi aliquem petitione hæreditatis: hoc ipso videtur adire, secundum Bar. *in d l. gerit. colum. 3. versic. idem si aliquis, &c.* Et multo fortius si libellum porrexit: dicendo hæreditatem ad se pertinere, quia eo ipso videtur adire, quod hæreditatem petit, vt not. Bal. *in l. vlt. col. 4. versic. secundo quæro, C. de petit. hæred.* & Bartol. *in l. si filius. 7. supra, de tutel. & l. suus. 3.* & ibi not. gloss. & Doct. *C. de repud. hæred.*

54 Duodecimo,† censetur quis adire hæreditatem, eo ipso, quod cedit, vel donat, vel legat alicui iura hæreditaria, vel aliquam rem hæreditariam: ita tenet Pet. Phil. Corn. *in consil. 52. col. 1. in litera D. & consil. 211. in princip. in 3. colum. in litera D. in 2. volum.* per textum *in l. si auia. 9. C. de iure delib.* quia volendo consequens videtur velle eius necessarium antecedens: quod est aditio, *l. ad legatum. 62. & l. ad rem mobilem. 56. supra, de procurat. c. 1. sane. de officio deleg.*

55 Decimotertio, † censetur quis adire eo ipso, quod vendit rem hæreditariam, vel mandat alteri de vendendo eam, *l. pro hærede. § proinde, ibi; res tempore perituras à contrario sensu. & l. si quis in bona 25. § sed si mãdauit. infra eodem.* per quæ iura, ita dixit Petr. Philip. Corn. *in consil. 166. col. 9. in fin. & seq. in 2. vol.* & tam ad hoc, quam ad præcedens dictũ adde Pet. Phil. Cor. *in consil. 29. col. 2. in 4 vol.* & Bal. *in d consil. 314. in 3 vol.*

56 Decimoquarto,† inducitur aditio eo ipso, quod pater mortua vxore, retinet dotes, & illas non restituit, saltem post annum, si consistant in rebus: nam per hoc, si habet filiũ infantem, censetur adiuisse hereditatem matris nomine infantis, *iuxta l. si infanti. 18. C. de iure delib.* & illam retinere propter vsumfructum sibi debitũ in eis, per *l. 1. C. de bonis maternis.* Ita tenet Bar. *in sua disputatione incip. Debitor in diem, &c.* & Imol. *in l. recusari. 95. infra, eodem.* & refert Pet. Phil. Cor. *in cons. 16. col. pen. & consil. 42. col. penult. in 3. vol.* vbi ponit casum esse dubium: quia multi tenent contrarium; tamen idem Petr. Phil. Cor. istud firmat *in consil. 321. colum. 4. in litera E. in eodem 3. vol.* & Bart. *d. l. gerit. colum. 7.* & licet Bald *in l. cum in antiquioribus. 19 col. 2. C. de iure deliberandi. & in l. non hoc. 4. C. vnde cogna* teneat contrarium: tamen Alex. ibi sequitur opin. Bart. *scilicet, in d. l. non hoc.* licet Franc. de Aret. *in consil. 161.* videatur sentire contra Bart. Retenta tamen prima opin. Bart. & sequacium, sequitur ex hoc magna vtilitas: quia mortuo patre si moreretur infans: & non appareret aliter adita hæreditas per hanc præsumptam aditionem patris, transmitteretur hæreditas materna ad hæredes infantis, alias si non diceretur adita, non transmitteretur, sed iret ad consanguineos matris defunctæ, per *l. si infanti. 18. cum sua materia. C. de iure delib.*

Decimoquinto, † inducitur aditio eo ipso, quod is, cui delata est hæreditas, reperitur possidere aliquam rem hæreditariam: nam ex hoc censetur totam hæreditatẽ adire, *l. 1.* & ibi Bald. *C. de repudian. hæred.* & Bald. *in l. 1. colum. 10. qui admitti. & in l. hoc. 4. C. vnde cogna.* & Alexand. *in consil. 32. colum. 1. in 3. volum.* pro hoc facit text. & quæ ibi habentur *in l. quidam eulogio. 20. C. de iure delib. & l. si solus. 80. infra eod.* idem est, si filius post mortem patris habitet in domo paterna: vel alius hæres habitet in domo paterna: vel alius hæres habitet in domo hæreditaria: quia præsumitur per hoc adiuisse hæreditatem, & se immiscuisse, *l. 1. C. de repud. hæred.* & ibi Bal. & communiter Doctores, & gloss. & Bald *in l. 1. C. de hæredit. act.* prædictis etiam adde Petr. Philip. Corn. *in consil. 27. in fina. colum. in 1. volum* Quid autem, si aliquis, qui esset successurus infanti, cui erat delata hæreditas, reperitur in possessione rerum hæreditariarũ mortuo infante, & hæreditate non adita: an per hoc censeatur hereditatem pro infante adiuisse, vt cesset dubium transmissionis: vide pulchre per Baldum *in consil. 390. in 5. vol.* 57

Prædicta tamen declara, † & limita procedere, quando illa detẽtio rei hæreditariæ, vel habitatio domus non potest saluari citra ius, & nomen hæredis, per regulam *l. pro hærede. 20. § Papinian. infra eo.* Et propterea limita primo non procedere, quando illa res, vel domus hæreditaria possessa esset obligata filio pro dote matris suæ, cuius est hæres ipse filius: nam tunc censetur domum habitasse, vel aliam rem retinuisse tanquam creditor: & sic iure pignoris. Et ista coniectura tollit præsumptionem aditionis: ita tenet Bar. *in d. l. gerit, col. 4. versic. ad secundum.* & Bal. & communiter Modern. *in d. l 1. C. de repud. hæred.* & Pet. Phil. Cor *in consil. 147. col. 1. in 1. vol.* vbi notãter dicit idem procedere in ipsa vxore hærede instituta à viro: quia habitando domum viri, & vtendo aliis rebus viri, prout vtebatur in eius vita, non censetur adire: sed potius ea retinere iure pignoris pro dotibus suis: idem sentit Pet. Phil. Cor. *in consil. 321. col. 2. in 1. volum.* & habetur *in decis. 372. consil. Neapol.* 58

Secundo limita, † prædicta non procedere, quãdo esset mortuus aliquis vir locupletissimus: qui multa stabilia preciosa reliquisset in hæreditate: & proximior ab intestato veniens reperiretur possidere aliquam rem mobilem hæreditariam: quia nõ per hoc probatur aditio: quia cõmuniter hæredes habentes animum adeundi, solent incipere à stabilibus, non autem à mobilibus: & ideo non præsumitur animus: ita tenet Salic. *in l. non hoc. 4. C. vnde cogna.* per gl. *in l. neque natales. 10. C. de probat.* & istud dictum refert, & sequitur Alex. & Ias. *in d. l. non hoc.* licet in contrarium faciat, quod dicit Bald. *in l. cum te. 9. colum. fi. C. de don. ante nupt.* scilicet quod ex datione vnius camisiæ amore Dei, censetur adita hæreditas. 59

Ter-

60 Tertio limita nō procedere, † quando filius post mortem patris reperiretur possidere fundum emphyteuticum, quē pater acceperat ab Ecclesia, pro se & filiis suis: quia ex quo potest illum habere absque eo, quod sit hæres, vt fuit dictū supra in notabilibus, nō præsumitur adiuisse: ita dicit Bar. *in d. l. gerit.* 88. *col.* 4. *in fi. infra eod.* Et cōsequenter idem esset in feudo reperto penes agnatum post mortem feudatarii in casu, quo poterat illud habere absque eo, quod esset hæres, vt supra fuit dictum: cum sit eadem ratio: ita tenet Bar. *in l. si quis non quasi.* 75. *& in l. qui putat.* 74 *infra eod.*

61 Quarto limita non procedere: † quando cum possessione rei hæreditariæ, vel alienatione ipsius verisimiliter concurrit animus possidentis, quod velit esse hæres: vt quia scit defunctum esse testatorem, & hæreditatem sibi esse delatam, & rem esse hæreditariam: secus si ex aliqua probabili causa ignorat rem esse hæreditariam; quia nō videtur adire possidendo vel alienando, ex quo cum tali facto non concurrit animus: tenet Soc. *in consil.* 91. *col.* 6. *in* 3. *volum.*

62 Quinto limita, † non procedere in casu notabili, quem ponit Bartol. *in l. pro hærede.* 20. §. 1. *infra. eod.* vt si pater instituit filium hæredem: & dedit ei substitutum vulgarem: & eundem filium grauauit onere multorum legatorum, vel de danda aliqua re propria ipsius filii; nam tunc potest filius repudiare hęreditatem patris, & retinere sibi legitimam in bonis patris: secundum Bar. ibi, per tex. notab. *in l. si libertus patroni.* 41. *infra de bonis liber.* idem tenet Bald. *in l. Papinianus.* 8. §. 4. *supra de inoffic. testam.* & Bal. *in l.* 3. *supra eod.* & Alexand. vbi plene tangit, *in l. quia poterat.* 4. *infra ad Trebellian.* alias autem nunquam posset filius repudiare hæreditatem, & retinere legitimam, nisi in dicto casu, secundum Bart. & Alexand. *in d. l. quia poterat.* ex hoc sequitur, quod in huiusmodi casu, si filius repeciretur in possessione alicuius rei hæreditariæ, posset dicere, quod illam retinet pro sua legitima: & sic non præsumeretur aditio, ita dicit Bartol. *in d. l. gerit, colum.* 5. & ibi plene Alexand. *in additio.* & hæc fallentia potest addi aliis tribus fallentiis tractat. supra in primo notab.

63 Sexto limita non procedere in † pupillo habitante domum paternam: quia etiamsi tutore sciēte habitet, non censetur adire, nisi tutor expresse sibi auctoretur: ita dicit Bar. *in d. l. gerit. in fin. verbis, infra eod.* secus est si ambo, pupillus, scilicet, & tutor ingrediantur possessionem paternam: quia licet non loquatur tutor, censetur tamen ex hoc adiuisse hæreditatem: secundum Bal. *in l. potuit.* 5. *C. de iure deliber.*

64 Septimo limita non procedere in eo, † qui habebat bona communia cum defuncto: quia per habitationem domus communis, nō videtur eius hæreditatem adire: nec per vsum aliarum rerum communium, nisi aliter constet de eius animo: vel nisi se extendat in plus, quam vsus communis expostulat, casus est notabilis *in l. duo fratres.* 78. *infra eod.* ex quo propter partem, quam habet, censetur dictis rebus vti potius iure proprio, quam iure hæreditario. † Quod faciat ad id, quod dicimus in optimo simili. Nam si duo socii habent domum cōmunem, & altero absente vnus socius habitauit totam domum, non potest socius absens petere pensionem pro medietate habitationis: quia ille habitans cēsetur habitasse propter ius, quod in ea habebat: ita tenet Bal. *in c. imperialē.* §. *præterea ducatus, de prohib. feud. alie. per Fed.* & Petr. de Vbald. *in tract. de duobus frat. in* 9. *q.* 5. *partis.* vbi plene. 65

Octauo limita non procedere, † quando quis protestaretur, quod per talem actum non intendit adire hæreditatem: sed potius intendit rem hęreditariam detinere causa custodiæ vel pietatis, vel gubernationis, vel alio modo vt hæres: nam tunc non censetur adire: & ista protestatio prodest in omni actu, quem quis facit gerendo se pro hærede, vt nō videatur adire: ita tenet Bar. *in l. si scriptus.* 4. *supr de relig.* & est tex. *in l. pro hærede.* 20. §. 1. *infra eod.* & not. Soc. *in consil.* 45. *col.* 2. *in* 3. *volum.* & Petr. Phil. Corn. *in consil.* 310. *col* 1. *in* 3. *vol.* 66

Decimosexto principaliter †. inducitur aditio eo ipso, quod tutor infantis solus ingreditur de facto fundum hæreditarium hæreditatis delatæ infanti, nec requiritur, quod aliud dicat, sed ille ingressus sufficit: ita dicit Bal. *in l. potuit* 5. *in quæstio.* 10. *C. de iure deliber.* & hoc est vtile; quia mortuo infante transmittet hæreditatem illam ad hæredes proximiores. 67

Decimoseptimo inducitur aditio, † si is, cui delata est hæreditas, facit aliquam transactionem, vel compromissum cum legatariis, qui debent consequi legata ex eadem hęreditate: ita tenet Bal. *in consil.* 272. *in* 5. *vol.* 68

Decimooctauo inducitur aditio, † si quis hæres institutus ab aliquo, antequam adiuisset hæreditatem, mandasset hæredi suo, vel alii, quod solueret legata primis legatariis: quib. erāt relicta per testatorem, qui eum faceret hæredem; nam per tale mādatum censetur adire: idem, si mandasset solui alia onera hæreditaria illius hæreditatis sibi delatæ, vt tenet Bal. *in consil.* 71. *in* 5. *vol.* 69

Decimonono inducitur aditio eo ipso, † quod aliquis constituit procuratorem ad adeundam hæreditatem: quia hoc ipso videtur adire, secundum glo. & Bart. *in l Paulus respondit per procuratorem.* 40. alias *per curatorem infra eod.* & Bart. *in l. filio. C. de iure deliber.* & glo. *in l. serui electionem.* 5. *infra de legat.* 1. & Bal. *in l.* 1. *col.* 8. *in* 30 *oppos. C. qui admit.* idem, quando constituit procuratorem ad donandum, vel vendendum aliquam rem hæreditariam; quia ex hoc censetur adire, ita tenet Petr. Phil. Corn. *in consil.* 79. *col.* 3. *in fin. in* 4. *vol.* 70

Vige-

71 Vigesimo inducitur aditio eo ipso, † quod aliquis patitur aliū se gerere pro hærede nomine suo: ita dicit Bar. *in l. si filius. supra de tutel.*

72 Vigesimoprimo inducitur aditio eo ipso, † quod quis soluit debitum hæreditarium, *l. secundum, C. de iure delib.* & ita notat Petr. Phil. Corn: *in consil.* 310. *colum.* 1. *in* 3. *volum.* & Alex. *in consil.* 32. *colum.* 1. *in* 3. *volum.* & est text. *in l. parentibus.* 8. §. 1. *C. de in offic testam.* & Bald. *in l. potuit. in* 10. *colum. C. de iure delib.* nisi soluens fuerit in contrarium protestatus, quod non soluat vt hæres: quia tunc non habetur pro adeunte, vt notat Cynus & Bald. *in d. l.* 2. & Petr. Phil. Cor. *in consil. prædicto* 310. Et prædictis adde Socinum *in consil* 45. *in* 4. *vol.*

73 Vigesimosecundo inducitur aditio eo † ipso, quod quis implet conditionem, sub qua fuerat hæres institutus, quod habet locum solum in pupillo siue tutore, *l. conditionibus pupillus.* 5. *infra de condit. & demonstrat.* & notat Alexand. *in l. bonorum, versic.* 3. *C. qui admit.* secus est in maiori regulariter: quia per implementum conditionis non inducitur aditio, nisi conditio consisteret in declaratione voluntatis ipsius institutionis, *l Antistius.* 62. *infra eod* & not. Bar. *in l. iam dubitari.* 86 *supra de hæred. instit.* & habetur *in l. si quis ita.* 6. *ff. de cond. instit.* & Bar. *in d. l. supra de cond. ob causam.*

74 Vigesimotertio inducitur aditio eo ipso, † quod hæres soluit legata: nam per talem solutionē censetur adire, sicut per solutionem aliorum debitorum hæreditariorum, ita tenet Paul. de Cast. *in consil.* 292. *col.* 3. *versic. super secundo, in* 2. *vol.* & Soc. *in consil.* 295. *col.* 2. *in* 2. *vol.*

75 Vigesimoquarto † inducitur aditio eo ipso, ꝙ tutor infantis scribit in inuentario, qualiter inuenit ius acquirendi hæreditatem infanti, & sic eo ipso, quod ius acquirendi hæreditatem describitur in inuentario, censetur adita pro infante, ita tenet Bar. *in l. potuit.* 5. *in* 3. *opposit. C. de iure deliber.* Idem, si tutor scribi faciat enunciatiue in inuentario: vt si dicat, talis res de hæreditate Titii: nam ex hoc censetur adita hæreditas Titii, ita notat Bar. *in d. l. gerit, col. vers. iuxta hoc quæro, &c. infra eod.*

76 Vigesimoquinto inducitur † aditio eo ipso, quod filius perseuerat post mortem patris in societate contracta per patrem, casus est *in l. si pupillus.* 42. § *si in societate, infra eod. tit.*

77 Vigesimosexto inducitur aditio, † si debitor testator instituitur hæres: & adueniente termino solutionis non soluit debitum, videtur per hoc adiuisse, vt euitetur periculum moræ; quia videtur habuisse animum offendendi debitum per successionem, iuxta ea, quæ habentur *in l. Vranius.* 71. *infra, de fideiussorib.* Ita tenet Bar. *in d. l. gerit, colum. antepenult. versicul. venio ad quartum, & in disputat. incip. debitor.* & Alexand. *in l. non hoc.* 4. *C. vnde cognat.* & Paul. de Castr. *in l. cum in antiquioribus.* 19. *C. de iure delib.*

Vigesimoseptimo, † si hæres exigat vel recipiat debitum hæreditarium: per hoc videtur adire hæreditatem, secundum Bar. *in l. Imperatores.* §. *si debitor. supra, de transact.* & Bal. *in l. non hoc. C. vnde cognat.* & Alex. *in consil.* 32 *in* 3. *vol.* 78

Vigesimooctauo, † si hæres manumittit seruum hæreditarium, censetur adire hæreditatem, tex. est *in l. si pupillus.* 42 § *si seruum. infra, eod.* 79

Vigesimonono, † si maritus mortua vxore, vendidit vestes vxoris, vel illas dedit pauperibus pro eleemosyna, videtur per hoc adiuisse hæreditatem vxoris, si erat sibi delata: vel pro filiis infantibus, si erat eis delata. Hoc est verum, si illæ vestes erant quotidianæ & viles: secus si pretiosæ vel festiuæ; quia tunc non censetur adita. Ita dicit Bar. *in l. ex annuo.* 15. *supra de donat. inter vir. & vxor. & in d. l. gerit. colum.* 6. & Bald. *in l. cum te. colum. fin. C. de donat. ante nupt.* & ratio est: quia vestes pretiosæ sunt viri: & ei restituuntur soluto matrimonio, ex quo nō censentur donatæ vxori: secus in vilibus & quotidianis; quia illæ sunt vxoris, & ad hæredes vxoris transeunt, secundum Bartol. *in l. in his.* §. 1. *supra, solut. matr.* & Bald. *in d. l. cum te.* 9. & Alexand. *in consil.* 42. *colum.* 6. *in princip. in* 1. *volum.* & Paul. de Castr. *in consil.* 429. *in* 2. *volum.* vnde immiscendo se in eis videtur adire; quia non potest saluari citra ius & nomen hæredis. 80

Trigesimo inducitur eo ipso, † quod quis locat alteri rem hæreditariam, *l pro hærede.* 20. §. *perinde, infra, eodem.* & Alexand. *in consil.* 32. *colum.* 1. *in* 3. *volum.* 81

Trigesimoprimo inducitur aditio, † si filius fecit expensas in funeribus patris; quod tamen intelligitur de expensis non necessariis funeri, vel si fecit alias eleemosynas, nō necessarias funeri. Ita tenet Bar. *in d. l. gerit, colum* 6 *in eodem.* secus, si fecisset expensas funerales necessarias ipsi funeri; quia non videtur per hoc adire, tex. est *in l. & si quis.* 14. §. *plerique.* 8 *supra, de relig.* Quæ autem sint expensæ necessariæ funeri, traditur *in d. l. & si quis.* §. *funeris.* Idem, si sepeliuit defunctum; quia non videtur adire, vt est tex. *in l. scriptus.* 4. *in princ. supra, de relig.* 82

Trigesimosecundo, † quid si filius fecit pacem cum occisoribus patris, & accepit pecuniā pro pace facta de morte patris: an per hoc videatur adire hæreditatem patris: dic, quod non. Ita tenent Bar. & Alex. *in l. pro hærede.* 20. §. *fin infra, eod.* & Bar. *in l. penult. infra, de sepul. violat.* & Bart. *in l. si filius, qui patri.* 12. *in fi.* & ibi etiam Alex. *colum. penult. supra, de vulg. & pup.* & Bal. *in l. eum qui.* 4. *C. arbit. tut.* & gl. *in l. venditor ex hæreditate.* 21. *in vers. propter negotiationem. supra, de hæred. vel act. vend.* 83

Trigesimotertio, † quid si filius, cui erat delata hæreditas patris, fecit collationem bonorum fratri suo: an per hunc actum videatur adire hæreditatem patris? dic, ꝙ non: ita tenent Bal. & Angel. & Alex. & communiter Doct. *in l. si filius.* 13. *supra, de cond.* 84

cond. ob cauſam. per illam legem. Ego tamen conſidero, quod ſaltem in puncto iuris poſſet ſuſtineri contrarium, ſcilicet quod imo per collationem inducatur aditio ex rationibus infra ſcriptis. Et primo; quia collatio fuit inducta ex quadam naturali æquitate; vt ille, qui vult ſuccedere, conferat bona, quæ acquiſiuiſſet illi, de cuius hæreditate agitur: vt dicit tex *in l. 1. in princip. C. de collatio. bonor.* & notant Modern. *in rubr. C. de collat.* & non tenetur filius aliter conferre fratri ſuo, niſi quando vult ſuccedere, *l. 1. in princip & l. final. infra de collat. dot. & l. filiæ dotem. 4. C. de collationib.* ſi ergo filius contulit bona ſua, videtur per hoc declaraſſe ſuam voluntatem, quod volebat ſuccedere: per quam declarationem animi & voluntatis inducitur aditio, *d. l. gerit. cum ſua materia.*

Secundo moueor: quia de neceſſitate filius conferendo bona, non poteſt habere alium animum, niſi adeundi: quia ſi talem animum non haberet, veriſimiliter nõ conferret; cum nemo præſumatur iactare ſuum, *l. cum de indebito ſupra, de probat.* quia alias cenſetur donare: & de iure donatio nunquam præſumitur, quando alia coniectura capi poteſt: vt habetur *in deciſ. 44. conſil. Neapolit. col. 6. verſic. 8.* imo potius præſumitur fatuitas, quam donatio, vt dicit Bal. *in l. generaliter. 13. C. de non num. pecun.* Ideo; quia remota coniectura donationis, in caſu iſto, non cadit alia coniectura, quam aditionis: ergo præſumitur aditio.

Tertio moueor optimo ſimili: nam filius non tenetur ſoluere debita paterna, niſi ſe immiſceat hæreditati: & ſic, niſi velit eſſe hæres, *l. neceſſariis. infra, eod.* & tamen eo ipſo, quod ſoluit debitum creditori hæreditario, cenſetur adire hæreditatem, *l. 2. C. de iure deliber.* Ita ergo & in caſu noſtro filius conferendo cenſetur adire; quia alias non tenebatur conferre, niſi eſſet hæres, per ſupradicta.

Quarto conſidero: quia filius hæres, cui eſt facienda collatio per fratrem, eſt creditor ad id, quod ſibi cõtingit per collationem: quod patet; quia poteſt compellere fratrem ad conferendum, ſi ſe immiſceat, *d. l. 1. in princ. infra, de collatio. dot. & d. l. filiæ dotem. 4. in verſic. cogatur. C. de collatio.* ergo ſi ſunt ſibi collata bona, cenſetur eſſe ſibi ſolutum illud, ad quod frater tenebatur: merito per talem ſolutionem inducitur aditio, ſicut per ſolutionem alterius debiti.

Quinto moueor: quia collatio nõ habet locum niſi inter hæredes, *l. 1 §. inter eos. 1. infra, de collat. bon.* quod patet ad ſenſum: quia omnia iura loquentia de collatione, loquuntur ſolum inter ſuccedentes, & ſic inter hæredes: vt habetur plene per Bar. *in l. pater filium. 6. infra, de collat. dot.* & per Bart. & omnes Doct *in l. ſi emancipati. 9. C. de collat.* & not. plene Pet. Phil. Corn. *in conſil. 272. in 1. volum.* Is ergo, qui confert, facit actum ſpectantem ad hæredem: ergo ex hoc ipſo adit: quia talis actus ſaluari non poteſt citra ius, & nomen hæredis, *l. pro hærede. 20. §. Papinianus. infra, eod.*

Sexto & vltimo conſidero: quia negari non poteſt, quin aditio hæreditatis ſit antecedens ad collationem: nam primo aditur hæreditas, & deinde fit collatio: quod patet; quia non poteſt quis compelli ad conferendum: niſi ſe primo immiſcuerit, *d. l. 1. & l. fin infra, de collat. dot.* Sed ille, qui vult conſequens, videtur velle eius neceſſarium antecedẽs, *l. ad legatum. 62. & l. ad rem mobilem. 56. ſupra, de procuratorib. & l. illud. 77. infra, eod.* ſequitur ergo, quod filius, qui facit collationem, quæ eſt quid conſequens, cenſetur velle adire, quod eſt antecedens: & hoc argumento in ſimili vtitur Petr. Phil. Corn. *in conſil. 52. in colum. 1. & conſil. 211. in princ. & colum. 3. in 2. volum.* ſuper illo articulo, quod cedens aliquod ius hæreditarium, cenſetur adire hæreditatem: per illam rationem, & retenta iſta opin poſſet de facili reſponderi ad *d. l. ſi filius. ſupra, de condict. ob cauſam.* nam illa lex loquitur in agnoſcenda bonorum poſſeſſione, in qua verum eſt, quod non cenſetur agnita per collationem; quia in agnoſcẽda bonor. poſſeſſ. non ſufficit ſola voluntas, nec animus: ſed requiritur factũ, ſcilicet aditio iudicis, & quod agnoſcatur in iudicio; alias nunquã cenſetur agnita, vt not. Bal. *in l. 1. colum. 8. in 29. oppoſitione. C. qui admit.* & eſt tex. *in l. vlt. eod. tit.* ſed ſecus eſt in aditione hæreditatis, in qua ſola voluntas ſufficit: vt *d. l. gerit. & d. l. ſi auia.* & iſtam rationem ſentit proprie Alex. *in d. l. ſi filius. 12 ff. de vulg.* non obſtant ea, quæ dicunt Salic. & Alex. *in d l. ſi filius.* vbi ponunt ſimile de eo, qui implet conditionem; quia non per hoc videtur adire; quia illa ſimilitudo non eſt: & longe diuerſus eſt ille caſus ab iſto; nam implere conditionem, eſt quid antecedens ad aditionem, & eſt præparatorium neceſſarium ad eam: vnde qui facit tale præparatorium, non videtur adire, ſecundum Bart. *in d. l. gerit. in 4. col.* & maxime; quia antecedens non ſapit naturam conſequentis, licet ſecus econtra, vt not. Bal. *in l. quoties. 13 la 2. in fin. C. de fideicom.* Item iſti ſunt duo actus ſeparati, ſcilicet, implere conditionem, & adire hæreditatem, & vnus poteſt ſtare ſine alio, abſque eo, quod præſumatur voluntas adeundi; nam per implementum conditionis purificatur inſtitutio, & ſic remanet tunc, ac ſi pure eſſet inſtitutus: quo caſu eſt in poteſtate ſua, an adeat, vel non, ita colligitur ex not. *in l. Antiſtius. 62. infra eod. & in d. l. 1. ſupra, de cond. ob cauſam.* quę omnia ceſſant in collatione: quæ eſt quid conſequens, & qui incipit à conſequenti, de neceſſitate videtur velle eius antecedens, per prædicta.

Trigeſimoquarto, † quid ſi aliquis hæres inſtitutus ſub modo, iuxta ea quæ habentur *in l. quibus diebus. 40. §. Termilius. 4. infra, de cond. & demonſtrat.* an adimplendo modum, cenſeatur adire? dic, quod ſic: Ita tenent Bald. & Alexand. *in d. l. 1. ſupra, de cond. ob cauſam.* 35

86 Trigesimoquinto inducitur aditio, † si filius repudiauit paternam hæreditatem: & deinde per interpositam personam emit bona patris: per talem fraudē inducitur aditio ex illa emptione, casus est *in l. si is, qui bonis, infra eod.* & not. Bal. *in l. 2. C. de repud. hæred.*

87 Trigesimosexto, † si filius occultauit aliquid de bonis patris: & postea repudiauit hæreditatem: nā propter dictam occultationem habetur pro adeūte: & potest conueniri à creditoribus: ita tenet Angel. per illum tex. *in l. si seruum. 71. §. prætor. infr. eodem.* & Bal. *in l. vltim. §. cum igitur col. 3. C. de iure delib.*

88 Trigesimoseptimo inducitur † aditio eo ipso, quod filius capit alimentum de fructibus bonorū patris, secundum Angel. *in d. l. si seruum. §. prætor. infra eod.*

89 Trigesimooctauo; † Si filius primo repudiauit paternam hæreditatem, & deinde reperitur possidere rem hæreditariam, præsumitur adiuisse & reuocasse repudiationem: quia permissum est filio post repudiationem iterum se immiscere, vt est tex. *in l. vlt. C. de repud. hæred.* istud est quod voluit Bald. *in l. 2 C. eod. tit. de repud. hæred.*

90 Vnum tamen scias pro complemento † prædictorum, quod vbicunque est inductum à iure, quod ex aliquo actu prædictorū præsumatur aditio, debet semper dicta aditio allegari per eū, qui se fundat super ea: alias non potest probare actum, nisi allegetur aditio: ita singulariter dicit Alex. *in consil. 94. col. 3. vers. plus dico, in 2. vol.* & habetur *in decis. 14. consil. Neap. in 2. col.*

91 Facit quod dicimus in simili; † nam licet de iure præsumatur bona fides, *l. penult. C. de euict.* debet tamen allegari: alias talis præsumptio nō releuat. Ita tenet Angel. *in l. super longi. 11. C. de præscr. long. temp.* & Bald. *in c. 1. §. si quis per triginta. si de feud. fuerit contr.*

92 Idem dicimus, † vbicunque ex possessione aliquis præsumitur dominus, iuxta not. per Bar. *in l. quidam in suo. 27. supra, de cond instit.* debet dominiū allegari, alias non prodest: vt not. Bar. *in l. rem alienam. 41. supra, de pignor. actio.* Et prædicta tenet etiam Alex. *in l. à diuo Pio. 15. §. si super rebus, colum. 5. infra, de re iud.* Et idem dicimus generaliter, vbicunq; ex aliquo actu ius præsumit aliquid, semper debet illud præsumptum allegari: vt notat plene Ias. *in l. cū quid. 3. colum. 6. 7. 14. & 15. supra, si cert. pet.* vbi plura exempla cumulat in hac materia. Et pro hoc solet allegari tex. *in l. si adulterium cum incestu. 38. §. idem Pollioni. 6. infra, de adult.*

93 Quibus adde, † quod talis allegatio potest fieri de iure, etiam post conclusionē in causa, in disputationibus & iurium allegationibus: Ita singulariter tenet Anton. de Butr. & Ioan. de Imol. *in c. peruenit, de empt. & venditio.* & habetur *in decis. 178. consil. Neap. in fi.* Quod nota multum pro limitatione iurium dicentium, quod post conclusum in causa nemo loquatur.

Item prædictis adde, † quod in casibus præmissis probatur aditio hæreditatis etiam per testes singulares: quia ad probandum actum successiuum, prout est gestio pro hærede, admittuntur testes singulares, & plene probant: Ita notanter tenet Soc. *in consil. 295. col. 3. in 2 vol.* 94

Superest modo videre, per quos † actus inducatur repudiatio? super quo breuiter concludo, quod repudiatio fit duobus modis, scilicet, expresse, vel tacite. Expresse inducitur repudiatio, quando quis deliberate vtitur verbis denotantibus repudiationem, vel abstentionē: & potest talis declaratio repudiationis fieri, vel in iudicio oretenus, vel in scriptis obiata de hac petitione: vel extra iudicium coram testibus: cautius tamen est facere eam scribi per Notarium, & coram testibus publicari, ad hoc, vt facilius probari possit. Quia autem si dicat quis: Non sum hæres, vel nolo esse hæres, vel nolo adire: an per hæc verba inducatur repudiatio, vel per similia? vide plene per Angel. & Alexand. *in l. qui se patris. 3.* & ibi communiter Doct. *C. vnde liberi.* & Bart. *in l. filii. 6. infra, ad Tertull. & in l. si quis suus. 8. supra, de iure delib.* 95

Item inducitur repudiatio eo ipso, † quod hæres petit à venientib. ab intestato, vel à cohærede, totum illud, quod defunctus sibi debebat. Idem si restituit vel soluit totum illud, quod ipse debebat defuncto: quia per hoc apparet, quod nō vult esse hæres, vnde inducitur repudiatio. Ita tenet Soc. *in consil. 45. in 2. col. in 4. vol.* 96

Tacite autem † censetur repudiata hæreditas per lapsum temporis statuti ad acquirendam hæreditatem, scilicet per lapsum vnius anni vtilis, vel centum dierum vtilium excluditur quis à petit. bonor. possess. *l. 1. §. largius. 12. infra, de success. edict. & l. 2. C. qui admit.* & hoc est de iure prætorio. Item per lapsum triginta annorum continuorum excluditur quis ab hæreditate adeunda de iure ciuili, *l. licet. 8.* & ibi gloss. Bal. & Doct. *C. de iure deliber.* & ista plene tangit Petr. Phil. Corn. *in consil. 202. col. 6. & 7. in 2. volum. & in consil. 6. & consil. 299. col. 2. & 4. in 3. vol.* & sic lapso dicto termino, inducitur repudiatio: vt not. Bal. *in l. 1. in 3. not. in 16. opposit. C. qui admit.* 97

Istud tamen, quod † dicitur de triginta annis, limitatur primo secundum Bartolum, non procedere, quando filius est præteritus, alio hærede instituto: nam si filius tacet per annum, & non dicit testamentum nullum, censetur repudiasse hæreditatem, non expectato aliter lapsu triginta annorū. ita dicit Bar. *in l. si impubes. 7. §. quæsitum. 8. infra, de Carb. edict.* per illum tex. *& in l. filio præterito. 17. supra, de iniust. rupt. testam.* Et licet Bar. ita teneat: tamen eius opinio in hoc communiter reprobatur: & cōtrarium tenet Bald. *in l. 1. C. de suis & legit. & in l. posthumo. colum. 1. C. de bon. poss. contra tabul.* & ibi etiam Angel. & Lud. Roman. & communiter Doct. & Bal. & Paul. de Castr. *in d. l. filia præterito.* & Alexand. *in d. §. quæ-* 98

§. *quæsitum in addit. ad Bartolum.* & Pet. Phil. Cor. *in consil. 202. colum penul. in 2. volum.* vbi dicit, communem esse opinionem contra Bartolum. Et ratio patet ad sensum: quia licet filius tacendo per annum, perdat bon. possess. cōtra tabulas de iure prætorio: non tamē perdit ius dicendi nullum de iure ciuili: nec petitionem hæreditatis: quæ iura sunt perpetua, & durant triginta annis; vnde hæc limitatio non tenetur.

99 Secundo limita prædicta, † nisi hæredi esset datum tempus ad deliberandum per iudicem ad instantiam substituti, an velit adire, vel ne; quia elapso illo termino, si nihil dicit, habetur pro repudiāte, nō expectato aliter lapsu triginta annorum. Ita dicit Bart. *in l. quamdiu. 69. infra, eod.* vbi dicit, secus esse, quando datur tempus ad instantiam creditoris; quia tunc elapso termino habetur pro adeunte. Talis enim contumacia semper interpretatur in præiudicium hæredis: & ad vtilitatem eius, qui facit dari dictum terminum, *l. de ætate. 11. §. qui tacuit. 4. supra de interrog. actio.* ita etiam tenet Alexand. *in l. vlt. §. penult. C. de iure delib.* & ibi etiam Bartolus. Et istud tempus, quod datur per iudicem ad deliberandum, non debet esse minus centum diebus, *l. 1. §. ait Prætor. cum l. sequent. supra, de iure delib.* & ibi Bart.

100 Tertio limita non procedere in filio, † qui licet steterit per triginta annos, & non adiuerit paternā hæreditatem; tamen remanet solum exclusus, vt filius, vnde habebit alios triginta annos postea tāquam proximior agnatus, & legitimus hæres, & sic poterit infra sexaginta annos adire, ita multum notabiliter tenet Bal. *in d. l. licet, versicul. quarto quæritur. C. de iure delib.* & ibi ipsum sequitur Ang. Paul. de Castr. & Alexand. Idem tenet Alex. *in consil. 89. incipient. viso puncto, &c. colum. 2 in 2. volum.* Et assignant præfati Doctores rationem: quia sicut se habet annus de iure Prætorio, in materia successorii edicti, ita se habent triginta anni de iure ciuili. Sed filius, elapso primo anno ad petendum bonor. possessionem, habet alium annum tanquam legitimus, non autem centum dies, *l. penult. §. filius infra, quis ordo in bonor. possess. seruetur. & l. 1. in fin. infra, de success. edict.* quia filius exclusus, vt filius, succedit sibi ipsi, vt agnatus, *l. 1. §. sed videndum, infra, de successor. edicto.* ergo eodem modo habebit triginta annos de iure ciuili. Idem etiam tenent communiter Moderni *in l. qui se patris. 3. C. vnde liberi.*

101 Quarto limita non procedere in filio, † vel alio legitimo hērede instituto: quia si stetit per triginta annos, & non adiuit hæreditatem ex testamento, poterit intra alios triginta annos illā adire ab intestato, tanquam proximior in gradu. Ita dicit Bal. *in d. l. licet.* & ibi etiam Alex. & communiter Doct. & Bart. *in consil 129. incip. Quidam habuit vxorem, &c.* & Alex. *in d. consil. 89. in 2. vol.*

Ex quibus infert † singulariter Bald. *in d. l. licet.* 102 quem ibi sequitur Alex. quod si filius stetit per annum, & non adiuit hæreditatem matris, & elapso anno mortuus fuit, transmittit ius deliberandi ad quemcunque hæredem: quia primum annum habebat vt filius, secundum vero annum, vt legitimus hæres: & sic infra duos annos transmittitur ius deliberandi, quando sumus in filiis: quod est valde notandum pro intellectu *l. cum in antiquioribus. 19. C. de iure deliber.*

Et in hoc differt † renunciatio tacita ab expressa: quia is, qui expresse repudiat hæreditatem simpliciter, etiam si sit filius, censetur exclusus ab omni iure, tam prætorio, quam ciuili. Ita tenent Alex. *in l. suum. 13. C. de iure delib.* & Bart. *l. nec is. 17. §. 1. supra, eod.* Item censetur exclusus tam ex capite liberorum, quam agnatorum, vt est gloss. singul. *in d. l. 1. §. sed videndum, infra, de successor. edict.* quam sequitur Ias. *in d. l. licet, in fin. C. de iure deliber.* secus est in eo, qui tacite repudiat per lapsum temporis: vt *supra,* & not. glo. *in l. 1.* & ibi per Doct. *C. qui admit.* Et prædicta etiam tenet Bald. *in l. 1. colum. 2. in fin. C. quan. non pet. part.* vbi etiam plus dicit, quod si quis renūciat possessioni vnius rei hæreditariæ, censetur totam hæreditatem repudiare: sicut econtra, per possessionem vnius rei, censetur tota hæreditas adita, vt supra; secus est si renunciat vni iuri tantum, scilicet de iure prętorio; quia potest adire de iure ciuili, & econtra, secundum Bal. *ibi in d. l. 1.* & sentit Bart. *in d. l. nec is. §. 1. supra, eod.* 103

Ex prædictis textualibus, & aliis ad materiam huius tituli facientibus, veni ad apparatum; & primo ingredior gloss. vnicam super ista *l. in versic. is potest repudiare.* Quam gloss. pro clariori intelligentia, & faciliori declaratione diuido in duas partes principales. In prima parte ponit nouem requisita, quæ requiruntur ad hoc, vt quis possit adire hæreditatem, quorum si aliquod deest, adiri non potest. In secunda parte vult tollere per modum exceptionis, quædam contraria, quæ possunt formari contra istam legem. Secunda pars incipit ibi; *sed regula huius legis fallit, &c.*

Pro expeditione † igitur primæ partis huius 104 glo. quæro, quæ requiruntur ad hoc, vt possit quis adire hæreditatem? gloss. respondet: quis autem: & quando possit adire, &c. Et sic gloss. est designare habilitatem personæ, & temporis: dum dicit, quis & quando? & licet Bartolus hic in principio dicat, quod gloss. ponit quinque, quæ requiruntur super habilitate personæ, scilicet, quis possit adire: & quinq; alia, quæ requiruntur, quando possit adire. Et sic secundum Bar. videntur decem requisita: tamen in rei veritate sunt tantum nouem, quę numerantur in effectu per istam gloss. videlicet primum, quod sit homo liber. Secundum, quod sit paterfamilias. Tertium, quod compos mentis. Quartum, quod maior vigintiquinq; annis. Quintum, quod

sciat testatorem esse mortuum. Sextum, quod sciat delatam sibi esse hæreditatem. Septimū, quod sciat testatorem potuisse testari. Octauum, quod sciat qualiter nullus eum præcedit in succedendo. Nonū & vltimum, quod sciat, ex qua causa delata est sibi hæreditas, scilicet, ex testamento, vel ab intestato: singula igitur discutiamus.

Reuertor igitur ad primum, quod est secundum glossam, quod sit homo liber. Istud dicitur ad differentiā serui;
105 † quia seruus, cui delata est hæreditas, non potest per se illam adire, sed est necesse, quod interueniat iussus domini præcedens in adeundo, *l. si quis mihi bona. 25. §. 1. & §. iussum. & l. Antistius. §. 1. infra, eo.* Alias autem sine iussu domini adire nō potest seruus: & est ratio; quia seruus est penitus incapax eorum, quæ sunt iuris ciuilis, & mortuo æquiparatur, *l. quod attinet. 32. & l. seruitutem. 209. infra, de reg. iur.*

106 Amplia, istud † procedere etiam in seruo pœnæ, prout est is, qui damnatur in metallum, vel ad bestias, propter delictum: nam statim lata sententia perdit ciuitatem & libertatem, & per consequens, perdit testamenti factionem actiue & passiue; quia non potest testari, nec hæres institui, nec potest aliquo modo hæreditatem adire; quoniam est seruus pœnæ: non autem fisci vel Cæsaris; vnde si hæres instituatur, pro non scripto habetur, tex. est *in l. si quis mihi bona. 25. §. si quis plane. infra, eod. & in l. eius qui. 8. §. fi.* & ibi gl. & Bar *supra, de testam.* Vnde talis hæreditas ibi ad substitutum, si habet, vel ad coniunctū, vel ad venientes ab intestato defertur, *l. vnic. §. 1. C. de caduc. tollend.* & not. gl. *in d. §. si quis plane. & l. si in metallum. 3. infra, de his quæ pro non scriptis hab. & l. sunt quidam. 17. infra, de pœnis.*

107 Secundo amplia, & multo fortius † procederet idem in damnato ad mortem propter delictum: nam eo ipso, quod est lata sententia contra ipsum ad mortem, est effectus seruus pœnæ, & per consequens intestabilis actiue & passiue, *l. qui vltimo infra, de pœnis.* & notat Bartolus *in d. l. eius qui. § si cui.* & probatur *in d. §. si quis plane. in vers. ad gladium, &c.*

108 Quod tamen limita non procedere, † quando damnator appellauit: quia pendente appellatione, rescinditur effectus sententiæ, adeo, quod si moritur interim, dicitur mori testabilis, & non seruus, tex. est *in l. qui à latronibus. 13. §. fin. supra, de testam,* & sic per consequens posset tunc adire, nisi in casibus ibi exceptis, per gloss. & Bart. *in l. si quis filio exhæredato. 6. §. hi autem. 8. supra, de iniust. rupt. testam.* & prædicta notat etiam gl. *in d. l. qui, vlt. infra, de pœnis.* & Alex. *in addit. ad Bart. in d. l. eius, qui. §. si cui.* & vide omnino Bal. *in consil. 382. in 1. vol.*

109 Et in tantum hoc est verum, † quod non solum ipse damnatus potest appellare, iuxta *l. addictos. 29. C. de appell. & l. addictos. 6. C. de Episc. aud.* Sed etiam eius hæres potest appellare post mortem damnati: dummodo appellet intra decē dies, à die latæ sententiæ: talis appellatio operatur multum, quo ad bona: adeo, quod trahitur retro, & fingit damnatū non esse mortuum seruum, sed liberum: & per consequens eius testamentum reconualescit. Ita multum singulariter & plene tradit Bal. *in l. 1. col. 4. circa fin. & ibi etiam Alexand. in additio. C. de delict. defunct.* & idem Bal. *in l. 3. col. pen. C. si pend. appellat. mors interuen.* vbi plus dicit, quod hanc appellationem debet facere hæres non nomine defuncti, sed nomine proprio, pro commodo bonorum: ex quibus infertur, quod stante dicta appellatione valeret aditio facta per damnatum. Item potuisset transmittere hæreditatem, vel ius deliberandi in casibus, in quibus liber homo transmittit.

Limita secundo, nō procedere, † quando senten- 110
tia est notorie iniusta, per quam fuit quis damnatus ad mortem: nam tunc etiam sine appellatione talis damnatus est testabilis, secundum Bald. *in d. l. 3. col. penult. versic. & hoc est vtile scire, &c.* & Bald. *in repet. l. 1. col. 3. in princ. C. de sacros. Eccles.* & Bal. *in d. consil. 382. in 1. vol.*

Limita tertio non procedere, † quando quis es- 111
set damnatus, vt proiiciatur de fenestris, ita quod moriatur: nam si proiicitur, & non moritur, non efficitur seruus pœnæ, sed remanet capax: ita tenet Ang. *in l. si quis mihi bona. §. si quis plane.* ponderando gl. ibi, *infra, eod.* quem ibi refert Alex.

Limita quarto non procedere, † quando quis es- 112
set damnatus ad aliquam pœnam à iure prohibitā: vt puta ad perpetuum carcerem; quæ pœna est prohibita, *l. credibili. 6. C. de pœn.* nam tunc non efficitur seruus pœnæ, secundum Angel & Alex. *in d. §. si quis plane.*

An autem hodie † ista iura sint correcta per ius 113
Authenticorū per quod est inductum, quod nulus homo bene natus hodie efficitur seruus per supplicium: vt dicit tex. *in auth sed hodie. C. de donatio. inter vir. & vxor.* Dic quod non, nam illa *authent.* loquitur in damnatis: quia non moriuntur naturaliter. Iura ergo loquētia de damnatis ad mortem, remanent incorrecta, ita intelligitur illa *authen.* & dicit ibi gloss. & not. Bart. *in d. l. si quis filio. 6. §. 1. supr. de iniust. rupt. testam. & in d. l eius qui § 1. supr. de testam.* Et hoc verum, quo adhoc, vt sint intestabiles, sed quo ad publicationem bonorum omnia dicta iura corriguntur: maxime tex. *in d. l. eius qui. §. fin. & in l. 1. §. fin. infra, de falsis.* in quibus locis statuitur pœna damnationis in metallum, vel deportationis vna cum publicatione bonorum. Nam hodie bona damnatorum non publicantur, nisi in solo crimine læsæ Maiestatis, & hæresis, vt est tex. & ibi Bald. *in authen. bona damnatorum. C. de bon. proscript.* & notat gloss. *in d. l.* & Andr. de Isern. *in c. 1. in versic. contrahentium incestas nuptias, colum. 3. 4. & 6. in fin. quæ sint regal.* & ad prædicta adde Bart. *in d. l. qui vltimo, in fin. de pœnis.*

Præ-

114 Prædictis tamen adde, † quod licet prædicti serui & damnati sint incapaces hæreditatis: potest tamen eis relinqui pro alimentis, *l. si in metallum.* 3. & ibi Bart *infra, de his, quæ pro non script.* & sic sunt capaces legati alimentorum, vt not. Bart. *in l. is cui.* 11. *& in l. seruos ad custodiam.* 17 *infra, de alimen. & cib. leg.* pro hoc est text. *in leg. legatum.* 10 *supra, de cap. dimin.* quia alimenta sunt iuris naturalis: & serui sunt capaces eorum, quæ sunt iuris naturalis.

115 Item adde, † quod licet damnati ad mortem, non possint testari etiam ad pias causas: possunt tamen se obligare de restituendis male ablatis: & hoc possunt facere inter viuos, & disponere ante cōdemnationem. Ita tenet Bald. *in tit. de pace Constant. colum.* 6. *vers. an ergo damnati, &c.* & Alex. *in addit. ad Bart. in d. l. eius, qui.* §. 1. *supra, de testam.* & Bald. *in l. vlt. col. fin. in princ. C. si à non compet. iud.* & Ioan. Andr. *in nouell. in c. quanquam. de vsur. lib.* 6.

116 An autem † possit iudex in sententia huiusmodi damnatis reseruare facultatem testandi? dic, quod non, quia essent duo contraria: scilicet, facere aliquem seruum pœnæ, & quod possit testari: vnde talis reseruatio non valet, secundum Bald. *in repet. l.* 1. *colum.* 2. *in fin. versic. reuertor ad primum, &c. C. de sacrosanct. Eccles.* vbi plus dicit Bald. quod etiamsi damnatus ad mortem euadat; quia aufugit, adhuc tamen remanet seruus pœnæ, & intestabilis, *l. mulier. supra, de capitis diminut.* & not. Bart. *in d. l. qui vltimo. infra, de pœnis.*

117 Quinto limita † prædictam cōnclusionem non procedere, quando quis est damnatus ad mortem per iudicem incompetentem; quia tunc non efficitur seruus pœnæ, secundum Bart. *in l. rei capitalis.* 2. § *eum. & in l. qui vltimo.* 29. *infra, de pœn.* vnde remanet testabilis, secundum eum.

118 An † autem isti damnati ad mortem possint confiteri, & eis iniungi pœnitentia sacerdotalis: & an possint sumere Eucharistiam, & sic corpus Christi, antequam moriantur, vide text. & gloss. *in Clemen.* 1. *de pœnit. & remiss.* vbi dicit, quod sic: ita tamen, si petant: nam ipsa petentibus non sunt sacramenta deneganda. Idem tenet ibi Card. *in* 1. *not. & in* 9. 11. *&* 12. *quæst.* Ad idem text. *in c quæsitum.* 13. *quæst.* 2. & ibi per Archid. & est gloss. *in c. si quis.* 26. *quæst.* 6. & Abb. *in c ex parte. el* 2. *de sepult.*

119 Et eodem modo Ecclesiastica † sepultura nō debet, nec potest eis denegari: quia si apparet, quod pœnitentes mortui sunt, possunt in Ecclesia sepeliri: ita dicit gl. *in d. Clem.* & ibi etiam Card. *in* 13. *quæst.* & Hostien. *in c ex parte. de sepult.* & ibi etiam Abb. dicit, quod possunt sepeliri cum Missa & aliis officiis.

120 Non † tamen possunt de furca deponi sine licentia iudicis: quam iudex petitam facile concedere debet: vt not. gloss. *in d. Clem.* 1. & ibi etiam Cardin. *in fin.* vt feci: Pilatus, qui de facili concessit Iosepho, vt IESVM defunctum de cruce deponeret, vt dicit ibi Card. *in fin.* & habetur *Ioan. cap.* 24.

Vnum tamen est mente tenendum in hac materia: quod † si est aliquis bannitus, vel in exilium 121
missus, qui non potest viuus manere in aliqua ciuitate, à qua fuit expulsus, minime potest post eius mortem in dict. ciuitatem duci eius cadauer ad sepeliendum sine licentia superioris. Ita notanter tenet Bart. *in l.* 2. *per illum tex. infra, de cadau. pun.* & Cardin. *in d. Clem.* 1. *in fin. verbis. de pœn. & remiss.*

Quid autem in eo, † qui est damnatus ad membri mutilationem: an dicatur seruus pœnæ? Dic, 122
quod non: vnde remanet testabilis: ita dicit Bald. *in repet. l.* 1. *col.* 3. *vers. secundo quæritur. C. de sacrosanct. Eccles.*

Quid in † deportato? Dic, quod est intestabilis: 123
quia perdit ea, quæ sunt iuris ciuilis; vnde nihil potest acquirere, nec testari, *l.* 1. §. *in quibus. infra, de leg.* 3. & habetur plene per Bartol. Bald. & Alexand. & communiter Doct. *in l.* 1. *C. de hæred. leg.* & Bald. *in l.* 2. *C. de bon. proscr. & in l. eius, qui.* 8. §. *in insulam. supra, de testam.* imo deportatus habetur pro mortuo, *l.* 1. §. *quidam filium. infra, de bonor, possess. contra tabul.* secus est in relegato: quia remanet testabilis, secundum Bart. *in d. l. eius, qui* §. *si cui. in fin.* & habetur *in l. relegatorum.* 7. *in princip. infra, de inter. & releg.* Et prædicta etiam ponit Bald. *in repet. d. l.* 1. *colum.* 3. *versic. tertio quæro, &c. C. de sacrosanct. eccles.* & habetur *in d. l. quidam* 17. *infra, de pœnis.*

Quid autem de bannito † nostri temporis? in 124
hoc concludo breuiter: quia in variis locis tractatur plene hæc materia: & magis communis conclusio est, quod licet sit taliter bannitus, quod possit ex forma statuti impune offendi: tamen perdit solum illa priuilegia & beneficia, quæ competebant sibi ex priuilegiis, & statutis illius ciuitatis, à qua fuit expulsus, non autem perdit beneficia sibi competentia de iure communi, etiam in illa ciuitate: ita concludit Bart. *in sua disput.* incip. *Lucanæ ciuitatis statuto, &c.* Et idem Bart. *in l eius, qui.* §. *si cui.* & ipsum sequitur Alexand. *in l.* 1. *colum. penult. C. de hæredib. instit.* & idem Alexan. *in l. ex facto.* 17. §. *ex facto.* & ibi etiam Bart. *infra, ad Trebell.* & Alexand. *in consil.* 92. *in* 1. *volum. & in l. si cum dotem.* 22. §. *si patri. supra, solut. matrimon.* vnde poterit adire, & acquirere hæreditatem, secundum Alex. *vbi supra.* de quo vide omnino vnum pulchrum consilium Paul. de Castr. *in consil.* 212. *incip. omisso ordine, &c. in* 2. *vol.* vbi plene attingit hanc materiam, & in effectu cōcurrit cum prædictis Doctoribus. Et ibi etiam decidit illum articulum: scilicet an fiscus possit occupare paternam hereditatem delatam filio bannito; & concludit, quod non.

Limita tamen istud, † nisi statutum diceret, quod 125
banniti sint extra protectionem communis: nam tunc perdunt etiam ea, quæ iuris communis sunt, secundum Bald. *in l.* 3. *colum. penult. in fin. C. si pendente appell. mors interuen.* quem sequitur Alexand. *in d. l.* 1. *C de hæred. inst.* vnde tunc nihil acquirere potest de

iure ciuili bannitus: nam tunc æquiparatur deportato: verum de hoc an æquiparetur deportato, vel relegato? vltra notata per Doct. in locis præallegatis, vide Andr. de Iser. *in c. domino guerrā. col. 2. tit. hic finitur lex.* vbi dicit, quod si est bannitus pro crimine, pro quo perduntur bona, æquiparatur deportato: alias æquiparatur relegato, si bona non perduntur, siue sit bannitus à Rege, siue à iudice habente merum imperium.

126 Et ex prædictis infero, † quod ex quo hodie in Regno contumax pro delicto primo bannitur, & eius bona annotantur, vt dicit constit. Regni: *Grandis vtilitas.* & deinde, si perseueret in banno per annum, elapso anno à die banni foriudicatur, & eius bona fisco applicantur: & habetur pro confesso, & conuicto condemnato, & omnis defensio sibi præcluditur, & à quolibet potest impune occidi, tanquam hostis publicus: vt dicit alia constit. quæ incipit: *Pœnam eorum.* adeo, quod dicit ibi Andr. de Isern. *in 2. colum.* quod in tantum habetur pro condemnato, quod si contingat eum capi, statim ipso facto ducitur ad supplicium, non expectata alia sententia.

127 Per hoc infero, † quod si aliquis est foriudicatus pro delicto, in quo veniebat irroganda pœna mortis, quod ex quo per talem foriudicationem habetur pro condemnato, ille talis foriudicatus dici potest esse effectus seruus pœnæ: sic per consequens non posset testari: nec hæres institui, nec adire hæreditatem. Et quod sit seruus pœnæ, patet; quia eo ipso, quod capitur, ducitur ad supplicium, sicut alii damnati ad mortem: vt supra.

Ad hoc etiam moueor per ea, quæ not. Bart. *in l. qui vltimo. 29. infra, de pœnis.* & Bald. *in d. l. 1. colum. 3. in princ. C. de sacrosan. eccles.* & supra dixi, quod si damnatus ad mortem, euadat & fugiat; adhuc tamen remanet seruus pœnæ, licet sit in sua libertate. Ita etiam est dicendum in tali foriudicato: ex quo habetur pro condemnato ad mortem, quando talis erat pœna: vt supra.

128 Quid autem † de excommunicato? videtur dicendum, quod sit intestabilis ex eo, quia habetur pro mortuo, quoad spiritualia: vt not Innocen. *in c. grauem. de sentent excomm.* & Bart. *in repet. l. Barbarius. col. 5. supra, de offic. præt.* Item æquiparatur seruo, vt not. Speculat. *in tit. de actore. vers. Item quod est seruus.* ex quo dicitur esse seruus diaboli, & in eius potestate: vt not. Bald. *in l. 3. C. si pendente appellat. mors interuen.* contrarium est veritas: quia nullo iure cauetur, quod sit intestabilis: vnde potest testari, & hæres institui: secundum Bald. *in l. 1. col. 6. C. de hæred. instit.* & Gemin. plene, & Ioan. Andr. *in c. decernimus. de sent. excomm. lib. 6.*

129 Quod tamen limita non procedere † in excommunicato de hæresi, vel quia erat fautor hæretici: nam si per annum perseuerat in huiusmodi excommunicatione, efficitur infamis, & intestabilis actiue, & passiue: vt est textus *in Authent. credentes. C. de hæret. in c. excommunicamus. §. credentes. extra, de hæret.*

Quid de monacho? dic, † quo ad acquisitionem monachus æquiparatur potius seruo, quam filio: quia quicquid acquirit, acquirit monasterio, gloss. est *in leg. cum hæredes. 22. in fin. infra, de acquirend. poss.* & Bartol. *in l. 1. in princip. §. fructuarius. infra, de stipulat. seruor.* & Felin. *in c. in præsentia. colum. final. de probatio.* & Alexand. *in l. 1. §. item acquirimus. colum. 2. infra, de acquirend. possess.* In terminis autem nostris, quo ad acquirendam hæreditatem, monachus æquiparatur filio vel seruo: secundum quod vtilius est monasterio, vnde si est delata hæreditas monacho, potest illam monachus adire cum iussu Abbatis: sicut dicimus in seruo, non autem solus monachus adire potest, cum non habeat velle nec nolle, *c. si religiosus. de elect. lib. 6.* si autem Abbate iubente nollet monachus adire; tunc solus Abbas adire potest, etiam eo inuito: & in hoc æquiparatur filio: ita tenet Bartol. *in l. 1. colum. 4.* & ibi etiam Alexand. *in 7. & 8. colum. supra, de vulgar. & pupill.* Bald. *in l. 1. col. 12. C. qui admitt.* & Doct. communiter *in l. cum proponas. 3. C. de hæred. instit* quos ibi ad hoc refert Iaf. *in antepen. col.* & Abb. *in d. c. in præsentia. colum. penult. de probat.* 130

Venio ad secundum requisitum gloss. † quod est, scilicet vt sit paterfamilias is, qui vult adire hæreditatem: alias autem, si est filiusfamilias, non potest hæreditatem adire sine iussu patris, *l. si quis vti bona. 25 §. iussum. infra eodem.* & habetur *in l. seruo inuito. 65. infra, ad Trebell.* hoc autem limita procedere de iure antiquo ff. secus est hodie: quia istud est correctum de iure C. quæ correctio habet locum solum in hæreditate aduentitia delata filiofam. non potest eam filius adire, etiam patre inuito & ignorante, *l. vlt. §. 1. C. de bon. quæ liber.* & not. gloss. & Doct. communiter *in l. 1. C. qui admitt.* & Bart. *in d. §. iussum.* secus est in hæreditate profectitia: vt quando defertur filio contemplatione patris, *l. sed si plures. 10. §. arrogato supra de vulgar. & pup.* quia hodie nihil est in ea mutatum, sed requiritur iussus patris, sicut olim: ita notat gloss. *in d. §. iussum.* & ibi plene Bart. & Alex. *in l. qui aliena. 6. § interdum supra eod.* & gloss. in terminis, *in l. fin. infra, quis or in bon. poss. seru.* 131

Tertium † principale requisitum in gloss. etiam tangitur, scilicet quod sit compos mētis, & hoc dicitur propter furiosum: qui non potest adire hæreditatem, *l. qui seruum. 47. infra, eod.* quia furiosi nulla voluntas est, *l. furiosi. 46. infra de regul. iuris.* Si tamen habet patrem; tunc pater est suus legitimus curator, *l. vlt. C. de cur. furios.* si vero patrem non habeat; tunc debet sibi prouideri de curatore, secundum formam *l. de creationibus. 27. C. de episcop. aud.* & tunc, quando habet curatorem, potest curator adire hæreditatem furioso delata, si sibi videbitur vtilis, super qua habet furiosus hanc facultatem à iure; quia 132

quia quandocunque ad sanam mentem peruenerit, poterit illam hæreditatem acceptare, vel repudiare, prout sibi videbitur vtilius. Si autē mortuus fuerit, antequam sanus effectus sit: & tunc siquidem est hæreditas extraneorum, quæ sibi delata fuit, non transmittitur ad hæredes ipsius furiosi, sed perinde habetur, ac si adita non fuisset, & vadit ad illos, ad quos iret, si furioso delata non esset: ita dicit text. *in d.l.fin. §. sin autem in furore. C. de cur. furios. & in l.2.§. si quis ex liberis infra, ad Tertul.* secus est in legatis & fideicommissis furioso delatis; quia illa transmittuntur ad hæredes furiosi, vt *d.§. sin autem in furorem.* ita hæc omnia voluit plene Bald. *in l. potuit. 5. in 5. qu. C. de iure delib.* & Bart. *in l.1, infra, de bonor. possess. infan. & furios. delat.* & sic patet secundum Bald. ibi, quod curator furiosi potest adire hæreditatem pro furioso; tamen non habet perpetuam causam, ita etiam tenet Ias. *in l. infantis. C. qui admitt.*

133 Hoc † tamen limita non procedere in patre furiosi, qui est curator & legitimus administrator, vt supra; nam potest pater pleno iure acquirere hæreditatem filio furioso ipsam adeundo, & sic habebit tunc perpetuam causam: ita notanter, licet sub obscuris verbis voluit Bartol. *in l. si infanti. 18. colum. 2.* & ibi ipsum sequitur Alexan. *in c.3. de iure delib.* & est ratio propter maiorem potestatem, quam habet pater in filium, quam curator extraneus. Si vero est hæreditas patris, quæ delata est furioso; & tunc siue fuerit agnita per curatorem, siue non fuerit agnita, transmittitur ad hæredes furiosi ex potentia suitatis. Ita dicit Angel. *in d.l. Antistius. 62. §. vlt. infra, eodem.* & sentit Bald. *in d.l. potuit. in 5. quæst. à contrario sensu.*

134 Quod † roboratur optimo simili: quia etiam infans transmittit hæreditatem paternam nō aditam ex potentia suitatis: vt not. Bart. & Alexand. *in d.l. si infanti.* vbi est communis opinio Docto. *de iure delib.* sed infans nullum habet intellectum, & furioso cōparatur, *l. in neg. infra, de reg. iur.* & Ias. *in d.l. infantis. C. qui admitt.*

135 Limita † tamen istam glossam inquantum dicit, quod furiosus non potest acquirere hæreditatem, vt procedat ex se: quia ex quo sensu caret, non potest per se acquirere: tamen per seruum, vel filium acquirere potest: dummodo interueniat iussus tutoris vel curatoris: casus est, & ibi gloss. *in d.l. Antistius. §. vlt. infra eod.* vbi est gloss. quam Bald. dicit esse auream: quæ ponit intellectum *ad l. neque. 10. C. de hæred. inst.* vbi traditur regula, quod, qui non potest per se acquirere hæreditatē, minime potest per seruum vel filium: nam illud intelligitur in eo, qui propter delictum prohibetur acquirere: secus si propter infelicitatem, vt in furioso.

136 Qualiter autem † probabitur aliquem esse furiosum, & quis dicatur furiosus, & quis mente captus, & quis fatuus? ponit plene Alexand. *in consil. 4. & consil. 141. in 1. volum.* & Bald. *in l. si furiosi. 25. C. de nupt.* & Alex. *in cons. 85. & cons. 86. in 2. volum.* vbi plenissime tractat hanc materiam, & Petr. Phil. Corn. *in cons. 21. & in cons. 85. in 2. vol. & in cons. 219. in 1. vol. & in cons. 22. in 4. vol.* vbi plene.

Et circa † hoc præsupponitur vna regula, quod 137
in dubio quilibet præsumitur compos mentis, & sanus, nisi probetur furiosus, textus est *in l. nec codicillos. 5. C. de codicill. & c. vlt. & ibi not. de success. ab intestat.* & tenet Petr. Phil. Corn. *in d. consil. 21. colum. 1. in 2. volum.* & est ratio secundum Bald. *in d.l. nec codicillos.* quia aliquem esse compotem mentis est naturale: sed esse furiosum, est accidentale: vnde quilibet præsumitur esse talis, qualem solet natura producere, nisi contrarium probetur: alleganti aliquē esse furiosum, incumbit onus probandi, *d.l. nec codicillos.* & not. Bart. *in l. filium. 60. infra eodem.* & Bald. *in l. fin. C. de hæredibus instit.* & Cardin. *in Clement. 1. in 2. qu. de homic.*

Istud † tamen limita multum singulariter proce- 138
dere in eo, qui nunquam fuit furiosus: quia ille habet hanc præsumptionem pro se: secus autem in eo, qui quandoque fuit furiosus: quia præsumitur furor durare, nisi contrarium probetur: vnde tunc alleganti eum esse sanæ mentis, incumbit onus probandi. Ita dicit gloss. *in versic. compotem. in dict. c. fin. de success. ab intestat.* & not. plene Alexand. *in l. furiosum. 9. C. qui testament. facere poss.* & Abb. *in c. cum inter canonicos. de elect.* & Petr. de Anchar. *in consil. 5.* & Alexan. *in h l. is potest. in 3. colum.* & idem Alexand. *in consil. 22. colum. 4. in 5. volum.* & plenius *in d. consil. 88. colum. 3. in 2. vol.*

Quod † tamen notabiliter declara secundum A- 139
lexan. *in d.l. furiosum.* vt procedat, quando furor durauit per multos dies; secus si fuisset aliquis furor momentaneus, qui modico spacio durasset: quia tunc non prēsumitur durare: quoniam in huiusmodi furore momentaneo de facili reuertitur homo ad resipiscentiam, & ita conuersus præsumeretur, nisi contrarium probaretur, secundum eum: ita etiam dicit Petr. Phil. Corn. *in d. cons. 21. col. 2. in fin.*

Ex † prædictis ergo sequitur, quod eo ipso, quod 140
probatur semel aliquem quandoque fuisse furiosum, si deinde facit aliquem actum, præsumitur illum fecisse tempore furoris; nisi contrarium probetur; & sic actus non valebit, ita dicit gloss. *in d.c. fin. de success. ab intest.* quam ipse sequitur Abb. *in fi. col.* & Petr. Phil. Corn. *in d. consil. 21. per totum. maxime in fin. col. in 2. volum.* & Gemin. *ita in c. 1. §. si vero. de cler. ægro. libr. 6.* & Alexand. *in d. consil. 92. colum. 5. in princip. in 5. volum.* vbi præsertim dicit id procedere fortius, quando actus factus non conuenit totaliter homini sanæ mentis, vt dicit etiam Bald. *in dict. l. furiosus.* Petr. Philipp. Corn. *in d. consil. 21 colum. penul.* & Alex. *in consil. 85. colum 4. in 2. volum.* vbi dicit, quod licet ex aduerso probetur, quod habeat dilucida interualla, nisi in specie probetur, quod erat sanus tempore actus celebrati, talis probatio releuat. Idem etiam

iam & magis plene tenet Alexan. *in consil.86.in 2.vol.* vbi infinitas decisiones allegat in hac materia, & Petr.Phil.Corn. *in consil.69. colum.antepen. & penult. in 1. volum.*

141 Probatur † autem aliquem esse furiosum, vel fatuum per signa multa: vt dicit Bart. *in l. si quidem.5. C.solut.matrimon.* vbi idem dicit ad probandum aliquem esse mortuum, quæ signa extenduntur, & per verba, & per facta, vt dicit Abb. *in d.c.vlt.col.fin. de succeß. ab intestat.* per verba enim ostenditur furor, quando quis loquitur verba fatua extra propositũ, & non conuenientia homini sanæ mentis: nam fatuus fatua loquitur, vt habetur *in c.legimus.24.distin.93.* & est tex. & ibi not. *in l.quidam in suo.27.ff.de cond. instit.* & Bart. *in l.his, qui.12.§. vltim. supra de tutor.& curat.da ab his.* vbi habetur, quod ex sermonibus cognoscitur homo stultus. Idem tenet Alexan. *in d.consil.54.1.vol.* Eodem modo si non respondet ad propositum, vel non habet rectam memoriam: vel si proiicit panem vel lapides: vel quia ita reputatur furiosus a patre suo, & à consanguineis: vt dicit Alexan. *in d consil.54.* eodem modo, si quis spuat in faciem alicuius hominis: præsumitur ex hoc furiosus, secundum Petr.Phil.Corn. *in consil.22.col.3.in 4.vol.* Et de prædictis vide etiam Alex. *in l. cum seruus.39.* alias *l. apud Iulianum.40.§.constat.infra de legat.1.* vbi inter alia dicit, quod si quis recusat pocula medicinalia in infirmitatibus; ex hoc præsumitur furiosus: allegat Spec. *in tit. de salariis.§.versic. sed quid si.* Et de pluribus aliis modis probandi quem furiosum, vide plene *in dict.consil.praalleg.* & Alexan. *in l.si cum dotem.22.§.si maritus. colum.fin. solut.matrim.* Ad

142 vnum † tamen aduerte, quod testes deponentes de furore, debent etiam nõ interrogati assignare causam scientiæ concludentem, alias non probant: ita dicit Bald. *in d. l. furiosum. C. qui testament. facer.poss.* & ibi Ias. plene & Alexan. *in consil.85.colum.6.in 2.vol.* Et ratio est, quam posuit Innoc. *in c.cum causam.37.* & ibi etiam Abb. *in 3. colum. de testib.* vbi dicit, quod quando testis producitur ad probandum aliquid, quod non percipitur sensu corporis, sed iudicio intellectus: tunc debet etiã non interrogatus assignare causam scientiæ concludentem per aliquẽ actum extrinsecum: alias non probat: ita etiam dicit Baldus *in l.solam.* alias *sola.4.C.de test.* & Petr.Phil.Corn. *in consil 22.col.2.in litera B.in 4.vol. & in consil.21.col.1. in litera E.in 2.volum.*

143 Et prædictis † adde, quod ad probandum furorem admittuntur etiam testes singulares; vt si vnus testis dicat, vidi eum proiicere lapides: alius dicat, vidi eum loqui inordinate, & extra propositum: & alius dicat, vidi eum spuere in faciem, vel simile: ita per plura tenet Alexand. *in dict.consil.92.colum.5.in 5. volum. versic. nec obstat. & in consil.141. colum.2. in 1. volum. & in d.consil.85. circa fin. & consil.86. colum.3. in 2. volum.* Et istud tenet Innocent. & communiter Doct. *in c.qualiter & quando.17. el 2. de accusat.* Et ratio est: quia isti testes non deponunt super aliquo facto in specie: nam tunc verum est, quod singularitas obstat: sed deponunt in genere, scilicet quem esse furiosum, vel hæreticum, vel infamem: quod per plura specialia probari potest: ideo admittuntur testes singulares, secundum Bart. *in l. Titia.48. infra, de solution.* & habetur plene *in locis præallegatis.* quod confirmo per optimum dictum Socin. *in consil.295. colum.3.in 2 volum.* vbi dicit, quod ad probandum aliquem actum successiuum, admittuntur testes singulares.

Quartum † requisitum in glos. est; quod sit maior viginti quinque annis, qui vult adire hæreditatem; 144
quia alias minor de per se adire non potest, *l. more. 8. & l pupillus.9. supra eodem. & l cum quædam 26. C.de administr. tutor.* Circa hoc tamen, vt habeas plenam notitiam de minore, quando & qualiter adire possit, distingue tres ætates minores. Prima est infantia, quæ durat vsque ad septem annos completos. Secunda est ætas pupillaris, quæ dicitur impubertas, & durat in masculo vsque ad decimumquartum annum completum: in fœmina vero vsque ad duodecimum: vt habetur *Instit. de nupt. in princ. & l. qua ætate.5. supra de testamen.* Tertia dicitur ætas adulta, quæ appellatur pubertas, & durat tam in masculo, quam in fœmina, vsque ad vigintiquinque annos, & illa postea dicitur ætas legitima, *l.vlt.C.de his, qui veniam ætatis impetr.*

De † prima ætate ita ius disponit: nam si est delata hæreditas alicui infanti, siquidem talis infans 145
habet patrem, potest pater pro eo solus adire, & infanti hæreditatem acquirere, & si mortuus fuerit infans ante aditam hæreditatem, transmittit illam ad solum patrem ex speciali priuilegio. Ad alium autem hæredem non transmittit: ita hæc omnia habentur *in d.l. si infanti.18.* & ibi Bart. & Bald. & communiter Modern. *C. de iure deliber.* Si vero patrem non habet infans; tunc si quidem habet tutorem, potest solus tutor absque interuentu infantis adire hæreditatem: vt *d.l. si infanti. §. parente.* & etiam bonor. possess. petere, vt *ibi.* Et si moriatur ante agnitam hæreditatem, vel bonor. possess. per tutorem, non transmittit illam, vt supra: sed vadit ad illos, ad quos iret, si infanti delata non fuisset. Ita habetur *in d l. si infanti. & l. infantis.3. C. qui admitt.* si vero tutorem non habeat infans; tunc hæreditatem de iure ciuili nullo modo adire potest, nisi si prouideatur de tutore: quia tutor est omnino necessarius in adeunda hæreditate per pupillum, *l. cum in vna.17. §.tutor.infr.de appellat.* sed in bonorum possess. de iure prætorio est remedium: quia quilibet consanguineus, vel amicus infantis, posset adire prætorẽ, & agnoscere bonor. possess. nomine infantis; quo casu perfecte acquiritur infanti, & transmittitur ad quoscunque heredes. Ita tenet Alex. *in d.l.infantis. & in l.vlt. col 5. C.vnde cogn.* & Bald. *in rubric. C.qui admitt.in 6. quæst.*

De

146 De † secunda vero ætate, scilicet, quando hæreditas est delata pupillo maiori infante & impubere? Dic, quod siquidem impubes habet patrem, potest ex authoritate patris adire hæreditatem, secundum Bart. *in l. vlt. § pupillus. infr. de verb. oblig. & l. more. 8. §. impubes supr. eo.* si vero pater non vult consentire filio adeunti; tunc potest filius sine patre adire. Ita etiam econtra, si patre volente adire filius recusat, potest solus pater adire, & ideo sibi acquirit hæreditatem. Ita hæc omnia decidit tex. *in l. vlt. § sin autem in secunda. 1. C. de bon. quæ lib.* quem textum reddit singularem ibi Bald. & mirabilem ad hoc, quod pupillus solus sine authoritate tutoris vel patris, potest adire hæreditatẽ: dummodo sit doli capax: ita etiam tenet Lud. Rom. *in l. pupillus. 9. la 1. supra eod.* & ibi etiam Alex. *circa fi.* Et dicunt hoc esse speciale in filiofamilias pupillo, in alio secus: vt *l. potuit. 5. & ibi Bald. C. de iure delib.* & infra proxime dicetur. Si tamen ex tali hæreditate adita per se, vel per patrẽ, pupillus lædatur, potest aduersus eã petere restitutionẽ in integrum: vt *d. § sin autem in secunda. 1. C. de bon. quæ lib.* & habetur *in l. 1. C. si tutor vel curator inter.* Item si talis pupillus habens patrem, moriatur, hæreditate non adita, non transmittit illam ad patrem, nec ad alium: sed vadit ad eos, ad quos iret, si pupillo delata non esset, vt *d. l. si infanti. circa fin.* & ibi Bald. *in pen. col. vers. expeditus sum de materia, & 6. & seq. quæst.* vnde est speciale in infante, vt transmittat ad patrem, vt *ibi.* In alia vero ætate seruatur ius commune in contrarium. Si vero pupillus non habet patrẽ; & tunc, siquidem habet tutorem, potest adire hæreditatem cum auctoritate tutoris, & nõ aliter: nam solus pupillus sine tutore, vel solus tutor sine pupillo adire non potest, text. est, & ibi Bart. & Bald. plene *in d. leg. potuit. C. de iure delib.* & habetur *in l. seruo inuito. 65. § si pupillo. 3. infra ad Treb.* secus est in bonor. possess. delata pupillo maiori infante: quia solus tutor sine pupillo potest eum agnoscere, *l. bonorũ. 7. C. qui admitt. & l. tutor. 8. infra, de bonor. possess.* & ratio est secundum Bald. & cõmuniter Doct. *in d. l. bonorum.* quia bonor. posses. accipit fomentum ab interuentu, & præsentia iudicis, propterea solus tutor sufficit; quod secus est in hæreditate. Pupillus autem sine tutore non potest etiam bonor. possess. agnoscere, *l. seruus. 7. §. impubes. infra, de bonor. possess.*

147 An † autem solus tutor cum auctoritate iudicis possit hæreditatem adire sine pupillo? Dic, quod non, ita tenet Bald. & Paul. de Castr. *in d. l. bono.* & est speciale in bonor. possess.

148 Prædictam † tamen conclusionẽ limita non procedere, quãdo pupillus esset hęres institutus sub cõditione, & ipse solus impleret conditionem; nam ex hoc ipso efficitur hæres solus sine tutore, ipso iure: casus est *in l. in cõditionibus pupillus. 5. inf. de cond. & demõst.* & Alex. *in d. l. bon.* & ita limitatur regul. *d. l potuit.*

149 Secundo † limita non procedere, quando est institutus seruus pupilli: quia solus tutor potest iubere seruo, vt adeat sine pupillo, tex. est, non violando ipsum, *in l. si per epistolam. 50. infra eod.* per quem ita tenet Alex. *in d. l. potuit. & in d. l. bonorum.* licet Bart. *in d. l. si per epistolam.* intelligat illam l. in infante; tamen Imol. Lud. Rom. & Paul. de Castr. ibi intelligunt illam generaliter in quolibet pupillo; quia alias esset violare literam.

Si vero † pupillus non habeat tutorem; & tunc solus adire non potest; sed datur remedium, vt adeat iudicem, & cum auctoritate iudicis potest adire hæreditatem, & bonor. possess. text. est *in d. l si infanti. 18. in fin. & in d. l. bonorum.* & sic iudex supplet defectum tutoris, vt ibi not. 150

An † autem infans possit adire cum auctoritate iudicis, Bald. *in d l. bonorum. C. qui admitt.* tenet, quod non; quia in eo est defectus iuris naturalis, ex quo nullum habet consensum; & contra defectum iuris naturalis non potest dispensari, secundum Innocen. *in c. sciscitatus. 13. de rescript.* contrarium tenet Ludou. Roman. *in d. l. bonorum.* & etiam Fulgos. tamen in ista contrarietate concludo, prout distinguit Alexan. & Ias. *in d. l. bonorum. col. 4.* quod aut infans est ita paruus, vt non possit fari; & tunc procedat opinio Baldi per tex. *in d. l bonorum* dum dicit, impuberi postulanti. Nam iudex non potest impartiri suam auctoritatem, nisi postulanti, vt ibi; sed infans, qui nõ potest loqui, non potest id postulare; si vero infans potest loqui; quia forte est proximus septennio, & tunc procedat opin. 2. quia potest postulare. 151

Potest † modo dubitari, an si pupillus non habet tutorem, possit sibi dari curator: & cum auctoritate curatoris possit adire hæreditatem, vel bonor. poss. dic, quod non, sed tutor est omnino necessarius, vt supra, tex. est *in l. cum in vna. 17. § tutor. infr. de appel. & l. seruus. 7. § impubes. infra, de bon. poss.* & not. gloss. *in d. l. potuit.* & ibi etiam Bald. & Soc. *in cons. 234. col. penult. in 2. vol.* 152

De tertia † vero ætate, scilicet, quando sumus in minore 25. annis, maiore tamen 14. qui dicitur adultus? dic, quod siquidem habet patrem, potest cũ auctoritate patris adire: vel patre recusante, potest solus pater adire, si vult: ita & econtra, filio recusante, potest solus pater adire: tex. est *in d. l. vlt. C. de bon. quæ liber.* si vero adultus non habet patrem; & tunc siquidem habet curatorem: potest adire cum auctoritate curatoris, *l. cum quædam. 26. C. de admin tut.* sed solus sine curatore, vel curator sine eo adire nõ potest; quia in hoc adultus habẽs curatorem æquiparatur pupillo, secundum gl. & Alex. *in l. impuberib. 11. supra eod.* & Alex. *in l. 1. § fuit quæsitum. col. 3.* vbi etiam gl. tangit, & ibi communiter Doct. *infra ad Treb.* per tex. & ibi not. *in l. si curatorem. 3. C. de in integr. resti.* potest tamen adultus, si læditur, petere restitutionem aduersus d. aditionem, *l 2. C. si tut. vel cur. inter.* & habetur *in d. l. si curatorem. & in d. § fuit quæsitum.* si vero adultus non habet curatorem; & tunc potest solus hæreditatem adire, & valet aditio, secundum Alex. 153

in d.§.fuit quæsitum. per *d.l.si curatorem.* tamen si læditur ex tali aditione, potest petere restitutionem in integrum: vt traditur *in locis præallegatis.* & probatur *in l.si minor.61.infr.eodem.*

154 Per † quam *l. si minor.* nota pulchram limitationem ad ea, quæ dixi supra in textualibus, in quãtum fuit dictum, quando sunt plures hæredes, quorum vnus repudiat partem suam, illa pars repudiata accrescit cohæredibus, etiam inuitis, *l. testamento.6.C. de impub. & aliis substit.* limita non procedere, quando ille, qui repudiat primo, adiuit partem suam, & deinde per beneficium restitutionis in integrũ, repudiat: nam tunc illa portio repudiata non accrescit cohæredibus inuitis, sed vadit ad creditores hæreditarios, iste est casus singularis, *in d. l. si minor. infr. eod* Et per hoc potes colligere intellectum ad istam gloss. inquantum dicit, quod minor 25. annis non potest adire: nam inquantum vult loqui de adulto, debet intelligi, quod non potest adire effectualiter, & irreuocabiliter; sicut maior propter restitutionem, quam petere potest: vt supra dictum est.

155 Quintum † requisitum principaliter in gloss. est, quod sciat testatorem esse mortuum: quia alias adire non potest. vt est tex. *in l. qui hæreditatem.19. quæ est proxima. infr. eod.* Et ratio est; quia viuo eo, de cuius hæreditate agitur, non potest quis se gerere pro hærede, nec repudiare: cum viuentis nulla sit hæreditas, *l neminem.27.& l. qui superstitis.94. infra, eod. & l. 2.§. interdum. sup. de vulgar. & pup. & l.1. §. si impuberi. infra, de collat. bon.* Et ideo requiritur talis scientia, ne sit dubius, an adire possit, vel non: quod esset, si dubitaret, an viuat, vel mortuus sit testator.

156 Qualiter † autem probetur talis scientia, dicetur infra post Bartol. hic; sed qualiter probetur testatorem esse mortuum? vide Bar. *in l. si quidẽ.5. C. solut. matrim.* vbi dicit, quod mortuus probatur per signa, & sufficit, si testis dicat: vidi eum mortuum; quia habebat signa mortuorum.

157 Secundo † probatur mortuus eo ipso, quod testis dicit interfuisse eius exequiis funeralibus, *l. conditionem.91.* vbi hoc probatur *infra, de cond. & demonstr.* & Petr. Phil. Corn. *in cons.10. col.1. in fin. in 1. vol.*

158 Tertio † probatur eo ipso, quod testis dicit vidisse hominem euisceratum: quia de necessitate naturæ sequitur, quod sit mortuus, secundum Bald. *in l. ex persona.3. col.2. C. de prob.*

159 Quarto † probatur eo ipso, quod testis dicit vidisse eum sepeliri; vel duci ad sepulturam; secundum Bart. *in d.l. si quidem* idem tenet Bart. *in l. 2.§. si dubitetur ff. quemadmo. testament. aper.* & Abb. *in c. in præsentia 19. de sponsal.* & ibi plene per Mar. Soc. idem Bart. *in suo tract. qualiter probetur mors.* vbi plus dicit, quod sufficit, quod testis dicat se interfuisse sepulturæ, licet non viderit cadauer: quia forte erat capsa clausa: tamen communiter dicebatur, quod erat corpus talis hominis: ex hoc enim probatur mors: & etiam Bald. *in l. conuenticula.15. col. fi. C. de episc. & cler.*

Quinto, † probatur eo ipso, quod testis dicit, vidisse eum non habere sensum, neq; motum, neque flatum, vt dicit Bald. *in d. l. conuenticula. circa fin.* idem si dicat, tetigisse eum frigidum, & non habentẽ pulsum, vt tenet Bart. *in d. §. si dubitetur.* secus autem si testis dicat, quod vidit eum mortuum; quia nõ loquebatur; nam istud non sufficit: quia potest quis esse viuus, etsi loqui non possit, ita dicit Bald. *in l. 3. C. de posthum. hær. inst.* quem refert, & sequitur Fel. *in c. quoniam frequenter. 5. §. porro. col. vlt. vers. vt lite non contest.* 160

Sexto, † probatur eo ipso, quod testis dicit, quod inter notos consanguineos, vel vicinos fuit habitus & reputatus pro mortuo, secundum Pet. Phil. Corn. *in consil 96. in pen col. in litera F in 3. vol.* de qua tamen materia vide plene eundem Petr. Phil. Corn. *in consil. 10. in 1. vol.* 161

Septimo, † probatur eo ipso, quod testis dicit venisse illos de domo, & cõsanguineos fecisse luctum pro eo, qui dicebatur mortuus, & quod sumpserunt vestes lugubres: ita dicit Bart. *in l. genero. 8. in fin. supr. de his, qui not. infam.* & Bald. *in l. exhæredatum. vlt. in fi. ff. eod. tit. de infamib.* & Bart. *in l. quotiens. C. de naufrag. lib. 11.* & Ant. de Butr. *in d. c. in præsentia. 19. de sponsal.* & Alex *in cons. 4. col. 5. in vers. plus dicit. in 2. vol.* 162

Octauo, † probatur quis mortuus eo ipso, quod probatur esse lapsos centum annos à die natiuitatis illius: nam de iure non præsumitur plus viuere, *l. vltim. C. de sacrosanct. eccles.* vnde elapsis centum annis præsumitur mortuus. Ita tenet Bald. *in d. l. ex persona. 3. colum. 2. circa fin C. de probat.* & Card. *in Clemen. 1. de rebus eccles. non alien.* & Bald. *in l. proponebatur in 1. lect. supra de iud.* & Bart. *in d. l. si quidem. 5. C. solut. matrim. circa fin.* 163

Nono † probatur, si aliquis visus fuit ingredi bellum, ac deinde non reperitur viuus, nec mortuus: nam ex hoc præsumitur, & probatur mortuus: ita tenet Bart. & Bald *in l. vlt. supr. de his, qui not. infam.* & Fel. *in d. § porro. col. vlt. vers. lite non contest.* 164

Decimo, † probatur eo ipso, quod aliquis iuuenis luxuriosus, & vagabundus cœpit vagari per orbem, & nescitur, vbi sit: nec aliquod nouum habetur de eius morte, vel vita: nam si ex hoc tempore lapsi sunt solum anni quinque, præsumitur, & probatur mortuus: ita tenet Bart *in suo tract. qualiter probetur mors. & in tract. de test. in 3. chart. in vers. mortuum hominem.* & Alex. *in cons. 4. col. 5. in 2. vol.* 165

Vndecimo † probatur, si talis dicit, vidi eum decapitari, vel abscindi venas gulæ cum sanguinis effusione: ita not. Bart. *in d. § si dubitetur. & in d. tract. qualiter probetur mors. col. fin.* 166

Duodecimo † probatur, si testis dicit, vidi eum expirare, vel mori, secundum Bart. *in d. tract. qualiter probetur mors. in fin. & in d. § si dubitetur.* 167

Decimotertio † probatur eo ipso, quod aliquis petiit à iudice, vt mittat nuncios, & exploratores, vt perquirant, an sit viuus, vel mortuus, & illis missis non reperitur de eo aliquid nouum: nam ex tali rela- 168

relatione præsumitur mortuus: ita tenet Bart. *in d. l. 2 § si dubitetur ff. quemadm. test. aper.* & Alex. *in d. cons. 4 col. 5. in 2. vol.* idem tenet Bart. *in l. & si percussor certus. 6 § si vnus. infr. ad Sillan.* vbi dicit, quod eo ipso, quod quis non reperitur, præsumitur mortuus.

169 Decimoquarto † probatur eo ipso, quod testis dicit, vidisse aliquem proiici in mare, vel de ripa fluminis, & postea non fuit visus vlterius: nam ex hoc præsumitur mortuus: ita tenet Bart. *in d. tract. qualiter probetur mors. circa fin.*

170 Decimoquinto † probatur eo ipso, quod quis produxit instrumentum testamenti: nam per ipsius ostensionem præsumitur mortuus testator: ita tenet Petr. Phil. Corn. *consil. 85. col. 31. in 2. volum.* & Bart. *in l. vlt. colum. 3. C. de edict. diui Adrian. tollen.* vbi assignat rationem: quia si non esset mortuus, non dedisset hæredi testamentum Notarius: & ibi etiam hoc dicit Alexan.

171 Decimosexto † probatur eo ipso, quod producitur aliquod instrumentum, in quo fit mentio de aliquo per dictionem, *quondam:* quia ex hoc probatur, quod ille sit mortuus: ita tenet Bald. *in cons. 407. col. 2. in 1. vol.* per illud, quod not. gloss. *in l. eius, qui. 41. supra, si cert. pet.*

172 Decimoseptimo † probatur, si testis dicit, quod vidit Titium mancipari carceri, in quo non erat cibus, nec potus, & quod ibi erat appositus custos, qui non permittebat dari victum ipsi carcerato: nam post aliquot dies præsumitur mortuus: attenta naturali præsumptione, quæ est, quod sine cibo non potest quis viuere, ita tenet Bart. *in d. tractat. qualiter probetur mors: in fin.*

173 Decimooctauo † probatur eo ipso, quod est publica vox, & fama in illa vicinia vel ciuitate, in qua dicitur esse mortuus, qualiter est mortuus: nam talis fama sufficit: dummodo locus sit de longinquo, vel mors sit antiqua per longum tempus: ita dicit Bart. *in d. l. si quidem. 5. in fin. C. sol. matr.* secus, quando mors esset de recẽti, vel in loco propinquo: quia tũc nõ sufficit probatio per famam, ex quo testes de facili habere potest is, qui vult mortem probare, qui deponant de visu: ita declarat Alex. *in consil. 25. col. 3. in 4. vol.* & Andr. de Isern. *in c. 1. col. 3. quo tempore miles.*

174 Decimonono † probatur mors per famã solam, quando sumus in morte alicuius magni domini, secundum Angel. *in d. l. si quidem.* sentit Bart. *in l. minore. 10. §. tormenta. in 2. qu. principali. vers. Item ex eodem. infra de quæst.*

175 Vigesimo † probatur eo ipso, quod aliquis fuit visus ingredi aliquam ciuitatem, in qua erat pestis: nam ex hoc præsumitur constitutus in periculo mortis: vt not. plene Petr. Phil. Corn. *in consil. 131. col. 2. & 3. in 4. vol.* vnde si postea non reperitur alicubi, nec viuus, nec mortuus, debet præsumi mortuus, sicut dicimus de eo, qui ingreditur bellum, vt per Bart. & Bald. *in l. vlt. supr. de infam.*

176 Vigesimoprimo † probatur eo ipso, quod ascendit nauẽ, & accessit per mare, & superuenit tempestas, adeo, quod non fuit vlterius reuersus, nec ipse, nec nauis: nam ex hoc præsumitur mortuus, secundum Bart. *in tract. de test. in vers. mortuum hominem.*

Vigesimosecundo † probatur eo ipso, quod aliquis magnus mercator & diues recessit à domo animo reuertendi, & transiuit per loca insidiosa & periculosa, & expectatus per familiam per multum tempus, non fuit reuersus: nam ex hoc præsumitur mortuus: ita dicit Bart. *in d. tract. de test. in versic. mortuum hominem. col. 1.* 177

Vigesimotertio, † præsumitur quis mortuus de iure Longobardico eo ipso, quod stetit per triennium extra suam prouinciam, vt est text. *in l. 1. C. de his, qui ante aper.* & not. Andr. de Isern. *in d. c. 1. col. 3. circa fin. quo tempore mil.* Et hoc est vtile scire: quia in regno ius Longobardicum dicitur ius commune, & præponitur iuri Romano: vt habetur *in constit. Puritatem.* & ibi Andr. de Isern. *& in constit. si quando l. 3. & in constit. præsenti l. 3.* & idem Andr. *in prælud feud. col. 8. in 3. qu. & in c. Imperialem. §. præterea ducatus. col. 2. de prohibit. feud. alien. per Freder.* & habetur *in decis. 258. consil. Neap. in 2. col.* 178

Prædictos † autem modos probandi mortem intellige procedere, vbi agitur de commodo, vel præiudicio pecuniario: prout in terminis nostris, in quibus agitur de adeunda hæreditate: ex quo dicitur præiudicium reparabile: secus est, quando agitur de præiudicio maximo, & irreparabili: vt est, quando agitur de morte hominis, vt si quis inquiritur de homicidio; nam tunc mors debet probari per testes de visu: nec sufficerent prædictæ coniecturæ, ita dicit Bart. *in §. si dubitetur. & in d. tractat. qualiter probetur mors. col. 1. in fin.* & Fel. *in d. c. quoniam frequenter. 5. §. porro. col. fin. vt lite non contest.* 179

Adde etiã † prædictis, quod licet sit regula, quod quilibet præsumatur viuere cẽtum annos, nisi probetur mortuus, *l. vlt. C. de sacrosan. eccles.* tamen istud debet allegari per eum, qui se fundat super vita; alias talis præsumptio illi non prodest: ita dicit Bald. *in c. ex tenor. col. 2. de test.* quem refert & sequitur Felin. *in d. § porro. col. fin.* per *l. si adulterium cum incestu. 38. §. idem Pollioni. 6 infr ad leg. Iul. de adult.* 180

Limita † etiam d. regulam non procedere, quando vnus testis deponeret de visu, quod vidit hominem mortuum: nam licet non plene probet mortem: tamen tollit illam iuris præsumptionem, quod præsumatur viuere centum annos: ita dicit Baldus *in d. c. §. notandum de his, qui feud. dar. poss.* & Fel. *in d. c. 1. §. porro. col. fin.* 181

Et † pro complemento prædictorum, adde quod quando iudex vult examinare super morte alicuius potest ex officio talẽ examinationem facere, etiam parte non citata: ita dicit Bald. *in d. §. porro.* quem ibi refert & sequitur Felin. *in fin. col.* quod est valde notandum pro limitatione eorum, quæ habentur *in c. 2. de testib. & l. si quando. de testib. C.* 182

183 Sextum † requisitum principale in glos. est, quod sciat delatam sibi esse hæreditatem, scilic. quod sit constitutus pure, vel sub cōditione, quæ iam est purificata; quia alias si ignorat, an pure vel sub conditione sit institutus, non potest interim adire, *l. is qui hæres. supra eo. & l. hæres infra eod. & l. 1. §. scientiam. infra, de bon. possess. secundum tab.* Quando autem dicatur delata hæreditas? habetur *in l. delata. 151. infra, de verbor. signif.* Et dixi supra *in euidentialibus.* Sequitur nunc septimum requisitum.

184 Septimum principale requisitum † in gl. est, quod sciat testatorem potuisse testari: nam si dubitat, an testator sit paterfamilias vel filiusfamilias, non potest interim adire: quia dubitat de viribus testamēti: vel, an sit sibi delata hæreditas. *l. hæres. 32. §. fin. infra eod.* & quod taliter dubitans non possit interim adire, tenet Petr. Philip. Corn. *in consil. 85. in fin. in 2. volum.*

185 Octauum † requisitum in gloss. est, vt sciat, quod nullus eum præcedit in succedēdo: quia alias de viribus testamenti dubitat, & est exemplum: si testator decedat, relicta vxore, & instituto fratre hærede: quia filium non habebat frater iste, hæres dubitat, an vxor testatoris sit relicta prægnans, ita vel non? non potest interim adire; nam si posthumus nasceretur, rumperet testamentum: quia reperiretur præteritus; iuxta not. *in l. Gallus. 29. supra de liber. & posth.* Ita de hoc est tex. *in l. cum quidam. 30. §. 1. infra, adde l. quamdiu. 3. l. 1. supra eod.*

186 Nonum † & vltimum requisitum in gloss. est, vt sciat, ex qua causa sit hæres institutus: an ex testamento, vel ab intestato, & ex qua causa hæreditas ad eum pertineat; nam si gessit se pro hærede ab intestato, cum esset ex testamento hæres: non valet aditio. Idem econtra, tex. *in l. si is, ad quem. 22. inf. eod.*

187 Ex † quibus infertur ad q. quotidianam, scilicet, an agens vt hæres contra aliquem teneatur declarare: an sit hæres ex testamento, vel ab intestato: vt alias libellus possit redargui de obscuritate. Bald. *in l. si auia. 2. col. 2. C. de success. edict.* tenet, quod sic, scilicet, quod tenetur exprimere: idem tenet Bart. *in l. si defensor.* alias §. 4. *l. 9. §. illud quæritur. supr. de inter. act.* cum limitatione, si reus aliter deliberare non potest, nisi fiat sibi d. declaratio: idem tenent Bald. & Paul. de Cast. *in d. l. si is, ad quem. 22. infr. eod.* & Spec. *in tit. de act. §. 1. vers. item, qui dicit se hæredem.* Et ratio est ex prędictis: quia alias adire nō potest, vt dicit Bald. *in d. l. si is, ad quem.* vnde debet porrigere libellum ita clarum, vt ex eo appareat, qualiter est certus, ex qua causa ad eum spectat hæreditas, ita vt adire possit.

188 Quid autē † si hæres agit antequā hæres ex testamēto, & pacto opponit, quod non sit hæres ex testamēto, an teneatur agens in continenti probare se esse hæredem ex testamento? dic, quod non: sed reseruatur in processu & ad merita causæ, ita tenent Spec. *in tit. de actore. §. 1. vers. item quisq; dicit. & vers. sed pone quidam.*

189 Quid autem, † si quis egit ex testamento, & succubuit, an possit postea agere ab intestato, tanquam hæres proximior: vt quia forte fuit pronunciatum testamentum non valere; dic, quod sic: casus est not. *in l. mater decedens. 19.* & ibi Bart. & Bald. *sup. de inoff. testam.* per quem text. ita fuit decisum in sacro consil. Neap. vt est *dec. in nu. 53.* vbi deciditur magis pulchre casus, & magis dubitabilis, scilicet an ille, qui egit ex testamento & succubuit, si appellauit, possit in causa appellationis deducere causam intestati. Et dicitur ibi quod sic, vnde probādo se hæredem ab intestato, obtinebit in causa appellationis; & ratio est per illum tex. *in d. l. mater.* quia agnoscēdo viam incompetentem non censetur renunciasse vię competenti, quam tunc sibi ignorabat competere.

Ex † hoc datur optima limitatio ad id, quod dicit Bar. *in l. 1. in fin. C. si aduers. liber.* vbi dicit, quod iudex appellationis nō potest iudicare, nisi super meritis primæ causę, super quib. iudicauit iudex à quo. Et idem tenet Paul. de Castr. *in consil. 306. in princ. in 2. vol.* 190

Quid † autem, si aliquis egit tanquam hæres ex testamento, & in processu non potuit probare se hæredem ex testamento: sed probauit se hæredem esse ab intestato, an possit ex huiusmodi probationibus obtinere? vel econtra, si egit ab intestato, & probauit ex testamento? dic, quod non potest obtinere, imo succumbit: ita concludit Alex. *in cons. 221. incip. Viso processu causa, &c. in 1. vol.* vbi plene loquitur in hac materia. Et ratio est; quia de iure is, qui agit ex vna causa, si probat ex alia, succumbit: quia non potest ferri sententia condemnatoria, text. est not. *in l. habebat. 13 supra, de inst.* & tenet Paul. de Cast. *in d. l. si is, ad quem. 22. infra eod.* Alia ratio est; quia is, qui agit vt hæres, debet esse certus, ex qua causa est hæres, scilicet an ex testamento, vel ab intestato: vt dicit gloss. *hic.* alias adire non potest, vt *d. l. si is, ad quem.* Per hoc autem, quod egit ex testamento, cum esset hæres ab intestato, vel econtra, apparet, quod non erat certus: vnde nō valuit aditio: merito succumbit, vt *supra.* Et quod agens ex vna causa & probans de alia succumbat, tenet Alex. *in l. si ita stipulatus. 126. §. Chrysogonus. infra, de verb. oblig. in 5. colum.* & Mod. *in l. certi condictio. 9. §. si nummos. supra, si cert. pet.* & per Innoc. & Canon. *in c. ex parte Abbatissæ. 15. de priuil. & in c. examinata. 15. de iud.* 191

Limita tamen † hanc regulam procedere, quando agitur petitorio: secus si ageretur possessorio: quia in eo obtinet is, qui agit ex vna causa, & probat de alia: ita tenent Bald. & Ang. *in l. vlt. C. de anna. except.* Secundo, † limita non procedere in causis, in quibus proceditur sola facti veritate inspecta & sine figura iudicii: nam tunc ex quo sola veritas attenditur, obtinet is, qui agit ex vna causa, & probat de alia: ita tenet Alexan. *in d. §. Chrysogonus. in 5. col. in fin. & Ias. in d. §. si nummos. col. 7.* & ratio est; quia quando proceditur sola facti veritate inspecta, receditur à reg. iuris cōmunis, & censentur sublatæ omnes solennitates iur. ciuilis positiui; adeo, quod procedi- 192 193

tur

tur in causa manu regia, ita plene tenet Pet. Ph. Cor. *in consil.* 243. 4. *vol.* & Lud. Rom. *in consil.* 20. & Bal. *in l. prolatam.* 4. *C. de sent.* & Soc. *in consil.* 12. *col.* 2. *in* 1. *vol.* & Paris *in tract. synd. versic. sententia. col.* 5.

194 Hinc dicimus, † quod licet alias sentẽtia debeat esse conformis libello, *l. vt fundus.* 18. *ff. communi diuid.* & *l. vlt. C. de fideic. lib.* tamen, quando proceditur sola facti veritate inspecta, potest ferri sententia, etiam non conformis libello: & super alio, quam super petitis: ita tenet Ias. *in l. vinum.* 22. *colum.* 17. *supra si cert pet.* per ea, quæ not. Bar. *in l. Aemil.* 38. *supr. de mino.* vt ibi dicit, quod Princeps potest pronunciare super non petitis, ex quo debet iudicare secũdum veritatem; nec tenetur seruare ordinem iudiciarium, *c. ad petitionem, de accu.* & not. Bal. *in c.* 2. *de noua forma fidel.*

195 † Item licet alias libellus ineptus admitti non debeat; imo vitiat processum: & succumbit is, qui eum præsentat, secundum Bart. *in l.* 1. §. 1. *supra si men fal. mod. dixe.* & Abb. & Fel. & communiter Doct. *in c. dilecti.* 6. *de iudic.* tamen in causis summariis, in quibus proceditur sola facti veritate inspecta, admittitur libellus licet ineptus: & valet sentẽtia lata super eo; & est ratio; quia in huiusmodi causis non requiritur libellus: vt not. Bar. *in extrauag. ad reprimen. in ver.* & *figura.* vnde si interuenit, & ineptus, non vitiat: gl. est singularis *in l. vinum. in fin.* & ibi Alex. & communiter Modern. maxime Ias. *in pen.* & *fin. colum.*

196 Vnde infertur ad practicam: † quod ex quo hodie in Regno Siciliæ, omnes causę ciuiles sunt summariæ: & proceditur in eis sola facti veritate inspecta, & sine figura iudicii, vt dicit prag. 1. quæ incipit, *dispendia,* & *c. detestantes.* sequitur, quod hodie in Regno indistincte obtinet is, qui agit ex vna causa, & probat de alia. Item potest ferri sentẽtia super non petitis; & sic non conformis libello; item potest ferri sententia super libello inepto, ex quo libellus non requiritur per prędicta, licet alias de iure communi sententia super libello inepto sit ipso iure nulla, vt supra, & not. Ias. *in d. l. vinum, colum. fin.* vbi plura allegat.

197 Ad vnum tamen aduerte in hac materia, † quod licet alias in causis summariis admittatur libellus generalis, secundum Bar. *in extrauag. ad reprim. in d. ver.* & *figura.* illud tamen intelligitur, nisi pars opponat: quia parte opponẽte nõ admittitur: ex quo non potest deliberare: ita singul. limitat illud dictum Bar. Alex. *in consil.* 32 *col.* 3. *in* 4. *vol.*

198 † iuxta prædicta cadit vnum dubium, quod est notandum & vtile: pone, quod aliquis agit petitione hæreditatis, tanquam hæres defuncti ab intestato, in processu autem non probauit se esse proximiorem in gradu, nec probauit defunctum decessisse sine liberis, sed solum probauit se esse patruum, vel amitam defuncti, vel fratrem, an ex hoc solo obtineat? dic, quod sic: ita notanter concludit Petr. Phil. Corn. *in consil.* 97. *in* 4. *volum.* & sentit Lud. Rom. *in l. hæres.* 54. *infra eod.* & Alexand. *in hac l. is potest.* 18. & Soc. *in consil.* 89. *colum.* 4. *in* 1. *volum.* & de ratione vide plene *in dictis consiliis.*

Ex hoc deciditur † aliud pulchrius dubium: substitutus pupillaris mortuo pupillo agit petẽdo hæreditatem ex substitutione, in processu probat se substitutum pupillo: & pupillum esse mortuum: non tamen probat, quod mortuus sit in pupillari ætate: sed solum simpliciter esse mortuum: quæritur, an debeat obtinere? Et videtur prima facie dicendum, quod non: quia fundamentum intentionis substituti est, quod pupillus sit mortuus impubes, vnde debuit hoc probare, vt not. Bar. *in l. hoc iure.* 10. *infra de verb. oblig.* & Abb. *in c. bonæ. de elect.* item, quia quilibet præsumitur viuere 100. annos, *l. vlt. C. de sacrosanct. Eccles.* vnde debet potius præsumi mortuus maior, quam minor. Item; quia quando sumus in probanda ætate, non præsumitur ætas maior, nec minor: sed debet probari per eum, qui se fundat in maiori vel minori, tex. est & ibi Bart. & Bald. *in l. si minorem.* 4. *C. de in integ. rest.* & *in l. cum te.* 9. *C. de probat.* ergo debebat ipsi substituto incumbere onus probãdi minorem ætatem: & quod in ea esset mortuus pupillus: in contrarium tamen est veritas, scilicet, quod dictus substitutus obtinet probando se substitutum, & pupillum esse mortuum, licet non probet, in qua ætate sit mortuus, nisi ex aduerso probetur, quod sit mortuus pubes: ita notabiliter concludit Socin. *in d. consil.* 80. *col.* 4. *in* 1. *vol.* vbi allegat ita tenere Bald. in quodam suo *consil. incip. ex parte contingente,* &c. † Sicut etiam di- 200
cimus in simili, si quis fuit substitutus alicui; si decesserit sine liberis; nam sufficit probare eum mortuum simpliciter: quia præsumitur mortuus sine liberis, nisi contrarium probetur, secundum Soc. *in d. consil.* 89. per tex. *in l. ex facto.* 17. §. *pen.* & ibi Alex. & Doct. *infra ad Treb.*

Vltra dicta nouem requisita in gl. † potes adde- 201
re decem extra gloss. dummodo is, qui vult adire, non sit impeditus ex dispositione alicuius statuti, vt si statutum vel consuetudo dictat, quod mulier non possit contrahere sine consensu propinquorũ: nam tunc non poterit mulier adire hæreditatem sine consensu propinquorum: ita tenet Bar. *in l. more.* 8. *supra eod.* & tangit *in l. mutum.* 5. & ibi etiã Paul. de Cast. *supra eod.* & Pet. Phil. Cor. *in consil.* 254. *col. fi. in* 4. *vol.* licet non videatur firmare; & est ratio; quia hæres adeundo hæreditatem, dicitur quasi contrahere cum creditoribus, *l. apud Iulianum* 3. §. *vlt. infra, ex qui. cau. in poss. ea.* & §. *hæres. in in. Instit. de oblig. quæ ex quasi contract.* & *l. si quis.* 5. §. *hæres, infra, de act.* & *oblig.* & tenet Petr. Phil. Corn. *consil.* 97. *col.* 2. *in* 2. *volum.*

Contraria tamen in hoc est communis opinio, quod imo, nõ obstante d. statuto possit mulier adire sine interuentu consanguineorum. Et hanc cõtrariam partem tenet idem Bart. *in d. l. apud Iulianum.*

num.3.§.fin. & Abb. *in c. qua fronte 25 de appell.* & Bald. Angel. Imol. & Alex. *in l. mutum.* vbi dicit Alexand. hanc esse communem opin. quia statutum debet stricte intelligi in contrahendo, prout loquitur, & non debet extendi ad quasi contractum: & ibi multa allegantur vno solo casu posse procedere istud in decimum requisitum, scilicet, quando statutum expresse disponeret, quod mulier non possit adire sine consensu propinquorum: ita dicit Alex. *in d. l. mutum, col. fin.*

202 Descẽdo nunc ad 2. partem † principalem huius glo. ibi; *sed regula huius, &c.* pro cuius intelligentia oppono regulam, quæ dicit, quod is pōt repudiare, qui potest adire, & non econtra; nam tutor pōt adire hæreditatem, vel bonor. possess. pro infante, *l. si infanti. 18. C. de iure deliber. l. tutor. 8. & l. si pupill. 11. infra, de bonor. possess. & l. bonorum. 7. qui admit.* & tamen eam repudiare non potest, *d. l. tutor. & l. 1. §. tutor. infra de success. edict.* glo. respondet, & dicit quod fallit; tu dic, secundum Bart. quod ista lex procedit in eo, qui potest adire per se, & ad vtilitatẽ sui: secus est in eo, qui adit pro alio, & ad alterius vtilitatem: quia repudiare non potest: ita dicimus in tutore, ita dicit gloss. *in l. eius est nolle. 3. infra, de regul. iur.* & sentit gloss. *in d. l. si infanti.* & ratio est: quia is, qui potest adire pro se, potest etiam repudiare in suimet præiudicium: nam vnicuique licet iuri proprio renunciare, *l. pen. C. de pact. & l. si index. 41. supra de min.* Quilibet enim in re sua est moderator & arbiter, *l. in re mandata. 21. C. mandat.* Hoc autem nō procedit in eo, qui potest adire ad vtilitatem tertii: quia non potest repudiare in præiudicium illius tertii: ita dicimus in tutore, qui ratione officii tenetur curare ea, quę sunt vtilia pupillo, & ideo adire potest pro eo, non autem repudiare pōt: quia officium suum non est ad hoc: nam quando pupillo incommodat, non dicitur tutor: & ita dicit tex. *in d. l. qui fundum. 7. §. si tutor. 3. infr. pro empt.* & sentit gl. *in d. l. tutor.*

203 Secundo oppono super ista † gloss. contra hunc tex. nam seruus non potest repudiare, & tamen potest nolle adire, *l. cum proponas. 3. C. de hæred. instit.* gl. dicit, fallit super hoc. pro intelligentia est aduertendum: nam si volumus intelligere istud contrarium ita simpliciter, prout facit in gl. certe non esset contrarium, nec fallentia ad hunc textum; nam in tex. ponitur regula continens duo: vnum scilicet negatiuum, & aliud affirmatiuum: scilicet, is potest repudiare, qui potest adire: ad hoc ergo, vt exceptio sit bona, est necesse, quod sit de regula, & disponat contrarium eius, quod dicit regula: ita dicit Bartol. *in l. in his 15. supra, de leg. & in l. 1. infra de reg. iur.* tunc enim firmat regulam in casibus non receptis, *l. quæsitum. 12. §. denique. 43.* & ibi gloss. & Bart. *infra, de instrum. legat. & l. nam quod liquide. infra de pen. lega. in fin. & l. generali. §. vxori, infr. de vsufr. legat.* & ibi Bart. idem tenet Alex. *in consil. 28. colum. pen. in 1. vol.* & Abb. & Felin. *in c. quoniam frequenter 5. vt lite non contestat.* Et prædicta plene ponit Petr. Phil. Corn. *in consil. 57. in 1. vol.* Ad propositum ergo, vt sit bona exceptio ad istam legem, est necesse, vt ponatur exemplum de eo, qui potest adire, & non repudiare; sicut diximus de tutore: vel contra de eo, qui potest repudiare, & non adire: vt dicemus infra de domino & seruo: sed istud exemplum gloss. est solum de repudiatione & omissione: & sic continet duo, vtraque negatiua: vt ergo procedat contrarium, forma ipsum sic: seruus non potest per se adire; quia requiritur iussus domini, *l. si quis mihi bona. 25. §. iussum. infra, eodem* & tamen licet non possit expresse repudiare, potest tamen nolle adire: & sic facere, vt dominus perdat hæreditatem non adeundo, vt *d. l. cum proponas.* & ibi Alex. & ita videtur procedere cōtrarium; nam seruus non potest adire, & tamen potest nolle adire, quod inducit effectum repudiationis: sed responde, quod non est contrarium; nam ista lex ponit duo extrema, super quibus stat fundata regula huius legis, scilicet adire, & repudiare, quę regula confirmatur etiam in seruo negatiue. Nam seruus non potest adire, & minime potest repudiare: secundum Alex. *in d. l. cum proponas.* & ibi etiam Paul. de Cast. & Imol. *in l. si paterfamilias. 40. supr. de hæred. instit.* & sic concordat cum ista. Quia tamen inter ista duo extrema est dare quoddam medium, quod est nolle adire, vt not. Bartol. *in l. iam dubitari. 86 supra, de hæred. instit. & in l. 1. §. filii. infra, ad Tertul.* & Alexand. plene *in l. qui se patris. 3. C. vnde lib.* & Petr. Phil Corn. *in consil. 105. penult. in prin. in 2. vol. & in consil. 110. colum. fin. in 1. volum.* ideo; quia seruus potest nolle adire: non est contrarium huic legi, cum non respiciat dicta extrema: & maxime; quia dominus potest compellere seruum, vt dicit tex. *in l 1. §. 1. infra, si quis omis. caus. testam.* licet seruus possit pati se excoriari, & non adire, vt not. glo. *in d. l. cum proponas.*

Tertio, super hoc oppono, † hanc oppositionem sentit Bart. *hic, super ista gloss.* nam dominus, cuius seruus est hæres institutus, non potest adire hæreditatem nisi seruo volente, vt *d. l. cum proponas* & ibi per Alex. & Paul. de Castr. & tamen potest eandem per se repudiare sine seruo, *l. 1. § per seruum infra, de suc. edict.* & not. gl. *in d. l 1. § fin infra, qui omis. caus. test. in versic ab intestato* & gloss. *in l. is qui hæres. 13. § fi. sup. eod.* licet Bart. *in d. §. vltim.* sentit contrarium; tamen communiter reprobatur, vt dicit ibi Alex. & communiter Modern. *& in l legatum seruo. 7. infra, de leg. 1.* ista oppos. Bart. hic non respondet, sed remittit se ad ea, quæ dixit *in d. l. is qui hæres. 13. §. fin sup. eod.* vbi dat illam solu. reprobatam, scilicet quod dominus non potest nec adire, nec repudiare sine seruo; quia tamen eius opinio non tenetur, propterea tu solue alio modo, per quam solut. habebis notabilem intellectum ad hanc legem, vnde dicas, quod ista lex procedit in eo, qui est hæres ex persona sua, & per 204

se vellet adire vel repudiare; secus est in eo, qui est hæres ex persona aliena: prout est dominus, qui intendit esse hæres ex persona serui sui: quia in eo cessat regula huius legis, ita singulariter dicit Alex. *in d.l.legatum seruo.col.2.* & sentit Bald. *in l.si infanti.18. col.2.C. de iure delib.*

205 Ex prædictis ergo infertur † multum notabiliter, quod si seruus hæres institutus moriatur ante aditam hęreditatem, & antequam ipse seruus consenserit aditioni, dominus nō poterit vlterius adire, & sic hæreditatem perdit, ita elegāter dicit Bart. *hic, in 4. colum.* per text. *in l. inde Neratius.23.§.1.supra, ad leg. Aquil.* Deinde gloss. quærit, quid dicendum

206 est † in filiofam. & remittit se ad notata *in d. l. is qui hæres.13.§.fin.supra eod.* tu dic breuiter, prout colligitur de mente Bartoli & Alexand. & communiter Doct. *in d. §. fin.* quod neque pater sine filio, neque filius sine patre potest adire, nec repudiare, sed vterque debet interuenire in adeundo, vt *d.l.si quis mihi bona.25.§.iussum.* & etiam in repudiando, vt dicit textus *in d. §. fin.* alias si vnus eorum repudiat, alteri non præiudicat, probatur etiam *in l.renitente.11.* & ibi per Cyn. & Dd. *C.de iure deliber.* Et hoc procedit indistincte in hæreditate profectitia delata filiofa. tam olim, quam hodie: quia hodie nihil est immutatum in profectitiis, sed tantum in aduentitiis est immutatum hodie, per *l. vlt. C.de bon. quæ lib.* per quā est prouisum, quod filius possit repudiare in sui tātum præiudicium: & similiter pater sine filio potest repudiare quoad suimet præiudicium: quo casu filius solus adire potest, patre repudiāte, & econtra, ita dicit Bart. *in d.§.fin. & dixi supra in 2. requisito super gl. vbi plene.*

207 Habes ergo ex prędictis, † quod pater non potest solus repudiare etiam hæreditatem profectitiam, cuius contrarium videretur dicendum prima facie: ex quo talis hæreditas pleno iure acquiritur patri, vt olim & hodie, *l.placet.97.infra, eod.* & not. Bart. *in d.§.iussum.* vnde deberet esse idem, quod dicimus in domino & seruo: & tamen in contrarium est veritas, vt supra. Et ratio differentiæ est inter matrem & dominum: quia filius sperat omnino, mortuo patre, fieri sui iuris: quo casu potest sibi soli acquirere hæreditatem sibi prius delatam: & ideo iura noluerunt, quod pater possit in præiudicium filii repudiare, secus est in seruo, qui nullomodo sperat per mortem domini fieri liber: nam mortuo domino remanet adhuc seruus hæreditarius: vnde cum nullum patiatur præiudicium ex tali repudiatione iura permiserunt domino soli repudiare: & hāc rationem assignat Cyn. *in d.l.renitente.11 C.de iure deliber.* & Bald. *in l.1. col. 10. vers. & in 6. puncto. C. qui admit.* Prædictis adde vnum notandum verbum, † q̄

208 licet filius non possit expresse repudiare in præiudicium patris; tamen tacite repudiando potest patri præiudicare, veluti si passus fuit labi tempus sibi statutum ad adeūdum à lege, vel à iudice: nam tunc etiam pater excluditur ab adeundo: nisi filius malitiose neglexisset adire, ita tenet Bart. *in d.l.is qui hæres.13.§.vlt.* & sic in isto casu plus operatur tacita repudiatio, quam expressa: pro hoc est tex. *in l.vlt. inst. quis ord. in bon. possess. ser.*

Quarto, † iuxta ordinem gl. oppono; nam bonor. possess. decretalem potest quis agnoscere, & tamen non potest eam repudiare, *l.1. §. decretalis. infra, de success. edict.* gl. dicit, fallit. tu autem pro intelligentia præmitte, quod bonor. poss. in genere sumpta est duplex: quædam enim dicitur edictalis, & quædam decretalis; edictalis est illa, quæ est prodita à prætore mortuo, & ideo dicitur edictalis; quia continetur sub edicto prætoris mortui; nam prætor fecit multa edicta, prout est edictum, vnde liberi: vnde cognati, & alia similia: illa ergo, quæ competit ex quocunq; edicto prætoris mortui, dicitur edictalis. Et dicitur edictalis, donec est in potentia, vt agnoscatur antequam sit agnita, vt not. gl. *in l.3. §. à municipibus. in versicul. prætoris. infra, de bonor. poss.* decretalis autem tunc dicitur, quando est decreta authoritate iudicis ei, cui competit cum decreto: prout olim requirebatur: & ideo dicitur decretalis à decreto, quod olim requirebatur: hodie autem non requiritur decretum; quia nō est necesse, quod iudex eam decernat, sed sufficit, quod pars eam agnoscat coram iudice per quæcunque verba, *l. vlt.* & ibi Bart. & Modern. *C. qui admit.* & ibi dicit Bart. quod hodie non dicitur vlterius bon. poss. decretalis, sed potius iudicialis appellatur, vt etiam notat gl. *in d.§.municipibus.* 209

His præsuppositis apparet † responsio ad contrarium: nam ideo non potest repudiari bon. poss. decretalis: quia antequam sit decreta, nondum est delata, nec in esse producta, & cum delata non sit, repudiari non potest, sicut dicimus in hæreditate, quæ non potest repudiari, antequam sit delata, *l.nolle.* & ibi gl. *& l.is qui hæres. supra, eod.* sed postquā est decreta, minime potest repudiari; quia iam acquisita est, & hæreditas vel bon. poss. semel acquisita, amplius repudiari non potest, *l. sicut 4. C. de repud. hæred. & l.si te bonis. 10. C. de iure delib.* & notat Petr. Phil. Corn. *in consil. 61. col. pen. in 4. volum. & l. si quis filium. 7. §. vlt. & ibi gl. vlt. supra, eod.* ita proprie istud contrarium soluit tex. *in d.§.decretalis.* & Bart. *hic in 4. col.* lex ergo nostra loquitur de hæreditate delata, quia illa potest adiri & repudiari, *l. delata.151. infr. de verb. sig.* & in ea habet locum regula huius l. 210

Sed contra posset aliquis instare: † nam si dicis, quod bonorum possessio decretalis non potest repudiari, ideo; quia non est delata, sequitur, quod minime deberet posse acquiri, sicut dicimus etiam in hæreditate: nam hæreditas, vel bonorum possessio, quæ non est delata, acquiri non potest, vt *d.l. delata, & d. l. is qui hæres, in prin. iuncta gl. 1. supra. eod.* & tenet Bal. *in l potuit. in 7. quæst. C. de iure delib.* sed responde, quod ista bon. poss. decretalis est quoddam 211

ius

ius executiuum bonorum possessionis edictalis: nã ille, qui petit hanc decretalem, non petit aliquod ius per separatum: sed petit executionem sibi fieri per prætorem viuum de illo iure, quod cõtulit prætor mortuus: quod patet; quia si quis repudiat edictalem, perdit etiam decretalem tanquã suum executiuũ, vt not. gl. sing. *in d. §. de cretalis. in ver. eam*, iura ergo quæ dicunt, quod non potest acquiri hæreditas nondum delata, nec bonorum possessio, loquuntur in illo iure adeundi, quod stat per se: nam illud ad hoc, vt acquiratur, debet esse delatum, sed in casu nostro ille, qui petit decretalem, nõ acquirit effectualiter ipsam decretalem, tanquam quiddam per se, sed potius acquirit effectum & executionem edictalis: licet ergo habeat istud nomen; quia appellatur decretalis; tamen in effectu nõ est ipsa, quæ acquiritur, sed est edictalis, quæ acquiritur mediante decreto iudicis. Et nota hanc responsionẽ; quia est subtilis, simile dicimus in hæreditate; nam est ius adeundi delatum, & est ipsa aditio, quæ est executio iuris adeundi; vnde ius adeũdi potest repudiari, sed ipsa aditio non; quia nõ est quid in rem productum, & postquã est facta aditio, minime potest repudiari, per *d. l. sicut. 4. C. de repud. hær.* Vltimo gl. ista in fine sui allegat concordantias ad istam, scilicet *sup. eod. col 4. quæ incipit, nolle. & l. si quis extraneus. 21. §. sed ita. infra, eod.* quæ iura vide per te, quia clara sunt, & bene faciunt & concordant cum hac l. Et per hæc sit expedita tota ista gl. sua.

Expedita gloss. venio ad suppletiones. Et pro declaranda materia huius legis, Bar. hic reassumpsit tria membra, & multum eleganter, sed obscure loquitur: propterea reassumendo dicta tria membra, vt reddam ea magis clara, ad hoc, sciamus in quibus casibus procedit regula eius legis. Præsuppono secundum Bar. declarãdo ipsum; quod posse adire, seu potentia adeundi consideratur tripliciter. Primo modo considerando ipsam potentiã in abstracto, non respectu alicuius certæ hæreditatis præsentis nec futuræ, sed simpliciter, & in genere: & tunc ista potentia nihil aliud est, nisi ipsa libertas, quæ est incerta cuilibet homini iure naturali, per quam permittitur vnicuique facere quidquid vult, nisi iure, aut vi prohibeatur, *l. libertas. 4. supra, de stat. hom. & Instit. de iure person. §. 1.* & sic ista potentia nõ est quid separatum ab ipsa libertate: nam ideo potest quis capere & adire; quia quilibet est capax, & in ista potentia consideratur solum libertas & capacitas: nam omnis liber & capax adire potest, quando sibi defertur.

212 Ponit in simili exemplum † Bart. hic de vsufructu, pro cuius declaratione dic, quod duplex est vsusfructus, scilicet causalis, & formalis: vsusfructus causalis dicitur ille, quẽ habet quilibet dominus in re propria, & ideo dicitur causalis; quia causalis est, quæ causatur à proprietate, & est quid cõiunctum cum proprietate; vsusfructus enim formalis est ille, qui est separatus à proprietate, & est quoddam ius per se, vt est, quando vnus habet proprietatem, & alius vsumfructum, & ideo dicitur formalis, quia est quædã forma separata à proprietate, & est species seruitutis: ita distinguit Bal. *in l. vsufructu. 57. supra, solut. matr.* & Alex. *in l. si ita stipulatus. 126. §. Titius. infra de verb. obl.* & Bart. & Cæp. *in tractat. seruit. in c. 4. sup rub. de serui. & vsufruct.* pro hoc est tex. *in l. si vnus. 27. §. antep. supr. de pact.* Reducitur ergo ad propositum istud exemplum; quia sicut vsusfructus causalis est quid coniunctum cum proprietate, & ideo dominus vtitur; quia dominus est, & istud ius adeũdi vnitum cum libertate hominis, & ideo illud habet; quia est homo liber & capax, vt supra. In ista ergo potentia ita in genere sumpta procedit regula negatiua tradita *in l. nolle. supr. eod.* videlicet, quod is, qui non potest adire, minime potest repudiare, ita dicit Bar. h c, quem declara. ille, qui non est capax ad acquirendum, minime est capax ad repudiandum. Regula autem affirmatiua huius legis non procedit; quia ille, qui est capax ad acquirendum, non potest repudiare, id est, non potest facere se incapacem, & tollere sibi libertatem quam habet à natura; nam in vno solo casu potest id facere, secundum Bar. scilicet quando patitur se vendi ad pretium participandum: in aliis ergo casibus non potest se facere incapacem.

Adde, quod ista opinio Bar. est vera & communis, & ab omnibus tenetur hic, secundum Alex. excepto Raph. qui tenet contra Bar. scilicet vt procedat etiã regula affirmatiua: tamen quia opin. Raph. communiter reprobatur, prout ipsum reprobat hic Alex. ideo non curo aliter eum referre. Et per istam opin. Bar. & communem, habes optimam restrictionem & declarationem ad hanc legem scilicet, vt non procedat in potentia adeundi ita absolute & in genere considerata.

Fallit in alio casu secundum Bar. hic, † scilicet, 213 quando aliquis efficitur Frater minor de ordine sancti Francisci: nam propter regulam huiusmodi fratrum, talis efficitur penitus incapax, vt habetur *in Clem. exiui de paradiso, de verb. sign.* vnde amittit libertatem illam & capacitatem adeundi: hinc dicit Bar. *in d. l. si in metallum. 3. infra, de his quæ pro non scrip.* quod si aliquis institueret hæredem aliquem Fratrem minorem, talis institutio est ipso iure nulla: ideo, quod hæreditas remanet venientib. ab intestato: quod ponit late Bar. *in suo tract. Minoritarum*, & Bal. *in authent. ingressi. colum. 6. C. de sacrosanct. eccles.* illud ergo quod dixi supra, in primo requisito in gloss. quando hæreditas est delata monacho, quid iuris sit? intellige in alio monacho, quam in fratre minore. Deinde Bar. format vnam opposit. *d. l. 4. supra, pro socio.* vbi dicitur, quod potest contrahi societas de hæreditate incerta obuenienda. Quam oppositionem declara: nam tendit contra id, quod supra dixit, quod istud ius adeundi in genere sumptum

ptum non est quid per se, nec separatum à libertate, & ideo non potest repudiari: nam contra istud facit, quia spes hæreditatis incertæ pōt deduci in contractum societatis; ergo non est aliquod ius per se; quia alias deduci non posset; ergo potest ei renūciari; soluit Bar. & nunc eius solutio est clara, præmissa prædicta declaratione, ideo vide per te.

214 Secundo modo † consideratur potētia adeundi; & tunc capio secundum membrum Bar. *ibi in 2. col.* vbi dicit secundum posse adire, &c. Et ista potentia est respectu certæ hæreditatis futuræ nondum delatæ: quia non est mortuus is, de cuius hæreditate agitur, & in hoc Bar. facit duo membra: scilicet, aut consideramus istam potentiam adeundi ab intestato, aut ex testamento. Primo casu, scilicet quando est ab intestato: aut est potentia adeundi, quam habent descendentes: aut illa, quam habent alii consanguinei præter liberos. Deinde Bar. dicit, assumo aliud secundum membrum, super quo aduerte, ꝙ sub illa subdistinctione, quam fecit Bar. de potentia adeundi descendentium & aliorum consanguineorum, omittit primum membrum, scilicet descendentium, & capit secundum, scilicet aliorum consanguineorum: & super hoc secundo procedit primo. Et concludit Bart. quod istud ius succedendi, quod habet consanguineus in bonis cōsanguinei, non est aliquod ius per se separatum, sed est quoddam ius annexum cum iure sanguinis, & non potest ab eo separari: sicut dicimus in vsufructu causali, qui causatus à dominio: ita ista potentia succedendi causatur à consanguinitate, & sine ea non est: in ista ergo potentia succedendi procedit regula negatiua secundum Bar quia is, qui non habet istud ius succedēdi; quia non est cōsanguineus, non potest illud repudiare: sed regula affirmatiua huius l. non procedit; quia is, qui habet istud ius succedendi, non potest illud repudiare; & ratio est; quia cum sit quid annexum cum iure sanguinis: & ius sanguinis non potest repudiari, *l. ius agnationis. 34. supra, de pact. l. iure sanguinis. 8 infra, de reg. iur. & Instit. de iure natur. §. sed naturalia.* Ideo minime potest repudiari istud ius succedendi, *l. pactum dotali. 3. C. de collatio.*

Contra tamen illud quod dicebatur, quod istud non est ius per se: adducit Bart. duo fundamenta,

215 primum: nam † mater, quæ non petit tutorem filio suo intra annum, perdit ius succedendi illi filio, *l. 2. § si mater. infra, ad Tertul. & l. omnem 6. C. eod. tit.* ergo est aliquid separatum per se, quod patet: quia perditur & vadit ad illos, ad quos iret, si mater non esset, vt *d. l. 2. §. fin. infra, ad Tertul.* nam si nihil esset de per se, perdi non posset.

216 Secundum fundamentum est; † quia consanguineus habet spem succedendi consanguineo suo, *l. 3. §. si quis quasi. supr. de condict. ob causam.* sed spes est aliquid, quod patet: quia potest donari, seu cedi, *l. spem. 3. C. de donat.* ergo sequitur, quod tale ius succedendi est aliquid separatum à sanguine. Ad primum respondet Bart. quod verum est, quod illud ius succedendi potest adimi & separari à iure agnationis: vt *d. §. si mater. & §. fin.* tamen donec durat, non est aliquod ius separatum ab illo iure agnationis: sicut vsusfructus causalis potest separari à dominio, & tunc dicitur vsusfructus formalis, vt supra fuit dictum tamen, dum est cum domino, non est, quid separatum à dominio, ita in proposito: vult enim dicere Bart. quod ex iuris dispositione propter delictum personæ separatur ius succedendi à iure agnationis: sicut contingit in matre, & habetur *in l. quisquis. §. C. ad leg. Iul. maiest.* tamen non interueniente dicto delicto, stat simul, & ab eo non separatur, & tunc loquitur Bart. in suo membro; quia tunc durat illa potentia, de qua loquimur. Ad secundum respondet: † quod licet consanguineus 217
habet spem succedendi; tamen ipsa spes est à iure reprobata, propter votum captandæ mortis, *l. 1. C. de pact. & c. ne captandæ. 3. de concess. præb. lib. 6.* & ideo talis spes reprobata non est in cōsideratione; illud enim, quod est à iure reprobatum, pro nihilo reputatur, *l. conditiones. 14. & l. filius. 15 supra, de cond. instit. & l. non dubium. 5. C. de legib.* Limitat Bart. prædictam conclusionem non procedere, † quando huic 218
iuri succedendi renunciaretur cum pacto iuramēto firmato: quia tunc de iure Canonico valet talis renunciatio, *c. quamuis. 2 de pact. lib. 6.* quod ius Canonicum seruatur hodie in vtroque foro, ratione iuramenti, quod potest seruari sine interitu salutis æternæ, iuxta *c. cum contingat. 28. de iureiurand.* & ibi plene per Imolam *in repet.* & tenet Alexander, & ibi communiter Moder. *in d. l. pact. dotali. 3. C. de collatio.* Adde, quod Alexander, & communiter Doctores sequuntur hoc loco Bart. sententiam, ex cuius dictis habes aliam restrictionem, & declarationem ad hanc legem, scilicet vt non procedat in potentia adeundi, considerata ratione alicuius futuræ hæreditatis hominis viuentis: quæ improprie dicitur hæreditas.

Circa illud tamen, quod dicit Bartolus, † quod 219
si mater non petit tutorem filio pupillo, priuatur iure succedendi ipsi pupillo. Amplia, istud procedere etiam in matre naturali tantum: quia tenetur petere tutorem filio suo naturali, alias priuatur eius successione, tex. est *in l. vlt. C. qui petant tutor.* per quem textum ita dixit Bar. *in d. l. 2. §. si mater. infra, ad Tertul.*

Secundo amplia procedere non † solum in ma- 220
tre, sed etiam in quocunque coniuncto obtinente primum locum in successione pupilli: quia priuatur successione, si non petit ei tutorem, tex. est *in l. sciant. 10. C. de legit. hæred.* & not. Bar. *in l. 2. col. 1. supra, qui pet. tut.*

Tertio amplia † procedere non solum, quando 221
mater fuit negligens in petendo tutore: imo etiam si petit tutorem: & deinde ille tutor non admini-

ſtrauit, vel non fecit inuentarium, & alia ſolennia à iure requiſita: nam ſi mater non ſolicitauit, vt adminiſtraret, vel faceret inuentarium, ſimiliter priuatur ſucceſſione, ac ſi nõ petiiſſet, tex. eſt, & ibi gl. Bart. *in l.2.§.quod ſi pater. infra, ad Tertul.* & Bart. *in l. vlt. §. perſonis. C. de adminiſt. tut.* Idem eſt, ſi ipſa mater, vel alius ſucceſſurus legitime ab inteſtato, cui tutela ipſo iure defertur, non adminiſtrauit vel minus legitime, non faciendo ſolennia: nam licet vtiliter gerat negotia pupilli; adhuc tamen priuatur hæreditate ipſius ex eo; quia non legitime geſſit: ita dicit Bart. *in d. c.2. col.2. ſupra. qui pet. tut.* & Bald. *in l. precibus.8. col.4. in fi. & ſequent. C. de impub. & al. ſubſt.* & Bald. *in l. matres.3. col.2. in fi. C. ad Tertul.* & glo. *in d. §. quod ſi pater.*

222 Quod tamen procedit † ſolum in tutore petito à ſe, ſcilicet ab ipſa matre: nam ſecus eſt in tutore teſtamentario, vel legitimo; quia in eo nõ tenetur eſſe ſolicita, vt adminiſtret, vel inuentarium faciat: vnde tunc non punitur, ſecundum Bart. *in d. §. perſonis.* & Bald. *in d. l. precibus col.5. in prin.* Et ad prædicta adde Petr. Phil. Corn. *in conſil.4. in 3. vol.* vbi plene de hac materia, & Bald. *conſil.403. in 4. vol.*

223 Quarto amplia iſtud procedere etiam in † ſubſtituto pupillari; quia ſi nõ petit tutorem pupillo, priuatur iure ſubſtitutionis: & non ſuccedit, caſus eſt *in d. l. ſciant.* & tenet Bart. *in d. l.2. col.4. ſupra, qui pet. tutor.* Quod limita ſingulariter non procedere in ſubſtitutione fideicommiſſaria; quia talis ſubſtitutus non priuatur fideicommiſſo, licet non petierit tutorem pupillo. Caſus eſt *in l. credendum. vlti. §. ſi vero maritus. ſupra, qui petant tutor.* Et eſt ratio: quia tale fideicommiſſum non trahitur ad ſucceſſionem pupilli, ſed tantum teſtatoris: vt ibi habetur, & notat Bart. *in l 2. col.4.* pro hoc eſt tex. *in l. cohæredi.41. §. cum filia.2 ſupra, de vulg. & pupil.*

224 Quinto amplia, † etiamſi eſſet datus tutor in teſtamento minus legitime, adeo, quod indigebat confirmatione iudicis; nam ſi mater, vel alius ſucceſſurus non petierit ipſum confirmari per Prætorem, ſimiliter priuatur ſucceſſione, tex. eſt *in d. l. credendum. in princ.*

225 Sexto amplia, etiamſi † eſſet datus tutor in teſtamẽto, qui ſe excuſauit ex iuſta cauſa; nam ſi mater non petiit alium ſurrogari in locum excuſati, priuatur hæreditate, tex. eſt *in d. l. credendum. in prin. & ibi Bart.*

226 Septimo amplia procedere non † ſolum in tutore petendo, ſed etiam in curatore: quia ſi mater non petit curatorem filio ſuo pupillo in caſibus, in quibus eſt neceſſarius curator pupillo, vt quando tutor legitimus non eſt idoneus, vt *Inſt. de curat. §. interdum,* priuatur ſucceſſione filii, tex. eſt *in d l.2. §. ſi curatores. infra, ad Tertul. & in l.1. ſupra, qui et. tut.* ſecus eſt, ſi haberet filium adultum; quia non tenetur ei petere curatorem, vt *d. l.1. & l. matres. C. eod. tit.*

Octauo amplia procedere, † etiamſi mulier ſit prægnans: quia tenetur petere tutorem ventri: alias ſi poſthumus naſcatur & moriatur, ei non ſuccedit: tex. eſt & ibi Bart. *in d. §. quid ſi curatores.* & Bal. *in d l. matres. col. fin. ad Tertul. & in d. l. precibus. cap.6. in fin.* Quod tamen limita, niſi mulier peperiſſet intra triginta dies poſt mortem mariti: quia ſibi non imputatur, ſi curatorem ventri non petierit: Ita ſingulariter dicit Bar. *in l.1. §. eleganter. ſupra, de lib. agnoſ.* Et de hoc dicto vide omnino Bal. *in cõſ.288. in 2. vol.* vbi tenet, quod ſufficit ſi mulier petat curatorem intra annum: vel ſi poſthumus moritur intra annum à morte mariti, non incidit mater in pœnam priuationis. 227

Nono amplia procedere etiam † in muliere habente filium furioſum: quia ſi non petat ſibi dari curatorem priuatur eius ſucceſſione: tex. *in d. §. quid ſi curatores. in fi.* 228

Decimo amplia procedere, † etiamſi mater petiit tutorem, ſed minus idoneum & inhabilem; quia habetur, ac ſi non petiiſſet, & punitur priuatione hæreditatis: idoneus autem intelligitur, dummodo ſit locuples: tex. eſt & ibi Bar. *in l.2. §. quid ſi indignos.34. & §. idoneos.3. infra, ad Tertul.* 229

Vndecimo amplia, † vt petat tutorem cum effectu, id eſt, quod petat taliter, quod detur & adminiſtret effectualiter: alias non ſufficit ſolum petere, niſi etiam eum dari faciat: vt notat gl. *in l. matris.6. C. qui pet. tut.* per quam ita dixit Bart. *in d. l.2. col.2. ſupra, qui pet. tut.* ponderando illud verbum, petierit, quod eſt *in d. §. ſi mater. & in d. l. ſciant.* quod verbum, *petierit.* eſt futuri ſubiunctiui: & debet intelligi cum effectu, *l.1. & ibi per Doct. ſupra, quod quiſque iuris.* 230

Duodecimo amplia; † vt mater priuetur omnino hæreditate filii propter non petitum tutorem in caſibus prædictis: etiam quoad legitimam; quia etiam legitima penitus priuatur, ſecundum Bald. *in conſil.140. in 1. volum.* 231

Iſtam regulam ſic ampliatam † limita primo procedere, dummodo pupillus moriatur poſt annũ à tempore, quo indiguit tutore: ſecus eſt, ſi moriatur intra annum; quia non priuatur mater, vel alius agnatus eius ſucceſſione. Et eſt ratio; quia à lege noua datur vnus annus ad petendum tutorem, vt *d l. ſciant.10. C. de legit. hæredib.* vnde ſi pupillus moritur intra illum annum, non dicitur mater eſſe in mora: & ideo non priuatur hæreditate. Ita tenet Alexand. *in l. ſi deceſſerit.4. colum fina. qui ſatiſdare cog.* vbi dicit, hanc eſſe magis communem opinionem, non obſtante eo, quod dicit Bartolus *in l.2. §. confeſtim.43. infra ad Tertull.* vbi tenet, quod mater eſt in mora eo ipſo, quod non petit tutorem, quam primum poteſt: quem reprobat Angelus *in conſil.166. colum. fin. incip. ſi teſtator:* vbi tenet, quod de iure hodierno mulier habet totũ annum & ita etiã alii agnati, per *d. l. ſciant.* Idem tenet Bald. 232

in conſil.

*in consil.*188.*in* 2.*volum.* vbi dicit, quod ita communiter obseruatur, & ita debet intelligi *d* § *confestim.* idem dicit Bald.*in consil.*283.*in* 1.*vol. & in consil.*279. *in* 3.*volum.*

233 Hoc tamen procedit, nisi mater se † nimium arctasset in fine anni ad petendum tutorem, & pupillus esset mortuus in fine anni, de quo anno supererant pauci dies, intra quos verisimiliter nō potuisset peti & decerni tutela, alias secus; tunc enim priuatur successione, ac si post annum mortuus esset. ita tenet Alexand *in l. cum stipulatus.*113.*infra, de verb. obligat.* & Paulus de Castr. in suo notabili *consilio,* quod incipit: *Postpositis, &c. in num.*167.*in* 1.*vol.* vbi multum notanter distinguit, maxime *in fi. col.* reassumendo hanc materiam.

Quod potest corroborari ex dictis Bald.*in praalleg. consiliis,* vbi dicit, quod si propter tarditatē matris in petendo tutore, res pupilli est effecta deterior, punitur mater priuatione hæreditatis.

234 Et quia in isto casu fit executio † lege ipso iure, non admittitur purgatio moræ: vnde nihil proficeret matri, si peteret tutorem post annum. Ita tenet Ang. *in repet l. si insulam.* 84. *colum.* 7. & ibi etiam Alexand.*colum.*11.*infra, de verb. oblig.* & sentit Bart.*in d.*§. *confestim. in fin.*

235 Item prædicta restringe, † nisi mater fuisset intra annum citata, vt tutorem peteret pupillo periclitante, & id facere neglexisset: nam tunc etiam si intra annum moriatur pupillus, priuatur successione mater: secundum Baldum *in d. l. precibus, col. versic. quod.* Item dixi *in* §. *confestim, &c.* vbi etiam tenet id, quod supra dixi: scilicet, quod habet annum de æquitate, & idem Bald. *in d. l. matris. C. ad Tertull.*

236 Secundo principaliter † limita hanc materiam ita ampliatam, nisi mater petiisset curatorem pupillo petenti & consentienti: nam licet debuisset petere tutorem: tamen per dictam petitionem curatoris excusatur, vt non puniatur. Ita tenet Baldus *in Authent. iisdem, colum.*3.*in princip. C. de secundis nuptiis.*

237 Tertio limita, † nisi mater misisset procuratorem ad petendum tutorem filio suo: qui procurator fuit mortuus in itinere, & propter eius mortem fuit retardata petitio tutoris: nam tunc non priuatur successione, ex quo per eam non stetit. Casus est notab. *in l. cum à matribus.*8.*C. qui pet. tut.* & not. gl. *in l. præses.*5.*C. de appell.*

Quarto, limita hanc materiam procedere in matre maiore vigintiquinque annis: nam secus est si tempore mortis mariti reperiatur minor vigintiquinque annis; quia licet tutorem non petat intra annum, non tamen priuatur successione pupilli. Casus est *in l.* 2. *C. si aduers. delict.* vbi probatur, quod non est opus alia restitutione in integr. Ita notanter decidit Lud. Roman.*in consil.*279. & Petr. Phil. Corn. *in consil.*40.*col.*2. *in* 3. *vol.* quod adeo verum est, etiamsi efficiatur maior, & perseueret in negligentia petendi tutorem, adhuc tamen nō priuatur successione; quia sufficit quod fuerit minor tempore mortis mariti, etiamsi per triduum post efficiatur maior. Ita dicit gl.*in l.*1.*C. in quibus casibus in integr. restit. non est necess.* & gloss.*in l. minoribus* 6.*C. de his quibus vt indign.* & Ludouic. *in d. consil.*279. & Spec.*in tit. de restit. in integr.* §. *quis autem, versic. Sed quid si ipsa.* & Bal. *in authen si captiui, col.*2.*versic. istam quæstionem, &c. C. de episc. & cler. & in l. qui contra.*4.*C. de incest. nupt.* & gl. *in l. matres. C. ad Tertul.* & Bal. *in d. l. precibus.* 8 *col.*4.*vers. quid ergo, C de impuber.*

Verum prædicta procederent † de iure communi, secundum quod ætas minor intelligitur à triginta annis infra. Tamen hodie in regno istud est correctum per constitutionem regni, quæ incipit, *Minorum iura. in fin.* vbi est statutum, quod minor ætas hodie, tam in masculo, quam in fœmina est à decem, & octo annis infra. Et ibi generaliter loquitur tam in contractibus, & iudiciis, quam in omnibus: per quam constitutionem dico, quod hodie mater, si est intra decem & octo annos, excusatur si non petierit tutorem: alias secus; quia si excedit dictam ætatem decem & octo annorum, reputatur maior, per *d. constit. Minorum iura.* per quam idem dico in aditione hæreditatis, scilicet vt possit quis adire hęreditatem absq; restitutione; eo ipso, quod est maior decem & octo annis. Et hoc adde ad ea, quæ dixi supra *in quarto requisito, super requisito super gloss.* 238

Quinto limita procedere, † quando pupillus moritur in pupillari ætate; secus si moritur factus pubes: nam licet mater non petierit ei tutorem, nihilominus succedit ei adulto morienti. Casus est *in d. l. matres.*3.*C. ad Tertul.* & Socin. *in consil.* 153.*col fin. volum.*2. 239

Sexto limita non procedere, † quando extarent consanguinei, quib. legitima tutela defertur: nam tunc mater non tenetur petere tutorem datiuum pupillo. Ex quo legitimus præfertur datiuo, *l. si sororis.* 9. *C. qui dar. tut.* Vnde sequitur, quod si pater moriatur relictis duobus filiis, altero pupillo, & altero maiore, non tenetur mater petere tutorem filio pupillo: ex quo ipso iure frater est eius legitimus tutor. Et idem, quando essent alii cōsanguinei. Ita not. gl.*in d l. matres.*3.*C. ad Tertul.* & Soc. *in consil.* 153.*col fi. vol.*2. 240

Hoc autem intellige † procedere tunc demum, si mater intra annum renunciet expresse tutelæ filii, ita quod declaret se nolle esse tutricem. Nam tunc facta ista renunciatione est aperta legitimis, & ex tunc nō tenetur petere: secus si non renunciet intra annum, & non administret, nec petat tutorē: quia priuatur successione, etiam si mille consanguineos habet pupillus. Ita tenet Bar. *in d. l* 2.§. *quod si pater.*25.*infra, ad Tertull.* & Bald. *in d. l. matres. col.*2. & idem Bal. *in d. l. precibus, colum.*5. & Bar. *in l.*2.*supra,* 241

qui pet. tut. Et iste est verus & cōmunis intellectus ad illam gloss. *in d.l. matres.* & est ratio secundum præallegatos Doctores; quia hodie mater præfertur omnibus consanguineis in tutela filii: verum est tutrix voluntaria; quia si non vult, potest eam repudiare, vt habetur *Auth matri & auia. C. quando mulier tutor. officio fungi potest.* & plene per Bartolum *in l. si quis sub conditione. 11. supra, de testament. tutel.* vnde dicitur tutrix anomala & extraordinaria; & ideo quamdiu ipsa non repudiat tutelam, non est aperta via aliis legitimis, quibus ipsa præfertur, merito non excusatur per eos, nisi renunciet, vt supra. Idem tenet Bald. *in consil 242. in 5. volum.*

242 Septimo limita, † nisi intersit pupillo, vt non petatur sibi tutor; vt quia erat sibi factum aliquod magnum legatum sub conditione, si tutorem non haberet: nam tunc mater non excusatur, si tutorem non petit, vt consequi faciat legatum filio: casus est *in l. 2. §. tractari. 44. infra, ad Tertul.* per quem ita dicit Bald. *in d.l. matres. col. 1.*

243 Octauo limita non † procedere, quando mater fuit præuenta ab alio forte consanguineo, intra annum in petendo tutorem: quia alius petiit ante eam: nam ipsa mater excusatur, ex quo non fuit in mora: alias secus, si forte esset lapsus annus, ita not. gl. *in d.l. matres.* & Ioan. de Plat. *in l. 2. C. si aduersus delict.* pro hoc est tex. & ibi gl. *in l. sororem. 10. C. de his, quib. vt indign.*

244 Nono limita non procedere, † quando mater gessit tutelam minus legitime; vel passa fuit tutorem minus legitime gerere, & erat in tali loco, in quo habebat penuriam peritorum; quia excusatur propter suam simplicitatem, & præsumptam ignorantiam. ita tenet Socin. *in consil. 39. colum. 7. in 1. vol.* & Bald. *in d.l. matres. colum. 2. in fin.* & Paul. de Castr. *in l. 2. C. de in ius vocand.* quem ad hoc refert Alex. *in addit. ad Bald. in l. precibus, colum. 5.* secus si mater potuisset cōsulere peritiores; quia tunc punitur, iuxta ea, quæ ponit Bald. & Alexand. & communiter Doctores *in l. iuris ignorantia. 6. C. qui admit. & in l. in bonorum. 10.* & ibi Bart. *infra, de bonor. possess.* Et ita intellige & limita id, quod supra dixi in tertia ampliatione.

245 Decimo limita, nisi † mater vel alius, qui debebat tutorem petere, fuisset absens vel ignorans, vel infirmitate impeditus, vel alia iusta causa; quia excusatur. Ita tenet Soc. *in consil. 152 col. pen. in 2. vol* Pro hoc est tex. *in l. 2. §. confestim. 43. infr. ad Tertul.* & Soc. *in consil. 39. col. 2. in 1. vol.*

246 Vndecimo limita, † nisi pupillus erat multum pauper & egenus, & propter hoc mater non petiit ei tutorem; quia excusatur, & non punitur, secundū Bart. *in l. 2. C. de negot. gest. & in l. mediterraneæ. C. de anno. & trib. lib. 10.* & Bald. *in l. 1. colum. fi. C. de neg gest.* & idem Bald. *in consil. 239. in 5 vol.* pro hoc est tex. *in l. 2. §. quod si penitus. 26. infra, ad Tertul.*

Duodecimo limita, † nisi pupillus haberet multos creditores: & mater nollet ei petere tutorem, ad hoc, vt sit indefensus, & non possit conueniri à creditoribus, nec condemnari. Ita singulariter dicit Alex. *in addit. ad Bart. in d l. sciant. 10. C. de leg. hær.* per tex. *in d. §. quod si penitus.* 247

Decimotertio limita non procedere † in matre prodiga: quia excusatur, si non petiit tutorem filio suo. Ita dicit Alex. *in l. is cui bonis, col. 4. in fi. ff. de verb. oblig.* & ibi etiam Angel. & ratio est: quia prodigus excusatur à delictis consistentibus in omittendo, *l. Fulcinius. 7. §. adeo. 9. ff. ex quibus causis in poss. eat.* 248

Decimoquarto limita non procedere, † si mater vel alius, qui debet tutorem petere, sit bannitus, vel missus in exilium: quia excusatur si non petit, vt est gl & ibi Bart. *in fi. in l. plane. 42. supra, de excusat. tutor.* 249

Decimoquinto limita non procedere, † quando pupillus haberet substitutum pupillarem; quia non tenetur mater illi petere tutorem, ex quo tale onus petendi spectat ad substitutum, qui sperat successionem. Ita tenet Bald. *in consil. 197. in 5. vol. & in consil. 140. in 1. vol.* 250

Decimosexto limita non procedere, † quando pupillus haberet tutorem testamentarium; quia tunc non tenetur mater gerere tutelam, nec petere tutorem, secundum Bald. *in consil. 403. in 4. vol.* 251

Vltimo in hac materia vt † nihil intactum relinquatur, adde etiam prædictis, quod mater nō solum ex causis prędictis priuatur successione filii, sed etiam si esset tutrix filii sui, & deinde transiuit ad secunda vota, non petito tutore, & non reddita ratione administrationis tutelæ, & non solutis reliquis: nam tūc statim, ipso iure, priuatur omni successione, & iure substitutionis sibi obueniente ex patre filii, tex. *in l. omnem. 6. C. ad Tertul.* Et tunc priuatur non solum successione filii, sed etiam omnib. legatis & fideicommissis, sibi à viro & patre pupilli relictis; & etiam donationibus causa mortis, & vadunt ad hæredes mariti, tex. est *in l. 1. §. omnium, iuncta authent. iisdem pœnis. in fi. C. de secund. nupt* per quē ita tenet Socin. *in consil. 39. colum. 6. in 1. volum.* & istę pœnæ etiam hodie sunt in vsu, vt habetur *in decis. 75. consil. Neap.* & tenet Bar. *in d.l. 1.* & Paul. de Castr. *in consil. 154. in 2 volum.* 252

Quid autem si mulier, † quæ secundo nupsit, fuit iterum effecta vidua per mortem secundi mariti, & vult iterum suscipere tutelam filii, quam reliquit, per transitum ad secunda vota, an possit? Dic, quod non: ratione præcedentis suspicionis, & renunciationis. Ita tenet Bald. *in authent. sacramentum. in fi. C. quando mul. tut. off. fung.* Hoc tamen limitat Spec. *in tit. de tutore. §. nondum. versic. quid si mater suscepit tutelam, &c.* nō procedere, quādo res esset integra; quia nondum esset prouisum pupillo de tutore: quoniā tunc posset mater vidua facta suscipere eius tutelam: alias secus: & illud dictum Specul. refert Alex. *in addit. ad Bart. in d.l. sciant. 10. C. de legit. hæred.* 253

Reuer-

254 Reuertor † nunc ad Bart. qui ingreditur primum membrum, quod omiserat, scilicet de posse succedendi liberorum: & dicit ipse, quod istud ius succedendi est quid separatum à iure filiationis, quod probat tribus rationibus. Primo: quia filii habent ius succedendi parentibus, *l. nec ei. 17. § præterea. supra, de adopt.* Secundo; quia ista spes est à iure approbata, propter votum parentum, quod est, vt eorum hæreditas vadat ad filios, *l. scripto. 7. infra, vnde liberi: & l. nam etsi parentibus. 15. supra, de inoffic. testament.* Tertio; quia mortuo filio primi gradus, nepotes succedunt in illum gradum filiationis, *l. 1. § suos. infra, de suis & legit. & Instit. de hæred. quæ ab intest. § cum filius:* ergo est ius separatum à iure filiationis: quod patet; quia in illum locum subintrat is, qui non est filius, sed nepos. Et in isto casu procedit regula negatiua, secundum Bart. quia qui non habet istud ius filiationis, non potest illud repudiare: sed affirmatiua non procedit; quia is, qui habet tale ius, non potest illud repudiare, *l. pactum dotali. 3. C. de collat. & l. vlt. infra, de suis & legit.*

255 Cum † hac opinione Bart. simpliciter transeunt Doct. hic: & maxime Alex. Ego tamen considerandum putaui, an Bart. bene loquatur in eo, quod dicit, ius succedendi liberorum, esse quid per se separatum à iure filiationis: & in hoc facit differētiam inter ius succedendi liberorum, & aliorum agnatorum: puto attētari posse contra Bart. scilicet, quod idem sit in vtroque, & quod imo istud posse liberorum nō est quid separatum à iure filiationis; & moueor; primo; quia filius ideo habet istud ius succedēdi, quoniam cēsetur proximior agnatus patri cæteris agnatis, *l. vlt. & auth. in successione. C. de suis & legit.* Nam caro filii censetur eadē cū carne patris, vt not. Soc. *in cons. 252. col. 15. vers. ad tertiam. in 2. vol.* propter quam identitatem carnis est inductum illud cōmune votum parentum, de quo *in d. l. scripto. infr.* Si enim filius nō censeretur proximior in sanguine, certum est, quod non habeat tale ius. Ergo est coniunctum & causatum à iure sanguinis: vnde, donec non potest dici quid ab eo separatum: sicut diximus in vsufructu causali, vt supra. Secundo; quia si diceremus istud ius esse quid per se separatū: sequeretur quod filius posset huic iuri renunciare, tanquam separato à iure filiationis; & tamen videmus, quod ita non potest huic iuri renunciare filius, sicut alius agnatus; vt *d. l. pactum dotali. & d. l. vlt.* & probatur *in leg. si quando. 35. § illud. C. de inoff. testam.* Et non potest esse alia ratio in vtroque: nisi illa, quod iura agnationis & sanguinis repudiari non possunt, *l. ius agnationis. 34. supra, de pact. & l. iura sanguinis. infra, de reg. iur.* Non obstant modo rationes Bart. & primo; quia filii dicuntur habere spem, vt *d. l. nec ei. § præterea. de adopt.* quia dico, quod ista spes exponitur, prout exponebat Bart. in spe aliorum coniunctorum, supra, hoc est, actus voluntatis filii separantis. Et licet Bart. dicat, quod ista spes filiorū est approbata à iure, propter commune votum parentum: tamen ego dico quod imo etiam talis spes est à iure probata, per tex. *in l. pactum quod dotali. 3. C. de pact.* vbi apparet, quod non licet pacisci super hæreditate patris: est enim prohibitum sperare in mortē alterius, etiam patris: vt *ibi.* Præterea, si ista spes esset approbata, sequeretur, quod posset remitti etiam alteri, *l. spem. 3. C. de donat.* Et tamen videmus contrarium, quod remitti non potest: vt *d. l. si quando. 35. § illud. & d. l. fin. infra, de suis & legit.* Non obstat *d. l. scripto.* quia licet parentes habeant istud votum propter amorem paternum, non per hoc sequitur, quod filii debeant sperare in eorum mortem, quod à iure reprobatur.

Non † obstat, quod mortuo filio nepos succedit in illud ius filiationis, seu succedendi: quia nego illud, quod nepos succedat in illud ius proprie, quod habebat filius; quia si succederet in illud proprie, quod habebat filius, sequeretur, quod veniret ex persona patris ad successionem aui: tamen in contrarium est veritas: quia imo nepos venit ex persona propria, & subintrat gradum patris ex dispositione iuris: vt not. Bart. *in l. qui superstitis. 94 infra eod. & in l. 1. § si vt nepos infr. de collat. dot.* & Soc. *in d. cons. 252. col. 4.* si enim veniret ex persona patris, modo transmissiuo, non esset necesse facere mentionem de nepote in testamento, nam sufficeret filium esse institutum: quia licet moriatur viuo testatore, nepos succederet in ius filii, ac si ipse esset institutus, & non rumperet testamentum, quod est contra *l. Gallus. 29 supr. de lib. & posthum.* Dico ergo, quod nepos succedit vt nepos, & non vt filius: tamen subintrat gradum patris, per modum cuiusdam substitutionis. 256

Ad † cuius declarationē præsuppono, quod hæreditas æquali iure est debita ita filio, sicut nepoti, & omnibus descendentibus in infinitum: ordine tamen successiuo, vt habetur *in d. l. Gallus. § quidam recte.* Ita etiam, si Adam hodie viueret, haberet necesse omnes homines hęredes instituere, ordine successiuo. Stante ergo ista iuris dispositione mortuo filio, statim reperitur nepos post eum in primo gradu: quia nemo ipsum antecedit: & propterea dicitur subintrare gradum patris, ex persona tamē propria. Ita notāter dicit Bar. *in l. si auus. 2. C. de lib. præter.* 257

Præterea, ista consideratio Bart. confunditur per *auth. cessante. & auth. post fratres. C. de legit. hæred.* vbi patet, quod etiam quando tractatur de iure succedendi transuersalium, filius succedet in locum patris: ergo si per hanc rationem Bartoli vellemus dicere, quod istud ius sit separatum, sequeretur idem dicendum in iure succedendi agnatorum: cuius cōtrarium tenuit ipse superius: per quæ puto posse teneri contra Bartolum, saltem in via disputatiua, licet Doct. communiter pertranseant cum eo, maxime Socin. *in d. cons. 252. in 11. col.*

Ex † his, quæ dicit hic Bart. inferunt hic Paul. de Castr. & Alexand. ad quæst. stante consuetudine vel statuto, quod primogenitus succedat in feudo, pro- 258

ut est hodie in Regno, feudis titulatis, habentibus dignitatem regalem, de quibus habetur per Bald. & Doct. *in c.1. de feud. Marchiæ.* & per Alex. *in consil.* 7. *& consil.* 25. *in* 5. *vol.* & idem in aliis feudis inferioribus, in casu, quo viuitur iure Francorum: si moritur pater feudatarius, relicto filio secundo genito, & nepote ex primogenito, quis succedat in feudo, filius, vel nepos? Alexander hic distinguit, vt *hic per eum.* Hunc articulum plene examinat Soc. *in d. consil.* 252. *in* 2. *vol.* & tenet, quod nepos ex primogenito succedit patruo excluso: quia subintrat locum primogeniti: hanc etiam opinionem tenet Paulus de Castr. *in cons.* 163. *in* 2. *vol.* Sed And. de Iser. tenet contrarium *in c.1. §. his vero. de grad. succ. in feud. & in c.1. col.* 5. *de natur. succ. feud.* scilicet, quod secundogenitus præferatur nepoti. Tamen primam partem in fauorem nepotis tenet Card. Alexan. *in d.c.1 de feud. Marchiæ.* vbi per sexdecim colum. examinat hunc articulum plenius, quam alius, & arguit ad partes: tandem concludit pro nepote. Deinde aggreditur Bart. secundum membrum suæ distinctionis, scilicet, de posse succedendi ex testamẽto: & dicit, quod istud non est aliquod ius, nec spes à iure approbata viuente testatore; quia viuo testatore non potest quis petere aperiri tabulas testamenti: & in hoc secundum eum procedit similiter regula negatiua; non autem affirmatiua: quia, viuo testatore, nõ potest quis repudiare hæreditatem: vt *infra l. proxima.* Adde, quod in omnibus Bartolus bene loquitur, & communiter approbatur.

259 Ex cuius † dictis collige notabiliter, quod hæres institutus non potest, viuo testatore, petere, quod tabulæ testamenti aperiantur, *l.* 2. *§. si dubitetur. infra, quemadmodum testam. aper.* hinc dicit Bald. *in d. §. si dubitetur. in* 1. *not.* quod Notarius non debet edere testamentum hæredi, viuo testatore: nec etiam legatario, sed ipsi testatori potest edere, si testator illud vult. Et hoc probatur in tex. *in d. §. si dubitetur,* & sentit Bart. *in l. vlt. col.* 3. *circa fin. C. de edict. diui Adrian. tollen.* vbi ex hoc dicit, quod eo ipso, quod reperitur testamentum in manu hæredis, pręsumitur testator esse mortuus: quia eo viuo illud habere non potest: & ita etiam tenet Petr. Phil. Corn. *in consil.* 85 *colum.* 3. *in* 2. *volum.*

260 Adde † etiam prædictis, quod Notarius, etiam mortuo testatore, non tenetur edere legatario totum testamentum: sed solum illam particulam legati sibi facti cum hæredis institutione, & non vltra: secundum Bart. *in l.2. §. diem. infra, quemadmod. testam. aper.*

261 Quærit † Bartolus hic, an substitutus pupillaris dicatur habere aliquod ius, vel spem approbatam saltem mortuo testatore, & viuo pupillo? & dicit, quod non, per *l.2. §. interdum.* 2. *supra, de vulg. & pup.* & dic, vt hic per eum: quia clare loquitur, & bene.

262 Capio † nunc tertium mẽbrum principale Bart. in quo consideratur potentia adeundi, respectu certæ hæreditatis præsentis: quia mortuus est is, de cuius hæreditate agitur. Et istud ius adeundi consideratur tripliciter: secundum Bart. Primo modo respectu alicuius hæreditatis nõdum delatæ: vt quando aliquis est institutus sub conditione, & mortuo testatore nõdum venit conditio, & sic pendet: istud dicitur esse aliquod ius, & spes ista est approbata à iure: quod patet; quia potest talis spes deduci in cõtractum, *l. nomina.* 17. *supra, de hæred. vel act. vend. & l. spem* 3. *C. de donat.* Est enim approbata: quia non speratur vlterius de morte testatoris, cum iam mortuus sit.

Sed contra hoc opponit Bart. *d. l. nec emptio.* 8. *supra, de contrah. empt.* vbi spes non dicitur aliqua res: & probatur ibi, *in §. aliquando.* vbi dicit, quod aliquando potest contrahi emptio sine re, veluti, &c. Et sic ponit exemplum de spe; ergo spes non est res? dicit Bart. solue de mente Bald. *in l. si ea.* 14. *colum.* 2. *C. de vsuris.* quod illa spes non est res intelligendo rem præsentem, quæ in contractum deduci solet: sed illa spes est quoddam, quod habetur pro re: vt tenet Bart. *in l. si actum. supra, de act. emp.* vbi dicit, quod est quoddam factum: & patet; quia ita deducitur spes in contractum, sicut res.

Secundo † modo consideratur istud posse adire, 263 secundum Bart. quando hæreditas est delata: tamen non potest adiri propter aliquod impedimentum: vt quia deficit aliquod ex illis nouem requisitis supra enumeratis ex glossa: & tunc dicit Bartol. quod istud est aliquod ius per se: quod probat duabus rationibus. Primo; quia præscribitur, *l. licet.* 8. *C. de iure delib.* Secundo, quia quandoque transmittitur, iuxta not. per eum *in l. ventre.* 84 *infra eod.* Et potest esse exemplum in infante, qui non potest adire; & tamen transmittit ad patrem, *in l. si infanti.* 18. *C. de iure deliber.* & etiam ex potentia suitatis, vt notat ibi Alexan. & Doct. Item in furioso: qui transmittit ex potentia suitatis, secundum Ang. *in l. Antistius.* 62. *§. vlt. infr. eod.* & Bald. *in l. potuit.* 5. *in* 5 *quæst. à contrario sensu. C. eod. tit.*

Iuxta † hoc quærit Bart. postquam dixit, quod 264 istud est aliquod ius: quæritur, quod ius est; an dicatur solum ius adeundi: an vero possit etiam dici ius deliberandi? & distinguit: Aut est impedimentum habens defectum scientiæ: & dicitur solum ius adeundi, non deliberandi. Aut est alius defectus, quam scientiæ; & tunc dicitur ius adeundi, & deliberandi. Nota igitur verba Bart. quia multum singulariter loquitur, & ex verbis solis collige plures notabiles & vtiles conclusiones.

Prima † conclusio colligitur ex principio huius 265 secundi membri; quod hæreditas delata dicitur etiam illa, quæ non potest adiri propter aliquod impedimentum personæ hæredis: dummodo sit pure relicta; ex qua conclusione habes optimam limitationem, ad *l. delata.* 151. *infra de verbor. signific.* secundum Alexan. *hic.* Nam ibi dicitur, quod hæreditas dici-

dicitur delata ea, quę potest adiri: ergo si non potest adiri, non dicitur delata. Intellige, quando non potest adiri: quia non est mortuus testator: vel non est purificata conditio: & sic ex alio impedimento, quam ex eo, quod est in persona hæredis.

266 Secunda † conclusio est, quod tempus 30. annorum, per quod præscribitur aditioni hæreditatis, iuxta *d l. licet. C. de iur. deliber.* currit etiam ignoranti delatam sibi esse hæreditatem: & sic est continuum: & de hoc fuit dictum *supra in 1. charta in 4. differentia.*

267 Tertia conclusio † est, quod etiam is, qui est impeditus adire, potest transmittere ius adeundi, & etiam ius deliberandi diuersis respectibus: prout colligitur ex supradictis, & infra dicendis.

268 Quarta † cōclusio est, quod is demum transmittit ius deliberandi, qui scit hæreditatem esse sibi delatam: vnde ignorans, furiosus, & infans non transmittunt ius deliberandi, ex quo scientiam non habent: & ignorans deliberare non potest: quod nota pro intellectu *l. cum in antiquiorib. 19. C. de iur. delib.* & ibi est gloss. not. *in vers. qui sciens.* quod annus, intra quem transmittitur ius deliberandi, non currit, nisi à die scientiæ: & deinde in antea est continuus.

269 Quinta † conclusio est, quod is, qui habet ius adeundi, non habet de necessitate ius deliberandi: prout est in ignorante; nam potest esse ius adeundi sine iure deliberandi: secus econtra, quia is, qui habet ius deliberandi, habet etiam de necessitate ius adeundi: quia ius deliberandi non potest esse sine iure adeundi.

270 Contra † prædicta opponit Bart. nam præsupposito, quod istud ius adeundi ita impeditum, sit aliquod ius, vt supra: ergo deberet quæri domino per seruum hæreditas sine iussu, *l. placet. 79. infr. eodem.* quod est contra *leg. si quis mihi bona. 25 §. iussum. infra eod.* tu responde declarando Bart. quod verum est, quod istud ius adeundi dicitur aliquod ius, verum non est ius quæsitum, sed ius quęrendum de futuro: vnde verum est, quod quando agimus de iure quæsito, quicquid acquirit seruus, immediate illud acquirit domino: & ita loquitur *d. l placet.* secus est, quando agitur de iure quærendo; quia antequā acquiratur seruo, nō acquiritur domino: & ita dicimus in aditione hæreditatis, in qua requiritur iussus.

271 Habes ergo † ex prædictis verbis Bart. quod ille, qui habet ius adeundi hæreditatem, nō dicitur habere aliquod ius quæsitum: quia nihil acquisiuit, antequam effectualiter adierit. Ex hoc verificatur illa conclusio, quæ se habet, quod ius adeundi hæreditatem, non dicitur esse in bonis nostris. Ita tenet Bald. *in c. 1. §. iniuria col 2. vers. & nota de pace iuram. firm.* & Petr. Phil. Corn. *in consil. 11. col. 1. & cons. 206. col. 8. in fin. in 3. volum. & in cons. 229. colum. 2. in fin. & consil. 254. in princ. in 4 vol.* in quibus locis etiam habetur, quod ius adeundi nō potest cedi, nec transferri in alium: & pro hoc est text. *in l. pretia rerum. 63. infra ad legem Falcid.* Ad propositum, secundum Bartolum in isto iure adeundi prædictis duobus modis considerato, procedit regula negatiua: quia is, qui non habet tale ius, non potest illud repudiare: sed affirmatiua non procedit; quia is, qui habet tale ius ita impeditum, vt supra, non potest illud repudiare, vt *supr. eodem. l. nec is. 17. & l. is qui hæres. 13. de acquirend. hæred.* Et cum Bart. transeunt hic communiter Doctores.

Tertio † modo, consideratur ista potentia adeundi libere, & sine aliquo impedimento: & istud appellatur ius adeundi, & deliberandi simul, secundum Bart. & in isto vltimo casu procedit regula negatiua & affirmatiua tradita hac l. & sic per prædicta habes plenam declarationē ad istam l. ad sciendum, quando procedit regula tradita in ea: & hoc iunge cum summario posito hic per Bart. vbi dixit, quod qui habet ius adeundi principaliter, & per se non impeditum ad sui vtilitatem, is repudiare potest. Nam omnia ista verba sunt addenda in expositione huius legis; quia omnia important iuris ministerium. 272

Expeditus † de theorica huius l. Bartol. hic reducit eam ad practicam. Et quærit primo: quia vnum de requisitis est, quod ille, qui vult adire, sit homo liber: qualiter probatur, quod quis sit liber? & dicit, quod præsumitur quod sit liber, si est in quasi poss. libertatis, alias secus: vnde dicenti tunc eum seruum esse, incumbit onus probandi: & ratio est, licet ipse non dicat; quia quilibet præsumitur esse talis, qualē natura solet producere: nisi contrarium probetur, *l. nec codicillos. 5.* & ibi Bald. *C. de codicill.* quia ergo natura vnumquemque hominem procreat liberum: nam omnes homines sunt liberi de iure naturali, *§. ius autem. Instit. de iure naturali. & Instit. de liberti. §. 1.* Ideo quilibet liber præsumitur, nisi contrarium probetur. 273

Ex † dictis Bart. hic collige notabilem conclusionem: quæ est quod talis quis præsumitur, qualis in possessione reperitur: vnde resultat illud dictum: qualem te inuenero, talem te tenebo, *l. moueor. 4.* & ibi Bald. *C. si ser. expor. ven. & l. circa. 14. supra de probat.* Si enim quis reperitur in poss. libertatis, præsumitur liber: alias præsumitur seruus; & dicenti contrarium incumbit onus probandi. 274

Et † per hoc nota magnum effectum & commodum possessionis: quia licet alias incumberet alicui onus probandi aliquid, quod est fundamētum suæ intentionis: iuxta not. per Bart. *in l. hoc iure 10. infra, de verb. obl.* Si tamen reperitur in possess. rei vel iuris, de quo litigatur, habet præsumptionē pro se; adeo, quod transfundit onus probandi cōtrarium in aduersarium. Ita probatur ex dictis Bart. *hic.* & tenet idem Bart. multum notanter *in l. 1. §. non autem. infra, de bonor. possess. secundum tabul.* & Ias. *in rubr. C. qui admitt. colum. 3.* pro hoc est text. *in c. si à sede. 31. de praben. libr. 6.* hinc est, quod licet alias, quando tempus est fundamentum intentionis alicuius, debeat 275

ab

ab eo probari: vt not. Bart. *in l. non solum. 8. §. sed vt probari. infr. de oper. noui nunciat.* tamen fallit, quando ille reperitur in possessione. Ita dicit Bart. *in d. §. non autem.* Quod potes inducere ad multa: quibus adde textum, & ibi And. de Iser. & Aluar. *in c. 1. in prin. & 2. 1. si de feud. fuer. controu.* & Socin. *in cons. 81. col. 2. in fin. & seq. in 2. vol. & Inst. de interd. §. commodum.*

276 De † filiofamilias dicit Bart. quod probatur eodem modo, quasi velit dicere, quod si reperitur in possessione patriæ potestatis: præsumitur in potestate, alias præsumitur sui iuris, secundum gloss. & Bart. *in l. Titia. 34. supra soluto matrim.* & habetur *in d. l. circa. 14. supr. de probat.*

277 Adde, † quod in hoc Bart. ita simpliciter loquẽdo male loquitur, & eius dictum communiter reprobatur in eo, quod sentit, quod si filius reperitur in possess. sui iuris, præsumatur emancipatus: nam in hoc contrarium tenent Petr. Bart. & Alex. *in d. l. Titia.* & Ias. *in l. si emancipati. 9. col. 2. C. de collat.* & ratio est; quia primæuus status hominis repugnat huic præsumptioni: nam de iure semper filius præsumitur in potestate patris, nisi probet se emancipatum, vt est tex. *in d. l. si emancipati.* & ibi not. Alex. & communiter Modern.

278 Hoc tamen † limita, nisi filius habitasset seorsum à patre per 10. annos, gerendo se pro emancipato; quia ex hoc præsumitur, quod sit emancipatus, nisi contrarium probetur. Ita tenet Bald. *in l. 2. C. si aduer. rem iud. & in l. post mortem. in fin. supr. de adopt.* Alex. *in cons. vlt. col 6. in 4. vol.* & Ias. *in d. l. si emancipati. col. 2.* & ex hoc dico posse saluari dictum Bart. *hic.* & *in d. l. Titia.* dicit, quod præsumitur sui iuris eo ipso, quod reperitur in tali possessione: quæ possessio tunc inducitur, quando filius per 10. annos stetit separatus à patre, & ita saluari potest.

Circa tertium requisitum, scilicet quod debet esse compos mentis; ponit nunc Bart. qualiter istud probetur: quod plene tetigi *supr. in gloss.* & ad ibi dicta me remitto.

279 De † quarto requisito, quod debet esse maior 25. annis: qualiter istud probetur, Bart. se remittit ad not. per eum *in d. l. de ætate. 43. supra, de minor.* vbi plene tractat hanc materiam; & ibi poteris videre, vnum tamen scias pro regula huius materiæ, quod regulariter quis non præsumitur maior, neque minor: vnde semper ætas debet probari per eum, qui se fundat in ea. Nam ille, qui allegat minorem ætatem ad fundandam suam intentionem, debet eam probare: & eodem modo, qui se fundat super maiori ætate. Casus est *in l. cum te. 9.* & ibi Bartol. & Bald. *C. de probat. & in leg. si minorem. 4.* & ibi Bart. Bald. & Franc. de Aret. *C. de in integr. rest.* & Bart. *in d l. de ætate.* vbi dicit posse adiri iudicem, vt ex aspectu iudicet: & ille, in quem iudex ex aspectu transfundit onus probandi, probare debet.

280 De † quinto requisito, scilicet, quod sciat testatorem esse mortuum, qualiter hoc probetur, scilicet mors? dixi plene *supra in gloss.* Collige tamen ex dictis Bartoli hic, quod non requiritur vera scientia per sensum corporis de morte testatoris: sed sufficit, quod ita vehementer opinetur, ad hoc, vt adire possit.

Secundo † collige, quod ille, qui confitetur se fecisse aliquem actum vt hæres Titii, per hoc censetur fateri Titium esse mortuum: & se scire mortem eius. Et ex hac confessione potest conueniri ab omnibus creditoribus hæreditariis, licet cum vno tantum creditore confessus fuerit. 281

Tertio † collige intellectum *ad l. vlt. supr. de inter. act.* in quantum ibi habetur, quod si litigans confitetur se hæredem, talis confessio præiudicat sibi solum, quoad illum, cum quo litigat: non autẽ quoad alios creditores hæreditarios: nam illud intelligitur in eo, qui non poterat esse hæres: nam tunc confessio præiudicat sibi, quoad litigantem tantum, non autem quoad alios, alias secus. 282

Quarto, † in quantum Bart. examinat hic, qualiter probabitur ista scientia? Tu pro habenda plena notitia istius materiæ, & pro eius declaratione facias regulam cum exceptionibus. regula est, quod in dubio semper præsumitur ignorantia facti alieni, nisi probetur scientia, *l. verius 21. supra, de probat.* & not. Card. *in Clem. 1. in 7. quæst. de consang. & affinit.* & Bald. *in l quicunque. 4. col. 1. C. de seru. fug.* & est text. *in c. præsumitur. 47. de reg. iur. libr. 6.* & not. Petr. Phil. Corn. *in consil. 25. c. fin. in 2. vol* hinc dicimus, quod ignorantia in facto alieno est tolerabilis, *l. vlt. infr. pro suo.* & habetur *in l. qui in alterius. 176. infra, de reg. iur.* ex quo à iure præsumitur, *vt supra.* & not. Bart. *in l. si cui. 7. § 1. infra, de accus.* 283

Adde tamen, † quod licet præsumatur ignorantia, debet tamen proponi & allegari per eum, qui se fundat in ea: alias nõ prodest sibi talis pręsumptio. Ita not. Bald. *in d. l. quicunque col. 1.* & Ias. *in l. cum quid. col. pen supra, si cert. pet.* per tex. *in l. si adulterium cum incestu. 38. §. idem Pollioni. infra, de adult.* Et de hac materia dixi plene supra, *in 8. charta. in fi. vers. vnum tamen scias, &c.* Et potest esse ratio, † quare potius præsumitur ignorantia, quam scientia: quia ignorantia est actus priuatiuus, habens negatiuam annexam: quæ negatiua est de iure improbabilis, *l. actor. 23. C. de probat.* sed scientia, quæ ponit & affirmat, merito probari debet, *l. ei, qui dicit. 2. supra, de probat.* 284 285

Istam regulam † limita primo non procedere in facto proprio; quia ignorantia facti proprii non est tolerabilis, nec de iure præsumitur, *l. quanquam. 7. & ibi not. supra, ad Velleian. & in c. ab excommunicato. 41. de rescript.* & Petr. Phil. Corn. *consil. 42. in princip. vol.* vnde tunc potius præsumitur scientia per prædicta. Hoc † tamen limita non procedere, quando quis esset enormiter læsus, & vltra dimidium iusti pretii; quia tunc etiam in facto proprio præsumitur ignorantia. Ita tenet Bart. *in l. quisquis. 15. C. de rescin. vend,* & Pet. Phil. Corn. *in cons. 140. col. vlt. in 3. vol.* 286 287

Se-

288 Secundo † limita non procedere in actibus morientium: quia ibi præsumitur ignorantia etiam in facto proprio. Ita not. Bart. in auth. sed cum testator. C. de fal. & Ang. in §. illud quoque. in Auth. de tri. & semiss. Nouell. 18. & ita intelligitur text. in §. in fraudem. Inst. ex quib. caus. ma. non licet. ibi; sæpe enim, &c. Et est ratio; quia humana fragilitas mortis cogitatione turbata non præsumitur eam scientiam habere, l. hac consultissima. 8. §. at cum humana. C. qui test. fac. poss.

289 Tertio, limita † non procedere, quando factum proprium esset valde antiquum; nam tunc nō præsumitur scientia in facto proprio, sed potius ignorantia & obliuio. Ita tenet Petr. Phil. Corn. in consil. 56. col. 1 in fin. in 3. vol. & Bart. in l. si quis delegauerit. 12. infra, de nouat. & Bart. in l. si res obligata. 57. infra, de legat. 1. & Dyn. in c. præsumitur. 47. de reg. iur. lib. 6.

290 Quarto † limita, nisi factum proprium esset valde intricatū & obscurum, adeo, quod de facili non potest memoria retineri: nam tunc præsumitur ignorantia, secundum Bart. in d. l. si quis delegauit. in fin. per l. emptor. 47. §. Lucius. supra de pact. & l. cum fideicommissum. 7. infra de confess.

291 Quinto † limita, nisi quis esset multis negotiis intricatus: quia propter multiplicitatem factorum & negotiorum præsumitur ignorantia, etiam in facto proprio, secundum Bart. in l. quod iussit. in fin. infra, de reg. iur. Hinc est, quod si est aliquis homo diues, qui exercet multa negotia, & habet bona in diuersis locis, aut regionibus, præsumitur ignorare factum proprium. Ita not. Bart. in authen. sed cum testator. C. ad leg. Falcid. & Bald. in l. 2 in 6. quæst. C. de rescind. vend.

292 Sexto † fallit, quando quis tractat de damno vitando; nam tunc præsumitur ignorantia, etiam in facto proprio, l. sed si me putem. 22. & ibi Bart. & l. cum is. 32. in princ. & ibi gloss. & Bart. supra, de cond. indeb. & Bart. in l. cum de indebito. 25. supra, de probat. de quo vide Bart. in l. qui fundum. 7. § seruus meus. infra, pro emptor.

293 Secundo † principaliter limita, regulam prædictam non procedere, quando factum alienum tendit ad commodū alicuius; nam ille, ad cuius commodum tendit, præsumitur illud scire, etiam si esset absens: text. est, & ibi Card. in Clem. 1. §. fin. de concess. præbend.

294 Tertio † principaliter limita, nisi sit facta denūciatio ad domum eius, qui ignorantiam prætendit: quia scire præsumitur. Quilibet enim præsumitur scire id, quod est sibi denunciatum in domo sua, gl. est, & ibi Bald. in l. si tutor petitus. 5. C. de peric. tutor. & Ias. in §. sed istæ. col. 8. Inst. de act.

295 Quarto † limita, nisi de eo, de quo prætenditur ignorantia, esset publica vox & fama: vel esset notorium in illa ciuitate, in qua ille est, qui ignorātiam prætendit: nam per hoc non præsumitur ignorantia, sed potius scientia inter ciues illius ciuitatis: ita tenet Bart. hic. & in l. quidam. §. vlt. supr. de admin. tut. & Alex. in consil. 36. colum. 2. vers. fortius. in 1. volum. & in cons. 203. colum. 2. in 2. volum. quod incipit: Viso & discusso, &c. & Bald in l. quicunque 4. col. 1. C. de ser. fug. & gloss. & Doct. in d. l. si tutor petitus. 5. & Bart. in l si cui. 7. §. 1. infra, de accus. & idem Bart. in l. qui Romæ. 122. §. duo fratres 6. in 3. quæst. infra, de verbor. oblig. vbi dicit eadem verba, quæ dicit hic.

Quinto † limita, nisi ille, qui ignorantiam prætendit, esset cōsanguineus eius, de cuius facto quæritur: quia ratione consanguinitatis præsumitur scire facta consanguinei sui, l. 8. infra, vnde cog. & l. de tutela. 7. C. de in integr. restit. & tenet Bart. hic & Bald. in d. l. quicunque col. 1. & Alex. in l. Titius. 25. §. 1. supra, de lib. & posthum. & Alex. in cons. 103. col. 2. in vers. pro hoc, &c. in 4. vol. 296

Quod † tamen restringe & intellige procedere in his, quæ verisimiliter & communiter consanguineus scire solet: vt est circa materiam consanguinitatis, & processum naturæ: secus est in aliis factis consanguinei: quia ita cadit ignorantia in consanguineum, sicut in quemlibet extraneum. Ita tenet Bald. & Alex. in l. quoniam sororem. 7. C. de iure deliber. & Alex. in cons. 71. col. 3. in 1. vol. & Alex. in d. l. citius. §. 1. & vide aliquid de prædictis per Bart. in l. qui duos. 9. in princ. col. pen. circa fin. infra, de rebus dub. 297

Sexto † limita, nisi is, qui ignorantiam prætendit, esset vicinus eius, de cuius facto quæritur: quia vicinus præsumitur scire facta vicini. Ita dicit Bart. hic. & Bald. in d l. si cui. 1. pro hoc est text. in l. si ita. 15. §. fin. infra, de fun. instr. & in c. quosdam. 7. & ibi Abb. de præsumpt. & in l. si vicinis. 9. C. de nupt. & in l. filium. 6. supra, de his, qui sunt sui, vel alien. iur. & not. Bart. in l. 1. col. 3. supra, si cert. pet. 298

Quod tamen † limita procedere in illis actib, qui verisimiliter sciri solent per vicinos: vt qu do sumus in actibus successiuis; secus autem in n ē-taneis: quia non præsumitur eos scire vicin vt si in domo vicini sit celebratus aliquis contr us, vel aliquis actus, qui momento expeditur. Ir ot. Alexan. in l. 1. in 4. & 5. colum. supra, si certum p eodem modo, quando sumus in actibus, qui similiter solent committi in occulto: nam illi on præsumitur scire vicinus. Ita notanter ter ald. in l. fin. C. de collusio. d. teg. vt si committatu uod stuprū, vel adulterium. Idem tenet Alex. ons. 71. col. 3. in 1. vol. & in cons. 50. circa fin. colum. i ol. & Alex. in d. l. Titius. 25. §. 1. Et circa hanc m am adde, quod quanto vicinior est quis, tant btilius præsumitur scire facta vicini: secund bb. in c. quosdam. 7. de præsump. 299

Quis † autem dicatur v s, vide notanter Bal. in l. si tertius. 6. infra, de aq . arc. vbi dicit, quod vicinus dicitur ille, qui per tantum spatium, per quantum vox vniu ninis clamantis audiri potest. Idem etiam t Abb. in dict. c. quosdam. 7. de præsumpt. vbi hoc i igitur in vicino respectu eiusdem loci & vicir cus in vicino diuersi loci, 300

vel

vel ciuitatis; nam ille cēsetur vicinus, qui non multum distat à ciuitate, vt ibi per eum.

301 Et † propter hanc præsumptam scientiam vicini præsumit lex, quod damnum commissum in aliquo censetur illatum à vicinis, nisi aliud probetur. Ita dicit Bart. *in l. si ita.15.§. fin. per illum text. infra de fun. inst. l. dominus horreorum.1.* & ibi Bart. *C. loc.* & Bald. *in l. quæ fortuitis.6. col.1. in fin. C. de pign. act.* vbi dicit, quod incendium domus præsumitur immissum ab ibi habitantibus: de qua materia vide plene Alex. *in consil. 50. in 1. vol. & consil. 220. in 2. vol.* & habetur *in decis 57. consil. Neap.* Item, quod furtum præsumatur factum à vicino: adeo, quod facit indicium, tenet Bart. *in l. vlt. col 2. infra de quæst.*

302 Eodem † modo, si reperitur aliquis homo occisus, præsumitur interfectus ab eo, qui plurimum locum illum frequentabat: ita tenet Alex. *in d. l. vlt. in addit. ad Bart.* quæ incip. *Quid si reperitur, &c.* & Alex. *in d. cons. 50. col 3. in 1. vol.* faciunt not. per Ias. *in l. rogasti.11.§. si tibi. col fin. supra, si certum petat.*

303 Hoc † tamen limita multum singulariter secundum Bald. *in l.1. col. fin. C. locat.* procedere in vicino, qui est malæ conditionis & famæ: secus si esset homo bonæ famæ, & vitæ: quia non præsumitur damnum commisisse. Ita etiam in simili tenet Angel. *vers. fama publica col. 6. in tract. maleficiorum.*

304 Item † inquantum supra dixi, quod vicinus non præsumitur scire actum momentaneum commissum in vicinia: limita nisi probaretur, quod de illo actu esset in illa vicinia publica vox & fama: quia præsumitur tunc scire vicinus, secundum Bart. *hic.* Idem quando probaretur, quod de hoc erat fama in illa ciuitate: præsumitur scire eo ipso, quod probetur, quod erat ciuis, secundum Bart. *hic.* Quod taen limita nō procedere in nouo ciue, qui nouiter ꝛentauit in ciuitatem: nam in eo cessat talis prę- fu- ꝺtio scientiæ: ita dicit Alex *hic. in 4. col.* & Bald. *in ita opera. 11. col. 7. C. qui accusar. non poss.* per text. *in l. cum vno. 4.§. vlt. & in l. qui commeatus. 14.§. vlt. infra re milit.*

305 Pra- ꝺta † vero, quod consanguineus præsumitur sci- cta consanguinei, & vicini, limita etiam secundu Bartol. hic non procedere, quando consanguine vel vicinus fuisset absens ab illo loco vel ciuitat qua stabat consanguineus. Ita etiam tenet Alexa ic. pro hoc est text. & ibi per Abb. *in c. cum in tua. 6. a, qui matr. accus. poss.* Quod tamen intellige secu m Lud. Rom. & Alex. hic: nisi modicum distaret illo loco: quia tunc scire præsumitur: & modic stantia non attenditur, per text. *in d. c. cum in tua. i. præsens. 5. supra, de procurat. & in c. quosdam. 7. de præst.*

306 Secundo † limit isi consanguineus vel vicinus esset infirmus: quia pter infirmitatem præsumitur ignorare facta co nguinei, vel vicini Ita dicit Bart. *hic.* & est text. *in cum in tua.* quod tamen intellige secundum Roff. Alex. hic, si esset magna infirmitas: secus si esset leuis infirmitas: quia habetur pro non infirmitate, *l. quæsitum. 60. & ibi not. infra de re iudic. & l.1.§. proinde & l. ob quæ vitia. 4.§. fin. supr de ædil. edict.*

Tertio † limita, nisi consanguineus, vel vicinus esset puer vel infans: quia ratione ætatis præsumitur ignorare, vt *d. c. cum in tua. 6.* & ibi per Abb. & not. gloss. *in c. præsumitur. 47. de reg iur. libr. 6.* Et pari ratione infero idem esse in furioso, ex quo nullum habet sensum, & infanti æquiparatur, *l. in negotiis 5. infra, de reg. iur.* 307

Quarto limita, † nisi consanguineus vel vicinus esset excommunicatus; quia præsumitur ignorare, secundum Abb. *in d. c. cum in tua. col. 1.* Et potest esse ratio: quia excommunicatus æquiparatur mortuo, secundum Innocen *in c. grauem. 53. de sentent. excomm.* Item ex quo nullus cum eo participat: non potest intelligere quod agitur. 308

Septimo † principaliter limita, regulam prædictam procedere, nisi is, qui ignorantiam prætendit, interfuisset negotio, quod asserit ignorare; quia tunc ratione suæ præsentiæ scire præsumitur. Ita not. gloss. & Bart. & Bald. *in d. l. si tutor petitus. 5. C. de peric. tutor.* 309

Octauo, † principaliter limita non procedere in eo, qui assiduc, & vt plurimum solebat esse, & stare cum eo, cuius factum ignorare prætendit: quia ratione assiduæ conuersationis & amicitiæ præsumitur scire factum illius: sicut dicimus in vicino & consanguineo: ita notanter tenet Bald. & ibi etiam Imol. *in l. quotiens. 9. in princ. supra, de hær. instit.* & Bald. *in l. vnica. §. in primam. fin col. C. de cad. toll.* 310

Nono, † limita in eo, qui ex iuris dispositione tenetur scire; nam præsumitur scire, & non excusatur allegans ignorantiam, *l.1. C. de fals. mone.* & tenet Bald. *in d. l si tutor petitus.* & ratio est; quia scire, & scire debere, sunt paria. Ita not. Bald. *in l. quicunque. 2. col. 1. C. de seru. fug.* & Franc. de Aret. *in l. filium emancipatum 60. in fin. infra, eod.* & Card. *in Clem. 1. § fin. col. 1. de concess. præbend.* & Paris *in tract synd. in versic. familiaris* & Aluar. *in c. vasallus si feudum. col. 1. si de feud. fuer. controuer.* Pro hoc facit, quod dicimus de ignorantia iuris, quæ neminem excusat, vt habetur *in l. iuris ignorantia 6. C. qui admitt.* & est ratio: quia quilibet tenetur scire leges, *l. leges sacratissimæ. 9. C. de legib.* & propterea quilibet præsumitur eas scire; quia scire tenetur. 311

Decimo, † limita non procedere in ignorantia affectata: nā licet in dubio præsumatur quis ignorare facta aliena, vt *supra, & d. c. præsumitur. 47. de præsumpt. in 6.* Si tamen, cum scire potuisset de facili, non curauit, & affectauit ignorantiam; quia forte recessit, ne posset scire; vel alio modo procurauit ignorantiam, non excusatur: imo scire præsumitur, & talis affectata ignorantia habetur pro scientia. Ita expresse tenet Card. *in Clem. 1. & 7. qu. de consang. & affin.* per ea, quæ habentur *in c. Apostol. de cler.* 312

cler. excom. & ibi per Abb. vbi istud generaliter extenditur ad omnem ignorantiam crassam & supinam: quia talis ignorantia neminem excusat: imo habetur pro scientia, secundum Abbat. *ibi.* Et ibi ponit, quando dicatur ignorantia crassa, & quando supina, vt not. Bald. *in l. vnica. in princ. col. fin. C. de cad. toll.* Ad prædicta autē de ignorantia affectata facit text. *in l. tria onera. supra, de excus. tut.* & not. plene Ias. *in l. si vero. col. 2. & 3. supra, qui satisd. cog.* & de ignorantia supina est gloss. *in c. innotuit. 20. de elect.*

313 Vndecimo † limita non procedere in eo, qui percontatus est factum alienum: quia præsumitur scire, *l. non est ferendus. 12. supra, de transact.* & not. Bald. *in d. l. tutor petitus. 5. C. de pericul. tutor.* Idem est in eo, qui percontari & inquirere tenebatur, forte ex ratione officii: quia scire præsumitur, & non auditur allegando ignorantiam, nisi illam probet. Ita not. Abb. *in d. c. innotuit. 20. col 3 & fi. de elect.* & Lud. Rom. *consil. 481. col. 2.* & potest esse exemplum, quando Episcopus contulit beneficium indigno: nam non potest se excusare, si nesciebat illum esse indignum, ex quo istud inquirere tenebatur: & sic de simili. Non enim potest pastor se excusare, quod nescit lupum comedisse ouem, vt dicit Abb. cui adde Felin. *c. à nobis. 2. de except.*

314 Duodecimo, † limita non procedere in hærede extraneo; quia præsumitur scire omnia contenta in testamento facto per defectum, in quo ipse est hæres institutus: secus est in hærede suo: quia ille præsumitur ignorare. Ita notanter tenet Bart. *in l. eius, qui. 41. in 3. colum. circa fin. supra, si certum petat. & in l. cætera. 41. §. fin. infra, de leg. 1. & in l. cum hæres 24. per illum text. infra, de lib. leg.* & Bald. *in dict. l. si tutor petitus. 5. C. de peric. tutor.* Et est ratio; quia hæres extraneus non potest esse hæres, nec adire, nisi sit certus de viribus testamenti, *l. sed si de sua. 34. infra eod.* secus in hærede suo. Quod tamen limita non procedere in codicillis; quia tam extraneus, quam suus præsumitur ignorare contenta in codicillis, *l. non est ferendus. 2. supra, de transact.* & not. Bartol *in d. l. cætera. §. fin.*

315 Prædictis † adde, quod in superioribus casibus, in quibus dictum est præsumi scientiam in facto alieno; & in omnibus casibus, qui forte reperirentur vltra prædictos, dummodo non sit præsumptio scientiæ iuris, & de iure admittitur probatio ignorantiæ in contrarium, & sic dictæ præsumptiones operabuntur, vt onus probandi transfundatur in allegantem ignorantiam: licet alias ignorantia regulariter præsumatur.

316 Qualiter † autem probetur ignorantia, vide gl. *in c. præsumitur. de reg. iur. libr. 6.* quæ dicit, quod ignorantia probatur altero de tribus modis. Primo, per proprium iuramentum: nam ea, quæ dependent ab animo & cōscientia, possunt probari per iuramentum: quia alio modo probari non possunt, gloss. est not. quæ ad hoc semper allegatur *in §. aliena. in gloss. magna. Instit. de act.* & gloss. *in l. 1. C. de sicariis* & Bart. *in l. inter omnes. 46. §. recte. 7. infra, de fur.* & Alex *in consil. 19. col. 2. in 1. vol.* & Abb. *in c. præsentium. col 2. de testibus.* & Bart. *in l. Celsus. 27. infra, de vsucap.* & Abb. *in c. vidua 4. de regula. & in c. cognoscentes. 2. de constitut.* & Bart. *in d. l. §. hoc interdicto. infra, de itin. actuque priuat.* Secundo modo probatur ignorantia probando illud, quod de necessitate facit deueniri ad eam: vt probādo aliquem esse infantem vel furiosum. Tertio modo probatur probando id, per quod verisimiliter deuenitur ad eam: vt probando aliquem absentem, vel infirmum, vt supra dictum fuit. Ita dicit gloss. *in d. c. præsumitur.*

Quibus † adde, quod probare ignorantiam per iuramentum, est regulare: nam de iure regulariter ignorantia potest probari per iuramentum, gloss. est, & ibi Abb. *in fin. colum. in c. innotuit. 20. de elect.* & gloss. *in l. atqui natura 19. §. cum me absente. supra, de negot. gest.* & gloss. *in c. proposuisti. 82. distin. & in c. nulli. 8. de elect. libr. 6.* & gloss. *in c. 2. in versic scienter. de temp. ordin. lib. 6.* 317

Tamen † ista regula recipit multas exceptiones: quia sunt multi casus, in quibus non sufficit iuramentum ad probandam ignorantiam: quos ponit Felin. *in c. cognoscentes. 2. colum. antepen. de constit.* & ibi etiam Barbat. & Felin. *in c. quosdam. 7. de præsumpt.* & Ias. *in §. sed istæ. colum. 18. Instit. de act.* in quibus locis plenissime tractatur hæc materia: & ad dicta ibi per eos me remitto. 318

Successiue † in quantum Bart. dicit circa probandam scientiam in terminis legis nostræ, quod si is, cui delata erat hæreditas, non dixit in præterito, se sciuisse mortem defuncti: sed dicit nunc, quod sciuit, dum mouetur sibi controuersia super hæreditate, quod hoc non sufficit, nisi alio modo probet scientiam: vnde si simpliciter bona adiuit, & hæreditas esset sibi delata per ius deliberandi, succumbit elapso anno. Nota perpetuo ex verbis Bart. quod ius deliberandi, per quod transmittitur hæreditas non adita ad quoscunque hæredes intra annū iuxta *l. cum in antiquioribus. 19. C. de iure delib.* est talis naturæ, quod incipit currere demum à die scientiæ ei, cui primo defertur: sed postquam incœpit scire, transmittit, si moriatur, illud ius deliberandi ad hæredem, vigore cuius transmissionis, potest hæres illam hæreditatem adire solum intra residuum illius anni, qui incœpit in persona defuncti: quod residuū currit hæredi etiam ignoranti; adeo, quod si hæres ignorat mortem defuncti, & labitur annus, non potest vlterius adire: & si adit ignoranter, non valet aditio. Ista vltima verba colliguntur ex dictis Bartoli hic: licet obscure loquatur, per quæ habes ad intellectum *d. l. cum in antiquioribus.* Et de hoc proprie voluit sentire gloss. notabilis *in d. l. cum in antiquioribus. in vers. qui sciens.* quæ dicit, quod ille annus est vtilis, donec incipiat currere: sed postquam incœpit, est continuus. 319

320 Item † inquantum Bart. hic in 2. requisito dicit, quod ad sciendum, qualiter quis sit hæres institutus, non requiritur de necessitate, quod viderit fieri testamentum, vel illud legerit, sed sufficit, quod illud sit sibi dictum, vel scriptum per literas amicorum. Nota ex hoc alium modum probandi scientiam: quia probatur ex eo ipso, quod ꝓbatur, quod fuit de hoc facto scriptum alicui per literas amicorum: vel eo ipso quod aliquis retulit ita factum se habere, vnde non potest prætendere ignorantiam: & hunc modum probandi scientiam adde aliis prædictis supra.

321 Item, † nota ex dictis Bartol. in eodem membro: quod in casibus, in quibus ad faciendum aliquem actum requiritur, quod præcedat fama: siquidem præcessit fama; & antequam actus geratur, superueniat fama contraria: quod talis fama contraria tollit effectum primæ famæ, & impedit actum gerendum: secus, si actus erat gestus: & postea superuenit; quia non inualidat, nec reuocat ipsum iam factum. Et hoc infertur secundum Bald. & Alexan. hic ad quæst. de inquisitione, quæ fieri debet præcedente fama: nam si superuenit contraria fama ante ipsam formatam, impedit ea fieri: secus, si post. Et ex hoc docet hic Bartol. Aduocatum qualiter debet formare articulos, vt sciat se arctare ad tempus ante, vel post actum gestum.

322 Item † nota ex dictis Bartol. *in d. secundo membro.* quod communis opin. hominum prębet causam iustæ credulitatis, pro hoc est tex. *in l. 2. infra quis ord. in bon. poss. seruet.* de qua materia vide Bart. & Alex. *in l. vlt. sup. de hær. inst.* vbi pro hoc docent notab. practicam ad liberãdum aliquem à pœna, quam forte incurreret, si non probat id, quod asserit: nam debet articulare, quod de hoc erat communis opinio, vel publica vox & fama: vel quod audiuit dici à personis fidedignis, & liberabitur, vt ibi per Bart. & Alex.

323 Quibus adde, † quod non solum publica vox & fama, seu communis opin. præbet hanc iustam causam credulitatis, sed etiam dictum seu relatio vnius viri notabilis & fide digni, glos. est singularis *in l. Titio fundus. infra, de cond. & demonst.* quam multum exclamat, & pro notabili reddit Bald. *ibi, & in l. indicia. 19. col. fin. de rei vend.* & Bart. *in l. vlt. infra pro empto.* & Ioan. A. & Ant. de Butr. & communiter Canon *in c. cura. de iure patron.* & Ias. *in repet. l. admonendi. 31. col. 99. iureiur.*

324 Item † inquantum Bart. *hic in eodem secundo membro. circa fin.* dicit, quod si in veritate hæres est institutus sub conditione; absq; dubio non potest, pendente conditione adire, vide eundem Bart. *in l. si quis extraneus. 21. § fin. inf. eod.* vbi ponit de hac materia vnam notabilem distinctionem.

325 Limita † tamen istud non procedere, quando cõmunis & vehemens opinio hominum erat, quod conditio omnino erat purificanda in fauorem hæredis: & deinde in veritate ita fuit purificata: nam tunc potest hæres vigore dictæ communis opinionis adire, etiam pendente conditione: quæ aditio confirmatur per veritatem postea secutam. Ita mirabiliter tenuit Petr. de Anchar. *in consil. 349. incip. viso diligenter. & in cons. 385. incip. Visis diligenter.* vbi ponit notabilem casum, scilicet, si testator relinquens vxorem prægnantem dixit, quod si posthumus nasceretur masculus, sit hæres; si autem vxor pareret fœminam; tunc instituebat Titium hæredem vniuersalem: & posthumam solam in dotes. Nam si adhuc existente vxore prægnante, erat communis, & vehemens opinio, quod erat paritura fœminam, & hoc cognoscebatur ex signis; potuit interim dictus Titius hæres adire hæreditatem, conditione pendente: quæ aditio confirmabitur postea per euentum subsequutum, scilicet, quia peperit fœminam. Et istud erit magni effectus; quia si interim moriatur hæres post aditam hæreditatem cõditione pendente transmittit eam ad hęredes apparente postea veritate: quod alias non esset. Et aliud dictum Pet. de Anch. refert Ias. *in l. certum. 6. col. fi. supr. si cert. pet.* & dicit, quod Petr. de Anch. in tali consil. habuit aliquid vltra hominem.

Subsequenter † nota ex dictis Bart. in tertio mẽbro, quod quando probantur duæ famę contrariæ, statur illi, quæ procedit à personis magis dignioribus. Et hoc facit ad materiam testium: nam si sunt examinati plures testes hincinde, & sunt ad inuicem contrarii: tunc data paritate numeri testium, statur illis, qui sunt digniores, & maioris auctoritatis, vt not. plene Abb. & Felin. *in c. in nostra. 32. de testib.* hinc est, quod si pro vna parte sunt examinati duo testes masculi; & pro alia duæ testes fœminæ contrariæ masculis: creditur potius masculis, tanquam dignioribus, secundum Abb. *in c. forus. 10. de verbor signif.* pro quo facit; quia mulier non dicitur testis omni exceptione maior, vt not. Alex. *in consil. 70. col. pen. in 2. volum.* quibus adde Bald. *in l. vlt. supra, de fid. instrum.* 326

Ad prædicta, † quæ dixi de fama, adde notabiliter Lud. Rom. *in cons. 221. col. 1.* vbi dicit, quod si probatur suspicio fugæ contra aliquem debitorem: si ipse probat suam bonam famam in cõtrarium, non potest capi personaliter; quia probatio bonæ famæ eneruat contrariam suspicionem: & ibi multum eleganter loquitur ad propositum prædictum. 327

Item, † illud, quod dixi; quod statur testibus dignioribus; limita singulariter, nisi testes minus digni deponerent pro reo: & digniores pro actore: quia tunc creditur minus dignioribus, vt reus absoluatur, gloss. est sing. *in c. clerici. 32. dist. 81.* per quam ita dixit Abb. *in c. ex literis. 3. in pen. not. de prob.* & Spec. *in tit. de teste. § postquam. vers. porro.* & Bart. *in addit. ad Abb. in d. c. forus. 10. de verb. sign.* 328

Hinc est, † quod licet alias plus credatur testibus affirmantibus, quam negantibus; etiamsi mille essent, secundum Abb. *in d. c. nostra. 32. in fin. & in c. cum* 329

in

in tua.44.in 3.not.de testib. & Bald. *in l.data opera.11.col. 22.C.de accus.* tamen hoc non habet locum, quando testes negantes essent pro reo: quia eis plus creditur, vt reus absoluatur: ita per illam gl. *in d.c. clerici.32 dist.81.* tenet Fel. *in d.c.ex literis 3.col.2.in vlt. not.de probat.*

330 Super quarto membro † inquantum Bart. tangit, si aliquis dicat se filium alicuius: ex aduerso negetur: quomodo probabitur hæc filiatio? remittit se ad allegata per eum hic. Tu dic breuiter in hac materia: quod ad probādum, quem esse filium, sufficit probari esse natum in domo constante matrimonio inter maritum & vxorem: quia is dicitur filius, quem nuptiæ demonstrant, *l filium. 6. supra de his qui sunt sui vel alie. iur. l. si vicinus. 9. C. de nupt.* & not. Abbas & Felin. plene *in cap. per tuas. 10. de probat.*

331 Quod amplia procedere, † etiam si vxor erat meretrix, & miscebat se cum aliis viris: quia nihilominus ille, qui nascitur, præsumitur natus ex marito: ita not. Bald. *in d.l.si vicinus, & in rubr. C.de probat.colum.fi.* pro hoc est tex. *in l.miles 11.§. defuncto.9. & sequent.infra,de adult.* & not. Abb. *in c.transmissæ.3. col. 2.in fin. extr. qui fil. sint legit.*

332 Secundo amplia † procedere non solum in viro & vxore, sed etiam inter concubinos: nam ille, qui nascitur, præsumitur natus ex concubina retenta in domo, sicut ex marito, vt est gl. *in c. Michael de fil. presbyt.* & not. Abb. & Fel. *in d.c.per tuas. 10. de probat.* & Alex. *in consil.51.in 1.vol.*

333 Istud tamen intelligitur procedere † in eo, qui est concubinus, vt supr. secus in eo, qui tenet pedissequam in domo, quæ pedissequa parit filium: nam ille partus non præsumitur filius domini: nisi probetur, quod illa pedissequa erat concubina domini: ita singulariter tenet Bald. *in d.l.filium.6.col.2. in fi.supra, de his qui sunt sui, vel alie.iur.*

334 Prædicta limita non procedere, † quando probaretur absentia viri per nouem menses, & maxime tempore conceptionis: vel si probaretur, quod vir non fuit visus cum vxore: vel fuit infirmus, vel alio modo impotens ad coeundum: quia tunc præsumitur filius eius: ita not. Bald. *in d. l. filium.col. 1.* & Abb. *in d.c transmissæ. 3. & c. causam quæ. 4. el 1. qui fil. sint legit.* & Fel. *in c.per tuas.10.de probat.*

335 Qualiter autem sit articulādum † in probando filiationem, vide Bartol. *in l. non nudis. 14. C. de prob.*

336 Super quinto membro † collige ex dictis Bartol. qualiter probatur veritas alicuius rei etiam per discussionem & inquisitionem, vt si perquiratur, & non inueniatur. Et nota hunc modum probandi veritatem; quia potest seruire ad multa.

337 Secundo collige ex dictis Bart. † quod in dubio quilibet præsumitur decessisse intestatus: nisi probetur ex aduerso, quod fecerit testamētum: cui adde, quod ista est veritas, & ita tenet Alex. & communiter Dd. *in l.si emancipati.9.C.de collat.*

In sexto membro in quantum Bart. † hic format vnam notabilē quæst. & eam indecisam relinquit: dicendo, quod de facto pendebat, adde, quod eam decidit Bar. *in l.gerit.88.col.pen.infra,eod.* & tenet aditionem valere. sed Bald. *in l.potuit.5 in 8.q.C. de iure delib.* tenet contrarium, scilicet, quod non valeat. Alex. *hic in fin.* remittit se ad dicenda per eum *in d.l. gerit.* vbi nihil dicit: vnde tu breuiter tene opin. Bar. *in d. l. gerit.* scilicet, quod valeat aditio: quia verior est: & moueor vltra Bart. vno solo fundamento. Nam omnia iura, quæ dicunt, adeuntem debere esse certum, procedunt in casibus, in quibus dubietas, q̄ habet se ad esse, est talis: vt si haberet se ad esse, aditio valeret, & si ad non esse, aditio non valeret, vel econtra: & idem in repudiatione hoc potes clare percipere ex omnibus exemplis & requisitis supradictis: sed in casu isto, siue dubietas habeat se ad esse, siue de non esse, semper & in omnem euentum aditio sortiretur effectum: ergo sine dubio debet valere; & ita teneo. Non obstat, quod dicit Bal. *in d. l. potuit.* quia fragilem rationem adducit: quæ tollitur per hoc, quod in omnem euentum inducitur eadem aditio in effectu. 338

Vltimo, † inquantum Bart. in septimo membro in fin. verbis dicit, quod quando est delata hæreditas pupillo, sufficit scientia tutoris, vt possit adiri. Ex hoc infero, ꝙ si moritur pupillus hæreditate nō adita, transmittit ius deliberandi ad hęredem: licet ipse nesciuerit hæreditatem sibi delatam: & sufficit quod tutor sciat: ita in terminis tenet Bart. *in l.cum in antiquioribus.19 in fi.C.de iure delib.* & ibi etiam Alexand. *in pen.colum.* Et procedit hoc secundum Bar. ibi, siue pupillus sit infans, siue non: item procedit, etiam si tutor non faciat inuentarium, nec alia solennia: ita tenet Bart. *in l.vlt. C. de tut. & cur. qui satis non ded.* 339

Hoc tamen limita, † dummodo tutor superueniat tempore mortis pupilli; secus si primo moriatur tutor: ita tenet Bart. *in consil.168.incipient. Perusinus. & in consil.232.incipien. domina Cæcilia* Et per hęc sit expedita præsens repetitio Laus Deo immortali optimo. Et fuit hæc repetitio expedita per me Robertum Marantam Venusium V.I.D. in ciuitate Malefici de prouincia terræ Bari in partibus Apuliæ: sub anno Domini millesimo, quingentesimo, decimoseptimo; Die vigesimonono mensis Decembris, quintę indictionis: incepta tamen fuit per me scribi & componi sub die vigesimoquinto mensis Nouembris anni eiusdem, in die Beatæ Catharinæ: Continuatis tamen absque intermissione lucubrationibus. 340

REPETITIO LEGIS, SI ACTOR. DIGEST. DE PROCVRATORIBVS. ADITA PER PRÆCLARVM V.I.D. DOMINVM ROBERTum Marantam Venusinum.

SVMMARIA.

65 Co-

L. SI ACTOR: Ista lex est breuis, & multũ difficilis in text. & glo. præsertim propter varietatem lecturarum: & habet materiam valde notabilem, & in practica quotidianam: vnde pro eius clariori intelligentia, & eorum, quæ traduntur in gl. & Bar. presuppono, quod procuratorum duæ principaliter dicuntur esse species. Quidam dicitur procurator in rem suam.

1 Procurator simpliciter dicitur ille, † qui aliena negotia mãdato domini administrat, prout ita diffinit Iurisconsult. *in l. 1. supra, eod.* ideo autem dicit, aliena negotia: quia in propriis non dicitur quis procurator, cum in illis non cadat mandatum, *l. 2. in fi. infra, mand.* & not. Bart. *in d. l. 1 supra, eod.* in re enim propria quilibet est moderator & arbiter, *l. in re mandata. 21. C. mand.* item ideo dicit, mãdato: quia sine mandato non dicitur procurator: sed potius negotiorum gestor. vnde tunc habet locum titulus de negot. gest. vt probatur *in l. 1 & 2. infra, de negot. gestis.*

2 Inducitur autem istud mandatum † procuratorium non solum per expressam confessionem mandati & procurationis, sed etiam per traditionẽ instrumenti continentis: nam eo ipso, ꝙ debite quis comparet in iudicio tanquam procurator, & producit instrumẽtum debiti, præsumitur ex hoc procurator, vt admittatur saltem cum cautione de rato, vt not. Bart. *in l. vulgo. 23. in fin. infra, de administ. tut.* & idem Bart. *in l. 3. §. caus. infra, de ædil. edict.* & Bal. *in l. si qua per calum. 22. in fin. C. de Episc. & cler.* & Bald. Angel. Imol. & Paul de Castr. *in l. Mauia. 28. infr. solut. matr.* licet aliter teneat Bald. *in l. 1. C. de procur. & in l. Labeo. 2. supra, de pact.* tamen opin. Bart. præcedens est magis communis, quam tenet Imol. *in c. coram. 34. de off deleg.* & ibi etiam Fel. plene tangit: & dicit illam esse cõmunem opin. illud autem, quod dixi, requiri cautionẽ de rato, intelligitur, quando producens instrumentum non probaret, quod dominus tradidit sibi instrumentum, sed fundat se solum super præsumptione, quæ oritur ex ipsa ostensione instrumenti: nam secus est, si probaret, quod dominus tradidit sibi illud instrumentum; quia ex hoc inducitur mandatum plenum, nec est necesse aliter de rato cauere, sed indistincte admittitur: ita tenẽt Bald. Imol. & Fel. *in d. c. coram. 34.* & Alexand *in d. l. vulgo. 23. ff. de admin. tut. in addit. ad Bart.* sicut dicimus in vxore, quæ eo ipso, quod tradit instrumentum debiti marito super paraphernalibus, censetur ipsum facere procuratorem & dare sibi ibi mandatum, vt notant gloss. & Bart. *in l. vlt. C. de pactis conuent. & in l. maritus. 21. C. de procurat.* & Bald. *in l. filius. 23. C. de pact.*

Item dicitur in diffinitione: † & mandato domini, &c. Ideo enim dicit, domini, &c. quia procurator non potest constitui nisi à domino litis, secundum gloss. & Bart. *in d. l. 1. supra, eodem.* Ex hoc sequitur, quod tutores & curatores ante litem contestatam non possunt procuratorem constituere; quia non sunt veri domini: sed debent constituere Actorem, *l. neque tutores. 11.* & ibi Bart. & Bald. & communiter Doct. *C. de procurat.* & istum Actorem debent constituere cum decreto & authoritate iudicis: alias si actor non fuerit eo modo constitutus, non valet constitutio actoris, & vitiatur processus: vt notat gloss. & Bart. *in d. l. neque tutores. 11.* & gloss. *in l. si actor. 10. C. de appellat.* & habetur *in decis. 272. consil Neapolitan. in versicul. tertio ille, &c.* Pro hoc est textus *in §. final. Institut de curator.* Post verò litem contestatam, possunt tutores & curatores constituere procuratorem sine alio decreto iudicis; quia tunc sunt effecti domini litis: vt *d. l. neque tutores. in fin.* & prædictis adde Paul. de Castr. *in consil. 414. col. 2. in 2. vol.* 3

Ad vnum tamen est aduertendum, † quod quando tutor vel curator constituit procuratorem in casu præmisso, talis procurator non dicitur procurator pupilli vel adulti: sed ipsius tutoris, vel curatoris: vnde in suo libello debet comparere tanquam procurator tutoris; non autem pupilli, alias non procederet, ita tenet Paul. de Cast. *in cons. 16. colum. 1. in 1. volum.* Ex prædictis ergo habes optimam practicam repellendi procuratorem, & annullandi processum per eum fabricatum, vt quãdo esset cõstitutus per tutorem sine decreto iudicis ante litem contest. 4

contest. secus si esset constitutus ab ipso pupillo cũ auctoritate tutoris; quia valet constitutio, vt est tex. *in d.l.neque tutores.11.C.de procur.*

5 Secundo, sequitur ex dicto verbo, † *domini*, quod procurator ante litem contestatam non potest alium procuratorẽ substituere; quia nondum est effectus dominus litis, nisi habeat expressum mandatum à domino, vt possit alium substituere: quia tunc potest etiam ante litem cõtestatam substituere alium, vt est tex. *in c.1.de procur.lib.6.* & not. Bar. *in l.1.supra. eo.* & Moder. communiter *in l. quod quis.9.C.de procurat.* vbi est tex. de prædictis. post vero litem cõtestatam procurator efficitur dominus litis, in tantum, quod non potest dominus vlterius iudicium in se suscipere: nec procuratorem reuocare sine causa, tex. est *in l.procuratorib.22.C.de proc.* & ibi Bald. & Dd. *in d l.quod quis.* & *l.post.litem.16 supra, eo.* & tunc potest procurator indistincte alium substituere, vt *d.c.1.de procur,lib.6.*

6 Ex quibus sequitur alia † optima practica annullandi processum, quod vbicunq; est fabricatus processus cum procuratore vsque ad litis contest. inclusiue, non potest vlterius in illa causa citari dominus ad litem, in aliquo actu, sed tantum procurator: imo si citaretur dominus & non procurator, & dominus non compareret, non posset fieri actus in eius contumaciam, & factus non valeret. Ita notanter tenet Bart. *in d.l.procuratoribus.22.C.de procur.* vbi dicit ita consuluisse dominum Lambertinum de Rampo. idem tenet Bart. *in l.mutari.24.supra.eod.* & *in l.furioso.9.infra, de re iud.* & *in l.1.colum.2. versic. item quæro,* &c. *C de sent.* & Bald. *in l.si quando 19.in 7. C.de test.* & Abb. *in c.2.col.pen.* & ibi etiam Fel. *in pen.col. de test.* & Alex. *in d.l.procuratoribus.*

7 Limita tamen prædictam conclusionem † non procedere, quando procurator esset absens vel infirmus: quia tunc sufficeret citare dominum, & valeret actus in eius contumaciam factus: ita limitat Alexand. *in d. l.procuratoribus.* & Gem. *in c.si quem.8. versic.secus, in 6.notab. per illum text.de procur.lib.6.*

8 Item illud, † quod dixi, quod quando quis habet mandatum, vt possit substituere, operatur etiam ante lit. contest. *per d. c.1.* intellige, quod hodie est limitatum in hoc regno per ritum magnæ curiæ, *in num.121.* qui incipit: *item si procuratorio,* &c. vt procedat ita demum, si in procuratorio est expresse specificatum, vt possit substituere ante lit. contest. secus simpliciter diceretur, cum potestate substituendi: quia hoc non obstante non potest substituere nisi post lit.contest. vt dicitur *in d.tit.*

9 Item illud verbum, *domini,* † positum in diffinitione procuratoris, licet non se extendat ad tutores & curatores, & alios administratores, qui administrant ad aliorum vtilitatem, qui non possunt facere procuratorem ante litem contest. tamen secus est in illis administratoribus, qui administrant ad propriam vtilitatem, & fructus percipiunt: quia possunt constituere procuratorem ante lit.contest. quia domino æquiparantur ratione fructuum. Exemplum est in Prælato, qui potest procuratorem indistincte constituere, vt *in §.reuerendissimi.versic si quando, in Auth.de sanct. Episc.* & tenet Bart. *in d.l.neque tutores.11.C.de procur.* & *in l.1.supra, eod.*

Idem etiam procedit in patre † administrante 10 bona aduentitia filii: quia ex quo facit fructus suos hodie *per l 1.* & *quæ ibi habentur. C. de bon. mater.* & *l. cum oportet.6.C.de bon. quæ lib.* potest procuratorem constituere in causa aduentitia filii, vt tenet Bart. *in d.l.neque tutores.11* & idem Bart. & Bald. *in d l.1.per illum text. C. de bon. matern.* & in tali constitutione procuratoris non requiritur consensus filii, nisi solum in cõtestatione litis facienda per dictum procuratorem, ita tenet Bald. *in l. vltim.§.vbi autem.C. de bonis quæ liber.* & Alexand. in addit. ad Bart. *in d.l.1. C.de bon. matern.*

Prædictis adde vnam optimam practicam, † in- 11 quantum dicitur, ꝙ procurator constituitur mandato domini: super hoc habemus in regno vnam pulchram limitationem: quæ est, quod si quis, siue Actor, siue Reus comparuit primo personaliter in iudicio ad faciendum primos actus, & deinde vellet constituere procuratorem; non potest id facere nisi post litem contestatam per eum: licet sit dominus & principalis. Ita de hoc est vnus ritus magnæ curiæ vicariæ *in num.144.* qui incipit: *Item si aliquis,* &c.

Inquantum † autem super ista materia multum 12 consideratur litis contestatio: Adde quod hodie in regno omnes causæ ciuiles sunt summariæ, *per c. detestantes.* & per regiam pragmatic. primam, quæ incipit, *Dispendia.* adeo, quod in eis non requiritur litis cõtestatio; & tunc ille primus actus, qui fieret immediate post litis contestationem, quando requiritur, habet vim litis contestationis in causis, in quibus non requiritur: & operatur eundem effectum, quem operatur litis cõtestatio. Ita tenet Bal. & Bar. *in l.nihil.20* & *in l.nulla.23.C.de procur.* & Car. *in Clem. constitutionem.4.§. fin. in fin. de elect.* & Lud. Roman. *in consil.274.* & Abb. *in c.insinuantè.25.in fin. de off.deleg.* & Fel. *in c.olim.26.de accus.* & Paris *in tract. synd.in vers.sententia, in 4.col.*

Procedo nunc ad secundam speciem † procura- 13 torum, scilicet ad procuratorẽ in rem suam: super quo est sciendum, quod procurator in rem suam consideratur dupliciter, scilicet primo modo, ex parte Actoris, secundo ex parte Rei. Ex parte Actoris is dicitur procurator in rem suam, cui sunt cessę vtiles actiones à domino, vel mandatæ directæ, seu earum exercitium ad vtilitatem ipsius procuratoris, probatur *in l. si stipendia. 9.* & ibi Bart. & omnes Dd. *C. de procur.* & *in l.1. C. de actio.* & *oblig.* & in hoc differt à procuratore simplici: quia ille procurat ad vtilitatem domini, non autem propriam: iste vero ad propriam vtilitatem.

Super

INDEX ALPHABETICVS IN PRACTICAM AVREAM D. ROBERTI MARANTÆ VENVSINI.

A.

repe

 iuris

B.

C.

Cita-

Con-

Dele-

Denun-

E.

Exce-

F.

Falsa

G.

H.

In-

Inter-

Iura-

in causis

Minor

N.

O.

P.

Q.

R.

Senten-

Senten-

T.

FINIS INDICIS IN PRACTICAM MARANTÆ.

INDEX

INDEX IN DISPVTATIONES LEGALES, ET DVARVM LEGVM REPETITIONES D. ROBERTI MARANTÆ.

A.

B.

C.

D.

G.

H.

I.

L.

M.

N.

O.

Obligatio

Transi-

FINIS INDICIS DISPVT. ET LEGVM REPET. R. MARANTÆ.

INDEX IN PRACT. ET DIFFERENTIAS IVRIS IO. DE ARNONO I. C.

Exa-

FINIS.

TRACTA-